

PATROLOGIÆ CURSUS COMPLETUS,

SEU

BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRA, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM, SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM.

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB AÑO APOSTOLICO AD ÈTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIS
ET AD PHOTII TEMPORA (ANN. 863) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER DUODECIM PRIORA
ECCLESIAE SÆCULA ET AMPLIUS,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS,
PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA;

DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA;

OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIONAS EDITIONES QUE TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS
DETECTIS AUCTA;

INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS SIVE AUCTORES ALICUJUS MOMENTI
SUBSEQUENTIBUS, DONATA;

CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM
DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA;

OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM

ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

IUVENTIS ET AMPLIUS INDICIBUS LOCUPLETATA; SED PRÆSENTI DUOBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTERO
SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE
PATRUM, ANSQUE ULLA EXCEPTIONE, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR;

ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES ET

IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS,

A PRIMO GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CETERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS,
CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS
TUM NUMERUS, FORMA, VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANTER
SIMILIS, PRETIIS EXIGUITAS, PRÆSENTIIS ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,
SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORVMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORVM,
PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÈSTATES,
LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORVM.

SERIES GRÆCA

IN QUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE GRÆCAE
A S. BARNABA AD PHOTIUM,

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE

CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIAE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIA NEMPE LATINA, ALIA GRÆCO-LATINA; LATINA,
JAM INTEGRE EXARATA, VIGINTI ET DUCENTI VOLUMINIBUS MOLE SUA STAT, CENTUMQUE ET FILLE FRANCIS VENIT. GRÆCA
DUPLICI EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRCUM TEXTUM CUM VERSIONE LATINA LATERALIS COMPLECTITUR, ET
PORSAN CENTUM VOLUMINUM EXCEDET NUMERUM. POSTERIOR AUTEM VERSIONEM LATINAM TANTUM EXHIBET IDEOQUE IN-
TRA QUINQUAGINTA CIRCITER VOLUMINA RETINEBITUR. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM OCTO, UNUMQUODQUE
MERE LATINUM QUINQUE FRANCIS SOLUMmodo EMITUR: UTRIOBIQUE VERO, UT PRETIIS HUJUS BENEFICIO FRUATUR EMPTOR,
COLLECTIONEM INTEGRAM SIVE GRÆCAM SIVE LATINAM COMPARET NECESSA ERIT; SECUS ENIM, CUJUSQUE VOLUMINIS AM-
PLITUDEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETIA ÄQUABUNT.

PATROLOGIÆ GRÆCAE TOMUS XXIII.

EUSEBIUS PAMPHILI CÆSARIENSIS EPISCOPUS.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM
SUS PETIT-MONTROUGE.

SÆCULUM IV.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ

ΤΟΥ ΠΑΜΦΙΛΟΥ,

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΤΗΣ ΕΝ ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ,

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

EUSEBII PAMPHILI,

CÆSAREÆ PALÆSTINÆ EPISCOPI,

OPERA OMNIA QUÆ EXSTANT,

CURIS VARIORUM, NEMPE :

HENRICI VALENTII, FRANCISCI VIGERI, BERNARDI MONTFAUCONII, CARD. ANGELO MAII

EDITA;

COLLEGIT ET DENUO RECOGNOVIT J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECA CLERI UNIVERSÆ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIAS ECCLESIASTICAS RAMOS EDITOR.

TOMUS QUINTUS.

VENEUNT SEX VOLUMINA 60 FRANCIS GALLICIS.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIAE PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM
SEU PETIT-MONTROUGE.

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO XXIII CONTINENTUR.

EUSEBIUS PAMPHILI CÆSARIENSIS EPISCOPUS.

Commentaria in Psalmos.

Col. 65

Ex Typis MIGNE, au Petit-Montrouge.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ
ΤΟΥ ΠΑΜΦΙΛΟΥ
ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΑ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΨΑΛΜΟΥΣ.

EUSEBII PAMPHILI
COMMENTARIA IN PSALMOS.

Ex mss. codicibus eruta, Latine versa, ac notis illustrata, studio et opera D. Bernardi DE MONTFAUCON, presbyteri et monachi ordinis S. Benedicti, e congregazione S. Mauri.

(*Collectio nova Patrum et scriptorum Græcorum*, Parisiis, 1707, in-fol., tom. I.)

CLEMENTI XI PONTIFICI MAXIMO.

Cum per Romanum otium colloquio non semel dignatus tuo, Sanctissime Pater, Græcarum quas apprime calles, disciplinarum maximam in te curam animadverterim, ea mihi cum stimulos addidit, ut jam multis annis initum Græcarum Musarum curriculum prosequerer: tum animos fecit, ut hasce lucubrationes meas Sanctitati Tuæ nuncuparem. Est quippe illud iis qui veterum monumentis eruendis ætatem conterunt, nec modicum ad operam navandam incitamentum, cum ii qui dignitate et amplitudine cæteris præstant, parem in re litteraria gradum gustu et peritia rerum assecuti sunt. Cum autem, Sanctissime Pater, rei ecclesiastice juxta ac litterariæ judex arbiterque sedeas, quorum aliud tibi summa virtus omnium conjuncta volis detulit, aliud eximia disciplinarum omnium notitia una conciliavit; cui potius labore et sudore nostro parta offeramus, quam ei qui non eruditione minus quam dignitate cæteris antecellat?

Eusebii itaque nostri Commentaria in psalmos Sanctitati Tuæ sistimus. Opus sane egregium, si Scripturæ sacræ notitiam, veterum interpretum copiosam supellectilem, doctas de cuiusque psalmi auctore et tempore observationes spectaveris. Huc accedunt frequentes contra atheos ac impios velitationes, ac de Psalmorum sententia, tum litterali, tum mystagogica accuratissimæ meditationes, et alia multa queis rudiores animi ad pietatem, perfectiores autem, ad sublimem Scripturæ sacræ notitiam informari solent. Hæc ex diurna tractatione Eusebius, Pamphili martyris Scripturarum scientissimi contubernio nobilitatus, apprime calluit, hæc docte disseruit et explanavit; unde merito sane Hieronymus eruditissimos hosce Commentarios esse pronuntiat. Quorum tanta fuit apud veteres existimatio, ut Occidentalis Ecclesiæ lumen illud Eusebius Vercellensis in Latinorum usum totum opus, submotis tamen iis quæ Arianismum olerent, Latine fecerit. Hujus nos diligentiam emulantes, ne, jamdiu tanti viri interpretatione amissa, nostra ætas hoc insigni opere orbata, segnitiei nobis notam inureret, ex bibliothecis erutum et Latine versum publicamus, tibique offerimus, ut tuis, Sanctissime Pater, auspiciis felicius in lucem prodeat, teque duce faciles sibi paret ad rempublicam litterariam aditus.

Verum non perinde laudandus Eusebii conatus Sanctitati Tuæ videatur, si ad doctrinam de Trinitate, si ad vitiatam de Verbo Dei sententiam animum attenderis. Est enim eorum, qui nimis ingenio doctrinæque suæ fidunt, perpetuus ille scopulus, ut cum suo marte religiosis capita definire audeant. a veræ fidei tramite passim aberrent. Possem innumerabiles

proferre, qui nova tentata ejus explanandæ via, naufragium fecerunt; verum unus esto Eusebius satis: is in exemplum cunctis offeratur. Nam si vir ille tantus, tot disciplinis exultus, ubi sese fidenter sacrorum interpretem priestit, tantum a veræ pietatis sententia deflexerit, quid aliis sperandum, qui non paribus ingenii doctrinæque dotibus instructi, parem tamen aleam subire non vereantur? Una, una est veræ fidei anchora, statuta scilicet Ecclesiæ: hujus tu, Summe Pontifex, caput, antistesque sacrorum, cui religionis jura dicere in officio est. Ab hac vero norma quisquis aberraverit, huic extrema et certa pernicies est pertimescenda.

Accedit igitur ad pedes Sanctitatis Tuæ Eusebius ille Pamphili, ut ejus de Verbo Dei doctrina, quam cum ex pestiferorum hominum afflato, tum ex ingenii sui arbitrio protulit, judicium subeat tuum. Verum talibus onustus mercibus vix conspectum illum ferret, vix illam oculorum orisque dignitatem sustineret, nisi permista malis bona innumera, nisi multa offerret, quæ passim in opere decerpri possint emolumenta: ut hac in re nobis Eusebii diligentiam laudare liceat, si minus liceat in aliis doctrinæ sinceritatem. Nos vero, etsi pro more nostro hæc ad codicum fidem, uti se dabant, publica fecerimus, Eusebii tamen Vercellensis cautionem alia cautione pensamus: in præliminaribus quippe, Eusebii de Verbo Dei opinionem, non ex his modo Commentariis, sed ex aliis item scriptis ejusdem aperimus, confutamus: ac ne malum occultis subinde verbis obvolutum latius serpat, a quibus cendum sit indicamus, et argumenta contra fidem oblata pro virili depellimus.

Huic nostræ operæ, Sanctissime Pater, si calculum addideris, si hæc studio vigiliisque nostris parta lubenti animo acceperis, unus nobis instar omnium auctor eris, ut cæteris quæ per otium parantur, alacrius manum admoveamus. Te quippe hoc in honoris culmine, hac in specula sedente, ad virtutis studium, et ad litterarum cultum accuntur animi; ut spes sit afflictam et labantem in dies rem litterariam ope et patrocinio tuo restauratum iri. Quod omni exspectatione maturius accidet, si nobis fausta precantibus faverit omnium moderator ille, qui rebus prospicit humanis, nec te modo incolumem diutius servaverit, sed etiam tranquilla pacataque tempora plebi suæ providerit, quod cum primis efflagitat,

Sanctitatis Tuæ,

Obsequentissimus et additissimus filius et servus,

F. Bern. DE MONTFAUCON.

PRÆLIMINARIA IN EUSEBII COMMENTARIA IN PSALMOS.

PROÆMIIUM.

Tantum sibi nomen in re litteraria peperit Eusebius Cæsariensis, ut cum in ejus scriptis restaurandis, si prostent, eruendis, si lateant, opera navatur, id in præcipua offici parte ponant eruditæ. Is enim tot in historia, in chronologia, in antiquitatibus notitia, ingenii sui specimina dedit, ut cuin primis Ecclesiæ scriptoribus censeri mereatur. Unum restabat in quo nullidum Eusebii peritiam internoscendi potestas fuerat, interpretatio videlicet Scripturarum. Qua in re cum non minoris apud veteres preteri fuerit, temporum tamen injuria ignotus pene ad nostrum ævum mansit. Jam vero ubi celeberrimi illi in Psalmos commentarii, situ et vetustate pene obruti, in lucem veniunt, in omnibus sui se similem

A prodit Eusebius: qui si quantum eruditionis, tantam sinceræ fidei laudem tulisset, vix parem adnitteret. Hos itaque commentarios, diu expetitos, sed nunquam tentatos, tibi, lector erudite, legendos sistimus. Versionem porro Latinam pro more nostro ita adornavimus, ut, etsi compendiaria, ut plurimum, via dicta Eusebii interpretemur, Graeca tamen non penitus e vestigio sectemur: neque enim importuno scrupulo ita litteræ hærenus, ut concinnam sententia exprimendæ rationem deseramus, non nescii, iis qui talem vertendi modum aggressi sunt, non feliciter cessisse conatum. Quam vero Latinæ linguae peregrinitatem intulerunt Ecclesiæ Patres, eam non omnino exuere licitum fuit: neque enim abstineri potest a vocibus diuturno scripto-

tum Ecclesiæ usu tritis, ut sunt, *mortificare*, *virificare*, *persecutio*, *tribulatio*, et similes, quæ quodammodo consecratae, et in libris frequenti Scriptura lectione intermistis prorsus necessariae sunt. Ubi occurunt Scripturae sacræ dicta, Vulgatam, si res ita ferat, sequimur: sed quando ex Veteri Testamento sententiae afferuntur, quia plerumque Vulgata, ex Hebreo expressa, cum Graeca versione non quadrat, tum necesse prorsus est litteræ obsequi, aliamque interpretationem parare: quod item necessario præstandum sicubi vel lectio diversa, vel Eusebii sententia aliam versionem postulat. In decursu autem operis breves rarasque notas dedimus: quia ea si huc illuc conjiciantur, vulgo pereunt inobservatae, intactæ. Quæ si quid in his commentariis notatu dignum occurrit, id in præliminaria contulimus, ubi de stylo, de genere interpretandi, de doctrina, de disciplina deque aliis, quæ omnia unum sub aspectum conjicere e re fore viuum est: neque putamus eruditis et sagacibus consilium displicitum.

CAPUT PRIMUM.

COMMENTARII EUSEBII EX QIBUS CODICIBUS PRODEANT.

I. De codice Taurinensi cardinalis Perronii. II. De codice cardinalis Coislini. III. De Colbertino et catenis Regiis. IV. Graci Eusebio et aliis suspectæ fidei scriptoribus infensi. V. Catenæ commentarios pessimum dederunt. VI. De præfationibus Eusebii.

I. De codice Taurinensi cardinalis Perronii.

Commentarios Eusebii in Psalmos in bibliothecis latere multorum narratu jam pridem acceperam: verum haud certis notis indicuisse; alii enim quod rumore nuntio, nonnullisque referentibus audierant, nulla data experiundi facultate, dictitabant; alii indicibus codicum decepti, quædam in Psalmos ἀποσπασμάτια, Eusebii nomine insignita, pro veris Eusebii commentariis habuerant. Annis vero ab hinc circiter decem renuntiarunt sodales nostri Sancti Taurini Ebroicensis monachi, extare in bibliotheca sua, quæ olim cardinalis Perronii fuerat, antiquissimum codicem commentariorum Eusebii Cæsariensis in Evangelia, ac recentiorem alium in quo commentarii ejusdem in Psalmos. Tum animo utriusque operis publicandi, rogavi ut mihi antiquioris illius copiam facerent. Mittitur, evolvo, et statim fucum olfacio. Quia enim his commentariis, ex variorum interpretationibus consarcinatis, vulgati illi Eusebii canones erant præfixi, hinc Eusebii totum ascriptum fuerat. Pari igitur me fortuna usurum in codice alio, quem recentiorem prædabant, ratus, consilium intermisi: ac ut principia sese dabant, de restituendis Eusebii commentariis prope despondebam animum. Sub hæc cum vir cl. Boivinius, Graece peritissimus, istac haberet iter, renuntiavit non ex variis scriptoribus, neque ex catenis collectum, sed verum commentarium isthic

A haberit, ac maturandæ editionis auctor fuit. Accersitum itaque codicem deprehendi ipsissimum esse commentarium Eusebii, quem cardinalis Perronius in Italia degens ex antiquioribus codicibus exscripsi curaverat. Is etsi ad centesimum usque et duo. locum psalmum pertingeret, in multis deficiebat; ita ut etiam psalmi a quadragesimo octavo ad octagesimum abessent, in ceterisque non pauca desiderarentur.

II. De codice cardinalis Coislini.

Tunc iteranda mihi diligentia fuit, ut si quid in illo decesset, aliorum subsidio sarcire possem. Forte fortuna accedit ut in bibliotheca Segueriana alter codex Eusebii in Psalmos adcesset. Hunc ab eminentissimo cardinali Coislino impetravi, qui qua pollet humanitate et beneficentia, suadente ac monente domino de la Vergne, in publicum usum codicem hujusmodi commodare nobis designatus non est. Habet is Psalmos cum commentariis plenis integrisque a quinquagesimo ad nonagesimum quintum; ita ut hujus adminiculo lacunam illam ingenitem explendi facultas esset. Quod sane mihi inopinatum et gratum accidit: nam solent esse quæ minus exspectantur lætiora. Est porro codex ille decimimi saeculi, egregiæ notæ, cui titulus hujusmodi secunda manu χιιι saeculi præfixus est: Εὐσέβιος τοῦ Παμφίλου Ἀρετανοῦ ἐξῆγησις εἰς τοὺς νῦν φαλμὸν τοῦ Δαυΐδο, τοὺς ἀπὸ ν' ἔως σ', id est, Eusebii Pamphili Ariani expositio in quinquaginta psalmos

C Davidis, a quinquagesimo primo ad centesimum. Nam plerique omnes Graeci Eusebium, nec immarentem, pro Ariano passim habuerunt. Codex autem ille temporum injuria postremis quinque psalmis multatus est. nam in nonagesimum quintum de-sinit.

III. De codice Colbertino et de catenis Regiis.

Cætera quæ deficiebant ex codice Colbertino 646, admodum recenti et ex catenis Regiis 1807 et 1878, nonnulla item ex catena Corderii, mutuali sumus; sunt autem catene illæ mss. optimæ notæ et x saeculi. Neque tamen id consequi potuimus ut totum commentarium ad ultimum usque psalmum in lucem proferre liceret: in nullo enim ex memoratis codicibus ultra centesimum decimum octavum psalmum, quidpiam offertur (a). Quodque per mihi mirum visum est, catenæ illæ Regiæ quæ usque ad centesimum decimum octavum psalmum interpretationibus Eusebii utuntur, ita ut nullus veterum interpretum adeo frequentatus occurrat, in centesimo decimo octavo psalmo ita finem faciunt Eusebium in medium afferendi, ut nè verbum quidem ulterius Eusebii compareat.

IV. Graci Eusebio et aliis suspectæ fidei scriptoribus infensi.

Unde conjectare forte liceat a multis jam saeculis Eusebii commentarios hac posteriore sui parte

(a) Hanc lacunam supplevit cardinalis Angelo Mai. Ejus præfationem his præliminariis subnumeramus. Edit. PATR.

truncatos librariorum incuria suisse, quia scilicet scriptores illos, qui ob teneratam fidem male audiabant, non libenter exsicerent. Atque hinc etiam fuerit quod Origenis, Theodori Heracleotæ, Apollinarii, Didymi, et Theodori Mopsuesteni commentarii in Psalmos jamdiu, exceptis Catenarum laciniis, pessum ierint. Hi quippe scriptores, violatae fidei sive rei, sive suspecti, adeo perosi Græcis erant, ut ne nomen quidem proferrent sine indignantis animi significatione. Hinc est quod plerumque in codicibus Græcis, ubi Origenes, Eusebius, Apollinarius, in medium afferuntur, ad marginem scriptum observes, φεύδη, μετίτρις. Incidi ego in centonem Colbertinæ bibliothecæ manuscriptum, qui ad singularem hanc cautionem, minio exaratam, in margine affert, ἀνάθεμά σοι, anathema tibi. Quamobrem miror hunc Eusebii commentarium ad nos usque devenisse: quam enim interitui proximus fuerit indicat codicum illa paucitas, qui etiam non prorsus integrum exhibeant.

V. Catenæ commentarios pessum dederunt.

Nec una ca est tantæ jacturæ causa: verum quando catenarum usus in orbem invectus est, illa interpretum varietas ita Græcorum animos demulxit, ut commentarios illos plenos integrosque negligerent: unde vix serendum damnum res cum ecclesiastica tum litteraria subiit. Nam ii catenarum collectores, cum gustu et peritia rerum non valerent, missis vulgo iis, quæ vel ad historiam vel ad disciplinam, vel ad lectionem veterum interpretum pertinebant, ea solum excerpserunt, quæ sui captus erant.

VI. De præfationibus Eusebii.

Præfationes illæ Græcæ quæ commentariis præmittuntur ex codice Taurinensi prodeunt, similiterque argumenta psalmorum, ad mystagogicum cuiusque psalmi sensum ut plurimum concinnata, quæ omnia haud dubie ab ipso Eusebio sunt adornata. Nam Eusebianæ illæ præfationes variis commentariorum locis adeo affines sunt, ut eamdem utrobius Eusebii manum statim deprehendas. Argumenta vero non in Taurinensi modo codice, sed etiam in primâ catena Regia, quæ decimi saeculi es., Eusebii nomine comparent.

CAPUT II.

COMMENTARII EUSEBII IN PSALMOS A QUIBUS ANTIQUIS SCRIPTORIBUS LAUDATI.

- I. Eusebius hos commentarios nusquam memorat.
- II. Hieronymus laudat III. Eusebius Vercellensis Latine transtulit.
- IV. Theodoretus eorum meminit.
- V. Itemque Gelasius.

I. Eusebius hos commentarios nusquam memorat.

Opinatur vir cl. Tillemontius se commentarii in Psalmos sub hæc edendi notam et pollicitationem Eusebii deprehendisse in *Demonstratione evangelica*, lib. v, c. 21, ubi de psalmo Qui habitat in adjutorio Altissimi, loquens, hæc habet: Τούτοις ἀχολού-

(a) Hic, et infra non semel, revocatur lector ad numeros crassiores qui librorum *Demonstrationis et Preparationis* textui inscruntur Patrologia nostra Græca tom. XXI et XXII. EDIT.

θως ἐφαρμόσεις αὐτῷ τὰ δι' ὅλου τοῦ ψαλμοῦ δῆλοι· μεν, & καὶ αὐτὸς κατὰ τὸν οἰκεῖον καιρὸν ἐπιθεωρήσουμεν, i. e., *Consequenter ad hæc ipsi* (Christo scilicet) *coaptabis ea quæ in toto psalmo declarantur, quæque nos suo tempore speculabimur*. Verum non animadvertisse illi hic agi de fusiore ejusdem psalmi interpretatione, quæ lib. ix *Demonstrationis evangelicæ* legitur, p. 433, (a) ubi pluribus depugnat Eusebius totum psalmum ad Christi post baptismum temptationem pertinere. Unde nihil hic de commentariis in Psalmos: neque usquam puto Eusebium in iis quæ jam supersunt operibus eorum meminisse, puta quia cum hos commentarios postremis vitæ annis adornarit, vel nulla vel pauca secundum hæc edidit.

II. Hieronymus laudat

Qui prior itaque hos commentarios memoravit est Hieronymus in libro *De scriptoribus ecclesiasticis*, ubi hæc de Eusebio: *Eusebius Cæsareæ Palæstinæ episcopus, in Scripturis divinis studiosissimus, et in Bibliothecæ divinæ cum Pamphilo martyre diligentissimus pervestigator, edidit infinita volumina*. Sub hæc autem enumeratis aliis, hæc adjicit: *Et in cl. psalmos eruditissimos commentarios, et multa alia. In epistola autem sua ad Augustinum, quæ jam in editis Augustini LXXXV numero est, talia fatur: In explanatione Psalmorum, quos apud Græcos interpretati sunt multis voluminibus, primus Origenes, secundus Eusebius Cæsariensis, tertius Theodorus Heracleotes, quartus Asterius Scythopolitanus, quintus Apollinaris Laodicenus, sextus Didymus Alexandrinus. Feruntur et diversorum in paucos psalmos opuscula; sed nunc de integro Psalmorum corpore dicimus. Apud Latinos autem Hilarius Pictaviensis, et Eusebius Vercellensis episcopi, Origenem et Eusebium transtulerunt. Quorum priorem et noster Ambrosius in quibusdam securus est. Ubi intelligas ab Hilario Origenis commentarios translatos esse, ut habet idem Hieronymus cum de Hilario agit; ab Eusebio autem Vercellensi gentilis sui Cæsariensis commentarios Latine datos suisse.*

III. Eusebius Vercellensis eos Latine transtulit.

Eusebius itaque Vercellensis hos commentarios Latine transtulit, ut alibi narrat idem Hieronymus: *Edidit, inquit, ille in Psalmos commentarios Eusebii Cæsariensis, quos de Græco in Latinum vertet. Quia vero hi commentarii erroribus aspersam de Filio Dei sententiam passim præferrent, ea expunxit Vercellensis quæ Arianam hæresim saperent, eodem teste Hieronymo *Contra Vigilantium*. Si igitur, ait, quæ bona sunt transtuli, et mala vel aptari, vel corrixi, vel tacui, arguendus sum, cur per me Latini bona ejus habeant, et mala ignorent? Sic hoc crimen est, arguatur et confessor Hilarius, qui Psalmorum interpretationem et homilias in Job ex libris ejus, id est, ex Græco in Latinum transtulit; sit in culpa ejusdem confessionis*

Vercellensis, qui omnium Psalmorum commentarios hæretici hominis vertit in nostrum eloquium; licet hæretica prætermittens, optima quæque transtulerit. Haec porro Eusebii Vercellensis interpretatio jamdiu interiit: nec memini me uspianu ejus vel codices, vel fragmenta memorata deprehendisse.

IV. Theodoreetus eorum meminit.

Theodoreetus, non quidem ut hodie in *Psalmorum Expositionibus* legitur, quæ passim truncatæ et in compendium redactæ sunt, et quidem, ut conjectare licet, a Græculis catenarum auctoribus; sed ut ab Agelio laudatur, p. 486, in hac psalmi lxxxviii verba: *Tu vero repulisti et despaxisti, distulisti Christum tuum: evertisti testamentum servi tui, profanasti in terra sanctuarium ejus*, haec habet: *Εὐσέβιος δὲ εἰς τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ ταῦτα πειράθεις λαβεῖν, οὐτε διασῶσαι τὸν εἰρμὸν τῆς ἐρμηνείας ἡδυνήθη, οὐτε δυσφημίας παντελῶς ἀπαλλάγγαια, id est, Eusebius autem, cum hæc de passione Christi explicare tentaverit, neque seriem narrationis servare, neque blasphemia penitus vacuus esse potuit.* Hanc autem Eusebii interpretationem fuisse narratam habes, psal. lxxxviii. An vero hic Eusebio impietatis nota jure inuratur, necne, expendere inutile fuerit; cum ipse temeritatæ divini Verbi doctrinæ notam in aliis inulto liquidius incurat, ut suo loco comprobatur.

V. Gelasius eos memorat.

Gelasius de duabus naturis in Christo, inter Partum testimonia, Eusebii Cæsariensis locum in psalmum decimum septimum affert, qui sic habet: *Deus qui inclinavit cœlos et descendit, ascendens in hominem quem assumpsit, quem nunc cherubim sermo nominat, erolavit cum eo, ascensum faciens cum divinis, spiritualibus, obsequentibus sibi pennarum ventis, ipsis etiam appellatis.* Ubi paucioribus sententiam exprimit, quam ibidem ab Eusebio enuntiatur, etsi eadem prorsus mente et interpretatione: nam Eusebius ibidem cherubinum illum in psalmo memoratum, pro humanitate Christi habet. Et paulo post idem Gelasius ex eodem commentario hæc affert: *Si vero jurantem eum audieris per sanctum et Patrem suum, audi jurantem per Deum Verbum, quod omnibus sæculis præexistit, sanctum et unigenitum ejus Filium, quem Deum varie locutæ sunt dudum a nobis propositæ voces: per quem jurat Deus et Pater ejus tanquam dilectum eum, qui ex semine David est, in infinitum sæculum glorificaturus, quod etiam factum est, quando Verbum incarnatum eum qui ex semine David est assumpsit, atque deificat; unde et Filium eum appellat dicens: «Ego ero ei in Patrem, et ipse erit mihi in Filium» (II Reg. vii, 14); et iterum: «Ego primogenitum ponam illum» (Psal. lxxxviii, 28).* Hæc item compendio exprimuntur ex interpretatione psalmi lxxxviii, maximeque ex vers. 4, 5, 36, 37 et 38.

Etsi vero Photius inter Eusebii opera hos commentarios non recenscat, nihil mirum; tum quia

A vulgo in recensione opera non pauca ipse vel consulto mittit; tum quia, ut supra dictum est, ex catenarum usu bene multa in Scripturam sacram commentaria pene obsoleverant. Indeque forte fuerit quod tam infrequens apud scriptores Græcos horum mentio occurrat.

CAPUT III.

NOTÆ EUSEBIANI STYLI ET ÆVI IN HIS COMMENTARIIS,

I. *Hi commentarii aperte Eusebii sunt. II. et Demonstrationi evangelicae » stylo similes. III. De stylo Eusebii. IV. Maximini carnificinam ut occultatus testis memorial Eusebius. V. Itemque aliorum Christiani nominis hostium. VI. Quo tempore hos commentarios ediderit.*

I. Hi Commentarii aperte Eusebii sunt.

B A Deo manifesta et per se clara res est, hos ipsissimos esse Eusebii Cæsariensis commentarios, ut ne vel minimum dubii eruditis et sagacibus adversum suboriri possit. Verum quia hoc ævo non pauci, ut criticorum nomen sibi pariant, de libris quos ne vel primoribus quidem labris attigerunt, sententiam ferre nihil verentur: et primo conspectu ita pronuntiant: Non sapit stylum scriptoris, indignum auctore tanto; ac plerumque in partem negandi procliviores sunt, hinc sibi nasutorum famam conciliaturos esse rati, quibus non facile sit verba dare; ideo nobis aliquid de Eusebiano stylo his in commentariis conspicuo, deque manifestissimis ibidem Eusebiani ævi notis, edisserere animus est.

II. Demonstrationi evangelicae stylo similes.

Nulli ex Eusebii operibus ita affinis horum commentariorum stylus est, ut evangelicæ Demonstrationi: non modo enim dictiones et tractandi ratione consonant, sed etiam Scripturarum interpretationes, sententia semper, verbis non infrequenter similes sunt. In Demonstratione item evangelica, perinde atque in hoc commentario passim offendas in illud, νόησεις ἐπιστήσας, intelliges si animum adhibueris, inque sexcentas alias dicendi formulas, queis sermonis ab alio ad aliud series transcurrunt: voces Eusebio frequentatas, aliquique scriptoribus minus usitatas, in utroque opere ritu pari adhibitas deprehendas: explicationes de Verbi substantia et deitate ita consimiles, ut illico unam Eusebii mentem, unam utroque manum olfacias. Verum isthæc exercitatione prius, quam ratiocinio, quivis experiri valeat: neque his diutius insistere libet, de quibus nullam spero, apud cordatos saltem, controversiam futuram.

III. De stylo Eusebii.

Est porro stylus genus hic ut in aliis ejus operibus, quale describit Photius in *Bibliotheca*, num. 13: Τὴν δὲ φράσιν οὐκ ἔστιν οὐδαμοῦ, οὐτε τὸν, οὐτε λαμπρότερη χαρων. Πολυμαθῆς δέ ἔστιν ὁ ἀνήρ, hoc est: *Dictione autem nusquam suavis est, neque elegantia ornatus. Eruditissimus tamen vir est. Stylus itaque ejus nonnihil strigosus et perplexus est, non arte limatus: oratio nedum excurrat libere,*

udeo intricata plerumque est, ut scriptoris mentem A vix assequare. Periodos ita prolixas ducit, ut extractam longius seriem, si quid novi menti succurserit, subinde intercipiat, dum suspensus animo lector, nec quo deducere, nec ubi claudere argumentum velit, intelligere valet. Quod maxime his in commentariis observes, ubi perpetuus veterum versionum, quæ ut plurimum subbarbaræ sunt, usus, aliquam stylo ejus intulit peregrinitatem. Neque tamen par ubique stylus ratio est: nam ubi ad descriptiones vertitur, seriem exornat verbis quam potest lectissimis; non ut otiosos inani voluptate demulceat, sed ut ex rerum quæ sub aspectum cadunt pulchritudine et concentu, ad opificis contemplationem alliciat. Sic ad psalmum xviii., de cursu solis floridiore stylo mirifice edisserit: alias similiter de verno tempore, deque aquarum divorciis, quæ sapientissimi Conditoris nutus ad terræ cultum et secunditatem moderatur. Divine autem lequitur sicuti contra eos disceptat, qui temperante fortuna rerum humanarum aleam cadere arbitrantur; sive etiam, qui res omnes, quæ sunt homini expetendæ, volupitate metiuntur: frequenter vero illos exagit, qui mundum fortuito ac ex temerario partium concursu sponte coaluisse pugnabant, in hisque sane invenimus Eusebium Eusebio elegantiorum.

IV. Maximini carnifcinam ut oculatus testis memorat
Eusebius.

Ævo suo grassantem Maximini in Christianos carnifcinam ut oculatus testis memorat ad psal. xxxvi., ubi postquam gentilium immanitatem recensuit, hæc subdit: "Ωτεπερ δὲ ταῦτα ἴστορησάμενοι, οὐτω καὶ τὴν μετελθοῦσαν αὐτὸς Θεοῦ δίκην τεθέαμεθα, τοιαύτην γενομένην, ὡς μὴ ἀμαρτεῖν τὸν φίσαντα ἀληθῶς, τὴν ρομφαῖαν αὐτῶν εἰσελθυθέναι εἰς τὴν καρδίαν αὐτῶν, καὶ τὰ τόξα αὐτῶν συντεργόθαι, id est: *Ut autem hæc vidimus, ita et ultionem Del ipsos invadentem suspeximus, quæ talis utique fuit, ut nihil aberraverit is qui dixit, gladium eorum infixum in corda ipsorum, et arcus eorum confractos esse.* Et alibi: *Quis autem oculis contemplatus īmpioꝝ (nam Græca compendii causa mittimus) qui ævo nostro ex divitiis, gloria, dignitatibus in admiratione fuere, in multasque gentes imperium obtinuere, repente ab hac celsitudine lapsos, non fateatur verum esse oraculum hujusmodi?*

V. Itemque aliorum Christiani nominis hostium.

Diserte vero ad psal. xlviij quinam illi Christianorum carnifces imperatores, et quo mortis genere sublati sint enarrat his verbis: *Hæc porro opere completa nos ipsis oculis percepimus: quibus sane verisimile est posteros nostros incredulos, cum hæc audient, fidem non habituros esse. Quotquot igitur ævo nostro fuere Ecclesiæ Dei inimici, principes hujus saeculi et tyranni, diminitus immissis flagellis lanitati; alii quidem corporis cariem perpessi sunt, ut pliam vel adhuc viventes cum intolerabili fetore vermibus scaterent: alii viventes item oculis capti*

*A sunt, ita ut divinitus immissum sibi flagellum anmadverterent, palinodiamque canerent, ac Ecclesie Deum magnum verumque, et solum esse Dominum confiterentur, summaque cura præciperent, ut civitas illa Dei, ab se olim impugnata, restauraretur, ac denuo construeretur. Videlicet Galerius Maximianus, qui vermium fetore computruit, ut habet Eusebius Hist. eccl. lib. viii., c. 16; alius qui captus oculis fertur, est Maximinus Orientis imperator, ut ait Eusebius, l. ix., c. 10. Utrumque vero palinodiam cecinisse narrat Eusebius hic et in Historia ecclesiastica. Similiter ad psalmum lxxviii., hæc habet: *Neque solum iis (qui tempore Antiochi passi sunt) hæc tradita fuere; omnibus quippe similia patientibus competunt: quia in persecutionibus, B quæ nostra aetate contigerunt, sexcenti supra recensitis similia sunt perpessi.* Et ad psalmum xc., vers. 9, se non unius tantum sed plurimarum persecutionum testeui fuisse narrat, tyrannosque non diu ab illata Christianis clade, interitu plexos his testificatur: *Nos autem veritatem ipsa exemplorum interpretatione percepimus, conspecto variis temporibus Ecclesiam Christi impugnantium exiū, qui consestīm, ne diuturno post tempore, debellati sunt. Ipse namque viderat Diocletianum, Maximianum Galerium, Maximinum et Licinium, qui in Christianos carnifcinam exercuerant, infausto mortis genero periisse.**

VI. Quo tempore hos commentarios ediderit.

C Manifestissimis igitur notis indicisque sese horum commentariorum auctorem prodit Eusebius: jam vero restat ut exploremus quo tempore hæc opus ediderit. Quia de re ex uno tantum loco lucem mutuari licet. Est is in psalmo lxxxvii., ad hunc versum: *Nunquid mortuis facies mirabilia?* ubi sic habet: *Ei δέ τις νοῦν ἐπιστήσεις τοῖς καθ' ἡμᾶς ἀμφὶ τὸ μνῆμα καὶ τὸ μαρτύριον τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιτελεσθεῖσι θαυμασίοις, ἀληθῆς εἰσεται ὅπως πεπλήρωται ἔργοις τὰ τεθεσπισμένα, id est: Quod si quis animum adhibeat iis, quæ nostra tempore ad sepulcrum et martyrium Salvatoris nostri patrata sunt, mirabilibus, is sane deprehendet quo pacto ea quæ prænuntiata fuerant, opere completa sint.* De miraculis in sepulcro et martyrio Christi D editis ne verbum quidem Eusebius in Vita Constantini; etsi detectum, curante Helena, sepulcrum et martyrium memoret, exstructam eodem loco per Constantinum magnificentissinam ecclesiam eraret, synodus in ejusdem ecclesiae encæniis seu dedicatione celebratam anno 335, ininitatim et xomphos describat. Verum hic de miraculis agi quæ a Rufino, Sulpicio Severo, Socrate, Sozomeno et Theodoreto recensentur, ne ambigas. Aiunt quippe illi, afflante numine locum sepulcri Helenam detexisse, tres ibi crucis repertas esse; hærentesque omnes quænam ex tribus Christi suspendio consecrata fuisse, dubio tandem levatos fuisse, cum in extremis agens mulier, ex aliarum contactu nihil remedii consecuta, admota demum vera Christi

cruce, statim a morbo penitus recreata, et pristinæ valetudini restituta est. Cum autem hæc anno 327, arii in sequenti gesta sint, hinc consequitur Eusebium sua in Psalmos commentaria sub hæc edidisse. Neque tamen statim postea, sed multis hinc elapsis annis hæc elucubrasse suadere videtur vox καθ' ἡμέρας, quæ nostra ætate significat; neque enim pro præsentibus aut ita nuperis rebus hæc loquendi ratio usu venire solet. Sic ille cum de tyrannis agit, qui jam multos ante annos fato functi erant, voce καθ' ἡμέρας utitur, quam lamen nusquam usurpat cum de rebus, quæ vel illo scribente, vel nuperime gestæ sunt, agitur. Verum ut hæc conjectando solum dicimus, ita post annum 327, ea quam supra diximus de causa, editos commentarios affirmari posse putamus. Detecti item Domini seculi meminit Eusebius ad psalmum cviii, his verbis: *Hoc autem ediscas, si consideres quæ mente sint Judæi, videntes quidem veneranda et sancta sua funditus deleta; illius vero qui ab ipsis ignorabuntur affectus, ac in crucem et mortem traditus est, sepulcrum, studio et honoribus celebrari, Ecclesias autem, quæ ejus virtute per totum orbem fundatae sunt, in dies accrescere, etc.*

CAPUT IV.

DE GENERE INTERPRETANDI EUSEBII, DEQUE ANTIQUIS VERSIONIBUS A EO ALLATIS.

I. Interpretandi genus Eusebium commentarii auctorem prodit. II. Observationes criticæ egregiae notæ. III. De litterali explanatione. IV. De mystagogica. V. Eusebius Origenem sequitur, alii Eusebium. VI. Antiquis interpretibus frequenter utitur.

I. Interpretandi genus Eusebium commentarii auctorem prodit.

Hosce commentarios germanum esse Eusebii opus, non ex præmissis modo, sed etiam ex interpretandi genere, ex frequente illo veterum interpretum usu, ex Scripturæ sacræ peritia comprobatur. His se tesseris et argumentis exhibet Eusebius ille Pamphili martyris socius, quicum, teste Hieronymo, *Divinam Bibliothecam* diligentissime pervestigarat. Tria porro: cum primis contemplanda nobis offert celeberrimus interpres: criticas in Psalmorum ordinem notas, interpretationem litteralem, et mystagogicam explanandi viam, de quibus pauca prælibare e re fuerit.

II. Observationes criticæ, egregiae notæ.

Observationes Eusebii criticæ, egregiae notæ sunt: nam præter ea quæ in præstationibus seruntur, non spernenda sane, multa expositionibus suis de ordine et de auctore cuiusque psalmi subinde præmittit, quæ judicium peritiamque scriptoris arguant: qua in re sane vix accuratius sagaciusque disputari posse æstimabunt periti. In his autem Eusebius, qui nunquam compendio studuit, sine aliquo lectoris tadio fastidiove prolixius agit. Id vero præsertim observes in ejus de Abimelecho dissertatione, in perquisitionibus de vera Psalmorum serie et de germano cuiusque auctore: maximeque ubi de psalmo in spelunca mirifice edisserit. Pede-

A tentim vero ratiocinia profert, nihil, quod ad rem pertineat, intactum relinquit. Parem arguendi vim et methodum animadveritas, cum eorum sententiam depellit, qui numeri rationem ad cujusque psalmi intelligentiam conferre pugnabant: quam Philonianam explanandi methodum, ut futilem et ἀπροσδιδυσον, explodit Eusebius.

III. De litterali explanatione.

Litteralem Psalmorum mentem ubi explicat Eusebius, genuinum vulgo sensum attingit, neque ita frequenter aberrat a scopo et a vera Psalmorum sententia. Aderat quippe opima illa Hexaplorum supellex, unde et Hebraicam lectionem et veterum interpretum versionem mutuari posset. Neque enim, ut ex his commentariis deprehendere licet, Hebraice peritus fuit Eusebius: siquidem de Hebraica ille lectione plerumque non ita docte edisserit, utpote qui Hebraica Græcis litteris expressa, qualia in Hexaplis erant, tantum legerit; sed si quid de vocibus et litteris Hebraicis hinc inde tradat, id ex Hebreis mutuatus est. Et mirum sane hominem qui in Palæstina ætatem egit, cum Judæis frequenter sermonem habuit, Hexaplis et *Bibliothecæ divisionæ* cum Pamphilo martyre digerendis operam dedidit, Hebraice ineruditum fuisse? Doctoribus autem suis nimis credulum persæpe deprehendas, utpote qui nonnulla interdum afferat, ubi accuratione notitia desideretur; exempli causa ad hunc versum psalmi cxl, *Ex utero ante luciferum genui te, ubi Hebraicum מִרְחָם, Merehem habet*, ut probabilem cujusdam opinionem affert, qui putabat hic beatam Mariam Deiparam indicari, quod sane ἀπροσδιδυσον est: nam *Maria*, nomen apud Hebreos frequentissimum מִרְחָם, *Miriam* scribebatur; et *Merehem* nihil aliud quam *ex utero*, significat.

IV. De mystagogica.

Mystagogicam explanandi viam, qua ad Christi personam vel Ecclesiam, sive ad fidem animam, aut demum ad celestem Sionem omnia reducuntur, admodum frequentavit Eusebius: quia illo ævo cum Judæi perpetuo Christianis obgannirent, atque ex prave detorta Scripturarum sententia, Christiana de Servatore dogmata traducerent in dies, scriptores ecclesiastici contra, ut petulant et protero D generi occurserent, omnia ad Christum et ad Christi Ecclesiam referebant: nec modo ea quæ de Christo et de Christi fidelibus diserte et evidenter enunciata fuerant, sed etiam quæ, haud ita dilucide enarrata, possent in utramvis partem derivari. Nec tutum erat illis temporibus interpretandi aliam inire rationem: certe non impune fuit Theodoro Mopsuesteno, quod neglecta mystagogica illa, litterali solum attenderet.

Cæterum hunc explanandi ritum, auctore Christo, commonitoribus apostolis, sectati sunt Ecclesiae scriptores. Non modo enim lex vetus legis novæ figura exstitit; sed etiam res in veteri Ecclesia gestæ, præsertim nobiliores, umbra Christi ejusque discipulorum erant. Nam hæc omnia in fi-

*guris contingebant illis : scripta sunt autem ad nostram admonitionem (I Cor. x, 11). Unde Tertullianus de resurrectione carnis, *Talia interim, ait, divinarum virium lineamenta, non minus parabolis operato Deo, quam locuto.* Inter prophetas autem et præstantes viros, qui in veteri lege Christi typum geasere, nemo proprius personam ejus retulit, quam David, genere item propinquior. Cujus non modo gesta, sed etiam dicta in Psalmis præsertim, ad Christi personam Ecclesiamque pertinere, divino ipsius Christi ore didicimus. Ille vero sensus ἀλληγορούμενος, sive mystagogicus, non a Christianis modo, sed etiam a Judæis adhibitus est : etsi illi, ut obsecrati atque sensilium rerum mole obrutierant, omnia ad res temporarias, divitias, terreni regni latitudinem, Messiæ sui imperium, reducere : qua in re a justa allegoriæ ratione immane quantum aberrabant. Allegoria quippe, figura, typus et umbra, signa sunt rerum non earumdem atque illæ quæ allegoriæ et typi munus præstant : atenim vel ipsa allegoriæ vox, signa hujusmodi, rem aliam longe diversam, disparem et digniorem significare subindicat. Multo igitur præstantior eterior illa Christianorum interpretatio, qua res corporeas et sensibiles, ad intelligibiles ac cœlestes, incoluni tamen litteræ sensu, referunt.*

Hoc ergo genus interpretandi summe est ab Eusebio frequentatum. Illud autem hujusmodi est, ut sicubi inimici insurgentes et tumultuantes exprimantur, quod in psalmis frequentissime occurrit, id vel ad Judæos contra Christum frementes et machinantes, vel ad Ecclesiam ab hostibus, scilicet a principibus hujus sæculi, aut a dæmonibus oppugnatam, vel ad fidem animam vexatam a spiritibus immundis, referatur : si lœta et jucunda efferrantur, cœlesti Jerosolymæ, sive Ecclesiae, seu Christiani cuiuslibet animæ, totum adscribatur : si flumina inundantia memoretur, id de confluentibus ad Christi doctrinam gentium multitudine intelligatur. Quam explanandi viam, non Eusebius modo, sed etiam Theodorus Heracleotes, Chrysostomus, Theodoretus et alii plerique sectati sunt, qua in parte si unum noris, omnes noris. Neque tamen inter mystagogicas interpretationes accensendæ illæ, que litteram ipsam ad unum Christum referri nec infreenter comprobant ; ut exempli causa, cum Eusebius psalmum xvii, *Deus, Deus meus, respice in me, in uno Christo impletum esse asseverat* : in hoc enim et in similibus, ut nemo non fatetur, sensus ipse litteralis Christum respicit. Hæc de interpretandi ritu dicta sunt.

V. Eusebius Origenem sequitur, alii Eusebium.

Cæterum Eusebius Origenis expositiones baud obscure sectatur, tam quod ad ipsam explanandi rationem, quam quod ad verborum seriem ; ut in manuscriptis et editis catenis videre est : nam commentarios Origenis plenos integrosque jamdiu umisimus : ejus porro commentarios semel memo-

rat Eusebius ad psalmum cxviii. Theodoretus item, qui plerumque ab Eusebiana interpretatione deslekit, non raro tamen illa pene ad verbum utitur, etsi breviore ut plurimum stylo : nam Eusebius, ut jam diximus, ita prolixas subinde periodos dicit, vix ut seriem deprehendas, et ubi sententiam claudat non ita facile compieras. Asterii vero interpretatio psalmi iv, quam commentario Eusebii in eumdem psalmum subjunximus, a quodam scholiaste inventa est, qui Asterium Arianum esse indicat, scilicet sophistam illum circulatorem, qui in ipsis Arianismi exordiis contra catholicos antistites classicum canebat, et doctrinam de Filio Dei spargebat, vel ipsa Arianica deteriorem. Ex hoc autem specimine deprehendas, Asterium partim litteralem, partim mystagogicum interpretandi modum sectatum : nec iis ingenii doctrinæque partibus instructum, quæ fuissent ad tantum opus perficiendum satis. Scholiastes porro ille non Asterium modo Arianica labi aspersum indicat, sed etiam Eusebium, sicubi ad Arianismum deflectit, ut Arianum traducit, ut suo loco videas.

VI. Antiquis interpretibus frequenter utitur. LXX Interpretæ.

Nihil autem his in commentariis præstantius, nihil pretiosius frequentissimo illo veterum interpretum usu. Atenim multo plura ex Aquila, Theodotione et Symmacho assert Eusebius, quam in Drusii vel Nobilii collectionibus usquam comparant, ita ut ejus adminiculo non raro psalmos integratos, ex Symmachi maxime versione, restaurare liceat. Illas porro versiones modo ad litteralem, modo ad mystagogicam asserendam sententiam usurpat : nonnunquam ad decem versus una serie assert : expositionesque eorum Septuaginta Interpretum versioni anteponendas asserit haud infreenter. Aquilam Hebraicæ litteræ servientem, δουλεύοντα τῇ Ἐβραικῇ λέξει, hic et in evangelica Demonstratione multis in locis nuncupat. Is nimis rurum ita litteræ hæsit, ut dum verba redderet, sententiam non ita curaverit. Symmachum saepè mirabiliter dicit interpretem, ejusque versione utitur libentius, frequentius et copiosius. Ambos tamen ait in gratiam Judæorum prophetias de Christo aliam in sententiam derivasse : Ιουδαῖκῶπον, sic ille, Ἀχύλας καὶ Σύμμαχος τὴν ἐρμηνείαν ἔτεθεισασ, id est, *Modo ad Judaicam doctrinam proprius accedente, Aquila et Symmachus interpretati sunt.* Nam in Demonstratione evangelica (a) ait utrumque Judæum aut semi-Judæum fuisse. Theodotionem cum laude memorat ; et accuratum interpretem ait. Quinta minus frequenter, Sexta vero rarissime interpretationibus utitur. Notas in hujusmodi versiones raras et brevissimas dedimus : quia a multis jam annis ad Hexaplorum excerpta ex codicibus cum editis tum manuscriptis colligenda animum appuli : quodque habui cæteris quæ tractabam otii, huic provinciæ consecravi : et jam tanta eo-

rum accessio facta est, ut quadruplo saltem plura penes nos habeamus, quam Nobilius et Drusius editorint. His propediem postremam admovere manum, eaque publicare animus est. Quare a prolixioribus in veteres interpretes notis consulto abstinuimus, ne sub hæc actum agere cogeremur.

Ait Eusebius Septuaginta Interpretæ cum Ptolemai Philadelphi tempore vertendis Scripturæ sacræ libris operam darent, loca quædam, quæ Christi ortus apertius prænuntiaretur, ne in Græcorum, quibus versio parabatur, notitiam venirent, obscurus interpretatos esse. Qua de re adeundus ipse, cum psalmi LXXXVI, *Fundamenta ejus in montibus sanctis*, expositionem edit. Nec silentio mittendum est, Eusebium persæpe Scripturæ sacræ loca secus, quam in exemplaribus hodiernis leguntur, afferre, partim quod exemplaria sua variam lectionem præferrent, partim quod ille nonnunquam sine prævia monitione aliorum interpretum lectiones admisceat: partim etiam quod plerumque memoriter Scripturarum dicta enuntiet, ac synonyma et extranea verba interserat.

CAPUT V.

DE REBUS DOCTRINAM SPECTANTIBUS IN HOC COMMENTARIO.

I. In scriptoribus sacris ne minimum vitium admitit Eusebius. II. Sanctorum merita nobis prodesse putat. III. Veram Christi in Eucharistia præsentiam declarat. IV. Quid de libero arbitrio sentiat. V. Gratiam indifferentiæ ad utrumlibet, seu versatilem, docet. VI. Et prædestinationem post prævisa merita.

Haud ingratum lectori fore speramus, si quæ sparsim variisque in locis, quo fors tulit, inducta sunt doctrinæ capita, hic in unum collecta ipsi offeramus, cum ad manum nobis sit ea, quæ assida tractatione hinc inde decerpsumus, una complecti; ut labore diuturno parta harumce rerum notitia, eruditis ingratae perquisitionis tedium levet.

I. In scriptoribus sacris ne minimum vitium admittit Eusebius.

Æstimat Eusebius non sine audacia et temeritate credi posse, scriptores illos, qui afflante Numinе divinas nobis litteras transmiserunt, vel in minimis errasse; ita ut etiam nomen pro alio vel ex imprudentia vel ex incogitantia substituerint. Id diserte ait, explanando titulum psalmi XXXIII, in quo dicitur immutasse David vultum suum coram Abimelech: ubi Achimelech legendum, atque in exemplaribus, *beth* in *caph* mutatum fuisse putat Eusebius: quod sane ob litterarum *beth* et *caph* inter se affinitatem perfacile fuit. Tum allata eorum sententia qui dicerent, Achimelech pro Achis positum fuisse, ibique agi de Davidis in Geth peregrinatione, ubi cum periculum capitis immineret, insaniam ille simulavit, et immutavit vultum suum coram Achis rege Geth; hæc in adversum reponit ille: *At ego audax temerariumque facinus, ἔργον δὲ*

(a) Cf. *De præparatione evang.*, p. 575.

θρασὺ καὶ προκετές, arbitror illud esse, pronuntiare confidenter divinam Scripturam lapsam esse, et tale rituum præserre, ut pro viro alienigena sacerdos Domini ponatur, cum maxime Hebraica lectio et reliqui interpretes omnes Achimelech circumferant. Ubi notes velim Hebraicam lectionem hodie תְּמִימָן circumferre, et in Græcis Bibliis Ἀθιμέλεχ unde patet Eusebii exemplaria diversam ab ea, quæ nunc habetur, lectionem prætulisse. Ut ut vero sit de Eusebii in memoratum titulum opinione, quæ fortassis non omnibus placitura est, putat sane ille nefas esse vitium, si quod vel minimum subsit, in scriptorem sacrum refundere.

II. Sanctorum merita nobis prodesse putat.

B Ait non semel Eusebius sanctorum, sive martyrum, sive aliorum Deo acceptorum hominum merita, subsidio apud Deum nobis esse. Sic psal. LXXXVIII, vers. 10: *Ad hæc in precibus tempore persecutionis dicenda instituimur, hostiarum. et holocaustorum loco sanguinem sanctorum martyrum proponentes, a chujusmodi supplicationes emittentes*; et vers. 11: *Nos siquidem non digni habiti sumus qui ad finem usque certaremus, ac pro Deo sanguinem funderemus; sed quia filii sumus eorum qui hæc sunt perpessi, virtute patrum nostrorum ornati, precamur ut illorum gratia misericordiam consequamur.*

III. Veram Christi in Eucharistia præsentiam declarat.

Veram Christi in Eucharistia præsentiam (a) profitetur cum hunc versum explicans. Cibavit eos ex adipe frumenti, et de petra melle satravit eos (Psal. LXXX, 17), ait: Κατὰ τοῦτο δὲ ἐπλήρου κατακίνωσας αὐτοὺς τῆς οἰκείας τροφῆς, οὐ μόνον σωματικῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐπουρανίου καὶ πνευματικῆς, δπηνίκα πρώτοις αὐτοῖς ἐπεδήμει δὲ Χριστὸς τοῦ Θεοῦ, τριψήν αὐτοῖς παρεῖχεν τὸν ἐπουράνιον ἄρτον, ΑΥΤΟΣ ΕΑΥΤΟΝ, id est: *Tunc porro proprio illo cibo replere dignatus est, non corporeo solum, sed etiam cœlesti et spirituali, cum ad ipsos primos Christus Dei peregrinatus est, atque in cibum ipsius cœlestem panem, ipse semetipsum, dedit. Ad psalmum vero XXXVI, hæc habet: Κατατρυψάν δὲ τοῦ Κυρίου δυνήσεται δὲ τῆς ψυχῆς τὰ αἰσθητήρια κεκαθαρισμένος, ὡς δύνασθαι ἐσθίειν τὸν ζῶντα ἄρτον καὶ τὰς ζωποιοὺς αὐτοῦ σάρκας, πίνειν τε τὸ σωτήριον αὐτοῦ αἷμα. Τούτοις τρεφόμενος καὶ πιεινόμενος, τῆς ἐνθέου μεθης ἀπολαύνων, κατατρύψοστος τοῦ Κυρίου, id est: Delectari autem in Domino valebit, quisquis anima sensibus puris purgatisque fuerit, ita ut panem vivum et vivificas carnes ejus edere possit, ac salutarem ejus bibere sanguinem. His enutritus et impinguatus, divina fruens ebrietate, « delectare in Domino. »*

IV. Quid de libero arbitrio sentiat.

Liberum arbitrium in homine ad bonum malumve deligendum sic explicat ille, ad psalmum XXXV: Ἄκαλύπτως δὲ δ τοιοῦτος ἐξέδωκεν ἐαυτὸν τῇ ἀμαρτίᾳ, ὡς καὶ τὰ βήματα τοῦ στόματος αὐτοῦ ἀνομίαν

εἶναι καὶ δόλον. Πάντα δὲ ταῦτα ἔκών εἰλετο· ἄτε δὴ Α αὐτεξούσιος ὁν, καὶ δυνάμενος μὲν τὴν ἀγαθὴν μετελθεῖν δόδην, μὴ βουληθεῖς δέ. Ήος εἰ : *Palam autem ille se peccato dedidit, ita ut verba oris ejus iniquitas et dolus essent. Hac autem ipse admodum libere elegit, utpote liberi arbitrii, penes quem erat viam adire bonam : quod ille noluit. Quamobrem dictum est, « Noluit intelligere ut bene uageret : sed iniquitatem meditatus est in cubili suo.*

Εν ad psalmum LVII : Ἐπειδὴ γὰρ φύσεως ἐλευθέρας καὶ αὐτεξουσίου γενόμενοι, διακριτικοὶ τε τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἐναντίου, τὴν τε εἰς ἔκάτερα βοσκήν τὴν ἐν ἑαυτοῖς κεκτημένοι, οὐκ ὅρθως ἔχρισαντο τῷ κριτηρίῳ, οὐδὲ ἡγάπησαν τὴν εὐθείαν, καίπερ εἰδότες αὐτὴν, οὐδὲ ἔργοις μετῆλθον τὴν δικαιοσύνην, ἃν λόγῳ μόνῳ καὶ χελευσιν ἐπιγγέλλοντο, τῷ παλαιῷ δὲ δψει ὅμοιωθέντες, ἀσπλέος καφῆς χείρους ἐγένοντο· τούτου χάριν ἐπακούσατε τίνα καὶ αὐτοὺς περιμένετε, id est : *Quoniam enim libera et sui arbitrii natura præditi, vi internoecendi boni et contrarii instructi, atque liberam ad utrumlibet inclinationem nacti, non recte judicio suo sunt usi, neque rectam viam, etsi notam sibi, dilexerunt, neque operibus justitiam adierunt, quam verbis duntaxat et labiis sunt professi, veterique serpenti similes, aspide surda deteriores evascre; ideo quæ, ipsis eventura sunt audite. Similiter de Hebreis agens, psalmi LXXVII ad hunc versum, Et obliiti sunt benefactorum ejus, ita loquitur : Πάντων γὰρ τούτων λήθην πεποιημένοι, τῶν πρὸς τοὺς πατέρας αὐτῶν ἐπιδειγμένων, ὅπλα ἥραντο κατὰ τοῦ Θεοῦ, οὐ βουληθέντες τῷ νόμῳ αὐτοῦ πορεύεσθαι· καίτοι ἐπ' αὐτοὺς κειμένου τοῦ δύνασθαι, καὶ τοῦ βούλεσθαι, id est : Nam omnium eorum obliiti, quæ patribus suis ostensa sunt, arma tulerunt contra Deum, cum nollent in lege ejus ambulare, etiam si penes ipsos esset ut possent et vellent.*

V. Gratiam indifferentiæ ad utrumlibet, seu versatilem, docet.

Ne quis vero opinetur putare Eusebium, ex solo liberi arbitrii motu hominem, nec gratia fultum, bonum perinde atque malum adire posse; huic suspicioni occurrit ille his verbis : *Quos præscientia sua prævertens Deus, antequam in lucem prodirent, tales futuros esse noverat; sed tamen permisit ut nascerentur, gratia sua ipsis quoque concessa, ut palam eorum propositum fieret, τὴν παρ' αὐτοῦ χάριν καὶ αὐτοῖς δωρησάμενος, εἰς τὸ φανερὸν γενέσθαι τὴν προάρεσιν. Siquidem et ordinem justorum recipiam ac minime deflexam viam suapte voluntate initurum prævertens Deus noverat. Deinde utrique ordini liberum arbitrii motum dimisit, concedens ut in stadio cursum conficerent. Ac cum universos natura similes constituisset, voluntate sua quemque meliora diligere pariter permisit. Illi vero, utpote qui sui ipsorum domini, sui juris, ac liberi quoad motum essent, arbitratu suo disjuncti sunt, aliis rectam, obliquam aliis viam cooptantibus. Par sententia de Iuda loquens haec habet ad psalm. XL : Sed, « in quo speravi, » ait; vel secun-*

dum Aquilam, « confisus sum; » aut ut Symmachus, « confisus eram : » quandoquidem ipsum paribus atque cæteros apostolos donis affecerat. Confidebat autem ei Salvator, et bonam de ipso spem habebat, quia in eo liberum arbitrium esset. Neque enim Judas ex hujusmodi natura erat, quæ non posset salutem consequi; sed poterat, si quidem voluisse, ut et cæteri apostoli, a Filio Dei erudiri, ac bonus probusque discipulus effici. Unde palam est eum gratiam versatilem, ad utrumlibet, sive bonum sive malum indifferentem, in omnibus prorsus hominibus, etiam impiis et peccatoribus, constituisse.

VI. Et prædestinationem post prævisa merita.

Nec minus aperte prædestinationem post prævisa merita docet ad psalm. LVI, ubi hanc Pauli sententiam explicans, *Nam quos præscivit, et prædestinavit (Rom. viii, 29), etc., ait : Ωστερούν τούτους προγονοὺς μέλλοντας ἀγαπῆν αὐτὸν προώρισεν οὕτως καὶ τοὺς ἀσεβεῖς, ἐπειδὴ προέγνω μέλλοντας λαλεῖν δικαιοσύνην διὰ τὸ γινώσκειν αὐτὴν, οὐ μὴν καὶ τοῖς ἔργοις αὐτὴν μετελευσμένους, διὰ τὸ ταῖς χερσὶν ἀδικεῖν συμπλέκειν, τούτου χάριν ἀπῆλλοτρίωσεν ἀπὸ μῆτρας, καὶ ἐν πλανωμένοις καὶ λαλοῦσι φευδῇ παρ' ἕαυτῷ κατηρίθμησε πρὶν γενέσθαι, συνεχύρησε τε, εἰδὼς αὐτοὺς τοιούτους ἐστομένους, εἰς φανερὸν ἐλθεῖν, ὡς ἀν τὸ διάφορον τῶν δικαίων καὶ θεοσεῶν ἀνθρῶν ἐκ τῆς τῶν χειρόνων παραθέσεως διαλάμψειν. Μιᾶς γὰρ δυτες φύσεως οἱ πάντες, οἱ μὲν ἐκόντες εἰλαντο τὰ κρείττω, οἱ δὲ τὴν ἐναντίαν ὧδευσαν, αὐτεξουσιῷ προσαρέσει χρησάμενοι. Id est : Quemadmodum igitur cum eos præscivisset, qui amaturi ipsum erant, etiam prædestinavit eos; sic et impios cum prævidisset justitiam quidem locuturos, utpote qui nossent illam, sed ipsam tamen non operibus adituros esse, quia injustitiam manibus complicaturi erant; ideo alienavit eos a vulva, et, vel antequam fierent, in errantium et mendacia loquentium numero apud se computavit : permisitque tamen, etsi tales futuros esse nosset, ut palam prodirent, quo præstantia justorum et religiosorum hominum ex pejorū comparatione eluceret. Nam cum ex una omnes natura constarent, libero usi arbitrio, aliis quidem sponte bonum elegerunt, aliis contrariam iniere viam. Quæ omnia ita perspicue enuntiantur, ut Oedipo non egeant.*

CAPUT VI.

EUSEBII DE VERBO ET FILIO DEI SENTENTIA.

- I. Variæ circa Eusebii de Filio Dei doctrinam optiones. II. Eusebius docet unitatem deitatis in uno Patre servari. III. Filiū longe minorem Patrem. IV. Diversæ substantiæ. V. Interpres Latinus « Demonstrationis evangelicæ » de industria Eusebium ad catholicam sententiam detorsit. VI. Eusebius Filii deitateni aliam statuit a paterna. VII. Grandis paralogismus Eusebii. VIII. Non obscure docet Filium non esse vere Deum. IX. Quo sensu Filium Deum esse dicat. X. Quam adversa ratione et priscorum Patrum sententiae tradat. XI. Cum Arianis plane consentit. XII. Qua sententia τῷ δμονοτῷ, sive consubstantiali, subscripte-rit. XIII. Quo sensu ἐξ οὐκ δυτῶν neget, et genitum Filium dicat. XIV. Filium negat aeternum.

XV. *Summa doctrina Eusebii. XVI. Aegre defenditur. XVII. Arianum probant tam gesta quam scripta.*

I. *Variæ circa Eusebii de Filio Dei doctrinam opiniones.*

Jamdiu inter doctos disceptatum est, quæ vera fuerit Eusebii Cæsariensis de Filio Dei opinio; alii enim catholice sensisse defendunt, nec quidquam Arianae labis in scriptis ejus deprehendi pugnant; vel si quid deprehendatur, in iis certe scriptis observari, quæ ante Nicænam synodum edidit; in posterioribus non item: alii contra ab Arianismi exortu, ad obitum suum, adeo manifestas cum gestis tum scriptis suis dedisse contendunt Arianismi notas, ut incunctanter inter Arianorum principiæ connumerandum censeant. Talemine, inquiunt, hominem, qui semper augendæ Arianicæ rei tam acriter adlaboravit, qui diuturnas cum Arianiis ad restituendum Arium excubias egit, qui capitalibus odiis catholicae rei proceres assidue exagitavit, catholicum censemus? Hinc si scriptis ejus attendas, aiunt, probe cum gestis consonare deprhenedes: nam qui Filium passim minorem Patre, alterum Deum inferiorem, ac ministrum purum ait, qui catholicus habeatur? Ego vero iis qui orthodoxum Eusebium censem ad tanti viri purgationem astipulari peroptarem, si per ejus scripta liceret; at secus suadent cum cætera ejus opera, tum maxime hi commentarii, ubi Arianismum aperte profiteretur. Non ex aliqua igitur præjudicata opinione ad eam sententiam accedimus: nedum enim ægre feram, summopere gaudabo, si quis ab eo non modo culpam, sed etiam suspicionem, dimovere possit: id que mihi non minus ex voluntate, quam præter opinionem cadet. Vereor enim ut qui catholicum Eusebium affirmant, tantam in adversum mox profrendam locoru silvam concoquere, et ad sincera dogmata detorquere valeant. Eusebii itaque de Verbo et Filio Dei sententiam in certa capita distinctam, tam ex his commentariis, quam ex aliis ejus scriptis, maximeque ex evangelica Demonstratione, et ex libris *Contra Marcellum* in medium asseremus: eamque sententiam amplectemur, quæ ab ipsa rei veritate et perspicuitate suadebitur.

II. *Eusebius docet unitatem Dei in uno Patre servari.* —

III. *Filium longe minorem Patri.*

Ab unitate Dei ordiri operæ pretium erit, quam Eusebius in uno Patre servari, neque Filium, multoque minus Spiritum sanctum, in ejusdem unitatis consortium venire clare et multis in locis affirmat. Patrem enim in se totam deitatis plenitudinem, excluso Filio, complecti indicat, dum ipsum solum passim vocat, τὸν δὲ Θεὸν, τὸν ἐπὶ πάντων Θεὸν, τὸν ἐπέκεινα πάντων Θεόν, id est, *Deum universorum, Deum supra omnia, Deum ultra omnia;* Filiumque contra nuncupat, δεύτερον Θεὸν, δεύτερον Κύριον, secundum Deum, secundum Dominum. Ne quis vero reponat, Patrem ideo Deum universorum ab Eusebio vocari, quod sit origo et fons Trinitatis, et in ratione principii primus existat; hoc catholicum interpretandi genus respuere

A occupat Eusebius, dum ait ad psalmum Asaphi decimum: "Ινα μὴ τις αὐτὸν φιλὸν ὑπολάβοι ἄνδρα καὶ τοὺς πολλοὺς ὅμοιον, θεολογεῖς αὐτὸν ἐν τοῖς μετὰ χεῖρας, φήσας." Ο Θεὸς ἔστη ἐν συναρωγῇ θεῶν. Καὶ δπως μὴ ταραχθεῖ τις εἰς τὸν περὶ μοναρχίας λόγον, Θεὸν ἀκούων τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ, εἰκότως καὶ πλεόνας θεοὺς δονομάζει τοὺς διὰ τῶν δξῆς κατηγορουμένους, μονονούγι πρασκελεύμενος μὴ ἀποχνεῖν καὶ τὸν Γίλὸν τοῦ Θεοῦ Θεὸν ἀποκαλεῖν. Εἰ γάρ οἱ διαβαλλόμενοι τοῦ ἔθνους ἀρχοντες θεοὶ τῇσι θεοῖσιν δονομασθῆναι, ποίος δὲ γένοιτο κίλιδνος τὸν ἄνδρα τῆς δεξιᾶς τοῦ Θεοῦ καὶ τὸν Γίλὸν τοῦ ἀνθρώπου τὸν κεχραταιωμένον Θεὸν δομολογεῖν; id est: *Ne quis ipsum merum hominem, et multis aliis similem, arbitraretur, ipsum hic Deum prædicat his verbis:* « *Deus stetit in synagoga deorum.* » *Ac ne quis ob monarchiæ, sive unius principii, rationem turbaretur, Christum Dei Deum esse audiens; congruentem hic multos deos nominat eos, qui sub hæc incusantur: tantum non præcipiens ut ne cunctemur Filium quoque Dei Deum vocare. Si enī gentis principes, qui male audiebant, Dei nomine dignati sunt, quod, quæso, periculum fuerit, si virum dexteræ Dei et Filium hominis confirmatum, Deum fateamur?* Clarius autem in expositione psalmi lxxxviii, vers. 7, id ipsum exprimit his verbis: Δοξεῖ δέ μοι δὲ Προφήτης... ὑπερεκπλήττεσθαι τὸν ἐπέκεινα πάντων, καὶ ὑπὲρ πάντας τὸν Μονογενῆ τοῦ Θεοῦ· εἰτ' ἐκ τοῦ θεύματος ἀναπεφωνηκέναι τὸ, "Οτι τις ἐν ρεγέλαις ισωθῆσεται τῷ Κυρίῳ; ή κατὰ τὸν Σύμμαχον. Τις γάρ ἐν αἰθέρι ἀντιπαραβέσει τῷ Κυρίῳ ἐν υἱοῖς Θεοῦ; Ταῦτα δὲ περὶ μὲν τοῦ Μονογενοῦς τοῦ Θεοῦ λεγόμενα σώζοι δὲ εἰσεδῆ τὴν διάνοιαν, οὐ μὲν περ τοῦ Πατρὸς καὶ Θεοῦ τῶν δλων· ἀνοίκειος γάρ καὶ ἀσεθῆς ἡ παράθεσις. Τὸ γάρ υἱοῖς Θεοῦ παραβάλειν τὸ πάντων αἰτιον, καὶ τὸ συγχρίνειν ἐπέροις τολμᾶν τὸν ἐπέκεινα πάντων δλων Θεὸν, πάντων δὲ γένοιτο ἀνοικάτον. Ἀκίλιδνος δὲ ἐν εἴη δὲ λόγος υἱοῖς Θεοῦ συγχρίνειν Γίλὸν Θεὸν μονογενῆ, καὶ τὸ πρὸς πάντας ἀσύγχριτον αὐτοῦ καὶ ἀπαράθετον, καθ' ὑπερβολὴν τε ὑπερέχον σημαίνειν. Id est: *Videturque mihi Propheta..... eum qui omnes excedit, omnes superat, Unigenitum Dei cum stupore considerare: deinde ex admiratione hæc effari:* « *Quoniam quis in nubibus aquabitur Domino?* » sive secundum Symmachum, « *Quis enim in aethere conserret se Domino in filiis Dei?* » *Hæc de Unigenito Dei dicta, piam servant sententiam; de Patre vero ac Deo universorum secus: in propria enim et impia comparatio esset. Nam filius Dei omnium causam conserre, et eum qui supra omnia est Deus aliis comparare, improbissimus omnium ausus esset. At sine periculo Filius Dei unigenitus, filius Dei comparatur, ac dicuntur eum incomparabilem esse, cum nullo conserendum, atque admodum antecellere asseritur?* Hic manifeste vides Filium longe inferiore quam Patrem gradu ab Eusebio reponi; ita ut nec ad unitatem Dei, nec ad unitatem principii universorum pertineat, neque deitate cum illo primo principio unum

sit. Nam ubi dictum illud, *Deus stetit in synagoga deorum*, de Filio Dei explicat, ac nihil metuendum ait, etsi Filius Deus vocetur, ne unitas principii et deitatis tollatur; non veram ille causam assert, cur hinc nulla multiplicitas deorum metuenda sit, quia scilicet Pater et Filius, unus Deus, unum principium rerum sunt; sed, ait, quoniam ipsi homines dii vocantur, quin ulla hinc deorum multiplicitas inferri possit, posse pariter Filium Deum dici, quin multos esse deos suspicemur. Etenim ut in loco sub hac allato significatur, longe inferioris gradus est, quam ut possit ad primam illam Dei unitatem pertinere, utpote quem creaturis comparare liceat, etsi multo excellentior iis sit: quod de Patre asserere impiissimum et improbissimum esse ait Eusebius. Similia habet in *Demonstratione evangelica*, I. vi, p. 257, ubi de Patre et Filio talia satut: Σαφῶς ἐν τῷ πέμπτῳ συγγράμματι τῆς Εὐαγγελικῆς Ἀποδείξεως ὡρισμένου τοῦ περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ λόγου, καὶ Θεοῦ μὲν ἐνδός τοῦ ἐπὶ πάντων ώμολογημένου, δευτέρας δὲ μετ' αὐτὸν ἀποδειχθεῖσης οὐσίας ἡγουμένης τῶν γενητῶν ἀπάντων, ἃν σοφίαν Θεοῦ, x. τ. λ. Hoc est: *Cum in quinto Evangelicae demonstrationis libro, clare de Patre et Filio definitum statutumque fuerit, ac Deum quidem unum supra omnia esse declaratum, secundam vero post ipsum substantiam esse, quæ omnibus opificiis præsit, monstratum sit, quam sapientiam Dei, etc., ubi interpres qui solet Eusebii dicta ad piam sententiam in versione sua detorquere, postrema sic interpretatur: Et Patrem quidem Deum unum esse constitit; alteram autem præter illum et cum illo personam esse, quæ omnia quæ facta sunt antecedat, monstratum est.* Quo in loco oīcīav ille personam, vertit, etsi substantiam significet hic et in aliis Eusebii locis, ut ex repetitis sub hac exemplis propalam erit: illud autem μετ' αὐτὸν, perperam vertit ille, *præter illum et cum illo*, cum aperte signifiet, *post illum*, nec numero tantum, sed dignitate et præstantia; ut ex iam dictis manifestum est, et ex infra dicendis liquidius constabit. Ait siquidem lib. II *Contra Marcellum*, p. 109: Οὐδὲ δύο θεοὺς ἀνάγκη δοῦναι: τὸν τὰς δύο ὑποστάσεις τιθέντα: οὐδὲ γάρ ισοτίμους αὐτὰς ὅριζόμεθα, id est: *Neque necesse est eum duos deos sateri, qui duas admiserit substantias: non enim illas honore pares esse definimus; ita ut eatenus unitatem deitatis statui velit, quatenus illa prima deitas, primumque principium in uno Patre servatur, cui longe inferior Deus Filius, in unitate illa non comprehendatur.* Quod ille ibidem affirmit his verbis: Ἄλλα φοβῇ, ὃ ἀνθρώπε, μὴ δύο ὑποστάσεις ὄμολογήσας, δύο ἀρχὰς εἰσαγάγοις, καὶ τῆς μονοχρικῆς θεότητος ἔκπεσοις. Μάνθανε τοίνυν, ὡς, ἐνδός δυτος ἀνάρχου καὶ ἀγενήτου Θεοῦ, τοῦ δὲ Υἱοῦ ἐξ αὐτοῦ γεγενημένου, μία ἔσται ἀρχὴ, μοναρχία τε καὶ βασιλεία μία.

(a) *Comment. in Psal.* p. 86, 344, 357, 358, 372, 376, 377, 410, 426, 491, 533, 534, 582, 584, 597, 598; *Demonstr. evang.* 147, 148, 149, 248, 255;

A ἐπει καὶ αὐτὸς ὁ Υἱὸς ἀρχὴν ἐπιγράφεται τὸν αὐτὸν Πατέρα. Κεφαλὴ γάρ Χριστοῦ ὁ Θεός, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, hoc est: *At verepis, mi homo, ne, si duas fateare substantias, duo item principia inducas, et a monarchica deitate excidas. Discas igitur, quod cum unus sit sine principio et ingenitus Deus, Filius autem ex illo gignatur, unum necessario principium fuerit, monarchia et regnum unum; quia ipse Filius Patrem suum principium ascribit: caput enim Christi Deus est, secundum Apostolum (I Cor. xi, 3).* Ubi videoas monarchicam sive unam illam et primariam deitatem, ex Eusebio in Patre solo servari. Quia vero aliquam Patris et Filii unitatem esse concedere necesse fuit secundum illud: *Ego et Pater unum sumus* (*Joan.* x, 30), animadverte in quo B talem constituat unitatem Eusebius, I. iii *Contra Marcellum*, c. 19, p. 192: Καὶ δὴ κατὰ τοῦτο τὸν τρόπον ἐν πρὸς τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν οἱ πάντες γεννησόμεθα. Οὐσιερ γάρ αὐτὸς ἐαυτόν τε καὶ τὸν Πατέρα ἐν εἶναι Ἐλεγε, φάσκων. Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐη ἐσμερ· οὖτα καὶ πάντας ἡμᾶς, κατὰ τὴν αὐτοῦ μίμησιν, τῆς ἐνότητος τῆς αὐτοῦ μετασχεῖν εὑχεται: οὐ κατὰ Μάρκελλον τοῦ Λέγου ἐνωμένου τῷ Θεῷ, καὶ τῇ οὐσίᾳ συναφθησομένου· καθὼς δὲ ἐμαρτύρησεν ἡ ἀλήθεια, ὁ Σωτὴρ αὐτὸς εἰπών· Τὴν δόξαν ἡγε μέδωμας μοι, δέδωκα αὐτοῖς, Ιητα ὡσιρ δι, καθὼς καὶ ήμεις ἐη ἐσμερ. Hoc est: *Aitque ad hunc modum nos omnes cum Patre et Filio unum erimus. Quemadmodum enim ipse se et Patrem unum esse dixit, «Ego, inquiens, et Pater unum sumus;» ita quoque, ut ad ipsius imitationem nos omnes ejusdem unionis participes simus, precatus est. Non quod Verbum, ut Marcellus ru't, uniatur Deo, et substantialiter ipsi conjugatur: sed ut veritas, ipse Servator scilicet, testificatur dicens: «Gloriam quam dedisti mihi dedi eis, ut sint unum sicut et nos unum sumus* (*Joan.* xvii, 22).» Ubi unitatem illam substantialem Patris cum Filio dilucide explodit Eusebius; vultque tantum illam unitatem concedere, qua ex dignatione quadam Pater Filium gloriæ suæ participem efficit, ut et Filius nos ejusdem gloriæ consortes reddidit. Sub hac autem eidem comprobandæ sententiæ totus insistit, atque ita demum concludit: Οὐτας οὖν ἐν εἰσιν ὁ Πατήρ καὶ ὁ Υἱὸς κατὰ τὴν κοινωνίαν τῆς δόξης, ἡς τοῖς αὐτοῦ μεθηταῖς μεταδιδούς, τῆς αὐτῆς ἐνώσεως καὶ αὐτοὺς τὴξιον, hoc est: *Ita Pater et Filius unum sunt communione gloriæ: quam cum discipulis suis imperiat, ejusdem eos unionis participes efficit.* Qua in re grandi paralogismo utitur Eusebius, ut infra videbitur, dum unitatem illam gloriæ, in quam ex dignatione tantum discipuli Christi vocantur, par modo a Patre communicari Filio suo, atque hinc substantialem unitatem excludi, contendit. Hanc porro deitatis unitatem et monarchiam sexcentis in locis (a) docet ille, quæ ne longius abducamus in-

Contra Marc. 65, 66, 69, 70, 90, 96, 106, 107, 110, 127, 141.

dicare solum sufficiat. Cæterum ubi vox ὑπόστατος occurrit, nos substantiam vertimus; tum quia sic Eusebii ævo ex recepto more accipiebatur, ut habet Athanasius; tum quia, cum Eusebius diversam in Patre et Filio substantiam admettat et doceat, inutilis sane fuerit personarum et hypostasiū vulgata distinctio.

IV. Diversæ substantiæ.—V. Interpres Latinus Demonstr. evangelicæ Eusebium de iudicia ad catholicam sententiam detorsit.

Licet autem ex præmissis propalam sit Eusebium diversam a paterna substantiam et deitatem in Filio constituere: nam duas in allatis locis substantias aperte profitetur: et sane qui unitatem principii et deitatis in uno Patre, excluso Filio, servat, consequenter aliam in Filio et diversam substantiam et deitatem, si quidem Deus sit, statut necesse est; e re tamen fuerit ex multis pauca Eusebii loca in medium afferre, ubi ille substantiam et deitatem Filii, a paterna aliam et diversam, separatas, ipsique multo inferiorem commonstrare mititur: unde etiam planius evadat quod superiorius probatum est, Eusebium videlicet unitatem principii et deitatis in uno Patre, excluso Filio, statuere. Ait igitur in *Demonstratione evangelica*, I. iv, c. 3, p. 147: Ἄλλα τοῦ μὲν αἰσθητοῦ φωτὸς ἀχώριστος ἡ αὐγὴ, δὲ Υἱὸς ιδίως παρὰ τὸν Πατέρα καθ' ἔκυρον ὑφέστηκε. Καὶ φωτὸς μὲν ἡ αὐγὴ χώραν ἐνεργεῖας ἐπέχει, δὲ Υἱὸς ἔτερόν τι ἡ κατὰ ἐνέργειαν τυγχάνει, καθ' ἔκυρον οὐσιωμένος. Καὶ πάλιν, ἡ μὲν αὐγὴ συνυπάρχει τῷ φωτὶ, συμπληρωτικῇ τις οὖσα αὐτοῦ· ἀνεύ γάρ αὐγῆς οὐκ ἀν ὑποστατή φῶς, διμοῦ τε καὶ κατ' αὐτὸν συνυφέστηκεν· δὲ Πατήρ προϋπάρχει τοῦ Υἱοῦ, καὶ τῆς γενέσεως αὐτοῦ προϋψέστηκεν, ἡ μόνος ἀγέννητος ἦν. Καὶ δὲ μὲν καθ' ἔκυρον τέλειος καὶ πρώτος, ὡς Πατήρ, καὶ τῆς τοῦ Υἱοῦ συστάσεως αἵτιος, οὐδὲν εἰς συμπληρωμασιν τῆς ἔκυρου θεότητος παρὰ τοῦ Υἱοῦ λαμβάνων· δὲ ὡς ἡ εἰκὼν γεγονώς οὐδές, δεύτερος οὐ ἔστιν οὐδές καθέστηκε, παρὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τὸ εἶναι, καὶ τοιόσδε εἶναι εἰληφών. Καὶ πάλιν, ἡ μὲν αὐγὴ τοῦ κατὰ προσίρεσιν τοῦ φωτὸς ἐκλάμπει, κατὰ τι δὲ τῆς οὐσίας συμβεθηκὸς ἀχώριστον· δὲ Υἱὸς κατὰ γνώμην καὶ προσίρεσιν εἰκὼν ὑπέστη τοῦ Πατρός. Βουλθεὶς γάρ δὲ θεὸς γέγονεν Υἱοῦ Πατήρ, καὶ φῶς ξεύτερον κατὰ πάντα ἔκυρον ἀφωμοιωμένον ὑπεστήσατο. Quæ sic ego interpretor: *Sed a sensibili quidem lumine splendor separari non potest, Filius vero seorsum a Patre per seipsum subsistit. Ac luminis quidem splendor locum efficientiæ obtinet, Filius autem aliud quidpiam quam secundum efficientiam est, per seipsum substantia prædictus. Rursum, splendor simul existit cum lumine, illudque quodammodo compleat: nam sine splendore lum' nequaquam subsistat, simulque cum illo ac secundum illud subsistit; Pater autem Filio præcessibat, et ante orum ejus existebat, quatenus solus non-genitus*

A erat. Et ille quidem per seipsum perfectus et primus, utpote Pater, et constitutionis Filii causa, nihil ad deitatis suæ complementum a Filio accipiens; hic autem tanquam ex causa factus filius, secundus est ab eo cuius est filius, quippe qui a Patre et ut sit, et ut talis sit, acceperit. Ac rursus, splendor quidem non ex proposito et voluntate luminis splendet, sed secundum accidentis quidpiam a substantia inseparabile; Filius vero ex sententia et proposito voluntatis, imago Patris substituit. Volens enim Deus Filii Pater exstitit, ac secundum lumen per omnia simile sibi subsistere (a) fecit. Ubi interpres sive ex insito erga Eusebium affectu; sive alia ignota de causa, multa secus posita ad catholicam sententiam pro more suo deflexit: nam illud, καθ' εαυτὸν οὐ σωμένος, sic transtulit: *Non per seipsum substantiam nactus, sed a Patre; cum disparatam omnino sententiam efficerat Eusebius, scilicet, per se et seorsim substantiam habens. Pari modo illud: Οὐ δὲ Πατήρ προϋπάρχει τοῦ Υἱοῦ, καὶ τῆς γενέσεως αὐτοῦ προϋψέστηκεν, ἡ μόνος ἀγέννητος ἦν* sic ille vertit: *At a Patre Filius procedit, et illum generat, at ipse non genitus est. At vera sententia hæc est: Pater autem Filio præcessibat, et ante ortum ejus existebat, quatenus solus non genitus erat. Sic etiam ille sere ubique Eusebii dicta in aliam sententiam dotoresit, ut catholicum redderet: nam lib. iv, c. 15, p. 173, hæc Eusebii verba, Καὶ μόνον ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντα Θεὸν Λόγον, μετοχῇ τε τῷ γεννήσαντος, ἀγεννήτου καὶ πρώτου καὶ μεζονος, Θεὸν ἐξ Θεοῦ ἀποφανθέντα, Χριστὸν καὶ τιλειμένον ἀπεκάλεσε, sic transtulit ille: Et qui solus ex illo genitus Deus Verbum, communicatione gignentis ingeniti, Deus de Deo est declaratus, Christum atque unctum vocavit; ubi voces illas πρώτου καὶ μεζονος, primi et majoris, prietermisit ille, sic autem verendum fuit: Et solum ex ipso genitum Deum Verbum, participatione genitoris non-geniti, primi et majoris, Deum de Deo declaratum, Christum et unctum vocavit. Et p. 181 B: Διόπερ ἐπὶ τούτῳ ἔχοισε σε, ὁ Θεὸς, δὲ ἀνωτάτω καὶ μεζῶν αὐτὸς, δὲ καὶ σου Θεὸς, ὡς εἶναι καὶ τὸν χρισμένον καὶ τὸν χροντα πολὺ πρότερον, πάντων μὲν δυτα Θεὸν, καὶ αὐτοῦ διαφερόντως τοῦ χρισμένου, ubi in Græcis necessario legas, ὡς εἶναι καὶ τὸν χρισμένου τὸν χροντα πολὺ πρότερον, alias sententia non constabit. Locum ita vertit, sive potius pervertit interpres: *Propterea ob hanc ipsam causam, unxit te, o Deus, ille, qui tuus quoque est Deus; ut sit et qui ungit, Deus, et qui ungit: qui quidem sit omnium Deus. Ea porro est vera dicti sententia: Ideo unxit te, o Deus, qui supremus et major, ac tu quoque Deus est: ita ut ungens uncto multo prior sit, cum omnium quidem sit Deus, præserit ut et ejus qui ungitur. Et p. 236 A: Καὶ ὁ θεὸς Ἰσαὰκ, φ καὶ στήλῃ ἀνέστησεν δὲ θεοφιλῆς, θεὸς μὲν ἦν καὶ Κύριος (αὐτῷ γάρ λέγοντι πιστευτέον), οὐ μήδὲ ἐπὶ πάντων, ἀλλ' δὲ ἐκείνου δεύτερος, τὰ τοῦ Πατρὸς εἰς ἀνθρώπους διαχονούμενος καὶ διαγγέλλων, ubi inter-**

(a) Quo sensu per omnia similem Filium dicat, vide infra.

præ more solito : *Et Deus Isaac, cui et titulum erexit Dei amicus, Deus quidem erat et Dominus (ipsi enim dicenti credendum est), non tamen is qui Pater est et a nullo est; sed qui ea, quæ ad Patrem pertinent, hominibus subministrat et nuntiat.* Ubi vertendum erat : *Et Deus Isaac, cui et titulum erexit vir ille religiosus, Deus quidem erat et Dominus; ipsi enim dicenti credendum est; nec tamen erat ille supra omnia [Deus], sed illi secundus, qui res Patris in hominibus ministrat et nuntiat.* Quæ recidunt in illam superius commonstratam Eusebii sententiam, unitatem scilicet Dei universorum in uno Patre servari, Filio excluso, et in secundum locum ablegato. Similiter p. 138, C, hæc Eusebii verba : "Ote δὲ Κύριον καὶ Θεὸν οἶδε τὸν ἐπιφαινόμενον, ταύταις αὐταῖς σαφῶς χέχρηται ταῖς προστήσεσι. Κύριον δὲ καὶ Θεὸν δὲτι μὴ τὸν αἰτιὸν λέγοι, προφανῶς ἐπέδειξαν τῆς θελας Γραφῆς αἱ λέξεις, ἄγγελον Θεοῦ προσειποῦσαι τὸν ἐπὶ τοῦ Ιακώβου Κύριον καὶ Θεὸν προνομασμένον. Λεπτεταὶ τις ἔρα ὡν ἐν τοῖς οὖσι Θεὸς καὶ Κύριος μετὰ τὸν παμβασιλέα καὶ Θεὸν τῶν ὅλων· εἰη δὲ ὁ οὖτος ὁ πρὸ αἰώνων τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὁ κρέλτων μὲν ἡ πᾶσα ἀγγελικὴ φύσις, μείων δὲ ἡ κατὰ τὸ πρώτον αἴτιον, ita Latine fecit ille : *Quoties vero Dominum et Deum, eum qui apparet intelligit, his ipsis palam uititur locutionibus : quod vero Dominum Deumque non eum significet qui Pater est, ipsæ Scripturæ divinæ locutiones in superioribus evidentissime ostendunt, ubi angelum Dei appellant eum quicum de Jacob sermo esset ; superest igitur ut quæramus, quisnam sit, in iis quæ sunt, Deus et Dominus, præter Patrem omnium, et regem Deumque universi : erit autem hic Verbum Dei, quod est ante sæcula, superior quidem omni angelica natura, profectus autem ab eo, qui Pater est. Sed longe alia profert Eusebius, scilicet : Cum vero Dominum et Deum, qui apparet, esse agnoscit, iisdem ipsis clare utitur appellationibus : quod vero Dominum et Deum dicens, non eum, qui Causa est, significet, evidenter ostendunt divinæ Scripturæ voces, quæ angelum Dei ipsum nuncupant, qui Jacobo [visus] Dominus et Deus antea appellatus est. Restat ergo quispiam inter ea quæ existunt Deus et Dominus, post omnium regem et Deum universorum : is autem fuerit, qui ante sæcula est, Dei Verbum, major quidem omni angelica natura, minor vero illa prima causa.* Ubi de more Eusebii Filium Dei, a primaria illa deitate et omnium causa seclusum, dignitate et ordine ceu medium inter Deum et angelos constituit. Sexcenta alia ex evangelica Demonstratione loca afferre in promptu esset, ubi interpres Eusebium ad catholicam doctrinam vel invitum deduxit : sed hæc lectori erunt ad cautelam satis, ne in Latina versione se Eusebii sententiam expiscari posse confidat. Aestimo sane multos interpres artificio ad Eusebii tutandas partes accessisse : nam is sciens et prudens scripto-

A rem Græcum vitiavit, et catholice loqui compulit. Jam quo destinavimus pergamus : substantiam ergo Filii Eusebius, aliam et diversam docet a Patris substantia, idque non in præmissis modo locis, sed etiam alibi plerumque ; sic in *Demonstratione evangelica*, lib. v, cap. 1, pag. 215, postquam in quo quadret comparatio Patris et Filii cum luce et splendori, explicaverat; in quo differant Pater et Filius a splendore et luce sic enarrat : 'Αλλ' οὐ τοῖς ὑποδείγμασι κατὰ πάντα τρόπον δομοῖς, ὡσπεροῦ δῆμος πρότερον εἶχεται. Τὰ μὲν γὰρ διψυχα σώματα τὸ συμβεβηκός ἐν ποιότησι κέχετηνται· ή τε γὰρ αὐγή, σύμφυτης οὖσα τῇ τοῦ φωτὸς φύσει, καὶ οὐσιωδῶς συνυπάρχουσα τῷ φωτὶ, οὐχ ἀν δύνατο ἔκτης ὑφεστάναι τοῦ ἐν φύσιν· ὁ δέ γε τοῦ Θεοῦ Λόγος καθ' ἐκεῖνον οὐσιωταὶ τε καὶ ὑφεστήκε, καὶ οὐκ ἀγεννήτως συνυπάρχει τῷ Πατρὶ, ἀλλ' ὡς μονογενῆς Γίδος μόνος πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ Πατρὸς γεγενημένος, hoc est : *Sed non omnimode exemplorum similitudo convenit, ut jam dictum fuit : nam corpora inanimata accidens in qualitatibus obtinet : splendor enim cum natura lucis connatus sit, et substantialiter cum luce coexistat, extra id ipsum in quo est nequaquam subsistere possit ; at Dei Verbum per se et seorsim substantiam obtinet et subsistit ; neque ingenite (i. e. ut non-genitus) Patri coexistit ; sed ut unigenitus Filius, solus ante omnia sæcula ex Patre genitus.* Pariterque lib. vi initio procœmii, in eo quem supra retulimus loco, ait Filiū esse secundam post Patrem substantiam, quæ rebus factis omnibus præsit. Et lib. i *Contra Marcellum*, p. 5, ait, eum qui dixerit Patrem et Filium substantia unum, aperte Sabellianum esse ; et p. 25 accusatus a Marcello Eusebius, quod teste Narciso Neroniadis, duas esse Patris et Filii substantias diceret, rem ille non negat, sed alio rem et sermonem divertit. Tempus me desiceret, si similia Eusebii loca congerere vellem : de industria enim ille passim rem agitat et comprobare nititur (a).

VI. Eusebius Filii deitatem aliam statuit a paterna.

Cum ergo Filium diversæ a paterna substantiæ dicit, hinc consequitur ut deitatem aliam a paterna in Filio esse doceat : quod licet eodem recidat, ex ipsis Eusebii dictis planius evadet : unde etiam asseratur quod initio comprobavimus, scilicet Eusebium unitatem deitatis in uno Patre constituere. Ait igitur lib. v *Dem. evang.*, c. 30, p. 255 : 'Αλλὰ γὰρ δὲ ὅλων τριάκοντα προφητικῶν χεφαλαῖν δεύτερον Θεὸν μετὰ τὸν ἀνωτάτῳ καὶ ἐπὶ πᾶσι, τὸν Σωτῆρα καὶ Κύριον ἡμῶν, τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, εἴναι μεμαθηκότες, ἐφ' ἐτέραν τῆς κατ' αὐτὸν οἰκονομίας ὑπόθεσιν μεταθησόμεθα. Ubi interpres pro more hæc impia dicta ad catholicam sententiam detorsit : nam sic transtulit : *Atenim postquam haec tenus ex totis triginta propheticis capitibus, Deum, Salvatorem ac*

(a) Vide comment. in *Psal.* pag. 249, 534; *Demonstr. evang.*, 148, 155, 202, 230, 253, 254, 255; *contra Marcellum*, 4, 69, 79, 104.

Dominum nostrum, Dei Verbum esse didicimus, ad alterum ejus quæ ad eundem pertinet dispensationis argumentum transeamus. Ubi vertendum fuit : **A**ttenu postquam ex totis triginta propheticis capitibus, secundum Deum, post illum supremum et qui supra omnia est, Salvatorem scilicet Dominum nostrum, Dei Verbum, esse didicimus ; jam ad aliud ejus economia argumentum transeamus. Hic vides secundum, sive alterum Deum, a supremo illo et qui supra omnia est, distinctum, prædicari : nam utrique suam deitatem ascribit, alteram supremam et maiorem, quæ ad Patrem, alteram vero minorem, quæ ad Filium, pertineat. Et vero in libro primo *Contra Marcellum*, diserte et sine ambage de Patre ait : 'O τὴν οἰκεῖαν θεότητα κακτημένος, qui propriam sibi deitatem obtinet. Neque enim, ut ille passim loquitur, Filium ad illam primariam pertinere deitatem putat; sed seorsim a Patre minorem esse Deum pronuntiat : nam in secundo *Contra Marcellum* libro, cap. 16 et 17, pag. 126 et 127, pro viribus depugnat Hile Patrem et Filium non eundem esse Deum ; sed ex inani illa distinctione, quam in primo Evangelii Joannis versiculo comminiscitur, alium esse Deum qui supra omnia est, alium vero Deum, qui Verbum dicitur. Siquidem, ait ille, hæc evangelistæ verba : 'Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος· καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν· καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος, Θεον Patrem cum articulo exprimunt, πρὸς τὸν Θεόν, Deum vero Filium sine articulo, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος : ex quo ar-
guit ille, Deum Verbum sine articulo expressum, alium esse Deum ab eo qui cum articulo exprimitur; atque ita Sabellii errori se occurrere putat, qui crederet, Patrem et Filium non eundem modo Deum, sed eamdem esse personam, quæ secundum varias intelligendi rationes distingueretur, ac modo Pater, modo Filius et Verbum appellaretur.

VII. Grandis paralogismus Eusebii.

At non videt Eusebius se in impietatem Sabellianæ forte deteriorem incidere, ac sacro evangelistæ grandem paralogismum affingere. Nam si, ut putat Eusebius, evangelista Deum alium majorem et supremum hic indicet, alium vero minorem et longe inæqualem; incogitanter admodum Joannes, ut ait plerumque Athanasius, res adeo disparatas sine ulla distinctione, uno eodemque vocabulo utramque copulans, significavit : *Et Verbum*, ait, *erat apud Deum, et Deus erat Verbum* (*Joan. i. 1*). Nam quis non voci, Deus, conjunctim repetitæ, eamdem utroque significationem statim aptaverit? Quis eamdem vocem, bis eodem loco enuntiatam, tam disparata significare putaverit? Hinc item longe deterrima impietas consequitur, a qua semper tam vetus quam nova Ecclesia summe abhorruit : nam si Filium alium a Patre Deum esse admittamus, duos esse deos fateamur necesse est, alium maiorem aliumque minorem : atque sic in pluralitate deorum incidamus, et in πολύθεον ἀθελαν-

Aut habet Gregorius Nazianenus : sic δὲ θεολόγος Joannes initio Evangelii sui deorum multiplicitatem induxit. Hic se mire contorquet Eusebius, et ne duos cogatur admittere deos tot circuitionibus et ambagibus utitur, ut perplexam arguendi methodum mirari subeat. Ait igitur Eusebius lib. II *Contra Marcellum* (a) : Δέον ἐντεῦθεν συνεῖναι, ὡς οὐ δύο θεοὺς ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ κηρύξτετε· οὐ γάρ δύο ἀγέννητα, οὐδὲ δύο θνατά, ὡς πολλάκις ἡμῖν εἰρηται, οὐδὲ δύο οὐσίας ἐξ Ισοτιμίας ἀντιπαρεξαγομένας ἀλλήλοις εἰσάγεται· διὸ οὐδὲ δύο θεούς· ἀλλὰ μιαν ἀρχὴν καὶ Θεὸν εἶναι, τὸν αὐτὸν Πατέρα διδάσκουσα εἶναι τοῦ μονογενοῦς καὶ ἀγαπητοῦ Υἱοῦ, hoc est : *Hinc intelligendum est Ecclesiam Dei non duos deos prædicare* : non enim duo non genita, nec duo principio carentia, ut saepe dictum a nobis est, neque duas substantias, honore pari ex adverso multuo collatas, inducit, ideoque nec duos deos : sed unum principium et Deum, ipsum Patrem unigeniti et dilecti Filiī esse docet. Itaque eatenus non duos deos esse dicit, quatenus solus Pater non genitus et sine principio, unus Deus et unum principium est, Filius vero, utpote ipsi inæqualis, non in primaria et una illa deitate censemur esse : atqui hinc solum concludi potest, non esse duos æquales deos, sed unum Patrem supremum esse Deum : cum autem Filius, licet impar et minor, Deus tamen esse dicatur, hinc sane consequetur duos esse deos; maiorem alium, alterum vero minorem.

B VIII. Non obscure docet Filiū non esse vere Deum. — IX. Quo sensu Filiū esse Deum dicit.

Probe animadvertisit Eusebius non posse ratione sua consistere : quamobrem, quæ ipsi una supererat elabendi ratio, ne duos admittere deos cogatur, modo aperte docet, mox nec obscure insinuat Filiū non esse vere Deum. In epistola quippe sua ad Euphratrem, ab Athanasio et a Nicæna secunda synodo laudata (b), de Filio talia fatur : Τὸν αὐτὸν δὲ καὶ μόνον ἀληθινὸν εἶναι διδάσκει δι' ὧν φησιν· Ἰτα γιρώσκωσι σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν· οὐχὶ ὡς ἐνδεικνύεται μόνον τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὡς ἐνδεικνύεται μόνον ἀληθινὸν Θεοῦ, μετὰ προσθήκης ἀναγκαιοτάτης τοῦ, ἀληθινοῦ. Επειδὴ καὶ αὐτὸς Θεός; μὲν δὲ Υἱός, ἀλλ' οὐκ ἀληθινὸς Θεός· εἰς γάρ ἐστι καὶ μόνος ἀληθινὸς Θεός, διὰ τὸ μῆχεν πρὸ αὐτοῦ τίνα. Εἰ δὲ καὶ αὐτὸς δὲ Υἱός ἀληθινός, ἀλλ' ὡς εἰκὼν τοῦ ἀληθινοῦ, εἴτε ἀντὶ καὶ Θεός ἦν δὲ Λόγος, οὐ μή ὡς δὲ μόνος ἀληθινὸς Θεός, hoc est : *Eundem autem et solum verum esse docet his verbis* : « *Ut cognoscant te solum verum Deum* (*Joan. xvii. 3*), » *non quasi unus solus sit Deus, sed quasi unus solus sit verus Deus, cum hoc pernecessario additamento, verus.* » *Nam et ipse quidem Filius, Deus, sed non verus Deus* : *unus est enim solus verus Deus, eo quod non habeat aliquem ante se.* Quod si ipse quoque Filius verus est, sed sicut imago veri Dei, Deus fuerit : siquidem et Deus erat Verbum, non tamen sicut ille solus verus Deus. Idipsum diserte declarat in

(a) *P. 141.*

(b) *Athan. t. I; n Nic., act. v, p. 366.*

Demonsit. evang., cap. 4, pag. 226, his verbis : Οὐκ-
• οὖν δὲ τούτων ὁ μὲν ἀληθῆς καὶ μόνος Θεὸς εἰς ἀν-
εῖη, μόνος κυρίως τυγχάνων τῆς προσηγορίας· ὁ δὲ
δευτέρος μετουτὶς τοῦ ἀληθοῦς τῆς κοινωνίας ἡξιώ-
ται, οὗτε ὅν καθ' ἐαυτὸν, οὗτε ὑφεστώς δῆχα τοῦ θεο-
ποιῶντος αὐτὸν Πατρὸς, οὐτ' ἕνεκ τοῦ Πατρὸς θεο-
λογούμενος : missa vero interpretis versione, quam
ille pro more suo ad catholicam fidem concinnavit,
sic nos reddimus : *Itaque ex his verus et solus Deus (a), unus fuerit, qui solus hanc appellationem proprie obtinet; secundus autem participatione veri, communicatione illa dignatus est, qui non sine Patre qui ipsum Deum efficit, per se existit et subsistit; neque sine Patre Deus vocatur.* Ubi clare dicit solum unum Deum Patrem esse, cui Dei nomen proprie competit, secundum autem Deum participatione tantum a Deo Patre Deum factum fuisse. Cum autem ait secundum illum Deum, cui scilicet non vere et proprie competit quod Deus sit, non sine Patre existere, ad illud Evangelii Joannis respicit : *Et Verbum erat apud Deum. Ideo autem Filium Deum, dignatione Patris esse (vel potius ex iis quæ supra diximus vocari), ait, quia est imago Patris: non quidem imago quæ eamdem quam Pater substantiam obtineat, nam, ut supra comprobatum est, diversam a paterna substantiam Filii constituit; sed imago perfectissima, quantum ea potest esse quæ alia a supremo Deo fuerit. Id ipsumque multis in locis tam in Demonstratione evangelica, quam in libris Contra Marcellum declarat.* Nam lib. I *Contra Marcellum* p. 70, de Patre clare et sine ambage ait, Μόνος ἀληθινὸς Θεός· *Solus verus Deus.* In Demonstratione autem evangelica, l. v. c. 4, pag. 227, suam dilucide de Patre et Filio sententiam explicat, aitque Filium ob suam cum Patre similitudinem Deum vocari, licet non proprie et per se talem nunciationem obtineat : nam postquam dixerat Filium natura Deum esse, mentem suam sic aperit : Ήλήν εἰ καὶ φύσει μονογενῆς Υἱὸς καὶ Θεὸς ἡμῶν ἀνευφημεῖται, ἀλλ' οὐχ ὁ πρώτος Θεὸς, πρώτος δὲ τοῦ Θεοῦ μονογενῆς Υἱὸς, καὶ διὰ τοῦτο Θεός. Καὶ ὅλον γε τοῦτο αἴτιον ἂν εἴη τοῦ καὶ αὐτὸν εἶναι Θεὸν, τὸ μόνον εἶναι φύσει τοῦ Θεοῦ Υἱὸν, καὶ μονογενῆ χρηματίζειν, καὶ τὸ δὲ ὅλον σώζειν τοῦ μόνου Θεοῦ τὴν ἔμψυχον καὶ ζῶσαν νοερὰν εἰκόνα, κατὰ πάντα τῷ Πατρὶ παρωμοιώμενην, καὶ τῆς θεότητός τε αὐτῆς τὴν ὁμοίωσιν ἐπιφερομένην. Ταῦτη τοιχαροῦν καὶ αὐτὸν ὡς ὅν μόνον Υἱὸν καὶ μόνον εἰκόνα θντα τοῦ Θεοῦ, καὶ τῆς ἀγενήτου καὶ ἀνάρχου τοῦ Πατρὸς οὐσίας τὰς ὀντάμεις κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς ὁμοίωσεως περιβενθημένον, ὑπὸ τε τοῦ πάντων τεχνικωτάτου καὶ πανεπιστήμονος ζωγράφου τε καὶ ζωοποιοῦ Πατρὸς εἰς τὸ ἄκριδές τῆς ὁμοίωσεως ἀπειγασμένον, Θεὸν εἰκότως οἱ θεῖοι ἀναγορεύουσι λόγοι· ὡς καὶ ταύτης μετὰ τῶν ἄλλων παρὰ τοῦ Πατρὸς ἡξιωμένον προσηγορίας, εἰ ηγέτη τε, ἀλλ'

A οὐκ ίδιοτετον αὐτὴν ἐσχήκοτα. Ὅ μὲν γὰρ διδωσιν, ὁ δὲ λαμβάνει. "Ωστε κυρίως καὶ ἔνα ἐκείνον εἶναι Θεὸν, καὶ μόνον γάρ καὶ φύσει θντα, καὶ μὴ παρ' ἑτέρου λαδόντα· τὸν δὲ τῶν δευτερέων τὴν ἔωσθαι, καὶ τὸ Θεὸν εἶναι λαδόντα παρὰ τοῦ Πατρὸς ἔχειν, ὡς ἀνεικόνα τοῦ Θεοῦ, μιᾶς ἐπ' ἀμφοῖν κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς θεότητος ἐπινοούμενης, ἐνός τε δύος Θεοῦ τοῦ καθ' ἐαυτὸν ἀνάρχως καὶ ἀγενήτως θντος, διὰ δὲ τοῦ Υἱοῦ ὡς ἄν δ' ἐσόπτρου καὶ εἰκόνος ἐπιθεωρουμένου. Missa Latini interpretis versione, qui pro more suo hæc ad catholicam sententiam detorsit, sic nos ad verbum interpretamur : *Cæterum etiam natura unigenitus Filius et Deus noster celebretur, at non est primus Deus; sed primus Dei unigenitus Filius, et ideo Deus.* In summa hæc causa fuerit B quod ille Deus sit, quia solus natura Filius Dei est, ac Unigenitus vocatur, et quia solius Dei animata, viventem et intelligentem imaginem servat, secundum omnia Patri similem, ac etiam ipsius deitatis imaginem ferentem. Hac ergo de causa ipsum etiam, utpote solum Filiū, qui solus Dei imago sit, ac non genitæ et principio carentis substantię Patris virtutibus secundum exemplum similitudinis induitus sit, atque ab omnium peritissimo ac scientissimo pictore ac vitæ auctore Patre, ad accuratissimam similitudinem effectus sit, Deum merito divini sermones appellant; utpote qui cum aliis a Patre hac appellatione dignatus sit, eamque acceperit, non autem ut propriam sibi habuerit. Nam ille quidem dat, hic vero accipit. Ita ut proprie ille unus sit Deus, et solus quidem natura existens, neque ab alio accipiens; hic vero secundo loco dignatus sit, atque a Patre acceperit ut Deus esse obtineat, utpote imago Dei, cum una in ambobus secundum exemplum deitas intelligatur, uno Deo secundum se sine principio et generatione existente, qui per Filiū quasi per speculum et imaginem consideratur. Quorum hæc summa fuerit, eatenus Filius natura Deus est, quatenus natura sua ad similitudinem Dei per omnia effectus est, atque ideo deitatis nomine dignatus est, quæ tamen non ipsi proprie competit; sed propter similitudinem deitatis quam represe- D tabat, Deus vocatur: nec primus Deus est, sed secundas in deitate ex dignatione occupat, non ex jure et proprietate: nam Deus ob accuratissimam similitudinem bac illum appellatione donavit. Eusebianæ de Filii deitate doctrinæ luculenta item testimonia assert Nicephorus patriarcha in *Antirrheticis*, cuius operis non hactenus editi ac luce dignissimi, editionem parat eruditissimus Anselmus Baudurius noster. Hæc igitur excerpta assert ille ex epistola Eusebii ad Constantiam Augustam: Μόνος γοῦν οὗτος μετὰ τὸν ἀνωτάτω Θεὸν καὶ Πατέρα δικαιός ἐστι Κύριος καὶ δικαιοσύνας τηγάπτης, id est : *Hic itaque solus post supremum Deum et Patrem, justus est Dominus, et justitias dilexit; et paucis interjectis :*

(a) Lib. I *Contra Marcellum*, pag. 10, μόνος ἀληθινὸς Θεός· et lib. II *Contra Marcellum*, pag. 109, et p. 87, 96.

Ὅτι ἔχομεν καὶ ἡμεῖς ἀρχιερέα μέγαν διεληλυθότα τοὺς οὐρανοὺς, Ἰησοῦν τὸν Σίδων τοῦ Θεοῦ· οὐ τὰ μὲν ἀνωτάτω καὶ χορυφαῖς τῆς θεότητος ἐπέκεινα πάσης κτίσεως διήκοντα, καλύμματι πατρικῷ τῆς ἐνθέου ἀδιότητος καὶ ἀγεννησίας ἐπικαλύπτεται, id est : *Quia habemus et nos Pontificem magnum, qui cælos præterivit, Jesum Filium Dei, cuius Deitatis suprema et summa, supra omnem creaturam pervadentia, paterno divinæ eternitatis et innascibilitatis oportento continguntur.* Sub hæc autem clarius : 'Ο δὲ ἐπὶ τοῦ μετώπου στέφανος τῆς ἐνθέου καὶ παντοχρατορικῆς βασιλείας τε καὶ δεσποτείας ἑδήλου προσηγορίαν, τὴν μόνῳ τῷ Μονογενεῖ ὁ ἀνωτάτω καὶ μόνος αὐτοῦ Πατὴρ ἐδωρήσατο, Θεὸν καὶ Κύριον καὶ βασιλέα τῶν δῶν μόνον αὐτὸν μετά γε ἕαντὸν ἀναδείξας, id est : *Corona autem in fronte posita, divini et omnipotentis regni ac dominii appellationem declarat : quam soli Unigenito supremus et solus ejus Pater donavit, Deum, Dominum et Regem universorum solum ipsum post se declarans.* Ubi vides ex Eusebio, Filium, Dei et Domini appellationem ex sola dignatione Patris obtinere, ac secundum a Patre Deum esse, quo respicit etiam ille Commentariorum locus, in argum. psal. LXXII Asaphi, et ad psal. x : *Ac ne quis ob monarchiæ, sive unius principii, rationem turbaretur, Christum Dei Deum esse audiens ; congruenter hic multos deos nominal eos, qui sub hac incusantur : tantum non præcipiens ut ne cunctemur Filium quoque Dei Deum vocare. Si enim gentis principes, qui male audiebant, Dei nomine dignati sunt, quod, quæso, periculum fuerit, ei virum dexteræ Dei, et filium hominis confirmatum, Deum fateamur, id est, cum homines etiam dii vocentur, multo magis possimus Christum appellare Deum, quin hinc metus sit ne pluralitatem deorum et præcipientium inducamus, quia scilicet Filius non proprie et vere Deus est, quod hic illæ insinuat, et alibi clare et sine ambage dixit. Ideo autem, ut ipse in aliato loco, in libris *Contra Marcellum*, et in Comment. in psal. LXXXV, 10, explicat, Deus ille præomnibus iis, qui Dei nomine dignati sunt, appellatur, quia in ipso solo Patris similitudo servatur ; et in ortu suo a Patre Deus factus et deputatus est, θεοποιηθεὶς ut supra, unde etiam est quod αὐτόθεος vocetur in *Hist. eccl.* l. x., p. 375 (a), comparatione scilicet hominum, qui dii vocantur ; nec tamen dii dici possunt, si cum illo conferantur, ut habeat in his commentariis. Quod si illud adjiciatur (sic ille), « Tu es Deus solus (Psal. LXXXV, 10) ; id applies Salvatori, hoc item apponens, « Non est similis tui in diis, Domine (Ibid. 8) ; » sicut enim si te cum memoratis diis cōparemus, « non est similis tui, » sic si te conferamus cum iisdem, « tu es Deus solus. » Siquidem solus Salvator et Dominus noster « in principio erat, Dei Verbum erat, apud Deum erat, et Deus erat (Joan. 1, 1) : quamobrem non est similis ipsi in diis, ac solus ipse quasi in diis Deus fuerit ; cum nullus ex multis illis, qui dii vocantur, comparatione illius Deus dici possit. Hinc intelligas*

(a) *Hujuscæ Patrologiæ nostræ tom. XX.*
(b) *Dem. ev. p. 156.*

A illud αὐτόθεος, ipse Deus (b) ; sive quod alibi dicit, ἀληθινὸς Θεός, verus Deus ; scilicet compare ad homines, qui aliquando dii appellantur : nam compare ad Patrem, sive Deum universorum, non vere et proprie Deus dicitur, secundum Eusebii sententiā.

X. Quam adversa rationi et priscorum Patrum sententiæ tradat.

Sic ille ne duos deos dicere cogatur, Filium vere Deum esse negat, Evangeliorum dicta distorquet, a priscorum Patrum doctrina discedit, et ad Arianorum partes accedit. Nam ut Evangelia tres esse in uno Deo personas clare indicant; ita rationem Dei in tribus

B unam et eamdem esse docent : stultum quippe est in hoc Joannis dicto, 1, 1 : *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum,* duas et disparatas Dei rationes somniare, et ineptissimam amphibologiam scriptori sacro affingere, unde prisci Ecclesiæ Patres, tam ii qui ad usque quartum sacerdulum floruerent, quam ii qui ex toto orbe coacti Nicænam synodum celebrarunt, etsi hypostasiū et personarum vocibus non uterentur, eadem sententia tres unum constituere Deum, constanter docebant. Hic apposite aurea illa Dionysii Alexandrini, quem patrocinari sibi falso jactitabant Ariani, sententia locum habeat : Οὐτω μὲν ἡμεῖς εἰς τε τὴν Τριάδα τὴν μονάδα πλατύνομεν ἀδιαίρετον, καὶ τὴν Τριάδα πᾶλιν ἀμελετον εἰς τὴν μονάδα συγχεφαλαιούμεθα, hoc est : *Sic quidem nos indivisibilem unitatem in Trinitatem dilatamus, et Trinitatem iterum, quæ imminui nequit, in unitatem contrahimus.* Ubi vides unitatem Dei, contra quam Eusebius sentit, in tribus personis constitui. Siquidem Trinitas illa nihil unitati officit, quia in tribus una natura, substantia et deitas existit. De sententia vero Eusebii circa Spiritum sanctum, non est quod disseratur : etenim vel ii qui ejus de Filio doctrinam tueri conantur, non insicias eunt ipsum de Spiritu sancto non recte locutum. Nam libro *contra Marcellum* (c) ait, Spiritum sanctum neque Deum neque Filium esse ; ita ut illum decernat Filio inferiorem, quippe quem ne ex dignatione quidem Deum nuncupari velit : sed post Filium non numero tantum, sed etiam gradu et dignitate constituit. In his vero commentariis perraro de Spiritu sancto verba facit, quia nondum mota fuerat de Spiritu sancto quæstio. Nam etsi ēb exortu Arianismi, sequaces Arii de Spiritu sancto impie sentirent, nondum quidpiam adversum protulerant. Sed post mortem Arii et Eusebii, ubi Arianorum sunt facta divertia, Macedoniani et Pneumatomachi Spiritum sanctum, perinde atque Filium, inter opificia et res creatas palam computare cœperunt.

XI. Cum Arianis plane consentit.

In iis porro quæ supra attulimus, cum Ario et Arianis plane consentit Eusebius (d) : nam et ipsi perinde atque Cæsariensis ille præsul, unum et so-

(c) P. 174 et 175.

(d) Athan. p. 728, 729.

lum ve. τὸν Deum, Patrem scilicet, admittabant; Filium vero alius a paterna substantia, neque veram esse Deum prædicabant: etsi, perinde atque Eusebius, de Filio loquentes a Dei appellatione non abhorrent; Filium longe imparem et inæqualem Patri, ipsoque minorem affirmabant: quod Eusebius in hisce commentariis, in *Evangelica Demonstratione* et in libris *Contra Marcellum* frequentissime dicit ac repetit, nec ea in re unquam circuitione vel anbage utitur.

XII. Qua sententia σύμμοιχος sive consubstantiali subscripserit.

Objicere solent qui Eusebii partes tuluntur, ipsum in synodo Nicæna, τῷ δμούσιῳ, sive consubstantiali subscriptisse. Et id sane testificatur Eusebius in epistola sua ad Cæsarienses; nam cum, imperatore præsente, instaret exsilio metus, Eusebius, qui non ex eorum numero fuit, qui de civitate maluerunt quam de sententia dimoveri, ægre tandem synodi placitis assensus est; ut ipse nec obscure innuit in eadem epistola, καὶ μέχρις ἐσάρτης ὥρας ἐνιστάμεθα, usque ad extremam horam obstinatus. Quare id non puto esse tanti ad ejus defensionem: quid enim exoneratus metu fecisset, expriundi potestas non fuit. Sed tamen ita ibidem τοῦ δμούσιου significatum extulit, ut sibi pristina repertere liceret, sicubi facultas adesset. Nam hæc eadem in epistola profert: Παραστατικὸν δὲ εἶναι τὸ δμούσιον τῷ Πατρὶ τὸ μηδεμίαν ἐμφέρειαν πρὸς τὰ γενῆτα κτίσματα τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ φέρειν, μόνῳ δὲ τῷ Πατρὶ τῷ γεγεννηθέτι ἀρχωμούσιοι, καὶ μὴ εἶναι ἐξ ἑτέρας τινὸς ὑποστάσεώς τε καὶ οὐσίας, ἀλλ᾽ ἐξ τοῦ Πατρός, hoc est: Verum hisce verbis, CONSUBSTANTIALEM PATRI, indicari nullam Filio Dei cum factis et creatis rebus esse similitudinem; sed soli Patri, qui ipsum genuit, omni modo similem esse, neque ex alia quam ex Patris hypostasi et substantia esse. Ubi vides eatenus Filium Patri consubstantiale dici, quatenus non creatis rebus, sed Patri omni modo similis est. Ομοούσιος quippe, sive consubstantialis, Patri Filius est secundum Eusebium, quia ejus substantia, Patris substantiam resert; ita ut ratione similitudinis una sit in utraque substantia representatio. Quod alibi passim enuntiat, maximeque in libris *Contra Marcellum*: in quo autem eam similitudinem constitutat, mox pluribus expendemus. Quod adjicit ille Filium non ex alia, quam ex Patris hypostasi et substantia esse, non ita intelligit Eusebius, quod jam conspicue probatum est, ut eamdem putet esse Patris et Filii substantiam: id enim sexcentis in locis expludit ille, et ut Sabellii doctrinam traducit; sed quod substantiam a paterna, quoad imaginem et similitudinem, expressam acceperit, licet minorem et longe imparem: illud porro perinde atque τὸ δμούσιον, quia in Nicæna fide continetur, admittere coactus est.

(a) *Contr. Marcell.* lib. 1, p. 67, 69.

A XIII. Quo sensu τὸ δμούσιον negat, et genitum Filium dicat.

Quia vero in Nicæna fide, cui subscriptis Eusebius, damnatur item Arianicum illud, ἐξ οὐκ ὄντων, ex non existentibus, et Filium genitum et non factum esse declaratur; hanc synodi doctrinam ore tenus defendit Eusebius, ne Constantini Nicænae doctrinæ tenacissimi indignationem incurreret; ore tenus dixi, non ex conjectura et opinione quadam; sed ex ipsis Eusebii dictis, qui ea in re unus sui ipsius interpres esse valeat. Nam illud, ἐξ οὐκ ὄντων, duobus potest modis intelligi; primo, ita ut qui non antea exstiterit, initium existendi accipiat, et cum nihil antea fuisse, in rerum natura prodcat: quam veram fuisse puto Arianorum mentem: B et huic sententiæ Eusebius semper institut, qui Filium ante creationem non sempiternum esse defendit (a); secundo, ex non existentibus aliquid fieri dicatur, cum ex nullo præexistente originem ducit: quo sensu Eusebius Filium ex non existentibus prodiisse negat, nam passim dicit et pugnat Filium ex Patre genitum esse, licet non sua sibi ratiocinia constant: siquidem in hoc commentario ait, *Psal. xliv*, 2, Filium a Patre ex corde et ex visceribus produci. Et in *Demonstratione evangelica*, l. iv, c. 2, p. 446, Filium genitum declarat, similiterque p. 448, et passim ubique cum in hoc ipso opere, tum in libris *Contra Marcellum*, genitum Filium contendit: et tamen aliam a Patre substantiam Filii esse, non numero tantum, sed dignitate et magnitudine pronuntiat; ita ut nec vere et proprie Deus dici possit; sed ait illum imaginem non modo Deitatis, sed etiam unitatis paternæ perfectissimam esse, atque ideo ex Patre prodeunter, quia ad Patris similitudinem sit expressa, κατὰ γνώμην καὶ προάρτειν, id est, ex voluntate et proposito Patris, non ex naturæ necessitate; quæ tamen imago, alia sit a paterna Deitate, minor, impar, quæ dignatione quidem Patris in ortu suo Dei nomen accepit, sed non vere et proprie Deus sit.

D Ex Deo autem et ex substantia Dei esse Filium dicit ratione similitudinis; quemadmodum imago cuiuspiam a peritissimo pictore concinnata, ex eo et ex persona ejus expressa eumque perfecte exhibere dicitur: etsi alterius et diversæ substantiæ sit; ita Filius, secundum Eusebium, ex substantia Dei et ex Deo esse dicitur, qui est imago ex Deo expressa, Deum perfecte representans, etsi alterius et diversæ substantiæ sit. In quo sane Eusebius a recto ratiocinandi genere inimane quantum aberrat: nam ex communis et receptio hominum usu, qui vere gignitur, gignentis substantiam plenam integrumque accipit, ut filius vocari possit. Fa quippe est filii proprie dicti ratio, ut eamdem prorsus quam pater naturam obtineat: alias, non filius, sed opifex erit; eamdem, inquam, specie naturam in rebus creatis, quæ multiplicari possunt; eamdem vero numericæ in divinis, quia na-

tura Dei cum multiplicari nequeat, utpote infinita, non potest nisi una et ipsa eademque communicari. Verum hæc minime quadrare non nesciebat Eusebius, et quia arduum est contra animi sententiam diu multumque scribere, quin nonnihil ex mente scriptoris vel imprudenter effluat, non pari semper modo Eusebius loquitur: nam in *Demonstr. evangelica* Filium sic nuncupat, *Tὸ τέλειον τοῦ τελείου δημιουργία, καὶ σωζοῦ σωζόντος αρχιτεκτόνημα, Perfectum perfecti opificium, et sapientis sapiens artefactum*: et in epistola ad Alexandrum (a), Filium rem factam esse dicit: et Arianorum causam aperte propugnat, qui dicebant Filium factum fuisse, sed non ut aliquam ex rebus factis; et creatum item fuisse, sed non ut aliquam ex rebus creatis. Ceterum etiamsi ex animi sententia Eusebius Verbum vere genitum et Filium dixerit, verbo tantum tenus ab Arianis discrepabit: nam illi perinde atque Eusebius Verbum a Patre productum, substantia diversum ac minus esse Patre putabant; an vero id dici possit genitum esse, de nomine tantum quæstio est.

XIV. Filium negat æternum.

Quod ad æternitatem vero Filii ante creationem, ne latum unguem ab Arianorum sententia deflectere videatur, qui dicebant Filium non ἀδῖον sive sempiternum esse: sed ante omnia factum. Sic et ille Filium quidem πρῶτον τῶν δυνάμων ἀπάντων dicit *Demonstr. evang.* p. 146, id est, *Pri:num omnium quæcunque sunt*; idque passim repetit in his commentariis, inque libris *contra Marcellum*: itemque ait Filium πρὸ χρόνων αἰώνιων, et πρὸ πάντων αἰώνων, id est, *ante sæcula*, productum: nam sæcula et tempus omne cum mundo cœpisse cum multis aliis veteribus arbitratur, nec vox αἰώνιος apud Eusebium, pro æteritate ante creationem usquam sumitur: nam hujusmodi æternitatem in Filio eviderter negat et *contra Marcellum* agens affirmit Filium non posse dici ἀδῖον sive sempiternum, ut videre est, l. II, c. 12, et alibi. Nec diffiteor tamen in Commentariis in Psalmos ad hunc psal. II versum, *Ego hodie genui te*, hæc haberit: Εγὼ σήμερον γεγέννηκα σε, δηλοντί περὶ τῆς χρονικῆς ἔρη γεννήσεως περὶ γάρ τῆς ἀνάρχου φύσης αὐτὸς ὁ Δαυΐδ· Ἐκ ταστρὸς πρὸ ἐωσφόρου γεγέννηκα σε, hoc est: «Ego hodie genui te», id videlicet de temporali generatione dictum, quæ per œconomiam facta est; de illa namque quæ sine principio est, ait ipse David: «Ex utero ante luciferum genui te» (*Psal. cix, 3.*). Verum id nihil verae Eusebii sententiae officiat, nam, ut vides, ἀναρχον vocat Verbi generationem, quia ante luciferum, id est, ante principium temporis fuit: siquidem Verbū, ut ait Joannes, in principio erat, quod ille de principio temporis explicat, atque ideo hic ἀναρχος Verbi ortus dicitur, quia cum ante omne tempus et ante omnia sæcula fuerit, non habet principium temporis. “Αναρχον ta-

A men ille ubique alias cum de Filio loquitur respuit, et soli Patri competere dicit: parique modo tetragrammon τελείον, quod passim ait in his Commentariis uni Patri competere posse; semel in commentario itemque semel in *Demonstratione evangelica*, ait Filio nonnunquam ascriptum fuisse, accommodate scilicet, neque proprie, ut alibi de Dei appellatione dictum est. Non sempiternum autem fuisse Verbum ante creationem probat hoc dileminate Eusebius, in loco *Contra Marcellum* superius memorato: Si Filius sit ἀδῖος sive sempiternus, vel duo erunt sempiterna, nempe Pater et Filius, quod est a side absonum; vel Pater et Filius unum erunt sempiternum, quod est Sabellianum. Ante creationem igitur Verbum non sempiternum esse docuit Eusebius; neque tamen res creatas statim post Verbi ortum editas esse putat; sed interpositum spatium inter Verbi et opificiorum productionem constituit ille: qua in re paulum deflectere videtur ab Arianæ sectæ principibus, qui Verbum ad rerum omnium creationem productum sine intermedio spatio arbitrabantur, ut illo Deus ad opificia edenda seu instrumento uteretur.

XV. Summa doctrinæ Eusebii.

En ergo totam Eusebianæ theologicæ summam. Unus verus ab æterno Deus Pater fuit, qui omnibus atque etiam Filio suo præexistit: Filiumque sibi postea non ex necessitate naturæ, sed ex libero voluntatis arbitrio ac proposito, produxit ex substantia sua: non substantiam suam sive totam, sive decisam, Filio communicans; sed substantiam aliam ad sui per omnia similitudinem et imaginem producens; quantum scilicet potest substantia a Deo diversa Dei imaginem ferre: nam longe impar et minor Patre Filius est. Cum autem imago illa una Deum perfectissime, quantum fieri potest, representet, non substantia modo Dei, sed etiam unitatis ejus imago est. Unde ob illam unicam et singularem similitudinem, Filius ab origine Deus vocatus et factus est, θεοτοιηθεῖς: qui etsi vere Deus dici non possit, si cum Patre comparetur, comparet tamen ad creaturem vere Deus dicitur: quia ipsæ imagines Dei longe imperfectiores sunt. Quare αὐτόθεος dicitur, sive, *ipse Deus*, quia ex omnimoda illa similitudine Deus ab ortu appellatus est; cum contra angeli et homines secundum aliquam similitudinis rationem illi nuncupentur. Genitus etiam dici potest et debet Filius, quia etsi non eadem quam Pater substantiam habeat, ex substantia Patris eo quo supra diximus modo productus est. Æternus autem non est Filius, sed ante omnes creaturem genitus. Hanc ipsissimam esse Eusebii de Verbo doctrinam liquido comprobatum superius est. Quod si in his Eusebius secum pugnare deprehendatur, id sane proprium erroris est, ut consistere non valeat, sibique ipsi adversetur.

(a) *Cone. Nic.* II, act. 6, p. 498.

XVI. Ægre defenditur. — XVII. Arianum probant tam gesta, quam scripta.

At qui purgatum Eusebium volunt, cum veteres, tum recentiores, in medium ejus dicta afferunt, quæ catholicum hominem arguere pugnant; hujusmodi sunt, quod dixerit ille ex Deo, et ex substantia Dei esse Filium, quod vere Deum et αὐτόν eov prædicaverit, quod æternum, quod ὁμούσιον, quibus nos omnibus, ipso Eusebio usi interprete, jam' occurrimus. Verum hæc illi ex arbitrii sui sententia, neque ex ipsa Eusebii mente, pluribus in locis expressa, comprobare nisi sunt: alii quoque interpretis versione decepti, ex libris de *Demonstratione et contra Marcellum*, Latine tantum lectis, ad eam opinionem accesserunt, pars Marcelli dicta pro Eusebianis substituentes, æternum ab Eusebii Filium prædicari B arbitrai sunt: nulli hosce Eusebii Commentarios inspicerunt, ubi palam ille mentem suam aperit, et non nisi comparet ad homines Filium vocari Deum insinuat. Ego vero me profiteor hac in quæstione nihil præjudicati attulisse, sed pronum semper ad mihiorem ferendam sententiam, Eusebii scripta assidue lectilasse, ponderasse dicta et sententias, ac demum rei perspicuitate victum, contra Eusebium calculum posuisse. Certe, ut initio dixi, Eusebii gesta cum scriptis ita consonant; ut hinc etiam testatior animus sententiæ illius omnibus esse valeat. Ab exordio enim Arianismi ad obitum usque cum Arianis concordissime vixit, nascenti hæresi nomen dedit; in Nicæna synodo, quantum licuit, Catholicis obstitit; sed qui apprime calleret concedere tempori, demum cessit et subscrispsit: sic enim suadebat timor, non diurni magister officii: qua enim mente id egerit, sibi subditis populis sic enarravit, ut sibi pristina repetendi, sicubi liceret, aditum reliquerit. Non diu vero postea sicut reconciliatam cum Catholicis gratiam disturbavit; ut nescias plusne opere in pellendo Athanasio posuerit, quam in restituendo Ario. Contra Marcellum intemperantior fortasse quam debuerat, non plus ad propulsandum illum, quam ad purgandos Arianorum primipilares scripsit. Historiam Nicæna synodi fuse narravit, et quasi per dissimulationem ignorandi, quia gestorum pudor silentium imperabat, ne verbum quidem fecit de Ario et de Ariana hæresi: quod perinde est ac si quis Tridentinæ synodi historiam texens, de quibusdam ἐκ παρέργου gestis ageret, de Luthero nihil. Si cum talibus gestis talia scripta non obsint quominus Eusebius catholicus dicatur meo periculo, nemo unquam fuit aut futurus est, quin Eusebianis conditionibus orthodoxus dici valeat. Nihil moror eos qui Eusebium ante Nicænam quidem synodum Arianice sensisse ac scripsisse fatentur, postea vero secus: nam cum sine controversia hos Commentarios et libros *Contra Marcellum*, unde perspicuas et frequentes Arianismi notas eruimus, longe post illam synodum ediderit, inutilis prorsus illa distinctio: nam ut vere de Eusebio dicatur, nec pœnituit cœpisse, nec

A libuit desistere. Qua in re quid certius evangelica cautione, *Ex fructibus eorum cognoscetis eos?* (Matth. vii, 16.) Certe secundum Nicænam synodum sovendæ Arianicæ rei ita totus incubuit ille, ut nihil prætermissee videatur quo se Arianum proderet.

CAPUT VII.

DE RELIQUIS IN QUIBUS VEL A FIDE ABERRARE VIDE TUR EUSEBIUS IN HIS COMMENTARIIS, VEL EXPLICATIO NE OPUS HABET.

I. *Eusebius plerumque sua, non Ecclesiæ, sensa tradit.* II. *An neget peccatum originale, et an id dogmatis ex Origene hauserit.* III. *An putet B. Virginem alias quam Christum filios suscepisse.* IV. *Eam non quasi suam, sed quasi alienam sententiam attulit.* V. *Non statuit duas in Christo personas.* VI. *Quid de confessione peccatorum senserit.*

I. *Eusebius plerumque sua, non Ecclesiæ, sensa tradit.*

Cum quis eo devenit ut fidei dogmata ex judicij sui arbitrio definiat, ac sive ex prejudicata opinione, sive ex affectu partiumque studio, divinarum rerum explicationem aggrediatur, nihil mirum si frequenter aberret: omnia quippe sunt incerta, cum semel ab Ecclesiæ statutis discessum est. Nam cum arcana Deitatis et religionis, ab humano sensu remotissima, Numen ipsum tradiderit, non nisi ejusdem Numinis ope et afflatu ea possunt explicari ac recte percipi: ac cum uni Ecclesiæ earumdem rerum arbitrium Deus permiserit, ipsi soli eadem explananti se adsuturum pollicitus est. Nihil itaque insolens est, si Eusebius, qui plerumque Scripturarum et Ecclesiæ dogmata ex sensu et opinione sua aestimare ausus est, in multis lapsus sit. Et jam quidem ejus de Verbo Dei mentem, ex ejusdem Eusebii scriptis, Ariana labi vitialam commonistravimus; superest ut cætera Commentariorum loca, ubi vel heterodoxa vel suspecta tradidisse videtur, breviter expendamus.

II. *An neget peccatum originale. An id dogmatis ex Origene hauserit.*

D Peccatum originale, sive culpam ab humano genere ex Adami lapsu contractam, negare prorsus videtur Eusebius ad psalm. xlvi, 6: *Cur timebō in die mala? Iniquitas calcanei mei circumdabit me: ubi sic habet?* El δὲ πρόσωπον Κυρίου τὸ λέγον, πτέρναν αὐτοῦ εὑρῆς τὸν ἔσχατον τοῦ σώματος καὶ τῇ γῇ πλησιάζοντα Ἰούδαν· σῶμα γὰρ Κυρίου οἱ ἀπόστολοι. Οὐ φοβοῦμαι οὖν τὴν Ἰούδα προδοσίαν ἐν τῷ καιρῷ τοῦ σταυροῦ· ἐπει οὐδὲ ἔκαστος τὴν τοῦ Ἀδάμ παραχοήν ταύτην γὰρ ὑπῆρχε μεθα πτέρναν ἀγομένα εἶναι. Οὐδέτες γὰρ δι' ἄλλου κακίαν καταδικάζεται, id est: *Si persona Domini est quae loquitur, calcaneum ejus deprehendas esse Judam, qui ultimus in corpore, et terræ propinquior erat. Nam corpus Domini sunt apostoli. Non timeo itaque Judæ proditionem in tempore crucis: quandoquidem neque singuli homines Adami inobsequiant timere debent: hanc quippe calcaneum iniquitatibus esse subindicavimus. Nemo enim propriè alterius nequitiam condemnatur.* Ubi innuit ille, non magis

damnandum genus humanum esse ob Adami inobsequentiam, quam cæteros apostolos ob Judæ præditionem. Qui Origenem de peccato originali non catholice sensisse putant, Eusebium ex Origeniana disciplina, in qua eductus fuit, hæc hausisse opinabuntur. Nam is, ut ignorat nemo, Origenianis semper partibus hæsit. Verum in hodiernis Origenis scriptis nihil non sanum et orthodoxum de peccato originali traditur. Sic *Comment. in Matthæum*, Huet. p. 391, arguit ille ex lavacro regenerationis, quod etiam infantibus conferebatur, hominem soribus inquinatum nasci. Et in *Joannem*, Huet. p. 300, ait, *Nos quandiu peccamus nostram ex diabolo generationem uondum exuisse ac deposuisse.* "Οὐον ποιοῦμεν ἀμαρτίας, οὐδέπω τὴν ἐκ τοῦ διάβολου γένεσιν ἀπεκδυσάμεθα. In *Levitico* autem, edit. Genibrard p. 90: *Quacunque anima in carne nascitur, iniquitatibus et peccatis sordes polluitur; et inferius: Si nihil esset in parrulis, quod ad remissionem deberet et indulgentiam pertinere, gratia baptismi superfua videretur.* Nec prætermittendum, hæc *Commentaria in Leviticum* pro spurii passim haberi. Id ipsum tamen alibi docet Origenes in suis, quæ bodieque supersunt, operibus: unde inferatur eos qui Origenem hac in parte violatæ fidei accusant, ex objectis priscorum ejus adversariorum, non ex ejus hodiernis operibus, id opinionis mutualatos esse. Et sane in synodo v, Origenes ideo damnatus et proscriptus est: unde forte dicatur quæ in hodiernis ejus scriptis pro peccato originali comparent, aliena manu inventa fuisse. Nam opera Origenis in *Scripturam*, variis in locis interpolata, aut vitiata vel truncata fuere: neque in promptu est dicere quænam in scriptis ejus corrupta, quænam germana, et Græciorum ausibus intacta sunt. Rufini quoque versio vulgo suspecta habetur. Quod Eusebium vero spectat, duo forte possint ad purgationem ejus proferri; primo locum superius allatum, non integrum, sed truncatum fuisse: ut hinc manifeste arguitur, quod ipse superius indicasse testificetur, calcaneum iniquitatis esse Adami inobsequentiam, quod nusquam alias in his commentariis habetur; secundo quod alibi in his commentariis peccatum originale admittere videatur: sic in hæc verba psalmi L, *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum*, ait infantes non in matris iniquitatibus, sed in suis, nasci.

III. An potest B. Virginem alios præter Christum filios habuisse. — IV. Id non quasi suam, sed quasi alienam sententiam attulit.

Est aliud Eusebii locus, in quo prima fronte videatur credere, aut probabile existimare B. V. Mariam alios præter Christum filios suscepisse; verum accuratius explorata verborum serie deprehenditur illum hanc sententiam quasi alienam, non vero suam, proponere. Locus sic habet ad hunc psal. LXVIII versum: *« Extraneus factus sum fratribus meis, et peregrinus filiis matris meæ. » Si igitur filios matris ejus in hoc psalmo sic vocatos,*

A pro istis accipiamus, necesse est nos sanctam Virginem reliquorum fratrum ejus matrem dicere. Verum Jacobus, qui dicitur frater Domini, non videtur peregrinus ipsi fuisse, nec fidei in ipsum extraneus; imo vero unus erat ex iis, qui cum primis inter germanos ejus discipulos computabantur; ita ut ipse primus Jerosolymitanus Ecclesiæ thronum acciperet. Reliqui item ejus fratres, etsi a principio non crederent in ipsum; at certum est eos postea credidisse. Narrat enim Evangelium (Matth. XII, 47) matrem et fratres ejus foras stetisse, querentes eum alloqui. Et in Actibus apostolorum dicitur, fuisse apostolos una perseverantes in oratione cum Maria matre ejus et fratribus ejus (Act. 1, 14). Qui ergo existimetur iis peregrinus esse? Nullus itaque locus superest, ut de iis dicatur: *« Extraneus factus sum fratribus meis, et peregrinus filiis matris meæ. »* Non enim iis peregrinus, sed multum pretiosus erat; ita ut nullatenus credere liceat supra memoratos fratres ejus filios Mariæ fuisse. Alii sane fuerint qui in psalmo filii matris ejus dicuntur, quibusque extraneus factus est. Intelligas porro matrem quidem ejus esse Iudaeorum Synagogam, etc. Græca brevitas causa omittimus, quia nulla de iis potest oriri controversia. Hic autem, ut videre est, rem προβληματικῶς tantum proponit, nec eam velut suam sententian assert. Nam ita arguit ille: *Si filios matris ejus hic ad litteram accipiamus, hinc consequitur sanctam Virginem reliquorum fratrum ejus esse matrem;* cum autem nolit hic germanos fratres ejus significari, neque sequelam haud dubie admittit. Et sane non nesciebat ille veterum Ecclesiæ Patrum eam sententiam fuisse, Mariam unius Christi esse matrem, Tertulliani, Clementis Alexandrini, Origenis: qui tamen postremus innuit nonnullos secus estimare, et Eusebio suppar Basilius rem quasi nondum definitam proponit. Verum Ecclesia deinceps in Helvidium sententiam ferente, quotquot B. Virginem alios præter Christum filios suscepisse dixerunt, pro heterodoxis habiti sunt.

V. Non statuit duas in Christo personas.

Passim Eusebius in his commentariis de huminitate Christi, quasi de persona quadam propria, verba facere videtur, dum sexcenties humanam, quam Christus assumpsit naturam, *hominem Servatoris*, et *hominem Christi* nuncupat, et alium a Verbo Christi hominem indicare videtur: quod loquendi genus secundum hæc multis nominibus suspectum esse coepit, cum heretici quidam, Verbum Dei in hominem ex Maria natum, perinde atque olim in prophetas, advenisse pugnarent: maxime vero postea, cum horum vestigiis insistens Nestorius, duas in Christo personas esse affirmaret. Verum antequam hac in re novarent heretici, SS. Patres ab his loquendi generibus non abhorribant. Nam Athanasius virum ex Maria natum, *hominem Dominicum*, non semel appellavit. Epiphanius similiter hac loquendi formula est usus. Quia

tunc temporis cum nihil ea in re dubii vel erroris A esset obortum, hæc fidei capita non erant certis verborum limitibus circumscripta. Quare non videtur Eusebius ea de causa in novatae fidei suspicionem vocari posse. Secus tamen bene multi aestimant, ac Eusebium duas in Christo personas statuisse persuasum habent. Verum cum ea de re Eusebii tempore nibildum controversum aut quæsitum fuisse, non in promptu est dicere novandine studio ac de industria, an perfuntorie et obiter locutus sit. Cui posteriori sententiæ libentius astipularer, quia non semel ille B. Virginem vocat Θεοτόκον : quam vocem respuebant, qui duas in Christo personas esse arbitrabantur. Vox autem illa Eusebii tempore a Patribus frequentabatur. Occurrit enim in epistola Alexandri Alexandrini ad Alexandrum Byzantium, et apud Athanasium frequentissime.

VI. Quid de confessione peccatorum senserit.

Neque puto item in jus vocandum Eusebium esse quod ad psalmum xci, *Bonum est confiteri Domino*, dixerit: Καὶ γὰρ προστήτει μὴ ἀνθρώπως ἐπιδέκυνθισι τὴν ἔξομολόγησιν, id est: *Par quippe est non hominibus confessionem, peccatorum scilicet, edere.* Hic enim agit de priscæ illius Ecclesiæ ritu, quo Dominica die primo diluculo in ecclesia coacti Christiani populi, Deo confitebantur, cum peccatorum sordes per sinceram ad Deum emissam confessionem deplorantes, tum pro collatis beneficiis Deo gratias agentes: nam utroque modo confessionem edi non semel docet Eusebius. Quod autem de illa tantum confessione matutina, in cœtu ecclesiæ edenda, hic agat Eusebius, propalam ex præcedentibus est. Nam cum psalmus ille, inscriptus, *In die Sabbati, sic exordium ducat, Bonum est confiteri Domino*, hic Sabbathum pro Dominica positum asseverans, nonnisi de matutino Dominicæ conventu pertractat ille; sic enim habet: *Quare ut ea die conveniamus traditum nobis est, et ea quæ in psalmo jubentur nobis e.cscqui præceptum est, quorum primum est confiteri.* Moxque adjicitur illa superius allata clausula, qua dicitur par non esse hominibus, scilicet Christianorum eœtui, confiteri, sed Deo. Quæ sequuntur pariter ad matutinum illum conventum pertinent. Ea est igitur Eusebii sententia, non oportere in cœtu Christianorum, ac in matutinis conventibus peccata publice et alta voce confiteri, sed uni Deo corda scrutanti conscientiam aperire suam. Cui accinit Basilius in epistola ad Neocæsarienses, ubi sic habet: 'Εχεις δὲ τὸν δρῦμον παρ' ἡμῖν ὁ λαὸς ἐπὶ τὸν οἶκον τῆς προσευχῆς, καὶ ἐν πόνῳ καὶ ἐν θλίψει καὶ ἐν συνοχῇ δακρύων ἔξομολογούμενοι τῷ Θῷ, id est: *A nocte apud nos populus vigilias agit in domo orationis, ac in labore, contritione et lacrymarum contentione confidentur Deo: et paucis interjectis: Ήμέρας δῆδη ὑπολαμπούστης, πάντες κοινῇ, ὡς ἐξ ἑνὸς στόματος καὶ μιᾶς καρδίας, τὸν τῆς ἔξομολογήσεως ψαλμὸν ἀναφέρουσι τῷ Κυρίῳ,*

ἴδια ἑαυτῶν ἔκστος τὰ δῆματα τῆς μετανοίας ποιούμενοι, hoc est: *Die jam illucescente omnes simul, quasi uno ore et uno corde, confessionis psalmum Domino referunt, singuli pœnitentiae verba quasi sua proferentes.* Hæc una confessio est, de qua hic Eusebius agit. Nam confessionem saltem publicam homini faciendam ne heterodoxi quidem bodierni tunc in more suis negant. Quare cum hic Eusebii locus non magis contra privatam, quam contra publicam confessionem afferri valeat, neutram vere impedit. Certe in *Historia ecclesiastica* legem confitendi peccata iis, quibus solvendi facultas conceditur, aperte memorat Eusebius: nam de Philippo imperatore agens hæc habet, l. III. c. 54: *Τοῦτον κατέχει λόγος, Χριστιανὸν δύτα, ἐν ἡμέρᾳ τῆς ὑστάτης τοῦ Πάσχα πανυγίδος, τῶν ἐπὶ τῆς Ἑκκλησίας εὐχῶν τῷ πλήθει μετασχεῖν θελῆσαι· οὐ πρότερον δὲ ὑπὸ τοῦ τηγικάδε προεστῶτος ἐπιτραπῆναι εἰσβαλεῖν, η̄ ἔξομολογήσασθαι, καὶ τοῖς ἐν παραπτώμασιν ἔκεταζομένοις, μετανοίας τε γύραν ἰσχουσιν, ἑαυτὸν καταλέξαι· δόλως γάρ μη δια ποτε πρὸς αὐτοῦ. μη οὐχὶ τοῦτο ποιήσαντα, διὰ πολλὰς τῶν κατ' αὐτὸν αἰτίας, παραδεχθῆναι, id est: Narratur hunc, Christianus cum esset, in die postremi Paschæ pervagilii, precationum Ecclesiæ cum reliqua multitudine participem fieri voluisse: sed non prius ei ab eo, qui isthic præterat, aditum concessum suisse, quam confessus esset, ac iis qui lapsi fuerant et in pœnitentium ordine stabant, se adjunxisset. Alioquin ob ea quæ admiserat criminia, nunquam ab illo admissus fuisset. Ubi vides, testificante Eusebio, confessionem peccatorum homini factam, necessariam prorsus suisse. Eo respicit item quod habet his in commentariis Eusebius, psal. xxvii, ad versiculum 5: *Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, sicut onus grave gravata sunt super me. Putruerunt, etc.* Διὰ τούτων, inquit, διδάσκει τὸν λόγον, μη κρύπτειν τὰ ἑαυτῶν κακά, μηδὲ ὕστερον τινὰ μελανίαν καὶ στῆψιν κατὰ βάθους τῆς ψυχῆς συνέχειν τὸ ἀμαρτήματα, hoc est: *His docemur, ne mala occultemus nostra, neu peccata ceu quemdam nigrorem et corruptionem in intimo animæ concludamus.* Non Deo autem, cui arcum nihil, occultare peccata vetat; sed D hominibus qui et medendi et peccata solvendi potestate donati sunt:*

CAPUT VIII.

DE IIS QUÆ AD ECCLESIE DISCIPLINAM PERTINENT EX VARIIS HORUM COMMENTARIOBVR LOCIS.

I. *Ecclesia nunquam variat in præcipuis. II. De contentibus Christianorum matutinis. III. De adorandi ritu in Ecclesia singularis Eusebii et Basiliï sententia explanatur. IV. Infinita dona Ecclesiæ Eusebii tempore collata.*

I. Ecclesia nunquam variat in præcipuis.

Occasione solum pauca Eusebius tangit et explicat, quæ ad ævi sui disciplinam spectant, quæque nos in lectoris commodum una confereamus. Licet enim in rebus præcipuis et capitalibus una semper

Ecclesiæ consuetudo, ritus unus fuerit, in iis tamen quæ ad externum morem minoresque cæmonias perihent, et temporum et locorum consuetudines variæ observantur, quæ scilicet possunt, illibata Christiana religione, mutari.

II. De conventibus Christianorum matutinis.

Quod plerique priscorum Ecclesiæ scriptorum tradunt de conventibus Christianorum in ecclesia, Dominica die celebrari solitis, deque sacri corporis Christi ibidem usitata comedestio; id Eusebius in variis horum commentariorum locis nec obiter explicat. In more quippe tunc erat, ut Dominica die Christiani omnes exortum solis anteverterent et ad ecclesiam properarent, ubi matutinos conventus ex oriente luce una coacti celebrabant; ut, in die resurrectioni Domini consecrata, sacro Dominicæ corporis cibo refecti, pignus futuræ et gloriæ in carne resurrectionis acciperent: unoque concentu Deum et Christum celebrarent, pro bonis acceptis gratias agerent, pro necessariis tum animæ tum corpori, Deum obnixe precarentur. De his itaque conventibus haec habet Eusebius in psal. **xxi**, vers. 30: « *Manducaverunt et adoraverunt omnes pingues terræ, et in conspectu ejus cadent, etc.* » *Singulis resurrectionis Salvatoris nostri diebus, quæ Dominicæ vocantur, ipsis oculis cernere est eos qui sacram cibum et Salutare, id est Salvatoris corpus accipiunt, post ipsum esum vivifici alimenti largitorem et promum adorare, atque mirari verborum hujusmodi eventum, ac re gesta, quoad planiorum dicti sententiam, impletum vaticinum.* Quæ autem quod ad ritum exteriorem illa adoratio esset, sic, paucis interpositis, explicat: « *In conspectu ejus cadent omnes qui descendunt in terram:* » pro quo Aquila, « *In rulum ejus flectent se omnes qui descendunt in pulverem.* » *Quies manifeste eorum, qui in ecclesia Dei genua flectunt, morem declarat: ibi enim genua flectentes, atque frontibus suis terræ incumbentes, hunc adorandi ritum servant.* Εν γάρ γένυστα κλίνεταις, καὶ τὰ μέτωπα εἰς γῆν ἐπείσαντες, τοῦτον προσκυνεῖν εἰώθασι τὸν τρόπον. De matutinis item conventibus agit, psal. **xlv**, vers. 6, et **lviii**, ubi genua flectendi morem antiquissimum declarat: procumbendi item consuetudinem, vel primis Ecclesiæ sæculis statutam, diserte explicat. Ad psalmum vero **xc**, fusius enarrat cur Christiani Sabbatum in Dominicam transtulerint: qua ratione primo diluculo conventus agant, panes propositionis offerant, ad Orientem versi precentur, psalmos una multitudinis voce concinanti, et cetera, quæ μυστικωτέρως ille prosequitur. Psalmorum autem cantum in omnibus universi orbis tam Græcorum quam barbarorum, ecclesiis observari testificatur ille, psal. **lxv**.

III. De adorandi ritu in ecclesia singularis Eusebii et Basili sententia explanatur.

Singulare prorsus ac ponderandum est quod ait Eusebius, non licere extra ecclesiam Deum adorare: ut ipse ad psalmum **xxviii**, his verbis enuntiat: Οὐ γάρ ἔξω τῆς ἐκκλησίας βούλεται, οὐδὲ ἀν-

χεγωρμένως ἰδιάζοντας προσκυνεῖν, ἀλλ' ἀπαντῶντας εἰς τὴν ἐκκλησίαν αὐτοῦ, id est: *Non null enim extra ecclesiam, neque in secessu semotos adorare ipsum; sed accedere jubet ad ecclesiam suam.* Id ipsumque Basilius habet in eundem psalmum, hom. 28. p. 181: « *Ἐξω τῆς ἀγίας αὐλῆς οὐ χρή προσκυνεῖν τῷ Κυρίῳ, ἀλλ' ἐνδον γενόμενον:* id est: *Non oportet quempiam extra sacram aulam adorare Dominum, sed intus possum.* At nemo rerum sacrarum vel mediocriter peritus ignorat, hanc præcipue novæ legis tesseram, hoc institutum, hanc solemnum Christi doctrinam esse, quod Deus ubique adorandus sit in spiritu et veritate: neque ad eam rem necesse sit assignatum quempiam adire locum; sed quisque privatum hunc cultum persolvere possit ac debeat. **B** Cur ergo viri doctrina insignes, Basilius Magnus et Eusebius, ab hujusmodi cultu, qui ab ipso Christo traditus et sanctus est, homines absterrant? At enim nec in Veteri quidem Testamento, cum post templi conditum, non sacrificia, non certas statusque cæmonias alibi persolvere licitum esset, vetitum usquam legimus quemque penes se orare et adorare Deum, si liberet. Imo vero Daniel, in Babylone versans, frequenter Deum adorabat: aliquie bene multi sancti viri Deum extra templum adorasse reprehenduntur. Hæc itaque Basilli et Eusebii loca ex superius allato Eusebii loco sunt explicanda, ubi recitata Aquilæ versione sic habet ille: *Quies manifeste eorum, qui in ecclesia Dei genua flectunt, morem declarat: ibi enim genua flectentes, atque frontibus suis terræ incumbentes, hunc adorandi ritum servant.* Opinor igitur hunc adorandi morem, utpote quodammodo consecratum, extra ecclesiam vetitum fuisse: ea prorsus ratione qua hodie non licet cuique arbitrio suo, exempli causa incensum et thymiamata in vicis et plateis promiscue offerre, quia hæc speciali ritu consecrata et statuta sunt; ita illis temporibus, etsi licitum cuique esset Deum penes se precari et adorare, illo tamen modo genua flectendi ac in frontem procumbendi extra ecclesiam adorare vetitum erat: eratque huic rei locus atque tempus ecclesiastico canone constitutum? ne fortassis hinc risus et cachinnorum materia Judeis et ethnicis, quorum tum ingens erat multitudo, subministraretur; neve hinc quidam ex frequentiori adorationis usu infidelium animos exasperarent in Christianos; neu demum ementita pietatis specie gloriam et laudem humanam aucuparentur, aut alia nobis ignota de causa. Hunc itaque adorandi morem vetant Basilius et Eusebius extra ecclesiam peragere: neque volunt ideo adoratione illa interna, ubique Numini præstanta, piis hominibus interdici: quod neminem puto inficias iturum. Alias enim iidem Basilius et Eusebius, Deum pro lubito cuiusque adorandum statuant: quod in scriptis Basilli frequenter comperias, ac in his item commentariis Eusebius nec semel adorandum ubique Deum esse docet. In promptuque esset, multa ad id comprobandum loca congerere: verum cun-

nullus hac de re controversia locus esse valeat, iis afferendis supersedemus.

IV. Infinita dona ecclesiis Eusebii tempore collata.

In psalum **LXXI**, *Deus judicium tuum regi da*, ad hunc versum, *Et vivet et dabitur ei de auro Arabie*, ait Eusebius : *Et alias quoque in ecclesiis Christi, ipsis oculis videmus infinita ex auro puro cimelia, in ejus honorem consecrata*. Quo videoas non novum, neque recens inductum morem esse, dona et cimelia in ecclesiis Christi consecrandi : quin potius quod Eusebius frequentissimum indicat, jam perratum esse comprobatur : neque enim ita multa ex auro puro cimelia in templis hodie deprehendas. Narrat vero idem Eusebius Constantimum, ecclesiam sive martyrium Salvatoris, quod ipse magnificientissimum exstruxerat, infinitis donariis locupletasse, partim ex auro et argento, partim ex gemmis et aliis pretiosis cimeliis. Qui imperator aliis fortasse exemplo ac stimulo fuerit, ut similia dona certatim in ecclesiis consecrarent. Idipsum paucis repetit ad psalum **CXVII**, additque diebus presertim solemnitatum ecclesiam donis exornandam esse. Ubi ad haec Symmachus verba, Συνδήσατε ἐν πανηγύρει τυχάσματα, ἔως τῶν κεράτων τοῦ θυσιαστηρίου, id est, *Colligate in celebritate densitates usque ad cornua altaris*; haec habet : *His autem præcipit, multis cimeliis domum Dei replere, atque donariis frequentibus ; sam temporibus solemnitatum onare.*

CAPUT IX.

MISCELLANEA QUÆDAM OBSERVANDA IN HIS COMMENTARIIS.

I. *Eusebii de Matthæi Evangelio sententia.* **II.** *Joannes Hebraico exemplari usus est, Paulus autem Graeco LXX Interpretum.* **III.** *Apostoli omnes martyrio coronati, ex qua tribu singuli fuerint deprehendi potest.* **IV.** *An prophetarum successio ad Joannem Baptistam pervenerit.* **V.** *Eusebius labitur dum monachos a Symmacho memorari putat.* **VI.** *Monachi perrari tempore Eusebii.* **VII.** *Martyrum cruciatus singulares.* **VIII.** *Judei Jerosolymorum aditu interclusi.* **Quare.** **IX.** *Traditiones quædam Judeorum.* **X.** *Christianorum frequentia in Moabite, Ammonite et Idumæa.* **XI.** *Eusebius ait mundum sphærica forma esse; montes et petras sensim crescere.*

I. Eusebii de Matthæi Evangelio sententia.

Ait Eusebius Matthæum, Hebraeus cum esset, ubi Veteris Testamenti locum attulit, propria usum esse interpretatione : nam illud, בְּנֵי יִהְוָה אֲבִינָה, quod ita a Septuaginta Interpretibus redditur, Φθέγξομε προβλήματα ἀπ' ἀρχῆς, *Loquar problemata ab initio* (*Psal. LXXVII, 2*), in Graeco Matthæi textu his verbis veritur, Ἐρεύξομαι κεκρυμμένα ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, *Eructabo abscondita a constitutione mundi*. At cum Matthæus, Irenæo, Origene, Eusebio ipso et Hieronymo testibus, Evangelium Hebraice scripserit, cuius exemplar ævo Hieronymi in bibliotheca Cæsariensi, a Pamphilo Martyre collecta,

A servabatur ; Matthæus sane propria interpretatione Græca usus non est, sed ipsa Hebraica verba Syro-Chaldaico sermone, qualis tunc apud Judæos usu veniebat, expressit, ut in voce *Lamma Sabachini* deprehendas, in aliisque non paucis, quis palam est Matthæum in Evangelio suo Hebraice conscripto, sicubi loca ex Veteri Testamento occurrabant, ea Syro-Chaldaico sermone expressisse : an vero propria ille interpretatione sit usus, an ex alia prius adornata versione loca sit mutuatus, haud levis quæstio est. Postea autem interpres Græcus, quis ille fuerit incertum esse narrat Hieronymus, haec propria interpretatione donavit, nec LXX interpretatione est usus.

II. Joannes Hebraico exemplari usus est, Paulus autem Graeco LXX Interpretum.

Joannem similiter, utpote Hebraum et ex Hebreis ortum, ait Eusebius ad psalum **XL**, propria interpretatione usum esse ubi πτέρναν, sive, *calceum* vertit, quo loco LXX πτερυσμόν, id est, *supplantationem*, posuerant. Contra vero apostolus Paulus, sic Eusebius, ps. **III, 7**, *legisperitus cum esset*, in Epistola ad Hebreos Septuaginta Interpretum versione est usus. Haec vero pluribus in collectione Hexaplorum, a nobis propediem adornanda, exploranda venient.

III. Apostoli omnes martyrio coronati. Ex qua tribu singuli fuerint deprehendi potest.

C In illum psalmi **LXXI** versum, *Et honorabile nomen eorum coram illo*; sive secundum Symmachum, *Et pretiosus erit sanguis eorum coram illo*, haec habet Eusebius : *Queis aperte necem illorum (apostolorum) subindicavit, qua singuli vario martyrii genere affecti sunt, ac alius alio modo, ob testimonium de illo datum, sanguinis agonem subiit.* Ex monumentis autem certis, quæ jain supersunt, haud facile est singulorum apostolorum martyrium comprobare. Verum Eusebius, ut apostolicis temporibus vicinior, potuit forsitan de cujusque apostoli martyrio certiores notas invenire. Est vero illa jam usu pene recepta opinio apostolos omnes pro Christo passos esse, etsi non desint qui secus arbitrentur. Verum ea in re perquam difficile est explorati

D quidpiam afferre : nam apostolica tempora et gesta tantis sunt tenebris offusa, ut nec ubi mortem obierint apostoli, paucis exceptis, nec quas orbis regiones peragravit, ita perspicue narrari possit. Nec modo quæ jam traduntur incerta sunt ; sed etiam si quæ ab Eusebio, et a coævis aut supparibus scriptoribus carptim de illis proferantur, non ita clare recessentur. Quod autem ait Eusebius, in psal. **LXXVII, 23** ad finem : *Si quis vero per otium accurate perquisierit, cujusque apostoli tribum reperiet : nam cuivis querenti datur a Servatore inveniendi promissio* ; id, inquam, Eusebii ævo fortasse poterat ex monumentis veterum explorari. Jam vero cum eorum bene multa fuerint vetustate oblitterata et extincta ; frustra, ut arbitror, queratur ex qua tribu singuli

apostoli prodierint : quod etiam si deprehendi posset, non magno operæ pretio fieret.

IV. An prophetarum successio ad Joannem Baptistam pervenerit.

Neque item probatu facile est quod ait Eusebius, psal. LXXXIII, 8, 9, 10, prophetarum successionem usque ad Joannem Baptistam devenisse : nam ex libri Machabæorum et Flavii Josephi testimonio, Persarum tempore desiit illa prophetarum series; ut ne vel unum a Nehemias temporibus prophetam assignare valeas. Quare æstimo Eusebii dictum non ad litteram accipiendum esse ; sed indicare solum legem et prophetas in Joannem Baptistam desinere, quin neget intermissam aliquando fuisse prophetarum successionem.

V. Eusebius labitur dum monachos a Symmacho memoriari putat. — VI. Monachi perrari tempore Eusebii.

Ad hunc versum psalmi LXVII, *Qui inhabitare facit unius moris in domo*, veterum interpretuin lectionem affert Eusebius, ubi Symmachi versio sic habet : Διδωστε οἰκεῖν μοναχοὺς εἰλαν· id est : *Dat inhabitandam monachis domum*; nam ita nos vertimus quia Eusebius de monachis locum explicat : etsi, mea quidem sententia, non monachorum institutum hic Symmachus respiciat, sed solitarios generatim quoslibet. Atenim quo tempore Symmachus versionem suam concinnavit, scilicet Septimio Severo, ut verior fert opinio, imperante, monachorum ne nomen quidem notum erat, neque ullus tunc in orbe monachus, nisi fortasse in penitioribus Ægypti recessibus, fuisse putatur. Quare hic vox μοναχός pro solitario quolibet in secessu degenti recipienda; non pro monachis, quorum a quarto sæculo institutum floruit. Nam quia solus vivat oportet qui velit abesse a malorum consortio, quotquot declinandæ frequentiæ causa in secessu degabant, μοναχοί Græce vocitabantur. Attamen, quæ de monachis hic habet Eusebius non prætermittenda : *Primus itaque, ait, ordo eorum qui in Christo proficiunt, est monachorum. Sed rari sunt illi, quare secundum Aquilam, Unigeniti Dei vocati sunt, similes facti unigenito Filio Dei : secundum Septuaginta Interpretes autem, unius, non diversi moris sunt, neque subinde morem variant; sed unum collunt, qui ad virtutis cacumen advenit. Ipos autem unius zonæ, Quintaeditio vocavit, ut pote qui solitarii et præcincti sint.* Et in psal. LXXXIII, 4 : *Ere autem dizeris, expeditos illos milites, qui monasticam vitam amplexi sunt, pro passeribus habendos esse; eos autem qui liberis dant operam, ac reliquis vitæ negotiis et curis se dedunt, turturis vicem agere.* Quo tempore igitur Eusebius hæc scriberet perpauci in orbe monachi erant, ac nonnisi in Ægypto monasticum genus frequentabatur, auctoribus Antonio, qui, anno 271, monachi statum amplexus, innumeros exemplo suo pellexit ad parem vitæ conditionem amplectendam; Pachomio, qui in Thebaide monasticum genus mirum in modum adauxit, et Amone Nitriensi, complurium monasteriorum fundatore. In Palæstina vero, ubi sedes habebat Eu-

A sebius, Hilario et fortasse aliis perrari in desertis et latibus agebant. Sub hæc autem Hilario in Palæstina et Syria mirum in modum monachorum institutum auxit, et tunc monasteria bene multa condita sunt.

VII. Martyrum cruciatus singulares.

Martyrum sui temporis cruciatus, in hæc verba psalmi (Psal. LXV, 10): *Quoniam probastinos, Deus, ignenos examinasti sicut examinatur argentum, non obiter describit Eusebius. Ac licet in Historia ecclesiastica, de Maximini carnisicina agens, multorum martyrum agones descriperit, hic tamen nonnulla tangit singularia, nec forte alibi enuntiata, v. g. : Et vero plerumque vel pupillas oculorum verberabant, dum capita athletarum Dei plagiæ cæderent. Atrocitatem vero suppliciorum subjicit his verbis : Ferrum quippe, et ferro illata supplicia, aliaque mortis genera, quæ maxima pars nostrum sustinuit, pro nihil computantur ex deteriorum comparatione. Quamobrem hæc quidem tacemus. Quia vero inter atrocias, nihil crudelius nece per ignem et aquam illata existimatur, hæc nos perpperso dicimus. Nam alii nostrum in mari et in fluminibus demersi sunt, alii ignis supplicium luerunt. Et cetera quæ fusius ibi ille prosequitur.*

VIII. Judæi Jerosolymorum aditu interclusi, quare.

Trita res et nulli non nota est, Judæis postquam Barchocheba duce, seditione facta, sub Adriano principe armis subacti ac pene internecione deleti sunt, Jerosolymorum aditum interclusum fuisse; concessum tamen ut quotannis ad certos limites lugendi causa proxime urbem accederent. Verum Eusebius ad suum usque tempus hunc morem vigore graphice narrat his verbis : *Irruentes Romani, dictis propheticis finem intulerunt: siquidem victorum lege, universæ Judaicæ genti aditu locorum interdictum est : inevitabilis quippe le, is transgressoribus impendet ultio. Quamobrem ad hanc usque diem, ad certos terminos in circuitu accedentes, procul consistunt : neque solum illud, quod sacrum olim reputabatur, vel procul conspicere ipsis conceditur; sed foras circumneantes, Scripturæ, de qua jam agitur, fidem conciliant, dicenti : Convertentur ad vesperam, et famem patientur ut canes, et circuibunt civitatem.* (Psal. LVIII, 7.) Idipsum repetit in psal. LXIX, 26, adjicique nullum Jerosolymis Judæorum domicilium superesse, in quo Græci habitare possint, verum excisa omnia ac funditus deleta universaque prorsus ipsis sublata fuisse; ita ut sacerdotum, Sadduceorum et Pharisæorum ne nomen quidem superasset.

IX. Traditiones quædam Judæorum.

Hebræorum traditionem ait esse, mare Rubrum in duodecim sectiones divisum fuisse secundum numerum duodecim tribuum, ita ut singulæ tribus in assignato sibi meatu pertransirent; quæ narratio non videtur cum divina Scriptura consonare, atque ideo inter Rabbinicas fabulas forte computanda.

Inter Hebræorum traditiones pariter recensem A runt, quorum vis et sententia nondum observata, interpretibus errandi occasio esse possint. Hujusmodi autem pauca his in commentariis exstant, quorum præcipua hic consignare et explanare visum: nam minutiora ad indicem rerum allegamus.

X. Christianorum frequentia in Moabitide, Ammonitide et Idumæa.

In hæc verba psal. cvii, 10, *Moab lebes spei meæ, in Idumæam extendam calceamentum meum*, duo nobis aperit Eusebius, nimirum Ammonitas et Moabitas inter Arabas ævo suo sedes habuisse; itemque penes Ammonitas, Moabitas et Idumæos infinitam esse Christianorum multitudinem, hæc ejus verba sunt: *Et hæc opere completa licet ipsis oculis percipere iis, qui in Arabum regione peregrinantur, cum videant Moabitas et Ammonitas, qui penes illos magno numero sunt, Ecclesiæ Dei implore. Similiterque, in Idumæam, inquit, consendam calceamento meo, secundum Symmachum. Quam item prædictionem in promptu est completam videre iis qui in Idumæam concedunt, et multitudinem Ecclesiarum Dei ibi conspiciunt, ut cunctetur nemo confiteri, vere in loca illa consensum factum esse.*

XI Eusebius ait mundum sphærica forma esse. Montes et petras sensim crescere.

Eusebius qui, ut diximus, descriptionibus plerumque gaudet, ad physicam subinde speculationem vertitur. Ait vero non uno loco mundum sphærica forma esse: quæ opinio olim agitabatur interscriptores; aliis planam, montibus tamen distinetam, terræ superficiem prædicantibus, e quorum numero Augustinus et Cosmas Ægyptius monachus, qui librum ea de re edidit *Topographiam Christianam* inscriptum, ubi sphæram sacris Litteris aperte repugnare contendit ille; aliis veram, et experimento demum assertam, opinionem tuentibus, qualis Eusebius, qui mundum sphæricum esse non semel indicavit. Eam tamen sententiam, non ut suam ille, sed ut alienam assert. Verisimile item arbitratur montes et petras sensim crescere, atque occultis intinuisque incrementis majores evaderet; quæ quorundam, inquit ille, sui ævi physiologorum erat opinio; ut jam e nostris sunt qui id ipsum propugnant, experimentisque manifestis rem comprobari affirment.

CAPUT X.

DE IDIOTISMIS EUSEBII IN HIS COMMENTARIIS, ET DE SINGULARI QUARUNDAM VOCUM SIGNIFICATU.

I. Vociς βιος usus singularis. II. Itemque τοῦ δοκεῖν. III. Ἐργάζεται quid significat apud Eusebium. IV. Περίσταταις pro calamitate. V. Υπακούει respondere. VI. Σωτῆρος quid, etc.

Etsi a multis Graecæque peritissimis viris, in colligenda Græcarum omnium vocum significatione tanta sit industria desudatum, ut perpaucæ jam ad perfectam Græcorum scriptorum intelligentiam desiderentur; subinde tamen nomina verba occur-

A runt, quorum vis et sententia nondum observata, interpretibus errandi occasio esse possint. Hujusmodi autem pauca his in commentariis exstant, quorum præcipua hic consignare et explanare visum: nam minutiora ad indicem rerum allegamus.

I. Vociς βιος usus singularis.

Singularis est apud Eusebium vocis βιος significatio: passim quippe pro genere hominum accipitur: sic psal. v, 2: Τοιοῦτος μὲν οὖν ἐντυχανεν πᾶς ὁ πρὸ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν παρουσίας βίος, id est, *Hujusmodi profecto erat ante Salvatoris adventum totum hominum genus: et psal. LXVII, vers. 5: Ινα γάρ ἐπιθῇ ὁ Θεὸς τῷ τῶν ἀνθρώπων βίῳ, hoc est, Nam ut Deus ad hominum genus accederet, et passim alios: itemque in fine vi libri *Præparationis evangelicæ*, δισμύπας τῶν ἀνθρώπων βιος, universum hominum genus.* Similiter Athanasius, t. I, pag. 1253, καταλαζονευδενοι τοῦ τῶν ἀνθρώπων βίου, *superbe agentes adversum genus humanum. Quo etiam usu in aliis item scriptoribus occurrit, et in Heliodori *Æthiopicis* non semel observatur.*

II. Itemque τοῦ δοκεῖν.

Alia vox est, in qua item Latine transferenda non pauci interpres labuntur, scilicet δοκεῖν, *videri, doceῖν, videtur*: quod verbum vulgo usurpat ad minuendam affirmationem; ita ut si, verbi causa, de quopiam dicatur, δοκεῖ εἶναι σοφός, *videtur esse sapiens*, id ut asseveranter dictum non habeatur, sed dubitationem quædam præferat. Verum frequentissime apud scriptores bene multos δοκεῖ nihil minuit affirmationem, ut exempli gratia in his commentariis ad psalmum cxviii, vers. 156, de Deo dicitur δικαιότατος εἶναι δοκεῖ, ubi vertendum sine dubio, *justissimus est*. Innumera proferri possent cum ex Eusebio, tum ex aliis scriptoribus exempla. Sic apud Athanasium, Ινα τοιοῦ καὶ ὁ ἐπιθυμεῖς τετυχκέναι δοκοῖς, *ut igitur optata consequarit*. Sed jam de re tractatum a nobis est.

III. Εργάζεται quid significat apud Eusebium.

In Onomastico ad Athanasii Opera monuimus vocem ἐντυχάνειν plerumque significare, *conqueri de aliquo, accusare, petitionem adversus quempiam principi vel magistrati offerre*: et vocem ἐντυχαίνειν, *petitionem adversus aliquem, sive accusationem exprimere*. Eodem usu κατεντυχάνειν in his commentariis occurrit, ps. xlvi, 2: *Ἡρμοῖς δὲ τὰ προκείμενα καὶ τῷ προφήτῃ Ἡλίᾳ, δις ἔλεγε κατεντυχάνων τοῦ λαοῦ. Κύριε, τοὺς προστήτας σου ἀπέκτεινας, καὶ τὰ θυσιαστήρια σου κατέσκαψας*, id est: *Hec porro Heliæ prophetæ congruebant, qui Domino contra populum supplicans ita loquebatur, et Domine, prophetas tuos occiderunt, et altaria tua subverterunt, etc.*

IV. Περίσταταις pro calamitate.

Περίσταταις idem sibi vult quod circumstantia, apud Quintilianum, Senecam et A. Gellium. Verum aliquando significat ærumnam, infaustum casum, calamitatem. Quo sensu semper in his commentariis.

usurpatur. Sic ps. iv, 9, 10 : Μαθών γάρ παρὰ τοῦ Σωτῆρος καὶ τῶν σῶν ἐπαγγελιῶν, ὅτι, εἰ καὶ τὰ μάλιστα κατὰ τὸν ἐνεστῶτα βίου λύπαι μοι καὶ θλίψεις καὶ πειρασμοὶ καὶ περιστάσεις οὐ διαλείπουσιν, ἀλλ' ἔσται μοι καιρὸς ἢ τῆς ἀπαλλαγῆς τοῦ σώματος, καθ' ὃν ἐν εἰρήνῃ ποιήσομαι τὴν κοιμησίν· hoc est : *Cum enim a Salvatore, exque promissis tuis edidicerim, etiamsi mihi dolores, ærumnæ, tentationes, calamitates in praesenti vita non deficiant, futurum tamen mihi tempus est, quo a corpore decedam ac in pace dormitiam.* Etsi autem his commentariis vox περιστάσεις passim occurrat, vix uspiam alio sensu usum venit, quam pro calamitate : frequenter item dicitur περιστατικός καιρός, pro tempore calamitoso, et æruminis pleno.

V. Υπενόμων respondere.

Observatu item dignus est vocis ὑπακούειν usus pro respondere : cuius jam exempla attulimus t. I operum Athanasii p. 334. Fuit autem vox isthæc multorum tam veterum, quam recentiorum interpretum scopulus, qui audire vel subaudire verterunt : quam obrem non abs re fuerit exempla quædam ex his commentariis proferre. In præfatione Eusebii in Psalmos, (infra, col. 81) : Ἡνίκα τοῖνυν ἐσχίρτα τὸ Πνεῦμα ἐπὶ τινὰ τῶν ἀρχόντων τῶν φαλτῷδῶν, οἱ λοιποὶ ἡσυχίᾳν ἤγον παρεστῶτες καὶ ὑπακούοντες συμφώνως τῷ ψῆλοντι, Ἀλληλούα, id est : *Cum itaque Spiritus in quempiam principum cantorum insiliret, cæteri quiete agebant astantes, ac voce consona psallent responderentes, Alleluia.* Apertius vero Psal. lxxi, vers 19 : Καὶ ἐπειδὴ περ ταῦτα τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον προφητικῶς μελῶντα ἐσεσθαι προανεφῶντι, χορὸς ἀγγέλων ὑπακούει συκευχόμενος τῇ τῶν πραγμάτων τελειώσει, πιστούμενός τε αὐτὸς καὶ λέγων· Γένοιτο, γένοιτο! hoc est : *Et quia hæc Spiritus sanctus prophetice futura prædixerat, chorus angelorum respondet una deprecans pro rei consummatione, illaque confirmans ac dicens : Fiat, fiat!* Eodem quoque significatu vox προσυπακούειν alibi occurrit, id est, ad aliquid respondere. Hujus vocis, hac sententia acceptæ, frequentissimus est apud scriptores præsertim ecclesiasticos. usus.

VI. Ζωτίριος quid; etc.

Parem. cautelam adhibeas in voce σωτῆρος pro utroque genere masculino et feminino usurpari solita, cuius prior significatio est *salutaris*; sed frequentiori usu apud ecclesiasticos, *salvatoris* ver-

A tenda e-t : sic ἡ σωτῆρος διδασκαλία, *salutaris doctrina*; aptius autem *veritas*, *Salvatoris doctrina*; eodem modo apud Athanasium, τὸ σωτῆρος μαρτύριον, *martyrium sive ecclesia Servatoris*. In his vero commentariis sic fere semper intelligas.

In his commentariis passim observes, vocem ἀλλ' ἦ, quæ significat, nisi, ubi sequitur vocalis, omissa particula, ἦ, exprimi. Sic lib. iii : Κληρονομία δὲ αὐτοῦ τοις ἦν μετὰ τὸν πρότερον λαὸν ἀλλ' ἦ ἐξ θνῶν Ἐκκλησία, id est : *Hæreditas porro illius, quænam erat post priorem illum populum, nisi Ecclesia gentium?* ubi ἀλλ' ἦ pro ἀλλ' ἦ ἦ ponitur. Sexcenta notes similia in his commentariis, ubi hiatus vitandi causa ἦ ante vocalem omittitur. Et principio quidem putabam ego amanuensium vitio ἦ illud

B excidisse; verum quia in omnibus, nullo excepto, codicibus etiam antiquissimis, ita passim legitur, certum habeo ab ipso auctore suppressam εὐφωνίας ergo particulam fuisse. Parem omnium codicum consensum advertas in voce ἀποκλάσθαι pro ἀποκλάσθαι, *fleere*; quæ frequentissime hoc in opere comparet, et ἐξέχαον, pro ἐξέχαιον. Ubi eorum qui antehac Græcorum scriptorum opera publica lecerunt, morem sectamur. Ii enim, quia euphonizæ gratia ταμεῖον pro ταμεῖον, ὑγεῖα pro ὑγείᾳ legebatur in codicibus. omissio primo t, ταμεῖον ei ὑγεῖα plerumque ediderunt. Quanquam leve fortasse videatur, monere ne pigeat, vocem Δαυΐδ, quæ vulgo in codicibus Δᾶδ legitur; sicubi tota describatur in vetustioribus manuscriptis, per u efferrī Δαυΐδ, non autem Δᾶδ, ut in editis Bibliorum legitur, quia nempe in Hebraicis exemplaribus, per uau IIII describitur. Quia in re veterum omnium codicum modum sequi visum est.

Cæterum, ut speramus non ingratum lectori fore Eusebium nostrum, ita in partem gratiæ vocandos censemus eos, qui nobis vel codices vel operam contulere suam. Ex Regia certe bibliotheca, jubente illustrissimo abbate de Louvois, ejusdem præfecto, codices nobis pro voto, idque ad diuturnum usum traditi sunt a doctissimis et amicissimis viris Clemente et Boivinio, custodibus. Parem beneficentiam experti sumus penes eminentissimum cardinalem de Coislín, qui nobis codicis præstantissimi supra memorati copiam fecit. Et illustrissimum archiepiscopum Rothomagensem, cuius bibliothecæ codicibus ad nutum frui licet, curante Dom. du Chesne, bibliothecario. Salve, eruditæ lector.

DE CONTINUATIONE

COMMENTARIORUM EUSEBII CÆSARIENSIS
A PSALMO CXIX USQUE AD PSALTERII FINEM
EDITORIS MONITUM.

(Angelo Mai, *Bibliotheca nova Patrum*, t. IV, p. 63. Romæ 1847, in-4.)

Vir doctissimus, et de sacris Litteris immortaliter meritus, ac Maurinæ familie summum decus, Bernardus Montfauconius in præfatione ad Eusebii Cæsariensis quos edidit Commentarios ad Psalterium, ait p. iii : « Neque, tamen id consequi potuimus, ut totum commentarium ad ultimum usque psalmum cl. in lucem proferre ticeret : in nullo enim ex memoratis codicibus ultra cxviii psalmum quidpiam offertur. Quodque per mihi mirum visum est, Catenæ illæ Regiaæ (Parisiacæ) quæ usque ad cxviii psalmum interpretationibus Eusebii uiuntur, ita ut nullus veterum interpretum adeo frequentatus occurrat, in cxviii psalmo ita finem faciunt Eusebium in medium afferendi, ut ne verbum quidem ulterius Eusebii compareat. Unde conjectare forte liceat, a multis jam sœculis Eusebii Commentarios hac posteriore parte truncatos librariorum incuria suisse. » Et quidem Montfauconius recte nos monet, Eusebium in totum reapse Psalterium scripsisse, teste Hieronymo De script. eccl., cap. 81 : « Eusebius in cl. psalmos eruditissimos Commentarios edidit. » Et in epistola 73, ad Augustinum : « Psalmos interpretati sunt apud Gracos primus Origenes; secundus Eusebius Cæsariensis, . . . de integro Psalmorum corpore dicimus. »

His ego apud Montfauconium lectis, et cum ne apud Corderii quidem Catenam Eusebium uspiam post dictum terminum laudari viderem, quæsivi sedulo in Vaticanis codicibus nunquid forte lateret, quod ultra prædictam ejus editionem excurreret. Et continui quidem commentarii, qualis apud Montfauconium est, tres vidi codices Vaticanos, quorum tamen nullus ultra psalmum cxii, præter interjectas lacunas, procedebat. Ergo ad Catenas Vaticanas conversus, in quibus Eusebii abundant excerpta, in plerisque utique agnovi deficere omnino Eusebium post psalmum cxviii, quæ res cum Montfauconii de Parisiacis Catenis narratione congruit. Sed tamen quod huic docto editori non obligit, ut ultra eum terminum prætervehi posset, mihi commode ac feliciter obrenit : etenim inter tot Vaticanas, tres inventi Catenas, in quibus Eusebii excerpta non contempnenda usque ad Psalterii finem leguntur. Prima est catena perpetuisti membranei codicis, sœculi ferme xi quem in Cyrilli editione (in qua Vaticanas ad Psalterium Catenas descripsi) designavi littera D. Secunda est codicis item egregii, bombycini, sœculi circiter xiii, quem denotavi littera C. Tertia est codicis G, chartacei. Denique etiam in codicibus E et L, nonnulla Eusebii post cxviii psalmum scholia supersunt. Quæ cum ita se haberent, nolui equidem facultatem omittere supplendi egregiam, quantum mihi licuit, Montfauconii editionem, et si non integrum Eusebii Commentarium, saltem ejus excerpta et reliquias studiose e codicibus sumptas, Latinitate etiam, imminentे prelo, a me donatas, ad Ecclesiae usum perducere.

Porro haud continuum hunc esse Commentarium, jam dixi, quia nonnisi e catenis excerptus a nobis fuit. Quid vero? Nonne et Athanasii in Psalmos, nonne etiam Theodoreti in Isaiam desperditæ expositiones, prioris quidem a Montfauconio, posterioris a Sirmondo e Catenis tantummodo delibatae fuerunt? Et quidem judicare se dicit Sirmondus, medullam haud dubie succunque cuiusque scripti contineri in Catenis solere. Etsi autem hæc Eusebii scholia in plerisque psalmis tenuiora sunt, attamen in aliquot ita abundant, ut prope ex integro opere superesse videantur, si certe partim psalmorum quorundam brevitatem, partim scholiorum copiam spectemus, veluti ad psalmos cxxv, cxxvii, cxxxii, cxxxiv, cl, et ad cxlv, clx, clx. Jamvero theologicus in hac nova Eusebii parte de Christi divinitate sensus sanus orthodoxusque ubique est, moralis autem et doctrinalis valde pius et utilis, de recte agenda vita, de orandi usu, de animæ immortalitate, de futura vita, de hæreticorum reprehensione, etc. Ad sacram criticem et philologiam quod attinet, laudat Eusebius non sexel Aquilam, saepius Synmachum, quandoque etiam Theodotionem, Septuaginta Interpretes, quintam editionem, et variis interdum codices, denique Hebreorum textum atque idiotismos. Quare et nova hexaplibus varietatibus accessio hinc fieri videbitur. Ad psalmum cxxxiv, loquitur diserte Eusebius de ethnicorum sua ætate conversione, quos reapse, regnantis potissimum exemplo Constantini, plurimos ad Christianam fidem accessisse scimus. Qualiscunque demum sit horum scholiorum usus, certe tam prisci clarique homines nullæ a me prætermittendæ reliquiae erant.

EUSEBII CÆSARIENSIS

COMMENTARIA IN PSALMOS.

EUSEBII IN PSALMORUM INSCRIPTIONES. Α ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΕΙΣ ΤΑΣ ΕΠΙΓΡΑΦΑΣ ΤΩΝ ΨΑΛΜΩΝ. ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΙΝΩΝ ΚΑΤ' ΕΠΙΤΟΜΗΝ.
III MORE DESCRIPTA.

Centum et quinquaginta psalmi sunt : et sane sacer est quinquagenarius numerus, illo siquidem dierum curriculo instituitur Pentecoste, ac totidem annorum numero Jubilæus, ut vocant Hebræi, celebratur. Nabla apud Hebræos vocatur psalterium ; quod ex musicis instrumentis solum rectissimum est, neque ab insimis partibus ad sonum adhibetur, sed a supernis sonanti ære instruitur. Psalmi itaque vocantur quotquot sola instrumentorum pulsatione, nullis admistis vocibus, persolvuntur. Canticum dicitur quod suavi æquabilique voce canitur ; canticum psalmi, quod una cum instrumentis consonas adimitit voces ; psalmus cantici rursum, cum instrumentorum musicorum sonus vocibus praedit. Si allegorice res accipiatur, psalmus est concinnus corporis motus ad opus bonum exsequendum, etiam si contemplatio parva subsequatur. Canticum nullo opere admistum est veritatis comprehensio, mente ad Dei ejusque sermonum contemplationem illustrata. Canticum psalmi dicitur cum cognitione actum præredit, juxta illud : *Concupiscens sapientiam, serva mandata, et Dominus præbebit illam tibi*¹. Psalmus cantici est actus ducente cognitione admensus, docente scilicet quo pacto quove tempore sit agendum : quapropter in inscriptione psalmorum vox canticis prædit ; non enim a contemplatione vir sanctus orditur, sed fide omnino ad opera exsequenda currit. Sub finem multa cantica sunt. Ubi C autem gradus habentur nusquam psalmus, neque per se solus, neque alia adjuncta voce inscribitur : sed ibi cantica solum apponuntur; nam ubi ascensus graduum est, ibi sola contemplatio spectatur. Via psalma porro apud Aquilam et in Hebraico non exstat : sed ejus loco, semper ascribitur.

ARGUMENTUM EUSEBII PAMPHILI.

Libri Psalmorum isthac divisio fuerit, ut cum ipsa accuratiora exemplaria, tum Hebraicus textus circumferunt. Neque vero, ut quis forte existimaverit, omnes psalmi sunt Davidis; sed aliorum quoque prophetarum, qui psallendo prophetica oracula edebant. Quare apud Hebræos, universa psalmorum scriptura, non Davidis cert inscriptionem, sed indefinite liber Psalmorum vocatur. In partes porro quinque Hebræi librum Psalmorum dividunt. Prima pars a primo ad quadragesimum psalmum complectitur; secunda, a quadragesimo primo ad septuagesimum secundum; tertia a septuagesimo secundo ad octogesimum octavum; quarta, ab octogesimo

Έκατὸν πεντήκοντα τυγχάνουσιν οἱ φαλμοί, λεροῦ τοῦ ν' τυγχάνοντος ἀριθμοῦ· ἐν μὲν ἡμέραις ποῶν τὴν Πεντηκοστὴν, ἐν δὲ ἔνιαυτοῖς τὸν παρ' Ἐβραίοις χαλούμενον Ἰωῆλ. Νάδλα δὲ παρ' Ἐβραίοις λέγεται τὸ φαλτήριον, δῆδη μόνον τῶν μουσικῶν δργάνων δρθότατον, καὶ μὴ συνεργούμενον εἰς ἥχον ἐκ τῶν κατωτάτω μερῶν, ἀλλ' διωθεν ἔχειν τὸν ὑπηχοῦντα χαλκόν. Φαλμοὶ μὲν οὖν οἱ διὰ μόνου τοῦ δργάνου χωρὶς φωνῆς ἀνακρουόμενοι· ὥδη δὲ οἱ διὰ φωνῆς ἐμμελοῦς· ὥδη δὲ φαλμοὺς τὸ τῷ δργάνῳ σύμφωνον ἐπάγειν φωνὴν. Φαλμὸς δὲ ὥδης ἀνάπαλιν, προηγουμένης τῆς τῶν χρουσμάτων φωνῆς. Ἀλληγορίας δὲ νόμῳ, φαλμὸς μὲν σώματος κίνησις ἐναρμόνιος εἰς ἐργασίαν ἀγαθήν, καὶ δὲ πάνυ τις ἐπακολούθη θεωρία· ὥδη δὲ χωρὶς πράξεως ἀληθείας κατάληψις, φωτιζομένης φυχῆς περὶ Θεοῦ καὶ τῶν λογίων αὐτοῦ. Ὡδὴ δὲ φαλμοῦ, προαγούστης πράξεως γνώσεως· κατάτο· Ἐπιθυμήσας σοφίας διατίμοσος ἐρτολᾶς, καὶ Κύριος χορηγήσει σοις αὐτήν. Φαλμὸς δὲ ὥδης πράξις ὑπὸ γνώσεως δόδηγουμένη, περὶ τοῦ πῶς καὶ πότε πρακτέον διὸ καὶ πρῶται τῶν φαλμῶν αἱ ἐπιγραφαὶ οὐ γάρ ἀπὸ θεωρίας διηγοῦνται, ἀλλ' ἀπαν πλοτεῖται ταῖς πράξεσιν ἐπιτέρχει. Ἐπὶ δὲ τῷ τέλει πολλὰ αἱ ὥδαι· καὶ διπού ἀναδαθμοὶ, οὐδαμοῦ φαλμὸς, οὔτε καθ' ἑαυτὸν, οὔτε μετ' ἐπιπλοκῆς. Φδαὶ δὲ πάντα καθ' ἑαυτάς· ἡ γάρ ἀνάδασις πρὸς μόνην δρῆθεωρίαν. Διάφαλμα δὲ παρὰ μὲν Ἀκύλᾳ καὶ τῷ Ἐβραῖκῷ οὐ κείται· ἀντὶ δὲ αὐτοῦ τὸ δεῖ.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΤΟΥ ΠΑΜΦΙΔΟΥ.

Τῆς βίδλου τῶν Ψαλμῶν ἡδε ἀν εἴη ἡ διαίρεσις, ὡς τὰ ἀκριβῆ τῶν ἀντιγράφων αὐτό τε τὸ Ἐβραϊκὸν περιέχει. Οὐχ ὡς διν τις ὑπολάθοι πάντες εἰσὶ τοῦ Δαυΐδ οἱ φαλμοί, ἀλλὰ καὶ ἐτέρων προφητῶν ἐν τῷ φάλλειν προφητεύοντων. Διόπερ ἡ πᾶσα γραφὴ παρ' Ἐβραίοις τῶν φαλμῶν οὐ τοῦ Δαυΐδ ἐπιγράφει· ἀλλ' ἀδιορίστως βίδλος φαλμῶν ὀνομάζεται. Εἰς πέντε δὲ μέρη τὴν πᾶσαν τῶν Ψαλμῶν βίδλον παῖδες Ἐβραίων διατροῦσι· πρῶτον εἰς τοὺς ἀπὸ α' μέχρι μ'. δεύτερον εἰς τοὺς ἀπὸ μα' μέχρις οβ'. τρίτον εἰς τοὺς ἀπὸ ογ' μέχρις πη'. τέταρτον εἰς τοὺς ἀπὸ πή' μέχρις ρε'. πέμπτον εἰς τοὺς ἀπὸ ρς' μέχρι τέλους. Ἀνεπίγραφοι δέ εἰσι φαλμοὶ ιθ', ἐπιγεγραμμένοι ρλα'.

¹ Eccli. 1, 53.

nono ad centesimum quintum; quinta, a centesimo sexto ad finem: psalmi non inscripti sunt 19, inscripti vero 131. Inscriptorum autem haec sunt divisiones: Davidis septuaginta duo psalmi sunt; filiorum Core, undecim; Asaphi, duodecim; Aethani Israelitæ unus; Salomonis, duo; Moysis, unus; anonymi septemdecim; *Alleluia* inscripti quindecim. quidem habent, neque cujus sint enuntiant.

EJUSDEM EUSEBII ARGUMENTA IN PSALMOS.

1. *Adhortatio ad Dei cultum, et avocatio ab opposito.*
2. *Prophetia de Christo et de vocatione gentium.*
3. *Prophetia de bonis Davidi conserendis.*
4. *Prophetia Davidi de iis que passus est.*
5. *Oratio ex persona Ecclesie.*
6. *Doctrina confessionis.*
7. *Davidi confessio et doctrina vocationis gentium.*
8. *Prophetia vocationis gentium.*
9. *Mors Christi ejusque resurrectio; de regno quod accepit; deque omnibus inimicis ejus deletis.*
10. *Hymnus victoriae ejus, qui Dei causa certamen init.*
11. *Accusatio scelerorum, et prophetia de Christi adventu.*
12. *Inimicorum commotio, et exspectatio adventus Christi.*
13. *Accusatio improborum et prophetia de adventu Christi.*
14. *Eius qui secundum Deum perfectus est restitutio.*
15. *Electio Ecclesie et Christi resurrectio.*
16. *Perfecti viri, sive ipsius Christi precatio pro iis qui per ipsum salutem consequentur.*
17. *Gratiarum actio Davidis et prophetia de adventu et assumptione Christi.*
18. *Theologia cum doctrina morali.*
19. *Oratio justorum qui Davidi operam dabant.*
20. *Supplicatio eorum qui Davidi operam dabant.*
21. *Prophetia cruciatuum Christi et vocatio gentium.*
22. *Doctrina et novi populi institutio.*
23. *Prophetia vocationis gentium, et consummatio eorum qui salutem consequuntur.*
24. *Doctrina confessionis.*
25. *Supplicatio ejus qui secundum Deum proficit.*
26. *Gratiarum actio et petitio bonorum.*
27. *Supplicatio cum prophetia.*
28. *Prophetia ænigmatica cum theologia.*
29. *Gratiarum actio cum confessione.*
30. *Confessio cum supplicatione.*
31. *Prophetia eorum qui per Christum salutem consecuti sunt.*
32. *Adhortatio ad hymnos canendos, cum theologia.*
33. *Doctrina gratiarum actionis.*
34. *Supplicatio justi et prophetia de Christo.*
35. *Consutatio impiorum cum theologia.*
36. *Doctrina religiosæ vite.*
37. *Doctrina confessionis.*
38. *Deprecatio cum confessione.*
39. *Gratiarum actio ejus qui secundum Deum salutem consecutus est, et commemorationis Ecclesie.*
40. *Prophetia de Christo et de proditore.*
41. *Deprecatio prophetarum circa reprobationem Iudaici populi.*
- 42, 43. *De codem arguento.*
44. *Adventus regni Christi.*
45. *Apostolorum prædicatio.*
46. *Vocatio gentium.*
47. *Hymnus in Dei honorem de Ecclesia, persecutiones de medio sublatæ.*
48. *Doctrina de divino iudicio.*
49. *Abrogatio legis Moysis de sacrificiis, et introduc-tio legis Novi Testamenti.*

(1) Reg. 1, παράλειψις.

A γεγραμμένων δέ εἰσιν οὐτας αἱ διαιρέσεις· τοῦ μὲν Δαυΐδ οὗ, τῶν οἰών Κορὲ ια', τοῦ Ἀσάφ ιβ', ΑΙθάρη τοῦ Ἰεραπήλου εῖς, Σωλομῶντος β', Μωϋσέως εῖς, ἀνώνυμοι οὖτε ιζ', τῶν εἰς τὸ Ἀλιηλούϊα ιε'. Εἰσὶ δέ ἀνώνυμοι οὗτοι ἐπιγραφὰς μὲν ἔχουσιν, οὐ μὴν δηλοῦσι τίνος εἰσιν.

Anonymous autem dicuntur quoiquot inscriptionem

ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΨΑΛΜΟΥΣ.

- α'. *Προτροπὴ θεοσεβείας καὶ ἀποτροπὴ τοῦ ἐτραπτοῦ.*
- β'. *Προφῆτεια περὶ Χριστοῦ καὶ κλήσεως ἑθρῶν.*
- γ'. *Προφῆτεια τενησομέρων ἀγαθῶν τῷ Δαυΐδ.*
- δ'. *Προφῆτεια τῷ Δαυΐδ περὶ ὡρ πέτρονθετ.*
- ε'. *Ἐκ προσώπου τῆς Ἐκκλησίας προσευχῇ.*
- ζ'. *Διδασκαλία ἐξομολόγησεως.*
- η'. *Τῷ Δαυΐδ ἐξομολόγησις καὶ διδασκαλία κλήσεως ἑθρῶν.*
- η'. *Προφῆτεια κλήσεως ἑθρῶν.*
- θ'. *Θάρατος Χριστοῦ καὶ ἀράστασις, καὶ βασιλείας παράληψις (1), ἐχθρῶν τε πάντων καθαρεσις.*
- ι'. *Ἐπιτίλιος ὑμρος τοῦ κατὰ Θεόν ἀρωιζόμενον.*
- ια'. *Κατηροπα πονηρῶν, καὶ προφῆτεια Χριστοῦ παροντας.*
- ιβ'. *Ἐχθρῶν ἐπανάστασις, καὶ προσδοκεία Χριστοῦ παροντας.*
- ιγ'. *Κατηροπα πονηρῶν, καὶ προφῆτεια Χριστοῦ παροντας.*
- ιδ'. *Τοῦ κατὰ Θεόν τελεοῦ ἀποκατάστασις.*
- ιε'. *Ἐκλογὴ Ἐκκλησίας, καὶ Χριστοῦ ἀράστασις.*
- ιε'. *Τελεοῦ ἀρδρός, ἢ καὶ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ προσευχῇ ὑπὲρ τῶν δι' αὐτοῦ σωθησομένων.*
- ιζ'. *Εὐχαριστία τοῦ Δαυΐδ καὶ προφῆτεια Χριστοῦ παροντας καὶ ἀραληψίεως.*
- ιη'. *Θεολογία σὺν διδασκαλίᾳ ήθικῇ.*
- ιθ'. *Εὐχὴ τῶν συμπαττόντων τῷ Δαυΐδ δικαλων.*
- ιχ'. *Ἐτενέξις τῶν συμπαττόντων τῷ Δαυΐδ.*
- ια'. *Προφῆτεια τῶν Χριστοῦ παθῶν, καὶ ἑθρῶν κλῆσις.*
- ιβ'. *Διδασκαλία καὶ νέον λαοῦ εἰσαγωρή.*
- ιγ'. *Προφῆτεια κλήσεως ἑθρῶν, καὶ τελεωτις τῶν σωζομένων.*
- ιδ'. *Διδασκαλία ἐξομολογήσεως.*
- ιε'. *Ἐτενέξις τοῦ κατὰ Θεόν προκόπτοντος.*
- ιε'. *Εὐχαριστία καὶ αἵτησις ἀταδῶν.*
- ιζ'. *Δέσποτος μετὰ προφῆτειας.*
- ιη'. *Προφῆτεια αἰτιματώδης σὺν θεολογίᾳ.*
- ιθ'. *Εὐχαριστία σὺν ἐξομολογήσει.*
- ιλ'. *Ἐξομολόγησις σὺν ἀκετηρίᾳ.*
- ια'. *Προφῆτεια τῶν διὰ Χριστοῦ σωθησομένων.*
- ιθ'. *Παρακλένεσις ὑμρολογίας σὺν θεολογίᾳ.*
- ιγ'. *Διδασκαλία εὐχαριστίας.*
- ιδ'. *Ικετηρία δικαιοίου, καὶ προφῆτεια περὶ Χριστοῦ.*
- ιε'. *Ἐλεγχός ἀσεβῶν σὺν θεολογίᾳ.*
- ιζ'. *Διδασκαλία θευσεοῦς βίου.*
- ιε'. *Διδασκαλία εξομολογήσεως.*
- ιη'. *Ἐτενέξις σὺν ἐξομολογήσει.*
- ιθ'. *Εὐχαριστία τοῦ κατὰ Θεόν σωθέρτος καὶ μηδημὶ Ἐκκλησίας.*
- ιδ'. *Ικετηρία προφῆτῶν ἐπὶ τῇ ἀποβολῇ τοῦ Ιουδαίου ἑθρῶν.*
- ιε'. *Ἐτιμάσια Χριστοῦ βασιλείας.*
- ιε'. *Ἀποστολῶν κήρυγμα.*
- ιζ'. *Κλῆσις ἑθρῶν.*
- ιη'. *Ὑμρος εἰς Θεόν περὶ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ καθαρεσις διωγμῶν.*
- ιη'. *Θελας κρίσεως διδασκαλία.*
- ιθ'. *Ἄρατρον τοῦ περὶ θυσιῶν Μωϋσέως νόμου, καὶ εἰσαγωρή τοῦ τῆς Καιρῆς Διαθήκης.*

ν. Διδασκαλία ἐξομυλογίσεως.
 να. Ἐλεγχός τοῦ πονηροῦ τρόπου, καὶ τέλος τοῦ αὐτοῦ.
 νβ. Σωτήριος ἀπίφανεια, καὶ ἀθεότητος ἀπαλλαγή.
 νγ. Προσευχὴ τοῦ κατὰ Θεὸν ἀγωνίζομένον.
 νδ. Δῆλωσις τῶν κατὰ Χριστοῦ (1) τετολμημένων.
 νε. Δικαίου εὐχαριστία ὑνούθεντος ἐξ ἔχθρων.
 νς. Εὐχαριστία τοῦ Δανιὴλ καὶ προφητεία κακής σέθρων.
 νς. Διδασκαλία τῆς τοῦ Θεοῦ δικαιοκρισίας.
 ντ. Κλῆσις ἔθρων καὶ Ιουδαῖων ἀποβολῆς.
 νθ. Ἀποβολὴ τοῦ Ιουδαῖου καὶ κλῆσις ἔθρων.
 ζ. Δῆστις σὺν εὐχαριστίᾳ.
 ξα. Διδασκαλία θεραπευτική.
 ξβ. Εὐχαριστία τοῦ κατὰ Θεὸν τελείου.

ξγ. Διδασκαλία τοῦ θεοσεβοῦς ἀθλητοῦ.
 ξδ. Κλῆσις ἔθρων.
 ξε. Κλῆσις ἔθρων, καὶ ἀποστόλων μαρτυρία.
 ξζ. Κλῆσις ἔθρων, καὶ ἀποστόλων κήρυγμα.
 ξη. Χριστοῦ ἐραρθρώπησις, καὶ ἔθρων κλῆσις.
 ξτ. Πάθη Χριστοῦ, καὶ Ιουδαῖων ἀποβολῆς.
 ξγ. Ἰκετηρία δικαίου καὶ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ.
 ο. Χριστοῦ πάθη καὶ ἀράστασις.
 οα. Προφητεία Χριστοῦ βασιλείας καὶ κλήσεως ἔθρων.
 οβ. Ἐξομολόγησις τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθετῆς ἃς ἐξ τῆς τῶν ἀσεβῶν εὐπραγίᾳ καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ μακροθυμίᾳ.
 ογ. Προαράχνησις τῆς ἐσχάτης Ιουδαῖων πολυρικλας, τῆς ἐξ τοῦ Οὐεστπασιαροῦ καὶ Τίτου γερομένης.
 οδ. Χριστοῖ θεολογία, καὶ ὑπόμνησις τοῦ θεοῦ δικαιοτηρίου.
 οε. Ἐκδίκησις κατὰ ἀσεβῶν τῆς τοῦ Θεοῦ κρίσεως.
 οσ. Περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ μακροθυμίας καὶ τῶν θαυματῶν ἔργων αὐτοῦ.
 οζ. Χριστοῦ διαυτολή πρὸς τὴν Ἐκκλησιαν, χερὶ τῆς τοῦ προτέρου λαοῦ παραομάς.
 οη. Προφητεία τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀρτιόχου τῇ Ιουδαῖοι συμβάτων αὐτοῖς ἡ λοτοπλάκα παρὰ τοῖς Μακκαβαίοις.
 οθ. Προφητεία τῆς ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων πολιορκίας, καὶ δῆστις περὶ τῆς Χριστοῦ ἐπιφανείας.
 οι. Κλῆσις ἔθρων, καὶ διδασκαλία τῶν συμβεβηκότων τῷ προτέρῳ λαῷ.
 οα. Ἐλεγχός τῶν ἀρχόντων τοῦ Ιουδαῖων ἔθρων.
 οβ. Δέστις περὶ τοῦ πεπονθότος σκυθρωπά λαού, καὶ προφητεία περὶ τοῦ τέλους τῶν ἔχθρων τοῦ Χριστοῦ.
 ογ. Χριστοῦ ἐραρθρώπησις καὶ περὶ τῶν Ἐκκλησιῶν.
 οδ. Προφητεία εἰς τὸν Χριστὸν καὶ τοὺς δι' αὐτοῦ δελυτρωμένους.
 οε. Προφητεία δικαίου καὶ προφητεία κλήσεως ἔθρων.
 οζ. Χριστοῦ ἐραρθρώπησις.
 οη. Χριστοῦ θάρατος προφητεία.
 οτ. Χριστοῦ βασιλεία ἐκ σπέρματος Δανιὴλ.
 οθ. Ιουδαῖων ἀποβολή.
 οι. Χριστοῦ ρίξη καὶ πατέδος τοῦ κατ' αὐτὸν τελειουμένου.
 οα. Περὶ τῆς κατὰ Θεὸν ἀραπανόσως.
 οβ. Ὑμρος βασιλείας Χριστοῦ ἐξ τῆς πρώτης αὐτοῦ παρονοίας.
 ογ. Περὶ τῆς κατὰ τῆς Ἐκκλησίας δογμάτων.
 οδ. Κλῆσις Ιουδαῖων καὶ ἀπόργωσις αὐτῶν.
 οε. Κλῆσις ἔθρων καὶ Χριστοῦ παρονοία.
 οζ. Ὑμρος βασιλείας Χριστοῦ.
 οη. Κλῆσις ἔθρων.
 οτ. Ὑμρος τοῦ κατὰ Θεὸν τελείου.

ρα. Ὅδυρμός ἐξ τῷ προτέρῳ, καὶ προφητεία τοῦ λαοῦ, καὶ κλῆσις ἔθρων.

(1) Reg. 1, Θεοῦ.

(2) Hæc interpretatio ad psalmi seriein accommodatur.

- A 50. *Doctrina confessionis.*
 51. *Consultatio improbi moris, et finis ipsius.*
 52. *Salutaris adventus, et abiectionis ejactio.*
 53. *Precatio ejus qui Dei causa concertat.*
 54. *Declaratio facinorum contra Christum admissorum.*
 55. *Gratiarum actio justi ab inimicis liberati.*
 56. *Gratiarum actio Davidis et propheta de vocatione gentium.*
 57. *Doctrina de recto Dei iudicio.*
 58. *Vocatio gentium et Iudeorum ejactio.*
 59. *Abrogatio judaismi et gentium vocatio.*
 60. *Supplicatio cum gratiarum actione.*
 61. (2) *Doctrina de Deo colendo.*
 62. *Gratiarum actio ejus qui secundum Deum perfectus est.*
 63. *Doctrina religiosi athletæ.*
 64. *Vocatio gentium.*
 65. *Vocatio gentium et apostolorum testimonium.*
 66. *Vocatio gentium et apostolorum prædicatio.*
 67. *Christi incarnationis et vocatione gentium.*
 68. *Passiones Christi et Iudeorum ejactio.*
 69. *Deprecatio justi et ipsius Christi.*
 70. *Christi cruciatus et resurrectio.*
 71. *Propheta de Christi regno et vocatione gentium.*
 72. *Confessio humanæ infirmitatis circa impiorum felicitatem et Dei tolerantium.*
 73. *Prænuntiatio postremæ Iudeorum obsessionis, quæ sub Vespasiano et Tito contigit.*
 74. *Christi theologia, et admonitio de divino tribunali.*
 75. *Ultio divini iudicij de impiis sumpta.*
 76. *De tolerantia Dei et admirandis ejus operibus.*
 77. *Christi reconciliatio cum Ecclesia, de primi populi prævaricatione.*
 C 78. *Propheta de iis quæ sub Antiocho Iudeæ contigerunt: sive historia quæ in Machabœorum libris habetur.*
 79. *Propheta de obsidione ab Assyriis, ac supplicatio pro Christi adventu.*
 80. *Vocatio gentium ac doctrina eorum quæ priori populo contigerunt.*
 81. *Consultatio principum Iudeici populi.*
 82. *Deprecatio pro populo Iudei perpresso, et propheta de fine inimicorum Christi.*
 83. *Christi incarnationis et de Ecclesiis.*
 84. *Propheta de Christo et iis qui per illum redempti sunt.*
 85. *Oratio Davidis et propheta vocationis gentium.*
 86. *Christi incarnationis.*
 87. *Christi mortem prænuntiat.*
 88. *Christi regnum ex semine David.*
 D 89. *Judeorum reprobatio.*
 90. *Christi victoria, necnon omnium quotquot secundum illum consummati sunt.*
 91. *De quiete secundum Deum habenda.*
 92. *Hymnus regni Christi in primo ejus adventu.*
 93. *De dogmatibus adversus Ecclesiam.*
 94. *Vocatio Iudeorum ac desperatio ipsorum.*
 95. *Vocatio gentium et Christi adventus.*
 96. *Hymnus regni Christi in primo ejus adventu.*
 97. *Vocatio gentium, et adveniens Christi.*
 98. *Hymnus regni Christi.*
 99. *Vocatio gentium.*
 100. *Hymnus ejus qui secundum Deum perfectus est.*
 101. *Lamentatio de priori populo, propheta ad nōvō et vocatio gentium.*

102. <i>Doctrina gratiarum actionis.</i>	A ρβ'. Διδασκαλία εὐχαριστίας.
103. <i>Doctrina confessionis.</i>	ργ'. Διδασκαλία ἔξιμοιο λόγησεως.
104. <i>Doctrina gentibus, de beneficiis Dei priori populo collatis.</i>	ρδ'. Διδασκαλία τοῖς ἔθνεσι τῶν εἰς τὸν πρότερον λαὸν τοῦ Θεοῦ εὐεργεσιῶν.
105. <i>Doctrina de impietate Iudaici populi.</i>	ρε'. Διδασκαλία δυσσεβείας τοῦ Ἰουδαϊστηροῦ ἔθνους.
106. <i>Propheta vocationis gentium, ac de fulgido Christii ad nomines adventu.</i>	ρς'. Προφητεία κλήσεως ἔθνων, καὶ τῆς εἰς ἀρθρώποντος τοῦ Θεοῦ Λόγου ἐπιλάμψεως.
107. <i>Vocatio gentium.</i>	ρζ'. Κλήσις ἔθνων.
108. <i>Christi passiones.</i>	ρη'. Πάθη Χριστοῦ.
109. <i>Christi victoria.</i>	ρθ'. Νίκη Χριστοῦ.
110. <i>Gratiarum actio Christi.</i>	ρι'. Εὐχαριστία Χριστοῦ.
111. <i>Doctrina Christi.</i>	ρια'. Διδασκαλία Χριστοῦ.
112. <i>Vocatio novi populi.</i>	ριβ'. Νέον λαοῦ κλήσις.
113. <i>Novi populi doctrina.</i>	ριγ'. Νέον λαοῦ διδασκαλία.
114. <i>Novi populi prospectus.</i>	ριδ'. Νέον λαοῦ προκοπή.
115. <i>Novi populi consummatio.</i>	ριε'. Νέον λαοῦ τελείωσις.
116. <i>Vocatio gentium.</i>	ριζ'. Κλήσις ἔθνων.
117. <i>Victoria eorum qui in Christo concertant, et prophetia de Christo.</i>	ριζ'. Νίκη τῶν ἐν Χριστῷ ἀγωνιζομένων καὶ προφητεία περὶ Χριστοῦ.
118. <i>Capita alphabeticā recti secundum Deum instituti.</i>	B ριη'. Στοιχείωσις τῆς κατὰ Θεὸν ἀναγωγῆς.
119. <i>Habitationis.</i>	ριθ'. Παροικίας.
120. <i>Redditus Babylone et dispersionis.</i>	ριχ'. Ἐπαρόδου Βαβυλώνος καὶ τῆς διασκορπίας.
121. <i>Bonorum annuntiationes.</i>	ριχα'. Ἀραδόν εὐαγγέλια.
122. <i>Orationis.</i>	ριχβ'. Εὐχῆς.
123. <i>Gratiarum actionis.</i>	ριχγ'. Εὐχαριστίας.
124. <i>Restitutionis.</i>	ριχδ'. Ἀποκαταστάσεως.
125. <i>Exspectatio futurorum.</i>	ριχε'. Προσδοκία μελλόντων.
126. <i>Ædificatio Ecclesiae.</i>	ριχζ'. Οἰκοδομὴ Ἑκκλησίας.
127. <i>Vocatio gentium.</i>	ριχη'. Κλήσις ἔθνων.
128. <i>Victoria exercitus Christi.</i>	ριχη'. Νίκη Χριστοῦ στρατιᾶς.
129. <i>Oratio martyrum.</i>	ριχθ'. Εὐχὴ μαρτύρων.
130. <i>De humilitate.</i>	ριχλ'. Περὶ ταπεινοφροσύνης.
131. <i>Oratio Davidis et adventus (Christi).</i>	ριχσ'. Προσευχὴ τοῦ Δαυΐδ καὶ ἐπιφάνεια.
132. <i>Populi perfecti.</i>	ριχτ'. Λαοῦ τελείου.
133. <i>Populi venturi.</i>	ριχγ'. Λαοῦ ἐργούμενου.
134. <i>Doctrina ad institutionem.</i>	ριχδ'. Διδασκαλία εἰσακτικής.
135. <i>Gratiarum actio redempti.</i>	ριχε'. Εὐχαριστία λελυτρωμένου.
136. <i>Sanctorum qui in captivitate degebant dicta.</i>	ριχζ'. Αγίων φωταὶ τῶν ἐν αιγαλωσίᾳ.
137. <i>Gratiarum actio cum prophetia.</i>	C ριχζ'. Εὐχαριστία μετὰ προφητείας.
138. <i>Supplicatio justi cum theologia.</i>	ριχη'. Ἔργεντος δικαίου σὺν θεολογίᾳ.
139. <i>Voces ejus qui secundum Deum pugnat.</i>	ριχθ'. Φωταὶ τοῦ κατὰ Θεὸν ἀγωνιζομένου.
140. <i>Precatio ejus qui secundum Deum perfectus est.</i>	ριχσ'. Προσευχὴ τοῦ κατὰ Θεὸν πολεμούμενου.
141. <i>Vox ejus qui Dei causa impugnatur.</i>	ριχτ'. Προσευχὴ δέξιοιο λογούμενου.
142. <i>Precatio confitentis.</i>	ριχγ'. Εὐχαριστία ρεντικηθός.
143. <i>Gratiarum actio victoris.</i>	ριχδ'. Υμρος σὺν θεολογίᾳ.
144. <i>Hymnus cum theologia.</i>	ριχε'. Υμρος σὺν θεολογίᾳ.
145. <i>Hymnus cum theologia.</i>	ριχζ'. Υμρος σὺν θεολογίᾳ.
146. <i>Hymnus cum theologia.</i>	ριχη'. Υμρος σὺν θεολογίᾳ.
147. <i>Hymnus cum theologia.</i>	ριχθ'. Υμρος σὺν θεολογίᾳ.
148. <i>Hymnus cum theologia.</i>	ριχσ'. Υμρος σὺν θεολογίᾳ.
149. <i>Hymnus cum theologia.</i>	ριχτ'. Υμρος σὺν θεολογίᾳ.
150. <i>Adhortatio universalis ad hymnum persolvendum.</i>	ριχγ'. Παρακέλευσις ὑμρον καθολική.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΨΑΛΜΟΥΣ.

EUSEBII IN PSALMOS.

Videtur psalmus a psalterio ex nominis consonantia sic nuncupatus. Dicitur autem psalterium instrumentum musicum quodpiam, forma a cithara distinctum; canticum vero hujusmodi instrumento pulsatum psalmus appellatur. Canticum porro, dictum musicum est sine instrumento modulate prolatum. Psalmus autem cantici dicitur, quando præeunte cantici modulatione, psalterio pulsatur: canticum psalmi e converso. Ut in Regnorum et Paralipomeno historiis fertur, David rex post Saulis obitum, cum reduxisset arcam Testamenti Domini, quæ in domo Abdodom, ex quo ex Azotis translata fuerat, viginti annis consedebat; atque in Jerusalem

D 'Ο μὲν φαλμὸς ἔοικεν ἀπὸ τοῦ φαλτηρίου παρωνύμως ἐπικεκληθεῖαι· λέγεται δὲ φαλτηρίου δργανόν εἰ μουσικὸν παρὰ τὴν κιθάραν διαλλάστον τῷ σχήματι, ἐνῷ τὴν ἀνακρουομένην ὥδην φαλμὸν προσαγορεύεσθαι. Ωδὴν δὲ εἶναι τὴν διὰ μέλους ἀναφωνούμενην ἀνεύ δργάνου ῥῆσιν μουσικήν. Ψαλμὸν δὲ φαληρίου προηγγειαμένης τὸ αὐτὸν τῆς ὥδης μέλος διὰ τοῦ φαλτηρίου κρουσθῆ· φόδην δὲ φαλμὸν τὸ ἀνάπαλιν. Ως ἐν ταῖς ιστορίαις τῶν Βασιλεῶν καὶ τῶν Παραλειτομένων Δαῦΐδ δὲ βασιλεὺς μετὰ τὴν τοῦ Σαούλ τελευτὴν, ἀναγαγὼν τὴν κιθάρων τῆς Διαθήκης Κυρίου, οὔσαν ἐν οἰκῳ Ἀβδοδῷ ἔτεσιν εἰχοτιν ἔξιτον ἐκ τῶν Ἀζωτίων μετενήνεκτο, καὶ κατε-

στήσας αὐτὴν εἰς Ἱερουσαλήμ, ἐπιλέγεται ἐκ τῆς φυλῆς Λευΐτων καὶ ἀλτηρίῳ φαλτηρίῳ δρογοντας ὥδων τάσσαρας, τοῦ φύλλειν καὶ φύλειν ἐνώπιον τῆς κιβωτοῦ τῷ Κυρίῳ, καὶ ἀναφέρειν φωνὴν εὐφροσύνης εἰς ἔξομολόγησιν καὶ αἰνεσιν ἐν ὅργάνοις ἡρμοσμένοις, καὶ φύλαξ, καὶ κινύρας, καὶ νάθλαις, καὶ τυμπάνοις, καὶ κυμάλαις, καὶ φαλτηρίῳ, καὶ κερατίνῃ. τὸν Ἀσάφ, Αἴμαν, Αἴθαν, Ἰδίθον· οἱς ἀριθμὸς ὥδῶν ἐπετέτακτο, ἀδόντων διακοσίων ὀγδοήκοντα δέκτω, ἔχαστω ἑδομήκοντα δύο, ἐκ τοῦ Χάμ λό', τοῦ Σὴμ κε', τοῦ Ἰάρεθ ει'. Οὔτινες, ἐστῶτες ἔμπροσθεν τῆς κιβωτοῦ Διαθήκης Κυρίου. Ἐφαλλον καὶ ἥδον τοῦ Κυρίῳ· δε μὲν ἐν κινύρᾳ, δε δὲ ἐν κυμάλαιοις, δε δὲ ἐν κιθάρᾳ, ες δὲ ἐν φαλτηρίῳ· ὡς μέσος ἴστατο δι μαχάριος Δαυΐδ, αὐτὸς δρχων ἀρχόντων ὥδῶν, κρατῶν ἐπὶ χεῖρας τὸ φαλτηρίον. Ἔκκινος δὲ ἥδεν καὶ ἐψαλλεν ὑμῶν τὸν Θεὸν ἀγέιρι Πνεύματι τεταγμένως. Ἡνίκα τοινυν ἐσκίρτα τὸ Πνεῦμα επὶ τινα τῶν ἀρχόντων τῶν φαλτηρίων, οἱ λοιποὶ ἡσυχιαν ἤγον παρεστῶτες καὶ ὑπακούοντες (1) συμφώνως τῷ φάλλοντι, Ἀληλούϊα.

quieite agebant astantes ac voce consona psallenti
 'Ἐν τῇ Ἐδραικῇ βίσλω τῶν φαλμῶν δινευ τῆς τοῦ ἀριθμοῦ προσθήκης ἀνεγράφησαν οἱ πάντες καὶ διαφόρως. Οἱ μέν εἰσι συνημμένοι, οἱ δὲ διεργημένοι. Ἀμέλεις δὲ μὲν πρῶτος καὶ δεύτερος συνημμένοι εἰσὶ κατὰ τὸ Ἐδραικόν· καὶ πάλιν δὲ ἔνατος, συνημμένος παρ' ἡμῖν, ἐν τῷ Ἐδραικῷ διηρηταὶ εἰς δύο. Παραπηρητέον δὲ, διτοι μη κατέ ἀκολουθίαν τῶν τῆς ἴστορίας χρόνων η τῶν φαλμῶν σύγκειται τάξις· ἐντὸλακταὶ δὲ παρὰ πολὺ, καθὼς ἡ βίσλω τῶν Βασιλεῶν, καὶ αὕτη η τάξις δηλοῖ. Πολλῆς τοινυν κατακρατητάξης εἰδωλολατρείας τοῦ Ιουδαίων Εθνους, ληθῆν αὐτούς φασι πεποιησθαι τῶν πατέρων γραφῶν, ὡς μηδὲ τοῦ Μωϋσέως ὡμού βίσλον ἐπιφέρεσθαι, μηδὲ μηδημην τῆς τῶν πατέρων εὐεσείας ἀποτύειν. Οὕτω γούν τοὺς προφήτας ἀνήρουν διελέγχοντας αὐτῶν τὰς διασεβείας. Οὐδὲν νῦν θαυμαστὸν ἐν τοιαύτῃ καταστάσει καιρῶν καὶ τῶν ἐμφερομένων τινὰς τῇ βίσλῳ τῶν φαλμῶν διαπεπτωκέναι, ληθῇ τε μακροῖς παραδεδοθαι χρόνοις. Υπερον δὲ μετὰ ταῦτα, εἰτε Ἐσδραν, εἰτε τινὰς ἐπέρους προφήτας, περὶ τὴν συναγωγὴν αὐτῶν ἐσπουδακέναι, μεθ' ὧν καὶ τὴν βίσλον τῶν φαλμῶν ἥγιοχέναι (sic), οὐκ ἀθρόως εὑρόντα τοὺς πάντας, ἀλλὰ κατὰ διαφόρους χρόνους. Καὶ τίττειν δὲ ἐν πρώτοις τοὺς πρώτους εὐρισκομένους· μηδὲ τοὺς τοῦ Δαυΐδ ἐφεξῆς κείσθαι πάντας· ἐν τῷ μεταξὺ καὶ τῶν οἰων Κορὲ, καὶ τοῦ Ἀσάφ, καὶ Σολομῶντος, καὶ Μωϋσέως, Αἴμαν τε, καὶ Αἴθαν, καὶ Ἰδίθον, καὶ πάλιν τοῦ Δαυΐδ εὐρίσκονται ἀναμειξὲν ἐν τῇ βίσλῳ κατατετγάμενους, οὐ γαθ' οὓς ἐλέχθησαν χρόνους, ἀλλὰ καθ' οὓς ενρηγταὶ. Ἐνθεν τε συμβῆναι τοὺς τοῖς χρόνοις ὑστέρους πρώτους εὐρεθέντας, ἀναληφθῆναι προτόρους· τοὺς δὲ προτέρους μετὰ ταῦτα εὑρεθέντας ἐν δευτέρῃ ταγήναι χώρᾳ· τὸ δὲ αὐτὸν εὔροις γεγενημένον δι τοῖς προφήταις.

Πάντα ὑστερὲν μεγάλῳ τινὶ καὶ κοινῷ ταμείῳ τῇ βίσλῳ τῶν φαλμῶν τεθησαύρισται. Κάκενο δὲ τηρή-

(1) Ὑπακούειν, id est respondere : multa hujus significationis exempla attulimus in editione Athanassii. Vide in Onomastico ibidem.

A reposisset illam, ex tribu Levi psalmorum cantores quatuor, canticorum principes, sibi sorte delegit; ut in conspectu arcæ Domino psallerent et cantarent, vocemque lætitiae, in confessionem et laudem instrumentis concinnis proferrent, canticis, cyniris, nabilis, tympanis, cymbalis, psalterio, et tuba cornea; videlicet Asaph, Αἴμαν, Αἴθαν, Ιδίθυμ, queis certus canticorum numerus constitutus erat; deputatis cantoribus ducentis octoginta octo; singulis nimis septuaginta duo. Ex Chamo sive Chami progenie triginta duo; ex Semo viginti quinque; ex Japheto quindecim. Qui stantes coram arca testamenti Domini, psallebant, canebantque Domino; alii cynira, alii cymbalis, quidam cithara, aliqui psalterio: in quorum medio B consistebat David, ipse princeps principum canticorum, manu tractans psalterium. Singuli vero canebant et psallebant, hymnis Deum concinne, Spiritu sancto moti, celebrantes. Cum itaque Spiritus in quempiam principum cantorum insiliret, cæteri respondentes, Alleluia.

In Hebraico Psalmorum libro, psalmi omnes sine numeri additione varie inscripti sunt. Et sunt quidem alii conjuncti, alii vero divisi. Sane primus et secundus juxta Hebraicum copulantur: nonus contra qui apud nos conjunctus est, in duos apud Hebraicum textum distribuitur. Observandum autem est, non ad seriem historiæ temporum, psalmorum ordinem constitutum esse: siquidem multum commutatur, ut Regnorum liber ac vel ipse ordo declarat. Cum itaque multo idolatriæ genere Judaicus populus delineretur, dicunt eo usque devenisse, ut patrias scripturas et memoria obliterarent, ita ut neque Mosaicæ legis liber ultra reperiretur, neque paternæ pietatis memoriam conservarent. Enimvero prophetas impietatem suam coarguentes interscibebant. Nihil itaque mirum est in tali temporum conditione, psalmos aliquot olim in Psalmorum libro occurrentes, longo annorum curriculo incuria obliteratos excidiisse. Sub haec autem aiunt sive Esdram, sive alios quosdam prophetas, ipsos colligendi curam suscepisse, posteaque Psalmorum librum consecrasse, nec confertim repertos omnes suis, sed diversis temporibus. Primos autem collocasse eos qui primi inventi fuerant; hincque factum ut ii qui a Davide conscripti sunt non consequenter jaceant, sed commissi cum iis qui filiorum Core, Αἱσαφι, Σαλομονι, Μουσι, Αἴμαν, Αἴθαν, Ιδίθυμ, rursumque Davidis inscribuntur, non ratione temporis quo primum editi et pronuntiati, sed quo deprehensi sunt. Hincque contigisse, ut qui tempore posteriores erant, cum primi reperti fuerint, primi repositi sint; ac vice versa qui primi fuerant, quia post alijs eruvi sunt, posteriore in locum sint constituti: quod ipsum in prophetis factum deprehendas.

In libro Psalmorum omnia ceu in magno ac publico penuario recondita sunt. Observandum autem

est librum psalmorum post Moysis legem, novam A complecti doctrinam, ipsumque post memoratam Moysis scripturam, secundum, ad doctrinam spectantem, esse librum. Cum itaque post mortem Moysis et Jesu, et post judicium tempus, David ætatem duxerit; utpote qui Salvatoris pater nuncupari meruerit, novum ipse modum, psalmodiæ scilicet, primus Hebreis tradidit; quo illa quæ de sacrificiis a Moyse sancta fuerant de medio tollit, novumque divini cultus morem per hymnos ac jubilationes invehit: aliaque bene multa Moysis legem longe superantia per totum opus edocet.

Eusebii Cœsariensis de diapsalmate.

Diapsalma scripsérunt interpres illi quinque principes, qui a Davide rege ex tribu Levi allecti sunt; quorum hæc nomina: Asaph, filii Core, Åman, Åtham, Idithum: hosce certus canticorum numerus consequebatur, scilicet singulos septuaginta duo. Hi stabant in conspectu sanctuarii Domini, laudantes omnium Dominum; alias cymbala, alias psalterium, alias cinyram, alias tubam cornream, alias citharam tenebat. Quorum in medio stabat David. Hocque pacto cantica auspicabantur, hujusmodi instrumenta manibus tenentes. Atque singuli, Spiritu sancto moventes, Deum hymnis celebrabant, omnesque una psallenti succinebant, *Alleluia*. Absidente autem ad breve tempus Spiritus sancti gratia, organis deinceps cessantibus, tunc, uti par erat, diapsalma scribebant.

PSALMUS I.

VERS. 1. *Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum.* Quandoquidem vel ipso naturæ instinctu omnes beatitudinem appetimus, boni finem statuentes felicitatem; erroreque mentis ducti complures, illam in voluptatibus corporeis querendam putant, divitias, dignitates, præsentisque vitæ voluptates in pretio habentes; hinc jure hymnorum ad Deum laudandum exordium ductum est, describiturque quisnam vere beatus sit, atque bonum finem a Deo consequatur. Et sane hic, quia perquam rari fuerant ii qui olim probe vitam egerant, unum quempiam beatum prædicat Psalmista. At Servator noster qui complures beatos efficit, pluraliter beatitudines profert. Primus autem ipse jure dicatur eorum qui beati prædicantur. Quamobrem in illum referendum primus psalmus est, utpote qui vir fuerit Ecclesiæ sponsæ suæ. Quod videtur Hebraica voce significari, juxta quam, *Beatus vir*, cum articuli addito dictum est.

Et in via peccatorum non stetit, et in cathedra pestiferorum non sedidit. Primi sunt qui falso nominata cognitione imbuti sunt [id est gnostici], qui nihil firmum stabileque habent; sed pro lubito suo, nullo examine ponderatis cogitationibus moventur, impii homines. Secundi sunt quotquot post cognitionem veritatis in peccata incidunt. Tertiī pesti-

(1) Id est, de medio tollit sacrificiorum leges, non re ipsa abolendo, sed prænuntiando abrogandas esse.

seis, ὡς ἡ βίθιος τῶν φαλμῶν καινὴ διδασκαλίαν περιέχει μετὰ τὴν Μωϋσέως νομοθεσίαν, καὶ στὶ δευτέρᾳ μετὰ τὴν Μωϋσέως νομοθεσίαν γραψήν διδασκαλίαν ἡ βίθιος αὕτη τυγχάνει. Μετὰ γοῦν τὴν Μωϋσέως καὶ Ἰησοῦ τελευτὴν καὶ μετὰ τοὺς χριτὰς Δαυὶδ γενόμενος, ὧσανει τοῦ Σωτῆρος αὐτὸς χρηματίσαι πατήρ καταξιωθεῖς, καινὸν τρόπον τὴν φαλμῷας πρῶτος Ἐβραῖος παρέδωκε· δι' ἡς ἀνατρεψεῖ (1) μὲν τὰ παρὰ Μωϋσῆν περὶ θυσιῶν νεομοθετημένα, καινὸν δὲ τὸν δι' ὑμνῶν καὶ ἀλαλαγμῶν τρόπον τῆς τοῦ Θεοῦ λατρείας εἰσάγει· καὶ ἄλλα δὲ πλεῖστα τὸν Μωϋσέως νόμον ἐπαναβεβήκατα δι' ὅλης αὐτοῦ τῆς πραγματείας διδάσκει.

Εἰσεβίου Καισαρείας περὶ τοῦ διαγύάλματος.

Ἐγράψαν τὸ διάφαλμα οἱ ἔρμηνεύσαντες πέντε ἄρχοντες, οἱ ἔξελέγοντο ὑπὸ Δαυὶδ τοῦ βασιλέως ἐκ τῆς φυλῆς Λευΐτῶν τὰ δύνατα εἰσὶ ταῦτα, Ἄσαρ, οἱ υἱοὶ Κορὲ, Αιμάν, Αιθάρ, Ἰδιθώμ· τούτοις ἀριθμὸς ὡδῶν παρηκολούθει, ἔκαστῳ ἐνδομήκοντα δύο. Οὗτοι ἴσταντο ἐνώπιον τοῦ ἀγίου σματος Κυρίου, αἰνούντες τὸν πάντων δεσπότην, δις μὲν κύμβαλα, δις δὲ φαλτήριον, δις δὲ κινύραν, δις δὲ κερατίνην, δις δὲ κιθάραν ἔχων, ὃν μέσος ἴστατο δὲ Δαυὶδ. Καὶ οὕτως ἤρχοντο τῶν ὡδῶν κρατούντες ἐπὶ χεῖρα τὰ τοιαῦτα δργανά· καὶ ἔκαστος Πνεύματι ἀγίῳ κινούμενος ὑμνεῖ τὸν Θεὸν, καὶ πάντες ἐπεφύνουν τῷ φάλλοντι τὸ Ἀληθεύσια. Ὁπανίκα δὲ ἡ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἀγίου ἀπέστη χάρις πρὸς βραχὺ, τῶν ὄργάνων λοιπὸν μὴ κινουμένων, τὸ τηνικαῦτα εἰκὸς καὶ τὸ διάφαλμα ἔγραφον.

C

ΨΑΛΜΟΣ Α'.

Μακρίος δὲ ἀντίρρητος οὐκ ἐπορεύθη ἐν βουλῇ ἀσεβῶν. Ἐπει τοιςικῶς ὀρεγόμεθα πάντες τοῦ μακάριοι εἶναι, τέλος ἀγαθοῦ τὸ μακάριον ὀρίζομενοι, πεπλαγμένως γε μήν πολλοὶ τοῦτο μεταδιώκειν ἐν σωμάτων ἕδοναῖς ἥγονται, πλούτους θαυμάζοντες καὶ ἀξιώματα, καὶ τὰς ἐν τῷ παρόντι βίῳ τρυφάς· εἰσκότως δὲ λόγος ἐν τούτοις ὅθεν ἐκρήνει τὴν καταρχὴν ἐποιήσατο τῆς κατὰ Θεὸν ὑμνῷας, τὸν ἀληθῶς μακάριον καὶ τέλους ἀγαθοῦ τοῦ παρὰ Θεῷ ἡκιωμένον ὑπογράφων. Καὶ ἐνθάδε μὲν διὰ τὸ σπάνιον τῶν πάλαι πρότερον κατορθούντων ἔνα τενά μακαρίζει· δὲ Σωτὴρ ἡμῶν πλείονας ποιῶν μακαρίους, πλήθυντικῶς τοὺς μακαρισμούς προσφέρεται. Πάντων δὲ πρώτους αὐτοὺς ἀν εἴτε δὲ μακαρίζομενος· διὸ καὶ ἐπ' αὐτὸν ἀνοίσει τις τὸν παρόντα φαλμὸν, ἀτε γενόμενον ἀνδρα τῆς νύμφης αὐτοῦ Ἐκκλησίας· τοῦτο δὲ ξοικεῖ τῇ Ἐβραϊκῇ φωνῇ παριστᾶν, καθ' ἥν (2) μακάριος δὲ ἀντίρρητος μετὰ τῆς τοῦ ἀρθρου προσθήκης εἰρηται.

Kai ἐτὸν ὅδῷ ἀμαρτωλῶν οὐκ ἔστη, καὶ ἐπὶ καθέδραν λοιμῶν οὐκ ἐκάθισεν. Πρῶτοι εἰσιν οἱ τὴν ψευδῶνυμον ἔχοντες γνῶσιν, μηδὲν ἔχοντες ἔστηκός, ἀλλ' ἀνεξετάστοις κινούμενοι λογισμοῖς ἐν οἷς ἀν βουληθῶσιν, οἱ ἀσεβεῖς. Δεύτεροι πάντες οἱ μετὰ γνῶσιν ἀληθείας ἔξαμαρτάνοντες. Οἱ δὲ λοιμοὶ τρίτοι, μὴ μόνον νοσοῦντες, ἄλλα καὶ φθοροποιοῦ δι-

(2) In Hebraico legitur שְׁנִית quasi dicas, ille vir.

δασκαλίας μεταδιδόντες τοῖς δόκιμοις, ἡ κατὰ γύναις
ἡ κατὰ πρᾶξιν, ἡ κατ’ ἀμφότερα· οἱ καὶ ἐνίδρυνται
τῷ κακῷ, τῶν δευτέρων ἔστηκάτων ἐν ἀμαρτίαις,
τῶν δὲ πρώτων ὀδευόντων ἐν πλάνῃ. Ὁ δὲ πάντων
τούτων ἀπηλλαγμένος μακάριος.

in erroris via graduntur. Qui autem omnibus iis liberatus est vacuus est beatus dicitur.

Ἄλλος ἡ ἐν τῷ νόμῳ Κυρίου τὸ θέλημα αὐτοῦ,
καὶ ἐν τῷ νόμῳ αὐτοῦ μελετήσει τὴν τέλειαν
τοῦ κακοῦ. Ἐπειδὴ πολλή τις ἐστὶ διαφορά τῶν φύσεων τι-
μωρῶν εὖ πράττειν κατηγακασμένων καὶ τῶν προ-
αρέσει αὐτὸν τὸ καλὸν αἰρουμένων, διὸ τοῦτο φησι·
Ἐν τῷ νόμῳ Κυρίου θέλημα αὐτοῦ. Νόμον δέ φη-
σιν οὐ πάντως τὸν σκιάθη καὶ τυπικὸν νόμον, πολὺ
δὲ πρότερον τὸν ἐν αὐτῷ λεληθότα πνευματικὸν λόγον.
Εἴτε δὲ ὁ νόμος Κυρίου καὶ ὁ κατὰ φύσιν πᾶσιν ἀν-
θρώποις ἐνεσταρμένος, διὸ οὐ κατορθῶσαι λέγονται
οἱ πρὸ τοῦ διὰ Μωϋσέως νόμου ἄγιοι· περὶ ὧν φη-
σιν δὲ Ἀπόστολος· Ὄταν γὰρ ἔθηται τὰ μὴ νόμοιο
ἔχοντα, τὸν γραπτὸν δηλοντί, φύσει τὰ τοῦ νό-
μου ποιῆι, οὗτοι, νόμοι μὴ ᔁχοντες, ἑαυτοῖς εἰσι
νόμος. Ἡ νόμος Κυρίου εἶη δὲ ἀν δὲ πρὸς αὐτοῦ τοῦ
Κυρίου καὶ Σωτῆρος τὴν πᾶσι τοῖς ἑθνεσι κατηγ-
γελμένος εὐαγγελικὸς λόγος.

Καὶ ἔσται ὡς τὸ ξύλον τὸ πεφυτευμένορ παρὰ
τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτων, δὲ τὸν καρπὸν αὐτοῦ
δώσει ἐτελείᾳ καρπῷ αὐτοῦ. Ὁ διὰ πάσης τῆς ἑαυτοῦ
ζωῆς καὶ ἐν πάντῃ καρπῷ νυκτός τε καὶ τὴν τέλειαν
θελεψιν σχολάζων νόμῳ, καὶ τοῖς ἐξ αὐτοῦ λογικοῖς νά-
κασιν ἀρδόμενος, σφόδρα οἰκείως φυτῷ παρ’ ὕδασιν
ἔργοντας μάκαριον παραβέβηται· διὸ καὶ μακάριος ὡς
ἀληθῶς οὗτος, ἀτε μάλιστα ποτε ζόμενος τοῖς θελοῖς
μαθήμασιν, ὥριμον ἑαυτοῦ τὸν καρπὸν ἀποδίδωσιν.
Εἰτε ἐπειδὴ ξύλον ἔστι ζωῆς δὲ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς κατὰ
τὸν Σολομῶντα φήσαντα περὶ τῆς Σοφίας· Ξύλον
ἔστι ζωῆς πᾶσι τοῖς ἀντεχομένοις αὐτῆς καὶ τοῖς
ἐπερειδομένοις ἐπ’ αὐτὴν ὡς ἐπὶ Κύριον ἀσφαλῆ (sic).
εἰκότως δὲ μακαριζόμενος τῷ τοῦ Θεοῦ Υἱῷ ἀφωμοιώ-
ται τῷ παρὰ τὰς διεξόδους δοντι τῶν ὑδάτων μαρτυ-
ρούμενος καὶ κηρυττόμενος ὑπὸ τῶν τῆς θελας Γρα-
φῆς διδασκάλων καὶ προφητῶν· οἵτινες καὶ ἀφέσεις
ὑδάτων παρὰ τῇ θεοπνεύστῳ λέγονται Γραφῆ. Τούτῳ
οὖν ἀφωμοιώται δὲ μακαριζόμενος, ἀρδόμενος διεξό-
δοις τῶν ἀπὸ τῆς θελας Γραφῆς πνευματικῶν ναμά-
των, καρπὸν τε ἀγαθὸν προφέρων.

Καὶ τὸ ψύλλον αὐτοῦ οὐκ ἀπορρήσεται, καὶ
ἀπέτα δόσα ἀτ ποιῇ κατευδωθήσεται. Καὶ τὰ
ψύλλα δὲ αὐτοῦ, ὡς δόλος φησίν, ἔτερα δοντα παρὰ
τὸν τέλειον καρπὸν, τὰ κατὰ τὸν θυητὸν δηλαδὴ βίον
πράγματα, τὰ τε κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν, καθ’
ἥν καὶ ὁ τέλειος καρπὸς σκέπτεται τε καὶ φυλάττεται
καὶ οὐκ ἀπορρέει, μέχρι καὶ τούτων ἀκριβῶς βιοῦν
παραφυλαστομένου· διὸ καὶ ἐν πᾶσιν οἷς ἀν ποιῇ ὑπὸ¹
τοῦ Θεοῦ κατευδωθήσεται. Καὶ δόλως δὲ μακάριος
διὰ παντὸς ἀρδόμενος ὕδασι λογικοῖς τῆς ἑθέου δι-
δασκαλίας, καὶ τῆς προστηκούσης γεωργίας κατὰ τὸν
πάροντα βίον τυγχάνων ἐν καρπῷ τῷ ἑαυτοῦ δώσει
τὸν ἑαυτοῦ καρπὸν. Καὶ δέ αὐτοῦ δὲ μέλλων ἔστιν

Ateri homines, qui non modo aegritudine laborant;
sed corrupta doctrina alios imbuunt; sive secun-
dum cognitionem, sive secundum operationem, sive
secundum utramque: qui scilicet in malo firman-
tur, dum secundi in peccatis perseverant, et princi-
pii erroris via graduntur. Qui autem omnibus iis liberatus est vacuus est beatus dicitur.

VERS. 2. Sed in lege Domini voluntas ejus, et in
lege ejus meditabitur die ac nocte. Quia multum
discriminis est inter eos qui metu supplicii neces-
sitateque coacti bene agunt, et eos qui propriæ
voluntatis delectu ad bonum se conferunt, ideo
ait: In lege Domini voluntas ejus. Legem autem
dicit, non umbratilem illam et figuratam, sed potius
spirituale verbum in ea latens et obolutum.
Fuerit etiam fortasse lex Domini ea quæ omnibus
hominibus ab ipsa natura insita est; qua duce di-
cuntur probe vixisse sancti qui ante Moysis legem
fuerunt: de quibus ait Apostolus: Cum enim gentes,
quæ legem non habent, scriptam videlicet, natura-
liter ea quæ legis sunt faciunt, ejusmodi legem non
habentes, ipsi sibi sunt lex¹. Aut lex Domini fue-
rit evangelicum verbum, ab ipso Domino et Salva-
tore nostro omnibus gentibus annuntiatum.

VERS. 3. Et erit tanquam lignum quod planta-
tum est aecus decureus aquarum, quod fructum suum
dabit in tempore suo. Qui per totam vitam suam
omniisque tempore nocte ac die divinæ legi vacat,
et rivi, ex eo fluentibus, spiritualibus irrigatur,
admodum apposite ligno, cuius radices proxime
aquas positæ sunt, comparatur. Quapropter revera
beatus ille, utpote qui divinis potus irrigatusque
disciplinis, suum opportuno tempore fructum præ-
beat. Deinceps quia Dei Filius lignum vitæ est
juxta Salomonem qui de Sapientia tulia satur:
Lignum vitæ est his qui apprehenderint eam², et
qui ea, sive ipso Domino, nisi fuerint, secure
degunt; jure ac merito qui beatus prædicatur.
Filio Dei similis dicitur, qui secus decursus aquarum
situs est, quique testimonio ac prædicatione
doctorum divinæ Scripturæ, ac prophetarum an-
nuntiat: nam ii emissiones aquarum in Scrip-
tura divina appellantur. Huic itaque comparatur
qui beatus dicitur, irrigatus fluentis rivorum spi-
ritualium a Scriptura sacra manantium, et fru-
ctum proferens bonum.

Et solium ejus non defluet, et omnia quæcumque
D faciet prosperabuntur. Et solia ejus, ut aliis inquit,
quæ diversa sunt a perfecto fructu, videlicet opera
mortalis hujuscemodi vitæ, humanique vivendi curriculi,
in quo fructus ille perfectus spectatur et observa-
tur, non defluit, dum ipse probe vivendi curam
habebit; quamobrem in cunctis operibus suis a
Deo recte prosperaque dirigetur. Alia vero ratione
sic explicatur: Beatus ille qui semper intelligibili-
bus divinæ doctrinæ aquis irrigatur, et in præ-
senti vita ceu ager congruenter colitur; dabit fru-
ctum suum in tempore suo. Tempus porro ejus,
futurum sæculum est: præsentis quippe vita tent-

¹ Rom. ii, 14. ² Prov. iii, 18.

per non ipsi proprium, sed alienum est; quam obrem in tempore suo præsentis agriculturæ fructus Deo proferet. Alio quoque modo intelligitur; nimirum, ille qui beatus prædicatur, ex mortali vita translatus, promissionem habebit se futurum in paradiſo Dei quasi lignum quod plantatum est secus decurus aquarum.

VERS. 4. *Non sic impii, non sic, sed tanquam pulvis quem projicit ventus a facie terræ.* Beatus ille qualis hic describitur: et sane hujusmodi homines admodum rari paucique sunt. At impii magnō numero; qui ut nihil habentes apud beatum illum male audiunt; fructum quippe temporaneum, mutabilem ac peritum possidentes, facti sunt quasi pulvis quem projicit ventus a facie terræ.

VERS. 5. *Ideo non resurgent impii in iudicio, neque peccatores in concilio justorum.* In communi, illud, in concilio justorum accipias, ita ut haec sententia fuerit: *Quandoquidem nihil fertile, vitale nihil, neque fructum Deo dignum, qualem dederunt justi, impii protulere;* ideo in iudicij tempore, neque peccatores in concilio justorum resurgent. Pro concilio autem Aquila et Theodosio synagogam interpretati sunt; Symmachus vero, conventum. Concilium igitur hic intelligas conventum sanctorum, ut in principio dictum est. Oppositoque sensu illud, in concilio impiorum, pro conventu impiorum accipias. Cæterum resurgent ipsi quoque, sed ad pœnam atque supplicium: *Nam cuncta quæ sunt, adducet Deus in iudicium pro omni errato, sive bonum sive malum illud fuerit* ³. Notandum autem est, primum Davidem resurrectionem et futurum post resurrectionem iudicium, necnon futuræ vitæ promissionem, aperte docuisse: Moyses quippe nihil hujusmodi uspiam tradidit.

VERS. 6. *Quoniam novit Dominus viam justorum, et iter impiorum peribit.* Hic generatim notes velim, bonum quidem Domino cognitum esse, sed malum neutiquam. Bona quippe est justorum via, neque dicitur: Novit Dominus viam impiorum, videlicet eorum qui in perniciem eunt; sed: *Novit Dominus qui sunt ejus* ⁴. Justorum autem via est is qui dixit: *Ego sum via* ⁵; et illud: *Vide te quæ sit via bona* ⁶. Hæc respicit psalmus.

PSALMUS DAVID II.

Explanatio psalmi II.

VERS. 1. *Quare fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania?* Prophetiam assert, qua Christi adventus enuntiatur; quo pacto scilicet futurum sit ut Judæorum insidiis appetatur, gentiumque omnium dominetur, et quoquot in eum fiduciam habebunt, ejus opera felices evadant. Primus itaque psalmus parce loquens unum duntaxat qui salutem consecutus est beatum prædicat; hic vero psalmus ad felicitatem multitudinem vocal. Siquidam omnium una gentium vocationem complectitur, regnaque terræ invitat ad salutem. Hæc porro bona per Christum hominibus obvientura conse-

A αιωνιον επειδη του παροντος ουκ εστιν αιχεῖος, ἀλλ' ἀλλότριος· διὸ ἐν ἑκείνῳ τῷ ἔστω τοι καιρῷ τῆς ἐντύθα γεωργίας ἀποδώσει τῷ Θεῷ τοὺς καρπούς. Καὶ καὶ ἕτερον δὲ τρόπον, διὰ μαχαριζόμενος, μεταφυτεύεται ἐκ τοῦ θυντοῦ βίου, ἐπαγγελιαν ἔχει ἐν τῷ παραδείσῳ τοῦ Θεοῦ εσεσθαι, ὡς τὸ ξύλον τὸ πεφυτευμένον παρὰ τὰς διεξόδους τῶν οὐδάτων.

Οὐχ οὕτως οἱ ἀσεβεῖς, οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἡ ὥστε χοῦς, ὅτι ἔκριπτει διάρεμος ἀπὸ προσώπου τῆς τῆς. Οἱ μὲν μαχάριος τοιούτος οἵον δέ λόγος διέγραψεν σπάνιος δὲ εὔτος καὶ ἐν δλήγοις εὐρισκόμενος. Πολλοὶ δὲ οἱ ἀσεβεῖς, οἵτινες ὡς μηδὲν ἔχοντες τῷ μαχαρίῳ διαβέβληται. Καρπὸν γάρ πρόσκαιρον καὶ σκεδαστὸν, καὶ ἀπολλύμενον κτηζάμενοι, γεγόνασιν ὡς δικοῦς διέκριπτει διάρεμος ἀπὸ προσώπου τῆς τῆς.

B Διὰ τοῦτο οὐκ ἀραστήσοται ἀσεβεῖς ἐν κρίσει, οὐδὲ ἀμαρτωλοὶ ἐν βουλῇ δικαίων. Κατὰ κοινοῦ τοῦ, ἐν βουλῇ δικαίων, ἀκούσεις· ὡς εἰναι τὴν διάνοιαν τοιαύτην· Ἔπει μηδὲν γόνιμον μηδὲν ζωτικὸν, ἀλλ' οὐδὲ καρπὸν Θεοῦ ἄξιον τοις δικαίοις παραπλησίως οἱ ἀσεβεῖς προηνέγκαντο, διὸ τοῦτο ἐν τῷ τῆς κρίσεως καιρῷ, οὗτε οἱ ἀμαρτωλοὶ ἐν βουλῇ δικαίων ἀναστήσονται. Ἄντι δὲ βουλῆς δὲ μὲν Ἀκύλας καὶ δὲ Θεοδοτίων συναγωγὴν ἡρμηνεύκασι, συνέλευσιν δὲ δὲ Σύμμαχος. Βουλήν τοίνυν τῇγετέον ἐνταῦθα εἰρήσθαι τὴν σύνοδον τῶν ἀγίων, ὡς καὶ ἐν ἀρχῇ εἴρηται. Κατὰ δευτέραν διάνοιαν τὴν σύνοδον τῶν ἀσεβῶν δηλοῦσθαι ἐκ τοῦ ἐν βουλῇ ἀσεβῶν. Πλήτιον ἀναστήσονται ἐπὶ κολάσει καὶ τιμωρίᾳ· Πᾶρ γάρ τὸ πολύματον ἃξει δὲ Θεὸς εἰς κρίσιν ἐν πατρὶ παρεωραμένω, ἐάρ τε ἀγαθὸν γένεται, ἐάρ τε πονηρόν. Σημειώσαι δὲ, ὅτι πρώτος Δαυὶδ καὶ ἀνάστασιν καὶ κρίσιν μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐσομένην, καὶ ἐπαγγελιαν ζωῆς μελλούσης σαφῶς ἐδίδαξε, Μωῦσεως μηδὲν τοιαῦτον παραδεδωκότος.

C Οτι γινώσκει Κύριος ὁδὸν δικαίων, καὶ ὁδὸς ἀσεβῶν ἀπολεῖται. Σημειώσαι καθολικῶς, διτι καλὸν μὲν γινώσκεται ὑπὸ Κυρίου, φαῦλον δὲ οὐδὲν οὐδέποτε. Καλὸν γάρ δόδος δικαίων, καὶ οὐκ εἶπε· Γινώσκει Κύριος ὁδὸν ἀσεβῶν, ἤτοι τῶν ἀπολλυμένων· ἀλλὰ· Καὶ ἔγρα Κύριος τοὺς ὄντας αἰνοῦ. Οὐδὸς δὲ δικαίων, δὲ εἰπών· Ἐγώ εἰμι η δόδος· καὶ τοῦ· Ἰδετε πολα ἐστὶν η δόδος η ἀγαθὴ. Ἐπὶ τούτων ἀναγέρεται.

ΨΑΛΜΟΣ Τῷ ΔΑΥῲΔ Β.

Ἐξῆγησις ψαλμοῦ β.

"*Ira τι ἐγρύαξαν θόρη, καὶ λαοὶ ἐμελέτησαν κερά;* Προφητείαν ἐντίθησι Χριστοῦ παρουσίας προσαγορευτικήν· καὶ ὡς ὑπὸ Ιουδαίων μὲν ἐπιδουλευθήσεται, κρατήσει δὲ τῶν ἔθνων ἀπάντων, καὶ ὡς δι' αὐτοῦ πάντες μαχάριοι ἐσονται οἱ πεποθέτες ἐπ' αὐτῷ. Οἱ μὲν οὖν πρώτοις ψαλμὸς ἔνα τινὰ σπανίως σωζόμενον ἐμακάριεν· δὲ παρὼν δικῆς πατέρων· καλεῖ ἐπὶ τὸν μαχαρισμόν· ἐπεὶ καὶ κλῆσιν τῶν ἔθνων ἀπάντων περιέχει, καὶ τὰς βασιλείας τῆς τῆς ἐπὶ τὴν σωτηρίαν καλεῖ. Ταῦτα δὲ πάντα διὰ τοῦ Χριστοῦ προένηθήσεθαι ἀνθρώποις θετικέστεροι σφόδρα ἀκολούθως. Ἐδει γάρ τημάς προμημαθηκότας περ-

³ Eccle. xii, 14. ⁴ Il Tim. ii, 19. ⁵ Joan. xiv, 6. ⁶ Jerem. vi, 16.

τῶν δύο ὁδῶν, ἐξῆς καὶ τὰ περὶ τοῦ Σωτῆρος παι-
δευθῆναι· δι' οὐ πάντες ἀνθρώποι τὴν μὲν τῶν ἀσε-
δῶν ἔδινεν ἐξέφυγον, ἔτυχον δὲ τῆς δόδου τῆς σωτηρίου
διὰ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως· διὴ παρίστησιν φάσκων
· λόγος· Μακριοὶ πάντες οἱ πεποιθότες εἰς αὐτόν.
συντ.; quod hisce verbis declaratur: Beati omnes qui confidunt in eo.

Pαρέστησαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ οἱ ἄρ-
χοντες συνίγμησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸν κατὰ τοῦ Κυ-
ρίου καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ. Σωτήρ ἀνθρώ-
ποις ἐπιδεήμηκεν ὁ Χριστὸς τοῦ Θεοῦ· Σωτήρ καὶ
φωτίστηρ τῶν ἔθνων ἀπάντων, διδάσκαλος εὐσεβεῖς,
σωφροσύνης καθηγεμών, δικαιοσύνης ἀρχηγὸς, ἀρετῆς
ἀπάστης καὶ θεογνωσίας ἀληθίους αἵτιος. Τί δὲ οὖν,
φησι, ταράττεται τὰ ἔθνη ἐπὶ τῇ τῶν τοσούτων ἀγα-
θῶν παρουσίᾳ; Εἰ δὲ καὶ πληρωτής ἐλήσυθε τοῦ
Νικῆσαν νόμου, ὃς περ οὐν αὐτὸς διδάσκει λέγων·
Οὐκ ἡλθον καταλύσαι τὸν νόμον, ἀλλὰ πληρώ-
σαι, καὶ τὰ τῶν προφητῶν λόγια δι' αὐτοῦ τέλους
ἔτυγχεν· τί δὲ οἱ ταῦτα μελετῶντες, καὶ διὰ στ-
μάτος αὐτὰς φέρειν σπουδάζοντες, οἱ οὗ τοῦ Ιουδαίων
ἔθνους λαοὶ ματαίων ἐποιήσαντο περὶ αὐτοῦ μελέτην;
Ἄλλα καὶ οἱ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης τῶν ἔθνων
ἀπειλοῦντες, οἱ τε κατὰ χρόνους βασιλεῖς τῆς γῆς, τι δὴ
πατόντες δεινὸν, ἢ τί λέγειν ἔχοντες διαβολῆς ἄξιον,
ὅμοι καὶ κατὰ τὸ αὐτὸν κακὴν ταύτην συνετάξαντο
συμφωνίαν, ὡς μίαν ἐπιβούλημάρτυρας καὶ μίαν
ἀπειλῆ γνώμην βούλευσανται κατὰ τοῦ τῶν δλων δε-
σπότου τε καὶ βιτιλέως Θεοῦ, καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ
αὐτοῦ; Οἱ γοῦν τὸν ὑπὸ τοῦ πάντων Κυρίου τε καὶ
Θεοῦ ἀπεισταλμένον ἀνθρώποις Σωτῆρα πολεμοῦντες,
ἐλαύνοντές τε αὐτοῦ τὴν διδασκαλίαν καὶ τὴν Ἐκκλη-
σίαν αὐτοῦ κατὰ χρόνους διώχοντες βασιλεῖς καὶ ἀρ-
χοντες τῆς γῆς λελήθασιν οὐ μόνον εἰς τὸν Χριστὸν,
ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν ἀπεισταλκότα αὐτὸν ἐκτείνοντες τὰ
τῆς ἀσεβείας. Χριστὸν μὲν οὖν δόγματι ὑπὸ ἀνθρώ-
πων ἐπιβούλευμένον σαρῆς ἐν τούτοις διὰ λόγος θε-
σπίζει. Προίνων δὲ καὶ Γίλην τοῦ Θεοῦ δόνομάζει· ἀλλὰ
καὶ κλῆρον αὐτῷ παρὰ τοῦ Πατρὸς δοθῆσεται πάντα
τὰ ἔθνη καὶ τὰ πέρατα τῆς γῆς διδάσκει· διὴ ἐπὶ
μόνῳ τῷ ἡμετέρῳ Σωτῆρι πεπληρωμένα δείχνυται.
Ἐπειδὲ γεγόνασι παρὰ Ιουδαίοις καὶ ἔτεροι Χρι-
στοὶ, λεπεῖς δῆλαδὴ καὶ βασιλεῖς τοῦ ἔθνους, σκοπή-
σαις ἐπὶ τίνος τούτων τὰ θεοπιζόμενα συμβέβηκεν.
εἴ τις καὶ ἄλλος ἐπιβούλεύεται, εἴ τις Γίλη Θεοῦ κέ-
κληται, εἴ τις τῶν ἔθνων ἀπάντων κεκάπτηκεν· εἴ
τις καθ' ὅλης Χριστὸς ἐγνώσθη τῆς οἰκουμένης.
Ἄλλ' οὐκ ἄν ἔχοι τις εἰπεῖν· μόνος γάρ δι Σωτήρ
ἡμῶν Ιησοῦς Χριστὸς τῆς οἰκείας προστηγορίας τὸν
σύμπαντα κατέπλησε κύρων, Χριστιανῶν ἐξ αὐτοῦ
πάνταν τὴν οἰκουμένην πληρώσας, καὶ ἐπὶ μόνῳ
αὐτῷ ἔκαστος τῶν εἰρημένων τέλους ἔτυχεν.

sic vocatis universam terram replevit: atque in hoc solo quae dicta sunt omnia ad terminum deducta sunt.

Διάγαλμα.

Τὸ διάφαλμα παρὰ τοῖς Ἐβδομήκοντα κείται, οὐκ-
τι διετί παρὰ Θεοδοτίων καὶ Συμμάχων. Καίτοι γε
εἰώθασι πολλάκις κρῆσθαι τῇ λέξει ταύτῃ ὄμοιως
τοῖς Ἐβδομήκοντα. Διὸ εἰκὸς, εἰ καὶ τὸ πρόσωπον

A querter admodum vaticinatur. Par enim erat nos
de duabus viis prius instructos, ea quae Sal-
vatore spectant deinceps ediscere; per quem
omnes homines cum impiorum viam effugerunt,
tum viam salutarem per fidem in ipsum ingressi
sunt; quod hisce verbis declaratur: Beati omnes qui confidunt in eo.

Vers. 2. Astiterunt reges terræ, et principes con-
venerunt in unum, adversus Dominum et adversus
Christum ejus. Salvator hominibus advenit Christus
Dei; Salvator, inquam, et luminare gentibus uni-
versis, doctor pietatis, auctor temperantiae, justi-
tiae antistes, omnium virtutum ac divinæ veræque
cognitionis causa. Cur ergo, inquit, pro tot tan-
torumque bonorum adventu gentes tumultuantur?
Si is advenit qui Moysis legem implet ac perficit,
ut ipse declarat his verbis: Non veni solvere le-
gem, sed adimplere¹; si per ipsum oracula pro-
phetarum finem nacta sunt; quid causæ est cur ii
qui hæc meditantur, hæc in ore ferre procurant,
Judaici videlicet populi, vanam adversus eum me-
ditationem et curam suscepint? Imo vero princi-
pes gentium per universum orbem, et reges terræ
qui variis temporibus dominatum obtinuere, quid
grave perpessi, quamvis calumniandi et querendi
causam habentes, una omnes in hanc improbam
concordiam adducti sunt, ut insidias simul strue-
rent, impiumque consilium inirent adversus uni-
versum dominum ac regem Deum, et adversus
Christum ejus? Ii ergo qui adversus Salvatorem, ab
omnium Domino ac Deo hominibus missum, bella
gesserunt, quicque doctrinam ejus insectati sunt,
Ecclesiamque diversis temporibus vexarunt, reges
nimisimum ac principes terræ, ignoraverunt se non
modo contra Christum, sed etiam adversus eum a
quo missus Christus est, impietatem extendisse
suam. Christum igitur nominatim insidiis hominum
appetitum, aperte hoc in vaticinio expressum ha-
bemus; in sequentibus autem Filius Dei nominatur;
sed etiam docentur gentes omnes finesque terræ
in hæreditatem ipsi a Patre donandos: quæ omnia
in uno Salvatore nostro completa esse demonstra-
tur. Quia vero apud Judæos alii Christi fuere,
sacerdotes videlicet et reges gentis illius; perpende
mihi, quæso, cui eorum, quæ in vaticinio feruntur,
contigere: num quis alias insidiis appetitus sit;
num quis Filius Dei audierit; num quis gentibus
universis imperarit; num quis per universum or-
bem ut Christus habitus fuerit. Sed neminem hu-
jusmodi quispiam proferre valeat; solus namque
DSalvator noster Jesus Christus, hoc suo nomine to-
tum adimplevit orbem, dum Christianis suo nomine

Diapsalma.

In Septuaginta Interpretibus adest diapsalma,
sed non apud Theodotionem et Symmachum, etiam si
ipsi plerumque hac voce uti soleant perinde atque
Septuaginta Interpretes. Quapropter, etsi hic per-

¹ Matth. v, 17.

sonam mutaverit, paruit eundem musices modum A servari, atque ideo a Theodotione et Symmacho non possumus suis diapsalma videtur. *Dirumpamus vincula eorum, et projiciamus a nobis jugum ipsorum.* Qui habitat in cælis irridebit eos, et Dominus subsannabit eos. Primis versibus qui ante diapsalma siti erant, putamus hosce quoque adiectos suisse.

VERS. 3. *Dirumpamus vincula eorum, et projiciamus a nobis jugum ipsorum.* Gentes vinculis peccatorum suorum constrictæ, neque liberæ, suis ipsæ malis colligantur. Aitque Christus, sive angelis sibi ministrantibus, sive Patri et Spiritui sancto, sive tertio apostolis suis et Evangelii præconibus, cohortans eos ad solvenda dirumpendaque hujusmodi vincula : *Dirumpamus vincula eorum.* Populi autem qui sub jugo legis corporaliter detinentur ; cujus despiciendæ auctor ipse est, utpote quæ instituta ac præcepta non bona complectatur, per Christum adducti ad legem spiritualem, institutis ac præceptis bonis instructam, grave occidentis litteræ jugum deponunt, Salvatore prædictos commissarios suos sic compellante : *Projiciamus a nobis jugum ipsorum.* Illud autem, a nobis, sic explicari potest. Ipsum procul a nobis abjiciamus, nihil cunctantes neque moti supplicatione eorum qui illo [jugo] onerantur. Hac quoque ratione illud, a nobis, intelligere licet. Ego ipse qui cum populis vana meditantibus versor ac vitam ago, sub jugo eorum sum, utpote circumcisus. *Et projiciamus jugum ipsorum,* id est a me et ab iis qui mecum consentiunt, et legem, quæ salutem minime conservat, quasi conseruentem observant. Sive hoc modo : quia arbitramur impositum nobis onus illud esse, jugum ipsorum projiciamus. Hunc enim affectum in Christo esse affirmare audemus, ob ipsius erga eos quæ jugo opprimuntur charitatem ; qualis etiam habetur in omnibus misericordia viris, qui aliena peccata ut sua reputant.

VERS. 4. Hæc de hominibus sive gentilibus, sive Judæis dicta sint. Jam vero illud, qui habitat in cælis irridebit, cum hoc copulandum, astiterunt reges terræ, quos irridebit Deus qui habitat in cælis, utpote terrena mente prædictos. Neque enim q̄uinam circa incarnationem Christi oeconomicam et sapientiam intellexerunt : illud autem, et Dominus subsannabit eos, referendum ad hoc dictum, principes convenerunt in unum, ut scilicet a Christo subsannarentur principes, qui congregati sunt adversus Dominum et adversus Christum ejus. Congruentes autem boni Dei Filio sunt istae voces ; quia, etiamsi fremuerint gentes, et populi meditati sint inania, at nos frementium ethnicorum vincula dirumpamus, et jugum popolorum inania meditatum projiciamus.

At quia non jam ita facile medelam admittunt prædicti reges terræ et principes ; jubes Spiritus sanctus, gentium et popolorum, regum et princi-

pi et ceteris, τὸν μουσικὸν ρυθμὸν τετηρεῖσθαι (!), καὶ διὰ τοῦτο μὴ προστεθεικέναι τὸ διάφαλμα τὸν Θεοδοτίωνα καὶ τὸν Σύμμαχον. Διαρρήξωμεν τοὺς δεσμοὺς αὐτῶν, καὶ ἀποβρίγωμεν ἀφ' ἡμῶν τὸν ζυγὸν αὐτῶν. Οἱ κατοικῶντες ἐν οὐρανοῖς ἔκχειλοι εἰσερχονται αὐτοὺς, καὶ ὁ Κύριος ἐκμυκτηριεῖ αὐτούς. Πρὸς τὸν πρώτους στίχους τοὺς πρὸ τοῦ διάφαλματος ἥγονόμεθα τούτους ἀποδίδοσθαι.

Διαρρήξωμεν τοὺς δεσμοὺς αὐτῶν, καὶ ἀποβρίγωμεν ἀφ' ἡμῶν τὸν ζυγὸν αὐτῶν. Τὰ Εθνη, σειραῖς τῶν ἰδίων ἀμαρτιῶν σφιγγόμενα καὶ οὐκ ὄντα ἐλεύθερα, δέδεται τοῖς ἴδιοις αὐτῶν κακοῖς· καὶ ὁ Χριστὸς φησιν, ἵτοι πρὸς τοὺς διακονοῦντας αὐτῷ ἀγγέλους, ἢ πρὸς τὸν Πατέρα καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, ἢ τρίτον τοὺς ἀποστόλους καὶ ὑπηρέτας τοῦ Εὐαγγελίου, παρακαλῶν αὐτοὺς ἐπὶ τὸν διασπασμὸν καὶ τὴν διάρρηξιν αὐτῶν, τό· Διαρρήξωμεν τοὺς δεσμοὺς αὐτῶν. Οἱ δὲ λαοὶ, ὑπὸ τὸν ζυγὸν σωματικῶς τοῦ νόμου τυγχάνοντες, οὖν διδάσκει καταφρονεῖν, ὡς περιέχοντος δικαιώματα οὐ καλά, καὶ προστάγματα οὐ καλά, προσαγόμενοι διὰ τοῦ Χριστοῦ τῷ πνευματικῷ νόμῳ ἔχοντες τὰ καλὰ δικαιώματα καὶ προστάγματα καλά, ἀποτίθενται τὸν βαρὺν τοῦ ἀποκτείνοντος γράμματος ζυγὸν, τοῦ Σωτῆρος φάσκοντος πρὸς τοὺς προειρημένους συνεργάους τὸν, Ἀποβρίγωμεν ἀφ' ἡμῶν τὸν ζυγὸν αὐτῶν. Τὸ δὲ, ἀφ' ἡμῶν, δύναται τοιούτον εἶναι· Ἄφ' ἑαυτῶν ποιήσωμεν μὴ περιμελεῖντες τὴν δέσιν τῶν βαρουμένων. Δύκαται δὲ τὸ, ἀφ' ἡμῶν, καὶ οὕτω νοεῖσθαι· Κάγιώ παρὰ τοὺς λαοὺς τοῖς μελετώσι τὰ κενὰ γεγενημένος καὶ ἀνατρεψόμενος ὑπὸ τὸν ζυγὸν εἰμι αὐτῶν περιτηθεῖς, Καὶ ἀποβρίγωμεν αὐτῶν τὸν ζυγὸν, τουτούτοις ἀπ' ἐμοῦ καὶ ἀπὸ τῶν συγκατατιθεμένων μοι τὸν μὴ σώζοντα νόμον ὃς σώζοντα ἀσκούντων. Ἡ Νομιζούστες εἶναι βάρος ἐπικείμενον καὶ ἡμῖν, τὸν ζυγὸν αὐτῶν ἀποδρίγωμεν. Τολμητέον γάρ λέγειν ταῦτα εἶναι ἐν τῷ Χριστῷ διὰ τὴν πρὸς τοὺς βαρουμένους ὑπὸ τοῦ ζυγοῦ ἀγάπην, ἀπερ ἐστι καὶ ἐν πᾶσι τοῖς εὐσπλάγχνοις, τὰ τῶν διλῶν ἀμαρτήματα ιδίᾳ κρίνουσιν.

Ταῦτα μὲν οὖν περὶ ἀνθρώπων τῶν τε ἀπὸ τῶν θηθῶν καὶ ἀπὸ τοῦ λαοῦ. Τὸ δὲ, Οἱ κατοικῶντες ὁ οὐρανοῖς ἔκχειλοι εἰσερχονται, προσαρμοστέον πρὸς τὸ, Παρεκτησαρ οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, οὓς ἔκχειλοι εἰσερχονται ὁ Θεὸς ἐν οὐρανοῖς κατοικῶν φρόνημα ἔχοντας γῆνινον. Οὐ γάρ νεονήκασι τὴν οἰκονομίαν καὶ τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ τὴν περὶ τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Χριστοῦ. Τὸ δὲ, Καὶ ὁ Κύριος ἐκμυκτηριεῖ αὐτούς, πρὸς τὸ, Οἱ ἀρχούστες συντήχθησαρ ἐπὶ τὸ αὐτό· ἵνα μυκτηρίζωνται οἱ ἀρχούστες ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ, οἱ συναγθέντες κατὰ τοῦ Κυρίου καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ. Πρέπουσαι δὲ ἀγαθοῦ Θεοῦ Υἱῷ φωναῖ· ὅτι, εἰ καὶ τὰ ζηντην ἐφρύάξαν, καὶ οἱ λαοὶ ἐμελέτησαν κενά, ἡμεῖς γε τοὺς δεσμοὺς αὐτῶν τῶν φρυσαξάντων θηθῶν διασπάσωμεν, καὶ τὸν ζυγὸν τῶν μελετησάντων κενὰ λαῶν ἀποβρίγωμεν.

Ἐπεὶ δὲ οὐκέτι εὐχερῶς δέχονται τὴν θεραπείαν οἱ τε τηλικοῦτοι προειρημένοι τῆς γῆς βασιλεῖς καὶ οἱ ἀρχούστες, τῶν κατὰ τοῦ Κυρίου καὶ τοῦ Χριστοῦ

(†) *Tetraphēstai. Lege τεττρήσθαι. EDIT.*

αὐτοῦ συναγθέντων ἐθνῶν τε καὶ λαῶν, βασιλέων τε καὶ ἀρχόντων, δραμένων τε καὶ ἀφανῶν, προστάττει τὸ Πνεύμα τὸ ἄγιον τοὺς τῆς εἰδωλολατρείας δεσμοὺς διαρρήγνυναι, καὶ τὸν βαρὺν τῆς ἀμαρτίας ζυγὸν ἀπορθῆπτεν τὴς ἑαυτῶν ψυχῆς· οἵς καταδεδουλωμένοι πρότερον ἔτέροις ἀρχούσιν ὑπεκείμεθα· ἵνα ἔκεινων ἐλευθερωθέντες τὸν ἐλαφρὸν τοῦ Σωτῆρος ζυγὸν ἀναδεξώμεθα, ἐφ' ὃν προκαλεῖται λέγων· Δεῦτε πρὸς μὲν πάντες οἱ κοπιῶτες καὶ πεφροτισμένοι, πάγῳ ἀραταύσων ὑμᾶς· Ἄρατε τὸν ζυγὸν μου, καὶ ἰδετε, δτι χρηστός ἐστι. Λέλεκται δὲ ταῦτα πρὸς τὰ Ἐθνὰ τῷ Χριστῷ ὅπο τοῦ Πατρὸς δεδομένα, προλαμβάνοντος τοῦ λόγου τοὺς μέλλοντας προσιέναι τῇ Χριστοῦ διδασκαλίᾳ, καὶ παραινούντος μηκέτι τὸν πατεῖδον ζυγὸν ἐπὶ τῶν δικῶν φέρειν, μηδὲ ταῖς σειραῖς τῶν προτέρων ἀμαρτημάτων ἑαυτῶν παραμένειν· ἀλλ᾽ εἰ καὶ τινες ήσαν αὐτῶν πρότερον κύριοι ἀρχοτές τε πικροί, οἱ πάλαι τῶν ἐθνῶν κατατυραννοῦντες θάλμονες πονηροί, οὓς δὴ θεούς ὡνόμαζον, ζυγὸν αὐτοῖς ἐπαιωροῦντες βαρὺν καὶ συγκύπτειν τὴν ψυχὴν ἐπὶ τὸ κάτω ποιοῦντες, δεσμοῖς τε αὐτοὺς ἀσεβείας καταδεσμοῦντες· τούτων ἀπάντων τὴν δυναστείαν φεύγειν παρακελεύεται προσφεύγειν δὲ τῷ Λυτρωτῷ καὶ Σωτῆρι, καὶ δὴ κλήρον αὐτοὺς παρὰ τοῦ ἴδιου Πατρὸς εἰληφότι. Ταῦτα δὲ, φησι, πράξαμεν οἱ τῆς τοῦ Χριστοῦ κληρονομίας ἄξιοι γενόμενοι, εἰδότες, ὅτι· Ὁ κατοικῶν ἐν δύραροις ἐκγελάσται αὐτοῖς, τὰ Ἐθνα δηλαδή καὶ τοὺς λαοὺς τοὺς ἐπαναστάντας τῷ Χριστῷ αὐτοῦ, καὶ δὲ Κύριος ἐκμυκητηρεὶ αὐτούς. Ταῦτα πάλαι μὲν προρητικῶς ἀνεφωνεῖτο· πέπονθε δὲ αὐτὰ τὸ Ιουδαίων ἐθνος πολιορκθὲν παραχρῆμα μετὰ τὴν κατὰ τοῦ Σωτῆρος ἐπιβούλην· καὶ κατὰ χρόνους δὲ οἱ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ πολέμιοι, κρυψαίᾳ δὲι χειρὶ πολεμούμενοι, ὅπο τοῦ κατοικοῦντος ἐν οὐρανοῖς Κυρίου, τοῦ πρὸς αὐτῶν πολεμούμενου.

Tότε λαλήσει πρὸς αὐτοὺς ἐτὸ δργῆ αὐτοῖς, καὶ ἐτῷ θυμῷ αὐτοῦ ταράξει αὐτούς. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ τῆς κρίσεως καιρῷ δργῆς Θεοῦ πειραθήσονται, καὶ τῷ θυμῷ αὐτοῦ ταραχθήσονται πάντες οἱ τοῦ σωτηρίου λόγου πολέμιοι. Ἐπείπερ αὐτὸς δὲ ὑπὸ αὐτῶν προστριψθεῖς καὶ θανάτῳ παραδοθεῖς, κατοικῶν ἐν οὐρανοῖς καὶ τὰ πάντα περιέχων, ἐκγελάσται αὐτοῖς, καὶ δὲ τούτου δὲ Πατήρ δὲ σὺν τῷ Χριστῷ πολεμούμενος ἐκμυκητηρεὶ αὐτούς, καὶ τὴν ἄξιαν αὐτοὺς εἰσπράξεται δίκην· εἰ οἱ λόγοι τῶν ἀπειλῶν λόγοι εἰσὶν ἐν δργῇ ἀπαγγελόμενοι.

Ἐγώ δὲ κατεστάθητο βασιλεὺς ὑπὸ αὐτοῦ ἐπὶ Σιών δρος τὸ ἄγιον αὐτοῦ, διαγέλλων τὸ πρόσταγμα Κυρίου. Οὗδε μὲν, φησι, τάδε πείσονται οἱ κατὰ τοῦ Κυρίου καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ συνελθόντες, καὶ τοιοῦτον μὲν ἔκεινων τὸ τέλος· ἐμὲ δὲ τότε μετὰ τὴν τοσαύτην ἐπιδουλήν καὶ τοσαῦτα πάθη βασιλέα πρὸς αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς καθεστάσθαι, καὶ τὸ πατρικὸν ὑμέν πρόσταγμα διαγγέλλειν· τοῦτο δὲν εἴη τὸ εὐάγγελικὸν κήρυγμα. Εἰ δέ ἐστιν δρος ἀγίου Θεοῦ τὸ ἐπουράνιον περὶ οὐ φησιν δὲ Παῦλος· **Προσεληλύθατε Σιών δρει· καὶ πάλιν· Ἡ δὲ ἄρω**

pum, visibilium et invisibilium, qui aduersus Dominum et aduersus Christum ejus convenerant, idolatriæ vincula dirumpere, et quosque grave peccati jugum ab anima sua projicere; quibus subjugali prius aliis principibus suberamus: ut iis liberati leve Salvatoris jugum accipiamus, quo nos provocat his verbis: Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos: tollite jugum meum super vos, et videite quia mansuetum est. Ηὲ πορρο dicta sunt gentibus Christo a Patre traditis, præmissa scilicet eorum qui ad Christi doctrinam accessuri sunt narratione, dataque admonitione, ut ne ultra vetus jugum bumeris ferant, neque catenis priorum delictorum constricti maneat. Sed etiam si quidam ipsis ante fuerant domini, principes acerbi, videlicet maligni dæmones, olim pro diis habiti, qui tyrannidem in gentes exercabant, et jugum ipsis grave onerosumque imponebant, ut animam eorum ad insima incurvarent, colligabantque ipsos impietatis vinculis; horum omnium imperium effugere, et ad Redemptorem Salvatoremque consurgere jubentur, utpote qui ipsos a Patre suo in hereditatem acceperit. Ηὲ, inquit, agamus qui Christi hereditate digni effecti sumus, gnari videlicet illius: Qui habitat in cœlis irridabit eos, nimirum populos qui aduersus Dominum et aduersus Christum ejus insurrexerunt, et Dominus subsannabit eos. Ηὲ olim quidem prophetice prænuntiabantur; at postea Judaicus populus ea ipsa perpessus est, obsesus et expugnatut non multo postquam insidias struxisset contra Salvatorem; variisque similiter temporibus eadem experti sunt inimici Ecclesiae Christi, occulta semper manu impugnati a Domino qui habitat in cœlis, quem ipsi bello impetrabant.

VERS. 5. Tunc loquetur ad eos in ira sua, et in furore suo conturbabit eos. Sane in tempore judicii, ira divinæ periculum facient, ac ipsius furore turbabuntur omnes verbi salutis inimici. Siquidem is ipse qui affixus ab illis est, ac morti traditus, qui habitat in cœlis et omnia complectitur, irridabit eos, ejusque Pater qui cum ipso Christo oppugnatur subsannabit eos, dignasque ab eis poenas expetet, siquidem verba minacia iræ tempore prolatæ sunt.

VERS. 6. Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus, prædicans præceptum Domini. Ηὲ et similia, inquit, patientur qui convernerunt aduersus Dominum et aduersus Christum ejus, et hujusmodi erit illorum finis. Quod autem ego post tantas insidias et tam multis cruciatus rex ab ipso Patre constituendus sim, paternum vobis præceptum nuntiatur, ea certe evangelica prædicatio fuerit. Quod si mons sanctus Dei, cœlestis ille fuerit de quo ait Paulus: Accessistis ad Sion montem⁸; ac rursus: Illa autem quæ sursum

⁸ Matth. xi, 28-30. ⁹ Hebr. iii, 22.

*est Jerusalem, libera est¹⁰, atquæd tamen regnum sibi constitutum ait; pars ergo supernæ Ecclesiæ fuerit etiam ea quæ in terra versatur, cum eumdem ad finem ipsa contendat. Quomodo autem a Patre in Sion cœlesti constitutus fuerit rex Christus, intelligere licet, quod dictum illi sit: *Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum¹¹.* Quos nempe inimicos, nisi supra memoratos, qui congregati sunt adversus eum, et astiterunt principes, reges, gentes alique populi? hosce enim sub pedibus ejus substraturum se promisit Pater.*

VERS. 7. *Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Illud, *hodie*, nomen temporis est, idemque significat atque præsenti die. Dies autem est interstitium quoddam temporis. Cur igitur ait illi Dominus: *Ego hodie genui te?* id videlicet de temporali generatione dictum, quæ per œconomiam facta. De illa namque quæ sine principio est, ait ipse David: *Ex utero ante luciferum genui te¹².* Gignitur autem hodie, non principium existendi in ortu accipiens, sed secundum carnalem œconomiam in adoptionem veniens. Et quisquis ab eo accipit potestatem ut filius Dei fiat, quando filius, per baptismum regeneratus, efficitur; qui tamen aliquid fuerat antequam filius esset, tunc ipse nobilitatur. Dicitur propriam Hebraici textus significationem esse *peperi*, qua Aquila usus est. Apostolus autem legisperitus cum esset, in Epistola ad Hebreos Septuaginta Interpretum versione usus est.

Quod autem hæc in Salvatore nostro Jesu Christo, et non in alio, completa sint, declaratur; illud enim:

VERS. 8. *Postula a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ, nemo dixerit in alio quopiam veterum Dei prophetarum visum ac completum esse.* Nam neque Moyses omnibus gentibus imperavit, neque David, neque Salomon, neque aliis quispiam eorum qui a sæculo suere prophetarum aut regum: soli autem Salvatori nostro hæc competere vel ipsa rerum perspicuitas testificatur: quandoquidem in omnem terram exivit sonus apostolorum ejus, et in fines orbis terræ verba eorum pervasere¹³.

VERS. 9. *Pasces eos in virga ferrea, tanquam vase figuli confringes eos.* Accepta in omnes potestate, priores illos qui adversum te fremuerunt et vana meditati sunt, sed etiam qui astiterunt, et convernerunt adversum te reges terræ et principes, pasces, non pastorali mansuetarum ovium virgâ, quæ sermonibus salutaribusque disciplinis constat; huicmodi namque virga rationabili Christi oves in ejus ovilibus, sive in Ecclesiis et spiritualibus sacrarum Scripturarum pascuis, reguntur; sed in virga ferrea; qua et illos et cogitationes eorum confringere,

A Ἱερουσαλὴμ ἐλευθέρᾳ ἐστὶν, ἐνταῦθᾳ φησι τὰ βασιλεῖα αὐτῷ συνεστάναι· μέρος δὲ ἀν τῆς ἀνω Ἐκκλησίας καὶ ἡ ἐπὶ γῆς εἰς ἑκεῖνο τέλους καὶ αὐτῇ σπεύδουσα (1). Ὁπως δὲ ὑπὸ τοῦ Πατρὸς ἐν τῇ ἐπουρανίῳ Σιῶν κατεστάθη βασιλεὺς δοκιμὸς αὐτοῦ, πάρεστι γνῶναι καὶ ἀπὸ τοῦ λέγεσθαι αὐτῷ· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἔως ἂν τὸν ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῷ ποδῶν σου. Πολὺν δὲ ἐχθρούς η τοὺς προλεχθέντας, τοὺς δὴ συναχθέντας καὶ αὐτοῦ καὶ παραστάντας καὶ βασιλεῖς, καὶ λαοὺς, καὶ ἔθνη; τούτους γάρ ὑποτάξειν τοῖς αὐτοῦ ποσὶν διπλήτηρος προστάτης.

B Κύριος εἶτε πρὸς μέρες μεν εἰ σὺ, ἔτῳ στήμερον γεγέννηκά σε. Τὸ στήμερον δυνατοῦ ἐστίν· ισοδύναμει δὲ τῇ ἐνεστώῃ ἡμέρᾳ· ἡμέρα δὲ διάστημά τι χρονικὸν ἐστι. Τί οὖν φέρει πρὸς αὐτὸν δοκιμὸς Κύριος· Ἐγὼ στήμερον γεγέννηκά σε; δηλονότι περὶ τῆς χρονικῆς ἔφη γενῆσεως τῆς καὶ οἰκονομίαν· περὶ γάρ τῆς ἀνάρχου φησίν αὐτὸς δοκιμὸς· Ἐγ γαστρὸς πρὸς ἐωσφόρου ἐγέννησον σε. Γεννᾶται δὲ στήμερον οὐχὶ ἀργήν συστάσεως ἐν τῷ γεννᾶσθαι λαμβάνων, κατὰ δὲ τὴν σαρκακήν οἰκονομίαν εἰς υἱοθεσίαν ἐλθόν. Καὶ δοκιμὸς αὐτοῦ δὲ λαβὼν ἔξουσίαν τέκνον θεοῦ γενέσθαι, ὅτε γίνεται τέκνον διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀναγεννώμενος, ἐπερόν τι πρὸ τοῦ εἶναι τέκνον ὑπάρχων, ἐξευγενίζεται. Οἱ μέντοι γε Ἐβραῖος ἐλέγετο κύριον εἶναι τῆς λέξεως, ἐτεκον, διπερ καὶ Ἀκύλας πεποίηκεν. Οἱ δὲ Ἀπόστολος, νομομαθῆς ὑπάργων, ἐν τῇ πρὸς Ἐβραιούς τῇ τῶν Ἐβδομάχοντα ἔχρησατο.

C

Kαὶ ὅτι γε εἰς τὸν ἡμέτερον Σωτῆρα Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν, καὶ οὐκ εἰς ἄλλον, πεπλήρωται ταῦτα, παρίστησι· τὸ γάρ·

Aλητησαὶ παρ' ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου, καὶ τὴν κατάσχεσίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς, οὐδὲς δὲ ἔχοι φάναι· ἐφ' ἐπέρου τῶν πάλαι τοῦ θεοῦ προφητῶν πεφανερῶσθαι καὶ πεπληρωσθαι. Οὗτε γάρ Μωϋσῆς τῶν ἔθνῶν ἀπάντων ἐγράτησεν, οὔτε Δαυὶδ, οὔτε Σολομὼν, οὔτε τις ἔτερος προφητῶν ἡ βασιλέων τῶν ἐξ αἰώνος γενομένων· μόνω δὲ τῷ ἡμετέρῳ Σωτῆρι ἡ τῶν πραγμάτων ἐνάργεια μαρτυρεῖ· ἐπειδὴ περ εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐγήλθεν δὲ φθόγγος τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ βῆματα αὐτῶν διῆγεθεν.

Ποιημένεις αὐτούς ἐν διάδηψι σιδηρῷ, ὡς σκεύη κεραμέως συντριψεις αὐτούς. Λαβὼν τὴν κατὰ πάντων ἔξουσίαν, τοὺς προτέρους ἐκείνους τοὺς κατὰ σοῦ φρυάξαντας καὶ κενὰ μελετήσαντας, ἀλλὰ καὶ τοὺς παραστάντας καὶ συναχθέντας κατὰ σοῦ βασιλεῖς τε γῆς καὶ ἀρχοντας ποιμανεῖς, οὐ τῇ τῶν ἡμέρων προβάτων ποιμαντικῇ φάθδη, τῇ διὰ λόγων καὶ σωτηρίων μαθημάτων· τοιαύτη γάρ λογικῇ φάδην τὰ Χριστοῦ πρόβατα ἐν ταῖς μάνδραις αὐτοῦ, ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις καὶ ταῖς τῶν ιερῶν Γραφῶν πνευματικαῖς νοματὶς ποιμανεῖται· ἀλλ' ἐν φάδηψι σιδηρῷ,

¹⁰ Galat. iv, 26. ¹¹ Psal. cix, 1, 2. ¹² ibid. 4. ¹³ Psal. xviii, 5.

(1) Αὐτῇ. σ.τ. Legendum αὐτῇ, πεμπε τὴν γῆς Ἐκκλησία. Edīt.

δι' ής συντρίψειν αύτούς, καὶ τὸ οἰημα αὐτῶν κατέδεξεν δίκην ἀγρέλου δοτρακίνου λέγεται. Πάθον δὲ σιδηρὸν τὴν Ὦρμαλίν ἀρχὴν εἶναι φῆσιν, ἐπικρατεστέραν γενομένην μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιφάνειαν. Ἐξ ἑκείνου γέροντῶν κατ' ἔθνη πολυσφράγων καὶ τῶν κατὰ χώρας ἐθναρχιῶν καταλυθεισῶν, τῇ Ὦρμαλίν ἐμονάρχησες θασιλεῖται, ἢν καὶ ἡ τοῦ Δανιήλ προφητεία σιδηρὸν προσεῖπεν, ἐπὶ μὲν τῆς εἰκόνος φῆσασ· εἰ κνῆματ καὶ οἱ πόδες σιδηροί, καὶ τὴν ἐρμηνείαν ἐκθεμένη διὰ τοῦ φάναι· **Βιβλίστα τετάρτη** ἔσται **ἰσχυρὰς σιδηρος·** διτρόποτον γάρ δισδηρος, λεπτυνεῖ καὶ δαμδεῖ· ἐπὶ δὲ τῆς δράστεως τοῦ προφήτου· **Καὶ ίδον,** φῆσιν, **ἴωτρός τεταρτον φοβερόν,** καὶ οἱ δόδυτες αὐτού σιδηροί, ἐσθλοί καὶ λεπτύροι, καὶ τὰ ἔκλιοικα τοῖς ποστροῖς αὐτοῦ συνεπάτεται. Τάξην τοίνυν καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος δηλοῦσθαι φάσκοντος λόγου· **Ποιμαρεῖς αὐτοὺς ἐν φάδει σιδηροῖς,** ὡς σκεύη κεραμέως συντρίψεις αὐτούς. Δυνάμει γάρ ἀφανεῖ καὶ ἀπόρτω πάρα τοῦ Πατρὸς κλῆρον παραλαβὼν τὰ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης θίνη ὁ Χριστός, τοὺς μὲν ἐπεγνωκότας αὐτὸν, καὶ ὑπὸ τὴν αὐτοῦ μάνδραν γενομένους ποιμανεῖ εἰςάγων καὶ ἐξάγων εἰς ἄγαθάς νομάς, ὡστε λέγειν τὴν αὐτοῦ ποιμνὴν (λογικὴ γάρ ἦν). Κύριος ποιμανεῖ με, καὶ οὐδέτερ με νοτερήσει. Εἰς τόπον χλόης ἐκεῖ με κατεσκήνωσεν· ἐπὶ διδαστοῖς ἀνταπαύσεως ἐξέθρεψε με, τὴν ψυχὴν μου ἐπέστρεψε· τοὺς δὲ ἀφηνιῶντας τῶν θινῶν καὶ κατεπιρομένους τῶν αὐτοῦ προβάτων τῇ φάδῃ τῇ σιδηρῷ καθηυποτάτει δαμάζων καὶ συντρίβων διὰ τῆς Ὦρματικῆς δυναστείας. Οθών γοῦν συμβάλλει τῶν ἀπλήστων ἔθνῶν τοὺς θυμοὺς καὶ τὰς δρμάτις τὰς κατὰ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς Ὦρματικῆς ἀπειλῆς ἀναχρούεσθαι, εὐών μὲν ἐπιτρέφαντων τῶν κατὰ πόλεις ἀρχόντων τε καὶ δῆμων, ἐν μέσοις αὐτῶν συστῆναι τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίαν, ἀνταρεπτικὴν τῆς πολυθέου πλάνης αὐτῶν τυγχάνουσαν, εἰ μὴ ὁ Ὦρματικὸς αὐτοῖς ἦν ἐπηρημένος φόδος, καὶ τὰ συντρίβοντα αὐτούς καὶ μὴ ἔωντα κεφαλὴν ἐπᾶραι διατάγματα τοὺς θυμοὺς αὐτῶν ἐχαλίνου καὶ συνέτριβε. Καὶ ἀλλή δὲ θεῖκῇ καὶ ἀπορρήτῳ δυνάμει ὁ Χριστὸς τὰ μὲν αὐτοῦ πρόβατα τῆμέρως ποιμαίνει, μηδέποτε ἀναχωρῶν ἀπ' αὐτῶν, καθ' ἓν πεποίηται ἐπαγγελίαν φῆσας· Ὅπου ἀρ εἰσερ δύο η τρεῖς συντριμένοι ἐν τῷ ὄνδρατο μον, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν· καὶ πάλιν· Ἰδού ἐγώ μεθ' ὑμῶν εἰμι καστας τὰς ημέρας ἔως τῆς συντελείας τοῦ αἰώνος· τοὺς δὲ ἐπανισταμένους αὐτοῦ τῇ ποιμνῇ ἐν τοῖς κατὰ χρήνους διωγμοῖς πάλιν αὐτὸς μετέρχεται ἀφανεῖ καὶ ἀπόρτων δυνάμεις κολάζων ἐν φάδῃ σιδηρῷ, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπερηφανίαν αὐτῶν καὶ τὸ ἐπαρμα τῆς ἀλαζονείας ὡς σκεύη κεραμέως συντρίbeι· ὡς ἡδη μυρίους αὐτῶν ὑπὸ τῶν θεηλάτων αὐτοῦ μαστίγων ἐλαυνομένους δοῦνεις δέξαντας τὸν Θεόν, καὶ ἐξομολογήσασθαι τὰς δυσσεβείας αὐτῶν. Ως σκεύη κεραμέως συντρίψεις αὐτούς· οὐχ ὡστε ἀπολέσαι καὶ ἀναλῶσαι συντρίbeι, ἀλλ' ὡστε ἀναπλάσαι· πρὸς τοῦτο γάρ σκοτεῖς τῷ κεραμεῖ συντρίbeιν τὰ οἰκεῖα σκεύη, ὅταν ἔτι

A et tanquam vas figuli conterere ipse dicitur. Virgam autem ferream Romanum imperium vocat, quod secundum Salvatoris nostri adventum potenter evasit. Nam cum exinde multi variique gentium principatus, et per diversas regiones dominatus multorum abrogati sint, unum Romanorum imperium obtinuit, quod in Danielis prophetia ferreum vocatur: nam ibi de statua dicitur, tibiae et pedes ejus ferrei: ejusque rei interpretationem assertis verbis: **Regnum quartum robustum erit sicut ferrum:** quemadmodum enim ferrum, comminuet et domabit¹⁴ Perpende mihi, queso, prophetæ visionem: **Et ecce, inquit, bestia quarta terribilis, cuius dentes ferrei, comedens atque comminuens, et reliqua pedibus suis conculcabit¹⁵** Hoc itaque regnum his verbis significari creditur: **Pascet eos in virga ferrea, tanquam vasa figuli confringes eos.** Cum enim latente atque invisibili potestate Christus a Patre universæ terræ populos in hereditatem accepisset; illos quidem qui se neverunt, et in ovili suo consistunt, pascit, in pascua bona educens ac reducens; ita ut ejus ovile, utpote rationabile, hæc loquatur: **Dominus pascit me, et nihil mihi deerit, in loco pascuae ibi me collocavit.** Super aquam quietis educavit me, animam meam convertit¹⁶ Ex gentibus porro eos qui cum impetu feruntur, et adversum ejus oves insurgunt, virgæ ferreæ subjiciunt, per Romanam potestatem domans atque afterens. Ita scilicet contingit insatiabiles gentium animos atque impetus adversus Ecclesiam Dei, per solas Romanorum viinas propulsari. Neque enim principes civitatum ac populorum, Christi doctrinam, qua eorum de turba numinum error revertitur, in medio sui consistere sinerent, nisi imminentे ipsis Romanorum metu, ac nisi jussa, quibus conterruntur, ut neque concedant ipsis vel caput erigere, animos eorum frenaret atque comprimeret. Alia quoque divina ac secreta virtute Christus oves suas leniter pascit, nunquam ab ipsis recedens secundum promissionem qua se obligavit his verbis: **Ubi duo vel tres congregati fuerint in nomine meo, illuc sum in medio eorum¹⁷**; et rursum: **Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi¹⁸** Eos autem qui contra ovile suum variis temporibus insurgunt, ipse rursum latente atque invisibili potestate invadit atque castigat in virga ferrea, imo etiam superbiam eorum elationemque arrogantiæ, tanquam vasa testacea confringit; ita ut jam infiniti eorum ob divinitus immissa ab ipso flagella commoti ac percussi, gloriam Deo referant, et confiteantur impietates suas. **Tanquam vasa figuli confringes eos:** qui non perdendi ac consumendi causa conterit, sed reformandi. Hic est enim figuli scopus, cum vasa propria conterit, quando scilicet integrum adhuc et sanam materiam suam non ante igni traditam conservat. Hæc testificatur Jeremias

B C D

¹⁴ Dan. ii, 40. ¹⁵ Dan. viii, 7. ¹⁶ Psal. xxii, 1-3. ¹⁷ Matth. xviii, 20. ¹⁸ Matth. xxviii, 20.

propheta, dum quasi ex persona Dei sic loquitur: **A** Nunquid sicut figulus non potero vobis facere, dominus Israel, dicit Dominus¹⁹? id est, sic et lapsos reformare, ac rursus in pristinam formam restituere.

VERS. 10-12. Et nunc, reges, intelligite, eruditimi qui iudicatis terram. Servite Domino in timore, et exultate ei cum tremore. Apprehendite disciplinam, ne quando irascatur Dominus. Evangelicam videlicet legem exponit, inde translato sermone, principibus ac regibus, in virga ferrea pascendis; aitque: Heus! vos, gnari et intelligentes quanta potestas ejus sit qui a Patre accepit gentes in hereditatem, et qualis sit virga illa ferrea contra vos erecta, finem contra eum bellandi facite, sed potius accepta intelligentia, rationabili disciplinae vos instituendos tradite.

VERS. 13. Cum exarserit in brevi ira ejus: beati omnes qui confidunt in eo. Quod autem in Deo ira et furor non sint passiones, declaravit beatus Paulus his verbis: Secundum autem duritiam tuam et impaenitens cor, thesaurizas tibi iram in die iræ²⁰. Quèis significat, peccatorum punitionem vocari superorem et iram. Ipsi, inquit, Christo confidentes, qui per totum hunc psalmum prophetice prænuntiantur; non multo postea, brevis namque præsens vita est, beati reperientur. His autem verbis ea litteris consignat, quæ in primo psalmo deerant. Non sufficit enim in consilium impiorum non accedere, in via peccatorum non stare, et in lege meditari; at non frustra meditandum est, sed ex iis ad Christi cognitionem venire par est, in ejusdem partem atque hereditatem accedere, ac per fidem et opera ipsi considere. Cum itaque duorum horumce psalmorum una sit sententia, jure ii apud Hebreos conjuncti sunt.

ENARRATIO PSALMI III

Psalmus David, quando fugiebat a facie Absalom filii sui.

VERS. 1. Necessario tempus adnotat, ut dictis suis Regnorum historiam connectat, utque ediscamus, se post admissum cum uxore Uriæ peccatum, tantum retulisse penitentiaz fructum, ut rursum divino afflatus Spiritu psallaret. Historiam enim quæ rem in Uriam gestam respicit, consequitur rebellio Absalonis in patrem. Inde enim ab aliis exemplum sumatur resipiscientiæ, atque mutationis a pristinis malis in meliorem frugem; doctrinaque isthac erit sinceræ ad Deum conversionis. Aliasque proprium justorum est ærumnis affici; quamobrem ait Salvator: In mundo pressuram habebitis²¹; et angusta et arcta via est qua ducit ad vitam²².

VERS. 2-4. Domine, quid multiplicati sunt qui tribulant me? multi insurgunt adversum me. Multi

ungit̄ καὶ ἀκέραιον σώζῃ τοῦ κεραμέως τὴν οἰάπλατιν οὐδέπω πυρὶ προσωμηληκότα. Τούτοις δὲ μαρτυρεῖ καὶ ὁ μακάριος Ἱερεμίας ὁ προφήτης, λέγων ὡς ἐκ τοῦ Θεοῦ· Ἡ καθὼς ὁ κεραμεὺς, οὗτως οὐ δυνήσομαι τὸν ποιῆσαι ὑμῖν, οἶκος Ἰσραὴλ, λέγει Κύριος; τούτεστιν, οὕτω καὶ διαπεσόντας ἀναπλάσαι, καὶ πάλιν εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀποκαταστῆσαι.

Kai τὸν, βασιλεῖς, σύνετε, παιδεύθητε πάτετε οἱ κριτορεῖς τὴν γῆν. Δουλεύσατε τῷ Κύρῳ ἐτρόβῳ, καὶ ἀγαλλιάσθε αὐτῷ ἐτρόμφῳ. Δράξασθε παιδεῖας, μήποτε ὄργισθῇ Κύριος. Τῆς εὐαγγελικῆς δηλονότι νομοθεσίας. Ἐντεῦθεν μεταβατικῶς ὁ λόγος διδασκαλίαν ἔκτισται τοῖς ἀρχούσι καὶ τοῖς βασιλεῦσι, τοῖς ὑπὸ τῇ σιδηρῷ ράβδῳ ποιμανθησόμενοις, καὶ φησιν· δτι Γνῶντες, ὡς οὖτοι, καὶ συνόντες ὅποστι τις Β ἡ δύναμις τοῦ παρὰ τοῦ Πατρὸς εἰληφότος τὰ Εθνη κληρονομίαν, καὶ ὅποια τις τυγχάνει ἡ σιδηρᾶ ράβδος ἢ καθ' ὑμῶν ἐπεγειρομένη, παύσασθε πολεμοῦντες αὐτῷ· ἀπολαβόντες δὲ μᾶλλον σύνεσιν ἐπίδοτε ἑαυτούς τῇ λογικῇ παιδείᾳ.

"Οταν ἐκκαυθῇ ἐτράχαιρε στομός αὐτοῦ· μακάριοι πάτετε οἱ πεποιθότες ἐπ' αὐτῷ· "Οτι δὲ μὴ πάλιν Θεοῦ ὄργη καὶ θυμός, ὁ μακάριος ἐδήλωσε Παῦλος εἰπών· Κατὰ δὲ τὴν σκληρότερτα σου καὶ ἀμεταύρωτον καρδίαν, θησαυρίζεις ἐαυτῷ ὄργην ἐτρέψας δι' ὃν σημαίνει τὴν ἐφ' ἀμαρτιαῖς κόλασιν εἰρήσθαι θυμὸν καὶ ὄργην. Ἐπ' αὐτῷ δὲ, λέγει, πεποιθότες τῷ προφητευομένῳ Χριστῷ διὰ παντὸς τοῦ Φαλμοῦ, οἱ μικρὸν ὑστερον (βραχὺς γάρ ἄπας ὁ παρὼν βίος) εὑρεθήσονται μακάριοι. Τὸ δὲ λεῖπον τοῖς ἐν τῷ πρώτῳ ψαλμῷ διὰ τούτων ἀπέδωκεν. Οὐ γάρ ἀρκεῖ μόνον τὸ μὴ πορεύεσθαι ἐν βουλῇ ἀσεβῶν, οὐδὲ τὸ μὴ στῆναι ἐν ὅδῷ ἀμαρτωλῶν καὶ μελετᾶν ἐν τῷ νόμῳ· ἀλλὰ γάρ δὴ καὶ μὴ διακενῆς μελετᾶν, ἀλλὰ γνῶναι Χριστὸν ἐξ αὐτῶν, καὶ τῆς αὐτοῦ γενέσθαι μερίδος τε καὶ κληρονομίας, καὶ διὰ πίστεως καὶ ἔργων ἐπ' αὐτῷ πεποιθέναι. Εἰκότως ἄρα, μᾶς οὖσης τῆς διανοίας, συνημμένοι παρ' Ἐβραϊοῖς εἰσὶν οἱ δύο φαλμοί.

ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΤΟΥ ΨΑΛΜΟΥ Γ'.

Ψαλμὸς τῷ Δαυὶδ, ὅποτε ἀπεδίδρασκεν ἀπὸ προσώπου Ἀβεσταλῶμ τοῦ νιῶν αὐτοῦ.

'Αναγκαῖς τὸν καιρὸν ἐπισημειοῦται, ὡς ἀν ἐφαρμόσοι μὲν τοῖς λεγομένοις τὴν ἀπὸ τῶν Βασιλεῶν Διατορίαν, καὶ ὡς ἀν μάθοιμεν, δτι, μετὰ τὸ ἔξαμαρτῆσαι εἰς τὴν τοῦ Οὐρίου, τοσοῦτον εἰσηγήκατο μετανοίας καρπὸν, ὡς πάλιν ἐν θείῳ Πνεύματι ψάλλειν. "Ἐπειτα γάρ τῇ κατὰ τὸν Οὐρίαν ιστορίᾳ τὸν Ἀβεσταλῶμ κατὰ τοῦ πατρὸς ἐπανάστασις. Γένοιτο δὲ ἐκ τούτων καὶ ἐτέροις τροπῇ τῆς ἀπὸ προτέρων κακῶν ἐπὶ τὰ κρείττω μεταβολῆς, διδασκαλία τε γνησίας πρὸς τὸν Θεὸν ἐπιστροφῆς. Καὶ ἀλλως δὲ ἰδιον δικαίων ἐστι τὸ θλίβεσθαι· διὸ καὶ δὲ Σωτήρ φησιν· 'Ἐτ τῷ κόσμῳ θλίψιν ἔχετε· καὶ στενὴ καὶ τεθλιψμένη ἔστε τῇ σόδες ἡ ἀπάργοντα εἰς τὴν ζωήν.

Κύριε, τὸ ἐπιληθύνθοσαρ οἱ θλίβοντές με; Πολλοὶ ἐπανίσταται ἐπ' ἐμέ· πολλοὶ λέγουσι· τῇ

¹⁹ Jerem. xviii, 6. ²⁰ Rom. ii, 5. ²¹ Joan. xvi, 33. ²² Matth. vii, 14.

ψυχῆ μου· Οὐκ ἔστι σωτηρία αὐτῷ ἐτῷ Θεῷ A αὐτοῦ. Σὺ δέ, Κύριε, ἀντιληπτώρ μου εἶ, δόξα μου, καὶ ὑψώ τὴν κεφαλήν μου. Πάντας διωγμοὺς χρή προσδοκήν τοὺς κατὰ Θεὸν ἔζην προηρημένους. Ἐπει ταῦτα τὸν Ἀπόστολον· Πάντες οἱ θέλοντες ζῆτε εὐσεβῶς ἐτῷ Χριστῷ Ἰησοῦ διωχθήσονται. Ἀλλά ἐν πᾶσι προστήξει τῇ δεινᾷ καρτερῶς ὑπομένειν· ἐπει μηδὲ πρὸς δλίγον ἔστιν ἡμῖν διάγων, μηδὲ πρὸς μικροὺς, ἀλλὰ πρὸς πλειόνας καὶ μεγάλους, οὐ μόνον τοὺς ἐν ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀνθράκους ἔχθρούς. Καὶ κατὰ τὸ φῆτὸν δὲ, Δαυὶδ, ἐκ νέας τῇκαίς ὑπὸ τοῦ Σαούλ πολεμηθεὶς, καὶ μετὰ ταῦτα ὑπὸ μυρίων ἀλλων, καὶ τέλος ὑπὸ τοῦ ιεοῦ τῆς βασιλείας ἐλαυνόμενος καὶ φεύγων, ταῦτα κατὰ τὸν καιρὸν τῆς φυγῆς ἐλεγεν. Ἐχθρῶν δὲ ἔστι τὸ ἀπεμπολεῖν καὶ ἐπανίστασθαι τοῖς κακοῖς τῶν δι' ἐναντίας· διόπερ καὶ τῷ Δαυὶδ ἡμαρτηκότι ἐπὶ τῆς τοῦ Οὐρίου πολλὸν ἐπανίσταντο ἐπιχαιρεσίκακοι ἔχθροι τινες. Πάλαι καὶ ἐπὶ μαχροῦ διὰ φθόνου ὑψοῦται κεφαλὴ τοῦ κατὰ σῶμα μεγεθισμένου, παρὰ τὰς τῶν ὑποδεεστέρων κεφαλάς κάτω κειμένας. Οὕτω διαναστάσης τῆς τοῦ μακαρίου φυχῆς καὶ εἰς ἐπίδοσιν ἀνασθρηκυτας τοῦ ὡς ἐν φυχαῖς μεγέθους, ἡ κεφαλὴ ὑψοῦται Θεοῦ συνεργοῦντος αὐτῇ καὶ πρὸς ἑαυτὸν εἰς οὐρανὸν ἀνάγοντος, τὸν ἐμπαρέχοντα αὐτὸν τῇ πρὸς τὸ ἀνωτάτω ἀκολουθίᾳ. Ἐπει δὲ πολλῷ πλέον τῆς προσιρέστεως τῆς τάνθρώπου χαρίζεται, νικῶν ἐν τῷ δωρεῖσθαι διεργέτης τὸν κατὰ δύναμιν ποιοῦντα τὸ καλόν· καὶ δὲ τοῦτο παντὸς καλοῦ τὴν αἰτίαν δι Παῦλος ἀνατιθεῖς τῷ Θεῷ φησιν· Οὐ τοῦ θέλοντος, οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεοῦντος Θεοῦ. Ὁ θεὸς μὲν ὅν καὶ ἡ ἀρετὴ μεγεθύνει, καὶ δι' ὀλῶν ἐπανεῖ ⁽¹⁾ τὴν τοῦ ἀγίου φυχῆν· κακία δὲ καὶ ἡ συνεργὸς ταῦτη ἔχθρα τοῖς ἀνθρώποις δύναμις, συστέλλει καὶ εἰς στενὸν συνάγει τὴν μή ἐπομένην Θεῦ, καὶ οὕτω θρακεῖα γίνεται καὶ κολοδή, ὥστε τῆς χύσεως τῆς κακίας ἐπιγινομένης εἰς τὸ μηδὲν, τὴν τοιαύτην φυχὴν λογισθῆναι κατὰ τὸν Ἡσαΐαν· οἱ γὰρ ἀμαρτάνοντες εἰς οὐδὲν ἐλογίσθησαν. Καὶ ὥστερ σωμάτων ἐλάχιστον ἐστιν δι χοῦς, οὗτως αἱ πάντη μοχθηραὶ φυχαὶ, ἐπὶ πολὺ σμικρυνθεῖσαι, εἰσὶν ὡς δι χοῦς δι ἐκρίπτει διατεμος. Κεφαλὴν δὲ τῆς φυχῆς νοητέον τὴν διανοητικὴν δύναμιν· ταῦτης γὰρ διαφέρουσαν οὐδὲ μέχρι ταῦτης ἐνυπονήσαι δυνατόν· εἰ γε καὶ τοῦ σώματος ἡ κεφαλὴ τιμωτέρα. Αὕτη τοινύν ἡ νοητικὴ δύναμις, τροπικώτερον κεφαλὴ λεχθεῖσα τῆς φυχῆς, οἵς μὲν διέωνται ἀνω βλέπουσα, οὐ μόνον τὴν γῆν, ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ σώματα ὑπερκύψασα, ὡς φθάνειν μέχρι θεοῦ. Πιρατηρήσον δὲ τριχῶς τῆς σχέσεως τοῦ Θεοῦ ὑμνουμένης ὑπὸ τοῦ λέγοντος τὴν τάξιν τοῦ πρώτου λεχθέντος, καὶ τοῦ ἔξιτος καὶ τοῦ λοιποῦ. Πρῶτον γάρ φησιν εἶναι τὸν Θεὸν ἀντιληπτορα αὐτοῦ, ἐπειτα δεξιν, ἐπειτα ὑψοῦντα τὴν κεφαλήν. Καὶ ἡμῖν ἀντιληπτωρ, καὶ τὸ διονομα δηλοῖ ἀντιλαμβανόμενον, ἵνα δύσῃ τε ἀπὸ πολλῶν θλιβόντων καὶ ἐπανισταμένων καὶ ἀπογινωσκόντων τὴν τοῦ λέγοντος ταῦτα σωτηρίαν.

B dicunt animæ meæ: *Nor est salus ipsi in Deo ejus.* Tu autem, Domine, susceptor meus es: gloria mea et exaltans caput meum. Persecutiones exspectare oportet omnes qui secundum Deum vivere constituerint. Siquidem ut ait Apostolus: *Omnis qui pie volunt vivere in Christo Jesu persecutionem patientur*⁽²⁾. At in omnibus par est gravia fortiter ferre: quandoquidem neque ad breve tempus, neque adversus paucos certamen nobis est; sed contra multos ac fortis, non solum homines, sed etiam invisibilis inimicos. Et ut ad rem propositam veniatur, David a juventute sua per Saulem bello impetratus, ac deinceps a sexcentis aliis, demumque a filio pulsus regno, atque fugatus, hæc tempore fugæ dicebat. Inimicorum autem proprium est, irruere atque insurgere in hostes, dum in mala inciderunt. Quamobrem post peccatum Davidis cum uxore Uriæ, multi in eum, ex iis scilicet qui alienis gaudebant malis, insurrexerunt. Jamdiu enim et a longis retro temporibus per invidiam exaltatur caput ejus, qui secundum corpus ad majora evehitur, et imminent capitibus insimorum, que deorsum inclinantur. Eodem modo dum beati viri anima crescit, et ad altiore, qualis animabus competit, magnitudinis gradum evehitur, Deo videlicet juvante et ad se in cælum evehente eum qui sese præbet ad supernaducendum. Quoniam vero, munificus cum sit, multo plura homini præbet quam ipse vel voto assequatur, superatque donis suis eum, qui pro viribus bonum operatur; ideo omnis boni causam Deo adscribens Paulus ait: *Non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei*⁽³⁾. Deus igitur atque virtus sancti viri animam incremente donant, et omnino ad altiora evehunt: malignitas autem ejusque adjutrix inimica hominibus potestas contrahit, in angustumque redigit animam Deo non obsequenter; atque ita minuitur, et, ut ita dicam, decuratur; ut inundante malitia, hujusmodi anima, secundum Isaiam, pro nihilo reputetur: peccatores namque pro nihilo habentur. Ac quemadmodum omnium corporum minimum pulvis est; ita animæ improbae multum imminutæ, sunt *tanquam pulvis quem projicit ventus*. Caput autem animæ aestimanda est intelligendi vis: nihil enim ea præstantius vel cogitare licet; siquidem et caput corpori antecellit. Hæc igitur intelligendi vis, quæ tropo quadam caput animæ dicitur, in quibusdam sursum erigitur, dum superne respicit, atque non modo terram, sed omnia eliam corpora transcendit, ita ut usque ad Deum perveniat. Observandum autem est, Deum hic triplici modo celebrari, ac primo, dehinc secundo, demum tertio ordine exprimi. Ait enim primo Deum esse susceptorem suum, deinde gloriam, denique exaltantem caput. Cur autem susceptor sive patronus sit, vel ipso nomine deprehenditur: quia patrocinatur, ut liberet a multis mala

⁽¹⁾ II Tim. iii, 12. ⁽²⁾ Rom. ix, 16.

⁽³⁾ Ier. ἐπαξιρι.

inferentibus, insurgentibus et ad desperationem A salutis inducentibus eum qui talia fatur. Postquam susceptorem dixit, sequitur, gloria : prius suscepit Deus, deinde gloria afficit, denum gloria affecti caput exaltat. Nam si consurrexit cum Christo, et quæ sursum sunt sapit, non quæ super terram, exaltabitur caput ejus a Domino, qui est Verbum, et gloria ejus qui se recipit, quam a solo [Christo] expetit, quisquis gloriam non accipit ab homine. Quonodo autem exaltatum sit Davidis caput probe intelliges, si animadvertis, Davidis nomen per universum orbem et in omnibus gentibus propter Christum Dei Filium, ex semine ejus secundum carnem ortum, celebrari. Non tanta enim gloria affectus, neque ita exaltatus est, cum inter homines versaretur, et solum Israelis regnum obliteraret, maximeque post Absalonis rebellionem, illatumque bellum, quanta exornatus est gloria per adventum.

VERS. 5. *Voce mea ad Dominum clamavi, et exaudiuit me de monte sancto ejus. Hunc montem menorat precedens psalmus cum ait : Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus. Christus autem erat qui sic loquebatur ; at nunc David, se a Christo de monte sancto ejus exaudiendum testificatur. Quem porro exauditurum se dicit, nisi Dominum qui constitutus est rex super Sion montem sanctum ejus ? Per hunc enim solum credebat se remissionem consecuturum ; eunidemque esse gloriam suam, et exaltantein caput suum. Cum igitur diserte prænuntiasset se gloria afficiendum, et caput suum exaltandum esse ; quandonam id sibi contigerit jam declarat his verbis : Voce mea ad Dominum clamavi, et exaudiuit me de monte sancto suo.*

VERS. 6. *Ego dormivi et soporatus sum, exsurrexi quia Dominus suscipiet me. Futura hic, tanquam præterita vaticinatur; sicut enim in secundo psalmo dictum est : Quare fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania? Astiterunt et convenerunt adversus Dominum et adversus Christum ejus : et hæc tamen de futuro intelligebantur ; eadem ratione jam illud : Ego dormivi et soporatus sum, propheticæ dictum est, videlicet, dormiam, soporabor et exsurgam, quoniam tu, Domine, susceptor meus es, gloria mea, et exaltans caput meum. Illic enim tempus significat, quo sibi hæc obventura sunt : postquam dormierit, inquit, exsurgent, quoniam Dominus suscipiet eum. Per dormitionem enim mortem significat, secundum quam hæc sibi futura vaticinatur : idque refert ad tempus vitæ Salvatoris, qua peracta terminum prophetia consecuta est ; quando scilicet Filius hominis Christus ad infernum usque descendit, et captivorum, qui exitum exspectabant, Salvator monstratus est ; ita ut resurrectionis ejus ex mortuis tempore multa corpora sanctorum qui dormierant una cum ipso revixerint, in quæ verisimile est suis animam*

Εξῆς δὲ τῷ ἀντιληπτορὶ τὸ δόξα ἐστιν πρότερον γάρ ἀντιλαμβάνεται ὁ Θεὸς, εἰτα δοξάζει καὶ ἔξις ὑψοῦ τοῦ δεδοξασμένου τὴν κεφαλήν. Εἰ γάρ συντρέθη Χριστῷ, καὶ τὰ ἄνω φρονεῖ, οὐ τὸ ἐπί τῆς γῆς, ὑψωθήσεται αὐτοῦ ἡ κεφαλὴ ἀπὸ τοῦ Κυρίου, διὸ ἐστιν δὲ Λόγος, δόξα ὡν τοῦ χωρῆσαντος αὐτὸν, ἃν ἀπὸ τοῦ μόνου ἔξηγεται ὁ μὴ λαμβάνων δόξαν παρὰ ἀνθρώπου. “Οὐπος δὲ ὑψώθη τοῦ Δαυΐδος ἡ κεφαλὴ, νοήσεις ἐπιστήσας, ὡς καθ' ὅλης τῆς τῶν ἀνθρώπων οἰκουμένης καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσσι τὸ τοῦ Δαυΐδος βεβότεαι δινομα, διὰ τὸν ἐκ σπέρματος αὐτοῦ κατὰ σάρκα γενέμενον Χριστὸν τὸν τοῦ Θεοῦ Γιόν, οὐχ οὕτως γάρ ἐν ἀνθρώποις ὥν, καὶ μόνου τοῦ Ἰσραὴλ βασιλεύων, δεδοξαστο καὶ ὑψωτο, καὶ μάλιστα μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Ἀβεσταλῶμ τὴν κατ' αὐτοῦ γενομένην, ὡς διὰ τῆς σωτηρίου θεοφανείας ἐκ σπέρματος αὐτοῦ προελθούσης κατὰ σάρκα.

B salutarem Dei ex semine ejus secundum carnem ad-

C φωρῇ μου πρὸς Κύριον ἐκέκραξα, καὶ ἐπήκουος μου ἐξ δρους ἀγίου αὐτοῦ. Τοῦ δρους ἐμνημόνευσε τούτου καὶ ὁ πρὸ τούτου φαλάρος, ἐν οἷς ἐλέγεν. ‘Ἐγὼ δὲ κατεστάθηρ βασιλεὺς ὑπὸ αὐτοῦ ἐπὶ Σιών δρος τὸ ἄριον αὐτοῦ.’ Ἡν δὲ καὶ διέγων ἐν ἐκείνοις ταῦτα δὲ Χριστὸς· καὶ νῦν τοιχαρούν ἐπακούσεσθαι αὐτοῦ φησιν δὲ Δαυΐδος ἐξ δρους ἀγίου αὐτοῦ. Τίνα δὲ ἐπακούσεσθαι αὐτοῦ, ἀλλ’ ἢ τὸν Κύριον τὸν καταστάντα βασιλέα ἐπὶ Σιών δρος τὸ ἄριον αὐτοῦ ; Διὰ τούτου γάρ μόνου ἀφέσεως τεύξεσθαι πεπίστευκεν, αὐτὸν δὲ εἶναι δόξαν αὐτοῦ, καὶ τὸν ὑψοῦντα τὴν κεφαλήν αὐτοῦ. Σφέδρα τοίνυν προειπὼν δοξασθήσεσθαι καὶ ὑψωθήσεσθαι τὴν ἑαυτοῦ κεφαλήν, ὀπόθεν ὑπῆρξεν αὐτῷ τούτο διδάσκει λέγων· Φωρῇ μου πρὸς Κύριον ἐκέκραξα, καὶ ἐπήκουος μου ἐξ δρους ἀγίου αὐτοῦ.

D ‘Ἐγὼ ἐκοιμήθηρ καὶ ὑπρωσα, ἐξηγρέθηρ δὲτι Κύριος ἀντιληφθεὶται μου. Τὰ μέλλοντα ἐν τούτοις ὡς παρφηκότα θεσπίζειν ὡς γάρ ἐν τῷ δευτέρῳ ἐλέγετο. ‘Ιτα τι ἐξρύσακαν ἐθρη, καὶ λαοὶ ἐμελέτησαν κερά ; Παρέστησαν καὶ συνέστησαν κατὰ τὸν Κυρίου καὶ κατὰ τὸν Χριστὸν αὐτοῦ, ταῦτα τε ἐνοεῖτο μελλητικῶς· οὕτω καὶ νῦν τὸ, ‘Ἐγὼ ἐκοιμήθηρ καὶ ὑπρωσα, προφητεικῶς εἰρηται, ἀντὶ τοῦ, Κοιμηθήσομαι καὶ ὑπρώσω, καὶ ἐξηγρέθησομαι· δὲτι σὺ Κύριος ἀντιληφθεὶται αὐτοῦ. Κοιμησίν δὲ σημαίνει τὸν θάνατον, μετ' ὃν ταῦτα ἐσεσθαις περὶ αὐτοῦ προφητεύει, ἀναπέμπων ἐπὶ τὸν χρόνον τῆς τοῦ Σωτῆρος παρουσίας, μετ' ὃν τέλοις ἔτυχεν ἡ προφητεία· διτε καὶ μέχρις ἔδου καταδέξας δὲ τίνεις τοῦ ἀνθρώπου δὲ Χριστὸς, καὶ τῶν ἐκεῖ προσδοκώντων ἐφιξίν Σωτὴρ ἐπεδείχθη, ὡς ἄμα τῇ αὐτοῦ ἐκ νεκρῶν ἀναστάσει πολλὰ σώματα τῶν ἀγίων τῶν κεκοιμημένων συναναστῆναι αὐτῷ, ἐν οἷς εἰκός εἰναι καὶ τὴν τοῦ Δαυΐδος ψυχήν. Θαρσῶν δὲ τῇ δυνάμει τῆς ἀναστάσεως τοῦ

Σωτῆρος, δι' ἡς ἡμελλε καὶ αὐτὸς κοιμηθεὶς ἔξε- γερθῆσεσθαι, φησίν·

Οὐ φοβηθήσομαι ἀπὸ μυριάδων λαῶν τῶν κύκλων συνεπιτιθεμένων μοι. Προεώρα γάρ ὅτι μυριάδες ἀντικειμένων δυνάμεων βουλήσονται ἐπισχεῖν τὴν τῶν ἄγιων ἀναβίωσιν, διεφθονούμεναι τῇ αὐτῶν σωτηρίᾳ· ὡν ἐγώ, φησίν, λόγον οὐδένα ποιήσομαι, θερόν τῷ ὑπερεπιστῆ μου, τῷ τοῦ θανάτου νικητῇ· δι' ὃ δὴ θύρας χαλκάς συντρίψας καὶ μοχλοὺς στόργηρούς συνθλάσας, τὰς ἐξ αἰώνος ἀποκεκλεισμένας τοῦ θανάτου πύλας ἀνέψευτα· ὅδον τε ἀναστάσεως παρέσχε τοῖς αὐτόθι γνωρίμοις αὐτοῦ, ὡν εἰς αὐτῶν ἦν δ' ασυῖδ. Διὸ ἐν ἐπέριψι φαλμῷ ἐλεγεν· Ἐγγύωριςά μου ἔδους ζωῆς· πληρώσεις με εὐχροσύνης μετά τοῦ προσώπου σου.

'Αράστα, Κύριε, σῶσόν με, δ' Θεός μου. "Οτι σὺ ἐπάταξας πάντας τοὺς ἔχθραντος μοι ματαίως· οδόντας ἀμαρτωλῶν συνέτριψας. Τοῦ Κυρίου ή σωτηρία, καὶ ἐπὶ τὸν λαόν σου ή εὐλογία σου. Πιστεύσας τῇ προγνώσει τῆς γενησομένης αὐτῷ μετὰ τὴν κοίμησιν τουτέστι τοῦ θανάτου διὰ τῆς σωτηρίου χάριτος καὶ εὐεργεσίας· διτε οὐκ ἀλλας ἔσται η σὺν τῇ αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος ἀναστάσει, ἀκολούθως εὑνέχεται ἐπιταχῦνας τοῦ Κυρίου τὴν ἀνάστασιν, ὅπως δι' αὐτῆς τύχῃ καὶ αὐτὸς τῆς σωτηρίας· διό φησιν· Ἀράστα, Κύριε, σῶσόν με, δ' Θεός μου. Νικητὴν δὲ τὸν Σωτῆρα εἰδὼς πάντων τῶν ἐπιβουλῶν τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους, δαιμόνων πονηρῶν καὶ δυνάμεων ἀντικειμένων, φησίν· "Οτι σὺ ἐπάταξας πάντας τοὺς ἔχθραντος μοι ματαίως. Οὐτωςδέ Ἐβραῖκόν (1) οὐκ ἔχει, ματαίως, ἀλλὰ, σιαγόρα· οἱ δὲ Ἐβδομήκοντα, ματαίως, ἔξιδωκαν, η κατὰ τὰ ἀρχαῖα ἀντίγραφα ἐτέρως ἐσχηκότα, καθά φασι τινες τῶν Ἐβραίων, η τῆς λέξεως τὸ εὐτελὲς ἀποφεύγοντες. Οἶονει δὲ κοιμώμενον δεικνύντος τὸν Θεόν, ὅτε πειρας ἔνεκα παρέδωκεν ἡμᾶς ταῖς ἀντικειμέναις δυνάμεσι, διανίστησιν αὐτόν. Τάχα δὲ καὶ ὅτε τὸν Σωτῆρα ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν, ἐκάθευδεν αὐτῷ δ' Πατήρ· Ἀνίσταται δὲ σώζων αὐτὸν πατάσσων αὐτοῦ τοὺς ἔχθρους, η τοὺς λοιδαίους, η τοὺς νοητοὺς ἀλόγως ἔχθραντας. Μετὰ γάρ τῶν μισούντων διηγός ἔστιν εἰρηνικός, ἀγαπῶν τοὺς ἔχθρους· ἀνθρώπιντερον δ μὴ ματαίως ἔχθραντων ἀμύνεσθαι θέλει· θεοσεβέστερον δὲ διὰ τὸ ἀληθεύειν. "Ἐφη γάρ δ' Παῦλος· Ἐχθρός ὑμῖν τέτοια ἀληθεύειν (2) ὑμῖν· Ὁπαῖον καὶ ἐν Ψαλμοῖς τὸ, Οὐχὶ τοὺς μισοῦντάς σε, Κύριε, ἐμίσησα; Ἄλλ' οὐκ ἐπιβουλευτικὴν ἔχθραν νοητόν, ἀλλὰ κωλυτικὴν, χεομένης κακίας; εἰς πολλούς. Δι' ἔαντοῦ γάρ η καὶ δι' ἀλλού χρή τὴν δυνατήν προσάγοντα βοήθειαν θεραπεύειν· η τὸ τελευταῖον εὔχεσθαι περὶ τοῦ κωλασθῆναι τὴν μοχθηράν ἔξιν, ἢ οὐν ἔκριζωθῆναι ἀπὸ τοῦ ἔχοντος· οὐ διδαχτικὸν καὶ τὸ, Προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων, καὶ τὸ, Ἄγαπᾶτε τοὺς ἔχθρους ὑμῶν. Ο δὲ μὴ φῦλος ἀγαπῶν, καὶ περὶ τὸ καλῶς γενέσθαι αὐτῷ

A Davidis. Fidens autem virtuti resurrectionis Salvatoris, per quam et ipse dormiens suscitandus erat, ait:

VERS. 7. *Non timebo millia populi circumdantis me.* Prævidebat enim multa sore adversariorum potestatum millia, quæ sanctorum resurrectionem, eorum saluti invidentes, interpellare vellent: quos ego, inquit, nihil faciam, confisus propugnatori meo, mortis victori; qui contritis æreis foribus vectibusque ferreis contractis, occlusas a sæculo portas mortis aperuit, notisque suis ibi degentibus, e quorum numero David erat, ad resurrectionem viam paravit. Quamobrem in alio psalmo dixit: *Notas mihi fecisti vias vitæ: adimplebis me lætitia cum vultu tuo* ²¹.

B

VERS. 8. *Exsurge, Domine, salvum me fac, Deus meus.* Quoniam tu percussisti omnes adversantes mihi sine causa, dentes peccatorum contrivisti. Domini est salus, et super populum tuum benedictio tua. Cum prospiceret salutem sibi, post dormitionem sive obitum, salutari gratia atque beneficio conferendam, ipsique fidem haberet; certus hanc nonnisi in resurrectione Salvatoris posse sibi obvenire, consequenter precatur accelerari Domini resurrectionem, ut per eam et ipse salutem consequatur. Quamobrem ait: *Exsurge, Domine, salvum me fac, Deus meus:* gnarusque futurum Salvatorem omnium generis humani insidiarum, dæmonum item et adversariorum potestatum victorem, ait: *Quoniam tu percussisti omnes adversantes mihi sine causa.* Hebraicum exemplar non sic habet, *sine causa*, sed, *in maxillam*; Septuaginta vero Interpretes, *sine causa*, ediderunt, sive quia vetustiora exemplaria variabant, ut quidam Hebræorum testificantur: sive ut a vocis vilitate declinarent. Deum vero quasi tum dormientem adumbrans, cum tentandi causa adversariis nos potestatibus tradidit, ipsum a somno excitat. Et fortassis etiam tunc Pater dormierit, cum Salvatorem nostrum pro nobis omnibus tradidit: excitatur autem ut salutem ipsi conferat, percutiatque inimicos ejus, cum Judæos, tum intelligibiles hostes, qui sine causa ipsum oderunt. Nam vel cum iis qui se odio habent vir sanctus pacificus est, inimicosque diligit: humanius autem sentit qui cum non sine causa alicui inimicus sit, ultionem expedit: religiosius perro veri dicendi causa [tales inimicisque suspiciuntur.] Ait enim Paulus: *Inimicus vobis factus sum verum dicens*²²: quale etiam in Psalmis illud est: *Nonne qui oderunt te, Domine, oderam*²³? At non insidiantem inimicitiam hic intelligas velim, sed impedientem; malitia scilicet in multis diffusa. Sui namque vel etiam alterius causa collendus observandusque est qui auxilium præstat; sive demum precandum est, ut de improbo affectu

²¹ Psal. xv, 10. ²² Galat. iv, 16. ²³ Psal. cxxxviii, 21.

(1) In Hebraico legitur, ηλι quod est maxilla.

(2) Forte legendum ἀληθευων. Ed. 17.

ultio sumatur; vel ut radicitus tollatur ab eo qui A sic affectus est. Quam rem docet illud: *Precamini pro iis qui vos molestia afficiunt*²⁷; et illud: *Diligite inimicos vestros*²⁸. Qui porro non leviter amat, procurat etiam ut inimicis bene contingat. Insuperque illud in septimo psalmo dictum: *Si reddidi retribuentibus mihi mala, decideram merito ab inimicis meis inanis*²⁹, perspicue docet neminem odio habendum esse. Cur itaque dictum est: *Nonne qui oderunt te, Domine, oderam*³⁰? Imo potius quis adeo impius, ut eum odio habeat, quem Deum arbitratur? Qui igitur Christum odio habent ac detestantur, Deum oderunt: nam, *qui me recipit, inquit, recipit eum qui me misit*³¹; et, *qui confiteretur Filium, et Patrem habet*³², ac vice versa, *qui Filium odit, odit et Patrem*³³. Quisquis vero peccat, odit Deum: odit quippe sapientiam justitiamque, scilicet Christum. Ecquid mirum? quando se ipse peccator odit. Nam, ex Salomone, *qui deserit disciplinam, odit seipsum*³⁴. Itaque qui odit eos qui Deum oderunt, omnes, exceptis sane viris prudentibus ac religiosis, odio habebit; imo seipsum peccantem. Neque sane putandum, animalia esse quæ Deum oderunt: sed mala ipsa hominibus obvenientia, qualis est malitia, [Dei odium pariunt.] Ipseque injustus, quatenus injustus est, Deum odit; id agente malitia quæ inest eidem: atque hæc vitia, utpote inimica, perosa oportet esse potius quam zos ipsos. Sane ut a perfectione prodeunt justitia et temperantia, ita odium hujusmodi eodem ex fonte procedit. Quisquis ergo odio aliquem habet, temere ac vane odit: quod nobis probandum incombuit; hujusmodi item illud est, *odio habuerunt me gratias*³⁵.

Eorum vero causa qui superius dixerant animæ C ejus, *non est salus ipsi in Deo ejus, nunc ait, Denteo peccatorum contrivisti, hoc est, sermones et blasphema dicta adversum me prolata abstulisti; imo vero, eos qui talia adversum me spargebant, impios homines alienis malis gaudentes, contrivisti, vocesque eorum confundisti. Neque mihi uni post obitum, sed etiam universo, qui tuus futurus erat, populo resurrectionem parasti. Observandum autem est, loco illius vocis, *salus*, Hebraicam usurpatam esse vocem, quæ nomen Jesu exprimit: atque totius psalmi terminum, duo capita doctrinæ complecti; nimirum virtutem Domini salutarem esse; ipsumque populo suo, qui per ipsum salutem consecutus est, benedictionem impertiturum. Benedictio autem spiritualis prorsus est, ex hoc D Apostoli dicto: *Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali in cœlestibus in Christo*³⁶. Proinde in Christi ortu Josepho dictum fuit ab angelo: *Et vocabis nomen ejus Iesum, ipse enim salvum faciet populum suum*³⁷, qui etiam populi, beati vocantur. Hæc speculationis more dicta sunt. Protest etiam dici isthæc, quæ tamen prophetice a Davide prænuntiata fuerant, ad litteram impleta suis illo tempore ac rerum conditione, cum filius*

²⁷ Luc. vi., 28. ²⁸ Matth. v., 44. ²⁹ Psal. vii., 8.
³⁰ Joan. xv., 23. ³¹ Prov. xv., 32. ³² Psal. xxxiv., 19.

(1) Hebraica vox est: πυτων.

A συνεργεῖ, καὶ τὸ ἐν ἑδόμῳ δὲ φαλμῷ λεγόμενον. Εἰ ἀταπέδωκα τοῖς ἀταποδιδοῦσι μοι κακὰ, ἀποπέσοιμι ἄρα ἀπὸ τῶν ἔχθρῶν μου κενὸς, σαφῶς διδάσκει μηδένα μισεῖν. Πῶς οὖν εἰρηται· Οὐχὶ τὸν μισοῦντάς σε, Κύριε, ἐμίσησα; Μᾶλλον δὲ τίς ἐστιν οὕτως ἀθεος, ὃς μισεῖν δὲν ἡγεῖται Θεόν; Δῆλον οὖν, ὃς οἱ μισοῦντες καὶ καταθεματίζοντες Ἰησοῦν μισοῦντι τὸν Θεόν· Ό γάρ ἐμὲ, φησι, δεχόμενος δέχεται τὸν ἀποστελλαρτά με· καὶ, Ό δρυλογῶν τὸν Υἱόν, καὶ τὸν Πατέρα ἔχει· οὐκοῦν καὶ σὺ μισῶ τὸν Υἱόν, καὶ τὸν Πατέρα μισεῖς. Καὶ πᾶς δὲ ἀμαρτάνων μισεῖ τὸν Θεόν· μισεῖ γάρ σοφίαν καὶ δικαιοσύνην, ἀπερ ἐστὶ Χριστός. Καὶ τι θαυμαστὸν, διπού ξανθὸν δὲ ἀμαρτάνων μισεῖ; Κατὰ γάρ Σολομῶντα· Ό ἀπωθούμενος παιδειαν μισεῖ ἐσαντόν. Οὐκοῦν δὲ μισῶν τοὺς μισοῦντας τὸν Θεόν πλήν λογίων τῶν εὐσεβεστάτων πάντας μισήσει καὶ ξανθὸν ἀμαρτάνοντα. Άστε οὐ ζῶν νομιστέον τὰ μισοῦντα τὸν Θεόν, ἀλλὰ τοῖς λογικοῖς κακά συμβεβηκότα, οἷον τῇ ἀδικίᾳ· καὶ δὲ δικοῖς καθὸ δικοῖς μισεῖ τὸν Θεόν, τῆς ἐν αὐτῷ ἀδικίας τοῦτο ποιούσης. Καὶ δεῖ ταῦτα μισεῖν ἔχθρας τυγχάνοντα προηγουμένως ἡμῶν. Καὶ ὥσπερ ἀπὸ τελείότητος ἔρχεται δικαιούντη καὶ σωφροσύνη, οὗτω καὶ τὸ τοιούνδε μίσος. Οὐκοῦν πᾶς ἔχθραίνων τινὶ ματίαις ἔχθραίνει· δὴ προβεκτο δεῖξαι. Τοιοῦτον ἔστι καὶ τὸ, Ἐμίσησάρ με δωρεάν.

Άλλὰ καὶ διὰ τοὺς ἀνωτέρω εἰρηκότας τῇ ψυχῇ αὐτοῦ, οὐκ ἔστι σωτηρία αὐτῷ ἐν τῷ Θεῷ αὐτοῦ, νῦν φησιν· Όδότας ἀμαρτωλῶν συνέτριψας, τουτέστι τοὺς λόγους καὶ τὰς κατ' ἐμοῦ βλασφημίας περιελας· ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς κατ' ἐμοῦ τὰ τοιαῦτα φθεγχαμένους, ἀσεβεῖς δυνατας καὶ ἐπιχαιρεσικάκους, συνέτριψας, καὶ τὰς φωνὰς αὐτῶν κατήσχυνας. Καὶ οὐ μόνον γε ἐμοὶ μετὰ τὸ κοιμηθῆναι καὶ ἀναστῆναι παρέσχου, ἀλλὰ καὶ παντὶ τῷ μέλλοντι χρηματίζειν σου λαῷ. Τηρητόν δὲ, μᾶς, ἀντὶ τοῦ Σωτῆρα, τῇ Ἐερακίῃ φωνῇ (1) τὸ τοῦ Ἰησοῦν δύομα παρείληπται· καὶ δὴ τὸ συμπέρασμα τοῦ παντὸς δύο περιέχει διδασκαλίας· διτὶ τε τῇ τοῦ Κυρίου δύναμις σωτήρις ἔστι, καὶ διτὶ αὐτὸς τῷ αὐτοῦ λαῷ, τῷ δὲ αὐτοῦ σεωστέμνῳ, τὴν εὐλογίαν παρέξει. Εὐλογία δὲ πάντως πνευματικὴ κατὰ τὸν Ἀπόστολον εἰπόντα· Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· δὲ εὐλογήσας ἡμᾶς ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πνευματικῇ ἐν τοῖς ἐπονταρίοις ἐν Χριστῷ. Ενθεν ἐπὶ τῆς τοῦ Σωτῆρος γενέσεως λέλεκται τῷ Ιωτὴρ ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου· Καὶ καλέσεις ἐδομα αὐτοῦ Ἰησοῦν· αὐτὸς γάρ σώσει τὸν λαόν, οὓς καὶ μακαρίους δὲ λόγος ἔφασκε. Ταῦτα μὲν οὖν τις κατὰ θεωρίαν τῶν προκειμένων. Εἴποι δὲν τις καὶ πρὸς λέξιν πεπληρωθσαὶ αὐτά· προλεγόντα μὲν ὑπὸ τοῦ Δαυΐδ προφητικῶς ἐν καιρῷ τῆς περ-

στάσεως, ὅπηνίκα δὲ υἱὸς ἐδίκωκεν αὐτὸν, ἐπὶ πέρας δὲ τριμένα μετ' οὐ πολὺ, διετὸν τῇ τοῦ πολέμου συμβολῇ πίπτει μὲν δὲ Ἀβεσσαλὼμ, πίπτουσι δὲ καὶ οἱ τὰ φύλα αὐτῷ φρονοῦντες· κρατεῖ δὲ ἡ τοῦ Δαυΐδ πρόρρησις ἡ φῆσασα· Ὄτι σὺ ἐπάταξας πάντας τοὺς ἔχθραις μοι μιταλῶς· ὀδότας ἀμαρτῶν συνέτριψας. Τοῦ Κυρίου η σωτηρία, καὶ ἐπὶ τὸν λαόν σου ἡ σύλογία σου. Ἐλέγετο γοῦν ταῦτα προφητειῶς, ὡς ἀνὴρ ἡδη τοῦ λαοῦ σεσωσμένου, καὶ ὑπὸ τοῦ Δαυΐδ γενημένου.

ΕΙΗΓΗΣΙΣ ΨΑΛΜΟΥ Δ^Δ.

(1) Εἰς τὸ τέλος ἐν ψαλμοῖς φθὴ τῷ Δαυΐδ.

Εἰς τὸ τέλος ἐν ὑμοῖς ψαλμὸς τῷ Δαυΐδ.

Μεταπέρ πάσης τέχνης καὶ ἐπιστήμης τέλος ἐστὸν (2). κατατηγεται τὸν μετερχόμενον· οὗτως πάσης λογικῆς φύσεως, τὸ ἐν Χριστῷ ζωοποιηθῆναι τέλος ἐστὸν, ὡς ἐν τῇ πρώτῃ πρὸς Κορινθίους ὁ Παῦλος φησι λέγων τῷ ἴδιῳ τάγματι· Δοκεῖ μη. εν ὑπογράφειν ἀπάντων, ὡς αἱ ἐκάστου ζωοποιουμένου πρὸς τὴν ἀξίαν μετὰ βασάνους. Ἡ καὶ τούτων χωρὶς ζωοποιήσας δὲ πάντας Χριστὸς ἐν ἀντῷ τοὺς τῷ Ἀδάμ ἀποθνήσκοντας βασιλεύει τῷ ζωοποιθέντω· ἐφ' δ παρεκάλει τοὺς συνιέντας ἡ εἰς τὸ τέλος ἐπιγραφῇ. Παντὶ δὲ ἀγωνιζομένῳ τέλος ἡ νίκη. Πολλαὶ μὲν οὖν αἱ κατὰ μέρος νίκαι, καὶ τέλος ἡ ποτὲ μὲν λέγοντος Παύλου· Ἐρ τούτοις πᾶσιν ὑπερικάμερ διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς· ποτὲ δὲ· Τὸν ἀγώνα τὸν καλὸν ἡγώνισμα, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πλοτινήρηκα· λοιπὸν ἀπόκειται μοι δὲ τῆς δικαιουστης στέφαρος, διὸ ἀποδώσει μοι δὲ Κύριος. Οἱ οὖν ἐπιγεγραμμένοι εἰς τὸ τέλος τῷ Δαυΐδ, τέλος καὶ νίκην ἀπαγγέλλουσι τοῦ Χριστοῦ λεγομένου Δαυΐδ· καὶ ἀντὶ τοῦ, εἰς τέλος, κατὰ τὸν Ἀκύλαν, νικοποιοῦν. Παντὶ γάρ νενικημένῳ περιποιήσεται νίκην. Ὅτῳ Χριστῷδ γάρ τις νικώμενος, τὴν κακίαν νενίκηκε, ταύτην ἔξαφαντες τῷ ὑποτετάχθαι Χριστῷ. Νικᾷ γάρ οὐκ ἄκοντας, ἀλλὰ πειθών ως λόγος Θεοῦ. Τοὺς δὲ τοιούτους ὑμίνοις ἡ ψαλμὸν, εἰς τὸν τίκον, Θεοδοτίων ἐπέγραψε· Σύμμαχος δὲ, ἐπιτικλους. Οὕτω δὲ νεκρὸν εὐλόγον, καὶ μὴ τῷ Δαυΐδ ὥστι ἐπιγεγραμμένοι, ἀλλ' εἰς τὸ τέλος τυχόν τῷ Ἀσάφ, ἡ τοῖς ντοῖς Κορὲ, τῷ τοὺς ἀγίους ἀναδεδέχθαι πάντας τὴν εἰκόνα Χριστοῦ. Τὸ δὲ ἐν ψαλμοῖς παρὰ τοῖς Ἐεδομήκοντα καὶ Ἀκύλας, (sic) σαφέστερον δὲ Σύμμαχος, διὰ ψαλτηρῶν ἔξεδωκε διδάσκοντα. τὴν φθὴν δὲ εἰρήσθαι. τὰ ψαλτήρια πλέων. έργανα δὲ ὃν δεῖται τὸ εἰς τὸ τέλος, ἡ δὲ ἐπιτικλος, ἡ τῷ νικοποιῷ, δὲ δηλοῦν διοικε καὶ τὸ εἰς τίκον ἐν ὑμοῖς παρὰ τῷ Θεοδοτίωνι. Αὕτη τοίνυν ἡ ὡδὴ, ἡ δὲ μελώδημα, ἡ ψαλμὸς τὴν εἰρημένην ἔχων ὑπόθεσιν ἐπαγγέλλεται ταύτην κοινώτερον μὲν ἐν τῷ προφήτῃ Δαυΐδ, μυστικώτερον δὲ τῷ Χριστῷ, τὸ πρόσωπον

A περsequeretur eum; sed ad terminum non multum postea deducta, cum in congressu prælii cecidit Absalom, ceciderunt pariter qui ejus partibus hærebant: obtinuitque prædictio illa Davidis: *Quoniam tu percussisti omnes adversantes mihi sine causa: dentes peccatorum contrivisti. Domini est salus, et super populum tuum benedictio tua.* Hæc itaque propheticæ dicta sunt, ac si populus jam salvus esset, et ad Davidis imperium reductus.

ENARRATIO PSALMI IV.

1. In finem in psalmis canticum David.

In finem in hymnis psalmus David.

B Sicut cujusvis artis ac scientiæ finis est, ut quisquis ipsam adit ad perfectionem deveniat; ita omnis rationalis naturæ finis est ut in Christo vitam accipiat, quemadmodum in prima ad Corinthios Epistola ait Paulus ²⁸. Singulis post cruciatus pro merito suo vivificatis. Postquam autem Christus omnes qui in Adamo mortui erant, in scipo vivificavit, regnat in vivificatos: ad quam rem homines intelligentia præditos evocat inscriptio, in finem. Omni autem prælianti finis victoria est. Multæ porro sunt singulatim acceptæ victoriae; quarum finem describit Paulus, modo dicens: *In his omnibus superamus propter eum qui dilexit nos* ²⁹; modo autem: *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi: in reliquo reposita est mihi corona justitiae, quam reddet mihi Dominus* ³⁰. Psalmi itaque, in finem ipsi David inscripti, finem prædicant ac victoriam Christi, qui David vocatur. Vice autem illius, in finem, secundum Aquilam, *victoris*, dicitur. Is enim cuiilibet victo victoriam tribuet. Nam quisquis a Christo vincitur, malitiam vincit, ipsamque de medio tollit, quia subiicitur Christo. Neque enim invitox vincit ille, sed suasione, utpote verbum Dei. Hujusmodi porro hymnos vel psalmos Theodotio, in *victoriam*, inscripsit; Symmachus, *triumphales*. Eademque ratione intelligendum est etiamsi non Davidi inscripti sint, sed forte in finem Asaph, aut filius Core, quia sancti omnes pro imagine Christi habentur. Illud autem in psalmis quod in LXX et in Aquila legitur, apertius Symmachus cum psalteriis edidit; docetque cum psalteriis canticum persolutum fuisse. Psalteria quippe instrumenta sunt, quibus illud in finem canitur, sive pro parte victoriae, sive *victori*: quod ipsum significare videtur illud in *victoriam* in hymnis apud Theodotionem. Hoc igitur canticum, vel melodia, sive psalmus, memoratum habens argumentum, victoriam pollicetur, ex vulgatiore sententia Davidi, secundum arcanam vero significationem, *Christo sanctorum*

* I Cor. xv, 22. ²⁸ Rom. viii, 37. ²⁹ II Tim. iv, 7, 8.

(1) Hebraica lectio est; ρωμῶν ποιεῖν καὶ πατεῖν: τοῦ οὐας sic ab Aquila exprimitur, τῷ νικοποιῷ ἐν ψαλμοῖς μελώδημα τῷ Δαυΐδ. A Symmacho autem, ἐπινίκιος διὰ ψαλτήρων φθὴ τῷ Δαυΐδ. A Theodotione, εἰς τὸ νίκος ἐν ὑμοῖς ψαλμὸς τῷ

Δαυΐδ. Theodotionis diversam affert Theodoreetus lectionem, nimirum, τῷ νικοποιῷ ἐν ὑμοῖς, etc., sed prior germana.

(2) Sic lacera sunt hæc in mss.

personam assumenti, ipsorumque ærumnas quasi proprias, necnon sanctorum dilatationes sibi ascribenti; sanctorum quippe vox illa est, *tribulationem patientes, sed non angustiati*⁴¹; converteuti autem eos qui gravi corde sunt, querentes vanitatem et loquentes mendacium. Melodia porro præter canticum videtur innuere mysticæ modulationis artificium: tunc si ad rectam intelligendi normam deducatur, est vitæ institutum ad Dei gloriam, cum doctrina sana verbisque ad aliorum utilitatum concinnatis.

VERS. 2. *Cum invocarem, exaudivit me Deus justitiæ meæ, in tribulatione dilatasti me.* Præcedens psalmus dictus est cum fugeret David a facie Absalonis filii sui; præsens vero videtur post illum enuntiatus, post partam scilicet de Absalone victoriam: quo gesto, triumphalem hymnum victoriam præbenti Deo consecrat, præsentem videlicet psalmum; quo suadetur nobis ut ne simus Dei erga nos beneficiorum immemores. Merito igitur in priori dicebat: *Domine, quid multiplicati sunt qui tribulant me*⁴²; in hoc autem, in *tribulatione dilatasti me.* Hæc sane loquitur de calamitate per Absalonem importata, in qua, cum Deum invocasset, propitium expertus est, et, cum propter populum et propter arcam Domini in ærumnis degeret, quietem ac *dilatationem*, cessante bello, ac profundissima pace se atque populum omnem excipiente, nactus est. Vèl fortassis hæc dicit occasione lapsus cum uxore Uriæ, rebellionis filii, et reliquarum omnium calamitatum quæ ipsum domi excepero. Cum enim propter hæc omnia sese afflictioni dedidisset, ad penitentiam et confessionem sese vertisset, et quasi certatum supplicium in se de peccato sumpsisset, justitiæ operibus fructibusque recte factorum optimis Deum propitiatus, bonam assecutus promissionem, qua permotus in præcedenti psalmo prophetice dixit: *Tu autem, Domine, susceptor meus es, gloria mea et exaltans caput meum*⁴³, ac cætera, quæ priori sermone allata sunt; consequenter in hisce declarat: *Cum invocarem, exaudivit me Deus justitiæ meæ, in tribulatione dilatasti me. Miserere mei, et exaudi orationem meam.* Et primum, exauditus cum invocaret Dominum, non erigitur (25), neque in segnientem cadit: sed statim, de futuro sollicitus, precur iterum, rogans Deum perpetuo sibi fore propitiū. Supplicat autem exaudiiri se ex misericordia, non ex debito. Etiamsi enim ipsi aderat aliquis justitiæ fructus; at ipsi non considerare se dicebat, sed Dei misericordiae et miserationibus.

VERS. 3. *Fili hominum, usquequo gravi corde, ut quid diligitis vanitatem et queritis mendacium?* Eos qui aggravata mente sunt, tardique ad verbum divinum audiendum, graves corde vocavit, sive eos qui conscientia improbi cogitationibus omusta essent. Quos verbo incessens ait: Usquequo in peccatis vestris perseverabis, cum festinandum ad

A τῶν ἁγίων ἀναλαμβάνοντι, τὰς δὲ θλίψεις αὐτῶν ἰδιοποιημένη φανή τῷ, Ἐν πατέρι θείοις μετονόμασθαι τὸν σενοχωρούμενον ἐπιστρέφοντι δὲ καὶ τοὺς δοσις τυγχάνουσι βαρυκάρδιοι, τοὺς τε ἀγαπῶντας τὰ μάταια καὶ ζητοῦντας τὸ φεῦδος. Τὸ δὲ μελώδημα παρὰ τὴν φόρην ἔστις δηλοῦν καὶ τὸ τοῦ μυστικοῦ ρυθμοῦ τεχνικὸν· κατὰ δὲ ἀναγωγὴν ὅρθην, πολιτεῖα πρὸς δόξαν Θεοῦ μετὰ δογμάτων ὑγῶν καὶ λόγων καὶ ἐπέροις ὧφελίμων.

B 'Ἐρ τῷ ἐπικαλεῖσθαι με, εἰσήκουσέ μου ὁ Θεὸς τῆς δικαιοσύνης μου, ἐν θλίψει ἐπιλάτυντάς με. 'Ο μὲν πρὸ τούτου φαλμὸς ἐλέγετο ἐν τῷ ἀποδιδράσκειν Διυῖδο ἀπὸ προσώπου Ἀθεσσαλῶμ τοῦ ιεροῦ αὐτοῦ· δὲ παρὸν ἔστιν εἶχεν ἐκείνην εἰρῆσθαι μετὰ τὴν κατὰ τοῦ Ἀθεσσαλῶμ νίκην· μεθ' ὅμοιον ἐπινίκιον τῷ νικοποιῷ Θεύν ἀνατίθησι τὸν παρόντα φαλμὸν, δι' οὐ καὶ τῆς πατειδούμεθα μὴ ἀμηνημονεῖν τῶν τοῦ Θεοῦ εἰς ἡμᾶς εὐεργεσιῶν. Εἰκότως οὖν ἐν μὲν τῷ πρὸ τούτου ἔλεγεν· Κύριε, τί ἐπιληθύνθοσαν οἱ θείοις ἡμέρας με; ἐν δὲ τούτῳ· 'Ἐρ θλίψει ἐπιλάτυντάς με. Λέγει δὲ ταῦτα περὶ τῆς κατὰ τὸν Ἀθεσσαλῶμ συμφορᾶς· καθ' ἣν τὸν Θεόν ἐπικαλεσάμενος, ἐτυχεν αὐτοῦ ἐπήκουον· καὶ γενόμενος ἐν θλίψει διὰ τὸν λαόν, καὶ τὴν κιβωτὸν τοῦ Θεοῦ, ἀνέσεως καὶ πλευτυσμοῦ τξιώθη, παυσαμένου μὲν τοῦ πολέμου, εἰρήνης δὲ βαθυτάτης διαλαβούσης αὐτὸν τε καὶ πάντα τὸν λαόν. 'Η ἀλλὰς λέγει ταῦτα ἐπὶ τοῦ πταίσματος τῆς τοῦ Οὐρίου, καὶ τῇ τοῦ ιεροῦ ἐπανάστασις, καὶ τὰ λοιπὰ πάντα τὰ κατὰ τὸν οἶκον κακὸν δὲ συμβέβηκεν αὐτῷ. 'Ἐπὶ τούτοις γάρ ἔστιν τοῦ κακοῦ, μετανοίᾳ τε καὶ ἔξομολογήσει ἔστιν τοῦ τιμωρησάμενος, ἔργοις τε δικαιοσύνης καὶ καρποὶς ἀγαθοὶς πάσῃς εὐποιίας τὸν Θεόν λασάμενος, καὶ τυχὸν ἐπαγγελίας ἀγαθῆς, δι' ἣν τῷ πρὸ τούτου φαλμῷ προφητικῶς ἔλεγε. Σὺ δὲ, Κύριε, ἀπτελήπτωρ μου εἰ, δόξα μου καὶ ὑψών τὴν κεφαλήν μου, καὶ τὰ λοιπὰ δσα παρίστη δ πρὸ τούτου λόγος, ἀκολούθας διὰ τῶν προκειμένων φησίν. 'Ἐρ τῷ ἐπικαλεῖσθαι με εἰσήκουσέ μου ὁ Θεὸς τῆς δικαιοσύνης μου, ἐν θλίψει ἐπιλάτυντάς με. Οὐκτεληρωσόν με καὶ εἰσάχουσον τῆς προσευχῆς μου. Τὸ ποῦτον ἐπακουσθεῖς ἐν τῷ ἐπικαλεῖσθαι τὸν Κύριον, εὐχὴ ἐπαίρεσαι οὐδὲ ἀπορρίζουμεν· ἀλλ' εὐθὺς περὶ τοῦ μέλλοντος χρόνου πάλιν δέσται, πάντοτε τὸν Θεόν ἐπήκουον ἔχειν παρακαλῶν· Ιχετεύει τε κατ' οἶκον ἐπακουσθῆναι, οὐ κατ' ὄφειλην. Εἰ γάρ καὶ παρῆν τις αὐτῷ καρπὸς δικαιοσύνης, ἀλλ' οὐκ ἐπὶ τούτῳ θαρσεῖν ἔλεγεν· ἀλλ' ἐπὶ τῷ ἔλεῳ καὶ τοῖς οἰκτιρμοῖς τοῦ Θεοῦ.

C 'Υἱοί ἀνθρώπων, ὅως πότε βαρυκάρδιοι; Ιτα τὸ ἀγαπᾶτε ματαιότητα, καὶ ζητεῖτε φεῦδος; Τοὺς τὴν διάνοιαν πεπαχυμένους, καὶ περὶ τὴν ὑπακοὴν τοῦ Θεοῦ λόγου βραδεῖς, βαρυκαρδίους ὠνόμασεν, η τοὺς βεβαρημένους τὸ συνειδής ὑπὸ μοχθηρῶν λογισμῶν· πλήττων δὲ τούτους τῷ λόγῳ φησίν. 'Εως ποτε ταῖς ἔστιν ἀμαρτίαις παραμένετε, σπεύδετε

⁴¹ II Cor. iv, 8. ⁴² Psal. iii, 2. ⁴³ ibid. 4.

διὸν ἐπὶ μετάνοιαν καὶ τὴν φίλην τῷ Θεῷ ἔξομολόγησιν; κατὰ δὲ τὴν Ιστορίαν, ξοκεν διαυτὸν πρὸς τοὺς ἐπὶ τοῖς πειρασμοῖς καὶ ταῖς πειραστάσεσι ταραττομένους, καὶ θορυβουμένους, καὶ πάντα μᾶλλον πράττοντας ἢ ἐπὶ τὸν Θεὸν καταφεύγοντας, ταῦτα λέγενται. Τί γάρ χρή ταράττειν καὶ ταράττεσθαι, φροσιν, ἐν τοῖς πειραστικοῖς κατηροῖς; Τί δὲ χρή ματαύτητις ἑαυτοὺς ἐκδιδόναι, ὡς βαρυχάρδοις ἄνδρες; Τί δὲ τὸ φεῦδος μετιέναι, τὸ ἀληθὲς καταλιπόντας; Ἀλλὰ γάρ ἐντεῦθεν μαθόντες, ὅτι Θεὸς καὶ Κύριός ἐστιν ὁ τῶν ὅλων ἔφορος καὶ προνοητής, δι μηδέποτε καταλείπων πάντα ὅσιον αὐτοῦ, ἀλλ' ἀεὶ θαυμαστὰ ἐπ' αὐτῷ δεικνύς, σπουδάζεται καὶ αὐτὸς ὅσιοι γενέσθαι, εὖ καὶ ἀκριβῶς εἰδότες, ὅτι καὶ ὑμῶν ὥσπερ οὐν καὶ ἐμοῦ αὐτοῦ Κύριος εἰσακούσεται, ἐν τῷ κεκραγέναι πρὸς αὐτόν. Ἐπακούσαντος δὲ ὑμῶν τοῦ Κυρίου, οὐδὲν δεῖ λοιπὸν μεριμνᾶν, ἔχοντας τὸ δισφαλὲς ἀπὸ τῆς παρ' αὐτοῦ βοηθείας. Δόξα τε τοῦ θείου λόγου εἰεν ἀν οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὸν Ἀκύλαν καὶ Σύμμαχον (1)· δι μὲν γάρ Ἀκύλας: "Εἰς αὐτές, οἱ ἕρδοιξοι μους; δὲ δὲ Σύμμαχος: "Εἰς πότε, η δόξα μου; διὰ τὴν ἐν αὐτοῖς νεοράπεψην καὶ λογικήν τὴν κατ' εἰκόναν τοῦ Θεοῦ πεποιημένην. Οὓς ἐπὶ τὸ χείρον ἑαυτούς διατρέχοντας ὁ λόγος ἐπονεῖδιζει, βαρυκαρδίους καλῶν, καὶ ἀνθρώπων υἱούς· δέοντας εἶναι υἱοὺς Θεοῦ, κατὰ τό· Ἐγώ εἰπον· Θεοί εστε, καὶ υἱοί Υψίστου πάρτες.

CΚαὶ γνῶτε, ὅτι ἐθαυμάστωσε Κύριος τὸν δοιον αὐτοῦ. Οἱ προφήτης περὶ Χριστοῦ διδάσκει τὴν ἡμᾶς, δις ἐστιν ἀληθῆς δοσιος, κατὰ τὸ εἰρημένον ἐν τῷ ιερῷ φαῦλῳ· καὶ οἱ ἀπόστολοι δὲ ἐμαρτύρησαν, ὡς περὶ Χριστοῦ προφητευομένου λέγοντες εἰρήσθαι τὸ, Οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχὴν μου εἰς ἄδην, οὐδὲ δώσεις τὸν δοιον σου ἰδεῖν διαφθοράν. Δυνατὸν δὲ καὶ περὶ παντὸς δοσίου διδάσκεσθαι τὴν ἡμᾶς. Οὐ ταυτὸν δὲ ἐστι πιστεῦσαι, ὅτι ἐθαυμάστωσε Κύριος τὸν δοιον αὐτοῦ, καὶ γνῶναι, ὡς οὐδὲ ταυτόν ἐστι τῇ ἀληθείᾳ πιστεῦσαι, καὶ γνῶναι τὴν ἀληθείαν, καὶ πιστεῦσαι τῷ Θεῷ καὶ γνῶναι τὸν Θεόν. Οἱ ἀπόστολοι οὖν τῇ ἀληθείᾳ ἐπιστευον· ἀλλ' οὐ παντας· στε ἐπιστευον ἐγνώσκεισαν αὐτὴν. Ἀπόδειξις δὲ τῶν εἰρημένων τὸν Εὐαγγέλιον, ἔνθα εἰρήται· Ἐάν μείνητε ἐν τῷ ἐμῷ λόγῳ, ἀληθῶς μιθηταὶ μον ἐστε, καὶ γνώσθε τὴν ἀληθείαν, καὶ η ἀληθεία ἐλευθεράσκει τὸν ὑμᾶς. Πιστεύουσι γάρ τῇ ἀληθείᾳ, φησι, τὸ γνώσθεισαν τὴν ἀληθείαν· κατὰ γάρ τοὺς προφήτας πιστεῦσαι δεῖ πρὶν συνιέναι καὶ λαλήσαι· τοῦ μὲν Ἡσαΐου λέγοντος· Ἐάν μη πιστεύσῃς, οὐδὲ οὐ μη συνηγεῖς· τοῦ δὲ Δαυΐδ· Ἐπιστευσα, διδ ἐλάθησα. Οὐτε δὲ τὸ γνώσκειν τὸν Θεὸν τοῦ πιστεύειν αὐτῷ διαφέρει, ἐν τοῖς Ψαλμοῖς ἀναγέραπται διὰ τοῦ, Σχολάσταις καὶ γνῶτε, ὅτι ἐγώ εἰμι ο Θεός· οὐ γάρ τοῖς ἀπιστούσι φησι· Σχολάσταις καὶ γνῶτε, διετέλεσθαι δι τοῦ Θεοῦ. Ἐπὶ γνῶσιν οὖν τὴν ἡμᾶς ὁ λόγος προκαλούμενος ὑποβάλλει καὶ τὴν τίνος γνῶσιν ἀν-

A pœnitentiam et ad dilectam Deo confessionem es-
set? Quod si historia spectetur, videtur David eos
alloqui, qui in temptationibus et in eventibus variis
turbantur, omniaque potius agunt, quam ad Deum
confugiant. Quid opus, inquit, turbari ac tumultuari pro conditione temporum? Quid juvat se vanitati tradere, o gravi corde homines? Quid mendacium quærere, relicta veritate? Quin potius ex hisce edocti, Deum ac Dominum esse omnium inspectorem ac moderatorem, qui nullum unquam sanctorum suorum deserit, sed mirabilia semper illorum causa efficit, curate vos ipsi ut sancti sitis, apprime gnari, Dominum vobis, perinde atque mihi propitiū fore, si quando ad ipsum clamabitis. Si autem vos Dominus exaudierit, nulla ulterius vo-
B bis sollicitudo fuerit, cum ejus auxilium vobis sciatatis ad futurum. Gloria autem divini verbi fuerint filii hominum, iuxta Aquilam et Symmachum; nam Aquila sic habet: *Usquequo, gloriōsi mei?* Symmachus vero: *Usquequo, gloria mea?* videlicet propter animam intelligendi vi prædictam et rationabilem, ad imaginem Dei factam. Quibus hic exprobrat Psalmista, eosque, utpote ad pejora versos, *gravi corde homines, ac filios hominum vocat;* quos filios esse Dei oportisset, iuxta illud: *Ego dixi: Dii estis, et filii Excelsei omnes* ⁴⁴.

VERS. 4. *Et scitote quoniam mirificavit Dominus sanctum suum.* De Christo nos Propheta admonet, qui verus sanctus est, ut in psalmo xv habetur, quem locum testificantur apostoli de Christo prophetice intelligendum, videlicet: *Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem* ⁴⁵. Fieri tamen potest ut de sancto quolibet hic doceamur. Neque tamen id ipsum est credere, quoniam mirificavit Dominus sanctum suum, ac cognoscere non idem esse credere veritati, et nosse veritatem; et credere Deo, ac nosse Deum. Apostoli certe veritati credebant; sed dum crederent, non prorsus noscebant illam. Quæ dicimus probe commonstrantur ex hoc Evangelii loco: *Si manseritis in sermone meo, vere discipuli mei eritis, et cognoscetis veritatem, et veritas liberabit vos* ⁴⁶. Credunt enim, inquit, veritati, ut cognoscant veritatem: nam, secundum prophetas, credendum prius est quam intelligamus et loquamur, dicente Isaia: *Si non credideritis, neque intelligetis* ⁴⁷; et Davide: *Credidi, propter quod locutus sum* ⁴⁸. Quod autem discrimen sit inter Deum nosse et Deo credere, in psalmis describitur his verbis: *Vacate et videite quoniam ego sum Deus* ⁴⁹: non enim hæc loquitur non credentibus: *Vacate et videite quoniam ego sum Deus.* Cum itaque nos sermo ad cognitionem evocat, indicat simul cuius rei notitiam nos assequi oporteat; videlicet mirabiles effici sanctos,

⁴⁴ Psal. LXXXI, 6. ⁴⁵ Psal. xv, 10. ⁴⁶ Joan. viii, 31, 32. ⁴⁷ Isa. vii, 9. ⁴⁸ Psal. cxv, 10. ⁴⁹ Psal. XLV, 11.

(1) In Hebraico legitur יתְּהֵא, id est, gloria mea, ut probe Symmachus interpretatur.

dum arcanorum mysteriorum sacrarumque speculationum mirabilibus admoventur: atque ipsi per Dei gratiam divinamque inspectionem mirabiles evadunt.

Vers. 5. *Irascimini et nolite peccare: quæ dicitis in cordibus vestris, in cubilibus vestris compungimini.* Suadet iræ impetum cohibere, si quando vehementi commotione feratur, monetque ne quid ira impellente agatur: neque importune talia satur. Nam quia ii qui a Davide stabant, rebellionem filii in patrem, uti par erat, indigne ferentes, in bellum contra Absalonem ira correpti proficisciabantur; ideo sic eos compellare videtur: *Vos quidem, o viri commilitones, qui vere gloriosi mei estis, utpote filii hominum, gravi corde prædicti, et mortalibus hujus vitæ vanitati harentes, ignorantesque justum Dei contra impios judicium, irascimini adversus impium filium: ac jure quidem commoti, indigneque rem ferentes, in bellum proficisciunt.* Ego vero vos omnes moneo, etsi merito ira percitos, ne sitis clementiæ patientiæque immemores, neu ita succenseatis, ut in peccatum labamini. Quamobrem dico: *Irascimini, sed nolite peccare.* Etiam si porro propter improbos Absalonis ausus animo, juxta Aquilam, commovemini, cavete tamen, ne prioribus peccatis novum adjiciatis, si in iracundia perseveretis. Deprehendes autem in historia ipsum admodum præcepisse ut filio parcerent.

Vers. 6.7. Sacrificate sacrificium justitiæ, et sperate in Domino. Etiamsi ut homines mortales in multis cogitationibus, ira permoti, per diem versamini; at in cubilibus quiete apud vos ipsos agentes, atque illa quæ in die perpetrastis vobiscum reputantes, compungimini. Ne igitur adversus eos qui vos facinoribus aggrediuntur, neque adversus filium patri rebellem ira concitemini: neu vos, lassentibus licet impiis, atque ad iracundiam provocantibus, in peccata labamini; imo potius, si quidem in tuto degere cupiatis, *sacrificate sacrificium justitiæ, et sperate in Domino;* neque conturbemini, utpote qui per justitiam in Dei familiam ascripti estis. Quandoquidem ille præ omnibus sacrificiis, justitiæ operibus et recte factis delectatur; multo enim præstabilius est ita agere, quam irasci et ultionem meditari; eam ob rem, rebellante filio, ea mihi una cura fuit, ut per justitiam Deum placarem: quare, cum invocarem exaudivit me Deus justitiæ meæ, et, in tribulatione dilatasisti mihi, quia cum sacrificassem sacrificium justitiæ, in ipso speravi.

Multi dicunt: *quis ostendet nobis bona?* Alii quidem alia cogitantes, maximeque qui gravi corde sunt filii hominum, qui vanitatem vitæ diligunt, ac ignorant quæ vere bona sint, et cum neque sperent neque credant ea se visuros unquam, aiunt: *Quis ostendet nobis bona?* Neque enim ea vident, quia

A λαβεῖν ἡμᾶς χρή, ὃς εἰσιν ὑπὸ Θεοῦ τεθαυμαστωμένοι οἱ ὅσιοι, θαύμασι προσαχθέντες τῶν ἀπορρήτων μυστηρίων καὶ τῶν ἀγίων θεωρημάτων, καὶ αὐτοὶ δὲ αὐτὴν τοῦ Θεοῦ χάριν καὶ θελαν ἐπισκοπήν θαυμαστοὶ γενόμενοι.

Οργίζεσθε καὶ μὴ ἀμαρτάνετε. ἀ λέρτε ἐπὶ ταῖς καρδίαις ὑμῶν, ἐπὶ ταῖς κοίταις ὑμῶν κατανύγητε. Συμβουλεύετε καλύειν τὸ τῆς ὁργῆς πάθος, εἰ ποτε ἀγανακτικῶς ἀνακινεῖται, μηδὲ εἰς ἔργον τὸν θυμὸν κινεῖσθαι παραινῶν. Οὐκ ἀκαίρως δὲ ταῦτα φησιν· ἀλλ’ ἐπειδὴ κατὰ τοῦ Ἀδεσσαλῶμ δρμῶντες εἰς πόλεμον, μετ’ ὁργῆς ἐξῆσαν, ὡς εἰκός, οἱ μετὰ τοῦ Δαυΐδ, ἀγανακτοῦντες ἐπὶ τῇ τοῦ ιεροῦ κατὰ τοῦ πατρὸς ἐπαναστάσει· τούτου χάριν ἔοικε τοιαῦτα τίνα πρὸς αὐτοὺς λέγειν· Ὅμεις μὲν, ὃς ἄνδρες σύμπαχοι, οἱ δὴ καὶ ἐνδοξοὶ μου, ὡς οὐλοὶ ἀνθρώπων βαρυκάρδιοι τινες δυντες, καὶ τῇ τοῦ θυητοῦ βίου ματαιότητι προσέχοντες, οὐκ εἰδότες τὴν τοῦ Θεοῦ κατὰ τῶν ἀσεβῶν δικαιοκρισίαν, θυμοῦσθε κατὰ τοῦ ἀσεβοῦς ιεροῦ· καὶ δικαίως κινούμενοι, καὶ ἀγανακτικῶς ὁργιζόμενοι, ἐπὶ τὸν πόλεμον δρμάτε· ἐγὼ δὲ τοῖς πᾶσι παραινῶ, εἰ καὶ εἰλογος ἡ ὁργή, ἀλλ’ ὑμᾶς οὐ χρή τῆς οἰκείας ἐπιλανθάνεσθαι ἀνεξικακίας, οὐδὲ ἐπὶ πλέον ἐξάπτεσθαι, ὡς καὶ ἐπὶ ἀμαρτίας ἐκπίπτειν. Διό φημι· **Οργίζεσθε,** ἀλλὰ μὴ ἀμαρτάνετε. Εἰ δὲ καὶ κλονεῖσθε, κατὰ τὸν Ἀκύλαν, τὰς ψυχὰς διὰ τὰ τῷ Ἀδεσσαλῶμ προτετολμημένα, ἀλλ’ ὁράτε μὴ καὶ ἐτέραν ἐπὶ ταῖς προτέραις προσθεῖτες ἀμαρτίαν, τῇ δργῇ ἐπιμένοντες. Εὔροις δὲ ἀν κατὰ τὴν Ιστορίαν πολλὰ παραινοῦντα αὐτὸν φέτασθαι τοῦ παιδός.

Θύσατε θυσταρ δικαιοσύνης, καὶ ἐλπίσατε ἐπὶ Κύριον. Εἰ καὶ ὡς ἄνθρωποι θυητοὶ πολλὰ διανοεῖσθε μεθ’ ἡμέραν ὁργιζόμενοι· ἀλλ’ ἐπὶ ταῖς κοίταις ὑμῶν ἐφ’ ἡσυχίας, παρ’ ἐαυτοῖς γενόμενοι, κατανύγητε, τὰ δι’ ἡμέρας ὑμῶν πεπραγμένα διαλογιζόμενοι. Μηγοῦν, φησιν, ὁργίζεσθε κατὰ τῶν εἰς ὑμᾶς πλημμελούντων, μηδὲ κατὰ τοῦ ἐπαναστάντος τῷ πατρὶ· μήτε αὐτοὶ ἀμαρτάνοντες, καὶ ἐτεροὶ ἀσεβοῦντες προκαλοῦνται ὑμᾶς εἰς ὁργῆς ἔργα καὶ εἰς ἀμαρτίας, ἀλλ’ ἀντὶ τούτων μᾶλλον, εἰπερ βούλεσθε τὸ ἀσφαλὲς ἔχειν, **Θύσατε θυσταρ δικαιοσύνης, καὶ ἐλπίσατε ἐπὶ Κύριον,** καὶ μηρέτι ταράττεσθε, οἰκειωθέντες τῷ Κυρίῳ διὰ τῆς δικαιοσύνης. **Ἐπει-** περ ἀντὶ πάσης θυσίας χαίρει δικαιοπραγματικαὶ ταῖς κατ’ ἀρετὴν πράξεσι. Καὶ τοῦτο πολὺ βέλτιον πράττειν ἢ ὁργίζεσθαι καὶ ἐαυτοὺς ἐκδικεῖν σπουδάζειν. Διὸ δὴ καὶ αὐτὸς, ἐπαναστάντος τοῦ ιεροῦ, περὶ τοῦτο μόνον ἐσπούδασα διὰ δικαιοσύνης τὸν Θεὸν λατσάμενος· διὸν, **Ἐρ τῷ ἐπικαλεῖσθαι με εἰσήκουσέ μου ὁ Θεὸς τῆς δικαιοσύνης μου,** καὶ, ἐρ θαύμασε ἐκλίνειντας μοι· ἐπειδὴ, θύσας θυσίαν δικαιοσύνης, ἐπ’ αὐτὸν ἥλπισα.

Πολλοὶ λέγοντοι· *Tίς δεῖξει ἡμῖν ἀγαθόν;* **Ἄλλοι** μὲν, φησιν, ἀλλως διανοούμενοι, καὶ μάλιστα οἱ βαρυκάρδιοι οὐοὶ τῶν ἀνθρώπων, οἱ τὴν τοῦ βίου ματαιότητα ἀγαπῶντες, οὐκ εἰδότες τὸν ἀληθῶς ἀγαθὸν, οὐδὲ ἐλπίζοντες, οὐδὲ πιστεύοντες ταῦτα δικαιοσθανεῖν. **Τίς δεῖξει ἡμῖν τὰ ἀγαθά;** Νῦ γάρ συνορῶσιν

αὐτὲς, τῷ μὴ καταυγάζεσθαι τῷ φωτὶ τοῦ προσώπου σου· διὸ δὴ μόνα τὰ γεώδη καὶ φθαρτὰ ὑπολαμβάνοντες εἰναι ἀγαθά, περὶ ταῦτα ἀσχολοῦνται καὶ ταῦτα μεταδιώκουσιν. Εἰ δέ τις αὐτοῖς περὶ τῶν θειοτέρων καὶ ἐπουρανίων λέγοι, ἐρωτήνειν εἰώθασιν· Καὶ τίς ἀρά ἔστιν ὁ δεῖξαν ἡμῖν ταῦτα; 'Ἄλλ' ἔχεινοι μὲν τοιούτοις τίνεις. 'Ημεῖς δὲ παρ' οἵς ἐσημειώθη τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου, ὁ Κύριος, καὶ τὸν δεῖξοντα καὶ τὸν δύσοντα ἡμῖν αὐτὲς ἐπιστάμεθα ὑπὸ τοῦ σου φωτὸς εἰς τὴν γνῶσιν αὐτῶν ἐλλησθότες. 'Ἐδωκας εὑφροσύνην εἰς τὴν καρδίαν μου.

Ἄπο καρποῦ τοῦ σίτου καὶ οἶνου καὶ ἐλαῖου αὐτῶν ἐκληθύνθησαν. 'Ἐπει ἐδὲ πολλαχοῦ τῶν Γραφῶν ἐν εὐλογίαις σίτος καὶ οἶνος τοῖς ἀγίοις κείνται ἐν ἐπαγγελίᾳ, ὡς τοῦ ἐναντίου τοῖς ἀμαρτωλοῖς ἡ τούτων στέρησις· δξιον ἀπόστησαι τῆς κατὰ τὸ ἥρτον ψιλὸν ὑπολήψεως, τούς τε ἀκεραιοτέρους τῶν πεπιστευκότων, καὶ τοὺς διὰ τὴν μικρότητα τῆς ἐπαγγελίας ἐτέρῳ Θεῷ ἀναπλατομένῳ ύπ' αὐτῶν βουλομένους προσκυνεῖν· καὶ φιλοτιμητέον τὸ ποικιλον τῶν σωματικῶν βρωμάτων ἀναγαγεῖν ἐπὶ ταῦτα, ὃν μεταλαμβάνουσα κατ' ἀξίαν ἔκάστη ψυχὴ ἀγάπησται τε καὶ εὐεκτεῖ καὶ ἰσχυροποιεῖται πρὸς τὸ δύνασθαι τὰ ἐπιβάλλοντα αὐτῇ ἔργα ἐπιτελεῖν· 'Ἐγὼ δὲ οἶμαι αὐτὶς καὶ εἰς τὸν μέλλοντα αἰώνα ἀνάγεσθαι. Καὶ ἵνα μὴ περὶ τῶν τηλικούτων ἀμαρτύρως δόξωμεν ἀποφίνεσθαι, ἀρκέσει ἡμῖν Παῦλος σαφέστατα τοῦτο διδάσκων ἐν τῇ πρὸς Φιλιππησίους Ἔπιστολῇ αὐτῶς· Μή οὖν τις ὑμᾶς κρινέτω ὅτι βρώσει ή ἐν πόσει, ή ἐν μέρει ἀρπήσῃ τοινυμνίας σαββάτων· ἀ δοὺς σκιὰ τῶν μελλόντων.

'Ἐρ εἰρήη ἐπὶ τὸ αὐτὸν κοιμηθήσομαι καὶ ὑπνώσω, στὶ σὺν, Κύριε, κατὰ μόρας ἐπ' ἐλπίδι κατόφισθάς με. 'Εοικε δηλοῦν τὴν ἀλιαδῆ ἄνεσιν καὶ ἀνάπτυσιν τῆς ψυχῆς, συμφώνως τῷ θειῷ λόγῳ ἐσομένην μετὰ τὰς πρὸς τὰ κάλλιστα θεωρίας. Τάχα γάρ διὰ τρόπον κατὰ τὸ σῶμα φαγόντες καὶ πιῶντες ἀνέστεις δεδμεθα τῆς κατὰ τὸν ὑπνον· οὕτως οὐ πάντοτε δυναμένη διαρκεῖν ἡ ψυχὴ πρὸς τὸ θεωρεῖν, ἐν καιρῷ ἐνατενίζει τοῖς κατὰ τὴν ἑαυτῆς δύναμιν τῷ αὐτάρκει· εἴτα διανάπτυσιν ἡγούμεθα δηλοῦσθαι διὰ τοῦ· 'Ἐρ εἰρήη ἐπὶ τὸ αὐτὸν κοιμηθήσομαι καὶ ὑπνώσω.

Ἐκείνοις μὲν, φησίν, οἱ πολλοὶ ἀτε δὴ πλατεῖσαν καὶ εὑρύχωρον διεύνοντες, δι' ἣς οἱ πολλοὶ βαδίζουσι, οὐκ ἐλπίζοντες, τίς δεῖξει αὐτοῖς τὰ κατὰ ἀλήθειαν ἀγαθά, ἐν οἷς καὶ ἐλαϊκ καὶ σίτιον πληθύνοντες, ὡς ἀγαθῶν τούτων ἀπολαύειν ἡγούνται· ἐμοὶ δὲ τῷ καταξιωμένῳ τοῦ φωτὸς τοῦ προσώπου σου, Κύριε, ἐδωκας εὑφροσύνην καρδίας· ἀλλ' οὐδὲ σαρκῶν οὐδὲ σωμάτων, καὶ οὐ τὴν ἐξ οἰνου καὶ σίτου καὶ ἐλαίου σώμασι χορηγούμενην, ἀλλ' εὑφροσύνην τὴν κατὰ διάνοιαν. Μαθὼν γάρ παρὰ τοῦ Σωτῆρος καὶ τῶν σῶν ἐπαγγελιῶν, στὶ, εἰ καὶ τὰ μάλιστα κατὰ τὸν ἐνεστῶτα βίον λύπαι μοι καὶ θλίψεις καὶ πειρασμοὶ καὶ πειριστάσεις οὐ διαλείπουσιν, ἀλλ' ἔσται μοι καὶ

A vultus tui lumine non illustrantur : quamobrem rati sola terrena et corruptibilia bona esse, iis student, ea persequuntur. Quod si quis eos de divinis ac cœlestibus alloquatur, rogare solent : Quis ergo est qui hæc ostendet nobis? Eo illi modo affecti sunt. Nos vero apud quos *signatum est lumen vultus tui, Domine*, qui lumine tuo illustrati in eorum cognitionem venimus, probe scimus et quis ostendat et quis conserat illa : *Dedisti lætitiam in corde meo.*

VERS. 8. *A fructu frumenti, vini et olei sui multiplicati sunt.* Quia in multis Scripturarum locis frumentum et vinum inter promissiones ac benedictiones ponuntur, atque ex adverso peccatoribus B eorumdem privatio denuntiatur; jam operæ pretium est, ut credentium simpliciores, necnon eos qui ob promissionis tenuitatem deum alium, quem ipsi sibi comminiscuntur, adorare volunt, ab opinione atque sententia hujusmodi, ex litteræ vilitate concepta, retrahamus. Et summo quidem opere curandum, ut variis illos corporales cibos ad alios refaramus, queis pro merito refecta anima quæque, sancta efficitur, bene valet, viresque accipit ad ea opera, quæ sui officii sunt exequenda. Ego vero æstimo ipsa etiam ad futurum sæculum reducenda. Ac ne de tantis rebus videamur sine testimonio sententiam ferre, sufficiat nobis Paulum afferre in Epistola ad Philippenses idipsum docentem his verbis: *Nemo vos judicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi aut neomeniae sabbatorum, quæ sunt umbra futurorum*⁸⁰.

C VERS. 9, 10. *In pace in idipsum dormiam et requiescam; quoniam tu, Domine, singulariter in spe constitueristi me.* Indicare videtur innoxiam quietem animique remissionem, quæ post præstantissimum rerum contemplationem, ut divino verbo convenit, sumienda est. Fortasse enim sicut post cibum potumque corporalem, quiete illa egemus quæ per somnum sumitur, ita cum non valeat anima semper ac sine intermissione contemplationi vacare, certo quidem tempore spiritualia respicit ac pro viribus speculator; deinde vero requiescit: quam putamus requiem his significari: *In pace in idipsum dormiam et requiescam.*

D Illi certe, ait, qui multi numero sunt, multi namque in lata spatiosaque via gradiuntur; non sparentes adesse quempiam, qui ostendat ipsis ea quæ secundum rei veritatem bona sunt; vino, oleo atque frumento afflentes, iis se tanquam vere bonis frui arbitrantur. Mihi vero, quem lumine vultus tui dignatus es, Domine, cordis lætitiam dedisti; non illam sane quæ carni corporique competit, neque illam quæ frumento, vino et oleo affertur, sed lætitiam quæ mente percipitur. Cum enim a Salvatore exque promissis tuis edidicerim, etiamsi mihi dolores, ærumnæ, tentationes, calamitates in præsenti vita non deficiant, futurum tamen

⁸⁰ Coloss. II, 16, 17.

mihi tempus quo a corpore decedam, ac in pace dormiam, et a corpore liberabor; persuasus plane sum tunc mihi adfore lætitiae finem ac consummationem; cum scilicet me sopor ille mortisque somnus comprehenderit. Tunc enim tu ipse, Domine, me tali spe bona instructum excipies et in cœlestibus mansionibus collocabis. Observa porro etiam hoc loco diapsalmatum distinctiones, quæ vel sententiæ mutationem indicant, vel fortasse melodiam conversam, sive denique rhythmum.

Asterius autem arianus hunc psalmum sic exposuit: Quare, in finem in hymnis, inscriptus hic psalmus est? Quia probe coepit, ac probe vitam obiit: vel, quia male incepérat, cum Uriæ uxorem abluentem se conspicatus, ipsi stuprum intulit; bene autem se gessit quod peracta pœnitentia vita functus sit. Ideoque, in principium in vituperiis, in finem in hymnis dicatur. Psalmus Davidi, id est, pœnitentiæ opera, quia ubi abundavit delictum, superabundarit justitia⁵¹. Quamobrem ait: Cum invocarem exaudírit me Deus justitia meæ, justitiam suam David pœnitentiam vocat. Vedit Deus emundatam animam, admisitque orationem. Sive fortasse quia in præcedenti psalmo, cum ab Absalone bello impetus lugeret, interveniens oratio tyrannum de medio sustulit; ceu interrogatus qua ratione Absalonem debellaret, respondet initio psalmi. Sicut enim, inquit, post peccatum meum Deus illum adversum me suscitavit, sic pœnitenti victoriā paravit. Cur autem vel ipso invocandi tempore exauditus est David? Quia increpatus a Nathan protinus ad pœnitentiam versus est: quapropter cum precaretur, subito exauditus est. Nam Deus, qui omnia quæcunque vult facit⁵², statim exaudit; et adhuc loquente homine dicit: Ecce adsum⁵³.

Deinde vero postquam familiaribus dixisset quo pacto statim exauditus esset, sermonem vertit ad Deum, propitiante sibi gratias agit, in tribulatione dilutasti mihi. Aerumnarum fluctus, inquit, repentina tranquillitas compescuit: fameque confectum me frumenti, vini et olei dilatasti; ut non solus ego, sed omnes subditi mei ea copia fruerentur. Quamobrem hæc inferius subjungit, a fructu frumenti, vini et olei sui multiplicati sunt: illorum, inquit, abundantia cordis mihi lætitia fuit. Illud autem ab ipsa historia ediscimus. Nam cum bello impetus ab Absalone fuderet in deserta atque montes, fame ac rerum penuria, eo tempore calamitatis, afflictus, ejus angustias Deus consolatur. Primus enim Siba, ex domo Saulis famulus, attulit ipsi panes ducentos, vinum, palathas et uvas passas: postea vero Berzelli Galaadites ob-

ρδες δ τῆς ἀπαλλαγῆς τοῦ σώματος, καθ' ὃν ἐν εἰρήνῃ ποιήσομαι τὴν κοίμησιν καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ σώματος· εὐ δὲ ἀκριβῶς πέπεισμαι, ὅτι τότε μοι παρέσται τὰ τέλη τῆς εὐφροσύνης, ἐπειδάν ἡ κοιμησίς με καταλάβῃ καὶ δικαῖωσιν τὸν θάνατον ἡπνος. Τότε γάρ σὺν αὐτὸς δ, Κύριε, μετὰ τῆς ἀγαθῆς ταύτης ἐλπίδος ἀναλαβὼν με κατοικεῖς ἐν ταῖς ἑπουρανίοις μοναῖς. Σημείωσαι δὲ κάνταυθα τὰς ἐπὶ τοῖς διαψήλμασι διαστολὰς, ἢτοι τῆς διανοίας ἐναλλαγὴν παριστώσας, ἢ τάχα μεταβολὴν τοῦ μέλους ἐναλλάσσοντος, ἢ τὸν ρυθμόν.

(1) Ἀστέριος δὲ δ ἀρειανὸς οὗτος τὸν φαλμὸν ἔκγησατο. Διὰ τοῦτο, εἰς τὸ τέλος ἐν ὑμνοῖς, ἐπιγέγραπται δ φαλμὸς; Ἐπειδὴ καλῶς μὲν ἡρξατο, καλῶς δὲ τὸν βίον ἐτέλεσε· ἥ ἐπειδὴ κακῶς μὲν ἡρξατο, οὐσωρήσας τὴν τοῦ Οὐρίου γυναῖκα λουομένην καὶ ἐμοίχευσε· καλῶς δὲ, μετανοήσας, τὸν βίον ἐτέλεσε· διὰ τοῦτο εἰς τὴν ἀρχὴν ἐν ψήφοις, εἰς τὸ τέλος ἐν ὑμνοῖς. Φαλμὸς τῷ Δαυὶδ ἡ πρᾶξις τῆς μετανοίας· καὶ ἐπειδὴ δικού ἐπιλεόνασεν ἡ ἀμαρτία, ὑπερεπερισσεύσεται ἡ δικαιοσύνη, διὰ τοῦτο ἐλεγεν· Ἐπτῷ ἐπικαλεῖσθαι με γίσκηκοντέ μου ὁ Θεὸς τῆς δικαιοσύνης μου. Δικαιοσύνην γάρ αὐτοῦ γίνεται δ Δαυὶδ τὴν μετάνοιαν. Εἰδεν δ θεὸς καθαρίζεσσαν τὴν ψυχὴν, καὶ ἐδέξατο τὴν προσευχὴν. Ἡ ἐπειδὴ ἐν τῷ πρὸ τούτου φαλμῷ τὸν διωγμὸν τὸν ὑπὸ τοῦ Ἀδεσσαλῶν ὀδύρτο· προσευχὴ δὲ μεστεύσασα τὸν τύραννον ἀνεῖλεν· ὡς, ἐρωτηθεὶς πῶς τοῦ Ἀδεσσαλῶμ ἐνίκησεν, ἀπεκρίνατο τὴν ἀρχὴν τοῦ φαλμοῦ. Οὐστερ γάρ, φησὶν. ἀμαρτήσαντί μοι δ θεὸς αὐτὸν κατ' ἐμοῦ ἤγειρεν, οὕτως μετανοήσαντί τὴν κατ' αὐτοῦ ἐδωρήσατο νίκην. Διὰ τοῦτο δὲ αὐτῷ τῷ ἐπικαλεῖσθαι εἰσηκούσθη δ Δαυὶδ; Ἐπειδὴ, ἐλεγχόμενος ὑπὸ τοῦ Νάθαν, εὐθὺς εἰς μετάνοιαν ἐκάμφη, διὰ τοῦτο εὐθὺς προσευχόμενος εἰσηκούσθη. Ο γάρ πάντα τοιῷ δοσα βούλεται, δ θεὸς, ὑπακούεται παραχῆται, καὶ ἐτι λαλοῦντος ἐρει δ θεός· Ἰδού πάρεμι.

Εἴτα εἰρηκώς τοῖς πλησίον δπως τάχιον εἰσηκούσθη, τρέπει τὸν λόγον πρὸς τὸν θεὸν, καὶ τῷ εἰσακούσαντι εὐχαριστεῖ· Ἐρ θιλύρει ἐπλάτυνάς μοι. Τὰ κύματα τῶν θλίψεων, φησὶν, ἡ ταχεῖα γαλήνη διέλυσε, καὶ λιμῷ με τηχόμενον ἀπὸ καρποῦ σίτου καὶ οἶνου καὶ ἐλασοῦ ἐπλούτισας, ὡς μή μένον ἐμὲ, ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς ὑπὲρ ἐπολαῦσαι. Διὸ ὑπωκαταβάς εἰλεγεν· Ἀπὸ καρποῦ σίτου καὶ οἶνου καὶ ἐλασοῦ αἰτῶρ ἐπληθύνθησαρ. Η ἐκείνων συνουσία εὐφροσύνη καρδίας μοι γέγονεν. Τοῦτο δὲ μανθάνομεν ἀπ' αὐτῆς τῆς ιστορίας. Ὅτε γάρ πολεμούμενος ὑπὸ τοῦ Ἀδεσσαλῶμ ἐψυχεν ἐν ταῖς ἐρήμοις καὶ ἐν τοῖς ὅρεσιν, λιμῷ καὶ ἀνάγκῃ ὡς ἐν διωγμῷ ἐκρατήθη· ἀλλ' δ θεὸς αὐτοῦ τὴν ἀνάγκην παρεμβούσατο. Πρῶτος γάρ δ Σίβα δ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Σαούλ ἤνεγκεν αὐτῷ διπτους διακοσίους, καὶ οἶνον καὶ παλάθας καὶ σταφίδας· εἴτα μετὰ τοῦτον Βερζέλλι δ Γαλααδίτης, καὶ

⁵¹ Rom. v, 20. ⁵² Psal. cxiii, 3. ⁵³ Isa. lviii, 9.

(1) Hæc in codice Taurinensi ab amanuense adjuncta sunt, nec habentur in aliis mss.

αὐτὸς αὐτῷ προσήνεγκε δέκα κοίτας, ἵνα μὴ χαμενῇ, καὶ ἀμφιτάπητας, τοὺς καλουμένους νῦν τυλοτάπητας, καὶ οἶνου κεράμια καὶ πυροὺς καὶ κριθᾶς καὶ δλευρον καὶ κύαμον καὶ φακόν, καὶ μὲν καὶ βούτυρον, καὶ πρόβατα, καὶ γαλαθηγὰ μοσχάρια. Εὔχαριστῶν οὖν ἐπὶ τούτοις φησίν· Ἐρ θλίψει ἐπίλατυνάς μοι.

Τι δέ, λέγων εἰσηκούσθην, μὴ μαρκὸν κατέτονας λόγον; Μή πλατὺν δνομάτων καὶ ῥημάτων κατέγραφας πίνακα; Οὐδαμῶς, φησὶν ὁ Δαυΐδ· οὐ γάρ χρῆσει πολυλογίας ὁ Θεός, ὃ καὶ μόνῳ στεναγμῷ ἀρχούμενος. Τοῦτο μόνον ἔλεγον προσευχόμενος· Οἰκτείρησον, καὶ εἰσάκουσον τῆς προσευχῆς μου. Εἴποι δὲ ταῦτα καὶ ὁ ληστὴς ἐν τῷ στυρῷ πρὸς τὸν Κύριον· εἰπὼν γάρ καὶ ἐπικαλεσάμενος ἐν τῇ αὐτοῦ θλίψει· Μητσοθεὶ μου, Κύριε, δτις δλθῆς ἐτ τῇ βασιλείᾳ σου, εἰσηκούσθη, καὶ ἀντὶ σταυροῦ τὸν περάδεισον ἔκησε, καὶ πολίτης γέγονε τοῦ οὐρανοῦ. Αὐτὸς καὶ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους βοήσεται· Υἱοὶ ἀνθρώπων, ὅως κτέτε βαρυκάρδιοι; Θεάτασθε τὴν κτίσιν τῷ κτίστῃ συμπάσχονταν. Εἰ, τὸν Λάζαρον τετραήμερον ἀπὸ τοῦ τάφου τρέχοντα ιδόντες, οὐκ ἐπιστεύσατε, νῦν γοῦν προσκυνήσατε τοῦ Σταυρωθέντος τὴν δύναμιν· νεκροὺς ὃ σεισμὸς ἀνέστησεν, καὶ ὑμεῖς τῇ ἀπιστίᾳ καθεύδετε. Διὰ τοὺς βαρυκάρδιοι; Τοῦτο μὲν διὰ τὸ μὴ κατανυγῆναι τοῖς θαύμασιν, τοῦτο δὲ διὰ τὸ ἐξ ἀφρούνης βαρέως κατὰ τοῦ Χριστοῦ ὀργίζεσθε. Μάρτυς ἡ Γραφὴ εἰποῦσα· Βαρὺ λίθος καὶ δυσδεστικτος ἀμμος· ὄργη δὲ ἀφρορος βαρυτέρα· στι σύτε νοοθεσίᾳ θέλγεται, καὶ θαύματα βλέπων ὀργίζεται.

*Ira τι ἀγωπᾶτε ματαιότητα, τὸν Βαραβᾶν τοῦ Χριστοῦ προτιμήσαντες, τὸν φονέα ὑπὲρ τὸν ζωποὺν, τὴν βασιλείαν τοῦ Καίσαρος ὑπὲρ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, τὴν ἀμαρτίαν τὴν ἀμμοῦ παραλίας βαρυτέραν ὑπὲρ τὴν δικαιοσύνην, τὰ πρόσκαιρα ὑπὲρ τὰ αἰώνια, τὴν φθορὰν ὑπὲρ τὴν ἀφθαρσίαν; Ἀλλὰ πρὸς τούτοις καὶ ἡτεῖσθε ψεῦδος, ψευδομάρτυρας ἔξωνούμενοι κατὰ τῆς ἡλιθείας λέγοντας· Τοῦτον εὑρομετ διωτρέψορτα τὸ έθνος, καὶ κωλύοντα τῷ Καίσαρι φόρον διδόναι. Ἀρασελεὶ τὸν λαύν διδάσκων. Εἰ μὴ ἦν οὗτος κακοποίος, οὐκ ἄρ σοι παρεδώκαμεν αὐτόν. Καὶ τοὺς ἔχακοποίησεν; στι νοοῦντας λάσατο, στι δαίμονας ἔψυγάδευσεν, στι νεκροὺς ἡγειρεν, στι ἐκ πέντε ἀρτῶν Ισαρήθμους γιλιάδας ἐν ἐρήμῳ διέθρεψε χωρὶς γυναικῶν καὶ παιδῶν; Ἐτί ἡ τροφὴ ἐν τῷ λάρυγγι καὶ τὸ φεῦδος ἐν τῷ στόματι. Καὶ τοὺς τῷ Ἀδεσπαλῷ συναποξενωθεῖσιν ἔλεγον ὁ Δαυΐδ· Τι τῷ ἀτάκτῳ παιδὶ συναπῆχθητε; Τι τὸν Υἱὸν κατὰ πατρὸς ἀλλέζετε; Τι τῇ ματαίᾳ βουλῇ τοῦ Ἀχιτόφελ ἡκολουθήσατε; Εἰ ὁ κακολογῶν πατέρα ἡ μητέρα θανάτου δξιος, ὃ κατὰ πατρὸς ἀκονῶν διφος υἱὸς ποσάκις ἐστιν δξιος ἀποθανεῖν; *Ira τι οὖν ἀγωπᾶτε ματαιότητα καὶ ἡτεῖσθε ψεῦδος; Ψεῦδος λέγει νῦν πᾶν πρᾶγμα μάταιον, ταχεῖαν τὴν πτῶσιν καὶ μεταβολὴν ἔχον. Πλὴν μάταιοι οι υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων, ψευδεῖς οι υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐν ζυροῖς, τοῦ ἀδικῆσαι.**

A tulit ipsi decem lectos ne humi cubaret, et amphitapetia quæ jam tylotapetia vocantur, vini vasa figlina, frumentum, hordeum, farinam, fabas et lentes, mel et butyrum, oves et lacteos vitulos. De his itaque gratias agens ait, *in tribulatione dilatasti mihi.*

Cur autem eum te exauditum ais, non prolixum sermonem contexisti? Quare nou longam nominum verborumque paginam exarasti? Nullatenus, inquit David, neque multo sermone opus Deo est, cui vel solus gemitus sit satis: illud tantum in oratione dixi, *Miserere mei, et exaudi orationem meam.* Illud etiam Domino dixerit in cruce pendens latro, qui in cruciatu ipsum invocavit his verbis: *Memento mei, Domine, cum veneris in regnum tuum*⁴⁴. Is item exauditus est, ac crucis loco paradisum incolit, atque inter cives cœli ascriptus, sic Judæos clamans compellabit: *Filiī hominum, usquequo gravi corde, res creatas conspicitis Creatori condolentes?* Si quatriduanum Lazarum e sepulcro currentem cum videretis, non credidistis, at nunc saltem Crucifixi potestatem adorate: mortuos terræ motus excitavit, et vos in infidelitate vestra dormitis. Quare gravi corde prædicti? Scilicet quia ob mirabilia gesta non compungimini; sive ex stultitia graviter Christo succensetis. Hujusce rei tessia est Scriptura quæ sic habet: *Grave est saxum, et onerosa arena: sed ira stulti gravior*⁴⁵; quia neque monitis allicitur, et miracula cum videt, iram concipit.

C *Ut quid diligitis vanitatem;* qui Barabbam Christo prætulisti, homicidam vitæ auctori, regnum Cæsaris regno cœlorum, peccatum arena maris gravius justitiæ, temporanea æternis, corruptionem incorruptioni? Sed et insuper quæritis mendacium, falsosque testes contra veritatem conductis hæc dicentes: *Hunc invenimus subvertentem populum, et prohibentem tributa dare Cæsari. Commovet populum docens*⁴⁶. *Nisi esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum*⁴⁷. Quid autem mali fecit? an quia ægros curavit, dæmones fugavit, mortuos suscitavit? an quia ex quinque panibus totidem millia hominum in eremo satiavit exceptis mulieribus et parvulis? Adhuc esca in gulture ipsorum erat, dum mendacium in ore. Atque iis qui ad Absalonem desciverant aiebat David: *Cur cum improbo filio defecisti? Cur filium adversus patrem concitatis?* Quare vanis Achitophelis consiliis morem geftitis? Si is qui maledixerit patri vel matri morte dignus est, qui contra patrem gladium acuit quot mortibus ac suppliciis dignus? *Ut quid igitur diligitis vanitatem et quæritis mendacium?* Mendacium vocat quodcumque vanum opus, cuius prompta ruina, repentina mutatio. Verumtamen vani filii hominum, mendaces filii hominum in stateris, ut injuste agant⁴⁸.

⁴⁴ Luc. xxiii, 42. ⁴⁵ Prov. xxvii, 3. ⁴⁶ Luc. xxiii, 9. ⁴⁷ Joan. xvii, 30. ⁴⁸ Psal. Lxi, 40.

INTERPRETATIO PSALMI V.

A

1. In finem pro ea quæ hæreditatem consequitur psalmus David.

In finem hymnus gratiarum actionis canitur pro anima sive pro Ecclesia, quæ in divinam hæreditatem Dei famulis præparatam ducitur. Est quippe hæreditas Deum-coletibus parata, et hæc quidem non corruptibilis, neque in divitiis sensum moventibus consistit. Dicitur enim inducendos hæredes ipsius esse, *in hæreditatem incorruptibilem, incontaminatam, immarcescibilem, conservatam in cælis*⁵⁹. In illam eos qui digni sunt evocans Salvator ait: *Venite qui a dextris meis estis, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum*⁶⁰. Hujus amore captus qui præsentem psalmum recitat, Deo qui ipsam præparavit orationem emitit, ut dignus habeatur qui eam secundum testamentum novum consequatur, ita ut inscriptione illa, *pro ea quæ hæreditatem consequitur, suam ipsam animam significet*.

VERS. 2. *Verba mea auribus percipe, Domine, intellige clamorem meum.* Sane verba ore prolata auribus percipiuntur et audiuntur: clamor autem, non quidem verbis, etiamsi ipsi dicant Deum universorum se cognoscere, ac labiis confiteri; sed in corde, sive in mente eorum existit: ac ne una quidem vera de Deo cogitatio erat. Hujusmodi profecto erat ante Salvatoris adventum totum hominum genus. Insipiens autem admodum vere ac germane dicitur qui negat Deum. Nam si *initium sapientiae timor Domini*⁶¹, respectio ac contemptus Dei, oppositus sapientiae fuerit.

VERS. 4. *Quoniam ad te orabo, Domine, mane exaudies vocem meam: mane adstabo tibi et videbis me.* His docetur anima quæ hæreditatem accipit, diurnorum operum primitias divino esse cultui consecrandas: quod utique non faceret, si in ipso cubili in ejus oblivionem veniret.

VERS. 5, 6. *Quoniam non Deus volens iniquitatem tu es: neque habitabit juxta te malignus, neque permanebunt injusti ante oculos tuos.* Ut pote quæ digna habita sit quæ promissorum honorum hæreditatem acciperet, iniquos sibi oculis subjicit. Iniqui enim etiamsi antequam prævaricarentur juxta te habitarerint, quemadmodum ii qui Moysis legem accepte; at postquam prævaricati sunt, nullatenus in pristino loco manent: tu vero oderis eos qui a Dei cultu recessere, quanto tempore ii odio digna perpetrant.

VERS. 7, 8. *Odisti, Domine, omnes qui operantur iniquitatem, perdes omnes qui loquuntur mendacium. Virum sanguinum et dolosum abominatur Dominus.* Non solum eos qui olim, sed etiam eos qui jam operantur iniquitatem, si quidem in malitia perseverent, odit Deus: ae præ omnibus perniciei tradit

EPHMHNIA PSALMOY E.

Eiç τὸ τέλος ὑπὲρ τῆς κληρογομούσης ψαλμὸς τῷ Δαυὶδ.

Εις τὸ τέλος χαριστήριος ὅμοιος ἄδεται ὑπὲρ τῆς ἀγομένης ψυχῆς, ἣντι Ἐκκλησίας, εἰς θείαν κληρονομίαν ἡτοι μασμένην τοῖς τοῦ Θεοῦ θεραπευταῖς. Ἔστι γάρ κληρονομία τοῖς θεραπεύουσι Κύριον. Ἔστι δὲ αὐτῇ οὐ φθαρτὴ καὶ ἐν αἰτιθητῷ πλούτῳ ἔχουσα εἶναι. Εἴρηται γάρ εἰσάγεσθαι τοὺς ταύτης κληρονόμους εἰς κληρογομάρτορας καὶ ἀμύλαρτορας καὶ ἀμάρταρτορας, τετηρημένηρ ἐτούτοις. Εἰς ταύτην τοὺς ἀξίους καλῶν δὲ Σωτῆρα. Δεῦτε ἐκ δεξιῶν μου, εἰπερ (sic) οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρός μου, κληρογομίσατε τὴν ἡτοι μασμένην ύμιν βασιλείαν. Ταύτης ἔρωτα λαβῶν δὲ τὸν ἔγκειμενον ψαλμὸν λέγων, εὐχὴν ἀναπέμπει τῷ εὐτερεπίσαντι αὐτὴν Θεῷ, ἵνα ἀξιωθῇ κληρονόμος αὐτῆς κατὰ τὴν καινὴν διαθήκην ἀναειχθῆναι· ὡς καὶ περὶ τῆς αὐτοῦ ψυχῆς σημαίνει τὴν ἐπιγραφὴν τὴν ὑπὲρ τῆς κληρογομούσης.

Τὰ φήματά μου ἐρωτεῖσθαι, Κύριε, σύντες τῇ πραντηῇ μου. Τὰ μὲν οὖν φήματα διὰ στόματος ἐπαγγελλόμενα ὡσὶν ἀκούεται καὶ ἐνωτίζεται· ἡ δὲ κραυγὴ οὐ διὰ τῶν λόγων, καὶ αὐτοὶ εἰδέναιε καὶ ὅμολογειν τὸν ἐπὶ πάντων Θεὸν τοῖς χειλεσι φάσκοιεν· ἀλλ᾽ ἐν τῇ καρδίᾳ ἔαυτῶν, τουτέστιν ἐν τῇ διανοΐᾳ· οὐδὲ μία τις ἀλλιθής περὶ Θεοῦ ὑπῆρχεν ἔννοια. Τοιοῦτος μὲν οὖν ἐπύγχανεν πᾶς δὲ πρὸ τῆς τοῦ Σωτῆρος τῆς ἡμῶν παρουσίας βίος. (1) Ἀφρων δὲ ἀλλιθεστατα καὶ φυσικώτατα δὲ ἀρνησθεος ὧνόμασται. Εἰ γάρ σοφίας ἀρχὴ φύσις Θεοῦ, ἀφοδία καὶ ἀθέτησις τούτωντον ἀνένοιτο τῆς σοφίας.

“Οτι πρὸς σὲ προσεύξομαι, Κύριε, τὸ πρῶτον εἰσακούσῃ τῆς φωνῆς μου· τὸ πρῶτον παραστήσομαί σοι καὶ ἐπόψη με. Παιδεύεται διὰ τούτων ἡ κληρονομούσα τὴν ἀπαρχὴν τῶν ἡμεριῶν πράξεων τῇ πρὸς Θεὸν ἀνατιθέναι λατρείᾳ· διόπερ οὐκ δὲ ἐποίει μή καὶ ἀπὸ κοιτης ἔχουσα τὴν ἀγνωσίαν.

“Οτι οὐχὶ Θεὸς θέλων ἀρομάταρ σὺ εἰς· οὐ παροκήσεις σοι πονηρεύμένος, οὐδὲ διαμεροῦσι παράργομοι κατέραρτι τῶν ὁρθαλμῶν σου. Ός δὲ ἡ τέλειον μένη τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν ἡ κληρονομούσα, τοὺς ἀνόμους ἐπιδείκνυσιν ἔαυτῃ. Οἱ γάρ παράνομοι, εἰ καὶ πρὸ τοῦ παρανομῆσαι παράκησάν σοι ποτε, καθάπερ οἱ τὸν Μωϋσέας δεξάμενοι νόμον, ἀλλὰ παραβάται τεγονότες οὐ μένουσιν. Μισεῖς δὲ καὶ τοὺς ἔξω τῆς θεοσεβείας ἐν ἔσω μίσους ἀξια πράττουσιν.

‘Ἐμισησας, Κύριε, πάντας τοὺς ἐργαζόμένους τὴν ἀρομάταρ, ἀπολεῖς πάντας τοὺς λαλοῦτας τὸ ψεῦδος. Ἀνδραί αἰμάτων καὶ δόλων βδελύσσεται Κύριος. Οὐ τούς ποτε ἐργασαμένους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἔτι καὶ νῦν ἐργαζομένους, ὡς δὲ ἐπιμένοντας τῇ κακίᾳ, μισεῖ δὲ Θεός. Παρὰ πάντας δὲ τούτους ὁ τε-

⁵⁹ 1 Petr. 1, 4. ⁶⁰ Matth. xxv, 34. ⁶¹ Psal. cx, 10.

(1) Vide notam in psal. xvii.

λειψ παραδίδωσι τοὺς μὴ μόνον κατὰ ἀπάτην λογι-
ξομένους τὰ ψευδῆ, ἀλλὰ καὶ λαλοῦντας αὐτὰ, καὶ
ἔτέρους διανονομένους, ὅποιοι τυγχάνουσιν οἱ ἄθεοι,
αἱρεσιῶται. Καὶ ἐπὶ πᾶσι τούτοις τὸν ἀνδρεῖαν μάτων
βδελύσσεται Κύριος, καὶ ἐν τῇ Ἱσῃ τούτῳ τιμωρίᾳ
καὶ τὸν δόλιον τίθησιν. Ὁ δὲ βδελυγμὸς ὑπερβά-
λουσαν ἀποστροφὴν, ὡς ἐπὶ μεγάλῳ βίᾳσματι, τοῦ
βδελυσσομένου πρὸς τὸν βδελυκτὸν παρίστησι.

Κύριε, σδήηγησόν με ἐπὶ τῇ δικαιοσύνῃ σου. ἔτεκα
τῷρ ἔχθρῷ μου κατεύθυνος ἐρώπιόν σου τὴν
δότην μου. Χριστὸς δὲ τῇ δικαιοσύνῃ· αὐτὸς γάρ ἐγε-
νήθη σορτία τὴν ἀπὸ Θεοῦ, δικαιοσύνη τε καὶ ἀγι-
σμὸς καὶ ἀπολύτρωσις.

Οτι οὐκ ἔστιν ἐν τῷ στόματι αὐτῶν ἀλήθεια,
ἡ καρδία αὐτῶν ματαία. Ματαία δὲ καὶ τῶν ἔξω
ουσῶν ἡ καρδία περὶ ὧν εἰρηται· Κύριος γινώσκει
τοὺς διαλογισμοὺς τῶν σοφῶν, διτὶ εἰσὶ μάταιοι·
ῶν δὲ λάρυγκες ἀπέπνειν νεκρὰ δόγματα, τὸν ζωτοίδιν
τοῦ Θεοῦ λόγον μὴ διδασκόντων, τὸν δὲ ψευδῆ καὶ νε-
κρόν· Κρίνορ αὐτοὺς. οἱ Θεός, τοὺς ἐπιβουλεύοντάς
μου ταῖς περὶ τῆς κληρονομίας ἐλπίσιν· οὗτοι γάρ σε
παραπικρανοῦσι. Κρίνορ· σοῦ γάρ σώζειν σπουδά-
ζοντας, πολεμοῦσιν ἐπιβουλεύοντες. Βούλεται δὲ καὶ
αὐτοὺς ἐντεῦθεν ἡδη κριθέντας ὥφεληθῆναι, τοῦ
πλήθους τῶν ἀσεβημάτων ἔξω γεγενημένους.

Καὶ εὐφρατήτωσαρ πάτερες οἱ ἀλιζόντες ἐπὶ
σὲ, εἰς αἴωνα ἀγαλλιάσονται καὶ κατωκηρώσεις
ἐν αὐτοῖς. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημίας
ἡὑφράνθησαν οἱ τὴν αὐτοῦ καραδοκήσαντες ἐνανθρώ-
πησιν ἦτις τοῖς προφήταις καὶ τοῖς νοοῦσι τὰ τού-
των ἡλπίετο. Ἐπεδήμησε γάρ δὲ Θεός Λόγος σάρξ
γεγονὼς, προσλήψει σαρκὸς, ἵνα σκηνώσῃ ἐν τοῖς πε-
πιστευκόσιν αὐτῷ, κατὰ τὸ, Ὁ Λόγος σάρξ ἐγένετο
καὶ ἐσκήρωσεται ἐν ἡμῖν· οἱ καὶ εἰς αἰώνα ἀγαλλιά-
σονται, ὅρντες τοῦ σαρκωθέντος Λόγου τὴν δόξαν,
ὡς Μορογερούς παρὰ Πατρὸς, πλήρης χάριτος
καὶ ἀληθείας οἱ καὶ φασιν· Εἰ καὶ ἐγρώκαμεν κατὰ
σάρκα Χριστὸν, ἀλλὰ τὸν οὐκέτι τινώσκομεν,
ἔχοντες θεωρίαν τῆς δόξης αὐτοῦ, καθ' ἣν Μονογενῆς
παρὰ Πατρός ἔστιν.

Καὶ κανχήσονται ἐν σοι οἱ ἀγαπῶτες τὸ δρομά
σου, διτὶ σὺν εὐλογήσεις δίκαιοι. Οὐσης λόγου καν-
χήσεως, περὶ ἡς δὲ Παῦλος φησιν· Μηδεὶς κανχάσθω
ἐν ἀνθρώποις, καὶ δὲ προφήτης· Μή κανχάσθω δ
σοφὸς ἐν τῇ σορτὶ αὐτοῦ, καὶ τὰ ἔξης· οὐ τοιαύτη
τυγχάνει ἡ τοῦ λέγοντος· Ἐμοὶ δὲ μὴ γέροιτο καν-
χάσθαι εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου ἡμῶν
Ἴησοῦ Χριστοῦ· καὶ, Ὁ κανχάσμενος, ἐν Κυρίῳ
κανχάσθω. Τοιοῦτοι περὶ ὧν δὲ λόγος, ἡγαπητῶν
αὐτοῦ τὸ δνομα. Προαιρέσει γάρ, οὐ φόδω, τετιμη-
κότες ἔκαυχάντο. Αἴτιον δὲ τῆς κανχήσεως τὸ τῶν
ἐπιουρανίων τυγχάνειν εὐλογιῶν· περὶ ὧν φησιν δὲ
Ἀπόστολος· Εὐλογητὸς δὲ Θεός δὲ εὐλογήσας ἡμᾶς
ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πτευματικῇ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις.
Καὶ τέλος δὲ ἀγαθῶν τῆς ἐλπιζομένης κληρονομίας

A eos, qui non modo per fallaciam mendacia cogi-
tant; sed etiam illa proferunt, aliisque ea in re ad-
ministri sunt: cujusmodi sunt athei et hæretici.
Sed plus quam eos omnes, virum sanguinum abo-
minatur Dominus, ac viro item doloso par suppli-
cium destinat. Abominatio autem extremam abomi-
nantis in abominatum aversionem, utpote in fœdi-
simo scelere, significat.

VERS. 9. Domine, deduc me in justitia tua: proper inimicos meos dirige in conspectu tuo viam
meam. Christus sane justitia est; ipse namque no-
bis a Deo factus est sapientia, justitia item, sanctifi-
catio et redemptio.

VERS. 10, 11. Quoniam non est in ore eorum veritas, cor eorum vanum est. Vanum quoque est cor
B exoticorum philosophorum, de quibus dicitur: Do-
minus novit cogitationes sapientum, quoniam vanæ
sunt⁴⁹: quorum guttur mortifera exhalat dogmata,
cum non vivisicūm Dei verbum doceat, sed men-
dacia et mortua proferat verba. Judica illos, Deus,
qui mea de futura hæreditate spei insidiantur:
nam ii te summe irritant. Judica, te namque salu-
tem nostram procurante, insidiosum illi bellum pa-
rant. Peroptat etiam Dominus ipsos vel jam judicati-
tos inde juvari, si quidem a multitudine impietatum
abscendant.

VERS. 12. Et lætentur omnes qui sperant in te, in in
æternum exsultabunt et habitabis in eis. In ipso Sal-
vatoris adventu lætati sunt ii qui ejus incarnatio-
nem exspectabant: quæ quidem spes prophetis et
iis qui paria sentiebant inherat. Advenit namque
Deus Verbum cum caro factum est, assumpta carne
ut cum fidelibus suis habitaret, juxta illud: Verbum
caro factum est et habitavit in nobis⁵⁰. Ii autem in
æternum exsultabunt, videntes incarnati Verbi
gloriam quasi Unigeniti a Patre, plenum gratiae et
veritatis⁵¹. Qui dicunt etiam: Etsi cognoverimus
Christum secundum carnem, jam non ultra novimus
eum⁵², habentes contemplationem gloriae ejus, se-
cundum quam est Unigenitus a Patre.

VERS. 13. Et gloriabuntur in te qui diligunt no-
men tuum, quoniam tu benedices justo. Cum glo-
riationis verbum sit, de quo Paulus ait: Nullus
D gloriatur in hominibus⁵³; et propheta: Ne glorietur
sapiens in sapientia sua⁵⁴, et reliqua; non hujus-
modi sane gloria ejus est, qui sic ait: Mihi autem
absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu
Christi⁵⁵; et: Qui gloriatur in Domino glorietur⁵⁶.
Tales ii sunt de quibus jam sermo est, qui scilicet
dilexerunt nomen ejus. Proprio enim voluntatis
delectu, non autem timore, Deum colentes gloria-
bantur. Porro gloriationis hujusmodi causa a cœle-
stibus benedictionibus quas consecuturi sunt peti-
tur; de quibus ait Apostolus: Benedictus Dominus,
qui benedixit nos in omni benedictione spirituali in

⁴⁹ Psal. xciii, 11. ⁵⁰ Joan. i, 14. ⁵¹ ibid. ⁵² II Cor. x, 16. ⁵³ I Cor. iii, 21. ⁵⁴ Jerem. ix, 23.
⁵⁰ Galat. vi, 14. ⁵¹ I Cor. i, 31.

cœlestibus ⁹. Finis autem honorum in ea quam cœperamus hæreditate, est corona justitiae, quam consecuturus est quisquis cum Paulo dicere valet : *In reliquo reposita est mihi corona justitiae* ¹⁰ : quo genere armorum uti Deus voluit, ut suos a quolibet hostili inimicorum incursu defenderet.

PSALMUS DAVID VI.

1. *In finem in hymnis, pro octava.*

Octava est salutaris resurrectionis Christi Dominicæ dies, in qua peccatorum omnium purgationem esse credimus ; in qua symbolice quidem circumcidebantur omnes infantes, sed revera per regenerationem purgatur anima quælibet in Deo genita. Usque adeo autem præstantior est die septima, ut in ea solvatur lex Sabbati, si cum octava infantis die incidat Sabbati dies : homo quippe vel in Sábado circumciditur.

VERS. 2-4. *Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me. Miserere mei, Domine, quoniam infirmus sum; sana me, Domine, quoniam conturbata sunt ossa mea.* Nam omne delictum ex infirmitate oritur, quia anima ad pravos semper affectus inclinatur : quæpropter ad Servatorem et medicum, Dei scilicet Filium, consurgit. Nam cum in animam rationabilem advenit, utpote verbum et ratio Dei, ejus irrationalib[us] motus eliminat ; ut sapientia, ab insipientia ipsam liberat, ut justitia ab injustitia, ut veritas a mendacio. Robustas porro animi vires subindicat, cum ait conturbata esse ossa sua, quibus viriliter violentis animi motibus obsistere solebat ; quod in sequentibus declarat his verbis : *Et anima mea turbata est valde.* Medela autem pro infirmitate animæ, est a Deo collata virtus, quam quisquis obiinet ait : *Omnia possum in Christo qui me confortat* ¹¹. Quod autem non de sensibilibus ossibus loquatur, palam facit illud : *Omnia ossa mea dicent : Domine, quis similis tibi?* ¹² et illud quoque : *Dissipata sunt ossa nostra secus infernum* ¹³.

Et tu, Domine, usquequo? Diuturnum pœnitentia suæ tempus enuntiat. Etenim sapiens ille amarum medicus, non statim, neque ad primam efflagitationem supplicantem exaudit, ut in illo æqui bonique affectu diutius permaneat, ac firmam stablemque exhibeat pœnitentiam ; sed post congruentem in confitendo perseverantiam : Me, inquit, exorasti, tempore accepto exaudiui te ¹⁴. Nam iis qui non in peccato ipsum invocant dicet : Adhuc te loquente, *Ecce adsum* ¹⁵.

VERS. 5-9. *Quoniam non est in morte qui memor sit tui; in inferno autem quis confitebitur tibi? Laboravi in gemitu meo, lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo.* Sapiens cum esset David, non ignorabat præsentis vitæ tempus, medelæ esse opportunum ; quo elapsio nemo recte agere valet. Nihilque non agit ut sa-

A δ τῆς δικαιοσύνης στέφανος, οὐ τεῦχονται οἱ κατὰ Παῦλον λέγειν δυνάμενοι. Λοιπὸν ἀπόκειται μοι δ τῆς δικαιοσύνης στέφανος. Ὡπερ τὴδόκησεν δ θεὸς ὅπλῳ χρήσασθαι φυλακτικῷ πάσης ἐφόδου πολεμίων ἐπιούσης κατὰ τῶν οἰκείων αὐτοῦ.

ΨΑΛΜΟΣ ΤΩ ΔΑΥΙΔ Γ'.

Εἰς τὸ τέλος ἐτούτου οὐ πέρ της ὥρας.

'Ογδόν ή ἀναστάσιμος τοῦ Σωτῆρος ἡμέρᾳ κυριακῇ σταθῆριος, ἐν διάντοιν ἀμάρτημάτων καθάρσιον εἶναι πιστεύομεν· ἐν διάντοιν συμβολικώς μὲν ἀπαντεῖμεντο βρέφος, κατὰ δὲ τὸ ἀληθὲς καθαίρεται δι' ἀναγεννήσεως πᾶσα ἐν Θεῷ ψυχὴ γεννωμένη. Τοσοῦτον δὲ κρείττον αὐτὴ τῆς ἑδδύμης, ὡς ἐν αὐτῇ λύεσθαι τὴν περὶ τοῦ σαββάτου νομοθεσίαν, εἰ καταλάβοις κατ' αὐτὴν τὴν βρέφους ὥραν· περιτέμνεται γάρ ἀνθρώπος ἐν σαββάτῳ.

C Κύριε, μήτε τῷ θυμῷ σου ἐλέγηξης με, μηδὲ τῇ ὥρῃ σου παύενσης με. Ἐλέησόν με, Κύριε, διτι ἀσθενής εἰμι. Ιασαί με, Κύριε, διτι ἐταράχθη τὰ δυτῖαι μου. Ἐξ ἀσθενείας γάρ ἀπαντάρητη γίνεται, πρὸς τὸ πάθος ἀεὶ τῆς ψυχῆς ἐνδιδύσης· διὸ καταφεύγει πρὸς τὸν Σωτῆρα καὶ ιατρὸν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Ἔγγενόμενος γάρ ψυχὴ τῇ λογικῇ, μὲν μὲν λόγος Θεοῦ τὴν ἀλογίαν αὐτῆς ἀφαιρεῖται· ὡς δὲ σφίλα τῆς ἀρροστούντης αὐτῆς ἀταλλάττεται, καὶ ὡς δικαιοσύνη τῆς ἀδικίας, καὶ ὡς ἀλήθεια τοῦ φεύδους ἐλευθεροῖ. Τὰς νεανικὰς δὲ τῆς ψυχῆς ὑποφαίνει δυνάμεις, τεταράχθαι φήσας αὐτοῦ τὰ δυτῖαι, δι' ὧν εἰωθεν ἀντιβαίνειν τοῖς πάθεσιν ἀνδρικῶς· διὸ δὲ σαφηνίζων ἐπήγαγε· Καὶ η ψυχὴ μου ἐταράχθη σφόδρα. Ιασίς δὲ ἀσθενείας ψυχῆς η ἐκ Θεοῦ δύναμις· ἡς δι τούχων φησι· Πάρτε ισχύω ἐτῷ ἐνδιτυμοῦτρι με Χριστῷ. Οτι δὲ μὴ πάντως αἰσθητὰ τὰ δυτῖαι, δηλοῖ τὸ, Πάρτα τὰ δυτῖαι μου ἔροῦσιν· Κύριε, τίς δύοις σοι; Καὶ τὸ, Διεσκορπίσθη τὰ δυτῖαι ἡμῶν παρὰ τὸν ἄδην.

D Καὶ σὺ, Κύριε, ἐώς πότε; Τὴν ἐπὶ μακρῷ χρόνῳ παράτασιν τῆς ἑαυτοῦ μετανοίας ἐμφαίνει. Ό γάρ τοι σοφὸς τῶν ψυχῶν ιατρὸς οὐ παραχρῆμα κατὰ τὴν πρώτην ἐπιστροφὴν ἐπακούει τοῦ δειμένου, ὡς ἐν ἔξει παραμόνῳ γένηται τάγαθοῦ, βεβαίαν δεξιας μετάνοιαν· καὶ μετὰ τὴν ἵκανήν καρτερίαν τὴν ἐν ἔξομολογήσει· φησὸν ἐνέπεισας· καιρῷ δεκτῷ ἐπίκκουσά σου. Τοῖς γάρ μη ἔξι ἀμαρτίας αὐτὸν ἐπικαλούμενοις ἔρει· Ἐτι λαλοῦντός σου, Ἰδοὺ πάρειμι.

"Οτι οὐκ ἔστιν ἐτῷ θαράτῳ δι μημορεύων σου, ἐτ δὲ τῷ ἄδη τὶς ἔξομολογήσεται σοι; Ἐκοπλαστα ἐτ στεραγμῷ μου, λούσω καθ' ἐκάστην τύκτα τὴν κατατρυπήν μου, ἐνδάκρυστο μου τὴν στραγγήν μου βρέξω. Σοφὸς δι τὸ δαυτὸδ οὐκ ἡγνεῖς τὴν παροῦσαν ζωὴν θεραπείας εἶναι καιρὸν, μεθ' δι τοῦ δεις κατορθοῖ· καὶ πάντα πράττει θεραπευθῆναι φου-

⁹ Ephes. 1, 3. ¹⁰ II Tim. iv, 8. ¹¹ Philipp. iv, 13. ¹² Psal. xxxiv, 10. ¹³ Psal. cxl, 7. ¹⁴ II Cor. vi, 2. ¹⁵ Isa. lviii, 9.

λόμυνος, πρὶν ὑπὸ τοῦ κοινοῦ καταληφθῆναι. Διὸ φησιν· Ἀντὶ μιᾶς νυκτὸς καθ' ἣν ἡμαρτον, πάσας ἔξουλογούμεις τὰς νύκτας, ἀποπλῦναι πειρώμενος ἐμαυτὸν. καὶ τὴν ἑφ' ἣν ἡμαρτον κλίνην δάκρυσι μετανοιας. Οἶδα γάρ δὲ καν τύχῃ τῆς ἀφέσεως ἐπαγγέληται, δακρύων πέρας οὐχ ἔχειν. Τὸ δὲ, Τίς ἔξουλογήσται σοι; ἀντὶ τοῦ, οὐδεὶς, κεῖται· νῦν γάρ οὐ σημαίνει τὸ σπάνιον.

Τετραδίκη διὸ θυμοῦ δ ὄφθαλμός μου, ἐπαλαύθηρ ἐτὶ πάσι τοῖς ἔχθροῖς μου. Ἡ μνήμη, φησι, τοῦ θυμοῦ σου καὶ τῆς ὀργῆς τὸν ἐμὸν ἐτέραξε νῶν· δῆδη διδάσκων δ Σωτὴρ ἐλεγεν· Ὁ λύχος τοῦ σώματος ἔστιν δ ὄφθαλμός. Οὐ γάρ ἐγχωρεῖ ἔνα τῶν δυεῖν ὄφθαλμῶν τοῦ σώματος λύχον εἶναι· ἀλλ' οὐδὲ σωματικὸς ὄφθαλμός ὑπὸ θυμοῦ ταράσσεται τοῦ Θεοῦ. Ἀντὶ κατορθώματος δὲ καταριθμεῖται τὰς ίδιας κακοπαθείας· ἐν αἷς καὶ τὴν κάκωσιν τε καὶ ταπείνωσιν, ἥν ἐπὶ πλείστον χρόνον ἐν μέσοις ἐποιεῖτο τοῖς ίδιοις ἔχθροῖς.

Ἄκστητης δὲ ἐμοῦ, πάντες οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀρομίαν, δτὶ εἰσήκουσε Κύριος τῆς φωνῆς τοῦ κλαυθμοῦ μου. Εἰσήκουσε Κύριος τῆς δεήσεώς μου, Κύριος τὴν προσευχήν μου προσεδέξατο. Αἰσχυνθείησαν καὶ ταραχθείησαν πάντες οἱ ἔχθροι μου, ἐπιστραφείησαν καὶ αἰσχυνθείησάν σφόδρα διὰ τάχονς. Ἐπηκόου τυχῶν τοῦ Θεοῦ, ἐπιστρέψει πάλιν πρὸς αὐτὸν τὴν εὐχὴν, καὶ παρακαλεῖ πρὸς τὸ ἀναναρρῆσαι καὶ αἰσχυνθῆναι αὐτοὺς τοὺς ἔχθρούς, ἀποτυχόντας ἐν οἷς ἐπεβούλευσαν, δι' ὧν αὐτῷ Θεὸς τὴν σωτηρίαν παρέσχετο. Ἄξιοὶ δὲ καὶ λίαν αὐτοὺς ταραχθῆναι· δη δη πάντως αὐτοὺς κατὰ τὸν καιρὸν τῆς τοῦ Θεοῦ δικαιοκρισίας ἐκδέξεται.

ΨΑΛΜΟΣ ΤΩ ΔΑΥΙΔ Ζ'.

Ὦ γέσε τῷ Κυρίῳ ὑπὲρ τῶν λόγων Χουστιοῦ Ιεμετρεῖ.

Κύριε δ Θεός μου, ἐπὶ σοὶ ἡλπίσα· σῶσότε με τὴν πάντων τῶν διωκόντων με, καὶ δῦσαι μὲ, μήποτε ἀρπάσῃ ὡς λέων τὴν ψυχήν μου, μή ὅτος λιτρουμένου, μηδὲ σώλοτος. Οὐκ ἐπ' ἀνθρώποις, οὐδὲ συμβουλαῖς ἀνθρώπων, ἢ στρατοῦ πλήθει τὰς ἐμάς ἐλπίδας ἀπήρτησα· Διὸ με δύσαι πολεμίων μοι τοσούτων ἐπικειμένων διὰ παντός. Οὐ μόνον νῦν Ἀβεσσαλῶμ, καὶ Ἀχιτόφελ, καὶ πῶν σὺν αὐτοῖς· ἀλλὰ καὶ πάλαι νέψ δηντι. Σαούλ τε καὶ πλείστων τῶν τε δι' αὐτῶν ἀφανῶς μοι πολεμούντων δαιμόνων· ὧν περὶ τοῦ ἀρχοντος εἰρηται· Ὁ ἀρτιδίκος ὑμῶν διάδοις ὡς λέων ὠρυόμενος περιέρχεται ζητῶν τίταν καταπλη· ἐξ οὐ μάλιστα ρυσθῆναι παρακαλῶ.

Κύριε δ Θεός μου, εἰ ἐποιησα τοῦτο, εἰ ἔστιν διδίκα ἐτὶ χερσὶ μοι, εἰ ἀνταπέδωκα τοῖς ἀνταποδίδοντις μοι κακά, ἀποκέσοιμι ἄρα ἀπὸ τῶν ἔχθρῶν μου κερδός. Ὅσην ἀγει παρέρχοιαν ἐπὶ τῷ μή μησικάκειν! Ἐξαρέτον γάρ τοῦτο κατόρθωμα τοῦ

A nitatem obtineat, priusquam a communī debito comprehendatur. Quamobrem ait: Pro una nocte qua peccatum admisi, per singulas noctes confiteor, id satagens ut meipsum et lectum in quo peccavi, pœnitentiæ lacrymis abluam. Probe scio enim, etiam si remissionem pollicetur, me lacrymandi tamen suum nunquam facturum. Itud autem: *Quis confitebitur tibi? loco verbi, nullus, positum est, neque enim paucitatem confidentium nunc significat.*

VERS. 8. *Turbatus est a furore oculus meus : in veteravi inter omnes inimicos meos.* Memoria, inquit, furoris iraque tuæ mentem meam turbavit: quod ipsum Salvator his verbis docuit: *Lucerna corporis tui est oculus tuus*⁷⁶. Neque enim fieri potest, ut unus tantum ex duobus oculis sit corporis lucerna: at neque corporeus oculus a furore Dei turbatur. Inter recie facta vero calamitates et ærumnas suas enumerat; in quibus recensenda est afflictio illa et abjectio, quam diuturno tempore inter medios inimicos perpassus est.

VERS. 9-11. *Discedite a me, omnes qui opermini iniquitatēm, quoniam exaudiuit Dominus vocem fletus mei. Exaudiuit Dominus deprecationem meam, Dominus orationem meam suscepit. Erubescant et conturbentur omnes inimici mei, confundantur et erubescant valde velociter.* Cum Deum sibi proprium nactus sit, ad ipsum denuo orationem suam convertit; rogatique ut recessant et confundantur inimici sui, postquam insidiæ ipsorum, Deo sibi per eas salutem conferente, male cesserunt. Precatus autem, ut vehementer conturbentur: quod ipsis sane justi Dei judicii tempore eventurum est.

PSALMUS DAVID VII.

1. *Quem cantavit Domino pro verbis Chusi filii Jemini.*

VERS. 2, 3. *Domine Deus meus, in te speravi : salvum me fac ex omnibus persequentiib⁹ me, et libera me. Nequando rapiat ut leo animam meam, dum non est qui redimat, neque qui salvum faciat.* Nequaquam in hominibus, neque in consiliis hominum, neque in exercitus copiis spem meam reponui: quapropter a tot semper instantibus inimicis eripe me. Neque solum enim ab Absalone et Achitophele eorumque sequacibus qui me nunc adoruntur; sed jam olim juvenis cum essem, a Saule, et a multis qui me ipsius opera clam impugnabant dæmonibus, de quorum principe dictum est: *Adversarius vester diabolus, tanquam leo rugiens circuit quærens quem devoret*⁷⁷. A quo præseruum me liberes rogo.

VERS. 4, 5. *Domine Deus meus, si feci istud, si est iniq̃itas in manibus meis : si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meas inanis.* Quantam ex oblivione injuriarum ac tollerantia fiduciam David exhibet! Hæc sane præcipua

⁷⁶ Mallin. vi, 28. ⁷⁷ I Petr. v. 8.

ejus virtus est, ut Moysis mansuetudo: *Erat enim milissimus super omnes homines qui morabantur in terra*⁷⁸; Abrahami fides: *Credidit enim Deo, et reputatum est ei in justitiam*⁷⁹; Jobi patientia, Josephi continentia, Salomonis sapientia. Certe sanctorum egregia virtus, non in rebus iisdem testimonium accepit; sed in quo certaminis genere præcellebat. David igitur qui semper tolerantiam oblivionemque injuriarum expetiit, id apud Deum contendit ut paria consequatur. Nam a Spiritu divino edidicerat futuram illam Salvatoris promissionem: *Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et vobis Pater vester cœlestis delicta vestra*⁸⁰. Quare cum congruentem edidisset pœnitentiam, veniam consecutus est.

VERS. 6. *Persequatur inimicus animam meam, et comprehendat, et conculceret in terra vitam meam, et gloriam meam in pulverem deducat.* Pluribus ita verbis insistens ait: Si eam rem non probe egerim ne a peccato ante obitum eripiar, neque gloriam meam recipiam; sed in ipsis delictis comprehendar, ut inimicus meus, perinde atque in ipso peccaudi tempore, animam meam semper conculceret, donec ea in pulverem mortis revertatur. Sin contra probe me gesserim, redemptus ea quæ par est consequar, neque in pulverem peccati carnalis, in quem delapsus sum, permaneam. Vita ejus qui terreni hominis imaginem gerit, ab inimico in terra conculeata est. Quamobrem ille, etiamsi videatur aliquando gloria affici, attamen gloria ejus in pulvere jacet; quales sunt qui gloriæ causa agunt, laudes expectunt, vel mercedem ab hominibus aucupantur.

VERS. 7, 8. *Exsurge, Domine, in ira tua et exaltare in finibus inimicorum tuorum. Exsurge, Domine Deus meus, in præcepto quod mandasti, et synagoga populorum circumdabit te.* Dominum hortatur, ut veluti dux exercitus cum indignatione consurgat adversus principem exercitus invisibilium inimicorum, sic eum compellans: Tu ipse, qui nobis hominibus præcepisti ut concertemus, id ipsum facio. Iis enim abs te fugatis ac deletis, ego salvus ero; neque solus, sed etiam Ecclesia ex gentibus circumdabit te, eliminato scilicet omni dæmonum errore. In illa sane velut in choro medius consistens hymnum emittes Patri tuo, quemadmodum dixisti: *Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesiæ laudabo te*⁸¹.

VERS. 9. *Et propter hanc in altum regredere, Dominus judicabit populos. Judica me, Domine, secundum justitiam tuam, et secundum innocentiam meam super me.* Quoniam omnes creaturas adducet Deus in judicium, oportetque universos ante Christi tribunal sisti, cum didicisset David futurum esse ut mundum judicet in justitia, et populos in æquitate, jure ait: *Mei quoque judex esto, Domine, non secundum reliquas operationes meas, sed secundum simplicitatem et justitiam meam.*

A Δαυΐδ· ὡς τοῦ μὲν Μωϋσέως τὸ πρᾶον· *Πρᾶος γάρ οὐ παρὰ πάντας τὸν ἀνθρώπους τοὺς δικτας ἐπὶ τῆς γῆς·* τοῦ Ἀβραὰμ δὲ ἡ πίστις· *Ἐπίστευσε γὰρ τῷ Θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην·* καὶ τοῦ Ἰάκοβος τὴν ἱστορίαν τοῦ Σαλομῶντος. Καὶ τὸ στερβόν τῶν ἀγίων οὐκ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς μεμαρτύρηται· ἀλλὰ ἐν φυλακῇ παραδόσῃ παλαίσματε. Δαυΐδ τοινυν δὲ διὰ παντὸς ἀμνησίακον ἥτησε, προτείνει Θεῷ τῶν ἄστων ἐξ αὐτοῦ τυχεῖν ἔξαιτούμενος. *Ἄδει γάρ ἐκ τοῦ θείου Πνεύματος τὴν μέλλουσαν τοῦ Σωτῆρος ἐπαγγελίαν τὴν, Εἳρ ἀρχής τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, ἀφήσει καὶ ὑμῖν ὁ Πατὴρ ὑμῶν διούραίος τὰ παραπτώματα ὑμῶν.* Διδ μετά τὴν ἰκανὴν μετάνοιαν ἔτυχε τῆς ἀφέσεως.

B *Καταδίκαιοι ἄρα δὲ ἔχθρος τὴν ψυχὴν μον, καὶ καταλάβοι καὶ καταπατήσαι εἰς τὴν τάρην ζωῆς μον, καὶ τὴν δόξαν μον εἰς χοῦν κατασκηνώσαι.* Διατεινόμενος δέ φασιν· Εἰ μὴ κατώρθωσα τοῦτο, μὴ ἐλευθερωθείην πρὸ τοῦ θανάτου τῆς ἀμαρτίας, μηδὲ τὴν ἐμὴν ἀπολάβοιμι δόξαν, ἐν αὐταῖς δέ μου καταληφθείην ταῖς ἀμαρτίαις, ἵνα ὡς ὅτε ἡμαρτον οὕτω μέλει χριπαντὸς τὴν ἐμὴν δὲ δυσμενῆς καταπατήσῃ ψυχὴν, μέχρι παντὸς τὴν ἐμὴν δὲ δυσμενῆς καταπατήσῃ ψυχὴν, δηλαδὴ τοῦ εἰς χοῦν ὑποστρέψαι θανάτου. Εἰ δὲ κατώρθωσα, τύχοιμι τῶν ἴσων λυτρούμενος, καὶ μὴ εἰς δὲ ἀμαρτίας κατέπεσα χοῦν ἐπιμένων τῆς σαρκὸς ἡς ἀμαρτίας. Η ζωὴ τοῦ ἔτι τὴν εἰκόνα τοῦ χοῖκου φοροῦντος καταπεπάτηται ὑπὲρ τοῦ ἔχθροῦ εἰς γῆν· οὔτος δὲ, καὶ δοξάζεται ποτὲ δοκῆ, κατεσκήνωσεν αὐτοῦ ἡ δόξα εἰς χοῦν, ὡς τῶν ποιούντων διὰ δόξαν, καὶ τὸν παρ' αὐτῶν ἔπαινον, ἢ τὴν παρ' αὐτοῖς ἀποδοχὴν.

D *Ἄραστηθι, Κύριε, ἐν τῇ δργῇ σου, ὑψώθητι ἐν τοῖς πέρασι τῶν ἔχθρῶν σου.* *Ἐξερέθθητι, Κύριε δο Θεός μον, ἐν προστάγματι φέρετελλω, καὶ συναγωγὴν λαῶν κυκλώσει σε.* Οὐα δὴ στρατηγὸν διανατήναι σὺν ἀγανακτήσει κατὰ τοῦ τῶν ἀοράτων πολεμίων ἀρχοντος στρατοπέδου, λέγων· *Ο τοῖς ἀνθρώποις ἡμῖν προσέταξας ἀγωνίζεσθαι κατὰ τῶν ἀοράτων δυνάμεων, τοῦτο δράσον αὐτός.* Τούτων γάρ ὑπὸ σοῦ καθηρημένων, κάγὼ σωθήσομαι, οὐ μόνος, ἀλλὰ καὶ ἡ τῶν ἔθνων Ἐκκλησία κυκλώσει σε, πάστης δαιμόνων πλάνης ἀπελασθείσης. Ταύτης δὲ καθάπερ χοροῦ μέσος γενόμενος ὑμνον ἀναπέμψεις πρέποντα τῷ Πατρὶ καθάπερ ἔφης· *Ἀπαγγελῶ τὸ δρομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μον, ἐν μέσῳ Ἐκκλησίας ὑμρήσω σε.*

Kai ὑπὲρ ταύτης εἰς ὑψός ἐπιστρεφορ, Κύριος κριτεῖ λαός. Κρίνόν με, Κύριε, κατὰ τὴν δικαιοσύνην σου, καὶ κατὰ τὴν ἀκαλλαγὴν μον ἐπ' ἐμό. Ἐπειδὴ πᾶν τὸ ποιῆμα δέξει ὁ Θεὸς εἰς κρίσιν, καὶ τοὺς πάντας δεῖ παραστῆναι τῷ βῆματι τοῦ Χριστοῦ, εἰκότως μαθὼν ὁ Δαυΐδ, ὅτι μέλλει κρίνειν τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ καὶ λαοὺς ἐν εὐθύτητι· Γενοῦ, φησί, καμοῦ κριτής, ὁ Κύριε, μὴ κατὰ τὰς λοιπὰς μου πράξεις, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀπλότητά μου καὶ δικαιοσύνην.

⁷⁸ Nm. XII, 5. ⁷⁹ Gen. xv, 6. ⁸⁰ Matth. vi, 14. ⁸¹ Psal. XXI, 25.

Συντελεσθήτω δῆ πονηρία ἀμαρτιῶν καὶ κα-
τενθυτές δίκαιοι, ἐπάλω καρδίας καὶ τρέφοντος οὐ
Θεός· Ἐπιστημονικὸν καὶ μέγα τὸ πέρας αἰτεῖσθαι
γενέσθαι κακίας, κυβέρνησιν δὲ τῷ δίκαιῳ πρὸς τὸ
μηχετί χειμάζεσθαι. Ήερὶ δίκαιοιχρισταῖς εἰπὼν τοῦ
Θεοῦ, μόνον δίκαιοιν ἀποφαίνει χριτὴν, ὡς καὶ μόνον
δρῶντα καρδίας· αὐτὸς γὰρ ἀποδίδωσιν ἑκάστῳ κατὰ
τὰ ἔργα αὐτοῦ· Ἀρθρωτὸς μὲν γὰρ εἰς δύναται
αὐτὸς δὲ κριτικὸς ἐστιν ἐνθυμήσεων καὶ ἐννοιῶν καρ-
δίας· οὐκέτι δέ τοις κρίσις ἀφανῆς ἐνώπιον αὐτοῦ. Τοιού-
τον δεῖξας τὸν Θεόν, πεπαρθησιασμένῳ συνειδέτῃ φη-
σιν· Ηὕτωθειά μου παρὰ τοῦ Θεοῦ τοῦ σώκοτος
τοὺς εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ. Χρηστὰ γὰρ ἐλπίζει διὰ τὸν
ἐτάξοντα καρδίας καὶ νεφρούς, ὡς δῆ σκολιὸν ἔχων
οὐδὲν ἐν καρδίᾳ.

BἘὰν μὴ ἐπιστραφῆτε, τὴν δομψαλατὴν αὐτοῦ
στιλθῶσει· τὸ τόξον αὐτοῦ ἐρέτειτε καὶ ἡτομα-
στερ αὐτό. Μήποτε παρεστιωπημένως ταῦτα περὶ
τοῦ διαβόλου λέγεται· οὗτος γὰρ πρὸς τεύτους καὶ
ἀδίκησεν ἀδίκιαν, καὶ τὰ ἔτη.

Ἔσον ὠδηγησεν δίκαιοι, συνέλαβε πόνον, καὶ
ἔτεκεν ἀρούρα. Λάχον ὄρνες καὶ ἀρδοκαύετο
αὐτὸν, καὶ ἐμέτεσεῖται εἰς βόθρον δὲ εἰργάσαστο.
Ἐπιστρέψει δὲ πόρος αὐτοῦ εἰς κεφαλὴν αὐτοῦ,
καὶ ἐπὶ κορυφὴν αὐτοῦ ηδίκηα αὐτοῦ καταβή-
σται. Ταῦτα ῥητῶς ἐπὶ ἀγιότερε πεπλήρωται.
Παρευδοκεῖται δέ τοῦ Χουστοῦ, καὶ τὰ πρά-
γματα τοῦ Ἀβεσσαλῶμ, ὡς δῆ σοφες, ἀπογνούς, καὶ
τὴν μέλλουσαν ἐκ τοῦ Δαυΐδ φοδούμενος δίκην, ολ-
καδὲ ἀναχωρήσας ἀπῆγατο, παθὼν ἀπέρ τε πενθού-
λευτε παθεῖν τὸν Δαυΐδ, καὶ τὴν κατ' αὐτοῦ κακίαν
ἐπὶ τὴν αὐτοῦ κεφαλὴν ἀπεμάζατο. Καὶ καθόλου δὲ
τὰς δὲ ὁν εἰργάσατο κακῶν καθ' ἐαντοῦ τὴν φῆφον
ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως φέρει.

Ἐξομολογήσομαι τῷ Κυρίῳ κατὰ τὴν δίκαιοι-
σύνην αὐτοῦ, γάλλῳ τῷ ὀνόματι Κυρίου τοῦ Τύ-
που· οὐδὲ μηδὲν αὐτὸς ἐπιβουλεύεται, μηδὲ λάχον
δρύξας, παρορῶν δὲ τοὺς ἀδίκουντας τῶν ἀσεδῶν
ἀπολλυμένων ἐν κρίσει, Ἐξομολογήσομαι, φησι,
τῷ Κυρίῳ κατὰ τὴν δίκαιοισύνην αὐτοῦ· Τὰ ἐμαυ-
τοῦ δίκαια καθάπερ ἐν δικαστηρίῳ προθείται· καὶ γά-
λλὸ δὲ τῷ ὀνόματι Κυρίου τοῦ ὑψίστου· πιστεύων
καταξιωθῆσθαι τοῦ χοροῦ τῶν παρ' αὐτοῦ σωζομέ-
νων.

ΨΑΛΜΟΣ ΤΩΝ ΔΑΥΓΙΔ Η.

Eἰς τὸ τέλος ὑπέρ τῶν ληρῶν.

Τὰ ἐπὶ τῇ συντελείᾳ νῦν τῶν αἰώνων προφητευό-
μενα τὴν ἐπιγραφὴν, εἰς τὸ τέλος, ἐποίησεν· Ὑπέρ
δὲ τῶν ληρῶν διὰ τὰς ἐν πάσῃ τῇ γῇ συστάσας Ἐκ-
κλησίας, ἀλληγορίας νόμῳ λεγομένας ληγούς· Οτε
μὲν εἰς ἥν λαός· ἥν δὲ οὗτος Ἰσραὴλ, φὲρημάτιζε
καὶ πύργος δὲ παρὰ τούτοις νεώς, καὶ προλίγιον τὸ
πρὸ τοῦ ναοῦ θυσιαστηρίου κατὰ τὴν Ἡσαίου φωνήν.
Τὸ δὲ πλῆθος νῦν τῶν ληγῶν τὰ πολλὰ μηνύει θυ-
σιαστηρία, ταῖς κατὰ μέρος ἐκκλησίαις συγδιαιρού-
μενα. Διὸ καὶ ἐν πτῷ φαλμῷ τὸν αὐτὸν ἐπιγραφέντι

Vers. 10, 11. *Consumatur nequitia peccatorum et
diriges justum, scrutans corda et renes, Deus.* Scitum
magnumque est postulare ut finis sit malitia; ut-
que justus ita dirigatur, ut nunquam ultra fluctuet.
Cum autem de tribunali Dei loquitur, solum eum
esse justum judicem pronuntiat, utpote qui solus
corda videat. Ipse namque reddit unicuique juxta
opera sua. *Homo quippe videt in facie* ^α; ipse vero
judex cogitationum est et animi sensuum: nullum
judicium occultum ipsi est. Cum talem esse Deum
declarasset, confidens ac conscientia sua securus
dicit: *Adjutorium meum a Deo, qui salvos facit re-
cos corde.* Bona etenim sperat ab eo qui serutatur
corda et renes, quod nihil tortuosum in corde ha-
beat.

B **Vers. 13.** *Nisi conversi fueritis, gladium suum
vibrabit: areum suum tetendit et paravit illum.* Num hæc tacite et obscure de diabolo dicuntur:
nam is aduersus homines parturiit in justitiam,
et cætera.

Vers. 15 - 17. *Ecce parturiit in justitiam, con-
cepit dolorem et peperit iniquitatem.* Lacum aperuit
et effodit eum, et incidet in foveam quam fecit. Con-
vertetur dolor ejus in caput ejus, et in verticem
ipsius iniquitas ejus descendet. Hæc ad verbum in
Achitophelē completa sunt. Nam a Chusi supe-
ratus, cum de rebus Absalonis, utpote vir prudens,
desperaret, futuramque Davidis vindictam perti-
mesceret, in domum secedens sese laqueo suspen-
dit, ea perpessus, quæ machinamentis suis Davidi
paraverat, suamque aduersus eum nequitiam in
caput ipse suum expressit. Et vero omnes prorsus
homines, ex editis operibus, suam in die judicii
ferunt sententiam.

Vers. 18. *Confitebor Domino secundum justitiam
eius, psallam nomini Altissimi.* Ut pote qui nemini
insidias struxerit, nemini lacum effoderit; iniquos
cum despiceret, gnarus futuri in judicio impiorum
exitii: *Confitebor, inquit, Domino secundum justi-
tiam ejus;* justis meis operibus velut in tribunalibus
productis; et *psallam nomini Domini altissimi,* fre-
tus spe me in choro eorum qui per ipsum salutem
consequentur, ejus dignatione recipiendum esse.

D

PSALMUS DAVID VIII.

1. In finem pro torcularibus.

Quæ hic de consummatione sæculorum prophete-
tice enuntiantur, in causa suere quod inscriptio,
in finem, apponenteret. *Pro torcularibus* autem di-
citur Ecclesiarum gratia, quæ per universam ter-
ram existunt, et allegorice torcularia vocantur.
Quando enim unus erat populus, scilicet Israelis,
huic erat turris, templum apud ipsos nuncupata:
et *protorcular*, scilicet altare pro templi limine
juxta Isaiae vocem. Jam vero multitudinem torcu-
larium multa declarant altaria in diversis per or-

^α I Reg. xvi, 7.

beni ecclesiis dissita. Quare in psalmo LXXXIII qui A parem cum præsenti fert inscriptionem, multa al- taria, tabernacula, atria in vaticinio seruntur, juxta illud: *Quam dilecta tabernacula tua, Domine virtutum! concupiscit et deficit anima mea in atria Do- mini⁴³; deinde vero subjungit, Altaria tua, Domi- ne virtutum⁴⁴.*

VERS. 2, 3. *Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra!* Quoniam elevata est magnificencia tua super cœlos. Ex ore infantium et lactentium persecisti laudem propter inimicos tuos, ut destruas inimicum et ultorem.⁴⁵ Non olim admirabile fuit in universa terra; sed post Salvatoris adventum mirabile factum est, quando Synagoga populorum circumdedit eum; quod sane consonum huic psalmi præsentis dicto B ex ore infantium et lactentium persecisti laudem, et cetera. Novam enim synagogam post assumptionem ejus in altum ex animabus in infantia degentibus constitisse docet, propter regenerationem in Christo tum ubique, post ejus scilicet assumptionem, per orbem usurpatam. Quamobrem acclamantibus ipsi pueris, *Hosanna in excelsis, benedictus qui venit in nomine Domini*, indigne ferentes aliquos sic alloquitur: *Nunquam legistis, quia Ex ore infantium et lactentium persecisti laudem*? nunquamne illud: *Propter inimicos tuos?* Hæc vero propter sacerdotum principes, et propter Pharisæos scripta sunt: de iis namque dicitur, *inimicus, ulti*, et in præcedenti psalmo, *leo*. Quod autem maxime mirandum est talem inimicum et leonem, principem hujus seculi, per infantes atque lactentes de medio sublatum esse: quo peracto Deus ubique terrarum apud omnes mirabilis cum sit, insidias parat ut supplantet et in peccatum dejiciat; tum peccatores supplicio afficit.

Qua ratione autem nomen Domini, olim nemini notum, admirabile evaserit, declarat in sequentiibus his verbis, *quoniam elevata est magnificencia tua super cœlos: atque tertium illud superadditum, ex ore infantium et lactentium persecisti laudem, aliquam sane habet affinitatem cum illo, synagoga populorum circumdabit te.* Docet enim novam synagogam, quæ Deum circumdabat post ejus in altum assumptionem, ex infantibus, animo scilicet et lactentibus, collectam: atque ita vocat populos D in Christo regeneratos. Nam postquam in altum ascendit, post ingressum sibi in cœlum, Dominus, qui per prophetiam enuntiatur, adscivit sibi populorum synagogam, in terra ex infantibus et lactentibus paratam.

VERS. 4, 5. *Quoniam videbo cœlos, opera digitorum tuorum, lunam et stellas quæ tu fundasti. Quid est homo quod memor es ejus, aut filius hominis quoniam visitas eum?* Etiamsi, inquit, miracilia sunt opificia tua, cœlum et quæ in eo sunt, quæ tu fundasti ut per omne sæculum consisterent; nam

A τρόπον πολλὰ θυσιαστήρια καὶ σκηνώματα θεσπίζονται καὶ αὐλαὶ, κατὰ τὸ, Ὡς ἀγαπητὰ τὰ σκηνώματα σου, Κύριε τῶν δυράμεων! ἐπιποθεῖ καὶ ἐκλειπεῖ ηγγὺς μου εἰς τὰς αὐλὰς τοῦ Κυρίου· μεθ’ ἀπάγει· Τὰ θυσιαστήριά σου, Κύριε τῶν δυράμεων.

Kύριε στοῦ Κύριος ἡμῶν, ὡς θαυμαστὸν τὸ δρομά σου ἐτέλεσθε τῇ γῇ! Οτι επήρθη η μεταλοπρέπειά σου ὑπεράρω τῶν οὐρανῶν. Έκ στόματος ρητῶν καὶ θηλαζόντων κατηρτίσων αἰροντος ἐρεκα τῶν ἔχθρῶν σου, τοῦ καταλύσαις ἔχθρον καὶ ἐκδικητὴν. Οὐ πάλαι θαυμαστὸν ἐν πάσῃ τῇ γῇ· μετὰ δὲ τὴν τοῦ Σωτῆρος παρουσίαν ἐγένετο, διετελεσθεὶς καὶ συναγωγὴ λαῶν ἐκύλωσεν αὐτὸν· συμφώνως τῷ νῦν ρήθεντι· Έκ στόματος ρητῶν, καὶ τὰ ἔξης. Τὴν γάρ νέαν καὶ καινὴν συναγωγὴν μετὰ τὴν εἰς ὑψος ἀνάληψιν αὐτοῦ ἔκ νηπίων διδάσκει συνεστάναι φυχῶν διὰ τὴν ἀναγέννησην τὴν ἐν τῷ Χριστῷ πανταχοῦ συστάσαν τῆς οἰκουμένης μετὰ τὴν ἀνάληψιν τὴν αὐτοῦ. Διὸ καὶ βιώντων αὐτῷ τῶν παιδῶν, Θεατρά ἐτοῖς ὑψίστοις, εὐλογημένος ἐρέχθυμος ἐτρόματι Κυρίου, ἀγανακτοῦσί φησιν. Οὐδέποτε ἀρέτωτε, διετελεσθεὶς Έκ στόματος ρητῶν καὶ θηλαζόντων κατηρτίσων αἰροντος; καὶ μήποτε τό· Ερεκα τῶν ἔχθρῶν σου. Καὶ διὰ τοὺς ἀρχιερεῖς λέγεται καὶ Φαρισαίους· ἔχθρος καὶ ἐκδικητὴς δὲ λέων εἰρημένος ἐν τῷ πρὸ τούτου φαλαρῷ. Τὸ οὖν μέγιστον θαῦμα, διετελεσθεὶς, ἔχθρος τε καὶ λέων, δὲ δρκῶν τοῦ αἰώνος τούτου, διὰ νηπίων καὶ θηλαζόντων καθηρηταί· μεθ’ δ πανταχοῦ θεός ἐν πᾶσι θαυμάζεται. Ερέχθυς δὲ ὅν ἐνεδρεύει πρὸς ἀμαρτιῶν ὑποσκελίσων, καὶ τοὺς ἡμαρτήκτας μετὰ ταῦτα κολάζει.

C δια πάσῃ τῇ γῇ τὸ πάλαι μήδεν γινωσκειν δυομά τοῦ Κυρίου καὶ θαυμαστὸν κατέστη, δια σαρπεὶ λέγων ἔξης· Οτι επήρθη η μεταλοπρέπειά σου ὑπεράρω τῶν οὐρανῶν· καὶ τὸ ἐπιλεγόμενον δὲ τρίτον ἐν τῷ, Έκ στόματος ρητῶν καὶ θηλαζόντων κατηρτίσων αἰροντος, ἔχοι δὲ συμφωνίαν πρὸ τό· Συναγωγὴ λιῶν καὶ λιώσει σε. Τὸ γάρ νέαν καὶ καινὴν συναγωγὴν τῶν κυκλούντων τὸν Θεὸν μετὰ τὴν εἰς ὑψος ἀνάληψιν αὐτοῦ ἔκ νηπίων φυχῆς καὶ θηλαζόντων συνεστάναι διδάσκει· οὕτω καλῶν τοὺς ἀναγεννωμένους ἐν Χριστῷ λαούς. Εἰς ὑψος γάρ ἀναβάς μετὰ τὴν εἰς οὐρανὸν (1) κάθοδον, δὲ διὰ τῆς προφητείας παριστώμενος Κύριος κατηρτίσατο ἐκατὼν ἐπὶ τῆς γῆς τὴν τῶν λαῶν συναγωγὴν, ἐκ νηπίων καὶ θηλαζόντων αὐτὴν συστησάμενος.

Tοι δύομαι τοὺς οὐρανοὺς ἔργα τῶν δακτύλων σου, σελήνην καὶ ἀστέρας δὲ σὺ ἐθεμελίωσας. Τί ἐστιν ἀνθρώπος, διετελεσθεὶς αὐτοῦ; ή νιὸς ἀνθρώπου, διετελεσθεὶς αὐτού; Εἰ καὶ θαυμαστό σου, φησι, δημιουργήματα οὐρανὸς καὶ τὰ ἐν αὐτῷ ἀπερικατατίθεται δι’ διου τοῦ αἰώνος ἐστάναι· ἔστησε

⁴³ Psal. LXXXIII, 2, 3. ⁴⁴ ibid. 4. ⁴⁵ Matth. xxi, 9. ⁴⁶ ibid. 16.

(1) Forte ἄδην.

γάρ αὐτὰ εἰς τὸν αὐτόν, καθά φησιν ἐν ἑτέροις, καὶ πρόσταγμα ἔθετο, καὶ οὐ παρειλέστει· οὐ μήν σοι μεγάλα πρὸς ὑπαρξίν, ἀλλὰ βραχίας δυνάμεως δακτύλους ἀναλογούσης· οὔτω γάρ τὰς μικρὰς δυνάμεις ἐκάλεσε τοῦ Θεοῦ. Καὶ ταῦτα μὲν ἡδρασμένα μένει· ἀνθρώπον δὲ τὸν καθ' ἓν παρερχόμενον ἐκτέπληγμα θεωρῶν, δπως καὶ μέμησας τούτου, καὶ προνοῇ· διπερ οὐκ ἀν υπῆρξεν εἰ μικρόν τι καὶ φθιστὸν ἐτύγχανε ζῶν· οὔτω δὲ τίμιον ὡς ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων ὑμνον αὐτῷ κατηρτίσθαι. Εἰ καὶ σμικρὸς τοίνυν κατὰ τὸ σῶμα· ἀλλὰ κατὰ ψυχὴν τὴν κατ' εἰκόνα τετίμηται· ὥστε διὰ τούτου θαυμαστὸν σου καταστῆναι τὸ δνομα ἐν πάσῃ τῇ γῇ.

'Αποθαυμάζει τὸ θεῖον Πνεῦμα καὶ εὑχεται τοῦ θαυμαστοῦ λέγων· Οὐρανὸν μὲν ὁρῶ τοὺς τὸν σύμπαντα κόσμον περιέχοντας· ὁρῶ δὲ καὶ σελήνην καὶ θερα, καὶ ταῦτα πάντα γνωρίζω τῇ φύσει ὅντα μεγάλα καὶ θαυμαστὰ τῆς δῆλης δημιουργίας μέρη· ἀλλ' δύμας, καίπερ ὑπάτη τοιαῦτα, οἵδια, διὰ βραχύτατα τῶν σῶν ἔργων τυγχάνει. Ἔργα γοῦν ἔστι ταῦτα τῶν σῶν δακτύλων· οὐχὶ δὲ χειρῶν, οὐδὲ μεγάλης τινὸς δυνάμεως· ἀλλ', ὡς ἀν εἰτοι τις, δικρων δακτύλων, τροπικῶς οὗτως τῶν δυνάμεων ὄνομαζομένων τοῦ Θεοῦ, δι· ὃν τὰ αἰσθητὰ καὶ δρώμενα δημιουργήματα συνετήσατο.

Ηλάττωσας αὐτὸν βραχὺ τι καρ' ἀγγέλους, δέξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφάνωσας αὐτὸν. Καὶ μήν ἑτέρως δέξῃ καὶ τιμῇ τὸν ἀνθρώπον ἐστεφάνωσεν δὲ δεδό;· ἐπὶ μόνου τοῦ ἀνθρώπου φῆσας· Ποιῆσωμεν ἀνθρώπον καὶ εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' δρολοσιν, καὶ διαφέρως τοῖς ἀγίοις ἀνθρώποις ἐπιφανεῖς, καὶ Πνεύματος ἀγίου, καὶ δυνάμεως οὐρανοῦ μεταδούς, ὡς τὸ μέλλον εἰδέναι, καὶ νόσους ἐλαύνσιν, καὶ νεκρούς ἀνιστᾶν· καὶ τὸ μέγιστον ἀπάντων, τῇ τοῦ Μονογενοῦς τιμήσας αὐτὸν παρουσίᾳ.

Δέξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφάνωσας αὐτὸν, καὶ κατέστησας αὐτὸν ἐπὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου. Πάντα ὑπέταξας ὑποκάτω τῶν ποδῶν αὐτοῦ, πρόβατα καὶ βόας πάσας, ἔτι δὲ καὶ τὰ κτήτη τοῦ πεδίου, τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τοὺς ἰχθύας τῆς θαλάσσης, τὰ διαπορευόμενα τρέβους θαλασσῶν. Τῇ γάρ λογικῇ φύσει, ὡς ἀν ὡμοιώμενη Θεῷ, τὴν κατὰ πάντων ἀρχὴν καὶ δύναμιν ἐδωρήσατο. Ὁ ἀνθρώπος, τῆς θεῖτῆς εἰκόνος λαβὼν, ὡς βασιλεὺς ἀπάντων ἐστιν δὲ Θεός, οὕτως δρχων κατέστη τῶν ἐπὶ γῆς. Εἰ δὲ καθολικῶς εἰργηται· Καὶ κατέστησας αὐτὸν ἐπὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου· λέγει δὲ ἀλλαχοῦ· Καὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰσὶν οἱ οὐρανοί, δῆλον ὡς καὶ ἐπὶ τοὺς οὐρανὸύς κατέστησεν αὐτόν. Καὶ μήποτε ἀποδρήτως τὴν ἐν οὐρανῷ διατριβὴν σημαίνει, τῶν ἀπὸ γῆς ἐκεῖτε μεθισταμένων, ὅτε μέλλουσι βασιλείαν κληρονομεῖν οὐρανῶν ὡς ἐπήγγελται. Λέγει δὲ ὁ Παῦλος· Κληρονόμοι μὲν Θεοῦ, συγκληρονόμοι δὲ Χριστοῦ. Οὐτῶς καὶ τὸ, Πάντα ὑπέταξεν ὑποκάτω τῶν ποδῶν αὐτοῦ, νοητέον νῦν μὲν τὰ ζῶα· ἐπειδὴ δὲ καὶ βίος

A statuit ea in aeternum, ut alio loco dicit⁸⁷, praecepit posuit et non praeteribit: non tamen magna tibi reputantur, sed ceu exigua virtute digitis concinnata, sic enim minores Dei virtutes nuncupat. Et haec quidem fundata ac firma permanent; at hominem, singulatim omnia percurrens, non sine stupore contemplor, quo pacto scilicet illius memineris, atque ipsius curam habeas, quod utique non faceres, si parvum et corruptibile animal essem; sed tanto honore dignus es, ut ex ore infantium et lactentium hymnis celebretur. Etiam si igitur corpore parvus sit, secundum animam ad similitudinem Dei factam honoratur, ita ut per ipsum admirabile sit nomen tuum in universa terra.

Admiratur Spiritus divinus, et in ipsa admiratione gloriatur, dicens: Cœlos quidem video qui totum mundum circumpectuntur; video item lumen et stellas, et plane nosco hæc omnia magnas mirabilesque universi opificii partes esse: attamen etsi talia sunt, novi ea minima operum tuorum esse. Hæc itaque sunt digitorum tuorum opera; non vero manuum, neque magnæ cujusdam potentiarum tuarum; sed, ut ita dicam, extremonrum digitorum: ita videlicet tropice vocantur virtutes Dei, quibus sensibilia visibilitaque opera constituit.

Vers. 6. *Minuisti eum paulo minus ab angelis, gloria et honore coronasti eum.* Et sane alia ratione hominem gloria et honore coronavit Deus; de solo quippe homine dixit: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*⁸⁸. Diversoque modo sanctis hominibus apparuit, Spiritumque sanctum ac cœlestem potestatem indidit, ut futura prenoscerent, morbos pellerent, mortuos suscitarent: et quod omnium præstantissimum, hominem Unigeniti sui adventu honoravit.

D Vers. 7-9. *Gloria et honore coronasti eum, et constituisti eum super opera manuum tuarum. Omnia subjecisti sub pedibus ejus, oves et boves universas, insuper et pecora campi, volucres cœli et pisces maris, qui perambulant semitas maris.* Rationabiliter enim naturæ, utpote ad similitudinem Dei factæ, dominatum potestatemque in omnia tribuit. Homo sane Dei imaginem accepit, ac ut rex omnium Deus est, sic ipse princeps terrenarum omnium rerum constitutus est. Quod si generatim hæc posita sunt, *Et constituisti eum super opera manuum tuarum:* cum alibi dicatur, *Et opera manuum tuarum sunt cœli*⁸⁹, hinc consequitur, etiam super cœlos constitutum a Deo fuisse. Ac nunquam eorum qui ad supernas sedes transferentur, habitationem in cœlo futuram occulte commemorat, ubi promissum sibi cœlorum regnum possessuri sunt; ait enim Paulus: *Hæredes quidem Dei, cohaeredes autem Christi*⁹⁰. Sic illud, Omnia subjecit sub pedibus ejus, jam intelligendum de animalibus: at quia hominibus in cœlo par angelicæ vita reposita est, c. m. il-

⁸⁷ Psal. viii, 45. ⁸⁸ Genes. i, 26. ⁸⁹ Psal. ci, 26. ⁹⁰ Rom. viii, 17.

lic constitutus fuerit super opera manuum ejus, A cœlos et omnia quæ in eis sunt contemplabitur. Beatus autem Paulus hoc de Salvatore accepit, ut pote quod ipsi in futuro sæculo obventurum sit. Quapropter ait illi Pater : *Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum*⁹¹.

PSALMUS DAVID IX.

1. *In finem pro occultis Filii.*

Multa erant quæ ipse occulæ peregerat, generatio scilicet ex Virgine secundum carnem per Spiritum sanctum, stupendæ illæ virtutes quibus mirabilia edebat, mors ejus et descensus in infernum, ac resurrectio ex mortuis. Hæc, inquam, omnia latenter ab ipso perpetrata. Nam hæc principibus hujus mundi abscondita voluit. De his porro occultis ait Propheta :

VERS. 2. *Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo, narrabo omnia mirabilia tua.* Similia ipse ait in Evangelii⁹² : *Confitebor tibi, Pater, Domine cœli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis.* In psalmo quoque de occultis gratias agit, et post gratiarum actionem, quam pro salute nostra edidit, nos de mirabilibus Patris sui edocerum se, de ipsa Patris contemplatione exultans, pollicetur. Sane utpote Filius inerat ipsi cognitio nominis quod deitati Patris sui, nulla voce nulloque nomine explicandæ, competebat. Hæc maxime, inquit, faciam postquam inimicam vitæ mortem vicero, de qua dicitur : *Novissima inimica destruetur mors*⁹³. Nam retrorsum convertetur, id est, in pristinam suam conditionem, qua non existebat : *Deus enim mortem non fecit*⁹⁴, sed *invidia diaboli mors intravit in mundum*⁹⁵. Quæ cum evererint, reliqui etiam omnes verbi tui inimici, infirmi evadent ac in perniciem ibunt.

VERS. 9. *Et ipse judicabit orbem terræ in justitia, judicabit populos in aequitate.* Si ii qui in mundo versantur, non similia opera edidissent, judicium Dei justum non esset ; qui pari ratione peccatores suppicio, justos gloria afficit. *Judicabit populos in aequitate.* Orbein terræ vocat Ecclesiam, quæ inhabitatur a Patre, Filio et Spiritu sancto, juxta illud : *Ego et Pater ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus*⁹⁶. Populos autem appellat ceteros omnes qui extra Ecclesiam versantur, aut qui ex circumcisione sunt. Quotquot enim in lege peccaverunt, per legem judicabuntur ; qui vero sine lege transgressi sunt, sine lege peribunt⁹⁷.

VERS. 10, 11. *Et factus est Dominus refugium pauperi, adjutor in opportunitatibus, in tribulatione. Et sperent in te qui noverunt nomen tuum, quoniam non dereliquerunt querentes te, Domine.* Cui pauperi judex refugium factus est, nisi in primo vitæ curri-

ισάγγελος ἀπόκειται τοῖς ἀνθρώποις ἐν οὐρανῷ, ἐκεῖ καταστὰς ἐπὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ, θεωρὸς οὐρανῶν ἔσται καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς. Ὁ δὲ μακάριος Παῦλος καὶ τοῦτο περὶ τοῦ Σωτῆρος ἐξέλαβεν, ἐν αἰώνι τῷ μέλλοντι γένησμενον. Διδ φησι πρὸς αὐτὸν ὁ Πατὴρ. Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἵνα ἂν τῷ τοὺς ἔχθρούς σουν ὑποπόδιοι τῷ ποδῶν σουν.

ΨΑΛΜΟΣ ΤΩ ΔΑΥΙΔ Θ.

Εἰς τὸ τέλος ὑπὲρ τῶν κρυφῶν τοῦ Υἱοῦ.

Πολλὰ δὲ ἦν αὐτῷ τὰ κρυφῶν πεπραγμένα ἢ τε ἐκ Παρθένου διὰ Πνεύματος ἀγίου κατὰ σάρκα γένησις, αἱ τε παράδοξοι καὶ θαυματουργοὶ δυνάμεις, ὃ τε θάνατος αὐτὸς καὶ ἡ εἰς ἄδου κάθιδος καὶ ἡ ἐκ νεκρῶν ἀνάβασις. Ταῦτα γὰρ αὐτῷ πάντα κρυφῶν πέπραχται. Ἀπέκρυψε γὰρ αὐτὰ καὶ τοὺς ἄρχοντας τοῦ κόσμου τούτου. Ὅπερ δὴ τούτων τῶν κρυφῶν ὁ Προφήτης λέγει :

Ἐξομολογήσομαι σοι, Κύριε, ἐτ δλη καρδίᾳ μου, διηγήσομαι πάντα τὰ θαυμάσιά σου. Τοι αῦτα καὶ αὐτὸς ἐν Εὐαγγελίοις φησίν. Ἐξομολογοῦμαι σοι, Πάτερ, Κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, δι τοῦ πατέρων γάρ ταῦτα ἀπὸ σοφῶν καὶ συνετῶν, καὶ ἀπεκάλυψας ταῦτα ἀπὸ σοφῶν καὶ συνετῶν, καὶ ἀπεκάλυψας ταῦτα ῥηπτοῖς. Καὶ ἐν τῷ φαλμῷ γὰρ περὶ τῶν κρυφῶν εὐχαριστεῖ. Μετὰ δὲ τὴν εὐχαριστίαν, ἦν ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας ἐποιήσατο σωτηρίας, περὶ τῶν θαυμασίων τοῦ Πατρὸς διδάξειν ἡμᾶς ἐπαγγέλλεται τῇ τοῦ Πατρὸς ἐναγαλλόμενος θέρ. Ως δὲ Υἱῷ καὶ ἡ γνῶσις παρῆν τοῦ δύναμος τῆς θεότητος τοῦ ἀδρήτου καὶ ἀκατονόμαστου Πατρός. Ταῦτα δὲ μάλιστα, φησι, ποιήσω τὸν τῆς ζωῆς νικήσας ἔχθρὸν θάνατον, περὶ οὐλέλεκται. Ἐσχατος ἔχθρος καταργήσεται ὁ θάρατος. Ἀποστραφήσεται γὰρ εἰς τὰ ὅπια, τουτέστι τὴν πρώτην αὐτοῦ κατάστασιν, διτε μὴ ὑφεστήκει. Ὁ γὰρ Θεὸς θάρατος οὐκέποτε σερ. φθόνῳ δὲ διαβόλου θάρατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον· οὐ δὴ γεγονότος καὶ οἱ λοιποὶ πάντες ἔχθροι τοῦ λόγου σου καὶ πολέμοις ἀσθενήσαντες ἀπολοῦνται.

Kai αὐτὸς κρινεῖ τὴν οἰκουμένην ἐτ δικαιοσύνη, κρινεῖ λαοὺς ἐτ εὐθύτητι. Εἰ οἱ ἐν τῇ οἰκουμένῃ οὐκ ἐν διοικούσι εἰσὶν ἔργοις, οὐκ ἀνέλεν(1) δικαιοσύνη ἡ κρίσις τοῦ Θεοῦ· διοικώσις τοὺς ἀμαρτάνοντας κολάζει, η τοὺς δικαίους δοξάζει. Kρινεῖ λαοὺς ἐτ εὐθύτητι. Οἰκουμένην μὲν τὴν Ἐκκλησίαν, ητις οἰκεῖται ὑπὸ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος, κατὰ τό· Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐλευσθεμέθα πρὸς αὐτὸν, καὶ μονήρ παρ' αὐτῷ ποιησθεμέθα· λαοὺς δὲ τοὺς λοιποὺς παρὰ τὴν Ἐκκλησίαν, η τοὺς ἐκ περιτομῆς. Οσοι γὰρ ἐτ τῷ μαρτυροῦ, διὰ τόμου κριθήσονται, τῷ διόμως διαμαρτυρότων ἀρόμως ἀπολύμενων.

Kai ἐγένετο Κύριος καταφυγὴ τῷ πέντε, βοηθός ἐτ εὐκαιρίαις, ἐτ θλίψει. Kai ἐλπίζετωσαν ἐπὶ σὲ οἱ γιρώσκορτες τὸ δρομά σουν, διτε ἐγκατέλιπτες τοὺς ἐκζητούντας σὲ, Κύριε. Ποιῷ δὲ πένητι καταφυγὴ γέγονεν ὁ κριτής, ἀλλ ἡ τῷ

⁹¹ Psal. cix. 4. ⁹² Matth. xi. 25. ⁹³ I Cor. xv, 26. ⁹⁴ Sap. i, 13. ⁹⁵ Sap. ii, 24. ⁹⁶ Joan. xiv, 25. ⁹⁷ Rom. ii, 12.

(1) Εἶτε. Forte εἰτ. EDIT.

κατὰ τὸν πρῶτον βίον τὴν στενήν ὀδευχότι καὶ τῷ μαχαρίζομένῳ πτωχῷ, δηλούστι τῷ πνεύματι; Τοῦτο δὲ μαθόντες οἱ γινώσκοντες τὸ δυομάρι σου, καὶ ὅτι ἐν τῷ τῆς δικαιοχριστας καιρῷ τοὺς ἑκάητοῦντάς σε νῦν οὐκ ἔγκαταλεψίεις, ἐντεῦθεν ἐλπιζέτωσαν ἐπὶ σὲ πάντα διὰ τὰς ἀμοιβὰς ὑπομνήσεις. *

Ἄγαλλιασόμεθα ἐπὶ τῷ σωτηριῷ σου, ἐπεπτῆστας ἔθηρ ἐπὶ διαγένθορῷ ἢ ἐποίηστας. Ἐρ παγίδι ταῦτη ἡ ἔκρυψας συνελίφθη ὁ ποὺς αὐτῶν. Γιρίσκεται Κύριος κρίματα ποιῶν. Ἐρ τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν αὐτὸν συνελίφθη ὁ διμαρτωλός. Ωδὴ διαγάλματος. Ἀλλὰ καὶ τοῖς εὐσέβεσιν ἐπιβουλεύσαντες, ἕαντοὺς περιέπειραν ἀπωλεῖξ. Τότε καὶ γνωσθήσεται δικαίῳ κρίσει χράμενος ὁ Θεός. Ωδὴ δὲ διαγάλματος· ὡς ἀν μεταδολῆς γεγενημένης ἥτοι μέλους κατὰ τὴν Ἔβραΐδα φωνὴν, ἥ μελῳδίας, ἥ καὶ τῆς διανοίας αὐτῆς τῶν λελεγμένων ἐφ' ἔτερον νῦν μεταβαλλόντων τὸν λόγον.

Ἀποστραζήτωσαν οἱ διμαρτωλοὶ εἰς τὸν ἄδην, κάντα τὰ ἔθηρ τὰ ἐπιλαθαρόμερα τοῦ Θεοῦ. Εἰ γάρ καὶ νῦν ἀναισθητοῦσι, ἀλλ' ἦσει τῆς κρίσεως ὁ ναυρός. Θεοῦ δὲ ἀνθρώπος, καὶ δοκῇ καταπεφρονθήσαι παρὰ Θεοῦ, τῷ παρὰ τῶν διμαρτωλῶν ἀνήκεστα πάτσειν· ἀλλ' οὐ παραδέσσοιται λήθῃ. Οὐ γάρ εἰς τὸ τέλος ἐπιλησθήσεται ὁ πτωχὸς τῷ πνεύματι· ἔξει δὲ κιρπὸν καὶ τέλος ἀγαθὸν διὰ τὴν ἐν τοῖς παροῦσιν ὑπομονὴν.

Ἄραστηθι, Κύριε, μὴ κραταιούσθω ἀνθρώπος, κριθήτωσαν ἔθηρ ἐπώπιόν σου. Καταστησο, Κύριε, τομοθήτην ἐκ' αὐτούς· γράτωσαν ἔθηρη, στὶ ἀνθρώπων εἰσι. Διεγέρει τὸν Θεὸν ὡς τῆς ἀνοχῆς αὐτοῦ καὶ τοῦ πλούτου τῆς χρηστότητος καὶ τῆς μαχροθυμίας, ἀναβολὴν μὲν ἐμποιούσης αὐτῷ, ἐπιτριθῆν δὲ τοῖς ἀσεβέσιν ἀνθρώποις. Εὔξαμενος δὲ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ κριθῆναι τὰ ἔθηρη, νῦν ἀκολούθως πρὸ τῆς μελλούσης κρίσεως ἀξιοὶ δοθῆναι τοῖς ἔθεσι νομοθέτην, ἵνα μάθωσιν, ὡς εἰσὶν ἀνθρώποι, ἀλλ' οὐκ ἄλιγα ζῶα· οὐ γάρ ἀλόγοις δίδοσαι νόμος. Οὐκ ἀν δέ λέγοις Μωϋσῆν τὸν ἐξ ἀνθρώπων πάλαι γεγενημένον, οὐδὲ νόμον τὸν μόνον τεθέντα τοῖς Ἰουδαίοις· ἀλλ' οὐδὲ προσδοκῶν ἔτερον εἶναι, τὸ διὰ πάσης ἐλθεντὸς τῆς οἰκουμένης τῆς Καινῆς Διαθήκης τὸν νόμον. Χριστὸς γάρ δο νομοθέτης, καὶ τοῦ Ἐναγγελίου τὸ κτήρυγμα κεκράτηκε τῶν ἔθνων. Περὶ οὖ διὰ τοῦ προφήτου φησὶν ὁ Πατὴρ· Ἰδοὺ ὁ παῖς μου ὁ ὥρετικα, ὁ ἐκλεκτός μου εἰς ὃν εἰδόκησεν ἡ ψυχὴ μου. Κροτίστο τοῖς ἔθνεσιν ἔξοισει. Οὐκ ἔρισει, οὐδὲ κραυγάσει, οὐδὲ ἀκονθήσεται ἡ φωνὴ αὐτοῦ. Κάλαμορ συντελασμέρορ ὁ συντριψει, καὶ λιτροὶ τυφόμεροι ὡν σθέσει· ἀλλ' εἰς ἀλήθευτας ἔξοισει κροτίστο. Ἄραλάμψει, καὶ οὐ θρυσθήσεται, ὡς ἀν θῆτεπὶ τῆς τῆς κρίσεων, καὶ τῷ ὀρόματι αὐτοῦ ἔθηρ ἐλπιοῦσιν (1). Τὸ δὲ Ἔβραϊκὸν καὶ οἱ λοιποὶ πάντες ἔρμηγεντα, Καὶ τῷ νόμῳ αὐτοῦ ἔθηρ ἐλπιοῦσιν, ἔξεδωκαν.

* Isa. xlvi, 1-4.

(1) In Hebraico legitur תְּהִרְיָה מַיִן תְּרֹמָתָה, id est ut Vulgata interpretatur, *Et in legem ejus insulæ expectabunt.*

A culo, in angusta et arcta via incesserit; necnon mendico et pauperi, spiritu scilicet, qui beatus prædicatur? Hoc cum edidicerint qui neverunt nomen tuum, gnari quoque te justi judicii tempore non relictum eos qui nunc querunt te; inde bene sperent in te, patientiam in omnibus habentes ob paratam retributionem.

VERS. 16, 17. *Exultabimus in salutari tuo, infixa sunt gentes in interitu quem fecerunt. In laqueo isto quem absconderunt, comprehensus est pes eorum. Cognoscetur Dominus iudicia faciens. In operibus manuum suarum comprehensus est peccator. Canticum diapsalmatis.* Imo vero dum piis hominibus insidias struerent, sese in perniciem et interitum conceperunt. Tunc autem cognoscetur Deus justo iudicio usus. *Canticum diapsalmatis* dicitur, ut facta mutatione, sive metri, secundum Hebraicam vocem, sive melodiæ, sive verborum sententia in aliam significationem translata.

VERS. 18. *Convertantur peccatores in infernum, omnes gentes quæ obliscuntur Deum.* Etiamsi jam nullo sensu moventur, at vehiet iudicii tempus. Interim homo Dei, etsi videatur ab ipso Deo negligi, dum intolerandis a peccatoribus afficitur malis, nequaquam in oblivionem venit. Non enim usque in finem pauper spiritu a Deo negligendus; sed ob præsentem patientiam, et fructum suum et bonum finem consequetur.

VERS. 20, 21. *Exsurge, Domine, non confortetur homo, judicentur gentes in conspectu tuo. Constitue, Domine, legislatorem super eos: sciunt gentes quoniam homines sunt.* Deum excitat, ut qui tolerantia sua, atque vi clementiæ et patientiæ, sibi quidem ærumnarum diuturnitatem, impiis vero hominibus vexandi tempus tribuat. Postquām autem precatus est, ut judicentur gentes in conspectu Dei, jam rogat ut ante futurum iudicium gentibus legislator constituatur, ut discant se homines, non bruta animalia, esse: nam brutis animalibus lex minime datur. Cæterum non hic de Moysè agit, qui jam olim de medio hominum sublatus fuerat; neque de lege quæ solis Judæis data fuerat, neque vult aliam expectari legem, ut Novi Testamenti lex totum orbem pervadat. Christus enim legislator, Evangelii que prædicatio in gentibus obtinuit. De quo per prophetam ait Pater: *Ecce puer meus, quem elegi, electus meus; complacuit sibi in illo anima mea. Iudicium gentibus proferet. Non contendet, neque clamabit, neque audietur vox ejus. Calamum quassatum non conteret, et linum fumigans non extinguet; sed in veritate educet iudicium. Resplendebit et non collidetur, donec ponat in terra iudicium, et in nomen ejus gentes sperabunt* ¹⁸. Hebraicum autem et reliqui omnes interpres ediderunt: *Et in legem ejus gentes sperabunt.*

PSALMUS X SECUNDUM HEBRAEOS.

VERS. 1, 2. *Ut quid, Domine, recessisti longe, A desvicis in opportunitatibus, in tribulatione? Dum superbit impius, incenditur pauper: comprehenduntur in consiliis quibus cogitant.* An quia Deus est, secundum Apostolum, qui comprehendit sapientes in astutia sua, idipsum jam fieri postulat? Multi enim cum videant se, et si in impietatis plurimis versantes, prospere agere, ac in calamitates incidere nullas, sese beatos et laude dignos arbitrantur. At tum ipsi, tum improbitatis æmuli, ingenti afficiunt detimento.

VERS. 3-5. *Quoniam laudatur peccator in desideriis animæ suæ, et iniquus benedicitur. Exacerbavit Dominum peccator: secundum multitudinem iræ suæ non queret. Non est Deus in conspectu ejus, inquinatæ sunt viæ illius in omni tempore. Auseuntur judicia tua a facie ejus, omnium inimicorum suorum dominabitur.* Præsentem impiorum conditionem insectatur, ut futuri judicii necessitatem comprobet. Illud porro, *exacerbavit*, Aquila, traduxit, interpretatus est. Sermones quippe de futuro Dei judicio ipsi revera traducunt. Dum vero quis in peccatis perseverat, is impeditur quominus querat Deum, ac vim iræ magnam sibi comparat. Quamobrem ne nimio labore et anxietate notitias Dei naturales expetieris, dum vita tuæ viæ inquinatæ sunt: idque ea maxime de causa, quod judicia Dei non animo reputes, cum maxime concessus tibi dominatus fuerit in omnes inimicos tuos.

VERS. 7. *Cujus maledictione os plenum est et amaritudine et dolo; sub lingua ejus labor et dolor. Si quidem heterodoxorum os maledictione repletur, utpote qui Creatorem conviciis incessant, quod itidem maledici faciunt: os item iracundorum amaritudine, dolosorum dolo, plenum est.*

VERS. 8. *Sedet in insidiis cum divitiis in occultis, ut interficiat innocentem. Dum autem id agit, seipsum decipit, quasi scilicet nihil videat Deus.*

VERS. 11. *Dixit enim in corde suo: Oblitus est Deus, avertit faciem suam ne videat in finem. Hæc omnia agit impius adversus Dei pauperes, sibique ipse ludificatur, dum suis sibi cogitationibus confundit non esse Deum inspectorem.*

VERS. 12-15. *Exsurge, Domine Deus meus, exaltetur manus tua, ne obliviari pauperum tuorum in finem. Vides quoniam tu laborem et dolorem consideras, ut tradas eos in manus tuas. Tibi derelictus est pauper, orphano tu eras adjutor. Contrahere brachium peccatoris et maligni: quereretur peccatum ejus, et non invenietur. Dei tolerantiam excitat ad judicium de impiis ferendum. Per manum autem exaltatam, vim judiciale significat. Dum enim ipsa impios non ulciscitur, ceu victa videri potest. Quando vero unicuique reddit quod æquum est, exaltari dicitur, nemoque ipsam effugere valet.*

(1) *Tetimawreisθai.* Pro tetimawrēisθai, ut et alibi. Edit.

Irat, Kύριε, ἀζέστηκας μακρόθερ, ὑπερορᾶς ἐρ εὐκαιρίαις, ἐρ θλίψεις; Ἐν τῷ ὑπερηφαρεύεσθαι τὸν ἀσεβῆ ἐμπυρίζεται ὁ πτωχὸς· συλλαμβάνοται ἐρ διαβουλοὶ οἰς διαλογίζονται. Ἡ ἐπειδὴ δ Θεὸς δ δρασόμενός ἐστι τοὺς σοφοὺς ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, τοῦτο αὐτὸν ἔδη γενέσθαι παρακαλεῖ; Ἐπὶ πολλαῖς γάρ ἀσεβείαις ὀρῶνταις αὐτοὺς οἱ πολλοὶ εὐθυγουμένους τε καὶ μηδενὶ λυπηρῷ περιπίπτοντας, μακαρίους αὐτοὺς ἡγούνται καὶ ἐπαίνους ἀξίους. Κακεῖνοὶ τε μεγάλα βλάπτονται καὶ οἱ ζηλωταὶ τῆς κακίας γεννέμενοι.

Οἱ ἐπαύρεται ὁ ἀμαρτωλὸς ἐρ ταῖς ἐπιθυμίαις τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, καὶ ὁ ἀδικῶν ἐτευλογεῖται. Παράκυρε τὸν Κύριον ὁ ἀμαρτωλὸς· κατὰ τὸν ἀληθὸς τῆς ὅργης αὐτοῦ οὐκ ἐκλήτησει. Οὐκ εστιν ὁ Θεὸς ἐτώπιον αὐτοῦ, βεβηλοῦνται αἱ οἵοι αὐτοῦ ἐρ πατὴν καιρῷ. Ἀρταραιτεῖται τὰ κρίματα σου ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ, πάντων τῶν ἔχθρων αὐτοῦ κατακυριεύεσθαι. Τῇ παρούσῃ τῶν ἀσεβῶν ἐπεξέρχεται κατατάσει, τὴν μέλλουσαν κρίσιν ἀναγκαῖαν δεῖξαι βουλόμενος. Τὸ δὲ παράκυρον, διέσυρε τὸν ἀκύλας ἡρμήνευσε. Τοὺς περὶ θεοῦ γάρ κρίσεως λόγους ἀληθῶς διασύρουσιν. Ἐπιμένων δὲ τις ἀμαρτιαῖς, πρὸς τὸν Θεόν ζητεῖν ἐμποδίζεται, συνάγων ἐαυτῷ πλήθος ὄργης. Διὸ μὴ ζήτει καὶ τὰς περὶ θεοῦ φυσικὰς ἔννοιας περικοπτόμενος, καὶ τοῦ βίου τὰς οἵοις ἀκαθάρτους ἔχων· τούτου γε χάριν διὰ παντὸς καὶ τοῦ θεοῦ τὰ κρίματα μὴ λαμβάνων εἰς νοῦν, ἐν τῷ συγχωρεῖσθαι μάλιστα κατακυριεύσαι τῶν ἔχθρῶν.

Οὐν ἀρᾶς τὸ στόμα αὐτοῦ γέμει καὶ πικρίας καὶ δόλου, ὑπὸ τὴν γλῶτταν αὐτοῦ κόκος καὶ πότος. Τῶν γάρ ἐτεροδέξιων τὸ στόμα ἀρᾶς γέμει, κακολογούντων τὸν Δημιουργὸν, καὶ τῶν λοιδόρων· πικρίας δὲ τῶν θυμικῶν, δόλου τῶν δολιῶν.

Ἐγκαθίηται ἐτέρῳ μετὰ πλούσιων ἐρ ἀποκρύψιοις, τοῦ ἀποκτεῖναι ἀθῶν. Καὶ ταῦτα πράττει παραλογίζομενος ἐαυτὸν, ὡς οὐχ ὀρῶντος θεοῦ.

Ἐλπε γάρ ἐτοκτίσει τὸ πρόσωπον αὐτοῦ τοῦ μὴ εἰδεῖν εἰς τέλος. Ταῦτα δὲ πάντα δ ἀσεβῆς κατὰ τῶν πενήτων τοῦ θεοῦ διαπράττεται, ἐαυτὸν ἀπατῶν καὶ τοῖς ἐαυτοῦ λογισμοῖς μὴ εἶναι θεόν ἐφορούμενος.

Ἀράστηθι, Κύριε δ Θεὸς μου, ὑψωθῆτω ἡ χεὶρ σου, μὴ ἐπιλάθῃ τῶν πενήτων σου εἰς τέλος. Βλέπεις, δοι σὺ πότορ καὶ θυμὸν κατατεῖσις, τοῦ παραδοῦνται αὐτοὺς εἰς χεῖράς σου. Σοὶ ἐγκαταλέλειπται ὁ πτωχὸς, ὀρφανῷ σὺν ησθα βοηθός. Σύντριψον τὸν βραχίονα τοῦ ἀμαρτωλοῦ καὶ κοπροῦν· ζητηθήσεται η ἀμαρτία αὐτοῦ, καὶ οὐ μὴ εὑρεθῇ. Οὔτως ἐπὶ τὴν τῶν ἀσεβῶν κρίσιν διεγείρει λοιπὸν τὴν ἀνοχὴν τοῦ θεοῦ. Ἡ δὲ χεὶρ ὑψούμενη δύναμιν ἐδίλωσε κριτικὴν. Ἐν δοσῷ γάρ αὐτῇ μὴ τιμωρεῖται τοὺς ἀσεβεῖς, τετιμωρεῖσθαι (1) δοκεῖ· ἀποδιδούσα δὲ ἐκάστῳ κατὰ τὸ δίκαιον, ὑψοῦσθαι λε-

γεται, καὶ ταύτην οὐδεὶς ἀποδράσεται. Διό φησι· Τοῦ παραδοῦναι αὐτὸν εἰς χεῖρά σου. Τοιγαροῦν δὲ σὸς πτωχὸς ἀκούσας τῶν σῶν λόγων φασκόντων· Μή θαυτοὺς ἐκδικοῦντες, ἀγαπητοί· ἀλλὰ δότε τόχον τῇ δρῆῃ. Ἐμοὶ ἐκδίκησις, ὅτῳ ἀνταποδώσω, λέγει Κύριος.

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΨΑΛΜΟΣ Τῷ ΔΑΥΙΔ Ι.

Ἐπειδὴ καὶ τῷ Δαυὶδ εἰς τὸ τέλος γέγραπται· καὶ κατὰ τὸν Ἀκύλαν, τῷ τικοποιῷ, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, ἐπιτίκιος τοῦ Δαυὶδ, φήσεις, διεὶς καὶ δὲ Δαυὶδ μετὰ τὴν συμβάσαν αὐτῷ συμφορὸν ἔφασκε τὰ προκείμενα.

Ἐπὶ τῷ Κυρίῳ πέποιθα· πῶς ἐρύστε τῇ ψυχῇ μου· Μεταραστεύοντος ἐπὶ τὰ δρη ὡς στρουθίοις; Τελείου φωνή, καὶ κατὰ τὸν Ἀπόστολον εἰπεῖν δυναμένου, Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ; Οὐ κατὰ τὸν ἀτελῆ τὸν φυγῇ μεταναστεύοντα τόπον ἐκ τόπου, καὶ περιφεύγοντα τοὺς διώκοντας. Καθὼς δὴ στρουθίον τοὺς θηρεύοντας, διεῖ, καὶ διαφύγοι, λέγοις ἄν· Η ψυχὴ ἡμῶν ὡς στρουθίοις ἐφρύσθη ἐκ τῆς πατήσεως τῶν θηρευόντων.

Οτι δὲ κατηρτίσω καθεῖλον· δὲ δὲ δίκαιος τὸ ἔκοιλος; Κύριος δὲ τρῶ μάρτιον αὐτοῦ, Κύριος δὲ οὐρανῷ διθύρων αὐτοῦ. Οἱ ὄφθαλμοι αὐτοῦ εἰς τὸν πέτρητα ἀποβλέποντο, τὰ βλέφαρα αὐτοῦ ἔξετάζει τοὺς νικῶν τῶν ἀνθρώπων. Κύριος ἔκειται τὸν δίκαιον καὶ τὸν ἀσεβῆ· Οἱ μόνοι δίκαιοι καὶ κριτῆς Θεος, τοὺς ἑαυτοῦ πολεμουμένους δρῶν, τι ἐποίησεν; Ἐν οὐρανῷ κατοικῶν καὶ βασιλείαν ἔχων διάλευτον, οὐδὲν τῶν ἐπὶ γῆς παρορᾷ. Χαρίζεται δὲ τῷ πένητι τῶν εὐεργετικῶν αὐτοῦ δυνάμεων τὴν ἐπισκοπήν, ἃς φησιν ὄφθαλμούς· ὕστερον οὖν βλέφαρα τὴν κριτικὴν αὐτοῦ καὶ πάντα διακρίνουσαν πρόνοιαν. Διὰ δίκαιοισύνην δὲ κρίνεται καὶ τοὺς δίκαιους, μή τι καὶ αὐτὸς πεπλημμέληται.

Ἐπιερέεται ἐπὶ ἀμυρτωλῶν πατίδας, πῦρ καὶ θεῖον, καὶ πτεῦμα καταγίδος η μερὶς τοῦ ποτηρίου αὐτῶν. Τὰς ἐπιπόνους κολάσεις πολλαχῆ δηλοῖ τὸ ποτήριον, ὡς ἐν Ἡσαΐᾳ· Ἐξετερψον, ἐξετερψον, Ἱερουσαλήμ, η πιονυσατὸ ποτήριον εἰσπτώσωσις (1), τὸ κόρδυν τοῦ θυμοῦ. Λέγει δὲ καὶ τῷ Τερεμίᾳ Θεός· Λάβε τοῦ οἴρου τοῦ ἀκράτου ἐκ χειρὸς μου, καὶ ποτίσεις αὐτὸν πάντα τὰ θηρη, πρὸς οὓς ἐτώ ἀποστελῶ σε. Ὁποῖον τὸ προκείμενον ποτήριον, οὐ δὲ τὸ πλήρωμα πῦρ καὶ θεῖον, καὶ πτεῦμα καταγίδος· οὐδὲ σύμβολα τὰ κατὰ Σοδόμων ἐπενεχθέντα. Δηλοῖ δὲ τὸ πῦρ τὴν διακαύσεως ἀπειλήν, τὸ δὲ θεῖον τὴν διεγέρουσαν ἔτι μᾶλλον τὸ πῦρ ἀφορμήν, τὸ δὲ πτεῦμα τῆς καταγίδος, πειρασμοῦ συστροφήν. Εἰρηται τάρ ἐν Ἡσαΐᾳ· Ός καταγίτε δι' ἐρήμου διέλθοι ἐρχομένη ἐτρύζεται· φοερότερον τὸ δράμα καὶ σκληρὸν ἀνηγγέλει μοι. Ἔστι δὲ καὶ τοῖς εὐεσέβεστοι ποτήριοι τὸ μεθύσκον ὡς κράτιστον, περὶ οὐ τάχα κακεῖνο λέλεκται· Κύριος η μερὶς τῆς πληροφορίας μου καὶ τοῦ ποτηρίου. Καὶ δι' ἐργῶν ἀγαθῶν τὸ μὲν φυγεῖν, τὸ δὲ αἰρήσασθαι.

⁽¹⁾ Rom. xii, 19. ¹ Rom. viii, 35. ² Psal. cxxiii, 7. ³ Isa. li, 47. ⁴ Jer. xxv, 15. ⁵ Isa. xxi, 2. ⁶ Psal. xv, 5.

(1) Εἰσπτώσωσις. Forte ἐκπτώσεως. LXX, πτώσεως. EDIT.

A Quamobrem ait tradendum esse impium in manus suas. Enimvero pauper ille tuus hæc verba abs te prolata audivit : Non vosmetipso defendantes, chassissimi; sed date locum iræ : Mihi vindicta, ego retribuam, dicit Dominus ⁹⁹.

1. IN FINEM PSALMUS DAVID X.

Quandoquidem Davidi in finem, inscriptus est; et juxta Aquilam, victori; juxta Symmachum, triumphalis Davidis: probe inferas, Davidem isthac post illatam sibi calamitatem pronuntiasse.

VERS. 2. In Domino confido : quomodo dicitis animæ meæ : Transmigra in montes sicut passer?

B Hæc viri perfecti vox est, qui secundum Apostolum dicere valeat : Quis nos separabit a charitate Dei ¹? Non more imperfecti hominis, qui persequentibus ut se proripiatis, de loco in locum transmigrat. Qui si, ut passer venatores, effugere valeat, jure dixerit : Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium ².

VERS. 4-6. Quoniam quæ persecisti destruxerunt, justus autem quid fecit? Dominus in templo sancto suo, Dominus in cœlo sedes ejus. Oculi ejus in pauperem respiciunt, palpebrae ejus interrogant filios hominum, Dominus interrogat justum et impium, etc. Deus qui solus justus et judex est, cum suos oppugnari cerneret, quid fecit? Is sane etsi in cœlo habitet, ac firmum immobileque regnum obtineat, nullam terrenarum rerum negligit. Pauperi autem id gratiæ consert, ut beneficarum virtutum suarum inspectione servetur : quas virtutes, oculos nuncupat; qua item ratione palpebrae ejus significant judicialem illius providentiam qua omnia dijudicat. Propter justitiam autem suam vel ipsum justum judicabit, ne et ipse quoque in peccatum inciderit.

C VERS. 7. Pluet super peccatores laqueos, ignis et sulphur et spiritus procellarum, pars calicis eorum. Calix graviora plerumque supplicia significat, ut in Isaia : Exsurge, exsurge, Jerusalem, quæ bibisti calicem ruinæ, poculum iræ ³. Jeremiæ quoque dicit Deus : Sume vinum non dilutum de manu mea, et potabis ex eo omnes gentes, ad quas ego mittam te ⁴. Qualis est calix de quo jam agitur, cuius plenitudo ignis et sulphur et spiritus procellarum; cuius sane symbola ea ipsa sunt quæ contra Sodoma immissa fuere. Indicat porro ignis incendiī ac adustionis minas : sulphur, ignis fomentum, quo plus exardescit; spiritus procellarum, temptationis conversionem. In Isaia namque dicitur : Sicut procella per desertum pertransierit, prope accedens : terribilis visio et dura nuntiata mihi est ⁵. Piis quoque hominibus calix inebrians quam potentissimus, de quo fortasse dicitur : Dominus pars hereditatis meæ et calicis mei ⁶. Ac per recte facta vitandus ille, hic amplectendus est.

VERS. 8. *Quoniam justus Dominus, et justitias A dilexit, æquitatem vedit vultus ejus. Nam utpote justus pauperem respicit, peccatores corripit. Natura autem sua, non participatione justus est. Cæterum cum ita se habeat, justitias, quæ in multis probis viris reperiuntur, diligit, ac cujusque propositum approbat. Singulis sane judiciis quedam justitia inest: multa autem sunt judicia Dei, de quibus scriptum est: *Judicia Domini vera, justificata in semelipsa*⁷. Multæ igitur justitiæ sunt. Æquitatem quoque videt, videlicet sanam verbi sententiam et doctrinam: gaudet quippe de ejus cultoribus, etiamsi videat eos conviciis et maledictis impeditos. Nunquam autem plures æquitates, perinde atque justitiæ in judiciis multæ, habentur. Vultus vero ejus ideo æquitatem videt, quia ipsam approbat. Nam Deus præsens esse deprehenditur, cum providentiæ operibus, tum effectu judiciorum.*

PSALMUS DAVID XI.

1. In finem, pro octava.

Ea ipsa est quæ psalmi sexti inscriptio (1). Diximus autem solvi legem Moysis, si puer ducatur in Sabbatho [circumcidendum], quando diem circumcisionis octavam in ipso cadere contingit: eamdemque vim et præstantiam habere diem Dominicam, quæ Domini resurrectione nobilitatur, estque a primo die, octava. Et ipsa quoque natura sua prima habetur, quia in eadem omnes animæ emundantur.

VERS. 2, 3. Salvum me fac, Domine, quoniam desecrit sanctus, quoniam diminuta sunt veritates a filiis hominum. Vana locuti sunt unusquisque ad proximum suum, labia dolosa in corde, et corde locuti sunt. Totam illam sui temporis generationem criminarunt: nam in sequentibus dicet: Tu, Domine, servabis nos et custodies nos a generatione hac in æternum. Talis enim est prior illa generatio, de qua Salvator hæc effatur: *Viri Ninivitæ surgent in iudicio cum generatione hac, et condemnabunt eam: et regina Austri*⁸, et cætera, et rursum: *Sic erit generationi nequam huic*⁹. Neque iniuria ipsam accuso, ait Propheta; sed quia nemo sanctus in illa, nemo verax. Quandoquidem igitur nullum mihi salutis auctorem invenio; tu mihi, Domine, talis esto. Arguit porro Judæorum incredulitatem, de quibus ait Moyses: *Fili, in quibus nulla fides*¹⁰. Quod autem vana locuti sint, insidias Salvatori struentes, atque dolose aggredientes illum, diserte testificatur Evangeliorum scriptura.

VERS. 4, 5. Disperdat Dominus universa labia dolosa, et linguam magniloquam. Qui dixerunt: Linguam nostram magnificabimus, labia nostra a nobis sunt: quis noster Dominus est? Dei enim, non autem hominis, erat eorum malignitatem superare

Οὐδὲ δικαιος Κύριος καὶ δικαιοσύνας ἡμάτησεν, εὐθύτητα εἶδε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ. Ός γὰρ δίκαιος ἐπιβλέπει μὲν τὸν πένητα, παιδεύει δὲ τοὺς ἀμαρτωλούς· οὐσίᾳ δὲ δίκαιος ἐστιν, οὐ μετοχῇ. Πλήν καὶ οὐτως ἔχων ἀγαπᾷ τὰς ἐν τοῖς πολλοῖς δικαιοῖς δικαιοσύνας, τὴν ἑκάστου πρόθεσιν ἀποδεχόμενος. Ἀλλὰ καὶ ἑκάστου χρίματος ἐστὶ τις δικαιοσύνη· πολλὰ δὲ τὰ χρίματα τοῦ Θεοῦ, περὶ ὧν γέγραπται. Τὰ χρίματα Κυρίου ἀληθινὰ δεδικαιωμένα ἔτι τὸ αὐτό. Πολλὰ δρά καὶ αἱ δικαιοσύναι· Βλέπει δὲ καὶ εὐθύτητα, τὴν πρὸς τὸν ὄρθιὸν λόγον γνώμην· γάρ εἰπε τοῖς ἔχουσι, καὶ ὅνειδιζομένους δρᾷ. Μήποτε δὲ ὡς πολλαὶ δικαιοσύναι εἴπε τοῖς χρίμασιν, οὐτως εὐθύτητες. Διὰ δὲ τὸ ἀποδεχόμεναι τὴν εὐθύτητα, τὸ πρόσωπον αὐτοῦ δρᾷ. Ἐπιφαίνεται γάρ παρὼν δ θεὸς τοῖς ἔργοις τῆς προνοίας καὶ τοῖς ἀποτέλεσμασι τῶν χριμάτων,

ΨΑΛΜΟΣ ΤΩ ΔΑΥΙΔ ΙΑ'.

Εἰς τὸ τέλος περὶ τῆς ὁρόσης.

Ἡ αὐτὴ ἐστι τῇ τοῦ σ' ἐπιγραφῇ. Ἐλέγομεν δὲ, ὡς καὶ τὸν νόμον λύει Μωϋσέως, εἰ διοι δρέφος ἐν Σαββάτῳ, ἡμέραν δγδην τῆς περιτομῆς ἐν αὐτῇ γνομένης. Τὴν ὁμολαν ἔχειν ἐλέγομεν δύναμιν καὶ τὴν Κυριακὴν, τὴν ἀναστάσιμον οὖσαν τοῦ Κυρίου, καὶ τυγχάνουσαν ἀπὸ τῆς πρώτης ὁγδόην, πρώτην δὲ κατὰ φύσιν ὑπάρχουσαν· καθαρική γάρ ἐστι πάσης ψυχῆς.

Σῶσόν με, Κύριε, ὅτι ἐκλέλοιπεν ἔσιος, ὅτι ἀλιγάθησαν αἱ ἀλήθειαι ἀπὸ τῶν νιῶν τῶν ἀρθρώπων. Μάταια ἐλάλησαν ἔκυπτος πρὸς τὴν πλησίον αὐτοῦ, χελιδὴ δόλια ἐν καρδίᾳ καὶ ἐν καρδίᾳ ἐλάλησαν. Διαβάλλει πᾶσαν τὴν καθ' ἐκατὸν γενεάν· λέξει γάρ καὶ προϊών· Σὺ, Κύριε, γνωλάξεις ἡμᾶς καὶ διατηρήσεις ἡμᾶς ἀπὸ τῆς τερεᾶς ταύτης καὶ εἰς τὸν αἰώνα. Τοιάντη γάρ ἡ προτέρα γενεά, περὶ ής ἐφη καὶ δ Σωτῆρ. Ἀιδερες Νινεύεται ἀραστήσονται ἐν τῇ χριστει μετὰ τῆς τερεᾶς ταύτης, καὶ κατακριοῦσιν αὐτήν· καὶ βασιλισσα Νότου, καὶ τὰ ἔξης· καὶ πάλιν οὕτως· Ἐσται τῇ τερεᾷ τῇ πονηρῇ ταύτῃ. Οὐχ ἀδίκως δὲ ταύτης κατηγορῶ, φησιν δ Προρήτης· ἀλλ' ὅτι μηδεὶς ὄσιος ἐν αὐτῇ, μηδεὶς ἀληθής. Ἐπει οὖν μηδένα μοι σωτῆρας αἴτιον εὑρίσκω, αὐτὸς μοι, Κύριε, τοῦτο γενοῦ. Διελέγχει δὲ τῶν Ιουδαίων τὴν ἀποστολαν, περὶ ὧν φησι καὶ Μωϋσῆς· Υἱοί, οἵτις οὐκ ἐστι πλεῖστος ἐν αὐτοῖς. Ὁτι δὲ μάταια ἐλάλουν ἐπιδουλεύοντες τῷ Σωτῆρι καὶ δολίως αὐτῷ προσερχόμενοι, σαφῶς ἡ τῶν Εὐαγγελίων διδάσκει γραφή.

Ἐξολοθρεύσαι Κύριος πάτα τὰ χειλη τὰ δολια, τὰ διωσσαν μεταλοιρήμονα. Τούς εἰπάρτας· Τὴν τὰ διωσσαν ἡμῶν μετανυροῦμεν, τὰ χειλη ἡμῶν παρ' ἡμῶν ἐστι· τις ἡμῶν Κύριος ἐστι; Θεοῦ γάρ ήν, εὐκ ἀνθρώπου, τῆς ἐκείνων περιγενό-

⁷ Psal. xviii, 10. ⁸ Matth. xii, 41, 42. ⁹ ibid. 45. ¹⁰ Deut. xxxii, 20.

(1) Vide supra psal. vi.

σθαι κακίας, καὶ σθίσαι λόγους βλασφημοῦντας τὸν Ἰησοῦν. Ὁμοίως δὲ τῷ Φαραὶ φῆσαντι· Οὐκ οἶδα τὸν Κύριον, καὶ αὐτὸς φασι· Τίς ημῶν Κύριος ἔστι; νομίσαντες εἶναι κύριοι διὰ τῶν ιδίων λόγων τοῦ Σωτῆρος σθέσαι διδασκάλιαν, ὡς ἂν δύνεται αὐτεξουσίος. Ταῦτα δὲ ἦν τὰ Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων χειλὶ, μεθ' ὑποχρίσεως προσιόντων τῷ Σωτῆρι, καὶ Ραβδί καλούντων αὐτὸν, λάθρα δὲ κατ' αὐτοῦ τυρεύντων. Μεγαλορόήμονες δὲ ἦσαν οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ ἀρχιερεῖς τοῦ λαοῦ, τολμῶντες ἀναχρίνειν τὸν Σωτῆρα καὶ λέγειν αὐτῷ· Ἐρ ποιὰ ἔξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς, καὶ τίς σοι δύωκε τὴν ἔξουσίαν ταῦτην;

"Ἐρεχε τῆς ταλαιπωρίας τὸν πτωχῶν καὶ τοῦ στεναγμοῦ τῶν περίτων τὸν ἀραστήσομαι, λέγει Κύριος. Θήσομαι ἐρ σωτῆρι, παρθησίδομαι ἐρ αὐτῷ. "Η καὶ εὕτως· Οἱ πτωχοὶ διὲ ἐμὲ καὶ πέντες τετρανότες τῷ πνεύματι στένουσιν ἀεὶ ταπεινούμενοι προσέχοντές μου τῷ λόγῳ, καὶ πίστιν ἀκλινῆ διασύζοντες· ὃν ἐνεκεν ἀναστήσομαι, καὶ κατὰ τὸ πρέπον τῇ ἐμῇ ἀναστάσει σωτῆριν στήσομαι πᾶσιν ἀνθρώποις· ἐφ' ὅπερ ὡς μεγάλω παρθησίδομαι κατορθώματι.

Τὰ λόγια Κυρίου λόγια ἀγνά, ἀργύριον πεπυρωμένορ, δοκίμιορ τῇ γῇ, κεκαθαρισμένορ ἐπταζλασίως. Ὁ δὲ ἄργυρος πολλάκις πυρούμενος ἀμιτῆς ἐπέρχεται ὥλης ἐστιν· οὕτω καθαρὰ φεύδους τοῦ Κυρίου τὰ λόγια.

Σὺ, Κύριε, φυλάξεις ημᾶς καὶ διατηρήσεις ημᾶς ἀπὸ τῆς τεραῖς ταύτης καὶ εἰς τὸν αἰώνα. Ἐπειδὴν φυλάξῃς τοὺς σοὺς πτωχούς, καὶ ἐπειδὴν ημᾶς περιτειχίσῃς ἀμα τῇ ἐρχομένῃ τρεπῇ, τῇ καλουμένῃ αἰωνίᾳ, οἱ παράνομοι τότε, ἐκτὸς γενόμενοι τῆς εἰς πάντας ἀνθρώπους χυθησομένης σου χάριτος, κύκλῳ περιπατήσουσι, θεωροὶ γενησόμενοι τῶν οωζομένων· καὶ τοῦτο ἐσται ὅταν ὑψωθῶσιν οἱ εὐτελεῖς τῶν ἀνθρώπων.

Κύκλῳ οἱ ἀσεβεῖς περιπατοῦσι, κατὰ τὸ ὑψός σου ἐπολινώρησας τοὺς ιτοὺς τῷ ἀνθρώπων· Ἐπειδὴ δὲ κύκλος τῇ εὐθείᾳ ἐναντίος ἐστι κατὰ τὴν σκολιότητα καὶ εὐθύτητα, οἱ δὲ ἀσεβεῖς κύκλῳ περιπατοῦσιν, οἱ εὐσεβεῖς ἀρά εὐθεῖαν περιπατοῦσιν.

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΨΑΛΜΟΣ ΤΩΔΑΥΙΔ ΙΒ'.

Διὰ τὸ τέλος τὸ παρὰ τῷ Θεῷ πάντα πρὸ τοῦ τέλους ἀνδρικῶς ἡγωνίζετο· τὸ δὲ τέλος δὲ τῶν πόνων ἐστι καρπὸς, ζωὴν αἰώνιον καὶ βασιλείαν οὐρανῶν προξενῶν. Εἰς μὲν οὖν τὸ τέλος ἀνέπεμψε τὴν ὥδην τῷ Θεῷ· κατὰ δὲ τὴν ἀρχὴν, ὡς ἀγωνίζομενος ἐστι, τὰς πρώτας προφέρει φωνάς.

"Ἔως πότε, Κύριε, ἐπιλήσῃ μου εἰς τέλος; ἔως πότε ἀποστρέψῃς τὸ πρόσωπό σου ἀπ' ἐμοῦ; Ληθῆν δὲ Θεὸς ποιεῖται τῶν ἐπιλανθανομένων αὐτοῦ διὰ τῆς ἀμαρτίας· ἀποστρέψει καὶ τὸ πρόσωπον ἀπὸ τῶν αἰσχρῶν τι πραττόντων, ἀναξίους εἶναι χρίας τῆς ἐποπτείας αὐτοῦ· διόπερ ὑπὸ τοῦ συνειδότος νυτῶμενος καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ δεδιώς χρίειν ἐπάγει·

¹¹ Exod. v, 2. ¹² Matth. xxii, 23.

A et blasphemæ in Jesum verba comprimere. Perinde atque Pharao dixit: Non novi Dominum¹¹; jam ii dicunt, Quis noster Dominus est? rati verborum suorum efficacia, penes se potestatem esse extinguae Salvatoris doctrinæ, quasi scilicet ipsi sui juris et arbitrii essent. Hæc ipsa erant Pharisæorum et Sadducæorum labia; qui cum dissimulatione Salvatorem adibant, Rabbi compellant, et clam interim conspirationem in illum conflabant. Magniloqui autem erant seniores et principes sacerdotum populi, ausi percontari Salvatorem, ipsique dicere: In qua potestate hæc facis, et quis dedid tibi hanc potestatem¹²?

B Vers. 6. Propter miseriam inopum et gemitum pauperum nunc exsurgam, dicit Dominus. Ponam in salutari, fiducialiter agam in eo. Hoc item modo interpretari licet: Qui mei causa mendici et pauperes spiritu facti sunt, humili semper affectu verbo meo hærentes ingeniiscunt, fidemque inviolatam conservant: horum ego causa exsurgam; atque ut resurrectioni meæ consentaneum est, salutem pariam omnibus hominibus: qua in re, ut præclare gesta, fiducialiter agam.

Vers. 7. Eloquia Domini eloquia casta, argenteum igne examinatum, probatum terræ, purgatum septuplum. Argentum vero igni sæpe traditum, cum nulla alia materia commisetur; eodemque prorsus modo eloquia Domini omni mendacio vacua sunt.

C Vers. 8. Tu, Domine, servabis nos et custodies nos a generatione hac in æternum. Cum mendicos tuos custodieris, cumque nos circumcommunieris in generatione futura, quæ æterna vocatur; tunc iniqui illi, exclusi tua gratia per omnes homines diffusa, in circuitu ambulabunt, ut eos qui salutem obtinebunt circumspiciant: idque tunc eveniet, cum vel tenuiores ex hominibus exaltati fuerint.

Vers. 9. In circuitu impii ambulant: secundum altitudinem tuam multiplicasti filios hominum. Quia circulus rectæ lineæ secundum obliquitatem et rectitudinem oppositus est; cum impii in circuitu ambulent, pii sane viri in recto graduntur.

1. IN FINEM PSALMUS DAVID XII.

D Propter finem, quem apud Deum consecuturus erat, ante finem viriliter omnino concertabat. Nam laborum fructus, est finis, qui et vitam æternam et regnum cœlorum procurat. In finem igitur canticum Deo emittit: atque a principio, utpote adhuc in certamine constitutus, hasce primas profert voces:

Vers. 2. Usquequo, Domine, oblivisceris me in finem? Usquequo avertis faciem tuam a me? Oblivisciatur autem Deus eorum qui per peccatum ipsius immemores sunt: avertitque faciem suam ab iis qui turpia quævis perpetrant, quos providentia sua indignos reputat. Quamobrem stimulante conscientia, judicium Dei pertimescens, subjungit:

VERS. 3-5. *Quandiu ponam consilia in anima A mea, dolores in corde meo die ac nocte? Usquequo exaltabitur inimicus meus super me? Respico et exaudi me, Domine Deus meus. Illumina oculus meos, ne unquam obdormiam in morte: ne quando dicat inimicus meus: Praevalui adversus eum. Exaltatur inimicus in peccantem peccato depresso; secus vero agitur cum is probe se agit. Cum autem nolit se præter meritum exaudiri, præmittit illud, respice, rogans scilicet ut recte facta sua perpendat. Aut forte ideo sic loquitur, quod Deus non nisi eum qui justus est exaudire soleat. Vultus porro Dei, lumen plenus, est virtus quædam ad beneficia conferenda prospiciens, cuius quisquis particeps fuerit illuminabitur, ac si solaribus radiis frueretur. Quod si avertatur, tum anima non illustrata in tenebris agit; quia interiores oculi, videlicet mentis cogitationes, nihil operantur. Cum autem in peccato perseverat, tenebris magis magisque obtinenteribus, quia vultus Dei penitus aversus manet; tum, malitia id operante, ceu incurabilis evadit: nec ultra salutis suæ advigilans, ad mortem peccasse jure datur.*

4. IN FINEM PSALMUS DAVID XIII.

Quia hæc propheticæ dicta in consummatione sæculorum futura erant, præmittitur illud, *in finem*: psalmus autem non dicitur, quia incusat omnes homines.

VERS. 2. *Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus. Corrupti sunt et abominabiles facti sunt in studiis: non est qui faciat bonum. Ex atheis alii quidem existimaverunt Deum nullatenus existere, sed vanum esse nomen; alii, vero Deo ejecto, alios qui nullatenus sunt confinxerunt; alii vero esse quidem Deum dixerunt, sed terrena non prospicere. Omnes porro qui utramvis harum sententiarum tuentur, in atheiam, sive omnis religionis despectum, prolapsi sunt. Etsi vero, quia omnibus a natura insita est Dei notitia, id palam effari non audebant, non ore, sed corde talia loquebantur: nam ore tenus multos deos profitebantur. Sed ex eorum gestis arguebatur quid mente tenerent: nam ex fructu arbor dignoscitur. Cum enim a nullo flagitorum genere temperarent, omnique modo vitam inquinarent, etiamsi infinitos esse deos considerent; palam tamen erat eos sanum nihil de Deo sentire. Itaque ante Salvatoris adventum tota vita genus hominum insipiens erat. Nam si initium sapientiae fuerit.*

VERS. 3. *Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonum, non est usque ad unum. Hæc mihi videntur tacitam quamdam Iudaici populi criminationem complecti. Nam si*

“Εως τίνος θήσομαι βούλας ἐν ψυχῇ μου, οδύνας ἐν καρδίᾳ μου ήμέρας καὶ τοκτός; Ἐως πότε ὑψωθήσεται ὁ ἔχθρός μου ἐπ' ἡμέ; Ἐπίβλεψο, εἰσάκουσόν μου, Κύριε δὲ Θεός μου. Φώτισο τὸν δρθαλμόν μου, μῆποτε ὑπερώσω εἰς θάρρον· μῆποτε εἶποι ὁ ἔχθρός μου· Ἰσχυσα πρὸς αὐτόν. Ὑψοῦται δὲ κατὰ τοῦ ἀμαρτάνοντος ὁ ἔχθρός ταπεινούμενον τῇ ἀμαρτίᾳ· καὶ τούναντίον δικαιοπραγοῦντος. Ός μηδὲ βουλήμενος ἀμισθεῖ εἰσακούσθηνται, προτάπτει τὸ, ἐπίβλεψο, παρακαλῶν ιδεν αὐτοῦ τὰ κατορθώματα. Ἡ καὶ ὡς τοῦ Θεοῦ μὴ εἰσακούοντος, εἰ μὴ τις δίκαιος ἦ. Πρόσωπον δὲ Θεοῦ φωτὸς γέμει, δύναμις οὖσα πρὸς εὐεργεσίαν προνοούμενη· οὐ τις μετέχων φωτισθήσεται, καθάπερ τὴν αἰχῶν ἀπολαύων αὐγῶν. Ἀποστραφέντος δὲ, μηκέτε φωτιζόμενη σκοτοῦται ψυχὴ, μηδὲν ἐνεργούντων τῶν ἔνδον δρθαλμῶν, οἵτινες διανοίας εἰσὶ λογισμοί. Ἐπιμενούστης δὲ τῇ ἀμαρτίᾳ, καὶ τοῦ σκότους ἐπὶ πλέον ἐπικρατοῦντος, τῷ καὶ μέντιν ἀπεστραμμένον τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ, ἔξης οἰονεὶ πως γίνεται κακίας ἀθεράπευτα πλημμελούστης, καὶ μήτε γρηγοροῦσα λέγοιτ’ ἀν εἰς θάνατον ἡμάρτηκεν.

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΦΑΛΜΟΣ ΤΩ ΔΑΥΙΔ ΙΓ'.

Ἐπει ταῦτα προφητικῶς εἰρημένα ἐπὶ συντελεῖ τῶν αἰώνων ἡμελλε γίνεσθαι, προγέγραπται τὸ, εἰς τὸ τέλος· φαλμὸς (1) δὲ οὐκ εἰρηται διὰ τὸ κατηγορεῖν πάντων ἀνθρώπων.

C *Εἰπετε δέρψων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ· Οὐκ ἔστι Θεός. Διεψθάρησαν καὶ ἐβελύθησαν ἐν ἐπιτηδεύμασιν· οὐκ ἔστι ποιῶν χρηστότητα. Τῶν δὲ ἀθέων οἱ μὲν μὴ εἰναι Θεὸν παντελῶς ἐδοξαν, ἀλλ’ εἴναι διὰ κενὸν ὄντος· οἱ δὲ μὴ δυτας ἀνέπλασαν, τὸν δυτα παρωσάμενοι· οἱ δὲ εἴναι μὲν ἐφασαν, μὴ προνοεῖν δὲ τῶν ἐπὶ γῆς. Οἱ δὴ πάντες εἰς ἀθεῖαν περιετράπησαν φρονοῦντες οὐτως· εἰ καὶ μὴ ἐτόλμων εἰπεῖν δι’ αἷς ἔχουσι πάντες φυσικὰς ἔννοιας περὶ Θεοῦ· διὸ καρδίᾳ ἔλεγον, ἀλλ’ οὐ στόματι· ἐν τούτῳ γάρ καὶ πολλοὺς λέγειν ἐδόκουν θεούς. Ἐλέγχοντο δὲ ἀρ̄ ὃν ἐδρῶν· ἀπὸ γάρ τοῦ καρποῦ τὸ δένδρον γινώσκεται. Μηδεμᾶς γάρ ἀσελγείας φειδόμενοι, παντὶ δὲ τρόπῳ τὸν βίον διαφειρόμενοι, εἰ καὶ μυρίους ὡμολόγουν θεούς, δῆλοι ἡσαν οὐδὲν ὑγίεις φρονοῦντες περὶ Θεοῦ. Ἀφρων οὖν δυτας ὁ πρὸ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημίας βίος (2). Εἰπερ δρχὴ σοφίας φόδος Κυρίου, οὐκοῦν τῷ μὴ φοβείσθαι καὶ ἀθετεῖν ἀντίκειται ἡ σοφία.*

Πάντες ἔξεκλιναν ἀμα ἡγειώθησαν· οὐκ ἔστι ποιῶν χρηστότητα, οὐκ ἔστιν ἔως ἐρός. Δοκεῖ δέ μοι τὸ προκείμενα καὶ αὐτοῦ τοῦ Ιουδαίων ἔθνους λεληθυίαν κατηγορίαν περιέχειν. Εἰ γάρ, διακύπα-

¹² Psal. cx, 10.

(1) In Eusebii exemplari hæc vox φαλμὸς non legatur, nec est in Hebreo γένος.

(2) Eusebii familiaris est hic nūns vocis βίος, scilicet pro hominum genere; sic superius ad vers. 2

psalmi in accipitur, et in fine sexti libri *De præparatione evangelica*, δι σύμπας τῶν ἀνθρώπων βίος, universum hominum genus, aliisque in locis non infrequenter hoc usu occurrit.

ἐκ τοῦ οὐρανοῦ Κύριος καὶ ἐπισκοπήσας τοὺς ἐπὶ γῆς πάντας εὑρεν ἐκκλίναντας καὶ ἀχρειώθέντας, ὡς μηδένα μηδαμῶς εὑρίσκεσθαι ἐν ἀνθρώποις, μηδὲ μέρχις ἐνὸς, τὸν μηδὲ τὴν τρεπαίμενον, μηδὲ ἐκκλίναντα· ἀκόλουθόν ἐστι τοῖς πᾶσι συμπεριλαμβάνεσθαι, καὶ τὸ Ἰουδαίων ἔθνος, καὶ αὐτὸν τὸν καλούμενον Ἰορατὴλ. Τὰ μάντοι προκείμενα λόγια σαφῶς ἀπεφήνατο, διτι πάντες ἐξέκλιναν, ἄμα τὴν τρεπαίμενον, ὡς μηδὲ εἶναι ποιῶντα χρηστότητα, μηδὲ ἔως ἐνὸς· Ἐδει γάρ τὸ μέγεθος παραστῆναι τῆς ἐν τοῖς ἀνθρώποις ἐγγενομένης νόσου πρὸ τῆς τοῦ Σωτῆρος παρουσίας· ὡς δὲν ἡ ἀριξίς αὐτοῦ φανεῖ τοῖς πᾶσιν ἀναγκαῖα. Πάντες γάρ ἡμαρτον καὶ ὑστεροῦνται τῆς δέξιης τοῦ Θεοῦ, δικαιούμενοι δωρεὰν τῇ αὐτοῦ χάριτι. Ταύτην δὲ καὶ ὁ Ἡσαΐας συμφώνων ἀποδίδωσι τὴν διάνοιαν ἐν οἷς φησι πρὸς τὴν Ἰουδαίων συναγωγὴν ἀποτεινόμενος· Ἰδού ταῖς ἀμαρτίαις ὑμῶν ἐκράθητε, καὶ ταῖς ἀπομιλίαις ὑμῶν ἐξαπέτειλα τὴν μητέρα ὑμῶν, οἰστι ηὔθορ, καὶ οὐκ ἦρ ὁ ἀνθρώπος· ἐκάλεσα, καὶ οὐκ ἦρ ὁ ὑπακούων. Τὸ γάρ, διτι ηὔθορ, δμοιον δὲν εἴη τῷ, Κύριος ἐξ οὐρανοῦ διέκυψε ἐπὶ τοὺς νιοὺς τῶν ἀνθρώπων· τὸ δὲ· Καὶ οὐκ ἦρ ἀνθρώπος, καὶ οὐκ ἦρ ὁ ὑπακούων, δμοιον τῷ· Πάρτες ἐξέκλιναν καὶ τὴν τρεπαίμενον.

Οὐχὶ γνώσονται πάντες οἱ ἑρταζόμενοι τὴν ἀπομίλησην, οἱ δοθίστες τὸν λαόν μον βρώσει ἀρτούς; Καὶ μοι δοκεῖ προφητεύειν μεταβολὴν ἐσθιαί τῶν ἔθνων ἐκ θηριώδους βίου, καὶ ἐξ ἀγνωστας Θεοῦ, ἐπὶ ήμερον καὶ θεοεσθή τρόπον· δὲ καὶ ἐστιν ἀφθαλμοῖς παραλαβόντα παρατυρῆσαι ἀλήθειαν τῇ προφητείᾳ· Ἀναγνώσῃ τοίνουν τὰ προκείμενα ἐρωτηματικῶς, πυνθανομένου τοῦ λόγου καὶ φάσκοντος· Εἰ καὶ πάντες ἐξέκλιναν πρὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας καὶ τὴν τρεπαίμενον, μή τοίνυν οὐχὶ γνώσονται ἐν τῷ μετὰ ταῦτα χρόνῳ πάντες οἱ ἑρταζόμενοι τὴν ἀνομίαν; προσυπακουόντων (1) ἡμῶν·

Τὸν Κύριον, καὶ κατὰ κοινοῦ πάλιν λαμβανόντων τὰ ἐξῆς· Καὶ αὐτὸν γάρ οἱ πάλαι τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ ὥστε ἅρπτον ἐσθίοντες, καὶ τὸν Κύριον μηδεπάποτε ἐπικαλεσάμενοι, μή οὐχὶ γνώσονται αὐτὸν; Καὶ Ἡσαΐας δὲ συνάδει περὶ τῶν αὐτῶν θεοπίζων καὶ λέγων· Οἱ οὐκ ἀνηγγέλῃ περὶ αὐτοῦ διφορταῖ· καὶ οἱ οὐκ ἀκηκόσι συντήσουσιν. Ἐκεῖ ἐδειλιασαν φόδων, οὐ οὐκ ἦρ φόδος· Οτι δὲ θεὸς ἐτρεπεῖ σκαλα. Τίνες δὲ ἀλλ' οἱ οἱ ἑργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν, καὶ οἱ πρότερον μή ἐπικαλούμενοι τὸν Κύριον; Ἐσται γάρ ποτε καιρὸς, ὅτε ἐπιγνώσονται αὐτὸν, καθ' ὃν καὶ φόδον ἀναλήψονται· τοῦ Θεοῦ καὶ δειλίαν ἀγαθήν. Οτι δὲ τὸν φόδον ἀναλαβεῖν Κύριον ἀγαθόν ἐστι, δῆλον ἀπὸ τοῦ λέγεσθαι· Ἀρχὴ σοφίας φόδος Κύριον. Οἱ δηλούμενοι τοίνυν φοδηθήσονται ἐκεῖ φόδῳ· τουτέστι τέτε. Τίνα δὲ φοδηθή-

A respiciens de caelo Dominus atque considerans, deprehenderit omnes qui in terra versabantur, declinasse et inutiles factos esse, ut nemo prorsus reperiretur in hominibus, ac ne vel unus, qui non inutiles factus esset, et qui non declinasset, consequens omnino est cum omnibus comprehendendi etiam ipsum Iudaicum genus, quod item Israel nuncupatum est. Iatis itaque eloquii clare pronuntiatur, quod scilicet omnes declinaverint, et simul inutiles facti sint, ita ut nullus fuerit qui ficeret bonum, ne vel usque ad unum. Par fuit enim magnitudinem morbi, qui ante Salvatoris adventum in omnibus hominibus grassabatur, palam facere: ut manifestum omnibus esset ejus in terra peregrinationem suisse prorsus necessariam. Omnes siquidem pec-
B caverunt, omnes gloria Dei privabantur, et jam ejus gratia gratis justificati sunt. Huic consonam Isaías sententiam tradit, ubi Judæorum synagogam conpellans ait¹⁴: Ecce in iniquitatibus vestris renditi estis, et in sceleribus vestris dimisi matrem vestram: quia teni, et non erat vir; vocavi, et non erat qui responderet. Illud enim, quia veni, his verbis affine fuerit, Dominus de caelo prospexit super filios hominum; illud autem, Et non erat vir, et non erat qui responderet, simile illi, Omnes declinaverunt et inutiles facti sunt.

VERS. 4. Nonne cognoscunt omnes qui operantur iniquitatem, qui devorant plebem meam comeditione panis? Videtur mihi vaticinari futuram gentium, ex vita ferina et ignorantia Dei, in mansuetos ac religiosos mores mutationem: quod est, re oculis percepta, veritatem prophetarum testificari. Hæc itaque interrogandi more legenda sunt; percontatur enim Psalmista ac si diceret: Etiamsi omnes ante Christi adventum declinaverunt et inutiles facti sunt, nonne in sequenti tempore cognoscunt omnes qui operantur iniquitatem? Cui nos respondemus:

VERS. 5. Dominum non invocaverunt, et quæ sequuntur in communi accipimus. Nonne iidem ipsi qui olim populum Dei quasi panem comedebant, et nunquam Dominum invocaverunt, tandem illum cognituri sunt? Huic accinuit Isaías, qui de iisdem vaticinatur his verbis: Quibus non annuntiatum est de eo, videbunt: et qui non audierunt, intelligent¹⁵. - Illic trepidaverunt timore ubi non erat timor. Quoniam Dominus in generatione justa est. Quinam ergo nisi ii qui operantur iniquitatem, et qui prius Dominum non invocabant? Erit enim tempus quo cognoscent illum, ac tunc timore Dei formidineque bona afflentur. Quod autem proba res sit timore Domini affici, palam est ex hisce verbis: Initium sapientie timor Domini¹⁶. Illi itaque de quibus jam sermo ilitic, id est, tuus trepidabunt timore. Quem porro

¹⁴ Isa. L, 1, 2. ¹⁵ Isa. LII, 15. ¹⁶ Psal. cx, 10.

(1) Προσυπακούειν, id est respondere. Vide in Onomastico ad calcem operum Athanasii in voce ὑρανούειν, et ὑπακούων, supra, ad vers. 5.

timebunt nisi Dominum? Illic autem, ubinam, nisi in ea quæ ventura est generatione? quamobrem subiungit:

VERS. 6. *Quoniam Dominus in generatione justa est. Consilium inopis confudistis, Dominus autem spes ejus est. Quemadmodum in aliis quoque iudiciis, quæ de contractibus et de commercio feruntur, nulla habenda est personarum ratio; sic in consultationibus, non imperium, non facultates, sed mens recte instituta probaque conscientia spectanda est. Hæc porro quæ jam proposita sunt, possunt mea quidem sententia de Judæis Salvatoris consilium confundere conantibus accipi, quia putarent ipsum esse inopem virum, nec thesaurum divinitatis pensarent. li itaque doctrinæ illius semper contradicunt; ac miraculorum virtutes, quasi non divina vi, sed alia quapiam ratione exhibitas, calunianiantur.*

VERS. 7. *Quis dabit ex Sion salutare Israel? cum averterit Dominus captivitatem plebis suæ, exsultabit Jacob et lætabitur Israel. Cum omnes una declinasset et inutiles facti essent, jam tempus aderat, ut ad precandum sermonem verteret; ita ut cœu legatione suscepta diceretur: Quis dabit ex Sion salutare Israel? Ipsi enim salutari tunc opus erat, quod peccatorum remissionem tribueret, et aucto salutis esset. Idipsum salutare quod secundum carnem ex semine Davidis prodiit, ex Sion datum est: Nam veniet ex Sion redemptor, et averteret iniquitates a Jacob¹⁷. Eodem quoque sensu illud accipias licet: Ex Sion species decoris ejus¹⁸, ut apposite intelligatur salutare illud ex cœlesti Sion advenisse, siquidem in ipsa Christus regnum obtinere dictus est. Quamobrem scopus noster, ac spes supernæ vocationis est regnum cœlorum. Sub hæc, futuram omnibus hominibus ab ipsomet salutari conciliandam libertatem declarat. Ac perpende mihi, quæso, quo pacto, cum alii redempti sint, alios tamen dicat exsultare: nam cum populus Domini a captivitate liberabitur, Exsultabit, inquit, Jacob, et lætabitur Israel. Cum igitur futurum esset, ut animæ olim a dæmonico errore in captivitatem obductæ, per salutare Dei libertatem assequerentur, et ex omnibus gentibus ad Dominum homines converterentur; qui olim in Deo defuncti sunt justi atque prophetæ, qui vere Israel, vere Jacob nuncupari possunt, exsultabunt ac lætabuntur, quod vaticinia ab se de nobis edita completa sint, quodque ipsi nobis de adepta salute congratulentur. Quapropter Simeon, cum de Salvatore dixisset: Lumen erit ad revelationem gentium; addidit, et gloriæ plebis tuæ, Israel¹⁹.*

IN FINEM PSALMUS DAVID XIV.

VERS. 1. *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo? aut quis requiesceret in monte sancto tuo? A vienioribus procedens, perfectum virum describit.*

¹⁷ Isa. lxx, 20. ¹⁸ Psal. xl ix, 2. ¹⁹ Luc. ii, 52.

A σονται ἡ τὸν Κύριον; ἐκεῖ δὲ, ποῦ ἡ ἐν τῇ μελλούσῃ συστήσεσθαι γενεῖ; διὸ ἐπιλέγει:

Οὐτὶ δὲ θεὸς ἐν τερεῷ δικαῖα. Βούλην πτωχοῦ κατησχύνατε, σὸν δὲ Κύριος ἐλπίς αὐτοῦ ἔστιν. Οὐτεπέρ ἐν τοῖς ἀλλοις κρίμασι τοῖς γινομένοις περὶ συναλλάγματα καὶ κοινωνίας οὐκ εἰς πρόσωπα βλέπειν δεῖ· οὗτος ἐν τοῖς βουλευμένοις οὐκ εἰς ἀρχὴν καὶ περιουσίαν σκοπτέον· ἀλλ' εἰς νῦν διηρθρωμένον καὶ τὸ εὔσυνείδητον ἔχοντα. Ἐπιστετέον ἐκλαβεῖν, εἰ δυνατὸν, περὶ τῶν ιουδαίων τὰ προκειμένα, τὴν τοῦ Σωτῆρος βουλὴν καταισχῦναι σπευδόντων, τῷ δικαιοσθαντι τὸν πτωχὸν τινα εἶναι, καὶ μὴ πλούτον θεότητος. Αἱτι γοῦν καὶ ἀντιλέγουσι τῇ διδασκαλίᾳ αὐτοῦ, καὶ τὰς τερασίους δυνάμεις κακολογοῦσιν, ὡς μὴ θεῖκῇ δυνάμει, ἀλλ' ἀλλοθέν ποθεν γεγενημένας.

Τις δώσει ἐκ Σιών τὸ σωτήριον τοῦ Ἰσραὴλ; ἐν τῷ ἐπιστρέψαι Κύριον τὴν αἰγαλωσίαν τοῦ λαοῦ αὐτοῦ ἀγαλλιάσεται Ἰακὼν, καὶ εὐφρατήσεται Ἰεραρχίλ. Πάντων ἔκκλινάντων καὶ ἄμα ἀχρειωθέντων καιρὸς ἡνὶ εἰς εὐχὴν τρέψαι τὸν λόγον, ὡς πρεσβείας τρόπῳ φάναι· Τις δώσει ἐκ Σιών τὸ σωτήριον τοῦ Ἰσραὴλ; Αὐτοῦ γάρ χρεῖα λοιπὸν, τοῦ ἀφεσιν ἀμαρτημάτων παρέχοντος, τοῦ αἵτου τῆς αἰώνιου σωτηρίας. Τοῦτο τὸ σωτήριον τὸ κατέσάρκω ἐκ σπέρματος Δαυΐδ γεγονὸς, ἐκ τῆς Σιών δέδοται· Ήξει γάρ ἐκ Σιών ὁ ρύμενος, καὶ ἀποστρέψει ἀσεβείας ἅπολον Ἰακὼν. Εἰς τοῦτο λήψῃ τὸ· Ἐκ Σιών ἡ εὐπρέπεια τῆς ὥραιστητος αὐτοῦ, δυνατὸν ἐκλαβεῖν· ὡς καὶ ἐκ τῆς ἐπουρανίου Σιών ἐλήλυθε τὸ σωτήριον· ἐπείπερ ἐν αὐτῇ εἰρηται τὴν βασιλείαν ἔχειν ὁ Χριστός. Διὸ καὶ ὁ σκοπὸς ἡμῶν καὶ ἡ ἐλπὶς τῆς ἄνω κλήσεως ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν τυγχάνειν. Εἴθ' ἔξῆς τὴν μέλλουσαν ἀπασιν ἀνθρώποις προξενεῖσθαι ἀπὸ κακῶν ἐλευθερίαν διὰ τοῦ σωτῆρίου παρίστησι. Καὶ θέα τίνα τρόπον, ἐπέρων λυτρουμένων, ἐπέρων φησὶν ἀγαλλιάσθαι· ἐν τῷ γάρ τὴν ἡλευθερῶσθαι τὴν αἰγαλωσίαν τοῦ λαοῦ Κύριον, Ἀγαλλιάσεται, φησὶν, Ἰακὼν, καὶ εὐφρατήσεται Ἰεραρχίλ. Τῶν οὖν πάλαι ἡχμαλωτισμένων ὑπὸ τῆς δαιμονικῆς πλάνης ψυχῶν, μελλουσῶν διὰ τοῦ σωτῆρίου τοῦ Θεοῦ ἐλευθερίας τυγχάνειν, καὶ ἔξ ἀπάντων τῶν ἔθνων μελλόντων ἐπιστρέψειν ἐπὶ τὸν Κύριον, οἱ πάλαι παρὰ τῷ Θεῷ ἀναπεπαύμένοι δίκαιοι καὶ προφῆται, αὐτοὶ δοτεῖς ὁ ἀληθῶς Ἰσραὴλ καὶ ὁ ἀληθῶς Ἰακὼν, ἀγαλλιάσονται καὶ εὐφρατήσονται, διὰ τὸ πληροῦσθαι αὐτῶν τὰς περὶ ἡμῶν προφητείας, καὶ διὰ τὸ συγχάρειν τῇ ἡμετέρᾳ σωτηρίᾳ. Διὸ καὶ ὁ Συμεὼν, εἰπὼν περὶ τοῦ Σωτῆρος, διὰ Φῶς ἔσται εἰς ἀποκάλυψιν ἐθνῶν, ἐπήγαγε, καὶ δόξαν λαοῦ σου Ἰσραὴλ.

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΨΑΛΜΟΣ ΤΩ ΔΑΥΓΙΔ ΙΔ.

Κύριε, τις παροικήσει ἐν τῷ σκηνώματι σου; καὶ τις κατασκηνώσει ἐν τῷ δρει τῷ ἀγίῳ σου; Ἀπὸ τῶν προσεχεστέρων προβαίνων διεγράφει τὸι

τελειον. Παροικία δέ εστι διαγωγή πρόσκαιρος ἐπ' ἀλπῖδι τῆς χρέίττονος. Διό φησι καὶ Δαυὶδ· Πάροικος εἰμι καὶ παρεπίδημος, καθὼς πάντες οἱ πατέρες μου. Πάροικος γάρ Ἀβραὰμ, μηδὲ βῆμα κεκτημένος ποδὸς, μόλις δὲ τάφον πριάμενος. "Ο δὴ σύμβολον τοῦ ζῶντα μὲν ἐν σαρκὶ πάροικον εἶναι προσήκειν, μεταβαίνοντα δὲ ταύτης, τοῖς οἰκείοις τόποις ἀναπάύεσθαι. Καὶ μικάριψιν φησιν ἐν ἀλλοχώλιοις παροικοῦντα, μή ὡς οἰκείοις προστετρέναι τοὺς ἐν τῇ γῇ. Σκήνωμα δὲ Θεοῦ ἡ παρ' αὐτοῦ δεδομένη σάρξ τῇ τοῦ ἀνθρώπου ψυχῇ πρὸς ἑνοτητήσιν. Τίς οὖν, ὡς ἀλλοτρίᾳ κεχρημένος, ἔγκαρπον αὐτὴν παραδώσει τῷ δεδωκότι, ὡς ἀν γένηται καὶ σκήνωμα τοῦ Θεοῦ τοῖς ἀγίοις ἐνοικοῦντος; Εἴτα πρὸς τὸ μεῖζον προσκόπτει· Καὶ τίς κατασκηνώσει ἐν δρει ἀγίῳ σου; Οὐκέτι ἐν τῇ γῆνη Σιών, ὅπερ Ἰουδαίοις δόκει, ἀλλὰ περὶ ἣς ὁ Παύλος φησι· Προσελθύσας ὅρει Θεοῦ ζῶντος, Ἱερουσαλήμ ἐπουρανίων. Παρελθὼν οὖν τις τὴν σάρκα ταύτην καὶ νεκρώσας αὐτοῦ τὸ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὸν ἀγιασμὸν καταρθώσας, ἐν τῇ ἀγίᾳ κατασκηνώσει πόλει· ἣς ἐπιθυμῶν δὲ Δαυὶδ ἔλεγε· Διελεύσομαι ἐν τόπῳ σκηνῆς θαυμαστῆς· ἔως τοῦ οίκου τοῦ Θεοῦ· καὶ, Ὅς ἀγαπητὰ τὰ σκηνώματά σου, Κύριε τῷρε δυνάμεων! τὸ δὲ τούτου σπάνιον ἐμφανεῖ τὸ, τίς, ὡς τὸ, Τίς ἔγρω τὸν ροῦν Κυρίου; καὶ τὸ, Τίς ἀραγγελεῖ ὑμῖν τὸν τόπον τὸν αἰώνιον; καὶ τὸ, Τίς ἄρα φρέσιμος καὶ πιστὸς οἰκοδόμος; Μήποτε δὲ καὶ, τὸν Θεὸν ἐρωτήσας, ἔτυγε ἀποκρίσεως;

Κύριε, τίς παροικήσει ἐν τῷ σκηνώματι σου; ἢ τίς κατασκηνώσει ἐν δρει ἀγίῳ σου; Τάχα δὲ καὶ δὲ μεθιστάμενος εἰς οὐρανὸν, ὡς ἀπὸ ξένης ἦκων διατριβῆς, παροικεῖ· Θεοῦ γάρ σκήνωμα δὲ οὐρανός. Ὁρα δὲ μήπως δὲ πειμένων τῇ πολιτείᾳ τοῦ νόμου, εἰς Χριστὸν δυτος παιδαγωγοῦ, παροικεῖ ἐν τῷ σκηνώματι τοῦ Κυρίου, περὶ τὴν σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου τευτάξων· δὲ φάσας ἐπὶ Χριστὸν καὶ τὴν εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν κατατηνοὶ ἐν δρει ἀγίῳ τοῦ Θεοῦ, περὶ οὐ προφητεύεται· Ἐμφαρές ἔστι τὸ δρος τοῦ Κυρίου. Καὶ σχόπει πάλιν, μή Θεοῦ μὲν δρος ἄγιον δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος· σκήνωμα δὲ αὐτοῦ, δὲν ἀνέλαβεν ἀνθρώπον· καὶ δεῖ πρότερον ἐπιγνῶντος κατὰ σάρκα Χριστὸν· εἴτα κατασκηνοῦ ἐν δρει ἀγίῳ Θεοῦ, θεατάμενον τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρός· καὶ λέγειν· **Ei γάρ ἔγράκαμεν κατὰ σάρκα Χριστὸν, ἀλλὰ νῦν οὐκέτι γιγάντομεν.** Πρὸς τὸν τοιαῦτον γάρ εἰρητοῦ· Ἐπ' δρος ὑγιηὶ διάβηθι δὲ εὐαγγελιζόμενος τὴν Σιών. "Ἄλλως δρος τοῦ Θεοῦ τὸ ὑπὸ μόνων ἀγίων ψυχῶν καὶ τελείων ἐν δικαιούσῃ κατοικηθεσμένον· δὲ οὐρανὸς αὐτὸς, καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος εὐαγγελισθεῖσα βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Λύτη ἔστιν Ἱερουσαλήμ ἡ ἐπουράνιος· αὕτη ἔστι τὰ Σιών δρος, καὶ ἡ πόλις τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, κατὰ

A Habitatio autem est temporanea commoratio, cum spe melioris conjuncta. Quamobrem ait David: *Advena sum et peregrinus, sicut omnes patres mei*²⁰. Advena quoque erat Abraham, utpote qui ne vestigium pedis possideret, vixque sepulturæ locum coenierit. Quod sane symbolice significat hominem in carne viventem, cui advenam reputari debere; cumque ab ipsa carne transmigraverit, tunc propriis in sedibus quiescere. Ac beatum esse dicit eum, qui cum apud alienigenas habitaverit, terrenis quasi propriis sibi rebus non addictus fuerit. Tabernaculum autem Dei est caro, animæ ab ipso ad habitandum concessa. Quis itaque ea ut alienus, frugiferam eaudem largitori restituet, ut si sit tabernaculum Dei, qui in sanctis habitat? Deinde. **B** vero ad præstantiora procedit: *Aut quis requiescerit in monte sancto tuo?* Non in terrestri Sion, ut Iudei arbitrantur, sed in ea de qua Paulus ait: *Accessistis ad montem Dei viventis, Jerusalem celestem*²¹. Quisquis igitur eadem carne quasi in transcursu usus, ejus membra super terram mortificaverit, postquam sanctificationem illam consummaverit, habitabit in sancta illa civitate: cujus desiderio motus David aiebat: *Transibo in locum tabernaculi admirabilis usque ad domum Dei*²²: et, *Quam dilecta tabernacula tua, Domine virtutum*²³. Illud autem, quis, talium hominum raritatem subindicat; cuiusmodi est illud: *Quis novit sensum, Domini*²⁴; et illud: *Quis annuntiabit nobis locum aeternum?* atque illud: *Quis est prudens ac fidelis economus*²⁵? Nunquid postquam Deum interrogavit, responsonem obtinuit?

D Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo? aut quis requiescerit in monte sancto tuo? Fortassis etiam qui in cœlum transfertur, utpote qui a peregrinia sedibus veniat, habitare dicitur. Nam tabernaculum Dei cœlum est. Atque consideres velim, num qui sub lege versatur, quæ scilicet veluti paedagogus ad Christi disciplinam haberi potest, habitet in tabernaculo Domini, circa tabernaculum testimonii sollicitudinem habens; atque is qui ad Christum usque pervenit et ad evangelicam doctrinam, num tabernaculum posuerit in monte sancto Dei, de quo propheta dicit: *Perspicuus est mons Domini*²⁶. Ac iterum mibi perpendas velim, annon mons ille sanctus Domini sit Verbum ejus; tabernaculum autem ejus, homo quem assumpsit: annon opus sit primo Christum secundum carnem cognoscere; deindeque tabernaculum ponere in monte sancto Dei, cum scilicet qui viderit gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre; atque dicere: *Si enim cognovimus secundum carnem Christum: sed nunc jam non novimus*²⁷. Illyusmodi namque homini dictum est: *Super montem excelsum ascende, qui evangelizas Sion*²⁸. Alia autem ratione dicatur, montem Dei esse, in quo duntaxat animæ sanctæ et in justitia perfectæ habitabunt, videlicet ipsum

²⁰ Psal. xxviii, 13. ²¹ Hebr. xii, 22. ²² Psal. xlvi, 5. ²³ Psal. lxxxiii, 2. ²⁴ I Cor. ii, 16, ²⁵ Luc. xii, 43. ²⁶ Isa. ii, 2. ²⁷ II Cor. v, 16. ²⁸ Isa. xl, 9.

cœlum, atque illud a Salvatore annuntiatum regnum cœlorum. Hæc est Jerusalem cœlestis: hæc ipsa est mons Sion et civitas Dei viventis, juxta sacram Apostolum qui ait: Accessistis ad Sion montem, et civitatem Dei viventis Jerusalem cœlestem²⁹. Per tabernaculum autem idipsum intelligitur, quod sursum in monte constitutum est, ut dicitur: Christus autem assistens pontifex futorum honorum, per amplius et perfectius tabernaculum non manufactum, id est, non hujus creationis³⁰.

Hæc cum Davidi in mentem venirent, sic vociferatus est: Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo? Talis enim revera homo, qui scilicet ascensu hujusmodi et habitatione cœlesti dignus sit, rarus admodum, et non obvius, ut vix unus in millibus occurrat. Tabernaculum itaque illud cœlestis jam memoratum, domicilium ipsius Dei fuerit: homo vero qui a terrena illa commemoratione, ceu a captivitate, in cœlestis illud tabernaculum transferendus est, quasi peregrinus et advena illic erit, utpote qui aliunde et ex aliena regione eodem transmigraverit; quapropter dictum sicut, Quis habitabit in tabernaculo tuo? Beatus autem qui in ipso monte constitutus ac confirmatus fuerit; cum doceamus mansionem istam, dignis hominibus paratam, stabilem perpetuamque fore.

VERS. 2. Qui incedit sine macula, et operatur justitiam. Non enim unica res gesta strenuum hominem ad perfectionem ducit; sed per totam vitam virtutis operibus insistendum; ut in hac via inculpati ac criminis vacui censemur. Et hæc illa salutaris cognitio fuerit, quam ipse assertus verbis: Ego sum via³¹. Oportet enim post primum editum opus bonum, singulorum subsequentium gestorum, ut scilicet cum justitia admittantur, curam et sollicititudinem gerere.

VERS. 3. Qui loquitur veritatem in corde suo, qui non egit dolorum in lingua sua. Non est igitur quod quis ex rudioribus, his probis editis facinoribus, sese effera; ne ceu naufragio facto bonorum facturam faciat.

VERS. 4. Ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus, timentes autem Dominum glorificat. Qui jurat proximo suo, et non decipit. Illic pro re una tantum congruenter jurari posse decernit, dum is qui jurat iurandum ne violet. Ecqua illa res est, nisi amicitia et necessitudo cum aliquo, pacto fœdere, juncta? Est autem juramentum talis viri inculpatum et innoxium, quo firmatur illud: Ita ita, et, Non non³².

VERS. 5. Qui pecuniam suam non dedit ad usuram, et munera super innocentes non accepit. Quia interdum contingit eum qui jam memorata gesta executus est, circa munerum captationem et usuram claudicare ac ægritudine laborare; huic quoque morbo remedium applicat. Nam qui regni cœlorum causa, et ex ipsa erga proximum suum

A θην λεπδὸν Ἀπόστολον, δις φησι. Προσειληλύθατε Σιών ὅρει, καὶ πόλει Θεοῦ κῶντος, Ἱερουσαλὴμ ἐπουραρίψ. Τὴν δὲ στηνὴν νοήσεις τὴν ἀνω ἐπὶ τοῦ ὄρους ἰδρυμένην ἀπὸ τοῦ φάσκοντος λόγου· Χριστὸς δὲ παραγενόμενος ἀρχιερεὺς τῷ μελλόντων ἀγαθῶν διὰ τῆς μελέτος καὶ τελειότητος σκηνῆς, οὐ χειροποιήτου, τοντέστιν, οὐ ταύτης τῆς κτίσεως.

B Τούτων τοιγαροῦν καὶ ὁ Δαῦδε εἰς Ἐννοιαν ἐλθὼν, ἀναφωγεὶ λέγων. Κύριε, τίς παροικήσει ἐν τῷ σκηνώματι σου; Ἀληθῶς γάρ σπάνιος καὶ δυσεύρετος, καὶ εἰς που ἀπὸ μορίων, ὁ τῆς ἀναβάσεως ἔκεινης καὶ τῆς ἐν οὐρανοῖς παροικήσεως ἀξιος. Τὸ μὲν οὖν δηλωθὲν σκήνωμα, τὸ ἐν οὐρανοῖς, οἰκητήριον αὐτοῦ γένοιτο ἀν τοῦ Θεοῦ· ἀνθρωπος δὲ, ὥσπερ ἀπὸ αἰχμαλωσίας τῆς κατὰ γῆν διατριβῆς μέλλων μεθίστασθαι ἐπὶ τὴν οὐράνιον κατασκήνωσιν, ὥσπερ τις ἔνος καὶ πάροικος ἔσται ἐκεῖ, ἀπεὶ ἐπέρωθεν μετανάστης γεγονὼς, καὶ ἐξ ἑτέρας ὡρμημένος χώρας· διὸ λέλεκται· Τίς παροικήσει ἐν τῷ σκηνώματι σου; Μαχαρίος δὲ ὁ ἐν αὐτῷ γενόμενος τῷ ὅρει, καὶ ἰδρυθεὶς ἐν αὐτῷ, τοῦ λόγου διδάσκοντος παράμονον ἔσεσθαι καὶ διαιωνίζουσαν τοῖς ἀξιοῖς τὴν αὐτὴν μονήν.

Pορευόμενος ἀμμωνος, καὶ ἐργαζόμενος δικαιοσύνην. Οὐ γάρ μία πρᾶξις τελειοὶ τὸν σπουδαῖον, ἀλλὰ παντὶ προσῆκε τῷ βίῳ ταῖς κατ' ἀρετὴν ἐνεργείαις συμπαρατείνεσθαι, ἵνα ἀμμωνος καὶ ἀνέγκλητος κατ' αὐτὴν γενώμεθα τὴν ὁδὸν. Εἴη δὲ ἀν αὐτῆς ἡ σωτήριος γνῶσις, ἥν αὐτὸς παριστάς ἐλεγεν· Ἐγώ εἰμι ἡ ὁδός. Αἱ δὲ λόγοι πρὸς τῷ πρώτῳ κατορθώματι, καὶ τῆς δι' ἔργων καὶ πράξεων τῶν ἐν δικαιοσύνῃ πρόνοιαν ποιεῖσθαι.

Aιλὼν ἀλήθειαν ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ· δις οὐκ ἐδόλωσεν ἐν γλώσσῃ αὐτοῦ. Οὐ δεῖ τοίνυν κατεπαλπεσθαι τινὰ τῶν ἀτελεστέρων μετὰ τὸ κατορθώσαι τὰ εἰρημένα· ἵνα μὴ, οἴδη τις ναυάγιον παθών, ἀπολέσῃ τὰ ξαῦτον καλά.

Ἐξουδέρωται ἐνώπιον αὐτοῦ πονηρεύμενος, τοὺς δὲ φοβουμένους τὸν Κύριον δοξάει. Οὐ δύμνωτ τῷ πλησίον αὐτοῦ καὶ οὐκ ἀθετῶ. Ἐνταῦθα ἐπὶ ἐνī πράγματι φησιν εὐλόγως ποτὲ δεῖν δύμνυναι, καὶ δύμνοντα μὴ παραβαίνειν τοὺς δρόκους. Ἐπὶ ποιῷ δὲ τούτῳ, οὐκ ἐπὶ τῷ ἐταιρίᾳ γνησίων καὶ φίλων σπένδεσθαι; Ἐστι δὲ δρός τοῦ τηλικούτου ἀνδρὸς ἀκατάγνωστος λόγος, ἐφ' ὃ βεβαιοῦται τὸ Ναὶ ταῦτα, καὶ τὸ Οὐ οὐ.

Tὸ ἀργύριον αὐτοῦ οὐκ ἔδωκεν ἐπὶ τόκῳ, καὶ δῶρα ἐπ' ἀθώοις οὐκ ἐλαβεν. Ἐπειδὴ συμβαίνει ποτὲ μετὰ πάντα τὰ κατηριθμημένα κατορθώματα σκάζειν τινὰ καὶ νοσεῖν περὶ δωροδοκίας καὶ τόκους, καὶ ταύτην προσθεραπεύει τὴν νόσον. Οὐ γάρ τῆς βατιλείας τῶν οὐρανῶν ἔνεκεν, καὶ αὐτῆς τῆς πρᾶτος πλησίον ἀγάπης καὶ φιλανθρωπίας τοῦτο πράτ-

²⁹ Hebr. xii, 22. ³⁰ Hebr. ix, 11. ³¹ Joan. xiv, 6. ³² Jac. v, 12.

των, διδωταί μὲν, ἀλλ' οὐκέ επὶ τῷ τὴν ἀμοιβήν παρὰ ἀνθρώπων λαβεῖν· έσυντῷ δὲ ταμιεύσμενος ὡστερὲ ἐν θησαυρῷ, καὶ αὐτῷ φυλάττων εἰς τὴν μέλλουσαν τῷ Θῷ ἀνταπόδοσιν· Καὶ δῶρα ἐξ' ἀδώνις οὐκέ ἔλισθε. Τιμήτην μὲν γέρε τάχα προσοίτο [προσοίσοιτο] τὴν ἄλυπον καὶ ἀδιλαδῆ τοις τιμῶσιν· ὑποκειμένης δὲ αἰτίας ἐφ' ἐτέρου βλάβη, εἰ ποτε δέξαιτο δῶρα, παντάπασιν ἀνέτρεψε τὰ προλεγόμενα.

A amicitia et benevolentia, sic probe se agit, is elargitur quidem, sed non ea mente ut mercedem ab hominibus accipiat; is enim sibi ceu in thesauro recondit, sibique reservat pro futura Dei remuneratione. *Et munera super innocentes non accepit.* Is fortasse munus admittat, d. m. nihil molestiae, detrimenti nihil, offerentibus importet; sin casu eveniat ut in alterius detrimentum vergat; tunc si munera accipiat, omnia quæ supra dicta sunt prorsus evertit.

ΣΤΗΛΟΓΡΑΦΙΑ ΤΩ ΔΑΥΓΙΔ ΙΕ'.

Τῷ μὲν Δαυΐδ ἐπιγέραπται δὲ φαλμός· οὐ, τοῦ
Δαυΐδ, κατὰ τοὺς λοιποὺς ἔρμηνσετάς. Φαλμὸν δὲ
εἶπον καταχρησάμενος τῇ συνηθείᾳ· κατὰ γάρ τὸ
ἄκριβές οὐκ ἀν τις φαλμὸν, διη: μή τοῦτο
ἴηλούν βούλεται ἡ προγραφή· ἀλλά ἔστι στηλογραφία
προφητείαν περιέχουσα θαυμαστήν, καὶ γραφῆς αἰώ-
νιού, ὃσπερ ἐν στήλῃ τετυπωμένης, ἀξίαν.

Φύλαξσιν με, Κύριε, δτι ἐπὶ σοὶ ἡλπίσα. Εἰπα
ιῷ Κυρίῳ Θεός μου εἰ σύ· δτι τῶν ἀγαθῶν μου
οὐ χρεῖσθαι έχεις. "Οτι μὲν οὖν διὰ τοῦ Δαυΐδος ἀν-
τεψώνηται τὰ ἐν τῇ προρήτειᾳ περιεχόμενα, παντὶ
ἀν εἶη σαφές. Ζητουμένου δὲ εἰς τίνα ἄρα χρὴ ἀν-
τέρειν τὰ λεγόμενα, ἀξιόχρεως ήμιν διδάσκαλος γέ-
νοιτ' ἀν Πέτρος ὁ ἀπόστολος, ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν
ἐπανστόλων μνημονεύσας τῶν ἐν αὐτῇ φερομένων.
Διειθὺν γάρ πρὸς τὸν λαὸν τὰ τοῦ ψαλμοῦ, ταῦτα τε
ἐπὶ τὸν Σωτῆρα τὰ εἰρημένα ἀναδιδάξας, ἤκης ἐπι-
φέρει καὶ φησιν· "Ἄρδες ἀδελφοί, ἔχόν εἰπεῖν μετὰ
παρθησίας πρὸς ὑμᾶς περὶ τοῦ πατριάρχου Δαυΐδος,
δτι καὶ ἐτελεύτησε καὶ ἐτάφη· καὶ τὸ μνῆμα αὐ-
τοῦ ἔστιν ἐν ήμιν ἀγρῷ τῆς ήμέρας ταῦτης. Προ-
γήτης οὖν ὑπάρχων, καὶ εἰδὼς, δτι δρκῷ διωσετε
αὐτῷ σ Θεός ἐκ καρποῦ τῆς ὀσφύος αὐτοῦ τὸ
κατὰ σάρκα ἀναστήσειν τὸν Χριστὸν, καθίσαι
ἐπὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ, προϊδὼν ἐιδάλησε περὶ τῆς
ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ, δτι οὐτε ἐκπατελεύθη
εἰς ἄδην, οὐτε η σάρξ αὐτοῦ εἰδεῖς διαφθοράν. Τοῦτο
τὸν Ἰησοῦν ἀρέστησερ σ Θεός, οὐ κάτετες ήμεῖς
ἴσημεν μάρτυρες. "Ον οὐτως εἰρημένων, πειτεῖν
ἀν εἴη τοι λοιποῦ ζητεῖν, ἐπὶ τίνα χρὴ φέρειν τὴν
προφητείαν, ἀπαξ ὑπὸ τηλικούτου μάρτυρος δεδι-
ναγμένοι. Κατὰ μὲν οὖν τοὺς Ἑβδομήκοντα στηλο-
γραφία λέλεκται ἡ προφητεία, τὸ περιέχειν τὴν κατὰ
τοῦ θανάτου νίκην τοῦ Σωτῆρος διὰ τῆς ἐκ νεκρῶν
ἀναστάσεως αὐτοῦ κατωρθωμένην. "Ωσπερ γάρ τῶν
ἀγωνιζομένων ἐν σταδίοις οἱ μέγιστοι καὶ παράδοξοι
ἄδηλοι στήλης ἀξιούνται, καὶ τῶν ἐν πολέμοις κατὰ
τῶν ἐχθρῶν τρόπαια εἰς μακράν μνήμην στηλίτευεται·
οὐτα καὶ τὸ μέγα τρόπαιον τοῦ Σωτῆρος, ὅπερ ἤγειρε
καθελών τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, δικιεν
ἀπὸ τῶν προφητικῶν χρόνων ἐστήλιτεύετο ταῖς ἑα-
ταῖς γραφαῖς· διὸ στηλογραφία λέλεκται.

Davidi, psalmus inscriptus, aut secundum alios
interpretes, *Davidis*. Psalmum improposito consuetu-
dinis usu vocavi; nam ex accurata ratione nemo
B psalmum dixerit: reque enim ea est inscriptionis
significatio; sed est veluti titulus inscriptus, pro-
phetiam exprimens admirandam, æternaque scri-
ptura, ceu in cippo insculpta, dignam.

VERS. 2. *Conserua me, Domine, quoniam speravi in te; dixi Domino: Deus meus es tu, quoniam honorum meorum non eges.* Qnod per Davidem ea, quæ in prophetia continentur, recitata fuerint, nulli non manifestum est. Si queratur porro ad quem referenda sint, dignus ac idoneus nobis doctor fuerit Petrus apostolus, qui in Actibus apostolorum eadem ipsa in prophetia allata memorat. Nam cum populo psalmi sententiam explicaret, et de Salvatore intelligenda doceret, hæc deinde subjungit: *Viri fratres, liceat audenter dicere ad vos de patriarcha David, quoniam defunctus est, et sepultus: et sepulcrum ejus est apud nos usque in hodiernum diem: Propheta igitur cum esset, et sciret quia jurejurando jurasset illi Deus, de fructu lumbi ejus secundum carnem resurrectum Christum ad sedendum in throno ejus: providens locutus est de resurrectione Christi, quia neque derelictus est in inferno, neque caro ejus vidit corruptionem. Hunc Jesum resuscitavit Deus, cuius omnes nos testes sumus*²³. Quibus sic enuntiatis, superfluum esset ulterius indagare ad quem referenda prophetia; postquam tanti viri testimonio edociti fuimus. Juxta interpretationem Septuaginta virorum, hæc prophetia *tituli inscriptio* dicitur, *quod victoriam a Christo de morte, per resurrectionem ex mortuis partam, complectatur.* Sicut enim athletarum in stadio decertantium splendida atque mirabiliora cum adversariis inita certamina cippo donantur, atque in bellis tropæa de hostibus ad diurnam memoriam eriguntur, ita magnum illud Servatoris tropæum, prostrato eo qui imperium mortis habebat erectum, jamdiu a prophetis temporibus in eorum scriptis velut in cippo insculptum fuerat: quare tituli sive cippi inscriptio dicitur.

Quoniam bonorum meorum non eges. Non ut dignam pro iis quae ipsi obtulimus mercedem retrahuat [ita loquitur]. Alii dicunt ex Salvatoris per-

23 Act. II, 29-32.

sona pronuntiatum psalmum, idque secundum humanam naturam, cuiusmodi bene multa in sacris Evangelii deprehendimus; quale est illud: *Pater, si fieri possit, transeat a me calix iste. Verumtamen non quod ego volo, sed quod tu*²⁴; et: *Vado ad Patrem meum et Patrem vestrum, Deum meum et Deum vestrum*²⁵. Sic frequenter orantem, ac genua flectentem invenimus. Eadem prorsus ratione in hoc quoque psalmo conservari se precatur, dum tamen a se ipso conservatur. At enim ut homo rogit, ac utpote Deus postulata concedit; assentiente scilicet et cooperante Patre. Quoniam bonorum meorum non eges. Hæc Symmachus alia ratione interpretatus est: *Non est mihi honor sine te*. Omnis copia bonorum, inquit, per tuam mihi gratiam confertur. Ultraque porro lectio æque ad pietatem opportuna. Etenim a Deo concessis bonis nos perficiuntur, neque is recte factis indiget nostris: verum ad utilitatem ipse nostram hæc ut aganum lege sancit.

Vers. 3, 4. *Sanctis qui sunt in terra ejus mirificavit omnes voluntates suas in eis.* — *Vos autem estis corpus Christi, et membra de membro*²⁶. Ecclesiæ suæ ærumnas, sibi quasi proprias ascribens, ex persona ejus hæc potuit effari: *Sanctis qui sunt in terra ejus mirificavit omnes voluntates suas in eis. Multiplicatae sunt infirmitates eorum.* Alii terram ejus, Ecclesiam interpretantur; quapropter Dei voluntates mirabiles evadunt. Voluntas porro Dei, sunt virtutes singulæ que ipso astante opitulanteque coluntur, juxta illud: *Inveni David filium Jesse, virum secundum cor meum, qui faciet omnes voluntates meas*²⁷, scilicet voluntates ejus, qua ratione superius explicatae sunt. Et sane Deus mirabilia facit in sanctis suis, quia in ipso virtutis exercitio, qui secundum Deum sapientes sunt, aliis præstant hominibus. Non eadem quippe in martyribus veritatis, in apostolis et prophetis fortitudo est, atque in cæteris qui sese strenue gesserunt: neque vero Josephi ac Susannæ temperantia continentiaque aliorum continentiae similis est. Eadem prorsus ratione reliquas sanctorum virtutes Deus mirabiles efficit, ita ut incomparabili præcellentia in quaere inter cæteros virtutis studiosos homines emineant. Cum igitur adeo mirabiles sint Dei in sanctis suis voluntates, multiplicantur sanctorum infirmitates, cum videant se divinae virtuti ac magnitudini multum impares esse. Attamen etiamsi memoratae eorum infirmitates multiplicantur, non hærent diu, neque manent in ipsis, sed confessim abscedunt. Nam vixdum eas adverterint, cum continuo evanescant: quia multum illi valent, Christo ipsis vires præstante, secundum illud: *In Deo faciemus virtutem*²⁸.

Arbitror item his significari priorem illam veterem idololatrarum conditionem, qua cum athei-

²⁴ Matth. xxvi, 39. ²⁵ Joan. xx, 17. ²⁶ I Cor. xii, 27. ²⁷ I Reg. xii, 14; Act. xiii, 22. ²⁸ Psal. lxx, 14.

(1) Lectio vitijata.

A εἱρηται δὲ φαλμὸς· εἱρηται δὲ κατὰ τὸ ἀνθρώπειον, ὥσπερ αὐτοὶ αὐτὰ πολλὰ καὶ ἐν τοῖς ιεροῖς Ἐναγγελίοις εὑρίσκομεν τοιοῦτον ἔστι τό· Πάτερ, εἰ δυνατός, παρελθέτω τὸ ποτίριον τοῦτο ἀπὸ ἑμού. Πλὴν οὐχ ὡς ἄγαν θέλω, ἀλλ᾽ ὡς σύ· καὶ, Πορεύομαι πρὸς τὸν Πατέρα μου καὶ Πατέρα ὑμῶν, καὶ Θεόν μου καὶ Θεόν ὑμῶν. Οὗτος εὑρίσκομεν αὐτὸν εὐχόμενον συνεχῶς, καὶ τὰ γόγατα κάμπτοντα. Οὕτω τοίνυν καὶ ἐν τούτῳ τῷ φαλμῷ αἰτεῖ φυλαχθῆναι, καὶ ὡφέλια τετεται. Αἰτεῖ μὲν γάρ ὡς ἄνθρωπος, δίδωστ δὲ τὴν αἰτησιν ὡς Θεός· εὐδοκοῦντος δηλονότι καὶ συνεργοῦντος τοῦ οἰκείου Πατέρος. Ότι τῷ ἀγαθῷ μονὸν ωὐ χρεῖται. Τοῦτο δὲ Σύμμαχος ἐπέρως ἡρμήνευσεν· Ἀγαθός μοι οὐκέτι ἀρετὴ σου. Πᾶσα, φησι, τῶν ἀγαθῶν ἡ φορὰ διὰ τῆς σῆς ὑπάρχει μαρτυρίος. Ἀμφότερα δὲ τῆς εὐσεβείας ἔχεται. Καὶ ἡμεῖς γάρ παρὰ τοῦ Θεοῦ τῶν ἀγαθῶν ἀπολαύομεν, καὶ αὐτὸς τῆς ἡμετέρας δικαιοπραγίας οὐ χρήσει χάριν μέντοι τῆς ἡμετέρας ὑφελείας ταύτην νομοθετεῖ.

Toῖς ἀγίοις τοῖς ἐν τῇ γῇ αὐτοῦ ἔθαυμάστωσε πάντα τὰ θελήματα αὐτοῦ ἐν αὐτοῖς. — Υμεῖς δὲ ἔστε σῶμα Χριστοῦ, καὶ μέλη ἐκ μέλους. Δύναται, ίδιοποιούμενος τὰ πάθη τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ, τὰ προκείμενα ἐξ αὐτῆς λέγειν· Τοῖς ἀγίοις τοῖς ἐν τῇ γῇ αὐτοῦ ἔθαυμάστωσε πάντα τὰ θελήματα αὐτοῦ ἐν αὐτοῖς. Ἐπληθύνθησαν αἱ ἀσθετεῖαι αὐτῶν. Ετεροὶ δὲ γῆν αὐτοῦ τὴν Ἐκκλησίαν φασίν· θεον, καὶ θαυμασία γίνονται τὰ τοῦ Θεοῦ θελήματα. Κ Θελήματα δὲ Θεοῦ αἱ κατ' εἶδος ἀρεταὶ παρεισταμένου τούτου· ἐκ τοῦ Ἑνπρο Δαυΐδ τὸν τοῦ Ἰεσοῦ, ἀνδρα κατὰ τὴν καρδίαν μου, δες κοιτήσει πάντα τὰ θελήματά μου, τὰ οὖτας ἡρμήνευμένα θελήματα Θεοῦ. Θαυμαστοὶ δὲ θεος ἐν τοῖς ἀγίοις αὐτοῦ, πλέον τι ἐχόντων τῶν κατὰ Θεὸν σοφῶν τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ἐν τῷ κατὰ ἀρετὴν ἐνεργείν. Οὐ γάρ ἀνδρεῖα ἡ αὐτὴ τῶν μαρτύρων τῆς ἀληθείας, προφητῶν τε καὶ ἀποστόλων, τῇ τῶν ἄλλων ἀνδριζομένων; ἀλλ' οὐδὲ, ἡ σωροσύνη τῶν τηρούντων τὴν ἐσχεν Ἰωσῆφ καὶ Σουσάννα, τῇ τῶν ἄλλων σωφροσύνῃ. Οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἀρετῶν, θαυμαστοῦντος Θεοῦ τὰς τῶν ἀγίων ἀρετὰς ὡς ἀσυγκρίτως ὑπερέχειν αὐτοὺς τῶν κατὰ ἀνθρώπους γενομένων σπουδαίων. Οὕτω θαυμασίων τῶν θελημάτων τοῦ Θεοῦ ἐν τοῖς ἀγίοις ὅντων, πληθύνονται αὐτῶν, τῶν ἀγίων λέγω, αἱ ἀσθετεῖαι, ὁρώντων ὡς πολὺ ἀπολείπονται τῆς Θεοῦ ἵσχυος καὶ τοῦ μεγέθους αὐτοῦ. Όμως, εἰ καὶ πληθύνονται αἱ προλεγθεῖσαι αὐτῶν ἀσθενεῖαι, οὐδὲ ἐμβραδύνουσιν, οὐ παραμένουσιν αὐτοῖς, παραχρῆμα ἀπερχόμεναι. Μέχρι γάρ τοῦ ἐννοῆσαι αὐτάς, ἔσχον αὐτάς ταχινούσας ἐν τῷ μηχετέ εἶναι· διὰ τὸ ἵσχυειν ἐν τῷ ἐνδυναμούσθαι αὐτοὺς ὑπὸ Χριστοῦ (1) πρώτων, ἐν τῷ Θεῷ ποιήσομεν δύτραμιν.

Οἵματι δὲ διὰ τούτων δηλοῦσθαι· τῶν ἀπάντων τῶν πάλαι εἰδωλολατρῶν τὴν προτέρων κατάστασιν· ἐν ᾧ,

άκεοι δύτες καὶ εἰδωλολάτραι, οὐκ ἐπὶ μίαν ἔξωκει-
λαν πλάνην. Πλήθος γάρ δὴ αὐτῶν τῆς πολυθείας καὶ
εἰδωλολατρείας καὶ ἀσθενείας. 'Αλλ' ἐπειδὴ ἔξ αὐτῶν
ἔκεινων μεταβαλόντες διὰ τῆς σωτηρίου χάριτος γε-
γόνασιν ἄγιοι τοῦ Θεοῦ, διὰ τοῦτο λέλεκται· Τοῖς
ἄγιοις τοῖς ἐτῇ γῇ αὐτῷ ἔθαυμάστως πάρτα
τὰ θελήματά μου ἐτῷ αὐτοῖς· καὶ ἐπειδὴ συνήπται τό·
Ἐπληθύνθησαν εἰδώλα αὐτῶν (1), η τὰ διαπονήματα
αὐτῶν, η ἀσθένειαι αὐτῶν. Ταῦτα γάρ πάντα προσήν
τοῖς ὑστερον ἀγίοις πρὸ τῆς ἀπὸ τῶν χειρόνων ἐπὶ τὰ
χρεῖττα μεταβολῆς. 'Αλλὰ μετὺ ταντού ἐπάχνυται,
οὐκ ἀμελήσαγες, οὐδὲ βραδύναντες, ἀλλὰ διὰ τάχους
τὴν μετάνοιαν ἐνδειξάμενοι μετὰ τὴν εἰς αὐτοὺς
γενομένην χάριν, δι' οὓς ἔθαυμαστώθη πάντα τοῦ
Σωτῆρος θελήματα ἐν αὐτοῖς. "Οθεν συγχώρησιν
προσέρων ἀμαρτημάτων διδοὺς αὐτοῖς φησιν. Οὐ μὴ
συναγάγω τὰς συναγωγὰς αὐτῶν ἐξ αἰμάτων η
κατὰ τὸν Ἀκύλαν. Οὐ μὴ σπιτίσω σπονδὰς αὐτῶν.
ἐξ αἰμάτων. Πάλαι μὲν γάρ, φησι, σπωνδὰς ἐποιούν
ἐξ αἰμάτων, Ιούδαιοι μὲν κατὰ νόμον τῷ Θεῷ θυσίας
προσφέροντες, Ἐλληνες δὲ, ὅτε τοῖς δαίμοσιν ἐλά-
τρευον. Ἔγω δὲ καὶνάς αὐτοῖς θυσίας παραδοὺς, οὐκ-
έτι δέξομαι σπονδᾶς αὐτῶν ἐξ αἰμάτων· οὐδὲ ταύτας
σπείσω ἀτε ἀρχιερεὺς ἐκ τῶν χειρῶν αὐτῶν ἀποδε-
ξάμενος καὶ σπάνων· καὶνά δὲ μυστήρια παραδοὺς
αὐτοῖς καὶ καὶνάς θυσίας τὰς ἀνάλιμους καὶ ἀκάπτους,
καὶ λογικάς, ταύταις χρῆσθαι διδάξω αὐτούς· ἀλλ'
οὐδὲ μηνημονεύσω διὰ τῶν χειλέων μου τῶν παλαιῶν
αὐτῶν ὄνομάτων. Πάλαι μὲν γάρ ἐπαξίως τῶν πρά-
ξεων ἐπήγοντο προστηροποίας οἱ ἀπὸ τῶν ἔθνων, βέβη-
λοι καὶ ἀκάθαρτοι, καὶ εἰδωλολάτραι, πολύθεοι τε καὶ
ἄθεοι ὄνομαζόμενοι· νῦν δὲ ἔκεινων μὲν οὐκέτι μη-
σθῆσομαι τῶν ὄνομάτων, ἔτερα δὲ αὐτοῖς ἀντ' ἔκεινων
ἀναρήσομαι· εὐσεβεῖς αὐτούς καὶ θεοσεβεῖς, καὶ ἀγίους,
κλητούς τε καὶ ἐκλεκτούς, καὶ Χριστιανούς ὄνομά-
ζων.

Κύριος μερὶς τῆς κληρονομίας μου καὶ τοῦ πο-
τηρίου μου, σὺ εἰ δὲ ἀποκαθιστῶν τὴν κληρο-
νομίαν μου ἐμοί. Ἀναμνησθῆναι προσήκει τῶν ἐν τῷ
δευτέρῳ εἰρημένων ψαλμῷ. Καὶ γάρ ἐκεῖ ἀνθρωπίνως
πάλιν πρὸς αὐτὸν ἐλεγεν ὁ Πατήρ· Αἴτησαι παρ'
ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθητη τὴν κληρονομίαν σου,
καὶ τὴν κατάσχεσθη σου τὰ πέρατα τῆς γῆς. Καὶ
ἐν τοῖς ἵεροῖς Εὐαγγελίοις αὐτὸς πρὸς τὸν ἑαυτοῦ ἔφη
Πατέρα περὶ τῶν ἱερῶν ἀποστόλων· Πάτερ, οὐδὲ
δικάς μοι σοὶ ήσαν, καὶ ἐμοὶ αὐτοῖς δέδωκας καὶ
οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν ἀπώλετο εἰ μὴ διὰ τὸν πατέρα
τῆς φωνῆς μου ἀκούει· κάτω γινώσκω αὐτὰ, καὶ
ἀκολουθοῦσι μοι· κάτω ζωὴν αἰώνιον διδώμει αὐ-
τοῖς· καὶ πάλιν· Καὶ ἀλλὰ δὲ πρόσθατα ἔχω, διὸν
ἐστιν ἐκ τῆς αὐλῆς ταύτης· κάκεινά με δεῖ ἀγα-
τεῖν, καὶ τῆς φωνῆς μου ἀκούσονται, καὶ γενήσεται
μία πολυηγή, εἰς ποιηθήν. Εν τῷ παρόντι μέντοι

⁽¹⁾ Psal. II, 8. ⁽²⁾ Joan. xvii, 6,12. ⁽³⁾ Joan. x,27,28. ⁽⁴⁾ ibid. 16.

(1) Εἰδωλα αὐτῶν. Sic vertit Symmachus, ut in duobus codicibus Regiis effertur. Aquila autem:

A idolorumque cultores essent, non in unum impe-
gerant erroris genus. Inerat quippe ipsis deorum
turba, multiplexque simulacrorum et infirmitatis
species. At quia salutari interveniente gratia resi-
piscentes, sancti Dei effecti sunt, ideo dictum est:
*Sanctis qui sunt in terra ejus, mirificavit omnes
voluntates meas in eis;* ac deinde additum est,
Multiplicata sunt idola eorum, sive labores ac in-
firmitates ipsorum. Isthac enim omnia, antequam
a pessimis illis moribus ad meliores commutati
essent, iis qui postmodum sancti evaserunt, ad-
erant. Verum postea acceleraverunt, neque neglig-
gentia vel cunctatione usi, per illatam gratiam
statim pœnitentiae opera ediderunt: ac per eam-
dem gratiam mirabiles factæ sunt Salvatoris volun-
tates in ipsis. Quamobrem concessa illis pristino-
rum scelerum venia, ait: *Non congregabo conueni-
cula eorum de sanguinibus;* aut juxta Aquilam:
Non libabo libamina eorum de sanguinibus. In more
suit olim, inquit, libamina ex sanguine facere;
nam cum Iudei hostias Deo secundum legem im-
molabant; tum Graeci idem praestabant, cum dæ-
monas colerent. At ego postquam novum attuli
sacrificiorum genus, non ultra admittam sacrificia
cum sanguine oblata; neque, utpote summus Sa-
cerdos, eadem ex eorum manibus accipiam ad
libandum, sed novis traditis mysteriis, novis item
sacrificiis incruentis, fumo ac nidore parentibus
et rationalibus. Sed iis utrantur commonebo, neque
per labia mea vetera illorum nomina memorabo.
Olim siquidem digna gestis suis nomina gentiles
serebant; atque profani, impuri, idololatræ,
deorum multorum cultores et athei audiebant. Jam
vero hujusmodi nominum nunquam recordabor;
aliisque substitutis vocabulis, pios, religiosos,
sanctos, vocatos, electos, Christianos compellabo.

VERS. 5. *Dominus pars hæreditatis meæ et calicis
mei, tu es qui restituisti hæreditatem meam mihi.*
Hic memoria repetenda sunt secundi psalmi verba.
Nam illic humano item more sic eum Pater assatur:
*Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam,
et possessionem tuam terminos terræ*³⁹. Atque in sa-
cris Evangelii sic ille Patrem de sacris apostolis
alloquitur: *Pater, quos dedisti mihi tui erant, et
mihi eos dedisti: et nemo ex iis periit, nisi filius
perditionis*⁴⁰. Sed quemadmodum hic humano lo-
quitur modo, rogans ut accipiat; sic alibi sese
omnium dominum exhibet: *Nam, oves meæ vocem
meam audiunt: et ego cognosco eas, et sequuntur
me, et vitam æternam do eis*⁴¹; ac rursum: *Et
alias oves habeo que non sunt ex hoc ovili: et illas
oportet me adducere, et vocem meam audient, et fieri
unum ovile, et unus pastor*⁴². In præsenti itaque
psalmo humane sic loquitur: *Dominus pars hære-
ditatis meæ et calicis mei; hæreditatem vocans
regnum in gentes; calicem vero, quam pro nobis*

⁽¹⁾ διαπονήματα αὐτῶν. Hebraicum exemplar habet,
ΕΠΙΛΕΞΥ.

passus est mortem. Sic enim in sacris Evangelii est: *Pater, si possibile est, transeat a me calix iste*⁴³: ac si apertius diceret: Ecclesiæ meæ, quæ mea hæreditas, pars Dominus est; atque ipse calicis mei, id est mortis, pars effectus est.

ποτήριον τοῦτο ἀπὸ ἐμοῦ ὥσει σαφέστερον Ἐλεγε· μου, μερὶς ἔστιν ὁ Κύριος· ὁ αὐτὸς δὲ καὶ τοῦ ποτηρίου μου, τουτέστι τοῦ θανάτου, μερὶς γεγενημένος δικαιούμενος.

Tu es qui restituīs hæreditatem meam mihi. Alia, inquit, mihi olim sicut hæreditas, aliquie funes. Nam quando dividebat Altissimus gentes, pars Domini facta est populus ejus Jacob, suniculus hæreditatis ejus⁴⁴ Israel. At tunc pars, hæreditas et suniculus, erat prior ille populus. Quo populo impietas causa dejecto ac depulso, alia mihi hæritas, alii funes, aliae sortes priorum loco traditæ sunt in præclaris. Etenim hæc secunda hæreditas, inquit, præclara probataque mihi est.

Vers. 8. *Providebam Dominum in conspectu meo semper, quoniam a dextris est mihi, ne commovear.* Vir sanctus cum Dominum in oculis suis semper esse secum reputet, nequaquam fluctuat; imo vero Dominus a dextris justi viri firmus consistit. E converso autem de Juda dicitur: *Et diabolus stet a dextris ejus*⁴⁵.

ORATIO DAVID XVI.

Vers. 1. *Exaudi, Domine, justitiam meam, intende deprecationem meam.* Auribus percipe orationem meam, non in labiis dolosis. Oratione sua supplicat, ut Deus exaudiat, non quidem vocem, non verba sua, sed virtutem: ac si videlicet justitia sua ex gestis operibus clamaret, divinasque aures demulceat. Neque enim quispiam, improborum sibi conscius facinorum, tamē facile proferret vocem. Illud porro: *Intende deprecationem meam, jure dixerit vir ille probatus ac exercitatus, qui in orando dignas Deo emitit supplications*, qui non parva quædam viliaque postulat, neque pro mortalibus humanisque rebus Deum precatur. Idipsum Salvator docuit talis fatus: *Magna petite, et parvū adjiciantur vobis*⁴⁶. Tertio autem precatur, ut ipsa orationis verba auribus percipiāt, et, ut ita dicam, de ipsa voce judicet, quod non in labiis dolosis prolata sit. Plerumque enim præclara loquimur, ac verbis utimur ex Scriptura divina depromptis; sed non purgatis labiis. Et vero occurunt sæpe homines, qui indiscriminatim conviciis, calumniis, mendaciis, fraudulentis verbis, perjuriis, obsecratis dictis, aliisque absurdis vocibus usi, confessim mutato sermone, precibus Deum compellant. At solus vir sanctus, et linguam et labia vocemque ipsam ac verba vel usu tritiora expurgat; gnarus illius dicti: *De omni verbo otioso rationem redetis in die judicii*⁴⁷. Deus siquidem orationem, non labiis dolosis, sed purgata lingua, divinisque sermonibus meditandis assueta prolatam, auribus percipit. Quamobrem cum de justitia loquitur,

A φαλῳ. ἀνθρωπίνως λέγει: Κύριος μερὶς τῆς κληρονομίας μου καὶ τοῦ ποτηρίου⁴⁸ κληρονομίαν καὶ ἀντὴν τῶν ἑθνῶν βασιλείαν· ποτήριον δὲ ὃν ὑπὲρ ἡμῶν ὑπέμεινε θάνατον. Οὕτω γάρ καὶ ἐν τοῖς ἱεροῖς ἐλεγενές Εὐαγγελίοις· Πάτερ, εἰ δυνατόν, παρελθέτω τὸ

B Καὶ τῆς ἡμῆς Ἑκκλησίας, ἣτις ἔστιν ἡ κληρονομία μου, τουτέστι τοῦ θανάτου, μερὶς γεγενημένος δικαιούμενος.

Σὺ εἶ δὲ προκαθιστῶν τὴν κληρονομίαν μου ἔμοι. Πάλαι μὲν γάρ, φησὶν, ἀλλητικὰς ἡ κληρονομία μου, καὶ ἄλλα σχοινίσματά μου. Ότε γάρ διεμέρεξεν δὲ Υἱόστος θύρη, ἐγενήθη μερὶς Κυρίου λαὸς αὐτοῦ Ἱακὼβ, σχοινίσμα κληρονομίας αὐτοῦ Ἰσαήλ. Ἀλλὰ τότε μὲν μερὶς καὶ κληρονομία, καὶ σχοινίσμα διπρότερος ἦν λαὸς· οὐ διαπεδόντος καὶ ἀποδήμου γενομένου διὰ τὰς ἀσεβείας αὐτῶν, ἐπέρα μερὶς καὶ ἄλλα σχοινίτα, καὶ ἔτεροι κληροῦνται τῶν προτέρων ἐκείνων ἐδόθησάν μοι ἐν τοῖς κρατίστοις. Αὕτη γάρ, φησὶν, ἡ δευτέρα κρατίστη καὶ ἀρέσκουσά μοι ἔστιν.

Προωρώμηκ τὸν Κύριον ἐπώπιόν μου διὰ πατέρος διετέλεσθαι ἐπέστη, τῷ μὴ σαλευθώ. Ὁ ἄγιος, ἀλλὰ λογιζόμενος ἐν δρθαλμοῖς αὐτοῦ εἶναι τὸν Κύριον, οὐ σαλεύεται· ἀλλὰ βέβαιος ἐστηκεν δὲ Κύριος ἐκ δεξιῶν τοῦ δικαίου. Περὶ δὲ τοῦ Ἰούδα, Ὁ διάδολος στήτω, φησὶν, ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ.

ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΤΩ ΔΑΥΙΔ ΙΓ'.

C Εἰσάκουσον, Κύριε, δικαιοσύνης μου, πρόσχες τῇ δεήσει μου. Ἔργάσαι τὴν προσευχήν μου οὐκ ἐρ γελεσι δολοῖς. Ἰκετεύει διὰ τῆς προσευχῆς τὸν Θεὸν ἀκροατὴν γενέσθαι, οὐ τῆς φωνῆς, οὐδὲ τῶν ρήμάτων αὐτοῦ, ἀλλ' αὐτῆς τῆς ἐν αὐτῷ ἀρετῆς, ὡσπερ βοῶσθς διὰ τῶν πράξεων τῆς δικαιοσύνης καὶ δυσωπούστης τὴν θελαν ἀκοήν. Οὐκ ἀν γάρ τις, ἔσυτῷ φαῦλᾳ συνειδώς, φρδίως δὲ τοιαύτην ἀψήκε φωνήν. Τὸ δὲ, Πρόσχες τῇ δεήσει μου, εἴποι δὲν ἐκείνος διβεβαντισμένος καὶ πρεπούσας θεῷ ἐν τῇ προσευχῇ ἀναπέμπων δέστης, δὲ μὴ ἐπὶ μικροῖς καὶ τοῖς τυχοῦσιν αἰτήμασι, μηδὲ ἐπὶ θηρητοῖς καὶ ἀνθρωπίνοις παρακαλῶν τὸν Θεόν. Τούτο γοῦν καὶ δὲ Σωτὴρ ἐδίδασκε λέγων. Αἰτεῖτε τὰ μεγάλα, καὶ τὰ μικρὰ προστεθήσεται ὑμῖν. Καὶ τρίτον δὲ ικετεύει, καὶ αὐτὰ τὰ ῥήματα τῆς προσευχῆς ἐνωτίσασθαι, κρίνατε τε, ὡς εἰπεῖν, καὶ αὐτὴν τὴν φωνὴν, διτι μὴ ἐν γελεσι δολοῖς προφέρεται. Πολλάκις γάρ σεμνὰ φεγγόμεθα, καὶ λόγιοις χρώμεθα τοῖς ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν, οὐ δὲ κεκαθαρμένοις τοῖς γελεσιν.

D "Ηδη δέ τινες, ἀδιαφόρως λοιδορίας κατά τινας χρησάμενοι, ή διαβολαῖς, ή φευδολογίαις, ή ἀπάταις, ή ἐπιορκίαις, ή αἰσχροβρήμοσύναις, ή ἀλλοις τισὶν ἀτόποις φωναῖς, ἀθρόως μεταβάλλοντες ἐν τῇ προσευχῇ τὸν Θεὸν ἐπικαλοῦνται. Μόνος δὲ ὁ ἄγιος καὶ τὴν γλώτταν αὐτοῦ καὶ τὰ χεῖλη, καὶ τὴν φωνὴν αὐτὴν, καὶ τὰ κοινὰ ῥήματα καθαίρει· εἰδὼς εἰρημένον· Περὶ πατέρος ἀρτοῦ ῥήματος δώσετε λόγον ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως. Προσευχῆς γάρ οὐ διὰ γειλέων δολίων προσφερομένης, διὰ δὲ γλώττας κεκαθαρμένης, καὶ τὰ θεῖα λόγια μελετῶν εἰθισμένης, ἐνωτίζεται δὲ θεός. Διὸ ἐπὶ μὲν τῆς δι-

⁴³ Matth. xxvi, 59. ⁴⁴ Deut. xxxii, 8, 9. ⁴⁵ Psal. ciii, 6. ⁴⁶ Matth. vi, 53. ⁴⁷ Matth. xii, 56.

καυσόνης, εισάκουοσορ, ἐλέγετο, ἐπὶ δὲ τῆς δεήσεως, Α πρόσχες· ἐπὶ δὲ τῆς διὰ χειλέων προφερομένης φωνῆς, ἐρώτισαι. Τρία γοῦν ἥτησατο διὰ τῶν προκειμένων, προτάξεις τῶν δύο τὸ κρέπτον.

Ἐδοκίμασας τὴν καρδιὰν μου, ἀπεσκέψυ ρυστός· ἐπύρωσάς με, καὶ οὐχ εὑρέθη ἐρέμοι ἀδυκία. Ως τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθέειαν ὑπερβαίνει τὸ τῶν προκειμένων διάνοια! Τίς γάρ καυχήσεται ἀγνήν ξεινοῖς; καὶ τίς παρρησιάζεται λέγων καθαρὸς εἰναι ἀπὸ ἀμαρτιῶν; Μόνῳ τοι γαροῦν ἀρμόδοις αὐτῷ Χριστῷ οὔγεται τὰ προκειμένα. Μήποτε δὲ τὴν εἰς τὸν ἄδην κάθιδον, καὶ τὸν ἐν τῷ θανάτῳ χώρον, νύκτα κέχληκεν ἐπὶ τοῦ πάροντος; Εἰ γάρ καὶ ἐν νυκτὶ γέγονεν ἐν τῷ καιρῷ τῶν πειρατῶν καὶ ἐν τῷ σκοτεινῷ καὶ ἀφεγγεῖ τόπῳ τοῦ θανάτου ἀλλὰ δοκιμασθεὶς, ἐπισκοπῆς τῆς παρὰ τὸν Πατέρας ἡξιώται διὰ τῆς ἀναστάσεως, καὶ ταύτης τετύχηκεν. Ἐπειδὴ περ, οὐαὶ χρυσὸς ἐν πυρὶ βληθεὶς, λαμπρὸς καὶ καθαρὸς διαμεμένηκεν. Ἐπειδὴ μόνος τῶν ἔξι αἰώνων ἀμαρτιῶν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος, κατὰ τὸν Ἅστατον, ἐρ τῷ στόματι αὐτοῦ.

Οὐαὶ ἀτρ μὴ λαλήσῃ τὸ στόμα μου τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων, διὰ τοὺς λόγους τῶν χειλέων σου ἐτῶ ἐφύλαξα ὅδονσ τοιηράς. Οὐ δὲ Σύμμαχος εἰπὼν· Ἐτῶ ἐφύλαξάμην ὅδονσ παραβάτου, ἐτέραν παρέστησε διάνοιαν ὡς τὸν τὴν εὐχήν διαπέμποντος πάντα δινθρωπον παραβάτον φεύγοντος, καὶ πάσας τὰς τοιούτων ὅδοντος, διὰ τὸ καλεπάς εἰναι καὶ ἀποσκλήρους πάσας τὰς κατὰ κακίαν πράξεις.

Κατάρτισαι τὰ διαβήματά μου ἐτριβοῖς σου, Ιτα μὴ σαλευθῶσι τὰ διαβήματά μου. Ὅποργμαμδὸν ἡμέν καὶ διὰ τούτων παρέσχεν δ Σωτὴρ, παιδεύων μήποτε ἐπιτρίβεσθαι, μήδὲ μέγα ἐφ' ἐσυταῖς φρονεῖν. Εὖ δὲ καὶ ἀκριβῶς πεπεισθαι, ὡς πάντοτε τῆς παρὰ τὸν Θεοῦ δεδμεθαῖσθαιειας, ίνα μὴ ταλευθῇ ἡμῶν τὰ διαβήματα, καὶ εἰς τὸ ἐφαρμόσαι ταῖς ἑαυτοῦ τρίβοις τοὺς ἡμετέρους πόδας.

Θαυμάστωσορ τὰ διλέη σου ὁ σώκωρ τοὺς διλτίοντας ἐξι σέ. Σώκων δὲ εἰρηται τοὺς ἐλπίζοντας εἰς αὐτὸν, οὐ τοὺς ἐκ σπέρματος Ἰσραὴλ, οὐδὲ τοὺς κατὰ τὸν νόμον Μωϋσέως βιοῦντας ἀλλ' ὕσπερ κατηνὴ ὅδον εὑράμενος, σώκων ἀνεψάνη τοὺς εἰς αὐτὸν ἡλπικότας. Μέρει γάρ, φησιν δ Ἀπόστολος, πιστις, ἐλπις, ἀγάπη· τὰ τρία ταῦτα συμπέπλεκται, ὕσπερ δὲ ἐνὶ δεσμῷ κατεσφιγμένα. Διὸ τὴν πίστιν τῇ ἐλπίδι συνάπτει λέγων· Ἐστι δὲ πιστις ἐπιζημένων ὑπόστασις πραγμάτων, ἐλεγχος οὐ βλεπομένων· ταῦτα δὲ ἐξ ἀγάπης τῆς πρὸς τὸν Θεὸν φύεται· καὶ δι' αὐτῶν πάλιν ἡ εἰς Θεὸν ἀγάπη κρατύνεται.

Ἐκ τῶν ἀνθεστηκότων τῇ δεξιῇ σου φύλαξέν με, Κύριε, ὡς κόρην ὁφθαλμοῦν. Ἐρ σκέπη τῶν πτερύγων σου σκέπδεις με ἀπὸ προσώπουν διεβῶν τῶν ταλαιπωρησάρτων με. Καὶ πᾶς μὲν δικαιος προσευχόμενος δείσθω τοῦ Θεοῦ, τῆς παρ' αὐτοῦ καταξιούσθαι φυλακῆς· διολογῶν μὴ ιχνῶς εἶναι φύλακας αὐτὸς ἑαυτοῦ γίνεσθαι διὰ τὸ πλῆθος τῶν

exaudi, inquit; cum de deprecatione, intende; cum de voce labiis prolatā, auribus percipe. Tria itaque dictis hujusmodi postulat, et quod præstantius erat duobus aliis præmisit.

VERS. 3. *Probasti cor meum et visitasti nocte, igne me examinasti, et non est inventa in me iniqitas. Quantum humanam infirmitatem exsuperat hujusmodi verborum sententia!* quis enim de castitate cordis gloriabitur? quis confidenter dicat: Purus sum a peccatis? Hoc sane unus Christus vere ac congruenter dicere valeat. Annon suum ad inferos descensum, atque locum illum in regione mortis, noctem in præsenti vocavit? Quamvis enim in nocte fuerit ac in tempore tentationum, inque tenebrosis caliginosisque mortis regionibus, attamen probatus, paterna visitatione dignus habitus est per resurrectionem quam obtinuit. Quoniam ceu aurum igni traditum, splendidus purusque permanxit. Solus enim ex iis qui a sæculo fuerunt peccatum non fecit, neque, secundum Isaiam, inventus est dolus in ore ejus⁴⁸.

VERS. 4. *Ut non loquatur os meum opera hominum, proptet verba labiorum tuorum ego custodiri vias duras. Symmachus cum ait: Ego observavi vias prævaricatoris, aliam præfert sententiam, quasi scilicet is qui orationem emittit, ab omni homine prævaricatore declinet; atque omnes talium virorum semitas, pravaque opera, utpote dura et aspera aversetur.*

C VERS. 5. *Perfice gressus meos in semiis tuis, ut non moveantur vestigia mea. Exemplar nobis hisce verbis admovet Salvator; admonetque, cum ut ne animo frangamur, tum ne magnum de nobis ipsis sapiamus, planeque compertum ac persuasum habeamus, nos divino semper egere auxilio, ut non moveantur vestigia nostra, utque pedes nostros in semitis ejus recte componamus.*

D VERS. 7. *Mirifica misericordias tuas, qui salvos facis sperantes in te. Qui salvos facit, inquit, sperantes in se, non eos qui ex semine Israelis sunt, neque eos qui secundum Moysis legem vitam agunt, sed, quasi nova reperta via, salutem sperantibus in se conferre compertus est. Manent enim, inquit Apostolus, fides, spes, charitas⁴⁹: tria haec ceu vinculo eodem astricta connectuntur. Quapropter si dem spei copulat, dum ait: Est autem fides sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium⁵⁰. Haec porro ex una erga Deum charitate oriuntur; illisque vicissim charitas erga Deum roboratur.*

VERS. 8, 9. *A resistantibus dexteræ tuæ custodi me, Domine, ut pupillam oculi. Sub umbra alarum tuarum proteges me, a facie impiorum qui me affixerunt. Justus quilibet, cum precatur, a Deo omnixe postulet uti se custodia sua dignetur; fateaturque se, præ adversariorum multitudine, ad custodiam sui minime idoneum esse: roget item uti*

⁴⁸ Isa. LIII, 19; I Petr. II, 22. ⁴⁹ I Cor. XIII, 13.

⁵⁰ Hebr. XI, 1.

Deus se custodiat quasi pupillam oculi; cum scili-
cet videat inimicos dexteræ Dei obsistentes, item-
que adversarios animæ sua oculo insidias struens,
sibique cæcitatem inferre cupientes. Verum
quia impiorum bene multi calamitatem ipsi in-
ferre ac in ærumnas ipsum conjicere student, tela-
que in ipsum emitunt; sub alas Dei confugiat,
postuletque ejus se protectione muniri. Sed etiam
ipse Salvator pro Ecclesia sua, quæ suum corpus
est, easdem ad Patrem suum emittebat voces. Per
alas autem virtutes providentiae illius intelligas.

VERS. 10-12. *Inimici mei animam m̄am cir-
cumdederunt, adipem suum concluserunt, os eorum
locutum est superbiam. Projicientes me nunc circum-
dederunt me: oculos suos statuerunt declinare in ter-
ram. Susceperunt me sicut leo paratus ad prædam,
et sicut catulus leonis habitans in abditis. Hujus au-
tem loco, Projicientes me circumdederunt me, ita
Symmachus interpretatur: *Beatum prædicantes me,*
statim circumdederunt me, et oculos, inquit, suos
posuerunt contra me, ut declinare me facerent.
Nam id satagebant, ut me a statu illo et a prosecu-
secundum Deum avellerent et amoverent, adversa-
rium nostrum diabolum emulati, qui tanquam leo
rugiens circuit quærens quem devoret⁵¹. Et me ipsum
susceperunt sicut leo paratus ad prædam, et sicut
catulus leonis habitans in abditis. Neque enim hæc
machinamenta palam adversum me conflabant: sed
occultas insidias parabant.*

VERS. 13, 14. *Exsurge, Domine, præveni eos et
supplanta eos: eripe animam meam ab impio, fra-
meam tuam ab inimicis manus tuæ. Domine, a pau-
ris de terra divide eos in vita eorum; de absconditis
luis adimpletus est venter eorum. Saturati sunt filii,
et dimiserunt reliquias suas parvulis suis. In ea
quoque re aliquid capiam utilitatis. Sed frameam
tuam, inquit, eripias de manu inimicorum; nam
metuendum alias esset, ne frameam illam tuam,
cui ego confusus adversarios oppugno, e manu eri-
piant mea, meque sic exarmatum eadem ipsa fra-
mea adoriantur. Fuerit autem illa sermo Dei effi-
cax et penetrabilior omni gladio ancipiit⁵², qui ani-
mæ, frameæ loco, ad propulsandos inimicos tradit-
us est. Quod sæpe contingit, quando inimici Dei
civinarum Scripturarum dicta, detorta atque in
pravam sententiam conversa, simplicioribus animis
objiciunt, eosque ita debellant. Hæc causa est
quod ipse precetur, ut framea Dei eripiatur ab
inimicis Dei, et a paucis de terra, cuius loco Aquila
edidit, a mortuis ex immersione, Symmachus vero,
a mortuis ab iis qui occiderunt. Nam liberari se*

A ἀνθεστηκότων αὐτῷ φυλαχθῆναι τε ἐαυτὸν, ὁπερ τινὰ κόρην δφθαλμοῦ παραχαλείτω ὄρῶν τοὺς ἀνθεστηκότας τῇ δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ ἔχθρους τινας, καὶ πολεμίους τῷ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ δφθαλμῷ ἐπιβουλέοντας, καὶ τυφλώσαι αὐτὸν θέλοντας. Ἀλλὰ καὶ πολλῶν ὄντων ἀσεβῶν τῶν ταλαιπωριζόντων αὐτὸν (1), τοιτέστι ταλαιπωρον αὐτὸν ἀποφαινόντων, βέλη τε κατ' αὐτοῦ πεμπόντων, ὑπὸ τὰς πτέρυγας καταφεύγων τοῦ Θεοῦ, σκέπτης τῆς ὑπὸ αὐτῷ τυχεῖν ἀξιούτω. Ἀλλὰ καὶ δὲ Σωτὴρ ὑπὲρ τῆς αὐτοῦ Ἐκκλησίας, ητίς ἐστιν αὐτοῦ σῶμα, ταύτας ἀνέπεμπε πρὸς τὸν Πατέρα τὰς φωνάς. Πτέρυγας δὲ νοήσεις τὰς τῆς προνοίας αὐτοῦ δυνάμεις.

B Οἱ ἔχθροι μον τὴν γύνην μον περιέσχον, τὸ στέαρ αὐτῶν συνέκλεισαν, τὸ στόμα αὐτῶν ἐλάλησεν ὑπερηφαρλαρ. Ἐγκάλλορτές με ρυτὶ περιεκύλωσάν με τοὺς δφθαλμοὺς αὐτῶν ἔθετο ἐκκλίναι ἐν τῇ γῇ. Ὑπέλαβόν με ὡσεὶ λέων ἔτοιμος εἰς θήραν, καὶ ὡσεὶ σκύμνος οἰκὼν ἐν ἀποκρύψοις. Ἀντὶ δὲ τοῦ, Ἐγκάλλορτές με περιεκύλωσάν με, δ σύμμαχος οὕτως ἡρμήνευσε. Μακαρίζοτές με πάραχρῆμα περιεκύλων με, καὶ τοὺς δφθαλμοὺς δὲ αὐτῶν, φησιν, ἔθεντο κατ' ἐμοῦ τοῦ παρακλήναν με. Παρασαλεῦσαι γάρ με καὶ ἀποκρύψαι τῆς στάσεως καὶ τῆς κατὰ θεδν προκοπῆς ἐσπούδαζον· μιμούμενοι τὸν ἀντίδικον ἡμῶν διάδολον, δς ὡς λέων ὥρυμερὸς περιπατεῖ ζητῶν τίταν καταπλη. Ὑπέλαβόν με καὶ αὐτὸν ὡς λέων ἔτοιμος εἰς θήραν, καὶ ὡς σκύμνος οἰκὼν ἐν ἀποκρύψοις. Οὐδὲ γάρ ἐκ τοῦ προφανοῦς ἐποιοῦντο τὴν κατ'

C ἐμοῦ συσκευὴν, ἀλλὰ λαθραίως ἐνεδρεύοντες.

'Αράστηθι, Κύριε, πρόφθασον αὐτοὺς καὶ ὑποσκέλισον αὐτοὺς: ᾧσαι τὴν γύνην μον ἀπὸ ἀσεβοῦς, δφμφαλαρ σου ἀπὸ ἔχθρών τῆς χειρὸς σου. Κύριε, ἀπὸ διλητῶν ἀπὸ τῆς διαμέρισον αὐτοὺς ἐν τῇ ζωῇ αὐτῶν, καὶ τῶν πεκρυμμέων σου ἐπλήσθη η γαστὴρ αὐτῶν. Ἐχορτάσθησαν υἱῶν, καὶ ἀφῆκαν τὰ κατάλοιπα τοῖς τηπτοῖς αὐτῶν. Καὶ κατὰ τοῦτο ὥφεληθείην ἀλλὰ καὶ τὴν δφμφαλαρ σου, φησι, ᾧσαι ἀπὸ τῆς χειρὸς τῶν ἔχθρων δέος γάρ μήποτε τὴν σὴν δφμφαλαν, ή πεποιθώς ἐγὼ κέχρημαι κατ' αὐτῶν, τῆς ἐμῆς χειρὸς ἀρπάσαντες οι πολέμιοι, καὶ ἀφελόμενοι μον αὐτήν, χρήσανται αὐτῇ κατ' ἐμοῦ. Εἴη δὲ ὃ τοῦ Θεοῦ λόγος ὃ ἐνεργής καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν διστομον, δ τῇ γύνῃ δεδομένος ἀντὶ δφμφαλας πρὸς ἄμυναν τῶν ἔχθρων· διερ προμβαίνει πολλάκις, ἐπειδὸν οἱ ἔχθροι τοῦ Θεοῦ, τὰς ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν λέξεις καὶ τὰ ἀναγνώσματα ἀποβαλόντες καὶ ἀνατρέψαντες, ἐξ οὐτῶν καὶ δι' αὐτῶν τὰς ἀκεραίους καταπαλίσιως ψυχάς. Διὸ εὔχεται ἀπὸ τῶν ἔχθρων τοῦ Θεοῦ δφμφαλαν αὐτοῦ, καὶ ἀπὸ διλητῶν ἀπὸ τῆς ἀνθίσης ὃ μὲν Ἀκύλας ἐξέδωκεν ἀπὸ τεθρηκότων

⁵¹ I Petr. v, 8. ⁵² Hebr. iv, 12.

(1) Hæc Latine exprimi nequeunt; in textu Græco, necnon in omnibus mss. Bibliorum, legitur ταλαιπωρησάντων, non ταλαιπωριζόντων.

ἐπι καταδύσεως· δὲ Σύμμαχος· (1) Ἀπὸ νεκρῶν ἀπὸ ἐνθεδυκότων. Ρυσθῆναι γάρ εὑχεται καὶ ἀπὸ τῶν ἐν νεκροῖς ἡδη λελογισμένων διὰ τὸ πάμπαν ἐστερῆσθαι τῆς κατὰ Θεὸν ζωῆς. Ἀντὶ δὲ τοῦ, διαμέριστον αὐτοὺς, δὲ μὲν Ἀκύλας ἡρμήνευσεν, μέρος αὐτῶν ἐν ζωῇ δὲ Σύμμαχος, η μερὶς αὐτῶν ἐν ζωσιν. Διδάσκει δὲ διὰ τούτων, ὡς τῶν μὲν ἀσεβῶν καὶ τῶν πολλάκις ὄντων σμένων ἔχθρῶν τοῦ Θεοῦ η μερὶς, καὶ ὁ κλῆρος, καὶ πᾶσα ἡ περιουσία ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ τυγχάνει καὶ ἐν τῷ θνητῷ βίῳ· ἐνῷ καὶ ἐπλήσθη ἡ γαστὴρ αὐτῶν πάστος τροφῆς, καὶ πάστος ἀπολαύσεως, καὶ τρυψῆς. Ἀλλὰ καὶ τῶν κεκρυμμένων σου φησιν· ἀνθ' οὖν δὲ Σύμμαχος ἡρμήνευσεν, καὶ τῶν ἀποθέτων. "Οὐσα γάρ ἐστιν ἐν τῷ θνητῷ βίῳ καὶ τῇ θνητῇ ζωῇ τίμα, τῶν νομίζομένων ἀπόθετών καὶ ἀποκρύψων, ἐσχήκασιν.

Αὐτοὶ γοῦν καὶ χρυσὸν καὶ ἀργυρὸν καὶ πάντα γῆς μέταλλα περιεργάσαντο, λίθους τε παντούς τιμίους καὶ πολυτελεῖς ἔξτρεμνήσαν, καὶ τούτων ἀπάντων ἐπίλεξθησαν· τέκνων δὲ καὶ υἱῶν, καὶ θυγατέρων ἐνεφορθήσαν. Διὸ ἐπιλέγει· Ἐχορτάσθησαν υἱῶν. Καὶ οὐ μόνον γε αὐτοὶ τούτων ἔχορτάσθησαν, ἀλλ' ἐμπλησθέντες αὐτοὶ τε πρότεροι, κλήρους καὶ διαδοχὰς τοῖς μετ' αὐτοὺς ἔγγρονις καταλειπασιν. "Ἄλλος φησιν· Εἰ καὶ τῷ θανάτῳ τούτους παραπέμψει στὸ δέδιον, ὥδε σποτα· ἀλλ' οὖν ἕκετενά ζῶντας αὐτοὺς σκεδασθῆναι, καὶ τὴν κακὴν αὐτῶν συμφωνίαν διαλυθῆναι, καὶ τῶν ἀποκειμένων σοι τιμωρίων μετασχεῖν. Οὕτω γάρ ἐν τῇ μεγάλῃ ὥδῃ τοῦ Μωϋσέως αὐτὸς δὲ Θεός φησιν· Όνκις ἰδού ταῦτα πάρτα συνήκται παρ' ἐμοὶ, καὶ ἐσφράγισται ἐν τοῖς θηρανοῖς μου· ἐν ιμέρᾳ ἐκδικήσεως ἀνταποδόσιων, ἐν καιρῷ σταρ σφαλῇ δικούς αὐτῶν. Καὶ τοῦτο δὲ δὲ Σύμμαχος οὗτος ἡρμήνευσε· Χορτάσθησοται υἱοί, καὶ ἀρήσουσι τὰ λείψαρα αὐτῶν τοῖς ῥηπίοις αὐτῶν. Ολδα, φησιν, διτὶ τὴν δικαίαν σου τιμωρίαν οὐ μόνον αὐτοῖς ἐπάξεις, ἀλλὰ καὶ τοῖς υἱοῖς καὶ τοῖς ἔγγρονις τῶν προγόνων πονηρίαν μηματίνοις. Τὸ δὲ, χορτάσθησοται, ἀντὶ τοῦ, εἰς κόρον μεθένοις τῶν κακῶν.

Ἐγὼ δὲ ἐν δικαιοσύνῃ δρθῆσομαι τῷ προσώπῳ σου· χορτάσθησομαι δὲ τῷ δρθῆναι μοι τὴν δόξαν σου. Ἐκεῖνοι μὲν τοιαύτας δώσουσι δίκαιας ἐγὼ δὲ τοῖς παρὰ τῆς δικαίας προνοίας ἀγαθοῖς ἐντρυφήσω, πειραστούς τῆς σῆς εὐεργεσίας δεξάμενος. Ἐγὼ δὲ τῇ πορισθείσῃ μοι δικαιοσύνῃ τε καὶ ἀρετῇ θαρρῶν πεπαρθησιασμένως δρθῆσομαι τῷ προσώπῳ σου. Καὶ αὐτῇ μοι ἐστιν ἐλπίς, καὶ οὗτος μέγας κλῆρος· οὐ ποτὲ πληρωθῆσομαι, καὶ χορτάσθησομαι πάσης τρυψῆς, ἐν τῷ ὄφθηναι τὴν δέξιαν σου ἐν τῇ τῶν οὐρανῶν βασιλείᾳ.

ΨΑΛΜΟΣ ΙΖ'.

Εἰς τὸ τέλος τῷ παιδὶ Κυρίου τῷ Δανιὴλ, ἀξιλαῆσε τῷ Κυρίῳ τοὺς λόγους τῆς φύσης ταύτης,

¹¹ Deut. xxxii, 34.

(1) Hæc sunt Hebraica verba, בְּנֵי יִצְחָק לְפָנֵיכֶם. Aquilæ interpretatio huic prorsus similis fertur apud Drusinum et alios; sed Symmachus versio vitiata occurrit ibidem, קָרְבָּא אֲפָנָה τְּנִשְׁתָּוּן εὐδεξούσιων τῇ μερὶς ἐν ζωῇ. At lectio nostra sincerior, quæ in omnibus mss. similiter effertur.

A precatur etiam ab iis qui jam inter mortuos computantur, quia vita illa, quæ secundum Deum est, penitus privantur. Illud autem, divide eos, Aquila, pars eorum in vita, interpretatur; Symmachus autem, pars eorum in viventibus. His porro docet, impiorum et inimicorum Dei, qui in his plerumque memorantur, portionem, sortem omnesque facultates in hac præsenti et mortali vita sitas esse, ubi venter eorum omni ciborum genere, omni felicitate ac voluptate repletur. Imo etiam de absconditis tuis; cuius loco Symmachus interpretatur, et repositis suis. Siquidem eorum omnium quæ in hac mortali vita occurrunt pretiosorum; quæ inter recondita et abdita computantur, potiti sunt.

B

Illi itaque aurum, argentum, omniaque terræ metalla summa cura perquisiverunt, lapides pretiosos vel rarissimos cujusvis generis pervestigaverunt, iisque omnibus adimplati sunt: filii masculi feminis saturati sunt. Quamobrem subiungit, saturati sunt filii. Neque illi tantum iis saturati sunt; sed postquam ipsi priores ad satietatem usque iis sunt usi, hæreditatem successionemque nepotibus transmisere suis. Alius sic interpretatur: Etiamsi, inquit, persicile tibi sit, Domine, ipsos morte afflere: at, quæso te, homines dum hac vita fruuntur disjungas, impræbamusque illam concordiam dissipes, ut a te repositas sceleribus suis poenas luant. Ita enim in magno Moysis cantico Deus ipse loquitur: Annon ecce hæc omnia congregata sunt apud me, et signata in thesauris meis: in die ultionis retribuam, quo tempore labetur pes eorum¹². Hæc ita Symmachus interpretatur, saturabuntur filii, et dimittent reliquias suas parvulis suis. Novi, inquit, te non modo debitum iis supplicium illatum, sed etiam filii ac nepotibus eorum, si quidem avorum nequitiam imitentur. Illud autem, saturabuntur, id est, ad satietatem et fastidium usque malis sese dendent.

VERS. 15. Ego autem in justitia apparebo conspectui tuo, satiabor cum apparuerit mihi gloria tua. Illi quidem hujusmodi poenas dabunt. Ego autem paratis a justa providentia tua fruar bonis, maximumque beneficentia tua sumam experimentum. Ego sane justitiae atque virtuti, cujus auctor mihi fuisti, confitus, tuta conscientia apparebo conspectui tuo. Ilac in spe versor: hæc mihi magna hæritas, qua replebor, et ad satietatem usque omnipotente fruar, cum in regno cœlerum apparuerit gloria tua.

PSALMUS XVII.

VERS. 1. In finem puer domini David, quæ locutus est Domino verba cantici hujus, in die qua eripuit

eum Dominus de manu omnium inimicorum ejus, et de manu Saul, et dixit. Symmachus : Canticum victoriae servi Domini David.

Par enim fuit nos ex ipso psalmo ediscere, Davidem, occasione victoriae de inimicis et hostibus partæ, omnis victoriae auctori, qui ideo nixopoiós, id est *victoriae effector*, dicitur, quod victores efficiat, triumphalem hunc hymnum consecrasse. Quia item hic hymnus sive canticum triumphale, Davidis dicitur esse. Atque in finem inscribitur : quoniam scilicet postremis vitae ejus annis, ac post omnia quæ in historia seruntur ejus opera, pronuntiatus est ; aut quia prophetiam eorum quæ in fine sæculi obvientura sunt enuntiat ; sive tertio quia ad ea quæ in postrema hujus hymni parte seruntur, lector remittitur. In quo [triplici] fine, vocatio gentium et prophetia de Christo. Hoc autem modo vaticinatur, ut Saulem cum aliis omnibus una complectatur. Alia quoque ratione ipsum de manu Saul liberavit : frequenter enim per *manum* intelligitur opus. Igitur qui liberavit Davidem ex omnibus inimicis suis, jure ac consequenter ipsum majoribus beneficiis devinciens, ex hac Saulis manu, sive opere, pariter eripuit, ut non paria cum illo pateretur.

Vers. 2, 3 *Diligam te, Domine, fortitudo mea : Dominus firmamentum meum et refugium meum, et liberator meus. Deus meus adjutor meus, et sperabo in eum : protector meus et cornu salutis meæ et susceptor meus* Alia quoque sententia Deum vocat fortitudinem, humanam constitens infirmitatem, quæ sine Deo nihil agere valeat ; quare sic ait Paulus : *Omnia possum in Christo qui me confortat*⁴¹. Aquila porro et Symmachus, vice illius, *fortitudo*, petram interpretati sunt : aitque magnus Apostolus : *Petra autem erat Christus*⁴². Cum supra petram hanc, domum suam David fundasset, similis erat viro sapienti, qui *adficavit dominum suam supra petram*⁴³. Quapropter omnibus inimicis suis, qui pluviae, ventorum et fluminum instar impingebant, superior effectus est. Verum neque satellitibus ac exercitu confisus est, sed Deo quem habuit optulatorem, omni genere armorum instructum et cornu salutis, ita ut dicaret : *In te inimicos nostros ventilabimus cornu*⁴⁴.

Vers. 5-7. *Circumdederunt me doiores mortis, et torrentes iniquitatis conturbaverunt me. Dolores inferni circumdederunt me, præoccupaverunt me laquei mortis. In tribulatiōne mea invocavi Dominum, et ad Deum meum clamavi. Et exaudiret de templo sancto sue vocem meam, et clamor meus in conspectu ejus introibit in aures ejus. His docet quo pacto a torrentibus iniquitatis turbatus, et reliquis quæ supra memorantur malis circumventus, cum se in periculo constitutum esse sentiret, ad salutis suæ portum confugit. Quamobrem ait : In tribula-*

A ἐτὸν ἡμέρῃ γὰρ ἔφρύσατο αὐτὸν Κύριος ἐκ χειρὸς πάντων τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ, καὶ ἐκ χειρὸς Σαούλ, καὶ εἰπε. Σύμμαχος· Ἐπιτίκιος τοῦ δούλου Κυρίου τοῦ Δαυΐδ.

Ἐδει γάρ της ἀναγκαῖως ἀπὸ τοῦ φαλμοῦ γνῶναι, ὅτι ἐπὶ ταῖς νίκαις ταῖς κατὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ πολεμίων τὸν προκείμενον ὑμνον ἐπινίκιον τῷ πάσης νίκης αἰτίῳ, τῷ καὶ νικητὰς ἀπεργαζόμενῳ, καὶ διὰ τοῦτο νικητοὶ φεκλητήμενοι, ἀνέθηκεν ὁ Δαυΐδ· καὶ ὅτι ἐπινίκιος οὗτος ὁ ὑμνος ἦ τὴς ὥδη εἱρηται τοῦ Δαυΐδ. Εἰς τὸ τέλος δὲ, ἡτοι διὰ τὸ ἀμφὶ τοὺς τελευταίους τῆς ζωῆς αὐτοῦ χρόνους, καὶ μετὰ πάσας αὐτοῦ τὰς πράξεις τὰς φερομένας ἐν τῇ ἴστορᾳ λεέθθαι· ἢ διὰ τὸ προφητεῖας περιέχειν τῶν μελλόντων ἔσεσθαι ἐπὶ συντελεῖται τοῦ αἰώνος· ἢ τρίτον, διὰ τὸ ἐπὶ τὰ τέλη τῶν ἐμφερομένων λόγων τοῦ προκειμένου ὑμνου τὸν ἐντυγχάνοντα παραπέμπειν ἐν οἷς τέλεσιν ἡ κλῆσις τῶν ἔθνων καὶ ἡ περὶ τοῦ Χριστοῦ προφητεία. Τοῦτον θεσπίζει τὸν τρίτον, συμπαραλαμβανομένου τοῖς πᾶσι καὶ τοῦ Σαούλ. Καὶ ἄλλως δὲ αὐτὸν ἐκ χειρὸς Σαούλ ἔφρύσατο, τῆς χειρὸς πολλάκις ἀντὶ πράξεως παραλαμβανομένης. Εἰκότως οὖν ὁ βυσάμενος Δαυΐδ ἐκ πάντων τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ, μειζόνως αὐτὸν εὐεργετῶν, καὶ ταῦτης τῆς χειρὸς τοῦ Σαούλ, τουτέστι τῆς πράξεως αὐτοῦ, ἔφρύσατο, ὡς μὴ τὰ δμοια παθεῖν ἔκεινα.

Ἄγαπήσω σε, Κύριε, ισχύς μου· Κύριος στερέωμά μου καὶ καταψυγῇ μου, καὶ ρύστης μου. Ὁ Θεός μου, βοηθός μου, καὶ διπλῶς ἐπ' αὐτὸν ὑπερασπιστής μου, καὶ κέρας τῆς σωτηρίας μου, καὶ ἀντιληπτωρ μου Καὶ ἄλλως δὲ Ισχὺν καλεῖ τὸν Θεὸν, δύολογῶν τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν, καὶ ὡς οὐδὲν ἀν Ισχυσεν ἀνευ Θεοῦ· καὶ Παῦλος γάρ ἔφη· Πάρτα Ισχύω ἐτῷ ἐνδυναμοῦνται με Χριστῷ. Ἀκύλας δὲ καὶ Σύμμαχος ἀντὶ τοῦ, στερέωμα, πέτραν ἡμίνευσαν· ἔφη δὲ καὶ ὁ μέγας Ἀπόστολος· Ἡ πέτρα δὲ ἦν οὐδὲν Χριστός. Ἐπεὶ ταῦτην τὴν πέτραν τὴν ἔαυτοῦ οἰκλαν οἰκοδομῶν ὁ Δαυΐδ, ἀφωμοίωτο τῷ φροτίμῳ τῷ οἰκοδομήσαται τὴν ἔαυτοῦ οἰκλαν ἐπὶ τὴν πέτραν. Διὸ καὶ πάντων κρείττων ἐγένετο, τῶν θετοῦ δίκην, πνευμάτων τοις καὶ ποταμῶν προσβαλλόντων αὐτῷ πολεμίων. Ἄλλ' οὐδὲ ἐπὶ δυρφόρους ἥλπιζεν ἡ στρατὸν, ἀλλ' ἐπὶ Θεὸν, βοηθὸν αὐτὸν ἔχων, πανοπλιαν καὶ κέρας ὡστὶν ἀν οἰπεῖν καὶ αὐτόν· Ἐτ σοι τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν κερατοῦμεν.

Περιέσχον με ὡδῖτες θαράτου καὶ χειμαρροὶ ἀροματαὶ ἔξετάραξάν με. Ωδῖτες ἃδον περιεκύκλωσάν με, προέζθυσάν με παριδεις θαράτου. Καὶ ἐτῷ θλίβεσθαι με ἐπεκαλεσάμην τὸν Κύριον, καὶ πρὸς τὸν Θεόν μου ἐκένεκαξα. Ἡκούσει ἐκ ταοῦ ἀγλῶν αὐτοῦ τὴν φωνὴν μου, καὶ ἡ κραυγὴ μου ἐτώπιον αὐτοῦ εἰσελεύσεται εἰς τὰ ὡτα αὐτοῦ. Διδάσκει διὰ τούτων τίνα τρόπον, καὶ ὑπὸ τῶν χειμάρρων τῆς ἀνομίας ταρασσόμενος, καὶ τὰ λοιπὰ τὰ περιεργήτα πάσχων, ἔσθετο αὐτοῦ κινδυνεύοντος, ἐπὶ τὸν λιμένα τῆς ἔαυτοῦ σωτηρίας κατέφευγε. Διέ

⁴¹ Philipp. iv, 13. ⁴² I Cor. x, 1. ⁴³ Matth. xvii, 24. ⁴⁴ Psal. xlvi, 6.

φησιν Ἐγ εῷ θελεσθαι ἐπεκαλεσάμην τὸν Κύρον, καὶ πρὸς τὸν Θεόν μου ἐπέκραξα. Εἴτα διδάσκει, ὡς οὐχ ἡστόχησε τοῦ σκοποῦ τοιαῦτα πιστεύσας· ἡ γὰρ ἀλπίς οὐ καταισχύνει. Διὸ ἐπιφέρει· Ἐκουσεν ἐκ ταοῦ ἀγίου αὐτοῦ ψωτῆς μου, καὶ ἡ κραυγὴ μου ἐτάκτων αὐτοῦ εἰσελεύσεται εἰς τὰ ὄτα αὐτοῦ. Ναὸν δὲ Θεοῦ ἐν τούτοις ποιῶν χρή γενεῖται· ὑπὸ τοῦ Δαυΐδ, μήπω τοῦ ἐν Ἱερουσαλήμοις οἶκου κατεσκευασμένου, ἢ πάντως ποιῶν τὴν ἐπουράνιον πόλιν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ, ἣς εἰκὼν ἐτύγχανεν ὁ ἐπὶ τῆς γῆς κατεσκευασμένος νεώς;

Καὶ ἐσαλεύθη καὶ ἐπτρομος ἐτερήθη ἡ γῆ, καὶ τὰ θεμέλια τῶν ὁρίων ἐταράχθησαν καὶ ἐσαλεύθησαν, διὰ τοῦτο ἀντίθετος ἀντίθετος ἡ Θεός. Λευκότατα προρητεύων τὴν κατάβασιν τοῦ Κυρίου διὰ τὸν θάνατον καὶ τοὺς χειμάρρους τῆς ἀνομίας, διὰ τε τὰς ὁδίνας τοῦ ἄδου καὶ τὰς παγίδας τοῦ θανάτου, τὴν τοῦ οὐρανῶν κατάβασιν πεποιημένου· Ἐπὶ τῇ κατάβασι εὗτοῦ τίνα πάπρακται προδιηγεῖται λέγων· **Καὶ ἐσαλεύθη καὶ ἐπτρομος ἐτερήθη ἡ γῆ· ἀνθ' οὐ Ακύλας φησι·** **Καὶ ἐκινήθη καὶ ἐσείσθη ἡ γῆ.** Μαρτυρεῖ δὲ τῷ λόγῳ τὸ ἱερόν. Ός γὰρ ἐπεδίμειος ὁ Τίδες τοῦ Θεοῦ τῇ γῇ κατὰ τὴν ἐνσάρκων αὐτοῦ παρουσιαν, πάντες οἱ τὸ τῆς γῆς στοιχείον οἰκοῦντες ἐκινήθησαν καὶ ἐσείσθησαν· πᾶσά τε ἀκού οὐρανική τε καὶ βάρβαρος ἐπληρούστο τῆς περὶ αὐτοῦ φήμης. Τὰ δὲ λεγόμενα τῶν ὁρίων θεμέλια ἐταράχθησαν καὶ ἐσαλεύθησαν· ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον, περιετράχησαν, διὰ τοῦτο ἀντίθετος ἀντίθετος. Ὁρη δὲ ἡνὶ τὰ ὑψώματα τὰ ἐπαράρμενα κατὰ τῆς γηώσεως τοῦ Θεοῦ, δυνάμεις τινὲς ἀντικείμενα· αἱ τὸν μαχρὸν αἰώνα τοὺς ἐπὶ γῆς ἀπανταῖς ἀποπλανήσασαι διὰ τῆς πολυθέου δεισιδαιμονίας. Τούτων οὖν δράστε τὰ θεμέλια τουτέστι τὰ βάθη καὶ οἱ λογισμοὶ, τῆς τοῦ Κυρίου δυνάμεως αἰσθάμενα, ἐταράχθησαν, διὰ τοῦτο ἀντίθετος.

Τί οὖν ἐνεργεῖ ἡ δργὴ κατὰ τῶν ἀποδοθέντων δράμων, ἔξις διδάσκει λέγων· Ἀρέθη κακνὸς ἐτὸ δργὴν αὐτοῦ. Πάπτερ γάρ δαλοῦ καιομένου ὑπὸ πυρὸς, κακεῖται σθενουμένου, καπνὸς ἀποδίδοται, τὸν αὐτὸν τρόπον αἱ ἀντικείμεναι δυνάμεις, πάλαι μὲν πρότερον πυρὶ περαβαλλόμεναι, τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς κατέφλεγον καὶ ἐξέκαιον· ἐπειδὴ δὲ ἐσδέννυτο αὐτῶν τὸ πῦρ ὃν τὴς δργῆς τοῦ Κυρίου, τὰ σημεῖα τῆς σθέσεως αὐτῶν ἐδήλουν ὁ ἐξ αὐτῶν ἀναπεμπόμενος καπνός, Εἴδετος δέ τοις εἰρηται· **Καὶ πῦρ ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ καταφλεγήσεται· ἀνθρακες ἀντίθετος αἵτ' αὐτοῦ.** Ταῦτα γάρ δὲ τοῦ Θεοῦ Τίδες ἐνήργει ἀφανῶς κατὰ τῶν ἀντικειμένων δυνάμεων, τὸ πῦρ αὐτὸν σθεννὺς ἀτέρῳ πυρὶ κρείτονι καὶ δυνατωτέρῳ. Διὸ λέλεχται παρὰ Μωϋσεῖ· Ὁ Θεός ημῶν πῦρ καταραλλοκούεται· καὶ ἐν Φαλμοῖς· Πῦρ ἀταρτοῖς αὐτοῦ προκρυπτεται, καὶ φλοιοῖς κύκλῳ τοὺς ἔχθροὺς αὐτοῦ· καὶ πάλιν· Ὁ Θεός ἐμφανῶς ηξει, ὁ Θεός ημῶν, καὶ οὐ παρασταθήσεται· πῦρ ἐτῶπιον αὐτοῦ

A tione mea invocavi Dominum, et ad Deum meum clamavi. Exinde docet se a scopo minime aberrasse, cum tali fiducia plenus esset; nam spes non confundit⁴⁸. Ideoque subjungit: Exaudivit de templo sancto suo vocem meam, et clamor meus in conspectu ejus introibit in aures ejus. Templo Dei quodnam a Davide memorari hic intelligendum, cum Hierosolymitana domus nondum excitata esset; nisi cœlestem Dei civitatem, supernam illam Jerusalem, cujus imago fuit templum in terra constructum?

Vers. 8. Commota est et contremuit terra, funda-
menta montium conturbata sunt et commota sunt,
quoniam iratus est eis Deus. Istis manifestissime
B vaticinatur futurum Domini descensum propter
mortem, necnon propter torrentes iniquitatis, do-
lores inferni, et laqueos mortis; quæ in causa
fuere cur ex cœlis descendere. In descensu autem
ejus quænam gesta sint, prius enarravit his verbis:
Commota est et contremuit terra : pro quo Aquila,
mota est et concussa est terra, interpretatur. Et sane
dicti illius veritatem res ipsa gesta testificatur : cum
enim Filius Dei in terra, tempore adventus sui car-
nalis, peregrinabatur ; quotquot terrenum elemen-
tum incolunt, commoti ac concussi sunt, ac per
Græcorum barbarorumque aures ubique fama ejus
percrebuit : ea vero quæ fundamenta montium vo-
cantur, conturbata sunt et commota sunt, vel juxta
Symmachum, circumversa sunt, quoniam iratus est
eis. Montes autem erant sublimitates omnes quæ ad-
versus cogitationem Dei erigebantur, scilicet adver-
sariæ quædam potestates, quæ per longa sæculo-
rū spatiæ terrigenas omnes in multiplicium deo-
rum superstitionem atque errorem abduxerant.
Horum igitur montium fundamenta, id est altiora
consilia et cogitationes, Domini virtutem cum per-
sentiscerent, conturbata sunt, quoniam iratus est eis.

Vers. 9, 10. Quid itaque operetur ira adversus
montes illos sibi traditos, deinde aperit hisce ver-
bis : Ascendit fumus in ira ejus. Sicut enim torris
ignitus si extinguitur, tunc fumus emittitur, pari
modo adversariæ potestates jam pridem conjectæ in
ignem, hominum animas incendebat combure-
D bantque ; igne autem ab ira Domini extincto, emis-
sus inde fumus extinctionis signa edidit. Deinde
pergit dicere, et ignis a facie ejus exardescet, car-
bones succensi sunt ab eo. Hæc omnia enim Dei Fi-
lius contra adversarias potestates clam operabatur,
qui eorum ignem altero igne potentiori ac arden-
tiori extinxerat. Quare apud Moysem dicitur :
Deus noster ignis consumens est⁴⁹, et in psalmis :
Ignis ante ipsum præcedet, et inflammabit in circuitu
inimicos ejus⁵⁰; ac rursum : Deus manifester reviet,
Deus noster, et non silebit : ignis in conspectu ejus
exardescet, et in circuitu ejus tempestas valida⁵¹.
Hunc etiam ignem Salvator indicavit : Ignem veni

⁴⁸ Rom. v, 5. ⁴⁹ Deut. iv, 24. ⁵⁰ Psal. xcvi, 3.

PATROLOG. GR. XXIII.

⁵¹ Psal. xl ix, 3.

mittere in terram, et quid volo si jam accensus sit ⁶²? *Hæc porro omnia facta sunt, quo niā inclinavit cœlos et descendit. Neque unum solummodo cœlum inclinavit; sed omnes quo lquo sunt cœlos. Nam humiliatio celsitudinis ejus et exinanitio divinitatis ejus, supradictis verbis indicantur. Cum maxima enim emphasi descensum ejus significat his verbis: Inclinavit cœlos; eumdemque descensum corporeo prorsus more exprimit.*

VERS. 11-15. *Et caligo sub pedibus ejus. Et ascendit super cherubim et volavit, volavit super penas ventorum. Per caliginem et tenebras illas, clam et arcana ratione suam secundum hominem cœcomiam adumbrat. Demumque eodem revertitur unde profectus erat: ac in cœlos ascendit cum cherubino et volavit; tametsi non cum ipso cherubino descenderat: sine cherubino quippe inclinavit ipse cœlos et descendit. In redditu autem dicitur: Et ascendit super cherubim et volavit, cum corpore scilicet quod assumpserat. Itæ porro divinæ virtutes ipsum sic ascendentem conspicatae, circumstantes satellitum more, Dominum stupabant, ejus ascensum celebrantes sique vociferantes: Attollite portas, principes, vestras, et elevamini, portæ eternales, et introibit Rex gloriae* ⁶³. *Impleta autem isthac sunt eo tempore, quo in apostolorum Actibus narratur: Et cum hæc dixisset, videntibus illis elevatus est, et nubes suscepit eum ex oculis eorum. Cumque intuerentur eum euntem in cœlum* ⁶⁴.

Latentem illam et occultam Salvatoris cum hominibus, ab ascensi suo ad hoc usque tempus, conversationem his verbis indicat: *Et posuit tenebras latibulum suum, in circuitu ejus tabernaculum ejus, tenebrosa aqua in nubibus aeris. Nemini quippe latet quo pacto nobiscum versetur, secundum illud ab eo dictum: Ecce ego vobis sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi* ⁶⁵. Tabernaculum porro ipsius non aliud significat, quam sanctam Ecclesiam ejus, in qua se tabernaculum positum pollicitus est cum dixit: *Ubi duo vel tres congregati fuerint in nomine meo, illic sum in medio eorum* ⁶⁶. Quandœquidem vero prophetæ ipsum spectantes caliginoso et obscuro more prolatæ sunt, jure adjicitur: *Tenebrosa aqua in nubibus aeris. Præ fulgore in conspectu ejus nubes transierunt, grando et carbones ignis. Quod autem nubes, prophetas, ac pluviam ex nubibus delapsam, propheticos sermones Spiritus sanctus soleat appellare docebit Isaia qui, quemadmodum dictum est, populum vineam compellat, aitque nubes non ultra pluviam ipsi subministrare* ⁶⁷.

VERS. 14. *Et intonuit de cœlo Dominus, et Altissimus dedit vocem suam. In præsenti docemur ea quæ*

⁶² Luc. xii., 49. ⁶³ Psal. xxiii, 7, 9. ⁶⁴ Act. i., 9, 10. ⁶⁵ Matth. xxviii, 20. ⁶⁶ Matth. xviii., 20.

⁶⁷ Isa. v., 1, 6.

(1) M.s. ad marg. χερουσιμ.

A κανθίσεται, καὶ κύκλῳ αὐτοῦ καταγίς σφόδρα. Τοῦτο δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ἐδηλοῦτε πῦρ, λέγων· Πῦρ ἡλιος βαλεῖ τὸν γῆν, καὶ τὸ θέλω, εἰ ήδη ἀνίσθη; Ταῦτα πάντα ἐγίνετο, ἐπειδή περ ἔκλιτες οὐρανοὺς καὶ κατέβη. Οὐχ ἔνα δὲ οὐρανὸν ἔκλινεν, ἀλλὰ τοὺς πάντας ὅσιοι ποτέ εἰσιν. Ή γάρ ταπείνωσις τοῦ ὑψους αὐτοῦ καὶ ἡ κένωσις τῆς θεότητος ἐδηλοῦτο διὰ τῶν εἰρημένων. Ἐμφατικῶτα γάρ τὴν κατάβασιν αὐτοῦ, Ἐκλιτες οὐρανοὺς σωματικῶτερον τὴν κάθισθον αὐτοῦ σημαίνων.

B Καὶ γρόφος ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ καὶ ἐπέβη ἐπὶ χερούδι (1), καὶ ἐπετάσθη, ἐπετάσθη ἐπὶ πτερύγων ἀρέμων. Τῇ μὲν οὖν διμήλῃ καὶ τῷ γνόφῳ τὸ λελιθὸς καὶ ἀπόκρυφον παρίστησι τῆς κατὰ ἀνθρώπων αὐτοῦ οἰκονομίας. ἐπάνειστι δὲ λοιπὸν διθενὸν καὶ παρῆν· εἰς οὐρανούς τε ἀνήσι καὶ μετὰ τοῦ χερουσιμοῦ, καὶ ἐπετάσθη· κατοικεῖ σὺν αὐτῷ καταβάσι· δίχα γάρ τοῦ χερουσιμοῦ ἔκλινεν οὐρανοὺς αὐτὸς καὶ κατέβη. Ἐν δὲ τῇ ἐπανάδῳ λέλεκται· Καὶ ἐπέβη ἐπὶ χερουσιμοῦ καὶ ἐπετάσθη, μεδ' οὐλὸν ἀνείληφεν σώματος. Καὶ ἐπειδὴ ἀναβαίνοντα οὐτως ἐθεώρουν αὐτὸν αἱ δυνάμεις αἱ θεῖαι, περὶ αὐτὸν γενόμεναι ἐδορυφόρουν αὐτοῦ τὴν δινοδὸν ἐπιβῶσαι καὶ λέγουσαι· Ἀρατε τὰς πύλας, οἱ ἀρχοτες, ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε, πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης. Ἐπληροῦτο δὲ ταῦτα κατὰ τὸν καιρὸν, καθ' ὃν φησιν ἡ Γραφὴ τῶν Πράξεων τῶν ἀποστόλων· Καὶ ταῦτα εἰπὼν, βλεπότων αὐτῶν ἐπήρθη, καὶ τρέχει ἀρέτασθαι αὐτὸν ἀπὸ τῶν ὄφθαλμῶν αὐτῶν. Καὶ ὡς ἀτερίζοτες ἥστατο εἰς τὸν οὐρανὸν πορευομένου αὐτοῦ.

C Τὴν ἀφανῆ καὶ λανθάνουσαν τοῦ Σωτῆρος διατριθῆν, ἣν σὺν ἀνθρώποις εἰσέτι καὶ νῦν ποιεῖται μετὰ τὴν ἀνάληψιν, διδάσκει λέγων· Καὶ ἔθετο σκότος ἀποκρυψήρι αὐτοῦ, κύκλῳ αὐτοῦ ἡ σκηνὴ αὐτοῦ, σκοτεινὸν ὄντων ἐτρέφεται τοις περιστάλοντας τοῖς πάντας ὅπως σύνεστιν ἡμῖν κατὰ τὸ εἰρημένον ὑπὸ αὐτοῦ· Ἰδού ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἴμι πάσας τὰς ἡμέρας ἔως τῆς συντελείας τοῦ αἰώνος. Σκηνὴν δὲ αὐτοῦ σημαίνει οὐχ ἐτέραν ἢ τὴν ἀγίαν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ· ἐν ᾧ κατασκηνῶσαι ἐπηγγείλατο, εἰπών· Ὄπου δύο ἢ τρεῖς συντηγμένοι εἰσὶν εἰς τὸ δύμριον δρομα, ἐκεῖ εἴμι ἐτρέφεται μέσω αὐτῶν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ αἱ περὶ αὐτοῦ προφητεῖαι σκοτεινῶς ἐργανταὶ καὶ ἐπικερυμμένως, εἰκότως ἐξῆς λέγεται· Σκοτεινὸν ὄντων ἐτρέφεται δέρων. Ἀπὸ τῆς τηλαντῆσεως ἀρώπιον αὐτοῦ αἱ τρέφεται διῆλθος, χάλαζα καὶ ἀνθράκες πυρός. Ὅτι γάρ τρέφεται τοὺς προφητας, καὶ τὸν ἐξ αὐτῶν φερόμενον ὑετὸν, δηλαδὴ τοὺς προφητικοὺς λόγους, τὸ Πνεῦμα τὸ θείον εἰωθεν δονομάζειν, διδάσκει· Ἡσαΐας, ἀλληγορικῶς τὸν λαὸν ἀμπελῶνα προσειπὼν, καθὼς εἰρηται, καὶ τρέφεται μηχετί εἰς αὐτὸν ὑετὸν φερούσας.

D Καὶ ἐδρόντησεν ἐξ οὐρανοῦ Κύριος, καὶ ὁ Γύμνος ἐδώκει φωνὴν αὐτοῦ. Διδάσκει ἐν τῷ πα-

ρόντι δὲ λόγος τὰ μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος διὰ τῆς αὐτοῦ δυνάμεως καταπραχθέντα, σαφῶς δὲ τὴν δύναδον αὐτοῦ παρέστησε διὰ τῶν προκειμένων εἰπών· Καὶ ἐβρόντησεν ἐξ οὐρανοῦ. Ήντις δὲ ἐβρόντησεν δὲ ἀνωτέρω κλίνας τοὺς οὐρανοὺς καὶ καταβὰς, εἰ μὴ πάντως ἀνεληλύθει; ὅπερ ἐδηλοῦτο διὰ τοῦ· Καὶ ἐξέθη ἐπὶ χερουβίμ καὶ ἐπετάσθη, ἐπετάσθη δὲ πτερύγων ἀνέμων. Οὐκοῦν ἀποδέειται κατεληλυθώς, εἴτα μετὰ τοῦ χερουβίμ ἀνεληλυθώς· εἰτ' ἐξ οὐρανοῦ βροντῶν, καὶ ἔξης τὰ ἀναγεγραμμένα πράττων κατὰ τῶν ἔχθρῶν αὐτοῦ. Πρώτον μὲν ἀπὸ τῆς τηλαντήσεως αὐτοῦ ἑταῖρων αὐτοῦ *al reget duci ait* αὐτοῦ διηλθούς, καὶ λαζαὶ καὶ ἀνθράκες πυρός. Ως γάρ ἐπὶ τῆς Αἰγύπτου κατὰ τὴν ἐδόμην πληγὴν εἰρηται· Κύριος δὲ ἐδώκει φωτὶ καὶ κάλακα, καὶ διέτρεχε, φησι, τὸ πῦρ ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ ἐβρέξει *Kύριος ἐπὶ γῆν Αἰγύπτου.* *Πτ. δὲ η κάλακα καὶ τὸ πῦρ φλογίσοις ἐτῇ καλαζη.* Ἐπάταξε δὲ η κάλακας ἐτῷ πάσῃ γῇ Αἰγύπτου καὶ ταῦτα πάντα ἐγένετο ἵνα δὲ λαὸς τοῦ Θεοῦ ἐλευθερίας τῆς ὑπ' Αἰγυπτίοις δουλείας τυχεῖν δυνηθῇ. Τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐνταῦθα τὰς ἐξ ἐθνῶν Ἐκκλησίας καὶ τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς τῆς ὑπὸ τὴν δύνεων εἰδωλολατρείαν καὶ τοὺς πονηροὺς δαίμονας ἐλευθερῶν, κατὰ τῶν νοητῶν Αἰγυπτίων ἡφεις κάλαζαν καὶ ἀνθράκας πυρὸς δὲ ἐπὶ τοῦ χερουβίμ ἀναπτάς Κύριος. Οἷμα δὲ τὰς κατὰ τῶν ἀσεβῶν τιμωρητικὰς δυνάμεις κάλαζαν καὶ ἀνθράκας πυρὸς δυνομάζεσθαι. Δυνάμεις τοίνυν τιμωροὶ καὶ κολαστικοί, τῷ βούληματι τοῦ Κυρίου ἀφανῶς ἐξυπηρετούμεναι κατὰ τῶν δαιμόνων τῶν τὴν πολύθεον πλάνην ἐνεργούντων, πάντας αὐτοὺς ἤλαυνον. Διὸ σχεδὸν πάντα αὐτῶν ἐκλέλοιπε τὰ χρηστήρια, καὶ αἱ μαντεῖαι κατελύθησαν· ἕρημοι τε αὐτῶν κατέστησαν οἱ ναοί· σεσύληται τὰ ἀφιερώματα ἀοράτω καὶ ἀφανεῖ δυγάμει· τοῦ Κυρίου ταῦτα πάντα μετὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἄνοδον διεπράξαμένου.

Καὶ ἐξαπέστειλε βέλη καὶ ἐσκόρπισεν αὐτοὺς, καὶ ἀστραπὰς ἐπλήθυνε καὶ συνετάραξεν αὐτούς. Καὶ ὥρθησαν αἱ πηγαὶ τῶν ὑδάτων, καὶ ἀπεκαλύψθη τὰ θεμέλια τῆς οἰκουμένης ἀπὸ ἐπιτιμήσεώς σου, Κύριε, ἀπὸ ἐμπτεύσεως πτευματος ὀργῆς σου. Θεμέλια οἰκουμένης νοήσεις τὰς τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ δυνάμεις, δι' ὧν καὶ πάλαι ἡ σύμπασα κτίσις τεθεμελίωτο, καὶ μετὰ ταῦτα ἐστερέωθη ἡ οἰκουμένη, ἢτις οὐ σαλευθῆσται. Εἰ δὲ καὶ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ τὴν οἰκουμένην ἐθέλοις νοεῖν θεμέλιον δὲ αὐτῆς πρώτον μὲν τὴν ἀρχαγῆ καὶ στερεὸν πέτραν, ἐφ' ἣ ὥροδόμηται κατὰ τό· Ἐπὶ τὴν πέτραν οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ πύλαις ἃδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. Ἡ πέτρα δὲ ἡρὸς Χριστός· ἦ κατὰ τὸν Ἀπόστολον, περὶ οὗ διδάσκει αὐτὸς λέγων· Θεμέλιον γάρ ἀλλοι οὐδεὶς δύναται θεῖται παρὰ τὸν κείμενον, διὸ διστιν· Ἰησοῦς Χριστός· εἴτα μετ' αὐτὸν θεμέλιοι τῆς Ἐκκλησίας προφητικοὶ καὶ ἀποστολικοὶ λόγοι κατὰ τὸν Ἀπόστολον φέσαντα· Ἐποικοδομηθέτες ἐπὶ

A post Salvatoris ascensum per ejus virtutes gesta sunt; dilucideque ascensum ejus his significavit verbis: *Et intonuit de caelo.* Quomodo intonuerit qui superius celos inclinasse ac descendisse fertur, nisi prorsus ascendisset? quod utique hisce dictis comprobantur: *Et ascendit super cherubim et volavit, volavit super pennis ventorum.* Commonstratum ergo fuit ipsum descendisse, deinde cum cherubino ascendisse, post ex caelo intonuisse; demum ea contra inimicos suos designasse quae in sequentibus describuntur. Primo quidem *præ fulgore ejus in conspectu ejus nubes transierunt, grando et carbones ignis.* Sicut enim de Aegypto in septima plaga narratur, *Dominus autem dedit vocem et grandinem et discurrebat, inquit, ignis super terram: pluitque Dominus super terram Aegypti.* Eratque grando, ignisque ardens in grandine. Et percussit grando in omni terra Aegypti ⁴⁸. Ille porro omnia facta sunt ut populus Dei ab Aegyptiorum servitute eximeretur. Eodem prorsus modo jam cum Ecclesiis ex gentibus coactas, hominumque animas a servitute impiæ idololatriæ et malignorum dæmonum liberaret; adversus intelligibiles Aegyptios Dominus ille qui super cherubim volavit, grandinem et carbones ignis emittebat. Arbitror autem ultrices illas adversus impios paratas virtutes, grandinem et carbones ignis vocari. Virtutes igitur illæ supplicio et ultiōnē destinatæ, voluntatis Dei occulto more administræ adversus dæmonas qui multiplicitum deorum superstitionem advexerant, ipsos omnes dæmonas abigebant. Quare universa eorum oracula desierunt, vaticinia abrogata sunt, templa eorum deserta, sacraria invisibili ac latente virtute expilata fuerunt, Domino post suum in celos ascensum hæc omnia operante.

VERS. 15, 16. Et misit sagittas suas, et dissipavit eos; fulgura multiplicavit, et conturbavit eos. Et apparuerunt fontes aquarum, et revelata sunt fundamenta orbis terrarum: ab increpatione tua, Domine, ab inspiratione spiritus iræ tuæ. Per fundamenta orbis terrarum intelligas sapientiæ Dei virtutes, quibus olim universa rerum natura fundata est, et postea confirmatus est orbis, qui non commovebitur. Quod si per orbem terrarum, Ecclesiam Dei accipi velis, ac si fundamentum ejus cogites esse, primo quidem infractam illam et solidam petram, in qua fundata est, secundum illud: *Supra petram edificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam* ⁴⁹. *Petra autem erat Christus* ⁵⁰; aut ut Apostolus indicat his verbis: *Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus* ⁵¹: ac post ipsum Salvatorem fundamenta Ecclesiæ existimes esse propheticos et apostolicos sermones, secundum Apostoli dictum: *Superedificati super fundamentum*

⁴⁸ Exod. ix, 25, 26. ⁴⁹ Matth. xvi, 18. ⁵⁰ I Cor. x, 4. ⁵¹ I Cor. iii, 11.

*apostolorum et prophetarum ipso summo angularitate pide Christo Jesu*¹¹; nequaquam a veritatis scopo aberraveris. Hæc igitur orbis fundamenta revelata sunt: inimicis Dei, qui olim mentis nostræ oculos obtenebrabant, ut ne divina intueri possent, eliminatis et fugatis, ac per emissas a Deo sagittas dissipatis, fugatisque ab increpatione Domini et ab inspiratione spiritus iræ ejus. Merito igitur ac consequenter, ab iis eretti ac recepto oculorum usu, fontes aquarum vidimus, fundamenta orbis terrarum suspeximus. Quod ætate nostra in plurimis terræ partibus evenit.

VERS. 17-19. *Misit de summo et accepit me, assumpit me de aquis multis. Demersum namque ipsum, et quasi captivum abductum, universorum Deus et Pater, per Filium suum abs se missum exceptit. Unde autem excepit, subinde significat his verbis, de aquis multis. Ait igitur eliam in sexagesimo octavo psalmo: Salvum me fac, Deus, quoniam intraverunt aquæ usque ad animam meam: infixus sum in limo profundi, et non est substantia*¹². Ad hæc consequenter sane in præsenti gratias agens sic ait: *Assumpsit me de aquis multis. Quænam autem sint aquæ illæ, mox apertius indicat sic loquens: De inimicis meis fortissimis, et ab iis qui oderunt me, quoniam conformati sunt super me. Prævenerunt me in die afflictionis meæ. Hæc ipsa Spiritus sanctus annuntiat, dux ait eum assumptum esse de aquis multis, libertatemque nactum ex inimicis qui ipsum olim imperio subactum suo detinuerant.*

VERS. 20, 21. *Et factus est Dominus protector meus. Et eduxit me in latitudinem, salvum me faciet quoniam voluit me. Et retribuet mihi Dominus secundum justitiam meam. Cum confessionem, inquit, preces et supplicationes meas jam exaudisset Deus, factus est protector meus. Me quippe subversioni et ruinæ ingenti proximum, si quidem post peccatum in defectionem penitus prolapsus essem, astans ipse, ceu fulcrum et adminiculum, retinuit, quando misso ad me Nathan propheta, de admisso peccato me coarguit, et erexit. Imo etiam deduxit me in latitudinem; sive, juxta Symmachum, in latum spatiū. Ad angustias quippe redactum me, ac prope de salute mea desperantem, eripuit ac in latitudinem eduxit, ut in latius spatiū deducto, recipiendi mei ac vulnera sollicite curandi copia fuerit. Cæterum is me prorsus liberabit, ac delicti veniam concedet, tempore adventus sui, qui in valicinio fertur. Iisque me beneficiis devincit Dominus, quoniam voluit me: aut secundum Aquilam, quoniam voluit in me; neque enim convertendus eram, neque coargendum de peccato, neque mittendus ad me propheta, nisi me salvum facere voluisse. At enim novi, ac persuasum plane habeo, ipsum tempore justi judicii sui, peccati mei et facinorum, quæ in die miseria meæ perpetravi, mentionem*

A τῷ θεμελιῷ τῶν ἀκοστόλων καὶ προφητῶν, διπος ἀκροτωριαῖν αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ· οὐκ ἀντέτο βάλοις τῆς ἀληθείας. Ταῦτα οὐν τὰ θεμέλια τῆς οἰκουμένης ἀνεκαλύψθησαν τῶν ἔχθρῶν τοῦ Θεοῦ τῶν πάλαι ἐπισκοπούντων τὰ τῆς ψυχῆς ἡμῶν ὅμιλα πρὸς τὸ μὴ τὰ θεῖα βλέπειν ἐκ ποδῶν μεταστάτων, καὶ τοῖς ἀποδοθεῖσι τοῦ Κυρίου βέλεσι διασκορπισθέντων, πεφυγότων τε ἀπὸ ἐπιτιμήσεως Κυρίου, καὶ ἀπὸ ἐμπνεύσεως πνεύματος ὄργῆς αὐτοῦ. Εἰκότως οὖν ἐλευθερωθέντες τούτων ἡμεῖς καὶ ἀναβλέψαντες, τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων ἐθεατάμεθα, καὶ τὰ θεμέλια τῆς οἰκουμένης ἐπωπεύταμεν. Καὶ τούτῳ ἐφ' ἡμῶν ἐν πολλοῖς γεγένηται κλίματιν.

B Εξαπέστειλεν ἐξ ὑγους, καὶ ἐλαβέ με, προσειλάσετο με ἐξ ὑδάτων πολλῶν. Καταποθέντα γάρ αὐτὸν καὶ ληφθέντα ὥσπερ αἰχμάλωτον ὃ τῶν ὅλων Θεὸς καὶ Πατήρ, ἐξαποστέλας τὸν ἁντοῦ Υἱὸν, Ἐλαβε. Πόθεν δὲ αὐτὸν ἐλαβεν, ἐξης διδάσκει λέγων, ἐξ ὑδάτων πολλῶν. Φησὶ γοῦν καὶ ἐν ἔξτροτῷ ὅγδῳ φαλμῷ. Σωσόν με, δι Θεὸς, διτι εἰσήλθοσαρ ὑδατα ἔως ψυχῆς μου ἐτεπάγηρ εἰς ὑληρ βυθοῦ, καὶ οὐκ ἔστιν ὑπόστασις. Τούτοις τοιγαροῦν ἀκολούθως καὶ ἐν τοῖς προκειμένοις εὐχαριστῶν, φησι: Προσειλάσετο με ἐξ ὑδάτων πολλῶν. Τίνα δὲ τὰ ὑδάτα, ἐπιφέρει σαφέστερον εἰπών. Ἐξ ἔχθρων μου δυνατῶν καὶ ἐκ τῶν μισούντων με, διτι ἐστερεώθησαν ὑπὲρ ἐμέ. Προέφθασάν με ἐρ ἡμέρᾳ κακώσεως μου. Καὶ ταῦτα δὲ τὸ Πνεύμα τὸ ἄγιον εὐαγγελίζεται αὐτὸν ἀναλαβεῖν ἐκ τῶν πολλῶν ὑδάτων, ἐλευθερίαν δὲ τὴν ἀπὸ τῶν ἔχθρῶν τῶν πάλαι κατακερατήστων αὐτοῦ γενέσθαι.

C Καὶ ἐγένετο Κύριος ἀρτιστήριγμά μου. Καὶ ἐξῆγαγέ με εἰς πλατυσμὸν, δύσεται με, διτι θέλησέ με. Καὶ ἀρταποδώσει μοι Κύριος κατὰ τὴν δικαιοσύνην μου. "Ηδη μὲν, φησι, τῆς ἐξομολογήσεως μου καὶ τῶν προσευχῶν καὶ τῶν ἱκετηρίων ἐπακούσας ὁ Κύριος, γέγονέ μοι ἀντιστήριγμα. Μέλλοντα γάρ με περιτρέπεσθαι, καὶ μέγα πτῶμα ὑπομένειν, εἰ μετὰ τὴν ἀμαρτίαν εἰς παντελῇ ἐξεπιπτον ἀποστασίαν, αὐτὸς παραστὰς ἔρεισμά μοι καὶ ἀντιστήριγμα γέγονεν, ὅτηνίκα, τὸν αὐτοῦ προφήτην Ναθαν πέμψας, ἐλεγχόν μοι ἐπήγαγε τῆς ἀμαρτίας, καὶ ἀνώρθωσεν. Ἄλλα καὶ ἐξῆγαγέ με εἰς πλατυσμὸν, καὶ εἰς εὑρυχωρίαν, κατὰ τὸν Σύμμαχον. Στενοχωρηθέντα γάρ με, καὶ μικροῦ δεῖν ἀπογνήντα ἑαυτοῦ τὴν σωτηρίαν, ἐρήμαστο καὶ εἰς πλατυσμὸν ἐξῆγαγεν, ὡς κατὰ πλάτος δυνηθῆναι ἐμαυτὸν ἀναλαβεῖν, καὶ τῆς ἐμαυτοῦ θεραπείας ἐπιμέλειαν ποιήσασθαι. Πλὴν ἀλλὰ καὶ παντελῶς δύσεται με, φρστον, διδοὺς ἀφεσιν τῆς ἀμαρτίας κατὰ τὸν πρωφτευόμενον καὶ ρὸν τῆς αὐτοῦ παρουσίας. Καὶ τοῦτο ποιήσει εὐεργετῶν με ὁ Κύριος, διτι ηθέλησέ με: ἡ κατὰ τὸν Ἀχιλλαν, διτι ἐβούλιθη ἐν ἐμοι: οὐ γάρ ἀν ἐπεστράψῃ, οὐδὲ ἀν τὸν ἐλεγχόν μοι προσήγαγεν, οὐδὲ ἀν τὸν προφήτην ἑαυτοῦ πρὸς ἐμὲ ἀπεστάλει, εἰ μὴ σῶσαι με θιθελεν. Εὖ δὲ οὖτα καὶ ἀκριδῶς πέπεισμαι, διτι κατὰ τὸν καιρὸν τῆς δι-

¹¹ Ephes. ii, 20. ¹² Psal. LXXXI, 2, 3.

χαοκρισίς αὐτοῦ, οὐ μημονεύσας μου τῆς ἡμαρτίας καὶ τῶν τολμηθέντων μοι· ἐν ἡμέρᾳ ταλαιπωρίας μου, κατὰ τὴν δικαιοσύνην μου ἀποδώσει μοι. Τάς γάρ ὅλας μου πράξεις τάς ἐν ἀρετῇ καὶ δικαιοσύνῃ, ὡςπερ ἐν τρυπάνῃ καὶ ζυγῷ ἀντιπαραλαβών, καὶ ἀντιστήσας τῷ ἀμαρτήματί μου, κατὰ πολὺ πλεονεκτούσας εὐρήσει τοῦ γενομένου ἀμαρτήματος. Διὸ ἀνταποδώσει μοι οὐ καθ' ὅ θυμαρτον (ἴδη γάρ ἀνταπέδωκε, μετελθόν με κατὰ τὸν παρόντα βίον διὰ τῶν καταλαβουσῶν με συμφορῶν), κατὰ δὲ τὰς λοιπὰς πράξεις, τὰς ἐν δικαιοσύνῃ, ἀποδώσει μοι ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς αὐτοῦ δικαιοκρισίας, καὶ τῶν χειρῶν μου κατὰ τὴν καθαριότητα τὴν ἀμοιβὴν ποιήσεται· ἀπέκλυνα γάρ τὸν πρότερον αὐταῖς ἐγγενέμενον ῥύπον. Καὶ ἐσομαι ἀμωμος μετ' αὐτοῦ, καὶ φυλάξομαι ἀπὸ τῆς ἀροματοδόσει μοι. Κύριος κατὰ τὴν χειρῶν μου ἀπατοδόσει μοι.

Διεξέρχεται ἕτης καταλέγων τις ἦν τῇ δικαιοσύνῃ B αὐτοῦ, καὶ διπλῶς ἀπεκάθηρεν ἑαυτοῦ τὰς χειρας.

Οὐτὶ ἐξύλαξα τὰς ὁδοὺς Κυρίου, καὶ οὐκ ἡσένθησα ἀπὸ τοῦ Θεοῦ μου. Οὐτὶ πάρτα τὰ κρίματα αὐτοῦ ἐνώπιον μου, καὶ τὰ δικαιώματα αὐτοῦ οὐκ ἀποστησομένη ἀπ' ἔμοι. Καὶ ἐσομαι ἀμωμος μετ' αὐτοῦ, καὶ φυλάξομαι ἀπὸ τῆς ἀροματοδόσει μοι. Ἐπεὶ τοίνυν ταῦτα ἐπορισάμην ἐμαυτῷ, φησι, μετὰ τὴν ἀμαρτίαν, καὶ τοσαῦτας συνήγαγον ἐμαυτῷ θεραπείας, εἰκότως πάλιν ἐπαναλαβὼν τὸν αὐτὸν ἐν δευτέρῳ λόγον φημι· έτι, διὰ τὰ προλεχθέντα, Καὶ ἀπατοδόσει μοι Κύριος κατὰ τὴν δικαιοσύνην μου, καὶ κατὰ τὴν καθαριότητα τῶν χειρῶν μου ἐνώπιον τῶν ὀρθαλμῶν αὐτοῦ· ἀντὶ δὲ τοῦ, ἐνώπιον τῶν ὀρθαλμῶν αὐτοῦ, δὲ Σύμμαχος, τὴν ἀντικρὺν τῶν ὀρθαλμῶν αὐτοῦ, ἔξεδωκεν. Οὐ γάρ ἀνθρώπων ὀφθαλμοῖς ἐσπούδαζον τὴν ἐμαυτοῦ καθαριότητα δεικνύναι, οὐδὲ διώτε ἀρέσκειν τοῖς πολλοῖς, ἀλλ' ἀντικρὺν τῶν αὐτοῦ τοῦ κριτοῦ ὀφθαλμῶν τᾶσαν ἐποιούμην σπουδὴν τῆς ἐμαυτοῦ καθαρότητος.

Μετὰ δόσιον διστοιχίας ἔση, καὶ μετὰ ἀνδρός ἀθώου ἀθώος ἔση· καὶ μετὰ ἐκλεκτοῦ ἐκλεκτὸς ἔση, καὶ μετὰ στρεβλοῦ διαστρέψεις. Οὐτὶ σὺ λαὸν ταπεινύν σώσεις, καὶ ὀρθαλμούς ὑπερηφάνιων ταπεινώσεις. Μήποτε πραφητικῶς λαὸν μὲν ταπεινὸν (1), ή, κατὰ τὸν Ἀκύλαν, πέντετα, ή, κατὰ τὸν Σύμμαχον, πρᾶσιν τὸν χερὸν αἰνίτετα· τὸν ἀποστολικὸν· ὑπερηφάνους δὲ τοὺς πάλαι ἐπηρμένους, τοὺς ἀρχιερέας καὶ διδασκάλους καὶ δρυχοντας τοῦ ἐκ πειρατημῆς λαοῦ; οὓς πάλαι ὀφθαλμοῖς ὑπερηφάνοις κατὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν κεχρημένους ἐταπείνωσεν ὁ Θεός, ἐν πᾶσι σώσας τὸν αὐτοῦ ταπεινὸν καὶ πέντετα καὶ πρόδον, τὸν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀποστόλων τε καὶ μαθητῶν λαόν.

Οὐτὶ σὺ φωτιεῖς τὸν λύχνον μου, Κύριε, δὲ θεός μου, φωτιεῖς τὸ σκότος μου. Οὐτὶ ἐρ σοὶ ρυσθήσομαι ἀπὸ τοῦ πειρατηρίου, καὶ ἐρ τῷ Θεῷ μου ὑπερθήσομαι τείχος. Ζητῶν δὲ τὸν λύχνον τοῦ Λαυδίδερον ἐν ρλα' ψαλμῷ φερόμενων τὸ, Έκει ἔξαρατελῶ κέρας τῷ Δαυιδ· ητοίμασα λύχνον τῷ

(1) In Hebraico legitur יְמִינָה, id est pauper, abjectus.

A nullam facturum esse; sed secundum justitiam meam retribuet mihi. Nam si alia mea, cum virtute ac justitia designata, opera quasi ad trutinam et bilancem una cum peccato meo appenderit, ea multo delictum excedere comperiet. Quapropter non secundum peccatum meum retribuet mibi; jam quippe retribuit, cum me multis in praesenti vita calamitatibus affecit; sed secundum reliqua probe ac juste perpetrata opera in die justi judicii sui retribuet mihi, et manus meas ob puritatem præmio donabit: ipsas quippe a pristinis sordibus ablui: Et ero immaculatus cum eo, et observabo me ab iniestate mea. Et retribuet mihi Dominus secundum justitiam meam et secundum puritatem manuum mearum retribuet mihi.

κατὰ τὴν δικαιοσύνην μου, καὶ κατὰ τὴν καθαριότητα τῶν χειρῶν μου ἀπατοδόσει μοι.

B Subinde vero narrat quae fuerit justitia ejus, et quo pacto manus ipse suas abluerit.

VERS. 22-25. Quia custodio vias Domini, nec impie gessi a Deo meo. Quoniam omnia judicia ejus in conspectu meo, et justitias ejus non repulit a me. Et ero immaculatus cum eo, et observabo me ab iniestate mea. Quia ergo post admissum scelus iis me moribus composui, et tantam mihi adhibui medelam; resumpta priori sententia, id ipsum secundo repetam, dicamque iterum: Et retribuet mihi Dominus secundum justitiam meam, et secundum puritatem manuum mearum in conspectu oculorum ejus: cuius dicti loco, in conspectu oculorum ejus sic habet Symmachus, ex opposito oculorum ejus. Non enim hominum oculis puritatem ostentavi meam, nequa C ut multis placarem id egi; sed in conspectu oculorum ipsius judicis, mei purgandi curam et sollicititudinem habui.

VERS. 26-28. Cum sancto sanctus eris, et cum viro innocentie innocens eris: et cum electo electus eris, et cum perverso perverteris. Quoniam tu populum humilem salvum facies, et oculos superborum humiliabis. Annon propheticō more per populum humilem, aut secundum Aquilam, pauperem, aut, ut Symmachus, mansuetum, chorūm apostoliū adumbral, superbos autem vocal eos, qui olim altos spiritus assumebant, principes sacerdotum, doctores ac magistratus populi ex circumcisione? Quos olim superbis oculis in Salvatorem nostrum insurgentes humiliavit Deus, ac humilem illum, pauperem et mansuetum salvum fecit, vide-licet illum Salvatoris nostri, apostolorum ac discipulorum populū.

VERS. 29, 30. Quoniam tu illuminabis lucernam meam, Domine Deus meus, illuminabis tenebras meas. Quoniam in te eripiar a temptatione, et in Deo meo transgrediar murum. Cum autem illam Davidis lucernam perquirerem, in cxxxii psalmo deprehendi: Illic producam cornu David, paravi lucernam

*Christo mēs*⁷⁴. *Lucerna autem Christo parata, ex semine David orta, quid aliud fuerit, quam proles illa, quæ secundum carnem ex successione Davidis prodiit; qua usus Christus qui in eum Davidis futurum advenit, radios virtutis sue, orientemque illam lucem universis hominibus splendere fecit?* Quare in prædictis verbis prophetice David ita loquitur : *Quoniam tu illuminabis lucernam meam, Domine. Tu enim ipse Dominus, inquit, qui vera lux es, arcana quadam ratione unitus lucernæ ex me prodituræ, ipsam illuminabis; imo etiam tenebras, queis offusus olim sui, dissipabis penitus, ut ne quidem memoria earum mentem subeat meam. Probeque novi, me vi atque robore tuo instructum, murum illum cœlestem transgressurum esse : atque tunc in tuto positus, salutem ex te consequar. Sive hoc pacto : Transgrediar transiliamque omnia hostium monumenta, et sepes atque murum, quem in circuitu meo, ut intercludar, struere satagunt.*

VERS. 31, 32. *Deus meus, impolluta via ejus : eloquia Domini igne examinata, protector est omnium sperantium in se. Quoniam quis Deus præter Dominum ? aut quis Deus præter Deum nostrum ? Impollutam prædicat, id est inculpatam, administracionem ejus, ac providentia œconomiam. Sed etiam eloquia ejus igne examinata, sive sollicite probata exquisitaque, neque ulterius exploranda sunt ; nihil quippe alienæ materiæ ipsis admistum reprehendere est : qualia sunt eloquia sapientum hujus sæculi, quæ aliquam interdum præserunt dignitatis speciem, sed omni religionis despectu et impietate plena sunt. Quid autem docent eloquia illa Domini igne examinata ? Id sane, ipsum esse protectorem omnium sperantium in se, ac nullum esse Deum præter Dominum nostrum, nullum sortem nisi Deum nostrum : atque ideo jure dicatur protector esse omnium sperantium in se, cum nullus reperiri possit qui tali tantoque protectori obsistere valeat.*

VERS. 33, 34. *Deus qui præcinctus me virtute, et posuit immaculatam viam meam. Qui perfecit pedes meos tanquam cervorum, et super excelsa mea statuens me. Non iners et otiosus, inquit, patrocinatur atque protegit ; sed id muneric agit, dum illi manus conserunt pro salute sua, ut initio certamine inimicos debellent. Sic me virtutibus suis ceu armis instruit, ac mortalem humanamque fortitudinem meam gratia sua confirmat ; ut quasi vir, lumbos habens virtute sua succinctos, inimicis obstatam. Sed quemadmodum supra dictum est, *Deus impolluta via ejus* ; ita me ad sui imaginem ac similitudinem esse peroptans, meam quoque viam posuit immaculatam, et doctrina, monitis ac cuiusvis generis disciplinis, viam sive vitam institutumque meum perpolvit ac perfecit. Loco illius, *immaculatam*, Aquila, perfectam, edidit. Ad hæc porro, perfecit pedes meos tanquam cervorum : de quibus*

⁷⁴ Psal. cxxxii, 17.

(1) In Hebraico legitur, בְּמַבָּן, quod est perfectam.

A *Xristoph̄ μου. Λύχνος δὲ ἐτοιμαζόμενος τῷ Χριστῷ ἔκ σπέρματος Δαυὶδ τίς ἀν γένοιτο ἢ τὸ γέννημα τὸ κατὰ σάρκα γενόμενον ἔκ διαδοχῆς Δαυὶδ, φ̄ κέρηται ὁ Χριστὸς ἐν αὐτῷ γενόμενος, καὶ τὰς τῆς δυνάμεως αὐτοῦ μαρμαρυγὰς καὶ τοῦ φωτὸς τὰς ἀνατολὰς πᾶπιν ἔξελαιψεν ἀνθρώποις ; Διὸ καὶ ἐν τοῖς προχειμένοις προφητικῶς φησιν ὁ Δαυὶδ· Ὅτι σὺ ψωτεῖς λύχνον μου, Κύριε. Σὺ γάρ αὐτὸς, φησὶν, ὁ Κύριος, τὸ φῶς τὸ ἀλτηθινὸν τυγχάνων, ἐγνωθεὶς ποτε ἀπορήτως τῷ ἐξ ἐμοῦ γενησομένῳ λύχνῳ, φωτεῖς αὐτὸν· ἀλλὰ καὶ τὸ ἔγγενόμενόν μοι ποτε σκότος τότε παντελῶν περιελεῖς, ὡς μηδὲ μνήμην αὐτοῦ ἀνιέναι ἐπὶ τὴν ἐμὴν δάνοιαν. Εὖ δὲ οἶδα, ὅτι, καὶ τῆς παρὰ σου δυνάμεως καὶ λογίους καταξιωθεὶς, ἐπιβήσομαι τοῦ ἐν οὐρανοῖς τείχους· ἐν ἀσφαλεὶ τε γενύμενος, τότε τῆς παρὰ σοῦ τεύχους πιστηρίας. Ἡ· Υπερβήσομαι καὶ ὑπερπτηδήσω πάντα τὰ τῶν ἐχθρῶν ὁχυρώματα καὶ τοὺς φραγμοὺς καὶ τὸ τείχος, δ περιβάλλειν μοι εἰς τὸ ἀποκλεῖσαι σπεύδοντας.*

B *Ο Θεὸς μου, ἀμώμος ἡ ὁδὸς αὐτοῦ· τὰ λόγια Κυρίου πεπυρωμένα, ὑπερασπιστής ἐστι πάντων τῶν ἐλπιζόντων ἐπ’ αὐτὸν. Ὅτι τίς Θεὸς πλὴν τοῦ Κυρίου ; ἡ τις Θεὸς πλὴν τοῦ Θεοῦ ήμῶρ ; "Αμωμὸν εἶναι ἀποραγεῖται, τουτέστιν ἀνεπίληπτον τὴν διοίκησιν αὐτοῦ, καὶ τὴν τῆς προνοίας οἰκονομίαν. Ἀλλὰ καὶ τὰ λόγια αὐτοῦ πεπυρωμένα, τουτέστι βεβασινισμένα καὶ δεδοκιμαστένα· οὐκ ἔστι τε αὐτοῖς ἐπισκέψαι· οὐδὲ ἀλλοτρίας ὅλης παρεμβεβλημένον τι ἐν αὐτοῖς εὑρεῖν, δοποῖα τὰ παρὰ τοῖς σοφοῖς τοῦ αἰώνος τούτου τυγχάνει· μετέχοντα μὲν τινος ἐσθ' ὅτε φαντασίας, πάστης δὲ ἀθετηρος ; καὶ δυσσεβειας πεπληρωμένα. Τί οὖν τὰ πεπυρωμένα λόγια τοῦ Κυρίου διδάσκει ; ὡς ὑπερασπιστής ἐστι πάντων τῶν ἐλπιζόντων ἐπ’ αὐτὸν· καὶ ὅτι οὐκ ἔστιν ὅλος Θεὸς ἡ μόνος ὁ ἡμέτερος Κύριος, οὐδὲ ἔστιν πραταίδος ὅλος ἡ Θεὸς ήμῶρ· καὶ διὰ τοῦτο εἰκότως ὑπερασπιστής ἐστι πάντων τῶν ἐλπιζόντων ἐπ’ αὐτὸν, μηδὲνδε ἐτέρου εὑρίσκομένου τοῦ δυναμένου στῆνας πρὸς τοσοῦτον καὶ τοιοῦτον.*

D *Ο Θεὸς ο περιζωρρύωρ με δύραμιν, καὶ ἔθετο ἀμωμοιρ τὴν ὁδὸν μου· καταρτιζόμενος τούς πόδας μου ὥσει ἐλάφων, καὶ ἐπὶ τὰ ὑψη μου ἰστῶν με. Οὐκ ἀπρατῶν, φησὶ, καὶ ἀργῶν προτίσταται καὶ ὑπερασπίζει· ἀλλὰ καὶ αὐτῶν συμβαλλομένων τῇ αὐτῶν σωτηρίᾳ διὰ τοῦ ἀγωνίζεσθαι καὶ τοὺς ἐχθροὺς καταπολεμεῖν. Οὐτω γοῦν καὶ ἐμὲ ὑπλίζων ταῖς ἑαυτοῦ δυνάμεσι, τὴν θυητὴν καὶ ἀνθρωπίνην μου λογίην τῇ αὐτοῦ χάριτι δυναμοῖ· ἦν ὥσπερ ἀνήρ τὴν ὁσφὺν περιεξωσμένος τὴν ἐξ αὐτοῦ χορηγούμενην μοι δύναμιν στῶ πρὸς τοὺς πολεμίους. Ἀλλὰ καὶ ὥσπερ εἴρηται· Ο Θεὸς, ἀμώμος ἡ ὁδὸς αὐτοῦ· οὕτως κατ’ εἰκόνα καὶ καθ’ δμοίωσιν αὐτοῦ καὶ ἐμὲ βουλόμενος εἶναι, καὶ τὴν ἐμὴν ὁδὸν ἔθετο ἀμωμὸν, διδασκαλίας καὶ παρανέσεων καὶ παντοῖος μαθήμασι τὴν ὁδὸν μου, τουτέστι τὴν ζωὴν καὶ τὸν βίον ἀμωμὸν καταρτιζόμενος. Άντι δὲ τοῦ, ἀμωμοιρ, Ἀκύλας, τέλειοι⁽¹⁾, ἐκδέωκεν. Ἔτι δὲ*

πρὸς τούτους, καὶ τὸν πόδας μου ὥστε διέρωτο περὶ ὧν ἐλάφων πολὺς ἐν τοῖς ἵεροῖς πράγματι [γράμματι] φέρεται λόγος. Ἐπὶ σχολῆς δὲ τῶν τις τῶν προτεθέντων ἔξετάσας, εὗροι ἀνάτον τὸν νοῦν ἀναφερόμενον ἐπὶ τοὺς ἄγιους τοῦ Θεοῦ διδράσας, τοὺς ἀναιρετικοὺς παντὸς ἑρπυστικοῦ καὶ ιοδιῶν ζώου. Ἐπεὶ καὶ τῆς ἐλάφου τοιαύτη πέρυκεν ἡ φύσις, ὁφιοκτόνος οὖσα καὶ ἀναιρετική παντὸς ἑρπετοῦ. Ὁρεινοβατές δὲ τὸ ζῶον καὶ δρομικὸν, ὡς καὶ οἱ ἄγιοι τοῦ Θεοῦ τὰ δάκια σκοποῦντες, καὶ μὴ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τὰ ὑψηλὰ διώκοντες, πόθῳ τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείᾳ. Τὴν πρὸς τοὺς ἄγιους τοίνυν δημοιότητα ἔστι τὸ δαυλὸν τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος ἀνατίθησι, λέγων ἐξῆς· Καὶ ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ μου ἰστῶτος. Εἰ γάρ καὶ τὰ μάλιστα ἔπειροι καθέλκειν ἡμᾶς καὶ καταδιάζειν ἐπὶ τὰ βάθη καὶ τὰς κοιλάδας τῆς κακίας πειρῶνται· ἀλλ' ὁ Θεὸς ἡμῶν, οἴτις ἀγωνοθέτης διδάσκων ἡμᾶς ἀγαθοῦς εἶναι δρομεῖς, ἐπὶ τὰ κατάλληλα τῷν ὑψῃ παρορμῇ αὐτοῦ τε τὴν χάριν. Οὐ γάρ τιμετέρα δύναμις ἴστησιν ἐν τοῖς ἡμετέροις ὑψεσι· φύσει γάρ ἀνθρώπου ψυχῇ τὸ οὐράνιον ἔστιν οἰκητήριον· καὶ τὰ ἑκεῖ ὑψηλὰ οὐκ ἀλλότρια, ἀλλ' οἰκεῖα· διδ., Ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ μου, φησίν, ἰστῶτος με.

Διδάσκων χειρὸς μου εἰς πόλεμον, καὶ ἔθου τόξον χαλκοῦ τὸν βραχιόνας μου. Καὶ ἔδωκάς μου ὑπερασπισμὸν σωτηρίας, καὶ ἡ δεξιά σου ἀτελάθετό μουν. Πρὸς τούτους διπασιν ὑπερασπισμὸν σωτηρίας μοι δέδωκας, τὸν σὸν Υἱὸν καταπέμψας τῇ Ιερίᾳ ἀσπίδι ὑπὲρ ἐμοῦ μαχηθόμενον. Ἀκριδῶς γάρ ἐπιστήσεις τὶ ποτὲ ἔστι τὸ διὰ πάστης Γραψῆς προφητευθμένον σωτήριον τοῦ Θεοῦ περὶ οὐ καὶ Συμεὼν ἐν τῷ Εὐαγγελῷ ἐλεγεν· Νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου, Δέσποτα, κατὰ τὸ ρῆμά σου ἐν εἰρήνῃ· διτείλοντος οἱ δρυμαλιοὶ μον τὸ σωτήριόν σου. — Καὶ ἡ δεξιά σου ἀτελάθετό μουν. Τάχα δεξιὰ τοῦ Θεοῦ εἶναι δύναται ἐν ἦτερέως τὸν οὐρανὸν, μονογενῆς Λόγου.

Καὶ ἡ παιδεία σου ἀνώρθωσε με εἰς τέλος, καὶ ἡ παιδεία σου αὐτῇ με διδάξει. Σύμμαχος δὲ ἐξέδωκε· Καὶ τὸ ὑπακούειν με αὐξήσει με. Ὁ δὲ Ἄκιλας· Καὶ προστήνεις σου ἐπλήνυτέ με (1). Ἐπιλύτυρας τὰ διαβήματά μου ὑποκάτω μουν. Τὰ διαβήματα, καθ' ἓν κακίας εἰς ἀρετὴν, καὶ ἐξ αἰσθητῶν ἐπὶ νοητὰ, καὶ ἀπὸ τοῦ παρόντος εἰς τὸν μεδλονταίλωνα διαβαίνων, ἐπλάτυνας ὑποκάτω μου· κατ' ἀρχὰς γάρ στενά καὶ ἐπίπονα φαινόμενα τῷ τὴν τεθλιμμένην ὀδεύειν ὅδον· ὑπεράνω αὐτῶν τῇ προκοπῇ γεγενημένος, πλατυνθέντα αὐτὰ ἐθεασάμην. Ὁ γάρ ἀνωτέρω τῶν προκοπῶν γεγενημένος, τῷ ἐπὶ τέλος ἐφθακέναι, οὐκέτι αἰσθεταὶ τῆς στενότητος, τῶν πόνων καὶ ίδρωτων τῶν ἐπὶ ταῖς προκοπαῖς, ἐν εὐρυχωρίᾳ γεγενημένος. Καὶ οὐκ ἡσθένησε τὰ ἔχην μου. Εἰ διηγεκώς ἐν τῷ πονεῖν ἐτέλουν, κανὴ θεθένησε τὰ ἔχην· μου, τουτέστι τοῦ ἔσω ἀνθρώπου τὰ σκέλη· ἐπειδὴ μετὰ τοὺς ὑπὲρ ἀρετῆς κα-

A cervis multa in divinis instrumentis feruntur. Si quis vero per otium propositum argumentum exercitat, ad sanctos Dei viros sermonem spectare compiperit, qui serpentes omnes venenataque animalia de medio tollunt. Nam talis est cervorum natura, ut serpentes omneque venenatorum genus interficiant. Montanum item animal est ac cursu velox: quales sunt quoque sancti Dei, qui superna spectant, non terrena, sublimia vero querant; idque ex uno regni cœlestis amore. Eam sui ipsius cum sanctis similitudinem sibi David, gratia Dei fultus, ascribit, dum hæc subjungit, et super excelsa mea statuens me. Etsi namque alii sint, qui nos in nequitiae valles detrahere ac abducere satagant; at Deus noster, ceu quidam certaminum præfector, cum nos instituit ut boni cursores simus, ad congruentia nobis excelsa concitat: idipsum præstat ejus gratia. Neque enim virtute nostra in excelsis nostris constituimur: hominis quippe animæ ex natura sua cœlestè domicilium est: atque excelsa illa, non aliena, sed propria ipsi sunt; quamobrem ait: Super excelsa mea statuens me.

B C VERS. 35, 36. Qui docet manus meas ad prælium, et posuisti ut arcum aereum brachia mea. Et dedisti mihi protectionem salutis, et dextera tua suscepit me. Ad hæc certe omnia protectionem salutis largitus mihi es, cum Filium tuum misisti proprio cum scuto pro salute mea pugnaturum. Accurate etenim animo perpendas velim, quodnam illud salutare Dei sit, in totius Scripturæ vaticiniis prædicatum, de quo Simeon in Evangelio ait: Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace: quia viderunt oculi mei salutare tuum¹⁸. — Et dextera tua suscepit me. Dextera Dei ea fortasse fuerit, qua firmavit cœlum, scilicet unigenitum Verbum.

D VERS. 37. Et disciplina tua correxit me in finem, et disciplina tua ipsa me docebit. Symmachus edidit, et quod exaudiat me accrescere me faciet; Aquila vero, et mansuetudine tua replevit me. — Dilatasti gressus meos subtus me. Gressus scilicet, queis ex nequitia ad virtutem, ex sensibilibus ad intelligibiliā, a præsenti ad futurum sæculum transmigro, dilatasti subtus me: qui mihi ab initio angusti et ardui visi sunt, quod in arcta incederem via; sed in progressu superior illis effectus, dilatatos animadvertis. Nam qui omni profectu superior evasit, et finem attigit, in lato spatio deductus, angustiam illum, labores, sudores, quos in profectu expertus erat, non ultra sentit. Et non sunt infirmata vestigia mea, id est, crura interioris hominis, infirmata essent; quia tamen labores virtutis causa susceptos quiescunt, non infirmantur, sed confirmantur

¹⁸ Luc. ii, 29, 30.

(1) In Hebraico exemplari legitur תַּרְבָּנִיָּה, quod est ut probe Hieronymus, Et mansuetudo tua multiplicauit me.

*vestigia mea, ita ut dicere liceat : Et statuisti in loco spatiose pedes meos*¹⁶. Imo vero qui Jesum sequitur, vestigiis ejus insistit : quoniam in via a Jesu Christo trita et frequentata progereditur, firma imprimet vestigia, ita ut vel ipso opere haec vociferetur : In angustia ærumnarum non sunt infirmata vestigia mea.

VERS. 38. *Persequar inimicos meos et comprehendam illos, et non convertar donec deficiant. Confringam illos, nec poterunt stare, caderent subitus pedes meos.* Quot quantosque inimicos, opitulante Deo, superavit ! Et hoc mihi, inquit, boni per gratiam tuam concessum est, ut pedes mei non coarctarentur, neque retibus inimicorum, vel offendiculis que objecerant interciperer. His quippe omnibus per te, Deus meus, amotis, liberam planamque mihi munisti viam. Illud autem, *Cadent subitus pedes meos, consona propheticō spiritui interpretatione donabilis, si memineris illam Salvatoris ad apostolos factam promissionem, qua dicit illis : Ecce do vobis potestatem calcandi supra serpentes et scorpiones, et super omnem virtutem inimici*¹⁷.

ɛπάρω δρεων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν δύναμιν. Vers. 40. *Et præcinxisti me virtute ad bellum, impeditisti omnes insurgentes in me, subtus me. Me quidem, ait, virtute ac fortitudine roborasti. Qui superius dixerat, Deus qui præcincit me virtute, hic absolutum opus esse indicat his verbis, et præcinxisti me virtute ad bellum, et inimicos meos dedisti mihi dorsum, ii scilicet penitentia ducti inimicitiam deposuerunt ; qui cum illa, quæ ex virtute oritur, fiducia expertes essent, a Patre in dorsum Jesu positi sunt ; sic enim retro constituti, ipsum sequi valebunt. Fortassis autem haec dicti hujusmodi sententia fuerit : Vir strenuus et probus, qui fiducia erga Deum instructus est, in conspectu Domini consistit : at improbus retrorsum malitia sua causa ejectus, pone Dominum a dorso ponetur. Quandoquidem enim ipsi improbi, priores illi terga vertere, non vultum suum ; ipse quoque homines aversatus, a tergo habebit. Quod si justus quilibet haec proferat, jure dicas, improbas potestates, si quidem in conspectum veniant, intuentes se ob deformitatem lèdere, sin a tergo projiciantur, nihil possunt mali adversus illos machinari, secundum illud : Supra dorsum meum fabricaverunt peccatores*¹⁸.

VERS. 47-49. *Vivit Dominus, et benedictus Deus meus, et exalteatur Deus salutis meæ. Deus qui das vindictas mihi, et subdis populos sub me, liberator meus de inimicis meis iracundis. Quamvis enim sese humiliaverit cum inclinavit cœlos et descendit ; at excelsus tamen est secundum illud : Deus exaltavit illum, et dedit illi nomen quod est super omne nomen*¹⁹. Deus qui das vindictas mihi et subdis populos sub me, liberator meus de inimi-

A μάτους ἀνάπαιδα διαδέχεται, οὐκ ἀσθενεῖ, ἀλλ' ἰσχυροποιεῖται τὰ ἴγνη μου, ὡστ' ἀν εἰπεῖν. Καὶ ἔστησας ἐν εὐρυχώρῳ τοὺς πόδας μου. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἰησοῦς ἐπόμενος ἐπακολούθει τοῖς ἔχεσιν αὐτοῦ. ἐξ αὐτοῦ τοῦ πατεῖν τὴν τετριμμένην ὑπὸ Ἰησοῦ ὁδὸν ἰσχυρὰ κτήται τὰ ἴδια ἴγνη, ὡς Ἐργιώ φάναι. Οὐκ ησθέ-
γησε τὰ ἴγνη μου ἐν τῇ στενοχωρίᾳ τῆς θλίψεως.

Καταδιώκω τοὺς ἔχθρούς μου καὶ καταλήψομαι αὐτοὺς, καὶ οὐκ ἀκοστραφήσομαι ἔως ἀνέκλεπτωσιν. Ἐκθλύψα αὐτοὺς καὶ οὐ μὴ δύρωται στῆναι, πεσοῦνται ὑπὸ τοὺς πόδας μου. Καὶ δῶσαν ἔχθρῶν καὶ πολεμίων περιγέγονε διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ βοηθείας ! Καὶ τοῦτο δέ μοι, φησίν, παρὰ τῆς σῆς χάριτος ὑπῆρξε, τὸ μὴ στενοχωρηθῆναι μου τοὺς πόδας, καὶ τὸ μὴ δικτύοις τῶν ἔχθρῶν, καὶ τοῖς σκανδάλοις τοῖς ὑπὸ αὐτῶν προδεβλημένοις περιπαρήναι. Ταῦτα γάρ πάντα περιελῶν σὺ αὐτὸς ὁ Θεός μου, δημάλην κατηρτίσω μου τὴν πορείαν. Τὸ δὲ, Πεσοῦνται ὑπὸ τοὺς πόδας μου, νοήσεις ἐπαξιῶς τοῦ προφητικοῦ πνεύματος, τῆς τοῦ Σωτῆρος πρὸς τοὺς ἀποστόλους : ἐπαγγελίας μνησθεὶς δὲ τῆς πρὸς αὐτοὺς Ἑλεγεν· Ἰδού δέδωμι ὑμῖν ἔξουσιαν πατεῖν τοῦ ἔχθροῦ.

B Καὶ περιέκεστρός με δύναμιν εἰς πόλεμον, συνεπδίσας πάντας τοὺς ἐπαρισταμένους ἐπ' ἐμῷ ὑποκύτω μου. Ἐμοὶ μὲν, φησίν, ἀνδρείαν ἐδωρήσω καὶ ρώμην. Εἰπὼν ἀνωτέρω· Ὁ Θεός δὲ περιζωρύνωρ μὲ δύναμιν, ἐνταῦθα καὶ τοῦ Ἕρου τὸ ἀποτέλεσμα διδάσκει λέγων. Καὶ περιέλασάς με δύναμιν εἰς πόλεμον· καὶ τοὺς ἔχθρούς μου ἐδωκάς μοι ρώτορ· οἱ ἐκ μετανοίας δρτὶ τῆς ἔχθρας ἀπαλλατθείσης, διὰ τὸ μηδέπω τὴν ἐπ' ἀρετῇ παρέργησαν ἔχειν, τεθείεν τοῦ Ἰησοῦ νῶτος ὑπὸ τοῦ Πατρός· οὕτω γάρ καὶ ἀκολούθησαι αὐτῷ δύπλια γενέμενοι δυνήσονται. Τάχα δὲ καὶ τοῦτο φθείῃ· Ὁ σπουδαῖος, παρέργησαν πρὸς τὸν Θεὸν κεκτημένος, ἐνώπιον Κυρίου παριστάται· δὲ δὲ φαῦλος, δύπισαν ἐκβαλλόμενος διὰ τὴν ἴδιαν κακίαν, νῶτος τεθήσεται τοῦ Κυρίου. Ἐπει γάρ πρότεροι αὐτοὶ οἱ φαῦλοι ἐστρεψάν πρὸς αὐτὸν νῶτα, καὶ οὐχὶ πρόστατα αὐτῶν, καὶ αὐτὸς, ἀποστραφεὶς αὐτοὺς, νῶτος αὐτοὺς (1) ἔξει. Εἰ δὲ καὶ πᾶς δίκαιος ταῦτα λέγοι, ἐρεῖς, διτὶ αἱ μοχθηραὶ δυνάμεις, εἰς πρόσωπον ἐρχόμεναι, βλάπτουσι τοὺς δρῶντας, διὰ παντὸς δηντες, εἰδεχθεὶς· εἰς νῶτον δὲ βιφέντες, οὐδὲν δυνήσονται ἐπὶ τούτου τεκταίνεσθαι, κατὰ τὸ· Ἐπὶ τοῦ ρώτου μου ἐτέκταιροι οἱ ἀμαρτωλοι.

Zῆ Κύριος, καὶ εὐλογητὸς ὁ Θεός μου, καὶ ὑψωθήτω ὁ Θεός τῆς σωτηρίας μου. Ὁ Θεός διδοὺς ἐκδικήσεις ἔμοι, καὶ ὑποτάξας λαοὺς ὑπ' ἐμῷ, διὰ δύστης μου ἐξ ἔχθρῶν δργίλων. Εἰ γάρ καὶ ἐταπείνωσεν ἐκπτῶν, κλίνας οὐρανὸν καὶ καταδέξας, ἀλλ' ὑψηλὸς ἔστι, κατὰ τὸ· Ὁ Θεός αὐτὸς ὑπερύψωσεν καὶ ἐχαριστο ἀντῷ δρομα τὸ ὑπὲρ πᾶν δρομα. Ὁ Θεός δὲ διδοὺς ἐκδικήσεις ἔμοι, καὶ ὑποτάσσων λαοὺς ὑπ' ἐμῷ, διὰ δύστης μου ἐξ ἐπ-

¹⁶ Psal. xxx., 9. ¹⁷ Luc. x., 19. ¹⁸ Psal. cxxviii., 3. ¹⁹ Philipp. ii., 9.

(1) Νῶτος... ἔξει. Forte legendum νῶτον pro νῶτος. ΕΠΙΣ.

Θρῶν μονὸς δρῆλων, ἀπὸ τῶν ἐκαρισταμένων ἐξ^α θεὶς ὑγρώσεις με, καὶ ἀπὸ ἀνθρόδης ἀδίκου ρῦσιν με. Τῷ μὲν γάρ ἀπειθοῦντι λῷον καὶ ἀντιλέγοντι ἐπάξειν τὰς ἐκδικήσεις καὶ τὰς τιμωρίας εἰργται: ή κατὰ τὸν Σύμμαχον, 'Ο Θεὸς δὲ παρασχὼν τιμωρίας ἐμοι· τῷ δὲ ἐπέρῳ τάγματι περὶ οὐκ ἀνωτέρω εἰργται· Καταστήσεις με εἰς κεχαλήρη ἔθρων. Λαὸς δὲ οὐκ ἔγρων ἐδούλευσε μοι· τούτῳ τὴν ὑποταγὴν τὴν ὡς αὐτὸν χαρίζεται. Διὸ ἐπιλέγει κατὰ τὸν Σύμμαχον· Καὶ ὑποτάσσων λαοὺς ἐξ' ἐμέ. Οὗτος καὶ φύστης μονον, φησι, γέγονεν δὲ ἐχθρῶν μονὸς δρῆλων, καὶ ἐξ τῶν ἐκαρισταμένων ἐξ' ἐμὲ ὑγρώσεις με, δὲ ἀντὸς καὶ ἀπὸ ἀνθρόδης ἀδίκου ἐφύστησε με. Διὶ ὡς σαρῶς παρίστησιν ἐχθρούς τινας αὐτοῦ καὶ ἀνθεστράχας· καὶ περὶ τούτους ἑτερόν τινα ἄνδρα, μεστὸν ὡς ἀληθῶς πάσης ἀδικίας. Σημανεῖ δὲ ὁ λόγος διὰ τούτων προσφητικῶς τοὺς ἄρχοντας τοῦ Ἰουδαίου Ἐθνους καὶ τὸν προδότην Ἰούδαν, παντὸς ἀδίκου χείρονα· γενέμενον, διὶ δὴ, τοιούτων ἀξιωθεὶς παρὰ τοῦ Σωτῆρος, τοῖς ἐναντίοις αὐτὸν ἥμειψατο.

Διὰ τούτο ἐξομολογήσομαι σοι ἐν ἔθνεσι, Κύριε, καὶ τῷ ὄρόματι σου γαλᾶ. Μεγαλύνων τὰς σωτηρίας τοῦ βασιλέως αὐτοῦ, καὶ ποιῶν ἔλεος τῷ γριστῷ αὐτοῦ Δαυΐδ, καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ, ἐκαὶ αὐτῷ. Ἐπὶ τῷ ἕτερον μεταβαίνει, ὡς ἂν εἴποι τις τὸ δεξιὸν τάγμα, καὶ ἔστιν ἔργοις αὐτοῖς καὶ ὄφθαλμοι; παραλαβεῖν· ὥστερ δὲ Δαυΐδ μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν παρουσίαν, ὥστερ εἰσέτι καὶ νῦν ὅῶν καὶ σὺν ἀνθρώποις πολιτεύσμενος, διὰ τῶν ἀντοῦ γραπτῶν ὥδῶν τε καὶ ὅμων ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι ψάλλει τῷ Θεῷ τῶν ὅλων· καὶ δὲ ἐκ σπέρματος δὲ αὐτοῦ γεγονώς, οὐν εἰς πόδσωπον ἀναφέρεται τὰ προκειμένα, ὅμοιως κρείτινος γενέμενος τῶν ἐπιβεβουλευτῶν αὐτῷ, εἴποι ἄν· Καὶ ἀπὸ τῶν ἐκαρισταμένων ἐξ' ἐμὲ ὑγρώσεις με. Ἐκείνους μὲν οὖν καταλείπει· τὴν δὲ χάριν τὴν ἐξ αὐτοῦ καὶ τὴν ἀλήθειαν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν μεταδίδωσιν· εἰσέτι τε καὶ νῦν πανταχοῦ γῆς αὐτὸς παρὼν, καὶ μέσος τῶν εἰς αὐτὸν ἡλπικότων ἐστὼς, τῷ Πατρὶ διὰ τῆς ἀντοῦ Ἐκκλησίας ἐξομολογεῖται· διὸ φησι· Διὰ τούτο ἐξομολογήσομαι σοι ἐν ἔθνεσι, Κύριε, καὶ τῷ ὄρόματι σου γαλᾶ.

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ, ΨΑΛΜΟΣ ΤΩ ΔΑΥΙΔ ΙΗ̄.

Καὶ δὲ παρὼν φαλμὸς τῶν εἰς ἀγαθὸν τέλος παραπεμπτῶν τυγχάνει· ἀλλὰ καὶ εὐχαριστήριος ἀναγράφῃ (sic) φόδη τοῖς τοὺς ἐχθροὺς καταγωρισταμένοις ἐπιτίκιος εἰρημένη. Διὸ κατὰ τὸν Σύμμαχον εἰργται· Ἐπιτίκις φόδη τοῦ Δαυΐδ. Ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ ἀνακείσθαι τῷ τὰς νίκας δωρουμένῳ Θεῷ, κατὰ τὸν Ἀκύλαν, Τῷ ρικοποιῷ μελέδημα, λέλεκται.

Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ, ποιησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα. Διασταλίαν περιέχει τῆς τοῦ Θεοῦ μεγαλουργίας παραστατικήν. Ἐπειδὴ γάρ τὸ ἀφανὲς καὶ ἀδρατὸν τῆς ἀσωμάτου καὶ ἀγενήτου καὶ θεῖκῆς οὐσίας, διὰ τὸ μὴ εἰρκὸς ὄφθαλμοis καταλαμβάνεσθαι, οἱ τὰ δημιατὰ τῆς ψυχῆς πεπτηρωμένοι τῆς τῶν δητῶν ὑπάρχεις ἐκεῖσθασιν, ἀθέοις στόμασιν ἀποφράμενοι μὴ εἶναι θεὸν, μηδὲ ὑπάρχειν τι κρείττον τῶν ἐν σώμασιν

cis meis iracundis. Ab insurgentibus in me exaltabis me: a viro iniquo eripe me. Inobsequenti ac repugnanti populo, vindictam inferendam esse dicitur: aut, secundum Symmachum, Deus, qui præbes ultiones mihi; alias vero est ordo genusque hominum, de quo superius (vers. 44, 45) dictum, constitues me in caput gentium. Populus quem non cognovi servivit mihi; hunc, inquam, obsequenter ei constituit. Quare secundum Symmachum subdit, et subjiciens populos super me. Illic item fuit, liberator meus ex inimicis meis iracundis, et ab insurgentibus in me exaltavit me, a viro iniquo eripuit me. Quibus palam indicat, inimicos sibi et adversarios esse: ac præter eos alium quemdam virum omni prorsus iniquitate plenum. His porro propheticō more indicantur principes Iudaici populi, ac Judas proditor, quovis iniquo homine deterior, qui tot beneficiis a Salvatore ornatus, contrarium sceleratamque vicem retulit.

VERS. 50, 51. Propterea confitebor tibi in nationibus, Dómine, et nomini tuo psalmum dicam. Magnificans salutes regis ejus, et faciens misericordiam christo suo David, et semini ejus usque in sæculum. Ad alterum, et, ut ita dicam, dextrum ordinem sermonem transfert, ut vel ipsis rebus atque oculis animadvertere est. Quemadmodum David post Salvatoris nostri adventum, hactenus quasi in vivis esset ac cum hominibus versaretur, censeri potest, ac per scripta sua, cantica, hymnos in omnibus gentibus psallit universorum Deo; ita is qui ex semine ejus factus est, ad cuius personam ea qua jam tractamus dicta referuntur, cum pari ratione insidiantes sibi superaverit, jure dicat, et ab insurgentibus in me exaltabis me. Illos itaque missos facit; gratiamque ac veritatem suam universis gentibus impertit: etiam nunc ubique terrarum præsens ipse, et in medio eorum qui in se speravere consistens, per Ecclesiam suam constitutus; quonobrem ait: *Propterea confitebor tibi in nationibus, Domine, et nomini tuo psalmum dicam.*

1. IN FINEM, PSALMUS DAVID XVIII.

Præsens quoque psalmus cum iis censendus qui ad bonum finem transmittunt; imo quoque *gratiarum actionis* inscriptus est, canticum iis qui inimicos débellarunt, triumphale dictum. Quare secundum Symmachum dicitur, *Triumphale canticum Davidis*. Sed etiam quia Deo victoriarum auctori consecratur, secundum Aquilam, *Victoriae largitori modulatio*; inscribitur.

VERS. 2. Cœli enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus annuntiat firmamentum. Doctrinam complectitur, qua magnum illud Dei opificium enarratur. Quia enim latentem invisibilemque divinam substantiam, incorpoream et non factam, quod carnalibus oculis attingi et cognosci nequeat, qui mentis oculis obcœpati erant, e natura rerum expulerunt; dum atheo impioque ore, nullum esse Deum, nec quidpiam cor-

poreis rebus sub aspectum carentibus præstantius exsistere pronuntiabant; sed spontaneo quodam ac temerario concursu et partium congressu, casu ac nulla exsistente causa, universum mundum coalusse, necessarium fuit ut præsenti sermone, psallendi more, per dilucidam demonstrationem, vim illam rerum creatricem ac Dei scientiam comprobaret, hoc ratiocinio usus. Mortalium natura exigua debilisque est, hominum cogitationes ignavæ, nostræque cognitiones incertæ sunt. Quare divinæ gloriæ pro merito enarrandæ multum impares sumus. Non enim humanis vocibus, non lingua carnali, non labiis possunt digna ac probe excogitata de Deo verba enuntiari. Quod si cui libuerit, efficiacem illam, maximam et Deo dignam doctrinam audire, cui scilicet mentis sensus prævalidi fuerint, is animo intendat, seseque concitet ad ea auscultanda quæ hic de immensa illa Dei virtute feruntur: quæque ipsi cœli, totum in se complectentes, Creatorem suum universorumque opificem hymnis et canticis celebrantes, proferunt. Ipsi namque cœli qui supremi omnium sunt, et sibi supposito firmamento eminent, qui universam cum sensibilem tum intellectu præditam naturam ambiuat, gloriam Dei non Græca lingua, non alia dialecto prædicant; sed ipsis operibus, per suum videlicet ornatum, per concinnam, harmonicam et sapientissimam constitutionem, auctorem illius ita recte ordinati motus, ejusque immensam virtutem edocent. *Ex magnitudine enim et pulchritudine creaturarum proportione quadam creator earum spectatur*⁸⁰; et: *Invisibilia ipsius, a creatura mundi, per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur; semipterna quoque ejus virtus et divinitas*⁸¹. Quisquis ergo, absque ulla creatrice ratione, sine divina aliquæ virtute, cœlos suam condidisse substantiam, tantam illam magnitudinem talemque formam adornasse putat, ac ita concinnum ordinatumque motum corporibus ipsis ascripsit, is sane stultus et impius est. Quamobrem eos qui sana mente sunt par est una confiteri, se tantum non audire cœlorum vocem, vel ipso opere clamantem, congruentemque Deo, factori et opifici suo, gloriam emittement.

Pari quoque modo firmamentum, quod secunda creationis die Moyses factum declaravit; hoc inquam firmamentum, quod aliud est a jam memoratis cœlis, omnibus prædicat, et similiter clamat, indicatque, se non spontanea coalitione in talem formam deductum; sed opus esse omnium rerum conditoris Dei. Quamobrem dictum est: *Et opera manuum ejus annuntiat firmamentum*. Noverat autem Moyses, ante firmamenti constructionem cœlum, vel priusquam dies fieret, conditum fuisse; nam dicit: *In principio fecit Deus cœlum et terram*⁸². Ac deinceps post primum cœlum conditum, lucis vim ac creationem assert, docetque luci dici nomen inditum, factumque fuisse mane et vespere diem primum. Postea ubi secundam ordi-

δρωμένων· αὐτομάτω δὲ καὶ ἀλόγῳ συντυχίᾳ, εἰκῇ καὶ μάτην ἔξ οὐδειμίδις αἰτίας ὑποστῆναι τὸν πάντα κόσμον· ἀναγκαῖς δὲ παρὸν λόγος διὰ τῆς φαλμφδίας ἀποδεικτικῶς καὶ μετὰ δημιουργικῆς τῶν ὅλων δυνάμεως τὴν θεολογίαν παρίστησι, τοιοῦτον τινὰ λογισμὸν διεξιῶν. Θνητῶν μὲν φύσις μικρὰ τυγχάνει καὶ ἀσθενής· λογισμὸί τε ἀνθρώπων δεῖλοι, καὶ ἐπισφαλεῖς αἱ ἐπινοιαὶ ἡμῶν· διὸ πλεῖστον ὅστον ἀποδέομεν τῆς κατ' ἄξιαν τοῦ θεοῦ δοξολογίας. Οὐδὲ γάρ ἀνθρώπων φωναῖς, οὐδὲ γλώσσῃ ταρχός καὶ χείλεσιν δύνασθαι ποτε νομίζειν ἐπάξιον περὶ θεοῦ λόγον ἀποδίδοσθαι. Εἰ δὲ χρὴ διδασκαλίας ἐνεργοῦς καὶ μεγίστης αὐτῷ τε πρεπούσης τῷ θεῷ ἐπακούειν, εἰ τις ἔρχωται τῆς ψυχῆς τὰ αἰσθήτηρια, συντεινάτω ἔστιν καὶ διεγειράτω πρὸς ἀκρότασιν ἐπαξίως ἀναφωνούμενην τῆς ἀπειρομεγέθους δυνάμεως τοῦ θεοῦ· ήν αὐτὸι προφέρονται οἱ τὸν σύμπαντα περιέχοντες οὐρανοί, τὸν ἔστιν καὶ ποιητὴν τῶν ὅλων θεὸν ὥδας καὶ δοξολογίας ἀνυμνοῦντες. Αὐτὸι γάρ οἱ ἀνωτάτω πάντων, καὶ τοῦ ὑποβενηκότος στερεώματος ὑπερκείμενοι οὐρανοί, οἱ σύμπασαν περιειληφότες τὴν αἰσθήτην καὶ πνευματικὴν κτίσιν, τὴν δέξιαν θεοῦ οὐκ Ἑλληνικῇ φωνῇ φθεγγόμενοι, οὐδὲ ἐτέρᾳ τινὶ διαλέκτῳ χρύμενοι, αὐτῷ δὲ ἔργῳ διὰ τοῦ ἔστιν κόσμου καὶ τῆς εὐρύθμου καὶ ἐναρμονίου καὶ πανσφου στάσεως, τοῦ αἰτίου αὐτοῖς τῆς τοιαῦτης κινήσεως τὴν ἀπειρομεγέθη δύναμιν ἐκδιδάσκουσιν. Ἐκ γάρ μερέθους καὶ καὶ λογῆς κτισμάτων ἀναλόγως ὁ γενεσιοργὸς ἀστῶν θεωρεῖται· καὶ, Τὰ ἀστραταύτου ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι ροούμενα καθορᾶται· ἦ τοι διδίος αὐτοῦ δύναμις καὶ θεότης. Ό οὖν τοὺς οὐρανοὺς νομίζω δίχα τινὸς δημιουργικοῦ λόγου καὶ θεαὶ ἀνευ δυνάμεως ἔστιν διατάξις, καὶ τοῦ τοσοῦδε μεγέθους καὶ τοῦ τοιοῦδε σχήματος, τῆς τε εὐσταθοῦς καὶ εὐτάκτου κινήσεως τὴν αἰτίαν τοῖς σώμασιν αὐτῶν προσγράψων, ἀφρων καὶ ἀσεβής. Διὸ τοὺς ἔμφρονα νοῦν κεκτημένους προσῆκει συνομολογεῖν μονονούχη φωνῆς ἀκούειν ἔργῳ βοῶστης αὐτῶν τῶν οὐρανῶν, τὴν πρέπουσαν δέξιαν ἀναπεμπόντων τῷ ἔστιν ποιητῇ καὶ δημιουργῷ θεῷ.

Οὗτω δέ καὶ τὸ στερέωμα, δ δὴ Μωϋσῆς κατὰ τὴν δευτέραν ἡμέραν τῆς κοσμοποιίας γεγονέναι παρίστη· καὶ τούτο τοιγαροῦν τὸ στερέωμα, ἔτερον δν παρὰ τοὺς πρωνομασμένους οὐρανοὺς, κηρύττει τοῖς πάσι καὶ κέχραγε διάδακνων, ὅτι μὴ ἔξ αὐτομάτου τοιόνδε ὑπέστη· ἔργον δέ ἐστι καὶ αὐτὸ τοῦ τῶν ὅλων ποιητοῦ θεοῦ· διὸ εἰρηται· *Ποίησιν δὲ χαρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα*. Οἶδε δὲ Μωϋσῆς πρὸ τῆς τοῦ στερεώματος συστάσεως οὐρανὸν πρότερον τῆς ἡμέρας γεγενημένον, λέγων· Ἐρ ἀρχῇ ἐποίησερ δ θεός τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Ἐξῆς δ οὖν μετὰ τὴν ποίησιν τοῦ πρώτου οὐρανοῦ φωτὸς εἰσάγει δύναμιν καὶ γένεσιν, ἡμέραν τε διδάσκει τὸ φῶς κεχλησθαι, γεγονέναι τε πρῶταν φωτὸν καὶ ἐστέραν, ἡμέραν μίαν. Εἰτα δευτέρας ἡμέρας ἀρχόμενος, τὴν τοῦ στερεώματος

⁸⁰ Sap. XIII, 5. ⁸¹ Rom. 1, 20. ⁸² Genes. 1, 1.

εἰπάγει ποίησιν. Οἶδε δὲ ἡ Γραφὴ καὶ πλεούς οὐρανούς· διὸ φῆσιν· *Alreῖτε τὸν Κύρων ἐκ τῶν οὐρανῶν· καὶ πάλιν· Alreῖτε αὐτὸν οἱ οὐρανοὶ τὸν οὐρανόν,* καὶ τὸ ὑδωρ τὸ ὑπεράρω τῶν οὐρανῶν· καὶ ἀλλαχοῦ εἰρηται· Ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ τῷ Κυρίῳ. Καὶ τὸ στερέωμα κέκληται οὐρανός, καὶ ὁ Σωτήρ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἐπαγγέλλεται, καὶ ἐν τῇ εὐχῇ διδάσκει εἰπεῖν· *Πάτερ ήμων ὁ ἐρ τοῖς οὐρανοῖς,* καὶ· *Αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν σαλευθῆσοται.*

'Ημέρα τῇ ημέρᾳ ἐρεύνεται φῆμα, καὶ τὸν ξυντὸν δραγγέλλει γνῶσιν. Διδάσκει ημέρα καὶ διδάσκει νῦν τοὺς ἔθελοντας παιδεύεσθαι, δῆση τίς ἔστιν ἡ σοφία ἡ δρόμος καὶ ἀπερίληπτος δύναμις τοῦ τὰ διαστήματα τῶν χρόνων καταμετρήσαντος αὐτοῖς Θεοῦ. Εἴ μὲν γάρ μηδεὶς ἦν δὲ καὶ ταῦτας ὄπραις καὶ χρόνους καὶ καιρούς διαταξάμενος, ἀπρονοήτης δὲ καὶ ἀλόγως κινήσεις κατά τι σύμβαμα τυχιμαῖον ὑφεστῶτα ἦν· ἐχρῆν δῆπου μή τὰ ἵσα διαστήματα τῶν ημερῶν διὰ παντὸς τοῦ αἰώνος ὑφεστάναι, ή συγκεχυμένους αὐτῶν εἶναι τοὺς καιρούς, καὶ τὰς νύκτας δὲ ὠσαύτως εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχεν φέρεσθαι. Ἀλογίας γάρ ἀδελφὴ ἀταξίας, καὶ τῷ τυχιμαῖῳ ἐπειτα σύγχυσις· ὡς ἔμπαλιν πάσης εὐταξίας ἥγεται λόγος, ἀρμονίας τε καὶ συμφωνίας ἥγεται σοφία. Άλι τοίνυν τούτων πρὸς ἀλλήλας ἀμφοιδαί καὶ ὑποχωρήσεις, ποτὲ μὲν ημερῶν μηκυνομένων, ὑποχωρουσῶν δὲ αὐτῶν νυκτῶν, ποτὲ δὲ τῶν νυκτῶν τὸ προδεδανεῖσμένον χρέος κατὰ τὴν τῶν ὡρῶν ἀξίησιν ἀπολαμβανουσῶν, μονονούχη φθέγγονται καὶ λαλοῦσι μεγάλῃ φωνῇ τῇ πανσόφῳ διατάξει τοῦ τῶν ὅλων μαρτυροῦσαι Θεοῦ, καὶ κηρύττουσιν ἀνθρώπωις τὴν τοῦ Θεοῦ γνῶσιν· οὕτω δὲ κεχρυγδσιν αὐτοῖς ἔργοις αἱ τῶν ημερῶν καὶ τῶν νυκτῶν φωναὶ τοῖς ἐπατείναι αὐτῶν δυναμένοις, ὡς μηδεμίαν ἀκοήν λανθάνειν τὴν διδασκαλίαν αὐτῶν.

Πεπλήρωται· γοῦν ἡ σύμπασα τῶν ἀνθρώπων οἰκουμένη τῆς εὐρύθμου καὶ ἀμφιβαίας; αὐτῶν χορείας· διὸ δὲ λέλεκται· Οὐκ εἰσὶ λαλιαὶ οὐδὲ λόγοι ἐν οὐρῇ ἀκούονται αἱ φωναὶ αὐτῶν. Εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξηλθερ ὁ φθόργος αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ φῆματα αὐτῶν· δῆλον δὲ, δῆτι τῶν ημερῶν καὶ τῶν νυκτῶν, τῶν τε διηγουμένων τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν οὐρανῶν, καὶ τοῦ τὴν ποληστικὸν τῶν χειρῶν αὐτοῦ ἐξαγγέλλοντος στερεώματος. "Ἐνθα δὲ γενομένῳ μοι· θαυμάζειν ἐπεισιν, ὅπως δὲ οἱ εἰρός ἀπόστολος τό· Εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξηλθερ ὁ φθόργος αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ φῆματα αὐτῶν, ἐπὶ τοὺς μαθητὰς καὶ εὐαγγελιστὰς καὶ ἀποστόλους τοῦ Σωτῆρος ήμῶν ἀνήνεγκεν ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολῇ· Ἐπιστήσας δὲ τὸν νοῦν τῇ ἀποστολικῇ λέξει, σφόδρα ἀκριβῶς ἐνρον αὐτὸν καταχρηστικῷ τρόπῳ εὐκαίρως τὴν παράθεσιν πεποιημένων· οὐ γάρ ὡσπερ ποτὲ μὲν ἔφη· Ἡσαΐας δὲ κράζει ὑπὲρ τοῦ Ἰσραὴλ, ποτὲ δὲ, καθὼς προειρηκε *"Ἡσαΐας· καὶ πάλιν· Καθὼς τέρατται· καὶ αὐθίς·*

Ατρ diem, firmamenti creationem inducit. Scriptura vero complures cœlos novit admittitque; quocirca dicit: *Laudate Dominum de cœlis*⁸³; ac rursum: *Laudate eum, cœli cœlorum, et aqua omnis que super cœlos est*⁸⁴. Alibi quoque dictum occurrit: *Cœlum cœli Domino*⁸⁵. Firmamentum item cœlum vocatur, et Salvator regnum cœlorum pollicetur, ac ita precandum esse instituit: *Pater noster, qui es in cœlis*⁸⁶; et: *Virtutes cœlorum movebuntur*⁸⁷.

VERS. 3. *Dies diei eructat verbum, et nox nocti indicat scientiam.* Docet dies, docet itemque nox eos qui institui peroptant, quam inessibilis sapientia, quam incomprehensibilis virtus sit Dei, qui ipsis temporum intervalla dimensus est. Si nam-

B que nullus esset qui his tempestatisbus spatia et intersilia destinasset, sed temerario et inconsiderato motu atque casu quopiam nœc exsisterent; oporteret sane non æqualibus spatiis dies a sæculo ordinatas fuisse, aut confusa eorum. similiterque noctium tempora, casu ac fortuito revolvi. Etenim temerario casui finitus est inconditus rerum status, et fortuitam rem sequitur confusio; ut vice versa rectum ordinem ratio dirigit, concentumque ac concordiam rerum sapientia administrat. Mutuæ sane illorum vicissitudines et concessiones; nam modo dies, concedente nocte, prolixiores sunt, modo noctes debitum ac mutuo datum spatium aucta hieme ac tempestate repetunt; hæc, inquam, tantum non vociferantur, ac ceu C edito clamore sapientissimum illum ab universorum Deo constitutum ordinem deprædicant, hominibusque Dei notitiam annuntiant. Sic vel ipsis gestis operibus dierum noctiumque voces iis qui auditu valent inclamant, ut per omnium aures doctrina eorum pervadat.

Universus itaque orbis, qui ab hominibus incolitur, concinnis hujusmodi ac mutuis choreis repletum est; quare dicitur: Vers. 4, 5. *Non sunt loquela, neque sermones, quorum non audiantur voces eorum.* In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum, videlicet dierum ac noctium, nec non cœlorum, qui enarrant gloriam Dei, et firmamenti, quod opera manuum ejus annuntiat. Hic porro mihi hæc contemplanti mirari subit, quo pacto sanctus Apostolus illud: *In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum, ad discipulos, evangelistas et apostolos Salvatoris nostri in sua ad Romanos Epistola referat*⁸⁸. Dum autem apostolicum dictum animo perpenderem, deprehendi ipsum apposite admodum et opportune hujusmodi accommodationem advexisse: non enim ut aliis in locis modo sic effatur, *Isaias autem clamat de Israele*⁸⁹; modo sic, ut predixit *Isaias*⁹⁰; rursus vero, *Quemadmodum scriptum est*⁹¹; iterumque, *Di-*

⁸³ Psal. cxlviii, 1. ⁸⁴ ibid. 4. ⁸⁵ Psal. cxiii, 16. ⁸⁶ Matth. vi, 9. ⁸⁷ Luc. xxi, 26. ⁸⁸ Rom. x, 43. ⁸⁹ Rom. ix, 27. ⁹⁰ ibid. 29. ⁹¹ Cor. i, 31.

cit enim Scriptura ¹¹; non sic, inquam, illud, *In omnem terram exivit sonus eorum, cum simili ad-ditamento protulit. Nam si quidpiam bujusmodi præmisisset, esset fortasse qui putaret ipsum huic psalmi dicto vim intulisse. At hic simplici modo psalmi sententia usus videtur; ita ut jure dici pos sit ipsum opportuna utilique ratione, atque apposite hoc testimonium adhibuisse.*

VERS. 6, 7. *In sole posuit tabernaculum suum, et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo. Exsultabit ut gigas ad currēdam viam suam, a summo cœlo egressio ejus, et occursus ejus usque ad summum cali, nec est qui se abscondat a calore ejus. Præter supra dicta, sol quoque Deo referendæ gloriæ magister inducitur; utpote qui Domini ac magni regis inviolatam observet legem. Nunquam enim alium præter statutum sibi cursum inire audet, nunquam definitos in cœlesti constitutione terminos transgreditur. Sed mane quasi ex remoto inaccesso que thalamo, speciosus tanquam sponsus, ac lucis flore decoratus egreditur: ac postquam horizontem orientalem transcendit, totum mundum permeat, nunquam defessus, proprium statumque sibi curriculum conficit. Circuit porro quasi gigas robore prævalidus atque invictus, orsus a summo centro horizontis orientalis, ceu a repagulo, atque uno diei noctisque spatio totum percurrit orbem, ut nemo caloris ejus expers fuerit. Illud autem per agit, ut nulli opificis sui, qui ipsum in firmamento constituit, obsequatur. Ideo dictum est: *In sole posuit tabernaculum suum. Quod tametsi dilucide prolatum, apertius tamen a reliquis interpretibus explicatum est: nam Aquila sic habet, Soli posuit tabernaculum in ipsis; Symmachus vero, Soli ordinavit tabernaculum in ipsis; Theodotio, Soli posuit tabernaculum in ipsis; pari quoque modo quinta editio exposuit. Nam in supra memoratis cœlis, et in firmamento, tabernaculum et domicilium Deus soli reposuit, secundum illud a Moyse dictum: Fecitque Deus duo luminaria magna: luminare maius, ut præcesset diei; et luminare minus, ut præcesset nocti, et stellas. Et posuit eas in firmamento cœli, ut lucerent super terram*¹². His autem declarat sol, et tantum non clamat, se nequaque sui dominum ac liberum esse; sed et sui et omnium Domini notitiam præbere.*

κνὺς δὲ ἥλιος καὶ μογονούχη βῶν· μὴ αὐτὸς εἶναι δὲ τὸν καὶ ἑαυτὸν καὶ πάντων Δεσπότην.

VERS. 8-12. *Lex Domini immaculata, convertens animas; testimonium Domini fidele, sapientiam præstans parvulis. Justificationes Domini rectæ, lætificantes corda; præceptum Domini lucidum, illuminans oculos. Timor Domini castus, permanens in sæculum sæculi: judicia Domini vera,*

¹¹ Rom. x, 11. ¹² Gen. i, 16, 17.

(1) In Hebraico legitur, מִנְדָּבָר שֶׁמֶן, *soli posuit tabernaculum in ipsis.*

Α Δέρει γάρ η Γραψή· οὐχ οὐτας καὶ ἐπὶ τοῦ· Εἰς κάστας τὴν τῆγρα δέξιλθερ δι γεόγγρος αὐτῶν, εἰρηκε μετὰ προσθήκης ὅμοιας τοῖς προεκτεθεῖσιν. Εἰ γάρ τι τοιοῦτον προφήσας εἴπε, τάχι ἀντὶ τις ἐλάβετο ὡς βενίασμένως ἔκδεξαμένου τὴν ἐν τῷ ψαλμῷ ῥῆσιν· νυνὶ δὲ ἀπλῆ φράσει φαίνεται συγχρησάμενος τῇ ἀπὸ τοῦ ψαλμοῦ παραβέσται· διὸ εἴποι τις αὐτὸν καταχρῆσθαι εὐχαίρως καὶ ὠφελίμως καὶ εὐρύθμως τῇ μαρτυρίᾳ.

Ἐτῷ τῷ ἡλίῳ ἔθετο τὸ σκήνωμα αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς ὡς τυμψίος ἐκπορευόμενος ἐκ παστοῦ αὐτοῦ. Ἄγαλλιστεται ὡς τιγρας δραμεῖρ ὅδον αὐτοῦ· ἀλλ' ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ η ἔξοδος αὐτοῦ, καὶ τὸ πατάτημα αὐτοῦ ἔως ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ· καὶ οὐκ ἔστιν δὲ ἀποκρυψήσται τὴν θέρμην αὐτοῦ. Πρὸς τοὺς εἰρημένους τῆς τοῦ Θεοῦ δοξολογίας διδάσκαλος καθέστηκεν ὁ ἥλιος, οἷα δεσπότου καὶ μεγάλου βασιλέως νόμον ἀπαράβατον τηρῶν. Οὐ γάρ ποτε ἀλλην τρέπεινται παρὰ τὴν ὀρισθεῖσαν αὐτῷ πορείαν τολμᾶντις οὐδὲ ὑπερβαίνειν τοὺς ὅρους τῆς κατ' οὐρανὸν διατάξεως· ἀλλ' ἐκπορεύεται μὲν δρυθρος, ὥσπερ ἐξ ἀδύνων καὶ ἀδάτου νυμφῶνος προϊόν, ὥραισμένος δὲ οἷα νυμφίος καὶ τῷ τοῦ φωτὸς ἡγλαῖσμένος ἀνθεῖ· ἐπειδὴν τὸν δρύζοντα τὸν ἀνατολικὸν ὑπερβῆ, τὸν σύμπαντα διπεπύει κόσμον, ἀκοπιάστως τὸν οἰκεῖον ἔξανύν δρόμον. Κυκλοὶ δὲ κυκλῶν οἵα τις γίγας ἰσχυρὸς τὴν ἀλκὴν καὶ ἀμαχος, ὥσπερ ἐκ νύσσης ἀρξάμενος ἀπ' ἄκρου κέντρου τοῦ κατὰ ἀνατολὰς ὥρίζοντος, διατρίχων νυχθμέριψ ἐν τὸν σύμπαντα κόσμον, ὡς μηδένα ἀνεπαίσθιτον εἶναι θέρμης. Ταῦτα δὲ ἐνεργεῖ δουλεύων τῷ τοῦ πεποιηκότος αὐτὸν νεύματι, καὶ τεθεικότος ἐν τῷ στερεώματι. Διὸ εἰρηται· Ἐτῷ τῷ ἡλίῳ ἔθετο τὸ σκήνωμα αὐτοῦ. Ὁπερ σαφῶς εἰρημένον, λευκότερον ἡρμήνευσαν οἱ λοιποι· δὲ μὲν Ἀκύλας εἰπών· Τῷ ἡλίῳ ἔθετο σκήνωμα ἐν αὐτοῖς (1)· δὲ Σύμμαχος· Τῷ ἡλίῳ ἔταξε σκηνὴν ἐν αὐτοῖς· δὲ Θεοδοτίων, Τῷ ἡλίῳ ἔθετο σκήνωμα ἐν αὐτοῖς· δημοίνος δὲ καὶ ἡ πέμπτη ἔκδοσις ἔξεδωκεν. Ἐν γάρ τοις προλεχθεῖσιν οὐρανοῖς καὶ ἐν τῷ ἀποδοθέντι στερεώματι τὸ τοῦ ἥλιου σκήνωμα καὶ τὸ οἰκητήριον τέθειται δὲ Θεός, κατὰ τὸν λελεγμένον παρὰ Μωϋσεῖ· Καὶ ἐποίησερ δὲ Θεός τοὺς δύο φωστῆρας τοὺς μεγάλους· τὸν φωστῆρα τὸν μέτραν εἰς ἀρχὰς τῆς ἡμέρας, καὶ τὸν φωστῆρα τὸν ἀλάστων εἰς ἀρχὰς τῆς νυκτὸς, καὶ τοὺς δαστρας. Καὶ ἔθετο αὐτοὺς ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ, ὥστε φαίνεται ἐπὶ τῆς τῆς τῆς. Διὰ τούτων δειπνοῦ κύροις, μηδὲ ἐλεύθερος τυγχάνειν, γνωρίζειν

· Ο ρόμος Κυρίου ἀμώμος ἐπιστρέψωρ ψυχές· η μαρτυρία Κυρίου πιστὴ σοφίζοντο τήπια. Τὰ δικαιώματα Κυρίου ενθέα εὐφρατορια καρδιαν· η ἐρτολή Κυρίου τηλανγής φωτίζοντα δρυσαλμούς. Ο φόδος Κυρίου ἀγρός διαμέρωρ εἰς αἴωνα αἰώνος· τὰ χρίματα Κυρίου ἀληθινὰ δεδικαωμένα

ἐκ τὸν αὐτοῦ· ἐπιθυμητὰ ὑπὲρ χρυσῶν καὶ λίθων τίμων πολὺν, καὶ τιναχύτερα ὑπὲρ μέλι καὶ κηρύκτων. Καὶ γάρ οἱ δοῦλοις σου φυλάσσει αὐτὰ, ἐπειδὴ φυλάσσεις αὗταις φυχῆς. Μαρτυρίας γάρ πρῶτον περιέχεις καὶ δικαιώματα καὶ ἐντολάς. "Ἐπειτα τούτοις ἀπασιν ἐπήργησεν, ὥσπερ θαυτηρίαν ἐπιστρεπτικήν, τὸν φόρον, καὶ ἐπὶ πᾶσιν ὥσπερ κορωνίδα τὰ κρήματα ἐπέθηκε τοῦ Θεοῦ. Ἐκάστω δὲ τῶν εἰρημένων ιδίωμα συνῆσε· τῷ μὲν κατὰ πάντα γενικῷ ὠνομασμένῳ νόμῳ τὴν τῆς φυχῆς ἐπιστροφήν· ὅπως δὲ ἐπιστρέψει φυχὴ, διὰ τῶν ἔξιν παρίστησι, μαρτυρίαν πιστήν εἰπών δι' οὓς σοφίζεται οἱ ἐν Χριστῷ νήπιοις· ἐπειτα δικαιώματα Κυρίου, καὶ τούτων ιδίωμα προσθεῖς τὸ εἶναι αὐτὰ εὐθέα, καρπὸν τε τοῖς μεταλλαγμάνουσι παρέχοντα τὴν εὐφροσύνην. Καὶ ἐπὶ τούτοις ἐντολὴν Κυρίου, οὓς καὶ αὐτῆς τὸ ιδίωμα παρέστησεν, τηλαυγῆ φήσας αὐτὴν καὶ τῶν διθαλμῶν τῆς φυχῆς φωτιστικήν. Τῷ δὲ φόρῳ τοῦ Κυρίου συνῆσεν τὴν ἀγνείαν, καὶ τῇ ἀγνείᾳ τὴν διαρκῆ καὶ αἰώνιον ζωήν. Καὶ ἐπὶ πᾶσι καὶ μετὰ πάντα προσέθηκεν τὴν τοῦ Θεοῦ κρίσιν, συνῆψε τε αὐτῇ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν δικαιοσύνην.

Παραπτώματα τις συνήσει; ἐκ τῶν κρυψῶν μου καθάριστο με, καὶ ἀπὸ ἀλλοτρίων φείσαι τῷ δούλῳ σου. Ἀντὶ δὲ τοῦ, Ἀπὸ ἀλλοτρίων φείσαι τῷ δούλῳ σου, οἱ Ἀκύλας ἔξιδωκε· Καὶ γε ἀπὸ ὑπερηφάρων συντίησον τὸν δούλον σου. Σφρόδρα ἀναγκαῖς καὶ ταύτην ἐκπέμπων τὴν εὐχήν, ὡς ἂν βυθείῃ ἀπὸ ὑπερηφανίας. Ἐπειδὴ γάρ τοις κατορθοῦσι παρέπειται τις λογισμὸς πολλάκις ὑπερηφανος, ἐπικιρομένης καὶ χαυνουμένης τῆς φυχῆς ἐφ'. οἷς ἐκτυῆσεν ἀγαθοῖς· εἴτα τῷ τῆς ὑπερηφανίας περιπεσούσα κακῷ, ἄλλῳ τρόπῳ τραχylίζεται καὶ καταπίπτει· ὡς δὲ τοῦτο φάσκειν τὸν Ἀπόστολον· Ἰτα μή τυψωθεὶς εἰς κρῆμα ἐμπέσῃ τοῦ διαβόλου· ἀναγκαῖς προειπών· Καὶ γάρ οἱ δοῦλοις σου φυλάσσεις αὐτά, καὶ φύλακα τῶν τοῦ Θεοῦ ἐντολῶν ἐκπονεῖν εἰπών, ἵκετεύει φύσθηκαι ἀπὸ ὑπερηφανίας, καὶ ἐπιλέγει· Ἐάν μή μου κατακυριεύσωσι, τότε δμαμοὶς ἕσομαι, καὶ τότε καθαρισθήσομαι ἀπὸ δμαρτίων μεγάλης. Τέως μὲν γάρ ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰ καὶ φύλακα ἐμαυτὸν εἰρηκα τῶν τοῦ Θεοῦ παραγγελμάτων, ἀλλ' ἐπειδὲπων συνοῖδα ἐμαυτῷ κακαθαρισμένη ἐπὶ τῶν κρυψῶν μου, Εἴτε δ' ἀγνοιῶ καὶ πεφρίζομαι ἡς ἀν βυθείην ἀπὸ ὑπερηφανίας, εἰκότως φημί, ἀτε μαρτίων τὸ τέλειον καθορθίωσας. Τότε ἀκριδῶς γκάντομαι· ἐμαυτὸν δὲ μαμον, καὶ τότε ἀπὸ μεγάλης κακαθαρισθήσομαι ἀμαρτίας, ἐπειδὲπων μήτε τὰ κρύψιά μου κατακυριεύσωσι, μήτε λογισμὸς ὑπερηφανος καταδουλύσει με, η πονηροὶ δικίμονες. Μεγάλην δὲ δμαρτίων τὴν ἀποτελεσματικήν (1) φησιν. Εἰ γάρ μή ἀπὸ τῶν κρυψῶν μόνον καθαρισθείην, ἐπιμένοντα

A justificata in semetipsa, desiderabilia super auctum et lapidem pretiosum multum, et dulciora super mel et farum. Etenim servus tuus custodit ea, in custodiendis illis retributio multa. Hec autem omnia complectitur lex Dei pro conversione animæ data. Nam primo testimonia, justifications et præcepta continet. His deinde omnibus timorem appendit, quasi baculum ad convertendum opportunum: omnibusque judicia Dei ceu coronidem adjunxit. Singularis autem supradictorum suam addidit proprietatem, id est, legi que hic generaliter effertur, conversionem animæ. Quo pacto autem convertatur anima, in sequentibus aperit, quando testimonium fidele memorat, quo quivis infans in Christo, sapiens efficitur. Deinde vero justifications Domini, quibus item suam proprietatem adjicit, nimirum quod rectæ sint, ac sui participibus lætitiae fructum pariant. Ad hæc, præceptum Domini, cuius quoque proprietatem declaravit, dum lucidum dicit esse, animæque oculos illuminare. Timori Domini subjunxit castitatem, et castitati perpetuam æternamque vitam. Demum supra omnia et post omnia judicium Dei addidit, cui veritatem et justificationi annexit.

B VERS. 13, 14. *Delicta quis intelliget? ab occultis meis munda me, et ab alienis parce servo tuo.* Illius loco, ab alienis parce servo tuo, Aquila edidit, et a superbis custodi servum tuum. Admodum necesse fuit ut hanc emitteret orationem, quo a superbìa liberaretur. Quandoquidem eos, qui sese probe ac strenue gerunt, quædam plerumque superba cogitatio sequitur; dum anima bonorum operum sibi conscientia extollitur ac magnifice de se sentit; deinde vero in superbìæ malum delapsa, alia quoque ratione prostermitur ac decidit; ideoque ait Apostolus ¹: *Ne in superbiam elatus, in judicium incidat diaboli: necessario sane postquam dixerat, etenim servus tuus custodit ea, ac sese Dei præceptorum cultorem professus erat, eripi se rogat a superbìa, atque subinfert: Si mei non fuerint dominati, tunc immaculatus ero, et tunc emundabor a delicto maximo.* Eisi hactenus me atque in præsenti præceptorum Dei cultorem dixi; at cum me ab occultis meis purgatum nondum sciam, adhuc in certamine positus, ac sollicitus ut a superbìa eripiar, jure ac merito sic loquor, utpote qui nondum ad metam et ad perfectionem pertigerim. Tunc me plane inimiculatum noscam, tunc emundabor a delicto maximo, cum occulta mei non dominabuntur, cum superba cogitatio ac maligni dæmones me subditum non detinebunt. Maximum porro delictum vocat, apotelesmaticen, sive astrologiam judiciariam. Nam si ab occultis meis emundatus non fuerim, isthac delicta in me permanentia in pravum quoddam fa-

¹ 1 Tim. III, 6.

(1) Quæ hic de apotelesmatica dicuntur, cum sequentibus non congruunt. Quare subodoramus aliquas inservias excidisse.

cinos me conjicent, eroque magno peccato obnoxius.

VERS. 15. *Et erunt in beneplacitum eloquia oris mei.* Cum hæc mihi abs te collata fuerint, tunc eloquia oris mei, quæ precando, te hymnis celebrando, gratias tibi agendo obtuli, placita tibi erunt. Ea vero placita eloquia sunt, quæ approbatione et laude digna. *Et meditatio cordis mei in conspectu tuo est semper.* Meditatio mentis meæ, quæ in cogitationibus et animi sensibus perficitur, cum sit omni culpa immunis, in conspectu tuo est semper. Meditatio sane non aliunde quam abs te inculpata esse valet, qui me ab occultis meis emundasti.

Domine, adjutor meus et redemptor meus. Te opitulante, Domine, a nemine adversum me spiritualliter bellante prosternar. Quod si casu eveniar ut inconsideratione mea ab adversariis intercipiat, tu me e manibus eorum redimas, qui una adjutor ac redemptor esse deprehenderis.

1. IN FINEM, PSALMUS DAVID XIX.

VERS. 2-4. *Exaudiat te Dominus in die tribulationis, protegat te nomen Dei Jacob. Mittat tibi auxilium de sancto, et de Sion tueatur te. Memor sit omnis sacrificii tui, et holocaustum tuum pingue fiat.* Diapsalma. Psalmus quidem, ut inscriptione fertur, Davidi attribuitur: animo autem reputes, num si historia spectetur, alia sit cuiuspiam oratio, quæ Davidis supplicationum adjutrix sit. Qui David roget obsecratque, ut Deus sibi servator assistat, ac contra inimicos secum deceret. Verisimile quippe est, ei his incumbenti chorūm sanctorum angelorum, religiosorum hominum, sacrorumque Dei ministeriorum adesse, una cum illo precari, et hæc omnia simul proferre: *Exaudiat te Dominus in die tribulationis, et cetera; atque illud item: Et adsit tibi nomen Dei Jacob.* Est enim talis invocatio et compellatio ad propulsandos omnes inimicos satis. Hæc non soli Davidi competit; sed etiam cuiilibet alteri, qui in simili casu per orationem spiritualia et pura Deo sacrificia emitunt; cui, ut par est, sacræ illæ virtutes, et sanctorum angelorum chori una adsunt, orationum ac deprecationum socii et adjutores.

VERS. 5-7. *Tribuat tibi Dominus secundum cor tuum, et omne consilium tuum confirmet. Lætabimur in salutari tuo, et in nomine Domini Dei nostri magnificabimur. Impleat Dominus omnes petitiones tuas: nunc cognovi quoniam salvum fecit Dominus Christum suum.* A diapsalmate orsi qui precanter, prophetiam emitunt; quod ei qui rationabilia illa sacrificia obtulit, ea omnia largitus sit Deus quæ mente et animo postulavit; et consilium ejus perfecturus, si quidem non fuerit ipsis Dei consiliis alienum. Iis, inquit, tecum bonis fruemur, lætabimurque in salutari tuo: gnari quippe sumus, Spiritu sancto revelante, prolem illam ex te proditaram, universorum hominum salutare futuram. Qua in re nos quoque in nomine Domini Dei nostri magnificabimur. Impletantur etiam petitiones tuæ: ipsæ quippe Deo dignæ sunt.

A ταῦτα τὰ παραπτώματα εἰς πρᾶξιν φαύλην μεταφέρει, καὶ γίνομαι ὑπεύθυνος ἀμαρτίᾳ μεγάλῃ.

Kαὶ ἔσορται εἰς εὑδοκίαν τὰ λόγια τοῦ στόματός μου. "Οταν ταῦτα μοι ὑπαρχθῇ παρὰ σοῦ, τὰ λόγια τοῦ στόματός μου ἢ προτίνεγκα εὐχόμενός σοι, ὑμῶν σε, εὐχαριστῶν σοι, εἰς εὑδοκίαν ἔσται. Εἰς εὑδοκίαν δὲ ἔστιν τὰ λόγια τὰ ἀποδοχῆς ἄξια. Καὶ η μελέτη τῆς καρδίας μου ἐτρώπιόν σου ἐστὶ διὰ παντός. Ἡ μελέτη τοῦ διανοητικοῦ μου, γνονομένη ἐν λογισμῷ καὶ νοήσειν, ἐκτὸς οὐσα παντὸς μώμου, ἐνώπιόν σου τυγχάνει διὰ παντός. Τὸ μέντοι τῆς μελέτης ἀμεμπτον οὐκ ἀλλοθεν ἡ ἐκ σοῦ ὑπῆρχται, καθαρίσαντός με ἀπὸ τῶν κρυψίων μου.

Kύριε, βοηθέ μου καὶ λυτρωτά μου. Σοῦ βοηθοῦντος, ὃ δέσποτα, οὐδενὶ ὑποπίπτω τῶν πνευματικῶν προσπολεμούντων. Εἰ δὲ καὶ παρ' ἐμήν ἀπροσεξίαν ἀλῶναι τοῖς ἐναντίοις συμβῇ, σύ με ἐκ τῶν κρατησάντων λυτροῦσαι, ἀμά βοηθός καὶ λυτρωτής εὐρισκόμενος.

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ, ΨΑΛΜΟΣ ΤΩ ΔΑΥΓΙΔ ΙΘ.

Ἐπακούσαι σου Κύριος ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως, ὑπερασπίσαι σου τὸ δρόμα τοῦ Θεοῦ Ἰακὼβ. Ἐξάποστελλαι σοι βοήθειαν ἐξ ἀρίου, καὶ ἐκ Σωτῆρος τοῦ διοκαντωμάτου πιαράτω. Διάγαλμα. Έστι μὲν τῷ Δαυὶδ ἀνακείμενος ὁ φαλάρης, κατὰ τὴν προγραφήν. Ἐπίστησον δὲ μήποτε ὡς πρὸς τὴν ιστορίαν εὐχὴ τις ἡ αὐτή συνεργὸς ταῖς τοῦ Δαυὶδ ἱκετηρίαις, δεομένου τε καὶ ἀντιδούντος διὰ προσευχῆς τυχεῖν Θεοῦ Σωτῆρος πρὸς ἔθρούς καὶ πολεμίους παρατατομένου. Εἰκὸς γάρ ἡ αὐτῷ ταῦτα πράττοντι χορὸν ἀγίων ἀγγέλων ἡ καὶ θεοφιλῶν ἀνδρῶν, αὐτῶν δὴ τῶν ιερῶν καὶ λειτουργῶν τοῦ Θεοῦ τὰ προκείμενα πάντα συνεύχεσθαι αὐτῷ καὶ λέγειν. Ἐπακούσαι σου Κύριος ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως, καὶ τὰ ἄξια· τὸ τε δὲ, **Kαὶ παραστατήσαι τοι τὸ δρόμα τοῦ Θεοῦ Ἰακὼβ.** Ἀπαρκεῖ γάρ αὐτή ἡ ἐπίκλησις καὶ ἡ προσηγορία πρὸς ἅμυναν παντὸς ἐναντίου. Ταῦτα δὲ οὐ μόνον τῷ Δαυὶδ, ἀλλὰ καὶ παντὶ τῷ καθ' ὅμοιωσιν ἔκεινον τὰς δὲ εὐχῶν ἀναπέμποντι τῷ Θεῷ νοεράς καὶ καθαρὰς θυσίας, δυνάμεις ἀγίας, καὶ ἀγγέλων ιερῶν χορούς, εἰκὸς ἂν εἴη συνεύχεσθαι καὶ ἐπεύχεσθαι.

Δέρη σοι Κύριος κατὰ τὴν καρδίαν σου, καὶ πᾶσαν τὴν βουλὴν σου πληρώσαι. Ἄγαλλιασθεα ἐτῷ σωτηρίῳ σου, καὶ δὲ τῷ ὄντοματι Θεοῦ ἡμῶν μεγαλυνθόσθεα. Πληρώσαι Κύριος πάντα τὰ αἰτήματά σου· τὸν δὲ τὸν θεωρίαν Κύριος τὸν Χριστὸν αὐτοῦ. Ἀπὸ τοῦ διαιράματος οἱ εὐχάριμοι προφητεύσοντεν, αὐτῷ τὸν Θεὸν δώσοντεν, φτάξας λογικάς θυσίας προσήγεκεν, δσα κατὰ διάνοιαν ἥτησε, καὶ πλήρωσιν τῇ βουλῇ, ἡ δὲ μή ἀλλότρια Θεοῦ τὰ βεβουλευμένα. Συναπολαύσομεν δέ σοι, φασι, τῶν ἀγαθῶν, ἀγαλλιώμενοι τῷ σωτηρίῳ τῷ σῷ· ἔγνωμεν γάρ ἐξ ἀγίου Πνεύματος τὸ ἐκ σοῦ γενησθεμένον γέννημα πάντων ἀνθρώπων σωτηρίου· ἐφ' ὧ καὶ τὴν μεγαλυνθόσθεα ἐν τῷ ὄντοματι τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Ἐστω δέ σου καὶ τὰ αἰτήματα· καὶ γάρ ἄξια ταῦτα Θεοῦ.

Ἐκακούσεται αὐτοῦ ἐξ οὐρανοῦ ἀγίου αὐτοῦ, ἐν δυραστελαις σωτηρίᾳ τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ. Δεξιὰ δὲ χεὶρ, καὶ πάσαις αἱ σωτήριοι καὶ δεξιαὶ πράξεις ἐν δυναστείαις. Δυνάμεις γὰρ καὶ σημεῖοις καὶ τέρασι τὰς εἰς ἀνθρώπους ποιήσεται εὐεργεσίας.

Οὗτοι ἐν ἄρμασιν καὶ οὗτοι ἐν ἱπποῖς, ἡμεῖς δὲ ἐν ὄρόματι Κύριον Θεοῦ ἡμῶν ἐπικαλεσόμεθα. Αὐτοὶ συνεποδισθησαν καὶ ἐπεσαν· ἡμεῖς δὲ ἀρέστημεν καὶ ἀνορθωθημένεις. Σῶσον, Κύριε, τὸν βασιλέα, καὶ ἐπάκουσον τὴν ἡμῶν ἐν ἡ ἀρημέρᾳ ἐπικαλεσόμεθά σε. Ἀλλὰ γὰρ ἡ πεῖρα τῶν πραγμάτων γένονται ἀν Ελεγχος τοῦ κρείττονος. Οἱ μὲν γὰρ οἳ ἔχθροι ἐφ' ἵπποις καὶ ἄρμασι πεποιθότες, συμποδισθέντες πεσοῦνται· ὅμοιας τῷ Φαραὼ ἐπὶ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης καταποντωθεντί· ἡμεῖς δὲ οἱ τῷ δύναματι Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ὥπλισμένοι, καὶ σοὶ τῷ τὰς θυσίας ἀναπέμποντι ταῖς εὐχαῖς συναγωνίζομενοι, ἀναστησόμεθα, καὶ ἀνορθωθημέθα, σοῦ τὰς κατὰ τῶν ἔχθρῶν νίκας ἀραμένου. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἔσται, φασι, καὶ νῦν κατέτὸν καιρὸν τῆς τοῦ ἀποδοθέντος σωτηρίου ἐπιφανείας. Τότε γὰρ μάλιστα πάσαις αἱ ἀντικείμεναι δυνάμεις, καὶ οἱ ἀφανεῖς καὶ ἀδρατοὶ τοῦ Θεοῦ πολέμιοι, δι' αὐτοῦ τοῦ σωτηρίου τροπούμενοι, πεσοῦνται. Πάντες δὲ οἱ τὸ σωτήριον παραδεξάμενοι, τοῦ πάλαι αὔτῶν πτώματος διαναστήσονται. Διὸ περὶ αὐτοῦ Σύμεὼν ἐλεγεν· ὸδεὺς οὗτος κεῖται εἰς πτῶσιν καὶ ἀνάστασιν πολλῶν· πτῶσιν μὲν δηλαδὴ τῶν ἔχθρῶν αὐτοῦ καὶ τῶν πολεμίων· ἀνάστασιν δὲ τῶν πάλαι πεπτωκότων, δι' αὐτοῦ δὲ ἐγγερμέγκων. Καὶ ταῦτα μὲν τότε γενήσεται· νῦν δὲ, Κύριε, στὸν ἡμέν τὸν βασιλέα Δαυΐδ, καὶ ἐν πάντῃ τῷ δυντὶ καὶ ρῷ, καὶ ἐν ἡ ἡ μέρᾳ ἐπικαλεσόμεθά σε. Ἀρμόζει δὲ ταῦτα, ὡς ἀλλος φησι, καὶ ἐπὶ Ἐξεχίᾳ. Νοήσεις δὲ ταῦτα καὶ κατὰ τὸν τῆς ἀναγενῆς νόμον.

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ, ΨΑΛΜΟΣ ΤΩ ΔΑΥΙΔ Κ'.

Εἰς αἴτιον γὰρ ἀναπέμπεται τὰ λεγόμενα τέλος, καὶ τῶν ἔχθρῶν τοῦ Θεοῦ σημαίνει τὸν ὅλεθρον. Διὸ κατὰ μὲν Σύμμαχον, Ἐπικίνιός ἐστιν φύσις· κατὰ δὲ τὸν Ἀκόλαν, Τῷ τικοποιῷ μελῳδημα.

Κύριε, ἐν τῇ δυνάμει σου εὐφρατήσεται σὸν βασιλεὺς. Οἵμαι καὶ ταῦτα λέγεσθαι τὰ προκείμενα ἐκ τῶν καὶ τὰ πρὸ τούτου τῷ Δαυΐδ ἐπενξαμένων. Μαθὼν γοῦν νῦν δι' Δαυΐδ ἀπὸ τῶν πρὸς αὐτοῦ προελευσομένου σωτηρίου, καὶ τῆς ἐν τῷ σωτήριῳ δυνάμεως, ἐπὶ τούτοις εὐφρανθήσεται καὶ ἀγαλλιάσεται σφόδρα. Καὶ τούτοις γε θαρσῶν, τῶν τε ἔχθρῶν διὰ τούτων περιτενόμενος, σοὶ τῷ νικοποιῷ Θεῷ τὰ βραβεῖα τῆς νίκης ἀνατίθησι. Χαίρε τε καὶ ὑπερβαλλόντως ἀγάλλεται, τῆς τῶν ἔχθρῶν ἐπιβουλῆς ὑπὸ σοῦ διασωζόμενος· καὶ οὐχ οὐτῶς ἐπὶ τῇ ἑαυτοῦ σωτηρίᾳ ἀγαλλιᾷ, δοσον δτι παρὰ σοῦ τὸ σωτήριον αὐτοῦ προσγίνεται. Καὶ γὰρ ἐπιθυμήσας τὸ παρὰ σοῦ σωτήριον, καὶ περὶ τούτου τοῖς χειλεσίν ἑαυτοῦ ἐν ταῖς πρὸς τὸν Θεὸν εὐχαῖς ἐκετηρίαν ἀναπέμψας, οὐκ ἐκπεσεῖται τῆς ἐλπίδος,

A Exaudi et illum de cœlo sancto suo, in potestatibus salus dexteræ ejus. Dextera manus, omnesque dexteræ et salutares actiones in potestatibus sunt. Virtutibus namque, signis et prodigiis, beneficia sua hominibus dispensabit.

VERS. 8-10. *Hi in curribus et hi in equis, nos autem in nomine Domini Dei nostri invocabimus. Ipsi impediti sunt et ceciderunt, nos autem surrexi mus et erecti sumus. Domine, salvum fac regem, et exaudi nos in die qua invocaverimus te. Ipsa rerum experientia, argumentum sane fuerit quid in rebus præstantius sit. At enim inimici tui, equis et curribus confidentes, præpediti corruerint perinde atque Pharao, qui in mari Rubro demersus est. Nos autem nomine Domini Dei nostri instructi et armati,*

B ac tecum qui sacrificia iminolas precibus nostris concertantes, resurgemus atque erigemur, cum tu de inimicis victoriam retuleris. Sed hæc, inquiunt, evenient tempore Salutaris illius adventus. Tunc enim maxime omnes adversariæ potestates ae latentes illi et occulti Dei inimici, ab ipso Salutari in fugam versi, prosternentur. Omnes porro qui Salutare hujusmodi receperint, a pristino lapsu re-surgent. Idcirco ita Simeon de ipso loquitur : Ecce positus est hic in ruinam et resurrectionem multorum⁸⁸: ruinam videlicet inimicorum et hostium ejus; resurrectionem vero eorum qui olim lapsi ab ipso suscitati sunt. Hæc quidem tunc eventura sunt; jam vero, tu Domine, salvum fac nobis regem Davidem, et in omni prorsus tempore, et in die qua invocaverimus te : quæ item, ut aliud inquit, etiam Ezechiae regi congruunt. Hæc porro anagogico, sive reductio, more accipias.

1. IN FINEM, PSALMUS DAVID XX.

Quæ hic dicuntur, ad saustum referenda finem : nam inimicorum Dei exitium significant. Quare secundum Symmachum, *Triumphale canticum*; secundum Aquilam vero, *Victoriæ auctori modulatio*, inscribitur.

VERS. 2. *Domine, in virtute tua lætabitur rex. Arbitror ab iisdem, qui superius Davidi bene precati fuerant, hæc etiam prolata fuisse. Cum ab oraculis sibi editis edidicisset David ea quæ salutare illud ex semine suo proditum, necnon salutaris ejusdem virtutem spectabant, de iis, ait, lætabitur et exultabit vehementer. Ilisque confisus, inimicisque eorum ope devictis, tibi Deo victoriæ auctori, ejusdem victoriæ brabia attribuit. Gaudetique admodum et exsultat, inimicorum abs te ereptus insidiis, neque tantum de salute sua lætatur, quantum de missis abs te salutari suo. Cum enim idem salutare tuum summis votis expetierit, atque labiis ipse suis, emissa frequenter oratione, pro salutaris ejusdem adventu tibi supplicaverit, nequaquam spe labeatur, neque irrita postulatio ejus*

⁸⁸ Luc. II, 34.

erit; imo etiam optata consecutus, orationem ite-
rum emittet.

Et super salutare tuum exsultabit vehementer.
Illi quippe Deus summo gaudio replebit, quando facie ad faciem gloriam ejus contemplari concesscrit. Quamobrem ait Symmachus: *Lætitabis eum in gaudio a vultu tuo.* Nam in tempore justificationis, quando David inter eos qui salutem nacti sunt medius consistens, magni Regis vultum intuebitur, et corona de lapide pretioso caput ejus ornabitur; gloria magnificentiaque decoratus, di-
vino gaudio et cœlesti lætitia replebitur.

Vers. 3-7. *Desiderium cordis ejus tribuisti ei, et voluntate labiorum ejus non fraudasti eum.* *Diapsalma.* Quoniam prævenisti eum in benedictionibus dulcedinis, posuisti in capite ejus coronam de lapide pretioso. Vitam petuit a te, et tribuisti ei longitudinem dierum in sacerulum saceruli. Magna est gloria ejus in salutari tuo, gloriam et magnum decorum impones super eum. Quoniam dabis eum in benedictionem, etc. Præmissas Davidi pollicitationes vacinatus, consequenter causam afferat cur hæc consecuturus sit. Ecquenam illa causa, nisi spes in Dominum, qua misericordiam nactus, spe illa sua a Deo altissimo data non decidet, neque in firmo illo ac solido statu fluctuabit? Nam spes non confundit ⁹⁶.

Vers. 9, 10. *Inveniatur manus tua omnibus ini-
micis tuis, dextera tua inveniat omnes qui te o-
derunt. Pones eos ut clibanum ignis, in tempore vultus
tui: Dominus in ira sua conturbabit eos, et devora-
bit eos ignis.* Sic Deum alloquuntur qui preces es-
fundunt, ac si dicherent: Etiam si ii qui sese tibi
Deo inimicos constituerunt, animas tibi addictas,
necnon sanctos omnes in familia tua ascriptos
oppugnandi finem non faciunt; at inevitabilem
manum et invictam virtutem tuam non effugient.
Hactenus enim dum permittuntur inimici illi tui
athletas tuos exercitare, altos assumunt spiritus.
Cæterum cum ii ad breve tempus superbierint,
non diu postea manus tua deprehendet eos, ac su-
gientes dextera tua intercipiet. Quid porro aget
cum apprehenderit? *Pones eos ut clibanum ignis in
tempore vultus tui.* Etenim quo tempore resplende-
bit vultus ille tuus, quo scilicet regnum tuum mani-
festabis, eosdem qui sibi ipsis nequitæ ignem
adixerunt, meritum sibi supplicium succendere
facies, ita ut libanus ignis sibimetipsis efficiantur.
Qualia item patiuntur qui in ægritudine, corporea
sebri laborant: nemine quippe extrinsecus ignem
admoveente, in se ipsis ignem fovent. Eodem pror-
sus modo inimicos tuos, inquit, atque eos qui te
oderunt, pones ut clibanum ignis. Quamobrem iis
dicetur: *Procedite ad lumen ignis vestri, et ad
flamnam quam succendistis* ⁹⁷.

Vers. 11. *Fructum eorum de terra perdes, et se-*

A οὐδὲ στερηθήσεται τοῦ αἰτήματος, ἀλλὰ κατ' [καὶ] εὐχάς παρέξει τευχόμενος τῆς ἐπιθυμίας.

Kai ἐπὶ τῷ σωτηρὶῳ σου ἀγαλλιάσεται σφόδρα. Εὔφρανει γάρ αὐτὸν, φησὶν, δὲ θεὸς ἐν χαρᾷ, ἐπειδὴν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον τῆς αὐτοῦ δόξης ἐπόπτην αὐτὸν καταστήσεται. Διὸ φησὶν δὲ Σύμμαχος: *Χαροποιήσεις αὐτὸν ἐν εὐφροσύνῃ παρὰ τοῦ προσώπου σου.* Τῷ γάρ καιρῷ τοῦ δικαιωτηρίου, ἐπειδὴν τὸ πρόσωπον τοῦ μεγάλου βασιλέως μέσος ἔστως δαυΐδ τῶν σωζομένων θεάσιοτο, καὶ τῷ τιμῷ λιθῷ τὴν κεφαλὴν ἐστεμένος, δόξῃ τε καὶ μεγαλοπρεπεῖ κεκοσμημένος, ἐνθέου χαρᾶς καὶ οὐρανίου εὐφροσύνης πληρωθήσεται.

B Τὴν ἐπιθυμιὰν τῆς καρδίας αὐτοῦ ἁδωκας αὐτῷ, καὶ τὴν δέσποιν τῶν χειλέων αὐτοῦ οὐκ ἐστέργησας αὐτόν. Διάψυλμα. *"Οτι προέθυσας αὐτὸν ἐν σύλλημας χρηστότητος, διηκας ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ στέφαρον ἐν λιθου τιμον.* Ζωὴν γὰρσασ τε, καὶ ἁδωκας αὐτῷ μακρότητα ἡμερῶν εἰς αἰώνα αἰώνος. Μεγάλη η δόξα αὐτοῦ ἐν τῷ σωτηρὶῳ σου. δόξας καὶ μεγαλοπρεπειας ἐπιθήσεις ἐπ' αὐτόν. *"Οτι δώσεις αὐτῷ σύλλογαν.* Τὰς προλεχθείσας ἐπαγγελίας θεσπίσας δὲ λόγος τῷ Δαυΐδ, ἀκολούθως τὴν αἵτιαν διδάσκει δι' ἣν τῶν τοσούτων τεύξεται. Τίς δὲ ἦν ἡ αἵτια ἀλλ' ἐλπὶς ἡ ἐπὶ τὸν Κύριον, δι' ἣν ἐλέου τυχὼν, τῆς παρὰ Θεοῦ τοῦ ὑψιστοῦ ἐλπίδος οὐκ ἀποκεστεῖται, οὐδὲ σαλευθήσεται τῆς ἐρήμανης ταύτης στάσεως; *'Η γάρ ἐλπὶς οὐ κατασχύσει.*

C Εὐρεθεὶη η χεῖρ σου πᾶσι τοῖς ἔχθροῖς σου, η δεξιά σου εὑροι πάταξ τοὺς μισοῦντάς σε. Θήσεις αὐτοὺς ὡς καλλιαροφ πυρὸς εἰς καιρὸν τοῦ προσώπου σου. Κύριος ἐν δργῇ αὐτοῦ συνταράξει αὐτοὺς, καὶ καταφέρεται αὐτοὺς δὲ πῦρ. Λέγεται ταῦτα πρὸς τὸν Θεὸν ὅπο τῶν τὴν εὐχὴν ἀναπεμπόντων, οἱ καὶ φασὶν εἰ καὶ τὰ μάλιστα οἱ ἑαυτοὺς ἔχθροις σοι τῷ Θεῷ καταστήσαντες, τὰς ἀνακειμένας σοι ψυχὰς καὶ τοὺς ἀγίους πάντας τοὺς σοι προσφειωμένους ἐκπολεμοῦντες οὐ παύονται· ἀλλ' οὐ διαφεύγονται τὴν ἀφυκτόν σου χεῖρα καὶ τὴν ἀγίτητόν σου δύναμιν. Τέως μὲν γάρ εἰς δον γυμνάζειν τοὺς σοὺς οἰκείους ἀσπερ ἀθλητὰς ἐπετράπησαν οἱ ἔχθροι σου, ἐπαίρονται· πλὴν πρὸς δλίγον ἐπαρθέντας αὐτοὺς οὐκ εἰς μακρὸν η σῇ χεῖρ καταλήψεται, καὶ η σῇ δεξιῇ φεύγοντας θηρεύεται. Τί δὲ ποιήσει καταλαβοῦσα; Θήσεις αὐτοὺς ὡς καλλιαροφ πυρὸς εἰς καιρὸν τοῦ προσώπου σου. Ἐν τῷ καιρῷ γάρ τῆς ἐπιλάμψεως τοῦ προσώπου σου, ἐνῷ τὴν σχυτοῦ δεξεῖς βασιλείαν, αὐτοὺς ἑαυτοῖς τὸ τῆς κακίας πῦρ συνάξαντας. τὴν καθ' ἑαυτῶν καλεστιν ἐξάμαι ποιήσεις· ὅπως αὐτοὶ ἑαυτοῖς καλί班ος πυρὸς γένοιντο. Οποῖα πάσχουσιν οἱ ἐν ταῖς νόσοις τὸ σῶμα πυρέττοντες· μηδενὸς γάρ ἔξωθεν ὑποκαλοντος, ἔνδον τὸ πῦρ ἐξ ἑαυτῶν ἐπάγονται. Οὕτως οὖν καὶ τοὺς ἔχθρούς σου καὶ τοὺς μισοῦντάς σε, φησι, θήσεις ὡς καλί班ον πυρός. Διὸ λεχθήσεται πρὸς αὐτούς· Πορεύεσθε τῷ φωτὶ τοῦ πυρὸς ὑμῶν, καὶ τῇ φιλογῇ ἢ ἔξεκαύσατε.

Tὸν καρπὸν αὐτὸν ἀπὸ γῆς ἀκολεῖς, καὶ σπέρ-

⁹⁶ Rom. v, 5. ⁹⁷ Isa. L, 11.

μα αὐτῶν ἀπὸ νιῶν ἀνθρώπων. Διαδοχαὶ γάρ γεγόνεσται μυρίων ἀσεβῶν καὶ ἀθέων ἀνδρῶν· πολλάκις δὲ καὶ πονηρῶν πατέρων υἱοὶ θεοσεβεῖς καὶ θεοφιλεῖς ἐπεφάνθησαν. Σπέρμα δὲ τῶν ἀθέων καὶ καρπὸς τῶν ἀσεβῶν, οἱ λόγοι αὐτῶν καὶ αἱ διδασκαλίαι καὶ τὰ ἄθεα δῆγματα, μετὰ τὴν τελευτὴν αὐτῶν ἐν ἀνθρώποις ἀποφανθέντα, τυγχάνει. "Ἄ δὴ ὡς ἀγαθὸς ὁ Θεὸς ἀπωλεῖται καὶ ἀφανισμῷ παραδίδωται· ἵνα μήτε καρπὸς τῶν ἀσεβῶν μήτε σπέρμα αὐτῶν περιλείπηται.

"Οτι ἔκλιται εἰς σὲ κακά; διελογίσαντο βουλίδες, δεὶς οὐ μὴ δύνωνται στῆσαι. "Οτι θήσεις αὐτοὺς τῶτοι, ἐν τοῖς περιλοκτοῖς σου ἑτοιμασεῖς τὸ προσωποῦντον αὐτῶν. Πάλιν παρατίθει τὴν αἰτίαν δι' ἣν ταῦτα πεισονται, λέγων· "Οτι ἔκλιται εἰς σὲ κακά. Ἀντὶ δὲ τοῦ, "Ἐκλιται, δύσμαχος. "Οτι συνέψαρξαν κατὰ σοῦ εἰς κακόν. Εἰ γάρ καὶ ἀνθρώπους ἐδόκουν πολεμεῖν, ἀλλ' ἐπεὶ μὴ δι' εὔλογον αἰτίαν, μηδὲ καὶ τεινα πρᾶξιν διτοπον ἔκεινοις ἐπεκούλευον, διὰ δὲ μόνην τὴν εἰς σὲ εὐτένειαν· εἰκότως εἴποι ἀν τις αὐτῶν σοι τῷ Θεῷ ἐπιθεούλευκέναι, καὶ πάσας τὰς μηχανάς δις ἐδουλεύσαντο κατὰ τῶν σῶν δύσιων κατὰ τοῦ Θεοῦ μεμηχανῆσθαι. Διὸ δὴ τὰ προλεχθέντα αὐτοὺς καταλήψεται· οὐδὲ τὰς σάκες διαδράναι δυνήσονται χεῖρας. Οἱ μὲν γάρ ἐμηχανῶντο καὶ πάντα ἐπράττον ἀθέψ φρονήματι· κατὰ σοῦ τοῦ Θεοῦ βουλευόμενοι· σὺ δὲ αὐτοὺς ἐπιτρέψους ἐποίεις καὶ φυγάδας, ὡς τὰ νῶτα παραχωρεῖν ἐλαυνομένους ὑπὸ τῆς σῆς ὥργης. εἰα : at tu illos aversos constituisti ei fugasti , ita ut,

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΑΝΤΙΛΗΨΕΩΣ ΤΗΣ ΕΘΩΝΗΣ, ΨΑΛΜΟΣ ΤΟ ΔΑΥΙΔ ΚΑ'.

Η τοῦ ϕαλμοῦ προγραψῇ πᾶσαν τὴν ὑπόθεσιν τῶν αὐτῶν φερομένων ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀνατίξεως τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀνατίθησι. Διὸ ἐπιγράφει, Περὶ τῆς ἀντιλήψεως τῆς ἑωθινῆς. Ὁποῖα δὲ ἦν τὰς ἑωθινῆς ἀντιλήψεως, αὐθίς οἱ εὐαγγελισταὶ παρατήσουσιν· ὁ μὲν Λουκᾶς ὡδε γράψων· Τῇ δὲ μαρτὼν σαββάτῳ δρόμον βαθέος ἐπὶ τὸ μηῆμα ἥμιθον γυναικες, φέρουσαι ἀντομαστὰς ἀρώματα. Εὗρος δὲ τὸν λίθον ἀποκενυλισμένορ ἀπὸ τοῦ μημελον. Εἰσελθοῦσαι δὲ οὐχ εὗρος τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ. Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ διαπορεῖσθαι αὐτὰς περὶ τούτου, καὶ ίδον ἀνδρες δύο ἐπέστησαν αὐταῖς ἐν ἐσθῆτι διστραπτούσῃ, οἱ καὶ εἶπον· Τί ζητεῖτε τὸν ζωτικα μετὰ τῶν τερπών; Οὐκ ἔστιν ὡδε, ἀλλ' ἡγέρθη μητρός θητε, ὡς ἐλάλησεν ὑμῖν, ἔτι ὡς ἐν τῷ Γαλιλαϊ· δύοις δὲ καὶ οἱ λοιποὶ εὐχαρισταὶ εἰρήκασιν. Ὁρᾶς ὅπως τὰ τῆς ἑωθινῆς ἀντιλήψεως κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀναστάσεως τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπληροῦτο; Διὸ τὴν πᾶσαν οἰκονομίαν τοῦ σωτηρίου πάθους τῇ ἀναστάσει αὐτοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἀνατίθησι, καὶ εἰς αὐτὸν ἐκεῖνο τὸ τέλος τὴν προφητειαν ἀναπέμπει διὰ τῆς λεγούσης προγραψῆς· Εἰς τὸ τέλος ὑπέρ τῆς ἀντιλήψεως τῆς ἑωθινῆς, ψαλμὸς τῷ Δαυὶδ. Καὶ πῶς γάρ οὐκ ἐμελλεν ψαλμὸς ἔσεσθαι ἢ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν περιέχουσα προφητεία, καὶ τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ τὴν σύ-

A men eorum a filii hominum. Impiorum atheorumque hominum innumeræ successiones fuere: ac plerumque evenit, ut ex improbis patribus pii ac religiosi filii exorirentur. Sed semen atheorum, ac fructus impiorum sunt verba, doctrinæ, et impia documenta eorumdem, quæ post ipsorum obitum per homines disseminantur. Quæque scilicet Deus, utpote bonus, de medio tollit ac dissipat; ut neque fructus, neque semen impiorum residuum sit.

VERS. 12, 13. Quoniam declinaverunt in te mala, cogitaverunt consilia quæ non poterunt stabilire. Quoniam pones eos dorsum, in reliquis tuis præparabis vuln' eorum. Rursus causam cur hæc perpessuri sint affert, his verbis: Quoniam declinaverunt in te mala. Cujus loco Symmachus: Quoniam communierunt se contra te in malum. Etiamsi enim viderentur homines impugnare, at quia non rationabili de causa, neque ob patratum quodpiam facinus insidias ipsis parabant, sed propter unam eorum erga te pietatem; jure dicantur contra te ipsum Deum insidias struisse, ac conspirationes eorum omnes adversus sanctos tuos conflatas, contra te Deum versas fuisse. Quare prædictis illi intercipientur malis, neque tuis se subducere manibus valebunt. Illi quidem machinas omnes et molimina intenderunt, atque impia mente nihil non egerunt, coniuratione adversum te Deum facta: ut ira tua instantē et propellente, terga vertant.

C 1. IN FINEM PRO SUSCEPTIONE MATUTINA, PSALMUS DAVID XXI.

Ipsa psalmi inscriptio totum rerum quæ de tempore resurrectionis Salvatoris nostri ex mortuis in eo feruntur argumentum præsert. Quare sic titulus habet: De susceptione matutina. Qualia autem illa fuerint quæ ad susceptionem matutinam pertinebant, rursus aperient evangelistæ: sic enim Lucas habet: Una autem Sabbati valde diluculo venerunt mulieres ad monumentum, portantes quæ paraverant aromata: et invenerunt lapidem revolutum a monumento. Et ingressæ non invenerunt corpus Domini Jesu. Et factum est, dum mentes consternatae essent de isto, ecce duo viri steterunt secus illas in ueste fulgenti, qui et dixerunt: Quid quæritis viventem cum mortuis? Non est hic, sed surrexit. Recordamini qualiter locutus est vobis, cum adhuc in Galilaea esset⁹⁸. Simili modo alii quoque evangelistæ loquuntur. Viden' quomodo matutina susceptio tempore resurrectionis Salvatoris nostri impleta fuerit? Quare totam œconomiam passionis Salvatoris nostri, resurrectioni ejus Spiritus sanctus ascribit, atque ad ipsum finem prophetiam refert per inscriptionem supra allatam: In finem pro susceptione matutina psalmus David. Et qua, quæso, ratione prophetia Servatoris nostri resurrectionem, itidem Ecclesiæ ipsius constitutionem, omnium gentium vocationem, generationis venturæ ac futuri

⁹⁸ Luc. xxiv, 1-6.

populi præscientiam complectens, non psalmus inscribatur? De iis quippe, utpote de ingentibus bonis, gaudens Spiritus sanctus psalmiodiam aggre-ditur.

VERS. 2. *Deus Deus meus, respice in me: quare me dereliquisti? longe a salute mea verba delictorum meorum.* Cum in Hebraico exemplari illud, *respice in me, non compareat sed in solis Septuaginta Interpretibus primo versui inseratur; jure a Salvatore nostro hæc vociferante prætermisso est.*

Ac mihi, quæso, perpendas quo pacto reliqui omnes interpres delictorum non meminerint: neque enim consentaneum erat personæ Salvatoris nostri delicta ascribere, qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus¹⁰. Is vero pro iis e populo qui lacrymis ac fletu digna admittebant, pro apostolo suo Juda, lapsi et a propria dignitate depulso, lugens hæc assidue clamabat: *Longe a salute mea verba gemituum meorum.* Voces, inquit, et verba rerum a me semper pro populo gestarum, a salute mea longe remota sunt, cum nihil utilitatis populo accesserit ex ea quam ipsis procuravi salute. At ne videamur ex curiosa aliqua indagatione reliquos interpres secuti, eos qui alia ratione psalmum interpretantur coarguere, Septuaginta virorum interpretatione utemur. Nam illi quoque hanc lectionem observantes et animadvertisentes, hunc psalmum Christo non congruere dixerunt. Audiant itaque Joannem sic clamantem: *Ecce Agnus Dei, qui tollit peccatum mundi*¹; et divinum Paulum ita loquentem: *Qui peccatum non noverat, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur justitia Dei in ipso*²; et rursum: *Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum*³. Igitur quemadmodum fons justitiae cum sit, peccata ipse nostra suscepit; et cum sit benedictionis pelagus, ingruentem nobis maledictionem accepit, atque contemptis opprobriis crucem sustinuit: sic pro nobis rationem reddidit. Si enim statutam nobis disciplinam lubens ipse subiit; nam *disciplina pacis nostræ super eum, ut ait propheta*⁴: multo magis rationes ipse nostras pro nobis retulit, atque clamat: *Longe a salute mea rationes delictorum meorum.* Ne, inquit, naturæ peccata respicias.

VERS. 3. *Deus meus, clamabo ad te per diem, et non exaudiens; et nocte, et non ad insipientiam mihi. Hæc de nobis confessus Salvator, ait: Sic clamante ine, exauditur te novi: nam cum interpunctione legendum. Et nocte quoque clamabo, neque id mihi ad insipientiam reputetur; quandoquidem tristia circum me posita sunt. Multi sane in perplexo rerum statu caligine obvolvuntur, ut etiam quid clamanti dicendum Deo sit ignorant: ac ego probe novi qua de causa nocturnæ illæ calamitates me circumveniant.*

¹⁰ I Petr. II, 22. ¹ Joan. I, 36. ² II Cor. V, 21. ³ Gal. III, 13. ⁴ Isa. LIII, 5.

A στασιν, καὶ τῶν ἐθνῶν ἀπάντων τὴν κλῆσιν τῆς τε γενεᾶς καὶ τοῦ τεχθησομένου λαοῦ τὴν πρόγρωσιν; Ἐπὶ τούτοις γάρ ὡς ἐπὶ μεγάλοις ἀγαθοῖς συγχαι-ρον τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον τὴν φαλμῳδίαν ποιεῖται.

Ο Θεὸς δὲ θεός μου, πρόσχες μοι· ἵρα τὸ ἔγκα-τελιπές με; μακρὰν ἀπὸ τῆς σωτηρίας μου οἱ λό-γοι τῶν παραπτωμάτων μου. Μή προκειμένου δὲ ἐν τῷ Ἐβραϊκῷ τοῦ, πρόσχες μοι, δὴ κατὰ μόνους τοὺς Ἐβδομήχοντα προσέκειτο τῷ πρώτῳ στίχῳ, ἀκριβῶς καὶ ὑπὸ τῆς φωνῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν πα-ραλείπεται.

Καὶ θέα τίνα τρόπον ἐν πᾶσι τούτοις οὐδαμοῦ πα-ραπτωμάτων ἐμνημονεύσαν οἱ λοιποὶ ἐρμηνευταί· οὐδὲ γάρ ἡρμός παραπτώματα ἐφαρμόζειν τῷ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν προσώπῳ, δὲ ἀμαρτλαρ οὐκ ἐποιη-σειν, οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐτρέψασθαι αὐτοῦ. Υπὲρ δὲ τῶν κλαυθμῶν καὶ θρήνων δξια πραττόντων ἐν τῷ λαῷ, ὑπὲρ δὲ τοῦ ἀποστόλου αὐτοῦ Τιόδη, τοῦ ἐξοικείσθαντος καὶ τῆς οἰκείας ἀξίας ἀποπεσόντος, δύορδμενος διετέλει βοῶν· Μακρὰν ἀπὸ τῆς σωτη-ρίας μου οἱ λόγοι τῶν ὅδυρμῶν μου. Οἱ γάρ λόγοι, φησι, τῶν ἡμῶν, τῶν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ πάντοτε γινο-μένων, τῆς ἐμῆς σωτηρίας μακρὰν γεγόνασιν, οὐδὲν ὠφεληθέντος τοῦ λαοῦ ἀπὸ τῆς ἐξ ἐμοῦ προένθετης αὐτοῖς σωτηρίας. Ινα δὲ μὴ δόξαμεν, τοῖς διλοις ἐρμηνευταῖς ἐνταῦθα κεχρημένοι ἐκ περιοίλας, τοὺς ἐτέρως τὸν φαλμὸν ἡρμηνεύσατο ἐλέγχειν, τῇ τῶν Ἐβδομήχοντα ἐρμηνείᾳ χρησόμεθα· ταύτῃ γάρ κα-κεῖνοι τηρήσει προσεσχήκοτες, οὐκ ἔφασαν ἀρμόττειν τὸν φαλμὸν τῷ Κυρίῳ. Ἀκουσάτωσαν τοίνυν Ιωάννου βοῶντος· *Iδε ὁ ἀμύδος τοῦ Θεοῦ, οἱ ἀλωρ τὴν ἀμαρτλαρ τοῦ κόσμου· τοῦ δὲ θεσπεσίου Παύλου λέγοντος· Τοῦ μη γνότα ἀμαρτλαρ, υπὲρ ἡμῶν ἀμαρτλαρ ἐποιησειν, ίρα ἡμεῖς γεγόνεθα Θεοῦ δικαιοσύνη ἐτ-αὐτῷ· καὶ πάλιν· Χριστὸς ἡμᾶς ἡγόρασει ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου, γερόμερος υπὲρ ἡμῶν κατέρα. Τοιγαροῦν ὑστερεῖ δικαιοσύνης ὑπάρχων πηγὴ, τὴν ἡμετέραν ἀμαρτλαρ ἀνέλαβε, καὶ εὐλογίας ὡν πέλα-γος, τὴν ἐπικειμένην ἡμῖν ἐδέξατο κατάραν, καὶ σταυρὸν ὑπέμεινεν αἰσχύνης καταφρονήσας· οὕτω καὶ τοὺς ὑπὲρ ἡμῶν ἐποιήσατο λόγους. Εἰ γάρ τὴν ὠρι-σμένην ἡμῖν παιδείαν ὑπῆλθεν ἐκών, παιδεία γάρ εἰρήνης ἡμῶν ἐπ' αὐτὸν, ἢ φησιν δὲ προφήτης· πολ-λῷ μᾶλλον τοῖς ὑπὲρ ἡμῶν ἀνθρώπων ἀνθρώπων ἀνθρώπων, καὶ βοῶν· Μακρὰν ἀπὸ τῆς σωτηρίας μου οἱ λόγοι τὰ τῆς φύσεως πλημμελήματα.*

Ο Θεός μου, κεκράξομαι ἡμέρας πρὸς σὲ, καὶ οὐκ εἰσακούσῃ· καὶ νυκτὸς, καὶ οὐκ εἰς ἀνοιαρ ἐμοί. Ταῦτα δὲ περὶ ἡμῶν ἔξομολογούμενος, δ Σωτὴρ λέγει· Οὕτω δέ μου βοῶντος, οἶδα, διτε· εἰσακούσῃ· μεθ' ὑποστιγμῆς γάρ ἀναγνωστέον. Καὶ νυκτὸς δὲ κεκράξομαι, οὐκ ἀνοίας μοι λογιζομένης· διτε τὰ περιεστηκότα ἐτοι τούθωπάτα. Τῶν πολλῶν ἐν ταῖς περιστάσεσι σχοτίζομένων, ὡς καὶ αὐτὸν τοῦτο τὸ δεῖ κράζοντα πρὸς Θεὸν λέγειν ἀγνοεῖν· ἐπίσταμαι· γάρ ἐγὼ τίνας ἔνεκα περὶ ἐμὲ νυκτερινὴ κατάστασίς ἐστι.

Σὺ δὲ ἐν ἀγρῷ κατοικεῖς, δὲ πάιος τοῦ Ἰσραὴλ. Καὶ μήν ἐν πᾶσι τοῖς ἀγίοις σου ἐνοικεῖς ἀεὶ συγών αὐτοῖς, καὶ πάντοτε αὐτῶν εἰσακούων. Ἐν τούτῳ γοῦν καὶ ἐπαινος γίνεσθαι εἰωθας τοῦ Ἰσραὴλ, τούτου παντὸς ἀγίου. Εἰ δὲ ἐν πᾶσι τοῖς ἀγίοις κατοικεῖς οὐ Θεὸς (1), πολλῷ μᾶλλον ἐν τῷ αὐτοῦ Μονογενεῖ, καὶ μειζόνως αὐτοῦ εἰσακούσεται.

Ἐπὶ σοὶ ἡλισταρ οἱ πατέρες τὴν ἡμῶν, ἡλισταρ καὶ ἔργονσα αὐτούς. Πρὸς σὸν ἐκέραξαν, καὶ ἐσώθησαν· ἐπὶ σοὶ ἡλισταρ, καὶ οὐ κατηρχύνθησαν. Όλες καίτοι, φησαν, οἴδα σαφῶς ὡς διπάντες τὴν οὐ πατέρες, τῇ σῇ βοηθείᾳ θαρρήσαντες, οὐκ ἐψεύσθησαν τῆς ἐλπίδος, καὶ εἰς ἐπικουρίαν σε καλέσαντες, τῆς σῆς προνοίας ἀπέλαυσαν. Ἐγὼ δὲ εἰμι σκάληξ καὶ οὐκ ἀνθρώπος, διειδος ἀνθρώπου καὶ ἐξουθενημένας λαοῦ. Τὸν σκάληκα παντὸς μὲν ζώου εὐτελεστατον εἶναι συμβαίνει, ὑφίστασθαι δὲ ἀπὸ φθορᾶς σωμάτων· ἀφανιστικὸν δὲ εἶναι καὶ φθαρτικὸν οὐδὲν ἐφάγηται. Μέμνηται δὲ τούτου Ἰσαὰς ὁ προφήτης λέγων· Μὴ φόβου, σκάληξ Ἰακὼβ, διηγοτός Ἰσραὴλ· ἐγὼ ἐδοιθησάσθαι σοι, λέγει οὐ Θεὸς οὐ λυτρούμενός σε, οὐ ἄριος Ἰσραὴλ. Ιδού ἐποιησά σε ὡς τροχοὺς ἀμύξης ἀλοώτων, καίρος, πριστηροσιδεῖς· καὶ ἀλοήσεις δρη, καὶ λεπτυρεῖς βουρούς, καὶ ὡς χοῦρ θήσεις· καὶ λικμήσεις, καὶ ἀγρεμός λιγύεται αὐτούς, καὶ καταγήτης διασπρεῖ αὐτούς. Σὺ δὲ εὐγραφήσῃ ἐπὶ τῷ Κυρίῳ. Δι' ὧν τὴν προφητείαν, σκάληκα δονομάσασα, καὶ διεγοστὸν επούσα διὰ τὸ εὐτελές καὶ σμικρὸν τοῦ ζώου, δύναμιν αὐτῷ μεγάλην συνίψειν· Ἀλοήσεις δρη, φθασα, καὶ λεπτυρεῖς βουρούς, καὶ ὡς χοῦρ θήσεις, καὶ λικμήσεις. Καὶ διὰ τῶν προκειμένων τοινύν λέγων ὁ Σωτὴρ· Ἐγὼ δὲ εἰμι σκάληξ, καὶ οὐκ ἀνθρώπος, τὸ εὐτελές καὶ ἀσθενές καὶ ἀπόδηλον καὶ ἀπερρημένον τοῦ πάθους ἐσαυτοῦ παρίστησι, τὸ τε τῶν ἐναντίων δυνάμεων ἀφανιστικόν. Ἡμελλεν γάρ, ὑπὸδὺς τὸν θάνατον, καὶ ἐν αὐτῷ γεννόμενος τῷ τῶν νεκρῶν χωρὶς, σκάληκος δίκην τὰς δυνάμεις τὰς ἀντικειμένας φθορὴ παραδίδονται. Καὶ ἄλλως δὲ ἀνεπιστημένον τοῦ πάθους ἐσαυτοῦ σημαίνει, καὶ οὐκ ἀνθρώπος· ἀλλὰ ἐπειδὸν δυνάμεως τινος ἀφανιστικῆς τοῦ θανάτου μετεῖχεν, εἰκότως σκάληκα αὐτὸν καὶ οὐκ ἀνθρώπον ὀνόμασεν. Γέγονε δὲ ἀληθῶς ὁ Σωτὴρ καὶ Κύριος ἡμῶν πάντων διειδος, τὸν ἐπονεῖδιστον σταυρὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀναδεδεγμένος. Διὸ καὶ ἐτέρα προφητεία ἐξ αὐτοῦ προσώπου φησίν· Οἱ διειδισμοὶ τῶν διειδιζόντων σε ἐπέκεισαν ἐκ' ἐμέ· Οἱ μὲν οὖν ἀλλοι ἀνθρώποι ἐπονεῖδιστον αὐτὸν ἔσχον κατὰ τὸν τοῦ

VERS. 4. Tu autem in sancto habitas, laus Israel. Et vero tu in omnibus sanctis habitas, ac semper cum illis versans, exaudis eos. In hac igitur re laus Israelis, videlicet cuiusque sancti, esse consuevisti. Quod si in omnibus sanctis Deus habitet, multo certe magis in Unigenito suo, quem sane libertius exauditurus est.

VERS. 5-7. In te speraverunt patres nostri, speraverunt, et liberasti eos. Ad te clamaverunt, et salvi facti sunt; in te speraverunt, et non sunt confusi. Etsi, inquit, bene neverim omnes tuo auxilio fidentes patres nostros nequaquam spe lapsos esse, et cum te in adjutorium evocaverunt, providentia tua potitos esse: *Ego sane sum vermis et non homo, opprobrium hominis et abjectio plebis.* Vermis omnium animalium vilissimum censetur, atque a corruptione corporum exsistentiam habet; si quid vero tetigerit, id in corruptionem et exitium dicit. Hujus meminit Isaías dicens: *Noli timere, vermis Jacob, et quam minimus Israel: ego auxiliatus sum tibi, dicit Dominus et redemptor tuus, sanctus Israel.* Ecce feci te quasi rotas currus triturantes, novas, ad modum serræ adornatas. Et triturabis montes et communies colles, et quasi pulverem pones. Et ventilabis, et ventus tollet eos, et turbo disperget eos. Tu vero exultabis in Domino⁸. Quibus verbis prophetia, dum vermem vocavit, et propter vilitatem ac parvitatem animalis quam minimum dixit, virtutem ejus magnam adjunxit: *Triturabis*, inquit, *montes, et communies colles, et quasi pulverem pones, et ventilabis.* Cum igitur Salvator memorata profert verba: *Ego autem sum vermis, et non homo, vilitatem, infirmitatem, abjectam passionis suæ conditionem declarat, atque adversariorum potestatum exitium ab se iis inferendum. Futurum quippe erat, ut postquam mortem subiisset, atque in ipso mortuorum loco consistaret, adversarias potestates vermis instar corruptioni traderet.* Alio quoque modo dixeris, ideo vermem ipsum et non hominem vocatum, quod non hominum ritu, ex masculi et feminæ congressu, carnis ortum habuerit. Tertio item modo, mortem indicat suam, et exanimatum cadaver. Quamobrem insert: *Ego autem sum vermis, et non homo, opprobrium hominum et abjectio plebis.* D Qui mortuus enim est, non ultra homo. Verum si omnino mortuus fuisset, satis erat dixisse: *Ego autem sum non homo: sed quia quadam vi morti exitiosa instructus erat, jure vermem et non hominem sese vocavit.* Revera Salvator et Dominus noster omnium opprobrium fuit, qui contumeliosam pro nobis crucem admisit. Quare alia propheta ex ejusdem persona sic loquitur: *Oprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me*⁹. Alli itaque homines contumeliose ipsum tempore passionis ha-

⁸ Isa. xli, 14-16. ⁹ Psal. lxviii, 10.

(1) Ηας ad marginem legebantur Τοῦτο δὲ οὐ κατὰ σύγχρισιν νοητόν, καθ' ἀπότος φησιν δὲ Ἀρετανός· τὸν γάρ θέλημα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ: ἀλλὰ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, quod scholion textui postea insertum est. Vide in præfatione.

buere. Sed alius ordo genusque hominum ab iis diversum, abjectum habuerunt. Quinam illi nisi populus ex circumcisione? Ideo sic concludit postea, et abjectio plebis. Nam illudentes ei atque deridentes eum, haec loquebantur⁷: *Vah! qui destruis templum, et in tribus diebus ædificas ipsum. Alios salvos fecit, salvum faciat seipsum. Si Rex Israel est, descendant nunc de cruce, et credemus ei.*

VERS. 8, 9. De ipsamet re in sequentibus talia fatur: *Omnes videntes me deriserunt me, locuti sunt labiis et moverunt caput. Speravit in Domino, eripiat eum, salvum faciat eum, quoniam vult eum.* Ilæc porro impleta sunt passionis salutaris tempore, ut Matthæus narrat his verbis: *Prætereuntes autem blasphemabant eum moventes capita sua, et dicentes: Vah! qui destruis templum et in triduo illud reædificas: salva temetipsum: si Filius Dei es, descendere nunc de cruce. Similiter et principes sacerdotum illudentes cum Phariseis et Scribis dicebant: Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere. Si Rex Israel est, descendant nunc de cruce, et credemus ei. Confisus est in Deo, liberet eum, si ruit eum: dixit enim. Filius Dei sum⁸.*

VERS. 10, 11. *Quoniam tu es, qui extraxisti me de rente: spes mea ab uberibus matris meæ. In te projectus sum ex utero: de ventre matris meæ Deus meus es tu; ne discesseris a me.* Declarat se non communis naturæ usu, neque pari atque alii homines cæteraque animantia ritu, scilicet ex masculo et femina constitutum esse, neque ortum se eadem ratione fuisse; sed quid præter vulgarem naturæ ordinem habuisse.

VERS. 12-14. *Quoniam tribulatio proxima est, quoniam non est qui adjuvet. Circumdederunt me vituli multi, tauri pingues obsederunt me. Nequamquam a vero aberraveris, si tauros pingues, principes Judaici populi; sive principes sacerdotum, scribas et seniores significare dixeris. Hujuscce rei mentio habetur in sexagesimo septimo psalmo his verbis: *Increpa seras arundinis: congregatio taurorum in vaccis populorum⁹.* Hic porro populos, vaccas, populi duces, tauros nuncupavit. In præsenti item psalmo, illius loco, *Circumdederunt me vituli multi, Symmachus sic habet, Juvenci tauri pingues saginati, circumplexi sunt me, inquit, et circumdederunt me;* secundum Aquilam vero, *Potentes Basan in spectaculum traduxerunt me;* queis adumbratur militaris Pilati manus, Basan nuncupata, quæ coronam spineam complicatam, diadematis locq, capití ejus imposuit. Aperuerunt super eum os suum, sicut leo rapiens et rugiens, clamantes, *Tolle, tolle, crucifige eum¹⁰.* *Sanguis ejus super nos et su-**

A πάθους καὶ τὸν ἔπειρον δὲ τάγμα παρὰ τούτοις ἐξουδενώμα αὐτὸν ἐκτήσαντο. Ποιὸν δὲ τοῦτο ήδη ἐκ περιτομῆς λαός; Διὸ ἐπιλέγει ἑξῆς, καὶ ἐξουδενώμα πιστοῦ. Διαπαῖζοντες γάρ αὐτὸν οὗτοι καὶ χλευάζοντες, ἐλεγον· Οὐά, σκαταλύων τὸν ραῦτα, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις οἰκοδομῶν αὐτόν. Άλλους δύσως, σωστὰς ταῦτα ἔστιν. Εἰ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ ἔστιν, καταβάτω ρῦταν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ πιστεύσομεν αὐτῷ.

B Περὶ τῶν αὐτῶν καὶ τὰ ἑξῆς ἐπιφέρει λέγων· Πάρτες οἱ θεωροῦντες με ἐξεμυκτήρισάρ με· ἐλάλησαν ἐν χειλεσιν, ἐκίνησαν κεφαλήν. Ἡλπισεν ἐπὶ Κυρίῳ, φυσάσθω αὐτόν· σωσάτω αὐτὸν, διτι θέλει αὐτόν. Καὶ ταῦτα ἐπιληφθεῖσα κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ σωτηρίου πάθους, καθὼν δὲ ιστορεῖ λέγων ὁ Ματθαῖος· Οἱ δὲ παραπορευόμενοι εἴδαστε γίμουντιν αὐτὸν κιρούντες τὰς κεφαλὰς αὐτῶν καὶ λέροτες· Οὐά, σκαταλύων τὸν ραῦτα, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις οἰκοδομῶν αὐτόν· σῶσον ἔστιν. Εἰ Γίδες εἴ τοῦ Θεοῦ, καταβάθητι ρῦταν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ. Όμοιως καὶ οἱ ἀρχιερεῖς παῖζοντες μετὰ τῶν Φαρισαίων καὶ τῶν γραμματέων ἔλετον· Άλλους δύσως, ἔστιν οὐ δύναται σῶσαι. Εἰ βασιλεὺς Ἰσραὴλ ἔστιν, καταβάτω ρῦταν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ πιστεύσομεν αὐτῷ. Πέποιθεν ἐπὶ τῷ Θεῷ, φυσάσθω αὐτὸν, εἰ θέλει αὐτόν. Εἶπε γάρ, διτι τοῦ Θεοῦ εἰμι δι Γίδες.

C "Οτι σὺ εἰσ ἐκσκάσας με ἐκ γαστρὸς, η ἐλπίς μου ἀπὸ μαστῶν τῆς μητρός μου. Ἐξι σὲ ἐφρίζηρ ἐκ μητρᾶς, ἐκ ποιλίας μητρός μου Θεός μου εἰ σὺ, μη ἀποστῆς ἀπ' ἐμοῦ. Παρίστησιν, διτι οὐ κατὰ φύσιν, οὐδὲ δόμοις τοῖς λοιποῖς ἄπασιν ἀνθρώποις, οὐδὲ τοῖς λοιποῖς ζώοις παραπλησίως, τοῖς ἐξ ἄρδενος καὶ θηλείας, συνιστάμενος, καὶ τὰ τῆς αὐτοῦ γενέσεως συνετελεῖτο· εἶχε δέ τι πλειω παρὰ τὴν κοινὴν φύσιν.

D "Οτι θελγίς ἐγγένεις, διτι οὐκ ἔστιν δι βοηθῶν. Περιεκύλωσάρ με μόσχοι πολλοῖ, ταῦροι πλοες κεριέσχον με. Οὐκ ἀν ἀμάρτοις τοὺς δροντας τοῦ Ιουδαίων ἔθνους ταύρους πίονας, ἀρχιερέας καὶ γραμματεῖς καὶ πρεσβυτέρους, διτι τούτων δηλοῦσθαι φήσας. Μέμνηται δὲ αὐτῶν ὁ λόγος ἐν ἑξηκοστῷ ἐνδόμῳ φαλμῷ λέγων· Ἐπιτίμησον τοῖς θηρίοις τοῦ καλάμου· η συνταραγή τῶν ταύρων ἐταῖς δαμάσεσι τῶν λαῶν. Άλλη ἔνταῦθα τοὺς μὲν λαοὺς δαμάσεις ὠνόμασε, τοὺς δὲ τῶν λαῶν ἥγουμένους ταύρους. Καὶ ἐν τῷ παρόντι δὲ φαλμῷ, ἀντὶ τοῦ· Περιεκύλωσάρ με μόσχοι πολλοῖ, δι Ακύλας (1). Δαμάσαιοι ταῦροι πλοες οἱ σιτιστοὶ περιέσχον με, φησί, καὶ περιεστοιχίσαρτό με· κατὰ δὲ τὸν Ακύλαν· Δυράσται Βασάρ διεδειγματίσαρτό με, εἰρηται, τοῦ λόγου αἰνιτομένου τὴν τοῦ Πιλάτου στρατιωτικὴν τάξιν, ἣν Βασάνι ὠνόμασεν, οἱ στέγανον ἐξ ἀκανθῶν πλέξαντες, ἀντὶ διαδήματος ἐπέθηκαν αὐτῷ. Ἡρολέξαρτ' ἐπ' αὐτῷ τὸ στόμα αὐτῶν, ὡς λέων ἀρπάζων καὶ ὀφρύμενος, βοῶτες· Αἴρε, αἴρε, σταύρωσον αὐτόν. Τὸ

⁷ Matth. xxvii, 40-42. ⁸ ibid. 40-43. ⁹ Psal. lxvii, 31. ¹⁰ Joan. xix, 15.

(1) Lege Σύμμαχος.

αλμα αντοῦ ἐών ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν. Ἀκύλας δὲ· Ός λέων, φησιν, ἀλισκων καὶ βρυχόμενος· κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· Ός λέων θηρεύων βρυχόμενος. Οἱ γάρ αἰματος διψώντες, καὶ τοῖς ἑατῶν τέκνοις ἐπισπώμενοι τὸ τοῦ Σωτῆρος αἷμα, βρυχόμενον λέοντος οὐδὲν δέφερον.

"Οτι ἐκύλιωσάρ με κύνες πολλοὶ, συναγωγὴ πονηρευομένων περιέσχον με. Μετὰ τοὺς Ἰουδαίους τῶν ἔξι έθνων μηνημονεύει στρατιωτῶν. Τούτοις γάρ ἐκεῖνοι παρέδοσαν. Διὸ καὶ τὴν τάξιν ἡ προφητεία τῶν πραγμάτων ἐψύλαξεν. Εἰκότες δὲ ταύρους μὲν ἐκείνους, κύνας δὲ τούτους ὄντας πάντας οἱ μὲν γάρ ὑπὸ τὸν τοῦ νόμου ἡσαν ζυγόν, εἰ καὶ προφανῶς τὸν νόμον παρέβαινον· οἱ δὲ κατὰ νόμον ἡσαν ἀκάθαρτοι. Οὗτως δὲ καὶ ὁ Κύριος τὴν Χαναναῖαν ὄντας πάσαν. Οὐκ δυτὶ γάρ, φησι, λαβεῖτ τὸν ἄρτον τῶν τέκνων, καὶ δοῦναι τοῖς κυραπλοῖς. Ἀλλ' ὅμως μετὰ τὸ πάθος οἱ πάλαι· κύνες διὰ τῆς πίστεως εἰς τὴν υἱῶν μεταβεβήκασι τάξιν· οἱ δὲ πάλαι τὴν τῶν υἱῶν ἐσχήκοτες κηδεμονίαν, τὴν κυνῶν προστηγορίαν ἐδέξαντο, ἀτε δὴ κυνῶν δίκην κατὰ τὸν Δεσπότον λυττήσαντες. Περὶ τούτων διακάριος Παῦλος βοᾷ· Βλέπε τοὺς κύνας· βλέπετε τοὺς κακοὺς ἐργάτας· βλέπετε τὴν κατατομήν. Θέμντοι προφητικὸς λόγος κύνας προσαγορεύεις ἔφη· Συναγωγὴ πονηρευομένων περιέσχον με· ὀρυξαρ χείρας μου καὶ πόδας μου, ἐξηριθμησαρ πάντα τὰ δστᾶ μουν. Καὶ τοῦτο δὲ δῆλον ἐστι καὶ σαρξ καὶ τοῖς λίαν φιλονεικοῦσιν· ἀκούομεν γάρ ἐν τοῖς ιεροῖς Εὐαγγελίοις αὐτοῦ τοῦ Κυρίου πρὸς τοὺς ἀγίους αὐτοῦ λέγοντος μαθητάς· Βλέπετε τὰς χείρας μου, καὶ τοὺς πόδας, διτὶ αὐτὸς ἐγώ εἰμι. Καὶ μέντοι καὶ τῷ Θωμᾷ τῶν ἥλων τοὺς τύπους ὑπέδειξε, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς λόγχης πληγὴν τότε δὲ ἐξηριθμησαρ πάντα τὰ δστᾶ μουν· τουτέστιν, οὕτω διέτειναν προστηλούντες, ὥστε φάδιον εἶνα: τῷ βουλομένῳ καὶ τὸν τῶν δστῶν ἀριθμὸν διαγνῶναι. Αὐτὸλ δὲ κατερόησαρ καὶ ἐπειδόν με· ἀντὶ τοῦ ἐπιτωθάζοντες καὶ γελῶντες· Διεμέρισαρ τὰ ἱμάτια μουν ἀντοῖς, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμὸν ἔβιλον κληρον· καὶ τοῦτο δὲ σαφέστερον ἡ τῶν ιερῶν Εὐαγγελίων ιστορία διδάσκει.

Οἱ φοβούμενοι τὸν Θεόν, αἰρέατε αὐτόν· ἄπαν τὸ σπέρμα Ἰακὼβ, δοξάσατε αὐτόν· φοβηθήσασαρ αὐτὸν ἄπαν τὸ σπέρμα Ἰσραὴλ. Τοῦ παντὸς Ἰουδαίων ἔθνους εἰς τρία τάγματα διηρημένου, πρῶτον μὲν εἰς τὸ κοινὸν πλῆθος τοῦ ἔθνους, διπερ ἐκαλεῖτο Ἰσραὴλ· ἐπειτα εἰς τὸ ιερατικὸν, διπερ ἦν οἰκος Ἀαρὼν, καὶ τρίτον εἰς τὸ τῶν ιερέων ὑπηρετικὸν, διπερ ἦν οἰκος Λευτ. Τὰ τρία καταριθμησάμενος ἔπειρος φαλμὸς, ἔπειρον τάγμα τέταρτον παρὰ τὰ προειρημένα εἰσάγει, τὸ τῶν φοβουμένων τὸν Κύριον. Τοῦτο δὲ ἦν τὸ ἔξι έθνων ἐπὶ τὸν Θεόν ἐπιστρεφόντων. Ἐφη γάρ· Οἶκος Ἰσραὴλ, εὐλογήσατε τὸν Κύριον· ὅμοιως δὲ καὶ οἰκος Ἀαρὼν, καὶ οἰκος Λευτ· ἐπὶ τέλει δὲ οἱ φοβούμενοι τὸν Κύριον. Ἀλλ' ἐν τούτῳ μὲν προετάττοντο τῶν φοβουμένων τὸν Κύριον οἱ ἐκ τοῦ Ἰσραὴλ· ἐνταῦθα δὲ μετὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Σω-

A per liberos nostros¹¹. Aquila vero, Sicut leo, inquit, capiens et rugiens; Symmachus, Sicut leo venans rugiensque. Nam qui sanguinem sitiebant, suosque liberos Salvatoris sanguine reos esse procurabant, a leone rugiente nihil differebant.

VERS. 17-19. Quoniam circumdederunt me canes multi, concilium malignantium obsedit me. Post Judæos, gentilium milites commemorat. Ipsi enim Judæi Christum tradiderunt. Quare rerum ordinem prophetia servavit. Jure autem lauros illos, hosce canes vocavit; illi namque sub jugo legis erant, etiamsi manifeste legem transgredirentur; hi vero secundum legem impuri erant. Sic ipse Dominus Chananaeā appellavit. Non licet enim, inquit, accipere panem filiorum, et dare canibus¹². Attamen post passionem, qui olim canes fuerant, per fidem in filiorum conditionem translati sunt: ac qui olim filiorum loco probe educti fuerant, canum nomen adepti sunt, utpote qui, canum instar, contra Dominum rabidi fuerint. De iis ita clamat Paulus: Vide canes, vide malos operarios, videte concisionem¹³. Propheticus itaque sermo postquam canes vocavit, ita loquitur, Synagoga malignantium obsedit me: foderunt manus meas et pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea. Quo i quidem clarum et apertum vel contentiosoribus fuerit. Nam in sacris Evangelīis ipsum Dominum audimus sanctos discipulos suos sic alloquenter: Vide manus meas et pedes meos, quia ego ipse sum¹⁴. Atenim ipsi Thomae clavorum vestigia ostendit, neconon inflictum a lancea vulnus. Tunc porro, dinumeraverunt omnia ossa mea, videlicet, ita extenderunt, dum me clavis asigerent, ut cuiilibet volenti ossium numerum computare liceret. Ipsi vero consideraverunt et inspicerunt me, id est, illuminerunt atque irriserunt; divisserunt sibi vestimenta mea, et super vestem meam miserunt sortem, quod apertius enarrat sacrorum Evangeliorum historia.

VERS. 24, 25. Qui timetis Dominum, laudate eum: universum semen Jacob, glorificate eum: timeat eum omne semen Israel. Cumi Judæorum natio tres in ordines distributa sit, primo scilicet in insinam gentis plebem, quæ vocabatur Israel; secundo in sacerdotalem ordinem, quæ erat domus Aaron; tertio in sacerdotum ministros, quæ erat domus Levi: postquam tria illa genera alius psalmus enumeravit, alium hic predictis quartum ordinem adjecit, videlicet timentium Dominum. Eratque ille ex gentilibus ad Deum conversis constitutus. Ait quippe: Domus Israel, benedicite Dominum¹⁵; similiterque, domus Aaron et domus Levi: in fine tandem timent Dominum annexit. Sed in illo quidem psalmo, qui ex domo Israelis sunt, timentibus Dominum premituntur; hic contra, post

¹¹ Matth. xxvii, 25. ¹² Matth. xv, 26. ¹³ Philipp. iii, 2. ¹⁴ Luc. xxiv, 39. ¹⁵ Psal. cxxxiv, 19.

Saluatoris resurrectionem, Israeli anteponuntur ii A qui timent Dominum. Nam quia ipse dixerat (vers. 23): Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesiæ laudabo te, d'portuit primo Ecclesiæ suæ populis hymnum attribui : hique erant gentiles ipsius ope salutem nacti. Quos his verbis adnotat, Qui timet Dominum, laudate eum. Atque apposite admodum fratribus ac discipulis suis, utpote præstantioribus ac virtute majore præditis, paternum nomen enarraturum se pollicetur ; at Ecclesiæ suæ populique multititudini nequaquam paternum illud nomen tradit : non enim illi recipiendo pares erant : sed hymnum edocet illos ; deinde semen Jacob jubet Dei gloriam prædicare ; secundumque ordinem illum Judaicum constituit, nimirum post gentilem populum. Quos quidem Judæos non Jacob appellat ; sed semen Jacobi et Israelis : idque e re et accurate, propter eorum ex patriarcha originem. Non enim ob paternum illud studium, neque ob aliquam cum patre suo similitudinem, digni erant qui Jacob nuncuparentur, sed seminis causa id nominis sortiebantur : Quoniam non sprevit neque desperxit depreciationm pauperis : nec avertit faciem suam a me, et cum clamarem ad eum exaudiuit me.

Vers. 26, 27. Edent pauperes et saturabuntur, et laudabunt Dominum qui requirunt eum, vivent corda eorum in sacerulum saceruli. Illic dicit, edent ; in sequentibus vero, manducaverunt et adoraverunt omnes pingues terræ. Sed ii postquam manducaverunt, pingues effecti sunt, qui antequam ederent, pauperes vocabantur, quos pollicetur cibo ab se subministrato usuros esse. Edent, inquit, pauperes. Hi porro erant quos in beatitudinibus cæteris præponit dicens : Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum¹⁶ : quibus etiam ea promittit quæ mox adjiciuntur : Beati qui esuriant et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur¹⁷. Postquam autem, ait, comedenter pauperes, ac cibo repleti, sive, ut ait Symmachus, saturati fuerint, tunc laudabunt Dominum qui requirunt eum : ac cibum sibi ab ipso subministratum comedentes et requirentes ipsum, magno illo, qui deinceps declaratur, fructu potuerunt : nam, vivent corda eorum in sacerulum saceruli. Siquidem panis ille vitæ, ab ipso traditus, immortalitatis æternæque vite auctor ipsis futurus est ; quemadmodum ipse docuit his verbis : Ego sum panis vitæ, qui descendit de cælo, et qui dat vitam mundo¹⁸ : et iterum : Si quis manducaverit ex pane meo, vivet in æternum¹⁹, et cætera. Viden' quo pacto haec conuincent cum his psalmi verbis, Edent pauperes et saturabuntur ; et, vivent corda eorum in sacerulum saceruli ?

Vers. 28, 29. Reminiscentur et convertentur ad Dominum universi fines terræ, et adorabunt in conspectu ejus universæ familiæ gentium. Quoniam Do-

B τῆρος προτάττονται τοῦ Ἰσραὴλ οἱ φοβούμενοι τὸν Κύριον. Ἐδει γάρ, εἰρηκότος αὐτοῦ. Διηγήσομαι τὸ δρομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου, ἐτε μέσω Ἐκκλησίας ὑμρήσω σε· τὸν ὑμνον πρώτοις παραδοῦναι τοῖς τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ. Οὗτοι δὲ ἡσαν οἱ ἔξ ἐθνῶν δι' αὐτὸν σεσωσμένοι· οὓς δὴ σημαίνει λέγων. Οἱ φοβούμενοι τὸν Κύριον, αἰρέσατε αὐτὸν. Σφόδρα ἀκριβῶς τοῖς μὲν ἑαυτοῦ ἀδελφοῖς καὶ μαθηταῖς τὸ δνομα διηγεῖσθαι τὸ πατρικὸν, ὡς δὲ κρείττον καὶ δυνατωτέροις, ἐπαγγέλλεται· ἐπὶ δὲ τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ καὶ τοῦ πλήθους τοῦ λαοῦ οὐκέτι τὸ πατρικὸν δνομα παραδίδωσιν· οὐ γάρ ἐχώρουν οὖτοι· ὑμνον δὲ αὐτὸν διδάσκει· ἐπειτα τῷ σπέρματι Ἰακὼν πρ στάττει δοξάζειν αὐτὸν, δεύτερον τάγμα τιθεὶς τὸ Ἰουδαϊκὸν, μετὰ τὸν ἔξ ἐθνῶν λαὸν· οὓς καὶ ὄντομάζει οὐκ Ἰακὼν, ἀλλὰ σπέρμα Ἰακὼν καὶ Ἰσραὴλ, σφόδρα ἀκριβῶς διὰ τὴν ἐκ τοῦ πατριάρχου γένεσιν. Οὐ γάρ διὰ τὸν ζῆλον τὸν πατρικὸν, οὐδὲ διὰ τὴν πρὸς τὸν πατέρα ὄμοιωσιν διξιοι ἡσαν κεκλησθαι Ἰακὼν, ἀλλὰ τοῦ σπέρματος ἔνεκεν τούτον ἐχρημάτιζον τὸν τρόπον. Ότι οὐκ ἐξουδετερωσερ οὐδὲ προσώχθισε τῇ δεῖσι τοῦ πτωχοῦ· οὐδὲ ἀπέστρεψε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἀπ' ἐμοῦ, καὶ ἐτῷ κεκραγέται με πρὸς αὐτὸν εἰσήκουσε μουν.

C Φάγοται πέντες καὶ ἐμπλησθήσονται, καὶ αἰρέσονται Κύριοι οἱ ἐκζητοῦντες αὐτὸν, ζησονται αἱ καρδιαι αὐτῶν εἰς αἴώρα αἴώρος. Ἐνταῦθα μὲν φησι φάγοται· ὑποκαταδάς δὲ, βραχον, καὶ προσεκύνησται πάρτες οἱ πλοες τῆς γῆς. Ἀλλ' ὅτε μὲν βραχον, πλοες ἐγένοντο· πρὸ δὲ τοῦ φαγεῖν πέντες ὄντομάζοντο· οὓς ἐπαγγέλλεται βρώσει χρήσασθαι τῇ ὑπ' αὐτοῦ χορηγηθομένῃ. Φάγοται γάρ, φησι, πέντες. Οὗτοι δὲ ἡσαν οὓς καὶ ἐν τοῖς μακαρισμοῖς προτάττει τῶν λοιπῶν φάσκων· Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πτερύματι, διτι αὐτῶν ἐστιν ἡ βασιλεία τὸν οὐρανῷ· οἵς καὶ τὰ ἔξης ἐπηγγείλατο λέγων· Μακάριοι οἱ πειρώτες καὶ διψώτες τὴν δικαιοσύνην, διτι αὐτοὶ χορτασθήσονται. Ἐπειδὸν δὲ φάγωσι, φησιν, οἱ πέντες, καὶ φαγόντες ἐμπλησθῶσιν, ή κορεσθῶσιν, κατὰ τὸν Σύμμαχον, τότε αἰρέσονται Κύριοι ἐκζητοῦντες αὐτὸν· φαγόντες δὲ τὴν ὑπ' αὐτοῦ δοθεῖσαν αὐτοῖς βρῶσιν, καὶ ζητήσαντες αὐτὸν, μέγαν ἔξουσι καρπὸν τὸν ἔξης δηλουμενον. Ζησονται γάρ αἱ καρδιαι αὐτῶν εἰς αἴώρα αἴώρος. Ο γάρ δρός ζωῆς, δὲ ὑπ' αὐτοῦ χορηγηθεὶς αὐτοῖς, αἰτιος αὐτοῖς θεται ἀθανασίας καὶ ζωῆς αἰώνου, καθὼς ἐδίδαξεν αὐτὸς εἰπών· Ἐγώ εἰμι ὁ δρός ζωῆς ὁ καταβαῖνων ἐπ τὸν οὐρανοῦ, καὶ διδοὺς ζωήν τῷ κοσμῳ· καὶ πάλιν· Εἴδε τις φάγη ἐκ τοῦ δμον ἀρτου, ζησεται εἰς τὸν αἴώρα, καὶ τὰ ἔξης· Ορές ὅπως συνάθει ταῦτα τῷ φάσκοντι φαλμῷ· Φάγοται πέντες καὶ ἐμπλησθήσονται· καὶ ζησονται αἱ καρδιαι αὐτῶν εἰς αἴώρα αἴώρος;

D Μηνοθήσονται καὶ ἐπισεραφήσονται πρὸς Κύριον πάντα τὰ πέντε τῆς γῆς, καὶ προσκυνήσουσιν ἐτώπιον αὐτοῦ πᾶσαι αἱ πατριαι τῶν

¹⁶ Matth. v. 3. ¹⁷ ibid. 6. ¹⁸ Joan. vi, 33. ¹⁹ ibid. 59.

θέων. "Οτι τοῦ Κυρίου ἡ βασιλεία, καὶ αὐτὸς δεσπόζει τῷ θέων. Τοῦ γάρ εωτηρίου φωτὸς αὐτοῖς ἐπιλάμψαντος, ἀναμνησθήσονται, ὡς ἄρα ἦν τις αὐτοῖς Κύρος, ὃ γε ἀληθῶς τῶν δλων δεσπότης· οἱ γὰρ νεομισμένοι αὐτοῖς ἔσαν Κύρου· εἰς ἀνάμνησιν δὲ ἐλθόντες τοῦ σφῶν δεσπότου, ἐπ' αὐτὸν καταφέύξονται· καὶ ὅν πάλαι ἀπεστράψαν, κατά τινα ἔχθρῶν ἐπιβούλην, τοῦτον Κύριον αὐτῶν ὅντα ἐπιγνώσονται, καὶ ἐπιστραφήσονται πρὸς αὐτὸν. Ἀλλ' ήνα μή τις νομίσει ταῦτα λέγεσθαι περὶ τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους, ἀκριβῶς δὲ λόγος προστίθησιν, ὡς ἄρα ταῦτα πληρωθήσεται ἐπὶ πάντα τὰ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἔθνη· εἰτ' ἐπιστραφέντες τι ποιήσουσιν ἐνώπιον αὐτοῦ πᾶσαι αἱ πατριὰ τῶν ἔθνων· ἀνθ' οὐ Σύμμαχος καὶ Ἀκύλας, κᾶσαι αἱ συγγένειαι τῷ θέων, εἰρήκασι σφόδρα ἀκριβῶς. Ποίον γάρ ἔθνος οὐχὶ συγγενεῖας ἔχει ἐπιστραφεῖσας πρὸς τὸν τῶν δλων Θεόν; Ποία δὲ πόλις, ἢ ποια χώρα, ἢ ποίος οἶκος οὐκ ἔχει τινὰς ἀφωρισμένους καὶ ἔξειλεγμένους τῷ Θεῷ; Πῶς δὲ ἐμελλον ἀποτίθεσθαι μὲν τὴν ἀστῶν λήθην, ἀνάμνησιν δὲ ποιεῖσθαι τοῦ τῶν δλων Θεοῦ αἱ συγγένειαι τῶν ἔθνων· πῶς δὲ ἐπιστρέψειν πρὸς αὐτὸν πάντα τὰ πέρατα τῆς γῆς, ἐπιλέγει ἔξῆς· "Οτι τοῦ Κυρίου ἡ βασιλεία, καὶ αὐτὸς δεσπόζει τῷ θέων. Οἱ γάρ πάλαι κρατήσαντες δαίμονες καὶ διάβολος κατελύθησαν, καὶ μόνη ἡ τοῦ ἐπὶ πάντων Θεοῦ βασιλεία ἐπεκράτησε. Τάξει οὖν δὲ λόγος καὶ ἀκολουθίᾳ χέρχονται, πρῶτον φῆσας· Μηνοθήσονται, εἴται δεύτερον, ἐπιστραφήσονται, καὶ τρίτον, προσκυνήσονται. Ταῦτα δὲ πάντα ἔσται, "Οτι τοῦ Κυρίου ἡ βασιλεία, καὶ αὐτὸς δεσπόζει τῷ θέων.

Ἐγαγορ καὶ προσεκύνησαρ πάρτες οἱ πλοες τῆς τῆς· ἐνώπιον αὐτοῦ προσπεσοῦνται πάρτες οἱ καταβαλροτες εἰς τὴν γῆν. Καὶ ἡ γυνὴ μου αὐτῷ ζῇ, καὶ τὸ σπέρμα μου δουλεύσει αὐτῷ. Εστιν δὲ καθ' ἑκάστην ἀναστάσιμον ἡμέραν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, τὴν καλουμένην κυριακὴν, δύει παραλαβεῖν τοὺς τῆς τροφῆς τῆς ἀγίας καὶ τοῦ σώματος τοῦ σωτηρίου μεταλαμβάνοντας, καὶ μετὰ τὸ φαγεῖν προσκυνοῦντας τὸν δοτῆρα καὶ χορηγὸν τῆς ζωτοποιοῦ τροφῆς, θαυμάσαι τε τῶν λόγων τὸ ἀποτέλεσμα, καὶ κατ' αὐτὴν τὴν πρόχειρον λέξιν δι' Ἑργῶν πληρούμενον. Ἀντὶ δὲ τοῦ· οἱ πλοες τῆς τῆς, ἡμμήνευσεν δὲ Σύμμαχος, οἱ λιπαροὶ τῆς τῆς. Σημαίνονται δὲ διὰ τούτων οἱ ἐκ τῆς οὐρανοῦ τροφῆς τὰς ψυχὰς εὑντραφεῖς καὶ φωμαλέοι. Ἀλλ' οὐτοὶ μὲν ἔξαγορ καὶ προσεκύνησαρ. Ἐπειδὴ δὲ δεῖ αὐτῷ πᾶν τὸν κῆρυψι ἐπουρηλω καὶ ἐπιγελω καὶ καταχθονιω, εἰκότως ἔξῆς ἐπισυνάπτει λέγων· ἐνώπιον αὐτοῦ προσπεσοῦνται πάρτες οἱ καταβαλροτες εἰς τὴν· ἀνθ' οὐ δὲ μὲν Ἀκύλας· Εἰς πρόσωπον αὐτοῦ κάμψουσι πάρτες οἱ καταβαλροτες εἰς χοῦν, ἐκδέδωκε. Σαφῶς δὲ διὰ τούτων καὶ τὸ σχῆμα τῶν γόνων κλινόντων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ παρισταται, ἐν δὲ γόνωτα κλιναντες, καὶ τὰ μέτωπα εἰς τὴν ἐρείσαντες, τοῦτον προσκυνεῖν εἰώθασι τὸν τρό-

A mini est regnum, et ipse dominatur gentium. Nam salutari lumine ipsos collustrante, reminiscentur sibi Dominum esse, universorum revera dominatorem: cui etiam subjecti erant ii qui ab ipsis domini reputabantur. Cum porro Domini sui meminirent, ad ipsum consurgent: ac quem olim, inimicorum insidiis circumventi, aversati sunt, ipsum agnoscent esse sibi Dominum, atque ad ipsum convertentur. At ne quis arbitretur id de Judaico populo dictum, apposite adjicitur haec apud universi orbis nationes implenda esse. Ac deinde enuntiatur, quid in conspectu ejus facturæ sint post conversionem universæ familiæ gentium: pro quo Symmachus et Aquila, universæ cognationes gentium, ediderunt, et quidem admodum accurate. Quæ etenim natio non alias cognationes habeat ad Deum universorum conversas? Quæ civitas, quis locus, quæ domus non quospiam saltem habent Deo segregatos et electos? Quo pacto autem illæ cognationes gentium oblivionem illam suam deposituræ sint, et recordaturæ Deum universorum; quomodo item convertendi ad eum sint universi fines terræ; sub hæc explicat his verbis: quoniam Domini est regnum, et ipse dominatur gentium. Nam qui olim dominium obtinebant dæmones atque diabolus, jam abrogati sunt; ac solum omnium Domini Dei regnum viget. Ordine igitur ac consequentia sermo constat; nam cum primo dixisset, reminiscuntur; secundo, convertentur; tertio demum adjicit, adorabunt. Hæc porro omnia evenient, quoniam Domini est regnum, et ipse dominatur gentium.

D VERS. 30, 31. *Manducaverunt et adoraverunt omnes pingues terræ; in conspectu ejus cadent omnes qui descendunt in terram. Et anima mea illi vivit, et semen meum serviet ipsi.* Singulis resurrectionis Salvatoris nostri diebus, quæ Dominicæ vocantur, ipsis oculis cernere est eos qui sacram cibum et salutare corpus accipiunt, post ipsum esum; vivifici alimenti largitorem et promum adorare, atque mirari verborum hujusmodi eventum, et re gesta, quoad planiorem dicti sententiam, impletum vaticinium. Ejus autem loco, *pingues terræ*, Symmachus, *sagittatores terræ*, interpretatus est. Hisque indicantur ii qui ex cœlesti cibo, opima mentis habitudine ac viribus valent. Sed hi quidem manducaverunt et adoraverunt. Quoniam vero opus est ut ipsi omne genu flectatur cœlestium, terrestrium et infernorum²⁰, jure postea additur, in conspectu ejus cadent omnes qui descendunt in terram: pro quo Aquila, *in vultum ejus flectent se omnes qui descendunt in pulverem*. Quis manifeste eorum qui in Ecclesia Dei genua flectunt morem declarat: ibi enim genua flectentes, atque frontibus suis terræ incumbentes, hunc adorandi ritum servant. Deinde adjicitur, *et anima mea illi vivit, et semen meum serviet ipsi*. Quæ clarius Symmachus hæc una copulans interpreta-

²⁰ Philipp. II, 10.

tur, ante ipsum genua flectent omnes qui descendunt in terram: cuius anima vivet, semen autem colet ipsum. Illi omnes, inquit, procumbentes et genua flectentes adorabunt, quibus spes est ut anima vivat, et quorum semen colet ipsum. Quod si quis ex persona Salvatoris haec dicta velit excipere, et anima mea illi vivit, secundum versionem Septuaginta Interpretum; et illud, semen meum serviet ipsi; is dicat haec a Salvatore pronuntiari, qui totum bunc psalmum de qualibet anima sibi addicta, necnon de semine suo, protulerit. Semen autem ejus quodnam esse dixeris, nisi eos qui ipsi per generationem Spiritus sancti filii orti sunt; qui cum Patrem ejus coluerint, æternam ac beatam vitam consequentur.

εἰποις ή τοὺς διὰ γεννήσεως ἀρίου Πνεύματος γεννωμένους;

VERS. 32. Annuntiabitur Domino generatio ventura, et annuntiabunt cœli justitiam ejus populo qui nascetur, quem fecit Dominus. Postquam Servator semen suum memoravit his verbis, et semen meum seruet ipsi, quodnam illud semen sit probe aperit, cum generationem venturam, et populum qui nascetur commemorat. Quemadmodum enim quæ gignuntur ex semine initium existendi ducunt, eodem prorsus modo nasciturum populum et generationem venturam, novum scilicet ac recentem, ex nullo initium accepturam declarat, nisi ex rationali semine suo, quod ipse praesens per apostolos in terra disseminabat, vide *snixicum adoptio-*
nis. Loco illius, annuntiabitur Domino generatio ventura, mirum in modum Symmachus, describens in libro Domino. Futurum erat ut annuntiaretur generatio ventura; quin etiam Domino consecraretur liber prophetiae de generatione ventura ac de populo nascituro.

PSALMUS DAVID XXII.

VERS. 1, 2. Dominus pascit me, et nihil mihi de-
crit, in loco pascue ibi me collocavit. Super aquam refectionis educavit me, animam meam convertit. Deduxit me. Ovium conditio ceu medius status est inter perfectorum progressum, et corum statum qui cum in profundo nequitiae provolvantur, ideo reptilibus ferisque agrestibus comparantur. Perfectus namque vir is fuerit, cuius anima ad imaginem et similitudinem Dei facta, moribus ad virtutem concinnatis insignita est: qui Dominum, regem sibi, non pastorem, inscribit. Qui vero ex hujusmodi statu delapsus, et qui proprio ac libero voluntatis arbitrio in ferinos mores commutatus est, is merito equus effeminatus vocetur, sive lupus rapax. Istiusmodi autem homines, serpentes, genimina viperarum, porcos, canes, vulpes Scriptura solet appellare. Qui vero ex hac misera conditione in meliorem se frugem recipiunt, tum quasi ad ingressum ac vestibulum divinæ cognitionis progressi, oves Dei jure nuncupentur: ad perfectiora

A πον. ΕΙΩ' ἔξης εἴρηται· Καὶ ἡ ψυχὴ μου αὐτῷ ζῇ· καὶ τὸ σπέρμα μου δουλεύσει αὐτῷ. Ὁ δὴ σαφέστερον ἡρμήνευσεν δὲ Σύμμαχος συνάφας καὶ εἰπών· "Εμπροσθεν αὐτοῦ ὄκλασονσιν ἀπαρτεῖς οἱ καταβαλτοῦτες εἰς κόρην· οὐ νὴ ψυχὴ ζῇσει, σπέρμα δὲ λατρεύσει αὐτῷ. Πάντες γάρ αὐτοὶ, φησίν, ὄκλασαντες, καὶ γόνον κλίναντες προσκυνήσουσιν· ὃν ἐπὶ τοις ζήσεσθαι τὴν ψυχὴν, καὶ ὃν τὸ σπέρμα λατρεύσει αὐτῷ. Εἰ δὲ ἐκ προσώπου τοῦ λέγοντος Σωτῆρος βούλοιτο τις ἀκοῦσαι τόδι· Καὶ ἡ ψυχὴ μου αὐτῷ ζῇ, κατὰ τὴν Ἐβδομήκοντα ἑρμηνείαν· καὶ, Τὸ σπέρμα μου δουλεύσει αὐτῷ· εἴποι ἂν ταῦτα λέγεσθαι ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος, τοῦτο πάντα τὸν φαλμὸν διεξιόντος περὶ πάτης ψυχῆς αὐτῷ ἀνακειμένης, καὶ περὶ τοῦ αὐτοῦ σπέρματος. Σπέρμα δὲ αὐτοῦ τί ἀνεποιήσεις οὐτῷ υἱοὺς, οἱ καὶ δουλεύσαντες τῷ αὐτοῦ Πατρὶ τῆς αἰώνιου καὶ μακαρίας ζωῆς μεθέξουσιν;

B Ἀραγγελήσεται τῷ Κυρίῳ γερεά ἡ ἐρχομένη, καὶ ἀραγγελοῦσι τὴν δικαιοσύνηντος αὐτοῦ λαῷ τῷ τεχθησομένῳ, διὰ ἐποίησεν ὁ Κύριος. Προονομάσας σπέρμα αὐτοῦ δὲ Σωτὴρ ἐν τῷ· Καὶ τὸ σπέρμα μου δουλεύσει αὐτῷ· τι ποτε εἴη τοῦτο τὸ σπέρμα διασαρεῖ, γενέαν ἐρχομένην δινομάζων καὶ λαὸν τεχθησόμενον. "Ωσπερ γάρ τὰ γεννώμενα, ἀπὸ σπερμάτων τὴν ἀρχὴν τῆς ὑποστάσεως λαμβάνει, τὸν αὐτὸν τρόπον τὸν τεχθησόμενον λαὸν καὶ τὴν ἐλευσομένην γενέαν, νέαν οὖσαν καὶ καινὴν, οὐδαμόθεν ἔξειν τὴν ἀρχὴν παρίστησιν ἀλλ' ἡ ἐκ τῶν αὐτοῦ λογικῶν σπερμάτων, ὃν ἐπὶ γῆς παρὼν κατεβάλλετο διὰ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ, τὸ πνεῦμα τῆς υἱοθεσίας. Ἄντι δὲ τοῦ· Ἀναγγελήσεται τῷ Κυρίῳ γερεά ἡ ἐρχομένη, αφόρα θαυμαστῶς δὲ Σύμμαχος· Ἀραγγελήσεται ἐν Βιβλίῳ τῷ Κυρίῳ (1). "Ημελλεν ἀναγγέλλεσθαι τῷ Κυρίῳ θίλος προφητείας περὶ τῆς γενεᾶς τῆς ἐρχομένης, καὶ τοῦ τεχθησομένου λαοῦ.

ΨΑΛΜΟΣ ΤΩ ΔΑΥΙΔ ΚΒ'.

Κύριος ποιμαίνει με, καὶ οὐδέν με ύστερησε· εἰς τόπον χλόης ἔκει με κατεσκήνωσεν· ἐξ οὗδατος ἀραπανεώς ἐξέθρεψέ με· τὴν ψυχὴν μου ἐπέστρεψεν. Ὁδηγήσει με. Μέσῃ τυγχάνει κατάστασις τὴν προβάτων τῆς τε τῶν τελείων προκοπῆς καὶ τῶν ἐν βυθῷ κακίας καλινδουμένων, καὶ διὰ τοῦτο ἐρπετοῖς καὶ θηρίοις ἀγριοῖς παρασβαλλομένων. Ὁ μὲν γάρ τέλειος γένοιτο· ἀν δὲ κατὰ τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δομούσιν αὐτοῦ τὴν ψυχὴν τοῖς κατ' ἀρετὴν τρόποις κεχαρακτηρισμένοις· ὁ δὲ ἐκπεσὼν ταύτης, ἐξ αὐτοπροσέρτου δὲ διαστροφῆς ἐπὶ τὴν θηριώδη μεταβεβληκόντος ἔξιν, ἵππος θηλυμανῆς χρηματίσοι ἀν, καὶ λύκος ἀρπακτικός. "Οφεις δὲ, καὶ γεννήματα ἔχιδνῶν, καὶ χούρους, καὶ κύνας, καὶ ἀλώπεκας τοὺς τοιούτους εἰωθεν δονομάζειν τῇ Γραφῇ. Οἱ δὲ ἐκ τῆς τοιαύτης καταπιώσεως μεταβαλλούντες ἐπὶ τὴν κρείττονα κατάστασιν, τέως μὲν ὕπαρ στοναντί τοις κατὰ Θέδων γνώσεως, πρόδιτα δὲ εἰκότως κληθεῖν Θεοῦ· προκόψαντες δὲ ἐπὶ τὸ

(1) In Hebraico legitur, יְהֹוָה רְבָעָה.

τελειότερον, δινθρωποι χρηματίζουσιν. "Οτε γε μήν πρόσεται τυγχάνουσιν, ὑπὸ ποιμένι τῷ διὰ Τεζεκιὴλ δηλωθέντι Δαυὶδ, τουτέστι τῷ ἐκ σπέρματος Δαυὶδ, Σωτῆρος ἡμῶν καὶ Χριστῷ, ἀγόμενοι, διδάσκονται λέγειν· Κύριος ποιμαίνει με, καὶ οὐδέποτε με ὑστερήσει. Οὐ δὲ αὐτοὶ τῆς νοερᾶς καὶ καινῆς τροφῆς καὶ πότας ἀντιλαμβανόμενοι τῆς ἐν τοῖς λεροῖς Εὐαγγελίοις ἔρουσιν· *Εἰς τόπον χλόης ἔκει με κατεσκήτωσεν.* Πίνων δὲ τοῦ ὄντος ὁ εἰσαγόμενος ἐν Χριστῷ, οὕτω δὲ τοῦ οἴνου τοῦ τῆς ἀληθινῆς ἀμπέλου οἶς τε ὃν μεταλαμβάνειν, διὰ τὸ ἔτι πρόδατον εἶναι, τέως δὲ τῷ σωτηρίῳ τρεφόμενος ὄντας, περὶ οὐκ ἔδος δὲ Σωτῆρος λέγων· *Ἐλ τις διψᾷ, ἐρχέσθω πρός με καὶ πιετέω· καὶ πάλιν· Ο πίνων ἔκ τοῦ ὄντος οὐδὲν δώσω αὐτῷ, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ διεύσουσιν ὄντος λάρτος· καὶ αὐτοὶ· Ο πίνων ἔκ τοῦ ὄντος οὐδὲν δώσω διὰ τὸν ἄγωνα αὐτῷ, οὐ μὴ διψήσῃ εἰς τὸν αἰώνα· εἴποι δὲν· Έπὶ ὄντος ἀναπαύσεως ἔξεργεύεται με.* Ἄλλα καὶ πᾶν ἀχθός ἀποθέμενος τῶν παλαιῶν ἀμαρτημάτων διὰ λουτροῦ παλιγγενεῖταις καὶ ἀνακαινώσεως Πνεύματος ἀγίου, εἴποι δὲν· *Έπὶ ὄντος ἀναπαύσεως ἔξεργεύεται με.* Ἐνταῦθα σημαντικόν τοῦτον ἀπόθεμαν τοῦτον ἀπάντων ἔρεται· *Έπὶ ὄντος ἀναπαύσεως ἔξεργεύεται με.* Εἴθ' ὥσπερ ἐκλείπων πάλιν τὴν ψυχὴν, ἐπειτα διὰ τῆς ἀποδοθείσης χλόης καὶ τοῦ σωτηρίου ὄντος ἀναλαβόν ἔστεν, καὶ ὥσπερ ἐκ θανάτου παλινδρομήσας, φήσει· *Τὴν ψυχήν μου ἐπέστρεψε.* Ταῦτα πάντα ὑπάρχει τῷ διὰ Σωτῆρος Δαυὶδ ὑπὸ τοῦ Κυρίου πομαίνειν.

Ὥδηγησέ με ἐπὶ τρίβους δικαιοσύνης ἔρεται τοῦ ὄντος αὐτοῦ. Ταῦτα, φησί, πράττει, ὡς ἂν μὴ βλασφημῇ ται αὐτοῦ τὸ δνομα, τῶν αὐτοῦ προβάτων ἀπολλυμένων, ή κακῶς ἀγομένων. *Γάρ γάρ καὶ πορευθώ ἐν μέσῳ σκιᾶς θαράτου,* οὐ φοβηθήσομαι κακά, διτε σὺν μετ' ἐμού εἰ. *Μακρὰν γάρ τη ἀμαρτίᾳ παντὸς συνόντος θεῷ.* Σκιάν θανάτου τὸν κοινὸν φέρει, θάνατον, καὶ τὴν τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος λύσιν, πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ θανάτου τῆς ψυχῆς, καθ' ὅ εἰρηται· *Ψυχὴ ἀμαρτάρουσα, αὐτῇ ἀποθαρεῖται· καὶ, Εστιν ἀμαρτίᾳ πρὸς θάρατον.* Οὐκ ἔστι γάρ σκιά θανάτου· ἀλλὰ ἀληθινὸς θάνατος ή τῆς ψυχῆς ἀπώλεια τυγχάνει. *Ἐπειδὲ οὖν μεμαθήκασιν,* ὡς δρα διπτεύων εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ θεοῦ οὐ μὴ ἀποθάνῃ εἰς τὸν αἰώνα, μεταβένθης δὲ ἀπὸ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν, σφόδρα ἀκριῶς οὐ φαστ θάνατον ἐπιέναι αὐτοῖς ἀλλὰ δρα σκιάν θανάτου· ταῦτη δηλούντες τοὺς κατὰ δινθρωπον κινδύνους καὶ τὸν σωματικὸν θάνατον οὐδὲν ἔτερον δοτα ή χωρισμὸν ψυχῆς ἀπὸ σώματος.

Ἡ φάδος σου καὶ η βακτηρία σου, αὔται με παρεκάλεσαν. Ταῦτα οὖν παραχαλεῖ τὸν τυπτόμενον καὶ τὸν κολαζόμενον, πεπεισμένον, διτε μαστιγοὶ θεὸς πάντα υἱὸν δι παραδέχεται.

¹¹ Ezech. xxixiv, 23. ¹² Joan. vii, 37. ¹³ ibid. 39. ¹⁴ Joan. iv, 13. ¹⁵ Ezech. xviii, 4. ¹⁶ *E* Joan. v, 17.

A autem proiecti, homines vocantur. Illi porro quando oves sunt, a pastore quem Ezechiel Davidis nomine indicat ¹¹, id est a Salvatore nostro Christo ducti, ad hæc dicenda instituuntur, *Dominus pascit me, et nihil mihi deerit.* Illi vero ipsi intelligibili ac novo alimento atque pascuis sacrorum Evangeliorum enutriti, dicent, *in loco pascua ibi me collocarit.* Qui autem in Christo initiatur, qui que aquam potat, quod nondum valeat vinum vere vitis bibere, quia adhuc in ovium numero computatur, sed tamen salutari illa aqua recreatur, de qua Salvator hæc clamat: *Si quis sit, reniat ad me et bibat* ¹²; et iterum: *Qui biberit aquam quam ego dabo ei, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ* ¹³; ac rursus: *Qui biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sicut in aeternum* ¹⁴; is jure dixerit, *super aquam requieci educavit me.* Sed etiam posita per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus sancti veterum peccatorum sarcina, apposite dicat, *super aquam requieci educavit me.* Requieci etenim vere est aqua hujusmodi, qua quis, abjecto peccatorum gravi onerosoque pondere animam opprimente, omni macula et labe abstorsa, solutisque vinculis illis complicatis, lætitia hujusmodi rerum successus affectus dicet, *super aquam requieci educavit me.* Deinde vero, utpote qui cum olim animo desiceret, per gratiam sibi datam ac per salutarem aquam in meliorem sese statum receperit, quasi a morte revocatus sit dicet, *animam meam convertit.* Hæc omnia evenient homini qui per memoratum Davidem a Domino pascitur.

C per memoratum Davidem a Domino pascitur.

VERS. 3, 4. *Deduxit me super semitas justitiae propter nomen suum.* Hæc, inquit, ideo agit, ut ne, amissis ac perditis, aut male deductis ovibus, nomen suum blasphemetur. *Nam et si ambulavero in medio umbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu tecum es.* Procul enim peccatum est ab eo qui Dei consortio fruatur. *Umbram mortis vocat mortem illam communem, atque separationem animæ a corpore, ad differentiam mortis animæ, de qua dicitur: Anima quæ peccaverit, ipsa morietur* ¹⁵; *et: Est peccatum ad mortem* ¹⁶. Siquidem non umbra mortis, sed vera mors est, illa animæ pernicies. Quandoquidem igitur didicerunt, credentes in Filium Dei non moritum esse in æternum, sed translatum esse de morte ad vitam, admodum congruerter non mortem, sed umbram mortis sibi accidisse memorant; quo declarantur pericula quæ secundum hominem contingunt, et indicatur corpoream mortem nihil aliud esse, quam separationem animæ a corpore.

Virga tua et baculus tuus, ipsa me consolata sunt. Hæc igitur consolantur eum qui verberibus et cæstigationibus afficitur, utpote qui gnarus sit Deum verberare filium quem cooptaverit.

VERS. 5. *Parasti in conspectu meo mensam, aduersus eos qui tribulant me. Impinguasti in oleo caput meum, et calix tuus inebrians quam præclarus es!* Norunt enim oleum spirituale, quo caput suum impinguatur, atque ebrietatem illam quæ rôborat non resolvit, necnon spiritalem illum cibum quem apponit nobis ille qui ad pastoris munus sponsi conditionem adjicit. His, inquit, fruamur bonis, et gaudemus, dum interim inimici nostri dolent ac macerantur, quia ii qui olim servi erant, mutationem tantam experti sunt, *impinguasti in oleo caput meum.*

VERS. 6. *Et misericordia tua subsequetur me omnibus diebus vita meæ, et ut inhabitem in domo Domini, in longitudinem dierum. Misericordiæ, et gratiæ confisus tuæ, novi sane me, institutum a misericordia tua omnibus diebus vita meæ, spe illa in te posita nunquam lapsurum.* Hæc itaque misericordia, hæc gratia tua mihi id boni contulere, ut domum et Ecclesiam tuam in domicilium possiderem; ubi commoratus, utpote in sacris Dei ædibus et in sancto templo, longitudinem dierum apud te et vitam aeternam consequar. Nam quod domum tuam incolam, nunquam inde egrediens, neque declinans aliorum, hoc mihi in causa fore arbitror ut longitudinem dierum, ipso lumine tuo lucente, nanciscar. Pro illo autem, *in longitudinem dierum, Symmachus, in diuturnitatem temporis,* interpretatus est, vita illius secundum Deum interminabile spatium atque immortalitatem denotans.

PSALMUS DAVID XXIII.

In quibusdam exemplaribus inveni: « Una Sabbathorum. »

VERS. 1, 2. *Domini est terra et plenitudo ejus, orbis terrarum et universi qui habitant in eo. Ipse super maria fundavit eum, et super flumina præparavit eum. Nisi enim, inquit, divinum Verbum ipsi præfuissest, ac nisi Sapientia Dei ipsum hoc fundasset modo, jam olim, vel naturali deprimente pondere, in profundum demersus fuisset. Verum multo præstantior illo erat virtus illa Domini miraculoruin ac prodigiorum effectrix, quæ tantam molem tantamque terræ plenitudinem, ac orbem cum habitatoribus ejus, sublimem agi, et aquarum dorso imponi decreverat. Quapropter ipse, inquit, *super maria fundavit eum.* Neque enim ipsa terra gravis et inaninata, sese supra abyssos consolidavit; sed omnium opifex Dei Filius, qui solidum graveque terræ elementum, divina creatione, supra maris dorsa ferri voluit, ac supra humidam naturam constitui, atque ipsam hoc modo fundavit. Alioquin rationandi ritu, terram non sua sponte substitisse docet, neque sorte quadam temeraria ac irrationabili, tali undique forma instructam. Quare subjicit, et *super flumina præparavit eum.* Si nam-*

A *Ητολμασας ἐτώπιον μου τράπεζαν ἀξερατας τῶν θλιβόντων με. Ἐλπιταρας ἐτέλαιρη τὴν κεφαλήν μου, καὶ τὸ ποτήριόν σου μεθύσκον ὡς κράτιστον!* Ισασι γάρ καὶ τὸ πνευματικὸν ἔλαιον, δὴ τὴν κεφαλὴν ἐπιάνθησαν, καὶ τὴν κρατύουσαν, ἀλλ' οὐ διαλύουσαν μέθην· καὶ τὴν μυστικὴν τροφὴν, ἣν προτίθησιν ἡμῖν ὁ πέδης τὸ ποιμανεῖν καὶ νυμφίος γενόμενος. Τούτοις δὲ, φησὶν, ἐντρυφῶμεν τοὺς ἄγαδούς, τῶν δύσμενῶν ἀνιωμένων καὶ τρυχομένων· διτοιοὶ πάλαι, φησι, δουλεύοντες τοσαύτης μεταδολῆς τετυχήκασιν, ἐλπιταρας ἐτέλαιρη τὴν κεφαλήν μου.

B *Καὶ τὸ ἔλεός σου καταδιώσταλ με πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς μου, καὶ τὸ κατοικεῖν με ἐν οἴκῳ Κυρίου εἰς μακρότητα ἡμερῶν. Πεποιθὼς τῷ σῷ ἐλέει, καὶ τῇ σῇ χάριτι, οἴδη διτοιοὶ ἐκπεσοῦμαι τῆς παρὰ σοι ἐπίδιος παιδαγωγούμενος πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς μου ὑπὸ τοῦ σοῦ ἐλέους.* Τούτο γοῦν τὸ σὸν ἔλεος καὶ αὐτῆς σου ἡ χάρις κατηξίωσέ με οικητήριον κτήσασθαι· τὸν σὸν οἶκον καὶ τὴν σὴν Ἐκκλησίαν· Ἐνθα τὰς διατριβὰς ποιούμενος ὡς ἐν οἴκῳ Θεού, ιερῷ καὶ ἀγίῳ ναῷ, μακρότητος τῶν παρὰ σοι ἡμερῶν καὶ ζωῆς αἰώνιου τεύχομαι. Τὸ γάρ κατοικεῖν με ἐν τῷ σῷ οἴκῳ, καὶ μηδέποτε αὐτοῦ. ἐξιστασθαι μηδὲ ἀπονεύειν, δεῖ δὲ εἰσπι περιβόλων ιερῶν τὰς διατριβὰς ποιεῖσθαι, ταῦτα μοι αἵτινα γενήσεσθαι πιστεύω μακρότητος ἡμερῶν τῶν ἐκ τοῦ σοῦ φωτὸς θυματένων. Ἄντι δὲ τοῦ, εἰς μακρότητα ἡμερῶν, εἰς μῆκος χρόνου ὁ Σύμμαχος ἡρμήνευσε, τῆς κατὰ τὸν Θεὸν ζωῆς τὸ δπειρον καὶ ἀθάνατον σημήνας.

ΨΑΛΜΟΣ ΤΩ ΔΑΥΙΔ ΚΓ'.

'Er ériouς ἀττιγράφοις εύρον· « Τῆς μιᾶς τῶν Σαββάτων (1).»

D *Τὸν Κυρίον ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς, ἡ οἰκουμένη καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες ἐτέλη. Αὐτὸς ἐπὶ θαλασσῶν ἀθεμελώσετ αὐτὴν, καὶ ἐπὶ ποταμῶν ἡτολμασετ αὐτὴν. Εἰ μή γάρ Λόγος αὐτῆς, φησὶν, ἐπεστάτει θεῖος, καὶ εἰ μή σοφία Θεού τούτον αὐτὴν τεθεμελώκει τὸν τρόπον, πάλαι ἀν φυσικῷ βάρει κάτω που φερομένη κατὰ βυθῶν κεχωρήκει. Ἀλλ' ἡν δρα κρείττων αὐτῆς ἡ θαυματουργὸς καὶ παραδοξοποιὸς τοῦ τῶν δλων Κυρίου δύναμις, ἡ τὸν τοσοῦτον δγκον καὶ τὸ τοσοῦτον τῆς γῆς πλήρωμα, δῆλην τε τὴν οἰκουμένην καὶ τοὺς κατοικοῦντας αὐτὴν δινω φέρεσθαι μετέωρον ὑπὲρ τὰ νῦντα τῶν δύνατων βεβούληται. Διὸ, αὐτὸς ἐπὶ θαλασσῶν ἀθεμελώσετ αὐτὴν, εἰρηται. Οὐ γάρ αὐτὴ ἐαυτὴν ἡ βαρεῖα καὶ ἀψυχος γῆ, ἐπὶ τῶν βυθῶν ἐστήριξεν, ἀλλ' ὁ πάντων δημιουργὸς ὁ τοῦ Θεού Γίδες, ὃς τὸ στερέμνιον καὶ βαρὺ τῆς γῆς στοιχεῖον θεῖκῃ δημιουργίᾳ (2) ὑπὲρ νῦντων δχείσθαι θαλάσσης καὶ ὑπεράνω τῆς ὑγρᾶς φύσεως ἐστάναι βουληθεῖς, καὶ τούτον αὐτὴν θεμελιώσας τὸν τρόπον. Καὶ καθ' ἐτερον δὲ λογισμὸν παριστάται τὸ μή αὐτόματον ὑποστήναι τὴν γῆν, μηδὲ ὡς ἔτυχεν, εἰκῇ καὶ ἀλόγως, τὸ*

(1) Idipsum monet Theodoreetus. In Hebraico exemplari nihil de Sabbatho.

(2) Alius, μεγαλουργίᾳ.

τωιούτον αὐτῇ περιβεβλῆσθαι τῷμα· διὸ ἐπιλέγει· Καὶ ἐκὶ ποταμῶν ἡτοιμασεν αὐτήρ. Εἰ μὲν γὰρ δὴ δί' δου λεια καὶ δομάλη κατὰ τὴν σφαιραν τῶν Ἐλλήνων ὑπῆρχεν, οὐκ ἀν ποτε τῆς τῶν ποταμῶν συστάσεως δεκτική ἔγεγόνει· οὐδὲ ἀν εἰς γεωργίαν ἐπιτηδεῖα, ἐκρεόντων ἀπανταχόθεν τῶν εἰς αὐτὴν φερομένων δικρωνῶντος αὐτὸν ἐκ τοῦ ἐναντίου, εἰ πλάκην μία τὴν πλωμένη καὶ ἀνειμένη εἰς πεδιάδας χώρας, οὐδὲ οὕτως συνέστησαν ἐν αὐτῇ ποταμούς· οὐ τ' ἐξ ἀενάων πηγῶν φερόμενοι, οὐ τε ἐκ τῶν χειμεριῶν διμέρων συνιστάμενοι· πάλαι δὲ ἄν ἐπικλύσαντες πᾶσαν, οὗτε σπέρμασιν, οὗτε φυτοῖς, οὗτε γεωργίαις ἐπιτηδεῖαν αὐτὴν παρεῖχον· ἀλλ' οὐδὲ αὐτοῖς τοῖς οἰκήτορεις γεγόνει ἀν χρήσιμος, πάντων ἐπικλύσμαντον καὶ κατασυρομένων ὑπὸ τῆς τῶν ὑδάτων πλημμύρας. Ταῦτα μὲν οὖν ἦν, εἰ μὴ λόγος τις δημιουργικὸς καὶ θεοῦ σοφίᾳ τεχνικῶς αὐτῇ τοιόνδε σῷμα περιβεβλήκει· γυνὶ δὲ οὕτως κατεσκευάσθη, ὡς εἰς δρῆ καὶ νάπας, βουνούς τε καὶ φάραγγας ἐσχηματίσθαι· ὡς καὶ ποταμοὺς τάξεις ἔστων διεξόδους ἀκαλύτως ποιεῖσθαι· δρῆ τε καὶ δαση καὶ φυτά ζώωις ἀπονέμεσθαι· χώρας τε καὶ πεδιάδας εἰς οἰκήσεις καὶ γεωργίας ἀνθρώποις ἀφωρίσθαι. Τίς τοινυν οὐκ ἀν διμολογήσειν ἀλληλῶς σοφῆς εἶναι προμηθείας ταῦτα; ή, προλαβοῦσα τὸ μέλλον πρὸ τοῦ πληρώματος τῆς γῆς, καὶ πρὸ τοῦ συστῆναι τὰ ἐν αὐτῇ, τοιάδε αὐτῇ ἐσχημάτισε, καταλλήλῳ διαπλάτουσα τύπῳ, ὡς ἀν τοῖς πᾶσι γένοιτο ἐπιτηδεῖα. Μυστικώτερον δὲ τοῦ Κυρίου γέγονεν ἡ γῆ.

Τίς ἀναβήσεται εἰς τὸ δρός τοῦ Κυρίου; ή τίς στήσεται ἐν τόπῳ ἀριψ αὐτοῦ; τὸ τελικὸν ἀγαθὸν καὶ τὸν θεὸν Λόγον λεκτέον, ἐφ' δ ἀναβαίνει διὰ προκοπῆς ἐπὶ τὴν ἀκρώρειαν αὐτοῦ φθάσαι γλυχόμενος. Σπάνιος δὲ ὁ τοιοῦτος· διὸ εἰρηταί· Τίς ἀναβήσεται εἰς τὸ δρός τοῦ Κυρίου; ή τίς στήσεται ἐν τόπῳ ἀριψ αὐτοῦ;

Ἄθως χροὶ καὶ καθαρὸς τῇ καρδίᾳ, διὸ οὐκ εἰλεῖται ἐκ ματαφ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ οὐκ ὥμοσεν ἐκ δόλῳ τῷ κληστού αὐτοῦ. Οὗτος ἀηγεται εὐλογίαν παρὰ Κυρίου, καὶ ἐλεημοσύνην καὶ τοῦ Θεοῦ σωτῆρος αὐτοῦ. Αὕτη η γερεά ἱητούτων αὐτὸν, ἵητούτων τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ Ἰακὼβ. Διάψαλμα. Ἀρατε πύλας, οἱ ἀρχοτες, ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε, πύλαι αἰώνοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης. Τίς ἐστιν οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης; Κύριος κραταίδης καὶ δυνατός, Κύριος δυνατός ἐτο πολέμῳ. Τίσ εἰ διὰ τῆς πεύσεως καὶ ἀποκρίσεως διδάσκουσι πάντας ἀνθρώπους τὴν δεσποτείαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· εἰ γε τίς δ' οἴη ταύτας μὴ ἀγνοεῖν. Τίνες δὲ τὴν δευτέραν πεύσιν καὶ ἀπόκρισιν, οὐ ταῖς ἐτιαὶ ἀνωτέρω δυνάμεσιν εἰρήσθαι φασίν, ἀλλὰ ταῖς αὐταῖς. Τό τε διάψαλμα πρὸ τοῦ· Ἀρατε πύλας, οἱ ἀρχοτες, ὑμῶν, κείμενον, τῆς μελωδίας ἕοικε μεταβολὴν πεποιησθαι· ἐπει καὶ τῆς διανοίας αὐτῆς. Ἐν δὲ τῷ λέγειν εἰσελεύτεσθαι αὐτὸν, λεληθότως καὶ ἔσθον αὐτοῦ ἥγειτο. Εἰτ' ἐπει μὴ μόνος ἥμελλεν εἰσιεῖν εἰς τὴν αὐτοῦ βασιλείαν, πάσας ἀναπτεταθῆναι τὰς πύλας δ λόγος παραχελεύεται διὸ τοὺς

A que tota et in omnibus sui partibus, latè et quaquebilique superficie, secundum illam Græcorum sphæram, suisset, nunquam fluminum congregationem admississet; neque agriculturæ apta foret, diffuentibus undequaque pluviis: ut e converso iterum, si plana esset, unaque superficies, extensa in planities et agros; nequaquam flumina ex perennibus fontibus manantia illuc exsisterent; neque fluvii qui ex hibernis imbribus coalescunt; sed jamdiu totam terram inundassent, ita ut neque sationi, neque plantis et arboribus, neque agriculturæ idoneam præberent. Neque ipsa incolis suis apta utilisque suisset, cum aquarum colluvie omnia inundarentur ac diffuerent. Hæc sane accidissent, nisi verbum quodpiam opifex rerum, ac Dei sapientia, artificio magno talem ipsi undique formam indidisset. Jam vero sic composita est, ut in montes et clivos, colles et valles distribuatur, utque flumina, nullo obice, suos sibi exitus parent; montes, silvæ et arbores animalibus deputentur; agri et planities hominibus ad domicilium et agriculturam destinata sint. Quis ergo non confiteatur hæc a sapienti quadam providentia proficisci? Quæ futura prospiciens antequam plenitudo terræ et quæ in ea sunt considerent, tali eam forma exornavit, congruentibus mutuisque illam modis efformans, ut omnibus commoda evaderet. Mysticō autem more hæc terra Domini fuerit [ea nimirum quæ mox indicatur].

Vers. 3. *Quis ascendet in montem Domini? aut quis stabit in loco sancto ejus?* Id de perfecto bono ac de Deo Verbo explicandum, ad quod ascendit quisquis progressus cacumen ejus attingere expectat. Sed rari hujusmodi sunt; quare dicitur: *Quis ascendet in montem Domini? aut quis stabit in loco sancto ejus?*

Vers. 4-8. *Innocens manibus et mundo corde, qui non accepit in vano animam suam, nec juravit in dolo proximo suo. Hic accipiet benedictionem a Domino, et misericordiam a Deo salutari suo. Hæc est generatio querentium eum, querentium faciem Dei Jacob. Diapsalma. Attollite portas, principes, vestras; et elevamini, portæ aternales, et introibit Rex gloriae. Quis est iste Rex gloriae? Dominus fortis et potens, Dominus potens in prælio. Fortasse ii per interrogationem et responsionem omnes homines de dominatu Domini nostri Jesu Christi instituant: si putetur tamen eas ipsas [celestes potestates] id non ignorare. Sunt qui arbitrentur secundam interrogationem et responsionem non sublimioribus potestatibus factam, sed iisdem atque priorem. Diapsalma vero ante illud, Attollite portas, principes, vestras, positum, videtur melodiæ solum immutationem inducere, quia eadem in sequentibus sententia. Cum autem introitum ipsum ait, existit etiam ejus latenter adumbravit. Deinde vero quia non ipse solus intratur in regnum suum erat, portas omnes pandi et aperiri jubetur, eorum*

scilicet causa quā cum Dei Filio regnum cœlorum consecuturi erant. Multas quippe ac diversas ad regni cœlorum aditum portas aperuit: nam apud Patrem mansiones multæ sunt²⁷. Ac perpende, quæso, num hic solvatur quæstio psalmi, qui sic habet: *Ascendit Deus in jubilatione, Dominus in voce tubæ*²⁸. Hic Spiritus sanctus jubilationem ac vocem tubæ dedit. Nam in ascensu Filii Dei in cœlos, par fuit ipsi obviam isse angelos, suæ pro hominibus œconomiaë administros, atque cœlestium portarum fores ipsi aperuisse, voces angelicosque clamores, qui in psalmo seruntur, emissoe: quos jubilationem et vocem tubæ nuncupat dicens: *Ascendit Deus in jubilatione, Dominus in voce tubæ*.

DAVIDI XXIV.

Cum neque psalmus, neque canticum, neque quid simile inscribatur, neque in finem hæc referantur; ac quidam sermones sint in Spiritu sancto a Davide conscripti, ideo a reliquis interpretibus Davidis inscribitur. Jure dicamus ipsum doctrinam complecti confessionis Deo emissæ; qua prior quidem David usus sit, deinde nobis eamdem ipsam tradiderit, ut doceret quo pacto infirmum quemque animam curare suam per confessionem oporteat.

VERS. 2, 3. *Ad te, Domine, levavi animam meam; Deus meus, in te confido, non erubescam: neque irrident me inimici mei, etenim universi qui sustinent te non confundentur.* Hæc ait, quasi in altum enectus et translatus; ut qui animam suam ab infimis rebus abstractam sublimem egerit, atque affectu eam sursum ac Deo vicinam constituerit, et mortalia humanaque aversatus, ad Deum se sincero corde converterit. Deindeque ait: *Non mihi, sed tibi Deo meo confisus, multaque usus fiducia, talem rem aggressus sum.* Qui omnia quæ sub aspectum et sensum cadunt contempsit, et ad incorporeum invisibilemque Deum animam erexit, Deum, ut possesum abs se bonum, fidenter invocat; quapropter dicit: *Deus meus, in te confido.* Quæ ad me attinent, inquit, ita se habent. Cæterum precibus mihi divinoque tuo auxilio opus est, ut ne a scopo aherrem, nece ceu a prealto cacumine lapsus alterar. Quare obsecro rogoque, ne ab inimicis meis pudore suffundar et irridear: quod sane tuo Dei mei auxilio obtinebo. Nam pristina quidem ex proprio voluntatis delectu proliciscebantur, ut scilicet animam meam arbitratu meo sus deque agerem: secunda patrocinio et subsidio egent tuo.

VERS. 4. *Confundantur iniqua agentes supervacue.* Proposito insistere solum convenit, neque mutare sententiam, vel a fide defiscere. Nam qui instabiles mobilesque sunt, ac omni vento circumferuntur, ii

A μέλλοντας κληρονομεῖν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν σὺν τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ. Πολλὰς γάρ ἀνέψει καὶ διαφόρους πύλας τῆς εἰς τοὺς οὐρανοὺς εἰσόδου· ἐπειὶ καὶ πολλὰ μονά παρὰ τῷ Πατρὶ. "Ορά δὲ εἰ μὴ ἐν τούτοις λυθεῖ ἀν τὸ ζητώμενον ἐν τῷ φάσκοντι φαλμῷ· Ἀρέβη ὁ Θεὸς ἐν ἀλαλαγμῷ, Κύριος ἐν φωνῇ σάλπιγγος. Ἐνταῦθα γάρ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον καὶ τὸν ἀλαλαγμὸν καὶ τὴν φωνὴν τῆς σάλπιγγος ἀποδιώσιν. Ἐν γάρ τῇ εἰς οὐρανοὺς ἀναβάσεις τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τοὺς διακονησαμένους αὐτῷ ἀγγέλους τὴν εἰς ἀνθρώπους οικονομίαν προτρέχειν αὐτῷ εἰκός, καὶ τὰς οὐρανοὺς πύλας αὐτῷ παρασκευάζειν, φωνάς τε ἀφίειν καὶ βοᾶς ἀγγελικὰς, τὰς ἐν τῷ φαλμῷ φερομένας· ἂς δὴ ἀλαλαγμὸν καὶ φωνὴν σάλπιγγος ὀνόμασε φῆσας· Ἀρέβη ὁ Θεὸς ἐν ἀλαλαγμῷ, Κύριος ἐν φωνῇ σάλπιγγος.

ΤΩ ΔΑΥΙΔ ΚΑ'.

Ἐπεὶ μήτε φαλμὸς ἐπιγέγραπται, μήτε φῦλο, μήτε τι τῶν παραπλησίων, ἀλλ᾽ οὐδὲ εἰς τὸ τέλος ἀναπέμπεται τὰ προκείμενα λόγοι δὲ εἰσιν ἐν ἀγίῳ Πνεύματι τῷ Δαυὶδ συγγεγραμμένοι· διὸ παρὰ τοῖς λοιποῖς ἔρμηνευταῖς τοῦ Δαυὶδ προγέγραπται· εἰκότες φῆσομεν διδασκαλίαν περιέχειν τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἑρμολογήσεως, ἢ πρῶτος μὲν αὐτὸς ὁ Δαυὶδ ἐχρήσατο, ἐπειτα δὲ καὶ ἡμῖν παραδέδωκε, παιδεύων ὅπως χρῆ νοστήσαντα τὴν ἐαυτῶν θεραπεύειν ψυχὴν δὲ ἑρμολογήσεως.

Πρὸς σὲ, Κύριε, ἥρα τὴν ψυχὴν μου· ὁ Θεὸς μου, ἐπὶ σοὶ πέποιθα, μὴ κατασχυρθεῖην· μηδὲ καταγελαστεσάρ με οἱ ἐχθροὶ μου· καὶ γάρ πάτερες οἱ ὑπομέροντές σε οὐ μὴ κατασχυρθῶσι. Ταῦτα φησιν, ὡσανεὶ ἐπάρας εἰς ὑψός μεταθείσ· τε καὶ μετεωρίσας τῶν τῇδε πραγμάτων τὴν ἐαυτοῦ ψυχὴν· δινῶ τε πλησίον αὐτὴν τοῦ Θεοῦ τῇ διαθέσεις καταστήσας δι· ἀποστροφῆς μὲν τῶν θνητῶν καὶ ἀνθρωπίνων, ἐπιστροφῆς δὲ γνησίας τῆς πρὸς αὐτὸν. "Ἐπειτά φησι· Τούτο πεποίηκα, οὐκ ἐμαυτῷ θαρρῶν, ἀλλ᾽ ἐπὶ σοὶ τῷ Θεῷ μου πεποιθὼς, πολλῇ παρέργηται χρύμενος. "Ο πάντων μὲν τῶν αἰσθητῶν καὶ ὄωμένων καταφρονήσας, ἐπὶ δὲ τὸν ἀσώματον καὶ ἀόρατον Θεὸν τὴν ἐαυτοῦ ψυχὴν ἐπάρας. ὡς δὲ έισιν ἐαυτοῦ κτήμα γεννέμενον τὸν Θεὸν ἐπικαλεῖσθαι θαρρεῖ· διὸ λέγει· 'Ο Θεός μου, ἐπὶ σοὶ πέποιθα. Καὶ τὰ παρ' ἐμοῦ μὲν, φησι, ταῦτα. Λοιπὸν δὲ εὐχῆς μοι δεῖ, καὶ τῆς παρὰ σοῦ τοῦ Θεοῦ συνεργείας, πρὸς τὸ μὴ ἐκπεσεῖν τοῦ σκοποῦ, μηδὲ ὕσπερ ἀφ' ὑπῆλης ἀκρωτείας πεσόντα ἀποβραγῆται. Διὸ δέοματι καὶ ικετεύω μὴ κατασχυθῆναι, μηδὲ καταγελασθῆναι· ὑπὸ τῶν ἔχθρῶν μου· ταῦτα δὲ μοι ἔσται ἐκ τῆς σῆς τοῦ Θεοῦ μου θοιθείας. Τὰ μὲν γάρ πρῶτα ἐξ ἐμῆς ἦν προσερέσεως, τὸ ἀγειν καὶ φέρειν τὴν ἐμαυτοῦ ψυχὴν ὅπῃ καὶ βούλομαι· τὰ δὲ δεύτερα τῆς σῆς ἀντιλήψεως καὶ συνεργείας δεῖται.

Αἰσχυνθήσαρ οἱ ἀντομοῦντες διακενῆς. Μόνον ὑπομένειν τῇ προθέσει, μηδὲ μεταβάλλειν, καὶ μεθιστασθεῖ τῆς πίστεως. Οἱ γάρ εὐρίπιστοι καὶ παντὶ ἀνέμῳ περιφερόμενοι πάθοις δὲ τῆς αἰσχύ-

²⁷ Joan. xiv, 2. ²⁸ Psal. xlvi, 6.

ης οὐ μήν καὶ οἱ λέγεν μεμαθηκότες· Ὑπομέτω πρὸς τὸν Κύριον. Ἀντὶ δὲ τοῦ ἀνομοῦντες, οἱ λοιποὶ καὶ ἡ πέμπτη ἔκδοσις, οἱ ἀποστατοῦντες ἡρμηνεύκαστον· σαφῶς τοὺς παραβάτας, καὶ μὴ τῷ προτέρῳ ἐκυρώντας σκοπῷ ἐμμένοντας καταισχυνθῆσθαις ἀποφηνάμενοι. Τῆς γὰρ ἀποστασίας ἐκυρών καρπὸν ὑπόκειν εὐρόντες, ὡς ἐν διακενῇς ἀποστάσαντες τοῦ Θεοῦ, καταισχυνθῆσονται.

suæ fructum reprehenderint, utpote qui frustra a Deo desciverint, in pudorem ac turpitudinem delabentur.

Τὰς ὁδοὺς σου, Κύριε, γνώρισό μοι, καὶ τὰς τρίβους σου δίδαξόν με. Ὁδηγησόν με ἐπὶ τὴν ἀλήθειάν σου καὶ δίδαξόν με, ὅτι σὺ εἶ ὁ Θεὸς ὁ Σωτὴρ μου, καὶ σὲ ὑπέμεινα δλητὴ τὴν ἡμέραν. Εἰσὶ δὲ ὁδοὶ τοῦ Κυρίου αἱ τῆς προνοίας αὐτοῦ διοικήσεις, καθ' ἃς τὰ σύμπαντα διακυβερνᾷ· περὶ ὧν ὁ θεῖος Ἀπόστολος διδάσκων ἐλέγειν· Οὐ βάθος πλούτου καὶ σοργας καὶ γνώσεως Θεοῦ· ὡς ἀντερεύητα τὰ κρίματα αὐτοῦ καὶ ἀντεκτηλαστοὶ αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ. Οὐτων δὲ καὶ τρίβοις αὐτοῦ εἰεν αἱ κατὰ μέρος διοικήσεις τῶν δλων, καθ' ἃς ὡσπερ ἐπιπορεύμενος τὰ τε κατ' οὐρανούν καὶ τὰ ἐπὶ γῆς τῇ προνοητικῇ δυνάμει, τρίβους ἐκυρών καὶ πορειας τοῖς νοεῖν δυναμένοις δείχνυσι· διὸ κατὰ τὸν Σύμμαχον, εἴρηται, καὶ τὰς πορειας σου δίδαξόν με. Ταῦτα δὲ με διδάσκων, ἐπίστησόν με τῇ ἀλήθειᾳ σου, πρὸς τὸ μὴ σφάλλεσθαι φυεύδοδοις οὐτα, καὶ ἔτερα ἄνθ' ἔτέρων ἐν τῇ τῶν φυσικῶν θεωρίᾳ δοξάζειν, δικοια πεπόνθασιν οἱ σοῦ τοῦ Θεοῦ μὴ τυχόντες διδασκάλου, λογισμοῖς δὲ θνητοῖς καὶ ἀνθρωπίνοις καταστοχασάμενοι τῶν πραγμάτων, καὶ μαρκάν τῆς ἀλήθειας ἔχανοντισθέντες. Διδαχθεὶς δὲ παρὰ σοῦ, ὅτι μὴ μόνον κτίστης καὶ δημιουργὸς καὶ Θεός μου τυγχάνεις, ἀλλὰ καὶ Σωτὴρ μου, εἰκότως σὲ ὑπέμεινα δλητὴ τὴν ἡμέραν, τούτεστι πᾶσαν τὴν ζωήν μου, μεμαθηκός, ὅτι πάντες οἱ ὑπομέτωρες σε σὺ μὴ καταισχυνθῶσιν.

Μηδέποτε τῷρον οἰκτιρμῷ σου, Κύριε, καὶ τὰ ἐλέη σου, ὅτι ἀπὸ τοῦ αἰώνος εἰστιν. Ἀμαρτίας ρεστήτος μου, καὶ ἀγρολας μου μὴ μητσθῆς. Οὐχ ἡγοῦμαι ταῦτα τῷ Δαυΐδι τοσοῦτον ἀρμόζειν, δοσον τοῖς ἔξομολογεῖσθαι· ἐπὶ τοῖς πρότερον ἀμαρτήμασιν ἐκυρών διδασκομένοις. Οὐ γὰρ εὑρίσκομεν τὸν Δαυΐδη ἐν τῇ νεότητι αὐτοῦ ἡμαρτηκότα, οὐδὲ ἐν τῇ παιδικῇ ἡλικίᾳ· ἀλλὰ οὐδὲ ἐν ἀγρού φεγγενημένον. Μήποτε οὖν ἡ διδασκαλία ὡς παρὰ λατρῷ τοῖς νεοστηκόσι, καὶ ἐν τῇ τῆς ἡλικίας ἀκμῇ ἐντὸς γενομένοις Θεοῦ γνώσεως, νεωτερικοῖς ἀμαρτήμασιν ἐγκαλινδηθεῖσιν, διῆτην φαρμάκου παραδόνται; ὡς δὲν μαθόντες ἔξομολογοῦντο τὰ ἐγνώσκειν αὐτοῖς, ἀναστάτωντες τῷ Θεῷ, καὶ ὡσπερ παλαιὰ τραύματα τῆς ἐκυρών φυχῆς ἀπογυμνοῦντες αὐτῷ, δεδύμενοι τε ίδεσσας καὶ θεραπείας τυχεῖν διὰ τοῦ ἐλέους αὐτοῦ, διεκεντ τῆς χρηστότητος σου, Κύριε.

Χρηστὸς καὶ εἰθὺς ὁ Κύριος, διὰ τοῦτο ρυμοθήσει ἀμαρτάνοντας ἐτὸ δῆ. Ὁδηγήσει πραεῖς ἐτὸ κρίσις, διδύξει πραεῖς τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ. Χρη-

A certe in confusionem et opprobrium delabentur: sed non perinde si qui haec effari didicerunt, *Expectans expectavi Dominum*²⁰. Hujus autem loco, *iniqua agentes*, reliqui interpretes ac Quinta editio deficientes interpretati sunt: quo prævaricatores, necnon eos qui in pristino scopo ac consilio non perseverarunt, pudore afficiendos esse aperte declarant. Postquam enim vanum irritumque defectionis suæ fructum deprehenderint, utpote qui frustra a Deo desciverint, in pudorem ac turpitudinem delabentur.

VERS. 5. *Vias tuas, Domine, demonstra mihi, et semitas tuas edoce me. Dirige me in veritate tua et doce me, quia tu es Deus Salvator meus, et te sustinui tota die.* Sunt porro viæ Domini, providentiae ipsius administrationes, quies omnia gubernat: B quæ nos divinus edocet Apostolus his verbis: *O altitudo divitiarum sapientiae et scientiae Dei! quam incomprehensibilia sunt iudicia ejus et investigabiles viæ ejus*²¹! Eadem vero ratione semitæ ejus, singulariæ universorum administrationes fuerint, quibus coelestia terrenaque ceu percurrens, hominibus intelligentia prædictis semitas progressusque demonstrat suos; quamobrem, secundum Symmachum, dicitur, *et progressus tuos edoce me.* Hac autem me doctrina instituens, veritate tua confirma me; ne labar falsis opinionibus, neu in naturalium rerum speculatione alia æstimem pro aliis, qualia iis acciderunt qui te Deo magistro non sunt usi, sed mortalibus humanisque ratiociniis a rerum notitia aberrarunt, et procul a veritate disiecti sunt. Abs te sic edocetus, te non creatorem modo, opilicem Deum, sed etiam Servatorem esse meum, jure te sustinui tota die, id est, per totum vitæ tempus, gnarus scilicet illius, universi qui sustinent te, non confundentur.

VERS. 6, 7. *Reminiscere miserationum tuarum, Domine, et misericordiarum tuarum quæ a seculo sunt. Delicta juventutis meæ et ignorantias meas ne memineris.* Hæc non tam Davidi congruere arbitror, quam iis qui didicerunt pristina peccata confiteri sua. Non enim reperimus Davidem in adolescentia sua neque in juvenili ætate peccasse; sed neque per ignorantiam delinquisse. Num igitur doctrina isthæceū a medico ægris, et iis qui in ætatis flore Dei notitia imbuti sunt, atque in juvenilibus peccatis voluntati, quasi medicina tradita est? ut eruditæ, peccata sua per ignorantiam admissa consteantur, ipsaque Deo revelent, ac tanquam vetera animæ suæ vulnera ipsi detegant, medicinam et incolumitatem rogantes per misericordiam ejus, *propter bonitatem tuam, Domine.*

VERS. 8, 9. *Dulcis et rectus Dominus, propter hoc legem dabit delinquentibus in via. Diriget mansuetos in iudicio, docebit mites vias suas.* Dulcis, inquit,

²⁰ Psal. xxxix, 2. ²¹ Rom. xi, 33.

et rectus Dominus est, qui probe omnia dispensat, rectamque diligit viam, ac tortuosa in rectum callem dederit. Quapropter peccatores non aversatur, neque negligit siniue eos peccatis corrumpi suis: sed quasi perhumanus bonusque Servator infirmorum plus quam bene habentium curam gerit, atque ipsis legem dat, pœnitentiæ vias indicans, legesque ponens ipsis ad salutem congruentes. Nam vel iis qui peccant via quædam salutis ostenditur, videlicet conversionis, pœnitentiæ, confessionis, quæ quidem alia est a via perfectis viris tradita. Nam cum legem dat Deus, viam peccantibus aliam, aliam a peccato se convertentibus, aliam iis qui in virtute proficiunt, aliam demum perfectioribus tradit. Quamobrem peccantibus quidem viam ostendit; mansuetos cum judicio diriget, eorumque, utpote perfectiorum, curam geret: quare dignos eos qui beati prædicarentur aestimavit, secundum illud: *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram*²¹. Hos etiam docet vias suas. Loco autem illius, vias suas: Aquila et Symmachus, viam suam dixerunt. Nam ea ipsa via Salvator incessit, prout dicitur: *Discite a me quia misericordia sum et humilitas corde*²². Eadem igitur ipsa via illos deducit et quasi manu dirigit. Idcirco ut sapiens legislator, aliam peccatoribus, mitibus alteram viam ostendit.

Vers. 10. *Universæ viæ Domini, misericordia et veritas requirentibus testamentum ejus et testimonia ejus. Multe, inquit, viæ Domini sunt, verum omnibus præcurrit misericordia ejus: cum misericordia porro veritas una procedit, miseretur quippe omnium et nihil odit eorum quæ fecit*²³: neque enim aliquid condidit quod odio haberet. Singulis igitur divinæ administrationis et providentiæ viis misericordia præcurrit, misericordiam veritas subsequitur. Iis autem qui sollicite requirunt, quæstionum veram notitiam subministrat qui ait: *Quærite, et invenietis, pulsate, et aperietur vobis*²⁴. Testamentum vero ejus in genere acceptum, vocatur omnibus divinitus inspirata Scriptura hominibus tradita. Testimonia sunt quotquot in Scripturis divinis de illo propheticæ feruntur, aut quæ ab ipso iis qui in rebus divinis instituuntur, testificatione adhibita, præcepta sunt.

Vers. 12, 13. *Quis est homo qui timet Dominum? legem statuet ei in via, quam elegit. Anima ejus in bonis demorabitur, et semen ejus hereditabit terram.* Audiat, inquit, quisquis timet Dominum, atque in una, quam elegit, via incedit, quidnam ipsis eveneturum sit. Et nunc quidem ille malis afficietur, ut par est, quippe qui religionis ac pietatis certaminibus exerceatur. At erit tempus quo anima ejus in bonis demorabitur: quibusnam in bonis, nisi de quibus dictum est: *Quæ oculus non vidit*²⁵, et

A στός ἐστιν καὶ εὐθὺς, φησίν, δο Κύριος, εὗ διατιθέμενος τὰ πάντα, καὶ τὴν εὐθείαν ὅδον ἀγαπῶν, τὰ τε σκοιλὰ εἰς εὐθείαν διγων. Διὰ τοῦτο οὐκ ἀποτρέψεται, οὐδὲ παρορθικαταίμπανων αὐτοὺς φθείρεσθαι ταῖς ἔστιν ἀμαρτίαις· ἀλλ’ οἴα φιλάνθρωπος καὶ ἀγαθὸς Σωτὴρ νοσούντων μᾶλλον ἢ ὑγιαινόντων τὴν φροντίδα ποιεῖται· καὶ τούτοις νομοθετεῖ, μετανοίας ὅδους ὑποδειχνύς αὐτοῖς, καὶ νόμους τοὺς ἀρμόδοντας αὐτοῖς πρὸς σωτηρίαν παρατιθέμενος. “Ἐστι γάρ τις καὶ ὅδος τοῖς ἀμαρτάνουσιν ἐπιδειγμένη σωτηρίας, ἡ τῆς ἐπιστροφῆς καὶ μετανοίας καὶ ἔξομολογήσεως, ὡς ἐτέρα οὖσα παρὰ τὴν τοῖς τελείοις δεδομένην. Νομοθετῶν γάρ δο Θεὸς, ἀλλήν μὲν ἀμαρτάνουσιν ὁδὸν δειχνύσιν, ἐπέραν δὲ τοῖς ἐπιστρέψουσιν ἐξ ἀμαρτίας, καὶ ἀλλήν πάλιν τοῖς ἐν ἀρετῇ προκόπτουσι, καὶ ἐτέραν τοῖς τελειότεροις. Διὸ τοῖς μὲν ἀμαρτάνουσιν ὑποδειχνύσιν ὁδὸν· τοὺς δὲ πραεῖς ὁδηγήσει ἐν κρίσει χειριμένως, καὶ αὐτῶν πρόνοιαν ποιούμενος ὡς βελτιώνων· διὸ καὶ μακαρισμῶν αὐτοὺς ἀξιοῖ, κατὰ τὸ, Μακάριος οἱ πραεῖς, δοι αὐτοὶ κληρομῆσονται τὴν γῆν. Ταύτους δὲ καὶ διδάσκει ὁδούς αὐτοῦ. Ἀντὶ δὲ τοῦ, ὁδούς αὐτοῦ, δο Αὐτοῦς καὶ δο Σύμμαχος, ὁδὸν διαυτοῦ, ἐφησεν. Ταύτην γάρ αὐτὸς δο Σωτὴρ ὕδεισε τὴν ὁδὸν κατὰ τὸ λελεγμένον· Μάθετε ἀπὸ ἐμοῦ δοι πρᾶός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ. Κατὰ ταῦτην οὖν διγων αὐτοὺς, ὁδηγὸς αὐτῶν καὶ χειραγωγὸς γίνεται· διόπερ ὡς σοφὸς νομοθέτης ἀλλήν μὲν ὁδὸν ἐπιδειχνύσι τοῖς ἀμαρτάνουσιν, ἐτέραν δὲ τοῖς πράοις.

C Πάσαι αἱ ὁδοὶ Κυρίου ἔλεος καὶ ἀλήθεια τοῖς ἐκητοῦσι τὴν Διαθήκην αὐτοῦ καὶ τὰ μαρτύρια αὐτοῦ. Πολλαὶ μὲν, φησίν, αἱ ὁδοὶ τοῦ Κυρίου, πλήν ἀλλ’ ἐν πάσαις τὸ ἔλεος αὐτοῦ προτρέχει· τῷ τε ἐλέει συμπαρορφῆ ἡ ἀλήθεια· ἔλεεὶ γάρ τὰ δυντα καὶ οὐδὲν βδελύσσεται· ὃν ἐποίησεν· οὐδὲ γάρ μισῶν τι κατεσκεύασε. Καθ’ ἐκάστην τοίνυν ὁδὸν τῆς τοῦ Θεοῦ διοικήσεως τε καὶ προνοίας τὸ ἔλεος αὐτοῦ προτρέχει, ἔπειτα δὲ τῷ ἔλεῳ ἡ ἀλήθεια. Τοῖς δὲ ἐκητοῦσιν, ἀσχολουμένοις, δο εἰπών· Ζητεῖτε, καὶ εὑρήσετε, κρούνετε, καὶ ἀρνησεται ὑμῖν, τὴν περὶ τῶν ζητουμένων ἀλήθειαν παραδίωσιν. Διαθήκη δὲ αὐτοῦ γενικῶς καὶ καθ’ ὅλου ὄντος τοῦ θεοῦ παραδοθεῖσα θεόπνευστος Γραφῆ. Μαρτύρια δὲ αὐτοῦ τυγχάνει: ἦτοι τὰ προφητικά περὶ αὐτοῦ ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇ μεμαρτυρημένα, ἡ τὰ κατὰ διαμαρτυρίαν ὑπὸ αὐτοῦ τοῖς τὰ θεῖα παιδευομένοις παρηγγελμένα.

Tίς ἐστιν ἀνθρωπὸς δο φοβούμενος τὸν Κύριον; ονομοθετήσοι αὐτῷ ἐτὸν διδῷ, ἡ ἥρετοστο. Ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἐν ἀγαθοῖς αὐλισθήσεται, καὶ τὸ σπέρμα αὐτοῦ κληρομῆσει γῆν. Ἀκουέτω, φησί, πᾶς δο φοβούμενος τὸν Κύριον, μίαν τε ὁδὸν ἣν ἐλοιτο διαπορευόμενος, τι αὐτὸν περιμένει. Νῦν μὲν κακοπαθήσει, οἴα εἰκός, ἐγγυμναζόμενος τοῖς τῆς θεοτεοίας ἀθλοῖς· ἔσται δὲ καιρὸς ὀπηνίκα ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἐν ἀγαθοῖς αὐλισθήσεται· ποίοις δὲ ἀγαθοῖς ἡ περὶ θνετοῖς τοῖς τὰ θεῖα παιδευομένοις παρηγγελμένα.

²¹ Matth. v., 4. ²² Matth. xi., 29. ²³ Sap. xi., 25. ²⁴ Matth. vii., 7. ²⁵ I Cor. ii., 9.

Τό γε μὲν σπέρμα, ὅπερ κατεβάλετο ἐν τῇ γῇ καθ' ὃν ἐποιήσετο ἐπὶ γῆς χρόνον, πολλοὺς κληρονομῆσει, σωτῆρίας αἰτίου γινόμενον πολλοῖς. Σπέρμα δὲ τὸ ἀν εἰποις ἡ τὴν διδασκαλίαν καὶ τοὺς λόγους καὶ τὰ συγγράμματα, ἡ τοὺς κατὰ Θεὸν αὐτῷ γεννηθέντας καὶ μαθητευθέντας ἀνδρας; δι' ὃν καὶ μετὰ τὴν ἁγαθοῦς ἀνάπτωσιν αὐτοῦ μυρίοι τῆς παρὰ τῷ Θεῷ κληρονομίας τεύχονται, ἃτε ἀγαθῶν σπερμάτων τυχόντες καὶ ὥφελημένοι τὴν ἔνθεον καρποφορίαν.

Κραταλώμα Κύριος τῶν φοβουμένων αὐτὸν, καὶ η Διαθήκη αὐτοῦ τοῦ δηλώσαι αὐτοῖς. 'Ο μὲν Ἀκύλας, ἀπόρρητος Κυρίου (1) ἐξέδωκεν ὃ δὲ Σύμμαχος, ἐμίαλα Κυρίου· ὃ δὲ Θεοδοτίων καὶ ἡ πέμπτη ἔκδοσις, μυστήριος Κυρίου. Ἐντεῦθεν γάρ εἰς τοσαύτην ἡλαστο μακαριότητα διάνωτέρω προλεχθεὶς φοβούμενος Κύριον ἐκ τοῦ δημίου τοῦ Κυρίου, καὶ ἀπόρρητον αὐτοῦ, καὶ τὸ μυστήριον αὐτοῦ γνωστὸν αὐτῷ γεγονέναι, καὶ τὰ ἐν τῇ Διαθήκῃ αὐτοῦ, τοῦτο ξεινὸν ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇ, περιεχόμενα μυστήρια.

Οἱ δύθαλμοι μου διὰ πατρὸς πρὸς τὸν Κύριον, διτὶ αὐτὸς ἑκούσασι ἐκ πατέρος τοὺς πόδας μου. Ἔξιδεψον ἐπ' ἐμὲ καὶ ἐλέησόν με, διτὶ μορογενῆς καὶ πτωχός εἰμι ἄττα. Αἱ θλύψεις τῆς καρδίας μου ἐξιηδύνθησαν, ἐκ τῶν ἀραγῶν μου ἐξάγαγε με. Οὐ διὰ τὰ κατορθώματα ὧστερ ὅφειλομένην τὴν σωτηρίαν αὐτῷ· οἴδα γάρ, διτὶ, πάντα ποιήσας τὰ παρ' ἐμαυτοῦ, ἐτί τοῦ σοῦ ἐλέους δέομαι. Διὸ ἐπιείψον ἐπ' ἐμὲ, καὶ ἐλέησόν με. Σύνοιδα γάρ ἐμαυτῷ πτωχῷ καὶ ἀδοκτήτῳ καὶ μὴ ἐπαρκοῦντις προς σωτηρίαν. Ἰδιόν τέ ἐστι πάντων τῶν θεοφιλῶν τὸ ἐαυτοὺς κακοῦν ἐν θλύψειν, ἐν ἀνάγκαις, ἐν στενοχωρίαις, καὶ διωγμοῖς· ἀλλ' οὐ καὶ ἀγνοοῦσι τὸ τούτων τέλος· διὸ τυχεῖν αὐτοῦ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἵκετεύονται λέγοντες· Ἐκ τῶν ἀραγῶν μου ἐξάγαγε με· ὡς ἂν διελθόντες τὰς τοῦ βίου ἀνάγκας, τὰς δὲ συμφορὰς καὶ τὰς περιστάσεις, εἰπεῖν ποτε δυνηθεῖεν· Διηλθομένη διὰ πυρὸς καὶ ὑδατος, καὶ ἐξήγετες ἡμᾶς εἰς ἀραγύχην.

Ίδε τὴν ταπεινωτὸν μου καὶ τὸν κόπον μου, καὶ ἀγερ πάσας τὰς ἀμαρτίας μου. Ίδε τὸν ἐχθρούς μου, διτὶ ἐπιληθύνθησαν, καὶ μῆσος ἀδικορ ἐμίσησάν με. Φύλακον τὴν ψυχήν μου καὶ ρύσα με· μὴ κατασχυθείη, διτὶ ἡλπίσα αὐτὸν σέ. Τὰ μὲν παρ' ἐμοῦ σπουδάζεται, τὰ δὲ παρὰ σοῦ τυχεῖν ἀξιῶ. Ἐγὼ μὲν οὖν ἐμαυτὸν κολάζω, καὶ ὧστερ δικῆν εἰσπραττόμενος ὃν πρότερον ἐπλημμέλησα, ἐμαυτὸν τιμωροῦμαι, ταπεινῶν ἐμαυτὸν ἐν κόποις καὶ πόνοις· σὺ δὲ, ὁ Θεός, οἴτις ἀγωνοθέτης, τὸν ἐμὸν ἀγώναθεωρῶν καὶ τοὺς ἐμοὺς καμάτους, δίδου τὴν ἀφεσιν τῶν ἀμαρτημάτων, καὶ συγχώρει ὅσα πώποτε διεπραξάμην ἐν ἀμαρτίαις. Ἀλλὰ καὶ θεασάμενος τοὺς ἐμοὺς ἐχθροὺς ὅποιοι ὄντες ἐπεδούλευον, καὶ ὡς μῆτος δικον ἐμίσησάν με, φύλαξ γενοῦ τῆς ἐμῆς ψυχῆς,

A cetera? Semen porro ejus, quod in terram jecit dum in ea versaretur, multos hæreditate accipiet, quibus causa salutis evadet. Semen vero quodnam esse dixeris, nisi doctrinam, sermones, scripta et homines qui secundum Deum ipsi nati atque ab eo instituti sunt? Qui numero pæne infiniti, post ipsius ir bonis adeptam requiem, utpote ex hono orti semine, ac divina illa utilique sibi prosapia progeniti, hæreditatem a Deo consequentur.

Vers. 14. Firmamentum est Dominus timentibus eum, et testamentum ipsius ut manifestetur illis. Aquila, secretum Domini, edidit; Symmachus, colloquium Domini; Theodotio et Quinta editio, mysterium Domini: inde enim ille superius memoratus B qui timet Dominum, ad tantam felicitatem pervenit, quia colloquium Domini, secretum ac mysterium ejus, notum ipsi erat, nota item ea que in Testamento ejus, id est, in divinis Scripturis continentur mysteria.

Vers. 15-17. Oculi mei semper ad Dominum, quoniam ipse evellet de laqueo pedes meos. Respic in me et miserere mei, quia unicus et pauper sum ego. Tribulationes cordis mei multiplicatae sunt, de necessitatibus meis erue me. Non ob recte facta opera quasi debilitam salutem mihi postulo; novi enim me, quamvis omnia pro facultate egerim, tuο tamen egere auxilio. Quamobrem respic in me, et miserere mei. Nam me pauperem, nulla fultum ope, ac salutis mihi procurandæ imparem scio. Proprium autem omnibus piis ac Dèo amicis viris est, sese ærumnis affligere, in necessitatibus, in angustiis, in persecutionibus versari; sed qui sit eorum finis non ignorant: quare illius assequendi ergo Deo supplicant his verbis, de necessitatibus meis erue me; ut, superatis vitæ necessitatibus, calamitatibus, ærumnis, dicere aliquando possint: Transivimus per ignem et aquam, et eduxisti nos in refrigerium²⁶.

Vers. 18-20. Vide humilitatem meam et laborem meum, et dimittit universa delicta mea. Respic inimicos meos quoniam multiplicati sunt, et odio iniquo oderunt me. Custodi animam meam et erue me: non erubescam quoniam speravi in te. Quod ad D me spectat, sollicitudinem mei gero; sed opem imploro tuam. Ego quidem memet ipsum castigo, et quasi supplicium de pristinis delictis sumens, ulciscor meipsum, me abjectum laboribus atque ærumnis constituo. Tu vero, Deus, ceu quis certaminum præfector, et pugnam et labores meos contemplatus, veniam quæso, scelerum concedito, et quæcunque in peccatis edidi remittito. Sed etiam inimicos meos conspicatus, quot videlicet numero insidias mihi parent, et quod me odio iniquo per-

²⁶ Psal. lxxv, 12.

(1) Hebraica sunt πτῶν τῶν, a Theodoreto autem lectio Symmachī sic assertur, μυστήριον Κυρίου. Quæ pariter Theodotionis esse ibidem fertur.

Nos saniore lectionem ex mss. omnibus, uno excepto, mutuamur.

sequantur, custos esto animæ meæ, et ab inimicis corum insidiis erue me. His porro gestis, talibusque precibus emissis, ne confundar efflagito. Cum enim te spem meam constituerim, probe scio ac persuasum habeo, quod spes non confundat.

VERS. 21, 22. *Innocentes et recti adhaerent mihi, quia sustinui te. Libera, Deus, Israel ex omnibus tribulationibus suis.* Hoc a me gestum opus, cum cæteris collatum, permagnum fuit, tibiique Deo acceptum; multis enim exemplum tolerantia, virtute probæ, penitentiæ et confessionis extitit: quapropter innocentes et recti viri mihi ceu glutine conjuncti adhaerent, meumque consortium expetiverunt; nulla sane alia de causa, quam quia perseverando sustinui, et nihil non perppersus sum, quod te spem meam constituerim. His hæc subnecit, *Libera, Deus, Israel ex omnibus tribulationibus suis:* sece scilicet Israelem ob superius memorata gesta nuncupat. Talis enim est quisquis ab animæ sue conditione Israelis nomen obtinet. Aut alia ratione, cum ita institutus sit, ut non sui solius custodiam gerat, aut sui tantum sollicitus, pro se solo Deum precat; post rem bene gestam, postquam sua recte composuit, pro universo populo Dei supplicationes emittit, rogatque, ut, quemadmodum se antehac ex ærumnis et angustiis eripere dignatus est, id ipsum agat erga totum Dei populum, qui intelligendi quadam ratione Israël nuncupatur.

PSALMUS DAVID XXV.

VERS. 1. *Judica me, Domine, quoniam ego in innocentia mea progressus sum, et in Domino sperans non commovebor.* Fortasse quiespiam hæc dicta Davidi referens apposite dixerit, ipsum supplices Deo precæs effundere pro vita sua. Nam cum sanctus Apostolus dicat: *Oportet primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones*²⁷; ac prædicta in quatuor species distribuerit, par est nos ea quæ in psalmorum libro seruntur mente perpendere, atque indicare quinam eorum obsecrationes, qui orationes, qui postulationes, inaximeque qui gratiarum actiones præferant: quidve aliud ab alio differat, atque ex toto psalmorum libro supra dictorum proprietates seligere; ut, verbi causa, obsecrationes, ex iis psalmis qui invocations et supplications complectuntur, in quibus extant etiam confessiones; qualis est vigesimus quartus psalmus, qui neque canticum, neque psalmus, neque hymnus, neque simile quidpiam, sed Davidi solum inscribitur. Orationes sunt, quotquot psalmi in titulo orationes dicuntur; cuiusmodi est decimus sextus, octogesimus quintus, octogesimus nonus, centesimus primus, centesimus quadragesimus primus. Gratiarum actiones sunt, qui par ratione ac centesimus secundus conscripti sunt, in quo sic legitur: *Benedic, anima mea, Domino, et noli oblivisci omnes retributiones ejus, et cetera.*

²⁷ I Tim. ii, 1. Vide supra psalm. vii, 1, 5.

A καὶ δύσαι με τῆς τῶν πολεμίων ἐπιβουλῆς. Τοσαῦτα δὲ πράξας καὶ τοσαῦτα δεσθεῖς, μὴ κατασχυνθῆνος: ἀξιῶ. Σὲ γάρ ἐλπίδα ἐμαυτοῦ θέμενος, ἀκριβῶς οὐδα καὶ πέπεισμαι, στὶς ἡ ἐλπίς οὐ κατασχύνει.

Ἄκακοι καὶ εὐθεῖς ἔκολλωτό μοι, στὶς ὑπέμειρα σε. Λύτρωσαι, δὲ Θεός, τὸν Ἰσραὴλ ἐκ πασῶν τῶν θλιψέων αὐτοῦ. Καὶ τούτο μοι πρὸς τοὺς δόλοις κατορθώμασι μέγα ὑπῆρξε, καὶ σοι πῷ Θεῷ φίλον· πολλοῖς γάρ ἐγινόμην ὑπογραμμὸς καρτερίας, βίου τε σεμνοῦ καὶ μετανοίας καὶ ἔνομολογήσεως: διὸ ἄκακοι ἄνδρες καὶ εὐθεῖς συνήπτοντο μει κολλώμενοι, καὶ συμβιοῦν ἀξιοῦντες, διὸ οὐδὲν ἔτερον ἢ στὶς ὑπέμενον καρτερῶν, καὶ πάντα ὑπέφερον, σὲ τὴν ἐμαυτοῦ ἐλπίδα προδεβλημένος. Τούτοις ἀπασιν ἐπιλέγει. Λύτρωσαι, δὲ Θεός, τὸν Ἰσραὴλ ἐκ πασών τῶν θλιψέων αὐτοῦ· ήτοι αὐτὸς ἔσωτὸν ἔξομολογούμενος Ἰσραὴλ ὁνομάζων διὰ τὰ προλεχθέντα αὐτοῦ κατορθώματα· τοιοῦτος γάρ ἐστιν δὲ κατὰ ψυχὴν Ἰσραὴλ. "Η δόλως, διδασκόμενος μὴ ἔσωτὸν μόνον φυλάττειν, μηδὲ αὐτῷ μόνῳ σπουδάζειν, καὶ περὶ μόνου ἔσωτοῦ τὸν Θεὸν λικετεύειν· μετὰ δὲ τὸ κατορθῶσαι καὶ εἰ τὰ καθ' ἔσωτὸν διαθέσθαι, ὑπὲρ τοῦ παντὸς λαοῦ τοῦ Θεοῦ τὰς παρακλήσεις ἀναπέμπει· λικετεύει τε, ἵν' ὥσπερ ἀνωτέρω ἔσωτὸν τῇσοι δύσθηναι ἀπὸ τῶν ἔσωτοῦ θλιψέων, οὕτω καὶ πάντα τὸν τοῦ Θεοῦ λαὸν κατὰ διάνοιαν Ἰσραὴλ ὁνομαζόμενον.

ΨΑΛΜΟΣ ΤΩ ΔΑΥΙΔ ΚΕ'.

Κρῖνόν με, Κύριε, στὶς ἔτη ἐρ ἀκαλὰ μον ἔκορεύθηρ, καὶ ἐπὶ τῷ Κυριῷ ἐλπίζων οὐ μὴ σταλευθῶ. Ἰδίως ἂν τις ἐπὶ τὸν Δαυὶδ ἀναζητῶν τοὺς προκειμένους λόγους, εἴποι ἀν ἐντυχίᾳν αὐτὸν ποιεῖσθαι πρὸς τὸν Θεὸν περὶ τοῦ ἰδίου βίου. Τοῦ γάρ ιεροῦ Ἀποστόλου φῆσαντος· *Πρῶτον πάρτων δεῖ ποιεῖσθαι δεήσεις, προσευχὰς, ἐτεύξεις, εὐχαριστίας·* καὶ διελόντος τὰ προλεχθέντα εἰς εἶδον τέσσαρα, τὴν διαλογίαν τοῖς ἐν τῇ βίβλῳ τῶν Ψαλμῶν ἐμφερομένοις ἐφιστᾶν τὸν νοῦν, ἐπισημανομένους τίνες μὲν αὐτῶν περιέχουσι δεήσεις, καὶ τίνες προσευχὰς, καὶ τίνες ἐντεύξεις, καὶ ἐπὶ πάσι τίνες εὐχαριστίας· τὶ τε διαφέρει θάτερον θατέρου, ἀναλέγοσθαί τε ἀπὸ πάσης τῆς βίβλου τῶν Ψαλμῶν τὰ ίδιώματα τῶν εἰρημένων· οἷον τὰς μὲν δεήσεις ἀπὸ τῶν περιεχόντων παρακλήσεις, καὶ λικετηρίας, ἐν αἷς δὲ ακαὶ ἔξομολογήσεις φέρονται· διποίδες ἐστιν δὲ εἰκοστὸς τέταρτος Ψαλμὸς, οὗτε ὡδὴ, οὗτε ψαλμὸς, οὗτε ὅμνος, οὗτε τι τοιοῦτον· ἀλλ' ἀπλῶς τῷ Δαυὶδ ἐπιγεγραμμένος. Προσευχαὶ δὲ εἰσιν, δοσοὶ ἐν τῇ προγραφῇ προσευχῶν ἐπιγράφουσιν· οἷον δὲ ἔξ καὶ δέκατος, καὶ δὲ δύδοκοστὸς πέμπτος, καὶ δύδοκοστὸς ἕννατος, καὶ ἑκατοστὸς πρῶτος, καὶ ἑκατοστὸς τεσσαρακοστὸς πρῶτος. Εὐχαριστίαι δὲ εἰσιν οἱ δόμοις ἔχοντες τῷ ἑκατοστῷ δευτέρῳ, ἐνῷ εἴρηται· *Εὐλόγει, η ψυχή μου, τὸν Κύριον,* καὶ μὴ ἐπιλαθόρον πάσας τὰς ἀνταποδόσεις αὐτοῦ, καὶ τὰ ἔτη.

Ἐντευξιν δὲ περιέχειδ μετὰ χειρας, ἐνῷ γέγραπται· Κρίνόρ με, Κύριε, διεὶς ἔρω ἀκαλη μου ἐπορύθηρ, καὶ τὰ ἔξῆς.

Ἐρεις οὖν, ἐπειδὴ διντως ἡρέστο δ Δαυΐδ, ὡς οἱ θεοφιλεῖς δινδρες ἐν τοῖς ἑαυτῶν τοῦ βίου κατορθώμασιν εἰχόν τινα πλεονεχῆματα ἔξαιρετα, ἐν οἷς ἔκαστος αὐτῶν ίδιως διαπρεπής γέγονεν· οἷον ὡς ἐπὶ παραδείγματος, Ἰωσῆθη ἐν σωφροσύνῃ, Ἰωβ τῇ τῶν δεινῶν ὑπομονῇ, Σολομὼν ἐν σοφίᾳ καὶ φρονήσει· Ἀδραὰρ διὰ τῆς πίστεως δεικνυόσθαι λέγεται· καὶ διλος πάλιν ἐν διλῷ ἀρετῆς ἀγῶνι μεμαρτύρηται διαλάμψας. Τούτοις οὖν διμοίως καὶ δ Δαυΐδ ἔξαιρετον ἀρετὴν κτησάμενος ἀναγέγραπται τὴν ἀνεξικακίαν· διεῖ γὰρ τὸν Σαοὺλ ἡνεγκε, μυρία κατ' αὐτοῦ διδραχότα, ἀπερ πράως καὶ ἀνεξικάκως ὑπομείνας ἀναγέγραπται. Ἐπει τοίνυν ἔξαιρετος ἦν αὕτη τοῦ Δαυΐδ ἀρετὴ, λέγω δὲ ἡ τῆς πραθητος καὶ ταπεινοφροσύνης καὶ ἀνεξικακίας, ταῦτα πάντα ὁμοῦ περιλαβόν ἀκακίαν αὐτὰ ὄνδμασε· καὶ ὡς ἐν τούτῳ μάλιστα τῷ μέρει κατορθώσας, ἐν τῇ πρός τὸν Θεὸν ἐντεῦξει φησί· Κρίνόρ με, Κύριε, διεὶς ἔρω ἀκαλη μου ἐπορύθηρ. Ἐπει δὲ μέγα περὶ ἑαυτοῦ ἀπερφήνατο, ὕσπερ ἐγκαυχησάμενος τῷ ἔξαιρέτῳ ἑαυτοῦ κατορθώματι τῆς ἀκακίας; ή τῆς ἀπλότητος, ἐπὶλαμβάνεται αὐτὸς ἑαυτοῦ καὶ ἐπιλέγει ἀναγκαῖως ἔξῆς· Καὶ ἐπὶ τῷ Κύριῳ ἀλπίζων οὐ μὴ δοσθεῖσθω. Ἀναγκαῖων οὖν συνέπλεεν ἑαυτὸν τῇ ἐπὶ τὸν Κύριον ἀλπίδι, καὶ ἑαυτοῦ κατηγορεῖ, ὡς δυναμένου σαλευθῆναι καὶ ἐκτραπῆναι καὶ ἔκασθενῆσαι. Πλὴν οὐδὲν πεισεσθαι διὰ τὴν εἰς Θεὸν ἐλπίδα θαρρῶν διεβεδαιοῦτο· ήδει γάρ, διεῖ· ή ἀλπὶς οὐ κατατισχύνει, κατὰ τὸν Ἀπόστολον.

Δοκίμαστρος με, Κύριε, καὶ πειραστός με· πύρωστον τοὺς νεφρούς μου καὶ τὴν καρδίαν μου. Ὄτι τὸ ξείδες σου κατέρατι τῶν δρθαλμῶν μου ἔστι, καὶ εὐηρέστησα ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου. Οὐχ ὡς ἀλαζούνευδμενος, οὐδὲ ἐπαιρόμενος ἔλεγε τό· Δοκίμαστρος με, Κύριε, καὶ πειραστός με· πύρωστον τοὺς νεφρούς μου καὶ τὴν καρδίαν μου· ἀλλ ὡς ἐν εὐχῇ παρακαλῶν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καθαρθῆναι διὰ τῆς πυρώσεως, εἰ δέοιτο καθάρσεως. Παρακαλεῖ τοίνυν δοκιμασθῆναι καὶ πειρασθῆναι τὴν προλεγθεῖται αὐτοῦ ἀρετὴν, καθὸ γὰρ διαπρέψας ἀποδέδειχται, οὐχ ἐφ' ἑαυτῷ πεποιθώς, ἀλλ ἐπὶ τῷ τοῦ Θεοῦ ἐλέφῳ. Οὕτω γοῦν, φησί, διὰς παντὸς σὲ τὸν Θεὸν καὶ τὸν αὐτὸν πρὸ δρθαλμῶν ἔχων, πάντα τὸν ἐμαυτοῦ βίον καὶ πάσας μου τὰς πράξεις ἐπαιδαγώγουν, ὡς εὐαρεστῆσαι ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου. Οὐ γάρ μεδ' ὑποκρίσεως, ἀλλ ἐν ἀληθείᾳ πειρεπάτησαι καὶ ἀνεστράφην, μόνῳ τῷ Θεῷ εὐαρεστῆσαι σπουδάζων.

Οὐκ ἔκαθισα μετὰ συνεδρίου ματαιώτητος, καὶ μετὰ παραρομούντων οὐ μὴ εἰσέλθω. Ἐμίσησα δηκλησίαν πονηρευομέρων, καὶ μετὰ δοειῶν οὐ μὴ καθίσω. Εἴ που τοίνυν συνήρχοντο κατὰ τὸ αὐτὸ δινδρες οὐ σπουδαῖοι, οὐδὲ ἐπὶ σπουδαῖοις πράγμασι υπερένυντες, ἐπὶ ματαιοῖς δὲ καὶ οὐκ ἀναγκαῖοις ποιεύμενοι τὴν σύνοδον τούτους, φησὶν, ἔφυγον, ὥστε μὴ συμπεριπλέκεσθαι αὐτῶν τῇ ματαιώτητι, ὡς ὡς

Postulationes continet præsens psalmus, in quo scriptum est: *Judica me, Domine, quoniam ego in innocentia mea progressus sum, etc.*

Dicas igitur quia David eo se modo gerere incepit, religiosos viros in operibus abs se editis, quodam virtutum genere præcelluisse, in quo quisque ipsorum præclarus evasit; ut, exempli causa, Joseph continentia, Job patientia in adversis; Salomon sapientia et prudentia; Abraham fide justificatus esse dicitur: et alius iterum alio virtutis certamine emeuuisse prædicatur. Similiterque David præcipua quodam virtute, scilicet injuriarum oblivione, emicuisse scripto traditur; qua Saulē patienter tulit, qui sexcentis eum malis afficerat, et hæc ipse moderate ac sine indignatione tulisse in Scriptura narratur. Quia igitur hæc Davidis præcipua virtus erat, mansuetudo nempe, humilitas, et tolerantia: hæc omnia una complectens, innocentiam vocavit. Et ultipote qui hac præcipue in parte se præclare gessisset, in postulatione sua ita Deum conpellat: *Judica me, Domine, quoniam ego in innocentia mea progressus sum.* Quandoquidem magnum de se quidpiam pronuntiarat, quasi jactabundus de præclarâ sua innocentia et simplicitatis virtute, sese reprimit et quasi necessitate inductus adjicit, et in *Domino sperans non commoverebo.* Necessario igitur spe in Deum se munivit, seseque incusat, ut qui commoveri, everti, ac infirmari valeat. Verum fidenter se, ob spem in Deum, nihil mali passurum asseverabat: noverat enim spem non confundere, secundum Apostolum²⁸.

VERS. 2, 3. *Proba me, Domine, et tenta me: ure renes meos et cor meum. Quoniam misericordia tua ante oculos meos est, et complacui in veritate tua.* Non quasi jactabundus et elatus animo hoc ait, *Proba me, Domine, et tenta me: ure renes meos et cor meum,* sed quasi in oratione postulando se a Deo igne purgari, si quidem purgatione egeat. Rogat igitur probari et examinari supra memoratam suam virtutem, qua præclarus commonstratus est; non sibi, sed Dei misericordiæ consitus. Ita, inquit, te Deum, tuamque misericordiam præ oculis semper habens, vitam meam universaque opera sic institui, ut complacerem in veritate tua. Neque enim cum simulatione quadam, sed in veritate ambulavi ac versatus sum, unique Deo placere studui.

VERS. 4, 5. *Non sedi cum concilio vanitatis, et cum iniqua gerentibus non introibo. Odivi ecclesiam malignantium, et cum impiis non sedebo.* Sicubi una convenirent viri non frugi, neque de bonis operibus consilium agitantes, sed de vanis ac non necessariis rebus in cœtu suo pertractantantes; ab iis, inquit, refugiebam, ut ne talium hominum vanitati commiscerer, "ut quid præter divinam legem aggredi

²⁸ Rom. v, 5.

auderent, multo magis ab iis declinabam, erroris una cum iis adeundi viam refugiens. Quod si quando vidarem aliquos cœtum agentes, qui non pro vanitate nec pro improbis operibus convenirent, sed pro pravis et impiis dogmatibus in ecclesia congregarentur, hos plusquam supra dictos odio dignos rebar. Aliud vero a supra memoratis hominum genus conspicatus, impiorum videlicet, et qui Deum non nossent, ac qui in errore et idolatria voluntarentur, ab iis secedebam; ita ut ne sedere quidem cum iis vellem, nec diu cum iis morari, ne qua mihi ex eorum congressu impietatis contagio hæret. Quare dico : *et cum impiis non sedebo.*

VERS. 6-8. *Lavabo inter innocentes manus meas, et circumdabo altare tuum, Domine : ut audiām vocem laudis, et enarrem universa mirabilia tua. Domine, dilexi decorē domus tue, et locum habitationis gloriae tuae. In circuitu tabernaculi tui obambulando, hymnos emittebam pro sacrificiis, ut ab hominibus e vicino positis audirentur, ita ut omnes vocem meam te celebrantem, ac erignantem universa mirabilia tua auscultarent. Nam in hymnis ad tui laudem concinnatis, admiranda gesta tua una complectebar, quæ proavis nostris exhibuisti. Neque duntaxat altare tuum circuibam, sed totam quoque domum tuam dilexi, Domine, maximeque decōrē ejus, qui in piis dogmatibus et sermonibus, neconon in divinitus tradītis lectiōnibus spectatur. Decor autem domus Dei fuerit, convenientium ornatus, inculpata vita, multitudinis honestas, concentus et concordia concurrentium. Sed quoniam vel ipsæ domus sedes, ob amoris erga Deum præstantiam, religiosis animis amabiles sunt, etiam si diversæ sint a tradito domus Dei decore, merito adjecit, et locum habitationis gloriae tuae.*

VERS. 11, 12. *Ego autem in innocentia mea ingressus sum : redime me, Domine, et miserere mei. Pes meus stetit in directo, in ecclesiis benedicam te, Domine. Quandoquidem igitur qua mensura metimur, remetietur nobis, et in quo judicio judicamus, in eodem judicabitur²⁹; ideo frequenter innocentiam proponit, id est, malorum oblivionem, et tolerantiam mansuetudinemque erga eos qui in seipsum peccaverant, ut parem et ipse pro admisso errato indulgentiam Dei nanciscatur. Sic precatus, divino sancti et prophetici Spiritus numine afflatus, ita pergit, pes meus stetit in directo : in ecclesiis benedicam te, Domine. Vaticinatur enim se, etsi pedibus nonnunquam vacillaverit, ac motus succussusque fuerit, nunquam tamen in his lapsurum, sed constiturum in directo, atque futurum esse ut in ecclesiis benedicat Domino; his prænuntians futuram sui in ecclesiis Dei memoriam :*

A καὶ παρὰ τὸν θεῖον νόμον τολμᾶν τινά δρεῖν· καὶ τούτους ἔτι μᾶλλον ἔφυγον, παραιτούμενος τὴν ἄμα αὐτοῖς εἰς τὴν πλάνην εἰσοδον. Καὶ εἴ ποτε δὲ ἐώρων ἐκκλησίαζοντάς τινας, καὶ οὐκ ἐπὶ ματαίητης συνερχομένους, ἀλλ’ οὐδὲ ἐπὶ παρανόμοις ἔργοις, ἀλλ’ ἐπὶ πονηροῖς καὶ ἀσεβεῖσι δόγμασιν, ἐν ἐκκλησίᾳ δῆθεν συγχροτουμένους, τούτους δὴ μάλιστα παρὰ τοὺς προλεχθέντας μίσους ἀξίους ἡγούμην. Καὶ ἔτερον δὲ τάγμα παρὰ τὰ προλεγμένα εἰδὼς, τὸ τῶν ἀσεβῶν, τῶν τὸν Θεὸν μὴ εἰδότων, εἰδωλολατρεῖας καὶ πλάνῃ κατινδουμένων, ἀνεχώρουν αὐτῶν, ὡς μηδὲ βούλεσθαι αὐτοῖς συγκαθέεσθαι, μηδὲ ἐπὶ πολὺ συγχρονίζειν, μὴ δρά τις ἐξ αὐτῶν γένοιτο μοι μετάδοσις ἀσεβείας· διὸ φημι· Καὶ μετὰ αὐτῶν οὐ μὴ καθίσω.

B Νίψομαι ἐτέλθωντις τὰς χεῖράς μου, καὶ κυκλώσω τὸ θυσιαστήριον σου, Κύριε, τοῦ ἀκοῦσαι φωνῆς αἰνέσεως, καὶ διηγήσασθαι πάντα τὰ θαυμάσιά σου. Κύριε, ἡγάπησα εὐπρέπειαν οἴκου σου, καὶ τόπον σκηνώματος δέξῃς σου. Κυκλῶν σου τὸ θυσιαστήριον, ὅμνους ἀνέπεμπον ἀντὶ θυσίας, καὶ τὴν ἐμὴν φωνὴν ἀκούστην ἐποίουν τοῖς πλησιάζουσιν, ὥστε πάντας ἀκούειν τῆς ἐμῆς φωνῆς αἰνύστης σε τὸν Θεὸν καὶ διηγουμένης πάντα τὰ θαυμάσιά σου. Ἐν γάρ τοῖς εἰς σὲ ὅμνοις συμπαρελάμβανον τὰς θευματίας σου πράξεις, διὸ ἐνεδείξω τοῖς ἡμετέροις προπάτορσιν. Οὐ μόνον δὲ τὸ θυσιαστήριον σου ἐκύκλουν, ἀλλὰ καὶ πάντα τὸν οἶκόν σου ἡγάπησα, Κύριε· καὶ τούτου μάλιστα τὴν εὐπρέπειαν θεωρουμένην ἐν εὐσεβείᾳ δόγμασι καὶ λόγοις, ἐν τε τοῖς θεοπεύστοις ἀνεγνώσμασιν. Εὐπρέπεια δὲ εἰτε τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ καὶ δὲ τῶν συνερχομένων κόσμος, δὲ τοῖς δὲ ἀνεπληπτοῖς καὶ τὸ κόσμιον τοῦ πλήθους, καὶ ἡ διοφροσύνη τῶν συνερχομένων. Ἀλλ’ ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ἔδαφος δι’ ὑπερβολὴν τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπητον τὸν τυγχάνει ταῖς φιλοθέουσι φυχαῖς, ἔτερον δὲ παρὰ τὴν ἀποδοθεῖσαν ἡμῖν εὐπρέπειαν τοῦ εἰκονὸς τοῦ Θεοῦ, εἰκότως ἐπιλέγει· Καὶ τόπον σκηνώματος δέξῃς σου.

'Ἐγὼ δὲ ἐτέλθωντις μου ἐκορεύθηρ· λύτρωσαι με, Κύριε, καὶ ἐλέησόν με. Ό ποὺς μου ἔστη ἐτεθύντητι, ἐτέκκλησοις εὐλογήσω σε, Κύριε. Ἐπεὶ τοίνυν διὸ μέτρῳ μετροῦμενάντιμετροῦθήσεται ἡμῖν, καὶ ἐνῷ κρίματι κριθομεν, κριθησόμεθα, διὰ τοῦτο συνεχῶς τὴν ἀκακίαν προβάλλεται, τουτέστι τὴν ἀμνηστίαν κακῶν, καὶ τὴν πρὸς τοὺς εἰς αὐτὸν ἡμαρτηκότας ἀνεικακίαν· ὡς δὲ καὶ αὐτὸς τῆς Ιστος παρὰ τὸν Θεοῦ τύχοι ἀμνηστίας ἐπὶ τῷ συμβεβηκέται αὐτῷ σφάλματι. Καὶ ταῦτα ἵxετεύσας ἐπιθειάζει τῷ ἀγίῳ καὶ προφητικῷ Πνεύματι λέγων ἐξῆς· Ό ποὺς μου ἔστη ἐτεθύντητι, ἐτέκκλησοις εὐλογήσω σε, Κύριε. Προφητεύει γάρ, διτι, εἰ καὶ ποτε γέτονεν ἐν τοῖς ποσὶν αὐτοῦ σάλος καὶ κλόνος καὶ κίνησις· ἀλλ’ οὐ πεσεῖται ἐπὶ τούτοις, στήσεται δὲ ἐν εὐθύτητι, μέλλων ἐν ἐκκλησίαις εὐλογεῖν τὸν Θεὸν, τὴν διὰ πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ μηδῆτην τοῦ προαναφωνήσας· εἰς ἔτι γοῦν καὶ σήμερον καθ-

²⁹ Matth. vii, 2.

δῆς τῆς οἰκουμένης ἐν ταῖς Χριστοῦ ἐκκλησίαις διαυγός εὐλογεῖ τὸν Κύριον.

ΤΟ ΔΑΥΙΔ ΚΓ'.

Κύριος φωτισμός μου, καὶ σωτήρ μου, τίταν φοβηθήσορα; Κύριος ὑπερασπιστὴς τῆς ζωῆς μου, ἀπὸ τίτος δειλιδῶν; Καὶ διὰ τοῦτο τί διδάσκει τὸ Πνεῦμα τὸ προφητικόν; Ὄπως προστήξει τὸν τῷ Θεῷ ἀνακείμενον εὐχαριστεῖν αὐτῷ, καὶ ὅποια παρὰ τοῦ Θεοῦ αἴτειν. Περιέχει δὲ ὁ λόγος εὐχαριστίαν. Εἰκότων τοινύν οὗτε φαλμός, οὗτε ὥδη, οὗτε τι τῶν παραπλήσιων ἐπιγέραπται. Κύριος φωτισμός μου καὶ σωτήρ μου, τίταν φοβηθήσομαι; Οὐ μὲν τὴν ψυχὴν ἐν νυκτὶ καὶ σκότῳ καλινδούμενος, οὐκέτι εἰδὼς ὅποι φέρεται καὶ ὅπως προσκόπτει, μυρία κακὰ φοβηθήσεται, ὡς ἂν παντελῶς ἐπισπώμενος· θεων πάντα φόδον ὑπιδόμενος καταπτήσει, καὶ τῆς εἰς τὸν Θεὸν ὄμοιογίας ἔξαρνος γίνεται. Ό δὲ τῆς ψυχῆς τοὺς οφθαλμούς ὑπὸ τῆς Κυρίου ἐλλάμψεως φωτισθεῖς πρώτον μὲν ἀπάντων αὐτὸν τὸν αὐτοῦ πρόμαχον καὶ σωτῆρα ὀπόσος τίς ἐστι θεωρεῖ· εἰτ' ἔργῳ παραλαβὼν, ὡς δὲ τῶν ἀπάντων δεσπότης καὶ Κύριος, θυρεὸς αὐτοῦ καὶ ὅπλον δημαχὸν καὶ ὑπερασπιστῆς καθέστηκεν, ἀτρεμής γίνεται, καὶ ἀπε τοὺς ὄφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς ἀτρεμεῖς ἔχων, καὶ πεφωτισμένους, πάντας τοὺς ἀντοῦ ἔχθρούς, εἰτε τοὺς τὸν Θεὸν ἀγνοοῦντας ἀνθρώπους, εἰτε τὰς ἀοράτους καὶ πονηρὰς δυνάμεις, ἐρήμους δρόφ τοῦ τοσεύτου σωτῆρος καὶ βοηθοῦ, καὶ ὡς ἡδὴ πεπτωκέτας θεωρεῖ· διὸ πάσης αὐτῶν τῆς ἐπιβούλης καταγελῷ θαρρῶν τῷ ἀντοῦ ὑπερμάχῳ· διὸ φησιν· Εἰ μὲν μή μοι δὲ τοσοῦτος παρῆν φοβήδες, φωτίζων μου τὴν ψυχὴν καὶ ὑπερασπίζων μου τῆς ζωῆς, εἰκότως ἐφοβηθήνων τὸν ἀρχάν καὶ τὰς ἔξουσίας καὶ τοὺς κοσμοχάρτορας τοῦ σκότους τούτου, καὶ τὰ πτερυματικά τῆς στοργῆς, τούς τε ὑπὸ τούτων ἐνεργούμενους, καὶ κατὰ τῶν τοῦ Θεοῦ ἀθλητῶν ἐπανισταμένους. Ἰκανοὶ γάρ οἵσαν οὗτοι θορυβῆσαι τὴν ψυχὴν μου μὴ πεφωτισμένην· ἐπειδὴ δὲ αὐτὸς δὲ τῶν ὅλων δεσπότης, δὲ τοῦ Θεοῦ Γένες, φωτισμὸς τυγχάνει, δὲ αὐτὸς δὲ καὶ σωτήρ μου ἐστιν, εἰκότως φήσαιμ' ἐν, Τίταν φοβηθήσομαι; Οὐδένα γάρ ἐπιστραφήσομαι τῶν τοσοῦτων ἔχθρῶν, οὐδὲ ἀπὸ τινος τούτων δειλιάσω, θαρσῶν τῷ ὑπερασπιστῇ τῆς ζωῆς μου. Πάλιν δὲ ἐνταῦθα τηρήσεις, ὡς τὸ Σωτήρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ αὐτοῖς χαρακτηρίσειν Ἐβραϊκοῖς περιέχει, ἐν οἷς ἀν τις τὸν Ἰησοῦν γράψειν.

Ο δὲ ταῦτα λέγων διδάσκει ὅποιον πειραθεὶς τοῦ ἀντοῦ σωτῆρος, τῆς τῶν ἔχθρῶν ἐπιβούλης κατεγέλλεται· διὸ φησιν· Ἐρ τῷ ἐγγίζειν ἐπ' ἐμὲ κακούργεταις, τοῦ φαρεῖται τὰς σάρκας μου, οἱ θλιβότες καὶ οἱ ἔχθροι μου, αὐτοὶ ηγετέρησσαν καὶ ἐπεσταράσσονται· οὐ μὲν ἐπέσαν μοι θηρίων ἀτιθάσσων δίκην, μονονονχι καταπιεῖν με βουλόμενοι καὶ αὐτάς μου καταμασθεσθαι τὰς σάρκας. Διὸ λέλεκται παρὰ τῷ Συμμάχῳ· Ἐρ τῷ ἐγγίζειν ἐπ' ἐμὲ κακούργους εἰς

A nam ad hodiernum usque diem per universam terram in ecclesiis Christi David benedicit: Dominus.

DAVID XXVI.

VERS. 1, 2. *Dominus illuminatio mea, et salvator meus, quem timebo? Dominus protector vita mea, a quo trepidabo?* His porro quid Spiritus propheticus docet? Quomodo oporteat hominem Deo addictum ipsi gratias agere, et qualia par sit ab ipso postulare. Hic sane sermo gratiarum actionem continet. Quare jure ac merito neque psalmus, neque canticum, neque quidpiam simile inscribitur: *Dominus illuminatio mea et salvator meus, quem timebo?* Qui in nocte ac tenebris animo volutatur, nescius quo seratur, et in quod impingat, sexcenta mala pertimescit, utpote qui hoc illuc penitus trahatur; quare nullum non formidinis genus suspicatus, exhorrescit, atque confessionem Deo abnegat. At qui mentis oculis a Domini splendore illuminatur, primo quidem ac prae omnibus propugnatorem ac Servatorem suum, quantus videlicet sit, contemplatur; deinde vero postquam vel ex ipsis gestis rebus edidicit, universorum Dominum et patrnum, clypeum sibi, armaturam inexpugnabilem ac protectorem esse; tunc formidinis expers, ac utpote mentis oculos intrepidos illuminatosque habens, omnes inimicos suos, sive homines Deum ignorantes, sive invisibles malignasque potestates, hujusmodi servatore adjutoreque vacuos, aspicit, et quasi jam lapsos intuetur; quare defensori consilis suo quaslibet ipsorum deridet insidias, ideoque ait: *Nisi mihi talis adjutor adesset, illuminator animæ, ac protector vita, merito reformidarem principatus et potestates et mundi rectores tenebrarum harum, et spiritualia nequitiae*⁴⁰, necnon eos qui hisce interius agitantur, et contra Dei athletas insurgunt. Nam ii tales erant qui animam meam conterbare possent, si non illuminata fuisset; at quoniam ipse universorum Dominus Dei Filius illuminatio mea est, ipseque Servator meus, jure dixerunt, *Quem timebo?* Ex tot quippe inimicis ne unum quidem pertimescat, neque aliquem eorum reformidabo, protectori vita meæ consilis. Hic iterum observes velim, illud, *Salvator meus*, in Hebraico exemplari, Salvatoris nostri Jesu Christi nomen, ipsissimis characteribus Hebraicis exprimere, queis nomen *Jesus* describitur.

D Qui haec loquitur, enarrat qualem servatorem expertus inimicorum insidias deriserit, quamobrem ait: *Dum appropiant super me nocentes, ut edant carnes meas; qui tribulant me inimici mei, ipsi infirmati sunt et ceciderunt.* Illi quidem instar ferarum intractabilium me adorati sunt, tantum non aggressi ut devorarent et ipsas carnes comederent. Quare apud Symmachum dicitur: *Dum appropinquant mihi facinorosi, ut devorent carnes meæ,*

⁴⁰ Ephes. vi, 12.

Verum qui talia contra me machinati sunt, cum jam proximi carnibus meis instarent, nescio quo pacto quæ in me perpetrare meditati fuerant, ea ipsa perpessi sunt. Nam me, inquit, contra eos nihil aggrediente, ipsi infirmati sunt, et ceciderunt. Enimvero, ut aperte liquet, lucis meæ servatoris que mei arcana divinaque virtute debellati et depulsi sunt, ut una ego ab insidiis eorum eriperer; nihilque danni acciperem, et illis quoque utilitatis quidpiam obveniret; ac debilitata eorumdem nequitia, id saltem lucri perciperent, ut ne ob illatum mihi detrimentum, eorum improbitas accresceret. In quibusdam exemplaribus inscribitur: *Psalmus Davidis priusquam liniretur.*

VERS. 4. *Unam petiti a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vita meæ, ut videam voluptatem Domini, et visitem templum ejus. Domini pulchritudo, ac decor voluptasque, in domo Dei conspicitur, videlicet in Ecclesia ejus; idque propter divinitus traditas sacrasque disciplinas, quibus vera inest sermonis pulchritudo, verus decor, in quo vel ipse Deus delectatur ac versatur. Neque a vero aberraveris, si decorum illum dixeris esse temperatam probamque vitam, ac sanctum institutum hominum qui religione ac pietate exornantur.*

VERS. 5, 6. *Quoniam abscondit me in tabernaculo: in die malorum protexit me in abscondito tabernaculi sui. In petra exaltavit me. Hæc omnia mihi Salvator meus largitus est, dum appropiant super me nocentes, ut edant carnes meas. Ipsi namque infirmati sunt et ceciderunt: ego autem in tabernaculo habitans dextera ejus contegebar, quia scilicet in desertis locis tunc temporis versabar, quod nondum excitata domus Domini esset, neque templum ejus extaret. Sed ipse protexit me in die malorum, id est, tempore persecutionum et temptationum; non alio in loco, quam in abscondito tabernaculi sui. Hujuscem porro dicti interpretationem mutuaberis ex iis quæ Moyses de tabernaculo conscripsit, necnon de tabernaculi intimis partibus, quæ omnibus inaccessæ, Sancta sanctorum vocabantur. Hæc erant abscondita tabernaculi. Sic itaque in tempore temptationum, ipse Dominus et Servator meus protexit me et abscondit in intimis tabernaculi sui: non quod revera ibi me collocaverit, sed in animæ statu sanctificato, et a turba frequentia segregato. Et hæc, inquit, mihi obvenere, usquedum dies malorum perseverarent, secundum ilud alio in loco dictum: *Vade, populus mous, intra in cubicula tua, clade januam tuam, absconde modicum ad momentum, donec pertranseat ira Domini*⁴¹. Sed cum me non semper occultari, neque in abscondito tabernaculi sui latitare vellet, ac solum me utilitatem capere; cumque decrevisset me aliis quoque fru-*

A τὸ καταρραγεῖτ τὰς σάρκας μου. Ἀλλ' οἱ ταῦτα κατ' ἐμοῦ διανοθέντες, καὶ ἡδη πλησίον γενόμενοι τῶν ἐμῶν σαρκῶν, οὐκ οἰδ' ὅπως ἄπειρ πρᾶξι κατ' ἐμοῦ διανεύηντο, ταῦτα πεπόνθασιν· Αὐτοὶ γάρ, φησὶν, ἡσθένησαρ, καὶ ἔπεσαρ, οὐδὲν ἐμοῦ κατ' αὐτῶν ἐνηργήκοτο· ἀλλὰ δηλαδὴ τοῦ ἐμοῦ φωτὸς καὶ τοῦ ἐμοῦ σωτῆρος ἀποδήτηψ καὶ θεῖκῇ δυνάμει κατ' αὐτῶν στρατευσαμένου καὶ καταβαλόντος αὐτοὺς, ἵν' ἐγώ τε ῥυσθείην τῆς αὐτῶν ἐπιβουλῆς, καὶ μηδὲν βλασφήμην, αὐτοὶ τε ὠφεληθείεν, τῆς ἐσωτῶν κακίας ἔξασθενήσαντες, κερδάναντες τῷ μὴ τὴν ἐσωτῶν αὐξῆσαι μοχθηράν διὰ τῆς κατ' ἐμοῦ βλάβης. Ἐν τισιν ἐπιγέραπται, Φαλμὸς τοῦ Δανῆδ πρὸ τοῦ γρυσθῆναι.

Mήτι ἡτοσάμην παρὰ Κυρίου, ταῦτην ἐκβητήσω· τοῦ κατοικεῖτ με ἐν οἴκῳ Κυρίου πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς μου, τοῦ θεωρεῖτ με τὴν τερπνότητα Κυρίου, καὶ ἐπισκέπτεσθαι τὸν ραδίντον· Κάλλος Κυρίου καὶ εὐπρέπεια καὶ τερπνότης ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ θεωρεῖται, δηλαδὴ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ, διὰ τῶν θεοπνεύστων καὶ ιερῶν μαθημάτων, ἐν οἷς τὸ ἀληθινὸν τοῦ λόγου κάλλος, καὶ τῇ ἀληθίᾳ εὐπρέπεια; ή καὶ αὐτὸς ἐτιέρπεται ὁ Θεὸς καὶ ἐμπολιτεύεται. Οὐκ ἀν δὲ ἀμάρτιοις εὐπρέπειαν λέγων καὶ τὸν σώφρονα καὶ σεμνὸν βίον καὶ πάσαν τὴν ἐνάρετον πολιτείαν τῶν ἐν θεοσείᾳ διαπρεπόντων.

CΟΙΤΙ ἔκρυψέ με ἐν σκηνῇ· ἐτὸν ἡμέρᾳ κακῶν ἐσκέπασθε με ἐν ἀποκρύψῳ τῆς σκηνῆς αὐτοῦ. Ἐτὶ πέτρᾳ ὑψωσθε με. Ταῦτα μοι πάντα παρέσχεν τὸν σωτῆρο μου ὃν τῷ ἐγγίζειν ἐπ' ἐμδέ κακοῦντας, τοῖς φαγεῖτ τὰς σάρκας μου. Οἱ μὲν γάρ τισθέντον καὶ ἐπιπτον· ἐγὼ δὲ ὑπὸ τῆς αὐτοῦ δεξιᾶς ἔκρυπτομην ἐν σκηνῇ κατοικῶν, διὰ τὸ ἐν ἐρημίαις τὰς διατριβὰς ποιεῖσθαι, καὶ μὴ ἔχειν τότε τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ, μηδὲ τὸν ναὸν αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἐσκέπαστε με ἐν τῇ τῶν κακῶν ἡμέρᾳ, τουτέστιν ἐν καιρῷ τῶν διωγμῶν καὶ τῶν πειρατηρίων· οὐκ ἀλλαχοῦ που, ἀλλ' ἐν τῷ ἀποκρύψῳ τῆς σκηνῆς αὐτοῦ. Νοήσεις δὲ τὸ λελεγμένον ἀπὸ τῶν παρὰ Μωϋσεῖ περὶ τῆς σκηνῆς ἀναγεγραμμένων, καὶ περὶ τῶν ἐσωτάτω τῆς σκηνῆς τῶν τοῖς πᾶσιν ἀδάτων, ἄπειρ ἔκαλον "Ἄγια ἀγίων. Ταῦτα γάρ ἦν τὰ ἀπόκρυφα τῆς σκηνῆς. Οὕτω τοῖνυν καὶ ἐν τῷ καιρῷ τῶν πειρατηρίων αὐτὸς ἐμὸς Κύριος καὶ Σωτῆρ ἐσκέπασε καὶ ἀπέκρυψε με ἐν τῷ ἐσωτάτῳ τῆς αὐτοῦ σκηνῆς· οὐ πάντως ἐν τόπῳ τοιών δῆ καταστῆσας, ἀλλ' ἐν ψυχῆς καταστάσεις ἡγιασμένη καὶ τῆς τῶν πολλῶν κοινότητος ἀποκεχωρισμένῃ. Καὶ ταῦτα, φησι, περὶ ἐμὲ ἔγινετο, μέχρι καιροῦ τῆς τῶν κακῶν ἡμέρας, κατὰ τὸ λελεγμένον ἐν ἑτέροις· Βάδιζε, οἱ λαός μου, εἰσελθε εἰς τὰ ταρεῖα σου, ἀπόκλειστον τὴν θύραν σου, ἀποκρύψῃ μικρὸν δσον, θιος ἀν παρέλθῃ η ὄργη Κυρίου. Ἀλλ' οὐκ εἰς τὸ παντελές κρύπτεσθαι με βουληθείς, οὐδὲ ἐν τῷ ἀποκρύψῳ τῆς σκηνῆς αὐτοῦ λανθάνειν, καὶ μόνον ὠφελεῖσθαι, χρήσιμον δὲ καὶ ἔτερον καταστῆναι κρίνας, ἐπὶ τέλει τῆς τῶν κακῶν ἡμέρας ἐτὶ πέτρᾳ ὑψωσε

⁴¹ Isa. xxvi, 20.

με. Ἡ πέτρα δὲ ἡνί, φησιν δὲ ἀπόστολος, δὲ Χριστός. Ἐν γάρ τῷ αὐτοῦ λόγῳ, καὶ τῇ αὐτοῦ σοφίᾳ, καὶ τῇ δυνάμει τῇ σωτηρίᾳ ὑψωτε με δὲ πάλαι ἀποκρύψας ἐν τῇ σκηνῇ αὐτοῦ, καὶ σκεπάσας ἐν ἀποκρύψῳ τῆς σκηνῆς αὐτοῦ ἐν ἡμέρᾳ κακῶν. Παραγαγὼν γάρ τὰ κακὰ καὶ τὸν καιρὸν τῶν ἔχθρῶν καὶ τῶν θλιβόντων με πολεμών, εἰς εἶδιον καὶ εἰρηναῖον λιμένα κατέστησεν, ἀγαρών τε εἰς τὸ ἔκφανές τὸν πάλαι κρυπταζόμενον, μετέωρον ἐπῆρε καὶ ὑγήλον ἐστήσεν, ὃς πᾶσιν ὁρίσθαι καὶ παρὰ τοῖς πᾶσι δοξάζεσθαι, ἡδρασμένον καὶ τεθεμελιωμένον ἐν τῇ ἀρραγεῖ καὶ ἀσφαλεστάτῃ αὐτοῦ πέτρᾳ.

Kai τὸν ὑψωσε κεφαλήν μου ἐπ' ἔχθρούς μου.
Νοήσεις ἐπιστήσας ὅπως εἰρηται παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ τό· Ἔως οὐ τὸ σῆμερον καλεῖται. Οὐτω γάρ ἐρεῖς καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸ διαρκές τοῦ χρόνου σημαντεύσθαι. Ὁ γάρ τοῦ Θεοῦ ἀνθρωπος, τὰ νικητήρια κατὰ τῶν ἔχθρῶν εἰληφώς, ἀεὶ τῆς τῶν ἔχθρων κεφαλῆς ἀνώτερος γίνεται· οὐτως καὶ αὐτὸς δὲ θαύδι μέχρι τοῦ παρόντος χρόνου ἐπαίρεται καὶ ὑψοῦται, καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἀδόμενος καὶ βοώμενος παρὰ πᾶσι τοῖς θεντοῖς, καὶ ὑψωται γε ἀληθῶς ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς πάλαι γενομένους αὐτοῦ ἔχθρούς, τὰς ἀσφάτους δυνάμεις. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ ἀνθρωπος, τοῦτον ὑψωθεὶς τὸν τρόπον, οὐκ ἀργίᾳ ἐστυδιὸν δίδωσιν, οὐδὲ ἀπραξίᾳ, πλεονα δὲ σπουδὴν περὶ τὴν τοῦ Θεοῦ λατρείαν εἰσφέρει. Διδὲ ἐπιλέγει· Ἐκύκλωσα καὶ ἔθυσα ἐπὶ τῇ σκηνῇ αὐτοῦ θυσιῶν ἀλαλαγμοῦ. Αὗτα: δὲ ἥταν αἱ διὶς φωνῆς καὶ θεολογίας ὅμνων τε καὶ εὐχαριστίας ἀναπεμπόμεναι. Ἐν μὲν οὖν τῷ πρὸ τούτου ψαλμῷ μελλητικῶς ἐδιδάσκετο λέγειν δὲ τὰ θεῖα παιδεύμενος· Νίψουμε ἐν ἀδύοις τὰς κειράς μου, καὶ κυκλώσω τὸ θυσιαστήριον σου, Κύριε· ἐνταῦθα δὲ ὡς ἡδη προκύψας καὶ τυχών τῆς εὐχῆς τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐπαγγελίας, ἐπάγει λέγων· Ἐκύκλωσα καὶ ἔθυσα ἐπὶ τῇ σκηνῇ αὐτοῦ θυσιῶν ἀλαλαγμοῦ· καὶ ἐν μὲν τοῖς ἐμπροσθεν ἐλέγετο· Τὸν ἀκοῦσαι φωνὴν αἰνέσωε· ἐνταῦθα δέ· Ἄσω καὶ γαλῶ τῷ Κυρῷ.

Eisákonosor, Κύριε, τῆς φωνῆς μου, ἡς ἐκέραξα· Ἐλέησόν με καὶ εἰσάκουσόν μου. Σοὶ εἰσερητή η καρδία μου· Ἐξήτησέ σε τὸ πρόσωπόν μου· τὸ πρόσωπόν σου, Κύριε, ἔγρισα. Ἀντὶ δὲ τοῦ· Σοὶ εἰπερητή η καρδία μου, Ἐξήτησέ σε τὸ πρόσωπόν μου, δὲ Σύμμαχος σαφέστερον ἐξέδωκεν εἰπών· Σοὶ προσελάτει η καρδία μου σὲ ἐξήτει τὸ πρόσωπόν μου. Τὸ γάρ τῆς ψυχῆς πρόσωπον τὴν ἀρμόττουσαν θέαν ἐποθει. Τούτου δὲ καὶ Μωϋσῆς ποτε τυχεῖν τέξιον λέγων τῷ Θεῷ· Ἰδού εὑρηκα χάριν ἐρώπιον σου· ἐμφάνισό μοι σεαυτόν· γνωστῶς ἰδω σε· δπως ἀνακεκαλυμμένη προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου καταπτερίζοιτο. Διό φησι· Τὸ πρόσωπόν σου, Κύριε, ἔγρισα μὴ ἀποστρέψῃς τὸ πρόσωπόν σου ἀπ' ἐμοῦ. Εἰ γάρ εἰς ἀκρον τελείστης, καὶ ἡ κατὰ Θεὸν ὑστάτη

A clum allaturum esse, exacta die malorum, in petra exaltavit me. Petra autem, inquit Apostolus, erat Christus ¹². Nam verbo suo, sapientia et salutari virtute sua exaltavit me, qui olim absconderat in tabernaculo suo, et qui in die malorum protexerat in abecondito tabernaculi sui. Cum enim amovisset mala, et ea quae tempore inimicorum et hostium me molestantium acciderant, in tranquillo et placido portu me constituit: meque olim latitatem, in conspicuum locum deductum, sublimem erexit, et excelsum statuit, ut omnium conspectui patrem, ab omnibus laudarer, utpote in firmissima et infracta ipsius petra positus et fundatus.

B El nunc exaltavit caput meum super inimicos meos. Perpendas velim qua sententia ab Apostolo dicatur illud: Donec hodie cognominatur ¹³. Nam eadem prorsus ratione in praesenti temporis assiduitatem significari fateberis. Siquidem Dei homo qui victoriæ de inimicis partæ præmia accepit, semper inimicorum capiti superior eminet, sic et ipse David usque ad praesens tempus extollitur et exaltatur, per universam terram decantatus omniumque gentium vocibus celebratus, et caput ejus revera exaltatum est super omnes qui quondam inimici ejus fuerant, adversarias nimirum potestates. At homo Dei ea ratione exaltatus, non se ignaviæ aut segnitiæ tradit, sed majori studio divino cultui incumbit. Quare subjungit, Circuivi et immolavi in tabernaculo ejus hostiam jubilationis. Haec sane erant hostiae vocibus, divinis eloquiis, hymnis, gratiarum actionibus emissæ. In praecedenti psalmo, vir divinis in rebus institutus haec de futuro dicere edocebatur: Lavabo inter innocentes manus meas, et circumdabo altare tuum, Domine ¹⁴: hic vero, ut qui jam profecerit et precibus promissa consecutus sit, haec loquitur: Circuivi et immolavi in tabernaculo ejus hostiam jubilationis: et in superiori etiam psalmo dictum est, Ut audiam vocem laudis ¹⁵; hic autem dicitur, Cantabo et psalmum dicam Domino.

C VERS. 7-10. Exaudi, Domine, vocem meam, qua clamavi ad te: miserere mei et exaudi me. Tibi dixi cor meum, Exquisivit tesficies mea: faciem tuam, Domine, requiram. Ejus loco, tibi dixi cor meum, exquisivit te facies mea, apertius Symmachus sic interpretatur, tibi loquebatur cor meum, te quererebat vultus meus. Animæ quippe vultus congruentem sibi inspectio nem desiderabat. Hoc ipsum Moyses sic Deum alloquens consequi postulabat: Ecce inveni gratian in conspectu tuo: ostende mihi te ipsum, te scientis videam ¹⁶; ut revelata facie gloriam Domini intueretur. Quamobrem ait, faciem tuam, Domine, requiram; ne avertas faciem tuam a me. Si enim ad supremum perfectio devenerit, sane ultimus secundum Deum proiectus ille fuerit, qui scilicet ad Dei

¹² I Cor. x, 4. ¹³ Hebr. iii, 13. ¹⁴ Psal. xxv, 6. ¹⁵ ibid. 7. ¹⁶ Exod. xxxiii, 13.

vultum deducit, ma ut quis Deo præsens adsit, ejus-

A προκοπή αὕτη διν γένοιτο, ἡ ἐπὶ τὸ πρόσωπον διγουσα
τοῦ Θεοῦ, ὡς παρεστάναι αὐτῷ καὶ τῶν μαρμαρῶν
τῆς αὐτοῦ θεστήτος ἀπολαύειν.

Gnarus autem persæpe Deum ab iis qui vultum ejus sustinere non valent, neque in numero filiorum eius computantur, avertire se, ac terga iis monstrare, quemadmodum Moysi dixit : *Videbis posteriora mea, vultum autem meum nequaquam inspicies*⁴⁷; ut ne in similem casum incidat is de quo jam sermo, his verbis supplicat obsecratque : *Ne avertas faciem tuam a me : ne declines in ira a servo tuo. Adjutor meus esto, ne abjicias me, neque deseras me, Deus Salvator meus. Quoniam pater meus et mater mea dereliquerunt me, Dominus autem assumpsit me. Ne me servum tuum, quod talia aggressus sim, averseris. Neque enim licet homini carne induito hujusmodi dignationem attingere; quare Moysi dicebas : Nemo videbit vultum meum, et vivet*⁴⁸. Neque enim mortali vita id competere valet, ut vultum contempletur tuum. Quamobrem *adjutor meus esto*, ut postulata consequar. *Ne abjicias me*, pro quo Symmachus, *Ne rejicias me*; Aquila vero, *Ne deseras me*, edidit. Deinde adjicit : *Neque deseras me, Deus Salvator meus. Te namque patrocinante ac dexteram porrigente, spes est me bona omnia consecuturum. Quia nullus alias mibi adjutor adest : neque enim aliqua arctior chariorque, quam patris et matris, necessitudo fuerit ; ipsi vero dereliquerunt me, quia ab illis omnibus, ut tibi soli Deo vacarem, recessi. Quare tibi gratiam prosteor, quia ab omnibus desertus ac reli- C*

προχοπή αὕτη διν γένοιτο, ἡ ἐπὶ τὸ πρόσωπον μηδὲ ἔξιων (sic) [ἔξιών] αὐτοῦ διτων, ἀποστρέψει ἑαυτὸν, τὰ νῶτα ἑαυτοῦ δεικνὺς, ὥσπερ οὖν τῷ Μωϋσεῖ Ἐλεγεν "Οὐχεὶς τὰ δύπλωμα, τὸ δὲ πρόσωπόν μου οὐκ ὁρθήσεται σοι: ἵνα οὖν μὴ τοῦτο πάθοις ὁ διὰ τῶν προκειμένων δηλούμενος, ἤκτενει καὶ δέεται λέγων· Μή ἀποστρέψῃς τὸ πρόσωπόν σου ἀπ' ἔμοι· μὴ ἐκκλινῃς ἐν δρῃ τὸ πόδι τοῦ δούλου σου. Βοηθός μου γεροῦ, μὴ ἀποσκορακίσῃς με, καὶ μὴ ἐγκαταληπτης με, σ Θεὸς σ Σωτῆρος μου. Ότι σ πατήρ μου καὶ η μήτηρ μου ἐγκατέλιπε με· σ δὲ Κύριος προσελάβετο μου.

B Μή, διτι τοιαῦτα τετδημηκα, ἀποστράφης με τὸν δούλον σου. Οὐ γάρ ἐφείται ἀνθρώπῳ σάρκα περιβεβλημένῳ τῶν τοιούτων ἀξιῶσθαι· διὸ Ελεγες τῷ Μωϋσεῖ· Οὐδέτες δύνεται τὸ πρόσωπόν μου, καὶ ζήσεται. Ἀδυνατεῖ γάρ τι θυτῇ ζωῇ πρὸς τὴν θέαν τοῦ προσώπου σου· διὸ μᾶλλον βοηθός μοι γεροῦ πρὸς τὸ συχεῖν τῶν ἡτημένων. Μή ἀποσκορακίσῃς με· ἔξιώνεκεν· σ δὲ Σύμμαχος, Μή ἀποβλήψῃς με, ἔξιώνεκεν· σ δὲ Ἀκύλας· Μή ἐάσῃς με. Εἰτ' ἐπιλέγει· Καὶ μὴ ἐγκαταλείπῃς με, σ Θεὸς σ Σωτῆρος μου. Σοῦ γάρ ἀντιλαμβανομένου, καὶ δεξιὰν δρέγοντος, πάντων ἐλπὶς τυχεῖν τῶν ἀγαθῶν. Ἐπει τηδεὶς μοι πάρεστι βοηθός· τῶν γάρ ἐν ἀνθρώποις ἀναγκῶν οὐδεὶς διν γένοιτο πατρὸς καὶ μητρὸς μᾶλλον προσφύτης· οὗτοι δὲ αὐτοὶ καταλείπεται με διὰ τὸ πάντων αὐτῶν ἀνακεχωρηκέναι, καὶ σοὶ μόνῳ σχολάζειν τῷ Θεῷ. "Οθεν καὶ χάριν ὅμοιογῷ, διτι πάντων Ἑρημος καὶ κατειφθεῖς ὑπὸ σοῦ προσελήφθην.

VERS. 41, 42. *Legem pone mihi in via tua : et dirige me in semitam rectam propter inimicos meos. Ne tradideris me in animas tribulantium me, quoniam insurrexerunt in me testes iniqui, et mentita est iniquitas sibi. Cum multoties de se divinus Apostolus hæc declarasset ac dixisset : Nihil enim minus sui ab iis qui sunt supra modum apostoli⁴⁹; iis hæc adjicit : Non quod jam acceperim, aut jam perfectus sim : sequor autem si quo modo comprehendam⁵⁰ : ac rursum alibi : Castigo corpus meum, et in servitutem redigo, ne forte cum aliis prædicaverim, ipse reprobis efficiar⁵¹. Nam quantum ad hominum comparationem estimatiō nemque pertinebat, se prosecuisse ac humanam perfectionem attigisse sibi conscius erat; quantum autem ad rei veritatem, se in multis deficere sciebat, ob idque sese imperfectum fatebatur. Eadem prorsus mente, is qui in præsenti loquitur, videtur mihi debitas Deo de præteritis bonis gratias retulisse, ac, utpote homo, infirmitatis humanæ lapsum suspicatus esse. Quapropter de futuro Deum rogarat, ut ipse sibi legislator esset. Neque enim mihi, inquit, sunt legalia Moysis satis. Lex quippe illa, non justis, sed iniquis et inobsequentibus, impiis*

D παραδῖς με εἰς ψυχὰς θλιβότων μου. Μή παραδῖς με εἰς ψυχὰς θλιβότων με, διτι ἐπαρέστησάρ μοι μάρτυρες δύλικοι, καὶ ἐγενέσαστο η δύλικα ξαντῆ. Πολλάκις περὶ ἑαυτοῦ δι θεοῖς Ἀπόστολος διδάξας καὶ εἰπών· Οὐδέτερ γάρ ὑστέρηκα τῷ ωπέρ μαρτυρίων· τούτοις ἐπῆγε λέγων· Οὐχ διτι ήδη ξλαβον η ήδη τετελείωμαι· διώκω δὲ εἰ καὶ καταλάδω· καὶ πάλιν ἀλλαχού· Υπωπιάζω μου τὸ σῶμα, καὶ δουλαργῶ· μήτως, ἀλλοις κηρύξας, αὐτὸς ἀδόκιμος γένωμαι. "Οσον μὲν γάρ οὓς πρὸς ἀνθρώπων σύγχρισιν, συνῆδει ἑαυτῷ προκεκρότι, καὶ τὴν ἐν ἀνθρώποις τελειότητα ἀνειληφότι· δοσον δὲ ἐπὶ τῷ ἀληθεῖτ, ἐν πολλοῖς ἑαυτῶν διτερεύειν ἐγίνωσκεν, ἀτελῆ τε εἶναι ἑαυτὸν διὰ τοῦθ' ὀμολόγει. Ταύτη μιτ δοκεῖ τῇ διανοΐᾳ καὶ διὰ τὰ προκείμενα διεκελθῶν περὶ μὲν τῶν παρωχηκότων τὴν πρέπουσαν εὑχαριστίαν ἀποδεδωκέναι· τῷ Θεῷ, οἵα δὲ ἀνθρώποις τὸν διλειθον τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας διφορδίσθαι. Διὸ περὶ τοῦ μελλοντος χρόνου παρεχάλει τὸν Θεόν, διτις αὐτὸς αὐτῷ γένοιτο νομοθέτης. Οὐ γάρ ἀπαρκεῖ μοι, φησι, τὰ παρὰ Μωϋσεῖ νόμιμα· δικαίοις γάρδον νόμος ἐκεῖνος οὐ νενομοθέτητο, ἀλλ' ἀνόμοις καὶ ἀνυποτάκτοις, δοτεῖσι καὶ ἀμαρτωλοῖς καὶ τοῖς παραπλήσιοις. Τυτοὶς

⁴⁷ Exod. xxxiii, 23. ⁴⁸ ibid. ⁴⁹ II Cor. xii, 11.

⁵⁰ Philipp. iii, 12. ⁵¹ I Cor. ix, 27.

γάρ δὲ Μωύσῆς ἐνομοθέτει, κατὰ τὴν σκληροκαρδίαν αὐτῶν διατατόμενος. Ἐγώ δὲ, φησὶν, οὐ τῇ Μωύσεως νομοθεσίᾳ ὑποβέβληκα ἐμαυτόν. Διὸ οὐδὲ τὴν διὰ ζώων σφαγῆς θυσίαν ἐπιγγειλάμην, ἀλλὰ θυσίαν ἀλαλαγμοῦ, καινότερον τρόπον ἡ κατὰ τὰ Μωύσεως νόμιμα. Διόπερ ἀξιῶ καινῆς νομοθεσίας παρὰ σου τυχεῖν. Αὐτὸς οὖν τὴν σήν δόδην ἐπίδειξον μοι· ἢ φάτισον, κατὰ τὸν Ἀκύλαν. Μή μόνον δὲ ὑποδείξῃς μηδὲ νομοθετήσῃς μοι, ὁ Κύριε, ἀλλὰ καὶ διδήγησόν με ἐν τρίβῳ εὐθείᾳ, πρὸς τὸ μή προσκόψαι πρὸς λίθον τὸν πόδα μου, ἔνεκεν τῶν ἔχθρῶν μου. Μή παραδῷς με εἰς ψυχάς θλιβόντων με. Δι' ὅμαλῆς γάρ ὕδου καὶ εἰρηνικῆς διποιαὶς διαγάγγης με ἀξιῶ τὸν τῆς ζωῆς μου χρόνον. Οὐ γάρ μόνον πολέμιοι τυγχάνουσιν, ἀλλὰ καὶ συκοφάνται διδίκοι καὶ φευδομάρτυρες, καὶ πάντα τὰ ἔχθρῶν πράττοντες. Τότε δὲ ἀληθῶς ἐσαυτῇ φεύδεται ἡ ἀδικία, ὅταν μή κατὰ πραγμάτων φέρηται, μηδὲ κατισχύῃ τῶν φευδομάρτυρουμένων.

Πιστεύω τοῦ ἰδεῖν τὰ ἀγαθὰ Κυρίου ἐν τῇ ζωτικῷ.
Μήποτε δὲ καὶ ἐπὶ τὴν ἀνωτέρω αἰτησιν ἀνα-
πέμπει: ἀγαθὰ Κυρίου λέγων τὸ ἀνωτέρω εἰρημένον
πρόσωπον αὐτοῦ, περὶ οὐ ἔφασκε. Τὸ πρόσωπόν
σου, Κύριε, ζητήσω. Μὴ ἀποστρέψῃς τὸ πρόσω-
πόν σου ἀλλ’ ἐμοῦ. Διὸ κατὰ τὸν Ἀκύλαν εἴρηται:
Ἐκίστενα τοῦ ἰδεῖν ἐν ἀγαθῷ Κυρίου κατὰ δὲ
τὸν Σύμμαχον Ἐπίστενον ἰδεῖν τὴν ἀγαθούσινην
Κυρίου. Ἄλλ’ ὅφεται γε τοῦ Κυρίου τὸ πρόσωπον καὶ
τὰ ἀγαθὰ Κυρίου, οὐκ ἐν τῷ περιγειώ τόπῳ, ἀλλ’
οὐδὲ ἐν τῷ τῶν θυητῶν χωρίῳ, ἀλλ’ ἐν τῇ ζωτικών,
ἥ καὶ δὲ Σωτῆρ ἐπιγγειλατο λέγων. Μακρίοις οἱ
πραεῖς, διτὶ αὐτοῦ κινητορομήσουσι τὴν τῆν.

To Aaria Kz'.

Τοῦτο γὰρ παρίστησιν αὐτὸς προῖων καὶ λέγων·
Εἰσάκουσσορ τῆς φωνῆς τῆς δεήσεώς μου ἐν τῷ

A et peccatoribus iisque similibus data est. Iстis quippe Moyses legem ferebat, ad duritatem cordis eorum accommodatam. At ego, inquit, non me Moysis legibus subdidi. Quare non cruentum sacrificium, sed hostiam jubilationis pollicitus sum, novo ac longe diverso a Moysis legalibus ritu. Ideo novas abs te postulo leges. Tu ipse, quæro, viam ostendas mihi; aut *illumina*, secundum Aquilam. Neque solum ostendas ac legem ponas mihi, Domine, sed etiam dirige me in semita recta, ut ne offendam a lapidem pede meo, *propter inimicos meos : ne tradideris me in animas tribulantium me.* Per planam ac pacificam viam me tempore vitae meæ deducas postulo. Non solum enim inimici, sed etiam iniqui sy-cophantæ et falsi testes instant, qui omnia hostili-

B more mecum agunt. Tunc porro sibi vere mentitur iniquitas, quando res ipsi non bene cedunt, neque falsa testimonia præalent.

VERS. 13. *Credo videre bona Domini in terra viventium. Num ad superiorem postulationem remittit, ac bona Domini vocitat vultum Domini supremum, de quo ait: Vultum tuum, Domine, requiram. Ne avertas faciem tuam a me? Quare secundum Aquilam dicitur: Credidi me visurum in bono Domini; secundum vero Symmachum: Credebam videre bonitatem Domini. Sed videbit Dominus vultum et bona Domini, non in terreno loco, sed neque in mortuorum regione, sed in terra viventium, quam pollicitus est Salvator his verbis: Beati miles, quoniam ipsi possidebunt terram¹².*

IPSI DAVID XXVII.

VERS. 1, 2. *Ad te, Domine, clamabo, Deus meus,*
ne sileas a me, ne quando taceas a me, et assimilabor
descendentibus in lacum. Eorum quae superius dixi-
mus de psalmis qui sine additamento *Davidi*, sive
Davidis inscribuntur, non immemores, illis in prae-
senti traditionem, quae ad nos usque pervenit; ad-
jiciemus (1). Sic aiunt itaque Hebrei de psalmis
qui tales preferunt inscriptionem, oportere ad su-
periores recurrere, atque observare, quinam esset
psalmus qui praeret aliis subsequentibus, sive nul-
lam prorsus inscriptionem ferentibus, sive *Davidi*
inscriptis, atque accepta ab illo psalmo inscriptione,
Dsentientiam subsequentium psalmorum ipsi accom-
modari oportere. Præsens itaque psalmus qui xxv
est, istam habet inscriptionem, pariterque xxvi,
xxv et xxiv: sed xxiii psalmus erat *Davidi* inscri-
ptus, similiterque xxii, unde secundum Hebraicam
traditionem consequens est, reliquos omnes pro
psalmis ad eamdem rationem reputandos esse, ac
præsentem similiter psalmum supplicationes com-
pleteantem.

Illud per se declarat vel ipse psalmus, dum in sequentibus sic habet : *Exaudi vocem deprecationis*

" Matth. v, 4.

(1) In opusculo *Origenis* a nobis propediem edendo, quod ab Hieronymo laudatur, hæc ipsa *Hebreorum* traditio affertur.

meæ dum oro ad te. Quam vero mentem deprecatio-
nis series præferat, age accurate perpendamus. Clamare se dicit ad Dominum, atque illum ut proprium
sibi Deum invocare. Tu enim, ait, dignatus es nun-
cupari Deus meus, ut promissionem illam sanctis
viris datam assereres : *Et ero illorum Deus, et ipsi
erunt mihi populus*⁵¹. *Excipre deprecationem meam,*
*et ne sileas a me, nequando taceas a me, et assi-
milabor descendantibus in lacum.* Hæc dicebat in
certamine constitutus : ne iis qui post mortalis
bujusce vitæ exitum in mortis lacum descendunt,
similis fieret. Etiamsi enim in superiori psalmo
dixerit : *Credo videre bona Domini in terra viven-
tium*⁵²; attamen ut homo adhuc carne circumdatuſ,
ob vitæ debilitatem ac volubilitatem decertabat. Si-
quidem et ipse Apostolus decertabat, ne alii prædi-
cans ipse reprobus inveniretur⁵³. Lacum autem sol-
lent divini libri nuncupare animarum domicilium in
inferno, ut vocare consueverunt. Quod etiam ipse
David declarat, dum non longe hinc in **xxix** psal-
mo talia satur : *Domine Deus meus, clamavi ad te,
et sanasti me : Domine, eduxisti ex inferno animam
meam ; salvasti me a descendantibus in lacum.* Vi-
den' quomodo eodem in loco infernum et lacum una
copulavit? Sed in præsenti quidem psalmo clamor-
rem ad Deum emittit, rogans non assimilari descen-
dantibus in lacum; at in nono et vigesimo oratio-
nem sibi bene cessisse testificatur, sic aiens : *Do-
mine, clamavi ad te, et sanasti me ; salvasti me a
descendantibus in lacum*⁵⁴. Opportune autem lacus
dicitur animarum in inferno domicilium. Quemad-
modum enim lacus receptaculum est aquarum de-
super ac sublimi istuc decadentium, sic et mortis
regio, cui nonren infernus, eas que a supernis ex
humana vita istuc decidunt animas excipiens, jure
lacus appellatur. Rogat itaque ut ne in memoratum
lacum una cum aliis detrahatur. Et hoc sane mihi
continget, ait, si reliquis hominibus similis evadam
qui abs te non exaudiuntur, quod est aversionis et
odii tui signum. Loco antem hujus, *ne sileas a me,*
Symmachus, *ne taceas ex me, habet*; ne forte te
procūl me quiescente, similis simi descendantibus
in lacum.

VERS. 5. *Quoniam non intellexerunt opera Domi-
ni, et in opera manuum ejus, destrues illos, et non
ædificabis eos.* Opera Domini dixeris conditarum
omnium rerum substantiam, quam ex non exstan-
tibus ad existentiam deduxit universorum opifex
Deus : opera autem manuum ejus, rerum factarum
administrationem, qua prospicit ac dispensat, Pro-
videntiaz sue virtutibus ceu manibus omnia guber-
naus.

VERS. 6, 7. *Benedictus Deus, quoniam exaudivit
rōcem deprecationis meæ.* Dominus adjutor meus et
protector meus : in ipso speravit cor meum, et adju-

A δέεσθαι με πρὸς σέ. Τίνα δὲ διάνοιαν περιέχει ὁ τῆς
δεήσεως λόγος, φέρε κατανοήσωμεν. Βοὴν γησὶ πρὸς
Κύριον, ἐπικαλεῖσθαι τε αὐτὸν ὡς Ἰδίον αὐτοῦ Θεόν.
Σὺ γάρ, φησὶν, δικαῖωσας ἐμὸς χρηματίσαι Θεός,
καθ' ἣν περιποίησαι πρὸς τοὺς ἀγίους ἐπαγγελιαν
εἰπών· *Kai ἔσομαι αὐτῷ Θεός, καὶ αὐτοὶ ἐστοται
μοι λαός.* Παράδεξαι μου τὴν δέσποιν. *Kai μὴ πα-
ρασιωπήσῃς ἀπ' ἐμοῦ, μήποτε παρασιωπήσῃς
ἀπ' ἐμοῦ, καὶ ὅμοιωθήσομαι τοῖς καταβαίνοντιν
εἰς λάκκον.* Ταῦτα δὲ ἐφασκεν ἐν ἀγωνίᾳ καθεστώς·
μή πη ἄρα τοῖς μετὰ τὴν ἀνάλυσιν τοῦ θνητοῦ βίου
καταβαίνοντιν εἰς τὸν τοῦ θανάτου λάκκον παρομοιω-
θεῖη. Εἰ γάρ τὰ μάλιστα ἐν τῷ πρὸ τούτου ἔλεγε
ψυλμῷ· *Πιστεύω τοῦ Ιδείν τὰ ἀγαθάν Κυρίον ἐν τῇ
ζώντων*· ἀλλ ὅμως ὡς ἀνθρώπος, ἔτι σάρκα περι-
χείμενος, ἡγωνία διὰ τὸ σαθρὸν καὶ εὐμετάβολον τοῦ
βίου. Ἐπεὶ καὶ ὁ Ἀπόστολος ἡγωνία, μήπως, δίλοις
κηρύξας, αὐτὸς ἀδόκιμος γένηται. Λάκκον δὲ εἰώθα-
σι οἱ θεῖοι λόγοι ὄνομάζειν τὸ τῶν ψυχῶν οἰκητήριον
τὸ ἐν τῷ καλούμενῳ ἄδη· δὴ παριστησαι αὐτὸς ὁ
Ααυτὸς οὐκ εἰς μακράν ἐν τῷ κθ' ψαλμῷ λέγων· *Κύριε
οὐ θεός μου, ἐκέρχαξα πρὸς σέ, καὶ λάσω με· Κύ-
ριε, ἀνήγαγες ἐξ ἄδου τὴν ψυχήν μου· ἔσωσάς με
ἀπὸ τῶν καταβαινόντων εἰς λάκκον.* Ὁρέξεις πάως
τὸν ἄδην καὶ τὸν λάκκον ἐν ταύτῳ διὰ τούτων συνῆ-
ψεν; Ἀλλ ἐν μὲν τῷ μετὰ χειρας βοάς πρὸς τὸν Θεὸν
ἄφησιν, παρακαλῶν μὴ ὅμοιωθῆναι τοῖς καταβαίνοντιν
εἰς λάκκον ἐν δὲ τῷ ἑννάτῳ καὶ εἰκοστῷ κατωρθώσθαι
αὐτῷ τὰ τῆς εὐχῆς διδάσκει λέγων· *Κύριε, ἐκέρχαξα
πρὸς σέ, καὶ λάσω με· ἔσωσάς με ἀπὸ τῶν κατα-
βαινόντων εἰς λάκκον.* Προσψύως δὲ λάκκος ὥν-
μασται τὸ ἐν τῷ ἄδῃ τῶν ψυχῶν οἰκητήριον. Ως γάρ
ὁ λάκκος δοχεῖον ἔστι τῶν ἀνθρώπων καὶ ἔξι ὄψισι εἰς
αὐτὸν καταφερομένων ὑδάτων· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ
ὁ τοῦ θανάτου χῶρος, δικαλούμενος ἄδης τὰς ἀνθεν
ἀπὸ τοῦ τῶν ἀνθρώπων βίου εἰς αὐτὸν καταφερομέ-
νας ψυχὰς ὑποδεχόμενος, προσψύως λάκκος ὥνμα-
σται. Παρακαλεῖ τοίνυν μὴ συνελκυσθῆναι εἰς τὸν
δεῖηλωμένον λάκκον. Τοῦτο δὲ, φησὶν, ἔσται, εἰ δημοιος
γενοίμην τοῖς λοιποῖς ἀνθρώποις τοῖς μὴ εἰσακούμε-
νοις ὑπὸ σου· δὴ σημεῖον τυγχάνει τῆς σῆς ἀποστρο-
φῆς. Ἀντὶ δὲ τοῦ· *Μή παρασιωπήσῃς ἀπ' ἐμοῦ,* δ
Σύμμαχος, μὴ σιγήσῃς ἐξ ἐμοῦ, φησὶ· μήποτε, ἡσ-
χάσαντός σου ἀποθέν μου, δημοιωθῶ τοῖς καταβαίνο-
ντιν εἰς λάκκον.

D "Οτι ού συνηκαρ εἰς τὰ ἔργα Κυρίου, καὶ εἰς τὰ
ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ, καθελεῖς αὐτοὺς, καὶ ού
μὴ οἰκοδομήσεις αὐτούς. Ἔργα δὲ Κυρίου εἴποις
δι τὴν τῶν γενητῶν πάντων ὑπόστασιν, καθ' ἣν ἔξ
ούχ δυτῶν εἰς τὸ εἰναι τὰ πάντα παρήγαγεν δι τῶν
πάντων ποιητῆς Θεός. Ἔργα δὲ χειρῶν αὐτοῦ τὴν τῶν
γενομένων διοίκησιν, καθ' ἣν προνοεῖ καὶ διέπει:
ώστερει χειρὶ ταῖς ἐστοῦ προνοητικαῖς δυνάμεσι
διακενθερῶν τὰ πάντα.

Ἐνύλογητὸς δ Θεός, ὅτι εἰσήκου-σε τῆς φωνῆς
τῆς δεήσεως μου. Κύριος βοηθός μου καὶ ὑπερ-
ασπιστής μου ἐπ' αὐτῷ ἔπιστειρη καρδία μου

⁵¹ Jer. vii, 23. ⁵² Psal. xxvi, 15. ⁵³ I Cor. ix, 27. ⁵⁴ Psal. xxiv, 4.

καὶ αἱ δύο θήθηρ. Καὶ ἀνέθαλεν ἡ σάρξ μου, καὶ ἐκ θείματός μου ἔξομολογήσομαι αὐτῷ. Ὁ ἀκευδῆς Θεὸς, πιστούμενος ἐαυτοῦ τὰς ὑποσχέσεις, δι' ὃν ἐπιγγέλται λέγων· Ἔτι λαλοῦντάς σου ἔρω· Ἰδού κάρειμι· ώς ἐγγὺς ἐστώς τῶν καθαρῶν αὐτὸν ἐπικαλουμένων, καὶ ώς οὐ πόλεμος τυγχάνων τοῦ τὰ πραγμάτωντα [προλεχθέντα] δεήθεντος, ἐπήκοον ἐαυτὸν παρέσχε ταῖς προλεχθεῖσαις; ἵκετηρίαις. Εἰθ' ὁ σπερ στημένον δίδωσι: διὰ τοῦ προφητικοῦ πνεύματος τῇ τοῦ δεηθέντος ψυχῇ, περὶ τοῦ εἰστοκοῦσθαι αὐτήν. Ἡ δὲ, συναισθομένη, μεταβάλλει: μὲν τὰς ἵκετηρίους φωνὰς εἰς εὐχαριστίαν, ἐγνωκέναι δὲ δύολογει τὴν γενομένην αὐτῇ εὐεργεσίαν διό φησιν Ἐνδογητὸς Κύρος, διὰ εἰςήκουσε τῆς φωνῆς τῆς δεήσεως μου· Κύριος βοηθός μου καὶ ὑπασπιστής μου, ἐξ' αὐτῷ ἥλπισεν ἡ καρδία μου, καὶ ἐδοκίθη θητή. Συνήσθετο γάρ τῆς δεξιᾶς τοῦ Θεοῦ ἔκταθείσης μέχρις αὐτῆς καὶ ἀντιλαμβανομένης αὐτῆς πρὸς τὸ μῆ καθελκυσθῆναι εἰς τὸν δηλωθέντα λάκκον. Ἐξ ὑπερβαλλούσης δὲ χαρᾶς διὰ προφήτης οὐ τὴν ψυχὴν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν σάρκα αὐτοῦ φησι· γεγηθέναι καὶ ἀνανεώσθαι: διὰ τὴν καὶ αὐτῷ σώματι ἐπιγγελμένην ἡγαθὴν ἐλπίδα κατὰ τὴν τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν διὸ ἐπιλέγει· Καὶ ἀνέθαλεν ἡ σάρξ μου· οἵς ἐπισυνάπτει· Καὶ ἐκ θελήματός μου ἔξομολογήσομαι αὐτῷ· ἵπερ δύοιον εἶναι μοι δοκεῖ τῷ· Ἐκονστώς θύσω σοι. Ἄντι δὲ τοῦ, καὶ ἀνέθαλεν ἡ σάρξ μου, δὲ μὲν Σύμμαχος, ἄτρησι, φησιν, ἡ καρδία μου· δὲ Ἀκύλας, ἔταντοστο ἡ καρδία μου· δὲ Θεοδοσίον, καὶ ἀνέθαλεν ἡ καρδία μου· ἡ δὲ πέμπτη Ἑδοσίας, ἔκρατονθη ἡ καρδία μου. Καὶ πάλιν ἄντι τῶν, ἐκ θελήματός μου ἔξομολογήσομαι αὐτῷ, δὲ μὲν Σύμμαχος· Καὶ ἐρ φωτίς μου ὑμαῖσσα αὐτῷ, ἵξενται· δὲ Ἀκύλας, καὶ ἀπὸ φυματίου μου ἔξομολογήσομαι αὐτῷ.

Κύριος κραταλώμα τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, καὶ ὑπεραπτικής τῶν σωτηριῶν τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ ἐστι. Σαφῶς οὖν ἐν τούτοις τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ σωζομένων ἐμημόνευσεν ἡ προφητεία, εὐκαίρως ἐξ ἐνὸς τοῦ Δαυΐδ τοὺς πάντας χρακτηρίσασα. "Ὅσπερ γάρ, φησιν, ἐκείνον δεήθεντα ἐσώσεν, οὗτος, φησιν, καὶ παντὸς τοῦ Ιδίου λαοῦ κραταλώμα ἔσται.

Σῶσον τὸν λαόν σου, καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου, καὶ ποιμαρον αὐτοὺς καὶ ἐπαρον αὐτοὺς ἔως τοῦ αἰώνος. Πολὰ δὲ τοῦ Χριστοῦ ἡ κληρονομία δείκνυται ἐν τῷ δευτέρῳ φαλμῷ· Αἴτησι γάρ, φησιν, καὶ δώσω σοι θητὴν τὴν κληρονομίαν σου, καὶ τὴν κατάσχεστην τὰ πέρατα τῆς γῆς. Οὐκ ἀν δὲ ἀμάρτοις καὶ τοὺς ἐν τῷ προτέρῳ λαῷ θεοφιλές καὶ προφήτας καὶ δικαίους ἀνδρας τῆς τοῦ Χριστοῦ γεγονέναι κληρονομίας εἰπών, καὶ τῶν σωτηριῶν αὐτοῦ μετεσχηκέναι. Οὐδὲ γάρ τὰ πλήθη καὶ τοὺς ἀναξίους παραβαλόντας τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ προσήκει λαὸν ἀποφαίνειν αὐτοῦ, ἀλλ' ἡ μόνως τοὺς ἀρεσκόντας αὐτῷ βιούντας, περὶ ὃν εἴποι ἄν· Καὶ ἐσοματίων θεός, καὶ αὐτοὶ ἐσορτοὶ μοι λαός. — Καὶ ποιμαρον αὐτοὺς, καὶ ἐπαρον ἔως τοῦ αἰώνος. Ποιμανεῖ δὲ αὐτοὺς ἐνταῦθα, τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τιθεῖς ὑπὲρ αὐτῶν, ὡς φησιν ἐν· Ἐναγγελοις· Ὁ ποιμὴν δ

A *tus sum. Et restoruit caro mea, et ex voluntate mea confitebor ei.* Deus mendaci exprēs, ut promissa sua confirmet his verbis expressa, *Adhuc te loquente dicam: Ecce adsum* ⁵⁶, *utpote qui prope sit omnibus qui se puro corde invocant, et non procul sit eo qui supra dicto ritu supplicat; præmissis deprecationibus se propitium exhibuit.* Deinde vero per propheticum spiritum supplicantis animæ ceu signum dat, quo se exauditam fuisse noverit. Illa vero hæc animadvertens, supplices voces in gratiarum actionem convertit, ac beneficium sibi collatum agnoscere se consitetur. Quamobrem ait, *Benedictus Dominus, quoniam exaudiuit vocem deprecationis meæ. Dominus adjutor meus et protector meus: in ipso speravit cor meum, et adjutus sum.* Sentiebat enim dexteram Dei porrectam sibi, patrocinio esse, ut ne in memoratum lacum detruderetur. Ex gaudii porro vehementia Propheta non animam tantum, sed etiam carnem suam gavisam et renovatam esse testificatur, ob spem illam bonam vel ipsi corpori in resurrectione mortuorum factam; quare subdit, *et restoruit caro mea: quibus et adjunxit, et ex voluntate mea confitebor ei.* Quod mihi perquam simile videtur huic: *Voluntarie sacrificabo tibi* ⁵⁷. Loco autem dicti illius, *et restoruit caro mea, Symmachus, effloresce, inquit, cor meum;* Aquila vero, *gloriatum est cor meum;* Theodosio, *et restoruit cor meum;* quinta editio, *roboretur cor meum.* Rursumque illius loco, *ex voluntate mea confitebor ei,* Symmachus, *in canticis meis celebrabo ipsum, edidit;* Aquila vero, *et a cantico meo confitebor ei.*

B *Vers. 8. Dominus fortitudo plebis sue, et protector salvationum Christi sui est.* Illic aperte prophetia Christum et eos qui illius ope salutem obtineant memoravit, opportunèque per unum Davidem universos exprimit. Sicut enim, inquit, deprecantem ipsum servavit, ita totius sibi proprii populi fortitudo erit.

C *Vers. 9. Salvum fac populum tuum, et benedic hereditati tuae, et pasce eos et extolle illos usque in aeternum.* Quænam sit Christi hereditas in secundo psalmo declaratur; nam, *Postula a me, inquit, et dabo tibi gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ* ⁵⁸. Neque a vero aberraveris, si religiosos illos in priori populo viros, prophetas, D et justos, ad Christi hereditatem pertinuisse dixeris, atque *salvationum ejus participes fuisse.* Neque multitudinem populi, ac eos qui indigne Ecclesiæ Dei accesserunt, populum ejus pronuntiare paruit; sed solum eos qui ipsi probatam et placitam vitam duxerunt, de quibus ipse dixerit: *Ego illorum Deus, et ipsi erunt mihi populus* ⁵⁹. — *Et pasce eos et extolle illos usque in aeternum.* Hic autem pascit illos, qui animam suam pro iis posuit, ut in Evangelii ait: *Bonus pastor animam suam ponit pro*

⁵⁶ Isa. L VIII, 9. ⁵⁷ Psal. LIII, 8. ⁵⁸ Psal. II, 8. ⁵⁹ Jerem. VII, 23.

*ovibus*⁶⁰; ac rursum : *Oves meæ vocem meam au-*
*diunt*⁶¹; iterumque : *Ero vobiscum usque ad con-*
*summationem sæculi*⁶². In tempore autem op-
 portuno ipsas in sublime elatas, cœlesti regno
 donabit,

PSALMUS DAVID XXVIII.

In exitu tabernaculi.

VERS. 1, 2. *Afferte Domino, filii Dei, afferte Do-*
mino filios arietum. Afferte Domino gloriam et ho-
norem, afferte Domino gloriam nomini ejus, adorate
Dominum in atrio sancto ejus. His prorsus similia
quoad sententiam arbitror ea quæ in nonage-
simo quinto psalmo de vocatione gentium feruntur,
quæ hoc modo se habent : Cantate Domino canticum
novum, cantate Domino omnis terra. Cantate Do-
mino, benedicite nomini ejus, annuntiate de die in
siem salutare ejus. Annuntiate in gentibus gloriam
ejus, in omnibus populis mirabilia ejus. Quoniam
magnus Dominus et laudabilis valde, terribilis est
*super omnes deos*⁶³. Deinceps ita subsumit : *Afferte*
Dominu gloriam nomini ejus. Tollite hostias et in-
troite in atria ejus, adorate Dominum in aula sancta
ejus. Quibus sane evangelicam gratiam, in omnes
totius orbis nationes diffusam, prænuntians, post-
quam canticum novum, videlicet novi Testamenti,
memoravit, deinde præcipit ut afferant Domino glo-
riam et honorem, et cætera. Hæc autem afferre
jubet, non Judæos, sed familias gentium, aut se-
cundum reliquos interpres, ac Hebraicam verita-
tem, cognationes populorum. Hæc itaque in quinto
et nonagesimo psalmo de gentibus divinitus præ-
nuntiata sunt. In præsenti vero ea ipsa jubentur
Dominu afferre filii arietum, quos æstimo nihil
differre a familiis gentium, aut cognationibus popu-
lorum. Neque enim ipsi arietes hæc Domino afferre
jubentur, sed filii arietum. Id vero dico secundum
Hebraicam sententiam, in qua neutiquam effertur
*illud : *Afferte Domino, filii Dei.* Quare hæc in Se-*
ptuaginta interpretibus obelo notantur, quod neque
in Hebraico exemplari, nec apud reliquos inter-
pretes compareant. Quod si omnino Septuaginta
interpretum lectio spectanda sit, dico præcipi filiis
[Dei] ut afferant Domino, non arietes, sed filios
arietum, gloriam et honorem cæteraque his adjun-
cta. Quæ sane ex comparatione quinti et nonage-
simi psalmi, de conversione gentium prænuntiari
dixerim.

καὶ τὰ ἔξης ἐπιλεγόμενα· & δὴ ἀπὸ τῆς παραθέσεως εἰποτιμή ἀν προφητεύεσθαι.

Neque a scopo deflectemus, si pronuntiaverimus hic per Filios Dei, Salvatoris nostri discipulos apo-
 stolosque significari, a quibus liquet factam esse

⁶⁰ Joan. x., 41. ⁶¹ Joan. x., 27. ⁶² Matth. xxviii., 20. ⁶³ Psal. xciv., 1-4.

(1) Hæc, εἴδοντο σκηνῆς, non leguntur in Hebraico exemplari, neque, Theodoreto teste, in Hexaplo fe-
 rebantur. In Chaldaico textu tamen legitur. Alii le-

Α καλὸς τὸν ψυχὴν αὐτοῦ τιθησιν ὑπὲρ τῶν προ-
 ούτων καὶ πάλιν. Τὰ ἡμάτια πρόσβατα τῆς φωνῆς μου
 ἀκούει· καὶ πάλιν. "Εσσαμι μεθ' ὑμῶν ἔως τῆς
 συντελείας τοῦ αἰώνος· κατρῶ δὲ ἐπιτηδεῖων ἐπάρας
 αὐτοὺς εἰς ὕψος, τῆς οὐρανίου βασιλείας κατακύωσει.

ΨΑΛΜΟΣ ΤΩ ΔΑΥΙΔ ΚΗ'.

'Εξοδίου σκηνῆς (1).

Ἐρέγκατε τῷ Κυρίῳ, νιοὶ Θεοῦ, ἐρέγκατε τῷ
 Κυρίῳ υἱοὺς κριῶν. Ἐρέγκατε τῷ Κυρίῳ δόξαν
 καὶ τιμὴν. Ἐρέγκατε τῷ Κυρίῳ δόξαν ὄρθο-
 ματι αὐτοῦ. Προσκυνήσατε τῷ Κυρίῳ ἐτ αὐλῇ
 ἀγίᾳ αὐτοῦ. Τούτοις ισοδυναμεῖν ἥγονυμαι κατὰ τὴν
 διάνοιαν τὰ ἐν πέμπτῳ καὶ ἐνενήκοστῷ φαλμῷ περὶ τῆς τῶν ἑνῶν κλήσεως τοῦτον λελεγμένα τὸν τρόπον.

B Ἄστατε τῷ Κυρίῳ ἵσμα καιρόν· δοστας τῷ Κυρίῳ,
 πᾶσα η γῆ. Ἄστατε τῷ Κυρίῳ, εὐλογήσατε δρομα

αὐτοῦ, εναγγείλσασθε ἡμέραν ἐξ ἡμέρας τὸ σω-

τήριον αὐτοῦ. Ἀραγγείλατε ἐτ τοῖς θυτεσι τὴν
 δόξαν αὐτοῦ, ἐτ πάσι τοῖς λαοῖς τὰ θαυμάτια αὐ-

τοῦ. "Οτι μέγας Κύριος καὶ αἰνετός σφόδρα, φο-

βερός ἐστιν ἐπὶ πάρτας τοὺς θεούς· οἵτις ἔπι-
 λέγεται· Ἐρέγκατε τῷ Κυρίῳ δόξαν ὄρθοματι αὐ-

τοῦ. Ἄρατε θυσίας καὶ εἰσπορεύεσθε εἰς τὰς αὐ-

λάς αὐτοῦ. Προσκυνήσατε τῷ Κυρίῳ ἐτ αὐλῇ
 ἀγίᾳ αὐτοῦ. Ἐν οἵτις δλόγος, τὴν εὐαγγελικὴν χάριν
 τὴν εἰς πάντα χυθείσαν τὰ καθ' δλῆς τῆς οἰκουμένης
 θενη προευαγγελισάμενος, καὶ τοῦ καινοῦ δοματος,
 θηλαδὴ τῆς καινῆς Διαθήκης μημονεύσας, ἔξης
 προστάττει κομίζειν τῷ Κυρίῳ δόξαν καὶ τιμὴν, καὶ
 τὰ ἔξης. Ταῦτά τε κομίζειν παραχελεύεται οὐκέτι Ιου-

δαίοις, ἀλλὰ ταῖς πατριαῖς τῶν ἑνῶν, ἢ κατὰ τοὺς
 λοιποὺς ἐρμηνευτάς, καὶ κατὰ τὴν Ἐβραϊκὴν ἀκρί-
 βειαν, ταῖς συγγενείαις τῶν λαῶν. Ταῦτα μὲν δὴν σα-

φῶς ἐν τῷ πέμπτῳ καὶ ἐνενήκοστῷ φαλμῷ περὶ τῶν
 ἑθνῶν ἐπεισπίζετο· ἐν δὲ τῷ μετὰ χειρας δλόγος τὰ αὐτὰ
 τῷ Κυρίῳ προσφέρειν τοῖς υἱοῖς τῶν κριῶν κελεύει· οὓς

νομίζω μηδὲν διαφέρειν τῶν πατριῶν τῶν ἑθνῶν, ἢ
 τῶν συγγενεῶν τῶν λαῶν. Οὐ γάρ αὐτοὶ οἱ κριοὶ προσ-

τάττονται προσφέρειν τὰ κεκλευσμένα, ἀλλ' οἱ νιοὶ τῶν κριῶν. Καὶ ταῦτα (2) φημι· κατὰ τὴν Ἐβραϊκὴν
 ἀνάμηνσιν, καθ' ήν οὐκ ἔκφέρεται τό· Ἐνέργκατε

τῷ Κυρίῳ, νιοὶ Θεοῦ. Διὸ καὶ ὡδέλισται παρὰ τοῖς
 Ἐδδομήκοντα, ὡς μὴ κείμενον μήτε ἐν τῷ Ἐβραϊκῷ

D μήτε παρὰ τοῖς λοιποῖς ἐρμηνευταῖς. Εἰ δὲ κρήτι καὶ
 εἰς τὴν τῶν Ἐδδομήκοντα θεωρήσας Ἐδδοσιν, φημι
 τὸν λόγον προστάττειν τοῖς νιοῖς τοῦ φέρειν τῷ Κυ-
 ρίῳ οὐ κριοὺς, ἀλλὰ νιοὺς κριῶν· καὶ δόξαν καὶ τιμὴν

τοῦ πέμπτου καὶ ἐνενήκοστοῦ φαλμοῦ περὶ τῆς τῶν

Οὐκ ἀν δὲ ἀμάρτοιμεν τοὺς ἐνταῦθα υἱοὺς Θεοῦ
 λεγομένους τοὺς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν μαθητὰς καὶ
 ἀποστόλους καὶ εὐαγγελιστὰς εἶναι ἀπόφηνάμενοι,

gunt, ἐξόδου σκηνῆς, quod id ipsum significat.

(2) Hæc pluribus explananda in Hexaplorum col-
 lectione.

δις ἡ κλῆσις τῶν ἔθνων φαίνεται κατωρθωμένη· οὐ δι μετὰ χεῖρας λόγος προστάττει φέρειν τῷ Κυρίῳ πρῶτον μὲν ἀπάντων υἱοὺς κριῶν, ἀλλ' οὐ κριούς· ἐπιδήπερ πρὸς τὴν ἔξ ἔθνων Ἐκκλησίαν ἐλέγετο ἐν τῷ τεσσαρακοστῷ τετάρτῳ ϕαλμῷ· Ἀντὶ τῶν πατέρων σου ἐτερήθησαν νιοὶ σου. Τῶν δὲ πατέρων λήθην ποιήσασθαι παρεκελεύσατο αὐτῇ δι λόγος εἰπών· Ἀκούσον, θύρατερ, καὶ ίδε, καὶ κλίνο τὸ οὖς σου, καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου· καὶ ἐπιθυμήσεις δι βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου· διτὶ αὐτός ἐστι Κύριος σου. Ταῦτα γάρ οὐδὲ πρὸς διληνῇ ἢ πρὸς μόνην τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ ἐλέγετο· παρανοῦντος αὐτῇ τοῦ θείου Πικέύματος λήθην ποιήσασθαι τοῦ προτέρου αὐτῆς λαοῦ, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς; αὐτῆς διὰ τὴν πολύθεον πλάνην, καὶ τὴν τῶν πατέρων αὐτῆς δεισιδαιμονίαν. Εἰτ' ἐπειδὴ τῶν πατέρων ἐπιλαβέσθαι αὐτῇ παρεκελεύσατο, ἀναγκαῖς ἐπάγει λέγων· Ἀντὶ τῶν πατέρων σου ἐτερήθησαν οἱ νιοὶ σου. Τούτους υἱοὺς κριῶν διὰ τὸ διλογὸν ἀποκαλεῖ. Εἰτ' ἐπιλέγει· Ἐρέγκατε τῷ Κυρίῳ δόξαν καὶ τιμήν· δὴ νοήσεις ἀπὸ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν πρὸς τοὺς μαθῆτὰς παρακελεύσεως, δι τοῦ ἡς παρανεῖ λέγων αὐτοῖς· Μαθῆτας παρακελεύσεως, δι τοῦ ἡς παρανεῖ λέγων αὐτοῖς· Διπάτερων, δπας, βλέποντες τὰ καλά ὑμῶν ἔργα, δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐρ τοῖς οὐρανοῖς.

Καὶ τρίτον ἔτι πρὸς τούτοις, φέρειν τῷ Κυρίῳ προστάττει συμφώνως δι μετὰ χεῖρας ϕαλμὸς, καὶ δι ἐνεντηκοστὸς πέμπτος, δόξαν δύνματι αὐτοῦ. Αὐτῷ μὲν γάρ προσφέρομεν δόξαν διὰ δογμάτων ἐρχωμένων· ἀλλὰ καὶ τιμὴν αὐτῷ προσφέρομεν, πειθαργοῦντες προστάγματι λέγοντι· Τίμα τὸν Κύριον ἀπὸ σῶν δικαιων πόνων, καὶ ἀπάρχου αὐτῷ ἀπὸ σῶν καρπῶν δικαιοσύνης. Τῷ δὲ δύνματι αὐτοῦ δόξαν περιάπτομεν, ἐπειδὲν λάμπῃ ἡμῶν τὰ ἔργα ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων· ὥστε δρῶντας αὐτοὺς δοξάζειν τὸν Πατέρα ἡμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ὁπως δὲ παρὰ τοῖς ἔθνεσι τὸ δόκιμα αὐτοῦ δοξάζεται, καὶ διὰ τοῦ προφήτου παρίστηται λόγος πρὸς τὸ Ἰουδαϊκὸν ἔθνος ἀποτεινόμενος καὶ λέγων· Οὐκ ἐστι μου θέλημα ἐρ ὑμῖν, λέγει Κύριος πατροκόρτωρ, καὶ θυσίας οὐ προσδέξομαι ἐκ τῶν γειών ὑμῶν· διότι ἀπὸ ἀρατολῶν ἡλίου μέχρι δυσμῶν δεδόξασται τὸ δρομά μου ἐρ τοῖς ἔθνεσι· καὶ ἐρ πατέρων θυμίᾳ προσφέρεται τῷ δρόμῳ μου καὶ θυσία καθαρά· διότι μέχρι τὸ δρομά μου ἐρ τοῖς ἔθνεσι· ὑμεῖς δὲ βεβηλούντες αὐτό· Πρὸς τούτοις ἄπασιν οἱ δηλωθέντες υἱοὶ τοῦ Θεοῦ, ἢ υἱοὶ τῶν κριῶν καλεύονται προσκυνεῖν τῷ Κυρίῳ ἐν αὐλῇ ἀγίᾳ αὐτοῦ. Οὐ γάρ ἔξω τῆς αὐλῆς βούλεται, οὐδὲ ἀνακεχωρημένως ιδιαζόντας προσκυνεῖν αὐτῷ, ἀλλ' ἀπαντῶντας εἰς τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ. Ἀντὶ δὲ τοῦ, ἐρ αὐλῇ ἀγίᾳ αὐτοῦ, δι μὲν Ἀκύλας, ἐρ διασπειρίη ἡγιασμένη, ἔξδωκεν· δι δὲ Σύμμαχος, ἐρ διαπρεπεῖα ἀγίᾳ. Βούλεται γάρ ἡμᾶς δι λόγος μετὰ τῶν πρέποντος κόσμου, καὶ τῆς τῷ Θεῷ προσφιλοῦς τοὺς ἐν ἀγιασμῷ γενομένους καὶ ἐν εὐπρεπείᾳ.

A gentium vocationem. Eos scilicet hic psalmus Jubel afferre, primo quidem et ante omnia filios arietum, non arietes, quoniam in psalmo quadragesimo quarto Ecclesiæ ex gentibus coactæ dicitur: *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii*⁶⁴. Eidemque præcipitur ut patrum suorum obliviscatur his verbis: *Audi, filia, et vide, et inclina aurem tuam, et obliviscere populum tuum, et domum patris tui: et concupiscet Rex decorem tuum, quia ipse est Dominus tuus*⁶⁵. Hæc enim non alii quam Christi Ecclesiæ dicta sunt, cohortante illam Spiritu divino, ut obliviscatur priorem populum suum et domum patris sui; nimirum ob multiplicum deorum errorem, ac patrum suorum superstitionem. Deinde quia illam patres oblivisci suos jussérat, necessario infert his B verbis: *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii*. Hos filios arietum vocat ob rationis defectum. Postea subiungit: *Asserte Domino gloriam et honorem*. Cujus sententiam ex hoc Salvatoris nostri ad discipulos monito intelligas: *Luceant opera vestra coram hominibus, ut videntes bona opera vestra, glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est*⁶⁶.

Ad hæc tertio, præsens psalmus, cui consonat nonagesimus quintus, præcipit afferre Domino gloriam nomini ejus. Ipsi namque, per doctrinam sanam, gloriam afferimus; sed et honorem ipsi afferimus, si huic ejus præcepto pareamus: *Honora Dominum de tuis justis laboribus, et primitias offer ipsi de tuis justitiae fructibus*⁶⁷. Nomini autem ejus gloriam conciliamus, si quando luceant opera nostra coram hominibus, ita ut videntes ipsi glorifcent Patrem nostrum qui in cœlis est. Quo pacto autem etiam apud gentes nomini ejus gloria referatur, hic prophetæ sermo declarat, qui Judaicam gentem respicit, et sic habet: *Nou est voluntas mea in vobis, dicit. Dominus omnipotens, et sacrificium non accipiam de manibus vestris; ab ortu enim solis usque ad occasum glorificatum est nomen meum in gentibus, et in omni loco thymiana offeretur nomini meo, et sacrificium mundum. Quia magnum est nomen meum in gentibus: et vos polluitis illud*⁶⁸. Ad hæc D omnia ii, qui filii Dei esse declarantur, scilicet filii arietum, jubentur adorare Dominum in aula sancta ejus. (1) Non vult enim extra aulam, neque in secessu, aut semotos adorare ipsum; sed accedere jubet ad Ecclesiam suam. Loco autem illius, in aula sancta ejus, Aquila, in decore sanctificato; Symmachus vero, in decore sancto, edidit. Vult enim nos cum debito ornatu, ac Deo dilecta justitia adorationem peragere, sanctitati prorsus deditos ac decori.

δικαιοσύνης τὴν προσκύνην ποιεῖσθαι, διους αὐτοὺς ἐν ἀγιασμῷ γενομένους καὶ ἐν εὐπρεπείᾳ.

⁶⁴ Psal. xliv, 17. ⁶⁵ ibid. 11. ⁶⁶ Matth. v, 16. ⁶⁷ Prov. iii, 9. ⁶⁸ Malach. i, 10-12.

(1) Id ipsum sere Basilius dixit, qua de re in præfatione videsis.

VERS. 3. *Vox Domini super aquas, Deus mages statis intonuit; Dominus super aquas multas. Quia cum in vertice Carmeli aer serenus esset, audiebat vocem aquarum multarum. Ac si quis summatim omnia colligat quæ in Veteri Testamento de aquis feruntur, is sane videbit illud: *Spiritus Dei serebatur super aquam*⁶⁹; et illud: *Educant aquæ reptilia animarum viventium, et volatilia*⁷⁰; ea item deprehendet quæ in diluvio gesta sunt, quomodo videlicet, cum omnia aquis submersa essent, solus Noe cum iis qui in arca erant salvus evaserit, ea etiam quæ in Ægypto, et in mari Rubro, et quæ in Jordane, qua ratione filii Israel sicco pede transierint.*

VERS. 4. *Vox Domini in virtute.* Nam qui omnia potest in Christo qui se confortat, is præcepta Domini audit, et ea exsequitur. Vox ergo Domini non in debili ac soluta anima, sed in robusta quæ naviter bonum operatur. *Vox Domini in magnificencia.* Non per ea solum, inquit, quæ de aquis dicta nobis sunt, vox Domini declaratur, sed etiam per virtutem et magnificenciam ejus, quam oculis deprehendere potest, quisquis confertim mundum totum quaquaversum, et partes ejus sigillatim contemplatur, necnon inenarrabilem magnitudinem, inestabilem pulchritudinem, ac multa varietate spectabilem, quæ ipsis inest, sapientiam. Quæ nimurum potestatem virtutemque universorum opificis aperte commonstrant. Illic est quod sermones prophetici Dei scientiam a magnitudine operum ejus mutuali sint. Quamobrem apud Jeremiam dictum est: *Dominus qui fecit terram in fortitudine sua*⁷¹, et cætera.

VERS. 5, 6. Vox Domini constringentis cedros: et constringet Dominus cedros Libani, et comminuet eas tanquam vitulum Libani, et dilectus quemadmodum filius unicorni. Iloc item modo interpretaris: per vitulum Libani, filium unicornium, videatur Hierosolymam indicare, atque illum pridem dilectum filium unicornium. Nam ex sanctis patribus orti sunt, qui olim unicorner vocitabantur, quia uno Deo veluti cornu sunt usi: qua de re gloriabantur his verbis: *In te inimicos nostros ventilabimus cornu*⁷². Quorum filii fuere, duces Sirion ex circumcitione, sic enim in aliis editionibus vocantur, qua voce principes significantur. Eos comminatione contrivit sua, una cum Hierosolyma quam vitulum et Libanum nuncupat. Id enim aperte Ezechiel propheta significavit his verbis: *Hæc dicit: Aquila grandis magnarum alarum, longo membrorum ductu, plena unguibus, ductumque habet ut ingrediatur in Libanum, et tulit selecta cedri, summitates frondium tenerarum, et detulit ea in terram Chaldaeorum [Chanaan]*⁷³. Quæ ipse in sequentibus interpretatur dicens: *Cum venerit Rex Babylonis*

⁶⁹ Genes. 1, 2. ⁷⁰ ibid. 20. ⁷¹ Jerem. x, 12. ⁷² Psal. xlvi, 6. ⁷³ Ezech. xvii, 3.

(1) Vox Σαρίων, a reliquis interpretibus expressa, ex Hebraico Sirion confecta est; Septuaginta vero Interpretes ἡγαπημένον, dilectum, translustere.

A Φωνὴ Κυρίου ἐπὶ τῷ ὑδάτω, δ Θεὸς τῆς δόξης ἔβροτησε· Κύριος ἐπὶ ὑδάτω πολιῶν. "Οτι, αἰθρίας οὐσίας ἐπὶ τὴν κορυφὴν τοῦ Καρμήλου, ἤκουε φωνὴν ὑδάτων πολιῶν. Καὶ δλῶς, συναγαγών τις τὰ ἐν τῇ Παλαιᾷ περὶ ὑδάτων ἀναγεγραμένα, καὶ ὡς τὸ, *Πτεῦμα τοῦ Θεοῦ ἐπεχέρετο ἐπάρω τοῦ ὑδατος·* καὶ τό· Ἐξαγαγέτω τὰ ὑδάτα ἐρπετὰ ψυχῶν ἄσωτων καὶ πετεινά πετόμετα· τὰ τέ ἐν τῷ κατακλυσμῷ, ὡς, ἀπάντων ὑποθρυχίων γνομένων, μόνος δ Νῶς καὶ οἱ σὺν αὐτῷ διεσώζοντο ἐν τῇ κιβωτῷ· καὶ τὰ ἐπὶ τῆς Αἴγυπτου, καὶ τὰ ἐν τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ, καὶ τὰ ἐν τῷ Ιορδάνῃ, διπλῶς ἀνέρχονται ποδὶ διεβίβασαν οἱ υἱοὶ Ισραὴλ, δψεται.

B Φωνὴ Κυρίου ἐν Ισχύi. 'Ο γάρ πάντα ισχύων ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντι αὐτὸν Χριστῷ, οὗτος ἀκούει τῶν ἐντολῶν Κυρίου, καὶ ποιεῖ. Φωνὴ οὖν Κυρίου οὐκ ἐν τῇ ἀσθενεί καὶ λευμένῃ ψυχῇ, ἀλλ' ἐν τῇ εὔτονῳ ισχυρῶς κατεργαζομένῃ τῷ ἀγαθόν. Φωνὴ Κυρίου ἐν μεγαλοπρεπελᾳ. Οὐ διὰ μόνων, φησι, τῶν εἰρημένων τὴν περὶ ὑδάτων ἡ φωνὴ παρίσταται: τοῦ Κυρίου· ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ισχύος αὐτοῦ καὶ τῆς μεγαλοπρεπειας, ἥν ἔστιν ὁρθαλμοῖς κατανοῦσαι ἀερόων τὸν σύμπαντα κόσμον ἀπειράτα, ίδιως τε τὰ τούτου μέρη θεασάμενον, τὰ τε μεγέθη τὰ ἀνεκδιῆγητα καὶ τὰ ἀνέχφραστα κάλλη, τὴν τε ἐν αὐτοῖς ὁρωμένην πολυποικίλον σοφίαν· & δὴ τυγχάνει παραστατική τῆς τοῦ συστησαμένου τὰ πάντα δυνάμεως τε καὶ ισχύος. "Ἐνθεν οἱ προφητικοὶ λόγοι τὴν θεολογίαν ἀπὸ τῆς μεγαλουργίας αὐτοῦ παρελάμβανον. Διὸ εἰρηται παρὰ τῷ Ἱερεμίᾳ· Κύριος δ ποιήσας τὴν γῆν ἐν τῇ Ισχύi αὐτοῦ, καὶ τὰ ἔξης.

C Φωνὴ Κυρίου συντριβοτος κέδρους· συντριψει Κύριος τὰς κέδρους τοῦ Λιβάρου· καὶ ισπυρεῖ αὐτὰς ὡς τὸν μόσχον τοῦ Λιβάρου (sic) καὶ οἱ γραπτημένος ὡς υἱὸς μονοκερώτων. "Η καὶ οὕτως· Μόσχον ἔοικε Λιβάνου, τὸν υἱὸν μονοκερώτων, τὴν Ἱερουσαλὴμ λέγειν, καὶ τὸν πάλαι τηγαπτιμένον υἱὸν μονοκερώτων. "Ἐπει ταπέρων γεγόνασιν ἀγίων, οἵτινες ἐλέγοντο μονοκέρωτες, διὰ τὸ μόνη Θεῷ κέρατι κεχρησθαι, ὡς ἐπ' αὐτῷ σεμνύνεσθαι καὶ λέγειν· Ἐρ σοι τοὺς ἔχθρούς ημῶν κερατιούμεν. "Ων υἱοί γεγόνασιν οἱ τηγούμενοι τῶν ἐκ περιτομῆς Σαρίων (1) ἐνταῦθα κεκλημένοι κατὰ τὰς ἀλλας ἐκδοσίες, δ ἐρμηνεύεται ἀρχοτες, οὓς ἀπειλῇ συνέτριψε μετὰ τῆς Ἱερουσαλήμ, ἥν μόσχον ἔψη καὶ Λιβανον. Σαφῶς γάρ τεξειτή δ προφήτης τούτῳ παρέστησε φῆσας· Τάδε λέγει· Ὁ δεῖτος δ μέτρας δ μεγαλοπτέρυγος, δ μακρὸς τῇ ἐκτάσει, πλήρης ὄνυχῶν δς ἔχει τὸ ἡτημα εἰσελθεῖν εἰς τὸν Λιβαρον, καὶ ἐλαύνε τὰ ἐπιλεκτα τῆς κέδρου, τὰ ἀκρα τῆς ἀπαλότητος, καὶ ἡγεμονει αὐτὰ εἰς γῆν Χαλδαῖων· δ καὶ διὰ τῶν ἔξης ἡρμήνευσε λέγων· Ὄταν ἔλθῃ βασιλεὺς Βαβυλῶνος ἐπὶ Ἱερουσαλήμ, καὶ

Ιηγέται τὸν θαυμέα αὐτῆς καὶ τὸν ἀρχορτα αὐτῆς. Τούτους γὰρ ἐπίλεκτα καὶ ἄκρα κέλικεν ἀκαλότητος. Μόσχον δὲ αὐτῆς φησι τὸ θυσιαστήριον, ἐνῷ μόσχους καὶ θυσίας ἀνέφερον· διὸ πάντα συντέτριπται μετὰ Σαρίων, δὲ στιν ἀρχόντων. Οὕτως οὖν φησι συντρίψει καὶ τοὺς ἐν τοῖς λοιποῖς Εθνεσιν ἀπεβεῖς, τοὺς ἐπιτρομένους ὡς τὰς κέδρους τοῦ Λιβύου.

Φωτὴν Κυρίου συστελοτος ἔρημον, συστελεῖται Κύριος τὴν ἔρημον Κάδης. Ἀληθῶς γὰρ ἡ σύμπασσα τῶν ἀνθρώπων οἰκουμένη, ἔρημος οὖσα πρότερον Θεοῦ γνώσεως καὶ εὐσεβείας, συνεστίσθη διὰ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος, ὡς μεταβαλεῖν αὐτὴν ἀπὸ κακίας εἰς ἀρετὴν, καὶ ἀπὸ ἀγνοίας εἰς ἐπιστήμην θέλειν. Γέγονεν οὖν ἐξ ἔρήμου οἰκουμένην.

Φωτὴν Κυρίου καταρτίζομέν τοις ἐλάφους, καὶ ἀποκαλύψει δρυμοὺς, καὶ ἐν τῷ ρᾳψ αὐτοῦ πᾶς τις λέγει δέξαν. Ἐλάφους γὰρ φησίν, δὲ Κύριος καταρτισάμενος· ζῶν φιλέργομον ἀφιωκτόνον τε καὶ κερασφόρον, καὶ κατὰ τὸν νόμον καθαρόν, διὸ ἐξειναγένεται τὴν προστηλωθεῖσαν ἔρημον. Οἱ δὲ ταῦτα διαδραμόντες τοὺς ἐν αὐτῇ δρεις τοῖς ἑαυτῶν κατεπάτησαν ποτε, πάντα τε τὰ ἐν τῇ ἔρημῳ ισθέλα θηρία μακρὰν ἀπῆλασαν· ὃν ἐλαθέντων, ἀπεκαλύψθησαν οἱ ὅρυμα· καὶ ἐν τῷ ρᾳψ πᾶς τις λέγει δέξαν. Σφρέδρα ἀκριθῶς εἴρηται· καὶ ἐν τῷ ρᾳψ αὐτοῦ πᾶς τις τις λέγει δέξαν· οὐκέτι γὰρ Ιουδαῖος, τὸ δὲ ἐκ περιτομῆς λαὸς, ἀλλὰ πᾶς τις ὁ ἐξ ἀπάντων τῶν ἐθνῶν ἐπιστραγεῖς. Κύριος λογίζει τὸν λαῷ αὐτοῦ δώσει· Κύριος εὐλογήσει τὸν λαῷ αὐτοῦ τοις εἰρήνη.

ΨΑΛΜΟΣ ΩΔΗΣ ΤΟΥ ΕΓΚΑΙΝΙΕΜΟΥ ΤΟΥ ΟΙΚΟΥ ΤΟΥ ΔΑΥΙΔ ΚΘ'.

'Αλλ' εἶποι τις δὲ πρὸς τοῦτο, ὡς οὐδὲμιλαν οἰκοδομῆς οίκου τὴν ναοῦ ποιεῖται μνήμην· οὐδὲ τις λόγος ἐστὶν ἐν τῷ φαλμῷ δυνάμενος ἀρμόδειν ἐγκατίνοις οἴκου, ὡς νομίσαι τινὰ ἐπὶ ἐγκατίνομῷ τοῦ ἐν Ιερουσαλήμοις νεώ τὸν προκείμενον φαλμὸν εἰρῆσθαι. 'Αλλ' ἐπει προγέγραπται, 'Ωδῆς ἐγκατίνομοῦ τοῦ οἴκου· σκόπει μῆτοτε οίκους ἐνταῦτα τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν αἰνίζεται· ἐν δὲ τὸ θεῖον Πνεῦμα, ὡς ἐν ναῷ θεᾶτος ποτε, κατερῷ τινι ἔρημον αὐτὴν καταλέλοιπεν, ἀναχωρήσαν διὰ τὴν πλημμελθεῖσαν αὐτῷ κατὰ τὸν Οὐρανὸν καὶ τὴν τούτου γυναικα πρᾶξιν· διὸ δὲ καὶ μέχρι τοῦ θανάτου κατελήσυθε, τὰ πρὸ θάνατον ἀμαρτήσας· δυνάμει δὲ τότε καὶ εἰς τὸν λάκκον, καὶ εἰς τὸν ἄδην κατηνέχθη, κατέδη τε ἀληθῶς εἰς διαφοράν· ὡς διὰ ταῦτα θρήνοις αὐτὸν σχολάσαι, σάκκον τε ἀντὶ τῆς βασιλικῆς ἐσθῆτος περιβαλέσθαι. 'Αλλ' ἐπειδὴ ἀξιόλογον ἐνδειξάμενος μετάνοιαν, ἑαυτὸν τε κολάσας καὶ τιμωρησάμενος, ικανῶς τε ἐγκαρπερήσας ταῖς ἔξομολογήσεσιν, ἐπαγγελίαν ἀφέσεως τῆς ἀμαρτίας εἰληφε, διὰ τοῦ ἐκ σπέρματος αὐτοῦ προελευσομένου Χριστοῦ, μέλλοντος καὶ μέχρις ἄδου καταβήσεσθαι· εἰκότως τῆς κατηφειας μεταβαλὼν, καὶ τῆς ἐφ' οἷς ἐτόλμησεν ἔξομολογήσεως, εὐχαριστίαν ἀναπέμπει τῷ Θεῷ λέγων·

¹⁶⁻²⁰ Ezech. xvii, 12.

A in Ierusalem, assumet regem ejus et principem ejus ¹⁶⁻²⁰. Hos selecta vocat, et summittates frondium tenerarum ejus. Titulum autem ejus, altare vocat, in quo vitulos et sacrificia offerebant. Quæ omnia, una cum Sariis, id est principibus ejus, contrita sunt. Ita, inquit, cæterarum gentium impios conteret, qui instar cedrorum Libani erigebantur.

VERS. 8. Vox Domini concutientis desertum, et commoverebit Dominus desertum Cades. Vere totus orbis hominum, cum ante Dei cognitione ac pietate vacuus et desertus esset, per evangelicam prædicationem commotus est, ita ut a nequitia ad virtutem, ab ignorantia ad scientiam divinam transmearet. Ex deserto igitur habitatuit orbis effectus B est.

VERS. 9-11. Vox Domini præparantis cervos, et revelabit condensa, et in templo ejus omnes dicent gloriam. Nam Dominus, inquit, cervos præparat. Est animal solitudinis amans, serpentibus exitiale, et cornutum, atque secundum legem mundum est, ac in prædictum desertum emissum fuit. Qui porro desertum hujusmodi percurrunt, serpentes pedibus suis proterunt, omniaque venenata in cromo animalia procul abigunt. Quibus depulsis revelata sunt quercta, et in templo ejus omnes dicent gloriam. Summa certe accuratione dictum est, et in templo ejus omnes dicent gloriam; non enim Iudei, neque populus ex circumcisione, sed quisquis ex omnibus gentibus conversus est. Dominus virtutem populo suo dabit; Dominus benedicet populo suo in pace.

PSALMUS CANTICI

1. IN DEDICATIONE DOMUS DAVID XXIX.

Sed fortasse quispiam ad hæc dixerit, quod nullam hic structuræ domus sive templi faciat mentionem: nec quidpiam in psalmo reperiatur quod possit dedicationi domus competere, ut quis putaverit de templi Hierosolymitani dedicatione hunc psalmum pronuntiatum fuisse. Verum quoniam inscribitur: Psalmus cantici in dedicatione domus, mihi, quæso, consideres, num hic per domum, suam ipsam animam adumbret: in qua cum Spiritus sanctus ceu in templo aliquando habitasset, quando tempore desertam eam reliquit, atque recessit ob patratum in Uriam et uxorem ejus facinus; ideo ad mortem usque delapsus est, quia ad mortem peccaverat; imo ratione quadam usque ad lacum et ad infernum deductus est, ac re ipsa descendit in corruptionem; ita ut ea de causa fletibus se dererit, ac pro regia veste saeculum induerit. At quia postquam dignam exhibuit pœnitentiam, ac seso castigavit atque punivit, congruentique tempore in confessionibus perseveravit, remittendi sibi peccati promissionem nactus est, per Christum scilicet ex ejus semine proditum, et ad infernum usque descensurum; jure a tristitia et a scelerum confessione translatus, gratias agit Deo, dicens:

Domine, eduxisti ab inferno animam meam, salvasti me a descendantibus in lacum : luctumque suum in lætitiam versum his verbis testificatur : Convertisti planctum meum in gaudium mihi, conscidisti saccum meum et circumdedisti me lætitia. Cum igitur hic domum, Davidis animam indicare commonstratum sit, hujusce domus dedicationi quæ hic dicuntur aptanda sunt.

VERS. 2, 3. *Exaltabo te, Domine, quoniam suscepisti me, nec delectasti inimicos meos super me. Domine Deus meus, clamavi ad te, et sanasti me. Domine, eduxisti ab inferno animam meam, salvasti me a descendantibus in lacum.* Hæc David in præsenti psalmo dicit ; in vigesimo septimo autem, ita clamabat ipse : *Ad te, Domine, clamabo, Deus meus, i.e. sileas a me, ne quando taceas a me, et assimilabor descendantibus in lacum.* Sed quia ibi sic precabatur, hic gratias agit ut detrusus ante et delapsus in lacum, sed iam reductus et erutus ex eo, neque similia passus iis qui cum in ipsum descendissent, nunquam inde postea emerserunt. Nam cum primis beatum est non peccare ; at quia humanæ naturæ infirmitas peccatis subjacet ; secundam quis navigationem esse dixerit, ad bonum se revocare, ac post morbum sese restituere ac naturalem recipere sanitatem.

VERS. 5, 6. *Psallite Domino, sancti ejus, et contemini memorie sanctitatis ejus. Quoniam ira in indigatione ejus, et vita in voluntate ejus. Rogat ut sibi pœnitenti congratulentur, et consteantur, id est, gratias agant memorie sanctitatis ejus ; ac si diceret, ut memoriæ refricent, neque obliviscantur bonorum quæ hominibus Dominus subministravit. Cum primis autem par est gratiarum actionibus insistere, memores divinæ benignitatis, quæ tanta est, ut nunquam velit malum hominibus obvenire. Quod si contingat quempiam ob propriam improbitatem castigatione egere, ipse sibi iram indignationis procurat. Certe voluntas Dei non mortem hominibus, sed vitam expedit. Quare alio in loco dicitur : *Vivo ego, dicit Dominus, nolo mortem peccatoris, sed potius pœnitentiam ejus*⁶⁴. Eodem quoque modo hic dictum est, *Vita in voluntate ejus* ; non enim *ira in voluntate ejus*. Sane præter Dei propositum ac præter voluntatem ejus peccantibus indignatio et ira præparantur : quod ita declarat Apostolus : *An divitias bonitatis ejus, et patientiæ et longanimitatis contemnis? ignorans quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit.* Secundum autem duritiam tuam et impænitens cor, thesaurizas libi iram in die iræ et revelationis justi judicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera ejus⁶⁵. καὶ ἀμεταρότορος καρδιαρ, θησαυρίζεις σεαντῷ δικαιοκρισίᾳ τοῦ Θεοῦ, διὸ ἀποδώσει ἐκάστῳ*

Α Κύριε, ἀγήγαγες ἐξ ἥδου τὴν ψυχὴν μου, διωστάς με ἀπὸ τῶν καταβαινόντων εἰς λάκκον, μεταβεβλῆσθαι τε αὐτῷ τὰ τοῦ πένθους εἰς εὐφροσύνην σημανεῖ καὶ δι' ὧν φρσιν. Ἔστρεψας τὸν κοπετὸν εἰς χαρὰν ἐμοι· διέφέρης τὸν σάκκον μου, καὶ περιέλωσάς με εὐφροσύνην. Δεδειγμένου τολνυν τοῦ οἰκου τῆς τοῦ Δαυΐδ ψυχῆς, ἅρα τῷ ἐγκαινισμῷ τοῦ τοιούτου οἰκου ἐφαρμόζειν τὰ προκειμένα.

Β Υψώσω σε, Κύριε, ἔτι ὑπέλαβές με, καὶ οὐκ ηὐφραρας τοὺς ἔχθρούς μου ἐπ' ἐμοι. Κύριε ο Θεός μου, ἐκέραξα πρὸς σὲ, καὶ λάσω μοι. Κύριε, ἀγήγαγες ἐξ ἥδου τὴν ψυχὴν μου, διωστάς με ἀπὸ τῶν καταβαινόντων εἰς λάκκον. Ταῦτα μὲν ὁ Δαυΐδ διὰ τοῦ μετὰ χείρας φαλμοῦ λέγει - ἐν Β δὲ τῷ εἰκοστῷ ἑβδόμῳ φαλμῷ ὁ αὐτὸς ἔδω λέγων· Πρὸς σὲ, Κύριε, κεκράξομαι, ὃ Θεός μου, μὴ παρασιωπήσῃς ἀπ' ἐμοῦ, μήποτε παρασιωπήσῃς ἀπ' ἐμοῦ, καὶ δύοισι θησαυρούσιν εἰς λάκκον. Ἄλλος ἐπειδὴ μὲν ταῦτα ηὔχετο· ἐνταῦθι δὲ εὐχαριστεῖς ὡς κατενεχθεὶς πρότερον καὶ καταπεσὼν εἰς τὸν λάκκον, ἀνενεχθεὶς δὲ πάλιν καὶ ἀνασυθεὶς ἐξ αὐτοῦ, καὶ μὴ ταῦτα παθών τοῖς καταθεβηκόσιν μὲν εἰς αὐτὸν, μὴ ἀναθεβηκόσι δέ· προηγουμένως γάρ μακάριον τὸ μὴ ἀμαρτεῖν· ἐπειδὴ ἡ ἀσθένεια τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τούτοις ὑπόσχεται, δεύτερος, ὡς ἀν εἴποι τις, πλοῦς τὸ ἀναπαλέσαι (sic) καλὸν, καὶ τὸ ἀναλαβεῖν ταῦτα μετὰ τὴν νόσον, καὶ τὴν κατὰ φύσιν ἀπολαβεῖν ὑγείαν.

Γ Ψάλτε τῷ Κυρίῳ οἱ δοῖοι αὐτοῦ, καὶ ἐξομολογεῖσθε τῇ μηνῇ τῆς ἀγιωσύνης αὐτοῦ. Ότι ὁργὴ ἐν τῷ θυμῷ αὐτοῦ, καὶ ζωὴ ἐν τῷ θελήματι αὐτοῦ. Συγχαίρειν αὐτῷ μετανοήσαντι, καὶ ἐξομολογεῖσθαι, τουτέστιν εὐχαριστεῖν τῇ μηνῇ τῆς ἀγιωσύνης αὐτοῦ· ἀντὶ τοῦ, τὴν μηνήμην ἀναζωπυροῦντες, μηδὲ ἐπιλανθανόμενοι τῶν παρὰ τοῦ Κυρίου χορηγουμένων ἀνθρώποις ἀγαθῶν. Μάλιστα δὲ προτίχει τὴν εὐχαριστίαν ἐπιτείνειν, μεμνημένους τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας, ἕτις τοσαῦτη τυγχάνει, ὡς μηδέποτε βούλεσθαι τι κακὸν ἀνθρώποις. Εἰ δὲ καὶ ποτέ τις διὰ τὴν οἰκείαν μοχθηρίαν ἐπιστροφῆς δεηθείῃ, αὐτὸς μὲν ἀστῷ κατασκευάζει θυμὸν ὁργῆς· τό γε μὴν θέλημα τοῦ Θεοῦ, μήποτε βούλεσθαι θάνατον ἀνθρώπῳ, ἀλλὰ ζωὴν. Διὸ ἐν ἑτέροις διέγεται· Ζῶ ἄρω, λέγει Κύριος· οὐ βούλομαι τὸν θάρατο τοῦ ἀμαρτωλοῦ ὡς τὴν μετάροιαν αὐτοῦ. Οὖτω γοῦν καὶ ἐνταῦθα λέλεκται· Ζωὴ ἐν τῷ θελήματι αὐτοῦ· οὐ γάρ ὁργὴ ἐν τῷ θελήματι αὐτοῦ. Παρὰ προσάρεστιν δὲ θεοῦ καὶ παρὰ τὸ βούλημα αὐτοῦ τοῖς ἀμαρτάνουσι κατασκευάζεται θυμὸς καὶ ὁργὴ· διὸ παρίστησιν δὲ Ἀπόστολος φῆσας· Ἡ τοῦ πλούτου τῆς χρηστότητος αὐτοῦ, καὶ τῆς ἀροχῆς καὶ τῆς μακροθυμίας καταψρονεῖς; ἀγνοῶρ, στι τὸ χρηστότερον τοῦ Θεοῦ εἰς μετάροιαν σε ἀγει. Κατὰ δὲ τὴν σκληρότητα σεν δργὴν ἐν ἡμέρᾳ ὁργῆς καὶ ἀποκαλύψεως καὶ

⁶⁴ Ezech. xvii., 25. ⁶⁵ Rom. ii., 4-6.

Ἐγώ δὲ εἰκα ἐτῷ εὐθηρίᾳ μεν· Οὐ μὴ σ-
λειθῶ εἰς τὸν αἰώνα. Δικαιοὶ τὴν χρίσιν τοῦ Κυρίου
διμολογῶν πόθεν αὐτῷ συμβένηκεν ἡ πτώσις· δέν
γάρ ἔστωτα ἐν τῇ παρὰ τῷ Θεῷ στάσει μεμνῆσθαι
τοῦ φάσκοντος λόγου· Ὁ δοκῶν ἔσταραι, βλεπέτω
μὴ πέσῃ, διμολογεῖν τε τῷ Θεῷ χάριν ὑπὲρ τῆς
στάσεως. Ὁ δὲ, οὐκ ὄρθως λογισάμενος, παρὰ τὴν
αἰτοῦ ἀρετὴν ἐν τοῖς καλλίστοις ἔστανται ἐνόμιζεν·
ἀπέφαινε τε ἑαυτὸν καὶ ἀτρεπτὸν καὶ ἀμετάβλητον.
Κύριε, ἐτῷ θελήματι σου παρέσχον τῷ καλλει-
μον δύναμιν. Ἐπει ταῦτα τὰ προειρημένα οὐκ
ὄρθως ἐλογίζετο, ἔγνω, διτὶ ἡ στάσις αὐτοῦ ἐκείνη,
καὶ ἡ εὐθηγία καὶ τὸ προσὸν αὐτῷ τότε κάλλος οὐκ
ἥν εἶ αὐτοῦ, οὐδὲ παρὰ τὴν ἑαυτοῦ αἰτιαν ὑπῆρχεν
αὐτῷ. Διὸ ἐξομολογούμενος ταῦτα φησιν Ἐργών τὴν
πειραν παραλαβὸν τῆς ἑαυτοῦ ἀσθενείας· Ἀπέ-
στρεψας δὲ σου τὸ πρόσωπον, καὶ ἐγενήθη τε
ταραγμένος. Σὺ μὲν γάρ οὐδὲν πλέον ἐπράξας, οὔτε
ῶσας, οὔτε κατέβαλες· αὐτὸ δὲ τοῦτο διὰ τὴν ἐμὴν
μεγαλαυχίαν μεμονωμένον με εἰσας, καὶ τῆς παρὰ
τοῦ βοηθείας ἔργον. Ἀπέστρεψας τὸ πρόσωπόν
σου· ἔγω δὲ παραχρῆμα τὴν ἐργάζομενην, καὶ ἐγινόμην
τεταραγμένος, ὑποπίπων τοῖς ἐμοῖς ἀμαρτήμασι,
καὶ τοῖς ἐμοῖς ἐχθροῖς.

Πρὸς σὲ, Κύριε, χειράδομαι, καὶ πρὸς τὸν
Θεόν μου δεηθήσομαι. Τίς ὥφελεια ἐτῷ αἴματι
μου, ἐτῷ καταβῆται με εἰς διαφθοράν; Κατὰ
δὲ τὸν Σύμμαχον· Ἐτοῖς κακοῖς γενόμενος· λεγο-
Πρὸς σὲ, Κύριε, βοήσω, καὶ σε τὸν δεσπότην
μου ἵκετεύσω· τὸ κέρδος ἐτῷ αἴματι μου,
κατερεχθέντος μου εἰς διαφθοράν; Μή ἐξομο-
λογήσεται σοι κύρις, ἡ ἀπαγγελεῖ τὴν ἀλήθευτην
σου; Ταῦτα καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια ἵκετεύω,
κατωθεὶν κραυγὰς ἀφίεις ἀπὸ τοῦ βαθυτάτου λάκκου,
πυθόμενος ὡς παρὰ διδασκάλου μαθεῖν παρὰ σοῦ
τοῦ Θεοῦ. Τίς ὥφελεια γίνεται ἡ ἐμοὶ ἡ ἐτέροις ἐκ
τοῦ ἐμοῦ αἷματος; Ἡ τὸ πλέον ἀνθρώποις ὑπάρξει
ἐκ τοῦ ἐμὲ ἐλθείν εἰς διαφθοράν; Ἐτέρου μὲν γάρ ἐν
τῷ αἴματι ὑπάρξει πολλή τις καὶ μεγάλη ὥφελεια
τῷ παντὶ κόστῳ· ἐπειδὲν δὸς ἀμνὸς δὲ αἱρων τὴν
ἀμαρτίαν τοῦ κόστου, ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγῆν
θέοι, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείραντος ἔρωνος.
Τούτου γάρ τῷ αἴματι ἀπολύτωσις καὶ κακῶν
ἔλευθερία πᾶσι τοῖς δὲ αὐτοῦ σωθησομένοις γενήσεται.
Ἄλλα καὶ ἡ κατάβασις ἔκεινον ἡ μέχρι τῶν δια-
φθαρέντων, καὶ ἐν θανάτῳ γενομένων, πολλοῖς αἰτίᾳ
σωτηρίας ἔσται. Πολλὸς γάρ χοῦς καὶ πολλὴ κόντις
τῶν πάλαι καὶ σαρκίνων καὶ χοϊκῶν ἀνθρώπων ἐξ-
ομολογήσεται σοι· οἱ καὶ ἐπὶ τὸ κρείττον μεταβλη-
θέντες, ἀπαγγελοῦσται τὴν ἀλήθειάν σου. Μήτι οὖν
καὶ ἐν τῷ ἐμῷ αἷματι ἔσται τι τοιούτον ἀγαθὸν τῷ
κόστῳ; ἢ ὥφελητησεται τις ἐμοῦ κατασυρέντος
ὑπὸ τοῦ θανάτου; ἢ χοῦς καὶ δὲ ἀπὸ τοῦ χοῦ ληφθεῖς
καὶ γεγονὼς ἀνθρώπος, μεταβλητεὶς ἀπὸ τοῦ χοϊκοῦ
καὶ γενόμενος πνευματικὸς, ἀπαγγελεῖ τὴν ἀλήθειάν
σου; Ἄλλα γάρ οὐδὲν ἔσται ἐξ ἐμοῦ τοιοῦτον· διὸ
ἵκετεύω μὴ δύοιωθῆγαι τοῖς καταβαίνουσιν εἰς
λίκκουν.

^{**} I Cor. x, 12. ^{***} Joan. i, 29. ^{***} Isa, LIII, 7.

Vers. 7, 8. Ego autem dixi in abundantia mea.
Non movebor in aeternum. Judicium Domini justum
esse comprobat, dum confitetur unde sibi lapsus
venerit. Opus enim est eum, qui coram Deo con-
sistit, meninisse hujus dicti, Qui videtur stare, vi-
deat ne cadat ^{**}, ac Domino gratiam de statu illo
prosterni. At ille non bene secum reputans, ex sua
virtute se in praeclaris stare arbitratus est, seseque
immutabilem, immobilemque declaravit. Domine, in
voluntate tua praestitisti decori meo virtutem. Quia
superius memorata non recte aestimaverat, novit
tandem statum illum, felicitatem, ac decorem quo
tunc fulgebat, non ex se, neque se auctore sibi ad-
suisse. Quapropter cum ex re ipsa infirmitatis suæ
experimentum cepisset, haec confitetur, dicens :
Avertisti faciem tuam a me, et factus sum contur-
batus. Tu quidem nihil ulterius effecisti, non im-
pulisti neque dejecisti me; id tantum praestitisti,
ut me propter arrogantiam meam solum, tuaque
ope vacuum desereres: **Avertisti faciem tuam, et**
ego confessim convictus, factus sum conturbatus, in
peccata mea lapsus, et inimicis meis traditus.

Vers. 9, 10. Ad te, Domine, clamabo, et ad Deum
meum deprecabor. Quæ utilitas in sanguine meo,
dum descendō in corruptionem? Secundum Symma-
chum autem: Cum in malis essem, dixi: **Ad te,**
Domine, clamabo, et te Dominum meum deprecabor.
Quod lucrum in sanguine meo, me delato in cor-
ruptionem? Nunquid confitebitur tibi pulvis, aut an-
nuntiabit veritatem tuam? Haec et his similia depre-
cor, ex infirmis ac ex profundissimo lacu clamores
emittens, sciscitorque, ut a te Deo, ceu a magistro,
edocear. Quæ utilitas aut mihi aut aliis ex sanguine
meo confertur? Aut quid amplius hominibus acci-
dot [boni], si descendero in corruptionem? At enim
in alterius sanguine multa magnaque utilitas uni-
verso mundo accedet; quando Agnus tuus qui tollit
peccatum mundi ^{***}, quasi ovis ad jugulationem ve-
niens, et tanquam agnus coram tendente se sine voce
erit ^{**}. Nam ex hujus sanguine redemptio et erexitio
a malis iis erit, qui per eum salutem consecuturi
sunt. Quinetiam descensus ejus ad eos usque qui
in corruptione et in morte versantur, multis causa
salutis erit. Pulvis enim multus multaque terra,
hominum scilicet olim carnalium ac terrenorum,
confitebitur tibi: qui in meliorem versi conditionem,
annuntiabunt veritatem tuam. Nunquid igitur in
sanguine meo tale quidpiam bonum mundo erit?
An quis utilitatem hinc percipiet, si ego a morte
detrahatur? An pulvis et qui ex pulvere sumptus fa-
ctus est homo, ex terreno commutatus in spiritua-
lem, annuntiabit veritatem tuam? Nihil sane hujus-
modi ex me prohibet. Quamobrem rogo ne similis
siam descendantibus in lacum.

VERS. 11-15. *Audivit Dominus, et misertus est mei, Dominus factus est adjutor meus. Convertisti planctum meum in gaudium mihi: considisti saccum meum, et circumdedisti me laetitia. Cum sic, inquit, deprecarer, qui non procul est ab iis qui pure ac fideliter invocant ipsum, Dominus audivit, de quo dictum est: Prope est Dominus omnibus invocantibus eum in veritate⁸⁹: et postquam audivit, misertus est mei, ac suam erga me misericordiam opere comprobavit: factus est enim adjutor meus. Postquam nos hisce allocutus est verbis, et quæ sibi acciderant enarravit, rursus gratiarum actionem ad ipsum Deum convertit, beneficia sibi collata enumerans. Nam, inquit, tu mei misertus es, et factus es adjutor meus; atque sic veteres lacrymas, lamentationes, planctum in risum, gaudium et exultationem commutasti. Ita veram comprobasti illam beatitudinem, quæ diu postea de flentibus ac lugentibus tradita est: Beati qui flent, quoniam ridebunt⁹⁰; beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur⁹¹. Me sacco exiusti, qui luctus signum erat, in quo me affligebam, et cingulo letitiae circumcinxisti me. Hæc porro omnia mihi præbuisti, ut nè, si tibi non confessus essem, terra et pulvis remanerem, ut cantet tibi gloria mea. Nam si descendissem in corruptionem, nulla hinc utilitas vel mihi vel aliis eventura erat. Ego namque vita illa quæ ex te procedit privandus eram, alii vero per me salutem minime nacti essent.*

At quando tu convertisti planctum meum in gaudium mihi, et quando considisti saccum meum et circumdedisti me laetitia, non modica inde utilitas accessit: nam pristina recepta gloria, per eam tibi cantabo et psallam, non prava quidem conscientia, sed fidenti ac pura mente. Ideo ait, Ut cantet tibi gloria mea, et non compungar. Ita porro perseverabo per omne sæculum, confitebor tibi, et a te inibi semper collata beneficia commemorabo. *Dominus factus est adjutor meus.* Notandum porro est illud, *factus est*, non semper acceptam substantiam significare; sed quandoque etiam habitum quemdam. Sicuti igitur id de Salvatore dicatur, habitum ad rem aliquam, non substantiam factam, significat. *Convertisti planctum meum in gaudium mihi.* Vox illa, *planctus [sive lunsio pectoris]*, sensum significat: quod vel ipsa re declaratur, manus quippe pectus tundunt. Qui igitur in propriorum peccatorum sensu versatur, ac per spirituales manus cum efficacia sensum excitat suum, is translatus a luctu, gaudium, Spiritus sancti fructum, accipiet. Illud porro, *convertisti*, mutationem illam ex planctu et luctu in laetitiam declarat; illud demum, non compungar, id est, non mutabo propositum. Gloria illa cantatrix ejus qui sic Deum affatur, rectum vitæ institutum est et cognitio pura. *Domine Deus meus, in æternum confitebor tibi.* Id est, pro omnibus quæ contigerint, non modo jucun-

A Ηκούσε Κύριος, καὶ ἡλέσθε με· Κύριος ἐτερήθη βοηθός μου. Ἐστρεψάς τὸν κοπετόν μου εἰς χαρὰν ἐμοί, διέφρεξας τὸν σάκκον μου, καὶ περιέωσάς με εὐχροσύνην. Ταῦτα, φησί, δερθέντος μου, διὰ μητρὸν ἀφεστῶς τῶν καθαρῶν καὶ πιστῶν ἐπικαλούμενων αὐτὸν Κύριος ἤκουσε, περὶ οὐ εἰρταῖ· Ἐγγὺς Κύριος πᾶσι τοῖς ἐπικαλούμενοις αὐτὸν ἐν ἀληθείᾳ· καὶ ἀκούσας ἡλέσθε με. καὶ ἔργον ἐπεδειχτο τοῦ εἰς ἐμὲ οἰκτοῦ ἐγενήθη γέροντος μου. Ταῦτα ὡς πρὸς τὴν διαλεχθεῖσαν, καὶ τὸ σύμβολον αὐτῷ διδάξας ἡμᾶς, ἀποστέψας πάντα τὴν εὐχαριστίαν ἐπ’ αὐτὸν θεὸν, τὰς εἰς αὐτὸν εὐεργεσίας διεξιών. Ἐλέησας γάρ με σὺ, φησί, καὶ γέγονας βοηθός μου· οὕτω τε μετέβαλες τὰ παλαιά μου δάκρυα, καὶ τοὺς θρήνους καὶ τὸν κοπετὸν εἰς γέλωτα καὶ χαρὰν, καὶ ἀγαλλασσιν, ἐπαληθεύσας τὸν ὄπερόν ποτε λεγόντα μακαρισμὸν περὶ τῶν κλαιόντων καὶ πενθούντων, κατὰ τὸ Μακάριοι οἱ κλαυτες, διτι γελάσονται· καὶ μακάριοι οἱ πειθοῦντες, διτι παραληθήσονται. Τὰ σύμβολα γοῦν τοῦ πένθους ἀπέδυσάς με, τὸν σάκκον, ἐν φαντασίᾳ ἐμπυτὸν ἐτιμωρούμην, καὶ ζώσματι εὐφροσύνης περιέωσάς με. Καὶ ταῦτα πάντα μοι παρέσχου, ἵνα μὴ ἀπομείνω κόνις καὶ χοῦς διὰ οὐκολογούμενός σοι, ἀλλὰ ίτα γύλλῃ σοι η δέξα μου. Ἐν μὲν γάρ τῷ καταβῆναι με εἰς διαφθορὰν οὐδὲμια τις ἦν ὁ φέλεια οὐτε ἐμοὶ οὔτε ἑτέροις. Ἐγώ τε γάρ ἀπεστερούμην τῆς παρὰ σου ζωῆς, ἀλλοι τε οὐδαμῶς ἐτύγχανον τῆς δι’ ἐμοῦ σωτηρίας.

Ἐν δὲ τῷ μεταβολλεῖσθαι σε τὸν κοπετόν μου εἰς χαρὰν ἐμοί, καὶ ἐν τῷ διαφρέξας σε τὸν σάκκον μου καὶ περιέωσας εὐχροσύνην, οὐχ ἡ τυχοῦσα γεγένηται ὠφελεῖα· ἀπολαβὼν γάρ τὴν προτέραν ἐμαυτοῦ διέξαν, διὰ ταῦτης σοι φαῦλη, καὶ φαῦλη σοι οὐ μετάτινος φαῦλης συνειδήσεως, ἀλλὰ μετά πεπαρθετισμένης καὶ καθαρῆς διανοίας. Διό φησιν· Όπως ἀνγύλλῃ σοι η δέξα μου, καὶ οὐ μὴ καταργῶ. Οὕτω τε διατελέσω εἰς τὸν σύμπαντα αἰώνα, ἐξομολογούμενός σοι, καὶ τὰς σάκες διὰ παντὸς εὐεργεσίας τὰς εἰς ἐμὲ διεξιών. Κύριος ἐγενήθη βοηθός μου. Σημειώτεν, διτι τὸ, ἐγενήθη, οὐκ ἀλλὰ οὐσίωσι σημαίνει· ἀλλ’ ἐσθ’ ὅτε καὶ πρὸς τινα σχέσιν. Εἰ ποτε οὖν καὶ ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος τοιαύτη γένοιτο φωνή, σχέσιν πρέπει τι καὶ οὐχὶ οὐσίωσιν σημαίνει. Ἐστρεψάς τὸν κοπετόν μου εἰς χαρὰν ἐμοί. **H** κοπετός, φωνή, τὴν συναίσθησιν σημαίνει, ὡς καὶ αὐτὴ ἡ πρᾶξις παρίστησι, τῶν χειρῶν τὸ στήθος κοπτουσῶν. Οὐ οὖν ἐν συναίσθησι λόιμων ἀμαρτημάτων γεγονός, καὶ ἐνεργητικῶς διὰ χειρῶν πνευματικῶν τὴν αἰσθησιν αὐτοῦ διεγείρας, μεταβαλὼν ἀπὸ τοῦ δλοφύρεσθαι, γαρδὺ τὸν καρπὸν τοῦ Πνεύματος ἀναληφεταί. Τὸ, Ἐστρεψάς, δηλοῖ τὴν ἐκ τοῦ κόπτεσθαι καὶ λυπεῖσθαι: εἰς χαρὰν μεταβολήν· τὸ δὲ, οὐ μὴ καταργῶ, οὐ μὴ μεταγνῶ, φησί. Δόξα δὲ φάλλουσα τοῦ ταῦτα λέγοντος τῷ Θεῷ, ὁρθὴ πολιτεία καὶ γνῶσις ἐστιν εἰλικρινῆς. Κύριος οἱ Θεὸς μου, εἰ τὸν αἰώνα ἐξομολογήσουμε σοι· ἀντὶ τοῦ, ἐπὶ πᾶν

⁸⁹ Psal. xliv, 18. ⁹⁰ Luc. vi, 21. ⁹¹ Matth. v, 5.

τὰς συμβαίνουσιν, οὐ προστηνέσι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ Α dis rebus, sed etiam pro laboribus, gratias tibi ago, τάνοις, εὐχαριστῶ σοι, Δέσποτα.

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΨΑΛΜΟΣ ΤΩ ΔΑΥΙΔ, ΕΚΣΤΑΣΕΩΣ Λ'.

Οὗτος ἐν τῇ Ἐβραιών Γραφῇ, οὗτε παρὰ τοῖς λοιποῖς ἔρμηνεταις ἡ προγραφὴ περιέχει, ἀκτεύσεως. Μήποτε δὲ διὰ τὸ ἐκφέρεσθαι τῷ Φαλμῷ· Ἐγὼ δὲ εἰλα ἐν τῇ ἀκτεύσει μου· Ἀπέδριμαι ἀπὸ προσώπου τῶν ὄφθαλμῶν σου, τὴν προσθήκην τις ἐποίησατο ἐν τῇ προγραφῇ εἰς τὸν κατιρὸν καθ' ὅν ἐν ἀκτεύσει γεννέμενος εἴτεν· Ἀπέδριμαι ἀπὸ προσώπου τῶν ὄφθαλμῶν σου, ἀναπέμψας τὰ ἐμφερόμενα τῷ λόγῳ· Πλὴν ἀλλ' εἰς τὸ τέλος τοὺς ἐντυγχάνοντας παραπέμπει καὶ ἡ παροῦσα προγραφὴ, ἵτοι διὰ τὰ τελευταῖα, ἐν οἷς παραλνεσιν ἀναγκαιοτάτην περιέχει ἡ λέγουσα· Ἀτριπήσατε τὸν Κύριον πάντες οἱ δοῖοι αὐτοῦ, ὅτι ἀληθείας ἐκζητεῖται Κύριος, καὶ τὰ ἔτη· ἢ διὰ τὸ προφητεύειν τινὰ περὶ τῶν κατὰ τὸ τάφος τοῦ Σωτῆρος πεπραγμένων· ἀνὴρ γίγνεσθαι ἡμελεῖν ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ αἰώνος· Ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ τοῦ δαιδαλοῦ ἐλπίδας ὑπογράφει ἀγαθὸς δὲ λόγος, αἰτινες ἡμελον αὐτῷ εἰς τὸν μέλλοντα χρόνον ἀποδίδοσθαι, εἰκότας εἰς τὸ τέλος ἀναπέμπει τὴν προγραφήν. Περιέχει δὲ ὁ πᾶς ἰκετηρίαν τοῦ Δαυΐδ, ὅλον ἔαυτὸν ἀναρτήσαντος τοῦ Θεοῦ, καὶ παραχαλεῖ μὴ ἐκπεσεῖν.

Ἐκι σοι, Κύριε, ἥλπισα, μὴ καταισχυρθείητο τὸν αἰώνα· ἐν τῇ δικαιοσύνῃ σου ῥύσαι με καὶ δέξον με. Κλίνορ πρὸς μὲ τὸ οὖς σου, τάχυορ τοῦ ἐξελέσθαι με. Πολλῷ τε πλούτῳ περιβρέμενος, εἰ καὶ νίκαις ταῖς κατ' ἔχθρων ἐκόμα, ἀλλὰ τούτων οὐδὲν πρὸς ἀσφάλειαν συμβαλεῖσθαι αὐτῷ ἐπέκειστο, μόνην δὲ τὴν ἐπὶ Κύριον ἐλπίδα· διὸ. Ἰκέτευε ταῦτης μήποτε ἐκπεσεῖν· ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς ἐδίδασκε τὰ δμοια αὐτῷ ζηλοῦντας καὶ φρονεῖν καὶ λέγειν. Ἀντὶ δὲ, ἐν τῇ δικαιοσύνῃ σου· ἐν τῇ ἀλειμοσύνῃ σου, ὁ Σωμαχος ἐξέδωκε. Γέροντος μοι εἰς Θεόν ὑπεραπούστηρ, καὶ εἰς οἶκον καταρχήσης τοῦ σῶσαι με. Οτι κραταίωμεν μονούσι καὶ καταρχήσης μονούσι, καὶ ἐπεκεν τοῦ ὄφθαλμός σου ὀδηγήσεις με καὶ διαθρέψεις με. Ταῦτα καὶ ἐν τῷ ἐπτακαιδέκατῳ εἶπε Φαλμός.

Ἐξάδεις με ἐκ παγίδος ταύτης, ἡς ἔκρυψά μοι, ὅτι σὺ εἶ σὸν ὑπεραπούστης μονούσι, Κύριε. Εἰς χειράς σου παραθήσομαι τὸ πνεῦμά μου· ἐλυτρώσω με, Κύριε σὸν Θεόδος τῆς ἀληθείας· Ἐξ ὧν ἐπειράθην πάλαι πρότερον, πέπεισμαι, ὅτι καὶ νῦν ἔξαίσι με ἐκ πάσης παγίδος τῆς ὑπὸ τῶν ἔχθρων μούς κατασκευαζομένης· Ἐώς γάρ ἐν τῷ βίῳ τῷ θνητῷ τυγχάνω, οἵδια πολεμούμενος· καὶ μέχρις ἐσχάτης ἀναπνοής ἐν ἀγωνίᾳ κατέστην καὶ διὰ τὰς τῶν ἔχθρων ἱππουλάς· ἀλλὰ πέπεισμαι, ὅτι ἐπὶ σοὶ ἀναρτήσας τὴν ἐμαυτοῦ ἐλπίδα, οὐ καταισχυρθήσομαι εἰς τὸν αἰώνα. Θεόν δὲ ἀληθείας εὐχαρίστως καὶ καταλήλως τοῖς λεγομένοις ὠνόμασεν· οὐ γάρ ἔστι διαψυσθῆναι τὸν ἐπὶ τὴν ἡλικιότα, οὐδὲ τὸν ἐπὶ ταῖς σαῖς ἐπαγγελίαις πεπιστευκότα.

Ἐμίσησας τοὺς διαφυλάσσοντας ματαίσηγας δικαιηγῆς· Ἐγὼ δὲ ἐξὶ τῷ Κυρίῳ ἥλπισα· ἀγα-

¹¹ Psal. xxx. 23.

A dis rebus, sed etiam pro laboribus, gratias tibi ago, Domine.
1. IN FINEM PSALMUS DAVID, PRO EXSTASI XXX.

Neque in Hebraica Scriptura, neque in reliquis interpretibus, inscriptio illud præsert, pro exstasi. Num forte quia illud in psalmo ¹² effertur: *Ego autem dixi in exstasi mentis meæ: Projectus sum a facie oculorum tuorum, id ipsum quispiam inscriptioni addiderit, ad tempus illud id referens, quo in exstasi positus dixit: Projectus sum a facie oculorum tuorum?* Cæterum præsens inscriptio lectorem ad finem remittit, sive propter ea quæ versus finem dicuntur, ubi per necessarium admonitionem assert his verbis: *Diligite Dominum, omnes sancti ejus, quoniam veritates requirit Dominus, et cetera;* sive quia nonnulla vaticinatur quæ tempore passionis Salvatoris nostri gesta sunt, quæque in consummatione sæculi ventura erant. Sed quoniam bona hic Davidi spes subindicatur, quæ ipsi in futuro tempore implenda erat, jure inscriptionem in finem remittit. Totus vero psalmus Davidis supplicationem complectitur qui sese totum Deo concredidit, rogatque ut ne spe labatur.

τῆς ἐλπίδος.

VERS. 2-4. *In te, Domine, speravi, non confundar in æternum: in justitia tua libera me. Inclina ad me aurem tuam, accelera ut eruas me. Etiamsi multis divitiis affueret, et victoriis quas de inimicis reportaverat, ornaretur, nihil eorum ad securitatem sibi conferre, unamque in Dominum spem id præstare posse, arbitrabatur. Quare supplicabat ut nunquam ab ea decideret: sed nos quoque instituebat ut paria quærentes, eadem quæ ipse sentiremus ac loqueremur. Loco autem illius, in justitia tua, Symmachus, in misericordia tua, edidit. Esto mihi in Deum protectorem et in domum refugii, ut salvum me facias. Quoniam fortitudo mīca et refugium meum es tu, et propter nomen tuum deduces me et enutries me.* Hæc in septimo decimo quoque psalmo dixerat.

VERS. 5, 6. *Educes me de laqueo hoc quem absconderunt mihi, quoniam tu es protector meus. In manus tuas commendabo spiritum meum: redemisti me, D Domine Deus veritatis. Ex iis quæ jam olim expertus sum, consido te ex quovis laqueo educturum me, ab inimicis mili parato. Quandiu enim in vita mortali versor, me impugnatum iri scio; et ad extremum usque halitum, inimicorum insidiis appetitus, in certamine constitutus ero. At consido fore ut, spe mea in te reposita, non confundar in æternum. Deum antem veritatis opportune et congruenter ad rem quæ agitur vocavit: neque enim contingere potest, ut is qui in te speravit, vel is qui promissis tuis fidem habuit, spe labatur.*

VERS. 7, 8. *O disti observantes vanitates, supervane. Ego autem in Domino speravi: exsultabo et*

Lætabor in misericordia tua. Merito lætaris de veritatis amatoribus, illosque admittis; ideo dictum est, Veritates requiri Dominus; illos vero qui vanitatem sectantur, utpote qui mendacium consequentur, adversaris et odisti. Vanitas quippe est quod mendacio plenius: quare sic admones: Fili hominum usquequo gravi corde, ut quid diligitis vanitatem et queritis mendacium²²? Ego vero a vanis rebus aversus, in te solo Domino meo speni reposui, quare confido non frustra tibi me ipsum commisisse. Nam finis spei in te posita est gaudium et lætitia.

Vers. 9. *Quoniam respexit humilitatem meam, salvasti de necessitatibus animam meam; nec conclusisti me in manibus inimici; statuisti in loco spatio pedes meos. Jam alias respexit humilitatem meam: ac plerumque anima mea in necessitates ab inimicis sibi inductas delapsa, meque nihil aliud agente quam ut humiliarem et affligerem me, ob emissas ad te Deum meum preces, tu ipse meus propugnator ac protector, me nequaquam despiciens, sed humilitatem approbans meam, salvasti de necessitatibus animam meam, nec conclusisti me in manibus inimici; ac præter exspectationem me in retibus jam devolutum, et inimicorum manibus traditum, eripiusti remisistisque liberum, pedes meos in latitudine ac in loco spatio constitueristi, solutoque mihi concessisti, ubiunque vellem incederem. In historia porro narratur, ipsum sæpe a Saule deprehensem, et aliquando in spelunca inclusum, manus ejus effugisse: et alias a Geththæsis se mente captum simulando elapsum esse.*

Vers. 10. *Miserere mei, Domine, quoniam tribulor: conturbatus est in ira oculus meus, anima mea et venter meus. Rogo, inquit, ac deprecor mei ut miserearis, quoniam tribulor; cuius loco Aquila, Quoniam angustum mihi. Tui enim et promissorum tuorum causa in angusta et arcta via incedo. At animæ meæ oculus, ipsaque mens ac vis ratiocinandi turbata est in ira. Pro quo Aquila dicit: *Squaluit in indignatione oculus meus; Symmachus vero, Turbatus est præ indignatione oculus meus.* Nam cum indignationem, inquit, et iram mihi concitavi, ausus eæ perpetrare quæ furore et ira digna sunt, tunc confusio, conturbatio et squalor rationabilem animæ vim occupavit. Sed etiam anima mea et venter meus ipse conturbatus ac confusus est in tempore indigationis meæ. Quemadmodum vero animæ oculum per translationem a sensili oculo intelligimus, sic ventrem ejus nequaquam labare si vim memoria accipias; in qua ceu in ventre, cibos omnes a sermonibus perceptos reponere consuevimus. Quamobrem alicubi dicitur: *Benedic, anima mea, Domino, et omnia quæ intra me sunt, nomini sancto ejus²³.* Et Salvator ait: Qui biberit ex aqua quam ego dabo ei, flumina*

A *λιάσομαι καὶ σύγραπθησομαι ἐπὶ τῷ ὀλέει σου· Εἰχότως χαρεῖς μὲν τοῖς τῆς ἀληθείας ἔρασταις, καὶ τούτους προστεσαι· διὸ λέλεκται· Ἀληθείας ἐκήγειτε Κύριος· τοὺς δὲ τὴν ματαιότητα περιέποντας εἰκότως ἀποτρέπῃ καὶ μισεῖς, ὡς ἀν τὸ φεῦδος μεταδιώκοντας. Ματαιότης γάρ τὸ φεῦδος γέμον· διὸ παρανεῖς λέγων· Υἱοί ἀνθρώπων, ἔως πότε βαρυκάρδιοι; Ἰτα τὶ ἀγαπᾶτε ματαιότητα, καὶ ζητεῖσθε φεῦδος; Ἐγὼ δὲ, ἀποστραφεὶς τὰ μάταια, ἐπὶ σὲ μόνον τὸν ἐμαυτὸν Κύριον ἤλπισα· διὸ πέπεισμαι, οὐχ εἰκῇ σοι ἐμαυτὸν παρατεθεῖσθαι. Τὸ γάρ τέλος τῆς εἰς σὲ ἐλπίδος χαρὰ καὶ εὐφροσύνη.*

B *"Οτι ἐπεῖδες τὴν τακείρωστ μου, δσωσας ἐκ τῶν ἀραγκῶν τὴν ψυχήν μου. Καὶ οὐ συνέλευσάς με εἰς χεῖρας ἀχθρών· ἐστησας ἐν εὑρυχώρῳ τοὺς πόδας μου." Ηδη καὶ ἄλλοτε ἐπεῖδες τὴν τακείνωσίν μου· πολλάκις τε περιπεσούσης τῆς ἐμῆς ψυχῆς ἀνάγκαις ταῖς ὑπὸ τῶν ἀχθρῶν ἐπιτεθείσαις αὐτῇ, ἐμοῦ τε μηδὲν πλέον πράττοντος ἢ ταπεινοῦντος ἐμαυτὸν καὶ κακοῦντος διὰ τῶν πρὸς σὲ τὸν Θεὸν τετρίων, σὺ αὐτὸς δὲ ἐμὸς ὑπέρμαχος καὶ ὑπεράσπιστής με, μη ἀντιπαρελθών με, ἀποδεξάμενος δὲ τὴν ἐμὴν ταπείνωσιν, δσωσας ἐκ τῶν ἀραγκῶν τὴν ψυχήν μου, καὶ οὐ συνέλευσάς με εἰς χεῖρας ἀχθρών· παραδέξως δέ με εἰσω δικτύων ἡδη γενόμενον, καὶ ταῖς χερσὶ τῶν ἀχθρῶν παραδεδομένον ἀρπάσας ἐλεύθερον ἀνῆκας, καὶ τοὺς πόδας μου ἐν πλατυτήτῃ καὶ εὐρυχωρίᾳ κατέστησας, συγχωρήσας ἀφετόν με βαδίζειν ὅποι καὶ βούλομαι. Διδάσκει δὲ καὶ ἡ Ἰστορία, διτι, πολλάκις καταληφθεὶς ὑπὸ τοῦ Σαούλ, καὶ μέντοι καὶ ἐν τῷ σπηλαίῳ καθειρχθεὶς, τὰς ἐκείνου χειρας διέψυγε, καὶ ἄλλοτε τοὺς Γετθαλους παρατήξιαν σχηματισάμενος.*

C *Ἐλέησόν με, Κύριε, δτι θλίβομαι· ἐταράχθη ἐν θυμῷ σ ὁρθαλμός μου, ἢ ψυχή μου, καὶ ἡ γαστήρ μου. Ἰκετεύω, φησί, καὶ δέομαι ἐλεηθῆναι, δτι θλίβομαι· ἀνθ' οὐ δ 'Ακύλας φησίν· "Οτι στερόν ἔμοι. Τὴν γάρ στενήν καὶ τεθλιμμένην ὁδεύω διὰ σὲ, καὶ τὰς σάς ἐπαγγελιας. Ἀλλὰ καὶ δ τῆς ψυχῆς μου ὁρθαλμός, αὐτὸς δ νοῦς καὶ τὸ ἐν ἐμοὶ λογιστικὸν, ἐταράχθη ἐν θυμῷ· ἀνθ' οὐ δ μὲν 'Ακύλας φησίν· Ήνχμώθη ἐν παροργισμῷ σ ὁρθαλμός μου· δὲ Σύμμαχος· Ἐθολώθη διὰ παροργισμὸν ὁρθαλμός μου· "Οτε γάρ παρώργισα, φησί, καὶ θυμὸν ἐμαυτῷ δ ἐπήγειρα, τολμήσας διαπράξασθαι τὰ θυμοῦ καὶ ὁργῆς ἄξια, τὸ τηνικαῦτα σύγχυσις καὶ θόλωσις καὶ αὐχμὸς τὸ λογιστικὸν τῆς ἐμῆς ψυχῆς κατεῖληφεν. Ἀλλὰ καὶ ἡ ψυχή μου, φησί, καὶ ἡ γαστήρ μου, καὶ αὐτὴ ἐθολώθη καὶ ἐταράχθη κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ παροργισμοῦ μου. "Ωσπερ δὲ ὁρθαλμὸν ψυχῆς κατὰ μεταφορὰν τοῦ αἰσθητοῦ ὁρθαλμοῦ νενοήκαμεν, οὕτω καὶ τὴν γαστέρα αὐτῆς οὐκ ἀν ἀμάρτοις εἰπών τὴν δύναμιν τὴν μνημονικήν, ἐν διασπερέειν κοιλιᾳ καὶ γαστρὶ πάσας τὰς διὰ λόγων τροφὰς ἐναποτίθεσθαι εἰωθε. Διὸ λέλεκται που· Ἐνδέρτει, ἢ ψυχή μου, τὸν Κύριον, καὶ πάντα τὰ ἐντός μου τὸ δρομα τὸ ἀγιον αὐτοῦ. Καὶ δ Σωτὴρ δέ· "Ος ἀρ στηρ ἐκ τοῦ*

²² Psal. iv, 3. ²³ Psal. cii, 1.

Θνατος, ον δηρω δωσω αντφ, ποταμοι ἐκ τῆς και-
λας αὐτοῦ φεύσουσιν ὑδατος ζωτος, ἀλλοιού-
του εἰς ζωὴν αἰώνιον. Κάνταῦθα τοίνυν τὴν μνημο-
νικήν δύναμιν, ή καὶ αὐτὸν τὸ ἡγεμονικὸν τῆς ψυχῆς,
κοιλίαν ὠνόμασεν δὲ Σωτῆρος. Θολωθεῖς τοίνυν τὸν δρ-
θαλὸν τῆς ψυχῆς, καὶ τὴν γαστέρα τὴν παραδεδομέ-
νην, λατρεῖται καὶ θεραπείᾳ ἐμαυτὸν παρεῖχον, δύοντη
καὶ στεναγμοῖς, καὶ πτωχεῖᾳ πάραδιδοὺς τὸν ἐμαυτοῦ
βίον, ὥσπερ διά τινων κύλων λατρεύμενος. Ἀντὶ δὲ
τοῦ, Ἐρ πτωχείᾳ η̄ ισχύς μου, καὶ τὰ δοτᾶ μου
Ἐπαράθησαν· σαφέστερον δὲ Σύμμαχος ἡμήνευσεν
εἰπών· Λιὰ τὴν κάκωστην μου η̄ ισχύς μου καὶ τὰ
δοτᾶ μου ηύρωτασαν. Οὕτω γάρ, φησίν, ἐμαυτὸν
ἐκάκουν, ὡς διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς κακώσεως ἔξα-
νησαν μου καὶ ἔξασθενῆσαι τὴν ισχύν, καὶ αὐτὰ τὰ
τῆς ψυχῆς μου δύτεα, καὶ τὰς δυνάμεις ἐν αἷς πάλαι
ἡνόριζόμην ηύρωτασαν· ή κατὰ τὸν Ἀχύλαν· Καὶ
τὰ δοτᾶ μου πύγμαθη. Ταῦτα δὲ ἀναγκαῖα πρὸς δι-
δασκαλίαν καὶ ὑπογράμμην τῶν ἀφέσεως τυχεῖν βου-
λημένων τῶν οἰκείων πλημμελημάτων.

Παρὰ πάρτας τοὺς ἔχθρούς μου ἐγερήθηρ δρει-
δος, καὶ τοῖς τείσοις μου σφόδρα, καὶ φύσος τοῖς
τρωστοῖς μου. Οἱ θεωροῦντες με δέξα ἔψυχον ἀπ’
ἔμοι· ἐπειλήσθηρ ὁσεὶ νεκρὸς ἀπὸ καρδίας· ἐγε-
ρήθηρ ὁσεὶ σκεῦος ἀπολωλός. Ταῦτα ἀναρρόμεν
ἐπὶ τὸν καιρὸν τοῦ πάθους τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, ἀρ-
μάδοι ἀν ὑπ’ αὐτοῦ λέγεσθαι, ὅτε οἱ ἐχθροὶ ἀνηρτη-
μένον δρῶντες αὐτὸν ἐπετύθασον ὀνειδίζοντες, κατὰ
τὰ γεγραμμένα ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις· οἱ τὸ γνωστοί,
καὶ οἱ μαθηταί, καὶ φίλοι, φόδωποι ποπεσόντες, ἀνεγώ-
ρουν καταλείποντες αὐτὸν· ὅτε καὶ ὁ πρωτοστάτης
τοῦ χοροῦ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν ἤρνηται αὐτὸν τρίτον.
Τέτε δὲ καὶ ἀπλήσθη ὁσεὶ νεκρὸς ἀπὸ καρδίας· ἀλλὰ
καὶ ἐνομίσθη γεγονέναι ὡς σκεῦος ἀπολωλός. Πλὴν
ἀλλὰ καὶ ταῦτα ἐπὶ τὸν ἐν τῷ φαλαρῷ ἐξομολογούμε-
νον ἀναφερόμενα ὑπερβάλλουσαν αὐτοῦ παρίστησι κά-
κωσιν. Οὕτω γάρ ἐστιν ἔξεπτχεν, ὡς ἐκλείπειν μὲν
αὐτοῦ ἐν ὁδύνῃ τὴν ζωὴν, καὶ ἔτη ἐν στεναγμοῖς,
ἀσθενῆσαι· δὲ ἐν πτωχείᾳ τὴν ισχύν, καὶ τὰ δύτεα τῆς
ψυχῆς αὐτοῦ παραχθῆναι· ἐφ’ οὓς καὶ ἐγελάτο ὑπὸ^C
τῶν ἔχθρῶν, ὡς εἰκῇ καὶ μάτην ἐστὸν κατακόπτων.
Οὐ μόνον δὲ παρὰ τοῖς ἔχθροις ἐγίνετο ἦνειδος, ἀλλὰ
καὶ παρὰ τοῖς γειτονινοῖς αὐτοῦ τοῖς μάλιστα αὐτὸν εἰ-
δόσι, διὰ τὸ ἔγιστα οἰκεῖν. Οὕτοι γάρ, δρῶντες αὐ-
τὸν κατατρύχοντα ἐν τῇ πρὸς τὸν Θεόν ἐξομολογήσει,
κατεγέλων αὐτοῦ καὶ ὠνειδίζοντα. Οἱ δὲ προσήκοντες
αὐτῷ συγγενεῖς καὶ φίλοι καὶ ἐφοδοῦντο, ὡς μεμη-
ντα καὶ τὰς φρένας ἔξεστηκότα· ὥστε ἀναχωρεῖν
καὶ φεύγειν ἐξ αὐτοῦ, ἀπογινώσκοντας αὐτοῦ τὴν σω-
τηρίαν, λήθην τε αὐτοῦ ποιεῖσθαι φύσει καὶ νεκροῦ
ἥη γενομένου, καὶ ὡς περὶ σκεύους ἀπολωλότος δια-
κεῖσθαι. Ταῦτα πάντα πεπονθέναι ξεφασκεν, ἐστὸν
κακῶν ἐξομολογῆσει καὶ μετανοίᾳ. Ἄλλ’ οἴδε μὲν, φη-
σί, τοιοῦτοι γεγόνασι περὶ ἐμέ· Ἐγὼ δὲ οὐκ ἐνευλό-
γον οὐτῶς ἐμαυτὸν ἤγον, ἀλλ’ ἐπειδή περὶ ἡκουον ψύχον
παλῶν παροικούντων κυνλόθεν, οἱ τότε συναιρόμενοι
ἐπὶ τὸ αὐτὸν λαβεῖν τὴν ψυχήν μου ἐνεθυμοῦντο· οἱ γάρ

A de ventre ejus fluent aquæ vivæ, salientis in vitam
eternam ¹. Hic itaque reminiscendi vim, sive
etiam principem animæ partem, ventrem Servator
nuncupavit. Cum ergo et mentis oculis et ventre,
de quo jam diximus, conturbatus essem, medelæ
me atque curationi tradidi; dolori, gemitibus,
egestati vitam addixi meam, ceu quadam circu-
tione usus ad salutem recuperandam. Pro illo au-
tem, In paupertate virtus mea, et ossa mea con-
turbata sunt, apertius Symmachus interpretatus
est his verbis, Propter afflictionem meam, virtus
mea et ossa mea putruerunt. Ita me macerabam,
inquit, ut propter afflictionis vim, virtus mea des-
ceret ac infirmaretur, atque ipsa animæ ossa, ipsæ
facultates, quibus olim viriliter agebam, compu-
trescerent; sive secundum Aquilam, Et ossa mea
exaruerunt. Hæc porro sunt iis, qui scelerum su-
orum veniam consequi peroptant, ad disciplinam
et exemplum necessaria.

VERS. 12-14. Super omnes inimicos meos fa-
ctus sum opprobrium et vicinis meis valde, et timor
notis meis. Qui videbant me, foras fugerunt a me:
oblivioni dutus sum tanquam mortuus a corde. Fa-
ctus sum tanquam vas perditum. Hæc ad tempus
passionis Salvatoris nostri referimus, quæ ab ipso
congruenter dicta fuerint, quando inimici suspen-
sum videntes irridebant eum, opprobriis incessen-
tes, ut in Evangelii scriptum est: ac noti ejus,
discipuli et amici, metu correpti recedebant, ipso
relicto; quando is qui discipulorum ejus choro
præcerat, ter ipsum negavit. Tunc sane oblivioni
datus est tanquam mortuus a corde; imo etiam
tanquam vas perditum reputatus est. Cæterum
hæc si ad eum qui in psalmo constitutur referantur,
extremam ejus miseriam et afflictionem declarant.
Ita enim sese maceravit, ut desiceret in dolore vita
ejus, et anni ejus in gemitibus, virtus ejus in
paupertate infirmaretur, et ossa animæ ejus con-
turbarentur; qua in re ab inimicis quoque deri-
debatur, quasi in vanum ac frustra sese affligeret.
Non modo autem inimicis in opprobrium suit, sed
etiam vicinis, qui quod proxime habitarent, ipsum
probe noverant. Ipsi namque videntes illum in
confessione ad Deum emissam sese macerantem,
irridebant eum et opprobriis onerabant. Cognati
vero et amici, qui ipsum convenire solebant, metu
perterriti erant, ac si eum insanientem ac mente
alienatum vidissent; ita ut de salute ejus despe-
rantes secederent et aufugerent, ipsumque veluti
jam mortuum oblivioni darent, ac tanquam vas
perditum haberent. Hæc omnia perpessum se testi-
flicatur, dum se in confessione et poenitentia affli-
geret. Sed illi quidein, ait, sic erga me se gesse-
runt. Ego vero non sine consilio et ratione me sic
agere putabam: sed quia audiebam vituperationem
multorum commorantium in circuitu, qui tunc una

¹ Joæ. vii, 38.

conveniebant eo consilio, ut animam meam acciperent; nam occulti et invisibilis inimici, me in peccatum lapsi, in unum congregati sunt ut animam meam raperent; ideo eorum insidias subodoratus, tale de me supplicium sumpsi; cogitans num forte Deus, conspecta hujusmodi abjectione mea, misericordia motus me liberaturus esset.

VERS. 15, 16. *Ego autem in te speravi, Domine; dixi: Deus meus es tu, in manibus tuis sortes meæ.* Hæc inimicis, inquit, contra me molientibus, in te speravi, Domine; dixique, te solum mibi adjutorem sufficere: nam, *Deus meus es tu, in manibus tuis sortes meæ.* Pro quo tum Hebraica lectio, tum reliqui interpres, *tempora mea*, ediderunt. Eliamsi enim inimici jam maxime viribus valeant, quasi adversum me nacti opportunum tempus; at mihi tempora mea in manibus tuis reservata sunt: quo tempore sortes meas penes te repositas novi. Quamobrem jure supplico postuloque, me in præsenti ab inimicis et a persequenteribus me liberrari.

VERS. 17-19. *Illustra faciem tuam super servum tuum, salvum me fac in misericordia tua: Domine, non confundar, quoniam invocavi te.* Quemadmodum oriente sole tenebræ dissipantur, sub terra absconso, omnia nox occupat, tuncque ex latibulis suis prodeunt feræ agrestes, virique operarii iniquitatis; ita, Deo averso, insurgunt animæ hostes, ipsamque incursionibus molestant; ipso autem Deitatis suæ lumen emitte, quod vultum Dei Scriptura vocare consuevit, tunc avertuntur et fugam faciunt omnes qui amica tenebris opera perpetrant, ac quidquid Deo contrarium est dissipatur. Quare qui primo confitebatur dicens: *Illustra faciem tuam super servum tuum, jam rursum, Non propter opera mea, inquit, sed propter misericordiam tuam salutem nancisci rogo;* atque iterum: *Quoniam te invocavi, inquit, ne confundar quia speravi in te.* Etenim impii qui te Deum non norunt opprobrium debetur. Quapropter ait, *Erubescant impii et deducantur in infernum; vel secundum Aquilam et Symmachum, Sileant in inferno.* Et iam quidem illi loquuntur multa ausi; at cum in congruentem sibi locum deducti fuerint, tunc arroganter finem facient, tunc labia illa, quæ in præsenti cum superbia contra justum virum multa proferunt, muta erunt; tunc de justorum hominum despectu ultio sumetur.

A ἀφανεῖς καὶ ἀόρατοι ἔχθροι, περιπεσόντος μου τῇ ἀμαρτίᾳ, συνετάσσοντο πρὸς ἀλλήλους, ὅπως διαπάσωσι τὴν ἐμὴν ψυχὴν. Διότερο ἐγώ, τῆς τούτων ἐπιβούλης συναισθέμενος, τῇ τοσαύτῃ ἐμαυτὸν ἐπειδούν τιμωρίᾳ, εἰ πως δρα ὁ Θεός διὰ τὴν τοσαύτην μου ταπείνωσιν ἐλέτησει με καὶ βύσαιτο τῆς τῶν ἔχθρῶν ἐπιβούλης.

Ἐγώ δὲ ἐπὶ σοὶ ἡλπίσα, Κύριε· είπα· Σὺ εἶ σ Θεός μου, ἐν ταῖς χερσὶ σου οἱ κλῆροι μου. Ταῦτα τῶν ἔχθρῶν μου, φησί, βουλευομένων κατ' ἐμοῦ, ἐπὶ σὲ ἡλπίσα, Κύριε· ἐλεγόν τέ σε μόνον βοηθόν μας ἀπαρκεῖν· Θεός γάρ μου εἶ σὺν, ἐν ταῖς χερσὶ σου οἱ κλῆροι μου· ἀνθ' οὐ, οἱ καιροί μου, ἡ Ἐβραϊκὴ ἀνάγνωσις καὶ οἱ λοιποὶ ἔρμηνται ἐκδεδώσαντι. Εἰ γάρ καὶ τὰ μάλιστα νῦν οἱ ἔχθροι κατισχύουσιν, B ὥσπερ καιρὸν ἔχοντες κατ' ἐμοῦ, ἀλλ' οἱ ἐμοὶ καιρὸι πεφυλαγμένοι εἰσὶν ἐν ταῖς σαῖς χερσὶν· ἐν οἷς καιροῖς καὶ τοὺς ἐμαυτὸν κατέρους οἴδα πάρα σοι φυάττεσθαι. Διὸ εἰκότως ἰκετεύω καὶ δέομαι ἐπὶ τοῦ παρόντος βυθίηναι ἐκ τῶν ἔχθρῶν μου καὶ ἐκ τῶν καταδιωκόντων με.

Ἐπίχριτος τὸ πρόσωπόν σου ἐπὶ τῷ δοῦλῳ σου σῶσόν με ἐν ἐλέει σου· Κύριε, μή κατασχυνθεῖη, διτὶ ἐπεκαλεσάμην σε. Άσκερ ἥπλου ἀνατείλαντος λύεται τὸ σκότος· ὑπὸ γῆν δὲ γενομένου, νῦν διαλαμβάνει τὸ πᾶν· προΐσται τε ἐκ τῶν οἰκείων καταδύσεων θῆρες ἄγριοι καὶ ἀνδρες κακούγιας ἐργάται· οὐτως, ἀποστρεφομένου μὲν τοῦ Θεοῦ, οἱ τῆς ψυχῆς ἔχθροι ἐπανίστανται καὶ κατατρέχωσιν αὐτῆς· ἐπιλάμψαντος δὲ αὐτοῦ τὸ φῶς τῆς αὐτοῦ θεότητος, ὅπερ πρόσωπον Θεοῦ δυναμάζειν εἰωθεν ἡ Γραφὴ, ἀποτρέπονται μὲν καὶ ἀποφεύγουσι πάντες οἱ τὰ φύλα τοῦ σκότους ἔργα διαπραττόμενοι, διαλύεται δὲ πᾶν τὸ ἐναντίον τῷ Θεῷ. Διὸ παρακαλεῖ ὁ τὰ πρώτα ἔξομολογησάμενος φάσκων· Ἐπίχριτος τὸ πρόσωπόν σου εἰς τὸ δοῦλόν σου· καὶ πάλιν· Οὐ διὰ τὰς ἡμέας πράξεις, φησί, διὰ δὲ τὸ σὸν Ἑλεός σωθῆναι ἀξιῶ· καὶ αὐθίς· Ἐπεὶ δὲ σε ἐπεκαλεσάμην, φησί, μή κατασχυνθεῖην, διτὶ ἐπὶ σοὶ ἡλπίσα. Τέλος μὲν γάρ ἀσεβέσι, τοῖς δὲ τὸν Θεὸν οὐκ ἐπισταμένοις, αἰσχύνη πρέπει· δύο φησιν· Αἰσχυνθείσας δεσμεῖς καὶ καταγθείσας εἰς ἄδου· ἢ κατὰ τὸν Ἀχέλαον καὶ τὸν Σύμμαχον· Σιωπάτωσαν εἰς ἄδην. Νῦν μὲν γάρ λαλοῦσι πολλὰ τολμῶντες· ἐπειδὸν δὲ καταχθῶσιν εἰς τὸ κατάλληλον αὐτοῖς χωρίον, τὸ τηνικαῦτα πάνονται τῆς μεγαλαυχίας· τότε δὲ καὶ ὀλαζ γενήσεται τὰ ἐπὶ τοῦ παρόντος πολλὰ κατὰ τοῦ δικαίου φεγγόμενα χειλὶ μεθ' ὑπερηφανίας· τότε δὲ καὶ ἐκδικήθησεται πᾶσα ἡ κατὰ τῶν δικαίων ἔξουσιας.

Ὄς πολὺ τὸ πλῆθος τῆς χρηστότητός σου, Κύριε, ἃς ἔχρυψας τοῖς φοβουμένοις σε! Ἐξειρδὼν τοῖς ἐπιλύσοντις ἐπὶ σὲ ἐπαρτεῖται τῷ νιῶ τῷ ἀνθρώπων. Κατακρύψεις αὐτοὺς ἐν ἀποκρύψει τοῦ προσώπου σου ἀπὸ παραχῆς ἀνθρώπων. Σκεπάσσεις αὐτοὺς ἐν σκηνῇ ἀπὸ ἀπειλογίας τηλωσοῦται. Ταῦτα, φησὶν, ἰκέτευτα, ἐπιφέναι τὸ πρόσωπόν σου ἐπὶ τὸν δοῦλόν σου, καὶ σωθῆναι τῷ ἐλέει σου μή κατασχῖναι, διτὶ ἐπεκαλεσάμην σε, πεπαισμ-

Vers. 20, 21. *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine, quam abscondisti timentibus te! Persecisti eis qui sperant in te in conspectu filiorum hominum. Abscondes eos in abscondito faciei tuæ a conturbatione hominum. Proteges eos in tabernaculo a contradictione linguarum. Isthaec, ait, deprecatus sum, ut illustres faciem tuam super servum tuum, et ut salutem misericordia tua nanciscar, et ne confundar quoniam invocavi te, con-*

νος, ὡς τῇ στῇ χρηστότης πολλή, τι; καὶ διάποτος συγχά- Α
νει, πλούτου δὲ γέμει πολλοῦ. Διὸ καὶ παρὰ τῷ Ἀπο-
στάλῳ εἰρηται· Ἡ τοῦ πλούτου τῆς χρηστότητος
εἴνετο καὶ τῆς ἀροχῆς καὶ τῆς μακροθυμίας κα-
ταψυχούσεις; Ἀλλὰ νῦν μὲν οὐ τοις πᾶσι φανεράν
ποιεῖς τὴν χρηστότητά σου· κρύπτεις δὲ αὐτήν καὶ τα-
μευός φυλάττων τοῖς φοδουμένοις σε. Ἐπει καὶ ἔξειρ-
γάσω αὐτήν εἰς αὐτὸν τοῦτο· λέγω δὲ εἰς τὸ τοις ἐλπί-
ζουσιν ἐπὶ σὲ παρασχεῖν αὐτήν, καὶ παρέξεις γε
αὐτήν κατὰ καὶ διὸ πρὸ τῶν δρφαλμῶν τῶν οἰών
τῶν ἀνθρώπων, ὥστε πάντας θεῖν τὴν σὴν χρηστό-
τητα, καὶ ωρῆ τῆς τῶν ἀγαθῶν ἀμοιβῆς διδομένην τοῖς
ἀξίοις· διόπερ καὶ ἐν τῷ βίῳ τάς τοι ἀνακειμένας;
ψυχὰς κατὰ τοὺς τῶν πειρατηρίων καὶ ρούς τῆς πορά
συντοῦ σκέπης καταξιῶν ἀποκρύπτεις, διδομένος αὐ-
τοὺς ἀπὸ ταραχῆς ἀνθρώπων, καὶ ὥσπερ ἐν σκέπῃ
ὑπὸ τὴν σαυτοῦ χειρὰ φρεπάζων αὐτοὺς ἀπὸ ἀντι-
λογίας γλωσσῶν, πρὸς τὸ μηδὲν καταβλάπτεσθαι μῆτε
ὑπὸ τῶν λόγων αὐτοὺς καταπολεμούντων, μῆτε ὑπὸ
τῶν δι' ἔργων τάς ταῖς αὐτῶν μηχανάς συσκευαζο-
μένων.

Εὐλογητὸς Κύριος, διτι ἐθαυμαστώσεις τὸ διελος
αὐτοῦ ἐτι πάλει περιοχῆς. Διὰ τοσούτων τὴν πρός
τὸν θεὸν ἐντευξιν πεποιημένος δὲ ἔξομολογούμενος,
ἐπὶ χρηστὸν περιγράφει τέλος τὸν λόγον, εὐλογῶν
τὸν θεὸν, διτι ἐθαυμαστώσεις τὸ διελος αὐτοῦ ἐτι
πάλει περιοχῆς· ὅπερ δύσμαχος ἡρμήνευσεν οὕτως.
Εὐλογητὸς Κύριος δὲ παραδείξας τὸ διελος αὐτοῦ
ἔμοι, ὡς ἐτι πάλει περιεψραγμένη. Διτι ἐμοῦ γάρ,
φησιν, δὲ θεὸς ἐδοξάσθη, διτι, μυριῶν ἐπὶ ἐμὲ παλε-
μῶν συστάντων, καὶ δίκτην μεγάλης πόλεως τὴν
ἔμην ψυχὴν πολιορκεῖν πεπειραμένων, δὲ ἐμὸς φύλαξ,
φραγμόν μοι περιβαλὼν, τὸ διελος αὐτοῦ θαυμαστὸν
ἴδειξεν, οὕτω με σώσας ὡσεὶ καὶ πόλιν τείχει περι-
βολημένην δοχρῷ. Τοιοῦτος δέ μοι γέγονας οὐ δὲ
ἔμοις Κύριος, ὅπηνίκα αὐτὸς ἐμαυτὸν ταπεινῶν ἐν τῇ
γενομένῃ μοι ἐκστάσει, ἐν δὲ ἐταράχθη ἐτι θυμῷ δ
δρφαλμός μον καὶ η γύνη μον, καὶ η γαστήρ μον.
Οὐκ ἐπετρίθην, ἀλλ' ἐταπείνουν ἐμαυτὸν, ὡς ἀπόρ-
ριψεις ἀπὸ τῶν σῶν δρφαλμῶν διὰ τὴν ἔμην ἀμαρ-
τίαν. Ἀλλὰ ταῦτα ἔγω μὲν ἐλεγον ἐξομολογούμενος·
εὐ δὲ φιλάνθρωπος καὶ ἀγαθὸς θεὸς, οὐκ ἀπέδηψα
τὸν οἰκέτην, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐπαγγελλαν τὴν φά-
σκουσαν· Ὅτωρ ἀποστραφεὶς στεράξῃ, τότε σω-
θήσῃ· ταῦτα ἔμοι λέγοντος εἰσῆκουσας, καὶ διὰ
τοῦτο ἐθαυμαστώσεις τὸ διελος σου ἐμοὶ ἐτι πάλει
περιοχῆς.

ΤΩ ΔΑΥΙΔ ΣΥΝΕΣΕΩΣ ΛΑ'.

Μακάριοι ὡρ ἀγέθθησαν αἱ ἀροχαὶ, καὶ ὡρ ἐπε-
καλύψθησαν αἱ ἀμαρτίαι. Πολλὰ κακώσας ἐαυτὸν
ἐπὶ τῷ συμβεβηκότι πλημμελήματι δὲ Δαυΐδ, καὶ τὰς
διὰ τοῦ τριαχοστοῦ φωνὰς προέκμενος, φροντίζων καὶ
ἀγωνιῶν τὴν τοῦ θεοῦ κρίσιν, ἐφ' οἵς αὐτὸς ἐαυτῷ συν-
τριψει· εἴτα τῷ Πνεύματι τῷ ἀγίῳ καὶ τῇ δυνάμει τῇ
προφητικῇ τὴν διὰ τῆς σωτηρίου χάριτος μέλλουσαν
ἴσεσθαι πᾶσιν ἀνθρώποις συγχώρησαν τῶν ἀμαρτη-
μάτων ἐπιγνούς, καὶ ὡς οἱ ἐξ ἔθνων εἰδωλολάτραι

flus mansuetudinem tuam magnam et ineffabilem,
esse, ac divitiis multis resertam. Quare dictum
ab Apostolo fuit : *An divitias bonitatis ejus et pa-
tientiae et longanimitatis contemnis?* Sed jam
quidem non omnibus bonitatem tuam manifesta-
facis, sed occultas eam et recondis, custodis-
timentibus te. Quia vero ad eam ipsam rem perfe-
cisti eam, id est, ut sperantibus in te largiare,
præbeasque ipsam opportuno tempore præ oculis
filiorum hominum, ita ut omnes bonitatem suspi-
ciant tuam, tempore remuneratiois bonorum di-
gnis attributam; ideo in hac vita animas tibi ad-
dictas, tentationum tempore tua protectione dignas
habens, abscondis, liberasque illas a conturba-
tione hominum, ac sub manu tua velut sub te-
gmine quodam protegis eas a contradictione lin-
guarum, ut nihil lèdantur vel ab iis qui ipsas ver-
bis impugnant, vel ab iis qui machinas suas ad-
versus illas instruunt.

VERS. 22. Benedictus Dominus, quoniam mirificans.
vii misericordiam suam in civitate munitionis. Post-
quam constendo tot verbis Deum compellavit, ser-
monem suum opportuno et bono termino claudit,
benedicendo Deum, quoniam mirificat misericor-
diā suā in civitate munitionis: quod Symma-
chus sic interpretatus est: *Benedictus Dominus, qui
ostendit mihi misericordiam suam, quasi in civitate
munita.* Per me quippe, ait, Deus glorificatus est,
quia propemodum inimicis collectis hostibus, ani-
mamque meam cœu magnam civitatem obsidere
conantibus, custos ille meus septo me circummu-
niens, misericordiam suam mirabilem exhibuit,
atque ita me servavit perinde atque civitatem for-
tissimo muro circum instructam. Talis erga me
suisti, Domine mi, quando memet ipsum humiliavi
in excessu mentis meæ, quo conturbatus est in tra-
oculus meus, anima mea et venter meus. Neque
tunc procrastinavi, sed memet ipsum humiliavi,
quasi peccati mei causa projectus ab oculis tuis.
Et hæc quidem constendo dixi: Tu vero humanus
bonusque Deus, me domesticum tuum non abjeci-
sti, sed secundum promissionem istam, *Cum con-
versus ingemueris, tunc salutem obtinebis;* me hæc
dicentem exaudisti, et propterea mirificasti miseri-
cordiam tuam mihi in civitate munitionis.

IPSI DAVID INTELLECTUS XXXI.

VERS. 1. Beati quorum remissæ sunt iniuriae,
et quorum tecta sunt peccata. Postquam pro ad-
missio scelere sese David multum affixerat, voces-
que in psalmo tricesimo positas emiserat, de ju-
dicio Dei pro iis quorum sibi conscius erat solli-
citus; gnarus item ex Spiritu sancto atque ex pro-
phetica illa virtute, remissionis peccatorum qua
per salutarem gratiam hominibus concedenda erat:
gnarus item idololatras et atheos sexcentis malis

¹⁹ Rom. ii, 4. ²⁰ Ezech. xxxiii, 12.

complicatos, aliquando veniam peccatorum per lavacrum regenerationis confertim consecuturos, his dictis eisdem ter beatos prædicat. Gemitibus, inquit, et lacrymis frequentibus peccati causa contabescens, et illius ergo in adversitates innumeras delapsus, æmulatione dignos eos ac beatos prædico, qui sine miseriis huiusmodi, per Dei benignitatem, remissionem peccatorum acceperunt. Tanto quippe erga illos studio et liberalitate utitur, ut non solum remittat, sed etiam legit eorum peccata, ut ne vestigium quidem eorum residuum sit.

Vers. 2. *Beatus vir cui non imputaverit Dominus peccatum, nec est in ore ejus dolus.* Quæ superius dicta sunt, generatim efferuntur, atque omnes omnino respiciunt qui per gratiam peccatorum veniam nacturi sunt; at quæ in præsenti dicuntur, quo ritu remissio concedatur declarat his verbis: *Cui non imputaverit Dominus peccatum.* Nam peccatum semel perpetratum, fieri non posse quin admissum fuerit significat: sed penes Dominum esse, ut in rationibus suis peccanti facinus vel imputet vel non imputet, ac veniam et indulgentiam concedat. Verum quia quotquot remissionem delictorum, quæ per baptismum datur, adeunt, per confessionem in Salvatorem emissam, per fidem in universorum Deum, ac per confessionem sinceram, veniam consequuntur; congruenter et accurate admodum adjicitur, *Nec est in ore ejus dolus*, aut, *in spiritu ejus dolus*: nam utroque modo in lectione fertur. Hic enim beatus, qui spiritu puro ac ore veraci confessionem edit, vocesque profert in lavacro regenerationis solitas. Quod si in ore ejus, vel in spiritu, vel in anima dolus inveniatur, utpote qui seipsum decepere ita ut veniam non obtineat; sua insuper mala adaugebit, cum majorem sibi iram in die iræ coacervaverit.

Vers. 3, 4. *Quoniam tacui, inveteraverunt ossa mea, dum clamarem tota die, etc.* Illi quidem beati sunt, quos in spiritu cognoscens beatos prædicavi. Ego vero postquam clamoribus et confessionibus multum laboraveram, defatigatus tacui. Pro quo Symmachus, *Quoniam silui; Theodoſio autem, Quoniam laboravi*, interpretati sunt. Pro illo autem, *dum clamarem*, Symmachus, *Dum lamentarer tota die*, edidit. Inveteraverunt autem ejus ossa, contrita scilicet ex continua illa afflictione qua se in confessione maceravit: ibi namque vires animæ, quæ ossa dicuntur, defatigabantur. Quare secundum Aquilam dicitur, *Quoniam obmutui, contrita fuerunt ossa mea in rugitu meo*; secundum Symmachum, *Quoniam silui, inveteraverunt ossa mea, dum clamarem tota die*. Non ad unum mensem, sed omnibus diebus sese macerabat ac defatigabat.

Vers. 5. *Delictum meum cognitum feci, et injustitiam meam non abscondi. Dixi: Confitebor adver-*

A καὶ θεοί, μυρίοις κακοῖς ἐμπεκαρμένοι, ἀθράσ ποτὲ τεύχονται ἀφέσεως ἀμαρτιῶν διὰ λουτροῦ παλιγγενεῖας, τρισμαχαρίους τούτους ἀποφελεῖς διὰ τῶν προκειμένων. Ὁδυρμοίς, φησιν, ἐγὼ καὶ δάκρυσ θαμινοῖς διὰ τὴν ἀμαρτίαν προστετηκώς, καὶ παντοδαπαῖς συμφοραῖς ταύτης χάριν περιπεσών, ζηλωτοὺς ἔκεινους καὶ μακαρίους ἀποκαλῶ, τοὺς ἀταλαιπώρως τῇ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίᾳ τῶν ἀμαρτημάτων δεξαμένους τὴν ἀφεσιν. Τοσάντη γάρ περὶ αὐτοὺς χρήται φιλοτιμίᾳ, ὡς μὴ μόνον ἀφεῖναι, ἀλλὰ καὶ καλύψαι τὰς ἀμαρτίας, καὶ μηδὲ ἔχην τούτων καταλείπειν.

B *Μακάριος ἀτὴρ ὃ οὐ μὴ λογίσηται Κύριος ἀμαρτίαν*, οὐδὲ ἐστιν ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ δόλος. Τὰ μὲν προλεγμένα γενικῶς εἰρηται, καὶ καθόλου περὶ πάντων τῶν μελλόντων ἀφέσεως ἀμαρτιῶν διὰ τῆς χάριτος τυγχάνειν· τὰ δὲ προσκείμενα δύος ἢ ἀφεσις διδοται παριστησι διὰ τοῦ· Οὐ μὴ λογίσηται Κύριος ἀμαρτίαν. Ἀπαξ μὲν γάρ γενομένη τὴν παραχθείσαν ἀμαρτίαν ἀγένητον μὴ δύνασθαι εἶναι δηλοί· τὸν γε μὲν Κύριον τὸν ἔξουσίαν ἔχοντα ἐν τῷ λογοθεσίῳ λογίζεσθαι τῷ ἡμερτηκότι, ἢ μὴ λογίζεσθαι τῷ πεπραγμένον, ἀλλὰ συγχωρεῖν ποιεῖσθαι τὴν ἀφεσιν. Καὶ ἐπειδὴ περ ἔκαστος τῶν προσιόντων τῇ διὰ τοῦ βαπτίσματος δωρουμένῃ συγχωρήσει δι' ἐμολογίας τῆς εἰς τὸν Σωτῆρα, τῆς γε εἰς τὸν τῶν ὅλων Θεὸν πίστεως, καὶ δι' ἐξομολογήσεως εἰλικρινοῦς, τῆς ἀφέσεως τεύξεται· σφόδρα ἀκριβῶς δὲ λόγος προστιθησι τὴν φάσκουσαν προστήκην. Οὐδὲ ἐστιν ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ δόλος, ἢ ἐν τῷ πρενατι αὐτοῦ δόλος· ἔκατέρως γάρ φέρεται ἐν τῷ ἀναγνώσματι. Οὗτος γάρ μακάριος, δὲ καθαρῷ πνεύματι τὴν ἔξομολόγησιν ποιούμενος, καὶ τὰς ἐν τῷ λουτρῷ τῆς παλιγγενεῖας φωνὰς προσφερόμενος. Εἰ δὲ εὔρεθεν ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ δόλος, ἢ ἐν τῷ πνεύματι καὶ τῇ ψυχῇ, ὡς ἀπατήσας ἔαυτον πρὸς τὸ μὴ τυχεῖν τῆς ἀφέσεως, ἔτι καὶ αὐξήσει τὰ ἔαυτοῦ κακά ἐπισωρεύσας καθ' ἔαυτοῦ πλείονα δργήν ἐν ἡμέρᾳ δργῆς.

"Οτι ἐστιν ησανταλιώθη τὰ ὄστα μου, ἀπὸ τοῦ κράξειν με διηγή τὴν ἡμέραν, κ. τ. λ. Ἐκεῖνοι μὲν εἰσι μακάριοι, οὓς τῷ πνεύματι γνοὺς ἐμακάρισαν· ἐγὼ δὲ πολλὰ κοπιάσας ἐν ταῖς πρὸς τὸν Θεὸν βοᾶς καὶ ἐξομολογήσειν, ἀπέκαμον καὶ ἐστιγμα· ἀνθ' οὐδὲ μὲν Σύμμαχος, "Οτι ἀπεστιγμα· δὲ δὲ Θεοδότιν, "Οτι ἐκοπισα, ἡρμήνευσαν. Ἄντι δὲ τοῦ ἀπὸ τοῦ κράξειν με, Ἀπὸ τοῦ δδύρεσθαι με πᾶσαν ἡμέραν, ἐκδέδωκεν δὲ Σύμμαχος. Ἐπαλαιώθη δὲ αὐτοῦ τὰ ὄστα συντριβόμενα ἐκ τῆς πολλῆς κακώσεως τῆς κατὰ τὴν ἐξομολόγησιν αὐτῷ γεγενημένης· ἐν δὲ καὶ τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς ὀστέα δνομαζομένας κατεπόνει. Διὸ κατὰ τὸν Ἀκύλαν εἰρηται: "Οτι ἐκάρευσα, κατετρέψθη τὰ ὄστα μου ἐν βρυχήματι μου· κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, "Οτι ἀπεσιώησα, ἐπαλαιώθη τὰ ὄστα μου, ἀπὸ τοῦ δδύρεσθαι πᾶσαν ἡμέραν. Οὐδὲ μέχρι μηδος, ἀλλὰ πάσας τὰς ἡμέρας κατέτρυχεν ἔαυτὸν καὶ κατεπόνει.

Tὴν ἀμαρτίαν μου ἐγράψατα, καὶ τὴν ἀργίαν μου οὐκ ἐκάλυψα. Εἴπα· Τξαρορεύσω καὶ ἐμοῦ

τὴν ἀροτλαρ μου τῷ Κυρίῳ, καὶ σὺ ἀφῆκας τὴν ἀσέβειαν τῆς καρδίας μου. Διδύαλμα. "Ἄλλοι δὲ οὐ, τὴν ἀσέβειαν τῆς καρδίας, ἀλλὰ, τὴν ἀσέβειαν τῆς ἀμαρτίας μου, ἔξεθντο. Ἀγαπεῖ δὲ τούτου ἀκριβέστερον δὲ Σύμμαχος ἡρμήνευσεν εἰπών· Ἰτα σὺ ἀφέλης τὴν ἀμαρτίαν μου. Τάδε γάρ, φησί, καὶ τάδε διεπραξάμην, ίνα τάδε μοι γένωνται. Ήντος ἥδη τετυχκώς τῆς ἀφέσεως, ἀλλ' ὡς πάντα πράττων, ήνα αὐτῆς τύχη, ταῦτα ἐλέγει κατὰ τὸν Σύμμαχον. Καὶ ἔχεται γε λόγους ἡ τοιαύτη ἡρμηνεία· εἰ γάρ ἔτέρους ἐμακάριζεν, ὃν ἀφέθησαν αἱ ἀνομίαι, ὡς μηδέποτε αὐτὸς τετυχκώς τῆς ἀφέσεως, πῶς ἐνταῦθι ἐδύνατο λέγειν· Καὶ σὺ ἀφῆκας τὴν ἀσέβειαν τῆς ἀμαρτίας μου; Διόπερ κατὰ τὸν Σύμμαχον ἀκριβέστερον εἰρήσθαι φημι τὸ, Ἰτα σὺ ἀφέλης τὴν ἀσέβειαν τῆς ἀμαρτίας μου.

Τούτης της προσεύξεται σοι πᾶς δσιος ἐν καιρῷ εὐθέτῳ. Πλὴρ ἐν κατακλυσμῷ ὑδάτων πολλῶν πρὸς αὐτὸν οὐκ ἐγγιοῦσι. Διὰ τοῦτο πᾶς δσιος ὑπόδειγμα λαβὼν ἐκ τῶν κατὰ ἐμὲ πεπραγμένων προθυμότατα καὶ εὐθαρσῶς προσεύξεται σοι, εἰ ποτε καιρὸς αὐτὸν καλῇ ἐπὶ τὴν ὁμοίαν ἐμοὶ προσευχήν ἐλθεῖν. Προσεύξαμένου δὲ αὐτοῦ κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τὸ ἐμὸν, καὶ αὐτοῦ ἐπακούσεις, παρέξεις τε αὐτῷ τὴν παρὰ σοῦ σωτηρίαν, ὥστε μηδὲν αὐτὸν βλαβῆναι, καὶ μυρία κατακλύζοντα ὕδατα κατ' αὐτοῦ φέρηται. Ὡς γάρ ἐπὶ πέτραν οἰκοδομήσας αὐτοῦ τὴν οἰκίαν, καὶ ἐπὶ σὲ τὸν μέγαν Σωτῆρα ἀναρτήσας ἕνατοῦ τὰς ἐλπίδας, ἀπτωτος καὶ ἐδραίος μενεῖ· διὰ γάρ τὴν σὴν φυλακὴν οὐδὲ πλησίας αὐτῷ, οὐδὲ ἐγγὺς γενέσθαι δυνήσεται. Καὶ ταύτην γε τὴν διάνοιαν ἡ τοῦ Σύμμαχου παρέστησεν ἡρμηνεία, φήσασα· Περὶ τούτου προσεύξεται πᾶς δσιος, ἀντὶ τοῦ, Διὰ τοῦτο προσεύξεται πᾶς δσιος σοι καιρὸν εὑρών, ὥστε ἐπικλύζοντα ὕδατα πολλὰ πρὸς αὐτὸν μὴ ἐγγίσαι. Ἐάν δὲ κατὰ τοὺς Ἑβδομήχοντα λέγηται· Τούτης της προσεύξεται πᾶς δσιος, ἐρούμεν, δτι, ὑπὲρ ταύτης, δηλαδὴ τῆς ἀφέσεως τῆς ἐμοὶ γενομένης. Διὰ γάρ τὸν σὸν ἐλεον καὶ τὴν εἰς ἐμὲ γενομένην φιλανθρωπίαν πᾶς δσιος εὐελπίς έσται, τῶν ὁμοίων παρὰ σοῦ τυχεῖν· εἰ ποτε αὐτῷ γένοιτο, ὡς ἀνθρώπῳ σάρκα περικειμένῳ, τοιοῦτό τι αφάλμα καὶ καιρὸς δεδμενὸς ὁμοίας ἐμοὶ ἐξομολογήσεως καὶ προσευχῆς.

Συνετῶ σε καὶ συμβιδῶ σε ἐν ὅδῷ ταύτῃ η̄ πορεύσῃ· ἐπιστηριῶ ἐπὶ σὲ τοὺς δρθαλμούς μου. Πολλούς διὰ τοῦ πρωφήτου· Ἐτι λαλοῦντός σου, ἐρῶ· Ἰδού πάρειμι, καὶ ἐπὶ τοῦ Δαυΐδ ἐπληρώστο. Διάτι εὐχομένου καὶ τὴν δέησιν ἀναπέμποντος, τὸ Πνεῦμα τὸ θεῖον ἀποκρίσεως αὐτὸν ἀξιοῖ, θαρσεῖν αὐτῷ παρακελευόμενον. Ἐγώ γάρ σε, φησίν, συνετῶ καὶ συμβιδῶ σε· ἀνθ' οὐ δ 'Ακύλας φησίν· Ἐπιστημώσω σε καὶ φωτίσω σε ἐν ὅδῷ ταύτῃ η̄ πορεύσῃ· δὲ Σύμμαχος· Συνετίσω σε καὶ ὑποθέλω σοι ὅδον η̄ρ ὁδεύσεις. Ἐπαγγέλλεται γάρ λειται αὐτῷ τὸν εἰπόντα· Ἐγώ εἰμι η̄ ὁδός. Ἡν δὲ λίτος δ τοῦ Θεοῦ Λόγος, δ τοὺς δέδευντας ἄγων ἐπὶ

A sum me iniquitiam meam Domino, et tu remisisisti impietatem cordis mei. Diapsalma. Alii, non inpietatem cordis, sed inpietatem peccati mei exposuerunt. Pro quo accuratius Symmachus interpretatus est his verbis, Ut tu auferres peccatum meum. Hæc, inquit, et hæc feci, ut hæc mihi obvenirent. Non enim jam misericordiam consecutus, sed velut omnia agens ut consequeretur, hæc dicebat secundum Symmachum. Et sane hujusmodi interpretatio recte cohæret. Nam si alios, ut veniam iniquitatis consecutos, ita beatos prædicasset, quasi ipse nondum consecutus esset, quomodo hic dicere potuit: Et tu remisisisti impietatem peccati mei? Quare accuratius Symmachum vertisse dico hoc pacto: Ut tu auferres inpietatem peccati mei.

B

VERS. 6. Pro hac orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno. Verumtamen in diluvio aquarum multarum ad eum non approximabunt. Quapropter omnis sanctus, sumpto ex iis quæ erga me gesta sunt exemplo, alacriter ac fidenter ad te orabit; si quando ipsum ad similem meæ orationem tempus evocari. Ilo autem ad mei exemplum orante, ipsum quoque tu exaudies, salutem illam quæ ex te procedit illi imperties, ita ut nihil patiatur detimenti, etiamsi infinitæ erumpentes aquæ in ipsum ferantur. Nam cum velut in petra domum fundaverit suam, spemque suam in te magno Salvatore reposuerit, lapsu vacuus et firmus consistet: nam tui custodia fulto, ne appropinquare quidem aut

C juxta accedere poterunt. Quam item sententiam Symmachii interpretatio declarat, quæ sic habet, De hac re orabit omnis sanctus, illius loco, Propter hoc, ad te orabit omnis sanctus, cuni invenerit tempus, ita ut exundantes aquæ multæ ad eum non accendant. Quod si secundum LXX Interpreteta dicatur, Pro hac orabit omnis sanctus, nos sic explicabimus, pro hac, videlicet remissione mihi facta. Nam propter misericordiam tuam, et tuum erga homines amorem mihi exhibitum, omnis sanctus in spem veniet se similia abs te consecuturum, si quando sibi, utpote homini carne induito, delictum atque tempus simile contingat, quo itidem confessione et oratione opus habeat.

D VERS. 8. Intellexum tibi dabo et instruam te in via hac qua gradieris: firmabo super te oculos meos, Quod sic a propheta dictum est, Adhuc te loquente dicam: Ecce adsum^ο, in Davide implebatur. Ipso namque orante ac supplicationem emittente, Spiritus divinus ipsi respondere dignatus, hene sperare jubet. Ego enim, inquit, intellectum tibi dabo et instruam te. Pro quo Aquila, Scientem te faciam et illuminabo te in via hac qua gradieris; Symmachus vero, Prudentem te faciam et ostendam tibi viam quæ incedas. Pollicetur enim monstrandum ipsi esse viam ab eo qui dixit, Ego sum via^ο. Hic autem erat Dei Verbum, quod iter agentes ad ter felicem finem,

^ο Isa. LVI, 9. ^ο Ipan. XI, 6.

give ad Patrem deducit. Loco autem illius, *Fir-*
mabo super te oculos meos, Symmachus habet, Con-
sultabo de te oculo meo. Quia enim oculi Domini su-
*per justos, et aures ejus ad preces eorum*¹⁰; me-
rito eum qui talia precatus est, oculo dignatur
suo, ut radiis illis ex divino oculo emissis illu-
stratus mente, viam cernat sibi promissam. Quare
oculi Domini non super omnes, sed super justos
cautum; nam ab impiis oculos suos averlit,
οφθαλμοὶ Κυρίου οὐκ ἐπὶ πάντας, ἀλλ’ ἐπὶ μόνους
τοὺς ἔαυτοῦ οφθαλμούς.

VERS. 11. *Lætamini in Domino et exsultate, justi,*
et gloriamini, omnes recti corde. Postquam respon-
sionem ad precantem sermo conclusit, post supra
dictorum promissionem, ad commune hominum
genus sermo transfertur: quia ob vim amoris vult
omnes salutem obtinere. Ipseque David postquam
confessionem suam absolvit, felici responsione ac
pollicitatione donatus, ex vi gaudii reliquis etiam
hominibus isthac emoluimenta conciliare. satagit.
Lætamini in Domino et exsultate, justi, et gloriamini,
omnes recti corde. Quemadmodum peccato-
rum ordini ad sinistram posito, congruentem de-
dit admonitionem, exemplum sese præbens iis qui
a peccatis convertuntur; sic etiam justis propria
sibi ac convenientia annuntiat in præsenti, cohorte-
ns illos ut de nulla terrenarum rerum latentur,
sed de Domino magnifice sentiant, et de tanto bono
gaudeant et exsultent. Sed etiam, qui gloriatur in
Domino gloriatur, ait Apostolus¹¹. Jure itaque hoc
loco totius sermonis finem facit his verbis, Et glo-
riamini in illo, omnes recti corde: neque de vobis
ipsis magnifice sentiat. sed de ipso Domino qui
vobis virtutis omnis auctor fuit.
τες οἱ εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ· μὴ γάρ ἐφ' ἔαυτοῖς μέγα φρονεῖν, ἀλλ' ἐπ'
ἀνθρώπων κανονέων κανονίσθαι.

PSALMUS DAVID XXXII.

Secundum Hebraicam lectionem et secundum re-
 liquos interpretes inscriptione caret hic psalmus,
 multamque cum præcedenti consonantiam habet.
 Cum enim in fine illius dixisset, *Lætamini in Do-*
mino, et exsultate, justi, ab iisdem ferme verbis præ-
sentem orditur, VERS. 1: Exsultate, justi, in Do-
mino. Videaturque mihi ea quæ in præsenti prophe-
tice dicuntur, ad personam eorum qui in præce-
denti psalmo indicantur referri, secundum illud:
Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum
tecta sunt peccata. Nam ad eos qui per salutarem
gratiam remissionem peccatorum consecuti sunt,
id vociferari videtur, Exsultate, justi, in Domino.
Non vobismelipsis, non cuiquam sacerdotalium re-
rum, sed Domino consisi, in ipso dignitatem præ-
ferentes, in ipso gloriantes, exsultate vos, o beati,
quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta
sunt peccata. Rectos quippe omnes, inquit, decet
Dñi collaudatio; secundum Aquilam vero, Rectis
pulchra est cantatio. Quia enim non speciosus hym-

A τέλος τὸ τρισμακάριον, τὸν ἔαυτοῦ Πατέρα. Ἄντι δὲ
 τοῦ, Ἐπιστηριῶ ἐπὶ τὸν τοῦ δρθαλμούς μου,
 δὲ Σύμμαχος, Βουλεύσομαι, φησί, περὶ σοῦ τῷ
 δρθαλμῷ μου. Ἐπειδὴ γὰρ δρθαλμοὶ Κυρίου ἐπὶ
 δικαιούς, καὶ ὡτα ἀντὸν εἰς δέησιν αὐτῶν· εἰκό-
 τις τὸν τοσαῦτα ηγέμενον καταξιοῦ τοῦ Ιδίου δρθαλ-
 μοῦ, ὅπως, ἐκ τῶν φωτιστικῶν αὐτῶν τῶν ἐκ τοῦ
 θείου δρθαλμοῦ πεμπομένων φωτίσθεις τὴν διάνοιαν,
 τὴν δόδυ θεάστηται τὴν ἐπηγγελμένην αὐτῷ. Διόπερ
 τοὺς δικαιούς· ἀπὸ γὰρ τῶν ἀσεβῶν ἀποστρέψει

Ἐνυφράνθητε ἐπὶ Κύριον καὶ ἀγαλλιάσθε, δι-
 καιοι, καὶ καυχᾶσθε, πάρτες οἱ εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ.
 Περιγράψας ὁ λόγος τὴν πρὸς τὸν εὐέμενον ἀπό-
 χριστιν, ἐπαγγειλάμενός τε αὐτῷ τὰ προλεγμένα,
 μεταβαίνει ἐπὶ τὸ κοινὸν τῶν ἀνθρώπων γένος,
 δι' ὑπερβολὴν φιλανθρωπίας πάντας βουλόμενος σω-
 θῆναι. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Δαυΐδ, προσδιελθὼν τὸν ἔαυτοῦ
 ἐξομολόγησιν, αἰσιάς τε ἀποκρίσεως καὶ ἐπαγγελίας
 καταξιωθεῖς, ἐξ ὑπερβαλλούσης χαρᾶς καὶ τοῖς λοιποῖς
 ἀνθρώποις προένει τὰ τῆς ὡφελείας. Εὐύφράνθητε
 ἐπὶ Κύριον καὶ ἀγαλλιάσθε, δίκαιοι, καὶ καυχᾶ-
 σθε πάρτες οἱ εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ. Οὐστερ τῷ ἀρι-
 στερῷ τάγματι τῶν ἀμαρτωλῶν τὰ κατάλληλα παρή-
 νεσσεν, ἔαυτὸν ὑπόδειγμα παρασχὼν τοῖς ἐξ ἀμαρτιῶν
 ἐπιστρέφουσιν· οὕτω καὶ τοῖς δικαιοῖς τὰ οἰκεῖα καὶ
 οὐτοῖς ἀρμόδια εὐαγγελίζεται διὰ τῶν προκειμένων,
 παρατινῶν αὐτοῖς ἐπὶ μηδὲν μὲν τῶν κοσμικῶν εὐ-
 φραντεσθαι, ἐπὶ δὲ τὸν Κύριον μέγα φρονεῖν, καὶ
 ἐπ' αὐτῷ μόνῳ ὑπερβαλλεσθαι, χαίρειν τε καὶ ἀγαλλιάζειν
 ἐπὶ τῷ τοσούτῳ ἀγαθῷ. Ἀλλὰ καὶ δὲ καυχώμενος
 ἐν Κυρίῳ καυχᾶσθε, κατὰ τὸν Ἀπόστολον. Εἰκότως
 οὖν καὶ ἐνταῦθα τὸ συμπέρασμα τοῦ παντὸς λόγου
 ἐπισφραγίζεται λέγων Καὶ καυχᾶσθε ἐν αὐτῷ, πά-
 γονομένῳ Κυρίῳ.

ΨΑΛΜΟΣ ΤΩ ΝΑΥΓΙΔ ΛΒ'.

Κατὰ τὴν Ἐβραϊκὴν ἀνάγνωσιν καὶ κατὰ τοὺς
 λοιποὺς ἐρμηνευτὰς ἀνεπίγραφος ἐστιν ὁ φαλμός·
 πολλὴν δὲ οὐές εἰ ἀκολουθίαν πρὸς τὸν πρὸ αὐτοῦ.
 Προειπὼν γὰρ κατὰ τὸ τέλος ἔκεινον· Εὐύφράνθητε
 ἐπὶ Κύριον καὶ ἀγαλλιάσθε, δίκαιοι. μονονούχη
 αὐτῆς ἡρεστο τῆς λέξεως τοῦ προκειμένου, φῆσας·
 Αγαλλιάσθε, δίκαιοι, ἐν Κυρίῳ. Καὶ μοι δοκεῖ
 προφητικῶς τὰ λεγόμενα διὰ τῶν προκειμένων εἰς
 πρόσωπον ἀναπέμπεσθαι τῶν ἐν τῷ πρὸ τούτου
 φαλμῷ δηλωθέντων, κατὰ τὸ, Μακάριοι ὡρ ἀφέθη-
 σαν αἱ ἀτροπαι, καὶ ὡρ ἐπεκαλύψθησαν αἱ διαμα-
 τραι. Ως γὰρ πρὸς ἔκεινους τοὺς τετυχηκότας τῆς
 ἀφέσεως τῶν ἀμαρτημάτων διὰ τῆς σωτηρίου χάρι-
 τος ἀναφωνεῖται τὸ, Ἀγαλλιάσθε, δίκαιοι, ἐν Κυ-
 ρίῳ. Μὴ γάρ ἐφ' ἔαυτοῖς ἢ ἐπὶ τι τῶν κοσμικῶν,
 δὲλλ' ἐπὶ τῷ Κυρίῳ πεποιθεῖτε, καὶ ἐπ' αὐτῷ σεμνυ-
 νόμενοι καὶ ἐν αὐτῷ καυχώμενοι, ἀγαλλιάσθε ὑμεῖς οἱ
 μακάριοι, ὃν ἀφέθησαν αἱ ἀνομίαι, καὶ ὃν ἐπεκα-
 λύψθησαν αἱ διαματραι. Πρέπει γὰρ, φησί, πάσιν
 τοῖς εὐθεῖσιν εἰς τὸν θεόν αἰρεστις. Κατὰ δὲ τὸν

¹⁰ Psal. xxxiii, 16. ¹¹ Cor. 1, 31.

Ἄκιλαν, Τοῖς εὐθέσιν ὄφραιοῦται ὑμησίς. Ἐπεὶ γάρ οὐχ ὄφραιος ὑμνος ἐν στόματι ἀμαρτωλοῦ, εἰκότας τοῖς καθαρὰς διανοίας καὶ καθαρὰ χεῖλη, κεκτημένοις εὐπρέπει ἡ τοῦ Θεοῦ αἵνεσις.

Ἐξουμολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ ἐν κιθάρᾳ, ἐν φαλτηρίῳ δεκαχόρδῳ φάλιτε αὐτῷ. Κατὰ πρώτην τοῦ νόμου παράδοσιν γεγραμμένα. Καὶ ὁ τὰς ἔνας καὶ τὰς ἔνας αισθήσεις καθαρὰς καὶ ἀμέμπτους φυλάττων ἐν δεκαχόρδῳ φαλτηρίῳ φάλιτε τῷ Θεῷ. Ἀστε αὐτῷ φόρμα κατέρν. Τὸ μὲν παλαιὸν φόρμα διὰ παλαιῆς κιθάρας καὶ παλαιοῦ φαλτηρίου, τῶν ἀψύχων ὅργανων, ὃςπερ διὰ συμβόλων καὶ εἰκόνων ἐσπουδάζετο τῷ προτέρῳ λαῷ· τὸ δὲ καινὸν φόρμα μεγαλοφύεστερον καὶ θεοπρεπέστερον διὰ κιθάρας ζώσης, καὶ διὰ τοῦ ἀποδοθύτος δεκαχόρδου φαλτηρίου ἀναπέμπεται τῷ Θεῷ. Καὶ διὰ τοῦ φάλιτος ἐν ἀλαλαγμῷ. Οὗτος ὁ ἀλαλαγμός εστὶ μυστικός· διὸ εἰρηται που· Μακάριος ὁ λαὸς ὁ τιμώσκων ἀλαλαγμόν. Ἀλλὰ καὶ ἀντὶ βοῶν καὶ μόσχων, καὶ τῶν δι' αἰματος θυσιῶν, θυσίας ἀλαλαγμοῦ κατατεθυκέναι φησιν ὁ εἰπών· Ἐκύκλωσα καὶ θύσα ἐν τῇ σκηνῇ αὐτοῦ θυσίαν ἀλαλαγμοῦ.

Οτι εὐθὺς δὲ λόγος τοῦ Κυρίου, καὶ πάρτα τὰ ἔργα αὐτοῦ ἐν πλοτεῖ. Ἀραπᾶ ἐλεημοσύνην καὶ κρίσιν· τοῦ ἐλέοντος Κυρίου πλήρης ἡ γῆ. Τὰ μὲν τῆς τῶν διτων καταλήψεως διὰ πιστεως ἡμῖν χωρεῖται, τὰ δὲ τοῦ πρακτικοῦ βίου διὰ ἐλεημοσύνης καὶ κρίσεως. Ταῦτα γάρ ἀγαπᾷ ὁ εὐθὺς τοῦ Κυρίου λόγος· ἀτε κριτικούς ἡμᾶς κατασκευάσας καὶ διαχριτικούς τοῦ τε καλοῦ καὶ τοῦ ἐναντίου. Διὸ βούλεται ἡμᾶς μηδὲν ἀκρίτως πράττειν, μηδὲ ἀλόγως φέρεσθαι ταῖς ἐξ αὐτῶν ὄρμαῖς, κεχριμένω, περὶ τῶν πρακτέων βουλεύεσθαι, καὶ πρός γε πάντων ἐλεημονικούς εἶναι, συγνωμονικούς δὲ πρὸς τοὺς ἀμαρτιάνοντας γιγνομένους, συμπαθεῖς δὲ καὶ φιλανθρώπους πρὸς τοὺς ἐλέους δεσμένους.

Τῷ λόγῳ τοῦ Κυρίου οἱ οἰρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ πτεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πάσα η δύναμις αὐτῶν. Τῷ οὖν Πατρὶ πᾶσα η δύναμις της ὑπερουράνιος ἐστερεώθη· τουτέστι τὸ εὔτονον καὶ βέβαιον καὶ πάγιον ἐν ἀγιασμῷ, καὶ πάσῃ πρεπούσῃ ταῖς ἱεραῖς δυνάμεσιν ἀρετῆς, ἐκ τῆς τοῦ Πνεύματος ἐπικουρίας ἔχουσιν. Ἐνθάδε μὲν οὖν πτεύμα στόματος αὐτοῦ ἀναγέγραπται. Εὐρήσομεν δὲ ἀλλαχοῦ καὶ λόγον στόματος αὐτοῦ εἰρημένον, ἵνα νοηθῇ ὁ Σωτὴρ καὶ τὸ ἄγιον αὐτοῦ Πνεῦμα. Ἀμφότερα δὲ συντηρηγησεν ἐν τῇ κτίσει τῶν οὐρανῶν καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς δυνάμεων· διὰ τοῦτο εἰρηται· Τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οἰρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ πτεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πάσα η δύναμις αὐτῶν. Οὐδὲν γάρ ἀγίασται μη τῇ παρουσίᾳ τοῦ Πνεύματος. Ἀγγέλων γοῦν τὴν μὲν εἰς τὸ εἶναι πάροδον δὲ δημιουργὸς Λόγος, δὲ ποιητὴς τῶν διλων, παρείχετο· τὸν ἀγιασμὸν δὲ αὐτοῖς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον συνεπέφερεν· οὐ γάρ νήποι κτισθέντες οἱ ἄγγελοι.

Φοβηθήστε τὸν Κύριον πάσα η γῆ· ἀπ' αὐτοῦ δὲ σαλευθήσωσαν πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν

A nus est in ore peccatoris, jure eos, qui pura mente et puro corde sunt, decet Dei collaudatio.

VERS. 2, 3. Confitemini Domino in cithara, in psalterio decem chordarum psallite illi. [Instrumenta scilicet] secundum primam legis traditionem scripta. Quisquis cum interiores, tum exteriores sensus, puros inculpatosque servat, in psalterio decem chordarum psallit Deo. Cantate ei canicūm novum. Canticum vetus antiqua cithara et antiquo psalterio cantatur, instrumentis scilicet inanimatis, quasi symbolis et imaginibus quibus prior ille populus studebat. At novum canticum magnificentius ac Deo dignius, cithara vivente ac memorato illo decachordo psalterio, Deo emittitur. Bene psallite in jubilatione. Hæc jubilatio mystica est: quare dictum alicubi suit: Beatus populus qui scit jubilationem¹. Imo vero bonum, vitulorum, cruentorumque sacrificiorum loco, hostiam jubilationis immolasse ait ille: Circuiri et immolavi in tabernaculo ejus hostiam jubilationis².

VERS. 4, 5. Quia rectum est verbum Domini, et omnia opera ejus in fide. Diligit misericordiam et judicium: misericordia Domini plena est terra. Quæ cogitationem ac comprehensionem rerum spectant, per fidem nobis tradantur; quæ autem practicam vitam, per misericordiam et judicium. Hæc enim diligit rectum illud verbum Domini, utpote quod nobis internoscendi vim indiderit, ac discernendi inter bonum et oppositum illius. Quamobrem vult nos nihil sine judicio agere, neque irrationaliter impetuque proprio ferri, de agendis prudenter consulere, ac præ omnibus, misericordes esse, peccata in nos admissa facile condonare, condolere ac mites esse erga eos qui misericordia egerint.

VERS. 6. Verbo Domini cœli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum. A Patre igitur omnis virtus cœlestis firmata est, id est firmitas, soliditas, stabilitasque in sanctificatione ac omni sacris potestatibus convenienti virtute ex Spiritus auxilio data est. Hic porro spiritus oris ejus scriptum est. Alibi quoque reperire est verbum oris ejus, ut his intelligatur Salvator et sanctus ejus Spiritus: uterque porro in creatione cœlorum et potestatum eorum cooperatus est. Ideo dictum est, Verbo Domini cœli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum. Nihil enim sine Spiritus praesentia sanctificatur. Angelis igitur transitum ad existentiam creator Verbum præbuit, universorum opifex: sanctificationem vero eodem tempore Spiritus sanctus indidit; non enim infantes creati angelii sunt.

VERS. 8, 9. Timeat Dominum omnis terra: ab eo autem commovuntur omnes inhabitantes orbem. Ad-

¹ Psal. lxxxviii, 16. ² Psal. xxvi, 6.

modum consequenter, postquam magna Dei opificia declaravit, ac tantum non ob oculos posuit, quantus sit ille talium rerum conditor Dominus; eum timere præcepit. Annuntiatque non ultra idolis adhibendum animum, non dæmonas colendos esse, sed tantarum rerum unum opicem. Illius autem loco, commoveantur, Symmachus revereantur edidit. Hic intelligas, quo pacto futurum erat ut ab eo commoverentur omnes inhabitantes orbem, si animo perpendas qua ratione per prædicationem evangelicam et salutarem doctrinam in toto orbe Ecclesiæ Deo constitutæ sint, aures omnium verbo repletæ, universique homines illa tanta virtute commoti, ac mutati a pristino idolorum errore, ad veræ pietatis commonitionem accesserint: Quoniam ipse dixit, et facta sunt; ipse mandavit, et creata sunt.

VERS. 10. *Dominus dissipat consilia gentium, reprobat autem cogitationes populorum, et reprobat consilia principum.* Quia videbat spiritus propheticus futurum esse, ut persecutionibus afflarentur illi qui a prisca illa superstitione recessuri erant, et multorum deorum errorem aversaturi, ut sese ad universorum Dominum converterent; necessario præcipit eis, qui rerum omnium opificem noverint, ut immissos a gentibus in infidelitate perseverantibus terrores, eorumque minas non reformident. Licet enim infinita contra vos moliantur; at nihil in vestri perniciem exequi valebunt. Ipse namque omnium opifex et Dominus, ad quem confugistis, insidias a gentibus ac infidelibus populis vobis paratas, et cogitationes eorum vobis adversas vel nutu solo dissipabit: et si quando principes ac reges vobis succenseant, at is consilia ipsorum irrita faciet, solumque ejus consilium in æternum manebit. **C** Enimvero cogitationes sapientiae ejus non perinde atque cogitationes hominum irritæ erunt: sed judicia ejus permanent in generationem et generationem. Cogitationes quippe suas reservat hominibus se dignis; et quia in singulis generationibus et hominum successionibus, quidam digni reperiuntur, jure ac merito eisdem cogitationes servans suas, ipsas in generationes omnes producit. Et hæc sane olim prophetice predicta sunt, ipsisque rebus gestis nos verborum eventum excepimus. Quanta enim adversus Ecclesiam ejus machinati sint, quales persecutions excitaverint, cuiusmodi consilia contra nos inierint principes hujus sæculi, pro rei gravitate enarrari nequit: neque recenseri quo pacto hæc omnia per virtutem Dei dissipata fuerint; neque ætate nostra solummodo, sed per singulas generationes a tempore divini Salvatoris nostri adventus impleta sint.

VERS. 12 - 15. *Beata gens cuius est Dominus Deus ejus, populus quem elegit in hereditatem sibi.* Olim quidem pars atque hereditas ejus erat Israel: verum quia id ille contempsit, ad gentes gratia transmissa est. *De cælo resperxit Dominus,*

A οἰκουμένην. Σφόδρα δὲ ἀκολούθως τὰς τοῦ Θεοῦ μεγαλουργίας παραστήσας, καὶ μονονούχη ὁφθαλμοῖς ἐπιδεξας ὅπηλίχος ἐστὶν ὁ τῶν τοιούτων δημιουργὸς Κύριος, παρακελεύεται τοῦτον φοβεῖσθαι. Εὐαγγελίζεται δὲ εἰδώλοις μηκέτι προσέχειν τὸν νοῦν, μήτε δαίμονας σέβεσθαι, ἀλλὰ τὸν τοσούτων ποιητὴν. Ἀντὶ δὲ τοῦ, σαλευθῆτωσαν, δὲ Σύμμαχος, εὐλαβεῖσθωσαν, ἔξεδωκε. Νοήσεις δῆπας ἔμελον σαλεύεσθαι ἀπ' αὐτοῦ πάντες οἱ κατοικῶντες τὴν οἰκουμένην, ἐπιστήσας τὴν διάνοιαν, ὡς ἐπὶ τῷ κηρύγματι τῷ εὐαγγελικῷ καὶ τῇ συντηρίῳ διδασκαλίᾳ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης Ἐκκλησίαι τῷ Θεῷ συνέστησαν· πᾶσά τε ἀκοῇ ἐπληρώθη τοῦ λόγου, καὶ πάντες ἀνθρωποι ἐπὶ τῇ τοσαύτῃ δυνάμει κεκίνηται, μεταβάλλοντες ἀπὸ τῆς προτέρας περὶ τὰ εἶδωλα πλάνης, καὶ εἰς ὑπόμνησιν ἐλθόντες τῆς ἀλήθους εὐσεβίας: Ὄτι αὐτὸς εἴπε, καὶ ἐγερθῆσαν αὐτὸς ἀτετέλατο, καὶ ἐκτισθῆσαν.

Kύριος διασκεδάζει βουλὰς ἔθνων, ἀθετεῖ δὲ λογισμοὺς λαῶν, καὶ ἀθετεῖ βουλὰς ἀρχόντων. Ἐπει τονεώρα τὸ προφητεῖκὸν πνεῦμα μελλοντας ἐξάπτεσθαι διωγμοὺς κατὰ τῶν ἀναχωρούντων μὲν τῆς προτέρας δεισιδαιμονίας καὶ ἀποστρεφομένων τὴν πολύθεον πλάνην, ἐπὶ δὲ τὸν τῶν ὅλων Κύριον ἐπιστρεφόντων, ἀναγκαῖς τῶν ἐν ἀπιστίᾳ μεινάντων ἔθνῶν τοὺς φόδους καὶ τὰς ἀπειλὰς μὴ δεδιέναι παρακελεύεται τοῖς τῶν ὅλων ποιητὴν ἐπεγνωκόσιν. Κανὸν γάρ μυρία καθ' ὑμῶν ἐπιθουλεύσωνται· ἀλλὰ οὐδὲν, φησίν, Ισχύσουσι καθ' ὑμῶν ἐνεργῆσαι. Αὐτὸς γάρ δὲ πάντων δημιουργὸς καὶ Κύριος, φησεφύγετε, τὰς καθ' ὑμῶν ἐπιθουλὰς τῶν ἔθνων καὶ τῶν ἀπίστων λαῶν, τοὺς καθ' ὑμῶν λογισμοὺς ἐνὶ νεύματι διασκεδάσει. Εἰ δὲ καὶ ἀρχοντές ποτε καὶ βασιλεῖς μέλλοιεν καθ' ὑμῶν ἐξάπτεσθαι, ἀλλὰ καὶ τούτων ἀθετήσει βουλάς· κρατήσει δὲ μόνη ἡ αὐτοῦ βουλὴ εἰς τὸν αἰώνα. Ἀλλὰ καὶ τῆς σοφίας οἱ λογισμοὶ αὐτοῦ οὐχ ὅμοιως τοῖς λογισμοῖς τῶν ἀνθρώπων ἀθετήσονται: παραμένουσι δὲ ἔαυτοῦ κρίσεις εἰς γενεάν καὶ γενεάν. Φυλάττει γάρ τοὺς αὐτοῦ λογισμοὺς τοῖς ἔαυτοῦ ἀξιοῖς· καὶ ἐπειδήτερ καθ' ἐκάστην γενεάν καὶ διαδοχήν ἀνθρώπων εὑρίσκονται τινες δῖσιοι, εἰκάτως τούτοις αὐτοῖς διατηρῶν τοὺς αὐτοῦ λογισμοὺς, εἰς γενεάν καὶ γενεάν αὐτοὺς παρεκτείνει. Καὶ ταῦτα μὲν πάλαι προελέγετο προφητεῖκῶς· ἔργοις δὲ αὐτοῖς τὴν ἔκβασιν τῶν λόγων ἡμεῖς παρειλήφαμεν. Οσα γάρ ἐμηχανήσαντο κατὰ τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ, καὶ ὄποιος καθ' ὑμῶν ἐπήγειραν διωγμοὺς, δόπιας τε βουλὰς ἔθνουλεύσαντο οἱ ἀρχοντες τοῦ αἰώνος τούτου καθ' ὑμῶν, οὐκ ἔστιν ἐπαξίως διηγήσασθαι· καὶ ὡς ταῦτα πάντα Θεοῦ δυνάμει διεσκεδάνυντο· καὶ ὡς οὐκ ἐφ' ὑμῶν μόνον, ἀλλὰ καθ' ἐκάστην γενεάν ἔργοις ταῦτα ἐπληρούστο ἀπὸ τῶν χρόνων, τῆς τοῦ Σωτῆρος θεοφανείας ἀρξάμενα.

Μακάριον τὸ ἔθνος οὗ ἔστιν ὁ Κύριος ὁ Θεὸς αὐτοῦ, λαὸς δὲ ἐξελέξατο εἰς κληρονομίαν ἔαυτῷ. Πάλαι μὲν γάρ ἦν Ἱσραὴλ μερὶς καὶ κληρονομία αὐτοῦ· ἀλλ᾽ ἐπει τὴν διαδεσθηται ἡ κάρις ἐπὶ τὰ ἔθνη. Ἐξ οὐρανοῦ ἐπέδειγεν ὁ Κύ-

ριος, εἰδε κατέτας τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων. Ἐξ ἑτοίμου κατοικητηρίου αὐτοῦ ἐπέβλεψεν ἐπὶ κατέτας τοὺς κατοικοῦτας τὴν γῆν. Ὁ πλάσας καταμόρας τὰς καρδίας αὐτῶν, δι συνιεῖς ἐπὶ πάντα τὰ ἔργα αὐτῶν. Ἰνα γνώμεν πῶς ὑπέστη τὸ μακαρίζουντον θύνος, καὶ πόθεν εἰληφε τὴν σύστασιν δὲ λαὸς διέξετο εἰς κληρονομίαν ἑαυτῷ, ἀκολούθως διδάσκει, ὡς ἄρα αὐτὸς δὲ Κύριος πάντας τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν ἐπιστεψάμενος, ἐξ ἀπάντων τούτων συνεστήσατο τὸ προλεγένεν θύνος, καὶ τὸν προστηρίμενον λαὸν, οὐ διακόνοις ἐτέροις κεχρημένος. Ἀντὶ δὲ τοῦ Ἐξ ἑτοίμου κατοικητηρίου αὐτοῦ, δὲ μὲν Ἀκύλας, ἀπὸ ἀδρόσματος καθέδρας αὐτοῦ, ἡρμήνευσεν δὲ διὰ Σύμμαχος, ἀπὸ ἀδρᾶς κατοικίας αὐτοῦ ἐπέβλεψεν. Ὁ δὲ Λόγος αὐτοῦ τὴν σωτηρίαν διεκονεῖτο τοῖς σωζόμενοις. Ἀπέστειλε γάρ τὸν λόγον αὐτοῦ καὶ λάστα αὐτοὺς, καὶ ἐφέύστατο αὐτοὺς ἐκ τῶν διαφορῶν αὐτῶν. Διὰ τὸ δὲ ἐξ οὐρανοῦ ἐπέβλεψε Κύριος, καὶ τὸ τὸ αἴτιον τοῦ καταξιῶσαι τῆς ἑαυτοῦ ἐπισκοπῆς πάντας τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων, παρίστησιν ἐπῆς λέγων. Ὁ πλάσας καταμόρας τὰς καρδίας αὐτῶν· ἀνθ' οὐ δὲ Σύμμαχος φησιν. Ὁ πλάσσων καταμόρας ἐκάστην καρδίαν αὐτῶν. Εἰ μὲν γάρ δομοίς τοῖς ἀλόγοις ζώοις καὶ τὸν ἀνθρώπινον κοῦν ὑφίστη, οὐδὲν ἦν ἀναγκαῖον ἐπιβλέπειν αὐτὸν ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων· ἀπήκρει γάρ τὸ καθ' θεοῦ πρόνοια πάντων ἐξ Ἰστοῦ προνοούμενην νυνὶ δὲ, ἐπειδὴ περὶ ἔξαρτες τις οὐσία ἀνθρώπου ψυχὴ, ἐπει περὶ μόνου ἀνθρώπου μεμαρτύρηται εἰρηκώς. Ποιήσωμεν ἀνθρώπων κατ' εἰκόνα ημετέραν καὶ καθ' ὅμοιωσιν· καὶ ἐποιησεν δὲ Κύριος τὸν ἀνθρώπων κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποιησεν αὐτὸν εἰκόνας, ὡς δὲ τῆς ἑαυτοῦ εἰκόνος προνοῶν, ἐξ οὐρανοῦ ἐπέβλεψε καὶ εἶδε πάντας τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων. Ὁ δὴ παριστάς δὲ παρὼν λόγος φησιν. Ὁ πλάσσων καταμόρας τὰς καρδίας αὐτῶν· καταμόνας δὲ εἰρηται· ἀντὶ τοῦ, ἀφωρισμένως παρὰ τὰ λοιπὰ ζῶα. Καρδίας δὲ λέγων τοὺς λογισμοὺς ἐδήλου, καὶ δι τὸ ἀφωρισμένως ἔκαστος ἀνθρώπου ὥσπερ ταμείον ἀποκεκλεισμένον ἔχει· τὴν ἑαυτοῦ διάνοιαν, ὡς μηδένα δύνασθαι ἐτέρους καταλαμβάνειν λογισμούς. Οὐδεὶς τοῦρ οἰδει ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πρεύμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐτὸν αὐτῷ. Διὸ περὶ μόνου τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν εἰς παράστασιν τῆς αὐτοῦ θεότητος ἐλέγετο· Αὐτὸς γάρ ἦδει τὸ ἐτὸν ἀνθρώπων· καὶ πάλιν. Εἰδὼς δὲ τοὺς διαλογισμοὺς αὐτῶν. Τοῦτο δὲ καὶ ἐν τοῖς προκειμένοις περισταται· μετὰ γάρ τὸν Ὁ πλάσας καταμόρας τὰς καρδίας αὐτῶν, συνῆπται τὸ· Ὁ συνιεῖς πάντα τὰ ἔργα αὐτῶν. Μόνος γάρ αὐτὸς συνίησιν ἐξ ὅποιας μηδὲνς ἄλλου δυναμένου συνιέναι ποιέι προθέσει καὶ διοικεῖται.

Οὐ σώζεται βασιλεὺς διὰ πολλὴν δύναμιν, καὶ τίτας οὐ σωθήσεται ἐτὸν πλήθει λογίνος αὐτοῦ. Ψευδῆς Ιάπος εἰς σωτηρίαν· ἐτὸν δὲ πλήθει δυνάμεως αὐτοῦ οὐ σωθήσεται. Ιδού οἱ ὄφθαλμοι Κύρους ἐπὶ τοὺς φοβουμένους αὐτὸν, τοὺς ἐπι-

A vidi omnes filios hominum. De præparato habitaculo suo resperit super omnes qui habitant terram. Qui finxit sigillatim corda eorum, qui intelligit omnia opera eorum. Ut sciamus quo pacto gens, quæ beata prædicatur, constituta fuerit, et unde collectus fuerit populus ille quem elegit in hereditatem. sibi; consequenter docet, qui ipse Dominus cum omnes filios hominum qui habitant terram respiceret, ex iis omnibus prædictam gentem sibi selegerit, neconon memoratum populum, non aliis quam superioris usus ministris. Pro illo autem, De præparato habitaculo suo, Aquila, a stabilitamento sedis suæ, interpretatus est; Symmachus autem, a sede habitationis suæ resperit. Verbum autem ejus salutem iis qui accepturi erant administrabat: nam B misit verbum suum et sanavit eos, et eripuit eos de interillionibus eorum⁴. Cur autem de celo resperit Dominus, et quæ causa fuerit quod omnes filios hominum visitatione sua dignaretur, declarat deinceps his verbis: Qui finxit sigillatim corda eorum; pro quo Symmachus habet, Qui fingit sigillatim unumquodque cor eorum. Si enim humanam mentem pari atque animalia bruta ratione constituisset, necesse profecto non erat ipsum respicere super filios hominum; sufficeret enim universalis illa providentia, omnibus æqualiter prospiciens. Nunc autem quia præcellens quædam substantia est anima hominis, quandoquidem de solo homine declaratum est, Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram: et fecit Deus hominem: ad imaginem Dei fecit illum⁵; jure imaginis ille suæ providentiam gerens, de celo resperit et vidit omnia filios hominum. Quod his verbis in præsenti pronuntiatur, Qui fingit sigillatim corda eorum; sigillatum dictum est quasi separatim et seorsum a reliquis animalibus. Dum autem corda memoraret, cogitationes significavit: quia quilibet homo seorsum mentem suam ceu receptaculum oclusum habet, ut nemo alterius cogitationes deprehendere valeat. Nullus igitur hominum novit que sunt hominis, nisi spiritus hominis qui est in ipso⁶. Quare de solo Salvatore nostro, ad declarationem ejus Deitatis, dicebatur, Ipse enim sciebat quid esset in homine⁷; ac rursum: Sciens cogitationes illorum⁸. Hoc item in præsenti declarat: post illud enim, Qui finxit sigillatim corda eorum, additur hoc, Qui intelligit omnia opera eorum. Ipse namque solus intelligit ex cuiusmodi electione voluntatis hominum opera edantur, cum nullus alijs intelligere queat ex cuiusmodi proposito, ex quo motu voluntatis quivis hominum agat quæ agit. προσιρέσεως τὰ τῶν ἀνθρώπων ἔργα ἐπιτελεῖται, μηδὲνς ἄλλου δυναμένου συνιέναι ποιέι προθέσει καὶ διοικεῖται.

Vers. 16 - 19. Non salvabitur rex per multam virtutem, et gigas non salvabitur in multitudine virtutis suæ. Fallax equus ad salutem, in abundantia autem virtutis suæ non salvabitur. Ecce oculi Domini super metuentes eum, et in eis qui sperant super mi-

⁴ Psal. cxi, 20. ⁵ Genes. 1, 26, 27. ⁶ II Cor. ii, 11. ⁷ Joan. ii, 25. ⁸ Luc. vi, 8.

sericordia ejus, ut eruat a morte animas eorum, et alat eos in fame. Isthæc supradictorum sententiae coherent. Sermo namque postquam omnes qui in terra sunt homines ad Dei timorem superius evocavit his verbis, *Timent Dominum omnis terra; deinde ut animos adderet, ne animo desicerent ac reformidarent persecutioes obventuras, ante adjecterat, Dominus dissipat consilia gentium, et cætera.* Eadem igitur sententiae insistens in superius allatis ait. *Confidite, vos omnes ad quos sermo vertitur.* Si itaque ad hunc timorem accesseritis, oculos ejus vimque illius perspicacem vobis providentem obtinebitis, quæ vos ab omnibus inimicis ac insidiatoribus liberabit. *Ecce namque oculi Domini super metuentes eum, qui sperant super misericordia ejus, ut eruat a morte animas eorum.* Nam sine oculis Dei nulla salutis spes est, ne quidem regi in militari potestate sidenti; non giganti in multitudine virtutis et fortitudinis superbienti; non equo velocitatibz pedum confidenti. Hæc quippe omnia decipere solent, fallere item et in errorem inducere eos qui in iisdem spem habent. Sed vos confidite qui Dominum invocatis, ejusque timorem assumpsistis. Consilia gentium ne reformidetis quæ Dominus dissipat, nec cogitationes populorum quæ a Deo irritæ efficiuntur, nec consilia principum quæ ipse subvertit, imo neque regem manui militari innixum, neque gigantem fortitudine ac viribus corporeis tumentem. Et cum ingens præsidium, videlicet providentiae ipsius oculos obtineatis, in ipso solo et in misericordia ejus spem reponite vestram, *ut eruat a morte animas eorum.* Mors autem animæ fuerit Dei abnegatio, defectio plena, et peccata ad mortem ita ut si quando accidat, ut sperantium in Deum corpora communi morti, ob ejus testimonium tradantur, at oculi Dei animas eorum curantes a morte ipsos eripuerint. Neque id solummodo præstant; sed ut alant eos in fame, providentiam habent. Siquidem persecutionum tempore, quo plerumque doctrina et divinarum Scripturarum lectiones præpediuntur, rariique occurunt qui spirituales cibos animabus hominum impertiant; attamen oculi Domini, divini Spiritus influxu, ipsorum animas alunt et ab ipso Deo institutas efficiunt, ita ut citra humanam ullam disciplinam, arcaña quadam virtute nutrīantur.

Ἐπέδοιη, καὶ τούτων τὰς ψυχὰς διατρέφουσι θεοδιάκτους διδασκαλίας ἀποδήμητψ δυνάμει τρέφεσθαι.

IN PSALMUM DAVID XXXIII.

1. *Quando immutavit rulum suum coram Abimelech, et dimisit eum et abiit.*

Quidam suspicati sunt illam præsentis psalmi inscriptionem, historiam respicere, qua fertur Davidem a facie Saulis fugientem, ad Anchum regem Geth accessisse, quando insaniam simulans quasi tympano pulsabat ad portas urbis, et deferebatur,

Ἄστρας ἐπὶ τὸ ἔλεος αὐτοῦ, φύσασθαι ἐκ θαράτου τὰς ψυχὰς αὐτῶν, καὶ διαθρέψαι αὐτοὺς ἐν λιμῷ. Ἐχεται τῆς τῶν προειμένων διανοίας τὰ προκείμενα. Συγκαλέσας γάρ ὁ λόγος πάντας τοὺς ἐπὶ γῆς ἀνθρώπους ἐπὶ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ προειπεῖν Φοβηθήτω τὸν Κύριον πᾶσας ή γῆς εἰτα παραθαρρύνας μὴ ἀγωνιζεῖν μηδὲ φοβεῖσθαι τοὺς μαλλοντας ἐπανίστασθαι αὐτοῖς διωγμοὺς, συνήργε διὰ τῶν ἐμπροσθεν τόν Κύριος διασκεδάζει βουλὰς ἔθνων, καὶ τὰ ἑξῆς. Τῆς οὖν αὐτῆς διανοίας ἔχόμενος καὶ διὰ τῶν προειμένων φησί· Θαρσεῖτε, πάντες ὑμεῖς πρὸς οὓς ὁ λόγος. Εἰ γοῦν προσέλθετε τῷ αὐτοῦ φόβῳ, ἔχετε τοὺς αὐτοῦ δρθιαλμοὺς καὶ τὴν διαρτικήν αὐτοῦ δύναμιν ἐπισκοποῦσαν ὑμᾶς, καὶ πάντων ἔχοντων καὶ ἐπικούλων φυομένην. Ἰδού γάρ οἱ δρθιαλμοὶ Κυρίου ἐπὶ τοὺς φοβουμένους αὐτὸν, τοὺς ἐλπίζοντας ἐπὶ τὸ ἔλεος αὐτοῦ, φύσασθαι ἐκ θαράτου τὰς ψυχὰς αὐτῶν. Δίχα γάρ αὐτῶν τῶν τοῦ Θεοῦ δρθιαλμῶν οὐκ ἔστιν ἄλλη σωτηρίας ἐπίκτις, οὗτε βασιλεῖ στρατιωτικῇ δυνάμει θαρροῦντι, οὗτε γίγαντις ἐπὶ πλήθει δυνάμεως καὶ Ισχύος γαρουμένῳ, οὗτε ἵππῳ ποδῶν ὡκύτητι θαρροῦντι. Πάντα γάρ ταῦτα διαφεύδεται, σφάλλει καὶ πλανᾷ τοὺς ἐπ' αὐτοῖς ἡλπικότας. Ἄλλ' ὑμεῖς θαρσεῖτε, οἱ τὸν Κύριον ἐπικαλοῦντες, καὶ τὸν αὐτοῦ φόβον ἀνειλήθετε. Καὶ μήτε βουλὰς ἔθνῶν φοβεῖσθε, ἀς δὲ Κύριος διασκεδάννωσι, μήτε λογισμοὺς λαῶν, οὓς δὲ Κύριος ἀθετεῖ, μήτε βουλὰς ἀρχόντων, ἀς αὐτὸς ἀνατρέπει. Ἄλλα μηδὲ βασιλέα πλήθει στρατιωτικῆς δυνάμεως πεποιθότα καταπλήττεσθε, μηδὲ γίγαντας Ισχὺν καὶ ἀλκῆν σώματος τυφούμενον. Ἐχοντες δὲ μέγα φυλακτήριον τοὺς τῆς προνοίας αὐτοῦ δρθιαλμοὺς, ἐπ' αὐτὸν ἐλπίζετε μόνον καὶ ἐπὶ τὸ ἔλεος αὐτοῦ, εἰς τὸ φύσασθαι ἐκ θαράτου τὰς ψυχὰς αὐτῶν. Βάνατος δὲ ἐκ τῆς ψυχῆς ἡ ἀρνητική τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ παντελής ἀποστασία, καὶ αἱ πρὸς θανάτον ἀμαρτίαι· ὅστε, καὶ συμβῇ ποτε τῶν ἐλπιζόντων ἐπὶ τὸν Κύρον τὰ σώματα θανάτῳ παραδίδοσθαι τῷ κοινῷ διὰ τὴν εἰς αὐτὸν μαρτυρίαν, ἀλλ' οἱ δρθιαλμοὶ αὐτοῦ τοῦ κρείττονος ἐπιμεληθέντες τὰς ψυχὰς αὐτῶν ἐφέρουσαντο ἐκ θανάτου. Οὐ μόνον δὲ τοῦτο ποιοῦσιν, ἀλλὰ καὶ τοῦ διαθρέψαι αὐτοὺς ἐν λιμῷ πρόνοιαν ποιοῦνται. Ἐν γάρ τοῖς καιροῖς τῶν διωγμῶν, καθ' οὓς πολλάκις κεχύλυνται μὲν αἱ διδασκαλίαι καὶ τὰ τῶν θεοποεύστων Γραφῶν ἀναγνώσματα, σπανίζει δὲ ὁ τὰς πνευματικὰς τροφὰς ταῖς τῶν ἀνθρώπων διαδιδούς ψυχαῖς. διμως οἱ δρθιαλμοὶ τοῦ Κυρίου τῇ τοῦ Θεοῦ Πνεύματος αὐτοὺς ἀπεργαζόμενοι, ὡς καὶ ἄνευ τῆς ἀνθρώπων διδασκαλίας ἀποδήμητψ δυνάμει τρέφεσθαι.

ΕΙΣ ΤΟΝ ΨΑΛΜΟΝ ΤΩ ΔΑΥΙΔ ΛΓ.

Οὐκέτε ἡλιοίωσε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐνώπιον Ἀδικηλέχ, καὶ ἀπέλυσεν αὐτὸν καὶ ἀπῆλθεν.

Τυπέλαβόν τινες τὸν τοῦ προειμένου φαλμοῦ προγραφὴν ἐκείνην σημαίνειν τὴν ιστορίαν, δι' οὓς φεύγων Δαυὶδ ἀπὸ προσώπου Σαούλ, ἐληλυθέντας πρὸς Ἀγχοὺς βασιλέα Γέθ ἀναγέραπται· διε μαγιλαν προποιηθεὶς ἐτυμπάνιζεν ἐπὶ ταῖς θύραις τῆς πλεωνει-

καὶ παρεφέρετο, καὶ ἐπιπτε, καὶ κατέρρει τὰ σίλεα αὐτοῦ ἐπὶ τὸν πώγωνα αὐτοῦ· ὥστ' εἰπεῖν τὸν Ἀγχοῦς πρὸς τοὺς παῖδας αὐτοῦ· Ἀνδρα ἐπίληπτον ἔνα τὸ εἰσιγάγετε πρὸς μέ; Ἄλλ' δὲ μὲν τὴλοιώσεις τὸ πρόσωπον αὔτου, ἤκουσαν οἱ τοιοῦτοι· ὅτι δὲ ἔξῆς συνήππαι, ἐρατιλορ Ἀβιμέλεχ, δοκοῦσι μοι παρεπαχέγαι. Οἱ μὲν οὖν Ἀγχοῦς τῶν ἀλλοφύλων ἦν βασιλεὺς τῶν κατοικούντων τὴν Γέθ· ὁ δὲ Ἀβιμέλεχ ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ μηνομονεύεται· πρὸς δὲ καὶ αὐτὸν ἐληλυθὼς ὁ Δαυὶδ πρὸ τῆς παρουσίας τῆς πρὸς τὸν Ἀγχοῦς ἰστορεῖται· λέγει γάρ ἡ Γραφὴ· Καὶ ἔρχεται ὁ Δαυὶδ εἰς Νοὲν πρὸς Ἀχιμέλεχ τὸν ἵερεύν, καὶ ἔξεστη Ἀχιμέλεχ τῇ ἀπαρτίσει αὐτοῦ· καὶ εἰπει· αὐτῷ· Τί ὅτι σὺ μόνος καὶ οὐδεὶς μετὰ σοῦ; Καὶ εἶπε Δαυὶδ τῷ ἱερεῖ· Οἱ βασιλεὺς ἐτέταλται μοι ῥῆμα σήμερον καὶ εἴπε μοι· Μηδεὶς γνώτω τὸ ῥῆμα περὶ οὗ ἐγὼ ἀποστέλλω σε, καὶ υπέρ οὗ ἐτέταλμαί σοι, καὶ τοῖς παιδάροις διαμεμαρτύρημαι ἐν τῷ τόπῳ τῷ λειτουργῷ Θεοῦ πληστις. Καὶ νῦν εἰς εἰσιν υπὸ τὴν χειρά σου ἄρτοι, δόδες εἰς χειρὸς μουν τὸ εὐρεθέν. Καὶ ἀπεκρίθη ὁ ἱερεὺς τῷ Δαυὶδ, καὶ εἶπεν· Οὐκ εἰσὶν ἄρτοι βέβηλοι· υπὸ τὴν χειρά μουν, ὅτι ἀλλ' ἡ ἄρτοι ἄριοι εἰσιν· εἰ περιυλαγμένα τὰ παιδάρια ἐστιν ἀπὸ γνωμάτων, καὶ φάγετε. Καὶ ἀπεκρίθη Δαυὶδ τῷ ἱερεῖ, καὶ εἶπεν αὐτῷ· Ἄλλ' ἀπὸ γνωμάτων ἀπεσχήμεθα ἔχοντες καὶ τρίτην ἡμέραν· ἐν τῷ ἔξειλθεν με εἰς σέδρη γένοτε τὰ παιδάρια τῆς σύμμετρας καὶ αὐτη ἡ δόδες βεβηλος· διότι σήμερον ἀμισθίστεται διὰ τὸ σκεύη μουν. Καὶ δῶλασεν αὐτῷ Ἀχιμέλεχ ὁ ἱερεὺς τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως· ὅτι οὐκ ἦν ἄρτος, ἀλλ' ἡ ἄρτοι τοῦ πρόσωπου οἱ ἀφηρημένοι ἐκ προσώπου Κυρίου τοῦ παρατεθῆναι ἄρτοι θερμὸι, οἵ ἡμέρᾳ δλαβεν αὐτούς.

Ταῦτα μὲν οὖν ἡ περὶ τοῦ Ἀχιμέλεχ διήγησε C περιέχει· ἔξῆς δὲ συνῆππαι ὡς ἀνέστη Δαυὶδ καὶ ἐψυγεν ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἑκατονταριῶν τοῦ τε Ἀχιμέλεχ ἀναχωρήσας, ἥλθε πρὸς Ἀγχοῦς βασιλέα Γέθ. Οἱ μὲν οὖν τις ἐρει, ἐπει μή ἐμφέρεται ἐν τῇ ἰστορίᾳ τῇ κατὰ τὸν Ἀχιμέλεχ «ἀλλοιώσας τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὁ Δαυὶδ», κατὰ σφάλμα κείται τὸ δυνομα τοῦ Ἀβιμέλεχ ἀντὶ τοῦ ὄντος τοῦ Ἀγχοῦς· σαφῶς γάρ ἐπὶ τοῦ Ἀγχοῦς εἰρηται· «ἀλλοιώσας τὸ πρόσωπον αὐτοῦ», ὅτε καὶ τὰ σίλεα αὐτοῦ κατέρρει καὶ ἐτυμπάνιζεν. Ἐργον δὲ θρασὺν, καὶ προπτεῖς εἶναι τὸ γοῦμαι τὸ ἀποφήνασθαι τολμῆτην τὴν θείαν Γραφὴν ἡμαρτῆσθαι, καὶ τοσοῦτον περιέχειν σφάλμα, ὡς ἀντὶ ἀλλοφύλου ἀνδρὸς ἱερέα Θεοῦ παρενθεῖναι· μάλιστα ὅτε καὶ ἡ Ἐβραϊκὴ ἀνάγνωσις καὶ οἱ λοιποὶ ἐρμηνευταὶ πάντες τὸν Ἀχιμέλεχ περιέχουσιν. Οὐκοῦν ἀκόλουθον ἀντὶ τοῦ ἀληθευόντης τῆς προγραφῆς, ἐπιζητεῖν πῶς καὶ πότε ἡλλοιώσεις τὸ πρόσωπον αὐτοῦ Δαυὶδ ἐρατιλορ Ἀβιμέλεχ, καὶ ἀπέλυσεν αὐτὸν, καὶ ἀπῆλθε. Δικεῖ δή μοι· ἐκ τῆς παραθέσεως τῶν λοιπῶν ἐρμηνευτῶν λύτεις εὑδίσκεσθαι τοῦ ζητουμένου. Οἱ μὲν γάρ Ἀχύλας καὶ ἡ πέμπτη ἔκδοσις τοῦτον τὴν μήνευσαν τὸν τρόπον· Τοῦ Δαυὶδ ὅτε ἡλλοιώσεις τὸν τενύμα αὐτοῦ εἰς πρόσωπον Ἀβιμέλεχ, καὶ ἔξεβαλεν αὐτὸν, καὶ ἀπῆλθε. Μήποτε γάρ διὰ τοὺς

A et decidebat, et defluebant salivæ ejus in barbam ipsius; ita ut diceret Anchus pueris suis: Quare virum epilepsia correptum ad me introduxistis? Verum illi ad id solum attenderunt quod immutaverit vultum suum; sed videntur mihi id neglexisse quod mox sequitur, coram Abimelech. At enim Anchus alienigenarum Getham incolentium rex erat; Abimelech vero sacerdos Dei suisse memoratur: quem item David adiisse, antequam regi Anchus se sissteret, enarratur; ait quippe Scriptura: Et venit David in Nobam ad Achimelech sacerdotem, et obstupeuit Achimelech de occursu ejus; et dixit ei: Quare tu solus et nullus es tecum? Et ait David ad sacerdotem: Rex præcepit mihi sermonem hodie et dixit mihi: Nemo sciat rem propter quam ego mittote, et de qua præcepi tibi; et pueris testificatus sum in loco qui dicitur, Dei fides. Nunc ergo si sint sub manu tua panes, da in manus meas quod repertum fuerit. Et respondens sacerdos Davidi ait illi: Non sunt panes laici sub manu mea, sed tantum panes sancti, si abstinuerunt pueri a mulieribus, comedite. Et respondit David sacerdoti, et dixit ei: Certe a mulieribus continuimus nos ab heri et nudius tertius, quando egressi sumus in viam, et fuerunt pueri sanctificati: porro via hæc polluta est; sed ipsa hodie sanctificabitur propter vasum meum. Et dedit ei Achimelech sacerdos panes propositionis, neque enim erat ibi panis, nisi tantum panes faciei, qui sublati fuerant a facie Domini, ut poneretur panis calidus, quia die accepit eos?

B Hæc habet narratio illa de Achimelech. Deinde adjicetur quo pacto David surrexit et effugerit illâ die, cumque ab Achimelech discessisset, ad Anchus regem Geth accesserit. Dicit forte quispiam: Cum in historia de Achimelech non feratur et Davidem immutasse vultum suum, lapsu graphicō nomen Achimelech pro nomine Anchus positum est: clare enim in historia Anchus dicitur immutasse vultum suum, quando salivæ ejus diffuebant, et quasi tympano pulsabat. At ego audax temerariumque facinus arbitror esse, pronuntiare considerenter divinam Scripturam lapsam esse, et tale vitium præferre, ut pro viro alienigena sacerdos Domini ponatur; cum maxime Hebraica lectio et reliqui interpres omnes Achimelech circumferant. Restat igitur, quando inscriptio vera profert, ut exquiramus quomodo et quando David vultum suum immutavit coram Abimelech, et dimisit eum, et abiit. Videlur sane mihi ex cæterorum interpretum comparatione quæsiti solutiones suppeditari. Nam Aquila et quinta editio hoc pacto interpretati sunt: Davidis quando immutavit gustum suum ad faciem Abimelech, et ejecit eum, et abiit. Forte propter panes propositionis, quos cum accepisset ab Abimelech, comedit ipse et pueri qui cuim eo erant,

* I Reg. xxi, 4-6.

immutasse dicitur gustum suum ad faciem Abimelech. Cum enim sanctificatum cibum comederit, ac sacerdotales panes, quibus non nisi solis sacerdotibus uti licebat, immutavit gustum suum. Symmachus vero cum dicit, *Davidis quando transformavit morem suum coram Abimelech*, alium sensum subjicit, dum ait morem Davidis immutatum in conspectu Abimelech: quia scilicet interrogatus quæ causa susceptæ viæ sibi esset, mentitus est, ac sacerdotem sefellerit: alienum quippe Davidis moribus erat fallacia uti, qua tamen usus eo tempore immutavit morem suum, secundum Symmachum. Ex dictis porro ipsam quoque Septuaginta Virorum interpretationem historiæ Abimelechi adaptare licet, quæ narrat Davidem immutasse vultum suum coram Abimelech, quia non ipsi veram fugæ suæ causam declaraverat, sed sefellerat eum alia pro aliis locutus; ita ut etiam Goliathi frameam ab eo acceperit, ipsique perniciei causa fuerit. Sub hæc enim Saul cum rem gestam didicisset, misit qui occiderent Abimelech et omnes sacerdotes Domini, et Nobam civitatem sacerdotum percussit. Gestaque hæc omnia sunt, quia David immutavit modum suum, aut vultum suum in conspectu Abimelech. Regnorum Scriptura Achimelech habet; ne ex litteræ commutatione quispiam moveatur: nam ex ea quæ intercedit inter litteras *Beth* et *Caph*, ut Hebræi vocant, similitudine, diverse nomen editum fuit: siquidem una eademque fere duorum elementorum figura, brevissimo apice solum distinguente. In Evangelii porro hujuscemodi historiae Davidem spectantis Salvator meminit his verbis: *Non legistis quid fecerit David, quando esuriit, et qui cum eo erant: quomodo intravit in domum Dei, et panes propositionis comedit, quos non licebat ei edere, neque iis qui cum eo erant, nisi solis sacerdotibus*¹⁰? Hoc in Evangelio secundum Matthæum dictum est. Cum autem in Evangelio secundum Marcum ita locutum Salvatorem esse scribatur: *Nunquam legistis quid fecerit David, quando necessitatem habuit, et esuriit ipse et qui cum eo erant? quomodo introivit in domum Dei sub Abiathar principe sacerdotum, et panes propositionis manducavit*¹¹? quis non ahimi pendeat queratve, qua ratione hic Servator non Abimelechi, sed Abiatharis mentionem fecerit? Ad quam rem forte quis respondeat binominem Abimelechum fuisse, ita ut is ipse fuerit qui Abiathar. Et sane mox ejus filius, Abiathar dictus in libro Regnorum fertur: qui solus a sacerdotum cæde elapsus, cum Davide erat. Alius fortasse dixerit, in historia Abimelechum ut sacerdotem memorari; at hoc loco Salvatorem dixisse, Abiatharum eo tempore fuisse principem sacerdotum: *Introivit*, ait, *David in domum Dei sub Abiathar principe sacerdotum*. Sane vero historia cæsos Achimelech et sacerdotes a Saule memorans, nihil

A δρους τῆς προθέσεως, οὓς λαβὼν παρὰ τοῦ Ἀδιμέλεχ, ἔφαγεν αὐτὸς καὶ τὰ παιδάρια τὰ μετ' αὐτοῦ, ἥλιοιωσέναι λέγεται τὸ γεῦμα αὐτοῦ εἰς πρόσωπον Ἀδιμέλεχ. Ἡγιασμένης γάρ τροφῆς γευσάμενος, καὶ τῶν ἄρτων τῶν Ἱερατικῶν, οἵς οὐκ ἐξῆν χρήσασθε εἰ μὴ μόνοις τοῖς Ἱερεῦσιν, ἥλιοιωσε τὸ γεῦμα αὐτοῦ. Οὐ δὲ Σύμμαχος εἰπών *Τοῦ Δαυΐδ ὅπτες μετεμόρφωσε τὸν τρόπον τὸν ἑαυτοῦ ἐμπροσθετον Ἀδιμέλεχ*, ἔτεραν διάνοιαν ὑποβέβληκε, τὸν τρόπον τοῦ Δαυΐδ ἥλιοιωσθαι φῆσας ἐμπροσθετον Ἀδιμέλεχ, διὰ τὸ, ἐρωτηθέντα τις εἶται αὐτῷ ἡ αἰτία τῆς ὁδοῦ, φεύσασθαι καὶ παραλογίσασθαι τὸν Ἱερέα ἀλλότριον γάρ ἦν τοῦ τρόπου τοῦ Δαυΐδ τὸ ἀπάτη κεχρῆσθαι, ἢ κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν χρησάμενος, ἥλιοιωσε τὸν τρόπον αὐτοῦ, κατὰ τὸν Σύμμαχον. Ἐκ δὲ τῶν εἰρημένων καὶ τὴν τῶν Ἐδδομήκοντα ἐρμηνείαν ἐφαρμόσεις τῇ κατὰ τὸν Ἀδιμέλεχ Ἰστορίᾳ, φησάσῃ ἥλιοιωσέναι τὸν Δαυΐδ τὸ πρόσωπον ἑαυτοῦ ἐκώπιον Ἀδιμέλεχ, διὰ τὸ μὴ ἀπαγγεῖλαι αὐτῷ τὸν ἀληθῆ λόγον τῆς ἑαυτοῦ φυτῆς, παραλογίσασθαι δὲ καὶ ἔτερα ἀνθ' ἐτέρων εἰπεῖν ὡς καὶ τὴν ρομφαῖαν τοῦ Γολιάθ παρ' αὐτοῦ δέξασθαι, γενέσθαι τε αὐτῷ εἰτιον ἀπωλείας. Μαθὼν γάρ μετὰ ταῦτα Σαοὺλ τὰ πεπραγμένα, πέμψας ἀνεῖλεν αὐτόν τε τὸν Ἀδιμέλεχ καὶ πάντας τοὺς Ἱερεῖς τοῦ Κυρίου καὶ τὴν Νοβὰν τὴν πόλιν τῶν Ἱερέων ἐπάταξε. Καὶ ταῦτα πάντα πέπρακται, διότι ἥλιοιωσε Δαυΐδ τὸν τρόπον αὐτοῦ ἢ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐγώπιον Ἀδιμέλεχ. Η τῶν Βασιλειῶν Γραφὴ Ἀχιμέλεχ περιέχει ἐναλλαγῆς στοιχείου γενομένης, οὐδὲν δεῖ κινεῖσθαι: παρὰ γάρ τὴν δομοιστήτη τοῦ στοιχείου τοῦ βῆθ παρ' Ἐβραίοις καλούμενου καὶ τοῦ χάρῳ διαφόρως ἐξεδόθη τούνομα: σχεδὸν γάρ ἐν καὶ ταυτὸν ἔστι τὰ δύο στοιχεῖα, βραχυτάτης κεραίας μόνης ἐναλλαττούσης. Μέμνηται δὲ καὶ ὁ Σωτὴρ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις τῆς προκειμένης κατὰ τὸν Δαυΐδ Ἰστορίας λέγων: *Οὐκ ἀδέργωτε τὸ ἐποίησε Δαυΐδ, δτε ἐπειναστε καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ ὡς εἰσῆλθερ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ*, καὶ τοὺς ἀρτους τῆς προθέσεως ἔφαγεν, οὓς οὐκ ἐξδή ἦργαντεν οὐδὲ τοῖς μετ' αὐτοῦ, εἰ μὴ μόνοις τοῖς Ἱερεῦσιν; Τοῦτο μὲν οὖν ἐν τῷ κατὰ Μαθαῖον Εὐαγγελίῳ εἰρηται. Ἐπει τὸ δὲ ἐν τῷ κατὰ Μάρκον Εὐαγγελίῳ ἀναγέγραπται ὁ Σωτὴρ εἰρηκώς. Οὐδέποτε ἀδέργωτε τὸ ἐποίησε Δαυΐδ, δτε χρειαν ἔσχε, καὶ ἐπειναστε αὐτὸς καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ; πᾶς εἰσῆλθερ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ ἐπὶ Ἀβιάθαρ τὸν ἀρχιερέως, καὶ τοὺς ἀρτους τῆς προθέσεως ἔφαγες; τίς οὐκ ἀν ἀπορήσει, πῶς ὁ Σωτὴρ ἐνταῦθα οὐ τοῦ Ἀδιμέλεχ, ἀλλὰ τοῦ Ἀβιάθαρ μέμνηται; Πρὸς δὲ εἴπου τις ἀν διώνυμου γεγενῆσθαι τὸν Ἀδιμέλεχ, ὡστ' εἶναι τὸν αὐτὸν τῷ Ἀβιάθαρ. Αὔτικα γοῦν καὶ υἱὸς αὐτῷ Ἀβιάθαρ κεκλημένος ἐμφέρεται τῇ Γραφῇ τῶν Βασιλειῶν· δε, διαφυγών ἀπὸ τῶν ἀναιρεθέντων Ἱερέων μόνος, τῷ Δαυΐδ συνῆν. Ἄλλος δὲ ἀν εἴποι τοῦ μὲν Ἀδιμέλεχ τὴν Ἰστορίαν ὡς Ἱερέως μηνημονεύειν ἐνταῦθα δὲ τὸν Σωτῆρα τὸν Ἀβιάθαρ ἀρχιερέα τυγχά-

¹⁰ Matth. xii, 3, 4. ¹¹ Marc. ii, 25, 26.

νειν κατ' ἐκεῖνο καιροῦ φῆσαι. Εἰσῆλθε γάρ, φησὲν, **A de principiis sacerdotum nece narravit. Et hæc quidam nōdū eli τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ ἔκτι Ἀσύδθαρ τοῦ dem nobis de psalmi titulo dicta sint.** ἀρχιερέως. Καὶ φαίνεται ἡ τῶν Ιστοριῶν γραφή, τὸν Ἀχιμέλεχ καὶ τοὺς ἵερεis; τοῦ Θεοῦ ἀνηρῆσθαι φῆσασ αὐτὸν τοῦ Σαούλ, ἀρχιερέα ἀνηρημένον οὐχ Ιστορήσασα. Ταῦτα μὲν οὖν ἡμῖν εἰς τὴν τοῦ Ψαλμοῦ προγραφὴν εἰρήσθω.

Εὐλογήσω τὸν Κύριον ἐν πατέλ καιρῷ, διὰ παντὸς ή αἰρεσις αὐτοῦ ἐν τῷ στόματι μου. Εὐχαριστῶν δὲ Δαυΐδος ἐφ' οὓς ἡξώθη τροφῆς Ιερατικῆς, Οὐκ ἐπὶ τοῦ παρόντος, φησι, μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ πάσης τῆς ζωῆς χάριτας διολογῶν καὶ εὐλογῶν αὐτὸν διατελέσω· οὐδὲ ἀπολειφθήσεται ποτε τὸ στόμα μου τῆς εἰς αὐτὸν αἰνέσσως. Ἄντι γάρ θυσίας καὶ θλοκαυτωμάτων πεπαῖδευμαι τὴν διὰ χειλέων προσάγειν αὐτῷ θυσίαν.

Ἐπειδὴν γάρ φεύγοντι μοι οὐδὲς βοηθὸς πάρεστιν, οὐδὲ τις καταφυγή, οὐδὲ ἀσφάλεια· μόνον δὲ τὸν Κύριον φυλακτήριον ἐπάγομαι τῆς ἐμαυτοῦ ψυχῆς, καὶ ἐπ' αὐτῷ, ἀλλ' οὐκ ἐπὶ ταῖς ἐμαῖς δικαιοπραγίαις ἢ ψυχῇ μου θαρρεῖτε εἰκότως, ἐπὶ τῷ Κυρίῳ καυχήσεται η ψυχή μου· ἀκονσάτωσαρ πραεῖς καὶ εὐφρατησαρ. Ἐμὲ δὲ λαβόντες ὑπόδειγμα πάντες οἱ πρᾶποι καὶ ταπεινοὶ καὶ ἐπιεικεῖς διὰ τὴν εἰς τὸν Θεὸν εὐλάβειαν, θαρρεῖτωσαν καὶ πληρούσθωσαν εὐφροσύνης, τὰ ίσα μοι προσδοκήσαντες, καὶ αὐτὸν ἐλπίζα τὸν Κύριον θέμενοι. Ἐπειδὴ καὶ τὴν ρομφαίαν Γολιάθ τοῦ ἀλλοζύλου παρὰ τῷ Ἀβιμέλεχ λαβὼν ἀπῆσε· Ἀλλ' οὐδὲ ἐπὶ τούτῳ, φησι, καυχήσομαι, ἀλλ' ἐπὶ τῷ Κυρίῳ, δι' ὃν ταῦτην ἐκτησάμην τὴν ρομφαίαν· ὡς καὶ τὸν ἱερέα εἰπεῖν αὐτῷ· Ἰδού η ρομφαία Γολιάθ τοῦ Φιλισταίου, ὅτι ἐπάρυξας ἐν τῇ κοιλάδι Ἡλᾶ, καὶ αὐτὴν ἐτειλημέρην ἴματιρ. Εἰ ταύτην λήψῃ, σαντῷ λάθε, διτὶ οὐκ ἔστιν ἐτέρα πυρὸς αὐτῆς. Ποτε τούτων ἀκούσαντα τὸν Δαυΐδον εἰπεῖν· Εν τῷ Κυρίῳ ἔκατεθήσεται η ψυχή μου. Μεγάλην δόξαν ἔφερεν ἐκεῖνο τὸ δόρυ τῷ Δαυΐδῳ, πατιδρόῳ μὲν δοτὶ, καὶ μηδὲ φέρειν ὅπλα πολεμικὰ ἐπισταμένῳ, πίστει δὲ τῇ εἰς Θεὸν καταγωνισμένῳ τὸν Γολιάθ, ὡς διὰ τοῦτο ἀντὶ ἀναθήματος τὴν ρομφαίαν μόνην ἐκείνην ἀνακείσθαι ἐν τῷ ἱερῷ· δὴ καὶ ἐπεσημήνατο φῆσας ὁ Ἱερεὺς· Καὶ οὐκ ἔστιν ἀλλη. Οὐδὲ γάρ ἔξην ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ Θεοῦ δηλα πολεμικὰ ἀποτίθεσθαι· μόνη δὲ ἐκείνη εἰς μνήμην τοῦ Δαυΐδη τῆς κατὰ τὸν ἀλλοφύλου νίκης ἀνέκειτο, ὡσανεὶ εὐχαριστήριον ἀποκειμένη τῷ τὴν νίκην αὐτῷ δεδωρημένῳ τῷ θεῷ.

Μεταλύρατε τὸν Κύριον σὺν ἐμοὶ, καὶ ψύχωσα- **D** **μεν τὸ δρομα αὐτοῦ ἐπὶ τὸ αὐτό.** Οἱ γάρ δὲ ἔργων καὶ βίου τοῦ κατ' ἀρετὴν τὴν ἐν ἑαυτοῖς εἰκόνα τοῦ Θεοῦ κοσμοῦντες, αὐτὸν δοξάζουσι καὶ ὑφοῦσιν. Ἐξείτησα τὸν Κύριον καὶ ἐκήκουσέ μου. Ἐπεὶ τῷ, ἔξειτησα, τῷ, ἐκήκουσέ μου, ἀνταπεδόθη.

Οὗτος δὲ πτωχὸς ἐκέκραξε, καὶ δὲ Κύριος εἰσῆκουσεν αὐτοῦ, καὶ ἐκ πασῶν τῶν θλιψεων αὐτοῦ ἐσωσεν αὐτόν. Πάλιν ἐκατόν, ὡς καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ὑπογραμμὸν παρέχει τῆς ἐτέρων διδασκαλίας. Πτωχὸν γάρ ἐκατόν εἰπών διὰ τὴν τῆς ψυχῆς ἑαυτοῦ ταπείνωσιν καὶ μετριοσύνην, ὡς περὶ ἐτέρου περὶ ἑαυ-

Vers. 2. Benedicat Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo. Gratias agit David quod sacerdotali cibo dignatus sit: Nec solum in præsenti, ait, sed per totum vitæ curriculum gratias consitendi ac benedicendi finem non faciam: neque os meum laude ejus vacuum unquam erit. Nam institutus ita fui, ut sacrificiorum et holocaustorum vice, labiis ipsi hostiam offeram.

Quandoquidem fugienti mihi nullus opitulator adest, nullum effugium, securitas nulla; solumque Dominum animæ meæ præsidium paravi, atque ipsi soli, non recte factis meis, confidit anima mea; jure sane in Domino laudabiliur anima mea: audent mansueti et latentur. Meque in exemplum sibi proponentes mansueti omnes, humiles ac modesti viri, ob pietatem erga Deum suam, confidant et gaudio cumulentur, paria mecum exspectantes, ipsumque Dominum sibi in spem proponentes. Quoniam vero postquam gladium alienigenæ Goliath ab Abimelecho accepérat; discessit: neque in hoc, inquit, gloriabor, sed in Domino, cuius beneficio hunc gladium nactus sum; ita ut vel ipse sacerdos sic eum compellaret: *Ecce gladius Goliathe Philisthei, quem percussisti in valle Ela, involutus veste.* Si hunc vis tollere, tolle tibi, quia nullus aliis hic est præter ipsum¹². His itaque auditis, David ait: *In Domino laudabitur anima mea. Magnam certe Davidi gloriam parabat ille gladius; quippe qui puerulus cum esset, bellicorumque armorum imperitus, fide in Deum munitus Goliath devicit; ita ut ea de causa donarii loco solus ille gladius in sacro repositus esset: quod ipsum sacerdos bis verbis indicavit, et nullus aliis est.* Neque enim in tabernaculo Dei licebat arma bellica deponere. Illic autem solus in memoriam reportatae a Davide de alienigena victoriæ repositus erat, quasi in gratiarum actionem Deo qui victoriæ ipsi dederat.

Vers. 3. Magnificate Dominum mecum, et exalte- **mus nomen ejus in idipsum.** Nam qui operibus ac vita cum virtute acta imaginem Dei in se positam exornant, illi sane ipsum gloria afficiunt et exaltant. *Exquisivi Dominum et exaudivit me. Siquidem huic voci, exquisivi, illa vicissim additur, exaudivit me.*

Vers. 6-8. Iste pauper clamari, et Dominus exaudivit eum, et de omnibus tribulationibus ejus salvavit eum. Hic rursum, uti superius, exemplum discipline sese aliis perhibet. Cum se namque pauperem ob animæ suæ humilitatem ac modestiam declarat, de seipso quasi de alio hanc doctrinam

tradit: *Iste pauper clamavit, et Dominus exaudivit eum.* At ne, inquit, arbitremini, me quidem qui pro rege ac universi populi principe habeor, sed animo ob Dei metum pauper sum, solum talia consecutum; enim vero probe compertum est, ipsum Dominum qui præsens omnibus est, similes mei pauperes, videlicet timentes Deum, exauditurum. *Gustate et videte quoniam suavis est Dominus: beatus vir qui sperat in eo.* Quisquis ob perfectam et indeficientem in Deum spem vir existit, beatus est. Neque abs re Aquilæ interpretationi præsens dictum quis aptaverit. In titulo quippe secundum Aquilam dictum est: *Davidis, quando immutavit gustum suum ante faciem Abimelech.* Quia igitur ipse, cum panes propositionis comedisset, immutavit gustum suum, ac ex gusto deiude divinam sibi virtutem collatam fuisse sensit; idcirco, secundum illud, *Absque dolo accepi, sine invidia comunico*¹³, ad consimilem gustum percipiendum alios festinare cohortatur, atque precari ut pane vitae alantur: cujus symbolum ac imago erant panes illi propositionis per Moysis legem statuti. Quare David cum intelligeret cujus imago esset panis ille propositionis, non ad corporeum panem ut accedamus; sed ad panem qui corporeo sub-indicatur, nos provocat. Nos igitur qui in terris versamur, panis et Verbi qui de cælo descendit, ac semel ipsum exinanivit et depresso, participes efficiemus. Qui vero sunt in regno cœlorum, pleno illo ac perfecto utuntur, ejus divinitate enutriti, et sapientiae contemplationibus fruentes. Hæc etiam nos aliquando obtinendi spem habere convenit, quamobrem dictum est: *Beatus vir qui sperat in eo.*

VERS. 9. *Timete Dominum, omnes sancti ejus, quoniam non est inopia timentibus eum.* Hæc omnia David ad aliorum utilitatem sententiæ more profert, quorum prior ipse potitus erat, quando exquisivit Dominum, ac propitium nactus est. Præcipit itaque sanctis Dei, ut timorem ejus præ oculis habeant: ab illo quippe timore sancti efficiuntur; ideo alio in psalmo dictum, *Timor Domini castus*¹⁴, videlicet, castos efficiens. Quapropter divina lex ait: *Sancti eritis, quoniam ego Dominus Deus vester sanctus sum*¹⁵. Atque signum illud evidens fuerit timoris Domini, si quis a sordibus et pravis operibus purus et vacuus fuerit, seseque sanctum corpore ac spiritu servaverit. Timentibus porro Deum, qui per ejus metum sancti efficiuntur, nihil unquam deerit, utpote qui divitias magnas ac thesaurum optimum in ipso timore Domini repererint.

DAVIDIS XXXIV.

VERS. 4-5. *Judica, Domine, nocentes me, expugnantes me. Apprehende arma et scutum: et exsurge in adjutorium mihi. Effunde flameam et conclude adversus eos qui persecuntur me.* Quoniam

A τοῦ διδάσκει λέγων· Οὗτος ὁ πτωχὸς ἐκέραξε καὶ δόκιμος εἰστίκουσεν αὐτοῦ. Ἀλλὰ μὴ ἐμὲ, φησι, μόνον τετυχέναι νομίζετε, τὸν νομίζομενον μὲν εἶναι βασιλέα καὶ δέρχοντα τοῦ παντὸς ἔθνους, τῇ δὲ φυγῇ πτωχεύοντα διὰ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον· ἀκριβῶς δὲ γνώσκεται, ὅτι δὲ αὐτὸς Κύριος καὶ παρὼν τῶν δομῶν ἔμιοι πτωχῶν, λέγω δὲ τῶν φοβουμένων αὐτὸν, εἰσκούσεται. Γεύστωσθε καὶ ἰδετε διὰ χρηστὸς δόκιμος μακάριος ἀνήρ δὲ ἀλπίζει ἐπ' αὐτὸν· Οὐδὶς δὲ τελεῖως καὶ ἀνελλιπῶς ἀλπίζειν ἐπὶ Θεὸν ἀνήρ ὑπάρχων μακάριος ἔστιν. Οὐκ ἀπεικόνισθε δὲ τις ἐφαρμόσειν τῇ κατὰ τὸν Ἀκύλαν ἐρμηνεύει τὴν προκειμένην λέξιν· ἐπείπερ ἐν τῇ προγραφῇ κατὰ τὸν Ἀκύλαν ἐλέγετο· Τοῦ Δαυΐδ, δὲ τῇ ἡλλοισθε τὸ γεῦμα αὐτοῦ εἰς πρόσωπον Ἀβίμελεχ. Ἐπεὶ τοίνυν αὐτὸς· τῶν ἄρτων τῆς προθέσεως μεταλαβὼν, ἥλλοισθε τὸ γεῦμα αὐτοῦ, εἰτ' ἀπὸ τῆς γεύσεως ἔσθετο δυνάμεως θελαζοργηθεστος αὐτῷ· τούτου χάριν κατὰ τὸ· Ἀδόλως ἔλασον, ἀρθρώτας μεταδίδομαι, παραχαλεῖ καὶ ἐπέρους σπεύδειν ἐπὶ τὴν δομοῖαν αὐτῷ γεῦσιν, εὐζασθαί τε τραχῆναι· τῷ ἄρτῳ τῆς ζωῆς· οὐδὲν σύμβολον καὶ εἰκὼν ἐτύγχανον οἱ διὰ Μωϋσέως νενομοθετημένοι ἄρτοι τῆς προθέσεως. Διόπερ δὲ Δαυΐδ, νοήσας τὸν ἄρτον διὰ τῆς προθέσεως ἄρτος, οὐκ ἐπὶ τὸν σωματικὸν σπεύδειν προτρέπει, ἀλλ' ἐπὶ τὸν δὲ αὐτοῦ νοούμενον. Ἡμεῖς μὲν οὖν οἱ ἐπὶ γῆς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταδεῆκτοι τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ λόγου κεγώσαντος ἐαυτὸν καὶ σμικρύναντος μεταλαμβάνομεν· οἱ δὲ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν πλήρους αὐτοῦ καὶ τελείου μεταλαμβάνουσι, τρεφόμενοι αὐτοῦ τῇ θεότητι, καὶ τὸν τῆς σοφίας θεωρημάτων ἀπολαύοντες, ὃν καὶ ἡμᾶς καὶ ψυχὴ ποτε μετασχεῖν ἀλπίζειν προστήκει, διὸ λέλεκται· Μακάριος ἀνήρ δὲ ἀλπίζει ἐπ' αὐτὸν.

Φοβήθητε τὸν Κύριον, πάντες οἱ ἄγιοι αὐτοῦ, διτε οὐκ ἔστιν ὑστέρημα τοῖς φοβουμένοις αὐτὸν. Πάντα ταῦτα γνωμικῶς δὲ Δαυΐδ εἰς τὴν ἑτέρων ὕδειαν προφέρεται, αὐτὸς πρότερον ἀπολαύσας αὐτὸν, διτε, ἐκητήσας τὸν Κύριον, ἐπικέδου αὐτοῦ τετύχη. Παραχελεύεται τοίνυν τὸν φόβον τοῦ Κυρίου πρὸ διφθαλμῶν τίθεσθαι τοὺς ἄγιους αὐτοῦ· ὑπὸ γάρ αὐτοῦ τοῦ φόβου ἄγιοι ἀνατελοῦνται· διὸ λέλεκται ἐν ἑτέρῳ φαλμῷ· Ὁ φόβος Κυρίου ἀγρός, ἀντὶ τοῦ, ἀγνοπούς. Διὸ καὶ ὁ θεῖος νόμος φησιν· "Ἄγιοι ἔστωσθε, διτε ἄρτον Κύριος δὲ θεῖος ὑμῶν ἄγιος. Καὶ σημεῖον τοῦ φοβεῖσθαι τὸν Κύριον τούτῳ ἀν γένοιτο, τὸ καθαρεύειν μὲν πάσης ψυχαρίας καὶ αἰσχρᾶς πράξεως, φυλάττειν δὲ αὐτοὺς ἄγιους καὶ σώματις καὶ πνεύματι. Τοῖς δὲ τὸν Κύριον φοβουμένοις, καὶ διὰ τὸν αὐτοῦ φόβον ἡγιασμένοις, οὐδὲν ἀν δεήσῃ ὡς ἀν μέγαν πλοῦτον καὶ θησαυρὸν ἀγαθὸν ἐν αὐτῷ τῷ φόβῳ Κυρίου εὐρήκοστιν.

ΤΟΥ ΔΑΥΙΔ ΛΔ'

Δικαιοστος, Κύριε, τοὺς ἀδικοῦντάς με, κολέμηστον τὸν πολεμοῦντάς με. Ἐπιλαβοῦ δπλον καὶ θυρεοῦ· καὶ ἀρδοτηθεὶ εἰς βρήθειάν μοι. Ἐκχειροφυλακας, καὶ σύγκλειστον ἔξερατιας τῶν κατα-

¹³ Sap. vii, 13. ¹⁴ Psal. xviii, 10. ¹⁵ Levit. xi, 43.

δωκακίτων με. Ἐπει ταὶ εἰν τῷ ἱερεῖται πολλὰ περι-
ρουματίας εἴρηται· Ρομψαῖα γάρ, φησι, ρομψαῖα,
ἔξερθόθητι, καὶ φάρε αἷμα τραυματιῶ· καὶ τάλιν·
Γῆ ἔστι ἀμέτοη μοι, καὶ ἀποστελῶ φομψαῖαν ἐπ'-
αὐτήν· πάντα δὲ ταῦτα κατὰ τῆς ἐν ἀνθρίποις κακίας
ἐπιφίσιον, ὡς ἄγαθὸς, πρὸς ὧφελειαν τῶν ὑπ' αὐτῆς
κεκρατημένων· ἐπει ταὶ πολέμων σώζει (1), ὥστε περ
ἰατρὸς, τέμνων καὶ καίων τὰ πεπονθότα τοῦ σώματος
πρὸς θεραπείαν παντός· τούτοις ἐπιφέρει λέγοντας ἐτῆς·
Ἐλπον τῇ ψυχῇ μου· Σωτηρίᾳ σου ἐγὼ εἰμι· πι-
στεύων καὶ ἀκριβῶς πεπισμένος, ὅτι τὸ λεγόμενον
ὑπὸ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἀργῶς πρόσειν, ἀλλὰ εἰς ἔργον ἐκ-
βαίνει πάντως τὸ λεγόμενον. Καὶ ἐν τούτῳ δὲ τὴν μὲν
ἐκαυτοῦ τρεπεῖτο σωτηρίαν, καὶ τὴν ἐκαυτοῦ παρηγείτο
ζωὴν, τὴν δὲ τοῦ Κυρίου σωτηρίαν τῇ ἐκαυτοῦ ψυχῇ
χριστῆναι τῆνχετο, ὅπως καὶ αὐτὸς ἔχοι λέγειν· Ζῶ
δὲ οὐκέτι ἐγὼ, ζῇ δὲ ἐμόι Χριστός. Αὐτὸς γάρ
ἐστιν ἡ σωτηρία ἡμῶν· τούτῳ γοῦν αὐτὸς σημαίνει καὶ
ἡ τοῦ Ἰησοῦ ὄντας ἀρμηνεία.

Αισχυνθήτωσαρ καὶ ἐτεραπίγωσαρ οἱ ὅγειντες τὴν ψυχὴν μον. Τούτου γάρ, φησι, Κύριε, ὑπὸ σου γενομένου, καὶ ἐπακούσαντός μου τῆς εὐχῆς, αἰσχυνθήσονται καὶ ἐντραπήσονται: ὡς μάτην ἐπιχειρήσαντες· διὸ καὶ ἀπέτυχον τοῦ σπουδαζούμενου. Ἀποστραφήτωσαρεις τὰ διπλῶν καὶ κυτασχυνθήτωσαρ οἱ λορκύμεροι μοι κακό. Οὐκέτι γάρ στήσονται πρὸ προσώπου μου· νῦντα δὲ δόντες παραχωρήσουνι μοι τὰ νικητήρια. Φεύγοντας δὲ αὐτοὺς καὶ εἰς τὰ ἔπιστα χωροῦντας διασκορπισμός λήψεται. Γερηθήτωσαρ γάρ ὥστε κοῦν κατὰ πρέσωπον ἀνέμου καὶ ἄγγελος Κυρίου ἐκβλλώσαντος, μηδὲ συναχθῆναι, μηδὲ παλινδρομῆσαι συγχωρῶν, δ' αὐτὸς ἐπιμενέντων ἐκθλίβων αὐτοὺς, τουτέστι κολάζων. Γερηθήτω η ὁδὸς αὐτῶν σκύτος καὶ διλοισθημα, καὶ ἄγγελος Κυρίου παταδιώκων αὐτούς. Όδύνηςεβῶν τὸν μογθοῦσόν Βίον

"Οτι δωρεάν ἔκρυψάν μοι διαζθόρα παγίδος αντών. Ἀνδ' οὐδὲ δύμαχος ἔξενωκεν οὕτως· Οτι δραυτώς κατέκρυψά μοι διαζθόρα δικτύων αντών. Μηδὲν γάρ οὐδὲ ἐμοῦ προπεπονθέτες διωρέων κατέναιτίως ἐπεδούλευσόν μοι χρύπτοντες παγίδα, δι' ἣς ἐμοὶ διαφθοράν κατεσκεύαζον. Εἰ καὶ τὰ μάλιστα γάρ ἐδόκουν δι' ἀνθρώπων με πολεμεῖν, ήτοι διὰ τοῦ Σαούλ, η καὶ δι' ἑτέρων, ἀλλ' οὐκ τὴν Ηγείαν ἐγὼ τῆς τοῦ Σαούλ ζηλοτυπίας τοὺς αἰτίους καὶ τῶν λοιπῶν ἐχθρῶν τοὺς ὑποδολεῖς. " Αλλοι γάρ ήσαν οἱ τέκς ἑαυτῶν παγίδας χρύπτοντες καὶ τὴν ψυχήν μου διαφθείραι πειρώμενοι, οἱ καὶ μάτηρ ὠρεδίσταρ τὴν γυνήν μου· ἀνθ' οὐδὲ δύμαχος ἔξενωκεν· Αραιτίως ὑπώρυξαν τὴν γυνήν μου. Πάντα γάρ ἐπραττον, ἐκστήσας βουλέμενοι αὐτοῦ τὴν ψυχήν τῆς ἐνυπαρχούσης αὐτῇ πρατητος καὶ ἀνεξιχαίας, καὶ δπως, πληρωθεὶς θυμοῦ καὶ δργῆς, ἐπὶ τὴν ἄμυναν Ἐλθοι·, καὶ δράσῃ τι κακὸν τὸν Σαούλ. Ταῦτα μὲν οὖν περὶ τῶν πολλῶν ἐχθρῶν· περὶ δὲ τοῦ ἐν αὐτοῖς κορυφαίου ἐπιλέγει· Κλείθτω αὐτῷ πατήσῃ οὐ τινώσκει, καὶ η θιρά η ἔκουνθε συνιλλαβέτω αὐτὸν, καὶ ἐν τῇ πατήσι πε-

A in Ezechiele multa de framea dicta sunt; nam, *Framea*, inquit, *framea suscitare*, et *comede sanguinem vulneratorum*¹⁶; ac rursum: *Terra cum peccaverit mihi, etiam immittam frameam contra illum*¹⁷; hæc autem omnia adversus malitiam hominum, utpote bonus, ad utilitatem eorum qui a framea illa occupantur, emittit: quoniam item a bellis servat et tuetur quasi medicus, corporis membra male affecta, ad totius incolumentatem resecanz et adurens; ideo in sequentibus insert: *Dic animæ meæ: Salus tua ego sum*, credens scilicet ac persuasum plane habens, effatum illud Dei non frustra prolatum esse, sed opere ac re gesta comprobari. Atque ea quidem in re salutem quam ex se habet abnegabat, vitamque propriam repudiabat,
B ac Domini salutem animæ conferri suæ precabatur; ut ipse quoque dicere posset: *Vivo autem, jam non ego; vivit vero in me Christus*¹⁸. Ipse namque est salus nostra: id ipsum porro vel ipsa nominis Jesu significatione indicatur.

VERS. 4-8. *Confundantur et revereantur quare
rentes animam meam. His rebus, Domine, sic a
te gestis, postquam deprecationem meam exaudi-
eris, confundentur illi ac pudore afficiuntur, ut fru-
stra rem aggressi : quamobrem a scopo lapsi sunt.
Avertantur retrorsum et erubescant cogitantes mili-
mala. Non ultra enim consistent ante faciem meam :
sed terga dantes, cedent nihil victoriam. Ipsi vero
fugientes ac retro cedentes dissipabuntur. Fiant
tanquam pulvis ante faciem venti, et angelus Do-
mini coactans eos, ne ultra illos congregari aut
reverti sinat, sed instet ipse coactans, id est pa-
niens illos. Fiat via illorum tenebrie et lubricum, et
angelus Domini persequens eos. Viam impiorum vi-
tam pravam nuncupat, qua illi via incidebant.*

DQuoniam gratis absconderunt mihi interitum la-
quei sui. Pro quo Symmachus sic edidit, **Quoniam**
sine causa absconderunt mihi interitum retium suo-
rurum. Nullo quippe a me affecti damno, gratis et
sine causa abscondentes laqueum, insidiabantur
mihi, quo milii interitum pararent. Etianis enim
videbantur, sive Saulis, sive aliorum hominum
opera impugnare me; at non ignorabam ego qui
Sauli invidiae auctores, et qui reliquorum hostium
occulti impulsores essent. Alii namque erant qui
laqueos absconderent, et animam perdere meam
molirentur, qui etiam supervacue exprobraverunt
animam meam: pro quo Symmachus edidit, **sine**
causa suffoderunt animam meam. Nihil quippe non
agebant, ut animam ejus ab insita illa mansuetu-
dine et injuriarum oblivione deturbarent, quo ira
furoreque plenus ad vindictam se verteret, et Sauli
quidpiam mali inferret. Haec de multis inimicis di-
cta: de illorum autem principe haec adjicit: **Ve-**
niat illi laqueus quem ignorat, et captio quam abs-
condit apprehendat eum, et in laqueum caeat in ty-

¹⁶ Ezech. xxi, 9. ¹⁷ Zach. xiii, 7. ¹⁸ Gal. ii, 20.

(1) *Quis non videt legendum esse πολεμῶν, Latineque reddendum : etiam impugnans salrat?*

skm. Hæc quasi precando a Davide prolata, futu-
rorum prænuntia erant, et quæ eventura erant
prophetice declarabant. Similiterque superiorius pro-
phetice dictum est: *Erubescant et confundantur*, id
est, erubescere et confundentur; ac rursum: *Aver-
tantur et confundantur*, et fiant tanquam pulvis, hoc
est, averlenatur et confundentur, et fient tanquam
pulvis. Nam quæ inimicis eventura erant prænun-
tiabat. Erit qui arbitretur, de Saule hæc prolata
esse, quia haud diu postea hoc ipsi mali contigit.
At nos eorum quæ initio psalmi dicta sunt memo-
res, hæc ipsa de quadam ex spiritualibus inimicis,
qui in malitia valentior esset, nimur de diabolo,
id dictum accipiemus.

VERS. 9, 10. *Omnia ossa mea dicent: Domine,*
quis similis tibi? Eripieñs tuopem de manu fortio-
rum eo, egenum et paupetem a diripientibus eum.
Ossa animæ sunt virtutes ejus intelligendi, uti su-
perius dictum est. Ipsæ vero ejus præsentia illu-
stratæ, dicent: *Domine, quis similis tibi?* Nisi enim
in egeno adfuisse, nisi ipsum auxilio dignatus es-
ses tuo, quis, quæso, quantusque ille homo,
qui solus tot tantisque inimicis conserri posset?
A nuda et simplici rerum historia dicti sententiam
percipies, si memoria repetas, quo pacto David
dum fugeret, ad tantam inopiaam redactus est, ut
pane ac necessariis alimentis careret; ac necessi-
tate coactus panes propositionis comedere aude-
ret. Non enim deliciarum causa, non de justitia sua
elatus, non despectu legum id aggressus est; sed
ex magna ciborum penuria. Quamobrem Salvator
auit: *Non legistis quid fecerit David, quando esu-
runt*¹⁹? Ipse quidem egenus erat cum paucis fu-
giens: qui vero insequebantur eum prævalidi, ip-
seque Saul erat rex totius gentis, ac principes,
ejus comites: neconon alienigenarum militum ducēs
Davide potentiores, quorum manus cum effugeret,
non ignorabat quis sibi auxiliator esset. Et hæc
quidem de historia dicta sint. Quod si occultos
atque invisibilis animæ justi inimicos intelligas;
sane animadvertes, nes in acie adversus inimicos
istos, qui animam seūper nostram deprædare tentant,
nullo alio adjutore ac servatore egere nisi
ipso Christo. Animum vero intendas num aliis sit
egenus a paupere, ac utrum re ipsa differant, aut
solum cogitandi modo: quia fieri potest ut idem
sit egenus et mendicans, quod a divitiis quas pri-
dein habuerat exciderit; atque una pauper, quod
labore victimum sibi paret.

VERS. 11. *Surgentes testes iniqui quæ ignorabam
interrogabant me.* Qui non justitiae, sed iniquitatis
testes sunt, surgentes atque se excitantes dolose
quæ ignoro interrogant. Nihil quippe mali vir frugi
novit, nemini scilicet improborum admiscetur.
Testimonium autem illius est: *Qui servat præce-
ptum, non noscet rem malam*²⁰. Nam hic non noscet,

A σεῖται ἐτι αὐτῆς. Ταῦτα δὲ ὡσπερ ἐν εὐχῇ τῷ Δαυὶδ
εἰρημένα μελλόντων ἦν προαγορευτικά, καὶ συμβῆσο-
μένων προφητικά. Οὗτω γοῦν καὶ ὀντωτέρω προφητι-
κῶς ἐλέγετο. Αἰσχυνθήσανται καὶ ἐντραπήσανται· καὶ πά-
λιν Ἀποστραφήσανται καὶ κατασχυνθήσανται, καὶ
τρεπθήσανται ὡς χοῦς, ἀντὶ τοῦ· Ἀποστραφήσου-
ται καὶ αἰσχυνθήσονται· καὶ γενήσονται ὡς χοῦς. Τὰ
γάρ μέλλονται συμβῆσθαι τοῖς ἔχθροῖς αὐτοῦ προη-
γέρευεν. Καὶ δὲ μὲν γάρ της τραπήσεως περὶ τοῦ Σαούλ
εἰρήσθαι τὴν προκειμένην ῥῆσιν· ἐπειὶ καὶ πέπονθεν
οὐκ εἰς μακρὰν ταῦτα· τὴν δέ, μεμνημένοι τῶν προ-
λεγμένων εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ φαλμοῦ, καὶ ταῦτα εἰς
ἔνα τινὰ τῶν νοητῶν ἔχθρῶν τὸν ὡς ἐν κακίᾳ δυνα-
τώτερον, δηλαδὴ τὸν διάβολον, ἐκληφθεία.

B Πάρτα τὰ δοτὰ μου ἔροῦσι· Κύριε, τίς δμοιδες
σοι; Ῥύμαρος πτωχὸν ἐκ χειρὸς στερεωτέρων
αὐτοῦ, καὶ πτωχὸν καὶ πένητα ἀπὸ τῶν διωρχα-
ζόντων αὐτόρ. Οστᾶ ψυχῆς αἱ διανοητικαὶ αἴτης
δυνάμεις ὡς ἔμπροσθεν εἴρηται· φωτιζόμεναι δὲ αἴται
ἐκ τῆς αὐτοῦ πάρουσίας, φήσουσι· Κύριε, τίς δμοιδες
σοι; Εἰ μὴ γάρ σὺ παρῇς τῷ πτωχῷ, καὶ κατεῖλωσας
αὐτὸν τῆς παρὰ σὸν βοηθείας, τίς δὲν καὶ πόσος μόνος
αὐτὸς συγχρινόμενος τοῖς τοσούτοις καὶ τηλικούτοις
αὐτοῦ ἔχθροῖς; Νοήσεις δὲ καὶ ἀπὸ ψιλῆς τῆς ἴστο-
ρίας τὸν λόγον, ἐν νῦν λαδών, ὡς φεύγων δὲ Δαυὶδ εἰς
τοσαύτην ἡλιαντεν πτωχείαν, ὥστε ἄρτων καὶ τῆς
ἀνάγκαιας τροφῆς δεήθηναι, εἰς ἀνάγκην τε ἐλθεῖν
τοῦ τολμήσαι τῶν δρτῶν τῆς προθέσεως μεταλαβεῖν.
Οὐ γάρ τρυφῶν ἐπὶ τούτῳ ἡρχετο, οὐδὲ ἐπιαρθρευτικος
δικαιοσύνῃ, οὐδὲ ἀλλως καταφρονῶν τοῦ νόμου, ἀλλ’
ἐκ πολλῆς ἀστείας. Διὶ φήσιν δὲ Σωτῆρ. Οὐκ ἀρέ-
γωτε τὶ ἐποίησε Δαυὶδ, δτε ἐπείρασε; Καὶ αὐτὸς
μὲν ἦν πτωχὸς σὺν ὅλῃσι φεύγων· οἱ δὲ ἐλαύνοντες
αὐτὸν δυνατοί· βασιλεὺς γάρ ἦν τοῦ παντὸς ἔθνους;
Σαούλ, παῖ οἱ μετ’ αὐτοῦ ἀρχοντες· οἱ τε τῶν ἀλλο-
φύλων πολεμίων καθηγεμόνες στερεώτεροι δυνες τοῦ
Δαυὶδ, ὃν τὰς χείρας διαδιράσκων, οὐκ ἡγιόσει τὸν
αὐτοῦ βοηθόν. Καὶ ταῦτα μὲν πρὸς τὴν ἴστορίαν· εἰ
δὲ τοὺς ἀφανεῖς καὶ ἀσφάτους ἔχθροὺς τῆς τοῦ δικαιού
ψυχῆς νοήσειας, δῆτι, ὡς οὐδὲν ἀλλον βοηθοῦ δεόμεθα
καὶ Σωτῆρος ἢ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ ἐν τῇ παρατάξει
τῇ πρὸς τὸν νοητὸν πολεμίους, τοὺς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ
διαπράξειν ἀεὶ πειρωμένους. Ἐπιστήσεις δὲ εἰ ἑτερός
δέστιν δὲ πτωχὸς παρὰ τὸν πένητα, καὶ πότερον τῇ
ὑποστάσει, ἢ τῇ ἐπινοίᾳ τῷ ἐγχωρεῖν τὸν αὐτὸν καὶ
πτωχὸν εἶναι πτωχεύσαντα τῷ ἀποπεπτωκέναι οὖν εἰχε
πλούτου, καὶ πένητα τῷ μετὰ πόνον περιποιεῖν τὰ
πρὸς τὸ διαζῆν.

C Ἀραστάρτες μάρτυρες ἄδικοι δὲ οὐκ ἐτίτασκον
ηρώτων με. Οἱ μὴ δικαιοσύνης, ἀλλ’ ἄδικίας μάρ-
τυρες, διαναστάτες καὶ διεγείραντες αὐτοὺς, σοφι-
στικῶς ἐπερωτῶσιν δὲ οὐ γινώσκων. Οὐδὲν γάρ τῶν
φαύλων γινώσκει δὲ σπουδαῖος, τουτέστιν οὐδεὶν τῶν
πονηρῶν ἀνακέραται. Μαρτύριον δέ· Ὁ φυλάσσων
ἐπειλήγει οὐ γνώσεται ῥῆμα πονηρόν. Καὶ ἐντεῦθεν

¹⁹ Matth. xii, 3. ²⁰ Eccle. viii, 5.

γάρ τὸ οὐ γινώσκεται, οὐ πεποίηται οὐδὲ ἀνακέρπεται κατὰ ρῆμα πονηρόν· φεύδος γάρ τὸ νομίζειν μή ἐπιστασθαι ρῆμα πονηρὸν τὸν φυλάττοντα τὴν θελὰν θντολήν. Διάκρισιν γάρ ἔχων πονηροῦ καὶ ἀγαθοῦ, τόλλα πάντα ἀποστραφεῖς ρήματα, ἐπιτηρεῖν τὴν ἐντολὴν ἥλθεν. "Ο οὖν λέγει τοιούτον ἐστιν· Πειράν οὐκ ἔχοντα οὐδὲ γινώσκειν ή ἔννοιαν τῶν κακῶν, διερεθίζοντες μὲν ἐπερώτων με περὶ αὐτῶν, ὕστερη δὲ Αἰγυπτία εἰδὼν Ἰωσήφ, καὶ οἱ πρεσβύτεροι τὴν Σουδάνναν.

'Απταπεδίδοσάρ μει ποιηρά ἀντὶ καλῶν καὶ ἀτεκνίλας τῇ ψυχῇ μον. Ἐμοῦ φιλοτιμούμένου τὰ πρὸς πάντας καθήκοντα ἀμέμπτως ἐπιτελεῖν βούλεσθαι, εἰ δυνατὸν μετὰ πάντων ἀνθρώπων εἰρήνευειν, αὐτὸι ἀντὶ τούτων τῶν καλῶν πονηρὰ ἀνταπεδίδουν ματι, ἔχθροι καὶ δυσμενεῖς διὰ πάντων ἀναφαινόμενοι· τὸ δὲ οὖν δὲ ἐπὶ αὐτοῖς τὴν ἐν καλοῖς εὐτεκνίαν τῆς ψυχῆς μοι ἀναιρεῖν ἐπεχείρουν. Εἰ γοῦν, πεισθεὶς αὐτῶν ταῖς ἐρωτήσεσι τοιούτος ἐγεγονέν οἷον ἡθελόν με ποιῆσαι, ἡτεκνώθη δὲν ἡ ψυχὴ μον, μηχεῖτε δεχομένη τὰς θελὰς τοῦ νυμφίου γονάς. Εἰ δὲ τέκνα λέγοντο οἱ μαθηταὶ τοῦ διδάξαντος, καὶ δυτικαὶ ἀτεκνοῦταις ἡ ψυχὴ τοῦ διδασκάλου, σφάλμασι περιπεσοῦσα τῷ ἐαυτῆς σκανδάλῳ, ἀναιροῦσα τοὺς ἐξ αὐτῆς γενομένους διὰ μαθητείας. Ἀντὶ δὲ τοῦ, ἀτεκνίλας τῇ ψυχῇ μον, Ἀρεστραμμένα κατὰ τῆς ψυχῆς μον, δὲ Σύμμαχος ἐξέδωκεν.

Ἐπειδὴ τὰ προκείμενα συνῆπται τοῖς ἐν τῷ τριακοστῷ τρίτῳ φαλμῷ προλεγμένοις· ἐκεῖνα δὲ τῆς ἱστορίας ἐμνημόνευε τῆς κατὰ τὸν Ἀβιμέλεχ, ἐφ' οὐ τὴλλοίωσε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, κατὰ τὸ ἀποδεδομένα· τόχα που δύναται καὶ τὸ μετὰ χειρας ἐπ' ἐκεῖνα ἀναφέρεσθαι. Μαθὼν γάρ δὲ Σαούλ παρὰ Δωῆκ, ὡς ἀφίκεται Δαυὶδ πρὸς Ἀβιμέλεχ, ἀφούς τε εἰληφώς διασέσωσται, πάντας ἀνελε τοὺς ἵερες τοῦ Κυρίου, αὐτὸν τε τὸν Ἀβιμέλεχ παγγενεῖ. Δύναται οὖν ταῦτα δὲ Δαυὶδ εἰς πρόσωπον τοῦ Σαούλ εἰρηκέναι, ὡς καὶ πάντα τὸν ψαλμὸν εἰς ἐκείνον ἀναφέρεσθαι τὸν καιρὸν, καθ' δὲ Δωῆκ ἐψευδομαρτύρησε τοῦ Ἀβιμέλεχ παρὰ τοῦ Σαούλ· καὶ τόχα τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, τὰ πάθη τῶν ἵερέων ὑπογράφον, τὰ προκείμενα ἀνεφέρει λέγων· *Δίκαιος, Κύριε, τοὺς ἀδικοῦντάς με, καὶ τὰ ἔξης.* Τὰ δὲ μονοτρόπως εἰρημένα περὶ ἐνός τινος ἐν τῷ, *Ἐλθέτω αὐτῷ πατήσῃ οὐ στηρίγματα, καὶ η θύρα ἢ ἔκρυψε συλλαβέτω αὐτὸν, καὶ ἐτῇ πατήσῃ πεσεῖται ἐτῇ αὐτῇ, δύναται τῷ Δωῆκ ἐφαρμόζειν. Καὶ τὸ, Ἀραστάρτες μάρτυρες ἀδικοὶ, δὲ οὐκ ἐπιτρωκορήσωται με· ἀπταπεδίδοστοι μοι ποιηρά ἀντὶ ἀγριῶν, καὶ ἀτεκνίλας τῇ ψυχῇ μον,* ἐκ προσώπου λεχθεῖται δὲν τοῦ Ἀβιμέλεχ. Καὶ ταῦτα δὲ εἰκός εἰρηκέναι τὸν Δαυὶδ· αὐτοῦ γάρ ἐπιγέγραπται δὲ φαλμὸς, ἀποστολικῆ διαθέσει λέξοντας δὲν· *Τίς ἀσθενεῖ, καὶ οὐκ ἀσθενεῖ; τίς σκανδαλίζεται, καὶ οὐκ ἔτι κυροῦμα;* καὶ, *Παθότος ἐνδέ μέλους, συμπάσχει πάτητα τὰ μέλη.* Καὶ ἀλλοι δὲ παρὰ ταῦτα μάρτυρος; μὲν ἀδίκους εἴποι δὲν τις πάντας τοὺς ἐνδιαβάλλοντας δὲν Δαυὶδ παρὰ τοῦ Σαούλ· τότε μὲν γάρ οἱ Ζιφαῖοι

A id est, non perpetravit, neque pravo operi admisit, est: hallucinatio quippe est arbitrari, eum qui divinum servat mandatum, malam non novisse rem. Nam discretionem boni et mali nactus, a cæteris aversus, ad præceptum servandum accedit. Hujusmodi igitur est quod hic effatur: Me nullum malum rei experimentum aut notitiam sive cogitationem habentem concitantes, de iis interrogabant, quemadmodum *Ægyptia Josephum*, et senes Susannam.

Vers. 12. *Retribuebat mihi mala pro bonis et sterilitatem animæ meæ.* Cum hoc unum studerem, ut congruentia omnibus sine reprehensione peragerem si quidem possit cum omnibus hominibus pacate agi; pro iis illi bonis mala rependebant nisi, in omnibus sese inimicos atque infestos exhibentes: B ac quantum in ipsi erat, animæ meæ in bonis fecunditatem de medio tollere curabant. Sane si eorum quæstionibus obtemperasse, talis profecto qualem ipsi volebant effectus essem, orbaque prole fuisset anima mea, divina sponsi semina non ulterius excipiens. Quod si discipuli doctoris sui filii esse dicantur; ea quoque ratione prole orbatur anima doctoris, ejusdem erratis in offendiculum abs se paratum delapsa, dum per doctrinam eos qui abs se nati sunt interimit. Pro illo autem, *sterilitatem animæ meæ, perversa contra animam meam, verit Symmachus.*

Quoniam hæc quæ jam tractamus cum iis quæ in tricesimo tertio psalmo præmissa sunt connectuntur; illa vero de historia Abimelech mentionem fecere, apud quem, uti superius traditum est, immutavit vultum suum; fortasse possint hæc quæ in præsenti aguntur ad illa referri. Nam cum Saul a Doec edidicisset Davidem ad Abimelech accessisse, atque, acceptis panibus, salutem noctum esse [ne fame perire], omnes sacerdotes Domini ipsumque Abimelech cum genere suo internocioni dedit. Potuit ergo David hæc de persona Saulis dicere, ita ut totus psalmus ad id temporis referatur, quo Doec contra Abimelech apud Saulem falsum testimonium dixit: et fortasse Spiritus sanctus sacerdotum cladem describens hæc dixerit: *Judica, Domine, nocentes me, et cætera.* Quæ porro de uno solo dicuntur, ut illud est: *Veniat illi laqueus quem ignorat, et captio quam abscondit apprehendat eum, et in laqueum tada in ipsum, Doec ascribi possunt.*

Illi autem, *Surgentles testes iniqui, quæ ignorabam interrogabant me: retribuebat mihi mala pro bonis, et sterilitatem animæ meæ, ex Abimelechi persona pronuntiata fuerint: quæ par est dixisse Davidem, psalmus quippe ejus esse inscribitur: is apostolico more sic effatus credatur: Quis infirmatur, et ego non infirmor? quis scandalizatur, et ego non uror¹¹? El: Si quid patiatur unum membrum, compatiuntur omnia membra¹². Et forsitan alius præterea dicat, iniros testes esse quotquot Davidem apud Saulem calumniati sunt; modo quippe Ziphianis*

¹¹ II Cor. xi, 29. ¹² I Cor. xii, 26.

Accedentes dicebant: Ecce David absconditus est apud nos ²³ : et alio tempore alii, gratiam, ut videtur, apud regem inituri, multa falsa testimonia dicebant, et quæ ipse neque noverat neque cogitari ipsi ascriebant. Illud autem, retribuebant mihi mala pro bonis, ad ipsum quoque Davidem referri potest. Nam multis a Davide bonis affectus Saul, contrarium ipsi vicem rependebat, dum graviora contra animam ejus machinaretur, et sterilitatem animæ ejus inferret. Tunc porro sterilitas animæ adest, dum semina quæ in aliorum utilitatem spargit, aut quæ per doctrinam emitit, fructum non ferunt. Sic ergo cum David multa Sauli bona gigneret, sterilitatem ipsi Saul inferebat, non dignos emissens sparisorum seminum fructus.

VERS. 43. *Ego autem, cum mihi molesti essent, in diebar cilicio. Et humiliabam in jejunio animam meam, et oratio mea in sinu meo convertetur. Ad ea quæ prius tradita sunt, perpende, quæso, num hæc personæ Salvatoris nostri convenire queant, propheticæ de ipso prænuntiata fuerint. Vide igitur num eo pacto sententia, nullo obice, plana evadat. Salvator enim noster Patri suo initium psalmi secundum humanitatem dixerit, usque ad illud, et conclude adversus eos qui persequuntur me : in vicesimo primo item psalmo, qui perspicue ab ipso profertur, dictum est: In adjutorium meum intende; imo et in Evangelii orationi vacasse narratur. Et sane quæ hic scripta sunt, post patratum a Judæis in eum facinus opere ipse complevit. Framea quippe militaris, bellumque Romanorum non diu postea, nec sine Dei judicio, instituit. Nam Deus ipse erat, qui per hostilem exercitum ipsos impugnabat. Id per parabolam Salvator ipse declarat iis qui vocationem ad nuptias respuerant, nuntiosque interfecerant; dum ait, regem misisse exercitus suos et civitatem eorum succendisse²⁴. Sic itaque ea quæ jam tractanuſ impleta sunt. Quia enim illi cum Filio Dei inique egerunt, damnati sunt, ultioque sanguinis ejus sumpta est. Et quia sese Christi inimicos præbuerunt, a Deo ipso debellati sunt, cum telis, clypeo et framea, irruente. Non occulite enim ipsos divina ultio, sed per hominum exercitus adorta est. Mirari sane subit, quo pacto dictum fuerit: Effunde frameam. Non enim, ut olim, ex parte solum bello incescebantur, sed hostilis framea contra illos effusa est; quapropter dictum est: Pervenit autem ad illos ira in fiem²⁵; et alibi: Effunde super eos iram tuam²⁶. Quis porro Historias Flavii Josephi percurrent, earumque narratu comperiens, qua ratione obsidione conclusi, fame et seditionibus interibant, non praesens dictum admiretur: Et conclude adversus eos qui persequuntur me? Quæ vero postea subsequuntur, solum Servatorem Patri suo secundum humanitatem dicere convenit: Dic animæ meæ: Salus tua ego sum, et cætera usque ad illud: Et angelus Domini coarctans*

Α Ἐλεγον ἐλθόντες· Ἰδού Δαυὶδ κέκρυπται παρ' ἡμῖν,
καὶ ὅλοτε διλούσ εἰκὸς, κεχρισμένα τῷ βασιλεῖ
πράττοντας, πολλὰ κατ' αὐτοῦ ψευδομαρτυρεῖν, καὶ
ἢ μη ἐγίνωσκεν μηδὲ διενοίστο, ταῦτα κατ' αὐτοῦ λέ-
γειν. Τὸ δ', Ἀνταπεδίδοσάν μοι ποτηρά διτελ ἀγα-
θῶν, δύναται εἰς αὐτὸν ἀναφέρεσθαι. Ἐπειδὴ πολλά-
κις εὗ παθὼν ὑπὸ τοῦ Δαυὶδ δοσοὺλ, τοις ἐναντίοις
αὐτὸν ἥμεινετο, δεινὰ κατὰ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ μηχα-
νώμενος, καὶ ἀτεκνίαν ἐμποιῶν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ.
Ἀτεκνία δὲ ψυχῆς ἔστιν, διαν τὰ ἔκυπτης σπέρματα,
ἢ καταβάλλεται δι' εὐποιῶν εἰς ἔτερους, ή καὶ διὰ
διεσταχτίας μη φέρει καρπὸν. Οὕτω γοῦν, πολλὰ
γεννῶντος ἀγαθὰ τοῦ Δαυὶδ εἰς τὸν Σαοὺλ, ἀτεκνίαν
αὐτῷ δοσούλ εἰργάζετο, μη ἄξιος προφέρων καρ-
ποὺς τῶν εἰς αὐτὸν ἔσπαρμένων.

B Ἐγὼ δὲ, ἐν τῷ αὐτούς παρεγοχεῖν μοι, ἐρε-
δυόμην σάκκον, καὶ ἐπαπειρου ἐν τησσετέλη τὴν
ψυχήν μου, καὶ ή προσευχή μου εἰς κόλπον μου
ἀποστραψάσται. Πρὸς τοὺς ἀποδοθέσιν ἐπίστεψαι,
μήποτε τὰ προκείμενα ἐφαρμόσειν δύναται τῷ προσ-
ώπῳ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, προφητικῶς ἐξ αὐτοῦ τεθε-
σπισμένα. "Ορα δὲ οὖν εἰ μή καὶ οὗτως ἔξομαλζεται
ἡ διάνοια κατ' οὐδένα τρόπον ἐμποδίζομένη." Ἔστω
γάρ δὲ Σωτῆρος ἡμῶν λέγων κατὰ τὸ ἀνθρώπινον πρὸς
τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα τὴν ἀρχὴν τοῦ φαλμοῦ ἔως. *Kai*
σύγκλεισον ἐξ ἐρατίας τῶν διωκόντων με· καὶ
ἐν εἰκοστῷ δὲ καὶ πρώτῳ φαλμῷ, σαφῶς ὑπὸ αὐτοῦ
λεγομένῳ, εἰρηταί. *Eἰς τὴν βοήθειάν μου πρέσχες·*
ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις τῇ προσευχῇ σχολάζων
ἰστορεῖται. Ναὶ μήν καὶ δι' ἔργων ἐπλήρου τὰ ἀνα-
C γεγραμμένα μετὰ τὴν κατ' αὐτοῦ τῶν Ιουδαίων τόλ-
μαν. *Ρομφαία γάρ στρατιωτική καὶ πόλεμος Ρω-μαϊκής οὐκ εἰς μαχράν μετῆλθεν αὐτούς, οὐκ ἀνευ*
τῆς τοῦ Θεοῦ *κρίσεως.* Θεδὲς γάρ ἦν δὲ πολεμῶν αὐ-
τούς διὰ τοῦ τῶν πολεμίων στρατοῦ. Τοῦτο καὶ αὐτὸς δὲ
Σωτῆρος διὰ παραβολῆς παρίστησι τοῖς παρηγημένοις
τὴν κλήσιν τοῦ γάμου, καὶ τοὺς κλήτορας φονεύσας·
πέμψας φῆσας τὸν βασιλέα τὰ στρατιωτικὰ αὐτοῦ καὶ
τὴν πόλιν αὐτῶν ἐμπρῆσαι. Οὕτω τοίνυν καὶ τὰ
μετὰ κείρας ἐπληρούτο. Ἐπειδὴ γάρ αὐτοὶ τὸίκουν
τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἐδικάσθησαν, ἐκδικουμένου τοῦ
αἵματος αὐτοῦ. Καὶ ἐπειδὴ πολεμίους αὐτοὺς κατέ-
στησαν τοῦ Χριστοῦ, ἐπόλεμοῦθησαν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ
μετελθόντος ὅπλων καὶ θυρεῶν καὶ δομφαλίσ. Οὐ γάρ
ἀφανῶς αὐτούς ἡ θεία μετῆι δίκη, ἀλλὰ διὰ τῶν ἐν
ἀνθρώποις πολεμίων. Θαυμάσαι δὲ ἔστιν ὅπως εἰρηταί
το· *"Ἐκχεορ φομψαλαν· οὐκέτι γάρ κατὰ τὸ πα- λαιὸν μερικῶς αὐτοὺς δὲ πόλεμος μετηῖε· ἀλλ' ἐξεγύθη*
κατ' αὐτῶν πολεμικὴ φομψαλ· διὸ λέλεκται· *"Ἐργα- σε δὲ ἐπ' αὐτούς η ὅργη εἰς τέλος·* καὶ ἀλλαχοῦ·
"Ἐκχεορ ἐπ' αὐτοὺς τὴν ὄργην τον. Τίς δὲ, διελ-
θὼν τὰς Φλαύρους Ἱωσήπου Ιστορίας, μαθών τε ἐξ αὐτῶν ὅπως, ἐν συγχλεισμῷ ἀποληφθέντες, λιμῷ
καὶ στάσει διεψάρησαν, οὐ θαυμάσαι τὴν ἐνταῦθα
λέγουσαν φωνήν. *Kai* σύγκλεισον ἐξ ἐρατίας
τῶν καταδιωκόντων με; *Ἐξῆς δὲ τούτοις μόνῳ τῷ*
Σωτῆρι πρέπει ἀντέειν τῷ ἑαυτοῦ Πατρὶ κατὰ τὸ

22 I Reg. xiii, 19

Math. xviii, 7. 25 L T.

²⁶ Psal. LXVIII, 25.

ἀνθρώπινον· Εἰπορ τῇ ψυχῇ μου· Σωτηρία σου εἶμι ἄγρω, καὶ τὰ ἔξης ἔως τοῦ, Καὶ ἀγγελος Κυρίου ἐκθλίσωρ αὐτούς· Καὶ ταῦτα δὲ ἐπληροῦστο, Στις τῆς μὲν ἑαυτῶν μητροπόλεως τὴλαύνοντο, διεσκορπίζοντο δὲ εἰς πάντα τὰ θύνη. Είται λέξεται· Γενηθήτω ἡ ὁδὸς αὐτῶν σκότος καὶ ὀλισθημα· Ὁδὸς δὲ αὐτῶν ἦν ὠδευον πάλαι ἡ σωματικὴ ἐπύγχανε λατρεῖα, ἥτις αὐτοῖς γέγονε σκότος καὶ ὀλισθημα· ἀλλὰ καὶ, Ἀγγελος Κυρίου καταδιώκωρ αὐτούς· Ταῦτα μὲν οὖν τάπιχειρα ὅν κατ' αὐτοῦ τετολμήκασιν· Ἀκούσῃ δὲ τῶν εἰρημένων, οὐχ ὡς τοῦ Σωτῆρος κατευχομένου τῶν ἑαυτοῦ ἐχθρῶν τοῦ τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς παρηγγελκότος, Προσεύχεσθε ὑπέρ τῶν ἐπιφεαίνητων καὶ ἀδικούντων αὐτούς· ἀλλὰ γάρ τούτων ἄκουες ὡς προφητικῶς εἰρημένων, καὶ τὰ μέλλοντα αὐτοῖς συμβῆσεσθαι προαναφωνούντων. Ταῦτα δὲ αὐτοῖς ἔσεσθαι θεσπίζει διὰ ποιῶν τὴν ψυχὴν μάτηρ ὠρείδισταρ τὴν ψυχὴν μου·

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ πλήθους τῶν κατ' αὐτοῦ συνελθόντων· τὰ δὲ ἔξης οὐχέτι περὶ πολλῶν, περὶ δ' ἔνδεις λελεγμένα, δύναται προσαγορεύεσθαι· περὶ τοῦ Τούδα, δε, χρύπτων τὴν κατ' αὐτοῦ συσκευὴν, φιλίαν τε καθυποκρινόμενος, φιλήματι παρεδίδου τὸν Διδάσκαλον. Διδοὶ περὶ αὐτοῦ λέγοι ἀν τὸ, Ἐλόέτω αὐτῷ χαϊς ἦν οὐ τινώσκει, καὶ ἡ θήρα ἦν ἔχρυψε συνιλαβέτω αὐτὸν, καὶ ἐν τῇ παγίδι πεσεῖται ἐν αὐτῇ. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τούτων.

Εὗ δὲ εἰδὼς εἰς οἷον ἀγαθὸν τέλος ἡ κατ' αὐτοῦ παραστῆσεται ἐπιδουλή, καὶ τοῦτο παρίστησι λέγων· Η δὲ ψυχὴ μου ἀγαλλιάσεται ἐπὶ τῷ Κυρίῳ, τερψθήσεται τῷ σωτηρῷ αὐτοῦ. Πάρτι τὰ στοτὰ μου ἐροῦσι· Κύριε, τις ὅμοις σοι; ρύματος πτωχὸν ἀπὸ τῶν διακαΐζοντων αὐτόν. Ἐν μὲν οὖν τῷ καὶ φαλμῷ, σαφῶς ἐκ προσώπου τοῦ Σωτῆρος λελεγμένῳ, εἴρητο· Όσει ὑδωρ ἐξεχύθηρ, καὶ διεσκορπίσθη πάντα τὰ στοτὰ μου· τοῦ λόγου σημαντοντος τῶν ἀποτόλων αὐτοῦ τὸν διασκορπισμὸν καὶ τὴν φυγὴν, ἦν ὑπέμειναν κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ πάθους αὐτοῦ, ὅτε ἐπληροῦστο τό· Πατάξω τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπισθήσεται τὰ πρέβατα τῆς κοιλατῆς· Όστε γάρ ἡσαν τοῦ σώματος αὐτοῦ οἱ πρώτοι αὐτοῦ μαθηταί, οἱ τότε μὲν διεσκορπίσθησαν σκανδαλισθέντες ἐπ' αὐτῷ, ὥσπερ οὖν καὶ αὐτὸς ἐδήλου λέγων· Πάρτες ὑμεῖς σκανδαλισθήσεσθε ἐν ἔμοι ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ. Μετὰ δὲ τὴν ἀνάστασιν, θεασάμενοι αὐτὸν, ἐπληρώθησαν χαρᾶς καὶ ἀγαλλίασεως. Καὶ ἐν τοῖς μετὰ χείρας δὲ περὶ τῶν αὐτῶν λέξεται· Πάρτα τὰ στοτὰ μου ἐροῦσι· Κύριε, τις ὅμοις σοι; Σφόδρα δὲ κατάλληλα τῷ τοῦ Σωτῆρος ἴμων προσώπῳ καὶ τὰ τούτοις συνημμένα τυγχάνει, δι' ὃν εἴρηται· Ἀραστάτες μάρτυρες ἀδικοὶ δοὺς ἐγίνεσκον ἡρώτων με· Ἀταπεδίδοσάρ μοι πονηρὰ ἀττὶ ἀγαθῶν, καὶ ἀτεκτίατ τῇ ψυχῇ μου. Τούτοις δομοῖς καὶ ἐν ρῇ φαλμῷ εὑρήσεις ἐν οἷς εἴρηται· Καὶ ἐπολέμησάρ με δωρεάν· ἀττὶ τοῦ δημαρχὸν με ἐνδιέβαλλόν με· καὶ ἐθερτο κατ' ἐμοῦ κακὰ ἀττὶ ἀγαθῶν, καὶ μίσος ἀττὶ τῆς ἀταπή-

A eos. Hæc porro tum implebantur, cum a metropoli sua pulsi, in omnes gentes dispergebantur. Deinde dictum est : Fiant rīe illorum tenebrae et lubricum. Via qua incedebant erat corporalis ille cultus, qui ipsis tenebrae et lubricum fuit; imo etiam, Angelus Domini persequens eos. Ille suorum aduersus Christiani facinorum præmia fuere. Cæterum quæ dicta sunt non ita accipias velim, quasi Salvator de iniuriorum perniciē gloriatur, qui discipulis suis præcepit, Orate pro iis qui molestiam et injuriam vobis inferunt²⁷: sed hæc ut prophetice dicta et futuram eorum calamitatum prænuntia intelligenda sunt. Quæ causa porro fuerit cur ea vaticinetur, deinceps aperit his verbis : Quoniam gratis absconderunt mihi interitum laquei sui, supervacue expraverunt animam meam.

B αἰτίαν, ἔξης διδάσκει λέγων· *Οτι δωρεάν ἔκρυψεν μου.

Et hæc quidem de multitudine contra eum collecta; quæ sequuntur autem, non de multis, sed de uno solum dicta, de Juda congruenter prolata intelligentur, qui conpirationem adversus illum conflatam occultans anicitiamque simulans, osculo Magistrum tradidit. Quare de illo dixerit : Veniat illi laqueus quem ignorat, et captio quam abscondit appreherdat eum, et in laqueum cadat in ipsum. Hæc quidem his de rebus dicta fuerint.

C Cum probe nosset, quam bonus insidiarum sibi paralarum exitus futurus esset, id quoque declarat his verbis : Anima autem mea exsultabit in Domino, delectabitur super salutari suo. Omnia ossa mea dicent : Domine, quis similis tibi? Eripiens egenum a diripientibus illum. In psalmo xxi, qui aperte ex persona Salvatoris pronuntiatus est, sic habetur : Sicut aqua effusus sum, et dispersa sunt omnia ossa mea²⁸. Hisque significat apostolorum ejus dispersionem, et fugam quæ tempore passionis ejus accidit, quando impletum fuit illud : Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis²⁹. Nam primi ejus discipuli, ossa corporis ipsius erant, qui tunc dispersi sunt scandalum passi in ipso; quemadmodum ipse declaravit hoc modo : Omnes vos scandalum patienni in me ista nocte³⁰. Post resurrectionem vero, ubi ipsuni conspexerunt, repleti sunt gaudio et exultatione. In his item quæ jam agitantur de illis dictum est : Omnia ossa mea dicent, Domine, quis similis tibi? Quæ iis porro subjiciuntur, personæ Salvatoris nostri admodum congruentia sunt, quæ sic habent : Surgentes testes iniqui quæ ignorabam interrogabant me. Retribuebant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ. His alliua sunt quæ in psalmo cviii habentur his verbis : Et expugnaverunt me gratis. Pro eo ut me diligenter detrahebant mihi. Et posuerunt adversum me mala pro bonis, et odium pro dilectione mea³¹. Sterilitatem vero parabant ipsi qui nihil non agebat ut congregaret illos ac sibi regeneraret; quod ipse sic

²⁷ Luc. vi, 28. ²⁸ Psal. xxi, 15. ²⁹ Zach. xiii, 7. ³⁰ Matth. xxvi, 51. ³¹ Psal. cviii, 5.

Indicavit : Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et noluisitis²². Sic itaque retribuerunt ipsi mala pro bonis, et sterilitatem animæ ejus.

νις ἐπισυντάχει τὰ ροστα ὑπὸ τὰς πτέρυγας, καὶ ἀτεκνίαν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ.

Hæc ibidem vaticinatus, in sequentibus suam mansuetudinem et tolerantiam declarat, dicens : *Ego autem dum mihi molesti essent indebar cilicio. Pro illo autem, dum mihi molesti essent, mire admodum Aquila dicit : Ego autem in infirmitate eorum, indumentum meum cilicum ; Symmachus vero : In infirmitatibus eorum indumentum meum cilicum ; Theodosio et quinta editio : Ego autem cum illi molestia afficerent. Mala quippe et infirmitates eorum miseratus Dominus, eorum causa in luctus et lamentationis signum cilicio indebatur : imo etiam humiliabat in jejunio animam suam. Quare ita docebat : Tristis est anima mea usque ad mortem²³ ; et : Nunc anima mea turbata est²⁴. Hæc enim vi mansuetudinis suæ tolerahat, veluti pater de filiorum perniciose vehementer dolens atque moerens. Quamobrem in prophetis de illo dicitur : *Homœ in plaga constitutus, et sciens ferre infirmitatem²⁵ ; et rursum : Ipse peccata nostra portat, et pro nobis dolet²⁶ ; et iterum : Ipsæ autem vulneratus est propter peccata nostra, et vibice ejus nos sanati sumus²⁷.* Ideo in infirmitatibus eorum, cum illi molestia afficerentur, prospiciens Salvator mortem ipsos occupaturam, atque extremam eorum perniciem, eorum causa induebatur cilicio, et humiliabat in jejunio animam suam. Illi vero ita se gerebant, ut oratio Domini pro ipsis oblata, non ad aures usque Patris adveniret ; sed quasi repulsa ab impietatis eorum magnitudine, retraherebatur et ad ipsum rediret : quare dicebat, et oratio mea in sinu meo converteretur. Nam si ii salutem nataturi, et ab impietatibus reversuri fuissent, oratio Servatoris recto cursu ac nullo obice ad aures usque Patris adventura erat. Et hæc a me postquam singulas sententias exploravi, ubi necesse fuit, excoxitata sunt.*

Ἐπὶ τὰ ὡτα τὰ πατρικὰ παρῆσται. Καὶ ταῦτα δέ μαι πάσαν ψηλαφῶντι διάφοιαν, εἰς τοὺς τόπους ἀναγκαῖος τεθεωρήσθω.

VERS. 45, 46. *Et adversum me lætati sunt et convenerunt; congregata sunt super me flagella, et ignoravi. Dissipati sunt nec compuncti. Hæc, uti jam diximus, duplici modo accipienda. Vel enim David, persequente Saule, hæc de se narrabat ; aut propheticæ a Spiritu sancto de Salvatore dicta sunt. Loco autem illius, adversum me lætati sunt, Aquila serviens Hebraicæ litteræ ait, in claudicatione mea lætati et collecti sunt; Symmachus vero, claudicante me lætati et collecti sunt; quinta autem editio, et in infirmitate mea lætati sunt. Quæ significari existimo passionis tempus, in quo secundum Apostolum crucifixus est ex infirmitate, sed viril-*

A σεώς μου. Ἀτεκνίαν δὲ αὐτῷ ειργάσαντο πάντα πράττοντι ἐπὶ τὸ συναγαγεῖν αὐτοὺς καὶ ἀναγενῆσαι ἔαυτῷ δὲ δὴ καὶ ἐδήλου λέγων· Ποσάκις ἀθέληστα ἐπισυντάχει τὰ τέκνα σου δι τρόπον δρόνυμη θελήσατε; Οὗτω γοῦν ἀνταπεδίδοσαν αὐτῷ πονηρὰ ἀντὶ ἀγαθῶν, καὶ ἀτεκνίαν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ.

Ἄλλα γάρ ἐν τούτοις ταῦτα θεσπίσας, διὰ τῶν ἔξης τὸ αὐτοῦ φιλάνθρωπον καὶ ἀγείρικαν παρίστησι λέγων· Ἐγὼ δὲ ἐρ τῷ αὐτοὺς παρεργολεῖν μοι, ἐρεθύσμην σάκκῳ. Αντὶ δὲ τοῦ, Ἐρ τῷ αὐτοὺς παρεργολεῖν μοι, σφόδρα θυμαστῶς δὲ μὲν Ἀκύλας φησι· Καὶ ἦτώ ἐρ ἀρρωστίᾳ αὐτῶν ἐρδυσίς μου σάκκος· δὲ δὲ Σύμμαχος· Ἐμοῦ ἐρ ταῖς ἀρρωστίαις αὐτῶν τὸ ἐρδυμα σάκκος· καὶ δὲ θεοδοτίων δὲ καὶ ἡ πέμπτη ἔκδοσις· Ἐγὼ δὲ ἐρ τῷ παρεργολεῖσθαι αὐτοὺς, εἰργασιν. Ἐπει γάρ τοις ἔκειναι κακοῖς καὶ ταῖς ἀρρωστίαις τῆς αὐτῶν ψυχῆς συμπάσχων δὲ Σωτῆρ πένθους καὶ δύσρημῶν σύμβολα ποιεῖ, σάκκον περιβαλλόμενος ὑπὲρ αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ἐταπείνου ἐν νηστείᾳ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. Διὸ καὶ ἐδίδασκε λέγων· Ηερόλυμπός ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἐως θαράσου· καὶ, Νῦν η ψυχὴ μου τετάρακται. Ταῦτα γάρ ὑπερβολῇ φιλανθρωπίας ὑπέμεινεν ὑπερπάσχων καὶ ὑπεραλγῶν, οἴα πατήρ ἐφι νίσις ἀπολλυμένους. Διὸ ἐλεγεν ἐν προφήταις περὶ αὐτοῦ· Ἀθρωπός ἐρ πληγῇ ὄω, καὶ εἰδὼς φέρειν μαλακλαρ· καὶ πάλιν· Οὕτος τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν φέρει, καὶ περὶ ἡμῶν ὅδυνται· καὶ αὐθίς· Αὐτὸς δὲ ἐτραυματίσθη διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν, καὶ τῷ μώλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς λάθημεν. Διὸ καὶ ἐν ταῖς ἀρρωστίαις αὐτῶν καὶ ἐν τῷ παρεργολεῖσθαι αὐτοὺς, ἔκεινος θεωρῶν δὲ Σωτῆρ τὸν καταληφόμενον αὐτοὺς δλεθρον, καὶ τὴν ἐσχάτην ἀπώλειαν, ὑπὲρ αὐτῶν ἐνεδύστο σάκκον, καὶ ἐταπείνου ἐν νηστείᾳ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. Οἱ δὲ τοιάντα ἐπραττον, ὡς τὴν εὐχὴν αὐτοῦ τὴν ὑπὲρ αὐτῶν μῆταρα πέμπεσθαι εἰς τὰ ὡτα τοῦ Πατρός· ἀλλ’ ὕσπερ ἀντιχρουομένην ὑπὸ τοῦ μεγέθους τῆς αὐτῶν δυσσεβείας, καθύλκεσθαι καὶ ἐπαναστέψειν πρὸς αὐτῶν· διὸ ἐλεγε· Καὶ η προσευχὴ μου εἰς κόλπον μου ἀποστραγήσεται. Εἰ γάρ σώζεσθαι ἐμέλλον καὶ μεταβάλλειν τῶν ἀσεβημάτων, εἰδύσθωμούσα η προσευχὴ τοῦ Σωτῆρος, ἀκωλύτως καὶ ἀπαραποδίστως πᾶσαν ψηλαφῶντι διάφοιαν, εἰς τοὺς τόπους ἀναγκαῖος τεθεωρήσθω.

Καὶ κατ’ ἐμοῦ ηὐχράτησταρ, καὶ συντίχθησταρ· συντίχησταρ ἐπ’ ἐμὲ μάστιγες, καὶ οὐκ ἔγρων. Διεσχίσθησταρ, καὶ οὐ κατερύησταρ. Ταῦτα ἐκληπτέον διχῶς, ὡς καὶ δὴ διφαμεν. Ἡ γάρ δὲ Δαυὶδ ταῦτα περὶ ἔαυτου διεξῆται ὑπὸ τοῦ Σαοὺλ διωκθόμενος· δὲ περὶ τοῦ Σωτῆρος προφητικῶς ὑπὸ τοῦ ἀγίου Πνεύματος λέγεται. Αντὶ δὲ τοῦ· Κατ’ ἐμοῦ ηὐχράτησταρ, δὲ Ἀκύλας δουλεύων τῇ Ἐβραικῇ λέξει φησι· Καὶ ἐρ σκισμῷ μου ηὐχράτησταρ, καὶ συνελέγησταρ· δὲ δὲ Σύμμαχος· Σκάζοτος δέ μου ηὐχράτορο καὶ ηθρολόγοτο· δὲ πέμπτη ἔκδοσις· Καὶ ἐρ τῇ ἀσθενείᾳ μου ηὐχράτησταρ. Διὸ ἔν γοῦν μαὶ δηλοῦσθαι τὸν κατερύν τοῦ πάθους, ἐν φιατ-

²² Matth. xxiii, 57. ²³ Matth. xxvi, 38. ²⁴ Joan. xii, 27. ²⁵ Isa. liii, 5. ²⁶ Ibid. 4. ²⁷ Ibid. 5.

τὸν Ἀπόστολον, ἐσταυρώθη ἐξ ἀσθεσίου, ἀλλὰ οὐχὶ
ἐπειδή συγάμεως Θεοῦ. Ὑπέμεινε δὲ καὶ σκασμὸν δι'
ἡμᾶς, ἐκῶν ὑπομείνας τὴν ὑπὲρ ἡμῶν ἀσθένειαν.
Αὗτὸς γάρ ἐκυρώθη ἀσθενῆ πεποιηκεν, οὐ νικήθεις
ὑπὸ ἑτέρου, ἀλλ' ὑπερβαλλούσῃ δυνάμει κενώσας
ἐκυρώθη καὶ μορφὴν δούλου λαβών, ἐπικρύψας τε καὶ
ταπεινώσας ἐκυρώθη καὶ ἀσθενῆ ποιήσας μέχρι θανάτου.
Ἐν τοῖν τῷ σκασμῷ καὶ ἀσθενείᾳ συντήρησαν· ὅτι δὲ καὶ
ἐν ἑτέρῳ ἐδήλου προφήτῃ φάσκοντι ἐξ αὐτοῦ προσ-
ώπου. Τὸν ωτῶν μου ἐδωκα εἰς μάστιγας, τὰς
δὲ σωμάτων μου εἰς βατίσματα. Τὸ δὲ προσώπον
μου οὐκ ἀπέστρεψα ἀπὸ αἰσχύνης ἡμπτυσμάτων.
Ἐπληροῦντο δὲ ταῦτα κατὰ τὸν τοῦ πάθους αὐτοῦ
χειρόν. Οὐ δὲ Σύμμαχός φησι· Καὶ ἀπορήσσοντες
οὐκ ἥρεμοντ. Οὐκ ἔγνων δὲ, φησι, τὴν αἰτίαν δι' ἣν
ἡμέστερον· οὐ γάρ εἰχόν τινα εὐλογον πρόφετιν ὃν
ἐπετίθεσάν μοι πληγῶν. Ἀντὶ δὲ τοῦ· Ἐπειρασάν
με μυκτηρισμῷ, δὲ Σύμμαχός φησιν· Ἐρ ὑποκρί-
σαι φθέγγομαι πεπλασμένοις, ἐξριον κατ' ἐμοῦ
δδόντας αὐτῶν. Πολλὰ δ' ἀν εὑροις ἐν τοῖς Εὐαγ-
γελίοις τούτων παραστατικά· καὶ ως προσήσαν πει-
ράζοντες αὐτὸν οἱ Φαρισαῖοι, διλλοτε δὲ ἐμυκτήριζον,
καὶ ως ἔβρυχον κατ' αὐτοῦ τοὺς δδόντας αὐτῶν δια-
πριέμενοι ἐπὶ τῷ πλήθει τῶν μαθητευομένων αὐτῷ.

Κύριε, πάτε ἐπόψη; ἀποκατέστησο τὴν ψυχήν μου ἀπὸ τῆς κακουργίας αὐτῶν, ἀπὸ λεστεῶν τὴν μορογενῆ μου. Ἄντι τοῦ Πάτε ἐπόψη; συμφώνω; οἱ λειποὶ πάντες ἔρμηνευταί, Κύριε, πόσα δύνη; εἰρήκασιν. Ἀποθαυμάζει ὁ Σωτὴρ τοῦ Πατρὸς τὴν μακροθυμίαν, καὶ τὴν ὑπερβάλλουσαν ἀνοχήν. Διδ φησι· **Πόσα δύνη;** Εἴτα παραχαλεῖ λέγων· Ἀποκατάστησο τὴν ψυχήν μου. Ὅμοιον δὲ ἀν εἶται τῷ Πάτερ, δόξασόν με τῇ δόξῃ ἢ εἰχοκρδ τοῦ τὸν κόσμον εἰρατα παρὰ σοι. Ἐξῆς παραχαλεῖ βυθιθῆναι τὴν μονογενῆ αὐτοῦ ἀπὸ λειντων. Συγγενῆς δὲ ὡν τῷ μετὰ χειράς φαλμῷ καὶ δικαῖος τὰ τῇ δῆμοις τούτοις περιέχων, φάσκων. Σῶσόν με ἐκ στόματος λεοντος καὶ ἐκ χειρός κυνός τὴν μορογενῆ μου. Κάκει γάρ μορογενοῦς ἐμνημόνευσε καὶ κυνός καὶ λεοντος· οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ μονοκερώτων, λέγων· Καὶ ἀπὸ κεράτων μονοκεράτων τὴν ταπείρωστην μου· δι' ὧν σημαλνειν αὐτὸν ἤγοῦμαι· τὰς ἀντικειμένας δυνάμεις, τὰς κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ πάθους τῇ μονογενεῖ αὐτοῦ ψυχῇ ἐπιβενούλευκυτας. Ἄντι δὲ τοῦ, τὴν μορογενῆ μου· δὲ μὲν Ἀκύλας, τὴν μοναχήτην μου· δὲ δὲ Σύμμαχος, τὴν μορότητά μου, ἥρμηνευσεν (1). Εἰ δὲ δὲ Δαυΐδ ταῦτα λέγει, οὐδὲ χαλεπὸν καὶ εἰς αὐτὸν τὰ τῆς διανοίας ἐναρμόδαι.

*Ἐξομοιογήσομαι σοι ἐτέ ἐκκλησίᾳ πολλῇ. Καὶ
ὅ καὶ ἐκ προσώπου τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν λελεγμένος,
ἔτετά τάς προφητείας τάς περὶ τοῦ πάθους αὐτοῦ, τῆς
Ἐκκλησίας αὐτοῦ ἐμέμυντο δι' ὃν ἔφη· Ἐγ μέσω*

²⁹ II Cor. xiii, 4. ³⁰ Isa. L, 6. ³¹ Joan. xvii, 5. ³² Psal. xxi, 21, 22. ³³ ibid. 22. ³⁴ ibid. 23.

(1) In Hebreo γῆραν Hieronymus vertit *solitarjam meam*, cum Aquila. Vulgata versio, *unicam meam*, plus ad veritatem Hebraicam accedit.

*ex virtute Dei*²⁰. Sustinuit item propter nos clau-
dicationem, cum nostri causa insirmitatem lubens
passus est. Ipse enim sese infirmum effecit, non
ab alio victus, sed eximia virtute sua exinanivit.
semelipsum, formam servi accepit et infirmus fa-
ctus est usque ad mortem. In claudicatione igitur,
et insirmitate congregati sunt: sed flagellis quoque
ipsum oneraverunt. Quod etiam in alio propheta
ex persona ejus significatur: *Dorsum meum dedi
ad flagella, et malas meas ad alapas. Faciem au-
tem meam non averti a probro sputorum*²¹. Hæc
porro implebantur passionis ejus tempore. Sym-
machus autem ait, *et abrumpentes non quiescebant.*
Non neverant enim, inquit, qua de causa flagella-
rent: nulla quippe suberat mei plagis afficiendi legi-
tima causa. Pro illo autem, *tentaverunt me subsan-
natione*, Symmachus ait, *in simulatione verbis con-
flicis serrabant contra me dentes suos.* Multa sane
in Evangelii repereris, queis hæc explicentur:
quomodo scilicet accesserint Pharisæi tentantes
illum; alias subsannabant, et dentibus stridebant
in eum, quasi serra secantes propter discipulorum
ejus multitudinem.

VERS. 17. Domine, quando respicies? restitue animam meam a malignitate eorum, a leonibus unicum meum. Pro illo, quando respicies, reliqui omnes interpretes concorditer, Domine, quanta respicies? C dixerunt. Miratur Servator Patris tolerantium, et eximiam patientiam. Quamobrem ait: Quanta respicies? Exinde rogit his verbis: Restitue animam meam; quod sane simile huic dicto fuerit: Pater, glorifica me gloria quam habui priusquam mundus esset apud te⁴⁰. Postulat sub hæc liberari unigenitam suam a leonibus. Cum affinis huic sit psalmus xxi, ut superius declaratum est, ut qui similia complectatur, ait: Salva me ex ore leonis, et de manu canis unigenitam meam⁴¹. Illic enim, unigenitam, canem et leonem memoravit; neque hæc solum, sed etiam unicernes, dicens, et a cornibus, unicornium humilitatem meam⁴²: quibus indicare ipsum arbitror adversarias potestates, quæ tempore passionis unigenitæ animæ suæ insidias pararunt. Loco autem illius, unigenitam meam, Aquila, solitariam meam; Symmachus vero, solitudinem meam, interpretatus est. Quod si David hæc dicat, nihil incongruum ipsi sententiam aptare.

VERS. 18. *Confitebor tibi in ecclesia magna. Psalmus quoque xxi, ex persona Salvatoris dictus post allatas de passione ejus prophetias, Ecclesiae ipsius remenit his verbis : In medio Ecclesiae laudabo te⁴².*

Hæc autem ibidem dixit post illud: *Erue a framea animam meam, et de manu canis unigenitam meam.*
Salva me ex ore leonis et a cornibus unicornium humiliatam meam. His igitur additum illud est: *Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesiæ laudabo te.* In præsenti similiter psalmo, postquam dixerat: *Restitue animam meam a malignitate eorum, a leonibus unigenitam meam, adjecit:* *Confitebor tibi in ecclesia multa, in populo gravi laudabo te*⁴⁴. Pro illo autem, gravi, Aquila, osse, edidit, id est, forti: ossa quippe omnium quæ in corpore extant, fortissima et robustissima sunt. Gravis igitur est, qui fundatus in petra, immobilis et infractus manet. Patri itaque confitetur, gratias ipsi agens in ecclesia sua multa. Multa quippe revera est hæc ecclesia, quam in psalmo xxi magnam vocavit, dicens: *Apud te laus mea in ecclesia magna.* Pater igitur gloriam Filio in ecclesia magna conciliat; Filius autem Patri confitetur in ecclesia multa, quæ scilicet in universa Ecclesia stabilitur.

σια μεγάλη· δὲ Υἱὸς ἐξομολογεῖται τῷ Πατρὶ ἐν Ἐκκλησίᾳ πολλῇ.

VERS. 19-21. *Non supergaudeant mihi qui aduersantur mihi inique, qui oderunt me gratis et annunt oculis. Quoniam mihi quidem pacifice loquebantur, et in iracundia dolos cogitabant. Et dilatarerunt super me os suum, dixerunt: Euge, euge, viserunt oculi nostri. Si post passionem Salvatoris nostri non faustus rerum exitus visus esset, qui in eum conspiraverant, ei supergaudendi ac deridenti eum sorte locum habuissent, utpote qui de medio sublatus nihil valuisse: at quando Ecclesia ejus multa et magna per totum orbem resplendet, ipseque hactenus in medio consistens, populum suum gravem potentemque congregat, ac per eum Patri suo confitetur; nam ubi duo vel tres congregati fuerint in nomine ejus, illic sum in medio eorum*⁴⁵; *jure illi, qui alienis latentur malis, pudore suffusi, retro abscesserunt. Quid enim inimicitia dignum perpessi tantum ejus odium ceperunt? Quare Aquila, sine causa, interpretatus est. Annuebant autem oculis me deridentes, institutionesque meas ad sapientiam datas traducentes. Deinceps, *Mihi quidem, inquit, pacifice loquebantur, sed in corde suo dolos et iracundiam meditabantur.* Hæc autem tunc impleta sunt, cum Pharisæi occasionem captantes dicebant illi: *Magister, scimus quia verax es, et verbum Dei in veritate doces, et non est tibi cura de aliquo; non enim respicias personam; dic ergo nobis, licet censum dare Cæsari an non*⁴⁶? Hasce quippe voces cum dolo proferebant: quare hæc prius adumbrabat his verbis: *Mihi quidem pacifice loquebantur, et in iracundia dolos cogitabant.* Sed hic quidem dolos cum eo colloquia miscebant; at in fine, tempore passionis, pleno ore clamabant, sanguinem ejus expetentes super se et super filios suos: quod*

A Ἐκκλησίας ὑμήσωσε. Ταῦτα δὲ ἐκεῖ ἐλέγετο μετὰ τό· Ρύσαι ἀπὸ φοιζαῖς τὴν ψυχὴν μου, καὶ ἐκ χειρὸς κυνές τὴν μορογενῆ μου. Σῶσόν με ἐκ στόματος λέοντος, καὶ ἀπὸ κεράτων μοροκεράτων τὴν ταπείρωσίν μου. Συνῆπτο γοῦν τούτοις τό· Διηγήσομαι τὸ δρομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου, ἐν μέσῳ Ἐκκλησίας ὑμήσω σε. Καὶ ἐν τοῖς προκειμένοις παραπλησίων προειπών· Ἀποκατάστησο τὴν ψυχὴν μου ἀπὸ τῆς κακουργίας αὐτῶν, ἀπὸ λεόντων τὴν μορογενῆ μου, ἐπιλέγει· Ἐξομολογήσομαι σοι ἐν Ἐκκλησίᾳ πολλῇ, ἐν λαφι βαρεῖ αἰρέσω σε. Αὐτὸν δὲ τοῦ, βαρεῖ, δ' Ἀκύλας ἔξεδωκεν διτετρφ, τουτέστιν, Ισχυρῷ, ἐπει τοῦ παντὸς σώματος τὰ δυνατώτατα καὶ Ισχυρότατα διστᾶ τυγχάνει. Βαρὺς οὖν ὁ ἐπὶ τὴν πέτραν τεθεμελιωμένος, ὁ ἀσάβειος καὶ ἀρραγής. Τῷ τοίνυν Πατρὶ ἐξομολογεῖται, εὐχαριστῶν ἐπὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ τῇ πολλῇ. Πολλὴ γάρ ὡς ἀληθῶς αὐτῇ ἡ Ἐκκλησία· ἦν ἐν τῷ εἰκοστῷ πρώτῳ μεγάλην ὡνόμασεν εἰπών· Παρὰ σοῦ δὲ ἐπιτινός μου ἐν Ἐκκλησίᾳ μεγάλη. Οὐ μὲν οὖν Πατήρ ἐπιτινόν τῷ Γάϊῳ κατεργάζεται ἐν Ἐκκλησίᾳ πολλῇ, τῇ καθ' ὅλης τῆς Ἐκκλησίας ἰδρυμένῃ.

B Μὴ ἐπιχαρεῖσθάρτε μοι οἱ ἔχθροι τοῦ πολλῆς τοῦ πάθους τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἑωράτο, τάχα ποὺ χώραν εἶχον καταχαρῆναι αὐτοῦ οἱ τὴν κατ' αὐτοῦ συσκευὴν μεμηχανημένοι, ὡς ἀφανισθέντος καὶ μηδὲν δεδυνημένου· ἐπει δὲ ἡ Ἐκκλησία αὐτοῦ ἡ πολλὴ καὶ μεγάλη διαλάμπει καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης· αὐτός τε εἰσέτι καὶ νῦν ἐν μέσῳ ἑστὼς συγχροτεῖ τὸν βαρὺν καὶ δυνατὸν αὐτοῦ λαδὸν, καὶ ἐξομολογεῖται δὲ αὐτῶν τῷ ἑαυτοῦ Πατρὶ· Ὁπού γάρ δύο δὲ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ αὐτοῦ δρομό, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν· εἰκότως οἱ ἐπιχαρεῖσκαοι, αἰσχύνην καταχέαμενοι, ἀπεστράφησαν εἰς τὰ δύσισ. Τί γάρ καὶ ξένον ἔχθρας πανθετες τὸ πρὸς αὐτὸν ἡρατο μίσος; διέπει δὲ Ἀκύλας, ἀραιλως, ἡρμήνευσε. Διένευσον δὲ δρθαλμοὺς χλευάζοντες αὐτὸν, καὶ διασύροντες τὰ τῆς σοφίας μου παιδεύματα. Εἴτα, Ἐμοὶ μὲν, φησίν, εἰρηνικά ἐλάλουν, ἐν δὲ τῇ καρδίᾳ αὐτῶν δόλους καὶ ὄργην διελογίζοντο. Ἐπληροῦτο δὲ καὶ ταῦτα, ὅτε λαβὰς θηρώμενοι ἐλεγον πρὸς αὐτὸν οἱ Φαρισαῖοι· Διδόσκαλε, οἴδαμεν, ὅτι ἀληθῆς εἶ, καὶ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἐπ' ἀληθείας διδάσκεις, καὶ οὐ μέλει σοι περὶ οὐδερός· οὐ γάρ βλέπεις εἰς πρόσωπον· εἰπὲ οὖν ημῖν· Ἐξεστι δοῦραι κῆρυσος Καίσαρι ἢ οὐ; Ταῦτας γάρ δολίως προέφερον τὰς φωνάς· διὸ προλαβὼν ταῦτα ἤντετο φάσκων· Ἐμοὶ μὲν εἰρηνικά ἐλάλουν, καὶ ἐπ' ὄργῃ δόλους διελογίζοντο. Ἄλλ' ἐνταῦθα μὲν δολίως τὰς πρὸς αὐτὸν ἐποιοῦντο δομίλας· ἐν τέλει γε μὴν κατὰ τὸν καὶ ρὸν τοῦ πάθους δλω τῷ στόματι ἐβόων αἰτοῦν·

⁴⁴ Psal. xxi, 22, 23. ⁴⁵ Matth. xviii, 20. ⁴⁶ Matth. xxii, 16, 17.

τες αὐτοῦ τὸ αἷμα καθ' ἐαυτῶν καὶ κατὰ τῶν τέκνων αὐτῶν· δὴ καὶ αὐτῷ παρίστησι διὰ τῶν προκειμένων λέγων· Ἐπιλάτυναν ἐπ' ἑμές τὸ στόμα αὐτῶν. Εἰτ' ἐπειδὴ παρεδόθη αὐτοῖς ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγῆν, καὶ ὡς ἀμνὸς ἄκακος ἐναντίον τοῦ κείραντος ἀνώνος, δρῶντες αὐτοῦ τὸ πάθος ἐπεφύνουν· Εὗγε, εὐήτε, εἶδον οἱ δρῦθαλμοι ήμῶν.

Εἰδες, Κύριε, μὴ παρασιωπήσῃς. Καὶ δινώθεν εἰπε· Πότε ἐπόγη; καὶ διὰ τῶν προκειμένων· Εἰδες, Κύριε. Τί δὲ εἰδεν; Ως δολίως αὐτῷ προσέσσαν, καὶ ὡς ἐπλάτυναν κατ' αὐτοῦ τὸ στόμα αὐτῶν, καὶ ὡς κατ' εὔχας πράξαντες ἐπεβόων· Εὗγε, εὐήτε, εἶδον οἱ δρῦθαλμοι ήμῶν. Σὺ δὲ, Κύριε, ταῦτα θεατάμενος, ἀνασχόμενός τε καὶ μακροθυμήσας, μὴ παρασιωπήσῃς· ἀλλ' ἀναλαβὼν τὸ τῆς δικαιοσύνης σου χριτήριον λέγε· Ταῦτα ἐποίησας, καὶ ἐπέτησα· καὶ πάλιν· Ἐσώπησα, μὴ καὶ ἀεὶ σιωπήσουμαι; Ἀνθρωπίνως δὲ ἵκετεύει· λέγων πρὸς τὸν ἰαντοῦ Πατέρα· Μὴ ἀποστῆς ἀπ' ἀμοῦ· καὶ, Ἐξερέθητι καὶ πρόσχες τῇ κρίσει, δ Θεός μου καὶ δ Κυρίος μου εἰς τὴν δίκαιην μου. Κατὰ γὰρ τὸν καὶ φὸν τοῦ ὑπὲρ ήμῶν πάλους τοιαύτας ἥψει φωνάς, ἵνα πιστευθῇ ἀνθρώπως ἀτρεκέως κατὰ ἀλήθειαν γεγονός, καὶ τὸν ὑπὲρ ήμῶν θάνατον ἔκουσίως καταδεγμένος. Καὶ μὴ ἐπιχαρήσειάρ μοι, μὴ εἰπούσαρ ἐταρδίαις αὐτῶν· Εὗγε, εὐήτε, η ψυχὴ ήμῶν! μηδὲ εἰπούσαρ· Κατεπίομεν αὐτόρ. Σοῦ γάρ, φησίν, ἐπεξελθόντος τοῖς τετολμημένοις, καὶ κρίναντος κατὰ τὴν δίκαιοσύνην σου, οὐκ ἐπιχαρήσονται, οὐδὲ ἐροῦσιν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν· Εὗγε, εὐήτε, ισχυεν τὴν ψυχὴν ήμῶν. Εἰ γάρ καὶ τῷ στόματι αὐτῶν ποτε τοῦτο εἰρήκασιν, ἀλλ' οὐ καὶ ταῖς καρδίαις αὐτῶν ἐροῦσιν· οὐδὲ φήσουσι· Κατεπίομεν αὐτόρ, τὴν ἀνάστασίν μου καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς ἐμῆς τὴν καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἕρουσιν θεώμενοι. Καταπνεταί μὲν γάρ δ ἀπακί εἰς βυθὸν χωρήσας καὶ μηκέτ' ἀναδεηγήκεις· οὕτω γάρ ποτε κατέπιεν ὁ θάνατος ισχύσας. Ἀλλὰ κάκει οἱ καταποθέντες ἐπαλινδρήσαν, διὸ λέλεκται· Καὶ πάλιν ἀφεῖλεν δ Θεός πᾶν δάκρυνον ἀπὸ πατέρων προσώπουν.

Καὶ ἐνταῦθα σύνιν, εἰ καὶ πρὸς καιρὸν τινὰ ἔδοξαν αὐτὸν καταπίνειν, ἀλλ' οὐκ εἰς τέλος, φησὶν, ἐροῦσι, προφητικῶς κατ' αὐτὰ θεσπίζων· Αἰσχυνθῆσαρ καὶ ἐντραπείσαρ ἄμα οἱ ἐπιχαρποτες τοῖς κακοῖς μον· ἐνθυσάσθωσαρ αἰσχύνηρ καὶ ἐντροπὴρ οἱ μεγαλοφρημορούντες ἐπ' ἑμές. Καὶ ταῦτα δὲ ὅπως τέλους ἔτυχεν ἀναφερόμενα ἐπὶ τὸ τοῦ Σωτῆρος ήμῶν πρόσωπον, ἔδοιον δὴ ίδειν. Ἐξεκένου γάρ, καὶ εἰς δεῦρο τοῦ χρόνου ἀπερθίμενοι καὶ ἀπόδητοι τυγχάνουσι πάλαι κομῶντες ἐπὶ πολλοῖς χαρίσμασιν. Οἱ δὲ ἔξι ἀπάντων τῶν ἑθνῶν τὸν ὑπ' αὐτῶν ἀνηρημένον παραδεδεγμένοι τῆς μὲν πολυθέου πλάνης ἡλευθέρωνται, τὸν δὲ πάντων Θεὸν εύσεβουντες διατελοῦσιν. Εἴθ' οἱ μὲν αἰσχύνην καταχεάμενοι ἐφ' οἵς ἐδρασαν, ἐντραπήσαν, οἱ δὲ χαρᾶς καὶ περήρησαν, διστημέραι πληροῦνται· ὡς πληροῦσθαι τὸ παρὰ Μωϋσέα λόγιον φῆσαν πρὸς τὸν Ἰουδαίων λαόν·

A ipsum hic declarat, ita loquens : Dilatauerunt super me os suum. Deinde quia ipsis traditus fuit sic ut ovis ad jugulationem, et sicut agnus sine malitia, coram tondente sine voce, videntes ejus passionem sic vociferabantur : Euge, Euge! viderunt oculi nostri.

VERS. 23-26. Vidisti, Domine, ne sileas. Superioris dixit : Quando respicies? in praesenti vero : Vidisti, Domine? Ecquid vidit? Quod dolose se converint, et quod dilatauerint contra ipsum os suum, et quod, re pro volo gesta, clamaverint : Euge, Euge! viderunt oculi nostri. Tu autem, Domine, qui haec vidisti, sed patienter ac moderate tulisti, ne sileas : sed assumpto justitiæ tuæ tribunalib[us] dic : Hæc fecisti, et tacui⁴⁷; ac rursum : Tacui, an semper tacebo⁴⁸? Humano autem more Patri suo supplicat his verbis : Ne discedas a me; et : Exsurge et intende iudicio meo, Deus meus et Dominus meus in causam meam. Tempore namque pro nobis susceptæ passionis tales emittebat voces, ut crederetur homo factus secundum rei veritatem, ac sponte pro nobis mortem suscepisse. Et non supergaudeant mihi, ne dicant in cordibus suis : Euge, Euge! animæ nostræ! nec dicant : Devoravimus eum. Si tu enim, inquit, haec facinora ulciscaris, et judices secundum justitiam tuam, nequaquam illi gaudebunt : neque dicent in cordibus suis : Euge, Euge! prævaluuit anima nostra. Etiamsi enim id ore aliquando protulerint, at corde non ita loquentur, neque dicent : Devoravimus eum, quando resurrectionem meam, et Ecclesiam item meam late per orbem propagatam consipient. Is namque devoratur, qui semel in profundum delapsus, inde nunquam emergit : sic enim mors olim, cum prævaleret, devorabat. Verum qui devorati sunt, jam revertuntur, quare dictum est : Et rursum abstulit Dominus omnem lacrymam ab omni vultu⁴⁹.

D Hic igitur etiamsi ad tempus ipsum devorasse visi sunt ; at non in finem usque, inquit, ita dicent, propheticæque statim vaticinatur : Erubescant et reverentur simul, qui gratulantur malis meis. Induantur confusione et reverentia qui magna loquuntur super me. Ilæc porro quem finem sortita sint ad personam Salvatoris nostri reducta, intelligere facile est. Ex eo quippe ad hoc usque tempus abjecti ac depulsi sunt, qui olim gratia donisque multis ornabantur. At quotquot ex gentibus universis eum, qui ab illis imperfectus est, receperunt, ii a multorum deorum errore liberati sunt, Deumque universorum constanter ac pie colunt. Exhinc porro illi quidem, ob facinus tantum, pudore affecti ac confusi sunt ; illi autem gaudio fiduciaque in dies replentur ; ita ut illud Moysis oraculum ad Judæorum populum spectans impleatur : Proscly-

⁴⁷ Psal. XLIX, 21. ⁴⁸ Isa. XLII, 14. ⁴⁹ Isa. XXV, 8.

*tus qui vobiscum versatur, erit supra supra; tu autem eris infra infra. Ipse erit tibi caput, tu eris ipsi cauda*⁵⁰.

VERS. 27, 28. *Exsultent et lætentur qui volunt justitiam meam, et dicant semper: Magnificetur Dominus, qui volunt pacem servi ejus. Et lingua mea meditabitur justitiam tuam, tota die laudem tuam.* Initium prophetiae judicium et bellum minabatur iis qui impie egerunt, atque impugnarunt eum qui in ipsa prophetia furtur; media vero mores eorum perstringunt; postrema autem, ignominiam et confusio nem qua afficiendi sunt describunt. At talius prophetiae summa exultationem, lætitiam et bona annuntiat iis qui volunt justitiam ejus. Per justitiam vero ejus, divinitatem ipsius intelligas; quia ipse factus est nobis sapientia a Deo, et justitia, et sanctificatio, et redemptio⁵¹. Qui igitur illam intelligunt, exsultent, ait, et lætentur; ipsosque instituit ut dicant semper, *Magnificetur Dominus, si quidem pacem cum eo qui in vaticinio furtur amplectantur; quandoquidem iis qui contra eum inimicitiam suscepserunt, dignas pro eo poenas dederunt.* Hæc autem pax ea ipsa fuerit, quam ille discipulis suis largitus est, dicens: *Pacem meam do vobis, pacem meam reliquo vobis*⁵². Et hæc de iis qui volunt ac diligunt pacem ejus, ac justitiam ejus honorant. Denum de seipso loquens sermonis finem obsignat, dicens: *Et lingua mea meditabitur justitiam tuam, tota die laudem tuam.* His, inquit, ita gestis tam circa eos qui me diligunt, quam circa eos qui odio habent, non finem faciam meditandi justitiam tuam, tanta die laudem tuam: non omnibus diebus, sed una sola die, eaque infinita ac perenni. Nam mansio illa et comitatio apud te, dies est æterna. Meditabor autem illam, laudibusque celebrabo, quia justo sane judicio, non unam gentem, sed omnes prorsus, late per orbem diffusas, gratia et vocatione tua dignatus es. Secundum aliam autem explicandicationem, quia *sumus corpus Christi, et membra ex parte*⁵³, qui divinis exercitantur disciplinis, ejus lingua nuncupari possint, ita ut iis iure hæc referri queant.

μέρους, οἱ ἀσκηταὶ τῶν θείων μαθημάτων, λέγοιντο ἀν αὐτοῦ γλῶσσα, ὡς δύνασθαι καὶ εἰς αὐτοὺς ἀνφέρεσθαι τὰ προχείμενα.

1. IN FINEM, SERVO DOMINI DAVID XXXV. D

Neque psalmus, neque canticum, neque quid simile inscribitur; doctrinamque complectitur, quæ sub initium quidem quoslibet timore Dei ac pietate vacuos, qui ideo omni improbitatis generi dediti sunt, coarctuit; quod conclusionem vero spectat, eorum finem significat. Postquam igitur sic orsus

⁵⁰ Deut. xxviii, 43. ⁵¹ I Cor. 1, 30. ⁵² Joan. xiv, 27. ⁵³ I Cor. x, 27.

(1) Sic mss. Et hæc lectio frequenter occurrit in SS. Patribus, et in codicibus Graecis. Interpres Vulgat. : 'Ex mēlōus legit, membra de membro.'

(2) Hæc Scholiastis nota. Καὶ αὐτὸς μὲν ὁ συγγραφεὺς εἰς τὸν Δαυὶδ καὶ εἰς τὸν Χριστὸν ἔξελαβεν τὸν ψαλμὸν, μᾶλλον σὲ εἰς τὸν Χριστὸν, ὃ δὲ ἐπ' ὥφε-

Α 'Ο προσήκυντος δὲ ὑμῖν ἔσται ἄρω ἄρω· σὺ δὲ ἔσῃ κάτω κάτω· αὐτός σου ἔσται κεφαλὴ, σὺ δὲ ἔσῃ οὐρά.'

'Ἄγαλλιάσαντο καὶ εὐχρηστεῖσαν οἱ θέλοντες τὴν δικαιοσύνην μου καὶ εἰπάτωσαν διὰ πατέρος Μεγαλυνθήτω στὸν Κύριον, οἱ θέλοντες τὴν εἰρήνην τοῦ δούλου αὐτοῦ. Καὶ ή γλώσσα μου μελετήσει τὴν δικαιοσύνην σου, δὲν τὴν ἡμέραν τὸν ἔκαιρον σου. Ή μὲν ἀρχὴ τῆς προφητείας δίκην καὶ πόλεμον ἐπελεύσεσθαι ἡπειρεῖ κατὰ τὴν ἀδικησάντων καὶ πολεμησάντων τὸν προφητεύμενον· τὰ δὲ μέσα τὸν τρόπον αὐτῶν διέβαλλε· τὰ δὲ ἐπὶ τέλει τὴν καταλαδοῦσαν αὐτούς διέγραψεν αἰσχύνην καὶ ἐντροπήν. Η δὲ τῆς ὀλης προφητείας περιγραφὴ ἀγαλλίασιν καὶ εὐφροσύνην, καὶ ἀγαθὰ πάντας εὐαγγελίζεται τοὺς τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ θέλοντας. Νοήσει δὲ τὴν αὐτοῦ δικαιοσύνην, θεότητα αὐτοῦ ἐκλαδών· ἐπειδὴ αὐτὸς ἡγεμὴν ἡμῖν σοφίᾳ ἀπὸ Θεοῦ, δικαιοσύνῃ τε καὶ ἀγιασμῷ καὶ ἀπολιντρωσίᾳ. Οἱ γοῦν ταύτην νοήσαντες ἀγαλλίασαιντο, φησι, καὶ εὐφρανθείσαν· τούτους δὲ καὶ διδάσκει λέγειν αὐτοῖς, Μεγαλυνθήτω στὸν Κύριον, εἰ δὴ ἀπέξοιτο τὴν πρὸς τὸν προφητεύμενον εἰρήνην· ἐπειδὲ οἱ ἀράμενοι πρὸς αὐτὸν ἔχθραν, δίκην δεδώκασιν τὴν ἀξίαν. Εἴη δὲν αὐτῇ ἡ εἰρήνη αὐτοῦ, τὴν ἐχαρίζετο τοῖς ἀειτοῦ μαθηταῖς λέγων· Εἰρήνην τὴν ἡμῖν δίδωμι ὑμῖν, εἰρήνην τὴν ἡμῖν ἀφίημι ὑμῖν. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν ἔθελοντων καὶ ἀγαπῶντων τὴν εἰρήνην αὐτοῦ, τὴν τὸ δικαιοσύνην αὐτοῦ τιμῶντων. Λοιπὸν δὲ αὐτὸς περὶ ἀειτοῦ τὸ τέλος τοῦ παντὸς λόγου ἐπισφραγίζεται φάσκων· Καὶ ή γλώσσα μου μελετήσει τὴν δικαιοσύνην σου, καὶ ὅλην τὴν ἡμέραν τὸν ἔπαινόν σου, οὐχὶ πάσας τὰς ἡμέρας, ἀλλὰ μίαν μόνην τὴν ἀπειρον καὶ διηνεκῆ· Η γάρ παρὰ σοὶ μονῇ καὶ διατριβῇ ἡμέρα αἰώνιος τυγχάνει. Μελετήσω δὲ αὐτὴν ἀνυμῶν, καθ' ἣν τὰ δίκαια κρίνας, οὐχ ἐν ἔθνος, ἀλλὰ πάντα τὰ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης τῆς σῆς χάριτος καὶ κλήσεως κατηξίωσας. Καθ' ἐτέρων δὲ διάνοιαν, ἐπειδὲ σῶμά ἔστεντο Χριστοῦ, καὶ μέλι ἐκ

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ, ΤΟ ΔΟΥΛΩ ΚΥΡΙΟΥ ΤΟ ΔΑΥΓΙΔ ΛΕ'.

Οὔτε ψαλμὸς, οὔτε φόδη, οὔτε τι τοιοῦτον ἐπιγέγραπται· διδασκαλίαν δὲ περιέχει κατὰ μὲν τὴν ἀρχὴν ἐλέγχουσαν πάντα τὸν ἀφοβὸν καὶ ἀνευλαβῆ, καὶ διὰ τοῦτο πάσας παρανομίαις ἐκδεδομένον, κατὰ δὲ τὸ συμπέρασμα τὸ τῶν τοιούτων τέλος. Εἰπὼν γοῦν τὴν ἀρχὴν· Φησὶν δὲ παράγομος τοῦ ἀμαρτάνειν ἐτελεῖται λέγεσθαι, id est: *Hic quidem scriptor de Davide ac de Christo hunc psalmum explicavit, ita ut magis Christo accommodaret. Alias vero ait ad utilitatem inimicorum hæc dicta suisse.*

Hæc, inquam, nota in textum irreperserat.

ἐπιτῷ, πρὸς τῷ τέλει, Ἐκοῖ ἐπεσαρ πάντες οἱ ἑρμηνεῖμοι τὴν ἀροματικήν, ἐξωσθῆσαρ καὶ οὐ δυνασται στῆγαι. Κατὰ δὲ τὰ μέσα θεολογίαν περιέχει καὶ τῶν θεοφιλῶν ἀνδρῶν ἀγαθᾶς ἐλπίδας. Λέλεκται δὲ ταῦτα τῷ δούλῳ Κυρίῳ τῷ Δαυΐδῃ. Τοῦτο γάρ ἡ προγραφὴ σημαίνει· δος, ἀφορίσας ἔαυτὸν τῆς τῶν παρανόμων τάξεως, συνῆψε τῇ τοῦ Θεοῦ ἵκετείᾳ, τῷ νόμῳ καὶ ταῖς τοῦ Θεοῦ διαταγαῖς ἔαυτὸν καταδυλώσας. Διδάσκει δὲ καὶ τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους τὰ δόμια αὐτῷ πράττειν, καὶ μὴ συγκαπάγεσθαι τοὺς παρανόμους.

Φησὶν δὲ παράγομος τοῦ ἀμαρτάνειρ δὲ ἔαυτῷ· οὐκέτι φόβος Θεοῦ ἀπέραντι τῷ δρόμῳ μῶρον αὐτοῦ· "Οτι ἐδόλωσεν ἐπάνωτος αὐτοῦ, τοῦ εὑρεῖται τὴν ἀροματικήν αὐτοῦ καὶ μισῆσαι. Σαφέστερον δὲ τὰ προκείμενα ἡρμήνευσεν δὲ Σύμμαχος, τοῦτον ἀποδοὺς τὸν τρόπον· Φησὶν περὶ δούρθεστας τοῦ ἀσεβοῦς ἐδοθεὶη καρδία μου· Οὐκέτι φόβος Θεοῦ ἀπεικρυψεν τῷ δρόμῳ μῶρον αὐτοῦ· Οτι ἔξοιλος θαλαττεῖρ τὰ περὶ αὐτοῦ δοκεῖ, τοῦ εὐρεῖται τὴν ἀροματικήν αὐτοῦ εἰς τὸ μισθῆται αὐτήν. Διὰ τούτων γάρ αὐτῆς δὲ Δαυΐδης, Ἐμοῦ, φησὶν, ἡ καρδία καὶ δὲ ἐμὸς λογισμὸς ταῦτα περὶ τοῦ ἀσεβοῦς ἀνδρὸς ἐνενέησε. Τὴν γάρ θεωρητικὴν αὐτοῦ δύναμιν, δι' ἣς ἐδύνατο γνῶναι τὸν φόδον τοῦ Θεοῦ, ἐδόλωσεν αὐτοὺς (sic) ἔαυτὸν τῆς διανοίας αὐτοῦ τοὺς δρόμους διαστρέψας. Διὸ κατὰ τὴν Ἐβραϊκὴν ἀνάγνωσιν· Ἐρ δρόμοις αὐτοῦ εἰρηται δεδολωκένται, τοῦ εὑρεῖται τὴν ἀροματικήν αὐτοῦ, καὶ μισῆσαι· Οὐτω, φησὶν, ἔαυτὸν διέτρεψε, καὶ τὸν φόδον τοῦ Θεοῦ τῶν ἔαυτοῦ ἀπέριμψεν δρόμους, ὡς τὴν ἀνομίαν αὐτοῦ προφανῆ τυγχάνειν, καὶ πάλιν ὀρθίσθαι καὶ εὐρίσκεσθαι· καὶ διὰ τοῦτο μίσους ἄξιαν εἶναι. Ἀκαλύπτως δὲ δὲ τοιοῦτος ἔξεδωκεν ἔαυτὸν τῇ ἀμαρτίᾳ, ὡς καὶ τὰ ρήματα τοῦ στόματος αὐτοῦ ἀνομίαν εἶναι καὶ δόλον. Πάνω δὲ ταῦτα ἔκὼν εἰλετο, ἀτε δὴ αὐτεξούσιος ἡνί, καὶ δυνάμενος μὲν τὴν ἀγαθὴν μετελθεῖν δόδυν, μὴ βουληθεῖς δὲ δὲ δέλεκται· Οὐκέτι ἐδουλήθη συντέταιρα τοῦ ἀγαθῶν· ἀροματικήν δὲ διελογίσατο ἐπὶ τῆς κολτης αὐτοῦ. Οὐδὲ γάρ, κατὰ τὸν κατρόν τῆς ἡσυχίας τὸν φυτὸν τὰς μεθημερινὰς πράξεις ἔαυτοὺς ἐπιδιδάστιν ἀνθρώπων τίρεμίζει καὶ εὐσταθείζει καὶ ὑπνῷ, ἐν καταστάσει γαλήνη γέγονεν δὲ τοιοῦτος· ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ τῷ κατρῷ ἀροματικήν διελογίσατο ἐπὶ τῆς κολτης αὐτοῦ.

Κύριε, ἐτῷ τῷ οὐρανῷ τῷ ἔλεός σου. Σφόδρα ἀκαλούσθις μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς τοῦ παρανόμου κακίας τὸν ὑπερβάλλοντα πλούτον τῆς τοῦ Θεοῦ μακροθυμίας παρίστησιν, δι' ἣς καὶ τῶν παρανόμων καὶ ἀτεδύνων ἀνδρῶν ἀνέχεται· διὰδέκτων, διτοιούτος τῆς χρηστότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἀροχῆς καὶ τῆς μακροθυμίας ἐλέου πεπλήρωται μεγάλου. Καὶ τοῦτο οὐ διεισ τοῦ Θεοῦ αἴτιον τυγχάνει τῆς τῶν ἀμαρτωλῶν καὶ ἀτεδύνων ἀνδρῶν ζωῆς τε καὶ εὐθυμίας. Τὸν μὲν οὖν θησαυρὸν τοῦ ἐλέους αὐτοῦ τεταμεῦσθαι φησιν ἐν τῷ οὐρανῷ ἀλλὰ καὶ τὴν ἀλήθειαν αὐτοῦ εἶναι παρ' αὐτῷ, πληροῦντες πάντα τὰ ὑπερουράνια· δῆμας δὲ καὶ μέχρι τῶν νεφελῶν, ἥ, μέχρι τῶν μέθρων, κατὰ τὸν Σύμμαχον, διήκειν. Οὐτω γοῦν καὶ

A fuerat: *Dixit injustus ut delinquat in semetipso; in fine ait: Ibi ceciderunt omnes qui operantur iniquitatem, expulsi sunt nec poterunt stare. In medio autem theologiam ac bonam piorum hominum spem complectitur. Hæc porro Davidi servo Domini dicta sunt; id enim inscriptio significat: qui David cum se ab improborum ordine se novisset, Deo se supplicem exhibuit, ac legi divinisque statutis subiectum: ceterisque hominibus auctor est, ut similiter agant, neque ad improborum consortium detrahantur.*

B VERS. 9-5. *Dixit injustus ut delinquat in semetipso, non est timor Dei ante oculos ejus. Quoniam dolose egit in conspectu ejus, ut inveniatur iniquitas ejus ad odium. Hæc apertius Symmachus his verbis interpretatus est: Dixit de defectione impii intus cor meum: Non propositus est timor Dei ante oculos ejus. Quia ruere videntur res ejus, ut inveniatur iniquitas ejus ad odiendum eam. His quippe David hæc enunciavit: Cor meum et cogitatio mea hæc de impio viro intellexerunt. Nam per speculandi vim, qua Dei timorem nosse poterat, intellexit eum suis se dolis decepisse, mentisque suæ oculos evertisse. Quare secundum Hebraicam lectionem dicitur: In oculis ejus dolose egisse, ut inveniat iniquitatem ejus, et odio habeat. Ita, inquit, sese subvertit, timoremque Dei ab oculis suis abjecit, ut iniquitas ejus manifesta evaderet, ipsisque oculis pateret ac inveniretur, eoque modo digna odio esset. Palam autem ille se peccato dedidit, ita ut verba oris ejus iniquitas et dolus essent. Hæc autem ipsa admodum libere elegit, utpote liberi arbitrii, penes quem erat viam adire bonam, quod ille noluit; quamobrem dictum est: Noluit intelligere ut bene ageret; sed, iniquitatem meditatus est in cubiculo suo. Neque enim quietis tempore, quo post diurna opera homines otio, tranquillitatē et somno se dedere solent, talis homo in tranquillo statu degebat; sed eo quoque tempore iniquitatem meditatus est in subili suo.*

C VERS. 6, 7. *Domine, in cœlo misericordia tua. Post descriptam improbi hominis nequitiam, præcellentes illas divinæ tolerantiae divitias admodum consequenter enarrat, qua iniros impiosque homines ferre solet, docens divitias bonitatis ejus et patientiæ et longanimitatis⁴⁴, misericordia magna repletas esse. Atque isthac misericordia Dei in causa est, quod peccatores et impii vivant et alacriter agant. Thesaurum itaque misericordiæ ejus in cœlo reconditum ait, sed veritatem quoque ejus penes ipsum esse; hæc autem cœlestia omnia complent; attamen usque ad nubes, vel, ut Symmachus habet, usque ad æthera penetrant. Sic in alio quoque psalmo dictum est: In cœlo præparabitur veritas tua⁴⁵.*

⁴⁴ Rom. ii, 4. ⁴⁵ Psal. LXXXVIII. 2.

Veritas itaque Dei in cœlo est : inde vero ceu plu-
via in nubibus lata stillat in terram. Ideo dicitur,
Et veritas tua usque ad nubes. Ex nubibus autem in
homines veritas Dei effunditur ; nubes vero pro-
phetas et angelicas virtutes, a quibus veritas Dei
hominibus allata est, Scriptura solet appellare. Sic
in Isaia dictum est : *Et nubibus mandabo ne pluant
super eam imbre*¹⁶, scilicet super Judæorum popu-
lum, qui tropice vinea vocatur.

λέλεκται ἐν Ἡσαΐᾳ· Καὶ ταῖς ρεφέλαις ἐντελοῦμαι
Ἰουδαίων λαὸν, ἀμπελῶνα τροπικῶς ὄνομασμένον.

Ad hæc autem, *justitia tua*, inquit, Domine, ma-
gna excelsaque, montibus, imo montibus Dei com-
paratur, ac insuper *judicia tua incomprehensibilia*.
Quemadmodum enim abyssus, ut vocant, immensa
et hominibus incomprehensibilis est; quod sane his
significatur, *ponens in thesauris abyssos*: sic *judicia*,
Domine, quæ ex *justitia* prodeunt tua, ceu *abyssus
multa*¹⁷ sunt. Pro illo autem, *justitia tua sicut mon-
tes Dei*; Aquila, *justitia tua sicut montes robusti*,
interpretatus est. Hæc porro omnia opportune me-
morantur : declaraturque, per misericordiam Dei
quæ in cœlo est, per veritatem et *justitiam* ejus,
ac per illud, *Judicia ejus ut abyssus multa incom-
prehensibilia sunt*, impios, atheos et peccatores
non vita solum, sed reliquis etiam frui bonis a bo-
nitate ipsius subministratis.
ἀλλὰ καὶ τῶν λοιπῶν τῶν ἀπὸ τῆς φιλανθρωπίας

Vers. 8. Quamobrem adjicitur : *Homines et ju-
menta salvabis, Domine; quemadmodum multiplicasti
misericordiam tuam, Deus.* Nam propter *judicia tua*
quæ ut abyssus multa sunt, propter *justitiam* et
veritatem tuam quæ in cœlo est, homines et *menta
simul salutem* obtinent. Sic *multiplicasti misericor-
diam tuam, Deus*, ut non modo qui digni, sed etiam
qui brutis moribus et insipientes sunt homines,
vita abs te data fruantur. Quandoquidem enim
multi conqueruntur et expostulant cum illo his ver-
bis: *Quare impii prospere agunt, ac Dei bonis fruu-
nentur? necessario docet multam ejus misericordiam
esse.* At si misericordia tantum ac clementia exsis-
teret, nihil a peccatorum vita ineunda arceret. Ve-
rum edocet ille veritatem et *justitiam* cum mis-
ericordia miseri, ita ut post misericordiam *justitia*
et *veritas* peccatores excepturæ sunt. Nam si ex
misericordia et patientia Dei nihil utilitatis percipi-
ant, *justitia* et *veritas* ejus invadet illos : *judicio*
quippe justo subjiciuntur. Sunt enim revera, sunt,
inquam, *judicia* Dei occulta ; multa immensaque
profunditas, vel, ut ait *Scriptura*, *abyssus multa in
judiciorum ejus ratione comprehenditur*. Hæc igi-
tur impios manent.

Vers. 9, 10. *Filiū autem hominum in tegmine ala-
rum tuarum sperabunt. Inebriabuntur ab ubertate
domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis eos.*
Quoniam apud te est fons rítæ, in lumine tuo videbi-
mus lumen. Quoniam *judicia tua abyssus multa,*

A ἐν ἑτέρῳ λέλεκται. Ἐρ τῷ οὐρανῷ ἐτοιμασθήσεται
ἡ ἀλήθειά σου. "Εστι μὲν οὖν ἡ ἀλήθεια τοῦ Θεοῦ
ἐν τῷ οὐρανῷ, δικτην δὲ ὑετοῦ φερομένου διὰ νεφῶν
καὶ μέχρι τῆς γῆς ἐπιστάζει. Διὸ εἰρηται· Καὶ ἡ
ἀλήθειά σου ἔως τῶν ρεφελῶν. Ἐκ δὲ τῶν λεγομέ-
νῶν νεφελῶν καὶ εἰς ἀνθρώπους προχέεται ἡ τοῦ Θεοῦ
ἀλήθεια· νεφέλας δὲ τοὺς προφήτας ἡ τὰς ἀγγειακὰς
δυνάμεις, δι' ὧν ἡ ἀλήθεια τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς ἀνθρώ-
πους κατελήγειν, εἰώθεν δὲ λόγος ὄνομάειν. Οὕτω
τοῦ μὴ βρέξαι εἰς αὐτὸν ὑετού, δηλαδὴ εἰς τὸν

"Ἐτι πρὸς τούτοις ἡ δικαιοσύνη σου, φησὶν, ὁ
Κύριε, μεγάλη τυγχάνει καὶ ύψηλή, δρεσι παραβαλλο-
μένη, καὶ δρεσι Θεοῦ, καὶ πρὸς τούτοις τὰ κρίματά
σου ἀκατάληπτα. Ὁς γὰρ ἡ καλουμένη ἀδυσσος;
ἄπειρος ἐστιν ἀνθρώπους καὶ ἀκατάληπτος· δὴ
σημανεῖ δὲ φῆσας λόγος· Τιθεὶς ἐρ θησαυροῖς ἀδυσ-
σους· οὐτως καὶ τὰ σὰ κρίματα, ὁ Κύριε, τὰ ἐκ τῆς
σῆς δικαιοσύνης φερόμενα, ὡς ἡ ἀδυσσος ἐστι
πολλή. Ἀντὶ δὲ τοῦ, Ἡ δικαιοσύνη σου ὡς δρη
Θεοῦ, δ' Ἀκύλας, Δικαιοσύνη σου ὡς δρη ἰσχυρά,
ήρμηνευσε. Τούτων δὲ πάντων εὐκαίρως ἐμνημόνευ-
σεν δὲ λόγος· δεικνύει, διτι διὰ τὸ ἔλεος σου τοῦ Θεοῦ
τὸ ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ διὰ τὴν ἀλήθειαν αὐτοῦ καὶ
διὰ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, καὶ διὰ τό· Ὅς ἀδυσσος
πολλὴ ἀκατάληπτα τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀσεῖς;
καὶ ἄθεοι καὶ ἀμαρτωλοὶ οὐ μόνον ζωῆς ἀπολαύουσιν,
αὐτοῦ χορηγουμένων.

Διὸ ἐπιλέγεται· Ἀρθρῶπος καὶ κτήνη σάσεις,
Κύριε, ὡς ἐπιλήθυνας τὸ ἔλεος σου, δ Θεός. Διὰ
γὰρ τὰ κρίματά σου τὰ ὡς ἀδυσσος πολλή, καὶ διὰ
τὴν δικαιοσύνην σου καὶ τὴν ἀλήθειαν σου τὴν ἐν τῷ
οὐρανῷ, ἀνθρωποι καὶ κτήνη κατὰ τὸ αὐτὸν σώζονται·
οὐτως ἐπιλήθυνας τὸ ἔλεος σου, Θεός, ὡς μὴ μόνον
τοὺς ἀξιούς τῆς ἐκ σοῦ ζωῆς μεταλαμβάνειν, ἀλλὰ
καὶ τοὺς κτηνῶδεις καὶ ἀνοήτους τῶν ἀνθρώπων.
Ἐπειδὴ γὰρ πολλοὶ μέμφονται καὶ κατατιώνται·
"Ινα τι ἀσεῖς; εὐθηνοῦσι, καὶ τῶν τοῦ Θεοῦ ἀγαθῶν
ἀπολαύουσιν; ἀναγκαῖς διδάσκει, διτι πολυελέες
ἐστιν. 'Αλλ' εἰ μὲν ἦν ἔλεος μόνον καὶ φιλανθρωπία,
οὐδὲν ἐκάλυπεν τὸν τῶν ἀμαρτωλῶν μετέρχεσθαι βίον·
διδάσκει δὲ, διτι σὺν τῷ ἐλέψῳ ἀνακέρχεται ἀλήθεια
καὶ δικαιοσύνη, ὡς τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἀλήθειας
διαληφομένης τοὺς ἀμαρτωλοὺς μετὰ τὸ ἔλεος. Εἴ γὰρ
μὴ ὥφελοντο τῷ ἐλέψῳ καὶ τῇ μακροθυμίᾳ τοῦ Θεοῦ,
ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ καὶ ἡ ἀλήθεια μετελεύσεται αὐ-
τούς· ὑποθληθήσονται γὰρ κρίσει δικαίῳ·" Ἐστι γάρ,
ἔστιν ἀπόρρητα τὰ κρίματα τοῦ Θεοῦ· πολὺς τε καὶ
ἄπειρος βυθός, δι, καθὼς ἡ Γραφή φησιν, ἀδυσσος
πολλή ἐν τῷ λόγῳ τῶν κριμάτων αὐτοῦ περιέχεται.
Ταῦτα τοίνυν μένει τοὺς ἀσεῖς.

Οἱ δὲ οὐλοὶ τῶν ἀρθρῶπων ἐρ σκέπη τῶν πτερύ-
γων σου ἀλπιοῦσι. Μεθυσθήσονται ἀπὸ πιστητος
οἶκου σου, καὶ τὸν χειμάρρον τῆς τρυχῆς σου
ποτειεῖς αὐτούς. "Οτι παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς, ἐρ τῷ
φωτὶ σου ὄγκομεθα φῶς. Ἐπειδὴ τὰ κρίματά σου

¹⁶ Isa. v, 6. ¹⁷ Psal. xxxi, 7.

έπιστος πολλή, εἰκότως οὐ μόνον ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ κτηνῶν προνοεῖς· οὕτως ἐπικῆθυνται τὸ ἔλεος σου, δὲ Θεός. "Εστι; δὲ εἴ τι παρὰ ταῦτα ἔξαιρετον τάγμα τῶν μετὰ τὰ προλεχθέντα ὄνομαζομένων νιῶν ἀνθρώπων· οἵτινες, πλέον τι ἔχοντες τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν κτηνῶν τῶν ὑπὸ σοῦ σωζομένων, κατηξίωνται ἐν σκέπῃ τῶν πτερύγων σου ἐλπίζειν· ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον, Υπὸ σκιάρ τῶν πτερύγων σου ἀμεριμνοῦσι. Τοὺς γάρ ἐπὶ σὲ ἡλπικότας, καὶ ἀφωρισμένους τοῦ τάγματος τῶν διαβεδηλημένων, σὺ αὐτὸς δὲ Θεὸς ταῖς ἔκυτοῦ πτέρυξι περιέπεις καὶ σκέπεις. Καὶ ἐπὶ τὴν ἡλπισαν οὖτοι ἀγαθὴν ἐπίπιδα, 'Ἡ δὲ ἐλπὶς οὐ καταισχύνει· μεθυσθήσονται ἀπὸ πιστητος οἰκου σου, καὶ τὸν χειμῷφόν της τρυφῆς σου ποτιεῖς αὐτούς. Οἶκος μὲν τοῦ Θεοῦ ἔστιν ἡ Ἐκκλησία αὐτοῦ· πιστῆς δὲ τοῦ οἴκου τὰ θεόπνευστα ἀναγνώσματα· μέθη δὲ σύνφρων καὶ νηφάλιος ἡ ἀπὸ τῶν ἀναγνωσμάτων ὁρέεις· χείμαρρος δὲ τρυφῆς, ἐξ οὗ ποτίζονται· οἱ ἐπὶ σκέπῃ τῶν πτερύγων αὐτοῦ ἡλπικότες, δὲ ἐν Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ ποταμὸς, περὶ οὗ λέλεκται· Τοῦ ποταμοῦ τὰ ἀγμάτα εὑφαλτρουσι τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ· καὶ, 'Ο ποταμὸς τοῦ Θεοῦ ἐπιληρώθη ὑδάτων. Χείμαρρος δὲ τρυφῆς δὲ Χριστὸς διὰ τὸ πρόσκαιρον τῆς ἐν ἀνθρώποις ἐπιφανείας αὐτοῦ. "Οτι παρὰ σοι πηγὴ ζωῆς. Ζωὴν δὲ θντα ἔγνωμεν τὸν Χριστὸν ἐκ τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας, δι' ἣς αὐτὸς δὲ Σωτὴρ διδάσκει λέγων· Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή. Ἀλλὰ καὶ, δὲ γέροντες ἐν αὐτῷ ζωὴν ἦν, καὶ ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων. Διὸ καὶ ἐνταῦθα τῇ ζωῇ συνήπται τὸ φῶς συμφώνως τῷ Εὐαγγελίῳ μετὰ γάρ φάνται· "Οτι παρὰ σοι πηγὴ ζωῆς, ἐπιλέγεται· Ἐρ τῷ φωτὶ σου ὀψόμεθα φῶν. Φωτὸς γάρ λογικοῦ χορηγητική τυγχάνει αὐτῇ ἡ ζωὴ· διὸ λέγεται· Καὶ ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων. Οἱ δὲ τούτων μεταλαβόντες τέλος έξουσι τοῦ φωτὸς τὴν θέαν.

Παράτειρον τὸ ἔλεος σου τοῖς γινώσκονσι σε, καὶ τὴν δικαιοσύνην σου τοῖς εὐθέσι τῇ καρδίᾳ. Τοῖς μὴ γινώσκουσιν αὐτὸν πρόσκαιρον ἔσται τὸ ἔλεος· τοῖς δὲ γινώσκουσι σε, Σῶτερ, παράτεινον τὸ ἔλεος σου καὶ τὴν δικαιοσύνην σου· ἐν ἣ κατ' ἀξίαν κρίνων τοῖς μὲν ἀποδόσεις κατὰ τὰ ἔργα αὐτῶν, τοῖς δὲ πιστώσεις τὰς σὰς ἐπαγγελίας. 'Αντι δὲ τοῦ, Καὶ τὴν δικαιοσύνην σου τοῖς εὐθέσι τῇ καρδίᾳ, δὲ Σύμμαχος, Καὶ τὴν ἐλεημοσύνην σου τοῖς ἀπλοῖς τὴν καρδίαν, ἔξεδωκε. Μὴ ἐλόκτω μοι ποὺς ὑπερηφανίας, καὶ χεὶρ ἀμαρτωλῶν μὴ σαλεύσαι με. 'Ἐκεῖ ἐπεστορ οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀρμούλαν. Ἐξώσθησαν καὶ οὐ μὴ δυνήσονται στῆγαι. Μηδὲ κτηταίμην χεῖρα καὶ πράξεις ἀμαρτωλῶν· ταῦτα γάρ σαλεύειν εἰλιθε καὶ μετακινεῖν τῆς παρὰ σοι τῷ θεῷ στάσεως τοὺς εἰς τὸ σκότος τὸ ἔξωτερον ἔξωθησομένους. 'Αντι δὲ τοῦ· 'Ἐκεῖ ἐπεστορ, δὲ Σύμμαχος, δικου πλευσούσι οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀδικίαν, ἔξιλωκε. Μὴ γάρ γενούμην, φησίν, ἐκεῖ, ένθα οἱ σαλεύσητες πίπουσι, καὶ πεσόντες ἔξωθούνται, καὶ λέωνθόντες οὐκέτι ἐπανελθεῖν δυνήσονται. Ἀκολούθως

A jure non hominibus modo, sed etiam jumentis propiscis, sic multiplicasti misericordiam tuam, Deus. Præter hæc autem aliis eximius est ordo eorum, qui post prædicta filii hominum vocantur. Hi pluris aliquid habentes quam homines et jumenta quibus salutem paras, digni habili sunt qui in tegmine alarum luarum spem habeant; aut ut Symmachus, Sub umbra alarum tuarum securi sunt. Eos enim qui in te spem habent, quique ab ordine infamium illorum segregantur, tu ipse, Deus, alis soves tuis et contegis. Et quia spem cepere magnam, Spes autem non confundit⁵⁸. Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, et torrente voluptatis tuae potabis eos. Domus Dei est Ecclesia ejus: ubertas domus, divinitus inspiratae lectiones: ebrietas illa temperata et sobria, B utilitas ex lectionibus proveniens: torrens voluptatis, quo potantur ii qui sub tegmine alarum ejus sperant, fluvius in Ecclesia Dei manans, de quo dictum est: Fluminis impetus laetificat civitatem Dei⁵⁹; et: Flumen Dei repletum est aquis⁶⁰. Torrens voluptatis Christus est, ob temporaneam ejus in hominibus præsentiam. Quoniam apud te est sons vita. Ex evangelica doctrina Christum esse vitam ediscimus, ut Salvator ipse docet his verbis, Ego sum lux, veritas et vita⁶¹. Sed etiam, quod factum est in ipso vita erat, et vita erat lux hominum⁶². Quare hic pariter, ut in Evangelio, vita lux subdividitur: nam postquam dixerat, Quoniam apud te est sons vita, adjicitur, In lumine tuo videbimus lumen. Hæc quippe vita rationabilem lucem subministrat. Quamobrem dicitur, Et vita erat lux hominum. Qui porro hæc acceperint, pro sine, lucis contemplationem obtinebunt.

VERS. 11 - 13. Prætende misericordiam tuam scientibus te, et justitiam tuam iis qui recto sunt corde. Nescientibus Deum temporanea misericordia erit; at scientibus te, Salvator, prætende misericordiam tuam et justitiam tuam, qua pro rerum dignitate judicans, aliis secundum opera eorum retribues, aliis promissa tua confirmabis. Pro illo autem: Et justitiam tuam iis qui recto sunt corde; Symmachus: Et misericordiam simplicibus corde, edidit. Non reniat mihi pes superbiæ, et manus peccatoris non moreat me. Ibi ceciderunt qui operantur iniquitatem, expulsi sunt, nec poterunt stare. Ne manus et gesta peccatorum obtineam: hæc quippe exterrite solent et removere abs te eos qui in tenebras exteriore depelluntur. Pro illo autem: Ibi ceciderunt, Symmachus edidit, ubi cadunt qui operantur iniquitatem. Ne, inquit, eo in loco sim, quo commoti cadunt, lapsi expelluntur, expulsi regredi non poterunt. Hæc autem consequenter effatur, postquam qui finis erit eorum, qui in tegmine Dei spe-raverint, descripsit, resumpta impii, qui initio di-

⁵⁸ Rom. v, 5. ⁵⁹ Psal. xlv, 5. ⁶⁰ Psal. lxiv, 10. ⁶¹ Joan. xiv, 6. ⁶² Joan. 1, 3, 6.

cebat in *semetipso ut delinqüeret*, hominumque ipsi **A** δὲ αὐτὰ ἔφη, μετὰ τὸ ὑπογράψαι δικοῖον ἔσται τὸ similiūm, memoria.
λαμδάνων τὴν μνήμην τοῦ κατ’ ἀρχὰς παρανόμου, δις ἐφασκεν ἐτὸν ἁυτῷ τοῦ ἀμυρτάρει, καὶ τῶν ἐκείνων παραπλησίων.

4. DAVIDIS XXXVI.

Noli æmulari in malignantibus, neque zelaveris facientes iniquitatem. Quia in præcedenti psalmo peccatorem induxerat sese ad peccata concitamentem, vitamque ejus, necnon finem exitiumque illius descriperat, consequenter in hoc psalmo hortatur ad declinandos improborum mores, et non æmulari, aliud zelare; dicas concitare et ad zelotypiam incendere, id esse æmulari. Quare Aquila sic interpretatur: *Ne dimica cum malignantibus; Symmachus vero: Ne altercare cum maleficiis.* Hoc porro dictum ex his intelligas: *Ipsi me provocaverunt in eo qui non erat Deus, et irritaverunt in idolis suis: et ego provocabo eos in eo qui non est populus, et in gente insidente irritabo illos*⁶². Apostolus item Corinthiis scribens ita loquitur: *An æmulamur Dominiū? Nunquid fortiores illo sumus*⁶³? Zelus autem seu voluntas cuiuspiam adipiscendi id quod in proximo esse arbitratur, bona est. Est alias medius zelus, plerumque talis qualem describit idem apostolus his verbis: *Æmulantur vos non bene, sed excludere vos volunt*⁶⁴. Invidia sane nunquam bona esse queat; nam dolor est de prosperis proximi rebus: zelus vero interdum bonus, ut tradidimus. Hic porro, secundum Aquilam, non dimicandum esse cum malignantibus monet; secundum Symmachum, non altercandum cum maleficiis; secundum quintam editionem, non irritari oportere cum malignantibus; secundum vero LXX: *Noli æmulari neque concitari, si alios male agentes videas, neque te concitent improbi prospere agentes, ut tu quoque velis rem bene gerere.* Ii namque in re prospera et in deliciis agentes te instigant; at tu ne æmuleris neque conciteris, sed neque zelaveris facientes iniquitatem; ne beatos prædictes illos, neu putes in bonis versari: nec pari modo rem gerere exoptes.

VERS. 2 - 9. *Quoniam tanquam senum velociter arescent.* Deinde causam aperit, dicens, quia flnis illorum talis, qualis seni exitus est; quod cum aliquantis per floruerit, velociter arescit. Nam *omnis caro senum, et omnis gloria ejus quasi flos seni.* *Exsiccatum est senum, et flos decidit*⁶⁵. Sed etiam, quemadmodum olera herbarum cito decident. Ne quidem digni sunt qui oleribus in agro cultis comparentur. Quae causa igitur est cur eos æmulemur, qui cum brevi tempore floruerint, cras in cibarium mittentur, ut docet Salvator⁶⁶? *Spera in Domino, et fac bonitatem, et inhabita terram, et pacerris in divitiis ejus. Delectare in Domino, et dabit*

B **C** **D** **E** **TΟΥ ΔΑΥΙΔ ΛΓ'.**
Μὴ παραζήλου δὲ πονηρευομένοις, μηδὲ ζήλου τοὺς ποιοῦντας τὴν ἀροματαρίαν. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ ἔκεινην εἰσῆγε τὸν παράνομον παρορμῶντα ἔστιν εἰς ἀμαρτίας, τὸν τε βίον ὑπέγραψε τοῦ τοιούτου καὶ τὸ τέλος τῆς καταστροφῆς αὐτοῦ· ἀκολούθως ἐπὶ τὸ παρόντος παρανεί φεύγειν τοὺς τῶν παρανόμων τρόπους, μηδὲ τὰς ὅμοιους αὐτῶν πράξεις ζηλοῦν. Ἐπειδὴ δὲ τὸν ζηλοῦν τὸ παραζήλουν, ἐρεῖς, διτὸς τὸ ἐρεθίζειν καὶ εἰς ζηλοτυπίαν ἐγείρειν, τούτῳ ἔστι τὸ παραζήλουν. Οὐθενὸς δὲ μὲν Ἀκύλας ἡρμήνευσεν· Μὴ ἴαμάχου ἐτὸν πονηρευομένοις· δὲ δὲ Σύμμαχος· Μὴ φιλοτελεῖται κακούργοις. Νοήσεις δὲ τὸ εἰρημένον καὶ ἀπὸ τοῦ· Αὐτοὶ παρεζήλωσάν με ἐπ’ οὐ Θεῷ, παρώργισάν με ἐπ’ τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν· κατὰ τὸ παραζήλωσαν αὐτοὺς ἐπ’ οὐκ ἔθεται· εἰς θύτεις ἀσυνέτειφ παροργαῖς αὐτούς. Οὕτω καὶ δὲ Απόστολος γράφων Κορινθίοις ἐλέγειν· Ἡ παραζήλουμεν τὸν Κύριον; Μὴ Ισχυρότεροι αὐτοῦ ἐσμεν; Τὸ δὲ ζηλοῦν τοῦ βούλεσθαι καὶ ἔστω τῷ πάραξεν δονούμενον· τῷ πέλας παρεῖναι, ἀγαθόν. Καὶ ἔστι τὸ ζηλοῦν μέσον· πολλάκις γὰρ δὲ ζῆλος περὶ οὗ δὲ αὐτός φησιν· Ζηλοῦσιν ὑμᾶς οὐ καλῶς ἀλλ’ ἀκαλεῖσαν ὑμᾶς θέλουσιν. Φθόνος μὲν οὖν οὐκ ἀν γένοις ποτε ἀγαθός· λύπη γάρ ἔστιν ἐπὶ τῇ τοῦ πέλας εὐπραγίᾳ· ζῆλος δὲ ἔστιν ὃς γίνεται ἀγαθὸς καθὼς ἀποδεδώκαμεν. Ἐνταῦθα δὲ δὲ λόγος κατὰ μὲν τὸν Ἀκύλαν μὴ διαμάχεσθαι ἐν πονηρευομένοις παρανεί, κατὰ δὲ Σύμμαχον, μὴ φιλοτελεῖται ἐν κακούργοις, κατὰ δὲ τὴν πέμπτην ἔκδοσιν, μὴ ἐρεθίζεσθαι ἐν πονηρευομένοις· κατὰ δὲ τοὺς Ἐβδομήχοντα· Μὴ παροξύνου, φησι, μηδὲ ἐρεθίζου ὅρῶν ἐτέρους πονηρευομένους· μηδὲ σε ἐγείρετωσαν εὐθηνούμενοι κακαὶ ἐπὶ τῷ καὶ ἔθελιν δόμοις αὐτοῖς εὐπραγεῖν. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ εὐθηνούμενοι καὶ τρυφῶντες παραζήλουνται· σὺ δὲ μὴ παραζήλου μηδὲ παροξύνου· ἀλλὰ μηδὲ ζῆλου τοὺς ποιοῦντας ἀνομίαν, μηδὲ μακάριες αὐτοὺς, καὶ ἐν ἀγαθοῖς εἰναι νόμιμες· μηδὲ εὐχου καὶ σαυτὸν δόμοις αὐτοῖς πράττειν.

F **G** **H** **I** **J** **K** **L** **M** **N** **O** **P** **Q** **R** **S** **T** **U** **V** **W** **X** **Y** **Z**
Οτι ὥστε χόρτος ταχὺ ἀποξηραθήσοται. Εἴτα τὴν αἰτίαν διδάσκει, λέγων, διτὸς τὸ τέλος αὐτῶν τοιοῦτον ἔστιν, δικοῖον τὸ τοῦ χόρτου· δις πρὸς διλίγον ἀνθήσας, ταχὺ ἀποξηραίνεται. Πᾶσα γὰρ σάρξ χόρτος, καὶ πᾶσα δόξα αὐτῆς ὡς ἀνθός χόρτου. Εξηράθη δέ χόρτος, καὶ τὸ ἀνθός ἐξέπεσεν. Άλλα καὶ, ὥστε λάχαρα χλόης ταχὺ ἀποκεσύνεται· οὐδὲ γεωργουμένοις λαχάνοις ἀξιοῖ εἰσι παραβάλλεσθαι. Τί οὖν ἔξιν ζῆλοῦν τοιούτους, οἷς πρὸς διλίγον ἀνθήσαντες, αὔριον εἰς κλίβανον βάλλονται, ὡς ἐδίβαξεν δὲ Σωτήρ; Εἰπιστορ ἐπὶ Κύριον, καὶ ποιεῖ χρηστητηρα, καὶ κατασκήνου τὴν γῆν, καὶ ποιμαρθῆση ἐπὶ τῷ πλούτῳ αὐτῆς. Κατατρύψησον τὸν Κυ-

⁶² Deut. xxxii, 21. ⁶³ I Cor. x, 22. ⁶⁴ Galat. iv, 17. ⁶⁵ Isa. xl, 6. ⁶⁶ Matth. vi, 30.

ρίου, καὶ δῷ σοι πάντα τὰ αἰτήματα τῆς καρδίας σου. Ἀποστρέψας τοῦ ζήλου τῶν πονηρῶν διὰ τῶν πρώτων, εὐθὺς ἐξ παραλήλου τὴν ὄρθην καὶ βασιλικήν ὁδὸν τίθησι, δεικνύς ὅποιαν χρὴ βαδίζειν. Διό φησιν· Ἄνω βλέπε, ὡς οὔτος, ἀφορῶν εἰς τὸν τῶν ὄλων κυνηγητὸν, καὶ αὐτὸν σεαυτοῦ ἐλπίδα θέμενος θάρσει ὡς ἐπὶ μεγάλην ἄγκυραν ἥδρασμένος. Καὶ τὰ μὲν τῆς διανοίας σου ταύτην ἔχετα τὴν ἐλπίδα· ταῖς δὲ πράξειν ἑργάζου καὶ ποίει χρηστότητα, ὡσανεὶ σπόρους σεαυτῷ βαλλόμενος ἐπ’ ἀγαθῇ καρπῶν συγκομιδῇ. Ταῦτα δὲ τὰ δύο κτητάμενος, μηχετὶ περὶ τίνος ἀγωνίᾳ. **Κατασκήνου** τὴν γῆν ἀμεριμνῶς, καὶ τὴν πρόσκαιρον ταύτην ζωὴν, ὡσπερ ἐν σκηνῇ, πρὸς ὀλίγον ἐστὼς διαγε. Ποιμανθήσῃ γάρ δίκην θρέμματος ἀγαθοῦ ὑπὸ ποιμένι καλῷ ποιμανόμενος. Εἰ γάρ τις ἐστιν ἐν ἀνθρώποις ἀληθινὸς ψυχῆς πλούτος, δὲ ἐν θεοῖς δόγματι καὶ τοῖς τῶν θείων ἀναγκωσμάτων μαθήμασι, τούτων ἀπολαύσεις, ὡστε λέγειν· **Κύριος ποιμαίνει με, καὶ οὐδέποτε** οὐδέποτε ποιμανόμενον ἐν τῷ πλούτῳ τοῦ καλοῦ ποιμένος, τῷ δεδωρημένῳ τοῖς ἐπὶ γῆς ποιμανομένοις ἀνθρώποις. Ἀντὶ δὲ τοῦ, **Καὶ ποιμανθήσῃ ἐπὶ τῷ πλούτῳ αὐτῆς**, δὲ Σύμμαχος, **Καὶ ποιμαίνου διηγεκώ,** ἐξέδωκεν· δὲ δὲ Ἐκκλησία, **Καὶ τέμον πίστιν· Εἰθ' ὡσπερ τῶν πονηρευομένων καὶ τῶν ποιούντων τὴν ἀνομίαν ὑπέγραψε τὸ τέλος, σύτως καὶ σοὶ τῷ ἐλπίζοντι ἐπὶ τὸν Κύριον καὶ ποιοῦντι χρηστότητα δόσσα ὑπάρξει ἀγαθὰ καταριθμεῖται.** Πρῶτον μὲν γάρ ποιμανθήσῃ ἐπὶ τῷ πλούτῳ τῷ ἀληθινῷ τοῦ καλοῦ ποιμένος· δεύτερον, κατατρυφήσεις τοῦ Κυρίου· καὶ τρίτον, δώσεις σοι τὰ αἰτήματα τῆς καρδίας σου. **Κατατρυφᾶν** δὲ τοῦ Κυρίου δυνήσεται ὁ τῆς ψυχῆς τὰ αἰσθητήρια κεκαθαρισμένος, ὡς δύνασθαι ἐσθίειν τὸν ζῶντα δρότον καὶ τὰς ζωοποιούς αὐτοῦ σάρκας, πίνειν τε τὸ σωτήριον αὐτοῦ αἷμα. Τούτοις τρεφόμενος καὶ πιαινόμενος, τῆς ἐνθέου μέθης ἀπολαύων· **Κατατρύψῃσον τοῦ Κυρίου,** καὶ δώσεις σοι τὰ αἰτήματα τῆς καρδίας σου. **Ὕδη μὲν γάρ ἐντεῦθεν κατατρυφήσει, ἐθελήσας σε αὐτὸν ἐπιδοῦναι αὐτῷ.** Άλτει δὲ αὐτὸν καὶ τὰ μέλλοντα, ὃν προσδοκᾷς τὴν λιχίν. Οὐ γάρ τὰ παρόντα δεδωκός ἀρθρώντων δωρήσεται· **οὐδὲ ἐπὶ καρδιῶν ἀρθρώτουν ἀρέλη.**

Ἄντι δὲ τοῦ, Ὑποτάγῃθι τῷ Κυρίῳ, καὶ ικέτευσον αὐτὸν, δὲ Ἐκκλησία· **Στήσον τῷ Κυρίῳ,** καὶ **ἀποκαραδόκει αὐτὸν·** δὲ Σύμμαχος· **Ἐκτίχασε τῷ Κυρίῳ,** καὶ **ικέτευσε αὐτῷ.** Τὰ γάρ προλεχθέντα πράττοντα, καὶ ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις ἐλπίζοντα, ἡσυχάζειν προστήκει τέως ἐν τῷ παρόντι, καὶ μετὰ σωπῆς προσδοκῶν τὰ ἐπιτγγελμένα. **Μή παραξίλου** ἐτὸν τῷ κατευδομένῳ ἐτὸν τῷ δόψῃ αὐτοῦ, ἐτὸν ἀρθρώτῳ ποιοῦντι παραγομένας. **Παῖσαι ἀπὸ δρηῆς** καὶ ἐγκατάλειπε θυμόν, μὴ παραξίλου ὃστε πορηρεύεσθαι. **Οτι οἱ πονηρεύμενοι ἔξολοθρευθήσοται,** οἱ δὲ ὑπομένοντες τὸν Κύριον, αὐτοὶ **κληρογομήσονται τὴν γῆν.** Ἐπαναλαμβάνει τὸν λόγον θνατικίως. Ἐπεὶ γάρ ἔγνως, φησίν, ὅποιός σοι πλούτος τεταμένει, μὴ παραξίλου ἐν τῷ νομιζομένῳ

A **tibi omnes petitiones cordis tui.** Postquam superiorebus dictis ab æmulatione improborum avocaverat; statim ex opposito rectam regiamque viam proponit, indicans qua sit incedendum. Quapropter ait: **Heus tu, sursum aspice, ac universorum moderatorem intuere, atque ipsum spem constitue tuam: bono animo esto, ut magna anchora firmatus.** Et mente quidem spem tales capias; operibus autem exsequere et fac bonitatem; ut iis ceu jactis tibi seminibus, opimam fructuum copiam percipias. Horumce porro duorum potitus, ne ultra de quopiam anxius esto, inhabita terram sine sollicitudine, ac temporaneam hancce vitam, quasi in tabernaculo, brevi exigas: etenim instar bona pecudis cuante bono pastore pasceris. Nam si quæ insunt hominibus veræ animi divitiae, quæ in divinis dogmatibus et divinis lectionibus spectantur; iis frueris ita ut dicas: **Dominus pascit me et nihil mihi deerit** ⁴⁸. Nihil quippe deerit tibi, si in boni pastoris divitiis pascaris, quæ erogantur hominibus in terra pascentibus. Pro illo autem: **Et pasceris in divitiis ejus**, Symmachus: **Et pascere assidue;** Aquila: **Et pascere fide, ediderunt.** Sub hæc autem, quemadmodum improborum et operantium iniquitatem sicutem descriptis; sic quanta tibi in Dominum speranti, ac bonitatem facienti eventura bona sint, enumerat. Nam primum in veris boni pastoris divitiis pasceris; secundo, delectaberis in Domino; tertio, dabit tibi petitiones cordis tui. Delectari autem in Domino valebit, quisquis animæ sensibus puris purgatisque fuerit, ita ut panem vivum ac vivificas carnes ejus edere possit, ac salutarem ejus bibere sanguinem. His enutritus et impinguatus, divina fruens ebrietate: **Delectare in Domino, et dabit tibi petitiones cordis tui.** Jam enim ille quoque delectabitur, quod percipiatur ut ipsi te dedas. Postula item ab eo ut ea quæ futura exspectas dona cipias. Nam qui præsentia affatim elargitus est, ea obtinetur quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominibus ascendit ⁴⁹.

B **Pro eo autem, Subditus esto Domino, et ora eum,** Aquila ait, **Sile Domino, et exspecta eum;** Symmachus vero, **Quiesce Domino, et supplica ipsi.** Enimvero par est eum qui superius memorata peragit, et in predictis spem habet, quiescere dum in hac vita versatur, et cum silentio promissa exspectare. **Noli æmulari in eo qui prosperatur in via sua, in homine faciente injusticias.** Desine ab ira et derelinque furorem, noli æmulari ut maligneris. **Quoniam qui malignantur exterminabuntur: sustinentes autem Dominum, ipsi hereditabunt terram.** Sermōnem necessario repetit. Quia, inquit, nosti qualis tibi thesauros reconditus sit, noli æmulari hominem iniquitati deditum, qui in præsenti vita rem prospere agere putatur; ne stimulere, neu hejus-

⁴⁸ Psal. xxii, 1. ⁴⁹ I Cor. ii, 9.

modi hominem beatum pronunties, cum probe noris ipsi repositari iram in die iræ et justi judicij Dei. Quanobrem noli irritari aut furore incendi contra impium, qui feliciter rem agere existimatur, neque æmuleris ipsum ut paria scelera edere exoptes; bene siquidem nosti ac persuasum plane habes, improborum finem exitiosum esse. Nam qui malignantur exterminabuntur, ac soli patientes et sustinentes Dominum, ipsi hæreditabunt terram. Si qua enim terra est sanctis viris promissa, hanc hæreditabunt qui sustinent Dominum, qui cum aliis enumeratis bonis in hæreditatem illis dandus est. Quod si in cœlis Jerusalem et Sion mons Dei celestis adsit, terram item cœlestem dignis promissam putandum est.

Εστιν ἐν οὐρανοῖς Ιερουσαλήμ καὶ Σιών ὄρος τοῦ Θεοῦ τὸ ἐπουράνιον, νοεῖν τὴν ἀπηγγελμένην τοῖς ἀξίοις.

VERS. 10, 11. *Et adhuc pusillum, et non erit peccator, etc.* Hic superius dicta interpretatur, illud scilicet, *Quoniam tanquam senum velociter arescent, et quemadmodum olera herbarum cito decident, his explicat, Adhuc pusillum, et non erit peccator; et quæres locum ejus, et non invenies: illud vero, Delectare in Domino, et dabit tibi petitiones cordis tui, his apertius enarrat, Mansueti autem hæreditabunt terram, et delectabuntur in multitudine pacis.* Quo pacto autem in Domino quis delectabitur, declarat ipse dum ait, penes cum multitudinem pacis esse, qua multa pace fruentur ii qui in Domino delectati fuerint. His porro docetur, aliam bonam terram esse, mansuetis destinatam, ac delectationem, multitudinemque pacis in futuram vitam remittit. Non ignorabat enim justis perinde atque peccatoribus in hac vita moriendum esse, ita ut de illis quoque dici possit: *Adhuc pusillum, et non erit justus; et quæres locum ejus, et non invenies: nam illi quoque moriuntur quemadmodum et peccatores.* Neque de hac terra sic locutus est, *Mansueti hæreditabunt terram;* cum probe sciret Moysen omnium mitissimum, olim de medio hominum sublatum ab hac terra demigrasse.

VERS. 12. *Observabit peccator justum, et stridebit super eum dentibus suis, etc.* Impiorum contra justos insultus amborumque finem describit. Cum peccator, inquit, non satis esse sibi scelera sua putet, justum cernens religiose viventem, id ferre nequit, quia vitam ejus improbitatis sua vituperationem esse arbitratur; quare ait: *Vel visu solo onerosus nobis est, ideoque observat eum ut dejiciat.* Verum justus nihil pensi habet, neque novit quæ clam contra se struuntur machinamenta. Dominus vero omnium inspector, ejus qui talia meditatur ruinam prospiciens, consilia ejus deridet. Et hactenus quidem nihil aliud agit quam ridere hominem talia frustra cogitantem. Cum autem peccator ad facinora progrederitur, acutique gladios, ut insidias paret ad necem ei, qui propter Deum inopiam pau-

A κατὰ τὸν παρόντα βίον κατευδοῦσθαι ἀνθρώπῳ ποιοῦντι παρανομίᾳς· μή γάρ παροξύνου, μηδὲ μακάριζε τὸν τοιοῦτον, ἀγριῶν εἰδῶς, ὅτι μένει αὐτῷ δργή ἐν ἡμέρᾳ δργῆς καὶ δικαιοχρισίᾳ τοῦ Θεοῦ. Διὸ οὐ μή δργίζου, μηδὲ θυμοῦ κατὰ τοῦ νομιζομένου εὐθητεῖν ἀσεβοῦς, μηδὲ ζῆλου αὐτὸν ὡς καὶ θελεῖν τὰ ὅμοια αὐτῷ πονηρεύεσθαι· εἴ γάρ τοι καὶ πέπεισο ἀκριβῶς, ὅτι τὸ τέλος τῶν πονηρευμένων διέθριον τυγχάνει. Οἱ γάρ πονηρευόμενοι ἔξοδοθρευθήσοται, μόνοι δὲ οἱ μακρόθυμοι καὶ ὑπομένοτες τὸν Κύριον, αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν. Εἰ τις γάρ ἐστι γῆ ἀγαθὴ τοῖς ἀγίοις ἐπιγεγεμένη, ταύτην κληρονομήσουσιν οἱ ὑπομένοντες τὸν Κύριον· μετὰ γάρ τῶν ἀλλων τῶν κατηριθμημένων ἀγαθῶν, καὶ αὐτὸς αὐτοῖς δοθήσεται ὁ κλῆρος. Εἰ δὲ

B *Kαὶ ἔτι δίλιγον, καὶ οὐ μή ὑπάρξῃ ἀμαρτωλός.* Διερμηνεύει τὰ ἀνωτέρω λελεγμένα, τὸ μὲν, "Οτι ὥστε χόρτος ταχὺ ἀποξηραθήσοται, καὶ ὥστε λάχαρα χιλόης ταχὺ ἀποπεσοῦται, διὰ τοῦ, 'Ἐτι δίλιγον, καὶ οὐ μή ὑπάρξῃ ὁ ἀμαρτωλός· καὶ ζητήσεις τὸν τόπον αὐτοῦ καὶ οὐ μή εὑρηξεῖ τὸ δὲ, Κατατρύψησο τὸν Κυρίον, καὶ δώσει σοι τὰ ατίματα τῆς καρδίας σου, σαφέστερον ἀποδίωσι διὰ τοῦ, Οἱ δὲ πραεῖς κληρονομήσουσι τὴν γῆν, καὶ κατατρυψήσουσιν ἐπὶ πλήθει ειρήνης. Πάντας γάρ τις κατατρυψήσει τοῦ Κυρίου παρίστησι, πλήθος ειρήνης παρ' αὐτῷ εἶναι λέγων· οὐ πλήθους ειρήνης ἀπολαύσουσιν οἱ τοῦ Κυρίου κατατρυψάντες. Διὰ τούτων δὲ ὁ λόγος σαφῶς ἐτέρων τινὶ γῆν ἀγαθὴν τὴν τοῖς πραεῖς δοθησομένην διδάσκει, καὶ τρυφὴν καὶ πλήθος ειρήνης εἰς μέλλουσαν ἀναπέμπει ζωὴν. Οὐ γάρ τιγνέστερος, διὰ τοῦ Κυρίου κατατρυψάντες, τὸν παρόντα βίον καὶ οἱ δίκαιοι τελευτήσουσιν, ὡς δύνασθαι καὶ περὶ αὐτῶν λέγεσθαι τό· "Ἐτι δίλιγον, καὶ οὐ μή ὑπάρξῃ ὁ δίκαιος καὶ ζητήσεις τὸν τόπον αὐτοῦ, καὶ οὐ μή εὑρηξεῖ τελευτῶς γάρ δικαιούσις καὶ αὐτοὶ. Οὐκ ἀν δὲ εἰπε περὶ τῆς παρούσης γῆς τόδε· Οἱ πραεῖς κληρονομήσουσι τὴν γῆν, σαφῶς δρῶν τῶν πάντων πραδάτων Μωύσεα, πάλαι ἐξ ἀνθρώπων γενόμενον καὶ τῆς παρούσης γῆς ἀπηλλαγμένον.

D *Παρατηρήσεται ὁ ἀμαρτωλὸς τὸν δίκαιου, καὶ βρίξει ἐπ' αὐτὸν τοῖς ὀδύντας αὐτοῦ.* Τὸν τοῦ δισέδων τὰς κατὰ τῶν δίκαιων ἐπαναστάσεις, καὶ ὀμφοτέρων τῶν ταγμάτων τὰ τέλη. Μή γάρ ἀρκούμενος, φησι, τοῖς ἑαυτοῦ πλημμελήμασιν ὁ ἀμαρτωλός, οὐ φέρει βλέπων τὸν δίκαιον θεοεδεῖντα· Ἐλεγχον γάρ τὸν ἐκείνου βίον τῆς ἑαυτοῦ μοχθηρίας ἥγειται· διὸ λέγει· Βαρὺς ἡμῖν ἐστι καὶ βλεπόμενος· ὅθεν ἐπιτηρεῖ δύπας αὐτὸν καταδάλλῃ· Ἄλλ' ὁ μὲν δίκαιος οὐ προσποιεῖται, οὐδὲ γινώσκει τὰ λαθραῖς καὶ αὐτοῦ μηχανώμενα· διὸ παντεπόπτης Κύριος, προορῶν τὴν τοῦ ταῦτα διανοούμενου πτῶσιν, τῶν λογισμῶν αὐτοῦ καταγελᾷ. Καὶ τέως μὲν πλέον οὐδὲν ηγελᾶ ἐπ' αὐτῷ μάτην τοιαῦτα λογιζομένῳ· ἐπειδὴ δὲ ἐπὶ τὰ ἔργα χωρῇ, ἀκονήσας ἑαυτοῦ τὰ ξιφά ὡς μέχρι θανάτου ἐπιδουλεῦσαι τῷ τὴν διὰ θεὸν πτῶ-

χελαν καὶ πενίαν ἀνειληφθεῖ, καὶ τὴν ἄκραν κατορθοῦντι φίλοσοφίαν, τὸ τηνικαύτα στρέψει τὴν αὐτῶν φομφαλάν κατὰ τῆς αὐτῶν καρδίας ὃ πάλαι καταγέλλων αὐτῶν Κύριος, καὶ τὰ κατὰ τοῦ δικαίου τόξα τῶν ἀσεβῶν συντρίbeι. Μετελεύσεται γάρ αὐτούς· οὐδὲ εἴτι γελῶν ἐφ' οὓς διανοοῦνται, ἀλλὰ τῇ δίκῃ τῇ προσηκούσῃ κατ' αὐτῶν χρώμενος. Ταῦτα δὲ, ὅτι μὴ λόγοι τυγχάνουσιν, ἀλλ' ἔργα ἀληθῆ μαρτυρούμενα ὑπ' αὐτῆς ἐνεργείας, καὶ ἡμῖν αὐτοῖς τοῖς ταῦτα νυνὶ διεξιουσίν τὸ πείρα τῶν ἔργων ἐπιστώσατο. Ὁφθαλμοῖς γοῦν παρειλήφαμεν, ὡς οἱ ἀμαρτωλοὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμῶν διωγμοῖς φομφαλάν ἐποίαντο κατὰ τῶν δικαίων, καὶ ὡς ἐνέτειναν τὰ τόξα αὐτῶν τοῦ καταβαλεῖν πάνητα καὶ πτωχὸν, καὶ τοῦ σφάξαι τοὺς εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ, καὶ ὡς ἐπράξαν καὶ κατέβαλον καὶ ἀνείλον ποικίλοις τρόποις θανάτων τοὺς κατὰ Θεὸν ἀνδρίσαμένους ἀγίους μάρτυρας. ^BΩστερ δὲ ταῦτα λιτορησάμενοι, οὕτω καὶ τὴν μετελθοῦσαν αὐτοὺς τοῦ Θεοῦ δίκην τεθεάμεθα, τοιαύτην γενομένην, ὡς μὴ ἀμαρτεῖν τὸν φήσαντα ἀληθῶς, τὴν φομφαίαν αὐτῶν εἰσελήλυθέναι εἰς τὴν καρδίαν αὐτῶν καὶ τὰ τόξα αὐτῶν συντετρίψθαι.

Κρείσσον διλήγον τῷ δικαιῳ. Οὐ προείρηται μόνον, ἀλλὰ δι' ἔργων ἀποπεπλήρωται, καὶ τὸν διλόν δὲ χρόνον. Οὐ μὲν δίκαιος πτωχεύων, ἀρκεῖται τῷ δλίγυψ, δεδιδαγμένος ἐν προσευχῇ λέγειν· Τὸν δρότον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον ὁδὸς ἡμῶν σύμερον· ὁ δὲ ἀμαρτωλὸς, πλούτῳ περιφρέσκεμνος, ἀγαθοῦ τινος ἀπλαύσιν νομίζει. Ἀλλ' ἔγω, φησίν, εὐ οἴδα, διδάσκω δὲ καὶ ἑτέρους· ὅτι πολλῷ βελτιών ἐστιν ὁ δίκαιος τὸν ἐφῆμερον δρετον παρὰ τοῦ Θεοῦ λαμβάνων τοῦ τῶν ἀμαρτωλῶν πλούτου. Εἰ δὲ ἐρωτᾶς, τὴν αἰτίαν μάνθανε· ὅτι δὲ μὲν δλίγυψ ἀρκούμενος ἔχει τὸν Κύριον ὑποστηρίζοντα αὐτοῦ τὴν φυχὴν καὶ τὴν ζωὴν καὶ τὸν βίον, ὑπὲρ πάντα τε πλούτον ἐπαρκούντα αὐτῷ· οἱ δὲ τῶν ἀμαρτωλῶν βραχίονες οὐ διαμένουσιν ἰσχυροί, οὐδὲ δὲ πλούτος αὐτῶν βέβαιος· συντριβούσονται γάρ δύο οὐδέποτε γενόμενοι ὠσεῖ λάχανα χλόης καὶ ὠσεῖ χόρτος ἀποξηραινόμενοι.

Γινώσκει Κύριος τὰς ὁδούς τῶν ἀμάρματων, καὶ τὴν κληρονομίαν αὐτῶν εἰς τὸν αἰώνα ἔσται. Οὐ κατασχυρθίσοται ἐν καιρῷ ποτηρῷ, καὶ ἐν ἡμέραις λιμοῦ χορτασθήσοται, ὅτι οἱ ἀμαρτωλοὶ ἀπολοῦνται. ^DΟτι τοῦ δεξιοῦ τάγματος, λέγω δὲ τῶν δίκαιων, οὐ μόνον ὑποστηρίζει ὁ Θεὸς τὴν ζωὴν, ἀλλὰ καὶ τὰς περιμενούσας αὐτούς ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι τὴν τήμερας ἀκριβῶς οἶδε, τὴν τε τοιμασμένην αὐτοῖς κληρονομίαν, περὶ ής ἀνωτέρω ἐλέχθη. Διὸ οὐδὲν αὐτοὺς καταβλάψει τὸ βραχὺ, καὶ λυπτήρων τοῦ παρόντος βίου, καὶ τὸ πένεσθαι καὶ πτωχεύειν διὰ τὸν Κύριον. Γυμνάσιον γάρ αὐτῶν ἔστι τῆς προαιρέσεως ἡ καρτερία, δι' ής τὴν στενήν καὶ τεθλιμμένην διδεύοντες, τεύξονται τῶν ἐπιγγελμάνων. Ἀντὶ δὲ τοῦ, γινώσκει, δὲ Σύμμαχος, Προοίδερ δὲ Κύριος τὰς τὴν τήμερας τῶν ἀμάρματων, ἐξέδωκεν. Καὶ δλλο δὲ μέγα ὑπάρκει τούτοις· ἐν γάρ καιρῷ ποτηρῷ οὐ κατασχυρθίσοται, καὶ ἐν ἡμέραις λιμοῦ χορτασθή-

A periemque amplexus ac summæ philosophia deditus est, inferendam; tum Dominus, qui olim deridebat eos, gladium vertit in corda ipsorum, et arcus iniriorum contra justum paratos confringit. Non jam cogitationes eorum deridens invadet eos, sed promerita illis ultione utetur. Quod autem hæc non mera verba sint, sed res gestæ ac ipso opere comprobatae, nobis qui hæc enarramus vel ipsa experientia monstravit. Ipsi igitur oculis percipiunt, peccatores in persecutionibus in nos excitatis adversus justos gladium eduxisse, arcujsque suos intendisse ut dejicerent pauperem et inopem, et ut trucidarent rectos corde; id ipsumque præstilisse: sanctos martyres pro Deo fortiter agentes dejecisse et multiplici mortis genere sustulisse. Ut autem hæc vidimus, ita et ultionem Dei ipsos invadentem suspeخimus, quæ talis utique fuit, ut nihil aberraverit is qui dixit gladium eorum insitum in corda ipsorum, et arcus eorum confractos esse.

Vers. 16. *Melius est modicum justo, etc.* Hæc non modo prænuntiata fuere, sed et aliis temporibus opere completa. Justus quidem pauperem agens vitam paucis contentus est, ad hæc in oratione proferenda institutus, *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*¹⁰. Peccator autem divitiis affluens, se bono frui arbitratur. At probe novi, inquit, idque cæteros doceo, multo præstantiore justum, qui quotidianum a Deo panem accipit, peccatorum divitiis esse. Quod si causam perconteris, ediscas licet, quia ille quidem paucis contentus, Dominum habet qui animam et vitam ejus fulciat, ipsique plusquam omnes divitiæ sufficiat: at peccatorum brachia non robusta manent, neque divitiæ eorum firmæ sunt; prope diem enim conterentur quasi olera herbarum, et tanquam fenum arescent.

Vers. 18 - 20. *Novit Dominus vias immaculatorum, et hæreditas eorum in æternum erit. Non confundentur in tempore malo, et in diebus famis saturabuntur, quia peccatores peribunt.* Quia eorum qui in dextro ordine sunt, id est justorum, non modo vitam fulcit Dominus; sed etiam dies, qui ipsos in futuro sæculo exspectant, accurate novit, atque paratam illis hæreditatem, de qua superius dictum est. Quare nō documenti nihil afferet ipsis præsentis vitæ brevitas ac tristitia, et pauperies inopiaque quam pro Domino amplexi sunt. Nam eorum propositi et voluntatis exercitatio fuit tolerantia, qua in angusta arcta via incidentes, promissa consequentur. Pro illo autem, *novit, Symmachus, prævidit Dominus dies immaculatorum, interpretatus est.* Aliudque magnum bonum ipsis obveniet; nam in tempore malo non confundentur, et in diebus famis saturabuntur. Malum tempus, id est

¹⁰ Luc. xi, 3.

tempus iræ aduersus impios, quo illi quidem justum Dei judicium experientur; qui vero in dextro ordine sunt, gloriam, honorem et incorruptionem obtinebunt, ut qui vitam æternam quæsierint. Imo vero statuto tempore justi, divino alimento potiti, saturabuntur; peccatores autem fame et egestate rationabilis cibi peribunt. Quis autem oculis contemplatus impios qui ævo nostro ex divitiis, gloria et dignitatibus in admiratione fuere, in multasque gentes imperium oblinuere, repente ab hac celsitudine lapsos, non fateatur verum esse oraculum hujusmodi: *Inimici vero Domini, mox ut honorificati fuerunt et exaltati, deficientes quemadmodum fumus defecerunt?* Fumus extincti ignis signum est: quare hi qui tempore suo ardentes ignis instar, deinde extincti sunt, similiter in exemplum habentur.

VERS. 21, 22. *Mutuatur peccator, et non solvet: iustus autem miseretur et tribuet.* Ille cum nihil possideret, multosque a viro justo utiles salutaresque sermones mutuo acciperet, aut a Deo beneficiis ornaretur, debitum non solvit. Nam adjutum, operuit opera ac gesta acceptis digna exhibere. At ille non solvit, manetque justitia operibus vacuus. Justus vero divitiis quæ secundum Deum sunt affluens, miseretur et tribuit egenitibus. Sed etiam qui justo benedicunt, ejus cohæredes erunt. Eam enim ipsam supernam hæreditatem, quæ justo promissa suit, benedicentibus justum etiam pollicetur. Quæ consonant oraculo Abraham spectanti ac dicens: *Et benedicam benedicentes te*¹¹. Illud autem, *Maledicentes autem ei disperibunt, affine est huic ad Abrahamum dicto, et maledicentibus tibi maledicam*¹². Quemadmodum enim qui lapidem sursum jacit, sic qui maledictis justum impedit, quia non potest justo maledictum hærere, retortum in se maledicus excipiet.

VERS. 23, 24. *Apud Dominum gressus hominis dirigentur.* Præter supra memorata, hæc etiam homini Dei adsunt: vias ejus Deus complanat, ita ut vita ejus feliciter elabatur: ac sine ullo obice is religiose agit, a nemineque supplantatur, propter cuius qui gressus ejus dirigit, *et riam ejus volet*, quia illam approbatione dignam parat; ita ut ideo dicatur, *et riam ejus volet.* Cum ceciderit non collidetur, quia Dominus supponit manum suam. Si quando contingat eum labi et in tentatione cedere, ac impingentem in peccatum quodpiam ruere, non collidetur tamen; sed ut generosus athleta, cum vim perpessus aliquantum cesserit, confessum sese recipiet.

VERS. 25, 26. *Junior sui, etenim senui, et non vidi justum derelictum, nec semen ejus quærens pa-*

¹¹ Gen. xii, 3. ¹² ibid.

(1) *Textus desicere* videtur.

A συνται. Καιρὸς δὲ πονηρός ἐστιν ὁ τῆς κατὰ τῶν ἀσεβῶν ὄργης, ἐνῷ οἱ μὲν τῆς δικαιοχριστᾶς τοῦ Θεοῦ πειρασθήσονται, οἱ δὲ τοῦ δεξιοῦ τάγματος ἀπολεῖσθαι δόξαν καὶ τιμὴν καὶ ἀφθαρσίαν, ζητοῦντες ζωὴν αἰώνιον. Οὐ μήν ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν ἐστῶτα καιρὸν, οἱ μὲν δίκαιοι τῆς ἐνθέου τροφῆς ἀπολεύονται χορτασθήσονται· οἱ δὲ ἀμαρτωλοὶ λιμῷ καὶ ἐνδειᾱͅ λογικῆς τροφῆς ἀπολοῦνται. Τίς δὲ ὁφθαλμᾶς παραλαβῶν τοὺς καθ' ἡμᾶς ἀσεβεῖς πλούτιψ καὶ δόξῃ καὶ ἀξιώμασι θαυμασθέντας, μεγάλους τε ἐθνῶν δρακόντας, ἀθρόως ἐκπεσθέντας τοῦ ὑψώματος, οὐκ ἀν διμολογήσειν ἀλλήθη τυγχάνειν τὸ φῆσαν λόγιον. Οἱ δὲ ἔχθροι τοῦ Θεοῦ ἀμά τῷ δοξασθῆται αὐτοὺς καὶ ἐπαρθῆται ἐκλιπόντες ὥσει καπτρὸς ἐξελιπτοί. Καπνὸς δὲ πυρὸς σθεσθέντος σημεῖον· διὸ καὶ τούτους καιρῷ φλέξαντας πυρὸς δίκην, καπτεῖται ἀποσθέντας, δομοίως ἐν τῷ παραδείγματι (1).

C Διατίζεται ὁ ἀμαρτωλὸς, καὶ οὐκ ἀποτίσει· δὲ δίκαιος οἰκτείρει καὶ διδοῖ. Μηδὲν κεκτημένος, παρὰ τὸν δίκαιον πολλάκις δανειζόμενος λόγους ὠφελίμους καὶ σωτηρίους, ή παρὰ τοῦ Θεοῦ εὐεργεσίας τυγχάνων, οὐκ ἀποτίννυσι τὴν διφειλήν. Δέον γάρ ὠφελθέντα, ἔργα καὶ πράξεις παρασχεῖν ἀξίας ὅν εἰληφεν. Οἱ δὲ οὐκ ἀποτίννυσιν, μένει δὲ ἀκαρπος τῶν τῆς δικαιοσύνης ἔργων. Οἱ δὲ δίκαιοι, πλουτῶν ἐν τῷ κατὰ Θεὸν πλούτῳ, οἰκτείρει καὶ παρέχει τοὺς δεομένους. Ἀλλὰ καὶ οἱ τὸν δίκαιον εὐλογοῦντες συγχληρονόμοις αὐτοῦ γενήσονται. "Ὕν γάρ ἐπιγγελατο ἀνωτέρων τοῖς δικαιοῖς κληρονομίαν ὁ λόγος, ταύτην αὐτὴν καὶ τοῖς εὐλογοῦσι τὸν δίκαιον ὑποισχύεται, ἀκολούθως τῷ πρὸς τὸν Ἀβραὰμ κρησμῷ φῆσαντι· Καὶ εὐλογήσω τοὺς εὐλογοῦντάς σε. Τὸ δὲ, Καὶ οἱ καταράμενοι αὐτὸρ ἐξολοθρευθήσονται, δόμοιον δὲν εἴη τῷ λελεγμένῳ πρὸς τὸν Ἀβραὰμ· Καὶ τοὺς καταραμένους σε καταράσσομαι. Οὐσπερ γάρ ὁ βάλλων λίθον εἰς ὕψος ἐπὶ τὴν κεφαλὴν ἐαυτοῦ βάλλει, οὗτως δὲ κατάραις βάλλων τὸν δίκαιον, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι κατάραν ἵστασθαι κατ' αὐτοῦ, ἀντιστρέφουσαν αὐτὴν εἰς ἐαυτὸν λήψεται.

D Παρὰ Κύριον τὰ διαβήματα ἀνθράπου κατευθύνεται. Πρὸς τοὺς εἰρημένους καὶ ταῦτα ὑπάρχει τῷ τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπῳ· τάξις δόδος αὐτοῦ ἐξομαλίει δὲ Θεός, ὥστε εὐροεῖν αὐτοῦ τὸν βίον, καὶ ἀπαραποδίστως θεοσεβεῖν, μηδενὸς ὑποσκελίζοντος διὰ τὸν κατευθύνοντα αὐτοῦ τὰ διαβήματα, καὶ τὴν ὁδὸν αὐτοῦ θελήσει, ἀποδοχῆς ἀξίαν ποιοῦντα· ὥστε λέγεσθαι, Καὶ τὴν ὁδὸν αὐτοῦ θελήσει. Όταν πένην σὲ καταρραχθήσεται, ὅτι Κύριος ἀντιστηρίζει κεῖται αὐτοῦ. Εἰ δὲ καὶ πεσεῖν αὐτὸν ποτε διεσθίσαντα συμβῇ, καὶ ἐν πειρασμῷ γενόμενος διλειθίσειν, ὀχλάσας τε ὑποπέσοι τὸν ἀμαρτήματι, ἀλλ' οὐ καταρραχθήσεται· οἷα δὲ γενναῖος ἀθλητὴς ἐκβιασθεῖς καὶ πρὸς ὄλγον ἐνδούς, παραχρῆμα ἐαυτὸν ἀναλήψεται.

E Νεώτερος ἐτερόμην, καὶ γάρ ἐγγίρασσα, καὶ οὐν εἰδορ δικαιοι ἐγκαταλειπείμενοι, οὐδὲ τὸ

σπέρμα αὐτούς ήτούν ἀρτούς. Ἀλλ' εἰ πάλιν μέχρι τήρως τὸν τοῦ δίκαιου περιεργασάμενος βίον. Ὄτι οὐδὲ εἰς γέγονε καιρός καθ' ὃν ἐρημός καταλείπεται δίκαιος, δεῖ δὲ πάρεδρον καὶ βοτύδην κάκηται τὸν ἑαυτοῦ Κύριον. Διὸ φησιν· Νεώτερος ἔγενόμην, οὐ κατὰ τὸν Σύμμαχον, τέος ἔγενόμην, ἀλλὰ καὶ ἔγρασα, καὶ οὐκ εἶδον δίκαιον ἔγκαταλειμμένον, οὐδὲ τὸ σπέρμα αὐτοῦ ζητοῦν ἀρτούς. Καὶ πῶς γάρ οὖν τε ἡν τὸ σπέρμα τοῦ δίκαιου ἐνδεῖς ἄρτων γενέσθαι, ὅπτε αὐτὸς διὰ τὸν παρὰ τοῦ Θεοῦ χορηγούμενον αὐτῷ πλούτον δῆληρ τὴν ἡμέραν ἐλεῖ καὶ δανείζει; Νοήσεις δὲ τοῦτο κατὰ μὲν τὴν διάνοιαν μαθών, δὲ, τάλαντα λαβών παρὰ τοῦ οἰκοδεσπότου καὶ τὴν μνᾶν τὴν παρὰ τοῦ Κυρίου, τῇ τούτων χρῆται πραγματείᾳ πειθαρχῶν τῷ φησαντι· Ἔδει σε τὸ ἀργύριον μου βαλεῖν εἰς τράπεζαν. Τὰ λόγια Κυρίου λόγια ἀγρά, ἀργύριον κεκυρωμένον, δοκίμιον τῇ γῇ. Ὁ τούτου ἀνακείμενος τῇ τῶν θείων ἀσκήσει λόγων, καὶ πολλὰ λογικὰ χρήματα σύναγαγών, οὐδὲν ἔτερον οὐδὲ πράττειν, οὐδὲ πάστος ἡμέρας ἐλεῖν καὶ δανείζειν. Κατὰ δὲ τὸν Ἀκίλαν, δῆληρ τὴν ἡμέραν δωρεῖται καὶ δανείζει· τοῖς μὲν δωρεῖται, τοῖς δὲ δανείζει· τὰ μὲν δόγματα θεωρήματα δωρεῖται ταῖς τῶν χωρούντων ψυχαῖς· τὰ δὲ ἐν τῷ δικαιαὶς ἐντολαῖς δανείζει, ἐπὶ τῷ τοὺς εἰληφότας δι' ἑργῶν τὸν καρπὸν ἀποδοῦνται τοῦ δάνους. Οὕτως ἀκούσῃ καὶ Μωϋσέως ἐπαγγελλούμενον τοῖς τῶν θείων νόμων φύλαξιν· τὸ δ, δαρεῖς διθρεούσι ποιεῖσθαι, σὺν δὲ οὐ δαρεῖ. Καὶ τούτον γε τὸν τρόπον οἱ θεῖοι ἀπόστολοι ἐδάνειζον ἔθνεσι πολλοῖς, καὶ μάλιστά γε διὰ Παῦλος· καὶ διὰ τοῦτο οἱ μαθητεύμενοι αὐτοῖς, σπέρμα δυντες αὐτῶν, οὐδεπώποτε ἐνδεῖς ἔσαν ἄρτων· ἀτε δὴ ἔχοντες τοὺς χορηγοῦντας αὐτοῖς τὴν λογικὴν τροφὴν, ἥς μεταλαμβάνοντες, εὐλογίαις ἐπιληροῦντο. Διὸ λέλεκται· Καὶ τὸ σπέρμα αὐτοῦ εἰς εὐλογίαν ἔσται. Καὶ κατὰ φύλην δὲ τὴν λέξιν, εἰ τις λογίσατο δπῶς ερρηται τῷ Σωτῆρι τὸ, Καὶ ἐτῷ αἰώνι τούτῳ ἐκατονταταστόρα ἀληθεῖται, Ἑργοις τε αὐτοῖς θεάσαιτο πληρούμενον τὸν λόγον διὰ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν, δύεται τοῖς δίκαιοις δῆλην τὴν ἡμέραν ἐλεῖ καὶ δανείζει. Εἰ γάρ πάντων τῶν πιστεύντων ἦν ἡ ψυχὴ καὶ τῇ καρδίᾳ μία, καὶ οὐδεὶς ἐλεγεν ίδιον τι ἑαυτοῦ εἶναι, ἀλλ' ἦν πάντα κοινά. δοι τε ἔσαν κύριοι κτημάτων πιπράσκοντες ἐτίθεσαν παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων, διεμέριζόν τε ἐκάστην, καθέτι δὲ τις χρειαν εἶχε· δῆλον δπῶς δῆλην τὴν ἡμέραν οὗτοι τὰλέσουν καὶ ἐδάνειζον.

Ἐκκλιτορ ἀπὸ κακοῦ, καὶ ποίησον ἀγαθόν. Εἰλευθερώσας σεαυτὸν πάσης κακίας, ἐπὶ σοὶ γάρ ἔστι τούτο, καὶ βιωληθεῖς δυνήσῃ· οὐ μήτη δῆλητειος ἐσῃ τούτο πράξας, εἰ μήτη καὶ τὸ δεύτερον τοι παρεί· τοῦτο δὲ ἔστι τὸ ἐργάζεσθαι τὸ ἀγαθόν. Πρός γάρ τὸ μήτη λέπτειν προστήξει σε καὶ τὸν σὸν διπλαχόντων τοῖς δεομένοις κοινωνεῖν· καὶ πρός τὸ μήτη πλεονεκτεῖν, ἔτερον, τὸ καὶ εὐεργετεῖν τοὺς δεομένους· καὶ πρός τὸ κακίας ἀπέχεσθαι, τὸ καὶ ἐτέρους τὸ κακίας βίεσθαι. Ἐπτὸν δὲ ταῦτα ποιήσῃς, κατασκήψου, φησιν, εἰς αἰώνα αἰώνος. Ἀνθ' οὐδὲ

A nos. A puerō, inquit, ad senectutem usque iuncti vitam studiose perpendi: nullo quippe tempore iustus deseritur, sed Dominum suum semper astantem opitulatoremque habet. Quare ait, junior sui, sive secundum Symmachum, *juvenis sui, sed senui, et non vidi justum derelictum, nec semen ejus quærens panes.* Et qui, quæso, potest justi semen egere panibus, quando ipse, Deo divitias sibi subministrante, tota die miseretur et commodat? Hæc porro intelligas ac mente percipias, si edidiceris ipsum cum talenta a patrefamilias, et mniam a Domino acceptisset, iis ad negotiationem usum esse, Domino obtemperantem ita loquenti: *Oportuit te pecuniam meam jecisse ad mensam*⁷³. *Eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terræ*⁷⁴. B Quisquis igitur divini sermonis exercitio incumbit, multasque rationabiles divitias colligit, is nihil aliud agere novit, quam ut tota die misereatur et commodet. Secundum Aquilam vero, *tota die dat et commodat: aliis quidem dat, aliis autem commodat; dogmata ad speculationem dat lis quorum capaces animæ sunt; moralia precepta commodat, ut qui acceperint, mutuo accepti fructum operibus reddant.* Sic audias Moysem divinarum legum cultoribus hoc pollicentem: *Fænerabis gentibus multis, et tu non fenus accipies*⁷⁵. Et eo utique modo divini apostoli fenerabant gentibus multis, maximeque Paulus: *quare discipuli eorum, qui semen ipsorum erant, nunquam egabant panibus, utpote quibus adessent qui rationabilem cibum suppeditarent: cuius participes cum essent, benedictionibus replebantur.* Quamobrem dictum est, *Et semen ejus in benedictione erit.* Si quis vero secundum nudam lectionem secum reputaverit qua ratione a Salvatore dictum sit, *In hoc sæculo centuplum recipiet*⁷⁶, remque opere per ejus discipulos comprobatai viderit, is sane deprehendet quo pacto justus tota die misereatur et commodet. Nam si omnium fidelium cor unum et anima una erat, nullusque dicebat sibi quid proprium esse, sed omnia erant communia, et quotquot possessores prædiorum erant, vendentes ponebant ante pedes apostolorum, dividebantque singulis prout cuique opus erat⁷⁷; manifestum sane est ipsos tota die miserantipráskontes ἐτίθεσαν παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων, διεμέριζον τε ἐκάστην, καθέτι δὲ τις χρειαν εἶχε· δῆλον δπῶς δῆλην τὴν ἡμέραν οὗτοι τὰλέσουν καὶ ἐδάνειζον.

C VERS. 27 - 29. *Declina a malo, et fac bonum.* Cum te ab omni malitia exemeris, penes te enim illud est, et si velis poteris; non statim, hoc perfecto, perfectus eris, nisi aliud secundum adfuerit, id est, ut facias bonum. Nam præterquam quod furari non licet, convenit etiam cum egentibus bona sua communicare; ac præterquam quod avarum esse non oportet, aliud requiritur, ut egenis beneficia præstentur; ac præter abstinentiam a malis, opus est et alios a malis eruere. Cum autem hæc egeris, inhabita, in sacrum sacrum.

⁷³ Luc. xix, 23. ⁷⁴ Psal. xi, 7. ⁷⁵ Deut. xv, 6.

⁷⁶ Matth. xix, 29. ⁷⁷ Act. iv, 32-35.

Pro quo Symmacus edidit, Et quiesces in sæculum. Hic te scilicet manet finis aeterna vita. Nam cum Dominus judex sit, amat judicium, et non derelinquet sanctos suos, sed in æternum conservabit eos. Injusti punientur et semen impiorum peribit. Justi autem hæreditabunt terram, et inhabitabunt in sæculum sæculi super eam: consequenter ad præmissa docet, iniquos qui præceptum non servarint penam daturos æternam: ac quemadmodum justi semen in benedictione futurum esse dictum est; ita semen impiorum peribit. Justi vero promissam mitibus terram hæreditate accipient, et inhabitabunt in ea in sæculum sæculi. Commodum hæc plerumque sermo pollicetur, repetitioneque promissa confirmat: vult enim nos assidue iis in dictis versari, eaque meditari, ac si rationabilem cibum manderemus, ad distributionem probe concocti in anima nostra cibi.

Vers. 30 - 33. Os justi meditabitur sapientiam, et lingua ejus loquetur judicium. Lex Dei ejus in corde ipsius, et non supplantabuntur gressus ejus. Considerat peccator justum, et querit mortificare eum. Dominus autem non derelinquet eum in manibus ejus, nec damnabit eum cum judicabitur illi. In admonitione persistens, hortatur nos ut justi simulatores simus, ejusque divitias enumerat. Ad ea enim quæ supra dicta sunt, hæc insuper penes eum sunt; magno illum Deus, hominem licet, munere donavit, cum veræ sapientiae cognitionem indidit. Sapientia quippe est divinorum et humanae scientia, per quam omnia facta sunt: omnia quippe in sapientia fecit ¹⁸. Estque ipsa, quod in principio apud Deum erat Deus Verbum, per quod omnia facta sunt ¹⁹. Hujus itaque sapientiae voces, sermones, disciplinas Deus in hominibus disseminavit, ut justus non otiosus, iners ac bonis vacuis esset; sed una os et meditationem sapientiae haberet, ut ea quasi coelesti usus esca, primo animam confirmaret suam, deindeque aliis imperiret. Quocirca dictum est, Os justi meditabitur sapientiam, et lingua ejus loquetur judicium. Gnarus autem legem Dei spiritualem esse, cum secundum interiorem hominem in lege Dei delectaretur, in corde ipso legis contemplationem, et ejus mysteriorum profunditatem exceptit: ac propter exercitationem hujusmodi non supplantabuntur gressus ejus, quandoquidem gressus ejus a Domino dirigen-dos esse, superius dictum est. Quod si forte peccator, ejus profectui invidens, insidias vitæ ejus struxerit, stultus sane dicetur, non possibilius agressus. Nam magnus ille patronus ejus non derelinquet eum in manibus ejus, nec damnabit eum cum judicabitur illi. Symmachus vero, Nec damnabit eum in judicio.

A Σύμμαχος ἐξέδωκε, Καὶ ἡρεμήσεις εἰς αἴώνα· Τοῦτο γάρ περιμένει τε τὸ τέλος τῆς αἰώνιου ζωῆς. Κριτικὸς γάρ ὁ Κύρις ἀρπαχθεὶς κρίσιν, καὶ οὐκ ἐγκαταλείψει τοὺς δούλους αὐτοῦ, ἀλλ' εἰς τὸν αἰώνα αὐτοὺς διαφυλάξει. "Ἄρομοι ἐκδικηθήσορται, καὶ σπέρμα ἀσεβῶν ἐξοιλοθρευθήσεται. Δικαιοὶ δὲ κληρονομήσονται τὴν τῆραν, καὶ κατασκηνώσουσιν εἰς αἴώνα αἴώνος ἐκ' αὐτῆς· ἀκολούθων τοῖς προειρημένοις διδάσκει, διτὶ οἱ μὴ τὸ παράγγελμα φυλάζαντες ἄνομοι δίκην δώσουσιν αἰώνιον· καὶ ωσπερ τοῦ δικαιοῦ τὸ σπέρμα εἰς εὐλογίαν ἔσεσθαι ἐλέγετο, οὕτως τῷν δεσμῶν τὸ σπέρμα ἐξοιλοθρευθήσεται. Οἱ δὲ δικαιοὶ τὴν ἐπηγγελμένην τοῖς πράσι τὴν κληρονομήσουσι τὴν, καὶ κατασκηνώσουσιν ἐν αὐτῇ εἰς αἰώνα αἰώνος. Ἐπίτηδες δὲ ταῦτα πολλάκις ἐπαγγέλλεται ὁ λόγος, βεβαῖων διὰ τῆς ἐπανατίθεσταις τὰς ὑποσχέσεις, ἥμας τε βουλέμενος ἐνδιατρίβειν τοῖς αὐτοῖς λόγοις καὶ καταμελετᾶν αὐτοὺς, ώσανει τροφὴν λογικὴν μασωμένους, εἰς ἀνάδοσιν τῆς κατὰ τὴν φυχὴν τὴν μῶνα εὐπεψίας.

B Στόμα δικαιοῦ μελετήσει σοφιαὶ, καὶ ἡ γλῶσσα αὐτοῦ λαλήσει κρίσιν. Ὁ τόμος τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ ἐν κυρδίᾳ αὐτοῦ, καὶ οὐχ ὑποσκελισθήσεται τὰ διαβήματα αὐτοῦ. Καταροῖ ὁ ἀμαρτωλὸς τὸν δίκαιον, καὶ ἠγετᾷ τοῦ θαρατώντος αὐτὸν. Ὁ δὲ Κύριος οὐ μὴ ἐγκαταληπτὴν αὐτὸν οὐδὲ οὐ μὴ καταδιάσησται αὐτὸν ὅταν κρίνηται αὐτῷ. Ἐπιμένων τῇ τοῦ λόγου προτροπῇ, ζηλωτὰς ἥμας γίνεσθαι τοῦ δικαιοῦ παρομῇ, τὸν πλοῦτον αὐτοῦ κατεριθμούμενος. Πρὸς γάρ τοῖς εἰρημένοις ἔτι καὶ ταῦτα αὐτῷ πρόσεστο· κεχάρισται αὐτῷ μέγα δῶρον δὲ Θεὸς ἀνθρώπῳ ἦτι, τῆς ἀληθοῦς σοφίας τὴν γνῶσιν. Σοφία μὲν γάρ ἔστι θείων καὶ ἀνθρωπίων ἐπιστήμη, καὶ δι' ἣς πάντα γέγονε· πάντα γάρ ἐν σοφίᾳ ἐποίησε. Καὶ αὐτῇ ἔστι δὲ ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν Θεὸς Λόγος, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο. Ταύτης οὖν φωνὰς καὶ λόγους καὶ μαθημάτα δὲ Θεὸς εἰς ἀνθρώπους κατεβάλετο, ὡς ἂν μὴ ἀργὸς εἴη δικαιος, μηδὲ ἀπρακτός καὶ ἔργημος ἀγαθῶν· ἔχοι δὲ ἄμα στόμα τῆς οὐρανίου σοφίας τὴν μελέτην· ἣς μεταλαμβάνων ὥσπερ οὐρανίου τροφῆς, τὴν φυχὴν πρώτος αὐτὸς δύναμοῦται, είτα καὶ ἔτεροις χορηγεῖ. Διὸ λέλεκται· Στόμα δικαιοῦ μελετήσει σοφιαὶ, καὶ ἡ γλῶσσα αὐτοῦ λαλήσει κρίσιν. Εἰδὼς δὲ, δ. ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ πνευματικός ἔστι, συνήδεται δὲ τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν ἀνθρωπὸν, ἐν αὐτῇ τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ τὴν θεωρίαν τοῦ νόμου καὶ τὸ βάθος τῶν ἐν αὐτῷ μυστηρίων ὑπόδεκται· διὰ δὲ ταύτην τὴν ἀσκήσιν οὐχ ὑποσκελισθήσεται τὰ διαβήματα αὐτοῦ· ἐπειδὴ παρὰ Κυρίου τὰ διαβήματα αὐτοῦ κατευθύνεσθαι, καὶ διὰ τῶν ἀνωτέρων ἐλέκτο. Εἰ δὲ καὶ ποτε ἀμαρτωλὸς διαφθορούμενος τῇ αὐτοῦ προκοπῇ ἐπιβουλεύεσθαι αὐτῷ εἰς θάνατον, ἄφρων οὗτος λεχθῆσεις ἀδύνατοις ἐπιχειρῶν. Ὁ γάρ μέγας αὐτοῦ προστάτης οὐ μὴ ἐγκαταληπτὴ αὐτὸν εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ, οὐδὲ οὐ μὴ καταδιάσῃ αὐτὸν ἐν τῷ κρίνεσθαι αὐτῷ. Ὁ δὲ Σύμμαχος, Οὐδὲ καταδιάσει κριόμενος.

¹⁸ Psal. cii, 24. ¹⁹ Joen. 1, 4-5.

Εἰσον τὸν δοεῖν ὑπερυψούμενον, καὶ ἐκαιρό- A **μεροῦ ὡς τὰς καρδίους τοῦ Λιβάνου. Οὕτως ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲ πειραὶ ἐληλυθέναι τοῦ τέλους τῶν δοσῶν φησιν· Οὐ γάρ ἐξ ἀκοῆς πάλαι ποτὲ γενόμενα ἔτερον λεγόντων ἀκήκοα· ἀλλ' αὐτὸς εἶδον, φησι, θλασφήμους ἀνδρας καὶ ἀθέους θαυμαζομένους μὲν ἡπο πάντων, ἐπαιρομένους δὲ καὶ γευριώντας, οἰομένους τα διωινίζειν ἐν τῷ βίῳ. 'Αλλ' ὡς ἔτι περ' ἐμαυτῷ διελογίζειν πῶς οἴδε, καί περ ἀσεβεῖς ὄντες, τοσούτων τετυχκασι, δεύτερον αὐτοὺς θεάσασθαι βουληθεῖς, ἐπῆρα τοὺς ὀρθαλμούς· οἱ δὲ οὐκ ἤσαν οὐδαμοῦ, ἀφανεῖς δὲ ἀθρώας ὑπῆρχον. Εἴτα δὲ Ἰησος σύτων καὶ ὑπόλειμπα βουληθεῖς καταλαβεῖν, οὐδὲ τὸν τόπον ἐν ᾧ ἐστάναι ἐδόκουν εὑρεῖν δεδύνηματα. Διόπερ ἐπειδὴ τοιοῦτο τὸ τούτων τέλος, φεύγε σὺ δι μαθητεύμενος τούτον τῶν ἀσεβῶν τὸν τρόπον, καὶ ἀπόντεψον μὲν ἐαυτοῦ πάσαν κακίαν, ἀγάπησον δὲ τὴν εὐθείαν ὅδον. Μένει γάρ ἐγκαταλείμπα καὶ ἐλπὶς ἀγαθῆ, τῷ τὴν εἰρήνην καὶ τὴν φιλίαν τὴν πρὸς τὸν Θεὸν μεταδιώκαντι, καὶ διὰ τοῦτο εἰρηνικῶς ἀνθρώπῳ γενομένῳ. Κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, Φύλασσε, φησιν, διάλογηται, καὶ δρα σύνθη, διεστι μέλλοντα ἀρθράτῳ εἰρηνικῷ.**

ΨΑΛΜΟΣ ΤΩΝ ΔΑΥΙΔ ΛΖ'.

Εἰς ἀράμυησιν.

Κύριε, μή τῷ θυμῷ σου ἐλέγης με, μηδὲ τῇ ἀργῇ σου παιδεύσῃς με. Αὐτοὶς ῥήμασι καὶ αὐταῖς συλλαβαῖς καὶ δι σφαλμὸς τούτῳ παραπλησίως ἀρχεται, καὶ τὰ λοιπὰ δὲ τοῦ ἔκτου τοὺς ἐν τῷ προκειμένῳ φερομένοις συγγενῆ τυγχάνει. 'Αλλ' ἐν μὲν τῷ ἔκτῳ ἡ προγραφὴ περιείχεν· **Εἰς τὸ τέλος ἐγ δύμροις ὑπὲρ τῆς ὁρθόντης φαλμὸς τῷ Δαυΐδ·** ἐν δὲ τῷ παρόντι τούτων μὲν οὐδὲν, μόνον δὲ τὸν φαλμὸν τῷ Δαυΐδ εἰς ἀράμυησιν δέδειχται. "Η γε μήν προσθήκῃ ἡ, εἰς ἀράμυησιν, ξοικεν ἀναπέμπειν ἡμᾶς εἰς τὴν ἐν τῷ ἔκτῳ προγραφὴν, ὥστ' εἶναι τὰ παρόντα εἰς τὸ τέλος, καὶ, ἐγ δύμροις, καὶ ὑπὲρ τῆς ὁρθόντης πάντων γάρ δὲ εἴη τούτων παρατατικὸν τὸ, εἰς ἀράμυησιν. 'Αλλ' ἐπειδὲ διεξιόντες τὰ ἐν τῷ ἔκτῳ, τὰ ὑποτεσσόντα εἰς τὴν προγραφὴν εἰρήκαμεν, εἰς τὴν ἐκείνων ἀράμυησιν καὶ ἡμεῖς ἀναπέμψομεν τὸν ἐντυγχάνοντα. Δοκεῖ δὲ μοι δι Δαυΐδ, διαφόρως ἐν πολλοῖς περὶ τοῦ πραχθέντος αὐτῷ πλημμελήματος ἐξαιμολογησάμενος, ίδιως τὸν παρόντα φαλμὸν ἀφωρίκενται ἐαυτῷ εἰς ἀράμυησιν, ὡς δεῖ καὶ διὰ παντὸς φέρειν αὐτὸν ἀνά στόμα. Κεχρῆσθαι δὲ αὐτῷ ἀντὶ ἐπαρθῆς ἐπὶ θεραπείᾳ τῆς αὐτοῦ ψυχῆς. Ἰκετηρίαν γοῦν ἀναπέμπει τῷ Θεῷ, δι' ἣς ἀποστέρεψει μὲν τὴν ἰργήν τὴν πάσι τοῖς ἀμαρτάνουσιν ἐπιτητέμνην, ἱλάσκεται δὲ τὸν ἀγαθὸν Κύριον ταῖς μεθ' ὑπερβαλλούστης ἐξομαλογήσεως φωναῖς. Λέγων δέ· Κύριε, μή τῷ θυμῷ σου ἐλέγης με, οὐ τὸν ἐλεγχὸν παραιτεῖται. ἀλλὰ τὸν μετὰ θυμοῦ οὐδὲ τὸ παιδεύθηναι φεύγει, ἀλλὰ τὸ μετὰ ὄργης· ὡσεὶ καὶ ιατρῷ τις τὰ διὰ καυτῆρος καὶ σιδήρου καὶ πικρῶν ἀντιδότων προσφέροντι βοηθήματα ἐπὶ θεραπείᾳ πάθους ὑποκείμενος λέγοι· Μή διὰ πυρός με θεραπεύσῃς, μηδὲ διὰ σιδήρου καὶ τομῶν, ἀλλὰ διὰ τηπίων καὶ πρωτέρων φρεμάκιων. 'Ο γάρ τοιοῦτος οὐ τὴν θεραπείαν ἀρ-

B **Vers. 35-37. Vidi impium superexaltatum et ele-** datum sicut cedros Libani, etc. Sic in præsenti fineū se impiorum experientia edidicisse memorat. Neque enim hæc olim gesta ex aliorum narratu auribus excepti: sed ipse, inquit, vidi viros blasphemina proferentes et alheos omnibus in admiratione habitos, elatos et exsultantes, putantes sibi perpetuam fore vitam. Sed dum mecum reputarem, quomodo illi quamvis impii, tot nati bona essent, oculos secundo sustuli, ut contemplarer ipsos: at illi nusquam erant, sed confessim evanuerant. Deinde vestigium ac monumentum eorum deprehendere volens, ne locum quidem in quo stetisse videbantur reperire potui. Quapropter quia talis eorum finis est, fuge tu, discipule, tales impiorum mores, abne ommem malitiam, diligere viam rectam. Manent enim reliquæ spesque bona eum qui pacem amicitiamque Dei persequitur, et ideo homo pacificus effectus est. Secundum Symmachum autem, Custodi simplicitatem, inquit, si vide æquitatem, quoniam futura sunt homini pacifico.

1. PSALMUS DAVIDI XXXVII.

In remembrance of Sabbath.

Vers. 2. Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me. Ipsiis verbis ipsisque syllabis sextus quoque psalmus pariter inchoatur, ut reliqua quæ in sexto comparent, hujus psalmi dictis affinia sunt. At in sexto psalmo sic habebat inscriptio: *In finem in hymnis pro octava psalmus Davidi.* In præsenti autem nihil horum habetur, sed duntaxat, *psalmus Davidi, in remembrance.* Illoc porro additamentum, *in remembrance*, videtur nos ad psalmi sexti inscriptionem remittere, ita ut quæ jain in manibus sunt, *in finem, in hymnis, et pro octava dicta sint*; nam hæc omnia repetere et declarare videtur illud, *in remembrance*. Verum quia cum sextum psalmum explanaremus, quæ inscriptionem spectabant explicavimus, nos quoque *in remembrance* eorum lectorem remittimus. Videtur porro mihi Davidem, cum in multis abs se perpetratum facinus varie confessus esset, hunc sibi psalmum proprie *in remembrance* se posuisse, ita ut eum semper in ore ferret, eo usus quasi delinimento ad medelam animæ suæ. Supplicationem itaque Deo emittit, qua iram quidem peccantibus omnibus impendentem avertit, vocibusque eximiæ confessionis bonum Dominum propitiū sibi facit. Cum vero ait, *Domine, ne in furore tuo arguas me*, non reprehensionem detrectat, sed cum furore conjunctam; neque corruptionem fugit, sed cum ira cditam: ac si quis medico per adustionem, ferrum et acerba remedia levamen morbi offerenti subjectus dicat: *Ne mihi ignem, ne ferrum, ne sectiones ad medelam admoveas, sed dulcia mitioraque remedia*: talis enim homo non curationem abnuit, sed duriorem opitulandi rationem. Plerumque autem diximus, iram

et furorem Dei in divinitus traditis Scripturis, non animi motus in Deo significare, nam ab iis vacuum Numen est; sed per translationem hæc solent in Scriptura nominari, quemadmodum oculi, aures, manus, digiti, pedes et reliqua membra: quæ ipse hominibus utiliter dispensat, auditorum simplicitati se attemperans. Sic igitur inflictas ex Dei judicio peccantibus pœnas, quæ sane molestæ acerbæque patientibus sunt, quasi ex ira et furore invectas adumbrat. Hoc itaque docet sacer Apostolus dicens, *Secundum autem duritiam tuam, et impænitens cor, thesaurizas' tibi iram in die iræ, et revelationis justi judicij Dei, qui reddet unicuique secundum opera ejus*⁴⁰: ac si quis inductas a lege homicidis pœnas, iram ac furori appellat; non quod revera lex ira et furore corripiatur, sed quod is qui supplicium luit, inflictas pœnas pro ira legis habeat. Jam vero maligni quoque dæmones, qui suppliciorum impiis illatorum ministri sunt, necnon virtutes Dei administræ, ira et furor vocantur. Eodem modo de decem plagiis contra Ægyptios immisis dictum est, *Misit in eos furorem et iram, immissionem per angelos malos*⁴¹. Sic dextera Dei dicuntur bona per dexteræ bonasque potestates dignis subministrata. Supplicat itaque David, ne a malignis potestatibus coarguatur, neque immissione angelorum tristum corripiatur; sed salutaribus verbis, utilibusque disciplinis, et alio quoque modo, roget ne servetur ad diem iræ et revelationis justi judicij Dei, sed jam in præsenti vita et ante mortem peccata eluat, quod utique nactus est. Et vero videtur pœnam dedisse, per calamitates ante obitum ipsi illatas, ut ex Regnorum historia didicimus. Alia quoque ratione de se ipse pœnas sumpsit, dum se in variis confessionis modis afflictionibus dedidit. Hoc pacto etiam loquitur: *Si quid perpetravi, quo dignus sim qui a furore arguar; at resipiscens rogo ut a verbo, non a furore arguar; et a doctrina, non ab ira corripiar.*

Kai ἀλλως δὲ οὐτὸς ξανθὸν ἐπιμωρεῖται παντοίαις τρόποις. Kai ἀλλως δέ φησιν· εἰ πέπραχται μοι τοιούτον ἡ μετανοήσας παρακαλῶ ὑπὸ λόγου, καὶ μή ὑπὸ θυμοῦ ἐλεγχθῆναι, καὶ μή ὑπὸ διδασκαλίας, καὶ μή ὑπὸ ὄργης παιδευθῆναι.

VERS. 3. Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi.
Siquidem athleta Job, omnia tentationum genera perpessus, non ignorabat undenam hæc sibi evenient, quare dicebat: *Sagittæ enim Domini in ore meo sunt, quarum ira meum ebibit sanguinem*⁴². David autem non in corpore veluti Job plagiis affectus, sed in ipsa anima letali vulnere confessus, non ait quemadmodum Job: *Sagittæ Domini in ore meo sunt; sed: Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi, et confirmasti super me manum tuam.* Ille vero manus Dei memorat his verbis: *Manus enim Domini est quæ tetigit me*⁴³. Diabolus autem Domino dixit: *Mitte manum tuam, et tange omnia quæ habet*⁴⁴: et rursus: *Mitte manum tuam et tange carnem ejus*.

A νεῖται, ἀλλὰ τὸν ἐπίπονον τρόπον τῶν βοηθημάτων. Πολλάκις δὲ εἱρηται, ὡς ὄργη καὶ θυμὸς Θεοῦ λεγόμενα ἐν ταῖς θεοπνεύστοις Γραφαῖς οὐ πάθη περὶ τὸν Θεὸν σημαίνει, παντὸς γάρ πάθους ἀλλότριον τὸ Θεῖον· κατὰ μεταφορὰν δὲ τὰ τοιαῦτα εἰωθεν δονομάζειν ὁ τῆς Γραφῆς λόγος, ὡς καὶ ὅφθαλμος Θεοῦ, καὶ ὡτα καὶ χείρας καὶ δακτύλους, καὶ πόδας καὶ τὰ λοιπὰ μέλη· ἀπερ ὡς πρὸς ἀνθρώπους χρησίμως οἰκονομεῖται, συγκατιῶν τῇ τῶν ἀκρωμάνων νηπιότητι. Οὗτος οὖν καὶ τὰς ἐπαγομένας τιμωρίας τοῖς διαιρτάνουσι κατὰ Θεοῦ χρίσιν, σκυθρωπὰς οὖσας καὶ ἀλγεινάς τοῖς πάσχουσιν, ὡσανεὶ ἐξ ὄργης καὶ θυμοῦ ἐπαγομένας ὑποτοπούται. Τούτο γοῦν διδάσκει καὶ ὁ Ἱερὸς Ἀπόστολος λέγων· *Κατὰ δὲ τὴν σκληρότητά σου καὶ ἀμεταρότερον καρδίαν θησαυρίζεις σεαυτῷ δργήτερον ἡμέρᾳ δργῆς καὶ ἀποκαλύψεως καὶ δικαιοκρισίας τοῦ Θεοῦ, δὲ ἀποδώσει ἐκάστωκατὰ τὰ δργάτα αὐτοῦ· ὡς εἰ τις καὶ τὰς ἐκ τοῦ νόμου τῷ ἀνδροφόνῳ ἐπηργημένας κολάσεις δργήτην καὶ θυμὸν δονομάζοι· οὐκέ διηθῶς τοῦ νόμου θυμούμενον καὶ δργίζομένου, τοῦ δὲ κολαζομένου δργήτην τοῦ νόμου τὴν τιμωρίαν ὑπειληφθῆτος.* Ἡδη δὲ καὶ οἱ τὰς κολάσεις διαχονούμενοι κατὰ τῶν ἀσεδῶν πονηροὶ δαίμονες, αἵ τε ὑπηρετικαὶ δυνάμεις τοῦ Θεοῦ εἰς τοιαύτες, δργήται καὶ θυμὸς ὕωμαδίσθησαν. Οὕτω γοῦν εἱρηται ἐν τῷ περὶ τῆς δεκαπλήγου τῆς κατ' Αἴγυπτον ἐπαγχειτῆς λόγῳ τό· *Ἀπέστειλεν ἐξ' αὐτούς θυμὸν καὶ δργήτην, ἀποστολήν δι' ἀγγέλων πονηρῶν.* Οὕτω δεξιὰ λέλεκται Θεοῦ τὰ διὰ τῶν δεξιῶν καὶ ἀγαθῶν δυνάμεων τοῖς ἀξίοις χορηγούμενα. Ἰκετεύει τοίνυν ὁ Δαυὶδ μὴ διὰ πονηρῶν δυνάμεων ἐλεγχθῆναι, μηδὲ δι' ἀποστολῆς ἀγγέλων σκυθρωπῶν παιδευθῆναι· διὰ λόγων δὲ σωτηρίων, καὶ μαθημάτων ὡφελίμων καὶ ἀλλως δὲ ἀντιβολεῖ μὴ τηρηθῆναι εἰς ἡμέραν δργῆς καὶ ἀποκαλύψεως καὶ δικαιοκρισίας τοῦ Θεοῦ, ἥδη δὲ ἐντεῦθεν κατὰ τὸν περόντα βίον πρὸ τῆς τελευτῆς ἀπολούσασθαι τὰ διαιρτήματα· καὶ ἔνυχέ γε τοῦ σκοποῦ. Φαίνεται γοῦν δίκην δεδωκός, δι' ὧν ἐπαθε πρὸ τῆς τελευτῆς, ὡς ἐκ τῆς Ιστορίας τῶν Βασιλεῶν μεμεθήκαμεν. διοδάλλων κακύσεσιν ἐν τοῖς τῆς ἐξομολογήσεως παιδεύσιν τοιούτον ἐφ' οἵτινι δικιον ὑπὸ θυμοῦ ἐλεγχθῆναι, καὶ ὑπὸ διδασκαλίας, καὶ μή ὑπὸ ὄργης παιδευθῆναι.

B "Οτι τὰ βέλη σου ἐνεπάγησάν μοι. Ό μὲν γάρ άθλητῆς Ἰὼν, παντοίων ὑπομείνας πειρασμούς, οὐκ τήγνθει πόθεν αὐτῷ ταῦτ' ἐγίνετο· διὰ ἔλεγον· *Βέλη γάρ Κυρίου ἐν τῷ στόματι μοῦ εἰσιν, ὃν δὲ θυμὸς αὐτῶν ἐκπίσται μον τὸ αἷμα.* Ό δὲ Δαυὶδ, οὐ τὸ σῶμα πληγεῖς ὁμοίως τῷ Ἰὼν, αὐτὴν δὲ τὴν φυχὴν καὶ πλεῖαν τρωθεῖς, οὐχ ὁμοίως τῷ Ἰὼν φάσκει· *Βέλη γάρ Κυρίου ἐν τῷ στόματι μον δοτίν· ἀλλ,* "Οτι τὰ βέλη σου ἐνεπάγησάν μοι, καὶ ἐπεστήριξας ἐπ' ἐμὲ τὴν χειρά σου. Ό δὲ μνημονεύει τῆς χειρὸς Κυρίου λέγων· *Χειρ γάρ Κυρίου ἐστίν η ἀγαπέτη μον.* Καὶ διάβολος τῷ Κυρίῳ, *Ἄποστειλον τὴν χειρά σου καὶ ἄγαι πάντας ὃν δέχει, ἐφασκε· καὶ πάλιν· Ἀπόστειλον τὴν χειρά σου, καὶ ἄγαι τῷ*

⁴⁰ Rom. ii, 5, 6. ⁴¹ Psal. LXXVII, 49. ⁴² Job vi, 4. ⁴³ Job ix, 21. ⁴⁴ Job i, 11.

σαρκῶν αὐτοῦ καὶ τῷρ στέκεων αὐτοῦ. Ἀλλ' ἐτέρας τις καὶ τὸν σαρκῶνα αὐτοῦ τὰ καθικόμενα καὶ τὸν σωματικὸν ὑπαρχόντων ἔνταῦθα δὲ ἐπειδὴ περ τὴν ψυχὴν αὐτὴν γενόσηκεν δαυΐδ, ἐτέρα βέλη καθικέσθαι αὐτοῦ σημαίνει, καὶ ἐτέραν χείρα τοῦ Θεοῦ ἤφθαι αὐτοῦ, καθάτηθη μεν εἰπόντες, τὰ λογικὰ βέλη, μᾶλλον δὲ αὐτοὺς τοῦ Θεοῦ λόγους νύττοντας αὐτοῦ τὴν ψυχὴν, καὶ τὴν συνείδησιν αὐτὴν τιμωρούμενος. Μήποτε δὲ καὶ αὐτὸν τὸν διάβολον καὶ τὰ τοῦ διαβόλου πεπυρωμένα βέλη τὰ παθητικὰ καὶ ἐρωτικὰ τὰ εἰς ἐπιθυμίαν αὐτὸν ἔξαφαντα τῆς τοῦ Οὐρίου γυναικὸς σημαίνει; ὧν καὶ δὲ Ἀπόστολος διδάσκει λέγων· Ἀραλδετες τὴν παροπλὴν τοῦ Θεοῦ, πρὸς τὸ δύνασθαι πάρτα τὰ πεπυρωμένα βέλη τοῦ πονηροῦ σθέσαι. Ήσπερ δὲ Ἰών τὰ τοῦ διαβόλου βέλη καὶ τὰ ἔλκη τὰ ἐπιτεθέντα αὐτῷ κατὰ τοῦ αὐτοῖς, ἐπειδὴ κατὰ συγχώρησιν ἐγίνετο τοῦ Θεοῦ, βέλη Κυρίου ὠνόμασεν εἰπών· Βέλη γάρ Κυρίου ἐτῷ στόματι μου ἐστιν, ὡν δὲ θυμῷς αὐτῶν ἐκπίνει μου τὸ αἷμα· οὖτως εἰκὼς καὶ τὸν Δαυΐδ ἐνταῦθα βέλη Κυρίου εἰρηκέναι, ἐπει κατὰ συγχώρησιν τοῦ Κυρίου κατεστρατεύσατο αὐτοῦ δὲ ἀντίπαλος, ἵνα μάθῃ μὴ λέγειν· Οὐ μὴ σαλευθῶ εἰς τὸν αἰώνα. Ἐπει γάρ τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ δυναμούμενος μέγα ἐφ' ἐαυτῷ ἐφρόνησε ποτε, ὡς ἀπαυθαδίσασθαι καὶ εἰπεῖν· Εἶνι δὲ εἰπα ἐτῇ εὐθητῇ μου· Οὐ μὴ σαλευθῶ εἰς τὸν αἰώνα· τούτου χάριν εἰκότως παρεδόθη τῷ πειράζοντι, δε, τῆς ψυχῆς αὐτοῦ καθαψάμενος, μειζόνας αὐτὸν δὲ τὸν Ἰών ἐξημίλασεν. Εἰ δὲ οἱ λόγοι τοῦ Θεοῦ, οει τῆς δικαιοκρισίας αὐτοῦ ὑπομνηστικοὶ καὶ τῆς δργῆς τῆς τοῖς ἀμαρτάνουσιν ἐπηρημένης διδασκαλικοὶ, βελῶν εἰσιν δύντεροι, τὴν συνείδησιν νύττοντες· καὶ οὖτως εἰποιεῖ ἀν τὸν Δαυΐδ, τοῖς ιεροῖς τούτοις καὶ θείοις βέλεσι κεντούμενον, εὐλόγως παρετίσθαι τὸν διὰ τοῦ θυμοῦ Ἐλεγχον. Προσλαβόντα γάρ, φησι, τὴν δργὴν καὶ τὸν θυμὸν τὰ παρὰ σοῦ καθικέμενά μοι βέλη, ἵκανώς με τιμωρεῖται, καὶ αὐτάρκως

Οὐκ ἔστιν Ιαστις ἐτῇ σιρκὶ μου ἀπὸ προσώπου τῆς δργῆς σου, οὐκ ἔστιν εἰρίην ἐτοῖς διτέσθιοις μοι ἀπὸ προσώπου τῷρ ἀμαρτῶν μου. Τὴν γάρ σάρκα μου, δε' ἡς πέπρακταί μοι τὸ ἀμάρτημα, κολάσεσι παρέδωκα τιμωρούμενος ἐμαυτὸν. Τοῦτο γάρ καὶ ἐδήλου δὲ ἐτέρων λέγων· Καὶ ἐταπείρουν ἐτηστελι τὴν γυνήν μου· καὶ, Ἡ σάρξ μου ἡλιούθη δι' ἔλαιον· καὶ, Ἐκελαθόμητ τοῦ φαγεῖν τὸ δρόποτον μον ἀπὸ προσώπου τοῦ στεραγμοῦ μου, καὶ ὅσα τοιαῦτα. Ἄντι δὲ τῆς δργῆς, συμφώνως Ἀκίλας καὶ δὲ Σύμμαχος, Ἀπὸ προσώπου τῆς ἐμβριμήσεως σου, ἡρμήνευσαν. Ἀπήρκει γάρ μοι δὲ ἀπὸ τῶν τῶν θειῶν Γραφῶν ἐμβρίμησις, καὶ δὲ διὰ τοῦ προσώπου Ναθὰν ἀπειλή. Ἄντι δὲ τοῦ· Ἀπὸ προσώπου τῷρ ἀμαρτῶν μου, δὲ Σύμμαχος ἡρμήνευσε, Διὰ τὰς ἀμαρτίας μου. Ἀτοπον δὲ οὐδὲν διτά τοὺς οἰκείους ἀποκαλεῖν. Εἰ γάρ ἔσμεν ἀλλήλων μᾶλλον, καὶ ὡς δὲν πάντες κατελογίσθημεν σώματι τὸ

A et ossa ejus ⁴⁴. Verum alia manus erat, et aliæ sagitta: quæ carnem et corporea ejus attingebant: hic autem quia David anima ægrotabat, se aliis confossum telis, aliquam manum Dei se tetigisse significat, ut superius diximus, nimiriū rationabiles sagittas, imo vero ipsa Dei verba, quæ animam pungebant, et de conscientia ejus supplicium sumebant. Num forte ipsum diabolum et ignita diaboli tela affectum excitantia et amatoria, quæ ipsum ad concupiscentiam uxoris Uriæ accendebant, his indicat? de quibus hæc monita dat Apostolus: Accipite armaturam Dei, ut possitis omnia tela nequissimi extinguere ⁴⁵. Quemadmodum autem Job diaboli sagittas et immissa corpori suo ulcera, quia Dei permissu acciderant, sagittas Domini vocavit dicens: Nam sagittæ Domini in corpore meo sunt, quarum furor ebibit meum sanguinem ⁴⁶; ita verisimile est ideo Davidem hic sagittas Domini dixisse, quia ex Dei concessu iniamicus eum oppugnabat, ut edisceret non ita loquendum esse: Non movebor in aeternum ⁴⁷. Quia enim aliquando Dei gratia fulitus magna de se senserat, ita ut arroganter dicebat: Ego autem dixi in abundantia meu: Non movebor in aeternum ⁴⁸; ideo jure tentatori traditus est, qui animam ejus adortus, majus ipsi quam Jobo dannum intulit. Quod si sermones Dei, qui de justo ejus judicio adnitionent, et imprudentem peccantibus iram ejus edocent, sagittis acutiores sunt, punguntque conscientiam; sane dixeris Davidem sacris hiace ac divinis sagittis confossum, reprehensionem cum furore illatam jure recusasse. Nam tela abs te mihi immissa, ait, quæ iram et furorem tuum præverterunt, sufficienter de me supplicium sumunt, ac satis me castigant: sed etiam manus tua per illatas frequenter calamitates me contigit.

C με κολάζει· ἀλλὰ καὶ δὲ τῇ χείρ σου καθῆψατο διὰ τῶν ἐπαλήλων συμφορῶν.

D VERS. 4. Non est curatio in carne mea a facie iræ tuæ, et non est pax ossibus meis a facie peccatorum meorum. Carnem quippe meam, qua peccatum admisi, suppliciis tradidi, ultiōnem de me sumens. Hoc enim in aliis quoque locis significavit dicens: Et humiliabam in jejunio animam meam ⁴⁹; et: Caro mea immulata est propter oleum ⁵⁰; et: Oblitus sum comedere panem meum a facie gemitus mei ⁵¹, et similia. Pro autem iræ, Aquila et Symmachus, a facie fremitus tui, similiter interpretati sunt. Satis quippe mihi erat fremitus ille qui divinis Scripturis tuis enuntiatur, et interminatio per Nathan prophetam facta. Pro illo autem, a facie peccatorum meorum, Symmachus, propter peccata mea, interpretatus est. Nihil porro absurdum est ossa domesticos vocare. Nam si alter alterius membra sumus, et quasi in unum corpus omnes compingimur, certe ossa singulos nobis proximos ap-

⁴⁴ Job 11, 5. ⁴⁵ Ephes. vi, 13. ⁴⁶ Job vi, 4. ⁴⁷ Psal. xxix, 7. ⁴⁸ ibid. ⁴⁹ Psal. xxxiv, 43. ⁵⁰ Psal. cviii, 24. ⁵¹ Psal. ci, 5.

pellare convenit. Cæterum hæc non uni sancto David contigisse dicimus, sed etiam multis aliis; imo vero hodieque sanctis viris idipsum in tentatione accidit. Nam inexpectata plerumque calamitates oboriuntur, ut tolerabilius sit bellum ab inimicis illatum propinquorum impetu, quos diximus ossa tropice vocatos esse. Quod si hæc omnibus communia, communis omnibus sane fuerit orationis modus. Cuilibet namque temptationibus impedito, ac defesso, cupientique tranquillitatem a Deo obtinere, hæc precatio convenit.

Vers. 5 - 12. *Quoniam iiquitates meæ supergrossæ sunt caput meum, sicut onus grave gravata sunt super me. Putruerunt et corruptæ sunt cicatrices meæ. His docemur, ne mala occultemus nostra, neu peccata ceu quemdam nigrorem et corruptionem in intimo animæ concludamus. Tota die contristatus ingrediebar, quoniam anima mea impleta est illusionibus illudentiis. Sic porro intelligas: cum in titulo significasset psalmum in rememorationem esse, Jure illic remittitur, et quæ sibi jam olim contigerant repetit. Docet item qualem in conditionem post lapsum peccati dereliquerit: qua de causa totam hanc confessionem edit. In hæc omnia, inquit, incidi, quia quodam tempore, Cor meum conturbatum est, et dereliquit me virtus mea, et lumen oculorum meorum et ipsum non erat mecum. Nam peccati tempore vis mea intelligendi non parvam perpessam est confusionem, perplexa et obscurata ab eo qui peccati mihi auctor fuerat. Tunc quippe dereliquit eum virtus ejus: non ultra enim dicere poterat, Omnia possum in eo qui me confortat²⁰, virtus scilicet a motu animi, ac viribus constitutus. Et vero aliud quidpiam mihi pergrave oblatum est: nam lumen oculorum meorum, (id erat propheticus spiritus, qui animæ ejus visum illustrabat), et ipsum non erat mecum: ne quippe reliquerat, ac recesserat; quia in malerolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subditio peccatis. Spiritus enim sanctus disciplinæ effugiet dolum, et auferet se a cogitationibus quæ sunt sine intellectu²¹. Imo etiam qui antea amici et proximi ejus erant, qui cum ipso omni tempore degebant, eo relicto de longe steterunt, cum nequirent ultra ipsi adesse; sed procul, illam amici sui calamitatem deplorabant. Quinam illi, nisi qui nuper de bonis ejus lætabantur, videlicet angeli boni ac ministri Dei, qui de hominum salute una gaudere solent? Quibus procul me positis, alii quidam peccati auctores, prope stantes vim faciebant et animæ illudebant meæ. Hi namque olim sidentes sanguinem meum, atque a longis retro temporibus peroptantes ruinam videre meam, quasi opportunitatem nacti, cum viderent virtutem meam me dereliqueris, et lumen oculorum meorum a me recessisse, amicos quoque et proximos longe remotos, confessim irritantes vim faciebant animæ meæ; ac utpote ma-*

A ἀπειργον, καὶ διτὸς τοὺς κατὰ μέρος καὶ χρειωδεστά· τους μάλιστα λέγειν. Πλὴν οὐχὶ μόνη ταῦτα συμβῆναι φαμεν τῷ θεοπεστῷ Δαυὶδ, ἀλλὰ γάρ καὶ πλειστοῖς ἑτέροις· μᾶλλον δὲ καὶ εἰς δεῦρο πράττεται παραζομένων ἀγῶν. Ἀδόκητοι γάρ περιστάσεις ἀναφύονται πολλάκις, ὅστε δυσφορητότερον εἶναι τοῦ περὶ ἔχθρῶν πολέμου τὰς τῶν οἰκείων ἐπαναστάσεις, οὓς καὶ διτὸς φαμεν ὄνομασθαι τροπικῶν. Εἰ δὲ διποταῦτα κοινά, κοινὸς ἀν εἴη πάντων τῆς προσευχῆς ὁ τρόπος. Παντὶ γάρ ἀριθμός εἰ πειραζομένων καὶ κάμνοντις, γλιχομένῳ τε τυχεῖν ἡμερότητος τῆς παρὰ Θεοῦ.

"Οτι αἱ ἀρούραι μου ὑπερῆπαρ τὴν κεγαλήν μου, ὥστει γορτλοὶ βαρὺ ἀσφύρησαν ἐπ' ἐμέ. Προσώξεσαν καὶ ἐσάκησαν οἱ μώλωπές μου. Διὰ τούτων διδάσκει τὸν λόγον, μή κρύπτει τὰ ἔκπτωτα κακά, μηδὲ ὀπετερεῖ τινὲς μελανίαν καὶ σῆψιν κατὰ βάθους τῆς ψυχῆς συνέχειν τὰ ἀμαρτήματα. Οὐληρ τὴν ἡμέραν σκυθρωπάζων ἀπορευόμην, διτὶ ἡ ψυχὴ μου ἐνεπλήσθη ἐμπαιγμῶν ἐμπαιζόντων. Νοήσεις δὲ καὶ οὕτως, προειπημνάμενος ἐν τῇ προγραφῇ, ὡς ἀρὰ εἰη εἰς ἀράμυησιν, εἰκότως ἀναπεμπάζεται, καὶ τὰ πάλαι αὐτῷ συμβεβηκάτα ἐπαναλαμβάνει. Διδάσκει τε ἐν οἷς γέγονε, τῷ τῆς ἀμαρτίας διλοισθῷ περιπεσών, οὐ χάριν καὶ τὴν πάσαν ποιεῖται ἐξομολόγησιν. Εἰς ταῦτα γάρ πάντα ἐλήλυθε, φησὶν, ἐπειδὴ περ καιρῷ τινι Ἡ καρδία μου ἐτυράγθη, καὶ ἐγκατέλειπε με ἡ ἴσχυς μου, καὶ τὸ φῶς τῶν δρυθυλμῶν μου, καὶ αὐτὸν οὐκ ἡγείται ἐμοῦ. Κατὰ γάρ τὸν τῆς ἀμαρτίας καιρὸν οὐ μικρὸν ὑπέμεινεν αὐτὸν ταραχὴν τὸ διανοητικὸν, συγχθὲν καὶ σκοτωθὲν ὑπὸ τοῦ τὴν ἀμαρτίαν ἐνεργοῦντος, ὡς καὶ εἰς ἀφροσύνην πεσεῖν καὶ πράττειν ἀφροσύνης ἔργα. Τότε δὲ καὶ ἐγκατέλειπεν αὐτὸν ἡ ἴσχυς αὐτοῦ· οὐκέτι γάρ οἵσις τε ἦν λέγειν. Πάρτα ἰσχύων ἐν τῷ ἐνθυματικῷ με, νικήθεις ὑπὸ τοῦ πάθους καὶ ἐξαποήσας. Καὶ ἀλλο δέ τι, φησὶ, χαλεπὸν περὶ ἐμὲ γέγονε. Τὸ γάρ φῶς τῶν δρυθυλμῶν μου (τοῦτο δὲ ἦν τὸ προφητικὸν πνεῦμα, τὸ φωτίζον αὐτοῦ τῆς ψυχῆς τὴν δραστιν) καὶ αὐτὸν οὐκ ἦν μετ' ἐμοῦ, καταλεῖψάν με καὶ ἀναχωρήσαν· ἐπεὶ εἰς κακότεχνον ψυχὴν οὐκ εἰσελεύσεται σοφίαν· οὐδὲ κατοικήσει ἐρ σώματι κατδύρεψ αἱμαρτίας· ἀγειρ τῷ Πτεῦμα πιεσίας γεύξεται δόλον, καὶ ἀπαραστήσεται ἀπὸ λορισμῶν δουντέων. Ἀλλὰ καὶ οἱ πρότερον αὐτοῦ φίλαι καὶ πλησίον αὐτοῦ, οἱ τὸν σύμπαντα χρόνον αὐτῷ συνγόντες, ἔσαντες αὐτὸν μακρόθερ διτησαν, οὐκέτι αὐτῷ συνεῖναι δινάμενοι, πόρφωθεν δὲ ἀποκλιζόμενοι ὡς οἰκείου φίλου συμφοράν. Τίνες δὲ ξέσαν οὗτοι ἀλλ' η οἱ ἐπὶ τοῖς προτέροις ἀγαθοῖς αὐτοῦ χαίροντες, ἀγγελοί: δηλαδὴ ἀγαθοὶ καὶ λειτουργοὶ Θεοῦ, τῇ τῶν ἀνθρώπων συγχαίρειν εἰωθότες σωτηρίῃ; Ὡν μικρὸν μου γενομένων, ἄλλοι τινὲς τὴν ἀμαρτίαν ἐνεργοῦντες, πλησίον μου γενόμενοι, ἔξενιάζοντο καὶ τῆς ἐμῆς ψυχῆς κατέπαιζον. Πάλαι γάρ οὗτοι διψόντες τοῦ ἐμοῦ αἱματοῦ, καὶ ἐκ μικρῶν χρόνων εὐχόμενοι θεάσασθαι μου τὴν πτῶσιν, ὡσανεὶ καιροῦ λαβόμενοι, οἵτε εἰδόντες καταλείπουσάν με τὴν ἴσχυν, καὶ τὸ φῶς

²⁰ Philipp. iv, 13. ²¹ Sap. 1, 4, 5.

τῶν δρῦαλμῶν μου ἀναχωρῆσάν μου, τούς τε φίλους καὶ τοὺς πλησίους μακρὰν γενομένους, παραχρῆμα ἐπιτῆδεσαντες· ἔξειδάζοντο τὴν ψυχήν μου· καὶ ὡς ἀν ἐθελόκακοι ἀλλησόντες μοι ματαιώτητας, ἔνδον ὑποδάλλοντες μου εἰς τὴν ψυχήν ματαίνυς λογισμούς· ἀγαθοῖς ἐδελέαζον καθέλκοντες με εἰς τὴν ἀμφεπλανήσαντες·

Ἐγὼ δὲ ὡσεὶ κωφὸς οὐκ ἤκουον, καὶ ὥστε ἀλαζός οὐκ ἀροτρῶ τὸ στόμα αὐτοῦ. Καὶ ἐγερόμηντος ὡσεὶ ἀνθρώπος οὐκ ἀκούωντος, καὶ οὐκ ἤκουεν τῷ στόματι αὐτοῦ ἀλεγμούς· Ἐπει τούτοις, φησίν, οὐδὲν εἶχον λέγειν αἰσχύνης πεπληρωμένος· οὐδὲν γάρ μοι λόγος ἦν πρὸς ἀπολογίαν, οὐδὲν εἶχόν τινα τοῖς ἔχθροις προστρέψεσθαι ἀπαξ ὑπ' αὐτῶν νεκτημένος· οὐκ ἐμαυτῷ θαρρῶν, οὐδὲ ἀλλην τινὰ πρὸς ὄφθαλμῶν θέμενος ἐπίπλα τῇ σὲ, τὰ τῆς ίασεως ὑπέγραφον ἐμαυτῷ. Ἐπει οὖν ἐπὶ σὲ ἡλικίσα, Κύριος, η δὲ ἐπίπλα οὐ καταιχύσει· διὸ τοῦτο εἰσακούσῃ, διὶ θελητῆς ἐλέους εἰ, καὶ οὐ θέλεις τὸν θάνατον τοῦ ἀμαρτωλοῦ, ὡς τὴν μετάνοιαν αὐτοῦ. Διὸ, ἐπίπλας ἐπὶ σὲ, ἵκετεύω τῆς παρὰ σοῦ θεραπείας τυχεῖν· Μήποτε ἐπίχαρωστοι μοι οἱ ἔχθροι μου, οὐπο μὲν γάρ παντελῶς ἔχάροσαν· Ἐπιχαροῦνται δὲ, εἰ μὴ τύχοιμι τοῦ σοῦ ἐλέους. Ἄλλ' ἵνα μὴ ἐπιχαρεῖν μοι οἱ ἔχθροι μου, οἱ δῆδη καὶ πρότερον ἐν τῷ σαλευθῆναι πόδας μου μεγαλορήμονήσαντες, ἐπὶ σὲ κατέρχονται, καὶ φημι· Μή καταισχυνθεῖην εἰς τὸν αἰώνα. Οὐ γάρ πάντη περιετράπην, οὐδὲ πτῶμα ἔπεσσον τοιούτον, οἷον οἱ ἀποστάται σου γενόμενοι.

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΩ ΙΔΙΟΥΜ, ΩΔΗ ΤΟ ΔΑΥΓΙΑ ΛΗ.

Ηολλήν δὲ ἐμφέρειαν ἔχει τὰ ἐν τῇ προκειμένῃ φᾶδη λεγόμενα τοῖς ἐν τῷ πρὸ τούτου φαλμῷ· Ἄλλ' ἐκείνον μὲν ὁ Δαῦδος φάλλων, εἰς ἀνάγκησιν ἐαυτῷ συνέταττεν· ὥντος δὲ δῆδη καὶ ἐτέρους παραδίδωσι τοὺς τὰ δμοις πεπονθήτας αὐτῷ, διὸ τῆς ἴσης ἔξομολογήσεως ζηλοῦντον αὐτὸν καὶ μιμεῖσθαι παιδεύων· εἰ μὴ ἄρα τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον διὰ τοῦ Ἰδίθουμ ταῦτα τὸν Δαῦδην ἐδίδασκε λέγειν. Ἡξίωτο γάρ καὶ αὐτὸς δὲ Ἰδίθουμ πνεύματος προφητικοῦ. Μανθάνομεν δὲ διὰ τῶν προκειμένων, ὡς ἄρα προσήκει ἔχαστον ἐαυτῷ διαλέγεσθαι, μηδὲ περιμένειν τοὺς ἔξωθεν διδασκάλους, αὐτὸν δὲ ἐαυτοῦ προσομιλοῦντα τῷ λογισμῷ καὶ τῇ διανοίᾳ.

Εἴκα· Φυλάξω τὰς δδούς μου. Κατ' αὐτὸν, φησί, **D**ιὸν καὶ πρὸ τοῦ πειρασμοῦ, ἐπαναβαίνοντός μοι τοῦ τῇ ἀμαρτίαν ἐνεργοῦντος, ἐγὼ ἐλέγον· Φυλάξω τὰς δδούς μου τοῦ μὴ ἀμαρτάνειν ἐν τῷ λόγωσσῃ μου. Τότε δὲ καὶ ἐθέμην τῷ στόματι μου φυλάκην· καὶ ἐκωξώθην καὶ ἐταπεινώθην, καὶ ἐστηρίσατο ἐξ ἀγαθῶν· Ο δὲ Σύμμαχος οὗτος ἡρμήνευσεν· **Εἴκον· Φυλάξω** τὰς δδούς μου, μὴ ἀμαρτεῖν διὰ τῆς τῷ λόγωσσῃ μου. Φυλάξω τὸ στόμα μου φυλῷ, εἰ τοιοῦς ἀσθεοῦς ἐξ ἐταρτεῖς μου. **Ἄλλας** δος ἐτερόμηντος στηθῆ, ἐσιωπήθην μὴ ὡς ἐγ ἀγαθός· Θέρδε τίνα τρόπον τὴν αἰτίαν τοῦ μὴ τολμῆν διατίθεν τὸ στόμα ἐδίδαξεν εἰπών· Καὶ ἐσιωπήσατο ἐξ ἀγαθῶν, η, ἐσιωπήθην μὴ ὡς ἐγ ἀγαθός, κατὰ τὸν

A levoli, loculi sunt mihi vanitates, malas mihi intus cogitationes suggestentes; imo etiam dolose demulcentes ac decipientes, quasi ad bona inescabunt me, dum in peccatum detraherent.

ἀλλὰ καὶ σὺν δόλῳ θέλγοντες καὶ ἀπατῶντες, ὡς ἐπι-

Vers. 17. *Ego autem tanquam surdus non audiebam, et sicut mutus non aperiens os suum. Et factus sum sicut homo non audiens, et non habens in ore suo redargutiones. Quoniam, inquit, nihili pudore suffuso, nihil suppetebat quod dicere; nullus quippe ad defensionem sermo suocurrebat, neque inimicos, semel ab iis victus, alloqui valebam, mihi non fidens, neque aliam præter te spem præ oculis habens, hunc mihi curationis modum prescripsi. Quoniam igitur in te speravi, Domine, spes autem non confundit^{**}; ideo exaudies, quia misericordiam vis, neque vis mortem peccatoris, sed pœnitentiam ejus. Quare cum in te speraverim, obsecro tuam mihi curationem obtinere licet: Nequando supergaudeant mihi inimici mei, nondum enim penitus gavisi sunt. Supergaudebunt autem, nisi misericordiam consequar tuam: sed ne supergaudeant nihili inimici mei, qui jam antea cum commovererent pedes mei magna loquebantur, ad te consugi, ac dico, Non confundar in aeternum. Neque enim penitus eversus sum, neque in talem ruinam delapsus qualem ii qui abs te prorsus desecerunt.*

1. IN FINEM IDITHUM, CANTICUM DAVID. XXXVIII.

Quæ in hoc cantico exstant multam affinitatem habent cum iis quæ in præcedenti psalmo leguntur. Sed illum quidem psallens David in rememorationem sibi composuit; hic vero narrat alios similia perppersos, quos ad sui imitationem ac exemplum de se sumendum instituit. Nisi fortasse Spiritus sanctus Idithumi ministerio Davidem ad hæc dicenda erudierit. Nam ipse quoque Idithum spiritu propheticō dignatus fuerat. His porro ediscimus par esse singulos secum colloqui, neque extrinsecus magistros exspectare, sed ratiocinio et cogitatione sermones secum conferre.

Vers. 2,3. *Dixi: Custodiam vias meas. Ipso, inquit, temptationis tempore, invadente me peccati auctore, ego dixi: Custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea. Tunc vero, posui ori meo custodiam: obmutui et humiliatus sum, et silui a bonis. Symmachus autem sic interpretatus est, Dixi: Custodiam vias meas, ut non delinquam per linguam meam. Custodiam os meum freno, cum adhuc sit impius adversum me. Mutus factus sum silentio, tacui in bono non existens. Viden' quo pacto causam afferat, cur non audeat os aperire cum ait, et silui a bonis; vel secundum Symmachum, tacui, in bono non existens? Cum enim in bonis non existerem, neque fiduciam haberem, recordatus sum*

^{**} Rom. v, 5.

ejus qui ait : Peccasti, quiesce²⁰ : quare tacui in A bono non existens. Neque solum obmutui et mali- liatus sum et silui a bonis, sed etiam, dolor meus renovatus est. Nam dolor animæ meæ, et ulcus a peccato mihi illatum, cum in imum pectus deve- nisset, et in ipsa conscientia infixum esset, reno- vabatur, instante atque exprobrente peccati au- cto.

VERS. 4 - 6. *Conculuit cor meum intra me. Me- mor, inquit, peccati, animi deliquio ceu igne com- burebar : ab ipsaque conscientia incensus, locutus sum in lingua mea : Notum fac mihi, Domine, finem meum. Eliam post confessionem, qui mihi finis fu- turus sit ediscere postulo. Hæc porro dicebat cum graviter premeretur, ratus temporaneam hanc mor- talemque vitam ob tedium molestiamque ejus diu- turnissimam esse. Quare obitus sibi tempus indi- cari peroptabat, ut accepto libertatis ac tentatio- num exitus fausto nuntio, alacriter ageret. In se- quentibus vero sic ait : Advena ego sum apud te et peregrinus, sicut omnes patres mei. Ecce mensurabi- les posuisti dies meos, et substantia mea tanquam nihil ante te. Pro quo Symmachus, Ecce quasi palmares dedisti dies meos, edidit. Alius fortasse dixerit, palaiastas, sive adversarios dies hominis vocatos, quia certamine, pâlēs, sive pugna et tentationibus repleti sunt. Deincepsque ait : Substantia mea tanquam nihil ante te ; pro quo Aquila in- terpretatur, et demersio mea quasi non est in con- spectu tuo ; Symmachus vero, et vita mea quasi ni- hil coram te. Namque totum vitæ hominis tempus cum via Dei atque sæculis immensis collatum, quasi nihil est in conspectu Dei. Quare alio in loco dictum : Cœli peribunt, tu autem permanes, et omnes sicut vestimentum veterascent : et sicut oper- torium mutabis eos et mutabuntur. Tu autem idem ipse es, et anni tui non deficier²¹. Sed etiam om- nia hominum studia, vanitas vanitatum sunt ; et, universa vanitas, omnis homo vivens ; sive, omnis homo constitutus, secundum Aquilam ; sive, omnis homo stans, secundum Symmachum. Nam qui nunc stat, ac præsenti tempore vitam decurrit, vanitas sane fuerit. Si itaque nulla hominibus inesset spes immortalitatis, vitæ æternæ ac regni celorum, e D re sane putaretur vanitas esse omnis homo vivens.*

VERS. 8 - 12. *Et nunc quæ est exspectatio mea, nonne Dominus ? etc. Hæc porro sic edidit Sym- machus : Nunc igitur quid exspecto, Domine ? ve- mansio mea in te est. Ab omnibus transgressio- nibus meis redime me, exprobabilem insipienti ne punas me. Mutus factus sum, non aperies os meum : tu enim fecisti. Post ea quæ superius dicta sunt, ait, nihil mihi relictum, Domine, nisi ut te*

Σύμμαχον; Μή γαρ ὅν ἐν ἀγαθοῖς, μηδὲ παρῆσται ἄγων, ἐμεμήμην τοῦ λέγοντος. Ήμαρτες, ησύχα- στος · διὸ ἐστιώπηστα μὴ ὡν ἐν ἀγαθῷ. Οὐ μόνον δὲ ἐκαφώθη καὶ ἐστήησα τῇ ἀραβῶν, ἀλλὰ καὶ ἀλ- τημά μου ἀνεκαιρίσθη. Τὸ γὰρ τῆς ψυχῆς μου διλ- γος καὶ τὸ ἐκ τῆς ἀμαρτίας ἐγγενόμενόν μοι ἔλαχος, κατὰ βάθους ἐγκείμενον, καὶ κατ' αὐτῆς τῆς συνει- δῆσεως ἐμπειρηγμένον, ἀνενεοῦτο, ἐπαναβαίνοντάς μοι καὶ ἐπονειδίζοντας τοῦ τὴν ἀμαρτίαν ἐνηργη- κότος.

B Έθερμάρθη ἡ καρδία μου ἐντός μου. Ἀναμιμνη- σθόμενος, φησι, τῆς ἀμαρτίας, τῆς ἀθυμίας ἐνεπιμ- πράμην πυρι, ὑπ' αὐτῆς πυρούμενος τῆς συνειδῆ- σεως. Ἐλάλησα ἐν γλώσσῃ μου. Γράωσόν μοι. Κύριε, τὸ πέρας μου. Καὶ μετὰ τὴν ἐξομολόγησιν ὅπουσον τέλους τεῦχοι μαθεῖν ἀξιῶ. Βαρούμενος δὲ ταῦτα ἔλεγε, τὴν πρόσχαιρον καὶ θνητὴν ζωὴν διὰ τὸ ἐπαχθὲς αὐτῆς μαχροτάτην ἥγούμενος. Διὸ γνωρι- σθῆναι αὐτῷ τὸν τῆς ἀπαλλαγῆς χρόνον ἐπόθει· ἵνα εὑθυμος γένοιτο, τὴν ἀπὸ τῶν τῆς δὲ ἐλευθερίαν καὶ τῶν πειρατηρίων τὴν διπλαλαγήν εὐαγγελισθεῖται. Καὶ ἐν τοῖς δὲ ἔχεις προῶν ἔλεγεν. Πάροικος ἦτορ εἶμι παρὰ σοι καὶ παρεπίδημος, καθὼς πάντες οἱ κα- τέρες μον. Ἰδού παλαιστὴς ἔθους τὰς ἡμέρας μου, καὶ ἡ ὑπόστασίς μου ὥστε οὐθὲν ἐτώπιόν σου. Ἄνθ' οὐδὲ Σύμμαχος, Ἰδού ως σπιθαμάς ἔδωκας τὰς ἡμέρας μου, ἔξεδωκεν. Ἀλλος δὲ ἀνείποι κα- λαιστὰς εἰρήσθαι τὰς τῶν ἀνθρώπων ἡμέρας, διὰ τὸ πεπληρώσθαι αὐτὰς ἀγώνος καὶ πάλης καὶ πειρα- τηρίων. Ἐχεις τούτοις φησί. Καὶ ἡ ὑπόστασίς μου ὥστε οὐθὲν ἐτώπιόν σου· ἀνθ' οὐδὲ Ἀκύλας ἥρμη- νευσε. Καὶ ἡ κατάδυσίς μου ως οὐκ ἔστιν ἐτα- τιτορίον σου· δὲ Σύμμαχος. Καὶ ἡ βιωσίς μου ως οὐδὲν ἀντικρύ σου. Οὐ γὰρ πᾶς τῆς ζωῆς ἀνθρώ- που χρόνος, παραβαλλόμενος τῇ τοῦ Θεοῦ ζωῇ, καὶ τοῖς αἰώνιοι τοῖς ἀπειροις, ὥσπερ οὐθέν εστιν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Διὸ ἀλλαχοῦ εἰρηται· Οἱ οὐρανοὶ ἀπ- ολοῦνται· σὺ δὲ διαμέρεις, καὶ πάντες ως λιμάνιοι παλαιωθήσονται· καὶ ώστε περιβολαι ἐλίξεις αὐ- τούς, καὶ ἀλλαγήσονται. Σὺ δὲ δὲ αὐτὸς εί, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσιν. Ἀλλὰ καὶ πᾶσα ἡ παρὰ ἀνθρώπους σπουδὴ ματαιότης ματαιοτήτων εστιν, καὶ τὰ σύμπαντα ματαιότης, πᾶς ἀνθρωπος τώρ, ή, πᾶς ἀνθρωπος ἐστηλωμένος, κατὰ τὸν Ἀκύλαν· ή, πᾶς ἀνθρωπος ἐστώς, κατὰ τὸν Σύμμαχον. Οὐ γὰρ οὐδὲν ἔστως καὶ δὲ κατὰ τὸν παρόντα χρόνον τὴν θνητὴν ετεῖ· ζωὴν διεξανύνων ματαιότης δὲν εἶη. Εἰ γοῦν μή διεκείτο τις ἀνθρώποις ἐλπὶς ἀθανασίας, καὶ ζωῆς αἰώνιου βασιλείας τε οὐρανῶν, εὐλόγως ἀνενομήθη μάταιοις τι εἶναι πᾶς ἀνθρωπος ζῶν.

C Καὶ τοῦ τοις ἡ ὑπομονή μου, οὐχὶ Κύριος; Οὐ δὲ Σύμμαχος οὐτως τὰ προκείμενα ἔξεδωκε φρέτα· Νηρ οὐρ τὸ προσδοκῶ, Δέσποτα; ή ἀραιορή μου εἰς σέ ἔστιν. Απὸ πασῶν τῶν ἀθεοῶν μου ἔξελον με, ἐπορειδιστορ ἄργορι μὴ τάξης με. Ἀλλος ἐγενόμηρ, οὐκ ἀρολεῖς στόμα μου· σὺ τὸν ἐποιη- σας. Μετὰ τὰ προλεγμένα πάντα, φησιν, οὐδὲν μοι λείπεται, δέ Κύριε, ή σὲ προσδοκῶν καὶ εἰς σὲ τὰς

²⁰ Gen. iv, 7, sec. LXX. ²¹ Psal. ci, 27,28.

Απέδας έγινε· παρά σού γάρ της ψυχῆς ή ὑπόστασις ήτι. Διὸ δέομαι καὶ ικετεύω ἐλευθερωθῆναι με τῶν τῇδε κακῶν, καὶ τῶν ἀνομιῶν μου φυσθῆναι. Ἀπαξ γάρ περιπέπτωκα ἄρρονι, περὶ δὲ καὶ ἀνωτέρω ἐλεγον· Ἐν τῷ συστῆναι τὸν ἀμαρτωλὸν ἀνάπτισμον, ἐκωφώθη, καὶ ἐτακτειρώθη καὶ ἐστήησα ἐξ ἀριθμῶν. Αὐτίκα γοῦν ἀφροσύνῃ παραδοθεὶς γέγονα ἰπνοεῖστος· εἰκότως οὖν, ὡς ἀν γνωσιμαχῶν ἐφ' οὓς ἡμαρτον, ἐκωφώθη καὶ οὐκ ἥροιξα τὸ στόμα μου, διει σὺν ἔχολησας. Ο γάρ οὓς φόδος κωφώσας με ἱποίησε, πλήττων με ἐφ' οὓς ἡμαρτον, καὶ καταστῆσάν με πρὸς τὸ μὴ φθέγγεσθαι. Αὐτὸς δὲ τοῦ, δρειδος ἄρροι τὸ δέωκας με, δὲ μὲν Ἀκύλας, δρειδος ἀποφθοτε, φησι, μὴ θῆς με· δὲ δὲ Σύμμαχος, ἐπονειδίστος δέρροι μὴ δῶς με· η δὲ πέμπτη ἔκδοσις· δρειδος δέρροι μὴ δῶς με. Ὁπερ παράκλησιν ἐμφανίει τοῦ ἡμαρτηκότος, ικετεύοντος μὴ παραδοθῆναι εἰς ὀνειδισμὸν ἀφρονι. Εἰ δὲ αὐτὸς ὁ Κύριος παραδίδωσιν ἀφρονι τὸν ἡμαρτηκότα, ὀνειδίζεσθαι πρὸς αὐτοῦ, καὶ τοῦτο ἀν εἴποις ἐπ' ὠφελειᾳ γίνεσθαι τοῦ δρειδομένου, ὡς ἀν, κακούμενος, μελέζων ποιήσοιτο τὴν ἐπὶ τοῖς ἡμαρτημένοις ἔξομολόγησιν· δέπερ τέσσου μη παθεῖν δὲ άσυλο, ὡς πάντα πρόττων τὰ τῷ θεῷ δρεστὰ ἐξεντοῦ. Ἀκόστησον ἀλλ' ἐμοῦ τὰς μάστιγας σου· διὸ γάρ της χειρὸς τῆς Ισχύος σου ἐγώ δέξεται· ἐν δὲ λεγομοῖς ὑπὲρ ἀνομίας ἀπαλδεύσας ἀνθρώποις, καὶ ἐξέτηξας ὡς ἀράχηρη τὴν γυνὴν αὐτοῦ, πλὴν μάτηρ πᾶς ἀνθρώπως διαγέλλαμα.

Ἐν μὲν τῷ πρὸ τούτου ψαλμῷ παρεῖχεν ἑαυτὸν ἱπποτεπτικαῖς πληγαῖς, οἵτις εὐγνώμων μαθητὴς διδασκάλου· διὸ ἐλεγεν· Ἐγώ εἰς μάστιγας ἔτοιμος. Έπει δὲ λοιπὸν αὐτάρκως τῶν μαστίγων ἐπεπιράθο ἐπιμόνως αὐτὸν αἰκιζομένων, ικετεύει τοῦ λοιποῦ παιώνεσθαι, καὶ μέχρι τούτου στήναι τὰς μάστιγας, ὅμολογει τε ἐξέτηξας λέγων· Ἀπὸ τῆς Ισχύος χειρὸς σου ἐγώ δέξεται· περὶ δὲ τῆς χειρὸς ταύτης καὶ ἀνωτέρω ἐλέγετο· Ἐπεστηρίξας ἐπ' ἐμὲ τὴν γείρα σου. Εἴτα διδάσκει, διει μη μάτην ἡ χειρ ἐπαλαθεῖν, μηδὲ εἰς ἀργὸν ἐμαστίγου, ἀλλ' ἐπ' ὠφελειᾳ τοῦ ἡμαρτηκότος· διὸ φησιν· Ἐν δέλεγμοις ὑπὲρ ἀνομίας ἀπαλδεύσας ἀνθρώποις. Ὅπερ γάρ τῆς παραγένεσης ἀνομίας καὶ διὰ τὸ παραχθὲν ἀμάρτημα ἔλλγων τὸν παιδεύμενον καὶ τὰς μάστιγας ἐπῆγρες καὶ τὴν χειρά σου προλεχθεῖσαν· τούτοις δὲ αὐτοῖς καὶ τὴν ψυχὴν τοῦ παιδεύμενου ἐξέτηξας, ταπεινούμην καὶ λεπτευνομένην ἐπ' ὠφελειᾳ τῇ αὐτῆς. Καθ' ἵνα γάρ ἐπρόφα χρόνον, εἰς ἀμαρτίας ἐξώλισθε, κατὰ τοῦ· Ἐφαρε καὶ ἐπειρ Ἰακὼβ, καὶ ἀπελάκτισεν ὁ ἡταπτέτος, ἐπιλατύθη καὶ ἐπαχύνθη, καὶ ἀπέστη ἀπὸ Θεοῦ τοῦ τρέψορτος αὐτόν. Διὸ, ἵνα τὸ πετίμα σωθῆ ἐτὴν ἡμέρα τοῦ Κυρίου, η σάρξ παραδόθεται εἰς δλεθρον· ἡς τιμωρουμένης, ἐκτήνεται ψυχὴ ἐξιχνουμένη δίκτην ἀράχηνς· διὸ φησι· Καὶ ἐξέτηξας ὡς ἀράχηρη τὴν γυνὴν αὐτοῦ· καὶ ἐπιλέγει· Πλὴν μάτηρ πᾶς ἀνθρώπως, πάλιν τὸν τῷ βίῳ τούτῳ εἰκῇ καὶ μάτην μοχθοῦντα καὶ κακο-

A **exspectem et in te spem habeam** : nam apud te
est substantia animæ. Quare supplico ac rogo li-
berari me ab hisce malis, et ab iniquitatibus meis
eripi. Semel enim insipientem offendii de quo su-
perius dicebam : **Cum consistaret peccator adversum**
me, obmutui et humiliatus sum, et silui a bonis.
Confestim itaque insipientæ traditus, probrosus
effectus sum : jure ergo peccatum et infirmitatem
agnoscens meam, obmutui et non aperui os meum,
quoniam tu fecisti. Timor enim tui me obmulescere
fecit, meque ob peccata mea perculit, et tacere
fecit, ut non ultra loquerer. Pro illo autem, oppro-
brium insipienti dediti me; Aquila, opprobrium de-
fluenti ne ponas me; Symmachus vero, exprobra-
bilem insipienti ne ponas me; quinta editio, oppro-
brium insipienti ne dederis me. Quod ejus qui pecca-
vit depreciationem exhibit, rogantis ne in oppro-
brium insipienti tradatur. Quod si quando Dominus
peccantem insipienti tradat, ut opprobriis ab eo
afficiatur: idipsum in utilitatem ejus qui opprobriis
oneratur vertit, ut vexatus majorem emittat de ad-
missis peccatis confessionem. Quod ne pateretur
David rogabat, utpote qui omnia pro viribus ageret
qua Deo placita putaret. **Amore a me plagas tuas.**
A fortitudine enim manus tuae ego defeci : in incre-
pationibus propter iniquitatem corripuisti hominem :
et tabescere fecisti sicut araneam animam ejus, re-
rumtamen vane omnis homo. **Diapsalma.**

In præcedenti psalmo sese plagiis ad correptionem, ceu ingenuus discipulus magistro, tradidit ;
quare dicebat, **ego in flagella paratus sum.** At quo-
niam deinceps flagella sat expertus erat, cum sese
assidue laceraret, precatur demum eorum finem
dari et hic sistere flagella, ac deinceps his verbis
confitetur, **a fortitudine manus tuae ego defeci.** De
hac porro manu superius dictum, **confirmasti super**
me manum tuam. Sub⁹ hæc docet, manum illam non
frustra corrigere, neque in cassum castigare, sed
pro peccantibus utilitate . quare ait, **in increpationibus**
propter iniquitatem corripuisti hominem. Nam pro
admissa iniquitate, et pro peccato edito eum qui
corripiebatur arguens, flagella et memoratam ma-
num inflixisti. Hisce porro animam illius qui corri-
piebatur tabescere fecisti, pro utilitate ipsius humili-
tam et extenuatam. Nam quo tempore in deliciis
agebat, tum in peccata lapsa est, secundum illud :
Comedit et bibit Jacob, et recalcitravit dilectus et in-
crassatus est, et recessit a Deo qui nutriebat ipsum¹⁰.
Quamobrem, **ut spiritus salvus sit in die Domini,**
caro tradita est in interitum¹¹ : qua supplicio affe-
cta, anima tabescit et extenuatur sicut aranea :
ideo ait, **Et tabescere fecisti sicut araneam animam**
meam : quibus adjicit, **Verumtamen vane omnis**
homo, miserum denuo prædicans eum, qui in hac
vita in laboribus et ærumnis frustra versatur.

11 Sept. 1959 15° 11' S. Lat. x 5

VERS. 13, 14. *Exaudi orationem meam, Domine, A et deprecationem meam: auribus percipe lacrymas meas. Ne sileas, quoniam advena ego sum apud te et peregrinus, sicut omnes patres mei. Hic se confitetur advenam et peregrinum: novit autem aliam esse refrigerationis vitam, quam assequi peroptat, dicens: Remitte mihi ut refrigerer. Non itaque omnem hominem advenam esse temere dicit, nec frustra cum fletu et lacrymis deprecationem emittit, gnarus scilicet illius, Beati qui flent, quoniam ipsi ridebunt¹, et, Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur². Ac recte facta sua post hæc ita describit, his sermonem concludens: Quoniam advena ego sum et peregrinus, sicut omnes patres mei. Rarus sane est is qui possit ad imitationem religiosorum patrum et prophetarum Dei, non ut incola, sed ut advena temporaneam ducere vitam: qua in re is qui loquitur gloriabatur, peregrinam et alienam humanaam vitam æstimans. Remitte mihi ut refrigerer priusquam abeam, et amplius non ero. Pro quo Symmachus ait, Abscede a me ut rideam, antequam abeam et non existam. Nisi enim hic mutatis per gratiam tuam in risum lacrymis rideam, ac nisi in præsenti vita remittas mihi delictum et facinorum veriam præbeas, ut me ipsum recipiam et refrigerem; post exitum a vita nullum erit penitentiae tempus. Ac si veniam non consequar, in vita quæ apud te est amplius non ero; sed rejectus assimilabor descendantibus in lacum. Quare in hac vita sic deprecor, Ne sileas a me, nequando taceas a me, et assimilabor descendantibus in lacum.*

1. IN FINEM DAVIDI XXXIX.

VERS. 2 - 4. *Exspectans exspectavi Dominum, et intendit mihi. — Quoniam tribulatio patientium operatur: patientia autem probationem, probatio vero spem: spes autem non confundit³. Jure quidem justus non frustra exspectat, sed spem intenden-
s suam, nec desperans de ea quæ a Deo est salute, in patientia perseverat. Quavis non statim atque precatus est exauditus fuerit, attamen sperando permanet, ac perseverat in obsecrationibus et orationibus. Quod si quandoque labatur, ut David accidit, constitetur non ignorare se quoisque malorum devenerit. Si vero postea resipiscens a lapsu se retrahat, gratias aget, notumque faciet omnibus ex quali miseriæ gurgite se eduxerit medicus et servator animæ ipsius; quare dicit: Eduxit me de lacu miseriæ et de luto fæcis. Id porro obtinebit, quia exspectans exspectavit Dominum. Lacum miseriæ, profundum peccati, lutum fæcis, lutosi corporis voluptates, in quas delapsa anima demergitur et quasi in profundo obruitur, non injuria appellaveris. Qui igitur ex his emersit, et Salvatoris dextera eductus est, ac deinde ad puram et rectam rationem animæ suæ vestigia firmavit,*

¹ Luc. vi, 21. ² Matth. v, 5. ³ Rom. v, 3.

A Εἰσάκοντος τῆς προσευχῆς μου, Κύριε, καὶ τῆς δεήσεώς μου· ὑπέτισα τῷ δακρύῳ μου. Μή παρασιωπήσῃς, διτι κάρουκος ἔτρω εἰμι ἐπὶ τῇ γῇ καὶ παρεπίδημος, καθὼς πάντες οἱ πατέρες μου. Ἐνταῦθα ὁμολογεῖ πάροικος εἶναι καὶ παρεπίδημος· οὐδέ τε ἐπέραν ζωὴν ἀραιγύεως, ἡς τυχεῖν γίλεται λέγων· Ἀρες μοι, Ἰτα ἀραιγύέω. Οὐκούν μάτην πάντα ἀνθρωπὸν πάροικον ἔλεγε, μετὰ κλαυθμοῦ δὲ καὶ δακρύων τὴν ἰκετηρίαν ἀναπέμπει, ἀκριῶν εἰδὼς, διτι Μακάριοι οἱ κλαιούτες, διτι τελάσσονται, καὶ, Μυκήπιοι οἱ πενθοῦντες· καὶ τὰ κατορθώματα δὲ αὐτοῦ ὑπογράφει ἐπιλέγων· Οτι πάροικος ἔτρω εἰμι καὶ παρεπίδημος, καθὼς πάντες οἱ πατέρες μου. Σπανέου δὲ ἔστιν ἀνδρὸς τὸ δύνασθαι κατὰ μίμηστν τῶν θεοφράστων πατέρων καὶ τῶν προφητῶν τοῦ Θεοῦ μὴ ἐν ξενικοῖς, ἀλλ' ὡς πάροικος τὴν πρόσκαιρον διαβιοῦν ζωὴν· ἐφ' ὃ καὶ ὁ παρὼν ἐσεμνύνετο παροικίαν ἥγονον καὶ ξενιτελαν τὸν ἀνθρώπινον βίον· Ἀρες μοι, Ἰτα ἀραιγύέω πρὸ τοῦ με ἀπελθεῖν, καὶ οὐκέτι μὴ ὑπάρξω. Ἄνθ' οὐδὲ Σύμμαχός φησι· Ἀπόδοχον μου, Ἰτα μειδάσω πρὶν ἀπελθεῖν με, καὶ μὴ ὑπάρξειν. Ἐὰν γάρ ἐντεῦθεν, φησι, μή, μεταβαλὼν τὰ δάκρυα εἰς γέλωτα διὰ τὴν σὴν χάριν, μειδάσω, καὶ ἐὰν μή ἐν τῷ παρόντι βίῳ ἀνῆς μοι τὸ ἀμάρτημα καὶ συγχωρήσῃς τὰ πεπραγμένα, ἵνα ἀναλάθω ἐμαυτὸν καὶ ἀναψύξω ἀπαλλαγεὶς τοῦ προσκαίρου βίου, οὐκ ἔστι καιρὸς μετανοίας. Μή τυχὼν δὲ ἀφέσεως οὐκέτι ὑπάρξῃ ἐν τῇ παρὰ σοι ζωῇ· ἀπόδητος δὲ γενόμενος, διμοιωθήσομαι τοῖς καταβαίνοντιν εἰς λάκκον. Διδὲ ἐντεῦθεν ἰκετεύω λέγων· Μή παρασιωπήσῃς ἀπ' ἐμοῦ, καὶ διμοιωθήσομαι τοῖς καταβαίνοντιν εἰς λάκκον.

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΑΔΟΣ ΔΑΓΙΔ ΛΘ'.

B Υπομένων ὑπέμεινα τὸν Κύριον, καὶ προσέσχε μοι. — Ἐπειδὴ ηθογύης ὑπομονὴν κατεργάζεται, η δὲ ὑπομονὴ δοκιμὴ, η δὲ δοκιμὴ ἐλπίδη· η δὲ ἐλπὶς οὐ καταισχύνει. Εἰκότας οὐχ ἀπλῶς ὁ δικαιος ὑπομένει, ἀλλ' ἐπιτείνων τὴν ἐλπίδα καὶ μὴ ἀπογινώσκων τὴν παρὰ Θεῷ σωτηρίαν, παραμένει τῇ ὑπομονῇ. Καν παραχρῆμα δεηθεῖς μὴ ὑπακούσῃ, δῆμος ἐλπίζων ὑπομένει καὶ προσκαρτερεῖ ταῖς δεήσεσι καὶ ταῖς προσευχαῖς. Εἰ δὲ καὶ ἐν σφάλματι πέπηνοτο, ὥστερ δὲ Δαιδᾶ, διμολογεῖ μὴ ἀγνοεῖν οἰκακοὺς ἐλλήσθεν. Εἰ δὲ καὶ μετὰ ταῦτα ἀναλάθοι ἐν τὸν τοῦ σφάλματος συγηθημένος, εὐχαριστήσει γνωρίζων ἀφ' οἴου βάθους ταλαιπωρίας ἀνιμήσατο αὐτὸν δὲ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ γενόμενος λατρὸς καὶ σωτῆρις πέπερ ἐρεῖ· Ἀντίταγέ με ἐκ λάκκον ταλαιπωρίας καὶ ἀπὸ πηλοῦ Ιλύος. Τούτου δὲ τεύξεται, ἐπιστέπερ ὑπομένων ὑπέμεινε τὸν Κύριον. Λάκκον δὲ ταλαιπωρίας τὸ βάθος τῆς ἀμαρτίας, καὶ πηλὸς Ιλύος τὰς τοῦ πηλώδους σώματος ἡδυπαθείας, ἐν αἷς διεσήσασα ψυχὴ βαπτίζεται καὶ ὥστερ ἐν βυθῷ καταποντοῦται, οὐκ ἀν ἀμάρτοις εἰπών. Ο δὴ οὖν ἐκ τούτων ἀνακύψας, καὶ ὑπὸ τῆς δεξιᾶς τοῦ Σωτῆρος ἀνιμηθεῖς, εἰτα λοιπὸν ἐν καθαρῷ τῷ λόγῳ τὰς τῆς ψυχῆς

βάσις στηρίξας, εὐλόγως ἔρει· Καὶ ἀνήγαγέ με ἐκ
ἀλοκου ταλαιπωρίας καὶ ἀπὸ πηλοῦ Λύος· καὶ
ἔστησεν ἐκτὸς πέτρας τοὺς πόδας μου, καὶ κατηύθυνε
τὰ διαβήματά μου. Πέτραν δὲ πόδες ἀντιδια-
σταλὴν τοῦ στερεοῦ λόγου θεμέλιον ὄνομάζει, ἕφ' ἣν δὲ
βεβηκίνες φέσει· Τίς ήμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης
τοῦ Χριστοῦ, Θείμις, η στενοχωρία, η διωγμός,
η λιμός, η τάξης· καὶ τὰ ἑξῆς. Οὐ μόνον δὲ ἔστησε τοὺς πόδας
ἐπὶ τὴν πέτραν, ἀλλὰ καὶ βαθίζειν καὶ τρέχειν ἐπ' αὐ-
τῆς διὰ τῆς τῶν καλῶν εὐδοκιμήσεως ποιεῖ· διὸ ἐπι-
λέγει· Καὶ κατηύθυνε τὰ διαβήματά μου. Εἴτα
ἀκολούθως, ὡς ἂν μεταβληθεὶς ἀπὸ τῶν χειρόνων ἐπὶ^B
τὰ χρείττω, τὸ μὲν παλαιὸν ὅσμα, δι' οὗ ἀπέκλαύσατο
τὰ ἐν τοῖς πρὸ τούτου ψαλμοῖς λελέγμενα, ἀποτίθε-
ται· ἀναλαμβάνει δὲ ὅσμα καινὸν τοῦ σώσαντος αὐ-
τὸν, καὶ ἐμβάλλοντος εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ καινὸν ὅσμα
καὶ ὑμνον, ἀποδυσαμένου τὸν παλαιὸν ἀνθρώπον σὺν
ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ, ἐνδυσαμένου δὲ τὸν νέον τὸν
ἀνακαινούμενον κατ' ἐπίγνωσιν τοῦ Θεοῦ. Εἴτα μετὰ
τάντα ταῦτα ὑπόδειγμα πολλοῖς γίνεται, ὡς ἂν καὶ
τερεροί, τὴν μεταβολὴν αὐτοῦ θεώμενοι, ἐλπίδας ἀγα-
θὰς ἀναλάβοντεν, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν χειρόνων ἐπὶ τὰ
χρείττω ποιήσαντο μεταβολὴν· διό φησιν· Οὐφορται
πολλοὶ καὶ φοβηθήσονται, καὶ ἐλπιοῦσιν ἐπὶ Κύ-
ριον. Τί δὲ δύονται; Λύτο τοῦτο, φησιν, ὡς εἰς βά-
θος ἐλήλυθα κακῶν, καὶ εἰς τὸν λάκον καὶ τὸν πηλὸν
τῆς Λύος· κάκεθεν Θεοῦ χάριτι ἀνεκυσθεῖς, ἐπὶ τὴν
πέτραν ἔστην καὶ κατηύθυνθε τὰ διαβήματά μου,
καὶ ὅσματος κατηξώθην καινοῦν. Ταῦτα γάρ οἱ πολ-
λοὶ θεασάμενοι φέρον Θεοῦ, περὶ οὐ λέλεκται, Ἀρχὴ^C
τοψίας φέρον Θεοῦ, ἀναλήψονται, καὶ τὴν δομὰν
ἔπιστος ὑπογράψουσιν ἐλπίδα.

Μακάριος ἀπήρ, οὐ ἔστι τὸ δυομά Kυρίου ἐπὶ τοῖς αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἐπέβλεψεν εἰς ματαιότητας καὶ
μαρίας γενεδεῖς· Ό διὰ πείρας ἐλθὼν τῆς τοῦ Θεοῦ
ἡδρίτος τοῖς πᾶσι κηρύττει τὰς εἰς αὐτὸν γενομένας
εὐεργεσίας, προφέρει τε καθολικὴν ἀπόφασιν ἐκ τῶν
περὶ αὐτὸν συμβάντων, διδάκτων, ὅτι πᾶσι δυνατὸν
ἀνθρώποις τῶν δομοίνων αὐτῷ τυχεῖν. Οὐ γάρ ἐγώ,
φησι, μόνος, τοιούτων ἀξιωθεῖς, εἴην ἀν μακάριος·
Ἐκκεῖται δὲ τοῖς πᾶσιν ἡ αὐτὴ ὁδός, καὶ οὐ τοῖς μὲν,
τιοῖς δὲ οὐ. Πᾶς οὖν δὲ τὴν ἐπίδαιαν αὐτοῦ ἐπὶ τὸν Θεὸν
ἀναθήσας οὐκ ἀποπεσεῖται τοῦ μαχαρισμοῦ, οὐ καὶ
εὐτὸς κατηξώθην. Ματαιότης δὲ καὶ μανίας ψευδεῖς
πᾶσα· αἱ περὶ τὰ πρόσκαιρα καὶ μάταια τυγχάνουσι
σπουδαῖ· ἐπειπερ Ματαιότης ματαιοτήτων, τὰ πάντα
ματαιότης· καὶ διὰ τῶν ἐμπροσθεν ἐλέγει·^D
Πλὴρ τὰ πάντα ματαιότης, πᾶς ἀνθρώπος ζω·
καὶ πάλιν· Πλὴρ μάτηρ ταράσσονται. Θησαυρίζει,
καὶ οὐ γινώσκει τίνι συνάζει ταῦτα. Μανία δὲ
ψευδεῖς αἱ εἰς κενὸν καὶ μάταιον σπουδαῖδμεναι τοῖς
πολλοῖς φροντίδες· Ποτέπερ οὖν μανία σώφρων ἡ τοῦ
παρόντος βίου κατεξανάστασις, δι' ἣν καὶ ἔξεστωτες
ἔνομιζοντο τοῖς πολλοῖς οἱ τοῦ Θεοῦ προφῆται. Σε-
μνύνεται δὲ τῇ τοιαύτῃ ἔκστάσει λέγων δὲ δίκαιοις·
Ἐγώ δὲ εἰπα ἐν τῇ ἔκστάσει μου· Πᾶς ἀνθρώ-
πος γείστης· καὶ δὲ Ἀπόστολος δὲ τοῦτο πεπονθὼς
Ελεγεν· Εἴτε γάρ ἔκστημεν Θεῷ, εἴτε σωφροῦ-
μεν ὑμῖν.

¹ Rom. viii, 35. ² Psal. cx, 10. ³ Eccle. 1, 2.

A merito dicat: *Et eduxit me de lacu miseriae et de luto fæcis. Et statuit super petram pedes meos, et direxit gressus meos.* Petram autem ad comparisonem firmi sermonis, fundamentum vocat, in quo quisquis processerit dicet: *Quis nos separabit a charitate Christi? tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames?* etc. Non modo autem pedes statuit super petram; sed etiam id prestat, ut per bonorum dignitatem in ea incedere ac currere liceat; quare adjicit, *et direxit gressus meos.* Dehinc vero consequenter, utpote a pejoribus ad meliora translatus, cantico veteri, quo in præcedentibus psalmis lugebat, deposito, novum canticum assumit, ejus scilicet qui servavit eum, et canticum hymnumque novum in os ejus immisit; exiitque B veterem hominem cum operibus ejus, et induit novum, sive renovatum per scientiam Dei. Sub hæc autem omnia, in exemplum multis ponitur, ita ut alii quoque, conspecta ejus mutatione, spem su-
mant bonam, et a pejoribus ad meliora sese traducant: quare ait, *videbunt multi et timebunt, et spe-
rabunt in Domino. Quidnam videbunt?* Idipsum, inquit, quo pacto in profundum malorum, in lacum miseriae et in lutum fæcis demersus cum fuerim, inde Dei gratia eductus, super petram steterim, et gressus mei directi fuerint, ac novo cantico donatus sim. His conspectis, inquit, multi timorem Dei, de quo dictum est, *Initium sapientiae timor Domini;* accipient, similemque sibi spem ascribent.

VERS. 5. *Beatus vir cuius est nomen Domini spes ejus, et non respexit in vanitates et insanias falsas.* Qui divina gratia experimentum habuit, sibi collata beneficia omnibus prædicat, atque ex iis quæ sibi contigerunt universalem profert sententiam, docens omnes homines paria secum obtinere posse. Neque enim ego solus, ait, talia nactus, beatus fuerim; sed omnibus ea ipsa via patet, nec quibusdam aperta est, aliis vero minime. Quisquis ergo spem in Deo reposuit, a beatitudine illa, qua ego dignatus sum, non labetur. Vanitas autem et insanias falsæ sunt, omnes temporanearum et futilem rerum curæ. Quandoquidem *vanitas vanitatum, omnia vanitas*; ac superius dictum est: *Verumtamen universa vanitas, omnis homo vivens;* et iterum: *Verumtamen vane conturbantur. Thesaurizat et ignorat cui congregabit ea.* Vanitates falsæ, sunt irritæ ac inutiles a multis susceptæ sollicitudines. Igitur vanitas prudens est quasi renuntiatio præsentis vitæ, ob quam prophetæ Dei multis excessisse mente videbantur. De hoc autem excessu gloriatur justus dicens: *Ego autem dixi in excessu meo, omnis homo mendax.* Apostolusque idipsum passus dicebat: *Sive enim mente excedimus, Deo, sive sobrii sumus, vobis.*

¹ Psal. cxv, 11. ² II Cor. v, 13.

VERS. 6-9. *Multa fecisti tu, Domine Deus meus, A mirabilia tua. Qui variam illam Dei sapientiam sive in universis opificiis, sive in singulis, in sensilibus, et in iis quæ mente percipiuntur animadverterit, in stuporem veniens ob ingentem Dei universorum potestatem, sane dixerit : Multa fecisti tu, Domine Deus meus, mirabilia tua. Sed etiam ponderatis universalis illius providentiae rationibus, quies omnia administrat, cum comprehendenter incomprehensibiles eas esse. Hæc adjicet : Et cogitationibus tuis non est qui similis sit tibi. Qualis erat is qui dicebat : O altitudo divitiarum sapientiae et scientiae Dei ! quam incomprehensibilia sunt iudicia ejus, et investigabiles viæ ejus⁹ ! In præsenti autem David pro opportunitate has protulit voces, cum e re gesta edidisset, novo quodam modo, scilicet per obsequentiam divinis legibus exhibitam, servatum se fuisse. Atenim per Moysem olim sacrificia et holocausta pro peccatis offerri jussum fuerat ; nunc vero novus traditur salutis modus sine sacrificiis et holocaustis. Docet porro sexenta esse ad salutem remedia, quæ Dei gratia hominibus elargita est. Neque pro dignitate rei dici, neque mente concipi potest multitudo cogitationum Dei. Symmachus vero : *Permulta, inquit, fecisti tu, Domine Deus meus, prodiga tua, et cogitationes tuas pro nobis non possibile est exponere super te.* Deinde pro illo, *Annuntiavi et locutus sum, multiplicati sunt super arenam ; rursum Symmachus bac ratione interpretatus est, Si annuntians annuntem, plures sunt quam ut enarrari possint. Nam, ex parte, inquit, cognoscimus, et ex parte prophetamus¹⁰.* Omnia sane mirabilia tua innumerabilia et incomprehensibilia sunt : attamen in iis quæ capere licuit id comprehendendi, te scilicet in præsenti tempore a Moyse tradita sacrificia et oblationes noluisse, sed eorum loco aures meas et obsequentiam eloquiis tuis perfecisse ; ac pro holocaustis, et sacrificiis pro peccato, memetipsu obtuli tibi. Quare ait : *Ecce venio a te vocatus, atque promptissime obsecutus. Venio autem festinando ut faciam voluntatem tuam : hoc enim pro omni victima holocausti accepturum te persuasum habeo. Hoc porro, in capite libri scriptum est de me, quid, amabo, aliud est, quam præferendam esse voluntatem tuam sacrificiis et holocaustis ? et legem tuam exsequendam esse non secundum obviam lectionem, neque par ratione atque complures legis Moysis observatores ; sed in medio ventris mei ; aut ut Symmachus, concupiri legem tuam in medio viscerum meorum. Nam si qui animæ venter est, tropice sic vocatus, de quo in Evangelii dictum est : *Flumina de ventre ejus fluunt aquæ vivæ, salientis in vitam æternam¹¹ ;* in hoc recondito, inquit, ac secreto animæ promptuario legem tuam observare volui, atque præcepta de sacrificiis et holocaustis spirituali more ac secundum mentem persolvere. Hæc quippe tibi**

B *Pollâ ἐκοιησας σὺ, Κύριε δ Θεὸς μου, τὰ θαυματικά σου. Ο τὴν πολυποίκιλον τοῦ Θεοῦ σοφίαν κατανενοηῶς ἐν τε τοῖς καθόλου κτίσμασι καὶ τοῖς κατὰ μέρος, τοῖς τε αἰσθητοῖς καὶ τοῖς κατὰ διάνοιαν θεωρουμένοις, εἰς ἔκπληξιν ἐλθών τῆς ὑπερμεγέθους δυνάμεως τοῦ τῶν δικιῶν Θεοῦ, εἴποι ἀν· Πολλὰ ἐποίησας σὺν, Κύριε δ Θεὸς μου, τὰ θαυματικά σου. Ἀλλὰ καὶ τοὺς λόγους ἐκεῖτάσας τῆς καθόλου προνοίας, καθ' οὓς τὰ σύμπαντα διοικεῖ, κάπειται εὐρών αὐτοὺς ἀκαταλήπτους, προσθήσει λέγων· Καὶ τοῖς διαλογισμοῖς σον οὐκ ἔστι τίς ὁμοιωθήσεται σοι. Οἶος ἦν δὲ λέγων· Ω βαθὺν πλούτον καὶ σοφίας, καὶ γνώσεως Θεοῦ ! ὡς ἀρεξερεύνηται τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀρεξειχυταστοι αἱ δόδοι αὐτοῦ ! Εἴναι δὲ τοῖς προκειμένοις δ ἀστιδὲ κατὰ καιρὸν ταύτας προηνέγκατο τὰς φωνὰς, ἐργῷ μαθὼν, ὡς καινῷ τινι τρόπῳ σέσωσται τῷ δι' ὑπακοῆς τῶν θειῶν λογίων. Πάλαι μὲν γάρ διὰ Μωϋσέως θυσίαι καὶ δόλοκαυτοὶ ἀναφοραὶ προσετάττοντο ὑπὲρ ἀμαρτιῶν προσφέρεσθαι· νῦν δὲ καινὸς παραδίδοται τρόπος σωτηρίας, διότι θυσιῶν καὶ δόλοκαυτωμάτων. Διδάσκει δὲ καὶ ὡς ἔστι μυρία σωτηρίας φάρμακα, ἐπερ ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις τοῖς ἀνθρώποις ἐδωρήσατο. Οὐκ ἔστι τε κατ' ἀξίαν εἰπεῖν, οὐδὲ διανοὶ περιλαβεῖν τῶν τοῦ Θεοῦ διαλογισμῶν τὸ πλῆθος. Ο δὲ Σύμμαχος, Πάμπολλα, φησίν, ἐποίησας σὺν, Κύριε δ Θεὸς μου, τὰ τερόστυτα σου, καὶ τοὺς διαλογισμούς σου τοὺς ὑπὲρ ήμων οὐκ ἔστι τεκμένθωσι εἰλι σοῦ. Είτα ἀντὶ τοῦ· Ἀπήγγειλα καὶ ἐλάλησα, ἐπιληθύνθησαν ὑπὲρ ἀμμού, πάλιν δὲ Σύμμαχος τούτον ἤρμήνευε τὸν τρόπον· Ἐάρις παραγέλλων παραγέλλω, πλεῖστον διηγηθῆται. Ἐκ μέρους μὲν τὰς, φησί, γενώσκομεν, καὶ ἐκ μέρους προσφεύομεν. Τά γε μήν πάντα ἀναρθίμητα καὶ ἀκατάληπτα τυγχάνειν τὰ θαυματικά σου· πλὴν ἐν οἷς κατέλαθον καὶ τοῦθ' εὑρόν, διτὶ κατὰ τὸν παρόντα καιρὸν τὰς παρὰ Μωϋσέως θυσίας καὶ προσφοράς οὐκ ήθέλησας· ἀντὶ δὲ ἐκείνων τὰ ὡτά μου καὶ τὴν ὑπακοὴν τῶν ὥντων λογίων κατηρτίσω· καὶ ἀντὶ δόλοκαυτωμάτων καὶ τῶν περὶ ἀμαρτιῶν θυσιῶν αὐτὸς ἐμαυτὸν προσήγαγόν σοι. Διό φησιν· Ύδον δέκα κληθεὶς ὑπὸ σοῦ, καὶ προθυμότατα ὑπακούσας. Ήδων δὲ σπεύσας τοῦ ποιῆσαι τὸ θέλημά σου· τοῦτο γάρ ἀντὶ πάσης δόλοκαύτου θυσίας πέπεισματι σε ἀποδέκεται. Καὶ τοῦτο δὲ ἐν κεφαλίδι βιβλίον γέρραπται περὶ ἀμοῦ· τοῦτο δὲ ποιῶν δὲ τῆς προτιμῆσαι τὸ θέλημά σου θυσιῶν καὶ δόλοκαυτωμάτων ; καὶ τὸ ποιῆσαι τὸν νόμον σου οὐ κατὰ τὴν πρότειρον λέξιν, οὐδὲ δόμοις τοῖς πολλοῖς τὰ παρὰ Μωϋσέος παρηγγελμένα φυλάττοντας· ἐν μέσῳ δὲ τῆς ποιίας μου· ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον· Προεθυμήθητε τὸν νόμον σου ἐνδοθεῖ τῶν ἐγκάτων μον. Εἰ γάρ τις ἔστι κοιλία ψυχῆς, τροπικῶς οὕτως ὄνομαζομένη, περὶ ης ἐν Εὐαγγελίοις λέλεκται· Ποταμοὶ ἐν τῆς ποιίας αὐτοῦ φύεσσονται ὑδατος ἔωτος, ἀλλομέρου εἰς ζωὴν αἰώνιον· ἐν τούτῳ τῷ ἀπορρήτῳ καὶ ἀποκρύψῃ τῆς ψυχῆς ταμεὶκ τὸν νόμον σου, φησίν, ἐδουλήθην ποιῆσαι, καὶ περὶ θυσιῶν καὶ ἐλα-*

⁹ Rom. xi, 33. ¹⁰ I Cor. xiii, 9. ¹¹ Joan. xii, 38.

καυτωμάτων ἐνεολάς πνευματικῶς καὶ κατὰ διάνοιαν ταῦτα γὰρ ἔγνων σοι φίλα, καὶ πολλῷ χρείτονα τῶν σωματικῶν Τουδίοις παραδεδομένων.

Εἴη γε λιστόμητρος δικαιοσύνην ἐτ Ἐκκλησίᾳ μεγάλη, ίδον τὰ χεῖλη μου σὺ μὴ κωλύσω· Κύριε, σὺ ἔτρως. Τὴν δικαιοσύνην μου σὺν ἔκρυψα ἐτῇ χαρδὶ μου· τὴν ἀληθείαν σου καὶ τὸ σωτῆρον σου εἰπα· Ἀληθείαν δὲ τὴν ἀντιδιαστελλομένην τῇ σκιᾷ. Νοήσεις δὲ καὶ οὐτως· Ὡς δὲ μακάριος Δαυΐδ ὑποχρεῖται ἐν Ἐκκλησίᾳ μεγάλῃ τῇ κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ὑπὸ τῆς θείας χάριτος συλλεγεῖσῃ τὴν τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην κηρύξτειν, καὶ τὴν τῆς προφητείας ἀληθείαν, καὶ τὴν ἀκίνατον σωτηρίαν, καὶ τὸν ἀμετρητὸν ἔλεον καὶ αὐτῶν δὲ τῶν πιστῶν διύλλογος εἶποι διὰ ταῦτα ὑπίσχυούμενος τὴν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας ἀντίδοσιν δώσειν, τῷ συντρέχειν εἰς Ἐκκλησίαν καὶ τὰ χεῖλα κινεῖν εἰς ὑμνῳδίαν, καὶ τοῦ Θεοῦ τὴν δικαιαν κηρύξτειν, καὶ τὴν ἀδρότον διεξιδεῖν κηδεμονίαν, καὶ τῶν προφητικῶν ὑποσχέσεων ὑποδεικνύαι τὸ ἀληθές. Σὺ δὲ, Κύριε, μὴ μακρύνῃς τοὺς οἰκτειρμούς σου διὰ ἐμοῦ· τὸ δέλεός σου καὶ ἡ ἀληθεία σου διὰ καπέδος ἀπετίθοντο μου. Καὶ τυχοῦσα τῆς σωτηρίας ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία, δεῖται πάλιν τῆς αὐτῆς προμηθείας διὰ τὰς παντοδαπὰς τῶν ἀνθρώπων καὶ δαιμόνων ἐπαναστάσεις, ὃν ἐν τοῖς ἔξι τῆν μνήμην πεποίηται· Ὄτι περιέσχορ με πακά ὡς οὐκέτι ἀριθμός· κατέλαβόν με αἱ ἀριθμοὶ μου, καὶ οὐκ ἡδυτήθην τούτῳ βλέπεν. Εἰπιθύθησαρ ὑπὲρ τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς μου, καὶ ἡ καρδία μου ἐγκατέλιπκε με. Μηδεὶς δὲ ἀνάρμοστα ἥγετοσθα τὰ εἰρημένα τοῖς ἡρμηνευμένοις. Καὶ γὰρ οἱ τρεῖς παιδεῖς, τῆς ἄκρας ἀρετῆς ἐπειλημμένοι, καὶ τὸν νικηφόρον ἀναδησάμενοι στέφανον, ἐν τῇ καρδίᾳ προσευχόμενοι ἔλεγον· Ἡμάρτομεν, ἡρομήσαμεν, ἡδυκήσαμεν, καὶ ἀπέστημεν ἀπὸ τῶν ἁπολῶν σου, καὶ οὐκ ἐφυλάξαμεν τὰ δικαιώματά σου. Οὐτως δὲ θαυμάσιος Δανιήλ, οὗτως δὲ θεοπέπιος Ἱερεμίας, οὗτως δὲ θεος Ἡσαΐας, οὗτως δὲ σοφώτατος Παῦλος· Χριστὸς γάρ, φησὶν, εἰσῆλθε εἰς τὸν κόσμον ἀμαρτωλοὺς σῶσαι, ὡς πράτος εἰμι ἐγώ καὶ πάλιν· Οὐκ εἰμὶ ἄξιος καλεῖσθαι ἀπόστολος. Οὗτοι τοινυν κάνταῦθα ταῖς παρὰ τῶν δυσσεβῶν τριτυμίαις βιβλομένη ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία οὐ μέγα φρονεῖ, ὡς ἀγωνίζομένη, ἀλλ᾽ ἀμαρτίαις καὶ πλημμυλεῖαις ἀνατίθησι τὰ γενόμενα, καὶ τῆς παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἐπικουρίας ἀπολαύσαις παρακαλεῖ· Ἀλλως τε, οὐδὲ ἐκ τελείων ἀπασα συνέστηκεν ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία, ἀλλ' ἔχει καὶ τοὺς ἀριστώνη συζῶντας, καὶ τὸν ἀνειμένον βίον ἀσπαζομένους, καὶ ἡδοναῖς δουλεύειν αἰρουμένους. Καὶ ἐπειδὴ ἐν ἐστι σῶμα, ὡς ἔξι τῶν προσώπου καὶ ταῦτα κάχεινα προσφέρεται.

Νοήσεις καὶ οὐτως· Ἐπει τού δεῖ μακαρίζειν δινθρωπον πρὸ τελευτῆς αὐτοῦ, εἰκότως δὲν ἀπόστολος, καίπερ ἀπόστολος ὡν καὶ κλητὸς καὶ ἐκλεκτὸς Χριστοῦ Ἰησοῦ, δῆμος οὐκ ὀκνεῖ λέγειν· Υποπιέζω μον τὸ σῶμα, καὶ δουλωπῶ, μήπως, ἀλλοις κηρύξας, αὐτὸς ἀδόκιμος γένωμαι. Τὸ αὐτὸ δεῖ καὶ

A perhara esse novi, ac multo præstantiora iis, quae corporeo more Judæis tradita sunt

VERS. 10-16. Annuntiavi justitiam in ecclesia magna, ecce labia mea non prohibeo : Domine, tu scisti. Justitiam meam non abscondi in corde meo : veritatem tuam et salutare tuum dixi. Veritatem scilicet umbræ oppositam. Hoc item modo intelligas, ut beatus David pollicetur se in Ecclesia magna, per totum orbem a divina gratia congregata, Dei justitiam et prophetiae veritatem prædicaturum, nec non salutem admiratione dignam et immensam misericordiam; similiter fidelium cœtus, ceu ad oblatæ salutis compensationem pollicitus dixerit, se vicissim id præstiturum, B ut conveniat in ecclesiam, labia aperiat ad hymnos canendos et ad justum Dei judicium prædicandum, ad ineffabilem enarrandam ejus providentiam, ad propheticarum promissionum veritatem declarandam. Tu autem, Domine, ne longe facias miserationes tuas a me : misericordia tua et veritas tua semper suscepserunt me. Atque salutem nacta Dei Ecclesia, iterum eadem ope indiget, variis frequentibus que hominum dæmonumque insultibus impedita, quorum in sequentibus mentionem facit. Quoniam circumdederunt me mala quorum non est numerus : comprehenderunt me iniquitates meæ, et non potui ut viderem. Multiplicatae sunt super capillos capitilis mei, et cor meum dereliquit me. Nemo arbitretur dicta hujusmodi non consentire iis quæ explicata sunt. Etenim tres pueri, summa virtute prædicti, atque triumphali corona ornati, in camino orantes dicebant : Peccavimus, delinquimus, injuste egimus, et recessimus a preceptis tuis, et non custodivimus justificationes tuas¹³. Sic admirabilis Daniel, sic magnus ille Jeremias, sic divinus Isaías, sic sapiensissimus Paulus : Christus enim, inquit, intravit in mundum peccatores salvos facere, quorum primus ego sum¹⁴; ac rursus: Non sum dignus vocari apostolus¹⁵. Sic igitur hoc in loco. Dei Ecclesia, impiorum tempestatibus agitata, non magnifice sentit ut impugnata ; sed ea quæ contingunt, peccatis ac sceleribus attribuit, et a Salvatore opem consequi rogat. Et alioqui Dei Ecclesia non ex perfectis tota constituitur, sed habet etiam qui in ignavia degant, et inertem vitam amplexi sint, et qui voluptatibus servire peroptent. Et quoniam unum est corpus, tanquam ex una persona et hæc et illa proferuntur.

Hoc quoque modo intelligas : Quia non oportet ante obitum hominem beatum prædicare¹⁶, jure Apostolus, licet apostolus sit ac vocatus et electus Christi Jesu, attamen non veretur dicere : Castigo corpus meum, et in servitatem redigo, ne aliis prædicans ipse reprobis efficiar¹⁷. Idipsum quoque David

¹³ Βαπ. iii, 20. ¹⁴ I Tim. i, 15. ¹⁵ I Cor. xv, 9.

¹⁶ Eccl. xi, 30. ¹⁷ I Cor. ix, 27.

cum multis in locis declarasset, Deum propitium A nactus est, erutusque fuit de lacu miseriæ et de luto fæcis : atque in tuto jam demum positus, utpote pedibus in petra firmatus, ac cantico novo seu vera de sacrificiis doctrina donatus. id est prædicatione quæ in Ecclesia Dei magna facta est ; nam illud revera canticum novum erat, cuius rei causa superius dicebat : *Et immisit in os meum canticum novum : bæc consecutus tamen, ob humanæ vitæ corruptionem supplicationis verba resumit, ac rogat obsecrâque ut a Dei gratia et misericordia custodiatur.* His enim animo revolvebat in memoriamque recocabat quæ sibi prius acciderant mala. Memoria itaque veterum malorum, cautiiores nos efficit, ut ne rursus in ea incidamus ; sed etiam mutationis a pejoribus ad meliora recordatio, gratos reddit atque ad cavendum intentiores. Jure itaque præteriorum iniquitatum memoriam refricat, docetque easdem iniquitates sibi olim oculos obtexisse, instar caliginis mentis visui offusæ.

προτέρων αὐτοῦ ἀνομιῶν μνήμην, διδάσκει τε, ως αἱ ἀνομίαι αὐτοῦ, δίκην ἀχλύος τῷ τῆς διανοίας βλεπτικῷ ἐπιχυθεῖσαι.

Reliqua vero consequenter ad prædicta feruntur : *Complaceat tibi, Domine, ut eruas me : Domine, ad adjuvandum me respice. Confundantur et reverantur simul qui querunt animam meam ut auferant eam. Convertantur retrorsum et reverantur qui volunt mihi mala. Ferant confessim confusione suam qui dicunt mihi : Euge, Euge. Nunc quoque sentit multos animæ suæ adversarios, ac ea de causa præsentem orationem emittit. Neque enim cessant invidere perfectis et in petra gradientibus. Quare ab iis liberari se rogar, ita ut illi quidem confundantur et pudore afficiantur qui querunt animam ipsius, ut auferant eam ; ipse vero ejus dextera circumcommuniatur. Pudore afficiuntur autem, ac turpiter agunt, sic enim edidit Symmachus, qui querunt animam justi, postquam omnibus adhibitis machinis re infecta manent : deindeque ut qui nihil perfidere potuerint desperantes, pudore suffusi abscedunt. Quamobrem postquam illos pudore, turpitudine et reverentia affectos dixit, adjicit : Avertantur retrorsum et erubescant qui volunt mala mihi. Cum enim nihil potuerint, cum nulla rei bene gerendæ spes supersit, avertuntur ac retro discidunt ; deinde profecti ac procul positi, nequitiae suæ pignora accipient : quare post hæc dicitur : Ferant confessim confusione suam qui dicunt mihi : Euge, Euge. Pro quo Aquila : *Aa, aa, ipsa Hebraica voce, sic habente, usus. Estque ipsa vox planctus eorum qui jam superati sunt, ac retro cesserunt confusioneque retulerunt. Secundum Septuaginta Interpretes et Symmachum sic dicitur : Qui dicunt de me : Euge, Euge. Et fortasse justi inimici qui multas adversus eum insidias struxerant, sperantes se superatueros, ad singulas dicebant : Euge, Euge. Sed cum bæc plerumque dixerint, per tuam, inquit, gratiam jam discedant, suam ferentes turpitudinem,**

Δαυὶδ εἰ καὶ ἐν πολλοῖς ἐνδειχάμενος, ἔτυχεν ὑπῆκοον τοῦ Θεοῦ, ἡλευθέρωτο τε ἐκ λάκκου ταλαιπωρίας καὶ ἀπὸ πηλοῦ λύός· ἐν ἀσφαλεὶ τε ἡδη λοιπὸν ἔστηκει, ὡς ἂν ἐπὶ πέτραν τοὺς πόδας ἐρημείσμενος, καὶ ἔσματος καινοῦ ἡξιωμένος τοῦ περὶ θυσιῶν ἀληθοῦς λόγου, τούτεστι τοῦ τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ τῇ μεγάλῃ εὐηγγεισμένου κηρύγματος· τούτῳ γάρ ἦν τὸ καινὸν ὄσμα, οὐ χάριν ἀνωτέρω ἐλεγε· Καὶ ἐρεβαλεὶ εἰς τὸ στόμα μου ὄσμα καιρόν· ὅμως δὲ οὖν, τοσούτων τετυχηκών, διὰ τὸ σαθρὸν τῆς ἐν ἀνθρώποις ζωῆς ἐπαναλαμβάνει τοὺς τῆς ἱκετηρίας λόγους, ἀντιβολεὶ τε καὶ δεσταὶ φυλάττεσθαι ὑπὸ τῆς χάριτος καὶ τοῦ ἐλέου τοῦ Θεοῦ· Ἀνεπεμπάζετο γάρ διὰ τούτων καὶ ἀνεπόλα (!) τὰ πρότερον αὐτῷ συμβεβηκότα κακά. Ἡ γοῦν μνήμη τῶν παλαιῶν κακῶν, φυλακτικωτέρους τὴν ἡμᾶς ἀπεργάζεται πρὸς τὸ μὴ αὐθὶς τοῖς αὐτοῖς περιπεσεῖν ἀλλὰ καὶ τῆς μεταβολῆς τῆς ἀπὸ τῶν χειρόνων ἐπὶ τὰ βελτιῶν ἡ ἀνάμνησις εὐχαρίστους τὴν ἡμᾶς ἀπεργάζεται καὶ συντεταμένους μᾶλλον εἰς προσοχὴν. Εἰκότως τοίνυν ἐπαναλαμβάνει τὴν τῶν τοὺς τῆς ψυχῆς ὄφθαλμοὺς καιρῷ τινι συνεκάλυψαν προτέρων αὐτοῦ, δίκην ἀχλύος τῷ τῆς διανοίας βλεπτικῷ ἐπιχυθεῖσαι.

Tὰ δὲ λοιπὰ τοῖς προειρημένοις ἀκολούθως· *Εὐδοκησο, Κύριε, τοῦ δύσασθαι με· Κύριε, εἰς τὸ βοηθῆσαν μοι πρόσχες. Καταισχυρθείσας καὶ ἐντραπείσας ἀμα οἱ ζητοῦντες τὴν ψυχὴν μου τοῦ ἐξάραι αὐτήρ. Ἀποστραφείσας εἰς τὰ ὄπιστα καὶ καταισχυρθείσας οἱ θελοτέρες μοι κακά. Κομισθώσας παραχρῆμα αἰσχύνηντα αὐτῶν οἱ λέγοτέρες μοι· Εὔχε, εὐήρ. Εἳτι καὶ νῦν αἰσθεῖται πολλῶν περὶ αὐτὸν ἔχθρων ἐπικειμένων τῇ αὐτοῦ ψυχῇ, καὶ περὶ τούτων τὴν προκειμένην εὐχὴν ἀναπέμπει. Οὐ γάρ παύονται διαφθορούμενοι καὶ τοῖς ἡδη τελείοις καὶ βεβηκόσιν ἐπὶ τὴν πέτραν. Διὸ δυσθήναις ἀπὸ τῶν εἰρημένων ἀξιοῖ, κάκείους μὲν καταισχυνθῆναι καὶ ἐντραπῆναι τοὺς ἐκζητοῦντας αὐτοῦ τὴν ψυχὴν τοῦ ἐξάραι αὐτήν· αὐτὸν δὲ περιφράσεσθαι ὑπὸ τῆς αὐτοῦ δεξιῆς. Ἐντρέπονται δὲ καὶ ἀσχημονοῦσιν (οὕτως γάρ ἐξέδωκεν ὁ Σύμμαχος) οἱ ζητοῦντες τὴν ψυχὴν τοῦ δικαίου, ἐπειδὸν, πᾶσαν κατ' αὐτοῦ μηχανὴν ἐπινοήσαντες, ἀπρακτοὶ γένωνται· εἰθ' ὡς μηδὲν δεδυνημένοι ἀπογυνόντες ἀπαλλάττονται, αἰσχύνην καταχεάμενοι. Διὸ μετὰ τὸ ἀσχημονῆσαι αὐτοὺς, καταισχυνθῆναι τε καὶ ἐντραπῆναι ἐπὶ τὰ ὄπιστα· εἰτ' ἀπαλλαγέντες καὶ μακρὰν γενόμενοι, τάπειχειρα τῆς αὐτῶν ἀπολήψονται κακίας· διὸ μετὰ ταῦτα λέλεκται· Κομισθώσας παραχρῆμα αἰσχύνηντα αὐτῶν οἱ λέγοτέρες μοι· Εὔχε, εὐήρ. Αὐθ' οὐ δὲ Ἀκύλας ἡρμήνευσεν· Άλλα, αὖτη συγχρησάμενος οὕτως ἔχουσῃ τῇ Ἐερείῃ φωνῇ· Εστὶ δὲ αὐτὴ σχετλιαστικὴ τῶν ἡδη νευκημάτων καὶ εἰς τὰ ὄπιστα κεχωρηκότων, καὶ τὴν ἀστῶν αἰσχύνην ἀπεληφότων. Κατὰ δὲ τοὺς Ἐερομήκοντας καὶ τὸν Σύμμαχον φήσαντα· Οἱ λέγοτέρες κερι ἐμοῦ· Εὔχε, εὐήρ, τάχα ποτὲ οἱ ἔχθροι τοῦ δικαίου πολλὰς*

(!) Ἀνεπόλει.

ἐπινοοῦντες κατ’ αὐτοῦ, ἐφ’ ἔκαστη προσδοκῶντες περιγενήσεσθαι, Ἐλεγον. Εὖτε, εὗτος. Ἀλλὰ πολλάκις τούτῳ, φησίν, εἰρηκότες, διὰ τὴν σὴν χάριν ἀπαλλαττέσθωσαν ἡδη ποτὲ, τὴν ἑαυτῶν κομισάμενοι αἰσχύνην.

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ, ΨΑΛΜΟΣ ΤΩ ΔΑΥΙΔ Μ'.

Μακάριος δὲ συνιών ἐπὶ πτωχὸν καὶ πένητα· ἐτημέρα ποτηρῷ φύσεται αὐτῷ δὲ Κύριος. Κύριος διασυλλέξαι αὐτὸν καὶ ζωσαι αὐτὸν, καὶ μακάριοισι αὐτὸν ἐτημέρα ἐτῇ γῇ, καὶ μὴ παραδῷ αὐτὸν εἰς γνῆν ἀχθρῶν αὐτοῦ. Κύριος βοηθήσαι αὐτῷ ἐπὶ πληνῆς ὁδύνης αὐτοῦ, δλητηρίας αὐτοῦ, διὰ τὴν κολπηρήν αὐτοῦ θεραψίας ἐν τῇ ἀρρωστίᾳ αὐτοῦ. Προιὼν ἔξης δὲ λόγος ἐπιφέρει· Καὶ γάρ δὲ ἀνθρώπος τῆς εἰρήνης μου, ἐφ’ ὅτι ἡλικία, δὲ σθίων ἀρτοὺς μου, ἐμεγάλυνερ ἐπ’ ἀμέτηπτον περιστομόν. Ταῦτα δὲ ἀναγέγραπται δὲ Σωτὴρ καὶ Κύριος ἡμῶν ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίῳ ὡς ἐξ οἰκείου προσώπου εἰρηκάνως ἐν τῇ πρόδη τοὺς μαθητὰς ὀμιλίᾳ· δι’ ὃν ἔφασκεν· Ἀμήν, ἀμήν, λέγω ὑμῖν· Οὐκέτι δοῦλος μείζων τοῦ κυρίου αὐτοῦ, οὐδὲ ἀπόστολος μείζων τοῦ αὐτοῦ μερίσματος αὐτοῦ. Εἰ ταῦτα οἴδατε, μακάριοι ἔτει διατὰ ποιεῖτε (1) αὐτά. Οὐ περὶ πάντων ὑμῖν ἀδετῶν· ἐγὼ οἶδα σοὶς ἐξελεξάμην· ἀλλ’ ἵρα η Γραψή αἱρησθῆ· Ο τρώγων μου τὸν ἄρτον ἐπέχει ἐπ’ ἀμέτερον αὐτοῦ. “Ἄλλῃ δὲ Γραψῇ τοῦτο φῆσασα οὐχ εὑρίσκεται, μόνη δὲ ἡ παροῦσα, δι’ ἣς εἰργίται· Ο ἑσθίων ἄρτον μου ἐμεγάλυνερ ἐπ’ ἀμέτηπτον περιστομόν. Όρα τοιγαροῦν εἰς τὸ αὐτοῦ πρόσωπον τὰ ἐμφερόμενα τῷ φαλμῷ ὡς ἀν προφητικῶς εἰρημένα ἐκλαβεῖν. Διὸ καὶ εἰς τὸ τέλος ἐπιγέγραπται, ἀναπέμποντας ἡμᾶς ἡτοι ἐπὶ τὴν συντέλειαν τοῦ αἰώνος καθ’ ἓν ἐπληροῦντο τὰ ἀναγέγραμμένα, ή ἐπὶ τὰ τελευταῖα τῶν διὰ τοῦ φαλμοῦ δηλουμένων. Εἰ μὲν οὖν ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος ἀναφέροιτο τὰ προκείμενα, εἴποις δὲ μακαρίζεσθαι τὸν δυνάμενον συνιέναι δι’ ἣν αἰτίαν ἀνεληφε δι’ ἡμᾶς πτώχειαν. Εἳτε γάρ πλούσιος ὁν, δι’ ἡμᾶς ἐπτώχευσεν, ἵρα ἡμεῖς τῇ αὐτοῦ πτωχείᾳ κλοντήσωμεν· Ἐρ μορφῇ τε Θεοῦ ὑπάρχων ἐκένωσεν ἀπότολμον, μορφὴν δούλου λαβών, σαφῶς ἴδειν δὲ θεος Ἀπόστολος. Καὶ ἀλλος δὲ ἀν τις συνήστι εἰπεὶ πτωχὸν καὶ πένητα, ἀκούων αὐτοῦ λέγοντος ἐν Εὐαγγελίοις· Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρός μου, κληρονομήσατε τὴν ητοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμουν. Ἐπειρασα τῷρ, καὶ ἐδώκατε μοι φαγεῖν· ἐδιῆγουν, καὶ ἐτοτίσατε με· ἔξορος ἡμην, καὶ συνηγάρετε με· τυμόρι, καὶ περιεβάλετε με· ἡσθέρον, καὶ ἐπισκύψασθε· ἐτῷ φυλακῇ ἡμην, καὶ ἡλθετε πρόδη μέν· οὐ; ἐπιλέγει· Ἐφ’ δοσον ἐποίησατε ἐπὶ τῷρ τούτων τῷρ ἐλαχίστων τῷρ ἀδελφῶν μου, ἐμοὶ ἐποίησατε. Καὶ οὕτως οὖν μακάριος ἀληθῶς δὲ συνιὼν ἐπὶ τὸν οὗτος ἀποδοθέντα πτωχὸν καὶ πένητα. Εἰ δὲ καὶ ἐπὶ τὸν δαυίδ ἀναφέροιτο τὰ λελεγμένα, εἴποις δὲ ἀκολούθως τῷ πρὸ τούτου φαλμῷ ταῦτα συνῆφθαι. Ἐπεὶ γάρ πρὸς τοὺς τελευταῖος τοῦ λογίου ἐλέγετο ἐκ προσώπου τοῦ Δαυΐδ· Ἐγὼ δὲ πένης εἰμι καὶ πτωχός· ταῦτα δὲ ἐλεγεν δὲ τοσοῦτος βασιλεὺς, δὲ τὸν ἄρφατον πλούτον συναγηγόνως εἰς τὴν παρασκευὴν τοῦ μετὰ ταῦτα ἐγγερμένου διὰ Σολομῶνος ταοῦ, σμικρύνων

¹¹ Joan. xiii., 16. ¹² Η Cor. viii., 9. ¹³ Philipp. ii., 7. ¹⁴ Matth. xxv., 34, 35. ¹⁵ ibid. 40.

(1) Οταρ ποιεῖτε. Vulg. ἐὰν ποιήσετε; εἰ μοι πρὸ μου. Vulg. μετ’ ἐμοῦ, ut et interpres vertit. Edīt.

1. IN FINEM, PSALMUS XL.

VERS. 2-4. Beatus qui intelligit super egenum et pauperem: in die mala liberabit eum Dominus. Dominus conservet eum et vivificet eum, et beatum faciat eum in terra, et non tradat eum in animam inimicorum ejus. Dominus opem serat illi super lectum doloris ejus, universum stratum ejus versasti in infirmitate ejus. Sub haec autem ita sermo procedit: Etenim homo pacis meæ, in quo speravi, qui edebat panes meos, magnificavit super me supplantationem. Haec porro dixisse scribitur Salvator et Dominus noster in Evangelio secundum Joannem, quasi ex propria persona sic discipulos allocutus: Amen, amen, dico vobis: Non est servus major domino suo, neque apostolus major est eo qui misit illum. Si haec scitis, beati eritis cum seceritis ea. Non de omnibus vobis dico: ego scio quos elegi; sed ut adimpleretur Scriptura: Qui manducat meum panem, levavit contra me calcaneum suum¹⁶. Nulla porro alia Scriptura quæ hoc dicat reperitur, praeter hanc unam qua dictum est, qui edebat panem meum; magnificavit super me supplantationem. Par est igitur ad ejus personam, quæ in hoc psalmo seruntur, ut propheticæ dicta accipere. Quamobrem in finem inscribitur, quod haec nos remittant ad consummationem sæculi, quo tempore ea quæ scripta sunt implebuntur; sive etiam ad postrema psalmi dicta. Quod si haec ad Salvatorem referantur, jure dixeris beatum prædicari eum, qui intelligere possit qua de causa propter nos egestatem suscepit. Insuper, cum esset dives, propter nos egenus factus est, ut nos ejus inopia divites essemus¹⁷; et: Cum in forma Dei esset, semel ipsum exinanivit forma serri accepta¹⁸, ut clare nos docuit divinus Apostolus. Alio quoque modo quis intelligere possit super egenum et pauperem, audiens Christum in Evangelii dicens: Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi. Esurivi enim, et dedistis mihi manducare; siti, et dedistis mihi bibere; hospes eram, et collegistis me; nudus, et cooperiuitis me; infirmus, et visitastis me; in carcere eram, et venistis ad me¹⁹; quibus subjungit: Quantum fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis²⁰. Atque ita vere beatus est qui intelligit super egenum et pauperem sic acceptum. Quod si ad Davidem supra dicta referantur, dicas haec apposite præcedenti psalmo subnexa esse, siquidem sub finem psalmi xxxix, ex persona Davidis dicebatur, ego autem mendicus sum et pauper. Haec porro tantus rex dicebat, qui inestimabiles divitias ad apparatum templi, sub haec a Salomone structi, collegerat; qui sese parvum et humilem, moderatique animi, ac affectu vere pauperem exhibebat. Ideo subjunctus est præsens psalmus, hec tum prædicans eum qui super hujusmodi pauperem

intelligit. Illud porro, *pauperem*, neque in Hebraico exemplari, neque apud reliquos interpretes fertur. Secundum quartum sensum dici possit, sermonem esse sententicsum et qui ad benignitatem et pauperum amorem cohortetur. Nam erga eos quoque qui vulgariori sensu pauperes dicuntur, misericordes esse decet, eisque erogare libenter, intelligentes scilicet Deum esse qui illos mendicare decrevit, et ad eam conditionem deduxit; atque una ipsos per pauperiem exercet, et eos qui rerum copia polent, bonos propositi sui fructus per largitionem egenis factam præbere desiderat. Tentatur itaque per pauperem dives, num scilicet durus et immisericors, an humanus et misericors. Quamobrem inter divina precepta, multa de pauperibus et egenis seruntur. Secundum quintam autem explicationem, alium pauperum ordinem reperias, qui a Salvatore beatus prædicatur, secundum illud: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum celorum*²¹. Quibus verbis eos qui secundum Deum philosophantur, et propter divinam exercitationem pauperes agunt, qui erant ejus discipuli et apostoli, Salvator beatos prædicavit. *Beatus igitur qui intelligit super egenum*, super eum qui illo modo egenus et pauper est; nam bonæ illius ac felicissimæ intelligentiæ fructum accipiet, qui deinceps indicatur: *In die enim mala liberabit eum Dominus; sive, secundum Symmachum, in die afflictionis*. Nam si qua tentatio contingat, et in calamitatem ærumnamque incidat, quemadmodum ipse intellexit super egenum et pauperem, sic opportune res ejus intelliget Dominus, pari mensura illum metiens, qua ille mensus erat.

Dominus conservet eum et vivificet eum. Sed etiam custodiet eum et vivere faciet eum; aut, secundum Symmachum, custodiet eum, et conservabit eum. Tertium quoque ipsi conseruet, beatum faciet eum in terra; aut, secundum Symmachum, beatus prædicandus erit in terra. Nam dum adhuc in hac terra versatur, beatitudinem a Deo consequetur, manentibus tamen eum celestibus bonis, secundum hæc promissis. His subjungit: *Et non tradat eum in manus inimicorum ejus.* Pro quo Symmachus ait: *Et non tradet eum in animas inimicorum.*

Sciendum autem est, illud, *Ego dixi: Domine, miserere mei, a quibusdam ex Davidis persona dictum aestimari: nam sive in medio insertum putant, sive ad hunc usque versum quæ dicta a Davide sunt circumscribunt.*

VERS. 10-14. *Etenim homo pacis meæ, in quo sperari, qui edebat panes meos, magnificavit super me supplationem.* Secundum vero Symmachum, *Sed et homo qui tecum pacem habebat, cui confisus eram, qui una tecum panem meum edebat, curulis se me sequens; aut secundum Aquilam, mag-*

A έπιτον καὶ ταπεινῶν, καὶ τῇ ψυχῇ μετριοφορῶν, καὶ ἀληθῶς τῇ διαθέσει πτωχεύων· τούτου χάριν ἐπισυνήπται ὁ παρὼν φαλμὸς, μακαρίζων τοῦ συνιέντες ἐπὶ τῷ οὖτι πτωχόν. Τὸ δὲ, πένητα, οὗτε ἐν τῷ Ἐβραικῷ, οὗτε παρὰ τοῖς λοιποῖς ἐρμηνευταῖς ἐμφέρεται. Καὶ κατὰ τετάρτην διάνοιαν εἴποι τις ἀν γνωμονικὸν εἶναι τὸν λόγον καὶ παρανετικὸν φιλανθρωπίας καὶ φιλοπτωχίας. Προσήκει γάρ ἐπὶ τῶν κοινωνῶν λεγομένων πτωχῶν συμπαθητικοὺς εἶναι καὶ μεταδοτικοὺς, συνιέντας, ὡς ὁ κρίνων αὐτοὺς πτωχεύειν Θεὸς εἰς ταύτην αὐτοὺς ἥγαγε τὴν κατάστασιν ὅμοι μὲν καὶ αὐτοὺς γυμνάζων διὰ τῆς πτωχείας, ὅμοι δὲ καὶ τοὺς ἐν περιουσίᾳ βίου καρποὺς τῆς ἑαυτῶν προαιρέσεως παρέχειν διὰ τῆς εἰς τοὺς ἐνδεεῖς κοινωνίας βεβουλημένος. Πειράζεται γοῦν ὁ πλούσιος B διὰ τοῦ πένητος, εἴτε τις ἀνηλεής καὶ ἀσυμπάθητος, καὶ ἀσπλαγχνος εἴη, εἴτε φιλάνθρωπος καὶ ἐλεημονικός. Διὸ πολὺς ὁ περὶ τῶν πενήτων καὶ πτωχῶν λόγος ἐν τοῖς θεοῖς παραγγέλμαστι. Καὶ κατὰ πέμπτην δὲ διάνοιαν ἄλλο τάγμα πτωχῶν εὑροις ἀν, τὸ ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος μακαριζόμενον κατὰ τό· *Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, οἵτινες ἔστιν η βασιλεῖα τῶν οὐρανῶν*· ἐν οἷς τοὺς κατὰ Θεὸν φιλοσοφοῦντας, καὶ τὴν ἔνθεον ἀσκησιν πτωχεύοντας διὰ τὴν ἐμπλήσιαν· οἱ ήσαν οἱ αὐτοῦ μαθηταὶ καὶ ἀπόστολοι. *Μακάριοι οὖν δι συνιώτων ἐπὶ πτωχῶν*, ἐπὶ τὴν οὖτα πτωχὸν καὶ πένητα· τῆς ἀγαθῆς ταύτης καὶ τρισμακαρίας συνέσεως καρπὸν λήψεται τὸν ἕττον εἰρημένον· *Ἐν ημέρᾳ γάρ πονηρῷ ρύσεται αὐτὸς ὁ Κύριος*· ή κατὰ τὸν Σύμμαχον, *Ἐν ημέρᾳ κακώσεως.* Εἰ γάρ γένοιτο τις πειρασμὸς, ή περιπέσοι ποτὲ συμφορὴ καὶ περιστάσει, ὥσπερ αὐτὸς συνῆκεν ἐπὶ πτωχὸν καὶ πένητα, οὕτω καὶ αὐτοῦ εὔκαλπως συνήσει διὰ Κύριος, μετρῶν αὐτῷ τὸ ίσον μέτρον ὡς ἐμέτρησεν.

Κύριος φυλάξαι αὐτὸν καὶ ζήσαι αὐτὸν. Ἄλλα καὶ φυλάξει αὐτὸν καὶ ζῆσαι ποιήσει αὐτὸν· ή κατὰ τὸν Σύμμαχον· *Φυλάξει αὐτὸν, καὶ περισώσει αὐτόν.* Καὶ τρίτον δὲ αὐτῷ παρέξει, μακαρίσει αὐτὸν ἐτῇ τῇ· ή κατὰ τὸν Σύμμαχον, *Μακαριστὸς ἔσται ἐτῇ τῇ.* Ή τοις ἐτῇ τῇ τυγχάνει, τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ μακαριότητος τεύξεται, μενόντων αὐτὸν πετά ταῦτα ἐπιγγελμένων οὐρανίων ἀγαθῶν. Τούτοις ἐπιλέγει· *Καὶ μὴ παραδῷ αὐτὸν εἰς κχεῖρας ἐχθρῶν αὐτοῦ· ἀνθ' οὗ διὰ Σύμμαχος φησι.* Καὶ οὐκ ἐκδώσει αὐτὸν εἰς γυνάξις ἐχθρῶν.

Ιστέον δὲ, ὡς τό· Ἐγώ είπα, Κύριε, διέλησόρ με, τινὲς ἐκ προσώπου τοῦ Δαυΐδ εἰρήσθαι φάσιν· ή παρεμβελημένον ἐν τῷ μέσῳ, ή ἔως ἔκει περιγράφοντες τὰ λεγόμενα ὑπὸ αὐτοῦ.

Kαὶ γάρ διάθρωπος τῆς εἰρήνης μου, ἐψ' ὁμιλία, διεσθίωται ἀρτοὺς μου, ἐμεγάλυτερ ἐξ' ἐμὲ πετρισμόρ. Κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· *Ἄλλα καὶ ἀτρθρωπος δι εἰρήνεις μοι, φησίν, ψεπεισθεῖται, συνεσθίωται μοι ἀρτος ἐμὸρ, κατεμεγαλύτη μοι ἀκολουθῶν·* ή κατὰ τὸν Ἀκύλαν· *Κατεμεγα-*

²¹ Matth. v., 3.

λύνθη μου πτέρρα. Τῆς δὲ τοῦ Σωτῆρος εἰρήνης ἦν ἀνθρώπος δὲ Ἰούδας, ἀκούσας καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν λοιπῶν μαθητῶν τοῦ Σωτῆρος λέγοντος· Εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν, εἰρήνην τὴν ἐμὴν ἀφίνει ὑμῖν. Ἀλλὰ καὶ· Ἐψ' δὲ ἡλικία, φησι· οὐ κατὰ τὸν Ἀκύλαν, ἐπεκοινωνοῦσα, οὐ κατὰ τὸν Σύμμαχον, ἐπεκοινωνεῖ· ἐπειδὴ περ καὶ αὐτῷ δομοίς τοὺς λοιποὺς ἀποτόλοις τῶν ἰσων μετεδίδου χαρισμάτων. Ἐπειδὴ δὲ ἐπ' αὐτῷ δὲ Σωτῆρ, καὶ ἀγαθὸς εἶχεν ἐπιλόγος ἐπ' αὐτῷ, διὸ τὸ καὶ ἐπ' αὐτῷ αὐτεξούσιον. Οὐ γάρ δην φύσεως ἀδυνάτου σίωνεσθαι δὲ Ἰούδας· ἀλλ' οὖς τε ἡν, θελήσας, δομοίς τοὺς λοιποὺς ἀποστόλοις μαθητευθῆναι τῷ Γιώπ τοῦ Θεοῦ, καὶ καλὸς καὶ ἀγαθὸς μαθητῆς ἀποτελεῖσθαι· συνέστιος δὲ ὧν τῷ Διδασκάλῳ, οὐ τὸν κοινὸν ἄρτον αὐτῷ μόνον συνήσθιεν, ἀλλὰ καὶ τοῦ τῆς ψυχῆς θρεπτικοῦ μεταλαμβάνειν τὴνώστο· περὶ οὖν ἔλεγον δὲ Σωτῆρ· Ἐγώ εἰμι δὲ ἄρτος ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, καὶ ζωὴν διδοὺς τοῖς ἀνθρώποις. Οὗτος οὖν δὲ τοσούτων τῇσι μαρτυρεῖται· πέτραν αὐτοῦ ὥσπερ λάξ ἐντείνων κατὰ τὸν Σωτῆρος ἐπῆρε· διὸ λέλεκται· Ἐμεράλδυρε ἐπ' ἐμὸς περιστιών. Ἄντι δὲ τοῦ, πτερυσμόν, παρὰ τοὺς Ἐδδομήκοντα εἰρημένον, ἡ Ἐβραϊκὴ ἀνάγνωσις πτέρων περιέχει. Οὕτως οὖν δουλεύεται τῷ Ἐβραϊκῷ δὲ Ἀκύλας ἔξεδωκεν. Οθεν καὶ δὲ εὐαγγελιστῆς Ἰωάννης, ὡς ἀνὴρ Ἐβραίος ἐξ Ἐβραίων, τὸν Σωτῆρα, οὐ πτερυσμόν, ἀλλὰ καὶ πτέρων ὠνομαζέναι ἐμημόνευσεν.

Εἰς τό· Ἐμοῦ διὰ τὴν ἀκακιὰν ἀρτελάβου· οὐ κατὰ τὸν Ἀκύλαν καὶ Σύμμαχον, διὰ τὴν ἀπλότητα· ἐπειδὴ περ ὡς πρόσωπον ἐξι σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμρὸς ἀντατίον τοῦ κειράτους ἀφωρος, οὐτως οὐκ ἀροτρων τὸ στόμα· καὶ, Λοιδορούμενος οὐκ ἀπειλούσθει· πάσχων οὐκ ἡπελεῖ· τὴν ἄκραν δὲ ἀνεκτικαλίνει ἐνδειχνύμενος ἐν τῷ κατηγορεῖσθαι τούτῳ, ψευδομαρτυρούμενός τε οὐδὲν ἀπεκρίνατο· ἀλλὰ καὶ τὸν νῦντον αὐτοῦ δέδωκεν εἰς μάστιγας καὶ τὰς σιαγόνας εἰς φατίσματα· τὸ δὲ πρόσωπον οὐκ ἀπέστρεψεν ἀπὸ αἰσχύνης ἐμπτυσμάτων. Διὸ φησιν· Ἐμοῦ δὲ διὰ τὴν ἀκακιὰν ἀρτελάβου, καὶ ἀεβεῖσθαι τοὺς μὲν ἀνώπιον σου εἰς αἴωνα. Τούτοις πάσιν ἐπὶ τέλει τὸ προφητικὸν πνεῦμα εὐχαριστήριον φωνὴν ἀναπέμπει τῷ Θεῷ λέγον· Ἐντοληγῆδες Κύριος δὲ θεὸς Ἰσραὴλ ἀπὸ τοῦ αἰώνος καὶ εἰς τὸν αἰώνα· τέτοιο, τέτοιο· οὐ κατὰ τὸν Ἀκύλαν, πεπιστωμένως· κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· Ἀμήν, ἀμήν· ἐνθεν δὲ Σωτῆρ καὶ Κύριος ἡμῶν ἐν τοῖς ἑαυτοῦ διαλόγοις εἰς πίστωσιν τῶν ὑπ' αὐτοῦ λεγομένων παραλαμβάνειν εἰωθεῖς τό· Ἀμήν λέγω ὑμῖν· οὐ τὴν διάνοιαν σαφέστερον ἡρμήνευσεν δὲ Ἀκύλας εἰπὼν, πεπιστωμένως, πεπιστωμένως.

Ἄλλος γάρ δημημένης τῆς διῆς βίδου τῶν φαλλῶν εἰς πέντε μέρη, τὸ πρῶτον μέρος ἐνταῦθα περιγράφεται, ἀρχόμενον μὲν ἀπὸ τοῦ α' φαλλοῦ, τελευτῶν δὲ εἰς τὸν μετὰ χείρας. Ωρα δὴ οὖν μεταβῆναι ἐπὶ τὸ δεύτερον· διπέρ ἀρχεται μὲν ἀπὸ τοῦ μα' φαλλοῦ, συμπεραιοῦται δὲ εἰς τὸν οα'.

nificatus est contra me calcaneo. Erat porro Judas homo pacis Salvatoris, qui cum aliis discipulis hæc dicentem Salvatorem audierat: *Pacem meam do vobis, pacem meam reliquo vobis*²¹. Sed, in quo speravi, ait; vel, secundum Aquilam, *confitus sum*; aut, ut Symmachus, *confitus eram*; quandoquidem ipsum paribus alique cæteros apostolos donis afficerat. Considerabat autem ei Salvator, et bonam de ipso spem habebat, quia in eo liberum arbitrium esset. Neque enim Judas ex hujusmodi natura erat quæ non posset salutem consequi; sed poterat, si quidem voluisse, ut et cæteri apostoli, a Filio Dei erudiri, ac bonus probusque discipulus effici. Nam cum Magistro contubernialis esset, non communem modo cum eo panem comedebat, sed illius etiam qui animam nutrit particeps erat: de quo dicebat Salvator: *Ego sum panis qui de cœlo descendit, et qui dat vitam hominibus*²². Hic itaque tot ornatus beneficiis, calcaneum suum quasi calcitrando contra Salvatorem extulit; quare dictum est: *Magnificavit super me supplationem*. Pro voce autem illa, *supplantationem*, a LXX Viris usurpata, Hebraica lectio, *calcaneum*, præfert. Eo itaque modo Aquila Hebraicæ litteræ serviens edidit. Quare Joannes evangelista, utpote Hebræus ex Hebraicis ortus, Salvatorem, non *supplantationem*, sed *calcaneum* dixisse memorat.

In illud vero: *Me propter innocentiam suscepisti*; sive, secundum Aquilam et Symmachum, propter simplicitatem, [hæc dicenda] quoniam, *sicut oris ad jugulationem ductus est, et sicut agnus coram tondente sine voce, sic non aperuit os suum*²³, et: *Cum malediceretur, non remaledicebat; cum patetur, non comminabatur*²⁴: sed summa instructus patientia, cum accusaretur, tacebat, cum falsis testimoniosis impeteretur, nihil respondit; sed etiam dorsum suum flagellia obtulit, et malas suas alapis, faciem vero suam non avertit a probro sputorum. Quapropter ait, *Me autem propter innocentiam suscepisti, et confirmasti me in conspectu tuo in æternum*. In fine tandem eorum spiritus propheticus gratiarum actiones Deo emittit his verbis: *Benedictus Dominus Deus Israel a sæculo et usque in sæculum, fiat, fiat; aut, secundum Aquilam, fideliter, fideliter; sive, secundum Symmachum, amen, amen*. Unde Servator in colloquiis, ad sermonis sui confirmationem id usurpare solebat: *Amen dico vobis*. Cujus sententiam apertius explicavit Aquila dicens, *fideliter, fideliter*.

Universo quidem psalmorum libro in quinque partes diviso, prima pars huc desinit, quæ incipit a primo psalmo, et in præsenti terminatur. Restat ut secundam aggrediamur, quæ a quadragesimo primo incipit, et in septuagesimum primum desinit.

²¹ Joan. xiv, 27. ²² Joan. vi, 51. ²³ Isa. lxxii, 7. ²⁴ I Petr. ii, 23.

1. IN FINEM, AD INTELLECTUM FILIIS
CORE XLI.

Prima pars libri psalmorum quadraginta psalmos, qui omnes Davidis sunt, complectitur; hæc vero quam inimus, triginta et unum: quorum octo quidem filiorum Core, unus Asaph, Salomonis unus, reliqui Davidis. Eos autem qui filiorum Core sunt, utpote ordine primos, ad eorum intelligentiam iam expendemus. Nos filii Core inscriptionibus suis instigant, ut ne oscitanter horum lectione utamur. Præsens vero psalmus propheticum chorum tristem animoque de populi ex circumcisione lapsu mœrentem inducit, rogatque per Salvatoris opem erui ipsum et liberari a malis. Quod in fine sermonis his verbis assignat: *Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi, salutare vultus mei et Deus meus.*

Neque psalmum, neque canticum, neque quidam simile inscriptio præfert, idque jure ac merito: quia ea quæ subjunguntur tristioribus dictis plena sunt, ideo *in finem* simpliciter inscriptio est. Nam cum res nondum exsisterent, sed futuræ essent, prædictiones tantum complectitur. Siquidem filii Core tempore Moysis in deserto fuerunt. Deinde vero cum pater eorum Core in Moysem seditionem concitasset, atque in familia sua periisset, contigit ut filii ejus non una cum patre interirent: et quia paternæ impietatis participes non fuerant, sed paenitentiam et maximam erga Deum pietatem exhibebant, tanta apud Deum approbatione digni fuerunt, ut etiam prophetæ gratia ornarentur. Ex eorum porro successione tempore Davidis alias Core exortus est, priori cognominis; et huic filii nati alii. Sive igitur hi postremi, sive priores alii, captivitatem populi quæ longo postea tempore accidit, ac Iudeorum populi in omnes gentes dispersionem, hoc in psalmo vaticinantur. In sequentibus igitur aiunt: *Et qui oderunt nos diripuerunt eos. Dediti nos tanquam ores escarum, et in genibus dispersisti nos. Vendidi nos populum tuum sine pretio, et posuisti nos opprobrium vicinis nostris*²⁶. Non enim hæc ut tempore Davidis gesta historia narrat: ideo inscriptio *in finem* habet. Atque quia ex divina intelligentia hæc in futuro tempore gesta putare convenit, necessario dictum est, *ad intellectum*. Pro illo autem, *filiis Core*, Aquila pariter et Symmachus, *filiorum Core* interpretati sunt, docentes eorum esse prophetias, qui se Deum ipsum sitire, atque amore, desiderio et concupiscentia illius fontibus teneri fatebantur, de quo dictum est²⁷: *Quoniam apud te est fons rítæ, in lumine tuo videbimus lumen. Quapropter dicebant:*

Vers. 2, 3. Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus. Cornutum animal est cervus, sed etiam pu-

Α ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ, ΕΙΣ ΣΥΝΕΣΙΝ ΤΟΙΣ ΥΙΟΙΣ
ΚΟΡΕ ΜΑ'.

Τὸ μὲν πρῶτον μέρος τῆς τῶν φαλμῶν βίβλου μὲν φαλμὸν, καὶ πάντας τοῦ Δαυΐδ, περιεῖχε· τὸ δὲ μετὰ χείρας λα· ὃν δοκτὼ μὲν εἰσὶ τῶν οὐλῶν Κορὲ, εἰς δὲ τοῦ Ἀσάφ, καὶ Σολομῶνος εἰς· οἱ δὲ λοιποὶ τοῦ Δαυΐδ. Πρώτους δὲ τούτων δυτικας, τοὺς τῶν οὐλῶν Κορὲ, διασκεψύμεθα, ἐπὶ τὸ συνέναι τὰ λεγόμενα. Παρορμῶσιν ἡμᾶς οἱ οὐλοὶ Κορὲ διὰ τῶν προγραφῶν πρὸς τὸ μὴ παρέργως χρήσασθαι τῇ τῶν λεγομένων ἐντεῦξει. Εἰσάγει δὲ ὁ παρὼν φαλμὸς τὸν προφητικὸν χορὸν περὶ λυπὴν καὶ συθρωπὸν τὴν Φυχήν ἐπὶ τῇ τοῦ λαοῦ τοῦ ἐκ περιτομῆς ἐκπτώσει· καὶ ἔχαιτε τε λύτρωσιν καὶ κακῶν ἐλευθερίαν διὰ τῆς σωτηρίου βοηθείας. Οἱ δὲ καὶ ἐπὶ τέλει τοῦ λόγου ἐπισφραγίζεται εἰπών· *Ἐλπισορ* ἐπὶ τῷ Θεῷ, διε ἔξομολογήσομαι αὐτῷ· σωτήριον τοῦ προσώπου μου καὶ δι Θεός μου.

Οὗτε φαλμὸν, οὗτε ώδην, οὔτε τι τῶν τοιούτων ἡ προσφραγὴ περιεῖχε· καὶ εἰκότως. Ἐπειδὴ περ συθρωπότερων λόγων πεπλήρωται τὰ ἔξης ἐπιλεγμένα, διὰ ταῦτα ἀπλῶς εἰς τὸ τέλος ἐπιγέραπται. Μή γάρ ὑφεστώτων προχρήστων, μελλόντων δὲ ποτὲ ἔσεσθαι, προρήσεις περιεῖχει. Γεγόνασι μὲν γάρ οἱ οὐλοὶ Κορὲ ἐπὶ τῆς ἐρήμου κατὰ τοὺς χρόνους Μωϋσέως. Εἴτα τοῦ πατρὸς αὐτῶν τοῦ Κορὲ καταστασιαντος Μωϋσέως, καὶ ἀπολομένου τῇ αὐτοῦ φρεατρίᾳ, τοὺς τούτου παῖδες συνέβη μὴ συναπολέσαι: τῷ πατρὶ διὰ τὸ μὴ κεοινωκέναι αὐτοὺς τῇ τοῦ πατρὸς δυσεσείᾳ, μετάνοιαν δὲ ἐνδεικαμένους καὶ πλείστην περὶ τὸν Θεὸν εὐλάβειαν, τοσαύτης ἀποδοχῆς τξιωτεῖν παρὰ τῷ Θεῷ, ὡς καὶ προφητικοῦ χαρίσματος μετασχεῖν. Ἐκ δὲ τῆς τούτων διαδοχῆς κατὰ τοὺς χρόνους Δαυΐδ γίνεται ἔτερος Κορὲ, ὅμωνυμος τῷ πρότερῳ, καὶ τούτου ἔτεροι παῖδες. Εἰτ’ οὖν οὗτοι, εἰς οἱ πρότεροι, τὴν μακρὰν ὕστερον γενομένην αἰχμαλωσίαν τοῦ λαοῦ καὶ τὴν εἰς πάντα τὰ ἔθνη τοῦ Ιουδαίων ἔθνους διασπορὰν θεσπίζουσι διὰ τὸν μετὰ χείρας. Προϊόντες γοῦν φασι· *Καὶ οἱ μισούντες ἡμᾶς διηρπάζον αὐτούς.* Ἐδωκας ἡμᾶς ὡς πρόσετα βρώσεως, καὶ ἐτοῖς ἔθνεσι διέσπειρας ἡμᾶς. Ἀπέδου τὸν λαόν σου ἄρευ τιμῆς· καὶ διὸν ἡμᾶς διεσίδος τοῖς γείτονις ἡμῶν. Οὐ γάρ ἐπὶ τοῦ Δαυΐδ ταῦτα ἡ Ιστορία γεγενήθαται περιέχει· διὰ τούτο προγέραπται εἰς τὸ τέλος. Καὶ ἐπὶ θεῖκῆς δὴ συνέτως τῷ μέλλοντι ταῦτα νοεῖν ἀναγκαῖς εἰρηται, εἰς σύνεσιν. Ἄντι δὲ τοῦ, τοῖς οὐλοῖς Κορὲ, συμφώνως ὁ Ἀκύλας καὶ δι Σύμμαχος, τῷν οὐλῶν Κορὲ, ἡρμηνευσαν, διδάσκοντες αὐτῶν εἶναι τὰς προφητειάς· οἱ διψήνιοι διώμολγοιν αὐτῶν τὸν Θεόν, πόθον τε καὶ ἵμερον, καὶ ἐπιθυμίαν ἔχειν τῆς παρ’ αὐτῷ πηγῆς, περὶ τῆς εἰρηται· *Οὐτὶ παρὰ σοι πηγὴ ζωῆς, ἐν τῷ φυσὶ σου δύψιμεθα φῶς.* Διδ Ελεγον·

"Οὐ τρόπον ἐπιποθεῖ Ἐλαφος ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, οὕτως ἐπιποθεῖ ἡ ψυχὴ μου πρὸς σὲ, δι Θεός. Κερασφόρον ζῶων τὴν Ἐλαφον· ἀλλὰ

²⁶ Psal. XLIII, 11-14. ²⁷ Psal. XXIV, 10.

καὶ καθαρὸν κατὰ τὸν νόμον, ἥδη δὲ καὶ ὀφι-
οκτόνον, καὶ πάντων ἐρπετῶν ἀναιρετικὸν, ἀλλὰ
καὶ τῶν τὰς ἐρήμους μεταδιώκοντων. Τοιούτος
δὲ ἡ προφητικὸς χορὸς, φιλέργημος καὶ ἀνα-
κεχωρηκός. Ἐν ἐρημίαις γοῦν καὶ δρεσι, καὶ σπη-
λαιοῖς πεποιῆσθαι λέγονται τὰς διατριβάς· ἀλλὰ καὶ
πάστης ἐτύγχανον ἀντικειμένης δυνάμεως, καὶ παντὸς
τοῦ κατὰ διάνοιαν ἐρπετοῦ ἀναιρετικοῦ, ὡς ἂν ἔχον-
τες καὶ αὐτοὶ πατεῖν ἐπάνω δρεων καὶ σκορπίων, καὶ
ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἔχθροῦ. Κερασφόροι δὲ
ὑπῆρχον, ὡς λέγειν δύνασθαι· Ἐρ σοι τοὺς ἔχθροὺς
ἡμῶν κερατιοῦμεν. Ἀλλὰ καὶ καθαρὸν τὴν ψυχὴν
ἔτιγχανον, εἰ καὶ τινες ἀλλοι· διὸ ἐλάφῳ παρεβάλ-
λοντο. Ἐπει καὶ αὐτὸς ὁ νυμφίος ἐν Ἀσματι ἀσμάτων
νερῷ ἐλάφῳ ἀφωμάσωτο, καὶ ἐν τῷ Ἰωδὲ δὲ εἰργται·
Ἐψίλαξας δὲ μῆτρας ἐλάφων ὠδίρδε τε· αὐτοὺς
ἐξακοστελεῖς. Τοιαύτας δὲ λογικὰς ἐλάφους ὁ Κύ-
ριος καταρτίζεσθαι λέγεται ἐν κη̄ φαλμῷ, φάσκοντι·
Φωτὴ Κυρίου καταρτίζομένη ἐλάφους.

Αὗται τὸν αἱ Ἐλάφοι, τῆς πηγῆς διαλειπούσης
αὐτὲς διὰ τὰς ἀνομίας τοῦ λαοῦ, καὶ ἀποστραφέντος
τῷ Θεῷ, καθ' ἑαυτὰς ἀπεκλαυοντο, καὶ τοῖς ἑαυτῶν.
δάκρυσιν ἐχρώντο τροφῇ, νυκτὸς καὶ ἡμέρας τὴν ἀπ-
ώλειαν τοῦ λαοῦ ἀποθρηνοῦσαι· ὡμολόγουν τε διψῆν
οὐ τοῖς ὄώμαστι καὶ ταῖς σαρξὶ τὰς τούτων φύλας ἰδο-
νάς, ἀλλ' αὐτή τῇ ψυχῇ ποθεῖν καὶ ιμερεσθαι κατὰ τὸν
Σύμμαχον τῆς πρὸς τὸν Θεόν πορείας. Διὸ Ἐλεγον·
Οὐτως ἐπιποθεῖ ἡ ψυχὴ μου πρὸς σὲ, οὐ Θεός· καὶ
πάλιν· Ἐδίψησεν ἡ ψυχὴ μου πρὸς τὸν Θεόν τὸν
ἰχυρὸν τὸν ζῶτα. Ζῆν γάρ τὸν Κύριον κατὰ τὸ
εἰρημένον, Ὁ μόνος ἔχων ἀθανασταρ· καὶ μόνον
ζῶτην ἔχειν παρ' ἑαυτῷ, κατὰ τὸν Οὐτι παρὰ σοι πηγὴ
ζῶτης, θέσαν. Καὶ τοῦτο γε τὸ δῶρον, ὑστερόν ποτε
ἐπιποθεῖ (1) κατὰ τὰς τὸν προφητῶν εὔχας ἡ πηγὴ,
αὐτὸς ὁ Σωτὴρ παρέχειν ἀνθρώποις ἑδίδασκεν, ὡδὲ
πη λέγων· Ὁς ἀγ̄ πίῃ ἐκ τοῦ ὄδατος οὐ ἐγὼ δῶσω
αὐτῷ, τετήσεται ἐρ αὐτῷ πηγὴ ὄδατος ζῶτος
ἀλλομένου εἰς ζῶτην αἰώνιον. Καὶ πάλιν· Εἴ τις
διψῇ ἐρχέσθω πρὸς μὲν, καὶ πινέτω. Ὁ πιστεύων
εἰς ἐμὲ, καθὼς εἰπεν ἡ Γραφὴ, ποταμοὶ ἐκ τῆς
κοιλίας αὐτοῦ φεύσουσιν ὄδατος ζῶτος. Τούτου
θῇ ὅν τοῦ πόματος ὁ προφητικὸς χορὸς διψῶν ἐλέγεν·
Ἐδίψησεν ἡ ψυχὴ μου πρὸς τὸν Θεόν τὸν Ισχυ-
ρὸν τὸν ζῶτα, καὶ, Πότε ηξώ, καὶ ὀρθήσομαι τῷ
προσώπῳ τοῦ Θεοῦ; Πολλῆς δὲ γέμοντες παρθησίας
καὶ συνειδήσεως ἀγαθῆς τοιαύταις ἐχρώντο φωναῖς.
Μη γάρ δαι διόλου τὰς ψυχὰς ὑγιεῖς καὶ παντὸς μώ-

A rum secundum legem, serpentibus mortiferum,
omnique reptili exitiosum, atque ex eorum genere
quæ solitudines frequentare solent. Talis erat pro-
pheticus chorus, amans solitudinis ac secessus.
In desertis itaque, montibus et specubus versati
esse feruntur; imo etiam omni adversariæ po-
testati, omnique spirituali reptili exitiosi erant, ut-
pote qui potestatem et ipsi haberent calcandi ser-
pentes et scorpiones, et omnem virtutem ini-
mici: cornuti quoque erant, ut dicere possent:
*In te inimicos nostros ventilabimus cornu*²¹. Imo
etiam puri animo quantum quipiam alii; quam-
obrem cervo comparabantur. Siquidem et ipse
sponsus in Canticō canticorum hinnulo cervo com-
paratur²². In libro Job quoque dicitur: *Observa-
sti menses cervorum, et partus: ipsos dimittes*²³.
Hujusmodi rationabiles cervos præparare Domi-
nus dicitur in vicesimo octavo psalmo, sic ferente:
*Vox Domini præparans cervos*²⁴.
Hi itaque cervi, fonte propter iniquitates populi
et aversionem Dei deliciente, apud seipso silebant,
et lacrymis suis pro cibo usi, nocte dieque perni-
ciem populi lugebant, ac constebant se sitire,
non corpore quidem et carne, voluptates ipsis con-
gruentes; sed ipsa anima secundum Symmachum,
progressus ad Deum desiderio ac cupidine teneri di-
citur. Quare dicebant, *ita desiderat anima mea ad
te, Deus*; ac rursus: *Sicut vivit anima mea ad Deum
fortem vivum. Vivere quippe Dominum noverant
secundum illud: Solus habens immortalitatem*²⁵; ac
solum penes se vitam habere secundum illud:
*Quoniam apud te est fons vitae*²⁶. Atque hæc est aqua
viva. Postmodum autem sons ille pro votis ac pre-
cibus prophetarum emanavit: ipse namque Serva-
tor hominibus se præbiturum esse docuit his ver-
bis: *Qui biberit ex aqua quam ego dabo ei, fieri in
eo fons aquæ vivæ salientis in vitam æternam*²⁷; et
rursus: *Si quis silit, veniat ad me et bibat. Qui
credid in me, sicut dixit Scriptura, flumina de ventre
ejus fluent aquæ vivæ*²⁸. Propheticus itaque chorus
hoc potionis genus sitiens dicebat, *sicut vivit anima
mea ad Deum fortē vivum*; et, quando veniam et
apparebo ante faciem Dei? Cum se namque a con-
templatione illa Dei facie ad faciem procul positos
cernerent, hæc proferebant. Sed etiam advertentes
aversum esse Dei vultum a populo, neque ulterius
illam providentiæ vim ipsi prospicere, lugebant
sane de sua in terris commoratione, precesque
fundebant ut aliquando vultui Dei sisiterentur:
quamobrem dicebant: *Quando veniam et apparebo
ante faciem Dei?* Cum autem fiducia et conscientia
bona pleni essent, hujusmodi vocibus utebantur.
Nam utpote anima prorsus sana prædicti, atque
omni culpa, labo ac fœditate purgati, vultui Dei
sistit rogabant. Peccator vero tales vultum refugit,

²¹ Psal. XLIV, 6. ²² Cant. II, 9, 17. ²³ Job XXXIX, 1. ²⁴ Psal. XXVIII, 9. ²⁵ I Tim. VI, 16. ²⁶ Psal. XI, 10. ²⁷ Joan. IV, 13, 14. ²⁸ Joan. VII, 37, 38.

(1) Forte ἐπιστάξασα.

ac oratione et supplicatione sua abnuit dicens : *Averte faciem tuam a peccatis meis*²⁶. γει τὸ πρόσωπον, καὶ παραιτεῖται δι' εὐχῆς καὶ ἰκετηρίας λέγων· Ἀπόστρεψόν τοῦ πρόσωπον σου ἀπὸ τῶν διαπτῶν μου.

Cum terrena omnia aversaretur, ab humanisque omnibus voluptatibus abhorret, solo pane pro necessitate, eoque lacrymis admisto utens, ita satur :

Vers. 4-8. *Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte*. Propheticus autem chorus, cum vultum Dei cerneret ab universo populo aversum, multorumque perniciem, suam esse calamitatem ratus, luctum pro omnibus suscipiebat: atque illi homines Dei in tantum afflictionis cumulum devenerunt, ut propriis lacrymis alerentur, ac die noctuque, vel ipsum panem sumere abnuentes, uni fletui vacarent. Hæc porro tum maxime agebant, bæque patiebantur, cum populum, ac præsertim impios cum illo versantes, hæc dicentes audirent : *Ubi est Deus tuus?* Neque enim inimici et adversarii erant qui hæc quotidie dicerent, sed ut verisimile est, infideles e populo, qui prophetas quasi frustra Deum colentes et incassum laborantes coarguebant ac dicebant eis : *Ubi est Deus tuus?* Quæ cum ipsi a fratribus, consanguineis et familiaribus audirent, luctum augebant suum : quare ariunt : *Huc recordatus sum, et effudi in me animam meam*. Neque enim perturbationem meam extrinsecus protuli; sed intus in anima mea dolorem occultabam in meipso confusus. Simile quid pussus Apostolus dicebat : *Sed ipsi in nobismetipsis responsum mortis habuimus*²⁷. Sic itaque nunc etiam effudi in me animam meam, inquiunt. Persecuti autem viri est talia effari posse.

Cum ii exprobrantes mihi dicerent : *Ubi est Deus tuus?* dolore pungebar animoque modestus eram, percusus impiorum verbis. Attamen in memetipso cogitationes continebam meas, ut ne effunderer exterius, neu mea in Deo reposita spe exciderem. Memoriam quippe paratum mihi finem repetebam, qua non ignorabam illud²⁸ : *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur*. Quocirca cum probe nossem, quoniam post hanc tristitiam transibo in locum tabernaculi admirabilis usque ad domum Dei, in voce exultationis et confessionis soni epulantis ; hæc recordatus sum : neque spe mea excidit, sed intra meipsum effudi animam meam. Et quia talem sibi spem ascriperat, jure ac merito ipse sibi medelam admovet his verbis : *Quare tristis es, anima mea, et quare conturbas me? Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi, salutare vultus mei et Deus meus*: nam ad fiduciam, præsentiumque ærumnarum tolerantiam sese cohortatur. Cum porro Symmachus ait : *Quoniam egrediar ad tabernaculum, bajulabor usque ad domum Dei, cum voce benedictionis et confessionis multitudinis concurrentium ad celebritatem*.

²⁶ Psal. L, 11. ²⁷ II Cor. I, 9. ²⁸ Matth. V, 4.

A μου καὶ σπλου, καὶ μολυσμοῦ κεκαθαρμένοι, διθῆναι τὴν προσώπῳ τοῦ Θεοῦ. Οἱ δὲ ἀμαρτάνων φεύγει τὸ πρόσωπον, καὶ παραιτεῖται δι' εὐχῆς καὶ ἰκετηρίας λέγων· Ἀπόστρεψόν τοῦ πρόσωπον σου ἀπὸ τῶν διαπτῶν μου.

Εἶτε οὖτε τὰ ἀπόστρεψό μου δρτος μοι ἡμέρας καὶ νυκτός. Οἱ δὲ τῶν προφήτων χορδες, ἐπει ἔωρα τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ ἀπόστρεψέν πάντα τὸν λαόν, τὴν τῶν πολλῶν ἀπώλειαν ἔστιν εἶναι: ζημίαν ἥρομένος, τοὺς ὑπὲρ ἀπάντων ἀνεδέχετο θρήνους· εἰς τοσούτον δὲ ἐπέτειν τὴν κακοπάθειαν οἱ τοῦ Θεοῦ ἀνθρώποι, ὡς τοῖς δάκρυσιν ἔστιν τρέψεσθαι καὶ διὰ πάσης ἡμέρας καὶ νυκτὸς παρατείσθαι μὲν καὶ αὐτὸν τὸν δρτον, μόνῳ δὲ τῷ κλαυθμῷ σχολάζειν. Μάλιστα δὲ ταῦτα ἐπραττον καὶ ταῦτα ἐπασχον, ἀκόντες αὐτοῦ τοῦ λαοῦ, μᾶλλον δὲ τῶν ἀσεβῶν τῶν ἐν αὐτῷ λεγόντων· Ποῦ ἔστιν ὁ Θεός σου; Οὐ γάρ δῆποι οἱ ἔχθροι καὶ πολέμοιοι καθ' ἔκστην ἡμέραν ταῦτα αὐτοῖς ἔλεγον· ἀλλ' εἰκὸς τοὺς ἐν τῷ θίνει ἀπίστους ὡς μάτην θεσεοῦντας καὶ εἰκῇ μοχθοῦντας τοὺς προφήτας καταμέμφεσθαι καὶ λέγειν αὐτοῖς· Ποῦ ἔστιν ὁ Θεός σου; Αδὴ παρὰ τῶν ἀδελφῶν καὶ συγγενῶν, καὶ γνωρίμων ἀκούοντες, τὰ τοῦ πένθους ἐπέτειν· διὸ φασι· Ταῦτα ἐμρήσθηρ, καὶ ἔξεχε ἐπ' ἐμὲ τὴν ψυχὴν μου. Οὐ γάρ ἔξω τὴν ἐμαυτοῦ ταραχὴν ἐνέφαινον, ἀλλ' ἔνδον ἐν τῇ ἐμαυτοῦ ψυχῆς κρύπτων τὴν ἐμὴν ἀλγηδόνα καὶ παρ' ἐμαυτῷ συχέδμενος. Τοιούτον δὲ τι πεπονθὼς ὁ Ἀπόστολος ἔλεγεν· Αλλ' αὐτοὶ ἐν ἔστιν τὸ ἀπόκριμα τοῦ θυντάτου ἐσχήκαμεν. Οὕτως οὖν καὶ νῦν, Ἐξέχει ἐπ' ἐμὲ τὴν ψυχὴν μου, φασι. Τελείου δὲ ἐστι τὸ δύνασθαι τοῦτο λέγειν.

Λεγόντων μοι, φησι, τῶν διειδίζοντων με· Ποῦ ἔστιν ὁ Θεός σου; ἐδακνόμην μὲν τῇ λύπῃ καὶ ὑπερήλγουν τὴν ψυχὴν πληττόμενος ὑπὸ τῶν λόγων τῶν ἀσεβῶν. Ομως δὲ οὖν ἐν ἐμαυτῷ συνεῖχον τοὺς ἐμαυτοῦ λογισμοὺς, πρὸς τὸ μὴ προχυθῆναι καὶ τῆς προκειμένης μοι τοῦ Θεοῦ ἐκπεσεῖν ἐλπίδος. Ανέφερον γάρ τῇ μνήμῃ τὸ περιμένον με τέλος· ἐπεὶ μὴ ἦγνουν, διτι Μακάριοι οἱ πενθοῦντες. διτι παραληθήσονται. Διὸ δὴ ἀκριδῶς ἐπιστάμενος, διτι μετὰ τὰ σκυθρωπὰ διελεύσομαι ἐν τῷ περιπτερῷ θαυμαστῆς ἐνως τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ, ἐν τῷ περιπτερῷ θαυμαστῶς καὶ ἐξομολογήσωες ἡχον ἐργάσοντος, ταῦτα ἐμρήσθηρ· καὶ οὐκ ἔξπιπτον τῆς ἐλπίδος, ἀλλ' εἰσωπερ ἐμαυτῷ ἔξεχε τὴν ψυχὴν μου. Καὶ ἐπειδὴ τοιάντας ὑπέγραψεν ἔστιν ἐλπίδας, εἰκότως αὐτὸς ἔστιν θεραπεύει καὶ λέγει· Ιταὶ περίλυπος εἰ, η ψυχὴ μου, καὶ Ιταὶ συνταράσσεις με; Εἰπιστον ἐπὶ Θεόν, διτι ἔξομολογήσομαι αὐτῷ σωτῆριον τοῦ προσώπου μου καὶ διτι Θεός μου· θαρσεῖ γάρ ἔστιν καὶ τὰ παρόντα λυπῆρα γενναῖς φέρειν παρεχελεύετο. Λέγων δὲ δύσμαχος, "Οτι ἔξελεύσομαι εἰς τὴν σκηνὴν, διαβαστα-

χήσομεν θώς τοῦ οίκου τοῦ Θεοῦ, μετὰ ωρῆς ηὔησας καὶ ἔξομολογήσως πλήθους πανηγυριῶντων· ἡ κατὰ τὸν Ἀκύλαν, Αἰτέσεως καὶ εὐχαριστίας δχλου ἐποτάζοτος· παρίστη δόπον ἔσται τὸ τέλος τῶν ἐν τῷ παρόντι βίῳ πᾶν τὸ ἐπίδυν γενναῖας ὑπομενόντων. Διαδέξεται γάρ τούτους τὸ τριταχάριον τέλος, ἡ θαυμαστὴ σκηνὴ τοῦ Θεοῦ, καὶ δὲ ἐνδοτάτω αὐτῆς οἶκος αὐτοῦ, ἐν τῷ οἱ δέξιοι διαβασταζόμενοι, καὶ μετέωροι ὑπὸ ἀγγελικῶν δυνάμεων αἰρόμενοι εἰσαχθῆσανται. ^AΑ δὴ καὶ δὲ Ἀπόστολος εἰδὼς ἔλεγεν· Ἀρπαγησόμεθα ἐν τεφέλαις εἰς ἀπάρτησιν τοῦ Κυρίου εἰς δέρα, καὶ οὕτω πάρτεται σὺν Κυρίῳ ἐσέμεθα.

Σημήνη δὲ θαυμαστὴν τοῦ Θεοῦ δνομάζει πρὸς ἀντιδιαστόλην ἑτέρας οὐθαυμαστῆς, δποια ἡ δὲ ἐπὶ Μωϋσέως ἐπὶ γῆς κατεσκευασμένην. Θαυμαστὴν δὲ ἀλτηῶν σκηνὴν νοήσεις, ἥν οἱ μακάριοι τοῦ Θεοῦ ἐν ἐπίσταις ἐτίθεντο. Αὕτη δὲ ἡ δὲ ἐπουράνιος, ἡς τύπους κατεσκεύαζε Μωϋσῆς ἐπὶ τῆς ἐρήμου. Περὶ δὲ θαυμαστῆς σκηνῆς καὶ δὲ θεοῖς Ἀπόστολος διδάσκων ἔλεγεν· Τούντος ἔχομεν ἀρχιερέων, δὲς ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλοσύνης ἐν τοῖς οὐρανοῖς, τῶν ἀγῶνων λειτουργῶν καὶ τῆς σκηνῆς τῆς ἀληθινῆς, ἢν ἔπηξεν δὲ Κύριος, οὐκ ἀνθρώπως· οἷς ἐπιλέγει ἔχεις. Οἰτιρες ὑποδείγματι καὶ σκιᾷ λατρεύοντοι τῶν ἐπουρανίων, καθὼς κεχρημάτισται Μωϋσῆς μέλλων ἐπιτελεῖν τὴν σκηνήν. Ὁρα, γάρ φασι, ποιήσεις πάντα κατὰ τὸν τύπον τὸν δειγμέντα σοι ἐν τῷ δρει. Ἄλλα ταῦτα μὲν εἰκόνες ἦσαν καὶ σύμβολα τῶν ἐπουρανίων. Χριστὸς δὲ, υπαρτέμερος ἀρχιερεὺς τῶν μελλόντων ἀγῶνων, διὰ τῆς μελίσσορος καὶ τελειοτέρας σκηνῆς οὐ κειροποιήσαν, τουτέστιν οὐ ταύτης τῆς κτίσεως, οὐδὲ δι' αἵματος τράπων καὶ μόσχων, διὰ δὲ τοῦ θεοῦ αἵματος εἰσῆλθεν ἐφάπαξ εἰς τὰ ἄγα, αἱρετῶν ἀντρωπινούς ενδράμερος. Εἰ δὲ χαράγμεται ἐν τοῖς οὐρανοῖς τῶν ἀγγέλων τοῦ Θεοῦ ἐπὶ δὲν ἀμαρτώλῳ μεταρροῦνται, εἰκότως, θεοφίλους ψυχῆς μετὰ τὸν αὐτάρκη καὶ τὸν παρόντα βίου διὰ γυμνασίαν καταξιουμένης τῆς εἰς τὰ ἄγια τὰ ἐπουράνια εἰσδῶν, φωνῇ γίνεται εὐφημίας πλήθους πανηγυριζόντων καὶ εὐχαριστούντων ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ τοῦ σωζομένου. ^BΑ δὴ πεπεισμένος εἰναι ἀληθῆ διώτοις μαθητευθεὶς, εἰκότως πρὸς ἑαυτὸν φάσκει· Ίη τι περίλυπος εἰ, η ψυχή μου, καὶ ίη τι συνταράσσεις με; ^CΗ κατὰ τὸν Σύμμαχον· Τι κατακύμπηται, η ψυχή μου, καὶ τι θυροῦ κατ' ἔμοι; Ἀράμειρος τὸν Θεόν, δτι διηρεκώς ἔξομολογήσαμεν αὐτῷ τὰς σωτηρίας τοῦ προσώπου αὐτοῦ· η, ταῖς σωτηρίαις τοῦ προσώπου αὐτοῦ, κατὰ τὸν Ἀκύλαν. Γενόμενος γάρ δόσον οὐδέπων ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ Θεοῦ, καὶ ὑπὸ ἀγγέλων δγίων διαβασταχθεὶς διὰ τὸ ὄψος καὶ τὸ ἐπαρμα αὐτῆς τὸ ἐπουράνιον, παραστήσομαι τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ, καὶ τεύξομαι τῆς θέσης τοῦ σωτηρίου αὐτοῦ· τούτων ἀξιωθεὶς, κατὰ καρδίαν ἀναπέμψω τὴν ἔξομολόγησιν καὶ τὴν ὀφειλόμενην εὐχαριστίαν αὐτῷ.

⁹ I Thess. iv, 16. ¹⁰ Hebr. viii, 1, 2. ¹¹ ibid. 5. ¹² Hebr. ix, 11, 12. ¹³ Luc xv, 7.

A tem; vel secundum Aquilam : *Laudis et gratiarum actionis turbæ festum celebrantis; declarat qui finis eorum futurus sit, qui in hac vita casus omnes strenue sustinuerint. Hos enim excipiet felicissimus finis, videlicet tabernaculum illud Dei admirandum, et quæ in intimis ejus partibus posita est domus Dei, in quam sancti homines deferentur, ac sublimes ab angelicis virtutibus elati intromittentur. Quorum gnarus Apostolus ita loquebatur : Rapiemur in nubibus obviam Domino in aera, et sic semper cum Domino erimus* ³⁹.

Tabernaculum autem Dei mirabile vocat, ad differentiam alterius quod sane mirabile non est: quale erat illud tempore Moysis in terra constructum. Mirabile autem revera tabernaculum intelligas, quod beati Dei in spem sibi constituerunt. Hoc autem cœlestis illud erat, cuius figuram Moses in deserto adornavit. De quo admirabili tabernaculo hæc tradidit divinus Apostolus : *Talem habemus pontificem, qui consedit in dextera throni magnitudinis in cœlis, sanctorum minister et tabernaculi veri quod fixit Dominus, et non homo* ⁴⁰; quibus deinde subjungit : *Qui exemplari et umbrae deserviunt cœlestium, sicut responsum est Moysi cum consummare vellet tabernaculum : Vide, inquit, omnia facito secundum exemplar, quod tibi ostensum est in monte* ⁴¹. Sed hæc quidem imagines erant et symbola cœlestium. Christus autem assistens pontifex futurorum bonorum, per amplius et perfectius tabernaculum non manufactum, id est non hujus creationis; neque per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per proprium sanguinem introivit semel in sancta, æterna redēptione inventa ⁴². Quod si gaudium est in cœlis angelis Dei, de uno peccatore pénitentiam agente ⁴³, merito sane cum religiosa anima, post peractum hujus vitæ cursum, ingressu in sancta illa cœlestia exercitationis suæ causa donatur, vox benedictionis datur a multititudine celebritatem et gratiarum actionem agente pro parte ipsi salute. Quæcumque cum vera esse persuasum habeat qui talibus institutis disciplinis est, jure semetipsuum ita alloquitur: *Quare tristis es, anima mea, et quare conturbas me? Sive, secundum Symmachum : Quare desatigaris, anima mea, et quare turbas excitas contra me? Exspecta Deum, quoniam assidue confitebor ei, salutes vultus ejus; aut, salutibus vultus ejus, ut habet Aquila. Nam cum jam pene ad tabernaculum Dei pervenerim, atque ob celsitudinem et sublimitatem ejus cœlestem a sanctis angelis bajulatus sim, vultui Dei sistar, et contemplatione salutaris ejus, his dignatus, persuasus, quo tempore confessio nem debitatque gratiarum actionem emittam.*

Hæc quidem jam memorata in spe mihi reposita sunt. Sed hactenus multis me conturbantibus, non sic tamen commotus sum ut excederem, et manifesta res conturbantibus evaderet. At, quemadmodum superius, *effudi in me animam meam*; secundum vero Symmachum, *in me, inquit, anima mea liquefit, quando recordor tui, a terra Jordanis, et ab Hermonium, monte minimo. Abyssus abyso occurrat a sonitu scaturiginum tuarum.* Isthac porro hoc mihi videntur sensu accipienda: Post Moysis mortem cum Jesus populum in terram promissionis introduxisset, sacerdotes arcam humeris gestantes in Jordanem ingressi sunt, Jordanis autem, ut ait Scriptura⁴⁴, *replebatur omnino in ripa sua, quasi in diebus meis frumenti.* Et steterunt sursum aquæ descendentes concretione una. Quæ autem inferius sinebat, descendit in mare salsum. Et omnes filii Israel transierunt per siccum in medio Jordanis, inferiore alveo in mare salsum desuente; superiore autem mirabiliter divinaque virtute cohibito atque retro fluente. Et vero luxus illi Jordanis superiores ex parte fontium, cum exitum non haberent, attollebantur, et cumulo uno erigebantur aquæ afflatim confluentes, quod exitus esset interclusus. Tunc utique abyssus abyso occurrebat, repressis et in fastigium evectis aquis. Hujus itaque providentia gratiam tunç populo collatam memoria repetens, merito in præsentiarum animo liquefio, quod nulla hujusmodi Dei providentia nobis concedatur. Illi namque mirabiliter Jordanem transierunt, et montem ipsi vicinum Hermonium nuncupatum, qui minimum exsistit. Mibi vero, qui hæc loquor, nihil hujusmodi concessum est, sed omnia excelsa tua et fluctus tui super me transierunt; aut secundum Symmachum, *omnes procellæ tuæ et fluctus tui super me transierunt.* Jure ergo ad me ipsum anima mea conturbata est; aut, *in me anima mea liquefit,* cum recordor tui de terra Jordanis, secundum Symmachum, et ab Hermonium monte minimo. In his quippe locis olim abyssus abyso occurrebat a sonitu scaturiginum tuarum, et aqua cohibita est, ne iis qui Jordanem transibant molestiam afferret. Atqui tunc quidem hæc acciderunt per providentiam ipsos curantem; at nunc omnes procellæ tuæ et fluctus tui super me transierunt, obruentes ac demergentes me, nemine cohibente. Cæterum hæc jure dicit chorus filiorum Coré, prophetice postremum Judæorum abjectionem lugens, cuius calamitates in se recipiebat. ἐπισκοπούσαν τὸν τότε πρόνοιαν· νῦν δὲ πάσαι αἱ καταγίδες σου καὶ παρῆλθον, κατακλύζοντά με καὶ καταπονοῦντα, μηδενὸς ἀναστέλλαντος. γοδὸς τῶν υἱῶν Κορέ, προφητικῶς ἀποκλαιόμενοι τὴν ἐσχάτην ἀποβολὴν τοῦ Ιουδαίων ἔθνους οὐ, πάθῃ εἰς δαυδὸν ἀνελάμβανεν.

Vers. 9, 10. *In die mandabit Dominus misericordiam suam, et noote canticum ejus. Etiamsi, inquit, omnes procellæ tuæ et fluctus tui super me transierint; at bene novi et persuasum plane habeo, nullum tempus esse quo non miserearis: nam*

Τὰ μὲν ἐν ἑλπίσιν ἀποκειμενά μοι ταῦτ’ ἔστι τὰ λεγμένα. Τέως δ’ ἐπὶ τοῦ παρόντος πολλῶν με ταρατόντων, αὐτὸς οὐχ οὐτως ἐταρατόμην, ὡς ἐκπεσεῖν καὶ φανερῶς γενέσθαι τοῖς ταράττουσιν· ἀλλ’ ὡς περ ἀνωτέρω, ἔξεχεα ἐπ’ ἐμὲ τὴν ψυχήν μου, οὐτως καὶ ἐταῦθα πρὸς ἐμαυτὸν η̄ ψυχή μου ἐταράχθη. Κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, Ἐπ’ ἐμὲ, φησὶν, η̄ ψυχή μου κατατήκεται, δταὶ ἀραιμητήσκωμα σου ἀπὸ τῆς Ἰορδάνου καὶ ἀπὸ Ἐρμωνιέμ, δρους μικροτάτου. Ἀδυσσος ἀδύσσω ἀπαρτῆται ἀπὸ ἥκου τῷ προντώσ σου. Δοκεῖ δὲ μοι ἡ τῶν εἰρημένων διάνοια τοῦτον ἔχειν τὸν νοῦν· Μετὰ τὴν Μωσέως τελευτὴν, Ἰησοῦ τὸν λαὸν εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας εἰσαγάγοντος, ὡς οἱ λεπεῖς ἐπέδησαν τῷ Ἰορδάνῃ τὴν κιβωτὸν ἐπ’ ὑδατανάμων φέροντες. Οὐ δὲ Ἰορδάνης, ὡς φησὶν ἡ Γραφὴ, ἐπληροῦσα καθόλου τὴν κρηπίδα αὐτοῦ, ὡσεὶ ημέρα θερισμοῦ πυρῶν. Καὶ ἔστη τὰ ὑδατα καταβαλτορρά ἀναθετητὴ πῆγμα ἐτ. Τὸ δὲ καταβατὸν κατέδη εἰς τὴν θάλασσαν τῶν ἀλών. Καὶ κάτεται οἱ νιοὶ Ἰοραὴλ διέβησαν διὰ ἔρητας ἐτ’ μέσω τοῦ Ἰορδάνου, τοῦ μὲν κάτω φερομένου φεύματος χωρούντος εἰς τὴν θάλασσαν τὴν ἀλυκὴν· τοῦ δὲ ἀνωθεν κατιόντος παραδόξως Θεοῦ δυνάμεις ἀναστέλλομένου καὶ εἰς τούπισαν χωροῦντος. Καὶ δὴ τὰ ἀπὸ τῶν πηγῶν ἀνωθεν προχεύμενα τοῦ Ἰορδάνου φεύματα, μὴ ἔχοντα διέξοδον, ἐκυρτοῦτο, καὶ σωρὸς εἰς ἐγένετο ἐπιφορμένων κατ’ ἀλήλων τῶν ὑδάτων, διὰ τὸ ἀποκελεῖσθαι αὐτοῖς τὴν διέξοδον. Τότε δὴ ἀδυσσος ἀδύσσω ἀπῆκηται, ἀναστέλλομένων τῶν ὑδάτων καὶ κορυφουμένων. Ἀναπολῶν οὖν τῇ μνήμῃ τῆς τότε γενομένης τῷ λαῷ ἐπισκοπῆς τὴν χάριν, εἰκότως ἐπὶ τοῦ παρόντος τὴν ψυχὴν κατατήκομαι, μηδεμίᾳ τοιαύτῃς καὶ ἐφ’ ἡμῶν γιγνομένης Θεοῦ προνοίας. Οἱ μὲν γάρ παραδόξως τὸν Ἰορδάνην διῆλθον κατ’ ἕτοι δρός τὸ πρὸς αὐτὸν, Ἐρμωνιέμ δυομαζόμενον, μικρότατον τυγχάνον· ἐπ’ ἐμοῦ δὲ τοῦ ταῦτα λέγοντος τοιούτου μὲν οὐδὲν πέπρακται· Πάρτες δὲ οἱ μετεωρισμοὶ σου καὶ τὰ κύματά σου ἐπ’ ἐμὲ διῆλθον· η̄ κατὰ τὸν Σύμμαχον· Πάσαι αἱ καταγίδες σου καὶ τὰ κύματά σου ἐπάρνα μον παρῆλθον. Εἰκότως οὖν πρὸς ἐμαυτὸν η̄ ψυχή μου ἐταράχθη· η̄. Ἐπ’ ἐμὲ η̄ ψυχή μου κατατήκεται, δταὶ ἀραιμητήσκωμα σου ἀπὸ τῆς Ἰορδάνου, κατὰ τὸν Σύμμαχον, καὶ ἀπὸ Ἐρμωνιέμ, δρους μικροτάτου. Ἐν γάρ τούτοις τοῖς χωροῖς πάλαι τοτὲ ἀδυσσος ἀδύσσω ἀπῆκηται ἀπὸ ἥκου τῷ προντώσ σου, ἀναστέλλομένων τοῦ ὑδάτος εἰς τὸ μὴ διωχλῆσαι τοὺς τὸν Ἰορδάνην παριόντας. Άλλὰ τότε μὲν ταῦτα διὰ τὴν ἐσχάτην ἀποβολὴν τοῦ Ιουδαίων ἔθνους οὐ, πάθῃ εἰς δαυδὸν ἀνελάμβανεν.

Ἅμερας ἐντελεῖται Κύριος τὸ ἔλεος αὐτοῦ, καὶ τυκτὸς τὴν φόδην αὐτοῦ. Εἰ καὶ πᾶσαι, φησὶν, αἱ καταγίδες σου καὶ τὰ κύματά σου ἐπάρνα μον παρῆλθον, ἀλλ’ εὐ οἶδα καὶ πέπεισμαι ἀκριδῶς, οὐκ ἔστι καιρὸς ἐν φῷ οὐχ ἐλεεῖς Θεὸς γάρ εἰσείμω

⁴⁴ Josue iii, 15, 16.

εἰ, καὶ οἰκτίρμων καὶ μακρόθυμος. Διὸ ἐμαυτὸν θεραπέων ἀγαθαῖς ἐλπίσιν, εἰδὼς, ὅτι καθημέραν τὸ ἔλεος αὐτοῦ ἐτελεῖται ὁ Θεὸς, τὰς νύκτας τῇ ὥδῃ αὐτοῦ σχολάζων διατελῶ. Μεθ' ἡμέραν μὲν γάρ τὰς τῶν ἀνθρώπων δρῶν πράξεις καὶ τὰς κυκλούσας ἡμᾶς συμφορὰς, τούς τε μετεωρισμούς σου καὶ τὰ κύματά σου, πρὸς ἐμαυτὸν ἀποδύομαι· τῶν δὲ δι' ἡμέρας με θορυβοῦνταν σχολάζας διὰ τῆς νυκτὸς, ἀναπεμπάζομαι τὰ ἐλέη τοῦ Κυρίου· ἀναμιμηνησκόμενός τε ὅπως καθ' ἡμέραν τὸ ἔλεος αὐτοῦ ἐτέλλεται, φραστα αὐτῷ καὶ ὥδας ἀναπέμπω σχαλήν ἄγων τὰς νύκτας. Διὸ δὴ καὶ λέλεκται· Καὶ ρυκτὸς φθῇ αὐτοῦ παρ' ἐμοὶ· κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν· Καὶ ἐν ρυκτὶ φραστα αὐτοῦ μετ' ἐμοῦ. Οὐ μόνον δὲ τούτῳ, ἀλλὰ καὶ προσευχῇ τῷ Θεῷ τῆς ζωῆς μου. Ἄδω μὲν γάρ ὑμνον εὐχαριστήριον, δεδειγμένος ἐν παντὶ εὐχαριστεῖν, ταῖς μελλούσας ἐλπίσιν χρησταῖς ἐμαυτὸν ἀνακτώμενος. Διὰ δὲ τὰ τέως ἐν τῷ παρόντι συνέχοντα με λυπηρῇ προσευχῇ ἀναπέμπω τῷ Θεῷ τῆς ζωῆς μου· οἶδα γάρ, ὅτι αὐτὸν ἔχω τῆς ζωῆς ἐμαυτοῦ ζωῆς αἴτιον. Προσευχόμενος δὲ αὐτῷ φημι· Ἀντιλήπτωρ μου· ή κατὰ τὸν Ἀκύλαν καὶ Σύμμαχον, πέτρα μου· ἐφ' ἣν ἐστὼς οὐ διατραπήσομαι· διὰ τοῦ μου ἐπειδόθου; Ἐγὼ μὲν γάρ σου οὐκ ἐπιλέλησμαι· ἀλλ' οἶδα σου τὰ ἐλέη καὶ τοὺς οἰκτίρμους· οἶδα δὲ καὶ τὰς ἀποκειμένας μοι ἐλπίδας· διὸ καὶ τὴν ὥδην σου παρ' ἐμαυτῷ ἀδιαλείπτως φυλάττω· σὺ δὲ μου ἐπελάθου· διὰ τοῦ; Τὴν αἰτίαν μαθεῖν βούλομαι, δι' ἣν πάντες οἱ μετεωρισμοὶ σου καὶ τὰ κύματά σου, οἱ πειρασμοὶ δηλαδή καὶ τοσαῦται περιστάσεις ἐπ' ἐμὲ διῆλθον, σοῦ συγχωροῦντος. Μέγα γάρ τι ὀφείλει τυγχάνειν τὸ αἴτιον τῆς τερπὶ ἐμοῦ λήθης.

Λέγων δὲ ταῦτα δὸς χορὸς (1) προφητικὸς, ιδιοποιεῖται, ὡς ἔφη, τὴν τοῦ λαοῦ κατάστασιν· τὴν γάρ ἐσγάτην ἀποδολὴν καὶ τὴν ἀπόπτωσιν τοῦ παντὸς ἔθνους τὴν γενομένην μετὰ τὴν εἰς τὸν Σωτῆρα καὶ Κύριον τῆμῶν ἀπισταντῶν ἐμπάλνειν μοι διὰ τούτων δοκεῖ. Εἶπε δὲν αὐτῷ ἐρωτήσαντες καὶ φάντε· Αἰών τοῦ μου ἐπελάθου; τὸ ἐν Εὐαγγελίῳ λεγθέν· Ποσάκις ηθελησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου, διὰ τρόπον δρητὸς ὑποσυνδέσει τὰ ροστα υπὸ τὰς πτέρυγας, καὶ οὐκ ηθελήσατε; Ἐπει τοίνυν διὰ τὴν αὐτῶν κακίαν ἐπελήσθησαν, εἰκότως δὸς χορὸς δὸς προφητικὸς, ἐπει φυσικοὶ λόγοις πάσχοντος ἐνὸς μέλους, συμπάσχοντες τὰ μέλη, ὡς ὑπὲρ οἰκείου σώματος ἀλγῶν ἐπιλέγει κατὰ τὸν Σύμμαχον· Ἰρα τοῦ σκυνθρωπὸς περιπατῶ, θλίβοτος ἐχθροῦ; καὶ ὡς σφαγὴν τῶν δοτῶν μου ὠρειδίζοντος οἱ ἐκτριτοὶ μου· ή, Ἐν τῷ καταθλίσθαι τὰ δοτᾶ μου ὠρειδίζεται με οἱ θλίβοτές με. Τῶν γάρ ὀστέων τῶν προφητικῶν διὰ τοῦ κλαυθμοῦ καὶ τῶν δόδυρμῶν καταθλωμένων, τουτέστι τῶν τῆς Ψυχῆς δυνάμεων, οἱ ἐν τῷ λαῷ ἐχθροὶ τοῦ Θεοῦ, ὡς μηδενὸς ἐπαμύνοντος, ἐπανέβαινον δινειδίζοντες καὶ λέγοντες· Ποῦ ἐστιν ὁ Θεός σου;

ΨΑΛΜΟΣ ΤΩΝ ΔΑΥΙΔ ΜΒ.

Ἀνεπιγραφος παρ' Ἐβραίοις δὲ φαλμός· διὸ οὐδὲ

²⁰ Exod. xxix, 6. ²¹ Matth. xxi, 57. ²² 1 Cor. xii, 26.

(1) Desideratur δὲ, ut sit δὲ προφ., ut paulo infra. Εριτ.

A Deus, misericors es, ac etiam miserator et longanimitis²³. Quare me bona spe fulcens, gnarus illius, in die mandabit Deus misericordiam suam, nocte canticis ejus assidue incumbo. Siquidem cum per diem hominum opera, et calamitates nos circumvenientes, excelsa tua et fluctus tuos cernam, in memetipso lugeo; noctu vero dum induciæ sunt a conturbantibus, misericordias Domini mecum repulo; ac recordatus quo pacto in die mandet misericordiam suam, per noctis otium cantica ipsi laudesque profero. Quamobrem dictum est, et nocte canticum ejus apud me; secundum Aquilam autem, et nocte canticum ejus mecum. Neque id solum, sed etiam oratio Deo vita mea. Nam hymnum in gratiarum actionem cano, sic institutus ut in omnibus gratias agam, quandoquidem me bona futuorum spe reficio. Ac propter eas quibus jam intercipior ærumnas, orationem Deo vita mea persolvo: novi enim ipsum esse vitæ meæ auctorem. Precando autem sic eum compello, susceptor meus; sive secundum Aquilam et Symmachum, petra mea; in qua consistens nunquam subvertar. Quare oblitus es mei? At enim ego tui non oblitus sum, verum misericordias et miserationes tuas novi, itemque spem mihi repositam non ignoro: quare canticum semper tuum in memetipso custodio. Tu vero mei oblitus es: quare? Causam ediscere pervelim cur omnia excelsa tua et fluctus tui, videlicet tentationes et tantæ calamitates, te permittente, super me transierint. Magna profectio, quod oblitus sis mei, causa fuerit oportet. Μέγα γάρ τι ὀφείλει τυγχάνειν τὸ αἴτιον τῆς

C Cum porro id ait propheticus chorus, populi statum, uti dixi, quasi proprium sibi ascribit, hisque postremam abjectionem, ac ruinam totius gentis, quæ post eorum erga Salvatorem et Dominum nostrum incredulitatem accidit, indicare mihi videtur. Illi vero modo interroganti ac compellantι, Quare oblitus es mei? fortasse illud evangelicum dictum reponat: Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et noluisti²⁴? Quandoquidem igitur malitia sua causa in oblivionei venerunt, jure chorus propheticus, quia ex naturali ratione paciente uno membro, compatiuntur omnia membra²⁵, quasi pro corpore proprio lugens subiungit, secundum Symmachum: Quare tristis incedo, afflidente inimico; et quasi occisionem per ossa mea exprobabant mihi adversarii, mei; sive: Dum confringuntur ossa mea exprobabant me qui tribulant me. Nam prophetici ossibus, id est animæ facultatibus, per fletus et lacrymas contractis, qui in populo inimici Dei erant, quasi opitulante nemine, insurgebant exprobantes ac dicentes, Ubi est Deus tuus?

1. PSALMUS DAVIDIS XLII.

Psalmus hic apud Hebreos inscriptione caret;

quare neque apud reliquos interpretes titulum habet. Sed quia præcedentis pars videtur esse, quod utique cum ex similibus utrinque verbis, tum ex affini sententia commonstratur; dico sane etiam in præsentiarum chororum propheticum hæc enarrare circa populum, utpote abjectum traditumque gentibus hominibusque improbis, rogantem ac cum precibus postulantem ut ultio sumatur, et ipse e manibus inimicorum eruatur. Quemadmodum autem, afflito populo, justi quoque viri una patiuntur ac dolore ob communem calamitatem afficiuntur; ita religiosorum hominum probitas multitudini quoque recte factorum communionem fructumque parit. Quamobrem illi ærumnas populi in se recipientes, preces pro multitudine fundebant, communeque supplicationem Deo emittebant. **B** Jure itaque ceu uno ore has proferebant voces.

VERS. 2. *Judica me, Deus, et discerne causam meam de gente non sancta, ab homine iniquo et doloso erue me. Quia tu es Deus fortitudo mea, quare me repulisti? Quare tristis incedo dum affligit me inimicus?* Dixerit quispiam hæc proferre unum alterumve qui in universo populo Judaico justus repertus est. Ipse igitur sive unus sive perrarus homo, qualis erat Jeremias aut quilibet ipsi similis, ita fleat et hujusmodi voces emittat, rogans a gente non sancta liberari, quibus indicari videntur qui ex circumcisione erant; et a viro iniquo et doloso, ut nunquam ipse aut iniquus aut dolosus evadat. Roget autem Deum his verbis: *Tu es Deus fortitudo mea, quare me repulisti, me in medio talis populi relinquens?* Hæc porro Heliæ prophetæ congruant, qui Dominino supplicans contra populum ita fatur: *Domine, prophetas tuos interfecerunt, altaria tua subverterunt: et ego relictus solus, quaeruntque ipsam animam tollere*¹⁴. Perspicue autem docet Jeremias defecisse omnem justum de populo, dicens: *Circuite in bivis Jerusalem et in plateis ejus, et videte si est qui intelligat, et propitius ero eis*¹⁵. Deinde quia multitudine improborum hominum justum ipsum premebat, se hac de causa tristem esse dicebat: *Quare contristatus incedo, dum affligit me inimicus?* Et alioquin cum gentes et inimici calamitatem inferrent, atque populo Judaico superiores evasissent, vir ille Deo addictus animo dolebat, zelo plenus ob prosperas atheorum et improborum hominum res. Quare supplicationem emittebat, ut Deus, qui de causa sua judicaverat, ac congruentem de se sententiam tulerat, mercedem recte factis suis debitam, universæ populi multitudini largiretur, et sui causa omnes eriperet de manu inimicorum; ut quemadmodum ipse delictorum populi particeps fuerat, ita populus bonorum operum ipsius consors esset. Sicut autem justi homines qui ad tribunalia litem habent, judices obsecrant ut justam causam suam audiant, atque ex æquo et bono sententiam sibi ferant; eodem modo

A παρὰ τοῖς λοιποῖς ἐρμηνευταῖς ἐπιγραφὴν ἔχει. Ἀλλὰ καὶ ὅτι μέρος έστιν εἶναι τοῦ πρὸ αὐτοῦ, δεδῆλωται ἐκ τῶν δομοίων ἐν ἀμφοτέροις λόγων καὶ ἐκ τῆς ἐμφεροῦς διανοίας. Φημὶ τοίνυν καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸν χορὸν τὸν προφτεικὸν τὰ προκείμενα διεξένειν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, ὡς ἀπωσμένου καὶ παραδιθέντος θύνεσι καὶ ἀνθρώποις πονηροῖς, δεομένου δὲ καὶ ἀντιβαλούντος ἐκδικίᾳς τυχεῖν, καὶ ρύθμην τῶν χειρῶν τῶν πολεμιών. Πασπερ δὲ διὰ τὴν τοῦ λαοῦ κάκωσιν συνέδαινε τοῖς δικαιοπραγοῦσι συμπάτσειν καὶ συναλγεῖν, καὶ συνδιατίθεσθαι, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὴν θεοφιλῶν ἀνδρῶν δικαιοπραγία κοινωνίαν καὶ μετάδοσιν ἀγαθῶν παρέχει. Διὸ δὴ, τὰ πάθη τοῦ λαοῦ εἰς ἑαυτοὺς ἀναλαμβάνοντες, εὐχάρις ὑπὲρ τοῦ πλήθους ἐποιοῦντο, κοινὴν τε ἰκετηρίαν τῷ Θεῷ ἀνέπειπον. Εἰκότως οὖν ὡς ἐξ ἐνὸς στόματος ταύτας τριφέσαν τὰς φωνάς.

Kρῖνόρ με, δὸς Θεὸς, καὶ δίκαιος τὴν δίκην μὴν ἐξ ἔθρους οὐχ δολού· ἀπὸ ἀνθρώπου δολού καὶ ἀδίκου ρύσαι με. Ὄτι σὺ δὸς Θεὸς κραταίωμά μον, Ἱρα τῇ ἀπώσω με; Ἱρα τῇ σκυθρωπάζων πορεύομαι ἐν τῷ ἐκθλίψαι ἐχθρόν; Εἴποι δὲ ἀν τις ταῦτα λέγειν ἔνα που καὶ δεύτερον ἐν δῷλῳ τῷ Ἐθνει τῶν Ἰουδαίων, εὐρημένον δίκαιον. Αὐτὸς οὖν δὲ εἰς καὶ σπάνιος, φένον Ἱερεμίας ἡ τις ἔτερος δομοίος αὐτῷ, ἀποκλαιέσθω, καὶ ταύτας ἀναπεμπέτω τὰς φωνὰς, ἵκετεύων ρύθμην ἐξ ἀνοσίου Ἐθνους· δηλούτω δὲ αὐτοὺς τοὺς ἐκ περιτομῆς, καὶ ἀπὸ ἀνθρώπου δολίου καὶ δολού, ὡς ἀν μήποτε καὶ αὐτὸς γένοιτο ἀδίκος καὶ δόλιος. Παρακαλεῖτω δὲ τὸν Θεὸν λέγων· Σὺ εἰ δὸς Κραταίωμά μον· ἵνα τοι με ἀπώσω, καταλιπών με ἐν μέσῳ τοιούτου λαοῦ; Ἡρμοζε δὲ τὰ προκείμενα καὶ τῷ προφήτῃ Ἡλίῳ, δις Ἐλεγον κατεντυγχάνων τοῦ λαοῦ· Κύριε, τοὺς προφήτας σου ἀπέκτεινας, καὶ τὰ θυσιαστήριά σου κατέσκαψας, κάρῳ ὑπελειψθηρ μόρος, καὶ ἤτοι σοι τὴν ψυχὴν λαβεῖν αὐτήν. Σαφῶς δὲ διδάσκει Ἱερεμίας ἐκλεοπέναι πάντα δίκαιον ἐκ τοῦ λαοῦ, λέγων· Περιδράμετε ἐν ταῖς ἀμφόδοις Ἱερονσαλήμ, καὶ ἐν ταῖς πλευτεῖαις αὐτῆς, καὶ ἰδετε εἰ ἔστι συνιών, καὶ Ἱερὸς ἐσομαι αὐτοῖς. Εἰτὲ ἐπειδὴ τὸ πλήθος τῶν κακῶν ἀνδρῶν θλίψιν παρεῖχε τῷ δίκαιῳ, σκυθρωπάζειν ἐπὶ τούτῳ Ελεγον· Ἱρα τῇ σκυθρωπάζων πορεύομαι ἐν τῷ ἐκθλίψαι ἐχθρόν; Καὶ ἄλλως δὲ, τῶν ἐχθρῶν καὶ πολεμίων θλιβόντων καὶ ἐπικρατεστέρων γενομένων τοῦ Ἐθνους, δὲ τῷ Θεῷ ἀνακείμενος ἐδάκνετο τὴν ψυχὴν, ζῆλος πληρούμενος ἐπὶ τῇ τῶν ἀθέων καὶ ἀσεβῶν ἀνδρῶν εὐπραγίᾳ. Διὸ καὶ ἵκετηρίαν ἀνέπειπεν, ὡς δὲ, χρίνας δὸς Θεὸς καὶ δίκαστας αὐτῷ, καὶ τὴν πρέπουσαν περὶ αὐτοῦ δίκην ἐξενεγκάμενος, τὴν αὐτοῦ προσφειλομένην ἀμοιβὴν τῶν αὐτοῦ κατορθωμάτων τῷ παντὶ πλήθει χαρίσοιτο, καὶ δὲ αὐτοῦ ρύσαιτο τοὺς πάντας ἐκ χειρὸς τῶν πολεμίων· ἵνα, ὃσπερ κοινωνὸς αὐτὸς γέγονε τῆς τοῦ λαοῦ κακοπραγίας, οὕτω καὶ δὸς λαὸς μετάσχοι τῆς αὐτοῦ δίκαιοιοπραγίας. Πασπερ δὲ οἱ δίκαιοι ἔχοντες ἐν τοῖς δικαστηρίοις, τοὺς δικαιαστὰς ἵκετεύουσιν ἐπακούσαι,

¹⁴ Ill Reg. xix, 14. ¹⁵ Jerem. v, 1.

τῶν δικαίων αὐτῶν, δικάσαι τε καὶ κρίνειν αὐτοὺς ἀδέσποτος· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ θεοφιλῆς διὰ τῶν προκειμένων τῷ Θεῷ φησι· Κρίνόρ μοι, ὁ Θεός, εὐχή, κρίνόρ με· κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, κρίνόρ μοι. Σὺ γάρ αὐτὸς γενοῦ μοι κριτής, καὶ τὴν κρίσιν μου ταῦτην κρίνον, καὶ ὑπερδίκησον τῆς δίκης μου, ἵνα, τυχόντων ἐκδίκιας, συμβάλλωμαι τῇ σωτηρίᾳ τοῦ παντὸς πλήθους τὰ ἐμαυτοῦ κατορθώματα.

Ἐξαπόστελλορ τὸν φῶς σου, καὶ τὴν ἀλήθειάν σου· αὐτά με ὀδηγήσσον καὶ ἡγαγόρ με εἰς δρός ἄμειν σου, καὶ εἰς τὰ σκηνώματά σου. Νοήσεις καὶ οὕτως· Τοῦ παρὰ σοὶ φωτὸς καὶ τῆς παρὰ σοὶ ἀληθείας τυχόντων δηγγήθησομαι, ὑπὸ μὲν τοῦ φωτὸς φωτίζόμενος, ὑπὸ δὲ τῆς σῆς ἀληθείας χειραγωγούμενος ἐπὶ τὸ δρός τὸ ἄγιόν σου τὸ ἐπουράνιον καὶ ἐπὶ τὰ αὐτόθι σκηνώματά σου, περὶ ὧν καὶ ἐν τῷ πρὸ τούτου ἔλεγον· Ὄτι διελέυσομαι ἐν τέτοιῳ σκηνῆς θαυμαστῆς ἥσως τοῦ οίκου τοῦ Θεοῦ ἐν φωτῇ ἀγαλλιάσεως καὶ ἐξομοιογήσεως ἥχον ἀπράξιοτος· ὡς δὲ σοὶ τῷ Θεῷ λειψαμένος, ἐπὶ τὰ ἐνδοτάτω καὶ μέχρι τοῦ θυσιαστηρίου ἥξω, καὶ πρὸς σὲ τὸν Θεὸν ἐλεύσομαι τὸν εὐφραίνοντα τὴν νόστητά μου τὴν πνευματικήν. Ἐξομοιογήσομαι σοὶ ἐν κιθάρᾳ, ὁ Θεός. Κιθάραν δὲ τὸ σῶμά φησι, δι' οὐ ἀνακρούεσθαι πέφυκεν ὁ νοῦς, καὶ διὰ τῶν αἰσθητηρίων ἀσπερ διὰ χορδῶν τὴν τῷ Θεῷ πρέπουσαν μελῳδίαν ἀναπέμπειν εἴωθε. Σαφῶς δὲ διὰ τούτων ὁ χορδὸς ὁ προφητικὸς παρακαλεῖ τὸ φῶς ἀποσταλῆναι τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀλήθειαν αὐτοῦ, ὡς μηδέπω τότε φαίνον ἐπὶ τῆς γῆς, μηδὲ τῆς ἀληθείας ὑπαρχούστης πιστὸς σὺν ἀνθρώποις, ὅπε ταῦτας τἀπειλέσθαι τὰς φωνάς. Φῶς δὲ ἀποστελλόμενον ἐπερον ἀν εἰτη τοῦ ἀποστέλλοντος, περὶ οὐ εἰρηται· Ήτρ τὸ φῶς τὸ φωτίζον πάντα ἀνθρώπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον. Διδάσκει δὲ καὶ ἀντὸς ὁ Σωτὴρ αὐτοπροσώπως λέγων· Ἐγώ εἰμι τὸ φῶς καὶ ἐγώ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωὴ. Ἰτά τοι περίλυπος εἰ, ηγεγένη μου, καὶ ίτα τοι συνταράσσομεν; Ἐλπισορ ἐπὶ τὸν Θεόν, διτὶ ἐξομοιογήσομαι αὐτῷ, σωτηριον τοῦ προσώπου μου καὶ ὁ Θεός μου. Σύμμαχος δέ· Τί καταρρέεις, ψυχή μου, καὶ τοι θορυβεῖς ἐκ' ἑμέν; Ἀράμεινορ τὸν Θεόν· εἰσασθεὶς γάρ ἐξομοιογήσομαι αὐτῷ, τῇ σωτηρίᾳ τοῦ προσώπου μου καὶ τῷ Θεῷ μου. Ἀνάμεινον, φησίν, ἵνα καὶ αὐτὴ δυνηθῆς ποτε εἰπεῖν· Ὑπομένωρ ὑπέμεινα τὸν Κύριον, καὶ προσέσχε μοι. Ἀλλὰ καὶ Ἐλπισον ἐπὶ τὸν Θεόν· ηγάρ εἶπες οὐ καταισχύνει. Τί γάρ ἀν χρήταράττεσθαι; τί δὲ περίλυπον γίνεσθαι, τοσάντων προσδοκωμένων ἀγαθῶν; Ἐτι γάρ μικρὸν δοσορ ὁ ἀρχόμενος ἥξει, καὶ οὐ χροιεῖ, καὶ τὸ φῶς ἀποσταλήσεται, καὶ ἡ ἀλήθεια παραγενήσεται, καὶ τὰ προφητευθέντα τέλους τεύξεται· καὶ τέλος παντὸς λόγου τὸ σωτηρίον ἔστι τοῦ προσώπου, αὐτὸς δὲ Θεός μου. Ἐπειδὲν γάρ καταξιωθῶ, παραστὰς τῷ Θεῷ, πρόσωπον πρὸς πρόσωπον ἐποπτεύσαι τὸ σωτηρίον, περὶ οὐ πολὺς δὲ λόγος διὰ πασῶν τῶν Γραφῶν· τότε δὴ αὐτῷ ἐξομοιογήσομαι ὡς δὲ Θεῷ

¹⁰ Psal. xli, 5. ¹¹ Joan. i, 9. ¹² Joan.

¹³ Hebr. x, 37.

vir religiosus bis verbis Deum altoquitur, *jndica mihi Deus*, non vero, *judica me*: nam, secundum Symmachum, *judica mihi*, dicitur. Tu ipse mihi judex esto, et hanc causam meam judicato, ut ultionem nactus, recte facta mea totius multitudinis saluti conferam.

VERS. 3-6. *Emitte lucem tuam et veritatem tuam, ipsa me deduxerunt et adduxerunt in montem sanctum tuum et in tabernacula tua.* Hoc item modo intelligas, luce ac veritate tua donatus, recte ducear, luce quidem illustratus, veritate autem tua quasi manu ductus in montem sanctum tuum cœlestem, et in tabernacula tua ibidem posita, de quibus in præcedenti psalmo dicebam: *Quoniam transibo in locum tabernaculi admirabilis, usque ad domum Dei. In voce exultationis et confessionis soni festum agentis*¹⁰; quasi tibi Deo sacra celebrans, ad intima et usque ad altare ibo, et ad te Deum veniam qui lætificas juventutem meam spiritualem. *Confiebor tibi in cithara Deus.* Citharam corpus dicit, quo pulsari mens solet, atque sensibus quasi chordis congruentem Deo concentum emittere. His aperte rogit chorus propheticus emitti lucem Dei et veritatem ejus, eo quod nullatenus tunc luceret in terra, et veritas nusquam, quo tempore hæc proferebat, cum hominibus existeret. Lux autem missa, alia sane fuerit ab ea quæ mittit, de qua dicitur. *Erat lux quæ illuminat omnem hominem venientem in mundum*¹¹. Et Salvator ipse ex persona sua docet his verbis: *Ego sum lux et veritas et vita*¹². Quare tristis es, anima mea, et quare conturbas me? Spera in Deo quoniam confiebor illi, salutare vultus mei et Deus meus. Symmachus vero, *Quare effluis, anima mea, et quare conturbas me?* Exspecta Deum, semper enim confiebor ei, salutis vultus mei et Deo meo. Exspecta, inquit, ut et ipsa aliquando dicere valeas: *Exspectans exspectavi Dominum, et intendit mihi*¹³. Sed spera in Deo, nam spes non confundit¹⁴. Quid conturbatione opus? quæ tristitia causa, cum tot exspectent bona? Nam adhuc modicum aliquantulum, et qui venturus est veniet, et non tardabit¹⁵, et lux mittetur, veritas adveniet, et quæ prænuntiata sunt finem habebunt. Finis porro omnis sermonis est salutare vultus, ipse Deus meus. Cum enim dignus habitus ero qui coram Deo facie ad faciem constam, ac videam salutare illud, de quo multa in omnibus Scripturis circumferuntur, tunc ipsi confiebor ut Deo meo et salutari meo. Pulchre autem veritati lumen adjunxit: nam quod lux sensum movens oculis corporeis est, id ipsum veritas est animæ oculis, naturam rerum inspectantibus, neque ultra deceptis, sed per rerum perceptionem illustratis, et veritatis notitiam percipientibus. Ipsum itaque verbum lucis spiritualis vim, qua ve-

D
xiv, 6. ¹⁰ Psal. xix, 1. ¹¹ Rom. v, 5.

¹² Psal. xix, 1. ¹³ Rom. v, 5.

ritas declaratur, interpretatus est. Jure itaque Salvator haec discipulis suis tradens ita docuit, *Ego sum lux, et veritas et vita*⁴⁶. Unicuique porro cæterarum editionum hunc consequenter aptabis sūnem, sive eorum qui in Babylone ita loquebantur, sive gentium quæ nondum credebant.

voustat. Ἡρμηνευσε τοινύν αὐτὸς ὁ λόγος τοῦ νοητοῦ φωτὸς τὴν ἐνέργειαν, ἀληθεῖαν οὖσαν παραστατικήν. Εἰκότως οὖν δὲ Σωτὴρ ταῦτα παραδιδοὺς τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς ἐδίδασκε λέγων· Ἐγώ εἰμι τὸ φῶς καὶ ἡ ἀληθεία καὶ ἡ ζωή. Καὶ ἐκάστη δὲ τῶν λοιπῶν ἐκδόσεων ἀρμόστεις ἀκολούθως τὸ τέλος, εἴτε τοῖς ἐν Βαβυλῶν ταῦτα λέγουσιν, εἴτε τοῖς ἐξ ἑθνῶν μήπω πεπιστευχόσιν.

1. IN FINEM, FILIIS CORE AD INTELLECTUM XLIII.

Propositi sermones neque psalmum in titulo præserunt, neque canticum, neque hymnum, neque quid simile, quia sententia verborum nihil eorum respicit, sed supplicationes sunt prioribus similes, ac ejusdem argumenti; nimis de ruina Judaici populi, ex prophetarum persona a filiis Core prolatæ. In præsenti porro apertius sententiam declarant, qua in superioribus sese fletibus dederant. Άριμνας itaque populo immissas marant. Quare nos ad intellectum excitant, atque in titulo nos ad finem remittunt, quia haec in fine eventura, licet ut jam impleta filii Core propheticæ vaticinarentur. In superioribus itaque lacrymabantur, doloremque suum Deo renuntiabant; in præsenti vero ipsas calamitates enarrant.

οὖν τῶν ἐμπροσθεν ἀπεκλαύσαντο, καὶ τὰς ἔαυτῶν καὶ αὐτὰ τὰ πάθη ἔξερχονται.

VERS. 2-9. *Deus, auribus nostris audivimus, etc.* C Pro illo, *Qui mandas salutes Jacob*, Symmachus, *Tu es rex meus*, Deus, *manda de salute Jacob*. *In te inimicos nostros ventilabimus cornu*. Qui in populo probe se gerunt, et qui apud ipsum prophetæ, haec dixerint, consentes non propria virtute, non arcu, non gladio salutem sibi parari, sed virtute cornu sui. *Cornua porro Danielis Scriptura regna vocat: sanctorum vero cornu dicitur ipse Dominus*; quare ait: *In te inimicos nostros ventilabimus cornu*; alibi quoque dicitur: *Protector meus et cornu salutis meæ*⁴⁷. Igitur ipse cornu est: ac quæras velim quo pacto alio in loco dictum sit, *Confessio ejus super cœlum et terram, et exaltabit cornu populi sui*⁴⁸, quasi aliis sit qui memoratum cornu erigit. Animadverte, quæso, num Dei Verbum, ipse Dominus, cornu populi perspicue sit, ac qui erigit illud, Pater qui genuit eum. Quia enim humiliavit semel ipsum usque ad mortem, mortem autem crucis, ideo Deus exaltavit illum⁴⁹, secundum Apostolum. In hoc itaque cornu et in rege suo sidentes, consenserunt se non arcu, non gladio, non propria virtute, sed regis sui potentia, de inimicis victoriam reportatueros. Deinde quia ipsum Dominum pro rege et cornu obtinuerunt, jure se non inimicis subditos fore, sed superaturos dicunt.

⁴⁶ Joan. viii, 12; xiv, 6. ⁴⁷ Psal. xvii, 3. ⁴⁸ Psal. cxlviii, 14. ⁴⁹ Philipp. ii, 8.

(1) In Græcis exemplaribus additur φαλμός, quæ vox nec in Hebraico nec in Vulgata legitur, neque in Eusebii exemplari, ut ipse memorat, ferebatur.

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ, ΤΟΙΣ ΥΙΟΙΣ ΚΟΡΕ ΕΙΣ ΣΥΝΕΣΙΝ (1) ΜΓ.

Ἄλλ' οὐδὲ οἱ προκείμενοι λόγοι φαλμὸν κατὰ τὴν προγραφὴν περιέχουσιν, οὐδὲ φῶλην, οὐδὲ ὑμνον, οὐδὲ τι τῶν τοιούτων· ἐπεὶ μηδὲ τὰ τῆς διανοίας τῶν ἐν αὐτοῖς φερομένων τοιαύτης ἔχεται θεωρίας· Ικετεύοις δέ εἰσιν ὅμοιαι ταῖς ἐμπροσθεν, καὶ περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως· λέγω δὲ περὶ τῆς ἀποπτώσεως τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους ἐκ προσώπου τῶν προφητῶν προσπεφωνήμενα διὰ τῶν υἱῶν Κορέ. Διασαρφύσ δέ ἐπὶ τοῦ παρόντος λευκότερον ἐκφαίνοντες τὴν διάνοιαν, δι' ἣν ἐν τοῖς ἐμπροσθεν ἀπεκλαύσαντο. Διεξέρχονται γοῦν τὰ συμβεβηκότα πάθη τῷ λαῷ. Ὅθεν διεγείρουσιν ἡμᾶς εἰς σύνεσιν, καὶ εἰς τὸ τέλος ἀναπέμπουσι διὰ τῆς προγραφῆς, διὰ τὸ μέλλεν ἐπ τέλει ταῦτα συμβαίνειν, εἰ καὶ ᾧ δῆλη συμβεβηκάσι αὐτὰ οἱ υἱοί Κορέ προφητικῶς ἔθεσπιζον. Διὰ μὲν ἐξῆγγειλαν τῷ Θεῷ λύπας· ἐν δὲ τοῖς προκειμένοις

Ο Θεὸς, τοῖς ὀστέis ἡμῶν ἡκούσαμεν. Ἀντὶ τοῦ Ὁ ἐντελλόμενος τὰς σωτηρίας Ἰακὼβ, δὲ Σύμμαχος· Σὺ εἶ δὲ βασιλεὺς μου· δὲ Θεὸς, ἐγειρει περὶ τῆς σωτηρίας Ἰακὼβ. Ἐρ σοι τοὺς ἔχθροὺς ἡμῶν κερατιούμεν. Οἱ μὲν ἐν τῷ λαῷ κατορθοῦντες, οἱ τε ἐν αὐτῷ προφῆται, ταῦτα ἀν εἰποιεν ὅμολογοῦντες μὴ οἰκεῖ δυνάμει, μηδὲ τόξῳ καὶ ρομφαῖ ἔαυτοῖς τὰ σωτηρίας περιποιεῖσθαι, τῇ δὲ τοῦ κέρως αὐτῶν δυνάμει. Κέρατα δὲ τῇ τοῦ Δανιὴλ Γραφῇ τὰς βασιλείας ὀνομάζει· τῶν δὲ ἀγίων κέρας λέλεκται αὐτὸς δὲ Κύριος· διὸ φησι· Ἐρ σοι τοὺς ἔχθροὺς ἡμῶν κερατιούμεν. Καὶ ἐν ἐτέροις λέλεκται· Υπερασπιστής μου καὶ κέρας σωτηρίας μου εἰ. Τούννυ αὐτὸς ἐστι τὸ κέρας· ζήτει δηποτε λέλεκται ἀλλαχοῦ· Η ἐξομολόγησις αὐτοῦ ἐπὶ γῆς καὶ οὐρανοῦ, καὶ ὑψώσει κέρας λαοῦ αὐτοῦ· ὡς ἐτέρου δυντος τοῦ ὑψούντος τὸ προδεδηλωμένον κέρας· Ὁρα οὖν εἰ μὴ σαφῶς δὲ Θεοῦ Λόγος, αὐτὸς δὲ Κύριος, εἰη ἀν τὸ κέρας τοῦ λαοῦ, δὲ ὑψών αὐτὸν δὲ γενήσας αὐτὸν Πατήρ. Ἐπειδὴ γάρ ἐταπείτωσεν δαυτὸν μέχρι θαράτου, θαράτου δὲ σταυροῦ, διὰ τοῦτο δὲ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψισε, κατὰ τὸν Ἀπόστολον. Τούτῳ οὖν τῷ κέρατι ἔαυτῶν καὶ τῷ βασιλεῖ θαρροῦντες, ὅμολογοῦσι μὴ τόξῳ, μηδὲ ρομφαῖ, μηδὲ οἰκεῖ ἀρετῇ τῶν ἔχθρῶν περιγενήσεσθαι, ἀλλὰ τῇ τοῦ βασιλέως αὐτῶν δυνάμει. Εἰτ' ἐπειδὴ βασιλέα καὶ κέρας

ἐκτήσαντες αὐτὸν τὸν Κύριον, εἰκότως τοῖς ἔχθροῖς ἡμᾶς μὴ ὑποχείριοι γενησεσθαὶ φασι· κρείτους δὲ τῶν πολεμίων ὑπάρχει. Τοῦτο γοῦν δηλοῦσι λέγοντες· "Ἐσωσάς ἡμᾶς ἐκ τῷ θλιβότων ἡμᾶς, καὶ τοὺς μισοῦντας ἡμᾶς κατήσχυντας. Καὶ ἐπειδὴ περ οἱ μὲν ἔχθροι αἰσχύνην κατεχέαντο, αὐτοὶ δὲ οὐκ οἰκεῖα δυνάμει, τῇ δὲ τοῦ κέρως αὐτῶν ἐσώθησαν· εἰκότως ἐπισυνάπτουσι λέγοντες· 'Ἐρ τῷ Θεῷ ἐπαινεθησίμεθα δλητη τὴν ἡμέραν· ἢ κατὰ τὸν Ἀκύλαν, Ἐρ τῷ Θεῷ καυχησόμεθα· ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον, Τὸν Θεὸν ὑμρούμετρο δλητη τὴν ἡμέραν, καὶ τῷ ὀρόματι σου ἐξομολογησόμεθα εἰς τὸν αἰώνα. Τὴν δὲ ἐξομάλησιν ἀντὶ εὐχαριστίας παραλαμβάνειν εἰώθασιν αἱ Γραφαὶ· ὡστε εἰκότως καὶ καυχθῶσαι καὶ ὑμεῖν, καὶ ἐπαινεῖν καὶ ἐπαινεῖσθαι, εὐχαριστεῖν τε καὶ ἐξομολογεῖσθαι οἱ σεσωσμένοι τῇ τοῦ βασιλέως αὐτῶν ἀρετῇ φασιν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐκ προσώπου τοῦ χοροῦ τῶν αὐτοῦ, θεοποιούμενοι τὰ τῷ πλήθει συμβεβηκότα,

Nurὶ δὲ ἀπώσω καὶ κατήσχυντας ἡμᾶς, καὶ οἵτις ἔξειλεύσῃ ἐταῖς δυνάμεσιν ἡμῶν. Ἐπεὶ τὸ πλῆθος τοῦ παντὸς Ἰουδαίων ἔθνους, ἐν παντοῖαις ἀσεβείαις καὶ παρανομίαις ἔξητασμένον, οὐκ ἤν ἀλλέτριον τοῦ σώματος τοῦ προφητικοῦ, εἰκότως τὰ τῷ πλήθει συμβάντα ἰδιοποιούμενοι οἱ τὰ πρώτα εἰρηκότες, μέσου διαψάλματος παρεμβληθέντος, εἰς παράτασιν τῆς μεταβολῆς τῶν λεχθησομένων προφέρονται. Οἱ μὲν οὖν πατέρες ἡμῶν ἀνήγγειλαν ἡμῖν, καὶ τοῖς ἡμετέροις ἡκούμενοι ὡσὶν ὅποια κατειργάσων ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτῶν, καὶ τὰ ἔξῆς. Νῦν δὲ ὀφθαλμοῖς οὐ τοιαῦτα ὀρῶμεν· τὰ δὲ τούτοις ἐναντία. Ἀπώσω γάρ ἡμᾶς, σὺ δὲ Θεός, δὲ πάλαι τοὺς πατέρας ἡμῶν διασώσας, διὰ τὰς ἡμετέρας ἀμαρτίας τοὺς πάλαι ἐπὶ σοὶ μέγα φρονοῦντας, καὶ ἐν σοὶ καυχωμένους κατήσχυντας, ἐρήμους καταλιπὼν καὶ ἀδοηθήσους ἐν τῇ πρδες τοὺς πολεμίους συμβολῇ. Οὐδὲ γάρ συνεχῆθες ταῖς δυνάμεσιν ἡμῶν· ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον, τοῖς στρατεύμασιν ἡμῶν. Καὶ διὰ τοῦτο ἀπέντρεγας ἡμᾶς εἰς τὰ δικιῶν παρὰ τοὺς ἔχθρούς ἡμῶν· ἢ, κατὰ τὸν Σύμμαχον· "Ἐταξας ἡμᾶς ἐσχάτους πατέρας ἐντάσσον, καὶ οἱ μισοῦντες ἡμᾶς διαράβλουσσιν ἔστοις. "Ἐδωκας ἡμᾶς ὡς βοσκήματα βρώσων, καὶ εἰς τὰ θύρη ἀλκηποσας ἡμᾶς. Ἀπέδου τὸν λαόν σου οὐχ ὑπάρξεως καὶ οὐ πολλὴν ἐσοίησας τὴν τιμὴν αὐτῶν· προκηλαυκούρη μετὰ χλευασμοῦ τοῖς κύκλῳ ἡμῶν. Ἐσοίησας ἡμᾶς παραδολὴν ἐτοῖς θθρεσι, κινητούς κεχαλῆς ἐταῖς φυλαῖς. Δι' δλης ἡμέρας ἡ δοχημόρησις μον ἀντικρύς μον, καὶ δὲ καταιχυμόδις τοῦ προσώπου μον καλύπτει με ἀπὸ φωνῆς ὀνειδίζοτος καὶ βλασφημούντος, ἀπὸ προσώπου ἔχθρον καὶ τιμωροῦντος δαυτῷ. Τοσάντα κατὰ τὸν Σύμμαχον δὲ χορὸς δὲ προφητικὸς ἐν τῇ πρδες τὸν Θεὸν ἵκετηριᾳ διεζῆλθεν, εἰς ἐκατὸν ἀναλαμβάνων τὰ τοῦ λαοῦ πάθη. Σεσαρφνισται τοινυιν τοῖς προκειμένοις δι' ἣν ἐμπροσθεν ἀπεκλεύσατο.

Ταῦτα πάντα ἡλθερ ἐφ' ἡμᾶς, καὶ οὐκ ἐπειλθύμεθα σου. "Ωστε πατέρησαντος ποτε τοῦ λαοῦ ἐπὶ τῆς ἐρήμου, ἐπειτα παραδοθέντος τῷ δλοθρευτῇ, λαὸν Ἀαρὼν τὸ θυμιατήριον προσήγεκεν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ τὸ θυμίαμα· καὶ ιλάσθη δὲ Θεός τῷ πλήθει διὰ

A Hæc sane significant his verbis: *Salvasti nos de afflictionibus nos, et odientes nos confudisti.* Et quia inimici quidem in eos opprobrium effuderant; ipsi vero non propria virtute, sed cornu sui fortitudine salutem assecuti sunt; merito hæc adjiciunt: *In Deo laudabimur tota die; aut secundum Aquilam: In Deo gloriabimur; sive secundum Symmachum: Deum celebrabimus tota die, et nomini tuo confidibimur in aeternum.* Confessionem porro pro gratiarum actione usurpare Scripturæ solent; ita ut merito, gloriari, hymnos celebrare, laudare et laudari, gratias agere et confiteri dicant, quibus Regis sui virtute parta salus fuit. Sed hæc quidem ex persona chori propheticī dicta sunt. Quæ vero inde seruntur iidem rursus, multitudinis casus sibi B ascribentes, enarrant.

πρόφητῶν εἱρηται· τὰ δὲ ἔξῆς ἐπιφερόμενα πάλιν οἱ διεξέρχονται.

VERS. 40. Nunc autem repulisti et confudisti nos, et non egredieris, Deus, in virtutibus nostris, etc. Quoniam multitudo totius populi Judaici, in omni impietatis et improbitatis genere volutata, non aliena erat a corpore prophetarum, populi ærumnas sibi proprias attribuentes qui superiora dixerant, intermedio diapsalmate, ad mutationem eorum quæ postmodum fusius dicturi sunt, sese vertunt. Patres itaque nostri annuntiaverunt nobis, ac nos ipsis auribus audivimus, qualia operatus sis in diebus eorum, et cætera. Nunc autem nos nequaquam similia videmus, sed iis opposita. Tu namque, Deus, qui olim patres nostros servasti, propter peccata nostra repulisti nos, eos qui in te olim magnifice sentiebant, et in te gloriabantur, confudisti, atque in congressu cum inimicis desertos et ope vacuos dimisisti. Neque enim egressus es cum virtutibus nostris, sive, secundum Symmachum, cum exercitibus nostris. Ideoque avertisti nos retrorsum post inimicos nostros; vel, secundum Symmachum: Ordinasti nos ultimos omnium adversariorum, et qui oderunt nos, diripiunt sibi. Dediti nos ut pecus quod comeditur, et in gentes ventilasti nos. Tradidisti populum tuum sine substantia, nec multum fecisti prelum eorum: opprobrium cum irrisione iis qui circum nos sunt. Fecisti nos parabolam in gentibus, commotio nem capitis in tribibus. Per totum diem opprobrium meum contra me est, et pudor vultus mei operit me, a voce exprobrantis et blasphemantis, a facie inimici et ulciscentis se. Hæc tam multa chorus propheticus in sua ad Deum supplicatione, calamitates populi ascribens sibi, prosecutus est. Commonstratum itaque est quæ causa ipsis fletus in præcedentibus fuerit.

VERS. 48. Hæc omnia venerunt super nos, nec oblitii sumus i.e. Quemadmodum olim cum populus impie egisset in deserto, ac deinde exterminatori traditus fuisset, assumpto Aaron thuribulo, incensum pro populo adolevit, ac propter sacerdotis

oblationem placatus est populo Deus; ita etiam chorus propheticus, et quique probi viri in populo, rationabile sacrificium suum per orationem pro populo susam offerunt, recte facta sua, loco sacrificiorum et oblationum boni odoris, pro multitudine Deo offerentes. Neque enim convenit hæc populum dicere, neque eos qui impietatum causa suarum inimicis traditi fuerant. Sed quemadmodum populi calamitates in se prophetæ recipiebant, et ipsi se talia passos esse profitebantur; sic et bona opera sua omnibus communia efficiunt. Non enim ignorabant se totius corporis membra esse: consentaneum autem erat ut uno membro paciente, una patenterentur alia membra; atque uno membro gloriam referente, omnia membra in partem gaudii venirent. Omnia ergo, inquiunt, quæ nos memoravimus, mala pertulimus; sed nihil eorum nos a tui recordatione removit, et inique non egimus in testamento tuo; sive secundum Symmachum, *Neque decipimus fædus tuum. Et non cessit retro cor nostrum.* Ejus autem loco: *Et declinasti semitas nostras a via tua,* clarius Symmachus edidit: *Neque translata sunt ea quæ dirigunt nos: in loco afflictionis: aut secundum Aquilam: Contudisti nos in loco inhabitato, et obtexisti nobis umbram mortis.* Non oblii sumus tui, neque transgressi sumus inita tecum fædera.

Vers. 21 - 22. *Si oblii sumus nomen Dei nostri, et si expandimus manus nostras ad Deum alienum: nonne Deus requiret ista?* etc. Te, inquit, testem ad vocamus, te judicem et exploratorem verborum nostrorum, atque cogitationum cordis, quæ plurimi latent. Tu itaque nosti, si tantis afflicti malis et humiliati in loco afflictionis, operi umbra mortis, in oblivionem nominis tui venimus, et si non fiducia pleni in nomine tuo gloria sumus: si de auxilio tuo desperantes, ad alium quemdam accessimus, manusque alii Deo expandimus. Horum tu judex es: nosti enim abscondita cordis et cogitationes, in quibus versantes, quotidie pietatis causa morte afficiuntur. Nam qui in singulis tentationibus in proposito habuit mortem pro veritate subire, is sane quoad virtutem propositi obiit. Id quoque Apostolus dicebat, quoniam frequentes erant, ac subinde repetitæ persecutions, et vexationes mortem ipsi minitantes; ille vero in singulis tentationibus paratus erat ad firmiter concertandum usque ad mortem, ideo jure se quotidie mori dicebat. Eadem itaque mente illi quondam prophetæ Dei præsentibus dictis hæc significabant: In absconditis nostris occidebamur quotidie; imo vero aestimati sumus sicut oves occasionis. Nam cum semel quasi in sacrificium pro universo populo nos obtulerimus, mente ac proposito immolati sumus, ut tu ipse, Deus, testificalis: solus namque nosti abscondita cordis. Quoniam igitur tanta perpessi sumus, me-

A τὴν τοῦ ἵερέως ἀναπορῶν τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ χορὸς διπροφητεῖδες, καὶ οἱ ἐν τῷ λαῷ κατορθοῦντες τὴν λογικὴν αὐτῶν θυσίαν διὰ τῆς ὑπὲρ τοῦ λαοῦ εὐχῆς ἀναπέμπουσι, τὰ οἰκεῖα κατορθώματα ἀντὶ θυσίας καὶ θυμιάματος εὐάδους ὑπὲρ τοῦ πλήθους τῷ Θεῷ προσάγοντες. Οὐ γάρ ἀρμόζει ταῦτα τῷ πλήθει λέγειν, οὐδὲ τοῖς διὰ τὰς ἀσεβείας αὐτῶν τοῖς ἔχθροις: παραδεδομένοις· ἀλλ᾽ ὥσπερ τὰ πάθη τοῦ λαοῦ εἰς ἐμοὺς ἀνελάμβανον οἱ προφῆται, καὶ αὐτοὶ ταῦτα πεπονθέναι ἔφασκον· οὗτα τὰ ἐμούς κατορθώματα κοινοποιοῦσιν εἰς πάντας. Οὐ γάρ ἡγούνον ἐμούς εἶναι μέλη τοῦ παντὸς σώματος· ἀκόλουθον δὲ ἦν, πάσχοντος μέλους ἐνδεικτοῦ, συμπάσχειν πάντα τὰ μέλη, καὶ δοξαζομένου πάλιν μέλους, συγχαίρειν πάντα τὰ μέλη. Πάντα τοίνυν, φασιν, ἀ προειρήκαμεν πεπόνθαμεν· ἀλλ᾽ ἡμᾶς τούτων οὐδὲν παρεκίνησε τῆς περὶ σοῦ μνήμης, καὶ οὐκ ἡδικήσαμεν ἐν Διαθήκῃ σου τῇ κατὰ τὸν Σύμμαχον. Οὐδὲ παρελογησάμεθα τὴν συντήκην σου, οὐδὲ ἀπέστη εἰς τὰ ὄπλων ἡ καρδιὰ ἡμῶν. Ἀντὶ δέ· Καὶ ἐξέκλινες τὰς τρίβους ἡμῶν ἀπὸ τῆς ὁδοῦ σου, διότι μαρτυροῦσαν ἐξέδωκεν εἰπών· Οὐδὲ μετετέθη τὰ ὑπορθοῦντα ἡμᾶς· ἐν τόπῳ κακώσεως· ἢ κατὰ τὸν Ἀκύλαν· Συνέθλασας ἡμᾶς ἐν τόπῳ ἀροκήτῳ, καὶ (1) ἐπεπώμασας ἡμῖν σκιάρα θαράτου. Οὐκ ἐπελαθόμεθα σου οὐδὲ παρέβημεν τὰς πρὸς σὲ συνθήκας.

B Εἰ ἐπελαθόμεθα τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, καὶ εἰ διεπετάσαμεν χεῖρας ἡμῶν πρὸς Θεὸν ἀλλοτριοῦ· οὐχὶ διθέρες ἐκκητήσει ταῦτα; Σὲ μάρτυρα, φησιν, ἀνακαλούμεθα, κριτήν τε καὶ ἐξεταστὴν τῶν ἡμετέρων λόγων καὶ τῶν κατὰ διάνοιαν λανθάνοντων τοὺς πολλοὺς λογισμῶν. Αὔτος γοῦν οἰσθα, εἰ, τοσαῦτα παθόντες καὶ ταπεινωθέντες ἐν τόπῳ κακώσεως, καὶ καλυψθέντες ὑπὸ τῆς σκιᾶς τοῦ θανάτου, λήθην τοῦ δινόματος σου πεποιημέθα· καὶ εἰ μὴ ἐπὶ τῷ σῷ ὄνδρι μεταποιήσεις γέμοντες ἐκανύγμεθα· εἰ δὲ καὶ ἀπογνόντες τὴν παρὰ σου βοήθειαν, ἐπὶ ἔτερόν τινα ἡλθομεν, ἐπέρι Θεῷ χεῖρας ἀναπετάσαντες· καὶ τούτων σὺ κριτής τυγχάνεις. Οἰσθα δὲ καὶ τὰ κρύφια τῆς καρδίας καὶ τοὺς λογισμοὺς αὐτούς, ἐν οἷς καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἔνεκα τῆς εὐσεβεῖας θανατούμεθα. Οὐ γάρ τῇ προθέσει λογισάμενος ἐν ἐκάστῳ πειρασμῷ τὸν ὑπὲρ ἀληθείας ἀναδέξασθαι θάνατον, δυνάμεις δὲ τοιούτος τέθηκε. Καὶ δι' Ἀπόστολος δὲ τοῦτο ἔλεγεν, ἐπειδὴ συνεχεῖς ἦσαν καὶ ἐπάλληλοι διωγμοί, καὶ οἱ πειρασμοὶ θάνατον ἀπειλούντες αὐτῷ. Οὐ δὲ καθ' ἐκάστον πειρασμὸν παρεσκευάστο ἐνστατικῶς μέχρι θανάτου ἀγωνίσασθαι· διὸ εἰκότως καθ' ἡμέραν ἀποθνήσκειν ἔλεγε. Ταῦτη οὖν τῇ διανοίᾳ καὶ οἱ πάλαι τοῦ Θεοῦ προφῆται διὰ τῶν προχειρένων ταῦτα ἔφασκον· Ἐν γάρ τοῖς χρυσοῖς ἡμῶν ἐθανατούμεθα πᾶσαν ἡμέραν. Ἄλλα γάρ καὶ ἐλογίσθημεν ὡς πρόστατα σφαγῆς· ἀπαξ γάρ οὐκέτι τοῦ παραδεδωκότες ὥσπερ εἰς θυσίαν ἀντὶ παντὸς τοῦ λαοῦ, τῷ λογισμῷ καὶ τῇ προθέσει ἐπεφαγά-

(1) Drusius hanc ut quintæ editionis lectionem affectit, his verbis: Ἐπεπώμασας ἡμῖν. Aquilæ vero

lectio apud Drusium sic habet: Καὶ ἐπεκάλυψε· ἡμᾶς ἐν σκιᾷ θανάτου.

σθημεν, ὡς αὐτὸς σὺ δὲ Θεὸς μαρτυρεῖς· μόνος γάρ τινας καρύφια τῆς καρδίας. Ἐπεὶ τοίνυν τοσαῦτα πεπόνθαμεν, εἰκότως μετὰ παρένθησίας ἐπιστρέφομέν σε πρὸς τὴν διεγέρομεν ὁσπερ καθεύδοντα καὶ φαμεν· Ἰρα τὸ ὑπνοῖς, Κύριε; Ἀράσθητι, καὶ μὴ ἀπώσῃ εἰς τέλος· ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον Ἰρα τὸ ὡς δὲ ὑπνῶν σὲ, Δέσποτα; Ἐξιπτιστορ, καὶ μὴ ἀποβάῃ εἰς τέλος. Εἰ γάρ καὶ ἔχεις ἀπόντων διὰ τὰς ἀμφιτίας τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ ἵκετεύομεν μὴ εἰς τέλος ἀπόντασθαι, τὰ δὲ ἡμέτερα παραδέξασθαι· κατορθώματα ὑπέρ τοῦ παντὸς λαοῦ. Ἐπιστημήνασθαι δὲ δεῖ, διτὶ δυάδα (1) προσάπων δὲ λόγος ἔνικατο.

Ἰρα τὸ πρόσωπόν σου ἀποστρέψεις; ἐπιλαράρη τῆς πτωχείας ἡμῶν καὶ τῆς θλίψεως ἡμῶν; Σύμμαχος· Ἰρα τὸ πρόσωπόν σου κρύπτεις, ἐπιλαράρη τῆς κακώσεως ἡμῶν καὶ θλίψεως; Κρύπτεις μὲν τὸ ἐαυτοῦ πρόσωπον, δὲ Θεὸς, καὶ ἀποστρέψεις πρὸς τὸ μὴ βλέπειν τὰ αἰσχρὰ καὶ ἀπρεπῆ, καὶ τῆς σῆς θέας ἀλλότρια. Ἀλλὰ ἐπεὶ τὴν διεγέρησαν παρῆσται δύομεν, Ἰρα τὸ πρόσωπόν σου κρύπτεις; Τοσαῦτα δὲ πατρύγωντας καὶ κακοκαθούντων τῆς σῆς ἔνεκεν εὔσεβειας, Ἰρα τὸ ἐπιλαράρη τῆς κακώσεως ἡμῶν; ήτοι τῆς πτωχείας, κατὰ τοὺς Ἐβδομήκοντα. Εἰ γάρ καὶ μεγάλα ταῦτα ὡς πρὸς τὴν διεγέρησαν παρῆσται δύομεν, Ἰρα τὸ πρόσωπόν σου κρύπτεις; Τοσαῦτα δὲ πατρύγωντας καὶ κακοκαθούντων τῆς σῆς ἔνεκεν εὔσεβειας, Ἰρα τὸ ἐπιλαράρη τῆς κακώσεως ἡμῶν; ήτοι τῆς πτωχείας, κατὰ τοὺς Ἐβδομήκοντα. Εἰ γάρ καὶ μεγάλα ταῦτα ὡς πρὸς τὴν διεγέρησαν παρῆσται δύομεν, Ἰρα τὸ πρόσωπόν σου κρύπτεις; Μηδὲν ὡς ἔξι ἡμῶν μεγάλα. Διὸ ἵκετεύομεν μὴ λήθην ποιήσασθαι τῆς ἡμετέρας πτωχείας· μνησθήναι δὲ καὶ τῆς θλίψεως ἡμῶν, ἡς ὑπεμείναμέν σου γέρων. Καὶ ἐπεὶ ηγένηται ἡμῶν εἰς χοῦν τεταπειρωταί, συγγνῶναι ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν ἵκετεύομεν. Καὶ ἀλλαχοῦ δὲ τῷ αὐτῷ λόγῳ δυσωπεῖ τὸν Θεὸν, λέγων· Μητήσθητι, δοτὶ χοῦν ἐσμεν· ἄνθρωπος ὁσεὶ χόρτος αἱ ἡμέραι αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ ηγαστήρ ἡμῶν ἐκολλήθη εἰς γῆν. Δέον γάρ αὐτῇ πεπληρώσθαι ναμάτων ἀγίων καὶ πηγῆς ὑδατος ζῶντος ἀλλούμενου εἰς ζωὴν αἰώνιον, ἔξι ἀνυδρίας ὑπερβαλλούσης ηγαστήρ ἡμῶν ἐκολλήθη εἰς γῆν. Γαστέρα δὲ ψυχῆς νόει τὸ μνημονικὸν αὐτῆς, η καὶ τὸ ἡγεμονικὸν, ἐν τῷ πάντα συνάγει τὰ μαθήματα καὶ τὰ θεωρήματα· ἐν τῷ καὶ σπέρματα ὑποδεξαμένη κύει, καὶ τιλεσφορήσασα γεννᾷ πνεῦμα σωτηρίας, κατὰ τὸν φίσαντα· Ἐκ τοῦ φόδου σου, Κύριε, ἐν ταῖς γαστρὶ ἐλάδεσμεν καὶ ὀδίστησαμεν, καὶ ἐτέκομεν πνεῦμα σωτηρίας. Τοσαῦτα δυσωπητικά οἱ πάλαι τοῦ Θεοῦ προφήται, καὶ οἱ κατορθοῦντες ἐν τῷ λαῷ δειθέντες, ἵκετεύονται καὶ λυτρώσεως τυχεῖν δὴ καὶ γεγένηται· ἐτί γάρ λαλούντων αὐτῶν εἰσακούσας δὲ Θεός, μετεβάλει τοὺς δύναμούς αὐτῶν ἐπὶ τὸ φαῦλότερον. Διάπερ ἔζης οἱ τοσαῦτα ἀποκλαυσάμενοι ὑπὲρ τῶν ἀλλοιωθησομένων προφητεύονται, καὶ φόδην ἔδουσι τὴν ὑπὲρ τοῦ Ἀγαπητοῦ, διὸ ὅτι τὴν κακῶν ἐλευθερίαν καὶ τῶν ψυχῶν τὴν ἀπολύτρωσιν δὲ ἀγαθὸς Θεός, ἐπακούσας τῶν εὑρισκόμενων, τῷ παντὶ γένει τῶν ἀνθρώπων ἔδωρήσατο.

⁴⁰ Psal. cii, 15. ⁴¹ Isa. xxvi, 18.

(1) Dualitas illa personarum significat, hinc prophetas justosque viros, qui pauci numero pro populi delictis precantur; inde multitudinem plebis,

A rito cum fiducia te ad nos convertimus, et excitamus quasi dormientem, dicimusque: *Quare obdormis, Domine? Exsurge, et ne repellas in finem;* sive secundum Symmachum: *Quare velut obdormiens es, Domine? Expergiscere, et ne rejicias in finem.* Etiiamsi enim ob peccata populi ex parte repuleris, at rogamus ne in finem rejicias; sed bona opera nostra pro universo populo aecipias. Atque observandum est, his dualitatem personarum adumbrari.

Ἐπιστημήνασθαι δὲ δεῖ, διτὶ δυάδα (1) προσάπων δὲ λόγος ἔνικατο.

VERS. 24, 25. *Quare faciem tuam avertis, oblivisceris inopiae nostrae et tribulationis nostrae?* Symmachus: *Quare faciem tuam abscondis, oblivisceris afflictionis nostrae et tribulationis?* Abscondis et avertis faciem tuam, Deus, ne videas turpia illa et indecora, aspectu tuo aliena. Sed quia nos in recte factis, ut dictum est, fiduciam habemus, *quare faciem tuam abscondis?* Et cum tot malis pietatis causa afficiamur et opprimamur, *quare oblivisceris afflictionem nostram?* sive *inopiam*, secundum Septuaginta interpres. Licit enim, isthac bona opera, magna quod ad nos spectat habenda sint; verum quantum ad te omnia egena, modica et minima sunt. Verumtamen quia respectu nostri magna sunt, ideo supplicamus tibi ut ne inopiae obliviscaris nostrae, utque afflictionis, quam tui causa perpessi sumus, recorderis. *Et quia humiliata est in pulvere anima nostra, rogamus infirmitatibus nostris ignoras.* Alias quoque ipsis verbis Deum obsecrat dicens: *Recordare quoniam pulvis sumus: homo sicut sernum dies ejus⁴⁰.* Imo etiam *adhæsit terræ ventre noster.* Oportuisset sane repletum ipsum esse sacrificium fluentis, atque fonte aquæ vivæ salientis in vitam æternam, sed ex nimia siccitate *adhæsit terræ ventre noster.* Per ventrem autem memoriam intelligas, sive principem animæ partem, in qua disciplinas omnes ac speculationes colligit: in qua, concepto semine, prægnans efficitur; et postquam parturivit, parit spiritum salutis, ut dicit quidam: *Ex timore tuo, Domine, in utero concepimus et parturivimus, et peperimus spiritum salutis⁴¹.* Hæc supplicum more illi quondam prophete Dei et probi in populo viri, eripi rogantes, proferunt: quod etiam impetrarunt; nam adhuc ipsis loquentibus, propitiatus Deus fletum eorum in laetitiam vertit. Qui enim tot se fletibus dederant, sub haec de immulandis vaticinantur, canticumque pro Dilectio modulantur; quo permotus bonus ille Deus, orantibus propitiis, libertatem a malis, et animalium redemptionem toti hominum generi elargitur.

peccatis sceleribusque deditam; ut jam superius explicavit, ac infra repetit Eusebius.

1. IN FINEM. PRO IIS QUI COMMUTABUNTUR, FILIIS CORE, AD INTELLECTUM, CANTICUM PRO DILECTO XLIV.

Vers. 2. *Erectavit cor meum verum bonum, dico ego opera mea regi. Lingua mea calamus scribat velociter scribentis. Qui in superioribus tot tantasque lacrymas effuderant, jam pro pristinis fletibus cantica et cantilenas edunt, narrantes auctorem sibi mutationis a pristinis calamitatibus Dilectum Dei fuisse, quem ideo in hoc toto canticum laudibus efferunt. At quoniam isthac longo post tempore eventura erant, jure hoc titulo, *In finem*, prophetiam donant; sive *triumphale canticum*, aut *victoriae auctori*, inscribunt, ob partas scilicet de spiritualibus inimicis victoryas. Titulo autem addiderunt illud, *pro iis qui commutabuntur*, quia ipsi etiam qui haec proferunt, a tristi sermone ad laetius canticum mutationem fecere. Imo etiam quæ in toto canticum ferruntur, mutatione frequenti plena sunt. Nam *Dilectus Dei*, cum semel ipsum exinanivit, forniam servi accipiens et habitu inventus ut homo, non parvam mutationem sustinere visus est, etsi utpote Deus, immutabilis et invariabilis sit. Qui vero illius opera a captivitate diaboli redempti, ad libertatem filiorum Dei translati sunt, pulcherrima plane mutatione sunt affecti. Quare memorata his in locis regina jubetur obliqui populum suum et domum patris sui, et filia Tyri alienigena ad pulchram illum mutationem evocatur; virgines quoque et filii quidam *pro patribus nati*, populi etiam Deo confitentes, eadem mutatione dignati sunt. Quorum omnium causa canticum *pro iis qui commutabuntur* inscriptum est; vel, secundum Aquilam, *de liliis*; siue, secundum Symmachum, *pro floribus*. Nam qui commutati sunt, bonum spirantes odorem, atque nova Ecclesiæ plantatio effecti, hoc nomine appellati sunt. Quare ut haec intelligi possent, necessario auditum in titulo fuit, *ad intellectum*; ut intelligamus totam sermonis seriem canticum pro Dilecto complecti; aut, secundum Symmachum, *Canticum in Dilectum*. Hoc autem in loco omnia quæ de Dilecto feruntur colligas oportet; quale est illud Isaiae: *Cantabo sane Dilecto canticum Dilecti vineæ meæ. Vinea facta est Dilecto*¹¹. Quis significatur, vineam quidem esse domum Israel, id enim in sequentibus declaratur; Dilectum autem illum esse Unigenitum Dei Filium, cuius portio ac prior hæreditas fuit memorata illa vinea. Quoniam autem dilectus quilibet diligenter se habet, his clare monstratur, vineam illam possessionem Dilecti Dei fuisse, cuius gratia præsens canticum, *pro Dilecto*, inscriptum est. In Psalmis quoque dictum est: *Dominus dabit Verbum evangelizantibus virtute multa.**

¹¹ Isa. v, 1.

(1) Ἀγαπητόν. Apud Eusebium idem significat quod Μονογενής, id est, Unigenitus, supple *Filius Dei ut infra*. Et vero, teste Athanasio t. I, p. 640, hæc sententia usu venit vox illa apud Græcos. Τὸ δὲ ἀγαπητόν, sic ille, καὶ Ἐλλῆνες ἴσασιν οἱ δεινοὶ

ΑΙΣΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ, ΓΙΠΕΡ ΤΩΝ ΑΛΛΟΙΩΘΕΟΜΕΝΩΝ, ΤΟΙΣ ΓΙΟΙΣ ΚΟΡΕ, ΕΙΣ ΣΥΝΕΣΙΝ, ΩΣΗ ΓΙΠΕΡ ΤΟΥ ΑΓΑΠΗΤΟΥ ΜΑ'.

Ἐξηρέξατο δὲ καρδία μου λόγος ἀγαθός, οὐ τῷ δέ τὰ ἔργα μου τῷ βασιλεῖ. Ηγλῶσσά μου κάλαμος γραμματέως δέχυτρά χρόνον. Οἱ τὰ τισαῦτα διὰ τῶν ἐμπροσθεν ἀποκλαυσάμενοι ἐντεῦθεν φύσεις καὶ δισματά ἀντὶ τῶν προτέρων ὀδυρμῶν ἀδουσι, τῆς ἀπὸ τῶν σκυθρωπῶν μεταβολῆς αἰτιοῖς αὐτοῖς γεγνέναι τὸν Ἀγαπητὸν (1) τοῦ Θεοῦ δηλοῦντες· διὸ καὶ δι' ὅλης τῆς φύσης ἀνυμνοῦσιν. Ἄλλ' ἐπειπερ ταῦτα μαχροῖς ὑστερον χρόνοις γίγνεσθαι ἡμελλεν, εἰκότως Εἰς τὸ τέλος ἐπιγράφουσι τὴν προφητείαν, ἢ ἐπιτικιορ, ἢ τῷ τικοποιῷ, διὰ τὰ κατὰ τῶν νοητῶν πολεμίων νικητήρια. Προσέθηκαν δὲ τῇ ἐπιγραφῇ τὸν, ὑπὲρ τῶν ἀλλοιωθησομένων ἐπειδὴ καὶ αὐτοὶ οἱ ταῦτα φάσκοντες ἀλλοιώσαν τὴν ἀπὸ τῶν σκυθρωπῶν λόγων ἐπὶ τὴν φαιδροτέραν φύσην πεποίηνται. Οὐ μήτε ἀλλα καὶ τὰ ἐμφερόμενα δι' ὅλης τῆς φύσης πλειστῆς πεπλήρωται ἀλλοιώσεως. "Ο τε γάρ Ἀγαπητὸς τοῦ Θεοῦ, ἐκεῦθεν κενώσας, καὶ μορφὴν δούλου λαβὼν, σχῆματι εὔρεθες ὡς ἄνθρωπος, ἀλλοιώσαν οὐ τὴν τυχούσαν ἔδοξεν ὑπομένειν, ἀναλλοιώτος ὥν καὶ ἀτρεπτος ὡς Θεός· οὐ τε δι' αὐτοῦ τῆς ὑπὸ τὸν διάβολον αἰχμαλωσίας λυτρωθέντες, εἰς ἐλευθερίαν τε τὴν ὑπὸ τῷ θεῷ μετενηγμένοι, τὴν καλλίστην ἀληθῶς αὐτοὶ ἀλλοιώσαν ὑπομεμενήκαστι. Διὸ καὶ δι' ἐμφερομένη τοῖς λόγοις βασιλεὺσσα κελεύεται λήθην ποιήσασθαι τῷ λαοῦ ἐκεῦθεν καὶ τοῦ οίκου τοῦ πατρὸς ἐκεῦθεν καὶ θυγάτηρ δὲ Τύρου ἀλλόφυλος ἐπὶ τὴν καλὴν μεταβολὴν ταῦτην καλεῖται παρθένος τε καὶ ιδοὺ τινὲς αἱτιατέρων γενέμενοι, λαοὶ τε ἐξημολογούμενοι τῷ θεῷ, τῆς αὐτῆς ἡξιώθησαν ἀλλοιώσεως. "Οὐ δὲ ἐνεκα πάντων ὑπὲρ τῶν ἀλλοιωθησομένων προγέγραπται ἡ φύση· κατὰ δὲ τὸν Ἀχύλαν, ἐπὶ τοῖς κρήτοις· κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων. Οἱ γάρ ἀλλοιωθέντες, οὗτοι εὐώδιας πνεύσαντες, καὶ ἀνθη νεαρὰ τῆς Ἐκκλησίας γενόμενοι, τοῦτον ὡνομάσθησαν τὸν τρόπον. Διὸ, ἵνα ταῦτα νοηθῇ, ἀναγκαῖς πρόσκειται τῇ προγραφῇ τῷ, εἰς σύνετον· καὶ ἵνα συνῶμεν, ὡς δι πᾶς λόγος φύσην περιέχει ὑπὲρ τοῦ Ἀγαπητοῦ, ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον. Ἀσπιαὶ εἰς τὸν Ἀγαπητόν. "Ενθα δὲ γενόμενος, πάντα ὅσα περὶ Ἀγαπητοῦ συνάξεις· οἷον ἐν Ἡσαΐᾳ· "Ἄσω δὴ τῷ ἡγαπημένῳ φύσα τοῦ Ἀγαπητοῦ τῷ ἀμπελῶνι μου. Ἀμπελῶν ἐτρήθη τῷ ἡγαπημένῳ· δι' ὧν σημαίνεται ἀμπελὸν μὲν δι οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ· τοῦτο γάρ ἐξῆς δὲ λόγος δηλοῖ· ἡγαπημένος δὲ καὶ Ἀγαπητὸς δι Μονογενῆς τοῦ Θεοῦ γίδες, οὖν μερὶς γέγονε καὶ κλῆρος πρότερος δηλοθεῖς ἀμπελῶν. Ἐπει δὲ πᾶς ἡγαπημένος καὶ ἀγαπητὸς ἔχει τὸν ἀγαπῶντα, σαφῶς διὰ τούτων δι λόγος παρίστησι τὸν ἀμπελῶνα κτῆμα γεγονέναι τοῦ Ἀγαπητοῦ τοῦ Θεοῦ, περὶ οὗ δι προκειμένη φύση ἀ-

περὶ τὰς λέξεις, δι τοισιν ἐστι τῷ εἰπεῖν, μονογενῆς. Κατεργάντων ἡρώων ιπερίαις, qui dictionum peritissimuntur, dilectum idem esse atque unigenitum. Pro qua re probanda assert illa Homeris carmina.

ρηται, ύπερ τοῦ Ἀραπητοῦ. Καὶ ἐν Ψαλμοῖς δὲ λέξεται: Κύριος δώσει φῆμα τοῖς εὐαγγελιζόμενοις δυνάμει πολλῆ. Ὁ βασιλεὺς τῶν δυνάμεων τοῦ Ἀραπητοῦ. Σφῶν δὲ κάνταῦθα ιδίως μνημονευομένου Κυρίου τοῦ Θεοῦ τῶν ὀλων· καὶ πάλιν ιδίως τοῦ Ἀγαπητοῦ, καὶ ἐν τῇ τρίτῃ τάξει τῶν εὐαγγελιζομένων τὸν Ἀγαπητὸν, οἵς δόδοσθαι φῆμα ἔξ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ δικαίων λέλεκται, καὶ ἡ περὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν συνίσταται μαρτυρία. Καὶ ἐν ἑτέρῳ δὲ αὐτίς εἰρηται: Καὶ στήχασθαι τοῦ μοροκορέωτων. Προκείσθω τούτοις καὶ τὸ ἐπισφράγισμα τῶν ὀλων, τὸ σωτῆριον (1) Εὐαγγέλιον ἐν φωνῇ πατρικῇ τὸν Ἀγαπητὸν δικαίων παρ' ἀνθρώποις ἐδείκνυ, βούσῃ. Οὐτός δεῖται στήχει τὸν Υἱόν μου στήχασθαι, ἐν τῷ εὐδόκησα. Τοσούτων ἀποδειγμάτων περὶ τοῦ Ἀγαπητοῦ, σα-
φῆς ἀν εἴη λοιπὸν καὶ ἀναμφίλεκτος ἡ προκειμένη προφητεία διὰ τῆς προγραφῆς φήσασα· Ωδὴ ὑπὲρ τοῦ Ἀραπητοῦ. "Οτι δὲ δὲ Χριστὸς ἡν σύντος, ἔτερος διη παρὰ τὸν χρίσαντα αὐτὸν Πατέρα, προϊὼν ἐξῆς διάλογος ἐν αὐτῷ τῷ φαλμῷ παρέστησε. Ταῦτα μὲν ἀν εἰς τὴν προγραφὴν εἰρήσθω· τὰ δὲ ἐξῆς πάλιν διαρρέχεται, διατάξθωσιν διεξέρχεται, διατάξθωσιν διεξέρχεται.

Τινὲς ὑψηλοίστεν, ὡς ἐκ προσύπου τοῦ Πατρὸς λέγοσθαι τὸν φαλμὸν ἦτοι τὴν ὑδῆν περὶ τοῦ ἐν ἀρχῇ δικαιούσης πρὸς αὐτὸν Λόγου, διὸ ἐκ τῆς οἰονεὶ καρδίας, ἢ αὐτῶν τῶν σπλάγχνων, φησι, προήγαγε· καὶ ἀπὸ ἀγαθῆς καρδίας ἀγαθὸς λόγος προῆλθεν. Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ ταῦτα ἐπὶ τὸ προφητικὸν ἀναφέρεσθαι προσώπον· τὰ γάρ ἐφ' ἐξῆς τοῦ φῆτου οὐκέτι δικαιοίως ἐξηγορᾶσθαι δικαιολίζει ἡμῖν τὴν περὶ τοῦ Πατρὸς ἐξήγησιν. Οὔτε γάρ ἀν περὶ τῆς ἐκαύτου γλώσσης διατήρει εἶπεν, ὅτι·

Ἡ γλώσσα μου κάλαμος γραμματέως διενηράψου. Όραιος καλλει πυρά τοὺς νιοὺς τῶν ἀνθρώπων. Οὐ γάρ ἐκ τῆς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους συγχρότεως τὴν ὑπεροχὴν τοῦ κάλλους ἔχει. Καὶ προτὸν δὲ φησι· Διὰ τούτο ἔχριστε στήχει τοῦ Θεοῦ στήχει τοῦ Θεοῦ ἀγαλλισθεως· οὐ γάρ εἰπεν· Ἔχριστε στήχει τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἔχριστε στήχει τοῦ Θεοῦ στήχει τοῦ Θεοῦ παρασταθει τετερον εἶναι· τὸ διαλεγόμενον πρόσωπον. Πολλοὶ αὖν ἔστι τούτο ἡ δι προφητεῖς, δι χωρῆσας τὴν τοῦ ἄγιου Πνεύματος εἰς ἐκαύτον γενομένην ἐνέργειαν;

Ἄντι δὲ τοῦ Ἐξηρεύσατο στήχει καρδία μου, διάμυμαχος· Ἐκτιθητη, φησιν, η καρδία μου λόγῳ ἀγαθῷ. Οὓς γάρ ἔτέρου ἀπαγγείλαντος τὸν λόγον, αὐτὸς κεκινῆσθαι φησι διὰ τῆς ἀκοῆς. Ἐν τῷ φάσκειν Λέτω ἔτω τὰ ἔργα μου τῷ βασιλεῖ, οὐδέτερον δηλοῦστι βασιλέα, ἢ τὸν Ἀγαπητὸν αὐτὸν, φησι τὰ ἐξῆς πεφώνηται. Τούτῳ γάρ, φησι, τὰ ἔργα μου διηγησομαι· η κατὰ τὸν Ἀκύλαν καὶ τὸν Σύμμαχον, τὰ δικαιώματά μου διαγραμμῶ. Πολλῆς δὲ γέμων παρῆσταις ἐπ' ἀγαθοῖς ἔργοις δι τῶν προφητῶν χορῶς, ταῦτα λέγειν τεθάρσηκεν. Εἰ δὲ καὶ γνῶναι ποθεῖς εἴναι ἡν τῶν προφητῶν τὰ ἔργα, μάθοις ἀν διὰ τῶν ἐμπροσθεν, ἐν οἵς ἔφασκον· Ταῦτα πάντα πλεον ἐφ' ἡμᾶς, καὶ σύντονα πεπλασθέμεθά σου, καὶ σύντονα πλεον στήχασμεν· ἐν· Διαθήκη σου· καὶ πάλιν· "Οτι

Rex virtutum Dilecti⁴³; ubi aperte ac specialiter Dominius Deus universorum memoratur; ac rursum speciatim Dilectus, ac demum tertio ordine, evangelizantes Dilectum, quibus ab ipso Deo Verbum dari, superius dictum est; sieque testimonium de Salvatore nostro constituitur. In alio item dictum est: Et Dilectus quemadmodum filius unicornum⁴⁴. His adjiciatur ad sermonem totum obsignandum, salutare Evangelium paterna voce Dilectum apud homines clamore edito commonstrasse: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui⁴⁵. Tot tantisque de Dilecto prolatis, plana demum ac sine contradictione fuerit hæc prophetia in titulo sive enuntiata: Canticum pro Dilecto. Quod autem hic ipse Christus fuerit, alias ab eo, qui ipsum insunxit Patre, in codem psalmo postea declaratur. Hæc quinque de titulo dicta sint; sequentia iterum propheticus chorus enuntiat, qui priora narrabat.

Quidam arbitrii sunt ex persona Patris psalmum sive canticum pronuntiari de Verbo, quod in principio erat apud Deum, quodque ipse eeu ex corde, sive ex ipsis visceribus produxit: et ex bono corde bonum verbum prodiit. Mihi porro hæc ad propheticum chorū referenda videntur: quæ enim post dictum hujusmodi subsequuntur, non ita planam exhibent nobis de Patre narrationem. Neque enim de lingua sua Pater dixerit:

Vers. 3-8. Lingua mea calamus scribas velociter scribentis. Speciosus forma p̄e fliis hominum. Si quidem pulchritudinis præstantiam ex comparatione cum hominibus non mutuatur. In sequentibus vero ait: Propterea unxit te Deus Deus tuus oleo letitiae; neque enim ait: Unxit te ego Deus, sed, unxit te; ita ut hinc liquidum sit aliam personam esse quæ loquitur. Quænam igitur illa, nisi prophetia qui illapsam Spiritus sancti vim in se recepit?

Pro illo autem, Eructavit cor meum, Symmachus, Commotum est, inquit, cor meum verbo bono. Nam veluti alio verbum renuntiante, se auribus commotum esse dicit. Cum autem ait, Dico ego opera mea regi, non aliud regem quam Dilectum significat; ad quem item pertinent ea quæ sequuntur. Huic, inquit, opera mea narrabo; sive, secundum Aquilam et Symmachum, justifications meas enuntiabo. Propheticus autem chorus magna de bonis operibus fiducia plenus, hæc confidenter locutus est. Quod si nosse cupias quænam illa prophetarum opera, ex præcedentibus ediscas licet, ubi sic locuti sunt: Hæc omnia venerunt super nos, nec oblitus sumus te, et inique non egimus in Testamento tuo⁴⁶: ac rursum, Propter te mortificamur toto

⁴³ Psal. lxvii, 12-13. ⁴⁴ Psal. xxviii, 6. ⁴⁵ Matth. xvii, 5. ⁴⁶ Psal. xlvi, 18.

(1) Σωτῆριον, id est, Salvatorem enuntians.

die⁴⁷. Magnum porro opus erat futura per linguam vaticinari, atque regi in cantico boni nuntii ministerium esse. Ejus autem loco, *calamus scribæ velociter scribentis*, Aquila, *calamus scribæ velocis*; Symmachus vero, *lingua mea stylus scribæ velocis*. Quodque mirabile admodum est, linguam suam non manum scribæ eruditæ, neque scribam vocat, sed calatum scribæ velociter scribentis; declarans linguam propheticam, alterius ea utentis, sancti videlicet Spiritus, instrumentum esse. Is sane scriba, cuius stylus et calamus erat prophetarum lingua; ita ut alias esset scriba velociter scribens, nimirum Spiritus sanctus, alias propheta, tertius lingua prophetica, quæ calami et styli loco habebatur, et instrumentum Spiritus sancti, qui ea utebatur, erat.

χώραν ἐπείχεν, δργανον τυγχάνουσα τοῦ χρωμένου

Sciendum autem est, secundum Septuaginta interpres, sententiam [subsequentem] calamo scribæ conjunctam, atque totum eloquium uno versu comprehensum esse, hoc pacto: *Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis, speciosus forma præ filiis hominum.* At quia Hebraica lectio et reliqui interpres, superiore sententia circumscripta, alio deinde principio in expositione usi sunt; congruerter nos etiam illud, *Speciosus forma præ filiis hominum, ab alio initio duximus.* Aquila igitur hanc ratione interpretatus est, *Pulchritudine ornatus es a filiis hominum;* Symmachus vero, *Pulchritudine pulcher es præter filios hominum;* ita ut quæ in cantico præmittuntur, proœmii vicem habeant. Cum enim propheticus chorus sermonem de Dilecto initurus, atque canticum de illo prolatus esset, proœmio usus est, quod hac sententia terminatur, *Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis.* Exinde vero canticum in Dilecti personam orditur, sicque compellat ipsum: Speciosus es forma, pulcher es, et pulchritudine ornatus es, sive pulchritudine decoratus es, o Dilecte, super filios hominum. Etiamsi enim tute unus sis e numero filiorum hominum, atque iis qui in terra versantur annumeratus sis; at nulla pulchritudo est tuæ comparanda. Palam autem est id quoad virtutem dici; neque enim iis adversa proferre putetur Isaías dum ait: *Et vidimus eum, et non habebat speciem, neque pulchritudinem.* Sed species ejus inhonorable, deficiens præ filiis hominum⁴⁸. Hæc quippe crucem et passionem prænuntiabant, quæ petulantia et contumelia plenæ fuere: quare subdit propheta⁴⁹, *Homo in plaga existens, ac sciens ferre infirmitatem, inhonorus nec reputatus est.* Psalmus vero pulchritudinem, non corporis, ut diximus, enuntiat, sed virtutis, quæ nullam admittit peccati labem. Sub hæc dicitur: *Diffusa est gratia in labiis tuis; propterea benedixit te Deus in æternum.* Moyses igitur gratiam quamdam invenit; Noe iterum,

A ἔνεκά σου θαρατούμεθα διηρ τὴν ήμέραν. Μέγα δὲ ἦν ἔργον καὶ τὸ διὰ γλώττης τὰ μέλλοντα προφητεύειν, καὶ τῷ βασιλεῖ διαχονεῖσθαι τὴν εὐαγγελικὴν ὡδὴν. Ἀντὶ δὲ τοῦ Κάλυμος γραμματέως δέξυγράζειν, οὐ μὲν Ἀκύλας· Σχοῖνος γραμματέως ταχινοῦ· δὲ Σύμμαχος· η τριῶσσα μου, φησι, γραφεῖον γραφέως ταχινοῦ. Σφόδρα δὲ θαυμαστῶς τὴν ἑαυτοῦ γλώσσαν, οὐ χείρα γραμματέως ἐπισήμονος, οὐδὲ γραμματέα φησιν, ἀλλὰ κάλαμον γραμματέως δέξυγράφου· δηλῶν, ὅτι δργανον ἦν τὸ προφητικὴ γλώσσα ἐτέρου τοῦ χρωμένου αὐτῆς, ἀγίου Πνεύματος· διπερ δὲ γραμματέως, οὐ γραφεῖον καὶ κάλαμος ἐτύγχανεν ἡ τῶν προφητῶν γλώσσα, ὥστ' ἐτερον εἶναι τὸν δέξυγράφον γραμματέα, δηλαδὴ τὸ Πνεύμα τὸ ἄγιον, καὶ ἐτερον τὸν προφητην, καὶ τρίτον τὴν γλώσσαν τὴν προφητικὴν, η καλάμου καὶ γραφεῖον αὐτῇ ἄγιον Πνεύματος.

B Εἰδένεις δὲ δεῖ, ὃς κατὰ τὴν τῶν Ἐβδομήκοντα ἐρμηνείαν συνῆπται ἡ διάνοια τῷ καλάμῳ τοῦ γραμματέως, ὁφ' ἔνα τε στίχον τὸ δλον ἀπειληπται λόγιον. οὕτως ἔχον· Η γλώσσα μου κάλαμος γραμματέως δέξυγράζου· ὥραιος κάλλει παρὰ τοὺς νιοὺς τῶν ἀνθρώπων. Ἐπει δὲ ἡ Ἐβραϊκὴ λέξις καὶ οἱ λοιποὶ ἔρμηνευταὶ, τὴν τῶν ἀνωτέρω διάνοιαν περιγράψαντες, ἀπὸ ἐτέρας ἀρχῆς τὴν ἔκθεσιν ἐποιήσαντο· εἰκάτως καὶ ἡμεῖς ἐξ ἐτέρας ἀρχῆς το· Ὁραιος κάλλει παρὰ τοὺς νιοὺς τῶν ἀνθρώπων, παρεθήκαμεν. Ο μὲν οὖν Ἀκύλας τούτον ἔρμηνευσε τὸν τρόπον, Κάλλει ἐκαλλιώθης ἀπὸ νιῶν ἀνθρώπων· δὲ Σύμμαχος· Κάλλει καλὸς εἰ παρὰ τοὺς νιοὺς νιῶν τῶν ἀνθρώπων· ὥστε εἶναι τὰ πρώτα τῆς φύσης ἀντὶ προοιμίου λελεγμένα. Μέλλων γάρ εὐαγγελίζεσθαι τὸν ὑπὲρ τοῦ Ἀγαπητοῦ λόγον, καὶ τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ προφέρειν φύσην δὲ προφητικὸς χορδὲς, προοιμίων κέχρηται, στήτας τὸ προοιμίον ἔως τοῦ· Η γλώσσα μου κάλαμος γραμματέως δέξυγράζουν. Ἐντεῦθεν δὲ λοιπὸν ἀπάρχεται τῆς εἰς πρόσωπον τοῦ Ἀγαπητοῦ φύσης· ἀναφωνεῖ τε πρὸς αὐτόν· Ὁραιος εἰ κάλλει, καλὸς εἰ, η κάλλει ἐκαλλιώθης, η κάλλει ὥραιος ἀντὶ Ἀγαπητοῦ, παρὰ τοὺς νιοὺς τῶν ἀνθρώπων. Εἰ γάρ καὶ τὰ μάλιστα εἰς τις γέγονας καὶ αὐτὸς νιῶν τῶν ἀνθρώπων, καὶ κατηριθμήθης τοῖς ἐπὶ γῆς πολιτευσαμένοις· ἀλλ' οὐκ ἔστι παραβάλλειν τῷ κάλλει σου ἐτερον. Δῆλον δὲ, ὅτι κατὰ τὴν ἀρετὴν οὕτω γάρ οὔτε δέξει· ἐναντία τούτοις Ἡσαΐας λέγειν φῆσας· Καὶ ιδομεν αὐτὸν, καὶ οὐκ εἰχει εἰδός οὐδὲ καλός· ἀλλὰ τὸ εἰδός αὐτοῦ ἀτιμον, ἐκλεῖπον παρὰ τοὺς νιοὺς τῶν ἀνθρώπων. Ἐκεῖνα γάρ τὸν σταυρὸν καὶ τὸ πάθος προανεψόνει, ἀ παροινας καὶ ὑπρεψεῖς μεστά· διὸ δὴ καὶ ἐπήγαγεν δὲ προφῆτης· Ἀνθρώπος ἐτο πληγῇ ὄν, καὶ εἰδὼς φέρειν μαλακιαν, ητιμόδοθη καὶ οὐκ ἐλογίσθη. Ο δὲ φαλμὸς κάλλος αὐτοῦ καλεῖ, καθ' ἀ εἰρηται, οὐ τὸ τοῦ οὐδικατος, ἀλλὰ τὸ τῆς ἀρετῆς, ἀμαρτίας οὐ δεξάμενον σπιλον. Τούτοις ἐξῆς εἰρηται· Ἐξεχύθη η χάρις ἐτο καίσειστο σου· διὰ τούτο εὐλόγησε σε δ θεός εἰς

⁴⁷ Psal. XLIII, 22. ⁴⁸ Isa. LIII, 2. ⁴⁹ Iliad. 3.

τὸν αἰώνα. Μιωνοῖς μὲν οὖν εὑρε μίαν τινὰ χάριν· καὶ Νῦν πάλιν εὐρέ τινὰ χάριν ἐνύποιον τοῦ Θεοῦ· καὶ ἕκαστος τῶν δίκαιων χάριτος μετέσχεν. Ἐπειδὲ τοῦ Ἀγαπητοῦ πᾶσα ἡ πατρική εἰς αὐτὸν ἐκενώθη χάρις· ἦν γάρ ὁ Πατὴρ λαλῶν ἐν Υἱῷ· ἐνθεν καὶ ἡ διακονησαμένη τὴν εἰς ἀνθρώπους αὐτοῦ πάροδον κεχαριτωμένη ἐλέγη. Ἐν αὐτῷ γάρ εὐδόκησε πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος κατοικῆσαι σωματικῶς· διὸ πάντες οἱ ἄγιοι ἔχοντες τοῦ πληρώματος αὐτοῦ εἰλίκφασιν.

Ἐπιβαλεῖς δὲ καὶ οὕτως· Τὸ πρώτον ἔργον τοῦ Ἀγαπητοῦ ἡ χάρις ἡ ἐν τοῖς χειλεσιν αὐτοῦ χειρούμενη, κατὰ τὴν ἀποδοθεσαν διάνοιαν καὶ καθ' ἔτερον δὲ τρόπον, ἡ χάρις καὶ ἡ ἀιήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο. Ἐπειδὴ πάντα χαριζόμενος ἐπράττεις μὲν ἀφίεις τὰς ἀμαρτίας, τῶν δὲ τὰς νόσους καὶ τὰς μαλακίας ἡμένος, τοῖς δὲ τὸ ἄγιον Πνεῦμα δωρούμενος. Διὸ πρὸς αὐτὸν εἰκότω; εἴρητο· Ἐξεχύθη ἡ χάρις ἐν χειλεσι σου. Τούτοις ἔξις οἱ πρόσθεν ἀποκλαυσάμενοι, καὶ τὴν ὑπὸ τοῖς πολεμοῖς δουλεῖαν ἐκτῶν ὑπογράψαντες, εὐχαίρως τὸν Ἀγαπητὸν ἵκετοντες σπεῦσαι καὶ μέχρις αὐτῶν ἐλθεῖν, φραζάμενον δόποις πολεμικοῖς διὰ τοὺς ἐπικιεμένους ἐχθρούς, ὡς ἀν τροπωτέμενος αὐτοὺς, τὴν ὑπὸ αὐτοῖς αἰχμαλωσίαν ὑπεξαγάγοι. Διό φασι· Περίζωσαι τὴν ρομψαλαν σου ἐπὶ τὸν μηρόν σου, δυνατέ· ὥραλος μὲν γάρ εἰ καὶ καλὸς, πλὴν ἀλλὰ πρὸς τῇ ὥραιστητι σου καὶ πρὸς τῷ κάλλει σου ἀνάλαβε τὴν σαυτοῦ πανεπίλιαν δι' ἡμᾶς τοὺς σοὺς ἱκέτας· ρομψαλαν τε κερθον τῷ σαντοῦ μηρῷ, καὶ οὕτω τὴν σὴν δύναμιν ἀναλαβών, ἔντεινόν σου τὰ τόξα. Ἐπειτα βαλὼν τοὺς ἐχθρούς, κατευοδοῦ καὶ βασιλεύε. Ρομψαλαν δὲ τοῦ Ἀγαπητοῦ νόει τὴν δύναμιν τὴν τῶν ἐχθρῶν καθαρεικήν καὶ κολαστήριον· Ζῷρ γάρ διάλογος τοῦ Θεοῦ καὶ ἐπεργής, καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον. Καὶ δλῶς δὲ ρομψαλας Θεοῦ διαφήτης μέμνηται· Ἱεζεκίηλ ὡδε λέγων· Τάδε λέγει Ἀδορατός Κύριος· Εἶπο· Ρομψαλα, ρομψαλα, ἔξινον καὶ θυμωθῆται, δύως σχάξῃς σχάγια· δύνηρον, δπως γέρη σις στιλβωσιν ἐτοίμην εἰς παράλινσιν· καὶ πάλιν· Ἀράκρατε καὶ δλδινξορ, νιτε ἀθρώπου· διτε αὐτὴ ἐτέρετο ἐν τῷ λαῷ μοναστη ἐτοῖς ἀργητούμενοις τοῦ Ἰσραὴλ· καὶ έξις· Αιάταξον σεαντῷ δύο δδούς τοῦ εἰσελθεῖν ρομψαλαν βασιλέως Βασιλῶνος· ἐκ χώρας μιᾶς ἀξελενσοτα· καὶ τὰ τούτοις ἀκόλουθα, δι' ὃν ρομψαλαν τοῦ Κυρίου λέγει τὴν ρομψαλαν τοῦ Ναούχοντοσ τὴν ἐπακθεσαν τῷ λαῷ. Ἐχεις δὲ καὶ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις, ὡς δι ποιῶν γάμους τῷ υἱῷ αὐτοῦ βασιλεὺς τοὺς παραιτησαμένους τὴν κλήσιν, καὶ ἀνελντας τοὺς βασιλικοὺς δούλους, παραδίδωσιν εἰς σφαγήν· Καὶ πέμψας, φησι, τὸ στράτευμα αὐτοῦ, ἴντερησε τὴν κόλιν αὐτῶν. Στράτευμα δὲ τοῦ βασιλέως τὴν ᾎρματικήν χειρός σημαίνει τὴν πολιορκησαν τὴν Ἱερουσαλήμ. Ἐπει τοινυν χρεα ἦν καὶ τοιαύτης ρομψαλας κατὰ τῶν ἐπαναστάντων τῷ Ἀγαπητῷ, εἰκότως φησιν ἡ προφητεία εἰς αὐτοῦ πρόσωπον· Περίζωσαι τὴν ρομψαλαν ἐπὶ τὸν μηρόν σου, δυνατέ· Τῇ ὥραιστητι σου καὶ τῷ κάλλει σου, καὶ ἐπειρον, καὶ κατευοδοῦ καὶ βασιλεύε.

¹⁰ Joan. i, 17. ¹¹ Hebr. iv, 12. ¹² Ezech. xi, 9, 10. ¹³ Ibid. 12. ¹⁴ ibid. 19. ¹⁵ Matth. xiii, 7.

A gratiam aliquam invenit in conspectu Domini; singuli similiter justi gratiae participes fuerunt: at quia paterna gratia in Dilectum effusa tota fuit; Pater enim in Filio loquebatur; ideo quæ ejus in homines adventus administra fuit, gratia plena dicta est. Nam in ipso placuit oīanem plenitudinem divinitatis habitare corporaliter: quamobrem sancti omnes ex plenitudine ejus accepérunt.

Hoc item modo hæc tractate licet: Primum Dilecti opus est gratia, quæ secundum sententiam jam explicatam in labiis ejus diffusa est; ac alia ratione, *gratia et veritas per Jesum Christum facta est*¹⁰. Siquidem gratias impertiendo omnia agebat, his peccata dimittens, aliorum morbos infirmitatesque curans, aliis dāns Spiritū sanctum. Quamobrem de illo jure dicatur: *Diffusa est gratia in labiis tuis*. Deinde vero qui anteā fleverant, et suam sub inimicis servitutem dēscripterant, opportune Dilectum precantur, ut festinet ad seque veniat hostilibus armis instructus, obinguientes inimicos, ut iis in fugam versis, sc a cāplivitate abducat. Quare aiunt, *Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime*. Speciosus quidem ac pulcher es, attamen præter speciem ac pulchritudinem tuam, accinge gladio tuo super femur tuum; sicque assumpta fortitudine, intende arcus tuos. Hinc confixis inimicis tuis, *prospere age et regna*. Per gladium Dilecti intelligas virtutem inimicis exitiosam et ultricem. *Virus est enim Dei sermo et efficax, et penetrabilior omni gladio anticipati*¹¹. Et alias quoque gladium propheta Dei Ezechiel memorat his verbis: *Hæc dicit Adonai Dominus: Dixi: Framea, framea acuere, et irascere ut jugules victimas, acuere ut sis ad fulgendum parata ad solutionem*¹²; ac rursum: *Clama et ulula, fili hominis, quia ipsa fuit in populo meo: hæc in ductibus Israel*¹³; ac rursum: *Constitue tibi duas vias, ut ingrediatur framea regis Babylonis: de terra una egredientur*¹⁴, et alia deinceps, queis frameam Nabuchodonosoris populo immis̄am, frameam Domini dicit esse. In Evangelii etiam legis, regem qui fecit nuptias filio suo, eos qui vocationem abnuerant, servosque regios occiderant, ad necem tradiisse: *Et misso, inquit, exercitu suo, ciuitatem eorum succendit*¹⁵. Exercitus autem regis Romanam indicat manum, quæ Hierosolymam obsedit. Quia igitur tali gladio erat ad coercendos Dilecti adversarios opus; jure prophetia ejus personam sic alludit: *Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime. Species tua et pulchritudine tua intende, prospete procede et regna*.

Drant, servosque regios occiderant, ad necem tradidisse: *Et misso, inquit, exercitu suo, ciuitatem eorum succendit*¹⁵. Exercitus autem regis Romanam indicat manum, quæ Hierosolymam obsedit. Quia igitur tali gladio erat ad coercendos Dilecti adversarios opus; jure prophetia ejus personam sic alludit: *Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime. Species tua et pulchritudine tua intende, prospete procede et regna*.

Deinde subjungit : *Propter veritatem et mansuetum dinem, et justitiam, et deducet te mirabiliter dextera tua.* Illec porro quæ sequuntur, superioribus similia sunt : *Sagittæ tuæ acutæ, et populi sub te carent, in corde inimicorum regis :* quæ per hyperbaton seu transgressionem dicta sunt. Totam porro sententiam hoc ordine constituas : *Sagittæ tuæ acutæ in corde inimicorum regis.* Nam primo ait : *Sagittæ tuæ acutæ sicut adversus eorū inimicorum tuorum ; deinde vero, populi sub te carent, pulsis immissione telorum tuorum inimicis.* Tunc itaque populi libertatem nacti, et a prementibus se malis respirantes, ad tuos current pedes. Sagittas vero Dilecti immissas in cor inimicorum, invisibiles quasdam et occultas plagas intellexeris adversus principes hujus saeculi : quibus telis confixi dæmones quondam dicebant : *Sine, quid nobis et tibi, Fili Dei ? Venisti ante tempus torquere nos*⁷⁶.

Quod speciosus, pulcher, gratia genitus, benedictus rex et inimicorum vitor, Dilectus Dei fuerit, in praecedentibus edidicimus ; quod autem præterea Deus sit, in præsenti docemur. Ejus quippe personam Spiritus sanctus sic alloquitur : *Thronus tuus, Deus, in saeculum saeculi ; sive secundum Aquilam, Thronus tuus, Dee, in saeculum et ultra.* Quia vero regem eum superius compellavit, jure adjicit : *Virga rectitudinis virga regni tui.* Nihil enim in illo deflexum, nihil tortuosum. Ac ne quis Judaice rem accipiens, mortalem atque multis regibus similem Dilectum Dei suspicetur, necessario docet thronum regni ejus a saeculo fuisse, atque in saeculum saeculi duraturum. Quod autem hæc non de persona Patris, sed de persona Dilecti et unigeniti Filii dicta sint, sub hæc declarat dicens : *Dilexisti justitiam et odisti iniquitatem, propterea unxit te Deus Deus tuus.* Deus porro a Deo unctus quis fuerit, nisi is qui in Evangelii Deus prædicatur : *Et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum*⁷⁷? Hic itaque Deus Verbum dilexit justitiam, et odio habuit iniquitatem. Pro quo accuratius Aquila sic interpretatus est : *Dilexit justitiam et odio habuit impietatem.* Nam recto sane iudicio justos sibi subditos diligit, oditque ipsis oppositos : quare præstantiore, quam participes sui, oleo inungitur quod vocatur *exsultationis*, et ab ipso Deo Patre suo inungitur ; sive oleo *laetitiae*, secundum Aquilam ; vel oleo *splendoris*, secundum Symmachum. Cum multi porro sint participes ejus, sive amici ejus, qui gratis ipsius consortes sunt, ii sane dixerint : *Participes Christi facti sumus*⁷⁸. Præsentem vero sententiam sic quidam legerunt : *Propterea unxit te, Dee, Deus tuus* ; atque hac lectione Hebraicæ litteræ servientes usi sunt. Quoniam Deus in Hebraica scriptura vocatur *Elohim*, sic dicitur : *In principio throni tui, Dee, in aeternum et ultra.* Septuaginta igitur interpres et Symmachus : *Thronus tuus, Deus, dixe-*

A *Eilt' ἐπιλέγει. Ἐρευεν διηθειας καὶ πραθητος καὶ δικαιουσύνης, καὶ ὀδηγήσει σε θαυμαστῶς ἡ δεξιά σου.* Ταῦτα δὲ διμοίως τοῖς ἀλλοις ἔτηγραστο. Τὰ βέλη σου ἡκονημένα, καὶ λαὸν ὑποκάτω σου πεσοῦνται, ἐν καρδιᾳ τῷ ἐχθρῷ τοῦ βασιλέως δὴ καθ' ὑπερβατὸν κείται. Συνάψεις δὲ τὴν διάνοιαν τούτον τὸν τρόπον. Τὰ βέλη σου ἡκονημένα ἐν καρδιᾳ τῶν ἐχθρῶν τοῦ βασιλέως. Πρώτον μὲν γάρ φασι. Τὰ βέλη σου ἡκονημένα γενήσεται κατὰ τῆς καρδίας τῶν σῶν ἐχθρῶν ἔπειτα, λαὸν ὑποκάτω σου πεσοῦνται, ἐλαθέντων τοῖς σοὶς βέλεσι τῶν ἐχθρῶν. Τὸ τηνικαῦτα γοῦν ἐλευθερίας τυχόντες οἱ λαοὶ, καὶ ἀναπνεύσαντες τῶν πιεζόντων αὐτοὺς κακῶν, τοῖς σοὶς ὑποδραμοῦνται ποιοί. Βέλη δὲ τοῦ Ἀγαπητοῦ ἀποτελλόμενα κατὰ τῆς καρδίας τῶν ἐχθρῶν ἀράτους τινάς καὶ ἀφανεῖς πληγάς νοσήσεις κατὰ τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰώνος τούτου οἵς βέλεσι τιτρωτάκμενοι ποτε οἱ δαίμονες ἐλέγοντες. *Εα, τι ήμερ καὶ σοι, Υἱόν Θεού;* *Ηλίθες πρὸς καιροῦ βασιλεῖσαι ἡμᾶς.*

C *Οτις ὁραῖος καὶ καλὸς καὶ χάριτος πλήρης, εὐλογημένος τε βασιλεὺς καὶ τῶν ἐχθρῶν νικητὴς δ' Ἀγαπητὸς τοῦ Εἰου ἦν, ἐκ τῶν ἐμπροσθεν μεμαθήκαμεν* δὲ πρὸς ἐκείνοις πᾶσι καὶ Θεὸς ἦν, διὰ τῶν προκειμένων διδασκόμεθα. *Εἰς αὐτοῦ γάρ πρόσωπον* οὐ πνεύμα τὸ ἄγιον ἀναφωνεῖ λέγοντες. *Ο θρόνος σου, σ Θεὸς, εἰς τὸν αἰώνα τοῦ εἰώνος* δημιουροῦ κατὰ τὸν Ἀκύλαν. *Ο θρόνος σου, Θεὲ, εἰς αἰώνα καὶ τοι.* Ἐπει δὲ καὶ βασιλέα αὐτὸν ὡνόμασε διὰ τῶν ἐμπροσθεν, εἰκότως ἐπιλέγει. *Ράβδος εὐθύτητος δὴ φάδος τῆς βασιλείας σου.* Οὐδέν γάρ ἐν αὐτῷ σκελιὸν οὐδὲ στραγγαλῶδες. Καὶ ἵνα μή τις *Ιουδαικῶν* ἐκδεξάμενος ὑπολάβοι θυντόν τινα τοῖς πολλοῖς διμοίνοις ἔσεσθαι βασιλέα τὸν Ἀγαπητὸν τοῦ Θεοῦ, ἀναγκαῖος διδάσκει, ὡς ἄρα ἐξ αἰώνος ἦν ὁ θρόνος τῆς βασιλείας αὐτοῦ, διαρκῶν τε καὶ διαμένων ἔσται εἰς τὸν αἰώνα τοῦ αἰώνος. Ταῦτα δὲ διὰ μή τις εἰς πρόσωπον τοῦ Πατρὸς ἀναπεφάνται, ἀλλ' εἰς τὸν ἀγαπητοῦ καὶ μονογενοῦς Υἱοῦ, προῖών διασαφεῖ λέγων. *Ηγάπησας δικαιουσύνην, καὶ ἐμίσησας ἀρούρας* διὰ τούτο *ἔχριστε σε δ Θεός δ Θεός σου.* Θεός γάρ ἐν τούτοις χρόμενος ὑπὸ Θεοῦ τοῦ ἔσων εἴτε δὲ ἐν Εὐαγγελίοις θεολογούμενος. *Καὶ δ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεός ἦν δ Λόγος ; Οὐτος οὖν δ Θεός Λόγος ἡγάπησε δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησεν ἀνομίαν.* *Ἄνθ' οὐ δ Ακύλας ἀκριβέστερον ηρμήνευσεν εἰπών.* *Ηγάπησε δικαιουσύνην, καὶ ἐμίσησεν ἀσέθημα.* Κρίσει γάρ δρῆσθαι τοὺς ὑπὸ αὐτοῦ δικαιους ἀγαπᾶται, μισεῖ δὲ τοὺς ἐναντίους· διὸ χρέεται κρέπτονται παρὰ τοὺς μετρόχους αὐτοῦ ἐλαῖψι τῷ καλουμένῳ ἀγαλλιάσσεως, καὶ χρέεται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τοῦ ἔσων Πατρὸς, δηλαῖψι χαρᾶς κατὰ τὸν Ἀκύλαν, δηλαῖψι ἀγαλλισμοῦ κατὰ τὸν Σύμμαχον. Πολλῶν δὲ διητῶν τῶν μετόχων αὐτοῦ, δηλαῖψιν αὐτοῦ τῶν τῆς αὐτοῦ χάριτος μετεσχηκότων, οἱ καὶ εἰποιεν δια Μέτοχοι τοῦ Χριστοῦ γερόναμεν. *Ανέγνωσα δὲ τινες τὴν προκειμένην λέξιν ὡδέ παντες.* Διὰ τούτο *ἔχριστε σε, Θεὲ, δ Θεός σου,* καὶ ταῦτη γε κέχρονται ἀναγνώσει, τῇ Ἑβραικῇ

⁷⁶ Matth. viii, 29. ⁷⁷ Joan. i, 1. ⁷⁸ Hebr. iii, 14.

λέξει δουλεύσαντες. Ἐπειδὴ περ. Ἐλωεὶ μὲν θεὸς ἐν τῇ Ἐβραικῇ ὄντος σου, θεός, εἰς αὐτῷ καὶ ἔτι. Οἱ μὲν οὖν Ἐβδομήκοντα καὶ ὁ Σύμμαχος· Ὁ θρόνος σου, δὲ θεός, εἰρήκασιν δὲ ἀκύλας· θεός, δουλεύσας τῇ Ἐβραικῇ λέξει, περιεχούσῃ Ἐλωεὶ. Ἀλλ' δὲ αὐτὸς ἀκύλας, δὲ νῦν θεός εἰρηκώς, προῖῶν ἑξῆς δεύτερον εἰρημένου τοῦ Ἐλωεὶ, ἐν τῷ, Διὰ τούτο ἔχοισθε σε δὲ θεός, οὐκέτι, θεός, ἡρμήνευτεν, ἀλλά, θεός, εἰπόν· Ξέπι τούτῳ ἡλειγόμενος σε δὲ θεός σου, δέον ἐντῷ συμφώνως καὶ ἐνταῦθα θεός εἰπεῖν ἐπὶ τῆς αὐτῆς λέξεως· οὗτον δὲ ἐρμηνεύσας, εἶπεν δέ· Διὰ τούτο ἔχοισθε σε, θεός, δὲ θεός σου.

B Σμύρρα καὶ σταχτὴ καὶ καστού ἀπὸ τῶν ἰματίων σου, ἀπὸ βάρεων ἐλεφαντίων. Ἀντὶ δὲ βάρεων ἐλεφαντίων, δὲ ἀκύλας· Ἀπὸ ταῦτα διάντος, εἰρηκε. Ναοὶ γάρ ἐνταῦθα εἰρηνται τοῦ Νυμφίου αἱ Ἐκκλησίαι, καὶ αἱ Χριστῷ ἀντακείμεναι ψυχαὶ, ἐν λογικῇ τροφῇ πᾶσαι ἔχοντες τὴν δύναμιν. Τροφῆς δὲ καὶ λόγων σύμβολον οἱ δόδοντες. Ἔνθεν καὶ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ οἱ δόδοντες λευκοὶ λέγονται· εἶναι ὑπὲρ γάλα ἐν τῇ περὶ αὐτοῦ φασκούσῃ προφητείᾳ· Χαροκοποὶ οἱ ὀχθαλμοὶ αὐτοῦ ἀπὸ οὐρῶν, καὶ λευκοὶ οἱ δόδοντες αὐτοῦ ἡ γάλα. Κατὰ δὲ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτάς, ἐλεφάντινοι οἱ ναοὶ ἡ αἱ βάρεις αὐτοῦ λέγονται, διὰ τὸ νεκροῦ ζώου τυχεῖν τὸν ἐξ ἐλέφαντος κόδιμον· οἵ τε ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ εὐθυκιμοῦντες οὐκ ἀλλαζοῦσιν ἡ τεχνώσαντες τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, κατατηνοῦσιν τὰ παραγγελίαν.

C Ηφέστη ἡ βασιλισσα ἐκ δεξιῶν σου, ἐν ἰματισμῷ διαχρύσω περιβεβλημένη, πεποικιλμένη. Αἱ μὲν θυγατέρες τῶν βασιλέων, Χριστοῦ δηλαδὴ καὶ τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ, αἱ κατὰ μέρος ἡσαν ψυχαί. Αὐτὴ δὲ ἡ βασιλισσα ἡ μήτηρ τῶν θυγατέρων περιέστη ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ ἐν ἰματισμῷ διαχρύσῳ περιβεβλημένη, πεποικιλμένη. Τίς δ' ἀν εἴη αὐτὴ ἀλλ' ἡ πάσα καθολικὴ Ἐκκλησία, ἡ ἀπὸ περάτων γῆς Εώς περάτων ἐκ πάντων ἀθνῶν συνειλεγμένη; Φημὲν αὐτοῖς ἐστιν ἡ μήτηρ τῶν ἐπὶ τὴν πέτραν, πρὸς τὸ μή πύλας ἅδου κατισχύειν αὐτῆς. Κυριώτερον δὲ ἀν εἰποιεις διὰ τούτου τὴν ἐπουράνιον δηλοῦσθαι Ἐκκλησίαν, ητις ἐστιν μήτηρ τῶν ἐπὶ γῆς ἀγίων ἀνύρων. Τοῦτο γοῦν ἐδίδαξεν ὁ θεός Ἀπόστολος εἰπών· Ἡ δὲ ἀκραία Ἱερουσαλήμ ἐλεινόθερα ἐστὶν, ητις ἐστιν μήτηρ τημάρη. Καλεὶ δὲ αὐτὴν καὶ πέλιν θεοῦ ζώντος Ἱερουσαλήμ ἐπουράνιον ἐν μυριάστοις ἀγγέλων παντόποιοι, καὶ Ἐκκλησίαν πρωτοτόκων ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς, συνεστῶσαν. Αὕτη μὲν οὖν εἴη δὲ τελεία Χριστοῦ νύμφη. Ταύτης δὲ οὐκ ἀμάρτοις θυγατέρα φῆσας ὑπάρχειν τὴν ἐπὶ γῆς Ἐκκλησίαν. Βασιλισσα δὲ ἐκείνη, ἡνὶ δὴ συμβασιλεύσουσα τῷ ἐκείνης νυμφῷ· διὸ δὲ δεξιῶν παρεστῶνται τοῦ βασιλέως εἰρηται· ἀτε νύμφη οὖσα αὐτοῦ, καὶ τὰ παρ' αὐτοῦ σπέρματα δεχομένη, κύουσά τε καὶ τίκτουσα διὰ παντὸς πνεῦμα σωτηρίας· ἢ καὶ τὸ βασιλικὸν ἔνδυμα περιτθησι, τὸ φωτοειδές τῆς ἀφθαρσίας ἔνδυμα· δὴ, πνευματικὸν διόλου τυγχάνον, ταῖς κατ' οὐρανὸν ἀγγελικαῖς δυνάμεσι περιβέβληται.

A runt; Aquila vero, *Dee*, serviens Hebraicæ dictioni *Elohim*. Sed ipse Aquila qui jam *Dee* dixerat, in sequentibus ubi repetitur *Elohim*, hoc loco, *Propterea unxit te Deus*, non ultra *Dee* interpretatus est, sed *Deus*, ita dicens: *In hoc unxit te Deus Deus tuus*. Qui si sibi constitisset, hic etiam debuerat *Dee* dicere; cum eadem ipsa vox occurrat, atque ita interpretari debuit: *Propterea unxit te, Dee, Deus tuus*.

B **Vers. 9. Myrra et gutta et cassia a vestimentis tuis, a domibus eburneis.** Pro illo autem, *domibus eburneis*, Aquila, a *tempis dentis*, dixit. **Tempa vero, Ecclesiæ Sponsi**, et animæ Christi addictæ hic vocantur, quæ in rationabili cibo totam vim habent repositam. Cibi vero, ac verborum symbolum dentes sunt. Inde est quod dentes Christi, in propheta ipsum spectante, lacte candidiores dicantur: *Splendidi oculi ejus a rino, et dentes ejus candidiores lacte*⁹⁹. Secundum reliquos autem interpres, *eburnea tempa aut domus ejus dicuntur*, quia ornatissima eburnea ex animali mortuo est; et qui in Ecclesia spectandæ virtutis sunt, non alia ratione splendent quam *mortificando membra sua super terram*¹⁰⁰, secundum apostolicum præceptum.

C **Vers. 10. Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate.** Filiæ regum, Christi videlicet et Ecclesiæ ejus, singulæ sunt animæ. Ipsa vero regina mater filiarum astitit a dextris ejus *in vestitu deaurato, circumdata varietate*. Quænam illa, nisi tota catholicæ Ecclesia, a terminis terræ usque ad terminos ejus ex universis gentibus congregata? quam ipse sibi adiiscavit supra petram, ut portæ inferi non prævaleant adversus eam. Congruentius porro dixeris his significari cœlestem Ecclesiam, quæ sanctorum virorum in terra degentium mater est. Hoc sane docuit divinus Apostolus cum ait: *Illa autem, quæ sursum est Jerusalem, libera est: quæ est mater nostra*¹⁰¹. Eam item nuncupat civitatem Dei viventis Jerusalem cœlestem, in multorum milliorum angelorum frequentiam, et Ecclesiam primogenitorum qui conscripti sunt in cœlis¹⁰². Ipsa ergo fuerit perfecta Christi sponsa. Hujus vero filiam si dicas Ecclesiam, quæ in terra est, nequamquam aberraveris. Illa autem regina, utpote quæ jam una cum sponso regnet suo, a dextris Regis consistere dicitur; quippe quæ sponsa ejus sit, ipsiusque semina excipiat, prægnans sit et pariat semper spiritum salutis: quæ item vestitu regio induitur, pellucido scilicet incorruptionis induimento: quod cum spirituale prorsus sit, angelicis, quæ in cœlo sunt, virtutibus circumdatur. Hoc porro indumentum, deauratum hic dicitur. Illud autem, *circumdata varietate*, neque in Hebraico textu,

⁹⁹ Gen. xlv. 12. ¹⁰⁰ Coloss. iii. 5. ¹⁰¹ Galat. iv. 26. ¹⁰² Hebr. xii. 22.

neque apud cæteros interpres fertur; quare obelo **A** Τοῦτο καὶ διάχρυσον ὁ παρὸν λόγος ὠνόμασε. Τὸ δὲ, περιβεβλημένη καὶ πεποικιλμένη, ψυτεῖ τὸν τῆς

Ἐβραϊκὴν ἀναγνώσει οὔτε παρὰ τοῖς λοιποῖς ἐρμηνευταῖς φέρεται· διὸ ὡδέλισται.

VERS. 14. *Omnis gloria ejus filiæ regis Ezebon, in fimbriis aureis circumamicta varietatibus. Quomodo fimbriis aureis circumornata sit, probe intelligas, si Paulum audias dicentem: *Ex parte cognoscimus, et ex parte prophetamus*⁴⁴. Nam cognitio quæ ex parte est, aureum ornatum in extremitatibus ipsi circumponit. *Cum autem venerit, inquit, quod perfectum est, evanescat quod ex parte est*⁴⁵. Postquam in cœlestem Ecclesiam translata fuerit ea, quæ in terra infantis instar educatur, tunc fimbrias aureas, videlicet cognitionem ex parte deponet;*

aureo autem vestimento ornabitur.

VERS. 15, 16. *Adducuntur Regi virginæ post eam, proximæ ejus afferentur tibi. Filia quæ plerumque superius memorata fuit, non semper in terra permanet, sed suo tempore transferetur. At non omnes simul ejusmodi transmigratione donabuntur; sed quæ primo gradu in hoc regno dignæ erunt, ex parte solum afferentur Regi. Hæc vero sunt quæ virginipitatem in Christo et corpore et anima servant, ac spiritu sanctæ sunt. Post primum autem ordinem, quæ proxime illas sunt afferentur: nam apud Patrem mansiones multæ⁴⁶. Hæc vero sunt, quæ honestæ continentisque vitæ causa proximum virginibus locum occupant. Quomodo autem afferentur, declarat dicens, *in lætitia et exsultatione*. Hæc vero qua ratione dicuntur probe intelliges, si apostolicam hanc vocem apponas: *Rapiemur in nubibus obviam Domino in aera, et sic semper cum Domino erimus*⁴⁷. Non enim venient vel ad Regem accedent virginæ, sed afferentur, aliis ipsas adducuntibus, scilicet angelis Dei, qui sublimes illas in altum deferent, ut supernum iter facile decurrant. *Adducuntur porro in lætitia et exsultatione*, atque in templum regis, in regiam domum, regno cœlorum donatæ, intrahentur. Templum porro, domus Dei est, ita ut Rex ille, ad quem adducuntur, Deus sit. Eas item adducunt, qui ipsis instituta tradunt, Lex videlicet alique prophetæ.*

VERS. 17. *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii.* Horum sententiam clarius cæteri reddiderunt; Aquila quidem sic habens, *Pro patribus tuis erunt tibi filii; Symmachus vero, Pro patribus fuerunt filii tui.* Hæc est autem dicti illius interpretatio: Filii tui qui in te et a te nati sunt, pro patribus tibi erunt. Nam hos ipsis, quos tute genuisti, pro patribus habebis. Sermonis autem eventum intelligentes, si perpendas quo pacto alienigenæ ex gentibus, Ecclesiam Dei adéunte, in ipsaque regenerati, filii ejus efficiantur; ac deinceps cum prospectu aucti sunt, patres ipsius constituantur, ad præfeturam ejus promoti, et ad sacerdotiale ministe-

B Πᾶσα η δέξα αὐτῆς θυματρὸς τοῦ βασιλέως Ἐσεβῶν ἐν κροσσωτοῖς χρυσοῖς περιβεβλημένη. Νοήσεις, φησί, τῶς χροσσοῖς χρυσοῖς περιβέβληται, Παύλου λέγοντος ἀκούων. Ἐκ μέρους γινώσκομεν, καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν. Ἡ γάρ γνῶσις ἡ ἐκ μέρους ἐν ἄκροις μόνοις χρυσοῦ τὸν κόσμον αὐτῇ περιτίθεσιν. Ὁταρ δὲ ἔλθῃ τὸ τέλειον, φησί, τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται. Ἐπειδὴν εἰς τὴν ἑπούραν Εκκλησίαν μεταστῇ ἡ τέως ἐκ γῆς παιδοτροφούμενή, τὸ τηνικαῦτα ἀποθήσεται μὲν τὰ χροσσωτὰ τὰ χρυσᾶ, τὴν ἐκ μέρους γνῶσιν, ἐν ἴματισμῷ δὲ χρυσῷ.

C Ἀπερεχθήσονται τῷ Βασιλεῖ παρθένοι διπλῶ αὐτῆς, αἱ πλησιοὶ αὐτῆς ἀπερεχθήσονται σοι. Ἡ διὰ τῶν Ἑμπροσθεν πολλάκις ὠνομασμένη θυγάτερος οὐκέτι γῆς εἰς τὸ παντελὲς διαμένει, μετατεθήσεται δὲ κατὰ καιρόν. Ἄλλ’ οὐ πᾶσα ἀθρώας τῆς τοιάυτης μεταβάσεως ἀξιωθήσεται· ἐν μέρει δὲ αἱ περιτριβαθμῶι ἐν αὐτῇ τετιμημέναι ἀπενεχθήσονται τῷ Βασιλεῖ. Αὗται δέ εἰσιν αἱ τὴν ἐν Χριστῷ ἀγνείᾳν καθορθώσασαι φυχῇ καὶ σύμματι, καὶ πνεύματι καθηγιασμέναι. Μετὰ δὲ τὸ πρῶτον τάγμα αἱ πλησιοὶ αὐτῶν ἀπενεχθήσονται· πολλαὶ γάρ μοναὶ παρὰ τῷ Πατρὶ. Αὗται δέ εἰσιν αἱ τὸν Ἑγγιστα τόπον τῶν παρθένων ἐπέχουσαι διὰ σεμνοῦ καὶ σώφρονος βίου. Ὁπως δὲ ἀπενεχθήσονται παρίστησι λέγων· ἐν εὑρεσούνῃ καὶ ἀγαλλιάσει. Νοήσεις δὲ διπλῶ εἰρηται τοῦτο, παρθένες τὴν ἀποστολικὴν φωνὴν ἢ φησιν· Ἀρπαγησόμεθα ἐν ρεφέλαις εἰς ἀπάρτησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἀέρα, καὶ οὐτω πάτροτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα. Οὐ γάρ ἐλεύσονται οὐδὲ ἀπελεύσονται τῷ Βασιλεῖ παρθένοι, ἀλλ’ ἀπενεχθήσονται, δλλῶν αὐτὰς ἀπαγόντων· ἀγγέλων δηλαδὴ θειῶν μετεωριζόντων αὐτὰς καὶ εἰς ὑψος ἐπαιρόντων, ὡς ἀν εὐμαρῇ τὴν ἄνω ποιήσαιντο πορείαν. Ἀπερεχθήσονται δὲ ἐν εὑρεσούνῃ καὶ ἀγαλλιάσει, καὶ εἰσαχθήσονται εἰς ναὸν βασιλέως, εἰς τὸν οἶκον, τὸν βασιλικὸν τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας καταξιούμεναι. Ναὸς δὲ οἶκος θεοῦ ἐστιν· ὥστε θεὸς δὲ Βασιλεὺς, ψάπάγονται. Ἀγουσι δὲ αὐτὰς καὶ οἱ τὰ παιδεύματα παραδίδοντες αὐταῖς, **D** δὲ τὸ Νόμος καὶ οἱ προφῆται.

E Ἀρτὶ τῶν πατέρων σου ἐγεννήθης αἱ σοι viol. Τούτων τὴν διάνοιαν σαρέστερον ἀποδεδώκασιν οἱ λοιποὶ· δὲ μὲν Ἀκύλας εἰπών· Ἀρτὶ τῶν πατέρων σου ἐσορταὶ σοι viol· δὲ δὲ Σύμμαχος· Ἀρτὶ πατέρων ἐγέροτο viol σου. Ἡ δὲ ἐρμηνεία τοῦ λόγου ταῦτην ἔχει τὴν διάνοιαν· Οἱ viol σου οἱ ἐν σοὶ καὶ ὑπὸ σοῦ γεγεννημένοι ἀντὶ πατέρων γενήσονται σοι. Ἐξεις γάρ αὐτοὺς πατέρας, οὓς αὐτὴ γεγέννημας. Νοήσεις δὲ τοῦ λόγου τὸ ἀποτέλεσμα, ἐπιστήσας διπλῶς οἱ ἐξ ἑθῶν ἀλλόφυλοι, προσελθόντες τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀναγεννθέντες ἐν αὐτῇ, υἱοὶ αὐτῆς γιγνονται· κακπειτα ἐπιδιόντες τῇ προκοπῇ, πατέρες αὐτῆς καθίστανται, προσχρύμενοι εἰς τὴν αὐτῆς προ-

⁴⁴ I Cor. xiii, 9. ⁴⁵ ibid. 10. ⁴⁶ Joan. xiv, 2.

⁴⁷ I Thess. iv, 16.

στασίαν, καὶ τῆς ιερατικῆς λειτουργίας κατέχοιμενοι. Πῶς δ' ἔξεις αὐτοὺς ἀντὶ πατέρων διερμηνεύει, σφέστερον λέγων· Κυταστήσεις αὐτοὺς ἀρχοτας ἐπὶ κάστας τὴν γῆν. Λέγει δὲ ταῦτα πρὸς τὴν ἑπτῆς Ἐκκλησίαν διάρροος, τὴν ἀπὸ περάτων ἔως περάτων δικαιουσαν· ἐφ' ἣν δρχοντας καὶ πατέρας τοὺς ἴδιους οὗτοὺς αὐτὴν ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ καθίστησιν.

Διὰ τοῦτο λαοὶ ὑμητούσι σε εἰς αἰώνα διηρεύωσι. Ἡ προλεχθεῖσα θυγάτηρ τῶν βασιλέων, αὕτη δὲ ἡνὶ ἡ ἐπὶ γῆς Ἐκκλησία, συναισθομένη τῆς δυνάμεως τοῦ πατρικοῦ ὄντος, ἐπειδὴ περ ἔχαρσατο αὐτῷ δρομα τὸ ὑπὲρ πᾶν δρομα· Ἰτα δὲ τῷ ὄρδινι Ἰησοῦ πᾶν γένος ἐπουρανω καὶ ἐπιτελω καὶ καταχθονω, μετὰ τὰς πρὸς αὐτὴν λεχθείσας ἐπαγγελίας, πιστεύσασα φωναῖς, χαρᾶς τε καὶ εὐφροσύνης πληρωθεῖσα.

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΑΟΣ, ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΓΙΩΝ ΚΟΡΕ, ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΚΡΥΦΩΝ, ΨΑΛΜΟΣ ΜΕ¹⁷.

Ὥ θεὸς ήμῶν καταφυτὴ καὶ δύναμις, βοηθὸς ἐν θλίψει ταῖς ενρούσασι ήμᾶς σφόδρα. Διὰ τοῦτο οὐ φοβηθησόμεθα ἐν τῷ ταράσσοσθαι τὴν γῆν, καὶ μετατίθεσθαι δρη ἐν καρδίαις θαλασσῶν. Εὐχαριστήριον ὑμνον ἀναπέμπει τῷ μεγάλων αὐτὸν καταξώσαντι διάρροος· διε φρύδος ἔσται, καθάπερ τινὶ παραπεμφθεῖσα βυθῷ, ἡ πάλις κρατήσασα τῶν δικιμῶν ἀσέβεια, ἡ τῶν δρῶν (1) μιμουμένη τὸῦ ὑψοῦ, καὶ τῆς οἰκουμένης ἐπὶ πλεῖστον ἐσχηκυῖα τὸ κράτος. Εἴτα λέγει δι προφητικὸς λόγος, ὡς τὰ ὄντα ζάλην ἔδειστο, καὶ τὰ δρη κλόνον ὅπεμεινε, τοῦ εὐαγγελικοῦ διαπορθμένομένου κηρύγματος. Ἐνταῦθα δὲ δρη τὸ τῶν δαιμόνων προστηγρεύεις στίχος διὰ τὸν τῆς ἀλαζονείας δύγκων καὶ τοῦ τύφου τὸ ὑψήλον· ὄντα δὲ τῶν ἀνθρώπων τὰς γυνώμας, τὰς δίκην ὄδάτων τῇδε κάκεστε φερομένας ῥάδιως, καὶ ὑπὸ τῶν τῆς ἀπάτης κυκωμένας πνευμάτων. Ταῦτα δὲ διδάσκει ήμᾶς καὶ ἡ τῶν Πράξεων ἱστορία· διποτε, τῶν ἵερῶν ἀποστόλων τὴν οἰκουμένην περινοστούντων, ζάλης ἐμπίπλωντο καὶ θερόνων αἱ πόλεις. Καὶ γάρ ἐν Ἐφέσῳ· Δημήτριος πᾶσαν τὴν πόλιν ἐκύωσε· καὶ ἐν Λύστροις καὶ Δέρβῃ ταῦτο τοῦτο γεγένηται. Καὶ πάλιν ἐν Φιλίπποις καὶ Θεσσαλονίκῃ, καὶ Ἀθήναις, καὶ Κορίνθῳ, τῶν τῆς ἀπάτης πνευμάτων ταῦτα διεγειρόντων τὰ κύματα, ὑπὸ τούτων τινὲς ἐνεργούμενοι κατὰ τῶν ἵερῶν θέσιν ἀποστόλων· Οἱ τὴν οἰκουμένην ἀραστατώσατες, οὗτοι καὶ ἐνθάδε πάρεισται. Ταῦτα καὶ δι μακάριος προηγρέυεντον Ἀβακούμ· Ἐπειδήσας, γάρ φησιν, εἰς θάλασσαν τοὺς ἵππους σου, ταράσσοντας ὄντα πολλά. Ἐπίπους δὲ προστηγρεύειν διηγμα τὸν γεγενημένους τοὺς ἵερους ἀποστόλους· ἐπ' αὐτῶν γάρ διχούμενος διεσπότης, τὰ πολλὰ καὶ διάφορα τῆς ἀσεβείας δόγματα διεσκέδασε. Νοήσεις δὲ καὶ ἀλλώς τὴν σύγχυσιν τῆς γῆς καὶ τὴν ταραχὴν αὐτῆς, ἀκούων τοῦ Σωτῆρος λέγοντος· Πῦρ ἡλίθος βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν· καὶ τοῦ θέλων εἰ δῆθη ἀντίφθη; καὶ πάλιν· Μή νομισητε, διτοῦ ἡλίθον βαλεῖν εἰρίηντον ἐπὶ τὴν γῆν· οὐκ ἡλίθον βαλεῖν εἰ-

A riūm cooptati. Quomodo autem illos pro patribus habitura sis, apertius explicat his verbis: Constitutes eos principes super omnem terram. His porro Ecclesiam, quae in terra est, alloquitur, quæque a terminis terræ usque ad terminos ejus pertingit: in cuius principes et patres, proprios filios ipsa Dei Ecclesia constituit.

Vers. 18. Propterea populi confitebuntur tibi in aeternum perpetuo. Filia regum jam memorata, scilicet Ecclesia in terra degens, paterni nominis virtutem animadvertis, quoniam dedit illi nomen quod est super omne nomen; ut in nomine Jesu omne genu flectatur caelestium, terrestrialium et infernorum¹⁸, post datas sibi promissiones, his vocibus fidem habens, gaudio et exultatione repletur.

B

1. IN FINEM PRO FILIIS CORE, PRO ARCANIS, PSALMUS XLV.

Vers. 2, 3. Deus noster refugium et virtus, adjutor in tribulationibus quæ invenierunt nos nimis. Propterea non timebimus dum turbabitur terra, et transferrentur montes in cor marium. Hymnum gratiarum actionis emittit ei qui magnis ipsum beneficiis ornaverat, quia quæ olim rerum potita erat daemонum impietas, et montium altitudinem æmulata, diu in orbem ordinatum obtinuerat; jam quasi in gurgitem quemdam projecta, de medio sublata erit. Deinde narrat propheticus sermo, quo pacto aquæ tempestate agitatæ, montes commotionem passi sint, dum interea evangelica prædicatio latius per vaderet. Illic porro daemōnum catervam montes nuncupat, ob arrogantiæ tumorem ac superbie altitudinem; aquas vero, hominum sententias, quæ aquarum instar ultro citroque facile feruntur, et a spiritibus fallaciæ miscentur. Haec docemur ab Actuum historia: quomodo scilicet cum sancti apostoli orbem circuirent, tempestate atque turbis urbes singulæ replebantur. Siquidem Ephesi Deme-trius totam urbem miscuit: Lystris et Derbæ, id ipsum contigit: Philippis, Thessalonice, Athenis et Corinthi, spiritibus fallaciæ hujusmodi fluctus scientibus, quidam ab iisdem obcessi contra sanctos apostolos claimabant: Hi qui orbem terrarum subverterunt, hic adsunt¹⁹. Haec etiam beatus Habacum prænuntiavit: nam ait: Induxisti in mare equos tuos, turbantes aquas multas²⁰. Equos vero dixit sacros apostolos, qui vehiculum divinum effecti sunt: his quippe vectus Dominus multa variaque impietatis dogmata dissipavit. Alio quoque modo terræ confusionem ac perturbationem intelligas, si Salvatorem audias haec dicentem: Ignem veni mittere in terram; et quid volo si jam accensus es²¹? Et rursum: Nolite putare quod venerim pacem mittere super terram: non veni pacem mittere, sed gladium. Veni enim separare hominem a patre, et filiam a matre, et nurum a socru, et inimici hominis

¹⁷ Philip. ii, 10. ¹⁸ Act. xvii, 5. ¹⁹ Habac. iii, 15. ²⁰ Luc. xii, 42.

(1) Ορίων.

*Domesticū ejusst; ac si apertius diceret: Et cuiusque
domesticos inimicos ipsius efficere. Quid opus est
dicere, integras civitates, populos, gentes cujusvis
generis de evangelica doctrina perturbatas esse, quia
veterem suam superstitionem de medio tolleret?
Verum iis perturbatis et confusis, Ecclesiae filii ac
præsules ejus dicunt, Non timebimus. Deum vero
quasi proprium sibi memorant dicentes, Deus no-
ster, ad differentiam eorum qui a gentibus per erro-
rem dii nominantur. Quod si homines solum turbati
fuissent, sa^rf erat dixisse: Dum turbabitur
terra non timebimus; at quoniam occultæ virtutes
ac dæmones maligni ob salutarem doctrinam, com-
motionem et tempestatem passi sunt, jure eos quo-
que quasi occulos, et aliorum aspectui latentes
adumbrat, dicens translatos esse montes in cor
marium.*

Α Α ριγηνή, ἀλλὰ μάχαιρα. Ἡλίος τὴν δικῆσαι ἀνθρώπων κατὰ τὸν πατρός, καὶ θυγατέρα κατὰ τὴν μητρός, καὶ τύμψην κατὰ τῆς πενθερᾶς, καὶ ἔθροι τοῦ ἀνθρώπου οἱ οἰκιακοὶ αὐτοῦ· ὡσεὶ σαρόστερον Ἐλεγε· Καὶ ἐχθροὺς ἔκαστου ποιῆσαι τοὺς οἰκιακοὺς αὐτοῦ. Τί χρή λέγειν, ὡς καὶ πόλεις διαι: καὶ δῆμοι ἔθνη τε παντοῖα ἐπὶ τῷ εὐαγγελίῳ καὶ λόγῳ συνεχύθησαν, λυομένης αὐτοῖς τῆς παλαιᾶς δεισιδαιρονίας; Ἀλλὰ τούτων ταρατομένων καὶ συγχεδμένων, οἱ τῆς Ἐκκλησίας οἱοὶ καὶ προεστῶτες αὐτῆς φασιν· Οὐ φοβηθησμέθω. Ίδιοιοιούνται δὲ τὸν Θεόν λεγοντες· Ὁ Θεός ήμῶν, πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν πεπλανημένων παρὰ τοῖς ἔθνεσιν δημοαζομένων θεῶν. Καὶ εἰ μὲν ἀνθρώποι μόνον ἐταράσσοντο, ἀπῆρκει εἰπεῖν· Ἐν τῷ ταράσσεσθαι τὴν γῆν οὐ φοβηθησθει· μεθα· ἐπειδὲ καὶ ἀφανεῖς δυνάμεις καὶ δαίμονες πονηροὶ ἐπὶ τῷ σωτηρίῳ λόγῳ κλόνον καὶ σάλον ἐπεκαταλαμπόντων τοὺς τοῦ Εἰδώλου μέρους.

VERS. 4. Sonuerunt et turbata sunt aquæ eorum
conturbati sunt montes in fortitudine ejus. Hosce
montes ex evangelica doctrina, spiritualia ne-
quitiae esse intelliges. Nam quando lunaticum Sal-
vator curavit, sic discipulos alloquens intulit :
*Amen dico vobis, si habueritis fidem sicut granum
sinapis, dicetis monti huic : Transhiue illuc, et trans-
ibit : et nihil impossibile erit vobis*²² : supra me-
moratum dæmonium montem nuncupans. Quo pacto
gatem in cor marium montes transferantur, ex Evan-
gelio secundum Lucam ediscas licet, ubi dicitur, dæ-
mones Salvatorem rogasse, ne præciperet eis in
abyssum migrare²³. Abyssum porro solet Scri-
ptura appellare maria, ut in Job dicitur : *Venisti
autem in mare, et in vestigiis abyssi ambulasti*²⁴. De
hac abyso hæc tradidit Moyses in mundi opificio :
*Et tenebra supra abyssum*²⁵. At dum hæc aguntur,
inquit : *Non timebimus aquis sonanibus et turbatis,
commotis montibus in celebritate ejus*, secundum
Symmachum. Celebritas autem Salvatoris erat
Ecclesiæ incrementum, et multitudo credentium in
ipsum, atque multorum deorum erroris eversio.
πος ἡ τῆς Ἐκκλησίας αἰχνήσις καὶ πληθυσμὸς τῶν εἰ-
πλάνης.

Diapsalma distinctionem inter ea quæ prius dicta,
et quæ sub hæc dicenda sunt efficit. Quamobrem
ac si alium in ordinem sermo transferatur, pacif-
cum Ecclesie statum rursum per ænigmata signi-
ficiat, quam ob religiosum vitæ institutum civitatem
Dei vocat. Nam civitas Dei est cœtus eorum, qui
secundum Deum vitam instituant, qui jam uni-
versum replet orbem. Siquidem ab oriente sole us-
que ad occidentem talis Dei civitatem reperire est,
ab Ecclesia constitutam, quæ cœlestem sermonem
in se scaturientem ac stillantem habens, omni
divina letitia repletur. Aquila vero et Symmachus :
Fluminis, inquiunt, divisiones lœtificant civitatem
Dei. Quæ sint porro illæ divisiones, recte terciniæ

Την οὐδετέρην τούτην την παράδοξην διατίθεται στον Απόστολο Παύλον, όταν αποκαλεί την θεοφανία της Αγίας Επικυρείας «τὸν ἀπόστολον τοῦ Ιησοῦ Χριστοῦ» (1 Τιμοθεοῦ 1, 16). Οι ιεροί άνθρωποι της Εκκλησίας είναι οι μόνοι που έχουν την δύναμη να αποκαλούν την θεοφανία της Αγίας Επικυρείας με την απόστολη απόδοση της Αγίας Επικυρείας. Η θεοφανία της Αγίας Επικυρείας διατίθεται στον Απόστολο Παύλον και στους ιερούς άνθρωπους της Εκκλησίας με την απόδοση της Αγίας Επικυρείας.

Τὸ διάφαλμα διαστολὴν εἰργάσατο τῆς τῶν προ-
λεχθέντων διανοίας πρὸς τὸ μέλλοντα ῥηθῆσεσθαι.
Διέπερ ὡς ἐπὶ ἔτερον τάγμα διαδέξει λόγος, πάλιν
δι' αἰνιγμῶν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ· τὴν εἰρηνικὴν
κατάστασιν σημαίνει, ἣν πόλιν τοῦ Θεοῦ δύνομάζει
διὰ τὸ θεοσεβὲς πολίτευμα. Θεοῦ δὲ ικnίεις τὸ τῶν κατὰ
Θεὸν πολιτευομένων σύστημα· τούτῳ δὲ τὴν σύμπα-
σαν οἰκουμένην πληροῖ. Ἐπειδήπερ ἀπὸ ἀνατολῶν
ἡλίου μέχρι δυσμῶν ἔστιν ἐνρεῖν διὰ τῆς Ἐκκλησίας
συνισταμένην τὴν τοιαύτην Θεοῦ πόλιν, ἥτις, τὸν
οὐράνιον ἔχουσα λόγον πηγάδοντα ἐν αὐτῇ καὶ ἀνομ-
βροῦντα, πάσης θεῖκῆς εὐφροσύνης πληροῦται. Ἀκ-
λας δὲ καὶ Σύμμαχος· Τοῦ ποταμοῦ, φασίν, αἱ διαι-
ρέσεις εὐφρατεύουσι τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ. Νοήσεις

¹¹ Matth. x, 34-36. ¹² Matth. xvii, 19. ¹³ Luc. viii, 51. ¹⁴ Job xxxviii, 16. ¹⁵ Gen. 1, 2.

Ἐπ τὰς διαιρέσεις ἀκούων Παύλου λέγοντος· Διαιρέσεις χαρισμάτων εἰσὶ, τὸ δὲ ἀντὸν Πνεῦμα· καὶ διαιρέσεις διακονῶν εἰστιν, οὐδὲ αὐτὸς Κύριος· καὶ διαιρέσεις εἰσὶν ἐνεργημάτων, δέδε αὐτὸς Θεός, οὐ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν κύριοις.

Ηγίαστε τὸ σκήνωμα αὐτοῦ ὁ Υἱός τοῦ. Κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· Τὸν ἄγιον τῆς κατασκηνώσεως τοῦ Υἱοῦ τούτον. Μεγάλης γάρ οὖσης καὶ πολλῆς τῆς πόλεως, ἔστι τι αὐτῆς τὸ ἱερότερον. Τῶν γάρ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πολὺ μὲν τὸ ἄλλο πλῆθος, σπανίοις δὲ οἱ τῇ ἀγιοτύνῃ προσανακείμενοι, καὶ τὴν ἐντολὴν τὴν λέγουσαν Ἀγιοι δεσεσθε, δτι ἑγάντιος Κύριος ὁ Θεός ὑμῶν ἄγιος, φυλάκτοντες. Καὶ ἐν τούτοις τε τοῖς ἀγίοις ἡ κατασκηνώσις λέλεκται εἶναι τοῦ Υἱοῦ τοῦ μάνοις γάρ αὐτοῖς χώραν ἔχει ἡ φάσικουσα τοῦ Θεοῦ φυνή· Ἐροτικῆσαν ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσων· βασιλεῖς δούρων αὐτῶν Θεός, καὶ αὐτοὶ δυοται μοι λαδοῦ.

Οὐ Θεός ἐν μέσῳ αὐτῆς οὐ σαλευθήσεται· βοηθήσει αὐτῇ ὁ Θεός τῷ πρωῒ, πρωτ. Ἐτερος δὲ πάλιν φησιν· Οἷμαι αὐτὸν αἰνίττεσθαι τὰς πρωΐνας συνδόους, ἐν αἷς εἰώθαμεν κατὰ τὰ; ἀπανταχοῦ γῆς ἐκκλησίας συγκροτεῖθαι. Καὶ ἀλλως δὲ διεγέρει ἡμᾶς τὸ λόγιον καὶ παρορμᾷ ἐπὶ τὰς ἑωθινὰς; προσευχάς· ἐν' ὕσπερ τὰ; ἀπαρχάς τῆς ἑαυτῶν ζωῆς; ἀναφέρουμεν αὐτῷ· κατὰ γάρ τούτους τοὺς καιροὺς ἀτάρχος οὖσα μάλιστα ἡ κεκιθαρμένη διάνοια, ἵρεις τρόπον λειτουργεῖν εἴωθε τῷ Θεῷ. Διδαχαίμα.

Ἐταράχθησαν ἔθη, δικινταρ βασιλεῖαι· ἐδωκες φωτὴν αὐτοῦ, ἐσαλεύθη ἡ γῆ. Ἐνταῦθα τοὺς τὴν γῆν οἰκουντας ἀνθρώπους εἰσάγει ταραττομένους, τάς τε ἐπὶ γῆς βασιλείας ὀπλιζομένας κατὰ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ πόλεμον αἰρομένας κατὰ τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου. Εἰθ' ὕσπερ ἐν ταῖς συμβολαῖς, ἐπικρατοῦντος τοῦ τῶν νικῶντων μέρους, τὸ ἐναντίον ταράττεται καὶ εἰς φυγὴν χωρεῖ· οὕτω καὶ νῦν, νικῶντος τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου, ἐταράχθησαν ἔθη καὶ δικινταρ βασιλεῖαι, ή, περιετράπησαν βασιλεῖαι, κατὰ τὸν Σύμμαχον. Ἀλλὰ καὶ διδόντος φωνὴν αὐτοῦ διελύθη ἡ γῆ. Τοῦ γάρ εὐαγγελικοῦ λόγου νεωστὶ περιβόντος εἰς τὸν βίον, ἔσνιζόμενα τὰ ἔθνη, καὶ τὴν προτέραν αὐτῶν δειπνούμενα διεκδικούντα συνεκινήθη· οἱ τε τούτων βασιλεῖς ἐπανίστησαν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἀλλ' ἐπειδὴ οὐ θεός καταφυγὴ αὐτῆς ἦν, οἱ πάντες ἀνετράπησαν, πλέον οὐδὲν ἡ φωνὴν μόνην τοῦ Σωτῆρος, ἡμῶν δεδυκότος. Ἐδωκες γάρ φωτὴν αὐτοῦ, η δ' ἐσπλεύσετο. Ποίειν δὲ φωνὴν ἡ τὴν διὰ τοῦ κηρύγματος τῶν ἀποστολῶν αὐτοῦ· Εἰκότας οὖν πάλιν ἡμεῖς οἱ ἀντόρεωρ εἰρηκότες· Οὐ Θεός ἡμῶν καταφυγὴ καὶ δύναμις, τὴν αὐτὴν ὅμοιογιαν ἐπαναλαμβάνομεν λέγοντες, οἵτι μὴ ἔξ ήμετέρως δυνάμεως τὰ τοσαῦτα κατόρθωματα, ἀλλ' ἦν μεθ' ἡμῶν ὁ ταῦτα ἐνεργῶν Κύριος τῶν δυνάμεων. Αὐτὸς τε ἦν ἀντίληπτωρ ἡμῶν ὁ Θεός Ἰακὼβ. Εὐκαρπῶς δὲ καὶ ἐνταῦθα τοῦ Θεοῦ Ἰακὼβ ἐμνημόνευσαν, ἀνεπέμποντες ἡμᾶς ἐπὶ τὸν ὄφεντα τῷ Ἰακὼβ ἐν σχήματα· ἀνδρός. Ἐπίλαιτε

^A si Paulum audias dicentem : *Divisiones vero gratiarum sunt, idem autem Spiritus; et divisiones ministracionum sunt, idem autem Dominus*^{**}; *et divisiones operationum sunt, idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus,*

Sanctificavit tabernaculum suum Altissimus. Secundum Symmachum autem, Sanctum habitationis Altissimi. Cum magna quippe et populosa sit civitas, quodam ejus portio ceteris præstat. Nam eorum qui in Ecclesia degunt, est quidem ingens alia multitudo, sed rari admodum qui sanctitati se dedant, et hoc præceptum : Sancti eritis, quoniam ego Dominus Deus vester sanctus sum^{***}, observent. In sanctis vero hominibus Altissimi habitatio esse dicitur. In his quippe solis hæc Dei vox locum habet : *Inhabilabo in illis et inambulabo. Et ero illorum Deus, et ipsi erunt mihi populus*^{**}.

VERS. 6. *Deus in medio ejus; non commovebitur: adjuvabit eam Deus mane diluculo.* Alius iterum ait : Arbitror ipsum matutinos conventus adumbrare, queis in universis orbis ecclesiis convenire solemus. Alias vero hoc sermone concitamus et invitamus ad matutinas preces, ut eas ceu vita nostrae primordias ipsi offeramus ; isto enim maxime tempore mens inturbida et purgata, sacerdotis instar, sacra Deo offerre solet. *Diapsalma.*

VERS. 7, 8. *Conturbatæ sunt gentes et inclinata sunt regna: dedit vocem suam, mota est terra.* ^C hic homines terram incolentes turbatos inducit; regnaque terræ armata contra Ecclesiæ, bellumque moventia adversus evangelicam doctrinam. Deinde ceu in congressu, superante victorum parte, adversa pars turbatur et in fugam vertitur. Sic jam superante evangelico verbo, *conturbatæ sunt gentes et inclinata sunt regna, aut subversa sunt regna, secundum Symmachum.* Sed etiam ipso vocem suam dante, soluta est terra. Cūn enim Evangelicum verbum nuper in inuidum invectum esset, rei novitate percussæ gentes, ut pristinam suam superstitionem vindicarent, commotæ sunt : eorumque reges contra Ecclesiæ insurrexerunt. At quia Deus refugium ejus erat, in fugam omnes versi sunt ; nihil aliud quam vocem solam dante Salvatore nostro. *Dedit enim vocem suam, et mota est terra.* Quam vocem, nisi apostolorum prædicatione daram? Merito igitur nos, qui superius diximus : *Deus noster refugium et virtus, hanc ipsam confessionem repetimus dicentes, non ex virtute nostra talia opera edita fuisse, sed nobiscum fuisse qui haec ageret Dominum virtutum. Ipseque erat susceptor noster Deus Jacob.* Opportune autem hic etiam Dei Jacob mentionem fecerunt, ad eum qui Jacobo sub specie hominis apparuit nos remittentes. Luctatus est enim homo cum illo qui dixit ei :

^{**} Cor. xii, 4-6. ^{***} Levit. xi, 45. ^{**} Levit. xxvi, 12.

Non ultra vocabitur nomen tuum Jacob, sed Israel erit nomen tuum, quia prævaluisti cum Deo. Et surgens Jacob vocavit nomen loci illius, Speciem Dei, dicens: Vidi enim Dominum facie ad faciem²⁰. Si quidem hic ipse est qui sub specie hominis Jacobo apparuit. Ipse autem est Dominus virtutum nobiscum et ipse est susceptor noster Deus Jacob. Per eum enim supra memorata omnia recte gessimus.

ημῶν, καὶ αὐτὸς ἐστιν ἀρτιληπτωρ ημῶν ὁ Θεός κατωρθώσαμεν.

VERS. 9, 10. *Venite et videte opera Domini, quæ nosuit prodigia super terram, auferens bella usque ad fines terræ. Arcum conteret et constringet arma et scuta comburet igni. Licet cuvis tempora secum reputanti, hæc ad litteram impleta deprehendere. Siquidem ante Salvatoris nostri adventum, principatus ac dominia in singulis regionibus et urbibus erant: ac in quolibet terræ angulo bella gerebantur; ita ut vel ipsi rustici qui terram incolebant, bastis, gladiis omnique telorum genere se instruerent. At post divinum Salvatoris adventum, unum Romanum imperium plurimas gentes occupare cœpit: Evangeliumque salutare, quod uno eodemque tempore exortum est, in omnes gentes pervasit. Tuncque implebatur alia prophetia, Isaiae voce prolatâ, his verbis: *Et constabunt gladios suos in aratra, et lanceas suas in falces. Et non accipiet gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad prælium*¹. Hæc igitur præsenti sermone declarantur, alique finem sortita sunt, ad litteram quidem ut in historia supra memorata; quod ad arcanam vero mentem, per spiritualium et invisibilium inimicorum perniciem. Lanceæ porro, tela et scuta adversariorum potestatum, esse videntur inanimata sculptilia et statuae per multiplicitum deorum errorem inventæ; sive etiam athei viri et impia cogitationes, ab invisibilibus spiritibus in mentes hominum inductæ, queis jaculantur, et ignita tela contra inertes animas et fide non munitas immittunt.*

VERS. 11. *Vacate et videte quoniam ego sum Deus, exaltabor in gentibus et exaltabor in terra. Quia bella demum cessaverant et perturbatio sublata erat, paxque profunda iis omnibus qui in terra versabantur parta fuerat; jure opportunitate ad bonum usi, atque otium animæ salutare assequi expedit. Quare ait: *Vacate et cognoscite: neque enim possit quispiam divinæ cognitionis particeps esse, nisi vacet ab eis quæ ad contraria trahunt. Unde merito rex Ægypti, contra otium hujusmodi calumniis præoccupatus, iis qui dicebant: *Trium dirum itinere progrediemur, et serviemus Domino Deo nostro*²; his verbis respondet: *Vacatis, otiosi estis*³.**

Deinde cum nollest ipsos Deo vacare, luto et lateritio opere afflixit eos. At nobis si qui in totum orbem principes constituti sunt, inclamant ut vase-

γάρ, φησίν, ἀνθρωπος μετ' αὐτοῦ, δεὶς καὶ εἰπεν αὐτῷ. Οὐκ ἔτι αἱηθήσεται τὸ δρυμά σου Ἰακὼβ, ἀλλ' Ἰσραὴλ ἔσται τὸ δρυμά σου· διὶς ἐνίσχυσας μετὰ Θεοῦ. Καὶ ἀραστὰς Ἰακὼβ ἐκάλεσε τὸ δρυμα τοῦ τόπου ἐκείνου, Εἶδος Θεοῦ, εἰπών· Εἶδος γάρ Θεὸν πρόσωπον πρός πρόσωπον. Οὗτος γάρ αὐτὸς ἐκείνος δὲ ἐν ἀνθρώπῳ σχῆματι τῷ Ἰακὼβ φανεῖς. Αὐτὸς δέ ἐστιν ὁ Κύριος τῶν δυνάμεων ὁ μεθ' Ἰακὼβ. Δι' αὐτοῦ γάρ τὰ προγεγραμμένα πάντα κατωρθώσαμεν.

Δεῦτε καὶ Ιδετε τὰ ἔργα τοῦ Κυρίου, ἃ ἔθετο τέρατα ἐπὶ τῆς γῆς, ἀρταραιρόν πολέμους μέχρι τῶν περάτων τῆς γῆς. Τόξον συντρίψει, καὶ συγκλάσει ὅπλον, καὶ θυρεοὺς κατακαύσει ἐν πυρί. "Εστι γε, ἐπιστήσαντα τοὺς χρόνοις, καὶ πρὸς λέξιν αὐτὰ ταῦτα πεπληρωμένα παραλαβεῖν· εἰ γε πρὸ τῆς τοῦ Σωτῆρος ήμῶν ἐπιφανεῖς τοποκρατίαι καὶ τοπαρχίαι κατὰ χώρας ἡσαν καὶ κατὰ πόλεις· πόλεμοι τε συνίσταντο καθ' ἐκάστην γωνίαν τῆς γῆς· ὡς καὶ αὐτοὺς τοὺς γεωπόνους, τὴν χώραν ἐργαζομένους, δοράτων καὶ ἱφῶν καὶ παντοίων πολεμικῶν ὅπλων ἐπιμελεῖσθαι. Μετὰ δὲ τὴν σωτηρίον θεοφάνειαν μόναρχος μὲν ἡ Ρωμαίων βασιλεία ἐπικρατεῖν πλείστων ἐθνῶν ἡρέστο· διέτρεχε δὲ συναρξάμενον αὐτῇ τὸ σωτηρίον Εὐαγγέλιον εἰς πάντα τὰ ἔθνη. Ἐπληροῦστο δὲ καὶ διλλή προφητεῖα, ὡδέ πῃ ἀναφωνῆσα διὰ Ἡσαΐου· Καὶ συγκόγυουσι τὰς μαχαίρας αὐτῶν εἰς δρότρα, καὶ τὰς ζεύρας αὐτῶν εἰς δρέπανα· καὶ οὐ μὴ λήψεται θύτος ἐπὶ θύτος μάχαιρας, καὶ οὐ μὴ μάθωσιν ἔτι πολεμεῖν. Ταῦτα δὴ οὖν καὶ

C διὰ τῶν παρόντων δηλοῦται, καὶ τέλους ἐτύχανε, δρῆτῶς μὲν κατὰ τὴν ἀποδοθεῖσαν ἴστορίαν, πρὸς δὲ διάνοιαν, κατὰ τὴν τῶν νοητῶν καὶ ἀοράτων πολεμίων καθαίρεσιν. Δόρατα δὲ καὶ ὅπλα, καὶ θυρεούς τῶν ἀντικειμένων δυνάμεων ἐποίησαν εἰναι τὰ ἄκυντα ξύνα καὶ τὰ ἀγάλματα τῆς πολυθέου πλάνης, η καὶ τοὺς ἀδέους ἄνδρας καὶ τοὺς δυσσεβεῖς λογισμούς τοὺς ταῖς διανοίαις τῶν ἀνθρώπων ὑποβαλλομένους ὑπὸ τῶν ἀοράτων πνευμάτων, δι' ὧν κατατοξεύουσιν ἀκοντίζοντες τὰ πεπυρωμένα βέλη κατὰ τῶν ἀφράτων καὶ μὴ τῇ πίστει πεφραγμένων ψυχῶν.

Σχολάστε καὶ γράτε, διὶς ἔρω εἰμι ὁ Θεός, ὑψωθήσομαι ἐπὶ τοῖς θυτεσιν, ὑψωθήσομαι ἐν τῇ γῇ. Ἐπειδὴ λοιπὸν πέπαυτο τὰ τοῦ πολέμου καὶ λέλυτο τὰ τῆς ταραχῆς, εἰρήνη δὲ βαρεῖα δέδοτο τοῖς ἐπὶ γῆς ἀπατιν· εἰκότως βούλεται εἰς ἀγαθὸν χρῆσθαι τῷ καιρῷ, καὶ σχολὴν ἀγαλαβεῖν ψυχῆς σωτηρίον. Διό φησι· Σχολάστε καὶ γράτε· οὐδὲ γάρ ἐτέρως ἔστι γνώσεως μετασχεῖν θείας, μὴ σχολάσαντα τῶν ἀρχελκόντων ἐπὶ τάνατον. "Ἐνθεν εἰκότως ὁ τῆς Αιγύπτου βασιλεὺς, πρὸς τὴν τοιαύτην διαβεβλημένος σχολὴν, τοῖς φάσκουσιν· Όδόν τριῶν ημερῶν πορευομέθα, καὶ λαργεύσομεν Κυρίων τῷ Θεῷ ημῶν, ἀποκρίνεται λέγων· Σχολάστε, σχολασταί ἔστε. Εἴτα, μὴ βούλδομενος αὐτοὺς τῷ Θεῷ σχολάζειν, καταπονεῖ τῷ πηλῷ καὶ τῇ πλινθείᾳ. Ἀλλ' ήμεν γε οἱ καταστάντες ἀρχοντες ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἀπαδῶσιν

²⁰ Gen. xxxii, 28-30. ¹ Isa. ii, 4. ² Exod. v, 3. ³ ibid. 5-8.

σχολάζειν, καρπὸν τῆς σχολῆς ἐπαγγελλόμενος: τὴν Εὐθεσον γνῶσιν. Λαλεῖ δὲ ὁ Θεὸς δι' αὐτῶν λέγων· Γρῦπε, δτε ἄγη εἰμι ὁ Θεός· ἀλλὰ καὶ δτε ὑγρῶνης σομαι ἐτοῖς ἔθνεσιν, ὑψωθήσομαι ἐτῇ γῇ. Πάλαι μὲν γὰρ παρὰ Ἰουδαίοις ἐγινωσκόμην μόνοις, δτε γρωστὸς ἐτῇ Ἰουδαΐᾳ ὁ Θεός, δτε τῷ Ἰσραὴλ μέρα τὸ δρομα ἀντοῦ· νυνὶ δὲ ὑμῖν παρακελεύομαι σχολὴν διειν, ὡς δὲ μάθοιτε καὶ γνῶτε τίνα τρόπον καὶ παρὰ πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν ὑψωθήσομαι, δοξαζόμενος παρ' αὐτοῖς μᾶλλον ἢ παρὰ τοῖς πάλαι με εἰδέναι νομιζομένοις.

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΑΟΣ, ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΥΙΩΝ ΚΟΡΕ, ΨΑΛΜΟΣ ΜΤ.

Πάρτα τὰ ἔθνη, κροτήστε χεῖρας· ἀλαλάζατε θεῷ ἐτῷ φωνῇ ἀγαλλιάσεως· δτι Κύριος ὑψιστος, φοβερὸς, βασιλεὺς μέγας ἐπὶ πᾶσσιν τῇρ γῇ. Δοκεῖ μοι τὰ τῆς προγραφῆς ἐσφαλμένως ἔχειν. Οὐ γάρ ὑπέρ τῶν νιῶν Κορε, ἀλλὰ, τοῖς νιοῖς Κορε, ἢ τῶν νιῶν Κορε, ἔχρην ἐπιγεγράφθαι κατὰ τὰς ἐμπροσθεν προγραφάς. Οἱ γάρ λοιποὶ ἐρμηνευταὶ καὶ τὸ Ἐβραϊκὸν δύοιν τοῖς ἔχουσι τοῖς ἐμπροσθεν. Καὶ ἐπειδή περ σαφέστατα τοῖς ἔθνεσιν δὲ λόγος παρακελεύεται, οὐδὲν ἔχων ἐπικεκαλυμμένον, εἰκότας οὐδὲ τὰ τῆς προγραφῆς εἰς σύνεσιν ἡμᾶς παρορμᾷ, οὐδὲ ὑπέρ τῶν κρυψιῶν· φαλμὸς δὲ ἀπλῶς εἴρηται, ἢ μελῶδημα, ἢ δύσμα κατὰ τοὺς λοιπούς. Τὸ δὲ, εἰς τέλος, ἀναγκαῖως πρόκειται, διὰ τὸ ἐν ὑστέροις χρόνοις μέλλειν ἀποπληροῦσθαι τὴν πρόδρ̄ησαν. Προστάττει δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον σφόδρα ἀκολούθως μετὰ τὰ προλεχθέντα περὶ τοῦ Ἀγαπητοῦ, καὶ περὶ τῶν τούτων κηρύκων, πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν εὐφρόσυνης σύμβολο πράττειν, διὰ τοῦ κροτεῦν μὲν τὰς χεῖρας· ὡς ἐπὶ τάρματος συντελουμένοις νυμφίου καὶ νυμφῆς· ἀλαλάζειν δὲ τῷ θεῷ, ὡς ἐπὶ βασιλέως εὐθυμούμενον ἐπὶ τῇ κατὰ τῶν πολεμίων νικῇ. Καὶ εἰκότα; μετὰ τὴν κατὰ τῶν πολεμίων νίκην τοῦ Σωτῆρος, νύμφην ἑαυτοῦ δηλαδὴ τὴν Ἐκκλησίαν ἀπειλήσθετος, πάντας παρακαλεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον σταύρους ἐπὶ τὴν ἑορτήν. Διὸ βοῶ πᾶσι τοῖς κατὰ τὴν οἰκουμένην ἔθνεσι λέγον· **Πάρτα τὰ ἔθνη, κροτήστε χεῖρας, ἀλαλάζατε τῷ θεῷ ἐτῷ φωνῇ ἀγαλλιάσεως.** Τὸ δὲ αἰτιον τῆς παρακελεύστας δ.δάσκει τῆς φάσκον· **Ὄτι Κύριος ὑψιστος, φοβερὸς, βασιλεὺς μέγας ἐπὶ πᾶσσαν τῇρ γῇ.** Πρότερον μὲν γὰρ Κύριος αὐτὸς δὲ ὑψιστος μόνων τῶν καὶ αὐτὸς δὲ ὑψιστος, φοβερὸς γέγονεν ἔκεινοις τοῖς πολεμίοις τοῖς τὴν πολύθεον ἐνεργοῦσι πλάνην· πάγας γάρ αὐτοὺς ἥλασε, καὶ μακρὸν τῆς τῶν ἀνθρώπων ἐποίησεν ἀγέλης. Σχολῆς δὲ γενομένης, βασιλεὺς μέγας τῶν ἐπὶ πᾶσσαν τὴν γῆν ἔθνῶν ἀνεκρύπτετο. Διὸ τοῖς βασιλευομένοις κροτεῖν ταῖς χερσὶν δὲ λόγος παρακελεύεται, τουτέστιν ἔργοις καὶ πράξεσι· ὡς περ εἰ φωνᾶς ἀφίεναι ἀξίας τῆς τοῦ ὑψίστου βασιλείας, καὶ ἀλαλάζειν δὲ αὐτῷ ἐν φωνῇ ἀγαλλιάστεως

A mus, vacationis fructum pollicentes divinam cognitionem. Ipse vero Deus per eosdem loquitur, dicens: *Cognoscite quia ego sum Deus, imo etiam, quia exaltabor in gentibus, exaltabor in terra.* Olim quidem Iudeis duntaxat notus eram, quando notus in Iudea Deus, in Israel magnum nomen ejus;⁴ nunc autem jubeo vos vacare, ut cognoscatis et sciatis, qua ratione apud omnes gentes exaltandus sim, plus ab iis celebratus, quam ab iis qui olim nosse me putabantur.

4. IN FINEM, PRO FILIIS CORE, PSALMUS XLVI.

Vers. 2, 3. Omnes gentes, plaudite manibus, jubilate Deo in voce exultationis. Quoniam Dominus excelsus, terribilis, rex magnus super omnem terram. Videtur mihi inscriptio mendose posita: neque enim, pro filiis Core, sed, filii Core, aut, filiorum Core, perinde atque in prioribus titulis, inscriptum oportuit. Reliqui enim interpres, et Hebraicum exemplar similem prioribus praeferunt inscriptionem. Et quia perspicue gentes sermo cohortatur, nihilque occulti præfert, jure inscriptionis verba nos ad intellectum minime concitant, neque pro occultis habent; sed psalmus simpliciter dicitur, sive melodia, sive canticum, secundum reliquos interpres. Illud autem in finem, necesse ario positum fuit, quia postremis temporibus implendum vaticinium erat. Post supra dicta porro admodum consequenter Spiritus sanctus universis gentibus præcipit, ut de Dilecto ejusque preconibus lætitiae symbola conferant plaudendo manibus, ac si nuptiæ sponsi et sponsæ celebarentur; utque Deo jubilent, quasi regi ob partam de inimicis victoriam acclamationibus excepto. Et merito sane post reportatam a Salvatore, qui scilicet Ecclesiam sibi in sponsam accepit, de inimicis victoriam, Spiritus sanctus omnes evocat ad celebritatem: quare omnibus per orbem gentibus inclamat his verbis: **Omnes gentes, plaudite manibus, jubilate Deo in voce exultationis.** Quæ causa vero præcipiendi fuerit, in sequentibus aperit dicens: **Quoniam Dominus excelsus, terribilis, rex magnus super omnem terram.** Primum enim ipse Dominus excelsus, in solis cœlestibus regnabat; ab iis autem qui in terra erant ignorabatur, quo tempore dæmones in terra hominibus imperabant. Nunc vero per Dilectum Excelsus eos, qui in terra sunt, gratia sua illustravit, terribilis sane adversariis, qui multorum numinum errorem inducebant, effectus est; universos enim expulit, et procul a grege hominum abegit. Tum parta tranquillitate, rex magnus omnium per orbem gentium proclamatus est. Quare subditos plaudere jubet manibus, id est operibus ac gestis quasi voces Excelsi regno dignas emittere, ac jubilare ipsi in voce exultationis; ita ut non modo operibus ac vitæ

⁴ Psal. LXXXV, 2.

instituto ipsum celebrent, sed etiam rectis dogma- A tibus divinaque doctrina.

Vers. 4, 5. *Subjecit populos nobis, et gentes sub pedibus nostris. Elegit nobis hereditatem suam, speciem Jacob, quam dilexit. Nemini non notum est filius Care, neque populos subjectos, neque gentes sub pedibus eorum constitutas fuisse; ita que quasi ex persona apostolorum hæc dicta sunt.* H̄i namque iussi ab ipso Salvatore docere omnes gentes, virtute illius inspirati, ad universas gentes iter instituerunt, barbarasque nationes pervasere, tamenque orbem peragrarunt. Jure ergo ex eorum persona, hæc iis qui verbum suscepere dicuntur. Quoniam etsi Dominus quem prædicamus, non corpore, non carnis oculis percipiatur; at vel ex ipso opere ediscite quis ille quantusque sit. Annon videtis nos ejus præcones, qui homines simus viles ac privati? et tamen verbum a nobis nuntiatum ita prævalet, ut universum implete orbem. Unde ergo tanta potestas, quæ subjecit populos nobis, et gentes sub pedibus nostris; sive populos illos priores qui doctrinæ nostræ morigeri suere; sive gentes quæ adhuc in infidelitate perseverant; quas plerumque insurgentes ac bellum nobis et verbo quod prædicamus inferre conantes, Rex magnus subjecit sub pedibus nostris; ita ut nos ipsos invaderemus et prostratos calcaremus? Confestim itaque vel ipsis repugnantibus, nos in mediis ipsorum urbibus et agris Deo nostro Ecclesiæ constituimus. Elegit autem nobis hereditatem suam, quam promisit Dilecto suo, dicens: *Postula a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ*⁴. Hanc itaque ex gentibus coactam Ecclesiæ nobis apostolis suis a se electam distribuit. Electa quippe illa est, et cooptata, ex omnibus gentibus constituta, non ex generis successione. Pro illo autem, hereditatem suam, reliqui, hereditatem nostram, aut, possessionem nostram, ediderunt. Quemadmodum enim priori populo terram promissionis, qui erant cum Iesu filio Nave, pulsis prioribus incolis, sorte distribuerunt; eodem prorsus modo regni Dei præcones, cum totum orbem peragrassent, pulsis invisibilibus inimicis, supradictos populos sorte acceperunt. Hanc hereditatem speciem Jacob dicit esse; sive secundum Aquilam, excellentiam Jacob; secundum Symmachum autem, gloriam Jacob; secundum quintam editionem, gloriacionem Jacob. Nam Ecclesia Christi, gloria et gloriatio veteris prophetæ Jacob fuit, ob datas ab ipso Jacob de gentibus prædictiones. Ad ignominiam quippe ipsius vergeret, si sermones ejus veri non fuissent; quod autem opere perfecti sint, id gloria et gloriatio ejus est.

φωνήσεις ἀδοξία γάρ ήν αὐτῷ τὸ μὴ ἐπαληθεύσας αὐτοῦ τοὺς λόγους· τὸ δὲ εἰς Ἑργα κεχωρηκέναι δόξα καὶ καύχημα αὐτοῦ.

προστάττει, ὡς ἂν μὴ μόνον Ἐργοῖς καὶ βίᾳ, ἀλλὰ καὶ δόγμασιν ὅρθοῖς καὶ θεολογίαις ἀνυμνεῖν αὐτόν.

Τούτος τοὺς λαοὺς ἡμῖν, καὶ ἔθνη ὑπὸ τοὺς πόδας ἡμῶν. Ἐξελέξετο ἡμῖν τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ, τὴν καλλονήν Ἱακὼβ, ήτο τηράσσεται. Οτι τοὺς υἱοὺς Κορὲ οὔτε λαοὶ ὑπετάγγισαν, οὔτε Ἐθνη ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτῶν γεγένηται, παντὶ τῷ δῆλον. Ούκ οὖν ὡς ἐκ προσώπου τῶν ἀποστόλων ταῦτα ἔρηται.

Οὗτοι γάρ προσταχθέντες ὑπὸ αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος μαθητεῦσαι πάντα τὰ Ἐθνη, ὑπὸ τῆς αὐτοῦ δυνάμεως ἐμπνευσθέντες, τὴν εἰς πάντα τὰ Ἐθνη πορείαν τειλάμενοι, διῆλθον καὶ τὰ βάρβαρα φῦλα, καὶ τὴν οἰκουμένην διέδραμον σύμπασαν. Εἰκότως οὖν ἐξ αὐτῶν προσύπου τοῖς τὸ κήρυγμα παραδέξαμενοι λέγεται ταῦτα· Οτι εἰ καὶ μὴ σώματι καταλαμβάνεται καὶ ταρχός οὐφαλοῖς δὲ ὑφ’ ἡμῶν κηρυττόμενος Κύριος·

ἀλλ’ αὐτῷ Ἑργῳ μάθετε τίς ποτέ ἐστι καὶ πηλίκος αὐτος. Οὐχ ὁρᾶτε τοὺς κήρυκας ἡμᾶς τίνες ἐσμὲν καὶ ὅποιοις ἀνδρεσιν εὐτελεῖς καὶ ἰδιῶται; οὐμως γοῦν τοσούτον δὲ δι’ ἡμῶν ἰσχύει λόγος, ὡς τὴν σύμπασαν οἰκουμένην πληρῶσαι. Πόθεν οὖν ἡ τοσαύτη δύναμις, ἡ ύποτάξασα ἡμῖν λαοὺς καὶ ἔθνη ὑπὸ τοὺς πόδας ἡμῶν, τοὺς μὲν προτέρους λαοὺς τοὺς πειθηνίους γενομένους τῇ ἡμετέρᾳ διδασκαλίᾳ· τὰ δὲ Ἐθνη τοὺς ἐν ἀπίστᾳ μεινάντας· οὓς ἐπαναστάντας πολλάκις, καὶ πολεμήσας βεβουλημένους ἡμᾶς τε καὶ τὸν ὑφ’ ἡμῶν κηρυττόμενον λόγον, διέγειται Βασιλεὺς ὑπέστησε τοῖς τημετέροις ποσὶν, ὡς ἐπιπλοθεὶν ἡμᾶς καὶ ἐπιθῆναι αὐτοῖς; Αὐτίκα δὲ οὖν καὶ μὴ βουλομένων αὐτῶν ἡμεῖς ἐν μέσαις ταῖς αὐτῶν πόλεσι τε καὶ χώραις τῷ ἡμετέρῳ Θεῷ συνετηράμεθα Ἐκκλησίας. Ἐξελέξατο δὲ ἡμῖν τὴν κληρονομίαν ἑαυτού, ἢν ἐπιγγειλατο τῷ ἑαυτοῦ Ἀγαπητῷ εἰπών· Λιτησαι παρ’ ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι δόην τὴν κληρονομίαν σου,

C καὶ τὴν κατάσχειρ σου τὰ πέρατα τῆς τῆς. Ταύτην οὖν δηλαδὴ τὴν ἐξ Ἐθνῶν Ἐκκλησίαν ἡμῖν τεις ἀποστόλους αὐτοῦ ἐκλεξάμενος διένειμεν. Ἐκλεκτή γάρ ἐστιν αὕτη, κατ’ ἐκλογὴν ἐκ πάντων τῶν ἔθνων ὑποστάτη, καὶ οὐ κατὰ διαδοχὴν γένους. Άντι δὲ τοῦ, κληρονομίαν ἑαυτοῦ, οἱ λοιποὶ, τὴν κληρονομίαν ἡμῶν, η, τὴν κληρονομίαν ἡμῶν, ἐκεδένοκασιν. Οπερερ γάρ ἐπὶ τοῦ προτέρου λαοῦ τὴν γῆν ἐπαγγειλίας κλήρῳ διενείμαντο οἱ μετὰ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, τοὺς πρὸν οἰκήτορας ἐκβάλλοντες, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οἱ τῆς τοῦ Θεοῦ βασιλείας κήρυκες, τὴν σύμπασαν οἰκουμένην διελθόντες, κατεκληρώσαντο τοὺς προλεγθέντας λαούς, τοὺς ἀφονεῖς καὶ ἀράτους πολεμίους ἐλάσαντες. Ταῦτην τὴν κληρονομίαν τὴν καλλονήν Ἱακὼβ εἶναι φησιν· η κατὰ τὸν Ἀκύλαν, τὸ περιφερόεσθαι Ἱακὼβ· κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, τὸν ἀνδρεσινούς Ἱακὼβ· κατὰ δὲ τὴν πέμπτην Ἐκβοσιν, τὸ καύχημα Ἱακὼβ. Η γάρ Ἐκκλησία Χριστοῦ καύχημα καὶ δόξα τοῦ παλαιοῦ προφήτου Ἱακὼβ γέγονε διὰ τὰς αὐτοῦ Ἱακὼβ περὶ τῶν ἔθνων προαν-

D φωνήσεις· ἀδοξία γάρ ήν αὐτῷ τὸ μὴ ἐπαληθεύσας αὐτοῦ τοὺς λόγους· τὸ δὲ εἰς Ἑργα κεχωρηκέναι δόξα καὶ καύχημα αὐτοῦ.

⁴ Psal. ii, 8.

"Αρχόντες λαῶν συνηγόρησαν μετὰ τοῦ Θεοῦ Ἀ' Αβραάμ, δει τοῦ Θεοῦ οἱ κραταιοὶ τῆς γῆς σφρόδρα ἐπήρθησαν. Μετὰ τῶν ἄλλων τῶν προλεχθέντων, καὶ ἀρχόντες λαῶν ὃν μίαν συνηγόρησαν Ἐκκλησίαν, γενόμενοι λαὸς τοῦ Θεοῦ Ἀ' Αβραάμ· οὕτως τὴρ ἡρμήνευσε θαυμαστῶς ἀποδοὺς ὁ Σύμμαχος εἰπών· "Αρχόντες λαῶν ἡθροίσθησαν, λαὸς τοῦ Θεοῦ Ἀ' Αβραάμ. Οἱ γάρ πάλαι ἀρχόντες τῶν λαῶν οἱ εἰλαλολάτραι, καὶ πάσῃ δεισιδαιμονίᾳ πλάνης ἐκδεδόμενοι, οὗτοι λαοὶ γεγόνασι τοῦ Θεοῦ Ἀ' Αβραάμ, τὸν Θεὸν Ἀ' Αβραάμ ἐπιγνόντες, καὶ τοῦτον ἐν ταῖς εὐχαῖς ἀναδούμενοι, καὶ μετ' αὐτοῦ ποιούμενοι τὴν σύνδονον. Καὶ ὁ Θεοδοτίων δὲ, εἰς καὶ αὐτὸς τῶν ἐπιμελῶν ἐρμηνευσάντων τυγχάνων, δομοίς τῷ Συμμάχῳ ἡρμήνευσεν εἰπών· "Αρχόντες λαῶν συνηγόρησαν, λαὸς τοῦ Θεοῦ Ἀ' Αβραάμ. Διὰ τὶ δὲ οἱ ἔδειμοντα, μετὰ τοῦ Θεοῦ Ἀ' Αβραάμ, εἰρήκασι; Ἐπειδὴ ἡ Ἐβραϊκὴ φωνὴ τοῖς αὐτοῖς στοιχείοις γράψει τό, μετὰ, καὶ τό, λαὸς. Εἴρηται γάρ, ἀμ' Ἐλοΐῳ· δύναται καὶ, μετὰ τοῦ Θεοῦ, λέγεσθαι, καὶ, λαὸς τοῦ Θεοῦ.

ΩΔΑ ΦΑΛΑΜΟΥ ΤΟΙΣ ΥΙΟΙΣ ΚΟΡΕ ΜΖ'.

Μέγιας Κύριος καὶ αἰνετὸς σφρόδρα, ἐτ πόλει τοῦ Θεοῦ ὑμῶν, ἐν δρει ἀγίῳ αὐτοῦ εὐρέζω· ἀγαλλιάματι πάσης τῆς γῆς, ὅρη Σιών, τὰ πλευρὰ τοῦ Βορᾶ, ἡ πόλις τοῦ βασιλέως τοῦ μεγάλου. Τρεῖς μὲν οἱ πρῶτοι ἐπιγεγραμμένοι τῷ νίῳ Κορέ συμφορᾶς καὶ λύπης περιείχον λόγους· ὁ δὲ τέταρτος μεταβολὴν ἐπὶ τῷ φαιδροτερον ἐδήλου· διὸ ὧδη ἐτύγχανεν ὑπὲρ τοῦ Ἀγαπητοῦ· ὠσαύτως καὶ ὁ πέμπτος, ὑπὲρ τῷ κρυψίῳ ἦν· ἀλλὰ καὶ ὁ ἔκτος δομίως ψαλμὸς ἦν. Ὁ δὲ μετὰ κείρας, μετέχοντα τῶν ἐμπροσθεν θεολογιῶν περιέχων, εἰκότως θρήνος γύλιμοῦ τοῖς υἱοῖς Κορέ ἐπιγέγραπται· κατὰ τὸ αὐτὸν γάρ οἱ μὲν διὰ φυσῆς ἀναδοῦντες ὑμουν τὸν Θεὸν, οἱ δὲ διὰ ὀργάνων μουσικῶν τὴν αὐτὴν ἀνεκρούοντο φόδην, τῷ μέλει σύμφωνον ποιούμενοι τὴν ἀρμονίαν. "Υμνον δὲ ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας ἀναπέμπουσι τῷ τάξις κατὰ τῶν παλεύμων νίκας ἀραμένων, καὶ τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ τῆς πικρᾶς καὶ χαλεπῆς δουλείας λυτρωσάμενων. Ὅ μὲν οὖν πρὸ τούτου παρεκελεύετο τοῖς ἔννεοις κροτεῖν καὶ ἀλαλάζειν τῷ Θεῷ ἐν φυνῇ ἀγαλλιάσεως, καὶ ψάλλειν αὐτῷ, διτι βασιλέως πάσης τῆς γῆς ὁ Θεός· ψάλλειν τε συνετῶς, ἐπεικερ ἐβασιλεύειν ἐπὶ τῷ θίνη. "Εδει δὲ τοὺς χεκελευσμένους ταῦτα πράττειν, καὶ τὸν τρόπον τοῦ ἀλαλαγμοῦ, καὶ τὸν φαλιὸν αὐτὸν ὡς παρὰ διδασκάλου μαθεῖν· διὸ ἀναγκαῖς ὁ παρὼν λόγος τοῦτο διδάσκει. Παιδεύεται τοινυν τὰ θίνη τὰ ἐξ ἀθεότητος ἐπὶ τὴν ἐνθεον διδασκαλίαν μεταθεότημένα τὸν ἐαυτῶν θεολογεῖν Κύριον καὶ λέγειν· Μέγιας Κύριος καὶ αἰνετὸς σφρόδρα· ἦ, οὐδὲ ὑμητέρος πρόσωπος, κατὰ τοὺς λοιπούς. Νοήσεις δὲ ὄπως μέγας εἰρηται, ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ τὸν οὐμπαντα περιαθρήσας κόσμον, κατὰ τὸν Ἡσαΐαν φήσαντα· Ἐπάρατε εἰς ὑμός τοὺς δύσθαλλοὺς ὑμῶν, καὶ ἰδετε τὶς κατέδειξε ταῦτα πάρτα· ἐκ μετέθους γάρ καὶ καλλονῆς κτισμάτων ἀράδιως ὁ γερεσιουργὸς θεωρεῖται· οὐ σωματικῷ με-

VERS. 40. *Principes populorum congregati sunt cum Deo Abraham, quoniam Dei fortes terrae vehementer elevati sunt. Cum praedictis aliis, etiam principes populorum in unam congregati sunt Ecclesiam, Dei Abraham populus effecti; sicque mirabiliter interpretatus est Symmachus his verbis, Principes populorum concili sunt, populus Dei Abraham. Siquidem illi olim principes populorum idola colentes, omnique superstitionis errori dediti; hi populi Dei Abraham facti sunt, cognito Abraham Dei, eum in precibus invocantes, atque cum eo cœtus agentes. Theodotio item qui e numero accuriorum interpretatum est, pari atque Symmachus modo interpretatus est his verbis, Principes populorum congregati sunt, populus Dei Abraham. Cū Septuaginta interpres, cum Deo Abraham, dixerunt? Quia Hebraica vox ipsissimis elementis exprimit illud, cum, et illud, populus: nam sic habet, am Elohim, quod et, cum Deo, et, populus Dei, explicari potest.*

1. CANTICUM PSALMI FILII CORE XLVII.

VERS. 2, 3. *Magnus Dominus et laudabilis valde, in civitate Dei nostri, in monte sancto ejus, bene radicato; jubilatione universæ terræ, montes Sion, latera aquilonis, civitas regis magni. Tres priores psalmi, qui filiorum Core inscripti sunt, calamitatis dolorisque verba complectuntur: quartus mutationem in jucundiores statum significabat: quare, Canticum pro dilecto, inscribitur; similiter quintus pro occultiis erat: sextus item similiter psalmus erat. Hic vero, quem tractamus, majorem quam superiores complectens theologiam, jure, Canticum psalmi filii Core, inscriptus est: una enim illi vocibus et clamore Deum celebrabant; hi vero instrumentis musicis idem pulsabant canticum, uno concentu ac modulatione harmoniam concinnantes. Hymnūnū vero pro Ecclesia emittunt ei, qui de inimicis victoriam reportavit, et Ecclesiam suam ab acerba illa et dura servitute liberavit. Præcedens itaque psalmus gentibus præcipiebat, ut plauderent et jubilarent Deo in voce exultationis, ac psallerent ipsi, quoniam rex omnis terræ Deus: psallerent item sapienter, quia regnavit in gentes. Oportuit autem jussos isthac agere, atque jubilationis modum ipsumque psalmum quasi a magistro ediscere; quapropter e re præsens sermo id edocet. Instituuntur itaque gentes, ex impietate ad divinam doctrinam translatae, ut Dominum divinis dictis celebrent ac dicant: Magnus Dominus et laudabilis valde; sive, et celebrandus valde, secundum reliquos. Probe autem intelligas quare magnus dicatur, si respicias in cœlum, si totum orbem circumspicias, secundum Isalam sic loquentem: Attollite in altum oculos vestros, et videte quis ostendit haec omnia: ex magnitudine enim creaturarum, proportione quadam creator conspicitur⁶; non magnitudine corporea, sed incomprehensibili virtute; imo etiam sapientia*

⁶ Isa. xl., 26.

magnus est, bonitate, tolerantia, clementia, cæte-
risque in eo cogitatis divinis virtutibus; quare di-
ctum est: *Et cogitationibus tuis non est qui similitudine
sit tibi*⁷.

Atheos quosdam, et dæmones incantationum auctores [carpit], qui regnum suum in terra firma-
vit, et omnia prius enumerata in hominibus imple-
vit. Neque solum magnus est, sed etiam laudabilis
valde: non quidem apud omnes nec in omni loco,
sed in civitate Dei nostri et in monte sancto ejus.
Quia ii qui extra civitatem ejus sunt, divinae doctri-
næ imperiti, nesciunt quo pacto celebrandus sit,
nec digne divina loqui possunt; quare venerandum
illud nomen, ad inanimatam materiam projecerunt,
aut in animalium irrationalium genera, sive in
elementa, terram, aquam, aerem, ignem; sive etiam
in mundi partes: atque alii alio ritu de Deo impie
senserunt; idcirco cum alieni essent a civitate Dei,
a vero hymno lapsi sunt. Civitas porro Dei nostri,
Ecclesia est, quæ supra eloquio hujusmodi indica-
tur: *Fluminis impetus legitimant civitatem Dei:
sanctificavit tabernaculum suum Altissimus*⁸. Et hæc
quidein de ea, quæ in terra est, Ecclesia; de qua
dictum est: *Inhabitabo in illis et in ambulabo:
et ero illorum Deus, et ipsi erant mihi populus*⁹. Quod
si qua sit alia hac melior civitas, cuius artifex et
conditor is ipse sit, perpende, quo pacto in illa
etiam magnus, celebrandus et laudabilis sit valde,
cum in ea pro dignitate intelligatur, ac divinis ver-
bis celebretur. In quo autem terra loco civitas illa
sit, ita docet psalmus: *In monte sancto ejus bene
radicato*; id est, bene fundato, et radicato, et ex-
sultatione universæ terræ. Qualis porro mons ille
sit, magnus docet Apostolus his verbis: *Accessimus
ad Sion montem, et civitatem Dei viventis, Jerusa-
lem caelestem, et multorum millium angelorum fre-
quentiam, et Ecclesiam primogenitorum, qui con-
scripti sunt in celis*¹⁰. Eamdem vero esse civitatem
Dei veram ipse declarat dicens: *Illa autem, quæ
sursum est Jerusalem, libera est, quæ est mater
nostra*¹¹. Mons autem Deo dignus, ipsum cœlum
est. Quia vero homines in terra degentes regno suo
dignatus non est; id enim significabat præcedens
psalmus dicens: *Rex omnis terræ Deus, psallite sa-
pienter: regnavit Deus super gentes*¹²; jure in terra
quoque civitas ipsi constituta est, vitæ scilicet in-
stitutum Dei cultui addictum, in toto orbe per
evangelicam prædicationem consistens. Montem Dei
in quo hujusmodi institutum stabilitum est, ne
cuncteris dicere Verbum Dei esse, videlicet Chri-
stum; quia supra petram fundata ejus Ecclesia est:
ipse autem petra erat. Mons itaque, petra, funda-
mentum Ecclesiae ipse solus fuerit, ut quidam dicit:
Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præ-

Α γέθει, δυνάμεις δὲ ἀκαταλήπτω· ἀλλὰ καὶ σοφίᾳ μέ-
γας ἐστι καὶ ἀγαθότερη καὶ ἀνεξικακίᾳ καὶ φιλαν-
θρωπίᾳ, ταῖς τε λοιπαῖς ἐπινοουμέναις ἐν αὐτῷ θεῖ-
καῖς δυνάμεσι· διὸ λέλεκται· Καὶ τοῖς διαιλογισμοῖς
σου οὐκ ἐστι τίς ὅμοιωθήσεται.

Αθέους τινὰς δυτας δαίμονας ἐποδῶν (sic) πε-
ποιημένους δ τὴν ἁυτοῦ βασιλείαν ἐπὶ γῆν συστη-
σάμενος, καὶ τὰ καθ' ἔκαστον τῶν ἔμπροσθεν κατη-
ριθμημένων ἐν ἀνθρώποις ἐπιτελέσας. Οὐ μόνον δὲ
μέγας ἐστὶν, ἀλλὰ καὶ ὑμητὸς σφρόδρα· οὐ μή περ
πᾶσιν, οὐδὲ ἐν παντὶ τόπῳ, ἀλλ' ἐν τῇ πᾶλει τοῦ
Θεοῦ ἡμῶν, καὶ ἐν τῷ δρει ἀγίῳ αὐτοῦ. Ἐπειπερ οἱ
ἔξι τῆς αὐτοῦ πόλεως, ἀμαθεῖς δυτες τῆς ἐνθέου δι-
δασκαλίας, οὐχ ἵσασιν αὐτὸν ὑμεῖν, οὐδὲ ἐπαξίας
θεολογεῖν· διόπερ τὴν σεβάσμιον προστηγορίαν ἔτι
τὴν ἄψυχον ὑλὴν καταβεβλήκασιν, ή ζῶντας ἀλόγων
γένη, ή ἐπὶ τὰ στοιχεῖα, γῆν, ὕδωρ, ἀέρα, πῦρ, ή
ἐπὶ τὰ μέρη τοῦ κόσμου· καὶ δὲλλοις ἀλλως περὶ^B
Θεοῦ διδάσκασαν ἀσεβίος· καὶ διὰ τοῦτο, τῆς πόλεως
δυτες ἀλλοτριοις τοῦ Θεοῦ, ἀποπεπτώκασι τοῦ ἀλη-
θοῦς ὑμνου. Πόλις δὲ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἡ Ἐκκλησία,
ἥ καὶ τὰ ἀνωτέρω ἐδήλων λόγια, δ' ὧν εἰρητο· Τοῦ
ποταμοῦ τὰ ὄρμηματα εὑρραινούσι τὴν πόλιν τοῦ
Θεοῦ· ηγίασε τὸ σκήτωμα αὐτοῦ δὲ Υψίστος. Καὶ
ταῦτα μὲν περὶ τῆς κατὰ γῆν Ἐκκλησίας· περὶ δὲ
εἰρηται· Ἔρουχήσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριστατήσω·
καὶ δύσομαι αὐτῶν Θεός, καὶ αὐτοὶ δύσονται μοι
λαός. Εἰ δὲ ἐστι τις δὲλλοις χρείτων ταύτης πόλις, δις
τεχνίτης καὶ δημιουργὸς αὐτός· θέα ὅπως καὶ ἐν
ταύτῃ μέγας καὶ ὑμητὸς, καὶ αινετός ἐστι σφρόδρα,
κατ' ἀξίαν νοούμενος ἐν αὐτῇ καὶ θεολογούμενος.
Ποὶ δὲ γῆς ψυχοδόμηται ἡ πόλις αὐτῇ, δὲ μὲν φαλμὸς
διδάσκει λέγων· Ἐρ δρει ἀγίῳ αὐτοῦ εὐρίψ·
τουτέστι τῷ εὐ τεθεμελιωμένῳ καὶ ἐρβίζωμενῷ, καὶ
τῷ διατατιματι πάσης τῆς γῆς. Ποίον δὲ ἀν εἰη
τοῦτο τὸ δρός, δέ μέγας Ἀπόστολος διδάσκει λέγων·
Προσεληνύθαμερ Σιών δρει καὶ πόλει Θεοῦ τῶν
Τερτοῖς Ἱερουσαλήμ ἐποιησάμενος, καὶ μυριάστη ἀγρέ-
λων πατηγύρει καὶ Ἐκκλησίᾳ πρωτοτόκων ἀπο-
γεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς. Ταύτην δὲ αὐτήν εἶναι
τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ τὴν ἀληθινὴν δὲ αὐτὸς παρέστη λέ-
γων· Ἡ δὲ ἀρια Ἱερουσαλήμ ἐλευθέρα ἐστίν, ηγία
ἐστε μητέρα γῆμῶν. Ὁρος δὲ τοῦ Θεοῦ ἐπάξιον αὐτὸς
δὲ οὐρανός. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς ἀνθρώπους
οὐκ ἀπέξιωσε τῆς οἰκείας βασιλείας· τοῦτο γὰρ ἐδή-
λου δὲ πρὸ τούτου φαλμὸς λέγων· Βασιλεὺς κάσσης
τῆς γῆς δὲ Θεός, γύλιτε συνετῶς· ἐβασιλεύεσθε
δὲ Θεός ἐπὶ τὰ θεῖα· εἰκότως καὶ ἐπὶ τῆς γῆς συ-
έστη αὐτῷ πόλις, τὸ θεοσεῖδες δηλαδή πολίτευμα τὸ
καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης διὰ τοῦ εὐαγγελικοῦ συστάν
κηρύγματος. Ὅρος δὲ τοῦ Θεοῦ ἐνῷ τὸ πολίτευμα
τοῦτο συνέστηκε, μή δικεῖ λέγειν τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ,
ἥτις τὸν Χριστὸν· ἐπειπερ ἐπὶ τὴν πέτραν ὄφοδημη-
ται αὐτοῦ ἡ Ἐκκλησία· αὐτὸς τε ἦν ἡ πέτρα. Οὗτος
οὖν καὶ δρός καὶ πέτρα καὶ θεμέλιος τῆς Ἐκκλησίας,
αὐτὸς ἀν μόνος εἴη κατὰ τὸν φάσκοντα· Θεμέλιον

⁷ Psal. xxxix, 6. ⁸ Psal. xlvi, 5. ⁹ Levit. xxvi, 12. ¹⁰ Hebr. xii, 22, 23. ¹¹ Gal. iv, 26. ¹² Psal. xi. vi., 8.

τὰρ ἀλλοι οὐδεὶς δύναται παῦει τὸν κείμενον, διότι τὸν Ἰησοῦν Χριστόν· καὶ ἀγαλλίαμα δὲ τυγχάνει πάσης τῆς γῆς.

Τὰ πλευρά τοῦ Βορρᾶ. Διόπερ καὶ τὰ πλευρά τοῦ Βορρᾶ ἐπέχειν λέγεται. Παρὰ μὲν οὖν τοῖς παλαιοῖς ἐλέγετο· Ἀπὸ Βορρᾶ ἐκκαυθήσται τὰ κακὰ ἐπὶ κάρτας τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν. Ἐπειδὲ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, ἐπὶ τῆς γῆς συστάσας, ἤλαστε τοὺς τὰ πλευρά τοῦ Βορρᾶ πάλαι κρατοῦντας, καὶ τὸν ἐν αὐτοῖς λέβητα τὸν ὑποκείμενον ἔσθεσε, κρείττων τε γεγένηται τῶν κακῶν τῶν πάλαι τὸν Βορρᾶν πληρούντων εἰκότως ἐνταῦθα τὸ προλεχθὲν ἔρος διήκειν λέγεται ἐπὶ τὰ πλευρά τοῦ Βορρᾶ. Ἐπειδὲ καὶ μέχρι τῶν πάλαι εἰδωλολατρῶν ἐθνῶν ἡ τοῦ βασιλέως ἔξεχύθη χάρις· δύσι δὲ νοούμενων κατὰ τὰς γεωγραφίας τῆς ἀλλας γῆς μερῶν, τοῦ μὲν κατὰ τὸ μεσηρβιὸν καὶ ἄλιτον κλίμα, δὴ φασιν εἶναι τῆς ἀντοικουμένης τοῦ δὲ ἐπέρου κατὰ τὸ βόρειον, δὲ οἰκουμενής τοῖς εἰκότως ὁ παρὼν λόγος τὴν καθ' ἡμᾶς οἰκουμένην σημαίνων τὰ πλευρά τοῦ Βορρᾶ ὡνόμασεν. Ἀλλως δὲ οὐκ ἔστι ταῦτα δέξασθαι ἡ μόνως οὕτως ἐπειδήπερ τὴν Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ, πεπληρωκαί τὰ πλευρά τοῦ Βορρᾶ καὶ κάσσαν τὴν βόρειον οἰκουμένην, δρθαλμοῖς ὅρματα· διὰ οὐδὲνται· Ὁρη Σών, τὰ πλευρά τοῦ Βορρᾶ, η πόλις τοῦ βασιλέως τοῦ μεγάλου.

Οὐ θεὸς ἐταῖς βάρεσιν αὐτῆς γινώσκεται. Πάλιν καταῦθα σημεῖα τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ τῆς ἐν τῇ πόλει αὐτοῦ τῇ προλεχθεὶσῃ δίδωσιν. Οὐτεπέρ γάρ ἐν τοῖς ἀνωτέρω εἴρητο· Οὐ θεὸς ἐταῖς μέσῳ αὐτῆς, καὶ οὐ σαλευθήσεται· βοηθήσει αὐτῇ ὁ θεὸς εἰ πρὸς πρῶτον πρῶτον. Ἐταράχθησαν ἔστρη, ἐκλιναρ βασιλεῖαι, ἐδωκε φωνὴν αὐτοῦ, ἐσαλευθὴ η γῆ· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ νῦν τὸ ἔναργες τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ πόλει αὐτοῦ παρίστησι λέγων· Οὐ θεὸς ἐταῖς βάρεσιν αὐτῆς γινώσκεται, δοταν ἀντιλαμβάνηται αὐτῆς. Ἀντὶ δὲ τοῦ, Ἐταῖς βάρεσιν αὐτῆς, δέ Σύμμαχος· Ἐτοῖς τοῖς βασιλείοις αὐτῆς γινώσθησεται, εἴρηκεν. Ἀφανοῦς γάρ δυτὸς τοῦ Θεοῦ καὶ ἀρράτου, τότε μάλιστα ἡ παρουσία αὐτοῦ γινώσκεται, ὅταν, πολεμίων ἐπιθεμένων τῇ αὐτοῦ πόλει, τὴν ἀντιληφτὸν αὐτῇ παρέχει. Βάρεις δὲ τῆς πόλεως τίνας ἀν εἰποις ἡ τὰς ἀφωρισμένας κατὰ χώρας καὶ κατὰ τόπους ἐκκλησίας; Τὸ μὲν γάρ πᾶν θεοσεῖδες πολίτευμα τὸ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης συνεστῶς ἡ μεγάλη νοεῖται πόλις τοῦ βασιλέως· αἱ δὲ κατὰ τόπον ἐκκλησίας τυγχάνουσιν αἱ βάρεις, ὃν μέσος ἀεὶ ὁ εἰρηκὼς Θεός· Ὄπου δύο ἢ τρεῖς συντηγμένοι, ἐκεῖ εἰμι ἐταῖς μέσῳ αὐτῶν· καὶ, Ἰδοὺ δέλω μεδ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἔως τῆς συντελείας τοῦ αἰώνος· τότε γινώσκεται, ἐπειδόμην, πολεμίων ἐπιθεμένων, ἀντιλαμβάνηται τῆς ἐαυτοῦ πόλεως καὶ τῶν βάρεων αὐτῆς.

Ἐξῆς τούτοις συνήπτεται ἡ τῶν πολεμίων κατὰ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ ἐφόδος· εἴρηται· Οτι ιδοὺ οι βασιλεῖς συντηγμένοι, διηθοσταρ ἐπὶ τῷ αὐτῷ. Κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· Ἰδού γάρ, φησιν, οι βασιλεῖς συνετάξαστο, ηλθον ἐμοῦ. Ποιοὶ δὲ βασιλεῖς οἱ οἰχθροὶ τοῦ θεοσεῖδος πολιτεύματος συνετάξαντο

*A ter id quod positum est, quod est Jesus Christus*¹³ itemque exsultatio est universæ terræ.

Latera Aquilonis. Quare latera aquilonis cōbībere fertur. Siquidem apud antiquos dicebatur: *A borea accendentur mala in omnes habitantes terram*¹⁴. Quoniam vero regnum Dei in terra consitens, expulit eos qui latera aquilonis olim obtinebant, et ollam eisdem subjectam extinxit, alique iis malis, quæ olim boream replebant, superius evasit, jure mons prædictus latera aquilonis prætergredi dicitur. Quandoquidem autem regis gratia ad eas usque gentes, quæ olim idololatræ erant, effusa est, ac secundum geographiam universæ terræ, duæ ejusdem terræ partes esse intelliguntur; quarum altera ad meridionale et australe clima quod ἀντοικουμένης, sive oppositæ partis vocant; altera ad boreale quod nos incolimus; congruenter hic per latera aquilonis terram quam incolimus indicavit; Neque omnino possunt isthacēc alio modo accipi: quoniam Ecclesia Dei, quæ latera aquilonis et septentrionalem totam plagam occupat, ipsis oculis percipitur; quamobrem dictum est: *Montes Sion, latera aquilonis, civitas regis magni*.

C *i Vers. 4 - 8. Deus in domibus ejus cognoscitur.* Hic rursum signa præsentiae Dei in memorata civitate sua suppeditat. Sicut enim superius dictum est: *Deus in medio ejus, non commovebitur: adjuvabit eam Deus mane diluculo. Conturbatae sunt gentes et inclinata sunt regna; dedit vocem suam, mota est terra*¹⁵, eadem ratione et nunc conspicuam Dei in civitate sua præsentiam declarat his verbis, *Deus in domibus ejus cognoscitur, cum suscipiat eam.* Ejus autem loco, *in domibus ejus, Symmachus, in regia ejus cognoscetur, interpretatus est.* Cum enim Deus non appareat neque videatur, tunc maxime ejus præsentia cognoscitur, cum ingruentibus civitatib⁹ sua inimicis, ipsius patrocinium suscipit. Domus autem civitatis quas dixeris esse, nisi ecclesias per diversas regiones atque loca distributas? Nam religiosum omne institutum per universum orbem consistens, Regis magna civitas intelligitur esse. Ecclesiæ vero per universum orbem constitutæ, domus illæ sunt, in quarum medio semper existens Deus qui ait: *Ubi duo vel tres congregati fuerint, illic sum in medio eorum*¹⁶; et: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi*¹⁷; tunc ipse cognoscitur, cum scilicet irrumpentibus inimicis, civitati sue domibusque ejus patrocinatur.

Deinceps vero subjungitur inimicorum contra Ecclesiam Dei incursus; nam ait: *Quoniam ecce reges congregati sunt, convenerunt in unum. Secundum Symmachum autem, Ecce enim, ait, reges consenserunt, venerunt simul. Qui reges, nisi piæ religio nis inimici, mutuo consenserunt, legesque ad oppu*

¹³ I Cor. iii, 11. ¹⁴ Jereim. 1, 14. ¹⁵ Psal. xlvi, 6, 7. ¹⁶ Matth. xviii, 20. ¹⁷ Matth. xxviii,

gnandam Dei Ecclesiam scripto dederunt? Cæterum ingens miraculum Dei in domibus ejus cogniti tum reprehenditur, cum reges in unum coacti bellum inferentes Ecclesiae ipsius, persecutionem moventes, sexcentas insidias struentes adversus illam, nihil possunt inferre damni. Quare subiungit, *ipso videntes sic admirati sunt*; nam ex ipsis operibus perspecta ejus virtute, *sic admirati sunt*; cum ante minime mirarentur. Postea, *conturbati sunt*, ulti pote qui Dei adversarii essent: *Commoti sunt et tremor apprehendit eos. Ibi dolores ut parturientis.* Nam tunc demum ratio judicii Dei, quem impugnabant, conspectui eorum patuit. Quamobrem secundum Symmachum dicitur: *Ipsi videntes sic admirati sunt, conturbati sunt, percussi sunt, tremor occupavit eos, dolores ut parturientis.* Parturiebant, ut dictum est: *Ecce parturiit iniquitatem, concepit dolorum, et peperit iniquitatem. Lacum aperuit et effudit eum, et incidet in foream quam fecit. Convertetur dolor ejus in caput ejus, et in verticem ipsius iniquitas ejus descendet*¹⁸. Ille porro opere completa, nos ipsis oculis percepiimus: quibus sane verisimile est posteros nostros incredulos, cum audient, non fidem habituros esse. Quotquot igitur ævo nostro fuere Ecclesiae Dei inimici, principes hujus saeculi et tyranni, divinitus immisissi flagellis laniati, alii quidem cariem corporis perpessi sunt, ut etiam vel adhuc viventes cum intollerabili fetore verminibus scaterent: alii item viventes oculis capti sunt; ita ut divinitus immisissi sibi flagellum animaverterent, palinodiamque canerent, ac Ecclesiae Deum magnum verumque, et solum esse Dominum considerent, summaque eura præciperen ut civitas ita Dei, ab se olim impugnata, restauraretur ac denuo construeretur. Quod postea additur, *in spiritu vehementi conteres naves Tharsis; sive secundum Aquilam, in spiritu urente conteris naves Tharsis; sive secundum Symmachum, per ventum violentum confringes naves Tharsis;* intelliges si animadvertas dictum suis, naves Tharsis ingentes divitias Salomonis advenisse, prout in Regnorum historia narratur¹⁹; atque ita memororum regum divitias et dominatum contendenda, ac quasi in profundum penitus demergenda atque prorsus auferenda esse, per contritas naves Tharsis subindicatur.

τε καὶ κατὰ βυθῶν χωρῆσεν, παντελῶς τε ἀφαισθήσεσθαι, διότι οὐκέτι συντρίβεται.

VERS. 9. *Sicut audivimus, ita et vidimus in civitate Domini virtutum, in civitate Dei nostri: Deus fundavit eam in æternum. Antiqui ex divinis electionibus solum propheticas has voces accepérunt; nunc autem, cum ipsis rebus gestis prædictiones impletas vident, ita fiantur: Sicut audivimus, ita et*

A ἄλλοις καὶ νόμους ἐγγράφους ἔμεντο τοῦ πολεμεῖν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ; Πλὴν τὸ μέγα θαῦμα τοῦ ἐν ταῖς βάρεσιν αὐτῆς γινωσκομένου Θεοῦ τότε δεκτύνεται, ἐπειδὴν οἱ βασιλεῖς, συναχθέντες, πόλεμον δρωνται κατὰ τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ, διωγμούς τε κινοῦντες, καὶ μυρίας ἐπιβούλας κατ’ αὐτῆς βούλευμενοι, μηδὲν ισχύωσι. Διὸ ἐπελέγεται· Αὗτοι ιδόντες οὕτως ἐθαύμασαν· Ἐργυ γάρ τὴν δύναμιν αὐτοῦ παραλαβόντες, οὕτως ἐθαύμασαν, πρὸ τούτου μὴ θαυμάσαντες. Εἴτα ἐταράχθησαν, ὡς ἀν Θεοῦ πολέμιοι καταστάντες· Ἐσαλεύθησαν τε καὶ τρόμος ἐκελάβετο αὐτῶν. Ἐκεῖ ὀδίνες ὡς τικτούσης. Λοιπὸν γάρ ὑπέπιπτεν αὐτῶν τοῖς ὀφθαλμοῖς ὁ περὶ τῆς κρίσεως τοῦ Θεοῦ λόγος, τοῦ ὑπ’ αὐτῶν πολεμουμένου. Διὸ κατὰ τὸν Σύμμαχον εἰρηται· Αὗτοι ιδόντες οὕτως ἐθαύμασαν, ἐταράχθησαν, ἐξεπλάγησαν, φρίκη κατέσχεται αὐτοὺς, ὀδίνες ὡς τικτούσης. Όδινον γάρ κατὰ τὸ λελεγμένον· Ὅδοις ὀδηροσεν ἀδικιας, συνέλιθε πόνον καὶ ἐπεκτενέσθαι. Λάκονος ὄφρυς καὶ ἀρέσκαψεν αὐτὸν, καὶ ἔμπτεσται εἰς βόθρον ὃν ειργάσατο. Ἐπιστρέψεις δι πόρος αὐτοῦ εἰς κεραλήν αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ κορυφῆν αὐτοῦ ἡ ἀδικία αὐτοῦ καταβήσεται. Ταῦτα δι’ Ἑργων πληρούμενα ὀφθαλμοῖς αὐτοῖς ἡμεῖς παρελήφαμεν· διὸ καὶ εἰκὸς τοῖς μεθ’ ἡμᾶς ἀπίστοις μηδὲ ἀκοῇ πιστεύεσθαι λεγόμενα. Πάντες γοῦν οἱ καθ’ ἡμᾶς τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ πολέμιοι καταστάντες, ἀρχοντες τοῦ αἰώνος τούτου καὶ τύραννοι, θεηλάτους μάστιξιν αἰχισθέντες (1)· οἱ μὲν σήψεις τοῦ σώματος ὑπέμειναν, ὡς καὶ σκύληκας ἐξ αὐτῶν ἔτι ζώντων C μετ’ ἀφορήτου δυσαδίας βρύειν· οἱ δὲ τὰς δύες έτι ζώντες ἐπηρώθησαν, ὡς καὶ εἰκὸς συναίσθησιν ἐλθεῖν τῆς καταλαβούστης αὐτοὺς θεηλάτου μάστιγος, παλινφθίλαι τε ἀσαι καὶ τὸν τῆς Ἐκκλησίας Θεὸν μέγαν εἶναι καὶ ἀληθῆ καὶ μόνον Κύριον ὅμοιογῆσαι· προστάξαι δὲ σὺν πολλῇ σπουδῇ ἀνανεῦσθαι καὶ οἰκοδομεῖν τὴν πάλαι πρὸς αὐτῶν πολεμηθεῖσαν τοῦ Θεοῦ πόλεν. Τὸ δὲ ἔξης ειρημένον· Ἐγ τεύματι βιαλφ συντρίψεις πλοῖα Θαρσεῖς· ἦ κατὰ τὸν Ἀκύλαν· Ἐγ τεύματι καύσωρος συντρίβεις τῆς Έαφσεῖς· ἦ κατὰ τὸν Σύμμαχον· Δι’ ἀνέμου βιαλὸν κατάσαιεις πάντας Θαρσεῖς· νοήσεις ἐπιστήσας ὡς νῆες Θαρσεῖς ἀλέγοντο πλούτον μέγαν φέρειν τῷ Σολομῶντι ποτὲ κατὰ τὴν ἴστορίαν τὴν ἐν ταῖς Βασιλείαις κειμένην. Οὕτως οὖν καὶ τῶν προλεχθέντων βιτιλέων τὸν πλοῦτον καὶ τὴν δυναστείαν συντρίβεσθαι, διότι οὐκέτι συντρίβομένων.

D Καθάπερ ἡκούσαμεν, οὕτως καὶ εἰδομεν, ἐν πολεμοῖς Κύριον τὸν δυνάμεων, ἐν πολεμοῖς τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμην· διὸ διθεμελώστερον αὐτὴν εἰς τὸν αἰώνα· Οἱ πάλαι μὲν ἡκουον αὐτὸν μόνον τῶν προφητικῶν φωνῶν τὸν τῶν ιερῶν ἀναγκωσμέτων· νῦν δὲ αὐτοῖς πρότρημασι τὰ ἀποτελέσματα τῶν προφήτησεων ὄφειλαν

¹⁸ Psal. vii, 45-47. ¹⁹ III Reg. x, 22.

(1) Scilicet Galerius Maximianus. Vide Lactantium *De mortib. persecutorum*, c. 33; Euseb. *Hist. eccl.*, c. 26, et alios. Sequens qui oculos amigisse fertur, est Maximinus, de quo vide Euseb. l. ix,

c. 40, et Lactantium *De mort. pers.*, c. 49. Utrumque autem, deposita adversus Christianos σεβιλια, edicta in illorum gratiam emisiisse narrat idem Eusebius.

μοίς δρῶντες φασι· Κυθάπερ ήκούσαμεν, εὕτως καὶ ἔδομεν. Διὸ τοῖς ταῦτα φάσκουσιν ἐλεγεν δὲ Σωτὴρ· Πολλοὶ προφῆται καὶ δίκαιοι ἐπεθύμησαν ίδειν δὲ νμέες βλέπετε· καὶ, 'Υμῶν δὲ μακάριοι οἱ δρθαλμοί, διτι βλέποντον. 'Αρμόδιοι δ' ἀν καὶ ἡμῖν τὰ μάτη φωνή, τὰ δημοτα τεθεαμένοις κατὰ τοὺς ἡμετέρους χρόνους· δὲ δὴ καὶ ἐπληροῦστο ἐν τῇ προλεχθεῖσῃ πόλει, ἦν οὐκ ἀνθρώπος, ἀλλ' αὐτὸς δὲ Θεός ἐθεμελίωσεν εἰς τὸν αἰώνα. Μάλιστα γάρ τότε αὐτῆς φαίνεται διθεμέλιος αἰώνιος, η τε οικοδομή οὐκ ἔξ αὐθρύπων ἰδρυμένη, ἀλλ' ἔξ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴν, τοσούτων πολεμίων πολιορκούντων, ἀγήτητος καὶ ἀκαθαίρετος διαμένη.

Κατὰ τὸ δρομά σου, δὲ Θεὸς, οὕτως καὶ ἡ αἰρεσίς σου ἐπὶ τὰ πέδρατα τῆς γῆς· δικαιοσύνης πληρική δὲ εξιά σου. Ἐπειδὴ περὶ δὲ εἰκὼν αὐτοῦ, ἡ εὐεργετική καὶ πάντων τῶν ἀγαθῶν πάροχος, πεπλήρωται ἴστητος καὶ δικαιοιστύνης, οὐκ ἔστι τε προσωπολγύα παρ' αὐτῷ· εἰκότως τὸ Εὐαγγέλιον πᾶσιν ἐκτρύπτετο τοῖς ἔθνεσι. Διὸ φησιν δὲ Ἀπόστολος· Οὐδὲν ἔκαστον πομαὶ τὸ Εὐαγγέλιον. Δύναμις γάρ θεοῦ ἔστιν εἰς σωτηρίαν καὶ τῷ πιστεύοντι, Ἰουδαϊσμὸν τε πρώτον καὶ Ἑλληνί. Δικαιοσύνη γάρ θεοῦ ἐτιθέται πάντας πάντες. Τούτοις ἀκολούθως ἐπιλέγεται ἐξῆς· Εὐχρηστήτω δρος Σιών· τοῦτο δὲ καὶ διὰ τῶν ἐμπροσθεν ἐθόλευτο, ἐφ' ϕ τεθεμελίωτο δὲ Τεκνησία. Ἡ πέτρα οὖν καὶ τὸ δρος αὐτὸς ἦν δὲ Χριστός. Χαίρει τοῖνυν καὶ πάστης εὐφροσύνης πληρώσται· ἐπὶ τῇ μεγάλῃ ἐπ' αὐτῷ οικοδομῇ, καὶ τῇ ἀκαταπαγκήτῳ πόλει, καὶ συγχαρεῖ τοῖς σωζομένοις δὲ οὐσίων αὐτούς Κύριος· ἀλλὰ καὶ αἱ θυγατέρες τῆς Ιουδαίας ἀγαλλιῶνται ἔνεκεν τῶν κριμάτων τοῦ Θεοῦ. Τίνες δὲ ἀνενεγκαὶ αὐτοῖς ἀλλ' ἢ αἱ ἀπόστολικαὶ φυχαὶ καὶ πᾶς δὲ τῶν μαθητῶν καὶ εὐαγγελιστῶν τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος δημῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ χορὸς ἔξ Ιουδαίων γεγενημένος; Ἐγχαιρόν γε μήν καὶ πάσης ἀγαλλιάσεως καὶ θυμρίδας· ἐπιτρύποντο διὰ τὰ δίκαια κρίματα τοῦ Θεοῦ· ἐπειπερ δὲ αὐτῶν πᾶσιν ὅμοι τοῖς ἔθνεσι καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐκτρύπτετο τὸ σωτήριον Εὐαγγέλιον.

Κυκλώσατε Σιών, καὶ περιλάβετε αὐτὴν, δημιγίσαθε ἐτοῖς πύροις αὐτῆς. Θέσθε τὰς καρδίας ὑμῶν εἰς τὴν δύναμιν αὐτῆς, καὶ καταδιέλασθε τὰς βάρεις αὐτῆς, δικαὶος δὲ δημήσησθε εἰς τεράν τετράρ. "Οτι οὗτός ἔστιν δὲ Θεὸς ἡμῶν, αὐτὸς ποιμανεῖ ιμᾶς εἰς τὸν αἰώνα. Τὰ μὲν προλεχθέντα πάντα θεολογίαν περιέχει τοῦ τὰ τοσαῦτα ἐν ἀνθρώποις κατωρθωκότος· τὰ δὲ προκείμενα προσφωνεῖται εἰς πρόσωπόν τινων, ὡς ἀν, πανταχόθεν αὐτὴν περιστοιχιάμενοι, φυλάττοιεν. Τίσι δὲ ἄρα προστάτεται ταῦτα ποιεῖν; Ήματι, διτι ταῖς τὴν Τεκνησίαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ ἐν αὐτῇ θεοσεβές πολίτευμα φρουρούσαις θεαῖς δυνάμεσιν, ἀγγέλοις τε ἀγίοις. Τούτοις οὖν αὐτοῖς τὸ Πνεῦμα τὸ ἀγίον προσφωνεῖ λέγον· Κυκλώσατε Σιών, καὶ περιλάβετε αὐτὴν· ἔτιν, περιτειχίσατε, κατὰ τὸν Σύμμαχον. Ἄντι

A vidimus. Quare hæc dicentes sic alloquitur Salvator: *Multi prophetæ et justi voluerunt videre quæ vos videtis*¹⁰; et: *Vestri autem beati oculi, quia vident*¹¹. Nobis quoque hæc vox competit, qui temporibus nostris similia vidimus in predicta civitate impleta; quam non homo, sed ipse Deus fundavit in sæculum. Tunc porro maxime fundamentum ejus æternum, structuraque illius non ab hominibus excitata videtur, sed ab ipso Deo; cum obsidientibus tot inimicis, invicta et inexpugnabilis manet.

VERS. 11, 12. Secundum nomen tuum, Deus, sic et laus tua in fines terræ: justitia plena est dextera tua.

B Quoniam beneficia ejus dextera, quæ bona omnia clargit, æquabilitate et justitia plena est, neque illa est apud ipsum personarum acceptio; jure Evangelium omnibus gentibus prædicabatur. Quamobrem inquit Apostolus: *Non enim erubesco Evangelium. Virtus enim Dei est in salutem omni credenti, Iudeo primum et Graeco. Justitia enim Dei in eo revelatur*¹². Consequenter autem additur: *Lætetur mons Sion: quod ex præcedentibus declaratum est, cum de fundatione Ecclesiæ ageretur. Petra igitur et mons ipse Christus erat. Gaudet itaque et omni lætitia repletur de magna in se fundata structura, ac de inexpugnabili civitate; atque salutem nactis salutis auctor Dominus gratulatur; imo etiam filiæ Judææ exsultant propter judicia Dei. Quænam illæ fuerint nisi apostolice animæ, lotusque discipulorum evangelistarumque Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi chorus, ex Judæis ortus? Lætabantur porro, ac omni exultatione et animi gaudio replebantur, propter iusta Dei judicia, quia ipsorum ministerio omnibus una gentibus, omnibusque hominibus salutare Evangelium annuntiabantur.*

VERS. 13-15. Circumdate Sion, et complectimini eam, narrate in turribus ejus. Ponite corda vestra in virtute ejus, et distribuite domos ejus, ut enarratis in progenie altera. Quoniam hic est Deus Deus noster, ipse pascet nos in sæcula. Quæ supra dicta sunt omnia, theologiam continent ejus qui tot tanta gesta in hominibus edidit. Hæc autem profert ad personam quorundam, ut ad prædictam Dei civitatem concedant circumdantes ipsam, ipsisque manibus complectantur, ut circunstinentes undique, ipsam tueantur. Quibusnam hæc agere præcipit? Divinis arbitror potestatibus, quæ Ecclesiæ Dei ejusque religiosum institutum custodiunt, sanctisque item angelis. Hos itaque ipsos Spiritus sanctus compellat his verbis: Circumdate Sion, et complectimini eam; sive, muris circumnificate, secundum Symmachum. Pro illo autem, narrate in turribus ejus, Aquila, computate, inquit,

¹⁰ Luc. x., 24. ¹¹ ibid. 23. ¹² Rom. i., 16, 17.

*muros ejus; Symmachus vero, numerate. Et vero A
præstantiora maxime ædificia, ac quæ in civitate
munitiona erant, utpote majoris momenti ac neces-
sitatis quam cætera, memoratis custodibus numero
tradita sunt ad tutelam; ut traditum sibi numerum,
salvum integrumque restituerent. Hæc porro dicta
ex Salvatoris voce intelligas, qua ipsos discipulos
et apostolos, qui ceu turres cæteris ædificiis pre-
stabant, sic alloquebatur: *Vestri autem capilli ca-
pitis omnes numerati sunt*²³. Nam qui ipsos ad tantam
sublimitatem evexit, et Ecclesiæ suæ turres
constituit, ne quid ab inimicis mali paterentur,
majoribus ipsos custodibus, videlicet sanctis an-
gelis tradit. Unde in Actibus apostolorum, gnari
singulos Servatoris discipulos quibusdam angelis
traditos esse, renuntiante puella, Petrum esse, qui
januam pulsaverat, reliqui discipuli dixerunt, *Num
angelus ejus est*²⁴? Imo etiam de pusillis in Eccle-
sia Servator hæc tradit: *Nam angeli eorum sem-
per vident faciem Patris mei, qui in cælis est*²⁵. Ju-
re ergo iis præsenti sermone præcipitur: *Nume-
rate turres ejus. Deinceps vero: Ponite corda ve-
stra in virtute ejus, et distribuite domos ejus; se-
cundum Symmachum autem, Ponite corda vestra
in ambitum ejus: metimini regiam ejus. Hæc omnia
agere jubentur custodes Ecclesiæ: Castrametabitur
enim angelus Domini in circuitu timentium eum, et
eripiet eos*²⁶. Quas autem domus indicat, nisi de
quibus supra dicebatur, *Deus in domibus ejus co-
gnoscitur, cum suscipiet eam?* Jam dicebamus per
civitatem Dei intelligi religiosum omnem institutum
in universa terra stabilitum; per domos autem,
ecclesias singulas variis in locis positas. Singulæ
autem illæ præsenti sermone distribui jubentur.
Vult enim singulos angelos ecclesiarum singula-
rum sibi commissarum custodes esse. Postea sic
claudit, ut enarratis in progenie altera. Angelorum
enim erat virtutes Dei per diversas generationes
enarrare posse. Et quoniam hic est Deus Deus no-
ster in æternum et in sæculum sæculi, ipse pascet
nos in sæcula: vos quidem ceu tutores fueritis et
quasi custodes gregis; pecorum autem pastor alias
fuerit. Quisnam ille nisi qui dixit²⁷: *Ego sum pastor
bonus?**

ἀρετὰς τοῦ Θεοῦ διηγήσασθαι. Καὶ δτι οὗτος ἐστιν
αῶτα τοῦ αἰώνος· αὐτὸς ποιμανὲς ἡμᾶς εἰς τὸν
πέρι ποιμνῆς φύλακες· δὲ τῶν θρεψμάτων ποιμὴν
μήρος καλδεός;

1. IN FINEM FILII CORE PSALMUS XLVIII.

Oportuit filios Core, qui prima suo tempore pro-tulerant, et secunda annuntiarant, ac insuper gen-tium vocationem prædicaverant, et quæ Ecclesiam Dei spectabant tradiderant; post hæc de consum-matione præsentis vitæ et divini judicii testimonium ferre: in quo omnem creaturam adducet Deus in judicium²⁸, et omnes tribunali Dei sistemur, ut re-

τοῦ· Διηγήσασθε ἐν τοῖς πύργοις αὐτῆς, δὲ μὲν Ἀκύλας, Ψηφίσατε, φησι, πύργους αὐτῆς· δὲ Σύμμαχος· Ἀριθμήσατε. Μάλιστα γάρ τὰ ἔξοχάτα τῶν οἰκοδομημάτων καὶ τὰ δχυρώτατα τῆς πόλεως, ὡς ἀν χρείτονα καὶ τῶν λοιπῶν ἀναγκαῖτερα, δέδοται σὺν ἀριθμῷ τοῖς εἰρημένοις φρουροῖς φυλάσσει ἐπιμελῶς, ὡς ἀν παραδῶσιν Ἐμπαλίν σῶν καὶ πλήρην παρειλήφασι ἀριθμὸν. Νοήσεις δὲ τὸ λεγόμενον ἀπὸ τῆς σωτηρίου φωνῆς, δι' ἤς τοῖς αὐτοῖς μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις, τοῖς ὥσπερε πύργοις ἔξεχουσι καὶ διαφέρουσι τῆς λοιπῆς οἰκοδομῆς, ἐλεγεν· Ὅμως δὲ καὶ αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς τῶν πριθυμμέτρων εἰσίν. Ο γάρ εἰς τοσούτον ὑψός αὐτοὺς ἐπάρας, καὶ πύργους τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ καταστήσας, ὡς ἂν μή τινα πάθοιεν ὑπὸ τῶν ἔχθρων, μείζουσιν αὐτοὺς φύλαξιν, ἀγίοις ἀγγέλοις, παραδίδωσιν. Ἐνθενὲν ἐν ταῖς Πράξεις τῶν ἀποστόλων, εἰδότες, ὡς ἔκαστος τῶν μαθητῶν τοῦ Σωτῆρος ἀγγέλους τοῖς παραδέδοται τῆς παιδισκῆς ἀπαγγειλάσης, ὡς ἄρα Πέτρος εἴη δὲ τὴν θύραν παίσας, οἱ λιποὶ μαθηταὶ ἔφασαν· Μήποτε ἀγγελος αὐτοῦ ἔστι; Διδάσκει δ' οὖν καὶ περὶ τῶν μικρῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ δὲ Σωτὴρ λέγων· Οἱ γὰρ ἀγγελοι αὐτῶν διὰ πατέρος βλέποντι τὸ πρόσωπον τοῦ Πατέρος μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς Εἰκότως οὖν προστάττει δὲ παρὸν λόγος τούτοις αὐτοῖς λέγων· Ἀριθμήσατε τοὺς πύργους αὐτῆς· εἰοῦ· ἔξι τότε· Τάξατε τὰς καρδίας ὑμῶν εἰς τὴν ὁδοντοῦ αὐτῆς, καὶ καταδιέλεσθε τὰς βάρεις αὐτῆς· κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· Τάξατε τὰς καρδίας ὑμῶν εἰς τὸν περβολογον αὐτῆς· διαμετρήσατε τὰ βασιλειανα αὐτῆς· Πάντα ταῦτα προστάττονται ποιεῖν οἱ φρουροὶ τῆς Ἐκκλησίας Παρεμβαλεῖ γάρ ἀγγελος Κυρίου καὶ λιώ τῶν φοβουμένων αὐτὸν, καὶ βύσεται αὐτούς· Πολας δὲ βάρεις φησιν, ἢ περὶ ὧν καὶ ἀνωτέρω ἐλέγετο· Ὁ θεός ἐν ταῖς βάρεσσιν αὐτῆς γινώσκεται, σταρ ἀρτιλαμβάνηται αὐτῆς· Ἐλέγομεν δὲ πόλιν μὲν νοεῖσθαι πᾶν τὸ θεοσεδές πολίτευμα τὸ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης, βάρεις δὲ αὐτῆς τὰς κατὰ μέρος δὲ παρὸν προστάττει λόγος καταδιέλεσθαι· Βούλεται γάρ ἔκαστον τῶν ἀγγέλων ἀφωρισμένων ἔκκλησιῶν τινῶν φρουρὸν ἐπιστήσαι· Εἰτ' ἐπιλέγει τούτοις· Ὅπως ἐν διηγήσθωσθε εἰς τερεάν ἀτέρα· Ἀγγέλων γάρ [ἴην τὸ εἰς γενέας διαφόρους δύνασθαι τὰς δὲ θεόδες δὲ θεόδες ὑμῶν εἰς τὸν αὐλώντα καὶ εἰς τὸν αὐλώντα· Ὅμεις μὲν γάρ φρουροὶ ἀν εἴπετε καὶ ὀπόλλος ἀν εἴη· Τίς δὲ οὗτος ἢ ὁ εἰπόν· Ἐγώ εἰμι δὲ ποι-

ΕΓΓ ΤΟ ΤΕΑΟΣ ΤΟΙΣ ΧΙΟΙΣ ΚΟΡΕ ΨΑΛΜΟΣ ΜΗ.

Ἐδει δὲ τὸν οὐρανὸν Κορὲ, τὰ πρῶτα κατὰ καιρὸν ἐκθεμένους, καὶ τὰ δεύτερα εὐαγγελισαμένους, ἐπὶ τούτοις τε τὴν τῶν ἔθνων κλῆσιν κηρύξαντας, τὰ περὶ τῆς Ἑκκλησίας τοῦ Θεοῦ παραδόντας, μετὰ τάντα διαμαρτύρεσθαι τὰ περὶ τῆς συντελείας τοῦ παρόντος θίου καὶ τοῦ θείου δικαιωτηρίου· ἐνῷ πᾶν τὸ κοινωνία ἀξεῖ δὲ θεὸς εἰς κρίσιν, καὶ πάντες παραστή-

²² Matth. x. 30. ²³ Act. xii, 15. ²⁴ Matth. xviii, 10. ²⁵ Psal. xxxiii, 8. ²⁶ Joan. x, 41. ²⁷ Eccl. xii, 14.

σύρεθα τῷ βίηματι τοῦ Θεοῦ, ἵνα κομιστοῖται ἔκα-
στος τὰ διὰ τοῦ σώματος, πρὸς ἀδιπράξειν, εἰτ' ἀγρόδον, εἰτὲ φωνῶν. Ἀναγκαῖως τοίνυν πάντα κα-
λεῖ τὰ ἔθνη ἐπὶ τὴν τῶν λεχθησομένων ἀκρόσιν.
Ὄς γάρ ἐπὶ τὴν σωτηρίαν πᾶν γένος ἀνθρώπων παρ-
εκάλει, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐπὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς
θείας χρίσεως διοῦ πάντας ἀνακαλεῖται φάσκων.

Ἄκουστε ταῦτα, πάρτα τὰ ἔθνη, ἐρωτίσασθε,
κατέτες οἱ κατοικοῦντες τὴν οἰκουμένην· οἱ τε γη-
γερεῖς καὶ νιοὶ τῶν ἀνθρώπων, ἐπὶ τὸ αὐτὸν πλεύσιος
καὶ πέτρης. Ἐπειδὴ τῶν ἔθνων τὰ μὲν ἀγριώτερα
τυγχάνεν ἐν ἑρήμοις σκηνοποιούμενα, τὰ δὲ τὸν πολι-
τικὸν μετέρχεται βίον καὶ τὰς γεωργούμενας χώρας;
οὐκεὶ, ἀναγκαῖως διαστολῇ κέχρηται, καὶ μετὰ τὴν
κοινὴν κλῆσιν τῶν ἔθνων, ίδιον εἰσάγει τάγμα τὸ
τῶν οἰκουμένων τὴν οἰκουμένην· διὸ φησιν· Ἐρωτί-
σασθε, πάρτες οἱ κατοικοῦντες τὴν οἰκουμένην·
ἢ κατὰ τὸν Ἀκύλαν καὶ τὸν Σύμμαχον, οἱ κατει-
κοῦντες τὴν κατάδυσιν· οὕτω δὲ καλεῖ τὰς πόλεις
καὶ τὰς κώμας καὶ τοὺς οἰκους, ἐν οἷς καταδύνουσιν
οἱ ἐν αὐτοῖς κατοικοῦντες. Εἴτα πάλιν διαιρεῖ τοὺς
οἰκήσιος τῆς γῆς φάσκων· Οἱ τε γηγερεῖς καὶ νιοὶ
τῶν ἀνθρώπων· ἐπεὶ μὴ μάνον ἐλευθέρους, ἀλλὰ καὶ
οἱ οἰκετεύοντες γένος προσιέται ἐπὶ τὴν ἀκρόσιν, ἢ τοὺς
ἀγροκώτερον μετερχομένους βίον, καὶ τοὺς ἄλλας
εὐ γεγονότας καὶ τροφῆς τέξιωμένους ἐλευθερίου·
ἢ γηγενεῖς μὲν τοὺς τὴν ἑρήμονα οἰκεῖν γηραμένους, τοὺς
δὲ ἀνθρώπων τοὺς ἡμερωτέρους. Ὁ δὲ Σύμμαχος
τούτον ἡρμήνευσε τὸν τρόπον· Ἡ τε ἀνθρωπότης
καὶ προσέται καὶ νιοὶ ἐκάστον ἀνδρός· ἵνα διὰ
μὲν τοῦ προτέρου καθολικῶς πᾶν γένος ἀνθρώπων δη-
λούμενον, διὰ δὲ τοῦ δευτέρου δικαίως ἔκαστος.

Τὸ σόδαμα μου λαλήσει σογλαρ, καὶ η μελέτη
τῆς καρδίας μου σύνεστιν. Κλινὼν εἰς παραβολὴν
τὸ οὖς μου, ἀρολὼν ἐρ γαλτηρίψ τὸ πρόβλημά
μου. Ταῦτα δὲ καὶ ἀπὸ τῶν ἀποστόλων δύναται λέ-
γεσθαι. Παραβολὲς δὲ καλεῖ τοὺς αἰνιγματώδεις λόγους.
Καὶ γάρ δὲ Κύριος, παραβολικῶς τοῖς δόχλοις διαλεγό-
μενος, τοῖς ἀποστόλοις; κατ' οἶκον ταύτας διέλυε. Τού-
την δὲ χορδὴν τὴν τοῦ Θεοῦ σοφίαν τὸν Χριστὸν ἐπὶ^D
στόματος φέρων· Χριστὸς γάρ Θεοῦ δύναμις καὶ
Θεοῦ σογλα, ἐλέγετο· Τὸ στόμα μου λαλήσει σο-
γλαρ. Τούτον γάρ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐκήρυξτον.
Ἡκονημένοι δὲ τὸν νοῦν, πάσας τοῦ Χριστοῦ συνίε-
σαν τὰς παραβολὰς καὶ πρὸ τῆς αὐτοῦ ἡρμηνείας.
Διὰ μετὰ ταύτας δὲ μὲν Σωτὴρ ἔλεγε· Συντήκατε ταῦτα
πάρτα; Οἱ δὲ λέρουσιν αὐτῷ, ταῦτα· Η καρδία το-
νυν αὐτῶν ἐμελέτα συνέσεις, ἀς ἔνοιγον τοῖς μὴ παρα-
καλουθεῖν δυναμένοις, τοῦ σωματικοῦ ὀργάνου τῇ ἔνοι-
γούσῃ πρὸς τοῦτο διακονοῦντος ψυχῆς. Τοῦτο γάρ ἀντὶ
ψαλτηρίου παρέλαθε πρὸς τὴν διὰ τούτων θείων ὑμνων
ἀνάκρουσιν, ἐκάστου μέρους ἐπιστημονικῶς ἐν αὐτῷ
χωνούμενον.

Ἔνα τι φοβοῦμαι ἐτὶ ἴμερά ποτηρᾶ; η ἀρομία
τῆς πτέρης μου κυκλώσει με. Εἰ δὲ πρόσωπον
Κυρίου τὸ λέγον, πτέρναν αὐτοῦ εὑρητὸν ἔσχατον
τοῦ σώματος καὶ τῇ γῇ πλησιάζοντα Ιούδαν· σώμα

A serat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive
bonum, sive malum²⁰. Necessario igitur omnes gentes
evocat ad hanc, quae dicenda sunt, audienda. Sicut
enim totum genus hominum ad salutem bortabatur,
eodem modo ad doctrinam judicii divini omnes si-
mul invitat dicens :

VERS. 2, 3. Audite hæc, omnes gentes, auribus
percipite, omnes qui habitatis orbem, qui terrigenæ
et filii hominum, simul in unum dives et pau-
per. Quoniam ex gentibus rudiores alii sunt, qui in
desertis habitant; alii vero civiliorem vitam agen-
tes, cultas terras frequentant; distinctione usus
necessario est: ac postquam communī vocabulo
gentes appellavit, peculiarē ordinem inducit eu-
rum qui habitant orbem; quare ait: Auribus perci-
pite, omnes qui habitatis orbem: sive secundum
Aquitam et Symmachum, qui habitatis latibulum;
sic vero vocat urbes, vicos et domos, in queis
sese abscondunt qui habitant in ipsis. Deinceps vero
terræ incolas distinguit dicens: Quique terrigenæ et
filii hominum. Quia non liberos tantum, sed etiam
domesticorum genus ad audiendum admittit, sive
eos qui agrestem vitam instituerunt, necnon eos
qui ingenui sunt, et liberaliter educati: sive etiam
terrigenas, qui eremum incolere aggressi, et homi-
num mansuetissimi sunt. Symmachus autem hoc
modo interpretatus est: hominum genus, ac insuper
filii uniuscujusque viri; ut priore dicto in commune
totum genus hominum, posteriore autem, unusquis-
que singillatim acceptus indicetur.

VERS. 4, 5. Os meum loquetur sapientiam, et me-
ditatio cordis mei prudentiam. Inclinabo in parabolam
aurem meam, aperiam in psalterio propositionem
meam. Hæc autem possunt ab apostolis dici. Para-
boles vero vocat obscuros sermones. Siquidem Do-
minus cum turbis parabolice loqueretur, domi po-
stea easdem apostolis explicabat. Ideo jam chorus
Christum Dei sapientiam in ore ferens: nam Christus
Dei virtus et Dei sapientia²¹, dicebat, Os meum
loquetur sapientiam. Hunc enim omnibus prædicab-
ant. Cumque acuta mente instructi essent, omnes
Christi parabolas intelligebant, antequam ipse eas
interpretaretur. Quare cum iis prolatis Salvator
diceret: Intellexistis hæc omnia? Dicunt ei, etiam²¹.
Cor igitur eorum prudentias meditabatur, quas iis
qui sequi non poterant, aperiebant, instrumento
corporeo animæ intus habitanti ministrante. Hoc
enim pro psalterio utebatur, ad divinos hymnos
pulsandos, singulis partibus scite ac congruenter
motis.

VERS. 6. Cur timebo in die mala? iniquitas cal-
canei mei circumdabit me. Si persona Domini est
quæ loquitur, calcaneum ejus deprehendas esse
Iudam, qui ultimus corporis et terræ propinquior

²⁰ II Cor. v, 10. ²¹ I Cor. i, 24. ²¹ Matth. xiii, 51.

erat. Nam corpus Domini sunt apostoli. Non timebo itaque Judæ proditionem in tempore crucis. Quandoquidem neque singuli homines Adami inobsequentiā timere debent: hanc quippe calcaneū iniqutatis esse subindicavimus. Nemo enim propter alterius nequitiam condemnatur. Adami vero inobsequientiam, ideo iniqutitatem calcanei esse dixi, quia serpens contra calcaneū ejus potestatem habet.

VERS. 8, 9. *Frater non redimit, redimet homo? non dabit Deo placationem suam, et premium redemptio-nis animæ suæ. Hoc quoque modo intelligas, non frater fratrem, non amicus amicum redimet: singuli namque mercedem suam recipient, et quale sit cuiusque opus ignis probabit: nec dabit quispiam pro se Deo placationem in illa die: neque premium deponet quasi pro sua redemp-tione. Inutiles itaque sunt divitiae; nisi quis in præsenti vita fidelis ac prudens œconomus inveniatur, qui tritici mensuram in tempore suo conservis distibuat. Hic enim cum in hac vita ad justitiam seminaverit, tunc metet vitæ fructus. Nam redemptio viri, ait Sapiens, divitiae ejus²¹. Qui autem nec de divitiis nec de robore corporis superbunt, sed præsentem vitam in labore transigunt, promissa vita dignabuntur. Pro illo, laboravit in æternum, Symmachus, sed postquam requievit sacerculo, vivens in sæculum talis permanebit. Qui laborat in rebus agendis, vives in Æternum per cognitionem.*

VERS. 11, 12. *Et relinquent alienis divitias suas, et sepultra eorum domus illorum in æternum. Alius ait: Relinquent alienis divitias sensum moventes, divitias sensiles suas, necnon eas, quas scripto consignatas habent. Nullum quippe ex ipsis emolumen-tum percipient in die judicii. Abducetur quippe anima eorum, nihil aliud afferens præter sepulcrum; videlicet corpus, et corruptionem in qua ceu in sepulcro defossa est. Et alias ex terrenis possessio-nibus nihilo plus referet quispiam quam locum se-pulcri, in quo post mortem jacebit corruptum ca-daver. Tabernacula autem eorum, in quibus cum adhuc in vivis essent habitabant, ad alienos ve-nient, et tradentur in generationem et generatio-nem.*

VERS. 15. *Sicut oves in inferno positi sunt, mors depascet eos. Cum dixisset ea quæ impiis ante mor-tem obventura sunt; nunc qualia in inferno passuri sint enuntiat. Nam pecora mortis erunt, et ab ipsa pascentur. Secundum Symmachum autem, sicut pecora inferni sese constituerunt. Noluerunt enim sub bono pastore constitui; atque ideo pecora mor-tis effecti sunt: atque illos quidem abducet in ignem æternum; alios, ubi est fletus et stridor den-tium; alios, in tenebras exteriores. Pro illo autem, Et auxilium eorum veteras in inferno a gloria eo-rum, Aquila, Et character eorum conterere infernum*

A γάρ Κυρίου οἱ ἀπόστολοι. (Ωὐ φοβοῦμαι οὖν τὴν Τούδα προδοσίαν ἐν τῷ καιρῷ τοῦ σταυροῦ· ἐπεὶ μηδὲ ἔχεστος τὴν τοῦ Ἀδάμ παρακοήν. Ταῦτην γάρ θηγνη-ξάμεθα πτέρναν ἀνομίας εἶναι. Οὐδεὶς γάρ δι' ὅλου κακίαν καταδικάζεται. Ἀνομίαν δὲ πτέρνης τὴν παρακοήν εἶπον Ἀδάμ, τῷ τὸν δρινὸν ἔξουσιαν ἔχειν κατὰ τῆς πτέρνης αὐτοῦ.

B Ἀδελφὸν λυτρώσται, λυτρώσεται ἄνθρωπος; οὐ δώσει τῷ Θεῷ δέξια σματα αὐτοῦ, καὶ τὴν τιμὴν τῆς λυτρώσεως τῆς ψυχῆς αὐτοῦ. Νοήσεις δὲ καὶ οὕτως· οὐκ ἀδελφὸς ἀδελφὸν, οὐ φίλος φίλον λυτρώσεται· ἔκαστος γάρ τὸν ίδιον μισθὸν λήψεται, καὶ ἐκάστου τὸ ἔργον ὅποιον ἔστι, τὸ πύρ δοκιμάσει· καὶ οὐ δώσει τις δέξια σματα τῷ Θεῷ ὑπὲρ ἑαυτοῦ κατ' ἔκει-νην τὴν ἡμέραν· οὐδὲ τιμὴν καταθήσεται καθάπερ ἐκα-τὸν ἔξινον μενος. Μάταιος δέρα τοῖς χεκτημένοις ὁ πλοῦτος· πλὴν εἰ μή τις κατατίθηται πιστὸς καὶ φρόνιμος οἰκονόμος, δις ἐν καιρῷ δύνεται τὸ σιτομέτριον τοῖς συνδούλοις. Οὗτος γάρ, ἐντεῦθεν ἡδη σπειράς ἑαυτῷ εἰς δικαιούσην, τρυγήσει τὰς καρποὺς ζωῆς. Λύτρος γάρ ἀδρόδες, φησὶν δὲ Σορός, ὁ ἴδιος πλοῦτος. Οἱ δὲ μήτε πλούτωπ μήτε δυνάμει σώματος ἀλλαζούνεμοι, ἐπίκοπον δὲ τὸν παρόντα κτησάμενοι βλον, κατακινθήσονται τῆς ἐπαγγελίας ζωῆς. Ἀντὶ δὲ τοῦ· Ἐκοπλαστεὶς τὸν αἰώνα, δὲ Σύμμαχος, Αἰώνια πανομένος, φησὶν τῷ αἰώνι, ζωεὶς αἰώνα διατελέσει δ τοιούτος. Ὁ κοπιῶν διὰ τῆς πρακτικῆς ζήσεται· εἰς τέλος διὰ τῆς γνώσεως.

C Καὶ καταλεγόμενοι τὸν ἀλλοτροῖς τὸν πλοῦτον αἰώνων, καὶ οἱ τάροι αὐτῶν οἰκλαι αὐτῶν εἰς τὸν αἰώνα. Ἐπερος ἔφη· Καταλεγόμενοι ἐτέροις τὸν αἰσθητὸν τε πλοῦτον αὐτῶν καὶ τὸν ἐν συγγράμ-μασιν. Οὐδὲν γάρ ἐξ αὐτῶν αἰρήσουσι κέρδος κα-τά τὴν ἡμέραν τῆς χριστεως. Ἀπαγθήσεται γάρ ἡ τούτων ψυχὴ, οὐδὲν πλέον ἡ τὸν ἑαυτῆς τάρον ἐπαγγελήν· δηλαδὴ τὸ σῶμα καὶ τὸν φθοράν, ἐν ἥ-ωσπερ ἐν τάχῳ κατώρυκτο. Καὶ ἀλλως δὲ οὐδὲν πλέον ἔξει τις ἐκ τῶν γηνῶν κτημάτων, ἢ τοι τά-φου τὸν τόπον, ἐν ᾧ τελευτήσας κείσεται νεκρὸς ἐφ-θαρμένος. Τὰ δὲ σκηνώματα αὐτῶν, ἐν οἷς ἦτι ζῶ-τες κατώκουν, εἰς ἐτέρους ἀλλοτρίους ἔξει, καὶ δι-δοθήσεται· εἰς γενέαν καὶ γενεάν.

D ‘Ος πρόδοτα ἐν ἥδη ἐθερτο, θάρατος ποιμανεῖ αὐτούς. Εἰπὼν τῶν ἀσεδῶν τὰ πρὸ τοῦ θανάτου, νῦν οἵα πεισονται λέγει ἐν αὐτῷ τῷ ἥδῃ ἰγενόμενοι. Θρέμματα γάρ ἔσονται θανάτου ὑπὸ αὐτοῦ ποιμανο-μένοι· κατὰ δὲ Σύμμαχον, ὃς ὁ βοσκήματα ὁδού ἔταξαν ἑαυτούς. Οὐ γάρ τῇθλησαν ὑπὸ τῷ καλῷ ποιμένι τετάχθαι· καὶ διὰ τοῦτο γεγόνασι θρέμματα θανάτου, καὶ τοὺς μὲν ἀπάξει εἰς τὸ πύρ τὸ αἰώνιον, τοὺς δὲ ὅπου δὲ κλαυθμός καὶ δὲ βρυγμός τῷρον δόδο-των, τοὺς δὲ εἰς τὸ σκότος τὸ ἔξωτερον.’ Αντὶ δὲ τοῦ· Καὶ ἡ βοήθεια αὐτῶν παλαιωθήσεται ἐν τῷ ἥδῃ ἐ-τῆς δύσης αὐτῶν, δὲ μὲν Ἀκύλας, Καὶ χαρακτήρ αὐ-

²¹ Prov. XIII, 8.

τῶν κατατρύγαι φόνος διατάξεις κατοικητηρίου αὐτῶν. Οὐ γέρ χαρακτήρα αὐτῶν δν ἔαυτοῖς ἔξεπύωσαν, τὸ μὲν κατ' εἰκόνα καὶ δομοῖσιν τοῦ Θεοῦ ἐξ αὐτῶν ἀφανίσαντες, εἶδος δὲ καὶ μορφὰς ἀλόγων ζώων καὶ ἕρπετῶν διὰ τρόπων μοχθηρίας τῇ ψυχῇ περιθέμενοι, κατατριβῆσται ἐν τῷ κατοικητηρίῳ τοῦ φόνου. Κατὰ δὲ Σύμμαχον· Τὸ δὲ κρατερὸν αὐτῶν παλαιώσει φόνος ἀπὸ τῆς σικήσεως τῆς ἑταίρου αὐτοῦ. "Ο γέρ ἔδοξαν περιποιεῖν ἔαυτοῖς κραταῖν διὰ τῆς ἐμφεισης ἐν αὐτοῖς κακίας, τούτο παλαιώσει δὲ φόνος ἐν ταῖς οἰκήσεσι ταῖς παρ' αὐτῷ. Καὶ τοῦτο μὲν τῶν ἀσεβῶν τὸ τέλος. Οἱ δὲ εὔτεβεις κατ' ἑκείνοις καιροῦ πρωταῖς ἀξιωθέντες καὶ νέου φωτός, ἀνατολῆς τῆς τῶν ἀσεβῶν καταχυριεύουσι: ἡ κατὰ τὸν Ἀκύλαν· ἐν τῇ κρατήσουσιν, ἡ κατὰ τὸν Σύμμαχον· ὑποτάξουσιν αὐτοῖς. Τῶν γάρ ἐνταῦθα ταπεινωσάντων τοὺς εὐθεῖς ἀσεβῶν, ἐκεῖ δύστεται τὴν ψυχὴν πρὸς τὸ μὴ συναπαχθῆναι τοῖς ἀσεβέσιν, ἀλλ' ἐν ἑτέροις εἶναι χωρίοις τε καὶ ποιμνίοις.

"Οτι ήψυχῃ αὐτοῦ δν τῇ ζωῇ αὐτοῦ εὐλογηθήσεται, ἐξομολογήσεται τοι δταρ ἀγαθούρης αὐτῷ. 'Ο μὲν δίκαιος εὐλογεῖ τὸν Κύριον ἐν παντὶ καιρῷ δὲ ἀμαρτιώλος τοτηνικαῦτα ἐξομολογουμένος, εὐλογεῖ τὸν Θεὸν δπηνίκα ἀν ἀγαθὸν τι αὐτῷ ἐκ Θεοῦ ἀποβῆ.

ΨΑΛΜΟΣ ΤΩΝ ΑΣΑΦ ΜΘ.

Οἱ ἐπιγεγραμμένοι τοῦ Ἀσάφ εἰσι μὲν οἱ πάντες τὸν ἀριθμὸν ἦ^τ ἐφεξῆς δὲ οἱ ια' ἀρχόμενοι ἀπὸ τοῦ εθ'. ἐξ ὧν δὲ παρῶν ἀπεσπάσθη ψαλμὸς, οὐχ ἀπλῶς· ἀλλ' ἐπείπερ δὲ πρὸ τούτου ψαλμὸς περὶ κρίσεως τοῦ Θεοῦ διεστέλλετο, τοιοῦτος δὲ καὶ δὲ παρὼν, εἰκότως κατὰ τοῦτο ἀκολούθιαν ἐδέξατο. Ἀλλὰ καὶ τὴν διὰ Μωνσέως ἀνατρέπων νομοθεσίαν, παραδίδωσι τῆς καινῆς Διαθήκης τὸν δούλευτα τοῖς ἔθνεσι τρόπον. Καὶ τοῦτο δὲ ἡγητὸν ἐν τοῖς τῶν οἰκισμοῖς καὶ αὐτοὶ τυγχάνουσι μὲν εθ'. Ἀλλ' τῇ οὐ προλαθόντες ἐφεξῆς κατετάγησαν, ὧν ἀποσπασθέντες οἱ λειτουργοὶ τέσσαρες, μετὰ τοὺς τοῦ Ἀσάφ ψαλμοὺς κατετάγησαν· ἵνως ἐπειδὲ οἱ τοῦ Ἀσάφ πάντες, ὡς εἰπεῖν, τοῦ Ἰσραὴλ ἐθέσπιζον τὴν ἀποβολὴν, καὶ τὴν εἰς πάντα τὰ ἔθνη διασπορὰν, μεθ' ἣν ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ τὰ ἔθνη πάντα μετῆλθεν· θύεν οἱ λοιποὶ τῶν οἰκισμοῦ τοῦ Ἀσάφ πάντες, τὴν τῶν ἔθνων ἀπάντων προσαγορεύοντες κλήσιν.

Θεὸς θεῶν Κύριος ἐλάλησε, καὶ ἐκάλεσε τὴν γῆν. Οἱ λοιποὶ δὲ τρεῖς ἥρμηνευσαν· Ἰσχιρός θεὸς λαλίσαται ἐκάλεσε τὴν γῆν. Οἱ δὲ Ἐδομῆκοντα θεοὺς ἐκάλεσαν τούς τε ἀρχοντας καὶ κριτὰς, δόπερ ιδιον μόνου Θεοῦ. Τοιγαροῦν ἐν πα' ψαλμῷ προφήσας· "Ο θεὸς ἔστη ἐν συναγωγῇ θεῶν, ἐν μέσῳ δὲ θεοὺς διακρίνει, ἐπήγαγεν· "Εώς πότε κριτεῖς ἀδικιλαρ; Οὐτῷ καὶ δόνομος διαγορεύει· Θεοὺς οὐ κακολογήσεις, καὶ ἀρχοντας τοῦ λαοῦ σου οὐκ ἔρεις κακῶς. Εὐλόγως δ' ἀν κληθεῖεν οἱ τὸ κατ' εἰκόνα φυλάξαντες· δὲ τούτων θεὸς πᾶσαν συνάγει· τὴν οἰκουμένην εἰς τὸ κριτήριον· αὐτὸς δὲ οὗτος θεὸς δοῦλος Λόγος ἐνανθρωπήσας ἐλάλησε διὰ τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ πάντας μὲν καλεῖ, οὐ πάντες ὑπήκουουσαν τῷ Εὐα· γε-

A ex habitaculo eorum. Nam character quem sibi effinxerunt, eliminata ex seipsis Dei imagine ac similitudine, atque irrationabilium animalium, reptiliūmque formis per varios improbitatis modos animæ suæ ascitis, in habitaculo inferni conteretur. Secundum Symmachum autem, robur eorum antiquabit infernus a pretioso habitaculo ejus. Nam robur illud, quod sibi ob insitam malitiam acquirere videbantur, antiquabit infernus in habitationibus ibidem positis. Et hic quidem impiorum finis. Pii autem illo tempore, matutina et nova luce donati, orienti impiorum dominabuntur; sive, secundum Aquilam, imperabunt; sive, secundum Symmachum, subjicient sibi. Nam cum impii hic proborum animas depresserint, illic animam piorum liberabit, ut ne una cum impiis abducantur; sed in aliis locis et ovilibus degant.

VERS. 19. *Quia anima ejus in vita ipsius benedicitur, confitebitur tibi cum bene feceris ei. Justus omni tempore benedicit Deo; peccator autem tunc consitens solum benedicit Deo, cum quid boni sibi a Deo obvenerit.*

1. PSALMUS ASAPH XLIX.

Qui Asaph inscripti sunt, omnes numero duodecim existant. In sequentibus vero alii undecim habentur, qui a LXXXI incipiunt: ex quibus praesens psalmus avulsus est, nec sine causa. Sed quia præcedens psalmus de Dei iudicio edisserebat, ac praesens similis est argumenti; merito post illum consequenter positus est. Enimvero eversa Moysis lege, novi Testamenti modum gentibus traditum profert. Atque idipsum evenit in psalmis filiorum Core: qui et ipsi numero duodecim. Sed octo priores deinceps positi sunt, a quibus avulsi quatuor reliqui, post psalmos Asaph sunt constituti: forte quia Asaphi fere omnes, Israelis abiectionem et in omnes gentes dispersionem vaticinabantur, post quam Dei gratia omnes gentes adiit; quare reliqui filiorum Core psalmi illos exceperunt, qui universarum gentium vocationem prænuntiant.

VERS. 2. *Deus deorum Dominus locutus est, et roavit terram. Reliqui tres sic interpretati sunt: Fortis Deus loquens vocavit terram. LXX autem deos vocarunt principes ac judices, quod proprium solius Dei est. Siquidem in LXXXI psalmo postquam dixerat, Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos dijudicat²²; subjunxit, Usquequo iudicatis iniquitatem²³? Sic et lex præcipit: Diis non maledicere, et principibus populi tui non conviciaberis²⁴. Jure sic vocentur qui imaginem illam in servaverint, quorum Deus totum orbem ad iudicium evocat: ipseque Dominus Dei Verbum, incarnatus per Evangelium locutus est: et omnes quidem vocat, sed non omnes obsecuti sunt Evangelio. Sed*

²² Psal. LXXXI, 1. ²³ Ibid. 2. ²⁴ Exod. xxii, 23.

qui obedierunt, promissa nanciscuntur; iis vero qui gratiam contempserunt, in glorio suo adventu ignem comminatur, venturus ex cœlesti Sion, de qua Paulus ait: *Ea vero, quæ sursum est Jerusalem libera est, quæ est mater nostra*³⁶; et: *Accessistis ad Sion montem et civitatem Dei viventis, Jerusalem cœlestem*³⁷. Species autem decoris est gloriosa ejus theophania, quam aperte declarat illud: *Deus manifeste veniet. In primo itaque adventu suo, dum ab hominibus judicio examinaretur, silebat, tanta que percessus non sese ulcisceretur, nec omnibus suam exhibebat deitatem. Tunc, ait, manifeste reniet et non silebit. Ignis autem prævertens, regnum ejus expurgat, omnem, quæ ura potest, materiem absumens, ut neque ligna, neque fenum, neque palea, ante conspectum ejus appareat. Arguet autem simul et approbabit, aliis dicens, Venite, benedicti Patris mei*³⁸; *aliis vero, Discedite a me*³⁹. *Ignis in conspectu ejus exardescet. Ignem veni mittere super terram*⁴⁰. Ignem hic vocat doctrinam Dei Verbi: quia ignis quidem pravos habitus comburit, mundos autem probat. Propterea in circuitu ejus tempestas valida. Quotquot enim volunt pie vivere in Christo, persecutionem patientur⁴¹; sed etiam inquit, Tribulationem habebitis in mundo⁴².

VERS. 4, 5. *Advocabit cœlum desursum, et terram discernere populum suum. Congregate illi sanctos ejus, qui ordinant testamentum ejus super sacrificia. Alio modo, prioris populi proprium judicium declarat, cœlum advocans et terram, quoniam cum legem per Moysem tradidisset, dicebat: Testor vobis hodie cœlum et terram*⁴³. Ac rursum in magno cantico: *Attende, cœlum, et loquar; et audiat terra verba ex ore meo*⁴⁴. Quamobrem ait Isaías: *Audi, cœlum, et auribus percipe, terra, Dominus locutus est: Filios genui et exaltavi, ipsi autem spreverunt me*⁴⁵. Nunc quoque eosdem evocabit testes; ac quemadmodum Servator in Evangelii ovile suum discernit, scilicet eos qui Ecclesiæ sunt, oves statuens a dextris, hædos autem a sinistris; eodem modo ipse Dominus jam discernit populum suum. Hebraicum exemplar et reliqui, congregare mihi, inquiunt. Sicut enim in Evangelio dictum est: *Et mittet angelos suos, et congregabunt omnes gentes*⁴⁶; ita et nunc iisdem præcipit. Vult autem sanctos prius quam impios segregari, utpote qui promissa consequi debeant.

VERS. 13. *Nunquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo? Esca Dei est de qua dixit: Easiri, et dedisti mihi manducare; sitivi, et dedisti mihi bibere*⁴⁷, etc.; a quibus enutritus dicam: *In quantum fecisti uni ex his minimis, mihi fecisti*⁴⁸. Immolari autem potest per divinos sermones ac gratiarum actionem; cum quispiam

A λιψ. Ἀλλ' οἱ μὲν ὑπακούσαντες τῶν ἐπηγγελμένων τυχάνουσι· τοὶς δὲ τὴν χάριν ἀθετοῦσι, τὸ πῦρ ἀπειλεῖ κατὰ τὴν ἔνδοξον αὐτοῦ παρουσίαν, ἥξων ἐκ τῆς ἐπουρανίου Σιών, περὶ ἡς ὁ Παῦλος φησιν· Ἡ δὲ ἀρωτέρους παρουσίαν ἔλευθέρα ἐστὶν, ἡτις ἐστὶν μήτηρ ἡμῶν· καὶ, *Προσεληνύθατε Σιών δρει καὶ πόλει Θεοῦ ζωτος, ιερουσαλήμ ἐπουρανίῳ. Εὐχρέπεια δὲ ὠραιότερος ἡ ἔνδοξος αὐτοῦ θεοφάνεια· ταύτην καὶ τὸ, Ὁ Θεὸς ἐμφανῶς ἥξει, δηλοῖ. Κατὰ μὲν οὖν τὴν πρώτην αὐτοῦ παρουσίαν ὑπὸ ἀνθρώπων κρινόμενος ἔσιώπα· οὐδὲ τοσαῦτα πάσχων ἥμενατο, οὐδὲ πᾶσιν ἔδεικνυ τὴν ίδιαν θεότητα· Τότε δὲ, φησὶν, ἐμφανῶς ἥξει, καὶ οὐ παραιστάσεται. Προλαμβάνον δὲ τὸ πῦρ τὴν αὐτοῦ βασιλείαν καθαιρεῖ, πᾶσαν ὅλην καυστὴν ἀνάλισκον, πρὸς τὸ μὴ ἔνδια, μὴ χόρτον, μὴ καλάμην πρὸ προσώπου αὐτοῦ φαίνεσθαι. Ἐλέγχει δὲ ἢ ἀποδέξεται, τοὶς μὲν λέγων· Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρός μου, τοὶς δὲ, Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ. Πῦρ ἐγαρτερῶν αὐτοῦ καυσθήσεται· πῦρ ἡλιθορ βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν. Πῦρ δὲ ἐνταῦθα τὴν διδασκαλίαν τοῦ Θεοῦ Λόγου λέγει· ὅτι περ πῦρ καίει μὲν τὰς μοχθηρὰς ἔξεις, δοκιμάζει δὲ τοὺς καθαρούς. Διὰ γὰρ τούτο, κύκλῳ αὐτοῦ καταγγὺς σφόδρα· δοσι γὰρ θέλουσι ενσεβῶς ἔστιν ἐν Χριστῷ, διωχθήσονται· ἀλλὰ καὶ θλιψίων, φησὶν, ἔξετε ἐν τῷ κόσμῳ.*

C *Προσκαλέσεται τὸν οὐρανὸν ἀρωτέρα, καὶ τὴν γῆν διακρίνει τὸν λαὸν αὐτοῦ. Συναγάγεται αὐτῷ τοὺς ἀγίους αὐτοῦ, τοὺς διατιθεμένους τὴν Διαθήκην αὐτοῦ ἐπὶ θυσίαις. Ἀλλως, τοῦ προτέρου λαοῦ τὴν κρίσιν ίδιάζουσαν δείκνυσται, τὸν οὐρανὸν προσκαλούμενος καὶ τὴν γῆν· ἐπειδὴ τὸν νόμον διὰ Μωϋσέως παραδίδοντος ἔλεγε· Μαρτύρουμα ὑμῖν σήμερον τὸ τε οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· καὶ πάλιν ἐν μεγάλῃ φόβῳ· Πρόστεχε, οὐρανὲ, καὶ λαλήσω· καὶ ἀκούστω τῇ φήμιστα ἐπι στόματός μου. Διὸ καὶ Ἡσαΐας, Ἀκούε, φησὶν, οὐρανὲ, καὶ ἐρωτίζουν, η γῆ, ὁ Κύριος ἐλάλησεν· Υἱὸν ἔγειρησα καὶ ὑγίωσα, αὐτοὶ δὲ μετέβησαν. Καὶ νῦν τοίνυν τοὺς αὐτοὺς ἐπικαλέσεται μάρτυρας· καὶ ὥσπερ ὁ Σωτὴρ ἐν Εὐαγγελίοις τὸ ποιμνιον αὐτοῦ διακρίνει, δηλαδὴ τοὺς τῆς Ἐκκλησίας, τὰ πρόβατα μὲν ιστῶν ἐκ δεξιῶν, τὰ δὲ ἐρίζα ἐξ εὐνωνύμων· τὸν αὐτὸν τρόπον ὁ αὐτὸς Κύριος καὶ νῦν διακρίνει τὸν λαὸν αὐτοῦ. Τὸ Ἐβραϊκὸν καὶ οἱ λοιποὶ, Συναγάγεται μοι, φησὶν· ὡς γὰρ ἐν Εὐαγγελίοις εἰρηται· Καὶ ἀποστελεῖ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ, καὶ συνάγουσι πάντα τὰ ἔθνη· οὕτω καὶ νῦν τοῖς αὐτοῖς ἐπιτάττει. Πρώτους δὲ βούλεται ἀφορισθῆναι πρὸ τῶν ἀσεβῶν τοὺς δοσίους αὐτοῦ, τυχεῖν τῶν ἐπηγγελμένων δρεῖλοντας.*

D *Μὴ φάγομαι κρέα ταύρων, η ἀλμα τράγων αἴλουμαι· Τροφὴ δὲ Θεοῦ περὶ ἡς εἶπεν· Ἐπείραστα, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· ἐδιψήσα, καὶ ἐποιστάτε με· ὑψῷ ὄντο τρεφόμενος λέξω· Ἐφ' δοσον ἐποιήσατε τὸν τούτων τὸν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε. Ἐστι δὲ θῦσαι λογικῶς καὶ διὰ θεολογίας καὶ εὐγαριστίας· καὶ ἐπειδὴ δὲ τοῖς τῷ Θεῷ πρέποντο πασχόμενος ἐργος*

³⁶ Galat. iv, 26. ³⁷ Hebr. xii, 22. ³⁸ Matth. xxv, 54. ³⁹ Luc. xii, 49. ⁴⁰ ibid. ⁴¹ II Tim. iii, 12. ⁴² Joan. xv, 55. ⁴³ Deut. xxx, 19. ⁴⁴ Deut. xxxii, 1. ⁴⁵ Isa. 1, 2. ⁴⁶ Matth. xxiv, 31. ⁴⁷ Matth. xxv, 55-56. ⁴⁸ ibid. 40.

ἐπιτελέσσειν. Εὔχας γάρ ἡ Γραφὴ τὰς ἐπαγγείλας τὰ δικαιώματά μου, καὶ ἀντιλαμβάνεις τὴν Διαθήκην μου διὰ τοῦ στόματός σου; Μετάδοσιν δὲ λόγος ἔχει ἀπὸ τοῦ τῶν δικαιων τάγματος ἐπὶ τὸ τάγμα τῶν πονηρῶν. Ἐκεῖνο γάρ τι πλέον ἔσχε, τῆς καινῆς Διαθήκης τὴν ἐπιστήμην. Ἀμαρτωλὸν δὲ οὐ τὸν ἀλλότριον τῶν Γραφῶν, ἀλλὰ τὸν παραβάτην καλεῖ. Ἐλέγγει: δὲ αὐτὸν οὐκ ἐπὶ παραβάσει σαββάτου ή θυσῶν, ή τοιῶνδε βρωμάτων, ἀλλὰ τῶν φυσικῶν νόμων, ἐφ' οὓς ἀνόρτα ἦν αὐτῷ τοῦ Θεοῦ τὰ μαζήματα τεῦται γάρ ἀμαρτάνων ἀπέρριπτε. Φυσικός γάρ δὲ νόμος τὸ μῆδεν ποιεῖν, & δὴ παθεῖν οὐ βουλόμενος. Μοιχοὶ δὲ καὶ οἱ ἀθεοὶ εἰδωλολάτραι κλέπται δὲ καὶ οἱ κλέπτοντες τὴν ἀλήθειαν. Ποτὲ μὲν οὖν, Ἐπαρθήσασίου, φησι, τῇ κακίᾳ, ποτὲ δὲ, Δολίως ἐπειδούλευες, προσεποιοῦ δὲ γνησίως καὶ ὡς ἀδελφοῖς δύμιλειν, λάθρα τούτων καταλαῦν· ἐνθήρευες δὲ καὶ τοὺς ἐκ τῆς αὐτῆς σοι μητρὸς, ἤτοι συναγωγῆς, ή καὶ ἐκκλησίας· ἐφ' οὓς ἐμοῦ σιωπῶντος ἤνικα ἐνηνθρώπησα· ή καὶ ἀλλως· Ἐπὶ τὸ χειρὸν ἐβάσιζες ναταφρονῶν τῆς ἐμῆς χρηστότητος καὶ τῆς ἀνοχῆς καὶ τῆς μακροθυμίας· διὸ λοιπὸν οὐκ ἀνέξομαι. Καὶ γάρ διέκεισθε περὶ τὰς ἀποδέχεσθαι πράξεις, ή καὶ μηδένα τούτων μεμνήσθαι. Ἄλλ' ἐγώ σε διελέγχων πρὸ τῶν σῶν δρθαλμῶν ἀπαντά Θήσω, ἐπεικὲς δρῶν αἰσχυνθῆς.

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ, ΨΑΛΜΟΣ ΤΩ ΔΑΥΙΔ Ν'.

Ἐτῷ ἐλθεῖν πρὸς αὐτὸν Ναθᾶν τὸν προφήτην, ἥρκα εἰσῆλθε πρὸς Βηροσαβεῖ.

Ἐλέησόν με, δ Θεές, κατὰ τὸ μέρα τελεός σου. Ή; ἐπὶ μεγάλῳ δὲ ψυχῆς τραύματι μεγάλου δεῖσθαι, ἐλέου διολογεῖ.

Ἐπὶ πλείον πλεύρων με ἀπὸ τῆς ἀρματας μου, καὶ ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας μου καθάρισόν με. Ὁρα δὲ πρὸς τὸ Χριστοῦ πάλιν μυστήριον· τὴν γάρ ἐν νόμῳ κάθαρσιν ἡ τοῦ βαπτίσματος ὑπερβαίνουσα δύναμις, καὶ ταύτης τῆς ψυχῆς ἐργάζεται κάθαρσιν. Ἐκεῖνο γάρ πρὸς τῆς ψυχῆς προσελαμβάνετο καθαρότητα.

Σοὶ μόνῳ ἡμαρτον καὶ τὸ πονηρὸν ἐνώπιόν σου ἐποίησα, ὅπως ἀν δικαιωθῆς ἐν τοῖς ἀλτοῖς σου, καὶ τίκησῃς ἐν τῷ κρίτεισθαι σε. Οὐ τοῦτο φησιν, ἵτι τὸν Οὐρίαν οὐκ τὸ δίκησα· ἀλλ' ὅτι τὴν μεγίστην παρανομίαν εἰς αὐτὸν τετόλμηκε τὸν Θεὸν, ἀπὸ προστέλευσης μὲν γενόμενος βασιλεὺς, κρατήσας δὲ τῶν ἐχθρῶν, παντοδαποῖς δὲ κοσμηθεὶς ἀγαθοῖς, καὶ τοιώντος τὸν εὐεργέτην ἀμειψάμενος. Τὸ δὲ, ἐνώπιόν σου, καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ δεδήλωται· Ὡρθη, γάρ φησι, τὸ γενορός πονηρὸν ἐνώπιον Κυρλού. Ἡ οὖτως· Ἐδόκουν τις εἶναι πάλαι σκεπόμενος ὑπὸ σοῦ. Νενόμικα δὲ λοιπὸν ἀσάλευτος εἶναι, λέγων ἐν τῇ εὐθητῇ μον. Οὐ μὴ ταίενθω· διὸ ἀπέτεγμέν τοις

A quæ Deo pollicitus est, opere compleverit. Vota enim promissiones Scriptura vocat, ut cum ait· Si votum roveas, ne tardes reddere⁴⁸. Melius siquidem est non vovere, quam vovere et non reddere. Sic igitur cum seminaveris ad justitiam, spares te fructum vitæ collecturum.

VERS. 16. Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras justitias meas, et assunis testamentum meum per os tuum? Transitionem sermo habet ab ordine justorum ad ordinem improborum. Ille enim aliquid amplius habuit, scilicet novi Testamenti scientiam. Peccatorem autem, non alienum a Scripturis, sed prævaricatoreni vocat. Illumque coarguit, non de transgressione circa sabbata aut hostias, aut similes escas, sed de legum naturalium violatione,

B quarum disciplinam a Deo traditam pro insana habebat: hanc enim peccando abjecit. Naturalis quippe lex ea est, nemini facere quæ pati nolimus. Moechi autem sunt, impii idololatræ, et fures, qui veritatem suffurantur. Modo igitur ait: In malitia considerbas; mox: Dolose insidiabar, simulabasque te sincere et quasi cum fratribus colloqui, et clam iis maledicebas; insidias struebas iis qui ex eadem quam tu matre orti sunt, siye ex Synagoga, sive ex Ecclesia: de quibus ego silebam, quando humana assumpsi naturam. Sive alio modo: Ad pejora gradiebare, mansuetudinem, patientiam et tolerantiam meam despiciens: quare ulterius non patiar. Nam sic affectus eras, ut putares me gesta probare. tua, aut neminem eorum recordaturum. At ego te arguens, omnia tibi ob oculos ponam, ut, his conspectis, pudore afficiaris.

1. IN FINEM, PSALMUS DAVID L.

2. Cum venit ad eum Nathan propheta, quando intravit ad Bersabee.

VERS. 3. Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam. Quasi pro magno animæ vulnere, magna misericordia opus esse constitetur.

VERS. 4. Amplius lava me ab iniquitate mea, et a peccato meo munda me. Respic iterum ad Christi mysterium; nam purgatione legis præstantior baptismi virtus, hujus animæ emundationem perficit. Nam illa ad animæ puritatem adiecta est.

VERS. 6. Tibi soli peccavi et malum coram te feci, ut justificeris in sermonibus tuis et vincas cum judicaris. Non hoc ait: Uriæ injuriam non feci. sed quia magnum scelus in Deum aggredi ausus est, qui ex pastore rex effectus, inimicis devictis, atque nullis non ornatus beneficiis, benefico per tale facinus gratiam rependerit. Illud autem coram te, in historia explicatur: Vixum est, inquit, quod factum est, malum coram Domino⁴⁹. Vel sic interpreteris: Videbar aliquis esse cum a te protegerer, æstimabamque demum me immobilem esse, cum dicerem in abundantia mea: Non movebor; quare avertisti faciem tuam a me et factus sum conturbatus⁵⁰: a

⁴⁸ Deut. xxiii, 21. ⁴⁹ II Reg. xi, 27. ⁵⁰ Psal. xxix, 7.

*misericordia tua sic edoctus, Nisi Dominus adi-
caverit domum, in vanum laboraverunt qui adi-
cant* ⁸¹.

VERS. 7. *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea.* Hæc similia fuerint iis quæ in Job leguntur : *Maledicta dies in qua natus sum, et nox in qua dixerunt : Ecce masculus* ⁴³. Cur maledicta, nisi quia in iniquitatibus conceptus est ? Consequens enim erat maledictionem subsequi peccatum. Iisdem usus verbis est Jeremias : *Maledicta dies in qua natus sum, et nox in qua concepit me mater mea* ⁴⁴. Beatum enim fuisse, non peccare primam mulierem, et corruptæ proli operam non dare, ac manere in paradiiso divinis angelis similem ; sed *invidia diabolus mors intravit in mundum* ⁴⁵. Generatio autem per sanguinem et carnem morti ministrabat, ad conti-nuam mortalis generis successionem. Quamobrem conceptio, utpote morti subjecta, a beatis viris in-cusabatur. Symmachus vero, in *injustitiam utero gestatus sum, et in peccatis parturivit me mater mea.* In utero, inquit, gestatus sum, ut transirem ad in-justitiam, idque ut in peccatis natus, secundum hanc cogitandi rationem arguar. Non in iniquitatibus matris meæ, inquit, conceptus sum, non in iniquitatibus suis ipsa parturivit me ; sed ego in iniquitatem natus sum, mortali indutus carne ; et hæc dico, quoniam veritatem dilexisti.

VERS. 9. *Asperges me hyssopo, et mundabor:
lavabis me, et super nivem dealbabor.* Hyssopus va-
cuitatis affectuum symbolum est, et ablutio cogni-
tionem significat: per vacuitatem affectuum munda-
mur, et per cognitionem dealbamur.

VERS. 11. Averte faciem tuam a peccatis meis, et omnes iniquitates meas dele. Alia ratione, qui animam a mala conscientia purgatam habet, Deo dixerit: *Faciem tuam, Domine, requiram, ne avertas faciem tuam a me*¹⁵. Qui vero animæ vulnerum seditudinem conspicit, sese occultans jure magno judici ait: *Averte faciem tuam a peccatis meis; at non a meipso, sed quasi ægrum curato.*

VERS. 14. *Redde mihi lætitiam salutaris tui.* Quod discrimen apud Hebræos sit inter illud, *salutis tuæ*, quod frequenter occurrit, et illud, *salutaris tui*, declaratur. Nam illud, *salutare tuum*, apud illos scribitur, *Jesuach*, quod manifeste Salvatoris nostri Jesu nomen exprimit, sic enim omnes interpretantur; illud vero, *salutis tuæ* *Jesuach*.

VERS. 19. *Sacrificium Deo spiritus contributus :
cor contritum et humiliatum, Deus non despiciet.
Alius dixit : Sanis quidem convenit sacrificium
laudis , ægris vero, sacrificium cordis contriti et*

**προσωπόν του αὐτοῦ ἐμοῦ, καὶ ἐγειρθῆται τεταραγμέ-
νος· διδαχθείς ἐλέφη τῷ σῷ· Εἳρ μὴ Κύριος οἰκο-
δομήσῃ οἶκον, εἰς μάτιην ἐκπλασαῖς οἰκοδο-
μοῦτες.**

Ίδιν γάρ ἐρ ἀροματίαις συνελήφθη, καὶ ἐρ
ἀμφιτρίαις ἐκίσσησέ με η μῆτρο μου. "Ομοια δ' ἀν
εἴη καὶ ταῦτα τοῖς παρὸς τῷ Ἰώῳ. Ἐπικατάρατος
ἡ ἡμέρα ἐρ ἥ ἐγεννήθη, καὶ η ῥῦξ ἐρ ἥ εἰπαν
Ἴδιον ἀρσεν. Διὰ τὲ γάρ ἦν ἐπικατάρατος, ἀλλ' οὐ
ἐν ἀνομίαις συνελήφθη; Ἀχέλουσθον γάρ ἦν κατάραι
Ἐπειδὴν ἀμαρτίᾳ. Τοῖς αυτοῖς Ἱερεμίᾳ ἔχοντας
φῆσας· Ἐπικατάρατος η ἡμέρα ἴντε ἥ ἐτέκθητο ἐρ
αὐτῇ, καὶ η ῥῦξ ἐρ ἥ συνέλυτο με μῆτρο μου.
Μακάριον γάρ ἦν τὸ μῆδε τὴν πρώτην γυναικαν πα-
ραβάσαν τῇ φθαρτῇ γενέσει διακονήσασθαι, μένειν
3 δὲ ἐν παραδείσῳ θείοις ὁμοιωθεῖσαν ἀγγέλοις ἀλλὰ
εὐθύρωφ διαβόλοις θάρατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον.
Θανάτῳ δὲ τῇ δι' αἰμάτων καὶ σαρκὸς ὑπηρετεῖτο γέ-
νεσις εἰς τοῦ θνητοῦ γένους διαμονήν. Διὸ καὶ η σύλ-
ληψίς, ὡσανεὶ θανάτῳ ὑποκειμένη, τοῖς μακαρίοις
διεβάλλετο. Οὐ δὲ Σύμμαχος· Εἰς ἀδικιαν ὠδυτήθη,
καὶ ἐρ ἀμαρτίαις ἐκύησέ με η μῆτρο μου. Όδου-
νήθην γάρ καὶ ἐκυήθην, φησὶν, ἵνα παρέλθω εἰς ἀδι-
κίαν, καὶ ἵνα, ἐν ἀμαρτίαις γενόμενος, ἐλεγχθῶ κατὰ
ταῦτην τὴν ἔννοιαν· Οὐκ ἐν ἀνομίαις, φησὶ, τῆς ἐμῆς
συνελήφθην μητρὸς, οὐδὲ ταῖς ἑαυτῆς ἀνομίαις ἐκί-
σησέ με· ἀλλ' ἐγὼ εἰς ἀδικιαν ἐγεννήθην, θνητὴν,
περιβαλλόμενος σάρκα καὶ ταῦτα φημι, ἐπειδεπ
ἀλήθειαν οἵτινας.

*Πατιεῖς με ὑσσώπῳ καὶ καθαρισθήσομαι,
πλυνεῖς με καὶ ψύπερ χόρα λευκαρθήσομαι. Τέ
ὑσσωπὸν ἔστι σύμβολον ἀπαθείας, καὶ ἡ πλύσις γνῶ-
σιν σημαίνει· καὶ διὰ μὲν ἀπαθείας καθαριζόμεθα,
διὰ δὲ τῆς γνῶσεως λευκαίνουμεθα.*

‘Απόστρεψον τὸν πρόσωπόν σου ἀπὸ τῶν ἀμαρτιῶν μου, καὶ πάσας τὰς ἀνομίας μου ἐξάλειψον.
“Ἄλλως, δὲ μὲν τὴν ψυχὴν κεκαθαρέμενος ἀπὸ συνειδήσεως πονηρᾶς εἴποι ἀν τῷ Θεῷ· Τὸ πρόσωπόν σου, Κύρε, ζητήσω, μὴ ἀπόστρεψῃς τὸ πρόσωπόν σου απ’ ἔμοι· δὲ τὸ αἰσχρὸν τῶν τῆς ψυχῆς τραυμάτων δρῶν ἐκκαλυπτόμενος εἰκότως λέγει τῷ μεγάλῳ χριτῇ· ‘Απόστρεψον τὸ πρόσωπόν σου ἀπὸ τῶν ἀμαρτιῶν μου, ἀλλὰ μὴ ἐκ ἔμοι αὐτὸν· ἀλλ’ ὡς νοσοῦντα θεράπευσον.

D 'Απόδος μοι τὴν ἀγαλλασίαν τοῦ σωτηρίου σου.
Πλειστης δὲ παρ' Ἐβραίοις τῆς κοινότερον σωτηρίας
σου λεγομένης καὶ τοῦ σωτηρίου σου δηλούται: θα-
φορά. Γράφεται γάρ τὸ μὲν σωτήριον σου παρ' αὐ-
τοῖς, Ἰησονάχ, σαφῶς δηλούν τούνομα τοῦ Σωτῆρος
ἡμῶν Ἰησοῦ· συμφώνως γάρ οὖτις ἐρμηνεύουσιν
ἥπατες: εἰ δὲ σωτηρία σου. Οἰστονάθ (1).

Θυστά τῷ Θεῷ πρεψα συντετριμένον· καρδιαν
συντετριμένην καὶ τεταπειρωμένην ὁ Θεὸς οὐκ
ἔξουσθεντος. Ἀλλος εἶπεν· Ὑγίειν μὲν ἀφρότει
τῶν αἰνέντων τὴν θυτικήν· νοτοῦτο δὲ ή διὰ τῶν τεταπει-

⁵¹ Psal. cxxvi, 1. ⁵² Job iii, 3. ⁵³ Jer. xxv, 14.

(1) Lege Ἰουάχ. Hebr. יְהוָה, quæ tamen vox indiscriminatim, contra quam dicit Eusebius, vel ιωά-
ριον, salutare, vel σωτηρία, salus, exuplicatur.

⁵⁴ Sap. ii. 24. ⁵⁵ Psal. xxxvi. 8, 9.

νωμένης καὶ συντετριμένης καρδίας. Καὶ ἐπειδὴ κατεαγνῖν γέροντες η̄ καρδίαι μοι, κατὰ Σύμμαχον, εἰκότως εὐξάμην καρδίαν καθαρὸν ἐν ἐμοὶ ὁ Θεὸς ἀντὶ τῆς κατεαγνίας· καὶ ἀντὶ τοῦ συντετριμένου πνεύματος, κατὰ Σύμμαχον, ἔλεγον· Καὶ πτεῖμα εἰδῆς ἀρκαίοντος ἐτοῖς ἑρμάτοις μον. Συντετριμένον δὲ πνεῦμα τὸ δι' ἔξομολογήσεως εἴσιτο συντρέθον τυγχάνει· τοιαύτη καὶ ἡ διὰ τῆς μετανοίας ἐκεῖτην ταπεινῶτα καρδία. Τοιαύτην γάρ αὐτὴν γενομένην μετὰ τὸ τῆς ἀμαρτίας οἰδημα ἀντὶ θυσίας προσδέξεται ὁ Θεός.

Τότε εὐδοκιμήσεις θυσίαν δικαιοσύνης, ἀραρόματα καὶ ἀλεκαντώματα. Ἀλλὰ πρὸς ταῦτα φήσειεν ἐν τοις, πῶς ἀρτίως εἰπών, Ὄτι, εἰ ήθελησας θυσίαν, ἀδικαία ἀρ, νῦν ὡς μέλλοντος θυσίαν δέχεσθαι τοῦ Θεοῦ μετὰ τὸ τὴν πόλιν ἀνακτισθῆναι, φησι, Τότε εὐδοκιμήσεις θυσίαρ; Ἀλλά οὐκ ἀπλῶς ἔφη θυσίαρ, ἀλλὰ δικαιοσύνης. "Οτε γάρ εὐδοκήσεις τὴν Σῶν καὶ οἰκοδομῆθῇ τὰ τείχη Ἱερουσαλήμ, τοιαύτη σοι θυσία προσενεχθήσεται. Τόδε γάρ θεοσεδές πολιτευματικά φέροι ἀν τῆς ἐπουρανίου πόλεως τοῦ Θεοῦ· διὸ καὶ ταύτης ὀμώνυμος ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία, ἡς τείχη λέγει τοὺς περιφράττοντας ταύτην ἀγγάλους ἢ καὶ τοὺς ἱερωμένους καὶ προμαχοῦντας αὐτῆς. Προσδέξῃ δὲ, εἰπεν, ἀντὶ τοῦ, εὐδοκίμησεις, ὁ Σύμμαχος Καὶ τὴν ἀναφορὰν δὲ, καὶ τὰ ὀλοκαυτώματα, δικαιοσύνης νοτίσον, καὶ προσέστι τοὺς μησχους. Πάντα γάρ δικαιοσύνης ἐκτελεῖται, κατὰ τὰς ἀναίμους καὶ πνευματικὰς θυσίας, τὰς ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης προσφερομένας. Καὶ ἐν ἀλλῷ γάρ εἰρηται πρὸς Ἰουδαίους προφήτῃ· Οὐκ ἔστι μου θέλημα ἐτὸν ὑμῖν, λέγει Κύριος πατροχράτωρ, καὶ θυσίας οὐ προσδέξοια ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν. Διότι ἀπὸ ἀρατολῶν ἡλίου μέχρι δυσμῶν δεδέξασται τὸ ἔνορα μου ἐτοῖς ἔθρεσται καὶ ἐτ πατεῖ τόπῳ θυμίαμα προσφέρεται τῷ ὀρθαγατὶ μον, καὶ θυσία καθαρά. Αὐτῇ νῦν λέγεται θυσιαδικαιοσύνης ἔστι δὲ καὶ αἰνέστως, καθὼς πρόσθεν ἐλέγει. Θύσον τῷ Θεῷ θυσίαν αἰρέσσεως.

(1) ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΑΟΣ ΣΥΡΕΣΕΩΣ ΤΟ ΔΑΥΙΔ ΝΑ'.

Ἐτῷ ἐλθεῖν Δαύικ τὸν Ἰδονυμῖον, καὶ ἀραρεῖται τῷ Σαοὺλ, καὶ εἰπεῖν αὐτῷ· Ἡλε οὐντος τὸν οἰκον Ἀχιμέλειχ.

Οὐ μὲν λγ̄ φαλμὸς εἰρηται τῷ Δαυὶδ, ὅποτε ἡ-
δοίωσε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐναρτῶν Ἀβιμέλεχ, D καὶ ἀπέλινσεν αὐτὸν, καὶ ἀπῆλθεν. Οὗτος δὲ ἐκεῖνων ἀκόλουθος ἀν εἰς κατὰ τὴν ἴστορίαν. Λέγει γάρ τι Γραψὴ τῶν Βασιλειῶν, Καὶ ἐκεὶ ἦν ἐτῷ τῷ παιδαρίῳ τοῦ Σαούλ, ἐτῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ. Ἐπι-
σημάνεται δὲ τὸν καιρὸν ἐν ᾧ ἤλθε Δαυὶδ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Ἀβιμέλεχ, καὶ τοὺς ἀρτους τῆς προθέσεως ἰφαγε λαβὼν παρὰ τοῦ ἀρχιερέως. Κατ' αὐτὸν γάρ
ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ φθάσας Δαύικ ὁ Σύρος, ὁ νέμων τὰς ἡμίσους Σαούλ, καὶ ἐλθὼν πρὸς Σαούλ εἰπεν· Ἔώρακα τὸν νιὸν Ἱερουσαλήμ παραγερόμενον εἰς Νο-
ούλη πρὸς Ἀβιμέλεχ τὸν νιὸν Ἀχιτὼν τὸν ἵερα, καὶ πάντας τὸν νιὸν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ· καὶ

¹⁰ Malach. 1, 10, 11. ¹¹ Psal. xlix, 14. ¹² I Reg. xxii, 7-13. ¹³ ibid. 7.

(1) Hic incipit codex Eminentissimi card. de Coislin. de quo pluribus in præfatione.

A humiliati. Quia vero secundum Symmachum, *confactum suit cor meum*, merito precatus sum, ut pro confracto, mundum cor habeam; et pro contrito spiritu, secundum Symmachum dixi, *et spiritum rectum innova in visceribus meis*. Contritus autem spiritus est, qui sese per confessionem conterit; simileque est cor, quod per peccatum sese humiliat. Illud enim, post peccati tumorem ita affectum pro sacrificio Deus admittet.

Vers. 21. *Tunc acceptabis sacrificium justitiae, oblationem et holocausta.* Sed ad hæc dixerit quispiam, quare postquam modo dixit, *Quoniam si voluntuisses sacrificium, dedissem utique*; jam quasi Deo

B sacrificium accepturo post civitatis restorationem, ait, *Tunc acceptabis sacrificium?* At non dixit simpliciter sacrificium; sed addidit, *justitiae*. Quando acceptaveris Sion, et ædificati fuerint muri Jerusalem, tale tibi offeretur sacrificium. Namque religiosum institutum, imaginem sane referat cœlestis Dei civitatis; quare Ecclesia Dei eodem nomine donatur, cujus muros dicit esse angelos ipsam circumstantes, sive sacros illos propugnatores ejus. Symmachus autem dixit, *accipies, loco illius, acceptabis.* Oblationem vero et holocausta, *justitiae* scilicet suppleas, atque insuper vitulos. Omnia quippe quæ persolvuntur, *justitiae* sunt, pro ratione incurrigrant et spiritualium sacrificiorum, quæ in Ecclesia Dei per universum orbem offeruntur. In alio quoque propheta ad Judæos dictum est: *Non est voluntas mea in vobis, dicit Dominus omnipotens, et hostias non accipiam de manu vestra.* Ab ortu enim solis usque ad occasum glorificatum est nomen meum in gentibus: et in omni loco thymiam afferatur nomini meo, et sacrificium mundum ¹⁴. Ipsum nunc dicitur sacrificium *justitiae*: est etiam laudis, ut supra dicebat: *Immola Deo sacrificium laudis*¹⁵.

1. IN FINEM, INTELLECTUS DAVIDI LI.

2. *Cum venit Doec Idumæus, et nuntiavit Sauli ac dixit ei: Venit David in domum Achimelech.*

Psalmus trigesimus tertius a Davide pronuntiatus est, quando immutavit vultum suum coram Abimelech, et dimisit eum, et abiit ¹⁶. Hic vero secundum historiam illum subsequitur. Ait enim scriptura Regnorum: *Et ibi erat unus ex pueris Saul in die illa*¹⁷. Significatque quo tempore venit David in domum Abimelech, et acceptos a principe sacerdotum panes propositionis comedit. Eo enim ipso tempore profectus Doec Syrus, qui pascebat mulas Saulis, ipsum Saulem adiit ac dixit ei: *Vidi filium Jessæ advenientem Nobam ad Abimelech, filium Achitob sacerdotem, et omnes filios patris ejus: qui consuluit pro eo Dominum, et cibaria dedit ei.* Et misit rex vocatum Abimelech sacerdotem, et

*omnes filios patris ejus sacerdotes in Noba, qui univer-
siversi venerunt ad regem* ⁶⁰. Tuncque, jubente Saule, ipse Doec occidit sacerdotes Domini trecentos et quinque viros ferentes ephod, et Nobam civitatem sacerdotum percussit in ore gladii a viro usque ad mulierem, a pueru usque ad lactantem, et ritulum et asinum et orem ⁶¹. Illic cum audisset David tali modo gesta esse, los profert sermones, qui neque canticum, neque hymnus, neque quid simile inscribuntur. Qui enim potuit, in tot sacerdotum calamitate, cantica aut psalmos pro iis canere? Quare nullus hujusmodi titulus praemissus est, sed solum in finem dicitur, et intellectus, quia quae sub finem habent bona renuntiant, ubi dicitur: *Ego autem sicut oliva fructifera, et cætera. Intellectu autem ex Deo egit præsentium sermonum sententia.* Cum itaque apud Abimelech sacerdotalem gustavit cibum, mutato gusto suo, sive more suo, secundum reliquorum interpretationem, benedictiones et gratiarum actiones Deo emisit dicens: *Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo, et cætera* ⁶². Nunc autem, cognito calumniatoris Doec facinore, quo pacto scilicet, diabolico usus scelere, tot sacerdotes occidisset; præsentes sermones ad ipsum dirigit dicens:

Εὐλογήσω τὸν Κύριον ἐπὶ πατέρι καιρῷ, διακατέδει λόγους, οἵτε τοῦ διαβόλου Δωῆχ τὴν πρᾶξιν ἔγνω, καὶ ὡς τοσούτους ἀνέβαστον τοὺς προκειμένους λόγους φάσκων.

Vers. 3. Quid gloriaris in malitia, qui potens es? *iniquitatem tota die et injustitiam cogitavit lingua tua.* Et hæc quidem multo ante dicta sunt, quam historia quinquagesimi psalmi contingere. Nam adhuc superstite Saule et prius quam David regnaret, et res gesta, et psalmus dictus est. Ac diuturnis postea temporibus, post Saulis obitum, postremisque regni sui auni, confessionem in quinquagesimo psalmo expressam David protulit, quam tamen huic psalmo præmisit, propter ejus cum quadragesimo nono psalmo affinitatem, uti jam commonistratum est. Psalmi vero a LI ad LXXI, viginti numero, Davidis inscripti, ab alio principio argumentum mutuati sunt, videnturque vivente adhuc Saule pronuntiati fuisse, antequam David regnaret. Nam is, quem jam tractamus, vivente Saule dictus est, *Cum venit Doec Idumeus et nuntiavit Sauli, ac dixit ei: Venit David in domum Abimelech* ⁶³. Sed etiam LIII, tunc pronuntiatus est, *Cum venissent Ziphæi, et dixissent ad Saul: Nonne David absconditus est apud nos?* ⁶⁴? Quinquagesimus vero quintus sic inscriptus est: *Cum tenerunt illum Allophyli in Geth: quo tempore nondum regnabat David, Saule superstite. Quinquagesimus autem sextus sic titulum habet, David, cum fugeret a facie Saul in speluncam. Similiter et LVIII, Quando misit Saul, ait, et custodivit domum ejus, ut eum interficeret. Quinquagesimus vero nonus, etiam si post mortem Saulis pronuntiatus fuerit,*

Α ἡρότα αὐτῷ διὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπιστις μὲν ἑδω-
κειται αὐτῷ. Καὶ ἀπέστειλεν δὲ βασιλεὺς καλέσαι τὸν
Ἀβιμέλεχ τὸν ιερέα, καὶ πάρτας τοὺς νιοὺς τοῦ
πατρὸς αὐτοῦ τοὺς ιερεῖς τοῦ Κυρίου τοὺς ἐτοῦ
Νοβᾶ, καὶ παρεγέροτο πάρτες πρόδες τὸν βασι-
λέα· Ὁτε κελεύσαντος τοῦ Σαούλ, αὐτὸς ἐκεῖνος δὲ
Δωῆχ, ἐθνάτωσε τοὺς ιερεῖς τοῦ Κυρίου τ' καὶ εἰ-
δρός τοῦ φέροντας ἐφούδ, καὶ τὴν Νοβᾶ πόλιν
τῶν ιερέων ἐπάταξεν ἐπὶ στόματι φομφαλας ἀπὸ
ἀνδρός ἦν τυραινός, ἀπὸ τηπτον ἦν της θηλάζο-
τος, καὶ μοσχον καὶ ὄντον καὶ προβάτον. Ταῦτα δὲν
μαθὼν Δαυὶδ τούτον πεπραγμένα τὸν τρόπον, τοὺς
προκειμένους προσφέρεται λόγους, οἵτε ὥδην περι-
έχοντας, οἵτε ὑμνον, οἵτε δόλο τοιούτον. Πάντας γάρ
καὶ οἴδεν τε ἡνὶ ἐπὶ συμφορῷ τοσούτων ιερέων, φάσ-
ει τούτων καὶ φαλμοὺς φέρειν; διὸ οὐδὲν τοιούτον ἐπι-
γέραπται· μόνον δὲ εἰς τὸ τέλος εἰρηται καὶ συν-
έσσω· ἐπειδὴ τὰ τελευταῖς τῶν λόγων ἀγαθῶν ἐστιν
ἀπαγγελτικὰ ἐν οἷς φησιν· Ἐγὼ δὲ ὡσεὶ ἐλαῖα
κατάκαρπος, καὶ τὰ ἔχης. Καὶ συνέσσως δὲ τῆς ἐκ
Θεοῦ δεῖται ἡ τῶν ἐμερομένων λόγων διάνοια. Ὁτε
μὲν οὖν παρὰ τῷ Ἀβιμέλεχ γενέμενος, τῆς ιερατι-
κῆς ἀπεγεύσατο τροφῆς, ἀλλοιώσας τὴν γεύσιν αὐτοῦ
ἡ τὸν τρόπον αὐτοῦ κατὰ τὴν τῶν λοιπῶν ἐρμηνείαν·
εὐλογίας καὶ εὐχαριστίας ἀνέπεμπεν τῷ Θεῷ λόγων·
αἱρεσίς αὐτοῦ ἐτῷ στόματι μου, καὶ τὰ ἔχης. Νυν
δὲ, οἵτε τοῦ διαβόλου Δωῆχ τὴν πρᾶξιν ἔγνω, καὶ ὡς τοσούτους ἀνέβαστον τοὺς ιερεῖς, ἔργῳ διαβολικῷ χρησάμε-
νος, ὡς πρὸς αὐτὸν συντάττει τοὺς προκειμένους λόγους φάσκων·

Tι ἐτραυμᾶ ἐτῷ κακῇ, δὲ δυνατός; ἀρριγ-
νητὴν τὴν ήμέραν, καὶ ἀδικιαν ἐλογίσατο η-
γιῶσσά σου. Καὶ λέκχεται μὲν τὰ μετὰ χειρῶν
πολὺ πρίτερον τοῖς χρόνοις τῆς ιστορίας τοῦ ν'
φαλμοῦ. Ἐτί γέρ ζῶντος τοῦ Σαούλ, καὶ πρὸ τοῦ
βασιλεύσαι τὸν Δαυὶδ, καὶ πέπρακτο καὶ εἰρητο. Μα-
κροῖς δὲ οὔτερον χρόνοις, μετὰ τὸν θάνατον Σαούλ,
καὶ πρὸς τοῖς τελευταῖς τῆς αὐτοῦ βασιλείας, δὲ
Δαυὶδ τὴν ἐν τῷ ν' ποιεῖται ἐξομολόγησιν, ἢν προ-
ταξεῖ διὰ τὴν πρὸς τὸν μθ' φαλμὸν ἀκολουθίαν,
οὐτεπερ οὖν καὶ ἀποδέειται. Οἱ δὲ ἀπὸ τοῦ σ' καὶ
ν' τὸν ἀριθμὸν εἶκοσι, τοῦ Δαυὶδ ἐπιγεγραμμένοι,
μέχρι τοῦ σ' ἔκ τέταρτας ἀρχῆς τὴν ὑπέθεσιν εἰληφα-
σιν· ἐοίκασι γοῦν ἐτί ζῶντος Σαούλ εἰρήσθαι, πρὶν
ἡ βασιλεύσαι τὸν Δαυὶδ. Ὁ τε γάρ μετὰ χειρῶν ἐτί⁶⁵
ζῶντος Σαούλ ἐλέχθη, Ἐρ τῷ ἐλθεῖρ. Δωῆχ τὸν
Ιδουμαῖον καὶ ἀναγεῖλαι τῷ Σαούλ, δτι ἥλθε
Δαυὶδ εἰς τὸν οἰκον Ἀβιμέλεχ. Ἄλλα καὶ δ νγ.
Ἐρ τῷ ἐλθεῖρ τοὺς Ζιφαλούς, καὶ εἰκεῖρ τῷ
Σαούλ. Οὐχὶ ίδον Δαυὶδ κέκρυπται καὶ παρ' ημίν;
εἰρητο. Καὶ δὲ εἰ καὶ ν· Ὁτε ἐκράτησεν αὐτὸν
οἱ Ἀλλόχροι εἰς Γέθ, ἐπιγέραπται· ἡν δὲ καὶ
οὗτος δ χρόνος δ πρὸ τῆς βασιλείας τοῦ Δαυὶδ, ἐτί⁶⁶
τοῦ Σαούλ περιόντος τῷ βίῳ, καὶ δ νγ' ἐπιγράψῃ·
Τῷ Δαυὶδ, ἐτῷ αὐτῷ ἀποδιδράσκειρ ἀπὸ προσ-
ώπου Σαούλ εἰς τὸ σπήλαιον. Ωσαύτως καὶ δ
νγ'. Ὁπότε, φησιν, ἀπέστειλε Σαούλ, καὶ ἐξί-
λεξε τὸν οἰκον αὐτοῦ, τοῦ θανατῶσαι αὐτόν. Ὅ-
γε μὴν νθ', εἰ καὶ μετὰ τὸν θάνατον Σαούλ εἰρητο,

⁶⁰ I Reg. xxii, 9-11. ⁶¹ ibid. 18, 19. ⁶² Psal. xxxiii, 2. ⁶³ I Reg. xxi, 1. ⁶⁴ ibid. 11.

ἥδη βασιλευοντος τοῦ Δαυΐδ, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς πρὸ τῆς κατὰ τὸν Οὐρίαν πράξεως· δὴ σημαντεῖ ἀπὸ τῆς προγραφῆς, ἃτις δηλοῖ τὸν χρόνον φάσκουσα· Ὄπότε ἐπεπύρισε τὴν Μεσοποταμίαν Συρίας, καὶ τὴν Συρίαν Σωδᾶ, καὶ ἀπέστρεψε Ἰώαβ καὶ ἐπάταξ τὴν σάραγγα τῶν Ἀλών, διδέκα χιλίαδας. Ταῦτα δὲ τοῖς χρόνοις προάγει τὴν ἐν τῷ νότῳ φαλμῶν ἔξομολόγησιν. Ἐτι μήν καὶ δέξιος φαλμῶν ἐλέχθη τῷ Δαυΐδ ἐν τῷ εἰραι αὐτὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς Ἰδουμαϊκῆς, ζῶντος ἔτι τοῦ Σαούλ. Καὶ θέα ὅπως σχεδὸν οἱ πλείστοι τοῦ δευτέρου μέρους τῆς βίδου τῶν φαλμῶν τοῦ Δαυΐδ, παρεκτὸς τοῦ νότου, τοὺς πρόπολας εἰρημένους αὐτῷ πρὸ τῶν χρόνων τῆς κατὰ τὸν Οὐρίαν πράξεως περιειλήφασι. Τό γε μήν πρώτον μέρος τῆς αὐτῆς βίδου τὸ ἀπὸ πρώτου καὶ μέχρι μὲν τὴν ἐναντίαν εἶχε τάξιν τοὺς γάρ μετὰ τὴν ἔξομολόγησιν τοῦ νότου ἐκεῖνο περιείχε τὸ μέρος. Ὁ γοῦν τρίτος φαλμὸς λέλεκτο τῷ Δαυΐδ, ὀπότε ἀπεδίδρασκεν ἀπὸ προσώπου Ἀβεσσαλῶν τοῦ νιοῦ αὐτοῦ. Ἐφευγε δὲ τὸν νιὸν μετὰ τὴν ιστορίαν τοῦ Οὐρίου. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ σ' τῆς αὐτῆς ἔνεκα πράξεως ἀπεχλάστηκε(1) λέγων· Ἐκούσασα ἐν τῷ στεγανῷ μου, λούσω καθ' ἑκάστην νύκτα τὴν κλινήν μου, ἐν δάκρυσί μου τὴν στρωμήν μου βρέξω. Καὶ δέ τοι δέ. Υπέρ τῶν λόγων Χονσού νιοῦ Ἰεμυρελ λελεγμένος, τῶν αὐτῶν εἴη δὲν χρόνων. Χουσί γάρ ἀρχιετεῖρος τεγονώς τοῦ Δαυΐδ, τῷ Ἀβεσσαλῷ συνεγένετο. Ἐτι μήν καὶ δέκατον ἀποδέδεικται περὶ τὰ τελευταῖα τῆς ζωῆς Δαυΐδ λελεγμένος. Ἀλλὰ καὶ δέ λόγος, ἐπιγεγραμμένος εἰς ἀράμησιν, τὴν αὐτὴν ἔχων διάνοιαν τῷ σ', δρυχεῖται μὲν ἀπὸ τῶν αὐτῶν ῥημάτων λέγων· Κύριε, μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγχῃς με, μηδὲ τῇ ὁρῇ σου παιδεύσῃς με. Προτὸν δὲ τὴν αὐτὴν ἔξομολόγησιν τῇ ἐν τῷ νότῳ φερομένῃ ποιεῖται ἔν τε τοῖς ἀλλοῖς καὶ δι' ὄντος φησιν· Ὡτὶ αἱ ἀροματαὶ μου ὑπερῆσαν τὴν κεφαλὴν ποιοῦσαι. Προσώλεσαν καὶ ἐσάπλησαν οἱ μάλιστες μου ἀπὸ προσώπου τῆς ἀφροσύνης μου. Καὶ σὺ δέ ἀν κατὰ σαυτὸν συναγαγὼν εὑροις δὲν τὰ πλείστα τῶν ἐν τῷ πρώτῳ μέρει τῶν φαλμῶν μετὰ τοὺς χρόνους τῆς κατὰ τὸν Οὐρίαν ιστορίας εἰρημένα, τὰ δὲ μετὰ τὸν νότον τοῖς χρόνοις προδιέγοντα τὴν κατὰ τὸν Οὐρίαν πράξιν. Τί δήποτε οὖν οὐ κατὰ τὴν τῶν χρόνων ἀκολουθίαν οἱ πρώτοι τοῖς χρόνοις πρώτοι κατετάγησαν· ἀλλ' οἱ τὴν πρώτοι λελεγμένοι ἔτι ζῶντος Σαούλ ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει τῶν φαλμῶν· ἐν δὲ τῷ πρώτῳ οἱ τοῖς χρόνοις ὕστατοι; ἡγοῦμαι δὲ ταύτην εἰληφέναι τὴν τάξιν, ὡς δὲν μή ἀπὸ τῶν κρειττόνων ἐπὶ τὰ κείρω φέροιτο δὲ λόγος· τὸ γάρ, εἰς τὸ τέλος μηδιαγθεῖρης, καὶ ἐπὶ τῆς τῶν φαλμῶν τάξιος περιφλάχθαι ἐσικεν. Διὸ καὶ τὰ σκυθρωπότερα πρώτα τέθειται· ἵνα δευτέρα τὰ χρηστέρα φυλαχθῆ, καλυπτομένων καὶ ἔξαφανιζομένων τῶν χειρόνων, διὰ τῶν ἐν τοῖς δευτέροις χρειττόνων. Εἰκότες δὲ τὸν Δαυΐδ τὸ πλημμελθὲν αὐτῷ ὕστερον διὰ τῶν προτέρων αὐτοῦ κατορθωμάτων ἐθέλειν καλύπτειν. Εἴποι δέ δ' αὖτις, ὅτι

A jam regnante Davide; at ipse quoque ante admissionem in Uriam facinus editus est: quod ex inscriptione significatur, temporis notam ferente his verbis: Cum succedit Mesopotamiam Syriæ, et Syriam Soba: et conversus Joab percussit vallem Salinarum, duodecim millia. Hæc porro tempore prævertunt confessionem in L psalmo factam. In super LXII a Davide dictus est, cum esset in deserto Idumæa, vivente adhuc Saule. Ac mihi perpendas velim, quo pacto plerique in secunda parte libri, psalmorum Davidis positi psalmi, excepto quinquagesimo, eos qui ab ipso diu ante tempus gesti in Uriam facinoris pronuntiati fuerant, præoccupaverint. Prima sane pars ejusdem libri a primo ad quadragesimum, contrarium habet ordinem: namque pars illa eos, qui post confessionem quinquagesimi psalmi dicti sunt, complectitur. Tertius itaque psalmus a Davide pronuntiatus est, cum sugeret a facie Absalonis filii sui. Fugit autem a filio post historiam Uriæ. Imo etiam in sexto pro eodem facinore flebat dicens: Laboravi in genitu meo: lavabo per singulas noctes lectum meum; lacrymis meis stratum meum rigabo⁴⁵. Septimus item, pro verbis Chusi filii Jemini dictus, ejusdem temporis fuerit. Chusi enim qui princeps amicorum David fuerat, cum Absalone junctus est. Et jam quidem commonstratum est decimum septimum circa finem vitæ David dictum fuisse. Similiterque tricesimus septimus, inscriptus in remembrancem, eamdem præferens quam sextus sententiam, iisdem verbis incipit dicens: Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me. In sequentibus vero eamdem, quam in psalmo quinquagesimo, confessionem edit, sive in aliis, sive in hoc dicto: Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum. Putruerunt et corruptæ sunt cicatrices meæ a facie insipientiæ meæ⁴⁶. Ac si eadem per te colligas, multa in prima parte libri psalmorum deprehendas, quæ post tempus historiæ de Uria prolata sunt, atque ea quæ post quinquagesimum posita sunt, gestum in Uriam facinus tempore præverttere comperies. Quid igitur causæ est, quod non secundum temporum seriem, qui primi tempore sunt, primi positi sint, sed qui primi, superstite Saule dicti sunt, in secunda psalmorum parte sint constituti; et in prima, qui tempore posteriores erant? Ego vero arbitror ideo hunc ordinem sumptum esse, ut ne a præstantioribus ad pejora sermo declinaret. Illud enim: In finem ne disperdas, etiam pro psalmorum ordine observatum videtur. Quare tristiora primo posita sunt, ut mihi pro secundis servarentur, occultatis et obliteratis pejoribus per meliora illa secundo loco possita. Verisimile autem est Davidem ab se patratum postea facinus per priora illa bona opera tegere vo-

⁴⁵ Psal. vi, 7. ⁴⁶ Psal. xxxvii, 5, 6.

(1) Ita frequenter in hoc commentario ἀποκλίσωμαι, pro ἀποκλίσιμα: legitur. et quidem in omnibus manuscriptis.

luisse. Potest etiam dici, ex sublimi pietate Davi- dem confessiones suas primas statuisse, quia *justus in principio sermonis accusator est sui*⁶⁷. Cum tanta porro de ordine psalmorum a nobis exquisita fuerint, jam tempus est ad propositas li psalmi voces accedere.

Hæc itaque scribit, cum edidicisset quæ Doeç Syrus, structis contra se calumniis, gesserat. Quamobrem ceu ipsum alloquens ait: *Quid gloriariis in malitia, qui potens es?* sive etiam diabolum compellat, qui in ipso operabatur. Non nesciebat enim illum sibi semper adversarium esse, et assidue se impugnare, modo per Saulem, modo per Doeçum, ac plerumque aliorum ministerio. Qui ergo in malitia infirmus, invalidus ac debilis est, cum meliores in ipso mores prævaleant, utpote qui in malitia infirmior sit, dum peccat sese occultabit, et pungente conscientia fortasse resipiscet, atque malitiæ suæ remedium per confessionem ac sinceram pœnitentiam excogitabit. Sed qui potens est in iniuitate, in ipsa superbis et gloriatur, et quasi magno edito facinore sese ostentat. Ac videtur mihi, in præsenti sermone contrarium describi morem, ei qui in psalmo L de considente designatur. In illo namque qui semel in malitiam lapsus erat, aliquando resipiscebat, ac sese macerabat in confessione, suaque mala deflebat. At ei de quo nunc sermio, in malitia degenti dicitur:

Vers. 7-9. *Et eradet te de tabernaculo tuo, et eradicabit te de terra viventium in æternum; ut videntes justi semper timeant, ipsumque derideant, ac dicant: Ecce homo, qui non posuit Deum virtutem suam, sed speravit in multitudine divitiarum suarum, et prævaluit in calamitate sua.* Hæc porro quasi de Doeç dicta sunt, qui genere quidem Syrus erat, sed in medio Israëlis versabatur; imo fortasse piam religionem simulans, una cum multitudine in tabernaculum Dei concesserat. Et sane dicta sunt isthæc ad quemque in malitia potentem, qui lingua pro gladio utatur ad animarum perniciem, quem ceu quandam amaram et exitiosam radicem, animarum agricola evellet, etiamsi videatur ad breve tempus in tabernaculo Dei et in Ecclesia ipsius plantatus fuisse. Evulsus autem talis homo ac procul tabernaculo sanctorum ejectus, in miserabile spectaculum ponetur ad utilitatem et castigationem videntium: qui terribile Dei adversus hujusmodi hominem judicium oculis percipientes, id curabunt, id cavebunt, ut ne in paria incident. Deinde pristinam potentis in malitia arrogantiam, sublimitatem et superbiam memoria repetentes, atque advertentes eam, quæ postea ipsum invasit, abjectionem ac perniciem, risu dignum aestimabunt, considerantes ex qualibus in qualia deciderit; judicium Dei probabunt, justumque esse fatebuntur. Sub hæc calamitatum impii causas expendent, rectum esse judicium Dei prædicantes. Oportuerat

A καθ' ὑπερβολὴν εὐλαβεῖας πρώτας ἐσταττε τὰς ἔξομολογήσεις ἕαυτοῦ· Ἐπειδὴ δίκαιος ἕαυτοῦ κατήγορος ἐτο πρωτοδογῆ. Άλλὰ τοσούτων ἡμῖν εἰς τὴν ἀποδοθεῖσαν τάξιν γεγυμνασμένων, καιρὸς ἥδη καὶ ἐπὶ τὰς προχειμένας φωνὰς τοῦ να' παρείθειν.

Γράφει τοίνυν τοὺς προχειμένους λόγους, μαθὼν δὲ τὰ διεπράξατο Δωῆκ ὁ Σύρος ἐν ταῖς κατ' αὐτοῦ διαβολαῖς. Διδ ὡς πρὸς αὐτὸν ἀποτελεῖται λέγων· Τι ἐγκαυχᾶ ἐτο κακίᾳ, δι βυρατός; ή ὡς πρὸς τὸν ἐνεργῆσαντα ἐν αὐτῷ διαβόλον. Οὐ γάρ τηνότε τὸν πάντοτε αὐτῷ ἀντικείμενον, καὶ διὰ παντὸς αὐτὸν πολεμοῦντα, ποτὲ μὲν διὰ τοῦ Σαούλ, νυνὶ δὲ διὰ τοῦ Δωῆκ, καὶ ἄλλοτε ἄλλως δι' ἐτέρων. Οὐ μὲν οὖν ἀδύνατος καὶ ἀπονος καὶ ὀλίγος ἐν κακίᾳ, πλεονάζοντας B ἐν αὐτῷ τοῦ κρείττονος τρόπου, ὡς ἀντοθενέστερος ἐν κακίᾳ, ἐγκαλούμενος μετανοίας· δὲ δυνατός ἐν κακίᾳ τυφοῦται ἐπ' αὐτῇ, καὶ ἐγκαυχᾶται, ὡς ἐπι μεγάλῳ κατορθώματι σεμνούμενος. Καὶ μοι δοκεῖ τὸν ἐναγτίον τρόπον διαγράψειν δι παρῶν λόγος τῷ προεξομολογησαμένῳ ἐν τῷ ν ψαλμῷ. Ἐν ἐκείνῳ μὲν γάρ διατήσας ἐν κακίᾳ ἀπαξ, ποτὲ μετεγίνωσκε καὶ ἔαυτὸν ἔκοπτεν ἔξομολογούμενος, καὶ τὰ ἔαυτοι κακὰ ἀποκλαδμένος (sic). δὲ δὲ παρῶν ἐν κακίᾳ ὡς γηραῖ.

C Καὶ ἀποξύσει σε ἀπὸ τῆς σκηνῆς, καὶ ἐπιζώσει σε ἐκ τῆς λόγων εἰσαεῖ· ἵνα δικαιοὶ βίβοντες δὲ φοδῶνται, καὶ καταγέλοντιν αὐτοῦ λέγοντες· Ἰδού ἀθρωπός, δις οὐ προσέθετο τῷ Θεῷ λογίῳ αὐτοῦ· ἀλλ' ἐπεκπολθῆσε τῷ πληθεῖ τοῦ πλούτου αὐτοῦ, καὶ ἐπισχυρεύσατο τῇ συμφορᾷ ἔαυτοῦ. Λέλεκται δὲ ταῦτα ὡς πρὸς τὸν Δωῆκ, δύτα μὲν Σύρον τὸ γένος, ἀναστρεφόμενον δὲ ἐν μέσῳ τοῦ Ἱερατῆ· καὶ ποι τάχι καὶ παραβάλοντα μετὰ τοῦ πλήθους εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ Θεοῦ, θεοσεβεῖν τε προς ποιούμενον. Λέλεκται δὲ καὶ πρὸς πάντα τὸν ἐν κακίᾳ δυνατὸν, τῇ γλώσσῃ χρώμενον ἀντὶ ζίσους ἐπιψυχῶν ἀπωλείᾳ, ὕσπερ τινὰ πικράν καὶ λυμαντική ρίζαν, δι τῶν ψυχῶν γεωργὸς ἐκτίλαι, καὶ δοκῇ πρὸς βραχὺν τινὰ χρόνον ἐν τῷ σκηνώματι τοῦ Θεοῦ καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ πεφυτεῦσθαι. Ἐκταλεῖς (sic) δὲ δι τοιοῦτος καὶ μακράν ἀπορρίψεις τοῦ τῶν ἀγίων σκηνώματος, θέαμα κείσεται οἰκτρὸν ἐπ' ὀφελεῖ· καὶ σωφρονισμῷ τῶν δρύντων, οἱ, τὴν ἀπότομον τοῦ Θεοῦ κατὰ τοῦ τοιούτου κρίσιν ὀφθαλμοῖς παραλαβόντες, ἀγνωστοι καὶ φυλάξονται μὴ τοῖς ὅμοιοι περιπετεῖν. Εἴτα ἀναφέροντες τῇ μνήμῃ τὴν προτεραν τοῦ δυνατοῦ ἐν κακίᾳ μεγαλαυχίαν, τὸ τε ὑψοφ καὶ τὴν ὑπερφανίαν αὐτὸν ταπείνωσιν τε καὶ ἀπὸ λειαν, καταγέλαστον αὐτὸν τὴν ἡγήσονται, ἐξ οῶν εἰσοῖα μεταπέπτωκε θεωμένοι· ἀποδέξονται δὲ τοῦ Θεοῦ τὴν κρίσιν, δικαίαν αὐτῇ εἶναι διμολογοῦντες. Εἴτι καὶ τὰς αἰτίας διελεύσονται, δι' ἃς ταῦτα πέπονθε-

⁶⁷ Prov. xviii, 17.

δ ἀτενής, δικαιοῦντες τὴν τοῦ Θεοῦ κρίσιν. Δέον γάρ μὴ ἐπὶ πλούτῳ μέγα φρονεῖν, μηδὲ ἐπὶ τῇ ματαιότητι τοῦ παρόντος βίου ἐπαίρεσθαι, μόνον δὲ τὸν Θεὸν ἐλπίδα καὶ βοηθὸν αὐτοῦ τίθεσθαι, καὶ ἐπὶ ταύτῃ μὴ σαλεύειν τῇ ἐλπίδι· ὁ δὲ τὴν μὲν ἀγαθὴν ἀγχυραν τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς καταλέοιπεν, ἐπὶ ματαιῷ δὲ πίστιῷ τὰς ἐλπίδας ἀναρτήσας, ἑαυτὸν ἐπαῖξε, πάλεν οὐδὲν ἡ γέλωτα ὁφῆσας ἐπὶ τῇ αὐτοῦ ματαίᾳ καὶ δέφρονι μεγαλαυχίᾳ.

Ἐγὼ δὲ, ὡσεὶ ἐλαῖα κατάχαρπος ἐτῷ οἰκῷ τοῦ Θεοῦ, ἥπιστα ἐπὶ τῷ ἔλεος τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν αἴρων, καὶ εἰς τὸν αἴρων τοῦ αἴρον. Ὁ μὲν ἐν κάκιᾳ δυνατὸς ὅποιον τέλους τεύξεται, διὰ τῶν εἰρημένων μεμαθήκαμεν. Ἐγὼ δὲ, φησὶν δὲ Δαυΐδης, ταῦτα παιδεύθεις πρὸς τὸν ἄγιον Πνεύματος, οὗτε ἐπὶ πλήθει πλούτου προσκαρποῦ ἐπαρθείην ποτὲ, οὗτε ἐπὶ ματαιότητι τοῦ θυητοῦ βίου· *Ματαιότης γάρ ματαιοτήτων, τὰ πάρτα ματαιότης.* Ἀλλὰ καὶ φεύγων τὴν δόδην τοῦ δυνατοῦ ἐν κακίᾳ, τὴν ἐμαυτοῦ γλώτταν καὶ τὰ φήματα οὐκ εἰς ἀπώλειαν ἐτέρων ἀκονήσαιμι, ἀλλ’ ἐπ’ ὧφελειᾳ· ψυχῶν, καὶ εἰς διακονίαν σωτηρίων λόγων. Καὶ ταῖς λοιπαῖς δὲ πράξεις οὗτως ἀν γενοιμην εὐθαλής καὶ εὐκαρπος, ὡς παραδάλλεσθαι μου τὴν ψυχὴν ἀειθαλεῖ· εἰς πολυκάρπων φυτῷ ἐν οἰκῷ Θεοῦ πεφυτευμένῳ. Διό φημι· Ἐγὼ δὲ ὡσεὶ ἐλαῖα κατάχαρπος ἐτῷ οἰκῷ τοῦ Θεοῦ· ἡ κατὰ τὸν Σύμμαχον· Ἐγὼ δὲ ὡσεὶ ἐλαῖα εὐθαλῆς ἐτῷ οἰκῷ τοῦ Θεοῦ. Οὐδὲ γάρ ἀπένευον τοῦ οἰκου τοῦ Θεοῦ· ἀλλ’ ἔνδον ἐν αὐτῷ ὕστερ ἐν γεωργίῳ Θεοῦ πεφυτευμένος, καὶ τῶν ναμάτων τῆς ἐν τῷ οἰκῷ τοῦ Θεοῦ πηγῆς ἀπολαύων, πολύκαρπος ἐγινόμην καὶ ἀειθαλής, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ τῆς ἐλαίας φυτοῦ, διπερ ἐν τοῖς ἀειθαλέσι παρεληπται. Τῆρει δὲ, διτὶ ταῦτα λέγων δὲ Δαυΐδη, οὗτε ἐπὶ τῆς Ἱερουσαλήμ ἐτύγχανεν, ἢν ἐνόμιζον εἶναι Ἰουδαίων παιδεῖς οἰκον τοῦ Θεοῦ· οὗτε γάρ ὑκοδόμητο· ἀλλ’ οὐδὲ ἐν τῇ σκηνῇ τῇ ὑπὸ Μωϋσέως κατεσκευασμένῃ, εἰσέτι τότε παρὰ Ἰουδαίοις οὖσῃ. Φεύγων γάρ τὸν Σαούλ παρ’ ἐτέροις τάξ διατριβάς ἐποιέσθαι δύμας δ’ οὖν οὐκ τὴν τριγύρην ἑαυτὸν ἐν τῷ οἰκῷ τοῦ Θεοῦ πεφυτευμένον οἰκον Θεοῦ νοῶν τὸ θεοσεβές πολιτεύμα. Καὶ ἐπειδήπερ κατάχαρπος, οὐδὲ πικροὺς φέρων καρποὺς, γλυκεῖς δὲ καὶ πολλῆς γέμοντας φιλανθρωπίας, εἰκότως ἐλαίας φυτῷ καταχάρπω παρεῖλλετο, τὸν εἰς τοὺς πέλας ἔλεον σημαίνοντος, καὶ τὴν εἰς ἄπαντας φιλανθρωπίαν τοῦ παραδείγματος. Γε· *Ὕπιστα ἐπὶ τῷ ἔλεος τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν αἴρων*

Τοῦ μὲν γάρ ἐν κακίᾳ δυνατοῦ τὸ τέλος ἐκρίζων αὐτῷ καὶ ἀφανισμὸν ἐδήλου. Ἐχρήν γάρ τὴν τῶν πικρῶν οἰστικήν βίζαν καρπῶν πρὸς τοῦ τῶν δλων οφροῦ γεωργοῦ ἀποκταλήναι (1). Ὁ δὲ ὡσεὶ ἐλαῖα κατάχαρπος ἐν τῷ οἰκῷ τοῦ Θεοῦ, ἥπισταν ἐπὶ τῷ ἔλεος τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν αἴρων καὶ εἰς τὸν αἴρων τοῦ αἴρον, αθανασίαν καὶ ζωὴν αἰώνιον ποριζόμενος ἀπὸ τῆς ἀγαθῆς ἐλπίδας, ἡς οὖποτε ἐκπεσεῖται. Ἡ γάρ ἐλπίς, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, οὐ κατασχύνει. Εἴθ’ ὡς ἐπ’ ἀγαθοῖς καρποῖς, ἀγαθάς ἐλπίδας; ἑαυτῷ ὑπο-

enim non tam efferrī de divitiis, nec de vanitate vitæ præsentis extollī; sed unum Deum in spem et auxilium sibi ponere, atque in tali spe non fluctuare. Ille vero bona animæ suæ anchora dimissa, atque in divitiis inanibus spe reposita, sibi ipsi illusit; nihilque aliud de vana illa et insana arrogantia retulit, quam quod se ridiculum præberet.

Vers. 10. *Ego autem sicut oliva fructifera in domo Dei, speravi in misericordia Dei in æternum et in sæculum sæculi.* Qui finis futurus sit ejus qui potens est in iniquitate, ex jam dictis edidicimus. Ego autem, ait David, his eruditus a Spiritu sancto, neque de multitudine temporanearum divitiarum, B neque de vanitate mortalis vitæ unquam extollar: nam *vanitas vanitatum, omnia vanitas*⁴⁴. Imo vero viam potentis in iniquitate fugiens, linguum et verba mea non in perniciem aliorum exacuam; sed ad utilitatem animarum et ad ministerium salutaris sermonis. Et in reliquis operibus sic virens, sic fructifer evadam, ut anima mea arbori semper virenti ac fructiferæ in domo Dei plantatae comparetur. Quamobrem dico: *Ego autem sicut oliva fructifera in domo Dei; sive, secundum Symmachum, Ego autem sicut oliva virens in domo Dei.* Neque enim domum Dei abnuebam; sed intus in ipsa quasi in agro Dei plantatus, et rivis fontis in domo Dei scaturientis fruens, fructifer ac semper virens evasi, exemplo arboris olivæ, quæ inter semper virentes annumeratur. Observes velim Davidem hæc dicentem non suis in Jerusalem, quam dominum Dei esse arbitrabantur Iudei; nondum enim ædificata fuerat; sed neque in tabernaculo a Moyse structo, quod adhuc penes Iudeos erat. Cum enim fuderet a Saule, apud alios morabatur: et tamen non ignorabat se in domo Dei plantatum esse; intelligens dominum Dei religiosum esse institutum. Et quoniam fructifer erat, neque amaros, sed dulces et humanitate plenos fructus serebat, jure fructuosa arbori olivæ comparabatur, exemplo misericordiam in proximos, et humanitatem in omnes significante. Utpote igitur qui tot bonis instructus esset, consequenter insert: *Speravi in misericordia Dei in æternum et in sæculum sæculi.* Ως οὖν τοσούτοις βρίσκων ἀγαθοῖς, ἀκολούθως ἐπιλέξαι εἰς τὸν αἴρων τοῦ αἴρον.

D Nam illius quidem, qui potens est in iniquitate, finem significabat esse eradicationem et destructionem; radicem enim amarorum fructuum feraceam, a sapiente omnium agriculta eradicare oportebat. Qui vero sicut oliva fructifera in domo Dei, speravit in misericordia Dei in æternum et in sæculum sæculi, immortalitatem et vitam æternam reseruit ob bonam spem, qua nunquam excidet; nam, secundum Apostolum, *spes non confundit*⁴⁵; deinde, utpote de bonis fructibus, bonam sibi spem con-

⁴⁴ Eccl. 1, 2. ⁴⁵ Rom. v, 5.

(1) Ἀποκταλήψαι. Απνε ἀποκταθῆναι? EDIT.

signans, horum causam bonorum omnium subministratori ascribit dicens : *Confitebor tibi in sæcum, quia fecisti.* Neque enim ego; inquit, me sicut olivam-fructiferam composui, sed tu fecisti : abs te enim gratia ; quare nunquam finem faciam tibi gratias habendi ac constendi : sed postquam semel speravi in misericordia Dei, *exspectabo nomen ejus.* Nam cum bona spes subsit, patientia nobis opus. Quapropter *exspectabo nomen tuum*, ait, *quoniam bonum est in conspectu sanctorum tuorum*; sive secundum Symmachum, *Quoniam bonum est nomen tuum in conspectu sanctorum tuorum.* Gnarus itaque ipsum bonum esse et bonorum auctorem, non potestibus in malitia, non abjectis hominibus, sed sanctis ; jure *exspectabo nomen tuum*, bona spe fruens me nunquam lapsurum a misericordia tua. Sic itaque in ipso speravi in æternum et in sæcum sæculi.

1. IN FINEM, PRO MAHELETH, INTELLIGENTIAE DAVID LII.

VERS. 2-6. *Dixit insipiens in corde suo : Non est Deus. Corrupti sunt et abominabiles facti sunt in iniuritatibus, non est qui faciat bonum.* Quinquagesimus psalmus confessionis modum ejus, quem admissi peccati pénitent, complectitur ; sequens vero in malitia potentis et impii moris insaniam describit ; ac qualis, cum istum, tum priorem, finis exciperit. Nam ei qui in malis suis gloriabatur dictum est : *Propterea Deus destruet te in finem, evellet te, et emigrabit te de tabernaculo¹⁰*; ex persona autem confitentis subjungitur, *Ego autem sicut oliva fructifera in domo Dei, speravi in misericordia ejus in sæcum¹¹*. Hic vero qui psalmus non est, neque enim ita inscribitur ; sed neque canticum, neque quid simile, salutaris Dei adventus prophetiam continet, quem multi prophetæ et justi voluerunt videre. Præsens itaque, quasi in omnium hominum ruina, et quasi in communi naufragio hæc precatur : *Quis dabit ex Sion Salutare Israel? cum converterit Dominus captivitatem plebis sue, exultabit Jacob et latabitur Israel:* quando confitens declaransque peccata sua, per salutarem Dei adventum purgationem consecuturus erat ; quando impli et in malitia potentes hominum mores, non per alium quam per unum Salvatorem, qui insanabilibus animæ morbis mederi valet, curari poterant. Et D

A τυπωτάμενος, τὴν αἰτίαν ἐξάπτει τῷ πάντων τῶν ἀγαθῶν χορηγῷ λέγων. Ἐξομολογήσομαι σοι εἰς τὸν αἰώνα, διτὶ ἐποίησας. Οὐ γάρ ἐγὼ, φησίν, ἐποίησα ἡμαυτὸν ὥστε ἐλαῖαν κατάκαρπον, ἀλλὰ σὺ ἐποίησας παρὰ σοῦ γάρ ἡ χάρις διὸ οὐδέποτε παύσομαι σοι τὴν χάριν εἰδὼς, καὶ σοι ἔξομολογούμενος. Ἄπαξ δὲ ἐλπίσας ἐπὶ τὸν ἔλεος τοῦ Θεοῦ, ὑπομετὼν τὸ δρομαὶ αὐτοῦ. Τῆς γάρ ἀγαθῆς ἐλπίδος ὑποχειμένης, ὑπομονῆς ἡμίν χρεία. Διὸ ὑπομετὼν τὸ δρομά σου, φησίν, διτὶ χρηστόν ἐστιν ἐραττὸν τὸν δρομά σου· η κατὰ τὸν Σύμμαχον, "Οτι ἀγαθὸν τὸ δρομά σου ἀρτικρὺς τὸν δρομά σου. Εἰδὼς οὖν, διτὶ ἀγαθὸν ἔστι, καὶ ἀγαθῶν ποιητικὸν, οὐ τοῖς δυνατοῖς ἐν κακίᾳ, οὐδὲ τοῖς ἀποβλήτοις τῶν ζώντων, ἀλλὰ τοῖς δύστοις, εἰκότως ὑπομετὼν τὸ δρομά σου, ενελπίτης ὡν μήποτε ἐκπεσεῖν τοῦ σοῦ ἐλέους. Οὕτω γοῦν ἡλπίσας ἐπ' αὐτῷ εἰς τὸν αἰώνα καὶ εἰς τὸν αἰώνα τοῦ αἰώνος.

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΑΟΣ, ΥΠΕΡ ΜΑΕΛΕΘ. ΣΥΝΕΣΕΩΣ ΤΑ ΔΑΥΙΔ ΝΒ'

Eἶπεν ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ. Οὐκ ἔστι θεός. Διεψήρηστας καὶ ἐβεδειλύχθηστας ἐν ἀρούραις, οὐκ ἔστι ποιῶν ἀγαθόν. Ὁ μὲν ν ἔξομολογήσην τρόπου μεταγινώσκοντος ἐφ' οὓς ἡμαρτεῖν, περιείχεν ὁ δὲ ἔξῆς αὐτῷ, ἀπόνοιαν τοῦ ἐν κακὶ δυνατοῦ καὶ ἀθέου τρόπου· ὅποιόν τε τοῦτον διεδέχετο τὸ τέλος, καὶ ὅποιον τὸν πρότερον. Τῷ μὲν γάρ καυχησαμένῳ ἐπὶ τοῖς ἑαυτοῦ κακοῖς ἐλέγετο· Διά τοῦτο δ θεός καθελεῖ σε εἰς τέλος, ἐκτίλαι σε καὶ μεταραστεῖσαι σε ἀπὸ σκηνώματος· ἐκ προσώπου δὲ τοῦ ἔξομολογησάντος ἔξῆς τὸ, Ἐγὼ δὲ ὥστε ἐλαῖα κατάκαρπος ἐν τῷ οἰκῳ τοῦ Θεοῦ, ἡλπίσας ἐπὶ τὸν ἔλεος αὐτοῦ εἰς τὸν αἰώνα. Ὁ δὲ παρών οὐχ ὁν ψαλμὸς, οὐ γάρ οὕτως ἐπιγέγραπται, ἀλλ' οὐδὲ ὡδὴ, οὐδὲ τι τῶν τοιςύτων, προφητείαν περιέχει τῆς σωτηρίου θεοφανείας, ἢν πολλοὶ προφῆται καὶ δίκαιοι ἐπειθύμησαν ἰδεῖν. Παστερ οὖν καὶ οὐ μετὰ χεῖρας ἐπὶ τῇ πάντων ἀνθρώπων διαπτώσει, καὶ ὡσπερ ἐπὶ κοινῷ ναυαγίῳ εὐχόμενος καὶ λέγων. Τις δώσει ἐκ Σιών τὸ Σωτήριον τοῦ Ἰσραὴλ; ἐν τῷ ἐπιστρέψαι Κύριον τὴν αλγμαλωσίαν τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, ἀγαλλιάσεται Ὑακὼν, καὶ εὐχρατήσεται Ἰσραὴλ· διτὶ γάρ, ἔξομολογούμενος καὶ ἐξαγορεύων τὰ ἑαυτοῦ ἀμαρτήματα διὰ τῆς σωτηρίου θεοφανείας, καθάρσεως ἔμελλε τεύξεσθαι· διτὶ ἀθέος ἐν ἀνθρώποις καὶ ἐν κακὶ δυνατοῖς τρόποις οὐδὲ ἀλλως οὔδε τε ἦν διὰ μόνου τοῦ Σωτῆρος θεοφανείας τυχεῖν, τοῦ καὶ τὰ ἀντατὰ τῆς ψυχῆς πάθη λάσασθαι δυναμένου. Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τὴν ἀκολουθίαν εἰρήσιμω.

Σημειώσῃ δὲ, διτὶ δεύτερον ἡδη ἡ προκειμένη προφητεία ἔγκειται τῇ βίδηφ τῶν Ψαλμῶν· ἐν μὲν τῷ πρώτῳ μέρει κατὰ τὸν ιγ', ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ κατὰ τὰ προκειμένα. Σχεδὸν γάρ αὐτοῖς ἡμίτασιν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους καὶ δι τοῦ ὁμοίως ἔχει τῷ παρόντι· ἀρχόμενος μὲν ἀπὸ τοῦ· **E**ἶπεν ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ· Οὐκ ἔστι θεός· τελευτῶν δὲ εἰς τὸ Τις δώσει ἐκ Σιών τὸ Σωτήριον τοῦ Ἰσραὴλ; ἐν τῷ

Obserua porro hanc prophetiam bis in libro Psalmorum ferri, in prima parte, psalmo tertio decimo; in secunda, eo quem jam tractamus. Nam a principio ad finem, iisdem sere verbis jacet decisus tertius ac præsens psalmus; bis verbis incipiens, *Dixit insipiens in corde suo : Non est Deus;* his vero desinens, *Quis dabit ex Sion Salutare Israel?* cum converterit Dominus captivitatem plebis sue, ex-

¹⁰ Psal. li, 7. ¹¹ ibid. 10.

έπιστρέψαι Κύριον τὴν αἰχμαλωστὴν τοῦ λαοῦ A ἀντοῦ, ἀγαλλιάσεται Ιακὼβ, καὶ σὺνφρατήσεται Ἰσραὴλ. Βραχεῖαι δὲ λέξεις τὴν ἐν ἀμφοτέροις διαφορὰν ἐργάζονται. Ἐν μὲν γάρ τῇ προγραφῇ δὲ μὲν ιγές τὸ τέλος τῷ Δαυὶδ ἐλέγετο· δὲ παρὸν ἔχει μὲν τὴν αὐτὴν ῥῆσιν, πλεονάζει δὲ ἐν τῷ λέγειν, ωτὸν Μαελέθ, συνέσεως. Ὁ μὲν Ἀχύλας, ἐπὶ χορείᾳ, ἡρμήνευσεν· δὲ Σύμμαχος, διὰ χοροῦ· δὲ Θεοδοτίων, ὑπὲρ τῆς χορείας, καὶ ἡ πεμπτὴ ἔκδοσις ὠσαύτως. Ἄναγκαλώς δὲ πρόκειται τὸ, συνέσεως· ἐπειδή περ συνέσεως ἡμῖν δεῖ πρὸς τὸ νοῆσαι τίς ἔστιν ἡ χορεία ἡ διὰ τῆς προγραφῆς δηλουμένη, καὶ τίς ὁ λόγος, καθ' ὃν ἄπαξ προλεχθείστης τῇς προφητείας κατὰ τὸν ιγέα δεύτερον ἐνταῦθα πικρεῖληπται. Τὸ δὲ, εἰς τέλος, ἐν ἀμφοτέροις κείμενον, σημαντικὸν ἀντί τοῦ χρόνου καθ' ὃν ἡμέλλεν ἀποτελεῖσθαι τὰ προφητεύμενα. Ἐπειδὴ γάρ κατὰ τὴν συντέλειαν τοῦ αἰῶνος, τὸ Σωτῆριον τοῦ Θεοῦ, ἐπιφανὲν τοῖς ἐπὶ γῆς ἀνθρώποις, χορείαν συνεστήσατο τὴν ἐξ ἀπάντων τῶν ἔθνῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ συγχροτουμένην, εἰς ὕμνους καὶ δοξολογίας τοῦ αὐτοῦ Ιατρός· εἰκότως ἐπὶ σύνεσιν ἡμᾶς ταῦτης τῆς χορείας ὁ λόγος παρορμᾷ. Καὶ δῆρ τὸ παράδοξον· προγράψει μὲν γάρ ὑπὲρ τῆς χορείας, ἢ ὑπὲρ τοῦ χοροῦ, εἰσάγει δὲ οὐδένα ἐπὶ γῆς ἀνθρώπου ἀγαθὸν, οὐδὲ ποιοῦντα χρηστότητα ἔνας ἐνὸς, λέγων ἐξῆς Κύριος ἐκ τοῦ οὐρανοῦ διέκυψε ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων, τοῦ λείπειν εἰς τοὺς συνιώτας καὶ ἐκλητῶν τὸν Θεόν. Πάρτες

C δὲ οὖν τοιαύτα ἦν τὰ ἐν ἀνθρώποις, ὡς μηδένα ἀγαθὸν εὑρίσκεσθαι ἐν τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων, πῶς ὑπὲρ τῆς χορείας τὰ τῆς προγραφῆς λέγεσθαι σημαίνει; Ἀλλ᾽ ἐρεῖς, ὅτι, ἐπειδὴ πάντες ἔξεκλιναν ἔως ἀνδρὸς, διεφθάρησάν τε οἱ ἐπὶ γῆς καὶ ἔδειλύθησαν ἐν ἀνομίαις, εἰκότως δὲ προφήτης ἐπιφύέστος ἐν ταῖς μετὰ ταῦτα εἰπὼν. Τίς δώσει ἐκ Σιών τὸ Σωτῆριον τοῦ Ισραὴλ; ἐν τῷ ἐπιστρέψαι Κύριον τὴν αἰχμαλωστὴν τοῦ λαοῦ ἀντοῦ, ἀγαλλιάσεται Ιακὼβ, καὶ σὺνφρατήσεται Ἰσραὴλ. Συνείδει γάρ τῇ προγνώσει τοῦ πνεύματος τοῦ προφητικοῦ, ὡς ἀλλὰ διὰ τοῦ Σωτῆριον ἡμέλλεν ἡ αἰχμαλωσία τοῦ λαοῦ ἐπιστρέψειν καὶ ἐλευθεροῦσθαι τῆς τῶν πολεμίων δυναστείας· ὡν ἐπιτελουμένων, ἢ τοῦ Θεοῦ χορεία συνίστατο ἐξ αὐτῶν ἐκείνων τῶν ἐλευθερουμένων τῆς αἰχμαλωσίας. Εἰκότως οὖν εἰς τὸ τέλος ἀναπέμπεται τὰ λεγόμενα, καὶ ὑπὲρ Μαελέθ, τουτέστιν ὑπὲρ τῆς χορείας, λέλεκται· ὥστε σαφέστερον ἡρμήνευτο, ὑπὲρ τῶν ἐλευθερωθησομένων τῆς αἰχμαλωσίας διόπερ καὶ εἰς σύνεσιν ἡμᾶς ἀναπέμπεται. Εἴρηται δὲ, τῷ Δαυὶδ, ἡ προφητεία, ὑπὲρ αὐτοῦ λεγθεῖσα. Διὸ παρὰ τοῖς λοιποῖς ἐρμηνευταῖς, τοῦ Δαυὶδ, ἐπιγέγραπται. Καὶ ἔστιν εἰπεῖν ὡς δρα αὐτὸς δὲ Δαυὶδ, προφήτας τὸν Ἐγώ δὲ ὁσεὶ ἐλαῖα κατάκαρπος ἐτῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ, ἡλικία ἐπὶ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἄλλως τεύξεσθαι τοῦ ἐλέους ἡπιστοτοῦ ἢ διὰ τοῦ προφητευομένου σωτῆριου. Διὸ ἐν μὲν τῷ νέοντας.

B sultabit Jacob et latabitur Israel. Modicis autem verbis ambo differunt. Nam in titulo decimus tertius in finem David habet, hic vero eamdem quidem sententiam præsert; sed haec insuper addit, pro Maheleth, intelligentia. Aquila, super chorea, interpretatus est; Symmachus, per chorū; Theodotio, pro chorea, et quinta editio similiter. Necessario autem intelligentia dicitur; quia intelligentia nobis opus, ut capiamus quae sit illa chorea, in titulo indicata; et qua de causa, semel prolata prophetia in psalmo decimo tertio, secundo hic repeatatur. Illud autem, in finem, quod in utroque legitur, tempus quo impleri debent quae in prophetia feruntur significaverit. Quia enim in consummatione saeculi, Salutare Dei quod in terra hominibus illuxit, choream constituit ex omnibus gentibus in Ecclesia ipsius congregatam, ad hymnos et gloriam Patri ipsius referendam; jure ad talis choreæ intelligentiam nos sermo concitat. Et vide mihi, quæso, rem permiram: dum enim hunc titulum edit, pro chorea vel pro choro, nullum esse in terra bonum hominem, ac ne vel unum qui faciat bonitatem enuntiat, dicens in sequentibus: Dominus de cœlo prospexit super filios hominum, ut videat si est intelligentis aut requirens Deum. Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt; non est qui faciat donum, non est usque ad unum.

D si exalitur, alia nomen θησαρ, oīkōtē ποιῶν ἀγαθὸν, οὐκ ἔστιν ἔως ἐνδέσ. C Si itaque sic se res habebant apud homines, ut nullus in filiis hominum bonus reperiretur, quare pro chorea psalmum dici inscriptio significat? Verum dicas, quia omnes declinaverant usque ad unum, ac corrupti erant qui in terra versabantur, et abominabiles facti erant in iniquitatibus; merito prophetam in sequentibus precatum his verbis esse, Quis dabit ex Sion Salutare Israel? cum converterit Dominus captivitatem plebis suæ, exsultabit Jacob, et latabitur Israel. Nam propheticus spiritus afflatus noverat, per Salutare illud, captivitatem plebis reversuram et liberandam esse ex inimicorum dominatu. Quibus absolutis, Dei choream ex iisdein a captivitate liberatis constituendam esse. Jure igitur haec dicta ad finem remittuntur, pro Maheleth, id est, pro chorea dicta sunt: ac si clarius explicaretur, pro iis qui liberandi sunt a captivitate; quare nos ad intelligentiam remittit. Dicta autem est prophetia, Davidis, quia ab ipso Davide prolata; quapropter apud interpres, Davidis, inscripta est. Ac dici potesi Davidem, qui ante dixerat, Ego autem sicut oliva fructifera in domo Dei, speravi in misericordia Dei, bene novisse se non alio modo misericordiam consecuturum esse, quam per salutare illud quod in vaticinio ferebatur. Quamobrem in quinquagesimo dicebat: Redde mihi latitudinem Salutaris tui¹²; in hoc autem, Quis dabit ex Sion Salutare Israel? Itogabat quippe commune bonum sibi

¹² Psal. L, 14.

quoque erogari. Decimus tertius etiam magnam cum præcedenti, scilicet cum duodecimo, habet affinitatem. Nam postquam rogavit idem in duodecimo, ac dixit, *Usquequo, Domine, oblitisceris me in finem?* *usquequo avertis faciem tuam a me?*⁷³ quibusdam postea additis, ita claudit: *Ego autem in misericordia tua speravi. Exsultabit cor meum in Salutari tuo?*⁷⁴ Et quia in duodecimo Salutare illud memoravit, in decimo tertio consequenter ait: *Quis dabit ex Sion Salutare Israel?*

μόνευσε τοῦ Σωτηρίου ἐν τῷ ιδίῳ, ἐν τῷ ιδίῳ ἀκολούθως φησί· Τίς δώσει ἐκ Σιὼν τὸ Σωτήριον τοῦ Ἰσραὴλ; Ήγένετο γάρ καὶ αὐτῷ δοθῆναι τὸ κοινὸν ἀγαθόν. Καὶ δι' ἣ δὲ πρὸ τὸν πρὸ αὐτοῦ, λέγω δὲ τὸν ιδίον. πολλὴν εἶχεν ἀκολούθιαν. Εὐξάμενος γάρ ἐν τῷ ιδίῳ, δι' αὐτὸς καὶ εἰπὼν

"Ἐως πότε, Κύριε, ἐπιλήσῃ μου εἰς τέλος; ἐως πότε ἀποστρέψεις τὸ πρόσωπόν σου ἀπ' ἡμῖν; καὶ τὰ τούτοις ἔχῆς συνάψας, ἐπιλέγει· Ἐγώ δὲ ἐκ τῷ ἀλέει σου ἡλιτσια. Ἀγαλλιάσεται ἡ καρδία μου ἐπὶ τῷ Σωτηρίῳ σου. Καὶ ἐπειδὴ περ ἐμνη-

Inscriptio itaque, quæ multa eget intelligentia, pro chorea dicebatur per Salutare in hominibus constituenda, ac post Salvatoris nostri Iesu Christi adventum opere perfecta; per quem in universo orbe una constituit Deo chorea, qualis visa nunquam fuerat, scilicet catholica Ecclesia Dei, supra firmam immobilemque salutaris verli petram fundata. Quæ autem initio prophetiæ dicuntur, omnium qui in terra sunt hominum quasi naufragium inducent. Nam ait: *Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus. Corrupti sunt et abominabiles facti sunt in iniuitate: non est qui faciat bonum.* Eadem vero in xii habentur, maxime secundum Hebraicam linguam, in qua eadem verba, eadem litteræ in ambobus psalmis seruntur; etsi in versione nostra quasdam diversas voces præferre videantur. Nam pro illo, *Corrupti sunt et abominabiles facti sunt in iniuitate;* decimus tertius, *Corrupti sunt et abominabiles facti sunt in studiis?*⁷⁵ ac rursum pro illo, *Non est qui faciat bonum,* habet ille, *Non est qui faciat bonitatem?*⁷⁶ nam diversitas apud interpretes solum fertur. His porro significatur lapsus prorsus suisse communes de Deo cogitationes; atque impian irreligiosamque omnium hominum sententiam ante Salvatoris nostri adventum obtinuisse. Nam cum Deus in communibus cogitationibus bona cognitionis suæ semina jecerit, quemque in hominibus insipientem tanta subversio occupaverat, ut impian sententiam in mente sua servaret, ac nullum esse, nec in universo exstisset Deum, cogitaret. Et hic sane vere athens et prorsus insipientis erat, qui neque providentiam omnia prospicientem, neque mentem illam universalem, neque substantiam omnia exsuperantem omniumque opinicem, existere desiniret. Reliqui vero homines multorum numinum errori per idolatriam sese tradentes, alio insipientiæ modo in nullius Dei cultum prolapsi sunt: qui etiam sparsa illa in se de Deo sana semina extinxerunt, ac mortuorum simulacrorum abominationi se dediderunt, quæ nullius pretii et vere execranda erant, colentes. Quare dictum est: *Corrupti sunt et abominabiles facti sunt in iniuitate.* Quod clarius interpretatus Symmachus est his verbis, *Corrupti sunt et abominationi studuerunt cum iniuitate.* Abominationi namque stu-

'Η μὲν οὖν προγραφὴ, πολλῆς συνέσεως δεομένη, ὑπὲρ τῆς χορείας ἐλέγετο, τῆς μελλούστης διὰ τοῦ Σωτηρίου συνίστασθαι ἐν ἀνθρώποις· ἡτοι Ἑργὸν ἐπετέλεσθη μετὰ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· δι' οὐ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης μία συνέστη τῷ Θεῷ χορεῖα, οἷα οὐδεπώποτε, ἡ καθολικὴ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία ἐπὶ τὴν ἀρδαραγῇ καὶ διεστον πέτραν τοῦ σωτηρίου λόγου τεθεμελιωμένη. Τὰ δὲ ἐν ἀρχῇ τῆς προφητείας λεγόμενα ἀπάντων τῶν ἐπὶ γῆς ἀνθρώπων ἀντερ τι ναυάριον εἰσάγει. Εἶπε γάρ· *Φησίν ἄρτωρ ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ.* Οὐκ ἔστι Θεός. Διερθάρησται καὶ ἐθελύγθησται ἐν ἀρεμίᾳ οὐκ ἔστι ποιῶν ἀγαθόν. Τὰ αὐτὰ δὲ καὶ ἐν τῷ ιδίῳ ἐδηλουτο, μάλιστα κατὰ τὴν Ἐβραϊκὴν γλῶσσαν, ἐν ή αἱ αὐτὰ λέξεις ἐμφέρονται καὶ τὰ αὐτὰ στοιχεῖα ἐν ἀμφοτέροις· εἰ καὶ μάλιστα τῆς παρ' ἡμῖν ἐμπνευστας, λέξεις τινὰς ἐνηλλαγμένας περιέχειν δοκεῖ.

C. *Ἄντι γάρ τοῦ, Διερθείραρ καὶ ἐθελύγθησται ἐν ἀρούρᾳ, δι' ιδίου, Διερθάρησται καὶ ἐθελύγθησται ἐπιτηδευματι· καὶ πάλιν ἀντὶ τοῦ, Οὐκ ἔστι ποιῶν ἀγαθόν.* Οὐκ ἔστι ποιῶν χρηστότητα, περιέχει παρὰ γάρ τοὺς ἐρμηνεύσαντας ἡ ἐναλλαγὴ φέρεται. Σημαίνει δὲ διὰ τούτων ὁ λόγος τὴν ἐκπτωσιν τῶν κοινῶν περὶ Θεοῦ ἐννοιῶν, καὶ τὸν δυσαεβῆ καὶ ἀθεον λογισμὸν τῆς ἀνθρωπότητος ἀπάσσης πρὸ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιφανείας ἐπικρατήσαντα. Τοῦ γάρ Θεοῦ ταῖς κοινaiς ἐννοιαῖς ἀγαθὰ σπέρματα τῆς περὶ αὐτοῦ γνώσεως κατεβαλλομένου, τοσαύτη τις κατέσχεν διαστροφὴ πάντα τὸν ἐν ἀνθρώποις ἀφρον, ὡς δόξαν διθεον ἐν τῷ ἀετοῦ λογισμῷ κτήσασθαι, καὶ διὰ μηδείς ἔστι μηδὲ ὑφέστηκεν ἐν τῷ παντὶ διθεό διανοιθῆναι. Οὗτος μὲν οὖν ἀληθῶς διθεός τις ἦν καὶ παντελῶς ἀφρον, οὔτε πρόνοιαν τὰ πάντα ἐφορῶσαν, οὔτε νοῦν τὸν καθόλου, οὔτε τὴν ἐπέκεινα τῶν ὅλων οὐσίαν τὴν ἀπάντων ποιητικὴν, ὑψεστάναι διριζόμενος· οἱ δὲ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων, πολυθέων πλάνη τῇ κατὰ τὴν εἰδώλολατρείαν ἔστους ἐκδόντες, ἐπέρι ἀφροσύνης τρόπῳ εἰς ἀθεότητα πεπτώκασιν· οἱ καὶ αὐτοὶ διέφθειραν τὰ σπαρέντα ἐν αὐτοῖς ὑγῆ περὶ Θεοῦ σπέρματα, καὶ τῇ τῶν νεκρῶν εἰδῶλων βδελυρίᾳ ἔστους παραδεδύκασιν, διτιμα καὶ ἀληθῶς βδελύγματα σεβασθέντες. Διὸ εἴρηται· *Διερθείραρ καὶ ἐθελύγθησται ἐν ἀρούρᾳ.* διὸ δη σαρξτερον ἥματίνευσεν δι Σύμμαχος εἰπών· *Διερθάρησται καὶ βδελυρίας ἐπετηδευματι.*

D. *Ἐπετηδευματι.* *Διερθείραρ καὶ ἐθελύγθησται μετὰ ἀδικίας.* Ἐπετη-

⁷³ Psal. xii, 1. ⁷⁴ ibid. 6. ⁷⁵ Psal. xiii, 1. ⁷⁶ ibid. 3.

δευταν γάρ την βδελυρίαν, τὰ μή δυτα ὡς δυτα ἀν εἰδωλοποιήσαντες μετά τῆς ἀνωτάτω ἀδικίας. Τις γάρ ἀν γένοιτο τεύτης ἐπέρα χειρῶν ἀδικία, καθ' ἣν φάσκοντες εἶναι σοφοί, ἐμωρόθησαν, καὶ ηὔλαξαν τὴν δέξιαν τοῦ ἀρθάρτου Θεοῦ ἐν ὅμοιώματι εἰκόνος φθαρτοῦ ἀρθρώπου, καὶ πτεινῶν, καὶ τερπαζόδων, καὶ ἔραστῶν, κατὰ τὸν λερὸν Ἀπόστολον;

Εἰτ' ἀκόλουθα δρῶτες τοῖς ἀδέοις καὶ διαστροφοῖς ἑαυτῶν ἐκτηθεύμασιν, εἰς πᾶν εἰδος βίου μοχθηρας περιπετώκασι. Διὸ ἐπιλέγεται ἕξῆς· Οὐκ εστι ποιῶν ἀμαθόν. Οὐθέδες ἐκ τοῦ οὐρανοῦ διέκυνθετο εἰς τὸν νιόντας τῷν ἀρθρώπων, τοῦ λιθεῖν εἰς τι συντάνει ἢ ἐκηγάντων τῷ Θεόν. Πάρτες ἐξέκλιτται, ἀματηχειώθησαν, οὐκ εστι ποιῶν χρηστότητα ἔνας ἐνός. Ο μὲν ἄφρων ἡ πάτα ἑαυτὸν, λέγων ἐν τῇ καρδίᾳ ἑαυτοῦ μή εἶναι Θεόν· καὶ οἱ λοιποὶ δὲ πάντες ἐνδεδύχθησαν βδελυρίαν ἐπιτιθέντας. Ο δὲ ἀληθῆς λόγος τὸν ἐπὶ πάντων θεὸν καὶ Κύριον οὐχ ὑπερστάναι μόνον καὶ τὰ πάντα πειράχειν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀράδην καὶ ἐπισκέπτεσθαι, οὐ τὰ καθόλου μέρη τοῦ παντός μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ κατὰ μέρος, καὶ τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς τὰς διατριβὰς ποιουμένους υἱούς τῶν ἀνθρώπων, διδάσκει. Εἰτ' ἐπειδή περ πρόνοιαν ποιεύμενος τῶν υἱῶν τῶν ἀνθρώπων, τοῦ λίστου μεγέθους ὑποβολλών, καὶ ὁσπερ ἐξ ὑψηλοτάτης ἀκρωτείας τῆς ἀνωτάτω καὶ ὑπὲρ πάντα δυνάμεων ἑαυτοῦ, καθίσιν ἐπὶ τὴν διάκρισιν τῶν ἐπὶ γῆς ἀνθρώπων, ἐπισκοπῶν εἰς πού τις ἐστι τῆς αὐτοῦ προνοίας τὴν διοίκησιν συνειών, καὶ εἰ πού τις, πάντα δεύτερα θέμενος τὰ τῆς τοῦ βίου ἀπάτης, τὴν περὶ αὐτοῦ δῆτησιν ἀνεληφεῖ. Καὶ ἐπειδή, ζητῶν, οὐδένα τοιούτον εὑρεν, τῷ πάντας ἐκκλίναι, δομοῦ τε καὶ κατὰ τὸ αὐτὸν ἀχρειθῆναι, ὡς μὴ ποιοῦντα ἀγάθον ἔως ἐνδές εὑρεῖν εἰκότως ἐπαπειλεῖ τις διαφεύγασιν αὐτούς, τὰ ἕξῆς λέγων· Οὐχὶ γράσσοται πάρτες οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀρούραν, οἱ ἐσθιοτες τῷ λαόν μου βρώσει ἄρτου; Τῷ Κύριορ οὐκ ἐπεκαλέσαστο· ἐκεὶ φοβηθῆσοται γένος οὐκ οὐκ ἦν φόδος. Ἐπειδή, διακύψας ἐκ τοῦ λίστου κατοικητηρίου δὲ Θεός, τούτεστιν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἔνθα κατοικεῖν λέγεται διὰ τοὺς αὐτόθι χωροῦντας αὐτούς τὴν βασιλείαν, πάντας εἰδε τοὺς υἱούς τῶν ἀνθρώπων ἀχρειθέντας καὶ τῆς εὐθείας καὶ ὀρθῆς ἀποκλίναντας ἐδοῦ· εἰκότως οἴά τις ποιεῦνται· κηδόμενος τῆς ἐν ἀνθρώποις αὐτοῦ ἀγέλης, ἐπαπειλεῖ τοὺς αἰτίους τῆς διαστροφῆς, λέγων· Οὐχὶ γράσσοται οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀρούραν, οἱ ἐσθιοτες τῷ λαόν μου βρώσει ἄρτου; Καὶ μοι δοκεῖ ταῦτα περὶ δυνάμεων ἀπικειμένων λέγεσθαι τῶν ἀρθράτων ἔχθρων καὶ πολεμῶν τοῦ γένους τοῦ ἀνθρωπείου. Οὗτοι γάρ τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος κατέβρωμα ἔχουσι τὴν ἐποίησαντο, οἷα δεινοὶ θῆρες τὰς ψυχὰς αὐτῶν κατεσθίοντες, κατὰ τὸ εἰρημένον ἐν προφητείαις· Οἱ κατεσθίοντες τῷ λαόν μου διώ τῷ στέμματι.

Οὗτοι οὖν αὐτοὶ νῦν μὲν, φησιν, ὡς οὐχ ἀν τὸν θεὸν πρὸ διθαλμῶν θέμενοι, ταῦτα κατὰ τοῦ λαοῦ καὶ κατὰ τῆς ἐμῆς ἐν ἀνθρώποις λογικῆς ἀγέλης δι-

A duerunt, iis quæ non erant, ac si exsisterent, simulacra erigentes cum supra omnia iniquitate. Ecqua enim illa deterior iniquitas, qua dicentes sapientes esse, stulti facti sunt, et mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corrupti hominis, et volucrum, et quadrupedum, et serpentium, secundum sanctum Apostolum ???

B Deinde consequenter agentes ad impia et perversa studia sua, in omnem improbitatis speciem lapsi sunt. Quare dehinc subjungitur: Non est qui faciat bonum. Deus de caelo prospexit super filios hominum, ut rideat si est intelligens, aut requirens Deum. Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonitatem usque ad unum.

C B Insipiens sane sese decepit, dicens in corde suo non esse Deum: ac reliqui omnes abominabiles facti sunt, abominationi studentes. At sermo verus docet eum, qui supra omnia est, Deum ac Dominum, non existere modo et omnia complecti; sed etiam prospicere et considerare, non solum præciarias universi partes, sed singula quoque, et filios hominum in terra versantes. Deinde quia filii hominum prospiciens, ex propria magnitudine descendens, quasi ex altissimo cacumine virtutis suæ omnibus præminentem, descendit ad eos, qui in terra erant, homines internoscendos, explorans num quis esset qui providentias suæ administrationem intelligeret, et num quis, postpositis omnibus hujus vitae fallaciis, ad se perquirendum attenderet. Cumque hujusmodi neminem lustrando invenisset, quod omnes declinassent et simul inutiles facti fuissent, ita ut ne vel unum qui faceret bonum reperiret; jure comminatur iis qui sese corruperant, quæ sequuntur proferens: Nonne scient omnes qui operantur iniquitatem, qui devorant plebem meam comeditione panis? Dominum non invocaverunt: illuc trepidaverunt timore ubi non erat timor. Quia ex proprio domicilio prospiciens Deus, id est, ex caelo, ubi habitare dicitur propter eos qui ibi regnum ejus possident, omnes filios hominum vident inutiles factos, a recta via declinasse; jure ceu quidam pastor bonus gregem suum in hominibus exsistentem curans, perversiois auctoribus comminatur D dicens: Nonne cognoscunt qui operantur iniquitatem, qui devorant plebem meam comeditione panis? Et haec videntur mihi de adversariis potestatibus invisibilium inimicorum et hostium generis humani dicta esse. Hi enim hominum genus cibum sibi fererunt, ceu immanes feræ animas eorum devorantes, ut in prophetiis dictum est: Qui devorant populum meum toto ore ??.

Hi igitur, inquit, utpote qui Deum ob oculos non ponant, jam contra populum et contra meum in hominibus rationabilem gregem hæc egerunt. Num

⁷⁷ Rom. i, 22. ⁷⁸ Isa. ix, 12.

ergo semper sic agentes perseverabunt? Esto jam Deum non invocaverunt, Deo contraria et inimica operati, aenon quodam tempore cognoscent ultionem ipisis inferendam? Sane tempus erit in quo trepidabunt timore. Quodnam illud, nisi quando illucescente Salutari, nullus ultra metus pecoribus meis aderit, illas autem immanes feras, occultos et invisibilis dæmones timor corripiet, ubi non erit timendi locus? Tunc enim illi quidem qui bonis erunt digni nullus erit metus; illi vero, qui jam contra populum meum eriguntur, ingruet timor iræ ipsos invaseræ, quæ instans, dissipabit ossa eorum qui hominibus placent; qua confundentur; quia tunc omnium judex ipsos nihil faciet. Pro illo autem, *Quoniam Deus dissipavit ossa eorum, qui hominibus placent*, Symmachus ita interpretatus est: *Nam Deus dissipavit ossa eorum qui castrametantur circa te: confunderis quia Deus reprobavit eos.* Aquila autem eidem sententia hæret dicens: *Quoniam Deus dissipavit ossa eorum qui castrametati sunt circa te: confusus es, quoniam Deus abjectit eos.* Sermonis autem sententia declarat, prædictorum populi insidiatorum, videlicet invisibilium inimicorum et occulorum hostium, virtutes delendas esse. Nam ossa inimicorum dissipata, malitia eorum virtutes fuerint, quas notato tempore Deum dissipaturum comminatur. Tunc porro etiam confundentur, cum Deus eos reprobaverit, ac despicerit, nihil eos esse comprobans. Hæc merito interminatus est hominum curator Dei verbum; quoniam prospiciens de cœlo super filios hominum, ac perlustrans num quis esset inter eos intelligens aut requirens Deum, nullum invenit; sed deprehendit omnes insidiis inimicorum declinasse ac inutiles factos esse, ut ne vel unus residuus esset bonis operibus deditus. Priora itaque tertius decimus etiam complectitur: quæ sequuntur vero inter se differunt. Nam in decimo tertio his subjungitur illud: *Quoniam Deus in generatione justa est, consilium inopis confundistis, quoniam Dominus spes ejus est*¹⁰; hic vero, *Quoniam Deus dissipavit ossa eorum qui hominibus placent, confusi sunt quoniam Deus sprevit eos.* Sed quæ tertium decimum spectant suis locis propria interpretatione donata sunt. Quæ vero jam tractantur, qua ratione explicaverimus, cuique legenti palam est.

VERS. 7. *Quis dabit ex Sion Salutare Israel? cum converterit Deus captivitatem plebis suæ, exsultabit Jacob et letabitur Israel.* Cum Propheta ex revelatione Spiritus sancti magna concepisset animo de pernicie inimicorum humani generis, deinde addidit illud, *Quis dabit ex Sion Salutare?* ac si diceret, quis dabit hæc jam opere compleri? Non enim alia liberatio a malis rata erit filii hominum, nisi per solum adventum Salutaris Dei,

A επράξαντο. Μήτι οὖν καὶ εἰς τὸ παντελὲς ταῦτα πράτοντες διατελέσουσι; Ἐστω δὲ νῦν, τὸν Θεὸν οὐκ ἐπεκαλέσαντο, τάνατα τῷ Θεῷ καὶ τὰ ἔχθρα αὐτῷ ἐνεργοῦντες, μὴ οὐχὶ γνώσονται καιρῷ τινι τῇ ἐπελευσομένην αὐτοῖς δίκην; Καὶ μήτι ἔσται καιρός, ἵνα φοβηθῆσονται φόβον. Ποιος δὲ ἀν εἴη οὗτος ἢ ἐκεῖνος καθ' ὃν ἐπιλάμψαντος τοῦ Σωτηρίου, οὐκέτι τοῖς ἐμοῖς θρέμμασι φόβος ἐπιστήσεται αὐτοὺς δι τοὺς δεινοὺς Θῆρας καὶ τοὺς ἀφανεῖς καὶ ἀοράτους δαίμονας φόβος λήψεται ἐκεὶ οὖν ἔσται φόβος; Τότε γάρ τοις μὲν τῶν ἀγαθῶν ἀξίοις οὐκ ἔσται φόβος, τοῖς δὲ νῦν ἐπαρόμενοις κατὰ τοῦ λαοῦ μου ἐπιπεσεῖται φόβος δι τῆς μετελευσομένης αὐτοὺς δρῆς, ἥτις ἐπιστᾶσα διασκορπίσει δοτᾶ ἀνθρωπάρεσκων· ἐν δὲ καὶ καταισχυνθῆσονται, ἐπειδὴ τότε αὐτοὺς δι τῶν ἀπάντων ἐξουδενώσει κριτής. Ἀντὶ δὲ τοῦ Ὁτι δι Θεὸς διεσκόρπισει δοτᾶ ἀνθρωπάρεσκων, δι Σύμμαχος τοῦτον ἡμμήνεις τὸν τρόπον· Ὁ γάρ Θεὸς διασκορπίσει δοτᾶ τῷ παρεμβαλότω τῷ περὶ σέ καταισχυνθῆσῃ, δι τοῦ Θεὸς ἀπεδοκίμασεν αὐτούς. Καὶ δὲ Ἀκύλας δὲ τῆς αὐτῆς ἔχεται διανοίας λέγων· Ὁτι δι Θεὸς δισκόρπισει δοτᾶ παρεμβεβληκότων σου· ἡσχυρας, δι τοῦ Θεὸς ἀπέργιψεν αὐτούς. Ἡ δὲ τοῦ λόγου διάνοια παριστησι τῶν προλεχθέντων τοῦ λαοῦ, δηλαδὴ τῶν ἀοράτων ἔχθρῶν καὶ τῶν ἀφανῶν πολεμίων, τὰς δυνάμεις καθαιρεθῆσθαι. Ὁστὲ γάρ διασκορπίζειν τῶν ἔχθρῶν εἰλεν ἀν αἱ τῆς κακίας αὐτῶν δυνάμεις, ἀς διασκορπίζειν κατὰ τὸν σημαντόμενον καὶ ρὸν διάργος ἀπειλεῖ. Τότε δὲ καὶ καταισχυνθῆσονται, ἐπειδὸν ἀποδοκίμαση αὐτούς δι Θεὸς ἢ ἐξουθενήσῃ, τὸ μηθὲν αὐτούς εἶναι ἀποδείξας. Ταῦτα εἰκότως ἡ πειλησεν δι τῶν ἀνθρώπων κηδεμῶν τοῦ Θεοῦ λόγος ἐπειδὴ διακύψας ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐπὶ τοὺς οὐλοὺς τῶν ἀνθρώπων, ζητήσας τε ἐν αὐτοῖς εἰ ἔστι συνιών ἢ ζητῶν τὸν Θεὸν, οὐδένα εὑρε· κατέλαβε δὲ τοὺς πάντας ἐξ ἐπιβούλης ἔχθρῶν ἐκκλίνοντας καὶ ἀχρειωθέντας, ὡς μηδὲ ἔως ἐνδειπεριεσθαι ἀγαθῶν ἔργων ποιητὴν. Τὰ μὲν οὖν πρῶτα δόμοις καὶ δι τοῦ περιέχει· παρήλασται δὲ τὰ ἔξης. Ἐν μὲν γάρ τῷ ιγ' συνηπται τούτοις τὸ, Ὁτι δι Θεὸς ἐτρεψε δικαιό, βουλήην πτωχοῦ κατηρχύνει, δι τοῦ Κύριος ἐλπίς αὐτοῦ ἐστιν ἐνταῦθα δε, Ὁτι δι Θεὸς διεσκόρπισει δοτᾶ ἀνθρωπάρεσκων, κατηρχύνθησαν, δι τοῦ Θεὸς ἐξουδέρωσεν αὐτούς. Ἀλλὰ μὲν εἰς τὸν ιγ' οἰκεῖας ἔτυχεν ἐρμηνείας κατὰ τοὺς οἰκείους τόπους· τὰ δὲ προσείμενα, ὅπως ἡμῖν παρέστη, πρόκειται τοῖς ἐντυγχάνουσιν.

Τις δώσει ἐκ Σιών τὸ Σωτήριον τοῦ Ἰσραὴλ; ἐν τῷ ἐπιστρέψαι τῷ Θεῷ τῷρι αἰχμαλωσταρ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, ἀγαλλιάσεται Ἰακὼν, καὶ εὐφρατήσεται Ἰσραὴλ. Μεγάλα φαντασθεῖς δι Προφήτης ἐκ τῆς τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἀποκαλύψεως περὶ τῆς ἀπωλείας τῶν ἔχθρων τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους, ἐξῆς ἐπήγαγε τὸ, Τις δώσει ἐκ Σιών τὸ Σωτήριον; ὡσεὶ Ἐλεγε· Τις δώσει ἡδη ποτὲ ταῦτα δι' ἔργων χωρῆσαι; Οὐ γάρ δλλως σεσῶσθαι κακῶν ἐλευθερίαν τοῖς

¹⁰ Psal. XIII, 6.

υιοῖς τῶν ἀνθρώπων ἡ διὰ μόνης τῆς ἐπιφανείας τοῦ Σωτῆρίου τοῦ Θεοῦ, περὶ οὐ πολὺς ὁ λόγος διὰ πασῶν φέρεται τῶν Γραφῶν. Ἐπεύχεται τοῖνυν λέγων· Τίς δώσει ἐκ Σιών τὸ Σωτήριον τοῦ Ἰσραὴλ; Πολλάκις δὲ ἡμῖν εἰρηται, ὡς ὁ Χριστὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ Σωτὴρ καὶ Κύριος ἡμῶν τοῦτον ἐν ταῖς προφητείαις προαγορεύεται τὸν τρόπον· Σωτῆριον γάρ αὐτὸν καλεῖν εἰώθασιν· διὰ πᾶς τοῖς ἔθνεσι γνωσθήσεσθαι προεχήρυττον ἐντεῖ τοῖς ἄλλοις καὶ ἐν οἷς εἰρηται· Ἀσατε τῷ Κυρίῳ φόρμα καιρὸν, ἀσατε τῷ Κυρίῳ, κάσσα ἡ γῆ· Ἀσατε τῷ Κυρίῳ, εὐλογήσατε τὸ θρόνον αὐτοῦ. Εἴτε γέ. Ιεσασθε ἡμέρας ἑξ ἡμέρας τὸ Σωτήριον αὐτοῦ. Ἄγαρ τελλατε τοῖς ἔθνεσι τὴν δόξαν αὐτοῦ· καὶ πάλιν· Ἀσατε τῷ Κυρίῳ φόρμα καιρὸν, διὰ θαυμαστὰ ἔκλησερ. Ἔγράψις Κύριος τὸ Σωτήριον αὐτοῦ, διατελούστων ἀπεκάλυψε τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ· καὶ ὁ Ἡσαΐας, Ἀποκαλύψει, φησι, Κύριος τὸν βραχὺλον τὸν ἀγιον αὐτοῦ ἀπεκάλυψε πάρτων τὸν ἀπεκάλυψε, καὶ τὰ ἔτης· Ἡδη δὲ πολλάκις παρατεθέμεθα τῶν λόγων τὸ ἀποτέλεσμα, μαρτυρούμενον διὰ τοῦ Συμεὼν, δὲ, τὸν Σωτῆρα καὶ Κύριον ἡμῶν Τησοῦν Χριστὸν, ἐπὶ νηπίον δυτα, ταῖς ἀγκάλαις λαβῶν, ἀνεφάνησε λέγων· Νῦν ἀπολύτε τὸν δοῦλον σου, Δέσκοτα, κατὰ τὸ θρόνον σου ἐν εἰρήνῃ· διὰ εἰδοῦ οἱ δρυμοὶ μου τὸ Σωτήριον, διὰ τολμαστας κατὰ πρόσωπον πάντων τῶν ἀπεκάλυψε.

Ἄλλα ταῦτα μὲν ἐν Εὐαγγελίοις ἐπιληροῦτο. Οἱ γε μῆτραι παλαιοὶ προφῆται, τὸ μέλλον τῷ Πνεύματι προθεωροῦντες, καὶ τῶν ἀγαθῶν εἰς ἔρωτα καὶ πόθον ἔρχομενοι, ἐπειδόντες ἐν εὐχαῖς, τοτὲ μὲν φάσκοντες· Δεῖξον ἡμῖν, Κύριε, τὸ δελέσδ σου, καὶ τὸ Σωτήριον σου δώρης ἡμῖν· τοτὲ δὲ ἐν εὐχῇ λέγοντες· Τίς δώσει ἐκ Σιών τὸ Σωτήριον τοῦ Ἰσραὴλ; Τί γάρ καὶ ἐμελλε γίγνεσθαι ἐπιφανέντος τοῦ Σωτῆρού, ἔτης ὁ λόγος παρίστησι φάσκων· Ἐγ τῷ ἐπιστρέψαντο τῷ Κύριον τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, ἀγαλλισθεται Ἰακὼβ, καὶ εὐχρηστήσται Ἰσραὴλ. Ὁρές, ὡς, ἐπιφανέντος τοῦ Σωτῆρού, ἐπιστροφὴν γενήσεσθαι τῆς αἰχμαλωσίας θεσπίζει κατὰ τὴν σωτῆριον φωνὴν τὴν ἐμφερομένην ἐν τῷ λέγοντι ἐξ αὐτοῦ προσώπου προφήτῃ· Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὐ εἰνεκεν θήριος με, εὐαγγελίζεσθαι πτωχοῖς ἀπέτακτος με, κηρῦξαι αἰχμαλώτοις ἀρεστον, τυφλοῖς ἀράδεσθαι; ἦν μετὰ χεράς αὐτοῦ ὁ Σωτὴρ ἐπὶ τῆς συναγωγῆς τῶν Ιουδαίων λαῶν, καὶ τὸν τόπον διελθὼν ἐπεσφραγίσατο φίσας· Σήμερον ἡ Γραφὴ αὐτῇ πεπλήρωται ἐν τοῖς ωστὲ ὅμινοι. Τῆς οὖν αἰχμαλωσίας ἀνεθείσης, χορεῖται λοιπὸν ἐξ αὐτῆς συνιστανται, τοὺς ὄμνους ἀναπέμπουσαι τῷ ἐλευθερῷ τῇ βασιλείᾳ. Τότε δὲ καὶ ἀγαλλιάσθαι Ἰακὼβ, καὶ εὐχρηστήσται Ἰσραὴλ. Τότε δὲ, πότε, ἡ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς δηλουμένης ἐλευθερίας τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ, ὡς νοεῖν σε ἔτερον μὲν εἶναι τὸν ἐλευθερούμενον λαὸν, καὶ ἔτέρους τούς ἐπὶ τῇ αὐτοῦ σωτηρίᾳ εὑφραινομένους; Τούτο γάρ ἡ διάνοια ὑποβάλλει φάσκοντος τοῦ λόγου· Ἐγ τῷ ἐπιστρέψαντο τῷ Θεῷ τῷ αἰχμαλωσίᾳ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, καὶ τὰ ἔτης.

A de quo multa feruntur in omnibus Scripturis. Preceatur itaque dicens: *Quis dabit ex Sion Salutare Israel?* Plerumque autem diximus, Christum Dei, Salvatorem et Dominum nostrum hoc in prophetiis modo appellari; nam illum Salutare vocare solent: quod ab omnibus gentibus cognitum iri præsumtiabant sive in aliis, sive in hoc dicto: *Cantate Domino canticum novum, cantate Domino, omnis terra. Cantate Domino, benedicite nomini ejus, annuntiate de die in diem Salutare ejus. Annuntiate in gentibus gloriam ejus*⁶⁰: ac rursum, *Cantate Domino canticum novum, quia mirabilia fecit. Notum fecit Dominus Salutare suum, in conspectu gentium revelavit justitiam suam*⁶¹; et Isaías: *Revelabit, inquit, Dominus brachium sanctum suum in conspectu omnium*⁶², et cætera. Et jam sæpe verborum eventum exposuimus, testimonio Simeonis fultum, qui Salvatorem et Dominum nostrum Jesum Christum adhuc infantem, in ulnis accipiens, sic vociferatus est, *Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace: quia viderunt oculi mei Salutare, quod parasti ante faciem omnium populorum*⁶³.

B Sed hæc quidem in Evangelii impleta sunt. Antiqui vero prophetæ Spiritu quod futurum erat prævidentes, et bonorum desiderio amoreque capiti, clamabant in orationibus, modo quidem illud proferentes, *Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam, et Salutare tuum da nobis*⁶⁴; modo autem in oratione dicentes: *Quis dabit ex Sion Salutare Israel?* Quid enim post Salutaris adventum evasurum esset, in sequentibus sermo declarat dicens: *Cum converterit Dominus captivitatem plebis sue, exsultabit Jacob et lætabitur Israel. Vident quoniam pacto post Salutaris adventum, conversionem captivitatis futuram esse vaticinatur, secundum illam Salvatoris vocem, quæ in propheta ex ejus persona loquente fertur: *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit me, evangelizare pauperibus misit me, prædicare captivis dimissionem, cæcis visus restituitionem**

D ⁶⁵? Quam prophetiam Salvator in synagoga Iudeorum, manibus accipiens, postquam locum legisset, obsignavit dicens: *Hodie haec Scriptura impleta est in auribus vestris*⁶⁶. Remissa itaque captivitate, ex ea postea choreæ constituantur, quæ hymnos liberatori Regi emittunt. Tunc exsultabit Jacob, et lætabitur Israel. Tunc, quandonam, nisi tempore memorata illius libertatis populi Dei, ita ut intelligas alium esse liberatum populum, alios eos qui de ipsius salute lætantur? Hæc enim sententia subindicatur cum dicitur: *Cum converterit Deus captivitatem plebis sue, et cætera. Illi namque lætabuntur cum converterit Dominus captivitatem plebis sue.* His itaque duos ordines decla-

⁶⁰ Psal. xcvi, 4-8. ⁶¹ Psal. xcvi, 1, 2. ⁶² Isa. lx, 10. ⁶³ Luc. ii, 29. ⁶⁴ Psal. lxxxiv, 6. ⁶⁵ Isa. lxi, 1; Luc. iv, 18, 19. ⁶⁶ Luc. iv, 21.

rat, alium eorum qui in captivitatem abducti non sunt; alium eorum qui abducti quidem sunt, sed per Salutare libertatem sunt consecuti. Dieas igitur illos olim prophetas, justos, patriarchas, et quotquot ab errore idolatriæ puri fuerunt, ipsos esse qui in captivitatem a spiritualibus inimicis abducti non sunt: eos vero ex gentibus qui in nullius Dei cultum sese verterunt; eos item qui multorum numinum errori se subdidere; sive etiam qui ex circumcisione peccatis suis venditi sunt; atque in summa omnes, de quibus superius dictum est, *Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus; corrupti sunt et abominabiles facti sunt in iniustitate, eos, inquam, esse qui captivitatem passi sunt. Quibus per salutarem adventum liberatis, chorus propheticus qui jam olim in Deo requievit, quippe proprie Jacob et Israel, ob res per nomina hujusmodi significatas, appellatur, exultabit et lastabit, ut propriis membris gratulatus iis qui per Salutare libertatem nacti sunt.*

ta, ἀγαλλιάσεται καὶ εὐφρανθήσεται, συγχαίρων ὡς

4. IN FINEM IN HYMNIS, INTELLECTUS DAVI-DI. 2. CUM VENISSENT ZIPHÆI, ET DIXI-SENT AD SAUL: NONNE DAVID ABSCON-DITUS EST APUD NOS? LIII.

*Vers. 3, 4. Deus in nomine tuo salvum me fac, et in virtute tua judica me. Sicuti psalmos qui in prima parte libri sunt, post lapsum in uxorem Uriæ pronuntiatos fuisse ex singulorum titulo demonstratum est; ita nunc quoque singulorum psalmorum inscriptiones, notam temporis quo C recitati sunt, præferunt. Præsens itaque psalmus nos statim remittit ad primum Regnorum librum, ut inde discamus, quibus de rebus hunc hymnum David emiserit. Historia porro sic habet: *Et sedes habebat David in deserto Masedec in angustiis: et morabatur in monte, in deserto. Ziph*⁸⁷. Deinde ut venit Jonathan filius Saul ad ipsum, et dixit illi: *Ne timeas; neque enim te inteniet manus Saul patris mei: et tu regnabis super Israel, et ego ero tibi secundus, et Saul pater meus sciit hoc*⁸⁸. *Et percusserunt ambo fœdus coram Domino, mansitque David, et Jonathan abiit in domum suam. Quibus deinde sub-jungit: Et ascenderunt Ziphæi ex arido loco ad Saul in collem dicentes: Nonne ecce David latitat apud nos in Mesara in angustiis, in nova*⁸⁹? *Quod cum didicisset Saul, ad Davidem insequendum versus est. Jamque proximum erat ut eum caperet; scrip-tum enim est: Quod cum audisset Saul, persecutus est David in deserto Maon. Et ibant Saul et viri ejus ex parte montis hujus: et erat David oblectus, ut abiaret a facie Saul; et Saul et viri ejus castrame-tabantur contra David et viros ejus, ut caperent eos. Et nuntius venit ad Saul dicens: Festina et veni, quia irruperunt allophyli in terram! Et reversus est Saul, désistens persecui David: et perrexit in oc-cursum allophylorum*⁹⁰. Hæc sunt quæ historiam*

A Οὐντοι γάρ εὐφρανθήσονται ἐν τῷ ἐπιστρέφειν Κύριον τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. Δύο τοντυ διὰ τούτων παρίσταται τάγματα, τὸ μὲν τῶν μὴ ὑποπτωκότων τῇ αἰχμαλωσίᾳ, τὸ δὲ τῶν ὑποπτωκότων μὲν, ἐλευθερίας δὲ τετυχηκότων διὰ τοῦ Σωτῆρού. Ἐρεῖς οὖν τοὺς μὲν πάλαι προφήτας καὶ δικαῖους, καὶ πατριάρχας, καὶ πάντας τοὺς καθαροὺς τῆς εἰδωλολάτρου πλάνης γενομένους, αὐτοὺς εἶναι τοὺς μὴ ὑποπτωκότας τῇ τῶν νοητῶν πολεμίων ἀλώσει· τοὺς δὲ ἐξ ἔθνῶν εἰς ἀθεότητα περιτραπέντας, τοὺς τε τῇ πολυθέῳ πλάνῃ καταδουλωθέντας, ἢ καὶ τοὺς ἐκ περιτομῆς τοὺς ταῖς ἑαυτῶν ἀμαρτίαις πραθέντας, καὶ ἀποξαπλῶς ἀπαντας, περὶ ὧν ἀνωτέρω ἐλέγετο· *Ἐλπεπέρ ἄχρωτον καρδίᾳ αὐτοῦ· Οὐκ εστι Θεὸς, διέφειρας καὶ ἀδειλύχθησας ἐτρομίᾳ,* B τούτους τυγχάνειν τοὺς τὴν αἰχμαλωσίαν πεπονθέτας. *Οὐντοι εἰς τοῦ Σωτῆρού διὰ τὴν ἐπιλάμψεως, δὲ πάλαι παρὰ Θεῷ ἥδη ἀναπεπαυμένος προφτικὸς χορὸς, Ιακὼβ καὶ Ἰσραὴλ κυρίων δονομαζόμενος διὰ τὰ ἐκ τῶν δονομάτων σημαντόμενα πράγματα εἰκεῖοις μέλεσι τοῖς διὰ τοῦ Σωτῆρού εἰλευθερουμένοις.*

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΕΝ ΓΥΜΝΩΙΣ, ΣΥΝΕΣΣΕΩΣ ΤΟ ΔΑΥΓΙΑ, ΕΝ ΤΟ ΕΛΘΕΙΝ ΤΟΥΣ ΖΙΦΑΙΟΥΣ ΚΑΙ ΕΠΕΙΝ ΤΟ ΣΑΟΥΛ· ΟΥΚ ΔΑΥΓΙΑ ΚΕ-ΚΡΥΠΤΑΙ ΠΑΡ ΗΜΙΝ; ΝΙ.

*Ο Θεὸς, διὰ τῷ ὀνόματι σου σώσον με, καὶ ἐτῇ δινυαστείᾳ σου κρῦνό με. Ήσπερ ἀπεδείκνυντο οἱ κατὰ τὸ πρῶτον μέρος τῆς βίβλου τῶν Ψαλμῶν μετά τὸ πταῖσμα τὸ εἰς τὴν τοῦ Οὐρίου γεγονός λελεγμένοι ἐκ τῆς ἐφ' ἔκαστῳ κειμένης προγραφῆς· οὕτω καὶ νῦν αἱ καθ' ἔκαστον φαλμὸν προγραφαὶ δηλωτικαὶ τυγχάνουσι τοῦ χρόνου καθ' ὃν ἐλέχθησαν. Αὐτίκα γοῦν καὶ διὰ προκείμενος ἀνέπεμψεν ἐπὶ τὴν πρώτην βίβλον τῶν Βασιλεῶν· ὡς ἐν ἐκεῖθεν μάθοιμεν, ἐφ' οἷοις πράγμασι τὸν προκείμενον διηνοτέλην ἀνέπεμψεν. Ἔχει δὲ ἡ ιστορία τούτον τὸν τρόπον· *Καὶ ἐκάθισε Δαυτὸς ἐν τῇ ἐφίμῳ Μασεδέκῃ ἐτοῖς στεροῖς· καὶ ἐκάθητο ἐν τῷ δρεὶ ἐτῇ ἐφίμῳ Ζελφ. Εἰδὼς δὲ ἡ Ιωράθαρ ὁ νιός Σαούλ πρὸς αὐτὸν, καὶ εἶπεν αὐτῷ· Μή φοβοῦ, διτι οὐ μὴ εὐηγερθεῖ ἡ κελρ Σαούλ τοῦ πατέρος μου, καὶ οὐ βασιλεύσεις ἐπὶ Ἰσραὴλ, καὶ ἐγὼ ἐσοματίσοι εἰς διάτερον, καὶ Σαούλ ὁ πατέρος μου οἰδεις οὐτως. Καὶ συνέθετο ἀμφότεροι διαθήκην ἐτρώπιον Κύπρου, καὶ Δαυτὸς ἐκάθητο, καὶ Ιωράθαρ ἀπῆλθε εἰς τὸν οἰκον αὐτοῦ· οἵτις ἐπιλέγει· Καὶ ἀρκόσας οἱ Ζιφαῖοι ἐκ τῆς αὐγχώδους πρὸς Σαούλ ἐπὶ τὸν Βουρὸν, λέγοτες· Οὐκέτι διαντέλλεται καρδίας ἐν Μεσοπάτημα τοῖς στεροῖς, ἐτῇ κατανήσῃ· Ο δῆ μαθὼν Σαούλ ἐπὶ διώξεις ἐτράπη τοῦ Δαυτὸς. Ήδη τε λοιπὸν ἐγγὺς ἦν τοῦ λαβεῖν αὐτὸν ὑποχείριον· γέγραπται γάρ· Καὶ ἤκουσε Σαούλ καὶ κατεδίωξε σπιλῶν Δαυτὸς εἰς τὴν ἐρημὸν Μαιών. Καὶ πορεύονται Σαούλ καὶ οἱ ἀδρες αὐτοῦ ἐκ μέρους τοῦ δρονος τούτου· καὶ ἐγένετο Δαυτὸς σκεπαζόμενος πορεύεσθαι ἀπὸ προσώπου Σαούλ· καὶ Σαούλ καὶ οἱ ἀδρες αὐτοῦ παρεβαλλοντες ἐπὶ Δαυτὸς καὶ**

⁸⁷ I Reg. xxiii, 14. ⁸⁸ ibid. 16-18. ⁸⁹ ibid. 19. ⁹⁰ ibid. 23-28.

τοὺς ἀνδρας αὐτοῦ, συλλαβεῖται αὐτούς. Καὶ ἀγ-
τελος ἡλθε πρός Σαούλ λέγων· Σπεῦδε καὶ δεύρο,
ὅτι ἐσέστητο ἀλλοφυλοις ἐκ τὴν γῆν. Καὶ ἀγ-
τοτρεψε Σαούλ μή καταδώκεις ὅπλων Δαυΐδ, καὶ
ἴσχορειν εἰς συνάρτησιν τῶν ἀλλοφυλῶν. Ταῦτα
μὲν τὰ ἄπο τῆς Ιστορίας. Ἐφ' οἷς τὸν προκειμένον
νῦν διασταθεὶς ἐκ χειρὸς Σαούλ ὁ Δαυΐδ γραψῇ πα-
ραβόλωσιν, ἐπισημηνάμενος τὸν καιρὸν καὶ τὸ πρᾶγμα
δηλώσας διὰ τῆς προγραφῆς. Διὸ καὶ ἐπὶ σύνεσιν
Ἄμδης παρορμᾷ τῶν ἐμφερομένων, λέγων· Ἐλξ τὸ τέ-
λος ἐν ὑμέροις συνέσσεως τῷ Δαυΐδ. Κατὰ δὲ τὸν
Ἀκόλουθον· Τῷ ρικοποιῷ ἐν ψαλμοῖς ἐπιστήμονος
τοῦ Δαυΐδ· κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· Ἐκτίκιος διά-
ψαλτηριών περὶ συνέσσεως τοῦ Δαυΐδ. Ἐπειδὴ καὶ
φεύγων καὶ τὴν ἔρημον μεταδιώκων, ἀντὶ φυλακτηρίου ἐπήγειτο τὸ τοῦ ψαλτηρίου δργανον, αὐτῷ χρώ-
μανος καὶ τοῖς δι' αὐτοῦ εἰς Θεὸν ἀναπεμπομένοις
ἀντὶ θυσίας χρώμενος, ἀντὶ δὲ εὐάνδους θυμιάματος δι' εὐχῶν τὴν πνευματικὴν ἀποτελῶν λειτουργίαν.

Ἐν τῷ ἀλεθεῖ τοινού τοὺς Ζιφαίους καὶ εἰπεῖται
τῷ Σαούλ· Οὐκ ἰδού Δαυΐδ κέρχυσται παρ' ημῖν;
Τοῦτο μαθὼν ὁ Δαυΐδ ἥτοι ἐξ ἀποκαλύψεως τοῦ πνεύ-
ματος τοῦ προφητικοῦ ἢ ἐκ τινος τῶν τὰς τοιαύτας
θαγγειας διακονεῖν εἰωθότων, τὸ ψαλτήριον μετὰ
χειρὸς παραχρῆμα λαβών, δι' αὐτοῦ τῷ Θεῷ τὴν λογι-
κὴν ἀναφέρει θυσίαν λέγων τὰ προκειμένα, δι' ὧν ἀξιοὶ
σωθῆσι τὸν τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἀλλως ἢ διὰ τοῦ δόντος
αὐτοῦ· διὸ φησιν· Ὁ Θεός, ἐν τῷ ὄρθρῳ τοῦ σώστορος
με· οὗδε γάρ εἴναι τι δνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν δνομα. Οὐστέρ
γάρ ἐστι τίνα ἐν ταῖς ἐπιφύλαις κατὰ τῶν ιοβόλων ἐρπε-
τῶν ρήματα καὶ δνόματα, τοσαύτην ἐμφαίνοντα δυνά-
μεως ἰσχὺν, ὡς κατακομβίειν ἢ καὶ νεκροῦν τὰ φοβε-
ρώτατα τῶν ἐρπετῶν· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὸ δνομα
τὸ ὑπὲρ πᾶν δνομα ἡπίστατο σωτήριον μὲν τυγχά-
νειν τῶν σωτηρίας ἀξίων, τῶν δὲ ἐκθρῶν καὶ ἐναν-
τίων δυνάμεων ἀπελατικῶν. Ἐδούλετο τοίνυν σωθῆ-
ναι ἐν τῷ δνόματι τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐκ ἀκρίτως τε ἐδού-
λετο· ἀλλ' εἰ ἀξιος εὐρίσκοιτο τῆς σωτηρίας. Διὸ ἐπι-
λύγει· Καὶ ἐν τῇ διγαστερᾳ σου χριεῖται μοι· ἢ
κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτάς, δικαιοεῖται μοι. Πρό-
τερον γάρ ἀξιοὶ κρίνεσθαι καὶ δικάζεσθαι πρὸς τοὺς
ἐλαύνοντας ἢ καὶ διαβεβληκότας αὐτὸν· εἰδούσεις εἰ
φάνεις ἀδικούμενος ἐκδικήσεως τυχεῖν τῆς παρὰ τοῦ
χριτοῦ, μετερχομένος τοὺς ἀδικοῦντας. Ταῦτα εἰπών,
προστίθησι λέγων· Ὁ Θεός, εἰσάκουσσον τῆς προσ-
ευχῆς μου, ἐνώπισσαι τὰ ρήματα τοῦ στόματός
μου· ὃστερ δικαιολογίαν ποιούμενος ἐνώπιον τοῦ
χρινοῦσας αὐτῷ τε καὶ τοῖς ἀδικοῦσιν αὐτὸν. Καὶ ἴνα
γε τὰ τῆς δικαιολογίας παραδεχθῆ, τὴν εὐχὴν ἀν-
πέμπει, ἦν καὶ εἰσακουσθῆναι ἀξιοὶ λέγων· Ὁ Θεός,
εἰσάκουσσον, καὶ τὰ ἔξῆς. Τι δ' ἀν δούλετο ἡ προ-
ευχὴ, καὶ ποίειν δικαιολογίαν εἰχε, ἐξῆς παρίστηται
λέγων·

Οτι ἀλλοτριοι ἐπανέστησαν ἐπ' ἐμὲ, καὶ κρα-
τωιοι ἀξιησαν τὴν ψυχὴν μου, καὶ οὐ προ-
θετο τὸν Θεὸν ἐνώπιον αὐτῶν. Ταῦτα διὰ τῆς
δικαιολογίας. Καὶ δρα πῶς οὐ διὰ μαχρῶν ἔκτείνει
τοὺς ἀλόγους, ἀλλ' ἀτε Θεῷ τῷ πάντα εἰδότι διαλεγό-
μενος, αὐτῷ μόνον ὑπόμνησιν ποιεῖται, τὴν μαχρῶν
τῶν πραγμάτων ἀποσωπῶν διητικαλίαν. Μήποτε δὲ
τοὺς μὲν ἀλλοτροῖους ἡνίσσετο τοὺς Ζιφαίους τοὺς πόδες

A spectant. Quibus de causis eruptus David ex manu
Saulis hunc hymnum scripto tradidit, notans per
inscriptionem tempus ac rem ipsam. Quare ad in-
tellectum rei quæ narratur nos provocat, dicens :
In finem, in hymnis, intellectus Davidis. Secundum
Aquilam vero, *Victoriæ auctori, in psalmis, scientis*
Davidis; secundum Symmachum autem, *Triumphale, per psalteria, de intelligentia Davidis.* Quia
fugiens, et desertum transcurrentes, pro præsidio
psalterii instrumentum secum agebat, ipsis usus,
atque hymnos per illud Deo emittens : cantica et
psalmos spirituales pro sacrificio persolvens ; pro
thymiamate autem boni odoris, per orationes spiri-
tuales ministerium obiens.

B Cum venissent ergo Ziphai, ac dixissent ad Saul : Nonne ecce David absconditus est apud nos? Hæc cum David, sive ex revelatione spiritus propheticī, sive ex quopiam talia nuntiare solito edidicisset, accepto statim præ manibus psalterio, per illud Deo rationabile sacrificium offert, hæc loquens, quibus a Deo salutem obtinere, non per aliud quodpiam, quam per nomen ejus postulat, quare ait : Deus, in nomine tuo salvum me fac; gnarus scilicet esse quoddam nomen, quod est super omne no-
men. Quemadmodum enim in incantationibus con-
tra reptilia venenosa, quædam assignata vocabula
et nomina sunt, tanta vi potestatis instructa, ut
reptiliū terribilissima vel sopiant vel extinguant;
sic et ille probe sciebat nomen illud super omne
nomen, salutare quidem iis esse qui salute digni
sunt, inimicos vero et adversarias potestates fugare. Volebat itaque salutem in nomine Dei conse-
qui, idque non sine examine; sed si dignus saluto
deprehenderetur. Quamobrem addit, Et in virtute
tua iudicabis mihi; sive secundum reliquos inter-
pretes : *jus dices mihi.* Nam prius rogat iudicari
se et *jus dici* sibi adversus impulsores et calum-
niatores : ac deinde si *injuria affectus videretur,*
a judice vindicari, qui *injuria se afflentes adori-
retur.* Ilis dictis adjicit : Deus, exaudi orationem
meam, auribus percipe verba oris mei; quasi discep-
tans pro causa sua in conspectu sui et inimico-
rum suorum judicis. Ut autem defensio sua admit-
tatur, orationem, quam exaudiri rogat, emittit di-
cens : Deus, exaudi, etc. Quid porro sibi vellet
oratio, et quam defensionem institueret, sub hæc
explicat his verbis :

C VERS. 5-7. Quoniam alieni insurrexerunt adver-
sum me, et fortes quæsierunt animam meam, et non
proposuerunt Deum ante conspectum suum. Hæc
erat disceptatio. Ac vide mihi quo pacto non lon-
gum proferat sermonem; sed utpote Deum omni-
scium alloquens, rem ipsi solum commemorat,
longamque negotii explicacionem silentio premit.
Num vero per alienos subindicat Ziphæos, qui

Ipsum apud Saulem incusaverant? Ac per iortes illis animam ipsius quærentes, Saulem et comites ejus, qui Deum non proponentes ante conspectum suum, insequebantur eum qui nihil sibi injuriæ intulisset; ac eo sese fallebant, quod putarent se posse præter Dei voluntatem aliquid illi mali infligere? Id sane erat hominum qui non proposuerant Deum ante conspectum suum.

*Hæc porro scripta sunt, inquit Apostolus, in admonitionem nostram¹¹, id imitatores sanctorum efficiamur, si quando in similia inciderimus. Non est sane tempus, quo qui volunt pie vivere non persecutionem patiantur, et non odio injuste habentur ab iis, qui contrariam vitæ rationem instaurerunt. Et vero necessaria hæc nobis sunt ad disciplinam, ut scilicet nos quoque hac ceu incantatione utiamur; bujusmodi voces Deo emittentes, cum in manus inimicorum delapsi, eorum insidiis et calumniis cum periculo impetrerimus; persuasi non inutilia fore orationis verba, sed auxilio nobis magno futura, utpote qui primi orationi nos dederimus. Hæc precatus itaque David, continuo propitiū habuit Deum, et ejus ope dignatus est. Nam cum proximum esset ut caperetur et Saulis manibus traduceretur, insperato servatur a Deo, nuntio Saulem ad alia negotia abducente, secundum historiam jam enarratam. Quainobrem ait postea: *Ecce enim Deus adjuvat me, Dominus susceptor est animæ meæ. Areret malæ inimicis meis, et in veritate tua disperde illos. Diapsalma. Diapsalma mutationem sententiæ induxit. Illa enim ceu orando Deo emiserat; hæc veri quasi prophetice subjungit, quæ salutem precanti prænuntiant, inimicis vero, et quorum manibus eripi rogavit, perniciem. Hæc igitur Spiritus sancti afflato vaticinatur; his ea significans quæ se spectarent: Ecce enim Deus adjuvat me, Dominus susceptor est animæ meæ. Quæ vero ad inimicos suos pertinent, scilicet ad Ziphæos, qui ipsum apud Saulem calumniati sunt; quæ ad spirituales quosdam et occulitos hostes, qui ejus secundum Deum profectui invidebant, atque ideo conspirationem adversus eum constabant, his verbis effert: Areret malæ inimicis meis, et in veritate tua disperde illos. Secundum vero Symmachum: Retribuet, inquit, malæ iis qui mihi muros auferunt: in veritate tua silere fac eos. Et vide, quum hæc cum historia quadrent. Nam Ziphæi ipsum apud se latitare volentem, quasi denudantes et muros ipsi auferentes, ipsum calumniis et verbis diabolici impetebant apud Saulem: quare illos jure subiudicavit his verbis: Retribuet malæ iis qui mihi muros auferunt, et in veritate tua silere fac eos. Bonum ipsis silentium est, ut ne talibus adversum me calumniis utantur. Admodum autem congruenter Deum susceptorem, sive fulcrum animæ suæ, secundum Symmachum vocavit. Quia enim superius fortis quærebant animam ejus; ne-**

A τὸν Σαοὺλ ἐνδιαβόλοντας αὐτὸν; τοὺς δὲ χραταῖοὺς τὴν φυχὴν αὐτοῦ ζητοῦντας αὐτὸν τὸν Σαοὺλ καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ, οἱ, μή προθέμενοι τὸν Θεὸν ἐνώπιον αὐτῶν, ἤλαυνον τὸν μηδὲν αὐτοὺς ἡδικηκότα, ἔσωτοὺς ἀπατῶντες τῷ νομίζειν, ὅτι καὶ παρὰ τὸ βούλημα τοῦ Θεοῦ δυνήσονται τι κατ' αὐτοῦ; Τοῦτο δὲ ἦν ἀνδρῶν μή προθεμάνων τὸν Θεὸν ἐνώπιον αὐτῶν.

'Εγράψῃ δὲ ταῦτα, φησὶν δὲ Ἀπόστολος, εἰς τουθεσίαν ἡμῶν, ὡς δὲ μιμηταὶ γιγνομέθα τῶν ἀγίων, εἴποτε τοῖς δομοῖς περιπίπτοιμεν. Οὐκ ἔστι γάρ ὅτε πάντες οἱ θέλοντες εὐεσθῶς ζῆσσιν οὐχὶ δώκονται, καὶ μή μισοῦνται μίσος ἀδικον ὑπὸ τῶν τὸν ἐναντίον αἰρουμένων βίων. Καὶ ἀναγκαῖά γε τῇ μητὶ τὰ προκείμενα εἰς διδασκαλίαν· ὡς δὲ καὶ αὐτοὶ δίκην ἐπιθῆσθαι ἐστοῖς; ἐπάρδομεν τὰς τοιαύτας φωνὰς ἀναπέμποντες τῷ Θεῷ, ἐπειδὴν ἔχθροις περιπεσόντες ἐπιβουλευομέθα ὑπὸ αὐτῶν, καὶ διαβαλούμεθα, καὶ κινδυνεύομεν· πεπεισμένοι οὐκ ἀργὰ ἔσεσθαι τὰ βήματα τῆς προσευχῆς, τὰ μεγάλα δὲ συμβαλοῦνται ἡμῖν, ὥσπερ οὖν καὶ αὐτοῖς τοῖς πρώτοις εὐέξαμένοις. Λύττικα γοῦν εὐέξαμενος ταῦτα δὲ Δαυΐδ, παραχρῆμα ἐπηχόδου ἐτυχε τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀξιοῦται τῆς παρ' αὐτοῦ βοηθείας. Ἡδη γάρ μὲλλων ἀλίσκεσθαι καὶ ταῖς τοῦ Σαούλ χερσὶ παραδίσθαι, παραδόξως ἐκ Θεοῦ σώζεται, ἀγγελίας τὸν Σαούλ ἀπαγαγούσης ἐφ' ἐτέρας ἀσχολίας κατὰ τὴν παρατεθεῖσαν ιστορίαν. Διὸ ἔξῆς φησιν· Ἰδού γάρ δὲ θεὸς βοηθεῖ μοι, Κύριος ἀντιλήπτωρ τῆς ψυχῆς μου. Ἀποστρέψῃ τὰ κακὰ τοῖς ἔχθροῖς μου, καὶ ἐτῇ ἀληθείᾳ σου ἐξολόθρευσον αὐτούς. Διδύμαλμα. Τὸ διάφαλμα μεταβολὴν εἰργάσαστο τῆς διανοίας. Τὰ μὲν γάρ ὡς ἐν προσευχῇ ἀνεπέμπετο τῷ Θεῷ· τὰ δὲ προφητικῶς ἐπιλέγει, τὰ δεσποζόντα σωτηρίαν μὲν τῷ εὐέξαμένῳ, πτῶσιν δὲ τοῖς ἔχθροῖς, ἀφ' ὧν ρυθῆναι ηὔξατο. Ταῦτ' οὖν ἐξ ἀγίου Πνεύματος προφητεύει, τὰ μὲν περὶ αὐτὸν σημαίνων εἰς τούτοις· Ἰδού γάρ δὲ θεὸς βοηθεῖ μοι, Κύριος ἀντιλήπτωρ τῆς ψυχῆς μου· τὰ δὲ περὶ τῶν ἐναντίων αὐτῷ, ἃ τοι περὶ τῶν Ζιφαλῶν τῶν διαβεβληκτῶν αὐτὸν πρὸς τὸν Σαούλ, ή καὶ νοητῶν τεινον ἡ κατὰ Θεὸν προκοπή, καὶ διὰ τοῦτο συσκευαζομένων αὐτὸν, ἐν τῷ, Ἀποστρέψῃ τὰ κακὰ τοῖς ἔχθροῖς μου, καὶ ἐτῇ τῇ ἀληθείᾳ σου ἐξολόθρευσον αὐτούς. Κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· Ἀνταποδώσει, φησὶ, κακὰ τοῖς πατοσειχίζοντο με, ἐτῇ τῇ ἀληθείᾳ σου ἀποσιώπησον αὐτούς. Καὶ δρα εἰ μή συμφωνεῖ ταῦτα τῇ ιστορίᾳ. Ἐπειδὴπερ οἱ Ζιφαῖοι βούλομενον αὐτὸν κρύπτεσθαι παρ' αὐτοῖς, ὥσπερ ἀπογυμνωντες καὶ ἀποτελεχίζοντες, διέβαλλον πρὸς τὸν Σαούλ, λόγοις διαβολικοῖς κατ' αὐτοῦ χρώμενοι· διόπερ αὐτοὺς, ὡς εἰκὸς, αἰνιττόμενος ἐλέγειν· Ἀνταποδώσει κακὰ τοῖς πατοσειχίζοντο με, καὶ ἐτῇ τῇ ἀληθείᾳ σου ἀποσιώπησον αὐτούς. Καλὴ γάρ αὐτοῖς ἡ σιωπή, ἵνα μή τοι αὐταῖς χρώνται κατ' ἐμοῦ διαβολαῖς. Σφόδρα δὲ καταλλήλως τὸν Θεὸν ἀντιλήπτορα, ή ὑπέρεσμα, κατὰ τὸν Σύμμαχον, ὄντας τῆς ἐσωτοῦ φυχῆς. Ἐπειδὴ

¹¹ I Cor. x, 11

γάρ δινωτέρω οἱ χραταιοὶ ἔζητουν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, οὐδὲν δέ της εἴσεσθαι, τὰς εἰκόνας καὶ αὐτὸς τὸν Κύριον ἀντιλήπτορα τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς ὠνόμαζεν. Ἐμελε γάρ αὐτῷ οὐδὲν τοῦ σώματος, οὐδὲ τῶν ἔκτος ὑπαρχόντων, οὐδὲ τῆς προσκαίρου ταύτης ζωῆς, μόνης δὲ τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς.

Ἐκουσίως θύσω σοι, ἐξομολογήσομαι τῷ ὄντι σου, Κύριε, δοὺς ἀμαθόν. Διὰ τῶν πρώτων δέσμων καὶ ικετηρίαν ἀναπέμψας τῷ Θεῷ, καὶ τὴν δικαιολογίαν αὐτοῦ ἔκθεμένος, ἐν τοῖς δευτέροις, πληρωθεῖς τοῦ πνεύματος, θεσπίζει τά τε περὶ αὐτὸν μέλοντα ἕστεσθαι, τά τε τοῖς ἔχθροις αὐτοῦ συμβοσμένα· εἰθ' ἔης καὶ ἀκολούθως ἐν τῷ τρίτῳ μέρει θυσίας καὶ εὐχαριστίας ἀνύστειν ἐπαγγέλλεται τῷ Θεῷ ἐφ' οὓς εὖ πέπονθεν. Ως γάρ δὴ διασωθεῖς καὶ τῆς τῶν ἔχθρων ἐπιστολῆς ἡλευθερωμένος, οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀλεθρὸν τῶν ἔχθρων ἐπιδύν, θύειν καὶ ἐξομολογήσομαι τῷ δύναματι τοῦ Κυρίου ὑπισχνεῖται· καὶ τοῖς προλέγει θεσπίζων πρὸ τῆς τῶν πραγμάτων ἐκδάσεως. Ὄτε γάρ οἱ Ζιφαῖοι ἐλθόντες πρὸς τὸν Σαούλ εἶπον· Ἰδού δανδὸς κέρυκος παρ' ἡμῖν· ἀρχὴν ἔτ' ἔχουσις τῆς κατ' αὐτῶν ιστορίας καὶ τῶν Ζιφαίων δρεῖ σταθερήκοτάν αὐτὸν, τότε δὴ τὰ τέλη τῶν πραγμάτων αὐτὸς θεσπίζει, τὰ ὑστερόν ποτε γενησόμενα προλαμβάνων ὡς ἡδη γεγονότα. Διὸ φησιν· Ὄτι ἐκ πάσης θλιψίας ἐρρύσω με, καὶ ἐτοῖς ἔχθροῖς μου ἐσείδερ ὁ ὀφθαλμὸς μου. Ταῦτα γάρ ὑστερὸν μὲν ποτε γέγονεν· ὅμως δὲ προγνώσει τοῦ ἀγίου Πνεύματος ὡς ἡδη αὐτὰ γεγονότα ἀπαγγέλλει, καὶ ἐπ' αὐτοῖς εὐχαριστεῖ, καὶ θύειν· ἐπαγγέλλεται, καὶ ἐξομολογήσομαι τῷ Κυρίῳ, λέγων· Ἐκουσίως θύσω σοι. Ὁ δὲ Ἀκύλας, Ἐρ ἐκουσιασμῷ, φησι, θυσίδωσι σοι. Ἅρκει γάρ η ἐκουσιότης καὶ η προαίρεσις, δι' οὓς ἀναπέμψω σοι τὴν θυσίαν. Οὐ γάρ ἥγειν τὸν Θεὸν παραιτούμενον μὲν τὰς δι' αἰμάτων καὶ ζώων σφαγῆς θυσίας, λογικὴν δὲ θυσίαν τὴν δι' αἰνέσεως ἀσπασμογονον, ἀτε προμεμαθηκὼς τὸ, Θύσορ τῷ Θεῷ θυσίαν αἰρέσεως, καὶ ἀπόδος τῷ Κυρίῳ τὰς εὐχαρίστους. Ταῦτην οὖν, φησιν, ἐκουσίως θύσω σοι τὴν θυσίαν, αὐτὸς τὸ ἐπ' ἐμοὶ ἐκούσιον καὶ τὸ θέλημά μου καὶ τὴν ἐμὴν προαίρεσιν ἀνατίθεις σοι, τὴν τε εὐχαριστίαν αὐτὴν ἀντὶ θυσίας σοι προσφέρων. Διὸ συνάπτει ἔης λέγων· Ἐξομολογήσομαι τῷ ὄντι σου, Κύριε, δοὺς ἀμαθόν· αφέστατα ἐπὶ τοῦ παρόντος τῆς ἐξομολογήσεως ἀντὶ εὐχαριστίας παραλαμβανομένης· Ἐφ' οὓς γάρ ἐκ πάσης θλιψίας ἐρρύσθη, καὶ ἐν τοῖς ἔχθροις αὐτοῦ ἐπείδεν ὁ ὀφθαλμὸς αὐτοῦ, ἐπὶ τούτοις εὐχαριστίας ἀναπέμπει, καὶ τὰς τοῦ ἐκουσιασμοῦ θυσίας ἐπαγγέλλεται ἀποδώσειν τῷ Θεῷ.

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΕΝ ΓΥΜΝΟΙΣ, ΣΥΝΕΣΕΩΣ, ΤΩ ΔΑΥΙΔ ΝΔ.

Ἐρώτισαι, ο Θεός, τὴν προσευχήν μου, καὶ μὴ ὑπερίδῃς τὴν δέσσιν μου. Ως μὲν πρὸς τὴν ιστο-

¹¹ Psal. xlvi, 14.

A que ita corpori insidias struere cogitabant, ut animæ; merito ipse Dominum susceptorem animæ suscep- nuncupavit. Nihil quippe de corpore neque de rebus extra positis sollicitus erat, neque de tempora- ranea hac vita: sed de anima tantum.

VERS. 8, 9. *Voluntarie sacrificabo tibi, confitebor nomini tuo, Domine, quoniam bonum est.* Cum prioribus verbis obsecrationem et supplicationem Deo emisisset, ac disceptationem suam exposuisset; secundis, quæ sibi, quæ inimicis suis eventura erant spiritu plenus vaticinatur: deinde consequenter tertio loco hostias et gratiarum actiones se Deo pro beneficiis persoluturum pollicetur. Nam ut erc- pius et ab inimicorum insidiis liberatus; neque ob id solum, sed quia inimicorum exitium prospiciebat, se immolaturum et confessionem nomini Do- mini editurum promittit: atque hæc vaticinans ante rerum eventum prædictit. Nam cum Ziphæ ad Saulē accedentes dixerunt: *Ecce David absconditus est apud nos;* cum res in historia enarrata inciperent, et dum adhuc Ziphæ ipsum calumnia- rentur, tunc ipse rerum exitum vaticinatur; quæ postea eventura erant quasi jam facta prævertens Quare ait: *Quoniam ex omni tribulatione eripiuit me, et super inimicos meos despexit oculus meus.* Hæc quippe post hæc gesta sunt; sed tamen Spi- ritus sancti præscientia, ut jam edita nuntiat, de iisque gratias agit, ac sacrificaturum confessionem- que Deo emissurum pollicetur, dicens: *Volunta- rie sacrificabo tibi;* Aquila vero ait: *Sponte sacrificabo tibi.* Quia enim sine domo, sine urbe, sine lare, in desertis agebat, novum sacrificii modum excoigitavit. Quisnam ille erat? *Sponte,* inquit, *sacrificabo tibi.* Sufficit quippe voluntas et propositum, quo tibi sacrificium offeram. Non ignorabat siquidem, Deum cruentas et animalium nece obla- tas hostias abnuere, rationale vero sacrificium laudis approbare; utpote qui jam edidicisset illud: *Immola Deo sacrificium laudis, et redde Altissimo vota tua* ¹¹. Hanc, inquit, voluntarie tibi hostiam sa- crificabo, ipsam voluntatem, propositum et consilium meum tibi apponens; ac gratiarum actionem D pro hostia tibi offerens. Quare deinde subdit: *Con- fitebor nomini tuo, Domine, quoniam bonum est.* Apertissime autem in præsenti confessio pro gratiarum actione accipitur. Quia enim ex omni tribu- latione ereptus est, et super inimicos suos de- spexit oculus ipsius, gratiarum actiones emitti, et voluntaria sacrificia se redditurum Deo polli- cetur.

D τοῦ ἐκουσιασμοῦ θυσίας ἐπαγγέλλεται ἀποδώσειν τῷ Θεῷ.

1. IN FINEM, IN HYMNIS, INTELLECTUS DAVIDI LIV.

VERS. 2 - 6. *Exaudi, Deus, orationem meam, et ne despexeris deprecationem meam.* Secundum hi-

storæ rationem hæc videntur a Davide dicta fuisse A quo tempore fugiens a facie Saulis in deserto sedes habebat. In sequentibus itaque ait : *Ecce elongavi fugiens, et mansi in solitudine.* Quoniam vero Saul usque ad mortem ipsi insidiatus est cum administris suis, dixisse videtur ex persona propria : *Contristatus sum in exercitatione mea, et conturbatus sum a voce inimici et a tribulatione peccatoris.* Quoniam declinaverunt in me iniquitatem, et in ira molesti erant mihi. Hæc sane quidem Davidis personæ coaptare, non abs re esset; at non ea quæ post subjungit : *Quoniam ridi iniquitatem et contradictionem in cœritate die ac nocte: circumdabit eam super muros ejus, et iniquitas et labor in medio ejus.* *Et non defecit de plateis ejus usura et dolus.* Quoniam si inimicus maledixisset mihi, sustinuissest utique, et cætera. Quam civitatem significare velit, in qua hæc visa sint, quæ vidisse se commemorat, non potest quis ex historia expiscari. Quis vero ille quem sic alloquitur, *Tu vero homo unanimis, dux meus et notus meus, qui simul tecum dulces capiebas cibos?* Si enim, inquit, hæc, inimico inferente, mala perpessus essem; aut si quis odio me habere professus designasset, nil mirum esset. Nunc autem neque infensus neque inimicus mihi, sed consors et amicus, imo vero unanimis, et dux a me constitutus, communi mensa dignatus, et fortasse, qui una tecum ingressus in domum Dei et orationis consors erat, taliane adversum me aggredi ausus es? Hæc autem propria persona dicere Davidem, non video qua ratione constare possit. Neque enim Saul unanimis ipsi aut amicus erat; sive secundum Symmachum, unius moris. Quænam morum similitudo fuerit inter duorum vitam, qui tantum inter se differunt? Sed neque unanimis Davidi unquam fuit Saul, neque legitur uspiam in historia, ipsos cum consensu in domo Dei ambulasse. Sed liquet Saulem semper Davidi aperte inimicum fuisse; jure ergo fugiebat et abscondebat se ab illo, quasi a manifesto inimico cavens sibi. Sed etiam quæ de memorata urbe feruntur, nequaquam Davidis historiae convenient. In qua enim civitate illam, quam dicit, iniquitatem vidit et contradictionem, non die solum, sed etiam nocte; laborem item et dolorem, iniquitatem et usuram ex plateis ejus non deficientem? Nam urbs quidem Santis, Rama dicebatur esse; domicilium ejus, Gabee, cum nondum Jerusalem Israeli subdita esset, sed ad allophylos pertineret.

Quod autem videatur David diras imprecari dicens : *Veniat mors super illos, et descendant in infernum viventes,* quam affinitatem habeat cum præclaræ illæ ejus celebrataque virtute, qua dixisse scribitur : *Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidum ab inimicis meis inanis?* Nam tales imprecations in hostes edere, non injuriarum immemoris Davidis fuerit. Qui, ut in historia narratur, semper Saulem in honore et pretio habuit, ut ne auderet quidem ipsi manus inferre, etiam cum illum in pote-

B riam, δόξειν ἀν τὰ προκείμενα εἰρήσθαι τῷ Δαυὶδ καθ' οὓς ἀπεδίδρασκε χρόνους, φεύγων ἀπὸ προσώπου Σαοὺλ, ἐν ταῖς ἑρήμοις τὰς διατριβὰς ποιούμενος. Λέγει δ' οὖν ἔξης προών· Ἰδού ἡμάκρυντα συραδεύων, καὶ ηὐλισθηρ ἐν τῇ ἑρήμῳ. Καὶ ἐπειδὴ μέχρι θανάτου ἐπειδούλευεν αὐτῷ Σαοὺλ καὶ οἱ συμπράττοντες αὐτῷ, εἴπεν ἀν τῇ οἰκείᾳ προσώπου καὶ τῷ, Ἐλυπιθηρ ἐν τῇ ἀδολεσχίᾳ μον, καὶ ἐπαράχθηρ ἀπὸ φωνῆς ἑχθροῦ καὶ ἀπὸ θλιψεως ἀμαρτωλοῦ. Ὁτι ἔξεκλινεν ἐξ ἐμεών ἀρούλαρ, καὶ ἐν ὀργῇ ἐκεκόστον μοι. Ταῦτα μὲν οὖν ἀρμέσαι τῷ τῷ Δαυὶδ προσώπῳ οὐ δυσχερές· οὐ μην καὶ τὰ ἔξης, ἐν οἷς ἐπιλέγει· Ὁτι εἰδὼν ἀρούλαρ καὶ ἀντιλογίας ἐν τῇ πόλει ήμέρας καὶ νυκτός· κυριώσαι αὐτὴν ἐξ τὰ τελχην αὐτῆς, καὶ ἀρούλα καὶ κόπος ἐν μέσῳ αὐτῆς. Καὶ οὐκ ἔξελικεν ἐκ τῶν πλατειῶν αὐτῆς τόκος καὶ δόλος. Ὁτι, εἰ ἑχθρὸς ἀνελθούσε με, ψήνετρα ἀν, καὶ τὰ ἔξης. Ποιαν γάρ πάλιν βούλεται σημανεῖν, ἐφ' ἣς ταῦτα τεθέαται, ἢ φησιν ἐωρακέναι, οὐκ ἀν ἔχοι τις ἀπὸ τῆς ιστορίας εἰπεῖν. Τις δὲ οὗτος ἦν φροσεφύνει λέγων· Σὺ δέ, ἀρθρωπε λσθύυχος, ἡγεμών μον καὶ γνωστέ μον, δες ἐξ αὐτὸν ἑγελύχαρδος μοι ἀδέσματα; Εἰ μὲν γάρ οὐκ ἑχθροῦ ταῦτ' ἐπασχον, φησιν, ἢ εἰ μίσος ὀμοιογῶν τις ἔχειν πρός με ταῦτ' ἐποιει, οὐδὲν ἦν θαυμαστόν νυν. Εἰς οὗτοι μισῶν οὗτος ἑχθρὸς, συνήθης δὲ ὃν καὶ φίλος, ισθύυχος τε καὶ ἡγεμών ὑπ' ἐμοῦ καθεσταμένος, κοινῆς τε τραπέζης ἀξιώματος, ίσου μισος τε καὶ τῆς αὐτῆς ἐν τῷ οἰκῳ τοῦ Θεοῦ εἰσόδου μοι καὶ εὐχῆς κακοιωνηκώς, τοιαῦτα εἰς ἐμὲ τετόλμηκας; Ταῦτα δὲ τὸν Δαυὶδ λέγειν ἔξ οἰκείου προσώπου, οὐκ οὖδε εἰ τινα ἔχοι λόγον. Οὗτος γάρ Σαοὺλ ισθύυχος αὐτοῦ ἡ φίλος, ἢ, κατὰ τὸν Σύμμαχον, ὀμότροπος ἦν. Ποια γάρ ὁμοιοτροπία γένοιτο ἀν ἐν τοῖς ἐκατέρων θύοις πάμπελον διαλλάττουσιν; Ἄλλ' οὐδὲ ισθύυχος πώποτε γέγονε τῷ Δαυὶδ ὁ Σαοὺλ, οὐδὲ ἐν τῷ οἰκῳ τοῦ Θεοῦ ιστοροῦνται πώποτε πεπορευμένοι ἐν ὁμονοίᾳ. Προφανῶς δὲ ἑχθρὸς ὁ Σαοὺλ τοῦ Δαυὶδ πάντοτε φανεται γεγονώς· ἔφευγε δὲ οὖν αὐτὸν εἰκότες, καὶ ἐκρύπτετο, ὡς φανερὸν ἑχθρὸν φυλαττόμενος. Ἄλλ' οὐδὲ τὰ περὶ τῆς εἰρημένης πόλεως ἐφαρμόσαι ἀν τις τῇ κατὰ τὸν Δαυὶδ ιστορίᾳ. Ἐν πολὶ γάρ εἶδε πόλει ἦν φησιν ἀνομίαν καὶ ἀντιλογίαν, οὐ μόνον ἡμέρας, ἀλλὰ καὶ νυκτός, κόπον τε καὶ πόνον, ἀδικίαν τε καὶ τόκον ἐκ τῶν πλατειῶν αὐτῆς μὴ ἐκλείποντα; Ή μὲν γάρ πόλις τοῦ Σαούλ ἐλέγετο εἶναι ἡ Ταρά, τὸ δὲ οἰκητήριον αὐτοῦ ἡ Γαβεὲ, οὗπω τῆς Ἱερουσαλήμ ὑπὸ τῷ Ἰσραὴλ γενομένης, ἀλλ' ἔτι ἀλλορύλων οὔστης.

Τὸ δὲ ἐπαρδσθαι δοκεῖν τὸν Δαυὶδ, καὶ λέγειν· Εἰ θέτω θάρατος ἐπ' αὐτούς, καὶ καταβήτωσαν εἰς ἄδου λωτεῖς, ποιαν ἔχοι συμφωνίαν πρὸς τὸ σεμνόλογημα τῆς ὑμνουμένης αὐτοῦ ἀρτῆς, ἐφ' ἣς λέγων ἀναγέγραπται· Εἰ ἀνταπέδωκα τοῖς ἀνταποδούσι μοι κακά, ἀποκεσείην ἀρα ἀπὸ τῶν ἑχθρῶν μον κενός; τὸ γάρ τοιαύτας ἀράς κατεύχεσθαι τῶν ἑχθρῶν, οὐκ ἀν εἴη τοῦ ἀνεξικάκου Δαυὶδ, δες πάντοτε τιμῶν καὶ σέβας ἔχων τοῦ Σαούλ, ὡς μηδὲ τολμὴν ἐπιβάλλειν αὐτῷ χειρας, διε τε καὶ ποτε ὑποχείριον αὐ-

τὸν εἰληφεν, ἐξ αὐτῆς δείκνυται τῆς ιστορίας. Καὶ προὶών δὲ ἐπιλέγει· Ἡκαλύθησαρ οἱ λόγοι αὐτοῦ ὑπέρ ἔλαιου, καὶ αὐτοὶ εἰσὶ βαλίδες. Τίνα οὖν δὲ τις ἔχοι δεῖξαι τὸν ταῦτα τῷ Δαυὶδ πεποιηκότα; Ἐξ ὧν ἀπάντων ἡγούμας μὴ χώραν ἔχειν ἀναφέρεσθαι τὰ προκείμενα ἐπὶ τὸ τοῦ Δαυὶδ πρόσωπον· προφητεῖξῃ δὲ οἵμαι δυνάμει λελέχθαι αὐτὰ, καὶ ἐπὶ μόνον τὸν Σωτῆρα καὶ Κύριον ἡμῶν συνιστάσθαι πεπλήρωμένα, δε, κατὰ τὸ αὐτὸν συναγθέντες οἱ τοῦ Ἰευδαίων θίνους ἄρχοντες ἐπὶ τῆς Ἱερουσαλήμ, συνέδριον ἐποιήσαντο καὶ σκέψιν, διποις αὐτὸν ἀπολέσωσιν· ἐν ᾧ οἱ μὲν θάνατον αὐτοῦ κατεψήσαντο· ἕτερος δὲ ἀντέλεγον, ὡς δὲ Νικόδημος λέγων· Μή δὲ νόμος ἡμῶν καταρκτεῖ τὸν ἄνθρωπον, εἰ μή τι ἀκούσῃ παρ' αὐτοῦ; Ταῦτ' οὖν προφητικῶς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀποθεσπίζει διὰ τῶν προκειμένων λέγον· Ὄτι εἶδος ἀροταρεῖ καὶ ἀντιλογεῖται ἐπὶ τῇ πολει τὴν ήμέρας καὶ τυπτός. Σαρώς δὲ καὶ ή τοῦ Εὐαγγελίου γραφή μαρτυρεῖ τῇ προφητείᾳ, ἐπὶ τὸν προδότην ἰουδαίου ἐκλαδούσα τὸν. Εἰ δὲ ἔχθρος ἀνελθεῖ με, ὑπήρεγκα ἀν· καὶ εἰ δὲ μισῶ με, ἐπ' ἐμὲ ἐμεταλοβήθυντος, ἐκρύθη ἀπὸ αὐτοῦ. Σὺ δὲ, ἄνθρωπε ἴσος γυναι, καὶ τὰ ἔξης· Ἐπει τοινυ καὶ ή σύμφρασις τῶν λόγων οὐκ ἄλλως πεπληρώσθαι ἀποδίκνυται ή διὰ τῶν εἰς τὸν Σωτῆρα πεπραγμένων, ή τε μαρτυρία τῆς εὐαγγελικῆς παραθέσεως ἐπὶ τὸν προδότην ἀναφέρει τὸ προλεχθὲν μέρος τοῦ ἀναγνώσματος· ἀκόλουθον δὲν εἴη καὶ ἡμᾶς ἐπὶ τὸν καιρὸν τοῦ Σωτῆρον πάθους τὴν παρούσαν ἐκλαδεῖν προφητείαν, δεῖξαν τε ἔκστατο τῶν ἐν ταῦτῃ φερομένων ἐν καὶ ρῷ τῆς κατὰ τὸν Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιθυμοῦ λήγει τέλους τετυχότα. Τὰ μὲν οὖν τῆς προγραφῆς καὶ νῦν ἡμᾶς ἐπὶ σύνεσιν διεγείρει τῶν ἐμφερομένων, καὶ εἰς τὸ τέλος δὲ παρατέμπει, διὰ τὸ ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ αἰώνος δὲ ἔργων αὐτὰ πεπληρώσθαι. Εἴρηται δὲ καὶ ἐπ' ὅμοιοις· ή, κατὰ τὸν Ἀχύλαν, ἐπ' γαλμοῖς· ή, κατὰ τὸν Σύμμαχον, διὰ γαλτηρίων· ἐπειδὴ τὸ τέλος τοῦ πάθους τοῦ Σωτῆρος ὑμῶν καὶ φαλτηρίων, καὶ φῶν μετεῖχε τῆς τε ἀναστάσεως αὐτοῦ ἵνεσα καὶ τῆς σωτηρίας· τῶν δὲ αὐτῆς λευτρωμένων. Καὶ τοικύτα μὲν τὰ τῆς προγραφῆς.

Τὰ δὲ τῆς προφητείας παρακαλεῖ τὸν Θεὸν ἐνωπίσασθαι τοῦ λέγοντος, καὶ τοῦτ' αὐτῷ πρῶτον παρασχεῖν· εἰτα δεύτερον, γνῶναι τὴν διὰ τῆς προσευχῆς ἀναπτεμούμενην δέσποινα καὶ ἱετεῖται, μηδ ὑπεριδεῖν τε αὐτήν· καὶ τρίτον, τὴν κατάστασιν θέασται τοῦ τὴν προσευχὴν ἀναπέμποντος, καὶ οὕτως αὐτὸν κατασκευαῖς τῆς ἑαυτοῦ ἀκοῆς· διὸ ἐπιλέγει· Πρόσχες μοι καὶ εἰσάκουσόν μου· Άσπερ γάρ δυσωπεῖ τὸν Θεὸν ἑαυτὸν δεκανὺς δὲ τὴν προσευχὴν ἀναπέμπων, καὶ λέγων τῷ Θεῷ· Πρόσχες μοι· τὴν δὲ ἑαυτοῦ κατάστασιν παρίστησαι καὶ ἔξης λέγων· Ἐλυπήθηρ ἐπὶ τῇ ἀδολεσχίᾳ μου, καὶ ἐταράχθηρ ἀπὸ φωνῆς ἔχθροῦ, καὶ ἀπὸ θλιψίων ἀμαρτωλοῦ. Τὴν γάρ λύπην ἑαυτοῦ δείκνυσι τῷ Θεῷ καὶ τὴν ταραχὴν, καὶ ἡν φησιν ἀδολεσχίαν, καὶ ὡς ἔξια τῆς ἑαυτοῦ θεωρίας. Διὸ, τούτοις, φησιν, πρόσχες, διποις ἐλυπήθην, διποις ἐταράχθην, διποις ἀδολεσχίας πεπλήρωμαι· ἐποδεξάμενός τε ταῦτα, ἐπάκουσάν μου. Λέγει δὲ

A state habuit. Et in sequentibus addit: *Molliti sunt sermones ejus super oleum, et ipsi sunt jacula. Quemnam proferre quis valeat qui haec in Davidem egredit? Ex quibus omnibus sc̄timo non posse ad Davidis personam haec referri; sed prophetica vi arbitror dicta esse, et in uno Salvatore et Domino nostro completa, quando Iudaicæ gentis principes, Hierosolymæ in unum congregati, consessum ac consilium inierunt, quomodo eum perderent: in quo alii quidem capit is damnabant; alii obsistebant, ut Nicodemus qui dicebat: *Nunquid lex nostra judicat hominem, nisi prius audierit ab ipso?*¹¹ Haec itaque prophetice Spiritus sanctus hisce verbis vaticinatur. Quoniam vidi iniuritatem et contradictionem in civitate die ac nocte. Aperte porro Evangelii scriptura prophetiam asserit, haec de proditore Iuda accipiens. Si inimicus meus maleficiisset mihi, sustinuerisset utique: et si is qui oderat me, super me magna locutus fuisset, abscondisse me forsitan ab eo. Tu vero homo unanimis, et cetera. Quoniam ergo verborum seriem non alio modo, quam in admissis contra Salvatorem facinoribus, impletam esse comprobatur; atque evangelicæ sententiae testimonium memoratam lectionis partem ad proditorem refert; consentaneum sane fuerit nos quoque de tempore Salutaris passionis hanc prophetiam accipere, atque commonstrare singula ibi allata, tempore insidiarum contra Salvatorem nostrum, sinein accepisse. Inscriptionis itaque verba jam ad intelligentiam dictorum nos provocant, atque ad finem remittunt, quia haec in consummatione saeculi ipso opere perfecta sunt. Dictum vero est, in hymnis; sive, secundum Aquilam, in psalmis; sive, secundum Symmachum, per psalteria, quia finis passionis Salutaris, propter resurrectionem ac redemptorum salutem, hymnis, psalteriis et canticis celebratur. Et haec quidem de inscriptione.*

B D Quod prophetiam vero spectat, rogat Deum, ut se loquenter exaudiat, et hoc primum sibi conferat; secundo, ut attendat obsecrationi ac supplicationi ab se per orationem emissæ, nec eam despiciat; tertio, orantis affectum consideret, et ita dignetur aurem præbere, quare sic claudit, *Intende mihi et exaudi me.* Nam qui orationem effundit, quasi Deus sese conspiciendum præbens, obsecrat et ait ipsi, *Intende mihi: statumque suum postea declarat dicens: Contristatus sum in exercitatione mea, et conturbatus sum a roce inimici, et a tribulatione peccatoris.* Nam dolorem suum Deo exhibit necnon conturbationem, et eam quam vocal exercitationem, utpote quæ digna sint conspectibus ejus. Quare, his, inquit, intende, quomodo contristatus sim, quomodo conturbatus, et exercitatione repletus: atque his acceptatis, exaudi me. Haec porro Spiritu divino afflatus propheta dicit, futu-

¹¹ Joas. vii., 51.

ros Judæorum contra Filium Dei ausus quasi jam præsentes prospiciens : quibus confusus et turbatus, dolore et angustia, quam exercitationem vocat, repletus degebat. Contristatus ergo, conturbatus, exercitatione et angustia plenus erat ob facinora, quæ mox recenset dicens : *Vidi iniquitatem et contradictionem in civitate, et cætera, quæ postea opere completa sunt.* Prævertens igitur in Spiritu sancto propheta, contristabatur, conturbabatur, exercitabatur, dolore plenus in eos qui talia aggressuri erant. Quamobrem Deum status sui inspectorem esse rogat dicens : *Exaudi, Deus, orationem meam, et ne despixeris deprecationem meam : intende mihi et exaudi me.* In hac conditione rerum positus, sic deinde precabatur : *Præcipita, Domine, et divide linguas eorum.* Quis rogat eorum contra Salvatorem concordiam dissipari, superbiam et arrogantiæ tumorem deprimi, ne ipse atteretur, et mala eorum augerentur. Cum porro rationi consentanea postularet, supplicabat ne despiceretur; sed etiam dolore, perturbatione, exercitatione replebatur, dicens, *A voce inimici et a tribulatione peccatoris, inimici scilicet et peccatoris populi : nam spiritui propheticō molestiam inferebant qui talia audebant.* Deinde subjungit : *Quoniam declinaverunt in me iniquitatem, et in ira molesti erant mihi, quæ contra Salvatorem gesta sunt ut propria sibi ascribens.* Atque ex Salvatoris persona possunt cum alia dici, tum illud : *Quoniam declinaverunt in me iniquitatem, et in ira molesti erant mihi; sive, secundum Symmachum, Quoniam inscriperunt contra me impiciatem, et cum ira contrarii suere mihi. Cor meum conturbatum est in me, et formido mortis cecidit super me, et cætera.* Hæc omnia passum se constitutus propheta, quod spiritu propheticō prævidisset, memoratam postea civitatem iniquitate, contradictione, labore, dolore et injustitia repletam; atque unanimem illum et notum Salvatori, pari atque inimici et hostes animo instructum. Suam enim his de rebus commiscrationem Deo declarat, atque rationi consentaneam perturbationem quam patiebatur, de qua superius dicebat : *Contristatus sum in exercitatione mea, et conturbatus sum; et jam rursum : Cor meum conturbatum est in me;* secundum Aquilam vero ait, *Cor meum parturivit in visceribus meis;* secundum vero Symmachum, *Cor meum exagitabatur intra me.* Sed etiam formido mortis cecidit super eum, id est, Salutaris mortis, ob quam, Propheta humana cogitatione commotus, sive ob mortem animarum, quæ pro tali ausu periturae erant, timore replebatur. Imo vero timor et tremor, ob pietatis eminentiam, cecidit super prophetam, cum videret Dilectum Dei talia ab impiis patientem. Tenebræ autem contexerunt eum, sive, secundum Aquilam, *convolutio;* aut, secundum Symmachum, *horror,* utpote qui horrenda ac tenebris digna contra Salvatorem gesta corneret. Hæc porro dicta eorum exemplo, quæ nobis in somniis contingunt, intelligas. Nam plerumque somniantes,

A ταῦτα Πνεύματι θειῷ ὁ προφήτης, τὰ κατὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ μέλλοντα ὑπὸ Ιουδαίων τολμᾶσθαι, ὡς ἡδη παρόντα βλέπων· ἐφ' οἷς συγχεόμενος καὶ τερατόμενος, λύτης τε πληρούμενος καὶ ἀμηχανίας, ἢν ἀδελεσχίαν ὄντος, διετέλει. Ἐλυπεῖτο γοῦν καὶ ἑταράττετο, καὶ ἡδολέσχει ἀμηχανῶν καὶ ἀπορῶν ἐπὶ τοῖς τολμαμένοις, ἢ μικρὸν ὑστερὸν διέξεισι φάσκων· *Ἐλδορ ἀρούλαρ καὶ ἀντιλογίαρ* ἐτ τῇ πόλει, καὶ τὰ ἔχῆς· ἀπέρ, ὑστερὸν ποτὲ δι' ἔργων κεχωρηκότα, προλαβὼν τῷ Πνεύματι τῷ ἀγίῳ ὁ προφήτης, ἐλυπεῖτο καὶ ἑταράττετο καὶ ἡδολέσχει, ἀθυμίας ἐμπιπλάμενος ἐπὶ τοῖς τὰ τοιαῦτα τολμῶσι. Διὸ καὶ τὸν Θεὸν ἐπόπτην τῆς ἑαυτοῦ καταστάσεως γενέσθαι περακαλεῖ λέγων· *Ἐρώτισσι, σ Θεός, τὴν χροσευχὴν μου, καὶ μὴ ὑπεριδῆς τὴν δέσησί μου· χρόσχες μοι καὶ εἰσάκουσόν μου.* Ἐν τοιαῦτῃ δὲ γεγονός καταστάσει, τῇσι λέγων ἔχῆς· *Καταπότιστορ, Κύριε, καὶ κυταβίσλε τὰς γλώσσας αὐτῶν·* διὸ ὃν ἰκέτευε τὴν συμφωνίαν αὐτῶν τὴν κατὰ τοῦ Σωτῆρος διασκεδασθῆναι, τὴν τε μεγαλαυχίαν αὐτῶν καὶ τὸ τῆς ἀλαζονείας ἐπαρματανθῆναι, πρὸς τὸ μὴ ἐπιτρίβεσθαι, καὶ αὐξεῖν αὐτῶν τὰ κακά. Ἐλογα τονινούν αἰτῶν, διὰ τῆς δεήσεως ἦξιον μὴ ὑπεροφασθῆνει· ἀλλὰ καὶ λύπης ἐπληροῦτο καὶ ταραχῆς, καὶ ἀδολεσχίας, φάσκων· *Ἄκδ φωνῆς ἔχθροῦ καὶ ἔτσι θλίψεως ἀμαρτιῶοῦ, ἔχθροῦ δηλαδή καὶ ἀμαρτιῶοῦ λαοῦ.* Θλίψιν γάρ παρέχον τῷ πνεύματι τῷ προφητικῷ οἱ τὰ τοιαῦτα τολμῶντες. Εἴτ' ἐπιλέγει ἔχῆς· *"Οτι ἔξεκλιραν ἐπ' ἐμῷ ἀρούλαρ, καὶ ἐτρόπη ἐτεκότουρ μοι, ιδιοποιούμενον τὰ κατὰ τοῦ Σωτῆρος τετολμημένα.* Καὶ ἐπ τροσώπου δὲ τοῦ Σωτῆρος δύναται λέγεσθαι τὰ δέλλα καὶ τό· *"Οτι ἔξεκλιραν ἐπ' ἐμῷ ἀρούλαρ, καὶ ἐτρόπη ἐτεκότουρ μοι·* ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον· *"Οτι ἐπέγραψαν κατ' ἐμοῦ ἀσέβειαν, καὶ μετ' ὅργης ἡγαντιώθησάν μοι.* Ἡ καρδία μον ἐταράχθη ἐτρόποι· καὶ δευτία θαράτον ἐπέκπεσεν ἐπ' ἐμέ, καὶ τὰ λοιπά. Πάντα ταῦτα πεπονθένται ὁ προφήτης δομολογεῖ, διὰ τὸ προεωρακέναι τῷ πνεύματι τῷ προφητικῷ τὴν ἔχῆς δηλουμένην πόλιν ἀνομίας πληρουμένην καὶ ἀντιλογίας, καὶ κόπου, καὶ πόνου, καὶ ἀδικίας· καὶ τὸν ισόφυχον καὶ γνωστὸν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν τὰ ἔχθρῶν αὐτὸν καὶ πολεμῶν δατιθέντα. Ἐπὶ τούτοις γάρ τὴν συμπάθειαν αὐτοῦ δείκνυσι τῷ Θεῷ, καὶ ἢν ὑπέμεινεν εὐλογον ταραχήν περὶ ἡς καὶ ἀνωτέρω Ελεγεν· *Ἐλυπήθηρ ἐτ τῇ ἀδολεσχίᾳ μον, καὶ ἑταράχθηρ·* καὶ νῦν πάλιν· *Ἡ καρδία μον ἐταράχθη ἐτρόποι·* κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν, *Ἡ καρδία μον, φησιν, ὠδηνησερ ἐτρόπη μον·* κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· *Ἡ καρδία μον διεστρωφάτο ἐλδορ μον.* Ἀλλὰ καὶ δειλία θανάτου εἰσέπεσεν ἐπ' αὐτόν· ἢτοι τοῦ Σωτῆρού θανάτου, ἐφ' ὃ δειλίας ὁ προφήτης ἐπληροῦτο, ἀνθρωπίνῳ λογισμῷ κινούμενος, ἢ τοῦ τῶν φυχῶν θανάτου τῶν ἀπόλλησθαι μελλόντων διὰ τὰ τοιαῦτα τολμήματα. Ἀλλὰ καὶ φόδος καὶ τρόμος δι' ὑπερβολὴν εὐλαβεῖας ἐπέπιπτε τῷ προφήτῃ, ὅρωντες τὸν Ἀγαπητὸν τοῦ Θεοῦ τοιαῦτα ὑπὸ τῶν ἀσεβῶν πάσχοντα. Ἐκάλυπτε τε αὐτὸν σκότος, ἢ, κατὰ τὸν Ἀκύλαν, ειλίτηδησις· ἢ, κατὰ τὸν Σύμμαχον, φρίκη· ὡςανεὶ φρίκητά καὶ σκότους; ἀλη-

Θάς δέξια τὰ κατά τοῦ Σωτῆρος δρώμενα θεωροῦντα. Νοήσις δὲ τὰ λεγόμενα ἐκ παραδείγματος τῶν κατά τοὺς δινέρους ἡμῖν συμβαινόντων· ἀπει πολλάκις διερράγοντες, κάπειτα τινα δρῶντες φοβερά, ή θῆρας διώκοντας, ή ἔρπετά, ή πολεμίους ἐπιδόντας ἡμῖν, θορυβούμεθα τὴν ψυχὴν καὶ ἔξιστάμεθα, τρόμου καὶ θρηνίας, καὶ ἴδρωτος ἐμπιπλάμενοι. Κατὰ τὸν αὐτὸν γάρ, οἵματα, τρόπον καὶ τὴν τοῦ προφήτου ψυχὴν τῶν μηδέποτα παρόντων, μελλόντων δὲ γίγνεσθαι πραγμάτων, τὴν θεωρίαν φωτὶ τοῦ προφητικοῦ πνεύματος δρόντα τεταράχθαι, καὶ φόνου καὶ δειλίας, καὶ τρόμου πεπληρωθεῖαι διὰ τὴν τῶν θεωρούμενών κακῶν ὑπερβολήν.

Εἰδος δικαιοποίησε τῶν ταῦτα δρῶντων, μηδεμίαν τε ἔχων ἀποργήγη, μηδὲ δποι καλίνας έσυντοντὸς τῶν κακῶν γένοιτο, εὑχεται μετέωρος ἀρθῆναι, πτηνός τε δι' ἀέρας ἐκφυγεῖν. Διὸ ἐπιλέγει·

Καὶ εἰπα· Τίς δώσει μοι πτερύγιας ὡς κεριστεράς, καὶ πτεστήσομαι, καὶ κατακαύσω; Περιστερᾶς γάρ δίκαιην ἀκάκου πτέρυγας ἐκφεῦξαι καὶ πτεστήναι, ὡς ἂν φύγοι τὰ κακά, ἥξου. Οὐκοῦν καὶ περὶ τούτου ἀνιστέρω θέλει τὸ, Ἐρύτεσαι, ο Θεός, τὴν προστυχήν μου, ὡς ἂν τύχοι πτερύγων περιστερᾶς καὶ πτεσθεῖ· μάνως γάρ οὗτως, καὶ οὐδὲ ἄλλως, πόρφυρα γίνεσθαι τῆς τῶν ἀσεβῶν πόλεως οἶος τε ἦν. Κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· *Καὶ εἰπο· Τίς δώσει μοι πτερύγιας ὡς κεριστεράς, πτεστήγηται,* καὶ ἔδρασθήσεται; Πόρφυρος ἀτέποιησην τὴν ἀναχώρησιν μου, οὐδὲ τὴν πτερύγων, φεύγων τοὺς τὰ προλεχθέντα τολμῶντας, καὶ τὰς ἔρήμους μᾶλλον τῆς εἰρημένης πόλεως προετίμων. Οὕτως τε ἐν τῇ ἔρημῷ γεγονώς, προσεδέχεντος ἀτέποιησην τὸν σώζοντα μὲν ἀπὸ τῆς γενημάνης μοι διηγουγχίας, καὶ ἀπὸ τῆς καταλαβούσης με κατατίδος. *Καταπόντισορ, Κύριε,* καὶ καταβείσει τὰς γλώσσας αὐτῶν, καὶ τὰ ἔξης. Τὴν αἰτίαν δι' ἣν τῆς πτερύγων τυχεῖν, ὡς ἂν πτεσθεῖται καὶ φύγοι, ἔρημόν τε μᾶλλον οἰκεῖν ἀλέσθαι τῇ τὴν δηλουμένην πόλιν, διὰ τῶν προκειμένων διδέσκει λέγων· Ἐπειδὴ τάδε καὶ τάδε προγνώσει τοῦ προφητικοῦ πνεύματος ἰθεασάμην πραχθῆσμενα ἐν τῇ πόλει, τούτου χάριν ἐντεῦθεν ἡδη φεύγειν διανενόημαι τὴν τῶν κακῶν πληθῶν. Πρῶτον γάρ ἀσέβημα τῶν τὴν προλεχθεῖσαν πόλιν οἰκησάντων δρῶ τὸ ἐκ τῆς γλώττης αὐτῶν. Πάντες γάρ δίκαιην ἔστων ἐπὶ κακῷ συμφωνήσαντες τὰς γλώττας κατὰ τοῦ Γεού τοῦ Θεοῦ· διὸ, μὴ φέρουν αὐτῶν τὴν μοχθηρὰν ταύτην καὶ ἀσέβη συμφωνίαν, εὑχομαι λέγων· *὾ Κύριε, καταπόντισορ καὶ καταβείσει τὰς γλώσσας αὐτῶν.* Ή, κατὰ τὸν Σύμμαχον· *Καταπόντισθήραι πολησορ, Δέσποτα,* καὶ δούμφωντος πολησορ τὴν γλώσσαν αὐτῶν. Τῆς γάρ μοχθηρᾶς συμφωνίας πολὺ κρείττον γένοιτο· ἀντὶ δισυμφωνίας, ἀπονιτέρων καὶ ἀσένεστέρων κακῶν ἀπεργαζομένη. Τοῦτο μὲν οὖν τὸ πρῶτον ἦν αὐτῶν κακόν. Οἱ τε γάρ τοῦ ἔθνους προεστῶτες, νομοδιδάσκαλοι· καὶ ἀρχιερεῖς, καὶ λοιποὶ ἀρχοντες τοῦ λεού, δολίως αὐτῷ προσιώτες, πειράζειν οὖτον ἐτό-

A ac quædam terribilia cornentes, verbi gratia insequentes feras, vel reptilia, vel inimicos irruentes, animo turbamur et obstupescimus, terrore, concertatione ac sudore repleti. Eodem arbitror modo prophetæ animam, quæ nondum præsentium, sed futurarum rerum contemplationem expressam prophetici spiritus lumine in mentis oculis percipiebat, turbatam, atque ob malorum quæ videbat exsuperantiam, timore, metu terroreque repletam esse.

Deinde quasi mediūs interceptus ille inter talium facinorum auctores, cum nullum persugium habebat, neque quo declinaret ab ingruentibus malis, precatur se sublimem elevari, atque volucris instar per aerem effugere. Quamobrem ait :

Vers. 7-12. Et dixi : *Quis dabit mihi pennas sicut columbae, et volabo, et requiescam?* Pennas instar columbae innoxias ad fugiendum et volandum petebat, ut malis se proriperet. Ideoque superius hanc de causa dicebat, Exaudi, Deus, orationem meam, ut alas columbae obtineret, et volaret : hoc quippe modo tantum, et non alio, a civitate impiorum procul recedere poterat. Secundum Symmachum autem : *Et dixi : Quis dabit mihi pennas sicut columbae ad volandum et insidendum?* Longe fecisset secessionem meam, mansisset in solitudine. Confestim effugisset elevante me spiritu; longe quippe fecisset secessionem meam, ait, si alas obtinuisse, fugiens ab iis qui jam dicta aggredi audebant, atque solitudines praefatae civitati antetulisset. Sic in deserto constitutus *expectabam eum, qui salutem me facit a pusillanimitate* quæ me invadebat, et a tempestate quæ me intercepserat. *Præcipita, Domine, et divide lingua eorum, et cætera.* Causam aperit cur alas obtinere rogaverit ad volandum et effugiendum, et cur solitudinis habitationem memoratae civitati antetulerit, his utens verbis : Quoniam hæc et illa ex propheticæ spiritus præscientia in civitate gerenda esse cognovi; ideo hinc effugere et malorum multitudini me subducere cogitavi. Primam enim impietatem futurorum ejusdem civitatis incolarum, ex lingua eorum profecturam video.

D Omnes quippe in malo consentientes, linguam suam exacuerunt contra Filium Dei : quare impiam eorum et sceleratam concordiam non ferens, hæc precor : O Domine, præcipita et divide lingua eorum; sive, secundum Symmachum, *Fac demergi, Domine, et discordem pone linguam eorum.* Nam accelerata concordia multo præstantior discordia fuerit, quæ infirmiore debilioremque malitiam reddat. Hoc primum malorum inherat ipsis. Nam magistratus gentis, legis doctores, principes sacerdotum ac reliqui populi principes ad eum cum dolo adeuntes, ipsum tentare audebant, occasionem captantes, et insidias in eum struentes. Quod aliud quoque subindicabat psalmus, ex ejusdem persona talia fatus : *Circumdederunt me lauri multi, vituli pingues obsederunt*

*me. Aperuerunt super me os suum sicut leo rapiens et rugiens*¹¹. Nam ibi quoque principes populi adumbribat : quamobrem rursus os eorum memorat, et consilia et insidias eorum adversum se struerat.

καὶ ὄρυσμαρος. Κακέλ γὰρ τοὺς ἀρχοντας ἤντετο τοῦ λαοῦ.

διὸ τὰς κατ' αὐτοῦ ἐπιβουλάς τε καὶ σκέψεις.

Et sane cuiusmodi voces ad Pontium Pilatum totus Judæorum populus contra eum ediderit, narrant Evangelia. Quod item in vicesimo primo psalmo declarabat dicens : *Quoniam circumdederunt me canes multi, concilium malignantium obsedit me*¹². Et hæc omnia in memorata urbe gerebantur : quare in præsenti dicitur, *Præcipita, Domine, et divide linguas eorum. Deinde subjungit : Quoniam vidi iniquitatem et contradictionem in civitate : die ac nocte circumdabit eam, et cætera; pro quibus Symmachus sic interpretatus est : Quoniam vidi violentiam iniquitatem et injustitiam in civitate, die ac nocte circumdantem muros ejus, dolorem et miseriam intra ipsam, improbitates intra ipsam, inseparabile a plateis ejus damnum et insultum. Iniquitatis autem opera erant, admissa in Salvatorem scelera, et violenta vere iniquitas. Nam pro eo ut me diligenter, inquit, detrahebant mihi; et posuerunt aduersum me mala pro bonis, et odium pro dilectione mea*¹³. Contradiccio autem et injustitia apud illos erat, multis testibus contra eum accendentibus, nihilque verum aut consentaneum dicentibus. Hæc vero non die solum, sed noctu quoque gerebantur. Sic enim noctu quoque Petrus abnegat, quando Judas cum lœternis et lampadibus accessit. Nox item erat cum modo ad Annam, modo ad Caipham adducebant eum, nullis non contumeliis afflentes. *Mane autem facto, ligantes adduxerunt eum et tradiderunt Pilato*¹⁴, et cætera quæ passionem spectant, egerunt. Quæ omnia spiritu prospiciens propheta sic vociferabatur : *Quoniam vidi iniquitatem et contradictionem in civitate, die ac nocte circumdantes ipsam, secundum Symmachum. Et hæc quidem in civitate. Circa muros ejus autem iniquitas et labor; sive secundum Symmachum, dolor et miseria : significatque ea quæ extra urbem gesta sunt, cum eduentes ipsum adduxerunt in locum dictum Golgotha. Et quæ foris acta sunt talia erant, plena sane dolore ac miseria : quæ vero intus, improbitate, inquit, damno et insultu repleta vidi; injustitia item in medio ejus, et non defecit ex plateis ejus usura et dolus; pro quo Aquila, debitum et insultum interpretatus est ; Symmachus vero, damnum et insultum. Omni quippe malorum genere implebantur qui insidias in Salvatorem nostrum struxerunt.*

Vers. 13-15. Quoniam si inimicus meus male-dixisset mihi, sustinuissest utique; et si is, qui odes-rat me, super me magna locutus fuisset, abscondis-sem me forsitan ab eo. Tu vero, homo unanimis, dux

A μαν, λαθὲς θηρώμενοι, καὶ ἐπιβουλάς κατ' οὐτοῦ συσκευαζόμενοι. "Ο δὴ καὶ ἔτερος ἤντετο φαλκὴς ἐξ αὐτοῦ προσώπου φῆσες· Περιεκύπιλωντά με ταῖς πολλοῖς, μόσχοι κλορες κεριστοχαρ με. Ήτο-
ξαρ ἐπ' ἐμὲ τὸ στόμα αὐτῶν ὡς λέων ἀράδεις καὶ ὄρυσμαρος. Κακέλ γὰρ τοὺς ἀρχοντας ἤντετο τοῦ λαοῦ· διὸ πάλιν τοῦ στόματος αὐτῶν ἐμνημόνευε διὰ τὰς κατ' αὐτοῦ ἐπιβουλάς τε καὶ σκέψεις.

B Καὶ ὁ πᾶς δὲ τῶν Ἰουδαίων λαδὲς ὄποιας ἐπὶ τοῦ Πον-
τίου Πιλάτου κατ' αὐτοῦ προτιχατο φωνάς, ἵστορει τὰ Εὐαγγέλια. "Ο δὴ καὶ αὐτὸς παρίστη ἐν κα' φαλκῷ ἐπιών· "Οτι ἐκύπιλωσάρ με κύνες πολλοὶ, συρ-
αγωγὴ πονηρούμενων περιέσχορ με. Καὶ ταῦτα πάντα ἐν τῇ δηλουμάνῃ ἐπράττετο πόλεις· διὸ δέλεκται ἐν τοῖς προκειμένοις· Καταπόντιον, Κύριε, καὶ καταδίλετε τὰς γλώσσας αὐτῶν. Εἴτε ἐπιλέγει· "Οτι εἰδορ ἀρούλαρ καὶ ἀρειλούλαρ ἐτ τῇ πόλεις· ἡμέ-
ρας καὶ νυκτὸς κυκλώσει αὐτήρ, καὶ τὰ ἑξῆς ἀνθ' ὄντος Σύμμαχος τοῦτον ἥρμηνεσ τὸν τρόπον· "Οτι ἐθεώρησα βλαιορ ἀδικιλαρ καὶ ἀδικασταρ ἐτ τῇ πόλεις, ἡμέρας καὶ νυκτὸς κυκλοῦντα αὐτῆς τὰ τελγη, δδύρηρ καὶ ταλαιπωρας ἔρδον αὐτῆς, ἐπη-
ρειας ἔρδον αὐτῆς, ἀχώριστον ἀκό τῶν πλατεῶν αὐτῆς ζημιλαρ καὶ ἐπιθεστο. Ἀνομίας δὲ ἔργα ἦν τὰ κατὰ τοῦ Σωτῆρος τολμώμενα, καὶ βλαιος ὡς ἀπ-
θως ἀδικια. Ἀντὶ γὰρ τοῦ ἀγαπᾶν, φησιν, ἐνθέβα-
λον με· καὶ ἔθετο κατ' ἐμοῦ κακὰ ἀντὶ ἀγαθῶν,
καὶ μῆσος ἀντὶ τῆς ἀγαπήσεως μου. Ἀντιλογία δὲ ἦν ἐν αὐτοῖς καὶ ἀδικιαστα, πολλῶν μαρτύρων παριόντων κατ' αὐτοῦ, καὶ μηδὲν ἀληθῆς σύμφωνον λεγόντων. Καὶ ταῦτα ἐπράττετο οὐ διὸ ἡμέρας μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ νυκτός. Οὕτω γὰρ ἐν νυκτὶ Πέτρος ἀρνεῖται, ὅτι Ἱω-
δας μετὰ φανῶν καὶ λαμπάδων ἐπῆσε. Ἄλλα καὶ νῦν ἦν ὅτε ἀπῆγον αὐτὸν ποτὲ μὲν πρὸς "Ανναν, ποτὲ δὲ καὶ πρὸς Καίάραν, ὑδρεις παντοῖαις ἀτιμάζοντες. Πρωτας τε γερομένης, δῆσατες αὐτὸν ἥτατον καὶ παρέδωκαν Πιλάτῳ, τὰ τε κατὰ τὸ πάθος ἐνήργουν. "Α δὴ πάντα τῷ πνεύματι προΐδων ὁ προφῆτης, ἀν-
εφώνει λέγων· "Οτι εἰδορ ἀρούλαρ καὶ ἀρειλούλαρ
ἐτ τῇ πόλεις ἡμέρας καὶ νυκτὸς κυκλοῦντα αὐτήρι
κατὰ τὸν Σύμμαχον. Καὶ ταῦτα μὲν ἐν τῇ πόλεις· περὶ
δὲ τὰ τελγη αὐτῆς ἀντιμία καὶ κύπος, ή, κατὰ τὸν Σύμ-
μαχον, δδύρηρ καὶ ταλαιπωρα. Σημαίνει δὲ τὰ ἐκ-
τὸς τῆς πόλεως πεπραγμένα, διπηγίκα κατεξαγαγό-
τες αὐτὸν ἥτατον εἰς τὸν λεγόμενον τόπον Γολογθά.
D Καὶ τὰ μὲν ἔξω τοιαῦτα ἦν, μεστὰ ἀληθῶν δδύντων καὶ ταλαιπωρίας· πάλιν δὲ τὰ ἐνδον αὐτῆς, ἐπηρειας. φησι
καὶ ζημιας καὶ ἐπιθέσεως εἶδον μεστά· ἀδικια τα
ην ἐν μέσῳ αὐτῆς, καὶ οὐκ ἐξέλιπετ ἐτ τῶν πλα-
τειῶν αὐτῆς τόπος καὶ δόλος· ἀνθ' οὐδὲ μὲν ἀκύλας,
δρημα καὶ ἐπιθεστο, ἥρμηνεσ· δὲ Σύμμαχος,
ζημια καὶ ἐπιθεστο. Πάντων γὰρ πεπλήρωτο κακῶν
οι τὴν κατὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιβουλὴν συσκευα-
σάμενοι.

"Οτι, εἰ ἐχθρὸς ὠνειδίσε με, ὑπήνεγκα ἀτ, καὶ
ει δ μισῶ με ἐπ' ἐμὲ ἐμεταλούρφημάηησεν, ἐκρύ-
βην ἀτ ἀτ' αὐτοῦ. Σὲ δὲ, ἀνθρώπεις ισόγυγε, ἡμε-
μῶρ μου καὶ γνωστό μου, δες ἐπὶ τὸ αὐτὸν ἐλίπο-

¹¹ Psal. xxi, 13, 14. ¹² ibid. 17. ¹³ Psal. cxviii, 4, 5. ¹⁴ Matth. xxvii, 1, 2.

τὸς μοι θόδου ματα, ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ ἐπορεύθημεν ἐν δυονοίᾳ. Εἰς διανοῦν πρόσωπον ἀναλαβόν ὁ Προφήτης τὰ κατὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν τολμηθησάμενα, εἰκότως ἔφασκε τεταράχθαι καὶ δεῖλας θανάτου πεπληρώσθαι. Μάλιστα μὲν γάρ καὶ πᾶσα, φησίν, ἡ πόλις πεπλήρωτο ἀνομίας καὶ ἀντιογίας, οὐ δι' ἡμέρας μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ νυκτὸς· τὰ δ' ἔκτος τῆς πόλεως ἀμφὶ τὰ τείχη αὐτῆς ἀνομίας ἐμπλεα ἦν καὶ δύνης καὶ ταλαιπωρίας· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πάντων αὐτῶν αἱ φυχαὶ ζημίας ἐτύγχανον καὶ ἐπιθέσεως μεστοί. Τὸ δὲ πάντων χειρίστον, διτι καὶ τὸν ἔμοντα ισοψύχων εἰς, τὸν τε σφέδρα γνωρίμων καὶ γνωστῶν ἐμοί, τοιαύτα κατ' ἐμου πεπεριψηκεν, ὡς ἀφρότα εἶναι, καὶ οὐκ οἰστά. Τὰ μὲν γάρ ὑπὲρ ἔχθρῶν καὶ ἀριστογούντων ἐναντιούσθαι καὶ μισεῖν ἐκ τοῦ προφανῶς, οἰστά ἀν γένοντο ποτε· ἀπειλεῖν καὶ προφυλάττεσθαι τοὺς ἔχθρούς καρπούτεοι τε ἀπ' αὐτῶν δυνατόν, καὶ μηδὲν ἔνον τητεσθαι τοὺς τῶν ἔχθρῶν ὄντεισιμούς· δταν δὲ φίλος Ισθψυχος, δταν δὲ τῆς παρ' ἐμοὶ τιμῆς τε καὶ ἐκλογῆς κατηιωμένος, δταν δυοτράπεζος μαθητῆς, δταν δὲ συνεισθέλων ἐμοὶ πολλάκις εἰς τὸν Θεοῦ οἶκον, συμπροστευξάμενος τε καὶ μυστικῆς ἀπολύτας τροφῆς, λόγων τε ἀπορρήτων τῶν περὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν μετατράπων, τοιαύτα κατ' ἐμοῦ δρῶν, οὐκέτ' ἀν γένοιτο ἀνεκτά. Ταῦτα δὲ ἀκολούθως μετὰ τὰ προλεχθέντα περὶ τῶν ἐν τῇ πόλει τετολμημένων, ιδίας περὶ τοῦ προδότου Ἰούδα ἐθεσπίζετο. Ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τούτων δὲ Σύμμαχος ἥρμηνετε τὸν τρόπον· Οὐ γάρ ἔχθρος προσπηλάκισθ με, ἡρα βασιλέως· οὐδὲ διὰ μίσους μοι ἐπ' ἐμὸς ἐμεγάλυτρος πτερισμόρ, ἡρα κρύβωμαι αὐτόρ. Ἀλλὰ σὺ, ὀρθρώκε, δμοιστροσός μοι, συντήθης καὶ γνώριμός μοι, οἰτερες ἐκοινολογούμεθα γλυκεῖσαν ὅμιλον· ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ ἀραστρεψόμεθα συνθιστώμενοι.

Ἐλθετο θάρατος ἐπ' αὐτούς, καὶ καταβήσωσται εἰς ἄδου τάρτες· διτι πονηρὰ ἐν ταῖς παροικαῖς αὐτῶν, ἐν μέσῳ αὐτῶν. Ἡδη πολλάκις ἤμην καὶ διὰ τῶν ἐμπροσθεν ἀποδέδειχται, διτι τὰ προρήτηκα προσταχτικῷ τρόπῳ ἔδος τῇ θείᾳ Γραφῇ προφέρεσθαι· καὶ ἀνταῦθα τοινυν ἀντι τοῦ, Ἐλεύσεται θάρατος ἐπ' αὐτούς, καὶ καταβήσοται εἰς ἄδου τάρτες, προσταχτικῶς εἰρηται τὰ προκείμενα. Θεσπίζει δὲ τὸ Ηνεῦμα τὸ δῆγον τὰ συμβόδεμνα τοῖς τὰ προλεχθέντα τετολμηκότιν. Ὁ γοῦν Ἀκύλος ὁρθότερον ἥρμηνετε εἰπών· Ἐπάξει θάρατος ἐπ' αὐτούς. Τίς δὲ θάνατον ἐπάξει ἐπ' αὐτούς η τὰ ἔργα αὐτῶν; Αὐτὰ γάρ αὐτοῖς αἰτία γεγένηται θανάτου. η δὲ κρίνας αὐτοῖς θανάτου ἀξίους διὰ τὰς ἀσεβεῖς πράξεις αὐτῶν. Θάνατος δὲ τοὺς ἀσεβεῖς μετερχόμενος οὐχ δὲ κοινὸς δὲ λέγοιτο· οὐτος γάρ καὶ τοὺς δικαίους διπαντας μετῆλθεν· οἱ καὶ μετὰ τὸν κοινὸν θάνατον ζῶσι παρὰ τῷ Θεῷ· ὥσπερ οὖν ἐδίδαξεν δὲ Σωτὴρ εἰπών· Ὁ Θεὸς Ἀβραὰμ, καὶ δὲ Θεὸς Ἰσαὰκ, καὶ δὲ Θεὸς Ἰακὼβ, οὐκ ἔστι Θεὸς τεκρῶν, ἀλλὰ τάρτων· ψυχῶν δὲ θάνατος· καὶ παρὰ τῷ Ἐξεκιῃ δεδήλωται φάσκοντι· Ψυχὴ δμοιστρούσσα, αὐτὴν ἀποθανεῖται. Ἐπει-

A meus et notus meus: qui simul tecum dulces capias cibos, in domo Dei ambulavimus cum consensu. Ad sui personam referens Propheta admittendos contra Salvatorem nostrum ausus, jure ait se turbatum et formidine mortis repletum esse. Et vero tota, inquit, civitas iniquitate et contradictione plena erat, non die solum, sed etiam nocte. Quae autem extra civitatem, circa muros ejus, iniquitate, dolore et miseria repleta erant; imo etiam eorum omnium animæ damno et insultu reseratae. At quod omnium pessimum erat, unus ex iis qui unanimis et adinodum noti mihi erant, talibus contra me debacchatus est, quæ intolerabilia et nullatenus ferenda sint. Etenim ab inimicis et iis qui se palam adversarios et infensos esse proflentur, ferenda forsitan essent, quia inimicos cavere ab iisque se occultare in promptu est, atque opprobria inimici non pro re aliena et inusitata habentur. At cum is qui amicus unanimis, cum is qui a me honore et electione dignatus est, cum eiusdem consors discipulus, qui in domum Dei sæpe mecum ingressus est, atque una precatus, mystico cibo usus, qui arcana de regno cœlorum verba acceperat, talia contra me egerit; ea sane non ferenda. Haec porro consequenter post ea quæ de facinoribus in civitate admissis prædicta sunt, de proditore Juda speciatim vaticinabatur. Quæ Symmachus hoc pacto interpretationis est: Non inimicus vituperavit me, ut feram; neque per odium mei magnificavit super me supplantationem, ut abscondar ab eo. Sed tu homo unius moris, familiaris et notus mihi, qui dulce colloquium miscebamus: in domo Dei versamur simul viventes.

VERS. 16. *Veniat mors super illos, et descendat in infernum viventes: quoniam nequitia in habitationibus eorum, in medio eorum. Jam superius a nobis plerumque demonstratum est, futura imperativo modo divinam Scripturam proferre solere; hic igitur loco illius, Veniet mors super illos, et descendat in infernum viventes, eadem imperativo modo dicta sunt. Vaticinatur porro Spiritus sanctus quæ eventura sint iis, qui supra memorata aggredi D ausi sunt. Aquila certe rectius interpretatus est his verbis: Inducet mortem super eos. Quis inducet mortem super eos, nisi opera ipsorum? Haec enim ipsis mortis causa erunt potius, quam is qui ob impia gesta morte dignos judicavit. Mors autem impios invadens, non communis aestimanda; nam ea justos quoque omnes adiit, qui etiam post communem mortem vivunt apud Deum; quemadmodum docuit Salvator dicens: Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob, non est Deus mortuorum, sed vivorum²⁰: et apud Ezechiem mors animarum declaratur his verbis: Anima quæ peccaverit, ipsa morietur²¹. Quoniam igitur ii, de quibus supra,*

²⁰ Matth. xxii, 32. ²¹ Ezech. xviii, 4.

vita seipso segregarunt, Salvatorque noster vita erat; nam quod factum est in ipso vita erat, et vita erat lux hominum¹; jure cum sese ab ipso separaverint, morti animæ traditi sunt: non quod ipsa corrumpatur aut deleatur, in nihilum redacta; sed quod vivens illa et immortali natura prædicta, in prædicta morte versetur. Quare dictum est: *Et descendant in infernum viventes.* Non enim animarum destructionem his significabat: *Veniat mors super illos;* sed separationem a vita, quæ secundum Deum est, et habitationem in inferno. Num forte dicatur, alio modo viventes ipsos in infernum descendisse, in notilia scilicet peccantes, ac scientes quidem Salvatorem esse Christum Dei, sed non esse simulantes? Quare perinde atque Dathan et Abiron² ipsos deglutiendos, atque in infernum viventes descensuros esse prænuntiat. Pro illo autem, *Nequitiæ in habitationibus eorum, in medio eorum;* nam conventus et concilia adversus Salvatorem improba fuere, Aquila dicit: *Quoniam nequitiæ in conversatione eorum.* Quia ergo non pro bono conveniebant, et conversations conciliaque improba inibant, jure vaticinatur qui finis eos excepturus sit.

VERS. 17-20. *Ego ad Deum clamavi, et Dominus salvavit me, et caelera. Etiamsi, inquit, spiritu propheticō illustrante, futuram in memorata civitate iniquitatem prospiciens, admodum contristatus in exercitatione mea, et conturbatus sim; attamen finem exitumque rerum conspicatus, bene novi me clamantem ad Deum, non derelictum iri; sed communis Salvatoris gratia ad me usque perveriente, salutem assequar. Hæc autem Propheta secundum LXX dicit, quod futurum erat quasi præteritum explicans; quare dictum est: *Ego ad Deum clamavi, et Dominus salvavit me:* at secundum reliquos interpres, hæc futura vaticinatur. Aquila certe ait: *Ego ad Deum vocabo, et Dominus salvabit me;* Theodotio autem: *Ego ad Deum clamabo, et Dominus salvabit me.* Cum enim talia contra Salvatorem perpetranda sint, ego qui prius dixeram, *Cor meum conturbatum est in me, et formido mortis cecidit super me: timor et tremor venerunt super me, et conseruerunt me tenebræ;* hæc passus ob speculationem revelatarum rerum, ad Deum clamavi. Ille vero non despiciens, dignatus est hæc mihi conspicua ponere, ut tristiora prius declaraverat, sic latiora jam obtulit; nempe Salvatoris resurrectionem, et ejus apud Patrem gloriam. Atque hæc videns, salutem nactus sum: quare dico, *Ego ad Deum clamavi, et Dominus salvavit me.* Salutem vero nactus, nondum tamen quiesco, neque cessare possum; sed prædico omnibusque hominibus annuntio, narrans singulis diebus et horis, atque omnibus renumtians mirabilia et stupenda, quæ in sancto et propheticō spiritu contemplatus sum. Quamobrem*

¹ Joan. i, 3, 4. ² Num. xxvi, 9.]

A toinou ἑαυτοὺς τῆς ζωῆς οἱ δηλούμενοι κεχωρίκασιν, ἢν δὲ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἡ ζωή· Ὁ γέρος γάρ ἐτιῷ ζωῇ ήτ., καὶ ἡ ζωὴ ήτ. τὸ ϕῶς τῶν ἀνθράκων· εἰκότως, ἀποτιμηθέντες αὐτοῦ, τῷ τῆς φυχῆς θανάτῳ παρεδόθησαν· οὐχ ὥστε φθαρῆναι αὐτὴν καὶ ἀφανισθῆναι εἰς τὸ μή δικαιούμενον, ἀλλὰ ὥστε ζῶσαν αὐτὴν καὶ άθάνατον τὴν οὐσίαν κεκτημένην ἐν τῷ λεγθέντι θανάτῳ διάγειν. Διὸ λέλεκται· *Καὶ καταβήσονται εἰς ἄδου τῷτες.* Οὐ τὸν ἀφανισμὸν φυχῶν ἐδήλου λέγων· Ἐλθέτω θάνατος ἐπ' αὐτοὺς, ἀλλὰ τὸν ἐπ' τῆς κατὰ Θεὸν ζωῆς χωρισμὸν, καὶ τὴν εἰς τὸν ἄδου κατοίκησιν. Μήποτε δὲ καὶ διλῶς ζῶντες εἰς ἄδου κατήσαν, ἐν γνώσει ἀμαρτάνοντες, καὶ εἰδότες μὲν τὸν Σωτῆρα ὡς αὐτὸς εἰς ὁ Χριστὸς τοῦ Θεοῦ, προποιούμενοι δὲ μή εἶναι; Διὸ καὶ δοκιμῶς τοῖς περὶ θανάτου καὶ Ἀθηράνων καταποθίσσεσθαι καὶ αὐτοὺς, εἰς ἄδου τε ζῶντας καταβήσεσθαι πραγορεύει. Ἀντὶ δὲ τοῦ, *Πονηροὶ εἰς ταῖς καροκιλαῖς αὐτῶν ἐν μέσῳ αὐτῶν·* τῶν γάρ κατὰ τοῦ Σωτῆρος γενομένων αἰσθάσαις καὶ αἱ κατὰ τὸ αὐτὸν σύναδοι πονηραὶ γέγοναι, διὸ καὶ ὁ Ἀκύλας φησίν· Ὅτι πονηροὶ εἰς συστροφῆν αὐτῶν. Ἐπει τοινυν οὐκ ἐπὶ καὶ συστροφάς τε καὶ συστάσεις πονηράς ἀποιοῦντο, εἰκότως ἐθέσπισεν δικοῖον αὐτοὺς διελήψεται τέλος.

'Εγὼ χρός Θεὸν ἐκέρκαξι, καὶ ὁ Κύριος ἐσωσέ με, καὶ τὰ ἔξῆς. Εἰ καὶ τὰ μάλιστα, φησί, τῷ πνεύματι τῷ προφητικῷ τὴν μέλουσαν γενήσεσθαι ἀνομίαν ἐν τῇ προλεχθείσῃ πόλει θεασάμενος, ἐλυπήθη, ἐν τῇ ἀδολεσχίᾳ μοι, καὶ ἐταράχθη· δύμας δὲ οὖν, C τὰ τέλη συγιδών τῶν πραγμάτων, εὗ οὐδέ, διτι, βοήσας πρὸς τὸν Θεὸν, οὐ καταλειφθήσομαι, τεύξομαι δὲ σωτηρίας, τῆς τοῦ κοινοῦ Σωτῆρος χάριτος καὶ μέχρις ἐμοῦ διαθησομένης. Λέγει δὲ ταῦτα ὁ προφῆτης, κατὰ μὲν τοὺς Ἐβδομήκοντα, τὸ μέλλον ἐσεσθαι ὡς παρηγκήδες ἐρμηνεύων· διὸ λέλεκται· Ἐγὼ χρός τὸν Θεὸν ἐκέρκαξι, καὶ ὁ Κύριος ἐσωσέ με· κατὰ δὲ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτάς, μελλητικῶς προφητεύει καὶ ταῦτα. Ὁ γοῦν Ἀκύλας φησίν· Ἐγὼ χρός τὸν Θεὸν καλέσω, καὶ Κύριος σώσει με· καὶ δὲ θεοδίαιν· Ἐγὼ χρός τὸν Θεὸν κεκράξομαι, καὶ Κύριος σώσει με. Τῶν γάρ κατὰ τοῦ Σωτῆρος τολμηθησόμενων τοιούτων δυτῶν, ἐγὼ δὲ πρότερον εἰρηκώς, Ἡ καρδία μου ἐταράχθη ἐν ἐμοὶ, καὶ δευτεραὶ θανάτου ἐκέρκεσσεν ἐπ' ἐμοῦ· φύσος καὶ τρόμος ἡλιθερ ἐπ' ἐμοῦ, καὶ D ἐκάλυψε με σκότος, ταῦτα παθών διὰ τὴν τὸν ἀποκαλυψθέντων μοι θέαν, πρὸς τὸν Θεὸν ἐκέρκαξα. Ὁ δὲ, μὴ παριδών με, κατηξίωσε φανερά μοι καταστῆσαι, ὥσπερ τὰ σκυθρωπὰ πρότερον ἐδείχνυν, οὕτω καὶ τὰ φαιδρότερα· λέγω δὲ καὶ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος καὶ τὴν παρὰ τῷ Πατρὶ δόξαν. Καὶ ταῦτα δὲ ίδων, ἐσώθην· διὸ φημι· Ἐγὼ χρός τὸν Θεὸν ἐκέρκαξι, καὶ Κύριος ἐσωσέ με. Σωθεὶς δὲ οὐκέτι ἡρεμῶ, οὐδὲ ἡσυχίαν δέργειν δύναμαι· ἀλλὰ κηρύττων καὶ πάντας ἀνθρώπους εὐαγγελίζομαι, διηγούμενος ἐφ' ἐκάστης ἡμέρας καὶ ὥρας, ἀπαγγέλλων τε εἰς πάντας ἅπερ ἐν ἀγίῳ πνεύματι τῷ προφητικῷ τεθέαμαι

θαυμαστὰ καὶ παράδοξα. Διὸ φημι· Ἐσπέρας καὶ πρωῒ πρωῒ καὶ μεσημέριας διηγήσομαι καὶ ἀκαγγελῶ. Τέμου δὲ ταῦτα βοῶντος εἰς πάντας ἔχοντας καὶ μέχρις ἐπέκρατας, ἐν αὐτῷ τε τῷ ἀκμαιοτάτῳ φωτὶ τῆς μεσημβρίνης τὴν τέμρας τὰ σωτήρια τέλη, κηρύσσοντος, εἰσακούσσεται τῆς φωνῆς μου δι ταύτης τῆς γνώσεως κατεξιώσας· καὶ οὐκέτι μὲν ταράττεσθαι ἐν ἐμοὶ ἔσσι τὴν καρδίαν μου, οὐδὲ τὴν δειλίαν τοῦ θανάτου ἐπικείσθαι μοι. Ταῦτα δὲ πάντα παραγαγόν, καὶ διασκεδάστας τῆς ἐμῆς ψυχῆς λυτρώσεται αὐτήν ἐν εἰρήνῃ ἀπὸ τῶν θορυβεῖν αὐτήν ἐθελοντῶν. Διὸ φημι· Αυτρώσεται τὴν ψυχήν μου ἐν εἰρήνῃ ἀπὸ τῶν ἐγγίζοντων μοι· ὅτι ἐν πολλοῖς ἥσαν σὺν ἐμοὶ· ἀντὶ ὧν ἐξέδωκεν δύμακος· Πολλοστοὶ γάρ ἐγένοντο πρός ἐμόν. Οἱ γάρ θορυβεῖν ἐθελοντές μου τὴν ψυχήν μου βραχεῖς τίτεις ἥσαν, οὐδὲ δὲ θεός δὲ πρὸ τῶν αἰκόνων πατέρων τακτεύσει, τῆς ἐμῆς κραυγῆς ἐπανούσας.

Ταῦτα μὲν οὖν ὁς τοῦ Προφήτου ἐξ οἰκείου προσώπου τὰς προκειμένας φωνὰς προενγεγμένουν. Εἰ δὲ ἐξ αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος ταῦτα λέγοιτο διὰ τοῦ προφητεῖου πνεύματος, ἐπειδὴ περ ἐξ αὐτοῦ ἐλέγετο τὸ, Εἰ ἐχρόδες ἀνείδιστέ με, ὑπήρχε μάτι, καὶ τὰ ἐξῆς, ἀκολούθως καὶ ταῦτα φέσειν ἀν δὲ Σωτῆρ· Ὅτι δὲ μὲν οὐκ ἐχθρός, ἀλλὰ φίλος· καὶ οὐχ ὁ μισῶν, ἀλλ' ὁ μικρῷ πρόσθεν ἀγαπῶν, τοιαῦτα κατ' ἐμοῦ τετόλμησεν. Ἔγὼ δὲ πλέον οὐδὲν ἐπέτρατον, ἀλλ' ἰδόνων πρός τὸν Θεόν· εἶχον τε αὐτὸν οἷα Πατέρα ἐπήκοον. Ἄλλα καὶ οἱ μὲν ἐπεδιούλευν ἐμοὶ, δὲ ἐσωζέ με· διὸ οὐ παύσομαι ἐπέκρατας καὶ πρωὶ καὶ μεσημέριας τὰς τοῦ Πατρὸς ἀρετὰς διηγούμενος εἰς πάντας, εἰσακούστον τε πᾶσιν ἀνθρώποις κηρύξσων τὸ σωτήριον Εὐαγγέλιον· καὶ ταύτης μου τῆς φωνῆς ἐπακούσας δὲ Πατήρ, λυτρώσεται ἐν εἰρήνῃ τὴν ψυχήν μου ἀπὸ τῶν ἐγγίζοντων μοι, τουτέστιν ἀπὸ τῶν ἐγγύθεν καὶ οὐ πάρδαθεν με παλεμούντων οἵτινες ἥσαν πολλοστοί· οὐδὲ καὶ ταπεινώσει δὲ προύπαρχων πρὸ τῶν αἰώνων Θεός. Οὐδὲ γάρ τι πρὸς δλίγον αὐτοῖς γενομένη εὐκαιρία, καθ' ἣν ἐμεγαλαύχησαν, καὶ ἀπλήρωσαν τὴν ἐκαύτην πόλιν ἀνομίας καὶ ἀντιλογίας, παραμενεῖ αὐτοῖς· δοσον δὲ οὐπω ταπεινωθήσονται, τῆς ἐκ Θεοῦ ὄρητης μετελευσομένης αὐτοῖς καὶ τὴν πόλιν αὐτῶν, ὡς καὶ τὸν ἐν αὐτῇ διαβόθητον νεών ἀφανισθήσαι καὶ πάσιν τὴν ἐν αὐτῷ ἐπιτελουμένην λατρείαν καταλυθῆναι. Οὐτως οὖν, τῆς ἐμῆς ἐπακούσας δὲ θεός βοῆς, D ταπεινώσει αὐτούς.

Οἱ γάρ ἐστιν αὐτοῖς ἀντάλλαγμα, καὶ οὐκ ἐροθίθησσαν τὸν Θεόν, καὶ τὰ ἐξῆς. Ταπεινώσει τοὺς προλεχθέντας ἀσεβεῖς δὲ προύπαρχων πρὸ τῶν αἰώνων Θεός· ἔσονται τε ταπεινοὶ καὶ διαμενοῦσιν ἐπὶ μήκιστον τοιουτοῖς· ἐπειδὴ μηδεὶς ἔσται δὲ ὑπὲρ αὐτῶν διδούς ἀντάλλαγμα. Ἀπαξ γάρ δὲ Γῆς τοῦ Θεοῦ λότρον ἐκαύτην διδούς καὶ ἀντάλλαγμα ὑπὲρ τῶν ἀμαρτωλῶν, τοὺς μὲν εἰς αὐτὸν πεπιστευκότας ἐξηγόρασε, τάντων τε αὐτοὺς τῶν προτέρων ἀμαρτημάτων ἡλεύθερωσεν· τοὺς δὲ εἰασσε ταπεινοὺς, ἐπειδὴ μὴ προσήκαντο τὴν ὑπὲρ αὐτῶν δοθεῖσαν τιμὴν, μηδὲ ἐπιστευσαν εἰς τὸ τίμιον αἷμα τοῦ πάντων ἀνθρώπων Αυτρωτοῦ καὶ Σωτῆρος. Διὸ φησι περὶ αὐτῶν δὲ λό-

A dico : *Vespere et mane et meridie, narrabo et annuntiabo.* Me autem talia omnibus clamante ex hac hora usque ad vesperam, atque in splendidissima luce et in meridie salutarem finem prædicante, exaudiens vocem meam, qui tali me notitia dignatus est· neque sinet ultra turbari in me cor meum, neque formidinem mortis instare mihi. His porro omnibus abductis et dissipatis ex anima mea, redimet eam in pace ab iis qui eam conturbare voluerint. Quare dico : *Redimet in pace animam meam ab iis, qui appropinquant mihi;* quoniam inter multos erant mecum. Pro quo Symmacbus edidit : *Multe enim accedebant ad me. Nam qui turbare volebant animam meam, minimi quidam erant, quos Deus, qui ante sacerdota est, humiliabit, clamorem meum exaudiens.*

Hæc itaque quasi a Prophetæ dicta fuerint, ceu ex propria persona voces propositas proferente. Quod si ab ipso Salvatore per propheticum spiritum hæc dicta fuerint; siquidem ex ipsius persona dicebatur illud, *Si inimicus maledixisset mihi, sustinuisset utique, et cætera;* consequenter sane hæc Salvator dixerit : *Quoniam non inimicus, sed amicus;* non qui odio haberet. sed qui paulo ante diligenter, talia contra me ausus est. Ego autem nihil plus agebam, quam quod clamabam ad Deum; eumque utpote Patrem, propitium habebam. Sed illi quidem insidiabantur mihi; hic vero salvum faciebat me : quare vespere, mane et meridie non finem faciam Patris virtutēs enarrandi omnibus; atque salutare Evangelium ad aures universorum hominum prædicandi : eamque vocem exaudiens Pater, redimet in pace animam meam ab iis, qui appropinquant mihi, id est ab iis qui proxime, non procul, impugnant me; multi sane numero, quos humiliabit qui est ante sacerdota Deus. Neque enim illa ad breve tempus ipsis data opportunitas, in qua gloriati sunt, et civitatem suam iniquitate et contradictione repleverunt, diu permanebit; sed propter diem humiliabuntur, ira Dei ipsos et civitatem eorum invadente, ita ut templum illud insigne in ea positum diruatur, et cultus ibidem persolvi solitus de medio tollatur. Sic itaque Deus me exaudiens humiliabit eos.

Vers. 21, 22. *Non enim est illis commutatio, et non timuerunt Deum, et cætera.* Memoratos impios humiliabit qui est ante sacerdota Deus, eruntque humiles, ac tales diu permanebunt, quia nullus erit qui det pro illis commutationem. Nam cum semel Dei Filius sese dederit in redemptionem et commutationem pro peccatoribus; eos quidem qui in se crediderunt exemit, atque a pristinis delictis omnibus liberavit; alios vero reliquit abjectos, quia pretium pro se datum non admiserunt, neque crediderunt in pretiosum sanguinem Redemptoris et Salvatoris omnium hominum. *Quamobrem de illis dicitur: Non enim est illis commutatio.* Quare autem

non sit illis commutatio, postea docet his verbis, quia non timuerunt Deum. Ile enim, utpote bonus, cum vellet omnes homines salvos fieri, et in cognitionem veritatis venire¹, extendit manum suam salutarem, ut iis bona sua retribueret. Illi vero ea a dextera Dei oblata non acceperunt; sed contaminaverunt testamentum ejus, novam et evangelicam legem respuentes. Quare secundum Symmachum dictum est: *Extendit manum suam ad eos qui pacem habebant secum: transgressi sunt fœdus;* secundum Aquilam vero: *Misit manum suam in pacificos suos.* Ipse namque pacificam dexteram porrexit accendentibus ad pacem ipsius accipientem; illi vero transgressi sunt testamentum ejus, oblatam sibi pacem non accipientes. Quare, pace cum bello commutata, divisi sunt ab ira vultus ejus. Quia enim gratiam non admiserunt, merito ira traditi, procul dispersi, et in omnes gentes dissipati sunt. Pro illo autem, *Et appropinquavit cor illius. Molliti sunt sermones ejus super oleum. et ipsi sunt jacula, clarissimus Symmachus interpretatus est: Dulciora butyro ora eorum: pugnat vero cor uniuscujusque ipsorum. Molliores sunt sermones ejus oleo, cum sint discindentes.* Vide mihi quo pacto hic etiam duo ordines declarentur; alius multorum consertim, de quibus in plurali dicit: *Dulciora butyro ora eorum: pugnat vero cor uniuscujusque eorum;* alius vero quasi unius tantum, de quo singulatim claudit, *Molliores sunt sermones ejus oleo, cum sint discindentes.* Et hi duo ordines erant superius indicati, scilicet eorum qui in civitate habitabant, de quibus dicebatur: *Quoniam vidi iniquitatem et contradictionem in civitate; et proditoris, quem spectant isthac: Quoniam si inimicus maledixisset mihi, sustinuisse utique. Hic itaque quoniam principes Judaici populi cum simulatione adulazioneque ad Salvatorem accesserunt; modo magistrum nec cum puro corde compellant; modo dicentes ipsi: Scimus quia vera es, et verbum Dei in veritate doces, nec est tibi cura de aliquo: non enim respicis personam hominis²; jure de iis hic dicitur, Dulciora butyro ora eorum: pugnat vero cor uniuscujusque illorum; peculiariter rursum de proditore, quia Rabbi ipsum et magistrum vocabat, et cum præditionem machinarentur, affectus et amicitiae symbola dabat, merito dictum est, *Molliores sunt sermones ejus oleo, cum sint discindentes;* sive secundum LXX Interpretes. *Molliti sunt sermones ejus super oleum, et ipsi sunt jacula.**

Iōlās δὲ πάλιν περὶ τοῦ προδότου, ἐπειδὴ καὶ διαθέσσως καὶ φίλας παρεῖχε, τὴν προδοσίαν ποιούμενος, εἰκότως περὶ αὐτοῦ λέλεχται. Απιλώτεροι οἱ λόγοι αὐτοῦ ἔλατον, ὅτες ἀνταπηκόντει.

Vers. 23, 24. *Jacta super Dominum curam tuam, et ipse te enutriet: non dabit in eternum fluctuationem iusto, et cætera.* Illi quidem cum dolo et simula-

¹ I Tim. ii, 4. ² Matth. xxii, 16.

(1) Αὐτούς. Et sententia et syntaxos ratio postulat αὐτοῖς. Erit.
(2) Colb. habet ἀπονμητικό.

A γος: Οὐ γάρ ἐστιν αὐτοῖς ἀντάλλαγμα. Διὸ τί δὲ οὐκ ἔστιν αὐτοῖς ἀντάλλαγμα, ἐξῆς διδάσκει λέγων· ἐπεὶ μὴ ἔφοβήθησαν τὸν Θεόν. Ό μὲν γάρ, ἄτε ἀγαθός, πάντας ἀνθρώπους θέλων σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν, ἐξέτεινε τὴν χεῖρα αὐτοῦ τὴν σωτήριον εἰςτὸν καὶ αὐτοὺς (1) μεταδοῦναι τῶν ἁντοῦ ἀγαθῶν· οἱ δὲ οὐκ ἐδέξαντο παρὰ τῆς δεξιᾶς τοῦ Θεοῦ προτεινόμενα, ἀλλ᾽ ἐδεσθήλωσαν τὴν διαθήκην αὐτοῦ, τὸν καὶ νόμον τὸν εὐαγγελικὸν παρακρουσάμενοι. Διὸ κατὰ τὸν Σύμμαχον εἴρηται· Ἐξέτεινε τὴν χεῖρα αὐτοῦ εἰς τὸν εἰρηνεύεταις πρὸς αὐτῶν παρέδοντας συνθήκην· καὶ κατὰ τὸν Ἀκύλαν· Ἀπέστειλε χεῖρα αὐτοῦ ἐν εἰρηνικοῖς αὐτοῦ. Αὐτὸς μὲν γάρ εἰρηνικὴν δεξιὰν προστείνει πρὸς ἐλθόντας παραδέχεσθαι τὴν παρὰ αὐτοῦ εἰρήτην· οἱ δὲ παρέβησαν τὴν διαθήκην αὐτοῦ, μὴ καταδέξαμενοι τὴν προτεινόμενην αὐτοῖς εἰρήτην. Διὸ πολεμον ἀντικαταλλαγάμενοι εἰρήνης, διεμερόθησαν ἀπὸ δρηγῆς τοῦ προσώπου αὐτοῦ. Ἐπεὶ γάρ μὴ προσεδέξαντο τὴν χάριν, εἰκότως, δρηγῇ παραδέθητες, μακρὰν διεσκορπίσθησαν, καὶ εἰς πάντα τὰ θηνη διατκεδασθέντες διεσπάρησαν. Άντι δὲ τοῦ, Καὶ ἡγγισερ η καρδία αὐτοῦ. Ἡπαλύρθησαν οἱ λόγοι αὐτοῦ ύπερ ἔλατον, καὶ αὐτοὶ εἰσὶ βολίδες, σαφέστερον ἥρμήνευσεν δὲ Σύμμαχος εἰπών· Λειτέρια βοντύρου τὰ στόματα αὐτῶν· πολεμεῖ δὲ η καρδία ἐκάστου αὐτῶν. Ἀπαλώτεροι οἱ λόγοι αὐτοῦ ἔλατον, δητες ἀνταπηκόντει (2). Όρα δὲ τίνα τρόπον κάνταυθα δύν τάγματα παρίστησιν δόλος· ἐν μὲν πολλῶν ἀθρῶν κατὰ τὸ αὐτό, περὶ ὧν πληθυντικῶς φησι· Λειτέρερα βοντύρου τὰ στόματα αὐτῶν· πολεμεῖ δὲ η καρδία ἐκάστου αὐτῶν· ἕτεροι δὲ ὠστερ ἐνδε μεμονωμένοι, περὶ οὖν λίων ἐπιλέγει· Ἀπαλώτεροι οἱ λόγοι αὐτοῦ ἔλατον, δητες ἀνταπηκόντει. Καὶ ταῦτ' ἦν τὰ δύο τάγματα τὰ δύο τῶν ἐμπροσθεν δηλούμενα, τό τε τῶν τὴν πόλιν οἰκούντων, περὶ ὧν ἐλέγετο· Ότι εἰδον ἀρούρας καὶ ἀτειλοράς ἐν τῇ πόλει· καὶ τὸ περὶ τοῦ προδότου, περὶ οὖν ἔφασκεν δόλος· Ότι, εἰ ἔχθρος ὠρειδιστέ με, υπήρετκαί με. Καὶ ἐνταῦθα τοίνυν, ἐπειδὴ προσήσαν τῷ Σωτῆρι μεδ' ὑποκρίσεως καὶ κολακείας οἱ ἀρχοντες τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους, ποτὲ μὲν διδάσκαλον ἀποκαλοῦντες οὐ σὺν καθαρῷ καρδίᾳ, ποτὲ δὲ λέγοντες αὐτῷ· Οἰδαμεν, διτε ἀληθῆς εἰ, καὶ τὸν λόρον τοῦ Θεοῦ ἐν ἀληθείᾳ διδάσκεις· καὶ οὐ μέλει σοι περὶ οὐδερός· οὐ γάρ βλέπεις εἰς πρόσωπον ἀνθρώπου· εἰκότως περὶ αὐτῶν φησιν ἐνταῦθα δόλος· Λειτέρερα βοντύρου τὰ στόματα αὐτῶν· πολεμεῖ δὲ η καρδία ἐκάστου αὐτῶν· παθεῖσαν αὐτὸν καὶ διδάσκαλον ἀποκαλεῖ, σύμβολα τε

Ἐπίθεψον ἐπὶ Κύριον τὴν μέριμνά σου, καὶ αὐτός σε διαθέψει· οὐ δώσει εἰς τὸν αὐτόν σαλον τῷ δικαιῳ, καὶ τὰ ἐξῆς. Οἱ μὲν σὺν ἀπάντῃ

καὶ ὑποκρίτει ἀπαλύνοντες ἐσυτῶν τοὺς λόγους ἐκ τοῦ φανεροῦ, ξωθεν δὲ αὐτοὺς ἀκοντίσαντες ὑπὲρ βολίδες, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ προδότης γεγονὼς τοῦ Σωτῆρος, διοικοῦντος τεύχονται δεδήλωται· σὺ δὲ ὁ τούτων ἀκροώμενος, σωφρονισθεὶς ἀπὸ τοῦ τῶν προλεγέμενῶν τέλους, καὶ ὁ τῷ προφητευομένῳ ὅλον σαυτὸν ἐπιδόντος, θάρσει, τὴν σαυτοῦ φροντίδα ἐπιδρίψας ἐπ' αὐτὸν, οὐκανή Διαθήκη μαθητεύεις, δι' ἣς αὐτὸς ὁ Σωτὴρ παιδεύει λέγων· Μή μεριμνήσῃς τι φάγητε, μηδὲ τι πίητε· καὶ, Μή κτησησθε χρυσὸν μηδὲ ἀργυρον, μηδὲ χαλκὸν εἰς τὰς ἔωρας ὑμῶν. Ταῦτ' οὖν φυλάξας, ἐπιφρίψοντος ἐπὶ Κύριον τὴν μέριμνά σου, καὶ αὐτὸς σε διαθρέψει, τὸν ἄρτον τοι διδόντος τὸν ἐπιούστον, καὶ τὴν λογικὴν καὶ ἐπουράνιον τροφὴν· ἐπαρκῶν δὲ καὶ τὰ πρὸς τὸν βίον χρειώδη. Τούτῳ⁽¹⁾ γάρ ἐπήγγελται φῆσας· Οἶδε τὰρ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐρανίος ὁ χρειάζεται πρὸ τοῦ τι αὐτὸν αἰτήσαι ὑμᾶς· Αὕτος σε δὲ διαθρέψει, ὡς καὶ πάντα δίκαιον· οὐδένα γάρ πώποτε τῶν δικαίων καταλέοιπεν, ὡς δυομεῖναι αὐτὸν σάλον πρὸς τὸ σαλευθῆναι καὶ ἐκπεσεῖν. Διὸ λέλεκται ἔξης· Οὐδὲ δάστεις εἰς τὸν αἰώνα σάλον τῷ δικαιῷ· ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον· Οὐκ ἐκδώσει εἰς αἰώνα κλεισθῆναι δίκαιον. Διὸ λέλεκται ἐν ἑτέροις· Νεώτερος διερόμην, καὶ τὰρ ἐγκρατα, καὶ οὐκ εἰδούς δίκαιον ἐγκραταλειευμένον, οὐδὲ τὸ σπέρμα αὐτοῦ ἡγεοῦν δροτον· Ταῦτ' εἰπὼν, ἔξης ἐπάγει περὶ τῶν ἐπιδούλων τοῦ Σωτῆρος τὸ, Σὺ δὲ ὁ Θεός κατέδεις αὐτοὺς εἰς φρέαρ διαφθορᾶς· ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον· Σὺ δὲ ὁ Θεός κατέτηκεις αὐτοὺς εἰς λάκκον διαφθορᾶς· περὶ οὐ λάκκον μυρία διὰ τῶν ἐμπροσθεν εἱργηται· ὥσπερ ἐν τῷ· Υπομένων ὑπέμεινα τὸν Κύριον, καὶ προστέσχε μοι, καὶ ἀνήγαγέ με ἐκ λάκκον ταλαιπωρίας, καὶ ἀπὸ πηλοῦ λίνος· καὶ πάλιν· Μή κατεῖς καταβαῖνον εἰς λάκκον· καὶ αὐθις· Κύριε, ἀνήγαγες ἐξ ἥδου τὴν ψυχήν μου, ξωσάς με ἀπὸ τῶν καταβαινόντων εἰς λάκκον. Ἄλλ' ὁ μὲν δίκαιος διασώζεται πρὸς τὸ μὴ κατενεθῆναι εἰς τὸν δηλούμενον λάκκον· οἱ δὲ ἀσεβεῖς κατέφερονται εἰς αὐτὸν, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καταρασθέμενοι· ὡς εἰς κατάλληλον αὐτοῖς χωρίον. Λάκκον δὲ ταλαιπωρίας καὶ πηλὸν λίνος, καὶ φρέαρ διαφθορᾶς τὸν τοῦ θανάτου τόπον καλεῖν εἴωθεν ὁ λόγος· εἰς δὲ καταβάλλονται δίκην τῶν δικιῶν καταφερομένων ἐν τοῖς λάκκοις ὑδάτων αἱ τῶν ἀσεβῶν ψυχαί· Καὶ ἐπειδήπερ διὰ τῶν ἐμπροσθεν τοὺς φονευτάς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἰδήλου, ἀκολούθως καὶ νῦν περὶ τῶν αὐτῶν φῆσιν· Ἀνδρες αἰμάτων καὶ δολιστητος· οὐ μὴ ἡμισεύσωσι τὰς ἡμέρας αὐτῶν· ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον· Μιαυρόοι καὶ δόλοιοι οὐχ ἡμισεύσωσι τὰς ἡμέρας αὐτῶν· ἢ κατὰ τὸν Ἀχύλαν· Ἀνδρες αἰμάτων καὶ ἐκιθέσως οὐχ ἡμισεύσωσι τὴν ἡμέρας αὐτῶν· Νοήσεις δὲ διπλῶς ἐπληροῦντο καὶ ταῦτα ἐπιστήσας, ὡς παραχρῆμα καὶ μετ' οὐ πολὺν χρόνον τῆς κατά-

⁽¹⁾ Matth. vi. 25. ⁶ Matth. x. 9. ⁷ Luc. xii. 30. ⁸ Psal. xxix. 4. ⁹ Psal. xxix. 4.

(1) Τούτῳ. Interpres legisse videtur τούτῳ. EDIT.

A tione mollientes palam sermones suos, dum intus exaceruerint plus quam tela, imo etiam ipse Salvatoris proditor, quem finem nacturi sint jam declaratum est; tu vero qui haec auscultas, eorum quos narravimus exitu prudens effectus, et quisquis ei qui in valicinio fertur te totum dedisti, confide, edoctus a Novo Testamento curam tuam super illum jactare, ubi ipse Salvator hanc doctrinam tradit: *Nolite solliciti esse quid manducetis, aut quid bibatis*¹; et: *Nolite possidere aurum, nec argentum, neque as in zonis vestris*². Hæc itaque cum servaveris, jacta super Dominum curam tuam, et ipse te enutriet, dans tibi panem supersubstantialem, et rationalem cœlestemque cibum; subinistrans quoque ea quæ sunt ad vitam necessaria: id enim pollicitus his verbis est: *Scit enim Pater vester cœlestis quorum opus habetis, antequam quid vos petatis ab ipso*³. *Ipse te enutriet, ut et quemlibet justum; neminem enim justorum unquam ita reliquit, ut fluctuationem pateretur, ac vacillaret et caderet.* Quare sub hæc dictum est: *Non dabit in æternum fluctuationem justo; sive ut Symmachus: Non dabit in æternum claudi justum. Ideo alibi dicitur: Junior sui, etenim senui, et non vidi justum derelictum, nec semen ejus quærens panes*⁴. His prolatis, de insidiatoribus Salvatoris hoc adjicit: *Tu vero, Deus, deduces eos in puteum interitus; sive, secundum Symmachum, Tu vero, Deus, dejicies eos in lacum interitus*⁵: de quo lacu sexcenta superius dicta sunt, exempli gratia: *Exspectans extpectavi Dominum, et intendit mihi, et eduxit me de lacu miseria et de luto fæcis*⁶; ac rursum: *Nequando taceas a me, et assimilabor descendantibus in lacum*⁷; iterumque: *Domine, eduxisti ab inferno animam meam, salvasti me a descendantibus in lacum. Sed justus quidem eruitur, ut ne in memoratum lacum deferratur; impii vero in ipsum dejiciuntur, a Deo præcipitati quasi in congruentem sibi locum. Lacum autem miseriae, lutum fæcis et puteum interitus, mortis locum vocare solet Scriptura, in quem dejiciuntur animæ impiorum, instar eorum qui ab alto loco in lacum aquarum præcipitantur. Quia vero superius Salvatoris nostri interfectores memoravit, consequenter jam de iisdem ait: Viri sanguinum et dolosi non dimidiabunt dies suos; sive, secundum Symmachum, Sanguinarii et dolosi non dimidiabunt dies suos; vel secundum Aquilam, Viri sanguinum et insultus non dimidiabunt dies suos. Hæc ut impleta fuerint, intelliges, si perpendas, statim, nec elapsō multo tempore ab insidiis contra Salvatorem nostrum, totum genus memoratorum hominum pernicie funditus traditum esse, invadente eos ira in obsidione Romanis bellum inferentibus facta. Imo etiam in præsenti tempore mortalibus hujuscemodi vita, cum ne dimidium quidem dierum exegissent, hujusmodi pernicie viri illi sanguinum et dolosi*⁸.

¹ Psal. xxxvi. 25. ² Psal. lxxxvii. 7. ³ Psal.

traditi sunt. Post mortem vero quenam ipsos manent, ante declaratum est his verbis: Tu vero, Deus, deduces eos in puteum interitus. Hæc quidem illi patientur: Ego autem sperabo in te; sive is qui vaticinatur Propheta, sive is qui in vaticinio fertur.

αύτη παρεδόθησαν ἀπωλειά οἱ ἄνδρες αἰμάτων καὶ αὐτοὺς διαδέξεται, προδεδήλωται διὰ τοῦ, Σὺ δὲ σὺ μὲν οὖν ἔχεινοι πείσονται· Ἐγὼ δὲ ἐλπιῶ ἐπὶ σέ φητε υἱόμενος.

4. IN FINEM, PRO POPULO, QUI A SANCTIS
LONGE FACTUS EST, DAVID IN TITULI IN-
SCRIPTIONEM, CUM TENUERUNT EUM AL-
LOPHYLI IN GETH. LV.

VERS. 2-4. *Miserere mei, Deus , quoniam concucavit me homo , tota die impugnans tribulavit me.* Populus qui a sanctis longe factus est , quantum ad historiam, videtur is esse qui cum Davide fugiebat a facie Saulis ; erant autem viri numero sexcenti, ut testatur Regnorum scriptura. Quoniam vero bis apud Gethæos allophylos fuit ; primo, cum solus deprehensus intra portas, insaniam simulavit, quando ceu tympano pulsabat in portis urbis , et desluebant salivæ ejus in barbam ¹²; alias vero quando cum sexcentis viris ad regem Geth confusgit ¹³, qui assignavit illi in habitaculum Sicela. Videatur præsens inscriptio hæc Davidi ascribere, quando cum sexcentis viris secum fugientibus apud Gethæos peregrinabatur , qui ipsum exceperunt et apud se ut amicum detinuerunt, quo tempore a rege Geth in pretio habitus est. Quare inscriptio sic habet : *In finem, pro populo, qui a sanctis longe factus est, Davidi in tituli inscriptionem, cum tenuerunt eum allophyli in Geth.* Secundum Aquilam vero dicitur : *Victoriæ auctori pro columba muta, peregrinationum Davidis humilis perfecti, cum tenuerunt eum Phylistæ in Geth;* secundum Symmachum vero : *Triumphale pro columba, pro gente repulsa Davidis, humiliis et inculpati: quando detinuerunt eum Phylistæ in Geth.* Quinta autem editio : *Victoriæ auctori pro columba impeditæ lingua, absconditorum Davidi, in tituli inscriptionem, quando tenuerunt eum allophyli in Geth;* Theodosio loco illius, *Pro populo, qui a sanctis longe factus est, pariter cum aliis, pro columba interpretatus est.* Fortasse vero qui columbam mutam, aut lingua impeditæ ediderunt, ipsum Davidem apud allophylos versantem subindicant; ubi consueto more non poterat in Spiritu sancto prophetias neque confidenter hymnos proferre. Quare columbam lingua impeditæ sive mutam quoque vocalant ipsum. In præcedenti sane psalmo dictum est : *Quis dabit mihi pennas sicut columba? Et volabo et requiescam.* Longe fecisset secessionem meam , habitatsem in deserto ¹⁴, secundum Symmachum. Quoniam igitur Spiritus sanctus, qui in Propheta operabatur, quique in columba specie in Servatorem descendisse narratur, cum delicatus in-

τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιβουλῆς ἀδρόν τὸ πᾶν γένος
τῶν προλεχθέντων ὀλέθρῳ παρεδόθη, μετελούστης
αὐτοὺς τῆς ὁργῆς ἐν τῇ καταλαβούσῃ αὐτοὺς πολιορ-
κίᾳ κατὰ τὸν Θωμαῖκὸν πόλεμον. Καὶ τέως μὲν
κατὰ τὸν παρόντα καιρὸν, καὶ τὸν θυητὸν ἐν ἀνθρώ-
ποις βίον, μηδὲ ήμισεύσαντες τὰς ἡμέρας αὐτῶν το-
δοιοιστητος· μετὰ δὲ τὴν ἐνταῦθα τελευτὴν, ὅποια
θεὸς κατέξεις αὐτοὺς εἰς φρέαρ διαψηφᾶς. Ταῦτα
ἴγτοις δ ταῦτα θεσπίζων προφήτης, οὐ καὶ αὐτὸς ὁ πρ-

Ἐλέσσον με, δ Θεδ, δτι κατεπάτησε με ἀν-
θρωπος, δλητ τηρ ἡμέρα πολεμώτ θθλιγέ με.
Λαδς ἀπὸ τῶν ἀγίων μεμακρυμμένος, σσον ἐπὶ τῆς
ἱστορίας, ἔσκεν εἶναι δ σύν τῷ Δαυὶδ φεύγων ἀπό
προσώπου Σαούλ· ἥσαν δὲ τὸν ἀριθμὸν δινδρες ἔξα-
κόσιοι, ὡς ἡ Γραφὴ μαρτυρεῖ τῶν Βασιλειῶν. Ἐπει-
δὲ δις γέγονεν παρὰ τοῖς ἐν Γέθ ἀλλοφύλοις· ἀπαξ,
ὅτε μόνος ἀποληφθεὶς εἰσω πυλῶν, μανίαν προσ-
εποιήθη, ὅτε καὶ ἐτυπάνιζεν ἐν ταῖς πύλαις τῆς πόλεως,
καὶ κατέρχει τὰ σιελα αὐτοῦ ἐπὶ τὸν πώγωνα
αὐτοῦ· ἀλλοτε δὲ, ὅτε σὺν ἀνδράσιν χ' προσέφυγε τῷ
βασιλεῖ τῆς Γέθ, ἀφώρισε τε αὐτῷ οἰκτήριον τὴν
Σίκελα. Ταῦτ' ἔσκεν ἡ προκειμένη στηλογραφία ει-
ρῆσθαι τῷ Δαυὶδ, καθ' ὃν καὶ ρὸν ἄμα τοῖς χ' τοῖς σὺν
αὐτῷ φεύγουσιν ἐπεδήμεις τοῖς ἐν Γέθ· ὑπεδέξαντα
τε αὐτὸν καὶ κατέσχον παρ' ἑαυτοῖς ὡς φίλον, ὅτε
καὶ τιμῆς ἀξιῶνται παρὰ τῷ βασιλεῖ Γέθ. Διὸ τὸ τῆς
προγραφῆς περιέχει· Ἐἰς τὸ τέλος, ὑπὲρ τοῦ λαοῦ,
τοῦ ἀπὸ τῶν ἀγίων μεμακρυμμένου, τῷ Δαυὶδ,
στηλογραφίᾳ, ὅτε ἐκράτησαν αὐτὸν οἱ ἀλλοφύλοι ἐν
Γέθ. Κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν εἰρηται· Τῷ τικοποιῷ
ὑπὲρ περιστερᾶς ἀλάλου, μακρυμῶν τοῦ Δαυὶδ
ταπειροῦ, τελεού, ἐτῷ κρατῆσαι αὐτὸν Φυλι-
σταλούς ἐν Γέθ· κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· Ἐκρι-
κιον ὑπὲρ τῆς περιστερᾶς, ὑπὲρ τοῦ φύλου ἀλω-
σμένου τοῦ Δαυὶδ, τοῦ ταπειρόφρονος καὶ ἀμ-
ώμου, ὅτε κατέσχον αὐτὸν οἱ Φυλισταῖοι ἐν Γέθ
ἡ δὲ πέμπτη ἔκδοσις· Τῷ τικοποιῷ ὑπὲρ τῆς περι-
στερᾶς τῆς μογιλάλου, κεκρυμμένων τῷ Δαυὶδ,
εἰς στηλογραφίαν, ὅποτε ἐκράτησαν αὐτὸν οἱ
ἀλλοφύλοι ἐν Γέθ· καὶ δ Θεοδοτίων δὲ ἀντὶ τοῦ,
Ὑπὲρ τοῦ λαοῦ ἀπὸ τῶν ἀγίων μεμακρυμμένουν,
ὑπὲρ τῆς περιστερᾶς, δμοιως τοῖς λοιποῖς ἔξεδωκε.
Τάχα δέ που αινίστονται οἱ περιστερὰν ἀλαλούν ἡ
μογιλάλου εἰρηκότες αὐτὸν τὸν Δαυὶδ παρὰ τοῖς ἀλ-
λοφύλοις δντα, καὶ μῇ δυνάμενον λαλεῖν συνήθως τέτοιος
ἐν ἀγίῳ Πνεύματι προφητείας, μηδὲ σὺν παρθησίσ-
τον διανούσι προσφέρεσθαι; (1). Διὸ μογιλάλου περιστε-
ρὰν ή καὶ ἀλαλούν αὐτὸν ὠνόμαζον. Καὶ ἐν τῷ προ-
τούτου δὲ Φαλαμῷ λέλεκτο· Τίς ἔώσει μοι πτέρυγας
ώσει περιστερᾶς; Καὶ πετασθήσομαι ἡ καὶ ἐδρα-
σθήσομαι. Πόρφω ἀτ ἐποίησα τὴν ἀτακχωρησίαν
μου, ηδικόμωτ ἀτ ἐτῇ ἡρήμω, κατὰ τὸν Σύμμα-

¹² 1 Reg. xxx, 13. ¹³ 1 Reg. xxvir, 2. ¹⁴ Psal. LIV, 7, 8.

(1) *Процессоресθαι.* Forte προπέρεσθαι, ut et interiores legisse videtur. **EDIT.**

χον. Ἐπεὶ τοίνυν τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον τὸ ἐν τῷ Προφήτῃ ἐνεργοῦν, διὰ τοῦτο περιστερᾶς ἐπὶ τὸν Σωτῆρα κατεληλυθέναι μαρτυρεῖται, τρυφερὸν διὰ τοῦτον, τὴν αἰκανότηταν τοῦ Σαούλ διωκομένου τοῦ Δαυΐδ, ἐλαυνόμενόν τε οὐκ ἡμέντο, ἀλλ' ἐψει τοῦ περιστερᾶς ἀλάλυψ μακρυνομένη καὶ ἀπωθουμένη ὑπὸ τῶν διωκόντων· τούτου χάριν κατὰ τοὺς λοιποὺς ἔρμητες, ὑπὲρ τῆς περιστερᾶς, εἱρηται. Ἀντὶ δὲ τοῦ, εἰς στηλογραφίας, διὰ μὲν Ἀκύλας, ταπεινοῦ τελείου· διὰ δὲ Σύμμαχος, τοῦ ταπεινόρορος καὶ ἀμώμου, ἥρμηνευεν, τὸν τρόπον δηλοῦντες δι' ὃν ὁ σπερ στήλης καὶ αἰωνίας μνήμης ἡξιοῦτο παρὰ τῷ θεῷ τῇ τοῦ Προφήτου ἀρετῇ. Τὸ γάρ μέγιστον τοῦ Δαυΐδ κατόρθωμα τὴν ταπεινότητας ἦν καὶ τὴν ταπεινοφροσύνην, καθ' ἣν τελείων ἐπεδίκνυτο ἀρετὴν, οὐδένα μῦμον ἐπιγομένην. Διὸ τοὺς προκειμένους λόγους, ὑπερβαλλούστης καὶ τελείας ταπεινοφροσύνης δείγματα περιέχοντας, ἀνέπεμπε τῷ Θεῷ λέγων·

Ἐλέησόν με, σ Θεός, διὰ την κατεπάθησες με ἀποθραύσος, ὡς πρὸς τὴν λέξιν τὸν Σαούλ σημαίνων, ἐπαναδάντα αὐτῷ, καὶ οὐ μίαν ἥμέραν, ἀλλὰ καὶ πολλὰς ἐπιθέμενον τῷ κατ' αὐτοῦ πολέμῳ· διὸ ἐπιλέγει· Οἱηρ τὴν ἥμέραν πολεμῶν ἔθλιψέ με. Εἰτ' ἐπειδὴ περ τῷ θειῷ Πνεύματι συνεώρα οὐκ οὐτας τὸν Σαούλ αἰτιον δητα τῆς τοσαύτης κατ' αὐτοῦ σπουδῆς, ὅσον ἀφανεῖς τινας καὶ νοητοὺς ἔχθρους ἀδοράτους, δηλαδὴ δυνάμεις καὶ πνεύματα πονηρά, τὸν Σαούλ ἐνεργοῦντα καὶ διεγέροντα ἐπὶ τὸν κατ' αὐτοῦ πολέμον, εἰκάστως ἐπιλέγει· Κατεπάτησάρ με οἱ ἔχθροι μου διηγητὴ τὴν ἥμέραν· ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον· Ἐπέτριβον οἱ θλιβοτέρες με κατὰ τὰ στασιαὶ ἥμέραν. Τίνες δὲ οἱ ἔχθροι καὶ οἱ θλιβοτέρες αὐτῶν, οἱ τὸν Σαούλ ἐνεργοῦντες, διασαφεῖ ἐξῆς λέγων· Ότι κολλοὶ οἱ πολεμοῦντές με ἀπὸ ὅψους. Οὐ γάρ τηνότι, ὡς οὐκ ἦν αὐτῷ τὴν πρὸς αἴμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχὰς καὶ ἔκουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκύτους τούτου, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας, ὑφ' ὧν διὰ Σαούλ ἀκονώμενος, τὸν μηδὲν αὐτῷ λευπτηκότα πώποτε μάτην ἤλαυνε καὶ ἐπολέμει. Εἰδος ἐξῆς φησιν· Ἡμέρας φοβηθήσομαι, ἐγὼ δὲ ἐπίπω ἐπὶ σέ. Οἱ δὴ διεσάφησεν διὰ Σύμμαχος εἰπών· Ἔν τῇ ἀν ἥμέρᾳ φοβηθῶ, σοι πέποιθα. Εἰ γάρ καὶ τὰ μάλιστα δοκεῖ ἄνθρωπός με καταπεπτηκέναι, πολὺς γενόμενος κατ' ἐμοῦ ὁ Σαούλ, ἀλλ' οἱ ἔχθροι μου καὶ οἱ πολεμοῦντές με δικαθεν, ἀπὸ ὅψους τὰ ἑαυτῶν βέλη κατὰ τῆς ἐμῆς βάλλοντες φυγῆς πλεῖστοι τυγχάνουσι. Τούτων δὲ πάντων καταφρονεῖν μεμάθηκα διὰ σὲ τὸν ἐμὸν πρόμαχον καὶ ὑπερασπιστήν. Σοι γάρ πεποιθὼς, εἴποτε ἐμέποι: φόδος τῇ ἐμῇ φυγῇ, διακρούομαι τούτον, σοι τῷ ὑπερασπιστῇ μου θαρρῶν.

Ἐν τῷ Κυρίῳ ἐπαινέσω τοὺς λόγους μου, ἐπὶ τῷ θεῷ ἡλικιστα· οὐ φοβηθήσομαι τὸ κοίτησει μοι σάρξ. Ἀντὶ τοῦ, ἐν τῷ θεῷ ἐπαινέσω τοὺς λόγους μου, διὰ μὲν Σύμμαχος, διὰ τοῦ θεοῦ ὑμησίων τὸν λόγον αὐτοῦ· διὰ δὲ Ἀκύλας· ἐν τῷ θεῷ ὑμησίων βῆματα αὐτοῦ· καὶ τὴν πέμπτην ἔκδοσις· ἐν τῷ θεῷ ἐπαινέσω τὸν λόγον μου, ἐκδεδώκασιν. Εἰ ποτε, φησι, φόδος ἐκ τῆς τῶν πολεμοῦντων με ταραχῆς ἐνέπιπτέ μοι, διεκρουδημην αὐτὸν ἐπίπην ἐπὶ σέ· καὶ ἀντὶ ἐπιδῆς καὶ φυλακτηρίων,

nocensque sit, a Saule Davidem in sequente pellebatur, pulsusque non obsistebat, sed similis erat columba mutæ procul abactæ, et ab insequentibus depulsæ; ideo a reliquis interpretibus *pro columba dictum est*. Pro illo autem, in tituli inscriptionem, Aquila, humili perfecti; Symmachus vero, humili et inculpati, interpretati sunt; significantes qua ratione Prophetæ virtus, quasi cippo, ad æternam memoriam apud Deum donata sit. Enimvero præcipua Davidis perfectio erat humilitas et abjectio, qua absolutam virtutem nulli reprehensioni obnoxiam exhibebat. Quare hos sermones, eminentis ac perfectæ humilitatis rationem complectentes, Deo emittit,

B Miserere mei, Deus, quoniam conculcavit me homo diserte quasi Saule indicans, qui in se impetum faciebat, neque uno tantum, sed multis diebus ad bellum sibi inferendum incumbebat; quare subiungit, dicens: Tota die impugnans tribulavit me. Deinde quia Spiritu sancto monstrante videbat, non tam Saule tanti adversum se moliminis auctorem esse, quam occultos quosdam et spirituales invisibilis inimicos, videlicet potestates ac spiritus malignos Saule exagitantes et excitantes ad bellum sibi movendum, jure sic pergit: Conculcaverunt me inimici mei tota die; sive, secundum Symmachum, Attrebant me qui tribulabani me per omnem diem. Quinam vero inimici essent tribulantes ipsum, qui Saule excitabant, deinceps declarat, dicens: Quoniam multi bellantes adversum me ab altitudine. Non enim ignorabat non esse sibi luctam adversus carneum et sanguinem; sed adversus principatus et potestates, rectores mundi tenebrarum harum, contra spiritualia nequitæ, a quibus Saul concitatus, eum qui sibi nihil danni intulisset, sine causa pellebat et impugnabat. Deinde ait: Die timebo, ego vero in te sperabo. Quod clarius Symmachus explicavit his verbis: In quaunque die timebo, in te speravi. Etiamsi enim homo me impugnare, Saulque multa contra me moliri videatur; sed inimici mei, et qui ab alto me impugnant, tela sua adversus animam meam immitentes, multi numero sunt. Hos porro omnes propter te propagatorem et protectorem meum despicerem didici. Nam in te confisus, si quando metus in animam incidat meam, hunc depello, tibi propagatori meo innixus.

VERS. 5, 6. In Domino laudabo sermones meos, in Deo speravi, non timebo quid faciat mihi caro. Pro illo, in Deo laudabo sermones meos; Symmachus, per Deum celebrabo sermonem ejus; Aquila vero, in Deo celebrabo verba ejus; quinta editio, in Deo laudabo sermonem meum; ediderunt. Si quando, inquit, ex inimicorum meorum perturbatione metus instaret mihi, ipsum in te sperando propulsabam, ac pro incantatione et amuletis, hymnos persolvebam; nam cum celebrarem ser-

monem tuum; juvabar ut a persequentium nemine averterem me. Ita sperans in Deo, et sermones ejus in ore meo ferens, omnes hominum insidias despiciebam, non timens quid faciat mihi caro. Quid enim possit caro et sanguis contra Deum opitulantem? Nam si Deus pro nobis, quis contra nos?¹⁴? inquit Apostolus. Caro autem erat Saul, qui ea quæ carnis sunt sapiebat: quod sane declarat Apostolus ad Corinthios scribens: Cum enim sit inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis, et secundum hominem ambulatis?¹⁵? Hic vero Saulum quoque zelo et contentione plenum, qui ideo Davidem pellebat, carnem vocavit, dicens: Non timebo quid faciat mihi caro. Deinde ait: Tota die verba mea execrabantur, adversum me omnes cogitationes eorum in malum. Quod sane clarius interpretatus est Symmachus, dicens: Per omnem diem sermones de me curabant: contra me omnis cogitatio eorum in malum. Ac si enim nihil aliud ipsis agendum suppeteret, neque de allis sermo monvendus esset; otium suum totum in loquendo et cogitando de me insumebam, nihil boni in me molientes; sed in malum et pro malo totam curam impendebant suam.

Vers. 7, 8. Inhabitabunt et abscondent, ipsi calcaneum meum observabunt. Sicut sustinuerunt animam meam pro nihilo salvos facies illos; in ira populos confringes, Deus. Hæc obscure apud Septuaginta Interpretes dicta, apertius interpretatus est Symmachus his verbis: Conveniebant clam, et vestigia mea observabant, exspectantes animam meam propter iniquitatem. Libera ab illis, in ira populos deprime, Deus. Ha enim, inquit, tota die mihi [obseruando] vacabant, sermones de me moventes, et tota cogitatio eorum contra me erat; ut student una simul adversum me conspirationem conflare: neque eo sisterent gradum; sed etiam calcaneum sive vitæ gressum observarent, num supplantando dejicere me possent. Vestigia quoque mea, et quo pergerem, observabant, ut quoquo modo me comprehenderent. Hæc illi qui me sine causa persequabant contra me designabant. Tu autem, Domine, spes mea, me ab injusta eorum conspiratione liberes; ipsis autem ira tua invadens, ex ea arrogantia et superbia dejice: id enim ipsis utile erit. Siquidem elati ac tumentes, id in suam perniciem agebant: etenim Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam¹⁶: quare rogo omnes insurgentes in me deprimas; sive, secundum Aquilam, dejicias; ut modestius atque humilius sentientes, magnam utilitatem percipiant.

Vers. 9, 10. Vitam meam annuntiavi tibi, posuisti lacrymas meas in conspectu tuo; sicut et in promissione tua, convertentur inimici mei retrorsum, in quacunque die invocavero te. Hæc clarius Symma-

χινοὺς διεξῆσιν· ύμνων γάρ τὸν λόγον σου ἐδοκίησαν, ὡς μηδένα τῶν διωκόντων ἐπιστρέψεσθαι. Οὐτως ἐπὶ τῷ Θεῷ ἐλπίζων, καὶ τοὺς λόγους αὐτοῦ φρων ἐν τῷ στόματι μου, πάστος τῆς ἐξ ἀνθρώπων ἐπιθυμούλης κατεφρόνουν, οὐ φοδούμενος τὸ ποιήσει μοι σάρξ. Τι γάρ ἀν καὶ δύνατο σάρξ καὶ αἷμα πρὸς Θεὸν βοηθόν; Εἰ γάρ ὁ Θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν, τίς καθ' ἡμῶν; φησὶν δὲ Ἀπόστολος. Σάρξ δὲ ἦν ὁ Σαοῖ, τὰ τῆς σαρκὸς φρονῶν· δὴ παριστησιν δὲ Ἀπόστολος γράφων Κορινθίοις: Ὁπουν γάρ ἐν ὑμῖν ἡμίος καὶ ἔρις, οὐχὶ σάρκιοι ἔστε, καὶ κατὰ ἀνθρώπους περιπατεῖτε; Ό δὲ καὶ τὸν Σαοὺλ ἡμίου πεπληρωμένον καὶ Ἑρίδος, καὶ διὰ ταῦτα τὸν Δαυὶδ ἐλαύνοντα, σάρκα ὠνόμασεν εἰπών· Οὐ φοδηθήσομεν τὸ ποιήσει μοι σάρξ. Εἰτά φησιν· Οὐλη τὴν ἡμίον τὸν λόγους μονὸν ἐθελεύσοντο, κατ' ἔμοι πάντες οἱ διαλογισμοὶ αὐτῶν εἰς κακόν· δὴ σφέστερον ἡμρήνευσεν δὲ Σύμμαχος εἰπών· Διὰ πάσης ἡμέρας λόγους περὶ ἔμοι ἐξερντίζον· κατ' ἔμοι πᾶς διαλογισμὸς αὐτῶν εἰς κακόν. Ός γάρ μηδὲν ἔχοντες ἔτερον πράττειν, μηδὲ περὶ ἔτερων λόγους κινεῖν, τὴν πᾶσαν ἑαυτῶν σχολὴν τοῖς περὶ ἔμοι λόγοις καὶ τοῖς κατ' ἔμοι λογισμοῖς ἀνετίθεσαν, οὐδὲν ἄγαθὸν περὶ ἔμοι βουλεύσμενοι. Ἀλλὰ εἰς κακὸν καὶ ἐπὶ κακῷ τὴν ἑαυτῶν ἀναλίσκοντες σπουδήν.

CΠαροκήσουσι καὶ κατακρύγονται, αὐτοὶ τὴν πτέρωτα μονὸν φυλάκουσι. Καθάπερ ὑπέμειναν τὴν ψυχὴν μονὸν, ὑπὲρ τοῦ μηδενὸς σώσεις αὐτούς· ἐν ὅρῃ λαοὺς κατάδειξι, δὲ Θεός. Καὶ ταῦτα δισφῶς εἰρημένα παρὰ τοῖς Ἐβδομήκοντα, λευκότερον διηρμήνευσεν δὲ Σύμμαχος, εἰπών· Συνήργοτο λόρθα, καὶ τὰ ἱχνη μονού παρετήρουν προσδοκῶντες τὴν ψυχὴν μονού διὰ τὴν ἀδικιαν. Ρῦσαι δὲ αὐτῶν, ἐν ὅρῃ λαοὺς κατάδυτες, δὲ Θεός. Οὕτως γάρ, φησι, διὰ πάσης ἡμέρας ἐμοὶ ἐσχλαζον, τοὺς περὶ ἔμοι λόγους κινοῦντες, καὶ πᾶς διαλογισμὸς αὐτῶν κατ' ἔμοι ἐγίγνετο· ὡς σπουδάζειν συνάτεσθαι αὐτοὺς δύο συσκευάς· καὶ μὴ μέχρι τούτου χωρεῖν, ἀλλὰ καὶ περιεργάζεσθαι μονὸν τὴν πτέρων, τουτέστι τὴν τοῦ βίου πορείαν, εἰ πως σχελίσαντες δυνηθεῖν καταβαλεῖν με. Καὶ τὰ ἱχνη δέ μοι παρετήρουν, ὅποι ἀν βαθίζοιμι, καὶ ἵν' ὅπως ἐπιλάβοιντό μοι. Ταῦτα μὲν οὖν οἱ μάτην διώκοντες κατ' ἔμοι ἐπιτραπτον. Σὺ δὲ, Κύριε, ή ἐμῇ ἐλπίς, ἐμὲ μὲν τῆς ἀδίκου αὐτῶν συσκευῆς ρῦσαι, αὐτοὺς δὲ μετελθὼν τῇ σεαυτῷ ὅρῃ, κατάβαλε τῆς μεγαλαυχίας καὶ τῆς ὑψηλοφροσύνης· τοῦτο γάρ αὐτοῖς συνοισει. Υψούμενοι γάρ καὶ ἐπαιρόμενοι, ἐπὶ διλέθρῳ τῷ ἑαυτῶν ταῦτη ἐπραττον· ὁ γάρ Θεὸς ὑπερηγόρων ἀντιτάσσεται, ταξινοῖς δὲ δίδωσι χάριν· διδ, ἰχετεύω, πάντας τοὺς ἐπανισταμένους μοι κατάγαγε· ή, κατὰ τὸν Ἀκύλαν, καταβίθασον· ὡς ἀν, μέτριον φρόνημα λαβόντες καὶ ταπεινὰ φρονοῦντες, τὰ μεγάλα ὀψελήθετεν.

Tὴρ ζωήρ μον ἐξηγειλά σοι, έθου τὰ δάκρυδα μον ἐνώπιόν σου· ὡς καὶ διὰ τὴν ἐπαγγελμά σου, ἐπιστρέψοντας οἱ ἀκριβοὶ μον εἰς τὰ διάστατα, διὰ τὴν ἡμέραν ἐπικαλέσωμαι σε. Καὶ ταῦτα δὲ Σύμμαχος

¹⁴ Rom. viii, 34. ¹⁵ I Cor. iii, 3. ¹⁶ I Petr. v, 5.

εαρέστερον ἡρμήνευσεν, οὗτως εἰπών· Τὰ ἔκδοτα μου τὰ δάκρυά μου ἐτύπιόν σου. Μὴ οὐχὶ ὅταν ἔξαριθμῆς, τότε ἀκοστραφῆσοτα οἱ ἔχθροι μου ὅπιστα, η̄ ἀντίη μέρα ἐπικαλέσωμαι σε; Οἱ μὲν ἔχθροι μου, φησί, διὰ πάσης ημέρας λόγους περὶ ἑμοῦ ἀνεκίνουν, καὶ κατ' ἑμοῦ πάντες οἱ διαλογισμοὶ αὐτῶν ἡσαν· ἕγω δὲ ὁποίους ἔν εμαυτῷ συνήγον λογισμοὺς καὶ ὁποῖας ἐνθυμήσεις εἶχον, σὺ αὐτές, ὡς καρδιογνώστης Θεός, οἴδας. Τὰ γάρ ἐνδόν μου ἔξαριθμῆς πάντα, καὶ τὰ κρύψιά μου καὶ τὰς ἐνθυμήσεις τῆς ψυχῆς μου γινώσκεις· διότερον ἔθου τὰ δάκρυά μου ἐγνώσιόν σου, καὶ οὐκ ἀπεστράφης αὐτά· ἀλλ' ὥσπερ ἐν τῇ ἐπαγγελίᾳ σου ὑπίσχνοῦ λέγων· Ἐτί λαλοῦντός σου ἐρώ· Ἰδού πάρειμι, οὗτως ἀκόλουθα πράττων ταῖς σαῖς ἐπαγγελίαις, ἔθου τὰ δάκρυά μου ἐτύπιόν σου. Καὶ κατὰ τὴν τὸν Ἑβδομήκοντα δὲ ἡρμηνείαν, Τὴρ ζωὴν μου, φησίν, δέηται τελέα σοι, ὡς ἀν παρήσταν ἄγων καὶ μὴ ἐπαισχυνόμενος ἐπὶ τῇ ἐμαυτοῦ ζωῆς. Σύ τε ἀποδεχόμενος μου τὴν ζωὴν, τὰ δάκρυά μου ὡς ἀπεσείων, ἀλλὰ πρὸ τῶν σῶν ὀφθαλμῶν ἔθου αὐτὰ, πιστούμενος τὰς σὰς ἐπαγγελίας. Διὸ συνέβαινεν, ἐμοῦ εἰσακονομένου, τοὺς ἔχθρούς μου εἰς τὰ ὅπιστα χωρεῖν ὅθεν φημί· Ἐτί ἢ ἀντίη μέρα ἐπικαλέσωμαι σε, ἐπιστρέψοντοι οἱ ἔχθροι μου εἰς τὰ ὅπιστα κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον. Μὴ οὐχὶ ὅταν, φησίν, δέξαιριθμῆς, τότε ἀκοστραφῆσοτα οἱ ἔχθροι μου ὅπιστα; Ἐπειδὴν φυλοκρινῶν διακαθάρης ἀφορίζων τοὺς σεαυτοῦ ἄξιους, καὶ δέξαιριθμησιν πιούμενος τῶν μελλόντων εἰς τὰ δεξιὰ ἵστασθαι, καὶ τῶν εἰς ἀριστερὰ χωρούντων, τότε, ἐν τῷ σὲ τὴν ἔξαριθμησιν ταῦτην ποιεῖσθαι, ἀποστραφῆσοτα οἱ ἔχθροι μου εἰς τὰ δεξιά.

Ἴδον δέ τιρων, δτι Θεός μοὶ ἐστιν. Ἐπὶ τῷ Θεῷ αἰρέσω δῆμα, ἐπὶ τῷ Κυρίῳ αἰρέσω λόγον· ἐπὶ τῷ Κυρίῳ ήλπισα, οὐ φοβηθήσομαι τι κοινῆσαι μοι ἀνθρώπος. Κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον τοῦτο φησιν· Οἶδα, δτι ἐστι Θεός μοι. Τὸν Θεόν ύμρολογήσω, διὰ τοῦ Θεοῦ ύμροποιήσομαι λόγον τῷ Θεῷ πέποιθα, οὐ φοβηθήσομαι τι ποιήσει μοι ἀνθρώπος. Λύτοις ἔργοις, φησί, παρείληφα, καὶ ἔγνων ἀληθῶς, δτι οὐκ ἐπὶ ματαίῳ ήλπισα· ἀλλὰ θεὸν βοηθὸν ἱκτησάμην. Τούτου δὲ ἐλεγχος, ἐπεὶ ἔθου τὰ δάκρυά μου ἐτύπιόν σου. Εἴτα ἐμοῦ μὲν ἐπήκοος ἐγίγνουν, οἱ δὲ ἔχθροι μου ἐχώρουν εἰς τὰ ὅπιστα· διὸ ἐπὶ τῷ Θεῷ αἰρέσω δῆμα· η̄, κατὰ τὸν Ἀκύλαν· Ἐτί Θεῷ καυχήσομαι δῆμα· κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· Τὸν Θεόν ύμρολογήσω· ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τὸν Κύριον αἰρέσω λόγον· η̄, κατὰ τὸν Ἀκύλαν, ἐπὶ Κυρίῳ ύμρησω λόγον· η̄, κατὰ τὸν Σύμμαχον, διὰ τοῦ Κυρίου ύμροποιήσομαι λόγον· καὶ πάλιν, ὡς ἀνωτέρω μοι εἰρηται· Ἐπὶ τῷ Θεῷ ήλπισα, οὐ φοβηθήσομαι τι κοινῆσει μοι σάρξ· καὶ νῦν φημι, Ἐπὶ τῷ Θεῷ ήλπισα, οὐ φοβηθήσομαι τι ποιήσει μοι ἀνθρώπος. Σάρξ γάρ καὶ ἀνθρώπος ἐν καὶ ταυτὸν ἐστιν, ἐπειδὴ λέλεκται· Ὅμετος δὲ ὡς ἀνθρώποι ἀπεθνήσκετε· καὶ, Ὁταν γάρ η̄ ἐν ύμνῳ ἔηλος καὶ ἔρις,

A chus interpretatus est his verbis: *Interiora mea enumerasti: tu posuisti lacrymas meas coram te. Annon cum enumeraveris, tunc convertentur inimici mei retrorsum, in quacunque die invocavero te? Inimici quidem mei, inquit, tota die sermones de me movebant, et contra me cogitationes eorum erant; ego vero qualia in me ratiocinia collegerim, et quales cogitationes habuerim, tu, utpote cordium cognitor Deus, nosti. Nam quae intra me sunt enumerasti omnia, et occulta mea cogitationesque animæ meæ cognoscis: quamobrem posuisti lacrymas meas in conspectu tuo, nec aversatus eas es; sed sicut et in promissione tua professus es, dicens: Adhuc te loquente dicam: Ecce adsum¹⁷; sic consequenter ad promissa tua, posuisti lacrymas meas in conspectu tuo. Ac secundum interpretationem LXX, *Vitam meam, inquit, annuntiavi tibi, utpote qui cum fiducia agerem, nec de vita mea erubescerem. Tu vero cum vitam approbases meam, lacrymas meas non repulisti, sed ob oculos posuisti tuos, sic missis tuis fidem concilians. Quare contigit, cum exauditus essem, inimicos meos retrocedere; ideo dico: In quacunque die invocavero te, convertentur inimici mei retrorsum; secundum Symmachum vero: Annon cum enumeraveris, convertentur inimici mei retrorsum?**

B *Cum per singulas tribus secernens, eos qui te digni sunt selegeris, et enumeraveris eos qui ad dexteram statuendi, et eos qui ad sinistram recessuri sunt, tunc, cum talem enumerationem facies, convertentur inimici mei retrorsum.*

VERS. 41. *Ecce cognovi quoniam Deus mihi est. In Deo laudabo verbum, in Domino laudabo sermonem: in Domino speravi, non timebo quid faciat mihi homo. Secundum Symmachum autem sic ait: Novi quod sit Deus mihi. Deum celebrabo, per Deum sermonem in hymnum convertam; in Deo speravi, non timebo quid faciet mihi homo. Ipsiis operibus, inquit, accepi et vere novi me non frustra sperasse, sed Deum adjutorem obtinuisse. Cujus-rei argumentum est, quod posuisti lacrymas meas in conspectu tuo. Deinde mihi quidem propitius fuisti; inimici vero mei retro cesserunt: quare in Deo laudabo verbum; sive, secundum Aquilam: In Deo glorificabo verbum; secundum Symmachum autem: Deum celebrabo: sed etiam in Domino laudabo sermonem; aut, secundum Aquilam, in Domino celebrabo sermonem, sive, secundum Symmachum, per Dominum sermonem in hymnum convertam: ac rursum, ut superius dixi: In Deo speravi, non timebo quid faciat mihi caro: sic jam dico: In Deo speravi, non timebo quid faciet mihi homo. Caro enim et homo id ipsum sunt, quandoquidem dictum est: Vos autem sicut homines moriemini¹⁸; et, Cum enim sit zelus ei-*

¹⁷ Isai. lvi, 9. ¹⁸ Psal. lxxxi, 7.

contentio inter vos, nonne carnales estis, et secundum hominem ambulatis¹⁸?

Vers. 12, 13. *In me sunt, Deus, vota quæ reddam, laudationes tibi. Quoniam eripuisti animam meam de morte, et pedes meos de lapsu, ut placeam coram Deo in lumine viventium.* Pro illo : *In me sunt Deus vota, quæ reddam laudationis tibi, apertius Symmachus interpretatus est, dicens : Recipio, Deus, quæ precatus sum : reddam laudationes tibi.* Non enim oblitus, ait, eorum quæ precatus sum ; sed in me sunt, et omnia in memoria retineo quæcunque precando promisi : quæ ceu quoddam debitum, hostias laudis offerendo persolvam, secundum eloquium illud : *Imnola Deo sacrificium laudis, et reddere Domino vota tua¹⁹.* Offeram itaque tibi hostiam laudis, utpote conscius me multa pro salute mea debere. Ipsam certe animam meam a morte liberasti. Num inimici mei pro viribus ipsam pellebant, et magna vi curabant eam in mortem dejicere. Siquidem dum me pellerent, cogerentque ad habitandum in medio allophylorum et alienigenarum, quantum in ipsis erat animam enecabant meam ; proximum quippe erat ut ad allophylorum idololatriam accederem, in medio eorum habitans : quo tempore apud Achus in Geth et apud allophylos degebam, jam pridem ab ea, quæ penes te est, vita lapsus, anima mortuus essem : sed gratia et misericordia tua id contingere non permisit; quandoquidem me, etiam apud allophylos versantem, protegebas, ut nihil mihi detrimenti ex eorum consortio accederet. Quapropter dico : *Eruisti animam meam de morte; quin etiam eruisti pedes meos de lapsu.* Quis enim non perversus esset, ceu in lutum delapsus, et lubrica in loca dejectus, medius relictus inter tot atheos et idololatras viros? Verum in hac rerum conditione aderat misericordia et gratia tua, eruens pedes meos de lapsu; neque enim virtutii hæc ascribo meæ; quia non ita fortis animo eram, ut immutabilis manerem, cum in medium tot hominum devolutus essem, nisi tu auxilio fuisses. Quare confitens gratias ago, quoniam eripuisti pedes meos de lapsu. Hæcque mihi misericordia tua concessit, *ut placeam coram te in lumine viventium;* sive, secundum Symmachum, *ut incedam in conspectu Dei per lumen vitæ.* Moras igitur faciens apud allophylos, a recta et regia via non declinat; sed, ait : *Tibi placito more incedebam ductus abs te et illustratus; non luce solum illa communi fruens, omnibus præsente, rationabilibus et brutis, feris et reptilibus, mortuis et inanimatis; sed illa etiam quæ tantum iis, qui apud te vivunt, destinata est.* Lumen porro illud viventium, quo David et omnes Deo accepti prophetæ et justi illustrati sunt intelliges, si attendas evangelistæ dicenti : *Quod factum est in ipso²⁰, scilicet Dei Verbo quod in principio apud Deum erat, vita erat, et vita erat lux hominum²¹: ac rursum : Erat lux vera quæ illuminat*

A οὐχι σαρκικοὶ ἔστε, καὶ κατὰ ἀνθρωπον περιπατεῖτε;

'Ερ ἐμοὶ, δ Θεός, αἰ εὐχαὶ, δεὶς ἀποδώσω αἰτεόεώς σοι. "Οτι ἐρρύσω τὴν ψυχήν μου ἐκ θαράτου, καὶ τοὺς πόδας μου ἐξ ὀλισθήματος, τὸν εὐαρεστῆσαι ἐτρώπιον τοῦ Θεοῦ ἐν φωτὶ ζώτων. 'Αντι τοῦ, 'Ερ ἐμοὶ, δ Θεός, αἰ εὐχαὶ, δεὶς ἀποδώσω αἰτεόεώς σοι, σαφέστερον ἡρμήνευσεν δ Σύμμαχος εἰπών. 'Αραδέχομαι, Θεὲ, δημητρίῳ πατέρων αἰτεόεσις σοι. Οὐ γάρ ἐπιληγηματι, φησι, ὃν τοῦτο μηνὶν ἀλλ' ἐν ἑμοὶ εἰσι, καὶ κατέχω τῇ μνήμῃ πάντα ὅσα ἐπηγγειάλημην εὐέξαμενος· δικαίωσε τοὺς πάντας ἀποδώσω, θυσίας ἀναφέρων τὰς διατάξεις, καὶ κατέχω τὸ φάσκον λόγιον. Θύσορ τῷ Θεῷ θυσίαν αἰτεόεως, καὶ ἀπόδος τῷ Κυρίῳ τὰς εὐχάς σου. 'Αποδώσω τοινυν αἰτεόεως σοι· ἐπειδὴ πολλὰ σύνοδα ἐμαυτῷ διφελοντι ὑπὲρ τῆς ἐμαυτοῦ σωτηρίας. Αὐτὴν γοῦν τὴν ψυχὴν μου ἐρρύσω ἐκ θανάτου. Οἱ μὲν γάρ ἐχθροὶ μου τὸ δόσον ἐπ' αὐτοῖς ἤλαυνον αὐτὴν, καὶ ἐξεβίάζοντο εἰς θάνατον ἐκπεσεῖν. Ἐλαύνοντές με γάρ, καὶ μέσον ἀλοφύλων καὶ ἀλογενῶν ἐθνῶν οἰκεῖν καταναγκάζοντες, τὸ ἐπ' αὐτοῖς τὴν ψυχὴν μου ἐθινάτουν· ἥγουν ἡμελλον συνάπτεσθαι τῇ τῶν ἀλοφύλων εἰδωλολατρείᾳ, μέσος αὐτῶν οἰκῶν, καθ' οὓς χρόνους παρὰ τῷ Ἀχοῦς (sic) καὶ ἐν τῇ Γεθπατρὶ τοῖς ἀλοφύλοις ἐπιοιύμην τὰς διατριβὰς, πάλαι διν τὴν ψυχὴν μου τεθνήσειν, τῆς παρὰ σοι ζωῆς ἐκπεσών· ἀλλ' ἡ σὴ χάρις καὶ τὸ σὸν ἔλεος οὐ συεὑρότης τοῦτο γενέσθαι· ἐπειδὴ καὶ παρὰ τοῖς ἀλοφύλοις με δυντα περιέφραττες, ὡς μηδὲν καταβλάπτεσθαι ἐκ τῆς τούτων συνουσίας. Διό φημι· 'Ἐρρύσω τὴν ψυχὴν μου ἐκ θαράτου· ἀλλὰ καὶ τοὺς πέδας μου ἐρρύσω ἐξ ὀλισθήματος. Τίς γάρ οὐκ ἀν διετράπη, ὕσπερ εἰς πηλὸν ἐμβάξ, καὶ ὀλισθηροὶς περιπετεύονται χωρίοις, μέσος τοσούτων ἀγορειώθεις ἀθέων καὶ εἰδωλολατρῶν ἀνδρῶν; 'Αλλ' ἡν δρά καὶ ἐν τούτῳ τὸ σὸν ἔλεος, καὶ ἡ σὴ χάρις διομένη μου τοὺς πέδας ἐξ ὀλισθήματος· οὐ γάρ ἐμαυτοῦ δύναμει ἐπιγράψω ταῦτα· ἐπειδὴ μηδὲ οὕτως ἡμην τετρέβη τὴν ψυχὴν ὡς ἀδιάτρεπος μένειν, ἐν τῷ μεταξὺ τοσούτων εἰδῆσθαι, εἰ μή σὺ ησθα βοηθός. Διὸ ἔξομολογούμενος εὐχαριστῶ, διτι ἐρρύσω τοὺς πέδας μου ἐξ ὀλισθήματος. Καὶ ταῦτα μοι τὸ σὸν ἔλεος ἐδωρεῖτο, ὑπὲρ τοῦ εὐαρεστῆσαι ἐτρώπιον σου ἐν φωτὶ ζώτων· ἦ, κατὰ τὸν Σύμμαχον, ὡς τὸ δόδευτον ἔμπροσθετο τοῦ Θεοῦ διὰ φωτὸς τῆς ζωῆς. Διατρίβων γοῦν καὶ παρὰ τοῖς ἀλοφύλοις, τῆς ὁρῆς καὶ βασιλείης ὅδον οὐ παρέξειν· ἀλλὰ σοι εὐαρέστως ἄνενον ὑπὸ σοῦ ποδηγούμενος καὶ φωτιζόμενος, φωτός τε μεταλαγχάνων οὐ τοῦ κοινοῦ καὶ πάσιν ἐγκειμένου, λογικοῖς τε καὶ ἀλόγοις, θηρίοις τε καὶ ἐρπετοῖς, νεκροῖς τε καὶ ἀψύχοις, ἀλλὰ τοῦ μόνος τοῖς πατέρεσσι τοῦτον ζώσιν ἀφωρισμένου. Νοήσεις δὲ τὸ φῶς τῶν ζῶντων, ἐν φῶ καὶ δαιμόνιον καὶ πάντες οἱ θεοφιλεῖς προφῆται καὶ δίκαιοι ἐφωτισθήσαν, ἐπιστήσας τῷ εὐαγγελιστῇ λέγοντι· 'Ο γέροντες ἐν αὐτῷ, δηλαδὴ τῷ λόγῳ τοῦ Θεοῦ τῷ ἐν ἀρχῇ πρᾶτος τὸν Θεὸν δυτι, ζωὴ ἦτο, καὶ ἦ

¹⁸ 1 Cor. iii., 3. ¹⁹ Psal. xlvi., 14. ²⁰ Joan. i., 3, 4. ²¹ ibid.

ζωὴν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων· καὶ πάλιν· Ἡρόντος τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, τὸ φωτεῖον πάρτευ ἀνθρώπων ἀρχόμενον εἰς τὸν κόσμον. Ἐρ τῷ κόσμῳ οὐκέτι, καὶ διὰ κόσμος δι' αὐτοῦ ἔγενετο, καὶ διὰ κόσμος αὐτὸν οὐκέτιν. Οὐκοῦν ἡνὶ ἐν τῷ κόσμῳ κάκενων τῷ φωτὶ οἱ τῆς παρὰ τῷ Θεῷ ζωῆς καταξιουμένοι ἐφωτίζονται. Τοτερον δὲ καὶ εἰς τὰ Ιδια ἡλιθερούσσοι τε ἔδεξαντο αὐτὸν ἀδωκεν αὐτοῖς ἐξουσιαρ τέκνα θεοῦ γενέσθαι. Τοσαύτη δύναμις παρῆν τῷ φωτὶ τῶν ζώντων, ὡς τέκνα θεοῦ ἀπεργάσεσθαι τοὺς καταβεχμένους αὐτόν· διπέρ εἰδὼς διὰ τὸν εὐχῆς εἶχε τοῦ εὐαρεστῆται ἐρώτειον τοῦ θεοῦ ἐν φωτὶ

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΑΟΣ, ΜΗ ΔΙΑΦΘΕΙΡΗΣ, ΤΟ ΔΑΥΙΔ ΕΙΣ ΣΤΗΛΟΓΡΑΦΙΑΝ ΕΝ ΤΟ ΑΥΤΟΝ ΑΠΟΔΙΔΡΑΣΚΕΙΝ ΑΠΟ ΠΡΟΣΩΤΟΥ ΣΑΟΥΛ ΕΙΣ ΤΟ ΣΤΗΛΑΙΟΝ.ΠΝΓ.

Ἐλένστον με, διθέδος, ἐλένστον με, διτι ἐξι σοι πέπτουθεν ή ψυχή μουν. Πασπερ ἀπὸ τῆς ιστορίας ἐδειχνυτο δεύτερον γινόμενος διὰ τὸν παρὰ τοῖς ἐν Γέθ ἀλλοφύλοις, παρ' οἵς διατρίβων τὸν νε' ἀναγέγραπταις φωλιδὸν εἰρηκώς· οὗτον δις φαίνεται ἐν τῷ σπηλαίῳ ἐληλυθός· ἀπαξ μὲν, διτε, μανίαν προσποιηθεὶς, τὰς χειρας τοῦ Ἀγχοῦς (sic) καὶ τῶν ἐν Γέθ ἀλλοφύλων διαφεύγει· κάκειθεν διασώζεται εἰς τὸ σπηλαῖον τὸ Ὄδολλάμ, ἔνθα πάρτες οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, καὶ πᾶς διοίκος τοῦ πατρός αὐτοῦ καταβατούσοι πρός αὐτόν. Συνήγοντο τε παρ' αὐτῷ πᾶς ἐν ἀτάκη ὄν, καὶ πᾶς ὑπόχρεως, καὶ πᾶσα κατώδυνος ψυχή· καὶ οὐκέτι ἡρόονται. Ἡσαν δὲ ὡς τετρακοσιοὶ ἀνδρες· δεύτερον δὲ, διτε ἀριστρεψεν διασούλα πάπι διποιθερ τῷ ἀλλοφύλων, καὶ ἀπηγγέλη αὐτῷ, διτε Ίδιον δαντὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ τῇ Ἰ' αδδὶ· καὶ ἐλασε μεθ' ἑαυτοῦ τρεῖς χιλιάδας ἀνδρῶν ἐκλεκτῶν ἐκ τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ ἐπορεύθη ἵτωρ τὸν δαντὸν καὶ τοὺς ἀνδρας αὐτοῦ ἐπὶ πρόσωπον Αλειλ. Καὶ ηλθεν εἰς τὰς ἀγέλας τῷ ποιμηλῶν τὰς ἐπὶ τῆς οδοῦ. Καὶ οὐκέτι σπηλαιοῖς, καὶ εἰσῆλθε διασούλη παρασκευάσυσθαι· καὶ δαντὸν καὶ οἱ ἀνδρεις αὐτοῦ ἐσώτεροι τοῦ σπηλαιοῦ ἐκάθητον. Καὶ εἰπαν οἱ ἀνδρεις δαντὸν πρὸς αὐτόν· Ίδιον η ημέρα αὐτη, οὐκέτι Κύριος πρὸς σέ, παραδοῦντα τὸν ἔχθρόν σου εἰς τὰς χειρας σουν, καὶ ποιήσεις αὐτῷ ὡς ἀγαθὸν ἐν δρυθαλαμοῖς σουν. Καὶ ἀρέστη δαντὸν καὶ ἀφέντε τὸ πτερύγιον τῆς διπλούλοδος αὐτοῦ. Μηδαμός μοι παρὰ Κυριον, εἰ ποιήσω τὸ ὄγμα τοῦτο τῷ κυριῷ μου τῷ κριστῷ Κυριον, ἐπενεγκεῖται χειρά μου ἐπ' αὐτόν· διτε Χριστὸς Κυριον ἐστιν οὗτος. Καὶ ἐπεισε παρὰ δαντὸν ἀνδρας αὐτοῦ ἐν λόγοις, καὶ οὐκέτιν διδωκεν αὐτοὺς ἀραστάτως θαρατῶσαι τὸν διασούλην. Ζητητέον οὖν κατὰ ποιους χρόνους τὴν προκειμένην στηλοχραφίαν διὰ τὸν ἀνέγραψε, καὶ ἐν ποιῷ σπηλαίῳ διατρίβων πάτερον ἐν

A omnem hominem venientem in hunc mundum. In mundo erat, et mundus per ipsum factus est, et mundus eum non cognovit²¹. Erat igitur in mundo: et hoc lumine, qui vita illa apud Deum donati erant, illuminabantur. Deinde in propria venit; et quotquot receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri. Tanta virtus lumini viventium inerat, ut eos qui se reciperent filios Dei efficeret: quod cum sciret David, in voto habuit, ut placeret coram Deo in lumine viventium.

1. IN FINEM, NE DISPERDAS, DAVID IN TITULI INSCRIPTIONEM, CUM FUGERET A FACIE SAUL IN SPELUNCAM. LVI.

VERS. 2. *Miserere mei, Deus, miserere mei, quoniam in te confidit anima mea. Sicut ex historia comonstratur Davidem bis apud allophylos in Geth suis, ibique degentem psalmum LV recitasse scriptum est: sic bis in speluncam venisse videtur; primo cum, insania simulata, manus Anchus et Gethæorum allophylorum effugit, atque inde in speluncam Odollam se subduxit, ubi omnes fratres ejus et universa domus patris ejus eum ceteri erunt. Et convenerunt ad eum omnes qui erant in angustia constituti, et oppressi aere alieno, et amaro animo: et erat eorum dux. Erant autem quasi quadringenti viri²². Secundo autem, cum reversus est Saul fugatis allophylis, et nuntiatum est ei: Ecce David in deserto Gaddi; et assumpsit secum tria millia electorum ex Israel, perrexitque ad quareendum David et viros ejus, ad faciem Αlin. Et venit ad greges ovilium, quae erant in terra viae. Eratque ibi spelunca, et ingressus est Saul ad se apparandum (1), et David et viros ejus in interiori parte speluncæ sedebant. Et dixerunt viri David ad eum: Ecce dies, de qua locutus Dominus ad te, quod tradat inimicum tuum in manus tuas, ut facias ei sicut placuerit in oculis tuis. Surrexit ergo David et præcedit oram diploides Saulis clam. Et factum est postea et percussit Davidem cor ejus, quia abstulerat oram diploides ipsius. Dixitque David ad viros suos: Absit mihi a Domino, si faciam hanc rem domino meo, christo Domini, ut inferam manum meam in eum; quia Christus Domini est hic. Et persuasit David viris suis sermonibus, et non permisit ut insurgerent in Saul ad occidendum eum²³. Quareendum igitur quo tempore, et in qua spelunca degens, hanc tituli inscriptionem David scripserit; an in spelunca Odollam, an in spelunca Engaddi. Verum quia duo psalmi ab eo in spelunca dicti sunt; hic scilicet qui tituli inscriptione est, et CXLI, inscriptus: *Intellexus Davidi in spelunca, oratio; consentaneum est disquirere, an ii eodem tempore pronuntiati fuerint, et num in spelunca versans utrumque composuerit.**

²¹ ibid. 9,10. ²² I Reg. xxii, 1,2. ²³ I Reg. xxiv, 2-8.

(1) Id est, ad alvum exonerandam.

Videtur ergo mihi, moventibus utriusque psalmi verbis, hanc tituli inscriptionem in spelunca Odollam dictam suisse; orationem vero in cxli psalmo positam, in spelunca Engaddi, cum, Saule sese apparante, in spelunca latens deprehensus est. Sicque mihi persuasum est ex dictis utriusque psalmi. Et quidem cxli videtur mihi tunc prolatus, cum David in angustia magna et concertatione degeret; sic enim ibi loquitur: *Voce mea ad Dominum clamavi, voce mea ad Dominum deprecatus sum. Effundo in conspectu ejus orationem meam: tribulacionem meam ante ipsum pronuntiabo. In deficiendo ex spiritu meum, et tu cognovisti semitas meas. In via hac, qua ambulabam, absconderunt laqueum mihi*¹⁵. His quippe angustiam qua premebatur declarat; maximè autem in sequentibus hisce verbis: *Perit fuga a me. Obsidente namque Saule speluncæ ostium, intus latens ipse, effugere se posse desperabat. Cæterum cum de fuga desperaret, ad salutarem portum confugit; quare subjungit: Clumavi ad te, Domine, dixi: Tu es spes mea; et hæc adjicit: Educ de custodia animam meam. Viden' quomodo suam in spelunca conclusionem indicat? Jure itaque hæc dicta orationem inscribit, tempus inscriptione illa declarans. Ait igitur: Intellexus Davidi, cum esset in spelunca, oratio. Et hæc quidem notato tempore precatus est, magno in periculo constitutus. Hæc vero tituli inscriptione ab eo recitata est, ut aestimo, cum esset in spelunca Odollam, ac receperisset omnes fratres suos, cognatos item ac reliquos fugitivos; qui fortasse sui causa insidiis Saulis appetebantur; quinetiam quisvis afflictus animo et injuriam passus, fugæ Davidis consors erat. Nam eum virum justum, a Deo honoratum, injuria a Saule pulsum videntibus, ea ipsis consolatione in malis erat. Tum ipsi quoque qui a lædentibus se fugiebant, Davidi studebant, ejusque partes amplectebantur; malebantque pelli cum ipso, quam insequenti hærere. Cum ergo otium ageret in spelunca Odollam, præsentem tituli inscriptionem exaravit. Quod sane declarant tum alia quæ adjicit, tum isthæc: *Misit de caelo, et liberavit me: ac rursum: Misit Deus misericordiam suam et veritatem suam, et eripuit animam meam de medio catulorum leonum. Vides eum, cum Gethæos allophylos effugisset, utpote in tuto positum, ac otium agentem, hujusmodi voces emisisse, ac maxime omnium eas quæ sequuntur, et sic habent: Paratum cor meum, Deus, cantabo et psalmum dicam. Exsurge, gloria mea, exsurge, psalterium et cithara, exsurgam diuculo. Confitebor in populis, Domine, psalmum dicam tibi in gentibus. Hæc enim multum otium, imo etiam animi voluptatem, significant. Ait igitur sacer apostolus: Contristatur quis in vobis? oret. Aequo animo est Lysalla:*¹⁶ Sed neque poterat hæc dicere, cum in spelunca Engaddi detineretur a Saule ante ostium sedente. Quæ enim*

A τῷ σπηλαίῳ τῷ Ὀδολλάμ, ή ἐν τῷ σπηλαίῳ τῷ Ἐνγαδδί. Ἄλλα καὶ ἐπειδὴ δύο εἰρηνται φαλμοὶ αὐτῷ ἐν τῷ σπηλαίῳ, διὸ μὲν προκείμενος στηλογραφία τυγχάνων, ὁ δὲ ρμα' ἐπιγεγραμμένος, Συνέσεως τῷ Δαυΐδ ἐν τῷ σπηλαίῳ προσευχή· ζητήσαις διὰ τοὺς εὐλόγως εἰ κατὰ τὸν αὐτὸν εἰρηνται χρόνον, καὶ εἰ ἐν τῷ σπηλαίῳ τυγχάνων ἀμφοτέρους συνέταξεν. Δοκεῖ τοίνυν ἐμοὶ, κινουμένῳ ἐκ τῶν ἐν ἑκατέρῳ φερομένων λόγων, ἡ μὲν μετὰ χεῖρας στηλογραφία ἐν τῷ σπηλαίῳ τῷ Ὀδολλάμ εἰρῆσθαι, ἡ δὲ ἐν τῷ ρμα', προσευχή, ἐν τῷ σπηλαίῳ τῷ Ἐνγαδδί, διε, τοῦ Σαούλ παρασκευαζομένου, ἐν τῷ σπηλαίῳ ἔνδον χρυπτόμενος εὑρηται. Οὕτω δέ μοι παρέστη κινθέντις ἐκ τῶν παρ' ἑκατέρῳ φερομένων λόγων. Οἱ μὲν ρμαὶ φαίνεται εἰρημένος ἐν πολλῇ συνοχῇ καὶ ἀγῶνι τυγχάνοντις τῷ Δαυΐδ φησι γοῦν ἐν αὐτῷ· Φωτῆ μου πρὸς Κύριον ἐκέρχαξα· φωτῆ μου πρὸς τὸν Θεόν ἐδει-θηρ. Ἐκχεῶ ἐτώπιον αὐτοῦ τὴν δέσησί μου· τὴν θλίψιν μου ἐτώπιον αὐτοῦ ἀπαγγελῶ. Ἐν τῷ ἐκλειπεῖρ ἐξ ἐμοῦ τὸ πτεῖμά μου, καὶ σὺ ἀγ-τωσκες τὰς τρίβους μου. Ἐν ὅδῳ ταύῃ, η̄ ἐπορεύμητο, ἐκρυψας πατέδυ μοι. Διὰ τούτων γάρ τὴν συνοχὴν ἐν οἵητας παρίστησι καὶ ἔτι μᾶ-λλον δι' ὃν ἐπάγει λέγων οἵης· Ἀπώλετο φυτὴ ἀλλ' ἐμοῦν πρὸ τῶν θυρῶν γάρ τοῦ σπηλαίου καθεζομένου τοῦ Σαούλ, ἔνδον χρυπτόμενος, ἀπεγνώκει τὴν ἐαυ-τοῦ φυγὴν. Πλήγη τὴν φυγὴν ἀπογονούς, ἐπὶ τὸν σωτή-ριον λιμένα καταφεύγει· διὸ ἐπιλέγει· Ἐκέρχαξα πρὸς σὲ, Κύριε, εἰλα· Σὺ εἰ ἐλπίς μου· καὶ προστίθησι λέγων· Ἐξάγαγος ἐκ γυναικῆς τὴν ψυχήν μου. Ὁρᾶς διπάς τὸν εἰσὼν τοῦ σπηλαίου ἀποκλεισμὸν σημαίνει; Εἰκότας οὖν καὶ προσευχήν ἐπιγράφει τοὺς λόγους, δηλῶν διὰ τῆς προγραφῆς τὸν καίρον. Λέγει γοῦν· Συνέσεως τῷ Δαυΐδ, ἐν τῷ εἰραι αἰτόντος ἐν τῷ σπηλαίῳ προσευχήν. Ἄλλα ταῦτα μὲν προστήνατο ἐν μεγάλῳ περιστάς ἀγῶνι κατὰ τὸν δηλωθέντα χρόνον· η δὲ μετὰ χεῖρας στηλογραφία λέλεκτο αὐτῷ, ὡς οἶμαι, δυντις ἐν τῷ σπη-λαίῳ τῷ Ὀδολλάμ, πάντας τε ὑποδεχομένῳ τούς τε ἀδελφοὺς αὐτοῦ καὶ τοὺς συγγενεῖς καὶ τοὺς λοιποὺς φυγάδας, τάχα που δι' αὐτὸν ἐπιβιούμενούς ὑπὸ τοῦ Σαούλ· ἀλλὰ καὶ πᾶς κατώδυνος ψυχὴ καὶ πᾶς ἀδικούμενος κοινωνὸς ἐγίγνετο τῆς τοῦ Δαυΐδ φυτῆς. Δίκαιον γάρ ἄνδρα καὶ παρὰ τῷ Θεῷ τετιμημένον, ἐλαυνόμενον ὑπὸ τοῦ Σαούλ ἀδίκως δρῶντες, τὰ ἐχ-τῶν παρεμβοῦντο κακά. Εἴτα καὶ αὐτὸι τοὺς ἀδι-κοῦντας αὐτοὺς φεύγοντές τε, τὸν Δαυΐδ ἐζήλουν, ἵσπαζοντο τε τὴν οὖν αὐτῷ μερίδα, μᾶλλον ἀγαπῶν-τες ἐλαύνεσθαι σὺν αὐτῷ, η̄ τῷ ἐλαύνοντι συνεῖναι. Ἐπὶ σχολῆς τοίνυν διάγων ἐν τῷ σπηλαίῳ τῷ Ὀδολ-λάμ τὴν παρούσαν ἔγραψε στηλογραφίαν. Παρίστησι δὲ τοῦτο τὸ ἐπιλεγόμενα, τὰ τε ἀλλα καὶ δι' ὃν φη-σιν· Ἐξαπέστειλεν δὲ οὐρανοῦ, καὶ δυσωτέ με· καὶ πάλιν· Ἐξαπέστειλεν δὲ θεός τὸ έλεος αὐτοῦ καὶ τὴν ἀλήθειαν αὐτοῦ, καὶ ἐδρύσατο τὴν ψυ-χὴν μου ἐκ μέσου σκύμνων. Ὁρᾶς, ὡς τοὺς ἐν Γεθὲ ἀλοφύλους διαφυγῶν, ἀτε δὴ ἐν ἀσφαλείᾳ

¹⁵ Psal. cxli, 24. ¹⁶ Jac. v, 13.

ευχάνων, καὶ ἐν ἀνέσει ὡν, τοιαύτας ἥψει φωνής, καὶ ἔτι μᾶλλον τὰς ἑξῆς ἐπιφερομένας δι' ὧν εἰρηται· Ἐτοίμη η καρδία μου, σ Θεός, φορμαὶ καὶ ψαλῶ. Ἐξετέρητι η δόξα μου, ἐξετέρθητι ψαλτήριον καὶ κιθάρα, ἐξετέρθησομα δρθρον. Ἐξομολογήσομα ἐν λαοῖς, Κύριε, ψαλῶ σοι ἐν ἕθεσι.

Ταῦτα γάρ πολλῆς σχολῆς ἐμφατικά τυγχάνει, ἀλλὰ καὶ θυμηδίας. Λέγει γοῦν ὁ Ἱερὸς ἀπόστολος· Κακοκαθεῖ τις ἐν ὑμῖν; προσευχέσθω εὐθυμεῖ τις; ψαλάτω. Ἀλλ' οὐδὲ οἶός τε ἦν ταῦτα λέγειν ἐν τῷ σπηλαίῳ τῷ Ἐνγαδῖι συνεχόμενος ὑπὸ τοῦ Σαούλ πρὸ τῆς εἰσόδου καθεζομένου. Ποιά γάρ ἦν εὐκαιρία τότε, ὡς ψαλτήριον ἀναλαμβάνειν καὶ κιθάραν, κρυπταζόμενον ἐνδοτάτῳ τοῦ σπηλαίου; ὡς αὖ πάλιν οὐκ εἶχε λόγον, ἐν σχολῇ καὶ ἀνέσει διάγοντα αὐτὸν ἐν τῷ σπηλαίῳ τῷ Ὁδολλάκῳ μετὰ τετρακοσίων ἀνδρῶν τῶν συνόντων αὐτῷ, λέγειν· Ἀπώλετο φυγὴ ἀπ' ἐμοῦ, καὶ, Ἐξάγαγε ἐκ φυλακῆς τὴν ψυχήν μου.

Ταῦτα μὲν οὖν εἰρήσθω εἰς τὴν διαφορὰν τῶν προκειμένων. Ἰωμεν δὲ ἐπὶ τὴν τοῦ μετὰ χειρας ἑξῆγον. Εἰς τὸ τέλος, μὴ διαφθείρῃς, τῷ Δαυΐδεις στηλογραψιαρ, καὶ τὰ ἑξῆς. Ἡλαυνε μὲν δὲ Σαούλ τὸν Δαυΐδον ὁ δέ ἔργοις ἐπιτελῶν τὸν, Ἐὰν διώκωσιν ὑμᾶς ἐκ τῆς πόλεως ταύτης, φεύγετε εἰς τὴν ἑτέραν, ἀπειδίδρασκεν, ὡς ἀν μὴ παρὼν ἐρεθίζαι τὸν ἐχθρὸν, αἵτις τε αὐτῷ γίγνοιτο μιαρονίας. Τὸ γάρ, Μή δικαιει ἀνθράκας ἀμαρτωλοῦ, πάντων μᾶλλον Δαυΐδον ἡπιστατο· διδοῦ πεχώρει καὶ παρεχώρει, καίπερ ἀγαπώμενος ὑπὸ παντὸς τοῦ θεοῦ, πλείστους τε ἔχων τοὺς συμπάσχοντας καὶ συναλγοῦντας, δυναμένους τε αὐτὸν οἴκοι παρ' ἑαυτοῖς ὑποδέχεσθαι καὶ κρύπτειν. Ἀλλὰ ἵνα μὴ καὶ ἑτέροις αἵτιος γίγνοιτο κινδύνων, ἔφυγεν ἐπὶ τὰς ἑρμόυς χώρας, καὶ τὰς ἐν τοῖς σπηλαίοις ἡσπάζετο διατριβάς. Καὶ μοι δοκεῖ καὶ αὐτοῦ τὴν μνήμην αἰνίττεσθαι λέγων ὁ Ἱερὸς C Ἀπόστολος· Ἐρ ἐρημιαὶ πλαγώμενοι καὶ δρεσοὶ καὶ σπηλαιοὶ καὶ ταῖς ὅπαις τῆς γῆς. Άσπερ δὲ ὁ προτεταγμένος τοῦ παρθνος, ψαλμὸς οὖν ἦν, ἀλλὰ στηλογραφίου, διπερ ἡρμήνευσεν δὲ Ἀκύλας, ταπειροῦ τελείου· δὲ δὲ Σύμμαχος, τοῦ ταπειρόφρονος καὶ ἀμώμου· οὗτως καὶ ὁ παρὼν λόγος, τὴν εἰς ἄκρον πράστητος καὶ ἀνεψικακίας τοῦ Δαυΐδον ἀρετὴν, ταπεινῶ τελείου, ταπεινόφρονος καὶ ἀμώμου· εἰθ' ὁστερ αἰώνου μνήμης τὴν ταπεινοφροσύνην ἀξιαν ἀνατίθησι στηλογραφίᾳ. Ἐπὶ ταύτῃ δὲ τῇ ἀρετῇ καὶ Μωϋσῆς ἡμαρτυρεῖτο, καὶ δὲ Σωτὴρ δὲ καὶ Κύριος ἡμῶν ἐπὶ ταύτῃ παρεκάλει λέγων· Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρᾶξις εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ. Ἐπεὶ δὲ ἔδει το παραμονῆς καὶ τῆς ἐπὶ μήκιστον φυλακῆς ἡ τοιαύτη ἀρετή (διὸ γάρ ὑπομείρας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται¹⁷) διὰ τοῦτο ἐπιγέγραπται, Εἰς τὸ τέλος, μὴ διαφθείρῃς. Πολλοὶ γάρ, καλῶς ἀρέαμενοι, οὐ διήρκεσαν εἰς τέλος. Ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, τοῦ Δαυΐδος τὴν φυγὴν καὶ τὴν ἐν ἐρημιαῖς διατριβὴν, τὴν τε ἐν σπηλαίοις καρτερικωτάτην οἰκησιν ἀποδεχόμενον, φησὶν αὐτῷ, Εἰς τὸ τέλος, μὴ διαφθείρῃς, μάνε δὲ δὲ δὲ οὖλον τοιοῦτος, ὡς ἀν τύχοις στηλογραφίας καὶ μνήμης αἰώνιου. Οὐ δὲ ἐπὶ τούτοις, οὐ κατὰ Κυνικοὺς τῶν τὴν σοφίαν τοῦ αἰώνος τούτου μετερχόμενος τυφούμενος (sic), οὐδὲ μέγα φρονῶν καὶ βρενθύμιον εἰπεὶ τῇ τού βίου καρτερίᾳ, οὐδὲ δὲ πλείους

A tunc opportunitas ad psalterium accipiendum et citharam ei, qui in speluncæ intimo latebat? ut e contrario nulla ratio suisset, in otio et tranquillitate degentem in spelunca Odollam, cum quadrin gentis viris, dicere: Periit Iuga a me¹⁸; et: Educ de custodia animam meam¹⁹.

Ταῦτα γάρ πολλῆς σχολῆς ἐμφατικά τυγχάνει, ἀλλὰ καὶ θυμηδίας. Λέγει γοῦν ὁ Ἱερὸς ἀπόστολος· Κακοκαθεῖ τις ἐν ὑμῖν; προσευχέσθω εὐθυμεῖ τις; ψαλάτω. Ἀλλ' οὐδὲ οἶός τε ἦν ταῦτα λέγειν ἐν τῷ σπηλαίῳ τῷ Ἐνγαδῖι συνεχόμενος ὑπὸ τοῦ Σαούλ πρὸ τῆς εἰσόδου καθεζομένου. Ποιά γάρ ἦν εὐκαιρία τότε, ὡς ψαλτήριον ἀναλαμβάνειν καὶ κιθάραν, κρυπταζόμενον ἐνδοτάτῳ τοῦ σπηλαίου; ὡς αὖ πάλιν οὐκ εἶχε λόγον, ἐν σχολῇ καὶ ἀνέσει διάγοντα αὐτὸν ἐν τῷ σπηλαίῳ τῷ Ὁδολλάκῳ μετὰ τετρακοσίων ἀνδρῶν τῶν συνόντων αὐτῷ, λέγειν· Ἀπώλετο φυγὴ ἀπ' ἐμοῦ, καὶ, Ἐξάγαγε ἐκ φυλακῆς τὴν ψυχήν μου.

B Hæc porro dicta sint de discrimine propositorum. Jam præsentium vocum explicationem aggrediamur. In finem, ne disperdas, Davidi in tituli inscriptio nem, et cætera. Pellebat Saul Davidem qui illud opere complens, Si vos persequantur ex hac civitate, fugite in aliam²⁰, aufugit, ne præsens inimicum irritaret, ipsique cædis causa esset. Illud enim, Ne accendas carbones peccatoris²¹, melius omnibus sciebat David: quare cedebat et secedebat, etiamsi a tota gente diligenter, et multos haberet qui in partem doloris afflictionisque ejus venirent, et possent eum domi apud se excipere, et occultare. Sed is ne et aliis periculum crearet, in deserta loca fugiebat, et in specubus habitare cooptabat. Videaturque mihi memoriam ejus refricare sanctus Apostolus his verbis: In solitudinibus errantes, et montibus, et speluncis, et foraminibus terræ²². Quemadmodum vero qui hunc præcedit, non psalmus erat, sed tituli inscriptio, quod Aquila interpretatur, humili perfecti; Symmachus vero, humili et inculpati; ita hic sermo, summam Davidis mansuetudinis et tolerantiae virtutem indicans, humili perfecti est, et humili et immaculati; ac insuper, quasi æterna memoria dignam humilitatem exhibet tituli inscriptio. Hac item virtute prædictum Moysen fuisse testimonio fertur, ad eamque hor tabatur Salvator et Dominus noster his verbis: Discite a me quia mitis sum et humili corde²³. Quia vero perseverantia et diuturna custodia hæc virtus opus habebat (nam qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit²⁴), ideo inscriptum est: In finem, ne disperdas. Multi namque re bene coepta non perseverantur usque in finem; sed Spiritus sanctus Davidis fugam, moras in desertis, diutinam illam et constantem habitationem in speluncis approbans, ait illi: In finem, ne disperdas, semper talis maneas, ut tituli inscriptionem et memoriam æternam obtineas. Qui autem in his versatur non Cynicorum more, qui sapientiam hujus sæculi profertur, tumore elatus; neque altum sapiens, superbiensque de tolerantia vita; neque ob estantem sectatorum et discipulorum instituti sui multi tudinem inflatus, neque iis ceu satellitibus et com

¹⁷ Psal. cxli, 5. ¹⁸ ibid. 8. ¹⁹ Matth. x. 23. ²⁰ Eccli. viii, 15. ²¹ Hebr. xi, 38. ²² Matth. xi, 29.

²³ Matth. x, 22.

militonibus confidens ; sed mansuetum se, humilem perfectum ac vere sui despicientem et immaculatum opere exhibens, ad Deum clamabat, dicens : *Miserere mei, Deus, quoniam in te confidit anima mea, et in umbra alarum tuarum sperabo.* Novi enim alas tuas et tegumentum tuum perfectis animalibus destinata esse : ego vero parvus et humilius, non in alis tuis, sed in umbra alarum tuarum sperabo, donec transeat iniquitas ; sive, secundum Aquilam, donec transeant insidiae ; vel, secundum Symmachum, donec transeat calumniator. Cum autem transierit iniquitas, atque insidiae mihi paratæ, illeque calumniator dictus ; tunc non in umbra, sed in ipsis alis tuis, utpote profectu auctus liberatusque ab omni actione iniqua et a peccato, sperabo.

Talēs σαῖς πτέρυξιν, ὡς ἀν προκόπας καὶ τήλευθερωμένος πάσης ἀνόμου πράξεώς τε καὶ ἀμαρτίαις ἔλπιῶ.

VERS. 3, 4. *Clamabo ad Deum altissimum, Deum qui benefecit mihi. Misit de cælo et salvavit me, dedit in opprobrium conculcantes me. Diapsalma.* Clamores et vociferationes emittere Deo solent viri justi, non alta voce, sed eminenti animæ virtute. Quare etiam silentes plerumque, spiritu clamabant. Ipse namque *Spiritus geminitibus inenarrabilibus postulat Deo*²⁴, secundum Apostolum. Sic itaque David ad Deum clamabat. Deinde, ut qui pleraque experimenta Servatoris sui ceperit, grato animo pergit, *Deum qui benefecit mihi.* Cum dicit autem, *Misit de cælo, et salvavit me;* missum a Deo Salvatorem quemdam indicat. Quis vero sit ille jam non declarat, verum in alio docet, ubi ait : *Misit verbum suum, et sanavit eos, et eripuit eos de interitionibus eorum*²⁵. Verbum itaque Dei erat, quod olim mittebatur, et eorum qui erant salute ejus digni, Salvator effectum est. Quod cum probe nosset David, aiebat : *Misit de cælo, et salvavit me.* Itaque salute dignum per Salvatorem salvum faciebat Altissimus : ipseque juste judicans, insurgentes et conculcantes justum dabat in opprobrium : utinam et meliores reddidisset, opprobriisque ipsos resipiscere fecisset !

δου εἰς δνειδος, ὕφελον καὶ βελτίους ἀπεργαζόμενος,

VERS. 5. *Misit Deus misericordiam suam et veritatem suam, et eripuit animam meam de medio catalogorum leonum, et catena. Sententiam quæ superius deficiebat his exposuit. Cum quereretur enim quemnam misisset de cælo ad eripiendum Davidem hic declarat : Misit Deus misericordiam suam et veritatem suam. Misericordia autem et veritas missa quænam fuerint nisi Dei verbum, de quo dicebatur, *Misit verbum suum, et sanavit eos, et eripuit eos de interitionibus eorum?* Ipsumque similiter lux missa dicitur in psalmo qui ait : *Emitte lucem tuam et veritatem tuam, ipsa me deducunt*²⁶. Lux autem veritas et verbum, missa ab altissimo Deo, non*

A τοὺς παρ' αὐτῷ συνηγμένους μιμητὰς καὶ μαθητὰς τοῦ οἰκείου τρόπου ἐκέχτητο χανυούμενος· οὐδὲ ὡς ἐπὶ δορυφόροις καὶ συμμάχοις θαρσῶν· τὸν δὲ πρᾶγμα καὶ ταπεινὸν, τέλεον τε καὶ ὡς ἀλτηθῶς ταπεινόφρονα καὶ δημωμόν ἐργῷ παριστάς, ἐνδέα πρὸς τὸν Θεόν λέγων· Ἐλέησόν με, ὁ Θεός, δτὶ ἐπὶ σοὶ πέποιθεν ἡ ψυχὴ μου, καὶ ἐγ τῇ σκιᾷ τῶν πτερύγων σου ἐλπιῶ. Οἶδα μὲν γάρ τὰς σὰς πτέρυγας καὶ τὴν σὴν σκέπην τελείας ψυχαῖς ἀφωρισμένας· ἐγὼ δὲ, μικρὸς ὅν καὶ ταπεινὸς, οὐκ ἐπὶ ταῖς σαῖς πτέρυξιν, ἀλλ' ἐπὶ τῇ σκιᾷ τῶν πτερύγων σου ἐλπιῶ, ἔως ἂν παρέλθῃ ἡ ἀροματὴ τῇ, κατὰ τὸν Ἀκύλαν, ἔως ἂν παρέλθῃ ἡ ἐπιβουλή· κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, ἔως ἂν παρέλθῃ ἡ πηρευστής. Ἐπειδὲν δὲ παρέλθῃ ἡ ἀνομία, καὶ ἡ κατὰ ἑμοῦ ἐπιβουλή, καὶ ὁ ὄντος μετέπειτας

C Β νος ἐπηρεαστῆς, οὐχέτι ἐν τῇ σκιᾷ, ἀλλ' ἐν αὐταῖς ταῖς σαῖς πτέρυξιν, ὡς ἀν προκόπας καὶ τήλευθερωμένος πάσης ἀνόμου πράξεώς τε καὶ ἀμαρτίαις ἔλπιῶ.

Kεκράξομαι πρὸς τὸν Θεόν τὸν ὑψιστον, τὸν Θεόν τὸν εὐεργετήσαρτά με. Ἐξαπέστειλεν ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἐσωσέ με, ἐδωκεν εἰς δρεῖδος τοὺς καταπατοῦντάς με. Διάφαλμα. Κραυγὰς καὶ βοῶν εἰώθασιν οἱ δίκαιοι τῷ Θεῷ πέμπειν, οὐ γεωνῷ τῇ φωνῇ (1), δυνάμει δὲ ψυχῆς ὑπερβαλλούσῃ. Διὸ καὶ οιωπῶντες πολλάκις τῷ πνεύματι ἑδόνων αὐτὸς γάρ τὸ *Πνεῦμα στερεαγμοῖς ἀλαλήτοις ὑπερεντυχάδει τῷ Θεῷ*, κατὰ τὸν Ἀπόστολον. Οὗτως οὖν καὶ διαυτὸν ἐκεκράγει πρὸς τὸν Θεόν. Εἴθ' ὡσανεὶ πολλάκις πειραν εἰληφών τοῦ ἑαυτοῦ Σωτῆρος, εὐγνωμόνως ἐπάγει λέγων, τὸν Θεόν τὸν εὐεργετήσαρτά με. Εἰπών δὲ, Ἐξαπέστειλεν ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἐσωσέ με, ἐμφανεῖς ἀπεστάθαι τινὰ Σωτῆρα ἐκ τοῦ Θεοῦ. Τίνα δὲ τοῦτον νῦν μὲν οὐ παρέστησεν, ἐν ἐπέρυ δὲ διδάσκει, ἔνθα φησιν· Ἀπέστειλε τὸν λόγον αὐτοῦ, καὶ ιδοτο τοῦτον, καὶ ἐφέρεστο αὐτοὺς ἐκ τῶν διαφθορῶν αὐτῶν. Οὔκοντι λόγος ἦν Θεοῦ, δὲ καὶ πάλαι ἀποστελλόμενος, καὶ τῶν ἀξιῶν τῆς αὐτοῦ σωτηρίας Σωτῆρος γιγνόμενος, διὸ καὶ διαυτὸν ἀκρίβες εἰδὼς ἔλεγεν· Ἐξαπέστειλεν ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἐσωσέ με. Τὸν μὲν οὖν σωτηρίας ἀξιῶν ἐσωζε διὰ τοῦ Σωτῆρος δὲ *Ὕψιστος*; δὲ αὐτὸς, δίκαια κρίνων, τοὺς ἐπανισταμένους καὶ καταπατοῦντας τὸν δίκαιον ἐδί-
δον εἰς δνειδος, ὕφελον καὶ βελτίους ἀπεργαζόμενος,

D διὰ τοῦ δνειδεῖσιν καὶ ἐπιστρέψειν εἰς ἑαυτόν. Ἐξαπέστειλεν δὲ Θεός τὸ ἔλεος αὐτοῦ καὶ τὴν ἀλήθειαν αὐτοῦ, καὶ ἐφέρεστο τὴν ψυχὴν μον ἐκ μέσου σκύμνων, καὶ τὰ ἔξης. Τὴν ἀνωτέρου λείπονταν διάνοιαν διὰ τῶν προκειμένων ἀποδέδωκε. Ζητουμένου γάρ τινα ἔξαπέστειλεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐσωσε τὸν διαυτὸν, παρέστησεν ἐνταῦθα εἰπών· Ἐξαπέστειλεν δὲ Θεός τὸ ἔλεος αὐτοῦ καὶ τὴν ἀλήθειαν αὐτοῦ. Ἐλεος δὲ καὶ ἀλήθεια ἔξαπεστελλομένη τίς ἐν εἴη δὲ τοῦ Θεοῦ λόγος, περὶ οὐλέγετο, Ἐξαπέστειλε τὸν λόγον αὐτοῦ ἐκ τῶν διαφθορῶν αὐτῶν; Ο δὲ αὐτὸς δροίως καὶ φῶς ἀποστελλόμενον εἴρηται ἐν τῷ φάσκοντι φαλμῷ. Ἐξαπέστειλε τὸ

²⁴ Rom. viii, 26. ²⁵ Psal. cxi, 20. ²⁶ Psal. xlvi, 5.

(1) Γεγωνῷ τῇ φωνῇ. Ita correxiimus quod editi exhibent γεγωνῷ τῇ φωνῇ. EDIT.

φῶς σου καὶ τὴν ἀλήθειαν σου, αὐτά με σδημή-
σει. Φῶς δὲ καὶ ἀλήθεια καὶ λόγος ἀποστελλόμενα
παρὰ τοῦ ὑψίστου Θεοῦ, οὐκ ἀνούσια, οὐδὲ ἀνυπό-
στατα· οὐ γάρ οἶδεν τε ἡν̄ πρᾶγμα ἀνυπόστατον ἀπο-
στέλλεσθαι. "Ματέρ δὲ Λόγος νοεῖται λάσεως καὶ σω-
τηρίας ποιητικὸς, οὗτως ἐπὶ τοῦ παρόντος διατάξεις
ἴλεος ὑνδρασταῖς, ὡς ἀν ὑπηρετικὸς ὁν τῆς τοῦ Πα-
τρὸς φιλανθρωπίας· διοίως δὲ καὶ ἀλήθεια, ὡς ἀν
ἀληθῶς ὑφεστάς καὶ κατ' ἐνέργειαν οὐσιωμένος. 'Ο
γοῦν ἡμέτερος λόγος ὅν, συλλαβαῖς καὶ βήμασι καὶ
ὑνδρασταῖς τὴν ὑπόσταταν ἔχων, καὶ διὰ γιώττης καὶ
φωνῆς ἐξηχούμενος, οὐκ ἀν λεχθεῖται κυρίως καὶ ἀλη-
θῶς λόγος. "Εχει γοῦν ἔτερον τὸν γεννῶντα αὐτὸν,
διὸ καὶ κυρίως ἀν τις εἰποι ἀληθῆ λόγον τοῦτον δ'
εἶναι φασι τὸν ἐνδιάθετον. "Ματέρ οὖν δὲ ἐν τῷπιν ἐν-
διάθετος λόγος (1), διὸ καὶ κυρίως ἀν φθειταις ἀληθῶς λό-
γος, ὑπόστατος τυγχάνει, κατ' οὐσίαν ὑφεστάς, ἔτε-
ρος τε ὁν παρὰ τὸν ἀποστέλλοντα αὐτὸν διὸ ἀνω-
τέρου μὲν ἐλέγετο, Ἐξαπέστειλε δέ σύνραον καὶ
ἴσωσε με. Τίνα δὲ ἐξαπέστειλε, ἐπὶ τοῦ παρόντος
διδάσκει φάσκων· Ἐξαπέστειλε τὸ ἔλεος αὐτοῦ
καὶ τὴν ἀλήθειαν αὐτοῦ, καὶ ἐρύθραστο τὴν γυ-
γχήν μου ἐκ μέσου σκύμνων· ὁν μέσος γενόμενος
ἐκοιμήθηρ, φησί, τεταραγμένος. Μέσος γάρ ἀπο-
ληφθεὶς σκύμνων τῶν ἐν Γέῳ ἀλλοφύλων, ἢ τῶν ἀλ-
λως πολεμούντων με ἐχθρῶν, τὸ δοσον ἐπ' ἐμοὶ καὶ
τῇ ἀνθρωπίῃ ἀσθενεῖα, ἐκοιμήθηρ τεταραγμένος.
'Ο δὲ ὑψίστος Θεός, τὸν προλεχθέντα λόγον αὐτοῦ
καὶ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸν ἔλεον ἐξαποστέλλας, ἐρύθ-
ραστο τὴν ψυχήν μου, ὡς μηδὲν αὐτὴν παθεῖν ἐκ τῆς
ταραχῆς τῶν σκύμνων. Κατὰ δὲ τοὺς λοιποὺς ἐρμη-
νεύας· Οὐ τεταραγμένος, φησίν, ἐκάθευδον μέσος
ἀποληφθεὶς λεόντων, ἀλλ' ἀπότοτος ἥμην καὶ εὐ-
θαρτής. Λέγει γοῦν ὁ Ἄκιλας· Ἐρ μέσῳ λεατῶν
κοιμηθήσομαι λάθρων· δὲ Σύμμαχος· Ἐρ μέσῳ
λεόντων εὐθαρσῶν ἐκοιμήθηρ. Τίνες δὲ ἡσαν οἱ
λεόντες, ή οἱ σκύμνοι καὶ αἱ λέαιναι, διασαφεῖ ἐξῆς
λέων· Γιοὶ ἀνθρώπων οἱ ὄδόντες αὐτῶν ὅπλοι
καὶ βέλη, καὶ η γλώσσαι αὐτῶν μάχαιρα δέξεια.
Παντὸς γάρ θηρὸς ἀγριοῦ λοβόλου τε ἐρπετοῦ, χείρων
ἀν γένοιτο φαῦλος καὶ πονηρὸς ἀνθρωπός, μάλιστα δ
διαβολαῖς· καὶ καταλαλιαῖς σχολάζων, καὶ ταῖς τῶν
θεοφιλῶν ψυχαῖς ἐπιβουλεύων, οὐκ ὅπλοις δὲ καὶ δέ-
ραι, κεχρυμμένοις δὲ καὶ λανθάνουσι τοῖς διὰ λόγων
ἀναρτητικοῖς ὀργάνοις. Κέχρηνται γοῦν οἱ τοιοῦτοι τῇ
μὲν τῶν ὄδόντων περιβολῇ ὕστερ τινὶ ὅπλῳ περι-
φράσσονται, καὶ περικλείονται τοὺς εἰσω τῶν ὄδόντων
κρυπτομένους λόγους· τῇ δὲ γλώττῃ καὶ ταῖς ἐκ ταύ-
της διαπεμπομέναις διαβολαῖς, ὕστερ τισὶ βέλεσιν
ἀκοντιζομένοις. 'Η δὲ αὐτὴ τῶν τοιούτων γλώττα
μάχαιρας ὀξύτάτης οὐδὲν ἀν διαφέρει· κεντούσης, καὶ
τὰ πρὸς θάνατον ἐνεργούσης. 'Αλλ' οἱ μὲν ἀνθρώπι-
νοι λεόντες καὶ ὑνδρασταῖς σκύμνοι τοιοῦτοι. Ἐγὼ
δὲ αὐτῶν διέφερον τὴν ἐπιβουλὴν, διὰ τὸν ἐκ τοῦ
Θεοῦ ἀπεσταλμένον μοι Σωτῆρα, τὸν βυτάμενον τὴν ψυχήν μου ἐκ μέσου σκύμνων. Εἴτε δὲ ταῦτα περὶ τοῦ
Σαούλ ἐλέγετο, εἴτε περὶ τῶν διαβαλλόντων τὸν Δαυΐδ παρὰ τὸν Σαούλ, εἴτε περὶ τῶν ἐν Γέῳ ἀλλοφύ-
λων, εἴτε περὶ ἀράτων ἐχθρῶν, καὶ αὐτὸς ἐπιστήσεις.

(1) Ἐρδιάθετος λόγος, *insitum verbum*, dicitur ad differentiam τοῦ προφορικοῦ, *prolati*. Horum frequens
apud Patres usus. Edidit.

A sine essentia, nec sine substantia sunt: neque enim poterat res sine substantia nulli. Quemadmodum autem Verbum intelligitur curationis et salutis effector; sic et in praesenti idem misericordia vocatur, utpote paternae erga homines clementiae minister: similiter et veritas dicitur, ut vere subsistens, et secundum agendi vim substantia præditum. Nostrum itaque verbum, syllabis, verbis et nominibus substantiam habens, lingua et voce emissum, non proprie ac vere verbum dicatur. Habet enim aliud se gignens, quod quis proprie ac vere verbum appellaverit, quod aiunt insitum esse. Sicut insitum in nobis verbum, quod proprie verbum dicitur, substantiam habet, cum secundum essentiam subsistat, aliudque sit ab eo qui misit ipsum. quare superius dicebatur, *Misit de celo, et saltavit me*. Quem vero miserat, in praesenti docet dicens: *Misit misericordiam suam, et veritatem suam, animam meam eripuit de medio catulorum leonum*: in quorum medio consistens, ait: *Dormiri conturbatus*. Nam in medio catulorum leonum Gethæorum scilicet allophylorum deprehensus, seu inimicorum me alia ratione impugnantium, quantum mihi per humanam infirmitatem lieuit, dormiri conturbatus. Altissimus vero Deus prædictum verbum, misericordiam et veritatem suam mittens, eripuit animam meam, ut ex perturbatione catulorum leonum nihil pateretur. Secundum reliquos autem interpres: Non conturbatus, inquit, dormiebam in medio leonum deprehensus; sed imperterritus et confidens eram. Ait igitur Aquila: *In medio leonarum dormiam voracium*; Symmachus vero: *In medio leonum confidens dormivi*. Quinam essent leones, vel catuli leonum et leonæ, postea declarat, dicens: *Filiī hominum dentes eorum telum et sagittæ, et lingua eorum gladius acutus*. Siquidem omni sera agresti, venenosa et reptili deterior fuerit improbus et nequam homo, maximeque qui calumniis et maledictis vacat, et qui religiosis animalibus insidiatur, non telis et hastis, sed occultis et latentibus verborum perniciosis instrumentis. Hi itaque dentium ambitu quasi armis utuntur circummissis, et concludentibus verba intra dentium septum latentes; lingua vero calumniisque D ex ea emissis, seu quibusdam telis jaculantur. Ea vero ipsa eorum lingua, a gladio acuto et pungente cædemque perpetrante, nihil differat. Sane quidem tales sunt humani leones, et memorati catuli leonum. Ego vero eorum insidias declinavi Salvatoris a Deo missi opera, qui eripuit animam meam de medio catulorum leonum. An hæc de Saule dicantur, sive de iis qui Davidem apud Saulem calumniati sunt, sive de allophylis Gethæis, seu de invisibilibus inimicis; tu ipse perpendas velim.

Vers. 6, 7. Exaltare super cælos, Deus, et super omnem terram, gloria tua, et cætera. Missum sibi ab Altissimo adjutorem et Servatorem, utpote qui se humiliaverit per suum ad homines descensum, et animam suam eripuerit de medio catulorum leonum, his verbis Propheta compellat: Quoniam ex propria magnitudine descendens, teque ipsum parvum efficiens, humilitatis meæ curam suscepisti, et eripuisti animam meam de medio prædictorum, exaltare demum, proprium thronum ac tibi competens regnum cœlorum repe. Neque enim terra gloria tua privabitur, etiam in cœlo degas. Quemadmodum enim sol proprium cursum consciens, eos qui in terra versantur fulgore suo non fraudat, eodem modo et tu, Domine, etiam in ob magnammittentis te Patris erga homines clementiam, usque ad parvitatem meam te extenderis; at exaltare demum super cælos, et in sinu Paternæ deitatis residens, omnem terram gloria tua reple. Ilæc porro jure profero, in tuto contra malum quodlibet positus, et a prædictis catulis et leonibus tua visitatione eruptus, qui laqueos paraverunt pedibus meis, et, quantum in ipsis erat, incurvaverunt animam meam; sed etiam foderunt ante faciem meam foveam. Sed hæc in suam perniciem, non in meam, tua protectione, designarunt. Ipsi namque in hanc foveam suam primi ceciderunt. Quapropter quia tu a Patre missus talia edidisti, exaltare demum, ac cœlestes illas mansiones, ut tibi proprias et deitati tue consuetas recipe.

Vers. 8-12. Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum, cantabo et psalmum dicam, etc. Salvator in sua ad discipulos doctrina hæc de Spiritu sancto dixit: Si diligitis me, mandata mea servate, et ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis, ut sit vobiscum in æternum, Spiritum veritatis²⁷: et rursus: Hæc locutus sum vobis apud vos manens; Paracletus autem, Spiritus sanctus quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, et suggesteret²⁸; ac iterum: Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo. Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, narrabit vobis veritatem, quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis²⁹. D Quibus declarat majora illa sua esse, quam ut ab apostolis caperentur: Non enim potestis, inquit, portare: sed Spiritum veritatis ex se datum et apostolis ab se missum, annuntiaturum ait ipsis omnem veritatem. Quod si hæc sic intelligantur, jure David, postquam Deo in sui auxilium misso dixerat, *Exaltare super cælos, Deus, et super omnem terram gloria tua*; rogat exinde eundem ut sibi mittat Spiritum Paracletum, propheticum; paratum sese dicens ad excipiendum eum: purgatum scilicet esse templum in se positum, et animæ suæ receptaculum; nimurum ipsam mentem, quam tro-

A Υψώθητι ἐπὶ τὸν οὐρανόν, ὁ Θεός, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἡ δόξα σου, καὶ τὰ ἔχης. Τῷ ἑξαποσταλέντι ὑπὸ τοῦ Ὑψίστου βοηθῷ ἐσυτοῦ καὶ Σωτῆρι, ὃς ἂν ἐσυτὸν ταπεινώσαντα διὰ τῆς μέχρι ἀνθρώπων καθόδου, ρυσαμένῳ τε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐκ μέσου σκύμνων, ἐπιφωνεῖ λέγων ὁ Προφήτης: Ἐπειδὴ, τοῦ οἰκείου μεγέθους ὑποκαταβάς, καὶ σεαυτὸν σμικρύνας, τῆς ἐμῆς ταπεινότητος ἐφρόντισας, ἐρρύσω τε τὴν ψυχὴν μου ἐκ μέσου τῶν προλεχθέντων, ὑψώθητι λοιπὸν, καὶ ἀπολάμβανε τὸν σαυτοῦ θρόνον καὶ τὴν πρέπουσάν σοι ἐν οὐρανῷ βασιλείαν. Οὐδὲ οὕτως γάρ ἀποστερηθήσεται ἡ γῆ τῆς σῆς δόξης, καὶ ἐν οὐρανῷ διατρίβεται. Ωσπερ γάρ τις, τὸν οἰκείον ἀποτελῶν δρόμον, οὐκ ἀποστερεῖ τοὺς ἐπὶ γῆς τῆς ἐσυτοῦ λαμπτόδονος· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ σὺ, ὁ Κύριε, εἰ καὶ τὰ μάλιστα διὰ ὑπερβολὴν φιλανθρωπίας τοῦ καταπέμψαντος σε Πατρὸς μέχρι τῆς ἐμῆς σμικρότητος ἔχητασθης, ἀλλ’ ὑψώθητι λοιπὸν ἐπὶ τὸν οὐρανὸν, καὶ τοὺς κύλποις τῆς Πατρικῆς θεότητος ἐνοικῶν, πλήρου τῆς σαυτοῦ δόξης πάσαις τὴν γῆν. Λέγω δὲ ταῦτα εἰκότως, ἐν ἀμεριμνίᾳ παντὸς κακοῦ γεγονώς, καὶ τῶν προλεχθέντων σκύμνων καὶ λεόντων διὰ τῆς σῆς ἐπισκοπῆς ρυσθεὶς: οἵτινες παριδίαις ητοιμασάρ τοῖς ποσὶ μου, καὶ, τὸ δῶσι ἐπ' αὐτοῖς, κατέκαμψαρ τὴν ψυχὴν μου· ἀλλὰ καὶ ὄρυξαρ πρὸ προσώπου μον βόλωρ. Ταῦτα δὲ καὶ ἐσυτῶν, ἀλλ' οὐ κατ' ἐμοῦ διὰ τὴν σὴν σκέπτην εἰργάσαντο. Ἐφθασαν γάρ αὐτοὶ μᾶλλον εἰς τὸν ἐσυτὸν καταπεσόντες βόλωρ. Διόπερ ἐπειδὴ ταῦτα εἰργάσω C σὺ δὲ ἀπεσταλμένος ὑπὸ τοῦ Πατρὸς, ὑψώθητι λοιπὸν, καὶ ἀπολάμβανε τὰς οὐρανίους, ὃς οἰκείας καὶ συγήθεις τῇ σῇ θεότητι διατριβάς.

'Ετοιμη ἡ κυρδα μου, ὁ Θεός, ἐτοιμη ἡ καρδα μου, ζοσμαι καὶ ψαλῶ, καὶ τὰ ἔχης. 'Ο Σωτὴρ ἐν ταῖς πρὸς τὸν μαθητὰς διδασκαλίαις ταῦτα εἰρηκὼς περὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος: Ἐὰρ ἀραπᾶτε ἐμὲ, τὰς ἐντολὰς τὰς ἐμὰς τηρήσατε· καὶ ἐγὼ ἐρωτήσω τὸν Πατέρα, καὶ ἀλλοι Παράκλητοι δώσεις ὑμῖν, Ιτα γε μεθ' ὑμῶν εἰς τὸν αἴώρα, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας· καὶ πάλιν· Ταῦτα λειλάητα ὑμῖν παρ' ὑμῖν μέρων· δὲ δὲ Παράκλητος, τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον δὲ πέμψει τὸν Πατέρη μου ἐν τῷ ὄντοματι μου, ἐκείνος ὑμᾶς διδάξει πάρτα καὶ ὑπομητήσει καὶ αὐθίς· Ἔτι πολλὰ ἔχω λέτειν ὑμῖν, ἀλλ' οὐ δύνατος θαστάζειν ἀρτι. 'Οταρ δὲ ἐκθη ἐκείνος τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, διηγήσεται ὑμῖν τὴν ἀληθείαν, διτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λιγύει, καὶ ἀραγγελεῖ ὑμῖν. Δι' ὧν παρίστησι μείζονα μὲν εἶναι τὰ παρ' αὐτοῦ καὶ μὴ χωρούμενα ὑπὸ τῶν ἀποστόλων. Οὐ γάρ δύνασθε, φησι, θαστάζειν· τὸ δὲ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας τὸ ἔξ αὐτοῦ χορηγούμενον καὶ τοῖς ἀποστόλοις ὑπ' αὐτοῦ πεμπόμενον ἀναγγέλλειν αὐτοῖς πᾶσαν τὴν ἀληθείαν. Εἰ δὴ οὖν ταῦτα νενόται, εἰκότως καὶ δασύτερη τῷ ἀπεσταλμένῳ Θεῷ εἰς τὴν αὐτοῦ βοηθείαν προφῆτας, 'Υψώθητι ἐπὶ τὸν οὐρανόν, ὁ Θεός, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἡ δόξα σου, Ικετεύεις ἔχης τὸν αὐτὸν καταπέμψαι αὐτῷ τὸ Πνεῦμα τὸν

²⁷ Joan. xiv, 15-17. ²⁸ ibid. 25, 26. ²⁹ Joan. xvi, 12, 13.

παράκλητον, τὸ προφητικὸν, ἔτοιμον εἶναι ἐαυτὸν φάσκων εἰς ὑποδοχὴν αὐτοῦ· κεκαθάρθαι γὰρ τὸν ἐν στόψι καὶ τὸ δοχεῖον τῆς αὐτοῦ ψυχῆς· δηλαδὴ τὴν αὐτὴν διάνοιαν, ἣν τροπικῶς καρδίαν εἰωθεν ὄνομάσιν ὁ λόγος· διὸ παρίστησι λέγων· Ἐτοιμη η καρδία μου, σ θεός, ἔτοιμη η καρδία μου. Ἡ μὲν οὖν ἡμὴ καρδία καὶ τὸ διανοητικὸν ἔτοιμον τυγχάνει, φησί. Σὺ δὲ λοιπὸν κατάπεμπε σου τὸ Πνεῦμα. Ἐπιστάντος γὰρ αὐτοῦ καὶ ἐποχουμένου τῇ ἡμῇ ψυχῆς, συνήθως θύσομαι καὶ γαλῶ, τὴν ἐμαυτοῦ διακονίαν καὶ ὑπηρέσιαν παρέχων τῇ δυνάμει τοῦ προφητικοῦ Πνεύματος. Καὶ ταῦτ' εἰπών, παραχρῆμά τε εἰσακούσθεις κατὰ τὸ, Ἔτι λαλούντες σου ἦρῶ· Ἰδού πάρειμι, συνήσθετο τῆς τοῦ ἀγίου Πνεύματος παρουσίας. Εἰθ' ὥσπερ ἐπὶ θύραις ἐστῶτος, ἴπποτρέφεται ὁ Προφῆτης, καὶ διεγέρεις αὐτὸς ἐαυτὸν ἐπὶ τὴν διακονίαν τῆς προφητείας· διὸ ἐπιφέρει· Ἐξεγέρθητι, η δόξῃ μου. Δέξα μου ἐστὶ τὸ προφητεύειν. Εἰτ' ἐπιλέγει· Ἐξεγέρθητι, γαλτήριον καὶ κιθάρα· τὴν μὲν ψυχὴν διὰ τοῦ φαλτηρίου, τὴν δὲ κιθάραν διὰ τοῦ σώματος αἰνιττόμενος· η καὶ αὐτὰ τὰ συνήθη δργανα ταῖς χερσὶν ἀναλαμβάνων, ἐπὶ τῷ ἀνακρούσασθαι τὰ ὑπὸ τοῦ Πνεύματος ὑποβαλλόμενα. Καὶ τούτοις προστίθησι λέγων· Ἐξεγερθήσομι δρθρον. Ἄρτι γὰρ φωτισθεὶς διὰ τῆς τοῦ Πνεύματος παρουσίας, ἐν ἡμέρᾳ τε θείου φωτὸς γενόμενος, ἔτοιμος εἰμι προφητεύειν. Καὶ ταῦτ' εἰπών, ἀνατίθησιν δὲν ἐαυτὸν τῷ Πνεύματι· τὸ δὲ ὡς δι' ὀργάνου διὰ τοῦ προφήτου ἀγαθῶν ἀπαγγέλλει, ἀνὰ πᾶσιν εὐαγγελίζεται τοῖς ἔθνεσι φάσκον· Ἐξομολογήσομαι σοι ἐτί λαοῖς, Κύριε, γαλῶ σοι ἐτί θύτεσιν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸ Ἰουδαϊκὸν ἔθνος καὶ διὰ τούτων λαὸς τοὺς σοὺς ἐλαύνει προφήτας, ὡς μηδὲνδε τόπου παραχωρεῖν αὐτοῖς· ἔσται δὲ καιρὸς καθ' ὅν πάντα τὰ ἐπὶ γῆς ἔθνη καὶ πάντες οἱ ἐν ἀνθρώποις λαοὶ τοῦ σοῦ ἐλέου μεθέξουσιν, ὡς ἡμὲν τὸ προφητικὸν Πνεῦμα πάντας ἀθρόως λαοὺς πληρῶσαι καιρῷ τῷ θεσπιζόμενῳ, γενόμενον ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐξομολογήσασθαι σοι καὶ εὐχαριστῆσαι, ὅτε καὶ φαλῶ σοι, οὐκ ἐν τῷ Ἰουδαϊκῷ λαῷ, ἀλλ' ἐν πᾶσι τοῖς καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἔθνεσι· τούτου χάριν φημι· Ἐξομολογήσομαι σοι ἐτί λαοῖς, Κύριε, γαλῶ σοι ἐτί θύτεσιν. Τὸ δὲ τούτου αἵτιον, λέγω δὲ τὸ ἐν πᾶσι τοῖς καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης λαοῖς καὶ παρὰ πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν ἐμπολιτεύεσθαι τὸ προφητικὸν πνεῦμα. Καὶ τοὺς πάλαις ἀναφωνήθεντας προφητικούς λόγους εἰς Ἑργα χωρήσειν ἔξης διασαφεῖ φάσκον· Ὅτι ἐμεγαλύνθη ἔως τῶν οὐρανῶν τὸ ἐλεός σου, καὶ ὅως τῶν νεφελῶν η ἀληθεία σου. Τὸ γὰρ παράδειν τοῦτ' ἦν, διτι τὰ μὲν οὐράνια ἐλέους φημὶ ἔξινθασι, τὰ δὲ ἐπίγεια τῆς ἀληθείας. Εἰ γὰρ καὶ τὰ μᾶλιστα δοκεῖ τὰ ἐν οὐρανοῖς κεκαθαρμένα τυγχάνειν, καὶ πάντα τέλεια καὶ εἰς ἀκρον ἀρετῆς ἀληλακότα· δῆμας δ' οὖν καὶ αὐτὰ διὰ τὸν οὖν ἐλεον τοιαῦτα δηντα καθέστηκεν. Οὐ γὰρ ἐξ αὐτῶν, οὐδὲ παρ' ἐαυτῶν τῆς τοιαύτης μετέχει μακαριότητος, ἀλλὰ παρὰ σοῦ τοῦ πάντων ἀγαθῶν χορηγοῦ. Ἡ

A pice cor Scriptura solet appellare: quod his significat, *Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum.* Cor igitur meum, ac vis intelligendi parata est. Tu vero tandem emitte Spiritum tuum. Astante quippe illo, et animæ meæ insidente, pro consueto more cantabo et psalmum dicam, ope meam et ministerium virtuti prophetici spiritus praestabo. Hisque dictis, statim exauditus, secundum illud, *Adhuc te loquente, dicam: Ecce adsum⁴⁰,* Spiritus sancti presentiam animadvertis. Deinde quasi ipso in januis stante, convertitur Propheta, seseque ad ministerium prophetæ excitat: quare subiungit: *Exsurge, gloria mea. Gloria mea est prophetare.* Addit postea, *Exsurge, psalterium et cithara:* psalterio animam, cithara corpus subindicans; sive hæc ipsa solita instrumenta manibus arripiens, ad ea pulsanda quæ Spiritus suggesterit. His adjicit, *Exsurgam diluculo.* Modo enim Spiritus presentia illuminatus, et in die divinæ lucis positus, paratus sum ad prophetandum. Hisque dictis, sese totum Spiritui addicit: ille vero per Prophetam ceu per instrumentum, bona annuntiat, omnibusque gentibus evangelizat dicens: *Confitebor tibi in populis, Domine, psallam tibi in gentibus.* Quia enim in praesenti Judaica gens et populus prophetas pellit tuos, ut nullus iis locus perfugii relinquatur; eritque tempus quo omnes universæ terræ gentes et omnes in hominibus populi, misericordia tuae participes erunt, ita ut ego propheticus spiritus prænuntiatio tempore omnes una populos adiens repleam, confitearque ac gratias agam tibi, quando psallam tibi, non in populo Judaico, sed in omnibus per universum orbem gentibus; ideo dico, *Confitebor tibi in populis, Domine, psallam tibi in gentibus.* Hujusque rei causam esse dico, quod in omnibus per orbem populis et apud omnes gentes propheticus spiritus versetur. Propheticos autem olim prolatis sermones opere compleudos esse post declarat dicens: *Quoniam magnificata est usque ad caelos misericordia tua, et usque ad nubes veritas tua.* Nam quod incredibile videatur, coelestia misericordia dignata suisse dixi; terrena, veritate. Etsi enim ea præser-tim, que in cœlo sunt, purgata videantur, omniaque perfecta, et ad virtutis summum progressa; at tamen ipsa per misericordiam tuam tali in conditione posita sunt. Neque enim ex se et sua vi tali gaudent felicitate, sed abs te omnium bonorum subministratore. Sive alio modo, *Quoniam magnificata est usque ad caelos misericordia tua,* effusa in homines omnes. Quam item superius missam esse dicebatur his verbis, *Misit Deus misericordiam suam et reritatem suam.* Tanta enim in hominibus misericordia illa missa edidit, ut in omnibus populis ego Spiritus sanctus consitetur tibi, et in omnibus gentibus psallam tibi: unde factum ut magnificata illa sit usque ad cœlos; quia usque ad cœlos pertraxit homines qui proficiebant; ita ut ipsis regni cœlorum

⁴⁰ Isa. ΙVIII, 9.

promissio data sit. Sed etiam, inquit, usque ad nubes veritas tua. Nubes autem, divinae Providentiae voluntati operam dantes, pluvias inserviunt. Eo autem commonistratur Deus hominibus providere, quod dispensatio, et veritas inspectionis ejus usque ad nubium ministerium pertingat. Alias quoque, perfectas in hominibus animas, propheticas scilicet, quæ Dei doctrinam eum pluviam egentibus animabus subministrant, nubes solet Scriptura appellare. Cum ergo Isaías propheta vastitatem Iudaico populo minabatur, Deum ita loquentem induxit. *Destruam sepem ejus, et erit in direptionem; et destruam murum ejus, et erit in conculcationem.* Et dimittam vineam meam, et non putabitur, neque fodietur: et ascendet in ipsa quasi inculta, spina. Et nubibus mandabo ne pluant super eam imbreⁱⁱ. Palam hisce verbis divini prophetæ nubes vocantur: qui, spiritu cœlesti repleti, animabus hominum rationabiles pluvias suppeditabant. Quoniam igitur veritas Dei et misericordia ejus, de quibus paulo ante dicebat, *Misit Deus misericordiam suam et veritatem suam, et eripuit animam meam de medio catulorum leonum*, olim quidem animam Davidis eripuit, futurumque erat ut postea visitaret omnes gentes; jure Spiritus sanctus qui hæc annuntiat, et ait fore ut in populis confiteatur, et psallat Deo in omnibus gentibus; hujus rei causam apponit dicens: *Quoniam magnificata est usque ad cælos misericordia tua, et cetera.* Deinde his ceu sigillum adjicit his verbis: *Exaltare super cælos, Deus, et super omnem terram gloria tua, euimdem de Deo sermonem secundo repetens.* Tibi, inquit, convenit exaltari, tametsi hominum causa te nostræ abjectioni attemperas, populos atque gentes gratia tua vocans. Verum exaltare, thronum repele tuum. Sic enim in cœlis mansionem habens, in tuaque deitate, in tuo regno consistens, gloria tua universam terram replere valebis. Quod item Moyses describit, Deum inducens de Iudeis quidem ob conslatum vitulum hæc dicentem: *Dimitte me, et incensus ira conteram ipsis*ⁱⁱⁱ; de vocatione autem gentium adjicientem illud, *Vivo ego et vivit nomen meum, quia implebitur gloria mea universa terra.* Apud Isaiam vero seraphim, quæ Dominum Sabaoth circumdant, clamabant: *Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth, plena est omnis terra gloria ejus*^{iv}. Quibus afflita in LXXI psalmo, de Christo clare narrante, dicta sunt^v: *Benedictus Dominus Deus Israel, et benedictum nomen gloria ejus, et replebitur omnis terra gloria ejus.* Hæc igitur obsignat præsens prophetia dicens: *Exaltare super cælos, Deus, et super omnem terram gloria tua.*

Θεὸν εἰσάγων περὶ μὲν Ἰουδαίων λέγοντα δι’ ἣν εἰργάσαντο μυσχοποιαῖν· “Εασόρ με, καὶ θυμωθεὶς ἀργῇ ἐκτρίψω αὐτούς· περὶ δὲ τῆς τῶν ἑθνῶν κλήσεως ἐπάγοντα τὸ, Ζῶ ἔτώ, καὶ ζῆ τὸ δρομό μον, ὅτι πληρωθήσεται τῆς δόξης μου πᾶσα ἡ γῆ· Καὶ παρὰ τῷ Ἡσαΐᾳ δὲ τὰ σεραφιμ, κυκλοῦντα τὸν Κύριον Σαβαὼν, ἐνδα· Ἀγιος, ἄγιος, ἄγιος Κύριος Θεὸς Σαβαὼν, πλήρης πᾶσα ἡ γῆ τῆς δύξης αὐτοῦ.

ⁱⁱ Isa. v, 6. ⁱⁱⁱ Exod. xxxii, 16. ^{iv} Isa. vi, 3. ^v Psal. LXXI, 18, 19.

A ἄλλως, “Οτι ἐμεταλύθη ἦως των οὐρανῶν τὸ ἔλεός σου, τὸ χυθὲν εἰς πάντας ἀνθρώπους. Ο δὴ καὶ ἀνωτέρω ἀπεστάθαι ἐλέγετο ἐν τῷ, Ἐξαπέστειλερ δὲ Θεὸς τὸ ἔλεος αὐτοῦ καὶ τὴν ἀλήθειαν αὐτοῦ. Τοιάύτα γάρ ἐν ἀνθρώποις κατώρθωσε τὸ ἀποσταλέν ἔλεος, ὡς ἐν πᾶσι τοῖς λαοῖς ἐμὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἐξομολογήσασθαι σοι, καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ἑνεστι φάλαι σοι· διθεν ἐμεγαλύνθη ἦως τῶν οὐρανῶν ἐπει μέχρι τῶν οὐρανῶν τοὺς ἐν ἀνθρώποις πρωτόδικας εἶλκουσεν, ὡς καὶ ἐπαγγείλιν αὐτοῖς δεδόσθαι βασιλείας οὐρανῶν. Ἄλλα καὶ ἦως τῶν νεφελῶν, φρεσιν, ἡ ἀλήθεια σου. Νεφέλαι δὲ ὑπηρετικαὶ τυγχάνουσιν ὑεψη, τῷ τῆς θείας Προνοίας βουλήματι διακηνούμεναι. Οὗτω δὲ παρίστησιν διάλογος προνοεῖν ἀνθρώπων τὸν Θεὸν, ἐκ τοῦ μέχρι τῶν νεφελῶν ἐκτελεῖνεσθαι αὐτοῦ τὴν διοίκησιν, B καὶ τὴν ἀλήθειαν τῆς ἐπισκοπῆς αὐτοῦ μέχρι τῆς τῶν νεφελῶν ὑπηρεσίας φθάνειν. Καὶ ἄλλως δὲ τὰς ἐν ἀνθρώποις τελείας ψυχὰς, τὰς προφητειάς ὡστερ ὑετούς τὰς ἐκ Θεοῦ διδασκαλίας χορηγούσας ταῖς τούτων δεομένων ψυχαῖς, νεφέλας εἴωθεν ὀνομάζειν τὴν Γραφήν. Ὁτε γοῦν ἡπειροί τῷ Ἰουδαίων ἑνει ἐρημίαν δι προφήτης Ἡσαΐας, τὸν Θεὸν εἰσῆγε λέγοντα· Καθελῶ τὸν φραγμὸν αὐτοῦ, καὶ ἐσται εἰς διαρπαγήν· καὶ καθελῶ τὸν τοίχον αὐτοῦ, καὶ ἐσται εἰς καταπάτημα. Καὶ ἀνήσω τὸν ἀμπελῶνα μον, καὶ οὐ μὴ τυηθῇ, οὐδὲ μὴ σκαρφῇ· καὶ ἀνιδίσεται εἰς αὐτὸν ὥστε χέρσον ἀκαθά. Καὶ ταῦς νεφέλαις ἐτελοῦμαι τοῦ μὴ βρέξαι ἐπ’ αὐτὸν νετόρ. Ἀντικρυς διὰ τούτων τῶν θείων προφητῶν, νεφελῶν ὀνομασμένων, οἱ πνεύματος οὐρανίου πληρούμενοι λογικοὺς ὑετούς ταῖς τῶν ἀνθρώπων ἐχορήγους ψυχαῖς. Ἐπειδὴ τοίνυν τὴν ἀλήθειαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ ἔλεος αὐτοῦ, περὶ ὧν μικρὸν πρόσθεν ἐλεγεν, Ἐξαπέστειλερ δὲ Θεὸς τὸ ἔλεος αὐτοῦ καὶ τὴν ἀλήθειαν αὐτοῦ, καὶ ἐρρύσατο τὴν ψυχὴν μον ἐκ μέσου σκύμρων· πάλαι μὲν τὴν ψυχὴν ἐρρύσατο τοῦ Δαυΐδ, ἥμελλε δὲ καὶ μετὰ ταῦτα καὶ πάντα ἐπισκοπεῖν τὰ ἑθνη· εἰκότως τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, ταῦτα εὐαγγελιζόμενον, καὶ διτι ἐν λαοῖς ἐξομολογήσασται, καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ἑνεστι φαλεὶ τῷ θεῷ, τὴν αἰτίαν προστίθησι λέγον· Ὁτι ἐμεγαλύθη ἦως τῶν οὐρανῶν τὸ ἔλεός σου, καὶ τὰ ἑξῆς. Είτα τούτοις ἄπασι τὸ ἐπισφράγισμα ἐπάγει λέγον· Ὅγιώθητι ἐπὶ τοὺς οὐρανούς, ὁ Θεός, καὶ ἐπὶ πάσαν τὴν γῆν ἡ δόξα σου, δεύτερον ἐπαναλαβόν τὴν αὐτὴν θεολογίαν. Σοὶ γάρ, φρεσι, πρέπει οὐφούσθαι, εἰ καὶ τὰ μάλιστα δι’ ἀνθρώπους συγχατασθαίνεις τῇ ἡμετέρᾳ ταπεινώσει, λαοὺς καὶ ἑθνη προσκαλούμενος τῇ σαυτοῦ χάριτι. Ἄλλα ὑψώθητι, καὶ ἀπολάμβανε τὸν σαυτοῦ θρόνον. Καὶ οὕτως γάρ ἐν οὐρανοῖς τὰς διατριβὰς ποιούμενος, καὶ ἐν τῇ σαυτοῦ τυγχάνων θεότητι τε καὶ βασιλείᾳ, πᾶσαν τὴν γῆν πλήρουν δυντήσῃ τῆς σαυτοῦ δόξης. Ο δὴ καὶ Μωσῆς ἀναγράψει τὸν

D

Οἵς συμφύνως καὶ ἐν οἱ ψαλμῷ τὰ περὶ τοῦ Χριστοῦ σαρῶς διαγορεύοντι, λέλεκται· Εὐλογητὸς Κύριος ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ, καὶ εὐλογητὸς τὸ δρομα τῆς δόξης αὐτοῦ, καὶ πληρωθήσεται τῆς δόξης αὐτοῦ πᾶσα ἡ γῆ. Ταῦτ' οὖν καὶ ἡ παρούσα προφητεία ἐπισφραγίζεται λέγουσα· Ὑψώθητι ἐπὶ τοὺς οὐρανοὺς, ὁ Θεός, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἡ δόξα σου.

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ, ΜΗ ΔΙΑΦΘΕΙΡΗΣ ΤΩ ΔΑΥΙΔ, ΕΙΣ Α 1. IN FINEM, NE DISPERDAS, IN TITULI INSCRIPTIONEM. LVII.

Ἐι δὲ θῶς δραδικιοσύνην λαλεῖτε, εὐθέα κρίνετε, νιοὶ τῶν ἀνθρώπων. Εἰς τὸ τέλος μὴ διαφθείρειν, φυλάττειν δὲ ἔκαστον τὰ ἔαυτοῦ τέλη, καὶ διαρών παρανεῖ λόγος. "Αμφω δὲ, ὃ τε μετὰ χείρας καὶ ὃ πρὸ αὐτοῦ τὴν ἴσην ἔχουσι προγραψήν, ὅμοιως τὸ, Εἰς τὸ τέλος, μὴ διποθείρης τῷ Δαυὶδ, καὶ τὸ, εἰς στηλογραφίαν, περιέχοντες. "Ο γε μὴν χρόνος, εἰ καὶ μὴ ἐν τῷ παρόντι, ἀλλ' ἐν τῷ πρὸ τούτου διδήλωται κατὰ τὴν προσθήκην ἢ φασιν, Ἐν τῷ αὐτὸν ἀποδιδράσκειν ἀπὸ προσώπου Σαοὺλ εἰς τὸ σπήλαιον. Κατὰ τὸν αὐτὸν οὖν εἰρήσθαι χρόνον καὶ διποκείμενος, οὐ μόνον ἐκ τῶν εἰρημένων δοκεῖ μοι, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἐζῆς ἐπιφερομένων. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ πρὸ τούτου στηλογραφία περὶ τῶν υἱῶν τῶν ἀνθρώπων ἔλεγεν, Υἱοὶ ἀνθρώπων, οἱ δόρυτες αὐτῶν ὄπλοι καὶ βέλη· εἰκότως καὶ ἡ μετὰ χείρας τοῖς αὐτοῖς υἱοῖς, τῶν ἀνθρώπων εὐθύνης ἐν ἀρχῇ προσφανεῖ λέγουσα· Ἐλάληθος ἄρα δικαιοσύνην λαλεῖτε, εὐθέα κρίνετε, οἱ νιοὶ τῶν ἀνθρώπων. Καὶ ἐπειδὴ πέρ ἐν τῷ πρὸ τούτου ἐλέγετο· Ἐβρύσατο τὴν ψυχὴν μου ἐκ μέσου σκύμων, ἢ, ἐκ μέσου λεόντων, κατὰ τοὺς λοιποὺς, εἰκότως ἐν τῷ μετὰ χείρας ἐπιφέρεται, Τὰς μύλας τῶν λεόντων συνέβιλες Κύριος. Ἐδει γὰρ ἡμᾶς μαθεῖν ὅπως ἐδρύσατο τὴν ψυχὴν τοῦ Δαυὶδ ἐκ μέσου σκύμων. Καὶ πάλιν περὶ τῶν δόδοντων τῶν ἐνδιαβαλλόντων αὐτὸν ἐν μὲν τῷ πρὸ τούτου, Υἱοὶ ἀνθρώπων, οἱ δόρυτες αὐτῶν ὄπλοι καὶ βέλη, ἐλέγετο, ἐν δὲ τῷ μετὰ χείρας· Ὁ Θεὸς συντρίψει τὸν δέ τοις τοῖς λαοῖς σὺν ἀληθινῇ προστιρέσει καὶ συνειδῆσει καθαρῷ τῇ τοῦ λόγου προστέναι διδασκαλίᾳ, καὶ μὴ καθυποκρίνεσθαι τὴν θεοτέσσειαν. Διὸ πρὸς πάντας τοὺς ἀνωτέρω λαοὺς ὠνομασμένους καὶ πρὸς πάντα τὰ θύνη, περὶ ὧν ἐλέγετο, Ἐξομολογήσομαι σοι ἐν λαοῖς, Κύριε, ψαλῶ σοι ἐν ἔθνεσι, τὴν προσφάνησιν ποιούμενος ὃ πατέρων λόγος διαμαρτύρεται λέγων. Ἐι δὲ θῶς ἄρα δικαιοσύνην λαλεῖτε, εὐθέα κρίνετε, νιοὶ τῶν ἀνθρώπων. Εἰ γὰρ ἀληθῶς τις δικαιοσύνην ἐπαγγέλλοιτο, οὐδὲ διλοθεν δειχθήσεται, ἢ ἐπὸ τοῦ κρίνειν εὐθέα. Κρίνει δὲ εὐθέα δικαινίας παρ' ἔαυτῷ τὴν κατὰ τὸν ὄρθον λόγον, καὶ μηδὲ σκολιὸν μηδὲ διάστροφον πράττειν. Εἰ δέ τοις υἱῶν τῶν ἀνθρώπων δρὼν μὲν λαλούντων τοῖς χελεύσι, καὶ τῷ στόματι δικαιοσύνην ἐπαγγελλομένων, ἐλεγχομένων δὲ ἀπὸ τῶν ἔργων, στι τάναντίς κατὰ διάνοιαν

B

Vers. 2, 3. *Si vere utique justitiam loquimini, recta judicate, filii hominum.* Hoc latet præsens sermo singulos, ut ne in finem disperdat, sed obseruat quisque fines suos. Ambo quippe, tum hic, tum præcedens, similem præferunt inscriptionem, scilicet, *In finem, ne disperdas David*, atque, *in tituli inscriptionem.* Tempus autem, etsi non in præsenti, at in præcedenti declaratur, dum hæc addit, *Cum fugeret a facie Saulis in speiuncam.* Eodem itaque tempore pronuntiatum etiam præsentem fuisse, non solum ex jam dictis, verum etiam ex mox afferendis planum mili videtur. Quia enim in præcedenti tituli inscriptione de filiis hominum dicebat, *Filiis hominum, dentes eorum arma et sagittæ*⁴⁶; hæc item tituli inscriptione statim ab exordio eosdem filios hominum compellat dicens: *Si vere utique justitiam loquimini, recta judicate, filii hominum.* Et quoniam in præcedenti dicebatur, *Eripuit animam meam de medio catulorum leonum*⁴⁷, sive, *de medio leonum*, secundum reliquos, consequenter in præsenti inseritur, *Molas leonum confregit Dominus.* Oportuit enim ediscere nos, quo pacto eripuerit animam Davidis de medio catulorum leonum. Ac rursum de calumniatorum suorum dentibus in præcedenti aiebat, *Filiis hominum, dentes eorum telum et sagittæ*; in præsenti vero, *Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum.* Quibus ambarum tituli inscriptionum consensus plane comprobatur. Et alia quoque ratione dixerit quispiam, quia præcedens gentium vocacionem complectitur, jure bujusmodi prophetiae præsentem tituli inscriptionem adjunctam fuisse, quæ filiis hominum justi judicij Dei rationem enarrat, omnibusque populis præcipiat, ut sincera voluntate et pura conscientia ad verbi doctrinam accedant, neque pietatem erga Deum simulent. Quare omnes supra memoratos populos, universasque gentes de quibus dicebatur, *Confitebor tibi in populis, Domine, psallam tibi in gentibus*⁴⁸, compellans sermo præsens, obtestatur dicens: *Si vere utique justitiam loquimini, recta judicate, filii hominum.* Nam si vere justitiam quis profiteatur, non aliunde comprobabitur, quam ex eo quod recta judicet. Recta vero judicat, qui apud se judicavit ac decrevit, justitiam ex recta ratione, nec quidquam tortuosum aut perverse edere. Deinde vero, cum filii hominum labiis quidem recta loquerentur, et ore justitiam profliterentur, sed ipsis operibus deprehenderentur adversa cogitare, subjungit: *Et enim in corde iniquitates operamini in terra: cuius rei, inquit, argumentum sunt opera vestra, Inju-*

⁴⁶ Psal. LVI, 3. ⁴⁷ ibid. ⁴⁸ ibid. 10.

stitiam manus vestræ complicant. Recta ergo judecitate, filii hominum, et vobiscum reputate, num sermones vestri cuin operibus consonent. Nam si justitiam loquimini, cur manus vestræ injustitiam complicant? Ex quo sane palam est vos iniqüitates in corde cogitare, et alia quidem mente tenere, alia ore proloqui. Si ergo vere justitiam loquimini, heus vos! recta judecate, et quæ loquimini peragite, neque in corde iniqüitates operemini, nec manus vestræ injustitiam complicent. τὰ εὐθέα, ὡς οὗτοι, καὶ ἀπέρ λαλεῖτε, ταῦτα καὶ οἱ χεῖρες ὑμῶν ἀνομίαν συμπλεκέτωσαν.

VERS. 4. 6. *Alienati sunt peccatores a vulva, erraverunt ab utero, locuti sunt falsa. Hæc quoque filii hominum applicat, qui se Deum colere, et justitiae leges adire profitantur, neque tamen recte judicant. Eos igitur sic compellat: Heus vos! audite, qui justitiam ore tenus loquimini, manibus vero injustitiam operamini, multaque simul peccata complicatis; magno judici latet nihil eorum quæ singuli in mente versant. Etiam si enim quis oculis hominum latere videatur; at sciat inimici se errore duci seseque decipere. Neque enim magno universorum judici occultus erit, ad cuius tribunal omnes sistemur. Quomodo autem Deo latere possint, cum priusquam in lucem prodirent, ei, qui omnia novit antequam flant, cogniti essent? Quare antequam fierent, eos, quasi jam exsisterent, tales fore quales jam sunt prospiciebat: exinde vero jam apud ipsum reprobati erant. Alienati sunt igitur peccatores a vulva. Ac etiam si hodie justitiam simulate loquantur, operibus contraria aggredientes; at non jam priusquam apud Deum tales esse videntur: sed priusquam ex utero prodirent; quin et antequam in vulvæ receptaculo conciperentur, ex numero errantium ab eo reputabantur, et quod tales futuri essent non ignorabat ipse. Sed ab eo jam tempore noverat eos falsa locuturos, et furorem ipsis secundam similitudinem serpentis fore. Θυμὸν autem Graeci solent etiam animam appellare. Quoniam igitur antiquus serpens qui Evam decepit, suavi quidem et amica oratione simulate utebatur, Dei mentionem faciebat, et cum quadam pietatis specie mulieri dicebat: *Quare dixit Deus: Ne comedatis ex omni ligno, quod est in paradiſo⁴⁸? ac rursum: Sciebat enim Deus, quod quacunque die comederitis ex eo, appetientur oculi vestri, et eritis sicut dii, scientes bonum et malum⁴⁹.* Et talibus quidem dictis simulans, et Deum se nosse præferens, mulierem alloquebatur; in corde autem iniqüitates operabatur, ac operibus injustitiam complicabat. Merito hi quoque dicuntur furorem et animam habere memorato serpenti similem. Quod ipsum Deus præscientia sua præoccupavit. Nam hi, auditis divinis sermonibus, sacrisque verbis eruditæ, nihil ad utilitatem parient, quia aures occludunt, neque divinarum incantationum virtutes recipient, sed similes sunt aspidi surdae et*

λογίζονται, ἐπιλέγει: *Kαὶ γάρ ἐτι καρδίᾳ ἀνομίας ἐργάζεσθε ἐτ τῇ γῇ· τούτου δὲ, φησὶν, Εἰλέγος αἱ ὑμέτεραι πράξεις· Ἀδικιαὶ αἱ χεῖρες ὑμῶν συμπλέκονται. Κρίνατε οὖν εὐθέα, οὐδὲ τῶν ἀνθρώπων, καὶ λογίσασθε παρ' ἑαυτοῖς, εἰ τοῖς ὑμετέροις ἀργοῖς συμφωνεῖ τὰ ἔργα. Εἰ γάρ δικαιοσύνην λαλεῖτε, πᾶς αἱ χεῖρες ὑμῶν ἀδικίαν συμπλέκουσιν; Ἀφ' οὐ δειχνύσθε ἀνομίας ἐν τῇ καρδίᾳ λογίζομενοι, καὶ ἔτερα μὲν διανούμενοι, ἔτερα δὲ τῷ στόματι λαλοῦντες. Εἰ δὴ οὖν ἀληθῶς δικαιοσύνην λαλεῖτε, χρίνατε πράττετε, μηδὲ ἐν καρδίᾳ ἀνομίας ἐργάζεσθε, μηδὲ αἱ χεῖρες ὑμῶν ἀνομίαν συμπλεκέτωσαν.*

'Απηλλοτριώθησαν οἱ ἀμαρτωλοὶ ἀπὸ μῆτρας, ἐπιλαγήθησαν ἀπὸ γαστρὸς, ἐλάλησαν ψευδῆ. Καὶ ταῦτα πρὸς τοὺς οὐδοὺς τῶν ἀνθρώπων ἀποτελεῖται τοὺς ἐπαγγελλομένους θεοσεβεῖν, καὶ τοὺς τῆς δικαιοσύνης μετέρχεσθαι νόμους, μὴ χρίνοντας δὲ ὄρθως. Φησὶν οὖν πρὸς αὐτοὺς· Ἄκούσατε, ὡς οὗτοι, οἱ λαλοῦντες μὲν δικαιοσύνην τῷ στόματι, ἐργάζομενοι δὲ ταῖς χερσὶν ἀδικίαν, καὶ πολλὰς κατὰ τὸ αὐτὸν συμπλέκοντες ἀμαρτίας· τὸν μέγαν κριτὴν οὐδὲν λανθάνει τοῦν κατὰ διάνοιαν ἐκάστη λογιζομένων. Καὶ γάρ δοκεῖ τις ἀνθρώπων δρθαλμοὺς κρύπτειν, ἀλλ᾽ ἵστω, διτε δεινὴν πλάνην πεπλάνηται ἑαυτὸν ἀπατῶν. Οὐ γάρ τὸν μέγαν τῶν δλων κριτὴν λήσεται, οὐ πάντες πρὸ τοῦ βῆματος παραστησομένει. Πῶς δὲ οὐ καὶ λάθοιεν τὸν Θεὸν οὗτοι, ὅπότε καὶ πρὸν εἰς φῶς προελθεῖν αὐτοὺς, πάντα εἰδότε πρὸ γενέσεως αὐτῶν ἐγνωρίζοντο; Διὸ πρὸν γεννηθῆναι αὐτοὺς, ὡς ἡδη ὑφεστῶτας, καὶ τοιούτους δντας οὐδὲν εἰσ προεώρα· ἡδη τε ἐξ ἐκείνου ἀπόδηλοι τίσσαν παρ' αὐτῷ. Απηλλοτριώθησαν γοῦν οἱ ἀμαρτωλοὶ ἀπὸ μῆτρας. Καὶ εἰ καὶ τὰ μάλιστα σήμερον δικαιοσύνην λαλεῖν προσποιοῦνται, τοῖς ἔργοις τὰ ἐναντία μετερχόμενοι, ἀλλ' οὐ καὶ παρὰ Θεῷ νῦν ἐφάγησαν τοιοῦτοι· πρὸν δὲ ἀπὸ γαστρὸς προελθεῖν αὐτοὺς, μᾶλλον δὲ καὶ πρὸ τοῦ συλληφθῆναι ἐν τῷ τῆς μῆτρας δοχείῳ, ἐν πεπλανημένοις ἐλογίσθησαν παρ' αὐτῷ, καὶ μέλλοντες ἐσεσθαί τοιοῦτοι οὐκ ἡγοοῦντο. Ήδη δὲ ἐξ ἐκείνου ὡς δὲν μέλλοντες τὰ φευδῆ λαλεῖν ἐγιώσκοντο, καὶ ὡς θυμὸς αὐτοῖς ἔστι κατὰ τὴν ὁμολογίαν τοῦ δρεως. Θυμὸν δὲ καὶ τὴν ψυχὴν καὶ ταῖς Ἑλλήνων καλεῖν εἰωθασιν. Ἐπειδὲ τοίνυν καὶ διπλαῖς δρψις, τὴν Εἴλαν ἀπατήσας, προσεποιεῖτο μὲν γλυκεῖς καὶ φιλικῆς κεχρῆσθαι δύμιλές, μῆτρην τε Θεοῦ ποιεῖσθαι, καὶ τινὰ ἐπιδείκνυσθαι εὐλάβειαν, λέγων τῇ γυναικὶ· *Tι δέτε εἰλεγε ὁ Θεός;* Οὐ μὴ φάγητε ἀπὸ πατερὸς ἔγκλων τοῦ ἐτῷ παραδεῖσφ; καὶ πάλιν· *Ηδει γάρ ὁ Θεός, διτε δὲ δὲν τημέρα φάγητε ἀπὸ αὐτοῦ, διαιροιχθήσοται ὑμῶν οἱ δρψαλμοὶ, καὶ ἐσεσθε ὡς θεοί, γινώσκοτες καὶ λόγον καὶ πονηρόν· καὶ τοιαῦτα μὲν ὑποκρινόμενος, καὶ τὸν Θεὸν εἰδέναι προσποιούμενος, οὐμίλει τῇ γυναικὶ, ἐν καρδίᾳ δὲ ἀνομίας εἰργάζετο, καὶ τοῖς ἔργοις ἀδικίαν συνεπλέκεν· εἰκότως καὶ οὐδὲ λέγοντας θυμὸν ἔχειν καὶ ψυχὴν δύμιλαν τῷ προλεχθέντι δρψι· δὲ δὴ καὶ αὐτὸν προειληφεν δ Θεὸς τῇ προγνώσει. Τῶν γάρ θειών εἰσακούοντες λόγων καὶ τοῖς ιεροῖς μαθή-*

⁴⁸ Gen. iii, 1. ⁴⁹ ibid. 5.

τευμένοι βήμασι, ούδεν τικτήσονται πρὸς ὥφελείς, διὰ τὸ βύειν τὰ ὄντα, καὶ μὴ καταδέχεσθαι τῶν θείων ἐπιδῶν τὰς δυνάμεις, ἀφομοιοῦσθαι δὲ ἀσπίδι καρφῇ καὶ βιούσῃ τὰ ὄντα αὐτῆς, πρὸς τὸ μὴ ἀκοῦσαι φυγῆς ἐπρόδντων, φαρμακοῦται (1) φαρμακευομένους σαρά σοφοῦ. Τῷ μὲν οὖν θρεῖ ὁμοιόθησαν διὰ τὴν ὑπέροισι καὶ τὴν ἐπίπλαστον περὶ Θεοῦ ὅμιλαν, τῇ δὲ ἀσπίδι διὰ τὸ κρύπτειν ἐν αὐτοῖς τὸν θανατηφόρον ιὸν. Ἀλλ' εἰ μὲν ἀπλῶς ἀσπίδι παρεβλήθησαν, ἐπὶ τοῖς δὲ ἦν ποτε ὥφεληθήσεσθαι· ἐπειὶ καὶ τὸ δεινὸν ἐρπετὸν ἔκεινό ἐστιν ὅτε ἐξ ἐπιφῆς καὶ κατασκευῆς ἐτέρων τινῶν ἀπορίπτει τὸν ίὸν, καὶ τὸν θυμὸν ἀποτίθεται, καὶ ὡς περ ἀπονεκρύσται τὴν κακίαν· εἰ δὲ τὴν τοιαύτην τῆς ἀσπίδος πικρία δυνάμει λόγων τινῶν ἔκσθενει καὶ ἀπομαραίνεται, τὸν ίὸν τε ἀπορίπτει, τί χρὴ λέγειν περὶ ἀνθρώπου φυχῆς, τῆς κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγενημένης, ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτὴ πολὺ μᾶλλον ἡ τὸ ἐρποτικὸν ἔκεινο γένος μετέβαλεν ἀντὶ τὸν κρείττον, τῆς κακίας ίὸν ἀποθεμένη, εἰ παρεῖχεν θευτὴν τῇ ἐκ τῶν θείων μαθημάτων ὥφελειᾳ, καὶ ταῖς ἀληθῶς θεοπνεύστοις ἀπυθαίσας; Διὸ δὴ ἀκριδῶς ὁ λόγος οὐχ ἀπλῶς ἀσπίδι τὴν τοιαύτην παρέβαλεν, ἀλλ' ἀσπίδι καρφῇ, οὐχ ἐκ φύσεως οὔσῃ τοιαύτῃ, ἀλλ' ἐκ προαιρέσεως ἐαυτὴν ἀποκαφούσῃ. Διὸ εἴρηται, Ήρις ἀσπίδος καρφῆς καὶ ξυνίσης τὰ ὄντα αὐτῆς. Οὕτω γάρ ποτε καὶ ἀνθρώπος τῶν θείων ἀνήκοις λόγων, οὐ παρὰ τὸ κεκαφωθεῖν τὴν φυχὴν, ἐσέρηται τῆς ἀκοίης, παρὰ δὲ τὴν οἰκείαν βούλησιν· ἕκαν τὸν γάρ ἔαυτὸν ἀποκαφοῖ βιαζόμενος τὴν ἔαυτον φύσιν. Θεὸς γάρ καρφὴν φυχὴν οὐκ εἰργάσατο, ὡς οὐδὲ τυφλὴν, οὐδὲ ἀνάπτηρον, οὐδὲ ὅλως λειλημένην· ἀφρυμένην δὲ κατὰ πάσας κύττας τὰς δυνάμεις· ἐπειὶ καὶ τὴν εἰκόνα καὶ καθ' ὅμοιωσιν τὴν αὐτοῦ τὸν ἀνθρώπον ὑπεστήσατο. Ἐκαστος δὲ ἔαυτὸν ἀποκαφοῖ καὶ τυφλοῖ, καὶ τὴν οὐσίαν τῆς ἔαυτοῦ φυχῆς λαβάδαι. Τούτῳ δὲ διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου δὲ ἐκ περιτομῆς ἀπελέγχεται πράττων λαός. Διὸ λέλεκται πρὸς αὐτούς· Ἐκαχύθη ἡ καρδία τοῦ λαοῦ τούτου, καὶ τοῖς ὀστοῖς βαρέως ἡκουσαρ, καὶ τοὺς δρθαλμοὺς ἐκάμψασαρ, καὶ τὰ ὄντα ἐδάρυραρ· μήποτε ίδωσι τοῖς δρθαλμοῖς, καὶ τοῖς ὀστοῖς ἀκούσωσι, καὶ τῇ καρδίᾳ συντῶσι, καὶ ἐπιστρέψωσι, καὶ λάσωμαι ἀθούσι. Οὕτως οὖν ἀσπίδι καρφῇ ἐαυτὴν ἀποκαφούσῃ δὲ τῶν θείων ἀνήκοις λόγων παραμοίωται. Διὸ λέλεκται κατὰ τὸν Σύμμαχον· Ήρις ἀσπίδι καρφῇ, βιούσῃ ὀτλοῖς αὐτῆς, ἵτα μὴ ἀκούσῃ φωνὴν γύναιορτων, ἐκδοτού ἐκφράσας σεσοργισμένου. Ἀλλ' οὐ μὲν νῦν ὑφεστῶς ἀνθρώπος, καὶ τοιούτον ἔαυτὸν κατασκευάσας, ὅτε ταῦτα πράττει, τοῖς πολλοῖς γινούσκεται· τῷ δὲ Θεῷ καὶ πρὸ γενέσεως, καὶ πολὺ πρότερον πρὸ τῆς κατὰ γαστρὸς συλλήψεως, τοιούτος ἀσθμένος ἐγνωρίζετο. Μάτην δρα ἔαυτὸν ἀπατᾷ δὲ λαλεῖν μὲν δικαιοσύνην ἐπαγγελλόμενος, ταῖς δὲ χεροῖς αὐτοῦ συμπλέκων ἀδικίαν· ἐπειτα κρύπτων ἐν τῇ καρδίᾳ ἔαυτοῦ τὴν ἀνομίαν, ὡς καὶ τὸν Θεὸν λησμένος ἐν τῷ θείῳ δικαιωτηρίῳ.

Οὐ θεὸς συντρίψει τοὺς ὀδόντας αὐτῶν ἐν τῷ στόματι αὐτῶν, καὶ τὰ ἔξης. Τὰ προλεχθέντα μα-

¹⁰ Isa. vi, 10.

(1) Lege, φαρμάκου τε. Estisque lectio Theodotionis.

PATRUL. GR. XXIII.

A obturanti aures suas, ut non exaudiat voces inconstantium, neque recipiat remedium a sapiente param. Serpenti igitur similes sunt, ob hypocrisin, et simulatum illud de Deo colloquium; aspidi vero, quia letale venenum in se occultant. Verum si aspidi duntaxat comparandi essent, spes foret eos aliquando utilitatem percepturos: siquidem serum illud reptile, ex incantatione et artificio quorundam, virus nonnunquam abicit, furoremque depnit, et quasi extinguitur quoad malitiam. Quod si talis acerbitas aspidis vi quorundam verborum debilitatur et marcescit, venenumque abicit, quid dicendum de anima hominis, quæ ad imaginem Dei facta est, nisi eam multo potius quam reptile illud genus, deposito malitia veneno, in melius mutandam esse; si tamen sese divinarum disciplinarum utilitati, et divinitus vere inspiratis incantationibus applicet? Quanobrem accurate sermo non aspidi simpliciter tales animam comparavit, sed aspidi surdæ, quæ non ex natura sua surda sit, sed ex propria voluntate talis evaserit. Quare dictum est, Sicut aspidis surdæ et obturantis aures suas. Sic enim aliquando homo verba divina non audiens, non quod anima surdus evaserit, auditu privatur, sed id propriæ voluntatis est; sponte namque naturæ vim inferens suæ obsurdescit. Etenim Deus non surdam, non cæram, non mutilam vel mancam animam; sed validam cunctisque suis virtutibus præditam efficit; nam ad imaginem et similitudinem suam hominem condidit. Quisque vero surditatem sibi cœcitatatemque procurat, animæque suæ substantiam labefactat. Quod populus ex circumcisione fecisse per Isaiam arguitur his verbis: Incrassatum est cor populi hujus, et auribus graviter audierunt, et oculos clauerunt, ne forte videant oculis, et auribus audent, et corde intelligent, et convertantur, et sanem eos⁵⁰. Sic ergo aspidi surdæ et obturanti aures comparatur, qui divina verba non audit. Quare secundum Symmachum dicitur: Sicut aspidi surdæ, obturanti auriculam suam, ut ne audiat vocem surrantiū, unoquoque incantationes sapienter edocto. Verum homo nunc existens, qui sese tali modo constituit, dum haec agit a multis noscitur; at Deo etiam ante ortum notus; imo vero diu antequam in utero conciperetur, quod talis futurus esset, ab eo cognoscerebatur. Incassum ergo sibi ipsi illudit qui justitiam ore profitetur, dum manibus injustitiam complicat, deindeque iniquitatem in corde occultat suo, ac si in divino tribunali ipsi Deo latere possit. Próteros πρὸ τῆς κατὰ γαστρὸς συλλήψεως, τοιούτος ἀσθμένος ἐγνωρίζετο. Μάτην δρα ἔαυτὸν ἀπατᾷ δὲ λαλεῖν μὲν δικαιοσύνην ἐπαγγελλόμενος, ταῖς δὲ χεροῖς αὐτοῦ συμπλέκων ἀδικίαν· ἐπειτα κρύπτων ἐν τῇ καρδίᾳ ἔαυτοῦ τὴν ἀνομίαν, ὡς καὶ τὸν Θεὸν λησμένος ἐν τῷ θείῳ δικαιωτηρίῳ.

Vers. 7, 8. Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum, et cætera. Hac de peccatoribus notitia in-

structi filii hominum, quod scilicet a Deo præsumuntur, et quod antequam ad homines transirent, notum illi esset tales ipsos futuros, audite cuiusmodi sine iidem excipiendi sint. Quoniam enim libera et sui arbitrii natura prædicti, vi internoscendi boni et contrarii instructi, atque liberam ad utrumlibet inclinationem nacti, non recte judicio suo sunt usi, neque rectam viam, etsi notam sibi, dilexerunt, neque operibus justitiam adierunt, quam verbis duntaxat et labiis sunt professi, veterique serpenti similes, aspide surda deteriores evasere; ideo quæ ipsis eventura sint audite, disciteque, ab universorum Judge Deo conterendos esse ipsorum dentes, qui nihil prorsus a leonibus discrepant, et quod post hæc omnia instar aquæ effluentis dissolvendi sint. Nam illius loco, *Ad nihilum devenient tanquam aqua decurrent*, Symmachus sic interpretatur, *Dissolvantur sicut aqua pertransiens sibi*. Quia enim ore tenus justitiam simulant, jure Deus dentes eorum in ore ipsum conteret. Et quia non sat ipsis fuit, quod serpenti et memoratae aspidi surdae collati essent; cum jam aliorum perniciem molientes, leonibus et catulis leonum comparentur; a quibus animam erui suam David ita precatur in præcedenti psalmo, *Et eripuit animam meam de medio catulorum leonum*⁸¹; aut, *de medio leonum*; molas eorum confracturum esse Deum dicitur, videlicet potestates malitiae eorum, queis in multorum perniciem utebantur. Cum autem dentes et molas eorum contriverit Deus, tunc denum ceu mortui ad nihilum devenient, et sicut aqua sibi pertransiens dissolventur. Et is quidem futurus impiorum omnium finis. Quod sane vos scire necesse est, o filii hominum, ut, si vere utique justitiam loquimini, recta judicetis, neque prædictorum hominum viam ineatis, neque in corde iniquitates operemini, neque injustitiam manus vestræ complicant, nec vos similares serpenti exhibeatis, nec sitis sicut aspis surda, obturans aures suas, nec cum memoratis impiis et peccatoribus una ab lucamini: quos præscientia sua prævertens Deus, antequam in lucem prodirent, tales futuros esse noverat; sed tamen concessit ut noscerentur ac in lucem venirent, gratia sua ipsis quoque concessa, ut palam eorum propositum fieret. Siquidem et ordinem justorum rectam ac minime deslexam viam suapte voluntate initurum prævertens Deus noverat. Deinde utrique ordini liberum arbitrii motum dimisit, concedens ut in stadio cursum conficerent. Ac cum universos natura similares constituisset, voluntate propria quemque meliora diligere pariter permisit. Illi vero, utpote qui sui ipsorum domini, sui juris ac liberi quoad motum essent, arbitratus suo disjuncti sunt, aliis rectam, obliquam aliis viam cooptantibus. Ideo justus ille iudex, utrique ordini ceu certaminis arbitrus, congruenti ac debito sine dignos remunerat: non hominum ritu ex actuum eventu cujusque mo-

A θόντες περὶ τῶν ἀμαρτωλῶν οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὡς, προγνωσθέντες ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ πρὶν εἰς ἀνθρώπους παρελθεῖν, ἐγνωρίζοντο αὐτῷ ἐσθμενοὶ τοιοῦτοι, ἀκούετε διὰ τὸν τέλος αὐτοὺς διαλήψεται. Ἐπειδὴ γάρ, φύσεως ἐλευθέρας καὶ αὐτεξουσίου γενόμενοι, διακριτικοὶ τε τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἐναντίου, τὴν τε εἰς ἔκάτερα ρωπὴν τὴν ἐν ἑαυτοῖς κεκτημένην, οὐκ ἱρῶς ἐγρήσαντο τῷ κριτηρίῳ, οὐδὲ ἡγάπησαν τὴν εὐθείαν, καὶ περὶ εἰδῆτος αὐτήν, οὐδὲ ἔργος μόνω καὶ χειροῖς ἐπηγγέλλοντο, τῷ παλαιῷ δὲ ὅφει διμοιωθέντες, ἀπίδος καθῆσθαις χείρους ἐγένοντο· τοῦτον χάρτην ἐπαπούσατε τίνα καὶ αὐτοὺς τε πειμένει, μαθόντες, ὡς ὁ τῶν θλων κριτής Θεὸς συντρίψει τοὺς ὀδόντας αὐτῶν καὶ οὐδὲν διαφερόντων λεόντων, καὶ ὡς μετὰ πάντα διατελήσονται δίκην ὕδατος ἐκρέοντος. Ἀντὶ γάρ τοῦ, Ἐξουδεωθήσονται ὡς ὕδωρ παραπορευόμενοι, δὲ Σύμμαχος ἡρμήνευσε, Διαλυθήτωσαρ ὡς ὕδωρ παρερχόμενοι ἐαυτῷ. Ἐπειδὴ γάρ τῷ στόματι καθυποκρίνονται τὴν δικαιοσύνην, εἰκότως τοὺς ὀδόντας αὐτῶν ὁ Θεὸς ἐν τῷ στόματι αὐτῶν συντρίψει. Καὶ ἐπειδὴ μὴ ἀπήκρεσεν αὐτοῖς διμοιωθήναι τῷ δόφει καὶ τῇ προλεχθεῖσῃ ἀσπίδι καφῆ, ήδη δὲ καὶ ἐτέρους λυμαίνομενοι, λέουσι παρεβλήθησαν καὶ σκύμνοις, ἀφ' ὧν τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἐρήσουσι εὑχεται δ Δαυτὸν λέγον ἐν τῷ πρὸ τούτου· Καὶ ἐφρύσατο τὴν ψυχὴν μου ἐκ μέσου σκύμνων, ἦ, ἐκ μέσου λεόντων τὰς μύλας αὐτῶν συνθλάσσειν λέγεται ὁ Θεὸς, δηλαδὴ τὰς τῆς κακίας αὐτῶν δυνάμεις, αἵ τε ὄλεθρω πολλῶν ἐγρήσαντο. Ἐπειδὴ δὲ τοὺς ὀδόντας αὐτῶν καὶ τὰς μύλας συντρίψει ὁ Θεὸς, τότε λοιπὸν ἐξουδεωθήσονται ὡς δινεκρωθέντες, καὶ διαλυθήσονται ὡς ὕδωρ παρερχόμενον ἐαυτῷ. Καὶ τοιοῦτον μὲν ἔσται τῶν ἀσεβῶν πάντων τὸ τέλος. Ὁ δὴ ἀναγκαῖον ὑμᾶς γνῶναι, ὃ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων, ἵνα, εἰ ἀληθῶς δρα δικαιοσύνην πλείστη, εὐθέα κρίνητε, καὶ μὴ μετέργησθε τὴν τῶν εἰρημένων ἀνδρῶν ὀδὸν, μηδὲ ἐν καρδίᾳ ἀνωμίλας ἐργάζησθε, μηδὲ ἀδικίαν αἱ χεῖρες ὑμῶν συμπλέκωσι, μηδὲ ἐαυτοὺς κατασκευάζητε ὑμοίους τῷ δόφει, μηδὲ γένησθε ὡς ἀσπίδι καφῆ βύσουσα τὰ ὑπαντῆς, μηδὲ τοῖς προλεχθεῖσιν ἀσεβέσι καὶ ἀμαρτωλοῖς συναπάγοισθε· οὓς προλαβὼν ὁ Θεὸς τῇ προτρύνει, πρὶν εἰς φῶς προελθεῖν, ἔγων μὲν τοιούτους ἐσσαμένους, διμῶς δὲ οὖν συνεχώρησε γεννηθῆναι καὶ εἰς φῶς προελθεῖν, τὴν παρ' αὐτοῦ χάριν καὶ αὐτοῖς δωρησάμενος, εἰς τὸ φανεροὺς γενέσθαι τὴν προαίρεσιν. Ἐπειδὴ καὶ τὸ τῶν δικαίων τάγμα, ἐξ οἰκείας προαιρέσεως τὴν δρόμην καὶ ἀδιάστροφον μέλλον ὀδεύειν, προλαβὼν ὁ Θεὸς ἔγων. Εἰτ' ἀμφιστέρων τῶν ταγμάτων τὴν αὐτεξουσίου ὄρμην ἐλευθέραν ἀγῆσκεν, ὡς ἐν σταδίῳ ποιεῖσθαι τὸν δρόμον ἐπιτρέψας αὐτοῖς. Καὶ αὐτὸς μὲν διμοιωθήσεται τὴν φύσιν τοὺς πάντας ὑποστησάμενος, προαιρέσει οἰκείᾳ χρήσθει: πρὸς τὴν τῶν κρειττόνων αἱρεσιν τοῖς πάσιν διμοιώσας συγκεχωρήσειν οἱ δὲ, ἀτε κύριοι ἐαυτῶν καθεστῶτες, διφετοί τε καὶ ἐλεύθεροι τὴν ὄρμην, αὐτοπροσιρέτω γνώμῃ διέστησαν, οἱ μὲν τὴν εὐθείαν ὀδεύειν, οἱ δὲ τὴν διάστροφον.

⁸¹ Psal. LVI, 5.

ἱλόμενοι. οὗτοι χάριν δὲ δίκαιοις κριτής, ἀγνωσθέντων ἐκατέρῳ τάγματι, τῷ καταλλήλῳ καὶ προσήκοντι τέλει τοὺς ἀξίους παραδίδωσιν· οὐ καθάπέρ ἀνθρώποι μεθῶν ἐκ τῆς τῶν πραγμάτων ἀποβάσεως τὸν ἔκαστου τρόπον, οἷα δὲ Θεός καὶ πρὸ γενέτεως εἰδὼς ἄπαντα. Διὸ οἱ μὲν ἀπηλλοτριώθησαν παρ' αὐτῷ καὶ πρὸν ἡ τοῖς λοιποῖς γνωσθῆναι· οἱ δὲ ἄγιοι ἐκλογῆς ἡγιώθησαν δομοῖς Ἱερεμίᾳ τῷ προφήτῃ, φησὶν δὲ Θεός· Πρὸ τοῦ με πλάσαι σε ἐν κοιλίᾳ, ἐπισταματοσ, καὶ πρὸ τοῦ σε ἐξελθεῖν ἐκ μήτρας, ἡγίακά σε. Καὶ δὲ Ἀπόστολος τοῦτο ἐδήλων φάσκων· Καθὼς ἐξελέξατο ἡμᾶς ἐν αὐτῷ πρὸ καταβολῆς κόσμου, εἰραι ἡμᾶς ἀγίους καὶ ἀμώμους κατερώπιοι αὐτοῦ ἐν ἀπάλῃ, προορίσας ἡμᾶς εἰς νιοθεσταρ διὰ Προσοῦ Χριστοῦ· καὶ πάλιν· Ἐν φῷτοι ἐκληρώθημεν προορισθέντες κατὰ πρόγρωσιν τοῦ τὰ πάρτα ἑπεργούντος καὶ κατὰ τὴν βουλὴν τοῦ θελήματος αὐτοῦ, εἰς τὸ εἰραι ἡμᾶς εἰς ἔπαιρος δόξης αὐτοῦ. Ορέξεις δὲ τοῖς πρὸ καταβολῆς κόσμου ἐξελέχθαι καὶ πρωρίσθαι εἰς νιοθεσταν, κατὰ πρόθεσιν τῶν πάντα ἐνεργούντος φησι; τὴν αὐτὴν δὲ παρίστησην διάνοιαν δὲ αὐτὸς λέγων· Οιδαμεν δὲ, διτι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεόν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθὸν τοῖς κατὰ πρόθεσιν καλητοῖς οὖσιν· διτι οὓς προστρών καὶ προώρισε συμμόρφους τῆς εἰκόνος τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, εἰς τὸ εἰραι αὐτὸν πρωτοτόκον ἐν πολλοῖς ὀδηγοῦσι. Οὐδὲ δὲ προώρισθε, τούτους καὶ ἐκάλεσθε, καὶ οὓς ἐκάλεσθε, τούτους καὶ ἐδικαίωσθε, οὓς δὲ ἐδικαίωσθε, τούτους καὶ ἐδέξασθε. Τα δύοια δὲ καὶ περὶ έκατον διδάσκεται· ἐν οἷς φησὶν· Ότε δὲ ηὔδηκησερ διφορίσας με ἐκ κοιλίας μητρός μου, δικοαλύγαστο τὸν Υἱόν αὐτοῦ ἐν ἐμοι. Μετέπερ οὖν τούτους προγνοὺς μέλλοντας ἀγαπᾶν αὐτὸν προώριστεν, οὗτας καὶ τοὺς ἀσεβεῖς, ἐπειδὴ πρόεγνω μέλλοντας λαλεῖν δικαιοσύνην διὰ τὸ γινώσκειν αὐτὴν, οὐ μή καὶ τοὺς Ἑργατας αὐτὴν μετελευσθμένους, διὰ τὸ ταῖς γραψίν ἀδικίαν συμπλέκειν, τούτου χάριν ἀπιλλοτρίωστεν ἀπὸ μητράς, καὶ ἐν πλανωμένοις καὶ λαλοῦσι φευδῇ παρ' ἐστιτῷ κατηρίθμησε πρὶν γενέσθαι· συνεχώρατε τε εἰδὼς αὐτοὺς τοιούτους ἁστομένους εἰς φανερὸν ἐλθεῖν, ὡς διὸ τὸ διάφορον τῶν δικαίων καὶ θεοτεῖνον ἀνθρῶν ἐκ τῆς τῶν χειρόνων παραθέσεως διαλάμψειε. Μιᾶς γάρ δυτες φύτεως οἱ πάντες, οἱ μὲν ἐκίνεταις εἰλαντο τὰ κρείτωα, οἱ δὲ τὴν ἐναντίαν ὕδεσταιν, αὐτεξουσίων πρώταρέτες χρησάμενοι. Υψηλὸς δὲ δὲ μέγας τῶν δλων κριτής, προκαθεδόμενος ἐκατέρῳ τάγματι, βριθεῖται τὰ πρέποντα. Διὸ τοὺς μὲν ἀγαπήσαντας αὐτὸν ἐδέξασθε, συμμόρφους ἀποδείξας τῆς εἰκόνος τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, ὡς δὲ Ἑργατη τὴν εἰς αὐτὸν ἰνδεικάμενους ἀγάπην· τοὺς δὲ ἐναντίους, ὡς δὲ ἐστούς ἀπαλλοτριώσαντας τῆς αὐτοῦ χάριτος, καταβάλλεις συντρίβων αὐτῶν τοὺς ἐδόντας, οἵς οὐδὲ δεόντως ἔχρισαντο, καὶ συνθλῶν τὰς μύλας αὐτῶν, διὸ διαπολλοὶ ἐλυμήναντο· καὶ τέλος εἰς ἐξουδένωσιν αὐτοὺς παραδίδοντες καὶ χλεύην καὶ δνειδος· δτε καὶ δικην τῶν βευτῶν καὶ οὐχ ἐστώτων οὐδέτων ἀπορρέουσιν, αὐτοὶ ἐκτοιτον προξενήσαντες τέλος.

Ἐρτεστεῖ τὸ τέξον αὐτοῦ δωρεαν οὐδετερήσουσιν.

Νοετι πρόδες τακτικές ἀρταριαρεθήσονται· ἐπειδε

A res ediscens, verum utpote Deus omnia cognoscens ante originem. Quare alii quidem antequam ceteris noti essent, ab eo alienati sunt; sancti vero, electione dignati, sicuti Jeremias propheta, cui dixit Deus: Antequam te formarem in utero, novi te, et antequam exires de vulva, sanctificavi te¹¹. Id ipsum Apostolus declarat his verbis: Sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus sancti et immaculati in conspectu ejus in charitate: qui praedestinavit nos in adoptionem filiorum per Jesum Christum¹²; ac rursus: In quo et nos sorte vocati sumus, praedestinati secundum præscientiam ejus qui operatur omnia secundum consilium voluntatis suæ, ut simus in laudem gloriae ejus¹³. Viden' quomodo ante mundi constitutionem, electos et praedestinatos dicat ad adoptionem filiorum, secundum propositum ejus qui talia operatur? Eamdemque ipse sententiam profert his verbis: Scimus autem quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum iis qui secundum propositum vocati sunt. Nam quos præscivit et praedestinavit conformes fieri imaginis Filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. Quos autem praedestinavit, hos et vocavit; et quos vocavit, hos et justificavit; quos autem justificavit, illos et glorificavit¹⁴. Similia de se ipse declarat dicens: Cum autem placuit ei, qui me segregavit ex utero matris meæ, revelare Filium suum in me¹⁵. Quemadmodum igitur cum eos præscivisset, qui amaturi ipsum erant, etiam praedestinavit; sic et impios cum prævidisset justitiam locuturos, utpote qui nossent illam, sed ipsam tamen non operibus adituros esse, quia injustitiam manibus complicatur erant, ideo alienavit eos a vulva, et vel antequam fierent, in errantium et mendacia loquentium numero in se computavit; permisitque tamen, et si tales futuros esse nosset, ut palam prodirent, quo præstantia justorum religiosorumque hominum ex pejorium comparatione eluceret. Nam cum ex una omnes natura constant, libero usi arbitrio, alii quidem sponte bonum elegerunt, alii contrariam iniere viam. At excelsus et magnus ille universorum judex, utrique ordini præsidens, pro merito cuique tribuit. Quare sui amatores gloria affectit, conformes imagini Filii sui exhibens, quippe D qui amorem erga se operibus comprobaverint; alias vero ipsis oppositos, utpote qui sese ab ejus gratia abalienaverint, dejicit: dentes eorum, quibus non ut par erat usi sunt, conterit, molasque eorum, queis multis pernicie intulerunt, confringit: ac demuin in nihilum, in risum et opprobrium deducit, quando fluxarum et non consistentium aquarum instar defluunt: ipsis talem finem extitumque sibi procurarunt.

παραδίδοντες καὶ χλεύην καὶ δνειδος· δτε καὶ δικην τῶν βευτῶν προξενήσαντες τέλος.

VERS. 9, 10. Intendet arcum suum donec infirmetur. Sicut cera quæ fluit, auferentur: supercedidit

¹¹ Jer. 1, 5. ¹² Ephes. 1, 4. ¹³ ibid. 11-12. ¹⁴ Rom. VIII, 28-29. ¹⁵ Gal. 1, 15,

*ignis in ipsis, et non viderunt solem. Priusquam emitterent spinæ vestræ rhamnum, sicut viventes, sicut in ira absorbebit vos. Hæc cum apud LXX obscure ferantur, paulum apertius quod ad sententiam (1) a Symmacho versa sunt hoc modo : Qui tendit arcum suum turbetur, ut quæ comminuta sunt, ut vulvæ pellicula dissoluta, dissonet abortivum mulieris, ut ne videant solem. Priusquam crescent spinæ vestræ, ita ut fiant rhamnus, adhuc viventem quasi penitus siccum turbo auferet. Hæc porro fuerit dicti sententia. Quia in proposito est qualis futurus peccatorum finis sit, describere : præter ea quæ superius diximus, hæc etiam iſlos expectare, o filii hominum, ediscite. Dictum sane fuit antea, Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum, molas leonum confringet Dominus, et, ad nihilum devenient tanquam aqua decurrrens. Ad ea autem hæc insuper patientur. Qui olim arcum suum intendebat, verbisque suis tanquam telis alios impetebat et occidebat, is ipse in judicij tempore turbabitur : ita que ejus quæ jaculatus est, ac quibus multos interfecit, comminuta de medio tollentur. Deinde quemadmodum pellicula e muliere prodiens, vite consors nullatenus est, sed dissoluta dissonat; vel sicut abortivum in pellicula jacens mortuum, cum a prægnante egreditur, nullo sensu prædictum est, ut luce et sole fruatur ; sic erunt peccatores menustratis verbis indicati. Nam corpus eorum, perinde atque pellicula dissolutum, corruptioni tradetur ; nullam spem habens se cum sanctis resurrecturum. Anima vero eorum, quæ in corpore ceu in pellicula convoluta est, abortivo mulieris similis erit, nec vita, nec luce, nec solis radiis gaudens ; sed a tenebris in tenebras concedet; neque in regione vivorum assumetur, neque placebit Domino in lumine viventium ; nec dicet, *Convertere, anima mea, in requiem tuam, quia Dominus benefecit tibi*⁵⁷ : verum his omnibus privata, tenebris tradetur. Cujus rei mentionem ita facit Salvator : *Ligantes ejus pedes et manus ejicite ipsum in tenebras exteriores : ibi erit plenus et stridor dentium*⁵⁸. Et hic quidem impiorum finis erit. Fructum autem et opera, spinis nihil assimilia, antequam maturescant et ad malitia perfectionem deveniant, dum adhuc pullulabunt, exsiccati ira Dei, quæ ipsos invadet. Quod sane his verbis significatur : Priusquam crescent spinæ vestræ, ita ut fiant rhamnus, adhuc viventem, quasi penitus siccum turbo auferet. Cum igitur interpretationis Symmachi mentem aliquatenus perceperimus, jam restat ut ad LXX versionem transeamus, ut ex allata comparatione, eorum quoque sententiam speculemur. Ait itaque : *Intendet arcum suum donec infirmentur*. Qui dentes eorum in ore ipsorum contritus, et molas leonum confracturus est Dominus, ipse arcum sumum eo usque intendet, feriens*

⁵⁷ Psal. cxiv, 5. ⁵⁸ Matth. xv, 30.

• Ms. δλοχληρον.

(1) Atqui hæc band clarius a Symmacho explicantur. Quæ nos pro facultate in collectione Hexaplorum, propediem edenda, explanabimus.

A πῦρ ἐπ' αὐτοὺς, καὶ οὐκ εἶδορ τὸν ἡλιον. Πρὸς τοῦ συνιέναι τὰς ἀκάρθας ψῦμῶν τὴν φύσιν, ὡς τὰς ζωτὰς, ὡσεὶ ἐρ ὄργῃ καταπίεσι ψῦμας. Ἀσφαλὲς τούτων παρὰ τοῖς Ἐβδομήκοντα φερομένων, μετρίως πως τὴν διάνοιαν σαφέστερον ἀποδέδωκεν ὁ Σύμμαχος, τούτον ἔρμηνεύσας τὸν τρόπον. Ὁ τείνω τὸ τέλος αὐτοῦ θορυβηθήτω ὡς τὰ θρυπτόμετρα, ὡς περιχωρῶν διαλυθὲται, διαψωτεῖν ἔκτρωμα γυναικός, ἵνα μὴ ίδωσιν ἡλιον. Πρὶν η αὐξήσωσιν αἱ ἀκάρθαι ψῦμῶν, ὡστε τερέσθαι φύματος, ἔτι ζῶτα ὡς ἀλδέηρος λαλλαγῆ ἀρέται. Εἴτη δ' ἀν τὸν προκειμένων ταούτος. Ἐπειδὴ τὰ τέλη τῶν ἀμαρτιῶν ὑπὲιλα ξεῖται διαγράφειν πρόκειται, καὶ ταῦτα πρὸς τοῖς προλεχθεῖσι περιμένειν αὐτούς, ὡς υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων, μανθάνετε. Ἐλέγετο δὲ πρὸς τούτου, δὲ οὐ Θεὸς συντρίψει τοὺς ὀδόντας αὐτῶν ἐπ τῷ στόματι αὐτῶν, καὶ τὰς μύλας τῶν λεόντων συνθλάσσει Κύριος, καὶ, ἔξουδερωθήσοται ὡς ὅδωρ διαπορευόμετρος. Πρὸς τούτοις οὖν καὶ τάδε πείσονται· δι πάλαι πρότερον τὸ ξαυτοῦ τύχον ἐντείνων, βάλλων τε καὶ ἀναιρῶν ἐπέρους ὥσπερ βλέσαι τοῖς ζευκοῖς ἀλγοῖς, οὗτος ἐν τῷ τῆς κρίσεως καιρῷ θορυβηθήσεται, καὶ τὰ βέλη αὐτοῦ δι' ὧν τὴν τρόπτην καὶ ἀνήρει πολλοῖς, θρυπτόμενα ἀφανισθήσεται. Εἴθ' ὡσπερ χωρίον προχωρήσαν ἀπὸ γυναικῶν, οὐδεμιᾶς μετέχει ζωῆς, διαλυθὲν δὲ διαφανεῖ· ἢ ὥσπερ τὸ ἐν τῷ χωρὶ ἐναποθανὸν ἔκτρωμα, προελθὼν τῆς κατὰ γαστρὸς αὐτὸν φερούσης, οὐδεμιᾶς μετέχει αἰσθήσεως εἰς τὸ ἀπολαύσαι φωτὸς καὶ ἡλίου· οὕτως οἱ ἀστεῖς καὶ ἀμαρτωλοὶ οἱ διὰ τῶν προλεχθέντων δηλωθέντες ἔσονται. Τὸ μὲν γάρ σῶμα αὐτοῖς διαλυθὲν δομοὶς χωρίῳ, φθορῇ παραδοθήσεται, ἐπλίδα τῆς μετὰ τῶν ἀγίων ἀπολαύσουσα, ἀπὸ σκήτους δὲ ἐπὶ σκέτος χωρήσει· καὶ οὗτος ἐν χώρᾳ ζώντων ἀναληφθήσεται, οὗτος εὐαρέστησε τῷ Κυρίῳ ἐν φωτὶ ζώντων· οὐδὲ μήτε ἐπιστρέψορ, η ψυχὴ μου, εἰς τὴν ἀράκανον σου, δτι Κύριος εὐνογήτησθε σε· στερηθείσας τούτων ἀπάντων, σκέτῳ παραδοθήσεται. Οὐ μημενεύσας δὲ Σωτῆρ, Ελεγε· Διήσατες αὐτοῦ κόδας καὶ χείρας, ἐκβάλετε αὐτὸν εἰς τὸ σκότος τὸ ξένωτερον ἐκεῖ ξεῖται δ κλαυθμὸς καὶ δ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων. Καὶ τοῦτο μὲν ξεῖται τῶν ἀστεῶν τὸ τέλος. Τὸν δὲ καρπὸν αὐτῶν καὶ τὰς πράξεις, ἀκανθῶν οὐδὲν διατέροντας, πρὶν τελεσφορῆσαι καὶ εἰς τελείωσιν κακίας ἐλθεῖν, ἔτι ἐν ἀρχαῖς οὖσας ἔηραντι η καταληφθεῖσα αὐτούς ἐκ Θεοῦ ὄργῃ. Οὐ δὲ σημανεῖ δ λόγος φάσκων· Πρὶν η αὐξήσωσιν αἱ ἀκάρθαι ψῦμῶν, ὡστε τερέσθαι φύματος, ἔτι ζῶτα, ὡς ἀλδέηρος λαλλαγῆ ἀρέται. Ἐπειδὴ τούνυν τῆς τοῦ Σύμμαχου ἔρμηνείας μετρίως πως τὸν νοῦν κατειηράμεν, ὥρα καὶ ἐπὶ τὴν τῶν Ἐβδομήκοντα παρειθεῖν, ἐκ τε τῆς λεχθείσης παραθέσεως καὶ τὴν παρ'

τοῖς διάνοιαν συνιδεῖν. Φησὶν αὖν· Ἐργεσί τὸ τό·
ξον αὐτοῦ ἥως ἀσθενήσουσιν. Ὁ δῆμος μέλλων συν-
τρίβειν τοὺς δόδυτας αὐτῶν ἐν τῷ στόματι αὐτῶν, καὶ
τὰς μύλας τῶν λεόντων συνθλέψει Κύριος, αὐτὸς τὸ
ἔπαινον τόδιον ἐπὶ τοσοῦτον κατ' αὐτῶν ἐντενεῖ βάλ-
λων αὐτοὺς καὶ τιμωρούμενος, ἵνας ἀσθενήσωσιν. Οἱ
ἄλλοι διαλέγονται τῷ πεπυρωμένῳ βέλει, κηρῷ δίκην
ὑπὸ πυρὸς τηχομένου διαλυθῆσονται· Διὸ δέλεξται·
Ὄστει κηρὸς τακεῖς ἀνταραιρεθῆσονται, ἔκεστε
πέντε. Ὄστερ γάρ πεσόντος πυρὸς διαλυθεῖς κηρὸς
ἀφανίζεται, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οἱ δηλωθέντες ὑπὸ τῆς καταληφομένης αὐτοὺς ὁρῆσις ἀνταναιρεθῆσονται,
ῶς μὴ κατακωθῆναι αὐτοὺς τὸν τῆς δικαιοσύνης ἥλιον ὀφθαλμοὺς ψυχῆς θεάσασθαι· ἀλλὰ καὶ πρὸ τοῦ αὐ-
τῆσαι τὰς ἀκάνθας αὐτῶν καὶ εἰς βάμνον χωρῆσαι, ἕτι νεαράς οὖσας αὐτῶν τὰς ἀκανθώδεις πράξεις ἡ
ὅργη καταλήψεται καὶ καταπίεται.

Εὐφρατῆσται δίκαιος, στατὶς ἰδὼν ἐκδίκησιν,
τὰς κείρας αὐτοῦ ρίψεται ἐν τῷ αἷματι τοῦ ἀμαρ-
τωλοῦ. Καὶ δρεῖ ἀνθρώπος· Εἰ δρα ἐστὲ καρπὸς
τῷ δίκαιῳ, δρα ἐστὲρ ὁ Θεὸς κριτῶν αὐτοὺς ἐν
τῇ γῇ τῇ. Σύμμαχος· Χαρήσεται δίκαιος ἴδων ἐκδίκη-
σιν, τοὺς κόδας αὐτοῦ ρίψεται αἷματι ἀσεβοῦς.
Ὄστερ οἱ φευδῶς δικαιοσύνην λαλοῦντες, Ἐργος; δὲ
ἀδίκιαν συμπλέκοντες, προεγράφησαν ὅποιον ἔξουσι
τέλος· οὕτως ἔχρην ἐκ παραλλήλου τοῦ ἀληθινοῦ δι-
καίου, τοῦ δὲ ἔργων ἐνδεικνυμένου τὴν δικαιοσύνην,
τὸ χρηστὸν τέλος διδαχθῆναι. Τί συνέσται ἀγαθὸν τῷ
τοιούτῳ; Νῦν μὲν, φησι, κατὰ τὸν περούντα καρπὸν,
οὐχ' ὀρῶν τὴν κατὰ τῶν ἀσεβῶν ἐκδίκησιν, πολλάκις
σχετλιάζει, ἀποκλιαύμενος καὶ λέγων· Ἰτα τὸ ἀσε-
βεῖς εὐθηροῦσι, πεπαλατωται δὲ καὶ ἐν πλούτῳ·
δικόρος αὐτῶν κατὰ ψυχήν, τὰ δὲ παιδία αὐ-
τῶν εὐφραντεται ἀραλαμβάροτα γαλτήριον καὶ
κιθάραν; Καὶ νῦν δὲ αὐτὸς ταπεινώμενος, φησιν·
Ἐμοῦ δὲ παρὰ μικρὸν ἐσωλεύθησαν οἱ πέδες,
παρὰ διληγον ἐξεγένθη τὰ διαβήματα μου, διτὶ ἐξή-
λωσα ἐπὶ τοῖς ἀρόμοις, εἰρίηνην ἀμαρτωλοῦ θεω-
ρῶν. Ἐπειδὸν δὲ ἵδη τὸ τέλος τῶν ἀσεβῶν καὶ τὴν
κατ' αὐτῶν ἐκδίκησιν, τηγικαῦτα χαρήσεται καὶ εὐ-
φρατῆσεται, οὐ τῇ τῶν ἀσεβῶν ἀπωλείᾳ ἐπικαρπῶν,
ἀλλ' ἐπὶ τῇ τοῦ Θεοῦ δικαιοχριστὶ εὐφραντόμενος.
Καὶ τοὺς κόδας δὲ αὐτοῦ ρίψεται ἐν τῷ αἷματι τοῦ
ἀσεβοῦς· οὐχ αἰμοπότης τις ὁν καὶ φιλοπόλεμος,
ἀλλὰ καθαιρόμενος διὰ τῆς ἐκείνων τιμωρίας, καὶ
βελτιούμενος διὰ τῆς ἐτέρων ἐπιστροφῆς. Ηἱ ἀλλας·
Νίψεται τὰς κείρας ἐπὶ τῷ αἷματι τοῦ ἀμαρτωλοῦ,
ἀθῶν καὶ ἀνατίον, καὶ καθαρὸν ἔστιν δεικνὺς τῆς
ἀπωλείας αὐτοῦ. Ἐπειδὸν οὖν οἱ μὲν ἀσεβεῖς δίκαιας
δῶσι τὰς προσηκούσας· δὲ δὲ δίκαιος ἐκδίκθεις, εὐ-
φροσύνης καὶ χαρᾶς ἐμπλησθῆ, καὶ τὰς κείρας καὶ
τοὺς πόδας αὐτοῦ, κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρυμνευτάς, ἐν
τῷ αἷματι τοῦ ἀμαρτωλοῦ νίψηται, κατὰ τὴν ἀποδο-
θεσσαν διάνοιαν εὐλόγως τότε πᾶς ἀνθρώπος, καὶ
πᾶσα φωνὴ καὶ γλῶσσα ἀποφανεῖται, διτὶ, Εἰ δρα
ἐστὲ καρπὸς τῷ δίκαιῳ, δρα ἐστὲρ ὁ Θεὸς ὁ κρι-
τῶν αὐτοὺς ἐν τῇ γῇ. Εἰ γάρ ἐστι καρπὸς τῷ δι-
καιῷ, περὶ οὗ καρποῦ εἰρηται ἐν πρώτῳ φαλμῷ·
Καὶ δοται ὡς τὸ ἔνιλον τὸ πεφυτευμένον παρὰ
τὰς διεξόδους τῶν ὄδάτων, διὸ καρπὸν αὐτοῦ

A ulciscensque illos, donec infirmentur. Illi vero
ignito telo confossi, cera instar ab igne liquefacta
dissolventur. Quare dicitur: Sicut cera quae fuit,
auferentur, supercedidit ignis. Sicut enim decidunt
igne, soluta cera liquefiet, eodem modo illi ab in-
gruente ira destruentur, ita ut ne quidem digni
habeantur, qui solem justitiae mentis oculis perspi-
ciant. Sed antequam spinæ eorum accrescant et
rhamnus evadant, nuper edita eorum spinea opera
ira comprehendet et absorbebit.

Vers. 11, 12. Lætabitur justus cum viderit vindictam:
B clam: manus suas lavabit in sanguine peccatoris. Et
dicet homo: Si utique est fructus justo, utique est
Deus judicans eos in terra. Symmachus, Gaudet
justus cum viderit vindictam, pedes suos lavabit san-
guine impii. Sicut ii qui mendaci ore justitiam lo-
quuntur, dum operibus injustitiam complicant, qui
sinem habituri sint iam descriptum est; sic opor-
tuit e couverso veri justi, qui operibus justitiam
exhibet, bonum sinem declarari. Quid tali homini
boni contingat? Jam quidem in praesenti, ait, cum
non videat ultionem de impiis sumendam, sapen-
tiero dolet, ingemiscit et ait: Quare impi prospere
agunt, in divitiis consenserunt: semen eorum ex
voto procedit, pueri eorum lætantur sumentes psal-
terium et citharam³⁹? Nunc autem ipse humiliatus
dicit: Mei autem pene moti sunt pedes, pene effusi
sunt gressus mei, quia zelavi super iniquos pacem
peccatoris videns⁴⁰. Cum autem viderit impiorum
sinem et ultionem de iis sumptam, tunc lætabitur et
exultabit; non de impiorum exitio gaudens, sed
de justo Dei iudicio laetus. Pedes autem suos lava-
bit in sanguine impi: non quod sanguinarius ac
belli cupidus sit, sed quia ex eorum supplicio pur-
gatur, et aliorum castigatione melior efficitur. Sive-
alio modo: Manus lavabit in sanguine peccatoris,
id est, innocentem se, inculpatum et purum a per-
nicie ejus ostendet. Cnm ergo impi promeritas
poenas dederint, justus autem vindicatus, gaudio
ac lætitia repletus fuerit, manus ac pedes suos,
secundum reliquos interpres, laverit in sanguine
peccatoris, secundum traditam sententiam; tunc
merito omnis homo, omnis vox et lingua pronun-
tiabit, Si utique est fructus justo, utique est Deus
judicans eos in terra. Nam si est fructus justo, de
quo fructu in primo psalmo dictum est⁴¹: Et erit
tanquam lignum quod plantatum est secus decursus
aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo.
Et folium ejus non defluet, et omnia quaecunque facit,
prosperabuntur. Si itaque merces ac fructus erit
bonus ei qui justitiam operatus sit, quem tempore
iusti iudicii Dei recipiet; hinc sane consequenter
intelligitur, etiam ante iudicium esse Deum qui in-

³⁹ Job xxi, 7, 8. ⁴⁰ Psal. lxxiii, 2, 3. ⁴¹ Psal. 1, 3.

spiciat ac judicet eos qui in terra mortalem vitam A exigunt. Etiam si enim in praesenti ejus judicia non videantur, attamen hominum gesta non sine iudicio et examine penes eum sunt. Atenim si justi una cum iniquis perituri essent, nullusque fructus justo esset, dici sane posset Deum humana non curare; sed quia tempus erit, quo justi quidem gaudebunt, peccatores autem memoratum finem consequentur; nullatenus homines ambigere par est, sed confiteri ac pronuntiare, Deum esse, qui de omnibus in terra degentibus iudicat, inspectorque est, ac humana opera speculator. Et haec quidem hac de re dicta sint.

δε ξεται τις καιρός ἐν ω δὲ μὲν δίκαιος χαρήσεται, οἱ εἰκότως οὐδὲ ἀμφιβόλειν προσήκει, δικολογεῖν δὲ πάντα δικηρώπινα, χρίνων ἄπαντας τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς τὸ θυητὸν έτι διεξανύνοντας βίου ξεται Θεός ἐφορῶν καὶ διακρίνων. Εἰ γὰρ καὶ τὰ μάλιστα οὐχ ὁρῶνται αὐτοῦ αἱ χρίσεις ἐπὶ τοῦ παρόντος, ὅλῃ δὲ οὐκανέας αἱ ἀκρίται, οὐδὲ ἀνέκταστα τυγχάνει παρ' αὐτῷ τὰ ἐν ἀνθρώποις. Εἰ μὲν γὰρ ἔμελλον οἱ δίκαιοι τοῖς ἀδίκοις συναπόλεσθαι, καὶ μηδὲν ἦν καρπὸς τῷ δίκαιῳ, ήν δὲ εἰπεὶ μηδὲ ἐφορῶν τὰ ἀνθρώπινα τὸν Θεόν· ἐπεὶ δὲ ἀμαρτωλοὶ τὸ προλεχθὲν περὶ αὐτῶν τέλος ἔχουσιν, εἰκότως οὐδὲ ἀποφαίνεσθαι, διτι ξεται Θεός φιλοράπτης τὰς δικηρώπινα τούς τοὺς άποφαίνειν.

Animadvertisendum autem est, num prophetia B istiæ, quæ tota coheret et una serie jungitur cum precedentibus, finem describat eorum, qui prophetias de Christo meditantur, justitiam ore loquuntur, et venientem ipsum receperunt; neque tamē vocem ejus audierunt qua clamabat ipsis haec dicens: *Qui habet aures audiendi audiat*⁴⁴: qui sese serpenti similes effecerunt, et aures sibi pararunt *sicut aspidis surdae et obtarantis aures suas*. Si vero ipsi dentes suos molasque suas blasphemis in Salvatorem nostrum dictis excuerunt. Jure itaque de illis dictum fuerit, *Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum, molas leonum confregit Dominus*. Possunt item haec dici de omnibus qui athea dogmata, et impias falsasque sententias in atheis hæresibus consarcinarunt, atque de iis qui sapientiam hujus vacuoli proflentur, qui linguas suas contra salutarem doctrinam excuerunt: neque pigrat iis annumerare quotquot in Ecclesia calumniis et obtrerationibus in proximorum perniciem vacant. Quis omnibus dicatur illud, *Si vere utique justitiam loquimini, recta judicate, filii hominum; scientes quod omnem creaturam adducei Deus in judicium*⁴⁵; et, *uporet omnes tribunal Dei sisti, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum*⁴⁶.

ταῦ τῷ βηματι τοῦ Θεοῦ. Ira κομισηται ἔκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος πρὸς ἀπραξίαν, εἴτε ἀγαθήν

1. IN FINEM, NE DISPERDAS DAVID, IN TIDULI INSCRIPTIONEM, QUANDO MISIT SAUL, ET CUSTODIVIT DOMUM EJUS, UT EUM INTERFICERET. LVIH.

VERS. 2, 5. *Eripe me de inimicis meis, Deus meus, et ab insurgentibus in me libera me. Jam prius observavimus, psalmos a li, antequam David regnaret, adhuc superstite Saule, pronuntiatis suis; eos autem qui in prima parte libri censemur, ferme omnes, paucisque exceptis, post lapsum ejus: et ubi pietatis eminentiam, eos qui confessionem præferrent, priores in libro consignatos ab illo suis;*

⁴⁴ Math. xi, 5. ⁴⁵ Eccl. xii, 14. ⁴⁶ II Cor. v, 10.

A δώσει ἐτε καιρῷ αὐτοῦ. Καὶ τὸ φύλλον αὐτοῦ οὐκ ἀποβήνησεται, καὶ πάντα δοτα ἀντι κατενοδωθήσεται. Εἰ οὖν ξεται μισθὸς καὶ καρπὸς ἀγαθὸς τῷ τὴν δίκαιοιονην ἐργασταμένῳ, δὲν ἀπολήψεται κατὰ τὴν δίκαιοιονην τοῦ Θεοῦ καιρόν, ἀκόλουθον ἐστι νοεῖν, διτι ξεται πρὸ τῆς κρίσεως τούς ἐπὶ τῆς γῆς τὸ θυητὸν έτι διεξανύνοντας βίου ξεται Θεός ἐφορῶν καὶ διακρίνων. Εἰ γὰρ καὶ τὰ μάλιστα οὐχ ὁρῶνται αὐτοῦ αἱ χρίσεις ἐπὶ τοῦ παρόντος, ὅλῃ δὲ οὐκανέας αἱ ἀκρίται, οὐδὲ ἀνέκταστα τυγχάνει παρ' αὐτῷ τὰ ἐν ἀνθρώποις. Εἰ μὲν γὰρ ἔμελλον οἱ δίκαιοι τοῖς ἀδίκοις συναπόλεσθαι, καὶ μηδὲν ἦν καρπὸς τῷ δίκαιῳ, ήν δὲ εἰπεὶ μηδὲ ἐφορῶν τὰ ἀνθρώπινα τὸν Θεόν· ἐπεὶ δὲ ἀμαρτωλοὶ τὸ προλεχθὲν περὶ αὐτῶν τέλος ἔχουσιν, εἰκότως οὐδὲ ἀποφαίνειν.

Ἐπιστῆσαι δὲ προσήκει, μήποτε ἡ μετὰ χειρὸς προφητεία, πᾶσα ἀκόλουθος οὖσα καὶ συνημμένη ταῖς πρὸ αὐτῆς, τὰ τελη διαγράφει τῶν τὰς περὶ Χριστοῦ προφητειῶν μελετῶντων καὶ δίκαιοιονην τῷ στόματι λαλούντων καὶ παραδεξαμένων αὐτὸν ἐλόντα, μηδὲ ἐπακούουσαντων αὐτοῦ τῆς φωνῆς βοῶντος πρὸς αὐτοὺς, καὶ λέγοντος· Οὐχιν ὅτα ἀκούειν ἀκούετων οἵτινες ὠμοίωταν ἔστους τῷ δφει, καὶ τὰ ὑπάντων πεποιήκασιν ὀσει ἀστίδης καὶ βινούσης τὰ ὡρα αὐτῆς. Οἱ δὲ αὐτοὶ καὶ τοὺς ὀδόντας αὐτῶν καὶ τὰς μύλας διὰ τῶν κατὰ τὸν Σωτῆρος ήμῶν βλασφημιῶν ἡχόντας. Εἰκότως οὖν περὶ αὐτῶν λεχθεῖ ἐτε Ό Θεός συντρίψει τοὺς ὀδόρτας αὐτῶν ἐτε τῷ στόματι αὐτῶν, τὰς μύλας τῶν λεφτῶν συνθλισει ὁ Κύριος. Δύναται δὲ ταῦτα καὶ περὶ πάντων τῶν τὰ ἀδεα δόγματα καὶ τὰς ἀσεβεῖς φευδοδοξίες ἐν ταῖς ἀδεοῖς αἰρέσσει συστησαμένων λέγεσθαι, καὶ περὶ τῶν τὴν σοφίαν τοῦ αἰώνος τούτου ἐπαγγελλομένων, οἱ τὰς γλώσσας αὐτῶν τὴν ἡχόντας κατὰ τῆς σωτηρίου διδασκαλίας· οὐ παρατητέον δὲ καὶ τοὺς ἐν τῇ Ἔκκλησίᾳ διαβολαῖς καὶ κατελαταῖς ἐπ' ὀλέθρῳ τῶν πλησίον σχολάζοντας τούτοις συμπαραλαμβάνειν· πρὸς οὓς ἄπαντας λέγοιτο· Διν το, Ε! Διηθῶς δρα δίκαιοιονην λαλεῖτε, εὐθέα κρίνετε, νολ τῶν ἀθρώπων· εἰδότες, διτι ξεται πᾶν τὸ ποίημα ἀξει δ Θεός εἰς προστιν· καὶ, δεῖ τοὺς πάντας καραστῆτε διὰ τοῦ σώματος πρὸς ἀπραξίαν, εἴτε ἀγαθήν

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ, ΜΗ ΔΙΑΦΘΕΙΡΗΣ ΤΟ ΔΑΥΙΔ, ΕΙΣ ΣΤΗΛΟΓΡΑΦΙΑΝ, ΟΠΟΤΕ ΑΠΕΣΤΕΙΛΕ ΣΑΟΥΛ, ΚΑΙ ΕΦΥΛΑΞΕ ΤΟΝ ΟΙΚΟΝ ΑΥΤΟΥ, ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΩΣΑΙ ΑΥΤΟΝ. NH.

Ἐξελοῦ μις ἐτε τῷ ἐχθρῷ μον, δ Θεός, καὶ ἐτε ἐπανισταμένωρ ἐπ' ἐμὲ λύτρωσαλ μι. Τετηρήκαμεν ήδη πρότερον, διτι οἱ ἀπὸ τοῦ α' καὶ ν' πρὸ τοῦ βασιλεῦσαι τὸν Δαυὶδ, έτι ζῶντος τοῦ Σαούλ, εἰρηντο· ὥσπερ οὖν οἱ κατὰ τὸ πρώτον μέρος τῆς βίου σχέδιον πάντες, παρεκτὸς ὀλίγων, μετὰ τὸ πλημμεληθὲν αὐτῷ σφάλμα, καὶ διτι ξεται ὑπερβολὴν εἰλατείας πρώτους ἔταξεν ἐν τῇ βίσθιψ τοὺς ἔξομαλόγησι

περιέχουτας, δευτέρους διντας τῷ χρόνῳ· τοὺς δὲ τῷ χρόνῳ πρώτους, δευτέρους συνῆψε, ὡς ἀν καλύπτοτο τὰ τῆς ἑξουσίας διὰ τῆς τῶν κατορθωμάτων μνήμης. Τοῦτο τοῖνυν καὶ δι παρὸν συνίστησι φαλ-
μός· συνήθως δὲ εἰρήσθω, ἐπειπέρ καὶ αὐτὸς στηλο-
γραφία τυγχάνει, ἐπισημαίνομενος καὶ δι ἐλέχθη
καιρὸν· ἦν δὲ οὗτος, Ὁπότε ἀπέστειλε Σαοὺλ καὶ
ἔφύλαξε τὸν οἶκον αὐτοῦ, τοῦ θαρατῶσαι αὐτὸν.
Πλατύτερον δὲ τὴν Ιετορίαν ἡ πρώτη τῶν Βασιλειῶν
παρίστησι, τοῦτον ἔχουσαν τὸν τρόπον· Καὶ χρονέθετο
αὐτεμος γενέσθαι· καὶ κατασχεῖσι Δαυΐδ, καὶ ἐπο-
λέμησε τοὺς ἀλλοφύλους, καὶ ἐπάταξε αὐτοὺς
πληγὴν μεγάλην σφόδρα, καὶ ἐφυγον ἐκ προσ-
ώπου αὐτοῦ. Καὶ ἐγένετο πτεῦμα πονηρὸν ἐπὶ
Σαοὺλ· καὶ αὐτὸς ἦν οἰκει καθεύδων, καὶ δόρυ ἦν
τῇ χειρὶ αὐτοῦ· καὶ ίδον Δαυΐδ ἔγινετο τὸ δόρυ εἰς
Δαυΐδ· καὶ ἀπέστη Δαυΐδ ἐκ προσώπου Σαούλ, καὶ
ἐπάταξε τὸ δόρυ εἰς τὸν τοῖχον. Καὶ Δαυΐδ ἀνεγά-
γησε καὶ διεσώθη. Καὶ ἐγένετο ἦν τῇ νυκτὶ ἐκεῖνῃ,
καὶ ἀπέστειλε ἀγρέλους εἰς οἶκον Δαυΐδ φυλάξαι
αὐτὸν, τοῦ θαρατῶσαι αὐτὸν πρῶτον. Καὶ ἀνήγειτο
τῷ Δαυΐδ Μελχόλ, οὐ γυνὴ αὐτοῦ, λέρουσα· Ἐάν
μή σὺ σωθῆσαι τὴν ψυχὴν σαντοῦ τὴν νύκτα
ταύτην, αὔριον θαρατώθησῃ. Καὶ κατάγει η Μελ-
χόλ τὸν Δαυΐδ διὰ τῆς θυρίδος, καὶ ἀπῆλθε καὶ
ἔβητο, καὶ σώζεται· διτε καὶ τὴν προκειμένην
στηλογραφίαν συντάπτει· διὸ προγέγραπται· Εἰς τὸ
τέλος, μὴ διαφθείρης, τῷ Δαυΐδ εἰς στηλογραφίαν,
ἀπέτειλε Σαούλ, καὶ ἔφύλαξε τὸν οἶκον
αὐτοῦ τοῦ θαρατῶσαι αὐτὸν. Τὸ μὲν οὖν, εἰς τὸ
τέλος, καὶ τὸ μὴ διαφθείρης, καὶ τὴν στηλογραφίαν,
τρίτον δὲ εἰρηται ἐφεξῆς· ἀλλὰ τὸ
μὲν πρῶτον, ἔτερον ἐστιμανε καιρὸν, ὃν ἐδήλου τὴν
προγραφὴν λέγουσα· Ὁπότε ἔκρυπτοσαι αὐτὸν οἱ
ἀλλοφύλοι ἐπὶ Γέθ· τὸ δὲ δεύτερον, Ἐρ τῷ ἀποδι-
δράσκειν αὐτὸν ἀπὸ προσώπου Σαούλ εἰς τὸ
σπήλαιον· ἐνταῦθα δὲ, Ὁπότε ἀπέστειλε Σαούλ,
καὶ ἔφύλαξε τὸν οἶκον αὐτοῦ τοῦ θαρατῶσαι
αὐτὸν. Τὸ δὲ αίτιον τῆς τοῦ Σαούλ κατὰ τοῦ Δαυΐδ
ἐπιβουλῆς φθόνος ἦν. Ἐπειδὴ γάρ την κατὰ τοῦ
ἀλλοφύλου Γολιάθ ἡρατο νίκην, ὑμεῖστο τε ἐπὶ τοῦτο
παρὰ τοῖς πάσι, τούτου χάριν ὥρματο θανατῶσαι
αὐτὸν· καὶ μάλιστα διτε εἰδεν, ὡς Κύριος ἦν μετὰ
τοῦ Δαυΐδ, καὶ αὐτὸς συνῆκε σφόδρα, καὶ πᾶς Ἰσραὴλ
καὶ Ἰούδα τὴν τάσιν τὸν Δαυΐδ. Ἐτι τε μᾶλλον ἐξηφθῇ
τὰ τῆς ζηλοτυπίας, ὡς ἐώρα αὐτὸν κρατοῦντα ἐν
πολέμοις συνεργείᾳ καὶ βοηθείᾳ Θεοῦ. Λέγει δὲ οὖν
ἡ Γραφή· Καὶ εἶδε Σαούλ, διτε Κύριος μετὰ Δαυΐδ,
καὶ πᾶς Ἰσραὴλ τὴν τάσιν τὸν Δαυΐδ ετι. Καὶ ἐγένετο Δαυΐδ
ἐγύρδος τοῦ Σαούλ πάσας τὰς ἡμέρας. Ἐπειδὲ
καὶ αὐθις προσέθετο πόλεμος γενέσθαι, καὶ κατ-
ισχεῖσι Δαυΐδ, καὶ ἐπολέμησε τοὺς ἀλλοφύλους,
καὶ ἐπάταξε ἐπὶ αὐτοῖς πληγὴν μεγάλην, καὶ
ἔφυγον ἐκ προσώπου αὐτοῦ· πάλιν τὸ πνεῦμα τοῦ
φθόνου τὸν Σαούλ ἐπνιγεν, ὡς δῆν καὶ αὐτόχειρα

⁴⁸ I Reg. xix, 8-12. ⁴⁹ Psal. lv, 1. ⁵⁰ Psal. xix, 8.

A etiam si posteriores tempore essent; eos vero qui
primi tempore, secundos adjectos esse, ut recte
factorum memoria ea quæ confessionem contine-
rent oblegerentur. Hoc itaque præsenti psalmo
comprobatur, (quod consueto more dictum sit)
quia tituli inscriptio est; notamque temporis præ-
sert factus editus sicut, scilicet, Quando misit Saul, et
custodivit domum ejus, ut eum interficeret. Sed fu-
sius historiam enarrat primus Regnorum liber, qui
sic habet: Motumque est autem iherum bellum; et
superavit David, debellavitque alophylos, et percus-
sit eis plaga magna valde, et fugerunt a facie ejus. Et
factus est spiritus malus in Saul: et ipse in domo sua
dormiebat, et lancea in manu ejus: porro David psalle-
bat manibus suis. Et quererebat Saul percutere Davidem
lancea: et declinavit David a facie Saul, et lancea per-
cussit paritem. David autem recessit et salvatus est.
Et factum est in nocte illa, misit nuntios in domum
David, qui custodirent illum, ut interficeretur mane.
Et renunciavit Davidi Melchol, uxor ejus, dicens:
Nisi salvaveris animam tuam hac nocte, cras inter-
ficeris. Et demisit Melchol Davidem per fenestram,
porro ille abiit et ausfigit, atque salvatus est⁵¹. Quo
tempore hanc tituli inscriptionem edidit: quare sic
titulus habet: In finem, ne disperdas, David in tituli
inscriptionem, quando misit Saul, et custodivit do-
num ejus, ut eum interficeret. Illud ergo, in finem
Davidi, et illud, ne disperdas, et tituli inscriptio,
jam tertio consequenter dictum est. At primo aliud
tempus indicavit, per titulum scilicet qui sic habet,
Quando tenuerunt eum alophyli in Geth⁵²; secun-
do item, Cum fugeret a facie Saulis in speluncam⁵³; hic
vero, Quando misit Saul, et custodivit domum
ejus, ut eum interficeret. Causa porro insidiarum
Saulis in Davidem, invidia erat. Cum enim de Go-
liath Allophilo victoriam retulisset, et ab omnibus
ea de causa celebraretur, ideo ad ejus cædem ani-
mum appulit: maxime vero cum videret Dominum
esse cum Davide, ac rem perspicue intelligeret,
universusque Israel et Juda Davidem adamaret.
Tunc vero præcipue inflammata æmulatio est, cum
adverteret eum ope et auxilio Dei in bellis superio-
rem esse. Ait ergo Scriptura: Et vidit Saul quod
Dominus esset cum David, et omnis Israel dilig-
eret eum. Et cœpit magis timere David, et factus
est David inimicus Saul omnibus diebus⁵⁴. Cum autem
iterum motum est bellum, et superavit David, de-
bellari que alophylos, et percussit eos plaga ma-
gna, et fugerunt a facie ejus⁵⁵; spiritus invidiæ
rursus Saulem suffocabat, ut jam manu propria vi-
rum confodere vellet. Tentavit ergo lancea percu-
tere, et cum aberrasset ab ictu, non clam ulterius,
sed palam, missis in domum David satellitibus, ne-
cem inferre cupivit. Ille vero in hujusmodi calamiti-
tate præsepi tituli inscriptionem edidit, emissio-
que clamoris Deum precatus his verbis est: Eripe
me de inimicis meis, Deus, et ab insurgentibus in
LVI, 1. ⁵⁶ I Reg. xvii, 14, 16, 28. ⁵⁷ I R. g.

*me libera me : eripe me de operantibus iniuitatem , et de viris sanguinum salva me . Quis roget Deum sibi custodem, adjutorem et servatorem esse, ut ne ab inimicis capiatur, neve in manus eorum veniat; sive etiam, ne iis similis esse pronuntietur, neu in numero operantium iniuitatem, aut ex parte virorum sanguinum censeatur, de quibus superius dicebatur : *Viri sanguinum et dolosi non dimidabunt dies suos : ego autem sperabo in te*¹⁰. Quod autem non visibles solum inimicos, sed etiam occultos et invisibles cognosceret, qui et Saulem exagitabant, nam spiritus malus in Saule erat, a quo permotus invidia inflammabatur in Davidem; jam saepius a nobis commonstratum est. Hic itaque inimicos superasse scribitur, ac plerumque victoriā de allophylis retulisse. Truces porro ac graves erant occulti ejus inimici et hostes, quos hisce dictis declarat : *Quoniam ecce venati sunt animam meam, irruerunt in me fortis. Secundum historiam sane non alios videtur inimicos habuisse quam Saulem. Id enim Scriptura significat dum testificatur, ipsum ab omni populo dilectum; eamque in primis causam invidiae in ipsum fuisse. Si ergo omnes Davidem diligebant, solusque Saul ea de re ligure incensus insidias ipsi parabat, cur hic plurilater ait : Eripe me de inimicis meis, et ab insurgentibus in me; ac rursus, Quia ecce venati sunt animam meam, irruerunt in me fortis? Sed hic clare indicantur occulti et invisibles inimici, de quibus Apostolus ait : Non est nobis collectatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principatus et potestates, et mundi rectores tenebrarum harum, et contra spiritus nequitie¹¹. Ili igitur Saulem incombabant contra Davidem : ideoque rogabat Deum, ut ab iis eriperetur. Contra Goliath enim et contra reliquos allophylus ipse solus sufficiebat, lege belli cunctos adortus; at contra occultas potestates et invisibles inimicos propugnatores sibi Deum postulabat. Quod autem a Saule, cum nihil ipsi damni intulisset, frustra pelleretur, cum historia enarrat, tum in sequentibus ita recenset ipse : Neque iniuitas mea, neque peccatum meum : sine iniuitate cucurri et direxi. Pro illo autem, sine iniuitate cucurri et direxi, Symmachus ait, cum non sit peccatum irruunt, ut pertrahant me. Nam cum ne minima subesset causa, tanta adversus eum supra memorati illi aggressi sunt. Et, quæso, advertas, Davidem in præsenti fidenter agere, qui in prima Psalmorum parte dicebat : *Quoniam iniuitates meæ supergressæ sunt caput meum, sicut onus grave gravatae sunt super me. Putruerunt et corruptæ sunt cicatrices meæ a facie insipientiæ meæ*¹². Hæc et his similia in præcedentibus constiebatur; in præsenti vero ait : Neque iniuitas mea, neque peccatum meum, Domine, sine iniuitate cucurri et direxi. Cursum porro, quem David agebat, intelliges, si apostolicam illam vocem apponas : *Bonum certa-***

A θύεται γενέσθαι τοῦ ἀνδρός. Ἐπειράτο γοῦν τῷ δόρατι κατ' αὐτοῦ· ὡς δὲ ἡ στόχη τῆς πληγῆς, οὐκέτ' ἐπικεκρυμμένως, ἐκ δὲ τοῦ φανεροῦ ἀποστείλας εἰς τὸν οἶκον τοῦ Δαυΐδ, θανατῶσαι αὐτὸν ὥρμηθη. Οἱ δὲ τοιαύτῃ ἀποληφθεὶς συμφορῇ, τὴν προκειμένην στρατογραφίαν συντάτει, ἀναβοῶν πρὶς τὸν Θεόν καὶ λέγων· Ἐξελού με ἐκ τῶν ἔχθρῶν μου, ὁ Θεός, καὶ ἐκ τῶν ἐπανισταμένων ἐκ' ἑμέρας λύτρωσαι με. Πῦσαι με ἐκ τῶν ἐργαζομένων τὴν ἀρούλαρ, καὶ ἐξ ἀνδρῶν αἰμάτων σῶσόν με. Εὔχεται δὲ διὰ τοιτῶν φύλακος τυχεῖν τοῦ Θεοῦ, βοηθοῦ τε καὶ σωτῆρος, εἰς τὸ μῆτ ἀλῶνται ὑπὸ τῶν ἔχθρῶν, μηδὲ ὑποχείριον αὐτοῖς γενέσθαι· ἢ καὶ ὑπὲρ τοῦ μῆτ καὶ αὐτὸν δόμοιον αὐτοῖς ἀποφανθῆναι, μηδὲ γενέσθαι ἵνα τῶν ἐργαζομένων τὴν ἀνομίαν, B μηδὲ τῆς μερίδος τῶν ἀνδρῶν τῶν αἰμάτων, περὶ ὧν καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέρω ἐλέγετο· Ἀνδρες αἰμάτων καὶ δολιστητος, οὐ μή τιμισεύσωσι τὰς ἡμέρας αἰτῶν· ἐγὼ δὲ ἐπίπω ἐπὶ σέ. Ἐχθρούς δὲ διτι μή τοὺς δρατοὺς μόνους ἐγίνωσκεν, ἀλλὰ τοὺς ἀφανεῖς καὶ ἀδράτους, οἱ καὶ αὐτοὶ ἐνήργουν τὸν Σαούλ· πιεῦμα γάρ πονηρὸν ἦν ἐπὶ Σαούλ, ὑφ' οὐκ κινούμενος ἐξεκατονταὶ ἐπὶ τὸν κατὰ τοῦ Δαυΐδ φθόνον· πολλάκις τὴν ἀποδέεικται. Κανταῦθα τοινυν τῶν μὲν πολεμίων περιγενόμενος ἀναγέγραπται, νίκηγν τε πολλάκις ἀράμενος κατὰ τῶν ἀλλοφύλων. Δεινοὶ δὲ ἤσαν ἄρα ἔχθροι καὶ πολέμοις οἱ ἀφανεῖς αὐτοῦ ἔχθροι, οὓς παριστάς καὶ διὰ τῶν προκειμένων ἐλεγεν· Ὅτι ίδον ἐθίρευσαν τὴν ψυχὴν μου, ἐπέθεντο ἐπ' ἑμέρας κραταιοί. Ἐκ μὲν οὖν τῆς ἱστορίας οὐδετέρους φανεται ἐσχηκώς ἔχθρούς ἢ μόνον τὸν Σαούλ. Τοῦτο γάρ παρέστησεν ἡ Γραφὴ μαρτυραμένη, διτι ἡγεπάτα ὑπὸ παντὸς τοῦ λαοῦ· καὶ τοῦτο ἦν μάλιστα τὸ αἴτιον τῆς κατ' αὐτοῦ βασκανίας. Εἰ τοινυν πάντες ἡγάπαν τὸν Δαυΐδ, μόνος δὲ Σαούλ καὶ ἐπὶ τούτῳ φθόνῳ πιεῦράμενος ἐπεβούλευσεν αὐτῷ, πῶς ἐνταῦθα πληθυντικῶς φησιν, Ἐξελού με ἐκ τῶν ἔχθρῶν μου καὶ ἐκ τῶν ἐπανισταμένων ἐπ' ἑμέρας καὶ πάλιν, Ὅτι ίδον ἐθίρευσαν τὴν ψυχὴν μου, ἐπέθεντο ἐπ' ἑμέρας κραταιοί; Ἀλλὰ γάρ σαφῶς διὰ τούτων παριστανται ἀδράτοι καὶ ἀφανεῖς ἔχθροι, περὶ ὧν καὶ δὲ Ἀπόστολος ἐλεγεν· Οὐκ ἔστιν ἡμῖν πάλιν πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἔξουσίας, καὶ τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τούτου, καὶ πρὸς τὰ πνεύματα τῆς πονηρίας. Οὗτοι γοῦν ἔξεχαν τὸν Σαούλ κατὰ τοῦ Δαυΐδ· διὸ δὲ αὐτῶν φυσθῆναι ἐδεῖτο τοῦ Θεοῦ. Πρὸς μὲν γάρ τὸν Γολιάθ, καὶ πρὸς τοὺς λοιποὺς ἀλλοφύλους ἀπῆκει αὐτὸς ἴσταμενος, καὶ πολέμου νόμῳ τοῖς πάσιν ἐπεξιών· πρὸς δὲ τὰς ἀφανεῖς δυνάμεις καὶ τοὺς ἀδράτους ἔχθρους θεόν υπέρμαχὸν τέξουσι αὐτῷ γενέσθαι. Ὅτι δὲ μηδὲν ἀδικήσας τὸν Σαούλ, μάτην τὸλμενος ἐπ' αὐτοῦ, παρίστησει μὲν τὴν ἱστορίαν, ἐμφάνει δὲ καὶ αὐτὸς ἔξης λέγων· Οὗτος οὐδὲν ἀρούλα μου, οὗτος οὐδὲν ἀρούλας ἔδραμος καὶ κατηνθύνθυρα. Ἄντι δὲ τοῦ, ἀρευ ἀρούλας ἔδραμος καὶ κατηνθύνθυρα, οὐ Σύμμαχος, μή οὖσης, φησιν, ἀμαρ-

¹⁰ Psal. liv, 24. ¹¹ Ephes. vi, 12. ¹² Psal. xxxvii, 5, 6.

τιας, ἐπιτρέχουσιν, ήταν έλευσοι με. Μηδεμίδες Α τον certavi, cursum consummavi, fidem servavi: in γάρ προφάσεως ὑποκιμένης, τοσαντα κατ' αὐτοῦ reliquo reposita est mihi corona justitiae¹². Ένεχείρουν οἱ δηλωθέντες. Καὶ θέα τίνα τρόπον ἔπι μὲν τοῖς προκειμένοις παρῆσταιν δῶρον ὁ Δαυΐδ φανεται· ἐν δὲ τῷ πρώτῳ μέρει τῶν Ψαλμῶν ἐλέγειν· "Οτι; αἱ ἀρούραι μου ὑπερῆρησαν εἰς τὴν κεχαλήν μου, ὥστε φορτίον βαρὺν ἐβαρύθησαν ἐπ' ἡμές. Προσώπουσαν καὶ δοστησαν οἱ μάλιστές μου ἀπὸ προσώπου τῆς ἀρροστύρης μου. Ταῦτα καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια ἵξωμολογεῖσθο διὰ τῶν ἐμπροσθεν· ἐπὶ δὲ τοῦ παρόντος φρεσίν· Οδές η ἀρούρα μου, οὗτε η ἀμαρτία μου, Κύριε, ἀνευ ἀρούρας ἔδραμον καὶ κατηνύθυνα. Νοήσεις δὲ τὸν δρόμον. διὰ ἑτρεχε Δαυΐδ, παραθεὶς τὴν ἀποστολικὴν φωνὴν δι' ἡς ἐλέγει· Τύρα ἀγάντα τὸν καλὸν ἡγάντισμα, τὸν δρόμον επελεκα, τὴν κίστιν τετίληκα· λοιπὸν ἀπόκειται μοι στῆς δικαιοσύνης στέφαρος.

Ἐξετέρθητι εἰς συνάρτησοι μου καὶ Ιδε, καὶ σθ. Κύριε ὁ Θεὸς τὸν δυνάμεων, ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ. Ως ἀγαθὸς δρομεὺς καὶ ἀγωνιστὴς ἄριστος τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἀγωνιζόμενος, ἐφ' οὓς ἐπαρέησαστο εἰπών· Οδές η ἀρούρα μου, οὗτε η ἀμαρτία μου· ἀνευ ἀρούρας ἔδραμον καὶ κατηνύθυνα· διεγείρει τὸν ἀγωνιστὴν ἐπὶ τὴν θέαν τῆς οἰκείας ἀρετῆς, καὶ θεέν ἀξιοῦ ὅπως τοῖς εἰρημένοις λόγοις σύμφωνα ἢ αὐτῷ τὰ Ἑργα. Αείσκυται δὲ τοῦτο καὶ ἀπὸ τῆς ἴστορίας, ἐν ᾧ μυρία μὲν πεπονηκάς ὑπὸ τοῦ Σαούλ φανεται, οὐδὲν δὲ αὐτὸς κατ' αὐτοῦ λυπηρὸν δράσας, ἐκ δὲ τοῦ ἐναντίου πολλάκις διλόντα αὐτὸν διασύνασις αὐτίκα. Καὶ δε τὸ πονηρὸν πνεύμα ἐπνιγεν αὐτὸν, συτήρ αὐτῷ παρεφαίνετο Δαυΐδ, ἀναχρούμενος μὲν τῷ ἀργάνῳ, δυνάμει δὲ τοῦ ἐν αὐτῷ θείου Πνεύματος τὴν ἐν τῷ Σαούλ ἐναντίαν δύναμιν ἐλαύνων. Τὸ ἀνεξίκακον τοίνυν ἐστοῦ καὶ τὸ πρᾶόν, καὶ τὸ ὑπομονητικὸν δεικνύει τῷ θεῷ ἐλέγειν· Οδές η ἀρούρα μου, καὶ τὰ ἔπη. Ἐξετέρθητι εἰς συνάρτησοι μου, καὶ Ιδε. Εἴθε^C ἔπης τοσαντή χρησάμενος πάρρηστρα, φωτίζεται ὑπὸ τοῦ προφητικοῦ πνεύματος, καὶ διδάσκεται, ὡς ἔρα ἐσται τις καιρὸς ἐν φωτὶ δὲ τὸν Χριστὸς τοῦ Θεοῦ διωχθήσεται, καὶ ἐπιστολεύεθησεται ὑπὸ τοῦ Ἰουδαϊων Εθνους, συτήρ τε καὶ ἐπίσκοπος τῶν ἔθνων ἀπάντων γενήσεται· ἐν γάρ καιρῷ καὶ αὐτοῦ τοῦ Δαυΐδ τὰ κατορθώματα καὶ αἱ ἀρεταὶ φανήσονται καὶ βοηθήσονται ἐν κάθε τοῖς Εθνεσ. Καὶ τοῦτο γνοὺς καθ' ὑποθολήν τοῦ ἀγίου Πνεύματος, ἐπιστήνατο πότε τοῦτον εὑχεται τὸν καιρόν. Διὸ ἔπης φησι· Καὶ σθ. Κύριε ὁ Θεὸς τὸν δυνάμεων, ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ, πρόσχεις ἐπιστολήσθω πάντα τὰ δόνη. Ο μὲν γάρ Ἰσραὴλ, διὸς χρηματίσας πρότερος λαὸς, πολλῶν εὐεργεσιῶν τετυχηκάς, καὶ πολλῶν ἀγαθῶν ἀξιωθεὶς, οὐδένα σου ἀξιοῦ ἐπεδεῖστο καρπόν· δεὶ δὲ καὶ πάντοτε παντοῖαις ὑποπέπτωκεν ἀσεβείαις, τοτὲ μὲν εἰδωλολατρῶν, τοτὲ δὲ τοὺς σοὺς προφήτας ἀναιρῶν· τέλος δὲ καὶ αὐτῷ τῷ Χριστῷ σου χείρας ἐπιβαλὼν. Θαυμαστὸν δὲ ὑπὸ τοῦ σοῦ Πνεύματος προμαθὼν περὶ τῆς τῶν ἔθνων ἐπιστροφῆς, εἰκότως ἐπιστήνας τὸν καιρὸν ἔχεινον εὐχομαι, εἰδὼς, διειστεθεὶς οὐκέτι παρὰ σοι προσωποληψία. Δικαιοιστήν δὲ τὰ πάντα διέπουν, οἴδας καὶ ἔθνη ἀλλόρυλα καὶ ἀλλογενῆ τῆς πλάνης ἐπιστρέφοντα σώζειν· οἴδας καὶ τοὺς νομιζομένους τῆς σῆς εἶναι μερίδος, εἰ ἀνάξιοι εδρέσκοντο, τῆς τοιαύτης κλήσεως μετέρχεσθαι. Διὸ περὶ μὲν τῶν ἔθνων εὐχομαι λέγων· Πρόσχεις τοῦ ἐπιστολασθαι πάντα τὰ δόνη· περὶ δὲ τοῦ ἐτέρου μέρους φημι· Μή ol-

VERS. 6. Exsurge in occursu n, et ride, et tu,
Domine Deus virtutum, Deus Israel. Ut bonus cursor, pugnatorque strenuissimus, bonum certamen decertans, quia considerenter dixerat, Neque iniuitas mea neque peccatum meum, Domine, sine iniquitate cucurri et direxi; jam agonothetam ad virtutis suæ inspectionem provocat, rogatque advertere velit, opera sua cum prolati verbis consentire. Idipsum porro ex historia comonstratur, ubi innumera mala a Saule perpassus, nihilque injuriæ adversus illum aggressus exhibetur; contra vero plerumque caput subito liberavit. Et quando spiritus malus suffocabat eum, David servator ejus visus est, instrumento quidem pulsans, sed virtute in se degentis Spiritus divini, contrarium in Saule virtutem depellens. Suam itaque injuriarum oblitivionem, mansuetudinem, patientiam Deo exhibens dicebat: Neque iniuntas mea, et cetera. Exsurge in occursum meum, et vide. Deinde vero, tanta usus fiducia, a propheticō spiritu illustratur, ac ediscit futurum tempus, quo ipse Christus Dei vexationibus et insidiis Judaici populi impetratur, ac servator et inspector universarum gentium erit; quo etiam tempore ipsius Davidis præclaræ opera et virtutes hymnis concinentur, et in universis gentibus celebrabuntur. Hujusque rei Spiritu sancto revealante gnarus, tempus illud advenire precatur. Quare deinceps ait: Et tu, Domine Deus virtutum, Deus Israel, intende ad visitandas omnes gentes. Nam Israel ille, qui prior populus tuus dicebatur, multis ornatis beneficiis, multisque dignatus bonis, nullum te dignum fructum protulit; sed semper omnique tempore in variis omnis generis impietates prolapsus, modo simulacra coluit, modo prophetas tuos interfecit, ac demum ipsi Christo tuo manus intulit. Mira porro a Spiritu tuo de gentium conversione edocutus, jure tempus illud advenire postulo, probe sciens nullam apud te esse personarum acceptionem. Quia enim cum justitia omnia administras, nosti alienigenas et extraneas gentes, si convertantur ab errore, salutē donare; nosti itidem eos qui tua sortis esse putantur, si indigni deprehendantur, tali vocatione excludere. Quare pro gentibus quidem ita precor: Intende ad visitandas omnes gentes; de altera vero parte dico, Non miserearis omnibus qui operantur iniuriam. Cum autem indiscriminatim, omnibus, dicat, ipsum Israelem eo in

¹² II Tim. iv, 7, 8.

numero comprehendit, necnon eos qui tali modo
olim in Israele affecti erant. Quid enim amplius fa-
ctum Sauli fuit, qui genere quidem ab Israel ortus
erat, ex tribu Benjamini, qui tanti populi rex inaugu-
ratus fuerat, quique tanta in easum et sine causa
adversus eum, qui se nihil lessisset, machinatus
fuerat? Quod si alii postea reperiantur qui Sauli
gestis affinia meditentur vel peragant; non eo tales
salutem consequi necessum est, quod ex tua por-
tione esse reputentur; ut e converso si qui inter
extraneas gentes saluti idonei sunt, nihil obsit
quominus, pro ratione justitiae, visitatione tua di-
gnentur. Quare dico, *intende ad visitandas omnes
gentes*; iis vero qui operantur iniquitatem, ex quo-
vis genere orti sint, ne miserearis. Operantes vero
iniquitatem supra quoque memorat dicens: *Eripe
me de operantibus iniquitatem, et de viris sanguinum
salra me.* Sic vocabat eos qui Salvatori nostro impia
intulere manus. Eosdem quoque subindicabat
in LIV psalmo dicens, *Quoniam vidi iniquitatem et
contradictionem in civitate: die ac nocte circumda-
bit eam*¹⁸; ac rursus; *Contaminaverunt testamentum
ejus, divisi sunt ab ira vultus ejus*¹⁹; iterumque:
Viri sanguinum et dolosi non dimidiabunt dies suos:
*ego autem in te sperabo*²⁰.
δρῆς τοῦ προσώπου αὐτοῦ· καὶ αὐθις· Ἀρδερες
ημέρας αὐτῶν· ἐγὼ δὲ ἔχω σὲ ἐλπίω.

VERS. 7, 12. *Convertentur ad vesperam, et famem patientur ut canis, et circuibunt civitatem.* Postquam visitationem gentium et unctionem operantium ini-
quitatem fleri rogavit, admodum consequenter ita postea vaticinatur : *Convertentur ad vesperam.* Qui-
nam illi, nisi qui operantur iniquitatem, et viri sanguinum ? Cur autem *ad vesperam* ? quia in con-
summatione sæculi hoc futura erant. Pro illo autem,
Et famem patientur ut canis, Aquila, *Et tumultuantur ut canis;* Symmachus, *Et consirebunt ut canes;* Theodosio, *Et vociferabuntur ut canis,* et quinta editio similiter, *Et vociferabuntur ut canes.* Propala-
lam hisce verbis, eos qui sero tandem, tempore ad-
ventus Salvatoris nostri, perinde atque Saul inno-
centem insequebatur, ita et ipsi bellum adversus Christum Dei suscepturi erant, canes nuncupavit. Quinetiam per prophetam Isaiam ipse Spiritus sanctus haec declarat : *Omnes canes muti nescientes latrare*⁷⁷; et in **xxi** psalmo, qui Salvatoris nostri cruciatus describit, ex ejus Salvatoris persona di-
citur : *Circumdederunt me canes multi, concilium malignantium obsedit me*⁷⁸. Qui igitur operantur iniquitatem, et viri sanguinum, etsi jam multum viribus valere, et ad præsens tempus regnum ut Saul obtinere videantur; at quotquot asinia ipsius gestis ediderunt, convertentur tandem, et ad vesperam tumultuantur, ac vociferabuntur : nihil quidem articulatum loquentur, neque ex rationabili mente verba memoria digna proferent; sed perinde ut canes ululatus emittent vocesque contumeliosas

τειρήσης πάντας τούς ἐργαζομένους τὴν ἀρούριαν. Λέγουν δὲ ἀδιορίστως, πάντας, καὶ τὸν Ἰσραὴλ συμπαραλαμβάνει, καὶ τοὺς ἐν αὐτῷ πάλι· γενομένους τοιούτους. Τί γάρ καὶ πλέον γέγονε, φησι;, τῷ Σαοὺλ, τὸ μὲν γένος ἀπὸ τοῦ Ἰσραὴλ ὀρμωμένῳ, καὶ φυλῆς Βενιαμίν, βασιλεὺς δὲ τοῦ τοσούτου ἔθνους καθισταμένῳ, τοσαῦτα δὲ εἰκῇ καὶ μάτην κατὰ τοῦ μηδὲν τὸ δικηχότος ἐπιχειροῦντι; Εἰ δὲ οὖν τὰ ἀδελφὰ τῷ Σαούλ φρονοῦντές τε καὶ πράττοντες γένοιντι ποτε ἔτεροι, οὐ παρὰ τούτῳ σώζεσθαι αὐτοὺς ἀνάγκη διὰ τὸ νομίζεσθα: τῆς σῆς μερίδος εἶναι· ὡς ἔμπαλιν ἐν τοῖς ἀλλοφύλοις ἔθνεσιν, εἰ εὑρίσκοντό τινες ἐπιτηδείως ἔχοντες πρὸς σωτηρίαν, οὐδὲν ἀν κωλύοι τῆς σῆς ἐπισκοπῆς αὐτοὺς τυχεῖν κατὰ τὸν τοῦ δικαίου λόγον. Διό φημι: *Πρόσχες τοῦ ἐπισκέψασθαι πάντα τὰ ἔθνη· τοὺς δὲ ἐργαζομένους τὴν ἀνομίαν, ὅπερ δῆποτε εἰεν, μὴ οἰκτειρήσῃς.* Μέμνηται δὲ τῶν ἐργαζομένων τὴν ἀνομίαν καὶ ἀνωτέρω λέγων: *'Pūsal μὲν ἐκ τῶν ἐργαζομέρων τὴν ἀρούριαν, καὶ δὲ ἀτρούρων αἱμάτων σῶσόν με. Οὕτω δὲ ἐκάλει τοὺς κατὰ τοῦ Σωτῆρος ἥμῶν ἀθέους ἐπενέγκαντας χεῖρας.* Τοὺς αὐτοὺς δὲ ἥντετε καὶ ἐν νῦ φαλμῷ λέγων: *'Οτι εἰδορ ἀρούριαν καὶ ἀτριλογίαν ἔτ τῇ πόλει. Ημέρας καὶ νυκτὸς κυκλώσει αὐτήν· καὶ πᾶλιν. Έθεδίλωσαν τὴν διαθήκην αὐτοῦ, διεμερίσθησαν δὲ αἱμάτων καὶ δολιστητος οὐ μὴ ἡμετένσωσι τὰς*

Ἐπιστρέψουσιν εἰς ἁσκέρας, καὶ λιμώξουσιν ὡς κύων, καὶ κυκλώσουσι πάλιν. Σφόδρα ἀκαλούθως ἐπισκοπήν τῶν ἔνιων ἵκετεύσας γενέσθαι, τῶν τε ἐργαζομένων τὴν ἀνομίαν ἐκδίκησιν, ἐξῆς ἕστεζει φάσκων· Ἐπιστρέψουσιν εἰς ἁσπέρας. Τίνες δὲ οὗτοι ἀλλ' οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν καὶ οἱ ἀνδρες τῶν αἰμάτων; Διὰ τί δὲ εἰς ἑσπέρας; ἐπειδὴ ἐπὶ συντελεῖ τοῦ αἰώνος ἥμελλε ταῦτα γίγνεσθαι. Ἀντὶ δὲ τοῦ, **Καὶ λιμώξουσιν ὡς κύων, δὲ μὲν Ἀκύλας, Καὶ δχλαστέωσαν ὡς κύων, ἡρμήνευσεν** δὲ δὲ Σύμμαχος, **Καὶ συντηχήσουσιν ὡς κύρες· δὲ δὲ θεοδοτίων, Καὶ ηχήσουσιν ὡς κύων· καὶ ἡ πέμπτη ἐκδοσίς δομοίως, Καὶ ηχήσουσιν ὡς κύρες.** Ἀντικρυς δὲ διὰ τούτων τοὺς ὅφες ποτε κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀφίξεως δομοίως τῷ τότε Σαούλ, τὸν ἀνατίτιον διώξαντι, μέλλοντας καὶ αὐτοὺς τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ πολεμεῖν, κύνας ὠνόμασεν. Ἐπει ταῦτα καὶ διὰ τοῦ προφήτου Ἡσαίου τὸ αὐτὸ ἄγιον Πνεῦμα περὶ τῶν αὐτῶν διδάσκει λέγον· Πάρτες κύρες ἐτοίοιον οὐκ εἰδότες ὑλακτεῖν· καὶ ἐν καὶ φαλμῷ, τὰ πάθη τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν διαγράφοντι, ἐξ αὐτοῦ προσώπου λέλεκται τοῦ Σωτῆρος· Περιεκύκλωσάρ με κύρες πολλοῖ, συναργητὴ ποτηρευομένων περιέσχογ με. Οἱ οὖν ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν καὶ οἱ ἀνδρες τῶν αἰμάτων, εἰ καὶ τὰ μάλιστα νῦν πολλὰ δύνασθαι δοκοῦσι, καὶ τῆς βασιλείας κρατεῖν ὡπερ Σαούλ τέως ἐπὶ τοῦ παρόντος, ἀλλὰ πάντες γε οἱ τὰ ἀδελφὰ τούτῳ πράξαντες ἐπιστρέψουσιν ὅφες ποτε, καὶ εἰς ἁσπέραν δχλασούσι τε καὶ συντηχήσουσιν, οὐδὲν μὲν ἔνασθον φεγγύδιμενοι, οὐδὲ ἐκ λογικῆς δια-

⁷¹ Psa'. xiv, 10, 11. ⁷² ibid. 21, 22. ⁷³ Psal. Lix, 24. ⁷⁴ Isa. Lvi, 10. ⁷⁵ Psal. xxi, 17.

νοιας λόγους δέξιους μνήμης προσφέροντες, καὶ δὲ παραπλησίως ὀλαγμοὺς ἀφίεντες, φωνάς τε ὑδριστικὰς καὶ ἀναιδεῖς. Διὸ καὶ λιμόνουσιν τοῦ τῆς ζωῆς ἄρτου στερθέντες· ἐπεὶ μὴ παρεδέξαντο τὴν σωτηρίου καὶ οὐράνιον τροφὴν, αὐτὸν τὸν εἰρηκότα· Ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος ὃ ἔκ τοῦ οὐρανοῦ κυταβάς, καὶ δίδους ζωὴν τοῖς ἀθρώποις. "Οὐεν καὶ ἔτερος προφῆτης τὸν λιμὸν τοῦτον αἰνιττόμενος ἔδια λέγων· Ἰδού οἱ δουλεύοντες μοι φάγοται, ὑμεῖς δὲ πεινάσσετε· Ἰδού οἱ δουλεύοντες μοι πλοται, ὑμεῖς δὲ διψήσετε. Στερθέντες δὲ τῆς αἰώνιου τροφῆς καὶ τὸν ἄρτον τῆς ζωῆς παραιτησάμενοι, σύκεθ' ᾧς πρόβατα γενήσονται τοῦ καλοῦ ποιμένος· παραδοθήσονται δὲ κυσίν. Εἴτα δὲ καὶ τῆς ἑαυτῶν πολεως, ἥν κακῶς ἔκχεσαν, ἀπελασθήσονται· ἀποκλεισθήσονται τε αὐτῆς, ᾧς μηχετ' αὐτῆς ἐπιβαίνειν τολμᾶν· ἐπειδὴπερ οἱ οἰκοῦντες αὐτὴν αἰμάτων αὐτὴν ἐπλήρουν. Διὸ ἐν τῷ προδηλωθέντι ἐλέγετο· Ὁτι εἶδον ἀρούλας καὶ ἀντιλογίας ἐν τῇ πόλει. Ἀλλ' ἐκεὶ μὲν τὰ τολμηθέντα τῷ Ἰσραὴλ ἐν αὐτῇ τῇ Ἱερουσαλήμ κατὰ τοῦ Σωτῆρος ἐδηλοῦτο· ἐνταῦθα δὲ τὸ συμβεβηκός αὐτοῖς μετὰ ταῦτα τῇ τοῦ ἀγίου Πινεύματος προγύνωσε τῇ Γραφῇ στηλίτεύει· διὸ καὶ στηλομηραφία κέκληται. Τοῦ δὲ λόγου τὸ ἀποτέλεσμα παρίστησιν ἡ τῶν πραγμάτων ἔκβασις. Μετὰ γούν τὴν κατὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιθουλήη αὐτῶν, ἐπιστάντες Ῥωμαῖοι τέλος ἐπῆγον τοῖς προφητικοῖς ιόγοις. Νόμοις γούν τῶν χρατούντων ἐξ ἐκείνου τὸ πᾶν Ἰουδαίων ἔθνος ἀπήγγρευται τοῖς τόποις ἐπιβαίνειν, ἀπαραιτήσου τιμωρίας ἐπαιωρουμένης τοῖς τοῦ νόμου παραβάταις. Διὸ εἰσέτι καὶ σήμερον ἀμφὶ ἀλλού τοὺς δρους καὶ κύκλῳ παριόντες πόρρωθεν ἔτινται· μηδὲ ἐξ ἀπόπτου τὸ πάλαι νενομισμένον αὐτοῖς ιερὸν Ἑδαφὸς θεάσασθαι καταξιούμενοι· ἔξωθεν δὲ κυκλοῦντες, πίστιν ἐπάγουσι τῇ μετὰ χεῖρας λεγούσῃ Γραφῇ· Ἐπιστρέψουσιν εἰς ἐσπέραν, καὶ λιμάνουσιν ὡς κύων, καὶ κυκλώσουσι πάλιν. Καὶ τούτοις ἔξης ἐπιλέγεται ἡ αἰτία δι' ἣν ταῦτα πείσονται· Ἰδού γάρ, φησὶν, ἀπορθέξονται· ἐν τῷ στόματι αὐτῶν, καὶ δομφαλα ἐν τοῖς χειλεσιν αὐτῶν, ὅτι τὶς ἤκουσε; ταῦτα γάρ ἀπαντα πεπονθεῖσι διὰ τὰς ἀλέους αὐτῶν καὶ δυσσεβεῖς φωνάς, δις κατὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἡρίσεαν, ἐπὶ τοῦ Σιλάτου βοῶντες· Αἴρε, αἴρε, σταύρωσον αὐτόν. Τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐψ' ἡμᾶς καὶ ἐξ τὰ τέκνα τὸν ἡμῶν· δὴ σημαίνει φάσκων ὁ λόγος· Ἰδού ἀποσθέξονται ἐν στόματι αὐτῶν καὶ δομφαλα ἐν τοῖς χειλεσιν αὐτῶν. Ἄντι δὲ τοῦ, Ὅτι τὶς ἤκουσε; σαφέστερον ἡμρήνευσεν ὁ Σύμμαχος εἰπών· Ως οὐδεὶς ἀκούσοντος ἐδῶντα. Τοιαῦτα γάρ κατὰ τοῦ Σωτῆρος ὄλαχτουν, ὡς μηδενὸς ὑφορῶντος, καὶ ὡς μὴ τῆς φωνῆς αὐτῶν ἐπακρωμένου τοῦ Θεοῦ. Ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν ὡς μηδενὸς ἀκούσοντος ἐδῶντα· σὺ δὲ αὐτὸς ὁ πάντων ἔφορος κριτής οὐ μόνον ἤκουες τὰ τοιαῦτα ὄλαχτουντα, ἀλλὰ καὶ καταγελάστους ἐποίεις. Καὶ πῶς γάρ οὐκ ἡσαν καταγέλαστοι οἱ νομίζοντες δύνασθαι τὸν τῶν τοσούτων παραδέξαν ἔργων ποιητὴν τῇ ἑαυτῶν νικήσειν κακί; Καὶ ἐν τῷ δὲ εἰργαται φαλμῷ· Ο κατοικῶν ἐν οὐρανοῖς ἐκτελεῖται αὐτοὺς, καὶ Κύριος ἐκμυκτηριεῖ αὐτούς.

⁷⁰ Joan. vi, 41. ⁷¹ Isa. lxv, 13. ⁷² Psal. liv, 10. ⁷³ Joan. xix, 15. ⁷⁴ Matth. xxvii, 25. ⁷⁵ Psal. ii, 4.

A et impudentes. Quare famem patientur, pane vita privati, quia salutarem et cœlestem cibum non acceperunt, ipsum scilicet qui ait: *Ego sum panis, qui de cœlo descendit, et qui dat vitam hominibus*⁷⁰. Quare alias propheta hujusmodi famem adumbrans clamabat dicens: *Ecoe qui serviant mihi comedent, vos autem esurietis: ecce qui serviant mihi bibent, vos autem sicuti sitis*⁷¹. Aeterna autem esca privati, ac pane vita rejecto, non ultra ut oves boni pasteris reputabuntur, sed canibus comparabuntur. Deinde vero ex civitate sua, quam improbe coluerunt, exturbabuntur: atque ita excludentur, ut ne ultra adire illam audeant: quia ipsi ejus incolæ, eam sanguine repleverunt. Quare in supra memorato loco dicebatur: *Quoniam vidi iniquitatem et contradictionem in civitate*⁷². Atenim ibi Israelis in Jerusalem contra Salvatorem facinora recensebantur; hic vero quæ ipisis postea contigerint ex Spiritus sancti revelatione Scriptura ceu in cippo inscribit; quare tituli inscriptio dicitur. Completum porro sermonem esse rerum eventus declarat. Nam post insidias ab iis contra Salvatorem paratas, irruentes Romani, dictis propheticis finem intulerunt: siquidem victorum lege universæ Judaicæ genti aditu locorum interdictum est; inevitabilis quippe legis transgressoribus impendet ultio. Quamobrem ad banc usque diem, ad certos terminos in circuitu accedentes, procul consistunt: neque solum illud, quod sacrum olim reputabatur, vel procul conspicere ipisis conceditur. Sed foras circumeuntes, Scripturæ quæ jam agitur fidem conciliant dicenti: *Convertentur ad vesperam, et famem patientur ut canis, et circuibunt civitatem*. Deinde vero subjungitur tantæ calamitatis causa: nam ait: *Ecce loquentur in ore suo, et gladius in labiis eorum, quoniam quis audivit?* Enimvero hæc omnia passi sunt obimpias illas et nefarias voces, quas contra Salvatorem nostrum protulerunt, ad Pilatum clamantes: *Tolle, tolle, crucifice eum*⁷³. *Sanguis ejus super nos et super filios nostros*⁷⁴. Quod bis verbis significatur: *Ecce loquentur in ore suo, et gladius in labiis eorum*. Pro illo autem, *Quoniam quis audivit?* clarissimus Symmachus interpretatus his verbis est, *Quasi nullo audiente clamabant*. Talia quippe contra Salvatorem oblatrabant, quasi nemine inspiciente, et quasi ne vel ipse Deus vocem eorum audiret. Verum illi quidem ut nemine audiente clamabant; at tu omnium inspector et judex, non solum talia oblatrantes audiebas, sed ridiculos agelias. Et quomodo non ridiculi, qui putarent tot mirabilium opificem, se malitia sua superaturos? In psalmo secundo similiter dicitur: *Qui habitat in cælis irridet eos, et Dominus subsannabit eos*⁷⁵.

D

Ad nihilum deduces omnes gentes. Pro Hlo autem, *Ad nihilum deduces omnes gentes*, Symmachus, *Obstruet omnibus gentibus*, interpretatur. His porro significatur, correptionem a Deo omnibus gentibus inferendam esse. Quia enim supra dicebatur, *Intende ad visitandas omnes gentes*; consequenter docet, *Deum inspectorem prius omnes correpturum gentes*, deinde eas a multorum numinum et idolorum errore conversurum esse. Sermonem porro completum deprehendet, si quis animadvertis, post adventum Salvatoris nostri, gentes multorum numinum errori maxime deditas, sub initium prædicationis verbum recipere abnuentes, obsidionibus et quibusdam aliis ærumnis deductas resipuisse, Deo ita ipsas alloquente alius castigante; sic ergo ad meliorem frugem se postea recipientes, salutari verbo subditæ sunt. Quamobrem deinde subjungitur ex persona Salvatoris: *Fortitudinem meam ad te custodiam, quia Deus susceptor meus es. Deus meus, misericordia ejus præveniet me. Deus ostendet mihi in inimicis meis; sive secundum Symmachum, Despicere me faciet eos qui muros mihi abstulerant.* Alibi quoque dictum est: *Et despexit oculus meus insurgentes in me malignantes, audierat auris mea*⁸⁸. Sed etiam David Saulis ruinam et mortem aspexit, et casum mortis ejus despexit. *Ne occidas eos, ne quando oblitiscantur populi tui.* Rursum pluraliter, *ne occidas eos, inquit, disperge illos, et depone illos;* cum tamen quo tempore hæc proferebantur, nullus alias ex historia Davidi inimicus feratur, præter unum Saulem. Verum hæc etiam ex persona Salvatoris Spiritus propheticus vociferatur, de iis scilicet, qui adversus se insurrexerunt, de quibus dictum: *Et populi meditati sunt inania. Asilterunt reges terræ et principes convenerunt in unum adversus Dominum et adversus Christum ejus*⁸⁹. Hos igitur qui incassum prophetias ipsius meditati sunt, ac principes ducesque eorum ne occidas, sed disperge et depone. Precatur autem ipsos ex gradu dejici: quod etiam factum est. Non ultra igitur rex, non principes sacerdotum, non propheta; sed neque Scribae, Pharisei et Sadducæi penes illos sunt. Nec tamen ipsos occidi rogat. Quare genus eorum subsistit, et filiorum successio accrescit. Neque enim occisi, vel de medio hominum sublati; sed hactenus superstites sunt; ita tamen ut ab honore quo donati olim a Deo fuerant, dejecti ac depulsi sint. Sed etiam disperge illos, ait, in virtute tua; sive secundum Symmachum, *Extorres fac eos virtute tua.* Quod vero quovis clarius rerum eventus declarat, Judaico populo per omnes gentes disperso, atque extorre facto; ita ut, si ea de re Judæi altum sapiant quod omnes gentes repleant, apudque barbaros et in medio Græcorum degant, at sciant maledictionis vocibus id de ipsis prænuntiatum suisse. Hæc itaque prophetia sic de iisdem loquitur: *Disperge illos in virtute tua, et depone eos,*

Ἐξουσιώσεις πάρτα τὰ ἔθνη. Αὐτὶ δὲ τοῦ Ἐξουσιώσεις πάρτα τὰ ἔθνη, ὁ Σύμμαχος, Ἐπιφρέδει πάσι τοῖς ἔθνεσιν, ἡμίμνευσε. Δῆλος δὲ ὁ λόγος ἐπιτιμησὸν τινὰ τοῦ Θεοῦ πρὸς πάντα τὰ ἔθνη. Ἐπειδὴ γὰρ ἀνωτέρῳ ἐλέγετο· Πρόσχες τοῦ ἐπισκέψασθαι πάρτα τὰ ἔθνη· ἀκολούθως διδάσκει, ὡς ἐπισκοπῶν ὁ Θεὸς ἐπιτιμήσει πρότερον πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν, εἰτὲ ἐπιστρέψει αὐτὰ τῆς πολυθέου καὶ εἰδωλολάτρου πλάνης. Γνῶναι δέ ἔστι τοῦ λόγου τὸ ἀποτέλεσμα ἐπιστήσαντα, ὡς μετὰ τὴν παρουσίαν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, τὰ μάλιστα περὶ τὴν πολύβον πλάνην ἐπιτομένα ἔθνη, κατ’ ἀρχὰς τοῦ κηρύγματος ἐναντιωθέντα τῇ τοῦ λόγου παραδοχῇ, πολιορκίᾳς καὶ τισιν δλλαις ἐπιτρεπτικαὶς περιστάσειν ἐσωφρονίσθη, τοῦ Θεοῦ τοῦτον τὸν τρόπον ἐπιφθεγγομένον καὶ ἐπιτιμῶντος αὐτοῖς· δύτια γοῦν, μετὰ ταῦτα σωφρονισθέντες, καθυπετάγγησαν τῷ σωτηρίῳ λόγῳ. Διδὸς ἐπιλέγεται ἐξῆς ἐκ προσώπου τοῦ Σωτῆρος· Τὸ κράτος μονὸς πρὸς σὲ φυλάξω, διτὶ ὁ Θεὸς ἀπειλῆπτωρ μον., ὁ Θεὸς μον., τὸ ἔλεος αὐτοῦ προφθάσει με· ὁ Θεὸς δεξῖς μοι ἐτοῖς ἔχθροις μονῇ κατὰ τὸν Σύμμαχον. Ἐπιδεῖρ ποιήσει με τοῖς ἀποτειχίζοντι με. Καὶ ἐν ἐτέρῳ δὲ εἰρηται· Καὶ ἐκεῖδερ ὁ σφυταλμὸς μονὸς ἐτοῖς ἐπανισταμένοις ἐπ’ ἐμὲ πονηρευομένοις, εἰσακούσεται τὸ οὖς μον. Ἀλλὰ καὶ ὁ Δανὶς τοῦ Σαεὺλ τὴν πτῶσιν καὶ τὴν τελευτὴν εἰδεν, ἐπειδὲ τε αὐτοῦ τῇ καταστροφῇ τοῦ θανάτου. Μὴ ἀποκτείνῃς αὐτοὺς, μήποτε ἐκιλάθωται τοῦ λαοῦ σου. Πάλιν πληθυντικῶς, Μὴ ἀποκτείνῃς αὐτοὺς, φησὶ, καὶ διασκόρπισον αὐτοὺς, καὶ κατάργεις αὐτούς· οὐδὲνδε ἔχθροῦ τῷ Δανὶδ καθὼν διατρέψει τὰ ταῦτα ἐλέγετο δεικνυμένου ἐκ τῆς ἱστορίας ή μόνου τοῦ Σαούλ. Ἀλλὰ γὰρ καὶ ταῦτα τὸ πνεῦμα τὸ προφητικὸν ἐκ προτώπου τοῦ Σωτῆρος ἀναφωνεῖ περὶ τῶν ἐπαναστάτων αὐτῷ, περὶ ὧν ἐλέγετο· Καὶ λαοὶ ἐμελέτησαρ κερά· Παρέστησαρ οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ οἱ ἀρχοτεῖς συνέτησαρ ἐπὶ τὸ αὐτὸν κατὰ τοῦ Κυροῦ καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ. Τούτους οὖν τοὺς εἰς κενὸν τὰς περὶ αὐτοῦ προφητείας μελετήσαντας, τούς τε δροντας αὐτῶν καὶ καθηγουμένους μὴ ἀποκτείνῃς, φησὶν, ἀλλὰ διασκόρπισον καὶ καταδγαγε. Εὐχεταὶ δὲ αὐτοὺς καθαιρεθῆναι τοῦ ἄξιματος· δὲ καὶ γέγονεν. Οὐκέτι γοῦν βασιλεὺς, οὐδὲ ἀρχιερεὺς, οὐδὲ προφήτης, ἀλλ’ οὐδὲ γραμματεὺς καὶ Φαρισαῖος, καὶ Σαδδουκαῖοι παρ’ αὐτοῖς εἰσιν. Οὐ μήν καὶ ἀποκτανθῆναι αὐτούς φησι. Διδὸς συνέστηκεν αὐτῶν τὸ γένος, καὶ τὸν παῖδαν τὴν διαδοχὴν πληθύνει. Οὐ γὰρ ἀπεκτάνθησαν, οὐδὲ τῇ ἀνθρώπων ἀπεσβέσθησαν· ἀλλ’ εἰσὶ μὲν καὶ ὑπεστήκασιν· οὗτα δὲ ὡς καταδειλημένοι καὶ κατενηγεμένοι ἡς πάλαι τῇσιν τοῦ πατέρα Θεῷ τιμῆς. Ἀλλὰ καὶ διασκόρπισον αὐτούς, φησὶν, ἐν τῇ δυνάμει σου· ή κατὰ τὸν Σύμμαχον· Ἀπαστρωτοσορ αὐτοὺς τῇ δυνάμει σου. Ὁ δὴ καὶ αὐτὸν τὸ πρᾶγμα ἐναργέστερον παντὸς λόγου παρίστησιν, ἀπανταχοῦ γῆς τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους διεσκορπισμένου,

⁸⁸ Psal. xcii, 12. ⁸⁹ Psal. ii, 1, 2.

καὶ ἀναστάτου τυγχάνοντος· ὡςτ' εἰ μέγα φρονούειν οἱ τούτῳ Ιουδαιοί, ὡς πάντα πληροῦντες τὰ Εθνη παρὰ τε βαρβάροις καὶ ἐν μέσοις Ἑλλήσιν οἰκουμένες· δὲλλ' Ἰστασαν, διεὶς ἐν κατάραις λόγῳ ταῦτα περὶ αὐτῶν ἔθεσπεῖτο. Ή γοὺν παροῦσα προφητεία φτείν περὶ αὐτῶν· Διασκόρπισον αὐτοὺς ἐτῇ δυνάμει σου, καὶ κατάγαγε αὐτοὺς, δὲ περασπιστής μου Κύριε. Ἀλλὰ καὶ τὸ μὴ πάμπαν αὐτοὺς ἐξ ἀνθρώπων ἡφανίσθαι σημαίνει λέγουσα· Μή ἀποκτείνῃς αὐτοὺς, μήποτε ἐπιλάθωται τοῦ λαοῦ σου. Εἰ γάρ ἡσαν ἐξ ἀνθρώπων ἀφανισθέντες, καὶ μηδὲμῶς ἐν ζωσιν δοτες, οὐχ ἐν εἶδον, φησι, τὸν ἑμνὸν λαὸν, οὐδὲ ἐν ἔγνωσαν ἀνθοῦσαν τὴν ἐμῆν Ἐκκλησίαν· δὲλλ' ἵνα βλέπωσιν αὐτὴν καὶ τὸν ἑμνὸν θεωρῶσι λαὸν, μὴ ἀποκτείνῃς μὲν αὐτοὺς, διασκόρπισον δὲ αὐτοὺς ἀπανταχοῦ γῆς· Ἐνθα μέλει καὶ ἡ ἐμὴ Ἐκκλησία συνισταθεῖ· δπως, βλέποντες τὸν ἑμνὸν λαὸν καὶ τὴν καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ὑπὲρ ἐμοῦ θεμελιωθεῖσαν Ἐκκλησίαν, εἰς ἥγην Ἐρχοντο θεοεδείας, καὶ τῷ παραδείγματι τοῦ ἐξ Εθνῶν ἐπιτέρφοντος λαοῦ καὶ αὐτοὶ παύσιντο ποτε τοῦ ἀνιάτου παρ' αὐτοῖς καὶ ἀθεραπεύτου κακοῦ τῆς εἰδολολατρείας. Οὐκοῦν καὶ ταῦτα ὑπὲρ αὐτῶν δὲ Σωτὴρ τῷ τρόπῳ, δεηθεῖς τοῦ Πατρὸς μὴ ἀναιρεθῆναι μὲν αὐτοὺς, μένειν δὲ ἐν τῷ βίῳ καὶ φυλάττεσθαι· επὶ τῷ θεωρεῖν τὸν αὐτὸν λαὸν καὶ μεγάλα ἐξ αὐτοῦ ὄφελεισθαι.

Ἀμαρτίας στόματος αὐτῶν, λόγος χειλέων αὐτῶν· καὶ συλληφθήτωσαν ἐτῇ ὑπερηφανίᾳ αὐτῶν. Πάλιν κάνταῦθα τὴν αἰτίαν παρίστησι τῶν προλεγόντων. Διὸ τοι γάρ ταῦτα παθεῖν αὐτοὺς ἡξιού, ἀναγκαῖς διδάσκει λέγων· Δι' ἀμαρτίαν στόματος αὐτῶν, καὶ διὰ τὸν λόγον τῶν χειλέων αὐτῶν. Καὶ ίστι θαυμάσαι τὸ ἀκριβές τῆς τοῦ ἀγίου Πνεύματος προφήτεως· Ἐπειδὴ γάρ οὐκ αὐτοὶ Ιουδαιοί, κατὰ τὸν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν καιρὸν τὸν θάνατον αὐτῷ εἰργάσαντο, Ῥωμαϊκῇ δὲ χειρὶ τούτῃ ἐπράττετο, δικάζοντος μὲν Πιλάτου, διαλαβόντων δὲ στρατιωτῶν καὶ ἀπαγαγόντων αὐτὸν, Ιουδαιοὺς δὲ τούτων μηδὲ διοιοῦν πεποιηκότων· εἰκάστως οὐχ αὐτὸν τὸ ἔργον τοῦ θανάτου τούτοις ἀνατίθησι, δὲλλὰ τὴν αἰτίαν. Οὐ τε γάρ ἀρχοντες τῶν Ιουδαίων, συνέδριον ποιησάμενοι, πάσαν ἐκνησαν μηχανήν, δπως αὐτὸν ἀπολέσασιν· οἱ τε τούτοις χαριζόμενοι φευδομάρτυρες καὶ συκοφάνται· εἰς πρόσωπον ἔστησαν τοῦ Σωτῆρος· διὰ τὸν λαὸν φωναῖς καὶ χειλεστιν οἰκείοις τὸ αἴμα αὐτοῦ καθ' ἐκυρῶν καὶ κατὰ τῶν ιδίων πατέων ἐκητήσαντο. Εἰκάστως οὖν δὲ παρὸν λόγος οὐ τῆς τοῦ θανάτου πράξεως, ἢν δηριε μὲν Πιλάτος, διεπράξαντο δὲ οἱ ὑπὲρ αὐτῷ στρατιῶται, μηνυμούνει, δὲλλὰ τῆς τῶν ἀρχιερέων συσκευῆς, καὶ τῆς τῶν συκοφαντῶν μαρτυρίας, τῆς τε φωνῆς τοῦ πλήθους ἐπιβοήσαντος κατ' αὐτοῦ. Διὰ φησιν· Ἀμαρτίας στόματος αὐτῶν, λόγος χειλέων αὐτῶν· ὥστε ἐλεγει σαφέστερον· Δι' ἀμαρτίαν στόματος αὐτῶν, καὶ διὰ λόγον χειλέων αὐτῶν. Διὰ γάρ ταῦτα διασκόρπισον αὐτοὺς ἐτῇ δυνάμει σου, καὶ κατάγαγε αὐτοὺς, δὲ περασπιστής μου Κύριε. Κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, Ἀμαρτίᾳ, φησι, τοῦ στόματος αὐτῶν, καὶ τῷ λόγῳ τῶν χειλέων αὐτῶν τὰ πρόλεγόντα αὐτοῖς ἐπαγθήσεθαι. Καὶ ἐπιλέγει· Καὶ συλληφθήτωσαν ἐτῇ ὑπερηφανίᾳ αὐτῶν· οἱ, κατὰ τὸν Σύμμαχον, Συλληφθήτωσαν μετὰ τῆς

A protector meus Domine. Sed etiam quod non penitus ex hominibus deleti sint, his indicat, Ne occidas eos, nequando obliriscantur populi tui. Nam si ex hominibus sublati essent, neque ulterius inter vivos numerarentur, nequaquam, ait, viderent populum meum, neque florentem Ecclesiam meam pernoscerent: sed ut eam et populum meum conspiciant, ne occidas, sed dispergas eos ubique terrarum, ubi Ecclesia mea constituenda est; ut populum meum, Ecclesiamque per totum orbem a me fundatam videntes, ad simulationem religionis accedant; exemplique populi ex gentibus conversi, ipsi quoque insanabili incurabilique suo idololatriæ malo finem imponant. Hæc itaque pro illis Salvator precatus est, Patrem obsecrans, ne occiderentur, sed in vita manerent et servarentur, ut viderent populum suum, et multum ab eo utilitatis perciperent.

Vers. 13. *Delictum oris eorum sermonem labiorum ipsorum; et comprehendantur in superbia sua.* Hic rursus memoratorum causam aperit. Cur enim ipsos hæc pati rogaverit, necessario edocet dicens, propter delictum oris eorum, et sermonem labiorum ipsorum. Et mirari subit prædictionis sancti Spiritus accusationem. Quia enim tempore Salvatoris nostri, non Judæi ipsi mortem intulerunt, sed Romanorum manu id peractum est, judicium Pilato ferente, militibus comprehendentibus et abducendibus eum, et a Judæis nihil eorum actum est; jure illis non ipsum necis actum ascribit, sed causam. Principes namque Judæorum concilium inuenentes, nullam non machinam moverunt, ut eum perderent; falsi testes autem et sycophantæ, eorum gratiam aucupantes, in conspectu Salvatoris stelerunt; lotusque populus vocibus labiisque suis sanguinem ejus super se et super filios suos expeliebant: jure ergo non necis facinus, quam decrevit Pilatus, perpetrarunt milites ejus, memorat; sed D principum sacerdotum conspirationem, sycophantarum testimonium, contra ipsum acclamantis multitudinis vocem. Quare ait: *Delictum oris eorum, sermonem labiorum ipsorum;* ac si liquidius dicaret, propter delictum oris eorum, et propter sermonem labiorum ipsorum. Ea de causa disperge illos in virtute tua, et depone eos, protector meus Domine. Secundum Symmachum vero, peccato, inquit, oris eorum, ei verbo labiorum ipsorum prædicta ipsis infligenda sunt. Ac subjungit, et comprehendantur in superbia sua, sive secundum Symmachum, comprehendantur cum superbia sua. Nam cum superbi arrogantesque essent, Servatoris nostri fiduciā non ferebant. Quare superbe admodum aduentes illum sic compellabant: *Quis dedidit istis*

potestatem hanc? et in qua potestate hoc facis?"? A Elenum cum nos et templum et populum omnem sub imperio habeamus, quis tu es, et cur talia audes? Hujusmodi ergo verborum causa hic dicitur: *Et comprehendantur in superbia sua: et de execratione et mendacio annuntiabuntur.* Pro quo Symmachus interpretatus est: *Comprehendantur cum superbia sua, execrationem et mendacium loquentes.* Postea subicit: *In consummatione, in ira consummationis, et non erunt: cuius loco iterum Symmachus clarius his verbis interpretatur: Consumma in furore, absume ut non sint.* Haec Spiritus propheticus non diras imprecans iis qui haec passuri erant, sed tantum quæ futura sunt vaticinans, prænuntiat; eam enim mentem ejus esse sententia præfert. Ob delictum oris eorum, et sermonem labiorum ipsorum comprehendantur in superbia sua, et comprehendantur execrationem et mendacium loquentes; eruntque in consummatione et in ira, quæ absumeret eos ita ut non ultra existant. Secundum Aquilam vero dicitur, *Confice in ira, absume, et non existent;* similiter, secundum Synmachum, *Consumma in furore, absume, ut non sint.* His porro vaticinatur, eos qui talia sunt ausi in memorata civitate non ulterius mansuros, ac cultum illum divinum, antiquitus in civitate servatum, finem habiturum, necnon constitutum ibi regnum, omniaque prius ipsis a Deo collata bona; videlicet prophetarum præsentiam, angelorum conspectus, ac reliquam, qua dignabatur eos, inspectionem. Quæ sane finem per illatam ipsis iram sortita sunt. Quod autem bac de re dicatur illud, *confice in furore, absume ut non sint,* ex sequenti dicto palam. Quid illud est? *Et scient quia Deus Jacob dominabitur finium terræ.* Nam si de ipsa gente de ipsisque viris illud, *confice in furore, absume ut non sint,* dictum fuisset; quomodo jam confecti, nec ultra existentes, scire possent quia Deus dominabitur finium terræ? cur superius dictum fuisset, ne occidas eos? siquidem illud, ne occidas eos, contrarium videretur his verbis, *confice in furore, absume ut non sint.* Verum non hic dicitur, *confice eos;* sed indefinitæ, *confice in furore, absume ut non sint,* subintelligendo scilicet ac splendo illud, ut non sint quales prius erant, et ut non existant pari atque olim apud Deum honore: quo sublato, et amotis iis quæ olim possidebant, nudi relieti, a superbie sublimitate dejecti, in omnes gentes dispersi, ipsis operibus agnovere, eum ipsum qui olim Deus Jacob vocabatur, dominari, non ultra Jacobo nec Israeli, sed omnibus finibus terræ. Deum vero Jacob hic opportune memoravit, Christum significans. Ipse namque erat qui in specie ac forma hominis patriarchæ Jacob visus est, quando quidam homo luctabatur cum eo, nomenque ipsius mutavit, dicens: *Non ultra vocabitur nomen tuum Jacob, sed Israeli nomen tuum erit: quo-*

νέπερηφαρίας αὐτῶν. Υπερήφανοι γάρ τινες καὶ ἀλαζόνες, οὓς ἐφερον τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν τὴν παρθησίαν. Διὸ μετὰ πολλῆς ὑπερηφανίας προσελθόντες ἔλεγον αὐτῷ· Τίς σοι ἐδωκε τὴν ἔξουσιαν ταύτην; καὶ πολὺ ἔξουσιά ταύτα ποιεῖς; Ἡμῶν γάρ κρατούντων τοῦ ἱεροῦ καὶ τοῦ παντὸς ἔθνους ἀρχόντων, οὐ τίς ὁν καὶ πόθεν τὰ τοιαῦτα τολμᾷς; Τούτων οὖν ἔνεκα τῶν λόγων ἐνταῦθα εἰρηται· Καὶ συλληψθήτωσαν ἐτῇ ὑπερηφαρίᾳ αὐτῶν· καὶ ἐξ ἀρᾶς καὶ ψεύδους διαγγελήσονται· ἀνθ' οὐ δὲ Σύμμαχος ἡρμήνευσε· Συλληψθήτωσαν μετὰ τῆς ὑπερηφαρίας αὐτῶν, ἀράν καὶ ψεύδος λαλοῦντες. Εἰδούσης ἐπιλέγει· Ἐρ συντελεῖσῃ, ἐτῇ ὅργῳ συντελεῖσας, καὶ οὐδὲ μὴ ὑπάρξωσιν. Ἄνθ' οὐδὲ πάλιν δὲ Σύμμαχος λευκότερον ἀπέδωκε φήσας· Συντέλεσον δὲ θυμῷ, ἀράλωσον, ἵρα μὴ ὄστι. Ταῦτα δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ προφητικὸν οὐκέτι πεισθεῖσα προσαναφωνεῖ, τὰ δὲ συμβοσμένα προσαγορεύοντα, τῆς διανοίας τοιούτον παριστάσης νοῦν. Διὰ τὴν ἀμάρτιαν τοῦ στόματος αὐτῶν, καὶ διὰ τῶν λόγων τῶν χειλέων αὐτῶν συλληψθήσονται ἐν τῇ ὑπερηφανίᾳ αὐτῶν, καὶ συλληψθήσονται ἀράν καὶ ψεύδος λαλοῦντες· γενήσονται τε ἐν συντελεῖσι καὶ ἐν ὅργῳ ἀναλισκούσῃ αὐτοὺς ὡς μηκέθ' ὑπάρχειν. Κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν εἰρηται· Τέλεσον ἐτῇ γόλη, τέλεσον, καὶ οὐδὲ ὑπάρξουσιν. Οὐπερ οὖν καὶ κατὰ τὸν Σύμμαχον· Συντέλεσον δὲ θυμῷ, ἀράλωσον, ἵρα μὴ ὄστι. Θεσπίζει δὲ διὰ τούτων δὲ λόγος μηκέτι ὑπάρχειν ἐν τῇ προλεγούσῃ πόλει τούτων τὰ τοιαῦτα τετολμηκότας· τέλος δὲ λαβεῖν λοιπὸν τὴν πάλαι σπουδαζομένην ἐν τῇ πόλει λατρεῖαν καὶ τὴν ἐν αὐτῇ συνεστῶσαν βασιλείαν, καὶ πάντα τὰ πρότερον αἴτοις ὑπάρχοντα ἐκ Θεοῦ ἀγαθά, προφητῶν δηλαδὴ παρουσίας, καὶ ἀγγέλων ἐπιφανείας καὶ τὴν λοιπὴν ἐπισκοπήν· ἀ δὴ ἀληθῶς τέλους ἔτυχε διὰ τῆς ἐπενεγέθεσης αὐτοῖς ὅργης. Οὐτοὶ δὲ περὶ τούτων δέλεκται τὸ, Συντέλεσον δὲ θυμῷ, ἀράλωσον, ἵρα μὴ ὄστι, δῆλον ἀπὸ τοῦ λεγομένου ἐξῆς. Τί δὲ ἡν τοῦτο; Καὶ γνώσονται, οὗτοι δὲ Θεὸς δεσπόζει τοῦ Ὑακὼν τῶν περάτων τῆς γῆς. Εἰ γάρ περι αὐτοῦ ἐλέγετο τοῦ ἔθνους καὶ περι αὐτῶν τῶν ἀνδρῶν τὸ· Συντέλεσον δὲ θυμῷ, ἀράλωσον, ἵρα μὴ ὄστι, πῶς, συντελεσθέντες, καὶ μηκέθ' ὑπάρχοντες, ἐδύναντο γινώσκειν, οὗτοι δὲ Θεὸς δεσπόζει τὸν περάτων τῆς γῆς; πῶς δὲ καὶ ἀντέρω ἐλέγετο; Μὴ ἀποκτείνῃς αὐτούς, ἔδοξε γάρ ἀν ἐναντίον εἶναι τὸ, Μὴ ἀποκτείνῃς αὐτούς, τῷ, Συντέλεσον δὲ θυμῷ, ἀράλωσον, ἵρα μὴ ὄστιν. Ἀλλ' οὐκ εἰρηται ἐνταῦθα, Συντέλεσον αὐτούς· ἀλλ' ἀστρίσω; Συντέλεσον δὲ θυμῷ, ἀράλωσον, ἵρα μὴ ὄστιν, ἐπινοούντων ἡμῶν καὶ προσυπακούντων ἔξωθεν τὸ, ἵνα μὴ ὄστιν δοτοί καὶ ἡσαν πρότερον, καὶ ἵνα μὴ ὑπάρχωσιν ἐν τῇ ἐπύγχανον πάλαι παρὰ τῷ Θεῷ τιμῇ· τοις ἀφαιρεθεῖσας αὐτῶν, καὶ τῶν πάλαι ὑπαρχόντων αὐτοῖς ἀρθέντων, γυμνοὶ καταλειψθέντες καὶ κακενεγέθεντες ἀπὸ τοῦ ὑψους τῆς ὑπερηφανίας αὐτῶν, διασκορπισθέντες τε εἰς πάντα τὰ ἔθνη, ἔγκαστα

²⁷ Iuli. xii. 2.

αὐτοῖς ἔργοις, ὅτι δὲ πάλαι Θεὸς Ἱακὼν χρηματίζων, οὔτος αὐτὸς δεσπόζει οὐκέτι τοῦ Ἱακώβ, οὐδὲ τοῦ Ἰσραὴλ, ἀλλὰ πάντων τῶν περάτων τῆς γῆς. Θεὸν δὲ Ἱακὼν καὶ νῦν εὐχαρίστως ὠνόμασε, τὸν Χριστὸν δηλώσας· αὐτὸς γάρ ἡν δὲν ἀνθρώπου σχήματι τε καὶ μορφῇ τῷ πατριάρχῃ Ἱακὼν δύθεις, ὅτε ἐπάλλιεν δινθρώπος μετ' αὐτοῦ. Μετονομάζει τε αὐτὸν λέγων· Οὐκέτι πληθὺσται τὸ δρομά σου Ἱακὼν, ἀλλ' Ἰσραὴλ ἔσται τὸ δρομά σου· διὰ ἑτοῖς χυριολογούμενος παρὰ πᾶσι τοῖς ἔθνεσι, δεσπότης τε καὶ Κύριος ὄνομαζόμενος. Ἀπέρ ἵνα δύσθαλμοὶ παραλάβωσιν οἱ ἀρνησάμενοι αὐτὸν, ἀναγκαῖς προσέρχοται· Μή ἀποκτείνῃς αὐτὸς, μήποτε ἐπιλάθωται τοῦ λαοῦ μου· καὶ ἔνταῦθα· Καὶ γνώσοται, διὰ δεσπόζει τῶν περάτων τῆς γῆς δὲ Θεὸς Ἱακὼν. Ἐπιστρέψοντι εἰς ἀστέραν καὶ λιμώκουσιν ὡς κύων, καὶ κυκλώσουσι πάλιν. Εἰς βεβαίωσιν τῶν προλεχθέντων δευτεροὶ τὸν λόγον, ἐπαναλαβὼν τὴν αὐτὴν προφητείαν, θεσπίζει τε, διὰ οὐκ ἀφανισθήσονται ἐξ ἀνθρώπων οὐδὲ ἀποκτανθήσονται, ἐπιστρέψουσι δὲ, τουτέστιν, εἰς συναίσθησιν ἐλεύσονται ἐψέ ποτε καὶ ἐπέραν· Λιμώκουσι τε ὡς κύων· ή, κατὰ τὸν Ἀκύλαν, Ὁχλάσουσιν ὡς κύων· ή, κατὰ τὸν Σύμμαχον, Θορυβρήσονται ὡς κύρες, καὶ περικυλώσουσι πάλιν. Ταῦτα δὲ καὶ διὰ τῶν ἐμπροσθεν ἔθεστικέτο· ἀλλ' ἐκεὶ μὲν ἀνεφέρετο ἐξῆς τῇ αἰτίᾳ ἐν τῷ, Ἰδού ἐποφθῆξοται τῷ στόματι αὐτῶν, καὶ φομίζουσι τοῖς κειλεσιν αὐτῶν, καὶ δι' ἀμαρτιῶν στόματος αὐτῶν, καὶ λόγον κειλεων αὐτῶν· ἔνταῦθα δὲ μετὰ τὸ, Ἐπιστρέψοντι εἰς ἀστέραν, καὶ λιμώκουσιν ὡς κύων, καὶ κυκλώσουσι πάλιν, ἐπενίκεται· Αὐτοὶ διασκορπισθήσονται τοῦ φατεῖ· ἐδὲ δὲ μὴ χορτασθῶσι καὶ γοργύσουσιν. Ἄνθ' οὐ δὲ Σύμμαχος τοῦτον ἡμήνευσε τὸν τρόπον· Ἀραγμάτεττωσαν εἰς ἡμέραν, θορυβεττωσαν ὡς κύνες, περιερχόμενοι πάλιν φεμόδεροι, ἵρα μὴ ἀχρήστωτοι αὐλισθῶσι. Διασκορπισθέντες γοῦν εἰς πάντα τὰ ἔθνη δίκην κυνῶν λιμωτόντων ζητοῦσε τοῦ φαγεῖν· μὴ εὐρίσκοντες δὲ τροφὴν λογικὴν, ἐκλείπουσιν. Εἰ δὲ καὶ ποτε ἀπὸ φιλῆς τῶν θεῶν Γραφῶν ἀναγνώσεως μεταλάβοιεν τροφῆς, δῆμος, οὐδένδες στέρβοι μεταλαμβάνοντες οὐτε ζωοποιοῦ ἀρτού ἀπογευόμενοι, ἀχρήστωτοι διαμένουσι· μὴ χορταζόμενοι δὲ, καταγογγύζουσιν, ὥσπερ οὖν κατεγγυσάν ποτε ἐπὶ τῆς ἡρήμου. Τοῦτο γάρ αὐτοῖς ποιεῖ σύνθετο. Διὸ πρὸς ἡμᾶς φησιν δὲ Ἀπόστολος· Μηδὲ γοργύζητε, καθὼς τινὲς αὐτῶν ἐτρύγγουσαν, καὶ ἀπώλοτο ὑπὸ τῶν δρεων.

Ἐγὼ δὲ φορμαὶ τὴν δύναμιν σου, καὶ ἀγαλλισομαὶ τῷ πρῳ τὸ ἐλεός σου· διὰ ἀτεργήθης ἀτιτίττειρ μον καὶ καταψυγή μον ἐν ἡμέρᾳ οὐλγέως μον. Βοηθός μον, σοὶ ψαλῶ, διὰ Θεὸς ἀτιτίττειρ μον εἰ, δὲ Θεὸς μον τὸ ἐλεός μον. Ταῦτα μὲν οὖν οἱ ἐπαναστάντες μοι πεισονται· ἐγὼ δὲ τὴν δύναμιν σου τοῦ ἐμοῦ Πατρὸς φορμαὶ. Λέγεται δὲ ταῦτα ἐκ προσώπου τοῦ Σωτῆρος προφητικῶν πεύματι, ὡς καὶ ἐν ἑτέροις ἐλέγετο ἐξ αὐτοῦ· Ἀπαγγελῶ τὸ δρομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μον, ἐν μέσῳ Ἐκκλησίας ὑμήσουσ σε. Καὶ ἀγαλλισομαὶ δὲ, φησι, τῷ πρῳ τὸ ἐλεός σου· διότε δὲ Σύμμαχος

niām prævaluisti cum Deo, et cum hominibus potens eris [¶]. Is ipse igitur qui Deus Jacob vocabatur, sibi nūs terræ dominabitur, apudque omnes gentes Dominus princepsque vocabitur. Quod ut oculis percipiunt ii qui ipsum abnegarunt, necessario præmissum fuit illud: Ne occidas eos, nequando obliviſcantur populi mei; hic vero, Et scient quia Deus Jacob dominabitur finium terræ. Convertentur ad vesperam, et famem patientur ut canis, et circuibunt civitatem. Nimirum ad confirmationem eorum, quæ supra dixerat, sermonem repetit, eamdemque prophetiam resumit, ac vaticinatur eos, non de medio hominum tollendos, neque occidendo, sed reversuros, id est ad sensum tandem et vespere reddituros. Et famem patientur ut canis; B sive, secundum Aquilam, tumultuabuntur ut canis; aut, secundum Symmachum, turbabuntur ut canes, et circuibunt civitatem. Hæc porro superius quoque prenuntiabantur: sed ibi postea causa subiungitur his verbis: Ecce loquentur in ore suo, et gladius in labiis eorum, et propter delictum oris eorum, et sermonem labiorum ipsorum; hic vero post illud, convertentur ad vesperam, et famem patientur ut canis, et circuibunt civitatem, adjicitur, ipse dispergentur ad manducandum: si vero non fuerint saturati, et murmurabunt. Pro quo Symmachus hac ratione interpretatus est: Deflectantur in die, tumultuantur ut canes circumcurrentes civitatem vagabundi, ne insatiati pernoctent. Dispersi itaque in omnes gentes, instar canum famelicorum escam quæritant: ac non reperto rationabili cibo, deficiunt. Quod si quando ex nuda divinarum Scripturarum lectione cibum capiant; attamen neque firmum neque vivislicum panein degustantes, insatiati manent: non saturati vero, murmurant, quemadmodum olim in deserto murmurarunt. Nam id ipsis in more fuit. Quare sic nos Apostolus alloquitur: Neque murmuraveritis, sicut quidam eorum murmuraverunt, et a serpentibus perierunt ^{¶¶}.

VERS. 17, 18. Ego autem cantabo fortitudinem tuam, et exultabo mane misericordiam tuam, quia factus es susceptor meus, et refugium meum in die tribulationis meæ. Adjutor meus tibi psallam, quia Deus susceptor meus es, Deus meus misericordia mea. Hæc itaque patientur qui insurrexerunt in me. Ego vero tuam Patris mei misericordiam cantabo. Quæ propheticō spiritu ex persona Salvatoris dicuntur; ut et alibi ex ejusdem persona dicebatur: Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesiæ laudabo te ^{¶¶}. Et exultabo, inquit, mane misericordiam tuam: quod ita Symmachus interpre-

[¶] Gen. xxix, 28. ^{¶¶} I Cor. x, 10. ^{¶¶} Psal. xxi, 23.

tatus est, et celebrabo diluculo misericordiam tuam. His porro cultum in Ecclesia ejus, Dominica die per totum orbem diluculo celebrari solitum, prophetice indicat. Nam cum dicitur, in medio Ecclesiae laudabo te, locus significatur in quo se Patrem celebraturum Christus pollicebatur; his autem verbis, et celebrabo diluculo misericordiam tuam, tempus declaratur quo paternam misericordiam per omnes gentes effusam Unigenitus ejus per populum suum, de illa gaudens exultansque, celebrat. Et hæc, inquit, omnia reddam tibi: quia factus es susceptor meus et refugium meum in die tribulacionis meæ. His quippe omnibus a Patre beneficiis ornatus, jure celebrabo misericordiam tuam, egoque ipse tibi psallam, quia factus es susceptor meus, Deus meus et misericordia mea. Ex inferioribus quippe nemio porrigitur mihi manum poterat: sed tu solus Pater, qui supra me es. Quare me abs te pendere fateor, virtutem cantabo tuam, teque unum susceptorem ac refugium mihi ascribam. Hæc porro Salvatoris voces fuerint, quies pietatem erga Patrem suum omnes edoceat.

1. 2. IN FINEM, PRO IIS QUI IMMUTABUNTUR, IN TITULI INSCRIPTIONEM IPSI DAVID IN DOCTRINAM, CUM SUCCENDIT MESOPOTAMIAM SYRIÆ ET SYRIAM SOBAL, ET CONVERSUS JOAB PERCUSSIT VALLEM SALINARUM DUODECIM MILLIA LIX.

Vers. 5-6. « Deus, repulisti nos et destruxisti nos, iratus es, et misertus es nobis. » Hic quoque sermo in tituli inscriptionem est, quæ tamen non eodem quo priores tempore pronuntiata fuit. Illæ quippe superstite Saule, neicum regnante Davide, prolatæ sunt. Prima scilicet, « cum tenuerunt eum Allophyli in Geth¹¹; » secunda, « cum fugeret a facie Saulis in speluncam¹²; » postrema, « cum misit Saul et custodivit domum ejus, ut interficeret eum¹³. » Hanc autem post Saulis obitum, cum jam regnum teneret, exactoque jam regni tempore bene multo, numine afflatus David edidit. Quod ipse titulus indicat his verbis: « Cum succedit Mesopotamiam Syriæ, et Syriam Sobal, et conversus Joab percussit vallem Salinarum duodecim millia. » Historiam autem invenies in secundo libro Regnorum sic descriptum: « Et percussit David Adrazar silium Jaab regem Soba, cum profectus est ut manus imponeret ad fluvium Euphratem, et præripuit illi David mille currus, et septem millia equorum, et viginti millia pedilium. Et enervavit David omnes currus, et reservati sunt ei ex ipsis centum currus. Venit quoque Syria Damasci in auxilium Adrazar regi Soba. Et percussit Syro viginti duo millia virorum. Et posuit David præsidium in Syria Damasci. Et factus est Syrus in servum Davidi ferens tributa. Servavitque Dominus David in omnibus ad quæcumque profectus est¹⁴. » Sub hæc autem pau-

ταῦτα δὲ πάντα ἀποδώσω σοι, φησίν· διτιθέμενος οὐδὲν τῆς οἰκουμένης ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ αὐτῷ συντελουμένην λατρειαν. Ἐν μὲν γὰρ τῷ λέγεσθαι, Ἐρ μέσῳ Ἐκκλησίας ὑμήσων σος, ὁ τόπος ἐδηλώθη καθ' ὃν ὑμήσειν τὸν Πατέρα ὁ Χριστὸς ἐπηγγέλλετο· ἐν δὲ τῷ, Καὶ ὑμήσων κατ' ὅρθρον τῷ ἐλεός σου, ὁ χρόνος παρίσταται, ἐνῷ τῷ ἐλεός τῷ πατρικῶν τὸ εἰς πάντα χυθὲν τὰ Εθνη ὁ Μονογενῆς αὐτοῦ διὰ τοῦ Ἰησοῦ λαοῦ ὑμεῖς χαίρων καὶ ἀγαλλιώμενος ἐπὶ τούτῳ. Καὶ ταῦτα δὲ πάντα ἀποδώσω σοι, φησίν· διτιθέμενος ἀπτιθητῷ μου καὶ καταχυτῷ μου ἐν ἡμέρᾳ θλιψίας μου. Τούτων γὰρ ἀπάντων παρὰ τὸν Πατέρα τυχών, εἰκότως κατ' ὅρθρον ὑμήσων τὸν Ἰησόν σου, Β καὶ σοι φαλῶ αὐτὸς ἐγώ· διτιθέμενος μου ἀπτιθητῷ, καὶ Θεός μου καὶ ἐλεός μου. Οὐδέποτε γάρ τῶν ὑποδεβηχτῶν οἵσις τε ἡνὶ ἐμοὶ δρέγειν χείρα ή σὺ μόνος δύπλε μὲν Πατέρη. Διὸ καὶ σου ἀπτιθῆμαι διμολογῶ, καὶ τὴν δύναμιν σου δισμοι, ἀντιτίπτορα καὶ καταχυτήν ἔμαυτον σὲ μόνον ἐπιγραφόμενος. Εἰσι δὲ ἀνάταται αἱ φωναὶ τοῦ Σωτῆρος, διδάσκοντο; τοὺς πάντας εὔσεβείν εἰς τὸν αὐτοῦ Πατέρα.

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ, ΤΟΙΣ ΛΑΛΟΙΩΘΗΣΜΕΝΟΙΣ ΕΙΣ ΣΤΗΑΟΓΡΑΦΙΑΝ, ΤΟ ΔΑΥΙΔ ΕΙΣ ΔΙΑΔΗΝ, ΟΠΟΤΕ ΕΝΕΠΥΡΙΣΕ ΤΗΝ ΜΕΣΟΠΟΤΑΜΙΑΝ ΣΥΡΙΑΣ, ΚΑΙ ΤΗΝ ΣΥΡΙΑΝ ΣΟΒΑΛ, ΚΑΙ ΑΠΕΧΤΡΕΨΕ ΙΩΑΒ ΚΑΙ ΕΠΑΤΑΞΕ ΤΗΝ ΦΑΡΑΙΤΑ ΤΩΝ ΑΛΩΝ ΔΩΣΕΚΑ ΧΙΛΙΑΔΑΣ ΝΩ.

C « Ο Θεός, ἀπώσω ἡμᾶς καὶ καθειλεῖς ἡμᾶς, ὥργισθης καὶ φύτειρησας ἡμᾶς. » Εἰς στηλογραφίαν μέν ἐστι καὶ ὁ παρὸν λόγος, οὐ μήν κατὰ τοὺς αὐτοὺς εἰρηται χρόνους ταῖς πρὸ αὐτῆς. Ἐκεῖναι μὲν γάρ ἐτι ζῶντος Σαούλ καὶ πρὸ τοῦ βασιλεῦσατο τὸν Δαυΐδ ἐλέγθησαν· ή μὲν πρῶτη, « ὅπότε ἐκράτησαν αὐτὸν οἱ Ἀλλόρυλοι· ἐν Γέθ· » ή δὲ δευτέρα, « ἐν τῷ ἀποδιδράσκειν ἀπὸ προτώπου Σαούλ εἰς τὸ σπήλαιον· » ή δὲ τελευταῖα, « ὅπετεστειλε Σαούλ καὶ ἐφύλαξε τὸν οἶκον αὐτοῦ, τοῦ θανατῶσαι αὐτόν. » Τὴν δὲ μετὰ χείρας μετὰ τὸν θάνατον Σαούλ, τὴν ἀρχὴν δῆθι τῆς βασιλείας διέπων, πολὺν τε ἐν αὐτῇ χρόνον διαγενόμενος, διαυΐδ θεσπίζει. Τούτο δὲ ἐπιστημένεται ἡ προγραφὴ φάσκουσα· D « Οπότε ἐνεπύρισε τὴν Μεσοποταμίαν Συρίας, καὶ τὴν Συρίαν Σωβᾶ, καὶ ἐπέστρεψεν Ιωάβ, καὶ ἐπάταξε τὴν φάραγγα τῶν Ἀλῶν δώδεκα χιλιάδας. » Εὗρος δὲ ἀν τὴν ιστορίαν ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν Βασιλεῶν, ἐν ἡ γέργαραι· « Καὶ ἐπάταξε Δαυΐδ τὸν Ἀδραζάρ νιὸν Ἰαδέβ βασιλέα Σωβᾶ, πορευομένου αὐτοῦ ἐπιστήσας τὴν χείρα αὐτοῦ ἐπὶ τὸν ποταμὸν Εὐφράτην. Καὶ προκατελάβετο Δαυΐδ τῶν αὐτοῦ χιλιάδας, καὶ ἐπτὰ χιλιάδας ἵππεων, καὶ εἷκοσι χιλιάδας ἀνδρῶν πεζῶν. Καὶ παρέλυσε Δαυΐδ πάντα τὰ ἄρματα, καὶ ὑπελείπετο αὐτῷ ἐξ αὐτῶν ἔκτατον ἄρματα. Καὶ παραγίνεται Συρία Δαμασκοῦ βοσθῆσαι τῷ Ἀδραζάρ βασιλεῖ Σωβᾶ. Καὶ ἐπάταξε τῷ Συρῷ εἷκοσι δύο χιλιάδας ἀνδρῶν. Καὶ θύτεο Δαυΐδ φρουρῶν ἐν Συρίᾳ τῇ κατὰ Δαμασκὸν. Καὶ ἐνέψετο δὲ Σύ-

¹¹ Psal. LV, 1. ¹² Psal. LVI, 1. ¹³ Psal. LVIII, 1. ¹⁴ II Reg. VIII, 3-6.

ρος τῷ Δαυΐδ εἰς δούλους φέροντας ἔνια. Καὶ οὐσια
Κύριος τὸν Δαυΐδ ἐν πᾶσιν οἷς ἐπορεύετο. » Τούτοις
ἔξις μετὰ βραχέα ἐπιλέγεται· « Καὶ ἐβασίλευετο
Δαυΐδ ἐπὶ Ἰσραὴλ· καὶ ἦν Δαυΐδ ποιῶν κρήμα καὶ
δικαιοσύνην ἐπὶ πάντα τὸν λαὸν αὐτοῦ. Καὶ Ἰωάδ
νὺς Σαρουΐας ἐπὶ τῆς στρατείας. » Καὶ αὐθὶς μεθ'
ἔπειτα εἰρηται· « Καὶ ἀπέστειλαν οἱ υἱοὶ Ἀμμών,
καὶ ἐμισθώσαντο τὴν Συρίαν Ῥώντ καὶ τὴν Συρίαν
Σοῦδαν εἰκοσι χιλιάδας πεζῶν, καὶ τὸν βασιλέα Μα-
χαὶ χιλίους ἀνδρας, καὶ Εἰστὼδ ἑβραῖας ἀνδρῶν.
Καὶ ἤκουε Δαυΐδ, καὶ ἀπέστειλε τὴν δύναμιν, τοὺς
δυνατούς. Καὶ ἔξηθον υἱοὶ Ἀμμών, καὶ παρετάξαντο
πόλεμον παρὰ τῇ θύρᾳ τῆς πύλης Συρίας Σωδᾶ καὶ
Ῥώντ καὶ Εἰστὼδ. Καὶ εἶδεν Ἰωάδ, διε τὴν πρόσ-
ωπον· καὶ ἐπέλεξεν ἐκ πάντων τῶν νεανίσκων Ἰσ-
ραὴλ, καὶ παρετάξαντο ἐκεναντίας Συρίας, καὶ τὰ
τούτοις ἔξῆς. Οὓς ἔξης ἐπιφέρεται· « Καὶ εἴδον οἱ
δύοις Ἀδραζάρ, διε τὴν Συρίαν ἐμπροσθεν Ἰσραὴλ,
καὶ ηὔτομβλησαν μετὰ Ἰσραὴλ, καὶ ἐδούλευσαν αὐ-
τοῖς. » Διὰ τούτων ἡ ιστορία καὶ τοῦ Εὐφράτου καὶ
τῆς Σωδᾶ καὶ τῆς Συρίας καὶ τοῦ Ἰωάδ, καὶ τῶν
ιθ χιλιάδων ἐμνημόνευσε, καὶ ὡς τῶν πολεμίων
ἀπάντων περικρήτης γέγονεν ὁ Δαυΐδ· δπως τε ὁ
ἀρχιστράτηγος αὐτοῦ Ἰωάδ, παρατάξαμενος τοῖς
ἄλλοφύλοις, ὑποχειρίους αὐτούς εἰλήφει. Αὐτούς δῆ
οὖν ἐκείνους, καθ' οὓς ταῦτα ἐπράττετο, σημαίνει· ἡ
μετὰ κείρας στρατογραφία. Κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον τὰ
τῆς προγραφῆς οὕτως ἔχει· « Ἐπινίκιον ὑπὲρ τῶν
ἀνθῶν τοῦ ταπεινόρρωνος καὶ ἀμώμου τοῦ Δαυΐδ, εἰς
διαδοχὴν, ὅποτε, ἐμπρήσας τὴν Συρίαν τῆς Μεσοπο-
ταμίας, καὶ τὴν Συρίαν Σωδᾶ, καὶ ἀνέστρεψε Ἰωάδ,
καὶ ἐπάταξε τὸν Ἑδώμ ἐν τῇ φάραγγι τοῦ Ἀλδε
ιθ χιλιάδας. » Δηλοὶ δὲ ὁ χρόνος εἰρῆσθαι τὰ προ-
κείμενα, ἐν τῷ διαπρέπει καὶ τὰ μεγάλα κατορθοῦν
βασιλεύοντα τὸν Δαυΐδ, πρὸ τῆς κατὰ τὴν Βηθσαδεῖ
ιστορίας, διε καλῶς αὐτῷ τὰ πράγματα προύχωρε,
εὑδοκιμοῦντες παρὰ τῷ Θεῷ καὶ παρὰ τοῖς πᾶσιν· ὡς
μαρτυρεῖσθαι, διε τὴν ποιῶν κρήμα καὶ δικαιοσύνην
ἐν τῷ Ἰσραὴλ. Ἀλλὰ γάρ διξιον ἐν τούτοις ἀπορῆ-
σαι, ἀπό τοιαύτη τυγχάνων καταστάσει, ἀρχό-
μενος τῆς στρατογραφίας φάσκει· « Ὁ Θεὸς, ἀπώσω
ἡμᾶς καὶ καθειλέσει τὴν ήμαδαν. » Καὶ μήν τρόπαια κατ'
ἐχθρῶν ἀνίστη, καὶ νίκας κατὰ πολεμίων ἥρητο.
Θέον σύν ἐπὶ τούτοις ὑδάς ἐπινικίους ἄδειν, θύειν τε
εὐχαριστήρια τῷ Θεῷ. « Ο δὲ τούτων μὲν οὐδὲν πρά-
τει, τάνατία δὲ ἀπολογόρωται λέγων· « Ὁ Θεὸς,
ἀπώσω τὴν ήμαδαν καὶ καθειλέσει τὴν ήμαδαν. ὥργισθης, καὶ ώχ-
τειρήσας τὴν ήμαδαν. » Ἄντι δὲ τοῦ, « καὶ φύτεύρησας
τὴν ήμαδαν, καὶ περιήγαγες τὴν ήμαδαν, » ὁ Σύμμαχος ἡρμή-
νευσεν· ἡ δὲ πέμπτη ἔκδοσις, « καὶ περιεκύλωσαν
τὴν ήμαδαν, » δὲ Ἀκύλας, θυμωθεὶς μετέστρεψας τὴν ήμαδαν·
Εἴτα εἰπείτε· ἔξης· « Ἐδειξας τῷ λαῷ σου σκληρά
ἐποτειας τὴν ήμαδαν οἰνον κατανύξεως. » Ταῦτα δὲ ἀκα-
άλητα καὶ ἀνάρμοστα δόξαι ἀν εἶναι τοῖς ἐν τῇ προ-
γραφῇ δηλουμένοις. Ἀλλὰ γάρ οὐκ ἀσκόπως ἥρούμει
τὴν προγραφὴν εἰς τὸ τέλος τὴν ήμαδαν ἀναπέμπειν, καὶ

A cis interjectis additur: « Et regnavit David in
Israel: faciebat quoque David iudicium et justitiam
omni populo suo. Joab autem filius Sarvia erat su-
per exercitum. » Rursumque postea dicitur: « Et
miserunt filii Ammon, et conduxerunt mercede Sy-
riam Roob et Syriam Sobal, viginti millia peditum,
et a rege Machaa mille viros, et Istob duodecim
millia virorum. Quod cum audisset David, misit
exercitum et fortis [viros]. Et egressi sunt filii Am-
mon, et direxerunt aciem ad januam portæ Syriæ
Soba et Roob et Istob. Videns autem Joab quod
esset sibi prælium ex adverso et a tergo, elegit ex
omnibus juvenibus Israel, et instruxit aciem con-
tra Syriam ^{10.11.}, et cætera. Quibus deinde subjun-
gitur: « Et viderunt servi Adrazar quod cecidisset
a facie Israel, et transfugerunt ad Israel, et servie-
runt ipsis ^{12.}. » His historia, Sobal, Syriam, Joab et
duodecim millia memorat, narratque Davidem ini-
micos omnes debellasse, ac ducem exercitus ejus
Joab instructa contra allophylos acie, ipsos capti-
vos egisse. Eosdem itaque his attritos cladibus in-
dicat presens tituli inscriptio. Secundum Symma-
chum autem sic titulus babet: « Triumphale pro
floribus humiliis et inculpati Davidis, ad doctrinam,
cum incensa Syria Mesopotamiae, et Syria Sobal,
reversus Joab percussit Edom in valle Salis duo-
decim millia. » Ex temporis porro nota deprehen-
ditur hæc dicta suis, cum David regnans prospere
ageret, resque magnas perpetraret, ante Bersabe
historiam; cum probe et ex volo res ipsi cederent,
ipseque Deo et omnibus spectabilis esset; ita ut,
Scriptura teste, ficeret iudicium et justitiam in
Israel. Verum hic quæstionem movere consentaneum
est, cur in tali conditione rerum, sic tituli in-
scriptionem ordiatur: « Deus, repulisti nos et de-
struxisti nos. » Atqui post tropæa de hostibus ere-
cta, et victoriā de inimicis partam, oportuit hac
de re triumphalia cantica emittere, Deoque in gra-
tiarum actionem immolare. At ille nihil præstat bu-
jusmodi; imo vero res adversa deplorat his ver-
bis: « Deus, repulisti nos et destruxisti nos, iratus
es, et misertus es nobis. » Pro illo autem, « et mi-
sertus es nobis, » Symmachus, « et circumduxisti
nos, » interpretatus est; quinta vero editio, « et
circumdederunt nos; » Aquila, « iratus convertisti
nobis. » Subdit post hæc: « Ostendisti populo tuo
dura; potasti nos vino compunctionis. » Hæc porro
videri possint inconcinne dicta, nec congruere cum
iis quæ in titulo notantur. Sed æstimo titulum non
sine prævio scopo nos ad finem remittere, nec sine
causa, « pro iis qui immutabuntur, » inscriptum
esse, atque sermones istos tituli inscriptionem vo-
catis suis. Nam « in finem » dicitur, quia ea, quæ
in vaticinio feruntur, in consummatione sæculorum
implenda sunt. Necessario additur, « pro iis qui
immutabuntur, » propter mutationem illius tem-
poris rebus inferendam. Siquidem cum hæc dice-

^{10.11} II Reg. x, 6-9. ¹² ibid. 19.

rentur, allophylos vincebat Israel, inimicisque superior erat. Sed futurum tempus erat, quo mutationem rerum subiret, inimicisque subditus esset. Quare sic habet titulus : « In finem, pro iis qui immutabuntur ; » Symmachus vero, « pro floribus ; » Aquila, « super lilia. » Sicut enim lilia agri et fenum, ad breve quidem tempus speciosa esse videntur, sed repente immutantur et corruptuntur; sic res populi tunc florentes, brevi immutandæ erant. Quare in doctrina sua Servator ait : « Considerate lilia agri²⁸ ; » ac rursum : « Quod si fenum agri, quod hodie est, et eras in clibanum mittitur²⁹ ; » imo etiam : « Omnis caro fenum, et omnis gloria ejus quasi flos feni. Exsiccatum est fenum, et flos decidit ; Verbum autem Domini manet in aeternum³⁰ ; » quibus propheta secundum reliquos interpres haec addit : « Vere fenum populus, exsiccatum est fenum, decidit flos³¹, » Judaicam gentem nec obscure significans. Eadem ipsa jam Spiritus sanctus per Davidem testificatur, praemissa illa populi futura inversione et mutatione. Quare secundum Aquilam dictum est, « Super lilia testimonii³² ; » secundum Symmachum autem, « Pro floribus testimonium³³ ; » secundum LXX vero Interpretes, « Pro iis qui immutabuntur, in tituli inscriptionem : » quæ magnam habeant cum dictis in precedentibus psalmo affinitatem. Nam ille populi abjectionem indicavit his verbis : « Convertentur ad vesperam et famem patientur ut canes, et circuibunt civitatem³⁴, et cetera. Quibus haec de vocatione gentium subjungit : « Et tu, Domine Deus virtutum, Deus Israel, intende ad visitandas omnes gentes. » Tituli vero inscriptionem in praesenti ut et alias Aquila, « humiliis, perfecti Davidis³⁵ ; » Symmachus vero, « humiliis Davidis et inculpati³⁶, » interpretati sunt. Nam cippo digna erat tanti regis modestia. Cum enim tot bella feliciter gessisset, et populos usque ad Mesopotamiam subegisset vectigalesque fecisset, consuetum servabat morem, quo exornatus erat cum a Saule pelleretur, ac pers fugis in desertis ageret. Nam tunc quoque, ut humiliis, perfectus, humiliter sentiens et inculpatus, aeternis cippis a divina Scriptura dignatus est. Nunc autem cum regnans tot inimicos invaderet, omniumque divitias colligeret, in eodem affectu perseverabat; quare D et tituli inscriptione et spiritu prophetico dignatus est.

et τῷ υικείῳ διέμενεν ήθει, ἐνῷ καὶ δτε τῇλαύνετο ὑπὸ Καὶ τότε γάρ ὑπὸ τῆς θείας Γραφῆς, ὡς ταπεινὸς τέλειος, ἢ ταπεινόφρων καὶ νῦν δὲ τε βασιλεύων τοσούτοις ἐπεῖχει πολεμίοις, καὶ τὸν ἀπάντων συνήγει πλοῦτον, ἐπὶ τῆς αὐτῆς διέμενε προαιρέσεως διὸ στηλογραφίας τῇσιοῦτο,

Observes porro velim hoc tempore, cum Israel regnante Davide, usque ad Mesopotamiam imperium obtineret, ac vectigalia a finitimis gentibus acciperet, promissionem Dei ad Abraham factam opere completam esse, qua pollicitus erat se datum semini ejus totam terram a lumine Ægypti usque ad

A τοῖς ἀλλοιωθησομένοις ἐπιγράψειν, καὶ στηλογραφίαν τοὺς λόγους ἀποκαλεῖν. Εἰς μὲν γάρ « τὸ τέλος, » διὰ τὸ ἐπὶ συντελεῖᾳ τῶν αἰώνων μέλλειν πληροῦσθαι τὰ προφητεύμενα, εἰρηται· περόσκειται δὲ, « τοῖς ἀλλοιωθησομένοις, » ἀναγκαῖς διὰ τὴν μέλλουσαν διαλήψεσθαι ἀλλοίωσιν τὴν κατάστασιν τῶν τότε πραγμάτων. « Ότε μὲν γάρ ταῦτ’ ἐλέγετο, ἐκράτει τῶν ἀλλοφύλων ὁ Ἱσραὴλ, καὶ τῶν πολεμίων κρείτων ἐνύχανεν. « Ἐμελλε δὲ ἄρα κατερῷ τινι ἀλλοίωσιν ὑπομένειν, καὶ ὑπὸ τοῖς ἔχθροῖς γίνεσθαι. Διὸ φησιν ἡ προγραφή· « Εἰς τὸ τέλος τοῖς ἀλλοιωθησομένοις » δὲ Σύμμαχος, « Ὑπὲρ τῶν ἀνθῶν · » δὲ Ἀχύλας, « Ἐπὶ κρίνων. » Ως γάρ τὰ κρίνα τοῦ ἄγρου καὶ ὁ χόρτος δοκεῖ μέν τινα πρὸς βραχὺ φαίνεσθαι ὠραῖα, δοσοὶ δὲ οὕπω μεταβάλλει καὶ φθείρεται· οὕτως καὶ τὰ πράγματα τοῦ λαοῦ, ἀνθύοντα τότε, ἐμελλεν δοσοὶ οὕπω μεταβάλλειν. Διὸ καὶ δὲ Σωτὴρ ἐν ταῖς διδασκαλίαις ἐλεγεῖ· « Καταμάθετε τὰ κρίνα τοῦ ἄγρου, » καὶ πάλιν· « Εἰ δὲ τὸν χόρτον τοῦ ἄγρου σῆμαρεν δυτα, καὶ αὐτοὺς εἰς κλίβανον βαλλόμενον · » ἀλλὰ καὶ, « Πᾶσα σάρξ χόρτος, καὶ πᾶσα δόξα αὐτῆς ὡς ἀνθες χόρτου. » Ἐγράνθη δὲ χόρτος, καὶ τὸ δάνθης ἐξέπεσε· τὸ δὲ ρῆμα Κυρίου μένει εἰς τὸν αἰώνα · » οἷς δὲ Προφῆτης κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτὰς προστίθει λέγων· « Ἀληθῶς χόρτος δὲ λαός · ἐξηγράνθη δὲ χόρτος, ἐξέπεσε τὸ δάνθης, » ἀκαλύπτως τὸ λουδάνων ἔνος ὑλώσας. Αὐτὰ δὴ οὖν ταῦτα καὶ νῦν τὸ Πνεῦμα τὸ διγιον διὰ τοῦ Δαυΐδο μαρτύρεται, προσναφωνῶν τὴν μέλλουσαν ἐσεσθαι τοῦ λαοῦ ἀλλοίωσιν καὶ μεταβολὴν. Διὸ κατὰ τὸν Ἀχύλαν εἰρηται, « Ἐπὶ κρίνων μαρτυρίας · » κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, « Ὑπὲρ τῶν ἀνθῶν μαρτυρία · » κατὰ δὲ τοὺς Ἐδδομήκοντα, « Τοῖς ἀλλοιωθησομένοις εἰς στηλογραφίαν. » Πολλὴν δὲ ἀκολουθίαν ἔχοι ἀν πρὸς τὰ ἐν τῷ πρὸ τούτου λελεγμένα. « Επεὶ κάκεινος τὴν τοῦ ἔθνους ἀποβολὴν ἐδήλων λέγων · » « Επιστρέψουσιν εἰς ἐπέραν, καὶ λιμῷσουσιν ὡς κύνων, καὶ κυκλώσουσι πόλιν, » καὶ τὰ ἐπιφερδεμένα. Οἵ δέ της περὶ τῆς κλήσεως τῶν ἔθνων Ἐρασκεῖ· « Καὶ σὺ, Κύριε δὲ Θεὸς τῶν δυνάμεων, δὲ Θεὸς Ἱσραὴλ, πρόσχε τοῦ ἐπισκέψασθαι πάντα τὰ ἔθνη. » Τὴν δὲ στηλογραφίαν καὶ νῦν ὡς καὶ ἐν τοῖς ἐμπροσθεν δὲ Ἀχύλας, « ταπεινοῦ τελείου τοῦ Δαυΐδο · » δὲ Σύμμαχος, « ταπεινόφρονος τοῦ Δαυΐδο καὶ ἀμύμου, » ἡρμηνευσαν. Στήλης γάρ ηδὲ ἀξία τοῦ τοσούτου βασιλέως μετριοφροσύνη. Τοσούτων γάρ πολέμων περιγενόμενος, καὶ τοὺς μέχρι τῆς Μέσης τῶν ποταμῶν ὑποτάξας, ὑποφρόνους τε αὐτοὺς καταστήσαμεν, τοῦ Σαούλ, καὶ τὰς ἐρήμους φεύγων κατέψει, διέπρεπε.

C Β Καὶ τότε γάρ ὑπὸ τῆς θείας Γραφῆς, ὡς ταπεινόφρων καὶ διμωμός στηλῶν αἰώνων ἐλάμβανε, τῆς τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελίας τῆς πρὸς τὸν Ἀβραὰμ εἰς Ἑργα χωρούσης· διὸ ηδὲ ἐπηγγέλλετο διάσειν τῷ σπέρματι αὐτοῦ πᾶσαν τὴν γῆν ἀπὸ τοῦ πο-

²⁸ Matth. vi, 28. ²⁹ ibid. 50. ³⁰ Isa. xl, 6-8. ³¹ ibid. 7. ³² Psal. lviii, 7.

ταμοῦ Αἰγύπτου, μέχρι τοῦ ποταμοῦ Εὐφράτου. ἡ βασιλεύοντος τοῦ Δαυΐδ Ἑργοὶς ἐπληροῦτο· τοῦτο γοῦν καὶ ἡ παρατεθεῖσα ιστορία τῆς Βασιλείων γραφῆς ἐμαρτύρει. Ἀλλὰ γάρ φωτισθεὶς ὁ προφήτης ὑπὸ τοῦ ἀγίου Πνεύματος, θεσπίζει τὰ ἐν τοῖς μέλλουσι χρόνοις συμβεβλεπενα. Τίνα δὲ ἦν ταῦτα διδάσκει λέγων· « Εἰς τὸ τέλος τοῖς ἀλλοιωθησομένοις. » Εἰθ' ἔξῆς προών τὸ πάγει· « Ὁ Θεός, ἀπώστως ἡμᾶς καὶ καθεῖλες ἡμᾶς, καὶ τὰ ἔξῆς οἵς μεθ' ἔτερα ἐπιλέγει· « Ὁ Θεός ἐλάλησεν ἐν τῷ ἀγίῳ αὐτοῦ· ἀγαλλιάσομεν καὶ διαμεριῶ Σίκιμα, καὶ τὴν κοιλάδα τῶν σκηνῶν διαμετρήσω, καὶ τὰ ἔξῆς. Σημανεῖ δὲ διὰ τούτων τοῦ Θεοῦ διαλλαγὴς πρὸς τοὺς ἀλλοφύλους. Ὁ Θεός γάρ, φησιν, ἐλάλησε, καὶ λαλήσας ἐν τῷ ἀγίῳ αὐτοῦ τῷ Γαλαάδ καὶ τῷ Μανασσῆ, καὶ τῷ Ἐφραΐμ, καὶ τῷ Ἰούδᾳ, συμπεριλαμβάνει τὸν Μωάδ καὶ τὴν Ἰδουμαίαν καὶ πάντας τοὺς λοιποὺς ἀλλοφύλους. « Μωάδ» γάρ, φησι, « λέβης τῆς ἐλπίδος μου», ἀνθ' οὗ δὲ Σύμμαχος ἐξέδωκε, « Μωάδ λέβης ἀμεριμνίας μου». δὲ Ἀκύλας, « Μωάδ λέβης λοιποῦ μου. » Εἴτη περὶ τῆς Ἰδουμαίας αὐτὸς ἐπαγγέλλεται λέγων· « Ἐπὶ τὴν Ἰδουμαίαν ἔκτενο τὸ ὑπόδημά μου. » ή κατὰ τὸν Σύμμαχον, « Ἐπὶ τὴν Ἰδουμαίαν ἐπιβισμοις τῷ ὑπόδηματί μου. » Καὶ τοιαῦτα μὲν ἐπαγγέλλεται τῷ Μωάδ καὶ τῇ Ἰδουμαίᾳ. Περὶ δὲ τῶν ἀλλοφύλων πάλιν δὲ αὐτὸς ἐπιλέγει· « Ἐμοὶ ἀλλόφυλοι ὑπετάγησαν», ή, κατὰ τὸν Ἀκύλαν· « Ἐπ' ἐμὲ Φυλισταῖα (sic) ἡταρήσατο·, κατὰ δὲ τὸν Θεοδοτίνα, « Ἐμοὶ ἀλλόφυλοι ἐφιλίασαν. » Αὐτὰ δὲ ταῦτα τοῖς αὐτοῖς ἥρμασι, καὶ αὐταῖς λέξεις καὶ ἐν τῷ ρῷ εἰρηται φελμῷ, ἐνῷ καὶ κατὰ τὸν Ἐδδομήκοντα φιλιάσειν τῷ Θεῷ οἱ ἀλλοφύλοι θεοπίζονται. Γέγραπται γοῦν καὶ ἐν ἔκεινῳ· « Μωάδ λέβης τῆς ἐλπίδος μου. » Επὶ τὴν Ἰδουμαίαν ἐπιβαλὼν τὸ ὑπόδημά μου, ἐμοὶ ἀλλόφυλοι ἐφιλίασαν. » Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν ἀλλοφύλων δηλώθε. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐκ προσώπου τοῦ Ἰουδαίων λαοῦ ἡ προφητεία πάλιν ἐπάγει φάσκουσα· « Οὐχὶ σὺ δὲ Θεός δὲ ἀπωσάμενος ἡμᾶς, καὶ οὐκ ἔξελεύσῃ ἐν ταῖς δυνάμεσιν ἡμῶν; » Α δηδοιοι γένοιτο ἀν τοῖς κατὰ τὴν ἀρχὴν λελεγμένοις ἐν τῷ, « Ὁ Θεός, ἀπώστως ἡμᾶς καὶ καθεῖλες ἡμᾶς· » δι' ὧν σαφῶς ἐαυτοὺς μὲν ἀπεισθαι λέγουσι καὶ καθαιρεῖσθαι, μηδ ἔχειν τε τὸν Θεόν βοηθὸν ἐν ταῖς ἐαυτῶν δυνάμεσι· τοὺς δὲ ἀλλοφύλους καθόλου μὲν πάντας φίλους γεγονέναι τῷ Θεῷ, ίδιως δὲ τὸν Μωάδ λέβητα αὐτοῦ τῆς ἐλπίδος, ή λέβητα τοῦ λουτροῦ αὐτοῦ, ή τῆς ἀμεριμνίας αὐτοῦ γεγονέναι· τὴν δὲ Ἰδουμαίαν τοῦ ὑπόδηματος τοῦ Θεοῦ κατηξώσθαι. Ταῦτ' οὖν τῷ Πνεύματι τῷ θειῷ φωτισθεὶς δὲ Δαυΐδ, κοινοποιεῖ τὸν λόγον ὃς ἐκ προσώπου τοῦ παντὸς λαοῦ καὶ φησιν· « Ὁ Θεός, ἀπώστως ἡμᾶς καὶ καθεῖλες ἡμᾶς· » ή, κατὰ τὸν Σύμμαχον· « Ὁ Θεός, ἀπεβάλον ἡμᾶς, καὶ διέκοψας ἡμᾶς· » σαρῶς ἀποσολὴν καὶ ἀποκοπὴν αὐτῶν δηλώσας. Εἰτ' ἐπιλέγει· « Θργίσθης, καὶ ὥκτερησας ἡμᾶς· » κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν, « Θυμωθεὶς μετέστρεψας ἡμᾶς· » κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, « Ὁργίσθης, καὶ περιήγαγες ἡμᾶς· » κατὰ δὲ τὴν πέμπτην ἔκδοσιν, « Καὶ περιήγαγες ἡμᾶς. » Ταῦτα δὲ μᾶλλον τῶν λόγων ἢ τῶν πραγμάτων ἐκβασίς παρίστησι.

A Euphratem; quod Davide regnante revera contigit, ut allata Regnorum historia testificabatur. Ad hæc etiam Spiritu sancto illustratus Propheta, vaticinatur ea quæ futuro post tempore eventura sunt. Quænam autem illa essent, his verbis docet, « In finem pro iis qui immutabuntur. » In sequentibus vero insert, « Deus, repulisti nos et destruxisti nos, » et cætera. Quibus postea subjungit, « Deus locutus est in sancto suo, exultabo et dividam Sichima, et convallem Tabernaculorum dimetiar, » et reliqua. His porro significat Dei reconciliationem cum alienigenis. Deus enim, ait, locutus est, ac in sancto suo locutus ad Galaad, Manassen, Ephraim et Iudam; Moab et Idumæam ac reliquos omnes alienigenas una complectitur. Nam « Moab, inquit, lebes spei meæ; » pro quo Symmachus edidit, « Moab lebes securitatis meæ; » Aquila vero, « Moab lebes lavaci mei. » Deinceps de Idumæa hæc ipso pollicetur, « In Idumæam extendam calceamentum meum; » sive secundum Symmachum, « In Idumæam concendam calceamento meo. » Et hæc quidem Moab et Idumææ pollicetur. De alienigenis rursum adjicit, « Mihi alienigenæ subditi sunt; » sive secundum Aquilam, « Mihi Philistæa amica suit; » secundum Theodotionem autem, « Mihi alienigenæ amici facti sunt. » Hæc porro ipsis verbis et vocibus in cvii psalmo dicta sunt, in quo secundum LXX Interpretes, amicos Dei futuros alienigenas in vaticinio fertur. Scriptum itaque est in illo: « Moab lebes spei meæ. In Idumæam extendam calceamentum meum, mibi alienigenæ amici facti sunt. » Et hæc quidem de alienigenis enarravit. Sub hæc autem ex persona Judaici populi propria rursum adjicit: « Nonne tu, Deus, qui repulisti nos, et non egredieris in virtutibus nostris? » Quæ similia sunt iis quæ ab initio dicta fuere, « Deus, repulisti nos et destruxisti nos: » quis perspicue se repulso et destructo fuisse narrant, nomine Deum in virtutibus, sive in exercitibus suis opitulantem habere: alienigenas vero generatim omnes amicos Dei effectos esse; Moab vero speciatim lebetem spei ejus, seu lebetem lavaci ejus, vel securitatis ejus esse; Idumæamque calceamento Rei dignatam fuisse. Hæc illustratione Spiritus divini edocitus David, quasi ex persona totius populi, dicit, « Deus, repulisti nos et destruxisti nos; » sive, secundum Symmachum: « Deus, abjecisti nos, et absidiisti nos, » abjectionem et abscissionem manifeste significans. Subjungit postea, « Iratus es, et misertus es nobis; » secundum Aquilam vero, « Iratus avertisti nos; » secundum Symmachum, « Iratus es, et circumduxisti nos; » secundum quintam editionem, « Et circumduxisti nos. » Hæc porro eventus rerum plus quam verba declarat.

* Psal. cvii, 10. * ibid. 12.

Post Salvatoris itaque nostri adventum, quando invasit eos ira in finem, hæc omnia passi, repulsi, destructi et alijecti sunt; abscissi item et circumducti, in omnesque gentes dispersi. Sed etiam, e commovisti, inquit, terram et conturhasti eam, quia sexcenta ibi mala inerant; in terra dico eorum, scilicet Jerusalem, ubi regia et sanctuarium, ubi omnia in lege veneranda persolvebantur: sive etiam in tota illorum regione; sive in animabus eorum tropice terra nuncupatis. Quæ omnia confertim ob improba eorum facinora, commota et conturbata sunt. Attamen rogat Propheta in sequentibus: « Sana contritiones ejus, quia commota est. » A proprio namique loco et situ commota et concussa prædicta terra, contritionibus et ruinae suberat. Quare sub hæc additur: « Ostendisti populo tuo dura: » et vino compunctionis potat illos; sive secundum Aquilam, « vino soporis; » sive secundum Symmachum, « vino jactationis. » Ac dicere licet, divinarum Scripturarum verbum, quo eorum in Christum incredulitas arguitur, vinum esse compunctionis, eorum conscientiam per prophetias de Christo, neenon per præsentem rerum conditio[n]em, ac per conversionem gentium compuncta et vulnerata. Hæc quippe, etiam si non fucati videantur esse, eorum conscientiam puugunt, feriunt, et ad sensum suæ erga Salvatorem et Dominum nostrum infidelitatis adducunt. Sed illis quidem hæc ventura esse vaticinatur. Iis autem qui ad Christum Dei conventuri, ejusque salutem suscep[er]ti sunt, hæc postea annuntiat: « Dediti metuentibus te significationem, ut fugiant a facie araeus; » secundum Aquilam vero, « Dediti metuentibus te signum, ut significantur a facie firmitatis; » secundum Symmachum autem, « Dediti metuentibus te signum, ut fugiant a facie sagittarum. » Si illi, de quibus superiorius, hoc signo notati fuissent, non repellendi, nec destruendi, nec iræ tradendi erant. Sed quia signum illud salutare recipere noluerunt, jure in hæc inciderunt. At qui timent Dominum, (sic eos qui credunt ex gentibus, ut plerumque demonstravimus, Scriptura solet appellare,) accepto signo, illoque usi, ac in vultu obsignati, locum invenerunt fugiendi a facie arcus, nullo spiritualium et invisibilium inimicorum ipsos, ob signum cum illis tum antiquis inditum, ferire audent. Moyses siquidem demorum limina sanguine agni paschalis obsignari Israelitis præcepit, ut exterminator averteretur⁴. In Ezechiele itidem, cum revertenda urbs esset, dixisse scribitur Deus ei, qui tunc temporis podere induebatur: « Transi per medium civitatem Jerusalem, et da signa super frontes virorum gementium et dolentium super cunctis iniqitibus quæ sunt in medio ipsorum⁵. » Deinde aliis dicitur: « Ite in civitatem post eum, et percute: ne parcalis oculus vestris, neque misereamini senem et adolescentem, parvulos, et virginem, et

Metὰ γοῦν τὴν τὸν Σωτῆρος ημῶν παρουσίαν πάντα ταῦτα πεπόνθασιν, ὅτε ἔφθασεν ἐπ' αὐτοὺς ὁργὴ εἰς τέλος, ἀπώσθησάν τε καὶ καθηρέθησαν καὶ ἀπεβλήθησαν· διεκόπησάν τε καὶ περίχθησαν διασκορπισθέντες εἰς πάντα τὰ Ἐθνη. Ἀλλὰ καὶ εἰ συνέσεισας, φησὶ, τὴν γῆν, καὶ συνετάραξας αὐτὴν, ὃ διὰ τὸ μυρία κακὰ ἐν αὐτῇ γίγνεσθαι· λέγω δὲ τῇ αὐτῶν γῇ, οἵτις τῇ Ἱερουσαλήμ, ἐν ᾧ καὶ τὸ βασιλεῖον, καὶ τὸ ἀγίασμα, καὶ πάντα τὰ σεμνὰ τοῦ νόμου συνετελεῖτο· ἥ καὶ πάσῃ αὐτῶν τῇ χώρᾳ, ἥ καὶ ταῖς φυχαῖς αὐτῶν τροπικῶν γῆν ὡνόμασμέναις. « Α δὴ πάντα ἀθρόως διὰ τὰς παρανόμους αὐτῶν πράξεις συνεσεῖσθη καὶ συνεταράχθη. « Ομως δ' οὖν ἰκετεύεις διπροφτῆς λέγων ἔξῆς: « Ιαται τὰ συντρίμματα αὐτῆς, ὅτι ἐκινθήθη. » Κινηθείσα γάρ καὶ σαλευθεῖσα τῆς οἰκείας μονῆς; καὶ στάσεως ἥ προλεχθεῖσα γῆ, συντρίμματα καὶ κατάγματα ἐκτήσατο. Διόπερ ἔξῆς ἐπιλέγεται: « Ἐδεῖξας τῷ λαῷ σου σκληρά· » καὶ ποτίζει δὲ αὐτοὺς οἶνον κατανύξεως· ἥ, κατὰ τὸν Ἀκύλαν, « οἶνον καρώσεως· » ἥ, κατὰ τὸν Σύμμαχον, « οἶνον σάλου. » Καὶ ἕστι γε εἰπεῖν τὸν ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν λόγον, ἐλεγχτικὸν δυτα αὐτῶν τῆς εἰς τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ ἀπιστίας, οἶνον ὑπάρχειν κατανύξεως, νυντομένης αὐτῶν καὶ τιτρωσκομένης τῆς συνείδησεως ἀπὸ τῶν περὶ τοῦ Σωτῆρος προφητειῶν· ἔξ αὐτῶν τε τῶν πειρεχόντων αὐτοὺς πραγμάτων καὶ ἐκ τῆς τῶν ἐθνῶν ἐπιστροφῆς. Ταῦτα γάρ, καὶ ἀπροσπόλιτα. εἰναι δηκώσιν, δύμως τὴν συνείδησιν αὐτῶν τιτρώσκει, πλήρητον καὶ εἰς συναλιθησιν αὐτοὺς ἄγοντα τῆς εἰς τὸν Σωτῆρα καὶ Κύριον ήμῶν ἀπιστίας. « Αλλ᾽ ἔκεινοις μὲν τοιαῦτα μέλλειν ἔσεσθαι θεσπίζει. Τοὺς δὲ μέλλοντας προστρέχειν τῷ Χριστῷ τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν διὰ αὐτοῦ σωτηρίαν παραδέχεσθαι, εὐαγγελίζεται ἔξει λέγων· « Ἐδωκας τοῖς φοδουμένοις σε σημείωσιν τοῦ φυγεῖν ἀπὸ προσώπου τόξου. » Κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν· « Ἐδωκας, φησὶ, τοῖς φοδουμένοις σε σύστημαν, τοῦ σημειῶσθαι ἀπὸ προσώπου βεβαιότητος· » κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· « Ἐδωκας τοῖς φοδουμένοις σε σημείον, εἰς τὸ ἐκφυγεῖν ἀπὸ προσώπου τοξεύματος. » Εἰ μὲν οὖν ἡσαν καὶ οἱ διὰ τῶν ἔμπροσθεν δεδηλωμένοι τῷ σημείῳ τούτῳ, οὐκ ἐν ἀπώσθησαν, οὔτ' ἀν καθηρέθησαν, οὐδὲ διὰ τὴν ὁργὴν παρεδόθησαν· ἀλλ' ἐπει μὴ τὸν οὐρανὸν καταδέξασθαι τὸ σωτήριον σημεῖον, εἰκότως τούτοις περιπεπτώκασιν. Οἱ δὲ γε φοδουμένοι τὸν Κύριον (οὗτω δὲ εἰλαθε καλεῖν δὲ λόγος τοὺς ἐξ ἐθνῶν πιστεύοντας, ὡς πολλάκις διὰ πλειόνων ἐδείξαμεν), λαβόντες τὸ σημείον χρησάμενοι τε αὐτῶν, καὶ κατὰ τοῦ προσάπου σφραγίζουσιν, εὑραντο φυγὴν ἀπὸ προσώπου τόξου, μηδενὸς νοητοῦ καὶ ἀφέτου πολεμίου βάλλειν αὐτοὺς τολμῶντος διὰ τὸ ἐπικείμενον αὐτοῖς σημείον καὶ τοῖς παλαιοῖς δεδομένον. Μαῦσης μὲν γάρ τὰς φύλας τῶν οἰκων τῶν Ἱεραλίτων αἴματα: τοῦ προβάτου τοῦ Πάσχα καταστημανέσθαι διετάξατο εἰς ἀποτροπὴν τοῦ δλοθρευτοῦ· καὶ ἐν τῷ Ἐξεχιῇ δὲ, μελλούσῃς ἀφανίζεσθαι τῆς πόλεως, ἀναγέραπται δὲ Θεός εἰρηκὼς πρὸς τὸν ἐνδεδυμένον τὸν ποδῆρη, διτις ποτ' ἦν· « Διελθε μέσην τὴν πόλιν

⁴ Exod. XII, 7. ⁵ Ezech. IX, 4.

τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ δός τὰ σημεῖα ἐπὶ τὰ μέτωπα τῶν ἀνδρῶν τῶν καταστενάζοντων καὶ τῶν κατοδυναμένων ἐπὶ πάσαις ταῖς ἀνομίαις ταῖς γινομέναις ἐν μέσῳ αὐτῶν. » Εἰθ' ἑτέροις ἐλέγην· « Πορεύεσθε εἰς τὴν πόλιν ὅπεισαν αὐτοῦ, καὶ κόπτετε· μὴ φειδεσθε τοῖς ὄφθαλμοῖς ὑμῶν, καὶ μὴ ἐλεῖσθε πρεσβύτερον καὶ νεανίσκον, καὶ νῆπια καὶ παρθένον, καὶ γυναικας ἀποκτείνετε εἰς ἔξαλεψιν· ἐπὶ δὲ πάντας ἐφ' οὓς ἔστι τὸ σημεῖον μὴ ἔγγισθε, καὶ ἀπὸ τῶν ἄγιων μου δρᾶτε· » Όρδες δπας οἱ μὲν ἀπώλοντο· οἱ δὲ τὸ σημεῖον ἐπὶ τοῦ μετώπου φέροντες διεσώζοντο; τοιοῦτοι τινες ἤσαν καὶ οὓς ἡ παροῦσα στήλογραφία παρίστησι λέγουσα· « Ἐδωκας τοῖς φοδουμνοῖς σε σημειώσιν τοῦ φυγεῖν ἀπὸ προσώπου τόξου», οὐ γάρ τῷ Ἰσραὴλ, φησίν, Ἐδωκας, ἀλλὰ τοῖς φοδουμνοῖς σε. «Οτι δὲ ἦθος ἔστι τῇ προφητείᾳ φοδουμνους τὸν Κύριον καλεῖν τοὺς ἐξ Ἐθνῶν ἐπὶ τὸν Θεὸν καταφεύγοντας, πολλάκις ἀπεβεβίαμεν, καθὼς προείρηται. Ήσπερ οὖν ἀπὸ προσώπου τοῦ δλοθρευτοῦ διέφυγόν ποτε οἱ Ἀλγύπτιοι τὰς πληγάς, χρήσαντες τῷ σημειῷ τοῦ αἴματος, τὸν αὐτὸν τρόπον εἰς ἀποτροπισμὸν τοῦ πολεμίου καὶ ἔχθροῦ τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν, τοῦ τοξεύειν καὶ καταβάλλειν αὐτὰς ἐπὶ τὴν τῆς εἰδωλολατρείας πλάνην εἰωθότος, δέδοται τὸ λεγόμενον ἀνταῦθα σημεῖον τοῖς φοδουμνοῖς τὸν Κύριον.

« Ὁπως ἀν ῥυσθῶσιν οἱ ἀγαπητοὶ σου, σῶσον τῇ δεξιᾷ σου, καὶ ἐπάκουσόν μου. » Ταῦτα καὶ τὰ τούτοις ἀκινούσθα μέχρι τοῦ τέλους καὶ δ ῥ̄ περιέχει φαλμός. «Ἀλλ᾽ ἐν μὲν τοῖς προκειμένοις τὰ προλεχθέντα ἀποβολὴν ἐδήλω τοῦ Ἰσραὴλ· τοῦ ῥ̄ τὰ πρὸ τούτου, « ὅπως ἀν ῥυσθῶσιν οἱ ἀγαπητοὶ σου » καὶ τῶν ἐπιφερομένων, σαφῇ κλήσιν ἔθνῶν θεοπίζει. Προειπὼν γάρ δὲ λόγος ἐν τῷ ῥ̄, « Ἐτοίμη ἡ καρδία μου, δ Θεὸς, ἐτοίμη ἡ καρδία μου· ἔσομαι καὶ ψαλῶ. Ἐξεγέρθητι, ἡ δέξια μου, ἐξεγέρθητι, φαλτήριον καὶ κιθάρα, ἐξεγέρθησομαι δρθρου, » ἐπιφέρει· « Ἐξομολογήσομαι σοι ἐν λαοῖς, Κύριε, φαλῶ σοι ἐν ἔθνεσιν· δις μέγα ἐπάνω τῶν οὐρανῶν τὸ ἔλεός σου, καὶ ἡ ἀλτηθεία σου ἐν τῶν νεφελῶν. Ὑψώθητι ἐπὶ τοὺς οὐρανοὺς, δ Θεὸς, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἡ δέξια σου. » Εἰτ' ἐπιλέγει τὰ ἐν τῷ μετὰ χειρας προκειμένα λόγων· « Ὁπως ἀν ῥυσθῶσιν οἱ ἀγαπητοὶ σου, σῶσον τῇ δεξιᾷ σου, καὶ ἐπάκουσόν μου, » καὶ τὰ λοιπὰ συμφώνως τοῖς προκειμένοις. Σφόδρα δὲ ἐθαύμασσα τοῦ ἀγίου Πνεύματος τὴν οἰκουμέναν· ἀπὸ γάρ δύο στήλογραφῶν ἔνα φαλαύνην πεποίηκε, τὸν ῥ̄. Τὰ μὲν γάρ πρώτα, ἐν οἷς ἐλέγετο· « Ἐτοίμη ἡ καρδία μου, δ Θεὸς, καὶ τὰ ἐξῆς, ἀπὸ τῆς τοῦ νῦν στήλογραφίας τοῦ Δαυΐδ ἐξελῶν, ἐν δὲ καὶ αὐτῇ λέλεκτο· ἐτοίμητη καρδία μου, δ Θεὸς, ἐτοίμη ἡ καρδία μου· ἔσομαι καὶ ψαλῶ, » καὶ τὰ ἐπιλέγμενα δὲ ἐξῆς συμφώνως τοῖς ἐν τῷ ῥ̄ μέχρι τοῦ· « Ὑψώθητι ἐπὶ τοὺς οὐρανοὺς, δ Θεὸς, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἡ δέξια σου. » τὰ δὲ δεύτερα τὰ ἀπὸ τοῦ, « Ὁπως ἀν ῥυσθῶσιν οἱ ἀγαπητοὶ σου, σῶσον τῇ δεξιᾷ σου καὶ ἐπάκουσόν μου, » σὺν τοῖς μέχρι τέλους ἐπενηγμένοις ἀπὸ τῆς μετὰ χειρας στήλογραφίας, διδάσκοντος ἡμᾶς θεοῦ Πνεύματος μίαν καὶ τὴν αὐτὴν διάνοιαν ἐμφέρεσθαι ἐν ἀμφοτέροις. Ἐν μὲν γάρ τῷ νῦν ἐξομολογήσασθαι τῷ Κυρίῳ ἐν λαοῖς καὶ ψάλλειν αὐτῷ ἐν ἔθνεσιν εὐηγγελίζεσθο· ἐν δὲ τῷ μετὰ χειρας ἀποβολὴν σημαίνει τοῦ Ἰσραὴλ,

A mulieres occidite ad intercessionem : ad eos autem super quos est signum ne accedatis, et a sanctis meis incipite ». » Viden' quo pacto alii quidem occisi; ii vero qui signum in fronte ferrent servati fuerint? Tales ii erant, quos hæc tituli inscriptio indicat his verbis: « Dediisti metuentibus te significationem, ut fugiant a facie arcus. » Non enim ait, Israeli dedisti, sed timentibus te. Quod autem prophetæ consuetum sit timentes Dominum vocare eos ex gentibus, qui ad Deum confugerunt, plerumque demonstravimus, ut supra dictum est. Quemadmodum igitur exterminatoris plagas, signo sanguinis usi, fugiebant qui in Aegypto erant », eadem ratione ad avertendum humanarum animarum hostem et inimicum, qui solet eas telis impetere, et in idololatriæ errorem deducere, signum hic memorialum metuentibus Dominum collatum est.

VERS. 7. « Ut liberentur dilecti tui, salvum fac dextera tua, et exaudi me. » Hanc et sequentia ad finem usque cxi item psalmus complectitur. Sed in praesenti quæ præmissa sunt, abjectionem Israelis; quæ isthac verba psalmi cxi, « ut liberentur dilecti tui, » et sequentia præcedunt, vocationem gentium manifeste vaticinantur. Nam cum in psalmo cxi dixisset, « Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum, cantabo et psallam. Exsurge, gloria mea, psalterium et cithara, exsurgam diluculo »¹⁰, adjicit: « Conflitebor tibi in populis, Domine, psallam tibi in gentibus: quoniam magna est super cœlos misericordia tua, et veritas tua usque ad nubes. Exaltare super cœlos, Deus, et super omnem terram gloria tua »¹¹. Deinde adjicit ea quæ in praesenti feruntur: « Ut liberentur dilecti tui, salvum fac dextera tua, et exaudi me »¹², et cætera præsentibus similia. Admodum vero mirari subit Spiritus sancti dispensationem: ex duabus namque tituli inscriptionibus unum psalmum concinnavit, scilicet cxi. Priora enim, quæ sic habent: « Paratum cor meum, Deus, » et cætera, ex tituli inscriptione Davidis lvi exsumpsit, in qua item dictum fuerat: « Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum, cantabo et psallam dicam »¹³, et quæ sequuntur, iis quæ in cxi feruntur similia, usque ad illud: « Exaltare super cœlos, Deus, et super omnem terram gloria tua »¹⁴: posteriora autem ab illo, « Ut liberentur dilecti tui, salvum fac dextera tua, et exaudi me, » cum iis quæ ad finem usque habentur, ex præsenti tituli inscriptione mutuatus est; docente nos Spiritu divino unam eamdemque in utroque sententiam ferri; nam in lvi se consideri Domino in populis et psallere ipsi in gentibus annuntiabat; in præsenti autem Iudæorum abjectionem significat, ut in præmissis docetur. Ac post

⁸ Ezech. ix, 5, 6. ⁹ Exod. xii, 7. ¹⁰ Psal. cxi, 2, 3. ¹¹ ibid. 4-6. ¹² ibid. 7. ¹³ Psal. lvi, 8. ¹⁴ ibid. 10.

prima illa, quies indicabatur abjectio prioris populi, signumque metuentibus ipsum conferendum esse; intermedio diapsalmate, orationem Deo Spiritus sanctus emittit dicens: « Ut liberentur dilecti tui, salvum fac dextera tua, et exaudi me. » Ita vero supplicat rogans, ut, sua usus dextera, Deus eripiat salvosque faciat dilectos suos; neque simpliciter ita supplicat, « Salvum fac, » sed adjicit, « dextera tua, » primo ut eripiat, secundo ut salvum faciat. Dilectos autem Dei nullos neverat, nisi nomines qui ad imaginem ejus facti sunt. Quamvis enim in peccata lapsi, attamen ob substantiam animæ spiritualem et rationabilem, dilecti Dei vocantur. Deum itaque, mentione dilectorum suorum facta, placere conatur, rogatque ut a spiritualibus inimicis et hostibus eripiantur, atque ereptos, dextera sua salute donet. Dexteram autem Dei quam dixeris esse, nisi Christum tropice sic vocatum? Ut enim alias virtus et sapientia, justitia et sanctificatione et redemptio dictus est; sic jam dextera vocatus fuerit, quia dextera et salutaria omnibus hominibus procuratur erat.

σύνη τε καὶ ἀγιασμὸς, καὶ ἀπολύτρωσις, οὕτω καὶ στήριξ πάσιν ἀνθρώποις προξενήσειν ἔμελλεν.

VERS. 8, 9. « Deus locutus est in sancto suo, » et cetera. Cum precatus Spiritus sanctus esset ut liberarentur dilecti Dei, nihil cunctatus Deus respondet his verbis: « Exaltabor et dividam Sichima. » Hæc per Verbum suum, quasi per interpretem locutum Deum audiens Spiritus sanctus, hæc ipsa nos edocet: quare ait, « Deus locutus est in sancto suo. » Sanctum porro Dei, qui formam servi accepit, non ignorabant olim dæmones: quamobrem clamabant, « Scimus te quis sis, Sanctus Dei¹¹. » Imo vero in LXXXVIII psalmo dictum est: « Semel juravi in sancto meo, si David mentiar¹². » Quemadmodum enim pater in filio dilecto, sic universorum Deus in Filio jurat. Hic igitur etiam « Deus locutus est in sancto suo; » sive, secundum Aquilam, « Deus locutus est in sanctificato suo. » Quandonam id impletum est, nisi cum in novissimo dierum locutus est nobis in Filio? Quid autem locutus est nisi hæc quæ sequuntur, « Exultabo et dividam Sichima? » In cvi itaque dictum est, « Exaltabor, et dividam Sichima¹³; » idque ex re adinodium, quia in eodem dictum antea fuit, « Exaltare super cœlos, Deus, et super omnem terram gloria tua¹⁴. » Ad illud enim, « exaltare, » hoc reponitur, « exaltabor; » hic vero ad illud, « Salvum fac dextera tua, » et ad illud, « Ut liberentur dilecti tui, » de dilectorum suorum salute gaudens sic respondet, « Exultabo; » sive, secundum Aquilam, « Gloriabor; » sive, secundum Symmachum, « Gloriabor et distribuam Sichima. » Hæc autem portio olim Josepho ex prerogativa quadam deputata fuit: ob quam olim altum sapiebant Judæi, nunc vero gens Samaritanorum. Ea autem ipsa est Sichima

¹¹ Luc. iv, 34. ¹² Psal. LXXXVIII, 36. ¹³ Psal. cvii, 8. ¹⁴ Psal. cvii, 6.

(1) Forte deest τῆς. EDIT.

A ὥσπερ οὖν ἐδίδασκε τὰ πρόλεχθέντα. Καὶ δὴ μετὰ τὰ πρῶτα, δὶ’ ὧν ἐδηλοῦτο ἡ ἀποβολὴ τοῦ προτέρου λαοῦ, τὸ τε σημεῖον τὸ τοῖς φοβουμένοις αὐτὸν δοθῆσμενον, ἐξῆς μέσου διφάλματος παρενθέντος, τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον εὐχὴν ἀναπέμπει τῷ Θεῷ φάσκον. « Οπως δὲ ρυθμῶσιν οἱ ἀγαπητοὶ σου, σῶσον τῇ δεξιᾷ σου, καὶ ἐπάκουοσθν μου. » Ἰκετεύει δὲ ταῦτα δεσμενον, ὅπως, τῇ αὐτοῦ χρησάμενος δεξιᾳδί θεός, βύσσηται καὶ σύνῃ τοὺς ἀγαπητοὺς αὐτοῦ· καὶ οὐχ ἀπλῶς ἰκετεύει, « Σῶσον, » ἀλλὰ τῇ δεξιᾳδί ταυτοῦ πρῶτον μὲν βύσασθαι, ἔπειτα σῶσαι. Ἀγαπητοὺς δὲ τοῦ Θεοῦ οὐδὲ ἄλλους ἡ πίστατο ή τοὺς κατ’ εἰκόνα τὴν αὐτοῦ πεποιημένους ἀνθρώπους. Εἰ γάρ καὶ τὰ μάλιστα ὑποπεπτώχασι τῇ διμαρτίᾳ, ἀλλ’ ὅμως διὰ τὴν (1) φυχῆς οὐσίαν νεράν οὖσαν καὶ λογισθέντας ἀγαπητοὺς εἴρηνται τοῦ Θεοῦ. Διστοκεῖ τοίνυν ὁ λόγος τὸν Θεὸν διὰ τῆς μνήμης τῶν ἀγαπητῶν αὐτοῦ, παρακαλεῖ τε βύσασθαι αὐτοὺς ἀπὸ νοητῶν τε ἐχθρῶν καὶ πολεμίων· βύσαμεν τε σῶσαι αὐτοὺς διὰ τῆς ἑαυτοῦ δεξιᾳδί. Δεξιὰν δὲ τοῦ Θεοῦ τίνα δὲν τις εἶποι ή τὸν Χριστὸν αὐτοῦ τροπικῶς οὐτως ὠνομασμένον, Ής γάρ ἀλλαχοῦ δύναμις καὶ σοφία λέλεκται, δεκαϊνῦν δεξιᾳδί χρηματίσειν δὲν· ἐπειδὴ τὰ δεξιὰ καὶ στήριξ πάσιν ἀνθρώποις προξενήσειν ἔμελλεν.

C « Ό Θεός ἐλάλησεν ἐν τῷ ἀγίῳ αὐτοῦ, » καὶ τὰ ἐξῆς. Εὑξαμένου τοῦ ἀγίου Πνεύματος ὅπως βύσθεν οἱ ἀγαπητοὶ τοῦ Θεοῦ, μηδὲν ὑπερθέμενος δι Θεός ἀποχρύνεται λέγων· « Τῷ φθῆσομαι καὶ διαμεριῶ Σίκιμα. » Ταῦτα δὲ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Λόγου αὐτοῦ ᾧ δὲ ἐρμηνέως λαλήσαντος, τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἐπακοῦσαν, διδάσκει καὶ τῆς εἰδέναι αὐτά· διό φησιν· « Ό Θεός ἐλάλησεν ἐν τῷ ἀγίῳ αὐτοῦ. » Τὸν δὲ ἄγιον τοῦ Θεοῦ μορφὴν δούλον λαβόντα οὐκ ἔγνωσάν ποτε οἱ δάιμονες· διὸ ἐξόνων λέγοντες· « Οἰδαμέν σε τίς εἶ, δ ἄγιος τοῦ Θεοῦ. » Ἀλλὰ καὶ ἐν πηγαλμῷ λέλεκται· « Απαξ ὅμοσα ἐν τῷ ἀγίῳ μου, εἰ τῷ Δαυΐδ φύσομαι. » Ής γάρ πατήρ ἐφ’ οὐλὴν ἀγαπητῷ, οὗτως δὲ τῶν δλων Θεός ἐπὶ τῷ Υἱῷ ὥμυνσι. Καὶ ἐνταῦθα τοίνυν « δ Θεός ἐλάλησεν ἐν τῷ ἀγίῳ αὐτοῦ » ή, κατὰ τὸν Ἀκύλαν, « Ό Θεός ἐλάλησεν ἐν ἡγιασμένῳ αὐτοῦ. » Πότε δὲ καὶ τοῦτο ἐπληροῦστο, ή δὲτούτοις ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ· Τί δὲ ἐλάλησεν ή τὰ ἐπιφερόμενα λέγων· « Ἀγαλλιάσομαι καὶ διαμεριῶ Σίκιμα; » Ἐν μὲν οὖν τῷ ρῆ εἴρηται· « Τῷ φθῆσομαι, καὶ διαμεριῶ Σίκιμα, » σφόδρα καταλλήλως· ἐπειδὴ ἐν ἐκείνῳ ἐν τοῖς ἐμπροσθεν ἐλέγετο· « Τῷ φθῆται ἐπὶ τοὺς οὐρανούς, δ Θεός, καὶ ἐπὶ πάσαν τὴν γῆν ή δέξα σου. » Πρὸς γάρ τὸ, « ὑψώθητι, » ἐπενήνεκται τὸ, « ὑψώθησομαι· » ἐνταῦθα δὲ πρὸς τὸ, « σῶσον τῇ δεξιᾳδί σου, » καὶ πρὸς τὸ, « ὅπως δὲ ρυθμῶσιν οἱ ἀγαπητοὶ σου, » χαίρων ἐπὶ τῇ τῶν ἀγαπητῶν αὐτοῦ σωτηρίᾳ, τὴν ἐποχρίσιν ποιεῖται λέγων, « Ἀγαλλιάσομαι· » ή, κατὰ τὸν Ἀκύλαν, « Γαυριάσομαι· » ή, κατὰ τὸν Σύμμαχον, « Γαυριάσω καὶ διανεμήσω Σίκιμα· » Αὕτη δὲ ἡ πάλαι ἀφωρισμένη τῷ Ιωσήφ μερὶς κατ’ ἔξαρτον, ἐφ’ ή καὶ μέγα ἐφρόνουν πρότερον μὲν Ιουδαίων

παῖδες, νῦν δὲ τὸ Σαμαρειτῶν φύλον. Ἡ αὐτὴ δὲ ἐστὶ Σίκιμα τῇ Συχέμ, ἡν δῶκεν ἵακὼν τῷ Ἰωσῆφ· ἕνθα καὶ τὸ φρέαρ καὶ ἡ πηγὴ τοῦ ἵακὼν τυγχάνει, ὃν μέμνηται τὸ Εὐαγγέλιον, τὸν Σωτῆρα φάσκον ἐπιδέδημκέναι, πολλούς τε αὐτῶν εἰς αὐτὸν πεπιστευκέναι. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀνάληψιν αὐτοῦ οἱ ἀπόστολοι, ἐν τῇ Σαμαρείᾳ γενόμενοι, σημεῖα καὶ τέρατα ἔτοισιν ἐν αὐτῇ, ὡς ἴστορεισθαι ἐν ταῖς Πράξεις τῶν ἀποστόλων τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον δεδόσθαι τοῖς τὸν οἰκουσι, χαράν τε μεγάλην γεγονέναι αὐτόθι. Γέρατται· γοῦν, ὅτι Φιλιππος, κατελών εἰς τὴν πᾶλιν τῆς Σαμαρείας ἐκήρυξεν αὐτοῖς τὸν Χριστόν. Προσείχον δὲ οἱ ὄχλοι τοῖς λεγομένοις ὑπὸ τοῦ Φιλίππου ὁμοθυμαδὸν, ἐν τῷ ἀκούειν αὐτοὺς καὶ βλέπειν τὰ σημεῖα ἀποτοῖ· ἐγένετο δὲ φωνὴ χαρᾶς μεγάλη ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ. Καὶ ἐξῆς εἰρηται· « Ἀκούσαντες δὲ οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις ἀπόστολοι, ὅτι δέδειχται ἡ Σαμαρεία τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ἀπέστειλαν τρός αὐτοὺς Πέτρον καὶ Ἰωάννην· οἵτινες καταβάντες προστύχαντο περὶ αὐτῶν ὅπως λάδωσι Πνεῦμα ἄγιον· » καὶ ἐπιλέγει· « Τότε ἐπειθέσαν τὰς χεῖρας ἐπ' αὐτοὺς, καὶ ἐλάμβανον Πνεῦμα ἄγιον. » Ταῦτ' οὖν ἐγένετο ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, πληρουμένης τῆς μετὰ χειρας ἐπαγγελίας, φασκούσης· « Ὅψωθήσομαι καὶ διαμεριῶ Σίκιμα. Τοῖς γάρ ἐπὶ τῆς Σαμαρείας διεμέριστο τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον μετὰ τὴν ἀνάληψιν αὐτοῦ, καὶ μετὰ τὸ ὄψωθῆναι αὐτὸν, ὅτε ἡ ἀναδάς εἰς ὑψος ἥχμαλωτευσεν αἰχμαλωσίαν, καὶ ἔδωκε δόματα ἐν ἀνθρώποις. » Καὶ ταῦτα ἐγένετο μετὰ τὸ διωχθῆναι τοὺς μαθητὰς τοῦ Σωτῆρος ἀπὸ Ιεροσολύμων. Λέγει γοῦν ἡ Γραφὴ· « Ἐγένετο δὲ διωγμὸς μέγας ἐπὶ τὴν Ἐκκλησίαν τὴν ἐν Ἱεροσολύμοις· πάντες δὲ διεσπάρησαν· » καὶ πάλιν· « Οἱ μὲν οὖν διασπάρειτε διέλθον εὐαγγελίζομενοι τὸν λόγον. » Εἴδης εἰρηται διώκεις τοῖς ἐν τῇ Σαμαρείᾳ εὐηγγελίζοντο, καὶ ὡς τοῦ Πνεύματος τοῦ ἄγιου μετεδίδοσαν αὐτοῖς οἱ ἀπόστολοι. Δέδειχται τοῖνυν ὅπως εἰρηται τὸ, « Ὅψωθήσομαι καὶ διαμεριῶ Σίκιμα· » μετὰ γάρ τὸ ὄψωθῆναι τὸν Σωτῆρα πάντα ταῦτα ἐπληροῦντο. Ἀλλος δὲ ἀν εἰποι, διὰ τὸ πάλαι μὲν τῶν Ἰουδαίων εἶναι τὸν τέπον, νῦν δὲ μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀνάληψιν Ἐλλῆσι καὶ Σαμαρείταις ἐκδεδόσθαι, τούτου χάριν εἰρησθαι τὸ, « Ὅψωθήσομαι καὶ διαμεριῶ Σίκιμα· » ἀλλὰ καὶ τὴν κοιλάδα τῶν σκηνῶν διαμετρήσω. » Κοιλάδα δὲ εἰώθεν ὄνομάξειν ὁ προφητεῖκός λόγος τὸ πάντων ἀνθρώπων οἰκητήριον· διὸ λέλεκται ἀλλαχοῦ· « Διέθετο εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ κλαυθμῶνος. » Τούτο δὴ οὖν τὸ πάντων ἀνθρώπων οἰκητήριον, καὶ τὴν κοιλάδα ταύτην ἐκκλησῶν, φησιν, ἐμαυτοῦ πληρώσω· δὴ αἰνίττεται λέγων, « Σκηνῶν διαμετρήσω. » Καὶ δὲ Ἀκύλας δὲ τούτον ἡρμήνευσε τὸν τρόπον, « Κοιλάδα συσκιασμῶν καταμετρήσω. » Εἴδης ὑστερ ἐμδε, φησι, γέγονεν δὲ Γαλάδο, καὶ ἐμδες γέγονε ποτε δὲ Μανασσῆς, καὶ Ἐφραΐτης δὲ ποτε, δὲ ὑπῆρχε, « κραταίωσις τῆς κεφαλῆς μου, » δη, κατὰ τὸν Σύμμαχον, « ἴσχυς τῆς ἀρχῆς μου· » ἀμοίως τε ὄντε, « δὲ Ἰούδας βασιλεύς μου, »

A quæ Sichem, quam Josepho dedit Jacob, ubi puteus et fons Jacob est. Quorum meminit Evangelium, dicens Salvatorem eo advenisse, eorumque multos in ipsum credidisse. Quin etiam post ejus assumptionem, apostoli Samariam petentes, signa et prodigia operabantur in ipsa, ita ut in Actibus apostolorum narretur Spiritum sanctum ejus incolis datum fuisse, ibique magnum extitisse gaudium. Scribitur quoque Philippum descendisse in urbem Samariam, ipsiusque prædicasse Christum. Turbae porro dictis Philippi unanimiter hærebant, cum audirent ac viderent signa quæ faciebat : exortaque magna vox lætitiae est in civitate illa. Deinde dicitur : « Cum autem audissent apostoli, qui erant Hierosolymis, quod receperisset Samaria verbum Dei, miserunt ad eos Petrum et Joannem. Qui cum venissent, oraverunt pro ipsis ut acciperent Spiritum sanctum ; » ac subjungitur : « Tunc imponebant manus super illos, et accipiebant Spiritum sanctum ¹⁹. » Hæc igitur Samariæ facta sunt, ita ut hæc promissio impleretur : « Exaltabor et dividam Sichima. » Nam Samaritanis Spiritum sanctum distribuit post assumptionem suam et postquam exaltatus est, quando ascendens in altum captivam duxit captivitatem, et dedit dona hominibus ²⁰. » Hæc porro facta sunt postquam discipuli Salvatoris Hierosolymæ persecutionem passi sunt. Ait itaque Scriptura : « Facta est persecutio magna in Ecclesia quæ erat Hierosolymis, et omnes dispersi sunt ²¹ ; » ac rursus : « Igitur qui dispersi erant pertransibant, evangelizantes verbum ²². » Deinde dictum est, qua ratione Samaritanis evangelizarent, et quomodo apostoli Spiritum sanctum ipsis impertirent. Demonstratum ergo est quare dictum sit : illud, « Exaltabor, et dividam Sichima. » Nam hæc omnia implebantur postquam Salvator exaltatus est. Dixerit forsitan alius, quia olim Judæorum locus erat, nunc autem post Salvatoris nostri assumptionem, Græcis et Samaritanis concessus fuerat, ideo dictum, « Exaltabor, et dividam Sichima ; » sed etiam, « convallem tabernaculorum dimetiar. » Convallem universorum hominum domicilium vocare consuevit propheticus sermo : quare alibi dictum est : « Disposuit in valle lacrymarum ²³. » Hoc itaque hominum omnium domicilium, et convallem istam, ecclesiis, inquit, meis replebo. Quod his verbis subindicat, « Tabernaculorum dimetiar. » Aquila vero sic interpretatus est, « Convallem umbraclorum metiar. » Deinde, ut olim, inquit, meus fuit Galaad, meus item Manasses, et Ephraim, « fortitudo capitis mei » quondam erat; sive secundum Symmachum, « robur principatus mei ; » item, ut olim « Judas rex meus » fuit; aut secundum Aquilam, « Judas diligens inquisitor meus ; » eadem prorsus conditione erit alienigenarum regio et urbs, quæ dicitur Moab : efficietur enim « lebes spei meæ ; » vel, secundum Aquilam, « lebes la-

¹⁹ Act. viii, 14-17. ²⁰ Psal. LXXVII, 19. ²¹ Act. viii, 1. ²² ibid. 4. ²³ Psal. LXXXIII, 6.

vacri mei; » aut « lebes securitatis meæ, » secundum Symmachum. Ephraim vero fortitudinem capitum sui, sive robur principatus sui, vocavit: quoniam qui ex tribu Ephraim olim regnarunt, in novem et dimidiam ex tribubus Israel imperium in Samaria obtinuerunt.

φαλῆς ἑαυτοῦ ὀνόμασεν, ή ἰσχὺν τῆς ἀρχῆς ἑαυτοῦ ποτε ἐν τῇ Σαμαρείᾳ τῶν ἑνέα ἡμισυ φυλῶν τοῦ Ἰσραὴλ.

Cum autem duo Josephi filii fuerint, Ephraim et Manasses: Ephraimitæ sese ab Jerusalem segregantes, in Samaria, sive in prædicta Sycem quæ et Sichima, regiam constituerunt. Quamobrem dictum est: « Ephraim fortitudo capitum mei, » sive, « robur principatus mei. » Qui autem ex tribu Manasse fuerunt, Galaad obtinebant. Quare dictum est: « Meus est Galaad, et meus est Manasses. » Nam locus Galaad vocatus est, et habitatores Manasses appellati sunt. Ut igitur illi, ait, mei fuere, scilicet filii Manasse, Galaad incolentes, et qui in Sichimis populi principatum tenuere, filii Ephraim; quin etiam ut ii qui in ipsa Jerusalem regnabant ex tribu Juda, mei et meæ portionis erant reges; sic aliquando meæ erunt alienigenæ gentes. Omnes porro alienigenas per Moab et Idumæam indicat, in duabus illis gentibus, quibus prohibitum erat ingredi in Ecclesiam Dei, reliquas omnes una complexus. Scriptum namque est: « Ammonitæ et Moabitæ non ingredientur in Ecclesiam Domini, usque ad tertiam et quartam generationem, et usque in sæculum ²¹. » Moab autem et Ammon filii Lot fuere, ex scelerata illa filiarum suarum commistione, atque ex Sodomitico semine: quorum successionem, Moabitas nimirum et Ammonitas, lex Moysis repudiat. At lex præsens ipsi Moab pulcherrima annuntiat, dicens: « Moab lebes spei meæ; » alteri vero genti Esau ortæ bona denuntiat, hæc adjiciens: « In Idumæam extendam calceamentum meum. » Idumæa porro ab Edom nomen sortita. Hic erat Esau de quo dictum est: « Ne quis mœchus, aut profanus, ut Esau ²². » Sexcentæ quoque aliæ prophetiae contra Idumæos et Idumæam feruntur. Sed iis quoque præsens sermo pulcherrima annuntiat, dicente Deo: « In Idumæam extendam calceamentum meum. » Deinde vero de reliquis gentibus indiscriminatim subjugit: « Mihi alienigenæ subditi sunt, » sive, « amici facti sunt. » Moab vero lebetem spei suæ vocat, seu lebetem lavaci sui, aut securitatis suæ, quia alio modo non licitum ipsi fuisse, utpote semel repudiato, in Ecclesiam Dei concedere, nisi per lavacrum regenerationis. Itaque ceu in lebete ablutus et purgatus a pristina impietate, gratia donatur, atque ita securitatem obtinet. Et hæc opere completa licet ipsis oculis percipere iis qui in Arabum regione peregrinantur, cum videant Moabitas et Ammonitas, qui penes illos magno numero sunt, Ecclesias Dei implere. Similiterque, « In Idum am, inquit, concandam calceamento meo, »

²¹ Deut. xxiii, 5. ²² Hebr. xii, 16.

A ἦ, κατὰ τὸν Ἀκύλαν, « Ιούδας ἀκριβαστής μου» τὸν αὐτὸν τρόπον ἔσται καὶ ἡ τῶν ἀλλοφύλων χώρα τε καὶ πόλις ἡ καλουμένη Μωάδ· γενήσεται γάρ « λένης τῆς ἐλπίδος μου, » ἦ, κατὰ τὸν Ἀκύλαν. « λένης λουτροῦ μου» τὸν Ἠφραΐμ καὶ τὸν Σύμμαχον. Τὸν δὲ Ἐφραΐμ κραταίωσιν τῆς κεπιδήπερ οἱ ἐκ φυλῆς Ἐφραΐμ βασιλεύσαντες ἡρέναι.

Dύο δὲ παῖδων γενομένων τῷ Ιωσήφ, τοῦ Ἐφραΐμ καὶ τοῦ Μανασσῆ, οἱ μὲν τοῦ Ἐφραΐμ, ἀποσχίσαντες τῆς Ἱερουσαλήμ, ἐν τῇ Σαμαρείᾳ καὶ τῇ προλεγχείσῃ Συχέμ τῇ καὶ Σίκιμα συνέστησαν τὸ βασιλειόν· διὸ λέλεκται: « Ἐφραΐμ κραταίωσις τῆς κεφαλῆς μου, » ἦ, « ισχὺς τῆς ἀρχῆς μου» οἱ δὲ ἐκ τοῦ Μανασσῆ γενόμενοι ἔσχον τὴν Γαλαάδ· διὸ εἰρηται: « Ἐμός ἐστι: Γαλαάδ, καὶ ἐμός ἐστι Μανασσῆς. » Οὐ μὲν γάρ τόπος ἐκ τοῦ Γαλαάδ ἐσημαίνετο, οἱ δὲ οἰκήτορες ἐκ τοῦ Μανασσῆ. Όσπερ οὖν οὗτοι, φησι, γεγόνασιν ἐμοί, οἱ τε τὴν Γαλαάδ οἰκήσαντες οὐοὶ Μανασσῆ, καὶ οἱ ἐν Σικίμοις δρξαντες τοῦ λαοῦ οὐοὶ Ἐφραΐμ· ἀλλὰ καὶ ὡς ἐν αὐτῇ τῇ Ἱερουσαλήμ οἱ ἐκ φυλῆς Ιούδα βασιλεύσαντες ἦσαν ἐμοί, καὶ τῆς ἐμῆς μερίδος βασιλεῖς· οὕτως ἔσται ποτὲ ἐμὰ καὶ τὰ τῶν ἀλλοφύλων ἔθνη. Διτοὶ δὲ πάντας ἀλλοφύλους διὰ τοῦ Μωάδ καὶ διὰ τῆς Ἰδουμαίας, ἐκ δύο τούτων ἔθνων τῶν ἀπηγορευμένων εἰσιέναι εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ λοιπὰ πάντα παραδέξαμενος. Γέγραπται γοῦν: « Ἀμμανίται καὶ Μωαδίται οὐκ εἰσελεύσονται εἰς Ἐκκλησίαν Κυρίου ἑως τρίτης καὶ τετάρτης γενεᾶς, καὶ ἔως εἰς τὸν αἰώνα. » Μωάδ δὲ καὶ Ἀμμαν γεγόνασιν οὐοὶ Λώτ ἐκ παρανόμου μίξεως τῶν αὐτοῦ θυγατέρων, ἐκ τε τοῦ Σοδομιτικοῦ πέρατος· ὃν τὴν διαδοχὴν, Μωαδίταις καὶ Ἀμμανίταις, ἀποδήμητους ποιεῖται διὰ Μωυσέως νόμος. Ἀλλ' ὁ παρὼν νόμος τῷ μὲν Μωάδ εὐαγγελίζεται κάλλιστα λέγων: « Μωάδ, λένης τῆς ἐλπίδος μου» ἐτέρῳ δὲ ἔθνει τῷ ἀπὸ τοῦ Ἡσαῦ ὑφεστῶτι τὰ χρηστὰ σημαντεῖ, ἐπιφέρων ἔησις· « Ἐπὶ τὴν Ἰδουμαίαν ἔκτενό τὸ ὑπόδημά μου. » Ἰδουμαία δὲ ἐκέλητο ἀπὸ τοῦ Ἐδώμ· οὗτος δὲ ἦν διὰ Ἡσαῦ περὶ οὐ λέλεκται· « Μή τις πόρνος, ή βέβηλος, ὡς Ἡσαῦ. » Μυρίαι τε διλλαὶ προφητεῖαι κατὰ τῶν Ἰδουμαίων καὶ κατὰ τῆς Ἰδουμαίας εἰρηται. Ἀλλ' ὁ παρὼν λόγος τὰ κάλλιστα καὶ τούτοις εὐαγγελίζεται, λέγοντος τοῦ Θεοῦ· « Ἐπὶ τὴν Ἰδουμαίαν ἔκτενό τὸ ὑπόδημά μου. » Εἴθ' ἔησι καὶ περὶ τῶν λοιπῶν ἔθνων ἀδιορίστως ἐπιλέγει· « Ἐμοὶ ἀλλόφυλοι ὑπέταγησαν, » ή « ἐφιλίσαν. » Λένηται δὲ τὸν Μωάδ τῆς ἑαυτοῦ ἐλπίδος καλεῖ, ή λένηται τοῦ λουτροῦ ἑαυτοῦ, ή τῆς ἀμεριμνίας ἑαυτοῦ· ἐπιδή οὐκ διλλαῖς ἔησην αὐτῷ, ἀπαξ ἀποδήμητῳ γενομένῳ, εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ παραβλείν, μή οὐχὶ διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας. Όσπερ οὖν λένηται ἀπολουσάμενος καὶ ἀποκαθαρθεὶς τῆς προτέρας δυσσεβείας, καταξιοῦται τῆς χάριτος, καὶ οὕτως ἀμεριμνίας τυγχάνει. Καὶ ταῦτα δι᾽ ἔργων κεχωρήκατα πάρεστιν ὄφθαλμοις παραλαβεῖν, τῇ τῶν Ἀράβων ἐπιδημήσαντας χώρῃ, θεωμένους τε τοὺς πάρ αὐτοῖς πληθύνοντας λαοὺς, Μωαδίταις καὶ Ἀμμανίταις

πληροῦντας τὰς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ. Ήσαύτως δὲ καὶ, « Ἐπὶ Ἰδουμαίαν ἐπιβήσομαι, φησι, τῷ ὑπόδημαί μου, » κατὰ τὸν Σύμμαχον. Καὶ ταῦτην δὲ τὴν πρόρρησιν οὐδέν ἂν εἰη δυσχερές ἰδεῖν, τῇ τῶν Ἰδουμαίων ἐπιστάντας χώρᾳ καὶ τὰ πλήθη τῶν αὐτῶν Ἐκκλησῶν τοῦ Θεοῦ δψει παραλαβόντας· ὡς μὴ δύχησαι πινα διληθώς ἐπίβασιν γεγονέναι τοῖς τόποις ἔκεινοις δυμολογῆσαι. Διὰ δὴ ταῦτα ἀνωτέρω ἐλέγετο· « Ὁ Θεὸς ἐλάλησεν ἐν τῷ ἀγίῳ αὐτοῦ· Ἀγαλλιάσομαι. » Μέλλον γάρ πᾶν τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ἐπὶ σωτηρίᾳ ἀνακαλεῖσθαι, πρεπόντως αὐτοῦ τῇ φιλανθρωπίᾳ, συνέχαιρε τῇ τῶν σωζομένων σωτηρίᾳ. Καὶ ἄλλως δὲ ὑπόδημα αὐτοῦ οὐκ ἂν ἀμάρτιοις λέγων τοὺς ἀποστόλους, τῇ τοὺς εἰς ἔτι δεύτερο τῷ περὶ αὐτοῦ κηρύξματι διακονούμενούς. Ταῦτα δὴ οὖν πάντα εἰργάσατο ὁ Θεὸς, δτε ἐπ' ἐσχάτω τῶν ἡμερῶν ἐλάλησεν τῇ μην ἐν τῷ ἀγίῳ αὐτοῦ. Καθ' ἐτέραν δὲ ἐκδοχὴν λαλήσας ὁ Θεὸς ἐν τῷ ἀγίῳ αὐτοῦ, πάντας ἀπαξιπλῶς Ἰουδαίους τε καὶ Ἑλληνας, τά τε καθ' δῆλης τῆς οἰκουμένης ἔθνη εἰς τὴν ἑαυτοῦ χάριν ἀνεκαλέσατο· διὸ καὶ τὴν Σικίμα καὶ τὸν Γαλαάδ (1), καὶ τὸν Μανασσῆν καὶ τὸν Ἐφραΐμ καὶ τὸν Ἰούδαν καὶ τὸν Μωάδ καὶ τὴν Ἰδουμαίαν καὶ τοὺς ἀλλοφύλους ἀπαντας κατηριθμήσατο, ἐξ ίσου τῆς ὁμοίας κατήσεως καταξιώσας ἀπαν τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος· πλὴν ἀλλὰ πρώτους τοὺς ἀπὸ τοῦ Ἰσραὴλ καλεῖ. Ἐχρῆν γάρ τὰ πρωτεῖα καὶ τὰς ἀπαρχὰς τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος πρώτοις αὐτοῖς ἀπονείμαι διὰ τὰς πρὸς τοὺς αὐτῶν πατέρας ἐπαγγελίας, δι' ἃς καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ πρώτοις αὐτοῖς εὐηγγελίζετο μαρτυρόμενος καὶ λέγων· « Οὐκ ἥλθον εἰ μὴ εἰς τὰ πρόσωπα τὰ ἀπολαύστα οἶκου Ἰσραὴλ. » Καὶ τοῖς ἀποστόλοις δὲ αὐτοῦ πρώτοις αὐτοῖς κηρύσσειν τὸ Εὐαγγέλιον παρήνει φάσκων· « Εἰς δόδην ἔθνῶν μὴ ἀπέλθητε, καὶ εἰς πόλιν Σαμαρειτῶν μὴ εἰσελθῆτε· πορεύεσθε δὲ μᾶλλον πρὸς τὰ πρόσωπα τὰ ἀπολαύστα οἶκου Ἰσραὴλ. » Εἴτα μετ' ἔκεινους προσέταπτε τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς εὐαγγελίζεσθαι πάντα τὰ ἔθνη ἐν τῷ ὄντιματι αὐτοῦ. Οὕτως οὖν καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲ τῶν ὅλων Θεὸς ἔνοικεσιν ἐν τῷ ἀγίῳ αὐτοῦ, ἐν αὐτῷ τε καὶ δι' αὐτοῦ λαλήσειν ἀνθρώποις θεοπίζεται· καὶ ὡς ὁμοῦ καὶ κατὰ τὸ αὐτὸν τὸν Ἐφραΐμ καὶ τὸν Μανασσῆν καὶ τὸν Ἰούδαν εἰσδέξεται· οἱ πάλαι μὲν ἡσαν διεστῶτες, δτε δὲ μὲν Ιούδας ἔβασιλεν ἐν Τερουσαλήμ, δὲ Ἐφραΐμ, ἐν Σικίμοις καὶ Σαμαρείᾳ, δὲ Μανασσῆς ὥκει τὴν Γαλαάδ. Ως μηκέτι τούνναν ἀφορισμοῦ, μήτε διαστάσεως οὖσης ἐν αὐτοῖς, πρώτους αὐτοὺς εἰσκαλεῖται· εἴτα Μωαδίτας καὶ Ἀμμανίτας, Ἰδουμαίους τε καὶ τοὺς λοιποὺς ἀπαντας ἀνθρώπους τοὺς καθ' δῆλης τῆς οἰκουμένης οἰκούντας. Γνώσεις δὲ ἀν τῆς ιστορίας τῶν Εὐαγγελίων, δπως καθ' οὓς χρόνους δ ἀγιος τοῦ Θεοῦ καὶ τοῖς Σικίμοις ἐπεδήμει, καὶ αὐτῇ Σαμαρείᾳ, τῇ τε Τερουσαλήμ, ἦνωμένου τότε τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ τοὺς ἑαυτοῦ ἀποστόλους πρὸς τὰ πρόσωπα τὰ ἀπόλαύστα οἶκου Ἰσραὴλ ἐν πρώτοις διεπέμπετο· μετὰ δὲ ταῦτα, τοῖς αὐτοῖς ὠστε πρόδημασι χρώμενος, τὸ πάντων ἀνθρώπων γένος τῆς σωτηρίου κατηξίου χάριτος.

« Τίς ἀπάξει με εἰς πόλιν περιοχῆς; ή τίς δόηγήσει με ἔως τῆς Ἰδουμαίας; Οὐχὶ σὺ δὲ Θεὸς δὲ ἀπ-

(1) Τὴν Σικίμα καὶ τὸν Γαλαάδ. Forte τὰ Σ. κ. τὴν Γ. EDIT.

A secundum Symmacnum. Quam item prædictionem in promptu est completam videre iis qui in Idumæam concedunt, et multitudinem Ecclesiarum Dei ibi conspiciunt; ut cunctetur nemo confiteri, vere in loca illa consensum factum esse. Propterea superius dictum est: « Deus locutus est in sancto suo: Exultabo. » Nam cum humanum genus universum ad salutem revocandum esset, ut ejus erga homines amorem decebat, salutem nactis gratulatur. Alia autem ratione nihil aberres si dicas, calceamentum ejus suisse apostolos, sive etiam ejus ad hanc usque diem prædicationis ministros. Hæc itaque omnia operatus est Deus, quando in novissimo dierum locutus est nobis in Sancto suo. Secundum aliam vero explicationem, locutus Deus in Sancto suo, omnes omnino Judæos et Græcos, aliasque per universum orbem gentes ad gratiam suam revocavit. Quare Sichima, Galaad, Manassen, Ephraim, Judam, Moab, Idumæam, et alienigenas omnes enumeravit, simili vocatione totum genus humanum æque dignatus; sed priores qui ex Israel erant memoravit. Oportuit enim primitias evangelicæ prædicationis ipsis impertire, ob promissiones patribus eorum factas, quarum causa Salvator ipsis prioribus Evangelium prædicabat, hæc testificatus: « Non veni nisi ad oves quæ perierunt domus Israel¹⁶. » Apostolis quoque suis præcipiebat, ut ipsis primi Evangelium prædicarent dicens: « In viam gentium ne abieritis, et in civitatem Samaritanorum ne intraveritis; sed ite potius ad oves, quæ perierunt, dominus Israel¹⁷. » Secundum illos autem jubet discipulos suos Evangelium prædicare omnibus gentibus in nomine suo. Sic ergo in præsenti universorum Deus in Sancto suo habitaturum se, atque in ipso et per ipsum locuturum esse hominibus vaticinatur: et ait se simul pariterque Ephraim, Manassen et Judam excepturum esse; qui olim quidem dissiti erant, quando Juda regnabat in Jerusalem, Ephraim in Sichimis et Samaria, Manasses vero habitabat in Galaad. Ut nullo igitur ulterius discriminé intercessuro, nullaque inter eos discepantia futura, ipsos priores advocat; deinde Moabitas, Ammonitas, Idumæos, cæterosque homines omnes, universum orbem incolentes. Ex historia porro Evangeliorum ediscas, quo tempore Sanctus Dei in Sichimis peregrinabatur, et in ipsa Samaria, necnon in Jerusalem, Israelem tum conjunctum suisse, nullamque intercessisse divisionem; sic et apostolos suos primo ad oves quæ perierant domus Israel misit; postea autem, iisdem usus ceu calceamentis, universum hominum genus salutari gratia dignatus est.

καὶ μηδεμιᾶς οὖσης ἐν αὐτῷ διαστάσεως· οὗτω δὲ πρόσωπα τὰ ἀπόλαύστα οἶκου Ἰσραὴλ ἐν πρώτοις διεπέμπετο· μετὰ δὲ ταῦτα, τοῖς αὐτοῖς ὠστε πρόδημασι χρώμενος, τὸ πάντων ἀνθρώπων γένος τῆς σωτηρίου κατηξίου χάριτος.

VERS. 11. « Quis abducet me in civitatem munitam? aut quis deducet me usque in Idumæam?

Nonne tu, Deus, qui repulisti nos? et non exhibis in virtutibus nostris? Supra dictorum sententiae insistens Propheta, supra modum miratur illud inexspectatae alienigenarum gentium mutationis prodigium. Deinde cum dixisset Deus, « In Idumæam extendam calceamentum meum, » dictum hujusmodi admiratur, secum reputans an unquam ipse Deus calceamento usus, consensurus sit, non in Jerusalem, neque in Samariam, neque in aliam Israelis civitatem, sed in alienigenas Idumæos. Quare beatos illos prædicat, ad quos accessurus Deus erat, orationemque emittit, ut ipse quoque hæc videre dignus habeatur: quapropter dicit: « Quis abducet me in civitatem munitam? aut quis deducet me usque in Idumæam? » Preca-batur enim deduci, annosque vitæ sua produci usque ad id temporis, quo Deus calceamentum suum usque in Idumæam extensus erat, ut magnum illud miraculum cerneret, Deum videlicet apud homines peregrinantem, et in Idumæa ambulantem, alienigenasque ipsi subditos et amicos: quare ait: « Quis deducet me usque in Idumæam? » Civitatem porro munitam vocat Ecclesiam Dei, vallatam firme et fortissimo muro, salutari nempe virtute, quam etiam videre efflagitabat; quocirca dixit: « Quis abducet me in civitatem munitam? » Perpendas velim, ipsum minime rogare ut deducatur usque in Jerusalem, sive usque ad Galaad, aut usque ad Sychem, sive usque ad Ephraim, sive usque ad Judam; sed quasi inexspectata promissione percusus, quod scilicet perosi ac incœchi Esau posteri tanta gratia donandi sint, ut Deus ad eos concendat, precatur dicens: « Quis deducet me usque in Idumæam? » Ac quod mirum prorsus est, Deus non nudis pedibus ambulatus dicitur, sed cum calceamentis; sub-indicatis animabus voluntatis ejus administris, quarum opera, vocatione gentium peracta, per universam terram, suam constituit civitatem, nimirum catholicam Ecclesiam suam, ac cœlum religiosorum hominum: de qua civitate dictum alias est: « Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei²⁸; » et: « Fluminis impetus lætitiant civitatem Dei²⁹. » Hanc civitatem munitam cum videre peroptaret Propheta dicebat: « Quis abducet me in civitatem munitam? » aut « in civitatem circumseptam? » sic enim interpretatus Symmachus est. Eam quippe portæ, januæ et vectes divinarum virtutum circummuniunt, ne quadam obsidione prematur. Quare de illa dicebat Salvator: « Super hanc petram ædificabo Ecclesiam nostram, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam³⁰. » Hanc igitur circumseptam civitatem videre gestiens Propheta dicebat: « Quis abducet me in civitatem munitam? » Atque alienigenarum salutem oculis inspicere peroptans, hæc adjiciebat: « Quis deducet me usque in Idumæam? » Deinde

A ασάμενος ἡμᾶς; καὶ οὐκ ἔκειται ἐν ταῖς δυνάμεσιν ἡμῶν; » Ἐπιστήσας τῇ τῶν προλεχθέντων διανοίᾳ διπροφήτης, ὑπερεκπλήσσεται τὸ θαῦμα τῆς παραδόξου τῶν ἀλλοφύλων ἔθνῶν μεταβολῆς. Εἴτα τοῦ Θεοῦ εἰρηκότος, « Ἐπι τὴν Ἰδουμαίαν ἔκτενον τὸ ὑπόδημα μου, » τὸν λόγον ἀποθαυμάζει, εἰ μὲν ποτὲ Θεὸς αὐτὸς, ὑποδήματι χρησάμενος, ἐπιβαίνει οὐ τῇ Ἱερουσαλήμ, οὐδὲ τῇ Σαμαρείᾳ, οὐδὲ ἀλλῃ τινὶ τῇ τοῦ Ἱερατὴλ, ἀλλὰ τῶν ἀλλοφύλων Ἰδουμαίων. Άιδι μακαρίει μὲν τούτους, οἵς ἐπιδημήσιν ἤμελλεν ὁ Θεός· εὐχήτην δὲ τίθεται καταξιωθῆναι ποτε καὶ αὐτὸν τῆς τούτων θέας· διό φησι· « Τίς ἀπάξει με εἰς πόλιν περιοχῆς; ή τίς ὁδηγήσει με ἔως τῆς Ἰδουμαίας; » Ήγένετο γάρ ὁδηγηθῆναι καὶ παρείναι τοὺς τῆς ζωῆς αὐτοῦ χρόνους ἐπὶ τὸν καιρὸν ἔκεινον, B καθ' ὃν ἤμελλεν ὁ Θεός ἐπὶ τὴν Ἰδουμαίαν ἔκτενεν τὸ ὑπόδημα αὐτοῦ, ὡς ἂν ἦδοι τὸ μέγα θέαμα, Θεὸν ἐπιδημοῦντα ἀνθρώποις καὶ ἐμπεριπατοῦντα τῇ Ἰδουμαίᾳ, ἀλλοφύλους τε αὐτῷ ὑποτεταγμένους καὶ φιλιάζοντας· διό φησι· « Τίς ὁδηγήσει με ἔως τῆς Ἰδουμαίας; » Πόλιν δὲ περιοχῆς καλεῖ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, περιπεφραγμένην στερβῷ καὶ δυρωτάτῳ τείχει, τῇ σωτηρίᾳ δυνάμει, ἢν καὶ αὐτὴν ἰδεῖν ηγέτο· διό ἔλεγε· « Τίς ἀπάξει με εἰς πόλιν περιοχῆς; » Θέα δὲ ὅπως οὐκ ἡδύτιον ὁδηγηθῆναι ἔως τῆς Ἱερουσαλήμ, ή ἔως τῆς Γαλατᾶ, ή ἔως τῆς Συχὲμ, ή ἔως τοῦ Ἐφραΐτη, ή ἔως τοῦ Ἰούδα· ἀλλ' ὥσπερ ἐκπλαγεὶς τὸ παράδοξον τῆς ἐπαγγελίας, εἰ τοῦ μεμιστημένου καὶ πόρου Ήσαῦ οἱ ἀπόγονοι τελείωτης τότε τεύχονται χάριτος, ὡς ἐπιθῆναι αὐτοὺς τὸν Θεὸν, εὐχεταὶ λέγων· « Τίς ὁδηγήσει με ἔως τῆς Ἰδουμαίας; » Σφόδρα δὲ θαυμαστῶς ὁ Θεός ἐμπεριπατήσιν οὐ γυμνοῖς ποτὶ λέλεκται, ἀλλὰ δι' ὑπόδημάτων· αινιττομένου τοῦ λόγου τὰς ὑπηρετιὰς τοῦ βουλήματος αὐτοῦ ψυχὰς, δι' ὧν τὴν τῶν ἔθνων κλῆσιν ποιησάμενος, πανταχοῦ γῆς τὴν ἑαυτοῦ συνεστήσατο πόλιν, λέγω δὲ τὴν καθολικὴν αὐτοῦ Ἐκκλησίαν, καὶ τὸ σύστημα τῆς τῶν θεοσεῖδων πολιτείας· περὶ οὓς εἰρηται ἀλλοχοῦ· « Δεδοξασμένα ἐλαΐθη περὶ σοῦ, ή πόλις τοῦ Θεοῦ· » καὶ, « Τοῦ ποταμοῦ τὰ δρυμήματα εὑφραίνουσι τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ. » Καὶ τεύτην οὖν τὴν πόλιν τῆς περιοχῆς δικῶν θεάσασθαι διπροφήτης ἔλεγε· « Τίς ἀπάξει με εἰς πόλιν περιοχῆς; » Καὶ τὴν τῶν ἀλλοφύλων σωτηρίαν εὔχόμενος ὄφθαλμοῖς παραλαβεῖν, προσετίθει λέγων· « Τίς ὁδηγήσει με ἔως τῆς Ἰδουμαίας; » Εἴτα πρῶτον καὶ δεύτερον εἰπὼν, « Τίς; » τὸν μόνον δυνατὸν ταῦτα δεικνύναι γνωρίζειν ὄφιλοτε· ἢν δὲ οὗτος ὁ Θεός· διὸ καὶ ἀρχὰς τῆς προκειμένης στη-

²⁸ Psal. LXXXVI, 3. ²⁹ Psal. XLV, 5. ³⁰ Matth. XVI, 18.

λογραφίας Ελεγον· « Ό Θεδς, ἀπώσω τῆμάς καὶ καθ-
εῖλς τῆμάς. » Διὸ πρός ἐκείνην τὴν φωνὴν ἀποδί-
δωτιν ἐνταῦθα τὴν αὐτὴν διάνοιαν λέγων· « Οὐχὶ σὺ
δὲ Θεδς δὲ ἀπωσάμενος τῆμάς; » Τίς γὰρ ἄλλος, φησι,
δύναται δεῖξαι τὴν τάξιν ἐπαγγελίας τὰς σάς καὶ τῶν
τῶν λόγων τὰ ἀποτελέσματα, εἰ μή σὺ αὐτὸς δὲ ἀπ-
ωσάμενος τῆμάς; ή, κατὰ τὸν Σύμμαχον, « Εἰ μή σὺ
δὲ Θεδς δὲ ἀποβαλλόμενος τῆμάς, καὶ μή προσελθὼν ἐν
ταῖς στρατεύσεσιν τῆμῶν; » Ἀπώσω γάρ τῆμάς σὺ,
Κύριε, καὶ καθεῖλες τῆμάς· ἀλλὰ καὶ πάλαι εἰωθὼς
συνεῖναι καὶ συμπολεμεῖν ταῖς ἡμετέραις δυνά-
μεσι, νῦν δὲ τὴν κλῆσιν ἐποιήσω τῶν ἑθνῶν, ἀπώσω
τῆμάς καὶ οὐκέτι συνεζέρχῃ ταῖς ἡμετέραις δυνάμεσι.
Ἄλλη οὖν οὐκέτι τῆμίν ἐλπίς πρός τὸ θεάσασθαί
σου τὰς ἐπαγγελίας, εἰ μή σὺ αὐτὸς βουλήσεις.
Σοῦ γάρ θελήσαντος, δυνατὸν τὴν τοὺς σοὺς προ-
φήτας συγκαταλεγῆναι τῇ πόλει σου τῇ περιπεφρα-
γμένῃ, καὶ δόηγηθῆναι ἔως τῆς ἀποδειχθείσης Ἰδου-
μαίας;

« Άδες τῆμίν βοήθειαν ἔχ θλίψεως, καὶ ματαία σω-
τηρία ἀνθρώπων. Ἐν τῷ Θεῷ ποιήσομεν δύναμιν,
καὶ αὐτὸς ἔξουσεν τοὺς θλίβοντας τῆμάς. » Οἱ τῶν
ἐπαγγελίων κατακινθέντες διδάσκονται διὰ τῶν προ-
κειμένων νήφειν καὶ ἐγρηγορέαται, παρασκευάζεσθαι
τε εἰς θλίψεις, καὶ δι’ εὔχῶν λέγειν τῷ ἑαυτῶν βα-
σιλεῖ· « Άδες τῆμίν βοήθειαν ἔχ θλίψεως· » ματαίαν
γάρ εἶναι πᾶσαν τὴν ἔξι ἀνθρώπων ἐλπίδα. Εἰτ’ εὐ-
ξάμενοι ταῦτα, τὴν ἀγαθὴν ἐπιδείκνυνται προθυμίαν
λέγοντες· « Ἐν Θεῷ ποιήσομεν δύναμιν, καὶ αὐτὸς
ἔξουσεν τοὺς θλίβοντας τῆμάς. » Τοιωτος ἦν ὁ
Παῦλος λέγων· « Πάντα ισχύω ἐν τῷ ἑνδυναμοῦντι
με· » καὶ πάλιν· « Οὐκ ἔγω δὲ, φησιν, ἀλλὰ τὴ
χάρις ἡ σὺν ἐμοὶ. » Ταῦτα δὲ λέγειν πατείνονται οἱ
ἐκ τῆς Ἰδουμαίας καὶ ἐκ τῶν ἀλλοφύλων ἑθνῶν τῇ
τοῦ Θεοῦ χάριτι προσεληνύθτες. Εἰ δὲ ἐκ προσώπου
τοῦ προφητικοῦ χοροῦ λέγοντο καὶ ταῦτα, πρέποι δι-
κιοῦντος, ἀποκλαυσαμένους τὸν ἀπωσάμον καὶ τὴν καθ-
αίρεσιν τοῦ προτέρου λαοῦ, εὐχήν ἀναπέμπειν ὑπὲρ
τῶν κοινοῦ πάντων αὐτῶν σώματος, καὶ λέγειν τῷ
Θεῷ τὰ προκείμενα.

1. ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΕΝ ΓΥΜΝΟΙΣ, ΤΩ ΔΑΥΙΔΙ. Ξ.

« Εἰσάκουσον, δὲ Θεδς, τῆς δεήσεώς μου, πρόσχες
τῇ προσευχῇ μου. » Οἱ μὲν ἐπιγεγραμμένοι στήλοι-
γραφίας ἐφεξῆς πέντε μέχρι τοῦ νθ' τέλος ἔχουσιν·
εἰσὶ δὲ πάντες οἱ ταύτην ἔχοντες τὴν προγραφὴν ἔξι·
οἱ τε προλεχθέντες καὶ δὲ οἱ εἰς ἐν τῷ πρώτῳ μέρει τῆς
βίβλου τῶν Ψαλμῶν κείμενος. « Ό γε μή μετάχειρας
ὅμνος ὅν καὶ αὐτὸς εἰς τὸ τέλος διὰ τὰς ἐπὶ τέλει
τοῦ ὅμνου φερομένας ἐπιχρήστας ἐπαγγελίας ἀν-
απέμπει. Εἰσὶ δὲ πάντες οἱ ἐπιγεγραμμένοι· « Έν
ὅμνοις, » πέντε· δύο μὲν ἐν τῷ πρώτῳ μέρει τῆς
βίβλου, δὲ τέταρτος καὶ δὲ σ'. Ἀλλ' οὗτοι μὲν « Έν
ὅμνοις φαλμοί, » λέγονται· οἱ δὲ ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει
τῆς βίβλου τρεῖς· « Έν ὅμνοις, » ἐπιγράφονται μόνον,
δὲ νῦν, καὶ δὲ νῦν, καὶ δὲ μετάχειρας. Οἱ μὲν οὖν « Έν

A cum semel et secundo dixisset, « Quis? » eum qui
solus talia ostendere possit cognoscere se consi-
tetur; hic porro Deus erat; quod etiam initio hu-
jus tituli inscriptionis dicebat: « Deus, repulisti
nos et destruxisti nos. » Quare ad illam vocem spe-
ctans, eamdem hic profert sententiam dicens:
« Nonne tu, Deus, qui repulisti nos? » Quis enim
alius, inquit, promissa tua, et verborum tuorum
exitum exhibere nobis valeat, nisi tu ipse qui
repulisti nos? sive, secundum Symmachum, « Nisi
tu, Deus, qui abjecis nos, et non accedis ad exer-
citus nostros? » Siquidem repulisti nos, tu Do-
mine, et destruxisti nos: sed qui olim una nobis-
cum exire, et cum exercitibus nostris pugnare
solebas, nunc post peractam gentium vocationem,
repulisti nos, neque ultra egredieris cum virtuti-
bus nostris. Non alia itaque subest nobis spes
videndi promissa tua, nisi tu ipse volueris. Te
quippe volente, possumus nos prophetæ tui in cir-
cumsepta civitate tua annumerari, ac deduci us-
que declarataī illam Idumæam.

B VERS. 13, 14. « Da nobis auxilium de tribula-
tione, et vana salus hominum. In Deo faciemus
virtutem, et ipse ad nihilum deducet tribulantes
nos. » Qui promissis dignati sunt, his edocentur
sobrie agendum et vigilandum esse, atque ad ærum-
nas paratos esse eportere, ac dicere regi suo in
orationibus, « Da nobis auxilium de tribulatione: »
vana quippe est spes in homine posita. Deinde
hæc precati, alacritatis suæ signa præbent dicentes:
« In Deo faciemus virtutem, et ipse ad nihilum de-
ducet tribulantes nos. » Talis erat Paulus, qui
dicebat: « Omnia possum in eo qui me confor-
tat! » ac rursus; Non ego, inquit, sed gra-
tia quæ est mecum! Ad hæc diceunda eru-
diuntur, qui ex Idumæa et ex alienigenis gentibus
ad Dei gratiam accessere. Quod si ex persona
prophetici chori dicantur, sane decet ipsos repul-
sam et ruinam prioris populi deplorantes, oratio-
ne effundere pro communi suo corpore, et hæc
verba Deo proferre.

1. IN FINEM, IN HYMNIS, DAVIDI. LX.

VERS. 2, 3. « Exaudi, Deus, deprecationem
meam, intende orationi meæ. » Qui tituli inscrip-
tiones dicuntur, consequenter posili numero
quinque, in LIX desinunt. Sunt autem omnes,
qui hujusmodi titulo inscribuntur, numero sex;
nempe qui jam memorati sunt, et decimus quin-
tus, in prima parte libri Psalmorum situs. Hic
vero quem jam tractamus hymnus, ad finem, ob
perutilia illa promissa, quæ in sine feruntur, re-
mittit. Sunt autem « In hymnis » inscripti quinque
numero: quorum duo in prima parte libri sunt,
quartus nempe, et sextus. Sed illi quidei « In hym-
nis psalmi » dicuntur; qui vero in secunda parte
libri sunt, tres numero, « In hymnis » solum in-

¹¹ Philip. iv, 13. ¹² I Cor. xv, 10.

scribuntur; nempe LIII, LIV, et hic quem tractamus. Qui igitur « In hymnis psalmi » dicuntur, videntur cum musico instrumento, quod psalterium dicunt, pronuntiati fuisse: quoniam qui psallit, corporis, quod instrumentum animæ est, actione indiget. Qui autem hymni solum dicuntur, sola voce hymnum offerentis, nulla adhibita psalterii pulsatione, dicti sunt; qui sermones ibidem positi sola nientis speculatione opus habeant. Idque declarat præsens hymnus qui sic habet: « A finibus terræ ad te clamavi; » quo significat Prophetam quasi extra corporis ambitum a Deo assumptum fuisse. Nec ignoro reliquos interpres alia edidisse ratione. Hic autem obsecrat David his verbis: « Exaudi, Deus, depreciationm meam. » Cum enim magnis divinisque rebus egeat, hæc consequi se postulat. Deinde ut se dignum declaret qui exaudiatur, subjungit: « Intende orationi meæ. » Suam enī orationem magna et profunda quadam intelligentia repletam esse confisus, rogabat Deum ut respiceret et verba sua specularetur, dicta examinaret, utpote suis auribus digna. Deinde rem declarat cuius causa Deum orationis suæ speculatorum advocaret, cum adjicit: « A finibus terræ ad te clamavi. » Et quia reliqui interpres simili modo interpretati sunt, Aquila scilicet, Ab extremo terræ ad te clamabo; Symmachus vero, « A finibus terræ te invocabo; » quinta autem editio, « A finibus terræ ad te clamabo; » quis non dicti sententiam merito requirat? Qui enim possit quispiam totum orbem prætergressus, cum super ipsum Oceanum devenerit, hæc vociferari: « A finibus terræ ad te clamavi? » At consideres velim, annon omnis Dei amicus fines terræ congruenter vocetur. Nam improbus homo qui forum et turbas, curias et tribunalia circumcursat, lotusque in corporeis voluptatibus defossus est, jure in profundo terræ habitare dicatur; qui vero « circuierint in melotis et in pellibus caprinis egentes, angustiati, afflicti »²², et a medio urbium fugerunt, ac in desertis commorati sunt, in montibus, in cavernis et in foraminibus terræ, merito dicantur extra terram esse: ac etiamsi non prorsus erant a corpore exempti, etsi extra illud essent, tunc tamen in ipso viventes, illoque ut instrumento utentes, nequaquam in vitæ mala demergebantur; sed carptim solummodo necessarium cibum, et reliqua ad usum requisita contingentes degebant; jure in extremis et in finibus corporis sili videbantur: qualis erat Paulus, qui dicebat: « In carne enim viventes, non secundum carnem militamus »²³; et: « Cum Christo crucifixus sum; vivo autem, jam non ego, vivit vero in me Christus »²⁴. Qui ergo sic affectus est, jure dicat Deo: « Intende orationi meæ. » Multatque in hujusmodi vita fiduciam habens, nequaquam mentitur cum dicit: « A finibus terræ ad te clamavi. » Causam vero adjicit his verbis, « Dum

A ὑμνοῖς φαλμὸι ἐσίκασι σὺν τῷ μουσικῷ δργάνῳ τῷ καλουμένῳ φαλτηρίῳ λελέχθαι, ὡς δεηθέντος τῆς διε τοῦ σώματος, διπερ ἐστὶν δργανὸν τῆς ψυχῆς, πρακτικῆς ἐνεργείας τοῦ φύλλοντος. Οἱ δὲ ἀπόλοις ὑμνοὶ διὰ μόνης φωνῆς τοῦ τὸν ὑμνον ἀναπέμψαντος εἰργηται, οὐ συμπαραληφθεῖσῃς τῆς διε τοῦ φαλτηρίου κρούσεως, τῷ μόνης τῆς κατὰ διάνοιαν θεωρίας δεδηζθεὶς τοὺς ἐν αὐτοῖς λόγους. Τοῦτο γοῦν παριστησιν ὁ μετὰ χείρας ὑμνος λέγων· « ἀπὸ τῶν περάτων τῆς γῆς πρὸς σὲ ἐκέκραξι· » δι’ οὐ σημαίνει ὥσπερ ἔξω γεγενήσθαι τῆς τοῦ σώματος καταστάσεως θεοληπτούμενον τὸν Προφήτην. Οὐκ ἀγνοοῦ δὲ τοὺς λοι ποὺς ἐρμηνευτὰς οὐχ ἐτέρως ἐκδεωκέναι. Παρακαλεῖ δὲ διὰ τῶν μετὰ χείρας ὁ Δαυὶδ λέγων· « Εἰσάκουσον, ὁ Θεός, τῆς δεήσεώς μου. » Ἐνδεής γάρ ὁ μεγάλων τινῶν καὶ θείων, τούτων τυγχάνειν παρακαλεῖ. Εἰθ’ ὥσπερ ἄξιον ἑαυτὸν τοῦ εἰσακουούσην παραστήσας, ἐπιλέγει· « Πρόσχες τῇ προσευχῇ μου. » Πολλῆς γάρ καὶ βαθεῖας διανοίας πεπληρώθει αὐτοῦ τὴν προσευχὴν θαρσῶν, τῇσι τὸν Θεὸν ἐπιβίψαι, καὶ τοῖς ἐν αὐτῇ λόγοις ἐνατενίσαι, καὶ δοκιμάσαι τὰ λεγόμενα, ὡς ἂν τῶν αὐτοῦ ἀκοῶν δῆτα. Εἰτα καὶ τὸ ἔργον δείκνυσιν, οὐ χάριν θεωρόν τὸν Θεὸν τῆς ἑαυτοῦ προσευχῆς ἀνεκαλεῖτο· διὸ ἐπιλέγει· « Ἄπὸ τῶν περάτων τῆς γῆς πρὸς σὲ ἐκέκραξα. » Καὶ ἐπειδὴ περ συμφώνως οἱ λοιποὶ ἐρμηνευταὶ ἐκδώκασιν, ὁ μὲν Ἀκύλας εἰπὼν, « Ἄπὸ τελευταίου τῆς γῆς πρὸς σὲ ἐπικαλέσομαι· » ὁ δὲ Σύμμαχος, « Ἄπὸ περάτων τῆς γῆς σὲ ἐπικαλούμαι· » ἡ δὲ πέμπτη ἔκδοσις, « Ἄπὸ περάτων τῆς γῆς πρὸς σὲ κεκράξομαι· » τίς οὐκ ἀν εὐλόγως τὸν νοῦν τῆς λέξεως ἐπιζητήσει; Πῶς γάρ ἀν τις δύναται, τὴν σύμπασαν ὑπερβάσας οἰκουμένην, καὶ ὑπὲρ αὐτὸν ἐλθών τὸν Ήκεανὸν, « Ἄπὸ τῶν περάτων τῆς γῆς πρὸς σὲ ἐκέκραξα, » βοῶν; « Άλλ’ ὅρα εἰ μή πᾶς δὲ τῷ Θεῷ φίλος εὐλόγως ἀν τὰ πέρατα τῆς γῆς ῥθείη. » Οἱ μὲν γάλος φαύλος ἀνήρ, ἀγόρας καὶ δῆμος, βουλευτήριά τε καὶ δικαστήρια περιτρέχων, ὅλως τα ταῖς τοῦ σώματος ἡδυπαθεῖσις κατορθωρυγμένος, ἐν βιθῷ τῆς γῆς οἰκεῖν λέγοιτο ἀν εἰκότως· οἱ δὲ περιελθόντες ἐν μηλωταῖς καὶ ἐν αἰγίνοις δέρμασιν, ὑστερούμενοι, θλιβόμενοι, κακουχοῦντες, φεύγοντές τε τὰ μέσα τῶν πόλεων, καὶ τὰς διατριβὰς ἐν ἀρημαῖς ποιούμενοι καὶ δρεστοὶ καὶ σπηλαῖοις καὶ ταῖς ὄπαῖς τῆς γῆς, εὐλόγως ἀν λεχθεῖν ἔξω τυγχάνειν τῆς γῆς· καὶ εἰ μὲν μή παντελῶς ἡσαν ἀπηλλαγμένοι τοῦ σώματος, καὶ ἐκτὸς ἡσαν αὐτοῦ· νῦν δὲ ἐπειδὴ ἐν αὐτῷ βιοῦντες, δργάνῳ τε αὐτῷ χρώμενοι, οὐκ ἐνεβαπτίζοντο τοῖς τοῦ βίου κακοῖς, ἀκροθίνως δὲ αὐτὸν μόνον τῆς ἀναγκαῖας τροφῆς, καὶ τῶν λοιπῶν χρεῶν ἐφαπτόμενοι διετέλουν· εἰκότως ἐν ἀκροῖς ἐδόκουν εἶναι καὶ ἐν τοῖς πέρασι τοῦ σώματος· οἵος ἦν ὁ Παῦλος λέγων· « Ἐν σαρκὶ γάρ ζῶντες, οὐ κατὰ σάρκα στρεπτεύμεθα· » καὶ, « Χριστῷ συνεσταύρωμαι· ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, ζῇ δὲ ἐκ μετοί Χριστός· » Ό δὴ οὖν ούτω διακείμενος εὐλόγως ἀν εἴποι τῷ Θεῷ· « Πρόσχες τῇ προσευχῇ μου, » πολλὴν ἄγων παρθεῖσαν ἐπὶ τῇ τοιεύτῃ τοῦ βίου ζωῇ οὐδὲ ἀν ψεύσαιτο φάσκων.

²² Heb. xi, 37. ²³ II Cor. x, 3. ²⁴ Gal. ii, 20.

« Ἀπὸ τῶν περάτων τῆς γῆς πρὸς σὲ ἐκέραξε. » Προστίθησι δὲ καὶ τὴν αἰτίαν ἐπιλέγων, « Ἐν τῷ ἀκηδίᾳσαι τὴν καρδίαν μου » ἢ « Ἐν τῷ ἀδημονεῖν τὴν καρδίαν μου, » κατὰ τὸν Σύμμαχον. Ἀκηδιὰ γάρ, καὶ ἀδημονεῖ πᾶσα θεοφιλῆς ψυχὴ τῷ θνητῷ ἐνδιατρίβουσα βίᾳ· διὸ καὶ φῆσαι ἀν, οἷμα· « Ὄτι ἐμαχρύνθη παροικία μου. » Καὶ τὴν οἵην οἱ δυντες ἐν τῷ στήνει στενάζομεν βαρούμενοι. « Εστενεν οὖν καὶ διπλοὺς ἀκηδίῶν ἐπὶ τῇ παρεκτάσει τοῦ θνητοῦ βίου· διὸ καὶ ἀπεκλάπετο λέγων· « Ταλαίπωρος ἐγὼ δινθρωπος, τίς με βύσσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου; » Ἀκηδιὰ δὲ καὶ ἀδημονεῖ καὶ διὰ φιλαγθωπίαν, τὸ πλῆθος τῶν ἀπολλυμένων θεωρῶν· ἐπειδὴ ἡ πλατεῖα καὶ εὐρύχωρος ἡ δόδις ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ἀπόλειαν· « οὗτος πάλιν δὲ αὐτὸς πενθεὶ πολλούς, περὶ ὃν ἔλεγε· « Πενθήσω πολλοὺς τῶν προημαρτηκότων, καὶ μὴ μετανοησάντων ἐπὶ τῇ ἀμαρτίᾳ καὶ ἀνομίᾳ καὶ ἀσεβείᾳ ἡ ἐπραξαν. » Οὐδὲ αὐτὸς ὑπεραλγῶν καὶ ὑπερπάσχων ἐτέρων ἐδύε· « Τίς ἀσθενεῖ, καὶ οὐκ ἀσθενῶ; Τίς σκανδαλίζεται, καὶ οὐκ ἐγὼ πυροῦμαι; » Ομοίως δὲ καὶ οἱ προφῆται τὸν πάλαι ἀπεκλάποντο λαδν, ὥσπερ οὖν καὶ δαυΐδ. Διὸ αὐτὸς μὲν ἐφευγε τὰ μέτα τῆς γῆς, καὶ ἐν ἄκροις αὐτῶν γινόμενος ἐδός πρὸς τὸν Θεόν· ἐπὶ δὲ τῇ τῶν πολλῶν καὶ αὐτοῦ τοῦ Σαούλ ἀπωλεῖται τὴν ψυχὴν ἀλγῶν ἀπεκλάπετο.

« Ἐν πέτρᾳ ὑψώσάς με, διότι ἐγενήθης ἐλπίς μου, πύργος ἰσχύος ἀπὸ προσώπου ἐχθροῦ· » καὶ τὰ ἔξης. Κατὰ μὲν τοὺς Ἐβδομήκοντα, εὐχαριστίαν περιέχει διάρος. Ταῦτα μοι, φησίν, ὑπῆρχεν δόσα προείρηκα· ἐπειδὴ σὺ αὐτὸς ὁ Θεὸς ἐπῆρας με καὶ ὑψώσας στήσας ἐν τῇ παρὰ σοὶ πέτρᾳ, ἥτις ἐστιν ὁ προών σου Λόγος· ἡ πέτρα γάρ ἡν ὁ Χριστός. Ἐπει τοινυν ἐν τῷ λόγῳ σου ὑψώσας με καὶ μετέωρον ἐποίησας, ὡς μηχανή κατοικεῖν τὰ μέτα τῆς γῆς, ἀλλ' ἐν ἄκροις αὐτῆς γενέσθαι, ἥδη δὲ καὶ ὀδηγήσας με, ὥστε πλησίον σου φάσαι· γέγονάς τε ἐλπίς μου, διὸ ἡν ἐλπίδα οὐ καταισχυνθήσομαι· ἀλλὰ καὶ πολλῶν ἐπικειμένων μοι νητῶν ἐχθρῶν καὶ πολεμίων τῶν ζητούντων τὴν ψυχὴν μου, ἀντὶ πάντων ἀπήκρετας σὺ μόνος, πύργος ὀχυρός μοι γενόμενος, καὶ περιφράττων με ἐν ἀσφαλείᾳ τῆς παρὰ σοὶ σωτηρίας, ὡς μηδένα τῶν ἐχθρῶν ἐπιστρέψεσθαι· εἰκότως τούτων ἀπάντων τυχῶν, σοὶ τοὺς ὑμένους ἀναπέμπω, ὡς ἀπάντων μοι τῶν ἀγαθῶν γενομένων αἰτίᾳ. Ἀντὶ δὲ τοῦ, « Ἐν πέτρᾳ ὑψώσάς με, » καὶ τῶν ἔξης, δὲ Σύμμαχος ἔτερον ἀπέδωκε νοῦν εἰπών· « Ὁταν στερεός κατεπαίρεται μου, δοῦγήσεις; με. » Ἐγένουν γάρ ἀφοβία μου, πύργος ὑπῆρξε ἀπὸ προσώπου ἐχθροῦ· » καὶ δὲ Ἀκύλας ὅμοιῶς τὸν αὐτὸν ἀπέδωκε νοῦν εἰπών· « Ἐν στερεῷ ὑψώθητι ταρ̄ ἐμὲ, καθοδηγήσεις με, » καὶ τὰ ἔξης. Διδάσκει δὲ ἡμᾶς διὰ τούτων ὁ λόγος μηδένα τῶν κατεπαιρομένων ἡμῶν ἐπιστρέψεσθαι, δόλους δὲ γενέσθαι τοῦ θεοῦ, ἐπ' αὐτῷ μάνιψι θαρσοῦντας. « Ο γοῦν ἀγαθαῖς ἐλπίσιν ἐφωδιασμένος, καὶ τὸν Θεὸν κτησάμενος πύργον ἰσχύος, ἦ, κατὰ τὸν Ἀκύλαν, « πύργον κράτους· »

A anxiaretur cor meum; » sive secundum Symmachum, « Dum desperaret cor meum. » Auxiatur enim et quasi desperat religiosa quælibet anima, dum in mortali vita versatur: qua de causa ipsam dicere arbitror, « Quia incolatus meus prolongatus est²⁶. » Et nos quoque dum in hoc tabernaculo sumus afflicti, ingemiscimus. Ingemiscebatur item Paulus ob mortalitatis vitæ diurnitatem tædio affectus: quare cum lacrymis dicebat, « Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus²⁷? » Angustiatur autem et quasi despondet animum, ob humanitatis sensum, tantam cernens pereuntium multitudinem: siquidem « lata et spatiovia est quæ dicit ad perditionem²⁸. » Sic etiam is ipse multos luget de quibus dicebat: « Lugebo multos ex iis qui ante peccaverunt, et non egerunt paenitentiam de peccato et iniunctate et impietate, quam gesserunt²⁹. » Idem quoque pro aliis supra modum lugens et afflictus clamabat: « Quis infirmatur, et ego non infirmor? Quis scandalizatur, et ego nouor³⁰? » Similiter prophetæ pristinum illum populum deplorabant, quemadmodum et David. Quare ipse quidem de medio terræ fugiebat, ac in extremis ejus partibus constitutus clamabat ad Deum, et de multorum deque Saulis pernicie animo lugens lacrymas fundebat.

Vers. 4, 5. « In petra exaltasti me, quia factus es spes mea, turris fortitudinis a facie inimici, » et cætera. Secundum LXX Interpretes gratiarum actionem sermo complectitur. Hæc, inquit, quæ supra dixi, mihi aderant; quia tu ipse Deus elevasti et exaltasti, ae in petra illa, quæ apud te est, stauisti me, quæ est Verbum abs te procedens: « Petra enim erat Christus³¹. » Quia igitur in Verbo tuo exaltasti et sublimem fecisti me; ita ut non ultra in medio terræ habitem, sed in extremitatibus ejus consistam; jamque deduxisti me, ut prope te accederem, factus es spes mea, cuius spei causa non confundar: sed etiam multis instantibus mihi spiritualibus inimicis et hostibus, quærentibus animam meam; instar omnium mihi fuisti: tuque solus mihi turris fortissima effectus circumcommunisti me, et in tutela salutis, quæ apud te est, posuisti; ut nullum jam inimicorum meorum reformidem: hæc omnia nactus, tibi ut omnium mihi bonorum Auctori, hymnos emitto. Pro illo autem: « In petra exaltasti me, » etc., aliam Symmachus sententiam extulit his verbis: « Cum fortis insurget adversum me, deduces me. Fueristi enim securitas mea, turris excelsa a facie inimici: » Aquila item eadem sententia interpretatus est hoc modo: « In firmo exaltare apud me, deduces me, » etc. His porro docemur neminem ut adversariorum reformidemus, sed nos Deo penitus tradamus, in ipso solo confidentes. Qui ergo bona spe instructus, Deum in turrim fortitudinis habet; sive,

²⁶ Psal. cxix, 5. ²⁷ Rom. vii, 24. ²⁸ Matth. vii, 13. ²⁹ II Cor. xii, 21. ³⁰ II Cor. xi, 29.
³¹ I Cor. x, 4.

secundum Aquilam, et turrim roboris; et aut secundum Symmachum, et turrim munitionis; et is, inquam, dicet: « Inhabitabo in tabernaculo tuo in sæcula, protegar in velamento alarum tuarum. » Neque enim, ait, in me confidam, sed in velamento alarum tuarum. Ita porro vocare Scriptura solet virtutes Dei providentias administras, quibus obtegitur religiosus homo, qui a velamento Dei nunquam recedit, sed intra ipsum in sæculum habitat: jamque Ecclesia ejus et decore domus ejus frumentum, ut dicat: « Domine, dilexi decorem domus tuæ, et locum habitationis gloriae tuæ⁴²; » et: « Unam petii a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vita mea: ut videam voluntatem Domini, et visitem templum ejus⁴³. » Quod si tabernaculum est cœlestis, quod fixit Dominus, non homo, ad cuius exemplum, jussus Moyses aliud fabricatus est, ad illud sane tabernaculum remittens, dixerit: « Inhabitabo in tabernaculo tuo in sæcula. » Talem enim perfectus homo promissionem accepit, minime spectans ea quæ sub conspectum cadunt, sed quæ non videntur. Nam quæ videntur, temporanea; quæ non videntur, æterna sunt.

Vers. 6. « Quoniam tu, Deus, exaudisti orationes meas, dedisti hæreditatem timentibus nomen tuum. Si vulgaris quædam oratio esset ea, quæ jam a Davide emissa est, non necesse sane fuisset eam in libro Psalmorum reponi: verisimile quippe est eum sexcentas alias orationes ad Deum effusisse; quemadmodum nos quoque quotidie variisque temporibus precamur; at quia plerumque dum precatur, aut psalmos pulsaret, hymnosve emitteret, propheticæ virtute replebatur; merito jam non ut vulgares orationes, sed ut sermones alii propheticæ hæc obsignabantur; eaque in divinis libris reponebant, qui discretionis spirituum gratiam acceperant. Sic ergo post prædicta verba, intermedio diapsalmate, Propheta sancti Spiritus illapsum animadvertis, adeoque illustratus, cum nosset præmissam ab se orationem a Deo exauditam esse, jam mutationem sermonis inducit. Quamobrem superius quidem sic precabatur: « Exaudi, Deus, deprecationem meam; » hic vero post diapsalma dicit: « Quoniam tu, Deus, exaudisti orationes meas⁴⁴. » Viden' quo pacto se exauditum esse sentiebat? Et illud erat per Isaiam prophetam dignis hominibus promissum a Deo: « Adhuc te loquente dicam: Ecce adsum⁴⁵. » Nam adhuc loquente Propheta, astans Spiritus indicebat ipsi exauditum se esse. Quare ait: « Quoniam tu, Deus, exaudisti orationes meas. » Eademque secundum reliquos interpretes sententia declaratur: nam secundum Aquilam dicitur: « Quoniam tu, Deus, audisti orationes meas; » secundum vero Symmachum: « Tu enim, Deus, exaudisti preces meas. » Adjicit deinde: « Dediti hæreditatem timentibus nomen

A ἡ, « πύργον δχυρὸν, » κατὰ τὸν Σύμμαχον· ἐρεῖ· « Παροικήσων ἐν τῷ σκηνώματί σου εἰς τοὺς αἰώνας· σκεπασθήσομαι ἐν τῇ σκέπῃ τῶν πτερύγων σου· Οὐ γάρ ἐπ' ἐμαυτῷ, φησὶν, εὐθαρσήσω, ἀλλ' ἐπὶ τῇ σκέπῃ τῶν σῶν πτερύγων. Οὗτῳ δὲ καλεῖν εἰωθεν δό Λόγος τὰς προνοητικὰς τοῦ Θεοῦ δυνάμεις, ὑφ' ἡς σκεπάζεται ὁ θεορικῆς, μηδέποτε τῆς σκέπης ἀναχωρῶν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ δι' αἰώνος ἔνδον ἐν αὐτῇ κατοικῶν· καὶ ἡδη μὲν ἀπολαύων τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ καὶ τῆς εὐπρεπείας τοῦ οἴκου αὐτοῦ, ὅστε λέγειν· « Κύριε, ἤγάπησα εὐπρέπειαν οἴκου σου· » καὶ « τὸπον σκηνώματος τῆς δόξης σου· » καὶ, « Μίαν ἡγεμόνη παρὰ Κυρίου, ταύτην ζητήσω, τὸ κατοικεῖν μὲν ἐν οἴκῳ Κυρίου πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς μου· τοῦ θεωρεῖν μὲ τὴν τερπνότητα τοῦ Κυρίου, καὶ ἐπισκέπτεσθαι τὸν ναὸν αὐτοῦ. » Εἰ δέ ἐστι καὶ ἐπουράνιος σκηνὴ, ἢν ἐπηγένετο Κύριος, καὶ οὐκ ἄνθρωπος, τὸ τὴν εἰκόνα Μωϋσῆς προσταχθεὶς ἐποιεῖ, εἰς ἔκεινην ἀναπέμπων τὴν σκηνὴν, εἶποι ἀν τό· « Παροικήσω ἐν τῷ σκηνώματί σου εἰς τοὺς αἰώνας. » Ταύτην γάρ εἰληφε τὴν ἐπαγγελίαν ὁ τέλειος, οὐ σκοπῶν τὰ βλεπόμενα, ἀλλὰ τὰ μὴ βλεπόμενα· τὰ γάρ βλεπόμενα πρόσκαιρα, τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα αἰώνια.

B « Οτι σὺ, δό Θεός, εἰσήκουσας τῶν εὐχῶν μου, ξώκας κληρονομίαν τοῖς φιδούμένοις τὸ δυνομά σου. » Εἰ μὲν ψιλὴ τις ἦν προσευχὴ ὑπὸ τοῦ Δασκεῖδος ἀναπεμφθεῖσα ἡ μετὰ χειρας, οὐδὲν ἦν ἀναγκαῖον αὐτὴν ἀναληφθῆναι τῇ βίσιῳ τῶν Ψαλμῶν· εἰκὸς γάρ αὐτὸν καὶ μυρίας ἀλλας εὐχὰς πρὸ τὸν Θεὸν πεποιήσας ὁ ὥσπερ ὃν C καὶ ἡμεῖς ἐφ' ἐκάστης ἡμέρας, καὶ κατὰ καιροὺς ἀλλοτε δλλους εὐχόμενα διαφέρους· ἐπει δὲ πολλάκις ἐν αὐτῷ τῷ προσεύχεσθαι, ἢ τοὺς φαλμοὺς ἀνακρούσθαι, ἢ τοὺς ὄντας ἀναπέμπειν, προφητικῆς ἐπιγροῦτο δύναμεως· εἰκότως οὐκέτο ὡς ψιλὰς προσευχὲς, ἀλλὰς δλλους λόγους προφητικοὺς ἐπεσημαίνοντο τὸ λεγόμενα, καὶ ταῖς θείαις βίσιοις ἐγκατέστατον οἱ τὸ χάρισμα τῆς διακρίσεως τῶν πνευμάτων εἰληφθεῖς. Οὗτος ὃν καὶ ἐνταῦθα μετὰ τὰ προλεγόμενα, διαψήματος μεταξὺ παρεντεθέντος, μεταβολὴν ποιεῖται τοῦ λόγου δι Προφήτης, αἰσθόμενος τῆς τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἀφίξεως, φωτισθεὶς τε. Ὅπτ' αὐτοῦ καὶ γνοὺς, διτὶ τὰ τῆς προλεγόμενης αὐτῷ δεήσεως ἐπηκόου διεύχεται οὐδὲν οὐδὲν πάρειμι· » Εἰτὲ γάρ φθεγγομένων τοῦ Προφήτου, τὸ Πνεῦμα ἐπιστὰν τὸ διγιον ἐδήλου αὐτῷ, ὡς δρα εἰσακουσθεὶς εἶη. Αὐτὸς φησιν· « Οτι σὺ, δό Θεός, εἰσήκουσας τῶν εὐχῶν μου. » Καὶ κατὰ τοὺς λοιποὺς δὲ ἐρμηνευτὰς ἡ αὐτῇ παρίσταται διάνοια· ἐπει κατὰ τὸν Ἀκύλαν ἐρηται· « Οτι σὺ, δό Θεός, ξήκουσας τῶν εὐχῶν μου· » κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· « Εἰτὲ γάρ, δό Θεός, εἰσήκουσας τῶν προσευχῶν μου. » Εἰτὲ

⁴² Psal. xxv, 8. ⁴³ Psal. xxvi, 4. ⁴⁴ Psal. lx, 6. ⁴⁵ Isa. lviii, 9.

πελέγει: « Ἐδωκας κληρονομίαν τοῖς φοδουμένοις τὸ δυνομά σου. » Ἐμοῦ μὲν γάρ τέως εἰσήκουσας· Ἑγνῶν δὲ ὑπὸ τοῦ σοῦ Πνεύματος φωτισθεὶς, διτὶ οὐκ ἐμοὶ μόνῳ, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς φοδουμένοις τὸ δυνομά σου καρπὸν ἔχον τοῦ σοῦ φόδου δώσεις, τὴν κληρονομίαν τὴν ἐπιγγείλων αὐτοῖς. Ἀορίστως δὲ εἰπών, « τοῖς φοδουμένοις τὸ δυνομά σου, » ἡ πλώσε τὴν χάριν ἐπὶ πάντας ἀνθρώπους. Οὐ γάρ τῷ Ἰσραὴλ ἐπήγγειλας τὴν κληρονομίαν, οὐδὲ τῷ Ἰουδαίων ἔθνει μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς φοδουμένοις τὸ δυνομά αὐτοῦ. « Ἰουδαίψ τε πρῶτον, » φησίν δὲ Ἀπόστολος, « καὶ Ἐλληνι. » Πολλάκις δὲ ἡμῖν ἀποδέδειχται, ὡς πάντας τοὺς ἔξ θενῶν τῷ Θεῷ προσιντάς, φοδουμένους τὸν Κύριον καλεῖν εἴθεν δὲ Λόγος. Τούτοις οὖν αὐτοῖς, φησίν, Ἐδωκας κληρονομίαν· καὶ ποίαν οὐκ εἶπεν, τίμιν δὲ καταλέοιπεν ζητεῖν. Τῷ μὲν οὖν Ἰσραὴλ τὴν ρέουσαν μέλι καὶ γάλα ἐπήγγειλας διά τι Μωϋσέως· τοῖς δὲ φοδουμένοις ὅποιαν ἔδωκε κληρονομίαν, εἰσας ζητεῖσθαι. Εὐρήσεις δὲ ἐν τοῖς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν μακαρισμοῖς ταύτην, ἐν οἷς εἰρηται· « Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, διτὶ αὐτῶν ἔστιν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν· καὶ πάλιν ἔχεις τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπαγγελίαν, δι' ἡς φησι· « Καὶ ἐν τῷ αἰώνι τούτῳ πολυπλασίονα λήφεται, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσει. » Καὶ ταῦτης ἔνεκα τῆς κληρονομίας δὲ πέμπτος Φαλμᾶς ἐπεγέγραπτο, « Εἰς τὸ τέλος, ὑπὲρ τῆς κληρονομίας μου καὶ τοῦ ποτηρίου μου, σὺ εἰ δὲ ἀποκαθιστῶν τὴν κληρονομίαν μου ἐμοί. Καὶ γάρ τη κληρονομία μου κρετίστη μοὶ ἔστιν. »

· Ἡμέρας ἐφ' ἡμέρας βασιλέως προσθήσεις· τὰ
ἔτη αὐτοῦ ἔως ἡμέρας γενεᾶς καὶ γενεᾶς αὐτοῦ δια-
μενεῖ εἰς τὸν αἰώνα ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Ἐλεος καὶ
ἀλήθειαν τίς ἐκζητήσει αὐτοῦ; · Προειπὼν, « Οὐτι
σύ, δὲ Θεός, εἰσῆκουσας τῶν εὐχῶν μου, » καθ' ὑπερ-
βατὸν συνῆψε τὸ, « Ἡμέρας ἐφ' ἡμέρας βασιλέως
προσθήσεις. » Εισάκουσον γάρ, φησι, τῶν εὐχῶν μου,
ἡμέρας ἐφ' ἡμέρας και προσθήτας Διά μέσου δὲ
ἐνεδλήθη τῇ περὶ τῶν φοδουμένων τὸ δνομα τοῦ Κυ-
ρίου μνήμη· ἐπειδὴ καὶ αὐτοῖς ἐπήγγελται τὴν κλη-
ρονομίαν τῇ προφητείᾳ. Ἡν δὲ τῇ κληρονομίᾳ ἡ αἰώνιος
ζωὴ, ἢν δὲ λόγος σημαίνει φάσκων· « Ἡμέρας ἐφ'
ἡμέρας βασιλέως προσθήσεις. » Μεγάλα τοίνυν εὐξα-
μένῳ τῷ βασιλεῖ Δαυΐδῃ ἐπήγγελται δὲ θεός διὰ τοῦ
Πινεύματος ἡμέρας ἐφ' ἡμέρας προσθήσειν, καὶ τὰ
ἔτη αὐτοῦ ἔως ἡμέρας γενεᾶς καὶ γενεᾶς. Ταύτην
γάρ αὐτῷ τὴν κληρονομίαν ἐπήγγειλατο· δὴ διὰ τὸ
τῷ κ' δηλοῦται ψαλμῷ, ἐνῷ εἰρηται· « Κύριε, ἐν τῇ
δυνάμει σου εὐφρανθήσεται δὲ βασιλεύς. Τὴν ἐπιθυ-
μίαν τῆς καρδίας αὐτοῦ ἐδωκας αὐτῷ· » καὶ ἐπῆς·
« Ζωὴν ἥτησατό σε, καὶ ἐδωκας αὐτῷ μακρότητα
ἡμερῶν εἰς αἰώνα καὶ εἰς αἰώνα αἰώνος. » Ἐπειδὴ γάρ
τῶν οὐρανίων δριγνώμενος, καὶ τῶν παρὰ τοὺς ἀγα-
θῶν ἐπιθυμήσας, ηὗδατο εἰσῆκουσας αὐτοῦ, φησι,
καὶ εἰσακούσας, « τὴν ἐπιθυμίαν τῆς καρδίας αὐτοῦ
ἴδωκας αὐτῷ, καὶ τὴν θέλησιν τῶν χειλέων αὐτοῦ εὐχ

A tuum. » Me quippe jam exaudisti : ac bene novi a
Spiritu tuo illustratus, non mihi soli, sed etiam
omnibus timentibus nomen tuum, te dignum timo-
re tuo fructum daturum esse, scilicet eam quam
pollicitus ipsis es, hæreditatem. Cum autem indis-
criminatim dixerit, « timentibus nomen tuum, »
in omnes homines gratiam extendit. Neque enim
Israeli, neque Judaico populo tantum hæredita-
tem pollicitus est, sed etiam omnibus timentibus
nomen suum. « Judgeo primum, » inquit Apostolus,
« et Græco »⁴. » Jam plerumque demonstratum a
nobis est, Scripturam omnes qui ex gentibus ad
Deum accedunt, timentes Dominum vocare solere.
His itaque ipsis, ait, dedisti hæreditatem : qualem,
non explicat, sed inquirendum nobis reliquit.
B Israeli itaque terram fluentem mel et lac per Moy-
sen promisit; timentibus autem quam det hæredi-
tam, querendum reliquit. Eam vero in Salvatoris
nostrí beatitudinibus deprehendas, ubi dicitur : « Bea-
ti pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum
cælorum »⁵; ac rursus Salvatoris nostri promis-
sum habes, quo ait : « Et in hoc sæculo multo plu-
ra recipiet, et in futuro vitam æternam posside-
bit »⁶. » Hujus hæreditatis causa quintus psalmus
inscriptus est : « In finem, pro ea quæ hæredita-
tem accipit; » et in decimo quinto psalmo eadem
ipsa hæritas declaratur hoc dicto : « Dominus
pars hæreditatis meæ et calicis mei : tu es qui re-
stitues hæreditatem meam mihi. Etenim hæritas
mea præclara est mihi »⁷.

D VERS. 7, 8. « Dies super dies regis adjicies, anni ejus usque in diem generationis et generationis ejus permanebunt in æternum in conspectu Dei. Misericordiam et veritatem ejus quis requiret ? » Cum antea dixisset, « Quoniam tu, Deus, exaudisti orationes meas, » per transgressionem adjecit illud, « Dies super dies regis adjicies. » Exaudi, inquit, orationes meas, dies super dies mihi adjecisti ; in medio autem interposita est timentium nomen Domini mentio, quia prophetia ipsis quoque hæreditatem promisit. Hæreditas autem illa æterna via erat, qua his significatur, « Dies super dies regis adjicies. » Magna itaque postulanti regi Davidi, pollicetur Deus per Spiritum sanctum, se dies super dies ipsi adjecturum, et annos ejus in diem generationis et generationis. Hanc enim ipsis promisit hæreditatem : quod et in xx psalmo declaratur his verbis : « Domine, in virtute tua lætabitur rex. Desiderium cordis ejus tribuisti ei⁵⁰; » et postea : « Vitam petuit a te, et tribuisti ei longitudinem dierum in sæculum et in sæculum sæculi⁵¹. » Quia enim cœlestium percupidus, et bona quæ penes te sunt concupiscens, precatus est ; exaudisti eum, inquit, et cum exaudisses, « desiderium corūs ejus tribuisti ei, et voluntate labiorum ejus non fraudasti eum. » Quæ illa con-

⁴⁴ Rom. ii. 10. ⁴⁵ Matth. v. 3. ⁴⁶ Matth. xix. 29. ⁴⁷ Psal. xv, 5, 6. ⁴⁸ Psal. xx, 2. ⁴⁹ ibid. 5.

cupiscentia ejus, quæ petitio labiorum ejus sit, sub hæc docet his verbis : « Vitam petiit a te, et tribuisti ei longitudinem dierum in sæculum et in sæculum sæculi. » In præsenti igitur codem modo precatus David est, et preces ejus exauditæ sunt : exauditus hanc consecutus est promissionem, qua dicitur : « Dies super dies regis adjicies, annos ejus usque in diem generationis et generationis ; » sive, secundum Symmachum, « dies diebus regis adjicies, annos ejus in quantum generatio et generatio : habitabit in æternum in conspectu Dei : misericordia et veritas circummuniunt ipsum. » Hæc omnia adipiscetur qui dicere potuit : « A finibus terræ ad te clamat, dum anxiaretur cor meum. » Nam hujusmodi profectus condignum fructum accipiet, vitam æternam. Cum dicitur autem, « Anni ejus usque in diem generationis et generationis, » significatur Davidem non solum tempore vitæ suæ memorandum esse, sed per singulas generationes ; sive per duas generationes, queis subindicatur populus ex circumcisione, et Ecclesia ex gentibus. Quanto igitur tempore prima illa generatio divinas legit Scripturas, Davidem in memoria retinet ; secunda vero generatio, que electa ex omnibus gentibus est, similiter nunquam finem facit Davidem memorandi, quia ejus in ore versatur liber generationis Jesu Christi filii David. Id itaque subindicatur his verbis, « Anni ejus usque in diem generationis et generationis. » Et hanc quidem penes homines diuturnitatem obtinebit. Apud Deum autem, inquit, nunquam peribit ; sed immortalem atque in infinitum durantem nactus vitam, « permanebit in æternum in conspectu Dei. » Quomodo autem durare possit et Dei vitæ cœquari hominum vita, sub hæc docet his verbis : « Misericordiam et veritatem ejus quis requiret ? Quod apertius interpretatus Symmachus est dicens : « Misericordia et veritas circummuniunt ipsum ; » similiter Aquila, « Misericordia et veritas servabunt eum. » Hæc ipsis immortalitatis causa, nempe Dei misericordia et veritas : quarum consors religiosus quivis homo, quasi sale conditus, in æternam vitam servabitur. Neque enim quod similis Deo secundum substantiam sit, ideo similiter vivet ; sed quia a misericordia Dei et a veritate ejus conservatur.

Vers. 9. « Sic psalmum dicam nomini tuo in sæculum sæculi, ut reddam vota mea de die in diem. » Hæc cum Spiritus sanctus Davidis animæ inspirasset, quasi a magistro sic edoctus, fide seruonem obsignat hæc vociferans : « Sic psalmum dicam nomini tuo in sæculum sæculi. » Nec simpliciter ait, « Psallam nomini tuo in sæculum sæculi, » sed addita voce, « Sic. » Sic quomodo ? nisi ψι Spiritus sanctus docuit superius his verbis, « Misericordia et veritas circummuniunt ipsum. » Sic enim misericordia tua et veritate tua circummunitus et servatus, psallam nomini tuo in sæculo sæculi. Confido enim misericordia et veritate

A ἐστέργησας αὐτὸν. » Τίς δὲ ἦν ἡ ἐπιθυμία αὐτοῦ, καὶ τίς ἡ αἰτίας τῶν χειλῶν αὐτοῦ, διέδασκει ἐξῆς λέγων : « Ζωὴν ἥττσατό σε, καὶ ἑδωκάς αὐτῷ μαρτρητα ἡμέρων εἰς αἰώνα καὶ εἰς αἰώνα τοῦ αἰώνος. » Καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος τοίνυν παραπλησίως ἔκεινος ; ηῆξατο Δαυΐδ, καὶ εὐχάμενος εἰσηκούσθη· εἰσακουσθεῖς τε ταύτης ἐποχῆς τῆς ἐπαγγελίας, δι’ ἣς εἰρήται : « Ἡμέρας ἐφ’ ἡμέρας βασιλέως προσθήσεις· τὰ ἀπό τοῦ ἔως τῆς ἡμέρας γενεᾶς καὶ γενεᾶς· » ἦ, κατὰ τὸν Σύμμαχον. « Ἡμέρας ταῖς ἡμέραις τοῦ βασιλέως προσθήσεις, ἐπειδὴ αὐτοῦ, ἐφ’ δύο γενεὰς καὶ γενεάς· οἰκήσεις αἰώνιας ἐμπροσθεν τοῦ Θεοῦ· Ἐλεος καὶ ἀλήθεια περιφράξεις αὐτὸν. » Τούτων δὲ πάντων τεύξεται δὲ δυνηθεῖς εἰπεῖν· « Ἀπὸ τῶν πτερυγῶν τῆς γῆς πρὸς τὸ ἐκέρχαξα ἐν τῷ ἀκηδίδσαι τὴν καρδίαν μου. » B Τῆς γάρ τοι αὐτῆς προκοπῆς καρπὸν ἐπάξιον λήψεται τὴν αἰώνιον ζωὴν. Φάσκων δὲ ὁ λόγος, « Τὰ ἐπειδὴ αὐτοῦ ἔως τῆς ἡμέρας γενεᾶς καὶ γενεᾶς, » σημαίνει, ὡς ἄρα ἔσται δὲ Δαυΐδ μνημονεύμενος οὐ κατ’ ὅν μόνον ἔδιον χρόνον, ἀλλὰ καὶ καθ’ ἐκάστην γενεάν, ἦ, κατὰ δύο τινας γενεάς, αινιγγείμενος τοῦ λόγου τὸν τε ἐκ περιτομῆς λαὸν καὶ τὴν εἶς ἔθνων Ἐκκλησίαν. « Ἐφ’ δύο γοῦν χρόνον ἡ γενεὰ ἡ πρώτη τοῖς θεοῖς ἐντυχάνει γράμμασι, φέρει διὰ μνήμης τὸν Δαυΐδ· καὶ ἡ δευτέρα δὲ γενεὰ ἡ τῆς εἶς ἀπάντων ἔθνων ἐκλογῆς· ὡσαύτως τοῦ Δαυΐδ οὐ ποτε διαλεῖται μνημονεύμουσα, διὰ τὸ φέρειν ἀνὰ στόμα τὴν βίβλον τῆς γενέσεως; Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ιεροῦ Δαυΐδ. Τούτο οὖν ἡῆξατο φῆσας ὁ λόγος· « Τὰ ἐπειδὴ αὐτοῦ ἔως τῆς ἡμέρας γενεᾶς καὶ γενεᾶς. » Καὶ ἐν μὲν ἀνθρώποις ταύτης τεύξεται τῆς μακρότητος· παρὰ δὲ αὐτῷ τῷ Θεῷ οὐ ποτε, φησιν, ἀπολεῖται· ἀθανάτου δὲ καὶ εἰς ἀπειρον διαρκοῦσῃς ζωὴς τυχόν, « διαμενεῖ εἰς τὸν αἰώνα ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. » Πῶς δὲ διαρκεῖν καὶ τῇ τοῦ Θεοῦ ζωῆς συμπαρακτεῖνεσθαι ἀνθρώπου φύσις οἴτα τε ἀν εἰη, διδάσκει ἐξῆς φάσκων· « Ἐλεος καὶ ἀλήθειαν τίς ἐκητεῖται αὐτοῦ ; » Οπερ ταφέστερον ἡρμήνευσεν δὲ Σύμμαχος εἰπών· « Ἐλεος καὶ ἀλήθεια περιφράξεις αὐτὸν. » καὶ δὲ Ἀκύλας ὅμιλος, « Ἐλεος καὶ ἀλήθεια διατηρήσουσιν αὐτὸν. » Ταῦτα γάρ τῆς ἀθανασίας αὐτῷ ἔσται αἰτία, τὸ τοῦ Θεοῦ Ἐλεος καὶ ἀλήθεια· ὃν μεταλαμβάνων πάς δὲ θεοφιλής, ὁσπερ ἀπὸ ἀλῶν ἀλιζόμενος, φυλαχθήσεται εἰς αἰώνιον ζωὴν. Οὐ γάρ δὴ δομοίων τῷ Θεῷ πεφυκάς τὴν οὐσίαν, δομοίων αὐτῷ ζήσεται, ἀλλ’ ὑπὸ τοῦ ἐλέους τοῦ Θεοῦ καὶ ὑπὸ τῆς ἀληθείας αὐτοῦ διαχρατούμενος.

C « Οὕτως ψαλῶ τῷ ὄντι ματί σου εἰς τὸν αἰώνα τοῦ αἰώνος, τοῦ ἀποδούντος με τὰς εὐχάς μου ἡμέρας εἰς ζωὴν. » Ταῦτα τοῦ ἀγίου Πνεύματος τῇ τοῦ Δαυΐδ ὑφηγήσαντος ψυχῆς, μαθὼν ὁσπερ παρὰ διδασκάλου τὰ λεχθέντα, ἐπισφραγίζεται τῇ πίστει τὸν λόγον ἀναφωνῶν καὶ λέγων· « Οὕτω ψαλῶ τῷ ὄντι ματί σου εἰς τὸν αἰώνα τοῦ αἰώνος· » οὐχ ἀπλῶς δέ, « Ψαλῶ, φησι, τῷ ὄντι ματί σου εἰς τὸν αἰώνα τοῦ αἰώνος, » ἀλλὰ μετὰ προσθήκης τῆς, « Οὕτω. » Πῶς δὲ σὺνω ; ἀλλ’ ὡς προεδίδαξε τὸ Πνεῦμα τὸ διγονον φῆσαν· « Ελεος καὶ ἀλήθεια περιφράξεις αὐτὸν. » Οὕτω γάρ ὑπὸ τοῦ σοῦ ἐλέους καὶ ὑπὸ τῆς σῆς ἀληθείας περιφρατόμενος καὶ διατηρούμενος, ψαλῶ τῷ ὄντι ματί σου εἰς τὸν

αιώνα τοῦ αἰώνος. Τελάρηκα γάρ ζωῆς αἰώνιου τεύχουςται καὶ ἀθανασίας τῆς περὸς σοὶ διὰ τὸν θὸν Ἐλεον καὶ διὰ τὴν στήν ἀλήθειαν, ἀλλ᾽ οὐ διὰ τὰς ἐμάς ἀρετᾶς. Οὕτως οὖν φαλῶ τῷ δύναματι σου εἰς τὸν αἰώνα τοῦ αἰώνος, τοῦ ἀποδούναι με τὰς εὐχάς μου ἡμέραν ἐξ ἡμέρας· » Ἡ κατὰ τὸν Σύμμαχον, « Ἀποδιδόντας τὰς εὐχάς μου καθ' ἔκστην ἡμέραν. » Οὐδεποτε γάρ ἀπολείψομαι τοῦ μῆτρᾶ ἀποδίδοντας τὰς ἐμάς ἐπαγγελίας, ὥσπερ ὁφειλάς δημηκεῖς καὶ ἐμοὶ σωτηρίους. Ταύτας γάρ διατελέσω καὶ εἰς τὸν ἀπειρον αἰώνα ἀποδιδούς. Οὐδὲ γάρ ςργὸς καὶ ἀπρακτος ξεσμαι κατ' ἔκεινην τὴν αἰώνιον ζωὴν, τὴν δὲ πρέπουσαν καὶ ὁφειλομένην ἀποδιδούς τῷ Θεῷ κακεῖ οὐτῷ πρέπουσα διηνεκῆς εὐγαριστία (1).

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ, ΥΠΕΡ ΙΑΙΘΟΥΜ ΨΑΛΜΟΣ ΤΩΝ 41. IN FINEM, PRO IDITHUM PSALMUS
ΑΑΓΙΑ ΕΑ'. DAVID LXI.

Ούχι τῷ Θεῷ ὑποταγήσεται ἡ ψυχὴ μου; παρ' εὐτῷ γάρ τὸ Σωτήριὸν μου. » Οὐ μὲν προκειμένος ἡλικίας εἰρηται μὲν τῷ Δαυΐδ, πρόκειται δὲ τῇ ἐπιγραφῇ, « ὑπὲρ Ἰδιθούμ » διδάσκοντος ἡμᾶς τοῦ λόγου, ὃς δρα δ Δαυΐδ, ὑπὲρ τοῦ Ἰδιθούμ συντάξας τὸν φαλμὸν, παρέδωκεν αὐτῷ μελετῆν, καὶ ἀντὶ ἐπιφῆς χρήσθαι εἰς θεραπείαν, συμφορὰς τίνος ἐπιτισμάτως αὐτῷ. Καὶ ὁ λ' δὲ καὶ τῇ ἐπεγέγραπτο, « Εἰς τὸ τέλος, τῷ Ἰδιθούμ, ὃδη τοῦ Δαυΐδ » ἐν τῷ καὶ αὐτῷ δομοῖς διδασκαλίαν παρεδίδου ὁ Δαυΐδ τῷ Ἰδιθούμ διετὸν τὴν αὐτὴν, οἶκαι, κατάστασιν. Ἐνταῦθα μὲν γάρ λέλεκται· « Οὐ μηδεσυθῶ ἐπὶ πλεῖον. Ταῦτα πότες ἐπιτίθεσθε ἐπὶ ἀνθρώπων, φονεύεσθε πάντες ὑμεῖς; » ἐν δὲ τῷ λη̄· « Ἐν τῷ συστῆναι τὸν ἀμαρτωλὸν ἐναντίον μου, ἔκωφθην καὶ ἐταπεινώθην, καὶ ἐτίγησα ἐξ ἀγαθῶν, καὶ τὸ δλγημά μου ἀνεκαίνισθη » καὶ πάλιν· « Ἀπὸ πασῶν τῶν ἀνομιῶν μου ῥίσαι με· δυνεῖδος ἄφρον ἐδωκάς με. » Καὶ θέα τίνα τρόπον ἐμφαίνεται δ' ἀμφοτέρων ἐν πειρασμῷ τινι ἐξηγάσθαι καὶ δεινά πεπονθέναι· διὸ ταῦτας προσίστο τὰς φωνάς. Καὶ ἐν μὲν τῷ μετὰ χεῖρας φαλμῷ προϊών φησι· « Πλὴν μάταιοι οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων, φευδεῖς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων ἐν λυγοῖς, τοῦ δόκιμησαι αὐτοὺς ἐκ ματαιότητος ἐπὶ τῷ αὐτῷ » καὶ ἐν ἐκείνῳ δὲ δομοίων εἴρητο· « Πλὴν τὰ σύμπαντα ματαιότης, πάς δινθρωπὸς ζῶν· καὶ πάλιν· « Πλὴν μάτην πᾶς δινθρωπός. » Διπέρ οὐδὲν ἀν διαφέροι τοῦ· « Πλὴν μάταιοι οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων, αὐτοὶ ἐκ ματαιότητος ἐπὶ τῷ αὐτῷ. » Ἔτι πρὸς τούτοις ἐν τῷ λη̄ εὑροίς ἀν εἰρημένον τό· « Μέντοι γε ἐν εἰκόνι διαπορεύεται δινθρωπός. Πλὴν μάτην ταράσσονται. Θησαυρίζει, καὶ οὐ γινώσκει τίνι συνάξει αὐτά. » Σύμφωνα δὲ τούτοις εἴτε ἀν καὶ τὰ μετὰ χεῖρας λεγόμενα ἐν τούτοις· « Μή ἐλπίζετε ἐπὶ ἀδικίαν, καὶ ἐπὶ ἄρπαγμα μη ἐπιποθεῖτε· πλοῦτος ἐὰν· βέη, μή προστίθεσθε τῇ καρδίᾳ. » Καὶ σὺ δ' ἄν, ἐπὶ σχολῆς ἐκ παραλλήλου τούτης ἐν ἀμφοτέροις τοῖς δηλωθεῖσι φαλμοῖς ἐγκειμένας λέξεις παραθεῖς ἀλλήλαις, εὗροις ἀν μιᾶς καὶ τῆς

Atua, non mea virtute, me vitam æternam, et eam
quæ apud te est immortalitatem adepturum. « Sic »
itaque « psallam nomini tuo in sæculum sæculi, ut
reddam vota mea de die in diem; » sive secundum
Symmachum, « Reddens vota mea singulis die-
bus. » Nunquam sane desinam promissis stare,
quasi perpetuis mibiique salutaribus debitis. Illa
enim vel per infinita sæcula reddere perseverabo.
Siquidem non otiosus, non opere vacuos in illa
æterna vita ero; sed congruentem debitamque Deo
ibi operam præstabo. Hæc quippe est debita et
ipsi congruens perpetua gratiarum actio.

**1. IN FINEM, PRO IDITHUM PSALMUS
DAVID LXI.**

VERS. 2, 3. « Nonne Deo subjecta erit anima
mea ? ab ipso enim Salutare meum. » Hic psalmus
Davidi quidem dictus est, inscriptioni porro addi-
tur, « pro Idithum. » Quibus edocemur, Davidem
cum pro Idithum psalmum adornasset, ipsi tradi-
disse ad meditandum ; ut eo, accidente calamitate,
quasi incantamento uteatur ad medelam. Item
xxxviii inscriptus est : « In finem, ipsi Idithum, can-
ticum Davidis. » In quo similiter David doctrinam
ipsi Idithum in pari rerum, ut arbitror, conditione
tradidit. Nam hic dicitur : « Non movebor amplius.
Quousque irruitis in hominem ? interficitis universi
vos. » In xxxviii autem : « Cum consistenter pecc-
ator adversum me, obmutui et humiliatus sum, et
silui a bonis, et dolor meus renovatus est ¹⁴; » et
rursum, « Ab omnibus iniurialibus meis erue me,
opprobrium insipienti dedisti me ¹⁵. » Animadverte
porro, quo pacto in utroque se in tentatione con-
stitutum et gravia passum significet ; qua de causa
hasce protulit voces. Et in praesenti quidem psal-
mo deinceps ait : « Verumtamen vani filii homi-
num, mendaces filii hominum in stateris, ut inju-
riam faciant ipsi de vanitate in idipsum : » in illo
autem similiter dicebatur : « Verumtamen universa
vanitas, omnis homo vivens ¹⁶; » ac iterum, « Ve-
rumtamen vane omnis homo ¹⁷; » quæ in nullo
differant ab hisce : « Verumtamen vani filii homi-
num, ipsi ex vanitate in idipsum. » Ad haec in
xxxviii dictum deprehendas : « Verumtamen in
imagine pertransit hono. Verumtamen vane con-
surgentur. Thesaurizat, et ignorat cui congregabit
ea ¹⁸; » quibus consona fuerint haec in praesenti
dicta : « Nolite sperare in iniquitate, et rapinam
nolite concupiscere : divitiæ si affluant, nolite cor-
ponere. » Quod si tu per otium dicta in utroque
psalmo posita adversum contuleris, eamdem spe-
ctare sententiam deprehendes. David itaque ipsi
Idithum accidente tentatione, et fortasse lapsu, hanc

¹¹ Psal. xxxviii, 2, 3. ¹² ibid. 9. ¹³ ibid. 6. ¹⁴ ibid. 42. ¹⁵ ibid. 7-9.

doctrinam medelæ opportunam tradidisse videtur; ut sese reciperet, et a lapsu revocaret. In xxxviii quidem ipsum instituebat, ut sese cohortaretur, ac secum colloquia misceret diceretque: « Duxi: Custodiā vias meas, ut non delinquam in lingua mea. Posui ori meo custodiā, cum consisteret peccator adversum me, obmutui et humiliatus sum et silui a bonis, et dolor meus renovatus est⁸⁷, » et cætera. In quibus adest et illud: « Ab omnibus iniuriantibus meis eripe me, opprobrium insipienti dedisti nre. Obmutui et non aperui os meum, quoniam tu fecisti⁸⁸; » ac rursus: « Amove a me plaga tuas. A fortitudine manus tuæ ego defeci⁸⁹. » Haec et similia ut diceret ac Deo tales orationes emitteret, in illo psalmo instituebatur Idithum; in hoc autem similiter eidem viro auctor est David ut colloquia secum misceat ac dicat: « Nonne Deo subjecta erit anima mea: ab ipso enim salutare meum? » Quis significat se vacillasse, ac quamdam perturbationem animæ passum esse. Quia igitur ingruentibus tentatoribus tantillum animo fractus est, id animadvertis, non ut ille qui dicebat, « Mei autem pene moti sunt pedes⁹⁰; » sed ut vere motus, necessario ad hæc dicenda instituitur: « Non movebor amplius; » sive secundum Aquilam, « Fal-lar multum; » secundum quintam editionem dicitur etiam, « Non movebor amplius. » Consonat autem doctrinæ præsentis sententia prophetæ dicens: « Væ qui detrahunt peccata ut funiculo longo, et quasi plaustrum loro buculæ, iniquitates⁹¹; » atque illi: « Nunquid qui cadit, non resurget, et qui avertitur non revertetur? Quare avertitur aversione impudenti? dicit Dominus⁹². » Hæc quippe omnia docent eum qui semel lapsus sit, ut in peccato non maneat, neque despondeat animum, neque temptationis fluxui sese dedititum præbeat. Quare necessario edocetur Idithum ad sui medelani hæc proferre: atque primo ad magnum Servatorem et animarum medicum confugere; deindeque animam suam non hominibus, neque terrorem incutientibus subjicere; sed unum magnum judicem et Deum oculos ponere, ipsique soli animam subjicere suam, liberamque ipsam ab omni extra-neo metu statuere. Quamobrem ait: « Nonne Deo subjecta erit anima mea? » et cætera. Hic rursum salutare Hebraica voce, et ipsissimis elementis, quis salutaris nostri Jesu nomen scribitur.

Διευθερούν τε αὐτὴν πάντας ἀλλοτρίου φόδου. Διὸ φησιν δὲ κανέναν τὸ σωτῆριν Ἐβραικῇ φωνῇ διὰ τῶν αὐτών στοιχείων, διὸ ὃν γράφεται τὸν σωτῆριον ἡμῶν Ἰησοῦν δομα, φέρεται.

• Hæc legens quispiam opportune querat: Quid causæ est quod cum duo tantum sint: pro Idithum, » vel secundum Aquilam, « de Idithum, » inscripti, ii tamen non consequenter, sed longo intervallo dissiti jaceant (1). Hujus rei causam, cum

Α αὐτῆς ἔχομένας διανοίας. Οἱ τοῖν Δαυὶδ ξοῖκε τῷ Ἰδιθοὺμ πειρασμῷ τινι πεπτωκότι, τάχα που καὶ δλισθήματι, διδασκαλίᾳ θεραπευτικῇ παραδεδοκένται. ὅπως ἂν λάθοι ἐσυτὸν, καὶ ἀνακτήσοιτο τοῦ συμβάντος αὐτῷ πταίσματος. Ἐδόμασκε γοῦν αὐτὸν ἐν μὲν τῷ λῃ̄ ἐσυτῷ παραινεῖν, καὶ πρὸς ἐσυτὸν διαλέγεσθαι καὶ λέγειν. « Εἰπα· Φυλάξω τὰς ὁδούς μου, τοῦ μὴ ἀμαρτάνειν ἐν γλώσσῃ μου. Ἐθέμην τῷ στυματὶ μου φυλακήν, ἐν τῷ συστῆναι τὸν ἀμαρτιῶν ἐνώπιον μου. Ἐκωφώθην, καὶ ἐταπεικώθην, καὶ ἐπιγησα ἐξ ἀγαθῶν, καὶ τὸ ἀλγημά μου ἀνεκανθίσθη, καὶ τὰ τούτοις ἐξῆς. Ἐν εἰς ἣν καὶ τὸ, « Ἀπὸ τασῶν τῶν ἀνομιῶν μου ῥύσαι με· δνειδος; ἄφρον; ἔωχάς με. Ἐκωφώθην καὶ οὐκ ἤνοιξα τὸ στόμα μου, διτὶ τὸ ἐποίησας· » καὶ πάλιν. « Ἀπόστητον ἀπὸ τοῦ τὰς μάστιγάς σου. Ἀπὸ τῆς ἰσχύος τῆς χειρός σου ἐγὼ ἐξέλιπον. » Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ἀδιάσκετο λέγεντα καὶ τῷ Θεῷ τοιαῦτας εὐχὰς ἀνακέμπειν δὲ Ἰδιθοὺμ ἐν ἑκεῖνῳ· καὶ ἐν τῷ μετά χειράς δὲ ὡστατῶς τὸν αὐτὸν ἀνδρα δαυὶδ διδάσκει ἐσυτῷ προσδιαλέγεσθαι καὶ λέγειν. « Οὐχὶ τῷ Θεῷ ὑποταγήσεται ἡ ψυχή μου; παρ' αὐτοῦ γάρ τὸ σωτῆριν μου. » Σημαίνει σεσαλεῦσθαι αὐτὸν, καὶ τινα ταραχὴν τῇ ψυχῇ πεπονθέναι. Ἐπει τοῖνυν, τῶν πειραζόντων ἐπιθεμένων αὐτῷ, γέγονέ τις αὐτῷ ἀτονία, ἥσθετο τε ἐσυτοῦ οὐ κατὰ τὸν εἰρηκότα. « Ἐμοῦ δὲ παρὶ μικρὸν ἐσαλεῦθησαν οἱ πόδες, » ἀλλὰ καὶ ἀληθῶς σαλευθέντος ἀναγκαῖος διδάσκεται λέγειν. « Οὐ μὴ σαλευθῶ ἐπὶ πλεῖον· » ἢ κατὰ τὸν Ἀκύλαν. « Σραλήσομαι πολλὴν· » καὶ κατὰ τὴν πέμπτην δὲ ἔκδυσιν τοῦ εἰρηταί. « Οὐ μὴ σαλευθῶ ἐπὶ πλεῖον. » Σύμφωνος δὲ ἀν εἴη δο νοῦς τῆς προκειμένης διδασκαλίας τῇ φασκούσῃ προφητείᾳ. « Οὐαὶ οἱ ἐπισπόμενοι τὰς ἀμαρτίας ὡς σχοινίῳ μαχρῷ, καὶ ὡς ζυγοῦ ἴμάνται δαμάλεως τὰς ἀνομίας· » καὶ τῷ, « Μή δ πίπτων οὐκ ἀνίσταται, καὶ δ ἀποστρέψων οὐκ ἀναστρέψει; » Ινα τις ἀποστρέψεται ἀποστροφὴν ἀγαθῆ, λέγει Κύριος; « Πάντα γάρ ταῦτα διδάσκει τὸν ἄπαξ ἡμαρτηκότα μὴ παραμένειν τῷ ἀμαρτήματι, μηδὲ ἀπαγινώσκειν ἐσυτὸν, μηδὲ ἔκδοτον παρέχειν τῷ τοῦ πιερατηρίου ρεύματι. Διὸ ἀναγκαῖος διδάσκεται δὲ Ἰδιθοὺμ ἐπέδειν ἐσυτῷ, καὶ τὰ προκείμενα λέγειν· καὶ πρῶτον μὲν ἐπὶ τὸν μέγαν Σωτῆρα καὶ τῶν ψυχῶν Ιατρὸν καταφεύγειν· ἐπιστα ὑποτάττειν τὴν ἐσυτὴν ψυχὴν, μηκέτι ἀνθρώποις, μηδὲ τοῖς ἐκφοδοῦσιν· ἵνα δὲ μόνον πρὸ διθαλμῶν θέμενον τὸν μέγαν κριτὴν τε καὶ Θεὸν, αὐτῷ μόνῳ τὴν ἐσυτοῦ ψυχὴν ὑποτάττειν. Οὐχὶ τῷ Θεῷ ὑποταγήσεται ἡ ψυχὴ μου; »

• Διεύθερον τε αὐτὴν πάντας ἀλλοτρίου φόδου. Διὸ φησιν δὲ κανέναν τὸ σωτῆριν Ἐβραικῇ φωνῇ διὰ τῶν αὐτών στοιχείων, διὸ ὃν γράφεται τὸν σωτῆριον ἡμῶν Ἰησοῦν δομα, φέρεται.

Εὔλόγως δὲ τις ζητήσει τούτοις ἐντυγχάνων. Τι δηποτε μόνον δύο δηντῶν τῶν « ὑπὲρ τοῦ Ἰδιθούμ, » τι « περὶ τοῦ Ἰδιθούμ, » κατὰ τὸν Ἀκύλαν εἰρημένων, οὗτος ἐφεξῆς ἀλλήλοις κείνται ἀμφότεροι, μαχρὸν δὲ ἀπεσχοινισμένοι τυγχάνουσι. Τὴν δὲ τούτων εἰπάνταν ἐν

⁸⁷ Psal. xxxviii. 2-3. ⁸⁸ ibid. 9, 10. ⁸⁹ ibid. 11, 12. ⁹⁰ Psal. lxxii, 2. ⁹¹ Isa. v, 18. ⁹² Jer. viii, 6, 5.

(1) Hæc enarratio ex tricesimo octavo psalmo excidit.

τοῖς εἰρημένοις ἡμῖν εἰς τὸν λῆ', γραμματικῇ; ἀποδεῖσθαι πάρεστήσαμεν. Ἀλλὰ καὶ τίς ἡ Ιδιθοῦμ, ἡδη πρότερον ἐν αὐτῷ ἔκεινη δεδηλώχαμεν, τὴν ἀπὸ τῶν Παραλειπομένων ἴστορίαν παραθέμενοι· δι' ἣς ἐδείκνυτο εἰς τῶν ἐκλελεγμένων εἰς τὸ αἰνεῖν τὸν Θεὸν γεγονός. Γέγραπται γοῦν· « Καὶ κατέλειπον ἔκειναντίον τῆς κιβωτοῦ τῆς Διαθῆκης Κυρίου τὸν Ἀσάρη καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ λειτουργοὺς ἐναντίον τῆς κιβωτοῦ. » Καὶ ἐξῆς εἰρηται· « Αἱμάν καὶ Ἰδιθοῦμ, καὶ οἱ λοιποὶ ἐκλεγέντες ἐπ' ὄνδριματος τοῦ αἰνεῖν τὸν Κύριον, ὅτι εἰς αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ· » καὶ πάλιν· « Μετ' αὐτῶν Αἱμάν καὶ Ἰδιθοῦμ, σάλπιγγές τε καὶ κύμβαλα τοῦ ἀναρφενίου, καὶ δργανα τῶν ὕδων τοῦ Θεοῦ, νιοὶ Ἰδιθοῦμ εἰς τὴν πύλην» καὶ αὕτις· « Καὶ ξιτησεν δι βασιλεὺς Δαυΐδ καὶ οἱ ἀρχοντες τῆς δυνάμεως εἰς τὰ ἔργα τοὺς νιοὺς Ἀσάρη καὶ Αἱμάν, καὶ Ἰδιθοῦμ, τοὺς ἀποφθεγγομένους ἐν κινύρᾳ καὶ ἐν νάδαις καὶ ἐν τυμπάνοις. » Ἄντι δὲ τοῦ, « τῶν ἀποφθεγγομένους», δι μὲν Ἀκύλας, « τῶν προφητῶν, » δι δὲ Σύμμαχος, « τῶν προφητευσάντων διὰ λύρας, » ἐξέδωκεν ὥστε προφήτας χρή νομίζειν γεγονέναι τοὺς δηλούμενους. Καὶ αὐτοὶ ἐξῆς εἰρηται τῷ Ἰδιθοῦμ· « Υἱοὶ Ἰδιθοῦμ, Γοδολείας καὶ Σουρεὶ καὶ Αἰείας, καὶ Σεδείας, καὶ Ματθίας, ἐξ μετὰ τὸν πατέρα αὐτῶν Ἰδιθοῦμ ἐν κινύραις ἀνακρουόμενοι. » Ἄντι δὲ τοῦ, « ἐν κινύραις ἀνακρουόμενοι, » πάλιν δι Ἀκύλας, « κιθάρᾳ προφητεύων» δι δὲ Σύμμαχος, « διὰ λύρας τοῦ προφητεύοντος, » ἐξέδωκεν. Οὐκοῦν καὶ δι Ἰδιθοῦμ εἰς ἡν τῶν προφητευόντων διὰ λύρας· διὸ καὶ εἰκότως εἴποι ἀν τις, ἐντεῦθεν δρμάμενος. μὴ τὸν Δαυΐδ συντάξαι τὸν ψαλμὸν, καὶ δεδωκέναι τῷ Ἰδιθοῦμ, μηδὲ τὸν Ἰδιθοῦμ ὑποπεπτωκέναι τῷ πειρασμῷ, καὶ θεραπείας δεδεήθαι τῆς παρὰ τοῦ Δαυΐδ. Μηδὲ γάρ τὴν Γραφὴν ὑπάλιτὸν που τὸν Ἰδιθοῦμ εἰσάγειν· ἀλλ' Ἐμπαλιν μᾶλλον τὸν Δαυΐδ πειρασμῷ τεριπεπτωκέναι διδάσκειν. Διὸ καὶ φῆσαι ἀν εἰκότως, προφήτην δητα τὸν Ἰδιθοῦμ, τοὺς ἐν ἁμφοτέροις τοῖς προδηλωθεὶσι ψαλμοῖς λόγους συντάξαι, καὶ τῷ Δαυΐδ παραδεδωκέναι, ὡς ἀν ὀφελοίτο καὶ θεραπεύοιτο ἐξ αὐτῶν ἐπὶ τοῖς αὐτῷ συμβενήκοστι. Δοκεῖ δὲ πως ταῦτη τῇ διανοίᾳ συμβάλλεσθαι καὶ δι Σύμμαχος, τὴν προγραφὴν τούτον ἐρμηνεύσας τὸν τρόπον· « Ἐπινίκιος διὰ Ἰδιθοῦμ ὡδὴ εἰς Δαυΐδ. » Καὶ μήποτε μετὰ τὸ σφάλμα τὸ ἐπίσυμδαν τῷ Δαυΐδ ἐπὶ τῇ τοῦ Οὐρίου γυναικὶ, μηκέτι οἷον τε αὐτοῦ κατὰ τὸ παλαιὸν προφητεύειν, πολλῶν δὲ πειρασμῶν ἐπανισταμένων αὐτῷ καὶ συμφορῶν ἐπαλλήλων, δι Ἰδιθοῦμ, Πνεύματι ἀγίῳ συντάξαις τοὺς προκειμένους λόγους, ὡσπερ τινὰ φάρμακα ψυχῆς θεραπευτικὰ ἐπιδιώσιν αὐτῷ, εἰς τὸ παραμυθεῖσθαι ἐκ τῆς ἐν αὐτοῖς διδασκαλίας; Καὶ δὴ δυσὶν ἐκδοχαῖς ἐπιδιάλογες εἰς τὰ προκείμενα τοῖς ἐντυγχάνουσι, θατέρας αὐτῶν τὴν αἵρεσιν καταλείψομεν.

« Ἔως πότε ἐπιτίθεσθε ἐπ' ἀνθρωπον, φονεύετε πάντες ὑμεῖς; ὡς τοίχῳ κεκλιμένῳ καὶ φραγμῷ ὡσμένῳ. » Ἐμφαίνει διὰ τούτων μὴ ἔνα μόνον πειρασμὸν ὑπομενητένειν δι Δαυΐδ, μηδὲ ὡσπερ μίαν πλήγην εἰλέθενται ὑπὸ τῶν διντιπάλων· ὡς δὲ ἐπὶ μακρῷ χρόνῳ τυπόδεμνος, καὶ καρτερώς ὑπομένων τὰς ἐπαγομέ-

A de xxxviii ageretur, grammaticis demonstrationibus allatis descriptissimus. Sed etiam quis esset Idithum, jam eodem in psalmo declaravimus, allata ad hanc rem Paralipomenon historia; qua demonstratur eum e numero delectorum ad Deum laudibus celebrandum suisse. Scriptum itaque est: « Et reliquerunt ibi coram arca Testamenti Domini Asaph et fratres ejus, ut ministrarent in conspectu arcæ⁴³; » ac deinceps dicitur: « Αἴμαν ει Idithum et reliqui ex nomine electi ad laudandum Dominum: quoniam in æternum misericordia ejus⁴⁴; » ac rursum: « Cum ipsis Αἴμαν et Idithum, tubæ et cymbala ad pulsandum, et instrumenta cantorum Dei: filii Idithum in porta⁴⁵; » ac iterum: « Et statuit rex David et principes exercitus ad ministeria filios Asaph et Αἴμαν et Idithum, vociferantes cinyra, nablis et cymbalis⁴⁶. » Pro illo autem, « vociferantes, » Aquila, « prophetas, » Symmachus vero, « prophetantes lyra, » ediderunt; ita ut memorati viri prophetæ reputandi sint. Rursumque fertur de Idithum: « Fili Iddithum, Godolias, Suri, Αἴεας Sedeas et Matthias, sex post patrem suum Idithum, cinyris concrepantes. » Pro illo autem, « cinyris concrepantes, » Aquila rursum, « cithara prophetans; » Symmachus vero, « lyra prophetantis, » edidit. Idithum ergo e numero prophetantium lyra fuit; quamobrem jure quis, hinc argumentum mutuatus, dixerit, Davidem nec composuisse psalmum, nec ipsi Idithum tradidisse: neque Idithum in temptationem delapsum, ut medelam a Davide acciperet opus habuisse. Neque enim Scriptura uspiam ipsum Idithum reum inducit; imo potius Davidem in temptationem lapsus esse docet. Quare congruenter dicitur, ipsum Idithum, utpote prophetam, memoratos duos psalmos composuisse, et Davidi tradidisse, ut ex iis utilitatem ac remedium in accidentibus malis perciperet. Illic porro sententiae conferre Symmachus videtur, qui titulum hac ratione interpretatus est: « Triunphale per Idithum, canticum in Davidem. » Num forte post lapsus Davidis erga Uriæ uxorem, cum nondum posset pristino more prophetare, multæque tentationes, calamitatesque frequentes instarent, Idithum Spiritu sancto afflatus hos ab se compositos sermones, quasi remedia ad medelam animæ parata, ipsi tradidit, ut eorum doctrina solatium acciperet? Sane cum ad præsens argumentum duas sententias legentibus attulerimus, utram velint amplecti, per nos licet.

D VERS. 4, 5. « Quousque irritis in hominem, interficitis universi vos, tanquam parieti inclinato et maceriat depulsa. » His declarat David se non unam perpessum temptationem, neque uno ab adversariis velut vulnera confossum, sed diurno tempore percussum, ac inficias plagas patienter

⁴³ I Paral. xvi, 37. ⁴⁴ Ibid. 41. ⁴⁵ Ibid. 42. ⁴⁶ I Paral. xxv, 1.

ferentem, cædentes talibus dictis compellare: « Quousque irruitis in hominem? » sive, secundum Aquilam, « Quousque insidiamenti? » vel, secundum Symmachum, « Quousque in vanum laborabis? » Exinde insidiatorum arguens propositum, infert: « Interscitis universi vos. » Homicidæ, inquit, estis: neque contra athletam quasi adversarii statariam pugnam ad exercitationem committitis; sed occidendi studio in me irruitis, et ut auxilio vacuum, ut murum jam inclinatum et maceriem depulsam, aggredimini. Nam quasi nemine circumvallante aut muniente, animamque meam tutante, ita irruitis. Quousque igitur haec frustra tentabitis, neque cessabitis, scientes invenisse me præsidium, custodem ac servatorem? Quare siderenter dixi: « Nonne Deo subjecta erit anima mea? ab ipso enim salutare meum. Nam et ipse Deus meus et Salvator meus, susceptor meus, non movebor amplius. Verumtamen preium meum cogitaverunt repellere, cucurrerunt in siti, ore suo benedicebant, et corde suo maledicebant. Biapsalma. » Priora quidem sive David sive Idithum sese alloquens dixit; secunda inimicos compellans protulit; tertia ex propositis verbis nos edocent quo consilio insidias ipsi pararint conjuratores. Quocirca dicit: « Verumtamen preium meum cogitaverunt repellere. » Omnia quippe eorum molimina, omne consilium, non alio spectabant, quam ut me ab honore quo apud Deum gaudebam deturbarent, et pristina mea gloria spoliarent. Hinc consilio initio ut honorem ac preium mihi auferrent, cucurrerunt in siti, meam cernere perniciem sientes. Pro illo autem, « in siti, » Aquila, « in fallacia; » Symmachus vero, « in mendacio; » quinta editio, « in falso; » et alia item editio, « in dolo, » interpretati sunt. Verisimile itaque est in nostra quoque lectione positum primo fuisse, « in mendacio, » ita ut diceretur, « cucurrerunt in mendacio; » id est, inimici et insidiatores mei, non duce veritate, sed cum sese totos mendacio tradidissent, cursum et studium suum contra me direxerunt: sed sequentibus temporibus lapsu graphico, pro illo, ἐν ψεύδει, id est « in mendacio, » ἐν δίψει, id est « in siti » positum fuisse. Quomodo autem insidiatores illi currenter in mendacio, sub hæc explicat dicens: « Ore suo benedicebant et corde suo maledicebant. » Cum fallacia molibus utebantur dictis, ut me inescarent et ab illa cum Deo statione deturbarent: quare benedicere videbantur in facie, meque laudare et approbare; sed mens eorum intus maledictionibus replebatur, queis me honore depellere et in maledictum dejicere satagebant. His autem docemur, quotquot Dei hominibus insidiantur, nihil aliud curare, quam ut ipsos eo, qui apud Deum est, honore exuant.

VERS. 6-9 « Verumtamen Deo subjecta esto, anima mea, quoniam ab ipso patientia mea. Nam ipse Deus meus et Salvator meus: susceptor meus

A νας αὐτῷ πληγάδες, φάσκειν τοῖς τύπτουσιν. « Τέως πότε ἐπιτίθεσθε ἐπ' ἄνθρωπον; » ή κατὰ τὸν Ἀκύλαν. « Τέως τίνος ἐπιβουλεύετε; » ή κατὰ τὸν Σύμμαχον. « Τέως τίνος ματαιοπονήσετε; » Εἴτα τὴν πραιτερίστην τῶν ἐπιβουλευόντων αὐτῷ διελέγχων φησί. « Φονεύετε πάντες ὑμεῖς. » Φονευταί γάρ ἔστε, φησί: καὶ οὐχ ὅπερ ἀνταγωνισταὶ πρὸς ἀθλητὴν ιστάμενα μέχρι γυμνασίου ποιεῖσθαι τὴν ἀμιλλαν. ἀλλὰ φονικῇ προαιρέσει ἐπιτίθεσθε μοι, καὶ ἐπιτίθεσθε ὡς ἀστηρίῳ, καὶ ὡς ἡδη κεκλιμένῳ τοίχῳ καὶ φραγμῷ ὀσμένῳ. Ός γάρ μηδενὸς περιφράστεντος μηδὲ περιτειχίζοντος καὶ τὴν ἐμὴν φρουροῦντος ψυχὴν, οὐτας ἐπιτίθεσθε. « Τέως οὖν πότε ταῦτα ματαιοπονήσετε, καὶ οὐχὶ παύσεσθε λοιπὸν, γνώντες, ὅτι εὑρόν τὴν ἐμαυτοῦ φυλακὴν, καὶ τὸν ἐμαυτοῦ φρουρὸν καὶ Σωτῆρα; Διὸ ἐθάρσησα φάναι: « Οὐχὶ τῷ θεῷ ὑποτάγησεται ἡ ψυχὴ μου; παρ' αὐτοῦ γάρ τὸ σωτηρίον μου. Καὶ γάρ αὐτὸς Θεός μου καὶ Σωτὴρ μου, ἀντιλήπτωρ μου, οὐ μὴ σαλευθῶ ἐπὶ πλεῖον. Πλὴν τὴν τιμὴν μου ἐδουλεύσαντο ἀπώσασθαι, ἔδραμον ἐν δίψῃ. τῷ στόματι αὐτῶν εὐλόγουν, καὶ τῇ καρδίᾳ αὐτῶν κατηρώντο. Διάφαλμα. » Τὰ μὲν πρῶτα αὐτὸς ἔαυτῷ ἦτος Δαυΐδ, ἡ Ἰδιούντιμος διειλεκταί: τὰ δὲ δευτέρα πρὸς τοὺς ἐχθροὺς ἀπετείνατο· τὰ δὲ τρίτα διὰ τῶν προκειμένων ἡμᾶς διδάσκει, τίποτε βουλευόμενοι οἱ ἐπιβουλεύοντες αὐτῷ τὴν ἐπιβουλὴν κατεσκεύαν. Διό φησι: « Πλὴν τὴν τιμὴν μου ἐδουλεύσαντο ἀπώσασθαι... » Ή γάρ πᾶσα σκέψις αὐτῶν καὶ ἡ βουλὴ οὐδὲν ἔτερον, φησὶν, ἡ καταβαλεῖν με τῆς παρὰ τῷ θεῷ τιμῆς, καὶ γυμνῶσαι τῆς δόξης ἡς εἰχον πρότερον ἐσπούδαζον. Εἴτα βουλευόμενοι ταῦτην μου τὴν τιμὴν περιελεῖν, ἔδραμον ἐν δίψῃ τὴν ἐμὴν ἀπώλειαν θεάσασθαι διψώντες. Ἀντὶ δὲ τοῦ, « ἐν δίψῃ, ἐν διαψεύσματι, » δὲ Ἀκύλας· δὲ Σύμμαχος, « ἐν ψεύσματι. » ἡ δὲ πέμπτη ἔκδοσις, « ἐν ψεύδει. » καὶ πάλιν ἐτέρα ἔκδοσις, « ἐν δόλῳ, » ἡ μηρήνευσαν. Εἰκὸς οὖν καὶ ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς ἀναγνώσει κεῖσθαι μὲν πρότερον τὸ, « ἐν ψεύδει, » ἢ τὸ λεγόμενον. « Ἐδραμον ἐν ψεύδει. » τουτέστιν οἱ ἐχθροὶ μου καὶ οἱ ἐπιβουλεύοντες, οὐ δύναται τὸν κατ' ἐμοῦ δρόμον καὶ τὴν κατ' ἐμοῦ σπουδὴν ἐποιῶντα, δόλους δὲ αὐτοὺς τῷ ψεύδει παραδόντες· σφάλμα δὲ γραφικὸν γεγονέναι ἐν τοῖς μετά ταῦτα συνέδη χρόνοις, ὥστε ἀντὶ τοῦ, « ἐν ψεύδει, ἐν δίψῃ » γραφῆναι. Πώς δὲ ψευδόμενοι οἱ ἐπιβουλεύοντες ἔδραμον, διερμηνεύει λέγων ἔξῆς· « Τῷ στόματι αὐτῶν εὐλόγουν, καὶ τῇ καρδίᾳ αὐτῶν κατηρώντο. » Ἀπατῶντες γάρ, λόγιας γλυκέσιν ἔχρωντο πρὸς τὸ καθελκῦσαί με καὶ καταβαλεῖν τῆς παρὰ τῷ θεῷ στάσεως· διὸ εὐλόγειν ἐδόκουν καὶ ἐπανεῖν με, καὶ ἀποδέχεσθαι εἰς πρόσωπον· τὰ δὲ τῆς διανοίας αὐτῶν πεπλήρωτο καταρρών, διὸ ὡς τὴν τιμὴν μου ἐδουλεύσαντο ἀπώσασθαι, καὶ κατέρρει με ὑποβαλεῖν. Διασκόρμεθα δὲ διὰ τούτων ὅτι δὴ πάντες οἱ τοῖς τοῦ Θεοῦ ἀνθρώποις ἐπιβουλεύοντες οὐδὲν ἔτερον σπουδάζουσιν ἡ τῆς παρὰ τῷ θεῷ τιμῆς γυμνῶσαι αὐτούς.

« Πλὴν τῷ θεῷ ὑποτάγηθι, ἡ ψυχὴ μου, ὅτι παρ' αὐτοῦ ἡ υπομονὴ μου. Καὶ γάρ αὐτὸς Θεός μου καὶ Σωτὴρ μου, ἀντιλήπτωρ μου, οὐ μὴ μεταναστεύσω. »

Αρχιμένος μὲν ἔλεγεν· « Οὐχὶ τῷ Θεῷ ὑποταγήσεται τῇ ψυχῇ μου; » ὡσπερ ἐνδυάων ἔτι· ἐνταῦθα δὲ ἀποφασικῶς, βεβαιωθεὶς ἐκ τῶν εἰρημένων, τῇ ἑαυτοῦ ψυχῇ ἐπιθερσῶν παρακελεύεται· διό φησι πρὸς αὐτὴν· « Πλὴν τῷ Θεῷ ὑποτάγηθι, τῇ ψυχῇ μου. » Καὶ ἀντέρω μὲν ἔλεγε· « Παρ' αὐτοῦ γὰρ τὸ σωτήριον μου» ἐνταῦθα δὲ· « Οτι παρ' αὐτοῦ ἡ ὑπομονὴ μου. » Όμοιον δὲ ἀν εἴη τοῦτο τῷ φήσαντι· « Πάντα ισχύω τῷ ἐνδυναμοῦντι με. » Οὐ γὰρ παρ' ἐμαυτοῦ κέχτημαι τὴν ισχὺν, ἀλλὰ παρὰ τοῦ ἐνδυναμοῦντός με· καὶ ἐνταῦθα, « Ἡ ὑπομονὴ μου » οὐκ ἔξ ἐμῆς, φησιν, ἀφετῆς καὶ δυνάμεως συνέστηκεν, ἀλλὰ παρὰ τῆς αὐτοῦ χάριτος· « Καὶ γὰρ αὐτὸς Θεός μου καὶ Σωτήρ μου· » διόπερ ὡς Θεός μου καὶ Σωτήρ μου παρέχει μοι τὴν ὑπομονὴν. Εἰτ' ἀντέρω μὲν ἔχεις τὸ, « Καὶ γὰρ αὐτὸς Θεός μου καὶ Σωτήρ μου, ἀντιλήπτωρ μου, οὐ μὴ μεταναστεύσω· » ἢ κατὰ τὸν Ἀκύλαν καὶ τὸν Σύμμαχον, « οὐ σφαλήσομαι. » Πολλὴ δὲ διαφορὰ τοῦ φάσκοντος, « οὐ μὴ σαλευθῶ ἐπὶ πλεῖον, » καὶ τοῦ λέγοντος, « οὐ σφαλήσομαι, » καὶ, « οὐ μεταναστεύσω. » Τὸ μὲν γὰρ ἁδήλων σαλεύεσθαι μὲν, ἀλλ' οὐκ ἐπὶ πλεῖον ἐνταῦθα δὲ ἀρνητὸς ἐστι παντελής τοῦ πτασμάτος. « Ἐπὶ τῷ Θεῷ τὸ σωτήριόν μου καὶ ἡ δόξα μου, Θεὸς τῆς βοηθείας μου, καὶ ἡ ἐπίκις μου ἐπὶ τῷ Θεῷ. » Καὶ ἐνταῦθη τὸ « Σωτήριον » ὁ Ἰησοῦς τῇ Ἑβραιῇ φωνῇ ὥνδρασται, καὶ τοῖς χαρακτῆρι τοῖς αὐτοῖς ἐγγέγραπται. « Ωσπερ δὲ ὁ θεὸς Ἀπόστολος περὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν λέγων ἔγραψε· « Δικαιούμενοι δωρέαν τῇ αὐτοῦ χάριτι διὰ τῆς ἀπολυτρώσεως τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· δὲν προέθετο ὁ θεὸς θλαστήριον διὰ πίστεως ἐν τῷ αὐτοῦ αἷματι· » καὶ πάλιν· « Εάν τις ἀμάρτῃ, παράκλητον ἔχομεν πρὸς τὸν Θεὸν, Ἰησοῦν Χριστὸν δικαιοιον· καὶ αὐτὸς ἐστιν ἡλαμδὸς ὑπὲρ τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν· » τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐνταῦθα λέλεκται· « Ἐπὶ τῷ Θεῷ τὸ σωτήριόν μου καὶ ἡ δόξα μου, καὶ ἡ βοηθεία μου καὶ ἡ ἐπίκις μου. » Ός εἰ λευκότερον τὸ σημανόμενον ἀπὸ τῆς Ἑβραιῆς φωνῆς τέθετο ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ, οὕτως ἀν περιείχεν· Ἰησοῦς ἡ σωτήριόν μου ἐν τῷ Θεῷ τυγχάνων, καὶ ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρὸς, αὐτὸς ἐστιν ἡ δόξα μου καὶ ὁ φύλακς μου, καὶ ὁ θεὸς τῆς βοηθείας μου, καὶ ἡ ἐπίκις μου ἐν τῷ Θεῷ. Ταῦτα γὰρ πάντα ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἐστὶ τοῖς εἰς αὐτὸν ἐλπίζουσι. Διδοῦ καὶ κατὰ τὸν Ἀκύλαν εἰρηταί· « Ἐπὶ Θεῷ σωτήριόν μου καὶ δόξα μου, στερεός κράτους μου, ἐπίκις μου ἐν Θεῷ. » Εἰπίσατε ἐπ' αὐτὸν, πᾶσα συναγωγὴ λαῶν· ἔχετε ἐνύπιον αὐτοῦ τὰς καρδίας ὑμῶν. « Ο θεὸς βοηθός ἡμῶν. Διάκαλμα. » Μνημονεύσας τοῦ Σωτήριου, συνεῖδεν, ὅτι οὐ μόνον αὐτοῦ θεραπευτικὸν ἐσται, κοινὸν δὲ γενήσεται ἀγάθον· διὸ ἐπ' αὐτὸν συγκαλεῖται τοὺς πάντας, φιλαυτιῶν μὲν ἐκτρεπόμενος, φιλανθρωπῶν δὲ καὶ τὴν πρὸς τοὺς πέλας ἀγάπην ἐνδεικνύμενος. Ηροσκαλεῖται τοινύν ὡς ἐπὶ σωτήριον λιμένα φάσκων· « Ἐλπίσατε ἐπ' αὐτὸν, πᾶσα συναγωγὴ λαῶν· » ἢ κατὰ τὸν Ἀκύλαν, « Ἀμεριμνάδε ἐν αὐτῷ ἐν παντὶ καιρῷ, λαός. » Αμεριμνῶντας δὲ ἐν αὐτῷ καὶ ἐπίζοντας, ἐξαπλοῦν προστήκει τοὺς λογισμοὺς

A non emigrabo. » Initio quidem ac si adhuc ambigeret dicebat: « Nonne Deo subjecta erit anima mea? » Hic vero, ex iis quæ animæ sua revelata fuerant firmatus, absolute ac siderter præcipit: quare sic eam alloquitur, « Verumtamen Deo subjecta esto, anima mea. » Ac superius dixerat: « Ab ipso enim salutare meum; » hic vero, « Quoniam ab ipso patientia mea. » Simile autem id fuerit dicto hujusmodi: « Quidam possum in eo qui me confortat¹⁷. » Non enim a meipso fortitudinem oblineo, sed ab eo qui me confortat, et hic sit: « patientia mea » non ex virtute et potestate mea constat, sed ab ejus gratia prodit: « Nam et ipse Deus meus et Salvator meus; » quapropter ut Deus meus et Salvator meus patientiam mili suppeditat. Rursumque superius illud habes, « Nam et ipse Deus meus et Salvator meus, susceptor meus, non emigrabo; » sive, secundum Aquilam et Symmachum, « non fallar. » Multum interest discriminis inter illud, « non movebor amplius, » et illud, « non fallar, » et « non emigrabo. » Nam illud quidem indicabat moveri quidem ipsum, sed non multum; at hic cuiusvis lapsus negatio est. « In Deo salutare meum et gloria mea, Deus auxiliū mei, et spes mea in Deo est. » Hic quoque « salutare » Hebraica lingua Jesus dictus, atque ipsis characteribus descriptus est. Quemadmodum autem divinus Apostolus de Salvatore nostro hæc scripsit: « Justificati gratis per gratiam ipsius, per redemtionem quæ est in Christo Iesu: quem proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius¹⁸; » ac rursum: « Si quis peccaverit, advocatum habemus apud Deum, Iesum Christum justum, et ipse est propitiatio pro peccatis nostris¹⁹, » sic et hoc loco dicitur, In Deo salutare meum et gloria mea, et auxiliū meum et spes mea. Ita ut si Hebraicæ vocis significatur clarius in interpretatione positum fuisset, sic haberet: Jesus salutare meum in Deo existens, et in sinu Patris, ipse est gloria mea, custos meus, et Deus auxiliū mei et spes mea, quæ in Deo est. Nam Dei Verbum horum omnium loco est sperantibus in se. Quare et secundum Aquilam dictum est: « In Deo salutare meum, et gloria mea, firmus fortitudini- D meæ, spes mea in Deo. Sperate in eo omnis synagoga populorum: effundite coram illo corda vestra. Deus adjutor noster. Diapsalmia. » Postquam salutare memoravit, agnoscit non solum sibi medellam allaturum, sed commune bonum futurum esse: quare ad ipsum omnes evocat, eversoque amore proprio, humanitatem et proximorum dilectionem exhibet. Quasi ergo ad salutarem portum invitat his verbis: « Sperate in eo, omnis congregatio populorum, » sive, secundum Aquilam, « Secure agite in ipso, omni tempore, populus. » Secure porro agentes ac sperantes in ipso par est cogitationes ipsi aperire, et animæ morbos tanquam medico pa-

¹⁷ Philipp. iv, 13. ¹⁸ Rom. iii, 25.

facere. Quamobrem subjungit : « Effundite coram illo corda vestra. Deus adjutor noster. » Adjutorem, inquit, habentes nihil subducatis, nec quidquam in mente occultetis, sed expansis animæ receptaculis, absconditas ibi cogitationes revelate : ipsique, utpote qui omnia curare possit, vos concredite.

VERS. 10. « Verumtamen vani filii hominum, mendaces filii hominum in stateris, ut injuriam faciant ipsi ex vanitate in idipsum. » In xxxviii quoque dicebatur : « Verumtamen universa vanitas, omnis homo vivens ⁷⁰; » ac rursum : « Verumtamen vane conturbantur ⁷¹; » et : « Verumtamen in imagine pertransit homo ⁷². » Hic quoque similia dicuntur : queis edocemur in uno Servatore spem ponere, ipsumque nobis adjutorem ascribere, quandoquidem omnes filii hominum, etiamsi principes videantur esse, quamvis multum in mundo valeant, vani sunt; sive, secundum Symmachum, « vapor, » brevi futuri « tanquam pulvis, quem projicit ventus a facie terræ ⁷³. » Hinc Salomon patris usu et exemplo, « Vanitas vanitatum, omnia vanitas ⁷⁴, » et similia scripsit. Mendaces porro duabus modis sunt filii hominum; altero quia procul a veritate aberrantes falsa loquuntur; altero quia fraudibus mendaciisque credulos sibi in errorem deducunt. Quare talibus sese credere non expedit : mentiri quippe solent, neque est in ipsis veritas; sed etiam stateræ animæ ipsorum nihil justum, æquabile nihil habent; sed cum alio inclinentur, juri contraria peragunt. His ergo inquis stateris suis vanitatem administrant, veritatem ejusque Deum aversati : quare non convenit se ipsis concredere; sed eum solum, qui Salvator dicitur, adjutorem ascribere.

VERS. 11. « Nolite sperare in iniquitate, et rapinam nolite concupiscere ; divitiæ si affluant, nolite cor apponere. » In xxxviii quoque psalmo affinia hisce dicuntur : « Verumtamen vane conturbantur. Thesaurizat, et ignorat cui congregabit ea ⁷⁵. » Quia igitur qui thesauros in terra recessit, et pecunias multas colligit, in vanum congregat; neque enim iis ipse prorsus fruetur, cum sternutamento citius ex hac vita auserendus sit, neque probe sciat qui ipsi hæres futurus sit : quid vane conturbatur ? Multi itaque, sive propemodum omnes, sese deceperunt, cum filiis et charioribus amicis se divitiis relicturos sperarent; sed quod futurum esset ignorabant, aberrabantque a scopo. Ii profecto vane turbantur dum thesauros condunt, ignorantibus quis congregabit eos. Quare convenit non sperare in iniquitatem, et in res iniquitatem partas; neque si divitiæ fluminis instar affluant, ideo erigi. Quod si quando de divitiis bonam spem sumere e re fuerit, de divitiis, inquam, ex æquo et bono partis a Deoque præbitis ; iis, heus ! vos

A καὶ τῆς ψυχῆς ἀπογυμνοῦν αὐτῷ ὑστερότε πάθη. Διὸ ἐπιλέγει· « Ἐγχάρατε ἐνώπιον αὐτοῦ τὰς καρδίας ὑμῶν. Ὁ Θεὸς βοηθός ἡμῶν. » Ἐγχάρατε γάρ, φησι, βοηθόν, μηδὲν ὑποστέλλεσθε, μηδέ τι ἐν ταῖς διανοίαις ὑμῶν ὑποκρύπτετε, ἀναπετάσσετες δὲ τὰ ταμεῖα τῆς ψυχῆς, τοὺς ἐν αὐτῇ κρυπτομένους λογισμοὺς ἀνακαλύπτετε, ὡς ἂν μόνῳ ἀγαθῷ καὶ δυνατῷ τὰ πάντα ἵσσαι ἔσωτος ἐμπιστεύοντες.

« Πλὴν μάταιοι οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων, φευδεῖς οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐν ζυγῷ, τοῦ ἀδικήσαι αὐτὸν ἐκ ματαιότητος ἐπὶ τὸ αὐτό. » Καὶ ἐν τῷ λῃ̄ ἐλέγετο· « Πλὴν τὰ σύμπαντα ματαιότης, πᾶς ἀνθρωπὸς ζῶν. » Καὶ πάλιν· « Πλὴν μάτην ταράσσοντα· » καὶ, « Μέντοις ἐν εἰκόνι διαπορεύεται ἀνθρωπός. » Κάνταυθα συμφώνως ἐκείνοις λέλεκται τὸ προκείμενα δι’ ὧν διδασκόμεθα ἐπὶ μόνον τὸν Σωτῆρα ἐλπίζειν, κάκεινον βοηθὸν ἐπιγράφεσθαι· ἐπειδὴ πάντες οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἄρχοντες εἰναι δοκούεν, καὶ πολλὰ δυνάμενοι κατὰ τὸν βίον, μάταιοι· οὐ κατὰ τὸν Σύμμαχον, « ἀτμὸς, » μετ’ ὅλην ἐσδμενοι· « ὥστε χνῦν, δη ἐκρίπτεις ἀνεμος ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς. » Ἐντεῦθεν δὲ Σολομὼν ὡφεληθεὶς τὸν πατέρα, « Ματαιότης ματαιοτήτων, τὰ πάντα ματαιότης, » καὶ δος τοιαῦτα ἔγραψε. Φευδεῖς δέ εἰσι κατὰ δύο τρόπους οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων· καθ’ ἓνα μὲν φευδολογοῦντες καὶ μαχράν τῆς ἀλήθειας ἀπερθίμμενοι· κατὰ θάτερον δὲ ἀπάταις καὶ φευδολογίαις πλανῶντες τοὺς πιστεύοντας αὐτοῖς. Διὸ οὐ προσήκει τοῖς τοιούτοις ἔσωτος ἐκδιδόναι· φευδεσθαι· γάρ εἰώθαστι, καὶ οὐκ ἔστιν ἐν αὐτοῖς ἀλήθεια· ἀλλὰ καὶ ζυγοὶ τῆς αὐτῶν ψυχῆς οὐδὲν δίκαιον οὐδὲ ισόρθοπον περιέχουσιν· ἐτεροκλινεῖς δὲ δυτες, τάναντια τῷ δικαίῳ πράττουσι. Τούτοις οὖν τοῖς ἀδίκοις αὐτῶν ζυγοῖς τὴν ματαιότητα περιέπουσι, τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸν ταύτης Θεὸν ἀποστρέφομενοι· διὸ οὐ προσήκει αὐτοῖς ἐμπιστεύειν· μόνον δὲ τὸν λεχέντα Σωτῆρα βοηθὸν ἐπιγράφεσθαι.

« Μή ἐλπίζετε ἐπὶ ἀδικίαν, καὶ ἐπὶ ἄρπαγμα μή ἐπιποθεῖτε· πλοῦτος ἐὰν βέη, μή προστίθεσθε καρδίᾳ. » Καὶ ἐν τῷ λῃ̄ συγγενῶς τούτοις ἐλέγετο· « Πλὴν μάτην ταράσσονται. Θησαυρίζει, καὶ οὐ γινώσκει τίνι συνάξει αὐτά. » Ἐπει τοίνυν δὲ θησαυρίζων· ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ πολλὰ χρήματα συνάγων, εἰς μάταιον συνάγει· οὐτε γάρ ἐξ ἀπαγοτος αὐτὸς αὐτῶν ἀπολαύσει, πταρμοῦ τάχιον τοῦ βίου μεθιστάμενος, οὐτε διπόδιον ἔξει διάδοχον ἀκριβῶς πέπεισται· τί καὶ θορυβεῖται μάτην; Πολλοὶ γοῦν οὐ καὶ σχεδὸν οἱ πάντες σφᾶς αὐτοῖς ἡπάτησαν, υἱοῖς μὲν καὶ φιλτάτοις τὸν αὐτῶν πλούτον καταλιπεῖν προσδοκήσαντες, ἀγνοήσαντες δὲ τὸ μέλλον καὶ ἀστοχήσαντες τοῦ σκοποῦ. Μάτην οὖν ταράττονται ἀληθῶς θησαυρίζοντες, καὶ οὐ γινώσκοντες τίς συνάξει αὐτά. Διὸ προσήκει μή ἐλπίζειν ἐπὶ ἀδικίαν καὶ τὰ ?ξ ἀδικίας ποριζόμενα, μηδὲ πλούτος ἐὰν βέη ποταμῆδος φερόμενος, ἐταρέσθαι. Εἰ δὲ προσήκει καὶ διὰ πλούτου ποτὲ ἀγαθὴν τινὰ πορίζεσθαι· ἐλπίδα, δικαίῳ χρησάμενοι πλούτῳ τῷ ἐκ Θεοῦ πολλάκις παρεχομένῳ· καὶ ζυγοῖς ὄρθοις καὶ Ισοστασίοις, δεξιαῖς, δύντοι, χρήσασθε πράξεις,

⁷⁰ Psal. xxxviii, 6. ⁷¹ ibid. 12. ⁷² ibid. 7. ⁷³ Psal. 1, 4. ⁷⁴ Eccl. 1, 2. ⁷⁵ Psal. xxviii, 7.

Θησαυρίζοντες ἑκυτοὺς θησαυροὺς ἐν οὐρανοῖς, καὶ σπάστορες ἐν εὐλογίαις κατὰ τὸ λελεγμένον· « Ἐσχόπισεν, ἔδωκε τοῖς πάνησι, ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰώνα. » Αὕτη γάρ μονη ἐλπῖς ἀγαθῆς ἀλλῶν δὲ προσήκει μὴ ἐλπίζειν ἐπὶ ἀδίκιαν, μηδὲ ἐπὶ τοῖς ἐξ ἀρπαγῆς καὶ πλεονεξίας συναγομένοις χρήμασι μέγα φρονεῖν ἀλλὰ καὶ εἰ συμβαίη ποτὲ εὑροεῖν ἥμεν τὰ πράγματα, καὶ ἀκωλύτως φέρεσθαι πανταχόθεν τὸν πλοῦτον ποταμοῦ δίκην φέοντα, καὶ δύνειν οὐκ ἄν τις ἀδίκησει, φορφῇ τινι ἀδοκήτῳ φερόμενον, μὴ πάντας ἐκ Θεοῦ τοῦτο γίνεσθαι καὶ νόμιζε, μηδὲ μακάριζε σεαυτὸν ἀπατώμενος τῇ δαμανοίᾳ καὶ προστιθέμενος ὡς ἀγαθῷ τῷ πλούτῳ. Γίνωσκε δὲ, διτὶ ρευστῆς ὁν φύσεως, ὡσπερ φέων φέρεται, οὐτωκαὶ ἀπορθεῖται οὐδὲν δὲ βέβαιον οὐδὲ στερβόν καὶ ἀσφαλὲς κεκτημένος. Θαυμαστῶς δὲ τῷ τῆς φοῆς δύναματι κέχρηται, « Πλοῦτος ἔτιν φέῃ, » φῆτας· κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· « Πλοῦτος, φησίν, ἔτιν καρποφορῇ, μὴ τάσσετε τὴν καρδίαν. » Ἄλλ’ ἐπὶ τίνα δεῖ τάσσειν τὴν καρδίαν καὶ τίνι προστίθεσθαι, εἰρηται πολλάκις ἐν τῷ, « Οὐχὶ τῷ Θεῷ ὑποταγήσεται ἡ ψυχὴ μου; » καὶ πάλιν· « Πλὴν τῷ Θεῷ ὑποταγήθι ἡ ψυχὴ μου· αὐτὸς γάρ Θεός μου καὶ Σωτήρ μου καὶ ἀντιληπτώρ μου· » καὶ, « Ἐλπίσατε ἐπ’ αὐτὸν, πᾶσα συναγωγὴ λαοῦ. » Οὐκοῦν, ἔχοντες τὸν μέγαν πλοῦτον καὶ τὸν ἀληθινὸν θησαυρὸν, μὴ ἐλπίσωμεν ἐπὶ τῷ ματαίῳ καὶ ρευστῷ καὶ ἀδίκῳ πλούτῳ· μάταιοις γάρ ἀληθῶς πάντες οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων οἱ ἐπὶ τούτῳ πεποιθότες.

« Ἀπαξ ἐλάλησεν ὁ Θεὸς, δύνθα ταῦτα ἤκουεσα· διτὶ τὸ κράτος τοῦ Θεοῦ, καὶ σοι. Κύριε, τὸ Ἑλεος· διτὶ σὺ ἀποδώσεις ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. » Τοσαῦτα προπαιδεύσας δι λόγος, ἀκολούθως τῆς τοῦ Θεοῦ δικαιοκρίσιας ὑπομιμήσκει· ὡς ἀν., ταύτην πρὸ ὄφθαλμῶν θέμενοι, μήτε τῇ ἀδίκῃ μήτε τοῖς ἀρπάγμασι, μήτε τῷ προσκαίρῳ καὶ τυφλῷ πλούτῳ ἑκυτοὺς ἐπιδῶμεν. Οὐ γάρ ἀπαξ μόνον περὶ τῆς κρίσεως ὁ Θεὸς διεστέλλατο, ἀλλὰ καὶ δεύτερον. Καὶ ταῦτα, φησίν, αὐτὸς ἐγὼ ἤκουεις ἀκριβῶς, τὸν νοῦν ἐπιστήσας τοῖς δυοῖς τούτοις παραγγέλμασιν. « Ἀπαξ γάρ ἐλάλησεν ὁ Θεὸς, ἀλλ’ ἐγὼ δύνθα ταῦτα ἤκουεις ἐλάλησε γάρ καὶ διὰ προφητῶν, ἐλάλησε καὶ διὰ ἀποστόλων· καὶ τὸν ἕνα λόγον τὸν ἀπαξ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ὀρισθέντα καὶ διὰ παλαιᾶς Διαθήκης καὶ διὰ τῆς καινῆς ἤκουεις. Τίς δὲ ἦν οὔτος, ἀλλ’ « Οτι τὸ κράτος τοῦ Θεοῦ καὶ σοι, » Κύριε, τὸ Ἑλεος, » καὶ, « Οτι σὺ ἀποδώσεις ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ; » « Ἐλεος δὲ, φησίν, καὶ κράτος· » τὸ μὲν κράτος πρὸς τὸ τιμωρεῖσθαι· καὶ ταπεινοῦν τούς; ἀφηγιῶντας. τὸ δὲ Ἑλεος πρὸς τὸ σώζειν τοὺς εἰς αὐτὸν ἡλπικότας. « Ἰδε οὖν χρηστότητα καὶ ἀποτομίαν, » φησίν ὁ Ἀπόστολος· ἐπὶ μὲν τοὺς πεσόντας ἀποτομίαν διὰ τοῦ κράτους, ἐπὶ δὲ σὲ χρηστότης διὰ τοῦ ἐλέους. Ταῦτ’ εἰπών, ἀνῶ τὸ πρόσωπον ἀνατείνας, προσφέγγεται τῷ Θεῷ λέγων· « Οτι σὺ ἀποδώσεις ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. » Καὶ ὁ Ἀκύλας δὲ τὰ προκείμενα τούτον ἡρμήνευσε τὸν τρόπον· « Ἐλάλησεν ὁ Θεὸς, καὶ δεύτερον ἐπέκουντα· δεῖ· ἡ ἴσχὺς τοῦ

A cum justa statera et bilance ad bona opera utimini, thesaurizantes vobis thesauros in cœlis, et sominantes in benedictionibus, ut dictum est: « Dispersit, dedit pauperibus, justitia ejus manet in sæculum ». Hæc sola bona spes est; alias vero non convenit sperare in iniuitate, neque de divitiis ex rapina et avaritia collectis altum sapere; imo si quando contigerit res nostras prospere cedere, ac divitias fluminis instar accidentes, sine ullius injurya, inexspectato quadam fluxu ad te deferrī; ne ex Deo id provenire putaveris; nequo ideo, cogitatione deceptus, divitiisque quasi bonis hærens, te beatum prædicaveris. Scitoque illas, fluidæ naturæ cum sint, ut fluxu seruntur, par modo desluere, teque nihil firmum, stabile, solidumve possidere. Mirum autem in modum fluxus nomine est usus: « Divitiæ si afflant, » inquit; vel, secundum Symmachum, « Divitiæ si fructum pariant, inquit, ne apponite cor. » Cuiam vero cor ordinare et apponere opus sit, plerumque dictum est in illo, « Nonne Deo subjecta erit anima mea? » ac rursum: « Verumtamen Deo subjecta esto, anima mea: ipse enim Deus natus et Salvator meus et susceptor meus, » et, « Sperate in eo omnis congregatio populi. » Cum itaque magnas divitias verumque thesaurum obtineamus, ne spem ponamus in vanis, fluxis et iniquis divitiis. Nam vani vere sunt omnes filii hominum, qui hisce confidunt.

Vers. 12, 13. « Semel locutus est Deus, duohæc audivi, quia potestas Dei est, et tibi, Domine, misericordia: quia tu reddes unicuique juxta opera sua. » Cum tanta ad nostram institutionem præmissa fuissent, consequenter de justo Dei iudicio verba facit, ut illud præ oculis statuentes, neque injustiæ, neque rapinis, neque temporaneis cæcisque divitiis nos dedamus. Neque enim semel tantum de iudicio Deus præcepta dedit, sed etiam secundo: Et hæc ego sedulo audivi, inquit, animoque hæc duo præcepta consideravi. Semel quippe Deus locutus est; sed ego hæc duo audivi: locutus namque est per prophetas, locutus per apostolos: atque sermonem illum unum semel, cum per Vetus tum per Novum Testamentum a Deo pronuntiatum, audivi. Quis ille erat, nisi et quia potestas Dei est, et tibi, Domine, misericordia; » et, « quia tu reddes unicuique juxta opera sua? » Misericordia, ait, et potestas; potestas ad ulciscendum et humiliandum effrenes homines; misericordia ad salvos faciendos sperantes in se. « Vide ergo bonitatem et severitatem Dei », inquit Apostolus: severitatem in lapsos per potestatem suam; erga te vero bonitatem per misericordiam. Postquam hæc dixerat, erecto sursum vultu Deum sic alloquitur: « Quia tu reddes unicuique juxta opera sua. » Aquila etiam hæc sic interpretatus est: « Locutus est Deus, et secundo audivi, quia

¹⁰ Psal. cxI, 9. ¹¹ Rom. xi, 22.

fortitudo Dei, et tibi, Domine, misericordia. Tu vero redde singulis viris secundum opera sua. »

A Θεοῦ, καὶ σοι, Δέσποτα, τὸ Ελεος. Σὺ δὲ ἀπόδος κατὰ δῆνδρα ἔκάστω κατὰ τὰ ἑργα αὐτοῦ. »

**1. PSALMUS DAVIDI, CUM ESSET IN DESERTO
(1) JUDÆÆ LXII.**

VERS. 2, 3. « Deus Deus meus, ad te de luce vi-gilo. » Cum fugeret David, accessit ad Achimelech sacerdotem; hinc ad Achus regem Geth; inde vero in Massepha Moab. Gad autem propheta, qui aderat, auctor est ipsi ut ne ultra apud allophylos moras trahat. Quare inde profectus, in deserto Ju-dææ habitat, de quo tempore hac Scriptura enarrat: « Et morabatur David in deserto Masseneth in angustis, et sedes habebat in deserto, in monte Ziph. Et quærebat eum Saul omnibus diebus, et non tradidit eum Dominus in manus ejus ». In hoc rerum statu, hunc psalmum adornat, notato per titulum tempore. Quare dictum est, « Psalmus Davidi, cum esset in deserto Judææ. » E re autem fuerit hic rursum observare, non ex serie historiæ et temporum, ordinem psalmorum constitutum, sed valde permista tempora esse. Nam historia primo recenset, Saulem nuntios misisse in domum David, qui intersicerent eum, et Melchol uxorem ejus demisisse eum per fenestram; Psalmorum vero scriptura eam rem in LVIII memorat. Deinde historia Scripturæ narrat venisse Davidem in Noba ad Achimelech sacerdotem; sed Psalmorum liber hanc rem gestam meminit in XXXIII psalmo. Rursumque scriptura Regnorum ait: « Et abiit David inde, et venit, et salvatus est in spelunca Odol-lam »; liber autem Psalmorum hujus negotii in LVI mentionem facit. Suh hæc iterum scriptura Regnorum Doec memorat, quo pacto scilicet Achimelech sacerdotem apud Saulem calumnias sit; at Psalmorum liber in LI hoc tempus commemorat. Agnita porro David ipsius Doec calumnia, fugit et in desertum Judææ se contulit, quo tempore hunc quem tractamus psalmum adornavit. Et scriptura quidem Regnorum post præsentis, scilicet LXII psalmi tempus, quædam gesta commemorat, v. g. ut Ziphæi David apud Saulem calumnias sunt; de quibus Psalmorum liber, in LIII, mentionem habet, cuius titulus est: « In finem, in hymnis, intellectua David, cum venissent Ziphæi, et dixissent ad Saul, Ecce David absconditus est apud nos. » Et LV inscriptus est: « Quando tenuerunt eum Allo-phyli in Geth. » Illud autem Regnorum scriptura in postrema historiæ parte reponit. Viden' quo pacto prima postrema, et postrema prima constituantur? Quod si secundum temporum seriem digesti suis-sent, primus statuendus erat LVIII, secundus XXXIII, tertius deinde LVI, quartus LI, et consequenter quintus LXII, sextus LIII, ac postremus omnium LV. Post mortem vero Saulis primum psallit LIX, cum percussit Joab vallem Salinarum, cepitque duode-cim millia hominum Moabitum; et vero postea,

ΨΑΛΜΟΣ Τῷ ΔΑΥΙΔ ΕΝ Τῷ ΕΙΝΑΙ ΑΥΤΟΝ ΕΝ ΤΗΙ ΕΡΗΜῷ ΤΗΣ ΙΟΥΔΑΙΑΣ ΕΒ'

« Ο Θεός δὲ Θεός μου, πρὸς σὲ ὁρθίζω. » Φεύγω δὲ Δαυΐδ παραγίνεται πρὸς Ἀχιμέλεχ τὸν ιερέα· ἔνθεν πρὸς Ἀχοῦς τὸν βασιλέα Γέθ, κἀκεῖθεν εἰς Μάσσηρα τῆς Μωάβ. Συνὼν δὲ αὐτῷ Γάδ δὲ προφήτης, παρανεὶ μὴ ποιεῖσθαι παρὰ τοῖς ἀλλοφύλοις τὰς διατριβάς. Διὸ μεταστὰς ἐντεῦθεν, τὴν ἐρημίτην τῆς Ιουδαίας οἰκεῖ-σται καὶ ιστορεῖ λέγουσα ἡ Γραφή: « Καὶ ἐκάθισε Δαυΐδ ἐν τῇ ἐρήμῳ Μασσενὴθ ἐν τοῖς στενοῖς· καὶ ἐκάθιστο ἐν τῷ δρεὶ ἐν τῇ ἐρήμῳ Ζειφ. Καὶ ἐζήτει αὐτὸν Σαοὺλ πάσας τὰς ἡμέρας, καὶ οὐ παρέδωκεν αὐτὸν Κύριος εἰς τὰς χειρας αὐτοῦ. » Ἐν τούτοις ὅμως, τῷ προκείμενον φαλμὸν συντάττεται, τὸν καιρὸν διὰ τῆς προγραφῆς σημήνας. Διὸ εἰρηται, « Ψαλμὸς τῷ Δαυΐδ, ἐν τῷ εἰναι αὐτὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς Ιουδαίας. » Εὗλογον δὲ ἐνταῦθα γενομένους ἐπισημήνασθαι πά-λιν, ὅτι μὴ κατὰ ἀκόλουθι τῶν τῆς ιστορίας χρόνων ἢ τῶν φαλμῶν σύγκειται τάξις· ἐντὸνταλακται δὲ παρὰ πολὺ τοῖς χρόνοις. Αὐτότικα γοῦν ἡ μὲν ιστορία πρώ-την περιέχει τὴν διήγησιν καθ' ἣν ἀπέστειλε Σαοὺλ ἀγγέλους εἰς τὸν οἶκον Δαυΐδ, τοῦ θανατώσαις αὐτὸν· Καὶ Μελχὸλ ἡ γυνὴ αὐτοῦ καθῆκεν αὐτὸν. διὰ τῆς θυ-ρίδος· ἢ δὲ τῶν φαλμῶν γραφὴ ἐν τῷ νῷ ταῦτης μέμνηται τῆς πράξεως. Εἴθ' ἐξῆς ἡ μὲν Γραφὴ τῶν ιστοριῶν διάδοσκει, ὡς ἔρχεται Δαυΐδ εἰς Νοβᾶ πρὸς Ἀχιμέλεχ τὸν ιερέα· ἢ δὲ βίθος τῶν Ψαλμῶν ταῦτης μέμνηται τῆς πράξεως ἐν τῷ λγ' φαλμῷ. Καὶ πάλιν ἡ μὲν γραφὴ τῶν Βασιλειῶν φησι· « Καὶ ἀπηλάγη Δαυΐδ ἐντεῦθεν, καὶ ἔρχεται, καὶ διεσώθη εἰς τὸ σπή-λαιον τὸ Ὄδολλάμ· » ἢ δὲ βίθος τῶν Ψαλμῶν ἐν τῷ νῷ μέμνηται τῆς τάξεως. Καὶ αὖθις μετὰ ταῦτα ἡ μὲν γραφὴ τῶν Βασιλειῶν τοῦ Δωρῆ μέμνηται, ὡς διαβέβηλη καὶ τῷ Σαοὺλ τὸν ιερέα Ἀχιμέλεχ· ἢ δὲ βίθος τῶν Ψαλμῶν τούτων μέμνηται ἐν τῷ νῷ, δι-επιγράφεται, « Εἰς τὸ τέλος ἐν ὑμνοῖς, συνέσεως τῷ Δαυΐδ, ἐν τῷ ἐλεύθεν τοὺς Ζιφαῖους, καὶ εἰπεῖν τῷ Σαούλ· Ἰδού Δαυΐδ κέκρυπται παρ' ἡμῖν. » Καὶ δὲ νέ· ἐπιγράφεται· « Ότε ἐκράτησαν αὐτὸν οἱ ἀλλόφυλοι ἐν Γέθῳ· Τοῦτο δὲ ἡ τῶν Βασιλειῶν γραφὴ ἐν ὑστέροις τιθησι τῆς ιστορίας. Ορᾶς δημιούρως τὰ πρώτα ὑστέρα, καὶ τὰ ὑστέρα πρῶτα τέτακται; ὡς εἰ κατὰ ἀκόλου-θιαν τῶν χρόνων τέθειτο, πρῶτος ἀντὶ τέτακτο δὲ νη', ἐξῆς τούτῳ δὲ λγ', καὶ τρίτος καὶ μετὰ τούτων δὲ νη', καὶ τούτοις τέταρτος δὲ να', εἰτ' ἀκόλουθως πέμπτος δὲ δέ, καὶ ἕκτος δὲ νη', καὶ μετὰ πάντας τούτους δὲ νε'. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Σαούλ πρῶτον φάλει τὸν

¹⁸ I Reg. xxiii, 14.15. ¹⁹ I Reg. xxii, 1.

(1) Græc. et Vulg. Idemact.

νθ', ήντικα ἐπάταξεν Ἰωάνθ τὴν φάραγγα τῶν Ἀλῶν, καὶ ὑποχύριους εἰλε τοὺς Μωάνθ ἰδ' χιλιάδας. Τὸν δὲ ν· μετὰ ταῦτα, στε ἡλθε πρὸς αὐτὸν Ναθὰν ὁ προφῆτης, ήντικα καὶ εἰσῆλθε πρὸς Βηθσαδέα. Εἶτα τὸν τρίτον συντάττει, στε ἀπεδίδρασκεν ἀπὸ προσώπου Ἀβεσσαλού τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ· καὶ μετὰ ταῦτα τὸν ὑπὲρ τῶν λόγων Χουστινοῦ ιερινεῖ. Τίς οὖν οὐκ ἀν τὴν τούτων ζητήσειν αἰτίαν; Οὐ γάρ ἔχει λόγον τὸ μῆδιά τινας ἀναγκαῖας ὑποθέσεις ταῦτα τοῦτον διατετάχαι τὸν τρόπον. Ἀλλος μὲν οὖν τοὺς ἀριθμοὺς αὐτοὺς οἰήσεται ἔχειν τινὰ δύναμιν· διὸ καταλήλως ἐκάστῳ ἀριθμῷ ἐφηρμόσθαι τὴν διάνοιαν τῶν ἐμφρόμενων λόγων οἴον ὡς ἐπὶ παραδείγματος ὁ ν· ἀριθμὸς τὸν περὶ ἀφέσεως ἀμαρτημάτων λόγον περιέχει διὰ τὴν ἐν τῷ νόμῳ φερομένην πεντηκονταετερίδα, ἣν Ἰωνᾶτον παίδες Ἐβραίων ἐκάλουν, ἐν τῷ ἀφέσεις καὶ συγχωρήσεις ἐγένοντο τοῖς χρεωφειλέταις, ἐλευθερίᾳ τε οἰκεῖταις, καὶ ἄλλα τινὰ τοιαῦτα πράττειν νενομοθέτητο. Τούτου χάριν τὴν ἐξομολόγησιν τοῦ πλημελήματος ὑπὲρ συγχωρήσεως καὶ ἀφέσεως ἀμαρτιῶν τῷ νῷ φαλμῷ ἐφήρμοσεν. Οὗτως οὖν καὶ ἐφ' ἐκάστῳ φαλμῷ κατά τινας λόγους τῇ τῶν ἀριθμῶν δυνάμει τὰς οἰκείας διανοίας εἴποι ἀν ἐφηρμόσθαι. Ἀλλ' ὁ ταῦτα λέγων οὐ μοι δοκεῖ τυγχάνειν τοῦ σκοποῦ· πρῶτον μὲν ὅτι οὐδὲ δῶς ἀριθμός τις ἐν τῇ Ἐβραϊκῇ βίβλῳ τῶν Ψαλμῶν φέρεται· δινεὶ δὲ τῆς τοῦ ἀριθμοῦ προστήκης ἀνεγράψησαν· εἰθ' ὅτι διαφόρως οἱ μὲν εἰσὶ συνημμένοι, οἱ δὲ διηρημένοι. Αὐτίκα γοῦν ὁ πρῶτος καὶ ὁ δεύτερος κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς βίβλου συνημμένοι εἰσὶ κατὰ τὸ Ἐβραϊκὸν καὶ πάλιν δὲ συνημμένος παρ' ἡμῖν ἐν τῷ Ἐβραϊκῷ διηρηταὶ εἰς δύο. Καὶ πᾶσα δὲ τῇ τῶν Ψαλμῶν βίβλος εἰς μέρη ε' διῃρηται, καθὼς ἡδη πρότερον εἴρηται. Ὄν οὖτας ἔχοντας, σχολάζοις ἀν τὴν ἀπολεγέντα τῶν ἀριθμῶν θεωρία. Ποίον δὲ καὶ λόγον εἴποι ἀν τις ἔχειν, φέρ' εἰπεῖν, τοῦ μετὰ χείρας φαλμοῦ, λέγω δὲ τοῦ ἔξι, τὴν διάνοιαν πρὸς τὸν τοιόνδε ἀριθμὸν ἐφαρμόστει, τὴν ἐφ' ἐκάστῳ τῶν ρυ' ἀριθμῶν ἴδιον ἀφορεῖσθαι νοῦν προσήκοντα τῷ τοιῷδε, τὸ δὲ τοιῷδε ἀριθμῷ; ἄλλα ταῦτα μὲν ὅπῃ τις ἔθελοι παραδεχέσθω. Ἐγὼ δὲ τιγοῦμαι τῆς τῶν ἐγγεγραμμένων διανοίας ἔνεκεν ἐφεξῆς ἀλλήλων τοὺς φαλμοὺς κείσθαι κατὰ τὸ πλεῖστον, οὕτως ἐν πολλοῖς ἐπιτηρήσας καὶ εὑρών· διὸ καὶ συνῆψθαι αἴτοὺς ὥσανεν συγγένειαν ἔχοντας καὶ ἀκολουθίαν πρὸς ἀλλήλους. Ἐνθεν μὴ κατὰ τοὺς χρόνους ἐμφέρεσθαι, ἀλλὰ κατὰ τὴν τῆς διανοίας ἀκολουθίαν. Δέδεικται δὲ τούτο ἡδη πρότερον καὶ ἀπὸ πλειόνων μὲν ἑτέρων, μάλιστα δὲ ἀπὸ τοῦ ματ' μέχρι τοῦ ν·, ἐν οἷς ἀποδεικτικῶς παρεστήσαμεν τοὺς μὲν ἐπιγεγραμμένους τῶν υἱῶν Κορὲ πολλὴν σώζειν ἀκολουθίαν πρὸς τὸν κοῦν τὸν ἐξ αὐτῶν δηλούμενον· ἐφεξῆς δὲ τούτοις κείμενον τὸν τοῦ Ἀσάφ καὶ πάλιν τούτων συνημμένην τοῦ Δαυΐδ τὴν ἐξομολόγησιν τὴν ἐν τῷ νῷ φερομένην, ἀδιστοτὸν τὴν ἀποδοθεῖσαν ἡμῖν θεωρίαν παρέχειν. Μία μὲν οὖν αὔτη ἡ αἰτία, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, τῆς ἀκολουθίας γένοιτο· διὸ τῶν φαλμῶν ἔχω δὲ καὶ ἄλλην εἰκεῖν. (1) Πολλῆς γάρ εἰδωλολατρείας καταχρηστάσης τοῦ Ἰουδαϊων ἔθνους, λήθην αὐτοὺς πε-

(1) Iis sere similia in prologis supra habentur.

A « quando venit ad ipsum Nathan propheta, postquam ingressus est ad Bersabee. » Deinde tertium composuit, « cum aufugit a facie Absalom filii sui; » sub hæc septimum « pro verbis Chusi filii Jemini. » Quis horum causam non perquirat? Non enim rationi consentaneum esset, sine ultra necessaria causa hæc tali modo ordinata fuisse. Erit fortasse qui numeros ipsos vim aliquam habere putet; ideoque singulis numeris congruentem aptari verborum sententiam; exempli causa, quinquagenarius numerus remissionis peccatorum rationem continet, ob quinquagesimum illum annum in lege memoratum, jubilæum ab Hebreis vocari solitum, quo remissiones concessionesque debitoribus erant, libertas famulis, et similia quædam agi lege constitutum erat. Cujus rei gratia confessionem sceleris pro venia et remissione peccatorum quinquagesimo psalmo aptaverit. Sic igitur ille singulis in psalmis, secundum quasdam rationes, numerorum virtuti sententiam propriam accommodari dixerit. At qui talia dicat, non videtur mihi scopum attingere: primo quidem quod nullus omnino numerus in Hebraico Psalmorum libro feratur; sed ii nullo addito numero inscribantur: deinde quia diverso modo illi vel disjuncti vel conjuncti sunt. Nam vel ab ipso initio primus et secundus in Hebraico exemplari copulati sunt: rursumque nonus qui conjunctus in nostro, in Hebraico divisus in duos est. Totusque Psalmorum liber, ut dictum superius, in quinque partes distributus est. Quæcum ita se habeant, vacet profecto inutilisque sit prædicta numerorum consideratio. Ecqua, amabo, ratio fuerit, exempli causa, præsentis, nimirum LXII psalmi sententiam, cum hujusmodi numero coaptare; vel in singulis et numeris propriam et congruentem tali vel tali numero mentem assignare? Sed hæc quidem arbitrio suo quivis accipiat. Ego vero arbitror pro sententiæ ratione et similitudine, psalmos ut plurimum digestos esse, quia hoc in multis observatum comperi: ideoque ordine conjunctos esse qui affinitatem et consequentiam invicem præferrent: indeque non pro temporis ratione, sed pro sententia in serie ferri. Idque jam superius commonistratum est, cum ex multis aliis, tum maxime a XL ad quinquagesimum, in quibus clare comprobavimus, eos qui filiorum Core inscripti sunt, multam habere quod ad sensum in iis deprehensum, inter se affinitatem: sequentem vero qui Asaphi est, et iis subnexam in quinquagesimo Davidis confessionem, opinioni nostræ, quod scilicet vim nullam rebus inferat, astipulari. Hæc una causa fuerit, ut mihi quidem videtur, cur psalmi eo ordine positi sint: aliam tamen proferre valeo. Cum multo idolatriæ genere Judaeus populus detineretur, ipsos patrias scripturas et memoria oblitterasse narrat Regnorū historia; ita ut neque Mosaicæ legis liber ultra reperiretur, neque paternæ pietatis memoria penes illos servare-

tur. Sic itaque prophetas impietatem suam coar-gentes interficiunt: quibus de causis in capti-vitatem Assyriorum primo traditi sunt. Nihil itaque mirum est in tali temporum conditione quædam, quæ in libro Psalmorum exstabant, longo anno-rum curriculo oblivione obliterata, excidisse. Sub hæc autem sive Esdras, sive quispiam alias pro-petarum ipsos colligendi curam suscepit, atque una cum aliis librum quoque Psalmorum conse-cravit: neque confertim omnes reperit, sed diver-sis temporibus. In primis autem locavit eos, qui primi inventi fuerant: hincque factum, ut ii qui Davidis sunt, non consequenter omnes jaceant; sed commisti cum iis qui filiorum Core, Asaph, Solo-monis, Moysis, Aethan, Aenian, rursumque Davidis in libro deprehenduntur, non ratione temporis quo pronuntiati, sed quo reperti sunt. Hincque conti-git, ut qui tempore posteriores erant, quia primi reperti, primi repositi sint; ac vice versa, qui primi fuerant, quia post alios eruti sunt, posterio-rem in locum sint constituti. Et hæc nobis de quæstione proposita conjectando dicta sint. Jam tempus est, ut ad dicta hujus quem tractamus psalmi accedamus.

εἰς τὴν προταθεῖσαν ζήτησιν ἐξ εἰκότων εἰρήσθω. Ψαλμῷ ἐφάψασθαι κατέρος.

Cum pari atque cæteri prophetæ modo David erraret in solitudinibus, in montibus, in speluncis et in foraminibus terræ, exercitatus laboribus, quos sibi oblivio injuriarum pepererat, hunc quoque psalmum cecinit, otium solitudinis, divinæ philosophiæ consecrans: excitansque suum erga res divinas amorem, constitutus se immortalitatis pocu-lum sitire: quare ad Deum ita clamat: « Deus Deus meus, ad te de luce vigilo. Sitivit tibi anima mea, quam simpliciter tibi caro mea. » Pro illo autem, « quam simpliciter tibi caro mea, » Aquila, « expansa est tibi caro mea, » interpretatus est; Symmachus vero, « concupiscit te caro mea; » ita ut non sola Davidis anima ad Deum expanderetur, sed ipsa quoque caro et corpus ejus, utpote qui, cum Deo vacaret, caste et pure ageret. Illud vero, « Deus Deus meus, ad te de luce vigilo, » nocturnæ suæ puritatis argumentum erat. Nemo enim qui in cubilibus atque impudicitiis animam suam com-maculaverit, corporeque turpis immundusque fuerit, talibus possit uti vocibus. Cæterum magnus ille David sidenti conscientia, non simpliciter Deum invocabat, dicens, « Deus; » sed bis eum quasi sibi proprium ascribit: quare adjicit, « Deus meus. » Deinde quia ut sibi proprium Deum prouuntiare ausus erat, talis ausus causam edocet his verbis, « Ad te de luce vigilo. Sitivit tibi anima mea, quam simpliciter tibi caro mea. » Nam ideo Deum meum compellavi, quia nullo terrenarum, vel quæ oculis carnalibus percipiuntur, rerum desiderio te-neor. Quemadmodum enim Apostolus dixit: « Vivo autem, jam non ego, vivit vero in me Christus⁶⁰; »

⁶⁰ Gal. II, 20.

A ποιῆσθαι τῶν πατέρων γραφῶν ἡ τῶν Βασιλειῶν ἴστο-ρία διδάσκει: ὡς μηδὲ φαίνεσθαι βίβλον τοῦ Μωϋσέως νόμου, μηδὲ μνήμην τῆς τῶν πατέρων εὐεσθείας σώζεσθαι παρ' αὐτοῖς. Οὕτω γοῦν καὶ τοὺς προφήτας ἀνήρουν διελέγχοντας αὐτῶν τὰς δυσσεθείας, καὶ τούτων ἔνεκα τὸ πρώτον τῇ τῶν Ἀσσυρίων παρέθησαν αἰχμαλωσίᾳ. Οὐδὲν οὖν θαυμαστὸν ἐν τοιάντη καταστάσει καιρῶν, καὶ τὰ ἐμφερόμενα τῇ βίβλῳ τῶν Ψαλμῶν διαπεπτωκέναι, λήθῃ τε μακροῖς παραδεδόσθαι χρόνοις. Μετὰ δὲ ταῦτα εἴτε Ἐσδραν, εἴτε τινὶ ἔτερον προφητῶν, περὶ τὴν συναγωγὴν αὐτῶν ἐπουδαχέναι, μετά τε τῶν λοιπῶν καὶ τὴν βίβλον τῶν Ψαλμῶν συναγηγόχεναι, οὐχ ἀθρόως εὑρόντα τοὺς πάντας, ἀλλὰ κατὰ διαφόρους χρόνους. Κατατάττειν δὲ ἐν πρώτοις τοὺς πρώτους εὑρίσκομένους: διὸ μηδὲ τοῦ Δαυΐδ ἐφεξῆς κείσθαι τοὺς πάντας: ἐν δὲ τῷ μεταξὺ καὶ τῶν ιερῶν Κορὲ, καὶ τοῦ Ἀστρφ, καὶ Σολομῶνος καὶ Μωϋσέως, Αἰθάν τε καὶ Αἰμιν, καὶ πάλιν τοῦ Δαυΐδ εὑρίσκεσθαι ἀναμιξῖ ἐν τῇ βίβλῳ κατατεταγμένους, οὐ καθ' οὓς ἐλέχθησαν χρόνους, ἀλλὰ καθ' οὓς εὑρήνται. « Ενθεν συμβῆναι τοὺς τοῖς χρόνοις ὑπέρους πρώτους εὑρεθέντας ἀναληφθῆναι πρώτους, καὶ τοὺς τοῖς χρόνοις προτέρους, μετὰ ταῦτα εὑργέμένους, ἐν δευτέρᾳ καταταγῆναι κώρῳ. Ταῦτα μὲν οὖν ἡμῖν Ἡδη δὲ καὶ τῶν ἐμφερομένων ἐν τῷ μετὰ χειρας

B πλανώμενος Δαυΐδ ὅμοίως τοῖς λοιποῖς προφήταις ἐν ἐρημίαις καὶ δρεσι, καὶ στηλαῖσι, καὶ ταῖς ὁπαῖς τῆς γῆς, τοῖς τε τῆς ἀνεξικακίας πόνοις ἐγγυμναζόμενος, καὶ τὸν μετὰ χειρας ἥδε Φαλμὸν, τῇ κατὰ Θεὸν ἀνατιθεὶς φιλοσοφίᾳ τὴν ἐπὶ τῆς ἐρήμου σχολὴν καὶ τὸν ἑαυτοῦ περὶ τὰ θεῖα ἔρωτα διεγείρων, ὅμο-λογεῖται διψήν τοῦ τῆς ἀθανασίας πόματος· διὸ ἔδει πρὸς τὸν θεὸν λέγων: « Ό Θεός ὁ Θεός μου, πρὸς σὲ ὁρθρίζω. Ἐδίψησε σοι ἡ ψυχὴ μου, πᾶς ἀπλῶς σοι ἡ σάρξ μου. » Ἀντὶ δὲ τοῦ, « πᾶς ἀπλῶς σοι ἡ σάρξ μου, » ὁ μὲν Ἀκύλας, « ἐπετάθη σοι ἡ σάρξ μου, » ἡρμηνεύειν· δὲ Σύμμαχος, « Ἰμείρεται σε ἡ σάρξ μου. » ὥστε οὐχ ἡ ψυχὴ μόνη τοῦ Δαυΐδ πρὸς τὸν θεὸν τέτατο, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ σάρξ καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ, ἀγνεύοντος δηλαδὴ καὶ καθαρεύοντος διὰ τὸ τῷ θεῷ σχολάζειν. Καὶ τὸ λέγειν δὲ, « Ό Θεός ὁ θεός μου, πρὸς σὲ ὁρθρίζω, » παρατατικὸν ἦν τῆς νυκτερινῆς καθαρότητος. Οὐδεὶς γάρ ἐν κοιταῖς καὶ ἀσελγείαις ρυπάντας ἑαυτοῦ τὴν ψυχὴν, καὶ τὸ σῶμα μιαρὸς ὡν καὶ ἀκάθαρτος, οἰός τ' ἂν εἴη τὰς τοιάντας προσέσθαι φωνάς. Πλὴν δὲ μέγας Δαυΐδ πεπαρθησασμένη συνειδήσει οὐχ ἀπλῶς τὸν θεὸν ἀνε-καλεῖτο, λέγων, « Ό Θεός· » δεύτερον δὲ ὡς ἑαυτοῦ ίδιον δυταὶ ἐπεγράφετο· διὸ προστιθειὶ φάσκων· « Ό θεός μου. » Εἰτ' ἐπειδήπερ ἑαυτοῦ θεὸν ἀναγορεύεις αὐτὸν τετόλμηκε, τῆς τόλμης τὴν αἰτίαν διδάσκει λέγων, « Πρὸς σὲ ὁρθρίζω. Ἐδίψησε σοι ἡ ψυχὴ μου, πᾶς ἀπλῶς σοι ἡ σάρξ μου. » Διὰ ταῦτα γάρ θεόν μου προσείπον, ἐπειδήπερ οὐδενὸς τῶν ἐπιγείων, ἀλλ' οὐδὲ τῶν ὄφθαλμοῖς σαρκὸς ὄρωμένων περιέλκει με πόθος. Ήσπερ δὲ ὁ Ἀπόστολος, « Ζῶ, φησὶν, οὐκ-ει τι ἔγω· ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός· » τοιάντη διανοίᾳ

καὶ Δαυὶδ τῷ Θεῷ ἐλεγε· « Πρὸς σὲ ὁρθρίζω. Ἐδί-
ψηστοι τοις ἡ ψυχῇ μου. » Όσει καὶ χώρα τις, μὴ τυ-
χοῦσα τοῦ συνήθους ὑετοῦ, διψήν λέγοιτο τούτου·
τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἐδίψησε σοι, η ἴμειρεται σε πρὸς
τῇ ψυχῇ μου καὶ αὐτῇ η σάρξ μου, πολυπλάσιον ὡς
διψῶσα. Ποτέρ γάρ φυσικοὶ λόγοις τὴν γῆν αὐτήν
φαμεν διψήν ὄντας, οὕτω καὶ η σάρξ μου ἐδίψησε
σοι, φησί· διὸ ἐπιφέρει· « Ἐν γῇ ἐρήμῳ καὶ ἀβάτῳ,
καὶ ἀνύδρῳ, » η κατὰ τὸν Σύμμαχον· « Ός ἐν γῇ
διψάδι καὶ ἐκλύεσι μήτ ὑπάρχοντος ὄντας. » Δύναται
δὲ καὶ τὴν ἔρημον αὐτὴν σημαίνειν διὰ τούτων, ἐν
ἡ φεύγων τὸν Σαοὺλ τὰς διατριβὰς ἐποιεῖτο. Πάντως
γάρ που ἐν ταύτῃ τυγχάνων καὶ μακρὰν ἀπωκισμέ-
νος τῆς κιβωτοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς τοῦ ἀγιάσματος
σκηνῆς, ἐν η τὰς κατὰ νόμον ἐποιοῦντο λατρεῖας,
τούτων ἐπόθει τὴν θέαν. Ποτέρ δὲ γῇ διψῶσα ὄντα
οὓρεται, οὕτω, φησι, καὶ η ἐμὴ ψυχὴ τὰ σοι τῷ
Θεῷ ἀρεστὰ καὶ φίλα διψεῖ· ὡς ἐκλείπειν καὶ ἐκτή-
σθαι, εἰ μὴ μεταλάβοι τῆς παρὰ σοι πηγῆς· περὶ οὗ
εἰρηται. « Οτι παρὰ σοι πηγὴ ζωῆς. Διὸ ἐδίψησε
σοι η ψυχῇ μου. » Ἐδίψησε δὲ πῶς, ἐρμηνεύει λέ-
γων ἔτης· « Οὕτως ἐν τῷ ἀγίῳ ὥρθην σοι, » ὥσει
λεγε τοῦτο· Ἐδίψησεν η ψυχῇ μου τὸ ὄφθηναι σοι
ἐν τῷ ἀγιάσματι, « τοῦ ἰδεῖν τὴν δύναμίν σου καὶ
τὴν δόξαν σου. » Τοιούτον δὲ ἔστι καὶ τὸ διὰ τῶν
ἔμπροσθεν εἰρημένον· « Ἐδίψησεν η ψυχῇ μου πρὸς
τὸν Θεὸν τὸν ἴσχυρὸν τὸν ζῶντα, πότε ξένω καὶ ὄφθη-
σμαι τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ. » Γενόμενος γάρ ἐν
τῷ ἀγίῳ σου, περὶ οὖν εἰρηται ἐν ἑτέρῳ, « Ἀπαξ
ῶμος ἐν τῷ ἀγίῳ μου, » πρῶτον μὲν αὐτὸς ὄφθησο-
μαι σοι, δοκιμασθησόμενος εἰ ἄξιος εἴην τῆς σῆς θέας. C
Εἴται ἄξιος ὄφθεις, δοκομαὶ τὴν δύναμίν σου καὶ τὴν
δόξαν σου· ὡν ἀδύνατόν ἔστιν εἰς θεωρίαν ἐλθεῖν, μή
οὐχὶ πρότερον ἐν τῷ ἀγίῳ γεννόμενον, καὶ πρῶτον
ἐψήνεται ἄξιον τῶν τοῦ Θεοῦ ἀγαθῶν. Μετὰ γάρ ταῦτα
διέται τις, ὡς ἀνὴρ δεδοκιμασμένος, τὴν δύναμίν
τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ. Καὶ τέλος τῶν ἀγαθῶν
τοῦτον εἶη τὸ ἐν θεωρίᾳ τούτων γενέσθαι· διὸ λέκε-
ται· « Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, οἵτι αὐτοὶ τὸν
Θεὸν δύονται. » Τούτο οὖν ἐδίψησεν η ψυχῇ τοῦ
Δαυΐδ· διὸ ἐλεγεν· « Ο Θεὸς ὁ Θεός μου, πρὸς σὲ
ὁρθρίζω. Ἐδίψησε σοι η ψυχῇ μου. »

« Οτι κρείσσον τὸ Ελεός σου ὑπὲρ ζωᾶς, τὰ χεῖλη
μου ἐπιτινέσσουσι σε. » Ο τὴν φύσιν τοῦ θνητοῦ βίου
κατανοήσας, καὶ τὴν πρόσκαιρον ζωὴν δοση τίς ἔστι
καὶ δυσια ἔητακως, ἀποστρέψεται μὲν ταῦτα ὡς
μικρὰ καὶ οὐδενὸς λόγου ἄξια· ὅλος δὲ τῆς ἀνω ἐλπί-
δης γεννόμενος, ἐκείνης τυχεῖν εὑνεται, ἐλέφ Θεοῦ
γοργούμενης. Οὐ γάρ δὴ κατὰ ὄφειλτον, οὔδε κατ'
ἄξιαν τῆς ἑκατούριας δικαιοσύνης τεύξεται τις τῶν ἐπου-
ρανίων. Διόπερ ἀλλαχοῦ που εἰρηται· « Τί γάρ μοι
ὑπάρχει ἐν τῷ οὐρανῷ; » τὸ δὲ πᾶν ἐλέφ Θεοῦ καὶ
φιλανθρωπίᾳ δωρεῖται, τοῖς σμικρὰ κατωρθωκόσι τὰ
μεγάλα χαρομένου. Ο δη σημαίνει ὁ παρὼν λόγος
φάσκων· « Οτι κρείσσον τὸ Ελεός σου ὑπὲρ ζωᾶς. »
Καὶ γάρ μαρτδος καὶ μακροχρόνιος ἐπὶ τοῦ πα-

A eadem sententia David Deo dicebat: « Ad te de
luce vigilo. Sitivit tibi anima mea. » Ceu ager con-
sueta orbatus pluvia, eam sitire dicatur, sic sitivit
tibi, vel concupiscit te, cum anima mea, tum ipsa
caro mea, quam multipliciter sitiens. Sicut enim
physice loquendo terram dicimus sitire aquam, ita
et caro mea, inquit, sitivit tibi: quare infert, « In
terra deserta, et invia, et inaquosa; » sive secun-
dum Symmachum: « Quasi in terra sitiensi et
languida non existente aqua. » His vero ipsam
solitudinem significare potest, in qua, Saulē su-
giens, moras trahebat. Siquidem dum ibi versare-
tur, ab arca Dei et a tabernaculo sanctificationis,
in quo legalem cultum exsequebantur, procul
remotus erat. Horum ille conspectum exoptabat.
Quemadmodum autem terra sitiens aquam expetit,
sic anima mea, ait, quæ tibi placita et dilecta sunt
sitibunda concupiscit; ita ut si illius qui penes te
est fontis particeps non fuerit, deficiat et contabe-
scat; de quo fonte dictum est: « Quoniam apud
te est fons vitæ²¹. » Quare « sitivit tibi anima
mea. » Quo pacto sitiatis, mox aperit: « Sic in san-
cto apparui tibi, » ac si diceret: Sitivit anima
mea aspectum tuum in sanctuario tuo, « ut vi-
deam virtutem tuam et gloriam tuam. » Simile huic
est illud superius dictum: « Sitivit anima mea ad
Deum fortē vivum, quando veniam et apparebo
ante faciem Dei²². » In sancto quippe tuo con-
stitutus, de quo in alio psalmo dictum est: « Se-
mel juravi in sancto meo²³, » primo apparebo tibi,
ut probetur num dignus conspectu tuo sim. Deinde
cum dignus comperiar, videbo virtutem tuam et
gloriam tuam: ad quarum conspectum admitti
nemo potest, quin prius in sancto sit, ac prius di-
vinis bonis dignus appareat. Postea enim quivis,
ut pote jam prebatus, virtutem et gloriam Dei videbit.
Isque finis bonorum fuerit, ad eorum contempla-
tionem admitti: quare dictum est: « Beati mundo
corde, quoniam ipsi Deum videbunt²⁴. » Hoc ita-
que sitiebat Davidis anima: quare dicebat, « Deus
Deus meus, ad te de luce vigilo. Sitivit tibi anima
mea. »

VERS. 4-6. « Quoniam melior est misericordia
tua super vitas, labia mea laudabunt te. » Qui
mortalis vita naturam consideravit, et quæ qua-
lisve temporanea vita sit, exploravit, hæc utpote
parva et nullius pretii aversatur; sed supernæ spei
sese totum applicans eam misericordia Dei conse-
qui exoptat. Neque enim quispiam ex debito aut ex
justitiæ suæ merito cœlestia adipiscetur. Quam-
obrem alibi dicitur: « Quid enim mihi est in
cœlo²⁵? » Sed totum Dei misericordia et humani-
tate datur, qui modica præstantibus magna elar-
gitur. Quod his verbis significatur: « Quoniam
melior est misericordia tua super vitas. » Nam
etiamsi quis longævus et annos in hac vita sit,

²¹ Psal. xxxv, 10. ²² Psal. xli, 5. ²³ Psal. lxxxviii, 36. ²⁴ Matth. v, 8. ²⁵ Psal. lxxii, 25.

ita ut in multis annorum periodis multorum vitam expleat; hoc sane nihil est, misericordiae Dei comparatum, quæ vitæ æternæ et cœlestium bonorum causa est. Quare misericordiae confisus tuæ, totam hanc vitam, ceu quædam pretiosa donaria et opulenta cimelia tibi consecrabo; membra scilicet et sensus meos ministerio addiccam tuo. Quapropter labia mea nihil aliud eloquentur, sed pura castaque servabuntur, ut tuis vacent hymnis et sermonibus. Vita autem mea tibi benedicendo nocte dieque semper incunbet: manus corporis mei, operaque iis edita, in nomine tuo levabo extollamque in altum, pravo quovis facinore puras offeram, ut dicit quidam: « Volo viros orare, levantes puras manus sine ira et disceptatione »⁶⁶. Sic autem labia mea et manus meæ tibi destinabuntur, ut labia quidem a thymiamate boni odoris nihil differant, manus vero ab efficaci et vero sacrificio non discrepent, ut opportune dicam de labiis meis, « Fiat oratio mea sicut incensum in conspectu tuo »⁶⁷; » de operibus autem, « Elevatio manuum mearum, sacrificium vespertinum »⁶⁸. Atque ita caro et corpus meum ministerio tuo addiccentur; anima vero mea majoris consors erit virtutis: quare de illa dico: « Sicut adipe et pinguedine repletatur anima mea. » Neque enim pari atque corpus ratione, anima labilis, aut manibus, aut alia quapiam parte vel membro; sed ipsa tota ac per se præstantior omni sacrificio holocausti, omnique animali pinguï adipe et pinguedine reserto, tibi Deo offeretur, pretiosiorque vitulo, tauro ac quovis bruto animali abs te reputabitur. Quare hanc pinguisimam acceptamque tibi hostiam, animam dico meam, tibi dicabo. Atque hac de causa gratiam tibi professus, pleno ore ipsisque labiis gaudio repletis te celebrabo: ideo sic loquor: « Et labiis exultationis laudabit os meum; » sive, secundum Symmachum, « Et labiis benedictionis celebrabit os meum. »

Vers. 7-9. « Si memor sui tui super stratum meum, in matutinis meditabar in te, quia fuisli adjutor meus. Et in velamento alarum tuarum ex-sultabo, adhæsit anima mea post te, me suscepit dextera tua. » Cum in deserto Judææ versaretur admirabilis ille David, non animalia immolatūrum se, neque brutorum pecorum, sed memoratas superius verborum, operum et ipsius animæ hostias, pollicetur. Sub hæc autem qua temperantia, quam perfecta castitate prædictus esset, Deo declarat: quare ait: « Si memor sui tui super stratum meum, in matutinis meditabar in te; » sive secundum Symmachum, « Recordatus tui super stratum meum, per singulas custodias meditabar te. » Neque enim alio modo poteram, inquit, ad te de luce vigilare, neque precando dicere, « Deus Deus meus, ad te de luce vigilo, » nisi purum stratum habuiss-

A ρόντος γένηται τις, ὡσπερ πολλὰς ζωὰς ἐν πολλαῖς ἑτῶν περιέδοις κτησάμενος· ἀλλ' οὐδέν ἔστι ταῦτα συγχρινόμενα πρὸς τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, τὸ τῆς αἰώνου ζωῆς καὶ τῶν ἐπουρανίων ἀγαθῶν εἶτον. Διόπερ καὶ τῷ σῷ ἐλέῳ ἐπιθαρσήσας, πᾶσάν μου τὴν παρούσαν ζωὴν σοι ἀναθήσω, ὡσπερ τινὰ τίμια ἀναθήματα, καὶ πολυτελὴ κειμήλια τὰ μέλη μου καὶ τὰ αἰσθητήρια τῇ σῇ ἀφορίσας λειτουργίᾳ. Διὸ τὰ μὲν χεῖλη μου οὐδὲν ἔτερον λαλήσει, ἀγνεύσει δὲ καὶ καθαρὰ φυλαχθήσεται, εἰς τὸ σχολάζειν τοῖς σοῖς ὑμνοῖς καὶ λόγοις· ἡ δὲ ζωὴ μου αὗτη περὶ τὸ εὐλογεῖν σε πάντοτε νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν ἀσχολήθησεται· καὶ τὰς χεῖρας δὲ τοῦ σώματός μου, τάς τε διὰ τούτων ἐπιτελουμένας πράξεις, ἐν τῷ ὄνδρατι σου ἀρώ μετεωρίων εἰς ὑψος, καὶ σοὶ καθαρὰς πάστης παρακλημούς πράξεως ἐπιδεικνὺς αὐτὰς κατὰ τὸν φῆσαντα· « Βούλομαι τοὺς ἀνδράς προσεύχεσθαι ἐπιστράτειας δοίους χειρας χωρὶς ὀργῆς καὶ διαλογισμῶν. » Οὕτως ὡς τὰ χεῖλη μου καὶ αἱ χεῖρες ἀφορισθήσονται σοι. ὡς τὰ μὲν χεῖλη θυμιάματος εὐώδους τὸ μῆθὲν διαφέρειν, τὰς δὲ χεῖρας θυσίας ἐνεργοῦς καὶ ἀληθινῆς μῇ λειπεσθαι· ὡς εἰπεῖν με εὐκαίρως περὶ μὲν τῶν χειλέων μου τὸ, « Γενηθήτω ἡ προσευχὴ μου ὡς θυμιάματα ἐνώπιον σου. » περὶ δὲ τῶν πράξεών μου τὸ, « Ἐπαρσίς τῶν χειρῶν μου θυσία ἐσπειρήνῃ. » Καὶ ἡ μὲν σάρκη καὶ τὸ σώμα οὐτως ἀνατεθήσεται τῇ σῇ λειτουργίᾳ· ἡ δὲ ψυχὴ μου πλείονος μεθέξει δυνάμεως· διὸ καὶ περὶ αὐτῆς φησι· « Πάσι στέατος καὶ πότητος ἐμπλήσθει ἡ ψυχὴ μου. » Οὔκετι γάρ δομοίς τῷ σώματι καὶ ἡ ψυχὴ χειλεστινοὶ οὐδὲ χερτίν, οὐδὲ κατὰ τι μέρος ή μέλος ἔτερον, δῆλη δὲ αὗτη καθ' ἐπιτῆν ὑπὲρ πάσαν ὀλόχαυτον θυσίαν, καὶ ὑπὲρ πᾶν ζῶον εὐτραφὲς πιθητος καὶ στέατος γέμον, σοὶ τῷ Θεῷ προτενεχθήσεται, μόσχου καὶ ταύρου, καὶ παντὸς ἀλόγου ζῶου τιμιωτέρα πάρα σοὶ λελογισμένη. Διὸ καὶ ταῦτην σοι πιστάτην καὶ σοὶ προσφιλή θυσίαν, λέγω δὲ τὴν ἐμαυτοῦ ψυχὴν, ἀναθήσω. Ἐπὶ τούτοις τε χάριτας δομολογῶν ὅλῳ τῷ στόματι καὶ αὐτοῖς χειρῶν· « Καὶ χεῖλη ἀγαλλιάσεως αἰνέσει, τὸ στόμα μου. » ἡ ὑμνήσει τὸ στόμα μου. »

« Εἰ ἐμνημόνευσον σου ἐπὶ τῆς στρωμῆς μου, ἐν τοῖς δρθροῖς ἐμελέτων εἰς σὲ, ὅτι ἐγενήθης βοηθός μου. Καὶ ἐν τῇ σκέπῃ τῶν πτερύγων σου ἀγαλλιάσομαι, ἐκολαθήη ἡ ψυχὴ μου ὅπίσω σου, ἐμοῦ δὲ ἀνταλέστο ἡ δεξιά σου. Ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς Ιουδαίας διατριβῶν ὁ Θαυμάσιος Δασύδ, οὐ ζῶα θύειν ἐπαγγέλλεται, οὐδὲ τὰς ἐξ ἀλόγων θρεμμάτων θυσίας, τὰς δὲ προλεχθεῖσας διὰ λόγων καὶ πράξεων, καὶ ψυχῆς αὐτῆς. Εἰτ' ἐπὶ τούτοις τῷ Θεῷ δεικνυστὸν ὅπιον ἀνέκειτο σωφροσύνη καὶ παντελεῖ ἀγνείᾳ· διό φησιν. « Εἰ ἐμνημόνευσον σου ἐπὶ τῆς στρωμῆς μου, ἐν τοῖς δρθροῖς ἐμελέτων εἰς σὲ, ἡ κατὰ τὸν Σύμμαχον· « Ἀναμιγνυσκόμενός σου ἐπὶ τῆς στρωμῆς μου, καθ' ἐκάστην φυλακήν ἐμελέτων σε. » Οὐ γάρ ἀλλως, φησιν, οἵδε τε ἡμην πρὸς σὲ δρθρίζειν, οὐδὲ λέγειν εὐχόμενος: « Ο Θεός δ Θεός μου, πρὸς σὲ δρθρίζω, » εἰ μὴ καθαρὰν ἐκεκτήμην τὴν στρωμήν. Ἐγκώ-

⁶⁶ I Tim. 11, 8. ⁶⁷ Psal. cxi, 2. ⁶⁸ ibid.

σκετο δέ μου τὴ καθαρότης οὐκ ἀλλοθεν τῇ ἀπὸ τοῦ κατὰ τὸν δρόμον τὰ σὰ μελετῶν λόγια. Δῆλον γάρ την ἐκ τούτου μηδὲ δίλο το πράττειν με τὰς νύκτας, τῇ σὲ τὸν θεόν πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχειν. Κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον λέγοντα, « καθ' ἔκάστην φυλακήν ἐμελέτων σε, » καὶ κατὰ τὸν Ἀκύλαν φήσαντα, « ἐν φυλακαῖς φθέγγομαι ἐν σοι, » δηλοῦν ἔοικε τὰς νυκτερινὰς ὥρας ἀσκεῖσθαι ταῖς τῶν θείων Γραφῶν μελέταις. Διῆσηται μὲν γάρ ὁ πᾶς τῆς νυκτὸς χρόνος εἰς φυλακὰς διαφόρους· οὕτω γοῦν εἴρηται ἐν εὐαγγελίοις τετάρτη φυλακῇ ἐληλυθός ὁ Σωτὴρ πρὸς τοὺς μαθητάς. Καὶ ἀλλαχοῦ δὲ αὐτὸς φησι· « Γρηγορεῖτε, οὗτοι οἱδατε ποιὰ φυλακῆς ὁ Κύριος ὑμῶν ἔρχεται· » καὶ πάλιν· « Ἐκεῖνος δὲ γιγνώσκετε, οὗτοι, εἰς οὗδες ὁ οἰκοδεσπότης ποιὰ φυλακῆς ὁ κλέπτης ἔρχεται. » Οὐ δέ γε θεοφίλης καὶ τῷ θεῷ ἀνακείμενος, ἀναμιμησκόμενος ἐπὶ τῆς ἑαυτοῦ στρωμνῆς τοῦ θεοῦ, ἀσπιδὸν τε αὐτὴν καὶ ἄγνην, καὶ ἀμιάντον φυλάσσων, καθ' ἔκάστην φυλακὴν τῆς νυκτὸς ἀνιστάμενος, εὐχαῖς προσεῖχε, καὶ τοῖς θείοις ἐνησκεῖτο μαθήματα· ὅ δὴ διδάσκων κατὰ τὸν Σύμμαχον ἔλεγεν· « Ἀναμιμησκόμενὸς σου ἐπὶ τῆς στρωμνῆς μου, καθ' ἔκάστην φυλακὴν ἐμελέτων. » Εἰς δὲ γάρ αὐτὸν ἐμελέτων τὸν θεόν ἀντὶ πάσης βίβλου καὶ γραφῆς, δινὰ πρὸς σὲ τὸν νοῦν τεταμένος, μελετῶν τε καὶ ἀναμιμησκόμενος ὅσων ἡξιώθην ὑπὸ σοῦ εὑρεγεισῶν, καὶ ὡς τέγρονάς μου πάντοτε βοηθός, καὶ ἐκ μυρίων με πειρασμῶν διέσωσας, καὶ ὡς ἐκσπάσας με ταῖς σαυτοῦ πτέρυξι, δηλαδὴ ταῖς δυνάμεσι τῆς σαυτοῦ προνοίας· ἀτινα ἀναπομπάζομενος τῇ μνήμῃ, χαρᾶς ἐπιληρούμην, τῇ ἀνημφήμουν σε τὸν θεόν κατὰ τὸν Σύμμαχον φήσαντα, « καὶ σκεπόμενος ἐν ταῖς πτέρυξι σου ἀνημφήμουν. » Μελετῶν δὲ τὰ σὰ λόγια καθ' ἔκάστην φυλακὴν τῆς νυκτὸς, καπειτα ἀκούσας τοῦ φήσαντος θείου νόμου· « Ὁπίσσω Κυρίου τοῦ θεοῦ σου πορεύσῃ, » καὶ πρὸς αὐτὸν « κολλήθεις, τῇ διατεθεὶς τὴν ψυχὴν πειθήνοις γέγονα τῷ νόμῳ, διλος τε εἰλόμην τοῦ πράγματος, πάντα τε τὴν ηγησάμενος, μᾶλλον δὲ ἀποστραφεὶς τὰ μετὰ τὸν θεόν πάντα, ἀνώτερος καὶ ὑψηλότερος τῷ τόθῳ τῆς ψυχῆς κατέστην, καὶ σοὶ τῷ θεῷ μου συνήρθην, ὡς εἰπεῖν μήτε φευσάμενον· » Ἐκολλήθη τῇ ψυχῇ μου δύσισσα σου. » Εἰς τοσαύτην δὲ ἤλεσα προκοπὴν καὶ εἰς τοσούτον μέγεθος ἀρετῆς προσῆλθον, οὐχ ἐμπυτοῦ δυνάμει χρησάμενος, ἀλλὰ τῇ σῇ δεσποτοῖς· δύ γάρ αὐτὸς τῷ σῷ ἐλέω τοῦτο μοι ἐδωρήσα. Ὅρων γάρ μου τὸν περὶ σὲ πόθον καὶ ἀποδεξάμενος αὐτὸν, κατηγίωσας τὴν σαυτοῦ δεξιῶν ἐκτείνας ἐπιλαβέσθαι μου καὶ ἀνελκύσαις δινὰ πρὸς ἔστων· διὰ τοῦτο γάρ δεδύνηται τῇ ψυχῇ μου ὑπὸ σοῦ βοηθηθεῖσα κολλήθηκαι δύσισσα σου· ἐπειδὴ περ « ἐμοὶ ἀντελάβετο τῇ δεξιᾷ σου. » Οὐ γάρ ἀν διλῶς ἐφικνούμην τοῦ τοσούτου ὑπούρου, εἰ μή ἀντελάβετό μου τῇ δεξιᾷ σου. Διδάσκεις δὲ ὁ Ἀπόστολος πῶς τις κολλᾶται τῷ Κυρίῳ, λέγων· « Ο κολλώμενος τῷ Κυρίῳ ἐν πνεῦμα ἔστιν· ὡς καὶ ὁ κολλώμενος τῇ πόρνῃ ἐν σῶμα ἔστι. » Λέγων δὲ Δευτὸν τῷ Κυρίῳ· « Ἐκολλήθη τῇ ψυχῇ μου δύσισσα σου, δηλος τῇ καὶ ἐκ τούτου ἀγνείᾳ καὶ καθαρότητε σχολῶν. »

¹ Αὐτοὶ δὲ εἰς μάτην ἀξιηταν τὴν ψυχὴν μο—

² Matth. .xxiv, 42. ³ ibid. 43. ⁴ I Cor. vi, 16,17.

A sem. Necaque puritatis non aliud aderat argumentum, quam quod diluculo eloquia meditarer tua. Hinc enim palam erat, ne aliud nihil noctu agere, quam te Deum præ oculis habere. Secundum Symmachum autem, qui sic habet, « per singulas custodias meditabar te, » et secundum Aquilam Vincentem, « in custodiis loquor in te, » indicare videbatur se nocturnis horis divinarum Scripturarum meditationi vacare. Noctis quippe tempus totum in varias custodias distributum est: sic in Evangelio Salvator quarta noctis custodia ad discipulos venisse dicitur. Alibi vero ipse dicit: « Vigilate, quia nescitis qua custodia Dominus vester veniet ⁵; » ac rursum: « Nullus autem scitote, quia si sciret paterfamilias qua custodia survenitrus esset ⁶. » Vir porro ille religiosus et Deo addictus, Dei in strato suo recordatus, immaculatum illud, castum et impollutum custodiebat, singularis noctis custodiis exsurgebat, precibus animum adhibebat, divinisque disciplinis exercitabatur. Quod his Symmachi verbis edocetur: « Recordatus tui super stratum meum, per singulas custodias meditabar. » Te quippe Deum contemplabar, ac vice librorum et scripturarum, mente ad te sursum elata, meditabar, recordatus quantis me beneficiis ornaveris, et quod milia semper adjutor, a sexcentis me temptationibus eripueris, aliquae tuas, nimirum providentiae tuæ virtutibus, extuleris: quae in memoriam repetens, gaudio replebar, teque Deum celebrabant secundum Symmachum qui sic habet, « et protectus alis tuis celebrabam. » Eloquia vero tua per singulas noctis custodias mecum reputans, auditaque post hæc divina lege quæ sic habet, « Post Dominum Deum tuum gradieris; » ipsi hærens, ipsi addictus, morigerum me legi præbui, ipsique inhaesi totus, omnia pro nihilo habens, imo vero omnia quæ post Deum sunt aversatus, ex animi desiderio sublimior excelsiorque factus, tibi Deo meo conjunctus sum, ut vere dicere valeam: « Adhæsit anima mea post te. » Ad tantum vero profectum, ad tantum virtutis cumulum perveni, non mea potestate, sed tuo dominatu: tu enim ipse misericordia tua id mihi elargitus es. Meum quippe erga te amorem certe accepansque, extensa dextera tua me suscipere, sursumque trahere dignatus es; ideoque anima mea, te opitulante, adhærente tibi potuit: quoniam « me suscepit dextera tua. » Non enim tantam sublimitatem attigissem, nisi me suscepisset dextera tua. Docet porro Apostolus quo pacto quis Domino hæreat, his verbis: « Qui adhæret Domino, unus spiritus est, quemadmodum qui adhæret meretrici, unum corpus est ⁷. » Cum ergo David Domino diceret, « Adhæsit anima mea post te, » hinc se castitati puritatique deditum declarabat. σου, δηλος τῇ καὶ ἐκ τούτου ἀγνείᾳ καὶ καθαρότητε σχολῶν.

Vers. 10-12. « Ipsi vero in vanum quæsierunt nūm-

mam meam. » Ego quidem, ait, tibi Servatori meo hærebam, atque perfugis et in solitudine degens, tibi animam copulabam meam, et sermones tuos meditabar: neque enim iusequentes me propulsabam, neque etiam, dum tibi Deo vacarem, preces fundebam contra inimicos; sed tibi uni, ut dictum est, adhærebam. Illi vero futilē adversus animam meam sollicitudinem suscipere non desistebant: in vanum quippe quærebant eam, quæ, quoniam tibi hærebat, ab ipsis minime reperiri poterat: quare quæ se manent ipsi quidem ignorant, sed Spiritus sanctus vaticinatur. Deinde vero hæc propheticē vociferatur: « Introibunt in inferiora terræ.» Quandoquidem enim terrena sapiebant, et in insimis constituti erant, jure facinorum præmia recipient. Nam qui Deo conjunctus et anima ipsi conglutinatus est, regni cœlorum spem obtinebit; qui vero contrariaū decurrunt viam, et insima sapiunt, in lacum alias memoratum dejecti, introibunt in inferiora terræ. Dum enim quivis homo superficiem terræ incolit, in inferioribus tantum habitare dicitur, ut dicit quidam, « Quia Deus in cœlo sursum, et tu in terra deorsum⁹¹.» Post exitum autem ex hac vita, religiosi quidem homines cœlum pro domicilio habebunt, sursum elati, ac rapiendi in nubibus obviam Domino, ac sic semper cum Domino futuri; impii vero et peccatores in inferiora terræ descendent: quæ commemorans Apostolus dicebat: « In inferiores partes terræ qui descendit, ipse est qui ascendit super omnes cœlos, ut impleret omnia⁹².» Etenim Servator et Dominus noster usque ad insima terræ descendit, ut salutari virtute impleret omnia. Hoc ipsum Jobo significat ille qui Dominus vocatur dicens: « Venisti autem in fontem maris, et in vestigiis abyssi ambulasti. Aperiuntur autem tibi timore portæ mortis: ostiarii inferni videntes te conteriti sunt⁹³.» Sed ille quidem ad eos qui istic habitabant descendit, ut animas justorum ibidem jamdiu detentas libertate donaret. Impii vero in inferiora terræ dejecti, tradentur in manus gladii. Est enim ibidem gladius quidam mortis, quem Servator in xxī psalmo memorial his verbis: « Erue a framea, Deus, animam meam, ei de manu canis unicam meam. Salva me ex ore leonis, et a cornibus unicornium humilitatem meam⁹⁴.» Haec autem omnia de adversariis potestatis dicta sunt. Non enim in manus gladii tantum prædicti homines tradentur, sed etiam hoc illuc distrahitur a sævis quibusdam versutisque spiritibus, qui vulpes hic nuncupantur, quia soveas subeunt, et in insimis penetralibus latibula habent. Hæ itaque vulpes impiorum animas istuc delapsas, ut oblatam prædam, comprehensas diripiunt atque inter se dividunt. Sane talem fore impiorum finem Spiritus sanctus vaticinatur. De

A Ἐγώ μὲν, φησι, σοὶ τῷ ἐμαυτοῦ Σωτῆρι προσείχον, καὶ σοὶ τὴν ἐμὴν ψυχὴν συνῆπτον, τοῖς τε σοῖς ἐμέλετων λόγοις, ἐν φυγῇ τυγχάνων, καὶ ἐν ἐρημαῖς ποιούμενος τὰς διατριβάς. Οὐ γάρ τιμονόμητη τοὺς ἐλαύνοντάς με, ἀλλ' οὐδὲ σοὶ τῷ Θεῷ σχολάζων εὐχάς κατὰ τὸν ἔχθρῶν ἀνέπεμπον· σοὶ δὲ μόνῳ προσείχον, ὡς ἔφην. Οἱ δὲ οὐ διέλειπον ματαίων σπουδὴν κατὰ τῆς ψυχῆς μου ποιούμενοι· εἰς μάταιον γάρ ἐξήτουν αὐτὴν, ἀνεύρετον αὐτοῖς οὖσαν διὰ τὸ χεκολλῆσθαι διπέσω σου· διόπερ τὰ περιμένοντα αὐτοὺς αὐτοὶ μὲν οὐκ ἴσασι, τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἄγιον θεσπίζει. Εἴθ' ἔτι τούτοις προφητικῶς ἀναψωνεῖ λέγων· « Εἰσελέυσονται εἰς τὰ κατώτατα τῆς γῆς.» Ἔπειδὴ γάρ τὰ τῆς γῆς ἐφρόνουν καὶ τῶν κάτω γεγόνασιν, εἰκότως τάπτειρα πείσονται οἵς ἔδρασαν. Οἱ μὲν γάρ τῷ Θεῷ συναφθεῖς, καὶ τὴν ψυχὴν αὐτῷ προσκολλήθεις, ἐλπίδας ἔχει βασιλείας οὐρανῶν· οἱ δὲ τὴν ἐναντίαν δραμόντες καὶ τὰ κάτω φρονήσαντες, εἰς τὸν ἀλλαγοῦ λάκκον ὡνιμασμένον καταχθέντες, ἐν τοῖς κατωτάτω τῆς γῆς ἐλεύσονται. Τέως μὲν γάρ πᾶς ἀνθρώπος, τὴν ἐπιφάνειαν οἰκῶν τῆς γῆς, τὰ κάτω μόνα οἰκεῖν λέγεται κατὰ τὸν φῆσαντα· « Ότι δὲ Θεός ἐν τῷ οὐρανῷ ἀνώ, καὶ σὺ ἐν τῇ γῇ κάτω.» Μετὰ δὲ τὴν ἐνθένδε ἀπαλλαγὴν, οἱ μὲν θεοφιλεῖς οὐρανὸν ἔχουσιν οἰκητήριον, εἰς τὰ ἀνώτερα μετεωρισθέντες καὶ ἀπαγγησμένοις ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου, οὗτῳ τε πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμενοι· οἱ δὲ ἀσεβεῖς καὶ ἀμαρτωλοὶ εἰς τὰ κατώτατα τῆς γῆς καταβήσονται· ὃν μεμνημένος δὲ Ἀπόστολος ἔλεγεν· « Εἰς τὰ κατώτερα τῆς γῆς δὲ καταβάς, αὐτός ἐστιν δὲ ἀνάδης ὑπεράνω πάντων τῶν οὐρανῶν, ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα.» Καὶ μέχρι γάρ τῶν κατωτάτω τῆς γῆς δὲ Σωτῆρ καὶ Κύριος ἡμῶν καταβένηκεν, ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα τῆς σωτηρίου δυνάμεως. Τοῦτο δὲ καὶ τῷ Ἰὼν σημαίνει δὲ χρηματίζων Κύριος ἐν οἷς φησιν· « Ἦλθες δὲ ἐπὶ γῆν⁹⁵ θαλάσσης, ἐν δὲ ἰχνευσιν ἀδύσου περιεπάτησας. Ἀνοίγονται δέ σοι φόδρῳ πύλαις θανάτου· πυλωροὶ δὲ ἥδους ιδόντες σε ἐπτίξαν.» Ἀλλ' οἱ μὲν καὶ μέχρι τῶν ἐκεῖ καταβένηκεν, ἵνα τὰς πάλαι τῶν ἀγίων αὐτόθι συνεχομένας ψυχὰς ἐλευθερίας ἀξιώσῃ· οἱ δὲ ἀσεβεῖς, εἰς τὰ κατώτατα τῆς γῆς κατενεχθέντες, παραδοθήσονται εἰς χείρας ρομφαίας. « Εστιν γάρ τις ἐκεῖ ρομφαία θανάτου, ἡς δὲ Σωτῆρ μημονεύων ἐν καὶ ψαλμῷ ἔλεγε· « Ρῦσαι ἀπὸ ρομφαίας τὴν ψυχὴν μου, καὶ ἐν χειρὶς κυνὸς τὴν μονογενῆ μου· σῶσόν με ἐκ στόματος λέοντος, καὶ ἀπὸ κεράτων μονοκερώτων τὴν ταπείνωσιν μου.» Τάῦτα δὲ πάντα περὶ ἀντικειμένων δυνάμεων ἐλέγητο. Οὐ μόνον δὲ εἰς χείρας ρομφαίας παραδοθήσονται οἱ προλεχθέντες, ἀλλὰ καὶ διασπασθήσονται ὡς κάκεῖς περιελκόμενοι ὑπὸ δεινῶν τινων καὶ πανούργων πνευμάτων, οὓς ἀλώπεκας ὀνομάζει δὲ παρῶν λόγος, διὰ τὸ καταδευκέναι τοῖς κατωτάτω μυχοῖς ἐμφλεύειν. Οὗτοι δὲ οὖν οἱ ἀλώπεκες ὡσπερ εὑρέμα τὰς ἐκεῖ καταπιπούσας ψυχὰς τῶν ἀσεβῶν λαθόντες διαρπάζουσιν, εἰς ἐστούς αὐτὰς μεριζόμενοι. Καὶ

⁹¹ Deut. iv, 39. ⁹² Ephes. iv, 10. ⁹³ Job xxxviii, 16, 17. ⁹⁴ Psal. xxi, 21, 22.

(1) In Bibliis, πηγῆν.

τῶν μὲν ἀσεβῶν τοιοῦτον ἔσεσθαι τὸ τέλος; τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον θεσπίζει. Περὶ δὲ τοῦ δικαίου τοῦ τὰ προλεγόντα κατωρθώκτος ἐπιφέρει λέγον· « Ό δὲ βασιλεὺς εὐφρανθήσεται ἐπὶ τῷ Θεῷ· ἐπαινεθήσεται πᾶς ὁ δύμνων ἐν αὐτῷ· διτὶ ἐνεφράγη στόμα λαλούντων δόικα. » Σφόδρα παραδῖξως ἐνταῦθα τὸ τοῦ βασιλέως εἰσῆκτα: δυνομά· Δαυΐδ μὲν γάρ φεύγων τὸν Σαοὺλ, καὶ τὴν ἔρημον τῆς Ἰουδαίας οἰκῶν καθ' οὓς ταῦτα ἐλεγε χρόνους, δείχνυται, οὐ μήν ήδη που βασιλεύων. Σαοὺλ δὲ, κρατῶν τοῦ θυνους, τῆς βασιλείας ἤγειτο. Ποιὸς οὖν βασιλεὺς εὐφρανθήσεται ἐπὶ τῷ Θεῷ; Ἀλλ' ἐρεῖ τις κατὰ πρόγνωσιν τοῦ μέλλοντος αὐτὸν σημαίνεσθαι τὸν Δαυΐδ· ήμελλε γάρ οὗτον οὐπώ τελευτήσαντος τοῦ Σαούλ βασιλεύειν αὐτός. « Ἔτερος δέ φησι καὶ τότε· ήδη βασιλέα εἶναι αὐτὸν· ἐπειδὴ κέχιστο ὑπὸ τοῦ Σαμουὴλ εἰς βασιλέα, καὶ παρὰ τῷ Θεῷ ιελόγιτο ήδη βασιλεὺς· οὐ μήν ἀλλὰ καὶ ἐβασίλευε τοῦ συνόντος αὐτῷ πλήθους, οὐ μέμνηται ἡ ιστορία. Ἐπεὶ τοινυν τὸ τέλος τῶν ἐλαυνόντων αὐτὸν παρέστησεν δὲ λόγος, εἰκότως καὶ αὐτοῦ ὡς διν πολλήν ἐνειδιάμενου προκοπήν τὰ τέλη τῶν πόνων προφητεύεται. Διὸ λέγεται· « Ό δὲ βασιλεὺς εὐφρανθήσεται ἐπὶ τῷ Θεῷ. » Ής γάρ γενναῖς τοῦ Θεοῦ ἀθλητής, μεγάλους ἀγῶνας διεξελθὼν, βραβεύειν τε καὶ θείων στεράνων κατηξιωμένος, εὐφραστήν τοιούτος ἀπολαύσει τῆς παρ' αὐτῷ τῷ ἀγνοθέτῃ. « Οὐστέρ γάρ οἱ ἔχθροι αὐτοῦ τέλος οὐκ αἴσιον εἰλήφασιν, εἰς τὰ κατώτατα τῆς γῆς εἰσελθόντες, καὶ παραδοθέντες εἰς χειρας ρομφαίας, μερίδες τε ἀλωπέκων γενόμενοι· διὸ καὶ ἐπληροῦτο πρόδε λέξιν κατὰ τὴν Ιστορίαν, ὅτηνίκα, φεύγων δὲ Σαούλ τοὺς πολεμίους, ἐκρυπτάζετο, ζητῶν τε παρὰ τοῦ Θεοῦ βοήθειαν, οὐχ εὑρίσκεν· ἀλλ' οὐδὲ ἀποκρίσεως θείας τξιοῦτο· ὡς διὸ τοῦτο ἐλθεῖν αὐτὸν ἐπὶ τὴν Ἕγαστρίμυθον, καὶ πολὺπραγμονεῖν τὰ ἀπηγορευμένα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. Τότε γοῦν ἀληθῶς μερίδες ἀλωπέκων γεγόνασιν αὐτός τε καὶ οἱ σὺν αὐτῷ. Διὸ καὶ καταλειφθέντες ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, τῇ τῶν πολεμίων ἴσομφαλῷ παρεδόθησαν πεσόντες ἐν τῷ πολέμῳ. Οὐστέρ τὸν ταῦτα μηδέπω γενόμενα κατὰ πρόγνωσιν εἰρήτο μελλοντα ἔσεσθαι τοῖς τὸν Δαυΐδ ἐλαύνουσιν· οὕτω καὶ αὐτῷ τὰ αἴσια τέλη τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἀνέψινει λέγον· « Ό δὲ βασιλεὺς εὐφρανθήσεται ἐπὶ τῷ Θεῷ. » Ἐλπίσας γάρ ἐπὶ τὸν Θεόν, καὶ τὴν αὐτοῦ ψυχὴν συνάγας αὐτῷ, ὡς εἰπεῖν, « Ἐκολλήθη τῇ ψυχῇ μου ὅπισσος σου», τῆς ἀνωτάτω τεύξεται παρὰ τῷ Θεῷ εὐφροσύνης. Καὶ πᾶς δὲ δὲ ἐπὶ τούτοις δύμνως ὡς διν εὐροκῶν ἐπανεθήσεται· ἢ κατὰ τὸν Ἀκύλαν, « Καυχήσεται δὲ δύμνων ἐν αὐτῷ. » Ό γάρ μη ἀμφιβάλλων, ἀλλὰ καὶ δρκον τιθέμενος περὶ τοῦ μήποτε ἐκπεσεῖσθαι τὸν βασιλέα τῆς ἐπηγγελμένης ἐλπίδος, ὡσανεὶ εὐροκῶν, ἐπαινεθήσεται. Καὶ ταῦτα ἔσται περὶ τὸν βασιλέα καὶ περὶ πάντα τὸν δύμνωντα περὶ αὐτοῦ, « Οὐτι ἐνεφράγη τὸ στόμα λαλούντων δόικα. » Καθ' ἔτεραν δὲ διάνοιαν τοῦ δικαίου τελειουμένου κατὰ τὰς ἀποδοθείσας ἐν ἀρετῇ προκοπάς, χαίρει καὶ εὐφραντεῖται δὲ βασιλεὺς, δὲ τοῦ Θεοῦ Μονογενῆς Γίδης εὐχαριστῶν τῷ ἐκτοῦ Πατρὶ, τῷ τὰ τηλικαῦτα χαρίσματα δεδωρημένῃ τῇ τῶν ἀνθρώπων φύσει. Τοῦτον δὲ τὸν βασιλέα δὲ γνωστόν, καὶ δρκον αὐτοῦ ποιεύμενος τούτομα,

A justo autem, qui supra memorata præclara opera edidit, hæc subiungit: « Rex vero lætabitur in Deo: laudabuntur onnes qui jurant in eo, quia obstructum est os loquentium iniqua. » Mirum in modum hic regis nomen inductum est: siquidem David cum, ut demonstravimus, quo tempore hæc dicebat a Saulo lugeret, desertumque Iudeæ incoleret, nondum rex erat, sed Saul genti imperans regnum obtinebat. Quis ergo rex lætabitur in Deo? Sed dicet quispiam, ex præscientia futuri ipsum Davidem indicare: brevi namque, post mortem Saulis, regnaturus ipse erat. Dicet alius, jam tum Davidem fuisse regem, utpote a Samuele in regem unctum, atque ut tales a Deo reputatum; imo etiam tunc temporis regnasse in gentem sese comitantem, cujus meminit historia. Quia igitur insequentium ipsum finem sermo declaravit, consequenter ipsius quoque, utpote magno profectu aucti, laborum finem vaticinatur. Quare dicitur: « Rex vero lætabitur in Deo. » Nam ut generosus Dei athleta, magnis editis certaminibus, præmiis divinisque coronis donatus, ea, quæ penes ipsum agonothetam est, lætitia fruetur. Ut e converso inimici ejus non faustum finem obtinuerunt, quippe qui in inferiora terræ ingressi, et traditi in manus gladii, partes vulpium fuerint. Quæ ad litteram impleta esse in historia narratur, quando ab inimicis fugiens Saul latebras quærebat, petitamque a Deo opem non obtinuit, neque divino responso dignatus est; ita ut ideo engastrimytham adiret, et a Deo veltita curiosius inquireret. Tunc revera partes vulpium fuere, cum ille, tum comites ejus. Quare abs Deo derelicti, gladio inimicorum traditi sunt, et in bello ceciderunt. Sicut igitur illa nondum edita, insequentibus Davidi obventura, ex præscientia renuntiabantur, ita et ipsi Davidi prosperum finem Spiritus sanctus prædicebat his verbis, « Rex vero lætabitur in Deo. » Cum enim in Deo spem posuerit, ipsique animam conjunxerit suam, ita ut dicat, « Adhæsit anima mea post te, supernam a Deo lætitiam obtinebit. Ac quisquis bac de re juravit, ut bene prolatō juramento laudabitur; sive, secundum Aquilam, « Gloriabitur qui jurat in eo. » Nam quisquis nihil dubitans, jumento afflfirmaverit, regem a proposita spe nunquam lapsurum esse, ut qui recte juraverit, laudabitur. Et hæc contingent tum regi, tum iis qui de ipso juraverint, « quia obstructum est os loquentium iniqua. » Secundum aliam vero sententiam cum justus virtutum profectu auctus consummatur, tunc gaudet rex et exultat, Unigenitus scilicet Dei Filius, Patri suo gratias referens, qui humanæ naturæ tanta gratiarum dona contulerit. Hunc porro regem qui noverit, ejusque nomine ad juramentum usus fuerit, is sane omni laude dignus habeatur; utpote qui edidicerit, ejus virtute justum consummatum, et os quodlibet injusta multa proferens obstructum fuisse. Etiamsi enim aliquanto tempore concessum impiis fuit, ut oīe

injusta multa proferrent, et blasphemæ dicta contra justum ipsumque Deum spargerent, utpote, qui viros sui causa pulsos non ulcisceretur; illis sane non permittetur ut ad finem usque talia deblatereint; sed os impium ipsorum obstructur, cessabitque illa contra pios homines arrogantia, cum illos memoratus finis exceperit.

λαλεῖν συγχωρηθῆσονται· φραγήσεται δὲ αὐτῶν τὸ ἀδεῖαν καταλάθη αὐτοὺς τὰ προλεχθέντα τέλη.

1. IN FINEM PSALMUS DAVID LXIII.

VERS. 2, 3. « Exaudi, Deus, orationem meam, cum deprecor: a timore inimici eripe animam meam. » Præsens quoque psalmus in finem remittit, quo bravia superna vocationis, et justitiæ coronas, qui bonum certamen certaverunt, a magno illo agonotheta accepturi sunt. Quare in principio psalmi, inimici et iniqui homines contra justum insurgentes inducuntur; in fine autem totius sermonis spem bonam obsignat his verbis, « Lætabitur justus in Domino, et sperabit in eo, et laudabuntur omnes recti corde. » Talem futurum esse finem docet eorum qui pro justitia concertarunt. Religiosus vero athleta, a sexcentis hostibus inimicisque animæ, non solum visibilibus, sed etiam occultis impetibus, ad unum Deum consurgit, ejusque auxilium postulat, hæc tantum non proferens: « Si Deus pro nobis, quis contra nos? » Quamobrem precibus dat operam, Deum invocans et dicens: « Exaudi, Deus, orationem meam, cum deprecor. » Qui vero hujusmodi non est, sed divinis præceptis non obtemperat, tanta fiducia uti non valet: qua mensura enim metimur, eadem reme- tietur nobis. Quapropter in Proverbiis hæc inobsequentibus Dei Sapientia edicit: « Quia vocavi, et non obedistis, extendi sermones, et non atten- distis; sed irrita fecisti consilia mea, præceptis autem meis non obtemperasti. Itaque ego quoque in interitu vestro ridebo ». Erit enim tempus quo invocabitis me, et ego non exaudiam. Si igitur exaudiri volumus cum invocamus Deum, id ipsum nos divinis præceptis obtemperantes faciamus. Tunc enim multa cum fiducia nos quoque Deo dicere poterimus: « Exaudi, Deus, orationem meam cum deprecor. » Quid autem Leatus David precabatur (illus namque, ut æstimo, verba sunt, eo tempore prolata quo a Saule et comitibus ejus fugiebat), ut anima ipsius a timore inimici eripatur, non autem ut inimicos non haberet, aut ut consilia eorum eliminarentur; sed anima ipsius imperterrita et intrepida maneret; ut imperturbatum gerens animum, ipse perinde atque Paulus diceret: « In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur; persecutionem patimur, sed non derelinquimur; dejicimur, sed non perimus ». Hæc cum Deo diceret David, non erat beneficiorum, quæ sibi pridem collata fuerant, immemor. Quare de præteritis gratias agens, insert: « Pro-

παντὸς γένοις ἀν ἐπαίνου δῖοις, ὡς δὲ μεμαθηκόι δὲ τῇ αὐτοῦ δυνάμει καὶ δίκαιος ἐτελεώθη, καὶ πᾶν στόμα τὸ πολλὰ λαλοῦν δῦκα ἐνεφράγη. Εἰ γάρ καὶ τὰ μάλιστα καιρῷ τινι συνεχωρεῖτο τῷ τῶν ἀσεβῶν στόματι λαλεῖν δῦκα καὶ καταβλαστημένι τοῦ δικαίου, καὶ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, ὡς μηδὲν ἐπαμύνοντος τοις δι' αὐτὸν ἐλαυνομένοις ἀλλ' οὐκ εἰς τέλος τοιάντα

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΨΑΛΜΟΣ Τῷ ΔΑΥΙΔ ΣΓ.

« Εἰσάκουσον, ὁ Θεὸς, προσευχῆς μου ἐν τῷ δέεσθαι με, ἀπὸ φόνου ἔχθρού ἔξελου τὴν ψυχὴν μου. » Καὶ δι παρὸν φαλμὸς εἰς τὸ τέλος ἀναπέμπει: ἐν τῷ τὰ βραβεῖα τῆς δικαιοσύνης, καὶ τοὺς τῆς δικαιοσύνης στεφάνους οἱ τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν διηγωνισμένοι παρὰ τοῦ μεγάλου λήψονται ἀγωνισθέντου. Διὸ τὸ μὲν πρῶτα τοῦ φαλμοῦ ἔχθρούς εἰσάγει καὶ πονηρευομένους ἐπανισταμένους τῷ δικαίῳ· ἐν δὲ τῷ τέλει τοῦ παντὸς λόγου χρηστὰς ἐλπίδας ἐπισφραγίζεται λέγων· « Εὑφρανθῆσονται δίκαιοις ἐν τῷ Κυρίῳ, καὶ ἐλπίει ἐπ' αὐτὸν· καὶ ἐπαινεθῆσονται πάντες οἱ εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ. » Τοιάντα τὰ τέλη τῶν ὑπὲρ εὔσεβες τὴν γωνισμένων εἶναι διδάσκει. Οὐ γέ τοι τῆς θεοσεβείας ἀθλητής, μυρίους ἔχων ἔχθρούς καὶ παλεμίους τῆς αὐτοῦ ψυχῆς, οὐχ δραποὺς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀραινεῖς, μόνων προσφεύγει τῷ Θεῷ καὶ τὴν παρ' αὐτοῦ βούθειαν αἴτει, μονονούχη λέγων· « Εἰ δικαίος ὑπὲρ ἡμῶν, τις καθ' ἡμῶν; » Διὸ ταῖς εὐχαῖς σχολάζει τὸν Θεὸν ἀνακαλούμενος καὶ λέγων· « Εἰσάκουσον, ὁ Θεὸς, προσευχῆς μου ἐν τῷ δέεσθαι με. » Οὐ δὲ μὴ τοιούτος, παρακούων δὲ τῶν τοῦ Θεοῦ παραγγελμάτων, οὐχ δὲ δύνατο χρῆσθαι τῇ τοσαύτῃ παρῆρσί· ψῆφορος μετροῦμεν ἀντιμετερεῖται ἡμῖν. Διόπερ ἐν Παρημίαις τῇ τοῦ Θεοῦ σοφίᾳ πρὸς τοὺς ἀπειθεῖς ἀποτείνεται λέγουσα· « Ἄνθις ὄντων ἐκάλουν, καὶ οὐχ ὑπηκούσατε, καὶ ἐξέτεινον λόγους, καὶ οὐ προσείχετε· ἀλλ' ἀκύρους ἐποιεῖτε τὰς ἔμας βουλὰς, ταῖς δὲ ἔμαις ἐντολαῖς οὐ προσείχετε. Τοιγαροῦν κάγὼ τῇ ὑμετέρᾳ ἀπωλεῖσθαι ἐπιγελάσσομαι. » Εστα γάρ δὲ ἐπικαλέσεσθε με, ἐγὼ δὲ οὐκ εἰσακούσομαι. Εἰ τοιγυν εἰσακούεσθαι βούλόμεθα ἐν δικαιοσύνῃ τοῦ Θεοῦ, καὶ αὐτοὶ τοῦ πράττωμεν τοῖς τοῦ Θεοῦ παραγγέλμασι καταπειθεῖς γιγνόμενοι. Τότε γάρ σὺν πολλῇ παρθησίᾳ καὶ αὐτοὶ φάναι δυνησόμεθα τῷ Θεῷ· « Εἰσάκουσον, ὁ Θεὸς, τῆς προσευχῆς μου ἐν τῷ δέεσθαι με. » Τὶ δὲ ἐδεῖτο δι μακάριος Δαυὶδ; (αὐτοῦ γάρ εἰσιν οἱ λόγοι, ὡς οἵμαι, κατὰ τοὺς χρόνους εἰρημένοι, καθ' οὓς τὸν Σαοὺλ ἐφευγε καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ.) τὴν ψυχὴν αὐτοῦ βιοθῆναι ἀπὸ φόνου ἔχθροῦ, οὐχ ἔχθρος μὴ ἔχειν, οὐδὲ τὰς ἐκείνων ἀποκρουσθῆναι προσιέσθεις· τὴν δὲ αὐτοῦ ψυχὴν ἀτρομον καὶ ἀπτόνετον, καὶ ἀφοβον διατηρεῖσθαι, ὅπως, ἐν ἔξει γενόμενος ἀταράξιας, λέγη καὶ αὐτὸς δομοίως Παύλῳ· « Ἐν παντὶ θιλόμενοι, ἀλλ' οὐ στενοχωρούμενοι· διωκόμενοι, δὲ οὐκ ἐγκατατείπομενοι· καταβαλόμενοι, ἀλλ' οὐκ ἀπολύμενοι. » Λέγων δὲ ταῦτα πρὸς τὸν Θεὸν δι Δαυὶδ, οὐκ ἡμηρόμενι τῶν ἡδη πρότερον εἰς αὐτὸν γε-

⁶⁶ Rom. viii, 31. ⁶⁷ Prov. i, 24-26. ⁶⁸ II Cor. iv, 8, 9.

νομένων ευεργεσιῶν. Διὸ εὐχαριστῶν ἐπὶ τοῖς παρ-
άγγελοσιν, ἐπὶλέγει: « Εσκέπασάς με ἀπὸ συστροφῆς
πονηρευομένων, ἀπὸ πλήθους ἐργαζομένων ἀδικιῶν. »
« Μὴ γάρ πειραν εἰληφὼς τῶν φθασάντων εἰς ἐμὲ,
οὐποτε λήθην αὐτῶν ποιήσασθαι δύναμαι· φέρων δὲ
αὐτὰ διὰ παντὸς ἐν μνήμῃ, εὐχάριστος εἰσει τυγ-
χάνω. « Οὓς δὲ καὶ νῦν τῆς αὐτῆς ἀξιῶ παρὰ τοῦ
θυρηθείας τυχεῖν. Κατὰ δὲ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτάς,
μία καὶ ἡ αὐτὴ πεφύλακται τοῦ λόγου ἔγκλησις, καὶ
μία διάνοια τῶν εἰρημένων· διὸ λέλεκται κατὰ τὸν
Σύμμαχον· « Εἰσάκουσον, δὲ Θεός, τῆς φωνῆς μου
προσλαοῦντος, ἀπὸ ἐκπλήξεως ἐχθροῦ περιφράξεις
τὴν ζωὴν μου· χρύψεις με ἀπὸ συσκέψεων κακούρ-
γων, ἀπὸ κυκήσεως ἐργαζομένων ἀδικιῶν. » Οὐ γάρ
ἄς περι παρηγκόθων, ἀλλ' ἄς περὶ μελλόντων τὰ
διὰ εἰρηται, καὶ κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτάς B
δμοιών.

« Οἵτινες ἡκόνησαν ὡς βούμφαίας τὰς γλώσσας αὐ-
τῶν, ἐνέτειναν τόξον πρᾶγμα πικρόν, τοῦ κατατοξεῦ-
σαι ἐν ἀποκρύψιοις ἀμμωμόν. Ἐξάπινα κατατοξεύουσαν
αὐτὸν, καὶ οὐ φοβηθήσονται. » Εἰ καὶ προτῆγε τοῖς
χρόνοις εἰς τὴν σωτηρίον ἐπιδημίαν διαυτὸν, ἀλλ' οὐκ
τὴν τὰ εὐαγγελικὰ μαθήματα θεικὸν Πνεύματι με-
μαθητευμένος· γίδει δὲ εὐ μάλα τὸ σωτηρίον λόγιον
τὸ φῆσαν· « Μή φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ
σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μή θυναμένων ἀποκτεῖναι· διὸ
οὐκ τὸ γνώντας στρατιωτικῆς παρατάξεως πληθὺν, οὐδὲ
τοὺς παντευχίας καὶ δόρας παρατατομένους· ἀλλὰ
τούτων μὲν κατεφρόνει, ὡς ἂν τὸν τοσοῦτον Γολιάθ
ἀκμῆτη καὶ ἀνιδρωτὴν καταδαλών· ἐκείνους δὲ ἡγωνία
οὓς ἤντετο διὰ τῶν προκειμένων λέγων. « Οἵτινες
ἡκόνησαν ὡς βούμφαλαν τὰς γλώσσας αὐτῶν, ἐνέτειναν
τόξον πρᾶγμα πικρόν. » Όρζες δόποιαν διαγράφει
πανοπλίαν ἐχθρῶν; Καὶ ἐν τοῖς ἐμπροσθεν δὲ ἐλέ-
γετο· « Υἱοὶ ἀνθρώπων, οἱ ὄδοντες αὐτῶν ὅπλον
καὶ βέλη, καὶ ἡ γλώσσα αὐτῶν μάχαιρα δέσια. »
Ταῦτα δὲ ἀναγέτραπται εἰρηκώς, « ὅποτε ἀπεδίδρα-
σκεν ἀπὸ προσώπου Σαούλ εἰς τὸ σπῆλαιον: » Ἀπὸ
τῶν δμοιών τοιχαροῦν λόγων φαίνεται ὁ αὐτὸς ὁν
χρόνος, καθ' ὃν καὶ τὰ μετὰ χείρας περὶ αὐτῶν ἐκεί-
νων καὶ τῶν ἐκείνοις παραπλήσιων λέλεκτο. Ἀλλὰ καὶ
« ὅτε ἀπέστειλε Σαούλ, καὶ ἐφύλαξε τὸν οἶκον αὐτοῦ
τῷ θενατῶσαι αὐτὸν, » περὶ τῶν αὐτῶν πάλιν τὰς
δμοιάς ἦφει φωνὰς λέγων· « Ἰδού ἀποφθέγξονται
ἐν τῷ στόματι αὐτῶν, καὶ βούμφαία ἐν τοῖς στό-
μασιν αὐτῶν. » Ἀλλ' ἐν ἐκείνοις μὲν ταῦτ' ἐλέ-
γετο· ἐν δὲ τοῖς μετὰ χείρας τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ,
ὅν ἀπὸ φύσους ρύσθηναι ηὔχετο, τίκονχέναι φησὶ τὰς
γλώσσας αὐτῶν διέληντο βούμφαλας· ἢ κατὰ τοὺς λοιποὺς
ἐρμηνευτάς, « ὡς μάχαιραν· » ἀλλὰ καὶ ἐνέτειναν
τὸ τόξον αὐτῶν, κατὰ μὲν τοὺς Ἐβδομήχοντα ἐρμη-
νευτάς, « ἐν πράγματι πικρῷ· » διὰ γάρ πικροῦ πρά-
γματος κατατοξεύειν ἐπειρῶντο τὸν δίκαιον· κατὰ δὲ
τὸν Σύμμαχον, « Ἐπλήρωσαν, φησὶ, τὸ τόξον αὐτῶν
λόγῳ πικρῷ. » Ήσαν γάρ ἀληθῶς πικροί, οὐδὲν
γλυκὺ περιέχοντες, οἱ τὸν Δαυὶδ διαβάλλοντες πρός
τὸν Σαούλ· οἷος ἦν ὁ Δωῆχ, καὶ οἱ Ζιφαῖοι, καὶ οἱ

A textisti me a conventu malignantium, a multitu-
dine operantium iniquitatem.» Cum jam enim præ-
teritorum experimentum ceperim, nunquam ea
oblivisci possim; sed semper memoria tenuens,
grato semper animo sum. Sed tamen jam idem
abs te auxilium postulo. Secundum reliquos au-
tem interpres una eademque servatur verbi ex-
postulatio, unaque sermonis sententia: nam apud
Synmachum dicitur: « Exaudi, Deus, vocem mei
invocantis, a terrore inimici circumunies vitam
meam: abscondes me a molimini bus malignorum,
a perturbatione operantium iniquitatem.» Non enim
quasi de præteritis, sed quasi de futuris, omnia
dicta sunt, ac similiter secundum reliquos inter-
pretes.

VERS. 4-7. « Qui excuerunt ut gladium linguas
suas, intenderunt arcum, rem amaram; ut sagit-
tent in occultis immaculatum. Subito sagittabunt
eum, et non timebunt. » Etiamsi David salutarem
adventum tempore præverständerit, evangelicas tamen
disciplinas, magistro Spíritu divino, non ignora-
bat; sed salutare illud eloquim probe noverat:
« Nolite timere ab Ἰησοῦ qui occidunt corpus, ani-
mam autem non possunt occidere²⁰: » quare mi-
litaris aciei multitudinem, ac omni genere armo-
rum hastisque instructos homines non reformati-
bat; sed illos quidem, utpote qui sine sudore et
labore immanem illum Goliath prostravisset, de-
spiciebat; eos autem pertinaciebat, quos hisce
verbis antea subindicavit: « Qui excuerunt ut
gladium linguas suas, intenderunt arcum, rem ama-
ram. » Viden²¹ quæ describat inimicorum arma? Supra
vero dicebatur: « Filii hominum dentes eorum arma et
sagittæ, et lingua eorum gladius acutus²². » Hæc
autem dixisse scribitur, « cum fugeret a facie Sau-
lis in speluncam²³. » A verborum sane similitudine
videtur illa eodem tempore scripta esse, quo hæc,
quæ jam tractamus, de iis et similibus dicta fuere.
Sed etiam « quando misit Saul, et custodivit do-
mum ejus, ut eum interficeret²⁴, » de iisdem iterum
similes proferebat voces dicens: « Ecce loquentur
in ore suo, et gladius in oribus eorum²⁵. » Sed hæc
quidem ibi; in his vero de quibus nunc sermo, ini-
micos suos, a quorum metu eripi precabatur, exac-
cuisse ait ut gladium linguas suas, sive secundum
reliquos interpres, « sicut machæram; » imo in-
tenderunt arcum suum, secundum LXX interpres,
in re amara: per rem quippe amaram justum sa-
gittis confodere tentabant; secundum Symma-
chum autem, « impleverunt, inquit, arcum suum
verbo amaro. » Nam qui Davidem apud Saulem cri-
minabantur, vere amari erant, dulcedine affecti
nulla: qualis erat Doec, quales Ziphæi et iis simi-
les. Quin et quivis sermo impius, amarus; us et di-
vinus, dulcis et suavis fuerit. Quare dictum est:

²⁰ Matth. x. 28. ²¹ Psal. lvi, 5. ²² ibid. 1. ²³ Psal. lviii, 1. ²⁴ ibid. 8.

« Gustate et videte, quoniam suavis est Dominus ». » Sævi porro arcus et vere acuti gladii impiorum heterodoxorum, qui simplicium animas sagittis impetunt, gladiisque suis eas trucidant. Sapientes quoque hujus sæculi, fucatis et sophisticis verbis utentes, multas animas sustulerunt. Opus ergo nobis ferventi oratione, ut ab iis omnibus eripiamur. Ii vero in primis qui supra memorati sunt, simplicem et rudem hominem sagittis confidere salagunt; quare dictum est : « Intenderunt arcum, rem amaram, ut sagittent in occultis immaculatum. » Inculpatum hic immaculatum vocat, his indicans sycophantiam contra eos, qui nihil injuriæ intulissent, paratam. Pro illo autem, « immaculatum, » Aquila, « simplicem, » interpretatus est. Nam ii simplicem et nequitæ expertem sagittis confidere maxime salagunt : quare infert, « Subito sagittabunt, eum et non timebunt. » Nam tempus observantes, confertim et inopinanter immaculatum, sive simplicem, aut innocentem invadunt. Quare ad homines iis similes rescribens Apostolus, ait : « Timeo autem, ne sicut serpens Evas seduxit, ita corrumpantur sensus vestri et excidant a simplicitate, quæ est in Christo ». » Eum quippe cuius anima circumcommunita fuerit, dejicere nunquam valeant ii qui supra memorati sunt, « qui exacuerunt ut gladium linguas suas, intendenter arcum, rem amaram, ut sagittent in occultis immaculatum ; » sive, « ut sagittent in occultis simplicem. Subito sagittabunt eum, et non timebunt. » At vide quo pacto dicat, sagittabunt eum, non me qui talia profero; sed simplicem, id est rudem et innocentem, et adhuc parvulum, ut quis dixerit, ex eorum numero de quibus Servator hæc docuit : « Ne contemnatis unum ex pusillis qui sunt in Ecclesia mea »; et : « Si quis scandalizaverit unum ex pusillis, expedit ei ut demergatur in mare ». Neque enim hic magnum hominem scandalizari Servator inducit, sed eum, qui in Ecclesia pusillus sit; ut hoc in loco simplicem dicit. Inimici ergo magnos et qui apud Deum sapientes sunt, adoriri non audent, sed simplices et innocentes maxime venantur. Quamobrem David cum inimicos memorasset, ad quos præsertim irrepere solebat declaravit.

« Firmaverunt sibi sermonem nequam : narraverunt ut absconderent laqueos. » Postquam tropice inimicos gladios suos exacuere et arcus intendere dixerat, jani apertius qui sit gladius, qualis arcus, enarrat his verbis : « Firmaverunt sibi sermonem nequam. » Non enim sermonem a Deo mutuati sunt; sed postquam sibi ipsis confinxerunt et compliciti sunt, hunc firmaverunt. Tales sunt sycophantæ, et quotquot falsas, quas sibi confinxerunt et commenti sunt, sententias firmare et stabilire satagunt. Deinde vero ubi sermonem illum nequam, quem sibi firmaverant, pravum esse adverterunt,

A τούτοις παραπλήσιοι. « Άλλα καὶ πᾶς ἀθεος λόγος πυκρὸς ἀν εἶη, ὥσπερ δὲ θεῖος, χρηστὸς καὶ γλυκύς. Διὸ εἴρηται. « Γεύσασθε, καὶ ίδετε, διτὶ χρηστὸς δὲ Κύριος. » Δεινὰ δὲ τόξα καὶ μάχαιραι ὡς ἀληθῶς δέξεται αἱ τῶν ἀθέων ἐπερδόξων, τῶν τὰς ἀκεράους φυχὰς κατατοξεύοντων, καὶ ταῖς ἑαυτῶν φομφαῖςς καταφατόντων αὐτάς. Καὶ οἱ σφολοὶ δὲ τοῦ αἰώνος τούτου, τὸν ἀπατῆλον καὶ σεσοφισμένον λόγον προβαλλόμενοι, πολλὰς ἀνελον φυχάς. Εὐχῆς οὖν τῷ μὲν δὲ συντεταμένης, πρὸς τὸ φυσιθναῖς τούτων ἀπάντων. Μάλιστα δὲ οἱ προλεχθέντες τὸν ἀπλοῦν καὶ ἀφελῆ κατατοξεύειν πειρῶνται· διὸ λέλεκται. « Ἐνέτειναν τόξον, πρᾶγμα πικρὸν, τοῦ κατατοξεῦσαι ἐν ἀποκρύφοις ἀμμωμον. » Καὶ τὸν ἀναίτιον δὲ ἀμμωμον καλεῖ, τὴν κατὰ τῶν μηδὲν ἡδικηράστων ὑπογράψων συκοφαντίαν. Αντὶ δὲ τοῦ, « ἀμμωμον, ἀπλοῦν, » τῷ μῆνιντον Ἀκύλας. Τὸν γάρ ἀπλοῦν καὶ ἀπειράκαν μάλιστα κατατοξεύειν οἱ τοιοῦτοι πειρῶνται· διὸ επιλέγει. « Ἐξάπινα κατατοξεύσουσιν αὐτὸν, καὶ οὐ φοβηθήσονται. » Καιροφυλακούντες γάρ οὗτοι, ἀθρόως καὶ ἀπροσδοκήτως ἐπέρχονται τῷ ἀμμώμῳ, ἢ τῷ ἀπλῷ καὶ ἀκεραϊψ. Διὸ γράψων που δὲ Ἀπόστολος πρὸς τοιούτους φησι : « Φοβοῦμαι μή πως, ὡς δὲρις ἔκηπάτησεν Εἶναν, φθαρῇ τὰ νοήματα ὑμῶν ἀπὸ τῆς ἀπλότητος τῆς ἐν Χριστῷ. » Τὸν γάρ πεφραγμένην τὴν φυχὴν οὐκ ἄν ποτε δύναιντο καταβαλεῖν οἱ προλεχθέντες, « οἵτινες ἡδύνησαν ὡς φομφαῖς τὰς γλώσσας αὐτῶν, καὶ ἐνέτειναν τόξον, πρᾶγμα πικρὸν, τοῦ κατατοξεῦσαι ἐν ἀποκρύφοις ἀμμωμον. » ἢ, « τοῦ κατατοξεῦσαι ἐν ἀποκρύφοις ἀπλοῦν. » Εξάπινα κατατοξεύσουσιν αὐτὸν, καὶ οὐ φοβηθήσονται. » Καὶ ὅρα τίνα τρόπον κατατοξεύσουσιν αὐτὸν φησιν, ἀλλ᾽ οὐχ ἐμὲ τὸν ταῦτα λέγοντα· τὸν δὲ ἀπλοῦν, τουτέστι τὸν ἀφελῆ καὶ ἀκεραϊψ, καὶ ἔτι μικρὸν, ὡςδὲν εἰποι τις, ἐξ ἑκείνων δύτα περὶ ὅν δὲ Σωτὴρ ἐδίδασκε λέγων. « Μή καταφρονήσῃτε ἐνδὲ τῶν μικρῶν τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ μου» καὶ, « Οστις ἐὰν σκανδαλίσῃ ἐν τῶν μικρῶν, συμφέρει αὐτῷ βληθῆναι εἰς τὴν θάλασσαν. » Σκανδαλιζόμενον γάρ κάκει δὲ Σωτὴρ οὐ μέγαν εἰάγει, ἀλλὰ τὸν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ μικρὸν, ὥσπερ ἐνταῦθι τὸν ἀπλοῦν. Οἱ τοινύν ἔχθροι οὐδὲ τολμῶσι προσένειν τοὺς μεγάλους, οὐδὲ τοὺς παρὰ θεῷ σοφοῖς· τοὺς δὲ ἀπλοῦς καὶ ἀκεραϊψ καλεῖστα θηρεύουσι. Διότερος δὲ δαυτὸς, μνημονεύσας τῶν ἔχθρῶν, καὶ περὶ τίνας μάλιστα εἰλεῖσθαι εἰώθασιν οὗτοι παρέστησεν.

« Ἐκραταίωσαν ἑαυτοῖς λόγον πονηρὸν· διηγήσαντο τοῦ κρύψαι παγῆδας. » Τροπικῶς διὰ τῶν Εμπροσθέν τοὺς τῆς φυχῆς ἔχθροὺς τὴν φομφαῖν αὐτῶν ἀκονῆσαι καὶ τὰ τόξα ἐντείναι προειπόν, εφέστερον διὰ τῶν προκειμένων τις δην τῇ φομφαῖς, καὶ τι τὸ τόξον παρίστησιν εἰπών. « Ἐκραταίωσαν ἑαυτοῖς λόγον πονηρὸν. » Οὐ γάρ παρὰ τοῦ Θεοῦ λαβόντες λόγον, ἀλλ᾽ ἑαυτοῖς πλασάμενοι καὶ συνθέντες, τοῦτον ἐκράτυναν. Τοιοῦτοι δὲ εἰσιν οἱ συκοφάνται, καὶ οἱ κρατύνειν καὶ βεβαιοῦν πειρώμενοι δις ἑαυτοῖς διενωγράψησαν καὶ ἀνεπλάσαντο φευδοδοξίας. Εἰτα δὲ τὸν πονηρὸν λόγον διν ἑαυτοῖς ἐκράτυναν φρόντας

[¶] Psal. xxxiii, 9. [¶] II Cor. xi, 3. [¶] Matth. xviii, 10. [¶] Ibid. 6.

εὐθρόν, οὐ γυμνὸν αὐτὸν προβάλλονται, ἀλλὰ περιέλλουσιν ἔχωθεν παγίσι, κρύπτοντες διὰ τινῶν σοφισμάτων καὶ παραλογισμῶν τὴν κατὰ τῶν ἐπιδουλευμένων συσκευήν· οὕτω γάρ ἀληπτοὶ καὶ ἀθῆραι τοι ἔσεσθαι ὑπόλαμβάνουσι. Διὸ « εἶπαν » ἐν ἑαυτοῖς· « Τις διέται αὐτούς; » καὶ, « ἔξερεύησαν ἀνομίας. » Οὐδὲν γάρ ὡφέλιμον ἀπὸ τοῦ θειοῦ νόμου ζητήσαντες εὑρόντες, ἔξελιπον, πλέον οὐδὲν ἀπὸ τῆς πολλῆς ἐρεύνης οἰκτησάμενοι. Διὸ λέλεκται· « Ἐξελιπον ἔξερεύνωντες ἔξερεύησεις. » Τοσούτους τινὰς διέγραψεν ὁ Δαυὶδ τοὺς ἔχθροὺς καὶ πολεμίους, ἐξ ὧν τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν φυσθῆναι τῆς πολλῆς ἐρεύνης ἀληθῶς ἀνίστησιν εἰς φονευτάς· διὸ δὴ μάλιστα Θεὸν βοηθὸν ἐπὶ τῶν τοιούτων ἀνεκαλεῖτο, τοὺς αἰσθητοὺς πολεμίους καὶ τοὺς τοῖς σώμασι παρατατομένους ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ τιθέμενος.

« Προσελεύσεται ἄνθρωπος ἐν καρδίᾳ βαθεῖᾳ, καὶ ὑπάθεσται ὁ Θεός. Βέλος νηπίων, » καὶ τὰ ἔξης. Οἱ μὲν τῆς ψυχῆς πολέμοι, λόγοις πονηροῖς ἑαυτοὺς περιφράσαντες, καὶ τὰς ἑαυτῶν ἐγκρύψαντες παγίδας, ἀνομίας τε ἔξερεύνωντες, καὶ ταῖς ἑαυτῶν γλώσσαις ἐντείναντες τόξα, τὸν διμωμόν, ἢ τὸν ἀπλοῦν καὶ ἀκέραιον περιήσαντας ἄγητούντες, ὅπως ἀνέλωσιν αὐτοὺς τὴν ψυχὴν ἀλλὰ ἔκεινον μὲν ὁ Θεὸς βάσταται. Τὸν γάρ μικρῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ οἱ ἀγγελοι διὰ παντὸς ἐρῶσι τὸ πρόσωπον τοῦ ἐν οὐρανοῖς Πατρός. Προσελεύσεται δὲ τις αὐτοῖς ἄνθρωπος, ἀληθῶς ἀνήρ τελεῖος καὶ φορῶν τὸν κατ' εἰκόνα Θεοῦ πεποιημένον, ὃς, ἐν καρδίᾳ βαθεῖᾳ πεφραγμένος, ἀκτάπληκτος αὐτοῖς περιτάξεται, πάντας τε αὐτοὺς καταλύσι, ὡς ὑψωθῆναι καὶ δοξοθῆναι δι' αὐτοῦ τὸν Θεὸν, καὶ πάντων ἐκείνων τὰ βέλη ἐλεγχθῆναι ἀπονανταί τοις καὶ ἀσθενῆς, ὡς νηπίων λογισθῆναι βέλη τὰς πληγὰς αὐτῶν, καὶ τὰς γλώσσας αὐτῶν ἐπ' αὐτοὺς ἔξασθενῆσαι. Τοιούτος γάρ ἐστιν ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος, ὁ παρατατόμενος τοῖς προλεχθεῖσιν ἐν καρδίᾳ βαθεῖᾳ· ὡς δέχεσθαι μὲν αὐτὸν τὰς πληγὰς καὶ τὰ διὰ σοφισμάτων βέλη, γελᾶν δὲ αὐτὰ καὶ τὸ μηδὲν τρεῖται, ὡς ὑπὸ τητάξιν ἀτόνων κατ' αὐτοῦ πεμπόμενα. Εἴται καὶ ἐπιλογμένος αὐτῶν τὰ σοφισμάτα, τὰς γλώσσας αὐτῶν καὶ τοὺς λόγους ἔξασθενούντας ἐλέγχει. Βαθεῖα δὲ καρδία ἡ μή ἔξι ἐπιπολῆς ἔχουσα τὰ μαθήματα, μηδὲν ἐν τῷ προτροποῦ λόγῳ σεμνυνομένη, ἀλλὰ ἔνδον ἐν αὐτῇ τοὺς τῆς πίστεως θεμελίους ἐρβίζαμένους. Ἀκολούθως τοινυν λογικούς τινας πολεμίους τὴν γλωτταν ἀκονήσαντας, καὶ τόξα τοῖς χελεύσιν ἐντείνοντας ὑποτητάμενος, ἀντιτάττει αὐτοῖς ἄνθρωπον Θεοῦ καρδίαν βαθεῖαν κεκτημένον· καὶ τὸν μὲν Θεὸν διὰ τούτου δοξαζόμενον, ἐκείνους δὲ ἥττωμένους καὶ ἀτρημονοῦντας.

« Ἐτεράρχησαν πάντες οἱ θεωροῦντες αὐτοὺς, καὶ ἐφοδήθη πᾶς ἄνθρωπος. » Ἀκόλουθον δὲ, τῶν δοκτησεις σοφῶν ἀνατραπέντων καὶ τῶν τῆς ψυχῆς πολε-

A non nudum proferunt, sed laqueis extrinsecus clam circumsepiunt, sophismatibus cavillisque quas parant ipsis insidias occultantes, ita se capi et deprehendi non posse opinantur. Quare « dixerunt » in seipsis: « Quis videbit eos? » et, « scrutati sunt iniquitates. » Nihil quippe utilitatis in divina lego perquisierunt vel invenerunt; sed iniquitates sibi excogitarunt; sive, secundum Symmachum, « scrutati sunt iniquitates universi; » ac cum hæc multum perquisivissent, et inlinita excogitassen, cum nihil veri tandem reperirent, defecerunt, nihil aliud ex tanta perscrutatione referentes. Quare dictum est: « Defecerunt scrutantes scrutinia. » Hujusmodi hostes et inimicos descripsit David, e quorum manibus animam eripi suam precabatur: erant scilicet ii perscrutantes et perquirentes iniquitatem. Nam qui tales sunt, vere animæ interfectores habentur: quare Deum contra hujusmodi hostes adjutorem invocabat; cum sensiles inimicos, qui contra corpora aciem instruerent, nihili ficeret.

Vers. 8, 9. « Accedet homo in corde alto, et exaltabitur Deus. Sagittæ parvulorum, » etc. Inimici quidem animæ verbis sese malignis circummuniens, laqueos suos occultantes, iniquitates perscrutantes, siue gladios suos exacuentes, linguisque suis intendentes arcus, immaculatum, simplicem et innocenter undequaque perquirebant, ut ejus animam interficerent. At illum Deus eripiet; angeli namque pusillorum in Ecclesia semper vident faciem Patris qui in cœlis est. Accedet autem homo quispiam ad eos, vir vere perfectus, eumque serens qui ad imaginem Dei factus est, qui alto corde munitus, imperterritus contra eos aciem instruet, ipsosque omnes dissipabit, ita ut ejus opera Deus exaltetur et gloria asciatur, eorumque omnium sagittæ infirmæ debilesque comprobentur, ac plagæ corum pro sagittis parvulorum reputentur, et linguæ eorum in ipsis infirmantur. Hujusmodi enim ille homo Dei est, qui corde alto contra memoratos homines aciem instruit, ut plagas ipse, et sagittas sophismatibus paratas excipiat; ipsasque, utpote a parvulis infirmis emissas, irrideat ac pro nihilo habeat. Sub hæc postquam eorum sophismata solverit, linguas et sermones eorum infirmos comprobabit. Cor autem altum est, quod disciplinas non quoad superficiem tantum obtinet, neque in prolatione sermone gloriatur; sed quod intus fidei fundamenta radicata habet. Consequenter igitur postquam rationabiles quosdam inimicos linguam exacuentes, et labiis tela vibrantes induxerat, hominem Dei alto corde instructum ipsis opponit, Deumque ejus opera gloria celebratum, illosque abjectos ac turpiter agentes effert.

Vers. 10. « Conturbati sunt omnes qui videbant eos, et timuit omnis homo. » Consentaneum erat, eversis iis qui sibi sapientes videbantur, inimi-

cisque animæ ab homine Dei consutatis, eos qui in sapientia hujus sæculi non ita conspicui erant conturbari. Nam cum illi quoque in numero eorum qui vici fuerant computarentur, et ipsi quoque athei et impii essent; cæterum utpote malitia ipsis imparés, fortiores seipso devictos cernentes, conturbantur. Quare dictum est: « Conturbati sunt omnes qui videbant eos. » At Dei homo, et omnes ejus amici, qui per unum victoriam de inimicis retulerunt, Deum tunc magis timuerunt, et annuntiaverunt opera Dei, et justificationes ejus intellexerunt. Etiam si enim homo videretur, et alto corde putaretur inimicos debellasse; a prudenteribus tamen ut Deus anctor victoriae cognoscebat. Quare ii opera Dei annuntiabant, et præclaræ ejus in hominum gratiam gesta facinora celebabant. Hi itaque, ut spectatores, de victoria triumphatoris Deum laudibus efferebant. Ipse autem vicit et letabitur in Domino, et sperabit in eo. Neque enim de seipso magnum sentiet, neque de victoria efficeretur, sed divino gaudio et lætitia replebitur, utpote qui victoris Dei minister fuerit. Hoc porro lætante, omnes recti corde laudabuntur, ipsi quoque unius opera ceu victores effecti. Nam totus ordo totumque corpus sanctorum laudem consequetur, quia, secundum S. Apostolum, uno membro gloriam referente, omnia membra in gloriæ partem veniunt.

IN FINEM, PSALMUS CANTICI DAVID LXIV.

VERS. 2, 3. « Te decet hymnus, Deus, in Sion, et tibi reddetur votum in Jerusalem. » Prophetiam complectitur eorum quæ in finem eventura erant; quapropter inscribitur « In finem. » Quænam autem illa essent, deinde aperit his verbis: « Ad te omnis caro veniet. » Non jam solum Judaicus populus, sed omnis caro, id est, totum hominum genus. Sic enim solet Scriptura homines omnes indicare, qui olim carnales terrenique erant. Quare in lege dicitur: « Corrupit omnis caro viam suam⁹; » ac rursum: « Non permanebit spiritus meus in hominibus his, quia carnes sunt¹⁰. » Sed tunc quidem omnis caro incusabatur; nunc vero ad Deum ventura dicitur. Quamobrem qui post Davidem fuit Joel propheta, omni carni pulcherrima vaticinatur dicens: « Effundam de spiritu meo super omnem carnem, et prophetabunt¹¹. » Idipsum quoque declarat Isaias dicens: « Videbit omnis caro salutare Dei¹². » Salutare porro Dei ab omni carne cognoscendum quid aliud fuerit, quam Christus Dei, ut plerumque demonstravimus? Hoc itaque salutare omnibus hominibus, qui olim carnales erant, revelatum iri in vaticinio enuntiatur. Jure ergo præsens psalmus, idipsum significans, promissionem obsignat cum ait: « Ad te omnis caro veniet. » Sub hæc autem clarius sententiam effert cum addit: « Exaudi nos, Deus, salutaris noster, spes omnium finium terræ,

A μιῶν ἀπελεγχθέντων ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ, τοὺς μὴ οὐτα δεινοὺς ἐν σοφίᾳ τοῦ αἰώνος τούτου ταράττεσθαι. Τῆς γὰρ μερίδος δυτες τῶν ἡττωμένων, ἄνθεοι καὶ αὐτοὶ καὶ δυσσεβεῖς· πλὴν ὡς ἐν κακίᾳ τῆς ἔκεινων δεινότητος ἐλάττους, ὅρώντες νενικημένους τοὺς ἐστῶν βελτίους, ταράττονται. Διὸ λέλεχται· « Ἐταράχθησαν πάντες οἱ θεωρῶντες αὐτούς. » Οὐ γε μή τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπος καὶ πάντες οἱ τούτῳ φίλοι, διὰ τοῦ ἐνδός τὰ κατ' ἔχθρων βραβεῖα ἀράμενοι, μειζόνως τὸν Θεὸν ἐφοβήθησαν, εἰ καὶ ἀνήγγειλαν τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ δικαιώματα αὐτοῦ συντήκαν. Εἰ γὰρ καὶ τὰ μάλιστα ἀνθρώπος ἐδόκει, καὶ καρδίᾳ βαθειᾳ τὴν τῶν πολεμίων ἀνατροπὴν πεποιῆσαι, ἀλλὰ τοῖς συνετοῖς ἐγνωρίζετο, αὐτὸς ὁ Θεὸς ὁ τῆς νίκης αἰτίος. Διὸ τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ ἀπτγγελλον, B ὑμνοῦντες αὐτοῦ τὰ δι' ἀνθρώπων κατορθώματα. Οὗτοι μὲν οὖν, ὥσπερ θεαταὶ, τὸν Θεὸν δοξάζοντες ἐπὶ τῇ νίκῃ τοῦ νενικηκότος διετέλουν. Αὐτὸς δὲ ὁ νικητὴς εἰς ἐνφρανθήσεται ἐπὶ τῷ Κυρίῳ, καὶ ἐπιτελεῖ ἐπ' αὐτὸν. Οὐ γὰρ ἐφ' ἐαυτῷ μέγα φρονήσει, οὐδὲ ἐπὶ τῇ νίκῃ ἐπαρθήσεται· χαρᾶς δὲ θείας καὶ εὐφροσύνης πληρωθήσεται, ὡς ὑπουργὸς καὶ διάκονος τοῦ νικοτοῦ Θεοῦ γεγονώς. Τούτου δὲ εὐφραντιούμενον, πάντες οἱ εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ ἐπαινεθήσονται, διὰ τοῦ ἐνδός καὶ αὐτοὶ ὥσπερ νικηταὶ ἀποδειχθέντες. « Όλον γάρ τὸ τάγμα καὶ τὸ σώμα τῶν ἀγίων ἐπαίνου τεύχεται· ἀπειδή, δοξάζομένου μέλους ἐνδός, συνδεῖχεται πάντα τὰ μέλη, κατὰ τὸν Ιερὸν Ἀπόστολον.

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ, ΨΑΛΜΟΣ Τῷ ΔΑΥΓΙΔ ΦΛΗΣ. ΞΑΝΘΟΣ.

D « Σοι πρέπει θυμός, οὐ Θεός, ἐν Σιών, καὶ σοὶ ἀποδοθήσεται εὐχὴ ἐν Ἱερουσαλήμ. » Προφητείαν περιέχει μελλόντων εἰς τὸ τέλος ἀπαντήσεσθαι πραγμάτων διὰ ἐπιγέργαπται· Εἰς τὸ τέλος. » Τίνα δὲ ταῦτα, διδάσκει ἔξης λέγων, « Πρὸς σὲ πᾶσα σάρκα ἡσει. » Οὐκέτι γάρ μόνον τὸ Ιουδαίων ἔθνος, ἀλλὰ καὶ πᾶσα σάρκα, τούτους πᾶν γένος ἀνθρώπων. Οὕτως γάρ εἴλαθεν δὲ Λόγος πάντας ἀνθρώπους σημαίνει τοὺς πάλαι σαρκίνους καὶ γεώδεις. Διὸ καὶ ἐν τῷ νόμῳ λέλεκται· « Διέψθειρε πᾶσα σάρκα τὴν ὁδὸν αὐτοῦ· » καὶ πάλιν· « Οὐ μὴ καταμείνῃ τὸ πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις, διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκας. » Ἄλλα τότε μὲν πᾶσα σάρκα κατηγορεῖτο· νῦν δὲ ἡσειν πρὸς τὸν Θεὸν λέγεται. Διὸ καὶ μετὰ τὸν Διυλό Ιωὴλ, προφήτης γενόμενος, τὰ κάλλιστα πάστις σαρκὸς θεσπίζει λέγων· « Ἐχεῖν ἀπὸ τοῦ πνεύματος μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, καὶ προφητεύσουσιν. » Ἄλλα καὶ δὲ Ἡσαΐας ταῦτὸν παρίστησιν εἰπὼν· « Οὐέται πᾶσα σάρκα τὸ σωτῆριον τοῦ Θεοῦ. » Σωτῆριον δὲ Θεοῦ πάσῃ σαρκὶ γνωσθῆσμενον τὶ ποιεῖ δύναται, ή δὲ Χριστὸς τοῦ Θεοῦ, καθὼς πολλάκις ἀπεδείχαμεν; Τούτο οὖν τὸ σωτῆριον πᾶσιν ἀνθρώποις τοῖς πάλαι σαρκίνοις ἀποκαλυψθῆσθαι προεργατεύετο. Εἰκότως οὖν καὶ δὲ μετὰ χειρας φαλμὸς, τοῦτο αὐτὸς σημαίνων, ἐπισφραγίζεται τὴν ἐπαγγείλαν διὰ τοῦ φάναι· « Πρὸς σὲ πᾶσα σάρκα ἡσει. » Υποκατέδει, σαφέστερον ἐμμηνεύει τὴν διάνοιαν ἐπιλέγων· « Ἐπάκουσον τὸ μῶν, οὐ Θεός δὲ σωτὴρ τὸ μῶν, ή ἐλπίς

⁹ Gen. vi, 12. ¹⁰ Ibid. 3. ¹¹ Joel. ii, 28. ¹² Isa. lii, 10.

πάντων των περάτων τῆς γῆς καὶ τῶν ἐν θαλάσσῃ μακράν· καὶ ἔτι σαφέστερον ἐπιλέγει· « Καὶ φο-
νηθεούται οἱ κατοικεῦντες τὰ πέρατα ἀπὸ τῶν ση-
μείων σου. » Τὸ γάρ φοβηθῆναι πάντας τοὺς κατοι-
κούντας τὰ πέρατα ἀπὸ τῶν σημείων τοῦ Θεοῦ ἀγα-
θῶν ἦν καὶ σοφίας ἀρχῆ· ἐπείπερ· « ἀρχὴ σοφίας φό-
βος Κυρίου. » Διὰ δὴ ταῦτα· « Εἰς τὸ τέλος» προγέ-
γραπται ὁ φαλμός· καὶ ἔστιν φῶτης φαλμός, ἐπινίκιον
ὑμνον εἰς τὸν Σωτῆρα τῶν ἑθνῶν περιέχων. «Ἐφ' οὓς
τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον τὸν ἐπὶ πάντων Θεὸν ἀνυμνεῖ
φάσκων· » Σοὶ πρέπει· ὑμνος, ὁ Θεός, ἐν Σιών. » Τίνα
γάρ ἔχρην δὲ λόγον ἐπὶ τῇ πάντων ἀνθρώπων σωτηρίᾳ
ὑμνεῖσθαι· ή τὸν παντὸς αἰτιον ἀγαθοῦ; Διδάσκει δὲ
τὸ αὐτὸν Πνεῦμα τοὺς προσιόντας ἐξ ἑθνῶν μόνῳ τῷ
Θεῷ λέγειν· « Σοὶ πρέπει ὑμνος· » ὡς δὲν κατεγνω-
κότας ἔστων, δεῖ μὴ πρέποντας ὑμνους ἀνέπεμπον
τῇ πολυθέῳ πλάνῳ. Πρέπει δὲ ὑμνος τῷ Θεῷ οὐ πᾶς,
δὲλλ' ὁ ἐν Σιών ἀναπεμπόμενος, δηλαδὴ ὁ ἐν τῇ Ἐκ-
κλησίᾳ αὐτοῦ. Σιών μὲν γάρ ἔστιν ἀληθινή ἡ ἐπου-
ράνιος Ἱερουσαλήμ, καὶ τὸ ἐπουράνιον δρός τοῦ Θεοῦ·
περὶ οὐδὲν διδάσκων ὁ Ἀπόστολος ἔλεγε· « Προσεληλύ-
θατε Σιών δρει, καὶ πόλει Θεοῦ ζῶντος, Ἱερουσαλήμ
ἐπουράνιω, καὶ μυριάσιν ἀγγέλων πανηγύρει, καὶ
Ἐκκλησίᾳ πρωτούκων ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρα-
νοῖς· » καὶ πάλιν· « Ἡ δὲ ἀνων Ἱερουσαλήμ ἐλευ-
θέρα ἔστιν, ἥτις ἔστι μήτηρ ἡμῶν. » Αὕτη δὲν εἴη
ἡ ἀληθινή Ἱερουσαλήμ, καὶ ἡ κυρίως ἀναδειχθείσα
Σιών, ἐφ' οὓς καὶ βασιλεύειν λέλεκται ὁ Σωτῆρ καὶ
Κύριος ἡμῶν, ὡσπερ οὖν διδάσκει λέγων αὐτὸς ἐν
θ φαλμῷ· « Ἐγὼ δὲ κατετάθην βασιλεὺς ἐπὶ Σιών
δρός τὸ ἄγιον αὐτοῦ. » Ἡ αὐτὴ δὲν εἴη ἡ καταγγελλο-
μένη τοις τὸ Νααγγέλιον παραδεχομένοις βασιλεῖα
θερανῶν. Εἰκὼν δὲ ἔκεινης ἡ ἐπὶ γῆς γένοιτο· ἐν
Ἐκκλησίᾳ· δρμανύμας καὶ αὐτὴ καλουμένη ποτὲ μὲν
Σιών, ποτὲ δὲ Ἱερουσαλήμ, καὶ ἀλλοτε θυγάτηρ
Σιών, ἡ θυγάτηρ Ἱερουσαλήμ. Οὕτω γοῦν αὐτὴν οἱ
προφῆται θεσπίζοντες ἀντιγρέουν. « Ο τοινυ ὑμνος
δὲν τῇ Σιών, ἥτοι τῇ ἐπουράνιῳ, ἡ καὶ τῇ ἐπὶ γῆς
Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ φόδμενος, πρέποντας μόνος τῷ
ὑμνουμένῳ Θεῷ. Πάσα δὲ ἡ ἔκτης τῆς Ἐκκλησίας τοῦ
Θεοῦ λεγομένη θεολογία, εἴτε παρὰ τοῖς Ἑλλήνων
σοφοῖς, εἴτε παρὰ τοῖς ἀθεοῖς ἐτεροδίξοις, ἀπρεπῆς
δὲν εἴη. Τῶν γάρ παρ' Ἑλλησι σοφῶν οἱ μὲν εἰς
ἀθεότητα παντελῆ καταπεπτώκασιν, οἱ δὲ τὴν πολύ-
θεον πλάνην ἔστεμνυνται. Τῶν δὲ ἀθέων αἰρεσιωτῶν
οἱ μὲν πλείστας καὶ ἐναντίας ἀρχὰς ὑπεστήσαντο, οἱ
δὲ πονηραῖς καὶ φαύλαις δυνάμεσι τὴν τοῦ παντὸς
διοκησιν ἀνατεθείσαντιν. « Ήδη δὲ καὶ αὐτῶν Ἰουδαίων
κατέδεις ἀνθρωπόμορφον καὶ ἀνθρωποπαθή τὸν Θεόν,
τῷ μὴ νοεῖν τὰς Γραφάς, εἰσάγοντες· ἀλλὰ καὶ μυ-
ρία ἔκτοπα καὶ ταπεινὰ μυθολογοῦντες, μαχράν ἀπο-
πεπτώκασι τοῦ πρέποντος ὑμνον. Μόνοι δὲ οἱ ἐν τῇ
Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ τὸν πρέποντα ὑμνον παρ' αὐτοῦ
δεδιδαγμένοι τοῦ Σωτῆρος ἐπαξιώσαντα Πατέρα θεο-
λογούσιν· δὲ δὴ παρίστησι διὰ τῆς μετὰ χειρας φάσκων
ώδης· » Σοὶ πρέπει· ὑμνος, ὁ Θεός, ἐν Σιών. » Ἀπρ-
ῆκη δὲ ὑμνος λεχθεῖται δὲν δελμοις πονηροῖς καὶ πνεύ-

A et eorum qui in mari sunt longe: » imo apertius
subjungit: « Et timebunt qui habitant terminos a
signis tuis. » Nam quod omnes qui habitabant ter-
minos terrae timerent a signis Dei, id bonorum et
sapientiae initium erat: siquidem et initium sapientiae
timor Domini¹³. » His de causis « In finem» psal-
mus inscribitur: estque psalmus cantici, triumphal-
le hymnum in Servatorem gentium complectens. Et
ob eam rem Spiritus sanctus Deum, qui supra omnia
est, celebrat dicens: « Te decet hymnus, Deus, in
Sion. » Quem enim alium pro omnium hominum salu-
te celebrari oportuit, nisi omnis boni auctorem? Docet
autem idem Spiritus eos qui ex gentibus accedunt soli
Deo dicere debere: « Te decet hymnus, » quasi sese dam-
nantes, quod multorum numinum errori indecen-
ter hymnos emisissent. Deum autem hymnus decet,
non quivis, sed qui in Sion, videlicet qui in Ecclesia
ejus emittitur. Nam vera Sion est cœlestis Jeru-
salem, et cœlestis mons Dei: de quo Apostolus
haec docuit: « Accessistis ad Sion montem, et ci-
vitatem Dei viventis, Jerusalem cœlestem, et mul-
torum millium angelorum frequentiam, et Eccle-
siam primitiorum, qui conscripti sunt in cœlis¹⁴; »
ac rursum: « Illa autem quæ sursum est Jerusa-
lem, libera est, quæ est mater nostra¹⁵. » Hæc
sane fuerit vera Jerusalem, et quæ proprie Sion
comprobata est, in qua regnare dicitur Salvator et
Dominus noster, ut ipse docet in secundo psalmo:
« Ego autem constitutus sum rex super Sion
montem sanctum ejus¹⁶. » Id ipsum autem fuerit
regnū cœlorum, quod accipientibus Evangelium
annuntiatur. Imago autem illius fuerit Ecclesia quæ
in terra est: quæ pari nomine modo Sion, modo
Jerusalem, aliquando filia Sion, aliquando filia Je-
rusalem vocitur. Sic itaque illam prophetæ vati-
cinantes appellabant. Hymnus igitur qui in Sion,
illa scilicet cœlesti, sive in Ecclesia Dei quæ in
terra est, canitur, solus celebrando Deo conveniat.
Omnis vero quæ extra Ecclesiam Dei theologia di-
citur, sive apud Græcorum sapientes, sive apud
impios heterodoxos, indecens dici possit. Nam
Græci sapientes, alii in nullius Dei cultum penitus
lapsi sunt; alii multorum numinum errorem cele-
brarunt. Impii autem hæretici, alii plurima et con-
traria principia constituerunt; alii pravis malisque
virtutibus universi administrationem ascripsere.
Jam vero ipsi Judæi, humanam formam huma-
nosque affectus, quod Scripturas non intelligunt,
Deo afflignant: imo vero infinita absurdæ abjecta-
que fabulantes, ab hymno qui deceat longe pro-
lapsi sunt. Ii vero soli qui in Ecclesia Dei decentem
hymnum ab ipso Servatore edocti sunt, condignam
divinamque de Patre doctrinam efferrunt; quod in
præsenti cantico declaratur his verbis: « Te decet
hymnus, Deus, in Sion. » Indecens porro hymnus
dicatur, qui malignis dæmonibus impurisque spiri-
tibus emittitur: indecens item qui soli, lunæ, astris

¹³ Psal. cx, 10. ¹⁴ Hebr. xii, .2. ¹⁵ Galat. iv, 26. ¹⁶ Psal. ii, 6.

cæterisque mundi partibus ab iis canitur, qui eadem inter deos annumerant. Longe turpior vero et admodum indecorus est, qui impuris lascivisque canticis de amatoriis deorum historiis confingitur. So'us autem speciosus ac decens hymnus ille dicatur, qui soli Conditori, Opifici ac Regi universorum emittitur, cui etiam vota reddere, atque id non extra Ecclesiam ejus præstare convenit. Quare secundum LXX Interpretes dicitur: « Et tibi reddetur votum in Jerusalem. » Votum autem solet divina Scriptura vocare promissionem, quam quis Deo dederit, quando scilicet resipiscere vitamque suam divinæ philosophiæ addicere, sive etiam ex bonis suis quidpia in consecrare, sive aliud quodvis promissum vitæ, quæ secundum Deum est, consentaneum ac probum edere constituerit. Quare dictum alicubi fuit: « Si votum feceris, ne tardes reddere: melius quippe est non vovere, quam vovere et non reddere¹⁷. » Decet igitur in primis universorum Opificem et Servatorem hymnis celebrare; deinde vero divinis hisce laudibus consentanea opera edere, bonaque missa dare. Postquam vero et hymnum et vota ipsi reddiderimus, tunc cum ea quæ penes nos sunt impleverimus, fidenter agemus; ita ut dicamus: — Exaudi orationem. » Hic porro accurate prosequuntur non εὐχῆς dictum; nam εὐχὴ promissionem significat, prosequuntur vero supplicationem ac deprecationem, quam Spiritus sanctus pro nobis edebat, congruentem deprecationem Deo offerens ac dicens: « Exaudi orationem. » Quorummam orationem exaudiatis? Id deinde declarat, gentium vocationem vaticinans, dum ait: « Ad te omnis caro veniet. » Spiritus vero sanctus pro omni carne precabatur, ut omnis caro postquam ad Deum conversa fuerit, ipsumque invocaverit, propitium illum inveniat. Quamobrem non dixit: « Exaudi orationem meam; » sed: « Exaudi orationem, ad te omnis caro veniet; » ac si clarus dixisset: Quia futurum est ut omnis caro, et totum genus humanum a multorum deorum errore secedat, et ad te solum verum Deum convertatur, hymnos canat tibi, vota reddat, orationes et supplications effundat, exaudi orationem eorum.

VERS. 4. « Verba iniquorum prævaluerunt super nos, et impietibus nostris tu propitiaberis. » Consequenter admodum, postquam de omni carne dixerat, hæc intulit, quæ omnis prædictæ carnis confessionem complectuntur. Itaque quotquot ex omnibus gentibus, quæ olim carnales erant, a superstitione gradum revocarunt, a Spiritu divino docentur confiteri quantis olim in malis complicati fuerint, atque proprias impietates commemorare. Quare ait: « Verba iniquorum prævaluerunt super nos, et impietibus nostris tu propitiaberis. » Hæc sane quasi ex persona omnis memoratae carnis valde consequenter dicta fuerint. Quia vero canti-

A μασιν ἀκαθάρτοις ἀναπεμπόμενος· ἀπρεπής δὲ οἱτι καὶ δὲ τῇψι καὶ σελήνῃ καὶ ἄστροις καὶ τοῖς λοιποῖς τῷ κόσμου μέρεσιν ὑπὸ τῶν ταῦτα θεοποιούντων φόδμενος. Καὶ οἱ μᾶλλον αἰσχύλων καὶ ἀπρεπέστατος δὲ δι' αἰσχρῶν καὶ ἀκολάστων φυσάτων τοῖς περὶ θεῶν ἐρωτικοῖς διηγήμασιν ἀναπλατόμενος. Μόνος δὲ ἔκεινος ὥραιος λεχθείη ἀν καὶ εὐπρεπῆς ὑμνος, ὁ τῷ μόνῳ Ποιητῇ καὶ Δημιουργῷ καὶ Βασιλεῖ τῶν ὅλων Θεῷ ἀναπεμπόμενος, ὃ καὶ τὰς εὐχὰς ἀποδιδόντι προστήκει, καὶ τοῦτο ποιεῖ μὴ ἔκτος τῆς Ἑκκλησίας αὐτοῦ. Διὸ λέλεκται κατὰ τοὺς Ἐδρομήκοντα· « Καὶ σοι ἀποδοθεσται εὐχὴ ἐν Ἱερουσαλήμ. » Εὐχὴν δὲ σύνθησις τῇ θείᾳ Γραφῇ καλεῖν τὴν ἐπαγγείλαν, ἣν ἀν ἐπαγγέλλεται τις τῷ Θεῷ, ήτοι σωφρονεῖν ταξάμενος καὶ τὸν ἑαυτοῦ βίον ἀναθείναι τῇ κατὰ θεὸν φιλοσοψίᾳ, ἢ τῶν κτημάτων ἀφιερώσαι τι, ἢ τάξισθαι τινὰ σεμνὴν ἐπαγγείλαν πρέπουσαν τῷ καὶ θεὸν βίῳ. Διὸ λέλεκται που· « Εἳν εὗη εὐχὴν, μὴ χρονίσῃς ἀποδοῦναι· ἀγαθὸν τὸ μὴ εὑξασθαι, ἢ τὸ εὑξασθαι καὶ μὴ ἀποδοῦναι. » Πρέπει τοίνυν πρῶτα μὲν ἐπαξίως τὸν ὅλων Ποιητὴν καὶ Σωτῆρα ἀνυμνεῖν. Επειτα δὲ ἔργων ἀκόλουθα πράττειν τῇ θεολογίᾳ ἐν ἀγαθαῖς ἐπαγγείλασις. Ἐπειδὴν δὲ καὶ τὸν ὑμνὸν πρεπόντως καὶ τὰς εὐχὰς ἀποδῶμεν αὐτῷ, τηνικαύτα, ὡς δὲν τὰ παρ' ἑαυτῶν πεπληρωκότες, παρῆρσας μεθέξομεν· ὡστε λέγειν· « Εἰσάκουσον προσευχῆς. » Ἀκριδῶς δὲ ἐνταῦθα προσευχῆς, ἀλλ' οὐκ εὐχῆς εἰρηται· ἢ μὲν γάρ ἐπαγγείλαν ἐδήλου· ἢ δὲ προσευχὴ δέσησιν καὶ ἰκετηρίαν, ἢν τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ὑπὲρ τὴν ήμῶν ἐποιεῖτο, πρέπουσαν ἰκετηρίαν προσαγάγον τῷ Θεῷ καὶ λέγον· « Εἰσάκουσον προσευχῆς. » Τίνων δὲ προσευχῆς εἰσάκουσον; Παρίστησιν ἔχεις, τῶν ἔθνων τὴν κλῆσιν θεσπίζον· διό φησι· « Πρὸς σὲ πάσις σάρξ· ἵν εἴπειδαν ἐπιστραφῇ πᾶσα σάρξ πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ ἐπικαλῆταις αὐτὸν, τύχοις αὐτοῦ ἐπιτηδέου. Διὸ οὐκ εἴπεν· « Εἰσάκουσον τῆς ἐμῆς προσευχῆς· » ἀλλ' · « Εἰσάκουσον προσευχῆς, πρὸς σὲ πᾶσα σάρξ ἔχεις· » ωσεὶ σαφέστερον ἔλεγεν· « Επειδὴ μέλλει πᾶσα σάρξ καὶ πᾶν γένος ἀνθρώπων ἀναγκαῖται μὲν τῆς πολυθέου πλάνης, ἐπιστρέψειν δὲ ἐπὶ σὲ τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεὸν, ὑμνους τέ σοι ἀναπέμπειν καὶ εὐχὰς ἀποδιδόναι, προσευχάς τε καὶ ἰκετηρίας ποιεῖσθαι, εἰσάκουσον τῆς αὐτῶν προσευχῆς.

C « Λόγοι ἀνόμων ὑπερεδυνάμωσαν ἡμᾶς, καὶ ταῖς ἀσεβείαις ἡμῶν σὺ ἱλάσῃ. » Σφόδρα ἀκολούθως μετὰ τὰ περὶ πάσης σάρκας λελεγμένα, ἐπενήνεκται τὰ προκείμενα τῆς ὡντιμασμένης πάσης σάρκας ἔξομολόγησιν περιέχοντα. Οἱ γοῦν ἐξ ἀπάντων τῶν ἔθνων πάλαι σάρκινων τῆς δεισιδαίμονος πλάνης ἐπιστρέψαντες διδάσκονται ὑπὸ τοῦ θεοῦ Πνεύματος ὄμοιογενεῖ ἐν ὄποιοις ποτὲ κακοῖς γεγόνασι, τῶν τε οἰκείων ἀσεβημάτων μνημονεύειν. Διό φησι· « Λόγοι ἀνόμων ὑπερεδυνάμωσαν ἡμᾶς, καὶ ταῖς ἀσεβείαις ἡμῶν σὺ ἱλάσῃ. » Ταῦτα μὲν οὖν λεγόμενα ἐκ προσώπου τῆς ἀποδοθείσης πάσης σάρκας πολλήν ἀν ἔχοις ἀκολούθιαν. Ἐπειδὲ τοῦ Δαυΐδος ἐπιγέγραπται: τὸ φῦ

¹⁷ Eccl. v, 3, 4.

τοῦ ψαλμοῦ, ζητήσειν δὲ τις, πότε τὸν Δαυὶδ ἡ τοῦ σὺν αὐτῷ λόγοι ἀνόμων ὑπερεδυνάμωσαν· ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον, « κατεδυνάστευσαν » πολὰς δὲ καὶ ἀσεβείας ἐκτῆσατο δὲ τοσούτος τοῦ Θεοῦ προφήτης καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, ἐπείπερ, « τὰς ἀσεβείας ἡμῶν σὺ ἐλάσῃ » φησίν. Ἀλλὰ γάρ, ὡς ἀποδεδώκαμεν, προφητικῶς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, τῆς τῶν ἔθνων κλήσεως μνημονεύσαν, καὶ φῆσαν· « Πρὸς οὐ πᾶσα σάρξ ἡξεῖ, ἀλλούθως τὴν ἔξομολόγησιν αὐτῶν διαγράψει, ἐξ αὐτῶν προσώπου φάσκον ». Λόγοι ἀνόμων ὑπερεδυνάμωσαν ἡμᾶς, τουτέστι κρείττους ἡμῶν γεγόναται καὶ δυνατώτεροι ἡμῶν οἱ τῶν ἀνόμων λόγοι. Ἀνομοί δὲ πάντες ἡσαν οἱ πρῶτοι συστησάμενοι τὴν τῶν εἰδώλων θεοποιίαν· λόγοι τε αὐτῶν οἱ διὰ ποιητῶν καὶ τῶν σοφῶν τοῦ αἰώνος τούτου περὶ τῆς πολυθέου πλάνης ἐν συγγράμμασι καταβεβλημένοι. Ἀλλ' οὗτοι μὲν « κατεδυνάστευσαν ἡμῶν », κατὰ τὸν Σύμμαχον· σὺ δ' οὐχ ὑπερειδες ἡμᾶς, Δέσποτα· θάσω δὲ τὰς ἀσεβείας ἡμῶν, καταπέμψας ἡμῖν τὸν ἱλασμὸν, δι' οὐ κατέστης ἡμῖν ἔλεως, ὑπερβάς ἡμῶν τὰς ἀσεβείας. Τίς δὲ ἐστιν δὲ ἱλασμὸς, διδάσκει λέγων δὲ Αἴσθοτος· περὶ τοῦ Σωτῆρος· « Οὐ προέθετο δὲ Θεὸς ἱλαστήριον διεὶς πίστεως ἐν τῷ αὐτοῦ αἵματι », καὶ πάλιν· « Αὔτος ἱλασμός ἐστιν ὑπὲρ τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν· οὐχ ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ δούς τοῦ κάρσου. »

+ Μικάριος δὴ ἔξειλέξω καὶ προσελάθου, κατοικήσει ἐν ταῖς αὐλαῖς σου. » Οἱ ἔξι ἀπάντων τῶν ἔθνων ἐπιτρέψαντες, τὰς ἐκυρῶν ἀσεβείας ἔξομολογησάμενοι, καὶ ὡς κατηξιώθησαν τοῦ ἱλασμοῦ, προκοπὴν ἐπιδείχνυνται, καὶ ψυχῆς ὥφελες· αν πολλήν, γνῶστην ἀνειληφέναι διδάσκοντες τοῦ ἀληθῶς μακαρίου. Πάλιαι μὲν γὰρ τὸν θυτὸν βίον καὶ τὴν πρόσκαρπον ζωὴν μόνην εἰδότες, πάντως που ἐμακάριζον τοὺς ταύτης ἀπολαύοντας, τέλος τὸν ἀδυόμενον, καὶ πλούτους, καὶ τὴν ἐν σώματι τρυφήν· νῦν δὲ τετυχήκαστι τοῦ ἱλασμοῦ, καὶ τὰς ἐκυρῶν ἀσεβείας ἀπεκαθήραντο, γνῶσιν ἀνειλήφασι τοῦ ἀληθῶς μακαρίου· καὶ τοῦτον εἰναὶ φασι τὸν ὑπὸ Θεοῦ ἐκλεγόμενον καὶ τῆς ὑπὸ αὐτοῦ προσλήψεως κατηξιώμενον· διὸ φασι· Πάντες ἡμεῖς τῆς κλήσεως κατηξιώμεθα οἱ πάλαι· διντες σάρξ· ἀλλ' ἴσμεν, στὶς πολλοῖς μὲν κλητοῖς, διλόγοι δὲ ἐκλεκτοῖς. Εἰκότες οὖν ὡς ἄν επάνιον μακαρίζομεν τὸν ἐκλεκτόν. Τίς δὲ ἐστιν οὗτος ἀλλ' ἡ δὲ ἀφορισθεὶς τῶν πολλῶν καὶ ἀναληφθεὶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ; Καὶ πῶς γὰρ οὐ μακάριος ἀληθῶς δὲ τοιοῦτος, δόπτες, τῶν δύο τούτων τυχῶν, λέγω δὲ τῆς ἐκλογῆς καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ προσλήψεως, διέρου πρετέτονος καταξιώθεσται; κατοικήσει γάρ ἐν ταῖς αὐλαῖς τοῦ Θεοῦ. Καὶ ταύτην λοιπὸν τὴν μονὴν εὑρών καὶ τὴν ἀνάπαυλαν, ἐνταῦθα στηριγμήσεται· τὸ τέλος ἀγαθὸν τοῦτο ἀπολαύων, οὐ τυχεῖν καὶ ἀλλος ηὗχετο προφήτης δὲ εἰπόν· « Επιποθεῖ καὶ ἐκλείπει ἡ ψυχὴ μου εἰς τὰς αὐλὰς τοῦ Κυρίου. » Αὐλαὶ δὲ τοῦ Κυρίου εἰσὶν αἱ κατ' οὐρανὸν μοναῖ· περὶ ὧν εἰρηται ἐν Εὐαγγελίῳ· « Πολλαὶ μοναῖ

A cum psalmi, « Davidis inscriptum est; opportune quæratur quandonam in Davidem aut suos verba iniquorum prævaluerunt; sive secundum Symmachum, « dominati sunt: » queis vero impietatis eum tantus ille Dei propheta; tum socii ejus addici fuerint, siquidem ait, « impietibus nostris tu propitiaberis. » Verum, uti jam tradidimus, cum Spiritus sanctus gentium vocationem propheticæ commemoraret ac dicat: « Ad te omnis caro veniet, » earum confessionem consequenter describit, ac ex earum persona dicit: « Verba iniquorum prævaluerunt super nos, » id est, verba iniquorum superiora ac potentiora nostris fuerunt. Iniqui autem fuere, qui primi idola inter deos computarunt: verba porro eorum sunt, quae a poetis et sapientibus hujus saeculi de multorum numinum errore scriptis consignata sunt. Sed ii quidem « dominati sunt nobis, » secundum Symmachum; tu vero non despexisti nos, Domine, sed propitiatus impietibus nostris, misisti propitiationem nobis, qua impiates prætergressus nostras, placatus evasisti. Quæ porro sit illa propitatio, docet Apostolus de Servatore dicens: « Quem proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius¹⁸; » ac rursum: « Ipse propitatio est pro peccatis nostris: non pro nostris autem tantum, sed pro totius mundi¹⁹. »

C VI. 5-9. « Beatus quem elegisti et assumpsti, inhabitabit in atriis tuis. » Qui ex omnibus gentibus conversi sunt, impietas confessi suas, ut propitiatione dignati, profectum animaque utilitatem multam, illius qui vere beatus est notitia instructi, exhibit. Olim namque cum mortalem tantum et temporaneam vitam nossent, qui ea fruarentur beatos omnino prædicabant, voluptatem, dirittias, corporis delicias pro sine constituentes. Nunc vero propitiationem nacti, depositisque impietatis sordibus, illius qui vere beatus est cognitionem adepti sunt, huncque esse dicunt, quem Deus assumere et eligere dignatus est: quare aiunt: Nos omnes vocatione digni habiti sumus, qui olim caro eramus: sed scimus multos vocatos, paucos electos esse: jure igitur electum, utpote qui perrarus sit, beatum prædicamus. Quis ille est, nisi qui ex multis segregatus et a Deo-assumptus est? Ecce qui non vere beatus sit qui huiusmodi est, quando duo haec a Deo consecutus, electionem scilicet et assumptionem, alio præstantiore dignabitur? nam iuhabitabit in atriis Dei. Et hac inventa mansione et quiete, istic confirmabitur, sineque bono fruetur, quem nancisci rogabat aliis propheta dicens: « Concupiscit et desicit anima mea in atria Domini²⁰. » Atria vero Domini sunt coelestes mansiones, de quibus dicitur in Evangelio: « Apud Patrem mansiones multæ²¹. » Is itaque ex gentibus, qui olim caro erat, sed jam mutatus, homo Dei effectus est, eum qui segregatus et jam electus.

¹⁸ Rom. iii, 25. ¹⁹ I Joan. ii, 2. ²⁰ Psal. lxxxiii, 3. ²¹ Joan. xiv, 2.

est beatum prædicat; utpote qui a Deo assumptus et in atria cœlestis Jerusalem translatus fuerit.

¶ Replebimus in bonis domus tuæ: sanctum est templum tuum, mirabile in justitia. » Qui supra membrati sunt, bona cœlestia, queis prædictus vir beatus dignus habitus est, consequi peroptantes, aiunt: « Réplebimus in bonis domus tuæ. » Cœlestem enim illam Dei domum, cuius in atris is qui jam electus fuit constitutus est, probe norunt. Quamobrem precantur, se quoque opportuno tempore cœlestia illa bona consequi. Quod si domus Dei Ecclesia ejus sit secundum Apostolum, qui ait:

« Ut scias quomodo oporteat te in domo Dei conversari, quæ est Ecclesia Dei vivi, columna et firmamentum veritatis¹¹; » jure dicunt: Beatus ille jam tuam consecutus est electionem; nos vero, qui nondum tales sumus, sed adhuc induiti [carnio], gaudemus quod jam hic constituti, bonis domus tue fruamur, divinis scilicet sermonibus, sapientiae disciplinis, et sancti Spiritus charismatibus, queis domus Dei exornatur: « Alii enim per Spiritum datur sermo sapientiae, alii sermo scientiae, alii fides in eodem Spiritu, alii dona curationum, alii genera linguarum¹², » et alia quæ divinus Apostolus enumeravit. Hoc se itaque apparatu instruunt qui meliora concupiscunt. Deinde quia dominus Dei mentionem fecerunt, consequenter edocent quænam illa sit dicentes: « Sanctum est templum tuum, mirabile in justitia. » Haec enim dominus Dei erat, sanctum templum ejus. Templum autem sanctum Dei intelligas, non murorum electorumque fabricam, sed illud quod jam ex electis animabus constitutur. Sancti, lapides vivi sunt; domumque spirituale ad sanctum sacrificium destinatum, cœtum religiosorum hominum esse sacer Apostolus docuit his verbis: « Vos autem omnes domus Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis. Si quis templum Dei violaverit, disperdet illum Deus. Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos¹³. » Haec autem cum dixit, affinia locutus est dictis presentibus: « Sanctum est templum tuum, mirabile in justitia. » Sicut enim sensibilium templorum structura in admiratione plerumque est, quod ea studiosa varietate exædificata sint; aurea quippe tecta et anaglyphis ornata concinnant elegantiæ studentes, columnis atque marmoribus ædificia exornant: eodem modo templum Dei quod sanctum est (et hoc sane ipsi primum et quidem pulcherrimum bonum adest), externo ornato circumfulget, videlicet sapientia illa Dei varietate distincta, justitia et reliquis virtutibus, Spiritus item sancti donis varie illustratum, ita ut in stuporem et admirationem se contemplantes conjiciat. Quamobrem qui ut in eo sedes haberent digni habiti sunt, læti dicunt: « Replebimus in bonis domus tuæ: sanctum est templum tuum, mirabile in justitia. » Observes porro velim hæc

A παρὰ τῷ Πατρὶ. » Οἱ τοινυῖς ἐξ ἑθνῶν πάλαι μὲν ὡν σάρξ, μεταβαλὼν δὲ καὶ γενόμενος Θεοῦ δικρωπος, μακαρίζει τὸν ἔξαιρετον καὶ ἡδη ἐκλεκτὸν· ὡς ἀν προσληφθέντα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ παραληφθέντα εἰς τὰς αὐλὰς τῆς ἐπουρανίου Ἱερουσαλήμ. « Πλησθῆσόμεθα ἐν τοῖς ἀγαθοῖς τοῦ οἴκου σου· ἄγιος ὁ ναὸς σου, θαυμαστὸς ἐν δικαιοσύνῃ. » Οἱ προλεχθέντες, τυχεῖν εὐχόμενοι καὶ αὐτοὶ τῶν ἐπουρανίων ἀγαθῶν, ὧν τῇσιται ὁ προειρημένος μακάριος, φασίν. « Πλησθῆσόμεθα ἐν τοῖς ἀγαθοῖς τοῦ οἴκου σου. » « Ἔγωσαν γὰρ τὸν οἴκον τοῦ Θεοῦ τὸν ἐπουρανίον, οὐ ἐν ταῖς αὐλάς ὁ ἡδη ἐκλεκτὸς κατατέτακται. Διὸ ἰκετεύουσι καρῷ ποτε καὶ αὐτοὶ τυχεῖν τῶν ἐπουρανίων ἀγαθῶν. Εἰ δὲ καὶ οἴκος Θεοῦ ἡ Ἐκκλησία αὐτοῦ ἐστι κατὰ τὸν Ἀπόστολον φησαντα· « Ἰνδῆς πῶς δεῖ ἐν οἰκῳ Θεοῦ ἀναστρέψθαι, ἥτις ἐστιν Ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος, στῦλος καὶ ἔδραιωμα τῆς ἀληθείας· » εἰκότως φασίν, διτι· « Οἱ μὲν μακάριοι ἡδη τῆς παρὰ σοι τετύγκεν ἐκλογῆς· ἡμεῖς δὲ οἱ μηδὲπω τοιοῦτοι, ἐτι· δὲ περιβεβλημένοι ἀγαθῶμεν ἐντεῦθεν ἡδη τῶν ἐν τῷ οἴκῳ σου ἀγαθῶν ἀπολαύοντες, λόγων δηλαδὴ θείων καὶ τῶν τῆς σοφίας μαθημάτων τε καὶ χαρισμάτων τοῦ ἀγίου Πνεύματος, οἵς κεκόσμηται ὁ οἴκος τοῦ Θεοῦ. » Ωἱ μὲν γάρ διὰ τὸν Πνεύματος δίδοται λόγος σοφίας, ἀλλα δὲ λόγος γνώσεως, ἐτέρῳ δὲ πίστις ἐν τῷ αὐτῷ Πνεύματι· ἀλλοὶ χαρίζομενται ίαμάτων, ἐτέρῳ δὲ γένη γλωσσῶν, καὶ δισαὶ ἀλλα κατέλεξεν ὁ θεῖος Ἀπόστολος. « Έν τούτοις οὖν ἐαυτοὺς παρατενάζουσιν οἱ τῶν κρειττῶν ἐγιέμενοι. Εἰτ' ἐπειδὴ περὶ οἴκου Θεοῦ ἐμνημόνευσαν, ἀκολούθως ὅποις οὖτος τυγχάνει διδάσκωντι λέγοντες· « Ἅγιος ὁ ναὸς σου, θαυμαστὸς ἐν δικαιοσύνῃ. » Οὔτος γάρ ἦν ὁ οἴκος τοῦ Θεοῦ, ὁ ἄγιος αὐτοῦ νεώς. Νέων δὲ ἔκουε τοῦ Θεοῦ ἄγιον οὐ τοίχων καὶ ὄρφων οἰκισμάτηματα, ἀλλὰ τὸν ἐκ ψυχῶν ἐκλεκτῶν συνεστῶτα ἡδη. Λίθοι ζῶντες οἱ ἄγιοι, καὶ οἴκος πνευματικὸς εἰς ιεράτευμα ἀγιον τὸ σύστημα τῶν θεοσεδῶν εἶναι ὁ Ιερὸς Ἀπόστολος ἐδίδασκεν εἰπών· « Ἅγιοις δὲ πάντες οἴκος Θεοῦ ἔστε, καὶ τὸ Πνεύμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν· εἰ τις τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ φεύγει, φεύρει τοῦτον ὁ Θεός· ὁ γάρ ναὸς τοῦ Θεοῦ ἄγιος ἐστιν, οἰτινές ἔστε ὑμεῖς. » Τοῦτο δὲ εἰπών, συνῳδᾶ τῷ μετὰ χεῖρας ἐδίδασκε λόγωφα φάσκοντες· « Ἅγιος ὁ ναὸς σου, θαυμαστὸς ἐν δικαιοσύνῃ. » Ωἱ γάρ τῶν αἰσθητῶν ναῶν θαυμάζεται πολλάκις ἡ κατασκευὴ διὰ φιλοκάλου πολυτελεῖας γενομένη· χρυσόροφα γοῦν καὶ διάγλυφα τεκτανοῦσι, φιλοκαλοῦντες, ὅλη τε κιόνων καὶ μαρμάρων καταχωμοῦσι τὰς οἰκοδομάς· τὸν αὐτὸν τρόπον δὲ τοῦ Θεοῦ νεώς ἄγιος ὁν, καὶ τούτο πρῶτον κάλλιστον ἀγαθὸν κεκτημένος, τὸν ἔξωθεν περιβέλλεται κόσμον, πολυποικίληφα σοφίᾳ Θεοῦ, δικαιοσύνῃ τε καὶ ταῖς λοιπαῖς ἀρεταῖς, τοῖς τε τοῦ ἀγίου Πνεύματος χαρίσμασι πεποικιλμένος, ἵνα ἐκπλήξῃ ἐμποιεῖν καὶ θαύμα παρέχειν τοῖς δρῶσιν. « Οθεν οἱ καταξιούμενοι τῆς ἐν αὐτῷ διατριβῆς χαράντες φασί· « Πλησθῆσόμεθα ἐν τοῖς ἀγαθοῖς τοῦ οἴκου σου· ἄγιος ὁ ναὸς

¹¹ 1 Tim. iii, 13. ¹² 1 Cor. xii, 8, 9. ¹³ 1 Cor. iii, 16, 17.

του, θαυμαστὸς ἐν δικαιοσύνῃ. » Τήρει δὲ ὅπως ταῦτα κατὰ τοὺς χρόνους ἐλέγετο τοῦ Δαυΐδ, καθ' εὐς δὲ αἰσθήτης ὑπὸ Σολομῶνος οὐδέπω κατεσκεύαστο νεώτερον τοῦ Θεοῦ οὐχ δὲ ἔκ λίθων ἀψύχων ὥκυδομημένος ἦν, ἀλλ' ὁ ἀποδοθῆταις ἡμῖν κατὰ τὴν ἀποστολήν μαρτυρίαν. Καὶ ἄλλως δὲ καθ' ἕτέραν ἐκδοχήν, ἐπειδὴ ἀνωτέρω ἐμαχάρισαν τὸν ἐκλεγέντα καὶ ἀνατριχθέντα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, κατοικήσαντά τε ἡδη ἐν ταῖς αὐλαῖς αὐτοῦ ταῖς ἐπουρανίοις, εἰκότις καὶ αὐτοὶ τέως μένοντες κλητοὶ, εὐχρέμενοι δὲ ἐκλεκτοὶ γενέσθαι καὶ τὸν αὐτὸν ἐπουρανίων μονῶν καταξιωθῆναι, ἐλπίδας ἀγαθῆς ἔαντος ὑπογράφουσιν, ἴκετεύοντες τυχεῖν τοῦ αὐτοῦ ἐπουρανίου οἶκου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ ἀγαθῶν. Εἴθ' ὡς μεμαθηκότες δποῖς; ἐστιν ὁ ἐπουράνιος τοῦ Θεοῦ οἶκος, ἐρμηνεύουσι τὴν ἀρέτην αὐτοῦ φάσκοντες· « Ἀγιος ὁ ναός σου, θαυμαστὸς ἐν δικαιοσύνῃ. » Ναὸς δὲ ἐπουράνιος καὶ ἀληθῶς ἐπάξιος τοῦ Θεοῦ, ἐν φυτοῖς καὶ ἐπινοεῖται ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, τις ἀν γένοιτο, ή δὲ μονογενῆς αὐτοῦ Λόγος, εἰς δὲν εὐδόκησε πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος κατοικῆσαι; Οὗτος οὖν ἀληθῶς θαυμαστός ἐστιν ἐν δικαιοσύνῃ· ἐπειδὴ γέγονεν ήμιν αὐτὸς σοφίᾳ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, δικαιοσύνη τε καὶ ἀγιασμὸς καὶ ἀπολύτρωσις.

« Ἐπάκουον τὸν ἡμῶν, οὐ Θεὸς ὁ Σωτὴρ τὸν ἡμῶν, ἡ ἐλπὶς πάντων τῶν περάτων τῆς γῆς, καὶ τῶν ἐν θαλάσσῃ μακράν. » Ό μὲν δὴ ἐκλεγμένος ὑπὸ σοῦ καὶ ἀνατριχθεὶς εἰς τὸν ἐπουράνιον νεὸν μακάριος ἀληθῶς καὶ τρισμαχάριος· τοιοῦτος δὲ ἐπαγγελταις δύντες τῶν προλεθέντων ἀγαθῶν, ἐλπίσι τε ἀνηρτημένοι, ἡδη ποτὲ τούτων τυχέντων εὐχρέμεθα· διὸ παρακαλοῦμεν λέγοντες· « Ἐπάκουον τὸν ἡμῶν, οὐ Θεὸς ὁ Σωτὴρ τὸν ἡμῶν· ἐπακούσας δὲ, μακαρίους γενέσθαι καταξιώσον, καὶ τὴν προσλαβήμενος, καὶ ἐκλεξάμενος καὶ κατοικήσας ἐν ταῖς αὐλαῖς σου· ἵν’ ἐκεῖ γενόμενοι πληθυῶμεν τῶν ἀγαθῶν τοῦ οἴκου σου. » Αγαθὰ δὲ τοῦ ἐπουρανίου οἶκου, ὅποια ἀν τις νοήσειεν, ή οἷα δὲ θεῖος ἀπόστολος διέγραψεν εἰπών· « Α δέθαλιμδος οὐκ εἰδένει, καὶ οἵς οὐκ ἡκουεῖ, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέσθη, δὲ ητομασεν δὲ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν; » Ἐπάκουον τοίνυν τὸν ἡμῶν, οὐ Θεὸς ὁ Σωτὴρ τὸν ἡμῶν, καὶ ἐπακούσας καταξιώσον καὶ τὴν ἡμᾶς τῶν ἀγαθῶν τοῦ οἴκου σου. Ταῦτα διδάσκονται λέγειν οἱ πάλαι δύντες σάρκες, τῆς δὲ τοῦ Θεοῦ κλήσεως κατηξιωμένοι. Ἐπικαλούνται δὲ εὐκαίρως ἐν τούτοις τὸν ἔαντον Σωτῆρα, διὸ καὶ ἀνωτέρω λαστιὸν ὠνόμασαν εἰπόντες, « καὶ τὰς ἀνομίας τὸν ἡμέραν σὺ λάσση. » Καὶ ἐνταῦθα δὲ τὸν Σωτῆρα τῇ Ἐβραϊκῇ Γραφῇ τούτοις ἐγγράφει τοῖς χαρακτήρσι, δι’ ὃν καὶ δὲ τὴν ἡμέτερος Σωτῆρος Ἰησοῦς γράφεται. Τοῦτον δὲ αὐτὸν τὸν Σωτῆρα καὶ τὸν λαστιὸν, « ἐλπίδα πάντων τῶν περάτων τῆς γῆς καὶ τῶν ἐν θαλάσσῃ μακράν» οὐνομάζουσιν, ἀντικρυς παριστῶντες μηδὲν ταῦτα πρὸς Ἰουδαίους· οὐ γάρ μόνις αὐτοῖς, πᾶσι δὲ τοῖς ἔθνεσι τὴν τοῦ Σωτῆρος χάριν εὐαγγελίζεσθαι, οἵς γνώμην θεοῦ καὶ ἐπιστήμην θεσπιζουσιν· ὡς μηκέτι τὰς ἐλπίδας ἀναρτήσῃ τοὺς πάλαι νομίζομένους αὐτῶν θεούς, ἀλλ’ ἐπὶ

A-Davidis tempore dicta fuisse, quo templum illud sensibile a Salomone nondum excitatum fuerat: siveque clare docetur, verum Dei templum, non illud esse quod ex inanimatis lapidibus structum erat, sed quod ex apostolico testimonio designavimus. Secundum aliam vero interpretationem, quia electum et assumptum a Deo, qui jam in cœlestibus ejus atrii habitat, beatum prædicaverunt; jure et ipsi qui vocali permanent, atque electi esse, et cœlestibus mansionibus donari peroptant, bonam sibi spem ascribunt, eamdem domum cœlestem ejusque bona consequi rogantes. Deinde, utpote qui edidicerint qualis illa cœlestis Dei dominus sit, ejus virtutem post explicitant dicentes: « Sanctum est templum tuum, mirabile in justitia. » Templum autem cœleste ac vere Deo dignum in quo habitare universorum Deus intelligitur, quid aliud fuerit, quam unigenitum ejus Verbum, in quo placitum est omnem plenitudinem deitatis inhabitare? Hoc itaque vere mirabile est in justitia; utpote quod factum sit nobis sapientia a Deo, justitia, sanctificatio et redemptio.

C « Exaudi nos, Deus Salvator noster, spes omnium finium terræ, et eorum qui in mari sunt longe. » Qui abs te electus, et in cœleste illud templum assumptus est, vere beatus et ter beatus: nos autem qui in prædictorum honorum promissionibus et in spe versamur, jam hæc ipsa consequi precanur: quare his verbis rogamus: « Exaudi nos, Deus Salvator noster: » postquam autem exaudieris, concede etiam nobis ut beati efficiamur, qui nos antea assumptos et electos habitare fecisti in atris tuis; ut ibi constituti impleamur bonis domus tue. Bona vero cœlestis domus quænam esse putaveris, nisi quæ Apostolus his verbis descripsit: « Quæ oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se? » Exaudi itaque nos, Deus Salvator noster, et postquam exaudieris, nos bonis domus tue dignare. Hæc dicere edocentur, qui cum olim caro essent, Dei vocatione donati sunt. Opportune autem hisce verbis Servatorem invocant suum, quem D superius propitiacionem appellaverunt, cum dicerent, « et impietibus nostris tu propitiaberis. » Hic quoque Hebraea Scriptura Salvatorem ipsis characteribus effert, quies Salvator noster Jesus scribitur. Eumdem porro Servatorem et propitiacionem ita quoque vocant, « Spem omnium finium terræ et eorum qui in mari sunt longe, » palam declarantes hæc nihil ad Judæos pertinere: neque enim ipsis tantum, sed etiam omnibus gentibus Servatoris gratiam, ut et notitiam scientiamque Dei annuntiantem vaticinantur, ita ut non ultra in suis olim vocatis diis, sed in eo solo qui Servator eorum effectus est, spem reponant. « Præparans

¹¹ [Eph. ii, 9.]

montes in virtute sua, accinctus potentia. » Pro illo, « præparans montes, » Symmachus, « fundasti montes, » interpretatus est. Hic porro divina de Servatore doctrina inducenda est. Tu enim, inquit, es spes omnium finium terræ, qui et hæc et illa virtute tua magna condidisti. Primo quidem præparasti montes in virtute tua, accinctus potentia: deinde conturbasti profundum maris, et sonum fluctuum ejus mitigasti: postea per hæc conturbasti gentes. His vero gestis magnam utilitatem percepérunt qui habitant terminos. Te quippe novérunt, et timuerunt a signis tuis, ita ut nullam ulterius præter te spem ob oculos ponerent. Quare supra dictum est: « Spes omnium finium terræ. » Ili enim qui terminos terræ incolunt hic præsumptiatur futurum esse ut timeant Deum a signis ejus, ut dicitur: « Et timebunt qui habitant terminos a signis tuis. » Quænam signa illa-erant, quæ cum viderent qui habitabant terminos timuerunt Deum in ipsorum sperarunt, superius docuit his verbis: « Præparans montes in virtute sua, accinctus potentia, qui conturbas profundum maris, sonum fluctuum ejus. » Quis sustinebit? « Turbabantur gentes. » Ille videntes qui habitant terminos, timuerunt a signis ejus. Ille porro significatur spirituum malignorum, qui olim contra Dei scientiam erigebantur, abjectio et depulsio, ac diabolice aciei clades, principatum videlicet, potestatum, rectorum mundi et spiritualium nequitia: quæ quidem olim gentibus terram incolentibus dominabantur, et humanæ vitæ mare commiscebant et conturbabant, ita ut deorum religionem, omnibus universum orbis elementum incolentibus emitterent. Omnia vero per salutarem Dei adventum de medio sublata et eversa sunt. Ille similia aliis quoque propheta hisce verbis vaticinatur: « Auditæ, populi omnes, qui habitatis in ipsa: et erit Deus vobis in testimonium, Dominus de domo sancta sua. Quia ecce Dominus, Dominus descendet de loco suo, et descendet super excelsa terræ. Et conteret montes subitus se, et valles liquecent sicut cera a facie ignis; propter impietatem Jacob: hæc omnia et propter peccatum domus Israel¹⁶. » In xvii item psalmo, qui ejusdem Domini descensum ex cælis in terram complexitur, dictum est: « Et commota est et contremuit terra, fundamenta montium conturbata sunt et commota sunt, quoniam iratus est eis Dominus¹⁷. » Ille porro descensus Domini, id est Dei vero, significatur; deindeque occultarum et invisibilium potestatum, quæ olim in sublime erigebantur, et ab omnibus gentibus colebantur, ruina, abjectio et dissipatio, quæ in ejus ad homines descensu contigit. Quare in præsenti dicitur: « Præparans montes in virtute sua, accinctus potentia. » Potentia enim accinctus, fortitudine scilicet sua, prædictos montes nondum quidem prorsus

A μόνον τὸν αὐτὸν γενόμενον Σωτῆρα. « Ἐτοιμάζω δρη ἐν τῇ ισχύi αὐτοῦ, περιεῶσται μένος ἐν δυναστείᾳ. » Αὐτὶ τοῦ, « ἐτοιμάζων δρη, ζήδρασας δρη, » δὲ Σύμμαχος ἡρμήνευσεν. Ἐπάξει δὲ δὲ λόγος τὰς περὶ τοῦ προλεχθέντος Σωτῆρος θεολογίας. Σὺ γάρ εἰ, φησιν, ἡ ἐπίτης πάντων τῶν περάτων τῆς γῆς δὲ τάδε καὶ τάδε τῇ σαυτοῦ δυνάμει μεγαλουργήσας. Πρῶτον μὲν ἡτοιμασσας δρη ἐν τῇ ισχύi σου περιεώσαμένος δύναστείαν· είτα συνετάραξας τὸ κύτος τῆς θαλάσσης, καὶ τῶν χυμάτων αὐτῆς τὸ ήχος ἐπράνιας· είτα διὰ τούτων ἐτάραξας ἔθη. Τούτων δὲ γενομένων, τὰ μεγάλα ὑφελήθησαν οἱ κατοικοῦντες τὰ πέρατα. « Ἔγνωσαν γάρ σε, καὶ ἐφοβήθησαν ἀπὸ τῶν σημείων σου, ὡς μηχετί λοιπὸν ἀλλήγον τινὰ ἐπίπεδα πρὸ διφθαλμῶν τίθεσθαι ή σέ. Διὸ διωτέρω ἐλέγετο· « Ἡ ἐπίτης πάντων τῶν περάτων τῆς γῆς. » Οὗτοι γάρ οἱ τὰ πέρατα τῆς γῆς οἰκοῦντες ἐν τοῖς προχειμένοις φοβηθήσεσθαι τὸν Θεὸν ἀπὸ τῶν σημείων αὐτοῦ θεσπίζονται ὑπὸ τοῦ φέραντος λογίου· « Καὶ φοβηθήσονται οἱ κατοικοῦντες τὰ πέρατα ἀπὸ τῶν σημείων σου. » Ποιὰ δὲ ἦν τὰ σημεῖα, ἀπερ θεασάμενοι οἱ κατοικοῦντες τὰ πέρατα ἐφοβήθησαν τὸν Θεὸν καὶ εἰς αὐτὸν ἥπισαν, προεδίδαξεν εἰπόν· « Ἐτοιμάζων δρη ἐν τῇ ισχύi αὐτοῦ, περιεώσαμένος ἐν δυναστείᾳ, δ συνετάραξων τὸ κύτος τῆς θαλάσσης, ἥχους χυμάτων αὐτῆς. » Τίς ὑποστήσεται; « Ταραχθήσονται Εθνη. » Ταῦτα θεασάμενοι οἱ κατοικοῦντες τὰ πέρατα, ἐφοβήθησαν ἀπὸ τῶν σημείων αὐτοῦ. Δηλούται δὲ διὰ τούτων ἡ τῶν πάλαι ἐπαριμένων κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ πονηρῶν πνευμάτων ταπείνωσις καὶ ἡ καθαίρεσις τῆς διαβολικῆς παράτξεως, ἀρχῶν δηλαδὴ καὶ ἔρυσιῶν, καὶ κορμοκρατόρων καὶ πνευματικῶν τῆς πονηρίας· δινε πάλαι μὲν κατεχόμενοι τῶν ἐπὶ γῆς οἰκούντων ἔθνῶν, συνεκύκλι τε καὶ συνετάραπτε τὴν τοῦ ἀνθρώπου βίου θαλάσσαν, ὡς θεῶν δόξαν ἀποστέλλει παρὰ πᾶσι τοῖς τὸ τῆς γῆς οἰκουσι στοιχείον. Καθῆρηται δὲ πάντα καὶ ἀνατέργαπται διὰ τῆς συτηρίου θεοφανείας. Τὰ δομοια δὲ τούτοις καὶ ἄλλοι προφήτης ὅδε θεσπίζει λέγων· « Ἀκούσατε, λαοὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες ἐν αὐτῇ· καὶ ἐσται δ θεὸς ὑμῖν εἰς μαρτύριον, Κύριος ἐξ οἰκου ἀγίου αὐτοῦ. Διότι ίδού Κύριος καταδίσεται ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ· καὶ ἐπιδίσεται, Κύριος ἐπὶ τὰ ὄψη τῆς γῆς. Καὶ συντριβήσεται τὰ δρη ὑποκάτωθεν αὐτοῦ· καὶ αἱ κοιλάδες ταχήσονται αἱ κηρὸς ἀπὸ προσώπου πυρὸς δι᾽ ἀσθεῖαν Ἰακὼβ· ταῦτα πάντα καὶ δι᾽ ἀμαρτίαν οἰκου Ἰσραὴλ. » Άλλα καὶ ἐν τῷ ιζὲ φωλιῷ, τὴν ἐξ οὐρανῶν ἐπὶ τῆς κατάβασιν τοῦ αὐτοῦ Κυρίου περιέχοντα λέλεκται· « Καὶ ἐσαλεύθη καὶ ἐντρομος ἐγενήθη τῇ γῇ, καὶ τὰ θεμέλια τῶν ὁρέων ἐταράχθησαν καὶ ἐσαλεύθησαν, ὅτι ὥργισθη αὐτοῖς δ Κύριος. » Σημαντεῖται δὲ διὰ τούτων καθόδος τοῦ Κυρίου, δηλαδὴ τοῦ Θεοῦ Λόγου· εἰτ' ἐπὶ τῇ εἰς ἀνθρώπους καθέδρη αὐτοῦ τῶν ἀφανῶν καὶ ἀράτων δυνάμεων τῶν πάλαι εἰς ὄψος ἐπιτρέμων, καὶ παρὰ πᾶσι τοῖς Εθνεσι τετιμημένων καθαίρεσις καὶ ταπείνωσις καὶ σκεδασμή.

¹⁶ Mich. i, 2-4. ¹⁷ Psal. xvii, 8.

Διὸ καὶ ἐν τοῖς μετὰ χείρας εἰργαταὶ· « Εἴτειμάζων ὄρη ἐν τῇ ισχύι αὐτοῦ, περιεζωμένος ἐν δυναστείᾳ. » Δυναστείᾳ γάρ περιεζωμένος, τῇ αὐτοῦ ισχύι, τὰ προλεγέντα δρη ὅπω μὲν εἰς τὸ παντελές ἀπώλεσεν· ἡτοίμασε δὲ εἰς τιμωρίαν τέως ἀφορίσας αὐτὸν καὶ ἀποστήσας τῆς κατὰ τῶν ἀνθρώπων τυραννίδος· ἀλλὰ καὶ τὸ κύτος τῆς θαλάσσης τῇ ἑαυτοῦ δυναστείᾳ κατέπαυσε. Διὸ λέλεκται· « Συνταράσσων τὸ κύτος τῆς θαλάσσης, ἤχους κυμάτων αὐτῆς. » Ἀντὶ δὲ τοῦ, ὁ συνταράσσων, ὁ μὲν Ἀκύλας, καὶ καταστέλλων, ὁ δὲ Θεοδοτίουν, καὶ καταπράμνων, καὶ ἡ πέμπτη ἔκδοσις, ὁ καταπράμνων, ὁ ἥρμηνευσαν. Λέγει δ' οὖν ὁ Ἀκύλας· « Καταστέλλων ἤχον θαλάσσης, θόρυβον κυμάτων αὐτῆς καὶ δχλον φυλῶν. » Οὐσπερ γάρ τὰ προλεγέντα δρη εἰς τὴν μέλλουσαν αὐτὰ διαλήψεσθαι τιμωρίαν ἡτοίμασεν, οὕτω κατέστειλε τὸν ἤχον θαλάσσης καὶ τὸν θόρυβον τῶν κυμάτων αὐτῆς. Τις δὲ τῇ θαλάσσῃ, καὶ ποταπὸς δ ἥχος αὐτῆς, καὶ τις δ ὄρυμος τῶν κυμάτων αὐτῆς, ἔξης διαταχεῖ δ Ἀκύλας εἰπον· « Καὶ δχλον φυλῶν. » Οὐ γάρ πολὺς δχλος τὸν πάλαι ἐθνῶν, καὶ τῶν κατὰ πᾶν γένος ἀνθρώπων φυλῶν ἦν, στε κῦμα τοῦ τῶν ἀνθρώπων φύου, καὶ ἡ τοιαύτη τοῦ θυητοῦ φύου θάλασσα τῆς τῶν ἀνθρώπων κακίας πεπληρωμένη, πολὺν θόρυβον εἶχε, μέγ. ν τὸν ἤχον ἔξαπέστελλεν· ἕπε τὸν δράκοντα οἰκοῦντα ἐν αὐτῇ κεχτημένη, περὶ οὐδὲ λέλεκται· « Ἐπάξει Κύριος δ Θεὸς τὴν μάχαιραν ἐπὶ τὸν δράκοντα, δξιν τὸν σκολιὸν, καὶ ἀνελεῖ τὸν δράκοντα τὸν ἐν τῇ θαλάσσῃ· καὶ ἀλλαχοῦ προειπὼν δ λόγος· « Αὕτη δ θάλασσα ἡ μεγάλη καὶ εὑρύχωρος. » ἐπιλέγει· « Ἐκεὶ δράκων οὗτος, διὸ ἐπλασταὶ ἐμπαλεῖεν αὐτῷ. » Ἀλλὰ γάρ ἀθρόως καὶ τὸν δράκοντα καὶ τὴν θάλασσαν, καὶ τὸν τῶν κυμάτων αὐτῆς ἤχον, ἡ ἐπὶ τις πάντων τῶν περάτων τῆς γῆς, ἐπιφανεῖσα ἀνθρώποις, κατέστειλε καὶ κατεπράνε, τὸν τε δχλον τῶν φυλῶν ἔσθεσε. Τούτων δὲ γενομένων, ἔξης καὶ ἀκολούθως εἰργαταὶ· « Καὶ φοβηθῆσονται οἱ κατοικοῦντες τὰ πέρατα ἀπὸ τῶν σημείων σου· Ἰκνεύεται γάρ ἦν τὰ προλεγέντα σημεῖα, δηη ταπεινούμενα καὶ θαλάσσης ἥχος καταστελλόμενος, θόρυβος τε κυμάτων μηκέτι ταράττων κατὰ τὸ παλαιὸν, ἀλλὰ καὶ δχλος φυλῶν καὶ αὐτὸς σθεννύμενος, φέρων ἐμποτῆσαι τοῖς κατοικοῦσι τὰ πέρατα· ὡς μηκέτι τὰ προλεγέντα πάντα φοβεῖσθαι, ἀλλὰ ἵνα μόνον τὸν πάντων ἐκείνων νικηθῇ· δοτίνα λοιπὸν γνόντες καὶ φοβουμένοι, τοῦ φάσκοντος μακαρισμοῦ τυγχάνουσι· « Μακάριοι πάντες οἱ φοβουμένοι τὸν Κύριον. » Τίνες δ' ἀν εἴεν οὗτοι, τὸ παρὸν λόγιον διδάσκει φάσκον· « Καὶ φοβηθῆσονται οἱ κατοικοῦντες τὰ πέρατα ἀπὸ τῶν σημείων σου. » Κατοικεῖν δὲ λέγονται τὰ πέρατα οὐ πάντως οἱ τὰς ἐσχατιὰς τῆς γῆς οἰκοῦντες, ἀλλὰ οἱ δυνάμενοι δόμοις Παύλῳ λέγειν· « Ἐν σαρκὶ γάρ ζῶντες, οὐ κατά σάρκα στρατεύμεθα· » καὶ· « Ζῶ δὲ οὐκέτι ἔγω, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός.. » Οὗτοι γάρ, οὗτε ἐμβαθύνοντες τοῖς ἀνθρωπίνοις πράγμασιν, οὗτε πάντη, ἐκτὸς δυτερῶν, ὑσπερ ἐν μεθορίῳ καθεστήκασιν, ἀμφὶ τὰ πέρατα τῆς ἀνθρωπίνης ζῶται πολιτευμένοι. Οἱ

A sustulit, sed præparavit et ad supplicium destinavit, et a tyrannide quam in homines exercebant semovit: imo etiam profundum maris potentia sua sedavit. Quapropter dicitur: « Conturbans profundum maris, sonum fluctuum ejus. » Pro illo autem, « conturbans, » Aquila, « comprimens; » Theodotio, « mitigans; » interpretati sunt. Ait igitur Aquila: « Comprimens sonum maris, tumultum fluctuum ejus, et turbam nationum. » Quemadmodum enim prædictos montes ad futurum ipsis inferendum supplicium præparavit, ita quoque sonum maris et tumultum fluctuum ejus compressit. Quodnam illud mare, quis sonus ejus, quis tumultus fluctuum ejus sit, sub hæc declarat Aquila dicens: « Et turbam nationum. » Siquidem multa olim turba gentium et nationum totius humani generis erat: bujusce autem mortalis vitæ fluctus et mare, marititia repletum, tumultum magnum excitabat, et ingentem emittebat sonitum; utpote quod draconem in medio sui habitantem contineret, de quo dictum est: « Inducet Dominus Deus gladium super draconem, serpentem tortuosum, et occidet draconem qui est in mari²⁸. » Et alibi postquam dixisset: « Hoc mare magnum et spatiosum²⁹, » subdit: « Illic draco iste quem formasti ad illuminandum ei³⁰. » Imo consertim draconem, mare et sonum fluctuum ejus compressit et sedavit spec illa omnium finium terræ, que hominibus affulsit, et turbam nationum extinxit. His peractis consequenter subjungitur: « Et timebunt qui habitant terminos a signis tuis. » Nam prædicta signa, nempe montes depressi, sonus maris sedatus, tumultus fluctuum, non ut olim perturbans; turbam item nationum extincta, erant ad terrorem habitantibus terminos incutendum satis; ita ut nouista jam memorata, sed unum eorum omnium viceorem, ultra reformatarent: quem denum cognoscentes ac timentes, beatitudinem sic expressam consequuntur: « Beati omnes qui timent Dominum³¹. » Quinam vero sint illi, hisce verbis edocetur: « Et timebunt qui habitant terminos a signis tuis. » Terminos autem inhabitare dicuntur non prorsus ii qui extrema terræ incolunt, sed D qui una cum Paulo dicere possunt: « In carne viventes, non secundum carnem militamus³², » et: « Vivo autem jam non ego, vivit vero in me Christus³³. » Ili enim humanis non sese negotiis immersentes, neque tamen iis sese prorsus subducentes, quasi in finibus consistunt, et circa vitæ humanæ terminos versantur. Qui sane multo sensu prædicti, conspectis Servatoris nostri signis, ad principium sapientiæ, timorem Dei assumentes, devenerunt. Quis vero eorum, qui variis temporibus imperium tenuere, sublimitatem et insultus in Ecclesiam Dei conspicatus, quis impiorum hominum persecutiones et minas intuitus, non dicat

²⁸ Isa. xxvii, 1. ²⁹ Psal. ciii, 25. ³⁰ Ibid. 26. ³¹ Psal. cxxvii, 1. ³² II Cor. x, 3. ³³ Gal. ii, 20

montes exaltatos, mare concussum fuisse, et so-
num fluctuum esse impiorum et atheorum blas-
phema dieta? Quæ sane omnia ille omnium terræ
terminorum Servator, vel solo nutu in virtute sua
deprimere consuevit; ita ut qui ruinam et perni-
ciem eorum conspicunt turbentur; alii vero hinc
utilitatem nanciscantur, Deique timorem assu-
mant, impiorum perniciem divinæ Salvatoris po-
testatis signa perspicua esse consilentes.

Iochū αὐτοῦ δὲ Σωτῆρος πάντων τῶν περάτων τῆς γῆς πιῶντις αὐτῶν καὶ τὴν ἀπώλειαν ταράτεσθαι· τοὺς δὲ ὥφελειςθαι καὶ φόδον ἀναλαμβάνειν Θεοῦ, στημένην τὴν πικρὴν τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐνθέου δυνάμεως τὴν τῶν

Vers. 10, 11. « Exitus matutini et vesperæ delectationes. Visitasti terram et ineibriasti eam. » Ad ea quæ prius enumerata sunt, alia item signa virtutis Servatoris declarat his verbis : « Exitus matutini et vesperæ delectationes. » Pro quo Symmachus : « Progressus diluculi et hymni vesperæ. » Unum quippe hoc maximumque signum est salutaris virtutis, quod postquam supra dicta depresso-
serat, exitus matutini et delectationes vesperæ hominibus constituerit; sive, secundum Symmachum, « hymnos, » aut, secundum Aquilam, « laudes. » Nam quod per universum orbem in ecclesiis Dei in matutino solis exitu, et vespertinis horis, hymni, laudes et divinae vere delectationes Dei constituentur, id sane Dei virtutis non modicum signum est. Dei vero delectationes sunt hymni ubique terrarum in Ecclesia ejus matutinis et vespertinis horis emissi. Quare dictum est alicubi : « Jucunda sit ei laus mea »²⁴; ac rursum : « Ele-
vatio manuum mearum sacrissimum vespertinum »²⁵; et : « Fiat oratio mea sicut incensum in conspectu tuo »²⁶. Ipsæ itaque delectationes Servatoris signa sunt. Ad hæc aliud maximum signum memorat dicens : « Visitasti terram, et ineibriasti eam. » Ut enim ægrum medicus inspicit ac visitat morbi-
que curam gerit, omniaque ad medelam et salutem opportuna confert; eodem modo tu Servator nosler et spes omnium flumen terre, accinctus potentia virtutis tuæ, hæc omnia operatus es: adversarias potestates de medio sustulisti, matutinas vesperti-
nasque delectationes in terra constituisti: et hæc effecisti, homines visitatione dignatus tua, qua in-
finita ipsis bona collata sunt, ita ut optimis illis tuis muneribus replerentur et ineibriarentur, atque divites evaderent secundum Apostolum qui ait : « In omni divites facti estis in ipso, in omni verbo et in omni scientia »²⁷; sive secundum Symmachum : « Fructuum ubertate ditabis ipsam. » Quomodo ineibriaverit terram, quomodo locuple-
taverit et fructuum ubertate repleverit, sub hæc declarat dicens : « Flumen Dei repletum est aquis. » Nam tuum sancti Spiritus flumen, quod ex fonte scaturit tuo, terræ habitatoribus elargi-
tus, atque rationabilem spiritualemque ipsorum agrum, qui terra vocatur, magno inundans fluxu,

A δὴ, πολλῆς αἰσθήσεως μετασχόντες, τὰ σημεῖα τῷ Σωτῆρος ἡμῶν θεασάμενοι, οἱ ἐν ἀρχῇ γεγόναται σοφίας, τὸν φόδον τοῦ Θεοῦ ἀνειληφότες. Τίς δὲ τὰ ὑψώματα τῶν κατὰ χρόνους ἀρχόντων καὶ τὰς κατὶ ἡς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ ἐπαναστάσεις, τούς τε διωγμοὺς καὶ τὰς ἀπειλὰς τῶν ἀσεβῶν ἀνδρῶν τεθε-
μένος, οὐκ ἄν εἴποι δρη εἶναι ὑψόμενα καὶ θάλασσαν ἀληθῶς χυμαζούσαν, ἥξον τε χυμάτων τὰς τῶν ἀσε-
βῶν καὶ ἀθέων βλασφημίας; « Α δὴ πάντα ἐν τῇ
μιᾷ δροῇ ταπεινοῦν εἰσθεν· ὡς τοὺς δρῶντας τὴν
ἀφελεῖσθαι καὶ φόδον ἀναλαμβάνειν Θεοῦ, στημένη
ἀναργὴ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐνθέου δυνάμεως τὴν τῶν

« Ἐξδους πρωΐας καὶ ἐσπέρας τέρψεις· ἐπεσκέψα-
την γῆν καὶ ἐμέθυσας αὐτήν. » Πρὸς τοὺς κατει-
λούμενοις καὶ ἀλλὰ σημεῖα τῆς τοῦ Σωτῆρος δυνάμεως
B παρίστη λέγων· « Ἐξδους πρωΐας καὶ ἐσπέρας τέρ-
ψεις· » ἀνθ' οὐδὲ Σύμμαχος ἡμρήνευσε· « Τὰς προ-
ελεύσεις τοῦ δρθρου καὶ τῆς ἐσπέρας τὰς ὑμνολο-
γίας. » Ἐν γάρ καὶ τοῦτο μέγιστον σημεῖον τυγχάνει
τῆς σωτῆρου δυνάμεως, τὸ μετὰ τὴν ταπεινωσιν
τῶν προλεχθέντων συστήσασθαι ἐν ἀνθρώποις ἔξδους
πρωΐας καὶ ἐσπέρας τέρψεις· ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον,
« ὑμνολογίας, » ἢ, κατὰ τὸν Ἀκύλαν, « αἰνοποιήσεις. »
Τὸ γάρ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἐν ταῖς ἐκκλησίαις
τοῦ Θεοῦ κατὰ τὰς πρωΐας τοῦ ἡλίου ἔξδους, κατὰ
τε τὰς ἐσπερινάς ὥρας ὑμνολογίας καὶ αἰνοποιήσεις,
καὶ θεαὶ ἀληθῶς τέρψεις τῷ Θεῷ συστήσασθαι, οὐ
εἰ τυχόν ἦν Θεοῦ ἀρετῆς σημεῖον. Θεοῦ δὲ τέρψεις
οἱ πανταχοῦ τῆς γῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ ἀναπεμ-
πομενοὶ κατὰ τοὺς δρθρίνους καὶ κατὰ τοὺς ἐσπερι-
νοὺς καιρούς ὑμνον τυγχάνουσι. Διὸ λέλεκται που·
« Ἡδυνθείη αὐτῷ ἡ αἰνεσίς μου· » καὶ πάλιν·
« Ἔπαρις τῶν χειρῶν μου θυσία ἐσπερινή· » καὶ·
« Γεννθήτω ἡ προσευχὴ μου ὡς θυμίαμα ἐνώπιον
σου. » Καὶ αὗται οὖν αἱ τέρψεις σημεῖα τυγχάνουσι.
τοῦ Σωτῆρος. Καὶ ἀλλο δὲ πρὸς τούτοις σημεῖον μέ-
γιστον καταριθμεῖται ἔξῆς λέγων· « Ἐπεσκέψω τὴν
γῆν, καὶ ἐμέθυσας αὐτήν. » Ός γάρ νοσοῦντα λα-
τρὸς ἐφορῷ καὶ ἐπισκέπτεται, ἐπιμέλειαν ποιούμενος
τοῦ πάθους, πάντα τε τὰ πρὸς λασιν καὶ σωτηρίαν
συντελοῦντα συμβαλλόμενος· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ
σὺ δὲ Σωτῆρ ἡμῶν, ἡ ἐλπὶς πάντων τῶν περάτων
τῆς γῆς, περιζωσάμενος δυναστείαν τῇ Ιοχύῃ τοι,
ταῦτα πάντα εἰργάσω· τὰς μὲν ἀντικειμένας καθεί-
λες δυνάμεις, συνεστήσω δὲ ἐπὶ γῆς πρωΐας καὶ
ἐσπερινάς τέρψεις· καὶ ταῦτ' ἐπράξας, κατακώσας
τῆς σεαυτοῦ ἐπισκοπῆς τοὺς ἐπὶ γῆς ἀνθρώπους,
δι' ἡς μυρία αὐτοῖς ἀγαθὸς δεδώρηται· ὡς πληρῶσι
αὐτοὺς καὶ μεθύσαι ταῖς ἀγαθαῖς σου χοργίαις,
πλουτίσαι τε αὐτοὺς κατὰ τὸν Ἀπόστολὸν φέσαντα·
« Ἐν παντὶ ἐπλούτισθητε ἐν αὐτῷ, ἐν παντὶ λόγῳ
καὶ πάσῃ γνώσει· » ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον φέσαντα·
« Πολυχαρτίῃ πλουτίσεις αὐτήν. » Πῶς δὲ ἐμέθυ-
σῃ γῆν, καὶ πῶς ἐπλούτισε καὶ ἐπληρώσεν αὐτὴν
πολυχαρτίας, διασαρεῖ λέγων ἔξῆς· « Ο ποταμοί
τοῦ Θεοῦ ἐπληρώθη ὑδάτων. » Τὸν γάρ σεαυτοῦ πο-
ταμὸν τοῦ ἀγίου Πνεύματος, τὸν ἀπὸ τῆς ἐν στ-

²⁴ Psal. cxlv, 1. ²⁵ Psal. cxl, 2. ²⁶ ibid. ²⁷ I Cor. 1, 5.

τηνῆς ἀναδησταίνοντα, ταῖς ἐπὶ γῆς οἰκουσίς δωρη-
σάμενος, τὴν λογικήν καὶ νοστρὸν αὐτῶν χώραν γῆν
δινομαζομένην, πολλῷ τῷ δεύματι κατακλύσας, μεθύ-
σας τοῖς τῆς σοφίας διμερήμασιν, ἐπλήθυνάς τε τοῦ
πλουτίσαι αὐτὴν ἡ τοῦ ἄγιου Πνεύματος διαφό-
ροις χαρίσμασι. Τούτου δὲ τοῦ ποταμοῦ τὰ δρυμή-
ματα εὑφραίνουσι τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ. » Καὶ ὁ Σωτὴρ
δὲ περὶ τοῦ αὐτοῦ ἐδίδασκε λέγων· « Οὗτος ἂν πῃ ἐκ
τοῦ ὑδατος, οὐ ἔγω δύσω αὐτὸν, ποταμὸν ἐκ τῆς κοι-
λαῖς αὐτοῦ δεύσουσιν ὑδατος ζῶντος, ἀλλομένου εἰς
ζωὴν αἰώνιον. Τοῦτο δὲ ἐλεγε περὶ τοῦ Πνεύματος, οὐ
ἵμελλον λαμψάνεν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτὸν. » Οὐ-
τος; οὖν δὲ ποταμὸς τοῦ Θεοῦ ἐπληρώθη ὑδάτων· ὥστε
ἄν εἰπεῖν· « Ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάν-
τες ἐλάδομεν. » Πολλῶν δὲ ὑδάτων ὁ ποταμὸς πεπλή-
ρωται, διὰ τὸ μὴ δόμοιους εἶναι τοὺς ἐξ αὐτοῦ ποτι-
ζομένους. Διαφόρων δὲ ὕδων ταγμάτων τῶν μετα-
λαβανόντων αὐτοῦ, εἰκότως ἐκάστῳ παρέχων τὰ
πρόσφορα, πολλῶν ὑδάτων πεπληρωθεῖσαι λέγεται· ὃν
μεταλαβούσας τῇ λογικῇ χώρᾳ, τὰς ἐπιτηδείους ἐκά-
στῳ δίδωσι τροφάς, καὶ τοὺς ἐπαξιούς τοῦ τοσούτου
ποταμοῦ καρπούς. Διὸ λέλεκται· « Ἡτοίμασας τὴν
τροφὴν αὐτῶν, διὰ οὕτως ἡ ἐτοιμασία. » Κατὰ δὲ
τὸν Σύμμαχον· « Τελεσφορήσεις, φησι, τὴν σπερ-
ματιλαναντῆς, διὰ οὕτως ἡδρασας αὐτὴν, » δηλονότι
τὴν γῆν, « καὶ ἐμέθυσας αὐτὴν, ἐπλήθυνας τοῦ
πλουτίσαι αὐτὴν. » Τῷ οὖν ποταμῷ τῷ σῷ τελεσφο-
ρήσεις τὴν σπερματιλαναντῆς, τούτεστι τὰ σπέρματα
ἐν αὐτῇ καταβληθέντα σὺ αὐτὸς διὰ τοῦ σαυτοῦ πο-
ταμοῦ τελεσφορήσῃς ποιήσεις, ὡς τελείους ἀποδού-
ναι τοὺς στάχυς. Οὕτω γοῦν κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον, τῇ
μὲν ποιήσει λ., τῇ δὲ δ., τῇ δὲ ρ., τῆς ἀνθρωπίνης ψυ-
χῆς γῆς δινομαζομένης, καὶ κατὰ τὴν σωτηρίον πα-
ραβολὴν· « Τοὺς αἴλακας αὐτῆς μέθυσον· πλήθυ-
νον τὰ γεννήματα αὐτῆς· ἐν ταῖς σταγόσιν αὐτῆς
εὑφρανθήσεται ἀνατέλλουσα. » Διεξελθὼν δὲ προφητι-
κὸς λόγος τὰ σημεῖα τῆς τοῦ Σωτῆρος ἀρετῆς, καὶ
τῇ τοῦ Πνεύματος προγνώσει τὰ ἐσόμενα, ὡς ἡδη
δι' ἔργων κεχωρηκότα τεθεαμένος· δπῶς μὲν τῶν
ἀντικειμένων ἀνατροπὴν εἰργάσατο, δπῶς δὲ ἐπεσκέ-
ψατο τὴν γῆν καὶ ἐμέθυσεν αὐτὴν, καὶ ὡς ἐπλήθυνε
τοῦ πλουτίσαι αὐτὴν, πληρωθέντος ὑδάτων τοῦ πο-
ταμοῦ τοῦ Θεοῦ. Ταῦτα θεσπίσας, καὶ ὡς ἡδη πρὸ
δφθαλμῶν δρώμενα θεασάμενος, ἐπ' εὐχῇ τρέπεται,
καὶ τὸν Θεὸν ἱκετεύει λέγων· « Τοὺς αἴλακας αὐτῆς
μέθυσον, καὶ πλήθυνον τὰ γεννήματα αὐτῆς. » Αἴ-
λακες δὲ ψυχῆς εἰεν ἀν οἱ κατὰ βάθους αὐτῆς λογι-
σμοί, καὶ τῆς συνειδήσεως αὐτῆς ἡ κρύψιος καὶ τοὺς
πολλοὺς λανθάνουσας δύναμις, ἥν δ τοῦ Θεοῦ λόγος
ἀρότρου δίκην ἀνατέμνων καὶ μεταβάλλων, λεῖον
ἀπεργάζεται· περιελὼν τε τὰς ἀκάνθας, καὶ τὴν
περιττὴν ὅλην, ἐντίθησι τὰ ἐαυτοῦ σπέρματα· εἴτα
τοῖς λογικοῖς νάμασιν ἀρδεύων, μεθύσκει αὐτὴν. Διὸ
λέλεκται· « Τοὺς αἴλακας αὐτῆς μέθυσον, καὶ πλή-
θυνον τὰ γεννήματα αὐτῆς. » Εἴτα ἀντὶ τοῦ· « Ἐν
ταῖς σταγόσιν αὐτῆς εὑφρανθήσεται ἀνατέλλουσα· »
κατὰ τὸν Σύμμαχον· « Ταῖς φεκάσιν αὐτῆς χαυνώ-

A sapientiaque imbris incibrians, et multiplicasti
locupletare eam, variis Spiritus sancti chariamatis-
libus. Hujus porro et fluminis impetus laetificant
civitatem Dei. » Salvator item de eadem ipsa re
hæc docuit: « Si quis biberit ex aqua, quam ego
dabo ei, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ,
salientis in vitam æternam. Hoc autem dicebat de
Spiritū, quem accepturi erant credentes in eum²⁸,
Hoc itaque flumen Dei repletum est aquis; ita ut
dicant: « Ex plenitudine ejus nos omnes accepi-
mus²⁹. » Multis autem aquis repletum flumen est,
quoniam qui eo potantur, inter se dissimiles sunt.
Cum diversi porro sint ordines eorum, qui ejus
consortes sunt, jure singulis congruentia præbens,
multis aquis repletum esse dicitur: quarum par-
ticeps rationabilis ager, congruentes singulis præ-
bet escas, atque condignos tanti fluminis fructus.
Quare dictum est: « Parasti cibum illorum, quo-
niam ita est præparatio. » Secundum Symmachum
vero: « Fructificare facies semen ejus, quoniam ita
fundasti eam, videlicet terram, et inebriasti eam,
multiplicasti locupletare eam. » Flumine itaque
tuo fructum parere facies semini ejus, id est, se-
mina istuc conjecta, tu ipse, tuoque flumine fru-
ctum parere facies, ita ut perfectas spicas præbeat.
Sic secundum Evangelium alia terra tricesimum,
alia sexagesimum, centesimum alia proferet: nam
in Salvatoris parabola anima hominis terra voca-
tur. « Rivos ejus inebria, multiplicata genima
ejus: in stiliicidiis ejus laetabitur germinans. »
C Postquam propheticus sermo signa virtutis Serva-
toris recensuit, et ex præscientia Spiritus futura,
ut jam opere completa, prævidit; quomodo scilicet
adversarios prostraverit, quomodo terram visitave-
rit et inebriaverit, quo pacto multiplicaverit locu-
pletare eam, flumen Dei aquis replete. Hæc vatici-
natus, et quasi præ oculis haberet, contemplatus,
ad preces vertitur, Deoque supplicat his verbis:
« Rivos ejus inebria, multiplicata genima ejus. »
Rivi animæ ejusdem profundæ cogitationes fuerint,
et abscondita multisque latens conscientiae vis,
quam Dei verbum ceu aratrum sultans et immu-
tans, planam efficit: spinisque ac superflua materia
amotis, semina sua inserit: deindeque rationabi-
libus fluentis irrigans, ipsam inebriat. Quare di-
ctum est: « Rivos ejus inebria, multiplicata geni-
mnia ejus. » Postea vero illius loco: « In stiliic-
idiis ejus laetabitur germinans, » Symmachus sic
habet: « Stillis ejus emolliet ipsam et germen ejus. »
Et hæc omnia visitantis Ecclesiam suam signa
sunt: quæ sane olim prænuntiata, non alio mode
quam per Servatoris nostri adventum completa
sunt: per quem qui ejus gratia dignati sunt, co-
lestia semina in animabus suis excipientes, uberes
fructus proferunt; alii nempe centesimum, alii
sexagesimum, alii tricesimum. Quisquis vero in
Dei Ecclesia diversos eorum qui in Christo profi-

D

²⁸ Joan. vii, 38, 39. ²⁹ Joan. i, 16.

ciunt ordines conspicit, is eorum quæ in vaticinio A se:is aut̄h̄i καὶ τὸ βλάστημα αὐτῆς, ἐφῆται. Καὶ feruntur ubertatein probe cognoscet. τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ· ἀ δὴ πάλι προλεχθέντα οὐδὲ διλῶς εἰς ἔργα κεχωρήκεν ἢ διὰ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιφανεῖς· δι' οὓς οἱ κατηξιωμένοι τῆς αὐτοῦ χάριτος, τὰ ἐξ οὐρανῶν σπέρματα ταῖς αὐτῶν ψυχαῖς ἀποδεξάμενοι, καρπὸν εὐθαλεῖς παρέχουσιν· οἱ μὲν ρ' ποιοῦντες, οἱ δὲ ζ', οἱ δὲ λ'. Ὁρῶν δὲ εἰς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ τὰ διάφορα τάγματα τῶν ἐν Χριστῷ προκοπτόντων, τὴν παγκαρπίαν εἰσταται τῶν διὰ τῆς προκειμένης προργητείας θεσπιζόμενων.

VERS. 12, 14. « Benedic coronæ anni benignitatis tuæ, et campi tui replebuntur ubertate. » Quia ad prædicandum annum Dei acceptabilem, et diem retributionis, venisse Servator dicitur, secundum Scripturam ex ejus persona sic loquentem: « Spiritus Domini super me, eu quod unxerit me: evangelizare pauperibus misit me; prædicare captivis dimissionem, et cæcis visus restitutionem; vocare annum Domini acceptabilem, et diem retributionis⁴⁰; jure hic retributionis diem indicat. Est autem illa futurum sæculum, quod post præsentis consummationem veniet. Illum itaque annum quasi corona novisque ac speciosis floribus, qui in eo versaturi sunt, ornandum, sermo præsens vaticinatur dicens: « Benedic coronæ anni benignitatis tuæ. » Nam ille futuri sæculi annus, cum sit annus benignitatis Dei, benedictam coronam habebit, totum nempe sanctorum chorum. Quam coronam cum benedixerit, imponet sibi Christus Dei, eorum agriculturæ floribus decoratus. Sed etiam ipse eorumdem corona erit secundum Isaiam sic loquentem: « Et erit Dominus Sabaoth corona gloriae. Tunc campi Dei replebuntur ubertate, et montes deserti tunc pingueſcent⁴¹. » Ad hæc etiam tunc « colles exultatione accingentur. » Præter hæc autem omnia arietes ovium proprio vellere induentur. Hæc porro intelliges, si eorum qui salutem nanciscuntur discrimina tecum reputes. Quorum alii quidem comparatione præstantiorum quasi inferiore gradu vitæ incidentes, allegorice campi Dei ubertate repleti vocati sunt; quare dictum est: « Campi tui replebuntur ubertate; » alii vero variis iam virtutibus florentes, montes Ecclesiæ prius desertæ nuncupati sunt. Qui et ipsi ubertum irrigati a memorato flumine, pinguedine replendi dicuntur; sed etiam colles iis quoque sublimiores, sic tropice vocati, exultatione accingentur. Et hi quidem tres ordines in futuro benignitatis Dei anno beatitudinem consequentur: qui fortasse ex eorum numero sunt, qui fructum ferunt, alii centesimum, alii sexagesimum, alii tricesimum. Qui vero eorum præfecti futuri sunt, principes ac duces quidam ipsorum, præcellentibus virtutibus exornabuntur; quare dicitur: « Induti sunt arietes ovium, » ac si diceret, « induentur. » Arietes autem ovium principes ac duces memoratorum hominum intelligas, qui induti sunt, imo potius induentur. Quid induentur cogitandum nobis reliquit; sed tale nobis induimentum declarat divinus Apostolus dicens: « Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem⁴²; » ac rursum: « Eu quod nolumus expoliari, sed sup̄vestiri,

« Εὐλογήσεις τὸν στέφανον τοῦ ἐνιαυτοῦ τῆς χρηστότητός σου, καὶ τὰ πεδία σου πλησθήσεται πότητος. » Ἐπειδὴ κηρύξαι ἐνιαυτὸν Κυρίου δεκτὸν, καὶ ήμέραν αὐταποδόσεως ἐληλυθέναι λέγεται ὁ Σωτὴρ, κατὰ τὴν φάσκουσαν ἐξ αὐτοῦ προσώπου Γραφὴν. « Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμὲ, οὐ εἶνεκεν ἔχριστος με· εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκε με· κηρύξαι αἴγμαλώτοις ἀφεσιν καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν· καλέσαις ἐνιαυτὸν Κυρίου δεκτὸν, καὶ ἡμέραν αὐταποδόσεως· » εἰκότας καὶ ἐνταῦθα τὴν ήμέραν σημανεῖ τῆς ἀνταποδόσεως. « Εστι δὲ αὕτη διάλλοιν ἐπιστήσεσθαι αἰώνια μετὰ τὴν τοῦ ἐνεστῶτος συντέλειαν. Ἐκείνον τοίνυν τὸν ἐνιαυτὸν ὥσπερ στεφάνῳ κομητήσεσθαι διὰ τῶν νεαρῶν καὶ ὥραιών ἀνθῶν τῶν μελλόντων ἐν αὐτῷ πολιτεύεσθαι, τὸ παρὸν θεσπίζει λόγιον φάσκων. » Εὐλογήσεις τὸν στέφανον τοῦ ἐνιαυτοῦ τῆς χρηστότητός σου. » Ό γάρ ἐνιαυτὸς ἔκεινος ὁ τοῦ μέλλοντος αἰώνος, χρηστότητος ὅν Θεοῦ, στέφανον ἔχει ηὐλογημένον, σύμπαντα χορὸν τῶν ἀγίων. « Οὐτεινα στέφανον, εὐλογήσας, περιθήσεται ὁ Χριστὸς τοῦ Θεοῦ, τοῖς τῆς αὐτῶν γεωργίας ἀνθεσιν ὠραιόμενος. Ἀλλὰ καὶ αὕτης αὐτῶν γενήσεται στέφανος κατὰ τὸν Ἡσαΐαν φήσιντα: « Καὶ ἔσται Κύριος Σαβαὼν ὁ στέφανος τῆς δόξης. Τότε δὲ καὶ τὰ πεδία τοῦ Θεοῦ πλησθήσεται πότητος, καὶ τὰ δρεαὶ δὲ τῆς ἐρήμου τότε πιανθήσεται. » Ετι μήν καὶ « οἱ βουνοὶ τότε ἀγαλλίσονται περιζώσονται. » Καὶ πρὸς τούτοις ἀπασιν οἱ κριτῶν προσβάτων τοὺς ίδιους ἐνδύσονται πόκους. Νοήσει δὲ ταῦτα, τὴν διαφορὰν ὑποθέμενος ἀστεῖ τῶν σωμάτων· ὃν οἱ μὲν, ὡς ἐν παραθέτει τῶν κριτῶν τὸν βίον ὑποδεσμούστες, ἀλληγορικῷ τρόπῳ πεδία Θεοῦ προσηγορεύθησαν πιότητος πληρούμενα· διὸ λέλεκται· « Τὰ πεδία σου πλησθήσεται πιότητος· οἱ δὲ ἡδη ἐν διαφόροις ἀρεταῖς ἀνθοῦντες δρεαὶ τῆς πρὸς ἐρήμου Ἐκκλησίας ὑπομάσθησαν· οἱ, καὶ αὐτὸι πλουσίως ἀρδόμενοι ἐκ τοῦ δηλωθέντος ποταμοῦ, πιανθήσεσθαι λέγονται· ἀλλὰ καὶ οἱ ἔτι τούτων ὑψηλότεροι βουνοὶ τροπικῶς καλούμενοι ἀγαλλίσονται. Καὶ τρία μὲν ταῦτα τάγματα κατὰ τὸν μέλλοντα ἐνιαυτὸν τῆς χρηστότητος τοῦ Θεοῦ τεύξεται τῆς πακαριότητος· τάχα που ἐξ ἔκεινων ὅντες, ὃν οἱ μὲν ἐποίουν ρ', οἱ δὲ ζ', οἱ δὲ λ'. Οἱ δὲ τούτων ἐπιστήσομενοι ἀρχοντές τινες καὶ ἡγεμόνες τινές αὐτῶν, ἐν δυνάμεσιν ἔκαιρότεοι κομητήσονται· διὸ λέλεκται· « Ενεδίσαντο οἱ κριτοὶ τῶν προσβάτων· ἀντὶ τοῦ· « Ἐνδύσονται. » Κριοὺς δὲ προσβάτων τοὺς ἄρχοντας τοὺς ἡγουμένους τῶν προλεχθέντων νοήσεις, οἵτινες ἐνδύσαντο ἢ καὶ μᾶλλον ἐνδύσονται. Τι δὲ ἐνδύσονται, ήμιν καταλέοιπεν νοεῖν· διδάσκει δὲ τὸ ἐνδύμα τούτων ὁ θεῖος Ἀπόστολος λέγων· « Δεῖ τὸ φύλακὸν τούτου

⁴⁰ Isa. lx, 1. ⁴¹ Isa. xxviii, 5. ⁴² I Cor. xv, 53.

ενδύσασθαις ἀφθαρσίαν· καὶ πάλιν· Ἐρ' φού θέλομεν ενδύσασθαις (1), ἀλλ' ἐπενδύσασθαι, ίνα καταποθῇ τὸ θητὸν ὑπὸ τῆς ζωῆς. Ἐπενδύσονται τοῖνυν οἱ κριόι τὸ ἀμπρέπον αὐτοῖς Ἑνδυμα, τοῦ φθαρτοῦ σώματος αὐτοῖς μεταβάλλοντος εἰς ἀφθαρσίαν, καὶ τοῦ θητοῦ εἰς ἀθανασίαν. Οὕτω γοῦν κατὰ τὸ παράδειγμα καὶ οἱ κριόι οἰκοθεν ἐπάγονται τὸ Ἑνδυμα, τοῦ σώματος αὐτοῖς καρποφοροῦντος τὸν πόκον. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ἐνδύσονται τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸ ἔξαρτον Ἑνδυμα τὸ φῶς τῆς θεότητος αὐτοῦ περιβαλλούμενον. Ἔτι μὲν καὶ εἰ αἱ κοιλάδες, τότε πληθυνοῦσι σῖτον. Ἐδει γάρ μηδὲ τῶν κοιλάδων ἀμνημοῆσαι· ἀνωτέρω μὲν γάρ πεδιάδες ὄνυμάσθησαν καὶ δρεα ἐρήμου καὶ βουνού. Ἐπειδὴ δέ εἰσι καὶ πάρα τὰ λεχθέντα τάγματα ἀλλοι τινὲς ταπεινότεροι, καὶ οὐκ ἀπόδηλοι μὲν τῆς βασιλείας, πλὴν ὡς ἐν παρθέσι τῶν προλεχθέντων σμικροὶ καὶ βραχεῖς, πάντων τε ὡς ἀν εἴποι τις, ἔσχατοι· ἀναγκαῖων οὐδὲ τούτων παρῆλθε τὴν μνήμην δὲ λόγος· ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς καρπὸν οἰσειν τὸν ἐπιβάλλοντα διδάσκει λέγων· Καὶ αἱ κοιλάδες πληθυνοῦσι σῖτον· προφέρουσαι, ή, τὴν τροφὴν, κατὰ τὸν Σύμμαχον. Κεκράξονται· Τί δὲ κεκράξονται, ἐρμηνεύει ἔξῆς λέγων· Καὶ γάρ ὑμνήσουσιν· ὥστε σαφέστερον εἰρήκει· Εἰ γάρ κοιλάδες τυγχάνουσιν, δύμως δὲ οὖν ὑμνήσουσι τὸν καὶ αὐτοῖς τῶν ἀγαθῶν πάροχον. Ὅμοιος δὲ κεκράξονται, παρθήσαται χρώμεναι καὶ βοῇ μεγάλῃ. Βοῶσαι δὲ κρυστῇ καὶ ὑμνοῦσαι ποίας προήσονται φωνάς, ή τάς ἐν ἀρχῇ παντὸς φαλμοῦ φερομένας· Σοὶ πρέπει ὑμνος, δ Θεός, ἐν Σιών, ἐλέγουσαι; Ἀναγκαῖως δὲ πρόκειται τό· Κεκράξονται, καὶ γάρ ὑμνήσουσι, περὶ τῶν κοιλάδων, ή καὶ περὶ τῶν προλεχθέντων ἀπάντων, ὡς ἀν μάθοιμεν, διτι μὴ περὶ αἰσθητῶν καὶ σωματικῶν τόπων δὲ λόγος ταῦτα διδάσκει· καίτοι καὶ περὶ τούτων εἰκὸς ἦν τὸ προλεχθέντα λέγεσθαι νομίζειν ἐπὶ τοῖς αἰσθητοῖς τοῦ Θεοῦ δωρήμασιν, ὡστ' εἶναι εὐχαριστήριον ὅμνον, ὡς πρὸς τὴν λέξιν, ὑπὲρ τὸν κατ' ἔτος ἀνθρώπων χορηγουμένων τὸν παρόντα λόγον. Καθ' ἔκαστον γοῦν ἐνιαυτὸν δὲ φιλάνθρωπος καὶ παντὸς ἀγαθοῦ δοτήρ Θεός, ἐπισκεπτόμενος τὴν γῆν, μεθύσκει αὐτὴν, δρόων τοῖς συνήθεσιν διμοροῖς, πληροὶ τε αὐτῆς τοὺς αὐλακας ταῖς τῶν ὑετῶν χορηγίαις. Τά τε γεννήματα αὐτῆς πληθύνων εὐλογήσει. Ή δὲ εὐφρατεῖται, νεαροποιηθεῖτά τε ἀνατέλλει. Κάπειτα πληρουμένη παντοίων καρπῶν, σπορίμων τε καὶ ἀκροδρύων στεφανοῦται, ὡς μὴ ἀν ὀχυραῖς κατὰ τὸν τοῦ ἔκρος καιρὸν ἐστεφανῶσθαι λέγειν αὐτὴν, τά τε πεδία πληθύσθαι πιέσητος· καὶ μήτη καὶ τὰ δρεα τῆς ἐρήμου ἀνθεῖν, καὶ τοὺς βουνοὺς ἀγαλλίασι περιζώννωσθαι· ἀλλὰ καὶ τοὺς κριοὺς τῶν προβάτων τοῖς ἐναυτῶν πόκοις ἐνδιδύσκεσθαι, αὐτάς τε τὰς κοιλάδας χώρας πολλάκις πληροῦσθαι σῖτον, καὶ μονονούσῃ τῷ ἔργῳ βροῦν καὶ τὸν Θεόν δοξάζειν. Ταῦτα δὲ εἰ καὶ διτι μάλιστα αἰσθητῶς πληροῦται καθ' ἔκαστον ἔτος, ἀλλ' ή σύμφρασις τῆς τοῦ παντὸς λόγου ἀκολουθίας ἐπὶ τὴν θεωρίαν ἡμᾶς ἀναπέμπουσα ἀποδέικται. Όμοιος δὲ οὖν τὰ προλεχθέντα πάντα, λέγω

A ut absorbeatur quod mortale est a vita⁽²⁾. Induentur itaque aries congruenti sibi vestimento, mutato corruptibili corpore in incorruptionem, et mortali in immortalitatem. Sic itaque secundum exempli rationem, aries vestimentum sibi producunt, corpore ipso velles emitente. Imo vero ipsum Dominum nostrum Iesum Christum indunt præstantissimo illo indumento, luce nempe deitatis vestiendi. Ad hæc autem tunc et valles abundabunt frumento. Par quippe fuit valles non silentio præterire; nam superius campi, montes deserti, et colles nominatis sunt. Quia vero alii sunt memoratis ordinibus viliores, neque tamen ex regno ejiciendi, licet prædictis comparati, parvi, pusilli, ac, ut ita dicam, postremi habeantur; necesse fuit ut neque eorum mentio præteriretur; sed eos quoque B congruentem fructum laturos esse declaratur his verbis: Et valles abundabunt frumento, quod proferent, sive escam, secundum Symmachum. Clamabunt. Quid autem clamabunt, sub hæc explicat dicens: Etenim hymnum dicent; ac si apertus dixisset: Etiam valles sint, attamen talium sibi bonorum auctori hymnum dicent. Hymnum vero dicentes clamabunt, fiducia clamoreque magno utentes. Clamantes autem voce magna et hymnum dicentes quas voces emittent, nisi eas quæ initio totius psalmini feruntur: Te decet hymnus, Deus, in Sion? Necessario autem illud, clamabunt, etenim hymnum dicent, enuntiatur tam de vallibus quam de memoratis omnibus, ut ediscamus, hæc non de sensibilibus et corporeis locis doceri: tametsi prædicta verba de sensibilibus quoque Dei donis dicta putare par est, ita ut sit hymnus in gratiarum actionem pro iis, si verba spectentur, quæ quotannis a Deo hominibus subministrantur. Singulis itaque annis hominum ille amator largitorque bonorum omnium Deus, visitans terram, inebriat eam solitisque imbris irragat, rivos ejus pluvii tumere procurat, genimina ejus multiplicans benedicit. Illa vero læta et renovata iterum efflorescit. Deinde fructibus generis reserta, segetibus et pomis coronatur, ut non pigeat eam verno tempore coronatam dicere: campi replentur ubertate; quin etiam et montes deserti efflorescant, et colles exultatione accinguntur: aries ovium velleribus suis vestiuntur; ipsis convales plerumque frumento abundant, et ipsis operibus tantum non claimant Deumque laudibus efferunt. Hæc porro etiam si quotannis sensibili modo impleantur, ex serie tamen narrationis commonstratum est, eadem nos ad contemplationem evocare. Nihilominus memorata omnia, nimis campi, montes deserti, colles et aries ovium, atque insuper prius explicatae convales, tum secundum datam interpretationem, tum obvio sensu accepta, unam vocem, melodiamque consonam Deo emissura esse dicuntur. Quare in omnibus hæc intelligas: Clamabunt et hymnum dicent.

⁽¹⁾ II Cor. v, 4.⁽²⁾ Forte εκδύσασθαι.

εἰ τὰ πεδία καὶ τὰ ὄρη τῆς ἑρήμου, οἱ τε βουνοὶ καὶ οἱ χριστοὶ τῶν προβάτων, καὶ πρὸς τούτοις αἱ ἀπόδο-
θεῖσαι κοιλάδες κατὰ τὴν ἀποδοθεῖσαν ἐρμηνείαν, κατά τις τὴν πρόχειρον διάνοιαν, μίαν ἀφῆσεν φω-
νῆν καὶ σύμφωνον μελῳδίαν τῷ Θεῷ εἰρηνηταῖ. Διὸ κατὰ πάντων ἀκούσῃ τό· « Κεκράζονται καὶ ὑμνήσουσιν. »

1. IN FINEM, CANTICUM PSALMI. LXV.

VERS. 2. « Jubilate Deo, omnis terra, psallite nomini ejus, date gloriam laudi ejus. » Evangelicus hic item psalmus est : nam gentium vocatio-
nem complectitur. Neque enim eo quo canebatur tempore, finem consecuturus erat, sed in consum-
matione sacerdotiorum. Quare memoratarum ibi re-
rum prophetiam ad finem remittit. Estque rursus canticum psalmi ; sive, prout in præcedenti psalmo inscribitur, « Psalmus cantici. » Spiritus quippe sanctus per propheticam animam, quæ se receperat, eum lætitia multa canebat psallebatque, pro bonis in vaticinio suo annuntiatissimis : quorum causa omnibus gentibus salutarem gratiam suscepimus quædam agenda præcipit, quæ nos exequi, ad quos præmissæ voces spectant, necessarium est. Præcipit itaque omni terræ, id est, omnibus terræ elemen-
tum incolentibus, ne sese Moysis mandatis et gravi legis jugo subjiciant ; sed ea solum, quæ in præ-
senti psalmo jubentur, peragant ; et primo quidem Deo jubilant ; secundo, psallant nomini ejus ; ter-
tio, dent gloriam laudi ejus ; quarto, dicant Deo : « Quoniam terribilia sunt opera tua ! » et : « In multi-
tudine virtutis tue mentientur tibi inimici tui. » Primum itaque per scientiam et veram cognitionem exsequemur Deo jubilantes, militum instar qui in bellis acclamant et jubilant, qui que vocis magnitudine sese terribiles et formidabiles inimicis exhibent. Quoniam ergo Servator noster inimicos no-
stros, qui olim animas nostras in multorum numi-
num errorem captivas eggerant, propellens ac oppugnans, nos omnes milites suos armis adversus eosdem instruit ; jure precibus ad Deum effusis ju-
bilare, ac gemitis inenarrabilibus victoriae Regis nostri operam dare jubemur. Jubilatio autem per orationes, per theologiam, per sanam et claram cognitionem emittitur, itemque per spirituale sa-
cerdotium, quod gratiarum actionibus, in mysteriis Novi Testamenti, per universam terram persolvimus, quando immolationis Agni Dei commemorationem agentes, hanc implemus prophetiam : « Circuivi et immolavi in tabernaculo ejus hostiam laudis et ju-
librationis ». Quare in alio eloquio horum eruditus populus, beatus prædicatur his verbis : « Beatus populus qui scit jubilationem ». Hoc itaque pri-
muin, ut necessario præstandum, omnes homines Spiritus sanctus agere jubet dicens : « Jubilate Deo, omnis terra. » Secundo, psallere nomini ejus præ-
cipit, quod a nobis omnibus in locis observari consuetum est. Nam in omnibus Dei ecclesiis apud gentes constitutis, hæc ipsa modulari et psallere, non Græcis tantum, sed etiam barbaris præcipitur. Alias quoque, allegoriæ ritu, corpus humanum, quod ceu instrumentum animæ traditum est, psalterium vocari solet : quo cum pulsatur interior

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ, ΩΔΗ ΨΑΛΜΟΥ. ΞΕ'.

« Ἀλαλάζατε τῷ Θεῷ πᾶσα ἡ γῆ, φάλατε δὴ τῇ δυνάματι αὐτοῦ, δότε δέξαντες αἰνέσεις αὐτοῦ. » Εὐαγγε-
λικὸς ὑπάρχει καὶ ὁ παρὸν ψαλμὸς, τὴν τῶν ἔθνων περιέχων καὶ σιν. « Ήμελλε δὲ ἄρα οὐ καθ' οὓς δέστε χρόνους τέλους τυγχάνειν, ἀλλ' ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων. Διὸ ἀναπέμπετε τὴν τῶν δηλουμένων προφητείαν εἰς τὸ τέλος. » Εστὶ δὲ ὠδὴ φαλμοῦ ἔμπαλιν ἡ κατὰ τὸν πρὸ αὐτοῦ, ὡς ἐπεγέρχετο, (Ψαλμὸς φάλης) : « Ήδε γάρ καὶ ἐψαλλετε τὸ Πνεῦμα τὸ ἀγίου σὸν πολλῇ χαρᾷ διὰ τῆς ὑποδεξαμένης αὐτὸν προφητικῆς ψυχῆς ἐπὶ τοῖς διὰ αὐτοῦ θεσπιζομένοις ἀγαθοῖς, ἐφ' οἷς καὶ πᾶσι τοῖς θεντοῖς τὴν σωτήριον χάριν ὑποδεξα-
μένοις παρακελεύεται πράττετε τινά, διπερ ἀναγκαῖον ἐπιτελεῖν ἡμᾶς, οἵς ταῦτα προανέψωντείσθι. Προστί-
τει τοινυν πάσῃ τῇ γῇ, τουτέστι τοῖς τὸ τῆς γῆς στοιχείον οἰκουσιν ἄπαισι, μή τοῖς Μιωσέως παραγγέλ-
μασι καὶ τῷ βαρείᾳ ζυγῷ τοῦ νόμου ἑαυτοὺς ὑποτά-
τειν μόνα δὲ τὰ διὰ τῶν μετὰ χειρας κελευθμενα ποιεῖν καὶ πρῶτον μὲν ἀλαλάζειν τῷ Θεῷ, δεύτερον
φάλλειν τῷ δυνάματι αὐτοῦ, τρίτον δέξαντα διδόναι τῇ αἰνέσει αὐτοῦ τέταρτον λέγειν τῷ Θεῷ. « Ός φοβερὰ τὰ ἔργα σους, καὶ : « Ἐν τῷ πλήθει τῆς δυνάμεως σου φέυσονται σε οἱ ἔχθροι σους. » Τὸ μὲν οὖν πρῶ-
τον διὰ πιστήμης καὶ γνώσεως ἀληθοῦς ἐπιτελέσωμεν ἀλαλάζοντες τῷ Θεῷ, δικαιην τῶν ἐν πολέμοις ἀνα-
φωνούντων καὶ ἀλαλάζοντων στρατιωτῶν, οἱ τῇ δυ-
νάμει τῆς φωνῆς καταπληκτικοὺς καὶ φοβεροὺς ἑα-
τούς τοῖς πολεμοῖς ἐμφαίνουσιν. Ἐπει τοινυν τοὺς
ἡμετέρους ἔχθρους, τοὺς πάλαι τὴν ψυχὴν ἡμῶν εἰς τὴν πολύθεον πλάνην ἥγανθιτικότας, ἐλαύνων καὶ πολεμῶν δι Σωτῆρος ἡμῶν, καὶ πάντας ἡμᾶς τοὺς αὐ-
τοὺς στρατιώτας κατ' αὐτῶν δπλίζει, εἰκότως διὰ τῶν πρὸς τὸν Θεὸν εὐχῶν ἀλαλάζειν κελευθμεθα στενα-
γμοῖς τε ἀλαλήτοις συμπράττετεν τῇ νίκῃ τοῦ Βασι-
λέως ἡμῶν. Γίνεται δὲ διὰ λαλαγμὸς δι' εὐχῶν, γίνεται
καὶ διὰ θεολογίας, γίνεται δὲ καὶ διὰ ὑγιούς καὶ τε-
τρανωμένης γνώσεως, γίνεται καὶ διὰ τῆς πνευματι-
κῆς ιερουργίας, ἦν ἐν ταῖς εὐχαριστίαις κατὰ τὰ μυστήρια τῆς Καινῆς Διαθήκης καθ' δλῆς τῆς οἰκου-
μένης ἐπιτελούμεν, δικηνίκα, τῆς θυσίας τοῦ Ἀμνοῦ
τοῦ Θεοῦ τὴν ἀνάμνησιν ποιούμενοι, τὴν προφητείαν
πληροῦμεν τὴν φάσκουσαν : « Ἐκύκλωσα καὶ έθυσα
ἐν τῇ σκηνῇ αὐτοῦ θυσίαν αἰνέσεως καὶ ἀλαλαγμοῦ. » Διὸ καὶ ἔτερον λόγιον τὸν τούτων ἐπιστήμονα λαὸν μαχαρίζει φάσκον : « Μαχάριος δὲ λαὸς δι γνώστων
ἀλαλαγμόν. » Τοῦτο δὴ οὖν πρῶτον ἀναγκαῖον τὸ προφητικὸν Πνεῦμα πᾶσιν ἀνθρώποις πράττετεν δι-
κελεύεται φάσκον : « Ἀλαλάζατε τῷ Θεῷ, πᾶσα τῇ γῇ. » Εἴτα δισύτερον φάλλισιν τῷ δυνάματι αὐτοῦ προστάττετεν δὲ καὶ αὐτὸν κατὰ πάντα τόπον εἰλαθεν ὑφ' ἡμῶν ἐπι-
τελεῖσθαι. Ἐπει κατὰ πᾶσαν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ τὴν ἐν τοῖς θεντοῖς ἕδρυμένην, αὐτὰ ἐῇ ταῦτα μελιθεῖσθαι καὶ φάλλεσθαι, οὐχ « Ελληνοὶ μόνοις, ἀλλὰ καὶ βαρβάροις παραδέδοται. Καὶ ἀλλως δὲ, ώμοις

¹⁰ Psal. xxvi, 6. ¹¹ Psal. lxxxviii, 16.

Ἄλληγριας, τὸ σῶμα τὸ ἀνθρώπειον, ὡσπερ δργανον τῇ ψυχῇ δεδομένον, ψαλτήριον εἴωθεν δονομάζεσθαι· δι' οὗ ὁ εἰσιν ἀνθρώποις, ἀνακρουσμένος, ἐπιστημόνως τὰ μέλη καὶ τὰ αἰσθητήρια τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ λέγοιτ' ἀν εἰκότας ψάλλειν. Τὰ μὲν οὖν τῆς γνώσεως καὶ διὰ τοῦ ἀλαλαγμοῦ αὐτή καθ' ἑαυτὴν ἡ ψυχὴ κατώρθου- δὸν αὐτῷ τῷ θεῷ ἡλάλαξε· τὰ δὲ τοῦ ψάλλειν διὰ τῆς τοῦ σώματος θήθηκε καὶ πρακτικῆς κινήσεως ἐνεργεῖ- δὸν λέλεκται· « Τῷ δύναματι αὐτοῦ. » Εὐφημίαν γάρ τῷ τοῦ Θεοῦ δύναματι φέροι ἀν τῇ διὰ τῶν πράξεων τοῖς πολλοῖς θεωρουμένῃ κατόρθωσις. Καὶ τρίτον δὲ, πρόσταγμα πᾶσιν τὴν ἡμέν τοῖς ἐξ ἔθνων τὸν Θεόν ἐπε- γνωκόις παρήγγελται, τὸ κελεύον διδόναις δόξαν οὐ τῷ θεῷ, ἀπήρχει γάρ ἀλαλάξειν αὐτῷ· ἀλλ οὐδὲ τῷ δύναματι αὐτοῦ, τούτῳ γάρ ψάλλειν ἐκελευσμέθα τῇ δὲ αἰνέσει αὐτοῦ. Αἰνοῦντας γάρ αὐτὸν προσήκει μὴ ταπεινῶς, μηδὲ ἀδόξως αἰνεῖν, οὐν πολλῇ δὲ τιμῇ καὶ δόξῃ. Πρὸς γάρ τῇ κατὰ διάνοιαν ἐρήμωμένη περὶ Θεοῦ τρώσει δι' ὀργάνου κατορθουμένῃ προσήκει καὶ διὰ λόγων θείων αἵνους καὶ ὑμνους τοὺς εἰς τὸν Θεόν περιεχόντων σὸν εὐλαβεῖσα καὶ σεβασμίῳ τιμῇ τὸ πρώτον ἀποπληροῦν πρόσταγμα. Διὸ λέλεκται· « Δότε δόξαν αἰνέσεις αὐτοῦ. » ἢ κατὰ τὸν Ἀκύλαν, « Δότε δόξαν ὑμνήσεις αὐτοῦ. » ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον, « Τάξατε εἰς τιμὴν τὸν ὑμνον αὐτοῦ. » Ήτε πρὸς τούτοις τὸ Πνεῦμα τὸ προφητικὸν παρακελεύεται πᾶσιν τὴν ἡμέν τεθωρημένων ἐνατείλειν τοῖς Ἑργοις τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸν νοῦν ἐφιστᾶν, ὅπως φόδου καὶ ἐκπλήξεως γέμῃ καὶ τῆς σφραγίας αὐτοῦ μεγαλουργήματα. « Ἐκ μεγέ- θεως γάρ καὶ καλλονῆς κτισμάτων ἀναλόγως ὁ γε- νεσιονυργὸς θεωρεῖται· » καὶ· « Τὰ ἀδράτα αὐτοῦ ἀπὸ γειτονικῶν κέδρους τοῖς ποιήμασι νονύμενα καθορᾶται· ἢ τε ἀδίοις αὐτοῦ δύναμις καὶ θειότης, » Ταῦτ' οὖν θεωροῦντας, ὑπερεκπλήττεσθαι δεῖ, καὶ λέγειν τῷ θεῷ· « Ός φοβερά τὰ Ἑργα σου. » Ἀλλ' ἡμὲν μὲν τοῖς ὑπὸ σὸν πεφωτισμένοις ἔγνωσται καὶ κατεύθυνται τὰ Ἑργα σου δητα φοβερά· οἱ δὲ ἔχθροι σου ἐν σκότῳ κα- λινδούμενοι, καὶ ἐθέλωσι ποτε περὶ τῶν σῶν Ἑργῶν διεξιέναι, καὶ λόγους ὡς οἵδν τε φυσικοὺς ἀποδιδόναι, μακρὰν ἀποπίπουσι τοῦ πλήθους τῆς σῆς δυνάμεως, οὐδὲν ὑγίεις οὐδὲ ἀληθὲς ἔχοντες λέγειν. Διό φαμεν· « Ἐν τῷ πλήθεις τῆς δυνάμεως σου φεύσονται σε οἱ ἔχθροι σου. Πᾶσα ἡ γῆ προσκυνησάτωσάν σοι καὶ φαλάτωσάν σοι, φαλάτωσάν σοι, φαλάτωσαν τῷ δύναματί σου. Διάφαλ- μα. » Τὰ μὲν πρῶτα παραγγέλματα ἦν πάσῃ τῇ γῇ, δηλαδὴ πᾶσι τοῖς ἔθνεσι, προφητικῶς παρηγγελμένα· ἐπειδὲ εὐχῆς ἦν χρεία εἰς τὸ δυνηθῆναι δι' Ἑργῶν ταῦτα χωρῆσαι, διναγκαλίας τὸ θεῖον Πνεῦμα μετὰ τὰ πρῶτα πρὸς αὐτὸν ἐπιστρέψει τὸν Θεόν, εὐχήν ὑπὲρ πάσης τῆς γῆς ἀναπέμπον. Διό φησι· « Πᾶσα ἡ γῆ προσκυνησάτωσάν σοι καὶ φαλάτωσάν σοι, φαλάτω- σαν τῷ δύναματί σου. » Ἀντὶ δὲ τοῦ· « Πᾶσα ἡ γῆ, » δὲ Σύμμαχος σαφέστερον ἡρμηνευσεν εἰπὼν· « Πάντες οἱ ἐπὶ γῆς· » λευκότερον δηλώσας, διτι μὴ Ιουδαίοις τὸ παράγγελμα δέδοτο, ἀλλὰ πᾶσι τοῖς ἐπὶ γῆς ἀν- θρώποις. Μεγίστης γάρ ἐδόντο εὐχῆς, ὡς ἀν δυνάμεις θεοῦ παράδοξος γένοιτο τις ἐν αὐτοῖς μεταβολὴ πρὸς

A homo, membra et sensus ejus scite legi Dei psallere jure dicantur. Quæ igitur ad cognitionem pertinent anima in seipsa per jubilationem exsequebatur, quamobrem ipsi Deo jubilabat; per consuetum autem corpori agendi motum psallendi ritum exsequebatur: quare dicitur: « Nomini ejus. » Laudem quippe nomini Dei conciliant recte facta, quæ a multis conspicuntur. Tertio, mandatum nobis omnibus, qui ex gentibus ad Dei cognitionem accessimus, traditum est, quo jubemur gloriam dare, non Deo, satis enim erat jubilare ipsi; non nomini ejus, huic enim psallere jubemur, sed laudi ejus. Laudantes enim ipsum par est non humiliiter, nec sine gloria id agere, sed magno cum honore et gloria. Siquidem præter cognitionem Dei in mente B desixam, quæ per instrumentum celebratur, par est etiam divinis sermonibus laudes et hymnos Dei complectentibus cum pietate ac veneratione primum præceptum implere. Quare dictum est: « Date glo- riam laudi ejus; » vel, secundum Aquilam: « Date gloriam hymnis ejus; » vel, secundum Symmachum: « Constituite in honorem hymnum ejus. » Ad hæc vero Spiritus propheticus jubet nos omnes attento animo opera Dei considerare, atque mente perpendere, quo pacto magna sapientiæ illius opera timorem stuporemque inferant. « Nam ex magnitudine et pulchritudine creaturarum proportione quadam opifex intelligitur⁴⁰; » et: « Invisibilia ipsius a creature mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta, conspicuntur, sempiterna quoque ejus virtus et divinitas⁴¹. » Hæc contemplantes, stupore affici par est, ac dicere Deo: « Quam terribilia opera tua! » Sed a nobis quidem abs te illuminalis cognoscitur et comprehendentur opera tua terribilia esse. Inimici vero tui in tenebris volutati, etiamsi nonnunquam velint de operibus tuis verba facere, naturalesque sermones pro facultate texere, longe aberrant a magnitudine virtutis tuæ, nihilque sanum, verum nihil efferre valent. Quare dicimus: « In multitu- dine virtutis tuæ mentientur tibi inimici tui. Omnis terra adoret te, et psallat tibi, psalmum dicat nomini tuo. Diapsalma. » Priora quidem præcepta omni terræ, videlicet omnibus gentibus, prophetice tra- dita fuerant. Quia vero, ut hæc opere compleri pos- sent, oratione opus erat, Spiritus divinus post priora illa, necessario ad Deum vertitur, orationemque pro universa terra emittit. Quamobrem ait: « Omnis terra adoret te, et psallat tibi, psalmum dicat nomini tuo. » Pro illo autem: « Omnis terra, » clari- rius Symmachus interpretatur dicens: « Omnes qui in terra sunt, » apertius declarans, non Judæis tra- ditum præceptum esse, sed omnibus qui in terra sunt hominibus. Precibus namque maxime opus erat, ut ex Dei potestate, inexspectata quædam mutatio ipsis accederet, ut ne ultra multorum nu- minum errori animo adhærerent; sed unum Deum, solum adorandum reapse colerent et adorarent, at-

⁴⁰ Sap. xiii, 5. ⁴¹ Rom. i, 20.

que præceptum hujusmodi observarent : « Psallite A τὸ μηχεῖτε μὲν τῇ πολυθέῳ προσέχειν πλάνη, μόνον nomini ejus. » Ut itaque hæc eveniant, Spiritus sanctus ita precatur : « Omnis terra adoret te et psallat tibi, psalmum dicat nomini tuo. » οὐν ταῦτα γένηται, εὑχεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἀγιον λέγον· « Πάσας ἡ γῆ προσκυνησάτωσάν σοι καὶ φιλάτωσάν σοι, φιλάτωσαν τῷ ὄντι ματί σου. »

Vers. 5, 6. « Venite et videte opera Dei, terribilis in consiliis super filios hominum. » Ut longe dis-sitis iis qui invocant nomen Dei, ut proprius acce-dant præcipit dicens : « Venite. » Quod ipsum di-vinus Apostolus declaravit his verbis : « Et veniens annuntiavit pacem vobis qui longe fuistis, et pa-cem iis qui prope ». Omnes porro per orbem gentes ad Dei notitiam, et ad contemplationem operam ejus sermo evocat. Nam procul Deo posi-tæ, neque videbant, neque noverant. Quamobrem ait : « Venite et videte opera Dei : de quibus supra dictum est : « Dicite Deo : Quam terribilia sunt opera tua ! » Sed olim quidem præcipiebat dicere : « Quam terribilia sunt opera tua ! » Quoniam au-tem verisimile erat eos, procul positos, quæ essent opera Dei ignorare, hic consequenter eodem sic alloquitur : « Venite et videte opera Dei. » Cum au-tem ea videritis, ediscetis, eum terribilem esse in consiliis pro filiis hominum. Horum sententiam sic clarius interpretatur Symmachus dicens : « Venite et videte opera Dei, terribiles machinationes pro filiis hominum. » Omnia quippe pro salute filiorum hominum machinatus est. Sub hæc docet quanta apud antiquos illos Deus fecisse narretur. Quænam vero illa sint, postea declarat : « Qui convertit mare in aridam ; in flumine pertransibunt pede. » Secundum Symmachum autem : « Convertit, inquit, mare in aridam ; fluvium pertransierunt pede. » Hæc porro in historia Scripturæ feruntur : quæ gentibus, utpote ignorantibus, necessario enarran-tur, ut ediscant, eum qui olim populus Dei erat, in servitute Ægyptiorum aliquando fuisse, et Ægyptiacæ idololatriæ subjectum ; sed Deum pro illis magna et terribilia edidisse, divinitus scilicet im-missis plagiis Ægyptios verberasse, ipsumque po-pulum a dira servitute liberasse. Hæc quippe erant terribilia Dei opera neque tantum ea ibi edita, sed etiam in mari Rubro : quo in aridam mutato, suos quidem eripuit, impios vero in profundum perni-ciei conjecit. Hæc edocti, heus ! vos, inquit, confi-dite, ac credite eum qui talia pro antiquis illis operatus est, non imparem futurum ad similia pro vobis agenda. Quare « venite et videte opera Dei, » quam terribilis sit in consiliis pro filiis homi-num. » Convertit igitur mare in aridam ; et in Jordane fluvio alia quædam terribilia opera designa-vit, quando demisso flumine pedibus pertransie-runt, qui ex deserto ad istam terram accesserant. Ipsiis igitur iisdemque calceamentis usi, confidite ipsum Deum spirituales Ægyptios, dæmones nempe malignos, qui olim animas vestras in servitutem

B « Δεῦτε καὶ ιδετε τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ, φοβερὸς ἐν βουλαῖς παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων. » Ής μα-χρὰν ἀφεστηκόσι τοῖς καλούμενοις τὸ θεῖον διομε πλησίον ἔρχεσθαι προστάττει λέγον· « Δεῦτε. » Τοῦτο δὲ ὁ θεῖος Ἀπόστολος παρίστη εἰπών· « Καὶ ἐλθὼν εὐηγγελισατο εἰρήνην ὑμῖν τοῖς μαχράν, καὶ εἰρήνην τοῖς ἐγγύς. » Καλεῖ δὲ ὁ λόγος τὰ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἔθνη ἐπὶ τὴν τοῦ Θεοῦ γῆν, ἐπὶ τε τὴν θεωρίαν τῶν ἔργων αὐτοῦ. Μαχράν γάρ ἀφε-στῶτα τοῦ Θεοῦ οὔτε ἐύρα, οὔτε ἐγίνωσκε. Διὸ φησι· « Δεῦτε καὶ ιδετε τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ. » περὶ ὧν ἀκούτερων ἐλέγετο· « Εἴτε τῷ Θεῷ. » Ής φοβερὰ τὰ ἔργα σου ! » Ἀλλὰ πάλαι μὲν προσέταττε λέγειν· « Ής φοβερὰ τὰ ἔργα σου ! » Επειδὴ δὲ εἰκὸς ἦν ἀγνοεῖν τοὺς μαχράν ἀφεστῶτας τίνα ἦν τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ, ἀκούοντας ἐνταῦθα πρὸς τοὺς αὐτοὺς φάσκει· « Δεῦτε καὶ ιδετε τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ. » Ιδόντες δὲ ταῦτα μαθήσεσθε, ὅτι φοβερός ἐστιν ἐν βουλαῖς ὑπὲρ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων. Τρανύτερον τὴν διάνοιαν ἀπέδωκεν δὲ Σύμμαχος εἰπών· « Ἐλθετε καὶ ιδετε πράξεις τοῦ Θεοῦ, φοβερὰ μηχανήματα ὑπὲρ υἱῶν ἀνθρώπων. » Πάντα γάρ ὑπὲρ σωτηρίας τῶν υἱῶν τῶν ἀνθρώπων ἐμηχανήσατο. Είτα διδάσκει δια πρότερον παρὰ τοῖς παλαιοῖς πεποιηκώς δὲ θεὸς ιστο-ρεῖται. Τίνος δὲ ταῦτα, ἐπιλέγει ἐξῆς· « Ὁ μεταστρί-φων τὴν θάλασσαν εἰς ἥηράν· ἐν ποταμῷ διελεύ-σονται ποδί. » Κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· « Μετέβαλε, φησι, τὴν θάλασσαν εἰς ἥηράν· ποταμὸν διέβησαν ποδί. » Ταῦτα δὲ φέρεται ἐν τῇ τῆς ιστορίας γραφῇ· δὲ δὴ ἀναγκαῖως ὡς μὴ εἰδόσι τοῖς ἔθνεσιν ἀπαγγέλ-λεται, ὡς ἀν μάθοιεν, ὅτι καὶ δὲ πάλαι τοῦ Θεοῦ λαζ δὲ ποτε Αἰγυπτίοις δεσουλωμένος, καὶ τῇ πλάνῃ τῆς Αἰγυπτιακῆς ειδωλολατρείας ὑπηρέμενος· ἀλλ᾽ εἰργα-σται ὑπὲρ αὐτῶν δὲ θεὸς μεγάλα καὶ φοβερὰ, πληγαῖς μὲν τοὺς Αἰγυπτίους θεηλάτοις μαστίξας, αὐτοὺς δὲ τῆς πικρᾶς δουλείας ἐλευθερώσας. Ταῦτα γάρ ἦν τὰ φοβερὰ τοῦ Θεοῦ ἔργα, οὐ μόνα, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς θαλάσσης τῆς Ἕρυθρᾶς· ἦν εἰς ἥηράν μεταβαλόν, διέσωσε μὲν τοὺς οἰκείους, τοὺς δὲ ἀσεβεῖς βιθὺ παρέδωκεν ἀπωλείας. Ταῦτα δὲ μανθάνοντες, ὡς οὖτοι, φησι, θαρσεῖτε, πιστεύοντες, ὅτι δὲ τὰ τοσαῦτα ἔργασάμενος ἐπὶ τῶν παλαιῶν οὐκ ἀδυνατήσει τὰ δημοια καὶ ἐφ' ὑμῶν καταπράξασθαι. Διὸ « δεῦτε καὶ ιδετε τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ, » ὡς φοβερός ἐστιν ἐν βου-λαῖς ὑπὲρ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων. » Μετέστρεψε γοῦν τὴν θάλασσαν εἰς ἥηράν· καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰορδάνου δὲ ποταμοῦ ἀλλὰ τινὰ φοβερὰ θαύματα εἰργάσατο, ὅτι διῆλθον τοῖς ποσὶν, ὑποσταλέντος τοῦ ποταμοῦ, οἱ ἀπὸ τῆς ἐρήμου παριόντες ἐπὶ τὴν τὴν γῆν. Τούτοις δὴ οὖν αὐτοῖς ὑποδήμασι χρησάμενοι, θαρ-σεῖτε, ὡς καὶ τοὺς ὑμετέρους νοητοὺς Αἰγυπτίους,

⁴⁴ Ephes. ii, 47.

δαίμονας πονηρίας, τοὺς πάλαι καταδυναστεύοντας τῶν ὑμετέρων ψυχῶν, ἀπελάσει ὁ αὐτὸς Θεός. Καν κυμαῖνη δὲ ἡ τῶν ἀνθρώπων θάλασσα, καν ὁ τῶν ἀλέων καὶ ἀσεβῶν βίος κλύδωνας καὶ κινδύνους ἐγείρῃ καθ' ὑμῶν· θαρσεῖτε ὑμεῖς, ἐναργὲς ἔχοντες ὑπόδειγμα τὴν πάλαι στραφεῖσαν θάλασσαν εἰς ἔκραν. Οὗτος γάρ καὶ ὑμῖν ὅμαλή τις ἔσται, καὶ ἀπαραπόδιστος ἡ ἀπὸ τῆς πλάνης πρὸς τὴν ἀλήθειαν διάβασις. Εἰ δὲ καὶ ποταμὸν ποτε τὸν Ἱορδάνην παραβόλων διῆλθον οἱ παλαιοὶ, ἀλλὰ καὶ ὑμεῖς ἐντεῦθεν ἡδη ἐναγγελίζεσθε, γινώσκοντες, ὅτι ἡμεῖς αὐτοὶ οἱ ταῦτα λέγοντες καὶ ὑμεῖς οἱ ἀκούοντες « Ἐκεὶ εὐφρανθησθεῖται ἐν αὐτῷ. » Ἐκεὶ, δηλαδὴ ἐν τῷ μνησθέντι ποταμῷ. « Ἔσται γάρ, ἔσται καιρός, καθ' ὅν, ὃς περ εἰς συμπόσιον παρασκευαζόμενοι, ἐπὶ λουτρῷ παλιγγενεσίας ἀπαντήσουστι εἰς τὴν ἐν τῷ Ἱορδάνῃ ποταμῷ μυστικὴν ἀποκάθαρσιν οἱ τῆς Αἰγυπτιακῆς ἐλευθερούμενοι πλάνης. Σημαίνει δὲ διὰ τούτων ὁ λόγος τὸ λουτρὸν τῆς παλιγγενεσίας, ἀρξάμενον ἀπὸ τοῦ Ἱορδάνου ποταμοῦ, ὅπηνίκα δὲ Βαπτιστῆς Ιωάννης ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς Ἰουδαίας παρήι, κηρύσσων βάπτισμα μετανοίας, προσέτερο τε πάντας « Ἐλληνας καὶ Ἰουδαίους ἐπὶ τὴν ἐξομολόγησιν τῶν παραπτωμάτων. » Ήτε καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ καὶ Κύριος ἡμῶν ἐπιστάς τὸν αὐτὸν κατηγίωσε ποταμὸν τῆς θεῖκής αὐτοῦ ἐπιθάσεως. Διὸ ἐν τοῖς προκειμένοις λέλεκται: « Ἐκεὶ εὐφρανθησθεῖται ἐν αὐτῷ. » « Ἐνθεν εἰκότως τὸ αὐτὸν προφητικὸν πνεῦμα διὰ Ἡσαΐου τὴν ἐρημὸν εὐαγγελίζομενον καὶ αὐτοῦ μνήμην πεποίηται τοῦ Ἱορδάνου λέγον. » Εὐφρανθητη, ἐρημὸς διφῶσα ἀλλ' ἀγαλλιάσθω ἐρημός, καὶ ἀνθείτω ὡς χρίνον· καὶ ἔξανθησει καὶ ἔγοιλάσσεται τὰ ἐρήματα τοῦ Ἱορδάνου. Ἰσχύσατε, χείρες ἐνειμέναι, καὶ γόνατα παραλειμένα· παρακαλέσσατε ὁλιγόφυλοις τῇ διανοίᾳ. Ἰσχύσατε, μή φοβεῖσθε. Ἰδού δὲ ὁ θεός ἡμῶν χρίσιν ἀνταπόδεικτον αὐτὸς ἡγεῖ καὶ σύσσει ἡμᾶς. Τότε ἀνοιχθήσονται: δοφθαλμοὶ τυφλῶν, καὶ ὡτακωφῶν ἀκούσονται. Τότε ἀλεῖται ὡς ἔλαφος ὁ χαλδεός, καὶ τρανὴ ἔσται γλῶσσα μογιλάλων· ὅτι ἐρήματη ἐν τῇ ἐρήμῳ ὄντωρ, καὶ φάραγξ ἐν γῇ διψώσῃ. » Ταῦτην διαλέκτεται ἐπὶ τοῦ παρόντος. « Ἐκεὶ εὐφρανθησθεῖται ἐν αὐτῷ. » Διὸ ἡ ἐπληροῦτο κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν εἰς ἀνθρώπους θεοφάνειαν. « Ἐνθεν εἰκότως ὁ παρὼν ψαλμὸς ἀπασι τοῖς ἔθνεσι προσφωνῶν ἐισεγεῖ. » Δεῦτε καὶ ἔδετε τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ· καὶ πάλιν! « Εἴπατε τῷ Θεῷ· Ός φοβερὰ τὰ ἔργα σου! » Σφρόδρα δὲ ἀκολούθως εἰπάνω· « Ἐκεὶ εὐφρανθησθεῖται ἐν αὐτῷ, » ἐπιφέρετε· « Τῷ δεσπόζοντι ἐν τῇ δυναστείᾳ αὐτοῦ τοῦ αἰώνος. » Νοήσεις δὲ καὶ τοῦτο αὐτοῦ λέγοντος ἀκούων τοῦ Σωτῆρος· « Ἐδόθη μοι πάσα ἔξουσίας ἐν ὑδρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς· πορεύοντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη ἐν τῷ ὀνόματί μου. » Διὸ κατὰ μὲν τὸν Ἀκύλαν εἰρηται· « Τῷ ἔξουσιάζοντι ἐν τῇ δυναστείᾳ αὐτοῦ δι' αἰώνος. » Καὶ ἀλλως δὲ εὐφρανθησθεῖται ἐν αὐτῷ τῶν προειρημένων καταξιωθέντες. Πότε δὲ εὐφρανθησθεῖται, ἀλλ' ἐπειδὴν δικτυῶν ἐπιστῆ αἰών, οὐ τὴν δεσποτείαν καὶ τὴν ἔκουσίαν οὐδὲ ἔτερος ἔξει, ἢ μόνος αὐτὸς δὲ τὴν δυνα-

A redigebant, expulsurum. Etiamsi mare illud hominem fluctibus intumescat, etiamsi atheorum et impiorum genus fluctus et pericula vobis suscitet; confidite tamen, cum exemplum vobis conspicuum offeratur, mare scilicet olim versum in aridam. Sic quippe vobis expeditus, ac nullo obice interclusus erit ab errore ad veritatem transitus. Quod si Jordanem fluvium antiqui illi inexspectato modo transierunt; at vos quoque hoc exemplo Evangelium excipite, scientes quod tum nos ipsi qui haec dicimus, tum vos qui auditis, « ibi lætabimur in ipso. » Ibi, scilicet in memorato fluvio. Erit tempus, erit, inquam, quo ceu ad convivium apparantes se, ad lavacrum regenerationis accedent, ad mysticam in Jordane fluvio peragendam sordium purgationem, B qui ab Ägyptiaco errore liberati sunt. His porro significatur lavacrum regenerationis, quod ab Jordane fluvio incepit, cum Joannes Baptista Iudeam percurreret, prædicans baptismum poenitentiae, omnesque cum Græcos tum Judæos admitteret ad confessionem delictorum: cum ipse Servator et Dominus noster astans, ipsum fluvium divino suo aditu dignatus est. Quapropter supra dictum est: « Ibi lætabimur in ipso. » Unde et merito quidem idem propheticus spiritus, ubi deserto per Isaiam fausta denuntiat, ipsius Jordanis mentionem facit dicens: « Lætare, desertum sitiens; sed etiam exultet solitudo, et floreat quasi lilium: et efflorescent et exultabunt deserta Jordanis. Confortamini, manus remissæ et genua dissoluta; consolamini, qui mente pusillanimis estis. Confortamini, nolite timere. Ecce Deus noster judicium retribuit: ipse veniet et salvabit nos. Tunc aperientur oculi cæcorum, et aures surdorum audient. Tunc saliet quasi cervus claudus, et lingua balbutientium clara erit: quia erupta est in deserto aqua, et torrens in terra sitiensi ». De hoc loquitur in præsenti: « Ibi lætabimur in ipso. » Quæ in divino Servatoris nostri ad homines adventu impleta sunt. Unde merito præsens psalmus omnes gentes cœpellans dicebat: « Venite et videte opera Dei; » ac rursum: « Dicite Deo: Quam terribilia sunt opera tua! » Et valde consequenter postquam dixerat: « Ibi lætabimur in ipso, » insert: « Qui dominatur in virtute D sœculo. » Id quoque porro intelligas, Servatorem audiens dicentem: « Data est mihi omnis potestas in celo et in terra. Euntes docete omnes gentes in nomine meo ». Quare secundum Aquilam dicitur: « Qui potestatem habet in virtute sua per sœculum. » Alias quoque lætabimur in ipso, jani memoratis bonis donati. Quandonam exultabimus, nisi cum futurum sæculum adveniret, cuius dominatum et potestatem nullus alias obtinebit, nisi ille qui dominatum a Patre accepit? Nunc enim in præsenti sœculo principatus sunt multi, potestates et dominationes, spiritualia nequitiae et rectores mundi. Tunc vero, postquam sustulerit omnem

¹⁰ Isa. xxxv, 16. ¹⁰ Matth. xxviii, 18, 19.

principatum, potestatem et virtutem, ipse solus imperium obtinebit in sæculum illud, in quo lætitiam nobis hic sermo pollicetur. χράτορες τότε δὲ, δτε καταργήσῃ πᾶσαν ἀρχὴν καὶ ἔξουσίαν καὶ δύναμιν, μόνος αὐτὸς ἔξουσιάσῃ τῶν αἰώνων, ἐνῷ ἐπαγγέλλεται ἡμῖν ὁ παρὼν λόγος τὴν εὐφροσύνην.

Vers. 7-9. « Oculi ejus super gentes respiciunt: qui exasperant non exaltentur in semetipsis. Dia-psalma. » Cum superius gentium vocationem adumbraret, universam terrain evocabat: neque tamen gentes diserte memoravit: nunc vero apertissime easdem, necnon Dei reconciliationem meminit. Nam de peccatoribus quidem dictum est: « Averte faciem tuam a peccatis meis¹¹; » ac rursum: « Quare faciem tuam, et dexteram tuam avertis¹²? » et iterum: « Avertisti autem faciem tuam a me, et factus sum conturbatus¹³. » De iis vero qui bona spe instructi sunt dictum est: « Oculi Domini super justos, et aures ejus in preces eorum¹⁴; » et rursum: « Oculi tui videant æquitates¹⁵; » et iterum: « Signetur super nos lumen virtutis tui, Domine¹⁶. » Magnæ igitur pollicitationes gentibus in præsenti datae sunt. Jam oculi ejus super gentes respiciunt. Atque animadvertis velim in hisce nusquam Judæorum mentionem haberi; sed per totum psalmum bona gentibus annuntiari. Perhūmanus ergo ille gentium Servator oculos suos, scilicet inspiciendi virtutes, expandit in omnes gentes. Lucis autem radii ex oculis ejus emissi, animas sui capaces illustrant. Quoniam vero futurum erat ut non omnes gratiam recipieren, sed tantam ejus erga homines clementiam irritarent et exasperarent, quod donum non admittent; jure additur: « Qui exasperant non exaltentur in semetipsis. » His porro significat eos ex gentibus, qui immorigeri et inobsequentes Evangelio sunt. Quare apud Symmachum dicitur: « Oculi ejus gentes inspiciunt; inobsequentes ne exaltent semetipsos. » Alio item sensu indicat eos ex circumcisione, qui gratiam contempserunt, et Servatoris vocationem nihil fecerunt. Quare Spiritus sanctus per Isaiam ad eos respiciens dicebat: « Aure audiatis, et ne intelligatis; et videntes videatis, et ne sciatis¹⁷. » Merito igitur viros increpans præsens sermo, utpote sine causa de atavorum dignitate inflatos, et de progenitorum gloria altum sapientes, dicit: « Qui exasperant non exaltentur in semetipsis. » Heus! vos, inquit, superbizæ et vano tumori vestro finem date, scientes Deum non magis, quam reliquis gentibus, vobis prospicere. Oculi ergo illius lustrandi vi prædicti, universorum hominum providentiam gerentes, super gentes respiciunt. Quid igitur vos, ac si præstantiora obtineatis, exaltamini in vobismetipsis, cum maxime viri exasperantes sitis? Quod autem ipsos sermo subindicit, aperte declarat Spiritus per Ezechielem dicens: « Fili hominis, mittam te ego ad domum

στελαν παρὰ τοῦ Πατρὸς εἰληφώς; Νυν μὲν γάρ ἐν τῷ παρόντι αἰῶνι ἀρχαὶ πολλαὶ, καὶ ἔξουσια καὶ κυριότητες, καὶ πνευματικὰ πονηρίας καὶ κοσμοχράτορες τότε δὲ, δτε καταργήσῃ πᾶσαν ἀρχὴν καὶ ἔξουσίαν καὶ δύναμιν, μόνος αὐτὸς ἔξουσιάσῃ τῶν αἰώνων.

« Οἱ δρθαλμοὶ αὐτοῦ ἐπὶ τὰ ἔθνη ἐπιβλέπουσιν, οἱ παραπικραίνοντες μὴ ὑψούσθωσαν ἐν ἑαυτοῖς. Διάβαλμα. » Διὰ τῶν Ἑμπροσθεν ἐπεσκιασμένων τὴν τῶν ἔθνων κλῆσιν αἰνιξάμενος, πᾶσαν τὴν γῆν ἐκάλει· οὐ μὴ σαρῶς τὰ ἔθνη· νυνὶ δὲ λευκότατα τῶν ἔθνων μέμνηται καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ διαλλαγῆς. « Ἐπὶ μὲν γάρ τῶν ἀμαρτανόντων εἰρήται· « Ἀπόστρεψον τὸ πρόσωπόν σου ἀπὸ τῶν ἀμαρτῶν μου» καὶ πάλιν. « Τίνα τι ἀποστρέψεις τὸ πρόσωπόν σου καὶ τὴν δεξιὰν σου; » καὶ πάλιν. « Ἀπέστρεψας δὲ τὸ πρόσωπόν σου, καὶ ἐγενήθην τεταραγμένος. » Ἐπὶ δὲ τῶν ἀγαθῶν ἐλπιδας ἔλεγοντων λέλεκται· « Ὁφθαλμοὶ Κυρίου ἐπιδικαίους, καὶ ὥτα αὐτοῦ εἰς δέησιν αὐτῶν» καὶ πάλιν. « Οἱ δρθαλμοὶ σου ιδέτωσαν εὐθύτητας· » καὶ αὐθίς. « Σημειωθήτω ἐφ' ἡμᾶς τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου, Κύριε. » Μεγάλαι τοίνυν ἐπαγγελίαι: διὰ τῶν προκειμένων τοῖς ἔθνεσι δέδονται· ἡδη δρθαλμοὶ αὐτοῦ ἐπὶ τὰ ἔθνη ἐπιβλέπουσι. Καὶ θέα σπας οὐδεμοῦ τῶν προκειμένων Ἰουδαίων μέμνηται, διὰ δὲ τοῖς ἔθνεσι τὰ χρηστὰ εὐαγγελίζεται. « Οἱ μὲν οὖν φιλάνθρωπος τῶν ἔθνων Σωτὴρ τοὺς δρθαλμοὺς αὐτοῦ, τὰς ἐπισκοπικὰς δηλαδὴ δυνάμεις, ἔκηπλωσεν ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη. Φωτὸς δὲ ἀκτίνες ἐπὶ τῶν δρθαλμῶν αὐτοῦ πεμπόμεναι τὰς χωρητικὰς αὐτῶν φυγὰς καταλάμπουσιν. » Ἐπεὶ δὲ ἡμελλον μὴ πάντες τὴν χάριν ὑποδέχεσθαι, παροργίζειν δὲ τὸ δσον ἐπὶ αὐτοῖς καὶ παραπικραίνειν τὴν τοσαύτην φιλανθρωπίαν, διὰ τὸ μὴ παραδέχεσθαι τὸ δῶρον, εἰκότως ἐπιλέκται· « Οἱ παραπικραίνοντες μὴ ὑψούσθωσαν ἐν ἑαυτοῖς. » Σημανεῖ δὲ καὶ διλως τοὺς ἐν τοῖς ἔθνεσι ἀπειθεῖς καὶ ἀνυποτάκτους τῷ εὐαγγελικῷ λόγῳ. διὰ λέλεκται παρὰ τῷ Συμμάχῳ. « Οἱ δρθαλμοὶ αὐτοῦ τὰ ἔθνη ἐπισκοπεύουσι· οἱ ἀπειθεῖς μὴ ὑψούσθωσαν ἐαυτούς. » Σημανεῖ δὲ καὶ διλως τοὺς ἐκ περιτομῆς ἀθετήσαντας τὴν χάριν καὶ τὴν τοῦ Σωτῆρος κλῆσιν ὑπερφρονήσαντας· διὸ πρὸς αὐτοὺς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον καὶ διὰ Ἡσαΐου ἀπετείνετο φῆσαν· « Ἀκού ἀκούστε, καὶ οὐ μὴ συνῆτε, καὶ βλέποντες βλέψητε, καὶ οὐ μὴ ἰδητε. » Εἰκότως τοιγαροῦν ἐπιβραπτίων αὐτοὺς δὲ παρὼν λόγος, εἰκῇ φυσιουμένους ἐπὶ τοῖς προγόνοις, καὶ μέγα φρονούντας ἐπὶ τῇ τῶν προπτόρων εὐδοκιμήσει, φησίν. « Οἱ παραπικραίνοντες μὴ ὑψούσθωσαν ἐν ἑαυτοῖς. » Πάντασθι γάρ, φησί, βρενθυνόμενοι καὶ εἰκῇ τυφούμενοι, ὡς οὖτοι, γνόντες, διτε οὐ μᾶλλον ὑμῖν ἐπιβλέπει δὲ Θεὸς ἢ τοῖς λοιποῖς ἔθνεσιν. Οἱ γοῦν τῆς ἐπισκοπικῆς αὐτοῦ δυνάμεως δρθαλμοὶ, πάντων ἀνθρώπων πρόνοιαν ποιούμενοι, ἐπὶ τὰ ἔθνη ἐπιβλέπουσι. Τί οὖν ὑμεῖς, ὡσπερ τι ἔξαρτετον κεχτημένοι, ὑψοῦσθε ἐν ἑαυτοῖς, καὶ ταῦτα δινδρες δητες ἀει παραπικραίνοντες; Οτι δὲ αὐτοῖς αἰνίττεται δ λόγος, σαφῶς παρίστησι τὸ Πνεῦμα δια-

¹¹ Psal. L, 11. ¹² Psal. XLIII, 24. ¹³ Psal. XXIX, 8. ¹⁴ Psal. XXIX, 16. ¹⁵ Psal. XVI, 2. ¹⁶ Psal. IV, 7.

¹⁷ Isa. VI, 9.

τεξειτήλ λέγον· « Υἱὲ ἀνθρώπου, ἔξαποστελῶ σε ἐγώ πρὸς τὸν οἶκον Ἱερατὴλ, τοὺς παραπικραίνοντας, οἵτινες παρεπίκρανάν με αὐτὸν καὶ οἱ πατέρες αὐτῶν ἔως τῆς σήμερον ἡμέρας· » καὶ ἔξῆς· « Εἰὰν ἄρα ἀκούσωσιν, ἢ πτοηθῶσιν, διότι οἶκος παραπικραίνοντων ἐστί· » καὶ πάλιν· « Καὶ λαλήσω τοὺς λόγους μου πρὸς αὐτοὺς, ἐὰν ἄρα ἀκούσωσιν, ἢ πτοηθῶσιν, διότι οἶκος παραπικραίνοντων ἐστί· » Καὶ ἐν τοῖς δὲ ψαλμῷ λέλεκται· « Οτι παρεπίκραναν τὸ πνεῦμα αὐτοῦ· » καὶ πάλιν· « Πλεονάκις ἐβρύσατο αὐτούς· αὐτοὶ δὲ παρεπίκραναν αὐτὸν ἐν τῇ βουλῇ αὐτῶν. » Ναὶ μήν καὶ Μωϋσῆς τὴν πικρίαν αὐτῶν παρίστησι λέγων· « Ἐκ γὰρ ἀμπέλου Σοδόμων ἡ ἀμπελὸς αὐτῶν, καὶ ἡ κληματὶς αὐτῶν ἐκ Γομόρρας· ἡ σταφυλὴ αὐτῶν σταφυλὴ χολῆς, βότρυς πικρίας αὐτῶν. » Καὶ ἐν τῷ Ἱερεμίᾳ δὲ εἰρηται πρὸς τοὺς αὐτούς· « Πώς ἐστράφη εἰς πικρίαν ἡ ἀμπελὸς ἡ ἀλλοτρία; » Εἰκότως τοίνους καὶ ἐνταῦθα παραπικραίνοντες ὑνομάσθησαν. Ἐκ παραλλήλου δὲ μνημονεύσας τῶν ἔθνων καὶ τῆς τούτων σωτηρίας δὲ λόγους, παράθεσιν τῶν ἐκ πειριτομῆς πεποίηται εἰπών· « Οἱ ὄφθαλμοι αὐτοῦ ἐπὶ τὰ ἔθνη ἐπιβλέπουσιν, οἱ παραπικραίνοντες μὴ ὑψούσθωσαν ἐν ἁυτοῖς. Ἐύλογείτε, ἔθνη, τὸν Θεὸν ἡμῶν, καὶ ἀκούσιστε τὴν φωνὴν τῆς αἰνέσσεως αὐτοῦ. » Εὐαγγελικὸν εἶναι τὸν φαλμὸν καὶ ἀρχόμενοι τοῦ λόγου τετερήχιμαν· δὲ καὶ δι' ὅλου τοῦ ὄφους τῆς προφητείας παρίσταται. Ἐκάλει μὲν γὰρ ἐν ἀρχῇ πᾶσαν τὴν γῆν· εἰτα ἐν τῷ μεταξὺ πλεισταὶ διδάξας, σαφέστερον περὶ τῶν ἔθνων ποιεῖται προφητείαν λέγων· « Οἱ ὄφθαλμοι αὐτοῦ ἐπὶ τὰ ἔθνη ἐπιβλέπουσιν. » Μετὰ δὴ οὖν τὴν τούτων διδασκαλίαν ἀκολούθως πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν, ὡς ἀν ὡφελημένοις ἐκ τοῦ προμεμάθηκεν τὰ προλεχθέντα, εὐλογεῖτε τῶν τοσούτων θαυμάτων τῶν τε φοβερῶν ἔργων ποιητὴν παρακελεύεται λέγων· « Εύλογείτε, ἔθνη, τὸν Θεὸν ἡμῶν. » Μή γὰρ τοὺς ὑμετέρους, φησι, τοὺς πάλαι πεπλανημένως νομιζουμένους θεούς, ἀλλὰ τὸν ἡμέτερον, διὸ ἐκ πατέρων ἡμεῖς ἐπεγραψάμεθα, τούτον γνόντες εἴναι τὸν ἀληθινὸν Θεόν. Νῦν γοῦν, εἰ καὶ μή πρότερον, καὶ ὑμεῖς εὐλογεῖτε. Εὐφημοῦντες δὲ αὐτὸν, καὶ εὐλογοῦντες ὡς μόνον ἀληθινὸν καὶ κοινὸν ἀπάντων ἡμῶν τε καὶ ὅμων Θεού, μὴ σεσιωπημένως, μηδὲ ἡρεμένῳ (sic) τῇ φωνῇ τοῦτο πράττετε· σὺν πολλῇ δὲ παρθησίᾳ καὶ θάρσει, φωναῖς τε γεγωνοῖς καὶ βοσκτικήσασθε μεγάλαις· ὡς καὶ τοῖς ἀλλοτρίοις ἀκούεσθαι τὴν ἀναπεμπομένην εἰς Θεὸν ὑφ' ὅμῶν αἰνεσιν· δὲ δὴ καὶ δὲ Σωτὴρ ἐδήλου λέγων· « Οἱ λέγων ὑμῖν ἐν τῇ σκοτίᾳ ἐπίπατε ἐν τῷ φωτὶ, καὶ δὲ εἰς τὸ οὖς ἀκούετε, κηρύσσετε ἐπὶ τῶν δωμάτων. » Ταύτης οὖν ἔχεται τῆς διανοίας τὸ φάσκον λόγιον· « Καὶ ἀκούσιστε τὴν φωνὴν τῆς αἰνέσσεως αὐτοῦ· » ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον· « Ἐξάκουστον ποιεῖτε τὴν φωνὴν τοῦ ὅμνου αὐτοῦ. » Θαυμάσας δὲ ἐστι τοῦ λόγου τὸ ἀποτέλεσμα, δέ τις καθ' ὅλης τῆς ἀνθρώπων οἰκουμένης, ἐν μέσαις ταῖς πόλεσι, ἐν τε κώμαις καὶ χώραις κατὰ πάσας τὰς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ, οἱ τοῦ Χριστοῦ λαοὶ ἐξ ἀπάν-

A Israel, ad exasperantes, qui exasperaverunt me ipsi et patres ipsorum usque ad præsentem diem⁶⁸: et postea: Si forte audiant et deterreantur, quia dominus exasperantium est⁶⁹; et iterum: Et loquar sermones meos ad illos, si forte audiant et deterreantur, quia dominus exasperantium est⁷⁰. Et in cv psalmo dictum est: Quia exacerbaverunt spiritum ejus⁷¹; ac rursum: Sæpe liberavit eos. Ipsi autem exacerbaverunt eum in consilio suo⁷². Imo etiam Moyses acerbitudinem eorum declarat his verbis: Nam ex vinea Sodomorum vinea eorum, et palmes eorum ex Gomorrah. Uva eorum uva sellis, botrus acerbitudinis eorum⁷³. In Jeremia autem ad eosdem dicitur: Quomodo conversa est in amaritudinem vitis aliena⁷⁴? Jure B igitur hic quoque exasperantes vocantur. Duni autem ex adverso gentium et salutis eorum mentionem sermo facit, comparationem inducit, cum iis qui ex circumcisione sunt, dicens: Oculi ejus super gentes respiciunt, qui exasperant non exaltentur in semetipsis. Benedicite, gentes, Deum nostrum, et auditam facite vocem laudis ejus. Evangelicum esse psalmum jam sub initium observavimus: quod etiam ex tota prophetiae serie comprobatur. Nam initio omnem terram compellabat: deindeque plura docens, clarius de gentibus vaticinatur dicens: Oculi ejus super gentes respiciunt. Post hujusmodi itaque doctrinam consequenter omnibus gentibus, utpote quæ supra memorata edidicerunt, et hinc utilitatem nactæ sunt, præcipit ut tot miraculorum terribiliumque operum artificem benedicant. Benedicite, inquit, gentes Deum nostrum. Non pristinos, ait, vestros, quos ab avis usque nostris Deum ascrispimus, scientes hunc verum esse Deum. Nunc igitur, etiam si id prius non feceritis, vos quoque benedicite. Benedicentes autem et laudantes illum ut solum verum et communem omnium tam nostrum quam verum Deum, ne tacite, neu demissa voce id agite; sed cum multa fiducia et confidentia, alta voce magnisque clamoribus utimini, ut laudes a vobis Deo emissæ etiam ab extraneis audiantur, quod etiam Servator his verbis declarabat: Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine, et quod in aure auditis, prædicate super tecta⁷⁵. Huic igitur sententiæ affine hoc dictum est: Et auditam facite vocem laudis ejus; sive, secundum Symmachum: Auditam facite vocem hymni ejus. Mirari porro subit qui impletus hic sermo fuerit, quando per universum orbem, in mediis urbibus, in vicis, in agris per universas Dei Ecclesiias, Christi populi ex universis gentibus delecti, hymnos et psalmos, non patriis diis, non Dei iniamicis dæmonibus; sed uni Deo a prophetis prædicto, alta emittunt voce, ita ut psallentium vox ve-

⁶⁸ Ezech. ii, 3. ⁶⁹ Ibid. 5. ⁷⁰ Ibid. 7. ⁷¹ Psal. cv, 33. ⁷² Ibid. 43. ⁷³ Deut. xxxii, 32. ⁷⁴ Jerem. ii, 21. ⁷⁵ Matth. x, 27.

ab iis qui foris consistunt audiatur; ut præsens A sermo opere compleatur: « Benedicite, gentes, Deum nostrum, et auditam facite vocem laudis ejus. » Additur postea: « Qui posuit animam meam ad vitam, et non dedit in commotionem pedes meos. » Pro illo autem, « animam meam, animam nostram, » reliqui omnes interpretes ediderunt: ac rursus pro illo, « pedes meos, pedes nostros » item omnes interpretati sunt. Non tantum, inquit, pro antiquis illis Dei operibus, quæ supra declarata sunt, hymnum ipsi et laudes emittite; sed ob beneficia nobis ipsis, qui talia loquimur, collata. Quandoquidem enim pedes nostros, valde currens, utpote qui vobis omnibus gentibus salutare Evangelium prædicemus, confortavit, et in vita defluxu, obices amovens, servavit inconcussos; multisque animæ nostræ insidiantibus, ipse ejus servator et custos fuit: eorum itaque gratia « benedicite, gentes, Deum nostrum, et auditam facite vocem laudis ejus. » Hæc porro ex persona præconum Evangelii manifeste prædicta sunt, quorum cursum pedumque virtutem Isaias, imo potius Spiritus sanctus per ipsum declarans, mirabundus acclamabat: « Quam speciosi pedes evangelizantium bona, evangelizantium pacem! » Quoniam igitur multis laboribus perfuncti, et ab incredulis gentibus vexationem, vincula, carceres et omne insidiarum genus perpessi, immutabiles permanse; jure eum qui ipsis vires addiderat, qui animam ipsorum ad vitam custodierat, ut ne in peccati mortem laberetur; qui pedes firmos statuerat, ne commotionem, neu lapsum vel ruinam paterentur, omnes gentes benedicere jubent, et auditam facere vocem laudis ejus; non tantum pro mirabilibus terribilibusque illis antiquis operibus; sed etiam pro recentibus beneficiis, queis animam eorum qui talia loquerentur ad vitam posuit, neque dedit in commotionem pedes ipsorum. Quare secundum Symmachum pluraliter dicitur: « Qui ordinavit animam nostram ad vitam, et non dedit labi pedes nostrus. »

φοινεροῖς ἔργοις, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῖς νέοις ἀγαθοῖς, ἐφ' οἷς μὴ δοὺς εἰς σάλον τοὺς πόδας αὐτῶν. Διὸ κατὰ τὸν Σύμμαχον πληθυντικῶς εἰρηται: « Τοῦ τάξαντος τὴν ψυχὴν τὸν πόδας ἡμῶν εἰς ζωὴν, καὶ μὴ δόντος σφαλῆναι τοὺς πόδας ἡμῶν.

VERS. 10-13. « Quoniam probasti nos, Deus, igne D nos examinasti, sicut examinatur argentum. » Et hæc consequenter ad superiora dicta sunt. Oportebat enim edoceri nos quo pacto Deus posuerit ad vitam animam eorum qui hæc dicerent, et quomodo pedes eorum non dederit in commotionem. Nam quid admirerant, ut non corpore, sed anima perituri essent, et qua de causa in tantum periculi devenerant, ut pedes eorum commovendi essent, id singulatim enarrant, una Deo gratias agentes, et eorum quæ passi fuerant notitiam præbentes. Primo igitur aiunt, « Probasti nos, Deus. » Et quomodo probasti? Id explicant dicentes: « Igne nos exa-

των τῶν ἑθῶν συνειλεγμένου, τοὺς ὑμνους καὶ τὰς φαλμῳδίας, οὐκ ἐπὶ τοῖς πατρῷοις θεοῖς, οὐδὲ τοῖς θεομάχοις δαίμοσι, μόνῳ δὲ τῷ παρὰ τοῖς προφήταις θεολογουμένῳ μετὰ μεγάλης ἀναπέμπουσι βῆσι, ὡς καὶ τοῖς ἑκτὸς ἑστῶσιν ἑξάκοντον εἶναι τῶν φαλλόντων τὴν φωνὴν. Ἐργῳ πληρουμένου τοῦ φάσκοντος ἐνταῦθα λογίου. « Εὔλογείτε, Εθνη, τὸν θεὸν ἡμῶν, καὶ ἀκούσιστε τὴν φωνὴν τῆς αἰνέσεως αὐτοῦ. » Εἰθ' ἐξῆς συνῆπται: « Τοῦ θεμένου τὴν ψυχὴν μου εἰς ζωὴν, καὶ μὴ δόντος εἰς σάλον τοὺς πόδας μου. » Ἀντὶ δὲ τοῦ, « τὴν ψυχὴν μου, τὴν ψυχὴν ἡμῶν, » οἱ λοιποὶ πάντες ἐρμηνευταὶ ἑκδεδώκασι· καὶ πάντας, « τοὺς πόδας μου, τοὺς πόδας ἡμῶν, » ὁ μοίως οἱ πάντες ἐρμηνευσαν. Μή γάρ ἐπὶ τοῖς παλαιοῖς, φησι, μόνοις ἔργοις τοῦ θεοῦ, οὐ διὰ τῶν ἐμπροσθεν ἐπηλούτο, τὸν ὑμνον αὐτῷ καὶ τὰς αἰνέσεις ἀναπέμπετε· ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς τοὺς ταῦτα λέγοντας εὐεργεσίας. Ἐπειδὴ γάρ τοὺς ἡμετέρους πόδες, πολλὰ δραμόντας, ὥστε πάσιν ὑμῖν τοῖς ἑθνεῖς κηρύξαι: τὸ σωτήριον Εὐαγγέλιον, ἐδυνάμωσεν, ἐφύλαξε τὸ ἀδιατρέπτους ἐν τοῖς τοῦ βίου φεύμασι: τὰ ἐμποδὸν καλύμματα περιειλόντα, πολλῶν τε τῇ ψυχῇ ἡμῶν ἐπιβουλευόντων, αὐτὸς ταῦτης σωτήρ καὶ φύλαξ ἐγένετο· καὶ τούτων αὐτῶν ἔνεκα « εὔλογείτε, Εθνη, τὸν θεὸν ἡμῶν, καὶ ἀκούσιστε τὴν φωνὴν τῆς αἰνέσεως αὐτοῦ. » Ταῦτα δὲ ἀντιχρυս ἐκ προσώπου τῶν κηρύκων τοῦ Εὐαγγελίου προανεφωνεῖτο, ὃν τὸν δρόμον καὶ τῶν ποδῶν τὴν ἀρετὴν Ἡσαΐας, μᾶλλον δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον δι' αὐτοῦ ἀποθαυμάζον ἔδρα. « Όης ὥραιοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων ἀγαθά, τῶν εὐαγγελιζομένων εἰρήνην! » Ἐπει τοίνυν, πολλὰ κεχμηκότες, καὶ τοὺς ἐκ τῶν ἀπίστων ἑθνῶν διωγμοὺς ὑπομενάντες, δεσμά τε καὶ φυλακάς καὶ παντοίας ἐπιβούλας, ἀδιάτρεπτοι μεμενήκαστιν· εἰκότως τὸν δυναμώσαντα αὐτοὺς, καὶ τὴν μὲν ψυχὴν εἰς ζωὴν φυλάξαντα, ὡς μὴ ἐκπεσεῖν αὐτὴν εἰς τὸν τῆς ἀμαρτίας θάνατον, τοὺς δὲ πόδας αὐτῶν στερρόντες ἀπεργασάμενοι πρὸς τὸ μὴ σάλον ὑπομεῖναι, μηδὲ δλισθον καὶ πῶσιν, εὔλογειν πᾶσι τοῖς ἑθνεσι παρακελεύονται, ἑξάκοντόν γε ποιεῖν τὴν φωνὴν τῆς αἰνέσεως αὐτοῦ, οὐχ ἐπὶ μόνοις τοῖς παλαιοῖς αὐτοῦ παραδόξοις καὶ

C « Οὐτὶ ἐδοκίμασας ἡμᾶς, δὲ θεὸς, ἐπύρωσας ἡμᾶς, ὡς πυροῦται τὸ ἀργύριον. » Καὶ ταῦτα ἀκολούθως εἰρηται τοῖς ἐμπροσθεν. Ἐχρῆν γάρ ἡμᾶς διδαχθῆναι, πᾶς δὲ θεὸς τὴν ψυχὴν ἑθεῖο εἰς ζωὴν τῶν ταῦτα φασκόντων, καὶ πάντας τοὺς πόδας αὐτῶν οὐ παρέδωκεν εἰς σάλον. Τι γάρ παθόντες ἡμελλον οὐ τὸ σῶμα, ἀλλ' αὐτὴν τὴν ψυχὴν ἀπολύναι, τίνος δὲ γενομένου εἰς τοσούτον ἥλασαν κινδύνου, ὡς τοὺς πόδας μέλλειν σαλεύεσθαι, κατὰ μέρος διεξέρχονται, εὐχαριστοῦντες ἅμα τῷ θεῷ, καὶ διδασκαλίαν ποιούμενοι ὃν ὑπομενήκαστο. Πρῶτον οὖν φασιν· « ἐδοκίμασας ὑμᾶς, δὲ θεός. » Καὶ πῶς ἐδοκίμασες; Ἐρμηνεύουσι λέγοντες· « Ἐπύρωσας ἡμᾶς, ὡς πυροῦται τὸ ἀργύριον. »

¹⁶ Isa. LII. 7.

Φωναὶ δὲ αὗται, ὡς ἐφην, ἀποστόλων καὶ μαθητῶν οὐκ εὐαγγελιστῶν τυγχάνουσι τοῦ Σωτῆρος, ὃν εἰς πέδαν τὴν γῆν ἔξηλθεν ὁ φθόγγος, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ φήματα. Εἰεν δὲ ἀν καὶ τῶν ἀγίων τοῦ Θεοῦ μαρτύρων, οἱ κατὰ μίμησιν τῶν πρώτων τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν κηρύκων τὰ Ισα πεπόνθασιν· ἐν οἷς τὸν διάπερ θεοσεβείας ἀδιλούς ἥγανθισαντο. Φασὶν οὖν ἐρμηνεύοντες καὶ διαταροῦντες, δπως τὴν ψυχὴν αὐτῶν ἔθετο εἰς ζωὴν, καὶ δπως τὸν πόδας αὐτῶν οὐκ ἔδωκεν εἰς σάλον· «Οτι ἐδοκίμασας ἡμᾶς, ὁ Θεός, ὡς πυροῦται τὸ ἀργύριον.» Ἐπειδὴ γάρ ἀπειράστος ἀνὴρ ἀδόκιμος, εἰκότως ἐγγυμνάζων τοὺς πειρασμοὺς παραδίδωσι τὸν οἰκεῖον τὸ Θεός· οὐχ ἵνα αὐτὸς γνῷ δποῖοι τινές εἰσιν, ἀλλ’ ἵνα, αὐτὸς πυρωθῆντες λαμπρότεροι καὶ καθαρώτεροι ἀποτελεσθῶντιν. Νοτερός γάρ ἐν ἀργύρῳ πολλάκις εὐρίσκεται ὅλης ἀλλοτρίας μίγμα, δέ τέως μὲν λανθάνει πρὸ τῆς χωνείας, ἐν δὲ τῇ πυρώσει διελέγχεται καὶ διακρίνεται· μένει τε λοιπὸν αὐτὸς καθαρὸς ὁ ἀργυρός, κρείττων καὶ λαμπρότερος γεγονὼς ἐκ τῆς καθάρσεως· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οἱ τοῦ Θεοῦ ἀνδρες, δοσοὶ ἀλλοτρίοι ἐν τῇ ἑαυτῶν ψυχῇ ἐκ τῆς περὶ τὴν σάρκα συμπλοκῆς ἐφειλκύσαντο, τούτῳ πᾶν ἐν τοῖς πειρασμοῖς, καὶ τοῖς κατ’ αὐτῶν ἐπανισταμένοις διωγμοῖς ἀπορύπονται, (sic) πυρούμενοι καὶ καθαιρόμενοι διὰ τῆς τοιδεσδε χωνείας, ὡς πᾶσαν ἀποβαλεῖν ἀμαρτίας κηλίδα, ἥντινά ποτε, ὡς ἀνθρωποι, ἐν τισιν ἐλαττώμασι γενούμενοι προσεκτήσαντο. Ἐπὶ τούτοις οὖν εὐχαριστοῦντες, φασὶν· «Οτι ἐδοκίμασας ἡμᾶς, ὁ Θεός, ἐπύρωσας ἡμᾶς ὡς πυροῦται τὸ ἀργύριον.» Οὐ γάρ ὡς καλάμην, οὐδὲ ὡς χόρτον, οὐδὲ ὡς ἔτεραν ενθραυστὸν ὅλην ἐπύρωσας ἡμᾶς, ἀλλ’ ὡς ἀργύριον, τὸ ἀπὸ τῆς πυρώσεως καθαρώτερον γιγνόμενον. Πῶς δὲ ἐπυρωθῆσαν ὑφηγοῦνται λέγοντες· «Εἰσήγαγες ἡμᾶς εἰς τὴν παγίδα·» κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν, «Εἰσήγαγες ἡμᾶς, φασὶν, ἐν ὁχυρώματι·» κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, «Εἰσήγαγες ἡμᾶς ἐντὸς πολιορκίας·» κατὰ δὲ τὴν πέμπτην ἔκδοσιν· «Εἰσήγαγες ἡμᾶς εἰς περιοχὴν·» Δηλοὶ δὲ διὰ τούτων διόγος εἰρκτάς καὶ φυλακάς καὶ δεσμωτήρια, ἐν οἷς πρὸ τοῦ θανάτου κατακλειστοὶ γίγνονται οἱ τοῦ Θεοῦ μάρτυρες· ἀ δὴ παγίδι ξοικεν, εἰσα αὐτῆς ἀπολαδούσῃ τὸ τεθηρευμένον. Ταῦτης δὲ τῆς παγίδος μέμνηται καὶ ἀλλαχοῦ οἱ αὐτοὶ φάσκοντες· «Ἡ ψυχὴ ἡμῶν ὡς στρουθίον ἐρρύσθη ἐκ τῆς παγίδος τῶν θηρευόντων· ἡ παγίδη συνετρίβη καὶ ἡμεῖς ἐρρύσθημεν.» Πρῶτον μὲν οὖν εἰς τὴν παγίδα οἱ πυρούμενοι εἰσάγονται, ἥτις τὸ ὁχυρόμα, ἥτις τὴν περιοχὴν, ἥτις τὴν πολιορκίαν· εἶτα δεύτερον διθλὸν ἀγωνίζονται, δηνιασαφοῦσι λέγοντες· «Ἐθου θλίψεις ἐπὶ τὸν νῶτον ἡμῶν.» Κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν φασὶν· «Ἐθηκας τρισμὸν ἐν τῷ νῶτῷ ἡμῶν·» κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· «Ἐθηκας κύκλωσιν τῇ δσφύτῃ ἡμῶν.» Δηλοῦσι δὲ διὰ τούτων τὰς κατὰ τοῦ σώματος πληγὰς, ἀς ἐδήλου σαφέστερον δ Ἀπόστολος λέγων· «Τρὶς ἐρραβδίσθην, ἄπαξ ἐλιθάσθην, ὑπὸ Ἰουδαίων τεσσαράκοντα παρὰ μίαν Ἐλασον.» Μετὰ δὲ τὰς εἰρκτὰς καὶ τὰς κατὰ τῶν νῶτων ἥ κατὰ τῶν δσφύων

A minasti sicut examinatur argentum. » Hæ ipsæ sunt, ut jam dixi, apostolorum, discipulorum et evangelistarum Salvatoris voces, quorum sonus in omnem terram exivit, et in fines orbis terræ verba eorum. Fuerint quoque sanctorum Dei martyrum, qui ad imitationem priorum Servatoris præconum, paria perpessi sunt, cum pro divina religione certamina subierunt. Aiunt itaque, explicantes ac declarantes quo pacto animam suam posuerit ad vitam, et quomodo non dederit in commotionem pedes suos : « Quoniam probasti nos, Deus, ut igne examinatur argentum. » Quia enim quisquis non probatur inglorius est, jure Deus familiares suos exercens, temptationibus tradit ; non ut cognoscat ipse quinam illi sint, sed ut ipsi igne examinati, splendidiores ac puriores evadant. Quemadmodum enim in argento alienæ materiæ plerumque commissio reperitur, quæ sane latet antequam in conflaturam reponatur ; dum autem igne conflatur, tunc discernuntur et probatur ; ipsumque argentum tandem purius, præstantius ac splendidius ex purgatione remanet : sic et viri Dei, si quid alienum in anima sua ex carnis commissione contrarerint, illud omne in temptationibus et instantibus persecutionibus abstergunt, igne examinati et per talem conflaturam purgati, ita ut omnem peccati labem depellant, quam aliquando, utpote homines, in quædam lapsi delicta, admiserant. De his itaque gratias agentes, dicunt : « Quoniam probasti nos, Deus ; igne nos examinasti sicut examinatur argentum. » Non enim ut paleam et fenuin, neque ut aliam fragilem materiam nos igne examinasti ; sed ut argentum, quod ab igne purius evadit. Quomodo autem igne examinati fuerint, his verbis enarrant : « Induxisti nos in laqueum ; » secundum Aquilam vero : « Induxisti nos, aiunt, in munimentum ; » secundum vero Symmachum : « Induxisti nos intra obsidionem ; » secundum quintam editionem : « Induxisti nos in munitionem. » His porro significantur ergastula, custodiæ, carceres in quibus antequam morti tradantur, conclusi degunt Dei martyres : quæ sane laquei similia sunt, quo venatione capta detinentur. Hujusce laquei mentionem iidem alibi faciunt dicentes : « Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium : laqueus contritus est, et nos liberati sumus ⁶⁷. » Primo quidem qui igne examinantur, in laqueum inducuntur sive in præsidium, in munitionem aut in obsidionem ; secundo certamen obeunt ; quod significant his verbis : « Posuisti tribulationes in dorso nostro ; » secundum Aquilam vero dicunt : « Posuisti contritionem in dorso nostro ; » secundum Symmachum : « Posuisti circulum lumbis nostris. » His vero declarant inflectas corpori plagas, quas apertius enarravit Apostolus dicens : « Ter virgis cæsus sum, semel lapidatus sum, a Judeis quadragenas una minus accedi ⁶⁸. » Post carceres, post plagas dorso

⁶⁷ Psal. cxxiii, 7. ⁶⁸ II Cor. xi, 25.

aut lumbis incussas hæc addunt : « Imposuisti homines super capita nostra. » Hæc autem intelliges, cum videoas atheos et impios viros persecutio- num tempore insurgentes ac contra divinæ religio- nis athletas sese extollentes; hos vero abjectos ac vultu demisso ob blasphema dicta et jactantiam atheistorum. Et vero plerumque vel pupillas oculo- rum verberabant, dum capita athletarum Dei plagis cæderent. Sed hæc omnia, aiunt Dei martyres, tu nobis, Deus, induxisti : nec tamen te volente quid simile in nos admittere ausi sunt, sed permittente. Quare sic eum alloquuntur : « Induxisti nos in la- queum. » Tu enim nos carcere detineri curabas, quia id fieri permittebas. Tu quoque ponebas tri- bulationes in dorso nostro. Neque enim id adver- sum nos ausi essent, si nos manu protegens tua custodiisses. Tu vero atheos homines imposuisti super capita nostra. Ad hæc autem in extremum malorum devenimus ; nam alii quidem igni traditi mortem sustinuerunt; alii in aqua extincti sunt. Ferrum quippe, et ferro illata supplicia, aliaque mortis genera, quæ maxima pars nostrum sustinuit, pro nibilo reputantur ex deteriorum comparatione. Quamobrem hæc quidem tacemus. Quia vero inter atrocias, nihil crudelius nece per ignem et aquam illata existimatur, hæc nos perpperso dicimus. Nam alii nostrum in mari et in fluminibus demersi sunt; alii ignis supplicium luerunt. His tantis suppliciis probasti nos, Deus, his omnibus igne nos exami- nasti sicut examinatur argentum.

Sed cum hæc omnia in nos induxisses, tu ipse rorsum eduxisti nos in refrigerium. Non enim no- strum erat talia sustinere et talia effugere, sed tui magni Servatoris; sicut enim induxisti nos in laqueum, sic eduxisti in refrigerium. Quandoquidem non permisisti ut tristia illa diu permanerent, neque in infinitum tribulationem protraxisti, neque per- misisti ut diurno tempore homines capitibus instarent nostris; neque in ignem conjecti diu ibi versati, neque in aquam dejecti absorpti fuimus; sed eam pertransivimus : quare dicitur : « Transi- vimus per ignem, et profundum aquarum præter- gressi sumus; » ideo dicitur, « per aquam. » His omnibus nos probasti, sumptioque patientia et per- severantia nostræ experimento, eduxisti nos in re- frigerium; sive, secundum Symmachum, « in lati- tudinem. » Hoc autem diverso modo impletum est. Nam cum unum sit religiosorum hominum corpus; et alii quidem hæc passi sint, alii supplicium lue- rint, alii solum mulcta bonorum exercitati fuerint; alii fuga et secessu familiarium probati fuerint, non diu postea omnium finis omnibus faustus oc- currit. Nam Dei martyres morte consummati, ve- rum refrigerium invenerunt, ut dicere valeant : « Convertere, anima mea, in requiem tuam, quia Do- minus benefecit tibi, quoniam eripuit animam meam de morte », etc. Hæc quippe affinia præsentibus

A πληγάς· « Ἐπεβίβασας ἀνθρώπους ἐπὶ τὰς κεφαλὰς ήμῶν. » Καὶ τοῦτο δὲ νοήσεις, δρῶν κατὰ τοὺς τῶν διωγμῶν καιρούς ἐπεμβαίνοντας τοὺς ἀθέους καὶ ἀσε- βεῖς δινδράς καὶ κατεπαιρομένους τῶν τῆς θεοσεβείας ἀθλητῶν, τοὺς δὲ ταπεινουμένους καὶ τὰ πρόσωπα συνεσταλμένους ἐπὶ ταῖς τῶν ἀθέων βλασφημίαις τε καὶ μεγαλαυχίαις. « Ήδη δὲ πολλάκις καὶ κατὰ κόρης ἔτυψαν παῖστος πληγαῖς τὰς τῶν ἀθλητῶν τοῦ Θεοῦ κεφαλάς. » Άλλὰ ταῦτα πάντα, φασίν οἱ τοῦ Θεοῦ μάρ- τυρες, σὺ ήμὲν ἐπήγαγες, δὲ Θεός. Μή γάρ σου βουλο- μένου, οὐκ ἀν τι τοιούτον καθ' ήμῶν ἐτολμάτο· συ- χωροῦντος δὲ σου, ταῦτ' ἐγίνετο. Διό φασι πρὸς αὐ- τόν· « Εἰσήγαγες ήμᾶς εἰς τὴν παγίδα. » Σὺ γάρ ήσθε δὲ κατακλείστους ήμᾶς ποιῶν, συγχωρῶν δὲ ταῦτα γί- νεσθαι. Καὶ σὺ Εὔθου θύλκεις ἐπὶ τὸν νῶτον ήμῶν. Ωδὲ γάρ ἀν ταῦτα καθ' ήμῶν ἐτολμάτο, εἰ τῇ σαυτῷ χειρὶ σκεπάσας ἐφύλαττες. Σὺ δὲ καὶ τοὺς ἀθέους ἀνθρώ- πους ἐπεβίβασας ἐπὶ τὰς κεφαλὰς ήμῶν. « Ήδη δὲ πρὸς τούτοις εἰς ἔσχατα κακῶν ἥλθομεν, οἱ μὲν τὸν διὰ πυρὸς ὑπομείναντες θάνατον, οἱ δὲ τὸν διὰ θάνατος. Σίδηρος μὲν γάρ καὶ αἱ διὰ σιδήρου κολάσεις, οἱ τε ἄλλοι θάνατοι, οὓς οἱ πλείους ήμῶν ὑπομεμενήσαι, τὸ μηδὲν ἐνομίσθησαν παραβέσει τῶν χειρόνων. Διὸ ἐκεῖνα μὲν σεσιωπήκαμεν· ἐπεὶ δὲ, ὡς ἐν δεινοῖς, οὐ- δὲν χειρὸν τοῦ διὰ πυρὸς θανάτου καὶ τοῦ διὰ θάνατος νενόμισται, ταῦτα δὲ αὐτά φαμεν ὑπομεμενήκαν. Τινὲς μὲν γάρ ήμῶν ὑποβρύχιοι θαλάττῃ καὶ ποτα- μοῖς παρεδόθησαν· οἱ δὲ τὴν διὰ πυρὸς τιμωρίαν ὑπέ- στησαν. Διὰ τοσούτων οὖν ἐδοκίμασας ήμᾶς, δὲ Θεός, καὶ διὰ τούτων ἀπάντων ἐπύρωσας ήμᾶς, ὡς πυροῦ- ται τὸ ἀργύριον.

B Αλλὰ ταῦτα πάντα ἐπαγαγὼν ήμὲν, πάλιν σὺ αὐ- τὸς ἐξήγαγες ήμᾶς εἰς ἀναψυχήν. Οὐ γάρ ήμῶν ἦν τὸ ὑπομεῖναι καὶ διαφυγεῖν τὰ τοσαῦτα, ἀλλὰ σοῦ τοῦ μεγάλου Σωτῆρος· ὡς γάρ εἰσήγαγες εἰς τὴν παγίδα, οὕτω καὶ ἐξήγαγες εἰς ἀναψυχήν. « Επειδὴ μὴ παρά- μονα εἰσαστας ήμῶν τὰ σκυθρωπά, μηδὲ εἰς ἀπειρον παρέτεινας τὴν θλίψιν, μηδὲ εἰς μακρὸν χρόνον συ- εχώρησας ἐπιδῆναι ἀνθρώπους ἐπὶ τὰς κεφαλὰς ήμῶν· ἀλλ' οὐδὲ ἐν τῷ πυρὶ γενόμενοι ἐνυπεμείναμεν, οὐδὲ ἐν τῷ θάνατῳ ἐμβληθέντες κατεπόθημεν· καὶ τοῦτο δὲ διτήθουμεν· διὸ λέδεκται· « Διήλθομεν διὰ πυρὸς, καὶ τὸν βυθὸν τῶν ὑδάτων διεξήλθομεν· » διὸ καὶ, « διὰ θάνατος, » εἰρηται. Καὶ δὴ ἐπὶ τούτοις ἀπαστιν ἐγγυ- μάναστας ήμᾶς καὶ τῆς ὑπομονῆς ήμῶν καὶ τῆς καρτε- ρίας τὴν δοκιμὴν λαβόντας ἐξήγαγες ήμᾶς εἰς ἀναψυχήν· η κατὰ τὸν Σύμμαχον, « εἰς εὑρυχωρίαν. » Καὶ τοῦτο δὲ ἐπληροῦτο διαφόρως· ἐνδός γάρ θντος τοῦ τῶν θεο- σεβῶν σώματος, καὶ τῶν μὲν τάδε πεπονθότων, τῶν δὲ ὑπομεινάντων τιμωρίαν, τῶν δὲ τῇ τῶν ὑπαρχόν- των ζημίᾳ μόνη δοκιμασθέντων, τῶν δὲ διὰ φυγῆς καὶ τῆς τῶν οἰκείων ἀναχωρήσεως ἐγγυμανασθέντων, οὐκ εἰς μακρὸν τὸ πάντων τέλος τοῖς πᾶσιν αἴσιον ἀπῆντα. Οἱ μὲν γάρ τοῦ Θεοῦ μάρτυρες διὰ τοῦ θα- νάτου τελειωθέντες, τὴν ἀληθῶς ἀναψυχὴν εὑραντα, ὡς δύνασθαι φάναι· « Επίστρεψον, η ψυχὴ μου, εἰς τὴν ἀνάπτωσιν σου, διτε Κύριος εὐηργέτεσ σε· δια- ἔξειλατο τὴν ψυχὴν μου ἐκ θανάτου, » καὶ τὰ ἐῆσ-

« Psal. cxiv. 7, 8.

Ἄδελφα γαρ αν εἰη ταῦτα τῶν διὰ τῶν μετὰ χειρας φασκόντων. « Τοῦ θεμένου τὴν φυχήν μου εἰς ζωὴν, καὶ μὴ δόντος εἰς σάλον τοὺς πόδας μου » καὶ πάλιν. « Καὶ ἐξῆγαγες ἡμᾶς εἰς ἀναψυχήν. Οἱ δὲ ἐν τῷ βίῳ πεφυλαγμένοι καὶ τὴν τοῦ διωγμοῦ πυρκαϊὰν ἀποσθεσθεῖσαν τεθεαμένοι, ἐν εἰρήνῃ φαιδρῷ καταστάντες, τῆς ἀναψυχῆς ἔτυχον, καὶ εἰς εὐδίον λιμένα κατανήσαντες, καὶ τῆς μετὰ τοῦ διωγμοῦ εὐφροσύνης ἀπολαύσαντες. Νοήσεις δὲ ὅπως εἰρηται ἐνταῦθα τό· « Ἐπειδίνασας ἀνθρώπους ἐπὶ τὰς κεφαλὰς ἡμῶν, » παραθεὶς τὸ ἐν ἑτέρῳ εἰρημένον. « Καὶ νῦν ὑψώσεις κεφαλὴν μου ἐπὶ ἔχθρούς μου. Ἐκύκλωσα καὶ ἔθυσα ἐν τῇ σκηνῇ σου θυσίαν ἀλαζαγμοῦ. » Ήσπερ γάρ κατὰ τοὺς τῶν διωγμῶν κατιρούς ἐπανίστησιν ὁ Θεὸς ἀνθρώπους ἐπὶ τὰς κεφαλὰς ἡμῶν, οὐτῶν μετὰ ταῦτα, ὅτε ἐξῆγαγεν ἡμᾶς εἰς ἀναψυχήν, ὑψοῖς τὰς κεφαλὰς ἡμῶν ἐπὶ τοὺς ἔχθρούς ἡμῶν. Καὶ τοῦτο προφητικῶς ἐδίλου ὁ φήσας· « Καὶ νῦν ὑψώσεις κεφαλὴν μου ἐπὶ ἔχθρούς μου. Εἰσελεύσομαι εἰς τὸν οἰκόν σου ἐν δλοκαυτώμασιν. » Οἱ μὲν γάρ ἄγιοι τοῦ θεοῦ μάρτυρες μετὰ τοὺς μεγάλους ἀθλους, οὓς ὑπομεμενήκασι, διὰ πυρὸς καὶ ὑδατος διελθόντες, εἰς ἀναψυχήν παρελήφθησαν. Εἴτα τὸν ἐπουράνιον τοῦ θεοῦ οἶκον τὸν ἀληθινὸν ἀπολαβόντες, φασὶν. « Εἰσελεύσομαι εἰς τὸν οἰκόν σου ἐν δλοκαυτώμασι. » Ήσ πάρ διὰ πυρὸς καὶ ὑδατος διελθόντες, τὰ ἑαυτῶν δλοκαυτώματα, ἐν οἷς ἐμαρτύρησαν, δίκην θυσίας τῷ ἑαυτῶν προσφέρουσι θεῷ πολλῇ παρέρησάται χρώμενοι ἐφ' αἵς ήδεντο εὐχαῖς. Ηδεντο δὲ ἀγωνίσασθαι, καὶ ταῦτην ἐποιήσαντο τὴν ἐπαγγελίαν, τὸ μέχρι θανάτου ὑπὲρ εὐεσεβείας ἀθήσαι. Ήσ οὖν κατωρθωκότες ἀπερ τηδεντο, φασιν. C

« Ἀποδώσω σοι τὰς εὐχάς μου; ἀς διέστειλε τὰ χειλή μου· καὶ ἐλάλησε τὸ στόμα μου ἐν τῇ θλίψει μου. » Κατ' αὐτὰς γάρ τὰς θλίψεις, περὶ ὧν ἀνωτέρω ἐλεγον. « Ἐθου θλίψεις ἐπὶ τὸν νῶτον ἡμῶν, » τὴν πρὸς τὸν θεὸν ἀγάπτην τελείαν καὶ δλόκηρον ἐνδεικνύμενοι, εὐχάς ἐτίθεντο καὶ ἐπαγγελίας ἐποιούντο μέχρι θανάτου ἐνστήγαι, μονονουχὶ διμοίκις τῷ Παύλῳ λέγοντες· « Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ θεοῦ; θλίψις, ή στενοχωρία, ή διωγμός, ή λιμός, ή γυμνότης, ή κλινυόνος; » καὶ· « Πέπεισμαι γάρ, ὅτι οὔτε θάνατος, οὔτε ζωὴ, οὔτε ἐνεστῶτα, οὔτε μέλλοντα, δυνήσεται ἡμᾶς χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ θεοῦ τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. » Ταύτας οὖν φησι τὰς εὐχάς ἀποδεωκέναι τῷ θεῷ, ἀς διέστειλε τὰ χειλή αὐτῶν, καὶ ἐλάλησε τὸ στόμα αὐτῶν ἐν τῇ θλίψει αὐτῶν. Καὶ τοιαῦτα γε ἦν τὰ δλοκαυτώματα αὐτῶν « μεμυαλωμένα », ἀληθῶς. Αἱ γοῦν φυχαὶ αὐτῶν, φέρουσαι τὸ πτῶν καὶ δυνατὸν τῆς πίστεως, εἰπον ἀν τὸ ἐν ἑτέρῳ λελεγμένον. « Μετει στέατος καὶ πιστητος ἐμπληθείη ἡ φυχή μου, καὶ χειλὶ ἀγαλλιάσεως αἰνέσται τὸ στόμα μου. » Οὕτω γοῦν « μεμυαλωμένα », λέγεται τὰ εὐτραφῆ καὶ πίστα καὶ λιπαρά. Τοιαῦται δὲ τυγχάνουσιν αἱ τῶν ἀθλητῶν τοῦ θεοῦ φυχαὶ, ἐκ τῶν θείων καὶ λογικῶν τροφῶν « μεμυαλωμένα », καὶ μηδὲν ὑποκείμενον ἔχουσαι, μηδὲ ἀσθενές διό φασιν. « Ολοκαυτώματα μεμυαλωμένα ἀνοίσωσι μετὰ θυμιάματος. »

A sūnt: « Qui posuit animam meam ad vitam, et non dedit in commotionem pedes meos ; » ac rursum: « Et eduxisti nos in refrigerium. » Qui autem superstites servati sunt, restinctumque persecutionis incendium viderunt, in jucunda pace constituti, refrigerium nacti sunt, et in tranquillum portum ingressi, post persecutionem lætitia fruebantur. Sane intelligas qua ratione hic dicatur: « Imposuisti homines super capita nostra, » si hæc conserfas cum hoc alterius psalmi dicto: « Et nunc exaltavit caput meum super inimicos meos. Circuivi et immolavi in tabernaculo tuo hostiam jubilatiois⁷⁰. » Quemadmodum enim persecutionis tempore imponit Deus homines super capita nostra, ita postquam eduxit nos in refrigerium, exaltat capita B nostra super inimicos nostros. Idque propheticē declarabat qui dixit: « Et nunc exaltavit caput meum super inimicos meos. Introibo in domum tuam in holocaustis. » Nam sancti Dei martyres post magna, quæ sustinuerunt, certamina, per ignem et aquam transgressi, in refrigerium recepti sunt. Deinde petita illa cœlesti ac vera Dei domo, aiunt: « Introibo in domum tuam in holocaustis. » Utpote enim qui per ignem et aquam transierint, holocausta sua, queis martyrium passi sunt instar hostiæ Deo suo offerunt, multa usi in precibus fundendis fiducia. Orabant quippe ut certamina inirent, hac data promissione, se usque ad mortem pro pietate certatueros. Utpote vero re bene gesta pro qua precati fuerant, dicunt:

Vers. 14, 15. « Reddam tibi vota mea, quæ distinxerunt labia mea : et locutum est os meum in tribulatione mea. » In ipsis namque tribulationibus, de quibus supra dicebant: « Posuisti tribulationes in dorso nostro, » perfectam et integrā erga Deum charitatem exhibentes, preces effundebant et promissa dabant, se ad mortem usque perseveraturos, tantum non dicentes cum Paulo: « Quis nos separabit a charitate Dei? tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculum⁷¹? » et: « Certus sum enim, quod neque mors, neque vita, neque præsentia, neque futura poterunt nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo Iesu⁷². » Hæc se vota Deo reddidisse ait,

D quæ distinxerunt labia sua, et locutum est os eorum in tribulatione ipsorum. Et hæc vere eorum « holocausta medullata. » Animæ itaque ipsorum adipem ac virtutem fidei ferentes, illud dixerint alio in psalmo positum: « Sicut adipe et pinguedine repleatur anima mea, et labiis exultationis laudabit os meum⁷³. » Sic ergo crassitudine, adipe et pinguedine reserta, « medullata » dicuntur. Tales porro sunt athletarum Dei animæ, divinis et rationabilibus cibis « medullatæ, » nihil abjectum, infirmum nihil habentes: quare dicunt: « Holocausta medullata offeram tibi cum incenso. » In-

⁷⁰ Psal. xxvi, 6. ⁷¹ Rom. viii, 35. ⁷² Ibid. 38. ⁷³ Psal. lxii, 6.

cei sum vero illud intelligas ex hoc dicto: « Fiat oratio mea sicut incensum in conspectu tuo⁷⁴. » Hæc igitur animæ, spirituali igne purgatae, holocausta fuere: sive sacerdotum instar ipsæ corpora sua, utpote igne consummata, in holocausta obtulerunt. Orationes autem ipsarum thymiamata fuerint. Quoniam vero arietes, boves et hircos oblaturas se pollicentur, tecum reputes velim hæc ipsa ex apostolorum Servatoris persona dicta fuisse, perque hircos, boves et arietes eos, qui suo apostolorum ductu fuerunt, intelligas. Nam primo ipsi martyres Dei fuere; deinde alios sui infinitos imitatores et æmulos excitarunt, quos quasi culturam suam Deo offerunt. Arietes dixeris, principes Ecclesiarum, de quibus in præcedenti psalmo dicebatur: « Induti sunt arietes ovium⁷⁵; » quos velut gregum duces ipsi constituerunt; boves autem, animas in armentis Ecclesiæ constitutas; etenim « An de bobus, inquit, cura est Deo⁷⁶? » sed de nobis prorsus loquitur. Hirci vero fuerint ii qui recens nati, et procellæ tempore orti sint. Quare secundum reliquos interpretes, « et deserti, » utpote qui persecutionem effugerint, vocantur. Et hos itaque quasi novellos et ab se ductos Deo offerunt, gloriantes singuli de iis quos adduxerunt. Hæc itaque a nobis modo spirituali, et divinarum Scripturarum promissis consentaneo, considerata sunt. Et sane par est hæc quæ jam tractamus verba sic intelligere, potius quam Judæorum ineptias illas fabulas admittamus, Deum scilicet holocaustis, thymiamatis sensum moventibus, aut arietum, boum et hircorum sanguine delectari. Quæ sane omnia per prophetam ipse Deus reputat his verbis: « Quid mihi multititudinem sacrificiorum vestrorum, dicit Dominus: plenus sum holocaustis arietum, et adipem agnorum, sanguinemque taurorum et hircorum nolo. Quis enim hæc requisivit de manibus vestris⁷⁷? » Et alias hæc contraria fuerint iis quæ prius psalmio XLIX dicta sunt, ubi ex persona Dei fertur: « Non in sacrificiis tuis arguam te⁷⁸; » et: « Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos. Quoniam meæ sunt omnes feræ silvarum, jumenta in montibus et boves⁷⁹; » sub hæc autem: « Nunquid manducabo carnes tauroruim, aut sanguinem hircorum potabo⁸⁰? » Qui enim illis consonant quæ de holocaustis, arietibus, bobus et hircis hic traduntur? Et sane ipse David superius constendo dixerat: « Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem utique, holocaustis non delectaberis⁸¹; » et in alio iterum: « Sacrificium et oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi. Holocausta et pro peccato non grata habuisti⁸². »

Vers. 16-20. « Venite, audite et narrabo, omnes qui timetis Deum, quanta fecit animæ meæ. » Iudei superius dicebant: « Venite et videte opera Dei,

⁷⁴ Psal. cxi, 2. ⁷⁵ Psal. lxiv, 14. ⁷⁶ 1 Cor. ix, 9.
⁷⁷ ibid. 13. ⁷⁸ Psal. L, 18. ⁷⁹ Psal. xxxix, 7

(1) Legendum σώματα.

A Νοήσεις δὲ καὶ τὸ θυμιάμα ἀπὸ τῆς λεγούσης φωνῆς. « Γενηθήτω ἡ προσευχὴ μου ὡς θυμιάμα ἐνώπιον σου. » Αὗται μὲν οὖν αἱ ψυχαὶ, τῷ πνευματικῷ πυρὶ καθαρθεῖσαι, δλοκαυτώματα γεγόνασιν, ή δίκην λεπέων αὐταὶ τὰ ἔστων δύναματα (1), ὡς δὲ πυρῆς τελεωθέντα, δλοκαυτώματα προσηγέγκαντο. Αἱ δὲ προσευχαὶ αὐτῶν εἰεν ἄν τὰ θυμιάματα. Ἐπειδὲ χριοὺς καὶ βόας μετὰ χιμάρων ἀνοίσειν ἐπαγγέλλονται, ἐπιστήσεις ὅπως εἰρηται καὶ ταῦτα ἐκ προσώπου τῶν ἀποστόλων τοῦ Σωτῆρος, τοὺς ὑπ' αὐτῶν προηγμένους χιμάρους καὶ βόας καὶ χριοὺς νοήσας. Πρῶτοι μὲν γάρ μάρτυρες αὐτοὶ τοῦ Θεοῦ γεγόνασιν· εἶτα μιμητάς ἔστων καὶ ζηλωτὰς μυρίους ἄλλους κατεστησαν το, οὓς ὥσπερ οἰκεία γεώργια τῷ Θεῷ προσφέρουσι. Κριοὺς μὲν τοὺς ἄρχοντας τῶν Ἐκκλησιῶν, περὶ ὧν B καὶ ἐν τῷ πρὸ τούτου ψαλμῷ ἐλέγετο· « Ἐνεδύσαντο οἱ χριοὶ τῶν προβάτων· οὓς ὥσπερ ποιμνίων ἡγουμένους αὐτοὶ κατέστησαν· βόας δὲ τὰς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ σίρι ἀγελασόμενας ψυχάς· » Μή γάρ τῶν βοῶν, φησι, μέλει τῷ Θεῷ; · ή δι’ ἡμᾶς πάντως λέγει· χιμάροι δὲ οἱ ἀρτιγενεῖς καὶ τῷ καιρῷ τοῦ χειμῶνος γεγενημένοι εἰεν δὲν Διὸς κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτάς, « καὶ ἔρημοι, » ὡς τὸν τοῦ διωγμοῦ καιρὸν ἐκφυγόντες, ὀνομάσθησαν. Καὶ τούτους τοιχαροῦν ὡς δὲν νεογνοὺς καὶ ὑπ’ αὐτῶν προηγμένους τῷ Θεῷ προσάγουσιν ἔκστος ἐφ’ οὓς προηγάγετο σεμνυνόμενος. Ταῦτα μὲν πνευματικῶς καὶ πρεπόντως τῇ τῶν θεοποιῶν Γραφῶν ἐπαγγελιά τεθεώρηται ἡμῖν. Καὶ πρέπει γε δυτῶς ἀκούειν τῶν προκειμένων, ή κατὰ τὰς Ιουδαίων ταπεινὰς μυθολογίας δλοκαυτώματας χαίρειν τὸν Θεὸν, ή θυμιάματιν αἰσθητοῖς, ή κριῶν καὶ βοῶν καὶ χιμάρων αἴμασιν ὑπονοούντων. « Α δὴ πάντα διὰ τοῦ προφήτου αὐτὸς ὁ Θεὸς παραιτεῖται λέγων· « Τί μοι πλήθος τῶν θυσιῶν ὑμῶν; λέγει Κύριος· πλήρης εἰμι δλοκαυτωμάτων κριῶν, καὶ στέαρ ἀρνῶν καὶ αἴματα ταύρων καὶ τράγων οὐ βούλομαι. Τίς γάρ ἔξειται ταῦτα ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν; » Καὶ ἀλλως γ’ ἀν εἴη ταῦτα ἐναντία τοῖς ἐμπροσθεν κατὰ τὸν μθὸν ψαλμὸν λελεγμένοις, ἐν οὓς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ ἐλέγετο· « Οὐκ ἐπὶ τοῖς θυσίαις σου ἐλέγχω σε· » καὶ· « Οὐ λήψομαι ἐκ τοῦ οἴκου σου μόσχους, οὐδὲ ἐκ τῶν ποιμνῶν σου χιμάρους· στὶ ἐμά ἔστι πάντα τὰ θηρία τοῦ δρυμοῦ, κτήνη ἐν τοῖς δρεσι καὶ βρέσι· » καὶ ἔξης· « Μή φάγομαι κρέα ταύρων, ή αἴμα κριῶν πίομαι; » Πῶς γάρ ἔκσινοις σύμφωνα δὲν εἴη τὰ ὡς περὶ δλοκαυτωμάτων καὶ κριῶν καὶ βοῶν καὶ χιμάρων ἐνταῦθα λελεγμένα; Καὶ μήν αὐτὸς δ δαυδ διὰ τῶν ἐμπροσθεν ἐξομαλογύμενος ἐλεγεν· « Οτι, εἰ τὴθέλησας θυσίαν, ἐδωκα δὲν, δλοκαυτώματα οὐκεν εύδοκήσεις. » Καὶ πάλιν ἐν ἐτέρῳ· « Θυσίαν καὶ προσφοράν οὐκεν θέλησας, σῶμα δὲ κατηρτίσω μοι. Ὁλοκαυτώματα καὶ περὶ ἀμαρτίας οὐκεν ηύδοκησας. »

D « Δεῦτε, ἀκούσατε, καὶ διηγήσομαι, πάντες οἱ φοβούμενοι τὸν Θεόν, δσα ἐποίησε τῇ ψυχῇ μου. » Οι αὐτοὶ καὶ ἐν τοῖς ἐμπροσθεν ἐλεγον· « Δεῦτε καὶ λέπετε τὰ

⁷⁷ Isa. I, 11, 12. ⁷⁸ Psal. XLIX, 8. ⁷⁹ ibid. 9, 10.

Ἐργα τοῦ Θεοῦ, φοβερδὲς ἐν βουλαις ὑπὲρ τοὺς νιοὺς τῶν δυνθρώπων· καὶ ταῦτα θεογονοὶ τοῖς ἔθνεσι. Καὶ νῦν σὺν πάλινοι αὐτοὶ αὐτοῖς τοῖς προσφωνοῦσι φάσκοντες· «Δεῦτε καὶ ἀκούσατε, καὶ διηγήσομαι.» Τίνες δὲ δεῦτε; ἐπιλέγει ἐξῆς· «Πάντες οἱ φοβούμενοι τὸν Θεόν·» οὓς ἀνωτέρω ποτὲ μὲν πᾶσαν τὴν γῆν ὄντας, ποτὲ δὲ πάντα τὰ ἔθνη. Τοὺς αὐτοὺς γάρ καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος δηλοῦσι φοβουμένους τὸν Θεὸν ἀποκαλοῦντες. Πολλάκις δὲ καὶ ἐν ἑτέροις ἀπεδείξαμεν, ὡς τοὺς ἐξ ἔθνων θεοσεβοῦντας φοβουμένους τὸν Κύριον καλεῖν εἰλαθεν δόλγος. Ἐπεὶ τοινύν μνείας δεῖται τὸ κήρυγμα τὸ ἀποστολικὸν, ἀναγκαῖς ἐπαγγέλλονται τὴν ἔρμην παραδόσειν τοῖς ἔθνεσι λέγοντες· «Δεῦτε, ἀκούσατε, καὶ διηγήσομαι.» Λέγουσι δὲ ταῦτα ὡς ἐξ ἐπόματος διὰ τὴν τελείωσιν· οἱ γάρ πάντες ἐν γεγόνασι τελειωθέντες ἐν Κυρίῳ. Καὶ ταῦτα θεσπίζει τὸ πλεῦνα τὸ ἀγιον ὡς ἐξ ἐνὸς χοροῦ τοῦ ἀποστολικοῦ τοῖς ἔθνεσι προσφωνοῦν, ἐπαγγελλόμενόν τε διερμηνεύειν, δοτα ἐποίησεν δὲ θεός τῇ ψυχῇ αὐτῶν. Πάλαι μὲν σύν θεογονοί· «Δεῦτε καὶ ἰδετε τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ, ὡς μετέστρεψέ ποτε τὴν θάλασσαν εἰς ἡηράν, καὶ ὡς ἐν ποταμῷ διῆλθον ποδί.» Νυνὶ δὲ οὐκέτι τὰ παλαιά, ἀλλὰ τὰ τῆς νέας καὶ καινῆς ἱστορίας παραδεδώκασι, τὰς ἁσιτῶν πράξεις ὑφηγούμενοι, καὶ τὰς εἰς αὐτοὺς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ γενομένας εὑεργεσίας. Διό φασιν· «Οσα ἐποίησε τῇ ψυχῇ μου·» εἴτα διηγοῦνται τὴν ἐπαγγελλαν πληροῦντες. Τίς δὲ ἡ διηγήσις; «Πρὸς αὐτὸν, φησι, τῷ στόματί μου ἐκέρχαξα, καὶ ὑψώσα ὑπὸ τὴν γλώσσαν μου.» Ἐπειδὴ γάρ τὰς εἰς αὐτοὺς εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ κατηριθμήσαντο, ὡς ἐπωρώθησαν, ὡς ἐδοκιμάσθησαν, ὡς εἰσῆλθον εἰς τὰς θλίψεις, ὡς ὑπέμειναν, ὡς διῆλθον διὰ πυρὸς καὶ ὑδατος, ὡς ἐξῆλθον εἰς ἀναψυχὴν· διτι μή ἀργῶς ταῦτα αὐτοῖς πάντα, ἡ θελα δεδώρηται χάρτις· ἀλλὰ γάρ αὐτῶν τὰ μεγάλα συμβαλλομένων εἰς τὸ μαρτύριον διδάσκουσιν ἀναγκαῖς. Πρῶτον μὲν γάρ, φασιν, οὐδέποτε ἀνεχωροῦμεν εὐχόμενοι καὶ βιώντες πρόδεις αὐτόν. Ἔδοώμεν δὲ οὐ κραυγῇ καὶ φωνῇ γεγωνῷ, ἀλλ᾽ ὑπὸ τὴν γλώσσαν, εἰσω συνέχοντες αὐτῶν τὰς βοάς· ἥδειμεν γάρ, διτι καὶ σωπώντων ἀκούει δὲ θεός, καὶ εἰσι κραυγαὶ ψυχῆς οὐ διὰ γλώττης προφερόμεναι, ἀρρήτῳ δὲ δυνάμει πρὸς τὸν Θεὸν ἀναπειμόρμεναι. Καὶ τοιοῦτο ἔστιν δὲ ἐδίδαξεν Ἰωάνθης εἰπών· «Εἰσελθε εἰς τὸ ταμεῖόν σου, καὶ κλείσον τὴν θύραν σου, καὶ πρόσευξαι· καὶ δὲ Πατήρ σου ἡ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ ἀπόδωσεις σοι.» Οὕτως οὖν καὶ ἐνταῦθα φασιν, διτι· «Πρὸς αὐτὸν τῷ στόματί μου ἐκέρχαξα καὶ ὑψώσα ὑπὸ τὴν γλώσσαν μου·» κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, «Αὐτὸν, φασι, τῷ στόματί μου ἐπεκλεσάμην, καὶ ὑφίσθη παραχρῆμα ἡ γλώσσα μου.» Ἀλλ' οὐ μόνον ταῖς εὐχαῖς ἐσχολάζομεν καὶ ταῖς πρὸς τὸν Θεὸν δεήσεσι καὶ ἐκετηρίαις· ἀλλὰ καὶ ἔργοις αὐτοῖς ἀπεστρεψόμεθα μὲν πᾶσαν ἀδικίαν, ὡς μηδὲ ἐμβλέπτιν αὐτῇ ἔθλειν, ἡ καὶ τῷ νῷ ἐνθυμεῖσθαι τι διδοκον. Εἰ γάρ τι τοιοῦτον ἐνενοῦμεν, οὐδὲ εἰσακούεσθαι δξιοις ἀνήμεν· διό φασιν· «Ἀδικίαν εἰ διεώρουν ἐν καρδίᾳ μου, μὴ εἰσακούσατε Κύριος.» Ἐπεὶ τοινύν καὶ τὴν διάνοιαν τοιαύτην εἰχε καὶ τὰς εὐχὰς τοιαύ-

A terribilis in consiliis super filios hominum.» Et his gentes alloquebantur. Nunc igitur ipsi eosdem compellant bis verbis: «Venite, et audite, et narrabo.» Quinam, venite? deinde infert: «Omnes qui timetis Deum:» quo supra modo omnia terram nuncupaverant, modo omnes gentes. Eosdem enim in præsenti declarant, cum timentes Deum compellant. Plerumque in aliis commonistravimus, eos ex gentibus qui piam colunt religionem, timentes Dominum Scripturam appellare solere. Quoniam igitur prædicatio evangelica commentario eget, se ejus interpretationem tradituros necessario gentibus pollicentur, dicentes: «Venite, audite, et narrabo.» Hæc porro quasi ex uno ore proferunt propter consummationem: omnes quippe in Christo consummati unum effecti sunt. Et hoc Spiritus sanctus quasi ex uno apostolico choro gentibus loquens vaticinatur; ac pollicetur se declaraturum quanta fecerit Deus animæ ipsorum. Olim quidem: dicebant, «Venite et videte opera Dei, qui aliquando convertit mare in aridam, et in fulmine pertransierunt pede.» Nunc autem non vetera ulterius, sed ea quæ novam spectant historiam tradunt, gesta sua, necnon a Deo sibi collata beneficia narrantes. Quare dicunt: «Quanta fecit animæ meæ;» deinde promissis stantes narrationem ordiuntur. Quæ narratio illa? «Ad ipsum, inquit, ore meo clamavi, et exaltavi sub lingua mea.» Nam quia Dei erga se beneficia recensuerunt, quomodo scilicet igne examinati et probati sint, quomodo in ærumnis positi eas sustinuerint, quo pacto transierint per ignem et aquam, et ingressi sint in refrigerium; quod non hæc omnia sibi frustra divina gratia contulerit; sed isthæc sibi maxime ad martyrium profuerint, necessario edocent. Primo quidem, aiunt, nunquam suem precandi ipsum et clamandi fecimus. Neque tamen alta et sonora voce clamabamus, sed «sub lingua,» intus clamores nostros comprimentes. Noveramus quippe Deum vel tacentes audire, esque clamo res non lingua sed mente prolatos, ac ineffabili virtute ad Deum emissos. Id ipsumque a Servatore docetur his verbis: «Intra in cubiculum tuum, et clauso ostio ora: et Pater tuus qui videt D in abscondito, reddet tibi²¹.» Sic igitur hic loquuntur: «Ad ipsum ore meo clamavi et exaltavi sub lingua mea;» secundum Symmachum vero: «Ipsum, aiunt, ore meo invocavi, et exaltata est confessio anima mea.» Sed non tantum orationibus, precibus et supplicationibus ad Deum emissis vacavimus; sed ipsis operibus iniuritatem omnem aversati sumus; ita ut ne quidem respicerem illam voluerimus, aut quidpiam iniuriam vel animo cogitare. Nam si quid simile cogitassemus, non digni eramus qui exaudiremur. Quamobrem aiunt: «Iniuritatem si aspexi in corde meo, non exaudiat Dominus.» Quia ergo tali mente prædi-

²¹ Matth. vi, 6.

tus tales orationes fundebat, jure dicit « Propter ea exaudivit Deus, et attendit voci deprecationis meæ. » Et hæc in causa erant cur Deus post tot tentationes, eduxerit nos in refrigerium. Pro quibus omnibus debitum gratiarum actionis hymnum Deo emittentes, totum sermonem hoc ceu sigillo concludunt : « Benedictus Deus, qui non amovit orationem meam et misericordiam suam a me. » Hæc porro omnia chorus apostolicus ex unius persona, benedictionem, laudem et gratiarum actionem pro omnibus supra memoratis Deo offerens, post tot prolatos sermones obsignavit.

1. IN FINEM IN HYMNIS PSALMUS CANTICI. LXVI.

VERS. 2, 3. « Deus misereatur nostri et benedicat nobis, illuminet vultum suum super nos, et misereatur nostri. » Præsens quoque psalmus, evangelicus cum sit, eidem ac præcedens hæret sententia; quare « ad finem » et ipse remittit, atque « canticum psalmi » inscribitur; quia ille quoque psalmus cantici esse dicebatur. Fortasse vero ideo neuter eorum cuius sint sermones in titulo declarat, quod manifestum sit quænam personæ in utroque loquentes inducantur. Etenim gentium præcones, sive apostoli Servatoris nostri, in utroque assumuntur. Qui statim ab exordio in præsenti psalmo nec occulte acclamant in terra et in omnibus gentibus salutare Dei, et viam ejus cognosci precantes, deinde aiunt : « Constituteant tibi populi, Deus, constituteant tibi populi omnes. Lætentur et exsultent gentes. » Quem sermonem secundo ad vaticinii firmatatem repetunt. Chorus igitur apostolicus, qui prius dixerat : « Jubilate Deo, omnis terra⁸⁴; » et rursum : « Omnis terra adore te⁸⁵; » iterumque : « Benedicite, gentes, Deum nostrum⁸⁶; » in præsenti psalmo similiter, animadvertis magno sibi opus esse ad faustum evangelicæ prædicationis exitum Dei auxilio, quasi sibi accinendo sic precatur : « Deus misereatur nostri et benedicat nobis, illuminet vultum suum super nos, et misereatur nostri. » Nos quippe nihil dicimus esse, nihil posse fatemur, cum viles homines, simplices, pauperes et hominum postremi simus. Ipse vero Deus, qui nos in salutis gentium ministros adlegit, primo quidem misereatur nostri, nostra scilicet insirmittatis commiseratione moveatur; deinde aliquid adjiciat quod confortare valeat; id est, ut benedicat nobis, benedictione sane spirituali; quo illius gratia in nos impleatur, ut par est, hujusmodi benedictio : « Crescite, et multiplicamini, et replete terram, et dominamini illius⁸⁷. » Hæc enim a principio in mundi exortu dicta sunt: quæ Judæi non alio quam corporeo more, per multiplicationem impleta putant. Nos autem gnari aninæ quoque prolem esse atque discipulos esse magistrorum filios, hujusmodi benedictionem consequi precamur, ut crescamus et multipliemus multitudine

A τας ἀνέπεμπτεν, εἰκότως φησι· « Διὰ τοῦτο εἰσήκουσεν δὲ Θεὸς καὶ προσέσχε τῇ φωνῇ τῆς δεήσεώς μου. » Καὶ ταῦτα ἡνὶ τὰ αἴτια δι’ ἀξίηγαγεν ήμᾶς εἰς ἀναψυχὴν μετὰ τοὺς τοσούτους πειρασμούς. Ἐφ’ οὓς ἀπάσι τὸν διφειλόμενον εὐχαριστήριον ὑμνον ἀναπέμποντες τῷ Θεῷ, ἐπισφράγισμα τοῦ παντὸς ποιοῦνται λόγου φάσκοντες· « Εὐλόγητὸς δὲ Θεὸς, δεὶς οὐκ ἀπέστρεψε τὴν προσευχὴν μου, καὶ τὸ ἔλεος αὐτοῦ ἀπ’ ἐμοῦ. » Ταῦτα δὲ πάντα δὲ χορὸς δὲ ἀποστολικὸς ἐξ ἐνὸς προσώπου μετὰ πάντας τοὺς προλεχθέντας λόγους ἐπεσφραγίσατο, εὐλογίαν καὶ δοξολογίαν καὶ εὐχαριστίαν ἐπὶ πάσι τοῖς προλεχθεῖσιν ἀναπέμπτων τῷ Θεῷ.

1. ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΕΝ ΥΜΝΟΙΣ ΨΑΛΜΟΣ ΦΛΗΣ. ΕΓ'.

« Ο Θεὸς οἰκτειρήσαι ήμᾶς καὶ εὐλογήσαι ήμᾶς, ἐπιφάναι τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐφ’ ήμᾶς καὶ ἐλεῖσαι ήμᾶς. » Καὶ δι παρῶν φαλμὸς εὐαγγελικὸς ὄν, τῆς αὐτῆς ἔχεται τῷ πρὸ αὐτοῦ διανοίᾳ· διόπερ « εἰς τὸ τέλος » παραπέμπει καὶ αὐτὸς, « ὧδη » τε « φαλμοῦ » ἐπιγέγραπται· ἐπει κάκεινος φαλμὸς φόδης ἐλέγετε εἶναι. Μήποτε δὲ τὸ τίνος εἰν τοις λόγοις οὐδέτερος αὐτῶν ἐν τῇ προγραφῇ παρίστησι διὰ τὸ ἐναργές τῶν προφητιῶν εἰσηγμένων ἐν αὐτοῖς προσώπων. Οἱ κήρυκες γοῦν τῶν ἔθνῶν, οἱ ἀπόστολοι δηλαδὴ τοῦ Σωτῆρος ήμῶν, ἐν ἔκατερῳ παρελήφθησαν. Αὐτίκα γοῦν καὶ διὰ τῶν προκειμένων ἀκαλύπτως ἀναβοῶσιν ἐν τῇ γῇ καὶ ἐν πάσι τοῖς ἔθνεσι τό τε σωτήριον τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν ὅδην αὐτοῦ γνωσθῆναι εὐχόμενοι· εἰθ’ ἔξης· « Εξομολογησάσθωσάν σοι λαοί, δὲ Θεὸς, εξομολογησάσθωσάν σοι λαοί πάντες. Εὐφρανθήτωσαν καὶ ἀγαλλιάσθωσαν εἴθη. » Καὶ αὐθὶς δευτεροῦσι τὸν λόγον εἰς βεβαλωστὴν τῶν θεσπιζόμενων. « Ο χορὸς τοίνυν δὲ ἀποστολικὸς, διὰ τῶν ἐμπροσθεν εἰρηκών· « Ἀλαλάξατε τῷ Θεῷ, πᾶσα τῇ γῇ· » καὶ αὐθὶς « Πᾶσα ή γῆ προσκυνησάσθωσαν» καὶ πάλιν· « Εὐλογείτε, έθνη, τὸν Θεόν ήμῶν· » καὶ τὸν μετὰ χεῖρας ὁμοίως, δρῶν, στο πολλῆς δεῖται συνεργίας Θεού εἰς κατόρθωσιν τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος, ὡσπερ κατεπάθων ἐαυτῷ δι’ εὐχῆς φησιν· « Ο Θεὸς οἰκτειρήσαι ήμᾶς καὶ εὐλογήσαι ήμᾶς, ἐπιφάναι τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐφ’ ήμᾶς, καὶ ἐλεῖσαι ήμᾶς. » Ἡμεῖς μὲν γάρ ἐαυτοὺς τὸ μηθὲν εἶναι φαμεν, καὶ τὸ μηδὲν δύνασθαι διολογοῦμεν, εὐτελεῖς δύτες καὶ διδῶται, πρέντες τε καὶ πάντων ἔσχατοι ἀνθρώπων· αὐτὸς δὲ δὲ Θεὸς βουληθεὶς ήμᾶς ὑπηρέτας γενέσθαι τῆς τῶν ἔθνῶν σωτηρίας, πρῶτον μὲν οἰκτειρήσειν ήμᾶς, οἰκτον ήμῶν λαδὼν τῆς ἀσθενείας· εἴτα προσθεῖται τὸ δυνάμενον ήμᾶς δυναμῶσαι· τοῦτο δὲ ἡνὶ τὸ εὐλογῆσαι ήμᾶς· εὐλογίᾳ δηδὴ πνευματικῇ, ὡς ἀν καὶ εἰς ήμᾶς πληρωθεῖται πρεπόντως τῇ αὐτοῦ χάριτι ἡ φάσκουσα εὐλογία· « Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε, καὶ πληρώσατε τὴν γῆν, καὶ κατακυριεύσατε αὐτῆς. » Ταῦτα μὲν γάρ καὶ πάλιν κατ’ ἀρχὰς ἐπὶ τῆς κοσμοποίας εἴρητο· ἐνομίσθη τε Ιουδαίοις οὐκ ἀλλως η σωματικῶς μόνως διὰ τῆς πολυτελείας πληρούσθαι. Ἡμεῖς δὲ, εἰδότες, ὡς ἔστι καὶ φυχῆς ἔκγονα, διδασκάλων τοιαύτες οἱ μαθητευόμενοι, τοιαύτης ἀξιούμεν τυχεῖν εὐλογίας, ὡς δὲν αὐξηθείημεν καὶ πληθυνθείημεν πλή-

⁸⁴ Psal. LXV, 1. ⁸⁵ ibid. 4. ⁸⁶ ibid. 8. ⁸⁷ Gen. 1, 28.

θει τῶν μαθητευομένων, μυριάσι τε τῶν δι' ἡμῶν σω-
ζομένων, ὡς ἀν εἰπεῖν· « Εὐλόγητὸς ὁ Θεὸς ὁ εὐλο-
γῆσας ἡμᾶς ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πνευματικῇ ἐν τοῖς ἐπου-
ρανίοις ἐν Χριστῷ. » Οὗτος οὖν ὁ Θεὸς οἰκτειρήσαι
ἡμᾶς πρότερον, εἰτ' οἰκτειρήσας εὐλογήσαι ἡμᾶς.
Τοῦτο δὲ οὐκ ἄλλως ἔσται, εἰ μὴ ἐπιφάναι τὸ πρόσ-
ωπον αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς, ὥστε καὶ ἡμᾶς εἰπεῖν· « Ἔστη-
μεώθη ἐφ' ἡμᾶς τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου, Κύριε. »
Γὰρ δὲ ἐπιλεγόμενον ἔξῆς, « καὶ ἐλεῖσαι ἡμᾶς», μὴ
αἰλιμενον μῆτες ἐν τῷ Ἐβραϊῷ, μῆτες ἐν τοῖς λοι-
ποῖς ἑρμηνευταῖς, ἀναγκαῖως ὠδέλισται. Τῶν δὲ
προλεχθέντων εὐχάριστα τυχεῖν, ἵνα δυνηθῶμεν τὴν
ὑδὼν αὐτοῦ γνωστὴν ποιῆσαι ἐν πάσῃ τῇ γῇ. Διὸ λέ-
κεται· « Τοῦ γνῶναι ἐν τῇ γῇ τὴν ὁδὸν σου. » Τίς
δὴ τῇ γῇ καὶ τίς ἡ ὁδὸς τοῦ Θεοῦ; Γῇ μὲν πάντες οἱ
τὴν γῆν οἰκοῦντες ἀνθρώποι καὶ πάντα τὰ καθ' ὅλης
τῆς οἰκουμένης ἔθνη· ὁδὸς δὲ τοῦ Θεοῦ ὁ θεοσεβῆς
βίος· οὐ τὰ τέλος πρὸς αὐτὸν ἄγει τὸν Θεόν, ὡς ἐπὶ
μητρόπολιν ἀγαθῶν. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ σωτῆρος λόγος
εἶη ἀν δόδος τοῦ Θεοῦ. Διὸ ἔξῆς ὥσπερ διερμηνεύων
τὴν διάνοιαν ἐπιλέγει· « Ἐν πάσι τοῖς ἔθνεσι τὸ σω-
τῆρόν σου. » Οπως οὖν δυνηθῶμεν ἐν πάσῃ τῇ γῇ
καὶ ἐν πᾶσι τοῖς τὴν γῆν οἰκοῦσι τὴν
ὑδὼν σου καὶ τὸ σωτῆρόν σου, ταῦτὸν γάρ ἐστι, γνω-
στὸν ποιῆσαι, οἰκτείρησον ἡμᾶς, ὁ Θεὸς, καὶ εὐλόγη-
σον ἡμᾶς, καὶ τὸ πρόσωπόν σου ἐπιφάναι ἐφ' ἡμᾶς,
ἵνα πτηρωθέντες φωτὸς ἐκ τοῦ προσώπου σου, κατα-
λάμψωμεν πάντας ἀνθρώπους. Εἰ γάρ μὴ ταῦθ' ἡμῖν
ὑπάρξειεν, οὐδὲν ἔσμεν ἡμεῖς πρὸς τὴν τοῦ τηλικού-
του πράγματος κατόρθωσιν.

« Ἐξομολογησάσθωσάν σοι λαοί, ὁ Θεός, ἐξομολο-
γησάσθωσάν σοι λαοί πάντες. Εὐφρανθήτωσαν. » Τὰ
μὲν πρῶτα ἑαυτοῖς ἐπηγένατο οἱ τῶν ἔθνῶν κήρυκες·
τὰ δὲ προκείμενα τοῖς τὸ δι' αὐτῶν κήρυγμα παρα-
δεξαμένοις. Καὶ δὴ καὶ πρῶτον μὲν αὐτοῖς ἐξομολο-
γησες ἐνδοθῆναι χώραν εγχονται, διπως τὰ πρότερα
ἴαντῶν πλημμελήματα καὶ τὰς ἐν εἰδωλολατρείᾳ
δισεβείας ἀπόρρυψανται διὰ τῆς ἐξομολογήσεως·
δεύτερον καθαρθέντας αὐτοὺς τυχεῖν εὐφροσύνης καὶ
ἀγαλλιάσεως τῆς παρὰ τῷ Θεῷ ικετεύουσι. Διὸ πρῶ-
τον φαίνειν· « Ἐξομολογησάσθωσάν σοι λαοί, ὁ Θεός. »
Ἄλλ' ἐπει συνέδαινε μῆτρα συνεῖναι ἡμᾶς ποίους εἰ-
ρήκασι λαούς· ἐπει καὶ τὸ Ιουδαίων ἔθνος ἀθροί-
σματα καὶ λαούς ἐκέκτητο· ἀναγκαῖως, ἵνα νοήσω-
μεν ποιῶν ἐμνημόνευσαν λαῶν, δευτερούσι τρανούντες
τὴν διάνοιαν ἐν τῷ λέγειν· « Ἐξομολογησάσθωσάν
σοι λαοί πάντες. » Μήποτε δὲ διὰ τῶν προτέρων τοὺς
παρὰ Ιουδαίοις λαούς αἰνίττονται, ὑπὲρ αὐτῶν πρῶ-
τον τὴν εὐχὴν ἀναπέμψαντες, διὰ δὲ τῶν δευτέρων
τοὺς ἐξ ἔθνῶν λαούς; « Οπερ ἵνα γνώριμον γένηται
τοῖς ἐντυγχάνουσι, διασαφεῖ φάσκων ὁ λόγος. » « Εὐ-
φρανθήτωσαν καὶ ἀγαλλιάσθωσαν ἔθνη. » Ἐπειδὴ δὲ
διὰ τὸ, « Ἐξομολογησάσθωσάν σοι, » εἰρηται, δρα
μήποτε τὸ μὲν πρῶτον ἀδήλου τῶν προτέρων ἀμαρ-
τημάτων τὴν ὀμολογίαν, τὸ δὲ δεύτερον, τὴν ἐφ' οὓς
ειπούσι ἀγαθοῖς εὐχαριστίαν. Λαμβάνεται γάρ τὸ ἐξο-
μολογῆσις καὶ ἐπὶ εὐχαριστίαν. Οὕτω γοῦν ὁ Σωτῆρ

A discipolorum, atque infinito eorum qui per nos salu-
tem obtinebunt numero, ut dicamus: « Benedictus
Deus qui benedixit nos in omni benedictione spirituali
in cœlestibus in Christo⁸⁸. » Sic ergo Deus primum
misereatur nostri, deinde misertus benedic nobis.
Id porro nequaquam eveniet, nisi illuminet vultum
suum super nos: ita ut et nos dicamus: « Signa-
tum est super nos lumen vultus tui, Domine⁸⁹. »
Quod sequitur porro, « et misereatur nostri, »
cum neque in Hebraico, neque in reliquis interpre-
tibus legatur, obelo, ut consentaneum erat, notatum
est. Ideo autem jam memorata assequi rogamus, ut
via in ejus in universa terra notam facere valeamus.
Quare dicitur: « Ut cognoscamus in terra viam
tuam. » Quænam terra illa? quæ via Dei? Terre
nimurum sunt omnes homines terram incolentes
et gentes universum orbem occupantes; via auten
Dei, est religiosa vita, cuius finis ad ipsum Deum,
ceu ad quamdam bonorum metropolim ducit.
Ipseque salutaris sermo via Dei fuerit. Quamobrem
sub hæc velut sententiam explicans adjicit: « In
omnibus gentibus salutare tuum. » Ut itaque va-
leamus in omni terra et in omnibus gentibus terram
incolentibus viam tuam et salutare tuum, nam idem
ipsum est, notum facere, miserere nostri, Deus, et
benedic nobis, vultumque tuum illumina super
nos; ut lumine vultus tui repleti, omnes homines
illustremus. Atenim nisi hæc nobis adsuerint, nihil
ad tantam rem perficiendam sumus.

C VERS. 4-8. « Confiteantur tibi populi, Deus, confi-
teantur tibi populi omnes. Lætentur. » Priora quidem
sibi præcones gentium postularunt; hæc vero iis qui
prædicationem suam exceperunt. Et primo ipsis con-
fessionis locum dari precantur, ut per confessionem
pristica delicta et idolatriæ impietatem abster-
gant. Secundo rogam ut purgati laetitiam et exsulta-
tionem a Deo consequantur. Quare primo di-
lidunt: « Confiteantur tibi populi, Deus. » Sed
quia nondum nobis notum erat, qui populi indica-
rentur; nam ipsa quoque Judaica gens cœtus et
populos habuit; ut sciamus quibus de populis aga-
tur, necessario repetunt, mentemque suam decla-
rant his verbis: « Confiteantur tibi populi omnes. »
Num forte per priores illos, Judeorum populos
subindicant, pro illisque orationem primo emit-
tunt; per secundos autem, gentium populos? Quod
ut legentibus planum fiat, his verbis declaratur:
« Lætentur et exsultent gentes. » Quoniam vero bis
illud, « confiteantur tibi, » dictum est; perpende
num primum pristinorum delictorum confessionem
significet; secundum vero, gratiarum pro collatis
bonis actionem. Nam confessio etiam pro gratiarum
actione usurpat. Sic enim Servator gratias agit
dicens: « Confiteor tibi, Pater, Domine coeli et
terræ⁹⁰. » Post primam vero et secundam confe-
ssionem, jam tertio pro gentibus illis confessis pre-

⁸⁸ Ephes. 1, 3. ⁸⁹ Psal. iv, 7. ⁹⁰ Matth. xi, 25.

cantur. Quibus verbis? « Lætentur et exsultent gentes. » Qua vero de causa, deinde docet sic loquens: « Quoniam judicabis populos in æquitate; » populos autem non aliquos, aliis dimisis; sed omnes, ut demonstratum superius est: qui gnari insuper se abs te ductum iri, ut viam sibi a nobis indicatam perambulent, jure lætitia et exsultatione replebuntur. Pro illo autem, « et exsultent, » Aquila, « et laudabunt; » Symmachus vero, « et benedicant, » interpretati sunt. « Confiteantur tibi populi, Deus, confiteantur tibi populi omnes: terra dedit fructum suum. » De bonis promissis tuis lætabundus Spiritus sanctus, iisdem vocibus insistit, quasi de communi universorum hominum salute delectatus. Quare bis serve resumit, neque vult a salutari et evangelico canto secedere. Rursus itaque ait: « Confiteantur tibi populi, Deus. » Quod sane maximum erat miraculum, quia Judæi quidem universorum Dei cultum a patribus edociti, in idololatriæ errore frequenter proruebant. Populi autem per orbem universi, qui a multis retro sæculis errori dediti erant, eosque mores immutabant, ut non solum te omnium Deum agnoscant; sed etiam ediscant tibi dupli jam tradito more confiteri: quod ut eveniat jam vaticinium matura; ut æternarum promissionum oculati testes simus. Hæc porro sic accipienda sunt, ut possint ex prophetarum persona dici; ita ut quæ ante diapsalma sunt, apostolorum personæ convenient; quæ vero secundum diapsalma ponuntur, prophetarum choro, qui ea quæ nos videmus, ipsi quoque conspicere flagitabant, et tamen non viderunt secundum Salvatoris vocem¹¹. Deinde dicitur: « Terra dedit fructum suum; » sive, secundum Symmachum: « Terra dabit proventum suum. » Vere namque fructus secundum terræ naturam est, nosse universorum Deum, eosque queis in illa habitare concessum est, debitas ipsi confessiones et gratiarum actiones emittere. Nam ea de causa terræ elementum conditum est, ut qui in illa versarentur, pietatis fructus proferrent; sed ob priui hominis prævaricationem dictum est: « Maledicta terra in operibus tuis. In dolore comedes ipsam omnibus diebus vita tuæ. Spinas et tribulos germinabit tibi¹². » At non erat hic fructus terræ secundum naturam; sed prædictio malitia quæ præter naturam in ea pullulatura erat. Nam præter naturam spinæ et tribuli oborti sunt propter prævaricationem non solum primi hominis, sed etiam eorum qui post illum in impietatem prolapsi sunt. Quia in principio quando dixit Deus: « Germinet terra herbam seni, seminantem semen, secundum genus et similitudinem, et lignum fructiferum ferens fructum, cuius semen in ipso sit secundum genus super terram¹³; » nusquam mentio spinarum ac tribulorum est; neque terra isthæc produxisset, nisi hominibus inobsequientiæ subsecuta ultio esset. In malitia ergo, quæ homini-

A ηὐχαρίστει λέγων: « Ἐξομολογοῦμαι σοι, Πάπερ, Κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς. » Μετὰ δὲ τὴν πρώτην καὶ δευτέραν ἐξομολόγησιν ἐπεύχονται τοῖς ἔνεσι τοῖς ἐξομολογησάμένοις τὰ τρίτα. Τίνα δὲ ταῦτα: « Εὐφρανθήτωσαν καὶ ἀγαλλιάσθωσαν ΕΘΝΗ. » Καὶ διὰ ποιῶν αἰτίαν, ἐκῆς διδάσκει λέγων: « Οὐτὶ χρεῖες λαοὺς ἐν εὐθύτητι, » καὶ διὰ λαοὺς, οὐ τινὲς μὲν, τινὲς δὲ οὖν· ἀλλὰ πάντας κατὰ τὰ ἐμπροσθεν δεδηλωμένα. « Εἳ δὲ γνόντα, διὰ δημηγορίας τεταρτανίας τὸ βασίσαι τὴν ὅδον τὴν ὑφ' ἡμῶν αὐτᾶς γνωρίζομένην, εἰκότως εὐφροσύνης καὶ ἀγαλλιάτεως πλησθήσεται. Ἀντὶ δὲ τοῦ, « καὶ ἀγαλλιάσθωσαν, » « καὶ αἰνέσσουσιν, » δὲ Ἀκύλας· δὲ Σύμμαχος, « καὶ εὐφημεῖτωσαν, » ἥρμηνεσσαν. « Ἐξομολογησάσθωσάν σοι λαοί, δὲ Θεός, ἐξομολογησάσθωσάν σοι λαοὶ πάντες: γῆ ἔδωκε τὸν καρπὸν αὐτῆς. » Ἐπὶ ταῖς χρησταῖς καὶ ἀγαθαῖς ἐπαγγελίαις εὐφραινόμενον τὸ Πηνεῦμα τὸ δικιον, ταῖς αὐταῖς ἐνδιατρίbeis φωναῖς, ὃς περ ἐντρυφῶν τῇ κοινῇ πάντων ἀνθρώπων σωτηρίᾳ. Διὸ ἐπαναλαμβάνει δεύτερον καὶ τρίτον, καὶ οὐδὲ βούλεται ἀναχωρεῖν τοῦ σωτηρίου καὶ εὐαγγελικοῦ ἄσματος. Πάλιν οὖν φησιν: « Ἐξομολογησάσθωσάν σοι λαοί, δὲ Θεός. » Οὐ δὴ μέγιστον ἦν θαῦμα, διπούντας μὲν, ἐπι πατέρων τὸν τῶν ὀλων Θεὸν σένειν δεδιδαγμένοι, συνεχῶς ἐξετραχηλίζοντο ἐπὶ τὴν πλάνην τῆς εἰδωλολατρείας· λαοὶ δὲ πάντες οἱ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἐκ τοῦ μακροῦ αἰώνος πεπλανημένοι εἰς τοσαύτην ἡξουσία μεταβολήν, ὡς μὴ μόνον ἐπιγνῶνται σε τὸν ἐπὶ πάντων Θεὸν, ἀλλὰ καὶ ἐπιστήμην ἀναλαβεῖν τοῦ ἐξομολογεῖσθαι σοι κατὰ τὸν ἀποδοθέντα διττὸν τρόπον· διπερ ἵνα γένηται ἡδη ποτὲ, τάχυνον τὰ τῆς προφητείας, ἵνα αὐτόπται τῶν αἰτινῶν ἐπαγγελιῶν γενούμεθα. Ἀκουστέον δὲ τῶν προκειμένων ὡς δυναμένων καὶ ἐκ προσώπου τῶν προφητῶν λέγεσθαι· ὡστ' εἶναι τὰ μὲν πρὸ τοῦ διακάλματος, ἀρμόζοντα τῷ προσώπῳ τῶν ἀποστόλων, τὰ δὲ μετὰ τὸ διακάλμα, τῷ χορῷ τῶν προφητῶν, οἵτινες ἐπεθύμουν ίδειν ἢ τιμεῖς βλέπομεν, καὶ οὐκ εἴδον κατὰ τὴν σωτηρίου φωνὴν. Ἐκῆς τούτοις εἰρηται· « Γῆ ἔδωκε τὸν καρπὸν αὐτῆς. » Ἡ κατὰ τὸν Σύμμαχον· « Γῆ δώσει τὴν φορὰν αὐτῆς. » Καρπὸς γάρ ὡς ἀληθῶς δὲ κατὰ φύσιν τῆς γῆς ἔστι: τὸ γνωρίζειν τὸν ἐπὶ πάντων Θεὸν, καὶ τὰς ὁφειλομένας αὐτῷ ἐξομολογησίες καὶ εὐχαριστίας ἀναπέμπειν τοὺς οἰκεῖους αὐτὴν ἐπιτραπέντας. Ἐπὶ τοῦτο μὲν γάρ κατεσκεύασται τὸ τῆς γῆς στοιχεῖον, ἐπὶ τὸ τοὺς ἐν αὐτῇ τὰς διατρίbeas ποιουμένους εὐσεβείας προσφέρειν καρπούς· διὰ δὲ τὴν τοῦ πρώτου ἀνδρὸς παράδασιν ἐλέχθη· « Ἐπικατάρατος ἡ γῆ ἐν τοῖς ἔργοις σου. Ἐν λύπαις φάγῃ αὐτὴν πάσας τὰς τήμερας τῆς ζωῆς σου· ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἀνατελεῖ σοι. » Ἄλλ' οὐκ ἦν οὗτος δὲ κατὰ φύσιν καρπὸς τῆς γῆς· πρόδρομος δὲ τῆς μελλούσης φύσειν ἐν αὐτῇ παρὰ φύσιν κακίας. Παρὰ φύσιν γάρ αἱ ἀκανθαὶ καὶ τριβόλοι διὰ τὴν παράδασιν ὑποστάσαις οὐ μόνον τοῦ πρώτου ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ τῶν μετ' αὐτὸν ἡσεβηκότων· ἐπειδὴ κατὰ δράχας, διτε εἶπεν δὲ Θεός· « Βλαστησάτω ἡ γῆ βοτάνην

¹¹ Luc. x, 24. ¹² Gen. iii, 17. ¹³ Gen. i, 11.

χόρτου· σπέρμα σπέρμα κατὰ γένος καὶ καθ' ὅμοιό τητα, καὶ ξύλον κάρπιμον ποιοῦν καρπὸν, οὐ τὸ σπέρμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ κατὰ γένος ἐπὶ τῆς γῆς· » οὐδὲ μηνή μηνή γέγονεν ἀκανθῶν οὐδὲ τριβόλων· οὐδὲ ἀνέψυσε ταῦτα ἡ γῆ, εἰ μὴ τὰ τῆς παρακοῆς ἐπιχολούθησεν ἀνθρώπῳ. Τῆς γοῦν ὑστερὸν ἐπισυμβάστης ἀνθρώποις κακίας εἰκόνες ἐφύσαν δικανθί καὶ τριβολοί. «Οθεν ἵνα ταῦτα ἀπόληται, πῦρ ἥλθε βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν ὁ Σωτὴρ. Καὶ δὴ τοῦ σωτηρίου λόγου δίκην πυρὸς τὰς ἀκάνθας καὶ τοὺς τριβόλους ἀφανίζοντος, νευθεῖσα τῆς κακίας ἡ φυχὴ, τὸν προστήκοντα αὐτῇ καὶ κατάλληλον καρπὸν ἀποδίδωσι. Διόπερ λαὸς μὲν πάντες ἔξομολογοῦνται· Ἐθνη δὲ ἐπὶ τῆς γῆς δόδηγοῦνται. Τούτοις τε ἀχαλούσθως, ἐπενήνεκται τό· »Γῆ ἕδωκε τὸν καρπὸν αὐτῆς. Εὔλογήσαι τὸν δὲ θεός, ὁ θεός τὸν, εὐλογήσαι τὸν δὲ θεόν. Καὶ φορηθῆτωσαν αὐτὸν πάντα τὰ πέρατα τῆς γῆς. » Εἴτε οἱ ἀπόστολοι τοῦ Σωτῆρος τὸν ἡμῶν, εἴτε οἱ παλαιοὶ τῶν θεοῦ προφῆται (ἐκατέρω γάρ τάγματι ἐφαρμόζει τὰ λεγόμενα), εὑχονται τῆς περὸς τοῦ θεοῦ εὐλογίας τυχεῖν, ἡς καὶ ἀνωτέρω τὴν διάνοιαν παρεστήσαμεν, δεικνύντες ὅπως τὸ, «Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρωτατε τὴν γῆν, καὶ κατακυριεύσατε αὐτῆς, » ἐπὶ τούτων ἐπιληροῦτο πνευματικᾶς. Πάρεστι γοῦν Ἑργῷ παραλαβεῖν, ὡς ἡ σύμπασα γῆ τῆς ἐκείνων διαδοχῆς ἐπιληρώθη. Αἱ τε καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ίδρυθεῖσαι τοῦ Σωτῆρος τὸν Ἑκκλησίαν, καὶ οἱ καθ' ἔκαστην μυριάνδροι λαοὶ τῆς εὐλογίας αὐτῶν ἐμφαίνουσι τὰ ἀποτελέσματα. Πρεπόντως δὲ αὐτοῖς τὸ, «Ο θεός τὸν, » ἐν τῷ, «Εὔλογήσαι τὸν δὲ θεός, δὲ θεός τὸν, » ὡς ἀν πάτριον κεκτημένοι τὸ τοῦ θεοῦ αὐτῶν γνώρισμα. 'Αλλ' ἔχησες ἐπισυνάπτουσιν ἀρίστεως λέγοντες τὸ, «Εὔλογήσαι τὸν δὲ θεός· » ὡς μηκέτι μόνων αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ πάντων τῶν δι' αὐτῶν σωθησομένων θεὸν δύτα. Καὶ μετὰ πάντα τὸ συμπέρασμα τῆς ὅλης προφητείας ἐπισφραγίζονται λέγοντες· «Καὶ φορηθῆτωσαν αὐτὸν πάντα τὰ πέρατα τῆς γῆς. » Ἐπειδὴ γάρ «ἀρχὴ σοφίας φόδος Κυρίου, » ἀναγκαῖς ὀστερε εἰσαγωγὴν τῆς θεοσεβείας τὸν φόδον τοῦ θεοῦ ἐγγενέσθαι πᾶσιν ἀνθρώποις τοῖς καὶ μέχρι τῶν ἐσχάτων τῆς γῆς εἰκοῦσιν ἐπεύχονται· δὴ δὴ καὶ ἐπιληροῦτο μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος τὸν θεοφάνειαν, μεθ' ἣν εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ φήματα αὐτῶν. Περὶ τούτων δὲ τῶν περάτων τῆς γῆς καὶ διὰ τῶν ἐμπροσθεν ἐλέγετο· «Ἐπάκουσον τὸν δὲ θεόν τοῦ Σωτῆρος τὸν, ἡ ἐλπίς πάντων τῶν περάτων τῆς γῆς καὶ τῶν ἐν θαλάσσῃ μαρκρῶν.

EΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ Τῷ ΔΑΥΙΔ ΨΑΛΜΟΣ ΩΔΗΣ ΕΖ'. D. I. IN FINEM DAVIDI, PSALMUS CANTICI. LXVII.

«Ἀναστήτω ὁ θεός, καὶ διασκορπισθήτωσαν οἱ ἔχοροι αὐτοῦ, καὶ φυγέτωσαν ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ οἱ μισοῦντες αὐτόν. » Οἱ μὲν πρὸ τοῦ μετὰ χείρας τρεῖς ἐφεξῆς τὴν κλήσιν τῶν ἔθνων προεφώνουν· ὃν δὲ μὲν ἔστι «Ψαλμὸς φόδης» ἐπεγέγραπτο «Τῷ Δαυΐδ», δὲ ἐπόμενος «Φόδη ψαλμοῦ· » δὲ τρίτος «Ἐν ὄμνοις ψαλμὸς φόδης. » Εἰκότως τοιγαροῦν καὶ δὲ μετὰ χείρας, εὐαγγελικός ὃν καὶ αὐτὸς, καὶ οὐ περὶ τῆς κλήσεως τῶν ἔθνων μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ Σωτῆρος αὐτοῦ προφητείαν περιέχων, «εἰς τὸ τέλος

A bus postea inhæsit, imaginem, spinæ et tribuli suborti sunt. Quamobrem, ut hæc dispereant, ignem in terram missum Servator venit. Et sae salutari verbo ignis instar spinas et tribulos absumente, renovata anima malitiā exuens, convenientem sibi et consentaneum fructum profert. Quapropter populi omnes consilientur; gentes vero in terra diriguntur. Ad hæc autem consequenter inferunt illud: «Terra dedit fructum suum. Benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus, et metuant eum omnes fines terræ. » Sive apostoli Servatoris nostri, sive prisci illi Dei prophetæ (nam utrique ordini hæc dicta competunt), Dei benedictionem consequi precantur, cuius mentem supra declaravimus, cum illud, «Crsecite et multiplicamini et replete terram, et dominamini illius», in ipsis spiritualiter completum esse probaremus. Licit igitur vel ex gestis rebus intelligere, universam terram eorum successione repletam esse. Ecclesiæ namque Servatoris nostri per universam terram fundatae, et innumeræ per singulas earum populi, benedictionem ipsorum completam exhibent. Ipsi porro conveant illud, «Deus noster, » in hoc dicto expressum, «Benedicat nos Deus, Deus noster; » utpote qui paternam Dei sui cognitionem obtineant. Verum deinde illud adjiciunt: «Benedicat nos Deus; » utpote qui non ipsorum tantum, sed etiam eorum omnium, qui per eos salutem natūrati sunt, Deus sit. Post hæc omnia autem totius prophetæ complementum obsignauit his verbis: «Et metuant eum omnes fines terræ. » Quandoquidem enim «initium sapientiae timor Domini», necessario precantur, ut timor, quasi initatio ad piam religionem, omnibus hominibus, etiam extrema terræ incolentibus, ingeratur. Quod post divinum Salvatoris nostri adventum impletum est: post illum enim in omnem terram exivit sonus apostolorum ejus, et in fines orbis terræ verba eorum. De his quoque terræ finibus superius dicebatur: «Exaudi nos, Deus Salvator noster, spes omnium finium terræ, et eorum qui in mari sunt longe». »

VERS. 2-4. «Exsurget Deus, et dissipentur inimici ejus, et fugiant qui oderunt eum a facie ejus. » Tres psalmi ante præsentem consequenter positi, vocacionem gentium prænuntiabant: equidus Lxiv. «Psalmus cantici Davidi» inscriptus erat; sequens vero, «Canticum psalmi; » tertius «In hymnis psalmus cantici. » Jure itaque præsens psalmus cum evangelicus item sit, ac non solum de vocatione gentium, sed etiam de ipso Salvatore prophetiam contineat, «in finem Davidi, » atque «psalmus cantici, » perinde atque superio-

¹ Gen. 1, 28. ² Psal. cx, 10. ³ Psal. Lxix, 6.

res, inscriptus est. Par erat enim sermones bonorum promissa complectentes, non modo psalmos, sed una psalmos cantici, et cantica psalmi vocari, atque « in finem » remittere; quia ea quæ in horum vaticiniis feruntur, diuturnis post temporibus in consummatione sæculi perficienda erant. Hic quoque psalmus a Spiritu propheticō ex persona apostolorum pronuntiatus est. Sicut ergo in præcedentibus orabant, Deum sibi ad evangelicam prædicationem adjutorem evocantes; eodem quoque modo in præsenti ulterius progressi dicunt: « Benedictus Dominus quotidie; prosperum iter faciet nobis Deus salutarium nostrorum: » et iterum: « Manda, Deus, virtuti tuæ, confirma hoc, Deus, quod operatus es in nobis. » Vides enim quomodo precentur, ut Deus sibi prosperum iter paret, seque confirmet, ut Evangelii cursum sine obice perficiant. Evangelicam item prædicationem aperte memorant dicentes: « Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multa. » Imo quibusnam Evangelium prædicaturi essent vaticinantur his verbis: « Venient legati ex Aegypto, Aethiopia porriget manum suam Deo. » Clare enim hisce verbis Aegyptiis Evangelium annuntiant, idololatras subindicantes: ex Aegypto namque idolatria ortum accepit. Quinetiam Aethiopianam Deo manum porrigere suam dicunt, extrema terræ significantes. Deinde vero omnia regna terræ consertim advocant, hocque ritu universas gentes significant. Ut autem ea quæ in vaticinio ferebantur, nunc tandem opere perficerentur, in ipso principio Spiritus sanctus per Davidem preces emitit dicens: « Exsurgat Deus et dissipentur inimici ejus. » Per graves enim inimici Dei jam olim in omnes terræ habitatores tyrannidem exercebant, maligni videlicet dæmones, qui multiplicum numinum errorem in universum orbem induxerant. Nemo porro erat qui mala propelleret, non vir sapiens, non justus, non propheta, imo nec quispiam ex angelis et sanctis spiritibus, sive ex cœlestibus divinisque virtutibus. Quapropter Deum rogat ut exsurgat, et ex regio throno suo excitetur. Nam Dei providentia tunc cessare, vacare et ceu quiescere dicitur, cum ex divitiis bonitatis, et ex patientia longanimitate que sua peccantes et erga se impie agentes tolerat; moveri autem et excitari dicitur, cum peccatores aggressus ulciscitur. Ut igitur memorati hostes finem facerent dominandi hominibus, Deo supplicat ut exsurgat seseque concitet ad ultionem, ut qui olim in unum congregati erant, et improbam mutuo concordiam inierant, eam scilicet quæ diabolicalm idolatriam spectabat, dissiparentur procul dispersi. Ii vero inimici Dei erant, eumque oderant, qui aerem terræ eminentem replebant, et improbitatem illam multiplicis erroris sovebant, impii nempe quidam et athei dæmones. Qui Deo vel tantum commovente se, et ad facinorum ultionem sese excitante, primo quidem dissipati et alii procul aliis dispersi, deinde in fugam versi sunt, ac postea sic ut defecit sumus defecerunt, et sicut liquevit cera

A τῷ Δαυὶδ ἐπιγέραπται, καὶ φαλμὸς φῶτης ὅμοιός τοῖς πρὸ αὐτοῦ. Ἐδει γάρ τοὺς τῶν ἀγαθῶν ἐπαγγελτικούς λόγους μή μόνον φαλμοὺς, ἀλλ' ὅμοι καὶ κατὰ τὸ αὐτὸν φαλμοὺς φῶταν καὶ ὥδες φαλμῶν ὄνομάζεσθαι καὶ εἰς τὸ τέλος ἀναπέμπειν· ὡς ἂν μακροῖς ὑστερὸν χρόνοις ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ αἰώνος μελλόντων πληροῦσθαι τῶν ἐν αὐτοῖς θεσπιζομένων. Λέλεκται δὲ καὶ αὐτὸς ὑπὸ τοῦ προφητικοῦ Πνεύματος ἐκ προσώπου τῶν ἀποστόλων. « Οὐσπερ οὖν διὰ τῶν ἔμπροσθεν ἐπηγύχοντο ἑαυτοῖς ἀνακαλούμενοι θεὸν συνεργὸν εἰς τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐν τοῖς προκειμένοις οἱ αὐτοὶ προΐόντες, φασίν· « Εὐλογητὸς Κύριος ἡμέραν καθ' ἡμέραν· κατευδούσεις ἡμῖν δὲ θεὸς τῶν σωτηρίων ἡμῶν· » καὶ πάλιν· « Ἐντειλαὶ, οἱ θεός, τὴν δύναμιν σου· δυνάμωσον, οἱ θεός, τοῦτο δὲ κατειργάσω ἡμῖν. » Όρας γάρ διπας κατευδούσθηνται ὑπὸ τοῦ θεοῦ καὶ δυναμωθῆναι εἰς τὸ ἀκαλύτως τὸν δρόμον τοῦ Εὐαγγελίου τελειῶσαι εὐχονταί. Μέμνηται δὲ σαρῶς καὶ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος λέγοντες· « Κύριος δώσει βῆμα τοῖς εὐαγγελιζομένοις δυνάμει πολλῇ· » ἀλλὰ καὶ τίσιν ἡμελλον κηρύξτειν τὸ Εὐαγγέλιον θεσπίζουσιν ἐν οἷς φασιν· « Ἡξουσι πρέσβεις ἔξι Αἰγύπτῳ· Αἰθιοπίᾳ προφθάσει χείρα αὐτῆς τῷ θεῷ. » Σαρῶς γάρ διὰ τούτων Αἰγυπτον εὐαγγελίζονται, τοὺς εἰδωλολάτρας αἰνιττόμενοι· ἐπει ἔξι Αἰγύπτου κατήρξατο ἡ εἰδωλολάτρεια. Ἀλλὰ καὶ τὴν Αἰθιοπίαν προφθάσαι χείρα αὐτῆς τῷ θεῷ φασι, τὰ ἔσχατα τῆς οἰκουμένης δηλοῦντες. Εἴθ' ἔξης τὰς βασιλείας τῆς γῆς πάσας ἀθρόως συγκαλοῦσι, τῶν ἔθνῶν ἀπάντων τούτον σηματινομένων τὸν τρόπον. « Ινα δὲ τὰ διὰ τῶν λόγων προφητευόμενα ἡδη ποτὲ καὶ δι' ἐργῶν χωρῆσῃ, ἀρχόμενον τὸ Πνεῦμα τὸ προφητικὸν, διὰ τοῦ Δαυὶδ εὐχὴν ἀναπέμπει λέγον· » Ἀναστήτω δὲ Κύριος, καὶ διασκορπισθῶσαν οἱ ἔχθροι αὐτοῦ. » Δεινοὶ γάρ ἔχθροι τοῦ θεοῦ κατευράννουν πάλαι πρότερον τῶν ἐπὶ γῆς ἀπάντων, οἱ τὴν πολύθεον πλάνην καθ' δλῆς τῆς οἰκουμένης συστησάμενοι πονηροὶ δαίμονες. Οὐδεὶς τε ἦν ἐπαμύνων τοῖς κακοῖς, οὐ σοφὸς ἀνήρ, οὐ δικαίος, οὐ προφήτης ἀλλ' οὐδὲ ἀγγέλων τις ἡ πνευμάτων ἀγίων, ἡ τῶν κατ' οὐρανὸν θείων δυνάμεων. Διὸ δὴ αὐτὸν ἀναστῆναι τὸν θεόν, καὶ τοῦ βασιλείου διεγερθῆναι θρόνου παρακαλεῖ. Ἡρεμεῖν μὲν καὶ ἡσυχάζειν καὶ ὕστερ διαναπαύεσθαι τὰ τῆς τοῦ θεοῦ προνοίας λέγεται, ἐπειδὴν τῷ πλούτῳ τῆς χρηστότητος αὐτοῦ καὶ τῇ μακροθυμίᾳ φέρη τοὺς ἀμαρτάννατας καὶ εἰς αὐτὸν ἀσεβοῦντας· τὸ δὲ κινεῖσθαι καὶ διανίστασθαι, ἐπειδὴν τὰς ἐκδικήσεις ποιῆσαι ἐπεξιών τοῖς ἀμαρτάνουσιν. « Ιν· οὖν ἡδη ποτὲ πάντων ταῖς κατὰ τῶν ἀνθρώπων δυνατεῖσις οἱ προλεχθέντες ἔχθροι, διαναστῆναι τὸν θεόν καὶ διεγερθῆναι ἑκετεύει, διπας οἱ πάλαι κατὰ τὸ αὐτὸν συνηγμένοι καὶ κακὴν συμφωνῶν πρὸς ἀλλήλους θέμενοι, τὴν τῆς δαιμονικῆς εἰδωλολατρείας, διασκεδασθῶσι μακρὰν ἀλλήλων γενόμενοι. Ἐχθροὶ δὲ τοῦ θεοῦ καὶ μισοῦντες αὐτὸν ἡσαν, οἱ τὸν ὑπὲρ γῆς ἀέρα πληροῦντες καὶ τὴν ἐν ἀνθρώποις πολυπλανῆ κακῶν ἐνεργοῦντες δυσσεβεῖς τινες καὶ διεσοδοῦσι οἱ, κινηθέντος αὐτοῦ μόνον τοῦ

Θεοῦ, καὶ ἐπὶ τὴν τὸν πραττομένων ἐκδίκησιν ἔστιν τὸν διεγείραντος, πρῶτον μὲν ἐσκορπίζοντα μαχράν ἀλλήλων διασκεδανύμενοι, εἰτ' ἐχρῶντο φυγῆν· καὶ μετὰ ταῦτα ὡς ἐκλείπει καπνὸς ἐξελιπον, καὶ ὡς τῆκεται κηρὸς ἀπὸ προσώπου πυρὸς, οὐτως ἡμελλον ἀπόλλυσθαι. Νοήσεις δὲ ὅπως ὡς ἐκλείπει καπνὸς ἐξελιπον οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ, ἐπιστήσας ὡς τὸ μὲν παλαιὸν μετεσχηματίζοντο εἰς ἄγγελους φωτὸς, αὐτὸς δὲ ὁ διάβολος καὶ οἱ διάχονοι αὐτοῦ κατὰ τὸν Ἀπόστολον, ὃς φησιν· Ἐντὸς γάρ ὁ Σατανᾶς μετασχηματίζεται εἰς ἀγγελον φωτός. Ὁ Οὐρανὸς οὖν εἰ καὶ οἱ διάχονοι αὐτοῦ μετασχηματίζονται εἰς ἄγγελους δικαιοσύνης, ἐχρησιμόδοτους τε τότε κατὰ πάντα τόπον, μαντείας καὶ θεραπείας ἐπαγγελλομενοι, ὡς τοὺς δειπνιδίμονας θύειν αὐτοῖς καθ' ὑπερβόλην μανίας καὶ τὰ ἐκατῶν φίλτατα. Νυνὶ δὲ ἐκείνων πάντων ἀφανισμὸς καὶ ἀρημία γέγονεν, ὡς μηδὲ μνήμην αὐτῶν ἐπιλιπέσθαι· ἐξελιπον δὲ ὡς ἐκλείπει καπνὸς ἀποσθεσθέντος; αὐτῶν τοῦ πυρός· διὸ καὶ ἀλλαχοῦ εἰρηται· Ἐνέδη καπνὸς ἐν δργῇ αὐτοῦ. Ἡ γάρ τοῦ Θεοῦ δργὴ τούτοις αὐτοῖς ἐπελθοῦσα, τὸ πῦρ αὐτῶν· φασκόντων τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς κατέβεσται οὐ σβεσθέντος, ἀνέδη καπνός. Ἀλλὰ καὶ οὗτος ὁ καπνὸς μηχεθ' ὑποκαίριμον, μηδὲ ἔχων δύσθενην ὑποστῆναι, ἐκλείπει. Ἔπει, δὲ ὁ Θεὸς φῶς ἐστιν, καὶ σκοτία ἐν εὐτῷ οὐκέτι ἔστιν οὐδεμίᾳ, τοῦτο τὸ φῶς τοῖς αὐτῷ φίλοις σφοδρά· καὶ γνώσεως, καὶ ἀληθείας μαρμαρυγάς ἐκπέμπει, ὡς φάναι αὐτοὺς, Ἐσθμειώθη ἐφ' ἡμᾶς τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου, Κύριε. Ταῖς δὲ προλεχθεῖσιν ἐχθροῖς αὐτοῦ πῦρ καταφέλγον γίγνεται. Διὸ λέλεκταις ἐν ἑτέροις· Πῦρ ἐνώπιον αὐτοῦ καυθίσταται, καὶ κύκλῳ αὐτοῦ καταιγίς σφοδρά· καὶ, Πῦρ ἐναντίον αὐτοῦ καυθίσταται, καὶ φλογεὶς πάντας τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ. Καὶ ἐν τῷ μετά κείρας οἱ ἐχθροὶ οὐ μόνον ἐκλείπειν ὡς καπνὸς, ἀλλὰ καὶ ὡς τῆκεται κηρὸς ἀπὸ προσώπου πυρὸς, οὐτως ἐκτήκεσθαι εἰρηνται· ἐπειδὴ περ αὐτοὶ ἐαυτοὺς ἐχθροὺς τοῦ Θεοῦ πεποιήκασιν. Ὅτι γάρ Θεὸς ἀγαπᾷ τὰ δυτικά πάντα, καὶ οὐδὲν βδελύσσεται ὡν ἐποίησεν οὐδὲν γάρ μισῶν τι κατεσκεύαζε· διὸ οὐδὲν διαχθρός αὐτός. Οἱ δὲ μαχρύνοντες ἐαυτοὺς ἀπ' αὐτοῦ, καὶ ἐχθροποιοῦντες ἐαυτοὺς, ἐπισπῶνται τὴν ἀπώλειαν· ὡς λέγεσθαι· Ὅτι ίδον οἱ μαχρύνοντες ἐαυτοὺς ἀπὸ σοῦ ἀπολοῦνται. Οὐτως δὲ καὶ μισοῦσται τὸν Θεόν οἱ τὰ ὑπὸ αὐτοῦ μεμισθέντα πρόστοντες. Ταῦτα μὲν οὖν καθ' ἓν λελέγων τρόπον. Ἔπει δὲ ἡ πᾶσα προφητεία εὐαγγελική τυγχάνει, θέα μήποτε ταῦτα εἰς τὸν Θεόν Λόγον ἀναφέρεται, διὸ ἡν μὲν πάλαι ἐν τοῖς κόλποις ἀναπαυσμένος τοῦ Πατρός· Ἐν ἀρχῇ γάρ ἐγνώσθη ὁ Λόγος καὶ ὁ Λόγος ἡν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἡν ὁ Λόγος. Καὶ· Ὅντος ἡν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν, αὐτὸς ἡν ὁ Μονογενῆς τοῦ Θεοῦ ὁ ὄντος εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρός. Ἔπει δὲ μορφὴν δούλου λαδῶν, καὶ σχῆματι εὑρεθεὶς ὡς ἀνθρωπος, ἐταπείνωσεν ἐαυτὸν μέχρι θανάτου, τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον εἰκότως τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ θεσπίζει λέγον· Ἄναστητας ὁ Θεός, καὶ διασκορπισθή-

A a facie ignis, sic et illi perituri erant. Quomodo autem sicut deficit fumus defecerint adversarii ejus, intelliges, si animadveritas qua ratione olim ipse diabolus et ministri ejus transformarentur in angelos lucis, secundum Apostolum, qui ait: « Ipse enim Satanas transformatur in angelum lucis ²⁷. » Non magnum itaque quidquam si ministri ejus transformarentur in angelos justitiae, nec si tunc omnibus in locis oracula ederent, vaticinia et curationes pollicentes; ita ut superstitionis homines per summam insaniam vel sibi charissima ipsis immolarent. Nunc vero eorum omnium ruina et desertio contigit, ita ut ne vel eorum memoria supersit: extinctoque ipsorum igne defecerunt sicut deficit fumus. Quare alio in loco dicitur: « Ascendit fumus in ira ejus ²⁸. » Nam ira Dei invadens ipsos, ignem ipsorum, quo animas hominum incendebant, restinxit: quo restincto, ascendit fumus. Sed ipse fumus cum ignis non subsit, nec habeat in quo subsistat, deficit. Quia vero Deus lux est, et tenebrae in eo non sunt ullae, hæc lux amicis suis sapientiae, scientiae et veritatis radios emittit, ita ut dicant: « Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine ²⁹; » inimicis autem suis supra membratis ignis consumens est. Quare alibi dictum est: « Ignis in conspectu ejus exardescet, et in circuitu ejus tempestas valida ³⁰; » et: « Ignis in conspectu ejus exardescet, et inflammabit omnes inimicos ejus ³¹. » In præsenti quoque inimici ejus non modo ut fumus deficeret, sed sicut fluit cera a facie ignis, ita et ipsi liquescere dicuntur. Quoniam ipsis sese inimicos Dei constituerunt. Deus enim omnia quæ sunt amat, et nihil odit eorum quæ fecit: neque enim aliquid condidit quod odisset; quare nullius inimicus ipse est. Qui vero sese ab ipso longe removent, ipsiusque se inimicos efficiunt, perniciem sibi attrahunt, ita ut dicatur: « Quia ecce qui elongant se a te, peribunt ³². » Sic autem et Deum oderunt, qui perosa ipsi perpetrant. Hæc igitur uno modo dicta fuerint. Cum porro omnis prophetia evangelica sit, consideres velim num hæc ad Deum Verbū referantur, quod quidem olim in paterno sinu requiescebat: « In principio ³³ enim erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus era ³⁴ Verbum ³⁵. » Et: « Hoc erat in principio apud Deum ³⁶, ipsum erat Unigenitus Dei, qui est in sinu Patris. Quia vero formam servi accipiens, et habitu inventus ut homo, humiliavit semetipsum usque ad mortem; jure Spiritus sanctus ejus resurrectiōnem vaticinatur dicens, « Exsurgat Deus et dissipentur inimici: » ubi per illud, « Deus, » Deus Verbum intelligitur. Aut oratio illa de Christo hoc profert, « Exsurgat, » et ad universorum Deum emittitur; ita ut illud, « Deus, » sic accipiatur: O Deus, exsurgat Christus tuus, et dissipentur inimici ejus. Congregati namque sunt inimici ejus

²⁷ H Cor. xi, 14. ²⁸ Psal. xvii, 9. ²⁹ Psal. iv, 7. ³⁰ Psal. xliv, 3. ³¹ Psal. xcvi, 3. ³² Psal. lixii,

tempore passionis ipsius, quando « tremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania. Astiterunt reges, et principes convenerunt in unum adversus Dominum et adversus Christum ejus⁶. » Hosce porro omnes resurrectio Christi ex mortuis dissipavit : tuncque defecerunt ut deficit sumus, et sicut fluit cera a facie ignis. Hunc sane Christum Dei odio habuerunt, ac etiamnum oderunt, qui frequenter impia dicta, convicia et blasphema verba proferunt, ejus Ecclesiam oppugnant ac doctrinam calumniantur. Nam alias nullos reperire est qui universorum Deum oderint ; neque enim ipsi athei et impii, neque maligni dæmones, neque impuri spiritus id dicterint. At Christum Dei se odio habere aperre protulissentur, primo ille de quibus ipse per prophetiam ita fatur : « Locuti sunt adversum me lingua dolosa, et sermonibus odii circumdederunt me, et expugnaverunt me gratis. Pro eo ut me diligerent, detrahebant mihi. Et posuerunt adversum me mala pro bonis, et odium pro dilectione mea⁷ »; deinde qui post illos etiam nunc in ipsum blasphemata dicta proferunt. Cæterum omnes inimici ejus, et qui oderunt eum dissipati sunt et fugerunt a facie virtutis ejus, defeceruntque sicut deficit sumus, et sicut fluit cera a facie ignis. Nemo igitur ex odientibus eum impune unquam ex hac vita migravit. Sed etiam principes sacerdotum, Scribæ, Pharisæi et Sadduceæi, qui insidias olim ipsi parvunt, ita defecerunt, ut neque memoria eorum ad hoc usque tempus, neque nomen apud Judæos servetur. Tunc tota eorum natio in omnes gentes dispersa dissipataque est. Insequentibus vero temporibus quotquot Ecclesiam ejus oppugnarunt, similiiter et ipsi defecerunt sicut deficit sumus, et sicut fluit cera a facie ignis. Inimici ergo Christi et qui oderunt eum talia passi sunt ; maximeque invisibles et occulti inimici, maligni nempe dæmones et spiritus nequam, qui olim multorum numinum erroris autores erant : qui post resurrectionem ex mortuis penitus dissipati sunt. Idemque ipsi liquefiantur sicut cera a facie ignis, clamabant dicentes : « Sine, quid nobis et tibi, Fili Dei ? venisti ante tempus torquere nos⁸. » Nam deitatis ipsius invisibles et occulti radii, tormenta doloresque talia dicentibus invexerunt. Dexter porro amicorum Dei ordo quibus in Servatoris nostri resurrectione frueretur bonis, deinceps docet prophetia quæ ait : « Et justi lætentur et exsultent in conspectu Dei, delectentur in lætitia. » Quid illud sit, non simpliciter lætari et exultare, sed in conspectu Dei et apud Deum his perfaci, divinaque voluptate gaudere, non potest pro merito enarrari.

Θεοῦ τάγμα διοίων ἀπέλαυνε ἀγαθῶν ἐν τῇ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀναστάσει, ἔξης διδάσκει ἡ προφητεία λέγουσα. « Καὶ οἱ δίκαιοι εὐφρανθήτωσαν, ἀγαλλιάσθωσαν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, τερψθήτωσαν ἐν εὐφροσύνῃ. » Όποιον δέ ἔστι τὸ μῆτ ἀπλῶς εὐφρανεῖσθαι καὶ ἀγαλλιᾶν, ἀλλ᾽ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ παρὰ τῷ θεῷ τούτων ἀπολαύειν, τὸ δονὴ τε θεῖα ἐντρυφᾶν, οὐκ ἔστιν ἐπαξίως λόγῳ διηγήσασθαι.

⁶ Psal. II, 1, 2. ⁷ Psal. cxviii, 3-5. ⁸ Matth. viii, 29.

A τωσαν οἱ ἔχθροι αὐτοῦ⁹, Θεοῦ νοούμενοι τοῦ Θεοῦ λόγου. Ἡ τῆς εὐχῆς περὶ μὲν τοῦ Χριστοῦ λεγούσης τὸ, « Ἀναστήτω, » πρὸς δὲ τὸν Θεόν τῶν ὅλων ἀναπεμπομένης ἵν' ἦ τὸ, « ὁ Θεός, » ἀντὶ τοῦ, ὁ Θεός, ἀναστήτω Χριστός σου, καὶ διασκορπισθήτωσαν οἱ ἔχθροι αὐτοῦ. Συντριχθήσαν μὲν γάρ οἱ ἔχθροι αὐτοῦ κατὰ τὸν πάνων αὐτοῦ καιρὸν, ὀπηγίκα ἐφρύαξαν ἕθη, καὶ λαοὶ ἐμελέτησαν κενά. Παρέστησαν οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ ἀρχοντες συνήχθησαν ἐπὶ τὸν αὐτὸν κατὰ τοῦ Κυρίου καὶ κατὰ τὸν Χριστὸν αὐτοῦ. » Πάντων δὲ τούτων διασκορπισμὸν ἡ ἐκ νεκρῶν ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ κατειργάσαστο. ἐξέλιπον τε ὡς ἐκλείπει καπνὸς, καὶ ὡς τήκεται κηρὸς ἀπὸ προσώπου πυρός. Καὶ τούτον γε τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ ἐμίσησαν, μισοῦσι τε εἰσέτι καὶ νῦν, οἱ συνεχῶς αὐτὸν ἀθέοι λόγοις καὶ λοιδορίαις βλασφημοῦντες, τὴν τοῦ Ἐκκλησίαν αὐτοῦ πολεμοῦντες, καὶ τὴν διαδσκαλίαν διαβάλλοντες. « Άλλως γάρ τὸν ἐπὶ τὸν πάντων Θεὸν οὐκ ἐν εὐροὶ μισοῦντάς τινας· οὐδὲ γάρ αὐτοὶ οἱ ἀθέοι καὶ διατεβεῖς ἀλλ᾽ οὐδὲ οἱ πονηροὶ δαιμονες, οὐδὲ τὰ ἀκάλαρτα πνεύματα τούτα ἀν εἰποιεν. Τὸν δὲ Χριστὸν τοῦ Θεοῦ διμολογούμένως ἐμίσησαν· πρῶτοι μὲν ἐκεῖνοι, περὶ ὃν αὐτὸς διὰ τῆς προφητείας ἐρασκεν· « Ἐλλάλησαν κατ' ἐμοῦ γλώσσῃ δολίᾳ, καὶ λόγοις μίσους ἐκύκλωσάν με, καὶ ἐπολέμησάν με δωρεάν. Ἀντὶ τοῦ ἀγαπᾶν με ἐνδιέβαλλόν με. Καὶ ἔθεντο κατ' ἐμοῦ κακὰ ἀντιἀγαθῶν, καὶ μίσος ἀντὶ τῆς ἀγαπήσεως μου. » Ἑπειτα καὶ οἱ μετ' ἐκείνους εἰσέτι νῦν αὐτὸν βλασφημοῦντες. Πλήτιν πάντες οἱ ἔχθροι αὐτοῦ, καὶ οἱ μισοῦντες αὐτὸν διεσκορπισθήσαν καὶ πεφεύγασιν ἀπὸ προσώπου τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. Ἐξέλιπον τε ὡς ἐκλείπει καπνὸς καὶ ὡς τήκεται κηρὸς ἀπὸ προσώπου πυρός. Αὐτίκα γοῦν οὐδεὶς πώποτε τῶν μεμισχότων αὐτὸν ἀτιμώρητος διεκῆλθε τὸν βίον ἀλλὰ καὶ οἱ πάλαι τὴν ἐπιβούλην αὐτῷ τυρεύσαντες ἀρχερεῖς καὶ γραμματεῖς, Φαρισαῖοι καὶ Σαδδουκαῖοι οὖτας ἐξέλιπον, ως μηδὲ μνήμην αὐτῶν εἰσέτι νῦν μηδὲ δοματα παρὰ Ιουδαίοις σώζεσθαι. Τότε πᾶν Εἴον αὐτῶν διασκεδασμὸν καὶ διασκορπισμὸν ὑπέμεινες εἰς πάντα τὰ ἔθη· καὶ ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα δὲ χρόνοις πάντες ὅσιοι τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ πεπολεμήκασιν, δομοίς ἐξέλιπον καὶ αὐτοὶ ὡς ἐκλείπει καπνὸς καὶ ὡς τήκεται κηρὸς ἀπὸ προσώπου πυρός. Οἱ μὲν οὖν ἔχθροι τοῦ Χριστοῦ καὶ οἱ μισοῦντες αὐτὸν τοιαῦτα πεπόνθασι, καὶ ἔτι μᾶλλον οἱ ἀδρατοὶ καὶ ἀφανεῖς ἔχθροι, πονηροὶ δαιμονες καὶ μοχθηρά πνεύματα, διὰ ὃν τὰ τῆς πολυύθεου πλάνης ἐνηργεῖτο πάλαι· νῦν παντελής διασκορπισμὸς μετά τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν γέγονεν· οἱ δὲ αὐτοὶ, τηκόμενοι ὡς κηρὸς ἀπὸ προσώπου πυρός, ἐδόνων λέγοντες· « Εα· τί ἡμῖν καὶ σοι, Υἱὲ Θεοῦ; Ἐλθες πρὸ καιροῦ βασανίσαι τὴν ήματά. » Αἱ γὰρ τῆς θεότητος αὐτοῦ ἀδρατοὶ καὶ ἀφανεῖς ἀκτίνες, βασάνους καὶ ἀλγηδόνας τοῖς ταῦτα λέγουσι παρείχον. Τὸ δέ γε δεξιὸν τῶν φίλων τοῦ

« Ἀστε τῷ Θεῷ, ψάλτε τῷ ὄντι ματι αὐτοῦ· δόδοις
ποιήσατε τῷ ἐπιβενθήκτι ἐπὶ δυσμῶν.» Τὸν μὲν περὶ¹
τῶν ἔχθρων καὶ μισουντων τὸν Θεὸν λόγον διὰ βρα-
χέων ἐπετέμετο ἡ προφητεία τὸν δὲ περὶ τῶν δικαίων
ἐξαπλοῖ, ἐνδιατρίβουσα τῇ περὶ αὐτῶν μνήμῃ. Καὶ
δὴ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον παρακελεύεται τοῖς δικαίοις
ὅδεις καὶ ψάλτειν τῷ Θεῷ, ὡς ἂν διὰ τούτων μελ-
λουσιν ἀπολαύειν τῆς θείας εὐφροσύνης καὶ τῆς προ-
λεχθεῖσῆς περπλάνης καὶ ἀγαλλιάσεως. Καὶ ἐπεί περ
τῶν δύο τούτων, λέγω δὲ τοῦ ὁδείν καὶ ψάλτειν, τὸ
μὲν κρείττον ἦν τὸ ὁδεῖν, τὸ δὲ ὑποθεντήκος τὸ δι’
ὄργανου ἀνακρούεσθαι, εἰκότως τὸ μὲν κρείττον ἀν-
έθηκε τῷ Θεῷ, τὸ δὲ διὰ τοῦ ὄργανου ἐνεργεῖν τῷ ὄντι
ματι αὐτοῦ. « Ἀστε· γάρ, φησι, « τῷ Θεῷ, καὶ
ψάλτε τῷ ὄντι ματι αὐτοῦ. » Ἄδει δὲ τῷ Θεῷ δι’ δι-
ῆγων δογμάτων τὴν ψυχὴν πεπαιδευμένος καὶ τὰς
πρεπούσας αὐτῷ θεολογίας ἐκ διανοίας κεκαθαρμένης
ἀναπέμπων² ψάλτεις δὲ τῷ ὄντι ματι αὐτοῦ, διὰ τῶν
τοῦ σώματος κινήσεων καὶ διὰ τῆς τῶν αἰσθητηρίων
ἐνεργείας τοιαῦτα πράττων. ὡς δοξάζεσθαι δι’ αὐτοῦ
παρὰ τοῖς δρῶσι τὸ δύνομα τοῦ Θεοῦ. Ταῦτα μὲν οὖν
πρῶτα παρακελεύεται τῷ τῶν δικαίων χρῷ πράτ-
τειν δι’ λόγος· ἔξης δὲ πρᾶγμά τι ποιεῖν ἐπέροις χρήσι-
μον προστάττει. Ἰνα γάρ ἐπιβῆται Θεὸς τῷ τῶν ἀν-
θρώπων βίῳ, καὶ διπλῶς ἐμπεριπατήσῃ τοῖς ἐπὶ γῆς,
τὴν δύον αὐτῷ λείαν καὶ δμαλήν ἀπεργάζεσθαι δια-
κελεύεται φάσκων « Ὁδοποιήσατε· » ἢ κατὰ τὸν Σύμμα-
χον, « Καταστρώσατε· » κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν,
« Ἀποσκολοπίσατε· » τουτέστι πᾶν σκολιδὺν ἀφέλετε,
καὶ πᾶν τραχὺν καταστρώσατε, ὡς ἂν γένοιτο λεία καὶ
δμαλή τοῦ Θεοῦ ἡ εἰς ἀνθρώπους πορεία. Τούτο δὲ
καὶ Ἡστίας ἐδήλου λέγων· « Ετοιμάσατε τὴν δόνην
Κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ. Πᾶσα
φάραγξ πληρωθήσεται, καὶ πᾶν δρός καὶ βουνὸς
ταπεινωθήσεται. Καὶ ἔσται τὰ σκολιὰ εἰς εὐθείαν,
καὶ ἡ τραχεία εἰς ὁδὸν λείας, καὶ δυνεται πᾶσα
σάρξ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ. » Ἐνταῦθα δὲ οὐ πρότε-
ρον δύοποιεῖν κελεύει ἢ πρῶτον αὐτοὺς μαθόντας
ὅπως χρή ᾧδειν τῷ Θεῷ καὶ διπλῶς ψάλτειν τῷ ὄντι
ματι αὐτοῦ. Ταῦτα γάρ προμαθόντας καὶ ἔργοις ἐπι-
τελέσαντας, ἔξης βούλεται δύοποιεῖν, τουτέστι τὰς
παρὰ τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς παρασκευάζειν, καθαρά-
τε καὶ ἐτοίμους αὐτὰς ἀπεργάζεσθαι εἰς τὴν ἐπιόη-
ριαν τοῦ πρεδονῶνθέντος Θεοῦ. Διό φησιν· « Ὁδοποιή-
σατε τῷ ἐπιβενθήκτι ἐπὶ δυσμῶν, Κύριος δύνομα
αὐτῷ. » Κέκληκε δὲ τὸν Κύριον ἐνταῦθα καινοτέρη
φωνῇ κατὰ τὴν Ἐβραϊκὴν λέξιν· Ια γάρ αὐτὸν
ώντιμαστεν· δύθεν δὲ Σύμμαχος, « Διὰ τοῦ Ια ἡ δύνομα-
στα αὐτοῦ, ἡρμηνευσεν· ἡ δὲ πέμπτη ἔκδοσις, « Ἐν
τῷ Ια τὸ δύνομα αὐτοῦ. » Ηὐλέστη δὲ τὸ δύνομα τοῦ
Σωτῆρος· Ἰησοῦ διὰ τῆς πρώτης συλλαβῆς. Καὶ τοῦ-
τον τὸν Κύριον, οὗ τὸ δύνομα φησιν εἶναι διὰ τοῦ Ια,
ἢ ἐν τῷ Ια, ἐπιβενθέναι ἐπὶ δυσμῶν διδάσκει.
σημαίνει δὲ τὴν εἰς ἀνθρώπους αὐτοῦ πάροδον καὶ
τὴν ἐνσαρκὸν ἐπιδημίαν. Οὐ γάρ τὸν ἐν μορφῇ Θεοῦ
Θεὸν λόγον γυμνὸν ἐπιδειξας φύτων δικτυον ἐξηστράψε
τὸν τῶν ἀνθρώπων βίον, μορφὴν δὲ δούλου λαβὼν καὶ

A VERS. 5, 6. « Cantate Deo, psalmum dicite no-
mini ejus, iter facite ei, qui ascendit super occa-
sum. » Sermone de inimicis et osoribus Dei Ver-
bi compendio absolvit prophetia; de justis autem
fusius agit, eorumque commemorationi insistit. Et
sane Spiritus sanctus jubet justos cantare et psal-
lere Deo; utpote qui his vacantes, divinam lætitiam
memoratamque delectationem et exultationem na-
cturi sint. Quia vero ex his duobus, nimirum ex
cantu et ex psalmodia, præstabilior cantus erat,
atque inferior ipsi erat instrumenti pulsatio; jure
quod præstantius erat Deo addixit, instrumenti
vero actionem nomini ejus. Nam inquit, « cantate
Deo, et psalmum dicite nomini ejus. » Deo autem
cantat, cujus anima sana doctrina instituta est, et
B congruentia divinaque verba ex pura conscientia
ipsi transmittit; psallit vero nomini ejus, qui cor-
poreis motibus et sensibili actione talia exhibit,
quaes spectatores ad nomen Dei gloria celebrandum
inducant. Hæc igitur primo jubet justorum cho-
rus peragere; deinde vero eidem præcipitur ut opus
aliis utile persiciat. Nam ut Deus ad hominum ge-
nus accedat, et cum terrigenis perambulet, præci-
pit ut viam facilem atque planam ipsi muniant, di-
cens: « Iter facite; » sive secundum Symmachum,
« Sternite; » secundum Aquilani vero, « A surculis
mundate, » id est, omne tortuosum auserte, et quod
asperum est, sternite, ut iter Dei ad homines pla-
num facileque evadat. Id ipsum sic Isaías declara-
vit: « Parate viam Domini, rectas facite semitas
ejus. Omnis vallis implebitur, et omnis mons et
collis humiliabitur. Et erunt tortues in viam re-
claim, et aspera in vias planas. Et videbit omnis
caro salutare Dei. » Hic vero non prius iter facere
jubet, quam edidicerint qui canendum oporteat
Deo et psallendum nomini ejus. His institutos,
postquam id re ipsa præstiterint, iter deinde facere
præcipit, id est, humanas animas præparare, pu-
rasque illas et ad ipsius Dei adventum paratas effi-
cere. Quamobrem ait: « Iter facite ei qui ascendit
super occasum, Dominus nomen illi. » Hic porro
Dominum nova voce secundum Hebraicam lectio-
nem expressit: ipsum quippe, ia, nuncupavit:
quare Symmachus, « Per ia vocabulum ejus, » in-
terpretatus est: quinta vero editio, « In ia nomen
ejus. » Per primam autem syllabam nomen Serva-
toris Jesu subindicavit. Et hic est Dominus cuius
nomen per ia, vel in ia dicit esse: et ascendisse
eum ad occasum docet, significatque ejus in carne
transitum ad homines. Neque enim cum, qui in
forma Dei erat, Deum Verbum nudum exhibens lu-
cis instar, humanum genus illustravit; sed forma
servi accepta, radiisque deitatis suæ contractis, et
in corpore quasi demersus, cum ad occasum usque
mortalis vitæ devenisset (quam vitam divinus Apo-
stolus tenebras vocat, dicens: « Adversus mundi
rectores tenebrarum harum¹⁰ »); sive etiam cum

¹ Isa. xl, 3-5. ¹⁰ Ephes. vi, 12.

ipsam mortem subiisset, ascendisse dicitur super A occasum. *Huic igitur Domino, qui ascendit super occasum, cuius nomen Iesu per ea significatur, iter facite.* Hæc porro apostolico choro spiritus propheticus præcipit, et illud eum alacritate et fiducia magna ipsum peragere jubet. Quamobrem deinde insert: « *Et exultate in conspectu ejus;* » sive secundum Symmachum, « *Et gloriamini in facie ejus.* » Aliam quoque prædicti Domini notitiam præbet dicens: « *Patris orphanorum et judicis viduarum.* » Nisi enim pater orphanorum et vindex judexque viduarum effici dignatus esset, nulla ipsi ratio fuisset cum humilibus terræ. At quia per humanitatis excessum dignatus est ascendere super occasum, et in tenebris orphanorum pater vocari, et viduarum patrocinio carentium, animarumque orbarum, judex et ultor effici; jure ad orphanos cœlestis Patris ignatos, et ad viduas animas sponso orbas viam apparari jubet. Alias quoque Providentiae rationem hæc sententia declaraverit, docens viduas et orphanos, orbos et patrocinio carentes in mundo relinqu non sine ratione et sapientia Dei; sed ad ejus gloriam, ejusque divinæ providentiae argumentum. Sæpe itaque orphani parentibus orbi, accuratius edocti et litteris instituti suere, quam ii qui a parentibus educati sunt; itemque diuturnæ vitæ et annosi extiterunt: neque solum iis victui necessaria adsuere; imo etiam præclarri et illustres evasere viri. Parique modo mulieres in viduitatis infortunium lapsæ, alacriori, feliciori ac religiosiori vita perfunctæ sunt, quam illæ quæ in conjugio vitam egerant. Deus quippe plus orphanis propicit, quam patres filiis; et viduarum patronus vindexque est. Quare dictum est: « *Patris orphanorum et judicis viduarum.* » Pro illo autem, « *Qui ascendit super occasum;* » Symmachus, « *Qui velitur in inhabitata.* » Inhabitatum porro vocat, alienigenarum et extranearum gentium regionem; quæ alii in locis desertum nuncupari solet. Ac rursus pro illo, « *judicis viduarum;* » Aquila, « *judicantis viduas;* » Symmachus, « *ulciscentis viduas.* » Apposite admodum patrem orphanorum, viduarum judicem vocat. Quia enim non omnes viduæ eodem vitæ instituto sunt, dijudicans ipse quænam se dignæ, quæ non dignæ sint, judex eorum constituitur. Neque tamen pari modo orphanorum judex fuerit: æque enim illis ceu pater propicit.

τὰς ἀκτίνας τῆς ἑαυτοῦ θείτητος συστείλας, καὶ ὡς περικαταδὺς ἐν τῷ σώματι, ἐπὶ δυσμῶν τε γενόμενος τοῦ θυνητοῦ βίου, (δην δὲ τοῖς Ἀπόστολος σκότῳ ὥν ματεν εἰπών· « Πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τούτου·») ἢ ἐν αὐτῷ καταδὺς τῷ θανάτῳ, λέλεκται ἐπιβεβητήκαντας ἐπὶ δυσμῶν. Τούτῳ οὖν, φησι, τῷ ἐπιβεβητήκατος ἐπὶ δυσμῶν Κυριψ, οὗ τὸ Ἱησοῦν δονομα ὁντας τὴν σημαίνεται, ὀδοποιήσατε. Προστάττετε δὲ ταῦτα τὸ Ηπεῖνα ματα τὸ προφητικὸν τῷ ἀποστολικῷ χορῷ, καὶ τοῦτο πράττετε σὺν πολλῇ προθυμίᾳ καὶ παρθέσιᾳ ἐπικελεύεται. Διδοὶ ἐπιλέγει ἔξῆς· « *Kai ἀγαλλιάσθε ἐνώπιον αὐτοῦ·* » ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον, « *Kai γαυριάσθε εἰς πρόσωπον αὐτοῦ.* » Καὶ διλοὶ δὲ γνώρισμα δίδωσι τοῦ προδηλωθέντος Κύριου, λέγων· « *Tοῦ πατρὸς τῶν ὀρφανῶν καὶ κριτοῦ τῶν χηρῶν.* » Εἰ μὴ γάρ ὁρφανῶν τῇσιστε γενέσθαι πατήρ, χηρῶν τε ἔκδικος καὶ κριτής, οὐδεὶς δῆμος αὐτῷ λόγος πρὸς τοὺς ἐπὶ γῆς ταπεινούς. Ἐπει τὸ δὲ καθ' ὑπερβολὴν φιλανθρωπίας κατηξίωσεν ἐπιδῆμας ἐπὶ δυσμῶν, καὶ τῶν ἐν τῷ σκότῳ ὄρφανῶν χρηματίσαι πατήρ, τῶν τε ἀπεριστάτων χηρῶν τε καὶ ἐρήμων ψυχῶν κριτής καὶ ἔκδικος γενέσθαι εἰκότας τὴν δόδον τὴν ἀγούσαν ἐπὶ τοὺς ὄρφανούς τοὺς τὸν ἐπουράνιον ἀγνοοῦντας Πατέρα, ἐπὶ ταῖς ἐστερημένας τοῦ νυμφίου χήρας ψυχὰς ὀδοποιεὶν παρακελεύεται. Καὶ διλῶς δὲ, τοῦ περὶ Προνοίας λόγου γένοιτο· δην δὲ διάνοια παραστατική, διδάσκουσα, διτι καὶ ὄρφανοι ἔρημοι καὶ ἀπεριστάτοι καταλείπονται ἐν τῷ βίῳ οὐκέτι δινεύοντες τὸν λόγον καὶ σοφίας θεοῦ, ἀλλ' εἰς δόξαν αὐτοῦ καὶ εἰς ἐνδείξιν τῆς αὐτοῦ θείας ἐπισκοπῆς. Πολλάκις γοῦν οἱ γονέων ἐστερημένοι παῖδες ὄρφανοι μᾶλλον τῶν ὑπὸ πατέρας τραφέντων λόγων καὶ παιδείας μετέσχον, μαχρέσιοι τε καὶ πολυχρόνοι γεγόνασι· καὶ οὐ μόνον τροφῆς ηὐπόρησαν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἐπισήμους δινδρας προτίθονται. Καὶ γυναικεῖς ὡσαύτως χηρίαν δυστυχήσασαι μᾶλλον τῶν συζυγίᾳ βίου εὐθύμουν καὶ διλυπον καὶ θεοσεβῆ διεῖχιθον τοῦ θεοῦ τοῖς μὲν ὄρφανοις ὑπὲρ πάντα πατέρα καταστάντος, ταῖς δὲ χηραῖς ἀντιλήπτορος καὶ ἐκδίκου. Διδοὶ εἰρηται· « *Tοῦ πατρὸς τῶν ὄρφανῶν καὶ κριτοῦ τῶν χηρῶν.* » Ἄντι δὲ τοῦ, « *Tῷ ἐπιβεβητήκατος ἐπὶ δυσμῶν,* » δέ Σύμμαχος· « *Tῷ ἐποχούμενῷ ἐν τῇ ἀστικήᾳ.* » Ἀοίκητον δὲ καλεῖ τὴν τῶν ἀλλογενῶν καὶ ἀλλοφύλων ἐθνῶν χώραν· δῆμος ὁντικάζειν ἐν ἑτέροις εἰσιθεν δέ λόγος. Καὶ πάλιν ἀντι, « *τοῦ κριτοῦ τῶν χηρῶν,* » δέ Αὐκύλας, « *δικαστοῦ χηρῶν,* » δέ Σύμμαχος, « *καὶ ὑπερδικούντος χηρῶν,* » ἡρμήνευσαν. Σφόδρα δὲ ἀκριβῶς ὄρφανῶν μὲν αὐτὸν πατέρα ἀποκαλεῖ, χηρῶν δὲ κριτήν. Ἐπει γάρ μη ταῖς ἀξίαις αὐτοῦ καὶ ταῖς μη τοιαύτας, κριτής εἴσιται ἐπὶ τὴν περὶ αὐτοῦ θεολογίαν, διδάσκων.

VERS. 7. « *Deus in loco sancto suo, Deus inhabitare facit unius moris in domo.* » Quia memoratua Dominum quasi deprimens humilem in locum deduxerat, dicens ascendisse super occasum, esseque patrem orphanorum et judicem viduarum; necessario ad ejus deitatem prædicandam veritut,

B τὰς ἀκτίνας τῆς ἑαυτοῦ θείτητος συστείλας, καὶ ὡς περικαταδὺς ἐν τῷ σώματι, ἐπὶ δυσμῶν τε γενόμενος τοῦ θυνητοῦ βίου, (δην δὲ τοῖς Ἀπόστολος σκότῳ ὥν ματεν εἰπών· « Πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τούτου·») ἢ ἐν αὐτῷ καταδὺς τῷ θανάτῳ, λέλεκται ἐπιβεβητήκαντας ἐπὶ δυσμῶν. Τούτῳ οὖν, φησι, τῷ ἐπιβεβητήκατος ἐπὶ δυσμῶν Κυριψ, οὗ τὸ Ἱησοῦν δονομα ὁντας τὴν σημαίνεται, ὀδοποιήσατε. Προστάττετε δὲ ταῦτα τὸ Ηπεῖνα ματα τὸ προφητικὸν τῷ ἀποστολικῷ χορῷ, καὶ τοῦτο πράττετε σὺν πολλῇ προθυμίᾳ καὶ παρθέσιᾳ ἐπικελεύεται. Διδοὶ ἐπιλέγει ἔξῆς· « *Kai ἀγαλλιάσθε ἐνώπιον αὐτοῦ·* » ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον, « *Kai γαυριάσθε εἰς πρόσωπον αὐτοῦ.* » Καὶ διλοὶ δὲ γνώρισμα δίδωσι τοῦ προδηλωθέντος Κύριου, λέγων· « *Tοῦ πατρὸς τῶν ὄρφανῶν καὶ κριτοῦ τῶν χηρῶν.* » Εἰ μὴ γάρ ὁρφανῶν τῇσιστε γενέσθαι πατήρ, χηρῶν τε ἔκδικος καὶ κριτής, οὐδεὶς δῆμος αὐτῷ λόγος πρὸς τοὺς ἐπὶ γῆς ταπεινούς. Ἐπει τὸ δὲ καθ' ὑπερβολὴν φιλανθρωπίας κατηξίωσεν ἐπιδῆμας ἐπὶ δυσμῶν, καὶ τῶν τε σκότῳ ὄρφανῶν χρηματίσαι πατήρ, τῶν τε ἀπεριστάτων χηρῶν τε καὶ ἐρήμων ψυχῶν κριτής καὶ ἔκδικος γενέσθαι εἰκότας τὴν δόδον τὴν ἀγούσαν ἐπὶ τοὺς ὄρφανούς τοὺς τὸν ἐπουράνιον ἀγνοοῦντας Πατέρα, ἐπὶ ταῖς ἐστερημένας τοῦ νυμφίου χήρας ψυχὰς ὀδοποιεὶν παρακελεύεται. Καὶ διλῶς δὲ, τοῦ περὶ Προνοίας λόγου γένοιτο· διτι καὶ ὄρφανοι μετέσχον, μαχρέσιοι τε καὶ πολυχρόνοι γεγόνασι· καὶ οὐ μόνον τροφῆς ηὐπόρησαν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἐπισήμους δινδρας προτίθονται. Καὶ γυναικεῖς ὡσαύτως χηρίαν δυστυχήσασαι μᾶλλον τῶν συζυγίᾳ βίου εὐθύμουν καὶ διλυπον καὶ θεοσεβῆ διεῖχιθον τοῦ θεοῦ τοῖς μὲν ὄρφανοις ὑπὲρ πάντα πατέρα καταστάντος, ταῖς δὲ χηραῖς ἀντιλήπτορος καὶ ἐκδίκου. Διδοὶ εἰρηται· « *Tοῦ πατρὸς τῶν ὄρφανῶν καὶ κριτοῦ τῶν χηρῶν.* » Ἄντι δὲ τοῦ, « *Tῷ ἐπιβεβητήκατος ἐπὶ δυσμῶν,* » δέ Σύμμαχος· « *Tῷ ἐποχούμενῷ ἐν τῇ ἀστικήᾳ.* » Ἀοίκητον δὲ καλεῖ τὴν τῶν ἀλλογενῶν καὶ ἀλλοφύλων ἐθνῶν χώραν· δῆμος ὁντικάζειν ἐν ἑτέροις εἰσιθεν δέ λόγος. Καὶ πάλιν ἀντι, « *τοῦ κριτοῦ τῶν χηρῶν,* » δέ Αὐκύλας, « *δικαστοῦ χηρῶν,* » δέ Σύμμαχος, « *καὶ ὑπερδικούντος χηρῶν,* » ἡρμήνευσαν. Σφόδρα δὲ ἀκριβῶς ὄρφανῶν μὲν αὐτὸν πατέρα ἀποκαλεῖ, χηρῶν δὲ κριτήν. Ἐπει γάρ μη ταῖς ἀξίαις αὐτοῦ καὶ ταῖς μη τοιαύτας, κριτής εἴσιται ἐπὶ τὴν περὶ αὐτοῦ θεολογίαν, διδάσκων.

C D « *Ο Θεός ἐν τόπῳ ἀγίῳ αὐτοῦ, ο Θεός κατοικεῖ μονοτρόπους ἐν οἰκῳ.* » Ἐπειδὴ τὸν προδηλωθέντα Κύριον κάτω που ἐπὶ τὸ ταπεινὸν κατηγαγεν δέ λόγος, ἐπιβεβητήκαντας ἐπὶ δυσμῶν φῆσας αὐτὸν, ὄρφανῶν τε εἶναι πατέρα καὶ χηρῶν κριτήν, ἀναγκαῖος ἐπανέρχεται ἐπὶ τὴν περὶ αὐτοῦ θεολογίαν, διδάσκων.

δι τας μὲν προλεχθείσαις δυσμαῖς διά τινας οἰκονομίας πρὸς βραχὺν ἐπιβαίνει χρόνον τό γε μήν οἰκητηρίου αὐτοῦ καὶ ἡ πρέπουσα αὐτῷ διατριβὴ οὐκέτι ἐν δυσμαῖς ἔστιν, « ἀλλ' ἐν τόπῳ ἀγίῳ » ἢ κατὰ τὸν Ἀκύλαν, « ἐν οἰκητηρίῳ ἡγιασμένῳ αὐτοῦ », ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον, « ἐν βασιλείᾳ ἀγίᾳ αὐτοῦ ». « Εστιν μὲν γάρ αὐτῷ τόπος ἐμπρέπων καὶ ἀρμέζων τῇ αὐτοῦ θεότητι ὅμως δ' οὖν, φιλάνθρωπος ἀνήρ, τοῦ οἰκείου μεγέθους ὑποκαταβαίνει, συγκαταβαίνει τε τοῖς ἐν δυσμαῖς οἰκοῦσιν ὄφρανος καὶ χήραις. Διὸ καὶ ἀλλοχοῦ εἰρηται· « Ὄτι ἴδου Κύριος Κύριος ἐκπορεύεται καὶ καταβίσεται ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ. » Κατὰν δὲ ἐνθένδε καὶ ἐπιβαίνων ἐπὶ δυσμάς, δποῖα διαπράττεται θεασώμεθα. « Κατοικίζει, φησι, μονοτρόπους ἐν οἰκῳ. » Κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, « Λίσταν οἰκείων μοναχῶν οἰκίαν», καὶ κατὰ τὸν Ἀκύλαν, « Καθίζει μονογενεῖς οἰκονός», κατὰ δὲ τὴν πέμπτην ἔκδοσιν, « Κατοικίζει μονοζώνους ἐν οἰκῳ. » Καὶ τοῦτ' ἡν τὸ πρώτων αὐτοῦ κατόρθωμα δὴ καὶ μέγιστον τῶν εὔτοῦ κατορθωμάτων τῷ τῶν ἀνθρώπων δεδώρηται γένει. Τὸ γοῦν πρώτων τάγμα τῶν ἐν Χριστῷ προκοπτόντων τὸ τῶν μοναχῶν τυγχάνει. Σπάνιοι δέ εἰσιν οὗτοι· διὸ κατὰ τὸν Ἀκύλαν μονογενεῖς ὥνομασθησαν ἀφωμοιωμένοι τῷ μονογενεῖ Γάϊῳ τοῦ Θεοῦ. Κατὰ δὲ τοὺς Ἐθνομήκοντα μονοτρόποι τυγχάνουσιν, ἀλλ' οὐ πολύτροποι, οὐδὲ διλοτεῖς τὸν ἑαυτῶν μεταβάλλοντες τρόπον, ἵνα δὲ μόνον κατορθοῦντες, τὸν εἰς ἄκρον ἤκοντα ἀρετῆς. Μονοζώνους δὲ αὐτοὺς ἡ πέμπτη ἔκδοσις ὥνδρασεν, ὡς ἀν μονήρεις καὶ καθ' ἑαυτοὺς ἀνεζωσμένους. Τοιοῦτοι δὲ πάντες εἰσὶν οἱ τῶν μονήρων καὶ ἀγρὸν κατορθοῦντες βίον, ὃν πρῶτοι γεγόνασιν οἱ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν μαθηταὶ, οἵτις εἰρητο· « Μή κτήσῃσθε χρυσὸν, μηδὲ δρυγυρὸν εἰς τὰς ζώνας ὑμῶν, μή πήραν εἰς ὕδον, μηδὲ ὑποδήματα, μηδὲ ράβδον. » Ἐν γάρ τῷ λέγειν μή δεῖν κτήσασθαι χρυσὸν μηδὲ δρυγυρὸν εἰς τὰς ζώνας ἀνεζωσμένους αὐτοὺς εἰσάγει. Οὕτω δὲ καὶ πᾶσιν ἡμῖν δὲ Ἀπόστολος παρακελεύεται λέγων· « Στήτε οὖν περιζωσάμενοι τὴν ὁσφὺν ὑμῶν ἐν ἀληθείᾳ. » Καὶ οἱ τὸ Πάσχα δὲ ἐσθίοντες ἐκελεύοντο τὰς ὁσφύς ἔχειν περιζωσμένας. Τοῦτο δὴ οὖν πρῶτον κατορθοῦ τοῖς ἐν δυσμαῖς οἰκοῦσιν ἐπιδημήσας ὁ θεσπιζόμενος. Ἀπὸ γάρ τῶν προλεχθέντων ὄφρων καὶ τῶν δηλωθειῶν χηρῶν ἀφορίσας, ἐξαίρετον καὶ τιμώτατον ἑαυτῷ τάγμα τὸ τῶν μονοτρόπων κατοικίζει αὐτοὺς ἐν οἰκῳ, δηλαδὴ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ, παραμένειν καὶ κατοικεῖν ἐν αὐτῇ καταξιῶν αὐτούς. Μετὰ δὲ τούτους δεύτερον ἔργον κοινωφελές καὶ εἰς πολλοὺς διαβαῖνον κατορθοῖ, « ἐξάγων πεπεδημένους ἐν ἀνδρείᾳ » τῇ γάρ ἑαυτοῦ ἀνδρείᾳ ἐξάγει τοὺς πρότερον σειραῖς ἀμαρτῶν πεπεδημένους. Ἀντὶ δὲ τοῦ, « ἐν ἀνδρείᾳ, εἰς ἀπόλυτον, » ἡμρήνευσεν δὲ Σύμμαχος, εἶπών « Ἐξάγει δεδεμένους εἰς ἀπόλυτον. » Νοήσεις δὲ καὶ τοῦτο ἐκ τῆς λεγούσης ἐν Ἡσαΐᾳ προφητείας εἰς αὐτοῦ πρόσωπον τοῦ Κυρίου· « Ἰδού δέδωκά σε εἰς διαθήκη γένους, εἰς φῶς ἐθνῶν, ἀνοῖξαι δρθαλμοὺς τυφλῶν, ἐξάγειν ἐκ δεσμῶν δεδεμένους, καὶ ἐξ-

A docens eum ad prædictum occasum per cœconomiam ad breve tempus ascendisse. Domicilium quippe ejus et condigna ipsius habitatio non in occasu est; sed « in loco sancto; » sive secundum Aquilam, « in habitaculo sanctificato suo; » aut secundum Symmachum, « in regia sancta sua. » Est enim ipsi locus condecorans, et deitati ejus consentaneus; sed tamen humanus cum sit, a propria magnitudine descendit, orphanisque et viduis in occasu habitantibus sese attemperat. Quare alibi dicitur: « Quia ecce Dominus Dominus egreditur et descendet de loco suo. » Cum autem inde descenderit, et ascenderit super occasum, quæ operetur, videamus. « Inhabitare facit, inquit, unius moris in domo. » Secundum Symmachum autem, « Dat inhabitandam monachis domum; » secundum Aquilam, « Sedere facit unigenitos domi; » secundum quintam editionem, « Inhabitare facit una zona præcinctos domi. » Et illud erat primum ejus præclarum opus, quod maximum ejus facinus est in gratiam humani generis editum. Primus itaque ordo eorum qui in Christo proficiunt, est monachorum. Sed rari sunt illi; quare secundum Aquilam unigeniti vocati sunt, similes facti unigenito Filio Dei. Secundum LXX autem, unius, non diversi moris sunt, neque subinde morem variant, sed unum colunt qui ad virtutis cacumen advenit. Ipsos vero unius zonæ quinta editio vocavit, utpote qui solitarii, et per seipsos præcincti sint. Tales autem sunt, quotquot monasticam castamque vitam agunt, quorum primi fuere Salvatoris nostri discipuli, quibus dictum est: « Nolite possidere aurum neque argentum in zonis vestris, neque peram in viam, neque calceamenta, neque virgam¹¹. » Cum dicitur enim, non oportere possidere aurum neque argentum in zonis, ipsos zonæ præcinctos indicat. Sic autem omnibus nobis Apostolus præcipit dicens: « State igitur præcincti lumbos vestros in veritate¹². » Itemque qui pascha comedebant, lumbos præcinetos habere jubebantur. Id igitur primum opus habitantibus in occasu adventans exhibet is qui in vaticinio fertur. Nam ex memoratis orphanis et viduis adlectum sibi præstantem illum et pretiosissimum unius moris ordinem, inhabitare facit in domo, scilicet in Ecclesia sua, dignosque eos habuit qui in ea manerent et habitarent. Postquam ipsos delegit, aliud opus præstat, in multorum utilitatem et emolumenit, « educens vincitos in fortitudine: » nam virtute sua eos qui pridem peccatorum vinculis constringebantur, educit. Pro illo autem, « in fortitudine, » Symmachus « in dimissionem » interpretatus est dicens: « Educit vincitos in dimissionem. » Hæc porro intelligas ex prophetia Isaiae, quæ ex ipsius Domini persona sic loquitur: « Ecce dedi te in testamentum generis, in lucem gentium, ad aperiendum oculos cæcorum, ad educendum ex vinculis ligatos, et ex-

¹¹ Matth. x, 9, 10. ¹² Ephes. vi, 14.

domo custodiae sedentes in tenebris¹³. » Eos enim qui olim diabolicis vinculis constringebantur, diabolico multorum nūminum errori deditos, solutis vinculis eduxit, concessa peccatorum remissione. Imo etiam eos qui a sæculo in morte colligati erant secum resuscitavit, cum acerba mortis vincula solvisset. Hoc autem fecit in virtute; nam accepta hominis forma perque humanum corpus viriliter agens, vincitos superius memoratos ex vinculis eduxit. Haec erant præclara Dei Verbi ad homines adventantis facinora, quibus deinde subiungitur: « Similiter eos qui exasperant, qui habitant in sepulcris. » Quod Symmachus hoc pacto clarius et apertius explicavit: « Inobsequentes autem inhabitabunt æstus siccitatem; » Aquila vero, « Verumtamen absentes inhabitarunt levem pétram. » Ipse quippe volebat exacerbantes a vinculis eruere et liberare. At illi in hujusmodi inobsequientia perseverantes, Deumque ea in re exacerbantes et exasperantes, in sepulcris suis habitabunt, ita ut de illis dicatur: « Sine mortuos seperare mortuos suos¹⁴; » sive etiam « inhabitabunt æstus siccitatem; » utpote qui ituri sint « in ignem æternum, paratum diabolo et angelis ejus¹⁵. »

VERS. 8, 9. « Deus, cum egredereris in conspectu populi tui, cum pertransires in deserto. Diapsalma. » Dei Verbum non modo in consummatione sæculorum ad homines advenisse, sed etiam ipsum suis quod per Moysem oracula fundebat, hic docetur his verbis: « Deus, cum egredereris in conspectu populi tui, cum pertransires in deserto, terra mota est, etenim cœli distillaverunt. » Tunc enim, inquit, cum educeres filios Israel ex terra Ægypti, fama rerum in Ægypto gestarum ad omnes pervagante, universa terra mota est. Sed tunc quidem terra mota est; sive fama, ut dictum est, omnium terrigenarum aures implente; sive etiam ipso terræ elemento de adventu Dei lætante. Quod item docet alius psalmus his verbis: « In exitu Israel de Ægypto, domus Jacob de populo barbaro, montes exsultaverunt ut arietes, et colles sieut agni ovium¹⁶. » Terra itaque gaudens commovebatur; cœli autem distillaverunt: quid distillaverunt, nisi cibum inexpectatum in deserto degentibus delapsum, sive etiam divinos sermones et leges quæ animarum rationabilium cibi sunt? Motu est autem terra, et cœli distillaverunt « a facie Dei Sinai, » id est, in monte Sinai oracula edentis. Haec vero clarius interpretatus Symmachus est dicens: « Terra movebatur, cœlum vero distillavit a facie Dei hujus Sinai, et a facie Dei, Dei Israel. » Num forte cœlestes virtutes ceu nutrices quædam e mamma lac infantibus distillare facientes, sic et ipsæ alimentum ex se iis qui tunc infantes animo erant, subministrarunt? Quare lex a Moyse edicta, pædagogus ab Apostolo vocata fuit¹⁷.

γάς ανόμασται πάρε τῷ Ἀιαττῆλῳ ὁ δὲ οὐκ Μωυσέως; λαληθεὶς λόγος.

¹³ Isa. xlvi, 6, 7. ¹⁴ Luc. ix, 60. ¹⁵ Matth. xxv, 41. ¹⁶ Psal. cxiii, 1, 4. ¹⁷ Gal. iii, 24.

A οἶκου φυλακῆς καθημένους ἐν σκήτει. » Τοὺς γὰρ πάλαι δεσμοῖς διαβολικοῖς κατεσφιγμένους, καὶ τῇ πολυθέῳ καὶ δαιμονικῇ πλάνῃ προστετηκότας, λύσας τῶν δεσμῶν ἔξηγαγε, δοὺς δὲ φεσιν ἀμαρτιῶν. Ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν τῷ θανάτῳ δεσμίους δντας ἐξ αἰώνες συναέστησεν ἑαυτῷ, λύσας τῶν πικρῶν τοῦ θανάτου δεσμῶν. Καὶ τοῦτο ἐπεράβεν « ἐν ἀνδρείᾳ. » ἀνδρὸς γὰρ σχῆμα λεβῶν, καὶ δὲ ἀνθρωπίου σώματος ἀνδρισάμενος, ἔξηγαγε τῶν δεσμῶν τοὺς προλεχθέντας. Ταῦτ’ ἡν τὰ κατορθώματα τῆς εἰς ἀνθρώπους ἐπιδημίας τοῦ Θεοῦ Λόγου, οἵτις ἔξῆς εἰρηται: « Ὁμίας τοὺς παραπικραίνοντας τοὺς κατοικοῦντας ἐν τάφοις, » « Οπερ ὁ Σύμμαχος ἡρμήνευσε λευκότερον, διασαρφήσας τὴν διάνοιαν καὶ εἰπών: « Οἱ δὲ ἀπειθεῖς κατοικήσουσι καύσωνος Ἑρότητα. » ὁ δὲ Ἀκύλας, « Πλὴν ἀφιστάμενοι, φησιν, ἐσκήνωσαν λεωπετρίανδε. » Ἐθύλειτο μὲν γὰρ αὐτὸς καὶ τοὺς παραπικραίνοντας ἔξαγαγεν καὶ ἐλευθερώσαι τῶν δεσμῶν. Ἐπιμένοντες δὲ οὐτοὶ τῇ ἀπειθείᾳ, παροξύνοντές τε ἐν αὐτῷ τούτῳ καὶ παραπικραίνοντες τὸν Θεὸν, κατοικήσουσι τοὺς ἑαυτῶν τάφους, ὡς λέγεσθαι περὶ αὐτῶν: « Ἄφες τοὺς νεκροὺς θάπτειν τοὺς ἑαυτῶν νεκρούς. » ἢ « κατοικήσουσι καύσωνος Ἑρότητα. » ὡς ἀν μέλλοντες πορεύεσθαι: « εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἄγγελοις αὐτοῦ. »

C « Οὐ Θεός, ἐν τῷ ἐκπορεύεσθαι σε ἐνώπιον τοῦ λαοῦ σου, ἐν τῷ διαβάλνειν σε ἐν τῇ ἐρήμῳ. Διψαλμα. » Οτι μὴ μόνον ἐν τῇ συντελείᾳ τῶν αἰώνων ἀνθρώποις ἐπεδῆμει ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἀλλὰ καὶ πρότερον αὐτὸς ἦν ὁ διὰ Μωυσέως χρηματικῶν, ὁ παρὼν διδάσκει λόγος φάσκων: « Οὐ Θεός, ἐν τῷ ἐκπορεύεσθαι σε ἐνώπιον τοῦ λαοῦ σου, ἐν τῷ διαβάλνειν σε ἐν τῇ ἐρήμῳ, γῆ ἐσείσθη, καὶ γὰρ οἱ οὐρανοὶ ἐσταξαν. » Καὶ τότε γάρ, φησιν, καθὼν ὁ χρόνον ἔξηγες τοὺς οὐραὶς Ἱερατὴ ἀπὸ γῆς Αἰγύπτου, ἡ σύμπασα γῆ ἐσείσθη τῆς φήμης τῶν ἐν Αἰγύπτῳ πεπραγμένων διατρεχούσης εἰς πάντας. Ἀλλ᾽ ἡ μὲν γῆ τότε ἐσείσθη· ἥτοι τῆς φήμης, ὡς εἰρηται, τὰς πάντων τῶν ἐπιγῆς ἀκοὰς πληρούσης, ἥ καὶ αὐτοῦ τοῦ στοιχείου χαίροντας ἐπὶ τῇ ἐπιδάσει τοῦ Θεοῦ. « Οὐ δὴ διδάσκει· καὶ ἔτερος ψαλμὸς λέγων: « Ἐν ἔξδῳ Ἱερατὴ ἐξ Αἰγύπτου, οἴκου Ἰακώβ ἐκ λαοῦ βαρδάρου, τὰ δρη ἐσκίρησαν ὡς κριοί, καὶ οἱ βουνοὶ ὡς ἀρνία προδάτων. » Ή μὲν οὖν γῆ χαίρουσα ἐσείσθη· οἱ δὲ οὐρανοὶ ἐσταξαν. Τί δὲ ἐσταξαν, ἀλλ᾽ ἥτοι τὴν τροφὴν τὴν παραδόξως ἐνεχθείσαν τοῖς ἐπὶ τῆς ἐρήμου, ἥ καὶ τοὺς θείους λόγους τε καὶ νόμους τροφὴν δηντας ψυχῶν λογικῶν; Ἐσείσθη δὲ ἡ γῆ, καὶ ἐσταξαν οἱ οὐρανοὶ· ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ τοῦ Σινᾶτ, τοιτέστι τοῦ ἐν τῷ δρει Σινᾶτ χρηματίσαντος. Καὶ ταῦτα δὲ φέστερον ἡρμήνευσεν ὁ Σύμμαχος εἰπών: « Γῆ ἐσείσθη, οὐρανὸς δὲ ἀπέσταξεν ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ τούτου τοῦ Σινᾶτ, καὶ ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ, Θεοῦ Ἱερατῆς. » Μήποτε δὲ· καὶ αἱ οὐρανοὶ δυνάμεις ὕστερον τροφοτίνες καὶ τιθηνοὶ ἀπὸ θηλῆς γάλα νηπίοις ἀποστάζουσαι, οὐτως καὶ αὗται τὴν ἐξ αὐτῶν χορηγίαν παρεχον τοῖς τότε τὰς ψυχὰς νηπίοις; Δι’ δὲ καὶ παιδαγωγὸς ανόμασται πάρε τῷ Ἀιαττῆλῳ ὁ δὲ οὐκ Μωυσέως; λαληθεὶς λόγος.

« Βροχὴν ἔκουσιον ἀφοριεῖς, δὲ Θεὸς, τῇ κληρονομίᾳ σου, καὶ ἡσθένησε, σὺ δὲ κατηρτίων αὐτῆν. » Τότε μὲν, φησίν, « ἐν τῷ ἀκτορεύεσθαι σε ἐν πάπιον τοῦ λαοῦ σου, καὶ ἐν τῷ διαβαίνειν σε ἐν τῇ ἑρήμῳ, γῆ ἐτείσθῃ, καὶ οἱ οὐρανοὶ ἔσταξαν». ἐπὶ δὲ τοῦ παρόντος, διε τὸν ἀπιδέσθηκας ἐπὶ δυσμῶν, ἔτερα παράδοξα εἰργάσων. Τῇ γάρ κληρονομίᾳ σου ἀφώρισας βροχὴν ἔκουσιον. Κληρονομίᾳ δὲ αὐτοῦ τις ἦν μετὰ τὸν πρότερον λαὸν ἀλλ' ἡ ἐξ ἐθνῶν Ἐκκλησίᾳ, ὥσπερ οὖν διδάσκει λέγων αὐτὸς ἐν δευτέρῳ ϕαλμῷ. « Κύριος εἶπε πρὸς μέ· Γίδες μου εἰ σὺ, ἐγὼ σῆμερον γεγέννηκά σε. Αἰτησας παρ' ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου καὶ τὴν κατάσχεσίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς. » Γίδες γάρ Θεοῦ κελευσμένος πρὸς τοῦ Πατρὸς αἰτεῖν κληρονομίαν, οὗτε Ιουδαίων ἔθνος, ἀλλὰ πάντα τὰ ἔθνη καὶ τὰ πέρατα τῆς γῆς, τις ἀν γένοιτο ἢ ὁ τὴν ἐξ ἐθνῶν Ἐκκλησίαν συστησάμενος; Ταύτη οὖν τῇ κληρονομίᾳ αὐτοῦ ἀφώρισε βροχὴν ἔκουσιον. διὸ λέξεται περὶ αὐτοῦ· « Καταβήσεται ὡς ὑετὸς ἐπὶ πόκον, καὶ ὥσει σταγόνες στάζουσαι ἐπὶ τὴν γῆν. » Λόγος δὲ ἦν εὐαγγελικὸς ἡ βροχὴ ἡ ἔκουσιά, καὶ τὸ τῆς Καινῆς Διαθήκης κήρυγμα τῇ ἐξ ἐθνῶν Ἐκκλησίᾳ παραδεδομένον. Καλὴ δὲ ἡ προσθήκη τῆς « ἔκουσιας βροχῆς» διὰ Μωϋσέως, μὲν γάρ οὐχ ἔκουσιος τοῖς παλαιοῖς παρείχετο λόγος, ἐπεὶ οὐ κατὰ γνώμην τὴν αὐτοῦ ἐνομοθετεῖτο διὸ πρὸς αὐτοὺς ἐλεγεν δὲ Σωτὴρ· « Μωϋσῆς πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν ἔγραψεν·, ὃ δὲ λόγος ὁ εὐαγγελεῖας κατὰ βουλὴν καὶ κατὰ προάρεσιν Θεοῦ ἀφωρίσθη· τῇ κληρονομίᾳ» αὐτοῦ, ἦν ἀπεινήσασιν τὸν, φησί, κατηρτίων· κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν, « Μεμοχθηκαίν, φησί, σὺ ἡδράσας αὐτὴν» κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, « Ἡν ἔξεπόνησας, φησί, καὶ ἡδράσας. » Οὐ δεῖ δὲ πολλῶν λόγων εἰς τὸ παραστῆσαι ὅπως ἡ ἐξ ἐθνῶν πάλαι πρότερον ἦν μεμοχθηκαί πόνοις καὶ μάχοις τῆς ειδωλολάτρου πλάνης καταπονθεῖσα· ἀσθενήσασά τε ἦν εἰς ὄπερον λόγην, ὡς μηδεμίαν ἐν αὐτῇ καταλειφθῆναι δύναμιν. Ἀλλ' ἀναλαβόν αὐτὴν δὲ Σωτὴρ κατηρτίσατο αὐτὴν, ἐδράσας ἐπὶ τὴν πέτραν τὴν ἀρραγῆ καὶ ἀσείσον τῆς αὐτοῦ πίστεως δὲ δὴ καὶ ἐπηγγείλατο ποιήσειν εἰπών· « Ἐπὶ τὴν πέτραν οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν· καὶ πύλαι φύδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. » Ἐδράσας δὲ αὐτὴν καὶ καταρτισάμενος, τὰ ἔσω ἔσωτοῦ κατώκισεν ἐν αὐτῇ. Ζῶα δὲ τίνα δὲν εἰποις τοῦ Θεοῦ ἢ τὰς ἐκ τῆς παρ' αὐτῷ ζωῆς ἀριστεράς καὶ ζωτικούμενας ψυχάς; Καὶ ταῦτα πάντα, φησίν, « ἡτοίμασας» διὰ τῆς σῆς χρηστότητος καὶ φιλανθρωπίας, ἡ διὰ « τῆς σῆς ἀγαθωσάνης», κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτὰς, « τῷ πτωχῷ». Πτωχὸν δὲ ἐνταῦθα κέχικης μυστικῶς τὸν κατὰ σάρκα ἀνθρώπον τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, διε· « πλεύσιος ὡν ἐπτώχευσε δι' ἡμάς. ἵνα ἡμεῖς τῇ αὐτοῦ πτωχείᾳ πλουτήσωμεν. » Ἐδίχου δὲ αὐτοῦ τὴν πτωχείαν καὶ αὐτὸς λέγων· « Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, διτι πρᾶδες εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ. » Τούτῳ οὖν τῷ πτωχῷ δὲ Θεὸς καὶ Πατὴρ αὐτοῦ τῇ αὐτοῦ φιλανθρωπίᾳ καὶ χρηστότητι τοτὲ-

A VERS. 10, 11. « Pluviam voluntariam segregabis, Deus, hæreditati tuæ, et infirmata est, tu vero perfecisti eam. » Tunc, inquit, « cum egredieris in conspectu populi tui, et cum pertransires in deserto, terra mota est, et cœli distillaverunt. » In praesenti autem cum ascendisti super occasum, mirabilia alia perpetrasti. Nam hæreditati tuæ segregasti pluviam voluntariam. Hæreditas porro illius quænam erat post priorem illum populum, nisi Ecclesia gentium, ut ipse docet in secundo psalmo: « Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ¹⁸. » Nam Filius Dei, cui Pater præcipit ut petat in hæreditatem, non Iudeorum gentem, sed omnes gentes et terminos terræ, quisnam fuerit, nisi qui Ecclesiam ex gentibus constituit? Huic itaque hæreditati suæ segregavit pluviam voluntariam: quare de illo dictum est: « Descendet sicut pluvia in vellus, et sicut stillicidia stillantia super terram¹⁹. » Pluvia autem voluntaria erat verbum evangelicum, et prædicatio Novi Testamenti Ecclesie gentium tradita. E re adjicitur ad « pluviam» illud, « voluntariam:» nam per Moysen non voluntarium antiquis illis tradebatur verbum, quia non secundum ipsius sententiam lex dabatur. Quamobrem illos sic Salvator alloquitur: « Moyses ad duritiam cordis vestri scripsit²⁰. » At verbum evangelicum secundum voluntatem et electionem Dei « hæreditati» ejus traditum est: quam infirmam tu, inquit, perfecisti; secundum Aquilam, « laborantem, inquit, tu fundasti eam; » secundum Symmachum vero, « quam elaborasti, inquit, et fundasti. » Neque multis opus sermonibus est ad declarandum quo pacto gentium Ecclesia pridem defessa, laboribus que erroris idolorum confecta esset, ac supra modum infirma, ut nulla ipsi virtus supererisset. Sed ipsam Servator susceptam perfecit, inque firma et immota petra fidei suæ fundavit: quod se factum pollicitus erat dicens: « Supra petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam.²¹ » Postquam vero fundavit et perfecit, animalia sua habitare fecit in ea. Animalia vero Dei quæ dixeris esse, nisi animas vita quæ apud ipsum est, instructas et donatas? Et hæc inquit, omnia per dulcedinem et humanitatem tuam, sive per « bonitatem tuam» secundum reliquos interpres, « pauperi parasti. » Pauperem hic mystice vocat hominem Salvatoris nostri secundum carnem, qui « cum dives esset, egenus propter nos factus est, ut nos ejus inopia divites essemus²². » Sua in ipse inopiam his verbis declaravit: « Discite a me, quia mihi sum et humilis corde²³. » Huic igitur pauperi Deus et Pater ejus humanitate ac dulcedine sua prædicta omnia præparavit; videlicet pluviam voluntariam, præfata hæreditatem et memorata

¹⁸ Psal. II, 7, 8. ¹⁹ Psal. LXXI, 6. ²⁰ Marc. x, 5. ²¹ Matth. xv, 18. ²² II Cor. VIII, 9. ²³ Matth. xi, 29.

animata. Quamobrem post hæc omnia inserter : « Parasti in dulcedine tua pauperi. Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multa. » Hæc sunt præclara Domini opera, qui ascendit super occasum. Quoniam vero ea omnibus declarari oportuit, id etiam ipse Dominus post reliqua omnia efficit. Quomodo et qua ratione ? Hominibus quidem qui nec proprium verbum nec propriam sapientiam habent, sed qui omnino rudes et inerudit sunt, ipse verbum suppeditabit plenum inenarrabili virtute. Ipsi vero roborati et tradito sibi verbo diserti, præcones bonorum totius mundi constituentur, ut memorata hominibus omnibus annuntient. Quare consequenter post præclara illa Domini opera adiicitur illud :

λιξόμενοι πᾶσιν ἀνθρώποις τὰ προλεγμένα. Διὸ ἀκολούθως τοῖς τοῦ Κυρίου κατορθώμασιν ἐπενήκται τό .

« Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multa. » Necessarium vero fuit id nos cognoscere, quia superioris quidam jussi sunt canere et psallere Deo, iterque facere ei qui ascendit super occasum : idque declarat dicens : « Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multa. » His enim evangelizantibus, qui suo ad homines transitui viam parabunt, ipse qui annuntiandus ab ipsis est, dabit verbum divinum. Nam multi erant ejusdem verbi capaces cum virtute multa : magnumque ipsis erat hujusmodi verbum, quod ad Evangelii ministerium sufficeret. Ipse namque Dominus perfectum erat Dei Verbum. Ii vero qui verbum acceperunt brevi quodam virtutis ejus afflato dignati, virtute cum multa prædicantes, universum orbem Evangelio repleverunt : quod ipse iisdem pollicitus his verbis erat : « Vos autem accipietis virtutem supervenientis Spiritus sancti in vos²⁵; » Secundum Symmachum autem : « Dominus, inquit, dedit verba evangelizanti exercitu multo. » Ingens autem erat Salvatoris nostri exercitus, eorum scilicet quibus verba illa data et annuntiata fuerant ; primo quidem apostolorum duodecim ; secundo discipulorum septuaginta ; præter hæc vero aliorum quingentorum, quibus simul post resurrectionem apparuit, ut divinus Apostolus testificatur his verbis : « Deinde visus est plus quam quingentis fratribus simul : ex quibus multi manent usque adhuc, quidam autem dormierunt²⁶ ; » postea subiungit : « Deinde visus est apostolis omnibus²⁷. » Et erant sane cum illis duodecim, cum illis septuaginta, et cum illis quingentis, alii bene multi Evangelii præcones, apostolicis temporibus, et post illos alii, qui per totum orbem in Ecclesiis Evangelium ejus prædicarunt, quibus rex virtutum Dilecti virtutem suppeditabat. Aliæ item præter illas erant Dilecti virtutes, cœlestes nimirum exercitus, angeli, archangeli et divini spiritus. Hæ virtutes Dilecti erant. Qua-

A μας τὰ προλεχθέντα πάντα· λέγω δὲ τὴν ἑκούσιον βροχήν, τὴν δηλωθείσαν κληρονομίαν, τὰ προλεχθέντα ζῶα. Διὸ τοῖς πᾶσιν ἐπενήκεται τὸ, « Ἡτοίμασες ἐν τῇ χρηστότητὶ σου τῷ πτωχῷ. Κύριος δώσει τὸ βῆμα τοῖς εὐαγγελιζομένοις δυνάμεις πολλῆ. » Τὰ μὲν κατορθώματα τοῦ ἐπιβενηκότος ἐπὶ δυσμῶν Κύριον τοιάτα. Ἐπεὶ δὲ ἔχρην αὐτά ἔξακουστα πᾶσιν ἀνθρώπους γενέσθαι, πάλιν δὲ αὐτὸς Κύριος καὶ τοῦτο πρὸς τοὺς ἄλλους ἐπιτελεῖ. Πώς δὲ καὶ τίνα τρόπον ; Ἀνθρώποις μὴ ἔχουσιν διοιν λόγον, μηδὲ οἰκείαν σφίλαν, παντελῶς δὲ ιδιώταις ἀνεπιστήμοσιν, αὐτὸς ἐπιχορηγήσει βῆμα μεστὸν ἀφάτου καὶ πολλῆς δυνάμεως. Οἱ δὲ δυναμωθέντες καὶ στομωθέντες ὑπὸ τοῦ δωρηθέντος αὐτοῖς βῆματος κήρυκες ἀγαθῶν τοῦ παντὸς κόσμου καταστήσονται εὐαγγελίζομενοι πᾶσιν ἀνθρώποις τὰ προλεγμένα. Διὸ ἀκολούθως τοῖς τοῦ Κυρίου κατορθώμασιν ἐπενήκται τό .

« Κύριος δώσει βῆμα τοῖς εὐαγγελιζομένοις δυνάμεις πολλῆ. » Ἀναγκαῖον δὲ ἡγ γνῶναι τὴν τιμὴν καὶ τοῦτο. Ἐπειδὴ ἀνωτέρω παρεκελεύετο τισιν φδειν καὶ φάλλειν τῷ Θεῷ, δόδοποιεν τε τῷ ἐπιβενηκότος ἐπὶ δυσμῶν, παρέστησεν εἰπών· « Κύριος δώσει βῆμα τοῖς εὐαγγελιζομένοις δυνάμεις πολλῆ. » Τούτοις γάρ τοῖς εὐαγγελιζομένοις καὶ δόδοποιειστεν αὐτῷ τὴν ἀνθρώπους πάροδον αὐτὸς δὲ πρὸς αὐτῶν καταγγελλόμενος δώσει βῆμα θεῖκόν. Τοσοῦτοι γάρ ήσαν χωρητικοὶ σὺν πολλῇ δυνάμει· καὶ μέγα ἦν αὐτοῖς τούτο τὸ βῆμα καὶ ανταρχεῖς εἰς τὴν τοῦ Εὐαγγελίου διαχονίαν. Αὐτὸς μὲν γάρ δὲ Κύριος δὲ τελειος ἦν τοῦ Θεοῦ λόγος. Οἱ δὲ βῆματα λαβόντες καὶ βραχεῖας τινὸς τῆς αὐτοῦ δυνάμεως ἐμπνεύσεως καταξιωθέντες τὴν σύμπασαν ἐπλήρουν οἰκουμένην τοῦ Εὐαγγελίου σὺν πολλῇ δυνάμει κήρυττοντες. Τούτο γοῦν καὶ ἐπιγγέλειο αὐτοῖς δὲ ἔσωτον φῆσας· « Τιμεῖς δὲ λήψεσθε δύναμιν ἐπελθόντος τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἥφ’ ὑμᾶς. » Κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, « Κύριος, φησίν, ἔδωκε βῆσεις (1) εὐαγγελιζομένῃ στρατιᾷ πολλῆ. » Στρατιὰ δὲ ἡν πολλὴ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἡ τῶν εὐαγγελιζομένων τὰς δοθείσας αὐτοῖς βῆσεις, πρῶτον μὲν ἀποστόλων ιδία· ἐπειτα μαθητῶν οἵ· καὶ ἐπὶ τούτοις ἐτέρων φ’, οἵς ἀθρόως ἐφάνη μετὰ τὴν ἀνάστασην, ὃς δ θεῖος ἐμπρότερον Ἀπόστολος εἰπών· « Ἐπειτα δύῳθη ἐπάνω φ’ ἀδελφοῖς ἐφάπαξ· ἐξ ὧν οἱ πλειόνες μένουσι ξώς ἅρπι, τινὲς δὲ καὶ ἔκοιμθησαν· » οἵς ἐπιλέγει· « Ἐπειτα ὥφθη τοῖς ἀποστόλοις πᾶσιν. » Ήσαν γάρ (sic) ήσαν καὶ μετὰ τοὺς ιδίους, καὶ μετὰ τοὺς οἵ, καὶ μετὰ τοὺς φ’ ἔτεροι πλειόνες κήρυκες τοῦ Εὐαγγελίου, κατὰ τε τοὺς χρόνους τοὺς ἀποστολικοὺς, καὶ μετ’ ἔκεινους ἔτεροι οἱ κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις αὐτοῦ τὸ Εὐαγγέλιον αὐτοῦ κήρυττοντες, οἵς δ βασιλεὺς τῶν δυνάμεων τὴν τοῦ Ἀγαπητοῦ δύναμιν ἔχορήγει. Ἐτεραι δὲ παρὰ ταύταις τοῦ Ἀγαπητοῦ δυνάμεις ήσαν αἱ κατ’ οὐρανὸν στρατιαὶ, ἄγγελοι καὶ ἀρχάγγελοι, καὶ πνεύματα θεῖα. Αὗται γάρ ήσαν αἱ δυνάμεις τοῦ Ἀγαπητοῦ.

²⁵ Act. 1, 8. ²⁶ I Cor. xv, 6. ²⁷ ibid. 7.

(1) Drusius, εὐαγγελιζομένοις.

Διὸ Κύριος τῶν δυνάμεων ἀνηγόρευται. Ἀγαπητὸς δὲ τοῦ Θεοῦ τίς ἦν ἢ ὁ Μονογενῆς Γένος τοῦ Θεοῦ; φήσασα· « Οὗτός εστιν ὁ Ιλός μου ὁ ἀγαπητὸς, εἰς δὲ τὴν ηὐδόκησα·» Οὗτος τοινύν δὲ βασιλεὺς τῶν τοῦ ἀγαπητοῦ δυνάμεων, ὃς περ ταῖς κατ' οὐρανὸν δυνάμεσιν ἔχορήγει τὰς ἑπτοῦ εὐεργεσίας, οὐτως καὶ τοῖς ἐπὶ γῆς εὐαγγελιζομένοις δίδωσι τὸ εὐαγγελικὸν δῆμα σὺν δυνάμει πολλῆ. Καὶ αὐτὸς δὲ οὗτος οἱ ἐπὶ γῆς στρατιαὶ ἥσαν αὐτοῦ καὶ δυνάμεις αὐτοῦ. Διὸ κατὰ τὸν Σύμμαχον λέλεκται· « Βασιλεὺς τῶν στρατειῶν ἀγαπητήσαν,» ἢ, ἀγαπητοὶ ἐγένοντο. Τούτοις δὲ αὐτοῖς καὶ δόλο χάρισμα ἐδωρήσατο· τοῦτο δὲ ἦν τὸ διελέσθαι σκύλα εἰς ὠραιότητα τοῦ οἴκου. Ὡραιότης μὲν οἶκου τὰ διαπέροντα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ εἰη ἀν τάγματα· ὧν καὶ ἐπιθυμητῆς δύμαλογει τις γεγονέναι, φήσας· « Κύριε, ἀγαπήσα εὐπρέπειαν οἶκου σου, καὶ τόπον σκηνώματος δόξῃς σου.» Καὶ πάλιν· « Μήν ἡτησάμην παρὰ Κυρίου, ταύτην ζητήσω, τὸ κατοικεῖν με ἐν οἴκῳ Κυρίου πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς μου, τοῦ θεωρεῖν με τὴν τερπνότητα Κυρίου καὶ ἐπισκέπτεσθαι τὸν ναὸν αὐτοῦ.»

Τὰ ἀγια τοινύν τῶν ἀγίων εἰη ἀν τὴν τερπνότης καὶ ὠραιότης τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ. Ταῦτα δὲ εστιν τὰ ἐν σωφροσύνῃ καὶ ἀγνείᾳ, καὶ δικαιοσύνῃ, καὶ ταῖς λοιπαῖς ἀρεταῖς διαλάμποντα τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ τάγματα. Εἰς δὲ τὴν ὠραιότητα ταύτην σκύλα διελέσθαι τοῖς αὐτοῦ στρατιώταις ἐδωρήσατο ὁ βασιλεὺς τῶν δυνάμεων. Τῶν γάρ πολεμίων ἀνατραπέντων καὶ εἰς φυγὴν κεχωρηκότων, λέγω δὲ τῶν ἀφανῶν γαὶ ἀσφάτων δυνάμεων, περὶ ὧν ἀνωτέρω ἐλέγετο· « Ἀναστήτω ὁ Θεὸς καὶ διασκορπισθήτωσαν οἱ ἔχθροι αὐτοῦ, φυγήτωσαν πάντες οἱ μισοῦντες αὐτὸν ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ,» οἱ τοῦ νικητοῦ βασιλέως στρατιώται τὰ σκύλα τούτων εἰς ἑαυτοὺς διῆροῦντο. Σκύλα δὲ ἡμεῖς καὶ πᾶν τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, τὸ πάλαι πρότερον ὑποχείριον τῶν ἀντικειμένων δυνάμεων γεγενημένον· ὧν ἀπελασθειῶν, οἱ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν μαθηταὶ καὶ ἀπόστολοι, καὶ εὐαγγελισταὶ, ἢ τε λοιπῇ αὐτοῦ στρατείᾳ, τὰς πάλαι πρότερον ἐσκυλευμένας ψυχάς, κτῆμα ἴδιον ποιησάμενοι, διενείμαντο εἰς ἀλλήλους. Παῦλος μὲν οὖν ἀπὸ Ίερουσαλήμ καὶ κύκλῳ μέχρι τοῦ Ταλυρικοῦ τὰ ἐθνῶν ἐκληροῦτο σκύλα· Πέτρος δὲ πάλιν ἐτέρων ἐθνῶν καὶ Ἰωάννης ὡσαύτως ἔτέρων, καὶ τῶν λοιπῶν ἀποστόλων ἔκαστος παραπλησίων. Ἀφ' ὧν σκύλων τὰ ἐξαίρετα ἀναθήματα, εἰς ὠραιότητα τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ ἀφύριζον. Διὸ λέλεκται· « Καὶ ὠραιότητι τοῦ οἴκου διελέσθαι σκύλα. Ἐὰν κοιμηθῆτε ἀντὶ μέσου τῶν χλήρων πτέρυγες περιστερᾶς περιτρυπωμέναι, καὶ τὰ μετάφρενα αὐτῆς ἐν χλωρότητι χρυσῖ.» Μηνημονεύσας δὲ λόγος τῶν εὐαγγελιζομένων δυνάμεις πολλῆ τοῦ τε οἴκου καὶ τῆς ὠραιότητος αὐτοῦ, ἔτι μήν καὶ τῶν ἐν αὐτῷ σκύλων, δι' ὧν ἤνττετο τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ διαπέροντας· ἀκολούθως διὰ τῶν μετὰ χείρας καὶ τῶν θεοπνεύστων ἀναγνωσμά-

A re Dominus virtutum vocatur. Dilictus autem Dei quis fuerit, nisi Unigenitus Filius Dei, cui haec paterna vox testificabatur: « Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui¹⁷? » Hic itaque rex virtutum Dilecti, quemadmodum cœlestibus virtutibus beneficia sua subministrabat, sic et evangelizantibus in terra verbum dat evangelicum cum virtute multa. Ii vero ipsi, qui in terra degebant, exercitus et virtutes ejus erant. Quare secundum Symmachum dicitur, « Reges exercituum dilecti sunt, » sive dilecti evaserunt. His vero ipsis altera gratia collata est; id erat, ut dividerent spolia in speciem domus. Species quidem domus fuerint ornati et decori illi in Ecclesia Dei ordines; quorum se cupidum quispam-fatetur, dicens: « Domine, dillexi decorem domus tuæ, et locum habitationis gloriæ tuæ¹⁸; » ac rursum: « Unam petri a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ; ut videam voluntatem Domini et visitem templum ejus¹⁹. »

C Sancta sanctorum itaque voluptas ac species domus Dei fuerint. Hi porro sunt Ecclesiæ Dei ordines, temperantia, castitate, justitia et cæteris virtutibus fulgentes. Ad talēm ergo speciem spolia dividere rex virtutum militibus suis concessit. Versis enim et fugatis inimicis, occultis videlicet et invisibilibus virtutibus, de quibus superius dicebatur: « Exsurgat Deus, et dissipentur inimici ejus, fugiant omnes qui oderunt eum a facie ejus; » victoris regis milites spolia eorum inter se distribuerunt. Spolia autem nos eramus; totumque hominum genus, olim adversarii virtutibus subditum. Quibus repulsi Salvatoris nostri discipuli, apostoli et evangelistæ, et reliquus ejus exercitus animas, quæ olim raptae fuerant, quasi in potestatem et ditionem suam redactas, inter se distribuerunt. Paulus siquidem ab Jerusalem et vicinis locis usque ad Illyricum, gentium spolia sortitus est: Petrus item aliarum gentium, Joannes pariter aliarum, ex reliquis apostolis singuli aliarum similiter gentium spolia obtinuere. Ex quibus spoliis excellentiora donaria ad speciem domus Dei segregarunt. Quoniamobrem dictum est: « Et speciei domus dividere spolia. Si dormiatis inter medios clerós penæ columbae deargentatae, et posteriora ejus in paleo auri. » Postquam evangelizantium virtute multa domusque ac speciei ejus, necnon spoliorum quæ in ipsa erant, queis Ecclesia Dei et ii qui in ipsa conspicui fuere subindicabantur, mentio facta est; consequenter in iis quæ jam tractamus divinitus inspiratas lectiones commemorat, nos ita compellans: « Si dormiatis inter medios clerós. » Cleri autem, sive fortes Ecclesiæ, sunt Vetus et Novum Testamentum Dei: docetque, eos qui in medio eorum versantur penas columbae deargentatae inventuros esse; cu-

¹⁷ Matth. iii, 17; xvii, 5. ¹⁸ Psal. xxv, 8. ¹⁹ Psal. xxvi, 4.

jus columbae posteriora dicit esse in pallore auri.
Nam cum Spiritus sanctus columba esse intelligatur, quæ verba in Veteri et Novo Testamento leguntur, secundum nudam et obviam lectionem, quasi sub alis occulta sunt, alis, inquam, deauratis, quia eloquia Domini argentum sunt igne examinatum, probatum terræ. Sensa autem in profundo abscondita, quæ memoratæ columbae, nimirum Spiritus sancti, posterioribus comparanda, in pallore dicuntur esse, quia sententia et purissima mens sub dictione abscondita auri instar effulget. Hisque rursum nos compellat omnes, qui in domo Dei congregati sumus, quos spolia superius nuncupavit. Pro illo autem, « Si dormiatis, » Symmachus sic habet, « Si recideritis inter clericos. » Nam dormire, nunc requiescere significat. Iis igitur qui sacrorum verborum exercitationi vacant, hortatorio modo promittitur divinarum Scripturarum utilitas : nam sacrarum lectionum dictio purgata est instar argenti igne examinati, secundum hanc sententiam : « Eloquia Domini igne examinata²⁰; » ac rursum : « Eloquia Domini eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum septuplum²¹. » Sententia vero spiritualis præstans et magni pretiū esse, cum dicitur, « In pallore auri, » declaratur.
« Τὰ λόγια Κυρίου πεπυρωμένα » καὶ πάλιν. « Τοσούτιμον τῇ γῇ, κεκαθαρισμένον ἐπταπλασίως » ἢ τε τοῦ λέγεσθαι, « Ἐν χλωρότητι χρυσου, » παριστα-

VERS. 15-17. « Dum discernit cœlestis reges super eam nive dealbabuntur in Selmon. » Pro illo, « Dum discernit cœlestis, » et cætera, sic interpretatur Symmachus : « Quando dispensavit potens regnare illam, quasi nive dealbata erat. Selmon mons Dei, mons pinguis, mons altissimus, mons pinguis : quare curiose investigantur montes excelsi ? Mons in quo desideravit Deus habitare, et Dominus habitabit in finem. » His autem docemur, cum cœlestis ille, sive cœlestium incolarum Deus, prædictam columbam regibus terræ donavit, id est, iis qui in terra regni ejus consortes fuerunt (hi porro erant prophetæ, justi et pii viri, ac discipuli et apostoli Salvatoris nostri, quibus Spiritum sanctum cœlestis ille Deus distribuit); tunc eos qui divini Spiritus donis ornati fuerant, instar nivis candidos clarosque fuisse. Quare dictum est : « Utquid suspicamini montes coagulatos ? » Objurgantur scilicet qui aliquid simile existere arbitrantur : addit vero qua de causa non oporteat quidvis aliud cum ipso conferre, dicens : « Mons in quo beneplacitum est Deo habitare in eo : etenim Dominus habitabit in finem. » Nam ille solus mons est in quo Deus habitare cooptavit, et in quo Pater domicilium habet in sæcula infinita; quare non decet alium cum illo conferre. Nam etsi de aliis dictum fuit illud, « Inhabitabo in illis et inambulabo, et ero illorum Deus, et ipsi erunt mihi populus »; at non perinde in ipsis habitat et am-

ι. Α των την μνήμην ποιεῖται ως πρός ήμας λέγων·
«Έδν κοιμηθῆτε ἀνά μέσον τῶν κλήρων.» Κλῆρος
δὲ τῆς Ἐκκλησίας εἰσὶν ή τε Παλαιός καὶ τὸ Καινό
Διαζήχη τοῦ Θεοῦ· ὧν τοὺς ἐν μέσῳ διαστρεφομένους
διδάσκει πτέρυγας περιστερᾶς περιηργυρωμένας εὐ-
ρήσειν· ἡς περιστερᾶς τὰ μετάφρενα εἶναι· ἐν χλω-
ρότητι χρυσίου. Τοῦ γάρ ἀγίου Πνεύματος περισ-
τερᾶς νοούμενου, οἱ ἐν Παλαιῷ καὶ Καινῇ λελαμπέ-
λόγοι, κατὰ μὲν τὴν ἐπιπόλαιον ἀνάγνωσιν, πέριξ
ῶσπερ ἐγκεκαλυμμένοι τυγχάνουσι, καὶ πτέρυξι πε-
ριηργυρωμένας, ἐπειδὴ τὰ λόγια Κυρίου ἀργύριον
ἐστι πεπυρωμένον, δοκίμιον τῇ γῇ· τὰ δὲ κατὰ βάθους
ἐγκεκρυμμένα νοήματα, ἀπερ ἔοικε μεταφρένοις τῆς
ἀποδοθείσης περιστερᾶς, δηλαδὴ τοῦ ἀγίου Πνεύμα-
τος, ἐν χλωρότητι λέγεται εἶναι, τῆς ἐγκεκρυμμένης.
β. Β τῇ λέξει διανοίας καὶ τοῦ καθαρωτάτου νοῦ χρυσῶν
δίκην ἀπαστράπτοντος. Ταῦτα δὲ ἀναφωνεῖται πάσιν
ἡμῖν τοῖς ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ συνηγγένεοις, οὓς δια-
πῶν ἐμπροσθεν σκύλα δ λόγος ὡνόμαζεν. Ἀγετ δὲ τοῦ,
«Έδν κοιμηθῆτε», κατὰ τὸν Σύμμαχον, «Ἐδν ἀνα-
πέστητε μεταξὺ τῶν κλήρων,» εἰρήτας. Τὸ γάρ κοι-
μηθῆναι νῦν διαναπαύσεσθαι δηλοῖ. Τοῖς οὖν τῶν ιερῶν
ἀσκηταῖς λόγων προτρεπτικῶς η προσφάντης ἐπα-
γγέλλεται τὴν ἐκ τῶν θείων λόγων ὄφελειαν· ή τε γάρ
λέξις τῶν ιερῶν ἀναγνωσμάτων κεκάθαρται δίκην
ἀργυρίου πεπυρωμένου, κατὰ τὸν φήσαντα λόγον·

С «Ἐν τῷ διαστέλλειν τὸν οὐράνιον βασιλεῖς ἐπ' αὐτὴν, χιονωθῆσονται ἐν Σελμών.» Αὐτὲς τοῦ, «Ἐν τῷ διαστέλλειν τὸν ἐπουράνιον», καὶ τὰ ἔξης, δύσμασχος τούτον τομήνευσε τὸν τρόπον· «Οὐπότε κατεμέριζεν δικαίωνδες βασιλεύειν αὐτὴν, ὡς χιονισθείσας ἦν. Σελμῶν δρος Θεοῦ, δρος εὐτροφίας, δρος ὑψηλότατον, δρος εὐτροφίας· εἰς τὸ περισπουδάζεται τὰ δρη τὰ ὑψηλά; Τὸ δρος ὅπερ ἐπόθησεν διθέδες εἰς τὸ κατοκεῖν ἐν αὐτῷ, καὶ Κύριος κατασκηνώσει εἰς τέλος.» Διδάσκει δὲ διόγος, ὡς ἄρα κατὰ τὸν καιρὸν ἐν φύσει ἐπουράνιος, δηλαδὴ δι τῶν ἐν οὐρανοῖς οἰκούντων θεός, τὴν προλεχθείσαν περιστερὰν κατεμέριζε τοῖς ἐπιτῆς γῆς βασιλεύσι, τουτέστι τοῖς ἐν τῇ γῇ μετόχοις τῆς αὐτοῦ βασιλείας. (προφῆται δὲ ήσαν οὗτοι, δικαιοὶ τε καὶ θεοφιλεῖς ἄνδρες, οἵ τε μαθηταὶ καὶ ἀπόστολοι τοῦ Σωτῆρος ήμῶν, οἵ τοι Πνεῦμα τὸ διγενές θεός διεμέριζεν δι πούρανιος,) χιόνος δίκην ἐλαμπρύνοντο οἱ τῶν τοῦ θείου Πνεύματος χαρισμάτων καταξιούμενοι. Διὸ λέλεκται· «Ἶνα τί ὑπολαμβάνετε δρη τετυρωμένα;» Επιτιμῶντος τοῦ λόγου τοῖς ἔπερον τοιμίζουσιν διμοιον αὐτῷ εἰναι. Επιλέγει δὲ καὶ αἰτίαν δι· ἦν οὐ προστήκει ἀντιπαραβάλλειν αὐτῷ ἔπερον· διὸ φησι· «Τὸ δρος δηδόκησεν διθέδες κατοκεῖν ἐν αὐτῷ· καὶ γάρ δι Κύριος κατασκηνώσει εἰς τέλος.» Μόνον γάρ ἐστι τοῦτο ἐν φύσει δηδόκησεν διθέδες κατοκεῖν, καὶ ἐν φύσει δι Πατήρ κατασκηνοῖ εἰς ἀπορίους αἰλανας· διὸ οὐ προστήκει ἔπερον ἀντιπαραβάλλειν αὐτῷ. Εἰ γάρ καὶ λέλεκται περὶ ἔπερων τοῦ, «Ἐνοικήσων ἐν

³⁰ Psal. xvii, 31. ³¹ Psal. xi, 7. ³² Levit. xxvi, 12; II Cor. vi, 16.

αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω, καὶ ξουμαι αὐτῶν Θεός, A καὶ αὐτοὶ ξουνται μου λαδές· ἀλλ' οὐχ οὐτως ἐνοικεῖ καὶ ἐμπεριπατεῖ ἐν τούτοις, ὡς ἐν τῷ αὐτοῦ δρεῖ· δὲ γάρ Πατήρ ἐν τῷ Υἱῷ καὶ δὲ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρί· καὶ ἐν αὐτῷ ηὑδόκησε πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος κατοικῆσαι· καὶ οὐ ποτὲ μὲν ὄχησεν ἐν αὐτῷ, ἀλλοτε δὲ αὐτοῦ ἀπέστη· ἀλλ' εἰς τὸ ἀπειρον τέλος ἀεὶ δὲ οὐ Πατήρ ἐν τῷ Υἱῷ κατοικεῖ. Αὐτὸς δέ ἐστιν ἡ εἰρήνη τῶν κατὰ τὸν Ἀπόστολον. Διὸ καὶ Σαλμῶν (*sic*) ὄντας ταῖς, διπερ ἐστὶν Εἰρήνη· καὶ τόπος τοῦ Θεοῦ ἡ εἰρήνη λέλεκται, κατὰ τὸ, «Ἐν εἰρήνῃ ἀγίᾳ ὁ τόπος πάντων.»

«Τὸ ἄρμα τοῦ Θεοῦ μυριόλασιον, χιλιάδες εὐθηνούντων Κύριος ἐν αὐτοῖς ἐν Σιναὶ ἐν τῷ ἀγίῳ. Ἀπόδοντος δὲ λόγος πρώτην τὴν περὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος διδασκαλίαν διὰ τῆς περιστερᾶς, ἐπειτα τὴν περὶ τοῦ Γίον διὰ τοῦ δρούς τοῦ Θεοῦ, καταβαίνει λοιπὸν ἐπὶ τὰς ὑποδεσθηκαὶς δυνάμεις· παριστάς, διὰ, εἰ καὶ τὰ μάλιστα τὸ δρός τὸ ἀποδοθὲν τοιούτον τυγχάνει, ὡς ἐν αὐτῷ κατοικεῖν πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς πατρικῆς θεότητος, ἀλλ' οὐ μόνον τοῦτο κτήμα ἐστι τοῦ Πατρός, ἔχει δὲ καὶ δλλας ὑποδεσθηκαὶς διακονικὰς καὶ λειτουργικὰς δυνάμεις, διὰ μυρίας οὐσας καὶ πολλὰς, τῇ τις ἀρετῇ διαφερούσας ὑφ' ἔνα ζυγὸν καταδησάμενος, ἄρμα ἔστιν κατέζευξεν διαμαστεὶς Θεός, ὑφ' ἡνίκαντος Μονογενεῖ αὐτοῦ Λόγῳ. Τὸ δὲ τούτων πλῆθος καὶ Δανιήλ δι προφήτης ἐν τῇ θεοπτίᾳ παριστησι λέγοντι· «Μύριαι μυριάδες ἐλειτούργουν αὐτῷ, καὶ χιλιάδες παρειστήκεισαν ἐμπροσθεν αὐτοῦ.» Φ συμφώνως καὶ νῦν λέλεκται· «Τὸ ἄρμα τοῦ Θεοῦ μυριόλασιον, χιλιάδες εὐθηνούντων.» Αὐτὸς οὖν δὲ Σύμμαχος ἡρμήνευεν· «Οὐχὶσ τοῦ Θεοῦ μυριάδων, χιλιάδες τίχουντων.» Τὶ δὲ «τίχουντων» ή πάντως πονηρών τις πλήρεις δοξολογίας καὶ θεολογίας; Οὐαὶ καὶ τὰ σεραφεῖμ ἀναγέγραπται παρὰ τῷ Ἡσαΐᾳ βοῶντα καὶ λέγοντα· «Ἄγιος, ἀγίος, ἀγιος Κύριος Σαβαὼν, πλήρης τέλος ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ.» Ἐν ταῦταις δὲ ταῖς χιλιάσι καὶ ταῖς μυριάσι ταῖς ὑπεζευγμέναις τῷ ἄρματι τοῦ Θεοῦ καὶ αὐτὸς δὲ Κύριος μέσος ἐμπολιτεύεται, ὡς περ ἡνιοχῶν αὐτάς καὶ τῷ Πνεύματι παρασκευάζων. Διὸ ἐπιλέγεται, «Κύριος ἐν αὐτοῖς.» Ποιὸς δὲ Κύριος, σημαίνει προῖων καὶ φάσκων· «Ἐν Σιναὶ ἐν τῷ ἀγίῳ.» Αὐτὸς γάρ ἐκεῖνος, φησιν, δὲ Κύριος δὲ ἐν Σιναὶ τῷ ἀγίῳ δρεῖ ὄφεις· ἦν δὲ οὗτος δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος, δηλαδὴ τοῖς ὑπὸ τὸ ἄρμα τοῦ Θεοῦ ἐκευγμένοις. Διδού τῷ [τιτι] τετραγράμμῳ κέχρηται ἡ Ἑβραϊκὴ λέξις, στοιχεῖος δὲ κοινοῖς τὸν Κόριον περιέχει ἐν τῷ, «Κύριος ἐν αὐτοῖς.» Ἰνα γάρ ἐτερον παραστῆση τοῦτον τοῦ ἀνωτέρω διὰ τοῦ τετραγράμμου σημανθέντος Θεοῦ, ὅτε μὲν «τὸ ἄρμα τοῦ Θεοῦ» ἐλέγετο, διὰ τῶν ἀνεκφωνήτων παρ' Ἑβραιοῖς ἐδηλοῦτο στοιχεῖων· νυνὶ δὲ τοῖς κοινοτέροις χαρακτήρσιν, οἵς καὶ δὲ παρ' ἀνθρώποις γράφεται κύριος. Ἀκριβῶς δὲ καὶ τὸν τόπον ἐπισημαίνεται τὸν «ἐν Σιναὶ», ἵνα σημήνῃ τὸν ἐπὶ γῆς ὄφειντα Κύριον. Σφόδρα δὲ ἀκολούθως ἐπιλέγει ἐξῆς·

«Ἀνέβης εἰς ὄψος, τίχυμαλώτευσας αἰχμαλώσαις· ἔλαβες δόματα ἐν ἀνθρώποις.» Λίνιτ-

bulat, atque in monte suo : etenim Pater in Filio, et Filius in Patre, et in ipso complacuit omnem plenitudinem divinitatis inhabitare ²³ : neque enim modo habitavit in illo, modo recessit ab eo ; sed in insūnitum ac semper Pater in Filio inhabitat. Ipse autem est pax nostra, secundum Apostolum ²⁴. Quare Selmon vocatur, id est, Pax ; et locus Dei pax dicitur, secundum illud, «In pace sancta locus ejus ²⁵,

B VERS. 18. «Currus Dei decem millibus multiplex, millia lætantium, Dominus in eis, in Sinai, in sancto.» Post primam traditam de Spiritu sancto doctrinam per columbæ similitudinem, deindeque de Filio per figuram montis Dei, ad inferiores denunt potestates descendit ; declarans, etiamsi mons ille memoratus hujusmodi sit, ut in ipso inhabitet omnis plenitudo paternæ divinitatis, non esse tamen solam Patris possessionem ; sed ipsum alias habere administras et subditas virtutes, quas, licet infinito numero sint, atque virtute præstantes, sub uno jugo colligans omnium rex ille Deus currui adjunxit suo, aurigante Unigenito Verbo suo. Harum vero multititudinem in divina sua visione declarat Daniel, dicens : «Decies millies dena millia ministrabant ei, et millia millium astabant in conspectu ejus ²⁶.» Cui accinuit hic locus : «Currus Dei multiplex millia lætantium.» Pro quo Symmachus sic interpretatur, «Vectura Dei denorum millium, millia sonantium.» Quid illud, «sonantium», nisi voices laudibus divinisque sermonibus plenas emittentium? Qualia seraphim apud Isaiam claimare ac dicere scriptum est : «Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Sabaoth, plena est omnis terra gloria ejus ²⁷.» Inter hæc millia et dena millia, quæ Dei currui juncta sunt, medius versatur ipse Dominus, quasi aurigans ac Spiritui præparans ipsas. Quamobrem subjuguntur, «Dominus in eis.» Qui sit Dominus subinde declarat his verbis, «In Sinai, in sancto.» Nam ipse, inquit, Dominus est qui in monte sancto Sinai visus est ; erat autem ille Dei Verbum, visus scilicet iis qui sub curru Dei juncti erant. Quare Hebraica lectio, non tetragrammo, sive voce quatuor litterarum utitur, sed elementa communia Domini memorans usurpat in illo, «Dominus in eis.» Ut enim eum alium esse declararet ab eo, qui superius per nomen quatuor litterarum indicabatur, Deo, cum «currus Dei» diceretur, elementis apud Hebreos ineffabilibus usus est ; nunc vero communioribus characteribus, quibus indicatur dominus quilibet apud homines. Locum item accurate indicat, «in Sinai,» ut significaret Dominum in terra visum. Deinde consequenter admodum insert :

VERS. 22. «Ascendisti in altum, cepisti captivitatem, accepisti dona in hominibus.» Descensum

²³ Coloss. 1, 19. ²⁴ Ephes. II, 14. ²⁵ Psal. LXXV, 3. ²⁶ Dan. VII, 10. ²⁷ Isa. VI, 3.

porro ejus subindicat cum alt. « ascendisti : » neque enim ascensurus erat, nisi prius descendisset. « Nam qui descendit, ipse est et qui ascendit super omnes cœlos, ut impleret omnia ». Quid autem fecit cum ascendisset? Captivam duxit captivitatem, et accepit dona in hominibus. Quam vero captivitatem captivam duxit, nisi prædicta spolia, quæ milites sui divisorant? Sed etiam largiente Patre suo accepit dona in hominibus, secundum promissionem ad ipsum factam his verbis: « Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam et possessionem tuam terminos terræ ». « Acceperis a Patre hujusmodi donis in hominibus, » suam constituit Ecclesiam. His subjicitur: « Etenim non credentes inhabitare; » quod clarius interpretatus Symmachus est, « Adhuc et in non credentibus inhabitare. » Nam et illud, inquit, a Patre accepit, ut inhabitaret in eis qui olim non crediderant, et pietati in Deum contradixerant. Nam hanc quoque potestatem accepit, ut in medio non credentium inhabitaret, atque ex ipsis non credentibus dona acciperet. Postquam autem tot præcepta post prophetiam data sunt, deinceps Spiritus sanctus, quasi præclaris mirabilibusque gestis operibus, tot bonorum largitori benedicit his verbis: « Dominus Deus benedictus, benedictus Dominus quotidie. » Non ultra enim, inquit, homines malignos spiritus errore ducti colunt, sed singulis diebus et horis prædictum Dominum benedicunt. Ipse vero Dominus « prosperum iter faciet nobis, » cum ipse sit « Deus salutarium nostrorum. » Hæc vero ex persona chori apostolorum Spiritus sanctus loquitur, ut ab initio sermonis declaravimus. Quoniam igitur prosperum iter a Deo illi precabantur, ut eum adirent, uti jam antea dictum est, necessario dicunt: « Benedictus Dominus quotidie, prosperum iter faciet nobis Deus salutarium nostrorum. » Pro illo autem, « salutarium nostrorum, » Symmachus « Salvatoris nostri » interpretatus est; pro quo rursum Hebraicum exemplar, Salvatoris nostri Jesu nomen commemoravit. « Deus noster, Deus salvos faciendi, et Domini Domini exitus mortis. » Hæc rursum ex persona apostolorum propheticæ dicta sunt. Quia enim de Deo prius locuti sunt, consequenter in præsenti dicunt: « Deus noster, Deus salvos faciendi, et Domini Domini exitus mortis; » sive secundum Symmachum: « Deus nobis, Deus in salutem, et Domini dominatoris exitus in mortem. » Nam cum hic solus Deus sit, is sane exitus invenit queis a morte evaderet. Quandoquidem omnis homo ad ingressum quidem mortis periret, nondum tamen ab eo exire potuit. Dominus autem hic memoratus, qui jam communibus elementis in Hebraico libro scribitur, cum exitus a morte aperuerit, Deus saluti cognominis effectus est. Quamobrem dicitur: « Deus noster, Deus salvos faciendi. » Quare hic ipse Jobo vaticinans dicebat: « Venisti autem in fontem maris, et in

A tetrai δὲ αὐτοῦ τὴν κάθοδον, διὰ τοῦ φέναι, « ἀνέβης » οὐ γάρ δὲ ἀλλας ἀνέβη, εἰ μὴ πρότερον κατεβεῖχε. « Οὐ γάρ καταβάς, αὐτός ἐστι καὶ διαβάς ὑπεράνω πάντων τῶν οὐρανῶν, ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα. » Ἀναβάς δὲ τὸ ἐπράξεν; Ἡχμαλώτευσεν αἰχμαλωσίαν, καὶ Ἐλασθέ δόματα ἐν ἀνθρώποις. Πολαν δὲ αἰχμαλωσταν ἡχμαλώτευσεν ἢ τὰ προλεχθέντα σκύλα, δὲ διενέμαντο οἱ αὐτοῦ στρατιῶταις; « Ἀλλὰ καὶ Ἐλασθέ δόματα ἐν ἀνθρώποις, τοῦ Πατρὸς αὐτῷ δεδωρημένου, καθ' ἣν ἐπήγγελται πρὸς αὐτὸν ἐπαγγελίαν, φῆσε: « Αἴτησαι παρ' ἐμοῦ, καὶ δῶσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου καὶ τὴν κατάσχεσίν σου τὰ πέρατα τῆς τῆς. » Ταῦτα δὲ τὰ δόματα « ἐν ἀνθρώποις, παράτοι Πατρὸς λαβών, συνεστήσατο τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ. Τούτους ἔξῆς εἰρηται: « Καὶ γάρ ἀπειθοῦντες τοῦ κατασκήνωσας » διπερ σφέστερον ἀπέδωκεν δὲ Σύμμαχος εἰπών: « Τοις καὶ ἐν ἀπειθοῦσι κατασκηνῶσατ. » Καὶ τοῦτο γάρ, φησι, παρὰ τοῦ Πατρὸς Ἐλασθέ, τὸ κατασκηνῶσαι ἐν τοῖς πάλαι ἀπειθοῦσι καὶ ἀντιλεγούσι τῆς τοῦ Θεοῦ εὐσεβείᾳ. Καὶ ταύτην γάρ εἰληφε τὴν ἔκστασίαν, ὥστε ἐν μέσῳ τῶν ἀπειθοῦντων κατασκηνοῦν, ἐξ αὐτῶν τε τῶν ἀπειθοῦντων λαμβάνειν ἔστη δὲ μάτα. Τοσούτων δὴ μαθημάτων παραδοθέντων δὲ τῆς προφητείας, ἔξῆς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, ὃς ἐν μεγάλοις καὶ πικροδόξοις κατορθώμασιν, εὐλόγει τὸν τοσούτων ἀγαθῶν δοτῆρα φάσκον. « Κύριος ὁ Θεὸς εὐλογητὸς, εὐλογητὸς Κύριος ἡμέραν καθ' ἡμέραν. » Οὐκέτι γάρ, φησιν, ἀνθρώποι δαίμονας ποντηροὺς πεπλανημένως δοξάζουσιν, ἀλλ' ἐφ' ἐκάστης ἡμέρας καὶ καθ' ἐκάστην ὥραν τὸν προδηλωθέντα Κύριον εὐλογοῦσιν. Οὐ δὲ αὐτὸς Κύριος « κατευδώσεις τῇμιν, » αὐτὸς δὲ « ὁ Θεὸς τῶν σωτηριῶν ἡμῶν. » Λέγει δὲ ταῦτα τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἐκ προσώπου τοῦ χοροῦ τῶν ἀποστόλων, ὧσπερ οὖν καὶ ἀρχόμενοι τοῦ λόγου παρεστήσαμεν. « Επει τοίνυν τῆς ἐκ τοῦ Θεοῦ κατευδώσεως ἐδέσθοντο οὗτοι, εἰς τὸ δόδοποιῆσαι αὐτῷ, κατὰ τὸ ἔμπροσθεν εἰρημένα, ἀναγκαῖως φασιν. » « Εὐλογητὸς Κύριος ἡμέραν καθ' ἡμέραν, κατευδώσεις τῇμιν ὁ Θεὸς τῶν σωτηριῶν ἡμῶν. » Αντὶ δὲ τοῦ, « τῶν σωτηριῶν ἡμῶν, » δὲ Σύμμαχος, « τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, » ἡρμήνευσεν· « ἀνθ' οὐ τὸ Ἐβραϊκὸν πάλιν τοῦ ὀνόματος τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ μέμνηται. » Οὐ θεὸς ἡμῶν, δὲ θεὸς τοῦ αὐτέων, καὶ τοῦ Κυρίου Κυρίου αἱ διέξοδοι τοῦ θανάτου. « Πάλιν ἐκ προσώπου τῶν ἀποστόλων προφητείκως καὶ ταῦτα λέλεκται. » Επει γάρ θεοιλόγησαν διὰ τῶν ἔμπροσθεν, ἀκολούθως καὶ διὰ τῶν μετὰ χειράς φασιν. « Οὐ θεὸς ἡμῶν, δὲ θεὸς τοῦ σώζειν, καὶ τοῦ Κυρίου Κυρίου αἱ διέξοδοι τοῦ θανάτου. » Η κατὰ τὸν Σύμμαχον. « Οὐ θεὸς ἡμῶν θεὸς εἰς σωτηρίαν, καὶ τοῦ Κυρίου τοῦ δεσπότου αἱ εἰς θάνατον ἔξοδοι. » Μόνος γάρ οὗτος θεὸς ὁν τοῦ αὐτέων ἐξόδους εὑρετο τοῦ θανάτου. Επειδὴ πᾶς ἀνθρωπος εἰς μὲν τὴν εἰσόδον τοῦ θανάτου ἐφθασεν, οὐκέτι δὲ καὶ διεξελθεῖν αὐτὸν δεδύνηται. Οὐ δὲ διὰ τῶν παρόντων δηλούμενος Κύριος, καὶ νῦν διὰ τῶν κοινῶν στοιχείων ἐν τῇ Ἐβραϊκῇ βίβλῳ γραφόμενος, διεξόδους ποιησάμενος τοῦ θανάτου, γέγονε θεὸς ἐπώνυμος σωτηρεῖ-

²⁸ Ephes. iv, 40. ²⁹ Psal. ii, 8.

Διὸ λέλεκται. « Ο Θεὸς ἡμῶν, ο Θεὸς τοῦ σώζειν. » Διὸ καὶ τῷ Ἰὼν δ αὐτὸς οὗτος χρηματίζων ἐλεγεν· « Ἡλθες δὲ ἐπὶ πηγὴν θαλάσσης· ἐν δὲ ἔγνεσιν ἀδύσσου περιεπάτησας. Ἀνοίγονται δέ σοι φόδω πύλαι θανάτου. Πυλωροὶ δὲ ἄδου ἰδόντες σε ἐπτηξαν. » Διαρρήμην καὶ ἐν ἑκείνοις τὴν εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ κάθιδον καὶ τὴν ἐκεῖθεν διέξοδον παριστάς, ὥσπερ οὖν καὶ ἐν τοῖς προκειμένοις, οἵς ἀκολούθως τὴν τῶν ἔχθρῶν αὐτοῦ συντριβὴν διδάσκει λέγων· « Πλὴν δ θεὸς συνθλάσει κεφαλὰς ἔχθρῶν αὐτοῦ. » Καὶ τοῦτο δὲ κοῆσις παραβεῖ τὴν ἐπέρηφ λέγουσαν φωνῇ· « Σὺ ἐκραταίωσας τῇ δυνάμει σου τὴν θάλασσαν, σὺ συντρίψας τὰς κεφαλὰς τῶν δρακόντων ἐπὶ τοῦ ὄντας. Σὺ συνέθλασας τὴν κεφαλὴν τοῦ δράκοντος. » Διὰ γάρ τούτων καὶ οἱ ἔχθροι τοῦ Θεοῦ ἐδηλώθησαν, περὶ ὧν ἐνταῦθα λέλεκται. « Πλὴν δ θεὸς συνθλάσει κεφαλὰς ἔχθρῶν αὐτοῦ. » Ἡσαν δὲ οὗτοι δράκοντες οἱ ἐν θαλάσσῃ καὶ ἐπὶ ύγρας οὐσίας νηχόμενοι, δυνάμεις δηλαδὴ ἀντικείμεναι ἔχθροι τοῦ Θεοῦ, τοῖς ἀλμυροῖς καὶ ρευστοῖς τοῦ βίου κύμασιν ἐγκαλινδούμεναι. Όθεν καὶ ἐν τῷ Ἰὼν ἐλέγετο· « Ἡλθες δὲ ἐπὶ πηγὴν θαλάσσης, ἐν δὲ ἔγνεσιν ἀδύσσου περιεπάτησας. Ἀνοίγονται δέ σοι φόδω πύλαι θανάτου. Πυλωροὶ δὲ ἄδου, ἰδόντες σε, ἐπτηξαν. » Συντριβομένων γάρ τῶν κεφαλῶν τῶν δρακόντων, ἐπτησαν οἱ πυλωροὶ τοῦ ἄδου· διὸ καὶ φόδω τὰς πύλαις ηνοιγον τοῦ θανάτου τῷ τὰς κεφαλὰς τῶν ἔχθρῶν αὐτοῦ συνθλῶντι. Οὗτοι δὲ οἱ ἔχθροι τοῦ Κυρίου τὸ πάντων ἀνθρώπων κατεπάτουν γένος. Διὸ λέλεκται ἐξῆς· « Κορυφὴν τριχὸς διαπορευομένων ἐν πλημμελεῖαις αὐτῶν. » Τούτων γάρ δ θεὸς συνθλάσει τὰς κεφαλὰς φησι, τῶν διαπορευομένων τὰς τῶν ἀνθρώπων κεφαλὰς. Ἀντὶ γάρ τού, « κορυφὴν τριχὸς, κορυφὴν ἐντριχον, » ἡρμήνευσεν δ Σύμμαχος. Κορυφὴ δὲ ἐντριχὸς τὰς κεφαλὴν τῶν ἀνθρώπων σημαίνεται. Τούτων οὖν αὐτῶν τῶν ἔχθρῶν ἔαυτοῦ, τῶν πρότερον τὰς τῶν ἀνθρώπων κεφαλὰς διαπορευομένων καὶ ὑπὸ τοῖς ἔαυτῶν ποσὶ καταπατούντων, δ τὰς διεξόδους τοῦ θανάτου πεποιημένος θεὸς τὰς κεφαλὰς συνθλάσει. Ἀντὶ δὲ τοῦ, « ἐν πλημμελεῖαις αὐτῶν, » δ Σύμμαχος, « ἐν ταῖς πλημμελεῖαις αὐτῆς, » δημήνευσεν εἰπών· « Κορυφὴν ἐντριχον ἀναστρεφομένην ἐν ταῖς πλημμελεῖαις αὐτῆς. » Ήνδε γάρ διλλῶς δυνατὸν ἦν τοῖς ἔχθροις τοῦ Θεοῦ καταπατεῖν κορυφὴν ἐντριχον, τούτους τὰς τῶν ἀνθρώπων κεφαλὰς, εἰ μή ταῖς οἰκείαις πλημμελεῖαις καὶ ἀμαρτλαῖς τεταπείνωντο. Διὸ τοῖς μή τοιούτοις δ Σωτὴρ ἐλεγεν· « Ὑμῶν δὲ καὶ αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς πᾶσαι ἡριθμημέναι εἰσίν. » Τῶν γάρ αὐτῶν μαθητῶν καὶ ἐκάστη θρὶξ τοῦ τιμιωτέρου μέρους τοῦ σώματος, ὡς ἀναγκαῖα καὶ κόσμῳ τοῦ παγκόσμου συμβαλλομένη, ἀριθμοῦ κατηξίωται θείου καὶ φυλακῆς· ὡς δὲ μή ξυρθῶσι τῷ ξυρφῷ τῶν ἔχθρῶν τῶν ἐμπειπατούντων καταπατούντων πᾶσαν κορυφὴν ἐντριχον τὴν ἀναστρεφομένην ἐν πλημμελεῖαις αὐτῆς.

« Εἶπε Κύριος· Ἐκ Βασανὸς ἐπιστρέψω, ἐπιστρέψω τὸ βυθοῖς θαλάσσης. » Πάλιν κάνταῦθα « δ Κύριος » οὐ διὰ τετραγράμμου παρ' Ἐβραιοῖς ἐκπεφώνηται, διὸ δὲ τῶν κοινοτέρων στοιχείων. « Ήδη δὲ τρίτον τοῦτον ἐβήλωσεν ἡ παρούσα Γραφὴ ἐφιστῶσα τὸν ὡς δὲ εἴποτις, δεύτερον Κύριον. » Επεὶ καὶ ἐν τῷ φάσκοντι φαλ-

A vestigiis abyssi ambulasti. Aperiuntur autem tibi timore portae inferi. Ostiarii vero inferni videntes te conterriti sunt⁴⁰. » Diserte in illis quoque descendens ejus in mortem et exitum inde declarans, quemadmodum et in præsentibus, postea vero consequenter inimicorum suorum contritionem docet his verbis: « Verumtamen Deus confringet capita inimicorum suorum. » Hæc porro intelliges, si vocem alio in psalmo positam huic compares, nempe: « Tu confirmasti virtute tua mare, tu contrivisti capita draconum in aqua. Tu confregisti caput draconis. » His enim inimici Dei declarantur, de quibus hic dictum est: « Verumtamen Deus confringet capita inimicorum suorum. » Erant autem illi dracones in mari et in humida substantia nantes, videlicet adversariæ potestates Dei inimicæ, in salsis et volubilibus vitæ fluctibus voluntate. Quare in Job quoque dicebatur: « Venisti autem in fontem maris, et in vestigiis abyssi ambulasti. Aperiuntur autem tibi timore portæ inferi. Ostiarii vero inferni videntes te conterriti sunt. » Contritis namque draconum capitibus ostiarii inferni conterriti sunt: quare timore correpti portas mortis capita inimicorum suorum confringenti aperiebant. Hi vero inimici Domini universum hominum genus conculcabant. Quapropter inferius dicitur: « Verticem capilli perambulantium in delictis suis. » Horum, inquit, Deus capita confringet, perambulantum, ait, et calcantium capita hominum. Pro illo namque, « verticem capilli, » Symmachus, « verticem capillatum, » vertit. Vertex autem capillatus, ipsum hominum caput significat. Horum itaque sibi inimicorum, qui prius hominum capita terebant pedibusque suis calcabant, capita confringet Deus, qui exitus mortis efficit. Pro illo autem, « in delictis suis, » Symmachus, « in delictis ejus » interpretatus est, dicens: « Verticem capillatum revolutum in delictis ejus. » Neque enim alio modo poterant inimici Dei verticem capillatum, id est hominum capita, conculcare, nisi propriis delictis ac peccatis depressi suisent. Quare iis qui tales non erant dicebat Servator: « Vestri autem capilli capitibus omnes numerati sunt⁴¹. » Nam discipulorum capilli singuli nobilioris corporis partis, ut necessarii et ad ornatum totius conferentes, enumeratione et custodia divina digni fuere; ut ne raderentur novacula inimicorum, qui perambulant et conculcant omnem verticem capillatum revolutum in delictis ejus.

Vers. 23. « Dixit Dominus, Ex Basan convertam, convertam in profundum maris. » Hic rursus « Dominus, » non illa quatuor litterarum voce apud Hebreos exprimitur, sed communioribus elementis. Jamque tertio hunc præsens scriptura nominavit, secundumque Dominum, ut quispiam dixerit,

⁴⁰ Job ΚΚΚVIII, 16, 17. ⁴¹ Malleb. x, 30.

induxit. Siquidem in psalmo qui sic habet : « Dixit Dominus Domino meo : Sede a dextris meis⁴², » primus per ineffabilia apud Hebræos quatuor elementa scribitur ; secundus autem, quem sui Domini propheta declarat dicens, « Domino meo, » aliis elementis exprimitur, queis cuiusvis servi dominus significatur. Sic ergo nunc quoque jam tertio ille Dominus, qui usque ad infernum descendit, exitusque mortis paravit, vulgaribus et consuelis apud Hebræos elementis exprimitur. Quare Symmachus δεσπότη, sive dominatorem interpretatus est. Hic ergo Dominus, videlicet Dei Verbum, ait, « Ex Basan convertam ; » ac rursum, « Convertam ex profundo maris. » Pro illo autem, « convertam, » ac secundo, « convertam, » Symmachus sic interpretatur, « Dixit Dominus : Ex Basan revertar, et reverti faciam ex profundo maris. » Vides quæ opera ediderit Dominus cum descendisset in profundum maris ? Confregit capita draconum in aqua, necnon capillos inimicorum suorum, qui « verticem capillatum in delictis » conculcabant ; reverti fecit ex Basan et ex profundo maris animas istic olim demersas. Basan autem explicatur ignominia, in quam delapsus est Dominus per memorata elementa indicatus, qui ignominiam contempsit pro salute eorum qui istic in captivitate detentи erant. Quamobrem dicitur : « Dixit Dominus : Ex Basan convertam, convertam ex profundo maris : » deinde adjicitur : « Ut intingatur pes tuus in sanguine. » Pro quo Symmachus interpretatur. « Ut constringatur pes tuus cum sanguine, et lambat lingua canum tuorum ab unoquoque inimicorum tuorum. » Nam cum inimicos suos contereret, et capita eorum confringeret, pedem suum sanguine ex capite inimici sui fluente replebat. Quare in Isaia dicitur : « Quis est hic qui venit ex Edom, rubor vestimentorum ex Bosor⁴³ ?, ac deinde : « Quare rubra vestimenta tua, et indumenta tua sicut calcati tortularis, plenus conculcata⁴⁴? » Postea rogantibus ita respondet : « Calcavi ipsos in furore meo⁴⁵. » Hic item post calcata draconum capita, dicitur : « Ut constringatur pes tuus cum sanguine, » vel, « Ut intingatur pes tuus in sanguine, et lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso. » Pro quo clarius Symmachus interpretatus est dicens, « Et lambat lingua canum tuorum, ab unoquoque inimicorum tuorum. » Canes porro Domini sanguinem inimicorum ejus lambentes, quos esse dixeris, nisi gregis ipsius custodes pervigiles qui Ecclesiam ejus tueruntur, sive ultrices quasdam virtutes, quæ conterendis inimicis ejus incumbunt, quæque perniciem eorum quodammodo degustare satagunt ?

τινάς τινάς δυνάμεις ἐπεμβαινούσας τῇ συντριβῇ τῶν τῆς ἀπωλείας αὐτῶν ;

Vers. 25, 26. « Visi sunt ingressus lui, Deus, ingressus Dei mei, regis mei, qui est in sancto. » Hæc consequenter præcedentibus adjiciuntur. Quia

Α μῷ. « Εἶπε Κύριος τῷ Κυρίῳ μου. Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, » διὰ τῶν ἀνεκφωνήτων παρ' Ἐβραίοις τεττάρων στοιχείων ἐγέγραπτο. « Ο δὲ δεύτερος, δην ἐντοῦ Κύριον δι προφῆτης ἐδήλουτο, οἵς καὶ πᾶς δὲν ἀνθράποις δούλου κύριος σημαίνεται. Οὗτας οὖν καὶ ἐνταῦθα ἡδη τρίτον δὲ μέχρις ἄδου καταδές καὶ διεξόδους θανάτου πεποιημένος Κύριος διὰ τῶν παρ' Ἐβραίοις κοινῶς γραφομένων στοιχείων ὑψηλότατος. Διόπερ δὲ Σύμμαχος δεσπότην « ἡρμήνευσεν αὐτὴν. Οὗτος οὖν δὲ Κύριος, αὐτὸς δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος δηλώσῃ, εἶπε. « Ἐκ Βασάν ἐπιστρέψω » καὶ πάλιν « Ἐπιστρέψω ἐκ βυθῶν θαλάσσης. » Άντι δὲ τοῦ, « ἐπιστρέψω, » καὶ τοῦ δεύτερον, « ἐπιστρέψω, » δὲ Σύμμαχος τούτον ἡρμήνευσε τὸν τρόπον. « Εἶπε Κύριος. » Απὸ Βασάν ἐπιστρέψω, καὶ ἀναστρέψαι ποιήσω ἀπὸ βυθῶν θαλάσσης. » Όρδες διόποια κατορθώματα εἰργάσατο καταδές εἰς τοὺς βυθοὺς τῆς θαλάσσης δὲ Κύριος ; συνέθλασε τὰς κεφαλὰς τῶν δρακόντων ἐπὶ τοῦ ὅδος, καὶ τὰς τρίχας τῶν ἔχθρων αὐτοῦ τῶν « τὴν Ἑνεργιὸν κορυφὴν ἐν πλημμελεῖαις » διαπορευομένων. ἐπιστρέψω δὲ ἐποίεις ἀπὸ Βασάν καὶ ἀπὸ βυθῶν τῆς θαλάσσης τὰς πάλαι καταπεποντωμένας αὐτός ψυχάς. Βασάν δὲ ἡρμήνευται αἰσχύνη, ἐνθα δὲ τῆς ἡμέρας κατῆλθεν διὰ τῶν εἰρημένων στοιχείων δηλωθεὶς Κύριος, αἰσχύνης καταφρονήσας ὑπὲρ σωτηρίας τῶν αὐτόθι καταδεσουλωμένων. Διὸ λέλεκται. « Εἶπε Κύριος. » Έκ Βασάν ἐπιστρέψω, ἐπιστρέψω ἐκ βυθῶν θαλάσσης. » εἰθ' ἐξῆς λέλεκται. « Οπως ἀν βαφῇ διούς σου ἐν αἴματι. » Αὐθ' οὖν δὲ Σύμμαχος ἡρμήνευσεν εἰπών. « Οπως συγκατεάξῃ διούς σου μετὰ αἱματος, καὶ λάψῃ τὴν γλῶσσα τῶν κυνῶν σου ἀπὸ ἐκάστου τῶν ἔχθρων σου. » Συντρίβων γάρ τοις ἐκαυτοῦ ἔχθρον καὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν συνθλῶν, ἐπλήρου τὸν ἐκαυτοῦ πόδα αἱματος, τοῦ ἐκ τῶν κεφαλῶν τοῦ ἔχθρου αὐτοῦ βρέντος. Διὸ ἐλέγετο ἢν Ἡσαΐζ. « Τίς οὗτος δὲ παραγενόμενος ἐξ Ἐδώμ, ἐρύθημα ιμάτιων ἐκ Βοσρός ; » καὶ ἐξῆς. « Διὰ τί σου ἐρυθρὸς τὰ ιμάτια, καὶ τὰ ἐνδύματά σου ὡς ἀποπατητοῦ ληνοῦ, πλήρης πεπατημένης ; » Εἰθ' ἐξῆς ἀποκρίνεται πρὸς τοὺς ἐρωτήσαντας, καὶ φησι. « Κατεπάτησα αὐτοὺς ἐν θυμῷ μου. » Καὶ ἐνταῦθα τοίνυν μετὰ τὴν συντριβὴν τῶν κεφαλῶν τῶν δρακόντων λέλεκται. « Οπως ἀν συγκατεάξῃ διούς σου μετὰ αἱματος, » ἦ, « Οπως βαφῇ διούς σου ἐν αἱματι, καὶ τὴν γλῶσσα τῶν κυνῶν σου ἐξ ἔχθρων παρ' αὐτοῦ. » Αὐθ' οὖν λευκότερον δὲ Σύμμαχος ἡρμήνευσεν εἰπών. « Καὶ λάψῃ τὴν γλῶσσα τῶν κυνῶν σου ἀπὸ ἐκάστου τῶν ἔχθρων σου. » Κύνας δὲ τοῦ Κυρίου λάπτοντας τὸ αἷμα τῶν ἔχθρων αὐτοῦ τίνας ἀν εἰποίς τὴν τοὺς τὰ ποικιλία αὐτοῦ φυλάττοντας φύλακάς τινας ἐγρηγορούς, τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ φρουροῦντας, τὴν τιμωρητὴν τοῦ, καὶ ὥσπερ ἀπογεύεσθαι πειρωμένας

« Έθεωρήθησαν αἱ πορεῖαι σου, Θεὸς, αἱ πορεῖαι τοῦ Θεοῦ μου, τοῦ βασιλέως μου, τοῦ ἐν τῷ ἀγώνῳ. » Καὶ ταῦτα τοῖς προλεχθεῖσιν ἀκολούθως ἐπενήνεκται.

⁴² Psal. cix, 1. ⁴³ Isa. lxiii, 1. ⁴⁴ ibid. 2. ⁴⁵ ibid. 3.

γέπειδη γάρ τὰ θεσπιζόμενα πρὶν γενέσθαι προ-
εθεωρεῖτο τοῖς ἀγίοις τοῦ Θεοῦ προφήταις, διὰ τοῦτο
φησιν ὁ λόγος· « Ἐθεωρήθησαν αἱ πορεῖαι σου, ὁ
Θεός. » Ποτὶς δὲ πορεῖαι; ἀλλὰ πρώτη μήνη ἡ κάθιδος
ἀντοῦ ἡ ἐν Σιναῖ, καὶ πάλιν ἡ ἀνάβασις ἡ εἰς ὄψος,
καὶ αὐτοῖς ἡ κάθιδος ἡ ἐπὶ Βασάν καὶ ἡ ἐκεῖθεν ἐπι-
στροφὴ, ἡ τε μέχρι τοῦ θανάτου κατάβασις, καὶ
ἐντεῦθεν διέξοδοι αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἡ ἐκ τῶν
βυθῶν τῆς θαλάσσης ἐπάνοδος; Αὗται πᾶσαι πορεῖαι
ἡσαν τοῦ δηλουμένου Κυρίου, αἵτινες τοῖς τοῦ Θεοῦ
προφήταις ἐθεωρήθησαν πρὶν γενέσθαι· διὸ καὶ ταῖς
προφητικαῖς παρεδόθησαν Γραφαῖς. Εἰκότως οὖν
εἴρηται· « Ἐθεωρήθησαν αἱ πορεῖαι σου, ὁ Θεός. »
Εἰτ̄ ἀσφαλίζεται διδάσκων πολού Θεοῦ αἱ πορεῖαι
ἐθεωρήθησαν· διὸ ἐπιλέγει· « Αἱ πορεῖαι τοῦ Θεοῦ
μου, τοῦ βασιλέως μου. » Οὐ γάρ ἀπλῶς Θεοῦ, οὐδὲ
βασιλέως, ἀλλὰ τοῦ « Θεοῦ μου. » Τούτῳ δὲ ὅμοιον
τυγχάνει τῷ, « Εἰπε Κύριος τῷ Κυρίῳ μου. » ὁ μὲν
γάρ πρῶτος ὁ ἐπὶ πάντων εἶη ἀν Θεός· ὁ δὲ δεύτερος
Κύριος ὁ ἀκούων· « Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, » ἐμὸς
τυγχάνει Κύριος· διὸ, « Εἰπε Κύριος τῷ Κυρίῳ μου. »
Καὶ ἐνταῦθα τοίνυν τὸν δεύτερον σηματίνων ὁ αὐτὸς
προφήτης φησίν· « Αἱ πορεῖαι τοῦ Θεοῦ μου, τοῦ
βασιλέως μου, τοῦ ἐν τῷ ἀγίῳ. » Ἐδῶ γάρ λέγω
θεωρουμένας πορείας, μή τις νομίζεται με λέγειν
τοῦ ἐπὶ πάντων Θεοῦ· ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ μου καὶ τοῦ
βασιλέως μου πορεῖαι. Ἀλλ' ἐπειδὴ « προέφθασαν
ἄρχοντες ἔχομενοι φαλλόντων ἐν μέσῳ νεανίδων
τυμπανιστρῶν. » Αὔτοι γάρ οὗτοι οἱ προφθάσαντες
ἔρχονται, ἢ οἱ ἔδοντες καὶ Πνεύματι ἀγίῳ τὸ μέλλον
θεσπιζόντες, προεθεώρησαν τὰς πορείας τοῦ Θεοῦ
μου καὶ τοῦ βασιλέως μου. Οὗτοι δὲ ἡσαν οἱ προφῆ-
ται, οἱ προφθάσαντες τοὺς μετὰ ταῦτα προελθόντας
ἀποστόλους. Δύο γάρ χορῶν τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν
θεολογίαν ἀνθρώποις παραδεδωκότων, ὁ μὲν προφθά-
σας χορὸς ἦν ὁ προφητικὸς, ὁ δὲ δεύτερος ἐπελθὼν
ὁ τῶν ἀποστόλων καὶ μαθητῶν τοῦ Σωτῆρος. Πλὴν
ἀλλὰ ἐθεωρήθησαν αἱ πορεῖαι τοῦ δηλωθέντος Θεοῦ·
ἡ τοῖς μὲν ἀποστόλοις ἐθεωρήθησαν, οἱ καὶ δύεις
παρέλαβον τὰ πάλαι προγνώσει προπεφωνημένα.
Οὗτοι μὲν οὖν αὐτοῖς ὀφθαλμοῖς τὰς πορείας ἐθεω-
ρησαν τοῦ Θεοῦ· προέφθασαν δὲ αὐτοὺς ἄρχοντές
τινες οὗτοι οἱ ἔχομενοι τῶν φαλλόντων. Σημαίνει δὲ
ὁ λόγος τὸν Δαυΐδ αὐτὸν καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ καὶ κατὰ
τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἥγουμενους τοῦ λαοῦ· οἵτινες
ἔχομενοι τῶν φαλλόντων προέφθασαν ἐν μέσῳ νεα-
νίδων τυμπανιστρῶν. Τοιαῦται δὲ ἡσαν αἱ Ιουδαϊκαὶ
συναγωγαὶ, ἀτελεῖς καὶ εἰσέτι νεανίδες, πλέον οὐδὲν
ἐπιστάμεναι ἢ τυμπάνοις χρῆσθαι τοῖς σωματικοῖς
ὄργανοις ἐκ δορᾶς νεκρῶν ζώων κατεσκευασμένοις.
Διὸ τυμπανιστριαὶ εἰρηνται, τῷ μηδὲν ἔτερον εἰδέναι
ἢ τὰ σωματικὰ τοῦ νόμου παραγγέλματα.

« Ἐν Ἑκκλησίαις εὐλογεῖτε τὸν Θεὸν Κύριον ἐκ
πηγῶν Ἱερατῆλ. » Μετὰ τοὺς προθεωρήσαντας τὰς
τοῦ δηλωθέντος Θεοῦ πορείας, ἀκολούθως ὁ λόγος
ἐτέροις τοῖς μετὰ τοὺς πρώτους γενομένους προ-
φνειλέγων· « Ἐν Ἑκκλησίαις εὐλογεῖτε τὸν Θεόν· »

A enim quae in vaticinio feruntur, antequam essent
prævidebantur a sanctis Dei prophetis, ideo dicitur:
« Visi sunt ingressus tui, Deus. » Qui ingressus,
nisi primum descensus ejus in Sinai, ac rursum
ascensus in altum, iterumque descensus in Basan
ac regressus in altum, et rursus demissio ejus us-
que ad mortem, et exitus illius ex ea, ac præter
hæc omnia reditus ex profundo maris? Hi omnes
ingressus erant memorati Domini, qui antequam
exsisterent a prophetis Dei visi sunt: quare pro-
pheticas in scriptis consignati sunt. Jure ergo di-
ctum est: « Visi sunt ingressus tui, Deus. » Deinde
que rem confirmat indicans cuiusnam Dei ingre-
sus visi fuerint; nam adjicit: « Ingressus Dei mei,
regis mei. » Non simpliciter Dei, aut regis, sed
B « Dei mei. » Hoc porro simile fuerit illi, « Dixit Do-
minus Dominus meo: » primus quippe universo-
rum Deus fuerit; secundus vero Dominus, qui au-
dit, « Sede a dextris meis⁴⁴, » meus Dominus est:
quare, « Dixit Dominus Domino meo. » Hic igitur
illum secundo loco positum ipse Propheta signifi-
cans dicit: « Ingressus Dei mei, regis mei, qui est
in sancto. » Nam cum ingressus videri dico, ne
quis existimet universorum Dei illos esse; sed Dei
mei, regis mei ingressus sunt. Verum quia « præ-
venerunt principes conjuncti psallentibus, in medio
juvencularum tympanistriarum. » Hi enim ipsi
principes qui prævenerunt, sive qui eanunt, et in
Spiritu sancto futura prænuntiant, præviderunt in-
gressus Dei mei regis mei. Illi vero, prophetæ
nempe, apostolos, qui post venere, præverterunt.
Etenim cum duo chori Salvatoris nostri theolo-
giam hominibus tradiderint, qui primus prodiit,
propheticus chorus erat; qui vero secundus acces-
sit, apostolorum et discipulorum Christi chorus ex-
stitit. Cæterum visi sunt ingressus memorati Dei;
sive apostolis quidem visi sunt, qui quæ olim ex
præscientia prænuntiata fuerant ipsis oculis con-
spexerunt. Hi itaque oculati ingressus Dei testes
fuere: ipsos tamen prævenerunt principes quidam
conjuncti psallentibus: queis significantur cum
ipse David, tum ii qui una cum eo tunc duces
populi erant. Hi conjuncti psallentibus præven-
erunt in medio juvencularum tympanistriarum. Tales
certe erant Iudaicæ synagogæ, imperfectæ scilicet
et adhuc juvencula, nulla alia scientia præditæ,
quam ut tympanis sive corporeis instrumentis ute-
rentur, ex mortuorum animalium pelle confectis.
Quare tympanistriæ dicuntur, quod nihil aliud
nossent, quam corporea legis præcepta.

VERS. 27, 28. « In Ecclesiis benedicite Deo Do-
mino de fontibus Israel. » De iis locutus qui Dei
jam memorati ingressus præviderant, post illos
primos consequenter alios compellat dicens: « In
ecclesiis benedicite Deo. » Quia vero hi a princ-

⁴⁴ Psal. cix, 1.

pibus illis qui prævenerunt diversi erant; jure cœtus illorum ecclesias vocat, queis prophetia nec obscure Servatoris nostri ecclesias commemorat. Jubentur porro hi secundi, non in medio juvencularum tympanistiarum, sed in ecclesiis benedicere Deo. Quis sit Deus ille mox indicat dicens, « Domino. » Unde vero id hauserint, quod oporteat Ecclesiis Domini (1) theologiam tradere, necessario explicat his verbis: « Domino de fontibus Israel, » vulgaribusque iterum characteribus hic Dominus exprimitur. Fontes vero Israel, prophetice Scripturæ sunt atque lex Moysis. Ex quibus quasi ex fontibus, per hausta de Salvatore nostro testimonia, secundi illi in ecclesiis benedicere ipsi jubentur. Deinde subjungit: « Ibi Benjamin adolescentulus in mentis excessu. » Pro illo autem, « ibi, » Symmachus ait, « ubi Benjamin minimus; » Aquila vero similiter, « ibi Benjamin brevis, imperans ipsis. » Benjamin vero junior, minimus aut brevissimus Paulus erat divinus Apostolus, ex tribu Benjamin, Hebræus ex Hebræis, quemadmodum ipse docet his verbis: « Circumcisio octavo die, ex genere Israel, de tribu Benjamin, Hebræus ex Hebreis⁴⁷. » Junior vero dicitur, sive minimus aut brevis, quia id ipse declarat dicens: « Novissimo autem omnium quasi abortivo visus est et mihi⁴⁸. » Pro illo autem, « in mentis excessu, » Aquila, « imperans ipsis; » Theodosio autem, « præceptor eorum; » quinta editio, « instituentem, » aut « docentem, » interpretati sunt. Nec multis verbis opus ad comprobandum, sanctum Apostolum, qui Benjamin vocatur, Ecclesiis imperare, earumque præceptorem esse. Non solus itaque Benjamin ibi erat, videlicet in Ecclesiis Dei; sed etiam « principes Juda duces eorum, principes Zabulon, principes Nephthali. » His porro indicantur reliqui apostoli, quorum alii ex tribu Juda, alii ex tribu Zabulon, alii ex tribu Nephthali erant. Quare horum terram memorat Spiritus sanctus per Isaiam prophetam dicens: « Terra Zabulon et terra Nephthalim, viam maris, trans Jordanem, Galilæa gentium⁴⁹. » Ipse quoque Servator transiens juxta mare Galilææ, isthinc suos discipulos vocavit. Aperte itaque docet Ecclesiis imperare primo Paulum, brevissimum et minimum, ac iu niorem cæteris apostolis, in mentis excessu aliquando positum, quando persecutus est Ecclesiam Dei, eamque vastabat, sive quando in revelatione Salvatorem vidit; vel quando raptus est in paradisum usque ad tertium cœlum. Post Paulum vero, cæteros apostolos « ibi, » scilicet in ipsa Ecclesia ornate versatuos vaticinatur, principesque fore nostros ex tribu Juda, ac principes Zabulon, principes Nephthali. Si quis vero per otium accurate perquisierit, cuiusque apostoli tribum reperiet:

⁴⁷ Philipp. iii, 5. ⁴⁸ I Cor. xv, 8. ⁴⁹ Isa. ix, 1.

(1) Id est, *Deum illum esse in Ecclesia prædicare.*

A καὶ ἐπειδὴ περ ἔτεροι ἡσαν οὗτοι παρὰ τοὺς προφῆτας ἀρχοντας, εἰκότως καὶ τὰς συνόδους αὐτῶν ἐκκλησίας ἀποκαλεῖ, μονονοῦχι γυμνῇ τῇ χεφαλῇ τῇ; τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐκκλησίας προσαγορευούσης τῆς προφητείας. Κελεύονται δὲ οὗτοι οἱ δεύτεροι οὐκ ἐν μέσῳ νεανίδων τυμπανιστριῶν, ἀλλ᾽ ἐν ἐκκλησίαις εὐλογεῖν τὸν Θεόν. Καὶ ποιὸν Θεόν, πάλιν ἐπιλέγει ἑταῖς, « Κύριον. » Καὶ πόθεν ἀριομένους χρῆν ταῖς ἐκκλησίαις τὴν τοῦ Κυρίου παραδίδονται θεολογίαν ἀναγκαῖας παρίστησι λέγων. « Κύριον ἐκ τηγῶν Ἰσραὴλ, » τοῖς κοινοτέροις χαρακτήρις κανταύθα πάλιν τοῦ Κυρίου σημανομένου. Πηγαί δὲ Ιοραὴλ αἱ προφητικαὶ Γραφαὶ τυγχάνουσιν, ἢ τε Μωϋσέως νομοθεσία· ἐξ ὧν ὥσπερ ἀπὸ πηγῶν ἀριομένους τὰς περὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν μαρτυρίας εὐλογεῖν αὐτὸν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῖς δευτέροις παραχελεύεται. Εἴτα ἐπιλέγει· « Ἐκεῖ Βενιαμίν νεώτερος ἐν ἐκστάσει. » Αὐτὶ δὲ τοῦ « ἐκεῖ, » ὁ Σύμμαχος, « ὃπου, φησι, Βενιαμίν δι μικρότατος» καὶ ὁ Ἀκίλας ὄμοιως· « Ἐκεῖ, φησι, Βενιαμίν δι βραχὺς, ἐπικρατῶν αὐτῶν. » Βενιαμίν δὲ νεώτερος καὶ μικρότατος ἡ βραχύτατος Παῦλος ἡν δι θεος Ἀπόστολος, φυλῆς ὣν Βενιαμίν, Ἐβραῖος ἐξ Ἐβραίων, καθὼς αὐτὸς διδάσκει λέγων· « Περιτομὴ ὀκταήμερος ἐκ γένους Ἰσραὴλ, φυλῆς Βενιαμίν, Ἐβραῖος ἐξ Ἐβραίων. » Νεώτερος δὲ εἰρηται, ἡ μικρότατος, ἡ βραχὺς, ἐπει καὶ αὐτὸς τοῦτο διδάσκει λέγων· « Τοτερον δὲ πάντων ὥσπερ τῷ ἐκτρώματι διφθηρόν κάμοι. » Αὐτὶ δὲ τοῦ, « ἐν ἐκστάσει, » ὁ μὲν Ἀκίλας, « ἐπικρατῶν αὐτῶν· » δὲ δι θεοδοτίων, « παιδευτῆς αὐτῶν· » ἡ δὲ πέμπτη ἔκδοσις, « παιδεύοντα, » ἡ διδάσκοντα, « ἡρικτοῦ νευσαν. Οὐ δει δὲ ἡμῖν πλειόνων λόγων εἰς ἀπόδειξιν τοῦ κρατεῖν τῶν ἐκκλησιῶν, καὶ παιδευτὴν αὐτῶν εἶναι τὸν ἱερὸν Ἀπόστολὸν Βενιαμίν ὀνομασμένον. Οὐ μόνος δὲ ἀρα δι Βενιαμίν ἡν ἐκεῖ, δηλαδὴ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ « οἱ ἀρχοντες Ἰούδα ἡγεμόνες αὐτῶν, οἱ τε δροντες Ζαβουλῶν καὶ οἱ δροντες Νεφθαλεῖμ. Σημαίνει δὲ ὁ λόγος διὰ τούτων τοὺς λοιποὺς ἀποστόλους, ὧν οἱ μὲν ἡσαν ἐκ φυλῆς Ἰούδα, οἱ δὲ ἐκ φυλῆς Ζαβουλῶν καὶ Νεφθαλείμ. Διὰ τῆς τούτων μέμνηται χώρας τὸ διγονον Πνεύμα διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου λέγον· « Γῆ Ζαβουλῶν καὶ γῆ Νεφθαλείμ, ὅδον θαλάσσης, πέραν τοῦ Ἱορδάνου, Γαλιλαία τῶν θυνῶν. » Καὶ αὐτὸς δὲ δι Σωτῆρο, παραγαγὼν παρὰ τὴν θάλασσαν τῆς Γαλιλαίας, τοὺς ἑαυτοὺς μαθητὰς ἐνθένει ἀνεκαλείτο. Σαφῶς οὖν ἐπικρατεῖν τῶν ἐκκλησιῶν πρῶτον μὲν Παῦλον τὸν βραχύτατον καὶ μικρότατον, καὶ νεώτερον τῶν ἀποστόλων ἐδίδαξεν, ἐν ἐκστάσει ποτὲ γενέμενον, ὅτε ἐδίλωκε τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπόρθει αὐτὴν, ἢ ὅτε ἐν ἀποκαλύψει τὸν Σωτῆρα τεθέατο· ἢ ὅτε ἡρπάγῃ εἰς τὸν παράδεισον ἔως τριῶν οὐρανοῦ· μετὰ δὲ τὸν Παῦλον τοὺς λοιποὺς ἀποστόλους ἐκεῖ ἐν τῇ αἰτῇ ἐκκλησίᾳ διαπρέπειν θεσπίζει, ἀρχοντας ἵνας ἡμετέρους ἐκ φυλῆς Ἰούδα, καὶ ἀρχοντας Ζαβουλῶν

καὶ δρχοντας Νεφθαλείμ. Ἐπὶ σχολῆς δὲ ἀν τις φι-
λοκαλήσας, τὴν ἔκαστου τῶν ἀποστόλων εὐρήσει
φυλήν· ἐπεὶ παντὶ τῷ ζητοῦντι ἡ τῆς εὐρέσιως
δέδοται ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ἐπαγγελία.

« Ἐντεῖλαι, ὁ Θεός, τὴν δύναμιν σου, δυνάμωσον,
ὁ Θεός, τοῦτο δὲ κατειργάσω ἥμιν. » Ἐπειδὴ γάρ προφητικὸς προ-
έτασσεν δὲ λόγος τοὺς ἀποστόλους ἐν ἐκκλησίαις εὐλο-
γεῖν τὸν Κύριον, καὶ τοῦτο ποιεῖν μὴ ἀτέρων τιῶν
δρμαμένους λόγων, ἀλλ' ἐκ τῶν πηγῶν Ἰσραὴλ,
ἀκολούθων; ὑπὲρ αὐτῶν εὐχήν ἀναπέμπει τὸ Πνεῦμα
τὸ προφητικὸν, φάσκον· « Ἐντεῖλαι, ὁ Θεός, τὴν δύ-
ναμιν σου· » ὥσει σαρέστερον ἐλεγεν· Ἐπισπε-
ύσας ἡ δύναμις σου, καὶ συνεργεῖτω τοῖς ἀνδράσιν·
ἀλλὰ καὶ ἕδη ποτὲ τῇ Ισχύῃ σου δι’ ἔργων χωρησάτω
τὰ προφητευόμενα· καὶ τοῦτο δὲ δὲ κατειργάσω ἥμιν
τῇ σῇ βουλῇ προορίσας, καὶ αὐτὸ δυνάμωσον· ὅπως
τῇ σῇ δυνάμεις ἔργοις ἐπιτελεσθεῖη. Τί δὲ ἦν τοῦτο ἢ
τὸ ἔτῆς ἐπιφερόμενον, « Ἐπὶ τὸν ναὸν σου τὸν ἐν
Ἱερουσαλήμ σοι οἱσουσι βασιλεῖς δῶρα; » τοῦτο γάρ
αὐτὸ ἐπαγγειλάμενος ἥμιν δυνάμωσον γενέσθαι. Βα-
σιλεῖς δὲ διὰ τοῦτο αἱ βασιλεῖαι τῆς γῆς εἰρηνται,
τῶν ἀθηνῶν ἀπάντων τούτων σημανομένων τὸν τρόπον.
Νεώς δὲ ἐν Ἱερουσαλήμ, ἐφ’ ὃν τὰ δῶρα οἱσουσιν οἱ
βασιλεῖς, οὐδὲ ἔτερος; ἀν εἴη τῆς βασιλείας τῶν οὐ-
ρανῶν· εἰπερ ίσμεν Ἱερουσαλήμ ἐπουράνιον, ἣν
λειξεν δὲ εἰπών· « Ἡ δὲ ἀνω Ἱερουσαλήμ ἐλευθέρα
τοῖν, ἥτις ἐστὶ μῆτηρ ἥμῶν· » καὶ, « Προσελήνθατε
Σιών δρει· καὶ πόλεις Θεοῦ ζῶντος, Ἱερουσαλήμ ἐπου-
ράνιο· » Ταῦτης οὖν τῆς ἐπουρανίου πόλεως τοῦ
Θεοῦ τὸ ἔκατον καὶ ἀνώτατον καὶ κρείττον δ νεώς
ἐστι τοῦ Θεοῦ. Ἐπὶ τοῦτον τὸν νεών σου, φη-
σιν, σοι οἱσουσι βασιλεῖς δῶρα· οἱ τὴν λοιπὴν δη-
λδή πόλιν τὴν ἐπουράνιον οἰκοῦντες βασιλεῖς δύντες,
διὰ τὸ κατηξιώθαι τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, καὶ
διὰ τοῦτο συμβασιλεύειν τῷ ἔστων Κυρίῳ. « Εἰ γάρ
συνεπεθάνομεν, καὶ συζήσομεν, καὶ εἰ ὑπομένομεν
θάνον, καὶ συμβασιλεύσομεν. » Οὗτοι οὖν οἱ βασιλεῖς,
ὧς ἀν ὑπὸ μεγάλῳ ἀρχιερεὶ τῷ Μονογενεῖ τοῦ Θεοῦ
λειτουργοῦντες, λειπεῖς τε δύντες, καὶ αὐτὸ δῶρα προσ-
οισουσιν εἰς τὸν ναὸν αὐτοῦ τὸν ἐπουράνιον, συνεισ-
ερχόμενοι τῷ μεγάλῳ ἀρχιερεῖ. « Οπως δὲ τοῦτο γέ-
νηται καὶ δι’ ἔργων προχωρήσῃ, ἀναγκαῖως ἐπηγέρατο
εἰπών· « Ἐντεῖλαι, ὁ Θεός, τὴν δύναμιν σου, δυνά-
μωσον, δ Θεός, τοῦτο δὲ κατειργάσω ἥμιν. »

« Ἐπιτίμησον τοῖς θηρίοις τοῦ καλάμου. » Ωσπερ τῇ-
ξιτο συνεργῆσαι τοῖς προλεχθεῖσιν εἰπών· « Ἐντεῖλαι, ὁ
Θεός, τὴν δύναμιν σου· » καὶ « Δυνάμωσον, δ Θεός, τοῦ-
το δὲ κατειργάσω ἥμιν· » οὕτω πάλιν εὔχεται τὰ κωλύ-
ματα ἀκποδῶν ἀρθῆναι ἐκ μέσου, ὅπως ἀκωλύτως δ
λόγος διαδράμῃ. Συνεώρα γάρ τῇ προγνώσει τοὺς
μέλλοντας ἐπανίστασθαι τῷ εὐαγγελικῷ κηρύγματι
διωγμοὺς καὶ τοὺς νοητοὺς θῆρας, ὃν ηγέτει ρύσθη-
ναι δε εἰπών· « Μή παραδῷς τοῖς θηρίοις ψυχὰς ἔξ-
ομολογουμένας σοι· » θηρία δὲ καλάμου νοήσεις,
μαθὼν ἀπὸ τοῦ Ἰεροῦ δικαιοῦ εἰρηται ὑπὸ τοῦ διαβόλου·
« Τὸ παντοδαπὰ δένδρα κοιμᾶται, παοὶ πάπυσον

A nam cuivis querenti datur & Servatore inventendi
promissio ¹⁰.
B VERS. 29. « Manda, Deus, virtuti tuæ ; confirma
hoc, Deus, quod operatus es in nobis. » Hæc præ-
cedentibus connectuntur. Quia enim propheticæ
præcipitur apostolis in ecclesiis benedicere Do-
mino, idque præstare non aliis sermonibus exor-
sus, sed ex fontibus Israel; consequenter pro iis
orationem Spiritus propheticus effundit, dicens :
« Manda, Deus, virtuti tuæ ; ac si apertius dice-
ret : Festinet virtus tua, illisque viris cooperetur ;
sed vel sero tandem virtute tua quæ propheticæ
dicta sunt opere compleantur : et hoc ipsum quod
operatus es in nobis postquam futurum esse vo-
luntate tua definieras, confirma, ut potestate tua
res ipsa perficiatur. Quid autem aliud illud erat,
quam id quod sequitur, « Ad templum tuum in Je-
rusalem tibi offerent reges munera ? » Hoc enim
ipsum quod nobis promisisti confirma, ut eveniat.
Reges autem regna terræ significant, qua ratione
universæ gentes indicantur. Templum autem in Je-
rusalem, quo deferent reges munera, non aliud
suerit quam regnum cœlorum. Novimus siquidem
Jerusalem cœlestem quam indicavit quispiam his
verbis : « Ea vero quæ sursum est Jerusalem, li-
bera est, quæ est mater nostra ¹¹; » et : « Acces-
sistis ad Sion montem et civitatem Dei viventis
Jerusalem cœlestem ¹². » Quod igitur in illa cœlesti
Dei civitate præstantius, sublimius et melius hab-
etur, templum Dei est. In hoc templo tuo, inquit,
tibi offerent reges munera : qui scilicet aliam
illam civitatem cœlestem incolunt, vere reges,
quia regno cœlorum dignati sunt ; ideoque
una cum Domino suo regnant. « Nam si com-
mortui sumus, et convivemus, et si sustinemus
Deum et conregnabimus ¹³. » Hi itaque reges, ut-
pote qui sub magno sacerdotum principe Unigenito
Dei ministerium obeant, et sacerdotes sint, munera
et ipsi in templum ejus cœlestis afferent, una cum
magno sacerdotum principe introeentes. Ut autem
hoc fiat et opere compleatur, necessario sic pre-
catus est : « Manda, Deus, virtuti tuæ ; confirma hoc,
Deus, quod operatus es in nobis. »

C VERS. 31-33. « Incarpa feras arundinis. » Quem-
admodum precatus fuerat, ut prædictos homines
adjuvaret dicens : « Manda, Deus, virtuti tuæ ; »
et, « Confirma hoc, Deus, quod operatus es in no-
bis ; » sic modo precatur, ut obices de medio tol-
lantur, et sine impedimento sermo percurrat.
Præscientia quippe noverat eas quæ adversus præ-
dicationem evangelicam excitandæ erant persecu-
tiones, spiritualesque feras, a quibus eripi roga-
bat ille qui hæc loquebatur : « Ne tradas bestiis
animas confitentes tibi ¹⁴. » Quæ sint illæ feræ
arundinis intelligas, si a Job ediscas quid dictum

¹⁰ Math. vii, 7, 8. ¹¹ Galat. iv, 26. ¹² Hebr. xii. 22. ¹³ II Tim. ii, 11, 12. ¹⁴ Psal. lxxiii, 19.

de diabolo sit : « Sub omnis generis arboribus dormit, juxta papyrum, calatum et caricem⁶⁶. » Non juxta sicut, vitam, oleam aut palmam, aut quid illi simile, sed juxta papyrum, calatum et caricem quiescere ipsum ait, infirmas, frigidas nullumque fructum bonum proferentes animas his subindicans; juxta illas quippe draco quiescebat. Truccus autem illæ seræ arundinis, sunt adversariæ potestates, maligni dæmones, et venenosi reptilesque spiritus, quos ut increpet Deus, Spiritus sanctus rogit hisce verbis : « Increpa seras arundinis. » Et congregationem taurorum; sive, secundum Symmachum, « cœtum prægrandium; » vaccas item populorum increpari postulat : vaccæ autem populorum et tauri, sunt ii inter Judæos qui verbi persecutores sunt. His aliud opus subjungitur, « ut excludantur ii qui probati sunt argento : » quod liquidius explicat Symmachus dicens : « Qui calcibus pellunt eos qui probati sunt quasi probatione argenti. » Hi namque tauri, et memoratae vaccæ, a feris arundinis agitatæ, nullum lapidem non movent, ut sancti Dei a spe sibi proposta deturbentur. Sancti vero Dei sunt qui probati sunt argento. Quemadmodum enim « eloquia Domini causa, argentum igne examinatum⁶⁷; » sic et homines Dei probati sunt ut argenteum : quare dicunt : « Probasti nos, Deus, igne nos examinasti sicut examinatur argenteum⁶⁸. » Igitur seræ arundinis, congregatio taurorum, et vaccæ populorum, eos qui probati sunt argento a proposita sibi spe excludere satagunt. Sive, secundum Symmachum, « Calcibus pellunt eos qui probati sunt quasi probatione argenti. » Ut ne itaque illi supra dicti sanctis Dei impedimento sint, necessario dictum est : « Increpa seras arundinis, congregatio taurorum in vaccis populorum. » Alla item ratione tauros intelligas Judæorum principes : vaccas autem eorum synagogas illi subditas, et populos qui tempore passionis Servatoris nostri insurrexerunt. Cui sententiæ astupulatur vox illa ex ipsius Salvatoris persona in psalmo xxi posita : « Quoniam circumdederunt me vituli multi, tauri pingues obsederunt me. Aperuerunt in me os suum⁶⁹. » Quae subindicabat principes Judaici populi, necnon multitudinem ipsis subditam quæ adversum se insurrexit.

« Dissipa gentes quæ bella volunt. » Quæ superius seruntur, de adversariis potestatibus et de principibus Judæorum enarrata sunt : hæc vero de inimicis Ecclesiæ ex reliquarum gentium numero. Prospiciens namque Spiritus sanctus eos ex gentibus qui in incredulitate perseveraturi erant, adversus fideles bella et persecutiones moturos esse contra Ecclesiam Dei, necessario hac de re sic precatur : « Dissipa gentes quæ bella volunt. » His namque dissipatis, gratia evangelica locum habe-

A καὶ κάλαμον καὶ βούτομον. » Οὐ γάρ παρὰ συκῆν, οὐδὲ παρὰ διμπελὸν, οὐδὲ παρὰ ἐλαῖαν, ή φοίνικα, ή τι τῶν τούτοις παραπλησίων, ἀλλὰ παρὰ πάπυρον καὶ κάλαμον καὶ βούτομον ἀναπαύεσθαι φησιν αἰτῶν, τὰς ἀτόνους καὶ καθύγρους καὶ μηδένα καρπὸν ἀνακαίον προφερούσας ψυχὰς τοῦτον αἰνιέμενος τὸν τρόπον· παρὰ τοιςάταις γάρ ἀνεπαύετο ὁ δράκων. Δεινὰ δὲ θηρία καλάμου τυγχάνουσιν αἱ ἀντικείμεναι δυνάμεις, οἵ τε πονηροὶ δαίμονες καὶ τὰ ιοβόλα καὶ ἔρπτυτικά πνεύματα, οἵτις ἐπιτιμήσαι τὸν Θεὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον διὰ τῶν μετὰ χείρας εὑνέχει: λέγον· « Ἐπιτίμησον τοῖς θηρίοις τοῦ καλάμου. » Καὶ τῇ συναγωγῇ δὲ τῶν ταύρων, ή, κατὰ τὸν Σύμμαχον, « συνόδῳ παμμεγέθων, » καὶ ταῖς δαμάλεσι τῶν λαῶν ἐπιτιμήσαι: Ιχετεύει· δαμάλεις δὲ λαῶν καὶ ταῦροι οἱ παρὰ Ἰουδαίοις εἰσὶ διώχται: τοῦ λόγου. « Όντις ἕργων τὸ ἔξτης ἐπιλεγόμενον ἐν τῷ, « τοῦ ἐκκλεισθῆναι τοὺς δεδοκιμασμένους τῷ ἀργυρῷ. » Οπέρε σαρέστερον ἡρμήνευσεν ὁ Σύμμαχος εἰπὼν· « Τοῖς διαλαχτίζουσι τοὺς εὐδοκήτους ὡς δοκιμὴν ἀργυρίου. » Ούτοις γάρ οἱ ταῦροι, καὶ αἱ προλεχθεῖαι δαμάλεις, ὑπὸ τῶν θηρίων τοῦ καλάμου ἐνεργούμεναι, τὴν πᾶσαν ποιούνται σπουδὴν πρὸς τὸ ἐκκλεισθῆναι τοὺς ἄγιοις τοῦ Θεοῦ τῆς ἐπιγγελμάνης αὐτοῖς ἐλπίδος. « Αγιοι δὲ Θεοῦ οἱ δεδοκιμασμένοι τῷ ἀργυρῷ. » Ωσπερ γάρ εἰ τὰ λόγια Κυρίου ἀγνά, ἀργύριον πεπυρωμένον, « σύντας καὶ οἱ τοῦ Θεοῦ ἀνθρώποι δεδοκιμασμένοι εἰσὶν ᾧ τὸ ἀργύριον. » Ήδη φασιν· « Ἐδοκιμασσας ἡμᾶς, δὲ Θεός, ἐπύρωσας ἡμᾶς ᾧ πυρεύται τὸ ἀργύριον. » Οἱ οὖν θηρίες οἱ τοῦ καλάμου καὶ ἡ συναγωγὴ τῶν ταύρων, καὶ αἱ δαμάλεις τῶν λαῶν, τοὺς δεδοκιμασμένους τῷ ἀργυρῷ ἀποκλεισθῆναι σπουδάζουσι τῆς ἐπιγγελμάνης αὐτοῖς ἐλπίδος. « Ή, κατὰ τὸν Σύμμαχον, « Διαλαχτίζουσι τούτους αὐτοὺς εὐδοκήτους δύνας ᾧ δοκιμὴν ἀργυρίου. » Ιν' οὖν μὴ ἐμποδὼν γένωνται τοῖς ἄγιοις τοῦ Θεοῦ οἱ προλεχθέντες, ἀναγκαῖως εἰρηται· « Ἐπιτίμησον τοῖς θηρίοις τοῦ καλάμου, ή συναγωγὴ τῶν ταύρων ἐν ταῖς δαμάλεσι τῶν λαῶν. » Καὶ ἀλλως ταύρους νοήσεις τοὺς Ἰουδαίων δρχοντας· δαμάλεις δὲ αὐτῶν τὰς ὑπὸ τούτους συναγωγὰς καὶ τοὺς λαοὺς τοὺς ἐπισυστάντας κατὰ τὸ πάθος τοῦ Σωτῆρος τὴν θμῶν. Μαρτυρεῖ δὲ τῷ λόγῳ ὃ ἔξ αὐτοῦ προσώπου τοῦ Σωτῆρος ἐν καὶ φαλμῷ φωνῇ φάσκουσα· « Οτις ἐκύλωσάν με μόσχοι πολλοί, ταῦροι πίονες περιέσχον με. » Ήνοιξαν ἐπ' ἐμὲ τὸ στόμα αὐτῶν. » Δι' ὧν ἤγειτο τοὺς δρχοντας τοῦ Ἰουδαίων λαοῦ καὶ τὰ ὑπ' αὐτοῦ πλήθη τὰ ἐπισυστάντα κατ' αὐτοῦ.

« Διασκόρπισον ἔθνη τὰ τοὺς πολέμους θέλοντα. » Τὰ μὲν ἀνάτερα περὶ τῶν ἀντικείμενων δυνάμεων, καὶ περὶ τῶν ἀρχόντων τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους ἐδηλοῦτο, τὰ δὲ προκείμενα περὶ τῶν ἐν τοῖς λοιποῖς Εθνεσι πολεμίων τῆς Ἐκκλησίας. Ἐπειδὴ γάρ ἐώρα τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον τοὺς ἐν ἀπίστῃς ἀπομεινάντας τῶν ἔθνῶν ἐπαναστησομένους τοῖς πιστοῖς, καὶ διωγμοῖς κατὰ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ κινήσαντας, ἀναγκαῖως καὶ περὶ τούτου εἴχεται λέγον· « Διασκόρπισον ἔθνη τὰ τοὺς πολέμους θέλοντα. » Δια-

⁶⁶ Job xl, 16. ⁶⁷ Psal. xi, 7. ⁶⁸ Psal. Lxv, 10, ⁶⁹ Psal. xxi, 13, 14.

σκορπίοις ομένων γάρ τούτων, ἡ χάρις ἡ εὐαγγελική χώραν ἔχει. "Ημελλε τοῦ ἐνεργειν καὶ ἔξ αὐτῶν πρώτων ἀρχεσθαι τῶν καθ' ὑπερβολὴν εἰδωλολατρῶν. Αἰγύπτιοι δὲ ἡσαν οἱ πάντων ἀνθρώπων καὶ πάντων ἔθνων δεισιδαιμονέστατοι. Διὸ ἔχῆς ἐπιλέγει: « Ήδυσι πρέστεις ἔξ Αἰγύπτου. » Κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν, « Οἴσουσιν ἐσπευσμένως ἔξ Αἰγύπτου. » κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, « Ἐλέθεωσαν ἐκφάναντες οἱ ἔξ Αἰγύπτου. » Καὶ τὸ μὲν πάντων εἰδωλολατρῶν γένος διὰ τῶν διευσημένων ἔξ Αἰγύπτου καὶ διαβησομένων ἐπὶ τὴν τοῦ θεοῦ γνώσιν δεδήλωται· διὰ δὲ τοῦ ἔχῆς ἐπιλέγομένου: Αἰθιοπία προφθάσει χεῖρα αὐτῆς τῷ Θεῷ, τὰ ἄκρα τῆς τῶν ἀνθρώπων οἰκουμένης. Σημαίνει γάρ ὁ λόγος, ὡς ἄκρα ἔξ ἀπάντεων τῶν ἔθνων τῶν ἀπὸ ἀνατολῆς ἤλιοι μέχρι δυσμῶν ἥξουσιν, κατὰ τὸ φάσκον ἐν ἑτέροις λόγοις· « Μνησθήσονται καὶ ἐπιστραφήσονται πρὸς Κύριον πάντα τὰ πέρατα τῆς Γῆς, καὶ προσκυνήσουσιν ἐνώπιον αὐτοῦ πᾶσαι αἱ πατριαι τῶν ἔθνων. » Κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν· « Αἰθίοψ, φησι, δρομώσει χεῖρα αὐτοῦ τῷ Θεῷ», κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· « Αἰθιοπία σπευσάτω διδοῦσα χεῖρα τῷ Θεῷ. » « Εστι δὲ καὶ κατὰ τὴν Ιστορίαν τοῦτο πεπληρωθένται φάναι ἐπὶ τοῦ Αἰθιοποῦ, οὐ μέμνηται τῶν ἀποστόλων αἱ Πράξεις. Σχεδὸν γάρ προέφθασεν οὗτος τὰ λοιπὰ ἔθνη, καταξιωθεὶς πρὸ πάντων τῆς γνώσεως τοῦ Σωτῆρος. « Οτας δὲ καὶ πρέστεις ἥλθον ἔξ Αἰγύπτου κατὰ τὴν Ιστορίαν, πάλιν αἱ Πράξεις τῶν ἀποστόλων δηλοῦσιν, ἐν αἷς εἰρηται, ὡς ἄκρα κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς τὸ Πνεῦμα τὸ ὅγιον ἐπλήρωσε τὸν οἶκον ἔνθα ἡσαν οἱ ἀπόστολοι, ἐκάθισε τε ἐπὶ τοὺς παρόντας ἀπαντας· ἐν οἷς ἡσαν Πάπροι καὶ Μῆδοι καὶ Ἐλαμίται καὶ οἱ κατοικοῦντες τὴν Μεσοποταμίαν, Ἰουδαίαν τε καὶ Καππαδοκίαν, Πόντον καὶ τὴν Ἀσίαν, Φρυγίαν τε καὶ Παρθενίαν, Αἴγυπτον καὶ τὰ μέρη τῆς Λιβύης τῆς κατὰ Κυρήνην. Οὗτοι δὴ οὖν πάντες ὡσπερεὶ πρέστεις ἐτύγχανον τῶν ἔθνων, τῆς τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἀπαρῆς κατεῖκαν. Ἄλλα γάρ μετὰ τοὺς ἔξ Αἰγύπτου, καὶ μετὰ τὴν προφθάσασαν Αἰθιοπίαν, ἔχῆς αἱ λοιπαὶ βασιλεῖαι τῆς γῆς καλοῦνται, δηλαδὴ καὶ τὰ ὄπι ταύταις ἔθνη. Διὸ ἐπιλέγεται· « Αἱ βασιλεῖαι τῆς γῆς, ἔστε τῷ Θεῷ, ψάλτε τῷ Κυρίῳ. » Αἱ καὶ οὐδὲ ἄλλως ἢ διὰ μόνης τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν διδασκαλίας τέλους ἐτύγχανεν. Οὐκ ἔστιν οὖν θνος, οὐ χώρα, οὐ γένος ἀνθρώπων, οὐ βασιλεῖα καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης, ἔνθα. οὐχὶ λαοὶ τῷ Θεῷ συστάντες τὸ κέλευσμα ἀποτληρούσιν. Πάλιν δὲ κανταύθα φειν μὲν προστάττει τῷ Θεῷ, ψάλτεν δὲ τῷ Κυρίῳ οὐκ ἵνα (1) τοῦ τετραγράμμου, τῷ δὲ κοινοτέροις στοιχείοις δηλουμένῳ δύναματι. Καὶ ἵνα σαφέστερον γνῶμεν τίς ποτε ἡν οὔτος δο Κύριος, ἐπισυνάπτει λέγων ἔχῆς· « Τῷ ἐπιβενθήκοιτι ἐπὶ τὸν οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ κατὰ ἀνατολάς· » σφόδρα ἀκολούθως· ἐπειδὴ γάρ διὰ τῶν ἀνωτέρω εἰρητο· « Οδοποιήσατε τῷ ἐπιβενθήκοιτι ἐπὶ δυσμῶν, Κύριος δνομα αὐτῷ· » ἀκολούθως διὰ τῶν μετὰ χειρας οὐκέτι ἐπιβενθήκεναι αὐτὸν ἐπὶ δυσμῶν φησιν, ἄλλ' ἐπὶ τὸν οὐρανὸν κατ'

¹⁰ Psal. xxi, 28. ¹⁰ Act. ii, 1-10.

(1) Λεγο οὐ διά.

Abit. Jam futurum erat ut gratia operaretur, ab iis prioribus orsa qui supra modum idololatriæ erant: Αἴγυπτι autem illi erant omnium gentium ac populorum superstitionissimi. Quare postea subiungit: « Venient legati ex Αἴγυπτο. » Secundum Αquilam vero, « Ferent festinanter ex Αἴγυπτο; » secundum Symmachum, « Veniant efferentes ex Αἴγυπτο. » Totumque idololatrarum genus, per eos qui ex Αἴγυπτο venturi, et ad Dei notitiam transituri sunt, indicatur; per id vero quod mox additur: « Αἰθιοπία porriget manum suam Deo, » extrema orbis significantur. Declaratur porro ex universis gentibus ab oriente sole usque ad occidentem accessuros esse, ut alibi dicitur: « Reminiscuntur et convertentur ad Dominum universi fines terræ: et adorabunt in conspectu ejus universæ familie gentium¹⁰. » Secundum Aquilam: « Αἰθιοπίς accurrere faciet manum suam Deo; » secundum Symmachum: « Αἰθιοπία festinet dare manum Deo. » Ex historia porro licet eam rem impletam dicere in Αἰθιοπε, cuius mentionem habent Acta apostolorum. Ipse namque cæteras gentes fecerat, Salvatoris cognitione ante omnes dignatus. Quomodo autem legati venerint ex Αἴγυπτο, rursum enarrant Acta apostolorum, ubi dicitur, in die Pentecostes Spiritum sanctum replevisse domum, ubi erant apostoli, sedisseque supra omnes qui aderant. In quibus erant Parthi, Medi, Elamitæ, et qui habitabant Mesopotamiam, Iudeam et Cappadociam, Pontum et Asiam, Phrygiā et Pamphyliam, Αἴγυπτον et partes Libyæ circa Cyrenem¹⁰. Hi igitur omnes ceu legati gentium erant, Spiritus sancti primitiis donati. At enim post Αἴγυπτos, post Αἰθιοπiam quæ prævennerat, cætera deinde regna terræ vocantur, vide licet gentes iis subjectæ. Quare subjungitur: « Regna terræ, cantate Deo, psallite Domino. » Quæ non alio modo quam per unam Servatoris nostri doctrinam finem acceperunt. Nulla igitur gens, nulla regio, nullum genus hominum, nullum in toto orbe regnum, in quo non populi Deo congregati jussum exsequantur. Hic vero rursum canere Deo, psallere Domino jubet, non per illud quatuor litterarum nomen, sed eo qui vulgaribus elementis enuntiatur. Atque ut clarius perspiciamus quis sit ille Dominus, subdit: « Qui ascendit super cœlum cœli ad orientem: » idque admodum consequenter, quia superiorius dictum fuit: « Iter facite ei qui ascendit super occasum, Dominus nomen illi. » E re in præsenti non ait ipsum ascensisse super occasum, sed super cœlum ad orientem. Par quippe erat nos qui descensum ejus edidiceramus, redditum item edoceri. Descensus itaque ut deitatis suæ lumina occularet ad occasum factus est; ascensus autem ejus ad cœlum cœli, ad orientem, ob gloriosam ejus in cœlum remigrationem. Hoc porro dictum exemplo solis intelligas.

Sicut enim scilicet in occidente occulte progreditur, deindeque postquam ad orientalem horizontem advenit, recta in celo pergit, omnia illuminans, lucidamque diem efficiens, eadem ratione Dominus hic enuntiatus, qui tempore passionis et mortis, occasum, ut ita dicam, fecerat, postquam regionis illius cursum consecisset, postea dicitur ascendisse super celum cœli ad orientem. Secundum Aquilam vero: « Qui ascendit in celum cœli ab initio; » secundum Symmachum: « Qui velitur in celo cœli ex prima. » Illud autem, « ex prima, » et, « ab initio, » probe cognoscas audiens Servatorem ita loquentem: « Pater, glorifica me gloria quam habui antequam mundus esset apud te ». ἡνὶς κύρων διαπορευθεὶς, μετὰ ταῦτα λέγεται ἀναλάξ. Κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν, « Τῷ ἐπιβεδηχότι ἐν οὐρανῷ ἐποχουμένῳ ἐπὶ τὸν οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ ἔχθινον, » νοήσεις αὐτοῦ λέγοντος ἀκούων τοῦ Σωτῆρος τὸν κόσμον εἶναι παρὰ σοι. »

Vers. 34-36. « Ecce dabit voci suæ vocem virtutis, date gloriam Deo super Israel. » Notitiam præbet memorati Domini dicens : « Ecce dabit voci suæ vocem virtutis. » Hic vere licet formam describere virtutis ejus, qui « in principio erat apud Deum », Dei Verbi, quod vox ejus non hominum voci similis, sed divina virtute plena sit. Nam « dabit, inquit, voci suæ vocem virtutis. » Superiorius item dicebatur : « Dominus dabit verbum evangelizantibus, virtute multa. » Quia enim vox ejus virtute replebatur, merito prædicationem suam evangelizantibus verbum dabat cum virtute multa. Opus autem ipsum virtutem declarat. Nam cum simplici vocula discipulis suis dixisset, « Venite, sequimini me, et faciam vos pescatores hominum », opus ipsum virtute sua edebat : ac rursum cum præcepisset iisdem dicens : « Euntes docete omnes gentes in nomine meo », opere virtutem exhibuit: ac rursum cum diceret : « Oportet prædicari Evangelium regni in toto orbe in testimonium omnibus gentibus », verbi virtutem ipsis operibus conspiciendam præbuit, et alias sic locutus : « Supra petram adiiscabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam », re ipsa vim declaravit. Eodem prorsus modo in ceteris omnibus ejus doctrinæ verbis admistam divinam ejus virtutem deprehendas. Cujus causa dictum est : « Ecce dabit voci suæ vocem virtutis. » Sed etiam his traditis institutis, sub hæc præcipit : « Date gloriam Deo super Israel: magnificencia ejus et virtus ejus in nubibus. » Illud quidem, « Date gloriam Deo, » omnibus dicitur, qui ad salutarem fidem vocantur; illud autem, « super Israel magnificencia ejus, » significat eos ex Israele qui deitatis ejus præcones fuerunt, apostolos scilicet et evangelistas, a quibus magnificencia ejus, vide-licet deitatis, noscebatur. Quare alibi dicitur :

Β « Ἰδού δώσει τῇ φωνῇ αὐτοῦ φωνὴν δυνάμεως, δότε δόξαν τῷ Θεῷ ἐπὶ τὸν Ἱερατήλ. » Γνώρισμα τοῦ δηλωθέντος Κυρίου παραδίδωσι λέγων· « Ἰδού δώσει τῇ φωνῇ αὐτοῦ φωνὴν δυνάμεως. » Ἐντεῦθεν οὖν ἀληθῶς ἔστι χαρακτηρίσας τὴν ἀρετὴν « τοῦ ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεὸν » Θεοῦ Λόγου, ἐκ τοῦ τὴν φωνὴν αὐτοῦ μὴ δομοῖαν εἶναι ἀνθρώποις, δυνάμεως δὲ πεπληρωθείαι θείᾳς. « Δώσει » γάρ, φησι, « τῇ φωνῇ αὐτοῦ φωνὴν δυνάμεως. » Καὶ ἀνωτέρω δὲ ἐλέγετο· « Κύριος δώσει ρῆμα τοῖς εὐαγγελιζομένοις δυνάμει πολλῆς. » Ἐπειδὴ γάρ ἡ φωνὴ αὐτοῦ πεπλήρωτο δυνάμεως, εἰκότως καὶ τοῖς εὐαγγελιζομένοις τὸ περὶ αὐτοῦ κήρυγμα ἐδίδου ρῆμα σὺν δυνάμει πολλῆς. Παρεστησι δὲ τὸ ἔργον τὴν δύναμιν. Ψῶλη γάρ φωνῇ τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς εἰπών· « Δεῦτε ἀκολουθεῖτε μοι,

C καὶ ποιήσω μᾶς ἀλιεῖς ἀνθρώπων, » δυνάμει τὸ ἔργον ἐποίει· καὶ πάλιν ἐντειλάμενος αὐτοῖς καὶ εἰπών· « Πορευέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη ἐν τῷ δύναματι μου, » ἔργῳ τὴν δύναμιν ἐδείκνυν· καὶ αὐτοῖς εἰπών· « Δεῖτε κηρυχθῆναι τὸ Εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας ἐν δλῇ τῇ οἰκουμένῃ εἰς μαρτύριον πᾶσι τῷς ἔθνεσι, » τοῦ λόγου τὴν δύναμιν αὐτοῖς ἔργοις παρείχεν ὑρέψαν· καὶ ἀλλοτε φήσας· « Ἐπὶ τὴν πέτραν οἰκοδομήσω μου τὴν Ἑκκλησίαν, καὶ πύλαι ἔδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς, » αὐτῷ πράγματι τὴν δύναμιν παρεστήσατο. Τὸν αὐτὸν οὖν τρόπον καὶ τοῖς λοιποῖς ἀπασι τοῖς τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ ρῆμασι συγκεκριμένην εὑροις ἀν τὴν θείακην δύναμιν. Οὖν χάριν εἰρηται· « Ἰδού δώσει τῇ φωνῇ αὐτοῦ φωνὴν δυνάμεως. » Άλλα γάρ ταῦτα παιδεύσας, ἔξης παρακελεύεται φάσκων· « Δότε δόξαν τῷ Θεῷ ἐπὶ τὸν Ἱερατήλ. ἡ μεγαλοπρέπεια αὐτοῦ καὶ ἡ δύναμις αὐτοῦ ἐν ταῖς νεφελαῖς. » Τὸ μὲν οὖν, « Δότε δόξαν τῷ Θεῷ, » πᾶσιν εἰρηται τοῖς κεχλημένοις ὑπὸ τὴν σωτήριον πίστον. Τὸ δὲ, « ἐπὶ τὸν Ἱερατήλ ἡ μεγαλοπρέπεια αὐτοῦ, » σημαίνει τοὺς ἐξ Ἱερατήλ γενομένους τῆς θείητος αὐτοῦ κήρυκας, ἀποστόλους δηλαδὴ καὶ εὐαγγελιστας·

⁴¹ Joan. xvii, 5. ⁴² Joan. i, 4. ⁴³ Matth. iv, 19. ⁴⁴ Matth. xxviii, 19. ⁴⁵ Matth. xxiv, 14. ⁴⁶ Matth. xvi, 18.

παρ' οὓς ἡ μεγαλοπρέπεια αὐτοῦ ἐγνωρίζετο· οὕτω τῆς θεότητος αὐτοῦ καλουμένης. Διὸ λέλεκται ἐν ἑτεροῖς· «Οτι ἐπήρθη ἡ μεγαλοπρέπειά σου ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν.» Οτι δὲ οὐ πάντες οἱ ἔξι Ἰσραὴλ οὐτοι Ἰσραὴλ, οὐδὲ διτὶ εἰσὶ σπέρμα Ἀβραὰμ πάντες τέκνα· καὶ ὡς οὐ τὰ τέκνα τῆς σαρκὸς ταῦτα τέκνα τοῦ Θεοῦ· οὐδὲ δὲ ἐν τῷ φανερῷ Ἰουδαῖός ἐστιν, οὐδὲ ἡ ἐν τῷ φανερῷ ἐν σαρκὶ περιτομῇ, ἀλλ' ὁ ἐν τῷ κρυπτῷ Ἰουδαῖος, καὶ περιτομῇ καρδίας ἐν πνεύματι, οὐ γράμματι, διδάσκει σαφῶς ὁ Ἀπόστολος. Ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ τοῖνυν ἡ μεγαλοπρέπεια αὐτοῦ· ἀλλὰ καὶ ἡ δύναμις αὐτοῦ ἐν ταῖς νεφέλαις· περὶ ὧν Ἡσαΐας θεοπίτερι λέγων· «Καὶ ταῖς νεφέλαις ἐνελοῦμαι μὴ βρέξαι ἐπὶ τὸν ἀμπελῶνα νετόν.» Ἐδήλουν δὲ δρα τοὺς προφήτας καὶ τοὺς τῶν θείων μαθημάτων διδεσκάλους, οἱ τῇ τοῦ Πνεύματος χορηγίᾳ τὸν οὐράνιον νετόν ταῖς τῶν ἀνθρώπων ψυχαῖς ὥσπερ ἐν χύρωις ἀγαθαῖς ἐπηρδευον. Οὕτως οὖν καὶ ἡ δύναμις αὐτοῦ ἐν ταῖς νεφέλαις. «Θαυμαστός ὁ Θεὸς ἐν τοῖς ἀγίοις αὐτοῦ,» ἐτέροις οὖσι παρὰ τοὺς περονομασμένους προφήτας καὶ ἀποστόλους. Τίνες δ' ἂν εἰεν οὗτοι ἀλλ' οἱ ἄπαντων τῶν ἐθνῶν ἀγνείας καὶ ἀγιωσύνης τεξιμένοι; ἐν οὓς καὶ θαυμαστός ἐστιν ὁ Θεός, διδοὺς αὐτοῖς δύναμιν καὶ κραταίωσιν. Διὸ συνηπτεῖται ἐξῆς· «Ο Θεὸς Ἰσραὴλ αὐτὸς δώσει δύναμιν καὶ κραταίωσιν τῷ λαῷ αὐτοῦ, εὐλογητὸς ὁ Θεός.» Πάλιν δὲ κάνταθα δύναμιν ἀναγκαῖας διδόναι λέλεκται τῷ ἀγίῳ λαῷ αὐτοῦ, ἵνα δύνηται λέγειν· «Πάντα ἰσχύων ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντι με.» Ἔδει γάρ, ὥσπερ τοῖς εὐαγγεῖλομένοις δέδοτο ρῆμα σὺν δυνάμει πολλῆ, οὕτω καὶ τῷ λαῷ αὐτοῦ κραταίωσιν καὶ δύναμιν παρέχειν, πρὸς τὸ δύνασθαι ἵστασθαι πρὸς τὰς μεθοδίας τοῦ διαβόλου, καὶ λέγειν δόμοις Παύλῳ· «Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ; Θλίψις η στενοχωρία, η διωγμός, η λιμός;» καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια.

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ, ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΑΛΛΟΙΩΘΗΣΟΜΕΝΩΝ, ΤΩ ΔΑΥΙΔ. ΕΗ'.

«Σῶσόν με, ὁ Θεός, διτὶ εἰσήλθοσαν ὑδατα ἔως ψυχῆς μου.» Τέτταρές εἰσιν οἱ ἐπιγεγραμμένοι· «Ὑπὲρ τῶν ἀλλοιωθησομένων.» δύο μὲν τοῦ Δαυΐδ, δι μετὰ χεῖρας καὶ δι νῦν· τῶν δὲ ιερῶν Κορὲ εἰς, δι μῆ, καὶ τοῦ Ἀστρεφ δομοίως δι οθ'. Ἐπὶ πάντων δὲ ἀντὶ τοῦ, «Ὑπὲρ τῶν ἀλλοιωθησομένων,» δι μὲν Ἀχύλας, «Ἐπὶ κρίνων,» ἐκδέδωκεν· δι δὲ Σύμμαχος, «Ὑπὲρ τῶν ἀνθῶν.» Ο μὲν οὖν μδ̄ τὴν περὶ τοῦ Ἀγαπητοῦ προφητείαν περιείχε, τῆς τε ἐξ ἐθνῶν Ἐκκλησίας τὴν ἀπὸ τῶν χειρόνων ἐπὶ τὰ κρείττων ἀλλοιώσιν· δι δὲ πεντηκοστὸς ἑνατος ἀποβολήν τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους καὶ τῶν ἀλλοφύλων ἐθνῶν τὴν ἐπὶ τὰς κάλλιστα μεταβολήγ. δι δὲ οθ' αὐτὶς τὴν τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους ἀπόπτεων, καὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν τὴν ἐνανθρώπησιν σημαίνει. Εἰκότεως οὖν καὶ δι μετὰ χεῖρας, «Ὑπὲρ τῶν ἀλλοιωθησομένων,» η, «Ἐπὶ κρίνων,» κατὰ τὸν Σύμμαχον, η, «Ἐπὶ κρίνων,» κατὰ τὸν Ἀχύλαν, ἐπιγέγραπται· ἐπειδὴ τὴν ἐπὶ τὸ χείρον ἀλλοιώσιν τοῦ ἐκ περιτομῆς λαοῦ καὶ αὐτὸς περιέχει, οὓς, χρίνα καὶ ἀνθη κατὰ καιρὸν δρθέντας, η ἐπὶ τὰς χείρας διεδέξατο μεταβολή. Ἀνθεσι δὲ αὐ-

A Quoniam elevata est magnificentia tua super cœlos⁶⁷. Quod autem non omnes qui ex Israele sunt, Israel vocandi sint; neque quia seren Abramæ sunt, ideo omnes filii ejus sint; quodque filii carnis non filii Dei sint⁶⁸, neque qui palam Iudæus, vere talis sit, neque vera circumcisio sit ea quæ in carne sit; sed Iudæus verus in occulto, et circumcisio cordis in spiritu, non in littera sit⁶⁹, clare docet Apostolus. Super Israel igitur magnificentia ejus; sed etiam «virtus ejus in nubibus:» de quibus Isaías vaticinatur dicens: «Et nubibus mandabo ne pluant supra vineam pluviam⁷⁰;» indicans scilicet prophetas, et divinarum disciplinarum doctores, qui, subministrante Spiritu, eccllesi pluvia animas hominum ut bonum agrum irrigabant. Ita ergo virtus ejus in nubibus. «Mirabilis Deus in sanctis suis,» qui alii sunt a supra memoratis prophetis et apostolis. Quinam illi, nisi qui ex omnibus gentibus castitate et sanctimonia donati sunt? in quibus mirabilis Deus est, qui virtutem et robur ipsis impertit. Quare deinde subjungitur: «Deus Israel ipse dabit virtutem et fortitudinem plebi sue, benedictus Deus.» Sic rursum virtutem sancto populo ejus necessario dari ait, ut possit dicere: «Omnia possum in eo qui me confortat⁷¹.» Oportuit enim, ut evangelizantibus verbum datum fuerat cum virtute multa, ita quoque populo ejus robur et virtutem subministrari, ut possit contra versutias diaboli consistere, ac perinde atque Paulus dicere: «Quis nos separabit a charitate Dei? tribulatio, an angustia, an persecutio, an famæ⁷²? et his similia.

IN FINEM, PRO IIS QUI COMMUTABUNTUR, IPSI DAVID. LXVIII.

Vers. 2, 3. «Salvum me fac, Deus, quoniam intraverunt aquæ usque ad animam meam.» Quatuor psalmi «Pro iis qui commutabuntur» inscripti sunt. Duo Davidis, nempe hic quem tractamus et LIX : filiorum Core unus, scilicet XLIV ; Asaphi similiter LXXIX. In omnibus porro illius loco, «Pro iis qui commutabuntur,» Aquila, «Super lilia,» edidit ; Symmachus vero, «Pro floribus.» Quadragesimus itaque quartus de Dilecto prophetam, atque gentium Ecclesiæ a pejoribus ad meliora immutationem, complectitur; quinquagesimus nonus abjectionem Judaici populi, alienigenarumque gentium ad prestantissima conversionem; rursum septuagesimus nonus Judaici populi lapsum, et Salvatoris nostri incarnationem significat. Jure itaque præsens item psalmus, «Pro iis qui commutabuntur;» aut «Pro floribus,» ut Symmachus; aut, «Super lilia,» ut Aquila, inscriptus est, quia populi ex circumcisione ad pejora mutationem continent, qui cum liliis et floribus olim similes visi fuissent, jam ad deteriora declinarunt. Floribus

⁶⁷ Psal. viii, 2. ⁶⁸ Rom. ix, 6-8. ⁶⁹ Rom. ii, 28, 29. ⁷⁰ Isa. v, 6. ⁷¹ Philipp. iv, 13. ⁷² Rom. viii, 35.

autem illos Isaías comparat dicens: « Omnis caro fenum, et omnis gloria ejus quasi flos feni. Exsiccatum est fenum, et flos decidit¹². » Quis speciosum illum ad breve tempus florentem corporeum Iudeorum cultum feno et floribus confert. In praesenti quoque floridi eorum status ad deteriora mutationem et conversionem declarat in sequentibus, ubi dicitur: « Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, et in retributionem et in scandalum. Obscurentur oculi eorum, ne videant, » etc. Et quia longis postea temporibus hæc eventura erant, necessario, « In tincu, » inscriptum est. Et vero neque psalmus, neque canticum, neque hymnus, neque quid simile est: quia ea quæ subsequuntur non consentanea tali titulo erant. Quare dixeris prophetiam esse ex persona Servatoris nostri enarrantis ea quæ sibi postea contigerunt; prædictio nemque eorum quæ Iudeis post tantos ausus illata sunt. Orditur itaque Servator orationem emittens ad Patrem his verbis: « Salvum me fac, Deus, quoniam intraverunt aquæ usque ad animam meam. » Videnturque mibi de industria hæc cum dictis in præcedenti psalmo conjuncta esse. In illo namque dicebatur: « Dixit Dominus: Ex Basan convertam, convertam ex profundo maris¹³; » in hoc vero, « Veni in altitudinem maris, et tempestas demersit me. » Oportuit enim edoceri nos quo pacto descenderit Dominus in Basan, quod est ignominia, et quomodo dixerit, « Convertam ex profundo maris. » Quare hæc ipsa in praesenti declarat: de ignominia quidem in sequentibus, dicens: « Quoniam propter te sustinui opprobrium, operuit confusio faciem meam; » ac rursus: « Tu scis improbum meum et confusionem meam et reverentiam meam. » De profundo autem maris illud, « Salvum me fac, Deus, quoniam intraverunt aquæ usque ad animam meam. Infixus sum in limo profundi, et non est substantia. Veni in altitudinem maris, et tempestas demersit me. » Hæc enim magnam affinitatem habeant cum iis quæ in præcedenti psalmo dicta sunt, nempe in illo: « Dixit Dominus: Ex Basan convertam, convertam ex profundo maris. » Quia in illo ipse Dominus sic dicebat; et nunc quoque eundem ipsum esse qui hæc loquitur existimandum.

Ipse igitur quem non alium esse quam Dei Verbum superius demonstravimus, orationem effundit ad Patrem, hominis quem assumpsit cruciatus sibi proprios reputans, quare ait: « Salvum me fac, Deus, quoniam intraverunt aquæ usque ad animam meam. Infixus sum in limo profundi, et non est substantia. Veni in altitudinem maris, et tempestas demersit me. » Præcedens utique psalmus his compellabat: « Iter facite ei qui ascendit super occasum, Dominus nomen illi⁷⁶. » Deinde suam cum

Α τοὺς παραβάλλει καὶ ὁ Ἡσίας λέγων· « Πάτει σάρκα χόρτος, καὶ πᾶσα δῆξ αὐτῆς ὡς ἄνθος χόρτου· ἔτηράνθη ὁ χόρτος, καὶ τὸ ἄνθος ἔξεπεσε· » δι’ ἦν τὸ πρός βραχύν τινα χρόνον ἀνθήσαν καὶ ὥραιον ὀρθὲν τῆς σωματικῆς Ἰουδαίων θρησκείας χόρτῳ καὶ ἀγθεσιν ἀπεικάζει. Καὶ διὰ τῶν προκειμένων τοίνυν τὴν ἀλλοιώσιν καὶ τὴν ἐπὶ τὸ χείρον μεταβολὴν τῆς ἄνθης (sic) αὐτῶν παρίστησι προῖών δ λόγος ἐν οἷς φησι· « Γεννηθήτω ἡ τράπεζα αὐτῶν ἐνώπιον αὐτῶν εἰς παγίδα καὶ εἰς ἀνταπόδοσιν καὶ εἰς σκάνδαλον. Σκοτισθήτωσαν οἱ ὄφθαλμοι αὐτῶν τοῦ μὴ βλέπειν, » καὶ τὰ ἔτηρα. Καὶ ἐπειδήπερ μακροῖς ὑστερον χρόνοις ταῦτα δι’ ἔργων χωρεῖν Ἐμελλον, ἀναγκαῖτος « Εἰς τὸ τέλος ἡ προγέγραπται. Οὗτε δὲ φαλμὸς ἔσται, οὕτα φύδη, οὔτε ὑμνος, οὔτε τι τοιοῦτον· ἐπειδὴ μηδὲ κατ-
B ἀλληλα ἤν ταῦτα ἐπιλεγόμενα τοιαῦτη προγραφῇ. Αὐτὸς εἶποις δὲν προφητείαν ἐκ προσώπου τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν διεισίδοντος τὰ περὶ αὐτῶν συμβεβηκότα, πραγναφώνησίν τε τῶν Ἰουδαίοις ἐπελθόντων μετὰ τὰ κατ’ αὐτοὺς τετολμημένα. Ἀρχόμενος δὲ οὖν ὁ Σωτὴρ, εὐχήν ἀναπέμπει πρὸς τὸν Πατέρα λέγων· « Σώσον με, δὲ Θεός, διτι εἰσιθλοσαν ὑδατα ἔως ψυχῆς μου. » Καὶ μοι δοκεῖ κατὰ λόγον ταῦτα τοῖς ἐν τῷ προλεχθέντι συνηγόρουσι φαλμῷ. Ἐν ἐκείνῳ μὲν γάρ ἐλέγετο· « Εἴπει Κύριος· Ἐκ Βασῶν ἐπιστρέψω, ἐπιστρέψω ἐκ βυθῶν θαλάσσης· » ἐν τούτῳ δὲ, « Ἡλθόν εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης, καὶ καταιγίς κατεπόντισέ με. » Ἔδει γάρ τιμᾶς διδαχῆναι πῶς εἰς τὴν Βασῶν κατήλθεν δὲ Κύριος, διπερ ἔστιν αἰσχύνη, καὶ πῶς ἐλεγεν, « Ἐπιστρέψω ἐκ βυθῶν θαλάσσης. »
C Διὸ δὴ ταῦτα αὐτὰ διὰ τῶν προκειμένων παρίστησα· περὶ μὲν τῆς αἰσχύνης προῖών καὶ λέγων· « Θτι ἔνεκα σοῦ ὑπήνεγκα ὀνειδισμὸν, ἐκάλυψεν ἐντροπῇ τὸ πρόσωπόν μου· » καὶ αὐθίς· « Σὺ γινώσκεις τὸν ὀνειδισμὸν μου καὶ τὴν αἰσχύνην μου καὶ τὴν ἐντροπήν μου· » περὶ δὲ τοῦ βυθοῦ τῆς θαλάσσης τὸ, « Σώσον με, δὲ Θεός, διτι εἰσιθλοσαν ὑδατα ἔως ψυχῆς μου. Ἐνεπάγηνεις ὅλην (1) βυθοῦ, καὶ οὐκ ἔστιν ὑπόστασις. Ἡλθόν εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης, καὶ καταιγίς κατεπόντισέ με. » Ταῦτα γάρ πλείστην ἔχοι ἀν ἀκολουθίαν πρὸς τὰ ἐν τῷ πρὸ τούτου φαλμῷ λελεγμένα· ἐν τῷ, « Εἴπει δὲ Κύριος· Ἐκ Βασῶν ἐπιστρέψω, ἐπιστρέψω ἐκ βυθῶν θαλάσσης. » Ἐπειδὴ ἐν ἐκείνῳ αὐτὸς ἦν δὲ Κύριος δὲ ταῦτα λέγων· Ἐπειτα
D καὶ νῦν τὸν αὐτὸν εἶναι τιγεῖσθαι τὸν τὰ προκειμένα διεισίδοντα.

Αύτὸς ταίγαροῦν, ὃν οὐδὲ ἔτερον εἶναι οὐ τοῦ Θεοῦ
Λόγον διὰ τῶν ἐμπροσθεν παρεστήσαμεν, εὐχὴν ἀν-
πέμπει τῷ Πατρὶ, ιδιοποιούμενος τὰ καθ' οὐ ἀνελη-
φεν ἀνθρώπου πάθη· διό φησι· « Σῶσον με, δ Θεός,
ὅτι εἰστήλθοσαν ὑδατα ἔως ψυχῆς μου. Ἐνεπάγην εἰς
ἄληγν βυθοῦν, καὶ οὐκ ἔστιν ὑπόστασις. Ἄλθον εἰς τὰ
βάθη τῆς θαλάσσης, καὶ καταγῆς κατεπόντις με. »
‘Ο μὲν οὖν πρὸ τούτου ψαλμὸς προσεψύνει φάσκων·
« Ὁδοποιήσατε τῷ ἐπιβεβήκοτι ἐπὶ δυσμῶν, Κύριος
δνομα αὐτῷ. » εἰθ’ ἔξης τὴν ἄμα ἀνθρώποις διατρ-

⁷³ Isa. xl, 6, 7. ⁷⁴ Psal. lxvii, 23. ⁷⁵ ibid. 5.

(1) Υληρ. Interpres legisse videtur λόγιον, quod verisimilius est et nobis quoque magis placet. EDIZ.

θην αὐτοῦ παρίστησι λέγων· « Καὶ ἀγαλλίσαθε ἐνώπιον αὐτοῦ, τοῦ πατρὸς τῶν ὄρφανῶν καὶ χριτοῦ τῶν χηρῶν. » Καὶ τῶν μαθητῶν δὲ αὐτοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων τὴν κλῆσιν ἐδήλου ἐν τῷ, « Κύριος δώσει ἡμῖνα τοῖς εὐαγγελιζομένοις δυνάμει πολλῆ. » Εἴθ' ἔξις εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ κάθοδον καὶ τὴν διέξοδον τὴν ἐντεῦθεν ἐδίδασκεν ἐν τῷ, « Καὶ τοῦ Κυρίου Κυρίου αἱ διέξοδοι τοῦ θανάτου » καὶ ἐν τῷ, « Εἶπε Κύριος· Ἐκ Βασάν ἐπιστρέψω, ἐπιστρέψω ἐκ βυθῶν θαλάσσης; » ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις τὴν εἰς οὐρανοὺς ἐπάνοδον αὐτοῦ διὰ τοῦ αὐτοῦ ἐδήλου λέγων· « Ψάλατε τῷ Θεῷ τῷ ἐπιβενθήκοτι ἐπὶ τὸν οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ κατ' ἀνατολάς. » Ταῦτα μὲν οὖν ἐν ἑκείνοις· διὰ δὲ τῶν προκειμένων τὰ ᾧ ἐν παραδρομῇ τότε λελεγμένα πλατύνει, δεικνὺς δῶς λέλεκτο· « Καὶ τοῦ Κυρίου Κυρίου αἱ διέξοδοι τοῦ θανάτου, » καὶ τὸ, « Εἶπε Κύριος· Ἐκ Βασάν ἐπιστρέψω, ἐπιστρέψω ἐκ βυθῶν θαλάσσης. » Ταῦτα γάρ εἰς πλάτος ἐπὶ τοῦ παρόντος διεξιρχεται λέγων· « Σώσον με, ὁ Θεός, στις εἰστήθωσαν ὑδατα ἔως ψυχῆς μου. Ἐνεπάγην εἰς ὅλην βυθοῦ, καὶ οὐκ ἔστιν ὑπόστασις. Ἡλθον εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης καὶ καταιγίς κατεπόντισέ με. » Πειρασμοὺς δὲ καὶ διωγμοὺς καὶ ἐπαναστάσεις ἀσεβῶν ἀνδρῶν ὑδατα καλεῖν εἰώθεν ὁ Λόγος· Οὐτῷ γοῦν εἰρηται ἀλλαχοῦ· « Τὸν χειμαρρὸν διῆλθεν ἡ ψυχὴ ἡμῶν· ἡρα διῆλθεν ἡ ψυχὴ ἡμῶν τὸ ὑδωρ ἀνυπόστατον. » Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Σωτὴρ ἐδίδασκε τούτο λέγων· « Κατέβη ἡ βροχὴ, ἥλθον οἱ ποταμοί, ἐπνευσαν οἱ ἄνεμοι, καὶ προσέρρηξαν τῇ οἰκλῃ ἑκείνῃ, καὶ οὐκ ἔπειτε τεθεμελίωτο γάρ ἐπὶ τὴν πέτραν. » Καὶ διὰ τῶν προκειμένων τοινυ τοὺς πειρασμοὺς καὶ τὰς κατ' αὐτοῦ ἐπιβουλὰς, ὑδατα δομομάτων εἰσεληλυθεῖν ἔως τῆς ψυχῆς αὐτοῦ διδάσκει. Ἐπὶ μὲν οὖν τοῦ Ἰων, καίτερον δύτος ἀθλητοῦ γενναῖον, γέργαρπται εἰρηκὼς ὁ Θεός τῷ πειράζοντι· « Ἰδού πάντα δοτάνπάρχει αὐτῷ δίδωμι ἐν τῇ χειρὶ σου, μόνον τὴν ψυχὴν αὐτοῦ διαφύλαξον. » Ἐνταῦθα δὲ τὴν ψυχὴν αὐτῆν διεπιράζων πειράζει, ἡτις ποτὲ ἦν αὐτῇ, ἡς μέμνητο καὶ αὐτὸς λέγων· « Οὐδεὶς αἴρει τὴν ψυχὴν μου ἀπ' ἐμοῦ· ἔξουσίζειν ἔχω θεῖναι αὐτήν, καὶ ἔξουσίζειν ἔχω λαβεῖν αὐτήν. » καὶ πάλιν· « Τὴν ψυχὴν μεν τίθημι ὑπὲρ τῶν προβάτων μου· » καὶ, « Νῦν τὴν ψυχὴ μου τετάραχται· » καὶ, « Περίλυπός ἔστιν τὴν ψυχὴ μου ἔως θανάτου. » « Οθεν καὶ νῦν φησιν· « Οτι εἰσήλθοσαν ὑδατα ἔως ψυχῆς μου· » κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· « Οτις ἐπῆλθεν ὑδατα ἔως ψυχῆς μου. » Εἴτα ἐπιλέγει· « Ἐνεπάγην εἰς ὅλην βυθοῦ, καὶ οὐκ ἔστιν ὑπόστασις· » κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· « Ἐβαπτίσθην εἰς ἀπεράντους καταδύσεις, καὶ οὐκ ἔστι στάσις, » ἡρμήνευεσε· σφόδρα ἀκολούθως. « Ενθα γάρ οὐκ ἦν στάσις ἐτέροις, διὰ τὸ πάντας τοὺς αὐτόθι κατελθόντας δίλισθι περιπεσεῖν καὶ κατασύρεσθαι ὑπὸ τῶν τοῦ θανάτου ρευμάτων, ἐνταῦθα καὶ αὐτὸς ἥλθον, διηνίκα εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης ἐλήλυθα· ή, κατὰ τὸν Σύμμαχον, « Εἰσῆλθον εἰς τὰ βάθη τῶν ὑδάτων, καὶ φειθον ἐπέκλυσε με. » Καὶ τὰ παραπλήσια δὲ τούτοις καὶ Ἰωνᾶς ὁ προφήτης ἀπὸ τῆς

hominiibus commorationem enuntiabat dicens: « Et exsultate in conspectu ejus, patris orphanorum et judicis viduarum⁷⁰. » Discipulorum item et apostolorum suorum vocationem declarabat in illo: « Dominus dabit verbum evangelizantibus, virtute multa⁷¹. » Sub hæc ejus ad mortem descensum, et inde redditum docuit ita fatus: « Et Domini Domini exitus mortis⁷²; » et in illo, « Dixit Dominus: Ex Basan convertam, convertam ex profundo maris. » Ad hæc autem omnia, redditum ejus ad cœlum in eodem psalmo sic enarravit: « Psallite Deo qui ascendit super cœlum cœli ad orientem⁷³. » Hæc ibi. In præsenti autem quæ quasi in transcurso tunc dicta fuerant fusius aperit, ostendens quod sensu dictum de Domino fuerit: « Et Domini Domini exitus mortis, » atque illud, « Dixit Dominus: Ex Basan convertam, convertam ex profundo maris. » Hæc enim fusius in præsenti enarrat dicens: « Salvum me fac, Deus, quoniam intraverunt aquæ usque ad animam meam. Influxus sum in limo profundi, et non est substantia. Veni in altitudinem maris, et tempestas demersit me. Tentationes autem, vexationes et insultus impiorum viorum, aquas vocare Scripturæ mos est. Ita enim dicitur alibi: « Torrentem pertransivit anima nostra, forsitan pertransisset anima nostra aquam sine fundo⁷⁴. » Id ipsumque idem Servator docet his verbis: « Descendit pluvia, venerunt flumina, flaverunt venti, et impegerunt in domum illam, et non cecidit: fundata enim erat supra petram⁷⁵. » In his itaque dictis tentationes et insidias sibi paratas, aquas nuncupans, usque ad animam suam venisse docet. De Jobo sane, tametsi strenuus athleta erat, dixisse Deum tentatori fertur: « Ecce omnia quæcumque ipsi sunt do in manu tua, tantum animam ejus servato⁷⁶. » Hic vero ipsam animam tentator aggreditur, eam ipsam scilicet de qua Dominus dicit: « Nemo tollit animam meam a me: protestatem habeo ponendi illam, et potestatem habeo accipiendi eam⁷⁷. » Et iterum: « Animam meam pono pro oibis meis⁷⁸, » et, « Nunc anima mea turbata est⁷⁹; » et, « Tristis est anima mea usque ad mortem⁸⁰. » Quamobrem nunc quoque ait: « Quoniam intraverunt aquæ usque ad animam meam: » sive secundum Symmachum: « Quoniam accesserunt aquæ usque ad animam meam. » Deinde subjungit: « Influxus sum in limo profundi, et non est substantia; » secundum Symmachum vero: « Immersus sum in infinitas voragine, et non est status, » explicatur; et quidem e re admodum. Nam ubi nullus standi modus aliis erat, quia quotquot eo descendenter in perniciem ibant, et a fluctibus mortis detrahebantur, eodem accessi quando veni in altitudinem maris; sive, secundum Symmachum, « Ingressus sum in profundum aquarum, et fluctus inundavit me. » Et his similia Jona propheta a ventre ceti precatus scribitur; ait igitur ille: « Circumfusa est mihi aqua

⁷⁰ Psal. LXXVII, 5, 6: ⁷¹ ibid. 42. ⁷² ibid. 21. ⁷³ ibid. 34. ⁷⁴ Psal. CXXIII, 5. ⁷⁵ Matth. viii, 25. ⁷⁶ Job II, 6. ⁷⁷ Joan. x, 18. ⁷⁸ ibid. 15. ⁷⁹ Joan. XII, 27. ⁸⁰ Matth. XXVI, 38.

usque ad animam meam, abyssus ultima circum-
dedit me. Subiit caput meum ad divisiones mon-
tium, descendit in terram, cuius vectes sunt admi-
nicula æterna ⁴⁸. » Quapropter exemplo Jonæ pro-
phetæ usus Servator est ad eos, qui signum ab se
petebant, dicens: « Generatio prava et adultera
signum querit, et signum non dabitur ei, nisi si-
gnum Jonæ prophetæ. Sicut enim fuit Jonas pro-
pheta in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus,
sic erit et Filius hominis in corde terræ tribus die-
bus et tribus noctibus ⁴⁹. » Cor terræ vocat id quod
hic dicitur profundum maris, inferni loca subindi-
cans. Quamobrem in Job quoque oracula fundens
ipse Dominus similia declaravit dicens: « Venisti
autem ad fontem maris, in vestigiis vero abyssi
deambulasti. Aperiuntur tibi timore portæ mortis:
ostiarii inferni videntes te conterrati sunt ⁵⁰. »
της. Ἀνοίγονται δέ σοι φύσις πύλαι θανάτου, πυλωροὶ φύσιν ιδόντες σε ἐπιτηξαν.

Vides autem quomodo hic quoque cum fontem B
maris nominasset, et adjecisset, « In vestigiis
abyssi ambulasti, » declareret quid sit abyssus, quid
mare, subjiciens: « Aperiuntur autem tibi timore
portæ mortis, ostiarii vero inferni videntes te con-
terrati sunt. » Hic igitur etiam profundum maris
mortis regiones adumbrat, quo descendens Salva-
tor est Dominus noster, solus inde regressus est.
Quare in praecedenti quoque psalmo dicebatur:
« Et Domini Domini exitus mortis ⁵¹; » ac rursum:
« Dixit Dominus: Ex Basan convertam, convertam
ex profundo maris ⁵². » Pro illo autem, « Et tem-
pestas demersit me, » Aquila, « Et prosluviū
inundavit me; » Symmachus vero, « Et fluctus inun-
davit me, » interpretati sunt. Nam verisimile est
adversarias potestates in circuitu ejus stetisse,
quando ingressus mare consregit capita draconum
in aqua. Quocirca in praecedenti psalmo dicebatur:
« Et Domini Domini exitus mortis. Verumtamen
Deus constringet capita inimicorum suorum ⁵³. » Non
enim alio modo illos mortis exitus pertransisset,
ni si consregisset capita inimicorum suorum, qui
istic erant. Quod si quis hæc eo dixisse Davidem
putet, quod ipse in multis tentationes inciderit, is
perpendat quomodo possint isthac Davidi compe-
tere: « Dederunt in escam meam fel, et in siti mea
potaverunt me acetum; » aut illud, « Fiat mensa
eorum coram ipsis in laqueum, et in retributiones
et in scandalum. Obscurentur oculi eorum ne
videant, et dorsum eorum semper incurva. » Cætera-
que his similia si quis sibi collegerit, Davidis per-
sonæ nullatenus congruere deprehendet. Interpre-
tationi autem illi de Servatore nostro evidentibus
argumentis fidem conciliat sacerdotum Evangeliorum
testimonium, cum ab allato Jonæ exemplo, tum ex
hujus psalmi dicto, « Quoniam zelus dominus tuus
comedit me, » quod in Evangelio secundum Joannem,
ipsissimis verbis impletum declaratur, ubi

κοιλίας τοῦ κήπους ἀναγέγραπται ηὔγμένος. Λέγει δὲ
οὖν καὶ αὐτὸς: « Περιεχόντη μοι ὑδωρ ἡώς φυῆς μου·
δίδυσσος ἐκύκλωσέ με ἐσχάτη. » Εδύ ή κεφαλὴ μου εἰς
σχισμὰς ὄρέων, κατέβην εἰς γῆν, ἡς οἱ μοχλοὶ εἰνῆς;
κάτοχοι αἰώνιοι. » Διάπερ τῷ παραδείγματι τοῦ
Ἰωνᾶ κέχρηται ὁ Σωτὴρ πρὸς τοὺς αἰτήσαντας αὐ-
τὸν σημείον, εἰπών: « Γενεὰ πονηρὰ καὶ μοιχαλὶς
σημείον ἐπιζητεῖ, καὶ σημείον οὐ δοθήσεται αὐτῇ εἰ
μή τὸ σημεῖον Ἰωνᾶ τοῦ προφήτου. » Ποσπερ γάρ
ἐγένετο Ἰωνᾶς; δὲ προφήτης ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήπου
τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας, οὕτως ἔσται καὶ ὁ
Γίδης τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς τρεῖς ἡμέ-
ρας καὶ τρεῖς νύκτας. » Καρδίαν δὲ γῆς τὰ ἐνταῦθα
λεγόμενα βάθη θαλάσσης ὀνομάζει, τὰ τοῦ ἀδου γω-
ρία αἰνιττόμενος. Διὸ καὶ ἐν τῷ Ἰώνῳ χρηματίζων δὲ
αὐτὸς Κύριος τὰ δύοια παρίστη λέγων: « Ἡλίθεος δὲ
ἐπὶ πηγὴν θαλάσσης, ἐν δὲ ἰγνεσιν ἀδύσσου περιεκ-
τησας. Ἀνοίγονται δέ σοι φύσις πύλαι θανάτου, πυλωροὶ φύσιν ιδόντες σε ἐπιτηξαν. »

Ορέξ γάρ δῆπος καὶ ἐν τούτοις πηγὴν θαλάσσης;
ὄνομάτας, καὶ προσθεῖς τὸ, « Ἐν δὲ ἰγνεσιν ἀδύσσου
περιεπάτησας, » τὴν δίδυσσον καὶ τὴν θάλασσαν τίνα
ἔστι διασαφεῖ ἐπιλέγων. « Ἀνοίγονται δέ σοι φύσι
πύλαι θανάτου, πυλωροὶ δὲ ἄδου ιδόντες σε ἐπιτηξαν. »
Οὐκοῦν καὶ ἐν τοῖς προκειμένοις τὰ βάθη τῆς θαλά-
σσης τὰ τοῦ θανάτου χωρία αἰνίττεται, ἔνθα μόνος
καταβάς δὲ Σωτὴρ καὶ Κύριος ἡμῶν διεῖθῆλθεν. Διὸ ἐν
τῷ πρὸ τούτου ψαλμῷ ἐλέγετο: « Καὶ τοῦ Κυρίου
Κυρίου αἱ διέξοδοι τοῦ θανάτου » καὶ πάλιν: « Εἴπε
Κύριος: Ἐκ Βασάν ἐπιστρέψω, ἐπιστρέψω ἐκ βυθῶν θα-
λάσσης. » Αὐτὴ δὲ τοῦ: « Καὶ καταγίς κατεπόντοι
με, » δὲ μὲν Ἄκυλας, « Καὶ ροῦς ἐπέκλυσε με » δὲ
Σύμμαχος, « Καὶ φείθρον ἐπέκλυσε με, » θρμήνευσεν.
Εἰκός γάρ περ αὐτὸν γεγονέναι τὰς ἀντικειμένας
δυνάμεις, δτε, ἐπιβάς τῇ θαλάσσῃ, συνέτριψε τὰς κε-
φαλὰς τῶν δραχόντων ἐπὶ τοῦ ὄντας. Διὸ καὶ ἐν τῷ
πρὸ τούτου ἐλέγετο ψαλμῷ: « Καὶ τοῦ Κυρίου Κυ-
ρίου αἱ διέξοδοι τοῦ θανάτου ἡ συνθλάσσας τὰς
κεφαλὰς τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ. » Οὐ γάρ ἀν δλῶν διεκ-
εληλύθει τὰς διεξόδους τοῦ θανάτου ἡ συνθλάσσας τὰς
κεφαλὰς τῶν αὐτοῦ ἐχθρῶν αὐτοῦ. Ἐδύ δέ τις ταῦτα
νομίζῃ λέγειν τὸν Δαυΐδ διὰ τὸ πολλοῖς περιπεπτω-
χεῖν πειρασμοῖς, ἐπιστρέπτω πῶς οἶδεν τε ἦν τὸ
Δαυΐδ ἀρμόξειν τὸ λέγειν. « Ἔδωκαν εἰς τὸ βρῶμά
μου χολὴν, καὶ εἰς τὴν δίψαν μου ἐπότισάν με δέος, »
ἡ τὸ, « Γεννθήτω τῇ τράπεζα αὐτῶν ἐνώπιον αὐτῶν
εἰς παγίδα καὶ εἰς ἀνταπόδοσεις καὶ εἰς σκάνδαλον.
Σκοτισθήτωσαν οἱ φθαλμοὶ αὐτῶν τοῦ μή βλέπειν,
καὶ τὸν νῦτον αὐτῶν διὰ παντὸς σύγκαμψον. » Καὶ
τὰ λοιπὰ δὲ τούτοις παραπλήσια συναγαγόν τις
ἴσαυτῷ, εὑροὶ ἀν οὐδαμῶς ἀρμόζοντα τῷ τοῦ Δαυΐδ
προσώπῳ. Τὴν δέ γε ἐπὶ τὸν ἡμέτερον Σωτῆρα ἐρ-
μηνείαν πιστώσεται σφραγίσιν ἀναμφιλέκτωις τὸν
ἱερῶν Εὐαγγελίων μαρτυρίᾳ, ἀπὸ τε τοῦ παρατεθό-
τος τοῦ Ἰωνᾶ παραδείγματος, καὶ ἀπὸ τοῦ λέγεσθαι
ἐν τοῖς προκειμένοις, « Οτι δὲ ζῆλος τοῦ οἰκου σου
κατέφαγε με, » ὅπερ αὐτολεξεὶ μεμαρτύρηται εἰς

⁴⁸ Joan. ii, 6, 7. ⁴⁹ Matth. xii, 39, 40. ⁵⁰ Job xxxviii, 16, 17. ⁵¹ Psal. lxxvii, 21. ⁵² ibid., 23.

⁵³ ibid. 22.

αὐτὸν πεπληρωμένον ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίῳ, ἐνῷ γέγραπται: « Καὶ ἀνέβη ὁ Ἰησοῦς εἰς Ἱερουσαλήμ, καὶ εὗρεν ἐν τῷ Ἱερῷ πρόβατα πωλοῦντας καὶ βθας καὶ περιστεράς. » Εἰθ' ὡς ἤλασ τούτους εἰπών: « Ἀρατε ταῦτα ἐντεῦθεν, μή ποιεῖτε τὸν ὄλον τοῦ Πατρός μου οίκον ἐμπορίου, » ἐπιλέγει ὁ εὐαγγελιστής. « Ἐμνήσθησαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ὅτι γεγραμμένον ἔστιν: 'Ο ζῆλος τοῦ οἴκου σου κατέφαγέ με. » Ἄλλα καὶ τὸ, « Ἔδωκαν εἰς βρῶμά μου χολὴν, καὶ εἰς τὴν δίψαν μου ἐπότισάν με δόξος, » ἐν τοῖς μετὰ χειρῶν κείμενον, ἐκ προσώπου τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν μεμαρτύρηται λελεγμένον, κατὰ τὸν Ἰωάννην, φέσαντα: « Μετὰ ταῦτα ἰδὼν ὁ Ἰησοῦς, ὅτι πάντα τετέλεσται ἡδη, ἵνα πληρωθῇ ἡ Γραφή, λέγει· Διψῶ. Λεκάνη ἔκειτο ὅδους μεστῇ· σπόργον σῦν μεστὸν ποιήσαντες δέξους μετὰ χολῆς, ὑσταπὺ περιθέντες, προσήνεγκαν αὐτοῦ τῷ στόματι. » Οτε οὖν ἐλαβεν ὁ Ἰησοῦς τὸ δέξος μετὰ χολῆς, εἶπε· Τετέλεσται καὶ αὐτῇ ἡ Γραφή, καὶ τὰ λοιπὰ δὲ εἰς πρόσωπον τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀναφερόμενα, σώζοι ἀναβίαστον (1) τὴν ἐρμηνείαν.

« Ἐκοπίσα κράζων, ἐβραγχίσαν τὸ λάρυγξ μου, λέξιτον οἱ ὄφθαλμοι μου ἀπὸ τοῦ ἐλπίζειν με εἰς τὸν θεόν μου. » Καὶ ταῦτα ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην ἐπιληροῦτο Εὐαγγελίῳ· ἐνῷ φείστηκε ὁ Ἰησοῦς καὶ ἔκραζε λέγων· « Εἴαν τις διψᾷ, ἐρχέσθω πρὸς μὲ καὶ πινέτω· » αὐθίς δὲ εἰρηται· « Ἰησοῦς δὲ ἔκραζε καὶ φείγεν· « Ο πιστεύων εἰς ἐμὲ οὐ πιστεύει εἰς ἐμὲ, ἀλλ' εἰς τὸν πέμψαντά με. Καὶ ὁ θεωρῶν ἐμὲ θεωρεῖ τὸν πέμψαντά με. » Ἐγὼ φῶς εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθα, ἵνα τὰς δι πιστεύων εἰς ἐμὲ ἐν τῇ σκοτίᾳ μὴ μελνῃ. » Καὶ ἐπὶ τοῦ Λαζάρου δὲ ἐπάρας τοὺς ὄφθαλμοὺς αὐτοῦ εἰς τὸν οὐρανὸν εἶπε· « Πάτερ, εὐχαριστῶ σοι, ὅτι ἤκουσάς μου. » Εγὼ δὲ ἤδειν, ὅτι πάντοτε μου ἀκούεις. Καὶ ταῦτα εἰπών, φωνῇ μεγάλῃ ἔκραυγασε· Λάζαρε, δεῦρο ἔξω. » Ἄλλα καὶ κατὰ αὐτὸν τὸ πάθος ἴστορει ὁ Ματθαῖος λέγων· « Ἀπὸ δὲ ἔκτης ὥρας σκότος ἐγένετο ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἵως ὥρας ἐνάτης. Περὶ δὲ τὴν ἐνάτην ὥραν, ἀνεβόησεν ὁ Ἰησοῦς φωνῇ μεγάλῃ λέγων· Ἡλεῖ, Ἡλεῖ, Λαμὰ Sabachthani. » Τότε μὲν οὖν συνών ἀνθρώποις, πάντας βοῶν παρεχάλει ἤκειν καὶ σπεύδειν ἐπὶ τὴν αὐτοῦ διδασκαλίαν· καὶ τὸν τεταρταῖον δὲ νεκρὸν μετὰ μεγάλης ἀνεκαλείτο κραυγῆς. Ἄλλα καὶ περὶ τὴν ἐνάτην ὥραν τοῦ πάθους ἀνεβά φωνῇ μεγάλῃ· καὶ μετὰ ταῦτα πάλιν· « Κράξας φωνῇ μεγάλῃ, ἀφῆκε τὸ πνεῦμα. Καὶ ίδον τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη εἰς δύο, καὶ ἡ γῆ ἐσείσθη, καὶ αἱ πέτραι ἐρράγησαν, καὶ τὰ μνημεῖα ἀνεύχθησαν, καὶ πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἀγίων ἤγερθησαν· τὰ τοσαῦτα τῆς μεγάλης αὐτοῦ φωνῆς ἐνεργεῖν δυναμένης. Εἰ δὲ ἐπιστήσειε τις, ὡς ἔξ ἔκεινος καὶ εἰς δεῦρο καθ' ὅλης τῆς ἀνθρώπων οἰκουμένης ἐν ταῖς ἐκκλησίαις αὐτοῦ βοῇ, σπεύδειν ἐπὶ τὸ ζωτούν αὐτοῦ πόδια παρακαλῶν, καὶ τοὺς ταῖς πρὸς θάνατον ἀμαρτίαις νενεκρωμένους ἀνακαλούμενος· τῷ τε

A dicitur: « Et ascendit Jesus Jerosolymam, et inventum est in templo vendentes oves et boves et columbas. » Deinde postquam ejecisset eos dicens: « Austerite ista hinc; nolite facere domum Patris mei domum negotiationis, » subdit evangelista: « Recordati sunt discipuli ejus quia scriptum est: Zelus domus tuæ comedit me²⁶. » Sed etiam illud, « Dederunt in escam meam fel, et in siti mea potaverunt me aceto, » quod in hoc psalmo habetur, ex persona Salvatoris nostri dictum declaratur, secundum Joannem, qui ait: « Postea videns Jesus quia omnia consummata sunt, ut impletetur Scriptura, dixit: Sitio. Vas erat positum aceto plenum. Illi autem spongiam plenam aceto cum selle hyssopo circumponentes, obtulerunt ori ejus. Cum ergo accepisset Jesus acetum cum selle, dixit: Consummata est et haec Scriptura²⁷, et ceteraque ad personam Servatoris nostri referuntur; et sine ulla violentia interpretationem hanc tuentur πάντας τετέλεσται²⁸ (1) τὴν ἐρμηνείαν.

Vers. 4, 5. « Laboravi clamans, raucae factae sunt sauces meæ, defecerunt oculi mei dum spero in Deum meum. » Haec quoque in Evangelio secundum Joannem impleta feruntur, quando stabat Jesus et his verbis clamabat: « Si quis sitit, veniat ad me et bibat²⁹. » Rursus quoque dictum est: « Jesus autem clamabat et dicebat: Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui me misit. Et

C qui videt me, videt eum qui misit me. Ego lux in mundum veni, ut omnis qui credit in me, in tenebris non maneat³⁰. » Et super Lazarum elevatis oculis suis in cœlum dixit: « Pater, gratias ago tibi quia audisti me. Ego autem sciebam quia semper me audis. Et cum haec dixisset, voce magna clamavit: Lazare, veni foras³¹. » Sed etiam de ipso passionis tempore haec narrat Matthæus: « A sexta autem hora tenebrae factæ sunt super universam terram usque ad horam nonam. Et circa horam nonam clamavit Jesus voce magna dicens: Eli, Eli, Lama Sabachthani³². » Tunc itaque cum hominibus degens, clamando omnes cohortabatur, ut venirent maturarentque ad ejus doctrinam: et quadriduanum mortuum clamore magno evocabat. Sed etiam circa nonam passionis horam, clamabat voce magna: ac postea rursum: « Clamans voce magna, emisit spiritum. Et ecce velum templi scissum est in duo, et terra mota est, et petræ scissæ sunt, et monumenta aperta sunt, et multa corpora sanctorum qui dormierant resurrexerunt³³. » Hæc scilicet magna ipsius vox edere poterat. Quod si quis consideret qui ab illo ad hoc usque tempus per totum orbem in ecclesiis suis ipse clamet, cohortans singulos ut maturent ad vivificum ipsius potum; ac revocans illos qui mortalibus peccatis extinxerunt; audiat item clamantem passionem

D την. « Ιωαν. II, 13-17. ²⁸ Ιωαν. ΙΙΙ, 28-30. ²⁹ Ιωαν. VII, 37. ³⁰ Ιωαν. ΙΙΙ, 44-46. ³¹ Ιωαν. XI, 41-43. ³² Ιωαν. ΙΙΙ, 45, 46. ³³ Ibid. 50-52.

(1) Σώζοι ἀναβίαστον. Forte σώζει ἀκαταβίαστον, vel ἀδιάστον. EDIT.

sua ad totum orbem, magis quam tunc ad Sionem, siquidem « in omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terra verba eorum »; is sane sciet cur in præsenti ex ejus persona dictum sit: « Laboravi clamans, raucae factæ sunt fauces meæ. » Nam vocis ejus perseverantiam his indicat. Non enim cum semel clamasset abscessit; sed semper discipulorum voce clamat et ad omnium animas vociferatur: semper item ad Patrem clamat pro iis qui in ipsum crediderunt. Quare deinde subjungit: « Defecerunt oculi mei dum spero in Deum meum. » Pro illo autem, « defecerunt, » Aquila, « confecti sunt, ait, oculi mei, exspectantes Deum. » Clamabat porro et vociferabatur ob multitudinem inimicorum suorum. Quod his verbis declarat: « Multiplicati sunt super capillos capitinis mei qui oderunt me gratis. » Quod si Ecclesia ejus sit corpus ejus, secundum Apostolum, qui id docet his verbis: « Vos autem estis corpus Christi, et membra ex parte »; dixeris inembra corporis quæ magis necessaria sunt, atque, ut ita dicam, sensus, eos ex populo esse qui necessarii habentur; ut, verbi causa, caput præfecti fuerint; os, magistri; aures, prudentes auditores; oculi, qui in Scripturis perspicaces sunt; manus, qui rebus agendis promptiores: atque cum quadam proportione sic reliqua corporis membra distribuantur. Pari modo capillos intelligas esse multitudinem totam, ac superfluam turbam eorum, qui aliquem ornatum toti corpori conciliant, neque tamen perinde necessarii sunt ac reliqua membra. Talibus igitur capillis multo plures numero fuerint qui alieni sunt a side, utpote qui in lata et spatiovia incedant. Quamobrem dictum est: « Multiplicati sunt super capillos capititis mei qui oderunt me gratis. » Gratis autem odisse dicuntur, qui nullam proferre valent odii causam, ut qui salutare verbum persequuntur, cum nulla incusandi ejus ratio suppetat. Pro illo autem, « qui oderunt me gratis, » Symmachus, « odientes me, inquit, sine causa. » Illi itaque, ait, multiplicati sunt plus quam capilli capititis mei. Quin etiam confortati sunt inimici persequentes eum. Et sane videre est, quo tempore persequendi facultas datur, confortari, extolliri, multaque posse inimicos ejus. Injuste autem persequuntur illum, et gratis oderunt. Cum enim nulla subsit inimicitæ causa, neque consentaneam rationem proferre valeant cur persequantur, injuste tamen vexant. Ille vero cum nihil rapuerit, nihil injuriæ intulerit, supplicium luit. Nam si secundum leges pœnae a reis repetendæ sint, neque ipse neque germani ejus discipuli aliquo in facinore deprehensi sunt. Jure ergo ait: « Quæ non rapui tunc exsolvebam. » Ac tempore passionis suæ gratis cruciabantur, et supplicium luebat, cum nulli injuriam fecisset. Quare tunc dicebat: « Quæ non rapui tunc exsolvebam; » sive, secundum Aqui-

A boymenw aútou πάθει τὴν σύμπτωσαν οἰκουμένην μᾶλλον ἢ τότε Σιών, ἐπειπέρ « εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἔξηλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ρήματα αὐτῶν. » εἰσεται διπας ἐν τοῖς προχειμένοις ἐξ αὐτοῦ προσώπου εἰρηται τὸ, « Ἐκοπίσασα χράζων, ἐνδραγχίασεν ὁ λάρυγξ μου. » Τὸ γάρ παράμονον αὐτοῦ τῆς βοῆς διὰ τούτων σημανεῖ. Οὐ γάρ ἀπαξ ποτὲ βοῆσας παρῆλθεν· ἀλλ’ ἀεὶ βοῦ καὶ κέκραγον εἰς τὰς πάντας ψυχὰς διὰ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν· ἀεὶ δὲ καὶ πρὸς τὸν Πατέρα βοῆν πέπερ τῶν εἰς αὐτὸν πεπιστευκότων. Διὸ ἐξῆς ἐπιλέγει· « Ἐξέλιπον οἱ δρθαλμοὶ μου ἀπὸ τοῦ ἐλπίζειν με ἐπὶ τὸν Θεόν μου. » Αὐτὶ δὲ τοῦ, « ἐξέλιπον, » ὁ Ἄκιλας, « Ἐτελέσθησαν, φησίν, οἱ δρθαλμοὶ μου περιμένοντες τὸν Θεόν. » Ἐδόξε δὲ καὶ ἐκεκράγει διὰ τὸ πλήθος τῶν ἔχθρῶν αὐτοῦ· δὴ δὴ παρίστησι λέγων· « Ἐπληθύνθησαν ὑπὲρ τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς μου οἱ μισοῦντές με δωρέαν. » Εἰ δὲ σῶμα αὐτοῦ τυγχάνει ἡ Ἐκκλησία αὐτοῦ, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, δῆς ἐδίδασκε λέγων· « Ὅμεις δὲ ἐστε σῶμα Χριστοῦ καὶ μέλη ἐκ μέρους· » εἰποις ἀν τὰ μὲν ἀναγκαιότερα μέλη τοῦ σώματος, καὶ τὰ, ἵνα οὐτας εἰπω, αἰσθητήρια, τοὺς ἀναγκαῖους εἶναι τοῦ λαοῦ· οἷον κεφαλὴν τοὺς ἡγουμένους, στόμα τοὺς διδασκάλους, καὶ τοὺς συνετοὺς ἀκροατὰς τὰ ὄτα, τοὺς δρθαλμοὺς τοὺς διορατικοὺς τῶν Γραφῶν, κείρας τοὺς πρακτικωτέρους, τούτοις τε ἀναλόγως τὰ λοιπὰ μέλη τοῦ σώματος, οἵς ἀκάλοθον εἴη νοεῖν τρίχας εἶναι τοῦ παντὸς τὰ πλήθη, καὶ τὸν περιττὸν δχλὸν φέροντας μέν τινα κόσμον ὅλῳ τῷ σώματι, μή μὴ ἀναγκαῖαν τινὰ χρῆσιν ὅμοιαν τὰ λοιπὰ μέλη. Τῶν οὖν τοιούτων τριχῶν πολλῷ πλειστοι εἰναι ἀν οἱ ἀλλότριοι τῆς πλοτεως, δτε δὴ τὴν πλατσίαν καὶ τὴν εὐρύχωρον βαδίζοντες. Διὸ λέλεκται· « Ἐπληθύνθησαν ὑπὲρ τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς μου οἱ μισοῦντές με δωρέαν. » Δωρέαν δὲ μισεῖν λέγονται οἱ οὐκ ἔχοντες αἰτίαν εἰπεῖν τοῦ μίσους, ὡς οἱ τὸν σωτήριον λόγον διώκοντες καὶ μηδὲν κατατέμερθοσθαι αὐτῷ δυνάμενοι. Αὐτὶ δὲ τοῦ, « οἱ μισοῦντές με δωρέαν, » ὁ Σύμμαχος, « Οἱ μισοῦντές με, φησίν, ἀναιτίως. » Οὗτοι οὖν μᾶλλον ἐπλενασαν, μηδὲ τὴν εὐλόγους οοί τε δι’ ἓς, διώκουσιν, δμως ἀδίκως αὐτὸν διώκουσιν. Ό δὲ ὑπὲρ ὃν μή ἤρπασε, μηδὲ τὴν εὐλόγους οοί τε δι’ ἓς, διώκουσιν, δμως ἀδίκως αὐτὸν διώκουσιν. Ό δὲ ὑπὲρ ὃν μή ἤρπασε, μηδὲ τὴν εὐλόγους οοί τε δι’ ἓς, διώκουσιν, δμως ἀδίκως αὐτὸν διώκουσιν. Εἰ γάρ κατὰ νόμους προστήκει δίκην εἰσπράττεσθαι τοὺς τὴν εὐλόγους οοί τε δι’ ἓς, διώκουσιν, δμως ἀδίκως αὐτὸν διώκουσιν. Ό δὲ ὑπὲρ ὃν μή ἤρπασε, μηδὲ τὴν εὐλόγους οοί τε δι’ ἓς, διώκουσιν, δμως ἀδίκως αὐτὸν διώκουσιν. Εἰ γάρ κατὰ νόμους προστήκει δίκην εἰσπράττεσθαι τοὺς τὴν εὐλόγους οοί τε δι’ ἓς, διώκουσιν, δμως ἀδίκως αὐτὸν διώκουσιν. Εἰ γάρ κατὰ τὸν καιρὸν δὲ τοῦ πάθους αὐτοῦ δωρέαν ἐπασχε, καὶ ὑπὲρ ὃν μή τὴν εὐλόγηκει τιμωρίαν ἔδισου. Διὸ καὶ τότε θελεγεν.

* Gal. xviii, 5. * I Cor. xii, 27.

« Αὐτὸν τότε ἀπετίννυον· » ἦ, κατὰ τὸν Ἀχύλων· « Αὐτὸν ἐδιασάμην τότε ἐπέτρεφον. »

« Οὐ Θεὸς, σὺ ἔγνως τὴν ἀφροσύνην μου. » Οὐσκερὸν ἀνεγκλήτως δὲ θεῖος Ἀπόστολος μωρὸν τοῦ Θεοῦ ἄνδρα μαστούς τοῦ Σωτῆρος, καὶ ἀσθενειαν τὸν σταυρὸν, εἰπών· « Ἐσταυρώθη ἐξ ἀσθενείας» καὶ πάλιν· « Ἡμεῖς δὲ χτυπύσσομεν Χριστὸν ἐσταυρωμένον, Ίουδαιοὺς μὲν σκάνδαλον, ἔθνεσι δὲ μωρίαν· διὸ τὸ μωρὸν τοῦ Θεοῦ σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων ἔστι, καὶ τὸ ἀσθενές τοῦ Θεοῦ ἴσχυρότερον τῶν ἀνθρώπων·», οὕτω καὶ νῦν οὐκ ἀν ἀμάρτως τὴν ἐνταῦθα λεγομένην ἀφροσύνην παραπλησίως νοήσας τῇ δύνομασθείσῃ παρὰ τῷ Ἀπόστολῳ μωρίᾳ. Ἀλλὰ καὶ ὡσπερ ἔγνω Κύριος τοὺς δυνάς αὐτοῦ, ἐπειπέρ ἐξαίρετοι τινές εἰσιν οἱ τῆς τοῦ Θεοῦ γνώσεως κατηξιωμένοι· οὕτως καὶ ἡ ἐνταῦθα ἀφροσύνη, ἀξία τῆς γνώσεως τυγχάνουσα τοῦ Θεοῦ, μέγαν τινὰ καὶ βαθὺν εἶχε λόγον. Οὐ γάρ παρὰ τὴν σὴν βουλὴν, οὐδὲ παρὰ τὴν γνῶσιν ἐγένετο, φησὶν, ἡ ἀφροσύνη μου. Πολὺ δὲ αὐτῇ εἰ μὴ ἡ νομιζόμενη τοῖς πολλοῖς; Ήτο γάρ ἡ μωρία Ἑλλησιν ἐνομίζετο μωρία, κατὰ βαθεῖς δὲ λόγους Θεοῦ συνεστελεῖτο· καὶ ἡν τὸ παρ' ἀνθρώποις μωρὸν νομιζόμενον σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων· τηδόκησε γάρ δὲ Θεὸς διὰ τῆς μωρίας τοῦ κηρύγματος σῶσαι τοὺς πιστεύοντας· οὕτως καὶ ἡ ἀφροσύνη, ἢν δι' ἡμᾶς ὑπῆλθε κενώσας ἔστιν καὶ μορφὴν δούλου λαβῶν καὶ μέχρις θανάτου παρείθων, σοφωτέρα τῆς τῶν ἀνθρώπων σοφίας ἦν. Ὁ λόγος γάρ δὲ τοῦ σταυροῦ τοῖς μὲν ἀπολυμένοις, φησὶν δὲ Ἀπόστολος, μωρία ἔστιν, εἰ δὲ μωρία, καὶ ἀφροσύνη, τοῖς δὲ σωζόμενοις ἡμῖν δύναμις Θεοῦ ἔστι. Ταύτην οὖν τὴν ἀφροσύνην καὶ τὴν μωρίαν οὐκ ἡγνόσησεν δὲ Θεὸς· αὐτοῦ γάρ κρίσεις γεγένηται. Διό φησιν· « Οὐ Θεὸς, σὺ ἔγνως τὴν ἀφροσύνην μου. » Ἀπῆλλαξ δὲ ἡμᾶς πραγμάτων δύσμαχος, ἐρμηνεύσας καὶ εἰπών· « Οὐ Θεὸς, σὺ οἴδας τὴν ἀπειρίαν μου. » ἀπειρίαν δηλαδὴ τὴν ἐν ἀνθρώποις. Τῆς γάρ ἐν ἀνθρώποις κακίας ἀλλότριος ὁν, τὴν καλὴν ταύτην ἀπειρίαν ἀνατίθει τῇ γνώσει τοῦ ἔστιν Πατρός. Καὶ ἀλλη δὲ Γραφὴ θεῖα ἀφροσύνης μέμνηται τοῦ Σωτῆρος συμφώνως τῇ προκειμένῃ. Γέγραπται γοῦν ἐν Παροιμίαις· « Τάδε λέγει ἀνὴρ τοῖς πιστεύοντι Θεῷ, καὶ πάνομαι. Ἀφροσύνης γάρ εἰμι πάγτων ἀνθρώπων, καὶ φρόνησις ἀνθρώπου οὐκ ἔστιν ἐν ἐμοί. Θεὸς δεδίδαχέ με σοφίαν, καὶ γνῶσιν ἀγίων ἔγνωκα. » Καὶ ἐν τούτοις γάρ πάντων μὲν ἀνθρώπων ἀφροσύνητον ἔστιν εἶναι λέγει, καὶ φρόνησιν ἀνθρώπου μηδὲ ἐσχηκέναι· δημάς δὲ παρ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ δεδίδαχθαι τὴν πνευματικὴν σοφίαν, καὶ τὴν γνῶσιν τῶν ἀγίων ἔγνωκέναι. Ἀλλὰ καὶ « αἱ πλημμύλειαι μου, φησὶν, ἀπὸ σοῦ οὐκ ἀπεχρύσησαν. » Εἰ γάρ ἡσάν τινες ἐν ἐμοὶ πλημμύλειαι, δι' ἀς τῷ σταυρῷ με προσετίμησαν, τάχα που σὺ πρῶτος ἔγνως, δν λανθάνειν οὐδὲν οἰόν τε· ἀλλ' οὐδένες (sic) ἡσάν. Διὸ οἱ μισοῦντες με δωρεάν ἔκισουν, καὶ οἱ ἔκδιώκοντές με ἀδίκως ἀ οὐκ ἥρπασα ἐξέπραττον. Ἔπει δὲ ψευδομάρτυρας καὶ

A lam: « Quæ non violenter abstuli tunc restituem. »
 VERS. 6. « Deus, tu scis insipientiam meam. » Queinadmodum divinus Apostolus *stultum Dei*, passionem Salvatoris, et crucem, infirmitatem inculpatim vocavit dicens: « Crucifixus est ex infirmitate»; ac rursus: « Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam, quia quod stultum est Dei, sapientius est hominibus: et quod infirmum est Dei, fortius est hominibus»; sic et in præsenti non aberraveris, si insipientiam hic memoratam, ratione intelligas atque stultitiam ab Apostolo dictam. Sed sicut novit Dominus qui sunt ejus, quoniam quidam selecti homines sunt Dei cognitione dignati, ita hoc loco insipientia illa, quæ digna est Dei cognitione, magnam profundamque rationem habuit. Neque enim præter voluntatem ac præter cognitionem tuam fuit illa insipientia mea. Quænam illa, nisi quæ talis a multis reputatur? Sicut enim insipientia illa Græcis insipientia æstimabatur, secundum profundam vero Dei rationem, ad melius vertebarunt; et quod ab hominibus stultum putabantur, sapientius erat hominibus; nam Deo placuit per stultitiam prædicationis credentes salvos facere, sic et stultitia, quam propter nos subiit, humilians seipsum, formam servi accipiens, et usque ad mortem accedens, sapientior ipsa hominum sapientia erat. Nam crucis ratio pereuntibus quidem, inquit Apostolus, stultitia est. Quod si stultitia et insipientia est, nobis tamen salutem nactis virtus Dei est. Hanc igitur insipientiam et stultitiam non ignoravit Deus; nam ipsius judicio exstitit. Ideo ait: « Deus, tu scis insipientiam meam. » Nos vero Symmachus ab hac re expedivit, sic interpretatus: « Deus, tu scis imperitiam meam, » imperitiam scilicet quæ in hominibus est. Nam cum ab hominum malitia alienus esset, hanc probam imperitiam Patris sui cognitioni assignat. Alibi quoque divina Scriptura insipientiæ Salvatoris meminit, hisque consonat. Scriptum itaque est in Proverbis: « Hæc dicit vir credentibus Deo, et cesso. Stultissimus enim sum omnium hominum, et prudentia hominis non est in me. Deus docuit me sapientiam, et cognitionem sanctorum novi». In his namque se omnium hominum insipientissimum pronuntiat, et prudentiam hominis se non habere dicit: sed tamen ab ipso Deo edoctum se spiritualem sapientiam, et cognitionem sanctorum nosse narrat. Sed eliam, inquit, « delicta mea a te non sunt abscondita. » Nam si quædam in me delicta essent, ob quæ me cruci destinaverint, sane tu primus nosses, cui latere nihil potest; sed nulla erant. Quare qui oderant me, gratis oderant: et qui persecuebantur me, injuste quæ non rapui exigebant. Quia vero falsos testes et sycophantas ad me accusandum subornarunt, tu nosti, inquit,

^a II Cor. xiii, 4. ^b I Cor. 1, 23-25. ^c Prov. xxx, 1-5.

Deus num quid peccatum a me sit. Neque enim si quædam mihi delicta inessent, tibi essent occulta. Et alias, si nostra ipse peccata abstersit, et factus est pro nobis maledictum, ita ut de illo dicatur : « Ipse peccata nostra portal, et pro nobis cruciatur. Et ipse vulneratus est propter peccata nostra, infirmatus est propter iniquitates nostras. Et Dominus tradidit eum peccatis nostris⁷. » Hæc, inquit, delicta pro hominibus suscepit : tu nosti, Deus, quia non abscondita tibi sunt. Neque enim præter consilium tuum isthac suscepisti. Quare illa notitia tua digna effecisti.

Vers. 7. « Non erubescant in me qui exspectant te, Domine, Domine virtutum. » Quia doctrinam meam sapientes hujus sæculi criminantur, ipsamque pellunt ut insipientia et stultitia plenam propter ignominiosam crucem, precor ac rogo, eos qui credunt in me abs te servari immutabiles, ita ut nunquam erubescant. Quare tu ipse, Domine, Domine virtutum, eos qui propter cognitionem tuam a me traditam impugnantur, qui gravia semper patiuntur, et usque ad mortem perseverant, ne derelinquas, ne in me sperantes confundantur, qui te Deum Israel exquirunt. Eliansi enim te olim non noscerent, quia daemonibus malis subditi erant ; at jam cum te noscant, in omnium oblicationem venerunt, teque solum quærendo perseverant. Quamobrem supplicio ne confundantur, neu « ignominia afficiantur ; » sic enim interpretatus Symmachus est : « Ne confundantur super me, qui exspectant te, Domine Deus virtutum, ne ignominia afficiantur super me qui quærunt te, Deus Israel. » Observes porro quomodo dictum sit, « Domine, Domine virtutum ; » ita ut nomen Domini repetitum, et ad Deum universorum relatum sit.

Vers. 8, 9. « Quoniam propter te sustinui opprobrium, operuit confusio faciem meam. » Cæteri, inquit, homines ob peccata sua correptionibus et opprobriis subjiciuntur ; ego vero qui peccatum non novi, propter te sustinui opprobrium, quia tu ipse, Deus hominum amator, pro humano genere me peccatum fecisti ; ut qui credunt in me, justitia efficiantur. Imo etiam « propter te sustinui opprobrium, » cum ex voluntate tua me ad nihilum redegisti, et ad mortem usque depresso, quo tempore prætereentes blasphemabant, moventes capita sua et dicentes : « Vab, qui destruis templum, et in tribus diebus ædificas, salvum fac temet ipsum. Si Filius Dei es, descendat nunc de cruce. Similiter et principes sacerdotum illudentes cum sacerdotibus et Scribis et Pharisæis dicebant : Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere. Si rex Israel est, descendat nunc de cruce, et eredemus ei. Speravit in Deum, eripiat eum, si

A συχοφάντας ἔστησαν ἐν τῇ καθ' ἡμοῦ κατηγορίᾳ, σὺ οἶδας, φησὶν, δὲ Θεός, εἰ τινά μοι πεπληρωμένηται. Οὐ γάρ ἂν ἐκρύβησάν σε, εἰ τινες ἤσαν ἐν ἡμῖν πτημέλειαι. Καὶ ἀλλως, εἰ τὰς ἡμετέρας ἀνεμάξετο ἀμαρτίας, καὶ γέγονεν ὑπὲρ τῶν κατάρα, ὡς λέγεσθαι περὶ αὐτοῦ. « Οὐτος τὰς ἀμαρτίας τῶν φέρει, καὶ περὶ τῶν δύναται. Καὶ αὐτὸς ἐτραμπταίσθη διὰ τὰς ἀμαρτίας τῶν, καὶ μεμαλάκισται διὰ τὰς ἀνομίας τῶν. Καὶ Κύριος παρέδοκεν αὐτὸν ταῖς ἀμαρτίαις τῶν. » Καὶ ταύτας, φησὶ, τὰς πτημέλειας ὑπὲρ ἀνθρώπων ἀνεδεξάμην· σὺ ἔγνως, δὲ Θεός, ἐπει μὴ ἀπεκρύβησάν σε. Οὐ γάρ διχα τῆς σῆς βουλήσεως ταύτας ἀνεδεξάμην· διὸ καὶ ἀξίας τῆς σαυτοῦ γνώσεως αὐτᾶς ἐποιήσω.

C « Μή αἰσχυνθείσαν ἐπ' ἐμὲ οἱ ὑπομένοντες σε, Κύριε, Β Κύριε τῶν δυνάμεων. » Ἐπειδὴ τὴν ἐμὴν διαδασκαλεῖσθαι σοφοὶ τοῦ αἰῶνος τούτου διαβάλλουσιν, ἐλαύνουσι τε αὐτὴν ὡς μεστὴν ἀφροσύνης καὶ μωρίας διὰ τὸν ἐπονεῖδιστον σταυρὸν, ἀντιθολὸν καὶ δέοματι, τοὺς εἰς ἐμὲ πιστεύοντας φυλάττεσθαι ὑπὸ σοῦ ἀδιατρέπτους, ὡς μήποτε καταισχυνθῆναι. Διὸ σὺ αὐτὸς, ὁ Κύριε, Κύριε τῶν δυνάμεων, τοὺς πολεμουμένους διὰ τὴν σὴν γνῶσιν, ἦν ὑπὲρ ἡμοῦ παρειλήφασι, πάντοτε ὑπομένοντας τὰ δεινὰ καὶ μέχρι θανάτου καρτεροῦντας, μὴ ἐγκαταλείπησι, μηδὲ ἐντραπεῖσθαι θαρσησαντες ἐπ' ἐμοὶ, οἱ σὲ τὸν Θεὸν τοῦ Ἱερατῆλα ἐξῆτοῦντες. Εἰ γάρ καὶ τὰ μάλιστα ἤσαν ποτὲ ἀγνοοῦντες σε διὰ τὸ δαίμονος πονηροῖς δεδουλώσθαι, ἀλλὰ νῦν, ἐπιγνόντες σε, πάντων μὲν λήθην ἐποιήσαντο, σὲ δὲ μόνον διατελοῦσι ζητοῦντες. Διὸ ίκετεύω μὴ καταισχυνθῆναι αὐτοὺς, μηδὲ « ἀσχημονῆσαι. » Οὗτος γάρ τὸν ἡρμήνευσεν δὲ Σύμμαχος εἰπών· « Μή καταισχυνθείσαν ἐπ' ἐμοὶ οἱ προσδοκῶντες σε, Κύριε Θεὸς τῶν δυνάμεων· μὴ ἀσχημονήσαιεν ἐπ' ἐμὲ οἱ ἐκξητοῦντές σε, Θεὲ τοῦ Ἱερατῆλ. » Ἐπιτήρει δὲ ὅπως εἴρηται τὸ, « Κύριε, Κύριε τῶν δυνάμεων, » δευτεροῦντος τοῦ λόγου τὴν κυριολογίαν καὶ ἐπὶ τὸν τῶν ὄλων Θεὸν ἀναπέμποντος.

D « Οτι ἔνεκά σου ὑπῆνεγκα ὀνειδισμὸν, ἐκάλυψεν ἐντροπὴ τὸ πρόσωπόν μου. » Οἱ μὲν λοιποὶ, φησὶν, ἀνθρώποι δι' οἰκείας ἀμαρτίας ἐλέγχοις καὶ ὀνειδισμοῖς ὑποβάλλονται· ἐγὼ δὲ δὲ μὴ γνοὺς ἀμαρτίαν ἔνεκά σου ὑπῆνεγκα ὀνειδισμὸν· ἐπειδήπερ σὺ αὐτὸς δὲ φιλάνθρωπος Θεὸς ὑπὲρ τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους ἀμαρτίαν με ἐποίησας. ὅπως οἱ πιστεύοντες εἰς ἐμὲ γένωνται δικαιοσύνη. Ἀλλὰ καὶ « ἔνεκά σου ὑπῆνεγκα ὀνειδισμὸν, » διὰ τὴν σὴν βουλὴν καὶ μέχρι θανάτου ταπεινώσας, καθ' ὃν καιρὸν οἱ παραπορευόμενοι ἐβλασφήμουν κινοῦντες τὰς κεφαλὰς αὐτῶν καὶ λέγοντες· « Οὐδὲ δὲ καταλύνειν τὸν ναὸν, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις οἰκοδομῶν, σῶσε σεαυτόν. Εἰ Υἱὸς εἰς τοῦ Θεοῦ, καταβήθι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ. Ομοίως δὲ καὶ οἱ ἀρχιερεῖς ἐμπαλίζοντες μετὰ τῶν τερέων καὶ Γραμματέων καὶ Φαρισαίων ἔλεγον· « Άλλους ἔσωσεν, ἔστιν οὐ δύναται σῶσαι. Εἰ βασιλεὺς Ἱερατὴλ ἔστι, καταβάτω νῦν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ πιστεύσομεν αὐτῷ. » Πέποιθεν ἐπὶ τὸν

⁷ Isa. LIII, 4-6.

Θεον· ρυσάσθω αὐτὸν, εἰ θόλει αὐτὸν. Εἶπε γάρ, οἱ θεοὶ Υἱὸς εἰμι. » Ταῦτα δὴ οὖν θεοπίκων ἐπὶ τοῦ παρόντος, φησιν· « Ὁτι ἔνεκά σου ὑπῆνεγκα δνειδισμὸν, ἐκάλυψεν ἐντροπῇ τὸ πρόσωπόν μου. » Οὐ γάρ δι' ἀμαρτίας ἐμάς, οὐδὲ διὰ παρανόμους πράξεις, ἀλλ, « ἔνεκά σου » καὶ τὸν προλεχθέντα « δνειδισμὸν ὑπέμεινα, καὶ τὸ πρόσωπόν μου ἐκάλυψεν ἐντροπῇ » ή, κατὰ τὸν Σύμμαχον, « Τεκάλυψεν ἀσχημόνησις τὸ πρόσωπον αὐτοῦ. » Καὶ ταῦτα πάντα ὑπέμεινα, φησιν, ἔνεκά σου, τουτέστιν ἔνεκα τοῦ σοῦ θελήματος. Ἀλλ καὶ ἡ ἀπῆλλοτριωμένος ἐγενήθην τοῖς ἀδελφοῖς μου, καὶ ἔνος τοῖς υἱοῖς τῆς μητρός μου. » Δύο δὲ τάγματα ἔν τούτοις παρίστησιν ἐν μὲν τὸ τῶν ἀληθῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ, οἵς ἐγενήθη ἀπῆλλοτριωμένος· ἔτερον δὲ τὸ τῶν υἱῶν τῆς μητρός αὐτοῦ, οὓς μὴν ἀδελφῶν αὐτοῦ, οἵς ἐγενήθη ἔνος. Καὶ μὴν ἐχρῆν υἱοὺς μητρός αὐτοῦ, δυτας ἀδελφοὺς, καὶ αὐτοὺς ὄμοιως τοῖς προτέροις χρηματίζειν. Ἀλλ οὐχ ὄντας πατέρας τοὺς υἱοὺς τῆς μητρός ἀδελφοὺς, ὡς ἔτερος δυτας δηλαδὴ παρὰ τὸ πρώτον τάγμα τῶν ὄντομασθέντων ἀδελφῶν αὐτοῦ. (!) Εἰς οὖν ἀδελφοὺς μὲν αὐτοῦ γεγενόνεται τοὺς αὐτοῦ μαθητὰς, περὶών καὶ ἐν ἔτερῷ φησιν· « Ἀπαγγελῶ τὸ δνομάτιον τοῖς ἀδελφοῖς μου, καὶ ἐν μέσῳ Ἐκκλησίας ὑμήσωσε. » Καὶ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τῇ Μαρίᾳ φανεῖς μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν ἐλέγει· « Πορεύου πρὸς τοὺς ἀδελφούς μου, καὶ εἴπον αὐτοῖς· Ἄναβαίνω πρὸς τὸν Πατέρα μου καὶ Πατέρα υμῶν, καὶ Θεόν μου καὶ Θεόν υμῶν. » Τούτοις οὖν τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ ἀπῆλλοτριωμένος ἐγενήθη κατὰ καιρὸν τοῦ δῆλουμένου πάθους, δτε πάντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἀφέντες αὐτὸν ἔφευγον, αὐτός τε διὰ κορυφαῖς τῶν ἀποστόλων Πέτρος ἡρήσατο αὐτὸν τρίτον. Τούτοις δένος καὶ ἀπῆλλοτριωμένος ἐγενήθη τοῖς δὲ υἱοῖς τῆς μητρός αὐτοῦ, οὓς μὴν καὶ ἀδελφοῖς οὖσιν αὐτοῦ, δένος γέγονε. Μέμηνται δὲ τὸ Εὐαγγέλιον ἀδελφῶν αὐτοῦ καὶ μητρός, δτε, ἐλθὼν εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ, ἀδιδασκεν ἐν τῇ συναγωγῇ, ὡς ἐκπλήσσεσθαι αὐτοὺς καὶ λέγειν· « Πόθεν τούτῳ ἡ σοφία αὕτη; Οὐχ οὔτες ἔστιν δι τοῦ τέκτονος υἱός; Οὐχ ἡ μήτηρ αὐτοῦ καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ καὶ αἱ ἀδελφαὶ αὐτοῦ πᾶσαι πρὸς ἡμᾶς εἰσι; Πόθεν τούτων ταῦτα πάντα; » Εἳν μὲν οὖν τοὺς ἐν τῷ μετὰ χειρας λεγομένους υἱοὺς μητρός αὐτοῦ τούτους εἰναι ἐκλάσσομεν, ἀνάγκη τὴν ἀγίαν Παρθένον μητέρα φάναι γεγονέναι τῶν λοιπῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ. Ἀλλ ἐπιφανεῖται Ιάκωβος ὁ χρηματίσας αὐτοῦ ἀδελφὸς οὐκ ἀπεξινωμένος αὐτοῦ γεγονώς, οὐδὲ ἀλλότριος τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως, εἰς δὲ τῶν σφόδρα γνησίων αὐτοῦ μαθητῶν ὡς καὶ τὸν θρόνον ἀναδέξασθαι πρώτον τῇ ἐν Ἱεροσολύμοις Ἐκκλησίᾳς. Καὶ οἱ λοιποὶ δὲ αὐτοῦ ἀδελφοὶ, εἰ καὶ τὰ μάλιστα κατ' ἀρχὰς οὐκ ἐπίστευον εἰς αὐτὸν, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα δῆλοι εἰσι πιστεύσαντες. Ιστορεῖ δὲ οὖν τὸ Εὐαγγέλιον, ὡς ἄρα ἡ μήτηρ αὐτοῦ καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ εἰστήκεισαν ἔξω ζητοῦντες λαλῆσαι αὐτῷ. Καὶ ἐν ταῖς Ηράκεσι δὲ τῶν ἀποστόλων λέλεκται, ὡς ἄρα ἤσαν οἱ ἀπόστολοι κοινῇ πάντες προσκαρπεροῦντες τῇ προσευχῇ σὺν Μαρίᾳ.

⁸ Matth. xxvii, 40-43. ⁹ Psal. xi, 23. ¹⁰ Joan. xx, 17. ¹¹ Matth. xiii, 47. ¹² Act. i, 14.

(1) Textus vitiatus.

A vult eum. Dixit enim, quia Filius Dei sum ⁸. » Hæc nunc vaticinans dicit: « Quoniam propter te sustinui opprobrium, operuit confusio faciem meam. » Non enim ob peccata et improba facinora mea; sed « propter te » predictum « opprobrium sustinui, et operuit confusio faciem meam; » sive, secundum Symmachum: « Operuit ignominia faciem ejus. » Et hæc omnia, inquit, propter te passus sum, id est, propter voluntatem tuam. Quin etiam « extraneus factus sum fratribus meis, et peregrinus filii matris meæ. » Duos hic ordines significat; alterum eorum qui vere fratres ejus erant, quibus extraneus factus est; alterum eorum qui filii matris ejus erant, sed non fratres ejus, quibus peregrinus effectus est. Et tamen oportuit B filios matris ejus, cum fratres ejus essent, perinde atque priores nuncupari fratres. At filios matris fratres non vocavit, utpote alios et diversos a priori ordine eorum qui fratres vocati sunt. Fratres ergo ejus, discipuli existimandi, de quibus alibi dicit: « Narrabo nomen tuum fratribus meis, et in medio Ecclesiæ laudabo te ⁹. » Et in Evangelio post resurrectionem ex mortuis, cum Mariæ visus est, dicebat: « Vade ad fratres meos, et dic illis: Ascendo ad Patrem meum et Patrem vestrum, Deum meum et Deum vestrum ¹⁰. » His itaque fratribus suis extraneus factus est tempore predictæ passionis, quando omnes discipuli ejus relicto eo fugiebant, ipseque præcipius apostolorum Petrus ter negavit eum. His peregrinus et extraneus effectus est. Filii item matris suæ, qui fratres sui non erant, peregrinus fuit. Meninit porro Evangelium fratrum et matris ejus, ubi cum venisset in patriam suam, docebat, in synagoga, ita ut ipsi stuparent ac dicerent: « Unde huic sapientia hæc? Nonne hic est fabri filius? Nonne mater ejus et fratres ejus, et sorores ejus omnes apud nos sunt? Unde huic hæc omnia ¹¹? Si igitur illios matris ejus in hoc psalmo sic vocatos, pro istis accipiamus, necesse est nos sanctam Virginem, reliquorum fratrum ejus matrem dicere. Verum Jacobus qui dicitur frater Domini, non videtur peregrinus ipsi fuisse, nec fidei in ipsum extraneus; imo vero unus ex iis qui cum primis inter germanos ejus discipulos erant; ita ut ipse primus Hierosolymitanæ Ecclesiæ thronum acciperet. Reliqui item ejus fratres, et si a principio non crederent in ipsum, at certum est eos postea credidisse. Narrat enim Evangelium ¹², matrem et fratres ejus foras stetisse quærentes eum alloqui. Et in Actibus apostolorum ¹³ dicitur, fuisse apostolos una perseverantes in oratione cum Maria matre ejus et fratribus ejus. Qui ergo existimetur iis peregrinus esse? Nullus itaque locus superest ut de iis dicatur: « Extraneus factus sum fratribus meis, et peregrinus filii matris meæ. » Non enim iis peregrinus,

sed multum pretiosus erat, ita ut nullatenus crede-
re liceat memoratos fratres ejus filios Mariæ fuisse.
Alii sane fuerint qui in psalmo filii matris ejus di-
cuntur, quibusque extraneus factus est. Intelligas
porro matrem quidem ejus esse Judæorum Synago-
gam omnemque cognitionem secundum carnem,
eorum scilicet qui ex circumcisione erant; filios
vero hujusmodi matris, eos qui ipsum abnegarunt,
ac dixerunt: « Hunc autem nescimus unde sit ¹⁴. »
Ideo, cum illum peregrinum existimarent, dicebat
eis: « Cur loquelas meam non nolis? quia non
potestis audire sermonem meum ¹⁵. » Peregrinum
etiam illum putabant cum dicerent: « Nonne bene
dicimus nos, quia Samaritanus es tu, et dæmonium
habes ¹⁶? » Quare dicebat eis: « Ego veni in no-
mine Patris mei, et non accipitis me; si alius ve-
nerit in nomine proprio, ipsum accipietis ¹⁷. » Sic
igitur peregrinus et extraneus factus est filii ma-
tris suæ. Hæc porro omnia sustinuit ob eam, quæ
mox assertur, causam, quam necessariò aperit, di-
cens:

λότριος γέγονε τοῖς υἱοῖς τῆς μητρὸς αὐτοῦ. Ταῦτα δὲ πάντα ὑπέμεινε διὰ τὴν ἐπιλεγομένην αἰτίαν, ἥν αναγ-
καῖς παρίστησι λέγων.

VERS. 10-13. « Quoniam zelus domus tuæ com-
edit me, et opprobria exprobrantium tibi cecide-
runt super me. » Quia enim multa usus fiducia,
eos qui domum Patris sui, domum negotiationis et
speluncam latronum faciebant, coarguebat et pelle-
bat, ideo insidiabantur ipsi. Quod declarat evange-
lista, dicens: « Et prope erat Pascha Judæorum,
et ascendit Jesus Jerosolymam: et inventis in tem-
plo vendentes oves et boves, et nummulariorum
effudit æs et mensas. Et iis qui columbas vende-
bant dixit: Auferte ista hinc, et nolite facere
domum Patris mei, donum negotiationis ¹⁸. » Qui-
bus subiungit: « Recordati sunt discipuli ejus,
quia scriptum est: Zelus donius tuæ comedit
me ¹⁹. » Sed etiam opprobria exprobrantium Deo in
se recipiens, eorum ulti sunt: quamobrem dice-
bat: « Et opprobria exprobrantium tibi ceciderunt
super me. » Non ferens enim eos qui operibus suis
opprobrium religionis legibus inferebant, principes
gentis coarguebat. Quare turbas et discipulos suos
cohortabatur, dicens: « Super cathedram Moysis
sederunt Scribæ et Pharisæi: omnia ergo quæcum-
que dixerint vobis facite et servate, secundum ope-
ra autem eorum nolite facere. Dicunt enim, et non
faciunt ²⁰. » Deinde vero arguens hæc in eorum
personam proferebat: « Væ vobis, Scribæ et Pha-
risæi hypocritæ, quia clauditis regnum celorum in
conspectu hominum ²¹; » ac rursum: « Væ vobis,
Scribæ et Pharisæi, quia similes estis sepulcris
dealbatis ²². » Ob tales itaque correptiones, insi-
dias ipsi pararunt. Quapropter hic ait: « Zelus
domus tuæ comedit me, et opprobria exprobrantium
tibi ceciderunt super me. Et operui in jejunio ani-

A τῇ μητρὶ αὐτοῦ καὶ τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ. Πώς οὖν δι-
ναται τούτοις ἔνος εἶναι νομίζεσθαι; « Οστε μὴ χώρων
ἔχειν περ τούτων λέγεσθαι τὸ, Ἐπηλλοτριωμένος;
ἴγενήθην τοῖς ἀδελφοῖς μου, καὶ ἔνος τοῖς υἱοῖς τῆς
μητρός μου. » Οὐ γάρ ἡν τούτων ἔνος, ἀλλὰ καὶ ἄγεν
τίμος: ὡς μηκέτι τοὺς προλεχθέντας αὐτοῦ ἀδελφούς;
υἱοὺς εἶναι τῆς Μαρίας ἡγεῖσθαι, ἕτεροι δὲ ἀν εἰν
παρὰ τούτους οἱ διὰ τοῦ φαλμοῦ λεγόμενοι υἱοὶ τῆς
μητρὸς αὐτοῦ, οἵς ἔνος ἔγενήθη. Νοήσεις δὲ μητέρα
μὲν τὴν τῶν Ἰουδαίων Συναγωγὴν καὶ πᾶσαν τὴν κατὰ
σάρκα συγγένειαν τῶν ἐκ περιτομῆς υἱοὺς δὲ τῆς
τοιαύτης μητρὸς τοὺς ἀρνησαμένους αὐτὸν, καὶ εἰρ-
κότας. « Τούτον δὲ οὐκ οἴδαμεν πόθεν ἔστων. » Διὸ
ἔλεγεν αὐτοῖς, ἐπειδὴ ἔνον αὐτὸν ἐνόμιζον. « Διὰ τί
τὴν λαλιὰν τὴν ἐμήν οὐ γινώσκετε; οὗτοι οὐδὲν αὐτοῦ
B ἀκούειν τὸν λόγον τὸν ἐμόν. » ἔνον δὲ αὐτὸν τάλιν
τηγοῦντο λέγοντες. « Οὐ καλῶς τῷμεις λέγομεν διτε Σα-
μαρείτης εἰ σὺ, καὶ δαιμόνιον ἔχεις; » Διὸ ἔλεγε πρὸς
αὐτούς. « Ἐγὼ ἐλήλυθα ἐν τῷ ὄντι τοῦ Πατρὸς μου,
καὶ οὐ λαμβάνετε με· ἐάν δὲλος ἐλθῃ ἐν τῷ ὄντι
τῷδι λίθῳ, ἔκεινον λήψεσθε. » Οὐτω τοίνυν ἔνος καὶ ἀλ-
λακῶς παρίστησι λέγων.

« Οτι δὲ ζῆλος τοῦ οἴκου σου κατέφαγε με, καὶ
οἱ ὀνειδισμοὶ τῶν ὀνειδιζόντων σε ἐπέπεσαν ἐπ’
ἐμέ. » Ἐπειδὴ γάρ, πολλὴ παρρησίᾳ χρώμενος,
τοὺς τὸν οἴκον τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ οἰκον ἐμπορείον
καὶ σπῆλαιον ληστῶν ποιοῦντας ἤλεγχε τε καὶ
ἡλαυνε, τούτου χάριν ἐπεθούλευν αὐτῷ δὲ δὴ παρ-
C στησιν δὲν αγγελεῖσθε εἰπών. « Καὶ ἡν ἐγγὺς τὸ Πάσχα
τῶν Ἰουδαίων, καὶ ἀνέβη δὲ Ἰησοῦς εἰς Ἱεροσόλυμα·
καὶ ευρεν ἐν τῷ ἱερῷ πωλοῦντας πρόβατα καὶ βάσις,
καὶ τῶν κολλυβιστῶν ἐξέχει τὰ κέρματα καὶ τὰς τρα-
πέζας. Καὶ τοῖς τὰς περιστερὰς πωλοῦσιν εἰπεν: « Αρ-
τε ταῦτα ἐντεῦθεν, καὶ μὴ ποιείτε τὸν οἴκον τοῦ Πα-
τρὸς μου οἰκον ἐμπορίου. » ἐπιλέγει· « Ἐμνήσθησαν οἱ
μαθηταὶ αὐτοῦ, διτε γεγραμμένον ἔστιν. Οἱ ζῆλος τοῦ
οἴκου σου κατέφαγε με. » Ἀλλὰ καὶ τοὺς ὀνειδισμοὺς
τῶν ὀνειδιζόντων τὸν Θεὸν εἰς ἑαυτὸν ἀναλαμβάνων,
Ἐκδικος ἐγένετο τούτων διὸ ἔλεγε· « Καὶ οἱ ὀνειδισμοὶ²³
τῶν ὀνειδιζόντων σε ἐπέπεσαν ἐπ’ ἐμέ. » Οὐ γάρ φε-
ρων τοὺς διὰ τῶν οἰκείων ἔργων δινειδος προστίθον-
τας τῷ τῆς θεοσεβείας νόμῳ, τοὺς ἐλέγχους ἐποιεῖτο
κατὰ τῶν ἀρχόντων τοῦ ἔνοντος. Διὸ τοῖς δχλοῖς καὶ τοῖς
μαθηταῖς αὐτοῦ παρήγει λέγων· « Ἐπὶ τῆς καθέδρας
Μωϋσέως ἐκάθισαν οἱ Γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι·
πάντα οὖν δσα ἀν εἰπωσιν ὑμῖν ποιήσατε καὶ τηρεῖτε·
κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν μὴ ποιείτε. Λέγουσις γάρ καὶ
οὐ ποιοῦσιν. » Εἰθ’ ἐξῆς ἀπελέγχων αὐτούς εἰς αὐτῶν
πρόσωπον ἔλεγεν· « Οὐαὶ ὑμῖν, Γραμματεῖς καὶ Φα-
ρισαῖοι υποκριταί, διτε κλείετε τὴν βασιλείαν τῶν οὐρα-
νῶν ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, » καὶ πάλιν· « Οὐαὶ
ὑμῖν, γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι, διτε παρομοιάζετε
τάφοις κεκονιαμένοις. » Τῶν γοῦν τοιούτων ἐλέγχων
ἔνεκα τὴν ἐπιβούλην αὐτῷ συνεσκευάσαντο. Διόπερ ἐν-
ταῦθα φησιν· « Οἱ ζῆλος τοῦ οἴκου σου κατέφαγε με,

¹⁴ Joan. ix, 29. ¹⁵ Joan. viii, 43. ¹⁶ ibid. 48. ¹⁷ Joan. v, 43. ¹⁸ Joan. ii, 13-16 ¹⁹ ibid. 17.

²⁰ Matth. xxiii, 2, 3. ²¹ ibid. 3. ²² ibid. 27.

καὶ οἱ ὄνειδισμοὶ τῶν ὄνειδιζόντων . σε ἐπέπεσαν ἐπ’ ἑμέν. Καὶ συνεχάλυψα ἐν νηστείᾳ τὴν ψυχήν μου , καὶ ἐγενήθη εἰς ὄνειδισμοὺς ἑμοὶ. » “Οτε μὲν , φησὶν , ἔωρων τὸν σὸν οἶκον πάστες πληρούμενον ἀνομίας , καὶ ποτὲ μὲν γιγνόμενον οἶκον ἐμπορίου , ποτὲ δὲ σπῆλαιον ληστῶν , πυρούμενος ὑπὸ θείου ζῆλου , ἥλιυν τοὺς ἔνδον ταρανομοῦντας· ἀλλὰ καὶ δὲ ταῖς ἑαυτῶν ἀθεμίτοις πράξεισιν ὄνειδος περιήπτων σοι· τῷ Θεῷ , οὐ τῇ θεοσέβειαν ἐπιγγέλλοντο , πάλιν εἰς ἑαυτὸν ἀναλαμβάνων τοὺς τοιούτους ὄνειδισμοὺς , ἡναγκαζόμην παρθητίκως προσφέρειν· δὲ δὲ ἔωρων ἀνασθήτως αὐτοὺς ἔχοντας , καὶ μὴ ἐπιστρεφομένους τοὺς ἔμοὺς ἐλέγχους , ἀποκλαίομένος αὐτῶν τὴν ἀπώλειαν , ἐνήστευον καὶ κατεπόνουν ἐμαυτὸν ὑπὲρ αὐτῶν. Οἱ δὲ καὶ οὕτως ὠνειδίζοντες μοι διασύροντες καὶ χλευάζοντες τὴν ἑμήν νηστείαν . Βουλόμενος δὲ αὐτοὶς ὑπογραμμὸν μετανοίας δεικνύναι , οὐ μόνον νηστεῖας ἐμαυτὸν κατεπόνουν , ἀλλὰ καὶ τὸ ἔνδυμά μου σάκχον ἐποιούμην , κολάζων καὶ τιμωρούμενος τὴν ἐμαυτοῦ σάρκα , αὐτῷ τε ἐργῳ τρόπον ἔξομολογήσεως καὶ τῶν προτέρων ἀμαρτημάτων καθάρσεως ἐπιδεικνύς αὐτοῖς. Οἱ δὲ καὶ ταῦτα γελῶντες ἀντὶ παραβολῆς με εἰχον , συνερχόμενοι μὲν ἄμα καὶ πρὸς ταῖς ἑαυτῶν πυλαῖς καθεξόμενοι , πᾶσαν δὲ τὴν ἑαυτῶν ὅμιλαν περὶ ἐμοῦ ποιούμενοι , καὶ μονονούχη ἀδόλεσχοῦντες πρὸς ἀλλήλους ἐν τῇ κατ’ ἐμοῦ χλεύῃ. Οὐκ ἀπήκρει δὲ αὐτοὶς διασύρειν καὶ χλευάζειν τὰς ἔμας ὑπὲρ αὐτῶν ἀσκήσεις , ἀλλὰ καὶ συμπόσια συγκροτοῦντες , φάσες καὶ ἔσματα εἰς ἕκας διεξήσαντας οἰνοφλυγοῦντες καὶ μεθυσόμενοι ἐν ταῖς κατ’ ἐμοῦ παροινίαις. Ἔφ’ οἵς ἔτι μᾶλλον ἐγὼ συνεχάλυπτον ἐν νηστείᾳ τὴν ψυχήν μου , καὶ ἐτιθέμην τὸ ἔνδυμά μου σάκχον , τὴν αὐτῶν ἀπώλειαν ἀποκλαίομένος. Διὸ κατὰ τὸν Ἀκύλαν εἰρηται· « Καὶ ἔκλαυσα ἐν νηστείᾳ ψυχήν μου , καὶ ἐγενήθη εἰς ὄνειδισμοὺς ἑμοὶ. Καὶ ἔδωκεν ἔνδυσίν μου σάκχον , καὶ ἐγενόμην αὐτοῖς εἰς παραβολήν. Ὡμιλούν ἐν ἐμοὶ καθήμενοι πύλην· καὶ φαλμὸι πινόντων μέθυσμα . κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· « Καὶ κλάοντι μετὰ νηστείας τὴν ψυχήν μου ἐγένετο εἰς ὄνειδος ἑμοὶ. Καὶ τάσσων τὸ ἔνδυμά μου σάκχον , καὶ ἐγενόμην αὐτοῖς εἰς παραβολήν. Διηγοῦντό με καθήμενοι ἐν πύλῃ , καὶ ἔψαλλόν με οἱ πίνοντες μέθυσμα. » Ἀλλὰ τούτοις συνεξέτασα ἀναγκαῖον , πῶς εἰρηται ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ἐν Εὐαγγελίοις· « Ἡλθεν Ἰωάννης μήτε ἐσθίων μήτε πίνων , καὶ λέγουσιν· Δαιμόνιον ἔχει. Ἡλθεν δὲ τὸν ἀνθρώπου ἐσθίων καὶ πίνων , καὶ λέγουσιν· Ἰδοὺ δινθρωπὸς φάγος καὶ οἰνοπότης , τελωνῶν φίλος καὶ ἀμαρτιώλων. » Ἀλλὰ ἔρεις ταῦτα κατ’ ἀρχὰς τοῦ Εὐαγγελίου γίγνεσθαι , δὲ διὰ τὸ μὴ νηστεύειν τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ , τὴν ὑπὲρ αὐτῶν ἀπολογίαν ποιούμενος , ἔφασκεν· « Οὐδὲνανται οἱ υἱοὶ τοῦ νυμφῶνος νηστεύειν , ἐφ’ ὅσον μετ’ αὐτῶν ἐστιν ὁ νυμφίος· ἀρθήσεται ἀπ’ αὐτῶν ὁ νυμφίος , καὶ τότε νηστεύσουσιν. » Ὁρές γάρ , ὡς καὶ αὐτὸς ἡ πιστοτε τὸν τῆς νηστείας καιρὸν; Εἰ τοῖνυν τὸν καιρὸν τοῦ πάθους αὐτοῦ συνεξέτασις τοῖς μετὰ χεῖρας προκειμένοις , εὔροις ἀν ὅπως

A mam meam , et factum est in opprobrium mibi. » Cum , inquit , domum tuam viderem omni iniuitate repletam , et modo domum negotiationis , modo speluncam latronum effectam , divino incensu zelo , eos qui intus iniuitatem operabantur ejeci. Imo etiam cum nefariis gestis suis opprobrium tibi Deo inferrent , erga quem tamen religionem prostrabantur , in me rursum opprobria hujusmodi recipiens , necessitate compulsus , correptiones ipsis ad remedium admovebam. Ut videbam autem illos nullo sensu moveri , neque resipiscere ex reprehensione mea , eorum perniciem deplorans jejunabam , meque illorum causa macerabam. Illi autem tunc etiam exprobrabant mibi , et jejunium meum profusis cachinnis irridebant. Cum vellem porro exemplum poenitentiae ipsis proponere , non modo jeuniis me macerabam , sed etiam pro vestimento ponebam ciliatum , carnem meam castigans et puniens , atque ipso opere modum confessionis atque purgationis pristinorum peccatorum ipsis commonstrabam. Illi vero hæc quoque deridentes pro parabola me habuerunt , simul convenientes , et ad portas suas sedentes , de me una colloquia miscentes , ac mutuo nugas spargentes dum me irridarent. Neque sat illis fuit quod me deluderent , atque ob mea pro illis suscepta exercitia ridiculum agerent ; sed etiam convivia agentes , cantilenas vino capti et ebrii , in me debacchantes edebant. Quia de causa ego multo magis operiebam in jejunio animam meam , et ponebam vestimentum meum ciliatum , exitium ipsisorum deplorans. Quare , secundum Aquilam , dicitur « Et ploravi in jejunio animam meam , et factum est in opprobria mibi. Et dedit vestimentum meuni saccum , et factus sum illis in parabolam. Colloquebantur in me sedentes ad portam : et psalmi bibentium ebrietatem ; » secundum Synmachum autem : « Et ploranti post jejunia animam meam , factum est in opprobrium mibi. Et ponens indumentum meum saccum , et factus sum illis in parabolam. Enarrabant me sedentes in porta , et psallebant me bibentes ebrietatem. » At horum occasione disquirendum est , cur a Servatore dictum in Evangelio fuerit : « Venit Joannes neque manducans , neque bibens , et dicunt : Daemonium habet. Venit D Filius hominis manducans et bibens , et dicunt : Ecce homo vorax et potator vini , publicanorum et peccatorum amicus ». Sed dicas hæc initio Evangelii facta esse , quando eo quod discipuli ejus non jejunarent , pro ipsis , objecta depellens , dicebat : « Non possunt filii thalami sponsalis jejunare , quandiu cum illis est sponsus : auferetur ab eis sponsus , et tunc jejunabunt ». Viden quod ipse quoque jejunii tempus probe sciret? Si ergo tempus passionis ipsius cum iis quæ jam tractamus contuleris deprehendes quomodo hæc completa fuerint , quando sublatō demum sponso , discipuli ejus jejunabant. Neque veri absimile est , eum pro-

²² Matth. xi, 18, 19. ²³ Matth. ix, 18.

videntem se brevi post tempore ipsis extraneum fore, et totum ex circumcisione populum sanguinem suum postulaturum esse, Petrum negaturum, et talia contra se perpetrandam esse; ut futurum esset tenebras omnia circum obvolvere, solem ipsum obscurari, velum templi scindi, omniaque olim in Israele veneranda everti; nimirum regnum eorum, sacerdotium et Sancta sanctorum; omniumque eorum abjectionem et excidium consertim futurum: non veri, inquam, absimile est, ipsum horum causa macerasse in jejunio animam suam, et posuisse vestimentum suum saccum. Qua de causa impii homines ipsum irridebant, dum loco parabolæ futilibus suis sermonibus nugarentur; alioque diei tempore in portis collecti, eos qui præteribant per columnias in ipsum structas in errorem deducunt; tempore autem cibi, vino et ebrietati vacantes, cantilenas contra ipsum ederent. Quare ille operiebat in jejunio animam suam, et ponebat indumentum suum saccum, idque pro aliorum salute ex bonitatis exsuperantia præstebat.

καὶ ἐτίθετο τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ σάκκον, ὑπὲρ τῆς ἑτέρων σωτηρίας.

VERS. 14. « Ego vero orationem meam ad te, Domine, tempus beneplaciti, Deus: In multitudine misericordiæ tuæ exaudi me. » Illi quidem, ait, deridebant, afflictionemque meam traducebant. Ego vero perseverabam, orationem meam tibi Domino offerens. Observes porro velim, Hebraicam Scripturam hic quoque quatuor litterarum voce Dominum exprimere. Te vero Dominum deprecans dicebam: « Tempus beneplaciti, Deus; » sive, secundum Symmachum: « Tempus reconciliationis. Deus, in multitudine misericordiæ tuæ exaudi me. » Nam si alias vox tua Patris mei mihi hæc testificata est: « Hic est Filius meus dilectus in quo mihi bene complacui²⁵; » nunc maxime tempus beneplaciti est: quare precor ut in multitudine misericordiæ tuæ exaudias me, et in veritate salutis tuæ serves me. Non humanam quippe postulo salutem, sed veram. Talis porro est quæ ex te provenit, qua me rogo eripi a luto ut non insigar. A quo luto, nisi de quo superius dicebam: « Infelix sum in limo profundi, et non est substantia? » Nam qui superius limus profundi dictus est, hic lutum vocatur. His porro significat solutionem corporis in morte, de qua in alio sic loquebatur: « Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem²⁶. » Qui igitur a morte detinentur, corruptionem passi, in eaque constituti, cum in ea permanserint, infixi sunt in luto: ego vero etiamsi descenderim, ad lutum usque humilians meipsum, precor tamen his verbis: « Eripe me de luto, ut non insigar. » Quæ porro subsequuntur, virtutes in ipsa morte sitas denotant, a quibus eripi se rogat dicens: « Liberer ab iis qui oderunt me, et de profundis aquarum. Non me de-

A ταῦτα ἐπληροῦτο, οἵτε λοιπὸν αἰρομένου τοῦ νυμφίου καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἐνήστευον. Ἐφ' οὓς οὐκ ἀπέικός ἦν καὶ αὐτὸν προορῶντα, ὡς μικρὸν ὑστερὸν ἀπηλλοτριώμένος ἔσται αὐτοῖς, καὶ ὡς τὸ πᾶν ἔθνος τοῦ ἐκ περιτομῆς λαοῦ τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐξαειθεσται, καὶ ὡς Πέτρος αὐτὸν ἀρνήσεται, καὶ τοιαῦτα κατ' αὐτὸν τολμηθήσεται, ὅποτε σκήτος διαλαβεῖν τὸ περιέχον, ἥπιόν τε αὐτὸν σκοτισθῆναι, καὶ τὸ καταπέτασμα τοῦ νεύσησθηναι, ἀνατραπῆναι τε πάντα τὰ πάλαι τοῦ Ἱερατὴλ σεμνὰ, λέγω δὲ τὴν βασιλείαν αὐτῶν καὶ τὴν ἱερωσύνην καὶ τὰ « Ἅγια τῶν ἀγίων» πάντων τε τούτων ἀποβολὴν καὶ ἀνατροπὴν ἀθρόαν γενέσθαι· τούτων ἔνεκα οὐκ ἀπεικός ἦν αὐτὸν καταπονεῖν ἐν νηστείᾳ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ τιθέναι τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ σάκκον ἐφ' ὃ καὶ ἐχλεύαζον αὐτὸν οἱ ἀσεβεῖς, ἀπὲι B παραβολῆς ταῖς κατ' αὐτοῦ διηγήσειν ἀδόλεσχούντες· καὶ τὸν μὲν ἄλλον καιρὸν τῆς ἡμέρας, ἐν ταῖς πύλαις συναγόμενοι, τοὺς δι' αὐτῶν διερχομένους ταῖς κατ' αὐτοῦ διαβολαῖς ἐπιλάνων· ἐν δὲ τῷ καιρῷ τῆς τροφῆς, οἵνῳ καὶ μέθῃ σχολάζοντες, φόδας συνετίθεσαν κατ' αὐτοῦ. Διὸ συνεκάπιπτεν ἐν νηστείᾳ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ,

C « Κάγὼ δὲ ἡ προσευχὴ μου πρὸς σὲ, Κύριε, καὶρος εὐδοκίας, ὁ Θεός· ἐν τῷ πλήθει τοῦ ἔλεους σου ἐπάκουσον μου. » Οἱ μὲν ἐχλεύαζον, φησι, καὶ δέσυρον τὰς ἐμάς κακώσεις· ἔγὼ δὲ προσεκαρτέρουν, τὴν ἐμὴν προσευχὴν σοι τῷ Κυρίῳ προσαναφέρων. Τῆρει δὲ, ὡς καὶ ἐνταῦθα τὸν Κύριον διὰ τοῦ τετραγράμμου ἡ Ἐβραϊκὴ ἐπιστομαίνεται γραφῇ. Εὐχόμενος δὲ πρὸς σὲ τὸν Κύριον ταῦτα ἔλεγον· « Καιρὸς εὐδοκίας, ὁ Θεός· » ή, κατὰ τὸν Σύμμαχον· « καιρὸς διαλλαγῆς. Ὁ Θεός, ἐν τῷ πλήθει τοῦ ἔλεους σου ἐπάκουσόν μου. » Εἰ γάρ καὶ ποτε δέλλοτε ἡ σῆ τοῦ Πατρὸς ἐμαρτύρησε φωνὴ λέγουσα· « Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν φῷ ηὐδόκησα. » Ἄλλα νῦν μάλιστα καιρός ἐστι τῆς εὐδοκίας· διὸ ἰκετεύω ἐν τῷ πλήθει τοῦ ἔλεους σου ἐπακούσα μου, καὶ ἐν ἀληθείᾳ τῆς σωτηρίας σου σῶσαί με. Οὐ γάρ ἀνθρωπίνης δέομαι σωτηρίας, ἀλλὰ τῆς ἀληθοῦς· Τοιαύτη δέ ἐστιν ἡ παρὰ σοῦ, καθ' ἣν σωθῆναι ἵκετεύω ἀπὸ πηλοῦ, ἵνα μή ἐμπαγῶ. Ποιοῦς δὲ πηλοῦ, ή περιόλιστον εἰλεγον· « Ἔνεπάγηνες ὅλην βυθοῦ, καὶ οὐκ ἐστιν ὑπόστασις; » Ή γάρ ἀνωτέρω λεγεῖσθαί ίλις βυθοῦ ἐνταῦθα πηλὸς ὀνόμασται. Σημαίνει δὲ διὰ τούτων τὴν τοῦ σώματος ἐν τῷ θανάτῳ λύσιν, περὶ ής ἐν ἑτέρῳ ἔφασκεν· « Οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχὴν μου εἰς τὸν φόην, οὐδὲ δώσεις τὸν δοιόν σου ίδειν διαφθοράν. » Οἱ μὲν οὖν ὅπο τοῦ θανάτου κρατηθέντες, διαφθορὰν ὑπομείναντες καὶ ἐν φθορᾷ γενόμενοι, ἐναπομείναντες τε αὐτῇ, ἐνεπάγησαν εἰς τὸν πηλόν. Ἐγὼ δὲ εἰ καὶ κατῆλθον κενώσας ἐμαυτὸν μέχρι τούτου· ἀλλ' ἵκετεύω λέγων· « Σῶσόν με ἀπὸ πηλοῦ, ἵνα μή ἐμπαγῶ. » Τὰ δὲ ἐξῆς ἐπιλεγόμενα τὰς ἐν αὐτῷ τῷ θανάτῳ δυνάμεις παριστησται· ἀφ' ὧν βυθοῦνται εὑχεται λέγων· « Τισθείην ἐκ τῶν μισούντων με καὶ ἐκ τῶν βαθέων τῶν ὑδάτων. Μή με καταποντισάτω καταιγίς, οὐδατος, μηδὲ κατα-

²⁵ Matth. iii, 17; xvii, 5. ²⁶ Psal. xv, 10.

πάτερ με βυθός. » Ταῦτα δὲ τὰ ὑδαταὶ τοῦ πατέρος τοῦ εἰναῖς καὶ διὰ τῶν ἐμπροσθεντῶν θέλησαν, κατὰ τὸν Σῶσόν με, δὲ Θεός, διτὶ εἰσῆλθοσαν ὑδαταὶ ἔως ψυχῆς μου· Ἐνεπάγην εἰς ὅλην βυθοῦ, καὶ οὐκ ἔστιν ὑπόστασις· Ἔλθον εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης, καὶ καταιγίς κατεπόντισέ με. » Ἀλλὰ διὰ μὲν τῶν προτέρων τὴν κάθιδον αὐτοῦ τὴν εἰς ταῦτα παρίστη, διὰ δὲ τῶν μετὰ χειρας τὴν ἀπὸ τούτων ἐπάνοδον. « Ρυσθείην γάρ φησιν ἐκ τῶν βαθέων τῶν ὑδάτων καὶ μή με καταποντισάτω καταιγίς ὑδάτος, μηδὲ καταπέτω με βυθός, μηδὲ συσχέτω ἐπ’ ἐμὲ φρέαρ τὸ στόμα αὐτοῦ. » Τὰς μὲν γάρ λοιπὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς κατέπιεν ὁ θάνατος ἰσχύσας, καὶ τὸ φρέαρ συνέσχε καὶ ἀπέκλεισε τῷ ἑαυτοῦ στόματι. Φρέαρ δὲ στόμα ἔχον αὐτὸς δὲν λεχθεῖ ὁ θάνατος, δὲξ αἰῶνος πάντας καταπεπωκὼς τοὺς εἰς αὐτὸν καταπεπωκότας, καὶ μετὰ τὸ καταπιεῖν ἐνδακών, ὥσπερ καὶ ἀποκλείσας τὸ ἑαυτοῦ στόμα, πρὸς τὸ μή τινα παλινδρομῆσαι. Ἐπ’ ἐμοῦ δὲ μή γένοιτο τοῦτο. Διὸ ἀντιβολῶ σε τὸν Πατέρα λέγων· « Μή με καταποντισάτω καταιγίς ὑδάτος, μηδὲ καταπιέτω με βυθός, μηδὲ συσχέτω ἐπ’ ἐμὲ φρέαρ τὸ στόμα αὐτοῦ. » Ή κατὰ τὸν Σύμμαχον, « Μηδὲ ἐπιπωμάσαι μοι φρέαρ τὸ στόμα αὐτοῦ. » Καὶ νῦν μὲν ὑδάτων μέμνηται καὶ βυθῶν καὶ φρέατος· ἐν δὲ τῷ καὶ φαλμῷ τὰ αὐτὰ ταῦτα σημαίνων, ἐτέροις ὑνδμαστι κέχρηται λέγων· « Ρύσαι ἀπὸ φορμφαλας τὴν ψυχήν μου, καὶ ἐκ χειρὸς κυνὸς τὴν μονογενῆ μου. Σῶσόν με ἐκ στόματος λέοντος, καὶ ἀπὸ κεράτων μονοκερώτων τὴν ταπείνωσίν μου. » Καὶ ταῦτα γάρ περὶ τῶν ἐν τῷ καλουμένῳ φόρῃ δυνάμεων ἀντικειμένων λέλεχται, ὡς τοὺς τόπους δηγούμενοι παρεστήσαμεν.

« Εἰσάκουσόν μου, Κύριε, διτὶ χρηστὸν τὸ ἔλεός σου· κατὰ τὸ πλήθος τῶν οἰκτιρμῶν σου ἐπίβλεψον ἐπ’ ἐμέ. » Καὶ ἐνταῦθα διὰ τοῦ παρ’ Ἐβραϊοὺς ἀνεχωρήσαντο τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα ὁ Σωτὴρ ἐπικαλεῖται λέγων· Ἐπειδὴ τάδε καὶ τάδε ἥτησα, ἵνα μή ἐμπάγω εἰς τὸν πηλὸν, καὶ διὰς ρυθμείην ἐκ τῶν βαθέων τῶν ὑδάτων, τὰ τε ταῦτοις ἔξης, τούτου χάριν ἐπίνευσόν μου τῇ δεήσει, ὁ Κύριε, « δει τι χρηστὸν τὸ ἔλεός σου, καὶ κατὰ τὸ πλήθος τῶν οἰκτιρμῶν σου ἐπίβλεψον ἐπ’ ἐμέ. Μή ἀπόστρεψον τὸ πρόσωπόν σου ἀπὸ τοῦ παιδός σου. » Ἐν οἷς παραχαλεῖ ἐπιβλέψαι, καὶ μή ἀπόστρεψαι τὸ πρόσωπον ἐξ αὐτοῦ· Ἰν. ὥσπερ μέγας ἄγωνοθήτη, δοκιμάσῃ τὸν ἄγνων ὃν ὑπέστη καὶ τὴν ὑπομονὴν καὶ τὴν ταπείνωσιν, ἐπ’ ἡ σεμνυνόμαγος ἄξιοι τὸν Πατέρα μή ἀπόστρεψαι τὸ πρόσωπον ἐξ αὐτοῦ, ἀλλ’ ἐπιβλέψαι εἰς αὐτόν. Εἴτα ἐπιλέγει· « Οὐτὶ θλίβομαι, ταχὺ ἐπάκουσόν μου· » Ἡ κατὰ τὸν Ἀκύλαν, « Οὐτὶ στενόγο μοι, ταχὺ ἐπάκουσόν μου. » Νοήσεις δὲ καὶ τούτου τὴν διάνοιαν ἐπιστήσας ὅπως εἰρηται τὸ, « Στενή καὶ τεθλιμμενή ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν, καὶ ὀλίγοι εἰσὶν οἱ εἰσερχόμενοι δι’ αὐτῆς. » Πρώτος γανν αὐτὸς τὴν στενήν αὐτὴν καὶ τὴν τεθλιμμένην ὁδεύσας ἐλεγεν· « Οὐτὶ στενή μοι, » καὶ, « δει θλίβομαι, ταχὺ ἐπάκουσόν μου· » Ἐδήλου δὲ καὶ διὰ τῶν ἐμπροσθεντῶν θλίψεων ἑαυτοῦ καὶ τὴν

A mergat tempestas aquæ, neque absorbeat me profundum. » Hæ vero aquæ, et dracones in ipsis degentes, superius indicabantur in illo: « Salvum me fac, Deus, quoniam intraverunt aquæ usque ad animam meam. Infixus sum in limo profundi, et nod est substantia. Veni in altitudinem maris, et tempestas demersit me. » Sed prius quidem ejus in aquas descensus declarabatur; in his autem regressus inde notatur. « Liberer, inquit, de profundis aquarum, et non me denegat tempestas aquæ, neque absorbeat me profundum, neque urgeat super me puteus os suum. » Cæteras quippe hominum animas mors absorpsit, et prævaluit, ac puteus ursit, et conclusit ore suo. Puteus autem ore instructus, ipsa mors esse dicatur, quæ ab initio omnes iathuc delapsos deglutivit: et postquam deglutivit, momordit, ac si occlusisset os suum, ne quis inde reverteretur. Mecum autem ne pari modo agatur. Quare tibi Patri supplico dicens: « Noa me denegat tempestas aquæ, neque absorbeat me profundum, neque urgeat super me puteus os suum; » sive secundum synmachum: « Neque obtinet super me puteus os suum. » Et iam quidem aquas, profunda et putreum memorat: in vicesimo autem primo psalmo eadem ipsa aliis vocabulis indicat dicens: « Erue a fratre, Deus, animam meam, et de manu canis unigenitam meam. Salva me ex ore leonis, et a cornibus unicornium humilitatem meam »²⁷. « Et hæc de adversariis potestatibus in inferno, ut vocant, degentibus dicta sunt, ut in hujsmodi locorum explicatione declaravimus.

VERS. 17-21. « Exaudi me, Domine, quoniam benigna est misericordia tua, secundum multitudinem miserationum tuarum respice in me. » Hic quoque ineffabiliter apud Hebreos voce Servator Patrem suum invocat dicens: Quia haec et illa rogavi, ut ne infigar in luto, ut liberer a profundis aquarum, et cætera quæ sequuntur, ideo annue obsecrationi meæ, o Domine, « quoniam benigna est misericordia tua, et secundum multitudinem miserationum tuarum respice in me. Ne avertas faciem tuam a puerō tuo. » Quibus rogat ut respiciat, nec avertat faciem suam a se, ut quasi magnus agonotheta probet quod certamen subierit, quam patientiam et humilitatem: de qua gloriatuſ, Patrem rogat ut ne avertat faciem suam, sed se respiciat. Dehinc subiungit: « Quoniam tribulor, velociter exaudi me; » sive secundum Aquilam, « Quia angustum mihi, velociter exaudi me. » Hanc porro sententiam intelleges, si consideres quod dictum est: « Angusta et arcta via est quæ dicit ad viam, et pauci sunt qui ingrediuntur per eam »²⁸. « Ipse igitur, qui primus hac angusta et arcta via incessit, dicebat: « Quoniam angusta mihi, » et, « quoniam tribulor, velociter exaudi me. » In superioribus quoque tribulationem et angustum suam sic declarabat: « Et

²⁷ Psal. xxii, 21, 22. ²⁸ Matth. viii, 14.

operui in jejunio animam meam, et factum est in opprobrium mihi. Et posui vestimentum meum saccum. » Patrem itaque rogabat haec ut respiceret et consideraret quæ pro nobis certamina sustinuerit. Quare dicebat : « Intende animæ meæ, et libera eam. » Deinde vero recte facta ostendens sua, quæ ut ille respiciat obsecrat, pergit : « Propter inimicos meos eripe me. Tu scis improperium meum et confusionem meam, et reverentiam meam. » Quenamadmodum enim supra dicebat : « Tu scis insipientiam meam, et delicia mea a te non sunt abscondita ; » sic et nunc, tua, inquit, cognitione digna sunt improperia mea. De illis quoque superius agebat dicens : « Opprobria exprobrantium tibi cederunt super me. » Quandoquidem igitur ex iudicio tuo et nutu opprobria sustinui et ignominia plenam passionem, ideo dico : « Tu scis improperium meum et confusionem meam et reverentiam meam. » Confusionem nosti meam, noui indignam notitia tua, et reverentiam seu pudorem, quem sustinui, cum « dorsum meum dedi ad flagella, et faciem meam ad alapas. » Neque pari atque ego ratione cruciantes me nosti : neque enim illi cognitione tua digni. Quare de illis dico : « Contra te sunt omnes qui tribulant me. » Ita porro contra te sunt, ut contraria tibi eligentes, meque cruciant, nihil utilitatis ex ministerio meo nacti, atque in suam perniciem cruciant. Addit postea : « Improperium exspectavit cor meum et miseriam. » Quod clarius interpretatus Symmachus est dicens : « Improperium confregit cor meum, et dolebam ; Aquila vero, « Improperium, inquit, contrivit cor meum, et desperatus sum. »

γνώμην. » ὁ δὲ Ἀχύλας, « Ὄνειδισμὸς, φησι, συνέτριψε τὴν καρδίαν μου, καὶ ἀπεγνώσθην. »

Vers. 22-25. « Et sustinui qui simul contristaretur, et non fuit; et qui consolaretur, et non inveni. Et dederunt in escam meam fel, et in siti mea potaverunt me acetum. » Secundum Symmachum autem : « Et exspectabam qui simul contristaretur, et non fuit; et consolantem, et non inveni. Et inficiebant in cibum meum fel, et in siti mea potaverunt me acetum. » Discipulos ejus tempore passionis, ipso derelicto, effugisse, neque tamen dolore vacuos fuisse, docet Evangelium. Cum enim Petrus flevisse amare scribatur; ac reliqui congregati in domo una latuisse propter metum Iudeorum ferantur; nequaquam dolore vacui erant. Hæc igitur de choro apostolorum dicta fuisse putare consentaneum non est; sed de cruciantibus illum de quibus dictum : « Contra te sunt omnes qui tribulant me. » Ego quippe omnia pro illorum salute agebam, operiens in jejunio animam meam, saccum utens indumenti loco; illi vero iis contraria perpetrabant, modo exprobrautes traduentesque jejunia mea, mox in compotationibus suis contra me psallentes, ac omnia potius agentes, quam ut mecum contristarentur. Ego vero pro illis dolore affliciebar; illi vero non una mecum dolabant et angebantur: nec quispiam inter illos fuit qui me consolaretur. Sed nihil

Α στένωσιν λέγων. « Καὶ συνεκάλυψα ἐν νηστείᾳ τὴν ψυχήν μου, καὶ ἐγενήθη εἰς ὄνειδισμούς ἐμοί. Καὶ θέμην τὸ ἔνδυμα μου σάκκον. » Ἐπὶ τούτοις ὧν καὶ παρεκάλει τὸν Πατέρα ἐμβλέψαι καὶ θεάσασθαι τοὺς ἄσθλους οὓς ὑπὲρ τὴν ὑπέμεινε· διὸ Ελεγεῖ. « Πρόσχεις τῇ ψυχῇ μου, καὶ λύτρωσαι αὐτήν. » Είτα δεικνὺς αὐτοῦ τὰ κατορθώματα οἵς ἐμβλέψαι παρεκάλει, ἐπιλέγει· « Ἐνεκα τῶν ἔχθρῶν μου ρῦσαι με. Σὺ γινώσκεις τὸν ὄνειδισμόν μου καὶ τὴν αἰσχύνην μου, καὶ τὴν ἐντροπήν μου. » Ως γάρ ἀνωτέρῳ Ελεγεῖ. « Σὺ ἔγκως τὴν ἀφροσύνην μου, καὶ αἱ πλημμέλειαι μου ἀπὸ σοῦ οὐκ ἀπεκρύθησαν· » οὗτα καὶ νῦν τῆς σῆς, φησι, γνώσεως τυγχάνουσιν ἄξιοι οἱ ὄνειδισμοί μου. « Ἐδήλου δὲ περὶ τούτων καὶ ἐν τοῖς ἐμπροσθεν λέγων. » Καὶ οἱ ὄνειδισμοὶ τῶν διεζόντων σε ἐπέπεσαν ἐπ’ ἐμέ. » Ἐπει τοινυν οἱ χρίσεις καὶ σῷ πνεύματι τοὺς ὄνειδισμοὺς ὑπέμεινα, καὶ τὸ μεστὸν αἰσχύνης τὸ πάθος, διὰ τοῦτο φῆμι. « Σὺ γινώσκεις τὸν ὄνειδισμόν μου καὶ τὴν αἰσχύνην μου, καὶ τὴν ἐντροπήν μου. » Τὴν μὲν ἐμήν οἴδας αἰσχύνην οὐκ οὔσαν ἀναξίων τῆς σῆς γνώσεως. Καὶ τὴν ἐντροπήν μου, ἢν ὑπέμεινα, εἰ τὸν νῦτόν μου δοὺς εἰς μάστιγας καὶ τὰς σιαγόνας μου εἰς φαρπίσματα, » γινώσκεις. Οὐκέτι δὲ ὅμοιως ἐμοὶ τοὺς θλίβοντάς με γινώσκεις· οὐ γάρ τῆς σῆς τυγχάνουσι γνώσεως ἄξιοι. Διὸ περὶ αὐτῶν φημι, « Ἐναντίον σοῦ πάντες οἱ θλίβοντές με. » Οὖτα δέ εἰσιν ἐναντίον σοῦ, ὡς τὰ ἐναντία σοι προηρημένοι· θλίβουσι δέ με μηδὲν ὠφελούμενοι ἐκ τῆς ἐμῆς θεραπείας, καὶ θλίβουσι διὰ τῆς αὐτῶν ἀπώλειας. Εἰτ' ἐπιλέγει· « Ὄνειδισμὸν προσεδόχησεν ἡ καρδία μου καὶ ταλαιπωρίαν· » δὴ σαφέστερον ἡρμήνευσεν δὲ Σύμμαχος εἰπών· « Ὄνειδισμὸς κατέάξει τὴν καρδίαν μου, καὶ συνέτριψε τὴν καρδίαν μου, καὶ ἀπεγνώσθην. »

« Καὶ ὑπέμεινα συλλυπούμενον, καὶ οὐχ ὑπῆρξεν, καὶ παρακαλοῦντα, καὶ οὐχ εὑρόν. Καὶ ἐδωκαν εἰς τὸ βρύμα μου χολὴν, καὶ εἰς τὴν δίψαν μου ἐπότισάν με δῆσος. » Κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· « Καὶ ἀνέμενον συλλυπούμενον, καὶ οὐχ ὑπῆρξε, καὶ παρηγοροῦντα, καὶ οὐχ εὑρισκον· Καὶ ἐνέβαλλον εἰς τὴν τραχὴν μου χολὴν, καὶ ἐν τῇ δίψῃ μου ἐπότισάν με δῆσος. » Ήτι μὲν οἱ μαθῆται αὐτοῦ, καταλιπόντες αὐτὸν, ἐρυγον κατὰ τὸν πάθους καιρὸν, δρμας δὲ ἐκτὸς λύτης οὐκ ἥσαν, διδάσκει τὸ Εὐαγγέλιον. « Οτε γάρ Πέτρος ἀναγέραται ἀποκλαυσάμενος πικρῶς, οἱ τε λοιποὶ συνηγμένοι καὶ ὑπ’ ἓνα χρυπταζόμενοι οἴσουν διὰ τὸν φέρον τῶν Ιουδαίων, οὐκ ἔξω λύπης ὑπῆρχεν. Οὐκ δὲ οὐν ἀρμόσσεις ταῦτα περὶ τοῦ χοροῦ τῶν ἀποστόλων λέγεσθαι, ἀλλὰ περὶ τῶν θλίβοντων αὐτὸν, περὶ ὃν Ελεγεῖν· « Ἐναντίον σοῦ πάντες οἱ θλίβοντές με. » Ἐγὼ μὲν γάρ πάντα ὑπὲρ τῆς αὐτῶν αστρίας ἐποίουν, καλύπτων ἐν νηστείᾳ τὴν ψυχήν μου, σάκκῳ τε ἔνδυματι χρώμενος· οἱ δὲ τὰ ἐναντία τούτοις ἐπραττον, τοτὲ μὲν ὄνειδισοντες καὶ διασύροντες τὰς ἐμὰς νηστείας, τοτὲ δὲ ἐν ταῖς παροινίαις αὐτῶν κατ’ ἐμοῦ φάλλοντες, καὶ πάντα μᾶλλον ή συλλυπούμενοι. Κατότι μὲν ὑπὲρ αὐτῶν ἀλγῶν ἐλυτούμην· εἰ δὲ οὐ συνήλγουν μοι, οὐδὲ συνέπασχον· ἀλλ’ οὐδὲ παράκλητος τις αὐτῶν εἰς ἐμήν παραμυθίαν εὑργετε-

Πά τα δὲ τὰ κατ' ἐμοῦ ἐγχειροῦντες, εἰς μὲν τὸ βρῶ-
μά μου χολὴν ἔβαλον, καὶ τοι προφάς αὐτοῖς ἐμοῦ
πλυσίας παρεχομένου· διψῶντι δέ μοι δόξας ἀντὶ πο-
τοῦ προσέφερον. Τοιαύτην δέ μοι ἐκέρνων χολὴν
διποίαν ἐδήλου δ προφητικὸς λόγος εἰπών· « Πώς
ἐστράφης εἰς πικράν, τὸ ἀμπελός τὸ ἄλλοτρα; » Νοή-
τεις δὲ ὅποις τρέπεται δ Συντῆρος τῷ μάνῳ ἐπακούων αὐ-
τοῦ λέγοντος· « Ἐπεινῶν, καὶ ἐδώκατέ με φαγεῖν·
ἐδίψων, καὶ ἐποτίσατέ με » Εἰ δὲ ἀντὶ προφητικῶν
καρπῶν τῶν διὰ εὐσεβοῦς βίου πικράς τις προσφέροις
κατ' αὐτοῦ βλασφημίας, τῇ τε διδασκαλίᾳ αὐτοῦ παρ-
εμπλέκοις ἀθεοῖς καὶ φευδῆ δόγματα, οὗτος εἰς τὸ
βρῶμα αὐτοῦ χολὴν ἐμβάλλει, καὶ διψῶντι οἶνον ἐκ-
τροπίαν τὸν ἐκ τῆς εὐθείας ὁδοῦ παρατετραμένον
δίδωσιν. Τοιαύτην δὲ ἑθέστις περὶ τοῦ Τουδίων λαοῦ
Μωϋσῆς ἐν μεγάλῃ ὥδῃ προφητικῶς ἀναφωνῶν καὶ
λέγων· « Ἐκ γάρ ἀμπέλου Σοδόμων τὸ ἀμπελός αὐ-
τῶν, καὶ τὸ κληματίς αὐτῶν ἐκ Γομρᾶς· τὸ σταφύλη
αὐτῶν σταφύλη χολῆς, βύτρους πικρίας αὐτῶν. » Ἔν-
θεν εἰκότως τοῖς αὐτοῖς καὶ διὰ Ἡσαΐου καταμέ-
φεται τὸ Πνεῦμα λέγον· « Ἐμεινα ἵνα ποιήσῃ σταζυ-
λήν, ἐποίησε δὲ ἀκάνθας· » Καὶ πάλιν· « Ἐμεινα ἵνα
ποιήσῃ κρίσιν, ἐποίησε δὲ ἀνομίαν, καὶ οὐ δικαιοσύ-
νην, ἀλλὰ κραυγήν. » Ἐργοὶς τοιγαροῦν καὶ πρά-
ξεις, πικρῷ τε λόγῳ καὶ βίᾳ ἔδωκαν εἰς τὸ βρῶμα
τοῦ Σωτῆρος χολὴν, καὶ εἰς τὴν δίψαν αὐτοῦ ἐπότι-
σαν αὐτὸν δέος· Ἐπει δὲ ἔδει καὶ κατὰ τὴν ιστορίαν
τὸν τῆς περιφητείας ἀποπληρωθῆναι λόγον, κατὰ τὸν
καιρὸν τοῦ πάθους αὐτοῦ ιστορεῖ ὁ εὐαγγελιστής λέ-
γων· « Μετὰ τοῦτο εἰδὼς δὲ Ἰησοῦς, ὅτι πάντα τετέ-
λεσται ἡδη, ἵνα πληρωθῇ τὸ Γραφή, λέγει· Διψῶ. Λε-
κάνῳ ἔκειτο δέος μετή. Σπόργον εὖν μεστὸν ποιή-
σαντες δέος μετὰ χολῆς καὶ ὑστάπερ περιθέντες
προσήνεγκαν αὐτοῦ τῷ στόματι. » Οὐτε οὖν ἐλαθεν δὲ
Ἰησοῦς τὸ δέος μετὰ τῆς χολῆς, εἴπε· Τετέλεσται·
καὶ αὐτῇ τὸ Γραφή. Καὶ κλίνας τὴν κεφαλὴν, ἀφῆκε
τὸ πνεῦμα. » Καὶ ἐπειδὴ κλίνας τὴν κεφαλὴν παρέ-
δωκε τὸ πνεῦμα μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς Γραφῆς,
εἰκότως καὶ ἢν τῷ φαλμῷ μέχρι τούτου τὰ ἑαυτοῦ
περιγράφει πάθη. Εἰτ' ἐντεῦθεν δόποια μετελεύσεται
αὐτοὺς θεσπίεις· « Γεννθήτω τὸ τράπεζα αὐτῶν ἐνύ-
πον αὐτῶν εἰς παγῆδα, καὶ εἰς ἀνταπόδοσιν καὶ εἰς
σκάνδαλον. » Ήσπερ κατὰ τίνα συνήθειαν, τὴν μέλ-
λοντα ὡς παρφυχότα προφέρεσθαι εἰώθεν τὸ Γραφή·
ἀρτίλας γοῦν Ἐλεγε τὸ, « Εδώκαν εἰς τὸ βρῶμά μου
χολὴν, » ἀντὶ τοῦ, δώσοντοι, « καὶ εἰς τὴν δίψαν
μου ἐπότισάν με δέος· » ἀντὶ τοῦ, ποτίσουσι. Καὶ ἀλλαχοῦ δὲ ὄμοιως ἐρήται· « Διεμερίσαντο τὰ
ἱμάτια μου ἐνυποῖς, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μου ἔβα-
λον κλῆρον· » καὶ πάλιν· « Παρέστησαν οἱ βασιλεῖς
τῆς γῆς, καὶ οἱ ἀρχοντες συνήθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸν,
κατὰ τοῦ Κυρίου καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ. »
Ὕμνος γάρ καὶ ταῦτα μέλλοντα γίγνεσθαι ὡς ἡδη
παρφυχότα προσανεψωντείτο. Οὕτω καὶ διὰ νομίζε-
ται προστακτικῶς τὸ εὐκτικῶς λέγεσθαι, καὶ ταῦτα
προφητικῷ τρόπῳ προαγορευτικῶς ἔχασκούται· εἰά

A contra me non aggredientes, in escam meam fel impo-
jecerunt, etiamsi ego lautos illis cibos apposuissem: si tamen vero mihi acetum pro potu offerebant. Hu-
iusmodi vero mihi fel miscebant, quale declarat propheticus sermo dicens: « Quomodo conversa es in
amaritudinem, vitis aliena »? » Quomodo autem alatur Servator noster, intelliges si ipsuni audias dicentem: « Esurivi, et dedistis mihi manducare; siti, et dedistis mihi bibere ». Quod si pro fru-
ctibus ad alendum opportunis, per piam vitam praebitis, acerbas contra ipsum blasphemias quis proferat, et doctrinæ ejus athea et falsa dogmata admisceat, is ad escam ejus fel injicit, et sicuti vinum, vappam a recta via deflectentem offert. Hæc autem de Iudaico populo Moyses in magno cantico prophetice vaticinatus est, hæc vociferans: « Nam ex vinea Sodomorum vinea eorum, et palmes ejus ex Gomorrha. Uva eorum, uva fellis, botrus amari-
tudinis eorum ». Hinc similiter Spiritus eos per Isaiam arguit dicens: « Exspectavi ut ficeret uvam, fecit autem spinas »; et rursum: « Exspectavi ut ficeret iudicium, fecit autem iniuriam, et non justitiam sed clamorem ». Operibus ergo et re-
bus gestis, acerbo sermone et vita dederunt in escam Servatori fel, et in siti ejus potaverunt cum acetio. Quia vero secundum historiam quoque propheticæ sermonem impleri oportuit, hæc de tempore pas-
sionis ejus narrat evangelista dicens: « Postea sciebat Jesus quia omnia consummata sunt iam, ut consum-
maretur Scriptura, dixit: Sitio. Vas erat positum
acetio plenum. Illi autem spongiam plenam acetum
cum felle et hyssopo circumponentes obtulerunt
ori ejus. Cum ergo accepisset acetum cum felle,
dixit: Consummata est et hæc Scriptura. Et, incli-
nato capite, tradidit spiritum ». Quoniam vero
inclinato capite tradidit spiritum post consumma-
tionem Scripturæ, jure in psalmo ad hoc usque
tempus cruciatus circumscribit suos. Deinde vero
quæ ipsis mala eventura sint vaticinatur: « Fiat
mensa eorum coram ipsis in laqueum, et in retrac-
tionem et in scandalum ». Quasi ex consuetudine
solet Scriptura futura quasi præterita vaticinari;
quare iamjam dicebat: « Dederunt in escam meam fel, » ac si diceret, dabunt; « et in siti mea pota-
verunt me acetio, » id est potabunt. Alibi quoque similiter dicitur: « Diviserunt sibi vestimenta
mea, et super vestem meam miserunt sortem »; et
rursum: « Astiterunt reges terræ, et principes
convenierunt in unum adversus Dominum et adver-
sus Christum ejus ». Nam similiter hæc futura erant, quasi iam præterita prænuntiabantur.
Pari ratione quæcumque putantur imperando aut
optando dici, propheticō more prænuntiari putan-
dum est: qualia sunt hæc quæ tractamus. Illud enim: « Fiat mensa eorum, » intelligas, « fiet: » et illud: « Obscurerunt oculi eorum, » pro « obsec-

¹¹ Jerem. ii, 21. ¹² Matth. xxv, 35. ¹³ Deut. xxxii, 32. ¹⁴ Isa. v, 2. ¹⁵ ibid. 7. ¹⁶ Joan. xix,
28-30. ¹⁷ Psal. xvii, 19. ¹⁸ Psal. xi, 2.

rabuntur; et sequentia similiter. Non enim consertaneum est, eum qui nobis præcipit ut malum pro malo non reddamus, sed precemur pro iis qui nobis molestiam creant, et ut benedicamus, nec exsecremum, inimicosque diligamus, hujusmodi mala aliis imprecari. Non optativo igitur, neque imperativo modo, sed secundum traditam rationem hæc prophetice pronuntiata sunt. Pro iis enim quæ contra me ausi perpetrarunt, hæc ipsos excipient: mensa eorum illis non ad suppeditandum cibum erit, sed in laqueum, et in retributiones et in scandalum, quia dederunt in escam meam fel. Mensam porro Judaici populi quam dixeris esse, nisi divinitus inspiratas Scripturas, quas meditari et memoriter proferre solent? Quarum contemplatio et intelligentia, animarum rationabilium escam complicitur, dictio autem mensæ loco est.

καὶ ἀποστοματίζειν εἰώθασιν; διὸ οὐδὲν θεωρίᾳ καὶ οὐδὲν τριπέτης χώραν περιέχει.

Hanc itaque mensam eorum, nempe obviam diuinarum Scripturarum lectionem, ipsis in laqueum, et in retributiones et in scandalum fore prænuntiat; atque non natura talem esse, sed ipsis hujusmodi futuram. Id enim his verbis significatur: « Coram ipsis fiat mensa eorum in laqueum et in retributio-nes et in scandalum. » Hoc autem opere in illis compleetur. Divinas namque Scripturas legentes, exinde laqueis complicantur: earum quippe dicta præter veram scientiam excipientes, rectunque verborum sensum evertentes; iis ad non credendum Servatori seducti sunt. Imo etiam mensa eorum ipsis in retributiones vertitur. Quod enim lectiones non intelligent, vel inde facinorum suorum in ipsum pœnas luunt. Quare Symmachus pro illo, « et in retributiones, » vertit, « et in supplicium; » quin etiam in scandalum coram ipsis mensa eorum vertitur. Nuda quippe verba legentes impingunt, arcunum eorum sensum non capientes. Exempli causa, cum adiungit, ut, adveniente Christo, simul pascet lupus cum agno, et pardus cum hædo accubabit, leo et bos comedent paleas⁸⁶; hæc et similia non intelligentes, adveniente Christo in hæc impingunt; quia hæc non sensibili modo in ejus adventu contigerunt. Sic ergo predicta eorum mensa fuit coram ipsis in laqueum, et in retributiones et in scandalum. Hæcque passi sunt, quia obscurati sunt oculi corum ut non viderent, quia respuerunt lucem illuminantem omnem hominem, et quia oculos habentes non videbant, et aures habentes non audiebant. Incrassatum enim est cor eorum; secundum Isaiam, et oculos obturarunt, auresque aggravarunt⁸⁷. Quare hic prænuntiatur: « Obscurantur oculi eorum ne videant. » Alium quoque casum eorum clare vaticinatur his verbis: « Et dorsum eorum semper incurva, » id est, « incurvabis; » et: « Effundite super eos iram tuam, » scilicet, « effundes; » et: « Furor iræ tuæ comprehendat eos, » nimirum,

A ἔστι τὰ μετὰ χείρας. Τὸ γάρ, « Φενήθητο ἡ τράπεζα αὐτῶν, » ἀκούστεον ἀντὶ τοῦ, « γενῆσεται. » καὶ τὸ, « Σχοτισθήτωσαν οἱ ὄφθαλμοι αὐτῶν, » ἀντὶ τοῦ, « σχοτισθήσονται. » καὶ τὰ ἔξης τούτοις παραπλησίως. Οὐδὲ γάρ ἔχει λόγον τὸν ἡμεῖν προστάττοντα μὴ ἀνταποδίδοντας κακὸν ἀντὶ κακοῦ, ἀλλὰ προσεύχεσθαι ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων, καὶ εὐλογεῖν καὶ μη καταρράσθαι, ἀγαπᾶν δὲ καὶ τοὺς ἔχθρους, αὐτὸν τοιαῦτα κατεύχεσθαι ἐτέροις. Οὐκ εὐκτικῶς τοίνυν, οὐδὲ προστακτικῶς, κατὰ δὲ τὸν ἀποδοθέντα τρόπον προφτικῶς καὶ ταῦτα λέλεκται. « Ανθ' ὧν γάρ τε τελεμήκασι καὶ διεπράξαντο κατ' ἐμοῦ, τοιαῦτα αὐτοὺς διαδέξεται. » ἡ τράπεζα αὐτῶν ἔσται αὐτοῖς οὐκ εἰς παράθεσιν τροφῆς, ἀλλ' εἰς παγίδα καὶ εἰς ἀνταπόδεσις; καὶ εἰς σκάνδαλον, ἀνθ' ὧν ἐδωκαν εἰς τὸ βρύμα μου χολήν. Τράπεζαν δὲ τοῦ Ιουδαίων θεους τίνα ἀν εἴποις ή τὰς θεοπνέυστους Γραφάς, ἀς μελετὴν ἡ νόησις, ψυχῶν τροφὴν λογικῶν περιέχει, ή δὲ λέξις τριπέτης χώραν περιέχει.

Ταῦτην τοίνυν τὴν τράπεζαν αὐτῶν, τὴν πρόχειρον τὸν θεων Γραφῶν ἀνάγνωσιν προαγορεύει ἔσεσθαι αὐτοῖς εἰς παγίδα καὶ εἰς ἀνταπόδεσις καὶ εἰς σκάνδαλον· καὶ ἔσεσθαι αὐτὴν τοιαῦτην αὐτοῖς, οὐ φύσε: οὖσαν τοιαῦτην, ἀλλ' αὐτοῖς ἔσεσθαι τοιαῦτην. Τοῦτο γάρ σημαίνει ὁ λόγος εἰπούντος: « Ἐνώπιον αὐτῶν γενήθητο ἡ τράπεζα αὐτῶν εἰς παγίδα, καὶ εἰς ἀνταπόδεσις καὶ εἰς σκάνδαλον. » Ἔργῳ δὲ τοῦτο εἰς αὐτοῖς πληροῦται. Ταῖς γοῦν θεαῖς Γραφαῖς ἐντυγχάνοντες ἔξι αὐτῶν παγίσαι περιπέρονται, ἐτέρως ή κατὰ τὸν ἀληθῆ νοῦν ἐκλαμβάνοντες τὰς λέξεις, καὶ διατρέφοντες τὸν ἐν αὐταῖς ὅρθον λόγον, ἔξι αὐτῶν τε εἰσάποστλας τοῦ Σωτῆρος περιπειρόμενοι. Ἀλλὰ καὶ εἰς ἀνταπόδεσις γίνεται αὐτοῖς ἡ τράπεζα αὐτῶν. Ἐν γάρ αὐτῷ τούτῳ τῷ μη συνιέναι τὰ ἀναγνώσματα, ἀπολαμβάνουσιν ὧν ἐδρασαν κατ' αὐτοῦ τὴν τιμωρίαν. Διόπερ δὲ Σύμμαχος ἀντὶ τοῦ, « καὶ εἰς ἀνταπόδεσις, καὶ εἰς τιμωρίαν, » ἡμήνεσσεν. Ἀλλὰ καὶ εἰς σκάνδαλον γίνεται: ἐνώπιον αὐτῶν ἡ τράπεζα αὐτῶν. Σκανδαλίζονται γάρ ἐντυγχάνοντες ψιλαῖς ταῖς λέξεις, καὶ μὴ συνιέντες τὴν ἐν αὐταῖς θεωρίαν· οἷον ἀκούοντες, ὡς, ἐπιστάντες τοῦ Χριστοῦ, συμβοσκήσεται λύκος μετὰ ἀρνύς, καὶ πάρδαλις συναναπαύσεται ἐρίφω, καὶ λέων καὶ βοῦς φάγεται ἄχυρα· ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα μὴ συνιέντες, σκανδαλίζονται ἐπὶ τῷ ἐληλυθότει Χριστῷ, διτι μὴ αἰσθητῶς ἐγένετο ταῦτα ἐν τῇ αὐτοῦ παρουσίᾳ. Οὗτος οὖν ἡ ἀποδοθέσα αὐτῶν τράπεζα γέγονεν ἐνώπιον αὐτῶν εἰς παγίδα, καὶ εἰς ἀνταπόδεσις καὶ εἰς σκάνδαλον. Καὶ ταῦτα πεπόνθασιν, ἐπειδὴ περισκοτίσθησαν οἱ ὄφθαλμοι αὐτῶν τοῦ μὴ βλέπειν, διὸ τὸ παρητήσθαι τὸ φῶς τὸ φωτίζον πάντα δινθρωπον, καὶ ἐπειδὴ ὄφθαλμοὺς ἔχοντες οὐκέτε εἰδεποτον, καὶ ὡτα ἔχοντες οὐκέτε ξησουν. Ἐπαχύνθη γάρ η καρδία αὐτῶν, κατὰ τὸν Ησαίαν, καὶ τοὺς ὄφθαλμοὺς ἐκάμψασαν, καὶ τὰ ὡτα ἐδάρυναν. Διὸ προαγορεύει φάσκων δὲ λόγος· « Σχοτισθήτωσαν οἱ ὄφθαλμοι αὐτῶν τοῦ μὴ βλέπειν. » Καὶ ἀλλο δὲ ἐνταργῶς συμβάν αὐτοῖς θεοπλησίαις λέγων· « Καὶ τὸν νῦν τοιαῦτα διαπαντόδε σύγκαψ-

⁸⁶ Isa. xi, 6. ⁸⁷ Isa. vi, 10.

ψους ; ἀντὶ τοῦ, « συγκάμψεις » καὶ, « Ἐχεον ἐπ' αὐτοὺς τὴν δργήν σου, » ἀντὶ τοῦ, « ἔχεσις » καὶ, « δούλης τῆς δργῆς σου καταλάβοις αὐτοὺς ; » ἀντὶ τοῦ, « καταλήψεις ». « Οπως δὲ καὶ ταῦτα μετὰ τὴν κατὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν τόλμαν τῷ Ιουδαιών συμβένοντεν ἔθνει, οὐδὲ δυσχερές καταμαθεῖν. Ηλάι μὲν γάρ διὰ τὰς εἰδώλωλατρείας αὐτῶν ἔχθροις καὶ πολεμοὶς πρὸς ὅλην καιρὸν ἐδουλοῦντο « εἰτ' αὐτὸς τὴν οἰκείαν ἐλευθερίαν ὀλάμβανον » αὐτόνομοι τε καὶ αὐτοβασιλεύοις διετέλουν, τόλερον καὶ τὴν ἐν αὐτῷ κατὰ τὸν Μωϋσέως νόμον λατρείαν διατερχόντες μετὰ δὲ τὴν κατὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιβουλὴν, πάντων ἀθρόως ἐστερήθησαν. πολιορκίαν τε καὶ δουλείαν τὴν ὑπὸ Πωμαίοις ὑπομείναντες, διέμειναν οὕτω ταπεινοί, καὶ μηχετές ἀναινεύσαντες δεδανημένοι. ὁ δῆ σημαίνει τῇ μετά κατεργατηριατρείᾳ ἐν τῷ λέγειν. « Καὶ τὸν νῶτον αὐτῶν διαπαντός σύγκαμψον. » Πρότιχες γάρ ὅπως εἰρηται τὸ « διαπαντός » οὐ γάρ πρὸς δλίγον τινὰ χρόνον καθίσαντες ἀλλούτερον, ἀλλὰ, « διαπαντός », φησιν. 'Ανθ' οὐδὲ μὲν Ἀκύλας ἡρμήνευσε. « Καὶ τοὺς νῶτους αὐτῶν ἐνδελεχῶς ἀτόνωσον » ὁ δὲ Σύμμαχος. « Καὶ τὰς ἀσφυῖς αὐτῶν διαπαντός ἐξάρθρωσον. » Καὶ τοῦτο δὲ αὐτοῖς συνένη ἐπειδὴ τοῦ Θεοῦ οὐκέτι μέτρῳ κατὰ τὸ παλαιὸν μετῆλθεν αὐτούς. τῇ πᾶσα δὲ ἀθρόως κατὰ αὐτῶν ἐξεζύθη. Διὸ ἐπιλέγεται « Ἐχεον ἐπ' αὐτοὺς τὴν δργήν σου, καὶ ὁ θυμὸς τῆς δργῆς σου καταλάβοις αὐτούς. » Τούτο δὲ καὶ ἐν ἑτέρῳ δηλοῦνται ψαλμῷ τῷ φησαντι. « Ἰνατί, οἱ Θεδες, ἀπώτω εἰς τέλος ; » Καὶ οἱ Θεδες δὲ ἀπόστολος τούτοις συμβάνων ἐλεγεν. « Ἐθισες δὲ ἐπ' αὐτούς τῇ δργῇ εἰς τέλος. » Πρῶτον οὖν τὴν τράπεζα αὐτῶν ἐγένετο αὐτοὶ; εἰς παγίδα. εἴτα οἱ ἀφθαλμοὶ αὐτῶν ἐσκοτίζοντο. εἴτα οἱ νῶτοι αὐτῶν διαπαντός ἐκάμπτετο, τῆς τοῦ Θεοῦ δργῆς ἐπ' αὐτοὺς ἐκχριμένης. Μετὰ δὲ ταῦτα δῆλο τι γενήσεται αὐτοῖς προαγορεύει φάσκων.

« Γενθήτω τὸ ἔπαυλις αὐτῶν ἡρμηνεύην » ἀντὶ τοῦ, γενηθήσεται. καὶ ἐν τοῖς σκηνῶμασιν αὐτῶν μή ἔστω ὁ κατοικῶν. ἀντὶ τοῦ, μὴ ἔστεται. « Εδεις γάρ μηδὲ τοῦτο παρελθεῖν τὴν προφητείην γνῶσιν » ὡς δρα καὶ τὸ ἔπαυλις αὐτῶν ἔσται ἔρημος. μή κατὰ τὸν Σύμμαχον, « δοίκητος ». μή κατὰ τὸν Ἀκύλαν, « ἡρανισμένη ». Ἐπαυλιν δὲ αὐτῶν τὴν Ιερουσαλήμ ὄνομάν ει, οὐκέτι Θεοῦ πόλις οὖσαν, ἀλλ' αὐτῶν ἔπαυλιν. Διὸ καὶ ἔρημον αὐτὴν ἔσεσθαι φησιν. δηλοῦται δεῖκνυται. εἰτ' ἐπιλέγει. « Καὶ ἐν τοῖς σκηνῶμασιν αὐτῶν μή ἔστω ὁ κατοικῶν, » ἐξ αὐτῶν δηλαδὴ τῶν πάλαι οἰκητόρων. δηλοῦται δηλαδῆς ἡ δηλητεία τοῦ λόγου παρίστησιν. εἰ γοῦν τις ἀφίκετο εἰς τοὺς τόπους, θεοὶ ἀν τὴν ἐσχάτην ἐσημάντον τοῦ τόπου. Ιουδαίων δὲ οὐδένα τολμῶντα ἐπιθανεῖν τῇ πόλει, μήτε γε οἰκεῖν αὐτοῖς. ἀλλ' οὐδὲ οἰκησις Ιουδαικὴ περιλέπειπσαι ἐν τῷ τόπῳ, ὡς τινα τῶν Ἑλλήνων οἰκεῖν ἐν αὐτῇ δύνανθαι. Διὸ λέλεκται. « Καὶ ἐν τοῖς σκηνῶμασιν αὐτῶν μή ἔστω ὁ κατοικῶν. » μή κατὰ τὸν Σύμμαχον. « Ἐν ταῖς σκηναῖς αὐτῶν μή ἔστω ὁ κατοικῶν. » Ἀρότην γάρ ἐκ βάθρων πάσαις αὐτῶν αἱ σκηναὶ καὶ αἱ οἰκήσεις κατεσκάφησαν. Ὁρα τούτων δύσσων ἐμνημόνευσεν ὁ λόγος, ἔρημιας τοῦ ἀγίου τόπου, ἀφανισμοῦ τῶν ακηνωμάτων αὐτῶν, τοῦ ἔθνους παντελοῦς ταπεινώσσων,

« comprehendet. » Quomodo autem isthme post Ju-
dæorum contra Servatorem nostrum audax facinus
genti contigerint, non difficile intellectu est. Nam
olim quidem, idololatriæ suæ causa, inimicorum et
hostium servituti ad breve tempus tradebantur; deinde in pristinam libertatem restituebantur, aq
uam juris suisque regibus subditi degebant, tem-
plum, cultumque ibi ex Moysis lege præscriptum
frequentabant; post insidiias vero contra Salvato-
rem nostrum structas, omnibus consertim privati
sunt: atque obsidione et servitute Romanis oppres-
si, sic abjecti, ne quidem caput erigere audentes,
remanserunt. Quod hac propheta significatur his
verbis: « Et dorsum eorum semper incurva. » At-
tende vero ad illud, « semper. » Non enim ad breve
tempus ut olim, sed « semper, » ait. Pro quo Aquila
interpretatus est: « Et dorsa eorum indesinenter
eucrva; » Symmachus vero, « Et lumbos eorum
semper debilita. » Quod etiam accidit illis; ira
quippe Dei non cum mensura quadam, ut antiqui-
us, invasit eos; sed tota consertim effusa est. Quam-
obrem additur: « Effunde super eos iram tuam,
et furor iræ tuæ comprehendat eos. » Hoe in alio
item psalmo enuntiatur his verbis: « Utquid, Deus, repulisti in finem? » His etiam affinia ha-
bet divinus Apostolus: « Pervenit in eos ira in si-
num? » Primo itaque mensa eorum fuit ipsis in
laqueum, deinde oculi eorum obscurati sunt; po-
stea dorsum eorum semper incurvatum est, effusa
scilicet in illos ira Dei. Sub hæc autem aliud ipsis
eventurum vaticinatur dicens:

Vers. 26-29. « Fiat habitatio eorum deserta; » id
est, siest: « et in tabernaculis eorum non sit qui in-
habitetur, scilicet, non erit. At enim propheticam
notitiam id præterire non oportuit, quod nempe
habitatio eorum deserta futura sit; sive, secundum
Symmachum, inabitabilis; vel, secundum Aqui-
lam, « deleta. » Habitationem eorum vocat Jeroso-
lymam, quæ non ultra civitas Dei est, sed eorum
habitatio. Quare desertam fore dicit; quod ipso
opere comprobatur. Subdit postea: « Et in taber-
naculis eorum non sit qui inhabitetur, ex priscis
scilicet incolis; quod ipsum etiam oculis rei veri-
tas offert. Si quis enim loca adeat, extremitatem ibi
solitudinem conspiciet; Judeorum nullo apudente in
urbem accedere, nedum isthme habitare; imo etiam
nullum ibi Judeorum habitaculum relictum est ubi
Graecorum quispiam habitare possit. Quapropter
dictum est: « Et in tabernaculis eorum non sit qui
inhabitetur; » vel, secundum Symmachum, « in taber-
naculis eorum non sit qui inhabitetur. » Radicitus enim
et a fundamentis omnia tabernacula et domicilia eo-
rum excisa sunt. Animadverte igitur quod et quanta
bic memorentur, sancti loci solitudo, evulsio ta-
bernaculorum ipsorum, extrema gentis abjectio,

mentis eorum obscuratio, ignorantia divinarum Scripturarum; quae non alio tempore completa sunt, quam post impia sua in Christum Dei gesta. Quare horum causam secundum hæc prophetia narrat his verbis: « Quoniam quem tu percussisti, persecuti sunt, et super dolorem vulnerum meorum addiderunt. » etc. Omnia superius enarrata ipsis eventura esse dicit, non propter idolorum cultum; sed « quoniam quem tu percussisti persecuti sunt. » Tu namque secundum hanc prophetiam, « Percutiam pastorem, et dispergant oves gregis⁴⁰, rationibus abs te cognitis percussisti. Unde apud Apostolum dicitur: « Si enim proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum⁴¹. » Cui tradiderit eum, Isaías docebit his verbis: « Et Dominus tradidit eum peccatis nostris⁴²; » quare factus est pro nobis maledictum. Nam cum peccatum non nos: t, Deus illum pro nobis effecit esse peccatum, ut nos simus justitia in ipso. Sed et « homo fuit in plaga constitutus, et sciens ferre infirmitatem: et vibice ejus nos sanati sumus⁴³. » Plagas itaque et vibices accepit, et hæc omnia, Pater volente et permitente, passus est. Quamobrem in Zacharia propheta dictum est: « Framea, suscitare super pastorem meum, et super virum civem ejus. Percute pastorem, et dispergant oves gregis⁴⁴. » In Evangelio autem ipse Servator noster passioni vicinus discipulis prænuntiabat dicens: « Omnes vos scandalizabimini in me. Scriptum est enim: Percutiam pastorem, et dispergantur oves gregis⁴⁵. » In hoc similiter psalmo iis affinia dicuntur, nempe, « Quoniam quem tu percussisti persecuti sunt. » Pater igitur proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Vi etiam et ratione quadam ipse est qui percussit, quia permisit ipsum talia perpeti. Illi vero non modo persecuterunt, sed abs se abjecerunt et procul persecuti sunt eum: cum par fuisse saltem percussum excipere, et nosse Christum pro nobis mortuum esse, factum pro nobis maledictum; quem, cum non nosset peccatum, Deus pro nobis peccatum effecit, ut nos efficiamur justitia Dei in illo. Men: in: sse item oportet Isaiae vocum quæ sic habent: « Homo in plaga constitutus, et sciens ferre infirmitatem: et Dominus tradidit eum peccatis nostris⁴⁶; » et: « Quoniam ipse peccata nostra portat, et pro nobis cruciatur⁴⁷. » Quoniam vulneratus est, non alia de causa nisi propter peccata nostra, et infirmatus est propter iniquitates nostras. Illi vero nihil eorum cogitarunt, sed ejecerunt eum et abs se repulerunt, postulantes homicidiam, ac vitæ principem negantes. Ideo hic ait: « Quoniam quem tu percussisti persecuti sunt, et super dolorem vulnerum meorum addiderunt. » Ego quidem pro ipsis vulnera excepti, purgatio eorum effectus, et redemptio pro peccatis eorum: illi vero mala sua

σκοτισμοῦ τῆς διανοίας αὐτῶν, ἀνησυχίας τῶν θελούντων, καὶ καὶ οὐκ ἀλλοτε ἐπίληροιτο εἰς αὐτοὺς ἢ μετὰ τὸ ἀπεβήσαι τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ. Διὸ ἐπιλέγει τούτοις ἐξῆς τὴν αἰτίαν ὡς φάσκουσα προφητεία· « Οὐτε δῆ σὺ ἐπάταξας, κατεδίωξαν, καὶ ἐπὶ τὸ δῆλος τῶν τραυμάτων μου προσέθηκαν, » καὶ τὰ ἐξῆς. Τὰ προλεγόμενα πάντα τὰ συμβούσσαντα αὐτοῖς φησιν, οὐ διά τινα εἰδωλολατρείαν, ἀλλ᾽ ὅτι δῆ σὺ ἐπάταξας, κατεδίωξαν. » Σὺ μὲν γάρ κατὰ τὴν λέγουσαν προφητείαν, « Πατάξω τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπίσθησται τὰ πρόδατα τῆς ποιμνῆς, » δῆς αὖτες οἵδας λόγους ἐπάταξας. « Οὐθεν εἰργηται παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ· « Εἰ γάρ τοῦ ιδίου Υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἀλλὰ τὸν πάνταν παρέδωκεν αὐτόν. » Τίνι δὲ παρέδωκεν αὐτὸν, « Ήστατις διδάξει λέγων· « Καὶ Κύριος παρέδωκεν αὐτὸν ἀμαρτίας ἡμῶν. » διὸ γέγονεν ὑπὲρ τὴν ἡμῶν κατάρα. Μή γνόντα γάρ αὐτὸν ἀμαρτίαν ὁ Θεός: ὑπὲρ τὴν ἡμῶν ἀμαρτίαν ἐποίησεν, ἵνα ἡμεῖς γεννώμεθα δικαιοσύνην ἐν αὐτῷ. Ἀλλὰ καὶ « διθύρωπος ἐν πληγῇ ὁν, καὶ εἰδὼς φέρειν μαλακίαν γέγονε· καὶ τὴν μύλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς λαθημεν. » Θύκοιν καὶ πληγὰς καὶ μώλωπτας εἰληφε, καὶ ταῦτα πάντα πέπονθε, τοῦ Πατρὸς βουλομένου καὶ συγχωροῦντος οὐτε γίγνεσθαι. Διὸ ἐν μὲν Ζαχαρίᾳ τῷ προφήτῃ λέξεται· « Ρομφαία, ἐξεγέρθητι ἐπὶ τὸν ποιμένα μου, καὶ ἐπ’ ἄνδρα πολιτην αὐτοῦ. Ηὔταξον τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπίσθητο τὰ πρόδατα τῆς ποιμνῆς. » ἐν δὲ τῷ Εὐαγγελίῳ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν πρὸς τῷ πάθει γεννόμενος τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς διεστέλλετο εἰπόν· « Πάντας ὑμεῖς σκανδαλισθήσεσθε ἐν ἐμοί. Γέγραπται γάρ· Πατάξω τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπίσθησται τὰ πρόδατα τῆς ποιμνῆς. » Καὶ ἐν τῷ μετὰ χειρας τοιχωροῦν τούτοις συμφύνως εἰρηται τὸ, « Οὐτε δῆ σὺ ἐπάταξας, κατεδίωξαν. » Οὐ μὲν οὖν Πατήρ τοῦ ιδίου Υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ᾽ ὑπὲρ τὴν ἡμῶν πάνταν παρέδωκεν αὐτόν. Δινάμει τε αὐτὸς ἦν ὁ πατάξας διὰ τοῦ συγχωρῆσαι τοιαῦτα αὐτὸν παθεῖν. Οἱ δὲ οὐκ ἐπάταξαν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἤλασσαν ἐξ αὐτῶν καὶ μακρὰν ἀπεδίωξαν αὐτόν· δέοντας παταχθέντα παραδέξανται· γνόντας, ὅτι Χριστὸς ὑπὲρ τὴν ἡμῶν ἀπέθανε, γεννόμενος ὑπὲρ τὴν ἡμῶν κατάρχη, καὶ ὅτι μή γνόντα ἀμαρτίαν, αὐτὸν ὁ Θεός ὑπὲρ τὴν ἀμαρτίαν ἐποίησεν· ἵνα ἡμεῖς γεννώμεθα δικαιοσύνην Θεοῦ ἐν αὐτῷ. Μνημονεύεις δὲ χρή καὶ τῶν Ήσαίου φωνῶν, δὲ ὅν ἐλέγετο· « Ανθρώπος ἐν πληγῇ ὁν, καὶ εἰδὼς φέρειν μαλακίαν· καὶ Κύριος παρέδωκε ταῖς ἀμαρτίαις τὴν ἡμῶν· » καὶ, « Οὐτε οὗτος τὰς ἀμαρτίας τὴν ἡμῶν φέρει, καὶ περὶ τὴν ἡμῶν ὁδονάται· » ὅτι τε ἐτραυματίσθη οὐδὲ δέλλο τι, ἀλλὰ διὰ τὰς ἀμαρτίας τὴν ἡμῶν, καὶ μεμαλάκισται διὰ τὰς ἀνομίας τὴν ἡμῶν. Οἱ δὲ τοιαῦτα μὲν οὐδὲν διενοήθησαν, ἤλασσαν δὲ αὐτὸν καὶ ἀπεδίωξαν αὐτῶν, ἔχαιτησάμενοι μὲν τὸν φονέα, τὸν δὲ ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς ἀρνησάμενοι. Διὸ φησιν ἐνταῦθα· « Οὐτε δῆ σὺ ἐπάταξας, κατεδίωξαν, καὶ ἐπὶ τὸ δῆλος τῶν τραυμάτων μου προσέθηκαν. » Ἐγὼ μὲν γάρ τὰ ὑπὲρ αὐτῶν ἀνεδεσύμην τραυμάτα, καθαρμὸς αὐτῶν γεννόμενος, καὶ ἀντίψυχον διὰ τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν οἱ

⁴⁰ Zach. xiii, 7. ⁴¹ Rom. viii, 32. ⁴² Isa. liii, 6. ⁴³ Ibid. 5. ⁴⁴ Zach. xiii, 7. ⁴⁵ Matth. xxvi, 31.

⁴⁶ Isa. liii, 6. ⁴⁷ Ibid. 4, 5.

δι προσθήκαν ἐμοὶ τὸ ἑαυτῶν κακά. « Ἐδωκαν » γοῦν οἱ τὸ βρώμα μαυρόλην, καὶ εἰς τὴν δίψαν μου ἐπότιζαν με δέξος · οὐ μόνον καθ' ὅν ἐπατσχον ὑπ' αὐτῶν καιρὸν, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις ταῖς κατ' ἐμοὺς βλασφημίαις παραμένοντες. Διὸ κατὰ τὸν Ἀκύλαν, ἀντὶ τοῦ, « προσέθηκαν », διηγήσονται, εἰρηταν κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, « ἔξηγοῦντο ». Οὐ γάρ ἀπήκρει τὸ ἀπαξ ποτὲ τραυματίσαι αὐτὸν, καὶ τοιαῦτα κατ' αὐτοῦ τολμῆσαι· ἀλλ' ἀσπερ ἐπὶ κατορθώμασιν ἔχαν χώμενοι τοῖς ἑαυτῶν τέκνοις, τὰ κατ' αὐτοῦ τολμήσια αὐτοῖς διηγοῦντο. Ἐπεὶ τοίνυν αὐτοὶ ταῦτην εἶλαντο τὴν μερίδαν, διώξαντες μὲν ὃν σὺ ἐπάταξες, ἀνομίας δὲ καὶ ἀσεβείας ἐφ' ἑαυτοὺς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα αὐτῶν σωρεύσαντες· εἰκότως ἐπιλέγεται τούτοις· « Πρόσθε ἀνομίαν ἐπὶ τὴν ἀνομίαν αὐτῶν » ἀντὶ τοῦ, « προσθήσεις ». Εσταν γάρ αὐτοῖς κακῶν προσθήκη. Τὰ μὲν γάρ ἐκ τοῦ ἐφ' ἡμῖν ἀνθρώποις γίγνεται, τὰ δὲ ἐκ τῶν ἐπακολουθούντων ἔξιθεν τῷ ἐφ' ἡμῖν. Διὸ λέλεκται που πρὸς τὸν Θεόν· « Μετὰ δοσοῦ ἀσιωθήσῃ, καὶ μετὰ στρεβοῦ διαστρέψεις ». Καὶ ἐν τῷ νόμῳ δὲ εἰρηται ἐκ προσώπου αὐτοῦ. « Καὶ ἐκν πορευθῆτε πρὸς μὲν πλάγιοι, πορεύσομαι κάγὼ πρὸς ὑμᾶς θυμῷ πλαγίῳ ». Ἐπεὶ τοίνυν αὐτοὶ ὡσπερ μακρῷ σχοινίῳ τὰς ἀνομίας ἑαυτῶν ἐπειπάσσαντο, εἰκότως καὶ σὺ δικαιος κριτής προσθήσεις ἀνομίαν ἐπὶ τὴν ἀνομίαν αὐτῶν· δευτέραν αὐτοῖς πρὸς τῇ προτέρᾳ λόγιον μενος. Ἀλλὰ καὶ « Μή εἰσελθάτωσαν, φησὶν, ἐν δικαιοσύνῃ τούς ». Ἡ μὲν γάρ σῇ δικαιοσύνῃ δικαίους εἰσκαλεῖται, καὶ πάντας εἰς τὰ ἐνδοτάτω τῆς σῆς βασιεῖας κατὰ τὰς ἐπαγγελίας ὑποδέχεται· οἱ δὲ τοιαῦτα τολμήσαντες οὐκ εἰσελεύσονται μετὰ τῶν τῇ σῇ δικαιοσύνῃ συνελευσομένων· ἀλλ' οὐδὲ ἐγγραφήσονται ἐν βίσιῳ ζώντων· τούναντίον δὲ πείσονται τοῖς ἐγγραφομένοις. Εἰ γάρ καὶ πρῶτοι τῆς ἐμῆς χάριτος ἀξιωθέντες ἐνεγράφησάν ποτε ἐν τῇ βίσιῳ τῶν ζώντων διὰ τοὺς παρὰ τῷ Θεῷ ζώντας πατέρας αὐτῶν, ὡς καὶ αὐτοῖς δεδόσθαι τὰς ἐπαγγελίας· ἀλλ' ἐπεὶ τοιαῦτα τετολμήκασιν, « Ἐξελειφθήσαν ἐκ βίσιου ζώντων ». Διασαφῶν δὲ τὴν ἔννοιαν τῆς βίσιου τῶν ζώντων, ἐπιλέγει εἶξῆς· « Καὶ μετὰ δικαίων μή γραφήτωσαν ». Ἐκλογῆς γάρ γιγνομένης τῶν κατὰ τὸν ἀνθρώπινον βίον, οἱ μὲν ζωῆς ἀξιοὶ τῆς παρὰ τῷ Θεῷ διὰ τὴν οἰκείαν δικαιοσύνην ἀνάγραπτοι γενήσονται παρ' αὐτῷ· οἱ δὲ ἀπόδηλοι τῆς βίσιου ἔσονται οἱ τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς παρατησάμενοι. Καὶ τοῦτο μὲν τὸ τέλος τῶν τὰ προλεχθέντα κατὰ τὸν Σωτῆρος ἡμῶν τετολμήκων· τὰ δὲ ἔξῆς δὲ λόγος ἐπὶ τὸ φαιδρότερον μετοβάλλει, ἐντεῦθεν λοιπὸν τῆς εὐαγγελικῆς χάριτος ἀπαρχόμενος.

« Πτωχὸς καὶ ἀλγῶν ἐγώ εἰμι, ή σωτηρία σου, δέ θες, ἀντελάβετο μου. » Ό εἰπών ἐν Εὐαγγελίοις· « Μάλιστε ἀπ' ἐμοῦ, διὰ τῶν προκειμένων πτωχὸς καὶ ἀλγῶν ἐγώ εἰμι, φησί. Πτωχὸς δὲ ἦν τὸν πλοῦτον τῆς αἰωνίου βασιλείας ἀποθέμενος. Διό φησιν ὁ Παῦλος· « Ἰησοῦς Χριστὸς πλούσιος ὁν, δι' ἡμᾶς ἐπωάχευεν, ἵνα τιμεῖς τῇ αὐτοῦ πτωχείᾳ πλουτήσωμεν. » Ἀλλὰ καὶ « ἀλγῶν »

A mihi addiderunt. « Dederunt » igitur in escam meam fel, et in siti mea potaverunt me aceto; ; non solum tempore passionis meæ, sed in sequentibus blasphemæ contra me dicta proferre perseverantes. Quare, secundum Aquilam, pro illo, « addiderunt, » dicitur, « enarrabunt; ; secundum Symmachum vero « enarrabant. » Non enim sat illis fuit quod semel ipsum vulnerassent, et talia contra eum ausi fuissent; sed quasi re bene gesta gloriosi, ausus suos filii enarrabant. Quoniam igitur illi tam portionem cooptarunt, quem tu percussisti persequentes, iniquitates autem et impietates in se et in filios suos coacervantes; jure adjicitur: « Appone iniquitatem super iniquitatem ipsorum, » id est, « appones: » ipsis namque malorum accessio erit. Alia enim nobis hominibus ex interioribus eveniunt; alia vero aliunde ex sequentibus interiora nostra. Quare alicubi Deo dicitur: « Cupi sancto sanctus eris, et cum perverso perverteris⁴⁴. » In lege quoque ex ipsis persona dicitur: « Si veniam ad me obliqui, accedam et ego ad vos animo obliquo⁴⁵. » Quia igitur illi quasi funiculo oblongo peccata sua trahabant, jure tu quoque justus iudex appones iniquitatem super iniquitatem ipsorum; ad priorem illam, aliam imputans. Imo quoque ait: « Non intrent in justitiam tuam. » Nam justitia quidem tua justos advocat, omnesque ad intimam regni tui secundum promissionem recipit. Qui vero talia ausi sunt non intrabunt cum iis qui una cum justitia tua ingressuri sunt: sed neque in libro viventium scribentur; imo contraria iis qui descripti sunt patientur. Etiamsi enim gratia donati mea aliquando in libro viventium, patrum suorum apud Deum viventium causa, conscripti fuerint, ita ut et ipsis promissa oblata sint; at quoniam talia sunt ausi, « deleantur de libro viventium. » Libri autem viventium rationem explicans, subdit postea, « Et cum justis non scribantur. » Electione quippe facta eorum qui in mundo erant hominum, alii quidem vita quæ apud Deum est digni, ob propriam justitiam apud ipsum describentur; qui autem ex libro delebuntur, ii erunt qui vite principem repudiarunt. Et hic finis erit eoruin qui jam memorata contra Servatorem nostrum aggressi sunt. Quæ sequuntur autem, in ketiorem formam mutantur: nam inde evangelicæ gratiae initium ducitur.

Vers. 30, 31. « Ego sum pauper et dolens, salus tua, Deus, suscepit me. » Qui in Evangelii dixit: « Discite a me quia mitis sum et humili corde⁴⁶, » in praesenti se pauperem et dolentem dicit. Pauper autem erat, depositis aeterni regni divitiis. Quamobrem ait Paulus: « Jesus Christus cum dives esset, propter nos inops effectus est, ut nos ejus inopia divites essemus⁴⁷. » Sed etiam « dolens » fuit; quare

⁴⁴ Psal. xvii, 26, 27. ⁴⁵ Levit. xxvi, 23, 24. ⁴⁶ Matth. xi, 29. ⁴⁷ II. Cor. viii, 9.

supra dicebat : « Et super dolorem vulnerum meorum addiderunt. » Dolebat enim pro iis qui in perniciem ibant, et patiebatur eorum causa qui ad salutem abs se procuratam non accederent. Ideo seu dolens clamabat : « O generatio incredula et perversa, quousque vobiscum ero? quousque vos patiar? » Ideo dicit : « Ego sum pauper et dolens, salus tua, Deus, suscepit me. » His porro salutem subindicat qua post mortem donandus est. Nam cum pridem insixus in limo profundi, venerit in altitudinem maris, ut in prophetia dicebat, iam vero dicit, « Salus tua, Deus, suscepit me : » aperite declarat se, postquam in altitudinem maris venerat, postquam memorata superius passus fuerat, patrocinium consecutum esse. Quare in vicesimo primo psalmo hymnum pro susceptione matutina⁵³, emitit. Deinde vero, ut patrocinium consecutus, ad jucundiora sermonem convertit hymnis Patrem celebrans, cum ait, « Laudabo nomen Dei cum cantico. » Cum melodia autem et cantico sermones proferre, id signum gaudii et laetitiae erat. Sed etiam magnificabo eum, » inquit, scilicet Patrem suum. Qui magnificabit postea subjicit, « in laude, » sive, secundum Aquilam, « in gratiarum actionem. » Gratiarum vero actionem et laudem qua Patrem Filium magnificat intelliges, si Novi Testamenti mysteriis animum adhibens, ubi Ecclesia Dei per totum orbem ad gratiarum actiones, ad rationabilem et sine sumo cultum Deo offerendum instituta est. Laus isthac et gratiarum actionis corporis hostiis, quæ olim secundum legem Moysis offerebantur, multo præstantior est. Quamobrem adjicit : « Et placebit Domino super vitulum novellum, cornua producentem et ungulæ. » Si namque de iis Iudei gloriantur, seiant utique longe meliorem Deoque acceptiorem meam gratiarum actionem et laudem supra memoratis esse. Quamobrem secundum Symmachum dicitur, « Et placebit Domino magis, quam bos taurus, ungulas diffundens, cornutus. » Cur hic vitulum dicat, non aliud animal in sacrificio offerri solitum, non sine examine prætermittendum. Nam ex animalibus secundum legem Moysis immolari jussis, alia ex armento bovum, alia ex grege ovium adducebantur, alia ex volatilibus; quorum alia masculi, alia feminæ erant; alia spontanea ex arbitrio, alia ex debito; alia sacrarium salutaris, alia pro peccato vocabantur; alia pro summo sacerdote, alia pro universo populo, alia pro principe peccante offerebantur. Cum magnum itaque in his discrimen esset, nunquam tamen pro principe quolibet vel pro quopiam privato vitulus offerebatur. Vitulus masculus aliquando immolabatur; aliquando vero, cum tota synagoga in peccatum lapsa esset, sacerdos, qui universi populi seu caput erat, ut peccati consors vitulum offerebat. Haec porro in Leviticus reprehendas, in quo scribitur : « Et locutus est Dominus ad Moysen

A γέγονε· διδ ἐλεγεν ἀνωτέρω· « Καὶ ἐπὶ τὸ δῆλος τῶν τραυμάτων μου προσέθηκαν. » Ἡλγεις γάρ ἐπὶ τοὺς ἀπολλυμένους, καὶ ὑπερέπασχε τὸν μὴ προσιόντων τῇ δὲ αὐτοῦ προξενούμενή σωτηρίᾳ. Διδ ὥσπερ ἀλγόν ἔβό· « Ο γενεὰ διπλοτε καὶ διεστραμμένη, ἡώς πάτε μεθ' ὑμῶν εἰμι; Ἔως πότε ἀνέχομαι ὑμῶν; » Διδ φησι· « Πτωχὸς καὶ ἀλγόν ἔγω εἰμι· ἡ σωτηρία σου, δὲ Θεός, ἀντελάβετο μου. » Αἴνιττεται δὲ διὰ τούτων τὴν μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ σωτηρίαν. Εἰ τὰρ ἐνεπάγῃ εἰς ὅλην βυθοῦ, καὶ ξιθεν εἰς τὰ βαθητὰς θαλάσσης, ὡς διὰ τῶν τῆς προφητείας ἑδήσου, νυνὶ δὲ φησιν· « Η σωτηρία σου, δὲ Θεός, ἀντελάβετο μου· » σαφῶς παρίστησον ἀντιλήψεως τετυχήκεναι, μετὰ τὸ ἐληλυθέναι εἰς τὰ βαθητὰς θαλάσσης, μετὰ τὸ πεπονθέναι τὰ πρόλεχθέντα. Διδ καὶ ἐν καὶ φαλμῷ τὸν φησιν· « Η σωτηρία σου, δὲ Θεός, ἀντελάβετο μου· » σαφῶς παρίστησον ἀντιλήψεως τῆς ἑωθινῆς ἀνέπεμπτεν ὑμνον. Εἰθ' ὡς τυχών ἀντιλήψεως, μεταβάλλει τοὺς λόγους προσφέρεσθας σύμβολον ἦν θυμαρίσιας καὶ εὐφροσύνης. Άλλὰ καὶ « μεγαλυνῶ αὐτὸν, » φησιν· δῆλον δὲ τὸν αὐτοῦ Πατέρα. Πώς δὲ καὶ αὐτὸν μεγαλυνεῖ, ἐπιλέγει ἔξῆς, « ἐν αἵνεσι· » ή κατὰ τὸν Ἀκύλαν, « ἐν εὐχαριστίᾳ. » Νοήσεις δὲ τὴν εὐχαριστίαν καὶ τὴν αἵνεσιν δι ἡδὸνα μεγαλύνει τὸν Πατέρα, ἐπιστήσας τοὺς μαστηρίους τῆς Κατεῆς Διαθῆχτης, ἐν οἷς καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ τὰς εὐχαριστίας καὶ τὰς λογικὰς καὶ ἀκάπνους λατρείας ἀναφέρειν τῷ Θεῷ παρείληφεν. Αὕτη δὲ ἡ αἵνεσις C καὶ ἡ εὐχαριστία πολὺ κρίττων τυγχάνει τῶν σωματικῶν θυσιῶν, τῶν κατὰ τὸν Μωϋσέως νόμον πάλαι προσαγομένων. Διδ ἐπιλέγει· « Καὶ ἀρέσει τῷ Κυρίῳ ὑπὲρ μόσχον νέον, κέρατα ἐκφέροντας καὶ ὄπλας. » Εἰ γάρ ἐπὶ τούτοις σεμνύνονται Ιουδαίων παῖδες, Ιστωσαν, δι τοὺς φελτίων καὶ τῷ Θεῷ προτιμοτέρα δι ἐμή εὐχαριστία καὶ ἡ ἐμή αἵνεσις τῶν προλεχθέντων. Διδ κατὰ τὸν Σύμμαχον εἰρηται· « Καὶ ἀρέσει τῷ Κυρίῳ μᾶλλον ἢ βοῦς ταῦρος διγχλῶν, κεράστης. » Διὰ τοῦ δὲ ἐνταῦθα μόσχου μνημονεύει καὶ οὐχ ἔτέρου τινὸς τῶν προσφέρεσθαι εἰώθετων εἰς θυσίαν ζώων, ἀξιον μὴ ἀνασαντεῖσας παρείληψιν. Τῶν γάρ κατὰ τὸν Μωϋσέως νόμον θύεσθαι προστατομένων ζώων εὰν μὲν ἔξ αγέλης βοῶν προσήγετο, τὰ δὲ ἐκ προβάτων, τὰ δὲ ἀπὸ πετειῶν καὶ τὰ μὲν ἀρένα, τὰ δὲ θήλαι· καὶ τὰ μὲν ἔκούσια κατὰ προσίρεται, τὰ δὲ κατὰ δρειλήν· καὶ τὰ μὲν ὀνομάζετο θυσία σωτηρίου, τὰ δὲ ὑπὲρ ἀμαρτίας· καὶ τὰ μὲν ὑπὲρ τοῦ ἀρχιερέως προσεφέρετο, τὰ δὲ ὑπὲρ παντὸς τοῦ λαοῦ, τὰ δὲ ὑπὲρ ἄρχοντος ἡμαρτηκότος. Πολλῆς δὲ οὔστης ἐν τούτοις διαφορᾶς, οὐδὲ πώποτε ὑπὲρ τοῦ τυγχντος ἄρχοντος, οὐδὲ ὑπὲρ ιδιώτου ἀνδρὸς μόσχος ἀνεψέρετο. Ποτὲ δὲ ὁ μόσχος ὁ ἀρήν έθύετο, ἀλλοτε πᾶσα ἡ συναγωγὴ ἀμαρτίᾳ περιπετώχει, ὑπὲρ ής καὶ αὐτῆς διερεύς ὥσπερ κεφαλὴ ὃν τοῦ παντὸς λαοῦ τῆς ἀμαρτίας κοινωνὸς τὸν μόσχον προσῆγε. Ταῦτα δὲ ἐν λαούτικῷ εὑροις, δι πιστήσας, ἐν φ

⁵² Matth. xviii, 16. ⁵³ Psal. xxi, 1.

γέραπτας· Καὶ ἐλάλησε Κύριος πρὸς Μωῆστήν λέγων· Λάλησον πρὸς τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ λέγων· Ἐὰν δὲ ἀρχιερεὺς ὁ κεχρισμένος ἀμάρτητη τοῦ λαὸν ἀμαρτεῖν, καὶ προσάξῃ περὶ τῆς ἀμαρτίας αὐτοῦ ἡμῖν ἡμαρτεῖ, μόσχον ἐκ βοῶν ἀμωμοντῷ· Κυρίῳ· καὶ ἔξης· Ἐὰν δὲ πᾶσα συναγωγὴ Ἰσραὴλ ἀγνοήσῃ, καὶ λάθῃ ἡμῖν ἐξ ὀφθαλμῶν τῆς συναγωγῆς· καὶ ποιήσωσι μίαν ἀπὸ πασῶν τῶν ἐντολῶν τοῦ Κυρίου, οὐδὲ ποιηθήσεται, καὶ πλημμελῶσι, καὶ γνωσθῇ ἀντοῖς ἡ ἀμαρτία ἣν ἡμαρτον ἐν αὐτῇ· καὶ προσάξῃς ἡ συναγωγὴ μόσχον ἐκ βοῶν περὶ τῆς ἀμαρτίας· Καὶ μετὰ ταῦτα ἡ ἱστορία εἰσάγει ὑπὲρ τοῦ ἀρχιερέως θυσίαν μόσχον, ἐν οἷς εἰργάται· Καὶ προσηγάγε Μωῆστής τὸν μόσχον τὸν περὶ τῆς ἀμαρτίας, καὶ ἐπέθηκεν Ἀρεὶν καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ τὰς χεῖρας ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ μόσχου τοῦ τῆς ἀμαρτίας, καὶ ἐσφαῖν αὐτὸν· Ὁρᾶς ἐπὶ ποιοὺς ὁ μόσχος προσεφέρετο ἐπὶ πάσῃ τῇ συναγωγῇ Ἰσραὴλ ἀμαρτούσῃ, καὶ ἐπὶ ἀρχιερέως ἡμαρτηκότι· καὶ οὐχ ἀπλῶς ἡμαρτηκότι, ἀλλὰ καὶ τῷ λαῷ αἰτιῶ γενομένῳ ἀμαρτίᾳ· λέγει γάρ· Ἐὰν δὲ ἀρχιερεὺς ὁ κεχρισμένος ἀμάρτητο τοῦ τὸν λαὸν ἀμαρτεῖν· ἀνθ' οὗ δὲ Ἀκύλας ἡμρήνευσεν· Εἰς πλημμέλησιν τοῦ λαοῦ· Ἐπει τοίνυν κατὰ τὸ οὐρανὸν πάθος οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ ἀρχοντες τοῦ Ιουδαίων ἔθνους συνγήθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸν κατὰ τοῦ Κυρίου καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ, τῷ τε παντὶ λαῷ διαστροφῆς αὐτοὶ γεγόνασιν αἴτιοι· γέραπται γάρ· Καὶ οἱ ἀρχιερεῖς καὶ τὸ συνέδριον ὅλον ἐξήτουν φευδομαρτυρίαν κατὰ τοῦ Ιησοῦ, δπας θανωτώσασιν αὐτὸν· καὶ πάλιν ἐξῆς· Οἱ δὲ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι ἐπεισαν τοὺς δγλους ἵνα αἰτήσωσι τὸν Βαρεβδάν, τὸν δὲ Ἱησοῦν ἀπόλεσσαν· Χρεῖα δὲ ἡν καθάρσεως τοῖς ταῦτα τετολμηκότι, καὶ θυσίας οὐκ ἀλλης, ἡ τῆς διὰ τοῦ μόσχου, ὡς μεμαρτύρηται διὰ τῆς προτεθείσης Γραφῆς· εἰκότως, Οὐκ αἰτιθήτων ἐγώ, ηροί, μόσχον προσφέρω, διὰ τῶν προκειμένων διώτηρος ἡμῶν, ἀλλὰ τὴν καθαράν καὶ διναιμον θυσίαν, ἢν αὐτὸς ἐγὼ συνεστησάμην ἐν τῇ ἐμαυτοῦ Ἐκκλησίᾳ διὰ τῆς ἀνάλιμου καὶ ἀπύρου λειτουργίας, τῆς δὲ εἰνέσως· ήτις ἀρέσει τῷ Θεῷ μᾶλλον ἢ διὰ παρὰ Μωῆστην νεοκοινητημένους μόσχους. Διὸ λέλεκται· Μεγαλυνώντες δὲ τὸν αἰνέσει. Καὶ ἀρέσει τῷ Θεῷ, ἢ αἰνεσις δηλαδή, ὁ ὑπὲρ μόσχου νέον, κέρατα ἐκφέροντα καὶ ὄπλας. Ἐτυχον δὲ ἀρέσεως καὶ καθάρσεως τῶν ἡμαρτημένων αὐτοῖς οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ τοῦ παντὸς θυνους, εἰ κέρχηντο ταῦτη τῇ θυσίᾳ, τὴν καὶ νῆν καὶ οὐρανὸν διαθήκην παραδεξάμενοι.

Είτε εὐχήτη ἀναπτύξει δὲ προλεχθεὶς πτωχὸς ὑπὲρ τῶν παραπλήσιων αὐτῷ πτωχῶν, περὶ ὧν διδάσκεται λέγων· Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτε αὐτῶν ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Καὶ φησι διὰ τῆς εὐχῆς· Ἰδέτωσαν πτωχοὺς καὶ εὑφρανθήσωσαν· Εὔχεται δὲ ἡδη ποτὲ εἰς ἔργα χωρῆσαι τὰ προλεχθέντα, ὡστε ὀφθαλμοὺς αὐτὰ θεάσασθαι τοὺς εἰρημένους πτωχούς, δηλαδή τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ καὶ τοὺς ἀποστόλους, ἵστιν δὲ τούτοις εὐχετα· τὴν ἀποδαμασμένην ὑμίν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου.

[“] Levit. viii, 1-3. [“] ibid. 13, 14. [“] Levit. viii, 14. [“] Matth. xxvi, 59. [“] Matth. xxvii, 20. [“] Matth. v, 3.

A dicens: Loquere ad filios Israel, dicens: Si summus sacerdos qui unctus est peccaverit, ut peccare faciat populum, offeret pro peccato suo quo peccavit, vitulum ex boibus immaculatum Domino [“]; ac deinde: « Quod si omnis synagoga Israel ignoraverit, et latuerit verbum ex oculis synagogae: aut fecerit unum ex omnibus præceptis Domini; aut non fecerit, et deliquerit et cognoverit peccatum suum quo peccavit; offeret synagoga vitulum ex boibus pro peccato [“]. » Sub hæc autem pro sacerdote inducitur in sacrilegium vitulus, nam dicitur: « Et obtulit Moyses vitulum pro peccato: et imposuit Aaron et filii ejus manus super caput vituli pro peccato, et immolavit eum [“]. » Vides quibus de causis vitulus offerretur pro universa synagoga Israelis peccante, et pro summo sacerdote peccante; nec modo peccante, sed etiam populum in peccatum inducente; dicit enim: « Si summus sacerdos, qui unctus est, peccaverit, ut peccare faciat populum. » Pro quo Aquila sic interpretatus est: « In delictum populi. » Quia igitur tempore passionis Domini summū sacerdotes et principes Iudaicæ gentis convenerant in unum adversus Dominum et adversus Christam ejus, totique populo perversiois auctores fuere, scriptum est enim: « Principes sacerdotum et consilium totum quærebant falsum testimonium contra Jesum, quomodo morti tradiderent eum [“]; ac rursum: « Principes sacerdotum et seniores persuaserunt turbis ut peterent Barabbam, Jesum vero perderent [“]. » Iis porro qui talia ausi fuerant purgatione opus erat, et sacrificio, non alio quam vituli, ut Scriptura superius allata testificatur. Jure hic Servator noster ait: Non sensibilem ego vitulum profero, sed purram et incruentam hostiam, quam ego ipse in Ecclesia mea constitui, per incruentum et igne vacuum ministerium, quod laude persolvitur; quod sane Deo longe acceptius et gratiosus erit, quam ille Moysis lege assignatus vitulus. Quapropter dictum est: « Magnificabo eum in laude. Et placebit Deo, Iaus scilicet, « super vitulum novellum, cornua producentem et ungulas. » Et sane veniam purgationemque cum principes sacerdotum, tum populus omnis consecuti essent, si novum et salutare D Testamentum suscipientes, tali sacrificio fuissent usi.

Deinde niendicus ille orationem effundit pro pauperibus sui similibus, de quibus hæc tradit: « Beatis pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum [“]. » In oratione vero sua ait: « Videant pauperes et lætentur. » Jam autem precatur utique supra dicta sunt eveniant, ita ut pauperes isti, scilicet discipuli et apostoli sui, videant. Precatur vero ut laudem illam vitulo novello cornua producente et ungulas gratiorem conspiciant. Et sane « Ea vero quæ sursum est Jerusalem libera est,

quoniam oratio ejus diuturnis postea temporibus effectum consecuta est, beatos prædicabat eos qui talium rerum spectaculo dignati essent: quare in Evangeliiis discipulis suis dixisse scribitur: « Vestri autem beati oculi, quia vident; et aures vestiae, quia audiunt⁴⁰. » Hæc quippe affinia huic dicto erant, « Videant pauperes, et latentur: quærите Deum, et vivet anima vestra. » Cum pro pauperibus rogasset, ipsos demum alloquitur, ipsisque vitam denuntiat, non corporum, sed animarum: quam ab ipsis Deum quærerentibus reperiendam esse pollicetur, talia satus: « Quærite Deum, et vivet anima vestra. » Fons quippe vita penes illum est. Quæmobrem iisdem pauperibus præcipit, ut, omnia postponentes, illum sive bonaque spe muniti perquirant; ita enim eos vita animæ victuros pollicitur: de qua vita hæc Apostolus docuit: « Nam vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Cum autem Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos cum illo apparebitis in gloria⁴¹. » Postea subdit: « Quoniam exaudiuit pauperes Dominus, et vincitos suos non despexit. » Hic rursum, « exaudiuit, » pro, « exaudiens; » et, « non despexit, » pro, « non despiciens, » dictum est. Cum jam enim dixisset, « Quærite Deum, et vivet anima vestra; » si denter ait, quærite, quoniam exaudiens pauperes. Neque enim voluptariorum, superborum et arrogantium Deus est; sed humilium et pauperum. Quapropter dicitur: « In quem respiciam, nisi in mansuetum et humilem et quietum et trementem sermones meos⁴²? » Fiducia igitur instructi quærere Deum, gnari Dominum vos pauperes exauditum, et vincitos suos non despecturum esse; sive secundum Symmachum: « Et vincitos suos non parvifaciens. » Quo pacto autem hi pauperes, vinciti et compediti fuerint intelliges, si Paulum audias dicentem: « Paulus vincitus Iesu Christi⁴³: ac similiter reliqui discipuli pro Christi vincitis habendi. Quin etiam ii qui in tabernaculo (corporis) quasi in vinculis sunt, lugent supplicantibus a vinculis eripi: quare dicunt: « Infelix ego homo, quis me liberabit ex corpore mortis hujus⁴⁴? » Qui ergo corruptibili corpore onusti sunt, et corruptionem aversantur, gementes in hac corruptibili vita, vincti Dei sunt, et compediti ejus, quorum depreciationes non despiciens neque aversabitur. Qui vero vincula sua impinguant, et nimia voluptate sovent, vinci corruptionis et mortis jure dicantur.

vos autem, ὃν τὰς εὐχὰς οὐκ ἔξουδενώσει, οὐδὲ ἀποστραφήσεται. Οἱ δὲ τοὺς ἑαυτῶν δεσμῶτας πιανόντες, καὶ διὰ πολλῆς τρυφῆς περιέποντες, δεσμῶται φθορᾶς καὶ θανάτου λεχθεῖν ἀνείκνεται.

Vers. 35. « Laudent illum cœli et terra, mare et omnia reptilia in eo. » Quoniam regnum cœlorum pauperibus pollicitus est his verbis: « Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum⁴⁵; » admodum consequenter postquam de pauperibus locatus est, infert: « Laudent illum

A θεῖσαν αὐτοῦ αἰγεστιν τὴν ὑπὲρ μοσχὸν νέον τὸν κέρατα ἐκφέροντα καὶ ὄπλας. Καὶ δὴ πληρουμένης αὐτοῦ τῆς εὐχῆς μακροῖς ὑστερον χρόνοις, ἐμακάριε τῷ κατηξιωμένους τῆς τῶν πραγμάτων θέας δὸς ἣ Εὐαγγελίοις ἀναγέγραπται τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς εἰπὼν: « Ὅμων δὲ μακάριοι οἱ ὁφθαλμοί, διτοι βλέπουσι, καὶ τὰ ὄντα ὑμῶν, διτοι ἀκούουσι. » Ταῦτα γάρ σύμφωνα ἦν τῷ φήσαντι λόγῳ: « Ἰδέτωσαν πτωχοὶ καὶ εὐφρανθήσασιν ἐκζητήσατε τὸν Θεόν, καὶ ζήσεται ἡ ψυχὴ ὑμῶν. » Εὐξέμενος ὑπὲρ τῶν πτωχῶν, τρὶς αὐτοὺς λοιπὸν ποιεῖται τὸν λόγον, εὐαγγελίζεται τοις αὐτοῖς ζωὴν οὐ σωμάτων, ἀλλὰ ψυχῶν· καὶ ταύτην αὐτοῖς εὐρεθῆσθαι ἐκζητήσασι τὸν Θεόν ἐπαγγέλλεται· διὸ φησι: « Ἐξητήσατε τὸν Θεόν, καὶ ζήσεται ἡ ψυχὴ ὑμῶν. » Πρηγῇ γάρ ζωῆς παρ' αὐτῷ. Διὸ B πάντα δεύτερα θεμένους τοὺς εἰρημένους πτωχοὺς, ἐκζητεῖν αὐτὸν προστάττει μετὰ πίστεως καὶ ἀγάθης ἐπιπέδου· ζήσεσθαι γάρ αὐτοὺς ἐπαγγέλλεται ζωὴν ψυχῆς, περὶ οὓς καὶ δὲ Ἀπόστολος ἐδίδασκε λέγων: « Ἡ γὰρ ζωὴ ὑμῶν κέκρυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ. » Οταν δὲ Χριστὸς φανερωθῇ ἡ ζωὴ ὑμῶν, τότε καὶ ὑμεῖς σὺν αὐτῷ φανερωθῆσθε ἐν δόξῃ. » Εἰτε ἐπιλέγει: « Οτι εἰσῆκουσε τῶν πενήτων ὁ Κύριος, καὶ τοὺς πεπεδημένους αὐτοῦ οὐκέτι ἔξουδενώσει. » Πάλιν δὲ κάνταυθα τὸ, « εἰσῆκουσεν, » ἀντὶ τοῦ, « εἰσκούσεται, » εἰργται, καὶ τὸ, « οὐκέτι ἔξουδενώσειν, » ἀντὶ τοῦ, « οὐκέτι ἔξουδενώσει. » Προειπὼν γάρ, « Ζητήσατε τὸν Θεόν, καὶ ζήσεται ἡ ψυχὴ ὑμῶν, » θαρσούντως φησι, Ζητήσατε, διτοι εἰσαχούσεται τῶν πενήτων. Οὐ γάρ τρυφώντων ἔστιν ὁ Θεός, οὐδὲ ἐπιτρέμενων καὶ ἀλαζούνεομένων, ἀλλὰ ταπεινῶν καὶ πενήτων. Διὸ εἰργται: « Ἐπὶ τίνα ἐπιβλέψω ἢ ἐπὶ τὸν πρόδον καὶ ταπεινὸν, καὶ θαύμιον καὶ τρέμοντά μου τοὺς λόγους; Θαρσούντες οὖν ζητήσατε τὸν Θεόν, εἰδότες, διτοι εἰσαχούσεται ὑμῶν τῶν πενήτων Κύριος, καὶ τοὺς πεπεδημένους αὐτοῦ οὐκέτι ἔξουδενώσει: » ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον, « Καὶ τοὺς δεσμώτας τοὺς ἑαυτοῦ οὐκέτι εἴετελίσει. » Νοήσεις δὲ δύτως οἱ πτωχοὶ οὐτα δεσμῶται καὶ πεπεδημένοι γεγόνασιν ἀκούσιν Παῦλου λέγοντος: « Παῦλος δέσμιος Ἰησοῦ Χριστοῦ· » φ παραπλήσιως καὶ οἱ λοιποὶ μαθηταὶ δέσμιοι ἦσαν Χριστοῦ. Ἀλλὰ καὶ οἱ δύτες ἐν τῷ σκήνῃς ὥσπερ ἐν δεσμοῖς δύτες στένουσι λυθῆναι τῶν δεσμῶν ιτεύοντες· διὸ φασι: « Ταλαπίωρος ἐγώ ἀνθρωπος, τίς με βύσεται ἐκ σώματος τοῦ θανάτου τούτου; » Ή μὲν οὖν τὸ φθαρτὸν σῶμα βαρούμενοι, καὶ τὴν φθορὰν ἀποστρεψόμενοι, στένουντές τε ἐπὶ τῷ φθαρῷ βίφ, δεσμῶται τοῦ Θεοῦ τυγχάνουσι, καὶ πεπεδημένοι στένουνται τὸν θανάτον λόγον ἐπιφέρει. D Ειναιεσάτεσαν αὐτὸν οὐρανοὶ καὶ γῆ, θάλασσα καὶ πάντα τὰ ἔρποντα ἐν αὐτῇ. » Επειδὴ τοῖς πτωχοῖς ἐπιγγειλατο βασιλείαν οὐρανῶν εἰπὼν, « Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, διτοι αὐτῶν ἔστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· » σφόδρα ἀκολούθως μετὰ τὸν περὶ τῶν πενήτων λόγον ἐπιφέρει: « Αινεσάτεσαν αὐτὸν οὐρα-

⁴⁰ Matth. xiii, 16. ⁴¹ Coloss. iii, 3, 4. ⁴² Isa. lxvi, 2. ⁴³ Philem. 1, 1. ⁴⁴ Rom. vii, 24.

⁴⁵ Matth. v, 3.

νοι. Ἐπειδὴ κατὰ πάσαν τὴν οἰκουμένην κατά τε τὴν καὶ θάλασσαν ἡμέλλον Ἐκκλησίαι τῷ Θεῷ συντεσσαὶ εἰς τὸν προλεγέμενον πτωχῶν, ἀκολούθως ἐπισυνῆπται, « καὶ γῆ καὶ θάλασσα καὶ πάντα τὰ ἱράντα ἐν αὐτοῖς. » Ἐρποντα δὲ ἐπὶ γῆς καὶ θαλάσσης ἐνταῦθα κελευσμένα σὺν οὐρανῷ καὶ γῇ αἰνεῖν τὰ έθνη τυγχάνει τὰ ἐν τῷ θητῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων ἐρπετῶν δίκην τὸ παλαιὸν ἐπὶ τῷ στήθει καὶ τῇ κοιλᾳ πορευόμενα. Καὶ παρὰ τῷ Ἡσαΐ θηρίᾳ καὶ ἐρπετά διλληγορικῷ τρόπῳ τὰ έθνη κέκληται, ἐν οἷς εἰρηται· « Καὶ συμβοστήσεται λύκος μετὰ ἄρνες, καὶ πάρδαλις συναναπαύσεται ἔριφ, καὶ λέων ὡς βοῦς φύγεται διχυρα. Καὶ παιδίον νήπιον ἐπὶ τρώγλην ἀσπίδων καὶ ἐπὶ κοιτην ἔγγονον ἀσπίδων τὴν κείρα ἐπιβαλεῖ, καὶ οὐ μηδίκησουσιν» ⁴⁶ καὶ διερμηνεύειν τῆς ὁ λόγος ἐπιφέρει· « Καὶ ἔσται ἡ ρίζα τοῦ Ἱεσοῦ καὶ ὁ ἀνιστάμενος ἔρχειν έθνων, ἐν αὐτῷ έθνη ἐλπιοῦσι. » Τῆς οὖν μεταβολῆς ταύτης τῶν έθνων ἐπὶ τῇ τοῦ Χριστοῦ παρουσίᾳ γιγνομένης, εἰκότως σὺν οὐρανῷ καὶ τοῖς κατ' οὐρανὸν ἀγγέλοις τὰ ἀπεδόθητα ἐρπετά αἰνεῖν προστάττεται τὸν Θεόν. Διὸ δέλεκται· « Αἰνεστάτωσαν αὐτὸν οὐρανοῦ καὶ γῆ, θάλασσα καὶ πάντα τὰ ἐρποντα ἐν αὐτοῖς. » Πῶς δὲ δύνεται τὸν Θεόν αἰνεῖν τὰ ἐρπετά, εἰ μὴ μετάσχοι ἔρωτες καὶ Θεοῦ γνώσεως; Οὐχοῦν θύσει τὴν θυσίαν τῆς αἰνέσεως καὶ τὰ ἐρπετά; « Οτι δὲ ἀνθρώπους διὰ τούτων αἰνίττεται, διδάσκει τὸ Εὐαγγέλιον, ἐνῷ γέργαρπται. » Γεννήματα ἔχιδνῶν, τις ὑπέδειξεν ὑμῖν φυγεῖν ἀπὸ τῆς μελλούσης ὁργῆς; Ποιήσατε οὖν καρποὺς ἀξίους μετανοίας. »

« Ότι δὲ θεὸς σώσει τὴν Σιών, καὶ οἰκοδομηθήσονται εἰ πόλεις τῆς Ἰουδαίας. » Αἰτίαν ἀποδίδωσι δι’ ἣν οὐρανοῦ καὶ γῆ καὶ θάλασσα καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς αἰνέσειν λέγονται τὸν Θεόν. Ή δὲ αἰτία ἔστιν αὕτη, « Ότι δὲ θεὸς σώσει τὴν Σιών, καὶ οἰκοδομηθήσονται αἱ πόλεις Ἰουδαίας. » Πολαί δὲ Σιών, η δηλοντὶ τὴν καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ιδρυθεῖσαν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἐκκλησίαν; Πόλεις δὲ Ἰουδαίας μηδὲν λέγειν τὰς θεοπνεύστους Γραφὰς, δι’ ᾧ η Ἰουδαϊκὴ πολιτεία τετύπωται. Ἀλλ’ αὗται μὲν αἱ πόλεις καθήρηντο, δισον ἐπὶ Ἰουδαίοις, οἰκοδομήν δὲ εἰλήφασι διὰ τῆς ἐν Χριστῷ καυνῆς διδασκαλίας: δι’ ἣς καὶ ἡ ἀληθινὴ περιτομὴ συνιστάται, καὶ τὰ πνευματικὰ Σάκρατα, καὶ αἱ πνευματικαὶ θυσίαι καὶ πάντα τούτοις ἀκολούθως κατὰ τὴν ἐρμηγέσαν τοῦ πνευματικοῦ νόμου. Οὕτως οὖν οἰκοδομοῦνται αἱ πόλεις τῆς Ἰουδαίας, καὶ κατοικήσουσιν ἐν αὐταῖς οἱ πολῖται καὶ οἱ κληρονόμοι τῶν ἐν ταῖς θελαῖς Γραφαῖς ἐπηγγελμένων διὸ δέλεκται· « Καὶ κληρονομήσουσιν αὐτὴν. » Ἀλλὰ καὶ « τὸ σπέρμα τῶν δούλων αὐτοῦ καθέξουσιν αὐτὴν. » Δοῦλοι δὲ αὐτοῦ τίνες ἀν εἰν, ἡ πάντως οἱ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν μαθηταί, καὶ τὸ σπέρμα τὸ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης κατασπάρεν, διπερ τὴν κληρονομίαν τὴν ἐπηγγελμένην ἐν ταῖς θελαῖς Γραφαῖς καθέξει; Ἀλλὰ καὶ « οἱ ἀγαπῶντες τὸ διορια αὐτοῦ κατασκηνώσουσιν ἐν αὐτῇ, » δῆλον δ’ ὅτι τῇ κληρονομίᾳ οἱς λεχθήσεται· « Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρός μου, κληρονομήσατε τὴν ἥτοι-

A coeli. » Quia vero futurum erat, ut per totum orbem in terra et in mari Ecclesiæ Deo ex memoriatis pauperibus constituerentur, secundum hæc additur: « et terra et mare et omnia reptilia in eis. » Quæ reptilia in terra et in mari una cum terra et cœlo laudare jubentur, gentes sunt, quæ solum in mortali hominum vita reptilium instar supra pectus et ventrem gradiebantur. In Isaia quoque seræ et reptilia allegorico more gentes vocantur, cum dicitur: « Et pascet lupus cum agno, et pardus cum bœdo accubabit, et leo quasi bos comedet paleas. Et puer infans in soveam aspidum, et in cubile filiorum aspidum manum injiciet; et nihil karent eum »⁴⁷. Quæ sub hæc explicans insert: « Et erit radix Jessæ, et qui surgit ad imperandum gentibus, in eum gentes sperabunt »⁴⁸. Tanta igitur gentium mutatione in adventu Christi effecta, jure cum cœlo et iis qui in cœlo sunt angelis predicta reptilia Deum laudari jubentur. Quare dictum est: « Laudent illum cœli et terra, mare et omnia reptilia in eis. » Quomodo possunt reptilia Deum laudare, nisi prudentia et cognitione Dei instructa? An reptilia sacrificium laudis offerent? Quod reptilibus illis homines subindicentur, docet Evangelium his verbis: « Genimina viperarum, quis vos docuit fugere a ventura ira? Facite ergo fructus dignos propitiacionis »⁴⁹.

VERS. 36, 37. « Quoniam Deus salvam faciet Sion, et ædificabuntur civitates Iudeæ. » Causam effert cur cœli, terra, mare et omnia quæ in eis sunt Deum laudatura esse dicantur. Ea vero est: « Quoniam Deus salvam faciet Sion, et ædificabuntur civitates Iudeæ. » Quam Sionem dicit, nisi Ecclesiam Servatoris nostri in toto orbe fundatam? Civitates autem Iudeæ ne cuncteris dicere divinitus afflatas Scripturas, queis Judæorum res publica informatur. Sed hæ quidem civitates, quantum ad Judæos spectat, de medio sublatæ sunt; sed denuo ædificatae per novam in Christo doctrinam fuere, qua et vera circumcisio consistit, necnon spiritualia Sabbath, spirituales hostiae et omnia quæ hæc consequuntur secundum interpretationem spiritualis legis. Sic itaque ædificantur civitates Iudeæ, in eisque inhabitabunt cives et hæredes promissorum quæ in divinis Scripturis feruntur. Quare dictum est: « Et hæreditabunt illam. » Sed etiam « semen servorum ejus possidebit eam. » Servi autem ejus qui fuerint, nisi haud dubie Salvatoris nostri discipuli, et semen in universo orbe sparsum, quod hæreditatem in divinis Scripturis promissam obtinebit? Imo, « qui diligunt nomen ejus habitabunt in ea, » id est, in ea hæreditate. Quibus dicitur: « Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum vobis paratum a constitutione mundi »⁵⁰. Quod si cœlestis sit Dei civitas Sion, de qua Apostolus hæc docuit:

⁴⁶ Isa. xi, 6-9. ⁴⁷ ibid. 10. ⁴⁸ Luc. iii, 8. ⁴⁹ Matth. xxv, 34.

quæ est mater nostra.⁷⁰; et : Accessistis ad Sion A montem, et civitatem Dei viventis, Jerusalem colestes.⁷¹; fueritne Judææ civitas? sed consequenter dicamus esse coelestem Sion ubi mansiones apud Patrem multæ⁷²: quas incolent et hereditate accipient omnes servi ejus, sive illi olim prophetæ et religiosi viri, sive qui postea ministri Evangelii ipsius fuere. Imo etiam semen eorum scilicet qui ab illis secundum Deum orti sunt, prosectori aucti et ad perfectam Dei charitatem progressi, hoc munus condignumque præmium ab ipso recipient, quod inhabitent in promissa sibi hereditate. λειον ἐλθόντες τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγάπης, τοῦτο γέρας ἔχουσι καὶ μισθὸν ἐπάξιον παρ' αὐτοῦ, τὸ κατακριτῶσαι ἐν τῇ ἐπηγγελμένῃ αὐτοῖς κληρονομίᾳ.

1. IN FINEM, IPSI DAVID IN REMEMORATIO- NEM. LXIX.

VERB. 2-4. « Deus, in adjutorium meum intende. » Neque canticum, neque psalmus, neque quid simile hi, quos tractamus, sermones sunt: cæterum ad finem remittunt, quia de futuro supplicationem habent. Dicuntur autem, « ipsi David in remembrance; » utpote qui ideo dicti fuerint, ut posset eos in promptu ore proferre, utique iis pro remedio in casibus variis uteretur. Duo autem sunt « in remembrance; » inscripti; hic quem tractamus, et xxxvii, qui item « in remembrance; » inscriptus est. Sed ille non ad finem remittit, sed est « psalmus Davidi in remembrance; » hic vero « in finem » inscriptus est. Nam xxxvii, non futura prænuntiabat, sed præteriorum rerum memoriam refrecabat: quamobrem eodem quo sextus exordio utitur, nempe, « Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me. » Et eodem uterque argumento erant. Siquidem sextus in sequentibus ait: « Laboravi in genuitu meo: lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo⁷³. » Tricesimus vero septimus similia docet his verbis: « Non est pax ossibus meis a facie peccatorum meorum: quoniam iniuriant meæ supergressæ sunt caput meum, sicut onus grave gravatae sunt super me. Putruerunt et corruptæ sunt cicatrices mee a facie insipientiæ meæ⁷⁴. » Hæc porro et similia ad memoriam admissi sceleris refrebant. Quare « in remembrance; » inscriptus est, frequenti confessione præterita repetens. Quæ item causa est, ut « in finem » non inscribatur. Hic vero « in fine » dicitur, quia expectatarum rerum precatio est, prævertente Propheta ac rogante; ut si quando contingent iuonicorum insultus et insidiæ in se paratae, his remediis usus, ea quasi antidota quodvis perniciosum amuleum repellentia afferat. Num etiam hæc dicta ad personam Salvatoris nostri propheticæ referantur? Quandoquidem in præcedenti psalmo clare passionem ejus vaticinanti ex ejus persona dicebatur: « Ego sum pauper et dolens, salus tua, Deus, suscepit me⁷⁵; » similiter

Ei δὲ ἐπουράνιος ἐστι τοῦ Θεοῦ πόλις Σιών, περὶ δ. Ἀπόστολος ἐδίδαξεν εἰπών· « Ή δὲ ἀνω Ιερουσαλήμ ἐλευθέρα ἐστιν, ἡτις ἐστι μήτηρ ἡμῶν τοις Προσελήνθατε Σιών ὅρει, καὶ πόλει Θεοῦ ἡνῶν Ιερουσαλήμ ἐπουρανίῳ, » εἰν δὲ πόλεις τῆς Ἰουδαίας; (1) δι' ἀκολούθῳ: τῇ ἐπουρανίῳ Σιών εἰς πόλιν παρὰ τῷ Πατρὶ μοναλ., ἐν αἷς κατοικήσουσι, καὶ διὰ κληρωνομήσουσι πάντες οἱ δοῦλοι αὐτοῦ· οἱ τε πάλαι γενόμενοι προφῆται καὶ θεοφίλες ἀνδρες, καὶ οἱ μετὰ ταῦτα ὑπηρέται καὶ διάκονοι τοῦ Εὐαγγελίου αὐτοῦ. Ἄλλα καὶ τὸ στέριμα αὐτῶν, οἱ ἔξι αὐτῶν ὄντες κατὰ Θεὸν γεγενημένοι, προκοψάντες καὶ εἰς τὸ ζελεῖον τῆς ἐπηγγελμένης αὐτοῖς κληρονομίᾳ.

B ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ Τῷ ΔΑΥΙΔ ΕΙΣ ΑΝΑΜΝΗΣΙΝ.

ΕΩ.

« Ο Θεός, εἰς τὴν βοήθειάν μου πρόσχε. » Οὗτε ὁδός, οὗτε φαῦλος, οὗτε τι τῶν τοιωτάτων οἱ προχείμενα τυγχάνουσι λόγοι· πλὴν ἀναπέμπουσιν εἰς τὸ τέλος. ἐπειδὴ περὶ μελλόντων τὴν ἰκετηρίαν ποιοῦνται. Εἴρηται δὲ « τῷ Δαυὶδ εἰς ἀνάμνησιν » ὡς ἀνεὶς αὐτὸ τοῦτο λεχθέντες, ἵνα ἔχοι προχείρως διὰ στιμάτος ἀπομνημονεύειν αὐτοὺς, καὶ ἀντὶ ἐπιφῆς αὐτοῖς ἐν ταῖς περιστάσεσι χρῆσθαι. Δύο δέ εἰσιν οἱ « εἰς ἀνάμνησιν » ἐπιγεγραμμένοι, διὰ μετὰ γειρᾶς, καὶ διὰ λέγοντος προχείρως καὶ αὐτὸς « εἰς ἀνάμνησιν. » Ἄλλος ἐκεῖνος μὲν οὐκ εἰς τὸ τέλος ἀνέπειρεν, ἀλλὰ ἦν « φαλμὸς τῷ Δαυὶδ εἰς ἀνάμνησιν. » Οὗτος δὲ « εἰς τὸ τέλος » ἐπιγράφει. « Ο μὲν οὖν λέγω, οὐ μελλόντων ἡμῖν προσαγορευτικὸς, ἀλλὰ παραγγέλτων πραγμάτων ὑπομνηστικός· διὸ τὴν αὐτὴν ἀρχὴν εἶχε τῷ σ' λέγοντος. » Κύριε, μή τῷ θυμῷ σου ἐλέγενης με, μηδὲ τῇ ὀργῇ σου παιδεύσῃς με. » Μίαν τε οἱ ἀρχότεροι ὑπόθεσιν περιεῖχον. Ο μὲν γάρ ἔκτος προίον ἐπιλέγει· « Ἐκοπίσαται ἐν τῷ στεναγμῷ μου· λούσα καθ' ἔκαστην νύκτα τὴν κλίνην μου· ἐν δάκρυσι μου τὴν στρωμνήν μου βρέξω· » διὸ διὰ λέγοντος διδάσκει λέγων· « Οὐκέτι εἰρήνη ἐν τοῖς διστάσιοις μου ἀπὸ προσώπου τῶν ἀμαρτιῶν μου· στὶ αἱ ἀνομίαι μου ὑπερῆραν τὴν κεφαλήν μου ὥστε φορίον βαρὺ ἐδαρύνθησαν ἐπ' ἐμέ. Προσάζεσαν καὶ ἐπιπέσαν οἱ μώλωπές μου ἀπὸ προσώπου τῆς ἀφροσύνης μου. » Ταῦτα δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα ἐπὶ τὴν μνήμην τοῦ πραχθέντος αὐτῷ πλημμελήματος ἀνέφερε. Διόπερ « εἰς ἀνάμνησιν » ἐπέγραψεν, ἐπιναλαμβάνων τὰ παρελθόντα διὰ τῆς συνεχοῦς ἐξομολογήσεως. Διὸ οὐκ ἐπέγραψεν « εἰς τὸ τέλος. » Ή δὲ παρὼν « εἰς τὸ τέλος » εἴρηται, ἐπειδὴ περὶ ικετηρίας ἐστὶ προσδοκῶμένων πραγμάτων, τοῦ Προφήτου προλαμβάνοντος, καὶ εὐχομένου· ἵνα, εἰ ποτὲ συμβαίνει ἐχθρῶν ἐπαγαστάσεις καὶ ἐπιθουλαῖ κατ' αὐτοῦ, ταῖς προχειμένιαις ἐπιφᾶσις χρώμενος ἀλεξιφάρμακα διστέπερ ἀποτρόπαια ταντὸς πονηροῦ ἀντιπεριέματος ἐπάγοιτο. Μήποτε δὲ καὶ πραγματικῶς εἰς πρόσωπα ἀναφέρεται τὰ λεγόμενα τοῦ Σωτῆρος; ἐπειδὴ περὶ τὸν τῷ πρὸ τούτου σαφῶς θεσπίζοντι τὸ πάθος αὐτοῦ ἐλέγετο ἐξ αὐτοῦ προσώπου· « Πτωχὸς καὶ

⁷⁰ Galat. iv, 26. ⁷¹ Hebr. xii, 22. ⁷² Joan. xiv, 2.

(1) Lectio, ut videtur, vitiata.

⁷³ Psai. vi, 7. ⁷⁴ Psal. xxxvii, 4-6. ⁷⁵ Psal. lxviii, 30.

ἀλλών τγά είμι, ἡ σωτηρία σου, ὁ Θεός, ἀντελάβεσθαι μου· ὡσαύτως δὲ καὶ ἐν τῷ μετὰ χειρας προῦν ἔσχεται· «Ἐγώ δὲ πτωχὸς καὶ πένης, ὁ Θεός, βοήθησόν μοι.» Ήστε καὶ διὰ τοῦτο ἀναγκαῖς ἐπιγράφειν εἰς τὸ τέλος. » Ἐάν μὲν οὖν ἐκ προσώπου τοῦ Δαυΐδ λέγοιτο, εἴποι, ἂν διὰ μεγάλου βασιλεύων ἔθνους, σφόδρα πλουσιώτατος ὦν, οὐκ ἤγνοε τὸ φάσκων λόγιον· «Οσφρέ μέγας εἶ, τοσούτῳ ταπεινοῦ σεαυτὸν, καὶ ἐνώπιον Κυρίου εὐρήσεις χάριν.» Διδυμοτριφρονῶν καὶ ταπεινοφρονῶν καὶ ἀληθῶς σμικρών ἑαυτὸν, καὶ πρὸς τὴν μέγεθος ἀφορῶν τοῦ πλούτου τῆς χρηστότητος τοῦ Θεοῦ, πτωχὸν καὶ πενήτην ἑαυτὸν διὰ τῶν προκειμένων ὕνδμαστε· καὶ ἀρχόμενος δὲ τοῦ λόγου, ὡς μηδὲν αὐτῷ συμβαλλομένου, μήτε πλούτου, μήτε βασιλείας, μήτε τῆς τοῦ παντὸς ἔθνους βοηθείας, μήτε τῆς ἐξ ἀστέσεως προσθέσεως αὐτῷ δικαιοσύνης, τὴν παρὰ μόνου τοῦ Θεοῦ βοηθείαν ἔξιται λέγων· «Ο-Θεός, εἰς τὴν βοήθειάν μου πρόσχεις. Κύριε, εἰς τὸ βοηθῆσαι μοι σπεύσον.» Ὁρῶν δὲ πολλοὺς διαφθορούμενος τῇ κατὰ θεοὺν αὐτοῦ προκοπῇ καὶ βασικώντας αὐτοῦ τῇ σωτηρίᾳ τῆς ψυχῆς, πραστεύσθη τό· «Ἄιτσυνθήσασαν καὶ ἐντραπήσασαν εἰς τὰ δότεων καὶ κατατιχυνθήσασαν οἱ βούλομενοι μοι κακά. Ἀποστραφήσασαν παρεντιαίσχυνθόμενοι οἱ λέγοντές μοι, Εὔγε, εὔγε..» Διὰ τούτων γάρ δρμολογεῖ αὐτὸς μὲν ἔχειται μὴ δύνασθαι ἐπικρείν, δεῖσθαι δὲ τῆς παρὰ τοῦ χρείττονος βοηθείας· ὡς, εἰ μὴ τύχοι ταύτης, Ἑρημος ἐσθίεταις καὶ ἐλεγχθησμένος ἀσθενής καὶ πλέον οὐδὲν ἢ θνήτης ἀνθρώπος· καὶ ὡς οἱ ἔχθροι αὐτοῦ ἐπιχαρεσίακοι τινες ἔντες πεσοντι· αὐτῷ ἐπαναβήσονται. Εἰ δὲ βοηθοῦν τύχοι τοῦ Θεοῦ, αὐτὸς μὲν ἔσται ἀνάτερος· αἰσχύνην δὲ καταχεοῦνται οἱ τῆς αὐτοῦ ψυχῆς ἐπιθυμῶις· οἵτινες ἐφ' ἐκάστῃ πράξει· κατὰ πόδας αὐτοῦ βαίνοντες καὶ πειρώμενοι ἐπιλαμβάνεσθαι αὐτοῦ λέγειν εἰώθασιν, «Εὔγε, εὔγε,» ὡς δὲν ἐπιτυχάνοντες καὶ κατ' εὐχάς πράττοντες ἐν οἷς αὐτὸν σφάλλεσθαι· ἐνθυμίζον. Εἰ δὲ ἐπὶ τὸν Σωτῆρά τις ἀναφέροι ταῦτα διὰ τὴν ἀποδοθεῖσαν αἰτίαν, ἐρεῖ, διὰ τοὺς ἐπιδουλεύοντας αὐτοῦ τῷ λόγῳ καὶ τῇ διδασκαλίᾳ, τῷ τε μεγάλῳ αώματι τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ θεωρίων ἐπανισταμένους, καὶ τοὺς διωγμούς συνεχῶς κατ' αὐτῆς ἐνεργοῦντας, ἀντῶν τὴν κακίαν, ταύτην προφητικῶς ἀνέπειρτε τὴν εὐχήν, οὕτω δεῖν εὐχεσθαι διδάσκων τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ. ,

«Ἀγαλλιάσθωσαν καὶ εὐφρανθήσασαν ἐπὶ οἱ πάντες οἱ ζητοῦντες· σε.» Τὰ μὲν πρώτα ἀνατρεπτικά ἦν τῶν ἐναντίων· ἀκολούθων; δὲ τὰ δεύτερα ὑπὲρ τῶν οἰκείων προσδεύει. Κατὰ εἰ μὲν ὁ Δαυΐδ δικαίω πρέπουσαν εὐχήν εποιεῖτο, ὡς δὲν πάντες οἱ τὸν Θεὸν ζητοῦντες, ὡν εἰς καὶ αὐτῆς ἦν, ἀγαλλιάσεως καὶ εὐφροσύνης μετέχοντες τῶν ἔχθρῶν κατατιχυνομένον· οἱ δὲ ἀγαπῶντες τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ λέγοιεν δὲν, «Μεγαλυνθήτω ὁ Θεός·» καὶ τούτο μὴ εἰσάπαξ, μηδὲ δινή ποτε κατερῆ· ἀλλὰ διαπαντὸς λέγοιεν, νικῶντος ἐν αὐτοῖς καὶ δι' αὐτῶν πᾶν τὸν πολέμιον γένος τοῦ Θεοῦ. Εἰ δὲ ὁ Σωτῆρος τοῖς προλεχθεῖσιν (1) ἀκολούθως εἴη ὑπὲρ τῶν ἐξ ἀπάντων τῶν ἐθνῶν εἰς

⁽¹⁾ Eccli. iii. 20.

(1) Λείπεται

A in praesenti postea dicit: «Ego vero egehus et pauper sum, Deus, adjuva me.» Ita ut ea de causa in finem necessario inscribatur. Quod si ex persona Davidis proferatur, dicas licet ipsum magnae gentis regem, ac ditissimum, non ignorasse tamen dictum illud: «Quanto major es, tanto magis teipsum humilia, et in conspectu Domini invenies gratiam¹⁵.» Quare moderate et humiliiter sentiens, vereque sese parvum reputans, ac respi- ciens magnitudinem divitiarum bonitatis Dei, egenum se et pauperem in praesenti vocavit: atque sermoneum ordiens, ac si divitiae, regnum, tuus populi auxilia, itemque justitia per exercitationem comparata, nihil sibi conseruent, solius Dei auxilium expetebat dicens: «Deus, in adjutorium B meum intende; Domine, ad adjuvandum me festina.» Animadvertis autem plurimos esse qui suo secundum Deum profectui, labore ducti, ac salutis animae suae invidenter, illud adjecit: «Confundantur et revereantur qui querunt animam meam. Avertantur retrorsum et erubescant qui volunt mihi mala. Avertantur statim erubentes qui dicunt mihi, Euge, euge.» His consitetur se non sibi satis esse, sed Dei auxilio egere. Futurum quippe erat, si id non conquereretur, ut desertus esset, ac infirmus nihilque magis quam mortalis homo deprehenderetur, inimicique alienis malis gaudentes, lapsum se invasuri essent. Si vero adjutorem Deum nancisceretur, superiorem se fore animaque sue inimicos pudore suffusum iri sperabat. Hi enim ad singula gesta ejus vestigio incidentes observabant, ipsumque comprehendere studentes dicere solebant, «Euge, euge,» quasi re bene gesta et pro volo succedente, cum lapsum eum putarent. Quod si quis haec ad Salvatorem ob super traditam causam referat, is dicet, ipsum cum cerneret eos qui verbo et doctrinæ sue magnoque Ecclesiæ corpori insidiabantur, insurgere ac frequenter adversus illam persecutiones excitare; eorum malitiam execratum, hanc prophetice orationem emisisse, hocque orandi institutum Ecclesiæ sue tradidisse.

C Vers. 5, 6. «Exsultent et laetentur super te omnes qui querunt te.» Priora quidem ad inimicos avertendos dicta sunt; secunda vero pro domestici supplicant. Et sane quidem David orationem iusto congruentem emisit, precatus ut universi qui Deum requirunt, ex quorum ille numero erat, inimicis pudore suffusis, exultationis et gaudii participes sint. Ii vero qui diligunt salutare Dei, jure dixerint, «Magnificetur Dominus;» idque non semel, sed omni tempore, quia ipse Dominus in ipsis ipsorumque opera genus omne adversiorum Dei profligat. Quod si Salvator predictis verbis uisset, consequenter de omnibus gentibus in se cre-

dentibus dixerit: « Exsultent et lætentur in te omnes qui querunt te. » Non enim Judæi solum, neque illi qui se ex Abraham ortos gloriantur; sed universum et indecūne omnes prorsus qui querunt te, ex quovis genere fuerint, exsultent et lætentur in te, et dicant, Magnificetur Deus: » idque omni tempore dicant qui diligunt salutare tuum, scilicet Salvatorem, qui sæpe in Scripturis salutare vocatur; quena diligunt illi, qui doctrinam ejus in dilectione pura operibus sovent. « Ego vero egenus et pauper sum: Deus, adjuva me. » David quoque, dives cum esset, humiliter sentiebat, gnarus scilicet magnitudinis Dei, et quod se nihil esse videret. Quare solius fortis [Dei] opem implorabat dicens: « Deus, adjuva me: adjutor meus et liberator meus es tu, Domine, ne moreris. » Christus quoque cum dives esset, propter nos egenus factus est, ut docuit divinus Apostolus¹⁰. Quamobrem seipsum Spiritus auxilio commendabat, pro populo suo deprecans, et pro Ecclesia; ne diutius tempore persecutionum impugnata, gravi hinc detimento afficeretur. Quainobrem ait: « Adjutor meus et liberator meus es tu, Domine, ne moreris. » An porro haec ad tempus passionis Servatoris referantur, tu ipse consideres velim. Quandoquidem enim in praecedenti illatas sibi vexationes descriptis; quomodo intraveriat aquæ usque ad animam suam, qui infelix sit in limo profundi, venerit in altitudinem maris, multiplicati sint super capillos capitum sui qui se gratis oderunt, et alia multa ibidem allata perpessus sit; jure hanc supplicationem Patri suo emittit dicens: « Deus, in adjutorium meum intende; Domine, ad adjuvandum me festina, » et cetera. Quia apostolorum suorum ordinem amoris sui causa magna in confusione versantem videbat, secundas pro illo voces edebat; ut acceptio resurrectionis suæ, quam ejus videndi cupidi exspectabant, nuntio, exsultatione et lætitia repleti semper dicerent, « Magnificetur Dominus: » ipsi quippe erant qui diligebant salutare ipsius.

(1) LXX.

Vers. 4-5. « In te, Domine, speravi, non confundar in æternum, in justitia tua libera me et eripe me. » His similia tricesimus quoque psalmus circumfert, hoc item modo orsus: « In te, Domine, speravi, non confundar in æternum, in justitia tua libera me. Inclina ad me aurem tuam¹¹. » Sed ille quidem, « In finem, » et « Psalmus Davidi, » inscriptus est; hic autem titulo caret. Ille confessionem cum supplicatione continet, hic vero prophetia videtur esse ex persona Salvatoris prolata. Quare « Davidis consueto more non inscriptus est. Dixerit fortasse quispiam oportere illum praecedentibus conjungere, quod magnam cum illis da-

A autem πεπιστευκότων, λέγοι ἀν τὸν εἰδούσαν καὶ εὐφρανθίσαν ἐπὶ σοι πάντες οἱ ζητοῦντες σε. Μή γάρ μόνοι Ἰουδαῖοι, μηδὲ οἱ τὸν Ἀβραὰμ εἰχοῦντες, ἀλλὰ καθόλου καὶ δορίστως πάντες ὅμιλοι καὶ ἐξ οἴου γένους εἰεν οἱ ἐκτητοῦντες σε, « ἀγαλλιάσθωσαν καὶ εὐφρανθίσθωσαν ἐπὶ σοι, καὶ λεγέτωσαν, Μεγαλούνθητο ὁ Θεός» καὶ τοῦτο λεγέτωσαν διαπαντὸς οἱ ἀγαπῶντες τὸ σωτήριον σου· αὐτὸν δηλαδὴ τὸν Σωτῆρα σωτήριον πολλαχοῦ τῶν Γραφῶν ὠνομασμένον, ὃν ἀγαπῶσιν οἱ δι' ἔργων τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ ἐν ἀγάπῃ καθαρῷ περιέποντες. « Ἐγὼ δὲ πεταχός καὶ πάντης ὁ Θεός, βοήθησόν μοι. » Καὶ Δαυὶδ πλούσιος ὃν ἑταπεινοφρόνει, ἄτε γνῶσιν ἔχων τοῦ μεγέθους τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ μηδὲν ἔσωτὸν ὅρων. Διὸ τὴν παρὰ μόνου τοῦ ἱσχυροῦ βοήθειαν ἔξητετο λέγων. « Ο Θεός, βοήθησόν μοι· βοήθος μου καὶ βοήτης μου εἰ σὺ, Κύριε, μή χρονίσσε. » Καὶ δὲ Χριστὸς δὲ πλούσιος ὃν δι' ἡμᾶς ἐπτάχευσεν, ὡς ἐδίδαξεν ὁ Θεός Ἀπόστολος. Διὸ καὶ ἔσωτὸν ἀνετίθει τῇ τοῦ Πνεύματος βοήθειᾳ, πρεσβεύων ὑπὲρ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ καὶ τῆς Ἑκκλησίας, ὡς ἀν μή, εἰς μαχρούς χρόνους πολεμούμενη ἐν τοῖς καιροῖς τῶν διωγμῶν, μεγάλην ἀπενέγκοιτο βλάβην. Διὸ φησι· « Βοηθός μου καὶ βοήτης μου εἰ σὺ, Κύριε, μή χρονίσσε. » Εἰ δὲ καὶ ταῦτα ἀναρέροιτο ἐπὶ τὸν καιρὸν τοῦ πάθους τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, καὶ αὐτὸς ἐπιστήσεις. « Επειδὴ γάρ διέγραψεν ἐν τῷ πρὸ τούτου τὰς κατ' αὐτοῦ ἐπαναστάσεις· δικαὶος τε εἰσέλθοσαν ὑδατα ἔως τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, καὶ ἐνεπάγη εἰς ὅλην βυθοῦ, καὶ ὡς ἤλθεν εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης· ἐπληθυνθεσάν τε ὑπὲρ τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ οἱ μισθύντες με δωρέαν· τέπονθε τε ὅσα καὶ εἰρηταί· εἰκότως τὴν παρούσαν δέσησιν ἀνατέμπει πρὸς τὸν Πατέρα λέγων· « Ο Θεός, εἰς τὴν βοήθειάν μου πρόσχες· Κύριε, εἰς τὸ βοήθειαν μοι σπεῦσον, » καὶ τὰ τούτοις ἀκόλουθα. Επειδὴ ἔώρα τὸ τάγμα τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ ἐν παλλή συγχύσει γεγενημένον διὰ τὴν περὶ αὐτὸν ἀγάπην, τὰς δευτέρας ὑπὲρ αὐτῶν προκείται φωνάς, ὅπως, ἀπολαβόντες αὐτοῦ τὴν ἀνάστασιν ἢν περιέμενον ποθοῦντες ἰδεῖν, πληρωθεῖν ἀγαλλιάσεως καὶ εὐφρόσυνης, λέγοντες διαπαντὸς· « Μεγαλούνθητο ὁ Θεός, » κύριοι δὲ τοῖς οἱ ἀγαπῶντες τὸ σωτήριον αὐτοῦ.

Ο'.

« Επὶ σοι, Κύριε, ἥλπισα, μή καταισχυνθείην εἰς τὸν αἰώνα, ἐν τῇ δικαιοσύνῃ σου βύσαι με, καὶ ἔξιλον με. » Τὰ ἴσοδυναμοῦντα τούτοις καὶ δὲ τοις πριέχει φαλμὸς, τοῦτον καὶ αὐτὸς ἀρχόμενος τὸν τρόπον. « Επὶ σοι, Κύριε, ἥλπισα, μή καταισχυνθείην εἰς τὸν αἰώνα, ἐν τῇ δικαιοσύνῃ σου βύσαι με. Κλίνον πρὸς μὲ τὸ οὖς σου. » Ἄλλ᾽ ἐκεῖνος μὲν, « Εἰς τὸ τέλος, » καὶ « Ψαλμὸς τῷ Δαυὶδ, » ἐπεγέγραπτο· δὲ παρῶν ἀνεπίγραπτος τυγχάνει. Κάκελος μὲν ἵβολόγησιν σὺν ἵκετηρίζει περιείχεν, δὲ περιηρετες ξοικεν ἐκ προσώπου τοῦ Σωτῆρος προσενηγμένη. Διὸ οὐδὲ ἐπιγέγραπται συνήθως, « τοῦ Δαυὶδ. » Εἰπο δὲ τοις προσήκειν συμπεριλαμβάνειν αὐτὸν τοῦ

¹⁰ II Cor. viii, 9. ¹¹ Psal. xxx, 2, 5.(1) In Vulgata titulus, *Filiorum Jonadab et viriorum captivorum.*

πρὸς αὐτοῦ τεταγμένοις, διὰ τὸ πολλὴν πρὸς αὐτὰ οὐδὲν ἀκόλουθίαν· ἐν γοῦν τῷ πρὸ τούτου ἐλέγετο· «Ο Θεός, εἰς τὴν βοήθειάν μου πρόσχες. Αἰσχυνθῆταν καὶ ἐντραπήτωσαν οἱ ζητοῦντες τὴν φυχὴν μου. Ἀποστραφεῖσαν εἰς τὰ δύσια καὶ καταισχυνθῆσαν οἱ βουλόμενοι μοι κακά·» καὶ ἐν τοῖς μετὰ χείρας δὲ προὶνον δὲ λόγος ταῖς αὐταῖς κέρχηται φωναῖς λέγων· «Ο Θεός, εἰς τὴν βοήθειάν μου πρόσχες, αἰσχυνθῆσαν·» καὶ τὰ λοιπὰ δὲ τῆς αὐτῆς ἔχεται διανοίας, εἰς πλάτος ἐκτεινομένου τοῦ λόγου διὰ τῶν προκειμένων, ἀπερ οὐκ ἀπὸ σκόπου ἀν τις εἴποι ἀρμόδειν τῷ Πατέρι· Διά τε τὸ ἀλέγεσθαι ἐν αὐτῷ· «Ὄτι σὺ εἶ ἡ ὑπομονὴ μου, Κύριε, Κύριε, ἡ ἐλπὶς μου ἐκ νεότητος μου·» αὐτὸς γάρ ταῦτα ἐν καὶ τῷ κα' φαλμῷ ἐξ αὐτοῦ προσώπου ἐλέγετο ἐν τούτοις· «Ὄτι σὺ εἶ ὁ ἐκσπάσας με ἐκ γαστρός·» καὶ τὰ ἔξῆς. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἔξῆς ἐπιλεγόμενον ἐν τῇ μετὰ χείρας προφητείᾳ τῷ τῷ, «Ο Θεός μου, μὴ ἐγκαταλίπῃς με, ἐώς ἂν ἀπαγγελῶ τὸν βραχίονά σου τῇ γενεᾷ πάσῃ τῇ ἐργομένῃ,» Ισοδύναμεν ἔστι τῷ ἐν κα' φαλμῷ φάσκοντι λόγῳ· «Ἀναγγελήσεται τῷ Κυρίῳ γενεά ἡ ἐρχομένη.» Πρόσχες γάρ ἀκριβῶς δπως ἐν ἐκείνῳ μὲν ἐλέγετο, «Ἀναγγελήσεται τῷ Κυρίῳ γενεά ἡ ἐρχομένη,» ἐν δὲ τῷ προκειμένῳ, «Ἐώς ἂν ἀπαγγελῶ τὸν βραχίονά σου τῇ γενεᾷ πάσῃ τῇ ἐρχομένῃ.» Ἀλλὰ καὶ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν αὐτοῦ σαρψῶς παρίστησιν ἡ μετὰ χείρας προφητεία λέγουσα ἐξ αὐτοῦ προσώπου· «Ο Θεός, τίς ὅμοιός σοι; δοσας ἔδειξά; μοι θλίψεις πολλὰς καὶ κακάς καὶ ἐπιστρέψεις ἔξωποιησά; με, καὶ τῶν ἀναγκῶν τῆς τῆς πάλιν ἀνήγαγέ με;» Εἰτ' οὖν ἐκ προσώπου τοῦ Σωτῆρος, εἵτε ἐκ προσώπου παντὸς δικαίου, τῶν προκειμένων ἀκουστέον. Περιέχει γάρ διδασκαλίαν παιδεύουσαν ἡμᾶς μετὰ διαθέσεως ὑγιοῦς πάντα μὲν δεύτερα τίθεσθαι, ἐπὶ μόνον δὲ τῶν Κύριον τὰς ἐκυρῶν ἀναρτῆν ἐπίδας, ἵντε λέγειν αὐτῷ διαθέσει γηνσίζ. «Ἐπι τοι, Κύριε, ἀλπισά, μὴ καταισχυνθῆσαι εἰς τὸν αἰώνα.» Οἱ γάρ επὶ πλούτῳ καὶ πολλῇ περιουσίᾳ βίου, ἢ ἐπὶ ἀξιώμασι κοσμικοῖς, ἢ ἐπὶ ἀρχόντων οἰκείστηται καὶ προστασίᾳ, ἢ ἐπέρω τον τῶν θυητῶν καὶ ἐπικήρων τὰς ἐκυρῶν ἀνατιθέντες ἐπίδας, αἰσχύνην δοφήσουσιν. «Ἐπικατάρατος γάρ ἀνθρώπος δε τὴν ἐπίδα έχει ἐπ' ἀνθρώπον, καὶ στηρίζει σάρκα βραχίονος αὐτοῦ.» Κέκρεγέ τε βοῶν δὲ λόγος· «Μή πεποιθάτε ἐπ' ἀρχοντας, μηδὲ ἐπ' οὐλοὺς ἀνθρώπων, οἵς οὐκ ἔστι σωτηρία·» καὶ πάλιν· «Πλούτος ἐὰν φέῃ, μὴ προστίθεσθε καρδίαν.» Καὶ ἐπέρωτες δε λέγειν διδασκόμεθα· «Κύριος ἐμοὶ βοηθεῖς, οὐ φορθῆσομαι τῇ ποιήσει μοι ἀνθρώπος. Ἀγαθὸν πεποιθέντας ἐπὶ Κύριον, μὴ πεποιθέντας ἐπὶ ἀνθρώπων. Ἀγαθὸν ἐπλίζειν ἐπὶ Κύριον, ἢ ἐπιλέγειν ἐπὶ ἀρχοντας.» Ο δὲ ἀγαθὰ ἐκυρῶν συνεῖδως εἴποι ἀν τῷ Κυρίῳ καὶ τῷ, «Ἐν δικαιοσύνῃ σου βίσται με καὶ ἐξέλου με.» Πολλῇ γάρ πεποιθήσει τεθάρθηκεν, ὅτι, κατὰ τὸ δικαιότατον κρίνας δ Θεός, εὑρήσει αὐτὸν οὐ κατακρίσεις, οὐδὲ ἀποβολῆς ἔξιον, ἀλλὰ βοήθειας καὶ ἀντιλήψεως· διό φησιν· «Ἐν τῇ δικαιοσύνῃ σου βίσται με καὶ ἐξέλου με.» Συνειδήσει

A beat affinitatem. Nam in praecedenti dicebatur: «Deus, in adjutorium meum intende, Confundantur et revereantur qui querunt animam meam. Avertantur retrorsum et erubescant qui volunt mihi mala⁷⁸.» In hoc vero, quem nunc tractamus, ipsissimæ voces in sequentibus usurpantur: «Deus, in adjutorium meum intende, confundantur, et cætera, quoque eidem sententiae insistunt; sed hic fusius res enarrantur, quas Patri convenire non abs re quispiam dixerit. Cum item in hoc psalmo dicatur, «Quoniam tu es patientia mea, Domine, Domine spes mea a juventute mea;» hoc ipsum in psalmo xxi, ex eadem persona dicitur: «Quoniam tu es qui extraxisti me de ventre⁷⁹, et sequentia. Sed etiam quod in hac prophetia subjungitur, «Deus meus, ne derelinquas me, donec annuntiem brachium tuum generationi omni quæ ventura est;» simile videtur illi xxi psalmi dicto, «Annuntiabitur Domino generatio ventura⁸⁰.» Attendas quippe velim, quomodo in illo quidem dicatur, «Annuntiabitur Domino generatio ventura;» in hoc autem, «Donec annuntiem brachium tuum generationi omni quæ ventura est.» Quin etiam ejus ex mortuis resurrectionem aperte declarat hæc prophetia, ex ejus persona dicens: «Deus, quis similis tibi? Quantas ostendisti mihi tribulationes multas et malas, et conversus vivificasti me, et de necessitatibus terrenis iterum reduxisti me?» Sive igitur ex persona Servatoris, sive ex persona cuiuslibet justi hæc accipienda sunt. Doctrinam enim complectuntur, quæ nos instituit ut ex bono proposito omnia post ducamus, in unoque Domino spem statuamus nostram, ita ut sincero affectu dicamus: «In te, Domine, speravi, non confundar in æternum.» Qui enim in dignitiis ac in copiosis vita facultatibus, sive in mundanis dignitatibus, sive in principum favore et patrocinio, sive in alia quapiam mortalium et fluxarum rerum spem reponunt, ignominiae obnoxii erunt. «Maledictus enim homo qui spem habet in hominem, et firmat carnem brachii sui⁸¹.» Clamat item Scriptura, «Nolite considerare in principiis, neque in filiis hominum, in quibus non est salus⁸²;» et rursum, «Divitiae si affluent, nolite cor apponere⁸³.» In aliis item ad hæc dicenda instituimus: «Dominus mibi adjutor, non timebo quid faciat mihi homo. Bonum est considerare in Domino, quam considerare in homine. Bonum est sperare in Domino, quam sperare in principiis⁸⁴.» Qui autem bonorum sibi conscientia est, Domino dixerit illud: «In justitia tua libera me et eripe me.» Multa quippe fiducia repletur, quia justissimo secum iudicio Deus agens, non damnatione, neque repulsa, sed auxilio et patrocinio dignum comperiet: quare ait: «In justitia tua libera me et eripe me.» Puraque conscientia supplices voces ad Deum emitentes id quoque dicebat: «Inclina ad me aurem

⁷⁸ Psal. LXXIX, 2-4. ⁷⁹ Psal. xxi, 10. ⁸⁰ ibid. 32. ⁸¹ Jerem. xvii, 5. ⁸² Psal. cxlv, 2. ⁸³ Psal. LVI, 11. ⁸⁴ Psal. CIVII, 7-9.

tuam, et salva me^{ss}. » Imo quasi ex necessitate A
Deum ita rogabat : « Esto mihi in Deum protecto-
rem et in locum munitum, ut salvum me facias. »
Nam cum Deus protegit et propugnat, non pro nul-
lius pretii homine id agit, solusque perfectus id
Deo dicere valeat : « Quoniam firmamentum meum
et refugium meum es tu. » Pro quo Aquila, « Quo-
niam petra mea et praesidium meum, » interpreta-
tus est ; Symmachus vero, « Quoniam petra mea et
refugium meum es tu. »—« Deus meus, eripe me de
manu peccatoris, et de manu contra legem agentis
et iniqui. Quoniam tu es patientia mea, Domine,
spes mea a juventute mea. » Vir perfectus quasi
propriam possessionem Deum invocat dicens,
« Deus meus : quia promissio dignis a Deo data
est his verbis : « Ero illorum Deus, et ipsi erunt
mihi populus^{ss}. » Qui vero dicit, « In te, Domine,
speravi, » et omnia post putavit ut uni Deo se eom-
mitteret, jure dicat, « Deus meus. » Eripi vero se
de manu peccatoris rogat, ne gestis suis peccatori
vel iniquo similis evadat : quare addit, « De manu
peccatoris et de manu contra legem agentis et ini-
qui; » ac ne iis subjectus sit, sed merito Deum, non
solum ob allata superius, sed etiam ob subsequen-
tes causas, sibi Deum appellat. Nam, inquit, tu
mihi patientia es, tu spes mea a juventute. Nun-
quam enim te exspectare destiti, neque fuit tempus
quo non te mihi in spem proponerem. Quam-
obrem rogo ex manu peccatorum et iniquorum
eripi.

Vers. 6, 7. « In te confirmatus sum ex utero, de-
ventre matris meae tu es protector meus. » De Da-
vid quoque dici valeat quod a tenera juventute in
Deo speravit. Nam juvenis cum esset, et pasceret
oves Jessæ patris sui, fide ac spe in Deum, in leo-
nes et ursos irruerat, ut servaret oves : bonum
pastorem imitatus, de quo dicitur: « Quemadmo-
dum cum extraxerit pastor ex ore leonis duo cru-
xa, aut particulam carniculæ ⁸⁷. » Sed etiam cum
puer esset, spiritum malignum ex Saule peliebat,
idque vi fidei et spei in Deum. At enim id quoque
juveni cuilibet, qui Dei electione dignatus sit, qua-
dis erat Timotheus, qui a puer sacras Litteras edi-
cicerat, dicere competit, « Spes mea a juventute
mea, » Illud autem, « In te confirmatus sum ex
utero, de ventre matris meae tu es protector meus, »
soli conveniat Salvatori nostro, qui immaculatus et
inibil iniquitus erat quo tempore in utero gesta-
batur. Num reliqui homines omnes, dum utero ge-
stuntur et primam corporis constitutionem acci-
piunt, quasi ritu plantarum viventes, neque sensi-
bus neque mente sensus sequente utlantur; sed
etiam ipsa principe animi parte et mente demersi
inibil a verme differunt. Qui autem Deo dicit, « In
te confirmatus sum ex utero, » non modo se Dei

δὲ κεκαθαρμένη τὰς ἱκετήριους φωνάς τρός τὸν θεὸν
ἀναπέμπων, καὶ τὸ, τὸ Κλίνον πρός μὲ τὸ οὐς σοι,
καὶ σῶσόν με, εἶπεν. Ἀλλὰ καὶ ὡς ἀναγκαῖς τῷ
Θεῷ παρεκάλει λέγων· Γενοῦ μοι εἰς θεὸν ὑπε-
ασπισθεῖν καὶ εἰς τὸν δχυρὸν τὸν σῶσαι με. Πρα-
σπίζων γάρ δὲ θεὸς καὶ ὑπερμαχῶν, οὐκ ἀν περι μι-
κροῦ τινος τούτου ἐποίησε· μόνος δὲ δὲ τέλειος εἴποι ἀν
τῷ θεῷ· Οὐτὶ στερέωμά μου καὶ καταφυγή μου
σὺ εἶ. Ἐνθ' αὖ δὲ μὲν Ἀκύλας· Οὐτὶ πέτρα μου
καὶ δχύρωμά μου, τριμήνευσεν δὲ δέ Σύμμαχος·
Οὐτὶ πέτρα μου καὶ καταφυγή μου σὺ εἶ. — Οὐ θεός
μου, βῦσαι με ἐκ χειρὸς ἀμαρτωλοῦ, καὶ ἐκ χειρὸς
παρανομοῦντος καὶ ἀδικοῦντος. Οὐτὶ σὺ εἶ ή ὑπομονὴ
μου, Κύριε, ἥξπις μου ἐκ νεότητος μου. Οὔτειος
ῶσπερ ἕδιον επῆμα τὸν θεὸν ἐπικαλεῖται λέγων·
Οὐ θεός μου· Επειδήπερ ἐπαγγελία ἐστὶ τῷ
θεῷ περὶ τῶν ἀξίων λέγουσα· Εσομαι αὐτῶν
θεός, καὶ αὐτοὶ ἔσονται μοι λαός. Οὐ δὲ λέγων,
Ἐπὶ σοι, Κύριε, ἥξπισα, καὶ πάντα δεύτερα θέ-
μενος, ἐπὶ ρόνον δὲ τὸν θεὸν ἑαυτὸν ἐπιβρέψας, εἰκό-
τως εἴποι ἀν, Οὐ θεός μου. Ρυσθῆναι δὲ ἐκ χει-
ρὸς ἀμαρτωλοῦ εὐχεταί, ἵνα μὴ ταῖς πράξεσιν
ὅμιος γένηται τῷ ἀμαρτωλῷ, μιᾶς τῷ παρανομοῦντι
διδεὶ ἐπιλέγει· Εξ χειρὸς ἀμαρτωλοῦ, καὶ ἐκ χειρὸς
παρανομοῦντος καὶ ἀδικοῦντος· ἀλλὰ καὶ ὅπως μὴ
ὑποχειρίος γένηται τοῖς τοιούτοις, εὐλόγως δὲ τὸν
θεὸν ἑαυτοῦ θεὸν δινομάζοι ἀν, οὐ μόνον διὰ τὰ
ἔμπροσθεν λελεγμένα, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς ἔξης ἐπιλέ-
γομένας αἰτίας. Σὺ γάρ μου, φησι, τυγχάνεις ὑπο-
μονὴ, καὶ σὺ μου ἔλπεις ἐκ νεότητος. Οὐ γάρ τώποις
οὐχὶ σε προεθέμην ἐμαυτοῦ ἔλπιδα. Όν χάριν λε-
γαν.

ε Κ « Ἐπὶ σὲ ἐπεστηρίχθην ἀπὸ γαστρὸς, ἐκ χοιλίας
μητρός μηνού σὺ μου εἶ σκεπαστής. » Τὸ μὲν ἐκ νέας
ἥλικίας ἐπὶ τὸν Θεὸν ἐλπίζειν λέγοιτ' ἀν καὶ περὶ
τοῦ Δαιτῆ. Ἐπειτέρ, νέος ὅν καὶ ποιμανῶν τὰ πρό-
βατα ἰεσσαὶ τοῦ πατρὸς, πίστει καὶ ἐλπίδι τῇ εἰς
τὸν Θεὸν καὶ λέουσι καὶ ἀρκτοῖς ἐπήσει τῆς τῶν προ-
βάτων σωτηρίας ἔνεκα· τὸν καλὸν μιμούμενος ποι-
μένα, περὶ οὐ εἴρηται· « Ὁν τρόπον ὅταν ἐκπάσῃ δὲ
ποιμὴν ἐκ στόματος τοῦ λέοντος δύο σκέλη, ἢ λοιδόν
ἴντιον. » Ἀλλὰ καὶ παιδάριον ὅν τὴν αἱλίαν τὸ πνεῦμα τὸ
ποντρὸν ἀπὸ τοῦ Σαούλ δυνάμει πίπτεως καὶ ἐλπίδος
τῆς εἰς τὸν Θεόν. Ἐπειδὰν καὶ πᾶς ὁ ἐκ νέας ἥλικίς
τῆς κατὰ Θεὸν ἐκλογῆς κατηξώμενος, οὗτος δῆν Τιμό-
θεος ἐκ παιδὸς ἄγια Γράμματα μεμαθητώς τῷ, « Η
ἐλπίς μου ἐκ νεότητός μου. » Τὸ δέ, « Ἐπὶ σὲ ἐπεστη-
ρίχθην ἀπὸ γαστρὸς, ἐκ χοιλίας μητρός μου, σὺ μου
εἶ σκεπαστής, » μόνῳ ἀν ἀρμόδιοι τῷ Σωτῆρι ἡμῶν
Ἄθωλώτῳ καὶ ἀσυγχύτῳ γενομένῳ καθ' ἀν ἐκυ-
φορεῖτο καρόν. Οἱ μὲν γάρ λοιποὶ πάντες ἀνθρώποι
ἐν τῷ κυῖσκεσθαι, καὶ πρώτην λαμβάνειν εύστασιν
τοῦ σώματος, φυτικὴν-ῶστε περ ἡσήν τες, οὔτε τοῖς
τοῦ σώματος αἰσθητηρίοις, οὔτε τῇ διανοίᾳ παρακαλα-
θούσῃ κέχρηνται· ἀλλὰ καὶ τὸ ἡγεμονικὸν αὐτῷ καὶ
τὸν νοῦν βεβαπτισμένοι, οὐδὲν σκώληκος διενέγκειν
ἄν. « Οἱ δὲ λέγων τῷ Θεῷ, « Ἐπὶ σὲ ἐπεστηρίχῃς

⁵⁵ Psal. xix, 3. ⁵⁶ Ezech. xxxviii, 23. ⁵⁷ Amos iii, 12.

ἀπὸ γαστρὸς, » οὐ μόνον γνῶσιν ἐμφαίνεις κεκτῆθαις: Καὶ μέσον τὸν θεοῦ, ἀλλὰ καὶ μεγίστην ἀρετὴν φιλοθέου δυνάμεως, ὃς ἡζεπτὸν αὐτὸν τὸν θεὸν ἔστηριζετο. Καὶ τοιοῦτος ἦν κυῖσκόμενος καὶ ἐν γαστρὶ τῆς μητρὸς συλλαμβανόμενος. Τὸ δὲ, « Ἐκ κοιλίας μητρὸς μου εἰς σκεπαστής, » δύναται καὶ ἐπὶ πάντων ἀρμόδειν. Εἰ γάρ μη θεοῦ δύναμις ἐφρούρει καὶ ἐψύλατε τὸ κατά γαστρὸς κυῖσκόμενον, οὐδὲ ἀν συνέστη, οὐδὲ ἀν μετέχεις ζωῆς, μήτε πνεύμαν δυνάμενον, μήτε τοῖς λοιποῖς κυρρήθειαί αἰσθητηρίοις. Πάλιν δὲ καὶ ἐν τούτῳ λέγων, « Σύ μου εὶς σκεπαστής, » ἐνέφαινεν ἑξαίρετόν τι ἐσχηκέναι παρὰ τοὺς λοιποὺς τοὺς ἐν κοιλίᾳ μητρὸς συλληφθέντας. Τάχα γάρ ἐπὶ μὲν τῆς τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων γενέσεως ἀλλοι τινὲς ἐφεστήκασιν ἔγγειοι: διακονούμενοι τῇ ἐκάστου εἰς τὸν βίον παρόδῳ· ἐπὶ δὲ τῆς γενέσεως τοῦ Σωτῆρος, αὐτὸς ἦν ὁ Πατὴρ σκεπαστῆς αὐτοῦ γεννήμενος· διὸ καὶ ἐπὶ αὐτὸν ἐπειστηρίζετο. Οὕτως διαπαντός « ὑμνησον, » ἑαυτοῦ εἶχε τὸν Πατέρα. Διὸ ἐπιλέγει· « Ἐν σοὶ ή ὑμνησίς μου διαπαντός. » Οὐ γάρ διέλιπε τινα καιρὸν ὑμνῶν τὸν Πατέρα, ἢ καὶ ὑμνούμενος ὑπὸ αὐτοῦ ἐπὶ τῇ τοσαύτῃ ὑπακοῇ. Ἀλλ., « Ή μὲν ἐμή, φησιν, αἰνεῖς, ἢ καὶ ὑμνησίς ἐν σοὶ γέγονε διαπαντός. Οἱ δὲ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, μηδὲν τούτων ἐπιστάμενοι, ὥσπερ τέρας ἐκτίσαντό με. Τεράστιον γοῦν τι πρᾶγμα τοῖς πολλοῖς ἐγενόμηται, ὡς διάφορα περὶ ἐμοῦ δοξάζειν αὐτούς· καὶ τινας μὲν θεὸν εἶναι ἄσαρκον καὶ ἀσώματον, δοκήσεις μόνον δοφθέντα ἐπὶ γῆς, τιγεισθει, τινὰς δὲ ψύλων ἀνθρώπων, ὡς μηδὲν πλέον παρὰ τοὺς λοιποὺς ἐσχήκατα· καὶ ἄλλους μὲν ἀράῖς καὶ δισφημίαις ὑποβαλλειν, ἐτέρους δὲ σέβειν καὶ προσκυνεῖν. Τέρας δὲ τοῖς πᾶσιν ἀληθῶς γέγονεν ὁ ἐμὸς θάνατος. Τὸ γάρ σταυρὸν ὑπομεῖναι θεὸν δυντα, καὶ τοιαῦτα παθεῖν τὸν ἐτέροις ζωὴν κεχαρισμένον, τέρας ἦν ἀληθῶς. Διὸ φησιν· « Όσει τέρας ἐγενήθη τοῖς πολλοῖς. » Ἀλλ᾽ ἐν πᾶσι τούτοις σὺ, φησι, « βοηθός, » μου γέγονας « κραταῖός. » οὐδὲ γάρ ἀλλον ἐκτησάμην βοηθόν. Πάντα γάρ ἦν δεύτερα καὶ ὑποβεβηκότα τὴν ἐμὴν δύναμιν· σὺ δὲ μόνος, δην ἐλπίδα ἐμαυτὸν ὑπεγράψαμην, « βοηθός, » μου γέγονας « κραταῖός. » Καὶ κατὰ τὸν Σύμμαχον δὲ δομοίς εἰρηται· « Σὺ ἐπεστηρίχθην ἀπὸ γαστρὸς, ἀπὸ τῶν ἐνδοσθίων τῆς μητρὸς μου σὺ ἐπειδές με. Εἰς σὲ ή ἀναμονή μου ἐνέλεχως, ὥσει τέρας ἐγενόμητη τοῖς πολλοῖς· σὺ δὲ πεποιθήσεις μου ἰσχυρά. »

« Πληρωθήτω τὸ στόμα μου αἰνέσεως, διπας ὑμνήσω τὴν δέξαν σου, ὅλην τὴν ἡμέραν τὴν μεγαλοπρέπειάν σου. » Ἡδη μὲν κατὰ τὸν παρελθόντα χρόνον ὑμνησίς μου. φησιν, ἐν σοὶ γέγονε διαπαντός· πλὴν ἀλλὰ καὶ περὶ τὸν μέλλοντος δομοῖς, ὡς δὲν μέχρις ἐσχάτης ὥρας τοῦ βίου τὸ στόμα μου τῆς σῆς αἰνέσεως πληρώψτο, καὶ οὕτως γε πληρώψτο, ὡς μηδένα χώραν σχολάζουσαν ἔχειν πρὸς τὸ ἄλλο τι φθέγγεσθαι, μηδὲ ἀνθρώποις διμιεῖν· καὶ τοῦτο μοι ὑπάρξαι ἀξιῶ κατὰ πᾶσαν ἡμέραν, καὶ ἐν τῷ παντὶ χρόνῳ τῆς ἐμῆς ζωῆς μή ἀποστερήθηναι καὶ ἀπορρίψηναι ταῦτης τῆς χάριτος, καὶν ἐπὶ γῆρασ οὐδῶν δέοις φθάσαι, μηδὲ μέχρις ἐσχάτης τελευτῆς ἀλλού τι με πράττειν ἢ πληροῦσθαι τὸ στόμα μου τῆς σῆς αἰνέσεως καὶ τῆς σῆς μεγαλο-

PATR. GR. XXIII.

A cognitione imbutum suis ostendit, sed etiam magnum se virtutem, vimque amoris erga Deum, qua in ipso confirmabatur, habuisse demonstrat. Talis autem in utero et in ventre matris conclusus ille erat. Illud vero, « De ventre matris mea tu es protector, » omnibus convenire possit. Nisi enim Dei virtus custodiret ac servaret fetus uteri, neque formaretur, neque vita particeps esset, cum nec respirare, nec reliquis sensibus uti valeret. Rursumque cum dicit, « Tu es protector meus, » se aliquid præstantius reliquis hominibus in ventre matris conceptis habuisse commonstrat. Fortasse quippe in reliquorum hominum generatione angeli quidam adsunt singulorum ad vitam ingressui ministrantes; in generatione vero Servatoris ipse Pater protector ejus erat; quare in ipso confirmabatur. Sic semper « cantationem » habuit in Patris laudem. Quare subdit: « In te cantatio mea semper. » Nullum enim prætermis tempus, quin vel Patrem hymnis celebraret, vel ab ipso pro tanta obsequientia celebraretur. Verum ait, Laus sive cantatio mea in te fuit semper. Hominum vero multi horum ignari, tanquam prodigium me habuerunt. Prodigiosum ergo quidpiam multis effectus sum, ita ut in varias de me sententias abirent; et alii quidem Deum carne vacuum et incorporeum, sola specie visum in terra putarent; alii nudum hominem, nihil plus quam alii habentem; alii execrationibus et conviciis me subjicerent; alii colerent et adorarent. Mors vero mea omnibus prodigium plane fuit. Nam eum qui Deus esset crucem sustinere, et talia pati eum qui aliis vitam impertiret, vere prodigium erat. Quamobrem ait: « Tanquam prodigium factus sum multis. » Sed in his omnibus tu mihi, inquit, « adjutor fortis, » fuisti. Neque enim mihi aliis adjutor exstitit. Omnia quippe virtuti meae inferiora et imparia erant: tu vero solus, quem mihi in spem ascripsi, fuisti mihi « adjutor fortis. » Secundum Symmachum item similiiter dicitur, « Tibi confirmatus sum ex ventre, ex visceribus matris meae tu respexisti me. In te patientia mea perpetuo, tanquam prodigium factus sum multis: tu vero fiducia mea fortis. »

D

VERS. 8-11. « Repleatur os meum laude, ut cantem gloriam tuam, tota die magnitudinem tuam. » Jam præterito, inquit, tempore, cantatio mea in te fuit semper: cæterum pro futuro quoque supplico, ut ad ultimam vitæ horam os meum laude tua repleatur, et ita repleatur, ut aliud quidpiam loquendi, vel cum hominibus versandi nullus supersit locus: meque quotidie et toto vitæ meæ decursu ita comparatum esse rogo, ut tali gratia orbatus nunquam nec depulsus sim: utque etiam si ad limen senectutis devenero, nihil aliud ad mortem usque peragam, quæcum, quod repleatur os meum laude et magnificientia tua. Pro illo autem, « tota die, » Symmachus, « per omnem diem, » edidit

« Repleatur, inquit, os meum laude tua, per omnem diem, in decore tuo ne abjicias me tempore senectutis. » Nam si ad senectutem usque vitam devenire meam oporteat, non abnuo: id supplico tantum, ut os meum nunquam finem faciat celebrandi laudem tuam et magnificentiam tuam. Quod si senectutis causa aliquando vires me deficiant, ne tunc quidem me derelinquas. Hæc in oratione dicere convenit tum Davidem, tum quemvis hominem religiosum. Animadverte porro quomodo de Salvatore ab Apostolo dicatur: « Crucifixus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei ». Etsi enim ex infirmitate crucifixus sit; at non ab aliis superatus: ipse quippe sese infirmum effecit, seque de dititium hominibus obtulit. Quod etiam ipse docet his verbis: « Nemo tollit animam meam a me: sed ego pono eam a meipso. Potestatem habeo ponendi eam, et potestatem habeo recipiendi eam ». Quemadmodum igitur humiliavit semet ipsum, formam servi accipiens; sic sese infirmum effecit, ut ab hominibus capi posset, utque crucem subiret, « sanctus obediens » Patri « usque ad mortem, mortem autem crucis ». Quare ait; « Cum defecerit virtus mea, ne derelinquas me. » Deinde cum passionem memorasset, passionis auctorum mentionem facit dicens: « Quia dixerunt inimici mei mihi, et qui custodiebant animam meam; » sive secundum Symmachum, « Et qui observabant animam meam, consilium inierunt simul dicentes, Deus dereliquit eum; persecutimi et comprehendite eum, quia non est qui eripiat. » Hæc quippe dicebant principes sacerdotum et qui cum iis erant, in tempore passionis moventes capita sua et sic loquentes: « Qui destruit templum et in tribus diebus excitat illud, alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere. Si rex Israel est, descendat nunc de cruce, et credemus ei ». ,

Vers. 42-46. « Deus, ne elongeris a me, Deus in auxilium meum respice. » Inimici mei supra memorati dicebant, « Deus dereliquit eum: » ego autem rogo deprecorque te Deum meum, ut ad sis semper mihi, neque procul a me recedas, sed ad auxilium meum respicias. Te quippe adjutorem natus, probe scio me omnes inimicos meos pudore suffusos visurum esse. Illud autem, « confundantur, » pro consueto in divina Scriptura more, nunc quoque pro « confundentur » dictum est; illud item, « et deficiant, » pro « deficient detrahentes animæ meæ, » positum est; sive secundum Symmachum, « adversarii animæ meæ. » Quomodo autem pudore suffusi defecerint qui necem ejus moliti sunt, non longo nobis sermonे disquirere opus est: nam ex eo tempore princeps sacerdotum apud eos penitus defecit, Pharisæorum vero ne nomen quidem superest, neque memoria ulla dignitatum

A πρεπείας. Ἀντὶ δὲ τοῦ, « ὅλην τὴν ἡμέραν, » δύσμαχος, « κατὰ πᾶσαν ἡμέραν » ἐξέδωκε. « Πληστέῃ τὸ στόμα σου αἴνους σου καὶ πᾶσαν ἡμέραν, ἐν τῇ εὐπρεπεῖᾳ σου μή ἀποβάλλῃς με καιρῷ γῆρας. » Εἰ γάρ δέοις καὶ μέχρι γῆρας παρατείναι τὴν τήλικαν, τοῦτο μὲν οὐ παραιτητέον, ικετεύων δὲ μή ἀποστερθῆναι ποτε τοῦ πεπληρώσθαι τὸ στόμα μου τῆς σῆς αἰνέσσεως καὶ τῆς σῆς μεγαλοπρεπείας. Εἰ δὲ καιρῷ τινι διὰ γῆρας ἐκλίτοις ἡ Ισχύς μου, μηδὲ τότε με σὺ ἐγκαταλίποις. Ταῦτα μὲν οὖν ἀρμάδοι ἀν λέγειν καὶ τῷ Δαυὶδ καὶ παντὶ ἀνθρώπῳ θεοφίλει ἐν ταῖς πρὸς τὸν Θεὸν ικετηρίαις. Ἐπὶ δὲ τοῦ Σωτῆρος ἐπίστησον δπῶς εἰργαται τῷ Ἀποστολῷ τῷ, « Ἐσταυρώθη δὲ ἐξ ἀσθενείας, ἀλλὰ τῇ ἐξ δυνάμεως Θεοῦ. » Εἰ γάρ καὶ ἐξ ἀσθενείας ἐσταυρώθη, ἀλλ᾽ οὐτὶ γε νικηθεὶς ὑφ' ἐτέρων, αὐτὸς δὲ ἐαυτὸν ἀσθενῆ ποιήσας, καὶ ἐαυτὸν παραδόὺς ὑποχελεύοντας ἀνθρώποις. δὴ διδάσκει φάσιν. « Οὐδεὶς αἱρεῖ τὴν ψυχὴν μου ἀπ' ἔμου· ἀλλ' ἐγὼ τιθημι αὐτὴν ἀπ' ἔμαυτοῦ. » Ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι αὐτὴν, καὶ ἔχουσίαν ἔχω λαβεῖν αὐτὴν. » Οὐτε πέρ οὐδὲν ἐκένωσεν αὐτὸς ἐαυτὸν μορφὴν δούλου λαβῖν, οὐτε ἀσθενῆ ἐαυτὸν εἰργάσατο, δπως ἀλιτός γένηται ἀνθρώποις, καὶ ίνα σταυρὸν ὑπομένῃ « ὑπήκοος γιρθμενος » τῷ Πατρὶ « μέχρι θανάτου, καὶ θανάτου σταυροῦ. » Διό φησιν. « Ἐν τῷ ἐκλειπεῖν τὴν Ισχύν μου μή ἐγκαταλίπῃς με. » Είτε ἐπειδὴ τοῦ πάθους ἐαυτοῦ ἐμνημόνευσε καὶ τῶν τὸ πάθος ἐργασμένων ἀκολούθως ποιεῖται μνήμην λέγων. « Ότι εἶπαν οἱ ἐχθροί μου ἐμοὶ, καὶ οἱ φύλασσοντες τὴν ψυχὴν μου. » ή κατὰ τὸν Σύμμαχον, « Καὶ οἱ ἐπιτηροῦντες τὴν ψυχὴν μου ἐβούλευσαντο ἐπὶ τὸ αὐτὸν λέγοντες. » Ο Θεὸς ἐγκατέλιπεν αὐτὸν· καταδιώκετε καὶ καταλέγετε αὐτὸν, δτι οὐκ ἔστιν δι βούλευσαν. » Ταῦτα γάρ Ελεγον οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ πάθους, κινοῦντες αὐτῶν τὰς κεφαλὰς καὶ λέγοντες. « Ο καταλύων τὸν ναὸν καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγείρων αὐτὸν, ἀλλους ἔσωσεν, ἐαυτὸν οὐ διαπαντός, μηδὲ μακράν μου Ιστασθει, προσέγειν δὲ εἰς τὴν βοήθειάν μου. Σὲ γάρ βοηθὸν κτώμενος, οδτι δικομαι καταισχυνομένους πάντας μου τοὺς ἐχθρούς. Τὸ δὲ, « αἰσχυνθήτεσαν, » συνθήσας τῇ θείᾳ Γραφῇ καὶ νῦν ἀντὶ τοῦ, « αἰσχυνθήσονται » εἰργαται· καὶ τό, « ἐκλειπέτωσαν, » ἀντὶ τοῦ, « ἐκλείψουσιν οἱ ἐνδιαβόλοντες τὴν ψυχὴν μου. » Οπως δὲ ἐκλειστίπασιν αἰσχύνην καταχεάμενοι οἱ τὸν θάνατον αὐτῷ τυρεύσαντες, οὐ μακρῶν ἡμίν δεῖ λόγων. δπότε ἐξ εἰσινού ἐκλέοιπε πάς ἀρχιερεὺς παρ' αὐτοῖς, Φαρισαίων δὲ οὐδὲ δυνομα ἔτι λείπεται, οὐδὲ μνήμη τῶν παρ' αὐτοῖς ἀξιωμάτων. Εξείπον γάρ δροχοντες ἐξ Ίουδα καὶ ἥγοντες ἐκ τῶν μηρῶν αὐτῷ.

« Ό Θεός, μή μακρόνης ἀπ' ἔμου· δ Θεός, εἰς τὴν βοήθειάν μου πρόσχες. » Οἱ μὲν προλεχθέντες ἐχθροὶ μου Ελεγον. « Ό Θεός ἐγκατέλιπεν αὐτὸν· » ἐγὼ δὲ ἀντιβοῶ καὶ δέομαι σε τὸν ἔμαυτον Θεὸν παρενταί μοι διαπαντός, μηδὲ μακράν μου Ιστασθει, προσέγειν δὲ εἰς τὴν βοήθειάν μου. Σὲ γάρ βοηθὸν κτώμενος, οδτι δικομαι καταισχυνομένους πάντας μου τοὺς ἐχθρούς. Τὸ δὲ, « αἰσχυνθήτεσαν, » συνθήσας τῇ θείᾳ Γραφῇ καὶ νῦν ἀντὶ τοῦ, « αἰσχυνθήσονται » εἰργαται· καὶ τό, « ἐκλειπέτωσαν, » ἀντὶ τοῦ, « ἐκλείψουσιν οἱ ἐνδιαβόλοντες τὴν ψυχὴν μου. » Οπως δὲ ἐκλειστίπασιν αἰσχύνην καταχεάμενοι οἱ τὸν θάνατον αὐτῷ τυρεύσαντες, οὐ μακρῶν ἡμίν δεῖ λόγων. δπότε ἐξ εἰσινού ἐκλέοιπε πάς ἀρχιερεὺς παρ' αὐτοῖς, Φαρισαίων δὲ οὐδὲ δυνομα ἔτι λείπεται, οὐδὲ μνήμη τῶν παρ' αὐτοῖς ἀξιωμάτων. Εξείπον γάρ δροχοντες ἐξ Ίουδα καὶ ἥγοντες ἐκ τῶν μηρῶν αὐτῷ.

τῶν, τῆς προσδοκίας τῶν ἐθνῶν ἐπιστάσης κατὰ τὴν Α θεσπίζουσαν προφητείαν. Καὶ οὗτε βασιλεῖς, οὐτε ἡγεμόνες, οὔτε τινὲς παρ' αὐτοῖς δυνάσται εἰσὶν, οὐδὲ τὸ τάγμα τῶν πάλαι παρ' αὐτοῖς δυτῶν περιλέ- λειπται· καταισχυνθέντες δὲ πάντες ἔκλεοί πασιν οἱ διαβάλλοντες αὐτοῦ τὴν ψυχήν. Ἐν δοιάρι δὲ αι- σχύνῃ τυγχάνουσιν εἰστε καὶ νῦν οἱ τῶν Ἰουδαίων προεστάντες νομιζόμενοι, ὅρωντες ἔσωτοὺς μὲν διὰ πάσης Γραφῆς ἐπὶ εἰδωλολατρείας διαβεβλημένους, πάντα δὲ τὰ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἔθνη διὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίας τῆς πατροπαραδότου πλά- νης μεταβεβληκότα· ἐν οἷς ἡδη τυγχάνουσιν, ἐντροπῇ, ὅρωντες ἔσωτοὺς μὲν τῆς βασιλικῆς αὐτῶν μητροπό- λεως καὶ ἀποσθήτους, Ἑλληνας δὲ ἀνδρας ἀλλογενεῖς καὶ ἀλυφύλους τὸν τόπον αὐτῶν οἰκουμέντας, κατὰ πάσας τε ἐπαρχίας καὶ χώρας, καὶ πόλεις τούς ἐξ ἐθνῶν τὰς περὶ τοῦ Σωτῆρος προφητικὰς φωνὰς κτι- ρύσσοντας; Αἰσχύνη δὲ ἀλιθῶς καὶ ἐντροπῇ κατεί- ληφεν αὐτῶν τὰς ψυχάς, τὸν χθὲς δὲ αὐτῶν σταυρῷ παραδοθέντα καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης προσκυνού- μενον καὶ θεολογούμενον ὅρωντας· ἀ δὴ ἐπληροῦτο ἀκολούθως τῇ μετὰ χείρας προρήγησει λεγούσῃ· « Πε- ριβαλέσθωσαν αἰσχύνην καὶ ἐντροπὴν οἱ ζητοῦντες τὰ κακά μοι. » Καὶ οὗτοι μὲν τάδε πείσονται· « Ἔγώ δέ, » ὑπὸ αὐτῶν τὰ τοσαῦτα πεπονθώς, « διαπαντός, φησιν, ἔπια, καὶ προσθήσω ἐπὶ πᾶσαν τὴν αἰνεσίν σου. » Ἐπειδὲ κατὰ πάντας τοὺς ἔρμηνέσαντας τὸ, « προσθήσω, » λέλεκται δὲ τε Ἀκύλας φησι, « Καὶ προσθήσω ἐπὶ πάσας ὑμνήσεις· » καὶ δὲ Σύμμαχος, « καὶ προσθήσω τοῖς ὄντοις· » ὅρα εἰ μὴ προσθήκην ἐποιήσατο τοῖς τοῦ Πατρὸς ὄντοις, τὴν Καινὴν Δια- θήκην πρὸς τῇ Παλαιῇ παραδούς. Οὐ γάρ ἀνέλλε τὰ πρώτα, εἰσαγαγάν τὰ δεύτερα, προσθήκην δὲ ἐποιή- σατο· καὶ τοῦτο ἔστιν εὑρεῖν ἐν ταῖς αὐτοῦ διδασκα- λίαις, δι' ὧν φησιν· « Ἐρέθθη τοῖς ἀρχαῖοις, Οὐ φο- νεύσεις· ἔγώ δὲ λέγω, μηδὲ ὅργιζεσθαι. Ἐρέθθη τοῖς ἀρχαῖοις, Οὐ μοιχεύσεις· ἔγώ δὲ λέγω, μηδὲ ἐπιθυ- μεῖν· » καὶ δοσα ἄλλα τοιςύτα προσθήκην ἔχοντα διὰ τῆς πνευματικῆς θεωρίας τε καὶ ἔρμηνέας τοῦ νόμου ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ παραδόσται. Ἀλλὰ καὶ « τὸ στόμα μου, φησιν, ἀναγγελεῖ τὴν δικαιοσύνην σου. » Τὸ γάρ Εὐαγγέλιον δικαιοσύνην ἐμφαίνει Θεοῦ, οὐκ Ἰουδαίοις μόνοις ἀφωρισμένον ὥσπερ διὰ Μω- σέως νόμος. Διό φησιν δὲ Ἀπόστολος· « Οὐ γάρ ἐπαι- σχύνομεν τὸ Εὐαγγέλιον. Δύναμις γάρ Θεοῦ ἔστιν εἰς σωτηρίαν πάντει τῷ πιστεύοντι, Ἰουδαίῳ τε πρώτον καὶ Ἑλληνι. Δικαιοσύνη γάρ Θεοῦ ἐν αὐτῷ ἀποκα- λύπτεται. » Διὸ ἐνταῦθα λέλεκται· « Τὸ στόμα μου ἀναγγελεῖ τὴν δικαιοσύνην σου, δῆλον τὴν ἡμέραν τὴν σωτηρίαν σου. » Ἡ κατὰ τὸν Σύμμαχον, « κατὰ πᾶ- σαν ἡμέραν τὴν σωτηρίαν σου. » Καὶ τοῦτο δέ ἔστι πληρούμενον θεωρεῖν καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης· ἐν δὲ τὸ στόμα τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν διὰ τῶν θειῶν Γραφῶν πᾶσιν ἀνθρώπωις ἐφ' ἔκστης ἡμέρας τὴν δι' αὐτοῦ προξενηθεῖσαν ἀπασι σωτηρίαν κηρύσσει. Ἐπιλέγει δὲ τούτοις, « Οτι οὐκ ἔγνων γραμματείας. » Τὰς κλεῖς εληφότες τῆς βασιλείας, καὶ μήτε αὐτοῖς εἰσερχόμε-

νται. Defecerunt quippe principes ex Juda et du- ces ex femoribus ejus, cum advenisset expectatio gentium ¹⁰, secundum prophetiam hanc vaticinantem. Ac neque reges, neque duces, neque ulli pe- nes eos magnates sunt, non ordo quispiam prisco- rum magistratum illis superstes est; sed omnes qui detrahebant animæ ejus, confusi defecerunt. Quanta vero in confusione versantur hodieque, qui Iudeis præses putantur, videntes se passim in Scripturis idololatriæ nomine accusari, omnes vero per orbem gentes per Christi doctrinam a paterno errore descivisse: ac in quibus locis jam degunt, nec sine confusione cernentes, se quidem regia sua metropoli extrusos ac dejectos, Græcos autem alienigenas et extraneos locum suum incolentes; gen- tesque in omnibus provinciis, regionibus et urbibus propheticas Servatoris voces prædicantes? Confusio nevera et ignominia animas eorum invasit, vi- dentes eum qui ab ipsis hesterna die ad crucem tra- ditus est, per totum orbem adorari Deumque prædicari; quæ sane impleta sunt consequenter ad hanc præ- dictiōnēm sic habentem: « Induantur confusione et reverentia qui querunt mala mihi. » Et illi quidem talia patientur: « ego vero, » ait, tot malis affectus ab illis, « semper sperabo, et adjiciam super omnem laudem tuam. » Cum autem ab omnibus interpretibus « adjiciam » dicitur, et Aquila sic habeat, « Adjiciam super omnes hymnos, » Symmachus vero, « Et ad- jiciam hymnis; » vide num hymnis Patris sui ad- ditamentum fecerit, Novum Testamentum Veteri addens. Neque enim priora sustulit, cum secunda adjectit, sed additamentum effecit. Quod etiam in ejus doctrina reperiēre est, ubi ait: « Dictum est antiquis, Non occides; ego autem dico vobis, Ne irascamini. Dictum est antiquis, Non mœchaberis; ego autem dico vobis, Ne concupiscatis ¹¹, » et si qua similia, quæ spirituali sensu et interpreta- tione intellecta, et additamentū legi inferentia, in Ecclesia ejus tradita sunt. Sed etiam, inquit, « os meum annuntiabit justitiam tuam. » Siquidem justitiam Dei exhibet Evangelium, non Iudeis dun- taxat destinatum, ut lex per Moysēm data. Quam- obrem ait Apostolus: « Non enim erubetο Evangelium. Virtus enim Dei est in salutem omni credenti, Judæo primum et Græco. Justitia enim Dei D in eo revelatur ¹². » Idcirco hic dicitur: « Os meum annuntiabit justitiam tuam, tota die salutem tuam; » sive secundum Symmachum, « Per omnem diem salutem tuam. » Idque per totum orbem impletum videre est: in quo os Salvatoris nostri per di- uinas Scripturas omnibus hominibus quotidie salutem ab se omnibus procuratam prædicat. His ad- jicit, « Quoniam non cognovi litteraturam. » Qui clavibus regni acceptis, neque ipsi ingrediebantur, neque alios concedebant, litteraturam de- tinebant. Ego vero, inquit, qui Mōysis scriptis non attendo, neque corpoream legis litteraturam

¹⁰ Gen. xlvi, 10. ¹¹ Matth. v, 21, 27, 28. ¹² Rom. i, 16, 17.

discipulis meis tradidi, non cognovi litteraturam. Quid autem nos*ii*? Id postea declarat dicens: « Introibo in potentias Domini Domini, et memorabor justitiae tuæ solius.» Nam litteratura Judæis solis competebat, qui ter in anno Jerosolymam adire jubebantur; eaque multa alia ardua nec necessaria continebat. Ego vero in potentia Domini Domini in Ecclesiæ meas introibo, et memorabor justitiae tuæ solius. Justitia namque Patris erat, ut omnes homines Græcos simul et barbaros sua cognitione donaret, et ut in omni loco, neque in uno ut olim, colli se præcipere; ita ut ab oriente sole usque ad occidentem nomen ejus celebraretur in gentibus²³.

φαρδάρους τῆς αὐτοῦ καταξιωθῆναι γνώσεως, καὶ τρεύειν αὐτῷ· ὥστε ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου μέχρι δυσμῶν δοξάσθαι αὐτοῦ τὸ δνομα ἐν τοῖς Εθνεσιν.

Vers. 17. « Deus, docuisti me a juventute mea, et usque nunc pronuntiabo mirabilia tua.» Solus Servator Patrem sibi magistrum ascribit: quare contribules ejus dicebant: « Unde huic sapientia tanta, et virtutes? Nonne hic est fabri filius²⁴? Probe quippe sciebant ipsum non magistris hominibus operam dedisse. Quia igitur forma servi accepta, et habitu inventus ut homo, puerilem emensus est ætatem, ac perinde atque nos juventutis annos decurrerit, illoque tempore non disciplinis, non magistris operam dedit; sed virtute divina proficiebat ætate et sapientia et gratia apud Deum et homines: jure hic ait: « Deus, docuisti me a juventute mea, et usque nunc pronuntiabo mirabilia tua; quod etiam penes discipulos meos servetur usque ad consummationem sæculi: et, ut dixerit quispiam, usque ad senectutem, et ad usque postremam consummationem, te rursum deprecor, Deus, ne me derelinquas; sed mihi adsis ac per me mirabilia tua opereris, donec annuntiem brachium tuum generationi omni, quæ ventura est.» Nam præsens, inquit, generatio tortuosa est et perversa, generatio mala et adultera. Quapropter in futura generatione annuntiabo potentiam tuam et justitiam tuam, Deus, usque in altissima, et quæ fecisti magnalia. Tu ipse, Pater, per me hæc omnibus, qui post futuri sunt hominibus, et venturæ generationi annuntiabis, et prædicabitur justitia tua usque in altissima. Nam cum ii qui in terra sunt, salutem consequentur, gaudium erit in cœlis, angelis, qui in altissimis habitant, hominum saluti gratulantibus. Senectam vero et senium ne cunctieris dicere, esse discipulorum et Ecclesiæ ipsius perfectionem. Si namque corpus ejus Ecclesia est, ut docuit Apostolus dicens: « Vos autem estis corpus Christi et membra ex parte²⁵; » pars Ecclesiæ et senium ejus opportune dicatur esse, ejus in præsenti vita secundum virtutem consummatio, post quam exuta mortali ac terrena vita, cœlesti mansione dignata, et conjuncta Ecclesiæ primogenitorum descriptorum in cœlis,

A νοι μήτε ἑτέροις συγχωροῦντες, τὰς γραμματείας κατείχον. Ἐγώ δὲ, φησι, μὴ τῷ Μωϋσέως συγγράμματι προσέχων, μηδὲ τὰς τοῦ νόμου σωματικὰς γραμματείας τοῖς ἔμαυτοῦ παραδοὺς μαθηταῖς, οὐκ ἐγὼ γραμματείας. Τι δὲ ἔγνως; Ἐξῆς διασαζεῖ λέγων· « Εἰσελεύσομαι εἰς δυναστείας Κυρίου Κυρίου, καὶ μηνθήσομαι τῆς δικαιοσύνης σου μόνου.» Άι μὲν γάρ γραμματεῖαι Ἰουδαίοις μόνοις ἡρμοτον, τρὶς τοῦ ἐνιαυτοῦ παρακελευομένοις ἀπαντάν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, πολλά τε ἀλλα δυσχερῆ καὶ οὐκ ἀναγκαῖα περιείχον. Ἐγώ δὲ ἐν δυναστείᾳ Κυρίου Κυρίου, εἰς τὰς ἔμαυτοῦ Ἐκκλησίας εἰσελεύσομαι, καὶ μηνθήσομαι τῆς δικαιοσύνης σου μόνου. Δικαιοσύνη γάρ τοῦ Πατρὸς ἡν τὸ πάντας ἀνθρώπους Ἑλληνας ἄμα καὶ τὸ ἐν παντὶ τόπῳ, ἀλλὰ μηχέτι ἐν ἐνὶ ἐπιτρέψαι λε-

B « Ὁ Θεὸς, ἐδίδαξάς με ἐκ νεότητός μου, καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἀναγγελῶ τὰ θαυμάσιά σου.» Μόνος δὲ Σωτὴρ τὸν Πατέρα διδάσκαλον ἐπιγράφεται· διόπερ οἱ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ ἔλεγον. « Πόθεν τούτῳ πᾶσα ἡ σοφία αὕτη καὶ αἱ δυνάμεις; Οὐχ οὐτός ἐστιν δὲ τοῦ τέκτονος νιός; » Ἡδεσαν γάρ ἀκριβῶς μὴ διδασκάλοις ἀνθρώποις προσεσχηκότα αὐτόν. Ἐπει τοίνυν, μορφὴν δούλου λαβών, καὶ σχῆματι εὐρεθεὶς ὡς ἀνθρώπος, τὴν παιδικὴν διηγθεν ἡλικίαν, καὶ τῆς νεότητος τὴν ὥραν ὅμοιως ἡμίν τοπέμεινεν· οὗτε δὲ διατριβαῖς προσέσχεν, οὔτε διδασκάλοις κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον, δυνάμεις δὲ θεῖκῃ προέκοπτεν ἡλικίᾳ καὶ σοφίᾳ, καὶ χάριτι παρὰ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις· εἰκότως ἐνταῦθα φησιν· « Ὁ Θεὸς, ἐδίδαξάς με ἐκ νεότητός μου, καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἀναγγελῶ τὰ θαυμάσιά σου·» καὶ τοῖς ἐμοὶς φυλαχθεὶται μαθηταῖς μέχρι συντελείας τοῦ εἰδοῦς· καὶ ᾧ ἀν τις εἰποι, μέχρι γῆρας καὶ τῆς εἰς ἄκρον τελειώσεως, σὲ πάλιν τὸν θεὸν ἰκετεύω μὴ μὲγκαταλιπέν, συνενται δέ μοι καὶ τὰ θαυμάσιά σου ἐνεργεῖν δι’ ἐμοῦ, « ἵως ἀναγγελῶ τὸν βραχίονά σου τῇ γενεᾷ πάσῃ τῇ ἐρχομένῃ.» Ή γάρ νῦν, φησι, παρούσα γενεά σκολιὰ τυγχάνει καὶ διεστραμμένη, καὶ γενεά πονηρὰ καὶ μοιχαλῖς. Διδ τῇ γενεᾷ τῇ ἐρχομένῃ ἀπαγγελῶ· τὴν δυναστείαν σου καὶ τὴν δικαιοσύνην σου, δὲ Θεός, ἵως τῶν ὑψίστων, ἃ τε ἐποίησα μεγαλεῖα.» Σὺ αὐτὸς δὲ Πατήρ, δι’ ἐμοῦ ταῦτα πᾶσι τοῖς μετὰ ταῦτα γενησομένοις ἀνθρώποις καὶ τῇ γενεᾷ τῇ ἐρχομένῃ ἀπαγγελεῖς, καὶ κηρυχθῆσαι ἡ δικαιοσύνη σου ἐκ τῶν τῶν ὑψίστων. Σωζομένων γάρ τῶν ἐπὶ γῆς, χαρὰ ἔσται ἐν οὐρανοῖς, συγχαιρόντων τῶν ἐν τοῖς ὑψίστοις οἰκούντων ἀγγέλων τῇ τῶν ἀνθρώπων σωτηρίᾳ. Γῆρας δὲ καὶ πρεσβεία μὴ δικεῖ λέγει τὴν τελεύτητα τῶν αὐτοῦ μαθητῶν καὶ τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ. Εἰ γάρ οώμα αὐτοῦ δι’ Ἐκκλησίας τυγχάνει, ὡς ἐδίδαξεν δὲ Απόστολος εἰπών· « Ύμεις δὲ ἔστι σῶμα Χριστοῦ καὶ μέλη ἐκ μέρους·» μέρος τῆς Ἐκκλησίας καὶ πρεσβείον αὐτῆς λέγοις· διὸ εἰσότος δὲ κατ’ ἀρετὴν τὴν ἐν τῷ παρόντι βίῳ τελείωσις, μεθ ἦν, ὡσπερ ἀπόδυσαμένη τὸν ἐπὶ γῆς θυητὸν βίον, ἀνακαινισθῆσεται τῆς οὐρανοῦ διατριβῆς καταξιωθεῖσην, συναπτομένη τε τῇ Ἐκκλησίᾳ τῶν πρωτο-

²³ Malach. i, 21. ²⁴ Matth. xiii, 54-55. ²⁵ I Cor. xii, 27.

καν τῶν ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς. Οὕτω νοήσεις καὶ τὸ ἀντέρω λελεγμένον ἐν τῷ, « Μή ἀποδρίψῃς με εἰς καιρὸν γῆρας, ἐν τῷ ἐκλείπεν τὴν ισχὺν μου μή ἐγκαταλίπῃς με. » Κατὰ γὰρ ἑτέραν ἐκδοχὴν ὑπερέγεται τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ, ἵνα ἐν καιρῷ τῆς κατὰ γῆν μακρότητος μὴ ἀποφύιφθῇ· εἰ δὲ καὶ τότε ἐκλείπεται ἡ ισχὺς αὐτῆς, μηδὲ τότε ἐγκαταλείφθῃ. Συμβαίνει γὰρ πολλάκις ἐκλείπειν κατὰ τοὺς καιρούς τῶν διωγμῶν, ἐπειδὰν οἱ πολλοὶ τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας δι' ἀσθέτειν πίστεως ἔξομνονται τὴν πίστιν. Καὶ μήποτε ταῦτα ἀναπέμπεται ἐπὶ τὸν καιρὸν τῆς ἀποστασίας, περὶ οὗ καιροῦ δὲ Ἀπόστολος ἐδίδασκε λέγων· « Ἐάν μὴ ἔλθῃ ἡ ἀποστασία πρῶτον, καὶ ἀποκαλυφθῇ ἐνθρωπὸς τῆς ἀμαρτίας, ὁ Γίδες τῆς ἀπωλείας. » Τούτον δὲ τὸν καιρὸν ὁ Σωτὴρ ἐδήλου λέγων· « Ἄρα Βατλῶν ὁ Γίδες τοῦ ἀνθρώπου εὐρήσει τὴν πίστιν ἐπὶ τῆς γῆς; » Καὶ πάλιν· « Διὰ δὲ τὸ πλήθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν, ψυγήσεται ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν. » Τότε γὰρ ἔσται γηραλέον καὶ ἀσθενὲς τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας. Ἀλλὰ ἵνα μηδὲ τότε ἕρημος καταλειφθείη διλαὸς αὐτοῦ, ἀναγκαῖς τὰς προκειμένας ἀναπέμπει φωνάς· « Ό Θεός, τίς ὅμοιωθεστάι σοι; Όσας ἔδειξάς μοι θλίψεις πολλὰς καὶ κακά; » καὶ τὰ ἔξηγε. Τοὺς ἀκριβεῖς λόγους καθ' οὓς ὁ Θεός τοῦ Ιδίου οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ' ὑπὲρ τημῶν πάντων παρέθωκεν αὐτὸν, μηδὲ γνόντα τε αὐτὸν ἀμαρτίαν ὑπὲρ τημῶν ἀμαρτίαν ἐποιήσεν, οὐδὲις δύναται διελθεῖν ή μόνος αὐτός. « Τίς γὰρ ἕγκω νοῦν Κυρίου, δις συμβιδάσει αὐτὸν; » Ήνδρὸς ἀντιβάλλοις τις τῇ τοῦ Θεοῦ κρίσει, οὐδὲ δὲ ἔξεύροι τοὺς λογισμοὺς, δι' οὓς ἐνεδεξατο τῷ Μονογενεῖ θλίψεις πολλὰς καὶ κακά· οὐ μὲν εἴσασεν αὐτὸν ἐν αὐταῖς· ἀλλ' ἐπιστρέψας ἔξωποιόνταν αὐτὸν καὶ ἐκ τῶν ἀδύσσων τῆς γῆς πάλιν ἀνήγαγεν αὐτὸν. Σφόδρα δὲ ἀκριβῶς εἰρηται τοῦ, « Ἐδειξάς μοι θλίψεις πολλὰς καὶ κακά. » Ἰδών γὰρ τὰς θλίψεις καὶ τὰ δινομαζόμενα κακά, οὐχ ἐάλω ὑπ' αὐτῶν, οὐδὲ ἡτοῖθη· κρείττων δὲ πάντων γεννόμενος, θεωρός ἦν αὐτῶν ὡς πάντων μᾶλλον εἰπεῖν ἀν τοῦ, « Ἐν παντὶ θλιβόμενοι, ἀλλ' οὐ στενοχωρούμενοι· ἀπορούμενοι, ἀλλ' οὐκ ἔξαπορούμενοι· καταβαλλόμενοι, ἀλλ' οὐκ ἐγκαταλειπόμενοι. » Ταῦτα γὰρ Παῦλος καὶ οἱ παραπλήσιοι ὡφελημένοι τὸν διδάσκαλον ἔλεγον. Ἀδύσσους δὲ γῆς ἐνταῦθα τὴν τῶν καταχθονίων γῆν χώραν ὄντομάζειν· διὸ σαφηνίζει ὁ Ἀπόστολος λέγων· « Μή εἴπῃς, Τίς καταβήσεται εἰς τὴν ἀδύσσον, ταυτότεροι Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ἀναγαγεῖν; » Καὶ ἐν τῷ Ἰὼν δὲ ὁ χρηματίζων αὐτῷ Κύριος ἔλεγε· « Ηλθες δὲ ἐπὶ πηγὴν θαλάσσης, ἐν δὲ ἔχεντις ἀδύσσουν περιεπάτησας. Ἀνοίγονται δέ σοι φύση πύλαις θανάτου· πυλωροὶ δὲ ἄφοι ιδόντες σε ἐπτηξαν. » Ό δὲ εἰπὼν ἐνταῦθα, « Καὶ ἐκ τῶν ἀδύσσων τῆς γῆς πάλιν ἀνήγαγές με, » σαφῶς ἐδίδαξεν ἐκευτὸν κατεληγεῖν εἰς τὰς ἀδύσσους τῆς γῆς, καὶ πάλιν ἀνεληγεῖν. Οὐκ οἶδα δὲ εἰ τις δύναται ἐπέρως ἐκλαθεῖν ταῦτα ἢ ἐπὶ τὸν Σωτῆρα καὶ Κύριον τημῶν ἀναφέρων τὴν προφητείαν.

A renovabitur. Sic item intelligas quod superius dicitur: « Ne projicias me in tempore senectutis, cum deficiet virtus mea, ne derelinquas me. » Nam secundum aliam expositionem pro Ecclesia sua precatur, ut ne in tempore terrenæ illius diuturnitatis projectetur. Quod si tunc deficiat virtus ejus, rogat ut ne sic quidem derelinquatur. Contingit enim plerumque, ut persecutionum tempore deficiat, cum multi ex Ecclesiæ corpore ob fidei infirmitatem, eam abjurant. Num forte haec referenda ad tempus defectionis, de quo Apostolus haec docuit: « Nisi venerit defectio primum, et revelatus fuerit homo peccati, alius perditio-nis¹. » Hoc vero tempus Servator declaravit his verbis: « Num veniens Filius hominis inveniet fidem super terram²? » et rursum: « Et quoniam abundavit iniquitas, refrigescet charitas multorum³. » Tunc enim corpus Ecclesiæ senio consecutum et infirmum erit. Verum ne illo tempore desertus populus ejus relinquatur, necessario has profert vo-ces: « Deus, quis similis erit tibi? Quantas ostendisti mihi tribulationes multas et mala? » et cetera. Nam accuratam rationem cur Deus Filio suo non pepercerit, sed pro nobis omnibus tradiderit illum; ac cum peccatum non nosset, peccatum eum pro nobis efficerit, nemo præter ipsum solum enarrare potest. « Quis enim novit sensum Domini, qui instruat eum⁴? » Neque enim quis in Dei iudicium sese immittere audeat, neque consilia deprehen-dere possit, queis Unigenito suo ostendit tribula-tiones et multa mala. Neque in iis ipsum deseruit, sed conversus vivificavit eum, et de abyssis terræ iterum reduxit eum. Accuratissime autem dictum fuit illud, « Ostendisti mihi tribulationes multas et mala. » Cum prospiccret enim tribulationes, et multa illa quæ vocantur mala, non captus ab illis neque vinctus est; sed omnibus superior effectus, contemplabatur ea; ita ut his vocibus plusquam omnes alii usus sit: « In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur: aporiamur, sed non destituimur: dejicimur, sed non derelinquimur⁵. » Hæc quippe Paulus, et qui parem atque magister ille utilitatem percepserant dicebant. Abyssos terræ hic inferorum regionem vocavit: quod Apostolus explicat dicens: « Ne dicas: Quis descendet in abyssum⁶; id est, Christum ex mortuis reducere⁷. » Et in Job quoque Dominus qui in ipso oracula fun-debat hæc protulit: « Venisti vero in fontem maris, in vestigiis autem abyssi ambulasti. Aperiuntur vero tibi timore portæ mortis: ostiarii autem inferni videntes te conterriti sunt⁸. » Qui porro hic ait, « Et de abyssis terræ iterum reduxisti me, » clare docuit se in abyssos terræ descendisse, ac rursum ascendisse. Nec scio utrum quis valeat hæc alio accipere modo, quam ad Servatorem et Dominum nostrum referendo prophetiam. Is ipse vero

¹ II Thess. ii, 3. ² Luc., xviii, 8. ³ Matth. xxiv, 12. ⁴ Rom. xi, 34. ⁵ II Cor. iv, 8. ⁶ Rom. x, 7. ⁷ Job, xxxviii, 16, 17.

subjungit : « Multiplicasti magnificientiam meam, et conversus consolatus es me. » Quomodo autem Pater multiplicaverit magnificientiam Unigeniti sui, nisi cum ostendit illi tribulationes multas et mala? Quemadmodum enim agonotheta quispiam, cum adversum multos athletam exercet suum, ejus liquidius virtutem ostendit, quando eum omnium victorem prædicat; eodem modo Pater Filii magnificientiam ut omnibus palam facheret, multis ipsum tribulationibus et malis circumdedidit; ut parta contra omnes victoria, apud omnes prædicaretur. Quare ait : « Multiplicasti magnificientiam meam; » sed post hæc omnia, inquit, « conversus consolatus es me. » Quo pacto consolatus cum est, superius docuit his verbis : « Et conversus vivificasti me, et de abyssis terra iterum reduxisti me. » Hæc quippe consolatio erat, quam Apostolus his declaravit : « Propter quod et Deus exaltavit illum, et dedit illi nomen, quod est super omne nomen; ut in nomine Jesu omne genu flectatur celestium, terrestrium et infernorum ». »

VENS. 22-24. « Nam et ego confitebor tibi in vasis psalmi veritatem tuam. » Tu mihi quidem hæc, Pater, præbuisti, inquit. Post multas enim illas tribulationes, post prædicta mala, « conversus vivificasti me, et de abyssis terra iterum reduxisti me, » et consolatus me es, multiplicans magnificientiam meam. Ego vero pro collatis abs te mihi beneficiis vicem rependens, « confitebor tibi in vasis psalmi : » nam « quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? » Imo vero apparatis vasis tibi congruentibus, concinnatisque psalmodiæ instrumentis te dignis, per hæc veritatem tuam cantabo tibi, talesque excitabo citharas, queis lobia mea exultabunt, necnon « anima mea quam redemisti, » reducens eam de abyssis terræ, et vivificans eam postquam mortem sustinuerat. Vasa autem et instrumenta Deo grata, quibus hodieque Christus Dei per totum orbem psalmos, hymnos et laudes Patri emittit, quæ dixeris esse, nisi populos in singulis Ecclesiis consistentes? quorum animas componens Dei Verbum, ipsaque uno symphoniaz et harmoniaz vinculo Patri colligans, amabilem dulcemque modulationem emittit. Si quis ergo animi gratia, instrumenta illa Judæorum veterum, inanimatis ex chordis conflata, ac non articulata in vocem proferentia, cum hymnis in Christi Ecclesia a rationabilibus animabus Deo emissis contulerit; nihil in his simile deprehendet. Quovis enim corporeo psalterio præstantior est multitudo, quæ per totum orbem uno concentu, harmonia una, Denim qui super omnia est celebrat. Cujus ministerio Filius se Patri psallere constitetur dicens : « Nam et ego confitebor tibi in vasis psalmi veritatem tuam, Deus. » Non ultra enim figuræ, non umbras, non symbola qualia apud Moysem erant, sed veritatem

A « Ο δὲ αὐτὸς ἐπιλέγει· « Ἐπλεόνασας τὴν μεγαλού-
νην μου, καὶ ἐπιστρέψας παρεχάλεσάς με. » Πώς δὲ
ἐπλεόνασεν ὁ Πατὴρ τὴν μεγαλούσυνην τοῦ Μονογε-
νοῦς αὐτοῦ, οὐ διὰ τοῦ δεῖξαι αὐτῷ θλίψεις πολλὰς καὶ
κακά; « Ουτέπερ γάρ τις ἀγωνοθέτης, πολλοὶς παρ-
θάλλων τὸν ἑαυτοῦ ἀθλητὴν, μειζόνως αὐτοῦ τὴν ἀ-
δρείαν ἐπιδείκνυσι, νικητὴν αὐτὸν ἀπάντων ἀναπη-
ρύπτων· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ Πατὴρ, τὴν μεγα-
λούσυνην τοῦ Γενοῦ τοῖς πᾶσι φανεράν ἐπιδείκνυς, θλί-
ψεις πολλὰς καὶ κακὰ περιέβαλλεν αὐτῷ, ὡς ἂν τὰ
κατὰ πάντων ἀράμενος νικητῆρια, παρὰ τοῖς πᾶσι
κηρυχθείη. Διό φησιν· « Ἐπλεόνασας τὴν μεγαλού-
νην μου. » Άλλα μετὰ ταῦτα πάντα, φησὶν, « ἐπι-
στρέψας παρεχάλεσάς με. » Πώς δὲ παρεχάλεσεν αὐ-
τὸν, προεδίδαξεν ἀνωτέρω εἰπών· « Καὶ ἐπιστρέψας
ἔζωστοίσάς με, καὶ ἐκ τῶν ἀδύσσων τῆς γῆς πάλιν
ἀνήγαγές με. » Αὕτη γάρ ἦν ἡ παράλησις, οὐ καὶ
ὁ Ἀπόστολος παρέστησεν εἰπών· « Διὸ καὶ ὁ Θεὸς
ὑπερύψωσεν αὐτὸν, καὶ ἔχαριστο αὐτῷ δυομά, τὸ
ὑπὲρ πάντων δυομά· ἵνα ἐν τῷ δυόματι· Ἰησοῦ πάντων γόνι
κάμψῃ, ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθο-
νίων. »

B « Καὶ γάρ ἐγὼ ἔξομολογήσομαι σοι ἐν σκεύεσι ψαλ-
μοῦ τὴν ἀλήθειάν σου. » Σὺ μὲν ἐμὸι ταῦτα, φησὶν.
ῶ Πάτερ, παρέσχου· μετὰ γάρ τὰς πολλὰς θλίψεις
καὶ τὰ λελεγμένα κακὰ· « ἐπιστρέψας ἔζωστοίσάς
με, καὶ ἐκ τῶν ἀδύσσων τῆς γῆς πάλιν ἀνήγαγές με, »
καὶ παρεχάλεσάς με, πλεονάσας τὴν μεγαλούσυνην
μου· κάγὼ δὲ, ἀμειδόμενος τὰς εἰς ἐμέ σου εὔεργε-
σίας, « ἔξομολογήσομαι σοι ἐν σκεύεσι ψαλμοῦ· τί
γάρ ἀνταπόδωσα τῷ Κυρίῳ περὶ πάντων ὧν ἀνταπέ-
δωκέ μοι; » Άλλα γάρ τὰ σοι πρέποντα σκεύη κατα-
τιζόμενος, δργανά τέ σου ἄξια ψαλμῳδίας κατασκευά-
σας, δι' αὐτῶν τὴν ἀλήθειάν σου ψαλῶ σοι, καὶ τοιαύ-
τας σοι κιθάρας ἀναστήσω, δι' ὧν εἰσέτι καὶ
νῦν ὁ Χριστὸς τοῦ Θεοῦ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης
ψαλμῳδίας ἀναπέμπει καὶ ὑμνους καὶ ἀλογους τῷ Πα-
τρὶ, τίνας ἀν εἰποις ἢ τοὺς καθ' ἔκάστην Ἐκκλησίαν
λαούς; « Όν τὰς ψυχὰς συντείνας δο τοῦ Θεοῦ Λόγος,
συμφωνίᾳ τε καὶ ἀρμονίᾳ μιᾷ συνδησάμενος τῷ Πα-
τρὶ, προσφιλῇ καὶ ἡδεῖαν ἀναπέμπει μελῳδίαν. Εἰ
γοῦν τις ὡς ἐν παραθέσει σύγχρισιν ποιήσοιτο τῶν
πάλαι περὶ Ἰουδαίους σωματικῶν δργάνων ἐξ ἀψύ-
χων χορῶν κατεσκευασμένων, φωνήν τε ἀναρρόν
ἐξηγούντων, καὶ τῶν ἐν τῇ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ ἐκ λο-
γικῶν ψυχῶν ἀναπεμπόμενων ὑμνων τῷ Θεῷ, οὐδὲν
ἄν εὔρεις διμοιον. Παντὸς γάρ κρείττονα σωματικοῦ
ψαλτηρίου τυγχάνει τὰ πλήθη τὰ καθ' ὅλης τῆς οἰ-
κουμένης συμφωνίᾳ μιᾷ καὶ ἀρμονίᾳ τὸν ἐπὶ πάντων
Θεὸν ὑμνοῦντα, δι' ὧν ὁ Γενός τῷ Πατρὶ ψάλλειν δη-
λογεῖ φάσκων· « Καὶ γάρ ἐγὼ ἔξομολογήσομαι σοι
ἐν σκεύεσι ψαλμοῦ τὴν ἀλήθειάν σου, δ Θεός. » Οὐκέτι
γάρ τύπους, οὐδὲ σκιάς καὶ σύμβολα, οἵα ἦν τὰ παρὰ

^a Philip. ii, 9 ^b Psal. cxv, 12.

Μοισεῖ, τῇ δὲ ἀλήθειαν τὴν σὴν παραστήσω τοῖς ἀνθρώποις, καὶ « φαῦ σοι ἐν κιθάρᾳ, δὲ ἄγιος τοῦ Ταρατῆλος » ἢ κατὰ τὸν Ἀκύλαν, « Μελιφόδησο σοι ἐν κιθάρᾳ, ἄγιος Ταρατῆλος ». Ἄλλα καὶ « ἀγαλλιάσεται τὰ χεῖλη μου, δταν φαῦ σοι » ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον, « Εὐφημησεις τὰ χεῖλη μου, δταν μελιφόδησο σοι, καὶ ἡ ψυχή μου, ἣν ἐλυτρώσω. Εἴτε δὲ καὶ ἡ γλῶσσά μου μελητήσεις δλην τὴν ἡμέραν τὴν δικαιοσύνην σου. », Χεῖλη δὲ καὶ γλῶσσαν αὐτοῦ μελετῶσαν τὴν δικαιοσύνην τοῦ Πατρὸς οὐκ ἀν διμάρτοις εἰπτὸν τοὺς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ ἀσκήσεις θειῶν λόγων ἔσωτοὺς ἀνατεθεικότας. Καὶ ταῦτα πάντα, φησι, ποιήσω, « δταν αἰσχυνθῶσι καὶ ἐντραπῶσιν οἱ ζητοῦντες τὰ χακά μοι » ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον, « Οτι κατησχύνθησαν, ἢ διτις ἀπωρύγησαν οἱ ζητοῦντες τὴν κάκωσίν μου », ἢ κατὰ τὸν Ἀκύλαν, « Οτι κατησχύνθησαν οἱ ζητοῦντες κακίαν μου. » Πάρεστι δὲ καὶ ταῦτα ἑργῷ πληρούμενα θεωρεῖν· ἀπανταχοῦ γάρ της τῶν Ἐκκλησῶν τοῦ Σωτῆρος τὴν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ διεξερχομένων, καὶ αὐτοῦ δὲ σκεύη ἐκλογῆς, οἷα προλέξεται, καὶ δργανα λογικά τῷ Πατέρι καταπτιζομένου, ἀνυμοῦντός τε δει δι' αὐτῶν τὸν ἐπὶ πάντων Θεόν, αἰσχύνην περιβάλλονται οἱ ἑκθροὶ αὐτοῦ· ἐντράπησάν τε καὶ ἐντρέπονται οἱ ζητοῦντες αὐτῷ κακά. Οὕτω δὲ εἰσιν οἱ θηρεύοντες μὲν πάσας προφάσεις, ὑβρεῖς τε καὶ διαβολᾶς, καὶ βλασphemias κατ' αὐτοῦ περινοῦντες, μηδεμίαν δὲ εὑρίσκοντες ὑπόθεσιν διαβολῆς, μήτε κατ' αὐτοῦ, μήτε τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ. Διδ καταχέονται αἰσχύνην καὶ ἐντρέπονται πρὸς τὸ μηκέτι μηδὲν τολμάν διαβολῆς ἀξιον ἐπικαλεῖν. Καὶ ταῦτα πάντα ἑργῷ πληροῦνται συμφώνως τῇ φασκούσῃ διὰ τῶν προκειμένων προφητείᾳ· « Οταν αἰσχυνθῶσι καὶ ἐντραπῶσιν οἱ ζητοῦντες τὰ κακά μοι. » Τότε γάρ, φησιν, δταν οἱ ἑκθροὶ καταισχύνωνται, ἐγὼ φαῦ σοι, καὶ ἐξομοιογήσομαι σοι τῷ ἐμαυτῷ Πατέρι. Εἴτε δὲ καὶ ἡ γλῶσσά μου δλην τὴν ἡμέραν μελητήσει τὴν δικαιοσύνην σου. »

ΕΙΣ ΣΟΛΟΜΩΝΤΑ ΟΑ'.

« Ό Θεδ, τὸ κρίμα σου τῷ βασιλεῖ δός. » Οι λοιποὶ τοῦ « Σολομῶντος » ἡρμήνευσαν. « Εστι δὲ καὶ ἔτερος τοῦ αὐτοῦ ἐν ταῖς ὥδαις τῶν ἀνασθαμῶν, οὗ τῇ ἀρχῇ· « Εὰν μή Κύριος οἰκοδομήσῃ οἶκον, εἰς μάτην ἐκοπίασαν οἱ οἰκοδομοῦντες αὐτόν. » Ἐν οἵς ξοικεν δ Σολομῶν ἐπὶ τῇ κατασκευῇ τοῦ οἶκου, δην ἤγειρεν ἐν Ιερουσαλύμοις, πρῶτος αὐτὸς οἰκοδομήσας τὸ αὐτόδι δερδν, τὴν ὥδην πεποιήσθαι, διδάσκουσαν μόνα τὰ τοῦ Θεοῦ οἰκοδομήματα διαιωνίζειν· τὰ γάρ ἀνθρώπινα καιρῷ συνιστασθαι· δ δη καὶ ἀπέδη ἐπὶ τῆς αὐτοῦ οἰκοδομῆς· οὐκ εἰς μακρὸν γοῦν δ ὑπ' αὐτοῦ κατασκευασθεὶς νεώς ὑπὸ Βαβυλωνίων κατελύθη. Ή δὲ μετά χείρας προφητεία εἰτε εἰς αὐτὸν λέλεκται τὸν Σολομῶντα, εἰτε αὐτοῦ ἐστι κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτάς· οἱ λόγοι ἔτερον τινα παριστῶσι προφητεύομενον. Διδ οὔτε φαῦμδς, οὔτε ψῆφος, οὔτε ὑμνος, οὔτε τι τούτοις παραπλήσιον ἐπιγέγραπται. Ἀλλ' ἐστι προφητεία θεσπίζουσα ἀναφανήσεσθαι τινα ἐν ἀνθρώποις πενήτων καὶ πτωχῶν σωτῆρα, καὶ τούτον ἀνωθέν

A tuam hominibus declarabo, et « psallam tibi in ci-thara, sanctus Israel. » Sive secundum Aquilam, « Modulabor tibi in eithara, sancte Israel. » Sed etiam « exsultabunt labia mea, cum cantavero tibi; » sive secundum Symmachum, « Celebrabunt labia mea cum modulabor tibi, et anima mea, quam redemisti. Sed et lingua mea tota die medi-tabitur justitiam tuam. » Labia autem et linguam ejus meditantem justitiam Patris, non aberraveris si dicas eos esse qui in Ecclesia ipsius exercitationi divina Scripturæ sese consecrarunt. Et hæc omnia, inquit, faciam, « cum confusi et reveriti fuerint qui quærunt mala mihi; » sive, secundum Symmachum, « Quia confusi sunt, aut quia effossi sunt qui quærunt afflictionem meam, » sive, secundum Aquilam, « Quia confusi sunt qui quærunt miseriā meam. » Hæc porro opere completa videre licet. Nam cum ubique terrarum Ecclesiæ Servatoris justitiam Dei enarrent, ipseque Servator vasa electionis, qualia supra dicta sunt, et instrumenta rationabilia Patri præparet, sémperque Deum qui supra omnia est iis concelebret, inimici ejus confusione induuntur, ac confusi et reveriti sunt qui quærunt ipsi mala. Hi vero sunt, qui omnes occasiones venantur, contumelias, calumnias et blasphemias contra eum excogitant, nullamque reperiunt vel in ipsum vel in Ecclesiam ipsius calumniæ causam. Quare pudore suffunduntur et reverentur, quod ultra non audeant quidpiam calumniæ proferre. Et hæc omnia opere complentur, secundum prophetiam quæ in præcedentibus sic habet, « Cum confusi et reveriti fuerint qui quærunt mala mihi. » Tunc enim, inquit, cum inimici confundentur, ego psallam tibi, tibique Patri meo confitebor. Insuperque « lingua mea tota die medi-tabitur justitiam tuam. »

IN SALOMONEM LXXI.

Vers. 1, 2. « Deus judicium tuum regi da. » Reliqui, « Salomonis, » interpretati sunt. Est autem et alijs ejusdem in canticis graduum, cuius initium: « Nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt qui ædificant eam ». Ex quibus videtur Salomonem in constructione domus, quam excitavit in Jerusalem, nam ipse primus templum illic exstruxit, hoc canticum edidisse: quo docemur, sola Dei ædificia æternum permanere; humana quippe pro tempore solum consistunt: quod etiam in ejus extirpatione actum est; non diu enim postea templum ab eo ædificatum, a Babylonii dirutum fuit. Præsens vero prophetia, sive in Salomonem dicta est, sive secundum reliquos interpres, ipsius Salomonis est. Series certe sermonis alium quempiam vaticinio enuntiatum declarare videtur. Quare neque psalmus, neque canticum, neque hymnus, neque quidpiam simile, inscriptus est. Sed est prophetia prænuntians quem-

^a Psal. cxxvi, 1.

piam hominibus adventurum pauperum et morum A servatorem, qui ex alto sensim et sine strepitu accessurus est: « Descendet enim sicut pluvia in velut. » Aitque justitiam deinceps in adventu ejus in genere hominum versaturam: ipsumque non Judææ modo, neque duabus tribus gentibus, sed omnibus per orbem dominaturum, omnes gentes subigendas ipsi fore, celebrandum ipsum esse omnibus, non brevi tempore, sed per omne sæculum. In summa quid aliud hic sermo recenset, nisi tam esse qui in vaticinio fertur, qualem nemo unquam, nec in Judæorum gente, neque in aliis suis memoravit? Neque enim ipse Salomon, neque David, neque quispiam successorum is videbatur esse, cui ea quæ in prophetia seruntur aptari possint. Perpende igitur nunc præmissis de Servatoris nostri passione prædictionibus hec, qua regnum ejus describitur, consequenter adjiciatur. Par erat enim nos quæ ad illud quoque attinent edoceri. Cum autem plurimæ prophetiæ Christum, qui ex Davide originem ducturus erat, celebrarent, quia verisimile erat, nonnullos iis Salomonem indicari suspicatores esse; nam is solus ex filiis Davidis in regno maxime claruit, Deo templum excitavit, et sapientia ornatus suis memoratur: necessario « in Salomonem » hæc prophetia inscribitur; sive ipsius Salomonis esse fertur; ut non ultra putaretur ipsum esse ex Davidis semine qui exspectabatur: ex ipso quippe Salomone alias venturus speratur, ut ipsi promissum est. Si itaque secundum Septuaginta Interpretum titulum in ipsum Salomonem dictum suis psalmum intelligamus, dicemus utique Spiritum sanctum, cum pro ipso orationem Deo emisisset in primo versu, qui sic habet, « Deus, judicium tuum regi da, » id est Salomoni; quæ sequuntur de illo qui ab ipso nasciturus erat dæxisse his verbis, « Et justitiam tuam filio regis, » id est, ipsi Jesu qui ex semine ejus venturus erat. Vel horum quæ tractamus talis mens fuerit, decretum a deitate tua editum fuit, atque edictum et judicium regium ex Spiritu tuo constitutum est, ut ex Salomonis prole Servator mundi secundum carnem gignatur. Hoc igitur judicium tuum, Deus, nunc tandem regi da, scilicet Salomoni, ut verba opere compleantur: ipsique regi memoratum judicium præbeas; justitiam vero tuam filio regis, qui ex semine ejus proditus est; ut qui ex Spiritu gignetur successor ejus, accepta justitia tua, « judicet populum tuum in justitia, et pauperes tuos in judicio. » Et hæc quidem, si in ipsius Salomonis personam referatur inscriptio Septuaginta Interpretum, quæ « in Salomonem » habet. Sin secundum reliquos interpres Salomonis prophetia dicatur esse: dicemus ipsum Salomonem Spiritu repletum, tres hic personas declarare, Deum, cui orationem emitit; regem, quem in universa regnaturum credebat, videlicet Filium Dei; tertio hominem, quem assumpsit ex semine David, ex ipsoque Salomone nasciturum; alium ab illo rege qui in

B ποιεν τὴμα καταβῆσθαι καὶ ἀψφρτεῖ. « Καταβῆσται γὰρ ὡς ὑετὸς ἐπὶ πόκον. » Δικαιοσύνην τε λοιπὸν ἐμπολιτεύεσθαι τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τῇ αὐτοῦ παρουσίᾳ. Ἐπιχρατήσειν τε αὐτὸν οὐ τῆς Ιουδαϊκῆς μόνης, οὐδὲ διεἴη τῇ τριῶν ἑθῶν, ἀλλὰ πάντων τῶν καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης, πάντα τε τὰ ἔθνη ὑποταγήσεσθαι αὐτῷ, ὄνομαστὸν τε αὐτὸν ἔσεσθαι πάρ τοις πᾶσιν, οὐ κατά τινα χρόνον βραχὺν, ἀλλ' εἰς πάντα τὸν αἰώνα. Καὶ τί γὰρ ἐδλ' ἢ τοιοῦτον τινὰ ἔσεσθαι τὸν θεσπιζόμενον δι μετὰ χείρας ὑπογράφει λόγος, ὃποιον οὐδὲποτε πάποτε οὔτε παρὰ τῷ Ἰουδαίων θύει, οὔτε παρ' ἑπέροις γεγονέναι μνημονεύει; Οὔτε γὰρ αὐτὸς Σολομὼν, οὔτε Δαυὶδ, οὔτε τις τῶν μετ' αὐτοὺς τοιοῦτος ἐφάντη, ὡς ἀρμόδιος τενὶ αὐτῶν τὸν προφητεῖας σημαινόμενα. « Όρα τούτους εἰ μὴ ταῖς προτεταγμέναις διὰ τῶν ἐμπροσθεν περὶ τοῦ πάθους τοῦ Σωτῆρος προφήτεσιν ἀκολούθως συνηπταὶ τῇ μετὰ χείρας τὴν βασιλείαν αὐτοῦ διαγράφουσα. Ἐχρῆν γὰρ ἡμᾶς καὶ τὰ περὶ ταῦτης παιδεύθηναι. Πολλῶν δὲ προφητεῶν τὸν ἐκ Δαυὶδ προφητεύμενον Χριστὸν ἀνύμνουσῶν· ἐπειδὴ εἰκὸς ἦν ὑπολαβεῖν τινας τὸν Σολομῶντα δηλοῦσθαι δι' αὐτῶν· μόνος γὰρ οὗτος τῶν οἰών Δαυὶδ ἐπιδεξίτα βασιλεύεις, καὶ τὸν νεών ἥγειρε τῷ Θεῷ, καὶ σύφια διαπρέψῃ μεμαρτυρήσαι· ἀναγκαῖς τῇ προκειμένῃ προφητείᾳ « εἰς Σολομῶντα » ἐπιγέραπται· τῇ αὐτοῦ τῷ Σολομῶντος εἶναι λέλεκται· ἵνα μηκέτι αὐτὸς νομίζηται δι προσδοκῶμενος εἶναι ἐκ Δαυὶδ· ἐξ αὐτοῦ δὲ Σολομῶντος ἐπίζεται ἑπέροις δι μετὰ ἐπιγγελμάτος. Ἐάν μὲν οὖν ἐκδεχόμεθα εἰς αὐτὸν εἰρῆσθαι τὸν Σολομῶντα τὸν φαλμὸν κατὰ τὴν τῶν Ἐεδομήκοντα προγραφήν, ἐροῦμεν, διτος τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, περὶ αὐτοῦ τὴν εὐχὴν ἀναπέμψαν τῷ Θεῷ διὰ τοῦ πρώτου στίχου, δι' οὐ εἰρηται· « Ή Θεός, τὸ κρίμα σου τῷ βασιλεῖ δός, » τοιτέστι τῷ Σολομῶντι, τὸν ἐξῆς λόγου περὶ τοῦ ἐξ αὐτοῦ γενησομένου ποιεῖται· διὸ ἐπιλέγει· « Καὶ τὴν δικαιοσύνην σου τῷ οἰών τοῦ βασιλέως· » δηλαδὴ τῷ μέλλοντι προσελύσεσθαι ἐκ σπέρματος αὐτοῦ Ἰησοῦ. Η τῶν προκειμένων δι νοῦς τοιοῦτος. « Όρα παρὰ τῆς θεότητος ἐξενήνεκται, δόγμα τε καὶ κρίμα βασιλικὸν ἐκ σοῦ Πνεύματος διατέταχται, ὡς ἀν ἐκ τῆς Σολομῶντος διαδοχῆς ὁ τὸ κόσμου Σωτὴρ κατὰ σάρκα γεννηθεῖη. Τούτο οὖν τὸ κρίμα σου, δι Θεός, ήδη ποτὲ δώρησαι τῷ βασιλεῖ, δηλαδὴ τῷ Σολομῶντι, ὡς ἀν δι' ἔργων χωρήσειν οἱ λόγοι· καὶ αὐτῷ μὲν τῷ βασιλεῖ τὸ δηλωθὲν κρίμα παράσχου, τὴν δὲ δικαιοσύνην σου τῷ οἰών τοῦ βασιλέως, τῷ μέλλοντι ἐκ σπέρματος αὐτοῦ προελύσεσθαι· ἵν' δι γεννώμενος δι ἐκ πνεύματος καὶ διάδοχος αὐτοῦ, ὑπὸδεξάμενος τὴν σὴν δικαιοσύνην, « διακρίνῃ τὸν λαόν σου ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ τοὺς πτωχούς σου ἐν κρίσει. » Καὶ ταῦτα μὲν, εἰπερεις αὐτοῦ προσώπου τοῦ Σολομῶντος ἀναφέροιτο τῇ προγραφῇ κατὰ τοὺς Ἐεδομήκοντα φέρουσα, « εἰς Σολομῶντα » εἰ δὲ κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτὰς τοῦ Σολομῶντος εἶναι λέγοιτο τῇ προφητείᾳ, φήσομεν, διτος αὐτὸς δι Σολομὼν, Πνεύματος πληρωθεῖς, τρία διὰ τούτων παρίστησαι πρόσωπα· τὸν Θεόν, φ τὴν εὐχὴν ἀναπέμψει, καὶ τὸν βασιλέα, ὃν πέπιστο βασιλεύειν τῶν ὄλων, διλαδὴ τὸν Γῆν

τοῦ Θεοῦ· καὶ τρίτον δν ἀνεληφεν ἀνθρωπον ἐκ σπέρματος Δαυΐδ ἐξ αὐτοῦ τε τοῦ Σολομῶντος γεννώμενον. Ἐπερον δικτα παρὰ τὸν βασιλέα τὸν διὰ τοῦ φαλμοῦ φάντα· «Ἐγὼ δὲ κατεστάθην βασιλεὺς ὑπ’ αὐτοῦ ἐπὶ Σιών δρος ἄγιον αὐτοῦ, διαγγέλλων τὸ πρόσταγμα Κυρίου. Κύριος εἶπε πρὸς μέ· Υἱός μου εἶ σύ· ἔγώ σήμερον γεγέννηκά σε. Αἰτησας παρ’ ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου, καὶ τὴν κατάσχεσίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς.» Διὰ τούτων γάρ σαφῶς καταστάς, ἀκούει πρὸς τοῦ Πατρός· «Υἱός μου εἶ σύ· ἔγώ σήμερον γεγέννηκά σε. Αἰτησας παρ’ ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου, καὶ τὴν κατάσχεσίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς.» Διὰ τούτων γάρ σαφῶς καταστάς, ἀκούει πρὸς τοῦ Πατρός· «Υἱός μου εἶ σύ· ἔγώ σήμερον γεγέννηκά σε. Αἰτησας παρ’ ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου.» Οἶδε δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Σολομῶν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, σοφίαν ὀνομάζων αὐτὸν, ἐν οἷς ἐξ αὐτοῦ προσώπουν ἐν Παροιμίαις τάδε φησιν· «Ἐγὼ δὲ Σοφία κατεσκήνωσα βουλήν, καὶ γνῶσιν καὶ ἔννοιαν ἔγώ ἐπεκαλεσάμην. Δι’ ἐμοῦ βασιλεῖς βασιλεύουσι·» καὶ ἔξῆς· «Κύριος ἔκτισε με ἀρχήν ὅδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ. Πρὸς τοῦ αἰώνος ἐθεμελίωσε με, πρὸς τοῦ δρητὸρας θεῖναι· πρὸς δὲ πάντων βουνῶν γεννᾷ με.» Γέννηματα τοίνυν τοῦ Θεοῦ δὲ σοφία καὶ δὲ Υἱὸς αὐτοῦ ὁ Μονογενής· καὶ περὶ αὐτοῦ τὴν παρόδουν εὐχήν ἀναπέμπει ὁ Σολομῶν φάσκων· «Οὐ Θεός, τὸ κρίμα σου τῷ βασιλεῖ δός, » δῆλον δὲ στις τῷ Μονογενεῖ Λόγῳ σου. «Ἐπειδὴ γάρ ἔκρινας αὐτὸν ἐπὶ γῆς ὀφθῆναι, ἵνα μή μόνον τῶν κατ’ οὐρανῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπὶ γῆς βασιλεύη, τοῦτο τὸ κρίμα τῇ δημόσῃ πέρας ἀγέσθω· καὶ τὴν δικαιοσύνην δὲ τὴν στὴν τῷ υἱῷ τοῦ βασιλέως δός, δΘεός· υἱοῦ βασιλέως ἐνταῦθα τοῦ κατὰ σάρκα νοούμενου ἐκ σπέρματος Δαυΐδ, δν αὐτὸς ἔστι τῷ πρώτῳ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἐξ ἀγίου Πνεύματος καὶ τῆς ἀγίας Παρθένου συνεστήσατο· δν καὶ ἐν Παροιμίαις αἰνίττεσθαι τὸν Σολομῶντα ἡγοῦμαι δι’ ὧν γράφει λέγων· Τίς ἀνέδη εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ κατέδη; Τίς συνήγαγεν ἀνέμους ἐν κόλπῳ; Τίς συνέστρεψεν ὑδωρ ἐν ἴματι; Τίς ἔκράτησε πάντων τῶν δικρων τῆς γῆς; Τί δνομα αὐτῷ, καὶ τί δνομα τῷ Υἱῷ αὐτοῦ; » Οὐτω γάρ τὴμήνευσαν οἱ λοιποί· δὲ μὲν Ἀκύλας εἰπών· «Τί δνομα αὐτῷ, καὶ τί δνομα τῷ Υἱῷ αὐτοῦ; » καὶ δΘεοδοτίων δομίων· «Τί δνομα αὐτῷ, καὶ τί δνομα τῷ Υἱῷ αὐτοῦ; » Σαφῶς γάρ ἐν τούτοις μὲν κρατήσας τῆς γῆς, καὶ καταβεβηκὼς καὶ ἀνελθὼν εἰς οὐρανὸν, τὰ τε λοιπὰ δεδμενα τῆς κατὰ σχολὴν ἔμρηνεις πεποιηκώς, οὐδεὶς δὲ γένοιτο Ἐπερον τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, δὲς αὐτὸς δὴ ταῦτα διδάσκων ἔλεγεν· «Οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν εἰ μὴ δὲ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς δὲ Υἱὸς εἰη ἀν δὲ κατὰ σάρκα νοούμενος, ἢν ἀνεληφεν ἐκ σπέρματος Δαυΐδ καὶ Σολομῶντος γενομένην.

‘Αλλ’ ἐπεὶ Ιουδαίων παῖδες τὰς προκειμένας τῶν Παροιμιῶν φινάζεις εἰς τὸν ἐπὶ πάντων Θεὸν ἀνάξουστι, οὐκ εἰδότες τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, δεικτέον αὐτοῖς ἐκ τῶν προκειμένων ὡς Υἱὸν Θεοῦ, σαφῶς καὶ διαρρήθην παρίστησιν ἡ Γραφὴ λέγουσα· «Τί δνομα αὐτῷ, καὶ τί δνομα τῷ Υἱῷ αὐτοῦ; » Φάσκων δὲ δὲ λόγος ἐν τῷ φαλμῷ· «Οὐ Θεός, τὸ κρίμα σου τῷ βασιλεῖ δός, » ἀλλο εἴναι τὸ κρίμα παρὰ τὴν κρίσιν διδάσκεται. Κρίμα γάρ τὸ διπάκ δέξαν τῷ Θεῷ καὶ τὸ κρίθεν παρ’ αὐτῷ τυγχάνει· κρίσις δὲ τῶν κρινομένων διάκρισις, ἢ

A psalmo ait: «Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus, prædicans præceptum Domini. Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessio- nem tuam terminos terræ». His enim aperte constitutus, hæc a Patre audit: «Filius meus es tu, ego hodie genui te. Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam.» Novit porro et ipse Salomon Filium Dei, qui ipsum sapientiam vocat in Proverbis, ubi ex ejus persona sic loquitur: «Ego Sapientia inhabitavi consilium, et scientiam, et cogitationem ego invocavi. Per me reges regnant¹⁰; » ac deinde: «Dominus creavit me initium viarum suarum in opera sua: ante sæculum fundavit me, antequam montes collocarentur: ante omnes colles gignit me¹¹.» Proles igitur Dei est sapientia et Filius ejus Unigenitus: deque illo Salomon hanc fundit orationem dicens: «Deus, judicium tuum regi da, » scilicet Unigenito Verbo tuo. Quia enim iudicasti ut in terra videretur, ut non modo cœlestibus, sed etiam terrenis regnaret; hoc iudicium jam demum ad terminum deducatur. Justitiam item tuam filio regis, o Deus, concede: hic vero filius regis intelligitur secundum carnem ex semine David, quem Dei Verbum, quod antea exsistebat, sibi ex Spiritu sancto et sancta Virgine constituit: quem item puto Salomonem in Proverbis subindicare his verbis: «Quis ascendit in cœlum et descendit? Quis congregavit ventos in sinu? Quis convertit aquam in vestimentum? Quis dominatus est omnium finium terræ? Quod nomen ejus, et quod nomen filio ejus¹²?» Sic enim interpretati sunt reliqui, Aquila scilicet dicens: «Quod nomen ipsi, et quod nomen filio ejus?» Theodosio similiter, «Quod nomen ejus, et quod nomen filio ejus?» Clare enim qui hic fertur terræ impasse, descendisse et ascendisse in cœlum, et reliqua peregrisse, quæ nonnisi per otium explicari possunt, nullus alias quam Filius Dei fuerit, qui haec ipsa docebat his verbis: «Nemo ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit Filius hominis¹³.» Qui autem hic Filius ejus dicitur, secundum carnem intelligatur, quam ex semine David et Salomonis factam accepit.

D Sed quia Iudei has Proverbiorum voces universorum Deo referent, nescientes Filium Dei hisce verbis quasi vere Filium Dei demonstrandum ipsis esse, id clare et aperte Scriptura declarat his verbis: «Quod nomen ejus, et quod nomen Filio ejus?» Cum autem Scriptura in psalmo dicit, «Deus, judicium tuum regi da; » diversum esse iudicium a iudicatione docet. Nam iudicium est quod semel Deo placitum et iudicatum est; iudicatio vero est eorum quæ iudicantur examen, quod sequitur pro

⁹ Psal. 11, 6-8. ¹⁰ Prov. viii, 12. ¹¹ ibid. 22, 25.

¹² Prov. 30, 4. ¹³ Joan. iii, 13.

merito singulis data retributio. Quare hic non iudicationem postulat regi dari, sed judicium, sive sententiam et placitum Patris de divino Filii sui ad homines adventu. Judicium itaque regi, justitia vero filio regis datur. Ipse quippe rex justitia erat, ut declarat Apostolus dicens: « Qui factus est nobis sapientia a Deo, justitia item et sanctificatio, et redemptio ¹⁴. » Hæc itaque Patris justitia filio regis data est ex semine David secundum carnem facto: in quo ceu in templo habitavit Dei verbum et sapientia et justitia. Causam vero cur justitia memorato filio regis data sit, deinde docet his verbis: « Judicare populum tuum in justitia, et pauperes tuos in judicio. » Oportebat enim pauperes Dei, et populum ejus in hominibus a filio regis in justitia judicari: quia alio modo regem suscepit non erant. Quamobrem formam servi accipiens et babitu inventus ut homo, per Filium hominis quem assumpit, ex omnibus gentibus secundum hoc justi viri dictum (1), « elegit sibi populum peculiarem ¹⁵; » necnon eos qui hic pauperes ejus vocantur, quos ille beatos prædicat his verbis: « Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum ¹⁶. » Et alias de justitia hæc docet Apostolus: « Non enim erubesco Evangelium: virtus enim Dei est in salutem omni credenti, Iudeo primum, et Græco. Justitia enim in ipso revealata ¹⁷. » De pauperibus item hæc ipse declarat: « Videte enim vocationem vestram, fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi nobiles, non multi potentes: sed quæ stulta sunt mundi, elegit Deus, ut confundat sapientes; et infirma et contemptibilia elegit, et ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt, destrueret; ut non gloriaret omnis caro in conspectu Dei ¹⁸. »

VERS. 3. « Suscipient montes pacem populo, et colles justitiam. » Præter priora hæc quoque spiritus propheticus precatur, ut montes quondam populo infesti, posita inimicitia, pacem cum eo haberent, et ut colles prædictam justitiam eidem populo annuntiarent. Jam pridem enim montes cum populo inimicitias gesserunt, et colles similiter. Cum autem filius regis populum olim extraneum, D proprium sibi facit, tunc montes, ut hic vocantur, pacem cum populo habent. Montes autem et colles pacem cum populo habentes, quos esse dixeris, nisi angelorum chorum, et his superiores divinas virtutes? quæ cum olim populus extraneus Deo esset, inimicitias cum eo gerebant; nunc autem eum in possessionem filii regis venerit, posita inimicitia, amicæ ejus effectæ sunt. Quis sit vero populus ex omnibus gentibus coactus intelliges, si his conferas Zachariæ prophetiam, quæ sic habet:

¹⁴ Cor. 1, 30. ¹⁵ Deut. xiv, 2. ¹⁶ Matth. v, 3. ¹⁷ Rom. 1, 16. ¹⁸ I Cor. 1, 26-29.

(1) Vei, secundum justitiae rationem.

A παρακαλουθεῖ τὸ κατ' ἄξιαν ἀπονεμητακὸν ἐκάστῳ. Διόπερ ἐνταῦθα οὐ τὴν κρίσιν ἄξιοι δοῦναι τῷ βασιλεῖ· ἀλλὰ τὸ κρίμα, τουτέστι τὸ δόγμα καὶ τὸ κρίθεν τῷ Πατρὶ περὶ τῆς εἰς ἀνθρώπους θεοφανείας αὐτοῦ. Τὸ μὲν οὖν κρίμα τῷ βασιλεῖ δέδοται· ἡ δὲ δικαιοσύνη τῷ υἱῷ τοῦ βασιλέως. Δικαιοσύνη γάρ ἦν αὐτὸς ὁ βασιλεὺς, ὡσπερ οὖν παρίστησαν ὁ Ἀπόστολος εἰπὼν· « Οὓς ἐγενήθη τὸν σοφίαν ἀπὸ Θεοῦ, δικαιοσύνη τε καὶ ἀγιασμὸς, καὶ ἀπολύτρωσις. » Αὕτη τοιν τὸν Πατρὸς δικαιοσύνη τῷ Γίγῳ τοῦ βασιλέως δέδοται τῷ ἐκ στέρματος Δαυΐδ κατὰ σάρκα τοντομένῳ· ἐν τῷ κατώκησεν ὡσπερ ἐν ναῷ. ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος καὶ ἡ σοφία, καὶ ἡ δικαιοσύνη. Τῇδε εἰτεν τοῦ δοθῆναι τὴν δικαιοσύνην τῷ δηλωθέντι υἱῷ τοῦ βασιλέως, ἔχης διδάσκει λέγων· « Κρίνειν τὸν λαὸν Β σου ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ τοὺς πτωχούς σου ἐν κρίσει. » Ἔδει γάρ τοὺς πτωχοὺς τοῦ Θεοῦ καὶ τὸν ἐν ἀνθρώποις λαὸν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ βασιλέως διακρίνεσθαι ἐν δικαιοσύνῃ· ἐπει μὴ ἔχωρουν ἄλλας δέξιθαι τὸν βασιλέα. Διόπερ μορφὴν δούλου λαδῶν καὶ σχῆματι εὑρεθεὶς ὡς ἀνθρώπος, δι' οὐ ἀνελῆσεν Γίον ἀνθρώπου ἐξ ἀπάντων τῶν ἔθνων κατὰ τοῦ δικαίου λόγον, ἐξελέξατο ἐκαυτῷ λαδὸν περιούσιον, καὶ τοὺς καλουμένους αὐτοῦ πτωχούς, οὓς καὶ μαχαρίζων ἔλεγε· « Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἔστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. » Καὶ ἄλλοι δὲ περὶ τῆς δικαιοσύνης διδάσκει ὁ Ἀπόστολος λέγων· « Οὐ γάρ ἐπιτιχύομαι τῷ Εὐαγγέλιον· δύναμις γάρ Θεοῦ ἔστιν εἰς σωτηρίαν παντὶ τῷ πιστεύοντι, Ίουδαίῳ τε πρῶτον καὶ Ἑλληνι. Δικαιοσύνη γάρ ἐν αὐτῷ ἀποκαλύπτεται. » Καὶ περὶ τῶν πτωχῶν πάλιν δὲ αὐτὸς διασαφεὶ λέγων· « Βλέπετε γάρ τὴν κλήσιν ὑμῶν, ἀδελφοὶ· ὅτι οὐ πολλοὶ σοφοὶ κατὰ σάρκα, εἰ πολλοὶ εὐγενεῖς, οὐ πολλοὶ δυνατοί· ἀλλὰ τὰ μαρτύρια κόσμου ἐξελέξατο ὁ Θεὸς, ἵνα καταισχύνῃ τὰς μὴ καυχήσαται πᾶσα σάρξ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. »

C « Ἄναλαβέτωσαν τὰ δρη εἰρήνην τῷ λαῷ, καὶ οἱ βουνοὶ δικαιοσύνην. » Πρὸς τοὺς προτέρους καὶ ταῦτα τὸ πνεῦμα τὸ προφητεύον εὑχεται, διπας τὰ δρη τὰ πάλαι ἔχθραινοντα τῷ λαῷ εἰρηνεύετε πρὸς αὐτῶν ἀπωθύμενα τὴν ἔχθραν, καὶ διπας οἱ βουνοὶ τὴν προλεχθεῖσαν δικαιοσύνην τῷ αὐτῷ λαῷ εἰναγγελίουνται. Πρότερον μὲν γάρ τὰ δρη ἔχθραν εἶχε πρὸς τὸν λαὸν, καὶ οἱ βουνοὶ ἰσαύτως· ὅτε δὲ ὁ υἱὸς τοῦ βασιλέως ἴδιον ἐποιήσατο τὸν λαὸν πάλαι ἀπηλλοτριωμένον αὐτοῦ, τηνικαῦτα καὶ τὰ καλούμενα ἐνταῦθα δρη εἰρηνεύει πρὸς τὸν λαόν. « Οργῇ δὲ καὶ βουνοὺς εἰρηνεύοντας ἀνθρώπους τίνας ἀν εἴποις ἢ τὸν ἀγγέλων χορὸν καὶ τὰς τούτων ἀνωτέρας θελας δυνάμεις; αἱ πάλαι μὲν, ὅτε ἀλλότριος ἦν ὁ λαὸς τοῦ Θεοῦ, ἔχθρας ἦσαν αὐτοῦ· νῦν δὲ ὅτε κτῆμα γέγονε τοῦ υἱοῦ τοῦ βασιλέως, ἐφιλιώθησαν αὐτῷ μετεπαλόντες τῆς ἔχθρας. Νοησεις δὲ τὸν ἐξ ἀπάντων τῶν ἔθνῶν συνηγμένον λαὸν, παραθεὶς τούτοις τὴν ἐν τῷ

Ζαχαρίᾳ προφητείαν, ὡς λέγουσαν· « Χαῖρε καὶ Αἴδον ὁ βασιλεὺς σου ἔρχεται, καὶ κατασκηνώσει ἐν μέσῳ σου, λέγει Κύριος. Καὶ καταφεύξονται Ἐθνη πολλὰ ἐπὶ τὸν Κύριον, καὶ ξονταὶ μοι εἰς λαὸν, κάγὼ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς Θεόν. Καὶ γνώσονται, ὅτι Κύριος παντοκράτωρ ἔξαπέταικέ με πρὸς σέ. » Σαφῶς γάρ διὰ τούτων ἀπὸ τῶν ἔθνων, ἀλλ' οὐκ ἀπὸ τοῦ Ἰουδαίων Εθνους συντάξειν αὐτὸς ἔστηται λαὸν ὁ Κύριος εὐαγγελίζεται. Τούτῳ δῆ οὖν τῷ λαῷ αἱ δυνάμεις αἱ ὑπερκόδιμοι καὶ αἱ ἀγγελικαὶ, δρη καὶ βουνοὶ ἐνταῦθα δονομαζόμεναι, εἰρήνευσαν ἔχθρανουσαι τὸ πρίν, δτε τῇ ἀδέψη προστέχεν εἰδωλολατρεῖ. Αἱ δὲ αὐταὶ δικαιοσύνην εὐαγγελίζονται τῷ λαῷ· ἥτοι τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ, αὐτὸν δύτα τὴν δικαιοσύνην, ἢ τὸ σωτήριον Εὐαγγέλιον, δι' ὃ λέλεκται· « Ἀναλαβέτωσαν τὰ δρη εἰρήνην τῷ λαῷ, καὶ οἱ βουνοὶ δικαιοσύνην. » Καὶ ταῦτα ἔσται, ἐπειδὴ ὁ προλεγέντες οὐδὲ τοῦ βασιλέως ἡ χρινεῖ τοὺς πτωχοὺς τοῦ λαοῦ, καὶ σώσει τοὺς υἱοὺς τῶν πενήτων· « χρίνας γάρ πρότερον ἀξίους εἶναι σωτηρίας, οὐτως αὐτοὺς σώζει. Οὐ γάρ ἀκρίτως, μετ' ἔξτασμένης δὲ χρέωσες τὴν σωτηρίαν παρέχει τοῖς ἰαντοῦ πτωχοῖς καὶ τοῖς υἱοῖς τῶν πενήτων, ὃν καὶ ἡ προφητεία μέμνηται λέγοντα· « Εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέ με· χηρῦξαι αἰχμαλώτοις ἄφεσιν καὶ τυφλοῖς ἀνάδειψιν. » Πτωχούς δὲ ποίους φησιν, ἡ τοὺς δυναμένους δριώις Παύλῳ λέγειν· « Ἄχρι τῆς δρτὶ ὥρας καὶ πεινῶμεν καὶ διψῶμεν, καὶ γυμνητεύομεν, καὶ κολαφιζόμεθα, καὶ ἀστατοῦμεν· τούς τε δριώις Πέτρῳ φήσαντας· « Ἀργύριον καὶ χρυσὸν οὐχ ὑπάρχει μοι. » Τοιούτους δὲ πτωχούς αὐτὸς ἔστηψε παρεσκεύαζε παραινῶν μή κτησθαι χρυσὸν μηδὲ ἀργύριον εἰς τὰς ζώνας, μή πήραν εἰς ὅδον, μηδὲ δύο χιτῶνας, μηδὲ ὑπόδηματα, μηδὲ ράβδον. « Τοιούτοις δὲ ἡσαν καὶ οἱ πάλαι περιελθόντες ἐν μηλωταῖς, ἐν αἰγείοις δέρμασιν, ὑστερούμενοι, θλιβόμενοι, κακουχούμενοι, ἐν ἐρημίαις πλανώμενοι καὶ δρεσι, καὶ σπηλαῖοις, καὶ ταῖς ὄπαις τῆς γῆς. » Ἀλλ' εἰ μὲν τούτων μόνον ἐμνημόνευσεν ὁ λόγος, ἀποκέλειστο πᾶς δὲ μή τοιοῦτος· νῦν δὲ καὶ δεύτερον τάγμα καταριθμεῖται φάσκων· « Καὶ σώσει τοὺς υἱοὺς τῶν πενήτων. » Ήσοι δὲ πενήτων ἡσαν οἱ τῶν ἀποστόλων καὶ μαθητῶν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν γνώριμοι, διποίους δηλῶν ὁ Ἀπόστολος ἐλεγεν· « Ἐδεν γάρ πολλοὺς παταγωγούς ἔχητε ἐν Χριστῷ, ἀλλ' οὐ πολλοὺς πατέρας· ἐν γάρ Χριστῷ Ἰησοῦν ἔγων ὑμᾶς ἔγένησα· » καὶ πάλιν· « Τέκνα μου, οὓς οὐ πάλιν ὀδίνων ἀχρις οὖν μαρφωθῆ Χριστὸς ἐν ὑμῖν. » Ἀλλὰ τοὺς μὲν πτωχούς ἔστησε καὶ τοὺς υἱοὺς τῶν πενήτων σὺν δικαιοσύνῃ καὶ ὀρθῇ χρίσει σώζει· τὸν δὲ συκοφάντην προηρημένον ἦ καὶ τὸν λαὸν αὐτοῦ καὶ τὴν Ἐκκλησίαν πολεμεῖν (μυρίοις δὲ συκοφάνται τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ διασθάλλουστ), καὶ τὸν βίον τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ διαπρεπόντων ἀλλοι συκοφαντοῦσιν. ὃν ἐπιστήσας τῇ τελευτῇ τοῦ βίου, δίκει διπάς εἰρηται τοῦ, « Καὶ ταπεινώσει συκοφάντην. » Τίς γάρ τῶν τυραν-

« Gaude et lætare, filia Sion. Ecce rex tuus venit, et habitabit in medio tui, dicit Dominus. Et confugient gentes multæ ad Dominum, et erunt mihi in populum, et ego ero eis in Deum. Et cognoscent quia Dominus omnipotens misit me ad te ». » His quippe Dominus, ex gentibus se, non ex Judaica gente, sibi populum congregaturum esse perspicue denuntiat. Huic sane populo virtutes quæ supra mundum et angelicæ sunt, hic montes et colles vocatae, ad pacis conditiones venerunt; quæ olim, cum populus impie idolatriæ hæreret, infestæ erant. Hæ vero ipsæ justitiam eidem populo annuntiant, videlicet Christum Dei, qui vere justitia est; sive salutare Evangelium, cujus causa dictum est: « Suscipient montes pacem populo, et colles justitiam. » Hæc porro evenient, quia memoratus filius regis « judicabit pauperes populi, et salvos faciet filios pauperum; » nam cum prius salute dignos judicasset, sic eis salutem impertit. Non enim sine prævio judicio, sed præmisso examine, salutem præbet pauperibus suis et filiis pauperum, quorum prophetia meminit dicens: « Evangelizare pauperibus misit me: prædicare captivis dimissionem, et cæcis visus restitutionem ». » Mendicos vero quos ait, nisi eos qui perinde atque Paulus dicere valent, « Usque in hanc horam et esurimus et sitimus, et nudi sumus, et colaphis cædimur, et instabiles sumus »: atque eos qui cum Petro hæc effari possunt, « Argentum et aurum non est mihi ». » Tales sibi pauperes paravit, præcipiens illis ut non possiderent aurum neque argentum in zonis, neque peram ad viam, neque duas tunicas, neque calceamenta, neque virgam ». Hujusmodi item erant illi olim « circumneentes in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti, in solitudinibus errantes, in montibus, in speluncis et in foraminibus terræ ». » Sed si hosce solum sermo commemorasset, exclusus sane foret quisquis iis non similis esset. At jam alium ordinem enumerat dicens, « Et salvos faciet filios pauperum. » Filii vero pauperum erant apostolorum et discipulorum Servatoris nostri noti, quos Apostolus hisce verbis indicavit: « Nam etsi multos pædagogos habeatis in Christo, sed non: multos patres: in Christo enim Iesu ego vos genui »; ac rursum: « Filii mei, quos rursum parturio, donec formetur Christus in vobis ». Verum pauperes suos et filios pauperum cum justitia et recto judicio salute donat. Calumniatoris autem, qui in animum induxit populum et Ecclesiam ejus impugnare (nam sexcenti sycophantæ sunt qui Ecclesiam ejus calumniantur); imo etiam aliorum qui probi instituti viros in Ecclesia ejus sycophantii impetuunt, vita exitum pendens, probe intelliges cur dicatur, « Et humiliabit calumniatorem. » Quis enim eorum, qui tyrannice in Salvatoris nostri Ecclesiam egerunt,

¹⁹ Zach. ii, 10, 11. ²⁰ Isa. lxi, 1. ²¹ I Cor. 4, 11. ²² Act. iii, 6. ²³ Matth. x, 9. ²⁴ Hebr. xi, 37.

²⁵ I Cor. iv, 15. ²⁶ Gal. iv, 19.

eamque blasphemis dictis et sycophantiis traduxerunt, dejectus non fuit? Quis ex sapientibus hujus saeculi linguam suam excutit contra divinam Scripturam, quin sycophantiæ suæ pignora retulerit? Sed cum bene multi sycophantiæ contra Ecclesiam ejus insurrexerint, omnesque prorsus dejecti et humiliati fuerint; ipse tamen una cum sole permanens, ac perinde atque sol doctrinæ suæ radiis totum orbem illustraturus prædictitur; et ante lunam futurus prænuntiatur; sive secundum Aquilam,
 « Et in faciem lunæ; » aut secundum Symmachum,
 « Et in conspectu lunæ permanebit. » Non enim, ante lunam, id est, antequam luna fieret; sed coram, id est, in conspectu lunæ est reputandus. Quemadmodum enim sol diem efficit cum super terram advenit; luna vero lumine suo noctis tenebras solvit: eodem modo qui in vaticinio fertur, perinde atque luna animas in tenebris et nocte versantes illuminat; atque veluti sol totius illustrat orbem, ac permanet et perseverat usque ad consummationem saeculi. Quandiu enim sol totum orbem letificat, tandem et ille una cum sole permanens et perseverans hominum animas illuminat; ac perinde atque luna plena in generationes generatum perdurare dicitur.

Vers. 6-8. « Descendet sicut pluvia in vellus, et sicut stillicidia stillantia super terram. » Descensum Dei Verbi intelligas, si consideres depressionem et attemperationem qua se hominum parvitate adaptavit, cum « humiliavit semel ipsum formam servi accipiens, et habitu inventus ut homo²⁷. » Quare dicitur, « Descendet. » Necesse vero fuit ut exemplo prophetia uteretur dicens, « Sicut pluvia in vellus. » Quod similiter reliqui omnes ediderunt, Aquila scilicet, « Et descendet sicut pluvia in pelle; » Symmachus, « Descendet sicut ros in vellus; » parique modo reliqui interpres, declarantes Verbi, quod in prophetia, fertur ex sublimi, sive ex ipsis cœlis, descensum in terram: ipsunque quiete ac sensim, advertente nemine, descendisse subindicaentes. Pluvia quippe in vellus insensili modo sine strepitu demittitur. Quia igitur Servatoris nostri generatio secundum carnem tali dispensatione facta est, ut ne ex vicinis quidem ullus conceptionis et partus sanctæ Virginis mysterium vel cogitaret vel audiret; quod ipsum præsens sermo subindicavit dicens: « Descendet sicut pluvia in vellus; » et alias, quia vellus ovium pellis est, si cogites Servatorem ipsum ita docuisse, « Non veni nisi ad oves quæ perierunt domus Israel²⁸; » præsens dictum hujusmodi voci coaptabis. Non enim ad aliam gentem descendit, sed ad solam Iudaicam, penes quam commoratus est. Primus ergo eius descensus talis fuit, qualis pluviae in vellus secundum jam traditam rationem. Post hæc

²⁷ Philip. ii, 8. ²⁸ Matth. xv, 24.

(1) Forte τοις.

A νευσάντων, καὶ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἐκκλησίαν βλασφημαῖς καὶ συκοφαντίαις περιβαλλόντων, οὐ τεταπέλυται; Τίς τῶν σοφῶν τοῦ αἰώνος τούτου, τὴν αὐτοῦ γλώσσαν ἀκονήσας κατὰ τῆς θεοπούστου Γραφῆς, οὐ τὰ ἐπίχειρα πέπονθε τῆς συκοφαντίας; Ἀλλὰ γάρ πλειστων δισων ἐπισταμένων συκοφαντῶν κατὰ τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ, πάντων τε κατὰ καιροὺς ταπεινούμενων, αὐτὸς συμπαραμένειν τῷ τῇλῳ θεοπίζεται, ὅμοιως τῇλῳ ταῖς αὐγαῖς τῆς αὐτοῦ διδασκαλίας τὸν σύμπαντα καταλάμπων κόσμον· καὶ πρὸ τῆς σελήνης δέ· τῇ κατὰ τὸν Ἀκύλαν, « Καὶ εἰς πρόσωπον τῆς σελήνης· » τῇ κατὰ τὸν Σύμμαχον, « Καὶ ἔμπροσθεν τῆς σελήνης διαμενεῖ. » Οὐ γάρ πρὸ τῆς σελήνης, τουτέστι πρὶν γενέσθαι τὴν σελήνην· ἀλλ' ἐνώπιον ὑπερ περ καὶ ἔμπροσθεν τῇσι σελήνης τῆς σελήνης. « Οπαπερ γάρ τῇλοις μὲν ἡμέραν ἐργάζεται ὑπὲρ τῆς γενόμενος· σελήνη δὲ νυκτὸς διαλύει τὸ σκότος τῷ ἐσωτῆς φωτὶ· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ προρητεύσμενος ὅμοιως μὲν σελήνῃ τὰς ἐν σκότῳ καὶ νυκτὶ τυγχανούσας ψυχάς φωτίζει, τῇλῳ δὲ παραπλησίως τὸν σύμπαντα καταλάμπει κόσμον, διαμένει τε καὶ συμπαραμένει ἄλλοι τῆς συντελείας τοῦ αἰώνος. Εἰς δοσον γάρ τῇλοις τὸν σύμπαντα φαιδρύνει κόσμον, εἰς τοσοῦτον καὶ αὐτὸς τῷ τῇλῳ συμπαραμένων καὶ συεκτεινόμενος τὰς τῶν ἀνθρώπων φωτίζει ψυχάς· ὡσαύτως δὲ καὶ σελήνη πλησιφαστὶ παραπλησίως εἰς γενεὰς γενεῶν λέγεται διαρκεῖν.

« Καταβήσεται ὡς ὑετὸς ἐπὶ πόχον, καὶ ὥστε σταγόνες στάζουσαι ἐπὶ τὴν γῆν. » Καταβάσιν τοῦ θεοῦ Λόγου νοήσεις, ἐπιστήσας τῇ καταβάσεις καὶ τῇ συμπεριφορᾷ καθ' ἓν συμπεριενεγχεῖς τῇ τῶν ἀνθρώπων συμικρότητι, « ἐπαπεινώσεν ἐαυτὸν μορφὴν δούλου λαβὼν, καὶ σχῆματι εὑρεθεῖς ὡς ἀνθρώπος. » Δι' ὁ λέλεκται· « Καταβήσεται. » Ἀναγκαῖς δὲ καὶ παραδείγματι κέχρηται προφητεία φῆσασα, « Ή; ὑετὸς ἐπὶ πόχον. » Ο δῆ συμφώνως οἱ λοιποὶ πάντες ἡρμήνευσαν· Ἀκύλας μὲν εἰπὼν, « Καὶ καταβήσεται ὡς ὑετὸς ἐπὶ κουράν· » Σύμμαχος δὲ, « Καταβήσεται ὡς δρόσος ἐπὶ πόχον· » καὶ οἱ λοιποὶ ἐρμηνευταὶ ὅμοιως· παριστῶντες τοῦ Λόγου τὴν ἑνὸφους τὴν ἐξ αὐτῶν οὐρανῶν κάθιδον ἐπὶ τῆς τοι προφητευομένου· καὶ ὡς ἡρέμα καὶ ἡσυχὴ μηδένες αἰσθομένου καταβένθηκεν. Ύετὸς γάρ ἐπὶ πόχον κατέιν, ἀνεπαισθήτως καὶ ἀφορητὴ κάτειν. Επειδὸν τοίνυν ἡ κατὰ σάρκα γένεσις τοῦ Σωτῆρος ἦν τοιαύτην ἀνελήφει τὴν οἰκονομίαν, ὡς μηδένα νοῆσαι μηδὲ ἀκούσθηναι, μηδὲ τοὺς (1) ἐκ γειτόνων οἰκουσιῶν μυστήριον τῆς συλλήψεως καὶ τοῦ τοκετοῦ τῆς ἀγίας Παρθένου. Τοῦτ' αὐτὸς ὁ παρών ἦνίστατο λόγος, εἰπὼν· « Καταβήσεται ὡς ὑετὸς ἐπὶ πόχον· » καὶ ἄλλως, ἐπειδὴ πόχος προβάτων δορά, νοῆσας ὅπος αὐτὸς ἐδίδασκε λέγων δὲ Σωτῆρα· « Οὐκέτι τοις Ἄπολωλότα οἴκου Ιορατίῳ· » ἐφαρμόσεις τὸ παρὸν λόγιον τῇ αὐτοῦ φωνῇ. Οὐ γάρ ἐπὶ ἔτερον θέντος καταβένθηκεν, ἀλλ' ἐπὶ μόνον τὸ Ιουδαίων, παρ' οἷς καὶ τὰς διατριβὰς ἐποιήσατο. Η μὲν οὖν πρώτη κατάβασις αὐτοῦ γέγονεν ὡς ὑετὸς

καὶ πόκον κατὰ τοὺς ἀποδοθέντας τρόπους· μετὰ ταῦτα δὲ οὐκέτι ὡς ἐπὶ πόκον, ἀλλὰ σὺν πολλῇ κινήσῃ· καὶ κτύπος ἐξάκουστος γέγονε καθ' ὅλης τῆς σίκουμένης ἡ διδασκαλία αὐτοῦ. Δι' ὃ ἐπιλέγεται ἐξῆς, εἰ καὶ ωσεὶ σταγόνες στάζουσαι ἐπὶ τὴν γῆν. » Σταγόνες γάρ ἡ φεκάδες κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτὰς στάζουσαι ἐπὶ τὴν γῆν οὐκέτι ἀψφρτῖ, σὺν πολλῷ δὲ φόρῳ κατίσαι. Καὶ τοῦτο δὲ τέλος ἐτύγχανεν, διετοῖς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ φήματα αύτῶν.

Τούτοις ἐξῆς εἰρηται· « Ἀνατελεῖ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτῷ δικαιοσύνη καὶ πλῆθος εἰρήνης· » κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν, « Βλαστήσει ἐν τῷμέραις αὐτοῦ δικαιος καὶ πλῆθος εἰρήνης· » κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, « Ἀνθίσει ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ δικαιος. » Ημέραι δὲ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν αἱ ἀπὸ τῆς παρουσίας αὐτοῦ μέχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰώνος νοηθήσονται. « Οὐσπερ γάρ ἀκούομεν τὸδ, « Ἐν ταῖς ἡμέραις Δαυΐδ, » καὶ, « Ἐν ἡμέραις Ἱεροβόλῳ, » οὕτως εἰεν ἀν τῷμέραι τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν. Ἀλλ' ἔκεινοι μὲν, πρὸς διλγον φανέντες, θάττον ἀπεισέσθησαν· δ' ὃ καὶ αἱ ἡμέραι αὐτῶν ἐξέλιπον· αἱ δὲ ἡμέραι τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ὀπόσαι τυγχάνουσι, φθάσας ὁ λόγος ἐδήλωσεν εἰπών· « Συμπαραμενεῖ τῷ ἡλιῳ καὶ ἐμπροσθεν τῆς σελήνης γενέας γενεῶν· » οἵς ἀκολούθως καὶ αὐτὸς τοῖς ξανθοῦ μαθηταῖς ἐπηγγέλλετο λέγων· « Ἰδού ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμὶ ἄχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰώνος· » Οὕτω γάρ ἡμελλε συμπαραμένειν τῷ ἡλιῳ. Οὐκοῦν ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ, καθ' ἓντος συμπαραμενεῖ τῷ ἡλιῳ, καὶ δομοίως σελήνῃ τάξ τῶν ἐν σκότῳ φωτίσει ψυχάς, ἀναλάμψει ἐπὶ πάσης τῆς γῆς δικαιοσύνη· ἢ κατὰ τὸν Ἀκύλαν, « δικαιος· » οὐκέτι παρὰ Ἰουδαίοις μόνοις ἕνδει που καὶ δευτέρου δύνομαζομένου δικαιού, καθ' Ἑληστρὸν δὲ τῆς οἰκουμένης μυρίων ἐν Χριστῷ δικαιουμένων. Τὸ δὲ πλῆθος τῶν δικαιῶν τῶν ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ Σωτῆρος ἀνθούντων καὶ φωτεῖς δικηγορῶντων δομοίως τῷ ἑαυτῶν φωστῆρι νοήσεις ἀπὸ τοῦ πλήθους τῶν ἀπανταχοῦ γῆς μαρτύρων αὐτοῦ καὶ τῶν κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ τὸν ἀγγελικὸν ἐν παντελεῖ ἀγνείᾳ κατηρθρουντων βίον. Εἰ δὲ καὶ δικαιοσύνη ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ ἀνθήσειν λέλεκται, καὶ τοῦτο δια τοῦ δι' Ἑργῶν πληροῦται ἔστι καταμαθεῖν ἐκ τοῦ μὴ Ἰουδαίους μόνους, ἀλλὰ καὶ πᾶν ἔθνος καλεῖσθαι ἐπὶ τὴν Ἐνθεον πίστιν, δούλους τε ἐξ ἵστου τοῖς ἑλεύθεροις θεοσεδεῖν, καὶ πένητας δομοίως τοῖς πλουσίοις, δροντάς τε σὺν ἀρχομένοις σὺν πολλῇ θεοῦ δικαιοσύνῃ. « Οπως δὲ πλῆθος εἰρήνης ἀνατέταλκεν ἐν ταῖς δηλωθεσίαις τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἡμέραις, νοήσαι ἔστιν ἐπιστήσαντα τῇ καταστάσει τῶν πρὸ τῆς αὐτοῦ παρουσίας πραγμάτων. Καθ' ἣν τὸ σύμπαν τῶν ἀνθρώπων γένος διήρητο ἀποτετμημένων ὥσπερ ἐξ ἕνδει σώματος εἰς μυρία διεσπαρμένα μέλη, ἀλλων ἀλλως ἔθνων πάλαι πρότερον ἀφωρισμένων, πολεμούντων τε ἀλλήλοις καὶ πολεμουμένων καὶ τῶν μὲν τυραννουμένων, τῶν δὲ δημοκρατουμένων, ἐτέρων δὲ ἀλιγαρχουμένων· τοπάρχων κατ' ἔθνος καὶ τυράννων

A autem, non ultra sicut in vellus, sed magno cum motu, sonitus sive doctrina ejus per totum orbem ad omnium aures pervasit. Quare additur deinde, « et sicut stillicidia stillantia super terram. » Stillicidia namque, sive « .guttæ roris » secundum reliquos interpres, stillantes super terram, non prorsus sine strepitu, sed magno cum sonitu descendunt. Id vero tum finem accepit, quando in omnem terram exivit sonus apostolorum ejus, et in fines orbis terræ verba eorum.

Sub hæc dicitur : « Orietur in diebus ejus justitia et abundantia pacis; » secundum Aquilam vero, « Germinabit in diebus ejus justus, et abundantia pacis; » secundum Symmachum vero, « Florebit in diebus ejus justus. » Dies autem Servatoris nostri ab adventu ejus usque ad consummationem saeculi intelligendi sunt. Qua ratione enim audimus, « In diebus David; In diebus Jeroboam; » eodem prorsus modo dies Servatoris nostri excipiendi sunt. Sed illi quidem cum ad breve tempus superstites fuissent, brevi existenti sunt, quare dies illorum defecerunt. Dies vero Servatoris nostri quot sint, supra declaratum his verbis est : « Permanebit cum sole et ante lunam, in generationes generationum. » Consequenter ad hæc verba discipulis suis hæc pollicitus est : « Ecce ego vobis sum usque ad consummationem saeculi »; ita enim cum sole permanens erat. Itaque in diebus ipsius, queis cum sole permanebit, et simili quo luna modo, animas in tenebris positas illuminabit, justitia lucebit in universa terra; sive secundum Aquilam, « justus. » Nec ultra apud Judæos tantum unus aut alter justus nominabitur; sed per totum orbem infiniti in Christo justificabuntur. Multitudinem autem justorum, qui in diebus Servatoris nostri floruerunt, et qui luminis instar, perinde atque ipsorum luminare, exorti sunt, intelliges ex multitudine martyrum ejus per universam terram, eorumque qui in Ecclesia ejus angelicam vitam cum omni castitate duxerunt. Quod si dictum est, futurum esse ut justitia in diebus ejus efflorescat; et hoc quo pacto eveniat hinc edisces, quod non tantum Judæi, sed etiam omnes gentes ad divinam fidem vocatae sint, ac servi pariter et liberi Deum colant, pauperes perinde atque divites, principes cum subditis, cum multa Dei justitia [pie vivant]. Quo pacto autem abundantia pacis in memoris Salvatoris nostri diebus orta sit, probe intelligitur ex rerum ante primum ejus adventum conditione. Quo tempore totum humanum genus ceu ex uno corpore in infinita membra hinc inde dispersa divisum erat. Nam gentes aliae alio modo a priscis jam temporibus divisæ fuerant; bellumque inter se gerebant, ab aliisque impugnabantur: et alii quidem tyrannis subditi erant, alii democracia, alii paucorum dominatu regebantur, ioparchæ et

tyranni variū imperium obtinebant; ut vicinis non facultas esset ad finitimas regiones commeandi, quia nulla esset societas, bellaque inexplicabilia et implacabiles inimicitiae jamdiu usque ad Servatoris nostri tempus perdurarent. Ex quo autem sublati regulis, monarchia gentibus multis imperavit, vere fuit abundantia pacis, et commercium universarum gentium; ita ut opere comprobetur hoc testimonium soli Servatori nostro convenire. Hanc autem abundantiam pacis permansuram ait «donec auferatur luna,» sive secundum Aquilam, «usquequo luna;» vel, secundum Symmachum, «donec antiquetur luna.» Quandonam antiquabitur luna? In consummatione saeculi, qua haec prophetia implebitur: «Sol et luna obscurabuntur²⁰;» ac rursum, «Non erit tibi scilicet in lucem diei, neque luna illuminabit te noctu²¹.» Itaque quemadmodum superius eum qui in vaticinio fertur, cum sole permansurum declarabat; sic jam abundantiam pacis ab eo hominibus procurandæ, usque ad consummationem duraturam esse vaticinatur: quod scilicet quiete ac sine strepitu in Judaicam gentem ventura sit, et quod impletura sit totum orbem instar stillicidiorum stellantium super terram. Quod item futurum sit ut justitia oriatur in diebus ejus atque abundantia pacis, jam superius commoustratum est.

Sub haec docet, non quodam angulo terræ circumscribendum dominatum ejus esse; sed dominatum ipsum esse omnibus gentibus. Quamobrem dictum est: «Et dominabitur a mari usque ad mare.» Nam si termini quidam terræ sunt, qui ipsam circumquaque ambiant, videlicet maria Oceanusque, qui ab hominibus præternavigari nequit; sane id quod ab omnibus undique maribus continetur, Dominus, qui prænuntiatur, confitebitur. Quocirca dicitur: «Et dominabitur a mari usque ad mare.» Dictum autem impletum neveris, si perpendas Dei Ecclesias ubique terrarum Christum ejus, Dominum prædicare. Sed etiam a flumine usque ad terminos orbis terrarum dominaturum eum necessario pronuntiat. Nos quippe ediscere opus erat undenam doctrinæ initium ducturus sit: significat autem principium ipsi futurum esse a flumine. Quod flumen indicat Evangelium dicens: «Tunc accedit Jesus a Galilæa in Jordanem ad Joannem, ut baptizaretur ab eo. Ille autem prohibebat eum dicens: Ego a te debeo baptizari, et tu venis ad me. Ille autem respondens dixit ei: Sine modo, sic enim decet nos implere omnem justitiam²².» Quando postquam baptizatus fuisset, «Aperti sunt cœli, et vidit Spiritum Dei descendenter sicut columbam et venientem super ipsum. Et vox de cœlis auditæ est dicens: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui²³.» Ex illo nainque tempore dominatus ejus agnosci cœperit. Miro quoque modo hujus fluminis mentionem Isaías propheta facit,

A κρατούντεν· ὡς διμιτεῖται εἶναι καὶ ἀδατα τοῖς πλησιαχώροις τὰ τῆς τῶν γειτόνων χώρας· πολέμους καὶ ἀπόδους καὶ ἔχθρας ἀκαταλλάκτους ἐκ μακροῦ εἰῶνος μέχρι τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν συνεστάναι. Ἐξ ἐκείνου δὲ πάσης πολυαρχίας ἐκποδῶν ἀρθείσης, μοναρχίᾳ τῶν πλείστων ἑθνῶν ἐπικεχράτηκε· γέγονέ τε ὡς ἀληθῶς πλῆθος εἰρήνης, κοινωνίαν καὶ ἐπιμέναν κτησαμένων ἀπάντων τῶν ἑθνῶν· ὡς ἕργῳ μαρτυρεῖσθαι τὴν ἐν χερσὶ μαρτυρίαν μόνῳ τῷ Σωτῆρι ἡμῶν ἐφαρμόστουσαν. Τοῦτο δὲ τὸ πλήθος τῆς εἰρήνης παραμένει φησίν· «Ἐως οὖν ἀντανακριθῇ ἡ σελήνη·» ή κατὰ τὸν Ἀκύλαν, «Ἐως οὖν ἡ σελήνη·» ή κατὰ τὸν Σύμμαχον, «Ἐως παλαιώσεως τῆς σελήνης.» Πότε δὲ παλαιούτας σελήνη; Κατὰ τὴν συντελείαν τοῦ αἰώνος, καθ' ἣν πληρωθῆσται ἡ φάσκουσα προρρήτητα· «Οἱ ήλιος καὶ ἡ σελήνη συσκοτάσσουσι·» καὶ πάλιν· «Οὐκ ἔσται σοι ὁ ήλιος εἰς φῶς ἡμέρας, οὐδὲ ἡ σελήνη φωτιεῖσοι τὴν νύκτα.» Οὐκοῦν ὥσπερ ἀνωτέρῳ συμπαραμένειν τῷ ἡλίῳ τὸν προφητεύσμενον ἐδήλωι, οὐτως καὶ ἐνταῦθα τὸ πλήθος τῆς ὑπ' αὐτῷ προβενθησομένης ἀνθρώποις εἰρήνης μέχρι τῆς συντελείας διαρκέσειν θεσπίζει. «Οπως μὲν οὖν καταδησται ἡρέμα καὶ ἀφορητή ἐπὶ τὸ Ιουδαίων ἔθνος, καὶ ὡς πληρώσει τὴν σύμπασαν οἰκουμένην δίκην σταγόνων σταζούσῶν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ὡς δικαιοσύνη ἀνατελεῖ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ καὶ πλήθος εἰρήνης, δεδήλωται διὰ τῶν εἰρημένων.

Ἐξῆς δὲ διδάσκει, διτι μὴ ἐν γωνίᾳ γῆς περιγραφῆσται αὐτοῦ ἡ δεσποτεῖα· κυριεύσει δὲ τῶν ἑθνῶν ἀπάντων. Δι' ὁ λέλεκται· «Καὶ κατακυριεύσει ἀπὸ θαλάσσης ἑως θαλάσσης.» Εἰ τάρ ἐστι τίνα πέρατα γῆς, & δὴ πανταχοῦ κυκλοῦσι, θάλασσαι· Όκεανός τε ἀπέραντος ἀνθρώποις· τοῦτο πάντων ἐσω τῶν ἀπανταχοῦ θαλασσῶν Κύριον δομολογήσει τὸν θεσπιζόμενον. Δι' ὁ λέλεκται· «Καὶ κατακυριεύσει ἀπὸ θαλάσσης ἑως θαλάσσης.» Γνώης δὲ τοῦ λόγου τὸ ἀποτέλεσμα συνιδὼν διπας ἀπανταχοῦ γῆς αἱ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαι τὸν Χριστὸν αὐτοῦ Κύριον ἀναγορεύουσαν. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ποταμοῦ ἑως τῶν περάτων τῆς οἰκουμένης κατακυριεύσειν αὐτὸν φησι σφόδρ' ἀναγκαῖον. Ἐχρήν γάρ ἡμᾶς μαθεῖν ὅπθεν ἀρέται τῆς διδασκαλίας· σημαίνει δὲ, ὡς ἄρα ἐσται αὐτῷ ἡ καταρχὴ ἀπὸ ποταμοῦ. Ὁντινα ποταμὸν παρίστησι τὸ Εὐαγγέλιον φάσκον· «Τότε παραγίνεται ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας ἐπὶ τὸν Ἱορδάνην πρὸς Ἰωάννην, τῷ βιττισθῆναι ὑπ' αὐτοῦ.» Οἱ δὲ διεκώλυεν αὐτὸν λέγων· Ἐγώ χρείαν ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι, καὶ σὺ ἐρχῃ πρὸς μέ. Οἱ δὲ ἀποκριθεὶς εἰπεν αὐτῷ· «Ἄφες δέρτι· οὕτω γάρ πρέπον ἐστὶ πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην.» Οὔτε μετὰ τὸ βαπτισθῆναι αὐτὸν· Ἡνοίγησαν οἱ οὐρανοί, καὶ εἰλέ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ κατεβαῖνον ὡς περιστεράν καὶ ἐρχόμενον εἰς αὐτόν. Φωνῇ τε ἐκ τῶν οὐρανῶν ἡκούσθη λέγουσα· Οὗτος ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν φῷ ηδόνησα.» Ἐξ ἐκείνου γάρ γνωρίζεσθαι αὐτοῦ ἡρέστη τῇ κυριεύσῃ. Παραδέξως δὲ τούτου μέμνηται τοῦ ποταμοῦ καὶ Ἡσαΐας διπροφῆτης εὐαγγελιζόμενος τὴν Ἔρημον, ἐν ἦ ἐκήρυ-

²⁰ Joel ii, 10. ²¹ Isa. lx, 19. ²² Matth. iii, 13-15. ²³ ibid. 16, 17.

τεν Ἰωάννης δὲ Βαπτιστῆς. « Εέδα δὲ οὖν λέγων : « Εὐ- φράνθητι, ἔρημος διψῶσα, ἀγαλλιάσθεν ἔρημος καὶ ἀνθείτω ὡς κρίνον· καὶ ἐξανθήσει καὶ ἀγαλλιάσεται τὰ ἔρημα τοῦ Ἱορδάνου. » Ἀντὶ τίνος γάρ οὐχ ἐτέ- ρου μέμνηται ποταμοῦ δι τοσοῦτος προφήτης, ἀλλ᾽ αὐτοῦ τοῦ Ἱορδάνου καὶ τῆς ἔρήμου ἀμφὶ τούτον· εὐφρόσυνην τε καὶ ἀγαλλιάσειν τῇ ἔρήμῳ τοῦ Ἱορ- δάνου, ἀλλ᾽ οὐχὶ τῇ Ἱερουσαλήμ, οὐδὲ τῇ λοιπῇ Ἰου- δαϊκῇ εὐαγγελίζεται; Οὐκοῦν ἔχομεν καὶ παρὰ τῷ Ἡσαΐᾳ τὴν δῆλωσιν τοῦ ποταμοῦ περὶ οὐ φησιν δι περίν λόγος· « Καὶ ἀπὸ ποταμοῦ ἡώς τῶν περάτων τῆς οἰκουμένης » καταχυριεύσειν τὸν προφητευόμε- νον. « Οὐθαλμοὺς δὲ παραλαβεῖν ἔστι δι' ἔργων κε- χωρηκίας τὰς προσαναφωνήσεις, δρῶντας μέχρι τῶν περάτων τῆς γῆς ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις αὐτοῦ κυριολο- γούμενον τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ. »

« Ἐνώπιον αὐτοῦ προπεσοῦνται Αἴθιοπες, καὶ οἱ ἔχθροι αὐτοῦ χοῦν λείουσι. » Σφρόδρ' ἀκολούθως μετά τὸ εἰπεῖν, « Καταχυριεύσει ἀπὸ θαλάσσης ἡώς θα- λάσσης, καὶ ἀπὸ ποταμοῦ ἡώς περάτων τῆς οἰκουμέ- νης, » Αἴθιόπων ἐμνημόνευσεν, οἱ τὰ ἐσχατα τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης οἰκοῦσι, τὰ τε πρὸς ἀνατολὰς καὶ τὰ πρὸς δύσιντας ἥλιον. « Οθεν καὶ παρὰ τοῖς ἔξω τοῦ καθ' ἡμᾶς λόγου κατὰ φύσιν εἰρήσθαι δοκεῖ τὸ,

Αἴθιοπας, τοι διχθά δεδαλαται δσχατοι ἀτρόπων
Ωι μέτρ δυσομένουν ὑπερίορος, οι δ' ἀτιώτος.

Καὶ ἐν ἐτέρῳ δὲ εἰρηται φαλμῷ· « Αἴθιοπα προ- φθάσει χείρα αὐτῆς τῷ Θεῷ· » καὶ πάλιν ἐν ἐτέρῳ προφήτῃ λέλεκται· « Ἐκ περάτων ποταμῶν Αἴθιο- πίας οἰσουσιν οὐσίας μοι. » Καὶ ἐν τοῖς προκειμένοις δὲ ἀκολούθως τούτοις τὸ, « Ἐνώπιον αὐτοῦ προπε- σοῦνται Αἴθιοπες, » θεσπίζεται. Δι' ὧν ἀπάντων δι λόγος σημαίνει τὰ ἐσχατα τῆς γῆς τὴν τοῦ προφη- τευόμενου γῆν τῶν ἀναλήψεων, καὶ προσκυνήσειν αὐτῷ, προσπίπτοντας καὶ γόνυ κλίνοντας. Δι' δὲ λέ- λεκται κατὰ τὸν Ἀκίλαν· « Εἰς πρόσωπον αὐτοῦ κάμψουσιν Αἴθιοπες· » κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· « Ἐμπροσθεν αὐτοῦ ὀκλάσουσιν Αἴθιοπες. » Διὰ δὲ τὸν Αἴθιόπων τῶν τὰ ἐσχατα τῆς γῆς οἰκούντων καὶ τὰ εἰσ τῆς οἰκουμένης ἔθνη δηλοῦνται. Καὶ πρόδη- λον δτως ἀπανταχοῦ γῆς οἱ εἰς αὐτὸν πεπιστευκότες, τόνυ κλίνοντες καὶ εἰς αὐτὴν προπίπτοντες τὴν γῆν, δι' αὐτοῦ τὴν προσκυνήσιν τῷ ἐπὶ πάντων ἀναπέ- πουσι Θεῷ. « Άλλαδι καὶ οἱ ἔχθροι αὐτοῦ, φησι, χοῦν λείουσιν, ἔχομοιωθέντες τῷ ἐαυτῶν πατρὶ τῷ δφει, ἐπὶ τῷ στήθει· καὶ τῇ κοιλᾳ πορευομένω, καὶ γῆν ἐσθίοντες κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς γενομένην αὐτῷ προστί- μησιν. Οὕτω δὲ οὖν δψει τοὺς τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ πολεμίους τὸν χοῦν καὶ τὰς σωματικὰς ἤδο- νάς περιλιχμωμένους. Εἰ γάρ τὸ σῶμα, φπερ κεῖται ἡ ψυχὴ, χοῦς ἀνείρηται κατὰ τὴν φάσκουσαν Γραφήν· » Ελαδεν δὲ Θεὸς χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἐπλασε τὸν ἀνθρώπον· » οἱ τὸν χοῦν περιλιχμώμενοι καὶ τὰς τῆς σαρκὸς ἥδυπαθείας τιμῶντες διαβέβληνται εἰκό- τας. ὡς δι' ἔχθροι τοῦ σωτηροῦ τυγχάνοντες λόγου. « Άλλα δὲ οὗτοι μὲν τοιοῦτοι· τὸ δὲ ἐτερὸν τάγμα τῶν

A evangelizans desertum in quo prædicabat Joannes Baptista. Sic ille clamabat: « Lætare desertum si- tiens, exsultet solitudo et floreat sicut lily: et florebunt et exsultabunt deserta Jordanis²⁴. » Quare non aliud fluminis mentionem tantus propheta fa- cit, quam Jordanis, et solitudinis circumpositæ; lætitiamque et exsultationem deserto Jordanis an- nuntiat, non autem Jerosolymæ, nec reliquæ Judææ. Adest sane apud ipsum Isaiam declaratio flumi- nis, de quo hic dicitur, « Et a flumine usque ad terminos orbis terrarum, dominatur esse eum qui in vaticinio fertur. Licetque prædictionem vel ipsis oculis completam deprehendere, cum videamus Christum Dei usque ad terminos terræ in Ecclesiis ejus ut Dominum celebrari.

B

VERS. 9-11. « Coram illo procident Ἀθιόπες, et inimici ejus terram lingent. » Admodum conse- quenter, postquam dixerat, « Dominabitur a mare usque ad mare, et a flumine usque ad terminos or- bis terrarum, » Ἀθιόπες memoravit, qui orbis no- stri extrema incolunt, tum ea quæ ad orientem, tum ea quæ ad occasum solis sita sunt. Unde apud exterios, dictis nostris consona secundum rei natu- ram habentur in illo:

*Ἀθιόπες qui bisariam divisæ sunt ultimi hominum,
Alii quidem ad occidentem, alii ad orientem so-
[lem²⁵.]*

In alio quoque psalmo dictum est: « Ἀθιόπεια por- riget manum suam Deo²⁶; » ac iterum in alio pro- pheta: « Ex terminis fluminum Ἀθιόπες ferent substantiam mihi²⁷. » In his item consona voce vaticinatur ille, « Coram illo procident Ἀθιόπες. » Quies omnibus significatur futurum, ut termini ter- ræ ejus qui in prophetia enuntiatur cognitionem recipiant, ac procidentes et genua flectentes, ado- rent ipsum. Quamobrem, secundum Aquilam, dici- tur, « Ad faciem ejus curvabunt se Ἀθιόπες; » secundum Symmachum autem, « In conspectu ejus procumbent Ἀθιόπες. » Per Ἀθιόπες autem qui extrema terræ incolunt, gentes etiam quæ intra or- bēm sunt, indicantur. Manifestumque est, ubique terrarum, qui in ipsum credunt, genua flectentes et in terram procumbentes, per eum adorationem suam universorum Deo emittere. Imo etiam ait, « Inimici ejus terram lingent, » patri suo serpenti similes, qui in pectore et ventre graditur, et terram come- dit, secundum inflictam sibi a principio poenam. Sic videoas inimicos Ecclesie Christi, terram et cor- poreas voluptates lingere. Si enim corpus, cui inest anima, pulvis dictum est secundum hanc Scripturæ vocem, « Accepit Deus pulverem ex terra, et effor- mavit hominem²⁸, » qui terram lingunt, carnalibus que voluptatibus addicti sunt, jure, utpote saluta- ris verbi inimici, male audiunt. Sed hi quidem ta- les: aliis autem ordo eorum qui regnum Christi cognoscunt, dona ipsi afferet, ut in prophetia fer- tur his verbis: « Reges Tharsis et insulæ munera

²⁴ Isa. xxxv, 1. ²⁵ Hom. Odys. 1. ²⁶ Psal. lxxvii, 32. ²⁷ Soph. iii, 10. ²⁸ Gen. ii, 7.

offerent, reges Arabum et Saba dona adducent. » A In his autem dum in duas partes orbis dividitur, aliud ad occasum solis assignantur, quod primum declaratur his verbis, « Reges Tharsis et insulae munera offerent; » queis mare Occidentale significat, necnon insulas ibidem sitas. Sic ergo olim Jonas propheta surrexit ut fugeret in Tharsis, et descendit Joppen, condescenditque navem ut fugeret in Tharsis, quam esse dicunt Tharsum. In Ezechiele vero Tharsis vocabulum, Carthaginem LXX expresserunt. Aliud clima ad orientem solem his significatur, « Reges Arabum et Saba. » Nam Arabum genus orientale est, ulterius autem Persica regio necnon Sabætarum terra posita dicitur. Pro illo autem, « Reges Arabum et Saba, » Aquila et Symmachus ac cum iis Hebreum exemplar, « Reges Saba et Saba » habent ita ut pronuntiando quidem idipsum sint, elementorum varietate differant. Nam primum Saba per litteram *Seor* ab Hebreis dictam; secundum vero per *Sade* scriptum in Hebraico est, unde interpretationis ortum discrimen est. Servator sane hoc nonen commemorat dicens: « Regina Saba surget in die judicii, et condemnabit generationem hanc, quia venit a finibus terræ, ut audiret sapientiam Salomonis »⁸²; aperte declarans in terminis terræ sicut gentem Saba dictam. Hæc porro tertius Regnorum liber de ista gente narrat: « Et regina Saba audivit nomen Salomonis, et venit ut tentaret eum in ænigmatibus. Et venit in Jerusalem in protestate gravi valde. Et camelii ferentes delicias et lapidem pretiosum »⁸³. Vocabatur porro regio atque gens illa Saba, a proavo Saba, qui filius Chus fuisse scribitur. Ait ergo Moysis Scriptura: « Filii autem Chus, Saba et Hevila, et Sabatha »⁸⁴. Chus vero explicatur « Äthiops. » Gens igitur quæ Saba vocatur, Äthiopica videtur esse. Secundum item Saba memoratur, de quo ait Scriptura: « Filii Regmas, Saba et Dadan »⁸⁵. Congruenter itaque in psalmo secundum reliquos interpres scribitur: « Reges Saba et Saba dona adducent. » Cæterum his prophetia significat, regna ad orientalem plagam sita, itemque regna occidentis, ei qui in vaticinio fertur, dona oblatura esse; nam sic indicantur gentes regibus subditæ. Num fortasse reges dicantur angeli, qui gentibus præsunt, Deo sacra facientes, eique Ecclesiæ gentium quarum præfecti sunt in donum offerten? Quare deinde vaticinatur futurum, ut adorent eum omnes reges. Neque enim duntaxat prædicta dona allatueros prænuntiat, sed eum etiam adoratueros esse. Quod item Moyses in magno canticō docuit de Christo talia fatus: « Lætamini, cœli, cum ipso, et adorent eum omnes angeli Dei »⁸⁶. Hi scilicet reges, occulti et invisibilis gentium principes Dominum suum adorantes, animas sibi commissas ipsi in dona offerebant: quare sub hæc adjicitur, « Omnes gentes servient

A τὴν βασιλείαν τοῦ Χριστοῦ γνωριζόντων δῶρα προσοίσουσιν αὐτῷ, προφητεύεται δί' ὁ λέξεται ἐξῆς: « Βασιλεῖς Θαρσεῖς καὶ νῆσοι δῶρα προσοίσουσι, βασιλεῖς Ἀράδων καὶ Σαβᾶ δῶρα προσάζουσι. » Καὶ τὸ τούτοις δὲ ὁ λόγος, διελὼν εἰς δύο μέρη τὴν οἰκουμένην, τὸ μὲν ἀφορίζει ἐπὶ τὸ πρὸς δυσμαῖς ἡλίου κλίμα, δὲ δὴ πρῶτον πάριστησιν εἰπών: « Βασιλεῖς Θαρσεῖς καὶ νῆσοι δῶρα προσοίσουσι » δι' ὃν τὴν πρὸς δυσμαῖς σημαίνει θάλασσαν καὶ τὰς ἐν ταύτῃ νήσους. Οὕτως οὖν ποτε καὶ Ἰωνᾶς ὁ προφῆτης ἀνέστη φυγεῖν εἰς Θαρσεῖς καὶ κατέβη εἰς Ἰόππην, καὶ ἀνέβη εἰς πλοῖον τοῦ φυγεῖν εἰς Θαρσεῖς, ἵνα φασιν εἶναι τὴν Θαρσόν. Ἐν δὲ τῷ Ἐξεχιῇ τοῦ Θαρσεῖς δύναμας φερομένου, οἱ Ἐεδδομήκοντα Καρχηδόνα τήρημένευσαν. Τὸ δὲ ἔτερον κλίμα τὸ πρὸς ἀνατολὰς ἡλίου δηλοῦται διὰ τοῦ, « Βασιλεῖς Ἀράδων καὶ Σαβᾶ. » Τό τε γὰρ τῶν Ἀράδων γένος ἀνατολικὸν τυγχάνει, ἐπέκεινα δὲ αὐτοῦ τὰ Περσικὰ μέρη, καὶ τὸ τῶν Σαβατῶν χώρα εἶναι λέγεται. Ἀντὶ δὲ τοῦ, « Βασιλεῖς Ἀράδων καὶ Σαβᾶ, » ὁ Ἀκούλας καὶ ὁ Σύμμαχος, ἢ τε Ἐβραικὴ γραφὴ συντόνως τούτους, « Βασιλεῖς Σαβᾶ καὶ Σαβᾶ » εἰρήκασιν. « Όστι » εἶναι ταύτον μὲν ἐκφωνούμενον δνομα, διαλλάττειν δὲ τὴν τῶν στοιχείων διαφορὴν τὸ μὲν γὰρ πρῶτον Σαβᾶ διὰ τοῦ καλουμένου παρ' Ἐβραιοῖς σὲρ, τὸ δὲ δεύτερον δὲ τοῦ σάδη στοιχείου κατὰ τὴν Ἐβραικὴν ἐμφέρεται γραφὴν. Ἐνθεν καὶ τὰ τῆς ἐμρητας αὐτοῖς ἐναλλάττεται. Καὶ δὲ Σωτὴρ δὲ τούτου μέμνηται τοῦ δύναμας λέγων: « Βασιλεῖς Σαβᾶ ἀναστήσεται ἐν τῷ μέρει κρίσεως, καὶ κατακρινεῖ τὴν γενεάν ταῦτην, ὅτι ἥλθεν ἐκ τῶν περάτων τῆς γῆς ἀκοῦσαι τὴν σοφίαν Σολομῶντος; » σαφῶς παριστὰς ὡς ἐν τοῖς πέρασι τῆς γῆς τὸ Σαβᾶ ἔθνος τυγχάνει. Ἰστορεῖ δὲ καὶ τρίτη τῶν Βασιλεῶν περὶ τοῦ αὐτοῦ ἔθνους ταῦτα: « Καὶ βασιλεῖς Σαβᾶ ἤκουσε τὸ δνομα Σολομῶντος, καὶ ἥλθε πειράσαι αὐτὸν ἐν αἰνίγμασι. Καὶ ἥλθεν εἰς Ιερουσαλήμ ἐν δυνάμει βαρείᾳ σφόδρα. Καὶ κάμηλοι αἴρουσαι ἡδύσματα καὶ χρυσὸν πολὺν σφόδρα καὶ λίθον τίμιον. » Κέκλητο δὲ ἡ χώρα καὶ τὸ ἔθνος Σαβᾶ ἀπὸ προπάτορος τοῦ Σαβᾶ, ὃς ἀναγέγραπται υἱὸς γεγονὼς τοῦ Χοῦς. Λέγει δὲ οὖν ἡ Μωϋσέως γραφὴ: « Υἱὸς δὲ Χοῦς, Σαβᾶ καὶ Εὐλά, καὶ Σαβάθα. » Χοῦς δὲ ἐμρητεύεται: « ὁ Αλθίαψ. » Γένος οὖν Αιθιοπικὸν ἔστιν εἶναι τὸ Σαβᾶ ἔθνος. Καὶ δεύτερον δὲ εἱρηται Σαβᾶ, D περὶ οὗ φησιν ἡ Γραφὴ: « Υἱὸς δὲ Τεγύμας, Σαβᾶ καὶ Δαδάν. » Εἰκότως τοίνυν ἐν τῷ φαλμῷ γέργαρπται κατὰ τὸν λοιπούς. Βασιλεῖς Σαβᾶ καὶ Σαβᾶ δῶρα προσάζουσι. » Πλήτιν ἀλλὰ σημαίνει ἡ προφητεία διὰ τούτων τὰς κατὰ τὸ ἀνατολικὸν κλίμα βασιλείας καὶ τὰς πρὸς δυσμαῖς ἥλιου δῶρα τῷ θεσπιζομένῳ προσοίσειν, οὕτω παῖς σημαίνομενων τῶν ὑπὸ τὰς βασιλείας ἔθνων. Μήποτε δὲ καὶ βασιλεῖς οἱ τῶν ἔθνων πρεστῶτες ἀγγελοι: δηλοῦνται ιερωμένοι τῷ Θεῷ καὶ δῶρα προσάγοντες αὐτῷ τὰς Ἐκκλησίας ὧν καθηγοῦνται ἔθνῶν; Δι' ἐξῆς προσκυνήσειν αὐτῷ πάντας τοὺς βασιλεῖς θεσπίζει. Οὐ γὰρ μόνον προσοίσειν αὐτῷ προλεγόντα δῶρά φησιν, ἀλλὰ καὶ προσκυνήσειν

⁸² Luc. xi, 31. ⁸³ III Reg. x, 1, 2. ⁸⁴ Gen. x, 7.

⁸⁵ ibid. ⁸⁶ Deut. xxxii, 43; Psal. xcvi, 7.

αὐτῷ. Ὁ δὴ καὶ Μωϋσῆς ἐν μεγάλῃ ὥδῃ ἐδίδασκεν **A** ἀδι τῇ περὶ Χριστοῦ λέγων· « Εὐφράνθητε, οὐρανοί, ἄμα αὐτῷ, καὶ προσκυνήσατος αὐτῷ πάντες ἔγγειοι Θεοῦ. » Οὗτοι δῆτα οἱ βασιλεῖς, ἀφανεῖς καὶ ἀόρατοι τῶν ἔθνων ἀρχοντες, προσκυνήσαντες τὸν ἔχοντα Κύριον, τὰς ὑπ' αὐτοὺς ψυχὰς δῶρα προσῆγοντας. Διάπερ τούτοις ἔξις τυνηππαί τό· « Πάντα τὰ ἔθνη δουλεύουσιν αὐτῷ. » Σύμφωνον δ' ἀν εἴη τοῦτο τῷ φήσαντι λόγῳ· « Κύριος εἶπε πρὸς μέν· Κύριος μου εἰ σύ· ἐγὼ σῆμερον γεγέννηκά σε. Λίτητας παρ' ἐμοῦ, καὶ δύνασαι σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου, καὶ τὴν κατάσχεσίν σου τὰ πάρατα τῆς γῆς. » Ὁ δὴ καὶ πεπεῖσθαι χρὴ πληρωθῆσθαι, διτ' ἀν τὸ πλήρωμα τῶν ἔθνων εἰσέλθῃ, καὶ μάλιστα κατὰ τὴν δευτέραν τοὺς Σωτῆρος ἡμῶν θεοφάνειαν. Τότε γοὺν πάντες οἱ βασιλεῖς προσκυνήσουσιν αὐτῷ, καὶ πάντα τὰ ἔθνη δουλεύουσιν αὐτῷ. « Καὶ τούτο ἔσται τὸ πάντων τέλος, διτ' ἀν παραδίδω τὴν βασιλείαν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, διτ' ἀν καταργήσῃ πᾶσαν ἀρχὴν καὶ πᾶσαν ἀρχὴν τοῦ θεοφάνειαν αὐτῷ, εἰσαγόντην τὸν θεοφάνειαν αὐτῷ, έσχατος ἐχθρὸς καταργεῖται δὲ θάνατος. »

« Οτι ἐβρύσατο πτωχὸν ἐκ δυνάστου, καὶ πένητα **B** φούχον ὑπῆρχε βοηθός. » Αντὶ τούτου· « Οτι ἐβρύσατο πτωχὸν ἐκ δυνάστου, » δι Σύμμαχος· « Οτι ἐξελεῖται πένητα οἰκουμένηντα. » Οὐ γάρ ὡς ἡδη γεγνημένα, ἀλλ' ὡς μέλλοντα ἔσεσθαι ταῦτα θεοπίκει. « Όρα δὲ θάκις τοῦ πτωχοῦ μημονεύει, πρῶτον εἰπών· « Κρίνειν τὸν λαὸν σου ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ τοὺς πτωχούς ἐν κρίσει· » δεύτερον, « Κρίνειν τοὺς πτωχούς τοῦ λαοῦ, καὶ σώτει τοὺς υἱούς τῶν πενήτων. » καὶ νῦν πάλιν· « Οτι· ἐβρύσατο πτωχὸν ἐκ δυνάστου καὶ πένητα φούχον ὑπῆρχε βοηθός· » καὶ αὖθις· « Φείσεται πτωχὸν καὶ πένητος, καὶ ψυχὰς πενήτων σώσει. » Θίμει· δὲ διτὸς τούτων ἀπάντων πτωχούς καὶ πένητας καλεῖν τοὺς ἀποστόλους καὶ τοὺς μαθητὰς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, οἱ, τὴν διτὸν πτωχείαν ἀνειλόφτες, τὴν εἰς ἄκρων ἀρετῆς ἐλαύνουσαν κατώρθουν φιλοσοφίαν· διτὸν περὶ αὐτῶν Ἡσαΐας μὲν προανεψώνει λέγων· « Εὔαγγελοσθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκε με. » Αὐτὸς δὲ δι Σωτῆρα, αὐτοὺς προσεμιλῶν, ἐλεγει· « Μακάριοι οἱ πτωχοί, διτὸν αὐτῶν ἔστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Πάντα, οὖν· « τὰ ἔθνη δουλεύουσιν αὐτῷ, διτὸν ἐβρύσατο πτωχὸν ἐκ δυνάστου, καὶ πένητα φούχον ὑπῆρχε βοηθός. » Το γάρ, « διτὸν, » παρὰ πᾶσι τοῖς ἐρμηνευταῖς καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἐβραϊκῇ γραφῇ κείμενον, αἰτιολογικὸν τυγχάνει, διδάσκον ὅπως πάντα τὰ ἔθνη δουλεύσειν ἡμελεῖ τῷ Σωτῆρι. Τοῦτο γάρ, φησι, γενήσεται, « επειδὴ βύσεται πτωχὸν ἐκ δυνάστου. » ὡς εἰ σαφέστερον ἐλεγεν· « Οτι τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ τὸ τάγμα, τῶν διτὸν πτωχῶν καὶ πενήτων, βύσεται ἀπὸ παντὸς δυνάστου. Πολλῶν γάρ δυναστῶν ὁρατῶν τε καὶ ἀφανῶν ἀντικειμένων καὶ ἐπανισταμένων τούτοις αὐτοῖς τοῖς πτωχοῖς καὶ τοῖς πένησιν, αὐτὸς, ἀφανεῖ δυνάμει προασπίζων αὐτῶν, ἐκ πάντων αὐτοὺς βύσεται, πρὸς τὸ μὴ κωλυθῆνα τὴν διτὸν αὐτῶν ἐπιτελούμενην τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος ὑπηρεσίαν. Καὶ τούτο πρέξει συνῶν αὐτοῖς, καθ' ἣν ποιήσεται πρὸς αὐτοὺς ἐπαγγελίαν φῆσε· « Ιδού ἐγὼ μετ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἔως τῆς συντελείας τοῦ αἰώνος. » Οὕτως οὖν καὶ ἐψείσατο πτωχὸν καὶ πένητος, καὶ ψυ-

ci. » Quod sane huic dicto affine est: « Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Postula a me, et dabo tibi gentes bæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ⁴⁴. » Quod sane eventurum esse credendum, quando plenitudo gentium ingressa fuerit, maxiineque in secundo et divino Servatoris nostri adventu. Tunc omnes reges adorabunt eum, et omnes gentes servient ei. « Et hic omnium finis erit, cum tradiderit regnum Deo et Patri, cum destruxerit omnem principatum et omnem potestatem et virtutem. Oportet enim eum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus suis, et novissima inimica destruatur mors⁴⁵. »

C VERS. 42. « Quia liberavit pauperem a potente, et pauperem cui non erat adjutor. » Pro illo: « Quia liberavit pauperem a potente, » Symmachus: « Quia eripiet pauperem ejulantem. » Huc quippe non quasi jam evenerint, sed ut futura valicinatur. Animadvertas velim quoties pauperem memoret; primo cum ait: « Judicare populum tuum in justitia, et pauperes tuos in iudicio; » secundo: « Judicabit pauperes populi, et salvos faciet filios pauperum; » et nunc iterum: « Quia liberavit pauperem a potente, et pauperem cui non erat adjutor; » ac rursus: « Parcat pauperi et inopi, et animas pauperum salvas faciet. » Arbitror porro his omnibus in locis ipsum apostolos et discipulos Servatoris nostri, pauperes et inopes vocare, qui propter ipsum paupertatem subeuntes, philosophiam illam ad virtutis fastigium evehentem colebant. Quamobrem hæc de illis Isaías prænuntiabat: « Evangelizare pauperibus misit me⁴⁶. » Ipse vero Dominus eos alloquens dicebat: « Beati pauperes, quoniam ipsorum est regnum cœlorum⁴⁷. » Omnes ergo gentes servient ei, quia liberavit pauperem a potente, et pauperem cui non erat adjutor. Nam illud, « quia, » apud omnes interpretes, et in ipsa Hebraica scriptura positum, causam denotat; docens cur futurum sit ut omnes gentes serviant Servatorem; id namque sicut, inquit, « quia liberavit pauperem a potente; » ac si clarius diceret: Quia apostolorum suorum, qui propter ipsum pauperes et inopes erant, ordinem liberabit ab omni potente. Cum multi enim potentes visibles et invisibles adversum illos pauperes et inopes insurgent, eosdem ipse occulta virtute proteget, exque omnibus liberabit, ut ne quod ipsi obeunt evangelicæ prædicacionis ministerium præpediat. Idque ipse præsens efficiet, secundum ab se tradendam promissionem, qua dicit: « Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi⁴⁸. » Sic itaque pepercit pauperi et inopi, et animas paupe-

⁴⁴ Psal. ii, 7, 8. ⁴⁵ I Cor. xv, 24-26. ⁴⁶ Isa. lxii, 1. ⁴⁷ Matth. v, 3. ⁴⁸ Matth. xxviii, 20.

rum salvas fecit : hæcque omnia discipulis et apostolis suis præbuit, ut in omnem terram exiret sonus eorum et in fines orbis terra verba eorum. Horum vero pauperum et inopum animas ex usuris et iniquitate redemit, ut nemini quidpiam deberent. Quod si quandoque fenus acceperint, ita ut veterum peccatorum rei exsistant; at ipse pretioso sanguine pro illis tradito redemit animas eorum : unde divinus Apostolus hæc docuit : « Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum ».⁴⁹ Nam quia debitores erant legi Moysi, et quæ scripto tradita sunt non impleverant, sub maledicto deinde erant, quod non totam legem servassent. Scriptum quippe erat : « Maledictus omnis qui non manebit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis, ut faciat ea ».⁵⁰ Merito erectos illos ex tali maledictione, ex usuris et iniquitate redemit, factus pro illis maledictum : traditoque eorumdem gratia pretioso sanguine, sic sibi pretiosos effecit. Quare sub hæc dicitur, « Et pretiosum nomen eorum coram illo ; » ideo illos sic allocutus scribitur : « Nolite gaudere quoniam dæmonia subjiciuntur vobis : gaudete autem et exultate quia nomina vestra scripta sunt in cœlis ».⁵¹ Cur autem nomen eorum pretiosum erat coram illo, nisi quia ipse nomina illis indere dignatus est, Simonem, Petrum nuncupans; Thomam, Didimum; filios Zébedæi, Boanerges, quod explicatur *filii tonitru*? Inno vero universim omnium nomen pretiosum erat coram illo. Idque significat Evangelii scriptura dicendo : « Hos duodecim elegit Jesus, quos apostolos nominavit ».⁵² Pro illo autem, « nomen eorum, » Hebraica scriptura, « sanguis eorum, » circumfert; atque reliqui sic interpretati sunt, Aquila scilicet : « Et honorabitur sanguis eorum in oculis ejus ; » Symmachus vero : « Et pretiosus erit sanguis eorum coram illo. » Quæs aperte necem illorum subindicavit, qua singuli vario martyrii genere affecti sunt, ac alius alio modo ob testimonium de illo datum sanguinis agonem subiit; ita ut de illis dicitur : « Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus ».⁵³ Isti enim simile hoc quoque dicitum est : « Et pretiosum nomen eorum coram illo. » ειρῆσθαι περὶ αὐτῶν. « Τίμιος ἐνώπιον Κυρίοι δὲ θάνατοι καὶ τὸ μετὰ χείρας φάσκον. » Καὶ ἐντιμον τὸ δνομα

A χας πενήτων ἔσωσε· καὶ ταῦτα πάντα τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις παρεῖχεν, ἵνα εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξέλθοις ὁ φύσιγγος αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ βῆματα αὐτῶν. Τούτων δὲ τῶν πιστῶν καὶ τῶν πενήτων ἐκ τόκου καὶ ἐξ ἀδικίας ἐλυτρώσατο τὰς ψυχὰς, διποι μηδενὶ μηδὲν δρεῖσθαιεν. Εἰ δὲ καὶ ποτε δεῖναι εἰσμένοις ὡφλησαν, ὥστε ἐνόγους αὐτοὺς γενέσθαι παλαιῶν ἀμαρτημάτων, ἀλλ᾽ αὐτὸς, τὸ αἷμα τὸ τίμιον λύτρον ὑπὲρ αὐτῶν δοὺς, ἐλυτρώσατο τὰς ψυχὰς αὐτῶν· Θεόν δὲ θεοῖς Ἀπόστολος ἐδίδασκε λέγων· « Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα. » Ἐπειδὴ γάρ κρεῶσται ἡσαν καὶ δρεῖσθαι τῆς Μωϋσέως νομοθεσίας, οὐκ ἐπλήρουν δὲ τὰ γεγραμμένα, εἴθι ὑπὸ κατάραν ἦσαν, διὰ τὸ μὴ πάντα τὸν νόμον φυλάσσειν. Γέγραπτο γάρ· « Ἐπικατάρατος πᾶς δὲ οὐκ ἐμμένει πᾶσι τοῖς γεγραμμένοις ἐν τῷ βιβλῷ τὸν νόμον τοῦ ποιῆσαι αὐτά. » Εἰκότως ταῦτης τῆς ἀρᾶς ἐλευθερώσας αὐτοὺς, ἐκ τόκου καὶ ἐξ ἀδικίας ἐλυτροῦτο αὐτούς, γενόμενος ὑπὲρ αὐτῶν κατάρα· καὶ τὸ τίμιον αὐτοῦ αἷμα ὑπὲρ αὐτῶν διδύνει, καὶ οὕτω τιμίους ἔσαυτῷ ἀπεργαζόμενος. Διὸ λέλεκται ἔξῆς· « Καὶ ἐντιμον τὸ δνομα αὐτῶν ἐνώπιον αὐτοῦ. » Οθεν ἀναγέγραπται εἰρηκὼς πρὸς αὐτούς· « Μή χαίρετε, διτὶ τὰ δαιμόνια ὑμῖν ὑποτάσσεται· χαίρετε δὲ καὶ ἀγαλλίζεσθε, διτὶ τὰ δνομάτα ὑμῶν ἐγγέγραπται ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Διὰ τὸ δὲ τὸ δνομα τῶν ἐντιμον ἦν ἐνώπιον αὐτοῦ, ἀλλ᾽ ἐπειδή περ αὐτὸς καὶ τὸ δνομάτων αὐτούς ἔξισι, τὸν μὲν Σίμωνα Πέτρον ἀνεπών, τὸν δὲ Θωμᾶν Διδύμον, τοὺς τε Ιοὺς Ζεβεδαίου Βοανείρης, διπερ ἐρμηνεύεται νιοὶ Βροτῆς; Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ κοινὸν πάντων αὐτῶν ἐντιμον δνομα ἦν ἐνώπιον αὐτοῦ. Τούτο δὲ ἦν διπερ ἐπεστημήσατο ἡ τοῦ Εὐαγγελίου γραφὴ ψήσασα· « Τούτους τοὺς δύοδεκα ἐξέλεξα ὁ Ἰησοῦς, οὓς καὶ ἀποστόλους ὄντομασεν. » Ἀγάπη δὲ τοῦ, « τὸ δνομα αὐτῶν, ἡ Ἐθραϊκὴ γραφὴ περιέχει· οὕτω δὲ καὶ οἱ λοιποὶ ἡρμηνευσαν· ὁ μὲν Ἀχιλλες εἰπών· « Καὶ τιμηθήσεται τὸ αἷμα αὐτῶν ἐν δέσμῳ λιμὸς αὐτοῦ· » δὲ Σύμμαχος· « Καὶ τίμιον ἔσται τὸ αἷμα αὐτῶν ἐνώπιον αὐτοῦ. » Διτὸν δὲ σαφῶς ἔγινετο τὸν θάνατον τῶν προλεχέντων, ὃν δὲ καθεὶς ποικίλον ὑπέμεινε τὸ τοῦ μαρτυρίου τέλος, διλος ἀλλως διὰ τὴν εἰς αὐτὸν μαρτυρίαν τὸν δὲ αἵματος ὑπομείνας ἀγῶνα· ὥστε ειρῆσθαι περὶ αὐτῶν. « Τούτῳ γάρ δημοιον τυγχάνει καὶ τὸ μετὰ χείρας φάσκον. » Καὶ ἐντιμον τὸ δνομα

Vers. 15, 16. « Et vivet et dabitur ei de auro D Arabiæ, et orabunt de ipso semper. » Hic videtur mihi illud, « et vivet, » voci Servatoris discipulos alloquentis accinere: « Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi ».⁵⁴ Ut enim ejus qui in vaticinio fertur permansionem, et vitam in infinitum durantem declararet, hac usus voce est, « et vivet. » Diuturna quippe vita opus erat ad prædicta opera edenda. Si itaque is qui in prophetia fertur, judicabit populum suum

« Καὶ ζήσεται καὶ δοθήσεται αὐτῷ ἐκ τοῦ χρυσού τῆς Ἀραβίας, καὶ προσέξονται περὶ αὐτοῦ διαπαντός. » Δοκεῖ μοι ἐνταῦθα τὸ, « καὶ ζήσεται, » συνδεῖν τῇ σωτηρὶκῃ φωνῇ φησάσῃ πρὸς τοὺς αὐτοῦ μαθητάς· « Ίδοι ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἔως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. » Ινα γάρ τὴν παραμονὴν καὶ τὴν παρατείνουσαν εἰς ἀπειρον ζωὴν τοῦ προφῆτευμένου παραστήσῃ, ἐπήγαγε τὸ, « καὶ ζήσεται. » Μακρὰς γάρ ἔσται ζωῆς εἰς κατόρθωσιν τῶν ειρημένων. Εἰ γοῦν δὲ προφῆτευμένος κρινεῖ

⁴⁹ Gal. iii, 13. ⁵⁰ Deut. xxvii, 26. ⁵¹ Luc. x, 20. ⁵² Lue. vi, 13. ⁵³ Psal. cxv, 15. ⁵⁴ Matth. xxviii, 20.

τὸν λαὸν αὐτοῦ ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ τοὺς πτωχοὺς αὐτοῦ ἐν κρίσει, καὶ ταπεινοῖς συκοφάντην, καὶ συμπαραμενεῖ τῷ ἡλίῳ, κατακυριεύεται ἀπὸ θαλάσσης ἔως θαλάσσης, καὶ ἀπὸ ποταμοῦ ἔως τῶν περάτων τῆς οἰκουμένης· εἰκότως μακροδιοῦ ζωῆς ἔδει αὐτῷ. Πῶς τε ὑποταγεῖεν αὐτῷ Αἴθιοπες καὶ βασιλεῖς Θαρσεῖς καὶ νῆσοι, προσκυνήσουσί τε αὐτῷ πάντες οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ πάντα τὰ ἔθνη δουλεύσουσιν αὐτῷ; Τούτων γάρ ἔνεκα πάντων διαρκοῦς αὐτῷ ζωῆς ἔδει. Διὸ μετὰ ταῦτα πάντα καλῶς καὶ ἀναγκαῖς ἐπενήνεκται τό, « καὶ ζήσεται » τοῦτον δηλουμένης τὸν τρόπον τῆς τοῦ προφητευομένου ἀθανάτου καὶ αἰώνιου ζωῆς. Ἐξῆς δὲ εἰρηται· « Καὶ δοθήσεται αὐτῷ ἐκ τοῦ χρυσού τῆς Ἀραβίας. » Ἀντὶ δὲ τοῦ, « τῆς Ἀραβίας, » πάλιν ἡ Ἐβραϊκὴ γραψή τὸ « Σαδά » περιέχει· οἱ τε λοιποὶ ἔρμηνται τῇ ἐμοὶ καθέρηνται τῇ φωνῇ. Τροπικῶς μὲν οὖν εἶποι ἀν τις τὸ χρυσὸν τοῦτο σημαίνειν τὸν ἐν ἀνθρώποις καθαρύτατον νοῦν. Καὶ κατὰ ιστορίαν δὲ ἐπληροῦτο τὸ λόγιον, ὅτε οἱ ἔξ ἀνατολῆς μάγοι ἐλθόντες παῖδα δυτικὰ προσεκύνησαν τὴν Σωτῆρα, προτίγενεκάν τε αὐτῷ χρυσὸν καὶ λίθανον καὶ σμύρναν. Μή ποτε δὲ καὶ τό, « ζήσεται, » εἰς ἐκείνον ἀναφέρεται τὸν χρόνον, καθ' ὃν Ἡρώδης, ἐπιθυμούσαν νηπιάζοντι τῷ Ἰησοῦ, « πέμψας ἀνείλε πάντας τοὺς περὶ τὴν Βηθλεέμ παιδας ἀπὸ διετοῦς καὶ κατωτέρω, κατὰ τὸν χρόνον ὃν δὲ ἡρίθωσε παρὰ τὸν μάγων. » Τότε γάρ χρηματισθεὶς ὁ Ἰωσήφ, παρέλαβε Μαρίαν τὴν γυναικαντοῦ καὶ τὸ παιδίον, καὶ ἀνεχώρησεν εἰς Αἴγυπτον. Διὸ ταῦτα θεσπίζουσα ἡ παροῦσα προφητεία προβλεγεν, ὅτι « ζήσεται, καὶ δοθήσεται αὐτῷ ἐκ τοῦ χρυσού τῆς Ἀραβίας » τοῦ ἀπὸ Σαδά· ὥστε σαφέστερον ἐλεγει « τοῦ ἐκλεκτοῦ. » Ἡ γάρ Σαδᾶ αὕτη καὶ τὸ Σαδαῖτῶν ἔνος λέγεται εἶναι τῆς Ἀραβίας τῆς καλουμένης Εὐδαίμονος· ἐντεῦθέν τε ιστορεῖται τῷ Σολομῶνι φέρεσθαι μετὰ τῶν ἀλλων καὶ χρυσὸν ἐκλεκτόν. Καὶ ἀλλως δὲ αὐτοῖς ὁφθαλμοῖς ὄρῶμεν ἐν τοῖς ἐκκλησίαις Χριστοῦ μυρία κειμήλια ἀπὸ χρυσού καθαροῦ εἰς αὐτοῦ τε τιμὴν ἀφιερούμενα. Εἰκότως οὖν οὐδὲ τὴν τούτων μνήμην παριδεῖν τξιώσεν διάλογος. Ἐπιλέγει δὲ ἔξης· « Καὶ προσεύξονται περὶ αὐτοῦ διηγεώς, διὰ πάσης τήμερας ἔκαστος εὐλογῆσει αὐτὸν, τίς δὲ ἀμφιβάλλοι; Νύκτωρ γοῦν καὶ μεθ' ἡμέραν πλεῖον τῆς ἀναπνοῆς πάσα ψυχὴ τῶν εἰς αὐτὸν γηγενῶν πεπιστευκότων, τὴν προστηρίξαν αὐτὸν τιμῶσα καὶ σέβουσα εὐλογεῖ αὐτὸν, πεπεισμένη εἰς ἐαυτὴν ἀντιστρέψειν τὴν εὐλογίαν, ἀκολούθως λογίων εἰς αὐτοῦ πρόσωπον Χριστοῦ φέρειν· » Οἱ εὐλογοῦντές σε εὐλόγηνται, καὶ οἱ καταρύμενοι σε κεκατήρανται. » Οθεν καὶ αὗξει δσημέραι καὶ πλήνει τὸ Χριστιανῶν γένος, διὰ τὸ μετέχειν τῆς ἐκ Θεοῦ εὐλογίας, ἡς ἀπολαύει διὰ τὸ ἀδικ-

A in justitia et pauperes suos in judicio, et humiliabit calumniatorem, et permanebit cum sole, dominabiturque a mari usque ad mare et a flumine usque ad terminos orbis terrarum; jure ipsi longa vita opus. Alias enim quo pacto ipsi subditi fuissent Αἴθιοπes, necnon reges Θαρσis et insulae, qui adorassent eum omnes reges terrae, et omnes gentes serviissent ei.⁵⁵ Horum cuius omnium causa perenni vita ipsi opus erat. Quapropter sub hac omnia probe ac necessario assertur illud, « et vivet : » sic namque ejus qui in vaticinio enuntiatur vita, immortalis et aeterna fore praedicetur. Deinceps additur : « Et dabitur ei de auro Arabiae. » Pro illo autem, « Arabiae, » rursus Hebraica scriptura « Saba » circumfert; ac reliqui interpretes simili voce sunt usi. Dixerit quispiam, hic aurum tropice indicare purissimam in hominibus mentem. Secundum historiam autem impletum illud fuit, quando magi ab Oriente venerunt, et Servatorem tunc puerum adoraverunt, obtuleruntque ei aurum, thus et myrram. Num forte illud, « vivet, » in id tempus referatur, quo infanti Iesu insidias parans Herodes, « mittens occidit omnes pueros, qui erant circa Bethlehem a bimatu et infra, secundum tempus quod exquisierat a magis⁵⁶. » Tunc enim responso accepto, Joseph assumpsit Mariam conjugem suam et puerum, et secessit in Αἴγyptum. Quare hac prophetia vaticinando prænuntiat : « Vivet et dabitur ei de auro Arabiae, » seu de Saba; ac si apertius dicaret, « electo. » Nam hac regio Saba et gens Sabaitarum, dicitur esse Arabiae, quam Felicem vocant : ex qua Salomonis quoque allatum cum aliis fuisse aurum electum enarratur. Et alias quoque in ecclesiis Christi infinita videmus ex auro puro cimelia in ejus honorem consecrata. Merito igitur horum memoria nequaquam prætermissa fuit. Mox subjungitur, « Et orabunt de ipso semper, tota die singuli benedicent eum. » Non multis verbis opus ad declarandum quo pacto omnes qui in Christum Dei crediderunt, indesinenter preces efferant « de illo, » ut illum semper secum habeant, et adjutorem in omnibus nanciscantur. Quod autem quotidie singuli benedicant ei, quis dubitaverit? nam nocte et die animæ omnium in ipsum sincere credentium frequentius, quam respirent, nomen ejus colunt ac venerantur, ipsique benedicunt : certæ in se reflecti talem benedictionem, secundum hoc in personam Christi dictum : « Qui benedicunt tibi, benedicti sunt, et qui maledicunt tibi, maledicti⁵⁷. » Quamobrem quotidie crescit et augetur Christianorum genus, quod benedictionis Dei consors est : ea quippe fruitur, quia semper Christo ipsius benedit, secundum hanc Scripturam dicentem : « Tota die benedicent ei. » Horumque causam declarat dicens : « Erit firmamentum in terra in summis montium. » His autem indicat Ecclesiam ejus in firma virtutis ipsius petra fundatam firmatam-

⁵⁵ Matth. ii, 16. ⁵⁶ Num. xxiv, 9.

que, elatam item et exaltatam, et quasi in cacumine montium sitam, in propheticis scilicet et apostolicis verbis, queis Ecclesia Servatoris nostri constructur.

τῶν δρέων. » Οὗτοι δὲ σημαίνει τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ δυνάμεως πέτραν, ἐπηρμένην δὲ καὶ ὑψωμένην, ὡς διὸ ἐπὶ τὴν ἀφρῆτην δηλαδὴ καὶ ἀποστολικῶν λόγων, οἵ τι Ἐκκλησία τοῦ Σωτῆρος τὰ μῶν ἐποικοδομεῖται.

Vers. 16, 17. « Superexaltetur super Libanum fructus ejus, et florebunt de civitate sicut fenum terræ. » Qua ratione Servatoris, qui in prophetia enuntiatur, fructus super Libanum exaltatus sit, intelliges, si colligas ea quæ in prophetiis de Libano dicuntur. Dictum quippe est in Isaia : « Ecce Dominus Sabaoth conturbat gloriosos cum fortitudine⁵⁷; » et postea : « Libanus autem cum excelsis cadet⁵⁸. » In Zacharia vero fertur : « Aperi, Libane, portas tuas, et devoret ignis cedros tuas⁵⁹. » Dictum item fuit in vicesimo octavo psalmo : « Confringet Dominus cedros Libani, et comminuet eas tanquam vitulum Libanum⁶⁰. » Has porro voces sane obscuras explicat Scriptura in Ezechiele dicens : « Aquila grandis magnarum alarum, longo membrorum ductū, plena unguibus, ductumque habens ut ingrediatur in Libanum, et execuit tenera cedri⁶¹; » quibus subdit : « Cum venerit rex Babylonis, et ingressus fuerit in Jerusalem, assumet principes⁶². » His quippe clare prophetia aquilam grandem magnarum alarum, regem Babyloniorum interpretatur; Libanum vero Jerusalem. Reliquorum item prophetarum dicta, ceu de Libano prolatæ, Ierosolymæ aptabis. Enim vero nemo ex circumcisione fateri dubitet, iis quæ de Libano dicuntur Ierosolymam adumbrari. « Superexaltabitur, » ut fert sermo præsens, « super Libanum fructus ejus, » scilicet Servatoris de quo prophetia loquitur. Fructus autem ejus quis fuerit, nisi Ecclesia ipsius per totum orbem firmata, de qua dicebatur : « Erit firmamentum in terra in summis montium? » Hanc itaque super Libanum exaltandam esse in prophetia dicitur. Licit enim Libanus ille, nempe Ierosolyma, olim gloria affici et florere visus sit; at præstantiori incomparabilique modo superexaltatus fuit Servatoris nostri fructus, seu Ecclesia per totum orbem constituta. Sub hæc autem populos in singulis urbibus collectos in multitudinemque magnam indicat his verbis : « Et florebunt de civitate sicut fenum terræ. » Illud porro, « de civitate, » dictum est, quasi singulis in civitatibus et omnibus in locis. Imo etiam Ecclesia ipsius, ob politica et evangelica, queis utitur, instituta, civitas Dei vocatur. Quare dictum est : « Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei⁶³; » et rursum : « Fluminis impetus lassificant civitatem Dei⁶⁴. » Quia ergo civitas illa Dei fluvio in se exundante, seu verbo, irrigata, magnam profert turbæ in Ecclesia collectæ multitudinem; jure adjicitur : « Et florebunt de civitate sicut le-

λείπτως τὸν Χριστὸν αὐτοῦ εὐλογεῖν ἀκολουθῳ; τῇ μετὰ τὴν γραφὴν φασκούσῃ. » « Ολὴν τὴν ἡμέραν εὐλογήσουσιν αὐτὸν. » Καὶ τὸ τούτων αἴτιον παραστησὶ λέγων. « Εσται στήριγμα ἐν τῇ γῇ ἐπὶ ἄκρω τεθεμελιωμένην καὶ ἐστηριγμένην ἐπὶ τὴν ἀφρῆτην δηλαδὴ καὶ ἀποστολικῶν λόγων, οἵ τι Ἐκκλησία τοῦ Σωτῆρος τὰ μῶν ἐποικοδομεῖται.

« Υπεραρθῆσεται ὑπὲρ τὸν Λίβανον δικαρπὸς αὐτοῦ, καὶ ἔξανθησουσιν ἐκ πολέως ὡσεὶ χόρτος τῆς γῆς. » « Οπως ὑπερβρθῇ τοῦ προφτευομένου Σωτῆρος τὴν δικαρπὸν ὑπὲρ τὸν Λίβανον νοῆσεις τὰ περὶ τοῦ Λιβάνου ἐν προφητείαις λελεγμένα συναγαγών. Εἰρηται δὲ ἐν μὲν τῷ Ἡσαΐᾳ. « Ίδοι δὴ Κύριος Σαβαὼθ συνταράσσει τοὺς εὐδόξους μετὰ Ισαϊὸς. » καὶ ἔξης. « Ό δὲ Λίβανος σὺν τοῖς ὑψηλοῖς πεσεῖται. » Λέλεκται δὲ καὶ ἐν Ζαχαρίᾳ. « Διάνοιξον, δὲ Λίβανος, τὰς πύλας σου, καὶ καταφαγέτω πῦρ τὰς κέδρους σου. » Εἰρηται δὲ καὶ ἐν κητῷ φαίνεται. « Συντρίψει τὰς κέδρους τοῦ Λιβάνου, καὶ λεπτωνεὶς τὰς ὡς τὴν μάσχον τὸν Λίβανον. » « Επιλύεται δὲ ταύτας τὰς φωνὰς ἀστεφεῖς οὖσας διπαρὰ τῷ Ἐζεκιὴλ φάσκων λόγος. » « Ό δεῖδες διμέγας διμεγαλοπέτερος, διπλατὺς τῇ ἑκατάσει, πλήρης δινύχων, δις ἔχει τὸ διγηματικόν τοις μέσον τὸν Λίβανον, καὶ ἀπέκαψε τὰ ἀπαλὰ τῆς κέδρου. » οἵ τις ἔξης ἐπιλέγεται. « Ότε ἀνέλθῃ διβασιλεὺς Βαθυλῶνος καὶ εἰσέλθῃ εἰς Ἱερουσαλήμ, καὶ λήψεται τοὺς διρχοντας. » Σαφῶς γάρ διὰ τούτων ἡ προφητεία τὸν μὲν δεῖδον τὸν μέγαν τὸν μεγαλοπέτερυγον τὸν βασιλέα τῶν Βαθυλωνίων ἡμίνευσε, τὸν δὲ Λίβανον τὴν Ἱερουσαλήμ. « Εφαρμόσει δὲ καὶ τὰ παρὰ τοῖς λιποῖς προφήταις ὁ σταπερ Λίβανου λελεγμένα τῇ Ἱερουσαλήμ. » Άλλος δὲ τῶν ἐπειτομῆς τις ἀμφιβάλλοι ἀνὴρ οὐχὶ περὶ τῆς Ἱερουσαλήμ αἰνίτεσθαι διμολογεῖν τὰ περὶ Λιβάνου λελεγμένα. « Υπεραρθῆσεται, » τοίνυν, τὸ παρὸν λόγιον φριστιν, « ὑπὲρ τὸν Λίβανον δικαρπὸς αὐτοῦ, » δηλαδὴ τοῦ προφτευομένου Σωτῆρος. Καρπὸς δὲ αὐτοῦ τις ἀν γένοιτο ἡ Ἐκκλησία αὐτοῦ δικαρπὸς, τῇ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἐστηριγμένη, περὶ τῆς ἁλέτεο. « Εσται στήριγμα ἐν τῇ γῇ ἐπὶ ἄκρω τῶν δρέων; » Αὕτη τοίνυν ὑπεραρθῆσεσθαι ὑπὲρ τὸν Λίβανον προφητεύεται· εἰ γάρ καὶ ἔδοξε ποτε διηλωθεῖς Λίβανος, λέγω δὲ τῇ Ἱερουσαλήμ, δοξάζεσθαι καὶ ἀνθεῖν, ἀλλ' ὑπερβρθῇ καὶ πολὺ κάλλιον ἐκείνης ἀσυγκριτῶν περοχῇ τοῦ Σικετῆρος τὴν δικαρπὸν, τῇ καθ' ὅλης δηλαδὴ τῆς οἰκουμένης Ἐκκλησία γέγονε. Τούτοις ἔξης τοὺς λαοὺς τοὺς κατὰ πᾶσαν πόλιν συγχρονούμενους καὶ τὰ πολλὰ πλήθη παρίστησι λέγων. « Καὶ ἔξανθησουσιν ἐκ πολέως ὡσεὶ χόρτος τῆς γῆς. » Τὸ δὲ, « ἐκ πολέως, » εἰρηται, ἀντὶ τοῦ, καθ' ἑκάστην πόλιν καὶ κατὰ πάντα τόπον. Άλλὰ καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ πόλις ὡνόμασται τοῦ Θεοῦ διὸ τὴν ἐν αὐτῇ συνισταμένην νόμιμον καὶ εὐαγγελικὴν πόλιτειαν. Διὸ λέλεκται· « Δεδοξάσμενα ἐλαλήθη περὶ σοῦ, τῇ πολὶ τοῦ Θεοῦ; » καὶ πάλιν. « Τοῦ ποταμοῦ τὰ δρυμῆτα εὐχραΐνουσι τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ. » Επεὶ τοίνυν ἡ

⁵⁷ Isa. x, 33. ⁵⁸ Ibid. 34. ⁵⁹ Zach. xi, 1. ⁶⁰ Psal. xxviii, 5, 6. ⁶¹ Ezech. xvii, 3. ⁶² Ibid. 12.

⁶¹ Psal. lxxxvi, 3. ⁶² Psal. xlvi, 5.

πάλις τοῦ Θεοῦ, ἀρδευομένη τῷ ἐν αὐτῇ πλήμμῳ· Αρούτι ποτε μῷ, λόγῳ, πολὺ πλήθος προφέτει τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ συγχροτουμένων, εἰκότας ἐπιλέξεται· « Καὶ ἔξανθήσουσιν ἐκ πόλεως ὡσεὶ χόρτος τῆς γῆς. » Προτρέπετο μὲν οὖν τοῦ χόρτου δίκην ἔξανθουντος πλήθους ὁ προλελεγμένος καρπὸς αὐτοῦ, πολὺ βελτίων καὶ κρείττων τυγχάνων τοῦ χόρτου τῆς γῆς· διὸ προτέτακται τό· « Ὑπεραρθρίσεται ὑπὲρ τὸν Λίβανον ὁ καρπὸς αὐτοῦ· » μετὰ δὲ τὸν καρπὸν τὸν ἔξαρετον, τοὺς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ δηλαδὴ καρποφοροῦντας, τὰ λοιπὰ πλήθη καταριθμεῖ διὰ τοῦ· « Καὶ ἔξανθήσουσιν ἐκ πόλεως ὡσεὶ χόρτος τῆς γῆς. » Εἰτ' ἐπὶ τούτοις λέγεται· « Ἐσται τὸ δνομα αὐτοῦ εἰς τοὺς αἰῶνας. » Διαιμένοντος δὲ καὶ διαιωνίζοντος τοῦ Χριστοῦ δύναματος, συμπαρεκτείνεσθαι καὶ τὸ Χριστιανὸν δνομα ἀκόλουθον ἄν εἴη. Τοῦτο δὲ τὸ δνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν δνομα καὶ πρὸ τῆς τοῦ κόσμου συστάσεως ἦν· διὸ εἰρηται· « Πρὸ τοῦ τὴν διαμένει τὸ δνομα αὐτοῦ. » Καὶ ἀνωτέρω δὲ ἐλέγετο συμπαραχμένειν τῷ τὴν καὶ πρὸ τῆς σελήνης εἰς γενεὰς γενεῶν. « Οὐτὶ δὲ ταῦτα οὐ δυνατάνθηντο εἰς τῆς γῆς· φάσαντες ἡδη παρεστήσαμεν. Μετὰ ταῦτα δὲ λέξεται· « Καὶ ἔνευλογηθήσεται ἐν αὐτῷ πάντα τὰ ἔθνη τῆς γῆς. » Οἵ παραθήσεις τὸν Ἀβραὰμ ἐπαγγελίᾳ ἐψυχάττετο κατὰ χρόνους ἀνανεουμένη διὸ ἐκάστου προφήτου. Τῷ μὲν γάρ Ἀβραὰμ πρώτῳ λέλεκτο τό· « Εὐλογηθήσονται ἐν τῷ σπέρματί σου πάντα τὰ ἔθνη τῆς γῆς. » μετὰ δὲ ταῦτα δὲ Ἰακὼβ θεσπίζων περὶ τοῦ Χριστοῦ ἀναγέγραπται εἰρηκώς· « Οὐκ ἔχειτε δρυχὸν ἐξ Ίουδα ἔως ἂν Ἐλὼν διπόκειται (!)· καὶ αὐτὸς ἔσται προσδοκίᾳ ἔθνων. » Καὶ ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις αὖθις εἰρηται διὰ τοῦ Βαλαάμ· « Ἐξελέύσεται ἀνθρωπὸς ἐκ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ, καὶ κυριεύσει ἔθνῶν πολλῶν. » Καὶ Μωϋσῆς δὲ τῶν ἔθνῶν ἐν ὥδῃ μεγάλῃ μέρμητο λέγων· « Εὐφράνθητε, ἔθνη λαδὲ αὐτοῦ· καὶ προσκυνήσάτωσαν αὐτῷ πάντες υἱὸι Θεοῦ. » Οὐτῶς οὖν καὶ ἐνταῦθι τὰ πρὸς τὸν Ἀβραὰμ διὰ τοῦ χρησμοῦ τεθεσπιμένα ἐπαναλαμβάνει· τὸ λόγιον διδάσκον οὐκ ἄλλως διὰ τοῦ Χριστοῦ πληρωθήσεσθαι, φάσκων· « Καὶ εὐλογηθήσονται ἐν αὐτῷ πάντα τὰ ἔθνη τῆς γῆς. » Εἰθ' ἔχει φησι· « Πάντα αὐτῶν πάντα τὰ ἔθνη; διὰ τῆς ἐν αὐτοῖς μακαρίετος τὴν ἔκ αὐτοῦ χάριν παριστῶντα.

« Εὐλογητὸς Κύριος ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ, ὁ ποιῶν θαυμάσια μόνος. » Εὐλογούμενα τὰ ἔθνη ἐν τῷ προφητευομένῳ κατὰ τὸ λόγιον τὸ φῆσαν· « Καὶ εὐλογηθήσονται ἐν αὐτῷ πάντα τὰ ἔθνη· » αὗται τὴν κατὰ Θεὸν αὔξησιν, καὶ πληθύει, καὶ τῆς γῆς κατακυριεύει. Διόπερ φησιν δὲ θεοῖς Ἀπόστολος· « Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς δὲ εὐλογησας τῆς γῆς ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πνευματικῇ. » Οὐτῶς δὲ ἔχοντα, ἀντευλογεῖ τὸν τῆς εὐλογίας αὐτοῖς αἰτιον γεγενημένον. Διὸ πρῶτον μὲν ἐμακάριζον αὐτὴν, εἴτα καὶ εὐλογεῖν διδάσκεται διὰ τοῦ λέγειν· « Εὐλογητὸς Κύριος ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ, ὁ ποιῶν θαυμάσια μόνος. » Ἐπιτέλει δὲ, ὡς ἔκαστον μέρος τῆς

[“] Gen. xiii. 18. [“] Gen. xliv. 10. [“] Num. xxiv. 19. [“] Deut. xxxii. 43. [“] Ephes. 1. 5.
⁽¹⁾ Λεγε ἡ ἀπόκειται.

num terræ. » Præmittitur sane multitudini, quæ instar seni efflorescit, memoratus fructus ejus, longe præstabilior meliorque feno terræ; quamobrem præpositum fuit illud: « Superexaltabitur super Libanum fructus ejus: » post fructum autem illum præcellentem, videlicet post eos qui in Ecclesia fructificant, reliquam multitudinem enumeraat, sic dicens: « Et florebunt de civitate sicut semina terræ. » Secundum hæc dicitur: « Erit nomen ejus in sæcula. » Cum porro nomen Christi perpetuo maneat, consequenter sane Christianorum nomen tantumdem temporis permanebit. Hoc autem nomen quod est super omne nomen ante mundi constitutionem erat: quare dictum est: « Ante solem permanet nomen ejus. » Superius quoque dicebatur, permansurum esse cum sole et ante lunam in generationes generationum. Quod vero illud mortali naturæ coaptari nequeat, jam comprobare occupavimus. Sub hæc autem dicitur: « Et benedicentur in ipso omnes gentes terræ. » Quibus conferas velim hoc oraculum ad Abrahamum datum: « Et benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ⁶⁵. » Et perpende, queso, promissionem ad Abrahamum factam, subsequenti tempore servatam, ac per singulos prophetas renovatam suisse. Atenim Abrahamo primum dictum fuit: « Benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ. » Post hæc Jacob de Christo vaticinans dixisse scribitur: « Non deficiet princeps ex Juda, donec veniat cui repositum est: et ipse erit exspectatio gentium⁶⁶. » Secundum hæc tempora rursum a Balaam dictum est: « Egredietur homo ex semine ejus, et dominabitur gentibus multis⁶⁷. » Moyses item in magnō cantico gentium memini⁶⁸ dicens: « Lætamini, gentes populus ejus: et adorent eum omnes filii Dei⁶⁹. » Sic igitur hoc loco quæ per oraculum Abrahamo prænuntiata fuerant resumuntur, dum ea non ab alio quam a Christo implenda esse docemur his verbis: « Et benedicentur in ipso omnes gentes terræ. » Deinde vero ait: « Omnes gentes beatum prædicabunt eum. » Quomodo beatum prædicabunt eum omnes gentes? per beatitudinem suam gratiam ejus declarantes.

τὰ ἔθνη μακαριοῦσιν αὐτόν. » Πῶς δὲ μακαριοῦσιν τὴν ἔκ αὐτοῦ χάριν παριστῶντα.

D VERS. 18, 20. « Benedictus Dominus Deus Israel, qui facit mirabilia solus. » Cum gentes in eo, quem prophetia indicat, benedictionem acceperint, prout superius habetur: « Et benedicentur in ipso omnes gentes; » accessione crescent secundum Deum, multiplicantur et terræ dominantur. Quapropter ait divinus Apostolus: « Benedictus Deus, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali⁷⁰. » Cum ita porro se res habeat, benedictionis auctorē et converso benedicunt. Quare primo quidem beatum prædicant eum; deinde benedicendi rationem edocentur his verbis: « Benedictus Dominus

Deus Isræl, qui facit mirabilia solus. » Observa A porro singulas libri Psalmorum partes similem in finem desinere. Nam primæ partis postremus psalmus erat quadragesimus, qui sic in fine habet : « Benedictus Dominus Deus Isræl ex nunc et in sæculum, fiat, fiat. » Secundæ partis ultimus est hic psalmus, qui similiter in fine dicit : « Eenedictus Dominus Deus Isræl, qui facit mirabilia solus. Et benedictum nomen gloriæ ejus, » et cætera. Tertiæ partis postremus est lxxxviii, cuius finis est : « Benedictus Dominus in sæculum : fiat, fiat. » Item quartæ partis ultimus est cv, hujus vero finis : « Benedictus Dominus Deus Isræl a sæculo et usque in sæculum, et dicet omnis populus : Fiat, fiat. » Quinta pars autem in « alleluia » terminatur, quo totus liber circumscribitur. Cæterum præsens psalmus post memoratam de Christo predictionem, adjicit illud : « Benedictus Dominus Deus Isræl, » subditque, « qui facit mirabilia solus. » Quæ mirabilia, nisi ea quæ superius allata sunt : quod scilicet descensurus sit sicut pluvia in vellus, humiliaturus sit calumniam, quod permansurus sit cum sole ; quod in diebus ejus oritura sit justitia, quod dominaturus sit a mari ad mare; quod futurum sit ut *Aethiopes* procidant coram illo ; quod dona ipsi ex omnibus gentibus afferenda sint ; quod etiam ipse sacramentum futurus sit in terra, et fructus ejus super Libanum exaltandus sit ; et similia quæ sub hæc enumerantur ? Quibus omnibus ad hæc dicenda instituimus : « Benedictus Dominus Deus Isræl, qui facit mirabilia solus. Et benedictum nomen gloriæ ejus in æternum. » Nomen autem gloriæ ejus est deitas ejus. Si enim quod natum est ex sancta Virgine, Jesu nomine dignatum est secundum Gabrielem, qui ait ad Joseph : « Et pariet filium, et vocabis nomen ejus Jesum : ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum ⁷⁰; » hinc sequitur nomen gloriæ ejus, accipiendum esse de theologia ipsius, qua Deus Verbum et unigenitus Deus, qui est in sinu Patris, intelligitur. Quare debine adjicitur : « Et replebitur gloria ejus omnis terra. » Nam olim quidem « in mundo erat et mundus per ipsum factus est, et mundus eum non cognovit ⁷¹. » Quoniam vero ne Judæi quidem, queis tanta prodigia ostenderat, cognitionem ejus recipiebant, jure ad Moysem dicit : « Sine me, et ira accensus conteram eos, et faciam te in gentem magnam ⁷²; » atque subdit : « Vivit nomen meum quia replebitur gloria mea universa terra ⁷³⁻⁷⁴. » Quoniam enim hi, inquit, gloriam meam depellant ; sed futuro quadam tempore totus orbis replebitur gloria mea. Quod in præsenti docetur his verbis : « Et replebitur gloria ejus universa terra. » Quod ipsum Isaías vaticinando declarabat, dicens seraphim circa Dominum Sabaoth clamare ac dicere : « Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Sabaoth : plena est omnis terra gloria ejus ⁷⁵. » Verum hæc quidem olim ex præscientia

B θιστου τῶν Ψαλμῶν εἰς δημοιον κατελήγει τέλος. Τοῦ μὲν γάρ πρώτου μέρους τελευταῖος ἦν ὁ μ', οὐ πρὸς τὴν τέλει ἐλέγετο. « Εὐλογητὸς Κύριος ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸν αἰώνα· γένοιτο, γένοιτο· » τοῦ δὲ δευτέρου τελευταῖος ἦν ὁ μετὰ χειρας δημοίως ἐπὶ τῷ τέλει λέγων. « Εὐλογητὸς Κύριος ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ ὁ ποιῶν θαυμάσια μόνος. Καὶ εὐλογητὸν τὸ δημοτα τῆς δόξης αὐτοῦ, » καὶ τὰ ἑξῆς τοῦ δὲ τρίτου μέρους τελευταῖος ὁ πτ̄ τυγχάνει, οὐ τέλος. « Εὐλογητὸς Κύριος εἰς τὸν αἰώνα· γένοιτο, γένοιτο. » Όμοίως δὲ καὶ τοῦ τετάρτου μέρους τελευταῖος μὲν ξειν ὁ πτ̄, τέλος δὲ τούτου. « Εὐλογητὸς Κύριος ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ ἀπὸ τοῦ αἰώνος καὶ ἔως τοῦ αἰώνος, καὶ ἐρεὶ πᾶς δ λαός· Γένοιτο, γένοιτο. » Τὸ δὲ πέμπτον μέρος εἰς τὸ « ἀλληλούϊα » καταλήγει, ἐνῷ καὶ πᾶσα περιγέγραπται ἡ βίθιος. Πλὴν δὲ παρὸν μετά τὴν προεκτεθεῖσαν περὶ τοῦ Χριστοῦ πρόβρησιν ἐπιφέρει τό· « Εὐλογητὸς Κύριος ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ, » καὶ προστίθησι τό, « ὁ ποιῶν θαυμάσια· μόνος. » Ποιὰ δὲ θαυμάσια, ἢ τὰ προλεγθέντα ἐν οἷς ἦν τὸ καταβήσθαι αὐτὸν ἐπὶ πόνον ὡς ὑετὸν, καὶ τὸ ταπεινότα συκοφάντην, καὶ τὸ συμπαραμενεῖν τῷ ἥλιῳ· καὶ τὸ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ ἀνατελεῖν δικαιοσύνην, καὶ τὸ κατακυριεύσειν αὐτὸν ἀπὸ θαλάσσης ἔως θαλάσσης· τοὺς Αἰθίοπας προπιπτεῖν ἐνώπιον αὐτοῦ· δῶρά τε αὐτῷ προσαχθῆσθαι ἐξ ἀπάντων τῶν ἔθνων· ἀλλὰ καὶ τὸ στήριγμα αὐτὸν ἐν τῇ γῇ γενήσεσθαι, καὶ τὸν καρπὸν αὐτοῦ ὑπὲρ τὸν Λίβανον ἀρθῆσθαι, καὶ ὅσα ἀλλὰ τούτοις ἑξῆς κατηρθρωμέναι ; ἐφ' οἷς πᾶσι διδασκόμεθα λέγειν. « Εὐλογητὸς Κύριος ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ ὁ ποιῶν θαυμάσια μόνος. Καὶ εὐλογητὸν τὸ δημοτα τῆς δόξης αὐτοῦ εἰς τὸν αἰώνα. » Ονομα δὲ δόξης αὐτοῦ ἡ θεότης αὐτοῦ τυγχάνει· εἰ γάρ τὸ δὲ τῆς ἀγίας Παρθένου γεγενημένον ὄνδρας τοῦ Ἱησοῦ κατὰ τὸν Γαβριὴλ φήσαντα πρὸς τὸν Ἰωσήφ· « Καὶ τέξεται υἱὸν, καὶ καλέσεις τὸ δημοτα αὐτοῦ Ἱησοῦν· αὐτὸς γάρ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἀκαρτιῶν αὐτοῦ· » ἀκόλουθον ἐστι τὸ τῆς δόξης αὐτοῦ δημοτα τὴν περὶ αὐτοῦ νοεῖσθαι θεολογίαν, δι' ἣς Θεὸς Λόγος καὶ μονογενῆς Θεός δὲ ὃν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς ἐπινεόνται· δῆνεν ἐπιλέγεται ἑξῆς· « Καὶ πληρωθήσεται τῆς δόξης αὐτοῦ πᾶσα ἡ γῆ. » Πάλαι μὲν γάρ ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος δὲ αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω. Καὶ ἐπει μηδὲ Ἰουδαῖοι οἵ τις τοσαύτας ἐνεδείξατο θαυμα τουργίας παρεδέξαντο τὴν γνῶσιν αὐτοῦ, εἰκὼν φησὶ πρὸς Μωϋσῆν· « Εασόν με, καὶ θυμωθεῖς ὀρτῆς ἐκτρίψω αὐτοὺς, καὶ ποιήσω σε εἰς ἔθνος μέγα· » καὶ ἐπιλέγει· « Ζῆ τὸ δημοτα μου, διτι πληρωθήσεται τῆς δόξης μου πᾶσα ἡ γῆ. » Εἰ γάρ καὶ τὰ μάλιστα οὖτοι, φησι, παρωθοῦνται τὴν ἐμὴν δόξαν, ἀλλὰ καὶ τοιν πληρωθήσεται ἡ οἰκουμένη πᾶσα τῆς ἀγίας δόξης. « Ο δὴ καὶ τὸ παρὸν λόγιον διάστεκε φῆσεν. « Καὶ πληρωθήσεται τῆς δόξης αὐτοῦ πᾶσα ἡ γῆ. » Τοῦτο καὶ Ἡσαΐας παρίστη θεοπλησίων τὰ σεραφεῖμ κυκλοῦντα τὸν Κύριον Σαβαὼνθ βρῶντά τε καὶ λέγοντα· « Ἀγιος, ἀγιος, ἀγιος Κύριος Σαβαὼν· πλή-

⁷⁰ Matth. i, 21. ⁷¹ Ioan. i, 10. ⁷² Exod. xxxii, 10.

⁷³ ⁷⁴ Num. xiv, 21. ⁷⁵ Isa. vi, 3.

ρης πᾶσα ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ. » Ἀλλὰ τεῦτα μὲν Αἰδοῖς προγνώσεις θεοπίζετο πάλαι· ἔργοις δὲ ἐπληρώματο πρότερον ἦ τὸν Σωτῆρα καὶ Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν τῷ τῶν ἀνθρώπων ἐπιλάμψαι γένεται· ίδού γάρ καθ' ἡμᾶς αὐτοὺς ἀνατέτραπται μὲν πᾶσα δαιμονικὴ πλάνη· πεπλήρωκε δὲ τὴν οἰκουμένην ἀπαστον ἵ· Ἐκκλησία Χριστοῦ, τὸν θεὸν Ἰσραὴλ ἐν πάσῃ τῇ γῇ δοξάζουσα. Καὶ ἐπειδήπερ ταῦτα τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον προφητικῶς μέλλοντα ἔστεσθαι προανεφόνει, χορδὲ ἀγγέλων ὑπακούει (1) συνευχήμενος τῇ τῶν πραγμάτων τελείωσι, πιστούμενός τε αὐτὸν καὶ λέγων· « Γένοιτο, γένοιτο· » ἢ κατὰ τὸν Ἀκύλαν, « πεπιστωμένως, πεπιστωμένως, » ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον· « Ἄμην καὶ ἀμήν· » οἵτις ἔξῆς ἐπιλέγεται· « Ἐξέλιπον ὑμνοί Δαυΐδ τοῦ υἱοῦ Ἰεσσαί. » Ἀνδρὸς δὲ μὲν Σύμμαχος ἥρμηνεσσεν· « Ἐπετελέσθησαν προσευχαὶ Δαυΐδ υἱοῦ Ἰεσσαί· » δὲ θεοδοτίων καὶ ἡ πέμπτη ἔκδοσις· « Ἀνεκφεύλαιώθησαν προσευχαὶ Δαυΐδ υἱοῦ Ἰεσσαί. » Οἱ μὲν οὖν ἀπειροὶ τῆς ἀκριβείας τοῦ ἀναγνώσματος οὐχ ὡς μέρος τοῦ ὅλου φαλμοῦ ἔξειλήφασι τὸ, « Ἐξέλιπον ὑμνοί Δαυΐδ υἱοῦ Ἰεσσαί· » ἀλλὰ ὡς ἔξωθεν τῆς προφητείας παραγγραμμένον ἀνέγνωσαν. Άι δὲ λοιπαὶ ἔρμηνεσσεν καὶ ἡ Ἐδραικὴ γραφὴ σαφῶς περίστησιν, διτελέσθησαν· ταῦτα μέρος τυγχάνει τοῦ ὅλου φαλμοῦ. Ἐπειδὴ γάρ Δαυΐδ διβασιλεὺς ἐν προσευχαῖς ἐτίθετο ἀεὶ ἐπιλάμψαι τοῦ Σωτῆρος τὴν ἐκ σπέρματος αὐτοῦ πρεφωνούμενην γένεσιν· ταῦτα δὲ εἰς ἔργα χωρούστης, ἔμελλε συμπληροῦσθαι πάντα τὰ προπεφτευμένα· εἰκότως μετὰ τὸ συμπέρασμα τῶν προλεγμένων ἐπιλέγεται, ὡς ἀριθμοὶ ἐπετελέσθησαν καὶ συνεπληρώθησαν διὰ τῶν προλεγμένων αἱ τοῦ Δαυΐδ προσευχαὶ. Δύναται δὲ τὸ, « Ἐπετελέσθησαν ἡ Ἐξέλιπον, » προφητικῶς λέγεσθαι· εἰς μέλλοντα χρόνον· τῶν γάρ προκατηριθμένων ἔκαστον γενήσεται· ἐπὸν καὶ ἐπιτελέσθωσι καὶ συμπληρώθησιν αἱ προσευχαὶ Δαυΐδ τοῦ υἱοῦ Ἰεσσαί. Εὐκαιρότατα δὲ διὰ τὸν προφητεύσμενον Χριστὸν τοῦ Θεοῦ ἐμημόνευσεν οὐχ ἀπλῶς· « τοῦ Δαυΐδ, » ἀλλὰ μετὰ προσθήκης « τοῦ υἱοῦ Ἰεσσαί· » ἵνα συνάψωμεν τὴν παρούση γραψῆ τὴν Ἡσαῦτον προφητείαν, διὸ ἡ τὰ δυοις περὶ τοῦ Χριστοῦ θεσπίζεται ἐν οἷς εἴρηται· « Ἐξελεύσεται ἡ ἀράδος ἐκ τῆς βίζης Ἰεσσαί, καὶ ἀνθος ἐκ τῆς βίζης ἀναθήσεται· καὶ ἐπαναπάυσεται· ἐπ' αὐτὸν τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, » καὶ τὰ ἔξης· οἵτις ἐπιλέγεται· « Καὶ ἔσται ἡ βίζα τοῦ Ἰεσσαί, καὶ διάνισταμενος ἀρχειν ἐθνιῶν, ἐπ' αὐτῷ Ἑλπιούσιν. » Ὁρδὲς γάρ δύος καὶ ἐνταῦθα διὰ τῆς βίζης Ἰεσσαί ἡ κλῆσις τῶν ἐθνῶν ἀναφωνεῖται· ὥστε μὴ μάτην μηδὲ τὴν προσθήκην τὴν· « τοῦ υἱοῦ Ἰεσσαί, » ἐν τῇ προκειμένῃ φέρεσθαι προφητείᾳ. Κατὰ καιρὸν δὲ ἐνταῦθα, Χριστοῦ βασιλείας καὶ κλήσεως ἐθνῶν εὐαγγελισθείσης, τὸ δεύτερον μέρος τῆς βίβλου τῶν Ψαλμῶν περιγράφεται, ἀρξάμενον μὲν ἀπὸ πρώτου καὶ τεσσαρακοστοῦ, καταληξαν δὲ εἰς τὸν μετὰ χεῖρας.

ΤΩΝ ΕΠΙΓΕΡΡΑΜΜΕΝΩΝ ΤΟΥ ΑΣΑΦ ΨΑΛΜΩΝ
ΑΙ ΠΕΡΙΟΧΑΙ.

A.

Οἱ τοῦ Ἀσαφ ἐπιγεγραμμένοι εἰσὶ μὲν τὸν ἀριθμὸν

⁷⁶ Isa. xi. 4. ⁷⁷ ibid. 10.

(1) Ὑπακούειν, id est respondere. Vide in Onomastico ad Opera S. Athanasii,

divina prænuntiabantur: opere autem complebantur prius quam Servator et Dominus noster Jesus Christus humano generi illuceret: ecce namque tempore nostro eversus est omnis diabolicus error, totam vero terram replevit Ecclesia Christi, Deum Israel in toto orbe gloria afficiens. Et quia hæc Spiritus sanctus propheticæ futura prædixerat, chorus angelorum respondet una deprecans pro rei consummatione, illaque confirmans ac dicens: « Fiat, fiat, » sive secundum Symmachum: « Amen, amen. » Quicis deinde additur: « Desecrerunt hymni David filii Jessæ. » Pro quo Symmachus sic interpretatur: « Perfectæ sunt orationes David filii Jessæ; » Theodosio autem et quinta editio: « Recognitæ sunt orationes David filii Jessæ. » Qui lectionis accurationem ignorant, hæc verba, « Desecrerunt hymni David filii Jessæ, » pro parte psalmi non habent; sed quasi rem extra prophetiam et adjectitiam legunt. Verum reliquæ interpretationes, et ipsa Hebraica scriptura, clare commonstrant hæc quoque totius psalmi partem esse. Quia enim David rex in orationibus suis semper insistebat, ut ortus Servatoris, qui ex semine suo proditus erat, illuccesceret; quia cum ad effectum perductus esset, futurum erat ut omnia quæ in prophetiis feruntur implerentur; jure post prædictorum complemetum additur, perfectas et completas superius esse Davidis orationes. Potest etiam illud, « perfectæ sunt aut defecerunt, » propheticæ intelligi de futuro tempore: nam singula quæ superius enumerantur tunc evenient, cum orationes Davidis filii Jessæ perficiantur et re ipsa implebuntur. Opportunissime autem propter Christum Dei qui in vaticinio fertur, non « Davidis, » tantum dixit, sed cum hoc additamento, « filii Jessæ; » ut huic scripturæ, Isaiae prophetiam subiungamus quæ similia de Christo vaticinatur, cum ait: « Egredietur virga de radice Jessæ, et flos de radice ejus ascendet, et requiescat super eum Spiritus Dei »⁷⁶, et cætera, quibus adjicitur: « Et erit radix Jessæ, et qui exsurget imperare gentibus, in ipso gentes sperabunt »⁷⁷. Vides enim quo pacto hic per radicem Jessæ vocatio gentium annuntietur, ita ut additamentum illud, « filii Jessæ, » non frustra in hac prophetia jaceat. Cum autem Christi regnum et gentium vocatio annuntiata fuerint, hic peropportune terminatur secunda pars libri Psalmorum, quæ a quadragesimo primo incipit, et in presentem psalmum desinit.

ARGUMENTA PSALMORUM QUI ASAPHI INSCRIBUNTUR.

I.

Psalmi qui Asaphi inscribuntur duodecim numero

sunt (1), quorum unus a reliquis undecim sejunctus, ac ante quinquagesimum constitutus est: Quadragesimus nonus itaque psalmus Asaphi inscriptus est, cuius rei causam, qualis tum succurrebat, in ejus expositione retulimus. Primus autem Asaphi psalmus, de quo jam agitur, prophetam inducit ingenti admiratione captum de longanimitate optimi Dei, deque ejus erga impios tolerantia, itemque de venia peccantibus concessa. Qua de re obstupescens, sese ut pusillanimem ac pene commotum, atque animæ gressu eversum coarquit; quod videret impiorum et atheorum hominum res propere cedere. Cæterum postquam in principio rem ægre ferre visus fuerat, in sequentibus insuastum eorum exitum vaticinatur dicens: *Defecisti eos, dum extollerentur. Quomodo facti sunt in desolationem subito? Defecerunt, perierunt propter inconsiderationem suam*²⁸, et quæ sequuntur.

II

Secundus de qua rerum conditione in primo dictum sit edocet, deplorans postremam Romanorum tempore Jerosolymæ obsidionem, obsidentiumque motus et gesta declarat his verbis: *Utrumquid, Deus, repulisti in finem, iratus est furor tuus super oves pascuae tuæ? quibus adjicit: Quasi in silva lignorum securibus exciderunt januas ejus in idipsum, tñ securi et ascia dejecerunt eam. Incenderunt igne sanctuarium tuum; quibus iterum subiungit: Signa nostra non vidimus, jam non est propheta, et nos non cognoscet amplius*²⁹. Nam quod dicit, tempore obsidionis istius prophetas non exstitisse; id sane postremi eorum excidii argumentum est. Haec vero congruenter post prædictiones de Christo superius emunitias posita sunt. Quia enim ipsum venientem non acceperunt, necessario eam, quæ post tanta in Christum facinora ipsos invasit, ultionem vaticinatur.

III.

Tertius Asaphi psalmus in finem remittit eum qui priora legerit, hortaturque ne disperdat³⁰. Ad hæc autem titulus psalmum et canticum ipsum esse declarat, quia eorum qui in Christum crediderunt gratiarum actionem complectitur. Divinum item judicium memorat, narratque quomodo constituerit diem judicij, quo reddet unicuique secundum opera ejus, ita ut qui in præsenti vita ærumnis afflicti fuerint, futura in Deo deposita spe non excidant; qui vero hoc tempore elati contra Christum arroganter egerint, ultionem in futura vita non declinent. Quapropter ex persona apostolorum, discipulorum et evangelistarum Salvatoris nostri hæc pronuntiat: *Confitebimur tibi, Deus, et invocabimus nomen tuum. De iis vero qui in Salvatorem nostrum*

A ιδι, τούτων δὲ εἰς ἀπεσχοίνισται τῆς τῶν προχειρίων ια' συναρπάζεις, κατατέταχται δὲ πρὸ τοῦ ν ψιλοῦ. Ο γοῦν μὲν ἐπιγέγραπται τοῦ Ἀσάφ. τὴν δὲ ὑποπεσοῦσαν ἡμίν αἰτίαν τοὺς τόπους διηγούμενοι: παρεθήκαμεν. Εἰσάγει δὲ ὁ μετὰ χεῖρας πρῶτος ὃν τοῦ Ἀσάφ, τὸν προφήτην ὑπερθαυμάζοντα τὸ μακρόθυμον τοῦ παναγάθου Θεοῦ, καὶ τὴν ἐπὶ τοῖς ἀσεβεσιν ἀνεξικαίλων αὐτοῦ, τὴν τε ἐνδιδομένην συγχώρησιν τοῖς ἀμαρτάνουσιν· ἣν ὑπερεκπληττόμενος, ἐαυτοῦ κατηγορεῖ ὡς διλογισθοῦντος καὶ μικροῦ δεῖν αἰτεῖντος, καὶ τῆς ψυχῆς τὰς βάσεις περιτραπέντος, δι' ἣς ἔώρα τῶν ἀσεβῶν καὶ ἀθέων ἀνδρῶν εὐπραγίας. Πλὴν ἀποδύσπετησας ἐν τοῖς πρώτοις, προὶν τὴν κατατροφὴν αὐτῶν θεοπίτει λέγων· Κατέβαλες αὐτοὺς ἐν τῷ ἐπαρθῆται. Πῶς ἐγένορτο εἰς ἐρήμωσιν ἔξαπτια; Ἐξέλιπον, ἀπώλορτο διὰ τὴν ἀδουλλαριανήτων, καὶ τὰ τούτοις ἀκόλουθα.

B

B'.

Ο δεύτερος ἐπὶ ποιαῖς περιστάσεσιν τὰ ἐν τῷ πρωτῷ λέλεκτο διδάσκει, ἀποδύρμενος τῆς Ἱερουσαλήμ τὴν ἐσχάτην πολιορκίαν, ἢν πέπονθεν ἐπὶ τῶν Ὅμαικῶν χρόνων, στηματῶν τε τὴν ἐπανάστασιν τῶν τὸν τόπον πολιορκησάντων· δ δὴ παρίστησι φῆσαι· *Iratil, δ Θεός, ἀπώσω εἰς τέλος, ὥργισθη δ θυμός σου ἐπὶ πρόσατα ρομήσους; Οὐδὲς ἔξης ἐπιλέγει· Ός ἐν δρυμῷ ξύλων ἀξέλαιος ἐξέκοψας τὰς θύρας αὐτῆς ἐπὶ τὸ αὐτό, ἐν πέλνῳ καὶ λαξευτηριψ κατέβησεν αὐτήρ. Ἐρεπύρισας ἐν πυρὶ τὸ ἀγνασθρόν σου ὃς αὖθις ἐπιλέγει· Τὰ σημεῖα ήμῶν οὐκ εἰδομενοί οὐκ ἔστιν ἔτι προφήτης, καὶ ημᾶς οὐ γνωσταὶ ἔτι· τῷ γάρ φάσκειν μηκέτι προφήτας γενονέαν κατὰ τὴν δηλουμένην πολιορκίαν σημεῖον ἦν τῆς ὑστάτης αὐτῶν ἀποπτώσεως. Ἔπειται δὲ ταῦτα σφρόδρα ἀκολούθως ταῖς διὰ τῶν ἐμπροσθεν περὶ τοῦ Χριστοῦ λεχθεῖσαις προφήτεσιν. Ἐπειδὴ γάρ ἐλθόντα αὐτὸν μὴ παρεδέξαντο, ἀναγκαῖως τὴν ἐπελθοῦσαν αὐτοῖς δργήν μετὰ τὰ κατ' αὐτοῦ τολμηθέντα αὐτοῖς θεσπίζει.*

Γ'.

Ο τρίτος τοῦ Ἀσάφ εἰς τὸ τέλος παραπέμπει τὸν τοῖς προτέροις ἐντευχηκότα, καὶ παραίνει μὴ διαγέθεῖται. Ἐπιγράφει τοὺς πρὸ τούτοις, διτὶ καὶ ψαλμὸς εἶναι καὶ φῶν· ἐπειδὴ περιέχει εὐχαριστίαν τῶν εἰς τὸν Χριστὸν πεπιστευκότων. Καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ δικαιοικίαν παρίστησι διδάσκων δπως ἔστησεν ἡμέραν κρίσεως, ἐν ᾧ ἀποδώσει ἐκάστω κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Καὶ οὕτω οἱ κατὰ τὸν παρόντα βίον κακούμενοι τῆς παρὰ τῷ θεῷ μελλούσης ἐλπίδος ἀποπεσούνται, οὐθ' οἱ κατὰ τὸν ἐνεστῶτα καιρὸν ἐπαρθέντες καὶ καταλαζούνεσάμενοι τοῦ Χριστοῦ ἀτεμάρτητον ἔξουσι τὸν μετὰ ταῦτα βίον. Διὸ ἐκ προσώπου μὲν τῶν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀποστόλων καὶ μαθητῶν καὶ εὐαγγελιστῶν ἀναφωνεῖ τό· Ἐξομολογησόμεθά σοι, δ Θεός, καὶ ἐπικαλεσόμεθα τὸ δρομά σου· περὶ δε

²⁸ Psal. LXXII, 18, 19. ²⁹ Psal. LXXIII, 1-9. ³⁰ Psal. LXXIV, 1.

(1) Vide supra ad psal. XLIX. initio.

τῶν τὰ κατὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν τολμησάντων προῖων
ἐπάγει τό· *Εἰπα τοῖς παραρομοῦσι· Μή παραρο-
μείτε, καὶ τοῖς ἀμαρτάνουσι· Μή ὑψοῦτε κέρας.*
Μή ἐπαρετε εἰς ὅψος τὸ κέρας ἴμωρ, μὴ λαλεῖτε
κατὰ τοῦ Θεοῦ ἀδικιαν. Εἰθὲ ἔξις ἐξ αὐτοῦ προσ-
ώπου τοῦ Χριστοῦ ἐπιφέρει τό· *Ἐγὼ δὲ ἀπαγγειλῶ
εἰς τὸν αἰώνα, ψαλὼ τῷ Θεῷ Ἰακώβ.* Καὶ πάντα
τὰ κέρατα τῶν ἀμαρτωλῶν συντθλάσω, καὶ ὑψωθή-
σσαι τὰ κέρουτα τοῦ δικαιοῦ.

talia ausi sunt sub hæc adjicit : Dixi iniquis : Nolite inique agere ; et delinquentibus : Nolite exaltare cornu. Nolite extollere in altum cornu vestrum, nolite loqui adversus Deum iniquitatem. Deinde vero ex persona ipsius Christi addit : Ego autem annuntiabo in sæculum, cantabo Deo Jacob. Et omnia cornua peccatorum constringam, et exaltabuntur cornua justi.

Δ' .

Καὶ ὁ παρών φαλμὸς ἀλέκεται· Ἐρ ὑμιοις· οὐ μόνον ἀλλὰ καὶ ὡδὴ τυγχάνει ἀναπέμπουσα εἰς τὸ τέλος· Διαχράφει δὲ τῶν μὲν ἀποστόλων τοῦ Σωτῆρος καὶ τῆς Ἔκκλησίας αὐτοῦ τὴν ἀσφάλειαν, αὐτοῦ δὲ τὴν ἐν εἰρήνῃ μονήν καὶ στάσιν, καὶ τὴν ἐπὶ τῆς Ἰουδαϊας παρουσίαν· καὶ ὡς ἡ ἀληθινὴ αὐτοῦ πόλις, καὶ τὸ Σιών ὅρος τὸ ἀληθινὸν αὐτοῦ οἰκητήριον πάντοτε εἰρηνεύεται, οὐδὲ πώποτε ἔχθροις ὑποχειρίον γιγνομένον· Ὁ δὴ σημαίνει λέγων· Γρωστὸς ἐρ τῇ Υουδαὶᾳ δ Θεὸς, ἐν τῷ Υστραήλ μέρῳ τὸ δρομα αὐτοῦ· Ἔγεινθη εἰρίην ὁ τόπος αὐτοῦ καὶ τὸ κατοικητήριον αὐτοῦ ἐν Σιών. Εἴοτε ἐξης τῶν ἔχθρων αὐτοῦ καὶ τῶν τῆς Ἔκκλησίας αὐτοῦ πολεμίων τὴν πτῶσιν παριστησιν ὄνδες φάσκων· Ἐκεῖ συνέτριψε τὰ κράτη τῶν τέξων, δόλοις καὶ φομαῖαις καὶ πόλεμοις· καὶ πάλιν· Ἐταράχθησαρ πάρτες οἱ ἀσύρετοι τῇ παρδίᾳ· Υπτρωσαρ ὑπεροι αὐτῶν, καὶ οὐχ ἐνροι σὺδὲρ πάρτες οἱ ἀνδρεῖς τοῦ πλούτου τωῖς γερσίν αὐτῶν· Ἀπὸ ἐπιτιμίσεώς σου, δ Θεὸς Ἰακὼβ, ἐνυσταξαρ πάρτες οἱ ἐπικεκηύτες τοὺς Ἱπποὺς· οἵς ἐπιγινόντες τὴν ἔνδοξον τοῦ Σωτῆρος παρουσίαν λέγων· Ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἤκουτισας κρίσιν, γῆ ἐφοιηθή καὶ ἡσύχασερ ἐν τῷ καταστῆραι εἰς κρίσιν τῆς·

IV.

Præsens quoque psalmus *In hymnis*¹¹ dicitur; quin etiam canticum est ad finem remittens. Describit vero apostolorum Servatoris et Ecclesiæ ipsius securitatem; ipsius vero Christi pacificam mansionem et statum, ejusque in Iudeam adventum. Narratque veram ejus civitatem, et Sion montem, ejus verum domicilium, in pace semper versari, neque unquam in hostium ditionem venturum esse. Quod sane his verbis significat: *Notus in Iudea Deus, in Israel magnum nomen ejus. Factus est pax locus ejus, et habitatio ejus in Sion.* Sub hæc inimicorum ejus, necnon Ecclesiæ ejus hostium ruinam declarat his verbis: *Ibi confregit potentias arcuum, telum, gladium et bellum; ac rursum: Turbati sunt omnes insipientes corde. Dormierunt somnum suum, et nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis. Ab increpatione tua, Deus Jacob, dormitaverunt omnes qui ascenderunt equos.* Quibus gloriosum Servatoris adventum sub- jicit dicens: *De cœlo auditum fecisti judicium, terra tremuit et quievit, cum exsurgeret in judicium Deus, ut salvos saceret omnes reges terræ.*

E'.

Καὶ δὲ μετὰ χείρας τοῦ μὲν Ἀσάφ τυγχάνει, ὑπογράψει δὲ, Ὑπέρ Ἰδιθούμ· περὶ οὐ προδιειλήφαμεν διὰ τῶν ἐμπροσθεν· Ἔσικεν δὲ ὑπέρ τοῦ Ἰδιθούμ συντάπτειν τοὺς λόγους, πολλὰ ὡς εἰκότως ἐφ' οὓς ἀκήκοεν περὶ τοῦ λαοῦ καταστενάζοντος, λειπούμενοντός τε ἦδη καὶ μικροῦ δεῖν καὶ ἔστιδν ἀπογινώσκοντος διὰ τὰς τοῦ λαοῦ παρανομίας καὶ τὰ συμβοτέμενα δι' αὐτὰς τῷ παντὶ ἔμενι. Δι' δὲν ἀρχῇ μὲν ὡς ἐξ προσώπου αὐτοῦ τίθησι τὸ, Φωρῆ μου πρὸς τὸν Θεόντερ ἐκέκραξα, φωνῇ μου πρὸς τὸν Θεόντερ, καὶ προσέσχε μοι· εἴθ' ἔξῆς τὴν γενομένην αὐτῷ ἀθυμίαν ὑπορχάνει λέγων· Ἀπηνήρατο παρακληθῆναι ηγυκή μου, ηδολέσχησε καὶ ὠλιγοψύχησε τὸ σκενῦμά μου· Ἐταράχθη καὶ οὐκ ἐλάλησα. Καὶ ἐπιλέγει· Νύκτωρ μετὰ τῆς καρδίας μου ηδολέσχουνται καὶ ἐσκυλλον τὸ πτενύμα μου. Μή εἰς τοὺς αἰώνας ἀπώστεται Κύριος, καὶ οὐ προσθίσται τοῦ εὐδοκῆσαι ἔτι; ή εἰς τέλος τὸ ἐλεος αὐτοῦ ἀποχρύγει ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν; ή ἐπιλήστεται τοῦ οἰκτειρῆσαι δὲ Θεός, ή συνρέξει ἐπ' τῇ ἀργῇ αὐτοῦ τοὺς οἰκτειρούντας τύτον; Ταῦτ' ἦν τὰ λυπήσαντα τὴν τοῦ Ἰδιθούμ ψυχήν. Δι' δὲ καλώς ὠλιγοψύχηκέναι;

V.

Hic item psalmus Asaphi est : titulus autem ejus est, *Pro Idithum* ** ; de quo jam superius. Videturque sermonem texere pro Idithum, qui auditio populi statu, multum, ut par erat, ingeniscebat, jamque animo deliciebat, atque ob populi scelera, ac futuras ideo universæ genti calamitates, pene desperabat. Quare in principio quidem, quasi ex persona ipsius sic habet : *Voce mea ad Deum clamaui, voce mea ad Deum, et intendit mihi. Deinde vero suum animi deliquium subindicat his verbis : Renuit consolari anima mea, exercitatus est, et defecit spiritus meus. Turbatus sum et non sum locutus. His subjungit : Nocte cum corde meo exercitabar et scopebam spiritum meum. Nunquid in aeternum projiciet Dominus, au. non apponet ut complacitior sit adhuc, aut in finem misericordiam suam abscondet a generatione in generationem, aut obliscetur misereri Deus, aut continebit in ira sua misericordias suas ? Hæc erant quæ Idithumi animam affligebant. Quare se animo defecisse fatebatur. Sed Spiritus sanctus per prophetam Asaph ejus dolori deinde medetur, dum ait : *Quis Deus**

⁸¹ Psal. LXXV, 4. ⁸² Psal. LXXVI, 4.

magnus sicut Deus noster? Tu es Deus qui facis A mirabilia. Notam fecisti in populis virtutem tuam, redemisti in brachio tuo populum tuum, filios Jacob et Joseph; ac rursum: Viderunt te aquæ, Deus, viderunt te aquæ, et timuerunt, turbatæ sunt abyssi: multitudo sonitus aquarum: ac sermonem his obsignat: Deduxisti sicut oves populum tuum in manu Moysi et Aaron. Hæc necessario Asaph ipsi Idithum commemoravit, ut ne ultra diceret: Exercitatus est et defecit spiritus meus; sed mirabilibus Dei per Moysem olim gestis, queis populum suum redemit, fidem habens pro futuro quoque tempore similia eventura speraret.

τοῖς πάλαι ἐπὶ Μωϋσέως τοῦ Θεοῦ παραδόξοις ἔργοις, διὸ πάλαι ἐπιόντα χρόνον ἐλπίζοι γενήσεσθαι.

VI.

Sextus neque psalmus est neque canticum, neque hymnus, neque in finem remittit. Quare hujusmodi nihil in titulo habet: sed nos ad eorum quæ hic feruntur intelligentiam excitat. Cur autem nihil eorum quæ diximus fert inscriptio, nisi quia totus hic sermo Judaicam gentem incusat, pristinas eorum impietas enumierans? Quod ad iusti judicii Dei defensionem propheta concinnavit: vaticinatur enim ea, quæ ante Servatoris adventum populo eventura erant, necessario docet ipsos non modicarum impiatum causa isthac passuros. Quamobrem recenset ille quoties peccaverint, et quoties Dei patientia peccata eorum tulerit, ac quomodo demum cum implessent impiatum mensuram, eos ipsos admodum juste ira Dei invaserit. Ut hæc itaque cognoscamus, necessario sic inserbit: *Intellexit Asaph* ⁸², ac in sequentibus omnia eorum sclera recenset.

VII.

Postquam multitudinem peccatorum Judaici populi compendio retulerat, et ceu in cippo crimina eorum insculpsérat; consequenter hic irruptionem, quæ tempore Antiochi Syriæ regis facta est, vaticinatur. Qui Jerosolymam ingressus, templum non evertit, sed profanavit, atque gentem ad idola collenda compulit. Quarum rerum historiam, liber Machabæorum inscriptus complectitur. In quo occisorum numerus, variisque modi queis pro pietate martyrum perpessi sunt, describuntur. Quare spiritus propheticus has supplices voces pro universo populo effundit: *Deus, venerunt gentes in hereditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum, posuerunt Jerusalem in pomorum custodiam. Posuerunt morticina servorum tuorum escas volatilibus cœli, carnes sanctorum tuorum bestiis terræ* ⁸³. Hæc ad gloriam gentilis vergebant, quare magna cum fiducia dicta sunt. Verum non talia erant in septuagesimo tertio, in quo dicebatur: *Utquid, Deus, repulisti in finem, iratus est furor tuus super oves pascuae tuæ* ⁸⁴? Illis quippe abjectio populi in finem usque declarabatur, necnon postrema Jerosolymæ

ώμολόγει. Άλλὰ τὸ οἰεῖν Πνεῦμα διὰ τοῦ προφήτου Ἀστροῦ ἔξης τὰ λυπηρὰ θεραπεύει ἐν οἷς φησι· Τις Θεὸς μέγας ὁς ὁ Θεὸς ἡμῶν; Σὺ εἶ ὁ Θεὸς ὁ ποιῶν θαυμάτων. Ἐγράψας ἐτοῖς λαοῖς τὴν δύναμιν σου, ἐιντρώσω ἐτῷ βραχίονι σου τὸν λαὸν σου, τοὺς νικὸν Ἰακὼν καὶ Ἰωσῆς· καὶ αὐτοῖς· Ελεστάρ σε ὑδατα, οὐ Θεὸς, εἰδοσάν σε ὑδατα, καὶ ἐφοβήθησαρ, ἐταράχθησαρ αἱ ἀνυσσοι· π. ἡγέρης ἤχους ὑδατος· καὶ ἐπιτραγίζεσται λέγων· Θεήγησας ὁς πρέσβατα τὸν λαόν σου ἐτῷ χειρὶ Μωϋσῆ καὶ Ἀαρὼν. Ἀναγκαῖς δὲ τούτων ὁ Ἀστρος ὑπέμνης τὸν Ἰδιούμ, ὡς ἀν μηχέτι λέγοι· Ἡδολέσχης καὶ ἀλιγοψύχης τὸ πνεῦμα μου· πιστεύων δι’ ὃν ἐλυτρώσατο τὸν λαόν, τὰ ὄμοια καὶ εἰς τὸν πιστόντα ἐπιόντα χρόνον ἐλπίζοι γενήσεσθαι.

B.

Οὐ ξέπος οὐκέτε· ψαλμὸς οὐδὲ ὡδὴ οὐδὲ ὅμοιος, οὐδὲ ἀνατέμπει εἰς τὸ τέλος. Οὐθεν οὐδὲν τούτων ἐπιέργαπται· διεγέρεις δὲ ἡμᾶς εἰς σύνεσιν τῶν ἐμφερούμνων. Διὰ τὸ δὲ μηδὲν τῶν προειρημένων τὴν προγραφὴν περιέχει, ἀλλ’ ἐπειδὴ περ δ τὰς λόγος τοῦ Ιουδαϊων ἔθνους κατηγορεῖ, καταριθμούμενος αὐτῶν τὰ πάλαι διεσθῆματα; Τοῦτο δὲ πράττει δι προφήτης εἰς ἀπολογίαν τῆς τοῦ Θεοῦ δικαιοικίας· μέλλων γάρ θεσπίζειν τὰ συμβούμενα τῷ ἔθνει πρὸ τῆς τοῦ Σωτῆρος παρουσίας, ἀναγκαῖς διδάσκει, διτι μὴ ἐπι μηχροῖς ἀσεβῆμασι ταῦτα πείσονται. Διόπερ καταριθμείται διάκις ἥμαρτε καὶ διάκις ἱγεγκενε αὐτούς τὸν Θεοῦ μαχροθυμία, καὶ ὡς ὅστερον πληρώσαντας αὐτοὺς τὸ μέτρον τῶν ἀσεβημάτων δικαιόσατα μετῆλθεν τὴν Θεοῦ ὀργὴν. Ιν’ οὖν ταῦτα γνῶμεν, ἀναγκαῖς ἐπιγράψει, Συνέσσων τῷ Ἀστρῳ, καὶ προσῦν ἐστι; ἀνακεφαλαιοῦται αὐτῶν πάσας τὰς παρανομίας.

C'.
Z'.

Ἐπιτεμόμενος το πλῆθος τῶν ἀσεβημάτων τοῦ Ιουδαϊων ἔθνους, καὶ ὥστερ ἐν στήλῃ τὰς κατ’ αὐτῶν κατηγορίας ἐντυπώσας, ἀκολούθως διὰ τῶν προκειμένων τὴν γενομένην κατ’ αὐτῶν ἐπανάστασιν κατὰ τοὺς χρόνους Ἀντιόχου τοῦ τῆς Συρίας βασιλέως θεσπίζει. Ό ἐπελθόν τοῖς Ἱεροσολύμοις, οὐ καθαιρεῖ μὲν, βεβηλοὶ δὲ τὸ ιερόν, εἰδωλολατρεῖν ἐπαναγκάταις τὸ Εθνός. Τούτων δὲ τὴν ιστορίαν τὴν ἐπιγεγραμμένων Μακκαθίων βίελος περιέχει· ἐν δὲ καὶ τὸ πλήθη τῶν ἀνηρημένων, οἱ τε τρόποι τῶν ὑπὸ εὐτεσίας μεμαρτυρήσατον παρ’ αὐτοῖς ἀνεγράψαν. Διὸ τὸ προφητικὸν Πνεῦμα ἐντεῦχιν ὑπὲρ τοῦ παντὸς ἀνατέμπει λαοῦ φάσκον· Ο Θεός, ηδοσταρ ἔθηρ εἰς τὴν αἱρετορομάρτιν σου, ἐμπλαραρ τὸν ναὸν τὸν ἄγιον σου, ἐθέρτο Ἱερουσαλήμ εἰς ἀπωρευτάκιον. Ἐθέρτο τὰ θρησκαιὰ τῶν δούλων σου βιώματα τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ, τὰς σάρκας τῶν ὄστων σου τοῖς θηροῖς τῆς γῆς. Ταῦτα γάρ διαμολογήματα τοῦ ἔθνους· διδ σὺν παρθενὶ πολλῇ λέλεκτο. Ἀλλ’ οὐ τοιαῦτα ἦν τὰ ἐν τῷ γ’ καὶ σ., δι’ οὐ ἐλέγετο· Ιτα τι, οὐ Θεός, ἀπόστω εἰς τέλος, ὄγρισθη δι θηγίδες σου ἐπι πρέσβατα νομῆς σου; Εν

⁸² Psal. LXXVII, 4. ⁸³ Psal. LXXXVIII, 1, 2. ⁸⁴ Psal. LXXXIII, 1.

ἐκείνοις γάρ την εἰς τέλος ἀποδολὴν τοῦ ἔθνους ἐδή-
λου, καὶ τὴν ἐσχάτην τῆς Ἱερουσαλήμ ἀπόπτωσιν.
Καὶ ἐν ἐκείνῳ μὲν οὐκ ἐμφέρεται χρηστὸν τέλος οὐ-
δὲ ἐπαγγελία τις θεραπεύουσα τὰ λελεγμένα· ἐν δὲ
τῷ παρόντι μετὰ τὰ σκυθρωπά ἐπισυνάπτει τῷ τέλει
τοῦ παντὸς λόγου. Ἀπόδος τοῖς γειτοσιν ἡμῶν
ἐπιπατλασίοις εἰς τὸν κόλπον αὐτῶν, τὸν ὀνει-
δισμὸν αὐτῶν, ὃν ὠρείδισάρ σε, Κύριε. Ἡμεῖς δέ,
λαδός σου καὶ πρόσβατα νομῆς σου, ἀνθομολογη-
σόμεθά σοι εἰς τὸν αἰώνα. Εἰς γενέαν καὶ γενέαν
δικαίων τυγχάνουσι φωναί.

H'.

Ἡ δύδην πρωφητεία τοῦ Ἀσκόφ πολλα σημαίνει
κατὰ τὸ αὐτὸν διὰ τῆς προγραφῆς· ἔστι γάρ, εἰς τὸ
τέλος, καὶ, ὑπὲρ τῶν ἀλλοιωθησομένων, καὶ,
ψυλμός· πρὸς τούτοις ἀπασιν ἐπιτετήρηται ὡς καὶ
μαρτύριον εἴη μόνος οὗτος τῶν ἐν πάσῃ τῇ βίᾳ
φρομένων οὗτος ἐπιγεγραμμένος. Εἰς μὲν οὖν τὸ
τέλος ἀναπέμπει διὰ τὸ θεσπίζειν τὸ μέλλον ὑπὲρ
δὲ τῶν ἀλλοιωθησομένων, διὰ τὴν μεταβολὴν
τῶν διὰ τῆς προφητείας δηλουμένων· μαρτύριον
δὲ εἰρηται διὰ τὸ μαρτύρεσθαι περὶ τοῦ ἐν αὐτῷ
προαναφωνουμένου ἀνδρὸς καὶ τοῦ καλουμένου Ιεοῦ
ἀνθρώπου. Υἱὸν γάρ τινα ἀνθρώπου εἰσάγει καὶ
ἔνδρα δεξιᾶς τοῦ Θεοῦ τούτον δονομάζει. Πρῶτον μὲν
οὖν τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους τὴν ἀπὸ Αἰγύπτου πορείαν
καὶ τὴν ἐπὶ τῆς Παλαιστινῶν γῆς οἰκησιν παριστη-
σιν ἐν ἀλληγορίας τρίπορφ φάσκων· Ἀμπελον ἐξ Αι-
γύπτου μετῆρας, ἐξεβιλες ἐθνη καὶ κατεψύτευ-
σας αὐτὴν, καὶ τὰ τούτοις ἀκίλουθα· εἴτα δηλοὶ τὴν
ἐσομένην ἐρημίαν αὐτῶν φάσκων. Ἰτα τι καθεῖταις
τὸν φραγμὸν αὐτῆς, καὶ τρυγῶσιν αὐτὴν πάρτες
οἱ παραπορευόμενοι τὴν οδόν; Καὶ περὶ τῶν πο-
λιορκησάντων δὲ διδάσκει λέγων· Ἐλυμήρατο αὐ-
τὴν δὲ ἐκ δρυμοῦ, καὶ μονιδές ἄγριος κατερεμή-
σατο αὐτὴν. Δι' ὧν δύο πολιορκητάς ἔσεσθαι τοῦ
ἔθνους σημαίνει· δὲ δὴ γέγονε μὲν καὶ κατὰ τοὺς
τοῦ Βαβυλωνίων χρόνους· πρῶτος γάρ δὲ Ἀστύριος
ἐπελθὼν τὰς δέκα φυλὰς τοῦ Ἰσραὴλ αἰχμαλώτους
ἀπήγαγεν· εἴτα μετὰ τούτον δὲ Βαβυλωνίος τοὺς ὑπο-
λόιους ἔχειρωσατο, τὴν Ἱερουσαλήμ σὺν τῷ ναῷ
πυρπολήσας. Οὐ δὴ θεσπίζει φάσκων δὲ λόγος· Ἐμ-
πειρούσμερη ἐν πυρὶ καὶ ἀνεστραμμένη· γέγονε
δὲ καὶ ἐπὶ τῆς Ρωμαίων βασιλείας, πρῶτον μὲν πο-
λιορκησάντος αὐτοὺς Τίτου τοῦ καὶ τὸ ιερὸν πυρπο-
λήσαντος μετὰ τὰ τολμηθέντα αὐτοῖς κατὰ τοῦ Σω-
τῆρος ἡμῶν· ἐπειτα Ἀδριανοῦ τοῦ τὴν πόλιν αὐτὴν
ἔσαντον Ἰουδαίοις εἶναι νομοθετήσαντος. Ἄλλ' ἐπειδὴ
ταῦτα περὶ τῆς πολιορκίας ἐθέσπισε τοῦ ἔθνους,
πρῶτον περὶ τῆς σωτηρίου θεοφανείας εὐχὴν ἀν-
πέμπει λέγων· Γερηθήτω ἡ χειρ σου ἐπ' ἄρδα
δεξιᾶς σου, καὶ ἐπὶ Υἱὸν ἀνθρώπου δὲ ἐκραταιώ-
σας σεαυτῷ. Παρακαλεῖ δὲ ἐν τούτοις τὸν ἄνδρα
τῆς δεξιᾶς τοῦ Θεοῦ ὁ φθῆναι ἐπὶ γῆς. Δι' αὐτοῦ γάρ,
φησιν, Ἡμεῖς οἱ παραδεξάμενοι αὐτὸν οὐ μὴ ἀποστέλλειν
δὲ καὶ ἰκτεύομεν λέγοντες· Κύριε τῶν δυνάμεων, ἐπιστρέψος ἡμᾶς, καὶ ἐπίφερος τὸ πρόσωπόν
σου, διὰ τοῦ δηλωθέντος ἀνδρὸς, καὶ σωθησόμεθα.

A ruina : in illo item non faustus finis, non promis-
sio, quæ recensitis malis medeatur, assertur ; at
in præsenti post tristia illa hæc in fine sermonis
adjicit : *Kedde vicinis nostris septuplum in sinu eo-
rum, improprium ipsorum, quo exprobaverunt
tibi, Domine. Nos autem populus tuus et oves pascue-
tae, confitebimur tibi in sacerdum. In generationem
et generationem annuntiabimus laudem tuam.* Hæc
quippe vere justorum voces sunt.

VIII.

Octava Asaphi propheta multa in titulo simul
indicat : nam dicitur, *in finem, et, pro iis qui com-
mutabuntur, et, psalmus*⁸⁶ : ad hæc autem omnia
B observatur hunc solum psalmum, ex iis qui in toto
libro feruntur, *testimonium inscribi.* In finem ita-
que remittit, quia futura vaticinatur ; est vero, *pro
iis qui commutabuntur, ob mutationem corum qui in
prophetia indicantur ; testimonium autem dicitur,*
quia testimonium præbet viro ibidem prænuntiatio,
et ei qui vocatur Filius hominis. Nam quemdam Fi-
lium hominis hic inducit, et virum dexteræ Dei
eumdem nuncupat. Primo itaque Judaici populi ex
Ægypto exitum, atque habitationem in Palæstina
allegorico more declarat dicens : *Vineam de Ægypto
transtulisti, ejecisti gentes et plantasti eam, et ca-
tera.* Deinde futuram ejus desolationem his indicat :
Utquid destruxisti maceriam ejus, et vindemiant eam
C omnes qui prætergrediuntur viam? De obsidentibus
autem eam hæc tradit : *Exterminavit eam aper de
silva, et singularis ferus vastavit eam.* Quibus ver-
bis eam gentem a duobus obsidētam significat.
Quod evenit Babyloniorum tempore : nam Assy-
rius prior invadens, decem tribus Israel captivas
abduxit ; deinde vero Babylonius incensis cum tem-
plo Jerosolymis, reliquos cepit. Quod hic sermo
vaticinatur his verbis : *Incensa igne et suffossa :*
id ipsum quoque Romanorum tempore accidit ; pri-
mo quidem obsidente Tito, qui post eorum contra
Salvatorem nostrum facinora, templum quoque
incendit ; deinde vero Adriano imperante, qui
Judæis urbis aditum lata lege interclusit. Sed post-
quam isthæc de obsidione gentis vaticinatus fue-
rat, in sequentibus de divino Servatoris adventu
hæc precando dicit : *Fiat manus tua super virum
dexteræ tuæ, et super Filium hominis quem confir-
masti tibi.* His autem rogat, ut vir dexteræ Dei in
terra appareat. Per ipsum enim, inquit, nos qui
suscepimus eum, non discedemus a te, sed etiam
per ipsum nos vivificabis : *quamobrem his verbis
supplicamus : Domine virtutum, converte nos, et
ostende faciem tuam per prædictum virum, et salvi-
erimus.*

D

IX.

Admodum consequenter ad prædicta, hæc, quam tractamus, prophetia, *pro torcularibus*⁸⁷ inscripta est, et ad finem remittit. Torcularia porro hic vocat Ecclesiæ Dei per totum orbem constitutas, in quibus sanctæ illius vineæ vindemia colligitur. Stupendo autem modo *pro torcularibus*, post destruetam priorem vineam, inscribitur. Illa namque ab agresti apro vastata, atque maceria ejus destructa, hic multorum torcularium, non unius tantum, mentione habetur. Torcular autem primum illud, quod unum erat, declarabat Isaías his verbis : *Et adficiavi turrim, et protorcular sodi in ipsa*⁸⁸, scilicet vinea. At postquam primæ turris ruinam atque protorcularis destructionem, itemque totius vineæ desolationem illic enarraverat; jure in præsenti omnium gentium vocationem denuntiat, cum *pro torcularibus* prophetiam inscribit. Quamobrem ad gaudium et lætitiam eos, quibus Evangelium prædicatur, invitat dicens : *Exsultate Deo adjutori nostro, jubilate Deo Jacob. Sumite psalmum, et date tympanum, psalterium jucundum cum cithara. Et hæc quidem iis qui digni Evangelio sunt, quique propriis fructibus torcularia replent. De Judaica vero gente clare subjungit : Et non audivit populus meus vocem meam, et Israel non intendit mihi. Et disiisi eos secundum desideria cordis eorum. Hæc porro opportunissime præcedenti prophetiæ cohærent. Quemadmodum enim illic vineæ ruinam declarabat, ita etiam hoc loco eorumdem hominum inobsequentiam coarguit ; et sicut in illo virum dexteræ Dei, et Filium hominis confirmatum induxit, sic illi hanc subjunxit prophetiam, inscriptam *pro torcularibus*, id est, Ecclesiis Dei, quas Filius hominis constituit.*

X.

Hic Asaph deos inducit, et Deum in medo deorum, eos, qui dii vocantur, dijudicantem et quidem necessario : nam quia superius tolam Judaicam gentem incusabat, consequenter in præsenti eorum principes speciatim coarguit. Deinde quia in præcedenti psalmo Christum Dei, virum dexteræ ejus et Filium hominis confirmatum vocaverat, ejus in carne adventum his significans, ne quis ipsum merum hominem, et multis aliis similem arbitraretur, ipsum hic Deum prædicat his verbis : *Deus stetit in synagoga deorum*⁸⁹. (I) Ac ne quis ob monarchiæ, sive unius principii rationem turbaretur, Christum Dei Deum esse audiens; congruenter hic inultos deos nominat eos qui sub hæc incusantur, tantum non precipiens ut ne cunctemur Filium quoque Dei Deum vocare. Si enim gentis principes, qui male audiebant, Dei nomine dignati sunt, quod, quæso, periculum fuerit si virum dexteræ Dei et Filium hominis confirmatum, Deum fateamur? Deinde vero

A

θ.

Σφόδρα ἀκολούθως τοῖς προλεχθεῖσιν ἡ μετὰ γέρας προρρέεται ὑπέρ τῶν ἀγρῶν προγέτραπται, καὶ εἰς τὸ τέλος ἀναπέμπει. Ληγοὺς δὲ διὰ τούτων ὄνομάζει τὰς καθ' ὅλτες τῆς οἰκουμένης Ἐκκλησίας τὸν Θεοῦ, ἐν οἷς ὁ τρυγητὸς τῆς ἀγίας ἀμπέλου συνήκται. Παραδόξως δὲ προγέραπται, ὑπέρ τῶν ἀγρῶν, μετὰ τὸν ἀφανισμὸν τῆς προτέρας ἀμπέλου. Ἐκεῖνης γάρ λυμανθεῖσται ὑπὸ τοῦ ἀγρίου συδεῖς (sic), τῷ τε φραγμῷ αὐτῆς καθαιρεθέντος, ἐνταῦθα πολὺν ληγῶν καὶ οὐκέτι μιᾶς δὲ λόγος μνημονεύει. Ληγὸν δὲ μίαν τὴν πρώτην ἔδηλου καὶ ὁ Ἡσαΐας λέγων· Καὶ φύκεδρυμητα πύργον, καὶ προλίγυρις ἀνεῦξα ἐταῦτῷ, δηλαδὴ τῷ ἀμπελῶνι. Ἀλλ᾽ ἐπεὶ τὴν πτῶσιν ἔδηλου τοῦ προτέρου πύργου, καὶ τὸν ἀφανισμὸν τοῦ προλίγυρου, τὴν τε τοῦ παντὸς ἀμπελῶνος ἐργάμιαν ἐν ἔκεινοις· εἰκότως διὰ τοῦ παρόντος τῶν ἔθνων ἀπάντων τὴν κλῆσιν εὐαγγελίζεται, ὑπέρ τῶν ἀγρῶν ἐπιγράψεις τὴν προφητείαν. Διδὲ ἐπὶ καρὰν καὶ εὐφροσύνην προκαλεῖται τοὺς εὐαγγελιζομένους φάσκων· Ἀγαλλιᾶσθε τῷ Θεῷ τῷ βοηθῷ ἡμῶν· ἀλιλάξατε τῷ Θεῷ Ἰακὼβ. Λάβετε ψαλμὸν, καὶ δύτε τύμπανον, ψαλτήριον τερπνόν μετὰ κιθάρας. Ταῦτα μὲν οὖν τοῖς ἄξεισι τοῦ Εὐαγγελίου, τὰς τὰς ληγοὺς ἀπὸ τῶν οἰκείων καρπῶν πληροῦσι. Περὶ δὲ τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους σαφῶς ἐπιλέγει· Καὶ οὐκ ἤκουσεν ὁ λαός μον τῆς φωνῆς μου, καὶ Ἰσραὴλ οὐ προσέσχε μοι. Καὶ ἐξαπέστειλα αὐτὸνε κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα τῆς καρδίας αὐτῶν. Πολλῆς δὲ C ξεστα ἀκολούθιας ταῦτα πρὸς τὴν ἔμπροσθεν προφητείαν. Ὅς γάρ ἔκει τῆς ἀμπέλου τὸν ἀφανισμὸν ἔδηλον, οὕτω καὶ ἐνταῦθα τῶν αὐτῶν τὸ ἀπειθές καὶ ἀνήκοντον ἐλέγχει· καὶ ὡς ἐν ἔκεινῳ ἀνδρα δεξιᾶς τῷ Θεῷ εἰσήγαγε, καὶ Υἱὸν ἀνθρώπου κεκραταιμένον, οὕτω διὰ τῶν προκειμένων τὴν ὑπέρ τῶν ἀγρῶν συνῆψε προφητείαν, δηλαδὴ τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ δια τὸ Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου συνεστήσατο.

I.

Θεοὺς εἰσάγει καὶ Θεὸν ἐν μέσῳ θεῶν διακρίνοντα τοὺς ὄνοματα μένουσας θεοὺς ἐν τούτοις δὲ Ἀστρα ἀνακαίως· ἐπειδὴ γάρ διὰ τῶν ἔμπροσθεν τοῦ παντὸς Ἰουδαίων ἔθνους κατηγόρει, ἀκολούθως ἐπὶ τοῦ παρόντος τοὺς παρ' αὐτοῖς δροχοντας ίδιας ἐλέγχει. Εἰτ' ἐπειδὴ τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ πρὸ τούτου ἀνδρᾳ ὄντι μετεξεῖσθαι καὶ Υἱὸν ἀνθρώπου κεκραταιμένον, τὴν ἐνσαρκὸν αὐτοῦ παρουσίαν σημήνας, ἵνα μή τις αὐτὸν φύλον ὑπολάβοι ἀνδρα καὶ τοῖς πολλοῖς δόμοιον, θεολογεῖται αὐτὸν ἐν τοῖς μετὰ κιθαρας φήσας· Οὐ θεὸς ἐστη ἐν συναγωγῇ θεῶν. Καὶ ὅπως μή ταραχθεῖ τις εἰς τὸν περὶ μοναρχίας λόγον, Θεὸν ἀκούων τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ, εἰκότως καὶ πλεονιας θεοὺς ὄντοις εἰς τὸν διὰ τῶν ἐξῆς κατηγόρου μενουσας, μονονουχὴ παρακελευσόμενος μή ἀποκνεῖν καὶ τὸν Υἱὸν Θεοῦ θεὸν ἀποκαλεῖν. Εἰ γάρ οι διεβλαδόμενοι τοῦ ἔθνους δροχοντες θεοὶ τις οὐθησαν ὄνομα σθήναται, πολος ἀν γένοιτο κίνδυνος τὸν ἀνδρα τῆς διεξῆς τοῦ Θεοῦ καὶ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου τὸν κεκρ-

⁸⁷ Psal. lxxx, 4. ⁸⁸ Isa. v, 2. ⁸⁹ Psal. lxxxi, 1.

(I) De monarchia vide in Praef.

ταῖαιων Θεὸν δύολογεῖν; Εἰτ' ἐπὶ τέλει τοῦ παντὸς ὁ Προφῆτης εὐχήν ἀναπέμπει ὑπὲρ τῆς τῶν ἔθνων κάλησες φάσκων· Ἀράστα, σὸν Θεόν, κρίνο τὴν γῆν, διὰ τὸν κατακληροομήσεις ἐν πᾶσι τοῖς θερεσίν. "Εοικε δὲ τούτῳ ἀκόλουθος εἶναι ὁ μὲν ψαλτὸς, ἐνῷ καὶ αὐτῷ λέλεκτο· Θεὸς θεῶν Κύριος ἐλάλησε. Καὶ ἐν ἀμφοτέροις δ' οὖν Θεὸς θεῶν εἰσῆκται· καὶ πάλιν ἐν ἀμφοτέροις κρίνων ἀναγέγραπται. Καὶ ἐν μὲν τῷ παρόντι λέλεκται· Ἀράστα, σὸν Θεόν, κρίνο τὴν γῆν, διὰ τὸν κατακληροομήσεις ἐν πᾶσι τοῖς θερεσίν· ἐν δὲ τῷ μὲν σφόδρᾳ τούτοις ἀκόλούθως ὅπως ἀναστὰς κρίνει τὴν γῆν ὑπογράψει· ὁ λόγος φάσκων· Θεὸς θεῶν Κύριος ἐλάλησε, καὶ ἐκάλεσε τὴν γῆν ἀπὸ ἀρατολῶν ἡλίου μέχρι δυσμῶν· καὶ ἐξῆς· Ὁ Θεὸς ἐμψαρῶς ἥξει, καὶ οὐ καρποσικῆσται. Πῦρ ἐνώπιον αὐτοῦ καυθήσεται, καὶ τὰ ἐξῆς· δι' ὧν δπῶς μέλλει κρίνειν διεξέρχεται. Καὶ ἐπειδὴ περ ἐν τῷ μετὰ χειράς λέλεκται· "Οὐτὶ σὺν κατακληροομήσεις ἐν πᾶσι τοῖς θερεσίν· εἰκότως ἐν τῷ μὲν τοὺς παρὰ Μωϋσεῖ περὶ θυσιῶν ἀνατρέπει νόμους, ἔτερον τρόπον παραδίδοντες λογικῆς θυσίας, τὸν καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἐν πᾶσι τοῖς θερεσίν ἐπιτελούμενον· δι' ὃ λέλεκται· Οὐτὶ σὺν κατακληροομήσεις ἐν πᾶσι τοῖς θερεσίν.

IA.

"Ο παρὼν λόγος, τελευταῖς δὲ τοῦ Ἀσάρ, ἵκετηριαν περιέχει· καὶ παράκλησιν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ σφόδρ' ἀκόλουθως. Ἐπειδὴ γάρ ἐν τοῖς πρώτοις ἐθέσπισε τὴν ἐχάτην τοῦ τόπου πολιορκίαν, εἰτ' ἀναδραμῶν τῷ χρόνῳ δευτέραν τὴν ὑπὸ Ἀντίοχου γενομένην ἐτάξειν, εἰτ' ἐπὶ ταύτης τρίτης ἐμνημόνευσε τῆς προσαγούστης τοῖς χρόνοις, λέγω δὲ τῆς κατὰ τῶν Ἀσυρίων καὶ Βαβυλωνίων ἀρχῆς· ἀκόλούθως διὰ τῶν προκειμένων δέτην καὶ ἵκετηρίαν ἀναπέμπει ὑπὲρ τῆς τοῦ χρόνοις πρώτης πολιορκίας, καθ' ἣν πάντες οἱ περίοικοι τῆς Ἰουδαίας δεξιὰς τοῖς Ἀσυρίοις κατ' αὐτῶν ὠρεζαν. Ο δὴ σημαίνει λέγων· Τὰ σκηνώματα τῶν Ἰδουμαίων καὶ οἱ Ἰσμαηλῖται, Μωὰδ καὶ οἱ Ἀγραρηοι, Γεβὰλ καὶ Ἀρμὼν καὶ Ἀμαλὴχ, ἀλλότροι μετὰ τῶν κατοικούντων Τύρον. Καὶ τῷρ καὶ Ἀσσοὶρ συμπαρεγένετο μετ' αὐτῶν, ἐπειδὴ θασταρεῖσαν εἰς ἀρτιληγύην τοῖς υἱοῖς Λάωτ. Οἵτις ἐξῆς τὸ καταληφθεντὸν αὐτοὺς ὑπογράψει· τέλος φάσκων· Ὁ Θεὸς μου, θοῦ αὐτοὺς ὡς τροχὸν, ὡς καλδύμηντα κατὰ πρόσωπον ἀρέμου, ὡσεὶ πῦρ διαπλέξει δρυμὸν, ὡσεὶ φλὸδεκάτην κατακαύσει δρη, καὶ τὰ ἐπιφερόμενα. "Ἐνθα γενόμενος ἀναγκαῖως ἐπιτηρήσεις, ὡς δπῶς μέμνηται τοῦ Ἀσσούρ, οὗτοι δὲ ἡστῶν οἱ Ἀσσύριοι, καὶ τῶν προλεγθέντων ἔθνῶν τὴν κατ' αὐτῶν ποιεῖται δέτην, καὶ τὴν καταστροφὴν αὐτῶν ἐξῆς θεσπίζει· καὶ ἐν τῷ οἴη δόμοιως, ἐν ᾧ τὰ κατὰ Ἀντίοχου προανεφύνει, δεῖς Ἐλληνίζειν καὶ παρεβαίνειν τὰ πάτρια ἡνάγκαζεν Ἰουδαίους. Πάλιν γάρ κάκει τὴν καταστροφὴν τῶν πολεμίων προβλέγεν. Οὐκέτι δὲ καὶ ἐν τῷ οἴη, καθ' ὃν ἡ ἐσχάτη αὐτῶν ἐδηλοῦτο ἀποβολή.

Οὔτοις μὲν οὖν οἱ συνημμένοι τοῦ Ἀσάρ ια'. Ο δὲ

A in fine psalmi orationem Propheta profert pro gentium vocatione, dicens: *Surge, Deus, judica terram, quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus.* Videtur huic psalmo quadragesimus nonus affinis esse, in quo etiam dicebatur: *Deus deorum Dominus locutus est⁹⁰: nam in utroque Deus deorum inducitur; rursumque in ambobus judicare scribitur; in præsenti quippe dicitur: Surge, Deus, judica terram, quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus;* in quadragesimo autem nono, valde consentanea huic ratione, quo pacto surgens judicet terram desribitur his verbis: *Deus deorum Dominus locutus est, et vocavit terram a solis ortu usque ad occasum⁹¹; ac deinceps: Deus manifeste veniet, et non silebit. Ignis in conspectu ejus exardescet⁹², et cætera: queis quomodo judicaturus sit enarrat.* Et quia in præsenti dictum est: *Quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus;* opportune in quadragesimo nono, Moysis de sacrificiis leges abrogat, aliumque rationabilis sacrificii ritum tradit, quod per totum orbem in omnibus gentibus persolvitur. Quare dictum est: *Quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus.*

XI.

C Hic sermo qui postremus Asaphi⁹³ est, supplicationem ac deprecationem pro populo admodum opportune complectitur. Quia enim in primis postremam loci obsidionem vaticinabatur, deinde vero quoad tempus retrogressus, secundam posuit ab Antiocho illatam cladem, ac sub hæc tertio loco posuit eam quæ tempore præcurrebat, videlicet quæ sub imperio Assyriorum et Babyloniorum accidit; consequenter in præsenti supplicationem offert, pro obsidione quæ tempore prior erat, in qua omnes Judæi finitimi dexteras suas Assyriis adversum illos porreverunt. Quod his significat: Tabernacula Idumæorum et Ismaelitæ, Moab et Agareni, Gebal et Ammon et Amalec, alienigenæ eum habitantibus Tyrum. Etenim Assur venit cum illis, facti sunt in aajitorium filii Lot. Quibus deinde finem quo excipiendi sunt describit dicens: *Deus meus, pone illos ut rotam, sicut stipulam ante faciem venti, sicut ignis qui comburet silvam, sicut flamma comburet montes, et reliqua.* Cum hoc autem deveneris observa, quæso, eum ubi illius Assur meminit (erant autem ii Assyrii), necnon prædictarum gentium, supplicationem adversus eos emittere, ac exinde infaustum eorumdem finem vaticinari: quod itidem in LXXVIII præstiluit, ubi item quæ Antiochi tempore acciderunt prænuntiat, qui Judæos compulit ut Græcorum ritum observarent, paternasque leges transgredierentur. Nam illic quoque infelicem inimicorum finem prædictit. At non in LXXIII, ubi postrema Judæorum abiectione declatur.

Illi igitur Asaphi numero undecim, conjuncti

⁹⁰ Psal. XLIX, 1. ⁹¹ ibid. ⁹² ibid. 3. ⁹³ Psal. LXXXII, 1.

sunt. Duodecimus vero ante psalmum I collocatus est, ob causam quam illum explicantes attulimus. Verum post hoc compendium, primum repetentes, ejus sententiam minutatim explorabimus.

1: PSALMUS ASAPH. LXXII.

VERS. 1-3. *Quam bonus Israel Deus iis qui recti sunt corde!* Tertia pars libri Psalmorum a presenti incipit, et in LXXXVIII desinit, ita ut psalmos complectatur septemdecim, quorum undecim consequenter ipsius Asaph sunt: hinc filiorum Core quatuor, Davidis unus, postremusque omnium Ethan Esdraitæ. Hic vero quem tractamus Asaphi est, qui propheta Davidi coætaneus erat: *Psalmusque inscribitur; quia ad calcem cum impiorum infastum exitum, tum piorum in Deo reconditum optimum finem complectitur.* Quæ his declarat: *Quia ecce qui elongant se a te peribunt, perdidisti omnes qui fornicantur abs te. Mihi autem adhædere Deo bonus est.* Init autem a doctrinae præcepis, quies impiorum ad quoddam tempus felicitatis rationem assert: hujusce quippe rei causam esse ait, quod Deus bonus patiensque sit. Idipsum sane docet divinus Apostolus dicens: *An diuitias bonitatis ejus et longanimitatis contemnis, ignorans quod clemencia Dei ad paenitentiam te adducit?*⁴⁴ et alibi dictum est: *Deus judex justus, bonus et patiens, nunc quid irascitur per singulos dies?*⁴⁵ Ut pote bonus igitur, *Solem suum oriri facit super justos et iustos, et pluit super malos et bonos.*⁴⁶ Unde Servator hanc sententiam de Patre protulit: *Nemo bonus nisi unus Deus.*⁴⁷ Quod si de Filio perquisieris, comperies qua ratione et ipse bonus sit; quia scilicet splendor est lucis sempiternæ, et speculum sine macula paternæ virtutis, et imago bonitatis illius.⁴⁸ Talis itaque Deus est; sed illud non omnibus notum; verum soli Israeli, viro scilicet perspicaci et internoscendi vi prædicto, qualem sub hæc declarat his verbis, *rectis corde.* Qui enim in mente nihil tortuosum habet, sed recta et sincera cogitatione providentiæ rationem contemplatur, ipse scilicet Israel fuerit, cui Deus bonus esse cognoscitur, quia ob bonitatis excellentiam omnes tolerat. Sed Deus quidem hujusmodi est. Ego vero homo qui veritati studeo, mentis meæ stoliditatem enarro. Etenim firmitatem mea et gressu, sive ut metaphorice loquar, animæ pedibus et fulcris commotus pene et eversus sum a spe mea in Deo reposita; idque ob prosperas atheorum impiorumque res. Verum id quidem pene perpessus sum; at Dei gratia concussus non fui; neque a tali cogitatione superatus: alias vero periisse, et effusi essent gressus mei: nam, *pene effusi sunt gressus mei, sed non revera effusi sunt.* Quomodo autem gressus animæ effundantur intelliges, si perpendas, qua ratione multi pietatis exercitatione jam proiecti, temperantia et castitate diuturno tempore fulgentes, demum ad molliorem

A ιερὸν τοῦ νψαλμοῦ κατατέαται δι' ἣν ἀποδεῖκναμεν αἰτίαν τοὺς τόπους διηγούμενοι. Ἀλλὰ γάρ μετὰ τὴν τούτων ἐπιτομήν φέρεται παναλαζόντες τὸν πρώτον, τὴν κατὰ μέρος αὐτοῦ διάνοιαν ἐπιθεωρῆσαν.

ΤΑΛΜΟΣ Τῷ ΑΣΑΦ. ΟΒ'.

Ως ἀριθμὸς τῷ Ἰσραὴλ σῷ Θεῷ, τοῖς εἰθέτει τῇ κυρδίᾳ! Τὸ τρίτον μέρος τῆς βιβλίου τῶν Φαλμῶν δρχεται μὲν ἀπὸ τοῦ παρόντος, περαιοῦται δὲ εἰς τὴν πτη', ὡς τοὺς πάντας περιέχειν φαλμοὺς ἐπὶ ταῖς δέκα· ὃν ἐφεξῆς ματαγγίουσι τοῦ Ἀσαφ· εἰτα τὸν υἱὸν Κορὲ δ, καὶ τοῦ Δαυΐδ εἰς, καὶ Αἴθαντοῦ Ἐσδραίτου τελευταῖος. Ο μέντοι μετὰ χειρας τῶν Ἀσαφ (προφήτης δὲ ἣν οὖτος συγχρονίσας τῷ Δαυΐδ), Φαλμὸς μὲν ἐπιγέγραπται, διὰ τὸ περιέχειν ἐπὶ ταῖς τῶν λόγων τῶν μὲν ἀσεβῶν τὴν καταστροφὴν, τῶν δ' εὐσεβῶν τὸ παρὰ τῷ Θεῷ τεταμιευμένον ἀγαθὸν τέλος· ἀ δὴ παρίστη λέγων· Οτι λιδοὶ οἱ μακρύροτες ἑαυτοὺς ἀπὸ τοῦ ἀπολοῦνται, ἐξαλόθρευσις πάντα τὸν παρενύοντα ἀπὸ σοῦ. Εμοὶ δὲ τὸ προσκολλᾶσθαι τῷ Θεῷ ἀγαθὸν ἔστι· δρχεται δὲ ἀπὸ δογματικῆς διδασκαλίας, διὰ τῆς αἰτίας ἀποδίδωσι τῆς τῶν ἀσεβῶν κατά τινας καιρούς εὐπραγίας· τὸ γάρ ἀγαθὸν εἶναι καὶ μακρόθυμον τῷ Θεῷ, τοῦτο φησιν ὑπάρχειν αἰτίαν. Ο δὴ διδάσκει καὶ ὁ Χείδος Ἀπόστολος λέγων· Ἡ τοῦ πλούτου τῆς χρηστότητος αὐτοῦ καὶ τῆς μακροθυμίας καταφορεῖς, ἀγροῶν, ἔτι τὸ χρηστόν τοῦ Θεοῦ εἰκαστόν εἶται; καὶ δίλαχού δὲ εἰρηται· Ο Θεὸς κριτὴς δικαιος καὶ ἀγαθὸς καὶ μακρόθυμος μὴ ὄργὴν ἐπάγων καθ' ἐκάστην ἡμέραν· Ως ἀγαθὸς γοῦν ἀνατέλλει τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἐπὶ δικαιούς καὶ ἀδίκους, καὶ βρέχει ἐπὶ πονηρούς καὶ ἀγαθούς. Ἔνθεν καὶ ὁ Σωτὴρ ὅρον περὶ τοῦ Πατρὸς ἐκήνεγκεν εἰπών· Οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἰς τὸν Θεόν. Κανὸν ἐξετάζεις περὶ τοῦ Γιοῦ, μαθήσῃ ὅπος ἔστι καὶ αὐτὸς ἀγαθός· ἐπείπερ ἀπαύγασμά ἐπι φωτὸς ἀδίου καὶ ἐσοπτρὸν ἀκριβῶντον τῆς τοῦ Πατρὸς ἐνεργείας, καὶ εἰκὼν τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ. Τοιοῦτος μὲν οὖν ὁ Θεὸς πάψυχεν· ἔγνωστα: ἐπεὶ πᾶσιν, ἀλλὰ μόνῳ τῷ Ἰσραὴλ, τῷ διορατικῷ δηλαδὲ καὶ γνωστικῷ ἀνδρὶ, ὃν δὴ παρίστησι συνάπτων ἐῆς καὶ λέγων, τοῖς εἰδέσι τῷ καρδίᾳ. Ο γάρ μητεροὶ κατεχούμενος ἐν τῇ ἑκατοῦ ψυχῇ, λογισμοὶ δὲ ὄρθοις ἐπιβάλλων τοῖς τῆς προνοίας λόγοις, αἵτις ἂν εἴη ὁ Ἰσραὴλ, φ καὶ ἔγνωστα: ἀγαθὸς ὃν ὁ Θεὸς δι' ὑπερβολὴν τε ἀγαθότητος πάντων ἀνεχόμενος· Ἀλλ' ὁ μὲν Θεὸς τοιοῦτος. Ἐγὼ δὲ, ἀνθρώπος φιλαλήθης εἶναι θέλων, τὴν ἐμαυτοῦ διηγοῦμαι τῆς ψυχῆς νωθρίαν. Μικροῦ γάρ δεῖν τὴν ἐμαυτοῦ στάσιν καὶ βάσιν, καὶ, ὡς ἀν εἴποι τις μεταφορικῶς, τοὺς τῆς ψυχῆς πόδας καὶ τὰ ἐρείσματα παρετράπην ἐκ τῆς εἰς τὸν Θεὸν ἐλπίδος διὰ τὰς τῶν ἀθέων καὶ ἀσεβῶν ἀνθρώπων εὐπραγίας. Ἀλλὰ παρὰ μηκόν μὲν τοῦτον ἐπαθον· διὰ δὲ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν οὐκ ἐσαλεύθην, οὐδὲ κατεκράτησέ μου ὁ προλεχθεῖς λογισμός· ἥ γάρ ἂν ἀπωλόμην, καὶ πάντα μου τὰ διαθήματα κέχυτο· παρ' ἀλίγον γάρ ἐξεχύθη τὰ

⁴⁴ Rom. ii, 4. ⁴⁵ Psal. vii, 12. ⁴⁶ Matth. v, 45.⁴⁷ Marc. x, 48. ⁴⁸ Sap. vii, 26; Hebr. i, 5.

διαβήματά μου, οὓς μήν ἐξεχύθη. Νοήσεις δὲ ὅπως ἔκχειται ψυχῆς διαβῆματα, ἐπιστῆσας, ὡς ήδη τινὲς, προκόψαντες ἐν ἀσκήσει θεοσεβείᾳ, ἐν σωφροσύνῃ τε καὶ ἀγνείᾳ διαλάμψαντες μακροὶ χρόνοις, ὑστερόν ποτε ὑπεισέργασαν χαυνότερον βιώσαντες καὶ ὀλεσθήσαντες, τῇ παντελῶς ἐκπεσόντες τοῦ σκοποῦ, καὶ ὕσπερ ναυάγιον παθόντες τῶν πάλαι συνηγμένων αὐτοῖς ἀγαθῶν πράξεων. Τούτων γάρ οὐκ ἀν ἀμέροτοις εἰπών τοὺς πόδας τῆς ψυχῆς σεσαλεῦσθαι· οὐ μήν ἀλλὰ καὶ ὅλους πεπτωκέναι, τά τε διαβῆματα αὐτῶν καὶ τὰς κατὰ Θεὸν πορείας τὴν ἐν μαχρῷ χρόνῳ προκοπήν ἀπορρέεισαν καὶ ἐκκεχύσθαι. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν παρὰ μικρὸν, φησὶν, ἐπαθον, οὐ μήν πέπονθα διὰ τὸ τοῦ Θεού ἔλεος. Πλὴν ἡμελλόν γε ταῦτα πάσχειν διὰ ζῆλουν ὃν ἐζῆλουν ἐπὶ τοῖς ἀνόμοις δρῶν τὴν εἰρήνην αὐτῶν καὶ τὴν ἐν πλούτῳ καὶ τρυφῇ, ἐν τε ἀρχαῖς καὶ ἀξιώμασιν εὐημερίαν. Εἰς ταῦτα γάρ ἀφορῶν διεπριόμην, ὡς μικροῦ δεὸν κινδυνεῦσαι περιπτεσὲν ἀθέοις λογισμοῖς· οἵς οὐ περιπέπτωκα δόγμασιν ὄρθοις θεραπευσμένος, τοῖς ὑπομιμήσκουσιν ἀγαθὸν εἶναι τὸν Θεὸν καὶ ἀνεξίκακον καὶ μακρόθυμον. Διόπερ ἐκπληττόμενος αὐτοῦ καὶ ἀποθυμάζων τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἀγαθότητος, εἴπον ἀρχόμενος τοῦ ἱλέου· Ὡς ἀγαθὸς τῷ Ἰσραὴλ ὁ Θεὸς, τοῖς εὐθέστι τῇ καρδίᾳ. Ἄντι δὲ τοῦ· Ὡς ἀγαθὸς, δὲ Σύμμαχος· Πλὴν ὅτεως, φησὶν, ἀγαθὸς ὁ Θεὸς τῷ Ἰσραὴλ, ἐπισυνάψας καὶ εἰπὼν, τοῖς καθαροῖς τὴν καρδίαν. Οὗτοι γάρ εἰσιν ὁ ἀληθινὸς Ἰσραὴλ· διὸ ἐλέγετο καὶ ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος· Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, στὶ αὐτοῖς τὸν Θεὸν ἔφορται· καὶ ὁ Ἰσραὴλ δὲ ὄφων τὸν Θεόν ἔμρινενται.

Οὐτὶ οὐκ ἔστιν ἀράρενοις ἐν τῷ θαράτῳ αὐτῶν, καὶ στερέωμα ἐν τῇ μάστιγι αὐτῶν. Ἐρ κόποις ἀνθρώπων οὐκ εἰστιν, καὶ μετὰ ἀνθρώπων οὐ μαστιγωθήσοται. Διὰ τοῦτο ἐκράτησεν αὐτοὺς ἡ ὑπερηφαλία εἰς τέλος. Ὡς ἐν Ιστορίᾳ διεξέρχεται τὰ ταράξαντα αὐτοῦ τὴν ψυχὴν, ἵνα γνῶμεν, διτὶ μή ἐπὶ μαχροῖς ἐσαλεῦθεσαν αὐτοῦ οἱ πόδες παρὰ ὀλίγον· μηδὲ ἐπὶ τοῖς τυχοῦσιν ἡμελλον ἐσαυτοῦ ἐκχεισθαι τὰ διαβῆματα. Τίνα δὲ ἦν ταῦτα; Οἱ ἀσεβεῖς καὶ τὸν Θεὸν οὐκ εἰδότες, οὔτω, φησὶν, ἐν εὐσταθείᾳ βίου καὶ θυμηδίαις διηγήσον, καὶ μέχρις ἐσχάτης τελευτῆς τοσαύτης ἀπήλαυον τρυφής, ὡς καὶ πάντοι ὄντειον εὑξασθαι τῶν ἴσων αὐτοῖς τυχεῖν, ζηλῶσαι τε αὐτῶν οὐ μόνον τὴν ζωὴν, ἀλλὰ καὶ τὸν θάνατον, διὸ οὐδὲ παραιτησασθαι ἐξηγοῦντες προφῆτας ἡγήσασθαι. Οὕτως οὐκ ἦν ἀνάνευσις ἐν τῷ θαράτῳ αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ εἰ συνέδη ποτὲ μάστιγι καὶ πληγῇ, τουτέστι περιστάσει καὶ συμφορῇ περιπτεσὲν αὐτῶν τινα, τῇ ἐν νόσοις ἐξετασθῆναι καὶ ζημίαις, οὐκ ἦν στερέωμα ἐν τῇ μάστιγι αὐτῶν. Οὐ γάρ στερεά τις ἦν καὶ ἐπίμονος ἡ κατὰ τὸν πληγή· βραχεῖα δέ τις καὶ ἐξ ἐπιπολῆς παρατρέχουσσα. Οὐδὲ ἐν κόποις δὲ ἀνθρώπων ἐξητάζοντο, γεωπονοῦντες καὶ τὴν τροφὴν ἀπὸ χειρῶν παριζόμενοι, πενίᾳ τε κατατρυχόμενοι· τούναντίον δὲ πλούτῳ περιφρέδεομενοι καθηδύνπαθουν ἐντρυφῶντες, καὶ μηδὲν ὅμοιον πάσχοντες τοῖς λοιποῖς ἀνθρώποις τοῖς μαστιζομένοις ἐκάστης ἡμέρας δι᾽ ἐπιπόνου καὶ μοχθηροῦ βίου. Διὸ ἐν κόπῳ ἀνθρώπων οὐκ εἰσὶ,

A vitam affecti et prolapsi sint; sive etiam penitus a scopo defecerint, et quasi naufragium in bonis iam collectis operibus fecerint. Illos si pedibus animæ commotos dixeris; imo vero si penitus prolapsos, atque gressus eorum, diuturnumque in via Dei prospectum vacillasse et effusum esse affirmaveris, neutiquam aberres. Sed hæc, inquit, fere pertuli; nec pertuli tamen per misericordiam Dei. Cæterum tanti mili mihi periculi in causa sunt zelus quo iniquorum causa accendebar, dum viderem pacem ipsorum, neconon eorum in divitiis, voluptate; dominatu, dignitatibus felicitatem. Haec respiciens disseccabar, ita ut pene in impias labi cogitationes periclitarer: in quas tamen, rectis firmatus institutis, Deum bonum patientem et tolerantem esse commonentibus, neutiquam decidi. Quamobrem præcellentiam bonitatis ipsius demirans, ac stupens, sic sermonem orsus sum: *Quam bonus Israel Deus, rectis corde!* Pro illo autem: *Quam bonus; Symmachus: Sane, inquit, vere bonus Deus Israel, puris corde.* Quis vero esset Israel his additis verbis declaravit, *puris corde.* Illi namque vere Israel sunt; quare a Servatore quoque dictum est: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt*¹⁰: Israel autem *videns Deum explicatur.* τοῖς καθαροῖς τὴν καρδίαν. Παρέστησε γάρ τις εἴη ὁ Ἰσραὴλ, ἐπισυνάψας καὶ εἰπὼν, τοῖς καθαροῖς τὴν καρδίαν. Οὗτοι γάρ εἰσιν ὁ ἀληθινὸς Ἰσραὴλ· διὸ ἐλέγετο καὶ ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος· Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, στὶ αὐτοῖς τὸν Θεὸν ἔφορται· καὶ ὁ Ἰσραὴλ δὲ ὄφων τὸν Θεόν ἔμρινενται.

C VERS. 4-9. *Quia non est respectus morti eorum, et firmamentum in plaga ipsorum. In laboribus hominum non sunt et cum hominibus non flagellabuntur. Ideo tenui eos superbia in finem. Historiæ more quæ animam turbant suam enarrat, ut sciamus non parva de causa pene commotos ejus pedes, neque ob res parvi momenti pene effusos gressus ipsius fuisse. Quænam illa erant? Impii, inquit, et qui Deum non norant, tam felici vitæ decursu, tantaque voluptate degebat, et usque ad extremuta vitæ halitum tot deliciis fruebantur, ut nemo non optaret paria consequi, ac non solum vitæ eorum, sed etiam morti invideret, tali scilicet, qualem abnuere ac horrendam putare nemini licet. Sic non erat respectus morti eorum. Sed etiam si quando contingeret eorum aliquem in plagam et flagellum, videlicet in ærumnam et calamitatem incidere; sive morbo afflicti vel detimento, non erat firmamentum in plaga ipsorum. Non enim firma permanensque talis ipsorum plaga erat; sed brevis superficiemque carpitum attingens. Neque item in laboribus hominum versabantur, terram colendo, vel manibus victimum parando; non pauperie afflicti erant; verum e contrario divitiis affluentes, in delicias immergebantur, nihilque patiebantur ut reliqui homines, qui quotidie laboriosa ærumnosaque vita macerantur. Quare in labore hominum non sunt, et cum hominibus non flagellabuntur. Symma-*

¹⁰ Matth. v. 8.

ebus autem sic interpretatus est : Quia non cogitabant de morte : firma namque erant vestibula eorum ; ac deinceps : In miseria, inquit, viri non erant, neque cum hominibus percutiebantur. Quia igitur tali in conditione erant, ideo tenuit eos superbia. Cum par fuissest enim, ut illi vere impii, secundum humum cogitandi morem, condignas impietatibus pœnas luerent ; illi certe in deliciis vita versabantur dum Deo bellum noverent. Quare dum altererentur seipsis pejores evadabant, et operi sunt iniquitate et impietate sua; pro quo Symmachus : Superbia, inquit, induli sunt, quasi horrea ex iniquitate habentes. Ad hæc autem : Prodibit quasi ex adipe iniquitas eorum. Cujus loci clariorem extulit sententiam Symmachus his verbis : Prociderunt ex pinguedine oculi eorum : similiter Aquila Interpretatus est dicens : Exierunt ab adipe oculi eorum. Præter hæc inquit : Transierunt in affectum cordis : cogitaverunt et locuti sunt in iniquitate : quæ sic interpretatur Symmachus : Prætergressi sunt quæ apparetant, corde irridentes. Nam ipsa opera Dei quæ omnium oculis conspiciuntur, et aperta providentiae miracula prætergrediebantur : cum tamen ipsa intelligerent et caperent ; sed ob stultitias vim illudebant et irridebant. Insuper locuti sunt in malitia, et iniquitatem in excelsum locuti sunt. Posuerunt in cœlum os suum, et lingua eorum transivit in terra. Hæc porro Symmachus sic explicavit : Logabantur cum multa calumnia, contra excelsum logabantur. Posuerunt in cœlum os suum : lingua autem eorum obambulationes in terra. Blasphema quippe dicta proferentes contra Deum, quasi non videret, neque curaret; imo quasi omnino non existaret, iniquitatem in excelsum locuti sunt, ac usque ad cœlum os suum extenderunt; etsi viles essent et linguam suam in terra haberent. Hæc sane sunt quorum causa meam fateor infirmitatem; ac velut in cippo accusationem inscribo meam, quia pene moti sunt pedes mei, et pene effusi sunt gressus mei, quia zelavi super iniquos, pacem peccatorum videns.

επαλεύθησαν οἱ πόδες μου, καὶ παρ ὀλίγοις ἐξεχύθη τὰ διαβήματα μου, διτὶ εἰς λαῶν ἀρέμοις, εἰρήνην ἀμαρτωλῶν θεωρῶν.

VERS. 10. Ideo convertetur populus meus hic, et dies pleni invenientur in eis. Athea illa impiorum dicta et eorum superbia, quæ rerum potiebatur, talis erat qualis commonistrata est. Nec ignorandum hæc ipsa populo meo in bonum vertisse. Etiam si enim ad quoddam tempus populus meus impii illis ad peccatorum expiationem traditus sit : sed stultitiae eorum exsuperantia, quæ ruina ac pernicie ipsiis causa sicut, quiescendi ac respirandi locum populo meo dabit. Nam cum illi ob impietas suas prolapsi perierint, convertetur populus meus hic; id est, in præsenti vita : et dies pleni invenientur in eis; id est, in iis e populo meo qui digni fuerint. Dies pleni autem sunt ii, qui omnis boni repleti sunt, et qui justum vitæ spatiū complent. Sic alicubi dicitur : Mortuus est plenus die-

A καὶ μετὰ ἀιθρώπων οὐ μαστιγωθῆσονται. Ὁ δὲ Σύμμαχος οὗτως ἡρμήνευεν. Ὅτι οὐκ ἐπεθυμούστο, περὶ θαράτου· στεφεῖ γὰρ ἦν τὰ πρόπυλα αἰτών καὶ ἔξης· Ἐν ταλαιπωρίᾳ, φησιν, ἀνδρὸς οὐκ ἐπεργούτο, οὐδὲ μετὰ ἀνθρώπων ἐπλήγεσσοντο. Ἔπει οὖν ἐν τοιούτοις ἤσαν, διὰ τοῦτο ἐκράτησεν αὐτοῖς ἡ ὑπερηφαλία. Δέον γὰρ ἀσεβεῖς δυνατας, διον τὸν ἀνθρωπινὸν λογισμόν, τάπιχειρα πάσχειν τοῖς ἀσεβημάσιν· οἱ δὲ κατενερύψαντο βίου θεομαχούντες. Διτὶ δὲ ἐπιτριβόμενοι χείρους ἐστῶν ἐγίγνοντο, καὶ περιεβάλοντο ἀδικιαναὶ καὶ ἀσέβειαν ἐστῶν· ἀνθρώποις δὲ Σύμμαχος· Υπερηφαλίαν, φησιν, ἡμιτριπάτο, ἀποθήκας ἐξ ἀδικίας ἔχοντες. Ἔτι μὴ πρὸς τούτους· Ἐξελένσται ὡς ἐκ στέατος ἡ ἀδικία αὐτῶν· οἱ δὴ συφεστέραν δὲ Σύμμαχος ἀπέδωκε τὴν διάνοιαν εἰπών· Προέπιπτον ἀπὸ λιχαρότητος οἱ δρθαλιμοὶ αὐτῶν· καὶ δὲ Ἀκύλας δὲ ὄμοιός ἡρμήνευε φῆσας· Ἐξηλοορ ἀπὸ στέατος δρθαλιμοὶ αὐτῶν. Εἰτὲ ἐπὶ τούτοις· Διῆλθοσσαν, φησιν, εἰς διέθεσιν καρδίας, διεροήθησαν καὶ ἐλάλησαν τρικοηρίᾳ· καὶ αὐτὰ δὲ Σύμμαχος ἡρμήνευεν οὐτων· Παρέβαιορ τὰ φαιρόμενα τῇ καρδίᾳ καταμωκώμενοι. Καὶ γὰρ αὐτὰ τὰ τοῖς πάντων δρθαλμοῖς δρθμένα ἔργα τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ προφανῆ τοῦ· Προνοίας θαύματα παρέβαινον οὐτοις, νοεῦντες μὲν καὶ συνιέντες αὐτὰ, καταμωκώμενοι δὲ καὶ χλευάσατες διτὶ υπερβολὴν ἀπονοίας. Ἔτι μὴ ἐλάλησαν τρικοηρίᾳ, καὶ ἀδικιαναὶ εἰς τὸ ὑψός ἐξεβέγγοτο. Ἐθερτὸ τε εἰς οὐρανὸν τὸ στόμα αὐτῶν, καὶ τὴν γλώσσαν αὐτῶν διηλθεῖτε εἰπὲ τῆς γῆς. Καὶ ταῦτα δὲ δὲ Σύμμαχος οὗτως ἡρμήνευεν· Ἐλάλουρ ἐπολλῆ συνοφαρτίᾳ, τοῦ ὑψούς κατελάλουρ. Ἐταστορεὶς οὐρανὸν τὸ στόμα αὐτῶν· ἡ δὲ γλώσσα αὐτῶν περιπατήματα ἔν τῃ γῇ. Βλάστημα γὰρ προφερόμενοι φῆματα κατὰ τοῦ Θεοῦ, ὡς μήτε ὄρων μήτε ἐπισκοπούντος, μήτε μήτε ὄλον ὑπάρχοντας. ἀδικίαν εἰς τὸ ὑψός ἐλάλησαν, καὶ μέχρι τοῦ οὐρανοῦ ἔξετενον ἐστῶν τὸ στόμα· καὶ ταῦτα ταπεινοὶ δύνεται τὴν γλώσσαν ἐπὶ τῆς γῆς ἔχοντες. Ταῦτα δὲ διαμολδύουν τὸ ἐμαυτοῦ πάνθος, κατ' ἐμαυτοῦ στηλιτεύων ἔγγραφον κατηγορίαν, καὶ ὅτι πάρα μαρτύριοι εἰσὶν αἱ παντὸς ἀγαθοῦ γενενόμενη αὐτοῖς αἰτία. ἁνεσιν καὶ ἀναπνοὴν τῷ ἐμῷ παρέξει λαφ. Ἐκπεσόντων γὰρ ἔκεινων καὶ ἀπολομένων διὰ τὰς οἰκίας ἀσεβεῖς, δὲ λαδὸς μου ἐπιστρέψει ἐταῦθα, τουτέστιν ἐν τῷ παρόντι βίῳ· καὶ λημέραι πλήρεις εὑρεθῆσονται εἰς αὐτοῖς, δηλαδὴ τοῖς ἐν τῷ ἐμῷ λαῷ ἀξίοις. Πλήρες δὲ λημέραι εἰσὶν αἱ παντὸς ἀγαθοῦ πεπληρωμέναι, καὶ

Διὰ τοῦτο ἐπιστρέψει δὲ λαδὸς μου ἐταῦθα, καὶ λημέραι πλήρεις εὑρεθῆσονται εἰς αὐτοῖς. Τὰ μὲν δύεα τῶν ἀσεβῶν φῆματα καὶ ἡ κρατήσασα αἰτία ὑπερηφανία τοιαύτη τις ἦν οἵα δεδήλωται. Χρή δὲ μὴ ἀγνοεῖν, ὡς αὐτὰ ταῦτα πρὸς ἀγαθοῦ γεγένηται τῷ ἐμῷ λαφ. Εἰ γὰρ καὶ τὰ μάλιστα πρὸς τινὰ καὶ φῆματα ἔκεινοις τοῖς ἀσεβέσιν δὲ ἐμὸς λαδὸς παρεσθῆται εἰς ἔκπραξιν ἀμαρτημάτων, ἀλλ᾽ ἡ ὑπερβολὴ τῆς τῶν προλεχθέντων ἀπονοίας, πτῶσιν αὐτοῖς ἐργασμένη καὶ διέθρου γενενόμενη αὐτοῖς αἰτία. ἁνεσιν καὶ ἀναπνοὴν τῷ ἐμῷ παρέξει λαφ. Ἐκπεσόντων γὰρ ἔκεινων καὶ ἀπολομένων διὰ τὰς οἰκίας ἀσεβεῖς, δὲ λαδὸς μου ἐπιστρέψει ἐταῦθα, τουτέστιν ἐν τῷ παρόντι βίῳ· καὶ λημέραι πλήρεις εὑρεθῆσονται εἰς αὐτοῖς, δηλαδὴ τοῖς ἐν τῷ ἐμῷ λαῷ ἀξίοις. Πλήρες δὲ λημέραι εἰσὶν αἱ παντὸς ἀγαθοῦ πεπληρωμέναι, καὶ

τὸν οἰκεῖον χρόνον τῆς ζωῆς αποπληροῦσαι. Οὕτω πάντα ἀλλεκταὶ που, διὰ Ἐκοιμήθι πλήρης ημερῶν. Ὁ μὲν οὖν ἐμὸς λαὸς ἐκ τούτων ὡφέληται· οἱ γε μὴν προλεχθέντες ἀσεβεῖς καὶ ἀθεοὶ οὐτας ἡσέδουν, ὡς τοὺς δρῶντας ἀμηχανεῖν καὶ λέγειν· Πῶς ἔγρα σοθεὶς, καὶ εἰ ἔστι τρῶσις ἐν τῷ Υψίστῳ; εἰ γάρ εἰστιν ἐν τῷ Υψίστῳ γνῶσις, καὶ εἰ ταῦτα ἔφοροι, καὶ τοὺς ἐπὶ γῆς ἐπισκοπεῖ, πῶς οὗτοι τοιαῦτα δρῶντες εὐθηνοῦσιν, καὶ εἰς τὸν αἰώνα κατέσχον πλούτου; Κάγδι δὲ, ταῦτα θεωρῶν, ἔθορυβούμην τοὺς λογισμόλ, ὡς τὸρς ἐμαυτὸν ἔννοειν· Μήχοτε ἀραι ματαλῶν ἐδίκαιωσα τὴν καρδιὰν μου, καὶ ἐπιγάμητος ἐν ἀθώοις τὰς χειράς μου, καὶ ἐγερόμητο μεμαστιγωμέρος δλητηρίας τὴν ημέραν, καὶ ὁ ἐλεγχός μου εἰς τὰς πρωταῖς; Εἰ γάρ τοις μὴ ταῦτα πεποιηκότες τοσαύτη πάρεστιν εὐθυμία, εἰς μάταιον ἀραι ἐγὼ κοπιῶ, καὶ περιττῶς ἐσπούδαχα δικαιοσύνης ἐπιμελόμενος· εἰκῇ δὲ καὶ μάτην ἐφύλαξα μου τὰς χειράς καὶ τὰς πράξεις ἑξάδικων ἔργων· εἰκῇ καὶ νηστεῖας καὶ κακοπαθείας κατατρύχων ἐμαυτὸν καὶ μαστίξων πᾶσσαν ημέραν διετέλεσα· εἰκῇ καὶ μάτην ἐπόνουν, ἅμα τῇ ἐφ ἀνιστάμενος καὶ ἐξαγορεύων ἐν ταῖς πρὸς τὸν Θεὸν εὐχαῖς τὰς ἐμαυτοῦ ἀμαρτίας ἀποκλαδέμενός τε καὶ τοὺς κατ' ἐμαυτοῦ προφέρων ἐλέγχους τὸν ταῖς πρὸς τὸν Θεὸν ἐξομολογήσει. Ταῦτ' ἦν ἀ εὐθυμούμενος, παρὰ μικρὸν ἐσαλευθήη. Ἀντὶ δὲ τούτων ἐ Σύμμαχος τούτον ἡρμήνευσε τὸν τρόπον· Ἰσως οὖν κάρω μάτητηρ ἐκάθαρα τὴν γυναῖκαν μου, καὶ ἐπιτέλητος ἐν ἀμαρτησίᾳ τὰς χειράς μου, καὶ διετέλεσα μυκτηριζόμερος καθ' ἐκάστητην ημέραν, καὶ ἐλεγχόμενος καθ' ἀκαστον δρόπορ.

Εἰ ἐλετορ. Διητήσομαι οὐτως, ίδον τῇ γνετεῇ πάντων υἱῶν σου ησυντέθεικα. Καὶ ὑπέλαbor τοῦ γνώματος τοῦτο, καθόπος ἀστείτηριστος μου· ἔως οὖν εἰσέλθω εἰς τὸ ἀγαστήριον τοῦ Θεοῦ, καὶ συνώει καὶ τὰ ἐσχάτα αὐτῶν. Τὰ προλεχθέντα ἐν τοῖς ἐμαυτοῦ λογισμοῖς ἐνεθυμήθην αὐτὸν μόνον, ἐφ' οὓς καὶ ἐκινδύνευον σάλον παθεῖν, οὐ μὴν καὶ ἐξηγόρευον εἰς ἀτέρους. Εἰ γάρ κρίνας οὐτων φρονεῖν τὴν ἀθεον ταύτην διδασκαλίαν προέφερον εἰς ἐτέρους· παραδάτης δὲ ἐγενόμην τῶν εὐεσθῶν δογμάτων, καὶ τὰς συνθήκας δὲν παρῆλθον τῆς γενεᾶς· τῶν σῶν τέκνων. Τέκνα γάρ σου τοῦ Θεοῦ πάντες γεγδασιν οἱ ἄγιοι καὶ θεοφιλεῖς διάδρες. Γενεὰ δὲ αὐτῶν ἡ ἑξαύτων διαδοχὴ τῶν ἀγίων, ὧν τὰ μαθήματα καὶ τὰ δόγματα παρεχάρξα δὲν, εἰ προέφερον εἰς ἐτέρους τοὺς προλεχθέντας ἐμαυτοῦ λογισμούς. Ἀλλὰ καὶ εἰ παρεῖχον ἐκαυτὸν τοῦ γνῶναι τὰς αἰτίας, δι' οὓς οἱ ἀμαρτωλοὶ εἴθυμοι διατελοῦσι καὶ εἰς τὸν αἰώνα κατέσχον πλούτου, οἱ δὲ δίκαιοι ταπεινοῦνται· οὐδὲ οὐτα κατέλαθον δὲν τὰς ἀπορήστους περὶ τούτων κρίσεις, κόπους δὲ μόνους ἐμαυτῷ συνῆγον, εἰς ἀπορίαν ἐμπίπτων καὶ εἰς ψυχῆς κάματον. Διό φησι· Καὶ εἰ ὑπέλαbor τοῦ γνώματος τοῦτο, καθόπος ἀστείτηριστος μου· ἡ κατὰ τὸν Σύμμαχον, Καὶ εἰ ἐλογιζόμητο ἐπιγνῶται τοῦτο, μόδιος ἐφυιετερός μοι. Διόπερ δρῶν ἀκατάληπτον εὔσαν ἀνθρώποις τὴν τούτων γνῶσιν, εὐσεβεῖ χρώμενος λογισμῷ, διενοούμην παρ' ἐμαυτῷ κρείττον εἶναι ἐπέχειν καὶ ἐκδέχεσθαι τὸν ἐπιτήδειον τῆς

^{rum}. Meus ergo populus ab iis utilitatem accepit. Illi vero prædicti impi et athei eo usque impietatis proruperunt, ut qui videbant stupore perculti dicerent: Quomodo scit Deus, et si est scientia in Altissimo? Nam si in Altissimo scientia existat, isque talia videat, terrigenasque curet, quare illi talia edentes facinora prospere agunt, et in sæculum usque divitias obtinent? Hæc vero conspicatus ego, cogitationibus turbabar, ita ut penes me cogitarem, Numquid sine causa justificavi cor meum, et tari inter innocentem manus meas, et sui flagellatus tota die, et castigatio mea in matutinis? Si enim iis qui hæc minime peragunt tanta insit prosperitas, in vanum ergo labore, superflue justitiae studeo, frustra et incassum manus et actus meos iniquis operibus puros servavi; frustra jejuniis et serumnis me quotidie flagellavi et maceravi; incassum laboravi, cum aurora surgens et in orationibus meis peccata mea confitens ac deplorans, atque in confessionibus Deo emisisse accusationes adversum me proferens. Hæc erant quæ dum cogitarem pene effusus sum. Pro illis vero Symmachus sic interpretatus est: Fortassis igitur et ego frustra purgavi animam meam, et lavi in innocentia manus meas, et perseveravi delusus singulis diebus, et reprehensus singulis matutinis.

Vers. 15-17. Si dicebam, Narrabo sic, ecce generationem filiorum tuorum reprobavi. Et suspicabar me cognoscere hoc, labor est ante me; donec intrem in sanctuarium Dei, et intelligam in novissimis eorum. Prædicta in cogitationibus tantum meis versabam, quod periculum esset ne commovereret; neque tamen aliis enarrabam. Nam si hac admissa opinionem, impiam hujusmodi doctrinam aliis protulisset, temeratae piaæ doctrinæ reus effectus essem, atque pacta generationis filiorum tuorum violasset. Omnes quippe sancti ac Dei amantes viri, tui, Deus, filii sunt. Generatio autem eorum, successio sanctorum est, quorum disciplinas et dogmata adulterasse, si prædictas cogitationes meas aliis protulisset. Sed si animo instituisse ad cognoscendum quæ causa sit cur peccatores prosperantur, et in sæculum divitias obtineant, justi vero humiliantur; neque ita arcana hac de re judicia comperissem, sed labore duntaxat mibi intulisse: in dubitationem solum animique defatigationem delapsus. Quamobrem ait: Et si suspicabar me cognoscere hoc, labor est ante me. Sive secundum Symmachum, Si putabam me cognoscere hoc, labor videbatur mihi. Quamobrem videns rem esse hominibus incomprehensibilem, pio usus ratiocinio, mecum reputabam satius esse ut me contingenrem, atque opportunum huic cognitioni tempus expectarem. Illud autem erat, Donec intrem in san-

¹ Gen. xxv, 8.

ctuarium Dei, et intelligam in novissimis eorum; a sive secundum Symmachum, Donec intrem in sanctaria Dei, intelligam novissima eorum. Cum hoc mihi commodum effugium ad quæstionis solutionem reperisse, videlicet eum ad vitæ mortalis exitum et ingressum in promissiones Dei remittendo, hinc curationem ac consolationem mutuatus sum: gnarus me cum istuc devenero, quæstionis rationem intellecturum, atque impiorum novissima cognitum esse. Non convenit enim præsentem solum vitam et voluptatem respicere; sed novissima eorum consideranda sunt.

VERS. 18-20. *Verumtamen propter dolos eorum posuisti eis mala; dejecisti eos dum allevarentur. Quomodo facti sunt in desolationem subito? defecerunt, perierunt propter inconsiderationem suam velut somnium surgentium. Tribus admissis in quæstionem ratiociniis, aliud impium et atheum esse comperi, nempe illud, Ergo sine causa justificari cor meum; aliud vero, nempe de intelligenda quæstione, plenum labore et desatigatione deprehendi, ob profunditatem scilicet divitiarum scientiæ Dei, et quod incomprehensibilia sint judicia ejus, et investigabiles viæ ejus; in tertio autem substiti, ac decrevi gradum sistere atque exspectare, omniumque finem considerare. Cum huic cogitationi acquiessem, utpote quæ pia veraque sit, ex fide hujusmodi utilitatem accepi. Nam Spiritu sancto afflatus novi quomodo propter dolos eorum non diu postea dejecturus sit eos Deus, postquam elati in sublime que evecti fuerant. Sub hac autem illuminatus, ac prophetica virtute ruinam ipsos in fine excepturam prospiciens, jure dico: Quomodo facti sunt in desolationem subito? defecerunt, perierunt propter inconsiderationem suam, facti sunt item velut somnium surgentis. Dum quis enim in somnis quædam imaginatur, somni phantasia deceptus, se putat aliquid agere; experrectus vero cum est, excusso que somno, commenta omnia abscedunt. Sic impiorum in hac vita commentitia felicitas, divitiae, superbia, finem sortientur similem somniantibus, qui postea experrecti, nullam rem earum quas videre se ac tenere opinabantur, præ manibus retinent. Secundum Symmachum autem, illius loco: *Verumtamen propter dolos posuisti eis, sic dicitur: Vere in lapsu posuisti eos, dejecisti eos in perditiones: subito defecerunt, consumpti sunt, ac si non existissent, quasi somnium expurgiscenti. Huic vero voci, repente, et subito, hanc Servatoris vocem conferas: ^aVigilate, quia nescitis qua die et hora Dominus uester veniet; ac rursus: Veniet Dominus ejus in die qua non exspectat, et in hora qua non novit ^b.**

Domine, in civitate tua imaginem ipsorum ad nichil rediges. Superius dicebat, Donec intrem in

A τούτων γνώσεως καιρόν. Οὗτος δὲ ἡν, "Εως εἰσέλθω εἰς ἀγιαστήριον τοῦ Θεοῦ, καὶ συνῶ εἰς τὰ ἔσχατα αὐτῶν· ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον, "Εως εἰσέλθω εἰς τὰ ἀγιάσματα τοῦ Θεοῦ, συνετεισθῶ τὰ ἔσχατα αὐτῶν. Ταῦτην δὲ καλὴν ἐμαυτῷ καταφυγὴν εὑρὼν τῆς τῶν ἀπορουμένων λύσεως, τὴν ἀπαλλαγὴν ὅηλαδὴ τοῦ θυητοῦ βίου, καὶ τὴν εἰσόδον τὴν ἐπὶ τὰς ἐπαγγελίας τοῦ Θεοῦ, θεραπείας ἐπύγχανον καὶ παραμυθίας εὖ εἰδὼς, ὡς ἔκεισε γενόμενος, συναισθήσομαι τοὺς λόγους τῶν ἑζητημένων, γνώσομαι τε τὰ ἔσχατα τῶν ἀσεβῶν. Μή γάρ προσήκει εἰς τὸν παρόντα μόνον ἀποβλέπειν βίου καὶ εἰς τὴν παρούσαν αὐτῶν τρυφήν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ἔσχατα αὐτῶν ἀφορᾷ.

B Πλὴρ διὰ τὰς δολιότητας αὐτῶν ἔθου αὐτοῖς κακά· κατέβαλτες αὐτοὺς ἐρ τῷ ἐπαρθῆραι. Πῶς διέρεροτο εἰς ἀρήμαστον ἐξάπιτα; ἐξέλιπον, ἀπώλοτο διὰ τὴν ἀδουλλαρ αὐτῶν ὥστε ἐτύπωνται ἑτερειρομέρων. Τρισὶ λογισμοῖς ἐπιβαλάν τοποῖ τῶν ἑζητημένων, τὸν μὲν ἐώρων ἀτεβῇ καὶ ἀθεον τὸν λεγοντα. Ἀρα ματαίως ἐδικαίωσα τὴν καρδίαν μου τὸν δὲ τῆς τούτων καταλήψεως, πεπληρωμένον κόπου καὶ πόνου διὰ τὰ βάθη τοῦ πλούτου τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, καὶ διὰ τὸ ἀνεξερεύνητα εἶναι τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνάστους τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ· ἐπὶ τὸν τρίτον οὖν ἐστην κρίνας ἐπέχειν μὲν τέως, περιμένει δὲ καὶ ἀφορᾶν εἰς τὸ πάντων τέλος. Τούτῳ δὲ ἐμπιστεύσας ἐμαυτὸν τῷ λογισμῷ εὐσεβεῖ δοῦτι καὶ ἀληθεῖ, ἐξ αὐτῆς ὧνάμην τῆς πίστεως. Ἐγνων γάρ ἐξ ὑποδολῆς τοῦ προφητικοῦ Πνεύματος, ὡς διὰ τὰς δολιότητας αὐτῶν καταβαλεῖ αὐτοὺς οὐκ εἰς μαχρὸν ὁ Θεὸς, μετὰ τὸ ἐπαρθῆναι καὶ ὑψωθῆναι. Εἴτα φωνήσεις, καὶ τὴν πτώσιν αὐτῶν τὴν ἐπὶ τέλει καταληφομένην αὐτοὺς προφητικῇ δυνάμει συνιδῶν, εἰκόνας ἔγιμι· Πῶς διέρεροτο εἰς ἀρήμαστον ἐξάπιτα; ἐξέλιπον, ἀπώλοτο διὰ τὴν ἀδουλλαρ αὐτῶν, γεγόνασι τε ὥστε ἐτύπωνται ἑτερηγερμένουν. "Εως μὲν γάρ τις φαντάζεται δινειρώτων ἐν τοῖς ὑπνοῖς, δοκεῖ τι πράττειν ἀπατώμενος τῇ τοῦ ἐνυπνίου φαντασίᾳ· ἐπειδὸν δὲ διεγερθῆ τὸν ὑπνον ἡ ποτριψάμεις, ἀχεται αὐτῷ τὰ τῆς φαντασίας. Οὕτω δὲ καὶ τῶν ἀσεβῶν ἡ τοῦ παρόντος βίου δοκοῦσα εὐπραγεία καὶ ὁ πλούτος καὶ ἡ ὑπερηφανία ὅμοιον ἔχει τὸ τέλος τοῦ δινειρώτους καὶ ἐνυπνιαζομένους, ἐπειτα διεγρηγοροῦσι καὶ μηδενὸς ὧν ἐδόκουν ὅραν τε καὶ κατέχειν ταῖς χερσὶν ἐπειλημμένοις. Κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, ἀντὶ τοῦ, Πλὴρ διὰ τὰς δολιότητας ἔθου αὐτοῖς, τούτον εἰρήκε τὸν τρόπον· "Οὐτως ἐρ ὀλίσθῳ ἐταξας αὐτοὺς, κατέβαλτες αὐτοὺς εἰς ἀφανισμούς· ἐξαιρητης ἐξέλιπον, ἀπλιθησαρ ὡς οὐκ ὑπάρχετες, ὡς διεριψοτε ἐξαντίσατε. Εἰς δὲ τὸ, ἐξαιρητης, καὶ τὸ, ἐξάπιτα, παραθήσεις τὴν σωτήριον φωνὴν τὴν λέγουσαν· Γρηγορεῖτε, δτι οὐκ οἰδατε ποιὸν ἡμέρα καὶ ὥρα δο Κύριος ὑμῶν ἔρχεται· καὶ πάλιν· Ἡει δο Κύριος αὐτοῦ ἐρ ἡμέρα ἦ οὐ προσδοκᾷ, καὶ τρώρ ἦ οὐ τινώσκει.

C Κύριε, ἐρ τῇ πόλει σου τὴν εἰκόνα αὐτῶν ἐκοινωνήσεις. Ἀνωτέρω μὲν ἔλεγεν, "Εως εἰσέλθω εἰ-

^a Matth. xxiv, 42. ^b ibid. 50.

τὸν ἀμαστήριον τοῦ Θεοῦ· νῦν δὲ τί ποτ' ἡνὶ τὸ ἄγια-
στηριον διδάσκει λέγων· Κύριε, ἐν τῇ πόλει σου τὴν
εἰκόνα αὐτῶν ἔξουσερώσεις. Ἔνθεν εἰκόνως ὁ θεῖος
Ἄποστολος, πόλιν οὐρανίον Θεοῦ εἰδὼς ἐλεγεν· Προσε-
λατήσαιμεν Σὺντὸν δρει καὶ πόλει Θεοῦ Κάρτος Ἱε-
ρουσαλῆμ ἐκουραρίψας καὶ πάλιν· Ἡδὲ ἀντὶ Ἱερου-
σαλήμ διενυθέρας δύτι. Ταύτην οὖν καὶ δι παρὰν
Προφήτης τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ σημαντεῖ λέγων· Κύριε,
ἐν τῇ πόλει σου τὴν εἰκόνα αὐτῶν ἔξουσερώσεις.
Εἰ μὲν γάρ ἡσαν, φησί, φυλάκαντες τὴν στήν εἰκόνα,
εἰκόνως καὶ τῆς σῆς πόλεως κατηγίουντο· ἐπεὶ δὲ
ἀνθρωπος ἐν τιμῇ ἀν οὐ συντήκεις παρσυνεβολήθη
τοῖς κτήτοροις τοῖς ἀνθρώποις, καὶ ἀμοιβὴν αὐτοῖς,
ἀναλόγως τε τῇ ἑαυτοῦ κακίᾳ ἑαυτὸν μετεμόρφωσεν
εἰς ἄγριον θηρός τρόπον τε, γένοντες τὸ θηλυμα-
νῆς, ή λύκος ἀρπακτικὸς, ή δρις καὶ γέννημα ἔχιδ-
νων, ή ἀλλο τι τούτοις παραπλήσιον· τούτου χάριν
ῶστερ κιβδηλὸν νόμισμα τὴν τοιαύτην εἰκόνα τῆς
ἑαυτοῦ πόλεως ἀπορέπτει δι Θεός, ἔξουσεν τὸν αὐτὴν,
οὐδὲ ἀξίαν κρίνων τὸν ἐν τῇ πόλει αὐτοῦ μονῶν.
Πολλαὶ γάρ μοναὶ παρὰ τῷ Πατρὶ δι' δι λέλεκται·
Κύριε, ἐν τῇ πόλει σου τὴν εἰκόνα αὐτῶν ἔξουσε-
τησεις. Τοῦτο μὲν οὖν προφητικῶς δι Ἀσάφ ἀπε-
ριζέγκατο, ὥσπερ ἐπιθειάσας, καὶ τὸ μέλλον πεφωτι-
σμένοις ψυχῆς δρθαλμοῖς τεθεαμένος. Τὴν δὲ αἰτίαν
δι' ἣν ἐφωτίσθη τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ συνιδεῖν, παρί-
στησει λέγων ἔξῆς·

"Οτι ἔξεκαύθη ἡ καρδία μου, καὶ οἱ τεφροὶ μου
ἡλιούθησαν. Ἐπειδὴ γάρ ἡλῶν ἔχιλαστα τῷ Κυρίῳ
κατὰ τὸν προφήτην Ἁλίαν, ἔξειλακμηντες τοῖς λογισμοῖς
ὅρῶν ἀσεβεῖς εὐθυμουμένους· ἀλλὰ καὶ ἐπιτρούμην τοὺς
νεφροὺς καὶ τὰ βάθη τὰ χρύσια τῆς ἐμαυτοῦ ψυχῆς· δι'
δι καὶ ἐλεγον, "Οτι ἔχιλαστα ἐπὶ τοῖς ἀρόμοις, εἰρή-
νηρ ἀμαρτωλῶν θεωρῶν· τούτου χάριν ἡγιώθην φω-
τισθῆναι ὑπὸ τοῦ Πνεύματος καὶ τὴν πόλιν ἰδεῖν τοῦ
Θεοῦ, τοὺς τε ἀξίους αὐτῆς καὶ τοὺς μή. Ἀντὶ δὲ
τοῦ, ἔξεκαύθη ἡ καρδία μου, δὲ Σύμμαχος, Συνε-
στέλλετο, φησίν, ἡ καρδία μου, καὶ ἐτρόπος τῶν τεφρῶν
μου διελεγόμην ἀντιτέλλων. Εἴθ' ἔξῆς εἰρη-
ται· Καὶ ἦγώ ἔξουσετοντος, καὶ οὐκ ἔτρων· δι
δὴ σαφέστερον ἡρμήνευσεν δὲ Σύμμαχος εἰπών, "Ημνυ-
δὲ ἀπεκιστήμων καὶ μὴ εἰδώς· καὶ πάλιν· Κτητώ-
δης ἔγενθηθην παρὰ σοι· ἡ κατὰ τὸν Σύμμαχον, Κτη-
τωδῶς διετέλεσα παρὰ σοι. Καὶ ἦγώ, φησίν, δια-
κατέδός μετὰ σου· κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, Καὶ συν-
τίμηρ σοι διακατέδός. Εἰ γάρ καὶ τὰ μάλιστα οὐ
συνείην πρὶν φωτισθῆναι καὶ γνῶναι τὰ περὶ τῆς σῆς
πόλεως λελεγμένα, καὶ τὰ περὶ τῆς εἰκόνος τῶν ἀσε-
βῶν· καὶ εἰ δίκην ἀλόγου κτήνους διετέλεσα πρότε-
ρον ἀνοηταίνων, καὶ μὴ δυνάμενος ἐπιβαλεῖν τοῖς τῆς
σῆς περονοῖς λόγοις· δῆμως οὐκ ἀπελιμπανόμην σου
τοῦ Θεοῦ, οὐδὲ ἔξεπιπτον τῆς ἐπὶ σὲ ἐλπίδος, συνήμην
δέ σοι διεπαντός· καὶ τοῦτ' ἐπραττον οὐκ ἔξι ἐμαυ-
τοῦ δυνάμεως, ἀλλ' ἐκ τῆς σῆς χάριτος. Σὺ γάρ αὐτὸς
τῇ σαυτοῦ φιλανθρωπίᾳ, τῆς ἐμῆς δεξιᾶς χειρὸς ἐπι-
λαβθμενος, συνείχες καὶ διεκράτεις πρὸς τὸ μὴ δια-

A sanctuarium Dei; nunc vero quodnam sit hujusmodi
sanctuarium edocet his verbis, Domine, in civitate
tua imaginem ipsorum ad nihilum rediges. Unde me-
rito divus Apostolus, ut qui caelestem Dei civitatem
nosset, dicebat: Accessimus ad Sion montem, et ci-
vitatem Dei viventis Jerusalem caelestem⁴; ac rur-
sum: Illa vero quae sursum est Jerusalem, libera est⁵.
Hanc itaque civitatem Prophetæ qui jam loqui-
tur sic indicat: Domine, in civitate tua imaginem
ipsorum ad nihilum rediges. Nam si, inquit, imagi-
nem conservasset tuam, merito civitate quoque
tua donati essent: at quia homo cum in honore es-
set, non intellexit: comparatus est jumentis insi-
pientibus, et similis factus est illis⁶, atque modo
malitia sue congruenti sese in agrestis feræ mo-
rem transmutavit, factusque est equus emissarius,
aut lupus rapax, aut serpens et genimen vipera-
rum, sive quid iū simile; ideo talem imaginem
quasi adulterinum numisma ex civitate sua Deus
abjicit, ad nihilum redigit, neque dignam judicat
illis civitatis suæ mansionibus. Nam apud Patrem
mansiones multæ sunt. Quare dictum est: Domine,
in civitate tua imaginem ipsorum ad nihilum redi-
ges. Hoc itaque prophetice Asaph quasi afflatus Nu-
mine, ac illuminatis mentis oculis futura contem-
platus, locutus est. Causam vero cur illuminatus
sit ad civitatem Dei consciendam mox aperit di-
cens:

VERS. 21-24. Quia inflamatum est cor meum,
et renes mei commutati sunt. Quia enim zelo zelavi
Domino, secundum Eliam prophetam⁷, cogitatio-
nibusque detrahebar cum cernerem impios prospere
agere; imo etiam renes mei necnon profunda oc-
cultaque animæ meæ urebantur; ideo dicebam,
Quia zelavi super iniquos, pacem peccatorum videns.
Quare concessum mihi fuit ut illupinarer a Spi-
ritu et viderem civitatem Dei, necnon eos qui illa
sive digni, sive indigni sunt. Pro illo autem, In-
flamatum est cor meum, Symmachus, Contrahe-
batur, inquit, cor meum, et intra renes meos ratio-
cinabar contradicens. Deinde dicitur: Et ego ad ni-
hilum redactus sum, et nescivi; quod clarius inter-
pretatus Symmachus est dicens, Eram inscius et
non cognoscens. Rursum: Ut jumentum factus sum
apud te; sive secundum Symmachum, Jumenti in-
star versatus sum apud te. Et ego, inquit, semper
tecum; secundum Symmachum autem, Et una tecum
eram semper. Etsi enim non intelligebam priusquam
illuminarer ac ea cognoscere quam de civitate tua,
necnon ea quæ de imagine impiorum dicta sunt; ac
etiam si instar bruli jumenti prius degarem, insipiens
nec providentiae tuæ rationem attingere valens; atta-
men abs te, Deus, non deserebar, neque abs spe mea
in te reposita excidebam, tibiique semper aderam: et
hoc agebam non mea virtute, sed gratia tua. Tu
namque humanitate tua, arrepta manu dextera mea,
me delinebas astringebasque, ut ne effunderentur

⁴ Hebr. xii, 22. ⁵ Galat. iv, 26. ⁶ Psal. xlvi, 21. ⁷ II Reg. xix, 10.

vestigia mea, neque pedes moverentur a mea apud A statione. Quapropter dico : *Tenuisti manum dexteram meam. Bonam quippe dexteram habui, prævalidam et paternam, dextera omnia et tibi placita peragente : quare arrepta illa, in voluntate tua deduxisti me ; sive secundum Symmachum, consilio tuo duxisti me, a mortali me vita traducens, et ad tranquillum tutumque requiei tuæ portum deducens ; ita ut si dexteram meam non tenuisses, jam olim quasi a torrente abruptus, pedibusque subversus, in extremam pernicie delapsus esses.* Nunc vero tu ipse tenuisti manum dexteram meam, et in voluntate tua deduxisti me : ac deum post memoratas tentationes et tempestates animam perturbantes meam, sine periculo per vitæ fluctus deductum cum gloria suscepisti me, nihil in tot casibus mali perpessum. Secundum Symmachum autem, *Postremo, ait, honor me exceptit.*

B χεῖσθαι μου τὰ διαβήματα, μηδὲ τους πάντας μου αὐλένεσθαι τῆς παρὰ σοὶ στάσεως. Διὸ φημί: Ἐκρήτη σας τῆς χειρὸς τῆς δεξιᾶς μου. Εἴχον γάρ πάλιν δεξιάν, ἐφρωμένην καὶ πατρικὴν (1), τὰ δεξιά πάντα καὶ τὰ σοὶ ἀρεστὰ πράττουσαν· δι' ὃ ἐπιλαβόμενος αὐτῆς, τῇ βουλῇ σου ὠδήγησάς με· ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον, τῇ συμβούλῳ σου ὠδήγησάς με, τὸν θνητὸν διαπορθμεύων βίον, καὶ εἰς εὐδίους καὶ ἀσφαλῆ λιμένα τῆς παρὰ σοὶ ἀναπάυσεως χειραργῶν με· ὡς, εἰ γε μὴ τῆς δεξιᾶς τῆς ἐμῆς κεκρατήκεις, πάλια ἀν, ὥστερε πόδε χειμάρθου κατασύροντος περιτραπές τοὺς τῆς ψυχῆς πόδας, πτώματι περιέπιπτον ἔκατιψ. Νῦν δὲ σὺ αὐτὸς ἐκράτησας τῆς χειρὸς τῆς δεξιᾶς μου, καὶ ἐρ τῇ βουλῇ σου ὠδήγησάς με. Καὶ τέλος μετὰ τοὺς δηλωθέντας πειρασμοὺς καὶ τοὺς ρειμάνας τοὺς ἀναθορυθσαντάς μου τὴν ψυχὴν, διαγαγών με ἀκινδύνως τὰ τοῦ βίου βεύματα, μετά δόξης προπελάσου με, μηδὲν πεπονθότα πόδε τῶν τοσούτων. Κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, "Ὑστερο, φησι, τιμῇ διεδέξατό με.

Tι τάρ μοι ὑπάρχει ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ παρὰ σοῦ τι ἡδελησα ἐπὶ τῆς γῆς; Ἡ σῇ φιλανθρωπίᾳ φησι, καὶ τὸ σὸν ἔλεος καὶ ἡ χάρις πάντων μοι τῶν ἀγαθῶν γέγονεν αἰτία. Τῇ γὰρ σαυτοῦ χρησάμενος ἀγαθωσύνῃ, ἐκράτησας τῆς χειρὸς τῆς δεξιᾶς μου, καὶ διέσωσάς με, ὥστε μὴ σαλευθῆναι τοὺς πόδας, μηδὲ διαχυθῆναι μου τὰ διαβήματα. Ἀλλὰ καὶ μετὰ δόξης προσελάσου με· ἐπειδήπερ σοὶ τοῦτο ὡς ἀγαθῷ θεῷ πάρεστιν· ἐμοὶ γάρ οὐδὲν ὑπάρχει ἐν τῷ οὐρανῷ, οὐδὲ κατὰ ὄφειλήν μοι ταῦτα γέγονεν· ἀλλ’ οὐδὲ ἔστι μοι τις ἄλλος ἐν τῷ οὐρανῷ ἢ σὺ μόνος. Δι’ οὐδὲν ἐπὶ τῆς γῆς ἡθέλησα περὰ σοῦ κτήσασθαι, οὐδὲ νηζάμην τυχεῖν θνητῶν καὶ ἐπικήρων πραγμάτων. Εἰκότας δὲ οὐδὲν παρὰ σοῦ ἡθέλησα ἐπὶ τῆς γῆς· τὰς γὰρ ἐν οὐρανῷ ἐπόθουν διατριβάς, καὶ τῶν αὐτῶν ἀγαθῶν τυχεῖν ηὐχόμην. Δι’ δὲ κατέτηκον τὸν ἐμαυτοῦ βίον, καὶ τὴν ἐπὶ τῆς γῆς ζωὴν κατέτρυχον, τὴν τε καρδίαν μου κατεπόνουν, σὲ μόνον τὸν θεὸν τῆς ἐμαυτοῦ ἐλπίδος μερίδα τιθέμενος. "Οθεν φημί· Ἐξέλυτεν η σάρξ μον καὶ η καρδία μον· δ θεὸς τῆς καρδίας μον, καὶ η μερὶς μον δ θεὸς εἰς τὸν αὐτόν. "Οτι ίδον οι μακρύροτες ἐσαντούς ἀπὸ σοῦ ἀπολοῦνται· ἔξωλόθρευσας πάρτα τὸν προρεύοντα ἀπὸ σοῦ. Ἐμοὶ δὲ τὸ προσκολλάσθαι τῷ θεῷ ἀράθοροι εστι, τίθεσθαι ἐν τῷ Κυρίῳ τὴν ἐλπίδα μον, τοῦ ἔξαγγειλαί πάσας τὰς αἱρέσεις σον ἐν ταῖς πύλαις τῆς θυταρδὸς Σιώρ. "Ανωτέρω μὲν ἔλεον, Καὶ ἐτώ διπαρτός μετὰ σοῦ· ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον, Καὶ συνήμηρ σοι διπαρτός· τῇ πίστει δηλαδή καὶ τῇ προαιρέσει καὶ τῇ πρὸς σὲ ἀγάπῃ· νῦν δὲ καὶ τὴν αἰτίαν καθίστημι φανεράν, δι’ ἣν συνήμηρ σοι διπαντός, καὶ σὲ μερίδα ἐπιθέμην ἐμαυτοῦ. Ήδεν γάρ, καὶ ἀκριβῶς ἐπεπείσμην, διτι Οι μακρύροτες ἐσαντούς ἀπὸ σοῦ ἀπολοῦνται· δι’ δὲ οὐκ ἐμάχερνον ἐμαυτὸν, καίπερ ἀγνῶν τοὺς λόγους τῆς σῆς διακήσεως, ἀλλὰ συνήμηρ σοι διπαντός. Μακρύνουσι δὲ ἐσαντούς οι ταῖς αὐτῶν ἀμαρτίαις καὶ τοῖς ἀθέοις καὶ

(1) Ms. πρακτικήν

ἀσεβέσι λογισμοῖς ἀλλοτρίους ἔαυτοὺς καθιστῶντες Α τοῦ Θεοῦ· οἵτινες διψι πορθωτάτω αὐτοῦ γίγνονται, τοσύτῳ τῇ ἀπωλείᾳ πλησιάζουσιν· ὡς ἐμπαλιν, συν-
απόδημοι τῷ Θεῷ, τῇ μὲν ζωῇ συνάπτονται, τῇ δὲ
ἀπωλείᾳς μαχρύνονται. Τέλος δὲ τῶν ἔαυτοὺς μαχρύ-
νόντων διεθρος τυγχάνειν, ἃς δὴ ἐκπορνευσάντων ἀπὸ
τοῦ Θεοῦ. Ὁ μὲν οὖν Θεὸς οὐδένα μαχρύνει ἔαυτοῦ,
οὐδὲ ἀπωθεῖται· ἀλλ’ ἔκαστος ἔαυτὸν ἀπαλλοτριοῦ τοῦ
Θεοῦ, ἐκπορνεύων καὶ τὴν ἔαυτοῦ ψυχὴν ἔκδοτον πα-
ραδίδοντος τοῖς τοῦ Θεοῦ ἐναντίοις. Οἱ δὲ μαχρύνοντες
ἔαυτοὺς ἔξ οἰκείας προσαίρεσσας ἐπισπάνται καθ’ ἔαυ-
τῶν τὴν ἀπώλειαν. Τούτους δὲ τῇ ἀπωλείᾳ οἰκειωθέν-
τας δὲ Θεὸς αὐτὸς τὸ ἔξης διατίθησι. Τὶ δὲ ἦν τοῦτο;
Ἐξωλόθρευσας, φησι, πάντα τὸν πορεύοντα ἀπὸ
σοῦ. Πορνεύεις δὲ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ δι μετὰ τὸ πλησιάσαι
αὐτῷ μαχρύνας ἔαυτόν. Αὐτὸς μὲν γάρ καὶ νυμφεύ-
εσθαι οὐκ ἀπαξιωτὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν, καὶ τὰ οἰκεῖα
στέρματα ἐν αὐτῇ καταβάλλεσθαι· ἡ δὲ μαχρύνοντα
ἔαυτὴν καὶ ἔτεροις παρέχουσα τοῖς καταπορνεύειν αὐ-
τὴν ἐθέλουσι, πνεύματι πονηροῖς καὶ δαίμονιν ἀκα-
θάρτοις, ἡ λογισμοῖς ἀθέοις καὶ ἀσεβέσιν, ἡ πράξεις
μαραταῖς καὶ ἀκαθάρτοις, εἰκότως ὅλεθρῳ παραδίδοται.
Διὸ λέλεκται· Ἐξωλόθρευσας πάντα τὸν πορεύον-
τα ἀπὸ σοῦ. Ἀλλὰ γάρ ταῦτα εἰδὼς ἐγώ, καὶ ἀκρι-
δῶς πεπεισμένος περὶ τῆς σῆς δικαίας κρίσεως, τὴν
ἐναντίαν εἰλόμην τοῖς ἀσεβέσι, καίτερο μὴ νοῶν τὰ σὰ
μυστήρια· ἀλλὰ καὶ κτηνώδης γεννόμενος παρὰ σον,
δύμας συνήμην σοι διαπαντός. Οὐδὲν γάρ ἐμοὶ κάλλιον
ἐφάνετο τοῦ προσκολλᾶσθαι σοι τῷ ἐμῷ Θεῷ, καὶ ταῦ-
τα αἰρεῖσθαι ἄπειρ αὐτὸς ὄντας καὶ ἐνετέλω. Οὐτω
γάρ δὲ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ ἐν πνεύμα ἐστί. Διό-
τερος ἐμοὶ οὐδὲν κάλλιον οὐδὲ κρείττον κατεφαίνετο τοῦ
προσκολλᾶσθαι σοι. Διό τῷ μη, ὅτι Ἐμοὶ τὸ προσκολ-
λᾶσθαι τῷ Θεῷ ἀγαθόν ἐστιν. Εἰ γάρ οὐδεὶς ἀγαθὸς
εἰ μὴ εἰς δὲ Θεός, πόθεν δὲ γένοιτο ἔτέρῳ τι: ἀγαθὸν
ἡ ἐκ τοῦ προσκολλᾶσθαι αὐτῷ; Καὶ ἡδὸν μὲν ἀπῆλαυον
παντὸς ἀγαθοῦ, κολλώμενος καὶ συναπτόμενος τῷ
Θεῷ· ὥστε λέγειν· Ἐκολλήθη ἐπίσω σου ἡ ψυχή
μου. Καὶ εἰς τὸν μέλλοντα δὲ χρόνον ἀγαθὰς ὑπέ-
γραψον ἐλπίδας ἐμαυτῷ. Ἔτερόν τε τοῦτο ἀγαθόν μοι
ἡν, τὸ τιθεσθαι ἐτοῦ Κυρίου τὴν ἐλπίδα μου. Τέλος
γάρ μοι τῆς πάσης ἐλπίδος ἡν τὸ ἐξαγγεῖλαι πάσας
τὰς αἰνέστεις σου ἐτοῦ ταῖς πύλαις τῆς θυγατρὸς
Σιών. Καταξιωθεὶς γάρ τῆς εἰς τὴν πόλιν σου εἰσό-
δου, περὶ ἣς ἀνωτέρω ἐλέγετο· Κύριε, ἐτῇ πόλει
σου τὴν εἰκότα αὐτῶν ἐξουθενάσεις, καὶ ταῖς πύλαις ταῖς
τὰς εἰς ἐμέ σου εὐεργεσίας. Ἐνθα γεννόμενος καὶ τῶν ἐπαγγελιῶν
καὶ οὐς οὐκ ἡκουσε, καὶ ἐπὶ καρδιᾶς ἀρθρῶν οὐκ ἀρέση. Τοιαῦτα γάρ ητοιμαστεῖς οὐδὲς τοῖς ἀγαθῶ-
σιν αὐτῶν.

Μή κείμενον δὲ ἐν τῷ Ἐβραϊκῷ, μηδὲ παρὰ τοῖς
λοιποῖς ἐρμηνευταῖς τὸ ἐτοῦ ταῖς πύλαις τῆς θυγατρὸς
Σιών, παρὰ μόνοις δὲ τοῖς Ἐβδομήχοντα φερόμενον,
ἀδελισταῖ, διὰ τὸ καὶ περιττὸν εἶναι. Τὸ γάρ πάντων
ἀγαθῶν τέλος ἐπ’ αὐτὴν ἀγεῖ τὴν ἐπουράνιον Σιών,
ἥτις ἡ τῇ ἀποδεδομένῃ τοῦ Θεοῦ ἐν οὐρανοῖς πάλις,
θυγατρὸς Σιών νοούμενης τῆς παρ’ ἡμῖν Ἐκκλησίας,
ὧς διὰ πολλῶν ἀποδεῖξαι ἐφύσιον.

* I Cor. vi, 17. * Psal. LXXI, 9. ** I Cor. II, 9.

cident, est interitus, utpote qui a Deo ceu fornicati fuerint. Deus namque neminem amoet, neque abs se repellit; sed quisque sese alienum a Deo facit, dum ceu fornicatur, animamque suam dedicat inimicis Dei tradit. Qui vero proprio delectu sese amoent, exitum sibi attrahunt. Iis vero qui sese pernicie dediderunt, Deus quod superest ad-
jicit. Quid illud est? Perdidisti, inquit, omnes qui fornicantur abs te. Fornicatur a Deo, qui postquam ad eum proprius accesserat, ab ipso procul recedit. Ipse namque humanam animam desparsare, et propria semina in illam jacere non dedignatur; illa vero recedens ab eo, seseque aliis admovens qui fornicari cum ea cupiunt, malignis scilicet spiritibus, et impuris dæmonibus, aut impiis cogitationibus, sive fœdis inpurisque facinoribus, jure perniciem traditur. Quare dictum est: Perdidisti omnes qui fornicantur abs te. Verum ego hæc probe sciens, ac plane de justo iudicio tuo persuasus, adversam impiis elegi viam, etiam si mysteria tua non intelligerem; sed et quamvis ut jumentum factus essem apud te, attamen una tecum eram semper. Nihil enim pulchrius mihi videbatur esse, quam tibi Deo meo adhærere, illaque diligere quæ tu jussisti ac præcepisti. Ita enim qui adhæret Domino unus spiritus est⁹. Ideo nihil mihi pulchrius, nihil melius videbatur, quam adhærere tibi. Quapropter dico, Mihi adhærere Deo bonum est. Nam si nemo bonus nisi unus Deus, undenam alii cuiuspiam boni aliquid advenierit, nisi ex eo quod Deo adhæreat? Et jam quidem omni fruebar bono, adhærens et conjunctus Deo; ita ut dicarem: Adhæsit anima mea post te¹⁰. Itemque ad futurum sæculum bonam mihi spem aseripsi. Et sane aliud quoque milii bonum aderat, scilicet, ponere in Domino spem meam. Nam finis omnis spei mihi erat, ut annuntiem omnes laudes tuas in portis filiæ Sion. Siquidem ingressu in civitatem tuam dignatus, de qua superius dicebatur: Domine, in civitate tua imaginem ipsorum ad nichil rediges; cum etiam ad coelestes portas concenterim, tua erga me beneficia omnibus prædicabo. Ubi constitutus promissa consequar tua, quæ oculis non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt¹¹. Talia quippe Deus præparavit dili-
gentibus se.

Cum autem illud, in portis filiæ Sion, neque in Hebraico, neque apud reliquos interpres jaceat, sed apud solos Septuaginta Interpretes teratur, obolo notatur, quia superfluum est. Bonus quippe omnium finis ad ipsam Sion coelestem ducit, quæ est illa iam tradita civitas Dei in cœlis. Nam filia Sion Ecclesia nostra esse intelligitur, ut pluribus facile est comprobare.

1. INTELLECTUS ASAPH. LXXIII.

A

*Utquid, Deus, repulisti in finem, iratus est furor tuus super oves pascuae tuæ? Ad dictorum intelligentiam nos excitat et invitat spiritus propheticus. Qui neque psalmum de more, neque canticum, neque hymnum, neque quid simile in titulo indicavit, quia tristia enuntiantur. Ubi videatur supplicatio contineri, de qua divinus Apostolus præcepta dabit, dicens oportere nos omnes emittere obsecrations, preces, supplicationes, gratiarum actiones¹¹. Hic itaque sermo Deum alloquitur, atque futura ut jam præterita propheticè enarrat, postremam item Jerosolymorum obsidionem, quæ post salutarem Adventum a Romanis facta est, significat. Et hæc cum nondum constitutus locus esset, prænuntiat. Etenim Asaph, qui hæc vaticinatur, æqualis Davidi erat; Salomon vero post Davidis mortem, templum exstruxit. Cum autem duas loci vastationes prævidisset, priorem scilicet a Babylonis, et secundam a Romanis factam; priorem quidem in LXXIX psalmo, et in LXXXII significat; posteriorem vero in præsenti prophetia, quam sic orditur: *Utquid, Deus, repulisti in finem, iratus est furor tuus super oves pascuae tuæ?* Postremum namque et integrum illorum excidium non alio tempore sicut, quam cum Servator et Dominus noster sententiam contra illos tulit dicens: *Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta*¹². Ac consequenter sacer Apostolus post rerum exitum dixit de illis scribens: *Pervenit ad eos ira in finem*¹³. Hic vero propheta minutatim ea, quæ huic loco Romanæ obsidionis tempore contigerunt, declarat his verbis: *Quasi in silva lignorum securibus exciderunt januas ejus in idipsum, videlicet Jerosolymæ; in securi et ascia dejecerunt eam. Incenderunt igne sanctuarium tuum; in terra polluerunt tabernaculum nominis tui.* Quod si quis dixerit hæc etiam tempore Babyloniorum gesta esse, advertas velim quæ sequuntur, *Signa nostra non vidimus, jam non est propheta, et nos non cognoscet amplius.* Nam signa hæc erant Deum inspicere et curare Judaicam gentem, cum ipsis prophetas daret: siquidem etiam cum male se gererent, prophetas ipsis ceu medicos et servatores constituebat. Sic in prima obsidione magnum Dei prophetam Jeremiam habuerunt, et Baruch; quin etiam mulier quædam noniine Oldae eodem tempore prophetavit. In ipsa quoque Babyloniorum regione aderant ipsis Ezechiel et Daniel, præclarci ac conspicui prophetæ. Postque redditum ex captivitate, temporibus Cyri et Darii, Zacharias et Aggeus prophetæ noti erant. Quomodo igitur illis temporibus aptari possit hæc prophetia, *Signa nostra non vidimus, et jam non est propheta, et nos non cognoscet amplius?* Verum hæc siue sortita sunt post Salvatoris adventum, et postquam memoratas voces ipse protulerat: non diu enim postea irrumpentes Romani locum deleverunt. Quod etiam*

ΣΥΝΕΣΕΩΣ ΤΟΥ ΑΣΑΦ. ΟΓ'.

*Iratī, ο Θεός, ἀπώσω εἰς τέλος, ὥρτίσθη ὁ θυμός σου ἐπὶ πρόσβατα νομῆς σου; Διεγέρει μὲν ἡμᾶς καὶ παρορμᾷ ἐπὶ τὴν τῶν λεγομένων σύνεσιν τὸ πνεῦμα τὸ προφητικόν. Οὗτε δὲ φαλμὸν ἐπιγράψει συνήθως, οὔτε ὧδην, οὔτε ὅμον, οὐδὲ τι τῶν παραπλησίων, διὰ τὸ σκυθρωπὸν τῶν ἀπαγγελλομένων. Ἐν οἷς δοκεῖ ἔντευξις περιέχεσθαι, περὶ οὓς ὁ θεὸς Ἀπόστολος διεκελεύεται, δεῖν λέγων πάντας ἡμᾶς ποιεῖσθαι δεήσεις, προσευχάς, ἔντευξις, εὐχαριστίας. Ἐντυχάνει γοῦν ὁ λόγος τῷ θεῷ, προφητικῶς τὰ μέλλοντα ὡς παρεγγόντα διεξιῶν, καὶ τὴν ἐσχάτην σημαίνων πολιορκίαν τῆς Ἱερουσαλήμ τὴν ὑπὸ Ρωμαίων γενομένην μετὰ τὴν σωτηρίαν Παρουσίαν. Καὶ ταῦτα μῆδε συστάντος πα τοῦ τόπου προσαφωνεῖ. Ὁ μὲν γάρ οὐδὲν οὐδὲν ταῦτα προεφητεύετο, σύγχρονος γένος τῷ Δαυΐδῃ. Σολομὼν δὲ μετὰ τὴν τοῦ Δαυΐδη τελευτὴν οἰκοδομεῖ τὸν νεών. Δύο δὲ πορθήσεις προθεωρήσεις τοῦ τόπου, τὴν τε προτέραν τὴν ὑπὸ Βαβυλωνῶν γενομένην, καὶ τὴν δευτέραν τὴν ὑπὸ Ρωμαίων· τὴν μὲν πρώτην διὰ τοῦ οὗτοῦ φαλμοῦ σημαίνει καὶ διὰ τοῦ πεντηκοστοῦ, τὴν δὲ ὑστάτην διὰ τῆς μετὰ χείρας προφητείας. οὗτος ἀπάρχεται λέγων· *Iratī, ο Θεός, ἀπώσω εἰς τέλος, ὥρτίσθη ὁ θυμός σου ἐπὶ πρόσβατα νομῆς σου;* Τέλος γάρ αὐτοῖς παντελοῦς ἀποπτώσεως οὐδὲ δλλοτε γέγονεν, ή δὲ ὁ Σωτὴρ καὶ Κύριος ἡμῶν τὴν κατ' αὐτῶν ἐξηγήσατο ἀπόφασιν εἰπών. Ιδού ἀφίεται ὑμῖν οὐκοῦς ὑμῶν δρημός. Οὓς ἀκολούθως καὶ οἱ ἱεροὶ Ἀπόστολος μετὰ τὴν τῶν πραγμάτων ἔκβασιν γράφων περὶ αὐτῶν ἔλεγεν· *Ἐγέθασε δὲ ἐπ' αὐτοὺς η ὄργη εἰς τέλος.* Καὶ κατὰ μέρος δὲ τὰ ἔχεται συμβάντα τῷ τόπῳ ἐπὶ τῆς τῶν Ρωμαίων πολιορκίας παρίστησιν ὁ παρὸν προφήτης, ἐν οἷς φησιν· *Ὡς ἐτρυμμένης ἔνιων ἀξίλαις ἐκούφατο τὰς θύρας αὐτῆς, δῆλον δὲ τοι τῆς Ἱερουσαλήμ, ἐπὶ τὸ αὐτό, ἐτραπέντε καὶ λαξευτηρίῳ κατέβραχεν αὐτήν.* *Ἐρεχνύρωσεν* πυρὶ τὸ ἀγιαστήριόν σου, εἰς τὴν τὴν ἐσβέντιασαν τὸ σκήτρωμα τοῦ ὄντρατός σου. Εἰ δὲ λέγοι τις ταῦτα καὶ ἐπὶ τῶν χρόνων τῶν Βαβυλωνῶν γεγονόναι, προσεκτέον τοὺς ἔχεται διάρκειαν εἰρηταί. Τὰ σημεῖα ὑμῶν οὐκ εἰδομεν, οὐκέτι εἴτε προφήτης, καὶ τὸ μᾶς οὐ γνώσεται ἔτι. Σημεῖα γάρ δην τοῦ θεοῦ ἐφορᾶν καὶ ἐπισκοπεῖν τὸ Ἱουδαϊκὸν θυντήριον αὐτοῖς προφήτας· ἐπειδὴ καὶ Δανιήλ ἐπίσημοι καὶ διαφενεῖς προφήται· καὶ μετὰ τὴν ἐκεῖθεν ἐπάνοδον κατὰ τοὺς Κύρους καὶ Δαρείου χρόνους, Ζαχαρίας καὶ Ἀγαθίος προφῆται ἐγνωρίζοντο. Πῶς οὖν οἵδιν τε ἡνταρμόδειν τοῖς τότε χρόνοις τὴν παροῦσαν προφητείαν φάσκουσαν· Τὰ σημεῖα ὑμῶν οὐκ εἰδομεν, καὶ εἰς έστιν εἴτε προφήτης, καὶ ἡμᾶς οὐ γνώσεται ἔτι; Άλλα γάρ ταῦτα τέλους ἐτύχανε μετὰ τὴν σωτηρίαν*

¹¹ 1 Tim. ii. 1. ¹² Luc. xiii., 35. ¹³ 1 Thess. ii., 16.

παρουσίαν καὶ τὰς προλεγθείσας αὐτοῦ φωνάς, μεθ' οὐκ εἰς μακρὸν ἐπιστάντες Ὦρμαλοι τὸν τόπον ἡφάνταν. "Ο δὴ καὶ αὐτὸς ἐδήλου θεοπίζων τὸ μέλλον δὲ Σωτὴρ διὰ παραβολῆς τῆς οὐτως ἔχούσης· Ὀμούθη η̄ βασιλεῖα τῷρ ὀνταρῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, δοτις ἐποίησε γάμους τῷρ νικῷ αὐτοῦ· καὶ ἀπέστειλε τὸν ἁντοῦ δούλους καλέσαι τὸν κεκλημένους εἰς τὸν γάμον· οἱ δὲ οὐκ ἤθελον ἐλθεῖν. Πάλιν ἀπέστειλεν ἑτέρους· οἱ δὲ, πρὸς τὸ μὴ θελῆσαι ἀπωτῆσαι, ἦτι καὶ διαλαβόντες τὸν δούλους ὑβρισαν καὶ ἀπέκτειναν. Οἵς ἐπιλέγει· Ὁ δὲ βασιλεὺς, ἀκούσας, ὥργισθη, καὶ πέμψας τὰ στρατεύματα αὐτοῦ, ἀπάλεσε τὸν δορεῖς ἔκστρους, καὶ τίγριν πάλιν αὐτῷ ἐπέρησε. Ταῦτα δὲ Σωτὴρ ἐν αὐτῷ τῷ τερψῷ ἔτι τότε συνεστῶτι ἀναγέραπται εἰρηκώς· καὶ ἐπληροῦτο οὐκ εἰς μακρὸν, Οὐεσπασιανοῦ καὶ Τίτου πολιορκησάντων τὸν τόπον· καθ' οὓς προφητῶν οὐδεὶς γεγονὼς ἴστορεῖται γενέσθαι κατὰ τούτους. Τοιγαροῦν πολιορκίαν δὲ μετὰ χειρας παρίστησα λόγος· διὸ φησιν ἀρχόμενος· Ἐτατι, δ Θεδι, ἀπώσω εἰς τέλος; Ἐτεῖ δὲ ἐκ τούτων τὴν ἀρετὴν ἀποθαυμάσαι τῆς θεοτούντου Γραφῆς, ὡς τὰ μακροῖς ὑστερὸν πραχθέντα χρόνοις προγνώστει θείᾳ προειληφε. Τὸ δὲ, Ἐτατι, δ Θεδι, ἀπώσω εἰς τέλος, εἰρήται, ἐπειδὴ πολλάκις ἀπεβείσαις καὶ πλημμελεῖσαις τὸ Ίουδαίων ἔθνος ὑποτίποτον παρεδίδοτο τοῖς περιοικοῖς ἀλλοφύλοις ἔθνεσι· καὶ ποτὲ μὲν αὐτοὺς Μωαβῖται ἔχειροντο, ποτὲ δὲ Ἀγαμανᾶται, καὶ ἀλλοτε δὲ Μαδιναῖοι. Εἴτ' ἐπιστρέφων αὐτοὺς ἀνελάμβανεν δὲ Θεός· καὶ μετὰ ταῦτα πάλιν παρανομοῦντας παρεδίδου πολεμίοις ἑτέροις, καὶ αὖθις ἀνεκτάτο· οὐδέποτε δὲ αὐτοὺς ἀπωθεῖτο εἰς τέλος, πρὸς βραχὺν δὲ τινα καιρὸν ἐπιστρέψων ἐνῆγεν εἰς σωτηρίαν. Μετὰ δὲ τὸ κατὰ τὸν Σωτῆρος τολμηθὲν αὐτοῖς δύος ἐψθασεν εἰς αὐτοὺς η̄ ὅργη εἰς τέλος, κατὰ τὴν ἀποστολικὴν Γραφὴν, ὡς ἔξ ἔχειν καὶ εἰς δεῦρο μηκέτ' ἐπάραι κεφαλήν αὐτούς. "Ο δὴ σημανοῦσα ἡ προφητεία φησιν· Ἐτατι, δ Θεδι, ἀπώσω εἰς τέλος; Σεσωπημένως δὲ δ λόγος διὰ τῆς ἐρωτήσεως ἥντιστο τὴν κατὰ τὸν Σωτῆρος ἡμῶν πρᾶξιν, μεθ' ἣν καὶ εἰς τέλος ἀπεβίθησαν. Τοῦτο δὲ καὶ δ Σωτῆρ αὐτοῖς παρίστη λέγων· Ποσάκις ἡθέλησα ἐπισυναγεῖν τὰ τέκνα σου, διὰ τρόπον δροις ἐπισυνάγειν τὰ νεοσταταύρων ὑπὸ τὰς πτέρυγας, καὶ οὐκ ἡθελήσατε; Ἰδού ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος. Τὸ γάρ, Ποσάκις ἡθέλησα, δηλοῦ τὴν μακρῷ χρόνῳ ἐνδοθείσαν αὐτοῖς μακροθυμίαν· τὸ δὲ, καὶ οὐκ ἡθελήσατε, παραστατικὸν ἀν γένοντο τῆς ὑστάτης αὐτῶν ἀποβολῆς, διε το καὶ ὥργισθη δ θυμὸς αὐτοῦ ἐπὶ τὰ πάλαι γενόμενα πρόσθατα νομῆς αὐτοῦ. Ἐβῆς δὲ δ λόγος ἰκετηρίαν προσάγει λέγων· Μηκήσθητι τῆς συναγωγῆς σου, ἡς ἐκτήσω ἀπ' ἀρχῆς. Σφόδρα δὲ καταλλήλως συναγωγῆς ἐμνημόνευσε, καὶ πρώτον κτῆμα τοῦ θεοῦ φησιν αὐτὴν γεγονέναι· ἀτε εἰδὼς καὶ τὴν μῆτραν ἀρχῆς, ἀλλ' ὑστερὸν μετὰ τὴν ἀπόπτωσιν ἔχει, νης ἔξ ἀπάντων τῶν ἔθνῶν ὑποστᾶσαν Ἐκκλησίαν. "Ης καὶ ἐν ἑτέροις μνημονεύει λέγων· Ἐρ μέσω Ἐκκλησίας ὑμησίω σε· καὶ πάλιν· Ἐνηργειασάηρ

A ipse Servator futura vaticinans significavit per parabolam istam: *Simile factum est regnum cœlorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo: et misit servos suos ut vocarent invitatos ad nuptias: illi vero noluerunt venire. Iterum misit alios: illi vero præterquam quod noluerunt venire, etiam captos servos contumeliis affecerunt, et occiderunt*¹⁴. Quibus subdit: *Rex autem, audiens, iratus est, et missis exercitibus suis, perdidit homicidas illos, et civitatem eorum succedit*¹⁵. Hæc Salvatorem in ipso templo adhuc consistente dixisse scribitur: quæ non diu postea impleta sunt, Vespasiano et Tito locum ob-sidentibus: quorum tempore nullus propheta apud illos fuisse narratur. Obsidionem itaque praesens psalmus significat: quare in principio dicit: *Ut-
B quid, Deus, repulisti in finem?* Hinc vero mirari subit divinitus inspiratae Scripturæ virtutem, quæ diuturnis post-a temporibus gesta divina præscientia antevertit. Illud autem, *Utquid, Deus, repulisti in finem*, dictum est, quia Judaica gens in impietas et in scelera decidens, sinitimis alienigenis gentibus tradi solebat; et modo quidem Moabites subigebant illam, modo Ammonitæ, modo Madianitæ. Deinde autem ad frugem revocans Deus, ipsis patrocinabatur; subinde vero prævaricantes aliis inimicis tradebat, ac rursus in pristinum statum restituebat: et nunquam in finem usque abjiciebat illos, sed brevi post tempore in salutem revocabat. At post patratum ab eis contra Servatorem exescrandum facinus, pervenit ad eos *ira in finem*¹⁶, secundum apostolicam Scripturam; ita ut post illam calamitatem non hactenus caput extulerint. Quæ significans prophetia dicit: *Utquid, Deus, repulisti in finem?* Per interrogationem vero admissum in Servatorem nostrum facinus subindicatur, quo peractio in finem abjecti sunt. Id sane ipse quoque Servator declarat dicens: *Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et noluitis? Ecce relinquet vos domus vestra deserta*¹⁷. Illud enim, *Quoties volui*, indicat tolerantium illam diuturno tempore ipsis exhibitam; illud vero, *et noluitis*, postremam illorum abjectionem significat, quando iratus est furor ejus super illas quæ olim erant oves pascuae ejus. Deinde vero supplicatio emittitur his verbis:—
D VERS. 2. *Memor esto Synagoge tuæ, quam possedisti ab initio.* Admodum congruenter Synagogam commemorat aitque illam primam Dei possessionem fuisse; utpote qui nosset Ecclesiam, ex omnibus gentibus constitutam, quæ non ab initio, sed post Synagogæ ruinam exstitit. Cujus Ecclesiæ alias meminit dicens: *In medio Ecclesia laudabo te*¹⁸; et rurus: *Annuntiavi iustitiam in Ecclesia magna*¹⁹; ac iterum: *Apud te laus mea in Ecclesia magna*²⁰. Verum non talis illa olim Synagoga erat: illa quippe ideo sic vocabatur quod uno in loco congregaretur; bæc vero præcellentiam electionis sua decla-

¹⁴ Matth. xxii, 26. ¹⁵ ibid. 7. ¹⁶ I Thess. II, 16. ¹⁷ Matth. xxiii, 37, 38. ¹⁸ Psal. xxi, 23.
¹⁹ Psal. xxxix, 40. ²⁰ Psal. xxi, 26.

rans, Ecclesia dicitur. Quod si quis causam requirat cur synagoga, quam ipse possederat ab initio, repulsa fuerit, ipse Christus Dei per aliam prophetiam id edocebit dicens : *Circumdederunt me canes multi, Synagoga malignantium obedit me. Foderunt manus meas et pedes meos. dinumeraverunt omnia ossa mea. Diviserunt sibi vestimenta mea, et super vestem meam miserunt sortem*²¹. Hæc causa fuit cur prior illa Synagoga repelleretur. Deinde vero subdit : *Redemisti virgam hæreditatis tuæ. Id placantis more dictum : Tu enim, ait, hanc Synagogam redemisti, ac dignam habuisti quæ portio et virga hæreditatis tuæ vocaretur ; nam quando dividebat Altissimus gentes, portio Domini facta est Jacob populus ejus, funiculus hæreditatis ejus Israel*²². Hujus itaque hæreditatis tuæ memor esto. Pro illo autem, *virgam hæreditatis tuæ*, Aquila, sceptrum hæreditatis, interpretatus est; Symmachus vero, sceptrum sortis tuæ. Quo quidem docetur, homines prorsus omnes Dei esse ; populum autem ipsi segregatum, quasi sceptrum ejus regium fuisse.

τρομας, δ Ἀκύλας ἡρμήνευσεν. δ δὲ Σύμμαχος, σκῆπτρον κληρονομίας σου· διδάσκοντος τοῦ λόγου πάντας μὲν ἀνθρώπους εἶναι τοῦ Θεοῦ, τὸν δὲ ἀφωρισμένον αὐτοῦ λαὸν ὥσπερ βασιλικὸν εὗτοῦ σκῆπτρον γεγονέναι.

VERS. 2, 3-7. *Montem Sion hunc, in quo habitasti. Leva manus tuas in superbias in finem : quanta malignatus est inimicus in sancto ! Quæ esset virga, sive sceptrum secundum reliquos interpretes, his declarat, Montem Sion hunc, in quo habitasti. Nam regius mons erat, et sceptrum regni, in quo constractum fuerat templum et domus habitationis Dei. Quare metropolis fidelis Sion vocabatur, et civitas Dei Jerusalem ; cœlestis illius imaginem serens, de qua divinus Apostolus hæc docebat : Accessistis ad Sion montem, et civitatem Dei riventis Jerusalem cœlestem*²³. Postquam hoc dixerat, ea quæ loco isti eventura erant vaticinatur, futura quasi præterita pro consueto more prænuntians. Ait itaque : *Et gloriati sunt qui oderunt te, in medio solemnitatis tuæ ; sive, secundum Aquilam, Fremuerunt inimici tui in medio constitutionis tuæ. Posuerunt signa sua signa, et non cognoverunt sicut in exitu super summum. Quod clarius interpretatus est Symmachus dicens : Posuerunt signa sua manifeste cognita in introitu sursum. Pro illo item, Quasi in silva lignorum securibus exciderunt januas ejus in idipsum, in securi et ascia diruperunt eam ; rursum Symmachus, Instrumentis ligneis et securibus suis, et portas ejus cum rectibus et surcis dejeicerunt. Signa autem inimicorum, quæ manifeste ante ingressum posuerant, quænam erant, nisi instrumenta bellica, secures videlicet, asciæ atque hastæ et arma ? Verisimile etiam est his significari vexilla quæ ante exercitus serebantur. Sed etiam, ait, Incenderunt igne sanctuarium tuum, et in terra polluerunt tabernaculum nominis tui. Ubi senten-*

α δικαιοσύνης ἐν Ἐκκλησίᾳ πολλῇ· καὶ αὐθις· Παρὰ σὺν δ ἔπαιρός μου ἐν Ἐκκλησίᾳ μεγάλῃ. Άλλοι τοιαύτη καὶ ἡ προτέρα ἐτύγχανε συναγωγὴ· ἡ μὲν γὰρ ἐκ τοῦ κατὰ τὸ αὐτὸν συνάγεσθαι οὕτως ὑνομασμένη, ἡ δὲ τὸ ἔξαρτον παριστῶσα τῆς ἐκλογῆς, ἡ Ἐκκλησία. Εἰ δέ τις ἔροι τὴν αἰτίαν δι' ἣν ἀπεβλήθη ἡ συναγωγὴ, ἣν ἐκτῆσατο ἀπ' ἀρχῆς, αὐτὸς δ Ἡριστὸς τοῦ Θεοῦ δι' ἐτέρας προφητείας διδάξει λέγων· Περιεκύλλωσά με κύρες πολλοῖ, συναρωτὴ πυρηνούμετρω περιέσχε με. Ὄμρεσαρ κεῖράς μου καὶ πόδας μου, ἐξηρίζησαρ πάντα τὰ δυτικά μου. Διεμερίσαρτο τὰ Ιματιά μου διαυτοῖς, καὶ ἐπὶ τὸν Ιματισμόν μου ἔβαλορ κλῆρον. Ταῦτ' ἣν τὰ αἰτια δι' ἡ προτέρα συναγωγὴ ἀποδέδητο. Ἐξῆς δ ἐπιλέγει· Ἐλυτρώσω φάδδορ κληρορομίας σου· δυσωπητικῶς· Σὺ γὰρ, φησίν, ταύτην ἐλυτρώσω τὴν συναγωγὴν καταξιώσας αὐτὴν στὴν χρηματίσαι μερίδα καὶ ῥάβδον κληρονομίας σου· ὅτε γὰρ διεμέρισερ δ "Υψιστος Ἐθηρη, ἐγερήθη μερὶς Κυρείου λαὸς αὐτοῦ Ιακὼβ, σχολισμα κληρορομίας αὐτοῦ Ἰσραὴλ. Ταύτης οὖν τῆς σαυτοῦ κληρονομίας μνήσθητι. Άρι δὲ τοῦ, φάδδορ κληρορομίας σου, σκῆπτρον κληρο-

ρομίας, δ Ἀκύλας ἡρμήνευσεν. δ δὲ Σύμμαχος, σκῆπτρον κληρονομίας σου· διδάσκοντος τοῦ λόγου πάντας μὲν ἀνθρώπους εἶναι τοῦ Θεοῦ, τὸν δὲ ἀφωρισμένον αὐτοῦ λαὸν ὥσπερ βασιλικὸν εὗτοῦ σκῆπτρον γεγονέναι.

"Ορος Σιών τοῦτο, δ κατεσκήνωσας ἐν αὐτῷ. "Ἐπαρορ τὰς κεῖράς σου ἐπὶ τὰς ὑπερηφανίας εἰς τέλος· δσα ἐπονηρεύσατο δ ἔχθρος ἐν τῷ ἀτίφῳ! Τις διν ἡ φάδδος, δ κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτὰς τὶ ποτ' ἣν τὸ προλεχθὲν σκῆπτρον, διασαφεῖ λέγων "Ορος Σιών τοῦτο δ κατεσκήνωσας ἐν αὐτῷ. Βασιλικὸν γὰρ ἣν δρός καὶ σκῆπτρον βασιλείας, ἐν φ κατεκύαστο δ νεῦς καὶ δ οίκος τῆς κατασκηνώσεως τοῦ Θεοῦ. Διδ μητρόπολις πιστὴ Σιών ἐχρημάτιζε, καὶ πόλις Θεοῦ Ἱερουσαλήμ, εἰκόνα φέρουσα τῆς ἐπουρανίου, περὶ διν ἡ θεῖος Ἀπόστολος διδάσκων Θεγε· Προσειληνθάτε Σιών δρει, καὶ πόλεις Θεοῦ ἄντος Ιερουσαλήμ ἐπονηραίω. Τοῦτο δ εἰπὼν, ἐξῆς θεσπίζει τὰ συμβούμενα τῷ τόπῳ, τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι ὡς παρωχηκότα συνήθως πραφωνῶν. Λέγει δ ὁν· Καὶ ἐρεκανγήσαρτο οι μασοῦτές σε ἐν μέσῳ τῆς ἐστρῆς σου· δ κατὰ τὸν Ἀκύλαν, Ἐβρυχήσαρτο οι πολέμοι σου ἐν μέσῳ τῆς συνταργῆς σου. "Εθεντο τὰ σημεῖα αὐτῶν σημεῖα, καὶ οὐκ ἐγρωστα, ὡς εἰς τὴν ἔξοδον ὑπεράρω· δ δὴ σαφέστερον ἡρμήνευσεν δ Σύμμαχος εἰπὼν· "Εθηκαρ τὰ σημεῖα αὐτῶν ἐπισήμως γνώριμα κατὰ τὴν εἰσόδον ἐπάρω. Άλλα καὶ ἀντὶ τοῦ, Ος ἐν δρυμῷ ἐύλωρ ἀξίναις ἔκοψαρ τὰς θύρας αὐτῆς ἐπὶ τὸ αὐτόδ, ἐν πέλνῳ καὶ λαξειτηρῳ κατέρριψαν αὐτήρ, πάλιν δ Σύμμαχος, Ἐρ ἀρμένοις ἐύλιροις ἀξίναις ἐτύρδε καὶ τὰς πόλις αὐτῆς δμοῦ ἐν μοχλοῖς καὶ δικράνοις κατέβιψαν. Σημεία δὲ τῶν πολεμίων τίνα ἦν, ἀπερ ἐπιστήμως πρὶ τῶν εἰσόδων Ἐθηκαν, δ τὰ πολεμικὰ δργανα, καὶ πελέκεις καὶ ἀξίναι καὶ τοιαύτα δόρατα τε καὶ ὅπλα; Εἰκός δὲ καὶ τὰς σημαίας τὰς πρὶ τῶν στρατοπέδων φερομένας διὰ τούτων δηλοῦσθαι. Άλλα καὶ Τιτ-

²¹ Psal. xxi, 17-19. ²² Deut. xxxii, 8, 9. ²³ Hebr. xii, 22.

πύρισαν, φησί, ἐν πυρὶ τὸ ἀγιαστήριον σου, καὶ εἰς τὴν γῆν ἐδεήλωσαν τὸ σκήνωμα τοῦ ὄντος σου. Ἐν δὲ διερμηνεύει τὴν διάνοιαν τοῦ ἀνωτέρου λελεγμένου. Ἐπειδὴ γάρ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἰρητο· Ὅρος Σιών τοῦτο δὲ κατεσκήνωσαν ἐν αὐτῷ· ὅπως κατεσκήνωσεν ἐν αὐτῷ διασαφεῖ νῦν φῆσας· Τὸ σκήνωμα τοῦ ὄντος σου· Σκήνωμα γάρ ἦν δὲ τόπος οὐκ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τοῦ ὄντος αὐτοῦ· Διωτεῖ πὲ δὲ ἐφ' ἐκάστῳ, προστιθεῖ· Ἐν μέσῳ γάρ, φησί, τῆς ἑορτῆς σου τὸ ἀγιαστήριον σου καὶ τὸ σκήνωμα τοῦ ὄντος σου. Τὰ γάρ τοιαῦτα διωτητικά ἦν καὶ ἐγερτικά ἐπὶ ἐκδίκησιν τῶν τετολμημένων, ἐφ' ἣν παρορμῇ ἐξῆς λέγων· Ἐπαρος τὰς χειράς σου ἐπὶ τὰς ὑπερηφανίας αὐτῶν εἰς τέλος· κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· Τὸ ὑψωμα, φησί, τῶν ποδῶν σου ἡγανθησθη εἰς τίκος. Ὑψωμα δὲ τῶν ποδῶν αὐτοῦ ὁ νεώς ἦν δὲ εὐκτήριος. Ἐνεκαυχήσαντο οἱ μισοῦντες τὴν θεὸν ἐν μέσῳ τῆς ἑορτῆς αὐτοῦ εἰκότως. Ἐπειδὴ γάρ αὐτοὶ πρότεροι τὸν τόπον οἰκοῦντες ἀθέους ἤραντο γείρας· κατὰ τοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἐν μέσῳ τῆς ἑορτῆς αὐτοῦ, βοαῖς τε ἀθέοις καὶ ἐναγέσιν ἐχρήσαντο, ἐν αὐτῇ τῇ τοῦ Πάσχα ἡμέρᾳ τὸ ἀἷμα αὐτοῦ καθ' ἐαυτῶν καὶ κατὰ τῶν ἰδίων τέκνων ἐξαιτησάμενοι· εἰκότως ἐν μέσῳ τῆς ἑορτῆς μετήσει αὐτοὺς ἡ ἐκ Θεοῦ δρῆγη· ὡς καὶ ἐτέραν προφητείαν πληροῦσθαι εἰς αὐτοὺς, δι' ἣς εἰρητο· Καὶ μεταστρέψω τὰς ἑορτὰς ὑμῶν εἰς πένθος, καὶ τὰς πανηγύρεις ὑμῶν εἰς θρῆνον.

Ἐπειτα ἐπὶ τῇ καρδίᾳ αὐτῶν αἱ συγγένειαι αὐτῶν ἐπὶ τὸ αὐτό· Καταπαύσωμεν τὰς δορτάς τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τῆς γῆς. Τὰ προλεχθέντα πάντα δυσσεβεῖ σκοπῷ, φησί, διεπράξαντο οἱ ἔχθροι σου· τό τε γάρ ἀγιαστήριον σου ἐγενέρησαν, καὶ τὸ σκήνωμα τοῦ ὄντος σου ἐδεήλωσαν, καὶ τὰ λοιπὰ πάντα τετολμήσαν· οὐκ ἀνθρώποις ἐπιειδούλευντες, οὐδὲ τόπον πολιορκεῖν προθέμενοι· σοι δὲ τῷ Θεῷ πολεμοῦντες, καὶ τὰς ἑορτὰς σου καταλύσαι διανοούμενοι. Ταῦτα δὲ, εἰ καὶ μὴ στόματι ἀλάλουν, ἀλλὰ ταῖς καρδίαις αὐτῶν καὶ ταῖς ἐνθυμήσεσι ἐλογίζοντο. Ἀλλὰ τότε μὲν οἱ ἔχθροι τοῦ Θεοῦ ταῦτα λογίζομενοι τὸν πάλαι τῷ Θεῷ ἀφωρισμένον εόπον καθήσουν· δὲ μέγας καὶ δυνατὸς θεὸς ἀνθ' ἐνδιέλευσι τὰς ἀπ' ἀντολῶν τὴν μέχρι δυσμῶν καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἐκκλησίας ἐν πᾶσι συνίστηται τοῖς ἔθνεσι. Καὶ οἱ μὲν ἔχθροι σου, φησί, καὶ πολέμοις τὰς ἐαυτῶν σημεῖα Εθηκαν ἐν ὑψηλῷ καὶ ἐπιστήμοις τόποις, πάρ' αὐτὰς τὰς εἰσδόους τοῦ ἵερου· ὡς ἀν πάντες οἱ διιδόντες ὄρφων αὐτῶν τὰ νικητήρια· ἡμεῖς δὲ, ὃν ἐκ προσώπου ἱκετήριος εὐχὴ ἀναπέμπεται, Τὰ σημεῖα ὑμῶν οὐκ εἰδομεν. Πῶς δὲ οὐκ εἶδομεν ἡμῶν τὰ σημεῖα, ἀλλ' ἐπει οὐκ ἔτιν ἔτι προσήτητος, καὶ ἡμᾶς οὐ γνώσεται ἔτι; Πάλαι μὲν γάρ καθ' ἔκαστον καὶ ρόν καὶ κατὰ γενέας καὶ κατὰ διαδοχὰς τῶν ἡμετέρων πατέρων, προφῆται συνῆσαν αὐτοῖς πολιορκούμενοις καὶ εἰς αἰχμαλωσίαν ἀπαγομένοις· διπερ ἣν μέγιστον δεῖγμα καὶ σημεῖον τοῦ μὴ ινεπιτάχθειν αὐτοὺς ὑπάρχειν· ἡ γοῦν προνοητικὴ ὥν δλων δύναμις, δισπερ λατροὺς ἐν ταῖς ἐσχάταις συμφοραῖς τοὺς προφήτας τῷ τότε λαῷ καθίστη·

D

tiam eorum quae supra dicta sunt aperit. Quia enim prius haec locutus erat, *Montem Sion hunc in quo habitatisti*; quomodo in eo habitaverit jam declarat dicens, *Tabernaculum nominis tui*. Tabernaculum quippe locus erat, non ipsius Dei, sed nominis ejus. In singulis autem conqueritur adjectis his verbis: In medio, inquit, solemnitatis tue sanctuarium tuum et tabernaculum nominis tui. Nam haec querimoniae sunt ad excitandam facinorum ultiōnem, ad quam sub haec provocat dicens: *Leva manus tuas in superbias eorum in finem*; secundum Symmachum vero: *Exaltatio, ait, pedum tuorum de medio sublata est ad victoriam*. Exaltatio autem pedum ejus, templum erat precibus destinatum. Gloriati sunt qui oderunt Deum in medio solemnitatis ejus, et merito quidem. Quia enim ipsi primi locum incolentes, in medio solemnitatis ejus impias contra Christum Dei extulere manus, clamoribusque impiis et nefariis usi, in ipso Paschae die sanguinem ejus super se et super filios suos expetierunt¹¹; jure in medio solemnitatis invadebat eos ira Dei; ita ut alia prophetia impleatur qua de illis dicitur: *Et convertam solemnitates vestras in luctum, et celebritates vestras in planum*¹².

ὑμῶν εἰς πένθος, καὶ τὰς πανηγύρεις ὑμῶν εἰς θρῆνον.

VERS. 8, 9. *Dixerunt in corde suo cognationes eorum simul, Quiescere faciamus dies festos Dei a terra*. Hæc omnia, inquit, impio consilio inimici lui peragebant: nam sanctuarium, inquit, tuum incenderunt, et tabernaculum nominis tui profanarunt, ceteraque omnia ausi sunt, non hominibus insidias struentes, non locum ipsum obsidere tantum in animo habentes; sed tibi Deo bellum moventes, et festa tua solvere cogitantes. Hæc porro etiamsi non ore proferrent, sed corde menteque cogitabant. Verum illi Dei hostes talia cogitantes locum olim Deo dicatum excidio tradiderunt: magnus autem ille potensque Deus, pro uno illo loco, ab oriente sole usque ad occasum per universum orbem ecclesias sibi per omnes gentes constituit. Et vero inimici, inquit, et hostes lui signa sua in alto et in conspicuis locis posuerunt, ad ipsas usque templi valvas, ut omnes qui præteribant, victoriae illorum symbola conspicerent; nos autem, ex quorum persona oratio funditur, *Signa nostra non vidimus*. Quomodo signa nostra non vidimus, nisi quia *jam non est propheta, et nos non cognoscet amplius?* Olim quidem singulis temporibus, in generationibus et successionibus patrum nostrorum, prophetæ ipsis obessis et in captivitatem actis aderant: quod maximum erat argumentum et signum, eos non providentia exclusos tua suisse; virtus enim illa universis providens, in extremis calamitatibus prophetas ceu medicos ipsi olim populo constituebat: et haec erant Dei signa.

¹¹ Matth. xxvii, 25. ¹² Amos viii, 10

Nunc autem cum prædicta in nos opere perficiuntur, *Signa nostra non vidimus*: quare *jam non est propheta, et nos non cognoscet amplius*. Nam si ad breve solum tempus prophetæ defecissent, et postea tamen apparuissent, nequaquam dictum esset, *et nos non cognoscet amplius*. Jam vero quia post ipsorum in Servatorem ausus, irrumptibus Romanis, locumque a fundamento diruentibus, nusquam prophetæ obsessis aderant, sed neque sequenti tempore adsuerunt, nec unquam postea surrecturi sunt; admirabili modo prophetia postquam dixerat, *Jam non est propheta, addidit, et nos non cognoscet amplius*. Quod sane non Babyloniorum tempore, neque superiori ævo dici poterat. Nam singulis in generationibus penes illos prophetarum successio floruit, et usque ad Joannem prophetam permansit.

Vers. 10, 11. Usquequo, Deus, improporal inimicus, irritat adversarius nomen tuum in finem? In præsentis prophetia illud, *in finem*, plerumque dictum fuit. In principio namque dicebatur: *Utquid, Deus, repulisti in finem?* Deinde vero: *Leva manus tuas in superbias in finem;* tertio: *Irritat adversarius nomen tuum in finem;* rursumque: *Utquid avertis manum tuam et dexteram tuam de medio sinu tuo in finem?* Quis postrema loci obsidio significatur. Cum autem percontatur et dicit: *Usquequo, Deus, improporal inimicus?* edoceri cupit quousque isthæc perdurabunt, et quænam temporis circumscriprio erit, et usquequo irritabit adversarius nomen tuum, num talia agendo in finem perseveratus sit. Consequenter horum causam precando sci-
citatur dum dicit: *Utquid avertis manum tuam et dexteram tuam de medio sinu tuo in finem?* Hæc porro dicti sententia est: *siuus Dei bonis repletus est, quare dictum est: Unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit* ¹⁰. Et est hic arcanus Paternæ divinitatis thesaurus, et plenitudo bonorum omnium, unde gratiarum dona iis qui se digni sunt largitur. Quoniam igitur de medio sinu dona gratiarum dignis erogat, ac dexteram suam in illos extendit, ab indignis vero dexteram suam avertit, nihilque ex bonis in memorato sinu suo reconditis ipsis clargitur; jure sciscitur, dicens: *Utquid avertis manum tuam et dexteram tuam de medio sinu tuo in finem?* Rursumque id adjicit, *in finem, significans, in finem ipsis dexteræ Dei aversionem futuram esse.* Interrogatione autem nos ad causam perquirendam invitati; ut quæramus quare illi in finem abjecti sint. Nam si quis eos de peccato et iniquitate incusaverit, at scimus olim similia cum fecissent non in finem abjectos fuisse: infinita quippe et nefaria eorum opera, adulteria, idolatriam, prophetarum cædes enumerant prophetic sermones; sed nunquam in finem derelicti sunt: prophetæ quoque ipsis; etsi talia patrantibus, ad-

A καὶ ταῦτα ἡ, τοῦ Θεοῦ τὰ σημεῖα. Νῦν δὲ εἰς ἡμᾶς γινόμενα ὅτε τὰ προλεχθέντα δι' Ἔργων χωρεῖ, Τὰ σημεῖα ἡμῶν οὐκ εἰδομεν· δι' ὁ οὐκ ἔστιν ἐτι προφήτης, καὶ ἡμᾶς οὐ γνώσται ἔτι. Εἰ μὲν γὰρ πάλιν καιρὸν βραχὺν διέλιπον οἱ προφῆται, εἴτα μετὰ ταῦτα πάλιν ἀνεφάνησαν, οὐκ ἀν ἐλέγετο, καὶ ἡμᾶς οὐ γνώσται ἔτι· νῦν δὲ ἐπειδὴ μετὰ τὰ κατὰ τοῦ Σωτῆρος τολμηθέντα αὐτοῖς, Ψωμαίων ἐπιστάντων καὶ τὸν τόπον ἐκ βάθρων ἐρημωσάντων, οὐδαμοῦ προφῆται παρῆσαν τοῖς πωλιορκουμένοις· ἀλλ' οὐδὲ ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις γεγόνασιν, οὐδὲ ἡμεῖλλον εἰσαῦθε ποτε ἀναστοσθεῖσι· θαυμαστῶς ἡ πρόρρησις φίσασα, Οὐκ ἔστιν ἐτι προφήτης, ἐπήγαγε, καὶ ἡμᾶς οὐ γνώσται ἔτι. "Οτι οὐτ' ἐπὶ τῶν Βαβυλωνίων χρόνων ἥρμοττε λέγεσθαι, οὐτ' ἐπὶ τῶν παλαιοτέρων. B "Ηκμάζε γοῦν καθ' ἑκάστην γενέαν παρ' αὐτοῖς ἡ τῶν προφητῶν διαδοχὴ, ἢ καὶ διήρκεσε μέχρις ιενῶν τοῦ προφήτου.

"Εως αὐτές, οὐ Θεὸς, ὀνειδίζει οὐχιθρὸς, παροκύρει ὑπεραρτίος τὸ δρομά σου εἰς τέλος; Πολλάς εἰρηται διὰ τῆς μετὰ χειρας πεισθετας τὸ, εἰς τέλος. 'Ἐν ἀρχῇ μὲν γὰρ ἐλέγετο· Ἰτατ!, οὐ Θεός, ἀπώσω εἰς τέλος; εἰθ' ἔξης· 'Ἐπαρορ τὰς χειράς σου ἐπὶ τὰς ὑπερηφανίας εἰς τέλος· καὶ τρίτη· Παροξύνει οὐχιθρίος τὸ δρομά σου εἰς τέλος· καὶ αὐτίς· Ἰτατ! ἀποστρέψεις τὴν χειρά σου καὶ τὴν δεξιάν σου ἐκ μέσου τοῦ κόλπου σου εἰς τέλος; δι' ὧν ὁ λόγος τὴν τελευταίαν πολιορκίαν τοῦ τόπου σημαίνει. Πυνθανόμενος δὲ καὶ λέγων· "Εως αὐτές, οὐ Θεός, ὀνειδίει οὐχιθρὸς; διδαχθῆναι ποθεὶς οὐ χρόνον, καὶ μέχρι τίνος παροξύνει (1) δὲ ὑπεναντίος τὸ δνομά σου, καὶ εἰ διαμένει εἰς τέλος τούτο πρέπειν. Εἰτ' ἀκολούθως πυνθάνεται τὴν τούτων αἰτίαν ἀξιῶν διό φησιν· Ἰτατ! ἀποστρέψεις τὴν χειρά σου καὶ τὴν δεξιάν σου ἐκ μέσου τοῦ κόλπου σου εἰς τέλος; 'Η δὲ τοῦ λόγου διάνοια τούτον ἔχει τὸν νῦν· ὁ κόλπος τοῦ Θεοῦ ἀγαθῶν ἔστι πλήρης, διὸ λέλεκται· Μορογενῆς Υἱὸς δὲ ὦ εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατέρες, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο. Καὶ ἔστιν ἀπόρρητος οὗτος τῆς Πατρικῆς θεότητος θησαυρὸς καὶ πλήρωμα τῶν ἀριθμῶν ἀπάντων, ἐξ ὧν δίδωσι τὰ χαρίσματα τοῖς ἀξιοῖς αὐτοῦ. Ἐπει τοίνυν ἐκ μέσου τοῦ κόλπου τὰ χαρίσματα τοῖς ἀξιοῖς δωρεῖται ἐκτείνων εἰς αὐτοὺς τὴν ἐκαντοῦ δεξιάν, ἀπὸ δὲ τῶν μὴ ἀξιοῖς ἀποστρέψει τὴν χειρά τὴν δεξιάν, μηδὲν αὐτῶν τῶν ἐν αὐτῷ δηλοθέντι κόλπῳ τεταμειυμένων ἀγαθῶν δωρούμενος· εἰκότως πυνθάνεται λέγων· Ἰτατ! ἀποστρέψεις τὴν χειρά σου καὶ τὴν δεξιάν σου ἐκ μέσου τοῦ κόλπου σου εἰς τέλος; Καὶ πάλιν προστίθησι τὸ, εἰς τέλος, σημαίνων, ὡς ἀποστροφή τῆς τοῦ Θεοῦ δεξιᾶς εἰς τέλος ἔσται αὐτοῖς. Διὰ δὲ τῆς ἐρωτήσεως ἐπὶ τὴν ζήτησιν τῆς αἰτίας ἡμᾶς διεγείρει, ὡς ἐν ζητήσαιμεν τί τὸ αἰτίου γεγένηται τοῦ εἰς τέλος αὐτοὺς ἀποβληθῆναι. Εἰ μὲν γὰρ ἀμαρτίας καὶ παρονομίας αἰτιάσαστο τις, ἀλλὰ καὶ πάλιν τοιαῦτα πρέπειταις αὐτοὺς ἔγνωμεν καὶ μὴ ἀπωσθέντας εἰς τέλος·

¹⁰ Joan. 1, 48.

(1) Forte legendum παροξύνει, et mox, διαμενει. EDIT.

μυρίους γάρ ἀθεμίτους πράξεις μοιχείας τε καὶ εἰδωλολατρείας, προφητῶν τε ἀναιρέσεις καταλέγουσιν αὐτῶν οἱ προφήταικοι λόγοι· ἀλλ' οὐ πώποτε ἐγκατελεῖσθησαν εἰς τέλος. Συνῆσαν δὲ αὐτοῖς, καίπερ τοιαῦτα πράττουσιν, οἱ προφῆται· ἐγίνοντο δὲ παραύτοις καὶ ἄγγέλους ἐπιφάνειαι, καὶ Πνεύματος ἀγίου πνευσία. Τί τοινυν τὸ ξένον, καὶ τί τοσοῦτον αὐτοῖς εἰς τέλος; Λέγων δὲ ταῦτα, αἰνίζεται σεσιωπημένως τὸ πράγματα αὐτοῖς κατὰ τοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ τόλμημα.

Οὐ δέ θεδς βασιλεὺς ἡμῶν πρὸς αἰῶνος εἰργάσατο σωτηρίαν ἐν μέσῳ τῆς γῆς. Διελθὼν τὰ προλεγόμενα, ἐπαναλαμβάνει τοὺς περὶ τῆς προνοίας λόγους, καὶ τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ παρεστησι τὰς μεγαλουργίας, εὐχαρίστους εὐτελεῖς προϊέμενος φωνᾶς, ὡς ἀν μὴ τις νομίσειε, διὰ τὸ μὴ ἐφορδὲν αὐτὸν, μηδὲ ἐπιστατεῖν τοῖς πᾶσι τὰ προλεγόμενα γεγενῆσθαι. Διό φησιν· Εἰ καὶ ταῦτα τούτον ἐπράχθη τὸν τρόπον· ἀλλ' ὅμως πεπείσμεθα, διτε σὺ ὁ θεδς ἡμῶν, δικαὶος καὶ βασιλέας ἡμῶν εἶναι γιωρίζομεν, κρίσει βασιλικῆς καὶ θεικῆς πάντα οἰκουμενεῖς ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ὀλων. Οὐ γάρ θεδς ἡμῶν, βασιλεὺς ἡμῶν πρὸς αἰῶνος εἰργάσατο σωτηρίαν ἐν μέσῳ τῆς γῆς. Μός εἰ καὶ ἐν μιᾷ γωνίᾳ γῆς τοιαῦτα πραχθῆναι συγχειώρηκας διὰ τοὺς οἰκήτορας τοῦ τόπου· ἀλλ' ὅμως πεπείσμεθα, διτε τοὺς καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης οἰκοῦντας ἀνθρώπους σωτηρίας ἀξιώσεις, τὸν ἑαυτοῦ Χριστὸν ἐγίστας ἀπαντιν ἀνθρώποις Σωτῆρα. Καὶ μοι δοκεῖ δι' ἐνδέ τοῦ μετὰ χείρας στίχου ὥστε πάντας δοσιν ποιεῖσθαι τῶν ἐπηπορημένων· ἀντὶ γάρ τῶν συμβενηκότων κατὰ τοῦ δηλωθέντος τόπου, ἐργάσεται, φησιν, ὁ θεδς σωτηρίαν ἐν μέσῳ τῆς γῆς. Συνήθως δὲ καὶ νῦν τὰ ἐσόμενα ὡς παρωφηκότα θεσπίζει. Εἴτα δεδάσκει ἔκῆς ὅποις δῆδη πάλαι πρότερον ὁ θεδς, κατειργάσατο θαυματουργίας λέγων· Σὺ ἐκρατίωσας ἐν τῇ δυνάμει σου τὴν θάλασσαν. Ἀντὶ δὲ τοῦ, Σὺ δὲ ἐκρατίωσας, ὁ Σύμμαχος, Σὺ δισκέδασμες τῇ ισχύι σου τὴν θάλασσαν, τημήνευσε. Καὶ μοι δοκεῖ διὰ τούτων ὡς πρᾶξης τὴν ιστορίαν σημαίνειν τὴν ἐπὶ Μωάβως γενομένη διόδον τοῦ λαοῦ διὰ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης. Διὸ κατὰ μὲν τὸν Σύμμαχον εἰρηται, Σὺ δισκέδασμες τῇ ισχύι σου τὴν θάλασσαν· κατὰ δὲ τὸν θεοδοτιῶνα, Σὺ διέστρησας τὸν τριστάτας καὶ τοὺς ἡγουμένους αὐτῶν δημάρχων. Τὸ δὲ, Ἐδωκας αὐτὸν βρῶμα λαοῖς τοῖς Αἰθιοψίοις, εἶποι ἀν τις τὰ νεκρὰ σώματα αὐτῶν, ἐκβρασθέντα τῆς θαλάσσης, βορὰν γεγονέναι; τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ. Ἀντὶ δὲ τοῦ, τοῖς Αἰθιοψίοις, διὰ τοῦ Αἰκίλας, τοῖς ἐξελευσομένοις, δὲ δὲ θεοδοτιῶν, τῷ ἐσχάτῳ, καὶ ἡ πέμπτη ἐκδοσις, τῷ ἐξεληλυθότι, τημήνευσαν. Τῶν μὲν τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ καταποντωθέντων μνημονεύσας ὁ λόγος, ἔκης καὶ τῶν μετὰ ταῦτα πεπραγμένων ἀναφέρει;

A erant, angelorum visiones, Spiritus sancti præsens. Quod ergo tantum tam inauditus facinus eorum, ut in finem abjiciantur et dextera Dei ab eis avortatur in finem? Hæc porro dicens admissum ab eis in Christum Dei facinus tacite subindicat.

Vers. 12-18. *Deus autem rex noster ante sæculum operatus est salutem in medio terræ. Postquam prædicta recensuit, sermones de providentia resumit, atque virtutis Dei ingentia opera declarat, pias opportune voces proferens: ne quis putaret ideo jam memorata gesta fuisse, quod Deus universa non curet, iisque non provideat. Quamobrem ait: Etsi hæc tali modo gesta sint, persuasum tamen nobis est, te Diuum nostrum, quem regem item nostrum esse scimus, judicio regio ac divino omnina ad universorum salutem temperare: nam *Deus noster rex noster ante sæculum operatus est salutem in medio terræ*. Ita ut etiam si isthac in uno terræ angulo effici permiseris eorum causa qui locum incolebant, persuasum tamen habeamus te omnes terram incolentes homines salute dignaturum, qui Christum tuum excitasti omnium hominum Servatorem. Videturque mihi hoc uno versu, quasi questionum solutionem præberi. Nam eorum vice quæ contra prædictum locum perpetrata sunt, Deus, inquit, operabitur salutem in medio terræ. De more autem hic futura ut jam præterita vaticinatur. Deinde vero docet, qualia jam olim prodigia Deus operatus sit, sic loquens: *Tu confirmasti in virtute tua mare*. Pro illo autem, *tu confirmasti*, Symmachus, *Tu dissipasti virtute tua mare*, interpretatus est. Et mihi quidem videtur historice indicare populi per mare Rubrum duce Moysen transitum. Quare secundum Symmachum dicitur: *Tu dissipasti virtute tua mare*; secundum Theodotionem vero: *Tu diristi in potentia tua mare*. Deinde *Ægyptios et Pharaonem adumbrare* mihi videtur, dicens: *Tu contrivisti capita draconum in aqua*. *Tu confregisti capita draconis*. Per draconem scilicet Pharaonem, per capita vero ejus, principes qui sub eo erant subindicat; sive per dracones, *Ægyptios*; per capita vero eorum, principes et duces eorum significat. Illud autem, *Dedisti eum escam populi Æthiopibus*, sic explicit quispiam, quod cadavera eorum ad littus maris rejecta in escam volatilibus cœli fuerint. Pro illo autem, *Æthiopibus*, Aquila, egressuris; Theodotio, norissimo; quinta editio, egresso, interpretati sunt. Postquam eorum qui in mari Rubro demersi sunt mentio facta est, sub hæc eorum quæ postea gesta sunt memoriam reficit, dicens: *Tu dirupisti fontes et torrentes*. Non enim Moyses erat qui petran virga percutiens, ex illa eduxit fontes et torrentes; sed tu, Deus, eras, qui hæc per Moysen miracula patrabas. Quod additur autem, *Tu siccasti furios Ethiam*, ad Jordanem referatur.*

quem filii Israel post Moysis mortem, duce Jesu, exsiccatum pedibus transierunt. Est autem figura *perileptica*, quæ pro singulari pluralem adhibet. Etiam vero Aquila, *solidos fluvios*; Symmachus autem, *antiquos*, edidit. Hæc quidem secundum litteram dicta sint. Tropice autem loquendo hæc loca referet quispiam ad occultas et invisibilis virtutes, dicetque eas esse dracones, ut hic vocantur; mare autem tropice sumptum, eorum esse domicilium; per draconem vero multa capita habentem, principem malignorum spirituum indicari: ad quem dixerit quispiam hæc pertinere: *Tu confregisti capita draconis, dedisti eum escam populis Aethiopibus.* Quæret idem quinam Aethiopes allegoriae more fuerint, dicetque eos esse qui anima sunt nigra, quos a memorato dracone comedi ait, eademque proportione qua ii qui salutaris Verbi carnes comedunt: his consequenter fontes diruptos in torrentes et siccatos fluvios, tropico item more explicare tentabit. Sed nos postquam ea ad litteram explanavimus, ad cætera transeamus. Cum declarasset propheta qualia miracula Deus ante sæcula rex ediderit, hæc etiam adjicit: *Tuus est dies, et tua est nox.* Tantam quippe rerum mutationem tu solus omnipotens operatus es. Quemadmodum enim firma petra in fluidam materiam conversa, fontes et torrentes ex ipsa effecisti, ac rursum fluviorum alveum e contrario exsiccasti, ita et diem arbitratu tuo in noctem vertis, atque rursum noctem in diem commutas: ipse luminaria et astra in celo lucere fecisti eis; soli cursum suum assignasti, omnibusque terminos constituisti, et quasi conflua distribuisti, annique tempestates per omne sæculum varias in sectiones divisisti. Siquidem cum unum sit tempus, upa et eadem orbis revolutio, tu, Deus, qui omnia potes, variis conversionibus totum distribuisti: æstatem veri juntisti, eam autumno circumscripsiisti, hyemem vere terminasti: hæc quippe omnia tu formasti. Quoniam igitur tu, qui a sæculo et ante sæculum rex noster es, talia miracula et prodigia edere, atque tuo nutu constituta ex contrariis in contraria vertere soles; merito jam supplicationibus annuas nostris rogamus: et *memor esto hujus* (pro illo *hujus*, Symmachus, hæc, interpretatus est); precamurque ut malorum quæ nobis acciderunt mutationem efficias. Pro illo autem, *Tu fabricatus es auroram et solem, Aquila, Tu præparasti lumina-re et solem, interpretatus est.*

οας ἔσπειρις: πάντα γάρ ταῦτα σὺ ξέπλασας. Επεὶ τοινύν σὺ ὁ ἐξ αἰώνων καὶ παραδοξοίσιν, μεταβάλλειν τε ἐν τῶν ἐναντίων εἰς τὰ ἐναγκία τὰ τῷ οὐρανῷ καταχερματίσεις εἰς διάφορα τμήματα τῶν παντὸς ἑνίαυτοῦ καιρούς. Ἐνδον γάρ δυντος τῶν χρόνου, καὶ τῆς τοῦ παντὸς ἀνακυκλήσεως μᾶς καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίης, σὺ ὁ πάντα δυνατὸς Θεὸς τροπαῖς διαφόροις διείλας τὸ πάν, θέρος μὲν ἔσπειρις συνάθειας τούτῳ δὲ μετέπαρον περιγράψας, χειμῶνά τε περιορί-

Vers. 18, 19-21. Inimicus improperavit Domino, et populus insipiens incitavit nomen tuum. Ne tradas bestias animam confidentem tibi. Talia sunt inenarrabilis virtutis tuæ opera, qualia declaratum est. Horum ut in nostri gratiam recorderis supplicanu-s.

(1) An legendum τινες Αἰθίοπες? Edit.

A τὴν μνήμην λέγων. Σὺ διέρρηξας κητάς καὶ χειμάρρους. Οὐ γάρ Μωσῆς, φησιν, ἦν δὲ τῇ βάσι τύφας τὴν πέτραν καὶ ἔκαγαγὼν ἐξ αὐτῆς πηγὰς καὶ χειμάρρους· ἀλλὰ τὸν ἡσθα, ὁ θεός, ὁ τεῦτα δὲ Μωσέως παραδοξοποιῶν. Καὶ τὸ ἐπιλεγόμενον δὲ τῷ τῷ, Σὺ ἐξήρας ποταμούς Ηθάμ. ἀναφέροιτο ἀνέπι τὸν Ιορδάνην, διν ἀποκηραυθέντα διῆλθον πολιτεῖα τὴν Μωσέως τελευτὴν οἱ νιοὶ Ἰσραὴλ, ἤγουμνον αὐτῶν Ἱησοῦ. "Εστι δὲ δὲ τρόπος περιτητικός, ἀντὶ τοῦ ἐνικοῦ πληθυντικῶς προενηγμένος. Τὸ δὲ Ηθάμ, δὲ μὲν Ἀκύλας στερεούς ποταμούς ἡριτευσεν, δὲ Σύμμαχος ἀρχαίους. Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὴν λέξιν εἰρήσθω. Τροπικῶς δὲ τις τεταλῶν τοῖς τόποις ἀνοίσει ταῦτα ἐπὶ δυνάμεις ἀρνεῖς καὶ ἀράτους, αὐτάς εἶναι λέγων τοὺς δράχοντας τὰς ἐνταῦθα ὠνομασμένους· Θάλασσάν τε τροπικῶς τὸ τούτων οἰκητήριον, αὐτόν τε τὸν ἄρχοντα τῶν πονηρῶν πνευμάτων σημαίνεσθαί διὰ τοῦ πολυχεφάλου δράχοντος· περὶ οὖν φησειέ τις εἰρήσθαι τὸ, Σὺ συρθίλασας τὰς κεφαλὰς τοῦ δράχοντος, δέωκας αὐτὸν βρῶμα λαοῖς τοῖς Αἴθιοψι. Ζητήσει δὲ δὲ τούτος καὶ τινάς Αἴθιοπας (1) νόμοις ἀλληγορίας, πάντας φυχὰς μεμελανωμένους φάσκων εἶναι· οὓς δὲ καὶ ἐσθίειν ἐρεῖ τὸν προλεχθέντα δράχοντα, ἀνάλογα τοῖς ἐσθίουσι τοῦ σωτηρίου Λόγου τὰς σάρκας· ἀπλούθις δὲ τούτοις καὶ πηγὰς φῆγνυμένας εἰς χειμάρρους καὶ ποταμούς ἀποκηραυνομένους τροπικῶς ἀποδούνται πειράτεται. 'Αλλ' ἡμεῖς, πρὸς λέξιν τὴν διάνοιαν ἀποδεδωκότες, ἐπὶ τὰ ἐξῆς διαβογίμεθα. Παραστήσας δὲ προφήτης ὅποια εἰργασται θύματα δὲ πρὸ αἰώνων βασιλεὺς Θεός, ἔτι καὶ ταῦτα προτίθει λέγων· Σὴ δέσποινη η ἡμέρα, καὶ σὺν σὲ δέσποινι τούτην προσεδέσποινται· Σὴ δέσποινας εἰς τὸ ἐξῆραντας· οὗτος καὶ τὴν ἡμέραν διτελεῖς νυκτούς, έμπαλιν τε τὴν νύχτα μετατρέπεις εἰς ἡμέραν· αὐτὸς καὶ φωτιστήρας ἐν οὐρανῷ κατηστέρισται αὐτοῖς, καὶ τὴν διέταξας δρόμους, δρους τε τῷ παντὶ νομοθετήσας, ὧσπερ μεθορίους διεῖλας τὸν σύμπαντα αἰώνα καταχερματίσεις εἰς διάφορα τμήματα τῶν παντὸς ἑνίαυτοῦ καιρούς. Ἐνδον γάρ δυντος τῶν χρόνου, καὶ τῆς τοῦ παντὸς ἀνακυκλήσεως μᾶς καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίης, σὺ δὲ πάντα δυνατὸς Θεὸς τροπαῖς διαφόροις διείλας τὸ πάν, θέρος μὲν ἔσπειρις συνάθειας τούτῳ δὲ μετέπαρον περιγράψας, χειμῶνά τε περιορί-

'Εχθρὸς ὥρειδισε τῷ Κυρίῳ, καὶ λαὸς δέρω παρώξυνε τὸ δορυά σου. Μή παραδῆς τοῖς θροίσι ψυχὴν ἐξομιλογουμένην σοι. Τὰ μὲν τῆς σῆς ἀνεκφράστου δυνάμεως ἔργα τοικύτα τινα, δῆλοις δεδήλωται τυγχάνει. Τούτων δέ σε μηδοθῆναι

καὶ ἐρ' ἡμῶν ἰχετεύομεν. Ἐπειδὴ καὶ νῦν οἱ ἔχθροι καὶ οἱ πολέμιοι, οὐχ ἡμᾶς τοὺς πολεμηθέντας καὶ ὑποχειρίους αὐτοῖς γενομένους, ἀλλὰ σὲ τὸν Θεὸν ἡμῶν ὑνειδίζουσι· καὶ λαδὸς διφρων δὲ τὸν Θεὸν μὴ εἰδώς, ἐπὶ δαίμονι δὲ καὶ πολυθέφ πλάνῃ καυχώμενος, οὐχ ἡμᾶς, ἀλλὰ σὲ καὶ τὸ σὸν δνομα παρώξυνεν· οὐ χάριν διδύμεθα καὶ ἀντιβολοῦμεν, μὴ ἐκδότους παραδοῦναι τοῖς ἀπηγνέταις θηροῖς τὰς ψυχὰς τῶν ἔξομολογουμένων σοι, μηδὲ λήθην ποιήσασθαι εἰς τὸ παντελές, μὴ βορὰ γενώμεθα θηρίων ψυχὰς ἐσθίειν πεφυκότων· ὅποιαί εἰσιν αἱ ἀντικείμεναι δυνάμεις, αἱ τῶν ψυχῶν τῶν ἀνθρωπίνων ἐπίθουλοι τε καὶ πολέμιοι· ἀλλὰ γάρ ἐπιβιεύοντες εἰς τὴν διαθήκην σου, καὶ μνήσθητι τῆς συνθήκης σου, διὸ ἡς ἡδόνης σῶσαι τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, καινὴν διαθήκην αὐτοῖς διὰ τοῦ Χριστοῦ σου δεδωρημένος. Εἴ γάρ καὶ τὰ μάλιστα γεγόνασί τινες ἐσκοτιζόμενοι τὴν διάνοιαν καὶ οἰκωδρομῶν πεπληρωμένοι, μὴ παραδεξάμενοι τὸν Χριστὸν σου, ἀλλὰ σὺ ὡς φιλάνθρωπος Θεὸς τῶν σῶν πτωχῶν μὴ ἀποστραφῆς τὰς ἰχετηρίας. Τίνες δὲ ἀνείναι οἱ πτωχοὶ οἱ ταῦτα ὑπὲρ παντὸς εὐχόμενοι τοῦ λαοῦ, ἀλλ' οἱ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν μαθηταὶ καὶ ἀπόστολοι πρὸς οὓς ἐλέγετο· **Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ περιέματι**, διτὶ ὑμετέρᾳ ἐστὶν ηγαπηταὶ τῶν οὐρανῶν· Τούτοις γάρ καὶ Ἡσαΐας ἐμαρτύρει ἐκ προσώπου λέγων τοῦ Χριστοῦ· **Πτεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμὲ**, οὐδὲντες ἔχοιστέ με, εἰναγγελλούσται πτωχοῖς ἀπέσταλκε με. Οὗτοι γοῦν. ὑπερηγόντο τοῦ παντὸς λαοῦ, μονονούσῃ φήσαντες δὲν οἱ πάντες αὐτοὶ δομοίως Παιάνιψ τό· **Ηὐχόμητε ἀνάθεμα εἶται ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου**, τῶν συγγενῶν μου κατὰ σάρκα, οἵτινές θεοῦ, δι' αὐτῶν πτωχεύοντες, ταῦθ' ὑπὲρ τοῦ παντὸς· **Ἀράστα**, δὲ Θεὸς, δίκασον τὴν δίκην σου, μηδίσθητι τῶν ὄντεισμάρων σου, τῶν ὑπὸ διφρορος ἀλητὴ τὴν ἡμέραν. Μὴ ἐπιλάθῃ τῆς φωνῆς τῶν ἔχθρῶν σου, η ὑπερηφαρλα τῶν μισούντων σε ἀτέβη διαπατάτος· Ἐπειδὴ οὐχ ἡμεῖς τικίκημεθα ἀλλὰ σύ· σὲ γάρ ὥνειδισεν δ ἔχθρος, καὶ λαδὸς διφρων τὸ σὸν δνομα παρώξυνε· τούτου χάριν ἀνάστηθι, δ Θεὸς, καὶ δίκασον τὴν δίκην σου. Κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· **Επῆθι, δὲ Θεὸς, προμάχησον τῆς μάχης σου**, καὶ μημόρευσον τοῦ ὄντειδος σου παρὰ διφρορος τοῦ διὰ πάσης ἡμέρας. Μὴ ἐπιλάθῃ τῆς φωνῆς τῶν πολεμίων σου, ἡγουν⁽¹⁾ τῶν ἀρθεοτηκτών σοι, μέχρις οὐδὲν ἀρισταρχοτος διαιλείπτως· Καὶ μέχρι τούτων ἴσταται δ λόγος παρακαλῶν τὸν Θεὸν διαναστῆναι καὶ δικάσαι τὴν δίκην αὐτοῦ, μηδίσθηναι τοῦ ὄντειδισμοῦ τῶν ἀφρόνων, μηδὲ λήθη παραδοῦναι τὰς φυνάς τῶν ἔχθρων καὶ τὰς ὑπερηφανίας τῶν διαπαντος ἐπαιρομένων. Οὐ μηδὲν ἐπισυνήπται τούτοις ἐδῆς χρηστοτέρα τις ἀπόκρισις, οὐδὲ ἀγαθῶν ἐπαγγελία τοῖς δεηθεῖσιν, διπερ ἐστιν ἐφ' ἐτέρων εὑρεῖν. Διιόπερ ἀρχόμενος δ λόγος ἀπωσμὸν εἰς τέλος ἐθέσπισε τοῖς δηλουμένοις, καὶ δι' ὅλου τὸ, εἰς τέλος, ἐπῆγε τῇ τῶν συνθρωπῶν προρόθησε. Ἔνθεν δρμάμενος καὶ δ θεοῖς Ἀπόστολος, γράφων περὶ αὐτῶν εἰλεγε τό, **Ἐγθασε δὲ εἰς αὐτοὺς η δρή εἰς τέλος**

Quia jam ini*mici* hostesque nostri, non nobis debellatis sibique subjectis, sed tibi Deo nostro improperant : et populus insipiens, qui te Deum ignorat, dæmonibusque ac multorum numinum errore gloriatur, non nos, sed te et nomen tuum incitavit; ideo supplicamus et rogamus, ne animas consilientium tibi immanibus feris dediticias tradas, neque nos in perpetuum obliviscaris, ne bestiarum animas devorare solitarum esca evadamus : quales sunt adversariæ potestates, quæ humanis animabus insidiantur ac bellum inferunt : sed *respice in testamentum tuum*, et memor esto paci tui, quo humandum genus salvum facere tibi complacuit, cum novum ipsis testamentum per Christum tuum elargitus es. Etianisi enim quidam sunt, mente obscurati, qui *domo iniquitatum repleti* sunt, nec Christum tuum recipiunt ; at tu utpote Deus clemens hominibus, pauperum tuorum supplications ne averseris. Quinam vero pauperes sunt, qui pro universo populo talia precantur, nisi discipuli Servatoris nostri et apostoli, quibus dicebatur : *Beati pauperes spiritu, quoniam vestrum est regnum cælorum*²¹? Hæc enim Isaïas ex persona Christi testificabatur : *Spiritus Domini super me, eo quod unxit me; evangelizare pauperibus misit me*²². Hi itaque pro universo populo precabantur, idem fere dicentes quod Paulus : *Optabam anathema esse pro fratribus meis, cognatis meis secundum carnem, qui sunt Israelitæ*²³. Ipsi quoque prophetæ Dei, qui propter ipsum pauperes erant, hæc pro tota gente precabantur. εἰσιν Ἰσραηλῖται. Καὶ αὐτὸς δὲ οἱ προφῆται τοῦ αὐτικέτευον Εθνους.

C VERS. 22-23. *Exsurge, Deus, judica causam tuam,*
memor esto opprobriorum tuorum, eorum quæ ab insipiente sunt tota die. Ne obliviscaris voces inimicorum tuorum, superbia eorum qui te oderunt ascendit semper. Quia non nos injuria affecti sumus, sed tu: nam tibi inimicus impropperavit, et populus insipiens incitavit nomen tuum; ideo exsurge, Deus, et judica causam tuam. Secundum Symmachum autem: *Sta, Deus, propugna certamen tuum, et recordare opprobrii tui ab insipiente per totam diem.* Ne obliviscaris voces inimicorum tuorum, id est, eorum qui tibi obsistunt. *Usquequo ascendent indeſinenter?* Et hoc desinit sermo, Deum rogans ut exsurget et judicet causam suam recordeturque opprobrii ab insipientibus illati, neque oblivioni tradat voces inimicorum ac superbiam eorum qui semper extolluntur. Neque tamen his bona responsio adjicitur, neque orationem bonorum promissio consequitur, quod aliis in psalmis reperire est. Ideo ab exordio abjectionem perpetuam memoratis hominibus vaticinabatur, et in toto psalmo tristium predictioni illud, *in finem*, subdidit. Hinc occasione capta divinus Apostolus, de iisdem scribens dixit: *Pervenit autem ad eos ira in finem¹⁰.*

²⁷ Math. v. 3. ²⁸ Isa. lxi. 1. ²⁹ Rom. ix. 3, 4. ³⁰ I Thess. ii. 16.

(1) Forte ~~you~~.

4. IN FINEM, NE CORRUMPAS, PSALMUS
ASAPH. LXXIV.

Vers. 2. *Confitebimur tibi, Deus, confitebimur A*
tibi, et invocabimus nomen tuum. Pro illo : *In finem, ne corrumpas,* Symmachus sic interpretatur : *Triumphalis de incorruptione psalmus Asaphi.* Sermo igitur est de incorruptione, quæ justis reconditur, quibus etiam victoriae præmia ceu in thesauris reposita sunt. Quamobrem triumphalis dictus est : nos autem remittit in finem, de quo Apostolus ait : *Deinde finis, cum tradiderit regnum Deo et Patri, cum destruxerit omnem principatum et potestatem ei virtutem.* Oportet enim illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus ejus. *Novissima inimica destruet mors*²¹. In fine quippe, quotquot in hoc sæculo, in bono hujusmodi certamine vicerunt, incorruptam vitam consequentur. Quod sub finem præsens psalmus declarat his verbis : *Et omnia cornua peccatorum confringam, et exaltabuntur cornua justi.* Nam cum perinde atque Apostolus cornua confringenda esse dixisset, addidit illud : *Et exaltabuntur cornua justi,* atque hoc præsentis prophetiae complementum est. Quare et psalmus et canticum simul nuncupatur ; ex persona autem justorum initium dicit dicens : *Confitebimur tibi, Deus, confitebimur tibi, et invocabimus nomen tuum.* Ipsius namque solis convenit confessio cum gratiarum actione, qua Servator in Evangelii Patri constitutus dicens : *Confiteor tibi, Pater, Domine cœli et terræ*²². Primo autem consistentur, deinde invocant nomen ejus, qua invocatione salutem a Deo consequentur, ut fert dictum illud : *Et omnis quicunque invocaverit nomen Domini, salvus erit*²³. Potest item hic sermo ad confessionem instituere eos, qui in præcedenti ruinam Jerosolymorum, et postremam ejus obsidionem deploraverant. Nam qui superius dixerant : *Utquid, Deus, repulisti in finem, iratus est furor tuus super oves pascuae tuæ*²⁴ ? et cætera ; nunc docentur consideri Deo, et invocare nomen ejus. Quia vero duplex confessionis modus est, necessario hic bis dicitur illud : *Confitebimur tibi.* Per primum quippe, ut par est, confessio pro peccatis significatur ; per secundum vero ii qui prius confitebantur, pro bonis acceptis gratiarum actionem emittunt.

τρόπος, ἀναγκαῖς δεύτερον εἰρηται ἐπὶ τοῦ παρόντος, ἐφ' ἀμαρτίας τὴν ἔξομολόγησιν δηλοῦντος, τοῦ δὲ ἑξῆς τὴν ἐφ' οἵς εὐ πεπόνθασιν οἱ τὸ πρῶτον ἔξομολογήσαμενοι εὐχαριστίαν.

Vers. 3, 4. *Narrabo mirabilia tua, cum accepero D*
tempus, ego rectitudines judicabo. Hasce Dei voces esse, dictorum sententia declarat : illud quippe : *Ego rectitudines judicabo ; ac rursum illud : Ego confirmavi columnas ejus, videlicet terræ ; atque sub hac illud, Et omnia cornua peccatorum confringam, quem dicere conveniat, nisi Deum?* Si itaque ex persona Dei hæc dicantur, cur alias qui Deum noverat, ipsum quasi compellare sic videtur : *Narrabo mi-*

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ, ΜΗ ΔΙΑΦΘΕΙΡΗΣ, ΨΑΛΜΟΣ Τῷ
ΑΣΑΦ. ΟΔ.

Τέξομολογησόμεθά σοι, δ Θεός, ἔξομολογός μεθά σοι, καὶ ἐπικαλεσόμεθα τὸ δνομά σου. Ἀντὶ τοῦ, Εἰς τὸ τέλος, μὴ διαφθείρης, δ Σύμμαχος, Ἐπιτίχιος περὶ ἀφθαρτίας φαλμὸς τοῦ Ἀσφ, ἡμήνυεσσεν. Ούκον περὶ ἀφθαρτίας δ λόγος τῆς τοῖς δικαῖοις ἀποκειμένης, οἵς καὶ τὰ τῆς νίκης ἀποτεθησάυρισται βραβεῖα. Διδ καὶ ἐπινίκιος εἰρηταὶ ἀναπέμπει δὲ ἡμᾶς καὶ εἰς τὸ τέλος, περὶ οὐ φησι δ 'Αποστολος· Εἴτα τὸ τέλος, δταρ χαράδη τὴν βασιλείαν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, δταρ καταρτίον πάσαρ ἀρχὴν καὶ πάσαρ ἔχοντας καὶ δύναμιν. Δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεύειν, δχρις οὐδ θῆ κάτεται τοὺς ἔχθρούς υπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. Ἔσγαται δ ἔχθρος καταρτίσται δ θάρατος. Εἰς ἐκεῖνο γάρ τὸ τέλος οἱ κατὰ τὸν ἐνεστῶτα αἰώνα τὸν καλὸν ἄγων νενικήκατες τῆς ἀρθράτου ζωῆς τεύχονται· δη πρὸς τοὺς τελευταῖοὺς καὶ δ μετὰ χεῖρας λόγος παριστησι λέγων· Καὶ πάντα τὰ κέρατα τῶν ἀμαρτωλῶν συνθλάσω, καὶ ὑψωθήσται τὰ κέρατα τοῦ δικαίου. Συμφώνως γάρ τῷ Ἀποστόλῳ δ παρὸν λόγος κλασθήσεσθαι τὰ κέρατα εἰπὼν, ἐπήγαγε τὸν Ὑγκλισταὶ τὰ κέρατα τοῦ δικαίου· καὶ τοῦτ' ἔστι τὸ τῆς παρούσης προφητείας συμπέρασμα. Διδ καὶ φαλμὸς καὶ φόδη κατὰ τὸ αὐτὸν ὕνδμασται· ἐκ προσώπου δὲ τῶν δικαίων τὴν καταρχὴν ποιεῖται εἰπὼν· Ἐξομολογησόμεθά σοι, δ Θεός, ἔξομολογησόμεθά σοι, καὶ ἐπικαλεσόμεθα τὸ δνομά σου. Μόνοις γάρ αὐτοῖς πρέπει δι εὐχαριστήριος ἔξομολόγησις, καὶ δι

καὶ δ Σωτὴρ ἔξωμολογεῖτο ἐν Εὐαγγελίοις πρὸς τὸν Πατέρα φάσκων· Ἐξομολογοῦμαί σοι, Πάτερ, Κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς. Πρῶτον δὲ ἔξομολογοῦνται, εἴτα τὸ ἐπικαλοῦνται τὸ δνομά αὐτοῦ, δι τῆς τοιᾶσδε ἐπικαλήσεως παρὰ τῷ Θεῷ τεύχοντα σωτηρίας, κατὰ τὸ φάσκον λόγιον· Καὶ πᾶς δὲ ἀπέκαλεσθαι τὸ δνομά Κυρίου, σωθήσεται. Δύναται δὲ δ λόγος διδασκαλικὸς εἶναι ἔξομολογήσεως τῶν ἐν τῷ πρὸ τούτου ἀποκλαυσαμένων τὴν πτῶσιν τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ τὴν ἐσχάτην αὐτῆς πολιορκίαν. Οι γάρ εἰρηκάτες ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, Ἰρατί, δ Θεός, ἀπώσων εἰς τέλος, ὥρισθη δ θυμός σου ἐπὶ πρόβατα τομῆς σου ; καὶ τὰ ἑξῆς, διδάσκονται νῦν ἔξομολογήσθαι τῷ Θεῷ καὶ ἐπικαλεῖσθαι τὸ δνομά αὐτοῦ. Ἐπειδὴ διτός ἔστιν δ τῆς ἔξομολογήσεως τὸ, Ἐξομολογησόμεθά σοι· τοῦ μὲν πρῶτου, ὃς εἰς τέρος εἰδὼς Θεόν, ὡς πρὸς αὐτὸν ὄντας

²¹ I Cor. xv, 24-26. ²² Matth. xi, 25. ²³ Joel ii, 32; Act. ii, 21; Rom. x, 13. ²⁴ Psal. lxxiii, 1.

λέγων· Διηγήσομαι τὰ θαυμάσιά σου δταρ λάβω καρόρν, καὶ ἐπιφέρει· "Οτι δ Θεὸς κριτής ἔστι· καὶ πάλιν, "Οτι ποτήριον ἐν χειρὶ Κυρίου οἰνοῦ ἀκράτου; Πῶς δὲ πρὸς τούτοις ἀπασιν ἐπιλέγει· 'Ἐγὼ δὲ ἀραγγελῶ εἰς τὸν αἴρων, γαλῶ τῷ Θεῷ Ἱακώβ, καὶ πάντα τὰ κέρατα τῶν ἀμφιτριῶν συγκλίσω; 'Ορα τούνν εἰ μὴ διὰ τούτων δ μονογενῆς τοῦ Θεοῦ Λόγος τὰς οἰκεῖας ἐνεργείας διδάσκει τὴν τοῦ Πατρὸς διεξών θεολογίαν. Φησὶ γοῦν· Διηγήσομαι τὰ θαυμάσιά σου δταρ λάβω καρόρν. 'Ο μὲν Ἀχύλας, "Οταρ λάδω συνταγάρξ· δὲ Σύμμαχος, "Οταρ λάδω τὴν συνταγάρην. Καὶ μοι δοκεῖ εὐκαίρως εἰρηκέναι τὸ, "Οταρ λάδω συνταγάρξ, ή, τὴν συνταγάρην. Ἐπαγγέλλεται γάρ καὶ ροῦ λαβόμενος πάντα τὰ θαυμάσια τοῦ Πατρὸς διηγήσασθαι ἐπὶ τῆς ἐξ ἑδῶν 'Εκκλησίας, ἥν αὐτὸς δ Πατήρ ἐπιγγέλλετο αὐτῷ εἰπών· Αἰτησαι παρ' ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι δθηρ τὴν κληρονομίαν σου, καὶ τὴν κατάσχεσίν σου τὰ κέρατα τῆς γῆς. "Οταν οὖν λάδω, φησὶ, ταύτην τὴν συνταγήν, καὶ ἐπειδάν τύχω τούτου τοῦ καὶ ροῦ, τηνεκαῦτα παρ' αὐτοῖς τοῖς ἐξ ἑδῶν ἐπιστρέψουστ διηγήσομαι πάντα τὰ θαυμάσιά σου. Οἶς ἐπιλέγει· 'Ἐγὼ εὐθύντητας κριτῶ. Δικαιοσύνης γάρ καὶ εὐθύντητος Ἑργον τὸ μὴ Ἰουδαίους μόνους προσίσθαι, μηδὲ τὸ ἐξ Ἀβραὰμ γένος κατὰ τὴν Μωσέως κλῆσιν, ἀλλ' ἐξ ἀπάντων τῶν ἑδῶν τὴν ἐκλογὴν ποιεῖσθαι τῶν σωζομένων. Διόπερ δ Πέτρος ἐν ταῖς Πράξεσιν ἀναγέραπται εἰρηκώς· 'Ἐπ' ἀληθείας οἶδα, δτι οὐκ ἔστι προσωπολήπτης δ Θεός· ἀλλ' ἐπ πατέλ δθεὶς δ φοβούμενος αὐτῷ δεκτὸς ἔστιν αὐτῷ. Καὶ δ Παῦλος δὲ Ἰουδαίῳ τε πρῶτον καὶ Ἐλληνὶ τὸ Εὐαγγέλιον κηρύττεσθαι φησὶ λέγων· Οὐ γάρ ἐπαισχύνομαι τὸ Εὐαγγέλιον· δύναμις γάρ Θεοῦ ἔστιν εἰς σωτηρίαν πατέλ τῷ πιστεύοντι, Ἰουδαίῳ τε πρῶτον καὶ Ἐλληνι. Δικαιοσύνην γάρ Θεοῦ ἐν αὐτῷ ἀποκαλύπτεται. Οἶς ἀκολούθα ἐνταῦθα φάσκει τό· 'Ἐγὼ εὐθύντητας κριτῶ. Εἰτ' ἐπιλέγει· 'Ἐτάκη η γῆ καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες αὐτήρ· δὴν διτερέωσα τοὺς στύλους αὐτῆς. Κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, Συσταθήσεται, φησὶν, η γῆ σὺν τοῖς κατοικοῦσιν αὐτήρ· δὴν δηρασα τοὺς στύλους αὐτῆς. Ταῦτα δὲ τοῖς ἐν τῷ πρὸ τούτου λελεγμένοις εἰρηται συμφώνως. Ἡ γάρ πολιωρκηθεῖσα γῆ καὶ πυρὶ παραδοθεῖσα, περὶ ής ἐλέγετο·—Ὄς ἐν δρυμῷ ξύλων ἀξιταις ἔκοντας τὰς θύρας αὐτῆς ἐπὶ τὸ αὐτό, ἐν πέλυνι καὶ λαξεντηρίῳ κατέρρευσαν αὐτήρ. ἐτεκύρισταν ἐν πυρὶ τὸ ἀγιαστήριον σου, εἰς τὴν γῆν ἐβεβήλωσαν τὸ σκήνωμα τοῦ ὄντα πάτος σου·—ταῦτα παθοῦσα ἐτάκη, καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες αὐτὴν διὰ τὰς ἀσεβείας αὐτῶν τοιαῦτα πεπόνθασι. Πλὴν τούτων ἀπολυμένων, ἐγώ, φησὶν, διτερέωσα τοὺς στύλους αὐτῆς. Τίνας δ ἀν εἴποις τούτους η τοὺς ἵερους ἀποστόλους καὶ πάντας τοὺς Σωτῆρος ήμῶν μαθητάς τε καὶ εὐαγγελιστάς; 'Εξ αὐτῆς γάρ ἐκείνης προελθόντες τῆς γῆς, στῦλοι καὶ ἰδραίωμα γεγόνασι τῆς Ἐκκλησίας. Διδ καὶ παύλοι ὡνδμάζε λέγω· Ἰάκωβος καὶ Κηφᾶς καὶ Ιωάννης, οἱ δοκοῦντες στύλους εἰται.

A rabilia tua, cum accepero tempus, ac insert : Quoniam Deus judex est ; ac rursum : Quia calix in manu Domini viui meri ? Cur his omnibus subjugit : Ego autem annuntiabo in sæculum, cantabo Deo Jacob, et omnia cornua peccatorum constringam ? Animadverte igitur num his verbis unigenitum Dei Verbum, quæ ad Patris deitatem spectant enarrans, sua opera enuntiet. Ait itaque : Narrabo mirabilia tua cum accepero tempus. Aquila vero sic habet : Cum accepero tempus statutum; Symmachus autem : Cum accepero synagogam. Videaturque mihi hæc opportune dicta esse : Cum accepero tempus statutum, vel, synagogam. Pollicetur quippe se in tempore opportuno omnia Patris in Ecclesia ex gentibus gesta mirabilia narraturum, quam Ecclesiæ ipsi Pater promisit his verbis : Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ²⁵. Cum ergo hoc tempus statutum, inquit, accepero, et cum hanc opportunitatem consecutus ero, tunc omnibus gentibus quæ sese converterint narrabo omnia mirabilia tua. Quibus subdit : Ego rectitudines judicabo. Justitiae namque et rectitudinis opus est, non Judæos solum admittere, neque Abrahams genus duntaxat secundum Moysis vocationem recipere, sed omnibus ex gentibus servandorum electionem facere. Quamobrem Petrus in Actibus dixisse scribitur : In veritate comperi, quia non est personarum acceptor Deus sed in omni gente qui timet eum acceptus est illi²⁶. Paulus autem Judæo primum, postea Græco prædicandum Evangelium esse dicit his verbis : Non enim erubesco Evangelium : virtus enim Dei est in salutem omni credenti, Judæo primum, et Græco. Justitia enim Dei in ipso revelatur²⁷. Quibus hic consequenter dicitur : Ego rectitudines judicabo. Deinde subjicit : Liquesfacta est terra et omnes qui habitant in ea : ego confirmavi columnas ejus. Secundum Symmachum vero : Constituetur, inquit, terra cum habitantibus in ea : ego confirmavi columnas ejus. Hæc porro præcedentis psalmi dictis affinia sunt, Terra siquidem obessa et igni tradita, de qua dicebatur :—Quasi in silva lignorum securibus exciderunt januas ejus in idipsum, in securi et ascia dejecerunt eam. Incenderunt igne sanctuarium tuum, in terra polluerunt tabernaculum nominis tui²⁸; —hæc passa, liquefacta est ; et una omnes qui habitabant in ea impietatum suarum causa hæc perpessi sunt. Cæterum his pereuntibus, ego, inquit, confirmavi columnas ejus. Quas eas esse dixeris, nisi sacros apostolos et omnes Servatoris nostri discipulos et evangelistas? Nam cum ex eadem terra prodiissent, columnæ et firmamentum Ecclesiæ facti sunt. Quapropter Paulus apostolorum coryphaeos columnas vocabat dicens : Jacobus et Cephas et Joannes, qui videntur columnas esse²⁹. Παῦλος τοὺς κορυφαῖους τῶν ἀποστόλων στύλους ὡνδμάζε λέγω· Ἰάκωβος καὶ Κηφᾶς καὶ Ιωάννης,

²⁵ Psal. II, 8. ²⁶ Act. x, 34. ²⁷ Rom. I, 16, 17. ²⁸ Psal. LXXIII, 5-7. ²⁹ Galat. II, 9

Vers. 5, 6. *Dixi iniquis : Nolite inique agere ; et A delinquentibus : Nolite exaltare cornu. Columnas quidem sanctæ et catholicæ Ecclesiæ ego, inquit Deus, firmavi, utpote qui ex memorata terra liquefacta cum habitatoribus suis, ipsos elegerim ; reliquos vero contestatus sum, præcipiens illis ipsosque cohortans ut ne inique agerent. Secundum Symmachum vero : *Dixi seditionis, inquit, Ne seditione agatis ; et iniquis, Nolite exaltare cornu. Ne extollite in altum cornu vestrum loquentes cervice iniquitatem.* Eadem vero ipsa possunt ad alium ordinem, eorum videlicet qui ex circumcitione sunt, referri, qui contra Servatorem seditionem moverunt, et adversus eum insurrexerunt : quorum causa liquefacta est terra eorum et omnes qui habitabant in ea. Cæterum omnibus quoque per orbem gentibus apostolorum prædicatione testificatus est, ut ne inique agerent, et peccatoribus ut ne peccati cornu exaltarent, neque sese efferten et arroganter agerent, neque loquerentur adversus Deum iniquitatem : quod sane ante agebant cum multiplicium deorum errori animum adhiberent, et Deum universorum ignorarent.*

Vers. 7-9. *Quia neque ab oriente, neque ab occidente, neque a desertis montibus, quoniam Deus iudex est.* Et hæc quoque, ait, per apostolos meos omnibus hominibus testificatus sum, ut judicii Dei recordarentur, et omnis iniquitatis finem facerent, persuasi universorum judicem non procul abesse, sed omnia implere, et ubique præsentem esse. Quare convenit nos quasi in oculis ejus viventes C animo ad eum converso degere. Neque enim procul abest, ita ut arbitremur eum longe a nobis habitare, sive in oriente, sive in occidente, sive in desertis et montibus. Nam medius et præsens universis, judex omnium est. Judicii autem illius officium est, ut unicuique pro merito tribuat, hunc humiliet et hunc exaltet; superbos quidem illosque qui cornu suum in altum extollunt humiliet, humiles vero exaltet, secundum illud : *Deus superbis resistit, humiliis autem dat gratiam*¹⁰. Quamobrem ait : *Quia neque ab oriente, neque ab occidente, neque a desertis montibus*; pro quibus Symmachus sic interpretatus est : *Non enim ab oriente, non ab occidente, neque a deserto montium : sed Deus iudex hunc quidem humiliat, hunc autem exaltat.* Et hoc sane, inquit, necessarium est omnes homines cognoscere, *Quia calix in manu Domini vini meri plenus misto.* Et inclinavit ex hoc in hoc; verumtamen sæc. ejus non est exinanita, bibent omnes peccatores terræ. Secundum Symmachum vero : *Calix enim in manu Domini, et vinum merum replens effusum, ita ut trahant ab ipso.* Verumtamen sæces ejus guttalim expriment bibentes improbi terræ. Hæc item, ait, omnes homines docui, ne ignorent calicem illum omnes manere, quem cuique temperat et commiscet universorum judex. Hoc porro intelligas ex iis, quæ in prophetiis de calice feruntur.

¹⁰ Jac. iv, 6.

(1) An legendum à te ? Edit.

Eίλα τοῖς παραστούσι, Μὴ παραστέσθε, καὶ τοῖς ἀμαρτάνοντι, Μὴ ὑψοῦτε κέρας. Τοὺς μὲν στύλους τῆς ἀγίας καὶ καθολικῆς Ἐκκλησίας ἔτοι, φησὶν δὲ θεός, ἐπερέωσα ὅτι (1) ἐκλεξάμενος αἰτοῖς ἐκ τῆς ἀποδοθείσης γῆς ταχεῖσης μετὰ τῶν οἰκούμενων αὐτὴν· τοῖς δὲ λοιποῖς διεμαρτυράμην διαστελάμενος καὶ παραινέσας μὴ παρανομεῖν. Κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· *Είλα, φησὶ, τοῖς στασιδίουσι, Μὴ στασιάσθε· καὶ τοῖς παραστοῖς, Μὴ ἐπαρτεῖτε κέρας.* Μὴ ἐπαρτεῖτε εἰς δύος τὸ κέρας ὑπὸ λαλούντες τραχήλῳ ἀρμιλαρ. Δύναται δὲ ταῦτα πρὸς τὸ ἔτερον τάγμα τὸ ἐκ περιτομῆς λέγεσθαι, τὸν καταστασιασάντων τοῦ Σωτῆρος καὶ κατεπαρθένων αὐτοῦ· δι’ οὓς ἐτάχη αὐτῶν ἡ γῆ καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες αὐτὴν. Πλὴν καὶ τοῖς καθ’ ἄλλας τῆς οἰκουμένης ἔθνεσι διὰ τοῦ τῶν ἀποστόλων κηρύγματος ἐμαρτύρατο μὴ παρανομεῖν, καὶ τοῖς ἀμαρτάνοντι μὴ ὑψοῦν τὸ τῆς ἀμαρτίας κέρας, μηδὲ ἐπαρτεῖσθαι καὶ κατεπαρθένεσθαι, μηδὲ λαλεῖν ἀδικιῶν κατὰ τοῦ Θεοῦ· διπέρ πρότερον ἐπράττον πολυθεῖ προσέχοντες πλάνη, καὶ τὸν τῶν δλῶν θεὸν μὴ εἰδότες.

Οτι οὔτε ἀπὸ ἔξδωρ, οὔτε ἀπὸ δυσμῶν, οὔτε ἀπὸ ἕριμων ὁρέων, διτὶ δ θεὸς χριτής ἔστι. Καὶ ταῦτα, φησὶ, διεμαρτυράμην διὰ τῶν ἐμῶν ἀποστόλων ἀνθρώπων, μνημονεύειν τῆς χρίσεως τῷ Θεῷ, καὶ παύσασθαι πάσης παρανομίας, ποιησμένους διτὶ οὐ πόρῳ που ἀφέστηκεν δ τῶν διων κριτής· πάντα δὲ πληροὶ καὶ πανταχοῦ πάρεστι. Διὸ προσήκει ὡς ἐν ὅρθαλμοῖς αὐτοῦ ζῶντας ἐπιστρέψει πολιτεύεσθαι. Οὐ γάρ μαχράν ἀφέστηκεν, ὡς νομίστι πόρῳ που ἀπωφίσθαι αὐτὸν, ἡ πρὸς αὐταῖς ἀντολαῖς, ἡ κατὰ τὰ δυσμιαῖς μέρη, ἡ που ἐν ἐρημίᾳς καὶ δρεσι· Μέσος γάρ ἐπιπαρὼν τοῖς πάσι, χριτῇ τῶν δλῶν ἔστι. Ἐργον τε αὐτοῦ τῆς χρίσεως τὸ κατ’ ἀξίαν ἀπονέμειν ἐκάστῳ, καὶ τοῦτον μὲν ταπεινούν, τοῦτον δὲ ὑψοῦν· ταπεινούν μὲν τοὺς ὑπερηφάνους καὶ τοὺς ἐπαίροντας εἰς ὑψός τὸ κέρας αὐτῶν· ὑψοῦν δὲ τοὺς ταπεινούς, κατὰ τὸ· Ὁ θεὸς ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν. Διὸ φησὶν· Ὁτι οὔτε ἀπὸ ἔξδωρ, οὔτε ἀπὸ δυσμῶν ὁρέων· ἀνθ’ ὧν δὲ Σύμμαχος τούτον ἡρμήνευε τὸν τρόπον· Οὐ γάρ ἀπὸ ἀντολῆς, οὐδὲ ἀπὸ δισεως, οὐδὲ ἀπὸ ἕριμου ὁρέων· ἀλλ’ δ θεὸς χριτής τούτον μέρη ταπεινοῖ, τούτο τὸ δὲ ὑγιός. Καὶ τοῦτο δὲ, φησὶν, ἀναγκαῖον εἰδέναι πάντας ἀνθρώπους· Ὁτι ποτίριον ἐτρεψει τοῦ Κυρίου οἰρού ἀκράτους, πληρες κερδοματος. Καὶ ἐκλινεῖ ἐκ τούτου εἰς τοῦτο· πλὴρ δ τρυπίας αὐτοῦ οὐκ ἐξεκεύθη, πλοται πάρτες οἱ ἀμαρτωλοὶ τῆς γῆς. Κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· Ποτίριον γάρ ἐτρεψει τοῦ Κυρίου, καὶ οἰρος ἀκριτος πληρῶν ἐκχυνθεὶς, ὥστε ἐλκεῖται αὐτοῦ. Πλὴρ δὲ τρυπίας αὐτοῦ ἐκτρεπτούσους τινοτες οἱ γαῦλοι τῆς γῆς. Καὶ ταῦτα, φησὶν, ἀδιάξια πάντας ἀνθρώπους, ὡς δὲ μὴ ἀρνεῖν, διτὶ περιμένει τοὺς πάντας τὸ ποτήριον, διπέρ ἐκάστη-

πληρησιν δὲ τῶν δλων κριτῆς. Νοήσεις δὲ τοῦτο ἀπὸ τῶν ἐν ταῖς προφητείαις λελεγμένων περὶ ποτηρίου· γέγραπται γοῦν ἐν Ἱερεμίᾳ οὕτως· Εἰτε Κύριος δὲ Θεὸς Ὑσραὴλ πρὸς μέν· Λάβε τὸ ποτήριον τοῦ οὐρον τοῦ ἀκράτου ἐκ χειρός μου, καὶ ποτισθεὶς αὐτὸν πάρτα τὰ ἔθνη, πρὸς δὲ ἑτώ δεξαποστελῶ σε πρὸς αὐτούς. Καὶ πλογται καὶ ἔξεμονται, καὶ ἀκμα-
τησονται ἀπὸ προσώπου τῆς μαχαίρας, ἣς ἦτο
ἀκοστελῶ ἀραμέστορ αὐτῶν. Καὶ ἔλαστον τὸ ποτή-
ριον ἐκ χειρός Κυρίου, καὶ ἐπότιστα πάρτα τὰ ἔθνη
πρὸς δὲ ἀπόστελλε με Κύριος ἐπ' αὐτά, τὴν Ἱερου-
σαλὴμ καὶ τὰς πόλεις Ἰούδα, καὶ βασιλεῖς αὐτοῦ
καὶ ἀρχοτας αὐτοῦ, τοῦ θείαν αὐτοὺς εἰς ἐρή-
μωσιν, καὶ εἰς ἄδαστον καὶ εἰς συριγμόν καὶ τὸν
Φαριὼ βασιλέα Αἴγυπτου καὶ τὸν παῖδας αὐτοῦ,
καὶ τὸν μετιστάτας αὐτοῦ· καὶ ἔχης φησι· Καὶ
πάρτας τὸν βασιλεῖς τῆς γῆς τῷ ἀλλοφύλῳ,
τὴν Ἀσκάλωνα, καὶ τὴν Γάζαν, καὶ τὴν Ἀκκά-
ρων, καὶ τὴν Ἰδουμαίαν, καὶ τὴν Μωαΐτην, καὶ
τὸν οὐλὸν Ἀμμών, καὶ πάρτας βασιλεῖς Τύρου,
πάρτας βασιλεῖς Σιδώνος, καὶ πάρτας βασιλεῖς
τῆς τοῦ ἐρ τῷ πέρα τῆς θαλάσσης. Μεθ' δὲ
ἔπιλέγει οὕτως· Εἰτε Κύριος πατοχράτωρ δὲ Θεὸς
Ὑσραὴλ· Πλεστε καὶ μεθύσθητε, καὶ ἔξεμέστε, καὶ
πεσεῖτε, καὶ οὐ μὴ ἀραστήτε ἀπὸ προσώπου τῆς
μαχαίρας, ἣς ἦτω δεξαποστελῶ ἀραμέστορ ὅμων. Καὶ
ἔσται δταν μὴ βούλωται δέξασθαι τὸ ποτήριον
ἐκ τῆς χειρός σου, ὥστε πιεῖν, καὶ ἐρεῖς πρὸς αὐ-
τούς. Οὕτως εἰτε Κύριος τῷ δυνάμεσθαι. Πιόντες
πίεσθε. Δι' ὧν διδάσκει ὁ λόγος δίκην λατροῦ τοῖς
δειομένοις πικρᾶς ἀντιδότου τὸν θεὸν ἐπάγειν τὰς
καλάσσεις, ὡς ἀν ἐμέσαιεν, καὶ ἀποκενάσειεν τὴν
πλεονάσασαν ἐν αὐτοῖς κακίαν καὶ πρώτην γε αὐτῆγ
τὴν Ἱερουσαλήμ τοῦ λεχθέντος ποτοῦ πιεῖσθαι· εἴτα
δὲ τὰ λοιπὰ ἔθνη, ὡς καὶ πάντων τῆς δομοίας τευξο-
μένων καθάρσεως διὰ τῶν ἐπαχθησομένων αὐτοῖς
τιμωριῶν. Καὶ τὸ παρὸν οὖν λόγιον καταλλήλως τῇ
προφητείῃ διδασκαλίᾳ ποτήριον εἶναι διδάσκει ἐν
χειρὶ Κυρίου, ἐν φού τὸν ἐκάστου καρποὺς συναγαγών,
ἀντεπερ ἀκρατον οἰγον ἐργάζεται. Εἰτ' ἐπιδίδωσι τὸ
κατ' ἄξιαν πόμα ἀναλόγως ταῖς ἐκάστου πράξεις κιρ-
νῶν αὐτὸν κατὰ τὸν τοῦ δικαίου λόγον. Μή γάρ τὰς
φαύλας πράξεις μόνας ἐκάστου, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀγα-
θὰς λογίζεσθαι, σταθμάσθαι τε ὥστερ πυμετρίῃ καὶ
πτάλληλον τοῖς ἐκάστου ἔργοις ἀπεργάσασθαι τὸ
πρᾶμα. Ο δὴ παρίστησι λέγον· Καὶ ἔκλινετε ἐκ τού-
του εἰς τοῦτο· ὡς ἀν μία γένοιτο κράσις τῶν τε
Ἄντη δὲ τοῦ, Ἐξέκλινετε ἐκ τούτου εἰς τοῦτο, ἡρμήνευσε-
τὴν δὲ τρύγα πιεῖσθαι πάντας τὸν ἀμαρτωλὸν τῆς γῆς. Οὐκέτι γάρ κράμα, ἀλλὰ τὸ ἐσχατον καὶ θολερὸν
τοῖς τὰ μεγάλα ἡμαρτήκοσιν ἀποκεισθαι. Διὸ κατὰ τὸν Σύμμαχον εἰρηται· Πλὴν τὰς τρυγίας ἐποτεραγ-
γιούσι πλιοτες οι γαύλοι τῆς γῆς.

Ἐγὼ δὲ ἀλαγγελῶ εἰς τὸν αἰώνα, ψαλῶ τῷ θεῷ
Ἰακώβ. Τὰ μὲν προλεχθέντα πάντα εἰπα τοῖς παρα-
νομοῦσι, καὶ διεστειλάμην ἀπασι μαρτυράμενος.
Ἐγὼ δὲ ὁ ἀνωτέρω εἰπών· Διηγήσομαι τὰ θαυμά-
τιά σου, διετελέσθω πάντας τὸν ἀμαρτωλὸν τῆς γῆς.
Ἐγὼ εὐθύτητας κρινῶ καὶ αὐθίς εἰπών· Ενώ

τοῦ; in Jeremias quippe scriptum est : *Dixit Do-*
minus Deus Israel ad me, Sume calicem vini meri
de manu mea, et potabis ipso omnes gentes, ad
quas ego mittam te. Et bibent et voment et insanient
a facie gladii, quem ego mittam in medium eorum. Et
accepi calicem de manu Domini, et potavi omnes
gentes ad quas misit me Dominus: Jerusalem et ci-
vitates Iuda, reges ejus et principes ejus, ad pone-
dum eos in solitudinem, in inviam, et in subsan-
tionem: et Pharaonem regem Aegypti, et pueros ejus
*et optimales ejus*⁴¹; ac deinceps ait : *Et omnes re-*
ges terrae alienigenarum, Ascalonem, Gazam et Ac-
caronem, Idumam et Moabitidem, filios Ammon,
et omnes reges Tyri, et omnes reges Sidonis, et om-
*nes reges Insulæ trans mare*⁴². Postea vero sic con-
cludit : *Dixit Dominus omnipotens Deus Israel: Bi-*
bite et inebriamini, et vometis, et procumbetis, nec
resurgetis a facie gladii, quem ego mittam in medium
vestri. Et erit, si noluerint accipere calicem de manu
tua, ut bibant, dices ad eos, Sic dicit Dominus vir-
*tutum, bibentes bibetis*⁴³. Quis ediscitur, Deum in-
star medici, amarum antidotum egentibus offerre,
nempe castigationes, ut evomant, malitiamque il-
lam exuberantem quam intus habent exonerent;
primamque Jerusalem eo calice potandam; deinde
reliquas gentes, quia omnes simili purgatione per
illatas castigationes evacuandi sunt. Præsens itaque
sententia perinde atque prophætica illa doctrina,
calicem esse docet in manu Domini; in quo singu-
lorum fructus colligens, quasi merum vinum ex-
primit. Deinde vero pro justitiæ ratione, et cuiusque
merito potum temperans, cujusque actionium
proportionē habita, ipsis libendum propinat. Non
enim prava duntaxat singulorum opera, sed etiam
bona examinanda et æqua lance ponderanda sunt
atque congruentem singulorum operibus potum pa-
rare opus est. Quod ipse declarat his verbis : *Et in-*
clinaravit ex hoc in hoc; ita ut una commissione
mala singulorum opera bonis temperentur. Pro illo
autem, Inclinavit ex hoc in hoc, Symmachus, Ita
ut trahant ab ipso, interpretatus est; et ut sacerdotes
bibant omnes peccatores terræ. Non enim mistio
temperata, sed quod extreum ac turbidum est,
gravium scelerum reis reservatur. Quare secundum
Symmachum dictum est: Verumtamen sacerdos ejus gut-
talim expriment bibentes improbi terræ.

VERS. 10, 11. *Ego autem annuntiabo in sæculum,*
cantabo Deo Jacob. Supra memorata omnia iniuste
agentibus dixi, et contestatus omnibus præcepta
didi. Ego vero qui superius dixi, Narrabo mirabilia
*tua, cum accepero tempus*⁴⁴; ac rursum : *Ego re-*
*ctitudines iudicabo*⁴⁵; iterumque, *Ego confirmabo*

⁴¹ Jer xxv, 15-19. ⁴² ibid. 20-22. ⁴³ ibid. 27 28. ⁴⁴ Psal. LXXIV, 2, 3. ⁴⁵ ibid. 3

columns ejus ¹⁷; postquam prædicta peccatoribus prædicavi et testificatus sum, et postquam judicis rationem omnes edocui, quid faciam? In *œcum* *cantabo Deo Jacob*. Novi quippe eum qui religiosi viri Deus est, patrem esse meum: ipsique cantabo, ipsi præclara gesta mea annuntiabo. Deinde vero accepta a Patre judicandi potestate, *omnia cornua peccatorum confringam*; cum quidem quo tempore tolerantia, patientia et mansuetudine utendum erat, ipsos extolli concesserim; veruni in fine cornua eorum contra Deum elata confringam; viceque versa cornua justi, quia demissa erant, exaltabo. Tunc vero exaltabitur justus, quando una cum rege suo regnabit secundum Apostolum qui ait: *Primitiæ enim Christus; deinde qui Christi sunt in adventu ejus; deinde finti, cum tradiderit regnum Deo et Patri, cum destruxerit omnem potestatem et virtutem* ¹⁸. Quando scilicet justi vitæ immortalis calicem bibent; quem ipsis promisit dicens: *Donec bibam illum novum vobiscum in regno cælorum* ¹⁹.

4. IN FINEM, IN HYMNIS, PSALMUS IPSI¹ ASAPH, CANTICUM. LXXXV.

VERS. 2, 3. *Notus in Iudea Deus, in Israel magnum nomen ejus*. Hic psalmus item ex numero eorum est qui ad bonum finem remittunt: præcedentique affinis, de judicio Dei verba facit. Quod deinceps his verbis declarat: *De cælo auditum fecisti judicium, terra tremuit et quievit, cum exsureret in judicium Deus, ut salvos faceret omnes mansuetos terre*. Et in illo quidem inquis dicebatur, *Nolite exaltare cornu, et nolite extollere in altum cornu egestrum* ²⁰; in præsenti vero, *Turbati sunt omnes insipientes corde. Dormierunt somnum suum, et nihil invenerunt omnes viri divitiarum*. Ili vero erant qui cornua extulerant. His porro altissimum dogma traditur, ut sciamus qui sit verus Israel, et quæ sit ejus secundum rectam veramque rationem regio, quæ vocatur Judea; quæ item vera Jerusalæm, quod Dei domicilium. Hæc Spiritus propheticus præcellenti sapientia dispensat, atque una iis qui abjectius Judaico more rem intelligent, voluntatem ob nominum similitudinem afferit; eos autem qui speculandi vi præditi sunt divinis institutis erudit. *Iudeus itaque qui nihil aliud est, quam caro et sanguis, carnali et corporeo more hæc audiet; deinde vero extolleatur, sensu carnis sua temere inflatus, neque caput tenens secundum S. Apostolum. Quare se Israelem esse, atque Judæam, nihil aliud quam Palæstinorum regionem esse putabit; locum vero Dei pro terrena Jerusalem habebit: quoniam Hebraica lectio in Salem locum ejus factum esse dicit: quo item modo reliqui interpres, in Salem videlicet, ediderunt. Qui vero divina imbutus disciplina est, cum edidicerit, non omnes qui ex*

A ἐστερέωσα τοὺς στύλους αὐτῆς· μετὰ τὸ κηρύξαι καὶ μαρτύρασθαι τὰ προλεχθέντα τοῖς ἀμαρτιῶντας, καὶ μετὰ τὸ διδάξαι τὸν περὶ τῆς χρίσεως λόγον τῶν πάντας, τί πράξω; Εἰς τὸν αἴωνα γαλά τῷ Θεῷ Ιακὼβ. Οἶδα γὰρ ἐμαυτοῦ πατέρα τὸν γενόμενον τὸν θεοφιλοῦ Θεὸν, κακεῖνῳ φαῖλα, κακεῖνῳ ἀπαγγεῖλα τὰ ἐμαυτοῦ κατορθώματα. Εἴθ' οὕτω λαβὼν πάρα τοῦ Πατρὸς τὴν τοῦ χρίσεων ἑξουσίαν, πάρτα τὰ κέρατα τῶν ἀμαρτιῶν συγκειδῶν· συγχωρήσεις μὲν αὐτοῖς ἐπαιρεσθαι κατὰ καιρὸν καθ' ὃν ἔστι χρήσασθαι τῇ ἀνοχῇ, καὶ τῇ μακροθυμίᾳ καὶ τῇ χρηστότητι: πλὴν ἐπὶ τέλει τὰ κέρατα αὐτῶν καταπρεθέντα τοῦ Θεοῦ συγχλάσων ἀνάπαλιν δὲ τὰ δικαῖου κέρατα ὑψώσω, ἐπειπέρην ἡν τεταπειγόμενη. Τότε δὲ ὑψωθήσεται, ἐπειδὴν συμβασιλεύῃ τῷ ἑταῖρῳ τοῦ βασιλεὺς κατὰ τὸν Ἀπόστολον, ὃς φησὶν Ἱεραρχὸν γὰρ Χριστός εἶτα οἱ τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ εἶτα τὸ τέλος, διαταραχήσθω πάντας ἑκατονταρχούς καὶ δύραμιν. "Οτε καὶ πίονται οἱ δίκαιοι ποτήριον ζωῆς ἀθανάτου· διπέρ αὐτοῖς ἐπήγεγκται εἰπόν: "Εώς ἀρ πλω αὐτὸν καιρὸν μεθ' ὑμῶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν

EΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ, ΕΝ ΥΜΝΟΙΣ, ΨΑΛΜΟΣ Τῷ ΑΣΑΦ, ΦΔΗ. ΟΕ.

Gρωστὸς ἐγ τῇ Ἰουδαϊᾳ δ Θεός, ἐγ τῷ Ἱεραρχῷ μέγα τὸ δρομα αὐτοῦ. Τῶν ἐπ' ἀγαθὸν τέλος ἀναπεπτόντων καὶ δι παρῶν τυγχάνει φαλμός. Συνάρει δὲ τὸ πρὸ αὐτοῦ, τοὺς περὶ τῆς χρίσεως τοῦ Θεοῦ λόγους περιέχων. "Ο δῆ παριστοῖσι φάσκων ἑξῆς· Εγ τοιούτοις ἡχοντίσας χριστούς, τῇ ἐφοδηθησθεὶ καὶ φεύγασσον ἐγ τῷ ἀραστήραι εἰς χριστούς τὸν Θεὸν τοῦ σῶσαι πάρτας τοὺς πραεῖς τῆς τῆς. Καὶ ἐν ἐκείνῳ μὲν ἐλέγετο τοῖς παρανομοῦσι· Μὴ ὑψοῦτε κέρας, καὶ μὴ ἐπιπλεύτε εἰς ὑψός τὸ κέρας ὑμῶν ἐν δὲ τῷ μετὰ χεῖρας· Ἐταράχθησαρ, φησὶν, οἱ ἀντετα τῇ καρδίᾳ ὑπνωσαρ ὑπνον αὐτῶν, καὶ οὐκ εἴροι οὐδὲρ πάντες οἱ ἀνδρες τοῦ πλούτου. Οὕτα δὲ ησαν οἱ τὰ κέρατα ὑψοῦντες. Παιδεύει δὲ διὰ τῶν προκειμένων δι λόγος δόγμα βαθύτατον, ὡς ἀνείλημεν τίς ποτε ἐστιν δι ἀληθινὸς Ἱεραρχὸν, καὶ τίς ἡ τούτου κατὰ τὸν ἀληθῆ λόγον χώρα τῇ ὄντομαζομένη, Ἰουδαϊα τίς τε ἡ ἀληθινὴ Ἱερουσαλήμ, καὶ διότι τὸ τοῦ Θεοῦ οἰκητήριον. Ταῦτα τὸ προφητειῶν Ιησοῦ μεθ' ὑπερβαλλούστης σοφίας οἰκονομεῖ· διοῦ καὶ τῶν παπεινώτερον καὶ Ἰουδαϊκώτερον ἀκρωμάτοις θυμοῖσιν παρέχον διὰ τῆς διμωνυμίας τῶν δηλουμένων, διοῦ καὶ τοὺς θεωρητικούς παιδεύματα διάδοσην θεών δογμάτων. Ο μὲν δὲν Ἰουδαῖος, πλέον οὐδὲν ἐσάρξ καὶ αἷμα τυγχάνων, σαρκίνως καὶ σωματικὸς ἀκούσεται τῶν προκειμένων καπειτε ἐπαρθήσεται, εἰκῇ φυσιούμενος ὑπὸ τοῦ νοὸς τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ οὐ καρατῶν τὴν κεφαλὴν κατὰ τὸν Ἱερὸν Ἀπόστολον. Διὸ ἔαυτὸν μὲν εἰναι τὸν Ἱεραρχὸν οἰκησται, καὶ τὸν Ἰουδαϊα οὐδὲ ἐτέραν εἰναι τῆς Παλαιστίνων χώρας, καὶ τὸν τόπον τοῦ Θεοῦ, τὴν ἐπὶ γῆς Ἱερουσαλήμ ἐπειδήπερ τῇ Ἐθραϊκῇ λέξις περιέχει ἐν Σαλὴμ ²¹

¹⁷ Psal. lxxiv, 4, 5 ¹⁸ 1 Cor. xv, 23, 24. ¹⁹ Matth. xxvi, 29. ²⁰ Psal. lxxiv, 5, 6.

γονέας τὸν τόπον αὐτοῦ· καὶ οἱ λοιποὶ δὲ ἐρμηνευταὶ τοῦτον ἡμήνευσαν τὸν τρόπον, ὃν Σαλῆμ ἐκδεδωκότες. Ὁ δὲ τοῖς θεοῖς δόγματι μεμαθητευμένος, παιδεύεις, ὅτι οὐ πάντες οἱ ἔξ Ισραὴλ οὖν Ισραὴλ, ἀλλὰ δοις σπέρμα Ἀβραὰμ εἰσι, πάντες τέκνα· οὐ γάρ τὰ τέκνα τῆς σαρκὸς ταῦτα τέκνα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐπαγγελίας λογίζεται εἰς σπέρμα· ἔτι τε ἐπακούσας τοῦ αὐτοῦ Ἀποστόλου λέγοντας, Οὐ γάρ δὲ τῷ φανερῷ Ἰουδαῖος ἐστιν, οὐδὲ η ἐν τῷ φανερῷ δὲ σαρκὶ περιομή ἀλλ’ ὁ ἐν τῷ κρυπτῷ Ἰουδαῖος, καὶ περιομή καρδίας ἐν πνεύματι, οὐ γράμματι οὐδὲ ὁ ἀπαντος οὐκ ἔξ ἀρθρώσων, ἀλλ’ ἐκ τοῦ Θεοῦ· καὶ πάλιν Ἡμεῖς γάρ ἐσμεν δὲ περιομή οἱ ἐν πνεύματι Θεοῦ λατρεύοντες, καὶ οὐκ ἐν σαρκὶ πεποιθότες· ἔτι μὴν ἐπιστήσας τὸν Βλέπετε τὸν Ἰσραὴλ κατὰ σάρκα, ὡς ἐέρου δυνος τοῦ μὴ κατὰ σάρκα, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα ἀληθινοῦ Ἰσραὴλ· τούτοις μεμαθητευμένος, τὸν ἀληθινὸν Ἰσραὴλ ἐκδέξεται εἶναι τὸν ἐκ τοῦ πράγματος στημανόμενον. Μεταλαμβάνεται γοῦν τοῦνομα εἰς τὸν ὄρθιντα τὸν Θεόν· τὸν διορατικὸν τοίνυν καὶ γνωστικὸν καὶ ἐπιστημονικὸν ἀνδρὰ μόνον εἶναι· τὸν ἀληθινὸν Ἰσραὴλ ἀποφανεῖται· διὸ η μετὰ χείρας παρίστησι· λέξις φάσκουσα· Ἐρ τῷ Ἰσραὴλ μέρα τὸ δρομα αὐτοῦ· Ἐλέγχει δὲ τὸν Ἰουδαῖον οὐκ ἕξιον δυτα τῆς προστηρίας τοῦ Ἰσραὴλ δὲ προφτικὸς λόγος ἀποτινόμενος πρὸς αὐτοὺς καὶ λέγων· Οὐαὶ θύρος ἀμαρτώλ, λιὸς πλήρης ἀμαρτῶν· καὶ, Ἀκούσατε ἡγον Κυρ' ον, δρχοντες Σοδόμων· προσέχετε νόμορ Θεοῦ, λιὸς Γομόρφας· Ὄποιερ οὖν οἱ φάσκων περὶ τῶν ἑθνῶν· Λιότι ἀπ' ἀνατολῶν ἥλιου μέχρι δυσμῶν δεδέξασται· τὸ δυνομα αὐτοῦ ἐν τοῖς θύνεσι, καὶ ἐν κατὰ τὸν πόνων θυμίᾳ προσάγεται τῷ ὄρόματι μον, καὶ θυσία καθαρά· καὶ πάλιν· Διότι μέρα τὸ δρομά μον ἐν τοῖς θύνεσι, αρχῶς παρίστησι δύνασθαι τὰ θύνη εἶναι τὸν Ἰσραὴλ, εἰπερ ἐν τῷ Ἰσραὴλ μέρα τὸ δρομα αὐτοῦ· Καὶ πρὸς μὲν Ἰουδαίους ἐλέγετο· Υμεῖς δὲ βεβδηλοῦτε αὐτὸν, δῆλον δὲ διτε τὸ δυνομα τοῦ Θεοῦ· Καὶ αὐτοὶ εἰρήται πρὸς αὐτούς· Δι' ὑμᾶς διακαρτός τὸ δρομά μον βλασφημεῖται ἐν τοῖς θύνεσιν· Εἰ τοίνυν η μετὰ χείρας Γραψή διδάσκει ἵκενον εἶναι τὸν Ἰσραὴλ, παρ' ψ τὸ τοῦ Θεοῦ δοξάζεται δυνομα, ἐκ τῶν εἰρημένων γένοις· ἀν κατάδηλος δὲ ὄφειλων λέγεσθαι κυρίως Ἰσραὴλ· Ἀναλόγως δὲ τούτῳ νοήσεις καὶ τὴν Ἰουδαίαν· ἐνθα γάρ ἐστιν η γνῶσις τοῦ Θεοῦ, αὕτη ἐστὶν η Ἰουδαία· Τούτο γοῦν η Γραψή παρίστησι λέγουσα· Γρωστός ἐτ τῇ Ἰουδαίᾳ δὲ τῷ Θεός· Εἰ δὲ μὴ τὸ πρᾶγμα ἐπὶ τῆς Ἰουδαίας, λέτω δὲ τῆς Παλαιστίνων χώρας εὐρίσκοτο, πλείστης οὖσης εἰδωλολατρείας ἐν αὐτῇ γενομένης, αὐτῶν Ἰουδαίων τὸ παλαιὸν εἰδωλολατρεύοντων ἐν αὐτῇ, ὡς τοὺς προφήτας ἀπελέγχειν αὐτοὺς καὶ λέγειν· Κατὰ γάρ τον ἀριθμὸν τῶν πόλεων σον ἡσαρ θεοι σον Ἰουδαία, καὶ κατὰ ἀριθμῷ ἀμφόδωρ Ἱερονοσαλήμ θυνο τῇ Βασιλ· πόνος δυνατὸν ταύτην εἶναι λέγεσθαι τὴν τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ κεκτημένην Ἰουδαίαν; Διὰ τοῦ δὲ

A Israele sunt, Israel esse: neque quotquot semen Abraham, filios ejus esse: non enim filii carnis, ii filii Dei sunt, sed filii promissionis, ii pro semine computantur; cum audierit item illud Apostoli dictum, Non enim qui in manifesto, *Judeus* est, neque quae in manifesto in carne est circumcisio; sed qui in abscondito, *Judeus* est: et circumcisio cordis in spiritu, non littera, cuius laus non ex hominibus, sed ex Deo est⁵⁰; ac rursum, Nos enim sumus in circumcisione qui in spiritu Dei servimus, neque in carne confidimus⁵¹; cum consideraverit etiam illud, Respicite Israel secundum carnem⁵², utpote scilicet alio existente, qui non secundum carnem, sed secundum spiritum verus Israel est; hæc edocuit, verum Israelem admittet eum qui ex opere demonstratur. Nomen porro accipitur pro eo qui videt Deum; ergo virum perspicacem, notitia præditum et doctum, solum esse verum Israelem declarabit, qualem hæc sententia prodit dicens, In Israel magnum nomen ejus. Evincit vero Judæum Israelis nomine dignum non esse propheticus sermo, qui ipsos respicit et sic habet: Væ genti peccatrici, populo pleno peccatis⁵³; et, Audite verbum Domini, principes Sodomorum: attendite legi Dei, populus Gomorrhæ⁵⁴. Quemadmodum etiam qui de gentibus dicit, ab oriente sole usque ad occidentem, gloria celebrari nomen suum in gentibus; et in omni loco, ait, thymiana offertur nomini meo et sacrificium mundum⁵⁵; ac rursum, Quia magnum est nomen meum in gentibus⁵⁶; aperie declarat posse gentes Israel esse, siquidem in Israel magnum nomen ejus. Judæis vero dicebatur: Vos autem profanatis illud⁵⁷, videlicet nomen Dei. Rursumque illis dictum est: Propriet vos semper nomen meum blasphematur in gentibus⁵⁸. Si itaque hæc Scriptura docet illum esse Israelem penes quem nomen Dei celebratur, ex jam dictis manifestum fuerit qui vere et proprie Israel vocandus sit. Proportione quadam de Judæa idem intelligas. Nam ubi cognitio Dei est, ibi Judæa existit. Quod bis verbis Scriptura declarat: Notus in Judæa Deus. Quod si id non in Judæa, sive in Palæstinorum terra reperitur, cum multa ibi idolatria fuerit, quando olim Judæi idola colebant, ita ut prophetæ ipsos coarguerent ac dicerent, Nam secundum numerum civitatum tuarum erant dii tui, *Juda*, et secundum numerum biviorum *Jerusalem* sacrificabant ipsi Baal⁵⁹, qui fieri potest hanc dici Judæam quaenam notitiam Dei obtineat? Cur item non dicas *Egyptiorum* regionem eo vocabulo dignam, de qua dictum est, Et erit altare Domino in terra *Egypti*⁶⁰; ac rursus, Et notus erit Dominus *Egyptiis*? Nam si penes eos quibus notus est Deus Judæa reperitur, quid impedit quominus omnes qui cognitionem Dei acceperunt in Judæa esse dicantur? Quare con sequenter ad istibæc, Ecclesia Dei per totum orbem

⁵⁰ Rom. ii, 28, 29. ⁵¹ Philipp. iii, 3. ⁵² I Cor. x, 18. ⁵³ Isa. i, 4. ⁵⁴ ibid. 10. ⁵⁵ Malach. i, 11. ⁵⁶ ibid. ⁵⁷ ibid. 12. ⁵⁸ Isa. LII, 5. ⁵⁹ Jer. ii, 28. ⁶⁰ Isa. xix, 19.

constituta, in qua qui est super omnia Deus notus est, Judæa congruenter dici possit. Neque aberres si dicas Judæam esse, totam divinitus inspiratam et Judaicam scripturam, quæ ceu possessio et ambitus veri Israelis nuncupari potest, quia in ipsa cognitio Dei continetur. Pari itaque modo vera Ju-dæa et verus Israel intelligatur.

Toūtōis oīn ἀναλόγως καὶ ἡ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης Ἐκκλησίᾳ Θεοῦ, ἐν ᾧ ὁ ἐπὶ πάντων θεὸς γνωστὸς ὁν τυγχάνει, Ἰουδαῖα τε εὐλόγως ἀν δημητρίου Ἀλεξανδρείας, περὶ τοῦ Κύριου τοῦ Ἀλεξανδρείας; Εἰ γάρ παρ' οἵς γνωστός ἔσται ὁ Θεὸς παρὰ τούτοις καὶ ἡ Ιουδαῖα τυγχάνει, τι τὸ καλῶν μή πάντας τοὺς τὴν γῆν ἀνειληφότας τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ Ἰουδαῖα ἐναι λέγεσθαι;

Τούτοις μὲν οīn ἀναλόγως καὶ ἡ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης Ἐκκλησίᾳ Θεοῦ, ἐν ᾧ ὁ ἐπὶ πάντων θεὸς γνωστὸς ὁν τυγχάνει, Ἰουδαῖα τε εὐλόγως ἀν δημητρίου Ἀλεξανδρείας, περὶ τοῦ Κύριου τοῦ Ἀλεξανδρείας; Εἰ γάρ παρ' οἵς γνωστός ἔσται ὁ Θεὸς παρὰ τούτοις καὶ ἡ Ιουδαῖα τυγχάνει, τι τὸ καλῶν μή πάντας τοὺς τὴν γῆν ἀνειληφότας τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ Ἰουδαῖα ἐναι λέγεσθαι;

VERS. 3. Perpendas vero quomodo *sicutus est in pace locus ejus, et habitat in Sion*. Nam si locus ille, quem Judæi in honore habebant, bellis et vastationibus non obnoxius fuisse, merito Judæis concedi posset eum ipsum esse locum a Scriptura indicatum. Quod si ille a fundamentis dirutus et s̄epe captus ab hostibus fuit, et tamen locus ejus in pace esse dicatur, non sane possit revera putari locus Dei esse, qui plerumque ab ini-micis debellatus sit. Quare jam non dicit, *in Jerusalem, ne quis laberetur Judaicam urbem esse cogitando; sed loco illius veram sententiam sic expressit, Factus est in Salem locus ejus. Salem vero pax explicatur: quare apud Septuaginta Interpretes dictum est, Factus est in pace locus ejus. Si igitur animæ omni prorsus bello liberæ in prosperitate, quiete et tranquillitate degentes, in terra reperiantur, jure dicantur ille locus Dei esse, ut-pote quæ Spiritum divinum in se capiant. Ideo de talibus dictum est, *Inhabitabo in illis et inambulabo, et ero illorum Deus, et ipsi erunt mihi popu-lus*⁴⁰. Quod si tales in terra ferraro inveniantur; cum contra in civitate Dei, cœlesti Dei domicilium angelis, archangelis, divinis virtutibus, spiritibusque sanctis frequentetur; jure dicat quispam ibi locum Dei esse, et illam veram esse pacem, quæ Salem hic Hebraice nuncupatur. Quare Apostolus cum nosset eam dicebat: *Illa vero quæ sur-sum est Jerusalem libera est, quæ est mater nostra*⁴¹. Nam Salem explicatur *pax*; *Jerusalem vero, visio pacis: cuius lares in cœlestibus divinisque virtutibus existunt: in quibus Deus ipse ambulat, utpote quæ ejus deitatem capere valeant. Deinde dicitur: Et habitat in Sion. Postea subjungitur: — VERS. 4. Ibi confregit potentias arcuum, telum, gladium et bellum. Hic rursum, si in sensibili et terrena Sion hæc gesta essent, non es-set causa invidendi Judæis sic explicare volenti-bus; quod si ipsis rebus gestis contrarium appa-reat, quia in obsidione inimicorum diruta fuit; necessarium est hic Sionem, quæ cum pace con-gruat, intelligere, scilicet Ecclesiam Dei; vel etiam cœlestem illam de qua divinus Apostolus hæc declaravit: *Accessisti ad Sion montem, et civitatem Dei viventis, Jerusalem cœlestem, et multorum mil-***

A οὐκ ἀν εἰποις τὴν Αἰγυπτίων χώραν ἀξίαν τῆς προ-γορίας, περὶ τῆς εἰρηται: Καὶ ἔσται θυσιαστήρων τῷ Κυρίῳ ἐν χώρᾳ Αἰγύπτου· καὶ αὐθις· Καὶ τρωτὸς ἔσται Κύριος τοῖς Αἰγυπτίοις; Εἰ γάρ παρ' οἵς γνωστός ἔσται ὁ Θεὸς παρὰ τούτοις καὶ ἡ Ιουδαῖα τυγχάνει, τι τὸ καλῶν μή πάντας τοὺς τὴν γῆν ἀνειληφότας τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ Ἰουδαῖα ἐναι λέγεσθαι;

B Νοήσεις δὲ ὅπως ἐγενήθη ἐν εἰρήνῃ ὁ τόπος αὐτοῦ, καὶ τὸ κατοικητήριον αὐτοῦ ἐν Σιών. Εἰ μὲν τάρ δὲ παρὰ Ἰουδαῖοις τιμώμενος τόπος ἀπόρθητος καὶ ἀπολέμητος πεφύλακτο, λόγον εἶχε συγχρεπεῖ Ιουδαίων παισὶν αὐτὸν εἶναι νομίζειν τὸν ὃν τὸν Γραφῶν δηλούμενον· εἰ δὲ οὐτος μὲν ἐπι βάθρων ἀνηρταὶ ἀλούς πολλάκις ὑπὸ πολεμίων, ἐν εἰρήνῃ δὲ μηταιται ὑπάρχειν δὲ τόπος αὐτοῦ· οὐκ ἀν δύναται διῆκει λόγῳ νομίζεσθαι τόπος εἶναι τοῦ Θεοῦ δὲ πολλάκις ὑπὸ πολεμίων ἀλούς. Διὸ οὐδὲ ὠνόμασε νῦν, ἐπὶ τὴν Ἱερουσαλήμ, ὡς ἀν μή τις ἐκπέσσοις ἐπὶ τὴν Ἰουδαίην πόλιν· αὐτὸν δὲ ταύτης τὴν διάνοιαν τοῦ πράγματος παρέστησεν εἰπών· Ἐγενήθη ἐν Σαλήμ ὁ τόπος αὐτοῦ. Σαλήμ δὲ ἐρμηνεύεται εἰρήνη· διὸ περὶ τοὺς Ἐβδομήκοντα εἰρηται· Ἐγενήθη ἐν εἰρήνῃ ὁ τόπος αὐτοῦ. Εἰ μὲν οὖν καὶ ἐπὶ τῇ εὐρίσκουσα φυγαὶ παντὸς τὴν θεωρεωμένα πολέμου ἐν εὐσταθεῖς καὶ ἀταραξίᾳ καὶ γαλήνῃ διάγουσται, εἰκότως ἀν λεχθεῖν καὶ αὐται τόπος τοῦ Θεοῦ, ὡς ἀν χωρηταὶ οὖσαι θεοὺς Πνεύματος. Διὸ περὶ τῶν τοιωτῶν εἰρηται τὸ, Ἐροικήσων ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριειστήσου, καὶ ἀσφαλεῖς αὐτῶν θεός, καὶ αὐτοὶ ἀσφαλεῖ μαλαρές. Εἰ δὲ σπανίως μὲν εὐρίσκοιντο ἐπὶ τῇ εὐρίσκουσα, ἐν δὲ τῇ κατ' οὐρανὸν χρηματίζουσῃ Θεοῦ πόλι πληθύει τὸ τοῦ Θεοῦ οἰκητήριον, ἐν ἀγγέλοις, καὶ ἀρ-αγγέλοις, καὶ θεοῖς δυνάμεσι, καὶ πτενύμασιν διαίς εἰκότως τὸ τόπον τοῦ Θεοῦ παρ' ἐκείνοις εἴποι μὲν εἰς κάκειν τοὺς τὴν εἰρήνην ἀλληλῶς Σαλήμ ἐνταῦθε κατὰ τὴν Ἐβραϊκὴν φωνὴν ὀνομασμένην. Διὸ καὶ Ἀπόστολος ταύτην εἰδὼς ἐλέγειν· Ἡ δὲ ἀτρώ Ιερουσαλήμ ἀλευθέρα ἐστίτη, ητις ἐστὶ μήτηρ ήμών. Σαλήμ μὲν γάρ ἐρμηνεύεται εἰρήνη, Ιερουσαλήμ δὲ ὀρασίς εἰρήνης· ητις τὸ ἐφέστιον ἐν ταῖς κατ' οὐρανῷ θεοῖς τυγχάνει δυνάμεσιν ἐν αἷς δὲ θεός αὐτὸς ἐμ-περιειστεῖ, χωρητικαὶ οὖσαις τῆς αὐτοῦ θεότητος· Ἐξῆς τούτοις λέγεται· Καὶ τὸ κατοικητήριον αὐτοῦ ἐν Σιών. Είτε συνάπτει φάσκων δὲ λόγος· Ἐκεῖ συνέτριψε τὰ κράτη τῶν τόξων, δάκλων καὶ πορ-γαλῶν καὶ πόλεμον. Καὶ ἐνταῦθα πάλτον εἰ μὲν ἐπὶ τῆς αἰσθητῆς καὶ ἐπιγείου Σιών ταῦτα πέπραχε, οὐδὲ έδει φθονεῖν Ἰουδαῖοις οὕτως ἐκάθεσθαι βούλο-μένοις· εἰ δὲ πάντα τούναντίον ἐξ αὐτῶν ὀρέαται τῶν πραγμάτων, διὰ τὸ ήρημώσθαι τὴν Σιών ἐκ τῆς τῶν πολεμίων πολιορκίας, ἀνάγκη τῇ ἀποδοθείσῃ εἰρήνῃ καταλλήλως καὶ τὴν Σιών ἐκλαμβάνειν, ητοι τῇ

D *ητοι τῇ* Σιών ταῦτα πέπραχε, οὐδὲ έδει φθονεῖν Ἰουδαῖοις οὕτως ἐκάθεσθαι βούλο-μένοις· εἰ δὲ πάντα τούναντίον ἐξ αὐτῶν ὀρέαται τῶν πραγμάτων, διὰ τὸ ήρημώσθαι τὴν Σιών ἐκ τῆς τῶν πολεμίων πολιορκίας, ἀνάγκη τῇ ἀποδοθείσῃ εἰρήνῃ καταλλήλως καὶ τὴν Σιών ἐκλαμβάνειν, ητοι τῇ

⁴⁰ Levit. xxv, 12. ⁴¹ Galat. iv, 26.

Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, ἢ τὴν ἐπουράνιον, ἣν δὲ θεός Ἀπόστολος παρίστη λέγων· Προσειλέιθατε Σιών δρει, καὶ πόλει Θεού ὄντος Ἱερουσαλήμ ἐπουρανίῳ, καὶ μυρίστιν ἀγρέλων πανηγύρει, καὶ Ἐκκλησία χρωτούχων ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς. Ἐνταῦθα γάρ μηδεμίδες ἀμαρτίας ἐνεργούσης, μηδὲ τινος ὑφεστῶτος ψυχῶν πολεμίου, συντέτριπται τὰ κράτη τῶν τόξων, ἀνήρητα τε ὅπλον καὶ ρομφαῖς τριβῆς· Ἀπέδρας ὀδύνη καὶ λύπη καὶ στεγανμός

Φωτίζεις σύ θαυμαστώς ἀπὸ ὄφεων αἰωνίων, ἵπαράχθησαν οἱ ἀσύνετοι τῇ καρδίᾳ. Σφόδρα ἀκολούθως, μετὰ τὸ παραστῆσαι τὸν τόπον τοῦ Θεοῦ, διέλατοι, διτὶ ἀποκέκλεισται εἰσιν τοῦ τόπου αὐτοῦ τὰ ἀγάθα ἀκτίνας δ' ὥσπερ ἐκπέμπει καὶ ἐπὶ τοὺς ποδῶντάς τοι. Διὸ φησι· **Φωτίζεις σύ θαυμαστώς ἀπὸ ὄφεων αἰωνίων.** Τίνα δὲ ἡ γῆ τὰ αἰωνία δρῆ, ὅλῃ ἡ Γῆναν καὶ ἡ Σαλήμη, τὰ διὰ τῶν ἔμπροσθεν ἀποδύντα; Ἀκινθεν γοῦν ἀπὸ τῶν οὐρανίων ὑψωμάτων, ὥσπερ ἐκ τινῶν αἰωνίων δρῶν, τὰς αὔγας τῶν τῆς θεότητος αὐτοῦ μαρμαρύγων, καὶ μέχρι τῶν ἐπὶ γῆς ἐπέπεμπνα, φωτίζει τὰς τῶν ἀξίων ψυχὰς, καταλάμπων αὐτάς τῷ ἀγίῳ αὐτοῦ Πνεύματι· ταύτας μὲν οὖν φωτίζει· τούς δὲ ἀγαξίους τῶν φώτων αὐτοῦ προνοέτης δικαιοοχριστας αὐτοῦ μετερχόμενος θορυβεῖ. Διὸ ἐπιλέγει· **Ἐταράχθησαν πάντες οἱ ἀσύνετοι τῇ καρδίᾳ.** Ἀσύνετοι γάρ ἀληθῶς δντες τῇ καρδίᾳ, ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον, ὑπερήφανοι τὴν καρδίαν, οὐ παρεδέκαντο τοῦ φωτὸς τοῦ Θεοῦ τὰς μαρμαρύγας, διὸ ἐταράχθησαν. Οἱ δὲ αὐτοὶ, καὶ ὑπρώσυτες τὸν ἄντρον αὐτῶν, οὐχ εὑροὶ οὐδὲρ ἐτραπέζαντες ταῖς χεροῖς αὐτῶν, ἀνδρεῖς δντες πλούτου. Πρὸς βραχὺν γάρ διειρώσαντες τῇ τοῦ θητοῦ βίου φαντασίᾳ, καὶ μέγα φρονήσαντες ἐπὶ πλούτῳ, ἐνδύμζον τινες εἶναι, κατεντρυφώντες ταῖς ἀπὸ τοῦ πλούτου ποριζομέναις αὐτοῖς ἡδυπαθελαίς· ὡς δὲ τοῦ ὑπνου διεγρηγόρησαν, μεταστάντες τοῦ παρόντος βίου, εὗρον ἑαυτούς οὐκ ἔχοντας οὐδὲν, οὐδὲ τι ταῖς χεροῖς κρατοῦντας. Διὸ ἀλέκται που· **Μή φοβού δταρ πλουτήσῃ ἀνθρώπος,** καὶ δταρ πληθυνθῇ ἡ δόξα τοῦ οἴκου αὐτοῦ· διτὶ οὐκέτι ἐτραπέζαντες τοῖς ἴπποις, δηλαδὴ καὶ πάντα, οὐδὲ συγκαταβήσεται αὐτῷ ἡ δόξα αὐτοῦ. Ἐνθεν εἰκότως οἱ ἀληθῶς δασύνετοι τῇ καρδίᾳ ἐταράχθησαν ἀπὸ ἐκπιμήσεως τοῦ Θεοῦ **'Ια-ώ'** ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον, ἀπὸ ἐμβρυμήσεως· τὸ νηκαῦτα γάρ ὑπὸ ἀπόφασιν γενόμενοι τῆς τοῦ Θεοῦ ικανοοχριστας, ταραχήσονται εἰκότως, ἐπειδή περ νύσταξαν ἐπιβενηκότες τοῖς ἑαυτῶν ἵπποις, δηλαδὴ καὶ ἀκολάστων σώμασι· δέοντος ἐγρηγορέναι καὶ νήφειν, ημινούντας θείου προστάγματος λέγοντες· **Γρη-
σεῖτε, διτὶ οὐκ οἰδατε τὴν ἡμέραν οὐδὲ τὴν
ρα.** Οἱ δὲ ἐνύσταξον καὶ ὑπνωσαν ὑπνον αὐτῶν, κίριοις καὶ φαντάσμασι ἐκδοθέντες, ἵπποις τε θηριμάνσι τοῖς αὐτῶν σώμασι χρησάμενοι. Οὗτοι τοιρούν πάντες οἱ ποτὲ μὲν λεγόμενοι ἀσύνετοι τῇ ιρδίᾳ, ποτὲ δὲ ἀνδρεῖς τοῦ πλούτου, νυνὶ δὲ ἐπιβεβήσατες τοὺς ἵππους, τέως μὲν κατὰ τὴν θητὴν ἣν ἐνύσταξαν, ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον, ἐκαρόωθη-

A lium angelorum frequentiam, et Ecclesiam primitivorum qui conscripti sunt in cælis ¹¹. Illic enim nullo peccato vigente, nulloque animarum inimico existente, potentiae arcuum contritæ sunt, telum et gladius ablata sunt, ita ut de iis qui illa mansione dignati sunt dicatur, Abscessit dolor, tristitia et gemitus ¹².

B VERS. 5. *Illuminas tu mirabiliter a montibus æternis, turbati sunt insipientes corde.* Admodum consequenter, postquam locum Dei declaravit, docet non intra locum hujusmodi concludi bona; sed eum ceu radios exinde emittere ad eos qui longissime siti sunt. Quamobrem ait: *Illuminas tu mirabiliter a montibus æternis.* Quinam montes illi æterni, nisi Sion et Salem, de quibus superius actum? Ex supernis igitur et celestibus cacuminibus, ceu ex æternis montibus, deitatis suæ radios ad terrigenas usquæ emittens, eorum qui digni sunt animas illustrat Spirituque sancto suo illuminat. Has, inquam, illuminat; suo autem lumine indignos jugi judicii sui providentia invadens conturbat. Quamobrem subdit, *Turbati sunt omnes insipientes corde.* Nam cum revera insipientes corde; sive secundum Symmachum, *superbi corde*, essent, divinæ lucis radios non exceperunt, ideo turbati sunt. lidem vero ipsi postquam dormierunt somnum suum, nihil invenerunt in manibus suis, quia viri divitiarum erant. Nam cum ad breve tempus in mortalis vitæ phantasia dormitassent, et altum de divitiis sapienter, rati se aliquid esse, in voluptatibus, quas sibi divitiae conciliabant, demersi sunt. Experrecti autem, atque ex hac vita translati, sese nihil habentes, nec quidpiam manibus tenentes deprehenderunt. Quare alicubi dictum est: *Ne timueris cum dives factus fuerit homo, et cum multiplicata fuerit gloria domus ejus; quoniam cum interierit non sumet omnia, neque descendet cum eo gloria ejus.* Unde nec immerito illi vere insipientes corde turbati sunt ab increpatione Dei Jacob; sive, secundum Symmachum, a fremitu [comminatione]. Tunc enim sententiam justi judicii Dei subeuntes, merito turbabuntur, **C** **D** quia dormitaverunt consensis equis suis, videlicet lascivis corporibus; cum oportuisset vigilare et sobrie agere, inmemores divini præcepti dicentis: *Vigilate, quia nescitis diem, neque horam* ⁶⁵. Illi vero dormitabant, et dormierunt somnum suum, somniis et phantasiis dediti, equisque lascivis, corporibus nempe suis usi. Hi itaque omnes qui, modo insipientes corde, modo viri divitiarum, nunc ascendentes equos vocantur, dura in præsenti vita degenerant, dormitaverunt; sive secundum Symmachum, *soporati sunt, sopore et ebrietate animæ depressi.* Deinde vero, *dormierunt somnum suum, vanis phantasiis dediti*; ac demum expergesfacti, turbati sunt ab increpatione Dei Jacob. Hic porro erat Servator

⁶⁶ Hebr. xii, 22. ⁶⁷ Isa. li, 11. ⁶⁸ Psal. xlvi, 17, 18. ⁶⁹ Matth. xxv, 15.

noster, Dei Verbum, qui ipsi Jacob Deus visus fuisset in Scriptura fertur : quique judicium in omnibus a Patre accepit.
ἐπιτιμήσεως τοῦ Θεοῦ Ἰακὼβ. Οὗτος δέ ἦν ὁ ἡμέτερος Σωτῆρ, ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὁ τῷ Ἰακὼβ ἀναγεγραμένος ὡρθαι Θεδες, ὁ τὴν κατὰ πάντων κρίσιν παρὰ τοῦ Πατρὸς ἀναδεδεγμένος.

VERS. 8. *Tu terribilis es, et quis resistet tibi? ex tune ira tua.* Iis qui divina lucis radios excipere nolunt, terribilis esse dicitur. Quapropter sic superius ipsum Deum alloquebatur, *Illuminas tu mirabiliter a montibus aeternis;* nunc autem eidem ait : *Tu terribilis es, et quis resistet tibi?* Ipse itaque et lucis largitor, et terribilis est ; iis scilicet qui in dextera sunt, lucis administrator ; iis qui in sinistra, terribilis, quibus etiam dicit : *Abite in ignem aeternum, paratum diabolo et angelis ejus* ⁶⁶. Deinde subdit, *Ex tune ira tua.* Ex tune, a quonam tempore, nisi a quo dormitaverunt qui ascenderunt equos, et dormierunt somnum suum insipientes corde ? Ex eo namque tempore sibi ipsis thesaurizaverunt iram in die iræ; ita ut ipsis dicatur : *Ite ad lumen ignis restri, et ad flammam quam accendistis* ⁶⁷. Singuli namque quo tempore peccant, ex eo iram sibi thesaurizant : siquidem per iram intelligitur supplicium peccantibus reconditum. Deinde vero dicitur : — **VERS. 9.** *De celo auditum fecisti judicium.* Accuratus animadvertis, non dictum fuisse, *fecisti*, sed, *auditum fecisti*. Antequam enim judicii tempus eveniat iis qui ante judicium mortalem vitam obiere, per divinas legiones, sermones de divino judicio ipsis audire fecit. Sed nunc quidem futurum judicium de celo auditum fecit : superveniente autem justi judicii Dei tempore (VERS. 10), *terra, inquit, tremuit et quietavit, cum exsurgeret in judicium Deus, ut salvos faceret omnes mansuetos terræ.* Aperte autem his declarat, quæ sit judicii causa ; ut scilicet salvos faceret mansuetos terræ. Nam de impiis dictum est : *Non resurgent impii in judicio, neque peccatores in concilio iustorum.* Quoniam novit Dominus viam justorum, et iter impiorum peribit ⁶⁸. Cum surrexerit itaque Deus in judicium, ut salvos faciat omnes mansuetos terre, terra tremet et quiescat. Nam mansueli quidem salutem obtinebunt ; alii autem, iræ tradentur. Reliqua vero terra, et qui medio in statu versantur, assumpto Dei timore a perturbatione quiescent.— **VERS. 11.** *Quoniam cogitatio hominis confitebitur tibi, et reliquiæ cogitationis diem festum agent tibi.* Et hoc ait futurum esse cum exsurget in judicium Deus, ut salvos faciat omnes mansuetos terræ ; quid aliud id fuerit, quam quod *cogitatio hominis confitebitur tibi?* Omnis quippe lingua, omnis hominum cogitatio mentisque perceptio tempore judicii constitebitur Deo, quando occulta hominum revelabuntur. *Et reliquiæ, inquit, cogitationis diem festum agent tibi.* Quid porro fuerit illud, *reliquiæ cogitationis*, nisi ratiocinium omni prava cogitatione purgatum ? simile iis de quibus dictum est : *Reliquiæ secundum electionem gratiæ factæ sunt* ⁶⁹.

A σὺν, καὶ μέθη φυχῆς περισυνεχέντες· εἴτα ὑπνωσαρ ὑπνορ αὐτῶν, φαντασίας ματαίας ιδούσεται· καὶ τέλος δυυπνισθέντες, ἐπαράθησαν ἐπιστιμένους.

Σὺν φοβερός εἶ, καὶ τίς ἀντιστῆσεται σοι; ἀπὸ τότε ή ὅργη σου. Τοῖς μὴ βουλήθεισι τοῦ θεοῦ φοβερὸς τὰς αὐγὰς παραδέξασθαι φοβερός εἶναι λέγεται. Διὸ ἀνωτέρω μὲν αὐτῷ προσεφύνει τῷ θεῷ λέγων Φωτίζεις σὺ θαυμαστώς ἀπὸ ὄρέων αἰωνίων· ἀπὸ δὲ τῷ αὐτῷ, Σὺ φοβερός εἶ, καὶ τίς ἀντιστῆσεται σοι; Οὐκοῦν ὁ αὐτὸς καὶ φωτὸς πάροχος, καὶ φοβερὸς τυγχάνει· τοῖς μὲν δεξιοῖς φωτὸς χορηγός, τοῖς δὲ ἀριστεροῖς φοβερός, οἵς δῆλοί καὶ φήσει· Πορεύεσθαι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιο τὸ ητοιμασμένο τῷ λαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. Εἴθ' ἔχεις ἀπίστει· Ἀπὸ τότε ή ὅργη σου. Ἀπὸ τότε δὲ, πότε, ἄλλῃ ἄφεις οὐδὲν εὑστάχειν οἱ ἐπιβεβηκότες τοὺς ἴππους, καὶ ὑπνωσαν ὑπνον αὐτῶν οἱ ἀσύνετοι τῇ καρδίᾳ; Ἐξ ἔκεινου γάρ αὐτοὶ ἔαυτοις ἐθησαύρισαν ὄργην ἢ ἡμέρα δργῆς· ὡς λέγεσθαι πρὸς αὐτούς· Πορεύεσθαι τῷ φωτὶ τοῦ πυρὸς ὑμῶν, καὶ τῇ φλογὶ ἡ μετακίνησε. Ταχαστὸς γάρ καθ' ὅν καιρὸν ἀμαρτώνει, ἀπὸ τότε δργὴν ἔαυτῷ θησαυρίζει· δργῆς νοούμενης τῆς τοῖς πλημμελοῦσι τεταμιευμένης τιμωρίας. Εἴτε δὲ εἰρηται· Ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἡκούτισας κρίσιν. Πρόσχες δὲ ἐπιμελῶς, ὡς οὐκ εἰρηται, ἐποιησας, ἀλλὰ ἡκούτισας. Πρὶν γάρ ἐπιβῆναι τὸν τῆς κρίσεως καιρὸν τοῖς πρὸ τῆς κρίσεως τὸν θυητὸν βίον διανόμεια, τοὺς περὶ τῆς κρίσεως λόγους ἀκούσθηναι ἐποιησάντας τῶν θεωρειῶν ἀναγνωσμάτων. Ἄλλανθη μὲν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἀκούσθηναι ἐποιησάντας τὴν μέλλουσαν κρίσιν· ἐποιησάντας δὲ τοῦ καιροῦ τῆς τοῦ Θεοῦ δικαιοιοκρισίας, Γῆ, φρίσιν, ἐψοδίην καὶ ἡσύχασεν ἐν τῷ ἀραστῆραι εἰς κρίσιν τὸν Θεόν, τοῦ σῶσαι πάντας τοὺς πραΐς τῆς γῆς. Σαφῶς δὲ παρίστησι διὰ τούτων ὁ λόγος ἡ αἰτία τῆς κρίσεως· ὑπὲρ γάρ τοῦ σῶσαι τούς πραΐς τῆς γῆς. Περὶ γάρ τῶν ἀσεδῶν εἰρηται· Οὐκ ἀστριστοὶ διεσεῖται ἐν κρίσει, οὐδὲ ἀμαρτωλοὶ οἱ βουλῆι δικαιοιοκρισίαι· διὰ γηνώσκει Κύριος ἀδόποι δικαιοιο, καὶ ὅδε ἀσεδῶν ἀπολεῖται. Ἀναστάντος τοίνυν τοῦ Θεοῦ εἰς κρίσιν ὑπὲρ τοῦ σῶσαι πάντας τοὺς πραΐς τῆς γῆς, γῆ φοβηθήσεται καὶ ἡσύχασει. Οἱ μὲν γάρ πραΐς τεύχονται τῆς σωτηρίας, οἱ δὲ τῇ δργῇ παραδοθῆσται· ή δὲ λοιπῇ γῇ καὶ οἱ τὴν μέσην εἰληφέτες πατάστασιν παύσονται τῆς ταραχῆς τὸν θεῖον ἀνεύποτες φόδον. Οτι ἐρθύμιον ἀνθρώπουν ἐξομολογήσεται σοι, καὶ ἐγκατάλειμμα ἐρθύμιον ἐστράπει τὸν φησιν εἰς κρίσιν, τοῦ σῶσαι πάντας τοὺς πραΐς τῆς γῆς. Ή δὲ τούτο ή, ἐρθύμιον ἀνθρώπουν ἐξομολογήσεται σοι; Ηλασσα γάρ γλώσσα καὶ πᾶς λογισμὸς καὶ ἐνθύμησις ἀνθρώπων ἐξομολογήσεται τῷ θεῷ κατὰ τὴν τῆς κρίσεως καιρὸν, ὅταν τὰ χρυπτὰ τῶν ἀνθρώπων φανερὰ γενήσεται. Καὶ ἐγκατάλειμμα δὲ, φρίσιν, ἐρθύμιον ἐστράπει σοι. Τι δὲ ἐν γένοι τοῦ ἐγκατάλειμμα ἐρθύμιον ή ὁ κεκαθαριμένος ἀπὸ πάστης πονηρίας ἐ-

⁶⁶ Matth. xxv., 41. ⁶⁷ Isa. l., 11. ⁶⁸ Psal. i., 5. 6. ⁶⁹ Rom. xi., 5.

θυμήσεως λογισμός; δομοιος ὁν ἐκέντονος περὶ ὁν εἰρηται· Λεῖμμα κατ' ἀκλογήν χάριτος γένοντος. Οὐτω γοῦν αὐτὸς ἐγκατάλειμμα ἐνθυμίου ὄντος μαστι· διὸ ἔστασις τότε, διετὸς δὴ κατὰ καιρὸν τὰς ἐπαγγελίας ἀπολαβὼν τῆς οὐρανίου βασιλείας.

Ἐδέσθε καὶ ἀπόδοτε Κυρίῳ τῷ Θεῷ τὰς εὐχὰς ὑμῶν, πάντες οἱ κύκλῳ αὐτοῦ· τῷ φοβερῷ καὶ ἀξιωρούμενῷ πτερύματα ἀρχόντων, τῷ φοβερῷ παρὰ τοῖς βασιλεῦσι τῆς γῆς. Συντελέσας τὸν περὶ τῆς κρίσεως τοῦ Θεοῦ λόγον, παρανετικῶς λοιπὸν πᾶσιν ἡμῖν προστάττει εὐχεσθαι, καὶ ἀποδιδόναι· Κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν τὰς εὐχάς· ὡς ἔτι δὲ καιρός ἐστι κατὰ τὸν ἐνεστῶτα βίον, ἀναγκαῖως τοῦτο ποιεῖν παραίνει. Εὐχάς δὲ τὰς ἐπαγγελίας εἰλθεν ὄνομάζειν· διὸ λέλεκται· Ἐκεῖ εὐχῇ εὐχή, μὴ χρονίσῃς ἀποδοῦνται· ἀγαθὸς τὸ μὴ εὐχασθαι, ἢ τὸ εὐχασθαι καὶ μὴ ἀποδοῦνται. Ἐκαστος τοινύν τῶν ἡμῶν τὴν ἐαυτοῦ πρόθεσιν καὶ τὴν οἰκείαν ἐπαγγελίαν ὡς περ εὐχὴν ἀποδίδειν, μεμνημένος τοῦ φήσαντος· Θύσορ τῷ Θεῷ θυσιαὶ αἰτέσσως, καὶ ἀπόδος τῷ Κυρίῳ τὰς εὐχάς σου· καὶ ἐπικάλεσαι με δὲν ἡμέρᾳ θελψώς, καὶ ἐξελοῦμαι σε, καὶ δοξάσεις με. Νῦν μὲν οὖν, φησίν, εὐχασθε καὶ ἀπόδοτε. Ἔσται γάρ καιρὸς ἐνῷ πάντες οἱ κύκλῳ αὐτοῦ οἰστοι δῶρα. Κατὰ γάρ τὸν τῆς βασιλείας αὐτοῦ καιρὸν βασιλεὺς Θαρσεῖς καὶ τῆσσοι δῶρα προσάξονται, βασιλεῖς Ἀράβων καὶ Σαβᾶ δῶρα προσοίσουσι, καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ πάντες οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς. Τότε γοῦν καθημένῳ ἐπὶ θρόνου δόξῃς αὐτοῦ προσκυνήσουσι πάντες μετὰ δῶρων· τοιτέστι, μεθ' ὧν ἐπιφέρεται ἔκαστος καρπῶν. Διόπερ ὡς ἔτι καιρός ἐστιν, ἐντεῦθεν δῆδη παραίνει εὐχασθαι καὶ ἀποδιδόναι· ὡς ἀν., τοὺς ἑαυτῶν θησαυροὺς ταμιευσάμενοι, κατὰ καιρὸν αὐτῷ προσκομίσαμεν, δέξοι γενόμενοι τῶν κυκλούντων αὐτοῦ τὸν θρόνον. Πάντες γάρ κύκλῳ αὐτοῦ προσοίσουσιν αὐτῷ δῶρα, φοβερῷ δοτὶ τοῖς μὴ πλησιάζουσιν αὐτῷ, μηδὲ τὰ δῶρα προσφέρουσι. Διὸ ἐπιλέγεται· Τῷ φοβερῷ καὶ ἀφαιρούμενῷ πτερύματα ἀρχόντων, φοβερῷ παρὰ τοῖς βασιλεῦσι τῆς γῆς. Τὸ γάρ, Οὐ μὴ καταμείῃ τὸ πτερύμα μου ἐπὶ τὸν νιόντας ἀνθρώπων, λεχθῆσται καὶ ἐπ' ἔκεινων τῶν ποτὲ μὲν ἀρχόντων καὶ ἥγουμένων χρηματισάντων, καὶ Πνεύματος ἀγίου καταξιωθέντων, οὐ μὴ ἀξίως βιωσάντων τῆς χάριτος ἀφ' ὧν ἀφαιρεῖται τὸ πνεῦμα, δύπλα, στερηθέντες αὐτοῦ, τῇ προσηκούσῃ παραδοθῶτα τιμωρίᾳ. Κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, Τῷ τρομοδητῇ, ἀφαιρούντι μὲν πτερύμα ηγεμόνων, φοβερῷ δὲ τοῖς βασιλεῦσι τῆς γῆς

EIS TO TEOLOS YPER IAIOTHYMI, PSALMOS TQ D 1. IN FINEM PRO IDITHUM, PSALMUS ASAPH. ΑΣΑΦ. ΟΓ'.

Φωτῆ μου πρὸς Κύριον ἐκέρχαξα, φωτῆ μου πρὸς τὸν Θεόν, καὶ προσέσχε μοι. Τῷ μὲν Ἀσάφ εἰρηται δὲ φαλμὸς, ἀνήνεκται δὲ εἰς πρόσωπον τοῦ Ἰδιθούμ, ὑπὲρ οὐ τὰ ἐμφερόμενα τῷ φαλμῷ συνετάττετο. Ὁθεν δὲ Σύμμαχος, Διὰ Ἰδιθούμ, δὲ δὲ Ἀκύλας, Ἐκι Ἰδιθούμ, ἡρμήνευσαν. Καὶ νῦν μὲν δὲ Ἀσάφ, τοὺς μετὰ χείρας λόγους συντάξας, ὡς περ διδάσκαλος μαθητῇ ἐμμελετὴν τῷ Ἰδιθούμ παραδέδωκεν· ή διπέρι λατρὸς τῷ θεραπείας δεομένῳ σωτῆ-

A Sic igitur et ipsum [ratioinum] reliquiæ cogitationis vocatum est; quapropter tuuc festum aget, ut pote in tempore suo promissiones regni cœlestis accepturum.

VERS. 12, 13. Vorete et reddite Domino Deo vota vestra, omnes qui in circuitu ejus estis: terribili et ei qui austri spiritus principum, terribili apud reges terræ. Absoluto de Dei iudicio sermone, hortantis more præcipit nobis ut voveamus et Domino Deo nostro vota reddamus: dum adhuc in praesenti vita tempus adest, ut id agamus nos necessario eammonet. Vota autem promissiones nuncupare solet; quare dictum est: Si votum voveris, ne tardes reddere: melius enim est non vovere, quam vovere et non reddere¹⁰. Unusquisque ergo nostrum propositum et promissionem suam, ceu votum reddat, memor dicti illius: Immola Deo sacrificium laudis, et rede Domino rota tua: et invoca me in die tribulationis, et eruam te, et glorificabis me¹¹. Nunc igitur ait, Vorete et reddite. Tempus enim aderit quo omnes qui in circuitu ejus sunt afferent munera. Nam tempore regni ipsius reges Tharsis et insulae munera offerent, reges Arabum et Saba dona adducent, et adorabunt eum omnes reges terræ¹². Tunc ipsum in throno gloriæ suæ sedentem, omnes cum donis adorabunt, id est, cum suis, quos afferent, fructibus. Idcirco dum adhuc tempus est, monet ut voveamus et reddamus, ut cum thesauro nostros considerimus, eos opportuno tempore ipsi efferaamus, digni habiti ut inter eos qui thronum ipsius circumdant annumeremur. Omnes enim in circuitu ejus afferent ipsi munera, qui non accidentibus ad eum, nec munera illi offerentibus terribilis est. Quare sic concluditur: Terribili et ei qui austri spiritus principum, terribili apud reges terræ. Illud enim: Non permanebit spiritus meus in filiis hominum¹³, de illis quoque dicetur qui olim principes et duces audiebant, et Spiritu sancto dignati sunt; sed non digno accepta gratia modo vixerunt: a quibus spiritus auferetur, ut eo privati, promerito supplicio dedantur. Secundum Symmachum vero: Legislatori, auferenti quidem spiritum ducum, terribili autem regibus terræ.

C LXXVI.

VERS. 2. Voce mea ad Dominum clamavi, voce mea ad Deum, et intendit mihi. Psalmus ab ipso Asaph dictus est, refertur autem ad personam Idithum, pro quo ea quæ in psalmo seruntur composita sunt. Unde Symmachus, Propter Idithum, Aquila, vero, Super Idithum interpretati sunt. Et jam quidem Asaph hos sermones abs se editos quasi magister discipulo ipsi Idithum ad meditandum tradit: vel quasi medicus ei qui medela egit, salutare

¹⁰ Eccle v, 3, 4. ¹¹ Psal. XLIX, 11, 15. ¹² Psal. LXXI, 10, 11. ¹³ Gen. vi, 3.

pharmacum ad levamen morbi ægro offert. In superioribus autem pro eodem viro ipse David modo psalmum, modo canticum scripsit. Quare in psalmo xxxviii sic habet inscriptio : *In finem pro Idithum, canticum ipsi David*. Quod vir iste David et Asaph æqualis fuerit, narrat Scriptura Paralipomenon ut superius commonstravimus. Mihiq[ue] videtur Idithum doctrina de Providentia opus habuisse, quia ex hominibus multos videret impios, superbos et arrogantes, divitiis et ampla re familiariter luxuriantes; ac vice versa justos abjectos et ab impiis oppressos. Vero simile igitur est illum hæc ægre tulisse, eaque de re tum Davidi tum ipsi Asaph verba fecisse, qualia ex antiquis alii proserebant : *Cur impii prospere agunt, et in divitiis consenserunt?* *Semen eorum pro roto: pueri eorum ludentes, assumentes psalterium et citharam. Dicit autem Dominus: Abscede a me: vias tuas scire nolo*⁷⁴. Hæc ut verisimile est et similia quærenti Idithum, modo David, modo Asaph, quasi magistri et medici, ad eam ipsi elevandam opinionem, doctrinæ verba tradebant. Quapropter in xxxviii eum ad talia dicenda instituebat : *Dixi: Custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea. Posui ori meo custodiām, cum consistaret peccator adversum me: obmutui et humiliatus sum et silui, et cætera, quæ suis locis explicavimus. In xxi autem eundem ipsum his verbis edocuit: Nonne Deo subjecta erit anima mea? ab ipso enim salutare meum. Nam et ipse Deus meus et Salvator meus, susceptor meus non movebor amplius. Quousque irruitis in hominem, interficitis universi vos?* Quorum etiam mentem pro collata nobis gratia exposuimus. Consequenter Asaph eidem viro hoc in psalmo disciplinam tradit, ut in tentationibus hujuscemodi vita, atque in iis quæ ipse ex prophetiis abs se enuntiatis de impiorum insultu, deque populi Dei abjectione probe noverat, non turbaretur, sed in hujusmodi angustiis ad Deum, cui ad salutarem portum confugeret, ipsumque precibus sedulo compellaret, et ea diceret, quæ ipsi, quasi magister in præsenti psalmo offerebat. Qua suscepta ille disciplina, animæ suæ hanc medelam adhibebat, ad solatium suum his usus verbis : *Voce mea ad Domum clamavi, voce mea ad Deum, et intendit mihi. Eo, inquit, modo me composui, ut dignus attentione Dei essem, quare intendit mihi. Talesque voces et clamores emisi, qui digni auditu Dei essent. Quamobrem secundum Symmachum dicitur: Voce mea ad Deum, et clamante me ad Deum, aures suas præbuit. His docebatur Idithum ne putaret Deum procul esse clamantibus ad se. Nam si ad primam vocem ipse propitium sibi Deum factum esse senserit, ipsa re docebatur divinum numen ubique adesse, et Providentia oculos dignis semper prospicere.*

κατὰ τὸν Σύμμαχον εἰρηται· Φωνὴ μου πρὸς τὸν Θεόν, καὶ βοήσαντός μου πρὸς τὸν Θεόν, παρέχει τὰς ακοὰς αὐτοῦ. Διὰ τούτων γάρ οὐδιότερον ὁ Ἰδιθόν, μη νομίζειν πόρρω που ἀφεστάναι τὸν Θεόν τῶν

⁷⁴ Job xxi, 7-11.

Αριον φάρμακον ἐπὶ τὸ χρῆσασθαι αὐτῷ καὶ ὑπελεῖσθαι· τὸν θεραπευόμενον· ἐν δὲ τοῖς ἔμπροσθεν ὑπὲρ τοῦ αὐτοῦ ἀνδρὸς διαυτὸν ποτὲ μὲν φόδην, ποτὲ δὲ ψαλμὸν ἔγραψε. Διὸ ἐν μὲν τῷ λῃ̄ φαλμῷ ἐπεγέρατο, Εἰς τὸ τέλος ὑπὲρ Ἰδιθόν, φόδη τῷ διαυτῷ. Οὐ δὲ ὁ ἀνὴρ οὗτος συγχρονίσαι λέγεται τῷ διαυτῷ καὶ τῷ Ἀσάφ, ἡ τῶν Παραλειπομένων παροστῆσι Γραψή, ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἀπεδείχαμεν. Καὶ μοι δοκεῖ ὁ Ἰδιθόν μ διδασκαλίας δεδηῆσαι τοῦ περὶ Προνοίας λόγου, διὰ τὸ συνορδῆν ἐν τῷ τῶν ἀνθρώπων βιᾳ πολλοὺς ἀθέους καὶ ἀσεβεῖς ἐπιτρομένους καὶ μεγαλουχούμενους, πλούτῳ τε καὶ περιουσίᾳ ἐντρυφῶντας· δικαίους δὲ ἔμπαλιν ταπεινούμενους καὶ πρὸς τῶν ἀσεβῶν καταπονούμενους. Εἰκὸς γοῦν αὐτὸν ἐπὶ τοῖς ἀποδυσπεσεῖν, καὶ λόγους τινὰς κεκινηκέναι πρὸς τε αὐτὸν τὸν διαυτὸν καὶ πρὸς τὸν Ἀσάφ, διποίους ἔκδινουν καὶ ἔπειροι τῶν παλαιῶν, ὡς ὁ εἰπὼν· Ἰταὶ ἀσεβεῖς εὐθηροῦσι, πεπαλαλωται δὲ καὶ ἐρ πλούτῳ, Ὁ σπόρος αὐτῶν κατὰ ψυχήν· τὰ δὲ παιδία αἰτῶν παλάρτα, ἀραλαμβάροτα ψαλτήριον καὶ κυθάραν. Λέγει δὲ Κυρίων· Ἀπόστα ἀπ' ἔμοιν ἔσθος σου εἰδέραι οὐν βούλομαι. Τοιαῦτα τινα, ὡς εἰκῇς, ἐπαποροῦντες τῷ Ἰδιθόν, οἴτα διδάσκαλοι καὶ λατροὶ ποτὲ μὲν διαυτὸν, ποτὲ δὲ διαυτὸν Ἀσάφ, διδασκαλίας παρείχον τῆς τοιᾶσδε δόξης θεραπευτικάς. Οὐθενὲν μὲν τῷ λῃ̄ τοιᾶσδε λέγειν αὐτὸν οὐδέποτε. Εἶπα· Φυλάξω τὰς οὐδούς μου τὸν μὴ ἀμαρτάνειν ἐν τῷ λόγωσσῃ μου. Εδέμην τῷ στόματί μου φυλακήν ἐν τῷ συντῆραι τὸν ἀμαρτωλὸν ἀρντλον μου· ἐκωφώθη καὶ ἀπαπειρώθη καὶ ἐσίγησε, καὶ τὰ τούτοις ἔξης· δηδη κατὰ τὸν οἰκείους τόπους παραβέμενοι διεσαργεῖσαμεν. Ἐν δὲ τῷ ξανθῷ πάλτῳ διαυτὸν λέγων τὸν αὐτὸν οὐδέποτε. Οὐχὶ τῷ Θεῷ ὑποταρήσεται η ψυχὴ μου· παρ' αὐτοῦ γάρ τὸ σωτήριόν μου. Καὶ γάρ αὐτὸς Θεός μου καὶ Σωτήρ μου, ἀντιλιήπτω μου, οὐ μὴ συλευθῶ ἐπιπλεῖον. Ἔως πότε ἐπιτιθεσθε ἐπ' ἀνθρωποτον, φορεύετε πάντες ὑμεῖς; Καὶ ταῦτα δὲ ὅποιον Εχει νοῦν κατὰ τὴν δοθεῖσαν χάριν ἥμηνται. Οἵς ἀκολούθως καὶ διὰ τῶν μετὰ χειρας τῷ αὐτῷ ἀνδρὶ παραδίδωσι διδασκαλίαν τοῦ μὴ ταράττεσθαι ἐν τοῖς τοῦ βίου πειρατηρίοις, μηδὲ ἐν οἷς ἔγνω ἐκ τῶν ἔμπροσθεν αὐτοῦ προφητεῶν περὶ τῆς τῶν ἀσεβῶν ἐπαναστάσιας, τῆς τε τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ ταπεινώσεως· καταφεύγειν δὲ ὡς ἐπὶ λιμένα σωτήριον ἐν ταῖς τοιᾶσδε ἀμηχανίαις ἐπ' αὐτὸν τὸν Θεόν, ταῖς τε πρὸς αὐτὸν ἵκετηρίαις σχολάζειν, καὶ ταῦτα λέγειν, ἀπερ αὐτῷ διὰ τοῦ προκειμένου φάλμου, οἴτα διδάσκαλος, παρεδίδου. Καὶ δῆτα παραδίων τὸ μάθημα τοῦτο, τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἐθεράπευε, κατεπάθων αὐτὸς ἑαυτὸν καὶ λέγων· Φωνὴ μου πρὸς Κύριον ἐκέκραξα, φωνὴ μου πρὸς τὸν Θεόν, καὶ προσέσχε μοι. Τοιούτον γάρ, φησίν, ἐμαυτὸν παρεσκεύαζον, ὡς δέξιον εἶναι τῆς προσοχῆς τοῦ Θεοῦ· διὸ προσέσχε μοι· καὶ τοιαύτας τε τῷ φίλειν φωνάς καὶ βοῶς, ὡς δέξιας εἶναι αὐτὰς τῆς τοῦ Θεοῦ ἀκοής. Διὸ

ἐπιθυμεῖν τὸν αὐτὸν. Εἰ γάρ δημιούργος τῷ τὴν φωνὴν ἀναπέμψαι θεόθετο ἐπηκόου αὐτοῦ γενομένου τοῦ Θεοῦ, τὸν τοὺς ἔργοις ἀδιάσκετο πανταχοῦ παρείναι τὸ Θεῖον, καὶ τοὺς τῆς Προνοίας ὄφθαλμοὺς ἐφορᾶν τοὺς ἀξίους.

Ἄλλὰ καὶ ἐτούτης τοῦ θεοῦ φωνῆς μονοῦ, φησί, τὸν Θεόν ἐξεζήτησα τοῖς χερσὶ μονοῦ νυκτὸς ἐρεστίορ αὐτοῦ, καὶ οὐ μὴ ἡπατήθη. Καὶ διὰ μὲν πολλαὶ αἱ θλίψεις τῶν δικαίων (ἐπειδὴ ἀπειράστος ἀνὴρ ἀδόκιμος), παντοῖς διδάσκουσιν οἱ θεοὶ λόγοι· ὡς δὲ θλιβόμενοι κρείττους ἔσαντων ἐγίγνοντο, δοκιμήν τῆς δικαιούσης παρέχοντες ὑπομονῆς, οὐ μὴν συγχεόμενοι ὡς εἰλιγγάνια καὶ θυρυβεῖσθαι, διδάσκεις δὲ εἰπὼν, Ἐγώ θλίψεις ἐχαίρετο με, καὶ δὲ θεοῖς Ἀπόστολος λέγων· Θλιβόμενοι, ἀλλ' οὐ στεροχωρούμενοι· καταβαλλόμενοι, ἀλλ' οὐκ ἀπολλύμενοι· διωκόμενοι, ἀλλ' οὐκ ἀρναταλασικόμενοι. Οὗτος οὖν καὶ ἐνταῦθα φησίν· Ἐγώ θλιβόμενος μονοῦ τὸν Θεόν ἐξεζήτησα· οὐ γάρ ἀπέβλεπον ἐπὶ τοὺς θλιβούσας, οὐδὲν δὲ τοὺς ἐπαιρομένους· ἐπιστρέψαν δὲ ἐμαυτοῦ τὸ τῆς ψυχῆς θυμόνα πρὸς τὸν Θεόν κατ' αὐτὸν τὸν τῆς θλίψεως καιρὸν, αὐτὸν ἐξεζήτουν. Ἐξήτουν δὲ αὐτὸν ταῖς χερσὶ μονοῦ, δεδιδαγμένος ἐπαιρένεις δισὶν χειράς κατὰ τὸν φάσκοντα λόγον· Βούλομαι δὲ τοὺς ἀνθράκας προσεύχοσθαι, ἐπαιροταῖς δισὶν χεῖσας. Καὶ τοῦτ' ἐπρατον οὐ δι' ἡμέρας μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ νυκτὸς, τὰς χειράς μονοῦ ἐπαίρων ἐναντίον αὐτοῦ, καὶ διὰ τῆς προσευχῆς, καὶ διὰ τῶν πρὸς αὐτὸν φωνῶν ἐπιζητῶν αὐτὸν. Διδ, ταῦτα πράττων, Οὐκ ἡπατήθη· εὐρέσκετο γάρ μοι ζητούμενος· διὸ προσέσχε μοι, καὶ τὰς ἐντοῦ ἀκοὰς ἐμοὶ παρέσχεν Ἀντὶ δὲ τοῦ, Ταῖς χερσὶ μονοῦ νυκτὸς ἐρεστίορ αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἡπατήθη, δὲ Σύμμαχος τοῦτον ἡρμήνευε τὸν τρόπον· Η χερὶ μονοῦ νυκτὸς ἐκτέταστο διηρεκῶς. Ταύτην ρέν οὖν εἶχον μεγίστην καὶ μόνην παραμυθίαν. Ἀλλὰς δέ, οὐδενὸς ἡγειχόμενος παρακαλεῖν με καὶ θεραπεύειν θεόλοντος ἀνθρώπου ἐν τῷ τῆς θλίψεως μονοῦ καιρῷ. Διδ ἐπιείργει· Ἀπηγήρατο παρακληθῆναι ηγυχή μονοῦ· ή κατὰ τὸν Σύμμαχον, Οὐκ ἐπειθετο παρηγορεῖσθαι ηγυχή μονοῦ· ἀλλ' ἀνθρώποις μὲν οὐκ ἐπειθδην, τοῖς δὲ παρηγορεῖν καὶ παρακαλεῖν· ἐμρήσθηρ δὲ τοῦ Θεοῦ καὶ ηγυράθηρ· ἀπήρξει γάρ μοι η τοῦ Θεοῦ μνήμη πρὸς εὐφροσύνην· ἀλλὰ καὶ ηδολέσχησα, φησί, καὶ ἀλιγογύχησα· ἀνθ' οὐδὲ Σύμμαχος ἡρμήνευε, Διελάλουν δὲ ἐμαυτῷ καὶ ἐλειποθύμουν· Ὅτι μὲν, φησί, ἐμαυτῷ διελάλουν, ἐλειποθύμουν· καὶ διετελέσχουν παρ' ἐμαυτῷ, τηνικαῦτα ἀλιγογύχει τὸ πνεῦμά μου· διετελέσκομην τοῦ Θεοῦ, εὐφροσύνης ἐπληρούμην· ἀλλὰ καὶ ζητῶν αὐτὸν ταῖς χερσὶ μονοῦ νυκτὸς, οὐκ ἡταπάμην· εὑρίσκον γάρ διπλάσιον παρεστῶτα μοι, καὶ τῆς φωνῆς μονοῦ ἐπήκοον γιγνόμενον.

Προπατειλάσοτο γυναῖκας οἱ ὄφθαλμοὶ μονοῦ, ἐταράχθηρ, καὶ οὐκ ἐλάησα. Οἱ θλιβούστες με, φησί, λογισμοὶ τοιοῦτοι ἔσαν. Ἐπειδὴ γάρ ἐώρων τὴν ἀποδοήσην τοῦ λαοῦ, ἦν θέσπισαν οἱ προλεχθέντες προφήταις λόγοι, θεορυθούμην εἰκότως, καὶ ἐνενθουσίας ἐμαυτὸν εἰ ἀθεράπευτον αὐτοῖς ἔσται τὸ κακόν. Τὸ μὲν γάρ ἀποδληθῆναι αὐτοὺς καιρῷ τινι καὶ

A VERS. 3. Sed etiam in die tribulationis meæ, inquit, Deum exquisivi manibus meis nocte contra eum, et non sum deceptus. Quod multæ sint proborum calamitates (nam vir non tentatus inglorius est), omnimode docent divina Scripturæ: quod autem in ærumnis degentes sibi ipsi superiores evaserint, experimentumque patientiæ suæ dederint, non confusi ita ut vertigine laborarent et turbarentur, ita docet ille, In tribulatione dilatasti mihi¹⁶; divinus item Apostolus hæc tradit, Tribulationem patimur, sed non angustiamur; dejicimur, sed non perimus; persecutionem patimus, sed non derelinquimus¹⁷. Sic igitur hic ait: In die tribulationis meæ Deum exquisivi. Non enim ad tribulationem inferentes, non ad tumidos illos respiciebam; sed oculo mentis meæ ad Deum tribulationis tempore converso, ipsum exquirebam. Manibus vero meis quærebam eum, institutus ad levandas sanctas manus secundum effatum illud: Volo autem viros orare, levantes sanctas manus¹⁸. Idque non die solum, sed etiam nocte manus meas contra eum erigebam; ita ut tam oratione quam vocibus emissis illum exquirerem. Quapropter hæc agens non sum deceptus: nam perquisitus ille inventus a me fuit, et intendit mihi, auresque mihi præbuit. Pro illo autem, Manibus meis nocte contra eum, et non sum deceptus, Symmachus hoc modo interpretatus est, Manus mea nocte extensa erat assidue. Hanc itaque maximam et solam nactus sum consolationem. Seu alio modo, afflictionis meæ tempore neminem ex hominibus admittebam qui vellet me consolari, ac moderari dolori meo. Quare subdit: — VERS. 4. Renuit consolari anima mea; sive, secundum Symmachum, Non persuadebatur consolationem admittere anima mea; sed hominibus quidem consolari et hortari volentibus non obtemperabam; verum memor fuī Dei et delectatus sum: nam Dei memoria ad letitiam mihi satis erat; quin etiam ait, exercitatus sum, et defecit spiritus meus; pro quo Symmachus interpretatus est, Loquebar in meipso et animo deficiebam. Quoniam, inquit, loquebar mibi ipsi, animo deficiebam: et cum exercitarer apud meipsum, tunc deficiebat spiritus meus; cum vero Dei recordarer, letitia replebar; sed etiam cum eum manibus meis noctu exquirerem, non aberrabam: nam ipsum ceu vicinum, presentem mihi, et loco meæ propitiū deprehendebam.

B VERS. 5. Anticipaverunt vigiliae oculi mei, turbatus sum et non sum locutus. Cogitationes quæ mihi afflictionem pariebant tales erant. Quia enim abjectionem populi, quam memorati propheticī sermones vaticinati sunt, prospiciebam, jure turbabar, mecumque reputabam, num ipsorum calamitas sine remedio futura sit. Nam quod tempore que-

¹⁶ Psal. iv, 2. ¹⁷ II Cor. iv, 8, 9. ¹⁸ I Tim. ii, 8.

dam abjiciendi, et quod in finem id ipsum passuri essent, id sane credebam obtemperans prophetas dicenti : *Utquid, Deus, repulisti in finem, iratus est furor tuus super oves pascuae tuae?*¹⁸ ac in meipso dubius hærebam, isthac revolvens : *Nunquid in æternum projicet Dominus, aut non apponet ut complaceat adhuc?* et cætera. Hæc cogitans turbabar; sed in memoriam repetebam dies antiquos, et annos æternos ex veteri Scriptura mecum reputabam, quoties videlicet cum ipsos peccati causa abjecisset, reduxit tamen; et cum impie agentes hostibus tradidisset, iterum recepit. Cur ergo cum olim post gravia scelera revocaret eos, neque repellere in finem nec abscederet misericordiam suam; nihil tale jam faciet, et humanitatis pristinæ misericordiaeque obliviscetur, qui patiens et multæ misericordiae, et miserationum amans est? Hæc nocte mecum reputabam, et scopebam spiritum meum, meas scilicet cogitationes examinans et explorans, discernensque spiritum, num quid ad dubiorum solutionem subjiceret. Pro illo autem, anticipaverunt vigilias oculi mei, Symmachus, impediabant, inquit, sursum aspicere oculi mei. In me namque tot cogitationes colligens occludebam oculos meos, ut ne in sensibilia impingens a proposito abducerer. Clausis itaque corporis oculis, in meipso dubius hærebam, non voce loquens, non alium compellans, sed ipse mecum cogitabam. Quare pro illo, *Turbatus sum, et non sum locutus,* et cæteris, apud Symmachum dicitur, *Dubitabam, et non locutus sum.* — VERS. 6, 7. *Recogitabam dies pristinos, annos qui a saeculo sunt in memoriam revocabam. Sed psalmos meos noctu cum corde meo recitabam: et vir præsens erat spiritus meus.* Cum ita pervigil degerem, et noctes insomnes ducerem, ea sollicite volvetham animo, quæ superius dicta sunt : *Quasi in silva lignorum securibus exciderunt januas ejus in id ipsum, in securi et ascia diruperunt eam.* In terra polluerunt tabernaculum nominis tui. Dixerunt in corde suo cognationes eorum simul : *Quiescere faciamus dies festos Dei a terra. Signa nostra non vidimus, jam non est propheta, et nos non cognoscet amplius?*¹⁹ In his igitur dubitabam, num mala hujusmodi perpessis remedium futurum sit. Verisimileque est Idithum, cum Asaph prophetiam audisset, et talia secum reputaret, prophetam quasi magistrum interrogasse, ac interrogantis more hanc movisse quæstionem : *Quid igitur, o propheta? cum hæc propheticæ dixeris, ediscere nos sequer velim:* — VERS. 8-10. *Nunquid in æternum projicet Dominus, et non apponet ut complaceat adhuc? aut in finem misericordiam suam abscondet a generatione in generationem? aut oblitiscetur miseri Deus, aut continebit in ira misericordias suas?* Ad tales propositiones Asaph doctrinam suam paravit, psalmum pro ipso Idithum conscribens, eumque ad talia dicenda instituens : *Voce mea ad Do-*

A εις τέλος αὐτοὺς τοῦτο παθεὶν ἐπίστευον τῇ πρητείᾳ λεγούσῃ. Ἰρατι, δ Θεδι, ἀπώσω εἰς τέλος, ὥργισθη δ θυμός σου ἐπὶ πρόβατα ρομῆς σου; ἐνηπόρουν δὲ πρὸς ἐμαυτὸν διανούμενος ταῦτα· Μή εἰς τοὺς αἰῶνας ἀπώστεαι Κύριος, η σὺ προσθήσει τοῦ εὐδοκῆσαι εἶτι; καὶ τὰ ἔξτι. Ταῦτα λογίζομεν; ἐταραττόμην· ἀλλ' ἐφερόν τε τῇ μνήμῃ τὰς παλαιὰς ἡμέρας καὶ τὰ ἔξι αἰῶνος ἐτῇ ἀπὸ τῶν παλαιῶν Γραμμάτων ἀναλεγόμενος, διάσκις ἀμαρτήσαντας αὐτοὺς ἀποβαλλόν, ἐπανήγαγεν, καὶ πολεμίοις παραδοὺς ἀσθούντας, αὐθίς ἀνεκτήσατο. Τί οὖν πάλαι μὲν αὐτοὺς καὶ μετὰ δεινὰς πλημμηλείας ἀνεκαλεῖτο, μὴ εἰς τέλος ἀπωθούμενος, μηδὲ ἀποκόπτων τὸ ἔλεος αὐτοῦ· νῦν δὲ οὐδὲν τούτων ποιήσει, λήθην δὲ ἔξις τῆς αὐτοῦ φιλανθρωπίας καὶ ἐπιλήσται τοῦ οἰκτειῆσαι δικρήσθυμος καὶ πολυέλεος καὶ φιλοικτήρων; Ταῦτα νυκτὸς πρὸς ἐμαυτὸν διελογίζειν, καὶ τὸ πνεῦμα μου ἕσκαλλον, διερευνῶν καὶ βασανίζων τοὺς ἐμαυτοῦ λογισμοὺς, ἀνακρίνων τε τὸ πνεῦμα, εἰ τι δρά υποβάλλοι πρὸς θεραπείαν τῶν ἡπορημένων. Ἀντὶ δὲ τοῦ, *Προκατελάβοτο φυλακάς οἱ ὄφθαλμοι μου,* δ Σύμμαχος, Ἐκώλυος, φησί, τὰς ἀριθλέγεις οἱ ὄφθαλμοι μου. Συνάγων γάρ εἰς ἐμαυτὸν τοὺς λογισμοὺς, ἔμυον τὰ δύματα, ὡς ἂν μὴ τοῖς ασθητοῖς προβάλλων, περιελκούμην τοῦ προχειμένου. Μύων οὖν τοὺς δρθαλμούς τοῦ σώματος, πρὸς ἐμαυτὸν διηπόρουν, οὐ φωνῇ φθεγγόμενος, οὐδὲ πρὸς ἑταῖρον λαλῶν, αὐτὸς δὲ πρὸς ἐμαυτὸν ἔννοων. Διδ ἀντὶ τοῦ, *Ἐτραπέχθηρ,* καὶ οὐκ ἐλάτησα, καὶ τῶν ἔτη, παρὰ τῷ Συμμάχῳ εἴρηται· *Διηπόρουν,* καὶ οὐκ ἐλάτησα. — *Ἀρελογίζομητ τὰς ἡμέρας τὰς πρώτας, τὰ ἔτη τὰς ἀπ' αἰώνος ἀνεμιγμησόμενης.* Άλλα γατιούς μου νυκτὸς πρὸς τὴν καρδίαν μου διελάτου· καὶ ἀτὴρ συνώτερον τὸ πνεῦμά μου. Νῦντος ἐπαγρύπνως διακείμενος, καὶ τὰς νύκτας διαγρυπνῶν, ἐφρόντιζον περὶ τῶν ἐμπροσθεν δι' ὧν εἴρητο. Ός ἐτρ δρυμῷ ἔνιλωρ ἀξίταις ἐκούσατο τὰς θύρας αὐτῆς ἐπὶ τὸ αὐτό, πέλυκι καὶ λαξευτηρίῳ κατέρραξαν αὐτήν. Εἰς τὴν γῆν ἐθεβήλωσαν τὸ σκήνωμα τοῦ ἀρνατός σου. Εἶπαν ἐτῇ καρδίᾳ αὐτῶν αἱ συγγένειαι αὐτῶν ἐπὶ τὸ αὐτό· Καταπαύσωμεν τὰς ἀρπάτας τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τῆς γῆς. Τὸ σημεῖα ἡμῶν οὐκ εἰδομεν, οὐκέτι τοῦτο ἐτι προστητης, καὶ ἡμᾶς οὐ τρώσεται εἶτι. Ἐπὶ τούτοις ὡν διηπόρουν, εἰ θεραπεία ἔσται τοῖς ταῦτα πεπονθεῖται κακά. Καὶ εἰκός γε ἦν τὸν ἱδιθούμητα παχούσαντα τῆς τοῦ Ἀσάφ προφητείας, καὶ ταῦτα πρὸς ἐμαυτὸν λορσάμενον, ἐπαπορῆσαι πρὸς τὸν προφήτην ὃς πρὸς διδάσκαλον, ἐρώτησίν τε αὐτῷ προσαγαγεῖν, καὶ ὥσπερ τινὰ προτείνοντα πρότασιν φάναι· Τί οὖν, ἐπροφῆτα; ἐπειδὴ ταῦτα προεψήτευσας, βούλομαι γένναι καὶ μαθεῖν, Μή εἰς τοὺς αἰῶνας ἀπώστεαι Κύριος, καὶ οὐ προσθήσει τοῦ εὐδοκῆσαι εἶτι; Η εἰς τέλος τὸ ἔλεος αὐτοῦ ἀποκόψει ἀπὸ γερεᾶς εἰς τετράρ; Η ἐτιλησται τοῦ οἰκτειῆσαι δ Θεδι. Η συνέξει ἐτῇ ὄργῃ τοὺς οἰκτειμούς αὐτοῦ; Καὶ δὴ πρὸς ταῦτα τὰς προτάσεις τὴν διδασκαλίαν ὁ

* Psal. lxxiii, 1. ¹⁹ ibid., 5-9.

Αστάφ ἐποιεῖτο, ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ Ἰδίθοντος γράφων Α τὸν φαλμὸν, διδάσκων τε αὐτὸν λέγειν· Φωτῆ μου πρός τὸν Κύριον ἐκέραξα, φωτῆ μου πρός τὸν Θεόν, καὶ προσέσχε μοι· παιδεύων μὴ πολυπραγμονεῖν τὰς τοῦ Θεοῦ βουλάς· εὐχαῖς δὲ σχολάζειν, καὶ ταῦταις μόναις προσέχειν τὸν νοῦν εὑσεβοῦντα καὶ εὐφημοῦντα τοῦ Θεοῦ τὰς χρίσεις· Ἀνεξερεύνητα γάρ τὰ χρήματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχριστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ.

Καὶ εἰπα, Νῦν ἡρξάμην· αὕτη ἡ ἀλλοιώσις τῆς δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου· Ἀντὶ τούτου ὁ μὲν Ἄκυλας, **Καὶ εἰπα,** φρσὶν, ἀρρώστια μου· αὕτη ἀλλοιώσις δεξιᾶς Ὑψίστου· ὁ δὲ Σύμμαχος, **Τρῶστε** μου ἐστὶν ἐπιθεντέρωσις δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου· ἡ δὲ πέμπτη ἔκδοσις, **Καὶ εἰπα,** φρσὶν, ὀδινές μου εἰστὶν ἀλλοιώσις δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου. Πρὸς τοὺς προηπορημένους καὶ ταῦτα, φησὶν, πρὸς ἐμαυτὸν ἐνενδουν, διτὶ οἱ τοιοῦτοι λογισμοὶ, διτὶ ὄντρια ἐπηπόρουν, ἀρρώστια μου εἰστιν, ἢ ὀδινές εἰστιν, ἢ τρώσεις μού εἰστιν. Ἐξ ἀσθενείας γάρ ψυχῆς τοὺς τοιούτους προήκαμεν λόγους, καὶ ἀπὸ τρώσεως ψυχῆς· τετραμένος γάρ καὶ συναλγῶν ὡς ὑπὲρ ἐαυτοῦ μελῶν ἀλλὰ καὶ ὀδινῶν ὡς ὑπὲρ σπλάγχνων οἰκείων τοιαῦτα ἐφθεγγάμην. Ταῦτα δὲ πέπονθα, ἐπειδὴ περ εἰδὼν ἀλλοιώσιν γενομένην τῆς δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου. Πάλαι μὲν γάρ αὕτη κατειργάζετο πολλά τε θαύματα καὶ παραδόξους. εὐεργετίας τῷ λαῷ παρέχουσα· νῦν δὲ ἀλλοιώσις γεγένηται τῆς δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου. Διὸ καὶ ὀδινές με κατέσχον· δύολογὴ τετρώσθαι τὴν ψυχὴν ἀρρώστιᾳ καὶ ἀσθενεἴᾳ γνώσεως. Τὴν δὲ ἀλλοιώσιν τῆς δεξιᾶς τοῦ Θεοῦ ἐώρων, ἀναμιμωτάζομενος τῶν παλαιῶν ἕργων αὐτοῦ. Διτὶ φησιν· Ἐμρήσθητο τῷ ἔφτωτο Κυρλού ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῷ θαυμαστῷ σου. **Καὶ μελετήσω ἐρ** τὰς πάσι τοῖς ἔργοις σου, καὶ ἐρ τοῖς ἐπιτηδεύμασι σου ἀδολεσχήσω. Ἀνθ' ὧν δὲ Σύμμαχος τοῦτον ἡρμήνευε τὸν τρόπον· Ἀνεμιμωτάζομεν τὰς περιοράς Κυρλού, ἀραπολῶτο τὰ ἀρχαῖα τεράστια σου καὶ διεμελέτωτο πάσας τὰς περιέργειας σου, καὶ τὰ μηχανήματά σου διηγούμητο, ταῦτα ἀναφέρων τῇ μνήμῃ· Ἔπειτα νῦν ἀκούων, ὡς εἰς τέλος ἀπώσω, καὶ ὥρισθη σὸν θυμόδεσσον ἐπὶ πρόδοτοι ρομῆς σου, εἰκότως ἐνενόησα, διτὶ ἀλλοιώσις ἔστι τῆς δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου. Μεταβολῆς γάρ ταῦτα σημεῖα καὶ ἀλλοιώσεως τῆς πάλαι τοῦ Θεοῦ περὶ τὸν λαὸν κηδεμονίας.

Ο Θεός, ἐρ τῷ ἀγίῳ ἡ ὅδος αὐτοῦ· τις θεός μετραὶ ὁς ὁ Θεός ημῶν; Σὺ εἶ δὲ θεός δὲ ποιῶτος θαυμάτων. Τὴν ἀλλοιώσιν τῆς δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου συνιδὼν διποιαὶ εἰργάσατο· ἀντὶ γάρ ἐνδεσσούντων πάντων τῶν ἐθνῶν εὐεργετικὴ κατέστη· οὐκέτι γάρ ἐν λαῷ τῇ δύναμιν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς ἐθνεσι καὶ πᾶσι τοῖς λαοῖς ἐγνώρισε· διόπερ ἐκπληττόμενος καὶ ἀποθαυμάζων, φημι· δὲ θεός ἐρ τῷ ἀγίῳ ἡ ὅδος σου· ἐπέκεινα γάρ ἔστι τῆς θυητῆς φύσεως ἡ κατάληψίς τῆς ὁδοῦ σου· ὡστ' ἀν εὐλόγως φάναι τό· Ω βάθος πλούτου καὶ σορός τοις καὶ γνώσεως Θεοῦ, ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ χρήματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχριστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ. Οὐκέτι οὖν προσήκει πολυπρά-

minum clamari, voces mea ad Deum, et intendit mihi, auctorque illi est, ut ne Dei consilia curiosius explore, sed orationibus vacet, iisque solis intendat animum, pietati deditum et judicia Dei celebrantem. Nam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles vias ejus⁸⁰.

VERS. 11. *Et dixi, Nunc cœpi, hæc mutatio dexteræ Altissimi.* Pro illo autem sic Aquila dicit, *Et dixi, infirmitas mea: hæc mutatio dexteræ Altissimi;* Symmachus vero, *Vulnus meum est iteratio dexteræ Altissimi;* quinta autem editio: *Et dixi, inquit, dolores mei sunt mutatio dexteræ Altissimi.*

Ad proposita jam dubia, hæc item, inquit, mecum B reputabam, cogitationes scilicet illas queis jam dubius animi eram, aut infirmitatem, aut dolores, aut vulnera mea esse. Nam ex animæ infirmitate tales sermones protuli, necnon ex vulnera animæ: vulneratus nempe et dolore affectus sum quasi pro membris meis; verum etiam quasi dolore parturientis pro visceribus meis talia effusus sum. Hæc porro sum perpessus, quia vidi factam dexteræ Altissimi mutationem. Olim quippe dextera illa mirabilia multa operabatur, beneficia incredibilia populo conferens; nunc vero dexteræ Excelsi mutatione facia est. Quamobrem dolores me detinebant, fata torque me animo vulneratum ex morbo et infirmitate cognitionis. Mutationem vero dexteræ Dei conspiciebam, recordatus illorum quondam ope-

rum ejus. Quapropter ait: — VERS. 12, 13. *Memor sui operum Domini, ab initio mirabilium tuorum: et meditabor in omnibus operibus tuis, et in aduentiis tuis exercebor.* Pro quibus Symmachus hoc modo interpretatus est: *Recordabar cogitationum Domini, animo volvens antiqua prodigia tua. Et meditabar omnes actiones tuas, et machinamenta tua narrabam, hæc memoria repetens.* Deinde vero cum jam audiam, quomodo repulisti in finem, et iratus est furor tuus super oves pascuæ tuae⁸¹; jure opinatus sum esse mutationem dexteræ Altissimi. Hæc quippe signa sunt mutationis Dei, ac amotionis ejus ab illa, quam olim de populo gerebat, sollicitudine.

D VERS. 14, 15. *Deus, in sancto via ejus: quis deus magnus sicut Deus noster? tu es Deus qui facis miracula.* Cum videam mutationem dexteræ Altissimi, et qualia operata sit; nam unius gentis loco jam omnibus gentibus benefica est; non enim uni populo ut olim, sed omnibus gentibus et populis virtutem suam n. t. m. fecit; ideo stupens et mirabundus aio: *Deus, in sancto via tua; etenim via tua comprehensio humanam naturam exsuperat; ita ut hic apposite dicatur: O altitudo divitiarum, sapientiae et scientiae Dei, quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles vias ejus⁸²!* Non ultra ergo curiose inquire, aut secreta explorare

⁸⁰ Rom. xi, 55. ⁸¹ Psal. lxxiii, 1. ⁸² Rom. xi, 33.

convenit : nam quis novit sensum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit⁸³? Idcirco dum haec cogitat, obstupefactus de profunditate sapientiae Dei ait : Deus, in sancto via tua : quis deus magnus sicut Deus noster? tu es Deus qui facis mirabilia. Quæ sint illa mirabilia sub haec interpretatur dicens : Notam fecisti in populis virtutem tuam; pro quo Symmachus edidit, Notam fecisti in gentibus fortitudinem tuam. Nam quemadmodum olim (VERS. 16) redemisti in brachio tuo populum tuum, filios Jacob et Joseph, quando liberos eos eduxisti ex terra Aegypti, ex domo servitutis; eodem quoque modo jam, cum facta est mutatio dexteræ Altissimi, notam fecisti in populis virtutem tuam, et in gentibus fortitudinem tuam.

VERS. 17. Viderunt te aquæ, Deus, viderunt te aquæ, et timuerunt, et turbatæ sunt abyssi. Admodum consequenter postquam dixerat, Notam fecisti in populis virtutem tuam, sive, secundum Symmachum, Notam fecisti in gentibus fortitudinem tuam, futura vaticinans, virtutem Novi Testamenti propheticæ declarat. Quare ait : Viderunt te aquæ, Deus, viderunt te aquæ, et timuerunt. Sicut enim in in exitu olim siliariorum Israel ex Aegypto, mare ridit et fugit, Jordanis conversus est retrorsum⁸⁴; eodem modo in adventu Emmanuelis, (id est, nobiscum Deus,) eum accessit ad Jordanem fluvium, aquæ videntes eum stupore percussæ sunt. Quin etiam multitudino populorum in Ecclesiis Dei collecta, aquis consimilis (VERS. 18) secundum propheticum sermonem, Vox gentium multarum, similia aquis multis⁸⁵, Deum inter homines peregrinante mentis oculis videns, salutari timore correpta est, de quo dicitur, Initium sapientiæ timor Dei⁸⁶. Quandiu enim aquæ illæ cæcæ erant, Deum non videbant, nec timore ejus affectæ erant; nunc autem magnam utilitatem ex contemplatione et cognitione Verbi apud se peregrinantis acceperunt. Rursumque secundum historiam, cum Servator discipulos jussit ascendere in naviculam et transfretare; et quarta vigilia noctis venit ad eos ambulans supra mare; tunc etiam viderunt eum aquæ et timuerunt. Item quando increpavit ventos et mare, et facta est tranquillitas magna, turbatæ sunt abyssi, et multitudine sonitus aquarum. Haec porro secundum prophetiam ad litteram implebantur; secundum vero penitiorem mentem, aquæ, nempe ecclesiastica multitudo omnibus ex gentibus collecta, initium sapientiæ effectæ sunt, utpote quæ divino timore affectæ fuerint, secundum illud, Initium sapientiæ timor Domini⁸⁷. Abyssi vero, quæ diversæ ab aquis erant, turbatæ sunt, ita ut sonitum ac tumultum facerent. Dixeris porro abyssos esse gentium incredularum ordines, quæ variis temporibus contra Ecclesiam insurgentes, persecutions concitarunt. Sed primo quidem aquæ Deum timuerunt, postea

A γιμονεῖν, οὐδὲ τὰ ἀπόρρητα διερευνᾶσθαι· τίς γάρ θηρω τοῦ Kυρίου, ή τίς σύμβολος αὐτοῦ ἐγένετο; Διὸ κατὰ καιρὸν ταῦτα ἐννοήσας, ὑπερεκπλήττεται τὸ βάθος; τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ, καὶ φρασίν Υ Θεός, ἐν τῷ ἀριθμῷ ὃ σόδες σου· τίς θεός μέτρας ὁ θεός ἡμῶν; σὺ εἶ ὁ θεός ὁ ποιῶν θαυμάτων. Ποιὰ δὲ θαυμάτων διερμηνεύει ἔτης εἰπών· Ἐγγράφισας ἐν τοῖς λαοῖς τὴν δύναμιν σου· ἀνθ' οὐδὲ Σύμμαχος ἐξέδωκε· Γρωστὴν ἐποίησας ἐν τοῖς ἔθνεσι τὴν ισχύν σου. Οὐσπερ γάρ ἐλιντρώσω πάλι ποτὲ ἐν τῷ βραχίονι σου τὸν λαὸν σου, τὸν νιοὺς Τακωβ καὶ Ιωνήφ, στ' ἡλευθέρους αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου, ἐξ οἴκου δουλειας τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ νῦν, ὅτε γέγονεν ἀλλοίωσις τῆς δεξιᾶς τοῦ Υἱοῦ σου, ἐγνώρισται ἐν τοῖς λαοῖς τὴν δύναμιν σου, καὶ B ἐν τοῖς θίνεσι τὴν ισχύν σου.

Εἰδοσάρ σε ὄντα, σ θεός, εἰδοσάρ σε ὄντα, καὶ ἐφοδήθησαρ, καὶ ἐπαράχθησαρ αἱ ἀδυσσοι. Σφόδρα ἀκολούθως πρεπεῖν, Ἐγγράφισας ἐν τοῖς λαοῖς τὴν δύναμιν σου· ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον, Γρωστὴν ἐποίησας ἐν τοῖς ἔθνεσι τὴν ισχύν σου, παρίστησι τὴν δύναμιν τῆς Καινῆς Διαθήκης προρητικῶν τὰ μέλλοντα θεσπίζων. Διὸ φησιν· Εἰδοσάρ σε ὄντα, σ θεός, εἰδοσάρ σε ὄντα, καὶ ἐφοδήθησαρ. Οὐσπερ γάρ πάλαι ποτὲ ἐπὶ τῆς ἐξ Αἰγύπτου πορείας τῶν νιῶν Ἰσραὴλ, ή θάλασσα εἶδε, καὶ ἐξυγέρ, σ Ιορδάνης ἐστράψῃ εἰς τὰ δικτυα· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ κατὰ τὴν παρουσίαν τοῦ Ἐμμανουὴλ, ὅπλαδη τοῦ μεθ' ἡμῶν Θεοῦ, δηπηνίκα παρῇει ἐπὶ τὸν Ιορδάνην ποταμὸν, ἰδόντα αὐτὸν τὰ ὄντατα ἐξεπλάγη. Οὐ μήν ἀλλὰ καὶ τὰ πλήθη τῶν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις τοῦ Θεοῦ συγχροτουμένων λαῶν, ὄντας παρωμοιωρέντα τὸν φάσκοντα προφητεικὸν λόγον, Φωτὴ ἐστὸν πολλῶν ὄμοια ὄντατων πολλῶν· ἰδόντα ψυχῆς φθοναλμοῖς τὸν εἰς ἀνθρώπους ἐπιδεμημηκότα Θεὸν, φθονοῦ ἀνέλαβον σωτηρίον, περὶ οὐν εἰρηται· Ἀρχὴ σοφίας φόδος Θεοῦ. Εώς μὲν γάρ τυφλώτοντα ἦν ταῦτα τὰ ὄντα, οὐχ ἐώρα τὸν Θεὸν, οὐδὲ φόδον εἶχεν αὐτοῦ· νῦν δὲ τὰ μεγάλα ὡφέληται ἀπὸ τῆς θέας καὶ τῆς γνώσεως τοῦ ἐπιδημήσαντος αὐτοῖς λόγου. Καὶ αὖθις κατὰ τὴν ιστορίαν, δηπηνίκα σ Σωτὴρ τὸν μαθητὰς ἀνέλθειν εἰς τὸ πλοῖον καὶ προάγειν εἰς τὸ πέραν· εἴτα τετάρτη φυλακῇ τῆς νυκτὸς ἥργετο πρὸς αὐτοὺς περιπατῶν ἐπὶ τῆς θαλάσσης· καὶ τότε εἰδον αὐτὸν ὄντα, καὶ ἐφοδήθησαν. Ἀλλὰ καὶ ὅτε ἐπειμήσεις τοῖς ἀνέμοις κατεῖ θαλάσση, καὶ ἐγένετο γαλήνη μεγάλη, ἐταράχθησαν αἱ ἀδυσσοι, καὶ πλήθος ἤχους ὄντας. Καὶ ταῦτα μὲν ἐτελείτο συμφώνως τῇ προφητειᾳ πρὸς λέξιν, πρὸς δὲ διάνοιαν, τὰ μὲν ὄντα, λέγω δὲ τὰ πλήθη τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἐξ ἀπάντων τῶν ἐθνῶν συνηγμένα, ἀρχὴ σοφίας γέγονε, τὸν θεῖον ἀναλαβόντα φόδον κατὰ τὸ, Ἀρχὴ σοφίας φόδος Κυρίου· αἱ δὲ ἀδυσσοι, ἐτεραι οὖσαι παρὰ τὰ ὄντα ἐταράχθησαν, ὡς ἤχον καὶ θόρυβον παρασχεῖν. Εἴποις δ' ἀν τὰς ἀδυσσους εἶναι τὰ τάγματα τῶν ἀπίστων ἐθνῶν τῶν τῇ Ἐκκλησίᾳ κατὰ καιροὺς ἐπανισταμένων, καὶ τοὺς καὶ τοὺς κατ' αὐτῆς διωγμούς ἐπεγειρόντων

⁸³ Isa. xl, 13. ⁸⁴ Psal. cxiii, 3. ⁸⁵ Eze. li, xlvi, 2. ⁸⁶ Psal. cx, 10. ⁸⁷ Psal. cx, 10.

'Αλλὰ μὲν πρῶτα ὑδατα ἐφοβεῖτο τὸν Θεόν, αἱ δὲ δη-
λωθεῖσαι ἀδύσσοι ἐταράττοντο· τρίτον δὲ τάγμα τυγχά-
νει παρὰ τὰ λελεγμένα τὸ τῶν νεφελῶν, δὴ φωνὴν
ἔδωκε. Τίνες δὲ ἡσαν αἱ νεφέλαι, ἀλλ' ἡ αἱ κελευσθεῖ-
σαι μὴ βρέχειν ἐπὶ τὸν πρότερον ἀμπελῶνα, κατὰ τὸ
ψῆσαν λόγιον· Καὶ ταῖς νεφέλαις ἐτελοῦμαι τοῦ
μὴ βρέχαι ἐπ' αὐτὸν, δῆλον δὲ, διτὶ τὸν ἐκ περιτο-
μῆς λαὸν; Νεφέλαι δὲ πεπληρωμέναι ὑδάτων μὴ ὄνται
ἐπὶ τὸν παλαιὸν ἀμπελῶνα τίνες ἀν εἰσὶν ἡ οἱ τοῦ
Σωτῆρος μαθηταὶ καὶ ἀπόστολοι καὶ εὐαγγελισταὶ, οἱ
καὶ δῆλης τῆς οἰκουμένης τὸν ἐπουράνιον ὑετὸν διαδε-
δωκότες, φωνὴν ἔδωκαν, ὥστε εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐκελ-
θεῖν τὸν φθόγγον αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκου-
μένης τὰ ρήματα αὐτῶν; Διὸ δέλεκται· Φωνὴν ἔδω-
κατ αἱ νεφέλαι· καὶ γάρ τὰ βέλη σου διαπορεύ-
ορται. Ποια δὲ τὰ βέλη ἡ τὰ σωτήρια καὶ τὰ ἐκλεκτὰ
τὰ τετρώσκοντα τὰς τῶν σωζομένων ψυχάς, δι' ὃν
ἡ νύμφη Χριστοῦ ἡ Ἐκκλησία τετρώσθαι δομολογεῖ
φάσκουσα· "Οτι τετρωμένη ἀγάπης ἔτρω; Καὶ αὐτὸς
δὲ ὁ Σωτὴρ βέλος ὄντας κατὰ τὸν εἰπόντα προ-
φήτην· "Εθηκέ με ὡς βέλος ἐκλεκτὸν, καὶ ἐν τῇ
γαρέτρᾳ αὐτοῦ δικρυψύμε με·" Ἀλλὰ τοῦ μὲν Πατρὸς
βέλος ἡν διαμονής αὐτοῦ Λόγος· τοῦ δὲ Υἱοῦ βέλη
ἐπύγχανον οἱ ἀπόστολοι, καὶ τὰ θεῖα καὶ πεπυρωμένα
αὐτοῦ λόγια. Διὸ δέλεκται ἐν τῷ περὶ τοῦ ἀγαπητοῦ
ψαλμῷ· Τὰ βέλη σου ἡκορημένα, λαοὶ ὑποκάτω
σου πεσοῦνται. Οὕτω δὲ οὖν καὶ ἐνταῦθα εἰρηται·
Καὶ γάρ τὰ βέλη σου διαπορεύορται. Περιτρέχονται
γάρ ἀπανταχοῦ τὰ τοῦ Χριστοῦ βέλη διεπορεύετο κη-
ρύττοντα· διὸ φωνὴν ἔδωκατ αἱ νεφέλαι· ἀλλὰ καὶ
Φωνὴ τῆς βροντῆς σου, φησιν, ἐν τῷ τροχῷ βρον-
τὴν δὲ ἐνταῦθα τὸ κήρυγμα τὸ εὐαγγελικὸν αἰνίττε-
ται. Μηδ γάρ φωνὴ βροντῆς οὐράνιος τυγχάνει βοή,
καὶ πᾶσαν ἀνθρώπινην ὑπερβάλλουσα δύναμιν, τὸν
εὐτὸν τρόπον καὶ τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα, οὐράνιον
τυγχάνον, οὐκ ἀνθρωπίνην περιείχεν Ισχύν. Οὔτε γάρ
ἐκ θυτῆς βουλῆς ὡρμάτω· σὺν θεῖκῃ δὲ δυνάμει τὸν
σύμπαντα ἐπλήρους κόσμον. Διὸ καὶ τοὺς ἀποστόλους
αὐτοῦ ὁ Σωτὴρ βοατηρεῖς ὄντας εὑρίσκειν Ισχύν. Οὔτε γάρ
ἐκ τοῦ προφήτης βίος· σὺν θεῖκῃ δὲ δυνάμει τὸν
σύμπαντα ἐπλήρους κόσμον. Διὸ καὶ τοὺς ἀποστόλους
αὐτοῦ ὁ Σωτὴρ βοατηρεῖς ὄντας εὑρίσκειν Ισχύν. Εἴται
τὸν τροχὸς δὲ τῶν ἀνθρώπων ἐστὶ βίος, ἀπαν-
στον τὴν στροφὴν ποιούμενος· διὸ καὶ τροχὸς ἐν τῷ
τροχῷ εἰρηται. Κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν, Φωνὴν βροντῆς
σου ἐν τῷ τροχῷ· κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, Ἡγος
βροντῆς σου ἐν τῷ τροχῷ· κατὰ δὲ τὸν Θεοδοτίωνα,
Φωνὴν βροντῆς σου ἐν τῷ τροχῷ. Καὶ θέα δπως κα-
τὰ πάντας τοὺς ἐρμηνευτὰς τροχὸς ὄντας εὑρίσκειν· ἐπει-
καὶ ἡ Ἐβραϊκὴ λέξις βαγελάλ περιέχει, διπερ ἐστὶν
ἐν τῷ τροχῷ· οὕτω δὲ ὄντας εὑρίσκειν καὶ ἐν τῷ Ἐζε-
κιῃ. Ἐνθα γενόμενος, παρασημεώσῃ, ὡς καὶ ἡ θεῖα
Γραφὴ τὸ περιέχον τροχὸς οἶδε. Διὸ σφαιροειδῆ φασιν
εἶναι τὸν κόσμον. Ἐπει καὶ ἐν τῷ Ἐσδρᾳ δὲ Ζορό-

A memoratæ abyssi turbatæ sunt : præter illa vero
tertius ordo superest, nempe nubium, quæ vocem
dederunt. Quæ nubes illæ erant, nisi quibus præ-
ceptum fuerat ne pluerent super vineam illam pri-
stinam ; secundum illud, *Et nubibus mandabo ne
pluant super eam imbre*⁸⁸; videlicet super popu-
lum ex circumcitione? Nubes autem aquis plenæ,
nec super vineam illam pristinam pluentes, quæ
nam fuerint nisi Salvatoris discipuli, apostoli et
evangelistæ, qui per totum orbem cœlestem plu-
viam impertientes, vocem dederunt, ita ut in om-
nen terram exierit sonus eorum, et in fines orbis
terræ verba eorum? Ideo dictum est : (VERS. 19.)
Vocem dederunt nubes, etenim sagittæ tuæ transeunt.
Quænam sagittæ, nisi salutares et electæ illæ, quæ
animas salutem consecuturas vulnerant, queis se
Christi sponsa Ecclesia vulnerata latetur his ver-
bis, *Quia vulnerata amore sum*⁸⁹? Ipseque Salvator
sagitta vocatur apud prophetam dicentem, *Posuit
me quasi sagittam electam, et in pharetra sua abs-
condit me*⁹⁰. Sed Patris quidem sagitta unigenitum
ejus Verbum erat; Filii vero sagittæ erant apo-
stoli, necnon divina et ignita ejus eloquia. Quam-
obrem in psalmo de dilecto dicitur : *Sagittæ tuæ
acutæ, populi sub te cadent*⁹¹. Sic itaque in præ-
senti dictum est : *Etenim sagittæ tuæ transeunt.*
Nam sagittæ Christi ubique prædicantes percurre-
bant; ideo *vocem dederunt nubes*; sed etiam, in-
quit, *vox tonitrui tui in rota*. Tonitruum hic evan-
gelicam prædicationem subindicit. Sicut enim vox
tonitrui cœlestis sonitus est, humanamque omnem
virtutem exsuperat; sic et evangelica prædicatione,
cœlestis cum sit, non humana virtute præditæ erat.
Neque enim ex mortali voluntate prodibat, sed di-
vina potestate totum implebat orbem. Idcirco apo-
stolos suos Servator *Boanerges* nuncupavit, quod
significat *filios tonitrui*. Hic itaque consequenter
ad priora dictum est, *Vox tonitrui tui in rota*. Ro-
tam dicit, totam vitam significans : nam in Eze-
chiele⁹² tota hominum vita rota in rota dicitur.
Rota item est mundus qui sphærica forma est, at-
que in circulum movetur. Hic autem rota est homi-
num vita, quæ indesinenter conversione movetur :
quæ causa est ut rota in rota dicta fuerit. Secun-
dum Aquilam vero, *Vox tonitrui tui in rota*; secun-
dum Symmachum, *Sonitus tonitrui tui in rota*; se-
cundum Theodotionem, *Vox tonitrui tui in rota*.
Et animadvertis velim secundum omnes interpre-
tes, *rota*, dictum fuisse : quia Hebraica lectio, *Ba-
gelgel*, circumfert, id est *in rota*; sic autem in Eze-
chiele quoque vocatur. Huc cum deveneris, observes
velim divinam Scripturam id quod circumpositum
est pro rota habere. Quare mundum ad sphære si-
militudinem constitutum aiunt. Nam in Esdra Zor-
obabel victoriae præmium a rege reportavit, post-
quam dixerat : *Magnum est cælum, et magnus sol,
quia veritatis in circuitu cæli, et revertitur in proprium*

⁸⁸ Isa. v, 6. ⁸⁹ Cant. ii, 5. ⁹⁰ Isa. xlix, 2. ⁹¹ Psal. xliv, 6. ⁹² Ezech. i, 16.

*locum in uno die*²³. Quæ secundum physicam considerationem dicta sint. Hæc porro, quæ tractamus, evangelici Dei adventus virtutem vaticinantur; ut videlicet ejus opera multitudo gentium Deum cugnoverit, abyssi turbatæ fuerint, memoratæ nubes vocem dederint; sagittæ ejus transierint, utque vox tonitrii ejus fuerit in rota; ad hæc vero omnia, ut fulgura ejus in orbe apparuerint. Quæ fulgura ejus esse dixeris, nisi splendorem charismatum sancti Spiritus qui per totum orbem fulgurat? *Nam divisiones gratiarum sunt, idem vero Spiritus. Et alii quidem per Spiritum datur sermo sapientia, alii sermo scientia, alii fides*²⁴, et cætera. Quæ cum præstantia gratiæ Dei dona sint, ceu fulgura Ecclesiæ ejus illustrant.

Kal φ μὲν διὰ τοῦ Πρενύματος δίδοται λόγος σοφίας, καὶ τὰ λοιπά· ἄτινα, ἐξαίρετα ὅντα τοῦ Θεοῦ χαρίσματα, ἐξαστράπτει καὶ καταλάμπει τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ.

Vers. 20. *In mari via tua et semitæ tuæ in aquis multis, et vestigia tua non cognoscentur. Congruenter jam traditis, concussa et commota est terra. Pro illo enim, et contremuit, secundum omnes interpres, et commota est, dicitur. Eo autem modo commota est terra, quo dicitur in Evangelii²⁵: Et ingrediente Salvatore Hierosolymam, commota est omnis civitas dicens, Quis est hic? Sicul enim per locum ipsi civitatis incolæ designantur, ita et hoc loco ipsos terræ incolas commotos et concussose esse dicitur. Quare ex evangelica prædicatione, in testimonium omnibus gentibus annuntiata, omnium aures commotæ sunt. Consequenter autem concussa et commota est terra propter ea quæ prius tradita sunt. Nam si illuxerunt fulgura ejus orbi terræ, si vox tonitrii ejus insonuit in rota, si sagittæ ejus in omnes transierunt, si nubes dederrunt vocem suam, ex his omnibus sequitur concussum et commotum suisse terram. Quomodo autem in mari via ejus fuerit, et semitæ ejus in aquis multis, ac quomodo vestigia ejus non cognoscantur, ex ipsis ad discipulos promissione intelligas, quæ sic habet: *Euntes docete omnes gentes in nomine meo*²⁶; et: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi*²⁷. Nam ubique terrarum discipulis suis invisibiliter præsens, in mari vita, et in multis gentium aquis amulabat: idque occulta et invisibili virtute peragebat: quare dicitur, *Et vestigia tua non cognoscentur. Hæc itaque in salutari Dei adventu implebantur. Hæc autem, inquit, in salutari ejus ad homines adventu per mutationem dexteræ Altissimi sic impleta sunt; quemadmodum olim in priore populo, quando eductis illis ex terra Ægypti per mare transitum munivit: tunc enim commonstrata virtute sua, viam et semitas in aquis multis paravit; ita ut præeuntem ipsum totus Israel in transitu maris sequeretur, incessusque ejus ignotus incomprehensibilisque hominibus esset, quando deduxit**

A δάβελ τὰ νυκτήρια ἀπηνέγκατο παρὰ τῷ βασιλεῖ εἰρηκώς· Μέτρας δ οὐρανὸς, καὶ μέρας δ ἥλιος, δι τορέγεται ἐτῷ κύκλῳ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐπανέργεται εἰς τὸν Ιδιον τόπον ἐτῷ ἡμέρᾳ μᾶθ. Ταῦτα μὲν οὖν κατὰ φυσικὴν θεωρίαν. Τὰ δὲ προκείμενα θεοπῖστες τῆς εὐαγγελικῆς θεοφανείας τὴν δύναμιν· καὶ ὡς δὲ αὐτῆς τὰ πλήθη μὲν τῶν ἔθνων τὸν Θεὸν ἐπέγνων, αἱ δὲ δύνασις ἐταράχθησαν, αἱ δὲ προλεχθῆσαι νεράδαις ἰδωκαν φωνὴν, καὶ ὥστε τὰ βέλη αὐτοῦ διεπορεύθη, καὶ ὡς φωνὴ τῆς βροντῆς αὐτοῦ γέγονεν ἐν τῷ τροχῷ· καὶ ἐπὶ πάσι τοίσι ταῖς ἔρησαν αἱ ἀστραπαὶ αὐτοῦ τῇ οἰκουμένῃ. Τίνας δὲ ἀνεποιεῖσθαι τὰς ἀστραπὰς αὐτοῦ ή τὰ φέγγη τῶν τοῦ ἀγίου Πνεύματος χαρισμάτων τὰς ἀστράπτοντα καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης; Διαιρέσεις γάρ καρισμάτων εἰσὶ, τὸ δὲ αὐτὸν Πνεύμα καὶ ὁλικός λόγος σοφίας, καὶ ἀλλικαὶ λόγος γνώσεως, καὶ ἀλλικαὶ πλούτου, καὶ καταλάμπει τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ.

B Ἐτ τῇ θαλάσσῃ ἡ δόξα σου καὶ αἱ τρίβοι σου ἐν ὑδασι πολλοῖς, καὶ τὰ ἱγνη σου οὐ γνωσθήσοται. Ἀκολούθως τοῖς ἀποδεδομένοις ἐσαλεύῃ καὶ ἐσείσθῃ ἡ γῆ. Ἀντὶ γάρ τοῦ, καὶ ἐπτροποῦ, κατὰ πάντας τοὺς ἐρμηνευτὰς, καὶ ἐσείσθῃ εἰρηται. Οὕτω δὲ ἐσείσθῃ ἡ γῆ, ὡς εἰρηται τὸν Εὐαγγελίον. Καὶ εἰσελθόντος τοῦ Σωτῆρος εἰς Ἱερουσαλημα ἐσείσθῃ πᾶσα ἡ πόλις λέγοντα· Τίς ἐστιν οὗτος; Ής γάρ αἱ τὴν πόλιν οἰκούντες ἐδηλοῦντο διὰ τὸν τόπου, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ νῦν τοὺς τὴν γῆν οἰκούντας κλονηθῆναι φησι καὶ σεισθῆναι τὸ λόγιον. Διὸ πᾶσα ἀκοὴ κεκίνηται ἐκ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος εἰς μαρτύριον πᾶσι τοῖς ξύνεσι κεκηρυγμένου. Ἀκολούθως δὲ ἐσαλεύῃ καὶ ἐσείσθῃ ἡ γῆ, ἡ ἐκλονήθη διὰ τὰ ἐμπροσθεῖν λελεγμένα. Εἰ γάρ ἐφανεῖν αἱ ἀστραπαὶ αὐτοῦ τῇ οἰκουμένῃ, ἡ φωνὴ τῆς βροντῆς αὐτοῦ ἐξῆχεται ἐν τῷ τροχῷ, εἰ τὰ βέλη αὐτοῦ ἐπὶ πάντας διεπορεύθηται, εἰ αἱ νεφέλαι τὴν αὐτὸν ἰδωκαν φωνὴν, ἀκλούθοιν ἢν ἐκ τούτων ἀπάντων κλονηθῆναι καὶ σαλευθῆναι τὴν γῆν. Ὁπως δὲ ἐν τῇ θαλάσσῃ ἡ δόξα αὐτοῦ γέγονε, καὶ αἱ τρίβοι αὐτοῦ τὸν ὑδασι πολλοῖς, καὶ ὡς τὰ ἱγνη αὐτοῦ οὐ γνώσκεται, εἰση ἐπιστήσας τῇ πρὸς τοὺς μαθητὰς ἐπαγγελίεις αὐτοῦ φησάσῃ· Πορευθέντες μαθητεύσατε κάρτα τὰ έθνη ἐτῷ ὀνόματι μου· καὶ, Ιδούν ἐτώ μεθ ὑμῶν εἰμι κάστας τὰς ἡμέρας ἓως τῆς συντελείας τοῦ αἰώνος. Ἀοράτως γάρ ἀπανταχοῦ τῆς γῆς συνών τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς ἐν τῇ τοῦ βίου θαλάσσῃ καὶ τοῖς πολλοῖς τῶν ἔθνων ὑδασιν ἐπορεύετο· καὶ τούτον ἐπραττεν ἀστράπι καὶ ἀφανεῖ δυνάμει· διὸ λέχεται· Καὶ τὰ ἱγνη σου οὐ γνωσθήσοται. Ταῦτα μὲν οὖν ἐπληροῦτο κατὰ τὴν σωτήριον θεοφανείαν· Οὕτω δὲ ταῦτα, φησὶν, ἐγίνετο ἐπὶ τῆς εἰς ἀνθρώπους παρουσίας αὐτοῦ, κατὰ τὴν ἀλλοίωσιν τῆς δεξιᾶς τοῦ Ὑψιστου· ὥσπερ καὶ πάλαι ἐπὶ τοῦ προτέρου λαοῦ ὀπηγίκα ἐξαγαγὼν αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἴρυπτου διήγαγε διὰ τῆς θαλάσσης· καὶ τότε γάρ διακήνυς τὰς ἀρετὰς αὐτοῦ ὅδην ἐποίει καὶ τρίβους ἐν ὑδασι πολλοῖς, ὡς προηγουμένῳ αὐτῷ ἐπακολουθεῖν

²³ III Esdr. iv, 34. ²⁴ I Cor. xii, 4, 8, 9. ²⁵ Matth. xxii, 10. ²⁶ Matth. xxviii, 19. ²⁷ ibid 20.

ἐν τῇ πορειᾳ τῆς θαλάσσης τὸν πάντα Ἱσραὴλ, ἄγνωστὸν τε εἶναι καὶ ἀκατάληπτὸν ἀνθρώπῳς τὴν πορείαν αὐτοῦ, ὅτε καὶ ὡδῆγησεν ὡς πρόδυτα τὸν λαὸν αὐτοῦ ἐν χειρὶ Μωϋσῆ καὶ Ααρὼν. Ἀλλος μὲν οὖν τὰ προκείμενα ὅπαντα ἐπὶ τὴν ἔξοδον τὴν ἀπ' Αἴγυπτου ἀνοίσει, τότε πεπληρώσθαι φάσκων τὸ, Εἰδοσάρ σε ὑδατα, δ Θεός, εἰδοσάρ σε ὑδατα, καὶ ἐξοδήθησαρ, ἐταράχθησαρ ἀδυσσοι, πλῆθος ἤκους ὑδατος· πᾶσάν τε τὴν περικοπὴν ἀκολούθως ἐπὶ τὴν τότε πραθεῖσαν ἴστορίαν ἀναπέμψει· ἐγὼ δέ, μὴ εὑρῶν δυτικά τὰ ἔχεις εἰρημένα κατὰ τὴν λέξιν ἐπιληροῦτο· οὐ γάρ μέμνηται οἱ Μωϋσέως νόμος, ὡς νεράλαι τινὲς κατὰ τὸν καιρὸν ἔκεινον φωνὴν ἔδωκαν σωματικῶς, οὐδὲ ὡς βέλη αἰσθητὰ διεπορεύετο, οὐδὲ ὡς δῆλη οἰκουμένῃ ἔφανταν αἱ ἀστραπαὶ αὐτοῦ, καθ' ὃν χρόνον ἦσαν ἐν τῇ ἐρήμῳ, τὴν ὑποπεσούσαν εἰς τόπους ἐρμηνείαν παρεθέμην. Ὅποιαν δέ χρή τῶν εἰρημένων ἔκδοχῶν αἰρεῖσθαι θεῖται (1) κρίσεις ἁντιγράφων εἰσεται.

ΣΥΝΕΣΕΩΣ Τῷ ΑΣΑΦ. ΟΖ.

Προσέχετε, λαὸς μου, τὸν νόμον μου· κλίνατε τὸ οὖς ὑμῶν εἰς τὰ ρήματα τοῦ στόματός μου. Παρορῶν ἡμᾶς ὁ λόγος ἐπὶ τὴν σύνεσιν τῶν ἐμφερομένων, Συνέσεως τὴν ἐπιγραφὴν ἐποιήσατο· ταύτης γάρ δεσμεθαί εἰς θήραν τῆς προκειμένης διανοίας. Πρώτον μὲν οὖν ζητήσειεν ἀν τις εὐλόγως, τίνος πρώσαπον τυγχάνει τὸ φάσκον ἐν ἀρχῇ. Προσέχετε, λαὸς μου, τὸν νόμον μου· κλίνατε τὸ οὖς ὑμῶν εἰς τὰ ρήματα τοῦ στόματός μου. Οὗτε γάρ τῷ Ἀσάφ οὔτε τῷ Δαυΐδ ἀρμόδει ταῦτα λέγειν· ἐπειδὴ μὴ νομοθέται γεγόνασιν οἵτοι· οὔτε τῷ, Οὓς ὑμῶν εἰς τὰ ρήματα τοῦ στόματός μου, ἐπρεπε λέγειν Κ ήσοι τὸν Ἀσάφ, ή τὸν Δαυΐδ· οὐ γάρ οἰκεῖα ρήματα προσέφερον, τῇ δὲ τοῦ θεοῦ Πνεύματος βουλῇ διηκονοῦντο. Διὸ συνέσεως ἐπιτιγέραπται, ὡς ἀν συνῶμεν τις τέ ἔστιν ὁ ταῦτα λέγων, καὶ τις ὁ λαὸς αὐτοῦ, καὶ τις ὁ νόμος· ἔτερος γάρ ξικεν εἶναι παρὰ τὸν Μωϋσέως. Ταῦτα δὲ ἐπιλέγεται τὸ Εὐαγγέλιον, ἐν ᾧ εἰρηται· Ταῦτα πάντα ἐλάλησσεν ὁ Ἰησοῦς ἐν παραβολαῖς τοῖς ὅχλοις, καὶ χωρὶς παραβολῆς οὐκ ἐλάλει αὐτοῖς· δικαὶς πληρωθῆ τὸ ρῆθὲρ διὰ τοῦ προφήτου λέγοτος· Ἀροτέω ἐν παραβολαῖς τὸ στόμα μου· ἀρεύξομαι κεκρυμμένα ἀπὸ καταβολῆς. Διὰ ποίου δὲ προφήτου ταῦτα εἰρητο ή διὰ τοῦ προκειμένου Ἀσάφ; "Ο μὴ συνέντες τινὲς, προσέθηκαν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τὸ, διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου· ἐν δέ γε τοῖς ἀκριβέστιν ἀντιγράφοις διευτῆς προστήκης τῆς διὰ Ἡσαΐου, ἀπλῶς οὕτως εἰρηται· Ὁπως πληρωθῆ τὸ ρῆθὲρ διὰ τοῦ προφήτη τοῦ λέγοτος· Ἀροτέω ἐν παραβολαῖς τὸ στόμα μου· ἀρεύξομαι κεκρυμμένα ἀπὸ καταβολῆς, & δὴ φέρεται ἐν τοῖς προκειμένοις, οὐ μήν ἐν τῇ τοῦ Ἡσαΐου προφητείᾳ. Οὐκοῦν ἐκ τῆς εὐαγγελικῆς παραβέσεως ὁ Σωτὴρ ἀν εἴη, καὶ οὐδὲ ἀλλος, δὲ ἐξ εἰκεστον προσώπου φάσκων ἐπὶ τοῦ παρόντος τό· Προσέχετε, λαὸς μου, τὸν νόμον μου. Ἰνα δὲ συνῶμεν αὐτὸν, σινέσεως τὴν προγραφὴν ἐποιήσατο· ὡς μήτε φαλμὸν μήτε φόδην μήτε τι τοιοῦτον

¹⁰ Matth. xii, 34, 35.

(1) Forte, οἰκεῖα.

A (VERS. 21) *sicut oves populum suum in manu Moysi et Aaron.* Alius εἰς omnia ad exitum ex Αἴγυπτο refert, dicetque hæc verba, *Viderunt te aquæ, Deus, viderunt te aquæ, et timuerunt, turbatæ sunt abyssi, multitudo sonitus aquarum, tunc impleta fuisse: totamque clausulam ad illam historiam reducit; ego vero cum nusquam deprehendam ea quæ sequuntur ad litteram gesta fuisse; Moysis quippe lex non meminit, nubes quasdam illo tempore corporeo more vocem dedisse, neque sensiles sagittas transiisse, neque per totum orbem fulgura ejus luxisse, quo tempore illi in deserto erant, eam, quæ mihi tum succurrebat, ad singula loca interpretationem addidi. Quam vero ex his interpretationem amplecti debeat, ex proprio judicio lector B intelliget.*

INTELLECTUS ASAPHI. LXXVII

Attendite, popule meus, legem meam: incitate aurem vestram in verba oris mei. Cum ad dictorum intelligentiam nos sermo provocet, Intellectus in titulo fertur; eo quippe indigemus ad ejus sententiā investigandam. Et primo quidem opportune queratur, quæ persona hæc initio dicat, attendite, popule meus, legem meam; inclinate aurem vestram in verba oris mei. Non enim Davidi vel Asapho hæc dicere conveniat: illi quippe legislatores non fuere; neque illud, Aurem vestram in verba oris mei, vel Davidem vel Asaphum dicere par erat: neque enim propria verba proferebant, sed divini Spiritus voluntati ministrabant. Ideo Intellectus inscribitur, ut intelligamus quis hæc dicat, quis populus ejus, quæ lex; nam videtur alia a lege Moysis esse. Hæc porro solvit Evangelium¹⁰, cum ait: *Hac omnia locutus est Jesus in parabolis ad turbas, et sine parabola non loquebatur eis; ut impleretur quod dictum erat per prophetam dicentem. Aperiam in parabolis os meum, eructabo abscondita a constitutione.* Per quem prophetam hæc dicta sunt, nisi per hunc Asaphum? Quod non intelligentes quidam adjecterunt Evangelio, per Isaiam prophetam: sed in accuratis exemplaribus, sine additamento illo, per Isaiam, ita simpliciter dicitur, ut impleretur quod dictum erat per prophetam dicentem, *Aperiam in parabolis os meum, eructabo abscondita a constitutione,* quæ hic habentur, non autem in prophetia Isaiae. Ex evangelico igitur testimonio Servator et non aliud fuerit, qui ex propria persona in presenti dicit, *Attendite, popule meus, legem meam.* Ut autem intelligamus ipsam esse, inscriptionem Intellectus, posuit; ita ut neque psalmus, neque canticum, neque quid simile hæc existimentur esse, sed Christi ad populum suum, sive ad Ecclesiam suam doctrinam, qua de Judaici populi sceleribus verba facit. Populum porro ejus alium esse ab eo qui in sequentibus accusatur intelligat,

si Zachariæ prophetiam his conferas, quæ sic habet : *Gaudet multum, filia Sion; prædicta, filia Jerusalem. Ecce ego venio, et habitabo in medio tui, dicit Dominus. Et confugient gentes multæ ad Dominum, et erunt mihi in populum, et ego ero eis in Deum. Et cognoscetis quia Dominus omnipotens misit me ad vos*²⁰. Hic consideres velim Dominum se ab alio Domino omnipotente missum testificari, ac se sibi ex omnibus gentibus collecturum esse populum promittere. Hoc ipsum itaque Dei Verbum, populum ex gentibus sic alloquebatur : *Attendite, popule meus, legem meam. Legem vero suam Evangelium esse docet, de quo Isaïas sic vaticinabatur: Nam ex Sion exhibit lex, et verbum Domini de Jerusalem, et judicabit inter gentes*¹. Hoc Jeremias novum testamentum vocavit dicens : *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et disponam testamentum novum, non secundum testamentum quod disposui patribus eorum*². Isaïas iterum hæc de Servatore prænuntiabat : *Ecce puer meus quem elegi, electus meus: suscepit eum anima mea. Judicium gentibus afferet. Non contendet, et non clamabit, neque audietur foras vox ejus. Calamum conquassatum non confringet, et linum sumigans non extinguet, sed in veritatem feret iudicium: resplendebit et non frangetur, donec ponat in terra iudicium, et in nomine ejus gentes sperabunt*³. Pro illo enim, et in nomine ejus gentes sperabunt, Hebraicum habet, et in lege ejus, ut et reliqui omnes interpretes eliderint, videlicet, in lege ejus. Hortatur itaque Christus populum suum ex gentibus, his verbis, ut attendant legi suæ. Ut attendant enim, non ut leviter audiant, exoptat, atque animo accurate perpendant intelligentque legem suam, imo etiam inclinent aurum suum in verba oris ipsius, atque ipsi legi suæ ut attendant præcipit, quia doctrinam suam in parabolis tradebat. Quare subiungit :

—VERS. 2. Aperiam in parabola os meum, loquor propositiones ab initio. Quod item docet sacrorum Evangeliorum scriptura, qua dicitur⁴ : *Hac uerba locutus est Jesus in parabolis ad turbas, et non in parabola non loquebatur eis; ut impleretur quod dictum erat per prophetam dicentem, Aperiam in parabolis os meum, eructabo abscondita a constitutione. Pro illo enim, Loquar propositiones ab initio, Matthæus, Hebræus cum esset, propria interpretatione usus dixit : Eructabo abscondita a constitutione. Cujus loco Aquila, Pluam enigmata ex initio, edidit, Symmachus vero, Scaturire faciam propositiones antiquas. Cum porro Verbum Dei prioris populi accusations instituturum esset, causasque allaturum quare depulsi essent, necessario Ecclesiæ sua præcipit ut dictis attendat, intelligatque allatas in comparationem prioris populi accusations, ut ne similem in casum labatur; sed hujusmodi narratione cœcta qualis illos finis exceperit, exemplo illo ad meliorem frugem revo-*

A νομίζειν εἶναι τὰ λεγόμενα, ἄλλα Χριστοῦ διδασκαλίαν πρὸς τὸν αὐτὸν λαὸν, δηλαδὴ τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ περὶ τῶν παρανομημάτων τοῦ Ιουδαίου Εθνους διαστελλομένου. Νοήσεις δὲ τὸν αὐτὸν λαὸν ἔτερον δυτικὰ περὶ τὸν ἐξῆς κατηγορούμενον, τὴν Σαχαρίου προφητείαν τούτοις παραβεῖ, δι' ἣς εἰρηται· Καίρε σφέδρα, θύγατρε Σῶν, κήρυτε, θύρατερ Ίερουσαλήμ. Ἰδού ἐπών έρχομαι, καὶ πατασκηνώω ἐπέ μέσῳ σου, λέγει Κύριος. Καὶ παταρεύονται ἑθρη πολλὰ ἐπὶ τὸν Κύριον, καὶ ξενοταλ μοι εἰς λαόν, κατὰ δόγματα αὐτοῖς εἰς Θεόν. Καὶ τρώσοσθε, διτι Κύριος παντοκράτωρ ἐξαπέσταλκε με πρὸς ὑμᾶς. Θεός γάρ ἐν τούτοις, ὡς δὲ Κύριος ἀπεστάλθαι ἐαυτὸν διμολογεῖ ὑφ' ἑτέρου Κυρίου παντοκράτορος, ἐαυτῷ τε ἐξ ἀπάντων τῶν ἑθνῶν συνάξειν ἐπαγγέλλεται λαόν. Αὔτος οὖν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος τῷ ἐξ ἑθνῶν λαῷ προσεφένει λίγων· Προσέχετε λαός μου, τὸν νόμον μου. Νόμον δὲ αὐτοῦ τὸ Εὐαγγέλιον εἶναι διδάσκει, περὶ οὐ καὶ Ἡσαΐας ἑθεστὶς λέγων· Ἐκ τὰς Σὺντοξεύσται τόμος, καὶ λόγος Κυρίου ἐξ Ίερουσαλήμ, καὶ κριτεὶ ἀρμέστορ τῶν ἑθνῶν. Τοῦτο δὲ καὶ Ιερεμίας διαθήκην καινὴν ὀνόμασεν εἰπών· Ἰδού ημέραι δρογοται, λέγει Κύριος, καὶ διαθήσομαι Διαθήκην καινήν, οὐ κατὰ τὴν διαθήκην ἢν διθέμην τοῖς πατρόσιοι αὐτῶν. Καὶ Ἡσαΐας δὲ τάνι περὶ τοῦ Διατῆρος ἀνεψόνει λέγων· Ἰδού δὲ παῖς μου δι ψρέτισα, δὲ ἐκτεκτός μου· προσεδέξαιο αὐτὸν ἡ γυνὴ μου. Κριστοὶ τοῖς ἑθνεστέξοισε. Οὐκ ἔρτει, οὐδὲ κραυγάσει, οὐδὲ ἀκούσθεται ἐξω ἡ φωνὴ αὐτοῦ. Κάλαμοι συντεθαλασμένοι οὐ κατεδάσει, καὶ λύραι τυφόμενοι οὐ σύσται· ἀλλ' εἰς ἀλήθευσιν ἔξοισει κριστοὶ ἀναλαμψει καὶ οὐ θραυσθήσεται, ἀντὶ δὲ ἦν τῆς τῆς κρίσιν· καὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ἑθρη ἐλπιοῦσι. Αὐτὶ γάρ τοῦ, καὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ἑθρη ἐλπιοῦσι, τὸ Ἐβραϊκὸν, καὶ τῷ τόμῳ αὐτοῦ, περιέχει, ὡς συμφώνως καὶ οἱ λοιποὶ πάντες ἐρμηνευταὶ ἐκδεδώκασι, καὶ τῷ τόμῳ αὐτοῦ εἰρηκότες. Παραπει τοῖν τὸν Χριστὸς τῷ ἑαυτοῦ λαῷ τῷ ἐξ ἑθνῶν διὰ τῶν πρετερῶν προσέχειν τῷ νόμῳ αὐτοῦ. Προσέχειν γάρ βούλεται, καὶ οὐχ ὡς ἔτυχεν ἀκούειν· θεωρεῖ δὲ κατανενομένως καὶ συνιέναι τὸν αὐτοῦ νόμον· ἀλλ καὶ κατένειν τὸ οὖς εἰς τὰ ρήματα τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ προσέχειν τῷ νόμῳ αὐτοῦ παραχεινεται, ἐπειδὴ περ τὰς διδασκαλίας ἐν παρθένοις ἐποιεῖται. Διὸ ἐπιλέγει· Ἀροΐξω ἐπι παραβολῇ τὸ στόμα μου, φθέγξομαι προβλήματα ἀλλ' ἀρχῆς· δὲ διδάσκει καὶ ἡ τῶν ιερῶν Εὐαγγελίων γραφή, δι' ἣς εἰρηται, διτι Πάντα ταῦτα ἐλάθησεν δὲ Ἰησοῦς ἐπι παραβολαῖς τοῖς δικλοῖς, καὶ χωρὶς παραβολῆς οὐκ ἐλάθει αὐτοῖς· διτι πληρωθῆ τὸ φρέθρον διὰ τοῦ προφήτου λέγοντος· Ἀροΐξω ἐπι παραβολῆς τὸ στόμα μου· ἐρεύξομαι κεκρυμμέτρα ἀλλ καὶ βολῆς· Αὐτὶ γάρ τοῦ, Φθέγξομαι προβλήματα ἀλλ' ἀρχῆς, Ἐβραῖος ὡν δὲ Μαθθαῖος, οἰκεῖα ἐκδοῖ καὶ κέχρηται εἰπών, Ἐρεύξομαι κεκρυμμέτρα ἀλλ καὶ

²⁰ Zach. ii, 10, 11 ¹ Isa. ii, 5. 4 ² Jerem. xxxi, 31, 32. ³ Isa. xlvi, 1. 4.

ταῦλης· ἀνθ' οὗ δὲ μὲν Ἀκύλας, Ὄμβρήσω αἰτία της παραβολῆς, ἐκδέδωκεν· δὲ δὲ Σύμμαχος, Ἀραβινός προσβλήματα ἀρχαῖα. Μέλλων δὲ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος τὰς κατηγορίας τοῦ προτέρου ποιεῖσθαι λαοῦ, καὶ τὰς αἰτίας δι' ἧς ἀποδέβηται παρατίθεσθαι, ἀναγκαῖς τῇ ἑαυτοῦ Ἐκκλησίᾳ παραχειλεύεται προσέχειν τοῖς λεγομένοις, καὶ συνιέναι τὰς παραβολῆς τῆς τῶν παλαιῶν κατηγορίας, ὡς ἂν μὴ τοῖς αὐτοῖς περιπέσοι, μαθοῦσα δὲ ἐκ τῆς περὶ ἔκεινων διηγήσεως ὅτιον αὐτοὺς διεδέξατο τέλος, σωφρονίζοτο ἐκ τοῦ παραδείγματος. Εἰπών· Διατρολέων ἐτοποθετεῖ τὸ στόμα μου, φθέρησομι προβλήματα ἀτ' ἀρχῆς, ἐπιφέρει τὰς τοῦ προτέρου λαοῦ κατηγορίας. Παρεβολῆ γάρ ἐκείνοις κέχρηται ἀντὶ ὑποδείγματος εἰς ἡμιστέραν νουθετίαν. Καὶ καθ' ἑτέραν δὲ διάνοιαν διαπάνω λόγος τὰς παρανομίας τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους συγκαταριθμεῖται, ἐπειδήπερ ἐν τοῖς Ἐμπροσθεν ἐλέγετο· Ἡτα τι, δ Θεὸς, ἀπώστολος τοῦ τέλος, ὥργισθη δ θυμός σου ἐπὶ πρόδοτα ρωμῆς σου; καὶ στα ἄλλα περὶ τῆς καταλαβούσης αὐτοὺς πολιορκίας ἐλέγετο. Τὰς γάρ τούτων αἰτίας παρίστησι διὰ τῶν προκειμένων. Καὶ ἐπειδὴ ἐν τῷ προσθήσει τοῦ εὐδοκῆσαι τοῖς εὐδοκῆσαι τοῖς; ή εἰς τέλος τὸ ἔλεος αὐτοῦ ἀποκύψει ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν; ή ἐπιλήσεται τοῦ οἰκτειρῆσαι δ Θεὸς, η συντέξει ἐτ τῷ ὅργῃ αὐτοῦ τοὺς οἰκτηριοὺς αὐτὸν; εἰκότως ἐπειδὴ τοιάτα ἐπηρόρηται, τὰς αἰτίας ἐπὶ τοῦ παρόντος καταλέγει τῆς εἰς τὸ τέλος μετελθούστης τὸ Ἰουδαίων ἔθνος ὅργης. Καὶ αὐτὸς δὲ ἐν Εὐαγγελίοις δ Σωτῆρος παραπλησίων τοῖς προκειμένοις πρὸς τοὺς αὐτοὺς ἀπετείνετο λέγων· Ποσάκις ἡθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου, δὲ τρόποις δρυς ἐπισυνάγει τὰ νοσσά ταῦτα πτέρυγας, καὶ οὐκ ἡθελήσατε; Ιδού δηλεται ὑμῖν δ οἶκος ὑμῶν δρυμός.

"Οσα ἡκούσαμεν καὶ ἔγραμμεν αὐτά, καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν διηγήσατο ἡμῖν. Τὰ μὲν πρῶτα ἐξ ἑνὸς ἐλέγετο προσώπου, διπέρ τίνος ἡνὸς ἀποδέδειχται μὲν ἐκ τοῦ αὐτοῦ. Συμπαραλαμβάνει δὲ καὶ ἑτερα ὑποκαταβάς τῆς αὐτοῦ θεότητος, καὶ ἀνθρωπινώτερον φεγγόδενος, ὡς ἂν ἐκ προσώπου οὖν ἀνεληφεν ἀνθρώπου τοῦ γενομένου ἐκ σπέρματος Δαυΐδ κατὰ σάρκα· οὗ τὴν γένεσιν ἴστορει τὸ Εὐαγγέλιον φάσκον· Βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ Δαυΐδ, υἱοῦ Ἀβραάμ. Διόπερ συμπαραλαμβάνων τοὺς κατὰ σάρκα διμογενεῖς αὐτοῦ γενομένους μαθητὰς καὶ ἀποστόλους, πλήθυντικῶς διεξέρχεται τὰ μετὰ χειρας λέγων· "Οσα ἡκούσαμεν καὶ ἔγραμμεν αὐτά. "Οτε μὲν γάρ τὸν λαὸν ἑαυτοῦ ἀνεκαλείτο, καὶ οἰκεῖον νόμον αὐτοῖς προσύθαλετο, παρήνει τε κλίνειν τὸ οὖς τοῖς αὐτοῦ ρήμασι, σὺν αὐθεντεἴρι βασιλικῇ ἐξ ἑνὸς προσώπου προσφέρετο τὴν παραγγελίαν· νῦν δὲ, ὅτε τῶν παλαιῶν ἀναγνωσμάτων ἐπιτέμνεται τὴν διήγησιν, κοινοποιεῖ τὸν λόγον ὑπομιμήσων τὰ πάλαι πεπραγμένα, καὶ ὡς ἂν τοῖς πᾶσι γνώριμα ἐπαναλαμβάνων τὰ ἀπὸ τῆς ἴστορικῆς Γραφῆς δηλούμενα. Διό φησιν· "Οσα ἡκούσαμεν καὶ ἔγραμμεν αὐτά. Οὐ πάντων δέ ἔστι τὸ ἀκούειν καὶ γινώσκειν, ἀλλ' η μόνων τῶν συνιέντων τοὺς λόγους. Διὸ καὶ δ Φίλιππος τῷ εὐνούχῳ Ελέγεν· Ἀρα γινώσκεις δ ἀναγνώσκεις; Ἀλλ' οὐδὲ πᾶσιν οἱ πατέρες διηγήσαντο. Οὐκέτι γοῦν ἡμεῖς οἱ ἐκ θείων τῷ θείῳ λόγῳ προσελθόντες διδασκάλους ἐπιγράψασθαι τῶν θείων μαθημάτων

A cetur. Cum dixisset : Aperiam in parabola ostium, loquar propositiones ab initio, prioris populi accusationes adjicit. Parabola quippe exempli loco mutatur ad nostram institutionem. Secundum aliam vero explicandi rationem hic sermo, ideo Judaici populi scinora enumerat, quia superius dixerat : Ut quid, Deus, repulisti in finem, iratus est furor tuus super oves pascuas tuas⁸? et similia quae de illorum obsidione dicta sunt. Nam hic eorum causas aperit. Et quia in praecedenti psalmo dictum est : Nunquid in aeternum projicet Dominus, et non apponet ut complaceat adhuc? aut in finem misericordiam suam abscondet, a generatione in generationem? aut obliviscetur misereri Deus, aut continebit in ira sua misericordias suas? jure post haec B proposita dubia, causas recenset cur Judaicam gentem ira in finem invaserit. Ipseque Servator in Evangelii, similibus eos dictis alloquebatur⁹: Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et noluitis? Ecce relinquuntur vobis domus vestra deserta.

τῷ πρὸ τούτου ἐλέγετο φαλμῷ. Μή εἰς τοὺς αἰώνας ἐτοποθετεῖ τὸ Κύριος, καὶ οὐ προσθήσει τοῦ εὐδοκῆσαι τοῖς εὐδοκῆσαι τοῖς; ή εἰς τέλος τὸ ἔλεος αὐτοῦ ἀποκύψει ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν; ή ἐπιλήσεται τοῦ οἰκτειρῆσαι δ Θεὸς, η συντέξει ἐτ τῷ ὅργῃ αὐτοῦ τοὺς οἰκτηριοὺς αὐτὸν; εἰκότως ἐπειδὴ τοιάτα ἐπηρόρηται, τὰς αἰτίας ἐπὶ τοῦ παρόντος καταλέγει τῆς εἰς τὸ τέλος μετελθούστης τὸ Ἰουδαίων ἔθνος ὅργης. Καὶ αὐτὸς δὲ ἐν Εὐαγγελίοις δ Σωτῆρος παραπλησίων τοῖς προκειμένοις πρὸς τοὺς αὐτοὺς ἀπετείνετο λέγων· Ποσάκις ἡθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου, δὲ τρόποις δρυς ἐπισυνάγει τὰ νοσσά ταῦτα πτέρυγας, καὶ οὐκ ἡθελήσατε; Ιδού δηλεται ὑμῖν δ οἶκος ὑμῶν δρυμός.

C VERS. 3. Quanta audivimus et cognovimus ea, et patres nostri narrarerunt nobis. Priora quidem ex unius persona dicebantur, quænam vero ea esset, ex iisdem dictis demonstratum est. Alia vero jam assumit a deitate sese demittens, ε^t humaniore loquens more, quasi ex persona hominis, quem assumpsit ex semine David secundum carnem: cujus generationem narrat Evangelium his verbis¹⁰: Liber generationis Jesu Christi filii David, filii Abraham. Quamobrem assumptis secum discipulis et apostolis, qui secundum carnem ejusdem cujus ipse generis erant, pluraliter hæc edisserit dicens:

Quanta audivimus et cognovimus ea. Siquidem cum populum suum advocaret, ac propriam ipsi legem proponeret, invitaretque ut inclinarent aurem ad verba sua, auctoritate regia ex unius persona admonitionem proferebat; nunc vero cum antiquarum lectionum narrationem compendio resert, sermonem quasi in communi enuntiat, illa olim gesta commemorans, et quæ in historia Scriptura feruntur ceu omnibus nota resumens. Quare ait: Quanta audivimus et cognovimus ea. Non omnium porro est audire et cognoscere, sed eorum tantum qui sermonem intelligent. Idcirco dicebat eunuchus Philippus: Putasne intelligis quæ legis¹¹? Sed non omnibus narravere patres. Nos itaque qui ex gentibus ad divinum verbum accessimus, patres nostros secundum carnem divinarum nobis dissi-

D p. Psal. LXXXIII, 4. * Matth. xxiii, 37. ¹ Matth. I, 4. ² Act. VIII, 30.

plinarum magistros ascribere non possumus; verum Servator cum ex sua tum ex apostolorum, discipulorum et evangelistarum suorum, qui iisdem quibus ipse patribus secundum carnem progeniti sunt, persona, has profert voces: *Quanta a:divimus et cognovimus ea, et patres nostri narraverunt nobis?* Hæc enim ipsi a patribus accepta nobis ex gentium semine ortis, ut ignoraris, annuntiabunt, docebuntque ea quæ antiquis illis contigerunt; quæ a patribus per successionem filiis tradita, et rursum quæ ab hisce ad posteros transmissa, ex hisque iterum ad filios filiorum memoriae mandata sunt. Quapropter dicitur: — VERS. 4. *Non sunt occultata a filiis eorum in generatione altera. Narrantes laudes Domini et virtutes ejus, et mirabilia ejus quæ fecit. Multa quidem nobis a patribus tradita sunt, de beneficiis a Deo sibi collatis; unum autem omnium maxime necessarium, est testimonium, lexque in testimonio posita, quam ipsis scripto tradidit, præcipiens ut meditarentur ipsam, et ejus meditationem filiis, nepotibus et posteris per successionem traderent. Quamobrem ait: — VERS. 5. Et suscitavit testimonium in Jacob, et legem posuit in Israel. Testimonium vocabatur tabernaculum testimonii, in quo deposita erat arca Testamenti, lex in arca posita, necnon cherubim et propitiatorium, candelabrum, mensa et propositionem panum: quæ jussus facere Moyses, secundum exemplar quod ipsi in monte ostensum fuerat construxit. Sed olim quidem lex illa et testimonium illud Jacobo et Israeli tradita fuerant. Quoniam vero iis acceptis illi transgressi sunt, jure ipse cum alium sibi parasset populum, aliudque testimonium, videlicet corpus Christi, quod Dei Verbi in ipso habitantis templum erat, ut ipse ait: *Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud*⁹; ad hæc etiam populo suo legem aliam, evangelicam videlicet, tradit. Ideo in principio hujus psalmi ait: *Attendite, popule meus, legem meam; cæterum legem antiquam et veterem testificationem*) nam sic interpretatus Symmachus est, dicens: *Et statuit testificationem Jacob* cui priore populo disposita, præcipiens ipsis ut nota facerent ea filiis et nepotibus suis, ut generatio nulla ignoraret, sed legis doctrina in posteris quoque maneret. Idcirco dicendum est: — VERS. 6. *Ut cognoscat generatio altera, filii qui nascentur, et exsurgent, et narrabunt ea filiis suis. Complementum autem et scopus meditationis legis hic erat: — VERS. 7. Ut ponant in Deo spem, et non obliviscantur operum Dei, et mandata ejus exquirant; ut non fiant sicut patres eorum, generatio prava et exasperans: generatio quæ non direxit cor suum, et non fidelis fuit cum Deo spiritus ejus. Quæ illa prior patrum generatio, nisi ea quæ tempore Moysis erat? propter quam Moyses acceptas legis tabulas contrivit; sic enim Moyses illos generationem pravam et perversam vocabat, hæc in illos pronuntians: Filiis vituperabiles, gene-**

A τοὺς κατὰ σάρκα πατέρας· ἀλλ' δὲ γε Σωτὴρ ἐξ αὐτοῦ προσώπου καὶ τῶν κατὰ σάρκα ἐκ τῶν αὐτῶν πατέρων γενομένων ἀποστόλων αὐτοῦ καὶ μαθητῶν καὶ εὐαγγελιστῶν ταύτας προφέρεται τὰς φωνάς λέγων· “Οσα ἡκούσαμεν καὶ ἔγνωμεν αὐτά, καὶ οἱ κατέρρεος ἡμῶν διηγήσατο ἡμῖν; Ταῦτα γάρ ἐκ πατέρων αὐτοὶ παρειλήφθεις, ἡμῖν τοῖς ἐξ ἑθνῶν ὡς μὴ ἐπισταμένοις ἀπαγγελοῦσι, διδάσκοντες τῆμας τὰ τοὺς παλαιοὺς συμβεβηκότα· ἀλλὰ κατὰ διαδοχὴν ἐκ πατέρων τηκούσθη τοῖς παισι, καὶ πάλιν ἐξ ἑκείνων εἰς τοὺς μεταγενεστέρους ἐλήλυθεν, ἐκ τούτων τε αὐτίς εἰς παῖδας παίδων τῇ μνήμῃ παρεδόθη. Διὸ λέλεκται· Οὐκ ἐκρύβη ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτῶν εἰς τερετέραν· Ἀπαγγέλλοντες τὰς αἰτήσεις τοῦ Κυρίου καὶ τὰς δυνατοτάξας αὐτοῦ, καὶ τὰ θαυματάσια αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ἀποίησε. Πολλὰ μὲν ἔστι τὰ παραδόθεντα ἡμῖν ὑπὸ τῶν πατέρων, ἀπέρ αὐτοὺς δὲ Θεὸς εὐεργετῶν διεπράξατο· ἐν δὲ τὸ πάντων ἀναγκαιότερον ἐκεῖνον ἦν, λέγω δὲ τὸ μαρτύριον, καὶ δὲ ἐν τῷ μαρτυρίῳ νόμος, διὸ ἐγγράφως αὐτοῖς παρέδωκεν, ἐντειλάμενος μελετᾶν ἐν αὐτῷ, καὶ τοῖς αὐτῶν παισι τε καὶ ἀπογόνοις τοῖς κατὰ διαδοχὴν γενησομένοις παραδίδοντας τὴν τούτου μελέτην. Διό φησι· *Kai ἀνέστησε μαρτύριον ἐν Ἱακώβῳ, καὶ τόμορ δέθετο ἐν Ἰσραὴλ. Μαρτύριον δὲ ἐκαλεῖτο ἡ σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου, ἐν δὲ ἀπέκειτο ἡ κιβωτὸς τῆς Διαθῆκης, καὶ δὲ ἐν τῇ κιβωτῷ νόμος, τά τε χερουβίμ καὶ τὸ ἱλαστήριον, καὶ ἡ λυχνία, καὶ ἡ τράπεζα, καὶ ἡ πρόθεσις τῶν ἄρτων· ἀπέρ κελευθεὶς ποιῆσαι Μωσῆς, καὶ τὰ τὸν τὸν δειχθέντα αὐτῷ ἐν τῷ δρεὶ κατεσκεύασεν. Ἀλλὰ πάλια μὲν ἐκεῖνος δὲ νόμος καὶ τὸ μαρτύριον ἐκεῖνο τῷ Ἱακὼβ καὶ τῷ Ἰσραὴλ δέδοτο. Ἐπειδὴ δὲ παρέδησαν οἱ παρειλήφθεις, εἰκότως ἔτερον ἐαυτῷ καταπτιάμενος λαὸν καὶ μαρτύριον ἔτερον, τὸ Χριστοῦ σώμα, νῦν δὲ τοῦ οἰκουμένος ἐν αὐτῷ Θεοῦ Λόγου, ὡς αὐτὸς ἀδεῖται εἰπών. Αὕτας τὸν ταῦτα τοῖς αὐτοῖς καὶ νόμοιν ἔτερον τὸν εὐαγγελικὸν τῷ ἐαυτοῦ λαῷ παραδίδωσι. Διὸ ἐν ἀρχῇ τῶν προκειμένων Ἐλεγε· Προσέχετε, λαὸς μου, τὸν τόμορ μου· πλὴν ἀλλὰ τὸν παλαιὸν νόμον καὶ τὴν παλαιὰν διαμαρτυρίαν (οὗτον δὲ ἡμίκηνευσεν δὲ Σύμμαχος εἰπών)· *Kai ἐστησε διαμαρτυριαν τῷ Ἱακώβῳ* τῷ προτέρῳ λαῷ διέθετο, ἐντειλάμενος αὐτοῖς γνωρίσαι αὐτὰ τοῖς υἱοῖς αὐτῶν καὶ ἀπογόνοις, ὡς δὲ μηδεμίαν λάθοι γενεῖται, διαμένοι δὲ ἡ τοῦ νόμου διδασκαλία καὶ εἰς τοὺς μετὰ ταῦτα γενησομένους. Διὸ λέλεκται· “Οπως ἀρ γέ τερετέρα, νιοι τεχθησόμενοι καὶ ἀναστῆσσαι, καὶ ἀναγγελοῦσαι αὐτὰ τοῖς νιοῖς αὐτῶν. Τὸ δὲ συμπέρασμα τῆς τοῦ νόμου μελέτης καὶ δὲ σκοπὸς οὗτος ἦν, *Ira θώρακι επὶ τὸν Θεόν τὴν ἐλέσιδα, καὶ μὴ ἐπιλάθωται τῶν ἔργων τοῦ Θεοῦ*, καὶ τὰς ἐπτολὰς αὐτοῦ ἐκηγήσωσιν· *Ira μὴ τερπται ως οἱ πατέρες αὐτῶν, τερετά σκολιὰ καὶ παραπικρανούσαται· τερετά ητις οὐ κατηγύθεται τὴν παραπλανητικήν, καὶ οὐκ ἐπιστάθη μετὰ τοῦ Θεοῦ τὸ πτερῦμα αὐτῆς.* Τίς δὲ ἦν ἡ προτέρα γενεὰ τῶν πατέρων ἀλλ' ἡ ἐπ' αὐτοῦ Μωσέως γενομένη; διὸ ἦν*

9 Joan. II, 19.

δέξαμενος Μωσῆς τὰς πλάκας τῆς νομοθεσίας συνέτριψεν· οὐτας γοῦν καὶ αὐτὸς Μωσῆς γενεὰν σκολιάν καὶ διεστραμμένην αὐτοὺς ἐκάλει, εἰς αὐτῶν πρόσωπον ἀποτεινόμενος καὶ λέγων· Τέκνα μωμητά, τερεά σκολιά καὶ διεστραμμένη, ταῦτα Κυρίῳ ἀνταποδίδετο; οὗτα λαὸς μωρός καὶ οὐχὶ σορός; Ἀλλ' ἵνα μὴ οἱ μετὰ ταῦτα γενησόμενοι τοῖς πατράσιν ἀποτελεσθῶσιν δύμοι, ἔγγραφον αὐτοῖς περέδωκε τὸν νόμον, καὶ τὴν διαμαρτυρίαν, δι' οὓς κατηγορεῖ μὲν τῶν πατέρων, διεστέλλατο δὲ καὶ διεμαρτύρατο τοῖς τέκνοις μῇ ἐξομοιοῦσθαι τοῖς πατράσι, μηδὲ τῇ προτέρᾳ γενεῇ, ητὶς οὐ κατηγύθει τὴν καρδίαν αὐτῆς, καὶ οὐκ ἐπιστώθῃ μετά τοῦ Θεοῦ τὸ πεινύμα αὐτῆς. Οὐ γάρ φύσεως φαύλης ἦν, οὐδὲ κατασκευῆς πονηρᾶς, ἐκ προαιρέσεως δὲ ἀναγεύουσα διαστροφῆς σκολιά γέγονε· διδ κατὰ τὸν Σύμμαχον διως πρός τὸν Θεὸν τῷ πνεύματι τῷ ἑαυτῆς.

Τιοί Ἐφραίμ, ἐτελεότες καὶ βάλλοτες τόξοις, ἀστράγησαν ἐν ήμέρᾳ πολέμου. Οἱ μὲν ἄγαθοὶ καὶ φιλάνθρωποι Κύριοι τοῖς πρώτοις προπάτοροις τοῦ Τουδαίων Εθνους ἔργα παντὸς λόγου κρείττονα ἐνεδέκαντο τὰ διὰ Μωσέως· οἱ δὲ ἐγίνοντο σκληραύχεναι καὶ ὡς ἀλτθῶς λαὸς μωρὸς καὶ οὐχὶ σοφὸς, καὶ γενέα σκολικὴ καὶ διεστραμμένη. Ἀλλὰ τῶν τριάτων τοιούτων ἀπελεγχόντων, νόμον τοῖς μετὰ ταῦτα παρεδίδουν, διαστειλάμενος καὶ διαμαρτυράμενος ἐν αὐτῷ τὰ τέ πρακτέα καὶ τὰ μῆ· παρασινῶν τε μὴ μιμεῖσθαι τοὺς πατέρας, μηδὲ τὴν γενεὰν τὴν σκολικήν, μηδὲ τὴν παραπικραίνουσαν, ἥτις οὐκ ἔτησθη μετὰ τοῦ Θεοῦ τὸ πρενῦμα αὐτῆς. Οἱ δὲ, χείρους τῶν πατέρων γενόμενοι, οὐδὲν μὲν ἀπὸ τῆς παραδοσίστης τοῦ νόμου γραψῆς ὠφελοῦντο εἰς βάθος κακίας ἐλαύνοντες. Καὶ πρῶτοι γε τούτων ἦσαν οἱ οἰοὶ Ἐφραίμ, τιμηθέντες μὲν ἔξαιρετῷ τιμῇ διὰ τοῦ τὴν αὐτῶν φυλὴν καὶ τὸν αὐτῶν κλῆρον προκριθῆναι τοῦ παντὸς Εθνους, καὶ τὴν κιβωτὸν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου τὴν ὑπὸ Μωσέως ἐν τῇ ἐρήμῳ κατασκευασθεῖσαν ὑποδέξασθαι πρώτους· ὁ γοῦν τόπος δὲ ἐν Σηλῶ, ἔνθα ἡ σκηνὴ καὶ τὸ ἀγίασμα, πρὸ τῆς Ἱερουσαλήμ, τῆς φυλῆς Ἐφραίμ ἐτύγχανεν· ἀλλὰ πρῶτοι ταύτης τυχόντες τῆς τιμῆς, εἰδωλολάτραι γεγόνασι. Καὶ ἔστι γε τὴν ιστορίαν τῶν πεπραγμένων αὐτοῖς ἀπὸ τῆς βίβλου τῶν Κριτῶν ἀναλέξασθαι. Ἐλέγχει δὲ καὶ ὁ παρὼν Φαλμᾶς προῦων ἔησες καὶ λέγων περὶ αὐτῶν· Ἀπώσατο τὸ σκήνωμα Ἰωσῆος, καὶ τὴν φυλὴν Ἐφραίμ οὐκ ἔξελέξατο· καὶ πάλιν· Καὶ ἀπώσατο τὴν σκηνὴν Σηλῶν, σκήνωμα οὐκ κατεσκήνωσεν ἐν ἀνθρώποις· καὶ τὴν οἰτιαν παρίστησιν εἰπών· Μετεστράγησαν εἰς τόξον στρεβλὸν. Καὶ παρώργισαν αὐτὸν ἐν τοῖς βουροῖς αὐτῶν, καὶ ἐν τοῖς τλυποῖς αὐτῶν πυρεῖχλωσαν αὐτόν·· Εἰκότως οὖν καὶ διὰ τῶν προκειμένων εἰρηται· Υἱοί Ἐφραίμ, ἐτελεότες καὶ βάλλοτες τόξον, στρεψησαν ἐν ήμέρᾳ πολέμου· Πῶς δὲ ἀστράφησαν σαφέστερον παρίστησιν εἰπών· Καὶ ἐγένοτο εἰς τόξον στρεβλόν. Δέον γάρ βάλ-

ratio prava et perversa, haecce Domino redditis? siccine poputus stultus et non sapiens¹⁰? Sed ut eorum nepotes patribus similes non evaderent, scriptam ipsis legem tradidit, et testificationem, quae patres quidem incusavit, præcepit autem et testificatus filii est, ut ne patribus similes essent, neque priori illi generationi, quæ non direxit cor suum, et non fidelis fuit cum Deo spiritus ejus. Neque enim pravæ naturæ erat, neque malæ constitutionis; sed ex voluntate Deo obsequentiā detrectans, exacerbavit eum, atque ex perversione tortuosa effecta est. Quamobrem secundum Symmachum dictum est: Generatio invita corde, et infirma erga Deum spiritu suo.

VERS. 9. *Fili Ephraim intendentem et emittentes arcibus, versi sunt in die belli. Bonus quidem et clemens Dominus primis Judaicæ gentis atavis per Moysen inenarrabilia opera edidit: ipsi vero dura cer-
vice fuerunt, et revera populus stultus et non sapiens,
et generatio tortuosa et perversa. Sed cum priores
illos tales fuisse comprobatum fuerit, posteris eo-
rum legem tradidit, præcepta dans illis, et testifi-
catus quænam agenda, a quibus abstinentum es-
set: cohortans quoque ne patres neque generatio-
nem illam tortuosam et exasperantem imitarentur,
quæ non direxit cor suum, et non fidelis fuit cum
Deo spiritus ejus. Illi vero, patribus deteriores, ab
sibi tradita legis scriptura utilitatis nihil percepe-
runt; sed in profundum malorum lapsi sunt. Ho*

rum primi erant filii Ephraim, qui praecellentib[us] honore donati, quod tribus et sors eorum toti genti præhabita fuerit, et arcam Dei tabernaculumque testimonii ab Moyse in deserto constructum ipsi primi acceperint : nam locus ille in Silo, ubi tabernaculum et sanctificatio (antequam in Jerusalem esset) degebatur, tribus Ephraim erat. Verum cum ipsi primi tanto honore dignati essent, idololatræ effecti sunt. Ac cuique licet historiam rerum ab illis gestarum ex libro Judicium colligere. Ipsos autem præsens psalmus in sequentibus quoque coar-guit, dicens : *Repulit tabernaculum Joseph, et tribum Ephraim non elegit; et rursum : Et repulit tabernaculum Silo, tabernaculum suum ubi habavit in hominibus*; causamque profert his verbis : *Conversi sunt in arcum pravum. Et irritaverunt eum in collibus suis, et in sculptilibus suis ad emulationem eum provocaverunt.* Jure ergo in præsentibus dictum est : *Fili Ephraim intendentes et mittentes arcum, versi sunt in die belli.* Quo pacto autem conversi fuerint clariss ostendit dicens : *Et facti sunt in arcum pravum.* Nam cum oportuisset tela immittere et bellum inferre inimicis Dei, idololatræ illi præoptarunt bellum movere Deo. Quare subdit : — VERS. 10. *Non custodierunt testamentum Dei, et in lege*

Deut. xxxii, 6.

ejus noluerunt ambulare. Per filios porro Ephraim reliquos omnes totius gentis populos metaphorice significat, imo etiam quoslibet moribus similes, etiam si non ex eadem tribu fuerint. Nam qui in sequentibus temporibus se abs Jerusalem segregarunt, et in Samaria idola coluerunt, filii Ephraim erant. Merito ergo cum totius gentis transgressores filios Abraham vocasset, confertim omnes incusat, dicens : — VERS. 11, 12. *Et oblitu sunt beneficiorum ejus, et mirabilium ejus quæ ostendit eis. Coram patribus eorum fecit mirabilia in terra Ægypti, in campo Taneos.* Nam omnium eorum oblii quæ patribus suis ostensa sunt, arma tulerunt contra Deum, cum nollent in lege ejus ambulare : etiam si penes ipsos esset ut possent et vellent. Illi vero etsi hac potestate instructi, recto proposito uti noluerunt ; sed Deo terga dantes in illorum olim mirabilium ejus oblivionem venerunt. Qualium autem mirabilium, nisi eorum quæ olim in Ægypto gesta sunt, neque in tota Ægypto, sed in campo Taneos? Quod tamen Moyses in Scriptura sua non declaravit ; sed Asaph, qui propheta erat, in præsenti docet, admiranda illa in Ægypto gesta, a Moyse in campo Taneos edita fuisse. Rursum enim in sequentibus ait : *Sicut posuit in Ægypto signa sua, et prodigia sua in campo Taneos.* Cur in campo Taneos? Quia in hoc maxime dæmoniaca vis obtinebat : tunc multa poterant dæmones in campo Taneos constituti. Id vero Isaias propheta declarat in visione Ægypti, dicens : *Et stulti erunt principes Taneos, sapientes consiliarii regis, consilium eorum stultum fiet. Quomodo dicetis regi : Filii sapientium nos sumus, filii regum qui a principio fuerunt? Ubi sunt sapientes tui, et annuntiant tibi, et dicant tibi, quid consiliï Dominus ceperit super Ægyptum?* Desecrerunt principes Taneos, et perierunt principes Memphis¹¹. Dæmones autem maligni erant, ut verisimile est, qui per oracula et divinationes quamdam sapientiæ speciem prositebantur, et ob illum eorum qui in diversis Ægypti locis principes erant consiliarii effecti sunt. Num forte qui præstigiis Ægyptiacis operam dabanti, et ii qui veneficiis suis Moysi obstiterunt, principes Taneos et sapientes consiliarii regis erant? Quamobrem jure quæ per Moysem in Ægypto facta sunt, in campo Taneos edita esse hic edocemur.

VERS. 13. *Interrupit mare et perdixit eos, et statuit aquas quasi uitem.* Quæ in Ægypto facta sunt, uno verbo complexus dixit : *Quæ fecit mirabilia in terra Ægypti, et adjicit ea quæ non noveramus, in campo Taneos.* Quænam illa mirabilia essent Moysis Scriptura fusiū enarrat. Sed præsens psalmus ea paucioribus infra recenset, dicens : *Conseruit in*

A λειν καὶ πολεμεῖν τοὺς τῷ Θεῷ πολεμίους, οἱ δὲ εἰδωλολατρῶντες πολεμεῖν ἤραντο κατὰ τὸν Θεοῦ. Διὸ ἐπιλέγει· Οὐκ ἐφύλαξαν τὴν διαθήκην τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐν τῷ νόμῳ αὐτοῦ οὐκ ἤδουληθσαν πορεύεσθαι. Καὶ τοὺς λοιποὺς δὲ τῷ παντὸς ἔθνους; δῆλοι μεταφορικῶς διὰ τῶν υἱῶν Ἐφραῖμ, καὶ τοὺς ὄμοιούς τοὺς τρόποις, εἰ καὶ μὴ τῆς αὐτῆς ἐνύγχων διτες φυλῆς, σημαίνουν. Ἐπεὶ καὶ οἱ ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις ἀποσχίσαντες τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ τῆς Σαμαρείας εἰδωλολατρήσαντες υἱοί ἡσαν Ἐφραῖμ. Εἰκότες οὖν τοὺς παραβάτας τοῦ παντὸς ἔθνους οὐκούς Ἀβραὰμ δονομάσας, ἀθρώως διαβάλλει τοὺς πάντας λέγων· Καὶ ἐπειδόθοτο τῷρες εὐεργεσιῶν αἴτοι καὶ τῷρες θαυμαστῶν αἴτοι, ὥν ἐδειξερ αἴτοις. Ἐρατίτορες τῷρες αὐτῷρε, δὲ ἐποίησε θαυμαστία ἐν τῇ Ἀλγύπτῳ ἐπειδίῳ Τάνεως. Πάντων γὰρ τούτων λήθην πεποιημένοι τῶν πρὸς τοὺς πατέρας αὐτῶν ἐπιδειγμένων, ὅπλα ἤραντο κατὰ τὸν Θεοῦ, οὐ βουληθέντες [εν] τῷ νόμῳ αὐτοῦ πορεύεσθαι, καίτοι ἐπ' αὐτοὺς κειμένου τοῦ δύνασθαι καὶ τῷ βούλεσθαι. Οἱ δὲ τὴν δύναμιν ἔχοντες, οὐκ ἦσαν ἀγνοήθησαν ὅρθῃ χρήσασθαι προαιρέσει· νῶτα δὲ δύντες τῷ Θεῷ, λήθην ἀποιήσαντες τῶν πάλαι θαυμασίων αἴτοι. Πολὺν δὲ θαυμασίων ἦ τῶν ἐν αὐτῇ γενομένων τῇ Ἀλγύπτῳ, καὶ οὐκ ἐν πάσῃ Ἀλγύπτῳ, ἀλλὰ δὲν τῷ τῆς Τάνεως πεδίῳ; Ὅπερ Μωσῆς μὲν οὐκ ἐδήλωσε διὰ τῆς ἑαυτοῦ Γραφῆς· δὲ Ἀστρ., προφήτης ὁν, διδάσκει διὰ τῶν προκειμένων, ὃς ἐν τῷ πεδίῳ Τάνεως τὰ ἐν Ἀλγύπτῳ πραχθέντα θαύματα διὰ Μωσέως ἐπετελέσθη. Λέγει δὲν οὖν αἵμας προιὼν διὰ τῶν ἔξης· Ός ἔθετο ἐν Ἀλγύπτῳ τὰ σημεῖα αὐτοῦ καὶ τὰ τέμενα αὐτοῦ ἐν πεδίῳ Τάνεως. Διὰ τί δὲ ἐν τῷ τῆς Τάνεως πεδίῳ; Ἐπειδήπερ ἐν τούτῳ μάλιστα τὰ τῆς δαιμονικῆς ἐνεργειας ἐπεκράτει· τότε πολλά τε ἰσχυν κατ' ἔκεινον καιρού οἱ ἐν τῇ Τάνει ἰδρυμένοι δαίμονες. Τοῦτο δὲ ὅριον Ἡσαΐας δὲ προφήτης ἐν τῇ ὁράσει τῆς Ἀλγύπτου λέγων· Καὶ μαροὶ ἐσονται οἱ ἄρχοντες Τάνεως, οἱ σοφοὶ σύμβουλοι τοῦ βασιλέως, η βουλὴ αἰτῶν μωραρθήσεται. Πῶς δρεῖτε τῷ βασιλεῖ, γιοι συρετών ήμεις, υἱοὶ βασιλέων τῷρες ἐξ ἀρχῆς; Πῶν εἰσὶν οἱ σοφοὶ σου, καὶ ἀραγγειλάτωσάρ σου, καὶ εἰπάτωσάρ σου τὸ βεβούλευται Κύριος ἐπ' Αἴγυπτον; Ἐξέλιπον οἱ ἄρχοντες Τάνεως, καὶ ἀπόλυτο οἱ ἄρχοντες Μέμφεως. Δαιμονες δὲ ἡσαν, ὡς εἰχός, πονηροὶ διὰ χρησμῶν καὶ μαντειῶν σοφίαν τινὰ ἐπαγγειλόμενοι, καὶ ἐν ταύτῃ τῶν κατὰ τόπους κρατούντων τῆς Ἀλγύπτου σύμβουλοι γινόμενοι. Μήποτε δὲ καὶ οἱ ταῖς γοητείαις τοῖς Ἀιγυπτιακαῖς προσανέχοντες, οἱ τε ἀντιστάντες Μωσεῖ ταῖς φαρμακείαις αὐτῶν, οἱ ἄρχοντες ἡσαν Τάνεως, καὶ οἱ σοφοὶ Τάνεως δὲ παρὸν λόγος διδάσκει πεπρᾶθαι τὰ διὰ Μωσέως ἐν Ἀλγύπτῳ γεγενημένα.

B Διέργηξε θάλασσαν καὶ διῆγαγεν αὐτοὺς, παρέστησεν ὑδατα ὥστε ἀσκότ. Τὰ μὲν ἐν αὐτῇ παραγμένα τῇ Ἀλγύπτῳ διὰ μιᾶς ἐπετέμετο λέξεως εἰπάν. Αἱ ἐποίησε θαυμαστία ἐν τῇ Ἀλγύπτου, καὶ προσθεῖ; οὐκούς διδειμεν, ἐν πεδίῳ Τάνεως. Τίνε δὲ ἦν τὰ θαυμάτα, εἰς τὰλάτος μὲν ἡ Μωσέως περιέχει Γραφή· ἐπιτέμνεται δὲ ταῦτα διὰ παρὸν φαλμὸς

¹¹ Isa. xix, 11-13.

δν τοις μετὰ ταῦτα λέγων· Μετέστρεψεν εἰς αἷμα τὸν κοταροὺς αὐτῶν, καὶ τὰ δύμρήματα δύως μὴ πλιώσιν. Ἐξαπέστειλεν εἰς αὐτοὺς κοινόμυιαν καὶ κυτέφαγεν αὐτοὺς, καὶ τὰ τούτους ἐπιλεγόμενα. Ταῦτα μὲν οὖν κατ' Αἴγυπτον ἔγινετο ἐν πεδίῳ Τάνιεως· ἀ δὴ παρελθὼν ἐπὶ τοῦ παρόντος ὁ λόγος, τὰς εἰς τὸν λαὸν εὐεργεσίας προτάττει· ὡς δῆλον τὴν θάλασσαν, εἰς πολλὰ μέρη διαιρεθέντων τῶν υδάτων· ὁ δὴ παρίσταται διὰ τοῦ φάσκοντος λόγου· Τῷ καταδιλόντι τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν εἰς διαιρέσεις, καὶ διαγαργότει τὸν Ἰσραὴλ διὰ μεσού αὐτῆς. Φασὶ γοῦν Ἐβραίων παῖδες εἰς ἕδη τμῆματα διῃρήσθαι αὐτὴν κατ' ἀριθμὸν τῶν ἕδη φυλῶν τοῦ λαοῦ· ὡστε ἀφωρισμένως ἐκάστην διελθεῖν φυλὴν, κατὰ τὴν ἀπονεμηθέσαν αὐτῇ πορείαν. Διισταμένων δὲ τῶν υδάτων, καὶ ἔτρες τῆς ἐν τῷ μεταξὺ συσταμένης, ἀκόλουθον ἦν συνοχήν γίνεσθαι τῶν υδάτων, ὡς κυρτοῦσθαι αὐτὰ συνεχόμενα πρὸς ἄλληλα κυρτούμενα καὶ μετωριζόμενα, καὶ ὥσπερ ἐν ἀσκῷ τῷ δέρι περικλείμενα· διὸ λέλεκται· Παρέστησαν οὗτα ὡσεὶ ἀσκόν.

Μετὰ δὲ τὸ τηλικοῦτον θαῦμα, ὀδηγήσεον αὐτοὺς, φῆσιν, ἐν νεφελῇ ημέρας, ἐπισκιαζούσης καὶ σκέπην αὐτοῖς παρεχούσης τῆς νεφέλης, ὡς ἂν μὴ ὑπὸ τοῦ φλογομού τοῦ ἡλιακοῦ καταπονοῦντο. Καταλήλως δὲ τῇ τῆς ἡμέρας νεφέλῃ, στύλος πυρὸς διὰ τῆς νυκτὸς προήγεν αὐτοὺς, ἡμέραν αὐτοῖς φωτεινὴν ἀπεργαζόμενον· διὸ λέλεκται, Καὶ δληρ τὴν ρύκτα ἐν φωτισμῷ πυρός. Ἐπὶ τούτοις λέγεται· Διέρρηξε πέτραν ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ ἐπέτισεν αὐτοὺς ὡς ἐν ἀδύστῳ πολλῇ. Τίτηρι δὲ δύως καὶ ἐνταῦθα τὸ πλῆθος τῶν υδάτων ἀδυστοῖς ἀνόμμασεν. Ἀντὶ δὲ τοῦ, διέρρηξε πέτραν, ὁ Ἀκύλας, ἐσχισε πέτρους ἐν ἐρήμῳ, ἐξέδωκε, δουλεύσας τῇ Ἐβραϊκῇ γραψῇ, δι' ἣς παρίσταται, ὡς οὐ μία πέτρα ἦν ἡ ἀναδόλυσα αὐτοῖς τὰ υδάτα, ἀλλὰ πολλα. Ὁθεν δὲ θεος Ἀπόστολος ἐπιστηματίνεται λέγων· Ἐπιτοργοὶ γάρ ἐν πτυσματικῆς ἀκολουθούσης αὐτοῖς πέτρας· ἡ πέτρα δὲ ἦν ὁ Χριστός· ὡς ἀπανταχοῦ παρεπομένης αὐτοῖς πέτρας, καὶ κατὰ σταθμοὺς καὶ κατὰ μονάς καὶ κατὰ πάντα τόπον παρούσης. Ἐπιτηρήσας δὲ τοῦτο καὶ ἐν τῇ Μωσέως εὐρήσεις Γραφῇ· ἐν μὲν τῷρ τῇ Ἐξόδῳ εἰρηται· Καὶ κυρενέβαλον ἐν Ραφιδεῖρ καὶ οὐν ἦν υδωρ πικίν τῷ λαῷ. Καὶ ἐλοιδορεῖτο ὁ λαὸς πρὸς Μωσῆν· καὶ ἐξῆς· Εἰπε Κύριος πρὸς Μωσῆν· Προκορεύον τοῦ λαοῦ, λάβε δὲ μετὰ σεαυτοῦ ἀπὸ τῶν προσθντέρων τοῦ λαοῦ, καὶ τὴν ἥσθιον ἐν τῇρ πέτρᾳ ἐν Χωρέδ· καὶ πατέξω τὴν πέτραν, καὶ ἐξειλεύσεται ἐξ αὐτῆς υδωρ, καὶ πλεσται ὁ λαός. Καὶ ἐσκίησεν οὐτως Μωσῆς. Ταῦτα μὲν οὖν ἐν Ἐξόδῳ· ἐν δὲ τοῖς Ἀριθμοῖς λέλεκται· Καὶ ἥλθον οἱ νιοὶ Ἰσραὴλ πάσου ἡ συνταγμῷ εἰς τὴν ἔρημον Σείρ, καὶ οὐκ ἦν υδωρ τῇ συνταγμῷ, καὶ ἥθροισθησαν ἐπὶ Μωσῆν καὶ Ἀαρόν. Καὶ ἐλοιδορεῖτο ὁ λαὸς πρὸς Μωσῆν. Καὶ ἐξῆς· Εἰδήσε-

A sanguinem fluminis eorum, et imbreas eorum ne biberent. Misit in eos cænomyiam et comedite eos, et cætera. Hæc itaque contra Ἑgyptios in campo Taneos contigerunt, quæ transcurrrens in præsenti beneficia in populum præmittit: ut scilicet aquis plures in partes divisis, mare pertransierit, quod his verbis declaratur: Qui divisit mare Rubrum in divisiones, et eduxit Israel per medium ejus¹². Aiunt itaque Hebrei in duodecim sectiones divisum suis mare secundum numerum duodecim populi tribuum; ita ut singulæ tribus separatim in assignato sibi meatu pertransirent. Cum porro aquæ intermedio spatio sejunctæ essent, et arida terra in medio haberetur, consequens erat aquas in cumulum evectas contingere, in aere tumidas elevari et attolli, in ipsoque aere quasi in utre concludi; quapropter dicitur: Et statuit aquas quasi utrem.

B καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ἀπὸ ἐπαρέσθαι καὶ ὑψοῦσθαι κυρτούμενα καὶ μετωριζόμενα, καὶ ὥσπερ ἐν ἀσκῷ τῷ δέρι περικλείμενα· διὸ λέλεκται· Παρέστησεν οὗτα ὡσεὶ ἀσκόν.

C VERS. 14. Post tantum miraculum deduxit eos, inquit, in nube diei, adumbrante, atque legumentum præbente nube, ut ne solis cæstu laborarent. Ut porro nube diei tegebantur, sic congruenter columnæ ignis ipsis noctu præbait claram diem efficiens: quare dicitur: Et tota nocte in illuminatione ignis. Ad hæc dicitur: Vers. 15. Interrupit petram in eremo, et polavit eos velut in abysso multa. Observes porro velim hic etiam copiam aquarum abyssum vocari. Pro illo autem, interruptum petram, Aquila, divisit petras in eremo, edidit, Hebraicæ videlicet litteræ serviens, qua declaratur non unam, sed plures petras ipsis aquas emississe. Unde divinus Apostolus hæc adnotat: Bibebant autem ex spirituali consequente eos petra: petra autem erat Christus¹³. Quasi scilicet eos ubique petra sequeretur, ac in stationibus, in mansionibus, in omnique loco præsens adesset. Illud quoque in Moysis Scriptura observare licet; nam in Exodo dicitur: Et castrametati sunt in Raphidin, et non erat populo aqua ad bibendum. Et jurgatus est populus cum Moyse; ac deinde: Dixit Dominus ad Moysen: Antecede populum et sume tecum ex senioribus populi, et virgam qua percussisti mare, et vades. En ego steli ante te ibi supra petram in Choreb: et percutiam petram et exhibe ex ea aqua, et bibet populus; facitque Moses ita¹⁴. Hæc in Exodo; in Numeris autem dicitur: Veneruntque filii Israel omnis multitudo in desertum Sin, et non erat aqua multitudini, et conuenierunt ad Moysen et Aaron: et jurgatus est populus contra Moysen; ac deinde: Locutus est Dominus ad Moysen dicens: Tolle virgam, et congrega multitudinem, tu et Aaron frater tuus, et loquemini ad petram coram eis, et dabit aquas suas. Et efficeret ipsis aqua de petra, et potabit multitudinem et iumenta eorum¹⁵. Iure ergo quia variis in locis visa est petra aquam subministrare, de priore quidem in persenti dicitur: Interrupit petram in eremo, et

¹² Psal. cxlviii, 13, 14. ¹³ 1 Cor. x, 4. ¹⁴ Exod. xvii, 1, 2, 5, 6. ¹⁵ Num. xx, 1, 2, 7, 8.

*adaquavit eos velut in abyso multa; de alia vero
deinde subjungit: — VERS. 16. Et deduxit aquam de
petra, et deduxit tanquam flumina aquas. Verumtamen
cum tot illis subministrata bona fuissent, nihilominus
apposuerunt peccare (VERS. 17), peccare autem
non sibi, sed ipsi. In ipsum enim Deum pecca-
tum eorum vertiebat, dum per contradictionem in
ipsum impie agerent. Quare subjicit: Exacerba-
rerunt Excelsum in inaquoso; sive secundum Aqui-
lam, Ut rebellarent contra Excelsum in invio; sive
secundum Symmachum, Ut contenderent cum Ex-
celso in siti in invio. Quare autem exacerbaverunt
Excelsum in inaquoso docuit Moyses; postquam
enim suppeditasset eis aquam de petra, haec nar-
rat¹⁶: Et vocavit nomen loci illius, Tentatio et juri-
gium, propter jurgium filiorum Israel, et quia tenta-
verant Dominum dicentes, An est Deus in nobis, necne?
κατὰ τὸν Ἀκύλαν, Τοῦ προτεροῦσαι Υψίστῳ ἀβάτῳ
διῆγει ἐτὸν ἀβάτῳ. Διὰ τὸ δὲ παρεπίχραναν τὸν "Υψίστον
ἐν ἀνύδρῳ, ἑδίδαξε Μωσῆς· μετὰ γὰρ τὸ παρ-
σχεῖν αὐτοῖς ἐκ πέτρας τὸ ὄντωρ, ιστορεῖ λέγων· Καὶ ἐπωρόμασε τὸ δρυμα τοῦ τόπου ἔκειτον, Πειρασμὸς
καὶ λοιδόρησις, διὰ τὴν λοιδορίαν τῶν νιῶν Ἰσραὴλ, καὶ διὰ τὸ πιερδέειν αὐτοὺς Κύριος ἀ-
γορας· Εἰ δοῦ: Θεὸς ἐτὸν ἡμῖν, ηδὲ;*

VERS. 18, 19. *Et tentaverunt Deum in cordibus suis, ut peterent escam animabus suis. Et male locuti sunt de Deo. Quomodo male locuti sint de Deo narrat Moyses dicens¹⁷: Et murmuravit omnis congregatio filiorum Israel contra Moysem et Aaron, et dixerunt ad eos: Utinam mortui essemus percussi a Domino in terra Ægypti, quando sedebamus super lebetes, et comedebamus panes ad saturitatem! Quia eduxistis nos, ut occideretis totam hanc multitudinem fame. Postea vero ait Moyses ad populum¹⁸: Nos vero quid sumus: non enim contra nos murmur vestrum est, sed contra Deum. Accedite coram Deo: audivit enim murmur vestrum. Post hæc autem¹⁹, Locutus est Dominus ad Moysem dicens: ego audivi murmur filiorum Israel, etc. Hæc igitur memorat sermo præsens his verbis: Et tentaverunt Deum in cordibus suis, ut peterent escam animabus suis. Et male locuti sunt de Deo, et dixerunt, Numquid poterit Deus parare mensam in deserto? — VERS. 20. Quoniam percussit petram et fluxerunt aquæ, et torrentes inundaverunt; numquid et panem poterit dare, aut parare mensam populo suo? Hæc quidem in histo-
ria non feruntur, sed hic observatur eos isthæc cogitasse. Tentaverunt, inquit, Deum in cordibus suis, et, Male locuti sunt de Deo. Quomodo male locuti sunt, nisi hæc cogitando, etsi id minime labiis protulerint, sed mente revolverint, quæ ille cordium cognitor bene novit audivitque? Quamobrem dicitur: — VERS. 21. Audivit Dominus et distulit. Pro quo Aquila, et non supersedit, interpretatus est, id est, non distulit; Symmachus vero, et iratus est. Deinde ait, Et ignis accensus est in Jacob, et ira ascendit in Israel. Apud Moysem quoque scribitur²⁰: Et erat populus murmurans contra Dominum, et audivit Dominus et iratus est: et incensus est in eis ignis a Domino, et devoravit partem*

**Κύριος πρὸς Μωσῆν λέγων· Λάβε τὴν ἁδδὸν,
καὶ ἐκκλησίασο τὴν συναγωγὴν σὺ καὶ Ἄαρὼν
οἱ ἀδελφοὶ σου, καὶ λαλήσετε πρὸς τὴν πέτραν
ἔταρτον αὐτῶν, καὶ δώσει τὰ ὄντα αὐτῆς. Καὶ
ἔχοστεται αὐτοῖς ὅντα ἐκ τῆς πέτρας, καὶ ποτεῖται
τὴν συναγωγὴν καὶ τὰ κτήτην αὐτῶν. Εἰκὼν
οὖν ἐπειδήπερ ἐν διαφόροις τόποις φαίνεται ἡ πέτρα
χορηγήσασα τὸ ὄντωρ, περὶ μὲν τῆς προτέρας διὰ τῶν
προκειμένων εἰρηται· Διέρρηξε πέτραν ἐτὸν ἡρήμω,
καὶ ἐπότισετ αὐτοῖς ὡς ἐτὸν ἀδύνσω πολλῇ· περὶ
δὲ τῆς ἑτέρας ἔξης ἐπάγε· Καὶ ἐξήραγεν ὅντα ἐτὸν
πέτρας, καὶ κατήγαγεν ὡς ποταμοὺς ὄντας. Πλὴν
ἄλλα τοσούτων αὐτοῖς χορηγηθέντων, δύμας προσέθετο
τοῦ ἀμαρτάνειν, καὶ ἀμαρτάνειν οὐχ ἔκντος, ἀλλ’
αὐτῷ. Κατ’ αὐτοῦ γάρ τον Θεοῦ τὴν ἀμαρτίαν ἡμάρτα-
B νον, ἀσθενύντες διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν ἀντιλογίας. Διὸ
ἐπιλέγει· Παρεπίκραταν τὸν Υψίστον ἐτὸν ἀνύδρῳ· ἡ
κατὰ τὸν Σύμμαχον, Φιλοτεκεῖται τῷ Υψίστῳ ἐτὸν
διλύψει· Αἰτίας διδίδαξε Μωσῆς· μετὰ γὰρ τὸ παρ-
σχεῖν αὐτοῖς ἐκ πέτρας τὸ ὄντωρ, ιστορεῖ λέγων· Καὶ
λοιδόρησις, διὰ τὴν λοιδορίαν τῶν νιῶν Ἰσραὴλ, καὶ διὰ τὸ πιερδέειν αὐτοὺς Κύριος ἀ-**

**Καὶ ἐξεπέλασται τὸν Θεόν ἐτὸν καρδίας αὐτῶν,
τοῦ αἰτησατο βρῶμα ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν. Καὶ κατε-
λάησαν τοῦ Θεοῦ. "Οπως κατελάπησαν τοῦ θεοῦ
καὶ Μωσῆς διδάσκει λέγων· Καὶ ἐρόγγυον ταῦτα
συναγωγὴν νιῶν Ἰσραὴλ ἐπὶ Μωσῆν καὶ Ἄαρόν,
καὶ εἰπαν πρὸς αὐτούς· "Οφελον ἀπεθάνομεν
π. Ιησούτες υπὸ Κυρίου ἐτὸν τῇ Αἰτίᾳ τον, δια-
κειθεσαμεν επὶ τὸν λεβήτων, καὶ ἐφέργομεν ἀρ-
τους εἰς πλησιονήρι! "Οτι ἐξηγάγετε τημᾶς
ἀποκτείναι κάσταν τὴν συναγωγὴν ταύτην ἐτὸν λιμῷ. Καὶ μετὰ ταῦτα εἶπε Μωσῆς πρὸς τὸν λαόν·
Ημεῖς δὲ τὸ διεμενον, οὐ γάρ καθ’ ημῶν δι τοτη-
γμόδιον ὄμων ἔστιν, ἀλλὰ κατὰ τοῦ Θεοῦ. Προσέ-
θετε ἔταρτον τοῦ Θεοῦ, εἰσακήκοος γάρ τον τοτη-
γμόν τον διατηνει. Καὶ μετὰ ταῦτα· Εἰλάτης Κύ-
ριος πρὸς Μωσῆν λέγων· Ἐγὼ δικησα τὸν
τοτηγμόν τον νιῶν Ἰσραὴλ, καὶ τὰ ἔξης. Τούτων
οὖν μεμνημένος καὶ δι παρὸν λόγος, εἶπε· Καὶ ἐξ-
πέλασται τὸν Θεόν ἐτὸν καρδίας αὐτῶν, τοῦ αἰτη-
σατο βρῶμα ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν. Καὶ κατελάησαν
τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰπαν· Μὴ δυνήσεται δι θεός ἐτο-
μάσαι τράπεζαν ἐτὸν ἡρήμω; Ἐπει ἐπάταξε πέτραν
καὶ ἐφρύσοραν ὄντας, καὶ χειμαρροὶ κατεκαύσθη-
σαν· μηδὲ καὶ ἀρτοὶ δύναται δούναι, ηδὲ τοιμάσαι
τράπεζαν τῷ λαῷ αὐτοῦ; Ἐν μὲν οὖν τῇ ιστορίᾳ οὐ
φέρεται ταῦτα· ἐνταῦθα δὲ τετήρηται, ὡς ἀρα ταῦτα
διενοθῆσαν· Ἐξεπέλασται, γάρ φησι, τὸν Θεόν ἐτὸν
καρδίας αὐτῶν, καὶ, Κατελάησαν τοῦ Θεοῦ.
Πῶς δὲ κατελάλησαν τὴν τάδε διανοθέντες, εἰ καὶ μή
χειλεσι φθεγξάμενοι, ἀλλὰ ταῖς ψυχαῖς λογισάμενοι,
διὸ δι καρδιογνώστης εἰδὼς ἤκουσε; Διὸ εἴρηται·
Ἔκουσε Κύριος καὶ ἀτεβάλετο. Ἄνθ' οὐδὲ μὲν
Ἄκυλας, Καὶ ἀνυπερβέτησεν, τηρήνευσε, τουτόσιν,
οὐχ ὑπερέθετο· δὲ δι Σύμμαχος, Καὶ ἐχολάθη· εἴτα,
Καὶ πῦρ ἀνίσθη, φησιν, ἐτὸν Ιακώβ, καὶ ὅρηδεται
ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ. Καὶ παρὰ Μωσεῖ δὲ γέγραπται·**

¹⁶ Exod. xvii, 7. ¹⁷ Exod. xvi, 2, 3. ¹⁸ ibid. 7, 9.

¹⁹ ibid. 11, 12. ²⁰ Num. xi, 1-3.

Kαὶ ἦν δὲ λαὸς τοττόνων ἐποττοῖς Κυρίου, καὶ ἐθνμάθη ὁργὴ αὐτοῦ· καὶ ἐξεκαίδη ἐτοιοῖς πῦρ παρὰ Κυρίου, καὶ κατέ-
φεγέτε μέρος τῆς παρεμβολῆς. **Καὶ** ἐκέκραξεν δὲ λαὸς πρὸς Μωσῆν· καὶ οὗτος πρὸς Κύ-
ριον, καὶ ἐκόπισεν τὸ πῦρ. **Καὶ** ἐκλήθη τὸ δρομα-
τοῦ τόπου ἐκείνου Ἐμπυρισμός, διεὶς ἐξεκαίδη ἐτο-
ιοῖς πῦρ παρὰ Κυρίου. Διὸ καὶ ἐν τῷ μετὰ χει-
ρας εἰρηται· **Καὶ** ἀριθμθεὶ πῦρ ἐτοιοῖς Ιακώβ, καὶ ὁργὴ
ἀνέβη ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ, διεὶς οὐκέτετενος ἐτῷ
Θεῷ, οὐδὲ ἡλιποταρέστη ἐπὶ τῷ σωτηρίον αὐτοῦ. **Καὶ**
ἐντετλατον τεχέλαις ὑπεράρωθεν, καὶ θύρας οὐ-
ρανοῦ ἀνέψει. **Καὶ** ἔβρεξεν ἐπ' αὐτοὺς μάρρα φα-
γεῖν, καὶ ἀρτοὶ οὐρανοῦ ἔδωκεν αὐτοῖς. **Ἄρτος**
ἀγγέλων ἔφαγεν ἀνθρωπος. Τὸ δὲ, Ἐρετλατο-
ν τεχέλαις ὑπεράρωθεν, αἰνίττεσθαι μοι δοκεῖ πρόσ-
ταγμα δεδοθεῖαι ἀγγελικαῖς δυνάμεσι, ταῖς εἰς τὰ
παραδόξα τόπε διακονούμεναις, δι' ὧν καὶ τὸ μάρνα
ἔχοργητο τῷ λαῷ. Διδασκόμεθα δὲ καὶ ἐντεῦθεν,
ὡς δρα νεφέλαι αἱ ἀγγελικαῖς δυνάμεις κέκληνται, ὡς
καὶ ἐν τῷ φάσκοντι προφήτῃ· **Καὶ** ταῖς τεχέλαις
ἐντελούμαι τοῦ μὴ βρέξαι εἰς αὐτὸν ὑετὸν·
ῶστε τοὺς ἀγγέλους νοεῖσθαι τὰς νεφέλας, ὥσπερ
εῦν καὶ ἐνταῦθα. **Καὶ** εἰκός γε ἡν διὰ μὲν πονηρῶν
δυνάμεων τὰς κατ' Ἀγυπτίων ἐπιτελεῖσθαι πληγὰς
κατὰ τὸν φάσκοντα λόγον· Ἀπέστειλεν εἰς αὐτοὺς
ὅργην καὶ θυμόν, θλίψιν καὶ ἀποστολὴν δι' ἀγ-
γέλων πονηρῶν· τὰ δὲ χρηστότερα δι' αἰσιῶν καὶ
δεξιῶν ἀγγέλων γεγενήθεισι. Διὸ λέλεκται· **Καὶ** ἐρε-
τλατον τεχέλαις ὑπεράρωθεν, καὶ θύρας οὐρανοῦ
ἀνέψει. Θύρας δὲ οὐρανοῦ ἀνοιγνυμένας τὰς οὐρα-
νίους νέει πράξεις. Πάντα γάρ τὰ παραδόξας ὑπὸ τοῦ
Θεοῦ πεπραγμένα θεία καὶ οὐράνια ἡν· ἀ δὴ καὶ
ἀνθρώποις ἀποκέλειστο, διεὶς μὴ ἐγίγνετο· διεὶς δὲ
παραδόξως ἐγίγνετο, ὥσπερ θύρας τινὰς οὐρανίους
ἀνέψειν αὐτοῖς. Ἀντὶ δὲ τοῦ, **Ἄρτος ἀγγέλων**
ἔφαγεν ἀνθρωπος, δι' Ἀκύλας, **Ἄρτος δύναστῶν**
ἔφαγεν ἀνθρ., ἡμιτνευσεν δὲ Σύμμαχος, **Καὶ** πυ-
ρὸν οὐρανοί παρέσχεν αὐτοῖς, ἀρτοὶ μεράλων
ἔφαγεν ἀνθρωπος. **Καὶ** τῇρει διπλας ἡ Ἐβραικὴ
φωνὴ οὐ περιέχει τὸ, **Ἄρτος ἀγγέλων·** ἀλλ' ἡτοι
κατὰ τὸν Ἀκύλαν, ἀρτοὶ δύναστῶν· ἡ κατὰ τὸν
Σύμμαχον, ἀρτοὶ μεράλων· ἡ κατὰ τὸν Θεοδοτίωνα,
ἀρτοὶ δύναστῶν· ἡ κατὰ τὴν πέμπτην ἔκδοσιν,
ἀρτοὶ δύναστῶν. Ἀγγέλων δὲ, οὐδὲν τις ἡμιτνευσεν.
Ἐπειδὲ μηδὲ τὸ Ἐβραικὸν τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον,
ἴνα μη τις νομίσῃ καὶ τὰς ἀγγελικάς δυνάμεις αι-
σθητῇ χρῆσθαι τροφῇ. Μέμφεται δὲ καὶ διὸ Σωτὴρ καὶ
Κύριος ἡμῶν ἐν Εὐαγγελίοις τοῖς νομίζουσιν, διεὶς
ἀγγέλων ἡν τροφὴ τὸ ἐν τῇ ἐρήμῳ χορηγηθὲν τῷ
λαῷ μάρνα· διὸ ἐλέγεν· Ἀμήν, ἀμήν λέρω θύμιν·
οὐ Μωσῆς διδώκειν ὑμῖν τὸν ἀρτοῖς δὲ τοῦ οὐρα-
νοῦ τὸν ἀληθινόν· καὶ πάλιν· Οἱ πατέρες ὑμῶν
ἔφαγοτεν ἐπὶ ἐρήμῳ τὸ μάρνα, καὶ ἀπέθανον. Οὕ-
τος δέ στιν δὲ τοῖς δὲ τοῦ οὐρανοῦ καταβαλλων,
τινας δὲ αὐτοῦ γάρη καὶ μὴ ἀποθνήσκη. Εἰ μὲν
οὖν, φησιν, οὐράνιος ἡν ἀρτος, φρήσθαι τοὺς ἀγγέ-

λούν. **Et clamavit populus ad Moysen, et pre-**
catus est Moyses Dominum, et cessavit ignis. Et vo-
catum est nomen loci illius, Incendium, quia exarsit
in eis ignis a Domino. Quapropter in praesenti
psalmo dictum est: Et accensus est ignis in Jacob,
et ira ascendit in Israel, (VERS. 22-25) quia non
crederunt in Deo, nec speraverunt in salutari ejus.
Et mandavit nubibus desuper, et januas celi aperuit.
Et pluit illis manna ad manducandum, et panem
celi dedit eis. Panem angelorum manducavit homo.
Illud autem, Mandavit nubibus desuper, subindicare
videtur mihi, mandatum angelicis virtutibus, quæ
ad prodigia edenda tunc ministrabant, traditum
esse, et ab illis populo manna suppeditatum fuisse.
Hinc item edocemur angelicas virtutes forte nubes
vocatas fuisse, quemadmodum et in propheta qui
ait: Et nubibus mandabo ne pluant super eam im-
brem²¹: ita ut angeli nubes esse intelligentur, per-
inde atque in hoc loco: ac par erat a malignis vir-
tutibus plagas Aegyptiis infligi, ut his enuntiatur:
Misit in eos iram et furorem et tribulationem, et im-
missionem per angelos malos; contra vero quæ me-
liora erant per faustos probosque angelos præstari.
Quare dicitur, Et mandavit nubibus desuper, et ja-
nucas celi aperuit. Januas cœlestia apertas coelestia
opera esse existimato. Omnia quippe quæ mirabili
modo a Deo perpetrabantur divina et cœlestia erant,
quæ cum non fierent, hominibus claudebantur; cum
autem stupenda ratione edita sunt, sic ceu quas-
dam cœlestes januas ipsis reserbat. Pro illo au-
tem, Panem angelorum manducavit homo, Aquila,
Panem potentium manducavit vir, interpretatus
est; Symmachus vero, Et frumentum cœlestis præ-
buit eis, panem magnorum manducavit homo. Notandum
autem Hebraicam vocem non habere illud, pa-
nem angelorum; sed sive secundum Aquilam, pa-
nem potentium; sive secundum Symmachum, panem
magnorum; sive secundum Theodotionem, panem
potentium; vel secundum quintam editionem, panem
potentium. Angelorum vero alias nemo interpreta-
tus est, quia Hebraicum exemplar non sic habet;
ut ne quis arbitretur angelicas etiam virtutes sen-
sili uti alimento. In Evangelio autem Servator et
Dominus noster eos coarguit, qui putarent manna
populo in solitudine subministratum, angelorum
D esse cibum; quare dicit²²: Amen, amen dico vobis,
non Moyses dedit vobis panem de cœlo verum; ac rur-
sum²³: Patres vestri manducaverunt manna in de-
serto, et mortui sunt. Hic est panis qui de cœlo de-
scendit, ut si quis ex ipso manducet, non moriatur.
Si itaque, ait, cœlestis esset panis quo uti angelos
verisimile est, nequaquam mortui essent qui ex illo
pane in deserto gustaverant: at quia nec cœlestis,
nec vero panis angelorum erat, ideo mortui sunt.
Hic vere cœlestis panis est, cuius quisquis parti-
ceps fuerit, nunquam morietur. Quis hic panis
esset docet his verbis: Panis autem Dei est qui de

²¹ Isa. v. 6. ²² Joan. vi, 32. ²³ ibid. 49, 50.

*cælo descendit, qui dat vitam mundo*²¹. Id item declarat dicens : *Ego sum panis vita : qui venit ad me non esuriet, et qui credit in me non siti et unquam*²² ; ac rursum : *Ego sum panis virus qui de cælo descendit. Si quis manducaverit ex pane meo, vivet in æternum*²³. Itaque angelicæ quoque virtutes ex participatione Verbi vita fruuntur æterna. Nam solum unigenitum Dei Verbum, rationabilis omnis substantia alimentum est. Quamobrem apposite Hebraica lectio in præsenti non habet illud, *Panem angelorum manducavit homo*.

καταβάς. 'Εάρ τις φάγη ἐκ τοῦ ἁμοῦ ἀρτου, ζίσεται εἰς τὸν αἰώνα. Οὐκοῦν καὶ αἱ ἀγγεικαὶ δυνάμεις ἐκ τῆς τοῦ Λόγου μεταλήψεως αἰώνιον ζωὴν καρποῦνται. Μόνος γὰρ ὁ μονογενῆς τοῦ Θεοῦ Λόγος πάσης λογικῆς οὐσίας θρηπτικὸς τυγχάνει. Διόπερ ἀκριβῶς τῇ 'Ἐβραικῇ ἀνάγνωσις ἐν τοῖς προκειμένοις οὐ περιέχει τὸ, *'Ἄρτον ἀγγέλων ἔχαρεν ἀρθρωπος*.

VERS. 26-31. *Cibaria misit eis ad saturitatem. Transtulit Austrum de cælo, et induxit in virtute sua Africum. Et pluit super eos sicut pulverem carnes, et sicut arenam marium volatilia pennata : et cediderunt in medio castrorum eorum, circa tabernacula eorum. Et manducaverunt et saturati sunt nimis, et desiderium eorum attulit eis, non sunt fraudati a desiderio suo. Adhuc esca eorum erat in ore ipsorum, et ira Dei ascendit super eos : et occidit plures eorum, et electos Israel impedivit. Quod non modo panem, sed etiam opsonium procuraverit eis docet Moysis Scriptura, in Exodo quidem dicens*²⁴ : *Et dixerunt Moyses et Aaron ad totum cætum filiorum Israel : Vespere scietis quod Dominus eduxerit vos de terra Ægypti; mane autem videbitis gloriam Domini, quia audiret omne murmur vestrum. Dabit quippe vobis Dominus vespere carnes ad manducandum, et mane panes ad saturitatem. Postea vero subjungit*²⁵ : *Et factum est vespere, et ascendit coturnix, et operuit castra : mane vero ros jacuit in circuitu castrorum : et ecce in facie solitudinis, tenuis sicut pulvis, albus sicut pruina super terram. Sed quia postea in Numeris dictum est*²⁶ :—*Vulgus quoque promiscuum flagravit desiderio ; et sedentes flebant filii Israel, et dixerunt : Quis dabit nobis carnes ? Recordamur pisces quos comedebamus in Ægypto gratis, et cucumeres et pepones et porros et cepe. Nunc autem anima nostra perarida Deinde subjicitur*²⁷ : *Et abiit Moses in castra ipse et seniores Israel. Et spiritus egredens est a Domino, et emisit coturnicem a mari, et injectis in castra itinere unius diei in circuitu castrorum, quasi duobus cubitis super terram. Et surgens populus toto die illo et nocte, congregari unusquisque quod sufficiet : qui multum, non superabundavit ; et qui parum, non indiguit. Qui parum, collegit decem coros. Et siccatæ sunt in vasis in circuitu castrorum, quæ aderant carnes, antequam deficerent. Et iratus est Dominus : et vocatum est nomen loci illius, Sepulcri concupiscentiæ, quia ibi sepelierunt populum qui concupiverat ;—opportune igitur clausula, quam tractamus, hæc docet his verbis : Cibaria misit eis ad saturitatem, et cætera. Docet autem volatilia illa*

Ἄνθους εἰκόνας, οὐδὲ ἀντέθανον οἱ ἐν τῇ ἑρήμῳ μετασχόντες ἄρτου· νῦν δὲ ἐπει οὐκ ἡνὶ οὐράνιος, οὐδὲ ἡνὶ ἀληθῶς ἄρτος ἀγγέλων, διὸ τοῦτο ἀπέθανον. Ήντος δέ ἐστιν ἀληθῶς οὐράνιος ἄρτος, οὐδὲ μεταλαβόν. οὐκ ἀντέθανον ποτέ. Καὶ τις οὗτος ἡνὶ διδάσκει λέγων· 'Ο γὰρ ἄρτος τοῦ Θεοῦ ἐστιν ὁ καταβαίνων τὸν οὐρανὸν καὶ ζωὴν διδοὺς τῷ κύριῳ· παριστητοι τε αὐτῶν λέγων· 'Ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς· ὁ ἐρχόμενος πρὸς μὲν οὐ μὴ πειράσει, καὶ ὁ πειρένων εἰς ἐμὲ, οὐ μὴ διηγήσει πάποτε· καὶ αὖθις· 'Ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος ὃ ζωρ ὃ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβὰς εἰς τὸν αἰώνα. Οὐκοῦν καὶ αἱ ἀγγεικαὶ δυνάμεις ἐκ τῆς τοῦ Λόγου μεταλήψεως αἰώνιον ζωὴν καρποῦνται. Μόνος γὰρ ὁ μονογενῆς τοῦ Θεοῦ Λόγος πάσης λογικῆς οὐσίας θρηπτικὸς τυγχάνει. Διόπερ ἀκριβῶς τῇ 'Ἐβραικῇ ἀνάγνωσις ἐν τοῖς προκειμένοις οὐ περιέχει τὸ, *'Ἄρτον ἀγγέλων ἔχαρεν ἀρθρωπος*.

B 'Ἐπιστισμὸν ἀπέστειλεν αὐτοῖς εἰς πλησινήν. Ἀπῆρεν Νότον ὁ οὐρανὸς, καὶ ἐπήταξεν ἐν τῇ δυνάμει αὐτοῦ Λίβα. Καὶ ἐβρεξεν ἐπ' αὐτοὺς ώσει χοῦρ σάρπας, καὶ ώσει ἀμμορ θαλασσῶν πετεινὰ πτερωτά· καὶ ἐπέπεσεν ἐν μέσῳ τῆς παρεμβολῆς αὐτῶν, κύκλῳ τῷ σκηνωμάτων αὐτῶν. Καὶ ἔφαγον καὶ ἐτερπλήσθησαν σφόδρα, καὶ τὴν ἐπιθυμιαν αὐτῶν ἤνεγκεν αὐτοῖς, οὐκ ἀστρηθῆσαν ἀπὸ τῆς ἐπιθυμίας αὐτῶν. 'Ετι τῆς βράσεως οὐσης ἐν τῷ στόματι αὐτῶν καὶ ἡ ὅρη τοῦ Θεοῦ ἀρέβη ἐπ' αὐτούς· καὶ ἀπέκτεινεν τὸ τοῖς πλεοσιν αὐτῶν, καὶ τοὺς ἐκλεκτοὺς τὸν Ἰσραὴλ συνεπόδισεν. "Οτι μή μόνος ἄρτον, ἀλλὰ καὶ θήριον προενόσεν αὐτοῖς, διδάσκει καὶ ἡ Μωσῆς Γραφὴ, ἐν μὲν Ἐξόδῳ λέγοντα· 'Καὶ εἰπε Μωσῆς καὶ Ἀυρῶν πρὸς πᾶσαν συναργητὴν νιών Ἰσραὴλ· 'Ἐσπέραν γνώσεσθε, δτι Κύριος ἐξήταξεν ὑμᾶς ἐκ τῆς Αἰγύπτου· πρῶτον δὲ δύνεσθε τὴν δύξεαν Κύριον, ἐν τῷ εἰσακοῦσαι αὐτὸν πάρτα τὸν τορρυσμὸν ὑμῶν, ἐν τῷ διδόναι τὸν Κύριον ὑμῖν ἐσπεριαν πρέπει φαγεῖν, καὶ ἄρτους τὸ πρώτον εἰς πλησιανήν. Καὶ ἐπιλέγει ἐξῆς· 'Καὶ ἐγένετο ἐπέρα, καὶ ἀρέβη ὀρτυγομήτρα, καὶ ἐκάλυψε τὴν παρεμβολὴν τὸ πρώτον δὲ ἐγένετο καταπλωμένης τῆς δρόσου κύκλῳ τῆς παρεμβολῆς· καὶ ιδοὺ ἐπὶ προσώπου τῆς ἑρήμου, λεπτὸν ώσει κόριον, λευκὸν ώσει πάτρος ἐπὶ τῆς τῆς. 'Αλλ᾽ ἐπειδὴ μετὰ ταῦτα εἰργάται τὸν Ἀριθμοῖς·—'Καὶ ὁ ἐπιμικτὸς ἐν αὐτοῖς ἐπειθύμησεν ἐπιθυμιαν, καὶ καθίσαρτες ἐκλαορ οἱ νιοὶ Ἰσραὴλ, καὶ εἰπαρ, Τίς ψωμίσει ὑμῖν κρέα; 'Ἐμρήσθησεν τὸν λγύνας, οὐδὲ ησθίομεν ἐν Αἰγύπτῳ δωρεάν, καὶ τοὺς σικυοὺς, καὶ τοὺς πέπτους, καὶ τὰ πράσα, καὶ τὰ κρόμνα. Νυρὶ δὲ ἡ ψυχὴ ὑμῶν κατάηρος. Εἴτα ἐπιλέγεται ἐξῆς· 'Καὶ ἀπήλθε Μωσῆς εἰς τὴν παρεμβολὴν, αὐτὸς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ Ἰσραὴλ. Καὶ πρεῖπα οἱ ἐξῆλθε παρὰ Κύριον, καὶ ἐξέβρασεν ὀρτυγομήτραν ἀπὸ τῆς θαλάσσης, καὶ ἐσβαλερ ἐπὶ τὴν παρεμβολὴν ὅδον ἡμέρας, ἐτρεύθει κύκλῳ τῆς παρεμβολῆς ώσει διπηχυν ἀπὸ τῆς τῆς. Καὶ ἀραστὰς ὁ λαὸς δλητηρίην τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ δλητηρίην τὴν νύκτα, καὶ συνήταξεν ἐκαστος τὸ δρόμον· ὁ τὸ πολὺ τὸν ἐπιλεόρασε, καὶ ὁ τὸ ἀλιγον

²¹ Joan. vi. 33. ²² ibid. 35. ²³ ibid. 51, 52. ²⁴ Exod. xvi, 6-8. ²⁵ ibid., 13, 14-6. ²⁶ Num. xi, 4. ²⁷ ibid. 30, 34.

οὐκ ἡλατόνησεν· δεδούλητον, συντήγαγες δέκα κάδοντος. Καὶ ἔγυξεν ἐν τοῖς γυναικῶσι κύκλῳ τῆς παρεμβολῆς τὰ χρέα δηρὶ τῷ δικτίστεν· (1). Καὶ ὥρισθη Κύριος. Καὶ ἐκλιθῇ τὸ δρόμα τοῦ τόπου ἑτερού, Μητήματα ἐπιθυμίας, διεικεῖ ἔθαψαν τὸν λαὸν τὸν ἐπιθυμητήν—εἰκότως οὖν καὶ ἡ μετὰ χεῖρα; περικοπὴ διδάσκει ταῦτα λέγοντα. Ἐπιστημόντες ἀπέστειλεν αὐτοῖς εἰς πλησιονήρ, καὶ τὰ ἔηῆς. Διδάσκει δὲ, ὡς ἄρα ὑπὲν ἀνέμων ἀλανόνομενα τὰ πτηνά κατεφέρετο εἰς τὴν παρεμβολήν. Καὶ κατὰ τὸν Σύμμαχον δὲ εἰρηται· “Οὐς ἦρεν Εὔρος ἐξ οὐρανοῦ, καὶ ἐκήρασεν ἐν τῇ δυναστείᾳ αὐτοῦ Νότον, ὃντες ἀμμορ θαλασσῶν πτεριά πτερωτά. Καὶ ἐπέβαλεν ἔνδον εἰς τὴν παρεμβολήν αὐτῶν κύκλῳ τῶν σκηνῶν. Καὶ φαγότες, ἐνεκλιθησαν σφόδρα· καὶ τῇ ἐπιθυμίᾳ αὐτῶν ἤρεγκεν αὐτοῖς, οὐκ ἀπέστησαν τῆς ἐπιθυμίας αὐτῶν. Ἐτι τῆς ἐπιθυμίας αὐτῶν. Ἐτι τῆς ἐπιθυμίας αὐτῶν, ἐρῃ οὐρ Θεοῦ ἐπῆλθεν αὐτοῖς, καὶ ἀπέκτεινε τοῦ Ἱερατὸς ἀκλασε. Καὶ ταῦτα ἐπασχον εὐλόγως· δὲ μὲν γάρ αὐτοῖς εἰς ἔνδειξιν τῆς αὐτοῦ δυνάμεως παραδόξα καὶ ταῦτα παρέλχεν· οἱ δὲ ἀπλήστια χρώμενοι τῇ χρεωφαγίᾳ, χολερικῷ πάθει διεφθείροντο, μὴ προσέχοντες μὲν τῷ τοῦ παραδόξου θαύματι, μηδὲ δοξάζοντες τὸν παραδόξοτον· δῆλοι δὲ τῶν σφράγων γιγνόμενοι, διὸ καὶ ἐπεπτώντο ἁυτοῖς δλεθρον.

Ἐτι πᾶσι τούτοις ἡμαρτοτον ἔτι, καὶ οὐκ ἐπει-
στευσαν ἐν τοῖς θαυμαστοῖς αὐτοῦ. Καὶ ἔξελιπον
ἐν ματαιότητι αἱ ἡμέραι αὐτῶν καὶ τὰ ἐτη αὐτῶν
μετὰ σπουδῆς. Ἐλεγκτικὸς δὲν καὶ κατηγορητικὸς
τῆς Ιουδαίων μοχθηρίας δ λόγος, καταρθμησιν ποιεῖ
καὶ τῶν πεπλημμελημένων αὐτοῖς, παριστῶν, ὅτι μὴ
μάτην αὐτοὺς τὰ τῆς δρῆς τοῦ Θεοῦ μετῆλθεν. Καὶ δὴ
διδάσκει, ὡς καὶ μετὰ τὰ προλεχθέντα πάντα, αὖξο-
ντες ἑκατῶν τὰ κακά, ἡμαρτον ἔτι· καὶ ἡμαρτον, ἐπει
οὐκ ἐπίστευσαν τοῖς θαυμαστοῖς αὐτοῦ. Τοιαῦτα γάρ
θραλμοῖς δρῶντες, ἐνικῶντο διπο τῆς ἐπιθυμίας (2).
Ἐτι, καὶ ἔξελιπον ἐν ματαιότητι αἱ ἡμέραι αὐ-
τῶν. Δέον γάρ θεωρούς γενομένους τῶν τοῦ Θεοῦ με-
γαλουργμάτων, δλους αὐτοὺς ἀναθείναν αὐτῷ· οἱ δὲ
θρεμμάτων ἀλόγων δίκην τῇ τῶν σωμάτων προσεί-
χον ματαιότητι, ἐν ἀλογίᾳ καὶ ἀνοίᾳ κατηγοροῦντες,
καὶ μρδὲν πλέον ἐκ τῶν εἰς αὐτοὺς χορηγουμένων
εἰς γνῶσιν Θεοῦ καὶ ψυχῆς σωτηρίαν πορίζομενοι.
Οὐτας οὖν ἔξελιπον ἐν ματαιότητι αἱ ἡμέραι αὐ-
τῶν· οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐτη αὐτῶν μετὰ σπου-
δῆς ἔξελιπον· κατὰ κοινοῦ γάρ ἀκουοτέον τοῦ, ἔξε-
λιπον· ἀνδρὸν πεποιηκεν δ Ἀκύλας. Καὶ συντελε-
σεν ὡς ἀπέμπτον τὰς ἡμέρας αὐτῶν, καὶ τὰ ἐτη αὐ-
τῶν κατέσπεντες. Τοῦ μὲν γάρ ἐν ματαιότητι τὰς
ἡμέρας καταναλοκοντος καὶ τὰ ἐτη παρατρέχει κατ-
επευσμένως· τοῦ δὲ τὰς ἡμέρας ἐν φυτῇ καὶ ἐν Ἑρ-
γοῖς ἀγάθοις ἐκτελεύνοντος αἱ ἡμέραι οὐκ ἐκλείπουσιν,
ἀλλὰ πλήρεις γίνονται, καὶ τὰ ἐτη αὐτοῦ ἐντελῇ τυγχά-
νει· καὶ μεμακρυμμένα. Διὸ κακενοὶς τοῖς μετὰ τοι-
αῦτας παραδόξοτοις ἐν ἀπιστίᾳ καταγράσασιν μά-
ταιος καὶ ἐσπευσμένως παρατρέχων δ χρόνος. Αὐτίκα
δ' οὖν διὰ μὲν τῶν θαυμάτων καὶ τῶν εἰς αὐτοὺς εὑρ-

(1) Καὶ ἔγυξεν... τὰ χρέα δηρὶ τῷ δικτίστεν. Phrasis omphino mendosa. Exemplar Vaticanum versionis LX Xviralis habet: Καὶ ἔγυξεν ἑαυτοῖς γυγμοῖς κύκλῳ τῆς παρεμβολῆς. Τὰ χρέα δηρὶ δην ἐν

A vento impulsa, in castra suis delata. Secundum Symmachum vero dicitur: Qui tulit Eurum de cælo, et induxit in virtute sua Notum, quasi arenam mariam volatilia pennata. Et injectis intus in castra eorum, in circuitu tabernaculorum. Et manducantes saturati sunt valde: et concupiscentiam eorum attulit eis, non abstiterunt a concupiscentia sua. Cum adhuc esca eorum esset in dentibus eorum, ira igitur Dei invasit illos, et occidit pinguiores eorum, et juniores Israelis prostravit. Hæc porro jure passi sunt. Nam ille quidem ad potentiae suæ indicium mirabiliter illa suppedavit; ipsi vero insaturabili carnium comeditione usi, intestinorum morbo perierunt: ingenti miraculo non animum adhibentes, nec gloriam tanti prodigii auctori referentes; sed toti carnibus dediti, suam sibi pernicie procurarunt.

B VERS. 32, 33. In omnibus his peccaverunt adhuc, et non crediderunt in mirabilibus ejus. Et defecerunt in vanitate dies eorum, et anni eorum cum festinatione. Cum sermo in arguenda et incusanda Iudeorum improbatum totussit, eorum scelera enumerat, declaratque non sine causa ipsos iram Dei invasisse. Ac docet, eos post praedicta illa omnia, mala augentes sua, adhuc peccasse: peccasse scilicet quia non crediderunt mirabilia ejus. Cum talia namque ipsis oculis videarent, a concupiscentia sua superabantur. Deinde, et defecerunt in vanitate dies eorum. Cum oportuisse enim illos, spectatores nempe prodigiorum Dei, totos sese ipsi committere; illi contra brutorum instar corporis vanitati animum habebant, cum stultitia et insipientia conquerentes, nihilque ex bonis sibi subministratis ad Dei cognitionem et animæ salutem conferentes. Sic itaque defecerunt in vanitate dies eorum; neque id tantum, sed etiam anni eorum cum festinatione defecerunt: nam illud, defecerunt, in communi pro utroque accipiendum. Pro quo Aquila edidit: Et consummavit quasi vaporem dies eorum, et annos eorum festinare fecit. Ejus quippe qui in vanitate dies suos transigit, anni festinanter decurrunt; ejus contra qui dies in luce et bonis operibus insumit, dies non deficiunt; sed pleni evadunt, et anni ejus perfecti et diurni sunt. Quamobrem iis qui post tot patrata miracula, in incredulitate consenserunt, vita tempus vanum est et festinanter decurrit. A miraculis itaque illis, et a collatis sibi beneficiis nihil statim fructus percipiebant; sed per illatas sibi ultionem meliores evadebant. Quare deinde subdit: —VERS. 34. Cum

τοῖς δδοῦσιν αὐτῶν πριν ἐκλείπειν, καὶ Κύριος ἐθυμώθη, τ. λ. Edidit.

(2) Ms. in marg. : Γρ. ἀπιστίας.

occideret eos quarebant eum, et revertebantur et diluculo veniebant ad Deum. Verberati quippe et supplicio affecti brutorum jumentorum instar ad verberantis sensum revocabantur (VERS. 35), cum ex repta ratione ad meliorem se frugem non reciperent. Quos sic alloquitur Scriptura : *Nolite fieri sicut equus et mulus, quibus non est intellectus. In camo et freno maxillas eorum constringe qui non approximant ad te. Multa flagella peccatorum, sperantes autem in Domino misericordia circumdabit³¹.*

σέ. Πολλὰι αἱ μαστιγεῖς τῶν ἀμαρτωλῶν· τοὺς δὲ ἐλπίζοντας εἰποῦνται Κύριον ἐλεος κυκλάσει.

VERS. 36, 37. Et dilexerunt eum in ore suo, et lingua sua mentiti sunt ei. Cor autem eorum non erat rectum cum eo, nec fideles habiti sunt in testamento ejus. Cum in sui gratiam miracula ederentur, non credebant : verberati autem et interfecti revertebantur ad Deum. Verum id non sincere præstabant, sed simulate tantum et labiorum tenuis Dei laudes celebrabant, nec puro sane animo; ita ut illis hoc dictum conveniat : *Populus hic labitis me honorat, cor autem eorum longe est a me. Frustra autem colunt me³².* Et ipsi quidem ad tantam improbitatem devenerunt; ille vero boni patris instar, majore erga illos misericordia commotus, propitius erat peccatis eorum, neque tradebat eos in extremam perniciem ; ino vero dæmonem exterminatorem, et iræ suæ ministrum ultoremque angelum, qui furor ejus vocabatur, placato Patre suo, ab iisdem avertiebat. Quare dictum est : — VERS. 38 *Ipse autem est misericors, et propitius fit peccatis eorum, et non disperdet. Et abundabit ut avertat iram suam, et non accendet omnem iram suam. Nam cum eos patienter ferret, nondum in finem illos repudiabat.* Secundum Symmachum autem dicitur : *Ipse misericors, propitius peccato, et non disperdens. Et multum avertit iram suam, et non excitavit totum furorem suum. Ad hæc aliam in eos accusacionem instituit dicens : — VERS. 39. Et recordatus est quia caro sunt, spiritus vadens et non rediens. Quia enim qui adhæret Domino, unus spiritus est, et qui adhæret carni, unum corpus est³³; jure carnales et corporeos illos esse ob corporis et voluptatum amorem, et carnem esse factos ait. Ideo dicit : Recordatus est quia caro sunt. Quomodo autem caro sint sub hæc explicat his verbis : *Spiritus, vadens et non rediens. Nam spiritus carnis terrenus, mortalis, et ruinæ obnoxius. Tales erant illi tempore diluvii de quibus dicitur : Non permanebit spiritus meus in hominibus, quia carnes sunt³⁴; ita ut alias sit spiritus divinus initio hominibus inditus ; alias vero spiritus carnis. Nam spiritus carnis talis fuerit qualis ille qui in brutis est, spiritus scilicet vadens et non rediens. Ipsum vero proprio nomine prudentium carnis vocat Apostolus, cum ait : Nam prudentia carnis inimicitia est in Deum : legi enim Dei non subjicitur, neque enim potest. Prudentia vero spiritus, vita et pax³⁵. Sic porro qui incusantur ca-**

A γειτῶν οὐδὲν πλέον ἔκταντο πρὸς ὡφλειαν, διὰ τῆς μετερχομένης αὐτοὺς δργῆς κρείτους ἐγίνονται. Διὸ ἐξῆς ἐπιλέγει - "Οταν ἀπέκτεινετε αὐτοὺς, ἐξέχοντες αὐτῶν, καὶ ἐπέστρεψοτε καὶ ὑφθίζοτε αὐτὸν Θεόν. Μαστιζόμενοι γάρ καὶ κολαζόμενοι, κτηνῶν ἀλόγων δίκην αἰσθησιν ἀνελάμβανον τοῦ τύπου τος, λόγῳ μὲν ὅρῳ μὴ σωφρονέομενοι· πρὸς αὐτοὺς εἶπεν ἀν δόγος· Μή τίρεσθε ὡς ἵππος καὶ ημίονος, οἵς οὐκ ἔστι σύνεσις. Ἐν κηρῷ καὶ χαλκῷ τὰς σιαρόντας αὐτῶν ἀγέται τῶν μὴ ἐγγένετον αὐτὸν Κύριον ἐλεος κυκλάσει.

B *Καὶ ἡράκλειος αὐτῶν ἐτῷ στόματι αὐτῶν, καὶ τῇ γλώσσῃ αὐτῶν ἐψεύσατο αὐτῷ. Η δὲ καρδία αὐτῶν οὐκ εὐθεῖα μετ' αὐτοῦ, οὐδὲ ἐπιστάθησε ἐν τῇ διαθήκῃ αὐτοῦ. Τῶν μὲν παραδόξων ἀπλαύοντες οὐκ ἐπίστευον· μαστιζόμενοι δὲ καὶ ἀποκτινόμενοι, ἐπέστρεψον πρὸς τὸν Θεόν. Ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο γηνήσως ἐποίουν, προσποτήσει δὲ καὶ εἰρυεῖ μέχρι κειλέων εὐφημεῖν ἐδόκουν, οὐ μὴν καθαρῷ λιγισμῷ τοῦτ' ἐπραττον· ὡς καὶ ἐπ' αὐτῶν ἀρμάτων τὸ φῆσαν λόγιον. Ο λαὸς οὗτος τοῖς κειλέσι μετιμᾶ· ή δὲ καρδία αὐτῶν πόρφυρα ἀπέκει ἀπ' ἐμοί. Μάτην δὲ σέβονται με. Καὶ αὐτοὶ μὲν εἰς τοσοῦτην ἡλιανον μοχθηρίας· ο δὲ, πατρὸς ἀγαθοῦ δίκην οἰκτον πλείστα λαμβάνων, ἐλάσσητο ταῖς ἀμφιτίαις αὐτῶν, καὶ οὐ παρεδίδων αὐτοὺς εἰς ἀσχήμη διαφθοράν· ἀλλὰ καὶ τὸν φθοροποιὸν δαίμονα καὶ τὴν δργῆς ὑπηρέτην ἀγγελὸν τιμωρὸν, θυμὸν αὐτοῦ ὀνομαζόμενον, ἀπέστρεψεν ἐξ αὐτῶν, τὸν ἐκτόνον Ιητέρα ὑπὲρ αὐτῶν ἐλασκόμενος. Διὸ εἰρηται· Αὐτὸς δέ ἔστιν οὐκτίρμων καὶ ἐλάσσηται ταῖς ἀμφιτίαις αὐτῶν, καὶ οὐ διαφθερεῖ. Καὶ πληθυντεὶ τοῦ ἀποστρέψαι τὸν θυμὸν αὐτοῦ, καὶ οὐχὶ ἐκκαύσει τάσσαι τὴν δργὴν αὐτοῦ. Ετί γάρ τότε μακρούμων αὐτοὺς ἔφερεν οὐπω εἰς τέλος αὐτοὺς ἀπωθούμενος. Κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· Αὐτὸς, φησὶν, ἐλέημων, ἐξιλάσκων ἀμαρτίας, καὶ μὴ διαφθείρων. Καὶ εἰ πολὺ ἀπέστρεψεν τὴν δργὴν αὐτοῦ, καὶ οὐ διηγείρει δλον τὸν θυμὸν αὐτοῦ. Επὶ τούτοις ἀλλιαυτῶν κατηγορεῖ λέγων· Καὶ ἐμρήσθη, διεσάρξει εἰσι, πτεῦμα πορευόμενον καὶ οὐκ ἐπιστρέψει. Ἐπειδὴ γάρ ο κολλώμενος τῷ Κυρίῳ ἐτείμη ἔστι, καὶ ο κολλώμενος τῇ σαρκὶ ἐτ σώμα τίτται, εἰκότως κρεώδεις τινάς καὶ σαρκώδεις φησιν αὐτοὺς γεγονέναι διὰ τὸ φιλήδονον καὶ φιλοσύναν, καὶ οὐτως αὐτοὺς γενέσθαι σάρκας. Διό φησιν· Εμρήσθη διεσάρξει εἰσι. Πῶς δὲ σάρκες ἡσαν διασαρξί λέγων ἐξῆς· Πτεῦμα πορευόμενον καὶ οὐκ ἐπιστρέψει. Τὸ γάρ πτεῦμα τῆς σαρκὸς τοιούτον, γε δεις καὶ θνητὸν καὶ ἀπολλύμενον. Τοιούτοις δὲ τοῖς γεγονέσιν καὶ οἱ ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ, περὶ ὃν εἰρητο· Οὐ μὴ καταμετέρη τὸ πτεῦμά μου ἐτοῖς ἀθρώποις, διὰ τὸ εἰλαὶ αὐτοὺς σάρκας· ὡς ἐπέρω μὲν δυντος τοῦ θείου πτεῦματος τοῦ καὶ ἄρχες ἀνθρώποις ἐμπνευσθέντος, ἐπέρω δὲ τοῦ τῆς σαρκὸς πτεῦματος. Τό γέ τοι τῆς σαρκὸς πτεῦμα τοιούτον ἐν σῇ, οἴον καὶ τὸ ἐν τοῖς ἀλόγοις ζώοις, ὅπερ ἐσ-*

³¹ Psal. xxxi, 9, 10. ³² Matth. xv, 8, 9. ; Isa. xxix, 13. ³³ 1 Cor. vi, 16, 17. ³⁴ Gen. vi, 3. ³⁵ Rom. viii, 6, 7.

πνεύμα πορειώμενον καὶ οὐκ ἐπιστρέφον· Ὁνομάζει· Α το facti sunt, quod corpus diligenter; ut justissime δὲ αὐτὸς οἰκεῖ ὄνδρας; δ 'Απόστολος, φρόνημα σαρ-
κίς, ἐν οἷς φησι· Τὸ γάρ φρόνημα τῆς σαρκὸς
ἔχθρα εἰς Θεόν· τῷ γάρ νόμῳ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑπο-
τάσσεται, οὐδὲ γάρ δύναται· τὸ δὲ φρόνημα τοῦ πνεύματος ζωὴ καὶ εἰρήνη. Οὗτος δὲ σάρκες οἱ κα-
τηγορούμενοι γεγόνεισαν ἐκ τοῦ φιλοσωματεῖν· ὡς καὶ περὶ αὐτῶν δικαιώτατα ἀν εἰρήσθαι τό· Ἀνθρω-
πος ἐτιμῇ ὁν οὐ συνῆκε, παρασυρεβλήθη τοῖς κτήτοροις, καὶ ἀμοιβὴν αὐτοῖς.

Ποσδάμις παρεπικραταρ αὐτὸν ἐτιμῇ ἡ ἔρημῳ,
παράρτων αὐτὸν ἐτιμῇ γῇ ἀνύδρῳ! Καὶ ἐπέστρε-
ψαν καὶ ἐπειρασαν τὸν Θεόν, καὶ τὸν Ἀγιον τοῦ
Ἰερατῆλη παρώξυνταν. Οὐκ ἐμρήσθησαν τῆς χει-
ρὸς αὐτοῦ, ημέρας ἡς διλυτρώσατο αὐτοὺς ἐκ χει-
ρὸς θαλασσοῦ. Ως θέτο ἐτιμῇ Αἰγυπτῷ τὰ σημεῖα
αὐτοῦ, καὶ τὰ τέρατα αὐτοῦ ἐτιμῇ πεδίῳ Τάρεως.
Μετέστρεψαν εἰς αἷμα τοὺς ποταμοὺς αὐτῶν, καὶ
τὰ διμερῆματα αὐτῶν δικαὶος μὴ πλωσιν. Εξαπέ-
στειλεν εἰς αὐτοὺς κυνόμυναν καὶ κατέφυγεν αὐ-
τοὺς, καὶ βάτραχον καὶ διέφευγεν αὐτούς. Καὶ
ἔδωκε τῇ ἔρυσίῃ τὸν καρπὸν αὐτῶν, καὶ τοὺς
πόνους αὐτῶν τῇ ἀκρίδι. Καὶ ἀπέκτεινεν ἐτιμῇ
τὴν ἀμπελον αὐτῶν, καὶ τὰς συκαιμάτους
αὐτῶν ἐτιμῇ πάχην. Καὶ παρέδωκεν εἰς χάλαζαν
τὰ κτήτορα αὐτῶν, καὶ τὴν ὑπαρξίαν αὐτῶν τῷ πυρι.
Μετὰ τὰ προλεχθέντα πάντα παρέμενον παρεπικρα-
τοντες, τούτεστι πικρὸν ἔαυτοις; τὸν Θεὸν καθιστῶν-
τες, χρήστον διπάντη τῇ φύσει καὶ ἀγαθὸν καὶ γλυκύν,
τοῖς δὲ τιμωρίας ἀξίοις πικρὸν νομιζόμενον. Οὗτοι
γοῦν οἱ ἐν τῇ ἔρημῳ παρώγυισαν αὐτὸν, ἔαυτοις τὴν
δργήν ἐπισπώμενοι. Καὶ πάλιν ἐπέστρεφον καὶ ἐπει-
ραζον τὸν Θεόν, καὶ τὸν Ἀγιον τοῦ Ἰερατῆλη παρώξυ-
νον. Καὶ ταῦτα πάντα διέπραττον μὴ ἀναλαμβάνοντες
τῇ μνήμῃ τὰς πάλαι δειχθείσας αὐτοῖς παραδόξους
δυνάμεις· καθ' δὲ καὶ ρὸν λυτρούμενος αὐτοὺς ἐκ χει-
ρὸς θαλασσοῦ τοῦ Φαραὼ, ἥλευθέρους τῆς τῶν Αἰγυ-
πτίων δυνατεῖας, διαφόρως τοὺς ἔχθρους αὐτῶν αι-
κείδεμενος ἐν τῷ Τάνεως πεδίῳ· ἐν φράτων ἐγίγνετο
ἡ τοῦ ποταμοῦ εἰς αἷμα μεταβολή, Αἰγυπτίοις οὖσα
τοιαύτη, οὐ μὴν καὶ τοῖς βοηθουμένοις. Οὐθεν καὶ τὰ
διμερῆματα αὐτῶν, η κατὰ τὸν Ἀκύλαν, αἱ κατάρ-
χουσαι αὐτῶν, η κατὰ τὸν Σύμμαχον, τὰ ρεῖθρα αὐ-
τῶν, μετεβάλλετο εἰς αἷμα. Πᾶσα γάρ σύστασις
ὑδάτων τὰ διμοια τῷ ποταμῷ ἐπασχεν. Ἀλλὰ τούτων
οὐδὲ μίλια ἐποιοῦντο μνήμην οἱ κατηγορούμενοι, οὐδὲ
τῇ διὰ τῆς ἔρυσίδης (1). ἀλλὰ οὐδὲ διπάς δια αὐτοὺς οἱ
Αἰγυπτίοις ἀκρίδι καὶ χαλάζη, καὶ πάχην καὶ πυρι
παραδοθέντες ἐκολάζοντο. Τούτων δὲ ἔργοις τὴν πε-
ραν εἰλληφτες, ἀμνήμονες ἀπάντων ἐγίγνοντο. Διὸ
κατὰ τὸν Σύμμαχον εἰρήται. Οὐκ ἀρεμμηρήσκοντο
τὴν χείρα αὐτοῦ, τὴν ημέραν ἐτιμῇ ἔρημοσατο αὐ-
τοὺς ἐτιμῇ τοῦ θαλασσοῦ· τοῦ ποιησαντος τὰ ση-
μεῖα αὐτοῦ καὶ τὰ τέρατα αὐτοῦ ἐτιμῇ Αἰγυπτῷ, ἐτιμῇ
πεδίῳ Τάρεως· τοῦ μεταβαλόντος εἰς αἷμα τοὺς
ποταμοὺς αὐτῶν, καὶ τὰ ρεῖθρα αὐτῶν, ἵρα μὴ
πλωσιν· τοῦ ἐπικέμψαντος αὐτοῖς κυνόμυναν γα-

¹ Psal. XLVIII, 21.

(1) Ms. ξρισύνης.

A de illis dicatur: *Homo cum in honore esset, non in-
tellexit, comparatus est jumentis insipientibus, et si-
milis factus est illis*²¹.

VERS. 40 - 48. Quoties exacerbaverunt eum in de-
serto, in iram concitaverunt eum in terra inaquosa!
Et conversi sunt et tentaverunt Deum, et Sanctum
Israel exacerbaverunt. Non sunt recordati manus
eius, diei qua redemit eos de manu tribulantis. Sic et
posuit in *Ægypto* signa sua, et prodigia sua in cam-
po Taneos. Convertit in sanguinem flumina eorum,
et imbreas eorum ne biberent. Misit in eos canconomyiam
et comedit eos, et ranam et disperdidit eos. Et dedit
B ærugini fructum eorum, et labores eorum locustæ.
Et occidit in grandine vineam eorum, et muros eo-
rum in pruina. Et tradidit grandini jumenta eorum,
et possessionem eorum igni. Post prædicta omnia,
exacerbantes, inquit, permanserunt, id est, Deum
sibi acerbum constituentes, qui tamen mansuetus
natura, bonus et dulcis est; sed ab iis qui suppli-
cio digni sunt acerbis existimatur. Hi igitur qui in
deserto irritaverunt eum, sibi iram attraxerunt.
Rursumque vertebantur ut tentarent Deum, et Sanctum Israel exacerbarent. Hæc porro omnia agebant
quod mirabiles illas sibi olim exhibitas virtutes me-
moria non repeterent: quo tempore de manu Pha-
raonis se opprimentis redemit eos, et ab *Ægyptio*-
rum dominatu liberavit, variasque inimicis eorum
inflixit plágas in campo Taneos: ubi primo conti-
git fluminis in sanguinem mutatio, quæ quidem
Ægyptiis talis erat, non autem iis qui juvabantur.
Quare imbreas quoque eorum, sive secundum Aqui-
lam, fluxus eorum; sive secundum Symmachum, al-
vei eorum, in sanguinem vertebantur. Omnis quippe
aquarum collectio, paria flumini passa est. At ii
qui accusantur, nullam eorum memoriam retine-
bant, neque animo repetebant canconomyæ plagam
Ægyptiis immissam, non ranarum neque æruginis
flagellum; sed neque qua ratione illorum gratia
Ægyptii locustæ, grandini, pruinæ et igni traditi
castigabantur. Horum experimentum cum opere ce-
pissent, immemores tamen omnium erant. Quare
secundum Symmachum dictum est: Non sunt re-
cordati manus eius, diei qua liberavit eos de tribu-
lante, ejus qui fecit signa sua et prodigia sua in
Ægypto, in campo Taneos; qui immutavit in sangui-
inem flumina eorum, et alveos eorum ut non biberent;
qui misit ipsi canconomyam ad comedendum eos, et
ranam ad disperendum eos; qui dedit ærugini fru-
ctus eorum et labores eorum locustæ; qui occidit in
grandine vineam eorum, et sycomoros eorum in ver-
me; qui tradidit pesti jumenta eorum, et possessiones
eorum avibus. Pro illo autem, ærugini, Symmachus

similiter *myzetae*, sive *ærugini*; Aquila autem, *bruchos*, interpretati sunt; ac rursum pro illo, *pruinæ*, Symmachus, *vermi*, Aquila, *in glacie*, edidit. Hac porro a Moyse prætermissa hic enarrantur: videatur autem *ærugo* et *myzetes*, idem esse qui a Moyse *cinips* vocatur. Nam cum Moysis Scriptura deceu plagas memoret; hic sermo, sanguinem, ranas, crenomyiam, locustam, grandinem, jumentorum mortem, primogenitorum obitum, recensuit; non autem *cinipes*, non tumores, non tenebras; pro illis autem *æruginem* dixit et *pruinam*; quorum loco, *muzeten* aut *bruchum*, *vernum* aut *glaciem* reliqui interpretati sunt.

Tῆς γὰρ Μωσέως Γραφῆς μνημονεύουστης δέκα πληγῶν, ὁ παρὼν λόγος τοῦ αἰματος ἐμνημονεύει καὶ τῶν βατράχων καὶ τῆς κυνομυίας καὶ τῆς ἀκρίδος καὶ τῆς χαλάζης, καὶ τοῦ θανάτου τῶν κτηνῶν, καὶ τοῦ θανάτου τῶν πρωτότοκων· σκνιπῶν τε (*sic*) οὐκ ἐμνήσθη, οὐδὲ τῶν φλυκτανῶν, οὐδὲ τοῦ σκέπτου· ἀντὶ δὲ τούτων ἐρυσίθην εἶπε καὶ πάχνην· ἀνθ' ὧν μυζήτην ἦ θροῦχον, ἢ σκώληκα, ἢ κρύος οἱ λαπεῖ ἡρμηνεύουσαν.

Vers. 49-51. *Misit in eos iram indignationis suæ, indignationem et iram et tribulationem, immissionem per angelos malos.* Viam fecit semitæ iræ suæ, non percit a morte animabus eorum, et jumenta eorum in morte conclusit. Et percussit omne primogenitum in terra Ægypti, primilias omnis laboris eorum in tabernaculis Cham. Præterea quæ superius dicta sunt, hæc etiam contra Ægyptios pro salute populi operatus Deus est: *Misit in eos iram indignationis suæ, indignationem et iram et tribulationem.* Cum autem ira et indignatio frequenter memoretur, hic sermo hujus vocis significationem in sequentibus aperit dicens, *Immissionem per angelos malos;* sive secundum Symmachum, *Immissionem angelorum mala inferentium.* Nam angelorum mala inferentium immissionio, secundum humanum cogitandi morem ira et indignatio Dei esse putatur. Non enim ira commotionem in Deo existimare consentaneum est; sed supplicia impii justo Dei judicio per immissionem angelorum, qui ad hoc deputati sunt, inficta, ira et indignatio vocantur. Cæterum cum Ægyptiis immissiones angelorum mala inferentium factæ fuisse, ipse viam fecit semitæ iræ suæ, secundum Symmachum vero, stravit callem iræ suæ. Hisque traditum populo tempore illatæ Ægyptiis vindictæ mysticum cultum subindicare mihi videtur. Tunc enim jubetur Paschæ festum celebrari, et immolari agnum ad symbolum Agni Dei pro hominibus immolandi, inungue sanguine superliminaria domorum, ut hoc conspecto, exterminator abstineret a damno hoc agentibus inferendo. Scriptum est enim: *Et transibit Dominus ad percutiendum Ægyptios, et videbit sanguinem in superliminari et in utroque poste.* Et pertransibit Dominus januam, et non permittet ingredi exterminatorem in domos vestras ad percutiendum¹¹.

τέκρω τῷ σταθμῷ. Καὶ παρελεύσεται Κύριος τῇ σταθμῷ καὶ πατάξαι τὸν Αἰγυπτίον·

Sed illis quidem viam paravit ut effugerent iram

¹¹ Exod. xii, 25.

Α γεῖν αὐτοὺς, καὶ βάτραχοι διαζθεῖραι αὐτοῖς· τοῦ δότος τῷ μυζήτῃ τὰ γερρήματα αὐτῶν, καὶ τοὺς κόπους αὐτῶν τῇ ἀκρίδι· τοῦ ἀκοτετρατος ἐν χαλάζῃ τὴν ἀμπελον αὐτῶν καὶ τὰς συκομόρους αὐτῶν ἐν σκώληκι· τοῦ ἐκδότος λοιψά τὰ κτητῆρα αὐτῶν, καὶ τὰ κτήματα αὐτῶν οὐλοίς. Ἀντὶ δὲ τοῦ, τῇ ἐρυσίθη (1), δὲ μὲν Σύμμαχος δομοίς τῷ μυζήτῃ, δὲ δὲ Ἀκύλας τῷ θροῦχῳ, τριμήνειστε· καὶ πάλιν ἀντὶ τοῦ, τῇ πάχνῃ, δὲ μὲν Σύμμαχος τῷ σκώληκι, δὲ δὲ Ἀκύλας ἐν κρύει, ἐδεδώκασι. Σεσιωπημένα δὲ ταῦτα παρὰ Μωσεῖ τῷ παρὸν λόγιον ἐδίδαξεν. Εοικε δὲ ἡ ἐρυσίθη καὶ ὁ μυζήτης αὐτὸς εἶγαι ὁ παρὰ Μωσεῖ κεκλημένος κτιν.

B Τοῦδε τοῦ δργῆς θυμοῦ αὐτοῦ, θυμὸν καὶ δργὴν καὶ θιλύτην, ἀποστολὴν δὲ ἀγγέλων ποιησάντων. Αδοκούησε τρίβον τῇ δργῇ αὐτοῦ, οὐκ ἐσείσατο ἀπὸ θαράτου τῶν ψυχῶν αὐτῶν, καὶ τὰ κτητῆρα αὐτῶν εἰς θάρατος οὐρέας. Καὶ ἐπάταξε πᾶν πρωτότοκον ἐν τῇ Αἴγυπτῳ, ἀπαρχὴν πατέδος πόνου αὐτῶν ἐν τοῖς σκηνώμασι Χάμ. Πρὸς τοὺς λεχθεῖσας καὶ ταῦτα κατὰ τῶν Αἰγυπτίων ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ λαοῦ δὲ θεὸς εἰργάζετο. Τοῦδε τοῦ δργῆς θυμοῦ αὐτοῦ, θυμὸν καὶ δργὴν καὶ θιλύτην. Πολλαχοῦ δὲ τῆς δργῆς ἀνομαλούμενης καὶ τοῦ θυμοῦ, διὰ τῶν λόγων τῆς διάνοιας ἐρμηνεύει τῆς τοιάτης φυνῆς ἔξις ἐπιλέγων· Αποστολὴν δὲ ἀγγέλων ποιησάντων· ἡ κατὰ τὸν Σύμμαχον, Επαποστολὴν ἀγγέλων κακούντων. Η γὰρ τῶν κακούντων ἀγγέλων ἐπαποστολὴ ὡς πρὸς ἀνθρώπους ἐνομίζετο θυμός εἶναι καὶ δργὴ Θεοῦ. Οὐ γὰρ δὴ πάλιος εἶναι δργῆς περὶ τὸν θεὸν προσήκει νομίζειν· τὰς δὲ κατὰ τὸν ἀσεβῶν τιμωρίας κρίσει δικαίᾳ Θεοῦ δὲ ἀποστολὴν ἀγγέλων τῶν εἰς τοῦτο τεταγμένων γιγνομένας δργῆς καὶ θυμὸν καλεῖσθαι. Πλὴν ἀλλὰ τοῖς Αἰγυπτίοις ἐπαποστολῆς ἀγγέλων κακούντων γενομένης, εὗται ὀδοποίησε τρίβον τῇ δργῇ αὐτοῦ· κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, διέστρωσε ἀτρυπόν τῇ δργῇ αὐτοῦ. Καὶ μοι δοκεῖ διὰ τούτων αἰνίττεσθαι τὴν παραδοθεῖσαν τῷ λαῷ μυστικὴν λατρείαν κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἐπιθυμίσης τοῖς Αἰγυπτίοις δργῆς. Τότε γὰρ διάταττεται τὴν τοῦ Πάσχα ἐορτὴν ἐπιτελέσαι, θύσαντες μὲν πρόβατον κατὰ σύμβολον τοῦ μέλλοντος ὑπὲρ ἀνθρώπων τυθήσεσθαι· Ἀμνοῦ τοῦ θεοῦ, χρισαντας δὲ ἐπεντέλειαν τὰς φλάκας τῶν οἰκων τῷ αἷματι· ὡς δὲ, τοῦτο θεσάμενος δὲ δλοθρευτής, ἀναχωρήσει τῆς κατὰ τὸν τοῦτο πραξάντων ἐπιθυμῆς. Γέγραπται γοῦν· Καὶ παρελεύσεται Κύριος πατάξαι τὸν Αἰγυπτίον· καὶ δύνεται τὸ αἷμα ἐπὶ τῆς φλάκας, καὶ ἐπ’ ἀμφοτεῖς τὸν θύραν· καὶ οὐκ ἀφήσει τὸν διαθεσίνοντα εἰσελθεῖν εἰς τὰς οἰκιας ὑπὸ τοῦ πατάξαι.

‘Αλλὰ τούτοις μὲν ὀδοποίησε τρίβον πρὸς τὸ ἐπιθυμεῖν.

(1) Ms. ἐρυσίθη.

φυγεῖν τὴν ὁργὴν αὐτοῦ· τῶν δὲ Αἰγυπτίων οὐκ ἐφέ-
σατο· παρεδίδου δὲ εἰς θάνατον τὰς ψυχὰς αὐτῶν,
ἀξιῶν δυτῶν τῆς τοιαύτης τιμωρίας· ἐπειδήπερ, ἀσ-
θελαὶς ἐκδεδομένοι καὶ τῇ πολυθέῳ καὶ Αἰγυπτιακῇ
δεισιδαιμονίᾳ, ἀλλὰ θανάτῳ τὰς ψυχὰς· ἐτύγχανον
βεβαπισμένοι. Διόπερ δ παρὸν λόγος οὐ κοινὸν θά-
νατον ἐπεληλυθέναν αὐτοῖς διδάσκει, ἀλλὰ ψυχῶν θά-
νατον. Ο γάρ διοθρυστής, φ παρεδίθησαν, ὅμα τῇ
τοῦ σώματος διαλύσει, τὰς ψυχὰς αὐτῶν παρελάμβα-
νεν, εἰς ὀλεθρὸν αὐτὰς· ἀπάγων. Διὸ καὶ αὕτις γέγρα-
πται· Οὐκ ἐψείσατο ἀπὸ θαράτου τῷρ ψυχῶν
αὐτῶν. Εἴτα διασαφεῖ λέγων ἐξῆς· Καὶ ἐπάταξε
τῷρ πρωτότοκον ἐτῇ Αἰγύπτῳ, ἀπαρχὴν τῷρ
αὐτῶν αὐτῶν. Ἄντι δὲ τοῦ, ἀπαρχὴν τῷρ πο-
ρων αὐτῶν ἐτῇ τοῖς σκηνώμασι Χάμ· ὁ Σύμ-
μαχος· Πρωτεῖον δυνάμεων αὐτῶν, ἡρμήνευσε.
Τὰ γάρ πρωτότοκα καὶ πρωτεῖον ἦν τῆς δυνά-
μεως τῶν γεννησάντων. Διὰ μὲν οὖν τῶν πρώ-
των πληγῶν, ὡσπερ εἰς μετάνοιαν αὐτοὺς προσκαλού-
μενος διὰ τῆς ἀνοχῆς καὶ μακροθυμίας, πεφεισμένως
αὐτοῖς ἐπῆγε τὰς τιμωρίας. Ἐπὶ τέλει δὲ οὐκ ἐφέ-
σατο ἀπὸ θανάτου τῶν ψυχῶν αὐτῶν· ἀλλὰ καὶ τὰ
χιτῶνα αὐτῶν εἰς θάνατον συνέκλειεν. Ἐπειὶ καὶ πᾶν
πρωτότοκον ἐν γῇ Αἰγύπτῳ ἀνηρέστο, κτηνῶν τε καὶ
ἀνθρώπων. Σφόδρα δὲ ἀκριβῶς ἐπὶ μὲν τῶν ἀνθρώπων
θάνατον φησὶ τὰς ψυχὰς αὐτῶν παραδεῖσθαι· ἦν γάρ
δ διοθρευτής διάίμων, δ τὰς ψυχὰς αὐτῶν καὶ μετὰ
θάνατον παραλαμβάνων· ἐπὶ δὲ τῶν κτηνῶν οὐκέτι
ψυχῶν ἐμνημόνευσεν, ἀλλὰ μόνου τοῦ κοινοῦ καὶ σω-
ματικοῦ θανάτου· οὐ γάρ μετέχει ψυχῆς τὰ κτήνη
τῆς μετὰ τὴν τοῦ σώματος λύσιν παραμενούσης
δημοίων ταῖς τῶν ἀνθρώπων ψυχαῖς. Τὴν δὲ αὐτὴν
Ιστορίαν διαφόρως Μωσῆς τε καὶ ὁ παρὼν λόγος
ἡρμήνευσεν· δὲ μὲν διοθρευτὴν εἰπὼν διακονῆσαι τὸν
θάνατον τῶν πρωτότοκων· δὲ παρὼν λόγος δὲ ἀγ-
γιῶν πονηρῶν ταῦτα γεγονέναι. Κάκελ μὲν δὲ Μω-
σῆς τῷ αἴματι κεχρισθεὶς τὰς φλιάς, καὶ τοῦτο φυ-
λακτήριον γεγονέναι τῶν διαφυγόντων τὸν διοθρευ-
τὴν· ἐνταῦθα δὲ ὀδοποιητέναι τρίβον εἰρηται δὲ Θεὸς
πρὸς τὸ ἀποφυγεῖν τὴν ὁργὴν αὐτοῦ. Ταῦτα δὲ, φη-
σι, συνετελεῖτο ἐν τοῖς σκηνώμασι Χάμ· ή, ἐταῖς
σκηνώσεσι Χάμ, κατὰ τὸν Σύμμαχον· ή, ἐταῖς
σκέπαις Χάμ, κατὰ τὸν Ἀχύλαν. Δι' ὧν διδασκό-
μενα τὴν Αἰγυπτίων γεγονέναι σκηνώματα τοῦ Χάμ.
Τρῶν γάρ πατέων τοῦ Νώε γενομένων, Σήμ, Χάμ,
Ιάφεθ, δ Χάμ γέγονε πατήρ του Χαναδάν, Χαναδάν δὲ
πατήρ τοῦ Μεσραΐμ, δες ἦν Αἰγυπτος, ἀφ' οὗ Αἰγύ-
πτως πάντες· ὥστ' εἰκότως τὴν τῶν Αἰγυπτίων χώ-
ραν σκηνώματα τοῦ προπάτορος τοῦ Μεσραΐμ ει-
ρῆσθαι. Οὐτος δε ἦν δ Χάμ τὴν Αἰγυπτον πρώτως οἰκήσας.

Καὶ ἀπῆρεν ὡς πρόβατα τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ
τὰ ἔχης. Μετὰ τὴν κατὰ τῶν Αἰγυπτίων δεκάτην
πληγῶν, διπλας τὴν ἀπ' Αἰγύπτου πορειαν πεποιηται
διδάσκει φάσκων· Καὶ ἀπῆρεν ὡς πρόβατα τὸν
λαὸν αὐτοὺς, καὶ ἀνήγαγεν αὐτοὺς καὶ ὠσει
ζολμωτὸν ἐτέμηρον. Καὶ ὠδήγησεν αὐτοὺς ἐτ
ἰπεῖδι, καὶ οὐκ ἐδιεύλασαν. Κατὰ δὲ τὸν Ἀχύ-
λαν· Καὶ καθωδήγησεν αὐτοὺς εἰς πεζολόθησιν,
καὶ οὐκ ἐπτοήθησαν· κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, Ωδή-

A suam: *Ægyptiis vero non pepercit; verum in mor-
tem tradidit animas eorum, dignorum sane tali
supplicio, quia impietatibus et Ægyptiacæ multo-
rum deorum superstitioni dediti, alia in morte,
animæ scilicet, demersi erant. Quare hic non com-
munem mortem ipsis illatam esse docetur; sed
mortem animarum. Nam exterminator ille, cui tra-
diti sunt, statim atque corpora dissoluta sunt, ani-
mas abripuit, in perniciem abducens eas. Quare
rursum scribitur, Non pepercit a morte animabus
eorum. Postea vero hæc declarat: Et percussit om-
ne primogenitum in terra Ægypti, primitias omnis
laboris eorum. Pro illo autem, primitias laboris eo-
rum in tabernaculis Cham, Symmachus, primitias
virtutis eorum, interpretatus est. Nam primogenita,
primitiae virtutis giguentium erant. Per primas ita-
que plagas quasi ad pœnitentiam ipsis evocans,
per patientiam et tolerantiam suam, paulatim ipsis
supplicia inferebat. In fine vero non pepercit a
morte animabus eorum; sed etiam jumenta eo-
rum in morte conclusit. Nam omne primogenitum
in terra Ægypti occidebatur, tam jumento-
rum, quam hominum. Sed accurate admodum de
hominibus quidem ait animas eorum morti traditas
fuisse: aderat quippe dæmon exterminator, qui
animas etiam eorum post mortem abriperet. Cum
de jumentis porro agitur, non ultra animas com-
memorat; sed solum communem et corporalem
mortem: jumenta siquidem non animas habent,
quaes post corporis solutionem maneant, perinde
atque hominum animæ. Hanc vero ipsam histo-
riam diverso modo Moyses et hic psalmus enar-
rant. Nam ille quidem dixit exterminatorem prime-
genitorum morti ministrasse; hic vero sermo per
angelos malos hæc facta fuisse narrat. Atque illic
quidem Moyses sanguine superluminaria uncta
fuisse narrat, et hoc signum fuisse ad tutelam eorum
qui ab exterminatore effugerunt; hic vero Deus
viam fecisse dicitur et semitam, ut effugerent iram
suam. Hæc porro, inquit, in tabernaculis Cham ef-
fecta sunt, sive secundum Symmachum, in habita-
tionibus Cham; sive secundum Aquilam, in tectis
Cham. Queis edocemur Ægyptum fuisse taberna-
cula Cham. Cum enim Noæ tres filii fuerint, Sem,
Cham, Japhet; Cham fuit pater Chanaan; Chanaan
vero pater Mesraim, qui erat Ægyptus; a quo
Ægyptii omnes; ita ut jure Ægyptiorum regio ta-
bernacula avi Mesraim esse dicatur. Hic porro
Cham erat, qui primus Ægyptum incoluit.*

VERS. 52, 53. *Et abstulit sicut oves populum
suum, etc.* Post decimam Ægyptiorum plágam,
quomodo exitus ex Ægypto contigerit his verbis
docet: *Et abstulit sicut oves populum suum, et
perduxit eos tanquam gregem in deserto: et deduxit
eos in spe et non timuerunt;* secundum Aquilam
vero: *Et deduxit eos in fiducia, et non territi sunt;*
secundum Symmachum, *Deduxit eos sine timore
et terrore; et inimicos eorum operuit mare.* Et hæc

quidem ante eorum in deserto commorationem gesta sunt; neque enim sermo serie rerum utitur; sed utpote in hymno et cantico præpostere res enarrat. Quare cum ea quæ ipsis in deserto contigerant, et peccata quæ in solitudine admiserant, quotiesque ipsum exacerbaverant enarrasset; postea priorum mentionem facit, ut sermonem non tristibus, sed Dei beneficiis circumscribat. Quapropter sub hæc rebus a Deo in Aegypto gestis, et maris Rubri transitui addit illud:—VERS. 54, 55. *Et induxit eos in montem sanctificationis suæ, montem hunc quem acquisivit dextera ejus. Hic ea quæ in deserto contigerant silentio mittit, quia eorum recensionem præmiserat.* Mons autem quinam, nisi Sionis, in quo Jerusalem sub hæc post Asaphi et Davidis tempora structa est? Deinde narrationem resumit ita loquens: *Et ejecit a facie eorum gentes, et sorte divisit eis terram in funiculo distributionis. Et habitare fecit in tabernaculis eorum tribus Israel. Postquam ingressum in terram promissionis memoravit, et quomodo occupaverint montem Sion, quem longis postea temporibus David, pulsis gladio Jebusæi obtinuit; historiam resumit, compendio narrans, quomodo post mortem Moysis, duce Jesu filio Nave, transierint in terram promissionis, et alienigenas bello ab se devictos a regione exegerint, et funiculo dimensam terram sorte dividerint.* Deinde ipsos iterum coaguit (VERS. 56-58), dicens eos prioribus in deserto admissis peccatis nova mala addidisse: ac postquam terram obtinuissent, Deum excelsum ibi iterum tentasse et exacerbasse, et testimonia ejus per Moysem sibi tradita non custodisse; sed sese avertisse ac despedixisse quemadmodum patres eorum, et versos suis in arcum pravum. Nam cum oportuisset inimicos Dei et adversarias sibi potestates telis impetrere et confodere; ipsi idolis dediti Deum blasphemis et nefariis verbis impetravere. Quare facti sunt in arcum pravum: quod sub initium declaratum his verbis est: *Fili Ephraim intendentem et mittentes arcubus, conversi sunt in die belli.* Quomodo autem conversi fuerint in arcum pravum declarat postea dicens: *Ei irritaverunt eum in collibus, et in sculptilibus suis ad emulationem provocaverunt eum.*

tόξοις, ἐστράψησαν ἐν ἡμέρᾳ πολέμου. Πῶς δὲ ἐστράφησαν εἰς τόξον στρεβλὸν διασαρεῖ λέγων ἐτί;

VERS. 59. *Auditiv Deus et sprevit, et ad nihilum D rededit valde Israel.* Postquam mala ab ipsis etiam in terra promissionis perpetrata recensuit, justum Dei judicium postea declarat, cœmprobatque jure eos post prædicta omnia ira Dei invasos suis. Nam cum versi sunt in arcum pravum, et cum irritaverunt eum in collibus suis, et in sculptilibus suis ad emulationem provocaverunt eum; tunc Deus nec ipsos intueri, tales scilicet cum essent, nec in eos respicere; imo vero neque impiam eorum vocem

*γησερ αὐτοὺς ἀφόδους καὶ ἀποτήτους· καὶ τοὺς ἔχθροὺς αὐτῶν ἐκάλυψεν ἡ θάλασσα. Καὶ ταῦτα μὲν πρότερα ἦν τῆς κατὰ τὴν Ἐρήμον διατρῆτη· οὐ μή καὶ ὁ λόγος τῇ τάξει κέχρηται τῶν πεπραγμένων· ὡς ἐν ὑμνῳ δὲ καὶ ψάλμῃ τὰ δεύτερα πρώτα τιθεσι καὶ τὰ πρώτα δεύτερα. Διὸ τὰ κατὰ τὴν Ἐρήμον συμβάντα, καὶ ὅσα ἤμαρτον ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ διάκις παρεπικραίνον προδιηγησάμενος, μετὰ ταῦτα τὴν τῶν πρώτων μνήμην ποιεῖται, ὡς ἂν τὸν λόγον περιγράψεις μὴ εἰς λυπηρά, ἀλλ’ ἐπὶ ταῖς τοῦ θεοῦ εὔεργεσταῖς. Διόπερ ἐξῆς ἐπισυνάπτει τοῖς κατὰ τὴν Αἴγυπτον ὑπὸ τοῦ θεοῦ πεπραγμένοις, καὶ τῇ διδῷ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης, τὸ, *Καὶ εἰσήγαγεν αὐτοὺς εἰς δρός ἀγράσματος αὐτοῦ, δρός τούτο δέκτησατο η δεξιά αὐτοῦ· τὰ κατὰ τὴν Ἐρήμον ἐντοῦς ἀποσιωπήσας, διὰ τὸ προειληφέναι αὐτῶν τὴν διήγησιν.* "Ορος δὲ ποιὸν ἦ τὸ Σιών, ἐφ' ὧ Ιερουσαλήμ (1) ὑστερον μετὰ τοὺς χρόνους οὗτον Ἀσφά καὶ τοῦ Δαυΐδ φωδομήθη; εἴτ' ἐπαναλαμβάνει τὴν διήγησιν διὰ τῶν ἐξῆς λέγων· *Καὶ ἐξέβαλεν ἀπὸ προσάπων αὐτῶν ἔθνη, καὶ ἐκληροδότησεν αὐτοὺς ἐν σχοινὶ κ.ηροδοσταῖς. Καὶ κατεσκήρωσεν ἐν τοῖς σκηνώμασιν αὐτῶν τὰς φυλὰς τοῦ Ἰσραὴλ. Μνημονεύεται τῆς εἰσόδου τῆς εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, καὶ ὡς ἀπειλήφασι τὸ δρός τὸ Σιών, ὅπερ μαρκοῖς ὑστερον χρόνοις ἐκτήσατο Δαυΐδ ἐν φοιτᾷ τὸν Ιερουσαλὸν ἐλάσας, ἐπαναλαμβάνει τὴν ιστορίαν ἐπιτεμνόμενος, ὡς μετὰ τὴν τελευτὴν Μωάεως, γιγνόμενον αὐτῶν Ηησοῦ τοῦ Ναοῦ, παρῆλθον εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, καὶ ὡς ἐξέβαλον τοὺς ἀλλούλους πολέμῳ χρατήσαντες τῆς χώρας, καὶ ὡς κλήρῳ δειλαντο σχοίνῳ μετρήσαντες τὴν γῆν. Εἴτ' αὐτοὶ αὐτῶν κατηγορεῖ, διδάσκων, ὡς πρὸς τοὺς ἤμαρτον μετὰ τὴν Ἐρήμον προσθήκας κακῶν ἐποιήσαντο· καὶ μετὰ τὸ κτήσαθαι τὴν γῆν, ἐπείρασαν πάλιν ἴταῦθα καὶ παρεπικραναν τὸν θεὸν τὸν ὑψιστον, καὶ τὰ μαρτύρια αὐτοῦ τὰ διὰ Μωάεως αὐτοῖς παραδεδόμενα οὐκ ἐφύλαξαν· ἀλλ' ἀπέστρεψαν καὶ ἥθετοσι, καθὼς οἱ πατέρες αὐτῶν, καὶ μετετέθησαν εἰς τόξον στρεβλὸν. Δέον γάρ τοὺς ἔχθροὺς τοῦ θεοῦ καὶ τὰ πολεμίους αὐτῶν δυνάμεις τὰς ἀντικειμένας τοκεύειν καὶ βάλλειν, οἱ δὲ εἰδωλολατρήσαντες τὸν θεὸν ἔβαλλον βλασφήμοις καὶ ἀθεμίτοις λόγοις. Αἰδο γεγνόντων εἰς τόξον στρεβλὸν· δη δη κατ' ἀρχὰς ἐδήλου τὸ λόγον φῆσαν· Υἱοὶ Ἐγραφή ἐντείνοντες καὶ βάλλοντες**

τούς τοις γλυπτοῖς αὐτῶν παρεζήλωσαν αὐτόν. "Ηκουσεν δὲ θεὸς καὶ ὑπερίδε, καὶ ἐξουδετεως σφόδρα τὸν Ἰσραὴλ. Καταλέξας καὶ τὰ ἐν τῇ γῇ τῆς ἐπαγγελίας πεπραγμένα αὐτοῖς κακά, παρίστησιν ἐξῆς τὴν δικαιοικίσιαν τοῦ θεοῦ, δεικνύς, ὡς εὐλόγως μετὰ πάντα τὰ προλεπεγμένα μετῆλθεν αὐτοὺς ἡ ὄργη. "Οτε γάρ ἐστράψησαν εἰς τόξον στρεβλὸν, καὶ ὅτε παράργησαν αὐτὸν ἐν τοῖς βουνοῖς αὐτῶν, καὶ ἐν τοῖς γλυπτοῖς αὐτῶν παρεζήλωσαν αὐτόν, τὸ τηνικαῦτα οὐδὲ ἐμβλέπειν αὐτοὺς δὲ θεὸς τοιούτους δυτας, ἀλλ' οὐδὲ δρῦσι τῇξιν· ἀλλ' οὐδὲ ἀκούειν αὐτῶν

(1) F. τὸ ιερόν.

(2) Γρ. βωμοῖς.

τῆς ἀσεβῶν φωνῆς. Διὸ ἐπιλέγει· Ἡκουσεῖς δὲ Θεός καὶ ὑπερίθε, κατὰ τὸν Ἀκύλαν, καὶ ἀνυπερθέτησος· μηχετὶ ἀνασολὴν μηδὲ ὑπέρθεσιν αὐτοῖς ἐνδύς· κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, Καὶ ἀπεδοκίμασε σφόδρα τὸν Ἰσραὴλ. Οὗτος δὲ ἤκουσεν δὲ οὐδὲς, ὡς καὶ εἰπὲ Σοδομιτῶν εἰρητο· Φωνὴ Σοδόμων καὶ Γομόρρας βοῶ πρὸς μέ. Τῶν γάρ ἀσεβῶν αὐτὰ κέχραις καὶ βοῷ τὰ τῆς ἀσεβείας πράγματα· ὥν ἀκούσας δὲ θεὸς ἀπώσατο πρώτην τὴν ἐν Σηλῶμ σκήνωσιν διὰ τὰς ἀσεβείας αὐτῶν. Διὸ κατὰ τὸν Σύμμαχον εἴρηται· Καὶ ἀπέβιψε τὴν σκήνωσιν τὴν Σηλῶμ, καὶ τὴν σκήνωσιν τὴν ἰδρυθεῖσαν ἐν ἀνθρώποις. "Οπως δὲ τοῖς ἀνθρώποις παρεδόθη ἡ κιβωτὸς διὰ τὰς ἀσεβήματα τοῦ λαοῦ, καὶ ὡς ἐκράτησαν αὐτῆς αἱ πολέμιοι, ἀπήγαγον τε πάρ' ἑαυτοῖς, καὶ ὡς οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἐτροπώθησαν, καὶ ὡς οἱ υἱοὶ Ἡλεί πεπτώκασιν, οἱ ιερεῖς δυτες, δὲ τούτων πατήρ ὡς ἀπώλετο ἐπὶ τῇ τῶν παιδῶν ἄγγελι, τὴν πρώτην παρίστησι τῶν Βασιλειῶν. Διὸ εἴρηται ἐνταῦθα· Καὶ ἀπώσατο τὴν σκήνην Σηλῶμ, σκήνωμα οὐδὲ κατεσκήνωσεν ἐν ἀνθρώποις. Καὶ παρέδωκεν εἰς αἰχμαλωσίαν τὴν ισχὺν αὐτῶν. Ἄντι δὲ τοῦ, τὴν ισχὺν αὐτῶν, τὸ κράτος αὐτῶν ἡμίκηνευσεν δὲ Ἀκύλας. Κράτος δὲ αὐτῶν καὶ Ισχύν καὶ καλλονήν, εἰς αἰχμαλωσίαν καὶ εἰς χείρας θλίβοντος παραδοθέντα τίνα ἀν εἰποις ἡ τὴν κιβωτὸν, ἢν δὲ παρὸν αντίτεται λόγος φάσκων· Καὶ παρέδωκεν εἰς αἰχμαλωσίαν τὴν ισχὺν αὐτῶν, καὶ τὴν καλλονήν αὐτῶν εἰς χείρας ἔχθρον; Ἀλλὰ ταῦτα μὲν παρέδωκεν εἰς χείρας ἔχθρον, τὸν δὲ λαὸν συνέτριψεν ἐν φορμαῖς. Διὸ λέλεκται κατὰ τὸν Σύμμαχον· Καὶ ἐξέδωκεν εἰς μάχαιραν τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ ὑπερέδει· καὶ δὴ ὑπεριδόντος αὐτούς τοῦ Θεοῦ, τὰ ἔκῆς ἐγίνετο. Τίνα δὲ ταῦτα; Τὸνς γεωργίκους αὐτῶν κατέφερες καὶ παρθένους αὐτῶν οὐκ ἐπενθήθησαν. Κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν, Οὐχὶ ὑπεμήσθησαν· κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, Οὐχὶ ἐπηρέθησαν. Οὐκέτι γάρ μετὰ ὑμῶν καὶ ἐπαίνων συνήθως ταῖς γαμουμέναις παρεδίδοντο ἀνδράσι, κατὰ τὴν τῶν λοιπῶν ἐρμηνείαν, διὰ τὴν καταλαβοῦσαν αὐτοῖς (1) τότε συμφοράν. Κατὰ δὲ τὴν τῶν Ἐβδομήχογυτα ἔκδοσιν, αἰχμάλωτοι ἀπαχθεῖσαι, ἐν τῷ θυητοῖς αὐτάς οὐκ εἶχον τοὺς πενθοῦντας, διὰ τὸ μὴ παρεῖναι αὐτοῖς τοὺς προστήκοντας· ἀλλὰ καὶ οἱ ιερεῖς αὐτῶν ἐν φορμαῖς ἐπεσαρ (οὗτοι δὲ ἤσαν οἱ τοῦ Ἡλεί υἱοί), καὶ αἱ χῆραι δὲ αὐτῶν οὐκ εἰλαυσθήσονται. Καὶ ἔστιν εὑρεῖν ἐν τῇ πρώτῃ τῶν Βασιλειῶν, δπως, τῶν υἱῶν Ἡλεί πεσόντων ἐν τῷ πολέμῳ, αἱ τούτων γυναῖκες, χῆραι καταλειφθεῖσαι, δεινὸν ὑπέμειναν θάνατον. Διὸ λέλεκται κατὰ τὸν Σύμμαχον, Καὶ αἱ γαρενθεῖσαι αὐτῶν οὐκ εἰλαυσαν· οὐδὲ γάρ ὑπεστησαν, ὥστε ἐλαύσαι· συναπώλοντο δὲ καὶ αὗται τοῖς τικτομένοις κατὰ τὴν φάσκουσαν ιστορίαν·

⁽¹⁾ Gen. xviii, 20. ⁽²⁾ I Reg. iv, vii. ⁽³⁾ I Reg. iv, 1.

(1) Syntaxis postulat αὐτούς. EDIT.

Audire dignabatur. Quamobrem subdit, Audivit Deus et sprevit, secundum Aquilam vero, Et non distulit, nullum spatium neque dilationem illis concedens; secundum Symmachum vero, Et reprobarit valde Israel. Sic autem audivit Deus, ut de Sodomitis dicitur: Vox Sodomorum et Gomorrhæ clamat ad me²⁸. Impiorum enim vel ipsa impiæ gesta clamant et vociferantur. — VERS. 60. Quæ audiens Deus repulit tabernaculum Silom, tabernaculum ubi habitavit in hominibus. Nam in Silom primum stetit tabernaculum, in qua sacrorum antistites erant Heli et Samuel, ut declarat Scriptura Regnorum²⁹. Hoc itaque primum in Silom statutum tabernaculum propter impiates eorum repulit. Quare secundum Symmachum dicitur: Et abjecit tabernaculum Silom, et tabernaculum firmatum in hominibus. Quomodo autem hominibus tradita fuerit area ob impiates populi, et quomodo inimici ceperint illam, abduxerintque secum; filii vero Israel in fugam versi sint, filii Heli qui sacerdotes erant ceciderint, eorumque pater, acceptio de illis nuntio, perierit, narrat primus Regnorum liber. Quapropter hic dicitur: Et repulit tabernaculum Silo, tabernaculum ubi habitavit in hominibus. — VERS. 61. Et tradidit in captivitatem virtutem eorum. Pro illo autem, virtutem eorum, Aquila, robur eorum, interpretatus est. Robur autem, virtutem et pulchritudinem, in captivitatem et in manus inimici tradita, quæ dixeris esse, nisi arcum, quam hic sermo subindicat dicens, Et tradidit in captivitatem virtutem eorum, et pulchritudinem eorum in manus inimici? — VERS. 62-64. Sed hæc quidem tradidit in manus inimici, populum vero contrivit gladio. Ideo secundum Symmachum dicitur: Et tradidit in machiram populum suum et hereditatem suam sprevit. Deo autem ipsos spernente, ea quæ sequuntur evenerunt. Quæ illa? Juvenes eorum comedit ignis, et virgines eorum non sunt lamentatae; secundum Aquilam vero, non sunt despotaæ; secundum Symmachum autem, non sunt laudaæ. Non ultra enim, secundum reliquos interpres, cum hymnis et laudibus, ut consuetum despontatis est, viris tradebantur, ob immissam tunc ipsis calamitatem. Secundum LXX Interpretes autem, in captivitatem actæ, cum morerentur, non erat qui lugeret, quod non adessent propinquai earum; imo etiam sacerdotes eorum in gladio ceciderunt (hi porro erant filii Heli), et viduae eorum non plorabantur. In primo Regnorum libro legitur, cum filii Heli in bello cecidissent, eorum uxores viduas relictas, gravem sustinuisse mortem. Quare dicitur secundum Symmachum, Et viduatæ eorum non ploraverunt: neque enim exsistebant ut flere possent; nam una cum partu suo extinctæ sunt, ut fert hæc historia: Et factum est in diebus illis convenerunt allophyli in bellum contra Israel³⁰; deinde vero cum exisset populus ad pugnam, Cæsus est, inquit,

*Israel : et facta est plaga magna valde : et ceciderunt de Israel triginta millia ex ordinibus : et arca Dei capta est, et ambo filii Heli mortui sunt, Ophni et Phinees. Et cucurrit vir Jeminæus ex castris, et venit in Silom in illa die, scissa veste, et conspersus pulvere caput. Et ecce Heli in sella ad portam contra bibium spectans. Erat enim cor ejus pavens pro arca Dei. Sub hæc dicitur : *Erat autem Heli quasi nonaginta octo annorum, et oculi ejus caligaverant, et non videbat. Et vir ille accedens dixit : Ego sum qui veni ex castris, et ego ex acie fugi hodie. Et ait, Quid actum est, fili mi?* Et respondit puer et dixit : *Fugit, inquit, Israel a facie allophylorum, et facta est plaga magna in populo, et ambo filii tui mortui sunt, et arca Dei capta est. Et factum est cum memorasset arcam Dei, cecidit de sella retrorsum juxta ostium, et contritum est dorsum ejus, et mortuus est, quia senex homo erat et gravis. Nurus autem ejus uxor Phinees prægnans erat vicinaque partu : et auditio nuntio quod capta esset arca Dei, et mortuus esset sacerdos suus, et vir suus, flevit et peperit, quia irruerant dolores in eam, et in tempore suo (1) mortua est. Et dixerunt mulieres quæ astabant ei, Ne timeas, quia filium peperisti : quæ non respondit, neque animadvertisit. Postea subjungit : Et allophyli accepérunt arcam Dei, et asportaverunt eam in Azotum. Et accepérunt allophyli arcam Domini, et intulerunt eam in domum Dagon¹¹.* Hæc porro omnia hic compendio memorantur : nam subjungitur : — VERS. 65. *Et excitatus est tanquam dormiens Dominus, tanquam potens et crapulatus a vino. Postquam arca capta fuit ab allophylis, et postquam supra dicta contra populum gesta sunt, suam Deus providentiam commonistrans, invisibili virtute allophylos incessit et ulciscitur. Quare dictum est : Et excitatus est tanquam dormiens Dominus, tanquam potens et crapulatus a vino; secundum Symmachum vero, Tanquam potens loquens ex vino; secundum Aquilam, Tanquam potens crapulatus ex vino. Deinde seipsum excitans, inimicos suos percutit, videlicet qui arcam testamenti ceperant (VIRS. 66), et percutit eos in posteriora, datque eis opprobrium sempiternum. Quomodo percosserit eos in posteriora historia declarat, quæ sic habet in primo libro Regnorum¹² : Et aggravata est manus Domini super Azotios, et afflixit eos, et percussit eos in podicibus eorum, Azotum et fines ejus; et rursum : Et translata est, inquit, arca Domini in Gethham, et factum est postquam translata est, facta est manus Domini ir urbe, fortitudine magna valde. Et percussit viros urbis a parvo usque ad magnum, et percussit eos in podicibus eorum. Et mittunt arcam Dei in Ascalonem : et clamaverunt Ascaloniæ dicentes : Quid avertistis arcam Dei ad interficiendum nos? Ninc subjungit : Quia facta est confusio mortis in**

¹¹ I Reg. v, 1, 2. ¹² Ibid., 6.

(1) Id est sui partus.

A *Kai ἐτερήθη ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, καὶ σιγαδροῦσται ἀλλόσυνοι εἰς πόλεμον ἐπὶ Ἰσραὴλ· εἴθ' ἐξῆς προελόντος τοῦ λαοῦ εἰς τὸν πόλεμον, Πταιει, φταιν, ἀνὴρ Ἰσραὴλ· καὶ ἐγένετο πλῆθη μεράλη σφρόδρα· καὶ ἔκεσται ἐξ Ἰσραὴλ τριακότα χιλίδες ταγμάτων· καὶ ἡ κιβωτὸς δὲ τοῦ Θεοῦ ἐλήχθη, καὶ ἀμφότεροι οἱ νιοὶ Ἡλεὶ ἀπέβαροι, Οὐρεὶ καὶ Φινέες. Καὶ ἐδαμενεὶς ἀνὴρ Ἱεμεραῖος ἐκ τῆς καρατάξεως, καὶ ἡμερεὶς εἰς Σηλὼν ἐπὶ τῷ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, τὰ Ιμάτια αὐτοῦ διεβρωτάτα, καὶ γῆ ἐπὶ τῆς κερατῆς αὐτοῦ. Καὶ ἤδον Ἡλεὶ ἐπὶ τοῦ διέφρου παρὰ τὴν πύλην σκοκεώντων τὴν διοδον· διτὶ δὲ ἡ καρδία αὐτοῦ ἐξεστηκύνει περὶ τῆς κιβωτοῦ τοῦ Θεοῦ. Εἴθ' ἐξῆς εἰργαται· Καὶ Ἡλεὶ ὡς Λῃτὸν ἐτῶν· καὶ οἱ ὄφελαιμοι αὐτοῦ ἐπανταχοῦς ἐστησαρ, καὶ οὐκ ἔδειπνε. Καὶ δὲ ἀνὴρ προσελθὼν εἰπεν· Ἔγὼ εἰμι οἱ ἡκαρντεὶς ἐκ τῆς καρεμβολῆς, καὶ ἐγὼ ἐπὶ τῆς παρατάξεως πέφεντα σημεῖον. Καὶ εἶπε· Τί ἔστι τὸ γεγονός ἡμῖν, τέχνος; Καὶ ἀπεκρίθη τὸ καιδάριον, καὶ εἶπε· Πέφεντες ἀνὴρ Ἰσραὴλ ἐκ προσώπου ἀλλοσύνων, καὶ πλῆθη μεράλη γέροντες ἐν τῷ λαῷ, καὶ ἀμφότεροι οἱ νιοὶ συν τεθρήκασι, καὶ ἡ κιβωτὸς τοῦ Θεοῦ ἐλήχθη. Καὶ ἐτέρετο, ὡς ἐμητίσθη τῆς κιβωτοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἔπεσεν ἀπὸ τοῦ διέφρου ὀπισθίως ἐκδύμενος τῆς κιβωτοῦ, καὶ συνετρόπηθε ὁ τόπος αὐτοῦ, καὶ ἀπέβαρε· διτὶ δὲ πρεσβύτης οἱ ἀνθρώποις καὶ βαρύς. Καὶ τύμψη αὐτοῦ γυνὴ Φινέες συνειληφοῦσα τοῦ τεκεῖτον· καὶ ἤκουσε τὴν ἀπαγγελλαρ, διτὶ δὲ λίθῳ η κιβωτὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ διτὶ τεθρηκερ οἱ πενθεροὶ αὐτῆς καὶ δὲ ἀνὴρ αὐτῆς, καὶ ἔκλαυσε καὶ ἔτεκερ, διτὶ ἐπεστράψησαν αἱ ὕδιτες αὐτῆς ἐπ' αὐτήν· καὶ ἐν τῷ καιρῷ αὐτῆς ἀποθνήσκει. Καὶ εἶπαν αὐτῇ αἱ γυναῖκες αἱ παρεστηκύναις αὐτῇ· Μή φοβοῦ, διτὶ νιὸν τέτοκας· καὶ οὐκ ἀπεκρίθη, καὶ οὐκ ἔτροσεται η καρδία αὐτῆς. Καὶ ἐξῆς ἐπιλέγεται τούτοις· Καὶ ἀλλέριοι ἐλαβοι τὴν κιβωτὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰσήγεται αὐτὴν εἰς Ἀζωτον. Καὶ ἐλαβοι οἱ ἀλλέριοι τὴν κιβωτὸν Κυρίου, καὶ εἰσήγεται αὐτὴν εἰς οἰκον Δαγώρ. Τούτων δὲ πάντων ἐπιτέμνεται τὴν μνήμην ὁ παρὸν λόγος, καὶ ἐπιλέγει· Καὶ ἐξηγέρθη ὡς ὁ ὑπὲντων Κύριος, ὡς δυρατὸς καὶ κεκραυπαληκώς ἐξ οἰκου. Μετὰ δὲ ληφθῆναι τὴν κιβωτὸν ὑπὸ τῶν ἀλλοφύλων, καὶ μετὰ δὲ πραγμάτων τὰ προλεγέματα κατὰ τοῦ λαοῦ, τὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῦ δεικνύεις ὁ Θεὸς, μετέρχεται τοὺς ἀλλοφύλους ἀστράψη δυνάμεις κολάζων αὐτούς. Διτὶ λέλεκται· Καὶ ἐξηγέρθη ὡς ὁ ὑπὲντων Κύριος, ὡς δυρατὸς κεκραυπαληκώς ἐξ οἰκου· κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, Ής δυρατὸς κεκραυπαληκώς ἐξ οἰκου. Είτα διεγέρεται αὐτὸς ἐαυτὸν, πατάσσει τοὺς ἔχερούς εἰτού, δηλαδὴ τοὺς τὴν κιβωτὸν τῆς Διαθήκης ἀπολαβόντας· καὶ πατάσσει αὐτοὺς εἰς τὰ ὅπιον, διέβασι τε*

αὐτοῖς δινείδος αἰώνιον. Πῶς δὲ εἰς τὰ διπέπου ἐπάτα-
κεν αὐτοὺς, διδάσκει τὴν ιστορία τοῦτον ἐν τῇ πρώτῃ
τῶν Βασιλεῶν ἔχουσα τὸν τρόπον· Καὶ ἀδαρύθη
χεὶρ Κυρίου ἐπὶ τοὺς Ἀζωτοὺς, καὶ ἐβασάρισεν
αὐτοὺς, καὶ ἐπάταξεν αὐτοὺς εἰς τὰς ἔδρας αὐτῶν,
τὴν Ἀζωτον καὶ τὰ δρις αὐτῆς· καὶ αὐθις·
Καὶ μετῆλθε, φησιν, ἡ κιβωτὸς τοῦ Κυρίου εἰς
Γεθθά. Καὶ ἐγένετο μετὰ τὸ μετελθεῖν αὐτήν, καὶ
γίνεται χεὶρ Κυρίου ἐπὶ τὴν πόλεις κράτος μέρα
σφρόδρα. Καὶ ἐπάταξ τοὺς ἄνδρας τῆς πόλεως
ἀπὸ μικροῦ ὥς μεγάλου, καὶ ἐπάταξεν αὐτοὺς
εἰς τὰς ἔδρας αὐτῶν. Καὶ ἐξαποστέλλουσι τὴν
κιβωτὸν τοῦ Θεοῦ εἰς Ἀσκάλωνα· καὶ ἐδέσπασαν
οἱ Ἀσκαλωνῖται λέπροτες· Τί ἀπεστρέψατε τὴν
κιβωτὸν τοῦ Θεοῦ θαρατῶσαι ἡμᾶς; Καὶ ἐπιλέγει
ἔξης· Ὄτι ἀγερήθη σύντηξις θαράτου ἐν δλῃ τῇ
πόλει βαρεῖα σφρόδρα, ὡς εἰσῆλθεν ἡ κιβωτὸς τοῦ
Θεοῦ ἐκεῖ· καὶ οἱ λαύρες καὶ οἱ ἀποθαρότες
ἐπαλίγθησαν εἰς τὰς ἔδρας· καὶ ἀρέση ἡ κραυγὴ
τῆς πόλεως εἰς τὸν οὐρανόν. Διὰ δὴ ταῦτα ἀλέκται
ἐν τῷ παρόντι φαλμῷ· Καὶ ἐπάταξ τοὺς ἀχθόρους
αὐτοῦ εἰς τὰ σπίλων· δινείδος αἰώνιος δδωκεν αὐτοῖς.
Ἄντες δὲ οἰκεῖους εἰσεῖνοις τοὺς μέρεσι. Τοὺς μὲν ἔχθρους οὖντας ἐτιμωρήσατο· τοὺς
δὲ οἰκείους ἔτερων μετήρχετο. Διὸ εἰρητο· Καὶ ἀπώσατο τὸ σκήνωμα Ἰωσήφ. Πολὸν δὲ τούτο ἀλλ' ἡ
τὴν Σηλάωμ; Ἡν γάρ αὐτὴ τῆς κληρονομίας Ἐφραὶμ· Ἐφραὶμ δὲ τοῦ Ἰωσήφ υἱὸς ἦν. Διὸ ἐπιλέγει· Καὶ
ἀπώσατο τὸ σκήνωμα Ἰωσήφ, καὶ τὴν φυλὴν Ἐφραὶμ οὐκ ἐξελέξατο· καίπερ αὐτὴν πρώτην
ἐκλεξάμενος, καὶ τὸ σκήνωμα Ἰωσήφ πρώτον τιμήσας. Διὸ καὶ ἡ Σηλάωμ εἰς ἐσχάτην ἐρημίαν κατέστη.
Παιδεύει δὲ διὰ τούτων ὁ λόγος διὰ τοῦ παραδείγματος τῆς Σηλάωμ μή μέγα φρονεῖν τοὺς ἐν τῇ Ἱερου-
σαλήμ, τὴν σκηνὴν καὶ τὴν κιβωτὸν ὑποδεξαμένους· πεισεῖναι γάρ τὰ δμοια τοῖς πρώτοις, εἰ μή ἀξιο-
γίνοντο τοῦ Θεοῦ· δὴ καὶ ἀπέδη ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις.

Καὶ ἐξελέξατο τὴν φυλὴν Ἰούδα, τὸ δρος Σιών
δημάρτησε. Καὶ φωδόμησεν ὡς μοροκερώτων τὸ
ἀγίασμα αὐτοῦ ἐν τῇ γῇ, ἐθεμελίωσεν αὐτὴν εἰς
τὸν αἰώνα. Φυλὴν μὲν φυλῆς ἀντικατηλάξατο, τὴν
φυλὴν Βενιαμίν ἀντὶ τῆς φυλῆς Ἰωσήφ· καὶ τόπον δὲ
ἀντὶ τόπου εἶλατο, τῆς Σηλάωμ τὴν Ἱερουσαλήμ προ-
κρίνας· ἀλλὰ καὶ δρος ἀντὶ δρους ἡγάπησε, τὸ Σιών
θηλασθή ἀντὶ τοῦ δρους τοῦ ἐν Σηλάωμ. Εἰτά φησι·
Καὶ φωδόμησεν ὡς μοροκερώτων τὸ ἀγίασμα
αὐτοῦ· κατὰ δὲ τὸν Ἀχύλαν, Καὶ φωδόμησεν
δμοίως ὑψηλοῖς ἀγίασμα αὐτοῦ· κατὰ δὲ τὸν Σύμ-
μαχον, Καὶ φωδόμησεν ὡς τὰ ὑψηλὰ τὸ ἀγίασμα
αὐτοῦ. Ὁμοίως οὖν ὑψηλοῖς καὶ ὡς τὰ ὑψηλὰ φωδό-
μησε τὸ ἀγίασμα αὐτοῦ. Ἀναπέμπει δὲ ἡμᾶς ὁ λόγος
εἰς βαθὺ καὶ ἀπόρρητον νοῦν, διδάσκων, ὡς τὸ ἐπὶ^D
τῆς ἀγίασμα τὸ ἐπὶ τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ τῷ δρει
Σιών καταστὰν δμοίωσιν εἰχε τὸν ἐν τοῖς ὑψηλοῖς,
καὶ φωδόμητο ὡς τὰ ὑψηλὰ κατ’ εἰκόνα καὶ καθ’ δμοί-
ωσιν γενέμενον τὸν ἐν οὐρανοῖς ὑψηλῶν· δὲ δὴ καὶ δὲ
Ἀπόστολος παρίστη λέγων· Ἡ δὲ ἀρώ Ἱερουσαλήμ
ἐλευθέρων ἐστιν· καὶ, Προσεληλύθατε Σιών δρει
καὶ πόλει Θεοῦ λόντος Ἱερουσαλήμ ἐπουρανίων.
Διὸ κατὰ τὸν Ἀχύλαν εἰρηται, Καὶ φωδόμησεν
δμοίως ὑψηλοῖς ἀγίασμα αὐτοῦ· κατὰ δὲ τὸν Σύμ-
μαχον, Καὶ φωδόμησεν ὡς τὰ ὑψηλὰ τὸ ἀγίασμα
αὐτοῦ· κατὰ δὲ τοὺς Ἐδδομήκοντα, Ὅς μοροκερώ-
των φωδόμησε τὸ ἀγίασμα αὐτοῦ· νοούντων ἡμῶν

A tota urbe gravis valde, ut intravit arca Dei illuc: et
viventes et mortui percussi erant in podicibus; et
ascendit clamor urbis in cælum. Ideo in præsentí
psalmo dictum est: Et percussit inimicos suos in
posteriora, opprobrium sempiternum dedit eis. Op-
probrium quippe erat in podicibus percussos illos
fuisse, utpote qui illis in partibus lascivi fuissent.
Inimicos quidem suos sic ultus est; proprios vero
sibi alio modo castigavit. Quare dictum est: —
VERS. 67. Et repulit tabernaculum Joseph. Quodnam
illud nisi Silom? Erat enim ea ex sorte Ephraim:
Ephraim antem filius Joseph erat. Ideo subdit: Et
repulit tabernaculum Joseph, et tribum Ephraim non
elegit; etiam si primum eam elegisset, et taberna-
culum Joseph prius affecisset honore. Quare Silom
in extreman solitudinem redacta est. Iis vero docet
exemplo illius Silom, ut ne altum sapiant qui in
Jerusalem habitant, quod tabernaculum et arcem
aceperint: quippe similia primis pasauri, nisi Deo
digni efficiantur, quod sane sequenti tempore con-
tigit.

B Ονειδος γάρ ἦν τὸ ἐν ταις εδραις πληγῆναι
αὐτοὺς, ὡς ἂν ἀκολασταίνοντας ἐν ἐκείνοις τοὺς μέρεσι. Τοὺς μὲν ἔχθρους οὖντας ἐτιμωρήσατο· τοὺς
δὲ οἰκείους ἔτερων μετήρχετο. Διὸ εἰρητο· Καὶ ἀπώσατο τὸ σκήνωμα Ἰωσήφ. Πολὸν δὲ τούτο ἀλλ' ἡ
τὴν Σηλάωμ; Ἡν γάρ αὐτὴ τῆς κληρονομίας Ἐφραὶμ· Ἐφραὶμ δὲ τοῦ Ἰωσήφ υἱὸς ἦν. Διὸ ἐπιλέγει· Καὶ
ἀπώσατο τὸ σκήνωμα Ἰωσήφ, καὶ τὴν φυλὴν Ἐφραὶμ οὐκ ἐξελέξατο· καίπερ αὐτὴν πρώτην
ἐκλεξάμενος, καὶ τὸ σκήνωμα Ἰωσήφ πρώτον τιμήσας. Διὸ καὶ ἡ Σηλάωμ εἰς ἐσχάτην ἐρημίαν κατέστη.
Παιδεύει δὲ διὰ τούτων ὁ λόγος διὰ τοῦ παραδείγματος τῆς Σηλάωμ μή μέγα φρονεῖν τοὺς ἐν τῇ Ἱερου-
σαλήμ, τὴν σκηνὴν καὶ τὴν κιβωτὸν ὑποδεξαμένους· πεισεῖναι γάρ τὰ δμοια τοῖς πρώτοις, εἰ μή ἀξιο-
γίνοντο τοῦ Θεοῦ· δὴ καὶ ἀπέδη ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις.

C VERS. 68, 69. Et elegit tribuni Iuda, montem
Sion, quem dilexit. Et adificavit sicut unicornium
sanctificium suum in terra, fundavit eam in aseculum. Tribum pro tribu communavit, tribum Benja-
min pro tribu Joseph: et locum pro loco elegit; Hierosolymam Silo anteponens; imo etiam montem
pro monte dilexit, Sion videlicet, pro monte qui in
Silo erat. Deinde ait: Et adificavit sicut unicornium
sanctificium suum; secundum Aquilam vero,
Et adificavit simile excelsis sanctificium suum; se-
cundum Symmachum autem, Et adificavit ut ex-
celsa sanctificium suum. Sanctificium itaque suum
simile excelsis, aut ut excelsa adificavit. Nos au-
tem ad profundum et arcanum sensum sermo re-
mituit, docens sanctificium illud in terra, in Jeru-
salem et in monte Sion constitutum, similitudinem
habuisse cum eo quod in excelsis est, et ad excel-
sorum modum constructum fuisse, ad imaginem et
similitudinem excisorum celestium; quæ item
Apostolus declaravit dicens: Illa vero quæ sursum
est Jerusalem libera est^a; et, Accessitis ad Sion
montem et civitatem Dei viventis, Jerusalem cæle-
stem^b. Quare secundum Aquilam dicitur, Et adi-
ficavit simile excelsis sanctificium suum; secundum
Symmachum vero, Et adificavit ut excelsa sanctifi-
cium suum; secundum LXX vero Interpretes, Aedi-
ficavit sicut unicornium sanctificium suum. Non

^a Gal. iv, 26. ^b Heb. xii, 22.

porro intelligimus unicornes esse eos, quorum unum cornu descriptum in celo est, quos Apostolus his verbis declarabat : *Et ad multorum millium angelorum celebritatem, et Ecclesiam primogenitorum, qui descripti sunt in celis*⁴⁵. Sed etiam, inquit, *in terra fundarit eam in saeculum*. Secundum Symmachum autem, *sicut terram, quam fundavit in saeculum*. Nam sacrificium illud quod in sensibili et terrena Jerusalēm est, sic ædificavit in terra. Sicut enim terra media inter aquas comprehenditur secundum Scripturam, ita et Jerusalem media inter alienigenas gentes posita erat. Quare dictum est in prophetiis : *Hæc est Jerusalem, in medio gentium posui illam*⁴⁶. Sub hæc autem ait : — VERS. 70. *Elegit David servum suum, de quo dictum est : Inveni David servum meum, virum secundum cor meum ; quem elegit, non tantum ut primus ex tribu Juda regnaret, sed ita ut dignus judicaretur, ex cuius semine Christus Dei prodiret. Elegit autem eum pluribus ipsum fratribus suis anteponens. Acceptipque eum ex gregibus ovium, et de post setantes. Nam qui suscitat de terra inopem, et de stercore erigit pauperem, Davidem humilem et abjectum, ita ut nec cum fratribus suis connumeraretur, neque pro viro haberetur, elegit, prius in pastorali institutum, et ex cura setarum quam gesserat, edocuit quam accurata sollicitudo egentibus adhibenda esset. Inde susceptum illum ex irrationalium ovium pastorali cura, produxit Deus et constituit ut (VERS. 71) pasceret Jacob servum suum, et Israel hereditatem suam. Ut enim experimentum sui declarat in pastorali irrationalium ovium cura, rationabiliori ovili præfectus est. Quo pacto autem pecora pasceret declaravit ipse Sauli dicens : *Pastor agebat servus tuus patri suo in ovili : et quando veniebat leo aut ursus, et arripiebat ovem ex grege, post illum adibam, et percussi illum et extraxi ex ore ejus. Et insurrexit in me, et comprehendi sauces ejus, et percussi occidique illum. Leonem et ursum percussil servus tuus. Et erit alienigena et incircumcisus ut unus ex illis, qui exprobravit acie Dei viventis. Et ait David : Dominus qui eripuit me de manu leonis et de manu ursi, ille me eripiet de manu alienigenæ incircumcisæ istius*⁴⁷. His enim cum fidei et pietatis suæ experimentum dedisset, neconon providentiaz quam de pecoribus sibi commissis gerebat, Deus elegit eum et ad imperium in rationaliora pecora provexit. Ille vero sibi commissos populos non crudeliter, non dure, non superbe, sed in innocentia cordis sui pascebat (VERS. 72); sive, secundum Aquilam .et Symmachum, secundum simplicitatem cordis sui. Et in intellectibus manuum suarum deduxit eos. Secundum Aquilam vero, *Et in prudentia palmarum suarum deduxit eos*; secundum Symmachum, *Et secundum puritatem manuum suarum deduxit eos*. Pascebat itaque David humanum rationabileque ovile; sed*

⁴⁵ Heb. xii, 22. ⁴⁶ Ezech. v, 5. ⁴⁷ I Reg. xvii, 34.

(1) Ἀρχαῖς.

A μονοκέρωτας είναι τοὺς τὸ ἐν κέρας ἐπιγραφομένους κατ' οὐρανὸν, οὓς ἐδήλου λέγων ὁ Ἀπόστολος· καὶ μυράσιν ἀγρέλωτ πανηγύρει, καὶ Ἐκκλησίᾳ πρωτοτόκων ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανῷ. Ἄλλα καὶ ἐν τῇ γῇ, φησὶν, ἔθεμελισσερ αὐτὴν εἰς τὸν αἰώνα. Κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, οὓς τὴν γῆν, ἢ ἔθεμελισσερ εἰς τὸν αἰώνα. Τὸ γάρ ἀγίασμα τὸ ἐν τῇ αἰθητῇ καὶ ἐπιγείῳ Ἱερουσαλήμ οὔτες ἔκπλημσεν εἰς τὴν γῆν. Οὐτεπερ γάρ ἡ γῆ μέση ἀπεληπται ὑδάτων κατὰ τὴν Γραφήν· οὕτω καὶ τῇ Ἱερουσαλήμ μέση τῶν ἀλλοφύλων ἐθνῶν συνειστήξεται. Διὸ λέλεκται ἐν προφητείαις· *Αὗτη ἡ Ἱερουσαλήμ, ἐν μέσῳ τῶν ἔθνων τέθεικα αὐτήν*. Εἰτ' ἐπὶ τούτοις· *Ἐξελέξατο, φησὶ, Δαυὶδ τὸν δοῦλον αὐτοῦ, περὶ οὐ εἰρηται· Εὑρος Δαυὶδ τὸν δοῦλόν μου, μέντρα κατὰ τὴν καρδίαν μου· ὃν ἐξελέξατο, οὐχ ὥστε πρῶτον ἐκ φυλῆς Ἰούδα βασιλεῦσαι μόνον, ἀλλὰ καὶ ὥστε ἄξιον κριθῆναι τοῦ προελθείν ἐκ σπέρματος αὐτοῦ τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ*. Ἐξελέξατο δὲ αὐτὸν τὸν ἀδελφὸν τελείωναν δικαιούσαν προκρίνας. Ἀνέλαβε τε αὐτὸν ἐκ τῶν ποιμάνων τῶν προδότων, καὶ ἐξόπισθεν τῶν λοχευομένων. Οὐ γάρ ἐγείρων ἀπὸ γῆς πτωχὸν καὶ ἀπὸ κοπρίας ἀνιστῶν πένητα, καὶ τὸν Δαυὶδ ταπεινὸν δικαίαν καὶ ἀπερθιμένον, ὃς μηδὲ συγκαταριθμεῖσθαι τοῖς αὐτοῦ ἀδελφοῖς, μηδὲ εἰς ἀνδρα λογίζεσθαι, ἐξελέξατο προπατιδαγωγούμενον ἐν τῇ ποιμαντικῇ, καὶ διὰ τῆς τῶν λοχευομένων θρημάτων προνοίας τὸ ἐπιμελὲς τῶν δοειμένων κηδεμονίας ἐκδιδασκόμενον. Ἐνθεν αὐτὸν ἀναλαβὼν ἐκ τῆς τῶν ἀλόγων προδότων ποιμαντικῆς, προήγαγεν δὲ θεὸς καὶ κατέστησε κομιαντειρ Ἰακὼβ τὸν δοῦλον αὐτοῦ καὶ Ἰσραὴλ τὴν κληρονομίαν αὐτούν. Ως γάρ δοκιμὴν δεδωκότα ἐν τῇ τῶν ἀλόγων θρημάτων ποιμαντικῇ, ἐπὶ τὴν λογικωτέραν καθίστη ποίμνην. Ὁπως δὲ ἐποίμνιε τὰ θρέμματα παρίστη λέγων αὐτὸς πρὸς τὸν Σαούλ· *Ποιμάνωρ ἦν ὁ δοῦλός σου τῷ πατρὶ αὐτοῦ ἐν τῷ ποιμάνῳ· καὶ διατήρη τὸν λέων ἡ ἀρκος*(1), καὶ ἐλάμβανε πρόσβατον ἐκ τῆς ἀγέλης, καὶ ἐξεπορεύμητο ὅπλων αὐτοῦ, καὶ ἐπάταξε αὐτὸν ταξιδιώτας ἐν τοῦ στόματος αὐτοῦ. Καὶ ἐπαρίστατο ἐπ' ἐμὲ, καὶ ἐκράτησα τοῦ σάρηγγος αὐτοῦ, καὶ ἐπάταξα καὶ ἐθαράτωσα αὐτὸν, καὶ τὸν λέοντα καὶ τὴν ἀρκον ἐτυπτερ ὁ δοῦλός σου. Καὶ ἐσται δ ἀλλόφυλος ὁ ἀπεριτμητος ὡς εἰς τούτων, δε ὠτελίστε παρατάξει θεοῦ ἔντος. Καὶ εἶτε Δαυὶδ· Κύριος, δε ἐξειλασθ με ἐκ χειρὸς τοῦ λεοντος καὶ ἐκ χειρὸς τῆς ἀρκον, οὕτως ἐξειλεῖται με ἐκ χειρὸς τοῦ ἀλλοφύλου τοῦ ἀπεριτμητον τούτου. Διὰ γάρ τούτων δοκιμὴν δεδωκότα πίστεως καὶ εὐεσθείας, τῆς τε τῶν ὑπ' αὐτὸν θρημάτων ἀλόγων προνοίας, ἐξελέξατο θεὸς καὶ προήγαγεν ἐπὶ τῶν λογικωτέρων θρημάτων ἀρχήν. Οὐ δέ, ὑποδέξαμενος τοὺς παραδοθέντας αὐτῷ, οὐκ ἀπηνῶς, οὐδὲ σκληρῶς, οὐδὲ ὑπερηφάνως, ἀλλ' ἐν ἀκαίρῃ τῆς καρδίας αὐτοῦ ἐποίμνιεν αὐτούς· ἢ κατὰ τὸν Ἀχιλλαν καὶ Σύμμαχον, κατὰ τὴν ἀπλότητα τῆς καρδίας αὐτοῦ. Καὶ ἐν τοῖς συνέσεσι τῶν χειρῶν αὐτοῦ ὀδήγη-

σει αὐτούς. Κατὰ δὲ τὸν Ἀχύλαν, *Kai ἐν φρονή-* σσοι ταρσῶν αὐτοῦ καθαδίητσεν αὐτούς. Κατὰ δὲ τὸν Σύμπαχον, *Kai κατὰ τὴν καθαριότητα τῶν χειρῶν αὐτοῦ ὀδήγησεν αὐτούς.* Ἐποίμαινε τοῖνυν διανῆ τὴν ἀνθρωπίνην καὶ λογικὴν ποίμνην· ἀλλ' οὐκ ἐν σοφίᾳ ἀνθρωπίνῃ, οὐδὲ ἐν τῇ ἑαυτοῦ συνέσει, ἀλλ' ἐν ἀκαχίᾳ καὶ ἀπλότητι, τὴν πᾶσαν ἔγχειρίων τῷ θεῷ φροντίδα. Τὴν γε μὴν ἑαυτοῦ σύνεσιν διὰ τῶν χειρῶν ἐπεδίκνυτο, τουτέστι διὰ τῶν πράξεων καὶ διὰ τοῦ βίου, καὶ τῆς λοιπῆς πολιτείας. Καὶ μέχρι τούτου ἴσταται τὰ τῆς παρούσης ὑπόθεσεως, κατηγορίαν περιέχοντα τῆς τοῦ Ἰουδαίων λαοῦ μοχθηρίας, διδασκαλίαν τε τῆς τοῦ Θεοῦ μακροθυμίας διὰ τὰς ἐν τοῖς Ἑμπροσθεν ἐπηπορημένας φωνάς, πρὸς διὰ ὥσπερ ἀπολογία τις ἀναγκαῖως ἐπενήνεκται τῆς τοῦ Θεοῦ δικαιοικρισίας. Ταῦτα δὲ πάντα ἡμᾶς τοὺς ἐξ ἑωνίων δικαιοικοῦσι. Ταῦτα δὲ πάντα ἡμᾶς τοὺς ἐξ ἑωνίων δικαιοικοῦσι. Ταῦτα δὲ πάντα ἡμᾶς τοὺς ἐξ ἑωνίων δικαιοικοῦσι. Ταῦτα δὲ πάντα ἡμᾶς τοὺς ἐξ ἑωνίων δικαιοικοῦσι.

ΨΑΛΜΟΣ Τῷ ΑΣΑΦ. ΟΗΓ.

'Ο Θεός, ήλθοσσεν έθηρ εἰς τὴν κληρονομίαν σου, ἐμβλαττεῖται τὸν ναὸν τὸν ἄγιον σου, έθερτον Ίερουσαλήμ εἰς δικαιοσύνην λάκιον. 'Οτι πρὸ τοῦ τοῦ ναὸν οἰκοδομηθῆναι τὸν ἐν Ιερουσαλήμ, γέγονεν δὲ ἀσάρι τῷ Δαυΐδος συναχμάσας, δῆλον ἐκ τῆς ίστορίας. Προφητεῖας οὖν τὰ μέλλοντα μακροῖς ὑστερον χρόνοις συμβήσεσθαι καὶ διὰ τῶν παρόντων θεοπίζει. 'Αλλὰ διὲ μὲν τοῦ οὐρανοῦ καὶ γὰρ τὴν ὑστάτην τῆς πόλεως ἀλωσιν καὶ τὸν ἐσχατον ἀψαντισμὸν τοῦ ναοῦ, τὸν ἐπὶ Ρωμαίων γεννθενον μετὰ τὴν κατὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν τόλμαν τῶν οἰκητόρων, προανεψώνει, ὡς προ-αποδέεικται· διὰ δὲ τῶν μετὰ χειράς ἐπεληγυθέντων μὲν ἔνη τῇ κληρονομίᾳ τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸν ἐν αὐτῇ νεών μεμιταχέναι, αὐτήν τε τὴν πόλιν εἰς δικαιοσύνην τεθεικέναι· σημανεῖ· οὐ μὴν πυρὶ παραδεδόσθαι τὸν τόπον, οὐδὲ τοιαῦτα πεπονθέναι διόποια δῆλοιον διὰ τοῦ προλεχθέντος. 'Ετι δὲ διὰ τοῦ παρόντος προστέθησιν, ὡς ἄρα οἱ τὸν τόπον μιάναντες πολλοὺς ἀνείλον διόποιας καὶ Θεοῦ δούλους· ὃν τὰ νεκρά σώματα μὴ συγχωρήσαντες τῇ κατὰ φύσιν παραδοθῆναι ταφῇ, τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ βορὰν ἔθεντο. Ταῦτα δὲ οὐκ ἀν εὔροις πραχθέντα οὐτε κατὰ τὴν ὑστάτην πολιορκίαν τοῦ τόπου· ἐπειδὴ μηδὲ ὑπῆρχεν τοῖς τότε παρ' αὐτοῖς διστοιχοῖς, τῶν τὴν πόλιν οἰκουντῶν, ἀνοσίων καὶ ἀσεβῶν ἀπάντων γεγονότων διὰ τὰ κατὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν κατὰ τε τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ τετολμημένα αὐτοῖς. 'Αλλ' οὐδὲ ἐπὶ τῆς εἰς Βαβυλώνα αἰχμαλωσίας εὗροις ἀν τὰ μετὰ χειράς γενόμενα· ἐπειδὴ τότε διστοιχοῖς δινδρας καὶ θεοφιλεῖς ὑπὸ τῶν Βαβυλωνίων ἀνηρήσθαι ἡ ίστορία παραδίδωσι. Πότε τοῖνυν ἐπληροῦντο ταῦτα; Οὐκ ἔστιν ἔπειρον εἰπεῖν χρόνον, η τὸν ἐπὶ Ἀρτιόχου, καθ' ὃν ἡ τῶν Μαχαθαίων γραφή τὰ μετὰ χειράς προλεγόμενα διτέρης ἔργων κεχωρηκότα δείκνυσι. Γέγραπται γοῦν ἐν αὐτῇ τοῦτον τὸν τρόπον· *Καὶ ὑπέστρεψεν Ἀρτιόχος μετὰ τὸ πατέξαι τὴν Αἴγυπτον ἐν τῷ ρ' καὶ μ' καὶ γ' ἔτει,* καὶ ἀνέβη ἐπὶ Ἰσραὴλ ἐν δχλῳ βαρεῖ· καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸ ἀγιασματικὸν τὸ χρυσοῦν, καὶ τὴν λυχνίαν τοῦ φωτὸς, καὶ πάρτα τὰ σκεύη αὐτῆς, καὶ τὴν τράπεζαν τῆς προθέσεως, καὶ τὰ σπονδία, καὶ τὰς φιλέλας, καὶ τὰς θυσίας τὰς χρυσάς, καὶ τὸ

non in sapientia humana, non prudentia propria, sed in innocentia et simplicitate, totam curam Deo committens, suam vero intelligentiam manibus, id est operibus, vita genere et reliquo instituto monstrabat. Et hoc desinit præsens argumentum, improbatis Judaici populi accusationem divinæque patientiae doctrinam complectens, concinnatum ad præpositas quasdam dubias voces, ad quas cœu defensio quædam justi Dei judicij necessarij instituitur. Hæc porro omnia nos, qui ex gentibus sumus, Christus Dei edocet, priscis exemplis nos ad frugem revocans, ut initio sermonis dictum a nobis est.

B 1. PSALMUS IPSI ASAPH. LXXXVIII.

*Deus, venerunt gentes in hereditatem tuam, poluerunt templum sanctum tuum, posuerunt Jerusalem in pomorum custodiam. Quod ante templi in Jerosolyma constructionem Asaph æqualis et coætaneus Davidi fuerit, ex historia planum est. Prophetice ergo quæ diuturno post tempore eventura erant in præsenti vaticinatur. Sed in LXXXVII quidem, postremum urbis excidium, et ultimam templi ruinam quæ sub Romanis post civium ejus in Salvatorem nostrum ausus contigit, prænuntiabat, ut superius comprobatum est. In præsenti vero venisse quidem gentes in hereditatem Dei, templum quod in ea erat polluisse, ipsamque urbem in pomorum custodiam posuisse significat; neque tamē ait igni traditum locum fuisse, neque talia passum, qualia in prædicto psalmo narrabat. Addit insuper in præsenti, eos qui locum polluerunt, multos occidisse viros sanctos et Dei servos: quorum mortua corpora non sinentes naturali sepulturæ tradi, in escam volatilibus cœli posuerunt. Hæc porro gesta non deprehendas in postrema loci obsidione: quia hæc non accidere viris sanctis qui penes illos erant. Ii namque qui urbem incolebant scelesti omnes et impii erant, ob suos in Servatorem nostrum et in ejus apostolos ausus. Sed neque in Babylonica captivitate hæc facta reperias, quia ne tunc quidem sancti et religiosi viri a Babylonii trucidati in historia feruntur. Quandonam igitur hæc impleta fuere? Non potest aliud indicari tempus, nisi Antiochi, sub quo Machabæorum scriptura, quæ hic prænuntiantur contigisse narrat. Scriptum itaque ibi legitur: *Et reversus est Antiochus, postquam percussit Egyptum, in centesimo et quadragesimo tertio anno; et ascendit in Israel cum multitidine gravi; et ingressus est in sanctuarium cum superbia, et accepit altare aureum, et candelabrum luminis, et universa vasa ejus, et mortuam propositionis, et libatoria, et phialas, et mortariola aurea, et velum, et coronas, et ornata, qui in facie templi erat. Et comminuit omnia: et accepit thesauros occultos, quos invenit. Et sublati omnibus, reversus abiit in terram suam. Et fecit cu-**

dem magnam : et factus est planctus magnus in Israel. Et scriptis rex omni regno suo, ut essent omnes populus unus, et relinquere unusquisque legem suam⁴⁸. Et amplexæ sunt omnes gentes verbum regis : et multi ex filiis Israel consenserunt cultui ejus, et sacrificaverunt idolis, et coquinaverunt Sabbatum⁴⁹. Post hæc autem dicitur : Et ædificavit abominationem desolationis in altari. Et in civitatibus Iuda in circuitu ædificaverunt altaria, et in portis suis, et in plateis thymiamam adolebant. Et libros (1) psalmi quos invenerunt scindentes, igne combusserunt⁵⁰. Adjiceturque : Et multi in Israel definierunt in se, ut non manducarent immunda. Et elegerunt mori, ut non contaminarent cibis, et mortui sunt. Et facta est ira magna in Israel valde⁵¹. Hæc porro diuturnis postea temporibus, post Assyriaca et Medica, post Persica et post Alexandri Macedonis mortem gesta sunt. At Spiritus diuinus per hunc prophetam hæc ipsa vaticinatur dicens : Deus, reverunt gentes in hæreditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum, posuerunt Jerusalem in pomorum custodiam. — VERS. 2-4. Rosuerunt morticina servorum tuorum escas volatilibus cœli, carnes sanctorum tuorum bestiis terræ. Effuderunt sanguinem eorum tanquam aquam in circuitu Jerusalem, et non erat qui sepeliret. Facti sumus opprobrium vicinis nostris, subsannatio et deriso iis qui in circuitu nostro sunt. Pro illo autem, in pomorum custodiam, Aquila, in acervum lapidum; Symmachus vero, in saltus, ediderunt.

καταπέτασμα, καὶ τὸν στεφάρους, καὶ τὸν κόσμον τὸν κατὰ πρόσωπον τοῦ γαοῦ. Καὶ ἐλέπις πάντα· καὶ ἐλιθεῖς τοὺς θησαυροὺς τοὺς ἀποκρύψους, οὓς εὑρε. Καὶ λαβὼν σύμπαντα, ἐπιστρέψας ἀπῆλθεν εἰς τὴν γῆν αὐτοῦ. Καὶ ἐποίησε πονοκτονίαν μεγάλην· καὶ ἐγένετο πάγθος μέτα ἐπὶ Ἰσραὴλ. Καὶ ἤραγεν ὁ βασιλεὺς πάσῃ τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ εἰραι πάντας λαὸν ἔτε, καὶ ἐκτατικοῖς ἔκστασις τὰ νόμιμα αὐτοῦ. Καὶ ἀπεδέξατο πάντα τὰ δύνη τὸν λόγον τοῦ βασιλέως· καὶ τε πολλοῖς ἀπὸ νιῶν Ἰσραὴλ εὐδόκησαν τῇ λατρείᾳ αὐτοῦ, καὶ θυσαρ τοῖς εἰδώλοις, καὶ ἐθεβήλωσαν τὸ Σάββατον. Καὶ μετὰ ταῦτα εἰρηται· Καὶ ὥκοδόμησε βδέλυγμα ἐρημῶσεως ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον. Καὶ τε ἐπὶ πόλεσι Ἰουνδά κύκλῳ ὥκοδόμησαν βωμούς· καὶ διὰ τῶν θυρῶν τῶν οἰκειῶν, καὶ ἐπὶ ταῖς πλατείαις ἑθυμιῶν ἐπ’ αὐτούς. Καὶ τὰ βιβλία τοῦ ψαλμοῦ ἀνδροῖς εἰρηται· Καὶ πολλοὶ ἐπὶ Ἰσραὴλ ὠχυρώθησαν ἐπὶ αὐτοῖς τοῦ μὴ φαγεῖν κοιτά. Καὶ ἀπεδέξατο ἀποθανεῖν, Ιητοῦ μὴ μαρθωστι τοῖς βράχαισι, καὶ ἀπέθανον. Καὶ ἐγένετο ὅρη μεγάλη ἐπὶ Ἰσραὴλ σφόδρα. Ταῦτα δὲ μακροὶ ὑστερον ἐπηρούτο χρόνοις μετὰ τὰ Ἄσσουρια καὶ Μηδικά, καὶ μετὰ τὰ Περσικά καὶ μετὰ τὴν Ἀλεξανδρού τοῦ Μαχέδονος τελευτὴν. Τό γε μὴν Πινεῦμα τὸ θεῖον διὰ τοῦ μετὰ χείρας προφήτου αὐτὰ δὴ ταῦτα θεσπίζει λέγον· Ὁ Θεὸς, εἰσιλθοσαρ ἔθη τε εἰς τὴν κληρονομίαν σου, ἐμπλαρ τὸν πατέρα τὸν ἄγιόν σου, θεέτο Ἱερουσαλήμ εἰς ἀπωροφυλάκιον. "Εθέτο τὰ θηροιμαῖα τῶν δούλων σουν βρώμα τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ, τὰς σάρκας τῶν δολων σου τοῖς θηροίς τῆς γῆς. Εξέχεστο τὸ αἷμα αὐτῶν ὡς ὑδωρ κύκλῳ Ἱερουσαλήμ, καὶ οὐκ ἦν δὲ θάπτων. Ἐγείθημεν διειδος τοῖς γελτοσιν ἡμῶν, μυκτηρισμὸς καὶ χλευασμὸς τοῖς κύκλῳ ἡμῶν. Ἀντὶ δὲ τοῦ, εἰς ὀπωροφυλάκιον, δὲ μὲν Ἀκόλας, εἰς λιθολογίαν, δὲ δὲ Σύμμαχος, εἰς δρυμούς ἐκδεδώκαστι.

VERS. 5. Usquequo, Domine, irasceris in finem, accendetur relut ignis zelus tuus? Videtur mihi propheta Asaph post accusationem Judaici populi, quam in præcedenti instituit, hæc apposite inducere, quæ quasi ad placationem et ad medelam eorum quæ prius reprehensa fuere composita sunt. Recenset itaque varia mortis genera Judæorum qui pro pietate martyrium tunc subierunt. Quorum morticina inimici Dei in escas volatilibus cœli dederunt, et carnes sanctorum Dei bestiis terræ. Opportune igitur pro iis Deum placat, ac si sacrificium ipsi morte sanctorum suorum offeratur. Quamobrem ait: Usquequo, Domine, irasceris in finem? ad priorum memoriam sermonem reducens, queis dicebatur: Utquid, Deus, repulisti in finem?⁵²? Vult enim extremam illam populi ruinam et abjectionem cohiberi, et per sanguinis sanctorum suorum memoriam iram sedari. Utrumque vero dictum, nempe, Usquequo, Domine, irasceris in finem? et quod sequitur, Exardescet sicut ignis zelus

καταπέτασμα, καὶ τὸν στεφάρους, καὶ τὸν κόσμον τὸν κατὰ πρόσωπον τοῦ γαοῦ. Καὶ ἐλέπις πάντα· καὶ ἐλιθεῖς τοὺς θησαυρούς τοὺς ἀποκρύψους, οὓς εὑρε. Καὶ λαβὼν σύμπαντα, ἐπιστρέψας ἀπῆλθεν εἰς τὴν γῆν αὐτοῦ. Καὶ ἐποίησε πονοκτονίαν μεγάλην· καὶ ἐγένετο πάγθος μέτα ἐπὶ Ἰσραὴλ. Καὶ ἤραγεν ὁ βασιλεὺς πάσῃ τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ εἰραι πάντας λαόν ἔτε, καὶ ἐκτατικοῖς ἔκστασις τὰ νόμιμα αὐτοῦ. Καὶ τε πολλοῖς ἀπὸ νιῶν Ἰσραὴλ εὐδόκησαν τῇ λατρείᾳ αὐτοῦ, καὶ θυσαρ τοῖς εἰδώλοις, καὶ ἐθεβήλωσαν τὸ Σάββατον. Καὶ μετὰ ταῦτα εἰρηται· Καὶ ὥκοδόμησε βδέλυγμα ἐρημῶσεως ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον. Καὶ τε πόλεσι Ἰουνδά κύκλῳ ὥκοδόμησαν βωμούς· καὶ διὰ τῶν θυρῶν τῶν οἰκειῶν, καὶ ἐπὶ ταῖς πλατείαις ἑθυμιῶν ἐπ’ αὐτούς. Καὶ πολλοὶ ἀπεδέξατο ἀποθανεῖν, Ιητοῦ μὴ φαγεῖν κοιτά. Καὶ ἀπεδέξατο πάντα τὰ δύνη τὸν λόγον τοῦ βασιλέως· καὶ τὰ τῆς γῆς γελτοσιν ἡμῶν, μυκτηρισμὸς καὶ χλευασμὸς τοῖς κύκλῳ ἡμῶν. Καὶ τὰ δύνη τοῦ θανάτου τῶν δολῶν αὐτοῦ. Διό φησιν· "Εῶς πότε, Κύριε, δρυσθήσῃ εἰς τέλος, ἐκκαθιστεῖται ὡς πῦρ ὁ ζῆλός σου; Δοκεῖ μοι δὲ προφήτης Ἄσσαρ μετὰ τὴν τοῦ Ἰουνδάιων έθνους κατηγορίαν, ἣν πεποίηται ἐν τῷ πρὸ τούτου, τὰ προκείμενα καὶ ἀκολούθως ἐπάγειν, ἐξιλεούμενα ὑπερπέρ καὶ θεραπεύοντα τὰ διὰ τῶν ἔμπροσθεν ἐληγεμένα. Καταλέγει γοῦν τοὺς ὑπὲρ εὐεδελας θανάτους τῶν παρ’ αὐτοῖς Ίουνδαίοις μεμαρτυρηκτῶν· ὃν τὰ θησαυρούς οἱ ἔχθροι τοῦ Θεοῦ θεντο βρώματα τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τὰς σάρκας τῶν δολῶν τοῦ Θεοῦ τοῖς θηροίς τῆς γῆς. Εὐκαλρως τούτους ἐπὶ τούτοις ίλασκεται τὸν Θεὸν, ὑσχνει θυσίας αὐτῷ προσενηγμένης τοῦ θανάτου τῶν δολῶν αὐτοῦ. Διό φησιν· "Εῶς πότε, Κύριε, δρυσθήσῃ εἰς τέλος; Ἀναπέμπων τὸν λόγον ἐπὶ τὴν μνήμην τῶν ἔμπροσθεν, δι’ ὃν εἰρητο· Ἰατλί, δὲ Θεὸς, ἀπώσω εἰς τέλος; Βούλεται γάρ τὴν εἰς τέλος ἀπόπτωσιν καὶ ἀποβολήν τοῦ λαοῦ ἐπισχεδῆναι, καὶ τὰ τῆς δρῆς πάντα στοιχεῖα διὰ τῆς μνήμης τοῦ αἴματος τῶν ὄσιων αὐτοῦ. Κατ’ ἀμφότερον δὲ ἀκούσῃ τὸ, "Εῶς πότε, Κύριε,

⁴⁸ I Mach. 1, 21. ⁴⁹ ibid. 44. ⁵⁰ ibid. 57. ⁵¹ ibid. 65. ⁵² Psal. LXXXIII, 1.

(1) Hæc in Bibliis paulum diversa sunt.

δρυτισθήσῃ εἰς τέλος ; καὶ κατὰ τοὺς ἔξης ἐπιλεγο-
μένους, Ἐκκανθίσεται ὡς πῦρ δὲ ζῆλός σου ; "Εἴς
πότε γάρ καὶ τοῦτο ἔσται ; Λέλεκται δὲ δὲ ζῆλος κατὰ
παραβολὴν τῶν δι' ὑπερβολὴν διαθέσεως ζηλούντων
τὰς ἁυτῶν γαμετὰς, εἰ προσέχοιεν ἑτεροῖς ἀνδράσιν·
οὗτω γοῦν καὶ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τὴν ἐκδίκησιν τῶν τὰς
πρὸς αὐτὸν συνθῆκας παραδινόντων ζῆλον εἰωθε
καλεῖν δὲ λόγος. Ἰκετεύει τοίνυν δὲ Προφήτης ἡτοι
ἔξιδιον προσώπου, ἢ καὶ ὡς ἐκ τῶν κατὰ τοὺς Ἀν-
τιόχου χρόνους διασωθέντων, μετὰ τὴν πρόρρησιν
τῶν μελλόντων ἕσεσθαι κατὰ Ἀντιόχου τὸν τῆς Συ-
ρίας βασιλέα, καθ' ὃν οἱ δῖσιοι τοῦ Θεοῦ τὸν ὑπὲρ εὐ-
σεβείας θάνατον ὑπομεμένηκασι, πάυσασθαι μὲν τὰ
τῆς δρῆγης τῆς κατὰ τοῦ λαοῦ, μετελθεῖν δὲ τοὺς ἔ-
χθρούς αὐτοῦ. Διό φησιν Ἔχεος τὴν δρῆγην σου ἐπὶ
τὰ θύνη τὰ μὴ τιμώσοντά σε, καὶ ἐπὶ βασιλείας
αἱ τὸ δυομά σου οὐκ ἐπεκαλέσαντο. "Οτι κατέ-
γαγον τὸν Ἰακὼν, καὶ τὸν τόπον αὐτοῦ ἡρῆμα-
σαν. Κατὰ καιρὸν δὲ ἐν τούτοις τοῦ Ἰακὼν οἵμα·
πεποιῆσθαι τὴν μνήμην τῆς τοῦ παλαιοῦ προπάτορος
θεοσεβείας ἔνεκα. Ήτο γάρ ὑπομεμήσκων τὸν Θεὸν
τοῦ θεοφελοῦς ἀνδρὸς καὶ τῆς ἐκείνου ἀρετῆς, δυσα-
πελ διὰ τῆς ἐκείνου μνήμης, καὶ λεοῦται τὰ πα-
ρόντα. Ἐν μὲν τῷ πρὸ τούτου φαλμῷ, ὅπηνίκα τοῦ
Ἰωσῆφ ἐμνημόνευεν, οὐ τὸν Ἰωσῆφ, ἀλλὰ τὸ σκή-
νωμα αὐτοῦ ἀποδεδῆσθαι ἔλεγε διὰ τοῦ· Καὶ ἀπώ-
σατο τὸ σκήνωμα Ἰωσῆφ, καὶ τὴν φυλὴν Ἐφραίμ
οὐκ ἐξελέξατο, τοῦ λόγου σημανόντος τὸν ἐν Ση-
λώῳ τόπον· ἐπειπερ ἐν κλήρῳ τῆς φυλῆς Ἰωσῆφ
ἔκειτο ἡ Σηλώμ· ἐν τούτοις δὲ τοῦ Ἰακὼν μέμηται
καὶ τοῦ τόπου αὐτοῦ· διὰ μὲν τοῦ Ἰακὼν τὸν ἀπο-
γόνους τοῦ θεοφελοῦς ἀνδρὸς δηλῶν, διὰ δὲ τοῦ τό-
που αὐτοῦ τὴν Ἱερουσαλήμ σημαίνων, θίν εἰς ἐρημὸν
ἐλεῖν κατὰ τοὺς Ἀντιόχους συνέθη χρόνους. Εἰθ' ἔξης
ἐπιλέγει· Μὴ μητροῦς ἡμῶν ἀρομῶν ἀρχαλων.
Οἱ δὲ ὑπὲρ ἀρχαλῶν ἀμαρτημάτων εὔχόμενοι δῆλοι
ἐν εἰρήνῃ μὴ νεωτέροις ἔνεχόμενοι πτασμασιν. Ἀντὶ
δὲ τοῦ, Ταχὺ προκαταλαβέτωσαν ἡμᾶς οἱ οἰκτιρ-
μοὶ σου, διτὶ ἐπτωχεύσαμεν σφόδρα, δὲ Σύμμαχος,
Τάχυρον, προκαταλαβέτω ἡμᾶς τὰ ἐλέν σου. διτὶ^C
ητοριγίσαμεν σφόδρα, ἥρμηνευσεν. Οπερ δὲ ἀθλη-
τῆς, πολλοὺς ὑποστάς ἀγώνας καὶ ἀθλούς ὑπομείνας
πολλοὺς ἐν φροντίδι καθέστηκε, μή πῃ ἔξατονήσας
πέσῃ· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οἴδε Ἰκετεύουσι προκα-
ταλιφθῆναι καὶ βοηθείας τυχεῖν. Διό φασι· Ταχὺ^D
προκαταλαβέτωσαν ἡμᾶς οἱ οἰκτιρμοὶ σου, διτὶ^E
ἐπτωχεύσαμεν σφόδρα. Βοήθησον ἡμῖν, δὲ Θεὸς δ
σωτῆρ ἡμῶν, ἐτεκεν τῆς δοξῆς τοῦ ὄρόματός
σου· Κύριε, μῆσαι ἡμᾶς, καὶ μάσθητι ταῖς ἀμαρ-
τίαις ἡμῶν ἐτεκεν τοῦ ὄρόματός σου. Καὶ ταῦτα
δὲ Προφήτης ἐν προσώπου τῶν κατὰ Ἀντιόχου βασι-
λέως δεδιωγμένων προφέρεται· προφητικῶς τὴν εὐχὴν
διὰ τῆς γραφῆς τοῖς μέλλουσι διώκεσθαι καταλιπῶν,
ῶς ἂν ἔχοιεν ἔξι ἑτοίμου εἰδέναι, διπολοῖς προσήκει
κεχρῆσθαι αὐτοὺς λόγοις ἐν ταῖς πρὸς τὸν Θεὸν εὐ-
χαῖς. Οὐ μὴν εἰς ἐκείνους μόνους ἴσταται τὰ λεγό-
μενα· ἀρμάσεις δὲ καὶ πᾶσι τοῖς τὰ παραπλήσια
πεπονθόσι, ἐπεὶ καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς διωγμοῖς, μυ-

A *tuis?* sic intelligas: Quousque hæc erunt? Dicitur
autem zelus, ad exemplum eorum qui nimiæ zelo-
typis affectu tenentur erga uxores, si ad alios viros
accedant; sic enim et in Deo ultionem eorum qui
pacta cum eo inita transgressi sunt, zelum Scri-
ptura solet appellare. Supplicat ergo Propheta, sive
ex propria persona, sive eorum nomine qui tempore
Antiochi salvi facti sunt, post prædictionem eorum
quæ tempore Antiochi Syriæ regis eventura erant,
quando sancti Dei pro pietate mortem subiere, ut
cesset ira populo immissa, et invadat inimicos
eius. Quamobrem ait: — VERS. 6, 7. *Effunde irām
tuām in gentes quæ te non noverunt, et in regna quæ
nomen tuum non invocaverunt. Quia comedērunt
Jacob, et locum ejus desolaverunt.* Opportune exi-
stimo hic Jacobi mentionem fieri, ob religionem
prisci illius atavi. Nam tales virum Deo dilectum
eiusque virtutem ipsi Deo commemorans, videtur
eius mentione facta ipsum deprecari, et in præsenti
casu propitium reddere. In præcedenti quidem
psalmo, quando Josephum memoravit, non ipsum
Josephum, sed tabernaculum ejus repulsum fuisse
dixit his verbis: *Et repulit tabernaculum Joseph,*
*et tribum Ephraim non elegit*¹¹, hisque significat
locum illum in Silo situm; quia in tribu Josephi
Silo jacebat. Hic vero Jacobum meminit et locum
eius: per Jacobum, religiosi illius viri posteros in-
dicans; per locum vero ejus, Hierosolymam, quam
in solitudinem verti tempore Antiochi contigit. Sub
hæc adjicit: — VERS. 8. *Ne memineris iniquitatū
nostrarū antiquarū.* Eos qui pro pristinis illis
peccatis supplicant, palam est non esse nuperis
delictis obnoxios. Pro illo autem, *Cito anticipent
nos misericordiæ tuæ, quia pauperes facti sumus
nimis*, Symmachus, Accela, præveniant nos mis-
ericordiæ tuæ, quia infirmati sumus valde, interpre-
tatus est. Quemadmodum enim athleta qui multa
subiit certainina, et pugnas multas sustinuit, in
sollicitudine degit, ne debilior factus labatur; ita
hi quoque precantur se præmuniiri et auxilium
consequi. Quare aiunt: *Cito anticipent nos miseri-
cordiæ tuæ, quia pauperes facti sumus nimis.* —
VERS. 9. *Adjuva nos, Deus salvator noster, propter
gloriam nominis tui; Domine, libera nos, et propi-
tius esto peccatis nostris propter nomen tuum.* Hæc
Propheta ex persona eorum qui tempore Antiochi
regis vexabantur, pronuntiat; orationem iis qui
persecutionem passuri erant scriptam propheticæ
relinquens, ut in promptu cognoscere possent,
quibus uti verbis in suis ad Deum precibus opus
esset. Neque iis solum hæc tradita sunt; omnibus
quippe similia patientibus competent, quia in per-
secutionibus quæ nostra ætate contigerunt, sexcenti
supra recensitis similia sunt perpessi, qui oppor-
tune utique talibus dictis usi fuerint, queis ad ita
loquendum instituimus: *Propter gloriam nominis
tui, Domine, libera nos.* Etiamsi enim nos auxilio
digni non simus, at nomine gloriae tuæ ne apud

¹¹ Psal. LXXVII, 67.

gentes blasphemetur, ac si non valeat nos liberare : *Et propitius, inquit, esto peccatis nostris propter nomen tuum.* Superius quidem dicebatur : *Ne memineris iniuratum nostrarum antiquarum : sed illuc quidem, iniuratum, dicitur.* Iniquitates sane olim admiseramus antequam divinis legibus obsequeremur ; quæ merito antiquæ dicuntur. Nam ante Dei cognitionem scelera nostra iniquitates antiquæ crant ; nunc vero cum hæc precamur non iniquitatem ulterius, sed peccatorum nobis consciæ sumus ; at iis quoque propitius esto rogamus, propter nomen tuum quod invocatum est super nos. Siquidem nomini consulens tuo quo nos exornemur, propitius esto peccatis nostris : ne forte nobis subjugatis, inimici blasphema dicta in nomen tuum proferant dicentes : — VERS. 10. *Ubi est Deus eorum ? At illud, ubi, dicere nunquam permittantur ; sed tu Servator noster conspicuus effectus, ulciscere sanguinem servorum tuorum, qui effusus est. Ad hæc in precibus tempore persecutionis dicenda instituimus, hostiarum et holocaustorum loco sanguinem sanctorum martyrum proponentes, ac hujusmodi supplicationes emittentes.* Hæc quoque ante nos qui in Judaico populo similia sunt persessi, memorato tempore dicere edocebantur : quo et apud illos generosi martyres commonistrati sunt. Horum meminit Machabæorum scriptura ⁵⁵ : in iisque erat Eleazarus vir illustris, ætate proiectus, qui generosam mortem pro pietate erga Deum vitæ prætulit. Sed etiam quædam mirabilis septem filiorum mater, certamine martyrii omni laude superior perfuncta est ; filii quoque illius septem varias pugnas subeuntes, faustum perseverantie virtutem exhibuere ⁵⁶. Alii quoque plurimi sancti viri fuere, quorum mortem et sanguinis effusionem in oratione sermo commemorat his verbis : *Et innolescat in nationibus coram oculis nostris ultio sanguinis servorum tuorum, qui effusus est.* Alii quidem sanguinem suum quasi libamina pro tota gente tradidere ; alii vero non similia passi, alio modo pro pietate certamen inierunt carceribus mancipati, et vinculis constricti. Quorum item gemitus et dolores laboresque opportune in oratione commemorat dicens : — VERS. 11. *Introeat in conspectu tuo gemitus compeditorum.* Compeditos vero, non labere si dicas eos esse qui in mortalibus corporibus toto vitæ sue tempore macerati sunt. Qualis erat Paulus dicens : *Nos autem viventes in tabernaculo, ingemiscimus gravati* ⁵⁷ ; et rursum : *Inservi ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus* ⁵⁸ ? Tales erant Dei prophetæ, omnesque qui in corporibus suis nec deliciis nec voluptatibus dediti fuerunt, sed contra vitam suam affixere jejunis, laboribus, aliisque asceticis macerationibus ; qui non pro se tantum, sed etiam pro toto populo imo pectore ad Deum ingemiscabant. Quare dicitur : *Introeat in conspectu*

Aριος τὰ δημοσιαὶ τοῖς προλεχθεῖσιν ὑπομεμενῆσαν· οἱ καὶ εὐκαίρως χρήσαιντο ταῖς προκειμέναις φωναῖς, ἐν αἷς διδασκόμεθα λέγειν· Ἐνεκεν τῆς δόξης τοῦ ὄντος σου, Κύριε, φύσαι ημᾶς. Καὶ γάρ μειεῖς μὴ ἀξιοῦ ὅμεν βοηθείας, ἀλλὰ τὸ γε δυνομα τῆς σῆς δόξης μὴ βλασφημεῖσθα παρὰ τοῖς ἔθνεσιν, ὡς μὴ ισχῦσαν ἡμᾶς ᾗντοσθαι· Καὶ Ιελάσθητι, δέ φησι, ταῖς ἀμαρτίαις ημῶν ἐνεκεν τοῦ ὄντος σου. Ἀνωτέρω μὲν οὖν ἐλέγετο· Μή μηησθῆται ημῶν ἀρομῶν ἀρχαίων· ἀλλ’ ἐκεὶ μὲν ἀρομῶν· ἀνομίαι δὲ ἡσαν πάλαι τοῖς γένεσιν τοῦ θεοῦ γνώσεως τὰ πλημμελούμενα ἡμῖν ἀνομήματα ἦν ἀρχαῖα· νῦν δὲ, ὅτε τὰ τῆς εὐχῆς ἀναπέμπομεν, οὐκέτι μὲν ἀνομίας, ἀμαρτίας δὲ ἐαυτοῖς B συνοιδαμεν· ἀλλὰ καὶ ταύτας ἱλασθῆναι ἀξιοῦμεν διὰ τὸ ἐπικεκλημένον ἡμῖν σὸν δυνομα. Τοῦ γάρ συνοτοῦ φειδόμενος ὁνδράτος τοῦ κοσμουντος ἡμᾶς, ἵλασθητι ταῖς ἀμαρτίαις ἡμῶν, μήποτε, λαβόντες ἡμᾶς ὑποχειρίους οἱ ἔχθροι, βλασφημήσωσι τὸ σὸν δυνομα λέγοντες· Ποῦ ἐστιν ὁ θεὸς αὐτῶν; Ἀλλὰ γάρ τοῦτο μὲν, καὶ, εἰπεὶν αὐτοῖς μὴ συγχωρηθείη· ἐμφανῆς δὲ γενόμενος σὺ αὐτὸς δὲ Σωτὴρ ἡμῶν τὴν ἐκδίκησιν ποίησαι τοῦ αἴματος τῶν δούλων σου τὸν ἐκκεχυμένου. Ταῦτα λέγειν ἐν εὐχαῖς παιδεύσμαθα κατὰ τοὺς τῶν διωγμῶν καιρούς, ἀντὶ θυσίας καὶ δλοκαυτωμάτων τὰ αἴματα τῶν ἀγίων μαρτύρων προβαλλόμενοι, καὶ τοιαύτας ἀναπέμποντες ἰκετηρίας. Ταῦτα δὲ καὶ πρὸ τοῦ ἡμῶν οἱ ἐν τῷ Ἰουδαίων ἔθνει τὰ δημοσιαὶ πεπονθότες κατὰ τὸν δηλωθέντα καιρὸν λέγειν ἀδιάσκοντο· καθ’ δὲ παρ’ αὐτοῖς γενναῖοι μάρτυρες ἀπεδειχθησαν. Όν μέμνηται τῇ γραφῇ τῶν καλούμενῶν Μαχαβαίων· ἐν οἷς ἡν 'Ελεάζαρός τις, ἐπιφανῆς ἀνήρ, προσενθήκως μὲν τὴν ἡλικίαν, τὸ δὲ μετ’ εὐχείας θάνατον τῆς ζωῆς αὐτῆς προτιμήσας; ὑπὲρ τῆς εἰς τὸν θεόν εὐσεβείας. Ἀλλὰ καὶ μήτηρ ἐπὶ ταῦθινων θυμασίᾳ τις καὶ ὑπὲρ πάντα λόγον ἐναθλήτισσα τῷ μαρτυρίῳ· παῖδες τε ταύτης ἐπὶ τὰ διαφόροις ὑποστάντες ἀθλοῖς, ἔξαιστον ἀρετὴν καρτερίας ἐνεδείχαντο. Ἀλλοι τε παρὰ τούτοις πλεῖστοι ὅσιοι, ὃν τῆς τελευτῆς καὶ τῶν αἰμάτων τῆς ἐκχύσεως διὰ τῆς εὐχῆς μνημονεύων ὁ λόγος φησι· Καὶ γνωσθήτω ἐτοῖς ἔθνεσιν ἐπώπιον τῶν ὀφθαλμῶν ημῶν ἡ ἐκδίκησις τοῦ αἵματος τῶν δούλων σου τὸν ἐκκεχυμένου. Οἱ μὲν τὰ αἴματα ἔστων ὕστερον σπονδᾶς ἥπερ τοῦ πανὸντος ἔθνους ἐκδεδώκασιν· οἱ δὲ, μὴ τὰ ὕμια τούτοις πεπονθότες, ἀλλὰ τρόπῳ τὸν ὑπὲρ εὔσεβειας ὑπέμειναν ἀγῶνα, ἔργοις (!) καὶ δεσμοῖς πεδούμενοι. Όν καὶ αὐτῶν τοὺς στεναγμῶν καὶ τὰς ὁδοναῖς καὶ τοὺς πόνους εὐκαίρως διὰ τῆς εὐχῆς ἀναμηνήσκει λέγων· Εἰσελθέτω ἐπώπιον σου δὲ στεργαμψὸς τῶν πεπεδημένων. Πεπεδημένους δὲ οὐκ ἀν ἀμάρτοις εἰπών καὶ τοὺς ἐν τοῖς ζωῆς αὐτῶν βίον κατατρυχομένους. Όποιος ἡν Παῦλος λέγων· Ἡμεῖς οἱ ζῶτες ἐτῷ στοχήμει στεράζομεν βαρούμενοι· καὶ πάλιν· Τατταπάρος ἐτῷ ἀνθρωπος, τις μὲν ᾗντοσθαι ἐπὶ τῷ

⁵⁵ II Mach. vi., 18. ⁵⁶ II Mach. vii. ⁵⁷ II Cor. v., 4. ⁵⁸ Rom. vii., 24.

ἢ Γρ. εἰργμως.

σώματος τοῦ θυράτου τούτου; Τοιοῦτο δὲ ἡσαν καὶ οἱ τοῦ Θεοῦ προφῆται, καὶ πάντες οἱ μὴ καθηδυπαθοῦντες ἐν τοῖς ἑαυτῶν σώμασι, μηδὲ τρυψῇ καὶ ἥδονῇ σχολάζοντες· τοῦ μπαλίν δὲ πιέζοντες ἑαυτῶν τὴν ζωὴν ἀστίταις καὶ πόνοις καὶ ταῖς δλλαις ἀσκητικαῖς κακοπαθεῖται· οὐ καὶ οὐχ ὑπὲρ ἑαυτῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τοῦ παντὸς λαοῦ ἐκ βάθους καρδίας πρὸς τὸν Θεὸν ἔστενον. Διὸ λέλεκται· Εἰσελθέτω ἐρώπιστον σου δ στεγανήδες τῶν πεπεδημέτων. Τίνες δὲ εἰσι οἱ ταῦτα διδασκόμενοι λέγειν, ἐξῆς παρίστησι μέτρων. Ἡμεῖς μὲν γάρ οὐ κατεξιώμεθα μέχρι θανάτου ἀγνίσασθαι, οὐδὲ ὑπὲρ Θεοῦ κενῶσαι τὰ ἑαυτῶν αἰματα· ἀλλ’ ἐπειδὴ τῶν ταῦτα πεπονθότων ἐσμὲν υἱοί, σεμνυνόμενοι ἐπὶ τῇ τῶν πατέρων ἀρετῇ, δεδμεθα δι’ ἐκείνους ἐλεηθῆναι. Διὸ φαμεν· Περιποίησαι τοὺς υἱοὺς τῶν τεθαρατωμέτων.

Ἄποδος τεῖς γετούσιτον ἡμῶν ἐπταπλακτούσι τὸν πόλιον αὐτῶν, τὸν ὄρειδισμὸν αὐτῶν, ὁρόντεις αὐτούς, Κύριε. Ἡμεῖς δὲ λαός σου καὶ πρόδυτα τομῆς σου, ἀνθομολογησόμεθά σοι εἰς τὸν αἰώνα. Εἰς τενέρην καὶ γενεάν δέξαγγελούμεν τὴν αἰρεσίν σου. Ἡμᾶς μὲν περιποίησαι, εἰ καὶ μὴ δι’ ἡμᾶς, ἀλλὰ διὰ τοὺς πατέρας. Τοῖς δὲ γείτοσιν ἡμῶν, τουτέστι τοῖς ἐπανισταμένοις ἡμῖν καὶ τὸν καθ’ ἡμῶν πόλεμον διεγέρουσιν, ἀπόδος τὰ ἀδιονότα, πολυπλασιάζων τὴν ὄφειλομένην αὐτοῖς ὑπὲρ ὧν ἔδρασαν τιμωρίαν, μὴ τοῖς καθ’ ἡμῶν ἀρκεσθέντες κακοῖς, ἀλλ’ ἡδη καὶ σὲ τὸν ἐπὶ πάντων Κύριον βλασφήμους καὶ ὀνειδιστικοῖς περιβάλλοντες λόγους. Ἀλλ’ ἐκείνοις μὲν, φησιν, ἀπόδος τὴν ἀξίαν τιμωρίαν πρὸς ὡφελεῖας αὐτῶν γενησομένην, ἐπιτρεφομένων καὶ σωφρονοῦμένων δι’ αὐτῆς· ἡμᾶς δὲ σῆμε, τοὺς υἱοὺς τῶν τεθανατωμένων· οἱ, εἰ καὶ μὴ τοῖς πατέρας γεγόναμεν δομοιοι, ἀλλ’ ὅμις σου τυγχάνομεν λαός καὶ τῆς σῆς νομῆς πρόσθατα· διὸ ἀνθομολογησόμεθά σοι εἰς τὸν αἰώνα, εὐχαριστοῦντες δηλαδή καὶ τοὺς πρέποντας ὑμίους καὶ δοξολογίας ὑπὲρ ὧν εὑπεύθαμεν σοι· εὑρίσκων τὸν ἀγαθῶν δοτῆρι θεῷ ἀναπέμποντες. Ἐφεξῆς τε κατὰ γενεὰν καὶ γενεάν δέξαγγελούμεν τὴν αἰρεσίν σου παισὶν ἡμετέροις καὶ παίδων παισι, διαδόχοις τε αὐτῶν τοῖς μετά ταῦτα γενησομένοις, ὥσπερ ἀγαθὸν κλῆρον παραδώσοντες τῆς αἰνέσεως τὰ σωτήρια μαθήματα.

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ, ΓΝΗΣ ΤΩΝ ΛΑΛΟΙΘΗΣΟΜΕΝΩΝ, ΜΑΡΤΥΡΙΟΝ Τῷ ΑΣΑΦ.

ΟΦ.

὾ ζοιμαίρων τὸν Ἰσραὴλ, πρόσχες, δὲ ὁδηγῶν δοτεὶς πρόσθατον τὸν Ἰωνᾶν. Τέσσαρές εἰσιν οἱ ἐπιγεγραμμένοι, Ὑπέρ τῶν ἀλλοιωθησόμετων· δύο μὲν τοῦ Δαυΐδ, δὲ νθρὸς καὶ δὲ διηγήσασθαι, τῶν δὲ υἱῶν Κορεὶς, δὲ μδ., καὶ τοῦ Ἀσέφ φωστάς δὲ μετὰ χείρας. Ὁ μὲν οὖν νθρὸς ἀπόττωτον τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους ἐδήλου καὶ κλῆσιν ἔθνων· ἐλεγε δὲ οὖν ἀρχόμενος, Ὅ Θεὸς, ἀπώσω ἡμῖας, καὶ καθεῖλες ἡμᾶς, ὥρισθης, καὶ τὰ τούτοις ἐξῆς. Εἴτα προών, ἐπῆγε· Μωάβ λέβης τῆς ἐλπίδος μου. Ἐπὶ τὴν Ἰδουμαϊαν ἐκτενῶ τὸ ὑπόδημά μου, ἐμοὶ ἀλλόψυλοι ἐψυλλισαρ· ή, ὑπετάγησαρ. Νοσάτως καὶ δὲ διηγήσασθαι, τὸν ἀλλοιωθησόμετων ἐπιγεγραμμένος, τὰ πάθη τοῦ Σωτῆρος καὶ τὴν τοῦ Ἰσραὴλ ἀποβολὴν παρίστησι λέγων· Γενηθήσεται δὲ τράπεζα αὐτῶν ἐρώπιον αὐτῶν εἰς πατήσαντας καὶ εἰς ἀπτυχόδοσιν καὶ εἰς σκάνδαλον. Σκοτισθήσεται οἱ ἐφθαλμοὶ αὐτῶν τοῦ μὴ βέλεται,

A tuo gemitus compeditorum. Quinam porro sint qui ad hæc dicendi instituti sunt sub hæc aperit his verbis: *Patrocinare filii occisorum*. Nos siquidem non digni habiti sumus qui ad mortem usque certaremus, ac pro Deo sanguinem funderemus; sed quia filii sumus eorum qui hæc sunt perpessi, virtute patrum nostrorum ornati, precamur ut illorum gratia misericordiam consequamur. Quare dicimus: *Patrocinare filii occisorum*. φάσκων. Περιποίησαι τὸν υἱοὺς τῶν τεθαρατωμέτων. Ἡμεῖς μὲν γάρ οὐ κατεξιώμεθα μέχρι θανάτου ἀγνίσασθαι, οὐδὲ ὑπὲρ Θεοῦ κενῶσαι τὰ ἑαυτῶν αἰματα· ἀλλ’ ἐπειδὴ τῶν ταῦτα πεπονθότων ἐσμὲν υἱοί, σεμνυνόμενοι ἐπὶ τῇ τῶν πατέρων ἀρετῇ, δεδμεθα δι’ ἐκείνους ἐλεηθῆναι. Διὸ φαμεν· *Περιποίησαι τὸν υἱοὺς τῶν τεθαρατωμέτων*.

B VERS. 12-14. Redde vicinis nostris septuplum in sinu eorum, improprium ipsorum, quod exprobavere runt tibi, Domine. Nos autem populus tuus et oves pascue tuæ, confitebimur tibi in sæculum. In generationem et generationem annuntiabimus laudem tuam. Nobis patrocinare, etsi non nostri causa, sed propter patres nostros. Vicinis vero nostris, id est iis qui insurgunt in nos, nobisque bellum movent, vires retribuas, multiplicans illud sceleribus eorum debitum supplicium. Non sat illis fuit mala inflixisse nobis; sed te quoque universorum Domini blasphemis et contumeliosis dictis impeitive runt. Verum illis ad utilitatem suam promeritum redde supplicium; ita ut eo convertantur et ad meliorem se frugem recipiant; nos autem occisorum filios, salute dona, qui, etiam si non patribus similes fuerimus, attamen populus tuus sumus et oves pascue tuæ; quare confitebimur tibi in sæculum, gratias scilicet agentes debitosque hymnos et laudes pro acceptis beneficiis tibi omnium bonorum largitori Deo emittentes. Deinceps vero in generationem et generationem annuntiabimus laudem tuam filiis nostris, filiis filiorum et eorum posteris, salutarem laudis tuæ disciplinam, ceu optimam sortem, tradentes.

1. IN FINEM, PRO IIS QUI COMMUTABUNTUR, TESTIMONIUM ASAPH.

LXXIX.

D VERS. 2. Qui pascis Israel, intende, qui deducis velut ovem Joseph. Quatuor sunt inscripti, Pro iis qui commutabuntur; duo quidem Davidis, LIX et LXVIII, filiorum Core unus, XLIV, Asaphi item hic quem tractamus. Quinquagesimus nonus lapsum Judaei populi et vocationem gentium significabat, his verbis orsus: *Deus, repulisti nos et destruxisti nos, iratus es, et cætera que sequuntur*. Sub hæc autem: *Moab lebes spei meæ*. In Idumæam exten-dam calceamentum meum; mihi allophyli amici facili sunt, sive, subdili sunt. Similiter LXVIII, Pro iis qui commutabuntur inscriptus, cruciatus Servatoris et Israelis abjectionem declarat his verbis: *Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, et in retributionem et in scandalum. Obscurentur oculi eorum ne videant, et dorsum eorum semper incurvabitur. Effundre super eos iram tuam, et furor iræ tuæ cor-*

prehendat eos. *Fiat habitatio eorum deserta, et in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet. Quoniam quem tu percussisti persecuti sunt, et super dolorem vulnerum meorum addiderunt.* Hi quidem Davidis sunt. Filiorum vero Core **XLIV**, cui titulus, *Pro iis qui commutabuntur*, canticum pro Dilecto emisit, cuius adventum vaticinans, vocationem Ecclesie ex gentibus addidit, hoc eam modo subindicans: *Audi, filia, et vide, et inclina aurem tuam, et oblisiscere populum tuum et domum patris tui. Et concupisces rex decorum tuum, quoniam ipse est Dominus tuus, et adorabunt eum, filia Tyri in munibus.* Eodem itaque modo hic quem tractamus, *Pro iis qui commutabuntur* inscriptus, ac in finem remittens, Christi adventum, Judaici populi captivitatem et Hierosolymorum incendium quod a Babylonis factum est prænuntiat. Primo quidem orditur ab exitu Judæorum ex Ægypto, et habitatione eorum in Palæstina: deinde adjicit obsidionem post hæc ab Assyriis et Babylonis factam: ad hæc autem supplicationem effundit pro Christi adventu: quæ singulatim in hujus prophetiæ interpretatione explicabuntur. Initio autem eum qui pascit Israel psalmus evocat: hic porro erat Dei Verbum, ut plerumque comprobavimus, declarantes non Deum qui super omnia est, sub hominis figura visum Abrahamo fuisse; neque Moysi oracula fudisse, nec in deserto præcessisse populum; sed hunc non alium esse, quam eum qui in Evangelio dicit: *Antequam Abraham ficeret, ego sum⁵⁸; et, Abraham pater vester exsultavit ut vide-ret diem meum, et ridet, et gavisus est⁵⁹.* Ipsum ergo iam evocat dicens: *Qui pascis Israel, intende, etc., rogatque ut ostendat faciem suam pro communi omnium salute, adventumque ejus quamprimum contingere supplicat his verbis: Excita potentiam tuam, et veni ut salvos facias nos; ac tertio cum dicit, Ostende faciem tuam, et salvi erimus.* Deinde vero adventus modum declarat dicens: *Fiat manus tua super virum dexteræ tuæ, et super filium hominis, quem confirmasti tibi, incorporeum namque Dei Verbum rogat, ut per virum dexteræ suæ, et per Filium hominis beneficam virtutem suam omnipibus largiatur. Divini itaque et salutaris adventus hac ratione mentionem fecit; Israëlis vero ruinam ita vaticinatur: Utquid destruxisti maceriam ejus? scilicet vineæ, quam ex Ægypto transtulit, et vindemiant eam omnes qui prætergrediuntur viam. Exterminavit eam aper de silva, et singularis ferus depastus est eam. Incensa igni et suffossa.* Hæc de vinea percurrentis, Judaicæ gentis vastationem prænuntiabant. Jure itaque in titulo hæc dicta testimonium vocantur: nam testimonium hæc futura esse dixit. Unde apud Symmachum et Aquilam, testificatio dicitur. Illius autem loco, *pro iis qui commutabuntur*, Symmachus, *pro floribus*; Aquila vero, *pro liliis*, interpretati sunt. Prosperitatem siquidem Ju-

B καὶ τὸν ρωτορ αὐτὸν διαπατός σύγκαμψον. Τέχνεος ἐξ αὐτοὺς τὴν δργήν σου, καὶ ἐν θυμῷ τῆς δργῆς σου καταλθοὶ αὐτούς. Γενηθήσω ἡ διπλανίς αὐτῶν ἡρημωμένη, καὶ ἐτοῖς σκηνώμασιν αὐτῶν μηδετερά σκηνωμάτων· δι τὸν ἑπάτηκας κατεδιωκαρ, καὶ ἐπὶ τὸ ἀλγος τῶν τραυμάτων μου προσθήκατο. Οὗτοι μὲν οὖν οἱ τοῦ Δαυΐδ. Τῶν δὲ οὐλῶν Κορὲ δι μᾶ, Ὑπέρ τῶν ἀλλοιωθησομένων τὴν ἐπιγραφὴν ἔχων, ὥσθιν ἀνέπεμπε υπὲρ τοῦ Ἀγαπητοῦ, οὐ τὴν παρουσίαν θεοπίσας ἐπισυνῆπτε τὴν κλῆσιν τῆς ἐξ ιθνῶν Ἐκκλησίας τούτου αἰνιττόμενος τὸν τρόπον· Ἀκουσον, θύγατερ, καὶ κλίρορ τὸ οὐς σου, καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου. Καὶ ἐπιθυμήσει δι βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου, δι τοῦ ἀντός ἐστι Κύριός σου, καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ, θυγάτηρ Τύρου ἐν δώροις. Κατὰ τὸν αὐτὸν οὖν τρόπον καὶ δι μετὰ χειρας Ὑπέρ τῶν ἀλλοιωθησομένων ἐπιγεγραμμένος, καὶ εἰς τὸ τέλος ἀναπέμπων, Χριστοῦ παρουσίαν, τοῦ τε Ιουδαίων Εθνους τὴν αἰχμαλωσίαν καὶ τὸν ἐμπρησμὸν τῆς Ἱερουσαλήμ δι πέπονθεν υπὸ Βαβυλωνίων προαναφωνεῖ. Πρῶτον μὲν οὖν διεξέρχεται τὴν ἀπ' Αἰγύπτου τῶν Ιουδαίων ἔξοδον, καὶ τὴν κατοίκησιν αὐτῶν τὴν ἐπὶ τῆς τῶν Πλαταιτίνων γῆς· ἐπειτα συνάπτει τὴν μετὰ ταῦτα εἰσελθοῦσαν αὐτοὺς πολιορκίαν υπὸ Ἀστυρίων καὶ Βαβυλωνίων καὶ πρὸς τούτοις ἰκετηρίαν ἐκτίθεται υπὲρ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐπιφανείας· ταῦτα δὲ κατὰ μέρος δειχθήσεται ἐν τῇ τῶν προφητευομένων ἐρμηνείᾳ· κατὰ δὲ τὴν ἀρχὴν ἀνακαλεῖται δι φαλμὸς τὸν ποιμαίνοντα τὸν Ἰσραὴλ· οὗτος δὲ ἦν δι τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὃς πολλάκις ἀπεδειχαμεν παριστῶντες, μηδὲν ἐπέκεινα τὸν δλων θεὸν εἶναι τὸν ὄφθαι τῷ Ἀβραὰμ ἐν ἀνδρὸς σχήματι ἀναγεγραμμένον, καὶ τῷ Μωϋσεῖ κεχρηματικέναι, καὶ ἐν τῇ ἐργαμένῳ προώδευχεναι τὸν λαοῦ εἶναι δὲ τοῦτον οὐδέτερον τοῦ ἐν Εὐαγγελίοις εἰρηκότος· Πρίν Ἀβραὰμ γενέσθαι ὄτρε εἰμι· καὶ, Ἀβραὰμ δι πατήρ υἱῶν ἡγαλλιδοτο Ιαὶ Ιδη τὴν ἡμέραν τὴν ἁμήνην, καὶ ίδε καὶ ἔχαρη. Αὐτὸν δὴ οὖν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀνακαλεῖται φάσκων· Ο ποιμαίνων τὸν Ἰσραὴλ, πρόσχες, καὶ τὰ ἔξης, ἐπιφάναι τε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ υπὲρ τῆς κοινῆς ἀπάντων σωτηρίας ἀντιβολεῖ, τὴν τε παρουσίαν αὐτοῦ ἡ τάχος γενέσθαι ἀξιολέ, ἀν· Ἐξέτερον τὴν δυνατελασσον, καὶ ἐλθε, εἰς τὸ σῶσαι ημᾶς. Τρίτον δὲ εἰπών, Ἐπίγειρος τὸ πρόσωπόν σου, καὶ σωθησμέθα, τὸν τρόπον τῆς ἐπιφανείας παρίστησιν ἔξης ἐπιλέγων· Γενηθήσω τὴν χειρ σου ἐπ' ἀνδρά δεξιαῖς σου, καὶ ἐπὶ τὸν ιδιὸν ἀνθρώπουν, δι ἐκραταλωσας σεαντῷ. Τὸν γάρ ἀσώματον τοῦ Θεοῦ Λόγον ἄξιο δι· ἀνδρὸς δεξιᾶς αὐτοῦ καὶ διὰ Υἱοῦ ἀνθρώπου τὴν εὐεργετικὴν αὐτοῦ δύναμιν δωρήσασθαι τοὺς πᾶσι. Τῆς μὲν οὖν σωτηρίου θεοφανείας τὴν μνήμην τούτον ἐποιήσατο τὸν τρόπον, τὴν δὲ τοῦ Ἰσραὴλ ἀπόπτωσιν ὠδέπη θεσπίζει λέγων· Ιατὶ καθεῖλες τὸν φραγμὸν αὐτῆς; δηλονότι τῆς ἀμπέλου, ἦν ἐξ Αἰγύπτου μετήγαγε, καὶ τρυγῶσιν αὐτὴν πάντες οἱ παραπρευόμενοι τῷρε δέδρ. Εἰνι μήτρατο αὐτὴν ὃς ἐκ δρυμοῦ, καὶ μο-

⁵⁸ Joan. viii, 58. ⁵⁹ ibid. 56.

τιδε δημιούς κατεπεμήσατο αὐτήν. Ἐμπεκυρισμένη ἡ χωρὶς καὶ κατεσκαμένη. Ταῦτα περὶ τῆς ἀμπέλου διελθών, τὴν τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους ἐθέσπιζεν ἐρημαῖαν. Εἰκότες οὖν ἐν τῇ προγραφῇ καὶ μαρτύριον πάλιται τὰ λεγόμενα· μαρτύριον γάρ ταῦτα ἔσεσθαι, καὶ διεμαρτύρατο. Ὅθεν παρὰ τῷ Συμμάχῳ καὶ παρὰ τῷ Ἀκύλᾳ μαρτυρία είρηται. Ἄντι δὲ τοῦ, ὑπὲρ τῶν ἀλλοιωθησομένων, δὲ μὲν Σύμμαχος, ὑπὲρ τῶν ἀρθρῶν, δὲ Ἀκύλας, ὑπὲρ τῶν κρίων, ἥρμηνευσαν· δινθεσις καὶ χρίνοις τὴν πρόσκαιρον βραχὺν γενομένην ποτὲ τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους εὐπραγίαν παραβάλλοντος τοῦ λόγου. Ἀναπέμπει δῆτα δὲ Προφήτης ἵκετηριαν πρὸς τὸν πάλαι ἐφορῶντα καὶ ἐπισκοποῦντα τὸν Ἰσραὴλ τοῦ Θεοῦ Λόγον, καὶ τοῦτον ἀνακαλούμενός φησιν· Ὁ ποιμανῶν τὸν Ἰσραὴλ, πρόσχες· οὗτοι δὲ δυσωπεῖ ὑπομιμήσκων τῆς πάλαι αὐτοῦ ἐπισκοπῆς. Τοὶς γάρ σοὶς, φησι, θρέμμασι καὶ τοῖς σοὶς προβάτοις πρόσχες, δὲ ποτὲ ποιμάνας αὐτά. Εἰ γάρ καὶ ποτὲ διλλοτε τὴν ποιμαντικὴν ὑπέμεινας ἀνθρώπων φροντίδα, ὡδῆγησάς τε τὸν ἐν ἀνθρώποις γενόμενον σουλαντινόν, τούτων αὐτῶν μνήσθητι· καὶ μὴ παρίδῃς οὓς τοσαύτης ἡξίωσας προνοίας. Πρόσχες οὖν, φησι, καὶ κατανόσον δποια πέπονθεν ἡ σῆ ποιμνη, καὶ ως ἐλυμήνατο αὐτοὺς οὓς ἐκ δρυμοῦ, καὶ μονιδὸς ἄγριος κατενεμήσατο αὐτήν, καὶ ως γέγονεν ἐμπεπυρισμένη πυρὶ καὶ ἀνεσκαμένη ἀπὸ ἐπιτιμήσεως τοῦ προσώπου σου. Διδάσκει δὲ ταῦτα ἐν Πνεύματι ἀγίῳ δὲ Προφήτης τὸ Ἰουδαίων ἔθνος, μελετῶν καὶ ἀπαγγέλλειν προλαβὼν τὸν χρόνους καὶ τὰ πράγματα· ἵν' ἐπειδὴν ἐπιστῇ καὶ δι' ἔργων χωρῆσῃ τὰ προπεφυευμένα, δέχοιεν ἐξ ἑτοίμου τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἵκετηριας τὴν γνῶσιν. Τίς δέ ἐστιν ὁ ποιμανῶν τὸν Ἰσραὴλ, αὐτὸς παρίστησιν δὲ εἰπών· Ἐγώ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, καὶ γνώσκων τὰ ἔμα, καὶ γνώσκοντος με τὰ ἔμα· καὶ αὐθίς· Ἐγώ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, καὶ τὴν γῆγή μον τὸ θημημόν τὸν ὑπὲρ τῶν προβάτων. Αὐτὸς δὲ ἦν καὶ δὲ τὸν Ἰωσήφ ὥσει πρόδατον ὀδηγῶν ἡτοι τὴν φυλὴν, ή τὸ πᾶν Ἰουδαίων ἔθνος μεταφορικῶς ἀπὸ μιᾶς δημάσων φυλῆς τῆς τοῦ Ἰωσήφ· ή καὶ μᾶλλον αὐτὸν τὸν ἄνδρα τὸν τῆς φυλῆς προπάτορα. Ἐπειδὴ συνῆν αὐτῷ ἐπιθυλευομένων ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν, καὶ πιπρασκομένων τοῖς Ἰσμαηλίταις, καὶ εἰς Αἴγυπτον καταγομένων, καὶ τῷ Πετεφρῇ δουλεύοντι, τὴν τε ἀκόλαστον δέσποιναν ἀποστρεφομένων, ως εἰς δεσμωτήριον τε καθειργμένων. Ἐν πᾶσι γοῦν τούτοις ἐπιστημένεται ἡ Μωϋσέως γραφὴ λέγουσα· Καὶ ἦρ Κύριος μετὰ Ἰωσῆφ. Ὅθεν μοι δοκεῖ κυριώτερον ἥρμηνευκέναι δὲ Θεοδοτίων φῆσας· Ὁ καθοδηγῶν ὥσει πρόδατος τὸν Ἰωσῆφ. Οὕτω δὲ οὐτοὶς εἰποιεῖς καὶ πεποιμάνθαι αὐτὸν τὸν Ἰσραὴλ τὸν πρῶτον χρηματίσαντα ταύτη τῇ προσηγορίᾳ. Ἡν δὲ οὐτοὶς Ἰακὼν, δὲ παῖς τοῦ Ἰσάκ. Ἐπειδὴνος μόνος εἰς τὴν μέσην τῶν ποταμῶν καταβὰς μετὰ τῆς εἰς τὸν Θεὸν ἐλπίδος, αὐτὸν εὑράτο ποιμένα τὸν συνόντα αὐτῷ τοῦ Θεοῦ Λόγον, τὸν τὰς ἐπιφανεῖας αὐτῷ πεποιημένον. Εὔκαίρως οὖν δυσπάνω δὲ λόγος τὸν Θεὸν, οὐ βούλεται μὲν τοῦ πλήθους

A dæorum brevem et temporaneam, floribus et liliis comparat. Supplicationem igitur emittit Propheta ad eum qui olim Israelem curabat et inspiciebat, Dei scilicet Verbum, quod invokeans ait: *Qui pascis Israel, intende.* Sic autem ipsum flectere conatur, antiquam ejus in populum inspectionem commemorans. Tua, inquit, pecora, ovesque tuas cures, qui olim pascebas illas. Nam si quondam pastoralem hostinum sollicitudinem subiisti, si populum, qui inter homines alios tuus dicebatur, deduxisti, horum memento, neque despicias eos quos tanta providentia dignatus es. Intende igitur, inquit, et considera quanta grex ille tuus patiatur, quomodo vineam illam exterminaverit aper de silva, et singularis serus depastus sit eam, quomodo fuerit incensa igni et suffossa ab increpatione vultus tui. Hæc porro in Spiritu sancto Judaicam gentem Propheta docet, tempora et eventus rerum meditari ac prænuntiare occupans; ut cum res quæ in prophetia feruntur advenerint, in promptu notitiam illius ad Deum emissæ supplicationis exciperent. Quis vero sit qui pascit Israel, declarat ipse qui ait: *Ego sum pastor bonus, et cognosco meas, et cognoscunt me meæ*⁵⁹; et rursum: *Ego sum pastor bonus, et animam meam pono pro ovibus*⁶⁰. Ipse vero erat qui Josephum, vel tribum ejus, ut ovem deducebat; sive etiam totam Judaicam gentem metaphorice ab una tribu Joseph subindicans; sive potius ipsum virum tribus progenitorem. Quoniam ipsi insidiis fratrum impedito, Ismaelitis vendito, in Ægyptum deducto, Petephrae servienti, impudicam dominam aversanti, in carcerem item conjecto, aderat. Nam in omnibus his adsuisse Moysis scriptura commemorat dicens: *Et erat Dominus cum Joseph*⁶¹. Unde commodius vertisse mihi videtur Theodotio, qui ait: *Qui deducis quasi ovem Joseph.* Ita quoque dixeris ipsum Israelem, qui primus hoc nomine appellatus est, a pastore ductum suis. Hic vero Jacob erat, filius Isaac. Nam ille cum solus in Mesopotamiam spe in Deum fultus descenderet, pastorem suum inventi qui aderat sibi, Verbum scilicet Dei, quod ipsi apparere solebat. Opportune itaque Deo supplicans, non turbam impiorum memorat, sed unius tantum et alterius ex religiosis illis olim viris mentionem facit, ex progenitorum virtute et religione posteros eorum misericordiam consequi deprecans. — VERS. 3. Hic vero ipse qui sanctorum olim virorum pastor fuit, is qui cherubinis vehitur erat. Quibusnam cherubinis, nisi iis qui ab Ezechiel visi sunt, quorum imagines et symbola jussus Moyses supra arcem ex auro posuit? Cherubim autem meminit Ezechiel hoc pacto loquens: *Et ridi, et ecce super firmamentum, quod erat super caput cherubim, quasi lapis sapphiri, similitudo throni in ipso*⁶². Postea vero ait: *Et egressa est gloria Domini a limine domus, et ascendit super cherubim:*

⁵⁹ Joan. x, 14. ⁶⁰ ibid., 11. ⁶¹ Gen. xxxix, 2. ⁶² Ezech. 1, 26.

et assumpserunt cherubim alas suas, et elevata sunt a terra in conspectu meo dum exirent: et rotæ habebant ipsis. Et steterunt ad præliminaria portæ domus e regione posita, et gloria Dei Israel erat supra eos ¹³. Viden' quo pacto hic currus Dei describatur de quo alibi dicitur, *Currus Dei decem millibus multiplex millia lachantium?* Cherubim vero curruerant, ita ut supra caput ipsorum throni similitudo esset, et supra thronum gloria Domini. Quænam esset gloria Domini initio libri declaratur, ubi dicitur: *Super cherubim quasi species erat lapidis sapphiri, similitudo throni super ipsum: et super similitudinem throni similitudo quasi species hominis de-super.* Et vidi quasi formam electri a specie lumborum et desuper; et a specie lumborum usque deorsum, quasi species ignis, et lux ejus in circuitu; adjectisque: *Hæc visio similitudinis gloriae Domini* ¹⁴. Εστησαρ ἐπὶ τῷ πρόθυρᾳ τῆς πύλης τοῦ οὐκονοῦ τὸ υπεράρω. Ὁρὰς δύως ἐν τούτοις τὸ ἄρμα τοῦ Θεοῦ θεοῦ μυριοπλάσιον χιλιάδες εὐθηρούντων; Χερούμα, καὶ ἐπὶ τούτῳ δέξα Κυρίου. Τίς δὲ ἡ δέξα Κυρίου Υπεράρω τῶν χερουδίμων ὡς ὀρασις ἦρ οὐθον σπασμούματος τοῦ θρόνου δμολυμα ώς εἰδος ἀνθρώπων σωστὸν ἔως ἀρω· καὶ ἀπὸ ὄρασεως ἔσχυτον κύλιφ· καὶ ἐπιλέγει· Αὕτη ἡ ὀρασις δμοιώματος

Α τῶν ἀσεβῶν μνημονεύειν· ἐνδὸς δὲ καὶ δευτέρου τῶν πάλαι θεοφιλῶν ἀνδρῶν μνήμην ποιεῖται, διὰ τῆς τῶν προπατόρων ἀρετῆς καὶ θεοσεβείας τοὺς ἐξ αὐτῶν γενομένους ἐλέους τυχεῖν ποτνιώμενος. Ὁ δὲ αὐτὸς οὗτος ὁ τῶν ἄγιων ἀνδρῶν ποτε γενόμενος ποιμῆν, καὶ τοῖς χερουσίμῳ ἐποχούμενος ἦν. Ποίοις δὲ χερουσίμῳ ἡ τοῖς παρὰ τῷ Ἐζεκιὴλ τεθεωρημένοις, ὧν εἰκόνας καὶ σύμβολα Μωϋσῆς διὰ χρυσοῦ ὑπεράνω τῆς κιβωτοῦ κελευσθεὶς ἐποίει; Μέμνηται δὲ τῶν χερουσίμῳ ὁ Ἐζεκιὴλ, τοῦτον λέγων τὸν τρόπον· *Kai elōsor, kai idōs ἐπάνω τοῦ στερεώματος τοῦ ὑπέρ κεφαλῆς τοῦ χερουσίμῳ ὡς ἀλίθος σταψέρου ὅμοιωμα θρόνου ἐπ' αὐτῷ. Kai meb' ἔτερά φησι· Kai ἐξῆλθε δόξα Κυρίου ἀπὸ τοῦ αἰθροῦ τοῦ οἴκου, καὶ ἐπέβη ἐπὶ τὰ χερουσίμῳ· καὶ ἀνέλαβε τὰ χερουσίμῳ τὰς πτέρυγας αὐτῶν, καὶ ἐμπειρωσθησαρ ἀπὸ τῆς γῆς ἐνώπιον ἐμοῦ ἐπ τῷ ἐξελθεῖν αὐτὰ, καὶ οἱ τροχοὶ ἔχόμενοι αὐτῶν. Kai ἡς ἀπέραντι, καὶ δόξα Θεοῦ Ἰσραὴλ ἦν ἐπ' αὐτῶν διαγράφεται,* περὶ οὐ λέλεκται ἐν ἑτέρῳ, *Tὸ ἄρμα τοῦ οὐριμ δὲ ἦν τὸ ἄρμα, ὡς ὑπὲρ κεφαλῆς θρόνου ὅμοιων ἦν κατ' ἀρχὰς τῆς βίβλου δηλοῦται, ἔνθα εἰρηται· τρέσερον, ὅμοιωμα θρόνου ἐπ' αὐτοῦ· καὶ ἐπὶ τοῦ πον ἀντράσερ. Kai εἰδος ὡς δύναται ἡλέκτρου ἀπὸ ἀρά·* ἢ ἔως κάτω, ὡς δραστικοὶ πυρὸς, καὶ φέγγος αὐτοῦ δόξης Κυρπού.

Ορᾶς δπας δ λόγος τὴν ἐπὶ τοῦ θρόνου ὁχουμένην δόξαν Θεοῦ διερμηνεύων εἶδος ἀνθρώπου διέγραψε; Τί δὲ γένοιτο τοῦτο τὸ εἶδος τοῦ ἀνθρώπου, διπερ οὐκ αὐτὸς δ Θεός, ἀλλὰ δόξα τοῦ Θεοῦ εἰρηται, η δ μονογενῆς τοῦ Θεοῦ Λόγος· δι ποτὲ μὲν δόξαν Θεοῦ τοῦ Πατρὸς δονομάζει, ποτὲ δὲ εἶδος ἀνθρώπου δι δι δινεληφεν δινθρωπον; οὐ τὰ μὲν τῆς θεολογίας ἡλέκτρῳ τῷ πάσης ὑλῆς τιμαλφεστέρῳ παρεικάζετο, τὰ δὲ ἀπὸ δοσφύος καὶ κάτω, πὴ μὲν δράσει πυρὸς, πὴ δὲ φωτὸς φέγγει· ἐπειδὴ τὰ ἐκ γενέσεως μέτοχα, καὶ οἱ ἐπὶ γῆς δινθρωποι διαφόρων αὐτοῦ δυνάμεως ἐπιδέονται· εἰ μὲν φωτὸς δέξια πράξαντες τῆς φωτιστικῆς ἐνεργείας, οἱ δὲ τὰ πυρὸς δέξια τῆς καυστικῆς καὶ τιμωροῦ δυνάμεως. Τῶν δ' οὐρανίων εἰκόνας καὶ σύμβολα κατασκευάσαι Μωϋσῆς κελευσθεὶς, τὰ χερουσίμῳ ἀπὸ χρυσοῦ κατεσκεύασεν· ἐπέκειτο τε ταῦτα τῇ κιβωτῷ, μέσον ἔχοντα τὸ Ιλαστήριον ἐκ χρυσοῦ πεποιημένον· καὶ ἦν τὸ Ιλαστήριον μέσον τῶν χερουσίμῃ τηνίδιον δίκτην ἐπικείμενον αὐτοῖς· ὡστ' εἶναι εἰκόνα καὶ τύπον τὸ ἀπὸ χρυσοῦ πεποιημένον Ιλαστήριον τοῦ ἐν τῷ προφήτῃ Ἐζεκιὴλ ὑπὲρ τὰ χερουσίμῳ ὄφθεντος· δι απόδειξνυμεν εἶναι τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ. Οθεν δ θείος Ἀπόστολος Ιλαστήριον αὐτὸν καλεῖ λέγων· *Or προέθετο δ Θεός Ιλαστήριον διὰ πλοτεως ἐπ τῷ αὐτοῦ αἵματι. Ταῦτο δὲ τυπικῶς παρὰ Μωϋσεῖ διὰ χρυσοῦ πεποιημένα, λέγω δὲ τὰ χερουσίμῳ καὶ τὸ Ιλαστήριον, προηγείτο τοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ λαοῦ κατὰ πρόσωπον Ἐφραΐτην καὶ Βενιαμίν καὶ Μανασσῆ· Ἐν γάρ τῇ πορείᾳ τῶν ιερούλων ἐμπροσθεν μὲν τῆς κιβωτοῦ παρενέβαλον φυλαὶ τρεῖς, Ἰούδα, καὶ Ἰσάχαρ, καὶ Ζαβουλὼν· εἰποντο δὲ τῇ κιβωτῷ ὅμοιως φυλαὶ τρεῖς, Ἐφραΐτην, καὶ Βενιαμίν, καὶ Μανασσῆ, κατὰ νάτου ἀκολουθοῦστι τοῖς χερουσίμῃ. Δι τοις λέλεκται ἐνταῦθα· Ἐμπάρηθι καὶ-*

⁶² Ezech. x, 18 ⁶⁴ Ezech. i, 26. ⁶³ Rom. iii, 25.

ήμερος ἐπὶ τῶν χερουβίμ επαρτίον Ἐφραῖμ, καὶ Ιεριαμίρ, καὶ Μανασσῆ. Διὸ κατὰ τὸν Ἀκύλαν εἱρηται· Καθήμεται τοῖς χερουβίμι, ἐπιστάρηθε εἰς πρόσωπον Ἐφραῖμ, καὶ Βενιαμίν, καὶ Μανασσῆ. Σὺ γάρ, φησιν, δὲ εἰς πρόσωπον καὶ ἐνώπιον Ἐφραῖμ, καὶ Βενιαμίν, καὶ Μανασσῆ προπορευόμενος ἐμφάνηθι. Ἀνακαλεῖται δὲ ἐν τούτοις τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον διὰ Προφήτης ἀπὸ τῶν γνωρίζομένων τῷ λαῷ τὴν ἐπίκλησιν ποιούμενος· ἀλλ' οὐχ ἀπὸ τῆς θεοπτίας, τῆς τῷ Προφήτῃ Ἐξεκιηλ τεθεαμένης. Δυσωπεῖ δὲ τὸν παρακαλούμενον διὰ τῆς εὐχῆς· Εἰ γάρ ὑπέμεινας, φησι, καὶ πρὸ τοις προσδεῦσαις ἀνθρώπων, καὶ τῶν προλεχθειῶν ἡγήσασθαι φυλῶν, καὶ νῦν τοῖς αὐτοῖς χειμαζομένοις καὶ ἀπολλυμένοις ἐμφάνηθι· καὶ σὺ γε αὐτὸς, δὲ καὶ τοῖς ποιμάνας καὶ προηγησάμενος τοῦ λαοῦ, ἐξέτειρον τὴν δυναστελαρ σου, καὶ ἐλθὲ εἰς τὸ σῶσαι τὴν ημᾶς. Ἰκετεύει τε ἐν τούτοις τὴν εἰς ἀνθρώπους αὐτοῦ ἀφίξιν ποιῆσασθαι καὶ τοὺς ἀποστραφέντας καὶ ἐν ἀποπτώσει γενομένους πάλιν ἀναλαβεῖν, πάλιν καὶ εἰς αὐτὸν ἐπιστρέψαι ποιῆσαι. Διὸ λέγει· Ὁ Θεὸς, ἐπίστρεψον ημᾶς καὶ ἐπίφανος τὸ πρόσωπόν σου, καὶ σωθησόμεθα. Κύριος δὲ θεὸς τῶν δυνάμεων, ἔως πότε δργίζῃ ἐπὶ τὴν προσευχὴν τῶν δούλων σου; Ὁ λεγόμενος ἐπὶ τοῦ παρόντος Κύριος καὶ θεὸς τῶν δυνάμεων, αὐτὸς ἦν ἐκεῖνος ὁ πομαλίων τῶν ἀληθινῶν Ἱεραπλ, καὶ ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν χερουβίμ· προσδεύων τε ἐναντίον Ἐφραῖμ καὶ Βενιαμίν καὶ Μανασσῆ. Κύριος δὲ καὶ θεὸς τῶν δυνάμεων εἰρηται, ὃς ἐν ἑτέροις ἀρχιστράτηγος δυνάμεως Κυρίου καὶ μεγάλης βουλῆς· Ἄγγελος. Τῷ μὲν οὖν διαδόχῳ Μωϋσέως Ἰησοῦ, ἐν σχήματι ἀνδρὸς φανεῖς, ἐαυτὸν ὡμολόγει Ἰστις ἡ λέγων· Ἐγὼ εἰμι ἀρχιστράτηγος δυνάμεως Κυρίου. Τὸν δὲ τῷ Ἡσαΐᾳ λέλεχται, διτὶ Παιδίον ἐγενήθη ημῶν, νιὸς καὶ ἐδόθη ημῶν. Οὐδὲ οὐδὲ ἐπὶ τοῦ ὄντος αὐτοῦ, καὶ καλεῖται τὸ δρόμα αὐτοῦ μεγάλης βουλῆς· Ἅγγελος. Κατὰ δὲ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτάς· θεὸς δυνατός, δύσοντιαστής, ἀρχων εἰρήνης, πατήρ αἰώνος. Τοῦτο τοίνυν διδάσκεται ὑπὸ τοῦ Πνεύματος τοῦ προφητικοῦ εὐχῆν ἀναπέμπειν δικταλειφθεῖς ἔρημος λαὸς, καὶ αὐτῷ λέγειν· Κύριος δὲ θεὸς τῶν δυνάμεων, ἔως πότε δργίζῃ ἐπὶ τὴν προσευχὴν τοῦ δούλου σου; Ἀνθ' οὐδὲ λοιποὶ πάντες ἐρμηνευταί, τοῦ λαοῦ σου, ἡρμήνευσαν. Διδάσκονται δὲ καὶ ἀρτον δακρύων ἐσθίειν ἐφ' οἷς τελομήκασιν· Ἰν', ἀποκλαυσάμενοι τὰ ἐαυτῶν κακά εἰς πενθήσαντες, τύχοιεν παρακλήσεως κατὰ τὸν φήμαντα μακαρισμόν· Μακάριοι οι καλαοτες, διτὶ γείσασται· μακάριοι οι πενθούντες, διτὶ παρακληθήσονται. Κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· Ἐγώμασας ημᾶς, φησιν, ἀρτον δακρύων, καὶ ἐπότισας ημᾶς μετὰ δακρύων μέτρων. Εἰ γάρ καὶ τὰ μάλιστα κλαυθμοῦ εἰς δακρύων ἄξιοι γεγόναμεν, ὥστε ἀντὶ ἀρτου τρέφεσθαι κλαυθμοῖς καὶ στεναγμοῖς, καὶ ποιῆσαντι λάκρυσι καὶ γροις· ἀλλ' αὐτὰ ταῦτα μεμετρημένα ἦμιν γινέσθω, ὥστε μὴ εἰς ἀπειρον ημῖν παραταθῆσθαι· λῆξαι δέ ποτε, καὶ μεταβαλεῖν ἐπὶ τὸ φαιδρότε-

A tergo cherubim sequentes. Quamobrem hic dicitur: *Manifestare*, qui sedes super cherubim, coram Ephraim, Benjamin et Manasse. Ideo secundum Aquilam dicitur: *Insidens super cherubim, manifestare in facie Ephraim, Benjamin et Manasse*. Tu enim, inquit, qui in facie Ephraim, Benjamin et Manasse procedis, manifestare. In his autem Prophetā Dei Verbum evocat, ab iis quae populo nota erant nomen ejus mutuans, sed non a divina Ezechielis visione. Ipsum autem his verbis supplicando compellat: *Si quodam tempore, inquit, hominibus anteire dignatus es, memoratasque tribus ducere, nunc ipsis fluctuantibus et pereuntibus appare; tu, inquam, ipse qui olim populum pascebas ipsique anteibas, excita potentiam tuam et veni, ut salvos facias nos*. His vero supplicat ut ad homines accedat, et eos qui aversi et lapsi erant, iterum resumat, iterum ad se convertat. Quapropter dicit: *Deus, converte nos, et ostende faciem tuam, et salvi erimus*.— VERS. 5. Domine Deus virtutum, quo usque irasperis super orationem srrorum tuorum? Qui in præsenti dicitur Dominus et Deus virtutum, is ipse erat qui pascebat verum Israelem, et deduceba sicut ovem Joseph, et qui sedebat super cherubim, et qui incedebat coram Ephraim, Benjamin et Manasse. Dominus autem et Deus virtutum dicitur, ut alibi dux exercitus et virtutis Domini, ac magni consilii Angelus. Jesu itaque Mosis successor, in forma hominis apparet quis ipse esset confitebatur, dicens: *Ego sum dux exercituum et virtutis Domini*⁶⁶. In Isaia vero dictum est: *Puer natus est nobis, et filius datus est nobis. Cujus principatus super humerum ejus, et vocabitur nomen ejus magni consilii angelus*⁶⁷. Secundum reliquos interpres: *Deus fortis, potens, princeps pacis, pater sæculi*. Hoc itaque docetur a Spiritu prophetico populus qui derelictus est, ut emittat orationem et dicat ipsi: *Domine Deus virtutum, quo usque irasperis super orationem servi tui?* Pro quo reliqui omnes interpres, populi tui, interpretati sunt. Docentur porro panem lacrymarum comedere pro ausibus suis, ut mala sua flentes ac lugentes, consolationem obtineant, ut in beatitudinibus dicitur: *Beati qui flent, quoniam ridebunt. Beati qui lugent, quoniam consolabuntur*⁶⁸. Secundum Symmachum autem:— VERS. 6. Cibasti nos, inquit, pane lacrymarum, et potasti nos cum lacrymis mensura. Etsi namque fletu et lacrymis digni simus, ut loco panis, fletibus ac gemitibus alamur, lacrymis et lamentationibus poterimus; at hæc ipsa mensurate nobis tradantur, ita ut non in infinitum procedant, sed aliquando cessent, ac in jucundiora mutentur. Tu enim (VERS. 7) posuisti nos in contradictionem vicinis nostris, et inimici nostri subsannaverunt nos: qui non similo quidpiam olim ausi contra nos sunt, eum te patrum babereimus. Quamobrem (VERS. 8) precamur, et te Deum virtutum invocamus, supplicantēs ut

⁶⁶ Jos. v, 14. ⁶⁷ Isa. ix, 6. ⁶⁸ Matth. v, 5.

nos convertas. Quod sane eveniet si conspicuas et vultum tuum ostendas nobis. Nam si id concedatur, salvi erimus, ac nos quoque dicemus : Signalum est super nos lumen vultus tui, Domine

ne^o. *Tuoto δὲ ἔσται εἰ ἐπιφανής γένοιο, καὶ τὸ σαυτοῦ σωθησόμεθα λέξοντες ἀν καὶ ἡμεῖς· Ἐστημεώθη ἐψ’ ἡμᾶς τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου, Κύριε.*

VERS. 9. *Vineam de Aegypto transtulisti : ejecisti gentes et plantasti eam. Dux itineris suisti in conspectu ejus, et plantasti radices ejus, et implevit terram. Supplicationem ordiens Propheta, eum qui parasit Israel evocabat. Erat autem Israel a memorata hic vinea diversus. Nam ille quidem semper a Domino pascitur ; hæc autem vinea in pejorem multo conditionem declinavit. Per religiosum autem B *vivum, illum nempe olim Israeleum, Deo supplicat ut posteris suis male agentibus prospiciat. Fuerit vero Israel, perspicax omnis anima, quæ a bono pastore semper pascitur. Vinea autem Dei dicatur, quæ imaginem servat ejus qui in Evangelio dixit : Ego sum vitis vera⁷⁰; vinea vero ex Aegypto translata, est anima subversionem passa : qualis fuit Judaicus populus qui olim diurno tempore idola in Aegypto coluit, ac cum modicos fructus protulisset, ut de illis testificatur Moyses in magno cantico hæc scribens : Nam ex vinea Sodomorum vinea eorum, et palmes eorum ex Gomorrah. Uva eorum uva sellis, botrus amaritudinis eorum. Furor draconum vinum eorum, et furor aspidum insanabilis⁷¹; etiam si huicmodi essent, ipsis prospiciens Deus transplantavit eos, radices eorum ex Aegyptiaco satu evelens, in aliamque terram pingueisque locum transferens, ut docet Isaia his verbis : Vinea facta est dilecta in cornu in loco pingui. Et sepem circumposui, et vallavi, et plantavi vineam Sorech. Et aedificavi turrim in medio ejus, et protorcular fodii in ea⁷². Et sane cum in pinguiorem et multo meliorem Aegypto regionem praeditam vineam transtulisset, eam ibi plantavit. Deinde, utpote optimus agricultor, post primam illam translationem, dux itineris fuit in conspectu ejus, fruticibus amotis, omnique aliena materia excisa, ut ipsi nullus obex ad fructuum emissionem adasset. Pro illo autem, Dux itineris suisti in conspectu ejus, Symmachus, Amovisti in conspectu ejus, interpretatus est. Deinde subjungit, radicare fecisti radices ejus. Cum tanta Dei Verbi cura memorata vinea dignata fuerit, jure implevit terram, ita ut montes quidem inumbraret, cedros vero arbustis suis operiret (VERS. 11), palmites extenderet usque ad mare, et usque ad flumina propagines (VERS. 12). Ille omnia ipsi evenerunt. Et quia tot tantisque donata est, jure sermo precandi ritu hunc agricolam memorans, his eum rogit et compellat : Quia tanta providentia et cura tua predictam vineam dignatus es, pro humanitate et gratia tua hæc omnia in illa operatus ; quis non in hæsitationem et dubium**

A ρον. Σὺ γάρ θου ημᾶς εἰς ἀντιλογίας τοῖς τείσοις ημῶν, καὶ οἱ ἔχθροι ημῶν ἐμυκτήρισαν ημᾶς, μηδὲν τούτων πάλαι καθ’ ημῶν τολμῶντες, δὲ απροστάτην εἶχομεν. Διὸ δεδμεθα, καὶ τὸν Θεὸν τὸν διανόμεων ἀνακαλούμεθα, ἐπιστρέψαι ημᾶς καθικετεύοντα πρόσωπον ἐπιδεξειας ημῖν. Τούτου γάρ γενομένου, ημᾶς τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου, Κύριε.

“Αμπελον δὲ Αιγύπτου μετῆπας· ἐξέβαλες θητη, καὶ κατεφύτευσας αὐτὴν. Ὡδοκοίησας ἐμπροσθεταί αὐτῆς, καὶ κατεφύτευσας τὰς φίλας αὐτῆς, καὶ εἴλιτρον προσετείνεις τὴν Ισετηρίας διπροσθήτης, τὸν ποιμανόντα τὸν Ισραὴλ. ἀνεκαλείτο. Ἡν δὲ Ισραὴλ ἔτερος τῆς ἐνταῦθη λεγομένης ἀμπέλου. Ὁ μὲν γὰρ δεῖ ποιμανεῖται ὑπὸ τοῦ Κυρίου· ἡ δὲ παροῦσα ἀμπέλος πολλὴν ὑπέμεινε τὴν ἐπὶ τὰ χειρῶν φοτῆν. Δυσωπεῖ διὰ τὸν θεοφιλὸν ἀνδρὸς τοῦ πάλαι Ισραὴλ τὸν θεὸν εἰς τὸ ἐπιβλέψαι κακῶς πράτουσι τοῖς ἐκείνοις ἀπογόνοις. Εἴ δὲ ἀν Ισραὴλ καὶ πᾶσα διορατική φύτη ὑπὸ τοῦ καλοῦ ποιμένος διὰ παντὸς ποιμανομένη. Λεχθεῖ δὲ ἀν καὶ ἀμπέλος Θεοῦ ἡ τὴν εἰκόνα σύζουσα τοῦ φίσαντος ἐν Εὐαγγελίοις· Ἐγώ εἰμι ἡ ἀμπέλος ἡ ἀληθινή. Ἡ δὲ Αιγύπτου μετενηγμένη ἀμπέλος ἡ παθοῦσα διαστροφὴν τυγχάνει ψυχή· ὅποιος γέγονεν διαυδίων λαδὸς εἰδωλατρήσας ἐν Αιγύπτῳ μαχροῖς χρόνοις, μικρούς προενεγκάμενος καρπούς ὡς μαρτυρεῖ Μωυσῆς ἐν μεγάλῃ φύῃ γράψων ταῦτα περὶ αὐτῶν· Ἐκ γάρ ἀμπέλου Σοδόμων ἡ ἀμπέλος αὐτῶν, καὶ ἡ κληματὶς αὐτῶν ἐκ Γομόρρας. Ἡ σταυρὸν διατάξας ἐν τούτῳ σταυρῷ κολπῆς, βότρυς πικρίας αὐτῶν. Θυμὸς ἐρακόντωρ διοίρεις αὐτῶν, καὶ θυμὸς ἀσπίδων ἀριατος· ἀλλὰ γάρ καὶ οὕτως ἔχοντας αὐτοὺς ἐπισκέψαμενος δι Θεὸς μετεφύτευσεν, ἐκριζώσας μὲν τῆς Αιγυπτιακῆς συμφύτας, μεταφυτεύσας δὲ ἐν τείρᾳ χώρᾳ καὶ τόπῳ πίονι, ὡς διδάσκει λέγων Ηρόδης· Ἀμπελὼν ἐγερθῆται τῷ ηταπημένῳ ἐτέρῳ ἐτόπῳ πίει. Καὶ φραγμὸν περιέθηκα, καὶ ἐγαράκωσα, καὶ ἐρύθενσα διμπελον Σωρῆχ. Καὶ φαδόμησα πύρτον ἐτ μεσφ αὐτοῦ, καὶ προλήπτον ὄρυξα ἐτ αὐτῷ. Καὶ δὴ ἐν τόπῳ πίονι καὶ πάνι κρείττονι τῆς Αιγύπτου χώρας μεταγαγών τὴν πραλεχθεῖσαν διμπελον κατεφύτευσεν. Εἴθο, οὐα γεωργὸς δριστος, μετὰ τὴν πρώτην μεταμόρφωσιν, ὀδοποιησεν ἐμπροσθεν αὐτῆς, πάνι τὸ βλαστικὸν ἀποκενάσει, καὶ πᾶσαν ἀλλοτρίαν ὅλην ἐκτείνων, ὡς μή τι καλύμμα ἐμποδὼν αὐτῇ γένοιτο πρὸς τὴν τῶν καρπῶν ἐκφύγη. Ἀντὶ δὲ τοῦ· Ὡδοκοίησας ἐμπροσθεταί αὐτῆς, δι Σύμμαχος· Ἀπεκενάσας ἐμπροσθεταί αὐτῆς, ἐμμήνευσεν. Εἰτ’ ἐπιγάγε, καὶ ἐριζοθόλησας τὰς φίλας αὐτῆς. Τοιαύτης δὲ ἐπιμελεῖας παρὰ τοῦ θεοῦ λόγου τυχοῦσα δηλωθεῖσα διμπελος, εἰκότως ἐπέτρωσε τὴν γῆν, ὡς δρη μὲν ἐπισκιάσαι, κέδρους δὲ καλύψαι ταῖς αὐτῆς ἀναδενδράσιν. ἐκτείναι δὲ τὰ κλήματα ἑως θαλάσσης, καὶ τὰς φυάδας μέχρι παντού. Ταῦτα πάντα ὑπῆρξεν αὐτῇ. Καὶ ἐπειδὴ τοσαύτων ἡξιώθη, εἰκότως δ λόγος ὡς ἐν εὐχῇ τούτου ὑπομήνσας τὸν γεωργὸν, δυτωπεῖ διὰ τῆς ικετηρίας κα-

⁷⁰ Psal. iv. 7. ⁷¹ Joan. xv, 1. ⁷² Dcut. xxxii, 32. ⁷³ Isa. v, 1.

φησι πρὸς αὐτὸν· Ἐπειδὴ τοσαύτης κατηξίωσας προνοιάς καὶ ἐπιμελείας τὴν εἰρημένην διμπελὸν, φιλανθρωπίᾳ καὶ χάριτι πάντα ταῦτα εἰς αὐτὴν ἐνθεῖξάμενος, τίς οὐκ ἀν διμηχανήσεις καὶ εἰς ἀποίαν ἐμπέσωι ζητῶν, Ἰσραὴλ καθεῖλες τὸν φραγμὸν ἀντῆς, καταπατεῖν τε αὐτὴν ἄπασι τοῖς θέλουσι συνεχώρησας· ὡς τρυφᾶν αὐτὴν τοὺς βουλομένους, μηδενός τε περιφράττοντος, ποτὲ μὲν ὃν ἐκ δρυμοῦ λυμανεσθαι αὐτὴν, ἀλλοτε δὲ μονιὸν ἄγριον καταβούσκεσθαι αὐτὴν; Ἀλλὰ γάρ πρὸς ταύτην τὴν ἐπαπόρησιν ἀποχρίνεται διὰ Ἰησαίου τοῦ προφήτου, ὅσπερ ἀπολογύμενος δι γεωργίς, καὶ τὴν αἰτίαν παρίστησι λέγων· Διότι ἔμεινε Ἰησαὶ ποιῆση σταψυλή, ἐποίησε δὲ ἀκάρθας· καὶ οὐ δικαιούστηρ, ἀλλὰ κραυγής. Ταῦτα δ' ὅτι περὶ τοῦ Ἰουδαίων λέλεκται λαοῦ, οὐδεὶς δὲ ἀμφιβόλοι. Νοήσεις δὲ ὅπως ἐκάλυψεν δρη τῇ σκιᾷ τῆς ἀμπέλου, ἐπιστήσας, ὡς σκιὰν ἔχων δὲ νόμος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, οὐκ αὐτὴν τὴν εἰκόνα τῶν πραγμάτων, ποτὲ μὲν ἐπὶ τοῦ δρους συνετελεῖτο τοῦ ἐν Σηλῶμ, ἕνθα τὸ πρότερον ἰδρυτοῦ τῇ σκηνῇ, ποτὲ δὲ ἐπὶ τοῦ Σιών δρους καὶ τῆς Ιερουσαλήμ, καὶ αἱ ἀναδενδράες δὲ αὐτῆς ἐκάλυψαν τὰς κέδρους τοῦ Θεοῦ. Τίνας δ' ἀν εἴποις τὰς ἀναδενδράες τῆς ἀμπέλου, ή τὰς προφητικὰς ψυχὰς καὶ τοὺς ἐν τῷ προτέρῳ λαῷ εἰς ὑψος ἐπηρμένους, Θεοῦ τε ἀξίως πολιτευσαμένους, οἱ καὶ ἐπὶ τὰς κέδρους τοῦ Θεοῦ διανεπάσοντο, τὰς δύναμεις δὴ τὰς ἀρότους καὶ θείας; Μέχρι γάρ τούτων ἐξετάθησαν αἱ διαπρέψαται ἐν τῷ προτέρῳ λαῷ ψυχαὶ, ὡς καὶ Πνεύματος ἀγίου μετέχειν, καὶ τοὺς καρποὺς ἐκτείνειν μέχρι τῆς ἀγγελικῆς δυνάμεως. Τὰ δὲ κλήματα τῆς ἀμπέλου, ἔτερα δύτα παρὰ τὴν σκιὰν καὶ παρὰ τὰς ἀναδενδράες, ἐξετάθη ἔως θαλάσσης. Ὁ δὲ Σύμμαχος ἔντι τοῦ, τὰ κλήματα, τὰς χαῖτας αὐτῆς, φησὶν, ἐξέτεινεν ἔως θαλάσσης. Εἰλεν δ' ἀν χαῖταις καὶ κόμαι, ὅσπερ ἀναρίθμητοι τρίχες, ή καὶ κλήματα πληθύνοντα, κατὰ τὸ τῆς ἀμπέλου παράδειγμα, δὲ πολὺς τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους ἀριθμὸς, δε δὴ ἐφθασε μέχρι θαλάσσης, πληρώσας πάντα τὸν τὸν ἀνθρώπων βίον. Διὸ λέλεκται ἐν Ὁμηρῷ τῷ προφήτῃ· Καὶ ήρ δ ἀριθμὸς τῶν νιῶν Ἰσραὴλ ὥσει ἀμμος τῆς θαλάσσης, ή οὐκ ἐκμετρηθῆσται, οὐδὲ ἐξαριθμηθῆσται. Παραφυάδες δὲ ἀλλαὶ τινὲς παρὰ τὰ κλήματα νεώτεραι καὶ ἀριψιφεῖς ἔως ποταμοῦ παρετάθησαν, οἱ τῆς Καινῆς Διαθήκης κήρυκες· λέγω δὲ οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ μαθηταὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν· τὴν μὲν φυὴν καὶ τὴν γένεσιν ἐσχηκότες ἐκ τῆς προλεχθείσης ἀμπέλου, καὶ ὁσπερ τινὲς παραφυάδες αὐτῆς γενόμενοι, οὐχέτι δὲ δομοὶς ταῖς χαῖταις καὶ τοῖς κλήμασι ἔως θαλάσσης προελθόντες, ἀλλ' ἔως ποταμοῦ διὰ τὸ μυστήριον τῆς δι' αὐτῶν χορηγουμένης ἐν Χριστῷ παλιγγενεσίᾳ. Ἐνθεν καὶ δ Σωτὴρ αὐτὸς ἐν οᾳ ψαλμῷ λέλεκται· Καὶ παταχωριεύσει ἀπὸ θαλάσσης ἔως θαλάσσης, καὶ ἀπὸ ποταμοῦ ἔως τῶν περάτων τῆς οἰκουμένης. Ἀριχμένου γάρ ἀπὸ τοῦ κατὰ τὸν Ἱορδάνην ποταμοῦ τοῦ βαπτίσματος, τὴν σύμπασαν ἐπλήρωσεν οἰκουμένην. Τέσσαρα δὲ τάγματα τῆς εἰρημένης ἀμπέλου

A incidens hoc perquirat, (VERS. 13) *Utquid destruxisti maceriam ejus, et eam omnibus gentibus calcandam præbuisti; ita ut nemine circummuniente, cuique volenti ipsam vindemiare liceat; ac medo aper de silva pessumdet, modo singularis ferus de-pascat illam?* Verum huic dubio per Isaiam prophetam respondet agricola, quasi sui purgandi gratia, hujusque rei causam his verbis profert: *Quia exspectavi ut ficeret uam, fecit autem spinas, et non justitiam, sed clamorem*⁷³. Hæc porro de Judaico populo dicta esse nemo dubitaverit. Quomodo autem umbra vineæ montes operuerit intelleges, si perpendas cum lex futurorum bonorum umbram, non autem ipsam rerum imaginem habeat; eam modo in monte Silo, ubi prius erectum fuerat tabernaculum; modo in monte Sion et in Jerusalem completam esse, et arbusta ejus cedros Dei operuisse. Quænam esse vineæ arbusta dixeris, nisi animas propheticas, ac eos qui olim in priore populo erigebantur, et qui digne Deo vitam institerunt, qui etiam in cedris Dei, id est, in invisibilibus divinisque virtutibus, requiescebant? Nam eo usque proiectæ sunt animæ quæ in priore illo populo ornate et probe vixerunt, ut et Spiritus sancti participes essent, et usque ad angelicas potestates fructus suos extenderent. Palmites porro vineæ, ab umbra sane necnon ab arbustis diversi, extensi sunt usque ad mare. Symmachus autem pro illo, *palmites, jubas suas, ait, extendit usque ad mare.* Jubæ autem et comæ, ceu innumeri capilli sunt; sive etiam palmites illi multiplicati secundum vineæ exemplum, magnus ille Judaicæ gentis numerus est, qui sane totum hominum genus replens pervenit usque ad mare. Quamobrem in Osea propheta dictum est: *Et erat numerus filiorum Israel quasi arena maris, quæ non mensurabitur et non numerabitur*⁷⁴. Propagines vero alia adnatæ, palmitibus recentiores ac nuper exortæ, usque ad flumen extensæ sunt, videlicet Novi Testamenti præcones, apostolos dico et discipulos Servatoris nostri, qui genus et originem ex prædicta vinea ducunt, et ceu propagines quædam ejus sunt. Neque tamen perinde atque jubæ et palmites ad usque mare protenduntur, sed usque ad flumen, ob mysterium regenerationis in Christo ab iis subministratæ. Quare de Salvatore ipso in psalmo LXXI dicitur: *Et dominabitur a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos orbis terrarum.* Nam cum baptismus a Jordane fluvio initium duxerit, totum replevit orbem. Quatuor porro prædictæ vineæ ordines præsens sermo describit, umbram scilicet ejus montes orientem; arbusta ejus in altum elata, ita ut non simpliciter cedros, sed cedros Dei operiant; ad hæc palmites ejus usque ad mare extensos; præter hæc omnia autem propagines ejus, quæ ad flumen usque pertingunt. Quorum interpretationem pro collata nobis gratia dedimus, umbram quidecum

⁷³ Isa. v, 5. ⁷⁴ Ose. i, 10.

pro figurato illo et umbroso cultu tradentes, qui in sensibilibus et corporeis montibus persiciebatur; arbusta, pro animabus propheticis, quæ in cedris Dei, angelicis videlicet ac divinis virtutibus firmabantur; palmites autem comas, seu jubbæ, pro tota Judæorum multitudine, ob instabilem et fluctuantem hominum vitam usque ad mare extensa; demum propagines pro apostolis Servatoris nostri qui in flumine versantur de quo dictum est: *Fluminis impetus latifacit civitatem Dei*¹⁶. Verum quia memorata vinea tot tantisque bonis a Deo Verbo, qui prius ipsi prospiciebat, donata est, consequenter eum qui tantis eam donis ornavit, quasi dubitando compellat dicens: *Utquid desistruxisti maceriam ejus?* Ille vero respondet his verbis: *Quia expectavi ut saceret uam, fecit autem spinas*¹⁷; ac rursum: *Expectavi ut saceret judicium, fecit autem iniuitatem; non justitiam, sed clamorem*¹⁸. In Jeremias quoque vineam ipse coarguit, rationabilis quippe erat, his verbis: *Ego autem plantavi vineam fructiferam, totam veram. Quomodo conversa est in amaritudinem vitis aliena*¹⁹? Adjicit autem per Isaiam: *Auseram sepem ejus, et erit in direptionem; et auferam murum ejus, et erit in conculationem. Et dimittam vineam meam, et non fodietur, neque putabitur. Et ascendet in eam quasi aridam spina, et nubibus mandabo ne pluant super eam imbre*²⁰. Ablata autem sepe, virtute scilicet quæ custodit et circummunit ipsam; consequenter omnes deinde inimici invisibles et occulti, foris agrestibus immaniores (Vers. 14), exterminaverunt eos, videlicet qui a Scriptura accusabantur. Et quidam impurus aper, neimpe Assyrius, prior cum fortitudine invadens, præstatam vineam pessundedit, ita ut multitudinem populi captivam in Assyrios abduceret. Deinde vero alter inimicus ingressus, quæ a priore relicita fuerant vastavit, Nabuchodonosor videlicet, qui templum incendit, et solo æquavit. Quare secundum Symmachum etiam dicunt est: *Vastavit eam aper de silva, et singularis serus depastus est eam. Pro illo autem, singularis serus, Aquila, omnigenam terram, interpretatus est. Secundum aliam vero interpretationem, pessumedit eam; id est, memoratam vineam, primo Babylonius, qui prior Hierosolyma obsessa, excidit illam; post illum vero Romanus excercitus, qui post Servatoris nostri adventum, irrumpens vastavit eam. Hæc porro omnia vaticinatur Asaph, qui tempore Davidis ante Hierosolymæ constructionem erat, quæ adnotatis temporibus eventura ipsi erant prænuntiantis. Et quidem in præsenti videtur una primam obsidionem a Babylonii, et secundam a Romanis factam vaticinari: per præcedentem vero psalmum quæ sub Antiocho Epiphane contigerunt; per lxxviii autem ea solum quæ ad postremam a Romanis factam obsidionem pertinent, ut ad lxxviii commonstratum est.*

Ταῦτα δὲ πάντα προφητεύει Ἀστὴφος κατὰ τοὺς χρόνους γεγονώς τοῦ Δαυΐδος, πρὸ τῆς οἰκοδομῆς τῆς Ἱερου-

¹⁶ Psal. xlvi, 5. ¹⁷ Isa. v. 5. ¹⁸ ibid. 7. ¹⁹ Jer. ii, 21. ²⁰ Isa. v, 5

Α ὁ μετὰ χείρας διαγράφει λόγος· σκιάν μὲν αὐτῆς καλύπτουσαν δρη· ἀναδενδράδας δὲ αὐτῆς εἰς ὑψός μετεωρίζομένας, ὡς καλύπτειν οὐχ ἀπλῶς κέδρους, ἀλλὰ τὰς κέδρους τοῦ Θεοῦ· καὶ ἐπὶ τούτοις κλήματα ἔκτεινομένα ἔως θαλάσσης· καὶ μετὰ πάντα παραφύδας τὰς μέχρι ποταμοῦ διηκούσας. Ὡν τὴν δινοιαν κατὰ τὴν δοθεῖσαν ἥρμηνευσαμεν χάριν, σπὸν μὲν ἀποδόντες τὴν τυπικὴν καὶ σκιάνδη λατρεῖαν, ἵνα ἐν τοῖς αἰσθηταῖς καὶ σωματικοῖς δρεσιν ἐτελέσθων ἀναδενδράδας δὲ τὰς προφητικὰς ψυχὰς, αἴτιες ἐπὶ τὰς κέδρους τοῦ Θεοῦ, τὰς ἀγρελικὰς καὶ θείας δύναμεις ἐπεστηρίζονται· κλήματα δὲ ἡ κύμας, ἡ γειτας τὸ πάνι Ιουδαίων πλῆθος ἔως θαλάσσης ἔκτεινομένον διὰ τὸν ἀστετόν καὶ κυμαινόμενον τῶν ἀνθρώπων βίον· καὶ τέλος παραφύδας, τοὺς ἀποστολοὺς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν τῷ ποταμῷ συνόντας, περὶ οὐ εἰρηται· Τοῦ ποταμοῦ τὰ δρυμίματα εὐφρατεῖον τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ. Ἀλλ' ἐπειδὴ τοσούτων τξιῶν ἡ δεδηλωμένη ἀμπελος ὑπὸ τοῦ πρότερον ἐπωπούντος αὐτὴν Θεοῦ Λόγου, ἀκολούθως δὲ λόγος ἐπὶ ὡς πρὸς αὐτὸν τὸν τὰ τοσαῦτα δεδωρημένον ἐπαπεριέλεγων· Ἰστὶ καθεῖλες τὸν ψραγμὸν αὐτῆς; Ο δὲ ἀποκρίνεται λέγων· Διότι διειστράτη ἡρακλης στρατηλήρ, ἐποίησε δὲ ἀκάρδας· καὶ τάν· Ἐμειρα ἡρακλης προστάτης ἦρος, ἐποίησε δὲ ἀρούρα, καὶ οὐ δικαιοσύνηρ, ἀλλὰ κραυγήρ. Καὶ ἐπὶ τοῦ ἱερεμίᾳ δὲ ὁ αὐτὸς ἐλέγχει τὴν ἀμπελον, λογικὴ τῷ ἦν, φάσκων· Ἐγὼ δὲ ἐφύτευσαν ἀμπελοὺς καρπούροις πάσταρ ἀληθινήρ. Πῶς διτράπεζη εἰς παρατηρεῖη δὲ ἀμπελος η ἀλλοτρία; Προστίθαιε δὲ καὶ δι τοῖς λέγων· Καθειλῶ τὸν ψραγμὸν αὐτῆς, καὶ έσται εἰς διαρκαγήρ· καὶ καθειλῶ τὸν τοῖχον αὐτῆς, καὶ έσται εἰς καταπάτησιν. Καὶ ἀρήσω τὸν ἀμπελού μου, καὶ οὐ μὴ σπασῃ, οὐδὲ μὴ τρυψῃ. Καὶ ἀραβήσεται εἰς αὐτὸν ὁσεὶ χέρσορ ἀκανθα, καὶ ταῖς ρεψέλαις ἐτελοῦμαι τοῦ μη βρέξαι εἰς αὐτὸν ὑετόν. Καθαιρεθέντος δὲ τοῦ ψραγμοῦ, τούτεστι τῆς φυλαττούσης αὐτούς καὶ περιφρατούσης δυνάμεως, εἰκότως πάντες λοιπὸν πολέμου ἀρπατοι τε καὶ ἀφανεῖς, θηρῶν ἀγρίων δυτες ἀνημερώποροι, ἐλυμήνατο αὐτοὺς, δηλαδὴ τοὺς ὑπὸ τοῦ λόγου κατηγορουμένους. Καὶ τις πρῶτος ἀκάθαρτος ή, δ' Ἀστύριος, εἰσελθὼν ἰσχυρῶς, τὴν δηλωθεῖσαν ἀμπελον διέφθειρεν, ὡς καὶ ἀπαγγείλων τὸ D πλῆθος εἰς τοὺς Ἀσσυρίους. Είτα δεύτερος πολέμος, εἰσελθὼν, τὰ ὑπὸ τοῦ πρώτου καταλειφθέντα κατενεμήσατο, δ' Ναδουχοδονόσορ, δ καὶ τὸ Ιερὸν πυρπόλησας καὶ εἰς Ἑδαφος ἀγαγών. Διὸ λέλεκται καὶ κατὰ τὸν Σύμμαχον· Κατερεμήσατο αὐτὴν ἦν ἐκ δρυμοῦ, καὶ μοριὸς ἀγριος κατεδοσκήσατο αὐτὴν. Ἀντὶ δὲ τοῦ, καὶ μοριὸς ἀγριος, δ' Ἄχυλας, καὶ πατοδακήρ χώραρ, ἥρμηνευσε. Καθ' ἐτέραν δὲ ἐρμηνείαν, ἐλυμήνατο αὐτὴν, δηλαδὴ τὴν ἀποδοσαν ἀμπελον, πρῶτος δὲ Βαβυλώνιος, δ καὶ πρῶτος τὴν Ἱερουσαλήμ πολιορκίᾳ δημόσιας· ἐπειτα μετ' ἐκείνον δὲ Ἠρωμαῖκης στρατὸς, μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν παρουσίαν ἐπελθών, κατενεμήσατο αὐτὴν.

ταλήι, θεσπίζων αὐτῇ τὰ συμβούμενα κατὰ τοὺς δηλωθέντας χρόνους. Διὰ μὲν οὖν τὸν μετὰ χειρας ἔοικεν δρῦν καὶ τὴν πρώτην πολιορκίαν τὴν ὑπὸ Βαβυλωνίων γενομενήν, καὶ τὴν δευτέραν τὴν ὑπὸ Ἀρματῶν προφετεύεν· διὰ δὲ τοῦ πρὸ τούτου τὰ κατὰ Ἀντίοχον τὸν Ἐπιφανῆ συμβάντα· διὰ δὲ τοῦ οὐ καὶ γ' μόνα τὰ τῆς δεστάτης πολιορκίας τῆς ὑπὸ Ἀρματῶν γενομένης, ὡς ἀποδέδειχται ἐν τοῖς κατὰ τὸν οὗτον εἰρημένοις.

A Οὐ θεὸς τῶν δυνάμεων, ἐπιστρεψόν δή, ἐπί-
λεγόν δεῖ οὐρανοῦ, καὶ ίδε, καὶ ἐπίσκεψαι τὴν
δύκειλον ταύτην, καὶ κατάρτισαι αὐτὴν, ἵνα ἐξύ-
τευσῃς ηδειά σου, καὶ ἐπὶ τοῦτον ἀνθρώπουν, διὸ
ἐκραταίωσας σεαυτῷ. Ἐμπεκυρισμένη πυρὶ καὶ
ἀνεσκαμμένη, ἀπὸ ἐπιτιμήσεως τοῦ προσώπου
σου ἀπολοῦνται. Ός ἀγαθὸν γεωργὸν ὑπομήσας
τῆς πολλῆς αὐτοῦ περὶ τὴν ἀμπελὸν ἐπιμελεῖας, καὶ
τῆς μετὰ ταῦτα συμβάσης αὐτῇ ἐρημίας, ἐξηῆς καὶ
ἀκολούθως ἰκετεύεις ἐπιστρέψαις ὡς ἀποστραφέντα,
καὶ διὰ τῆς ἀποστροφῆς τοῖς ἐναντίοις πάσιν ἐκδέδω-
κτα τὴν ἀμπελὸν. Ἐπισκέψαις δὲ αὐτὸν ἰκετεύει,
καὶ ἐπιβλέψαις δινῶθεν ἐξ οὐρανοῦ· μνησθῆναι τε, ὡς
ἄρα εἴη αὐτοῦ φυτεία, καὶ τῆς αὐτοῦ δεξιᾶς γεωργίας
ἡ προλεχθεῖσας ἀμπελος, καὶ μνησθέντας ἐπιστέψα-
σθαι αὐτὴν, ὡς ἀν πάλαι μὲν ὑπὸ τῆς αὐτοῦ δεξιᾶς φυτευθεῖσαν, νῦν δὲ ἀμπετυπρισμένην πυρὶ καὶ ἀνε-
σκαμμένην, καὶ ἀπὸ ἐπιτιμήσεως τοῦ προσώπου αὐ-
τοῦ ἀπολωλυθεῖν. Ἀξιοὶ τε καταρτίσασθαι αὐτὴν ἀνα-
λαβόντα καὶ ἀνακτηθέσμενον δίκην σωτῆρος καὶ
Ιετροῦ· καὶ ταῦτα πρᾶξαι διὰ τοῦ Γεού δὲ ἐκραταίω-
σεν ἐαυτῷ. Δι' ὧν σαφῶς δὲ λόγος διδάσκει πρῶτον
εἶναι τὸν ἀμπρησμὸν δὲν πρῶτον ὑπέμεινεν δὲ τόπος
ὑπὸ Βαβυλωνίων. Οὐ γάρ δὲ μετὰ τὸν δεύτερον ἀμ-
πρησμὸν τὸν ὑπὸ Ἀρματῶν γενόμενον τὴν τοῦ Σω-
τῆρος θεοφάνειαν γενέσθαι τίξου τὴν ἡδη γεγενημέ-
νην. Ξώραν δὲ ἔχει μετὰ τὰ πρῶτα συμβάντα τῷ
τόπῳ ἰκετεύειν καὶ δέοσθαι τὸν Λυτρωτὴν ἐπιστῆναι·
οὐ διποτάντος, ἐπειδὴ μὴ παρεδέξαντο τὴν πρώτως
αὐτοῖς δι' αὐτοῦ καταγγελθεῖσαν χάριν, εἰδότως τὴν
ὑστάτην ὑπέμειναν ἐρημίαν· ἦν αὐτὸς προσετίμησεν
αὐτοῖς εἰπών· Ποσάκις ηθέλησα ἐπισυναγαγεῖν
τὰ τέκνα σου, διὸ τρόπον δροις ἐπισυνάγει τὰ
νοσσατα ὑπὸ τὰς πτέρυγας, καὶ οὐκ ηθελήσατε;
Ίδοις ἀφέτεις ὑμῖν δὲ οὐκος ὑμῶν ἕρημος· ὅτε καὶ
εἰς τέλος.

Γενηθήτω ἡ χεὶρ σου ἐπ' ἄνδρα δεξιᾶς σου,
καὶ ἐπὶ τοῦτον ἀνθρώπουν, διὸ ἐκραταίωσας σεαυτῷ.
Καὶ οὐ μὴ ἀποστῶμεν ἀπὸ σου, ζωσεις ήμᾶς.
Μίαν τῶν προλεχθέντων ἀπάντων θεραπείαν διδάσκει
τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, τὴν εἰς ἀνθρώπους τοῦ Χρι-
στοῦ τοῦ Θεοῦ παρουσίαν. Διόπερ μετὰ τὰ προφητεύ-
θέντα περὶ τῆς ἐρημίας τοῦ ἀμπελῶνος καὶ τοῦ ἐπελ-
όντος αὐτῷ ἀμπρησμοῦ ἰκετεύεις τὰ προκείμενα εἰς
τὸ προσδοκῶν λυτρωτὴν τὸν ἀνδρα τῆς δεξιᾶς τοῦ
Θεοῦ, καὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου τὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ
κεχραταίωμένον. Οὗτος δὲ ἦν δὲ ἀγαπητὸς τοῦ Θεοῦ,
δην εἰδέναι καὶ παρεῖναι δι' εὐχῆς τίθεσθαι παραδί-
δωσι τοῖς ἐντυγχάνουσιν· ὡς ἀν, γνώντες αὐτὸν οἱ
ταῦτα προδιδασκόμενοι καὶ εἰς αὐτὸν πιστεύσαντες,
δι' αὐτοῦ τυχεῖν τῆς τῶν κακῶν θεραπείας ἐλπίσειαν.
Διὸ ἐκ προσώπου τῶν θεραπείας δεομένων φησι τὸ
Γενηθήτω ἡ χεὶρ σου ἐπ' ἄνδρα δεξιᾶς σου, καὶ

B VERS. 15-17. Deus virtutum, convertere, respice
de cælo, et vide, et visita vineam istam, et perfice
eam, quam plantarit dextera tua, et super filium
hominis, quem confirmasti tibi. Incensa igni et suffosca,
ab increpatione vultus tui peribunt. Postquam
ei ut bono agricultoræ in memoriam revocavit ingen-
tem illam suam pro vinea sollicitudinem, et ipsi
illatam postea vastitatem; sub hæc consequenter
supplicat, ut ad eam se convertat, qui pridem aver-
sus ei esset, ac per aversionem illam, iniurias
eamdem vineam tradidisset. Rogat autem illum ut
consideret et sursum de cælo respiciat, recordeturque
memoriam vineam, sui plantationem et
dexteræ suæ agriculturam esse, ejusque memor
visitet illam, utpote quæ olim ab ejus dextera plan-
tata fuerit: jam vero incensa igni et suffosca, ab in-
crepatione vultus ejus perierit. Precatur item ut
resumens restauransque illam servatoris ac medici
instar reficiat: et hæc agat per Filium quem confor-
mavit sibi. Quies aperte declaratur hic primum loci
incendium adnotari, quod a Babyloniis perpassus
est. Neque enim post secundum incendium a Ro-
manis illatum, divinum Salvatoris adventum, qui
jam contigerat, maturari rogasset. Opportune au-
tem post priorem illam loci calamitatem rogat
postulatque, ut Redemptor adveniat: quo accedente,
quia gratiam ipsis prioribus annuntiatam non rece-
perunt, extremai promeritamque vastitatem Iure
perpassi sunt, quam ipse comminatus illis est his
verbis: Quoties volui congregare filios tuos, quem-
admodum gallina congregat pullos suos sub alas, et
noluistis? Ecce relinquetur vobis domus vestra de-
serita⁸⁰: quando secundum Apostolum, pervenit aa
eos ira in hunc⁸¹.

C VERS. 18. Fiat manus tua super virum dexteræ
tuæ, et super filium hominis, quem confirmasti tibi.
Et non discedemus a te, vivificabis nos. Unam præ-
dictorum omnium curationem docet Spiritus san-
ctus, nempe Christi Dei ad homines adventum.
Quamobrem post prophetiam de vineæ vastitate,
et de futuro ejus incendio, his supplicat ut redem-
ptorem exspectare liceat, virum dexteræ Dei, et
filium hominis a Deo confirmatum. Illic porro erat
dilectus Dei: quem se nosse, ac ut adveniat in volo
habere legentibus tradit; ut qui hæc prius edocili
sunt, hac notitia et fide in illum instructi, malo-
rum remedium ab eo se consecuturos sperent.
Quare ex persona eorum qui medela opus habent
ait: Fiat manus tua super virum dexteræ tuæ, et
super filium hominis, quem confirmasti tibi. Et non
discedemus a te. Ille porro verbi sententia est: Vel

⁸⁰ Matth. xxiii, 37. ⁸¹ 1 Thess. ii, 16

nunc tandem manus tua occulta illa et invisibilis, illucescat in viro dexteræ tuæ ministro, et in eo qui Filius hominis vocandus est : quem tu tibi parasti, atque ut instrumentum virtutis tuæ confirmasti, et quasi deitatis tuæ simulacrum excitasti. Nam hoc apparente, non ulterius idola colemus : sed neque multorum numinum errori serviemus, neque amplius a te recedemus. Postquam autem ab eo vitam, et salutem quæ in te est acceperimus, nomen tuum invocabimus : neque ulterius cujuspiam nomine appellabimur, non ab Israele Israelitæ, neque a Juda Judæi ; sed a tuo, Christe, nomine Christiani vocabimur. Quapropter secundum Symmachum dicitur : *Vivificabis nos, et nomine tuo vocabimur.* Mirari porro subit, cur Judæi hæc legentes, et a tenebris unguiculis meditantes, non quererant quis fuerit ille vir dexteræ Dei, neque eum qui Filius hominis vocatur cognoscant : quare in calamitate sua perseverant. Qui si ipsum novissent ac edidicissent, scirent utique Dei Verbum, quod præsenti supplicatione invocabatur, in ipso habitasse. Sed nos qui ipsum præexistens esse, ac de hominibus providentiam omnino gerere novimus ; nam *In mundo erat, et mundus per ipsum factus est, et mundus eum non cognovit*⁸⁸ ; scimus ipsum in propria venisse, quando manus ejus sive vis operans facta est super virum dexteræ ejus, qui in Evangelii Filius hominis vocatur : quem sibi ipsi ipse ex Spiritu sancto efformavit : quem si neverimus, defectioni nunquam obnoxii erimus, ab eo vitam accipientes, ejus nomine appellati. Nos itaque qui Filium hominis expectamus, et spem nostram in ipsum conjecimus, hæc de nobis ipsis loquimur : pro membris vero nostris reliquam orationem fundimus his verbis :

— VERS. 20. *Deus virtutum, converte nos, et ostende faciem tuam et salvi erimus, sermone in communis proferentes pro iis, qui nondum conversi sunt, nec dum adventum ejus neverunt ; ideoque nondum salutem a Deo sunt consecuti.*

τὴν λοιπὴν ἱερῷταν ἀναπέμπομεν φάσκοντες. Οὐ θεὸς τῷ δυνάμεων, καὶ σωθησόμεθα, κοινοποιοῦντες τὸ πρόσωπόν σου, καὶ σωθησόμεθα, κοινοποιοῦντες τὴν επιφάνειαν ἐπεγνωκότων αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦτο μηδέπω τῆς παρὰ τῷ θεῷ σωτηρίας τετυχότων.

1. IN FINEM PRO TORCULARIBUS IPSI ASAPH. LXXX.

VERS. 2. *Exultate Deo adjutori nostro, jubilate Deo Jacob. Psalmi Pro torcularibus inscripti tres numero sunt : unus Davidis, nempe octavus ; unus Asaphi, quem jam tractamus ; filiorum autem Core, lxxxiii. Octavus itaque vocationem gentium aperie vaticinabatur, quam Spiritu divino prævidentes Dei prophetæ stupore affliciebantur : quare mirantis more exclamabant dicentes, Domine Deus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra ! Octogesimus vero tertius multa tabernacula, multa altaria, atria plurima fore prævidebat ; videlicet Ecclesias Dei per totum orbem constitutas, altaria*

ΑἼπι νιὸν ἀνθρώπουν, διὰ ἔκραταντας σεαντῷ. Καὶ οὐ μὴ ἀποστῶμεν ἀπὸ σοῦ. Ηδὲ δύναμις τοῦ λόγου τοῦτον ἔχει τὸν νοῦν. Ἡδη ποτὲ ἡ χεὶρ σου ἡ ἀρά νῆς καὶ ἀράτος ἐπιλαμψάτω ἐπὶ τὸν ὑπηρέτην τῆς σῆς δεξιᾶς ἄνδρα, καὶ ἐπὶ τὸν μέλλοντα χρηματίζειν Γίλην ἀνθρώπουν. Θν σὺ σαυτῷ κατεσκεύασας, ἔκραταντας δργανον τῆς σῆς δυνάμεως, καὶ ὥσπερ ἀγαλμα τῆς σαυτοῦ θεότητος τοῦτον αὐτὸν ἀναστήσας. Τούτου γάρ φανέντος, εἰδὼλοις οὐκέτι λατρεύσομεν. ἀλλ’ οὐδὲ τῇ πολυθέῳ πλάνῃ δουλεύσομεν, οὐδὲ ἀναχωρήσομεν σου τοῦ λοιποῦ. δι’ αὐτοῦ δὲ ζωθεόντες καὶ τῆς παρὰ σοὶ σωτηρίας τυχόντες, τὸ δυναμά σου ἐπικαλεσόμεθα, οὐκέτ’ ἐξ ἀνθρώπου τῆς χρηματίζοντες, οὐδὲ Ἱεραπλῆται ἀπὸ τοῦ Ιεραπλή καλούμενοι, ἀλλ’ οὐδὲ ἀπὸ τοῦ Ἱεράδαιον ἀπὸ τοῦ σοῦ δύναμος τοῦ Χριστοῦ Χριστιανοῦ χρηματίσομεν. Διὸ λέλεκται κατὰ τὸν Σύμμαχον. Ζωστεῖς ήμας, καὶ τῷ ὄρθμιτι σου κληπθησόμεθα. Θαυμάσαι δὲ ἔστι τίνα τρόπον τούτοις ἐντυγχάνοντες Ἰουδαίων παιδες, ἐξ ἀπαλῶν τε δύναχων ταῦτα καταμελετῶντες, οὐ ζητοῦσι τὸν ἄνδρα τῆς δεξιᾶς τοῦ θεοῦ τίς ποτε ἦν, οὐδὲ τὸν λεγόμενον Γίλην ἀνθρώπουν ἐπιγινώσκουσι : διὸ καὶ παραμένουσι τῇ ἑαυτῶν συμφορᾷ. Ήμεὶς εἶπερ ἐπέγνωσαν καὶ μεμαθήκεισαν αὐτον, ἔγνωσαν ἀν καὶ τὸν ἐν αὐτῷ κατοικήσαντα θεοῦ λόγον διὸ τὴ παροῦσα δέσησις ἀνεκαλεῖτο. Άλλ’ ήμεῖς αὐτὸν εἰδότες προόντα, καὶ ἐκ τοῦ παντὸς ἀνθρώπου ἐπιμελόμενον. Ἐν γάρ τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος δι’ αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἦτο. Κινεῖν αὐτὸν καὶ εἰς τὰ ἴδια ἐλθόντα, δέ τε καὶ γέρουν αὐτοῦ ἡ χεὶρ, τουτέστιν ἡ πρακτικὴ δύναμις ἐπὶ τῷ ἄνδρᾳ τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ, τὸν καὶ διὰ τῶν Εὐαγγελῶν Γίλην ἀνθρώπου χρηματίσαντα. Θν αὐτὸς ἑαυτῷ συστήσατο ἐξ ἀγίου Πνεύματος καταρτίσας. διὸ ἐπιγνόντες ἀναπόστατοι λοιπὸν γενησόμεθα δι’ αὐτοῦ ζωούμενοι, τῷ τε δύναμι αὐτοῦ χρηματίζοντες. Ήμεῖς μὲν οὖν οἱ τὸν Γίλην τοῦ ἀνθρώπου προσκύνωντες καὶ τὰς ἐλπίδας εἰς αὐτὸν ἀνηρτημένοι, ταῦτα περὶ ἑαυτῶν φαμεν. περὶ δὲ τῶν ἡμετέρων μελῶν, τῶν ιερῶν Κορὲ δὲ πτὲ καὶ γ. Οὐ μὲν οὖν ἡ σαρκὸς τῶν ἔθνων τὴν κλήσιν ἐθέσπιξεν, ἢν τῷ Πνεύματι τῷ θεῷ προθεωροῦντες οἱ τοῦ θεοῦ προφῆται, ὑπερεξεπλήσσοντο. διὸ καὶ ἀποθαυμαστικῶς ἀνεψώνουντο. Κύριε ὁ θεὸς ἡμῶν, ὃς θαυμαστὸν τὸ δρομὸν τὸν πάσῃ τῇ γῇ ! Καὶ ὁ γὰρ δὲ καὶ πτὲ πολλὰ σκηνώματα καὶ πολλὰ θυσιαστήρια καὶ πολλὰς αὐλάς προσώρα δηλαδὴ τὰς καθ’ ὅλης τῆς οἰκουμένης Ἐκκλησίας τῶν

D EΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ, ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΛΗΝΩΝ Τῷ

ΑΣΑΦ. Π'

Ἄγαλλιασθε τῷ θεῷ τῷ βοηθῷ ἡμῶν, διατίθατε τῷ θεῷ Ἰακὼβ. Οἱ ἐπιγεγραμμένοι τῶν ληγονικῶν ποιητῶν τρεῖς τὸν ἀριθμὸν τυγχάνουσιν. εἰς μὲν τῷ Δαυΐδῳ, δὲ διδοος, εἰς δὲ τοῦ Ἀσάφῳ, δὲ μετὰ κείρας, καὶ τῶν οἰων Κορὲ δὲ πτὲ καὶ γ. Οὐ μὲν οὖν ἡ σαρκὸς τῶν ἔθνων τὴν κλήσιν ἐθέσπιξεν, ἢν τῷ Πνεύματι τῷ θεῷ προθεωροῦντες οἱ τοῦ θεοῦ προφῆται, ὑπερεξεπλήσσοντο. διὸ καὶ ἀποθαυμαστικῶς ἀνεψώνουντο. Κύριε ὁ θεὸς ἡμῶν, ὃς θαυμαστὸν τὸ δρομὸν τὸν πάσῃ τῇ γῇ ! Καὶ ὁ γὰρ δὲ καὶ πτὲ πολλὰ σκηνώματα καὶ πολλὰ θυσιαστήρια καὶ πολλὰς αὐλάς προσώρα δηλαδὴ τὰς καθ’ ὅλης τῆς οἰκουμένης Ἐκκλησίας τῶν

⁸⁸ Joan. 1, 10.

θεοῦ, καὶ τα εν αὐταῖς πολλὰ θυσιαστήρια· & δὴ παρίστη λέγων· Ὅς ἀπεκητά τὰ σκηνώματά σου, Κύρος τῶν δυνάμεων! καὶ αὐτοῖς· Ἐπικοθεῖ καὶ ἐκλείσει ἡ γυνχῆ μου σὺς τὰς αὐλὰς τοῦ Κυρλου· καὶ ἔτης· Τὰ θυσιαστήρια σου, Κύρος τῶν δυνάμεων. Ὁ δὲ μετὰ χείρας ἑτέροις μὲν ἀγαλλιάν καὶ ἀλαλάξειν καὶ φάλλειν παραχελεύεται, τοῦ δὲ Ἰουδαίων ἔθνους τὴν ἀποβολὴν καὶ τὴν ταύτης αἰτίαν παριστησι, καὶ σφόδρ’ ἀκολούθως ταῖς διὰ τῶν ἐμπροσθεν προφητείαις. Ἐπειδὴ γάρ ἐν τῷ πρὸ τούτου ἡρώτα λέγων· Τίτα τι καθεῖται τὸν φρεγμὸν αὐτῆς, καὶ τρυγώσωιτ αὐτὴν κάρτες οἱ παραπορευόμενοι τὴν σόδρην; ἐπιλύεται τὴν ἐπαπόρησιν, διὰ τοῦ μετὰ χείρας φάσκων· Εἰ δὲ λαὸς μου ἡκουσέ μου, Ἰσραὴλ εἰ ταῖς σόδραις μου ἐκπερύθῃ· ἐν τῷ μηδεὶ τοὺς ἔχθροντας αὐτῶν ἀπαλεύωσα· καὶ ἐπιλέγει· Καὶ οὐκ ἡκουσεγ δὲ λαὸς μου τῆς φωνῆς μου, καὶ Ἰσραὴλ οὐ προσέσχε μοι. Καὶ ἐξαπέστειλα αὐτοῖς κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα τῶν καρδῶν αὐτῶν, σορεύσονται ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασιν αὐτῶν. Ἐπει τοίνυν τὸ ἀνήκοον καὶ τὸ ἀπειθὲς αὐτῶν παριστησι, μεταβάλλει τὸν λόγον εἰκότως, καὶ τὴν τῶν ἔθνων κλῆσιν εὐαγγελίζεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, πᾶσιν ἀνθρώποις προσφωνοῦν καὶ λέγον· Ἀγαλλιάσθε τῷ Θεῷ τῷ βοηθῷ ημῶν. Λέγει δὲ ταῦτα ἐκ προσώπου τοῦ χοροῦ τοῦ προφητῶν. Ὅς γάρ ἐν τῷ η̄ ἔλεγε· Κύριος δὲ Κύριος ημῶν, ίδεντοισι μένων τὸν Θεὸν τῶν ταῦτα λεγόντων, διὰ τὸ πρώτων αὐτῶν γεγονέναι τὸν Θεόν· οὖτα καὶ ἐνταῦθα οἱ αὐτοί, τοὺς ἀπεξεκομένους καὶ ἀλλοτρίους ἀνακαλούμενοι, φασίν· Ὅ οὗτοι, καταλείποντες τοὺς πεπλανημένους νομιζομένους ὑμὸν θεοὺς, ἡκετε σκεύδοντες πρὸς τὸν ἡμέτερον Θεὸν, καὶ τούτῳ ἀγαλλιάσθε τῷ πάντοτε ημῶν τῶν αὐτῷ ἀνακειμένων βοηθῷ γενομένῳ. Τίς δὲ ἦν οὗτος, ἔτης παριστῶσι λέγοντες· Ἀλαλάξατε τῷ Θεῷ Ἱακὼβ· τῷ γάρ πάλαι ὀφθέντι τῷ ἡμετέρῳ προπάτορι Θεῷ ἐλθόντες, ἀλαλάξατε, κατὰ τὸ εἰρημένον καὶ ἐν Ἑ· Ἀλαλάξατε τῷ Θεῷ, κᾶσα η̄ γῆ. Τίς δὲ ἦν ἡ πᾶσα γῆ διασαρφεὶ δειπνόν· Πάντα τὰ ἔθνη, κροτήσατε χείρας, ἀλαλάξατε τῷ Θεῷ ἐν γενῇ ἀγαλλιάσεως. Τοῖς οὖν αὐτοῖς καὶ διὰ τῶν μετὰ χείρας προσφωνεὶ λέγων δὲ χορὸς τῶν προφητῶν· Ἀγαλλιάσθε τῷ Θεῷ τῷ βοηθῷ ημῶν, ἀλαλάξατε τῷ Θεῷ Ἱακὼβ. Θεὸν δὲ Ἱακὼβ τὸν Σωτῆρα σημαίνει τὸν ἐν ἀνθρώπου σχήματι ὀφθέντα τῷ Ἱακὼβ· δε τοι καὶ ἐκάλεσε Ἱακὼβ τὸ δνομα τοῦ τόπου ἐν ὧ ὥφθη αὐτῷ δὲ θεὸς, Εἰδος θεοῦ, ἐπειπών· Εἰδος γάρ θεὸν πρόσωπον πρόδες πρόσωπον, καὶ ἐσώθη μου η̄ γυνχῆ. Τούτῳ οὖν, ως δὲν αὐτῷ δητι τῷ βασιλεὺς ημῶν, ἀλαλάξειν προστάττει, νικητήριον διηνον ἀναπέμποντες αὐτῷ. Ὁπας δὲ βασιλεὺς διπδ τοῦ Πατρὸς καθίσταται, αὐτὸς διδάσκει λέγων· Ἐγὼ δὲ κατεστάθητο βασιλεὺς ὑπὸ αὐτοῦ ἐπὶ Σιών δρος τὸ ἅγιον αὐτοῦ. Οὐ μόνον δὲ ἀλαλάξειν τῷ Θεῷ Ἱακὼβ βούλεται τοὺς κεκλημένους, ἀλλὰ καὶ λαμβάνειν φαλλοὺς καὶ διδόναι τύμπανον, καὶ φελτήριον τερπνὸν μετὰ κιθάρας. Κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν· Ἀράτε, φησι,

A que in illis bene multa: que bis verbis declarat: Quam dilecta tabernacula tua, Domine virtutum! ac rursum: Concupiscit et deficit anima mea in atria Domini; et iterum: Altaria tua, Domine virtutum. Psalmus vero præsens, alios quidem exultare, jubilare et psallere jubet, Judaici vero populi abjectionem ejusque causam declarat, et quidem valde consequenter ad priores prophetias. Nam quia in præcedenti interrogabat dicens: Utquid destruxisti maceriam ejus, et vindemiant eam omnes qui prætergrediuntur viam? hic dubium solvit his verbis: Si populus meus audisset me, Israel si in viis meis ambulasset, pro nihilo iniunxit eorum humiliasse; ac subjungit: Et non audivit populus meus vocem meam, et Israel non intendit mihi. Et dimisi eos secundum desideria cordis eorum, ibunt in adiunctionibus suis. Quia igitur inobsequentiam eorum et immorigerum animum declarat, sermonem merito Spiritus sanctus transfert, et genitum vocationem annuntiat omnibus hominibus, sic eos alloqueus: Exultate Deo adjutori nostro. Hoc porro dicit ex persona chori propheticæ. Ut enim in octavo psalmo dicebat: Domine Dominus noster, ita ut qui hæc dicent, Deum quasi sibi proprium prædicarent, quia eorum primum Deus fuerat; ita ei hoc loco iidem eos, qui extranei et alieni facti sunt, evocantes, dicunt: Heus vos, relicti iis quos errore duici deos estimabatis, venite festinanter ad Deum nostrum, ipsique exultetis, qui semper nobis ipsi addictis adjutor fuit. Quis porro hic fuerit, deinde declarant dicentes: Jubilate Deo Jacob: ad Deum scilicet qui olim atavo nostro visus est accedentes, jubilate, secundum id quod in Lxv psalmo dictum est: Jubilate, omnis terra. Quæ esset omnis terra, explicat qui ait: Omnes gentes, plaudite manibus, jubilate Deo in voce exultationis²². Eosdem itaque ipsos chorus propheticus in præsenti alloquitur dicens: Exultate Deo adjutori nostro, jubilate Deo Jacob. Deum vero Jacob Servatorem vocat, qui in forma hominis Jacobo visus est, quando vocavit Jacob nomen loci in quo visus ipsi est Deus, Speciem Dei: nam hæc addit: Vidi enim Deum facie ad faciem, et salva facta est anima mea. Huic enim, utpote qui rex noster sit, jubilare præcipit, triumphalemque hymnum ipsi emittere. Quomodo autem rex a Patre constituantur, ipse docet his verbis: Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus. Non solum autem vult vocatos jubilare Deo Jacob, sed etiam accipere psalmum et dare tympanum, et psalterium jucundum cum cithara. Secundum Aquilam vero: Levate, inquit, melodiam et date tympanum, citharam decentem cum nbla; secundum Symmachum autem: Suscipe canticum, et date tympanum, lyram dulcem cum nbla. Aliiquid igitur accipere, aliiquid retribuere præcipit; accipere quidem, secundum Aquilam, melodiam; secundum Symmachum vero, canicum: retribuere autem

²² Psal. xlvi. 2.

typanum, aut lyram dulcem cum nabla. Quaeis præcipitur, ut auribus quidem verbi doctrina excipiatur; actio autem corpore tribuatur. Canticum enim et melodia auribus verbo traditur: quare ait: Suscipe canticum et melodiam, secundum Aquilam et Symmachum. His vero acceptis, retribuite psalterium jucundum cum citbara, sive lyram dulcem cum nabla. Typanum autem est instrumentum ex corpore pelle concinnatum; psalterium autem, citharæ species, chordis confessum est, quibus corpus nostrum subindicatur. Vult itaque ipsis operibus ac gestis præcepta verbis tradita impleri; et haec agere jubentur quotquot in ecclesiis Dei per totum orbem congregati sunt. Quapropter *In finem ei Pro torcularibus hæc quæ diximus inscripta sunt.* Torcularia enim ne aliud quidpiam dici putes, quam ecclesias Dei, in quibus coacti, collectisque una fructibus nostris, unam commixtionem efficiimus ad gloriam et lætitiam Verbi Dei. Mirum porro quo pacto præcedens psalmus incendium declaraverit, necnon vineæ ex Ægypto translatæ vastitatem et ruinam integræ; hic vero psalmus, quasi alia vitis, alia vinea sit, imo vero multæ vineæ, torcularia inducit plurima: fausta vero denuntiat illis qui ad ea vocati sunt. Pro primo igitur populo vineam unam, torcular unum, unamque vitem induxit qui ait: *Vinea facta est dilecta in cornu, in loco pingui*²⁴. Deinde ait: *Et protorcular fodi in ea, et plantari vineam Sorec.* In præcedenti vero unam vitem denotabat dicens: *Vineam de Ægypto translustisti.* In psalmis autem, qui *Pro torcularibus inscripti sunt*, multa declarat torcularia, plurimarum scilicet vinearum. Quod si novam vineam nosse velis, quæ post prioris ruinam in hominibus exorta est, a Deo Verbo edicas hæc de se docente: *Ego sum vitis vera, Pater meus agricola est. Omnen palmitem non ferentem fructum in me, tollit eum; et omnem ferentem fructum, purgat eum, ut fructuum plus ferat. Jam vos mundi estis propter sermonem, quem locutus sum vobis: manete in me, et ego in vobis.* Sicut palmes non potest ferre fructum a semelipso, nisi manserit in vite; sic nec vos nisi in me manseritis. *Ego sum vitis, vos palmites.* Qui manet in me et ego in eo, et hic fert fructum multum: quia sine me nihil potestis ferre²⁵. Priscæ ergo illius vineæ finem descriptis præcedens psalmus; vera autem vinea quem habeat cultorem et agricolam, quos palmites, quas botrus, salutaris doctrina declarat. Ex hujus itaque palmitibus per totum orbem distributis, vineæ constitutæ sunt, quarum fructus in unum collecti in ecclesiis per orbem fundatis, multitudinem torcularium invexerunt. Qua de causa psalmi *Pro torcularibus inscripti* per Spiritum sanctum prophetice pronuntiati sunt.

ομεῖς τὰ κλήματα. Οἱ μέρων ἐν ἔμοι, κάτω ἐν αὐτῷ, καὶ ἔμοι οὐ δύρασθε φέρειν. Τῆς μὲν οὖν προτέρας ἀμπέλου τὰ τέλη διεγραφεν διὰ τούτου φαλμός· ἐν ἀληθινῇ ἀμπέλῳ ὅποιαν ἔχει φυτουργὸν καὶ γεωργὸν, καὶ ὅποια κλήματα, καὶ ὅποιας βότρυς, τὴν

²⁴ Isa. v, 1. ²⁵ Joan. xv, 1 et seqq.

μελιφόλιν, καὶ δύτε τύμπανον, κιθάραν εὐπρεπῆ μετὰ τάβλης· κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον Ἀραιάδετε φόδην, καὶ δίδοτε τύμπανον, λύραν ἡδεῖαν μετὰ τάβλης. Οὐκοῦν τὸ μέν τι προστάττει λαμβάνειν, τὸ δὲ διδόναι· λαμβάνειν μὲν, κατὰ τὸν Ἀκύλαν, μελιφόλιν, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, φόδην· ἀντιδιδόναι δὲ τύμπανον τῇ λύρᾳ ἡδεῖαν μετὰ νάθλης. Δι' ὧν δὲ λόγος προστάττει δέχεσθαι μὲν ἀκοαῖς τὴν τῶν λόγων διδασκαλίαν, διδόναι δὲ τὴν διὰ τοῦ σώματος πρᾶξιν. Φθῆ μὲν γάρ καὶ μελιφόλια λόγῳ ἀκοαῖς παραδίδοται· διὸ φησι· Λάβετε φόδην καὶ μελιφόλιαν, κατὰ τὸν Ἀκύλαν καὶ Σύμμαχον. Ταῦτα δὲ λαμβάνοντες ὑμεῖς, ἀντιδοτε φαλτήριον τερπνὸν μετὰ κιθάρας, τῇ λύρᾳ ἡδεῖαν μετὰ νάθλης. Τύμπανον δὲ δργανόν ἔστι τὸ δοράς σωματικῆς κατεσκευασμένον, καὶ τὸ φαλτήριον κιθάρας εἶδος ὕδε τη διὰ χορῶν κατηρτισμένον, ἢ ὧν τὸ σῶμα τὸ ἡμέτερον ἦνιστο. Βούλεται τοίνυν αὐτοῖς ἔργοις καὶ πράξεις τὰ διὰ τῶν λόγων παραγγέλματα ἀποπληροῦν· καὶ ταῦτα πράττειν δὲ λόγος τοῖς ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ Θεοῦ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης συγχροτούμενοις προστάττει. Διὸ Εἰς τὸ τέλος καὶ Υπέρ τῶν ληρῶν προγέγραπται τὰ λεγεγένα. Ληνοὺς γάρ μηδὲ δῆλο τι. νόμιζε λέγεσθαι τῇ τάξις ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ, ἐν αἷς συγχροτούμεναι καὶ τοὺς ἑαυτῶν καρποὺς κατὰ τὸ αὐτὸν συμβαλλόμενοι, μίαν κράσιν ποιούμεθα εἰς δόξαν καὶ εὐφροσύνην τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ. Θαυμάσαι δὲ ἔστιν διὰ δὲ πρὸ τούτου φαλμὸς ἀμπυρισμὸν ἐδήλου, καὶ παντελῆ ἐρημίαν καὶ ἀφανισμὸν τῆς ἐξ Αἰγύπτου μετενηγεμένης ἀμπέλου· δὲ μετὰ γείρας, ὃντερ Κ ἐτέρας ὑποστάσης ἀμπέλου καὶ ἀμπελώνος ἐτέρου, μᾶλλον δὲ πλειόνων ἀμπελώνων ληνοὺς ὄφιστη πλείους, φαιδρά τε εὐαγγελίζεται τοῖς ἐπὶ ταύτας κεκλημένοις. Ἐπὶ μὲν οὖν τοῦ προτέρου λεοῦ ἔντας ἀμπελώνα καὶ μίαν ληνὸν, μίαν τε ἀμπελὸν εἰσήγαγεν δὲ φῆσας· Ἀμπελὼν ἐγενήθη τῷ ἡταπημένῳ δὲ κέρατι, ἐν τόπῳ πλοι. Εἰδος ἐξῆς· Καὶ πρατηρον, φησὶν, ἔνωξη ἐν αὐτῷ, καὶ ἐχύτενα ἀμπελῶν Σωρῆκ. Καὶ ἐν τῷ πρὸ τούτου μίαν ἀμπελὸν ἐδήλου λέγων· Ἀμπελον ἐξ Αἰγύπτου μετῆρας. Ἐν δὲ τοῖς Υπέρ τῶν ληρῶν πλείους δηλοὶ ληνοὺς, δηλαδὴ πλειόνων ἀμπελώνων. Εἰ δὲ καὶ τὴν ἀμπελὸν τὴν κανήν γνῶναι βουληθεῖτε, τὴν μετὰ τὸν ἀφανισμὸν τῆς προτέρας ἐν ἀνθρώποις φυεῖσαν, μάνθαν παρὰ τοῦ Θεοῦ Λόγου περὶ αὐτοῦ ταῦτα διδάσκοντας· Ἔγω εἰμι η ἀμπελος η ἀληθινη, ο Πατηρ μον δ γεωργος. Πάντα κλῆμα μη φέρον καρπὸν ἐν ἔμοι, αἴρει αὐτό· καὶ πάντα τὸ καρπὸν φέρον, καθαίρει αὐτό, ίταν καρπὸν πλειονα φέρον "Ηδη ομεις καθαροι εστε διὰ τὸν λόγον δια λελάτην ομοι μετρατε. δὲν μηλοι, κάτω ἐν θυμη. Καθὼν τὸ κλῆμα οὐ δύναται φέρειν καρπὸν ἀφ' θαυτῶν, ἐὰν μη μετρη ἐν τῇ ἀμπέλῳ οὐτα καὶ θυμοι, ἐὰν μη ἐν ἔμοι μετρητε. Έγώ εἰμι η ἀμπελος,

τήριος παρίστησι διδασκαλία. Ἐκ τῶν ταύτης τοιγαροῦν κλημάτων διαδοθέντων καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης συνέστησαν ἀμπελῶνες· καὶ τούτων οἱ καρποὶ κατὰ τὸ αὐτὸν συναγόμενοι ἐν ταῖς καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἐκκλησίαις πολὺ πλῆθος ἀπειργάσαντο ληρῶν· ὃν ἔνεκα διὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος οἱ Ἐπικλήσιοι ψαλμοὶ προφητικῶς ἀνεψωνθήσαν.

Σαλπίσατε ἐν νεομηρίᾳ σάλπιγγι, ἐν εὐσήμῳ Ημέρᾳ δορτῆς ὑμῶν. Ἐκάλει μὲν δὲ λόγος ἀρχόμενος ἐπὶ ἀγαλλίασιν· προσέταττε δὲ ἀλαλάζειν, τουτέστιν ὄμονον ἐπινίκιον ἀναπέμπτειν τῷ δηλωθέντι Θεῷ Ἰακώβῳ· εἴτα λόγους διδασκαλικούς παραλαμβάνοντας, ἔργοις τούτους ἀποπληροῦν· πληρωτάς δὲ γενομένους τῶν ἔργων, ἥδη λοιπὸν καὶ εἰς πάντας ἀνθρώπους κηρύξτειν καὶ σαλπίζειν, ἐξηγεῖν τε καὶ ἐξάκουστον τοῖς πᾶσι ποιεῖν τὸ Εὐαγγέλιον· ὡσπερ οὖν καὶ δὲ Σωτὴρ παρεκελεύετο λέγων τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς· Ὅ εἰς τὸ οὖν ἀκούστε, ἀγρύνστε εἰπὲ τῷρ δωμάτων. Διὸ λέλεκται τοῖς τὰ πρώτα κατωρθωκόσι· **Σαλπίσατε.** Πῶς δὲ αὐτοὺς βούλεται σαλπίζειν, ή ὡς ἐσάλπιζον πάλαι πρότερον οἱ τάκις εἰκόνας ἐπιτελοῦντες, καὶ τὰ σύμβολα καὶ τοὺς τύπους τῶν ἀληθῶν· Ἐσάλπιζον δὲ ἐκεῖνοι ἐν νεομηρίᾳ καὶ ἐν εὐσήμῳ ἡμέρᾳ δορτῆς. Καὶ τοῦτ' ἐπραττον κατὰ τὸν ἔδομον μῆνα, ἐν ᾧ συνερχόμενοι, τὴν ἑօρτὴν τῶν Σαλπίγγων ἐπετέλουν, ἀπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ τοῦτο πράττοντες. Λέγει δὲ οὖν ἡ γραφὴ τοῦ νόμου· Τοῦ μηρὸς τοῦ ἔδεσμον, μᾶς τοῦ μηρὸς, ἔσται ὑμῖν ἀνάπτασις, μημδόσυρος σαλπίγγων· καλητῇ ἀρίστῃ ἑσταύμενοι. Οὕτως οὖν ὡσπερ ἐν τῇ νεομηρίᾳ τῇ τότε ἐσάλπιζον, βούλεται καὶ νῦν τοὺς κεχαλημένους σαλπίζειν. Ἡν δὲ ἡ ἡμέρα ἐκείνη τῆς ἑօρτης τῶν Σαλπίγγων εἰσημος ἡμέρᾳ· λέγει δὲ οὖν Μωσῆς περὶ αὐτῆς· Πάρ δρον λατρευτὸν οὐ ποιήσετε. Ἡμέρα σημασίας ἔσται ὑμῖν. Διὸ καὶ ἐνταῦθα λέλεκται· Ἐν εὐσήμῳ ἡμέρᾳ δορτῆς ὑμῶν. Ἡν οὖν ἡμέρα εἰσημος καὶ ἑօρτῃ ὀδυνέος ἐτέρου ἡ σαλπίγγων· Ἑγένεν καὶ Σαλπίγγων ἑօρτῃ κέκλητο. Τριῶν δὲ οὔσων ἑօρτῶν κατὰ τὸν αὐτὸν μῆνα· πρώτης μὲν τῆς τῶν Σαλπίγγων ἐν τῇ νεομηρίᾳ συντελουμένης· ἐτέρας δὲ τῆς τοῦ Ἰακώμοιν ἐν τῇ δεκάτῃ ἡμέρᾳ τοῦ μηνὸς γιγνομένης· καὶ τρίτης τῆς τῶν Σκηνῶν· μόνην τὴν τῶν Σαλπίγγων μιμεῖσθαι κελεύει φάσκων· **Σαλπίσατε ἐν νεομηρίᾳ σάλπιγγι· σαφέστερον δὲ οὐτως ἀν εἶπεν.** Ωσπερ ἐν τῇ νεομηρίᾳ ἐσάλπιζόν ποτε περιτρέχοντες πάντα τόπον εἰς τὸ σημῆναι τὴν ἑօρτην, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὑμεῖς, οἵς δὲ λόγος προστάττει, **σαλπίσατε.** Βούλεται δὲ τοὺς κήρυκας τῶν ἔθνων μή ταῖς λοιπαῖς προσέχειν Ἰουδαϊκαῖς παρατηρήσεσι, μόνων δὲ χρῆσθαι τῷ κηρύγματι, καὶ σαλπίζειν εἰς ἀπαντας ἀνθρώπους τὸν σωτῆριον καὶ εὐαγγελικὸν ἱόρον. Τούτων γάρ αὐτῶν τὰ σύμβολα καὶ Μωσῆς ἐποίει, καὶ ἦν πρόσταγμα τῷ Ἱερατὶ ἰδίως τοῦτο νενομοθετημένον, τὸ δεῖν σαλπίζειν, καὶ διὰ τῆς σαλπίγγος σημανεῖν τοῖς πᾶσι τὴν τοῦ καιροῦ ἑօρτην. Τὸ δὲ πρόσταγμα τοῦτο κατὰ κρίσιν ἐγένετο, καὶ κατὰ βούλημα καὶ κρίμα τοῦ Θεοῦ Ἰακώβου. Αὐτὸς γάρ τῷ Ἰακώβῳ ὀφειλεῖ πάλαι Θεὸς ἐν ἀνδρὸς εἶδει καὶ σχῆματι, οὗτος δὲ ταῦτα καὶ διὰ Μωσέως εἰκονικῶς τῷ λαῷ πράττειν διαταξάμενος· Οὐτὶ δὲ τὸ σαλπίζειν ἀντὶ τοῦ βοῖν καὶ εἰς πάντας καταγγέλειν λέλεκται, διδάσκει δὲ Σωτὴρ λέγων· Οὐταρ ποιῆς ἐλεημοσύνην, μὴ σαλπίσῃς ἐμπροσθέν σου.

⁴⁴ Matth. x, 27. ⁴⁵ Levit. xxiii, 24. ⁴⁶ Lev. xxiii, 7. ⁴⁷ Matth. vi, 2.

Vers. 4. Buccinate in neomenia tuba, in insigni die solemnitatis vestræ. Sub initium quidem sermo ad exultationem vocabat, ac juhilare præcipiebat, hoc est, triumphalem hymnum memorato Deo Jacob emittere; deinde suscepta doctrinæ verba operibus implere: absolutis autem operibus, tum demum hominibus prædicare et buccinare, vociferari item et in omnium auribus Evangelium nuntiare; quemadmodum Servator discipulis præcepit suis dicens: *Quod in auro auditis, prædicate super tecta* ⁴⁸. Quamobrem iis qui priora recte gesserant, dictum est: **Buccinate.** Qua autem ratione ipsos buccinare voluerit, nisi qua olim et antiquitus qui veri imaginem, symbola et signa gerebant? Buccinabant porre illi in neomenia, et in insigni die solemnitatis. Idque agebant septimo mense, quo congregati, Tubarum solemnitatem celebrabant: idque semel per annum præstabant. Ait ergo legis scriptura: *Mense septimo, prima mensis erit vobis requies, memorialis tubarum: vocabitur sancta vobis* ⁴⁹. Ut igitur in neomenia illa clangebant, ita etiam nunc vocatos buccinare cupit. Erat autem dies illa solemnitatis Tubarum, dies conspicua; atque de illa Moyses: *Omne opus servile non facietis: dies celebritatis erit vobis* ⁵⁰. Quapropter hic quoque dicitur: *In insigni die solemnitatis vestræ.* Erat ergo insignis dies et festus dies, non alius rei quam tubarum: quare Tubarum festum vocabatur. Cum autem tres essent eodem mense solemnitates, prima Tubarum, quæ in neomenia celebrabatur; secunda Propitiationis, decima die mensis; tertia Tabernaculorum; solam Tubarum diem imitari præcepit dicens: *Buccinate in neomenia tuba; quod clarius ita protulisset: Sicut olim in neomenia, locum omnem circumcursantes buccinabant, ut festum indicarent; similiter et vos qui jubemini, buccinate.* Vult porro gentium præcones, non cæteris Judaicis observationibus animum adhibere, sed sola prædicatione uti, et omnibus hominibus salutare et evangelicum verbum buccinare. Horum namque symbola Moyses instituebat, eratque præceptum in Israel (Vers. 5) lege sancitum quod buccinare videret, dieique festi tempus tuba omnibus significare. Hoc vero præceptum ex judicio, voluntate et decreto Dei Jacob edebatur. Ipse namque Deus, qui Jacob olim in viri specie et forma visus est, hic erat qui olim istibæc populum facere figurare per Moysem jubebat. Quod autem buccinare hic, clamare et omnibus annunciare, significet, docet Servator his verbis: *Cum facis eleemosynam, noli tuba canere ante te* ⁵¹.

VERS. 6. *Testimonium in Joseph posuit illud, cum exiret de terra Ægypti, linguam quam non noverat audivit. Memoratum de tubis præceptum, testimonium, inquit, posuit in Joseph. Secundum Symmachum vero: Testificationem per Joseph posuit illud: testimonium vero quasi testificatus dabant: eratque illud signum alterius rei. Aliquas enim tubas subiudicabat, quarum officium cum apostoli Servatoris nostri, tum evangelici verbi præcones partim explebant, per omnem terram clangentes, omnibusque gentibus salutaris Dei adventus festum prædicantes. Arcanorum vero consummationem per angelos futuram docet qui ait: Tuba canet enim, et mortui in Christo resurgent primi¹⁰; ac rursum: In momento, in ictu oculi, in novissima tuba¹¹; iterumque: Ipse Dominus in jussu et in voce archangeli, et in tuba Dei descendet¹². His porro Servator discipulos suos initiatib[us] dicens: Et videbunt Filiū hominis venientem in nubibus cœli cum potestate et majestate magna. Et mittet angelos suos cum tuba magna, et congregabunt electos ejus ex quatuor ventis, a summis cœlorum usque ad extremum eorum¹³. Sed mortuorum quidem resurrectio, per evangelicas tubas annuntiantes adventum regni Filii Dei, efficietur: apostoli autem jam in primo adventu ejus tubis, magnis scilicet Spiritus sancti vociferationibus utentes, quotquot olim secundum animam mortui erant, ad vitam quæ in Deo est revocarunt. Quorum symbola tradens Moyses, Tubarum festum lege sancivit. Quapropter dicitur: Testimonium in Joseph posuit illud. Quodnam illud præceptum erat? de tubis scilicet: ab una autem tribu Joseph totam gentem indicavit. Cur autem in his totam gentem Joseph vocavit? Quia Josephi occasione omnes in Ægyptum descenderunt. Quandonam vero testimonium, videlicet tubarum legem populo posuit, nisi quo tempore eduxit eum de terra Ægypti, quando linguam quam non noverat audivit? Cum enim in deserto versarentur, voce Dei dignati sunt, qui Decalogum ipsorum auribus exceptum, servandum tradidit. Tempore autem illo ab Ægyptiaca servitute et calamitate liberati sunt. Quamobrem dictum est: — (VERS. 7.) *Divertit ab oneribus dorsum ejus, manus ejus in cophino servierunt; secundum Symmachum vero: Abstulerunt ab onere humerum ejus: manus ejus a cophino liberatae sunt. Nam cum Pharaoni servirent, ac luto lateribusque astringerentur, civitates ipsi ædificantes, tunc sane cophinis manus, oneribus humeri defatigabantur. Cæterum visitatione Dei adveniente, liberi evasere. Quare ait: Divertit ab oneribus dorsum ejus. Quis vero divertit, nisi qui liberavit eos Deus? His porro dignatus eos est, quia in tribulatione ipsum invocabant. Quod etiam Mosis Scriptura declarat dicens: Et ingemuerunt filii Israel, et clamaverunt ad Dominum, et ascendit clamor eorum ad**

A *Martýriον ἐτῷ Ἰωσήφ έθετο αὐτὸν, ἐτῷ ἔξειλθεῖρ αὐτὸν ἐκ τῆς Αἰγύπτου, γλῶσσαν δὲ οὐχ ἔγρα φησίν. Τὸ προλεχθὲν περὶ σαλπίγγων πρόσταγμα μαρτύριον, φησὶν, θέτο ἐν τῷ Ἰωσήφ κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, *Martvrlar* διὰ τοῦ Ἰωσήφ ἔταξεν αὐτό· τὸ δὲ μαρτύριον ὡσπερ διαμαρτυρόμενος ἐδίδου· καὶ ἦν τούτο σημεῖον ἐτέρου πράγματος· ἥντεττο γάρ περὶ τινῶν σαλπίγγων, ὃν ἐκ μέρους μὲν οἱ ἀπόστολοι τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, καὶ οἱ τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου κήρυκες ἀπεπλήρουν τὰ ἔργα, εἰς πᾶσαν τὴν γῆν σαλπίζοντες, καὶ πᾶσιν ἔθνεσι κηρύττοντες τὴν τῆς σωτηρίου θεοφανείας ἔօρτην. Τὰ δὲ ἀποτέλεσματα τῶν ἀποβρήτοτέρων δι' ἄγγελων ξεσθαι διδάσκει ὁ εἰπὼν· Σαλπίσει γάρ, καὶ οἱ νεκροὶ ἐτῷ Χριστῷ ἐτερθήσονται πρώτει· καὶ πάλιν· Ἐτῷ ἀτόμῳ, ἐτῷ διπῆρι δρψαλμοῦ, ἐτῷ ἐσχάτῃ σαλπίγγι· καὶ πάλιν· Αὐτὸς δὲ Κύριος ἐτῷ κελεύσματι καὶ ἐτῷ φωνῇ ἀρχαγγέλου καὶ ἐτῷ σαλπίγγι θεοῦ καταβήσεται. Ταῦτα δὲ καὶ δὲ Σωτῆρ ἐμυσταγώγει τοὺς αὐτοῦ μαθητὰς, λέγων· Καὶ δύνοται τὸν Ηὔτον τὸν ἀρθρῶπον ἐρχόμενορ ἐπὶ τῶν νεφαλῶν τοῦ οὐρανοῦ μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης πολλῆς. Καὶ ἀποστελεῖ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ μετὰ σάλπιγγος μεράλης, καὶ ἐπισυνάδουσι τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐτοῦ ἐκ τῶν τεσσάρων ἀρέμων, ἀπὸ ἀκρων οὐρανῶν ἕως ἀκρων αὐτῶν. Ἀλλ ἡ μὲν τῶν νεκρῶν ἀνάστασις ξεσται ποτὲ διὰ σαλπίγγων εὐαγγελικῶν εὐαγγελιζομένων τὴν ἀφίξιν τῆς βασιλείας τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ· καὶ οἱ ἀπόστολοι δὲ ἐντεῦθεν ἤδη κατὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ παρουσίαν σαλπίγξει: χρώμενοι, ταῖς τοῦ ἀγίου Πνεύματος μεγαλοφωνίαις πάντας ἀνεκαλοῦντο τοὺς φυγάς νενεκρωμένους ἐπὶ τὴν ἐν Θεῷ ζωήν· ὃν τὰ σύμβολα Μωσῆς παραδίδοις, τὴν περὶ σαλπίγγων ἐνομοθέτει ἐօρτην. Διὸ λέλεκται· *Martýriον* ἐτῷ Ἰωσήφ έθετο αὐτό. Τί δὲ αὐτὸν ἦν τὸ πρόσταγμα; τὸ περὶ τῶν σαλπίγγων· ἀπὸ μιᾶς δὲ φυλῆς τῆς τοῦ Ἰωσήφ τὸ πᾶν ἐδήλου θνητός. Διὰ τί δὲ ἐν τούτοις τὸ πᾶν θνητός Ἰωσήφ ὡνδράσειν; Ἐπειδήπερ προφάσει τοῦ Ἰωσήφ οἱ πάντες κατεληλύθεισαν εἰς Αἴγυπτον. Πότε δὲ μαρτύριον τὸν περὶ σαλπίγγων νόμον θέτει τῷ λαῷ, ἢ κατ' ἔκεινον τὸν χρόνον, καθ' ὅν ἐξήγαγεν αὐτούς ἐκ τῆς Αἰγύπτου, ὀπτηνίκα γλωσσαν ἦν οὐκ ἔγνωντες; Ἐπὶ τῆς ἐφήμου γάρ διατρίβοντες, φωνῆς θεοῦ κατηξώθησαν, τὴν Δεκάλογον αὐτοῖς ἐξάκουστον διαταττομένου. Κατ' ἔκεινο δὲ καίρου καὶ τῆς παρ' Αἴγυπτοις δουλείας τε καὶ κακοπαθείας τὴν θερεύοντο. Διὸ λέλεκται· Ἀπέστησεν ἀπὸ ἀρσεως τὸν ῥῶτον αὐτοῦ· αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἐτῷ πορφίρῳ ἐδουλεύονται· κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· Παρεῖλον ἀπὸ βασταγμοῦ τὸν ἄμυορ αὐτοῦ, αἱ χεῖρες αὐτοῦ πορφίρου ἀπελιλάγησαν. Ὅτε γάρ ἐδουλεύοντο τῷ Φαραὼ, πηλῷ τε καὶ πλινθείᾳ κατειργάζοντο, οἰκοδομοῦντες αὐτῷ τὰς πόλεις, τὸ τηνικαῦτα πορφίροις μὲν τὰς χεῖρας, βαστάγμασι δὲ τοὺς ὄμοις κατεπονοῦντο. Πλὴν ἀλλὰ τούτων ἀπάντων ἐλεύθεροι κατέστησαν τῆς ἐπισκοπῆς αὐτοῖς γενομένης. Διό φησιν· Ἀπέστησεν ἀπὸ ἀρσεως τὸν ῥῶτον αὐτοῦ. Τίς δὲ ἀπέστησεν,*

¹⁰ I Thess. iv, 15. ¹¹ I Cor. xv, 52. ¹² I Thess. iv, 15. ¹³ Matth. xxiv, 30.

ἀλλ' ἡ δὲ ἐλευθερώσας αὐτοὺς Θεός; Τούτων δὲ αὐτοὺς ἡ ξένου, ἐπειδὴ περ ἐν θύλαιοι αὐτὸν ἐπεκαλοῦντο· καὶ τοῦτο δὲ ἡ Μωσέως παρίστησι Γραφῇ λέγουσα· Καὶ πατεστέναξας οἱ νιοὶ Ἰσραὴλ, καὶ ἀνεβόσασι πρὸς Κύριον, καὶ ἀνέβη θυὴ αὐτῶν πρὸς τὸν Θεόν. Οἵς ἀκούοισθας καὶ τὸ παρόν φησι λόγιον· Ἐρ θύλαιοι ἐπεκαλέσω με, καὶ ἀρρυστήμην σε· ἐπήκουοσά σου ἐπεικρύψω παταιγίδος, ἀδοκίμασά σε ἐπὶ θύλατος ἀντιλογίας. Ἀντὶ δὲ τοῦ· Ἐπήκουοσά σου ἐπεικρύψω παταιγίδος, δὲ μὲν Ἀκύλας· Ἐπακούοντα σου ἐπεικρύψω θρονῆς· καὶ τῇ πάμπτῃ ἔκδοσις ὅμοιως. Είτε ἐπιλέγει· Ἀδοκίμασά σε ἐπὶ θύλατος ἀντιλογίας. Ὁ δὴ καὶ αὐτὸς σαρῶς ἡ Μωσέως παρίστησι Γραφῇ λέγουσα· Οὐκ ἦρ δὲ θύλωρ πιεῖν τῷ λαῷ· καὶ ἐλοιδορεῖτο ὁ λαὸς πρὸς Μωσῆν, καὶ ἐλεγον· Αὖτις θύλωρ, Ιητα πλωμεν. Ὁ δὲ ἐλεγε· Τι λοιδορεῖσθε μοι, η τι κειράστε Κύριον; Καὶ ἔξης· Εἴπε Μωσῆς πρὸς Κύριον ἄκρων· Τι ποίησα τῷ λαῷ τούτῳ; Εἴτι μικρόν, καὶ λιθοβολήσουσον με. Εἰθ' δὲ Κύριος πρὸς αὐτὸν γηστιν· Ὅδε ἐπών στοτηνα πρὸς τοῦ σὸς ἐκεῖ, ἐπὶ τῆς πέτρας ἐπεικρύψω· Καὶ πατάξω τὴν πέτραν, καὶ ἐξελεύσεται θύλωρ, καὶ πίεται ὁ λαός. Καὶ ἐποίησεν οὕτως Μωσῆς. Καὶ ἐπωρόμαστε τὸ δύομα τοῦ τόπου δικείου Πειρασμὸς καὶ Λοιδόρησις, διὰ τὴν λοιδορίαν τῶν ιών Ἰσραὴλ, καὶ διὰ τοῦ πειράζεντος Κέρων, ἀλέγοντας· Εἰ ἔστι Κύριος ἐπ' ήμιν, η οὐ; Ταῦτα πάντα τὸν ἐξ ἑθνῶν λαὸν διδάσκει ἡ μετὰ χειρας προφητεία, ὡς ἀν μάθοιο ποιῶν ἔτυχεν δι πρώτος λαός, καὶ εἰς οἶον ἐλήλυθε τέλος, σωφρονίζοιτο τε ἐκ τοῦ παραδείγματος. Διὸ τοῖς προλεχθεῖσιν ἐπισυνάπτει τὰ ἔξης ἀναγκαῖως, ἐν οἷς εἰρηται· Ἀκούσοντο, λαός μου, καὶ διαμαρτυροῦμαι σοι· Ἰσραὴλ, ἐὰν ἀκούσῃς μου, οὐκ ἔσται σοι Θεὸς πρόσφατος, οὐδὲ προσκυνήσεις θεῷ ἀλλοτρίῳ. Ἐγὼ τάρ πειρατείαν Κύριος οὐ θεός σου διαγαγάρων σε ἐπήκουοστον· πλάτυνος τὸ στόμα σου, καὶ πληρώσω αὐτό. Καὶ οὐκ ἔκουσεν ὁ λαός μου τῆς φωνῆς μου, καὶ Ἰσραὴλ οὐ προσέσκεψε μοι. Καὶ ἐξαπέστειλα αὐτοὺς πατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα τῶν παρδιῶν αὐτῶν· πορεύονται δὲ τοῖς ἐπιτηδεύμασιν αὐτῶν. Καὶ οὐκ παρ' ἐμοῦ, φησί, δεδωρημένα τῷ λαῷ τοιαῦτα ἥν, δοπιὰ διεξῆλθεν ὁ λόγος· τὰ δὲ ἔξ αὐτῶν εἰς ἐμὲ οὐχ ὅμοια, οὐδὲ δέξια ὡν ἔτυχον παρ' ἐμοῦ. Ἐγὼ μὲν γάρ δὲ τῶν τοσούτων αὐτοῖς χορηγὸς διαθῶν, ἐν τούτῳ αὐτοῖς, τὸ δὴ τῶν νόμων κεφάλαιον, λέγω δὲ τὸ μὴ εἰδωλολατρεῖν, ἐμὲ δὲ μόνον θεὸν εἰδέναι, παρεκελευσάμην, αὐτὰρ δὴ ταῦτα παραινῶν καὶ λέγων· Ἀκούσοντο, λαός μου, καὶ διαμαρτυροῦμαι σοι· Ἰσραὴλ, ἐὰν ἀκούσῃς μου, οὐκ ἔσται δὲ σοι θεός πρόσφατος, οὐδὲ προσκυνήσεις θεῷ ἀλλοτρίῳ· τάρ πειρατείαν Κύριος οὐ θεός σου διαγαγάρων σε ἐπήκουοστον· πλάτυνος τὸ στόμα σου, καὶ πληρώσω αὐτό. Εἰ γάρ ταῦτα φυλάξετε,

A Deum ^{**}. Quibus accinuit hoc dictum sic habens: — (VERB. 8.) In tribulatione invocasti me, et liberavi te, exaudiui te in abscondito tempestatis, probavi te apud aquam contradictionis. Pro illo autem: Exaudiui te in abscondito tempestatis, Aquila sic habet: Exaudiā te in absconditō tonitruī, et quinta editio similiter. Deinde subdit: Probavi te apud aquam contradictionis. Quod ipsum clare Moysis Scriptura enarrat his verbis: Non erat autem aqua ad bibendum populo: et jurgatus est populus contra Moysen dicens: Da nobis aquam, ut bibamus. Ille vero dicebat: Quare jurgamini mecum, aut cur tentatis Dominum ^{***}? Postea vero: Dixit Moyses ad Dominum: Quid faciam populo huic? parum aberit quin lapident me. Deinde ait Dominus ad eum: Hic ego sto ante te in petra in Chored. Et percutiam petram, et exibit aqua, et bibet populus. Et fecit ita Moyses. Et vocavit nomen loci illius, Tentationem et Jurgium, propter jurgium filiorum Israel, et quia tentaverunt Dominum dicentes: An est Dominus in nobis, necne ^{**}? Hæc universum ex gentibus populum docet præsens propheta, ut sciant que prisco illi populo acciderint, et qui finis ejus fuerit; atque ex ejus exemplo ad cautelam vocetur. Quare prædictis hæc quæ sequuntur necessario adjicit: — VERB. 9-13. Audi, populus meus, et testificabor tibi: Israel, si audieris me, non erit in te Deus recens, neque adorabis Deum alienum. Ego enim sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti; dilata os tuum, et implebo illud. Et non audivit populus meus vocem meam, et Israel non intendit mihi. Et dimisi eos secundum desideria cordis eorum; ibunt in adiunctionibus suis. Talia erant, inquit, munera populo per me collata, qualia sermo enarravit. Sed quæ in me ipsi peregere, non similia, neque digna iis erant quæ a me consecuti sunt. Siquidem ego tot tantorumque ipsis largitor honorum, hoc unum ab eis expetens, quod sane legum summa et caput est, ut non idola, sed me solum Deum colerent, præcepi, his illos commonens verbis: Audi, populus meus, et testificabor tibi: Israel, si audieris me, non erit in te Deus recens, neque adorabis Deum alienum. Ego enim sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti. Haec monui, hæc præcepi: hæc erat totius legis meæ mens et sententia. Præceptis vero honorum promissio copulabatur, cum dicerem: Dilata os tuum, et implebo illud. Nam hæc si servetis, afflatim ubertimum cibi vobis suppeditabuntur, sive corporei, sive ii qui per divinas disciplinas animæ subministrantur. Ego quidem hæc monebam, hæc promittebam; illi autem vocem meam non audierunt: et Israel, qui tantis beneficiis ornatus est, non intendit mihi: ideo jure dimisi eos secundum desideria cordis eorum. Pro quo Symmachus interpretatus est: Non audivit autem populus meus vocem meam, et Israel non obtemperavit mihi. Dimisi ergo illos beneplacito cordis sui, ut

^{**} Exod. II, 22. ^{***} Exod. XVII, 1. ^{**} Ibid. 4.

ambulent in consiliis suis. Hinc divinus Apostolus A de quibusdam docet : *Propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis eorum*¹⁷. Pro illo autem, *Non erit in te Deus recens* : Aquila, *Non erit in te fortis alienus*; Symmachus vero : *Non sit in te Deus extraneus*, interpretati sunt Extraneum autem : alienum et recentem Deum, qui talis apud gentes falso reputatur, nominavit, multorum numinum idololatriam sic carptim memorans. Quibus subdit : *Ego enim sum Dominus Deus tuus*, declarans se neque extraneum, neque alienum, neque recentem Deum esse. Erat quippe unum et idem Dei Verbum, quod olim diversimode antiquis illis oracula fundebat, quodque Deus Jacob vocatur, quod item in consummatione sæculorum in terra visum est. Nam etiam ante divinum suum adventum in mundo erat, et mundus per ipsum factus est. Quamobrem hæc instituta tradit : *Ego enim sum Dominus Deus tuus*, qui eduxi te de terra Ægypti.

ιώνδησε, τὴν πολύθεον εἰδωλολατρείαν οὕτω παραπεμπόμενος. Οἵ τε πάλαις αὐτῶν οὔτε ξένον, οὔτε ἀλλότριον, οὔτε πρόσφατον θεόν. Ἐντεῦθεν δὲ οὐδεὶς οὐδὲ τινῶν λέγων· Διὸς παρέδωκεν αὐτοὺς δὲ θεός ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῶν καρδιῶν αὐτῶν. Αὐτὶς δὲ τοῦ οὐκ ἔσται ἐν σοι θεός πρόσφατος, δὲ Αἰώνιας. Οὐκ ἔσται ἐν σοι ισχυρὸς ἀλλότριος· δὲ Σύμμαχος· Μή δέ τοι θεός ἔστος, ήρμηνευσε. Ξένον δὲ καὶ ἀλλότριον θεόν καὶ πρόσφατον, τὸν πεπλανημένος παρὰ τοῖς ἔνθεσι νενομισμένος.

VERS. 14, 15. *Si populus meus audisset me, Israel si in viis meis ambulasset, pro nihilo forsitan inimicos eorum humiliasse, et super tribulantes eos misissem manum meam. Iram quippe Dei non injuria nec sine causa Judaicam invasisse gentem sufficienter defendit. Videturque mihi ad præcedentes interrogaciones : Utquid, Deus, repulisti in finem, iratus est furor tuus super oves pascuae tuæ*¹⁸? ac rursum : *Utquid destruxisti maceriam ejus, et vindemiant eam omnes qui prætergrediuntur viam*¹⁹? respirationem instituere. Nam qua de causa hæc passi sint, declarat his verbis : *Quia non audivit populus meus vocem meam, et Israel non intendit mihi; et: Si populus meus audisset me, Israel si in viis meis ambulasset, pro nihilo forsitan inimicos eorum humiliasse. Pro quo Symmachus interpretatus est : In minimo forsitan inimicos eorum vicisem, et super adversarios eorum convertissem manum meam. Hæc sane fecissem, inquit, contra inimicos populi, si morigeros illos habuissem, et si in viis meis, quas præscriperam ipsis, incessissent. Nunc vero cum inobsequentes et immorigeri facti sint, sese ipsi inimicos Dei constituerunt. Deinde quoniam Spiritus sanctus immorigeros et inobsequentes illos, populum suum per humanitatis exsuperantiam vocavit, docet neminem, qui vere populus Dei sit, ipsi repugnaturum. Quamobrem insert : — VERS. 16. Inimici Domini mentiti sunt ei; secundum Symmachum autem : Dominum exosum faciunt, qui mentiuntur ipsis. Additque : Et erit tempus eorum in sæculum. Etiamsi enim talia ausi fuerint, attamen præsens sæculum obtinebunt. Et hoc eorum tem-*

άκοπιάτες ἔξετε καὶ πεπληρωμένος τὰς τροφὰς, εἰς τὰς τοῦ σώματος, εἴτε καὶ τὰς διὰ θείων μαθημάτων τὴν ψυχὴν χορηγουμένας. Ἐγὼ μὲν οὖν ταῦτα παρηνοῦν καὶ ἐπηγγελλόμην· οἱ δὲ οὐκ ἤκουον τῆς ἡμῆς φωνῆς· καὶ δὲ τοσούτων κατηξαμένος εὐεργεσῶν Ἰσραὴλ οὐ προσέσχε μοι· διὸν εἰκότως ἔξαστειλα αὐτοὺς κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα τῶν καρδιῶν αὐτῶν. Ἄνθ' οὖν δὲ Σύμμαχος ἡρμήνευσεν εἰπών· Οὐχ ὑπέκουον δὲ δὲ λαὸς μον τῆς φωνῆς μου, καὶ Ἰσραὴλ οὐκ ἔπεισθη μοι. Ἀσῆτας οὐτοὶ αὐτοῖς τῇ ἀρεσκείᾳ αὐτῶν, οὐδεὶς ταῖς βουλαῖς αὐτῶν. Ἐντεῦθεν δὲ θεός· Ἀπότολος διδάσκει περὶ τινῶν λέγων· Διὸς παρέδωκεν αὐτοὺς δὲ θεός ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῶν καρδιῶν αὐτῶν. Αὐτὶς δὲ τοῦ οὐκ ἔσται ἐν σοι θεός πρόσφατος, δὲ Αἰώνιας. Οὐκ ἔσται ἐν σοι ισχυρὸς ἀλλότριος· δὲ Σύμμαχος· Μή δέ τοι θεός ἔστος, ήρμηνευσε. Ξένον δὲ καὶ ἀλλότριον θεόν καὶ πρόσφατον, τὸν πεπλανημένος παρὰ τοῖς ἔνθεσι νενομισμένος.

C El δὲ λαὸς μον ἤκουσε μον, Ἰσραὴλ ταῖς δόδις μον εἰ ἐπορεύθη· ἐν τῷ μηδεὶλ ἀρ τοὺς ἔχθροὺς αὐτῶν ἐτακείρωσα, καὶ ἐπὶ τοὺς θιλεοτας αὐτοὺς ἐπέβαλον ἀρ τὴν γειρά μον. Ἰκανῶς ἀπολέληγεν, δὲ μη ἀκρίτως μήτε ὡς ἔτυχε μετῆλθε τὸ Ιουδαϊκὸν θένος, ἥ ἐκ Θεοῦ δργή. Καὶ μοι δοκεῖ πρὸς τὰς ἀνωτέρω λελεγμένας πεύσεις, ἐν τῷ Ἰρα τι δὲ θεός, ἀπώσω εἰς τέλος, ὥργισθη δ θυμός σου ἐπὶ πρόβατα τομῆς σου; καὶ πάλιν· Ἰρα τι καθεῖλες οὐργαγμών αὐτῆς, καὶ τρυγώσιν αὐτὴν πάρτες οι παραχορευμένοι τὴν ὁδόν; τὴν ἀπόκρισιν παποιήσαι. Ἰρα τι γάρ τὰ τοιαῦτα πεπόνθασι διδάσκει λέγων· Οὐτι οὐκ ἤκουσεν δ λαὸς μον τῆς φωνῆς μον, καὶ Ἰσραὴλ οὐ προσέσχε μοι. καὶ, Εἰ δὲ λαὸς μον ἤκουσε μον, Ἰσραὴλ ταῖς δόδις μον εἰ ἐπορεύθη· ἐν τῷ μηδεὶλ ἀρ τοὺς ἔχθροὺς αὐτῶν ἐτακείρωσα. Ἄνθ' οὖν δὲ Σύμμαχος ἡρμήνευσεν· Ερ διλιτστεψε ἔχθροὺς αὐτῶν ἡττησου, καὶ ἐπὶ τοὺς ἐτακείρους αὐτῶν ἀρέστρεψε ἀρ τὴν γειρά μον. D Ταῦτα δὲ ἐπραξα, φησι, κατὰ τῶν ἔχθρῶν τοῦ λαοῦ, εἰ ἔσχον αὐτοὺς ὑπηρόσους, καὶ εἰ ταῖς δόδις μον εἰς διεταξάμην αὐτοῖς ἐπορεύθησαν. Νῦν δὲ ἀνήκουοι καὶ ἀπειθεῖς γενόμενοι, αὐτοὶ ἤκουοις ἔχθροὺς τοῦ θεοῦ κατέστησαν. Εἰτ' ἐπειδήπερ λαὸν αὐτοῦ ὄντος τοὺς ἀπειθεῖς καὶ ἀνηκόους καθ' ὑπερβολὴν φύλακες τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, διδάσκει διτοι οὐδεὶς θεῷ ἀπειθεῖσε λαὸς αὐτοῦ. Διὸ ἐπιλέγει· Οἱ ἔχθροι Κυρίου ἐψεύσαρτο αὐτῷ· κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· Μισοποιοι Κυριον οι ψευσάμενοι αὐτῷ. Καὶ προτίθησι· Καὶ ἔσται δ καιρός αὐτῶν εἰς τὸν αἰώνα. Εἰ γάρ καὶ τοιαῦτα τετολμήκασιν, δημαρχοις τὸν παρόντας αἰώνα ἔξουσι. Καὶ οὗτος ἔστιν αὐτῶν ὁ καιρός, ἐν

¹⁷ Rom. 1, 24. ¹⁸ Psal. LXXXI, 1. ¹⁹ Psal. LXXIX, 13.

ῷ καὶ μετὰ τοσαῦτα πλημμελήματα ἐγύμωσεν αὐτὸν ἐκ στέπας πυροῦ, καὶ ἐκ πέτρας μέλι ἔχορτασεν αὐτούς. Κατὰ τοῦτο δὲ ἐπλήρου καταξιώσας αὐτοὺς τῆς οἰκείας τροφῆς, οὐ μόνον τῆς ουματικῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς ἑπουρανίου καὶ πνευματικῆς, ὅπηγίκα πρώτοις αὐτοῖς ἐπεδήμει ὁ Χριστὸς τοῦ Θεοῦ, τροφὴν αὐτοῖς παρέθε τὸν ἑπουράνιον ἄρτον αὐτὸς ἑαυτόν. Οὐ μήν ἀλλὰ καὶ ἐψώμισεν αὐτὸν ἐκ πέντε ἄρτων παραδόξως ἐπὶ τῆς ἑρήμου· ὥσπερ πάλαι διὰ Μωσέως τὸ μάννα. “Ἐτι δὲ καὶ ἐκ πέτρας μέλι ἔχορτασεν αὐτούς· πέτρα δὲ ἡν αὐτὸς, χορηγῶν αὐτοῖς τὰ πάσης ἡδονῆς καὶ παντὸς μελιτος γλυκύτερα μαθήματα, περὶ ὃν ἦν εἰπεν· ‘Ὄς γλυκέα τὰ λόγια σου τῷ φάρυγγι μου! ὑπέρ μέλι τῷ στόματί μου. Καὶ πάλαι δὲ διὰ Μωσέως ἐκ πέτρας αὐτοῖς παρείχε ποτόν. Μέλι δὲ ἐνταῦθα τὸ ἐκ πέτρας οὐδὲ δίλλως ἦ κατὰ διάνοιαν ἐκδεκτέον· ἐπει καὶ αὐτὸς Μωσῆς τὴν αὐτὴν τίθησι μαρτυρίαν, λέγων ἐν μεγάλῃ φωνῇ· Ἐθήλασαν μέλι ἐκ πέτρας, καὶ ἔλιοι ἐκ στερεᾶς πέτρας. Ἀπερ πρὸς μὲν φύλην τὴν λέξιν ωὐχ ὑφέστηκεν, ἀλληγορικῶς δὲ κατὰ μόνην τὴν διάνοιαν ἔξακούεται. Αὐτὸς γάρ δὲ Χριστὸς ἡ πέτρα, ταῦτα πάντα παρέχων αὐτοῖς διὰ τῆς αὐτοῦ διδασκαλίας, οὐ καθ' ὅν χρόνον ἐπεδήμει μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς ἑνσάρχου ἐπιδημίας αὐτοῦ· ὡς ἐξ ἀπαντος αὐτοὺς μὲν εἶναι ἀναπολογήτους, δικαίαν δὲ τὴν τοῦ Θεοῦ κρίσιν μετὰ τὰ τοσαῦτα τὴν ἀποδολὴν αὐτῶν ἐργασαμένην. Ἀλλὰ γάρ ταῦτα ἡμᾶς τοὺς ἐξ ἔθνων ἐπὶ τὴν Ἑνθεον ἀγαλλίασιν διὰ τῶν πρώτων κεχελημένους δὲ λόγος διδάσκει προφυλαττομένους, μή πῃ τοις δύοισι καὶ αὐτοὶ ποτε περιπέσοιεν.

C

ΨΑΛΜΟΣ Τῷ ΑΣΑΦ. ΠΑ'.

Ο Θεὸς δοτη ἐν συναρτητῇ θεῶν, ἐν μέσῳ δὲ θεοὺς διακρίεται. Ο μὲν πρὸ τούτου λόγος κατηγορεῖ τοῦ παντὸς Τουδαλον λαοῦ, σαφῶς τοῦ Θεοῦ φάσκοντος. Οὐκ ἡκουοντει διαδέσμος μου τῆς φωνῆς μου, καὶ Ἱερατὴλ οὐ προσέσχε μοι. Καὶ ἔξαπτεστεια αὐτοὺς κατὰ τὰ ἐπιτεθεύματα τῆς καρδίας αὐτῶν· καὶ πάλιν· Εἰ δὲ λαὸς μου ἡκουούσει μου, Ἱερατὴλ ταῖς οδοῖς μου εἰ ἐπορεύθη ἐν τῷ μηδενὶ διὰ τοὺς ἔχθρους αὐτῶν ἐπαπειρωσα· δὲ μετὰ χείρας ἀκολούθως ἔκεινοις τῶν προέδρων τοῦ λαοῦ κατηγορεῖ· ὡς πρὸς δρόχοντα γοῦν καὶ κριτὰς ἀποτελεῖται λέγων· “Ἐως πότε κρίνετε δόικας, καὶ πρόσωπα ἀμαρτωλῶν λαμβάνετε; Κρίνετε πτωχὸν καὶ ταπειρόν, δραφαρόν καὶ πένητα δικαιώσατε. Εἴτα ἐπιλέγει· Ἐγὼ ταῦτα παρεκελευθμην· οἱ δὲ οὐκ ἐγραψαν οὐδὲ συνῆκαν, ἐν σκοτεινὶ διαπορεύονται. Θεοὺς δὲ αὐτοὺς ἀποκαλεῖ, ἡτοι διὰ τὴν τιμὴν ἣν ἀπένεμεν αὐτοῖς δὲ λαός· οὕτω μετὰ πλειστου φόδου καὶ τιμῆς προσιών αὐτοῖς ὥστε καὶ αὐτῷ τῷ Θεῷ· ἦ ἐπειδή περ χώραν Θεοῦ ἐπείχον τὸ κρίνειν ἀναδεδεγμένοι, κολάζοντές τε καὶ τιμωρούμενοι τοὺς ἀδικοῦντας κατὰ τὸν παρ' αὐτοῖς νόμον· ἦ διὰ τὸ τετιμῆσθαι αὐτοὺς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τῷ τῆς υἱοθεσίας ἐνόματι, ὡς λέγεσθαι περὶ αὐτῶν· Υἱοὺς ἐγέννησα

D

A pus est, quo post tot tantaque scelera (VERS. 17) cibavit eos ex adipe frumenti, et de petra melle saturavit eos. Tunc porro illos proprio cibo replere dignatus est, non corporeo solum, sed etiam cœlesti et spirituali, cum ad ipsos primos Christus Dei peregrinatus est atque in cibum ipsis, cœlestem panem, scilicet seipsum, dedit. Quin etiam in deserto ex quinque panibus mirabiliter cibavit eos; sicut olim per Moysem manna impertit. Insuperque ex petra melle saturavit eos: petra autem ipse erat, disciplinas suas, qualibet voluptate ac melle dulciores, ipsis suppeditans, de quibus dicere liceat: *Quam dulcia fauibus meis eloquia tua! super mel ori meo*¹. Olim item per Moysem ex petra potavit eos. Mel autem de petra, hic non alio quam intelligendi more excipias: quoniam ipse Moyses in magno cantico idem testimonium profert dicens: *Suxerunt mel de petra, et oleum ex duro saxe*². Quæ quidem non secundum nudam lectionem evenierunt; sed allegorice solum et cogitandi modo intelliguntur. Nam ipse Christus petra est, qui haec omnia illis per doctrinam suam impertiebat, non eo solum tempore quo peregrinabatur, sed etiam ante carnalem suum adventum; ita ut ipsi prorsus inexcusabiles; Dei vero judicium, quo sub haec ipsos repudiavit, justum sit. Cæterum haec nobis qui ex gentibus ad divinam exultationem per priora verba vocati sumus, ad cautelam traduntur, ne in paria ipsi quoque incidamus.

1. PSALMUS IPSI ASAPH. LXXXL

Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos dijudicat. Qui hunc præcedit sermo totum Iudeorum populum incusat: nam ibi Deus aperte dicit: Non audivit populus meus vocem meam, et Israel non intendit mihi. Et dimisi eos secundum desideria cordis eorum; ac rursum: Si populus meus audisset me, Israel si in viis meis ambulasset, pro nihilo forsitan inimicos eorum humilitassem: hic vero psalmus consequenter ad illa populi præsides accusat, principem enim et judices compellat his verbis: Usquequo judicatis iniquitatem, et facies peccatorum sumitis? judicate pauperem et humiliem, pupillum et inopem justificate. Deinde subdit: Hæc ego præcipiebam, illi vero nescierunt, neque intellexerunt, in tenebris ambulant. Deos autem vocat eos, sive honoris quo populus ipsos afficiebat causa, cum timore atque veneratione ipsos perinde atque Deum adiens; sive quia locum Dei occuparent, judicandi munere suscepto, iniquos secundum legem sibi traditam supplicio poenisque afficienes; vel quia a Deo adoptionis nomine exornati sunt; ita ut de ipsis dicatur: Filios genui et exaltavi; vel quia ad imaginem et similitudinem Dei, per spiritualem et rationabilem illam in homi-

¹ Psal. cxviii., 105. ² Deut. xxxii., 18.

nibus substantiam, effecti sunt. In hoc itaque psalmo statim post prædicta, eos qui accusantur his afflatur : *Ego dizi : Dii etsi et filii Altissimi omnes. Vos autem sicut homines moriemini, et sicut unus ex principiis cadetis.* Praesides itaque populi, sacerdotes videlicet et antistites sacerorum ac reliquos principes dijudicans Deus Verbum, hæc quæ jam tractamus enarrat. Quare dicitur : *Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos dijudicat ; secundum Aquilam autem : Deus stetit in synagoga fortium, in visceribus Dominus judicat ; secundum Symmachum vero : Deus stetit in caetu Dei, in mediis Deus judicans.* Hic vero Deus, scilicet Dei Verbum, memoriam deorum synagogam judicans et dijudicans, accusationes reis inducit. Et quia potentes potenter examinabuntur ; jure prædictorum deorum ordinem segregat et seorsim judicas ; cum jam in præcedenti psalmo promiseæ populi turbæ accusationem protulerit. Imo etiam dijudicat, de lis qui digni salute sunt, ac de iis qui secus se habent, sententiam ferens. Non superbe, non tyrannice, non in alto constitutus judicat ; sed judicandis sese attemperans, medius stat inter illos, per hominem quem suscepit ipsis habitu similis effectus. Hinc vero eos qui judicium subituri sunt, præviis monitis ad resipiscentiam vocat ; ipsisque prospicit, ut ne in judicii supplicium incidant ; sed sese prius emendent, sibique caveant ex oblatis criminibus.

Quocirca dicit : — *VERS. 2, 3. Usquequo judicatis iniquitatem, et facies peccatorum sumitis ? Judicate egeno et pupillo. His porro similia per Isaiam quoque propheticus Spiritus vociferatus est : Discite bonum facere, querite judicium, judicate pupillo et defendite viduam ; et venite, et disceptemus, dicit Dominus. Etsi fuerint peccata vestra sicut purpura, quasi nivem dealbabo* ². Sed hoc quidem pactum Scriptura præmontere anteverlit ; qui autem deorum nomine ornati, et tanta doctrina dignati sunt, nescierunt, neque intellexerunt, in tenebris ambulant. Hæc porro ad tempus item primæ Servatoris nostri peregrinationis referantur, quo ad synagogas Judæorum accedens, et in medium principum veniens, cum ipsis disputabat, ipsisque coarguebat, testificans edicentesque ea quæ in futuro judicio ipsis eventura erant. Sic itaque Deus illo tempore stabat in synagoga deorum, et in medio memoratos deos dijudicabat. Pro illo namque, *dijudicat*, Symmachus et Aquila, *judicans*, interpretantur. Et perpende, quæso, quo pacto deos nominaverit eos de quibus dijudicatur, nec synagogam deorum memorare dubitaverit, ad confusionem eorum qui Salvatoris deitatem abnegant. Nam si eos qui convicti fuerant, et propter nequitiam male audiebant, deos vocare cunctatus non est ; tot mirabilium opificem operum, qui judicium a Patre accepit, qui

A καὶ ὑγεῖσα· ἢ διὰ τὸ κατ' εἰκόνα καὶ δμοίωσιν θεοῦ γεγονέναι διὰ τὴν ἐν ἀνθρώποις νοεράν πατινήσιαν. Αὐτίκα γοῦν ἐν αὐτῷ τῷ προκειμένῳ φαλάμπροιών, ὁ λόγος φησὶ πρὸς τοὺς κατηγορουμένους· Ἐγὼ εἰκα· Θεοὶ ἔστε καὶ νιοὶ Υἱῶντον πάντες. Γιασὶς δὲ ὡς ἀνθρώποις ἀκοθησέστε, καὶ ὡς εἰς τῷ ἀρχόντων πάντας. Τοὺς δὴ οὖν τοῦ λαοῦ προετώτας, τερέας δηλαδὴ καὶ ἀρχιερέας, τούς τε λαποὺς ἀρχοντας ἀνακρίνων δὲ θεός Λόγος, τὰ μετὰ γένερας διεξέρχεται. Διὸ εἰρηται· Ὁ θεός ἔστη ἐν συναγωγῇ θεών, ἐν μέσῳ δὲ θεοῦ διακρίτων· κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν· Θεός ἔστη ἐν συναγωγῇ ἰσχυρῶν, ἐν ἀρχάτῳ Κύριος κρίται· κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· Ὁ θεός κατέστη ἐν συνόδῳ θεοῦ, ἐν μέσοις θεοῦ κρίτων. Κρίνων δὲ οὗτος δὲ θεός, δηλαδὴ δ τοῦ θεοῦ Λόγος, καὶ διακρίνων τὴν λεγομένην συναγωγὴν τῶν θεῶν, ἐλέγχους προσάγει τοῖς κρινομένοις. Καὶ ἐπειδηδινατοι δινατιῶς ἐτασθήσονται, εἰκότας τὸ τάγμα τῶν προλεγμένων θεῶν ἀφορίζει ίδιως καὶ κρίνει, προδιελθώντων τὸν πρὸ τούτου λόγων τὸν Ἑλεγχον τοῦ πάτηθους τοῦ λαοῦ. Ἀλλὰ καὶ διακρίνει, κρίνων τοὺς ἄξιους σωτῆρας καὶ τοὺς μὴ τοιούτους. Κρίνει δὲ οὐκ ἐπηρμένως, οὐδὲ τυραννικῶς, ἐν ὑψει τε προκαθεζόμενος, ἀλλὰ συγκαταβαίνων τοὺς κρινομένους, μέσος αὐτῶν ισταται, δμοιούμενος αὐτοῖς τῷ σχήματι δι' οὐ διειληφεν ἀνθρώπου. Ἐντεῦθεν τε ἡδη προλαβὼν ἀποτελεῖται σωφρονίζων τοὺς μέλλοντας κρίνεσθαι, καὶ προφυλαττόμενος αὐτοὺς πρὸς τὸ μὴ περιπεσεῖν τῇ τῇ κρίσεως τιμωρίᾳ, προκατορθώσαι δὲ καὶ προφυλάξσονται διὰ τῶν προσαγομένων αὐτοῖς ἐλέγχων.

B Εἰ δέ φάσκει· Ἐως πότε κρίνετε ἀδικιας, καὶ πρόσωπα ἀμαρτωλῶν λαμβάρετε ; Κρίνετε πτωχῷ καὶ ὄρφανῷ. Τὰ δμοια δὲ τούτοις καὶ διὰ Ησαίου προφητεϊκῶν Πινεύμα κέχραγε λέγον· Μάθετε καὶ λέποιστε, ἐκλητήσατε κρίσιν, κρίνετε ὄρφανῷ καὶ δικαιώσατε χήραν· καὶ δεῦτε, καὶ διαλεγόμενος, λέγει Κύριος. Καὶ ἐὰν ὄστιν αἱ ἀμαρτιαι ὑπὸ ἀφορίκουν, ὡς χιώτα λευκαρώ. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν δὲ λόγος προδιαστέλλεται· οἱ δὲ τῇ τῶν θεῶν ἐπηργοὶ τιμηθέντες, καὶ τοσαύτης διδασκαλίας ἀξιωθέντες, οὐκ ἔγρασαν, οὐδὲ συνήκαν, ἐν σκότει διακορεύονται. Ταῦτα δὲ καὶ εἰς τὸν καιρὸν τῆς πρώτης τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας ἀναφέροιτο ἀν., καθ' οὐ ἐν ταῖς συναγωγαῖς παραβάλλων τοῦ Ἰουδαίου θεοῦ, καὶ μέσος τῶν ἀρχόντων παρών, τὰς πρὸς αὐτοὺς Δ ἐποιείτο διαλέξεις, ἐλέγχους τε αὐτοῖς ἐπῆγε, μαρτυρόμενος καὶ διαστελλόμενος τὰ περὶ τῆς μελλούσης αὐτοῖς διαλήψεσθαι κρίσεως. Οὕτως οὖν δὲ θεός ἦν κατ' ἐκεῖνον καιροῦ ἐστὸν ἐν συναγωγῇ θεών, ἐν μέσῳ τε τοὺς προλεχθέντας κρίνων θεούς· ἀντὶ γάρ τοῦ, διακρίτων, δ Σύμμαχος καὶ δ Ἀκύλας, κρίτων, ἐκδεδώκασι. Καὶ δρα δητὰς θεούς ὀνόμαστε τοὺς κρινομένους, καὶ θεῶν συναγωγὴν οὐκ ὀνκητεῖν ἀποκαλέσαι, εἰς δυσώπησιν τῶν ἀρνουμένων τοῦ Σωτῆρος τὴν θεότητα. Εἰ γάρ τοὺς ἐλέγχομένους καὶ ἐπὶ κακῆς διαβαλλομένους οὐκών ὀνκεῖται θεούς ὀνομάζειν, τὸν τὸν τοσούτων παραδέξων ἔργων ποιητὴν, τὸν τῇ κρίσιν

² Is. 1, 17.

παρὰ τοῦ Πατρὸς εἰληφότα, πῶς οὐ δικαιώταν τῇ θεῷ θεοῦ σεβασμῷ τιμῆ στεμνύνειν; Τοῦτο τοι καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ δυσωπητικῶς πρὸς αὐτὸὺς τοὺς Ἰουδίων ἀρχοντας προβεινεν, αὐταῖς δὲ ταύταις χειρημένος ταῖς παρούσαις λέξειν. Εἰρηκότων γάρ αὐτῶν· Περὶ καλοῦ δρυτοῦ οὐ λιθάζομέν σε, ἀλλὰ περὶ βλασφημίας, διτὶ σὸν, ἀνθρώπος ὁπερ, ποιεῖς σαυτὸν θεόν· ἀταπεκρίθη ἀντοῖς ὁ Ἰησοῦς· Οὐκ ἔστι γε τραμμένος ἐν τῷ νόμῳ ὑμῶν, διτὶ, Ἐγὼ εἰπα· Θεοί ἔστε; Εἰ ἐκελουτεῖς εἰπε θεούς, πρὸς οὓς ὁ Λόρος ἐγένετο τοῦ θεοῦ, καὶ οὐ δύναται λυθῆναι ἡ Γραφὴ, διτὶ ὁ Πατὴρ ἡγίαστε καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον, ὑμεῖς λέγετε, διτὶ βλασφημεῖτε, διτὶ εἰλοτε· Καὶ ὁ θεός θεοῦ εἰμι. Εἰ δὲ λέγοις ὁ Σωτὴρ, διτὶ, Οὐκ ἔστι γε τραμμένος ἐν τῷ νόμῳ; μή θαυμάσῃς· ἐπεὶ πάντα λόγον θεοῦ, οὐ μόνον τὸν διὰ Μωσέως, ἀλλὰ καὶ τὸν διὰ τῶν προφητῶν λελεγμένον, ὡσπερ τινὰ βασιλικὸν νόμον ἀποδέχεσθαι διδάσκει· ὥστε καὶ τὰ διὰ τῶν προφητῶν παρηγγελμένα εὐλόγως ἀντὶ τινα εἶναι φάναι νόμους θεοῦ· καὶ τὸ διὰ τῆς φαλμψίας δόμοις. Αὐτὸς αὖν ὁ τοῦ θεοῦ Λόγος, μορφὴν δούλου λαβὼν, καὶ σχῆματι εὑρεθεὶς ὡς ἀνθρώπος, ἔστη ἐν συναγωγῇ θεῶν, καὶ μέσος τῶν ἐν ἀνθρώποις ὡνομασθέντων θεῶν γεγονὼς, ἔκρινεν αὐτοὺς, διπηνίκα πρὸς αὐτοὺς ἐλεγεν· Ὁ λόρος δι τὸ ἀλληλοσ πρὸς ὑμᾶς, αὐτὸς ὑμᾶς κρίνει. Καὶ μᾶλλον οὕτω πρέπει ἀντὶ ἀποδέχεσθαι τὴν παροῦσαν Γραφὴν, ἢ νομίζειν τὸν ἐπέκεινα τῶν δικῶν θεόν, αὐτὸν τὸν Πατέρα, ἐν τούτοις εἰσάγεσθαι μεταξὺ θεῶν ἐπέρων ἔστωτα. Οὗτε γέρ τιστίμους αὐτῷ τίνας εἶναι ὑπονοεῖν θέμις, οὗτε αὐτὸν εἰς τοσοῦτον καταγαγεῖν, ὡς μέσον ἀνθρώπων παρεῖναι καὶ ἐστάναι ὑποτίθεσθαι. Ταῦτα δὲ πάντα ἀν ἀρμόδιοι τῷ Χριστῷ τοῦ θεοῦ· δις δὴ φάσκων· Ἐως πότε κρίνετε ἀδικιαῖς, καὶ πρόσωπα ἀμαρτιῶν λαμβάνετε; οὐ πρὸς ἐκείνους μόνους οἵς παρών ὡμίλει, ἀλλὰ καὶ πρὸς πάντας εἰποὶ ἀνταῦτα, τοὺς τὴν ἔξουσιαν τοῦ κρίνειν ἐπέρων εἰληφότας. Μέμφεται δὲ εἰκότως τοὺς καθυποκρινομένους μὲν τὰ τῶν πλουσίων πρόσωπα, καταπονοῦντας δὲ τοὺς πένητας· δέον τῷ τῆς δικαιοσύνης ζυγῷ δικάζειν, μηνηρούντας φάσκοντος νόμου· Οὐ λίγῃ πρόσωπον ἐν κρίσει. Νυνὶ δὲ πολλάκις καὶ ἡμεῖς ἐπὶ μὲν τῶν πενήτων πταινόντων σμικρά τίνα ἀπότομα γιγνόμεθα κρίται, καὶ ἀπαραιτητοι ἐν ταῖς κατ' αὐτῶν ἀποφάσεσι· πλουσίων δὲ τὰ μέγιστα ἔξαμπτανόντων, ἐπειτα παρεβαλλόντων εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ, πρόσωπα λαμβάνομεν· ὥστε καὶ πρὸς ἡμᾶς ἀρμόδιοι τό· Ἐως πότε κρίνετε ἀδικιαῖς, καὶ πρόσωπα ἀμαρτιῶν λαμβάνετε; Ἐν δὲ τῷ λέγειν, οὐδὲν γάρ, φησιν, ἔχετε χρόνον ἐν φοιτοῦτοι ἔστεσθε;

Διὸ ἐπιλέγει· Κρίνετε πτωχὸν καὶ ὄφραρόν, ταξειρόν καὶ πένητα δικαιώσατε. Ἐξέλεσθε πένητα, καὶ πτωχὸν ἐκ χειρὸς ἀμαρτιῶν ῥύσασθε. Ἐὰν μὲν οὖν τοιύτων ἀκρούμενοι παιδεύμεθα καὶ τὰ παραγγέλματα φυλάττοιμεν, τῆς ἐκ τῶν λόγων ὡνάμεθα ὠφελεῖας. Ἐπεὶ καὶ ἡμὲν λεχθήσεται· Οὐκ ἐγρωτας, οὐδὲ συνήκασ, ἐν σκότει διαπορεύονται. Τί δὲ οὐκ

A non æquissimum fuerit venerabili Dei honore celebrire? Quod ipse Servator pudore Judæorum principes afficiens, eosdemque his ipsis verbis compellans, objiciebat. Nam cum illi dixissent: *De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia*; quia tu, homo cum sis, facis te ipsum Deum: respondit eis Jesus: *Nonne scriptum est in lege vestra: Ego dixi, Dii es?* Si illos dixit deos ad quos sermo Dei factus est, et non potest solvi Scriptura; quem Pater sanctificavit et misit in mundum, vos dicitis quia blasphemat, quia dixi: *Filius Dei sum*⁴. Quod si Servator dicat: *Nonne est scriptum in lege?* ne miraris; quoniam quemlibet sermonem Dei, non solum qui per Moysen, sed etiam per prophetas prolatus sit, quasi regiam quamdam legem accipendum docet; ita ut præcepta per prophetas tradita, jure leges Dei esse dicantur; et similiter quæ in Psalmis seruntur. Ipsum itaque Dei Verbum, quod formam servi accepit et habitu inventum est ut homo, stetit in synagoga deorum, et medium stans inter homines, qui diti vocantur, judicabat eos, cum diceret illis: *Sermo quem locutus sum vobis, ipse vos judicat*⁵. Hanc porro Scripturam præstabilius est hoc accipere modo, quam putare Deum qui super omnia est, ipsum Patrem, hic induci inter alios deos stantem. Neque enim licet alios ipsi honore æquales esse suspicari, neque ipsum ita deprimere, ut medius inter homines esse et stare supponatur. Hæc porro omnia Christo Dei competant: qui sane cum hæc dicit: *Usquequo judicatis iniquitatem, et facies peccatorum sumitis?* non eos solum quos præsens alloquebatur; sed etiam omnes quoiquot potestatem de aliis judicandi acceperint, sic compellat. Merito autem arguit eos, qui divitium personam in occulto accipiunt, pauperes autem opprimunt; cum oporteat cum justitia bilance judicium ferre, metores legis quæ ait: *Non accipies personam in iudicio*⁶. Nunc autem plerumque nos erga pauperes in modica lapsos, immanes sumus judices, atque in sententia contra eos ferenda inexorahiles; divitium vero qui gravissima crimina perpetrant, ac deinde in Ecclesiam Dei accedunt, personam accipimus, ita ut nobis etiam competit illud: *Usquequo judicatis iniquitatem, et facies peccatorum sumitis?*

D Cum autem dicit, usquequo, de vitæ exitu nos admonet. Quantum, inquit, temporis vobis aderit, quo tales sitis? ac demum vos Dei iudicium invadet.

Vers. 4. Quare subdit: *Judicate egenum et pupillum, humilem et pauperem justificate. Eripite pauperem, et egenum de manu peccatoris liberate.* Si itaque his auditis ad disciplinam accedamus et præcepta servemus, ex sermonibus utilitatem percipiemus. Etenim nobis quoque dicetur: — Vers. 5. *Nescierunt, neque intellexerunt, in tenebris ambu-*

⁴ Juan. x, 33. ⁵ Joan. xii, 48. ⁶ Deut. xvi, 19.

*lant. Quid autem nescierunt neque intellexerunt, nisi se quamprimum tribunali Dei sistendos esse, rationem de judicis injuste latis reddituros? Illi vero judicium Dei præ oculis non ponentes, in tenebris ambulant, ignorantiae caligine mentis oculos opplentes. Quamobrem par est eos verbi splendore illustratos, aut non judicare, memores ejus qui dixit: *Nolite judicare, ut non judicemini*¹; aut si id aliquando necesse fuerit, justissimum judicium ferre, ac peccatores convincere; etiamsi oportuerit pro veritate mori: in animum inducentes, in universali Dei judicio, quod per Christum suum latrus est, omnium fore consummationem et mutationem. Quod judicium declarat id quod sequitur:*

— VERS. 6, 7. *Movebantur omnia fundamenta terra. Ego dixi: Dii estis, et filii Altissimi omnes. Vos autem sicut homines moriemini, et sicut unus de principibus cadetis.* Memoratis diis, ducibus videlicet et principibus populi, qui in medium eorum venit Deus, hæc etiam loquitur, docens, se quidem Patris liberalitatem imitatum, nulla invidia cohibitum, deitatem communicare suam; ita ut illos quoque omnes deos et filios Altissimi vocaret, quod tamen sibi soli inerat; illi vero gratiam contumelia afficerunt. Quo pacto autem qui a Deo imperium accepere, deorum honorem apud subditos oblineant, intelliges, si animo advertas dictum Moysi fuisse: *Ecce constitui te hodie deum Pharaonis, et Aaron frater tuus erit tibi propheta*². Sicut enim Moyses, cum homo Dei esset, et ab eo honorem accepisset, deus Pharaonis appellatus est; eodem modo quotquot a Deo honorem acceperint, deorum loco subditis habentur. Quamobrem iidem subditi ad eos cum reverentia et timore accedunt, non ob militare satellitum, non ob divitias et potestatem; sed ob honorem ipsis a Deo inditum. Sic enim Moysis vultus gloria replebatur, sic apostolorum Salvatoris nostri, sic olim Dei prophetarum, sic omnium qui vere servi Dei erant; qui dum sine splendore pauperesque vitam degerent, a religiosis tamen hominibus ob inditam sibi gratiam in honore habebantur. Ego quidem, ait, sic volui, sic dixi: *Dii estis. Volui sane vos perinde atque me in medio vestrum stantem Deum, Altissimi filios effici; vos autem gratiam contempsistis. In vestra itaque humana malitia, et in peccatis vestris moriemini. Anima enim quæ peccaverit, ipsa morietur*³.

Quapropter vos sicut homines moriemini, et sicut unus de principibus cadetis. Quemadmodum enim olim diabolus honore affectus fuit apud Deum, et principum in celis angelorum unus fuit; deinde pravo consilio usus, ex loco suo decidit, ita ut de illo dicatur: *Quomodo cecidit de cælo Lucifer, qui mane oriebatur*⁴? tales et vos quoque fuistis: non quod natura mali sitis; sed electione vestra non bona usi. Sane vero ea quæ a me profiscuntur, ad Dei honorem vos evocabant. Vos autem lapsus principem imitati, sicut

A Ἑγνωσαν οὐδὲ συνῆχαν, ή δτι δσν οβπα καὶ αὐτοὶ παραστήσονται τῷ βῆματι τοῦ Θεοῦ, λόγον δύσσοντες περὶ ὧν οὐ δικαίως ἔκριναν; Οἱ δὲ μὴ πρὸ ὀφελμῶν θέμενοι τὴν κρίσιν τοῦ Θεοῦ ἐν σύντει διατορεύονται, τῷ τῆς ἀγνοίας σκότῳ τὰ τῆς ψυχῆς αὐτῶν δυμάτα πληρώσαντες. Διὸ προσήκει, τῷ τοῦ λόγου φέγγει φωτιζόμενος, ή μὴ κρίνειν, μνημονεύοντες τοῦ εἰρηκός· Μή κρίνετε, Ιερα μὴ κρίθητε· ή εἰ ἀνάγκη ποτὲ κρίνειν, κατὰ τὸ δικαιότατον τοῦτο ποιεῖν καὶ ἐλέγχειν τοὺς ἀμαρτάνοντας, καν δέοις ὑπὲρ ἀληθείας θνήσκειν, πεπεισμένους ἀκριβῶς, οἵ πάντων ἔσται συντέλεια καὶ μεταβολὴ ἐπὶ τῇ καθαλυκῇ κρίσει τοῦ Θεοῦ, ήν ποιήσεται διὰ τοῦ Χριστοῦ εὗτο· ήν καὶ ὁ παρὼν παρόστησι λόγος ἐπισυνάπτων ἔχεις τό· Σαλευθήσονται πάντα τὰ θεμέλια τῆς γῆς· Ἐγὼ εἶπα· Θεοί ἔστε, καὶ νιοὶ Ὑψίστου πάντες· ὑμεῖς δὲ ὡς ἀνθρώποι ἀποθήσοκετε, καὶ ὡς εἰς τῶν ἀρχότων πλιντετε· Ετι· πρὸς τῶν προλεχθέντας θεοὺς, ἥγουμένους δηλαδὴ καὶ ἄρχοντας τοῦ λαοῦ, δέ μέσος αὐτῶν γενόμενος θεὸς καὶ τὰ παρόντα διποτελεῖται, διδάσκων, ὡς αὐτὸς μὲν, τὴν τοῦ Πατρὸς ἀφθονίαν μιμούμενος, πάσιν αὐτοῖς τῆς αὐτοῦ θεότητος οὐκ ἐθύβοντες μεταδῶνται, ὡς καὶ θεοὶ ἀναγορεῦσαι αὐτοὺς καὶ ιοὺς Ὑψίστου πάντας ἀνείπειν, ὅπερ αὐτῷ μόνῳ προσῆγεν· οἱ δὲ τὴν χάριν ἐνύδρισαν. Νοήσεις δὲ πᾶς τιμήν θεῶν οἱ ὑπὸ τοῦ θεοῦ τὴν ἀρχὴν εἰληφότες παρὰ τοῖς ἀρχομένοις ἐκτήσαντο, ἐπιστήσας δπως εἰρηται τῷ Μωσεῖ· Ἰδού καθέστηκά σε σήμερον θεὸν τῷ Φαραὼ, καὶ Ἀαρὼν δ ἀδελφός σου ἔσται σοι πρεσβύτης· Καὶ πατέρες γάρ Μωάτης, ἀνθρώπος ὃν Θεού καὶ παρὰ αὐτοῦ τὴν τιμὴν λαβὼν, θεὸς ἀνηγορεύθη τοῦ Φαραὼ· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ πάντες οὓς ἀν τιμήσειν δ θεός, θεῶν χώραν παρὰ τοῖς ὑποτεταγμένοις εἰλήφασιν. Ἐνθεν καὶ οἱ ἀρχόμενοι προσίσανται αὐτοῖς μετὰ εὐλαβείας καὶ δέους, οὐ διά τινα δορυφορίαν στρατικήν, οὐ διὰ πλούτον καὶ δυναστείαν, διὰ δὲ τὴν ὑπὸ θεοῦ περιθεσαν αὐτοῖς τιμήν. Οὕτω γάρ καὶ Μωσέως ἡ δεδοξασμένον τὸ πρόσωπον· οὕτω καὶ τῶν ἀποστόλων τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, οὕτω καὶ τῶν πάλαι τοῦ θεοῦ προφητῶν, οὕτω καὶ πάντων τῶν ἀληθῶν τοῦ θεοῦ δούλων, ἀδόξως μενόντων καὶ πτωχῶν κατὰ τὸν βίον, τετιμημένων δὲ παρὰ τοῖς θεοσεδέσι διὰ τὴν ἐκ θεοῦ δεδομένην αὐτοῖς χάριν. Ἐγὼ μὲν οὖν, φροσι, καὶ ηθέλησα, καὶ εἶπον· Θεοί ἔστε· βουληθεὶς διμᾶς δμοίως ἐμοὶ τῷ μέσῳ δμῶν ἔστωτε θεῷ ιοὺς γενέσθαι τοῦ Ὑψίστου· ὑμεῖς δὲ τὴν χάριν ἡθετήσατε. Ταῖς γοῦν ἀνθρώπιναις κακίαις καὶ ταῖς ὑμετέραις ἀμαρτίαις ἐναποθήσατε. Ψυχὴ γάρ ή ἀμαρτυροῦσα, αὐτὴ ἀκοθαρεῖται. Διὸ καὶ ὑμεῖς ὡς ἀνθρώποι ἀποθήσοκετε, καὶ ὡς εἰς τῶν ἀρχότων πλιντετε· Ής γάρ ἡ ποτε διαβόλος τιμῆς τικαμένος παρὰ τῷ θεῷ καὶ τῶν ἐν οὐρανοῖς ἀρχοντικῶν ἀγγέλων εἰς· εἰτα μοχθηρᾶς προαιρέσει χρησάμενος ἀποπέπτωκε τῆς αὐτοῦ χώρας, ὡς εἰρήσθαι περὶ αὐτοῦ· Πῶς ἔξεπεσερ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ δ Ἐωσφόρος δ πρωτ ἀντέλλων; τοιοῦτοι τινες καὶ ὑμεῖς γεγ-

Matth. vii, 1. ¹ Exod. vii, 1. ² Ezech. xviii, 4. ³ Isa. xiv, 12.

νατε, οὐχ ἐκ φύσεως δυτεῖς κακοί, χρησάμενοι δὲ οὐκ ἀγαθῇ τῇ προαιρέσει. Διὸ τὰ μὲν παρ' ἡμοῦ εἰς Θεοῦ τιμῆν ὑμᾶς ἐκάλει· ὑμεῖς δὲ τὸν ἄρχοντα τῆς πτώσεως μιμησάμενοι, ὡς εἰς τὸν ἀρχόντα καὶ αὐτὸν πλήστε. Ἀράστα, δὲ Θεός, κρίτος τὴν γῆν, ὅτι σὺν κληρονομήσις ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι. Σφόδρα ἀκολούθως διὰ τοῦ πρὸ τούτου φαλμοῦ κατηγορήσας δὲ λόγος τοῦ παντὸς Ἰουδαίων Θεοῦ, καὶ διὰ τοῦ μετὰ κείρας δὲ ὠσαύτως τῶν ἀρχόντων τοῦ λαοῦ κατηγορίαν πεποιημένος, διαλλαγήν αἵτε καὶ ἐπιφάνειαν εὑρεται γενέσθαι οὐκέτι τῷ Ἰουδαίων ἔθνει, ἀλλὰ πᾶσι τοῖς ἔθνεσι. Διὸ ἐπιλέγει· Ἀράστα, δὲ Θεός, κρίτος τὴν γῆν, ὅτι σὺν κληρονομήσις ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι. Τίς δέ ἐστιν δὲ κληρονομήσας ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι, μή ἐρύτα, τὸ δὲ πρᾶγμα ἐξέταξε, καὶ εὐρήσεις οὐδὲ δόλον ἢ τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ· πρὸς δὲ λέλεκτο ὑπὸ τοῦ Πατρός· Υἱός μου εἰ σύ· ἐγὼ στήμερος γεγένηται σε. Αἰτησαι παρ' ἡμοῦ, καὶ δώσω σοι ἕθνη τὴν κληρονομίαν σου, καὶ τὴν κατσοχεῖστρον σου τὰ πέρατα τῆς γῆς. Τούτον οὖν διεγέρων τὸν ἐν μέσῳ τῶν θεῶν Θεὸν στάντα καὶ διελέγαντα τοὺς προλεχθέντας, ἥδη ποτὲ ἐπὶ πέρας ἐπαγαγέντων τὴν πρὸς αὐτὸν ἐπαγγελίαν δὲ παρὸν ἀξιοῦ λόγος φήσας· Ἀράστα, δὲ Θεός, κρίτος τὴν γῆν, ὅτι σὺν κατακληρονομήσις ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι. Οἱ μὲν γάρ προκατηγορίθεντες, φησι, κακοὶ γενόμενοι κρίται, ἐν σκότῳ διεπορεύθησαν· ἐπειδὲ σοι πρέπει τὸ δικαίως κρίνειν· μόνῳ γάρ τὴν κρίσιν δὲ Πατήρ ἔδωκε τῷ Υἱῷ· ἥδη ποτὲ σὺν αὐτῷ ἀνάστηθι, διὰ τῆς σαυτοῦ ἀναστάσεως τὴν κοινὴν πάντων ἀνθρώπων ἀναστάσιν ποιησόμενος· καὶ κρίνον τὴν γῆν, πάντας δηλαδὴ τοὺς τὴν γῆν οἰκοῦντας ἀνθρώπους. Πρέπει δέ σοι πάντας ἀνθρώπους κρίνειν, ἐπειδὴ σὺν κατακληρονομήσις ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι. Καὶ δὲ μὲν παρὸν φαλμὸς συναγωγὴν θεῶν ὀνόμασε, καὶ θεῶν μέσον ἔστωτα, καὶ θεοὺς διακρίνοντα, πᾶσάν τε τὴν διδασκαλίαν περὶ κρίσεως ἐποιήσατο· ἐπήγαγε τε ἐπὶ τέλει τὸ, Ἀράστα, δὲ Θεός, κρίτος τὴν γῆν.

Ταῦτά τε πάντα τὸ Πνεῦμα τὸ ἀγιον διὰ τοῦ προφήτου Ἀσάφ ἐξενήγεκται. Ἐπειδὲ εὑρομένον καὶ τὸν μόνον φαλμὸν καὶ αὐτὸν ἐπιγεγραμμένον Τοῦ Ἀσάφ, καὶ τὰ περὶ κρίσεως διεἰληφέτα ὁμοίως τοῖς προκειμένοις· εἰκότως ἡγησάμεθα ἀκόλουθον εἶναι ἐκείνον τούτῳ, δηταὶ μὲν ὁμοίως τοῦ Ἀσάφ, τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν εἰσηγούμενον. Εἴρηται γοῦν καὶ ἐν αὐτῷ· Θεός θεῶν Κύριος ἐλάλησε, καὶ ἐκάλεσε τὴν γῆν ἀπὸ ἀρατολῶν ἥλιου μέχρι δυσμῶν. Θέα γάρ δηποτε τὸ μὲν τέλος τοῦ μετὰ κείρας φάσκει· Ἀράστα, δὲ Θεός, κρίτος τὴν γῆν· ἢ δὲ τοῦ μόνου ἀρχῆς· Θεός θεῶν Κύριος ἐλάλησε, καὶ ἐκάλεσε τὴν γῆν. Καὶ ἐνταῦθα μὲν εἴρηται· Οτι σὺν κατακληρονομήσις ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι· ἐν ἐκείνῳ δὲ, ἀπὸ ἀρατολῶν ἥλιου μέχρι δυσμῶν· καὶ πάλιν ἐν μὲν τῷ μόνῳ λέλεκται· Ὁ Θεός ἐμφανῶς ἥξει, δὲ Θεός ἡμῶν, καὶ σὺν παρασιωπήσεσαι· ἐλθὼν δὲ τὶ ποιήσει, δὲ μετὰ κείρας διδάσκει λέγων· Ὁ Θεός ἔστη ἐν συναγωγῇ θεῶν· ἐν μέσῳ δὲ θεοὺς διακρίνει. Πῶς δὲ διακρίνει, δὲ μόνον διασφεῖ φάσκων· Πῦρ ἐρατιον αὐτοῦ κανθήσεται· κύκλῳ αὐτοῦ καταιγίς σφόδρα.

A unus de principiis cedetis.— VERS. 8. Surge, Deus, judica terram, quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus. Cum in praecedenti psalmo totam Judaicam gentem accusasset, et in praesenti principum populi accusationem instituissest, admodum consequenter jam reconciliationem et adventum Christi postulat, non Iudeorum genii, sed omnibus populis. Quare sic concludit: Surge, Deus, judica terram, quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus. Quis autem sit qui hæreditabit in omnibus gentibus, ne interroges, sed rem perquire; et deprehendes non alium esse, quam Christum Dei; cui a Patre dictum est: Filius meus es tu: ego hodie genui te. Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ¹¹. Hunc ergo qui in medio deorum Deus consistit, et homines illos coarctuit excitans, rogat ut jam demum factam sibi promissionem ad finem deducat, dicens: Surge, Deus, judica terram, quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus. Nam si qui prius accusati sunt, inquit, quod iniqui judices fuerint, in tenebris ambuletur. Quoniam vero te juste judicare decet, soli quippe Filio Pater judicium dedit: jam demum tu ipse surge, resurrectione tua communem omnium resurrectionem facturus; et judica terram, omnes homines videlicet qui in terra versantur. Tibi porro convenit omnes homines judicare, quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus. Et praesens quidem psalmus synagogam deorum memoravit, ac Deum in medio stantem, deosque dijudicantem, totamque doctrinam suam de judicio institutum; in fine vero adjecit illud: Surge, Deus, judica terram.

C Hæc porro omnia Spiritus sanctus per prophetam Asaph extulit. Quia vero psalmum XLIX, qui et ipse Asaph inscribitur, de judicio item edisserentem deprehendimus perinde atque praesentem; jure existimamus illum huic subiectendum esse, utpote qui similiter Asaphi sit, et idem argumentum pertractet. Nam ibi quoque dictum fuit: Deus deorum Dominus locutus est, et vocavit terram a solis ortu usque ad occasum. Animadvertis quippe velim, praesentis finem sic habere: Surge, Deus, judica terram; et quadragesimi noni initium hoc esse: Deus deorum Dominus locutus est, et vocavit terram. Hic etiam dicitur, Quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus; ibi vero, a solis ortu usque ad occasum. Ac rursum in XLIX dictum est: Deus manifeste veniet, Deus noster, et non silebit. Cum venerit autem, quid acturus sit, docet praesens psalmus his verbis: Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos dijudicat. Quomodo dijudicabit, declarat XLIX, his verbis: Ignis in conspectu ejus exarcat, in circuitu ejus tempestas valida. Advocabit

¹¹ Psal. II, 7.

*cælum desursum, et terram dijudicare populum suum. Horum causa merito arbitramur quadragesimum nonum huic psalmo subjungendum esse. Illudque item observandum, eosdem psalmos perinde atque subsequentes, qui item Asaphi sunt, abjectio-nem Judæorum ejusque causas complecti. Quadragesimus vero nonus, ab eodem propheta scriptus, per sacrificiorum repudiationem, Mosaicæ legis abrogationem inducit; ita ut in illo ejusdem argumenti series sententiaque exhibeat. Qua vero de causa **XLIX** a præsentibus avulsius et ante quinquagesimi psalmi confessionem positus sit, jam in ejus commentario disputatum est.*

1. CANTICUM PSALMI IPSI ASAPH. LXXXII. B

Vers. 2. *Deus, quis similis erit tibi? ne taceas, neque compescaris, Deus. Septuagesimus nonus psalmus destructionem vineæ, Judaicæ gentis ruinam, loci qui penes eos in pretio et honore habebatur incendium et vastitatem prænuntiabat; duo sequentes causam hujus calamitatis enarrabant; hic vero iis conjunctus, supplicationem et obsecrationem pro populo effert. Post tristia quippe illa quasi medelam quamdam prædictis admovere consentaneum fuit, quandoquidem psalmi Asaph in hoc circumscribentur. Quamobrem *Canticum psalmi inscriptus* est, quia bona populo precatur. Est porro undecimus eorum qui *Asaphi* inscribuntur, quorum primus erat **LXXII**, ita ut in eorum quoque numero censeatur **XLIX**, quia is etiam est Asaphi: atque ita omnes duodecim numero sunt. In præsenti igitur propheta Deo supplicans ait: *Deus, quis similis erit tibi? ne taceas, neque compescaris, Deus.* Ait quippe: *Deo patienti, toleranti, ideoque omnes ferenti, nemo similis.* Nam quis perinde atque tu atheorum et impiorum blasphemæ dicta et superbiam ferre valeat? Quare tibi quidem Deo nemo similis erit. Ego vero ut homo, infirmitate superatus mea, hæc supplicare audeo, tibique Deo cum precibus dicere: *Ne taceas, neque compescaris, Deus.* Tunc vero lacere Deus dicitur, cum insurgentibus atheis et impiis viris, quasi non advertens ille manet, neque confessum ultionem sumit, nec promeritis eos suppliciis aggreditur. Quamobrem ipse Asaph in **XLIX** psalmo Deum hæc peccantibus dicentem inducit: *Hæc fecisti, et tacui: existimasti inique quod ero tui similis.* Causam vero silentii, patientiæ et tolerantiæ Dei docet Apostolus, hæc scribens: *An divitias bonitatis ejus et patientiæ et longanimitatis contemnis, ignorans quod benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit*¹²? Sed tu quidem, ait, ut Deus, omnes sustines, omnes clementer toleras, ac de iis siles qui impie et nefarie peccant, et contra te Deum blasphemæ dicta proferunt. Ego vero cum hæc videre non possum, supplico deprecorque veniam consequi, quod*

A *Προσκαλέσται τὸν οὐρανὸν ἀντὶ τὴν τὴν τοῦ διακρίτου τὸν λαὸν αὐτοῦ.* Τούτων τοιχαρῶν ἔνεκα εἰκότας ἐπεσθαι τῷ μετὰ χείρας ἡγησάμενα τὸν μὲν. Κάκεινο δὲ τηρητέον, ὃς ὁμοίως τοῖς ἑταῖοῖς συνημμένοις τοῦ Ἀσάφ ψαλμοῖς τὴν ἀποδολήν τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους, καὶ ταύτης τὰς αἰτίας περιέχουσι. Καὶ δὲ μὲν τοῦ αὐτοῦ τυγχάνων προφήτου, ἀνατροπήν τοῦ Μωσέως νόμου εἰσάγει διὰ τῆς τῶν θυσιῶν παρατήσεως· ὥστε καὶ ἐν ταύτῃ τὴν ἀκολουθίαν δείκνυσθαι τῆς τῶν ἐμφερομένων διανοίας. Διὰ τὸ δὲ μετατέθειται δὲ μὲν ἐκ τῆς τῶν προκειμένων συναφείας, προτέταχται δὲ τῆς ἐν τῷ γραμμῷ ἐξομολογήσεως, ἐν τοῖς εἰς αὐτὸν τεθεωρημένοις; ἡμῖν προδιείληπται.

ΩΔΗ ΨΑΛΜΟΥ Τῷ ΑΣΑΦ. ΠΒ'.

'Ο Θεός, τίς διμοιωθήσεται σοι; Μὴ σιγήσῃς, μηδὲ καταπραθηγη, δ' Θεός. 'Ο μὲν οὐδὲ φαίμε προανεψώνει τὸν ἀφανισμὸν τοῦ ἀμπελῶνος καὶ τὴν πτῶσιν τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους, τοῦ τε παρ' αὐτοῖς τετιμημένου τόπου τὸν ἐμπρησμὸν καὶ τὴν ἐρημίαν· οἱ δὲ ἔξις αὐτῷ δύο τὴν αἰτίαν ἐδίδασκον δι' ἣν πάνθασι ταῦτα· δὲ παρών, συνημμένος ἔκεινος, ἵκετηρίαν καὶ δέσην ὑπὲρ τοῦ λαοῦ ποιεῖται. Εἶδε γάρ μετὰ τὰ σκυθρωτὰ ὕσπερ τινὰς θεραπείαν προάγειν τοῖς προλεχθεῖσι, μέλλοντας ἐν τούτῳ περιγράφεσθαι τοὺς Τοῦ Ἀσάφ ψαλμούς. Διὸ καὶ φρέσκη ἐπιγέγραπται δὲ παρών λόγος, διὰ τὸ τὰ χρηστὰ ὑπερεύχεσθαι τοῦ λαοῦ. 'Εστι δὲ διὰ παρών τῶν ἐπιγεγραμμένων τοῦ Ἀσάφ ια', ὃν πρώτος ἦν δοῦλος, συμπαραλαμβανομένου τοῖς προκειμένοις τοῦ μ' καὶ θ', διὰ τὸ καὶ αὐτὸν εἶναι τοῦ Ἀσάφ. Γένοιντ' ἀν οἱ πάντες τὸν ἀριθμὸν τοῦ. Λέγει δὲ διὰ τοῦ παρόντος διηρήτης ἐν τῇ πρόδη τὸν Θεὸν ἵκετηρίᾳ· 'Ο Θεός, τίς διμοιωθήσεται σοι; Μὴ σιγήσῃς, μηδὲ καταπραθηγη, δ' Θεός. 'Ο μὲν γάρ, φησι, τῷ Θεῷ μακροθύμῳ δνται καὶ ἀνεξιάκω, καὶ διὰ τούτο πάντων ἀνεργομένωφ, οὐδεὶς διμοίος. Τίς γάρ σοι παραπλησίων τὰς τῶν ἀθέων καὶ ἀσεβῶν ἀνδρῶν δυσφημίας καὶ ὑπερηφανίας οἵσις τ' ἀν εἴη φέρειν; Διὸ σοι μὲν, δοῦλος, οὐδεὶς διμοιωθήσεται· ἔγὼ δὲ ὡς ἀνθρωπος, ἡττώμενος ὑπὸ τῆς ἐμαυτοῦ ἀσθενείας, τολμῶ δεῖσθαι, καὶ σοὶ τῷ Θεῷ μεθ' ἵκετηρίας λέγειν· Μὴ σιγήσῃς, μηδὲ καταπραθηγη, δ' Θεός. Σιγὴν δὲ λέγεται δοῦλος, ἐπειδὴν ἐπαιρομένων τῶν διένων καὶ δυστενῶν ἀνδρῶν, ἀπροσποίητος μένει, μηδὲ ἐπάγων παραχρῆμα τὴν κατ' αὐτῶν ὄργην, μηδὲ ταῖς κατ' αὐτῶν τιμωρίαις χρώμενος. Διὸ καὶ τοῖς ἀμαρτάνοντοι διὰ τὸν Ἀσάφ ἐν τῷ μ' καὶ θ' τὸν Θεὸν εἰσάγει λέγοντα· Ταῦτα ἐποίησας, καὶ διλήγοσα· ὑπέλαβες ἀτομῆα, δὲτι ἐσομαι σοι διμοίος. Τὰ δὲ αἰτια τῆς σιγῆς τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἀνοχῆς καὶ τῆς μακροθυμίας παδεύει δοῦλος τοῦ Απόστολος γράψων· 'Η τοῦ πλούτου τῆς χρηστότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνοχῆς καὶ τῆς μακροθυμίας καταφροτεῖς, ἀγροῶν, δὲτι τὸ χρηστόν τοῦ Θεοῦ εἰς μετάροον σε ἀγεῖ; 'Αλλὰ σὺ μὲν, φησὶν, ὡς Θεός πάντων ἀνεχόμενος, πάντας φέρεις

¹² Rom. ii, 4.

περάως, καὶ ἐπὶ τοῖς ἀσεβῇ καὶ ἀθεῷ ἀμαρτάνουσι, καὶ κατὰ σοῦ τοῦ Θεοῦ βλασφημοῦσι, σιωπᾶς· ἐγὼ δὲ, μὴ δυνάμενος ταῦτα ὄρφν, δέομαι· καὶ ἵκετεύω συγγνώμης τυχεῖν ἐπὶ τὸ μὴ δύνασθαι φέρειν σοι τῷ Θεῷ παραπλήσιως· τίς γάρ σοι ὁμοιωθήσεται; Διὸ ὡς ἀνθρώπος, ἔγιλον ἔχων τὸν ὑπὲρ τῆς σῆς εὐσεβείας, τολμῶ ἵκετηρίαν σοι προσάγειν· ὥστε παύσασθαι μὲν τῆς ἀκόπτου μακροθυμίας καὶ τῆς ἀνεξιχάκου σιωπῆς· ἡδη δὲ ποτε κινηθῆναι κατὰ τῶν τὰ ἀνήκεστα τετολμηκότων. Διὸ φημι· Μὴ σιγήσῃς, μηδὲ καταχραΐης· ἀνθ' οὐδὲ μὲν Ἀκύλας, Μὴ καθησυχάσῃς, οὐδὲ Σύμμαχος, Μὴ ἐρημάσῃς, εἰρήκασιν. Εἰτ' ἐπιλέγει ἔξις· Ὄτι Ἰδοὺ οἱ ἔχθροι σου ἡχησαν, καὶ οἱ μισοῦντές σε ἤραν κεφαλήν. Κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν· Ὄτι Ἰδού οἱ ἔχθροι σου ὀχλασταν, καὶ μισοῦοι ὑντές σε ἤραν κεφαλήν· κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· ὸδού γάρ οἱ ἔχθροι σου, φησι, συνηγόσι, καὶ οἱ μισοῦντές σε ἐπαίρουσι κεφαλήν. Ήχουσι δὲ καὶ ὄχλάζουσιν οἱ ἔχθροι τοῦ Θεοῦ, δτε οὐκέτι χρύσδην, οὐδὲ πεφεισμένως τολμῶς παραγέγεσθαι τὰς κατὰ τοῦ Θεοῦ βλασφημίας· ἡδη δὲ ἐκ τοῦ προφανοῦς καὶ ἀθρώπου οἱ πάντες κατὰ τοῦ Θεοῦ τὰ ἀθεά προφέρονται φῆματα, διότια τολμῶς πράττειν κατὰ τοὺς τῶν διωγμῶν καιρούς. Εἴτα δὲ καὶ ὑψαυχενοῦντες καὶ φρυστόβιον τὴν κεφαλὴν ἐπαίρουσιν, δτε μάλιστα ἐπιτριβήν αὐτοῖς ἡ σιωπὴ τοῦ Θεοῦ κατεργάζεται. Τούτων δὲ τὴν κεφαλὴν αἰρόντων, οἱ τοῦ Θεοῦ ἀνθρώποι καταπονούμενοι ταπεινοῦνται· ὡς ἐμπαλιν ταπεινούμενων τῶν ἔχθρῶν τοῦ Θεοῦ αἱ τάραντες κεφαλαῖς ἀνδρῶν κεφαλαῖς ὑψοῦνται. Διὸ εἰρηταί που ἐξ αὐτῶν προσώπου τό· *Kai rūr ὑψώσεις κεφαλήν μου ἐπ' ἔχθρούς μου.*

Ἐπὶ τὸν λαὸν σου κατεκανουργεύσατο γνῶ- C *μηρ, καὶ ἐβουλεύσατο κατὰ τὸν ἀγῶνα σου. Εἰ-* πατ· Δεῦτε, καὶ ἐξολοθρεύσωμεν αὐτοὺς ἐξ θεοῦς, καὶ οὐ μὴ μητροῦ ἐδόγομα Ἰσραὴλ ἔτι. Δυσωπεῖ τὸν Θεόν ὁ Προφήτης ἐν ἀγίᾳ Πνεύματι, διὰ τοῦ ὑπομιμήσκειν, ὡς ἄρα λαὸς αὐτοῦ γεγόνοι (sic) τὰ τοσαῦτα πεπονθώς. Εἴτα καὶ τῶν ἐν τῷ λαῷ διαλαμψάντων πάλαι πρότερον ἀγίων τοῦ Θεοῦ μεμνηταί, δεσμένος καὶ ἀντισέλων μη τῶν ἐν αὐτοῖς ἀσεβῶν καὶ παρανόμων, μόνων δὲ τῶν ἀγίων αὐτοῦ μηνθῆναι, καὶ δι' αὐτοὺς τὸ πᾶν κατελεῖσαι θύνος. Ἀκόλουθα δὲ αὐτοῖς ποιοῦντες οἱ ἔχθροι τοῦ Θεοῦ, τὸν λαὸν αὐτοῦ πολεμοῦσι, πανουργίᾳ χρώμενοι καὶ δόλῳ, πρὸς τὸ καταβαλεῖν αὐτὸν καὶ ἀποστῆσαι τῆς τοῦ Θεοῦ εὐσεβείας. Διὸ λέλεκται· *Ἐπὶ τὸν λαὸν σου κατεκανουργεύσατο γνῶμην,* καὶ ἐβουλεύσατο κατὰ τὸν ἀγῶνα σου. Μεμελημένως γάρ καὶ πεφροντισμένως μηχανάς τενας κρυψίους κατὰ τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ κατατύσσει, κατά τε τῶν ἀγίων αὐτοῦ ἐπιβούλας κατασκευάζονται, δι' ἔνα σκοπὸν διὸ ἐν αὐτοῖς προθέμενοι φασι· Δεῦτε, καὶ ἐξολοθρεύσωμεν αὐτοὺς ἐξ θεοῦς, καὶ οὐ μὴ μητροῦ ἐδόγομα τοῦ Ἰσραὴλ ἔτι. Οἱ μὲν οὖν θεομάρχοι οὐ βούλονται ἐν ἀνθρώποις θύνος Θεοῦ ὑφεστάναι· ἀλλὰ καὶ τὸ δόγομα τοῦ Ἰσραὴλ ἐξαλειφθῆναι σπουδάζουσιν. Οὐ δὲ Θεός, δει θύνος; ἐσαυτῷ ἐπὶ γῆς καταρτίζων, μετὰ τὴν τοῦ προτέρου λαοῦ πτῶσιν τὴν ἐξ θεοῦ συνεστήσατο

A non simili atque tu modo tolerare valeam: nam quis similis erit tibi? Quapropter ut homo, studio pietatis erga te incensus, supplicare tibi audeo, ut finem facias tolerantiae et silentii, ac jam demum moveare adversus eos qui intolerabilia ausi sunt. Ideo dico: *Ne taceas, neque compescaris.* Pro quo Aquila, *Ne quiescas,* Symmachus vero, *Ne cesses,* interpretati sunt. Deinde subdit: — VERS. 3. *Quoniam ecce inimici tui sonuerunt, et qui oderunt te extulerunt caput.* Secundum Aquilam vero: *Quoniam ecce inimici tui turbas moverunt, et qui oderunt te extulerunt caput;* secundum Symmachum vero: *Ecce enim inimici tui, inquit, una sonant, et qui oderunt te efferrunt caput.* Sonant autem et turbas movent inimici Dei, cum non latenter neque remisse blasphema dicta contra Deum proferre audent; sed palam et confertim omnes in Deum impia verba evomunt, qualia persecutionum tempore audent efferre. Deinde erecta cervice frementes caput exaltant, quando maxime silentium Dei inducias ipsis præbet. His vero caput effarentibus, Dei homines afflitti humiliantur; ut vice versa depresso inimicis Dei, sanctorum religiosorumque virorum capita exaltantur. Quare ex eorum persona alicubi dictum est: *Et nunc exaltavit caput meum super inimicos meos* ¹³.

VERS. 4, 5. *Super populum tuum malignaverunt consilium, et cogitaverunt adversus sanctos tuos.* Dixerunt: *Venite et disperdamus eos de gente, et non memoretur nomen Israel ultra.* Deum obsecrat Prophetia in Spiritu sancto, monens eum, qui talia patitur, populum ejus esse. Sub hæc autem eorum, qui in populo jam olim conspicui fuerunt, sanctorum Dei meminit, supplicans obsecransque, ut ne impiorum scelerorumque in populo, sed sanctorum suorum recordetur: eorumque gratia totam gentem misericordia donet. Aflinia autem impiorum gestis perpetrantes inimici Dei, populum ejus oppugnant, versutia utentes et dolo, ut ipsum dejiciant et a pietate erga Deum avertant. Quocirca dictum est: *Super populum tuum malignaverunt consilium, et cogitaverunt adversus sanctos tuos.* Meditati enim cum sollicitudine quasdam oculitas machinas contra populum Dei instruunt, et sanctis ejus insidias parant, ac, ob unum quem in animo proponunt scopum, aiunt: *Venite et disperdamus eos de gente, et non memoretur nomen Israel ultra.* Inimici itaque Dei populum Dei in hominibus consistere nolunt: quin etiam Israelis nomen delere satagunt. Deus vero post prioris populi ruinam populum sibi semper in terra parans, ex gentibus Ecclesiam constituit, novam auperamque gentem, ex gentibus per totum orbem selectam. Idcirco et

¹³ Psal. xxvi, 6.

Israelis nomen, et omnium religiosorum virorum memoria magis magisque celebratur, et piæ religionis gesta resplendent.

pántων τῶν θεοφιλῶν ἀνδρῶν ἡ μνήμη ἀνυμνεῖται, τά τε τῆς θεοσεβείας κατορθώματα διαλάμπει.

VERS. 6, 8, 9. *Quoniam cogitaverunt unanimiter simul : adversum te testamentum disposuerunt tabernacula Idumæorum, et Ismaelitæ, Moab et Agareni, Gebal et Ammon et Amalec, alienigenæ cum habitantibus Tyrum. Elenim Assur venit cum illis, facti sunt in adjutorium filiis Lot. Diapsalma. Quasi Deum excitans irritansque Propheta in sua pro popule supplicatione ait, adversum te. Non enim contra populum, inquit, sed adversum te, et adversus testamentum tuum inimici populi tui machinantur. Hinc narrat quæ in Assyriorum irruptione contra Judaicum populum gesta sunt. Et hæc vaticinatur, postquam quibus de causis hostibus traditi sint enarraverat. Nam in præcedenti psalmo principes populi coarguebat dicens : Usquequo iudicatis iniquitatem : ac rursum, Nescierunt, neque intellexerunt, in tenebris ambulant. In superiori vero totam gentem accusabat dicens : Et non audivit populus meus vocem meam, et Israel non intendit mihi. Sed etiā in LXXVII facinorum ipsorum longum catalogum texuit. Consequenter igitur quæ diurno post tempore ipsis contigerunt ob allatas causas vaticinatur. Illuc autem variis temporibus obsessi sunt, primum a Babyloniis ; secundo ab Antiocho rege Syriæ ; postremo a Romanis post patratum in Servatorem nostrum seclus. Opportune ex Spiritu præscientia tres illas obsidiones idem propheta prænuntiat : nam in LXXII postremam significat, ut propriis in locis declaravimus ; in LXXVIII, eam quæ sub Antiocho Syro contigit, uti commonstratum est ; in præsenti autem primam meminit, scilicet Assyriorum, quam etiam LXXIX vaticinatus est, vineæ incendium et vastitatem significans. Ex historia igitur edisci potest, quo gentes in unum contra Judaicum populum coactæ sint in prima Assyriorum irruptione, quas præsens prophetia recenset : quæ primos numerat Idumæos, deinde Ismaelitas, tertio Moabitas, quarto Agarenos, hinc Gebalenos et Ammonitas, et Amalecitas. Præter hos autem dicit, Alienigenæ cum habitantibus Tyrum. Pro illo autem, alienigenæ, Aquila et Symmachus, *Phylistæam* ediderunt. Hoc porro nomine appellari solent qui Gazam, Ascalonem et maritimam incolunt. Hi itaque maritimi allophyli cuius habitantibus Tyrum irruerunt, inquit, in populum tuum ; et præter hos omnes Assyrius, quod sane caput in aliorum est, cum iis impetum faciens, illisque commilitonibus usus castra posuit : omnesque prædicti simul facti sunt in adjutorium filiis Lot. Pro quo Aquila, Facti sunt, inquit, brachium filii Lot ; Symmachus vero, Facti sunt commilitones filii Lot. Filii autem Lot erant Ammonitæ et*

A 'Εκκλησίαν, καὶ τὸ καινὸν καὶ νέον ἔθνος, τὸ καὶ ὅλης τῆς οἰκουμένης ἐκ τῆς τῶν ἔθνῶν ἐκλογῆς ἑποτάν. Διὸ μειζόνως καὶ τὸ δυνατὸ τοῦ Ιερατὴ, καὶ τὰ τῆς θεοσεβείας κατορθώματα διαλάμπει.

"Οτι ἐδουλεύσατο ἐν δμοροὶ ἐκτὸ τὸ αἰτό· κατὰ σοῦ διαθῆκε διέθετο τὰ σκηνώματα τῶν Ἰδουμαῖων, καὶ οἱ Ἰσμαηλῖται, Μωάβ καὶ οἱ Ἀγαρητοὶ, Γεβαλ καὶ Ἀμμάων καὶ Ἀμαλῆχ, ἀλλόχυλοι μετὰ τῶν κατοικούντων Τύρον. Καὶ τῷ καὶ Ἀσσούρῳ συμπαρεγένετο μετ' αὐτῶν, ἐπειθῆθοσαν εἰς ἀρτιληφύρ τοῖς υἱοῖς Λώτ. Διάγαγμα. "Ωσπερ διεγείρων καὶ παρεξύνων τὸν Θεὸν δὲ Προφήτης ἐν τῇ Ιεστηρὶᾳ τῇ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ φάσκει τὸ κατὰ σοῦ. Οὐ γάρ κατὰ τοῦ λαοῦ, φησιν, ἀλλὰ κατὰ σοῦ καὶ κατὰ τῆς σῆς διαθῆκης τετόλμηκασιν οἱ τῷ λαοῦ σου πολέμιοι. Εἴδος ἔχης διενέρχεται τὰ ἐν τῇ τῶν Ἀσσυρίων ἐπιθέσει κατὰ Ιουδαίων ἔθνους πραγμένα. Καὶ ταῦτα θεσπίζει προδιελθὼν τὰς αἰτίας, δι' ἣς τοῖς πολεμίοις παρεδόθησαν. Ἐν μὲν γάρ τῷ τῷ τούτου ψαλμῷ τοὺς ἀρχοντας ἀπτήλεγχος τοῦ λαοῦ φῆσας. Ἐως πότε κρίνετε ἀδικιαῖς ; καὶ πάλιν οὐκ ἔγρωσαν, οὐδὲ συνήκαν, ἐν σκότει διαπορεύονται. Ἐν δὲ τῷ ἀνωτέρῳ τὸ πᾶν διεβάλλεν ἔθνος εἰπών. Καὶ οὐκ ἤκουσεν δὲ λαὸς μου τῆς φωνῆς μου, καὶ Ἰοραὴλ οὐ προσέσχε μοι. Ἄλλα καὶ τῷ οὖτις μακρὸν κατάλογον τῶν παρανομημάτων αὐτὸν διεξῆλθεν. Ἀκολούθως οὖν τὰ συμβεδηκότα αὐτῷ; μακροὶς ὑστερον χρόνοις διὰ τὰς προλεχθείσας αἰτίας προφητεύει. Καὶ ἐκεῖ κατὰ διαφόρους χρόνους πεπλιόρχηγναι πρότερον μὲν ὑπὸ Βασιλείων, δεύτερον δὲ ὑπὸ Ἀντιόχου τοῦ τῆς Συρίας βασιλέως, γε τὸ πάντων ὑστερον ὑπὸ Ρωμαίων μετὰ τὴν κατὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν τόλμαν. Εἰκότως τῇ προγνώσει τοῦ Πνεύματος τὰς τρεῖς ταύτας δὲ αὐτὸς προφῆτης προαναφωνεῖ πολιορκίας. ἐν μὲν τῷ οὐρανῷ σημάτων, ὡς κατὰ τοὺς οἰκείους τόπους παρεστήκαμεν. ἐν δὲ τῷ οῃ τὴν ἐπὶ Ἀντιόχου τοῦ Σύρου, καθὼς ἀποδέδεικται. ἐν δὲ τῷ μετὰ κείρας τῆς πρώτης μέμνηται, λέγω δὲ τῆς Ἀσσυρίων, ἣ καὶ δὲ οὐθὲν ἐθέσπισε, τὸν ἐμπρησμὸν τοῦ ἀμπελῶνος καὶ τὴν ἐρημιάν αὐτοῦ σημήνας. Ἐστι δὲ οὖν καὶ ἀπὸ τῆς Ιστορίας μαθεῖν, δια κατὰ τὸ αὐτὸς συνῆλθον ἔθνη κατὰ τοῦ Ιουδαίων λαοῦ ἐν τῇ πρώτῃ τῶν Ἀσσυρίων ἐπιθέσει, διὰ τὴν ἡ μετὰ κείρας καταριθμέται προφητεῖα πρώτους Ἰδουμαίους ὀνομάζουσα, εἰς Ἰσμαηλῖτας, καὶ τρίτους Μωαβίτας, καὶ τετάρτους Ἀγαρηνούς, εἰτα Γεβαληνούς, καὶ Ἀμμανίτας, καὶ Ἀμαλῆχίτας. Καὶ ἐπὶ τούτοις, Ἀλλόχυλοι, φησι, μετὰ τῶν κατοικούντων Τύρον ἐπέθεντο, φησι, κατὰ τοῦ λαοῦ σου. καὶ ἐπὶ πάσιν δὲ Ἀσσυρίος, τὸ δὴ κεφάλαιον τῶν κακῶν, σὺν τούτοις ὀρμάμενος,

καὶ τούτοις συμμάχοις χρώμενος, τὴν παράταξιν ἀδιπλήσατο· διοῦ τε πάντες οἱ προλεχθέντες ἐγένησαν εἰς ἀττίλληγες τοῖς νοῖς Λώτ. Ἀνδ' οὐδὲ μὲν Ἀκύλας, Ἐγέρορτο, φησί, θραχίων τοῖς νοῖς Λώτ· ὁ δὲ Σύμμαχος, Ἐγέρορτο σύμμαχοι τοῖς νοῖς Λώτ. Τιοὶ δὲ Λώτ ἡσαν Ἀμμανῖται καὶ Μωάδιται· δύο γάρ οὗτοι γεγόνασιν νιὸν τοῦ Λώτ, Μωάδ καὶ Ἀμμών. Ταῦτα δὲ διτοι μηδὲ διλλοτε ἐπληροῦντο ἢ κατὰ τοὺς Ἀσσυρίων χρόνους, σαφῶς ἡ ἱστορία παρίστησι. Τὸ τηνικαῦτα γάρ πάντα τὰ ἐκ γειτόνων ήθην διαφθορούμενα τῇ Ἱερουσαλήμ καὶ τῷ ἐν αὐτῇ γεγραμμένῳ (1) ναῷ τοῦ Θεοῦ, διψῶντά τε τὴν ἀπίστειαν τοῦ παντὸς Ἰουδαίων Εθνους; διοῦ οὖν ἐπέθεντο κατ' αὐτῶν τῇ τῶν Βαβυλωνίων δυναστείᾳ συμμαχήσαντα. Τότε μὲν οὖν πολλὰ συνῆκτο κατ' αὐτῶν τὰ τοῖς Ἀσσυρίοις συμμαχοῦντα ἔθνη. Οὔτε δὲ κατὰ Ἀντιόχου, οὔτε κατὰ τὴν ὑστάτην πολιορκίαν, τὰ προκατηριθμημένα ἔθνη φαίνεται συμμαχήσαντα Ἀρματοῖς, ὅπηγίκα τὸν πρὸς Ἰουδαίους συνεστήσαντο πόλεμον.

Pοιησορ αὐτοῖς ὡς τῇ Μαδιάρ καὶ τῷ Σισάρᾳ, ὡς τῷ Ἰαδίμῳ ἢ τῷ χαιμάρρῳ Κιούώρ. Ἐξαλοθρεύθησαν ἐν Ἀσρδώρ, ἐγένηθησαν ὡσεὶ κόπρος τῇ τῇ. Θού τοὺς ἀρχοντας αὐτῶν ὡς τὸν Ὀρῆβ καὶ Ζῆβ καὶ Ζεβέδ καὶ Σαλμωνᾶ. Τοιαῦτα θεσπίζει γενέσθαι τοῖς προλεχθέσιν ἔθνεσιν ὁ Προφήτης, ὅποια τῇ Μαδιάρῳ καὶ τῷ Σισάρᾳ, καὶ τῷ Ἰαδίμῳ ἐν τῷ χαιμάρρῳ Κιούών συνέθη ποτέ· οἵτινες διοῦ πάντες ἐξωλοθρεύθησαν ἐν Ἀσρδώρῳ, καὶ ἐγένηθησαν ὡσεὶ κόπρος τῇ γῇ. Ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀρχοντας τῶν προλεχθέντων ἔθνῶν τοιαῦτα ποθεν ἀξιοί, ὅποια πεπόνθασιν Ὀρῆβ καὶ Ζῆβ καὶ Ζεβέδ καὶ Σαλμωνᾶς. Τούτων δὲ πάντων τὴν ἱστορίαν εὑρίσσεις ἐν τῇ βιβλίῳ φερομένην τῶν Κριτῶν ἔνθα καὶ ὁ Σισάρα καὶ ὁ Ἰαδίς, καὶ οἱ λοιποὶ κατωνομασμένοι, ὅπότε καὶ τίνα κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ ἐμηχανήσαντο, καὶ διόπια πεπόνθασιν, ἡ Γραφὴ παρίστησιν. Ἐφ' ἣν ἀναπέμψωμεν τὸν βουλόμενον τὰ κατὰ αὐτῶν εἰδένει, διὰ τὸ μακροτέραν εἶναι τὴν περὶ αὐτῶν διηγησιν. Τὰ αὐτὰ σὺν ἐκείνοις καὶ τούτους ἔχετεύει παθεν, διότι διοιώς ἐκείνοις καὶ οὗτοι εἰρήκασι, Κληρορογήσωμεν ἐστοῖς τὸ ἀγιαστήριον τοῦ Θεοῦ. Ἐλεγον δὲ ταῦτα καὶ οἱ περὶ τὸν Σισάρα, καὶ Ἰαδίς, οἱ τε λοιποί, οὓς ὁ λόγος κατὰ λέξιν (2), περὶ τῆς σκηνῆς καὶ τῆς καθητοῦ τοῦ Θεοῦ. Τὸ γάρ ἀγιαστήριον τοῦ Θεοῦ ταῦτα ἦν, μήπω τῆς Ἱερουσαλήμ συνεστώσης. Ἐπηγένετο δὲ ταῦτα ὁ Προφήτης κατὰ τῶν δεδηλωμένων· εἰτ' οὐκ εἰς μαρχόν ἐπληροῦντο τὰ τῆς εὐχῆς. Αὐτίκα γοῦν παραχῆμα τῇ κατὰ τῶν Ἰουδαίων πολιορκίᾳ καὶ ἡ Ἀσσυρίων κατελύθη δυναστεία διαρκέσσα χρόνοις· καὶ μέχρι τούτου συστάσα μέχρις οὐ τοιαῦτα τετολμήκασι κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ. Μετ' οὐ πολὺ γοῦν Κύρος, τῆς Περσῶν βασιλεῖς κρατήσας, καταλύει τὴν Ἀσσυρίων ἀρχήν. Καὶ τὰ λοιπὰ δὲ κατὰ μέρος ὄνομασμένα ἔθνη τοιαῦτα πέπονθεν, ὅποια δὲ λόγος προέφησεν· ὥστ' εἰχότως ἀν τινα φῆσαι, μή κατεύχεσθαι τὸν Προφήτην ἐν τούτοις τῶν δηλουμέγνων, προφητεύειν δὲ αὐτοῖς τὰ ἐσόμενα, κατά τινα συνήθειαν τῆς Γραφῆς προστακτικῷ τρόπῳ ἀντὶ προσγορευτικοῦ κεχρημάτων· ὥσθ' ἡμᾶς ἔξακούσιν τὸ,

(1) Γρ. ἐγγερμένῳ.

AMoabitæ: nam hi duo filii Lot fuere, Moab et Ammon. Hæc porro non alio quam Assyriorum tempore gesta fuisse aperte narrat historia. Illo quippe ævo omnes finitimi populi Hierosolymæ et ei, quod in Scriptura fertur, templo Dei istic posito invidentes, perniciemque totius Judaicæ gentis sitientes, una irruerunt contra illos, Babyloniorum potentia et commilitio adscripti. Tunc multæ adversus eos gentes Assyriis auxiliantes coactæ sunt. At neque Antiocho neque Romanis, in postrema obsidione, gentes prius enumeratae, in bello contra Judæos initio, opem tulisse videntur.

λειταντοῦ παντὸς Ἰουδαίων Εθνους; διοῦ οὖν ἐπέθεντο κατ' αὐτῶν τῇ τῶν Βαβυλωνίων δυναστείᾳ συμμαχήσαντα. Τότε μὲν οὖν πολλὰ συνῆκτο κατ' αὐτῶν τὰ τοῖς Ἀσσυρίοις συμμαχοῦντα ἔθνη. Οὔτε δὲ κατὰ Ἀντιόχου, οὔτε κατὰ τὴν ὑστάτην πολιορκίαν, τὰ προκατηριθμημένα ἔθνη φαίνεται συμμαχήσαντα Ἀρματοῖς, ὅπηγίκα τὸν πρὸς Ἰουδαίους συνεστήσαντο πόλεμον.

BVERS. 10-12. *Fac illis sicut Madian et Sisara, sicut Jabin in torrente Cison. Disperierunt in Aendor, facti sunt ut sterlus terræ. Pone principes eorum sicut Oreb et Zeb et Zebee et Salmona.* Eadem memoratis gentibus futura vaticinatur Propheta, quæ olim Madian, Sisara, et Jabin in torrente Cison contigerunt: qui omnes disperierunt in Aendor, et facti sunt ut sterlus terræ. Ad hæc etiam principes prædictorū populorum eadem perpeti rogat, quæ Oreb et Zeb et Zebee et Salmonas. Horum porro omnium historiam reperias in libro Judicum, ubi quæ Sisara et Jabin atque alii, qui supra recensentur, contra Israelem moliti sunt, et quæ iidem sunt perpessi, Scriptura enarrat¹⁵. Eo autem mittemus, si quem ea ediscere libeat quæ ad ipsos attinent: nam æquo prolixior eorum enarratio foret. — VERS. 13. Eadem porro quæ illi, istos etiam perpeti rogat, quia eodem et isti modo dixerunt, *Hæreditate possideamus sanctuarium Dei.* Illa vero dicebant Sisara, Jabin, et reliqui nominatim recensiti, de tabernaculo et de arca Dei: hæc quippe erant sanctuarium Dei, cum nondum Jerusalem consideret. Hæc porro Propheta precatus est adversus eos qui superius indicati sunt: nec diu postea precatio est effectum consecuta. Nam secundum illam Judæorum obsidionem, Assyriorum imperium derepente solutum est, postquam diuturno ævo stetisset; et quidem usque ad illud tempus, quo talia contra Hierosolymam aggredi ausi sunt. Non diu itaque postea Cyrus, cum Persarum regnum occupasset, Assyriorum imperium everlit. Reliquæ vero singulatim recensitæ gentes ea sunt perpessæ, quæ hoc sermone prænuntiantur; illa ut et re quispiam dixerit, Prophetam memoratis gentibus non imprecari mala, sed futura vaticinari, ac pro assueto Scripturæ more, imperantis modum, loco prænuntiantis, usurpare; adeo ut isthæc,

C*Fac illis, nos sic intelligamus, Facies illis sicut Madian et Sisara.* Hæc porro de Assyriorum, aliarumque hic recensitarum gentium excidio præ-

(2) Deesse videtur verbum, forte δυομάζει. Edīt.

nuntiantur. Neque tamen de iis qui post Salvatoris nostri adventum postremam Hierosolymorum obsidionem fecerunt, similia feruntur. Quare nihil tale Romani post illatam genti cladem perpessi sunt. λαυρχίαν μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν παρουσίαν κατειργασμένων τοιαῦτά τινα ἐφέρετο. Διὸ οὐδὲν Ρωμαῖοι τοιοῦτον πεπόνθασι μετὰ τὴν κατὰ τοῦ ἔθνους ἐπιχείρησιν.

VERS. 14. *Deus meus, pone illos ut rotam, et sicut stipulam ante faciem venti. Non intempestive Propheta, imo potius in eo Spiritus sanctus, Deum ut sibi proprium in hujusmodi narratione memorat dicens, Deus meus: neque enim ait, Deus noster; sed, Deus meus; quasi vel unus tantum, vel admodum pauci tempore Assyriorum obsidionis Deo digni relicti fuerint. Nam cum populus omnis la-peus et poccatorum causa obsidentibus traditus esset, non communiter Deum compellat; sed ex propria persona sic insert: Deus meus, pone illos ut rotam. Ea autem rotæ natura est, ut volubilis sit, nec eodem in loco consistat. Talia vero tota atheorum vita est, quæ certum ad tempus in sublime evecta, deinde instar rotæ in contrarium vertitur. Primum itaque, Pone illos ut rotam, inquit; deinde, (VERS. 15) sicut stipulam ante faciem venti, et, sicut ignis qui comburet sylvam; sub hac, sicut flamma quæ comburet montes. Ipsos namque adversum seipso insurrectos, ac sibi ipsiis admissorum scelerum supplicium illatuos vaticinatur his verbis: Pone illos. Huic autem dicto, sicut stipulam ante faciem venti, istuc alibi prolatum adjicias: Non sic impii, non sic; sed tanquam pulvis quem projicit ventus a facie terræ¹⁶: Illud autem, sicut ignis qui comburet sylvam, declarat ipsos ignem, eosdemque sylvam esse; ita ut ipsi a seipsis comburendi sint, secundum illud, Incedite ad lucem ignis vestri, et ad flammatum quæ succenditis¹⁷. Illud vero, (VERS. 16) sicut flamma quæ comburet montes, nequitiae eorum magnitudinem effert, ac denuntiat quomodo flamma ipsorum, elationem et superbiam eorum, montium instar erectam, combustura sit. Subsequitur deinde: — VERS. 17. Ita persequeris illos: alibi quoque dictum est, Ignis et sulphur et spiritus procellarum pars calicis eorum¹⁸. His porro declaratur, procellam iramque Dei non animi motum in Deo esse; sed ejus providentiam, qua curat, eos contra seipso insurgentem sibi facinorum poenas infligere. Hæc omnia accidere precatur, sive potius prænuntiat adversus inimicos Dei eventura; ut vel hic saltem aliquando juventur. Siquidem summa est utilitas, nosse Deum, et ad inquisitionem nominis ejus venire, quod ipsiis accessurum esse post prædicta docet his verbis: — VERS. 18, 19. Et querent nomen tuum, Domine. Erubescant et conturbentur in seculum seculi, et confundantur et pereant. Et cognoscant quia nomen tibi Dominus: tu solus Altissimus in omni terra. Inimicorum Dei mortem duobus futuram modis vaticinatur: alio quidem quo illis spem bonam ascri-*

A Ποιησορ αὐτοῖς, ἀντὶ τοῦ, Ποιήσεις ὡς τῇ Μαδάμ καὶ τῷ Σισάρῳ. Ταῦτα δὲ περὶ τοῦ τέλους τῶν Ἀσυρίων καὶ τῶν σὺν αὐτοῖς καταλεχθέντων ἦντα προφητεύεται. Οὐ μήτε καὶ περὶ τῶν τὴν ὑστάτην πλευρᾶν μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν παρουσίαν κατειργασμένων τοιαῦτά τινα ἐφέρετο. Διὸ οὐδὲν Ρωμαῖοι τοιοῦτον πεπόνθασι μετὰ τὴν κατὰ τοῦ ἔθνους ἐπιχείρησιν.

Ο Θεὸς μου, θῶσ αὐτοῖς ὡς τροχόδ., ὡς καλά-
μην κατὰ χρόσων ἀνέμου. Οὐκ ἀκαίρως ὁ Προ-
φῆτης, μᾶλλον δὲ τὸ ἐν αὐτῷ ἄγιον Πνεῦμα, ιδιοκει-
ται τὸν Θεὸν ἐν τῇ προκειμένῃ Ιστορίᾳ φάσκον, ὁ Θεὸς μου· οὐ γάρ, ὁ Θεὸς ἡμῶν, φησιν, ἀλλ' ὁ Θεὸς μου, ὡς ἂν ἐνός που καὶ σπανίου περιλειμμάνου
κατὰ τὸν δηλωθέντα καιρὸν τῆς τῶν Ἀσυρίων πο-
λευρχίας, ἀξίου τοῦ Θεοῦ. Ήτο γάρ τοῦ λαοῦ παντὸς
B ἐκπεσόντος, καὶ διὰ τὰς ἀμαρτίας τοῖς πολιορκηταῖς παραδοθέντος, οὐ καινοποιεῖ τὴν ἐπίκλησιν· ἐξ οἰκείου δὲ μάνου προσώπου ἐπάγει λέγον· Ο Θεὸς μου, θῶσ αὐτοῖς ὡς τροχόδ. Τροχοῦ δὲ φύσις στρεπτῆ καὶ οὐχ ἐστῶσα ἐν ταῦτῃ. Τοιοῦτος δὲ πᾶς ὁ τῶν ἀλλανθίων βίος, καιρῷ μὲν εἰς ὕψος ἐπαιρόμενος, εἰτα στροφὴν παιούμενος τὴν ἐπὶ τούναντον, τροχῷ παραπλησίως. Πρῶτον τοινυν, Θῶσ αὐτοῖς ὡς τροχόδ., φησιν· εἴτε,
C ὡς καλάμην κατὰ χρόσων ἀνέμου· καὶ, ὡσεὶ χῦρ., διαφράξει δρυμόν· καὶ ἐπὶ τούτους, ὡσεὶ φλόξ., ἢ κατακαύσει δρη. Αὐτοὺς γάρ κατὰ εἰς τὰς τιμωρίας ὃν τεταμένης ποσχεῖν διὰ τούτων θεσπίζει εἰπών· Θῶσ αὐτούς. Παραβήσεις δὲ τῷ, ὡς καλάμην κατὰ χρό-
σων ἀνέμου, τὸ ἐπέροις λελεγμένον· Οὐχ οὐ-
τῶς οἱ ἀσεβεῖς, οὐχ οὐτως ἀλλ' ὡς χρῦν, δι-
ἐπολπεῖται στρεμμος ἀπὸ προσώπου τῆς τῆς. Τὸ δὲ,
D ὡσεὶ χῦρ., διαφράξει δρυμόν, παρίστησιν αὐτούς,
εἶναι τὸ πῦρ, καὶ αὐτούς εἶναι τὸν δρυμόν· ὥστε εἰ-
τούς υφ' ἐκατῶν φλεγθῆσθαι κατὰ τὸ φάσκον λί-
γιον· Πορεύεσθε τῷ φωτὶ τοῦ χυρὸς ὑμῶν, καὶ τῇ φωτορῇ ἢ ἐξεκαύσατε. Τὸ δὲ, ὡσεὶ φλόξ. ἢ κατακαύσει δρη,
δείκνυσι τῆς αὐτῶν κακίας τὸ μέγεθος, καὶ ἡ αὐτῶν φλόξ τὰ ἐπάρματα αὐτῶν καὶ τὰ ὑψώματα,
ῶσπερ τινὰ δρη, κατακαύσει. Επιλέγει δὲ τούτους· Οὐτε καταδώκεις αὐτούς. Καὶ ἐν ἐπέροις δὲ με-
λεκται· Πῦρ καὶ θεῖον καὶ κτεῖνα καταγίδος, ἢ μερὶς τοῦ ποτηρίου αἰτῶν. Ἐδίδαξε δὲ διὰ τούτων
δὲ λόγος, διτι ἢ καταγίδος καὶ ἡ δρη τοῦ Θεοῦ οὐ τάπη-
τυγχάνει τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἡ τοιάδε τις ἐπίστημις, δι-
τοις αὐτούς καθ' ἐκατῶν ἐπαναστάντας ἢ ἐκατῶν λα-
βεῖν ὃν ἐδραπαν τὴν τιμωρίαν συνέβανε. Ταῦτα δὲ πάντα ἰκετεύει, ἢ καὶ μᾶλλον θεσπίζει κατὰ τὸν
τροχόδ. τοῦ Θεοῦ ἐσεσθαι· ἵνα καὶ οὕτω ποτὲ ὀφε-
ληθέλειν. Εἰ δη ὥφελαια μεγίστη τυγχάνει τὸ γάνη-
τὸν Θεὸν, καὶ ἐπὶ ζήτησιν τοῦ δύσματος αὐτοῦ ἐλθεῖν,
διπερ ἐσεσθαι περὶ αὐτῶν μετὰ τὰ προλεχθέντα δι-
δάσκει λέγων· Καὶ ζητήσουσι τὸ δρομόν σου, Κύ-
ριε. Αἰσχυνθήσωσαν καὶ ταραχθήσωσαν εἰς τὸν
αἰώνα τοῦ αἰώνος, καὶ ἀτραχήτωσαν καὶ αὐτὸς
λεσθωσαν. Καὶ γνώτωσαν, διτι θρομά σοι Κύριος.
σὺ μόνος ὑψιστος ἐστι κάστα τὴν γῆν. Τοις τοῦ
τροχόδ. τοῦ Θεοῦ τελευτῆς δύο τρόπους ἐσεσθαι

¹⁶ Psal. 1, 4. ¹⁷ Isa. lxi, 11. ¹⁸ Psal. x, 7.

θεσπίζει· ἔνα μὲν καθ' ὅν χρηστὰς αὐτοῖς ἐλπίδας Α ἐπιγράφει· εἰ δὴ ἀγαθὸν ἡ γνῶσις τοῦ Θεοῦ, καὶ τῇ τοῦ δύναματος αὐτοῦ κατάληψις, καὶ τὸ παιδευθῆναι τοὺς πρότερον μὴ εἰδότας τὸν Θεόν, ὡς ἄρα αὐτὸς εἶη μόνος ὑψιστος ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν· τοὺς γάρ ταῦτα διμολογοῦντας, λήθην μὲν πεποιῆσθαι τῆς προτέρας ἔκπτων πολυθέου πλάνης, εἰκὼν ἀποθέσθαι τε τὴν ματαίαν καὶ ἀπατηλὴν περὶ θεῶν φευδολογίαν· τὸν δὲ ἔπειρον τρόπον, καθ' ὅν αἰσχύνην καὶ ταραχὴν καὶ ἐντροπὴν, καὶ ἐπὶ πᾶσι τούτοις ἀπώλειαν προσαγορεύει τοῖς τούτων ἀξίοις. Τοῖς μὲν γάρ ἐκ τῆς θεας ἐπιστροφῆς μεταβάλλουσιν ἐπὶ τὸ κρείττον τὴν θείαν γνῶσιν παρέσεσθαι διδάσκει· τοῖς δὲ τῇ ἔκπτωτῷ ἐγκαταγηρῶσι κακίᾳ τὸν διλεθρὸν καὶ τὴν ἀπώλειαν ἀπειλεῖ. Διὸ περὶ μὲν τῶν χειρόνων λέλεκται· Αλ σχυρθήτωσαν καὶ ταραχθήτωσαν εἰς τὸν αἰώνα τοῦ αἰώνος, καὶ διτραπήτωσαν καὶ διπολέσθωσαν· Περὶ δὲ τῶν ἐπὶ τὸ κρείττον μεταβληθῆσμένων τὸν, Καὶ γνώτωσαν, διτὶ τὸ δρομικὸν οὐρανὸν, σὺν μόρος ὑψιστος ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. Δύναται δὲ καὶ περὶ τῶν αὐτῶν τὰ πάντα λέγεσθαι, ὡς τῶν ἐχθρῶν τοῦ Θεοῦ, καθ' ὅν πεισονται καρδῖν τὰ προκαταλεχθέντα, ἐντραπηθομένων καὶ αἰσχυνθομένων, καὶ ἀπώλειᾳ παραδοθομένων, καὶ τότε αὐτῇ πείρᾳ γνωσομένων καὶ διμολογησόντων ἔνα εἶναι καὶ μόνον Θεόν τὸν ὑψιστον καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν, τὸν καὶ δικαίη κρίσει μετελθόντα αὐτοὺς τῶν τετολμημένων αὐτοῖς χάριν.

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ, ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΛΗΝΩΝ, ΤΟΙΣ ΓΙΟΙΣ ΚΟΡΕ, ΨΑΛΜΟΣ. ΗΓ.

Ὄς ἀπαγητὰ τὰ σκηνώματά σου, Κύριε τῶν δυνάμεων. Διαλελοιπότων τῶν ἐπιγεγραμμένων ψαλμῶν τοῦ Ἀσάφ, ὃν πρώτος μὲν ὁ οὐρανὸς, τελευταῖος ὁ β' καὶ π', ἐπειταὶ δὲ παρὸν πγ', τοῖς υἱοῖς Κορέ ἐπιγεγραμμένος, περὶ ὃν ἐν τοῖς προτεχνολογουμένοις τὰ δέξαντα διειλήφαμεν. Ἐπιτηρήσαι δὲ ἀναγκαῖον, ὡς οἱ πάντες τοῦ Ἀσάφ δώδεκα τυγχάνουσι τὸν ἀριθμὸν ψαλμῶν· Ισάριθμοι δὲ τούτοις εἰσὶ καὶ οἱ ἐπιτεγραμμένοι τῶν υἱῶν Κορέ. Ἀλλὰ τῶν υἱῶν Κορέ δύτιν μὲν ἡσαν ἕξῆς συνημμένοι οἱ ἀπὸ τοῦ μα' ψαλμοῦ· οἱ δὲ λείποντες τέσσαρες ἐνταῦθα πρόσκεινται, ἀρχόμενοι μὲν ἀπὸ τοῦ πγ', ἐφεξῆς δὲ κείμενοι τῶν ἐπιγεγραμμένων τοῦ Ἀσάφ. Ὁσαύτως δὲ καὶ οἱ τοῦ Ἀσάφ ια' μέν εἰσι συνημμένοι, οἱ ἀπὸ οὐρανοῦ καὶ ἐπὶ τὸν πρῶτον. Οἱ δὲ ιεροὶ ἕξῆς κατατέαται τοῖς πρώτοις δύτιν τῶν υἱῶν Κορέ, ὥστε πρῶτοι δύτιδεσσις γενομένης διὰ τὰς ἐν ταῖς παρὰ ἔχατέροις προφητείαις ἐπικοινωνούσας ἀλλήλαις θεωρίσις. Ἡσαν μὲν οὖν οἱ πρώτοι τῶν υἱῶν Κορέ δύτιν τὸν ἀριθμὸν, οἱ πάντες ἀπὸ τοῦ μα' ἀρχόμενοι, καὶ λήγοντες εἰς τὸν μη'. Περιέχον δὲ, ὥστε προφασίαν εἰπεῖν, ἐπὶ τῷ ἐκ περιτομῆς λαῷ κλαυθυμὸν καὶ θρήνον καὶ δύσρυμδον, Χριστοῦ τε παρουσίαν καὶ κλήσιν ἐθνῶν. Ἀλλὰ τῶν μὲν εἰρημένων δύτιν τοιαύτη τις ἦν ἡ ὑπόθεσις· τῶν δὲ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐπιγεγραμμένων καὶ αὐτῶν υἱῶν Κορέ τεσσάρων δύτων, οἱ μὲν ὑστεροὶ δύο γένεσιν καὶ θάνατον αὐτοῦ περιειλήφασιν, ὥστε πεπίηδες ταμιευσαμένου τοῦ Λόγου ἐπὶ τέλει πάντων τὰς περὶ

PATROL. GR. XXIII.

bit; siquidem bona res est cum Dei cognitio, tum nominis ejus comprehensio; itidemque bonum est eos, qui prius Deum non norant, edoceri ipsum solum esse altissimum super omnem terram; eos quippe, qui talia proficiuntur, verisimile est jam multiplicium deorum errorem oblivioni mandasse, ac vanam fallacemque falsorum deorum doctrinam abjecisse: alio item modo, turpitudinem, perturbationem, et confusione, ac præter haec omnia perniciem prædicti iis qui eorum digni sunt. Etenim iis qui ex divinitus immissa conversione sese ad meliorem frugem receperint, divinam adfore cognitionem denuntiat; iis vero qui in nequitia sua consenserint, exitium ac perniciem interinimat. Quamobrem de pejoribus quidem illis dictum est, Erubescant et conturbentur in sæculum sæculi, et confundantur et pereant; de iis vero qui ad meliorem se vitam recepturi sunt, illud profertur, Et cognoscant quia nomen tibi Dominus, tu solus altissimus in omni terra. Possunt etiam de iisdem haec omnia dici; quasi videlicet inimici Dei, quo tempore illa superioris memorata perferent, confusione atque rubore replendi, ac pernicie tradendi sint, ipsa experientia cognituri ac confessuri unum solumque Deum esse altissimum in omni terra, qui ipsos justo iudicio ac facinorum suorum causa invadit.

1. IN FINEM, PRO TORCULARIBUS, FILIUS CORE PSALMUS. LXXXIII.

VERS. 2. *Quam dilecta tabernacula tua, Domine vir tutum!* Postquam defecere psalmi Asaph inscripti, quorum primus lxxxiii, postremus vero lxxxii erat, jam sequitur lxxxiii, filius Core inscriptus, de quibus in disputatis superioris sententiam aperulimus nostram. E reautem fuerit observare omnes Asaphi psalmos duodecim numero esse; totidemque qui filiorum Core inscripti sunt. Verum filiorum Core octo psalmi conjunctim positi sunt, a xli videlicet orsi: reliqui vero quatuor hic sunt constituti, incipientes ab lxxxiii ac post eos, qui Asaphi inscripti sunt, consequenter positi. Pariterque ex Asaphi psalmis, undecim consequenter positi sunt, a lxxii nempe D ad lxxxiii. Duodecim vero octo priores filiorum Core psalmos subsequitur; ita ut ceu mutua quædam pensatio fiat ob prophetias quæ in utrisque communem speculandi morem servant. Erant itaque priores illi filiorum Core psalmi octo numero, qui omnes a xli initium ducunt, et in xlvi desinunt. Ii vero, ut compendio dicam, de populo ex circumcisione fletum ac planctum, Christi adventum, atque vocationem gentium, commemorant. Hoc sane est illorum octo psalmorum argumentum. Ex hisce vero, de quibus nunc agitur, filiorum Core psalmis quatuor numero, duo postremi ortum et mortem Servatoris complectuntur: ac si videlicet Scriptura omnium vaticinia in fine exponere opportune sibi reservari. Multa autem de ejus ortu in

32

LXXXVI obscure subindicantur; at multo plura et profundiora de morte ejus quam pro hominibus sustinuit, qui postremus *filiorum Core* inscribitur, neimpe **LXXXVII** complectitur. Duo autem qui in his primum locum occupant, scilicet hic quem tractamus et subsequens, ejus ad homines adventum, et præclara quæ hic editurus erat gesta valicinantur. Illic porro inscribitur, *In finem, pro torcularibus.* Cumque tres sint qui hoc titulo inscribuntur: hic ex eorum numero *pro torcularibus* similiter inscriptus est; itidemque **VIII** et **LXXX**. Verum ex iis duo nuncupantur psalmi, nimirum **VIII** et **præsens.** Quare præsentia bona denuntiant. **LXXX** vero *Pro torcularibus* quidem inscriptus est, sed non *psalmus*, quia contra Israelem tristia quædam complectitur. Hi porro tres *Pro torcularibus* inscripti, ad tres personas pertinent; octavus nempe ad Davidem, **LXXX** ad Asaphum, hic vero quem tractamus ad filios Core. Atque pariter iidem tres inscribuntur *in finem*, idque, ut arbitror, ob prophetias quas esserunt, quæ in fine temporum et in consummatione sæculi complectæ sunt.

Olim quidem cum una esset vinea de qua dictum est, *Nam vinea Domini Sabaoth, domus Israel est*¹⁹; unum ceu torcular in illa erat, cuius meminit Isaïas ex persona Domini, dicens: *Ei ædificavi turrim, et protorcular fodii in ea*²⁰. Per turrim vero, Hierosolymitanum fortasse templum significat, per protorcular autem, altare in templo situm: quod sane merito non torcular, sed protorcular vocavit, quia spiritualibus corporalia præbant, et Novum Testamentum a Veteri præceditur, quod symbola imaginesque veritatis apud Judæos conservabat: ideo altare ipsorum non torcular, sed protorcular vocabatur. At cum una esset vinea, unum erat torcular, unius templi altare. Tres porro psalmi de quibus jam sermo, non unum, sed plura torcularia memorant, queis indicantur ecclesiæ Servatoris nostri totum per orbem constitutæ. In præsenti vero, statim dicitur in titulo, *Pro torcularibus*: mox subsumitur: *Quam dilecta tabernacula tua, Domine virtutum!* quibus pene declaratur quænam illa præmissa tabernacula fuerint. Palam quippe dicitur esse tabernacula Domini, videlicet ecclesiæ ejus, quas in sequentibus clarius his verbis commemorat: — **VERS. 3.** *Concupiscit et deficit anima mea in atria Domini. Sub hæc rursus ait: Altaria tua, Domine virtutum.* Ac perpendas, quæso, annon pari, atque in titulo qui *Pro torcularibus* scribitur, oratione tabernacula pluraliter exprimantur, itidemque atria et altaria; ita ut non jam antiquum illud unum tabernaculum Jerosolymis situm, non unum ibidem positum altare, non unum atrium eodem consitens loco; sed universa per orbem altaria, tabernacula et atria hic Scriptura significet. Alii quidem, ait, alia diligunt et magni faciunt; mihi vero, Do-

A toūtōn προφῆταις ἐκφῆναι. Πολὺς γοῦν ἦν δὲ περὶ τῆς γενέσεως αὐτοῦ λόγος, ἦν ἐν τῷ πτ̄ φαλμῷ ἐπιχειρουμένως ἥντες· καὶ ἐπιπλείων καὶ βαθύτερος δὲ περὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, δην ὑπὲρ ἀνθρώπων ἀνδέξατο, δεῖ ενὶ τῶν πάντων ἐπιγεγραμμένων νιῶν Κορὲ τελευταῖς· λέγω δὲ τῷ πτ̄ περιεληπταῖ. Οἱ δὲ τούτων ἡγούμενοι δύο φαλμοί, δὲ μετὰ χειρας καὶ ἔξις αὐτῷ, τὴν εἰς ἀνθρώπους αὐτοῦ παρουσίαν γε τὰ ἐπὶ ταύτῃ κατορθώματα θεσπίζουσιν. Οἱ γε μὴ προκείμενος ἐπιγέγραπται, εἰς τὸ τέλος, ὑπὲρ τῶν ἡηρῶν. Τριῶν δὲ δητῶν τῶν τὴν τοιαύτην ἐπιγραφὴν ἔχοντων, εἰς μὲν οὗτος τυγχάνει· δομοῖς δὲ ἐπιγέγραπται καὶ δὲ τ', καὶ πάλιν δὲ π. Ἀλλὰ τούτων μὲν δύο ὠνόμασθησαν φαλμοί, δὲ τῇ καὶ δὲ παρόν. Διὸ χρηστῶν παρόντων ἀπαγγελίας περιέχουσιν. Οἱ δὲ πήδην μὲν Υπέρ τῶν ἡηρῶν, οὐ μήν καὶ φαλμὸς, διὰ τὸ σκυθρωπά τινα περιέχειν κατὰ τοῦ Ἱερατῆ. Τρεῖς δὲ δητες οἱ Υπέρ τῶν ἡηρῶν, τρισὶν ἀνάκτεναι προσώποις· δὲ μὲν τῇ τῷ Δαυΐδ, δὲ πτ̄ τῷ Ἀσαφ, δὲ μετὰ χειράς τοῖς νιῶις Κορέ. Καὶ συμφώνως γε οἱ τρεῖς ἐπιγράφονται εἰς τὸ τέλος, ὡς οἶμαι, διὰ τὰς ἐν αὐτοῖς προφητεῖας, εἰς τὸ τέλος τῶν καιρῶν, καὶ ἐπὶ συντελεῖ τοῦ αἰώνος ἐπιτελεσθεῖσας.

Πάλαι μὲν οὖν, ὡς ἀνὴν ὑπάρχοντος ἀμπελῶνος, περὶ οὐ εἴρητο, Οἱ γάρ ἀμπελῶν Κυρίου Σιδανὸς οὐκος τοῦ Ἱερατῆ ἐστι· μία ὁστερὴ ληνὸς ἦν αὐτῷ, ἣς μέμνηται δὲ Ἡσαΐας ἐκ προσώπου τοῦ Κυρίου λέγων· Καὶ φωκόδημησα πύργον, καὶ προλίτριον ὅρυξα ἐν αὐτῷ. Ἐσήμαινε δὲ ὅρα, διὰ μὲν τοῦ πύργου τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις νεών, διὰ δὲ τοῦ προληγούντος τὸ πρὸς τῷ ναῷ θυσιαστήριον, διόπερ οὐ ληνὸν, ἀλλὰ προλήγοντος ὡνόμασεν, εἰκότως· ἐπειδὴ τῶν νοητῶν τὰ σωματικὰ προηγεῖτο, καὶ πρὸ τῆς Καινῆς Διαθήκης ἡ παλαιὰ σύμβολα καὶ εἰκόνες τῶν ἀληθῶν παρὰ Ἰουδαίοις ἐψυχάττετο· διόπερ οὐ ληνός, ἀλλὰ προλήγοντος ὡνόμασεν τὸ παρ' ἐκείνοις θυσιαστήριον. Ός ἐνδεῖ δὲ τοῦ ἀμπελῶνος, μία ἦν πάλιν ληνὸς, καὶ ἐνδεῖ ναοῦ θυσιαστήριον. Οἱ δὲ ἐν τῷ παρόντι δηλούμενοι τρεῖς φαλμοί οὐ περὶ μιᾶς, ἀλλὰ περὶ πολλῶν μνημονεύουσι ληνῶν, τῶν ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐκκλησιῶν τούτον δηλουμένων τὸν τρόπον. Αὔτικα διὰ τῶν προκειμένων εἴρηται μὲν ἐν τῇ προγραφῇ ὑπέρ τῶν ἡηρῶν· ἔξις δὲ ἐπιλέγεται· Ός ἀμαζητὰ τὰ σκηνώματα σου, Κύριε τῶν δινάμεων! μονονούχη στρηγῆστος τοῦ λόγου τὰς προτεταγμένας ληνούς, τίνες ποτὲ εἰσεν. Δηλοὶ γάρ ταύτας εἰναι τὰ σκηνώματα τοῦ Κυρίου, δηλαδὴ τὰς ἐκκλησίας αὐτοῦ, δις προτὸν λευκότερον πάλιν ὀνομάζει λέγων· Ἐπιποθεὶ καὶ ἐκλείπει ἡ ψυχὴ μου εἰς τὰς αὐλὰς τοῦ Κυρίου. Καὶ αὐτὶς προιὼν φησι· Τὰ θυσιαστήριά σου, Κύριε τῶν δινάμεων. Καὶ ὅρα εἰ μή συμφώνως τῇ προγραφῇ ὑπέρ τῶν ἡηρῶν περιεχούσῃ πληθυντικῶς τὰ σκηνώματα εἴρηται, καὶ αὐλαὶ καὶ τὰ θυσιαστήρια, σαφῶς τοῦ λόγου οὐκέτι τὸ παλαιὸν ἐν σκηνώματα ἐν Ἱεροσολύμοις, οὐδὲ τὸ ἐν θυσιαστήριον τὸ αὐτόθι ἰδρυμένον, οὐδὲ τὴν αὐτόθι μίαν αὐλὴν, ἀλλὰ

¹⁹ Isa v. 7. ²⁰ ibid. 2.

τὰ καθ' ὅλης τῆς ἀνθρώπων οἰκουμένης θυσιαστή-
ρια καὶ τὰ σκηνώματα καὶ τὰς αὐλάς δηλοῦντος.
"Ἄλλοι μὲν οὖν ἀλλα, φησὶν, ἀγαπῶσι, καὶ περὶ πολ-
λοῦ ποιοῦνται· ἐμοὶ δὲ, Ὅ. Κύριε, τὰ σὰ σκηνώματα
προσφίλη καὶ ἀγαπητὰ τυγχάνει, ἐν οἷς κατηξίωσας
αὐτὸς ἄμα ἀνθρώποις τὰς διατριβὰς ποιητάμενος
κατασκηνῶσαι, φέρεις· "Οὐτον δύο ή τρεῖς συν-
ηγμένοι εἰστιν εἰς τὸ ἔμδυν δρομό, ἐκεῖ εἰλιν ἐν μέσῳ
αὐτῶν. Οὕτω δέ μοι προσφίλη καὶ ἀγαπητὰ τυγχά-
νει τὰ εἰρημένα, ώστε δι' ὑπερβολὴν ἐπιθυμίας αὐ-
τῶν ὁμοιογεῖν ἐκλείπειν τὴν ψυχὴν μου τὸν περὶ
αὐτὰς πόθῳ νικωμένην, καὶ τῆς ζωῆς αὐτῆς προ-
τιμῶν τὰς ἐν ταῖς αὐλαῖς σου διατριβάς. Καὶ οὐ
μόνη γε ἡ ψυχὴ μου ἐκλείπει, ἀλλὰ καὶ ἡ καρδία
μου καὶ πρὸς τῇ καρδίᾳ μου καὶ αὐτῷ μου τὸ
σῶμα καὶ ἡ σάρξ ἣν περισσέλημα. Καὶ ταῦτα
γάρ ἐκ τῆς μνήμης τῆς παρὰ σοὶ ζωῆς χαρᾶς
πληροῦσται καὶ εὐφροσύνης· ὃστ' ἀληθεύοντά με λέ-
γειν· **Ἡ καρδία μου καὶ ἡ σάρξ μου ἡ γαλλιάσαρτο**
ἐξ Θεὸν ζῶτα. Ζῶν γάρ ὅ τι μέτερος Θεὸς, καὶ μό-
νος ιδιόκτητον καὶ φυσικὴν ἐν αὐτῷ κεκτημένος
ζῶην, μᾶλλον δὲ αὐτὸς ὁν τὴ πηγὴ πάστης ζωῆς, πᾶσι
τοῖς πλησιάζουσι ταῦτης μεταδίδωσι. Διόπερ καὶ
καὶ συγγάρει, ἀτε δι' αὐτῆς κοινωνήσουσα αἰωνίου

Ταῦτα δέ φησιν ὁ Προφήτης διδάσκων, ὅποιον εἰχε
ἔρωτα καὶ πόθον περὶ τὰ ὑπὸ αὐτοῦ προφῆτες θύμενα.
Διόπερ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἐλεγε· Πολλοὶ προφῆται καὶ
δίκαιοι ἐπεθύμησαν λέεται δὲ ὑμεῖς βλέπετε, καὶ
οὐκ εἰδον. Τὴν σάρκα δέ φησιν ἄμα τῇ καρδίᾳ
ἀγαλλιάσθετε ἐπὶ Θεὸν ζῶντα, αἰνιγμένος, ὡς οἶμαι,
καὶ τοῦ Σωτῆρος τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν. Ἐπειδὴ
γάρ οἱ τῶν ἔθνων νομιζόμενοι θεοὶ νεκροὶ ἀψυχοι
τυγχάνουσι· Τὰ γάρ εἰδωλα τῶν ἔθνων ἀργύριοι καὶ
χρυσῖοι, ἕργα κειμῶν ἀρθρώπων· ταῦτα δὲ ἔσενον
οἱ τότε ἄνθρωποι· ἐγὼ, φησιν, οὐ τοιοῦτον τινα θεόν,
ἀλλὰ ζῶντα θεόν προθεωρῶν, τῇ καρδίᾳ εὐφροσύνο-
μαι· καὶ αὕτη δὲ μου ἡ σάρξ ἐπὶ τούτῳ τῷ Θεῷ
ταγαλλιάσατο, ὡς ἐπὶ Θεῷ ἀλλήλως ζῶντι καὶ ζω-
ποιούντι τοὺς νεκροὺς, δει καὶ αὐτήν μου ζωποιήσει
τὴν σάρκα διὰ τῆς ἑαυτοῦ ἀναστάσεως. Διὸ πρὸς τῇ
ψυχῇ καὶ ἡ σάρξ μου ἡγαλλιάστω. Καὶ γάρ στρου-
θίοις εὑπερ ἑαυτῷ *cixlar*, καὶ τρυγών *roostalar*
ἑαυτῇ, οὐ θήσει τὰ *roostala* αὐτῆς, τὰ θυσια-
στήριδα σου, Κύριε τῶν δυνάμεων. Καὶ πῶς γάρ οὐ
δίκαιον, φησι, προσφιλῆ καὶ ἀγαπητὰ δύμολογεῖν εἰναι
τὰ σκηνώματά σου, ὡς Κύριε, ὅποτε καταφυγῇ γέγονε
παντὶ τῷ οἴκῳ τε λέγειν· Ἡ ψυχὴ ἡμῶν ὡς στρου-
θίοις ἐρρύσθη ἐκ τῆς πατρίδος τῶν θηρευόντων·
καὶ πάλιν τῷ φάσκοντι· Ἐπὶ τῷ Κυρίῳ πέποιθα,
πῶς ἐρεῖτε τῇ ψυχῇ μου· *Metaraσteύoν* ἐπὶ τὰ δρη
ὡς στρουθίοις; “Οὐτὶ ίδον οἱ ἀμαρτωλοὶ ἐντείναρ
τόξον, ἡτοιμασαρ βέλη εἰς φαρέτρας. Πολλῶν γάρ
τὴν τοῦ θεοφιλοῦς ψυχὴν παγίσι μεταβάλλειν καὶ δι-
κτύοις ὕστεροι θηρεύειν αὐτὴν πειρωμένων, διπτα-
μένην ὥδε κάκεισε, καὶ πάντη πειρινοστούσαν, τῷ μή
ἔχειν ἀνάπτασιν ἐν τῷ θνητῷ βίῳ, μόνα τὰ τοῦ Θεοῦ
σκηνώματα καταφυγῇ τῇ τοιαύτῃ γέγονε. Διὸ εἰρη-
ται· Καὶ γάρ στρεψθίοις εὑρετερ ἑαυτῷ *oixlar*, ἀλλὰ

A mine, tabernacula tua, dilecta et amabilia sunt, in quibus ipse una cum hominibus morari sedesque ponere dignatus es; nam dicis: *Ubi duo vel tres congregati fuerint in nomine meo, illic sum in medio eorum*²¹. Ita porro mihi haec jam memorata dilecta et amabilia sunt, ut fatear ex eorum concupiscentia animam meam, eorum amore victimam, despicere atque illam in atriis suis commemorationem vitae quoque anteponere. Neque solum anima, sed et cor meum deficit; imo vero ipsum corpus et caro qua circumvestior. Haec etenim ex vita illius que penes te est memoria, gaudio et laetitia repletur; ita ut vere dicam: *Cor meum et caro mea exsultaverunt in Deum vivum*. Deus quippe noster vivens, qui solus propriam et naturalem in se vitam B possidet, imo potius omnis vite fons est, eam omnibus ad se accendentibus impertit. Quamobrem ipsa caro mea, quae natura sua mortalis et corruptioni obnoxia est, gaudet et gratulatur; quia per eam immortalis vita consors et divinae gratiae particeps futura est.

Hæc autem ait Propheta, suum exhibens adversus ea quæ in prophetia enuntiantur studium et amorem. Ideo Servator noster dicebat : *Multi prophetæ et justi voluerunt videre quæ vos videtis, et non viderunt* ²¹. Ait porro una cum corde carnem ipsam exsultare in Deum vivum ; queis, ut æstimio, ipsam Servatoris nostri ex mortuis resurrectionem adumbrat. Quia enim ii qui inter gentes dii existimantur, mortui et inanimati sunt : *nam simulacra gentium argentum et aurum, opera manuum hominum* ²² : hæc tamen illi olim homines venerabantur. Ego vero, inquit, non deum hujusmodi, sed Deum vivum contemplans, gaudio in corde repleor : ipsaque caro mea in hunc Deum exsultavit, utpote in Deum vere viventem et mortuos vivificantem, qui hanc ipsam carnem meam per resurrectionem suam reviviscere faciet. Quare cum anima caro ipsa exsultavit. — VERS. 4. *Etenim passer invenit sibi domum, et turtur nidum sibi, ubi ponat pullos suos, altaria tua, Domine virtutum.* Et qui, ait, non æquum fuerit, o Domine, altaria tua dilecta et amabilia esse fateri, quando ea refugium cuique fuere qui dicere valeret, *Anima nostra sicut passer erepta est de lzquo venantium* ²³; ac rursum ei qui dicat, *In Domino confido, quomodo dicetis animæ meæ : Transmigra in montem sicut passer?* Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum, fararerunt sagittas suas in pharetra ²⁴. Nam cum multi sint qui religiosi viri animam ceu laqueis intercipere, et retribus ceu venari conantur, cum ea ultro citroque evolet ac circumquaque se vertat, quod in hac mortalí vita, requie nulla fruatur, in solis Dei tabernaculis receptum habere potuit. Quapropter dictum est. *Etenim passer intrat sibi domum,*

²¹ Matth. xviii, 20. ²² Matth. xiii, 47. ²³ Psal. cxiii, 4. ²⁴ Psal. cxxii, 7. ²⁵ Psal. x, 2, 3.

pariterque *turtur nidum*; videlicet anima quæ in præsenti honestam et continentem exercet vitam (hujusmodi namque esse illa avis dicitur), ac quæ hominum malitiam luget et deplorat, ipsa persiguum reperit, nimisrum altaria in toto orbe per Christi doctrinam excitata: ubi ceu in nido ac receptaculo recens natam ac teneram problem deponet, tutum insidiisque vacuum nacta pullis suis domicilium: ita ut altaria tua passeri pro domo, turturi pro nido habeantur. Hæc quippe aves, passer scilicet et turtur, olim antequam per totum orbem altaria exstuerentur, nullum habuere persiguum, at diurno tempore errabundæ pellebantur et captabantur a venatoribus. Ideo qui ceu passer pellebatur, hæc dicebat: *In Domino confido, quomodo dicetis animæ meæ, Transmigra in montem sicut passer?* Iidem vero ipsi ex inimicorum manibus erepti, hæc confitebantur: *Animæ nostra sicut passer erepta est de luquo venantium.* Occulti ergo et invisibilis venatores animabus cœlesti ac sublimi vitæ operam dantibus insidiantes, retia et laqueos tendebant, ac venabula cuiusvis generis adornabant ad insidias parandas. Quæ in præcedenti his verbis enuntiata sunt: *Quoniam ecce inimici tui sonuerunt, et qui oderunt te extulerunt caput. Super populum tuum malignaverunt consilium, cogitarerunt adversus sanctos tuos*^{26.27}. Persecutionum tempore, quo inimici Dei populum ejus impugnabant vexabantque, Dei homines instar passerum hoc illuc fugientes, demum oblatæ pace, tabernacula, atria et altaria Dei in persiguum ac re-quiem invenerunt. E re autem dixeris, expeditos illos milites, qui monasticam vitam amplexi sunt, pro passeribus habendos esse; eos autem qui liberis dant operam, et reliquis vitæ negotiis et curis se dedunt, turturis vicem agere: quam jubet offerre Deo pullos suos, eosque in altariis ceu in nido deponere et consecrare.

πεποιημένους, τὴν τρυγόνα, ἣν τῷ Θεῷ φῆσι προσφέρειν δεῖν τοὺς ἑαυτοὺς νεοττούς καὶ ἀνατίθεναι αὐτούς, ὡς ἐν καλῃ ἐν τοῖς θυσιαστήροις αὐτοῦ.

VERS. 5. *Rex meus et Deus meus, beati omnes qui habitant in domo tua, in sæcula sæculorum laudabunt te. Diapsalma.* Quare dilecta et amabilia mihi sunt tabernacula tua, et cur desiderio eorum deficit anima mea, ad hæc etiam in quo exsultavit cor meum et caro mea? Quia *passer invenit sibi domum, et turtur nidum, altaria tua, Domine virtutum.* In quibus altariis qui non ad breve tempus, sed assidue et perseveranter commorantur et habitant, ter beati sunt. His porro dictis legalia omnia a Moyse tradita circumscrimit et ablegat. Non enim beatos dixit circumcisos, non eos qui Sabbathum observant, non Mosaicorum sacrificiorum cæterorumque corporalis legis præceptorum cultores, neque etiam eos qui ex Abrahami stirpe sunt, non Israelem, neque Judaicam gentem; sed simpliciter omnes qui habitant in domo Dei. Quid beatius

A καὶ τρυγὼν νοσσιάρ· ἡ κατὰ τὴν ἐνεστῶσαν ζῳὴν σεμνότητα καὶ σωρφοσύνην ἀσκοῦσα ψυχὴ (τοιούτον γάρ εἶναι λέγεται τὸ δρνεον), ἀποκλιψμένη καὶ θρηνοῦσα τὴν ἐν ἀνθρόποις κακίᾳ, εὗρε καταφυγὴν καὶ αὐτῇ τὰ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἰδρυθέντα διὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ σου διδασκαλίας θυσιαστήρια· ἔνθα ὥσπερ ἐν καλίαις καὶ νεοττίαις, τὰ ἀρτίγενη καὶ νεογνὰ τῶν αὐτῆς τέκνων ἀποθήσεται, ἀσφαλῆ καὶ ἀνεπιθύμευτον εύροντα τοῖς ἑαυτῆς νεοττοῖς μονῆν· ὥστε εἶναι τὰ θυσιαστήριά σου στρουθίῳ μὲν οἰκίᾳ, καλίαιν δὲ τρυγόνι. Ταῦτα γάρ τὰ δρνεα, τὸ στρουθίον λέγω καὶ τὴν τρυγών, πάλαι μὲν, πρὸ τοῦ συστῆναι τὰ πανταχοῦ γῆς θυσιαστήρια, οὐκ εἶχε καταφυγὴν· ἐπλανθέτε δὲ μαχροὶς χρόνοις, ἐν οἷς ἤλαύνετο καὶ ἐδιώκετο πρὸς τῶν θηρευτῶν. Διὸ δὴ Ἑλεγον ὁ δίκηγος στρουθίου ἐλαυνόμενος· Ἐπὶ τῷ Κυρίῳ πέποντι, πῶς ἐρεῖτε τῇ γυνῇ μου, μεταναστεύοντος ἐπὶ τὸ δρη ὡς στρουθίον; Καὶ βυθίσθετες γε ἐκ χειρὸς ἑκθρῶν, ὡμολόγουν λέγοντες καὶ αὐτοῖς· Ἡ γυνὴ ἡμῶν ὡς στρουθίον ἐξέβυσθη ἐκ τῆς παρίδος τῶν θηρευτῶν. Ἀφανεῖς οὖν καὶ ἀδρατοις οἱ θηρευταὶ ταῖς τὸν οὐράνιον καὶ μετάρρτιον βίον μεταδιωκόσταις ψυχαῖς ἐπιθύμευοντες, δίκτυα καὶ παγίδαις ἴστωντες, θήρατρά τε παντοῖα κατεσκεύαζοντες· ἐπιθύμουλην αὐτῶν. Καὶ ταῦτα γε παρίστατο διὰ τῶν προηγουμένουν φάλμου, ἐν φείροτο· Ότι μὲν οἱ ἑκθροὶ σους ἡχησαρ, καὶ οἱ μισοῦντές σε ἢ παρκεφαλήν. Ἐπὶ τὸν λαόν σου κατεπανοργεύσαντο γρύμην, ἐδουλεύσαντο κατὰ τῶν δαιμονίων. Κατὰ τούτους τῶν διωγμῶν καιρούς, καθ' οὓς Κ οἱ ἑκθροὶ τοῦ Θεοῦ τὸν λαὸν αὐτοῦ πολεμοῦντες ἤλαυνον, οἱ τοῦ Θεοῦ δινθρωποι δίκηγη στρουθίων ὡς κάκεστες περιφεύγοντες, ὑστερόν ποτε εἰρήνην κατέκινθεντες, εύρον τὰ σκηνώματα τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰς αὐλὰς αὐτοῦ, καὶ τὰ θυσιαστήρια καταφυγὴν ἔχονται; καὶ ἀνάπτασιν. Εἴποις δὲ ἀν τοὺς μὲν εὐζώνους καὶ τὸν μονήρην βίον ἐπανηργημένους εἶναι στρουθίον, τοὺς δὲ παιδοτοιας καὶ τῆς ἀλλης οἰκονομίας πρόνιντος.

D 'Ο βασιλεὺς μου καὶ οἱ Θεοὶ μου, μακάρια πάτερες οἱ κατοικοῦντες ἐν τῷ οἴκῳ σου, εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων αἰρέσσοντες σε. Διάφαλμι. Διὰ τοῦ προσφιλῆ μοι τυγχάνει καὶ ἀγαπητὰ τὰ σκηνώματά σου, καὶ τίνος ἔνεκα ἔκλεπτε τῇ γυνῇ μου περὶ αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ τὴν καρδία μου καὶ τὴν σάρξ μου ἐπὶ τοῦ ἡγαλλιάσατο; Ἐπειδὴπερ εὑρετὸς ἑαυτῷ στρουθίος οἰκίαν καὶ τρυγὼν νοσσιάρ, τὰ θυσιαστήριά σου, Κύριε τῶν δυνάμεων· παρ' οἷς θυσιαστήριος οἱ μῆτρες βραχὺ διατρίβοντες, ἀλλ' εἰς τὸ διηγεῖτες κατοικοῦντες, καὶ παραμόνως ἐμμένοντες, τρισμαχάριοι τυγχάνουσι. Τοῦτο δὲ εἰπάντων, πάντα τὰ περὶ Μωϋσεῖ νόμιμα περιέγραψεν. Οὐ γάρ μακαρίους εἶπε τοὺς ἐμπειριόμους, οὐδὲ τοὺς τὰ Σάββατα φυλάττοντας, οὐδὲ τοὺς τὰς παρὰ Μωϋσεῖ θυσίας καὶ τὰς λοιπὰς τοῦ σωματικοῦ νόμου ἐντολὰς ἐπιτερρύντας, ἀλλ' οὐδὲ τοὺς ἀπογόνους Ἀβραὰμ, οὐδὲ τὸν Ἰσραὴλ,

^{26.27} Psal. LXXXII, 5, 4.

οὐδὲ τὸ Ἰουδαίων ἔθνος, ἀλλ' ἀπαξαπλῶς ἀπαντας οὐδὲς κατοικοῦντας ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ. Τί γάρ ἀν γένειο τὸ ἀληθῶς μακαριώτερον τοῦ βασιλέα μὲν τὸν Θεὸν αὐτοῦ, καὶ τὸν Κύριον τῶν δυνάμεων ἐπιγρά φεσθαι, οἰκεῖν δὲ τὸν οἶκον αὐτοῦ διηνεκῶς, ἐξ οὐ πορίζεται ἡ τοῦ Θεοῦ ἀθηνασία καὶ ἡ αἰώνιος ζωή; Τοῦτο γοῦν παρίστησιν ὁ λόγος φάσκων· Ἔις τοὺς αἰώνας τῷν αἰώνιον αἰρέσοντο σε οἱ κατοικοῦν τες ἐτὸν τῷ οἴκῳ σου. Πώς δὲ ἀλλὰς δύνατο τις εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων τὸν Θεὸν αἰνεῖν ἢ διαιω νίζων καὶ αὐτὸς, ἀδιόν τε καὶ ἀθάνατον κεκτημένος ζωήν; Μακάριος ἀγέροντος ὁν ἐστιν ἀρτιληψίς αὐτοῦ παρὰ σοῦ, ἀναβάσεις ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ διέθετο, εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ κλαυθμῶρος, εἰς τὸν ἐπον οὐδὲ διέθετο. Πληρώσας τὸν εἰρμὸν καὶ τὴν ἀκολουθίαν τῆς διανοίας, μεταβολῇ κέρχρηται τοῦ λόγου ἀπὸ δια ψάλματος. Διόπερ ἀνωτέρῳ πληθυντικῶς μακαρίους τοὺς κατοικοῦντας ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ εἰπάνω, ἐν ταῦθα ἔνα τινὰ μακαρίζει κατὰ ἑξαρετον. Τίνα δὲ τούτον ἢ τὸν ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ κλαυθμῶνος ἀντιλήψεως τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ τήξιαμενόν, τὸν καὶ ἀναβάσεις ἐσχηκότα Θεοῦ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ; Τοῦτον γάρ τὸν ἄνδρα πάλιν μακαρίζει· ἀλλ' οὐ τὸν τῶν παρὰ Μωϋσεῖ σωματικῶν ἐντολῶν φύλακα. Τοιοῦτος δὲ ἐστιν πᾶς ὁ ἀποκλαδμένος ἐστὸν ἐν τῷ θητῷ καὶ ἀνθρώπινῷ βίῳ, καὶ τὴν ἐπίγειον ταύτην ζωὴν βαρύμενος, ἢν κοιλάδα κλαυθμῶνος ὁ λόγος δονομάζει, διὰ τὸ κλαυθμοῦ δέξια εἰναι τὰ ἐνταῦθα, κλαυθμοῦ τε δέξια πράξεις τοὺς ἐπὶ γῆς ἀνθρώπους, καὶ διὰ τὸ τοὺς ἀγίους τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν παρόντα βίον ἀποκλέσθαι, στενάζοντας καὶ βαρουμένους κατὰ τὸν Ἀπόστολον. Πᾶς οὖν ὁ ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ κλαυθμῶνος, τούτεστιν ἐν τῷ θητῷ βίῳ τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀντιλήψεως τυγχάνων, μακάριος ἀληθῶς ἀν εἴη, ὅτε μάλιστα ἀναβάσεις τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ γίγνονται. Τῶν γάρ ἀλλων ἀνθρώπων θητοῖς λογισμοῖς καθελ κομένων εἰς πᾶν εἰδὸς ἀμαρτίας, ἀλλὰ καὶ δαιμόνων ἐπιβολαῖς, καὶ πονηρῶν πνευμάτων ἐνθυμήσεσι ὑπο σκελιζομένων, ἢ μὴ τούτοις ἀλισκόμενος, κατὰ δὲ Θεοῦ χάριν ἀναβάσεις ἀγαθᾶς καὶ λογισμοὺς ἐκ Θεοῦ πεμπομένους ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ κτώμενος, οὗτος ἀληθῶς μακάριος, ὃ καὶ διὰ παντὸς κατοικῶν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ, καὶ ὥσπερ ἵερεύς τις μόνη τῇ λα τρείς τοῦ Θεοῦ σχολάζων, καὶ μακάριος οὗτος· ἂτε πρῶτον μὲν ἀντιλήπτορα ἔχων τὸν Θεὸν βοηθοῦντα αὐτῷ, καὶ ἀντιλαμβανόμενον ἐν πάσαις αὐτοῦ ταῖς πράξεσιν· ἔπειτα κεκτημένος ἀναβάσεις Θεοῦ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ· ἀγαθοὺς δὲ λογισμοὺς σημαίνοντας αἱ ἀναβάσεις καὶ ἀγαθᾶς ἐνθυμήσεις τάξις κατὰ Θεοῦ βου λὴν ἀνιούσας καὶ ἀνατρεχούσας ἐπὶ τὴν μνήμην τοῦ μακαρίζομένου. Νοήσεις δὲ τοῦτο παραθεῖς τό· Ὁταρ διώκωσιν ὑμᾶς καὶ ἀγωσιν εἰς συνέδρια, μὴ με ριμησθεῖς πως ἢ τῇ λαλήσης· δοθήσεται γάρ ὑμῖν ὁ λόγος ἐτροιξει τοῦ στόματος ὑμῶν. Οὐ γάρ ὑμεῖς ὅστε οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς ὑμῶν ἐτροιξει τὸ στόματα, ὃν τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ λαλεῖ, τούτου ἀναβάσεις Θεοῦ ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ γίγνονται. Διὸ εἰδωτας μακαρίζεται. Οὗτος δὲ αὐτὸς ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ κλαυθμῶνος, τούτεστιν ἐν τῷ περιγέιψει τόπῳ τὴν τοῦ Θεοῦ Διαθήκην καὶ τὰ λόγια αὐτοῦ πρεσβεύων διέθετο·

¹⁹ Mal. x, 19, 20. ²⁰ Ephes. vi, 19.

A enim fuerit, quam Deum suum et Dominum vivantum in regem sibi ascribere, et in domo ejus perpetuo habitare, ex quo Dei immortalitas et aeterna vita comparatur? Id sane declarat illud: *Qui habitant in domo tua, in sæcula sæculorum laudabunt te.* Quia ratione autem quis valeat in sæcula sæculorum Deum laudare, nisi et ipse perpetuo maneat, ac aeternam immortalemque possideat vitam? — VERS. 6, 7. *Beatus vir cuius est auxilium aucte, ascensiones in corde suo disposuit in valle lacrymarum, in loco quem posuit.* Postquam seriem verborumque sententiam absolverat, a diapsalmate sermonis mutationem orditur. Quamobrem cum superius eos qui habitant in domo Dei beatos pluraliter dixisset, hic unum quempiam in primis beatum B prædicat. Quem vero, nisi eum qui in valle lacrymarum Dei patrocinio dignatur, qui etiam ascensiones Dei habet in corde suo? Hunc quippe virum rursus beatum dicit; non autem corporalium Moysis præceptorum cultorem. Talis porro est quisquis in hac mortali et humana vita seipsum deplorat; et terrenam hanc vitam, quam vallem lacrymarum sermo nuncupat, gravate et ægre sustinet: quia huic vitae res fletu dignæ sunt, atque homines in terra degentes lacrymis deploranda perpetrant: et quia sancti Dei in hac vita fletibus, gemitibus et ærumnis traditi sunt secundum Apostolum. Quisquis ergo in valle lacrymarum, id est in mortali vita patrocinio Dei fruitur, vere beatus fuerit, quando maxime ascensiones Dei in corde ejus possitæ sunt. Cum enim alii homines mortalibus cogitationibus in peccata omnis generis detrahantur, dæmonumque conatibus ac malignorum spirituum suggestionibus supplarentur; qui eorum machinis non capit, sed Dei gratia ascensiones bonas et a Deo missas cogitationes in corde suo possidet, hic vere beatus; qui etiam in domo Dei semper habitat, et quasi sacerdos quispiam soli Dei cultui vacat, sane et beatus ille: primo quia in omnibus actibus suis Deum habet susceptorem et patronum; deinde quia ascensiones Dei in corde possidet; quibus ascensionibus significantur cogitationes bonæ, quæ ex Dei nutu in memoriam ejus qui beatus prædicatorum ascendunt et accurrunt. Id porro intelligas, si huic dicto conferas illud ²¹: *Cum per sequentur vos et adducent in concilia, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini: dabitur enim vobis sermo in apertione oris vestri* ²². Non enim vos estis qui loquimini, sed *Spiritus Patris vestri*, qui in cælis est, qui loquitur in vobis. Nam is in quo Spiritus Dei loquitur, in corde ascensiones Dei obtinet. Unde merito beatus prædicatorum. Is ipse in loco fletus, id est, in loco terreno, Dei testamentum et eloquia ejus ceu legatione fungens disposuit.

Pro illo autem, *Disposuit in valle lacrymarum*, A Symmachus sic habet, *Prægrediens vallem plorabat*. Hic porro per vallem lacrymarum, humanam vitam indicari diximus, quamvis qui beatus prædicatur pertransiens et transcurrentis quasi advena quisplam et peregrinus, cœlestis patriæ amore flagrans, fletibus lacrymisque beatitudinem parentibus sese macerat, secundum illud, *Beati qui lugent*²⁰. Qualis erat Paulus qui talia satur: *Nos qui sumus in tabernaculo, ingemiscimus gravati*²¹. Pro illo autem, *In loco quem posuit*, Aquila, *Fontem ponent eam*; Symmachus vero, *Fons ordinabitur*. Quem, inquit, fontem ponent, nisi vallem lacrymarum? Totum autem locum sic Aquila interpretatur: *Pertranseuntes in valle fletus, fontem ponent eam*. His porro significat, advenas et peregrinos in hac vita, hominum vallem in fontem posituros, sive fontem ordinaturos esse ex Symmacho, hacque voce divinam doctrinam appellant. Fons quippe virtus potius immortalitatis in valle fletus a Dei et hominibus apud hominum genus constituitur, per vivificam scilicet et piam doctrinam, quam cum ipsi adierunt, tum aliis per scripta sua reliquerunt. — VERS. 8. Iis vero ipsis in lacrymarum mercedem condignumque fructum, benedictionem rependet ipsorum legislator. Quibusnam benedictionem impertiet, nisi iis qui in hac valle lacrymis dediti, fontem in illa posuerint? Pro illo autem, *legislator*; Aquila, *matatinus*; Symmachus vero, *commonestrator*, dixit; quinta autem editio, *Qui illuminat*, alia item quædam sexta editio, *Qui docet*. Ita ut ex omnibus salutare Verbum indicari, subintelligere liceat. Ipse namque est legislator, illuminator, doctor, idemque matutinus et commonestrator; secundum singulas virtutum suarum rationes his usus vocabulis. A quo benedictionem nacti qui in valle lacrymantur, ibunt, iter suum perficientes ac in dies roborati; ita ut semper proficiant, et ex minori in majorem virtutem accedant, et a gloria in gloriam, ut ait divinus Apostolus: *In eamdem imaginem transformati a gloria in gloriam*²². Quare Symmachus sic interpretatus est: *Iter facient ex virtute in virtutem*.

VERS. 9. Videbitur Deus deorum in Sion. Domine Deus virtutum, exaudi orationem meam; auribus percipe, Deus Jacob. Postquam dixerat, Benedictionem dabit legislator, apposite docet qua ratione versantibus in valle hominibus benedictionem daturus sit. Quo pacto dabit, nisi dignatus in terra conspici? Admodum consequenter, vaticinatus torcularia Dei per totum orbem multa futura esse, tabernacula item plura, atria quoque et altaria quam plurima, causam assert cur hæc omnia in terra constituenda sint. Quænam porro sit illa, docet his verbis: *Videbitur Deus deorum in Sion; adventum Dei ad homines et conspectum ejus æplete decla-*

A 'Αντι δὲ τοῦ, Διεθέτο εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ κλαυθμῶρος, δύσμηχός φησι, Προοδεύων κοιλάδα ἐκτίνει. Κοιλάδα δὲ κλαυθμῶνος ἐν τούτοις τὸν ἀνθρώπινον ἔφαμεν δηλοῦσθαι βίον, διὸ μακαριζόμενος πιστεύων καὶ παρατρέχων, ὡσπερ τις πάροικος καὶ παρεπιδήμος, τὴν ἐπουράνιον ἑαυτοῦ πατρίδα ποιῶν, ἀποκλήσται κλαυθμὸν τὸν μακαριοποιὸν κατὰ τὸ Μακάριον οἱ κλαυτορεῖς. Οὗτος δὲ οὐ παῦλος λέγων· Ἡμεῖς οἱ ὄντες ἐν τῷ σκήνει στενάζομεν βαρούμενοι. Ἄντι δὲ τοῦ, Εἰς τόπον δὲ θέτετο, διὸ μὲν Ἀκύλας φησι, Πηγὴν θήσονται αὐτήν· δὲ δύσμηχος, Πηγὴν τάξεται. Τίνα δὲ αὐτήν, φησι, πηγὴν θήσονται, διὸ δηλοντεῖ τὴν κοιλάδα τοῦ κλαυθμῶνος; Οὐλοντεῖ τὴν οὔτως ἥρμηνευσεν διὸ Ακύλας εἰπόν· Παρερχόμενοι δὲ κοιλάδι τοῦ κλαυθμοῦ, πηγὴν θήσονται αὐτήν. B Δηλοί δὲ διὰ τούτων, ὡς ἄρα οἱ πάροικοι καὶ παρεπιδήμοι ἐν τῷ βίῳ τούτῳ τὴν τῶν ἀνθρώπων κοιλάδα πηγὴν θήσουσι, ή τάξουσι πηγὴν κατὰ τὸν δύσμηχον, τὴν ἐνθεον διδασκαλίαν τούτον ὀνομάσαντες τὸν τρόπον. Πηγὴ γάρ ζωῆς καὶ ποτὸν ἀθανατίας ἐν τῇ κοιλάδι τῷ κλαυθμῶνος τῷ τῶν ἀνθρώπων βίῳ καταβέβληται ὑπὸ τῶν τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπων διὰ τῆς ζωποιοῦν καὶ θεοεργοῦ διδασκαλίας, ήν αὐτὸς μετέλθον, καὶ ἐπέρις καταλειπταίνεν ταῖς ἑαυτῶν γραφαῖς. Τούτοις δὲ αὐτοῖς, φησιν, εὐλογίας μισθὸν τοῦ κλαυθμοῦ καὶ καρπὸν ἐπάξιον δώσει διὸ νομοθέτης αὐτῶν. Τίσι δὲ τούτοις δώσει τὰς εὐλογίας, διὸ δηλοντεῖ τοῖς ἐν τῇ κοιλάδι ταύτῃ ἀποκλοδομένοις καὶ πηγὴν ἐν αὐτῇ θεμένοις; Ἄντι δὲ τοῦ, διὸ τομοθετῶν, διὸ μὲν Ἀκύλας, πρώτοις, ὀντοταῖς, διὸ διδάσκων· δόστε ἐξ ἀπάντων τὸν σωτήριον λόγον ὑπονοεῖν. Αὐτὸς γάρ ἐστιν διὸ νομοθετῶν· αὐτὸς καὶ διὸ φωτίζων καὶ διδάσκων· αὐτὸς καὶ δι πρώτοις, αὐτὸς καὶ δι ποδοθέτης, καθ' ἐκάστην ἐπίνοιαν τῶν ἐν αὐτῷ δυνάμεων ταύταις χρώμενος ταῖς ἐπωνυμίαις, παρ' οὐ οἱ ἐν τῇ κοιλάδι κλαυτοῖς, μεταλαβόντες εὐλογίας, πορεύσονται τὴν ἑαυτῶν πορείαν διανύοντες, καὶ δυναριζόμενοι διημέραι· ὡς δέ τις προκόπτειν ἐπιδιδοναι ἐκ δυνάμεως βραχυτέρας ἐπὶ δύναμιν μείζονα, καὶ ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, ὡς φησιν διὸ θεῖος ἀπόστολος λέγων, τὴν αὐτήν εἰκόνα μεταμορφώμενοι ἐπὶ δόξης εἰς δόξαν. Οὐθεν καὶ δύσμηχος ἥρμηνευσεν εἰπόν· Οὐδενόσυνοι δὲ δυνάμεως εἰς δύναμιν.

C D Όχι θήσεται διὸ θεὸς τῶν θεῶν ἐν Σιών. Κύριε, διὸ θεὸς τῶν δυνάμεων, εἰσάκουσσος τῆς προσευχῆς μου, ἐνώπιοι, διὸ θεὸς Ὑακὼδ. Εἰπών, Εὐλογίας δώσει διὸ τομοθετῶν, ἀκολούθως διδάσκει δύος δώσει τοῖς ἐν τῇ κοιλάδι τὰς εὐλογίας. Ήπας αὖν, φησι, δώσει, ἀλλ' ή καταξιώσας δρθῆναι ἐπὶ τῆς γῆς; Σφέρα δὲ ἀκολούθως θεσπίσας δι λόγος ληνοῦς θεοῦ πλείστα; μέλλειν ἔτεσθαι καθ' ὅλης οἰκουμένης καὶ στηρνώμεται πλείστα καὶ αὐλάς πλείους, καὶ θυσιαστήρια πλείστα ἐπάγει τὴν αἰτίαν, διὸ ήμελλε ταῦτα πάντα ἐπὶ γῆς συνισταθεῖν. Τίς δὲ ἦν η αἰτία διδάσκει λέγων· Όχι θήσεται διὸ θεὸς τῶν θεῶν ἐν Σιών· στρφῶς παροιαν εἰς ἀνθρώπους θεοῦ καὶ φανέρωστη αὐτοῦ διελ-

²⁰ Matth. v, 5. ²¹ II Cor. v, 4. ²² II Cor. iii, 18.

ακιν. Θεδς δὲ θεῶν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ὡνόμασται, νουούμενων ἡμῖν θεῶν τῶν μακαρίων καὶ θεοφιλῶν ἀνδρῶν, πρὸς οὓς ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐγένετο· οἵς καὶ εἰρηται· Ἐγώ εἰπον· Θεοὶ ἔστε· καὶ, Ὁ Θεδς ἔστη ἐν συναγωγῇ θεῶν· καὶ, Θεδς θεῶν Κύριος ἐλάλησε, καὶ ἐκάλεσε τὴν τῆν. Καὶ γὰρ ἐν τούτοις Θεδς θεῶν οὐδὲ ἀλλος ἢ μόνος ὁ ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν Λόγος ἀντίγραψεται· ὁ δῆ καὶ θεοὺς αὐτοὺς διὰ τῆς αὐτοῦ χορηγίας καὶ μετοχῆς τοῦ αὐτοῦ Πνεύματος ἀπεργασάμενος. Θεοὺς γὰρ εἶναι φησιν ἐκείνους, πρὸς οὓς ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἐγένετο. Ἐξῆς δ' οὖν καὶ ὄνομαστη τοῦ Χριστοῦ μημνούμενι, λέγων ἐν εὐχῇ· Καὶ ἐπιβλεψόντος ἐπὶ τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ σου. Ἀντὶ δὲ τοῦ, Ὁφθήσεται ὁ Θεδς τῷ θεῷ ἐν Σιών, ἢ Ἀκύλις φησιν, Ὁφθήσεται ἰσχυρὸς Θεδς ἐν Σιών. Τίς δ' ἀν εἴη οὗτος ὁ μέλλων ὀρατὸς καὶ ὀφθαλμοὶς Θεατὸς ἕσεσθαι, διδάσκει προῖων καὶ λέγων· Ἐρώτισαι, δὲ Θεδς Ἰακὼβ. Οὗτος γὰρ ἦν αὐτὸς ἐκεῖνος δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὁ πάλιν καὶ τῷ Ἰακὼβ ἐν ἀνθρώπου σχῆματι ὄφθεις, φῆσας τε πρὸς αὐτὸν· Οὐκ ἔτι καὶ ηθοίσεται τὸ δρομά σου Ἰακὼβ, ἀλλ' Ἰσραὴλ ἔσται τὸ δρομά σου· διὶς ἐρίσχυσας μετὰ Θεοῦ, καὶ μετὰ ἀνθρώπων δυνατός. Ἐφ' ϕ καὶ ὁ θεοφιλῆς, συναυτόδημενος τοῦ χρηματίζοντος αὐτοῦ Θεοῦ φησι· Ἐλδον Θεδρ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, καὶ ἐσώθῃ μου ἡ μυγχή. Αὐτὸς οὖν ἐκεῖνος δὲ Θεδς ὁ τῷ Ἰακὼβ ὄφθεις αὐθεὶς ὄφθησται, φησιν, ἐν Σιών, διαρρήδην τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου εἰς ἀνθρώπους ἐπιφανεῖς τοῦτον σημανούμενης τὸν τρόπον. Αὐτὸν δὴ οὖν τοῦτον τὸν Θεόν Ἰακὼβ ἐπικαλούμενος, ἐπιστεῦσαι τὴν παρουσίαν αὐτοῦ ἰκετεύει. Ὅπερασπιστὰ ἡμῶν, ἵδε, δὲ Θεδς. Τίνας δέ φησιν ἵδε, ἀλλ' ἡ τοὺς ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ αλαυθυμῶνος καταπονούμένους; Ἐπιλέγει δὲ ἐξῆς· Καὶ ἐπιβλεψόντος ἐπὶ τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ σου, εὐχόμενος ἐπιταχῆναι τὴν τοῦ Θεοῦ Λόγου εἰς τὸν Χριστὸν αὐτοῦ, διὸ ἐκ σπέρματος Δαυΐδ ἐνεύσατο παρουσίαν. Διὸ καὶ δὲ Ἀκύλας φησι. Θυρεὸς ἡμῶν, ἵδε, Θεδς, καὶ ἐπιτερψόν πρόσωπον ἡλειμέρου σου· δὲ Σύμμαχος, Ὅπερασπιστὰ ἡμῶν, ἵδε, δὲ Θεδς, καὶ πρόσβλεψόν τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ σου. Ταῦτα δὲ εὑχονται οἱ τὸν πάντα φαλμὸν λέγοντες· οἵτοι δὲ ἡσαν οἱ τοῦ Θεοῦ προφῆται, οἱ διασωθέντες ἀπὸ τῶν νοητῶν πολεμίων, καὶ μεταβαλόντες ἀπὸ πολέμου εἰς εἰρήνην, τά τε σκηνώματα τοῦ Θεοῦ λοιπὸν τῷ θεῷ πνεύματι προσῳρύντες, καὶ τάς αὐλάς αὐτοῦ καὶ τὰ θυσιαστήρια ποθούντες. Οἱ καὶ παρακαλοῦσι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, τὸν ἐν τῷ καιρῷ τῶν πολέμων ὑπερασπιστὴν αὐτῶν γενόμενον, ἐπιθιλέψαι ἐπὶ τὰ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ, ἵνα, ἐπιφανέντος αὐτοῦ καὶ τὸν ἐκ σπέρματος Δαυΐδ κατὰ σάρκα Χριστὸν ἀναλαβόντος, λύσις μὲν γένηται προτέρων κακῶν τοῖς πᾶσιν, ἀγαθὰ δὲ διὰ τοῦ Χριστοῦ τὸ τῶν ἀνθρώπων διαδέξηται γένος.

"Οτι κρείστων ἡμέρα μια ἐτεῖς αὐλαῖς σου ὑπέρ χιλιάδας. Τῆς τοῦ Θεοῦ παρουσίας τὴν μίαν, τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως ἡμέραν, πολὺ κρείττων χιλιάδων καὶ προτιμότεραν δὲ τὸν παρόντα φαλμὸν λέγων ἥγεται. Αἰνίτεοθι δὲ ἡγοῦμαι διὰ τῶν χιλιάδων τὸν χρόνον τῆς συστάσεως τῆς Ἱερουσαλήμ. Ἐν δοις γάρ

A rans. Deus autem deorum Dei Verbum vocatur; ita ut intelligatur deos esse, beatos et religiosos vires, ad quos factum est Verbum Dei: quibus etiam dictum est, *Ego dixi, Dii estis*²²; et, *Deus stetit in synagoga deorum*²³; et, *Deus deorum Dominus locutus est, et vocavit terram*²⁴. In his namque non aliud Deus deorum vocatus est, quam si solus qui in principio Verbum erat apud Deum: qui scilicet munere suo et ejusdem Spiritus participatione deos illos effecit. Deos namque illos esse dicit, ad quos sermo Dei factus est. Deinde vero Christum nominatum memorat in oratione dicens, *Et respice in faciem Christi tui*. Pro illo autem, Videbitur Deus deorum in Sion, Aquila sic habet, *Videbitur fortis Deus in Sion*. Quisnam vero sit ille, qui visibilis oculisque spectabilis futurus est, deinde declarat hoc modo: *Auribus percipe, Deus Jacob*. Nam hic ipse erat Dei Verbum, qui olim Iacobō hominis specie visus, sic eum affatus est: *Non ultra vocabitur nomen tuum Jacob; sed Israel erit nomen tuum: quia fortis fuisti cum Deo, et cum hominibus potens eris*²⁵. Quare vir ille religiosus, cum persentisceret eum qui ipsius Deus vocatur, ait: *Vidi Deum facie ad faciem, et salva facta est anima mea*²⁶. Is ipse Deus, inquit, qui Iacobō visus est, rursus videbitur in Sion, Dei Verbi adventum in homines hisce manifeste declarans. Hunc Deum Jacob invocans, adventum iaturare suum rogat. — VERS. 10. *Protector noster, aspice, Deus*. Quosnam aspicere rogat, nisi eos qui in valle lacrymarum afflictione premuntur? Deinde vero subjungit, et respice in faciem Christi tui, rogans Dei Verbi adventum ad Christum suum, quem ex semine David induit, accelerari. Quamobrem Aquila sic habet, *Clypeee noster, vide, Deus, et converte vultum uicti tui*. Symmachus vero, *Protector noster vide, Deus, et aspice vultum Christi tui*. Hæc porro precantur ii, qui totum psalmum pronuntiant: hi autem erant Dei prophetæ, qui a spiritualibus inimicis serviati fuerant, et a bello ad pacem translati, divino afflante spiritu tabernacula Dei prospiciebant, atriorum et altarium ejus percupidi. Qui etiam Dei Verbum, suum in tempore belli protectorem factum, obserabant, ut ad faciem Christi sui respiciat, ut ipso D apparet ac Christum, ex semine David secundum carnem ortum assumente, malis pristinis omnes eximantur, hominumque genus bona per Christum nanciscatur.

VERS. 11. *Quia melior est dies una in atris tuis super millia*. Unam Dei præsentiae, id est, resurrectionis ex mortuis diem, vel millibus diebus multo meliorem et praestabiliorē esse arbitratur is qui psalmum hunc profert. Hic autem millenario puto subindicari tempus, quo Jerosolyma substituit: nam,

²² Psal. lxxxi, 6. ²³ ibid., 1. ²⁴ Psal. xliv, 1.

²⁵ Gen. xxxii, 28. ²⁶ ibid. 30.

totis mille annis templum ejus duravit; totidem quippe numerantur a templi Salomonis fundatione usque ad Salvatoris nostri adventum. Quos item indicari puto in *xxxix psalmo*, qui inscribitur, *Oratio Moysis*; in sequentibus quippe haec habet: *Quoniam mille anni ante oculos tuos, tanquam dies hesterna que preteriit, et custodia in nocte. Hujusmodi itaque millenario vel una dies resurrectionis Salvatoris nostri ex mortuis præponenda, et pretiosior haberi debet ei qui ejusdem amore dicitur. Quare adventum maturare suum rogit dicens: Aspice, Deus, et respice in faciem Christi tui, quoniam melior est dius una in atris tuis super millia. Neque vero millia hic pluraliter accipienda sunt. Nam apud Hebræos haec vox millenare unum significat, ut cuique consideranti palam erit. Et quia dies una in atris per totum orbem in adventu Dei, qui prænuntiatur, fundatis, præstantior est millibus; ideo superius quoque dicebat: Concupiscit et deficit anima mea in atria Domini. Et rursus quia jam supra dixerat, *Beati qui habitant in domo tua, in sæcula sæculorum laudabunt te: hic fidem habens ac verum esse dictum hujusmodi persuasus, ea de causa dico: Elegi abjectus esse in domo Dei mei magis; ut in domo Dei consistens in sæcula sæculorum Deum laudare valeam. Sed etiam sicut diem unam millibus antetuli, ita et domum Dei, quæ est Ecclesia Dei viventis, columna et fundamentum veritatis, potius elegi, quam habitare in multis tabernaculis peccatorum. Nam ipsi quoque peccatores in speciem tabernaculorum Dei aese composuerunt: sed tabernacula Dei, amabilia; peccatorum, odio digna sunt.* — VERS. 12. *Quia misericordiam et veritatem diligit Dominus Deus, gratiam et gloriam dabit Dominus. Pro illo, Quia misericordiam et veritatem diligit Dominus, Aquila, Quia misericordia et clypeus Dominus Deus; quinta vero editio, Quia sol et protector Dominus Deus; Symmachus similiter, Quia sol, dixit. Ideo namque, ait, una illa dies millibus melior est, quia Dominus Dei Verbum diei illius sol est. Hunc vero solem propheta his verbis subindicavit: Timentibus autem me orietur Sol justitiae, et medela in alis ejus ²⁸. Eum ipsum significabat qui dixit: Et occidet sol super prophetas qui errare faciunt populum meum ²⁹; Iapertius autem Isaías, Non erit tibi sol in lucem diei, inquit, sed erit tibi Dominus lux sempiterna, et Deus gloria tua ³⁰. Cum talis sol Dominus sit, gratiam et gloriam ac etiam quid præstantius et melius, atque ineffabile et reconditum honum dabit iis qui ambulant in innocentia; sive secundum Symmachum (VERS. 13), iis qui ambulant in perfectione. Ideo dictis fidem habens, ac probe persuasus vera illa esse, sic sermonem claudio: Domine virtutum, beatus homo qui sperat in te. Nam si quis aliter a multis beatus dicitur; ipsi sane falsa beatitudo ascribitur.**

A χιλίοις ἔτεσι συνέστη δ ἐν αὐτῇ νεώς· τοσαῦτα γὰρ ἦν τὰ ἀπὸ τῆς Σολομῶντος κατασκευῆς τοῦ νεοῦ μέχρι τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν παρουσίας, ἢ καὶ αὗτις ὅταν οἴσθαι ἥγανμαι διὰ τοῦ πθ' φαλμοῦ, διὰ ἐπιγέγραπται μὲν, *Προσευχὴ Μωσέως*, φησὶ καὶ προϊὼν, "Οὐτι χιλιαὶ ἑτη ἐν δρθαλμοῖς σου ώστε ἡμέρα η ἔχεις, ητις διῆλθε, καὶ φυλακὴ ἐν τυκτί. Τῆς σὺν χιλίοις ἐκείνης η μία ἡμέρα τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν προχριτέα καὶ προτιμοτέρα τυγχανει τῷ ταύτης ἐπιθυμητῇ γενομένῳ. Διὸ εὑχεται ταῦταις τὴν παρουσίαν αὐτοῦ λέγων· Ἰδε, σ Θεός, καὶ ἐπίστεψον εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ σου, ὅτι πρεσβοτῶν ἡμέρα μία ἐν ταῖς αὐλαῖς σου ὑπὲρ χιλίδας. Οὐ πάντως δὲ πληθυντικῶς ἀκουστέον τὸν χιλιάδων· παρὰ γὰρ Ἐβραίοις αὕτη η λέξις μίαν χιλιάδα σημαίνει, ὡς παντὶ τῷ ἐπιστήσαντι δῆλον ἔσται. Καὶ ἐπειδήπερ η μία ἡμέρα προτιμοτέρα ἔστι τῆς χιλιάδος ἐν ταῖς αὐλαῖς ταῖς καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης, διὰ τῆς θεοφανείας τοῦ προφητευομένου Θεοῦ, ἴσφυθείσαις· διὰ τοῦτο καὶ ἀνωτέρω Ελεγεν· Ταπισθεὶ καὶ ἐκλείπει τὸ γύνχημον εἰς τὰς αὐλαῖς τοῦ Κυρίου. Καὶ πάλιν ἐπειδήπερ ἀνωτέρω Ελεγε τὸ, Μακάριοι οἱ κατοικοῦντες ἐν τῷ οἴκῳ σου, εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων αἰνεῖν τὸν Θεόν. Μᾶλλον δὲ ἐξειλάμην ὡσπερ τὴν μίαν ἡμέραν ὑπὲρ τὴν χιλιάδα, σύτῳ τὸν οἴκον τοῦ Θεοῦ; ήτις ἔστιν Ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος, στῦλος καὶ ἐδραίωμα τῆς ἀληθείας, μᾶλλον η οἰκεῖν ἐν παλλοῖς σκηνώμασι τῶν ἀμαρτωλῶν. Μιμήματα γὰρ τῶν σκηνωμάτων τοῦ Θεοῦ καὶ οἱ ἀμαρτωλοὶ ἐσαυτοὺς κατεσκεύασαν· ἀλλὰ τὰ μὲν τοῦ Θεοῦ ἀγαπητὰ τυγχάνει, μίσους δὲ ἄξια τὰ τῶν ἀμαρτωλῶν. "Οὐτι διελος καὶ ἀλήθειας ἀγαπᾷ Κύριος δ Θεός, χάριν καὶ δόξαν δώσει Κύριος, Ἀντὶ τοῦ, "Οὐτι διελος καὶ ἀλήθειας ἀγαπᾷ Κύριος, δ Ἀκύλας φησὶν, "Οὐτι διελος καὶ θυρεὸς Κύριος δ Θεός· καὶ η πέμπτη ἔκδοσις, "Οὐτι ἡλιος καὶ σκεπαστῆς Κύριος δ Θεός· καὶ δ Σύμμαχος δε τούτους συμφώνως, "Οὐτι ἡλιος (1), ὀνόμασε. Διὸ τοῦτο γὰρ, φησὶν, ἐκείνη η μία ἡμέρα κρείσσων ἔστι χιλιάδων, ἐπειδήπερ αὐτὸς δ Κύριος δ τοῦ Θεοῦ Λόγος ήλιος διατυχάνει τῆς ἡμέρας ἐκείνης. Τούτον δὲ καὶ διὰ προφήτης τὸν ἡλιον ἤντιττετο φῆσας· Τοῖς δὲ γοδουνέτοις με ἀντατεῖ Ηλιος δικαιοσύνης, καὶ λασι τε ταῖς πτέρυξιν αὐτοῦ. Τὸν αὐτὸν δὲ ἐδήλου καὶ διὰ εἰπών· Καὶ δύσεται δ Ηλιος ἐπὶ τοὺς προφήτας τοὺς πλανῶτας τὸν λαόν μου· γυμνότερον δὲ δ Ήσαῖς, Οὐκ ἔσται σοι δ ἡλιος εἰς φῶς τῆς ἡμέρας, φησὶν, ἀλλ' ἔσται σοι Κύριος φῶς αἰώνιος, καὶ δ Θεός δόξα σου. Τοιοῦτος δὲ ἡλιος ὁν δ Κύριος, χάριν καὶ δόξαν καὶ επι μείζον καὶ κρείττον, ἀρρήτον τε καὶ ἀπόρρητον ἀγαθὸν δώσει τοῖς πορευομένοις ἐν ἀκακίᾳ· η κατὰ τὸν Σύμμαχον, Τοῖς ὀδεύοντιν ἐτε-

²⁸ Malach. iv, 2. ²⁹ Mich. iii, 6. ³⁰ Isa. lx, 19.

(1) Vera lectio est Ἡλιος, ωρῶς.

λειτητει. Διὸ τοῦτο πιστεύων τοῖς εἰρημένοις, καὶ ἀχριῶν ἐμαυτὸν πείσας ἀληθεῖς εἶναι τοὺς περὶ τοῦτων λόγους, τέλος τοῦ παντὸς λόγου φημι· Κύριε τῷ δυνάμεων, μακάριος ὁ ἀνθρωπὸς ὃ ἐλπίζω ἔστι σέ. Πᾶς γὰρ ὁ ἀλλως παρὰ τοῖς πολλοῖς μακαρίζομνος πεπλανημένως ἀν μακαρίζοιτο. Μόνος δὲ, εἰ χρή τάληθῇ φάναι, μακάριος διὰ τὰ προλεγμένα, ὡς ἀν πάντων τῶν ἀγαθῶν ἐμπλεος, δοις μόνῳ ἑαυτὸν ἀναρτῆσαις, καὶ πάσας ἑαυτοῦ τὰς ἐλπίδας ταῖς παρὰ σοὶ ἐπαγγελλαις ἀναθεῖς. "Ηδη δὲ τρίτον ἐν τῷ παρόντι φαλμῷ μακαρίσαις ὁ λόγος τοὺς ἐμφερομένους ἐν αὐτῷ, οὐδαμῶς τοῦ Ἰουδαίων θεοῦ, οὐδὲ τοῦ Ἱσραὴλ ἐμημόνευσεν, οὐδὲ τοὺς τὰ Μωϋσέως δι' ἔργων ἄποπλοροῦντας μακάρισεν· ἀλλὰ πρῶτον μὲν καθόλου τοὺς κατοικοῦντας ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ· δεύτερον πάντα ἄνδρας οὓς ἔστιν ἀντίληψις αὐτῷ παρὰ Κυρίου· καὶ ἐπὶ τέλει τοῦ παντὸς λόγου ἀρρέστως καὶ καθολικῶς πάντα ἀνθρώπον τὸν ἐλπίζοντα ἐπὶ Κύριον. Χρῆν γὰρ ἐπιφανεῖς Θεοῦ καὶ Χριστοῦ παρουσίας εἰς ἀνθρώπους καταγγελλομένης μὴ Ἰουδαίος μόνον ἀλλὰ καὶ πᾶς τοῖς ἀνθρώποις τοὺς παρὰ τῷ Θεῷ μακαρισμοὺς ἀναγγελίζεσθαι.

ΕΙΣ ΤΕΛΟΣ, ΤΟΙΣ ΥΙΟΙΣ ΚΟΡΕ ΨΑΛΜΟΣ. ΠΔ'. C

B 1. IN FINEM, FILII CORE PSALMUS. LXXXIV.

Ἐνδόκησας, Κύριε, τὴρ γῆν σου, ἀπέστρεψας τὴν αἰχμαλωστὴν Ἰακὼβ. Ἀκολούθως τῷ πρὸ τούτου φαλμῷ μετὰ τὴν ἐν ἐκείνῳ θεσπισθεῖσαν θεοφάνειαν ἐν τῷ μετὰ χειρας κακῶν ἀπαλλαγῇ προφητεύεται, καὶ λύτρωσις μὲν αἰχμαλωσίας, συγχώρησις δὲ καὶ ἀφεσις ἀμαρτημάτων. Ἐπειτο γὰρ ταῦτα τῇ τοῦ Θεοῦ εἰς ἀνθρώπους παρουσίᾳ, καὶ τοῖς λοιποῖς τοῖς ἐπὶ τῷ πρὸ τούτου φαλμῷ δεδηλωμένοις. Ἐπειδὴ γὰρ ἐν ἐκείνῳ σκηνώματα Θεοῦ πλεῖστα καὶ αὐλαὶ καὶ θυσιαστήρια ἐπὶ τῆς γῆς ἔθεσπιζετο συστήσεσθαι, καὶ τὸ τούτων αἴτιον Θεὸς ἦν μέλλων ἐπὶ γῆς φαίνεσθαι, καὶ δύνομαστι Χριστὸς ἦν ἐπιθέλομένος ἐλέγετο γοῦν· Ὁρθίσται δὲ Θεὸς τῷ θεώρῃ Σωρ· καὶ πάλιν· Ἐπίφανος ἐπὶ τῷ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ σου· εἰκότως ἐν τῷ προκειμένῳ φαλμῷ τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι καθ' ὅλης τῆς τῶν ἀνθρώπων οἰκουμένης προαναφωνεῖται. "Ἄδη καὶ πεπλήρωται ἐπὶ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν παρουσίας, καθ' ἦν εὑδόκησεν δὲ Θεὸς καταξίωσας αὐτὴν τῆς ἐπιβάσεως τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ. Πάλι μὲν γὰρ εἰρητο τῷ πρωτοπλάστῳ· Γῆ εἰ, καὶ εἰς τὴν ἀπελεύσην, καὶ, Ἐπικατάραγος ἡ γῆ ἐπὶ τοῖς ἔργοις σου· καὶ ἀλλος προφητῶν ἐλέγεν· Ἄρα καὶ γέρος καὶ γνῦδος, καὶ κλοπὴ καὶ μοιχεία κέχνεται ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ αἷματα δέρψ αἷμασι μίστουσιν· Ὅτι δὲ ἐπεδήμει τῇ γῇ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ ἄπο γῆς σῶμα ἀνελάμβανε· μεταβολὴ προτέρων ἐγίγνετο κακῶν, καὶ τὸ πάντα τῆς γῆς στοιχεῖον ἀντὶ τῆς προτέρας ἀρδεις εὐλογίας Θεοῦ μετελάμβανεν, ἐκκλησίαι τε καὶ οἶκοι τῷ Θεῷ προσευχήτηριοι καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης συνίσταντο. Διὸ νῦν μὲν λέλεκται· Ἐνδόκησας, Κύριε, τὴρ γῆν σου· ἐν ἐπέροις δὲ, Κύριος ἐβασιλεύσει, ἀγαλλιάσεται ἡ γῆ, καὶ πάλιν· Ἀστας τῷ Κυρίῳ πᾶσα ἡ γῆ. Εἰκότως οὖν καὶ αὐτοῦ λέλεκται τοῦ Κυρίου ἡ γῆ, κατὰ τὸ, Ἐνδόκησας, Κύριε, τὴν γῆν σου. Οὐ μόνον γὰρ κτίσμα αὐτοῦ καὶ πολῆμα, ἀλλὰ καὶ κτήμα γέγονε διὰ τὰ λελεγμένα.

D

A Sed, ut vere dicatur, solus ille beatus cui supra dicta competunt, siquidem ipse omnibus repletur bonus, qui sese tibi soli concredidit, totamque spem in promissis tuis depositus. Cum porro in præsenti psalmo jam tertio beati prædicati fuerint ii de quibus sermo, nulla Judaicæ gentis vel Israelis facta mentio est; neque etiam eos qui præcepta Moysis exsecuti sunt beatos prædicavit: sed primo generatim eos qui habitant in domo Dei; secundo omnem hominem cui est auxilium a Domino; ac demum in fine sermonis, indefinite et generatim omnem hominem in Dominum sperantem. Nam cum futura Dei præsentia et Christi ad homines adventus annuntiaretur, non Judæis tantum, sed omnibus etiam hominibus beatitudines illas, quæ penses Deum sunt, annuntiari oportuit. Vers. 2. Benedixisti, Domine, terram tuam, arrestisti captivitatem Jacob. Postquam in præcedenti psalmo Dei adventus prænuntiatus fuerat, consequenter in hoc ereptio a malis, necnon captivitatis solutio, venia quoque et remissio peccatorum prædictitur. Hæc quippe omnia Dei ad homines adventum et reliqua in superiori psalmo enuntiata subsequebantur. Quia enim in illo multa Dei tabernacula, atria et altaria in terra constituenda esse prædictum fuerat; horumque auctor Deus erat ad homines venturus, ac nominatim Christus hic conspiciendus, unde dicebatur, Videbitur Deus deorum in Sion; ac rursus, Appare ad faciem Christi tui: jure in præsenti psalmo quæ per totum orbem futura sunt prænuntiantur. Quæ sane in adventu Servatoris nostri completa sunt: quo placitum Deo fuit terram Christi sui aditu dignari. Siquidem olim primo parenti dictum fuerat: Terra es, et in terram reverteris⁴¹; et, Maledicta terra in operibus tuis⁴²; aliasque propheta dicit: Maledictum et cædes et mendacium et furtum et adulterium effusa sunt super terram: et sanguinem sanguine miscent⁴³: ubi autem Filius Dei peregrinatus est in terra, terrenumque corpus assumpsit, priorum malorum immutatio facta est, totumque terræ elementum, loco pristinæ maledictionis, benedictionem sortitum est, ac ecclesiae et oratoria Deo per totum orbem constituta sunt. Quare jam dicitur, Benedixisti, Domine, terram tuam⁴⁴; in aliis vero, Dominus, regnavit, exultabit terra⁴⁵; ac rursum, Cantate Domino, omnis terra⁴⁶. Merito itaque ipsius Domini esse terra dicitur hoc modo: Benedixisti, Domine, terram tuam. Non enim opificium duntaxat, sed etiam possessio ejus facta est ob allatas superius causas.

⁴¹ Gen. iii, 19. ⁴² ibid. 17. ⁴³ Osee. iv, 2. ⁴⁴ Psal. lxxxiv, 2. ⁴⁵ Psal. xcvi, 1. ⁴⁶ Psal. xcvi, 1.

Qua ratione autem dicatur, Avertisti captivitatem A Jacob, intelliges ex illa Servatoris voce, qua hanc Isaiae prophetiam, *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit me, evangelizare pauperibus misit me, prædicare captiuis dimissionem, et cæcis visus restorationem* ⁴⁷, cum legisset, addidit, *Hodie impleta est haec prophetia in auribus vestris* ⁴⁸, in se completum oraculum significans. Quia scilicet ipse Servator et redemptor animarum hominum esset, quas a dura multiplicium numinum erroris et dæmonum vexationis servitute, solutis peccatorum vinculis, liberabat. Quod etiam in præsenti psalmo denotatur his verbis. — **VERS. 3. *Remisisti iniquitates plebi tuæ, operuisti omnia peccata eorum. Iniquitates autem remissas et operas alias item sermo meminit: Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum B tecta sunt peccata* ⁴⁹. His porro Spiritus significat, pristinorum peccatorum remissionem iis, qui ex spirituali animarum captivitate redempti sunt, a Salvatore concessam: quibus, si post remissionem iterum peccaverint, non secundo peccata remittit, sed operit. Nam ab illo concessum est, ut bonis operibus secundo gestis pristina delicta contegantur. Hæc vero omnia orbi terræ, videlicet illam inco-
colentibus, per Salvatoris adventum universorum Deus elargitus est, sedata ira ac mitigato furore, quo quidem antea terrigenæ illi digni erant, ob impie-
tatis exsuperantiam inimici ejus effecti; at Deus ipse erat, qui in Christo sibi mundum reconcilia-
bat, neque ipsis pristina peccata imputabat. Quam-
obrem dictum est: — **VERS. 4-7.** *Mitigasti omnem C iram tuam, avertisti ab ira indignationis tuæ. Converte nos, Deus salutarium nostrorum, et averte iram tuam a nobis. Nunquid in æternum irasceris nobis? aut extendes iram tuam a generatione in generatio-
nem? Deus, tu convertens vivificabis nos, et plebs tua latabitur in te. Priora quidem de futuris in toto orbe prænuntiabantur, quæ secundum superius tra-
ditam interpretationem in adventu Salvatoris nostri ad finem deducta sunt. Hæc vero quæ tractamus, orationem continent pro populo ex circumcitione. Quia enim propheta divino afflatus Spiritu Iudaicæ gentis erga Christum incredulitatem prospiciebat, necnon vindictam facinorum causa ipsis infligendam; hanc pro ipsis orationem emittit peropportune; ita ut nulla in psalmo contradicatio deprehendatur, D quod cum initio meliora orbi vaticinatus esset, jam quasi nihil boni collatum sit preces instituat. Prima itaque de beneficiis a Salvatore nostro hu-
mano generi concedendis predicta fuerant; secundo autem loco pro contribubibus a propheta preces emittuntur, ut ira ipsos invasura sedetur; atque ipsi demum Dei ad se conversione, atque illa in Christo Dei lætitia digni habeantur.***

εὐεργεσιῶν προεψητεύετο· τὰ δὲ μὲν τὴν κατ' αὐτῶν ὀργήν Χριστῷ τοῦ Θεοῦ εὑφροσύνης.

Πώς δὲ είρηται τὸ Ἀπέστρεψας τὴν αιγαλω-
σιαν Ἰακὼν, νοήσεις ἐκ τῆς σωτηρίου φωνῆς, οὐ δὲ τῆς
φήσασαν τοῦ Ἡσαΐου προφητείαν, Πρείμα Κι-
ρούν ἐπ' ἐμό, οὐ διέκενεν ἔχοισθε με, εὐαγγελίσασθαι
πτωχοῖς ἀπέσταλκε με, κηρύξαι αἰγαλώποις
ἀφεστιν καὶ τυφλοῖς ἀνάβιοις, ἀναγνοὺς ἐπίγαγε,
Σήμερον πεπλήρωται ἡ προφητεία αὕτη ἐτοῖς
ἄστεις ὑμῶν, διδάσκων εἰς ἕαυτὸν πληροῦσθαι τὸ μέ-
γιον. Ὄτι δὴ αὐτὸς ἦν ὁ Σωτῆρος καὶ λυτρωτῆς τῶν
ἀνθρωπίνων ψυχῶν, ἃς ἀπὸ τῆς πικρᾶς δουλείας τῆς
πολυθέου πλάνης καὶ τῆς δαιμονικῆς ἐνεργείας πλευ-
θέρου, λύσας αὐτῶν τὰς σειρὰς τῶν ἀμαρτιῶν. Οὐδὲ
καὶ αὐτὸς παρίσταται διὰ τοῦ προκειμένου φαλμῷ
φάσκοντος· Ἀφῆκας τὰς ἀροματὰς τῷ λαῷ σου,
ἐκάλυψας πάσας τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν. Ανομίας
δὲ ἀφειμένας καὶ καλυπτομένας ὅλες καὶ ἀλλαχοῦ ἡ
φάσκων λόγος· Μακάριοι ὡρ ἀσέβησταν αἱ ἀροματαί,
καὶ ὡρ ἐκαλύψθησαν αἱ ἀμαρτίας· Σημαίνει δὲ ἐπὶ
τούτων τὸ Πνεῦμα τὴν ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος δεδωρη-
μένην ἀφεσιν τῶν προτέρων ἀμαρτημάτων τοῖς ἀπὸ
τῆς νοητῆς τῶν ψυχῶν αἰγαλωσίας λελυτρωμένοις·
οἵτινες, εἰ μετὰ τὴν ἀφεσιν πάλιν ἀμάρτοιεν, οὐκέτι δευ-
τέρων ἀφεσιν, ἀλλὰ ἐπικάλυψιν ἀμαρτιῶν παρέχει. Διὸ
γάρ δευτέρων κατορθωμάτων καλύπτειν τὰ προ-
ημαρτημένα συνεχώρησε. Ταῦτα δὲ πάντα τῇ τόν
ἀνθρώπων γῇ, καὶ δηλαδὴ τοῖς κατοικοῦσιν αὐτήν,
διὰ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημίας δὲ τῶν δῶν θεός
ἐδωρήσατο, καταπαύσας τὴν ὀργὴν καὶ τὸν θυμὸν,
ῶν δικίους τὸ πρὶν ἐτύγχανον οἱ τὴν γῆν οἰκουντες, ἵτε
δὴ ἐχθροὶ βντες αὐτοῦ διὰ τὰς τῶν ἀσεβειῶν αὖτων
ὑπερβολάς· ἀλλὰ Θεός ἦν οἱ Χριστὸς καθόσμενος κατα-
λάσσων ἐστῷ, μὴ λογιζόμενος δὲ αὐτοῖς τὰ περι-
πτώματα. Διὸ λέλεκται· Κατέζαυσας πάσας τὴν
ὅργην σου, ἀπέστρεψας ἀπὸ ὀργῆς θυμοῦ σου.
Ἐπίστρεψον τὴν τῆς σωτηρίων τὴν,
καὶ ἀπέστρεψον τὸν θυμόν σου ἀφ' ὑμῶν. Μή εἰς
τὸν αἰώνα ὀργισθῆσῃ τὴν τὴν; η διατετεῖς τὴν
ὅργην σου ἀπὸ τοῦτο εἰς τοῦτο; Οὐ θεός, εὐ-
εκπιστρέψθας δικάσθεις τὴν τὴν,
καὶ σὸν λαός σου εὐ-
φραγθήσεται ἐπὶ σοι. Τὰ μὲν πρότερα προερχετείσα-
περ τῶν γεννησομένων καθ' ὅλης τῆς γῆς, ἡ δὲ καὶ
τέλους ἔτυχε διὰ τῆς παρουσίας τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν
κατὰ τὴν ἀποδοθείσαν ἐρμηνείαν· τὰ δὲ προκειμένα
εὐδήκην περιέχειν τὸν φαλμὸν, ἀνωτέρω μὲν τὰ χρι-
στότερα θεσπίσαντα πάσην τῇ γῇ, ἐν δὲ τοῖς προκει-
μένοις, ὡς μηδενὸς ἀγαθοῦ πεπραγμένου τὴν εὐδή-
δειξιόντα. Τὰ τοίνυν πρώτα περὶ τῶν διὰ τοῦ Σω-
τῆρος ἡμῶν παρασχεθειῶν τῷ τῶν ἀνθρώπων βίῳ
ὑπὲρ τῶν δμοεθνῶν εὑχεται, ἵκετεύων παύσασθαι
αὐτοὺς τῆς τοῦ Θεοῦ ἐπιστροφῆς καὶ τῆς ἐπὶ τῷ

⁴⁷ Isa. LXI, 1. ⁴⁸ Luc. iv, 18. ⁴⁹ Psal. XXXI, 1.

Δεῖξον ἡμῖν, Κύριε, τὸ δέισός σου καὶ τὸ σω- A
τήριόν σου δύνης ἡμῖν. Ἐτί καὶ ταῦτα ὁ Προφήτης
 ἔγραψει, ἵκετεύων καταξιωθῆναι καὶ αὐτὸς ὀφθαλμοῖς
 παραλαβεῖν τὰ μέλλοντα ἕσεσθαι διὰ τοῦ ἐλέους τοῦ
 Θεοῦ, ἢ δὴ ἐν τοῖς ἀνωτέρω προεργητεύετο. Παραχαλεῖ
 δὲ καὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ εἰς ἀνθρώπους ἐπιλάμψεως
 τυχεῖν, διὰ τοῦ φάσκειν. Καὶ τὸ σωτήριόν σου
 δύνης ἡμῖν. Σαφῶς δὲ τὸ σωτήριον αὐτὸν εἶναι τὸν
 Χριστὸν ἐδίδαξεν ὁ Συμεὼν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις·
 λαβῶν γοῦν μετὰ γείρας ἔτι νήπιον ὅντα τὸν Ἰησοῦν,
 εἶπε. Νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου, δέσποτα,
 κατὰ τὸν λόγον σου ἐτείρην. Ὁτι εἰδοροὶ
 ὄφθαλμοὶ μου τὸ Σωτήριόν σου. Τοῦτο οὖν αὐτὸν
 καὶ ὁ Προφήτης ιδεῖ εὑχεται· διό φησιν ὁ Σωτήρ·
 Πολλοὶ προφῆται καὶ δίκαιοι ἐπεθύμησαν ιδεῖν ἀ
 ὑμεῖς βλέπετε, καὶ οὐκ εἰδορ. Ἀκούσομαι τὸν λα-
 λίσσοντα ἐτείρην Κύριος ὁ Θεός, διτι λαλήσοι εἰρήνην
 ἐπὶ τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ τοὺς δούλους αὐτοῦ,
 καὶ ἐπὶ τοὺς ἐπιστρέφοντας καρδιαῖς. Εὐξάμενος
 ὁ Προφήτης, τῇ σωπῇ ἐαυτὸν παραδίδωσι, πιστεύσας
 ἐπακούσθησεσθαι. Εἴτα προσδοκήσας ἀποχρίσεως τυ-
 χεῖν φησιν αὐτὸς πρὸς αὐτὸν· Τὰ μὲν τῆς εὐχῆς
 μοι τοιάυτα γέγονε· καὶ ρόδος δὲ λοιπὸν ἐπακούσας τοῦ
 ἀγίου Πνεύματος, καὶ μαθεῖν παρ' αὐτοῦ τί μέλλοι
 θεσπίζειν περὶ τῆς εἰρήνης τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, καὶ περὶ
 τῶν μελλόντων διὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ ἐπιστρέψειν.
 Εἴτα βραχὺ τι ἐφησυχάσας, πληροῦται τοῦ Πνεύματος
 τοῦ Θεοῦ, καὶ προφητεύει ἐξῆς ὥδε πως λέγων·
 Πλὴρ ἐγγὺς τῷ φοδονυμέρῳ αὐτῷ τὸ σωτήριον
 αὐτοῦ, τὸν κατασκηνῶσαι δόξαντας ἐτοῦτον τὴν ἡμῶν·
 Ήμείστησι δὲ διὰ τούτων, δοσον οὐδέπω μέλλειν ἐπι-
 στήσθεται ἀνθρώποις τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ, περὶ οὐ
 ἀνωτέρω ηὗξατο εἰπών· Δεῖξον ἡμῖν, Κύριε, τὸ
 ἐλεός σου, καὶ τὸ σωτήριόν σου δύνης ἡμῖν. Αὐτὸν
 δὴ οὖν τούτος φησι τὸ Σωτήριον ἔγγιστα τυγχάνειν,
 καὶ πλησίον τῇδε καὶ ἐγγὺς τῶν φοδονυμένων αὐτὸν
 εἶναι, αἵτιον ὑπάρχον τοῦ κατασκηνῶσαι δόξαν καὶ
 σκηνῶματα συστῆσαι ἐν τῇ γῇ ἡμῶν. Ἐθος δὲ τῇ
 θεᾳ Γραφῇ τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ σωτήριον ὀνομά-
 ζειν, πολλάκις διὰ πολλῶν ἀπεδείχαμεν. Οὐ δὴ καὶ
 νῦν θεσπίζων ὁ λάγος, παρίστη διδάσκων ἀντὶ τῆς
 προτέρας ἀτιμίας τῆς κατὰ τὴν εἰδωλολατρείαν ὑπο-
 στάσης ἐν τῇ γῇ δόξαν ἐν αὐτῇ κατασκηνώσειν, καὶ
 σκηνῶματα πανταχοῦ γῆς ἱδρυθῆσθαι δόξης τῆς
 τῷ Θεῷ διὰ τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας ἀνατεθη-
 σομένης. Εἴτα τούτοις ἐξῆς τὸν τρόπον, καθ' ἓν
 ἐμείλευν ἀποπληρωθῆσθαι τὰ ἐπιτρέπαλμένα, δια-
 σαφεῖ λέγων· Ἐλεος καὶ ἀλήθεια συνήντησαν,
 δίκαιοσύνη καὶ εἰρήνη κατεψήλησαν. Δύο δὴ διὰ
 τούτων συζυγίας φησιν ἀλλήλαις συνηντηκέναι, ὃν τὴν
 πρώτην ἐλέους ἦν καὶ ἀληθείας, ἡ δὲ δευτέρα δίκαιο-
 σύνης καὶ εἰρήνης. Συνήντησαν ἀλλήλαις, φησι, καὶ
 ϕιλικούς ἀσπασμούς ἀποδεδώκασι· κατεψήλησάν τα
 ὅμοι τὴν δίκαιοσύνην καὶ τὴν εἰρήνην ἡ ἀλήθεια καὶ
 τὸ ἐλεός. Πόθεν δὲ ἀφικόμεναι ἀλλήλαις συνήντησαν,
 πάλιν ὑπόδειξις διδάσκει λέγων· Ἀλήθεια ἐκ τῆς γῆς
 ἀνέτειλε, καὶ δίκαιοσύνη ἐκ τοῦ οὐρανοῦ διέκυ-
 B
 C
 D

VERS. 8. *Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam, et salutare tuum da nobis.* Hic etiam Propheta precando insistit, ut ipse quoque dignus habeatur, qui ea quæ per misericordiam Dei eventura, quæque antea prænuntiata sunt, oculis percipiat. Rogat item ut splendidi illius Christi ad homines adventus ipse censos efficiatur, cum ait, *Et salutare tuum da nobis.* Salutare autem illud Christum esse clare docet in Evangelii Simeon: qui, Jesu adhuc infante in ulnis accepto, dixit: *Nunc dimittis seruum tuum, Domine, secundum verbum tuum in puce.* Quia viderunt oculi mei salutare tuum ³⁰. Idipsum videre peroptat Propheta: ideo Salvator ait, *Mulli prophetæ et justi voluerunt videre quæ vos videlis, et non viderunt* ³¹. — VERS. 9. *Audiam quid loquetur in me Dominus Deus, quoniam loquetur pacem in plebem suam, et in sanctos suos et in eos qui convertuntur corde.* Postquam precatus est Propheta, certus se exaudiendum esse, silentio se tradit. Hinc dum responsionem exspectat, sese sic alloquitur: *Talis fuit precatio mea; jam tempus est ut Spiritum sanctum audiam, et ab illo ediscam, quid de pace populi sui et de iis qui per Christum suum convertendi sunt, vaticinatus sit.* Deinde vero postquam paulum substitit et quievit, Spiritu divino repletur; et sub hac prophetiam edit his verbis: — VERS. 10. *Verumtamen prope timentes eum salutare ipsius, ut inhabet gloria in terra nostra.* His autem declarat jam adventurum hominibus esse salutare Dei, de quo superius hac precabatur: *Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam, et salutare tuum da nobis.* Hoc ipsum salutare jam proximum, esse declarat ac vicinum timentibus eum, ipsumque veram esse causam cur gloria inhabitet et tabernacula ponat in terra nostra. Id autem moris esse Scripturæ diuinæ, ut Christum Dei salutare nuncupet, saepè et pluribus comprobavimus. Quod sane hoc in vaticinio declaratur, scilicet loco prioris infamiae, quæ idolatriæ tempore in terra versabatur, gloriam ibidem habitaturam, et tabernacula gloriæ Deo per evangelicam doctrinam referendæ, ubique terrarum figenda esse. Secundum hanc modum aperit quo promissa complenda sunt, his verbis: — VERS. 11. *Misericordia et veritas obvixerunt sibi, justitia et pax osculatae sunt.* His porro binas conjugationes coalusse docet, quarum prima est misericordia et veritatis; secunda vero, justitiae et pacis. Occurrerunt, inquit, mutuo, amicasque salutationes contulerunt: oscula dederunt simul justitiae et pacis veritas et misericordia. Unde vero profectæ mutuo occurserint, secundum hanc declarat his verbis: — VERS. 12. *Veritas de terra orta est, et justitia de cœlo prospexit.* Utpote igitur ex magna intercedente mutuo concurrentes, sese invicem amplectæ et osculatae sunt, hinc justitia quæ de cœlo in terram prospexit, inde veritas quæ de imo sive de terra

³⁰ Luc. II, 29, 30. ³¹ Matth. xi, 17.

orta est. His consequenter adjiciemus et subjunge-
mus ea quæ in principio psalmi posita sunt, et sic
habent : *Benedixisti, Domine, terram tuam, avertisti
captivitatem Jacob. Remisisti iniquitatem plebis tuæ,
operuisti omnia peccata eorum.* Hæc quippe omnia
tum futura prænuntiabantur, cum salutare Dei in
terra visum esset. Siquidem una cum salutari veri-
tas de terra orta, ac justitia quæ de cœlo prospic-
iens ipsi occurrit, Dei gratiam ex æquo exque
suprema justi ratione in omnes homines effundi-
dit.

Σωτηριώ ἀλήθεια ἐκ τῆς γῆς ἀνατέλλεται, ταῦτη τε τοῦ οὐρανοῦ διακύψασα ἐπὶ τὴν ἡ-
δικοτέλλην, εἰς πάντας ἀνθρώπους ἔξης παραβησμένη καὶ συνάφομεν τὰ πρῶτα τοῦ ψαλμοῦ, ἐν οἷς ἐλέγετο·

*Εὐδόκησας, Κύρε, τὴν γῆν σου, ἀπέστρεψας τὴν
αἰχμαλωστὴν Ἰακὼβ. Ἀφῆνας τὴν ἀραιαν τοῦ
λαοῦ σου, ἐκάλυψας πάσας τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν.*

Ταῦτα γάρ πάντα μέλλειν ἕσεσθαι προεφτεύετο, τῷ

σωτηρίῳ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ γῆς ὁρθέντος. Ἐπει τὸν τῷ
συναντήσασα τῇ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ διακύψασα δικαιο-
τέλλην, εἰς πάντας ἀνθρώπους ἔξης ἦσαν καὶ κατὰ τὸ
δικαιότατον τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν ἔξηπλωσε.

His porro divinus Domini et Servatoris nostri Jesu Christi adventus perspicue enuntiatur; per quem solum veritas de terra orta est: quia ipse veritas erat, ac doctrinæ ejus evangelicæ sermo, non ut olim in figuris et symbolis, sed per ipsam veritatem tradebatur. Ideo dictum est: *Lex per Moysem data est, gratia et veritas per Iesum Christum facta est*¹¹? Universa autem opera ejus veritas erant, necnon ortus ejus, passio et caelera, quæ specie solum et phantasias gesta fuisse opinabantur athei hæretici. Quod si omnis homo mendax, merito ipse solus, qui veritas est, de terra ortus est, peregrinum quidpiam et insolens; terra quale nunquam tulerat bonum proferente, in quo justitia illa de cœlo prospiciens requievit. Justitia vero, quæ in veritate requievit, quænam alia fuerit, nisi ipse Deus Verbum de quo dictum est: *Qui factus est nobis sapientia a Deo, justitia et sanctificatio et redemptio*¹²? Hic namque ex cœlis descendens in veritate, quæ de terra orta est, requievit, ipsique conjunctus, ceu dilectam amabiliter eam amplectatus est. Veritati porro de terra ortæ præcurrentis aderat misericordia: per misericordiam quippe Dei, tota veritatis dispensatio facta est. Justitiam vero de cœlo delapsam pax sequebatur; ut homines terram incolentes, non solum misericordia Dei et veritate, sed etiam illa cœlesti justitia et ejus amica pace fruerentur. Nam olim quidem justitiæ et pacis domicilium cœlum erat; nunc vero terra cum misericordia Dei in terra substituit. Nam hæc subsequentium causa fuit: siquidem propter Dei misericordiam reliqua omnia secuta sunt: post misericordiam quippe veritas, hinc justitia, denique pax. De Servatore certe nostro diserte scribitur: *Quia ipse est pax nostra, qui fecit utraque unum*¹³; et: *Pacificans per se sive quæ in cœlis, sive quæ in terra sunt*¹⁴; ac rursum: *Veniens evangelizavit pacem iis qui longe, et iis qui prope sunt*¹⁵. Jure ergo in Psalmo dicitur illud: *Verumtamen prope timentes eum salutare ipsius, ut inhabitet gloria in terra nostra.* Multa quippe magna gloria in terra nostra, videlicet in orbe, per prophetiarum eventum constituit. Et qui, quæso, non habitatura erat gloria in terra nostra, quando salutare ipsius, Christus Dei, et illa

ψευ. Ός ἐκ μακροῦ τοιγαροῦ διαστήματος συντη-
χοῦσαι ἀλλήλαις, περιεπτύξαντο καὶ κατεψήσαν-
ται οὐρανοῦ διακύψασα ἐπὶ τὴν ἡ-
δικοτέλλην, κατωθεν δὲ ἀπὸ τῆς γῆς ἀνατείλασσῃ
ἀλήθεια. Τούτοις ἀκολούθως ἔξης παραβησμένη καὶ συνάφομεν τὰ πρῶτα τοῦ ψαλμοῦ, ἐν οἷς ἐλέγετο·

*Εὐδόκησας, Κύρε, τὴν γῆν σου, ἀπέστρεψας τὴν
αἰχμαλωστὴν Ἰακὼβ. Ἀφῆνας τὴν ἀραιαν τοῦ
λαοῦ σου, ἐκάλυψας πάσας τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν.*

Ταῦτα γάρ πάντα μέλλειν ἕσεσθαι προεφτεύετο, τῷ

σωτηρίῳ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ γῆς ὁρθέντος. Ἐπει τὸν τῷ
συναντήσασα τῇ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ διακύψασα δικαιο-
τέλλην, εἰς πάντας ἀνθρώπους ἔξης ἦσαν καὶ κατὰ τὸ
δικαιότατον τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν ἔξηπλωσε.

Σαφῶς δὲ διὰ τούτων τῇ θεοφάνειᾳ τοῦ Κυρίου καὶ

Β Σωτῆρος τῷ μῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ παρίσταται· διὸ δὲ

μόνου τῇ ἀλήθειᾳ ἐκ τῆς γῆς ἀνέτειλεν· ἐπειδὴς
αὐτὸς δὴν ἡ ἀλήθεια, δὲ τε τῆς εὐαγγελικῆς αὐτοῦ
διδασκαλίας λόγος οὐκ ἔθιται ἀλλὰ διὰ τὸ παλαιὸν ἐν τούτῳ;
καὶ διὰ συμβόλων παραδέδοτο, ἀλλὰ διὰ αὐτῆς ἀν-
θεῖται. Διὸ εἰρηται· Ὁ νόμος διὰ Μωϋσέως ἐδόθη, ἡ
χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐτέστη. Καὶ πᾶσαι δὲ αὐτοῦ αἱ πράξεις ἀλήθεια ἦσαν, ἢ τε
γένεσις αὐτοῦ καὶ τὸ πάθος καὶ τὰ λοιπὰ, δὲ δηλα-
δόκησιν καὶ φανταστὰν ὑπέλασον γεγονέναι οἱ διθει-
αἱρεσιῶται. Εἰ δὲ καὶ πᾶς ἀνθρωπὸς ψεύτης, μόνος
ἄντος εἰκότως, ἀλήθεια ἀν, ἀπὸ τῆς γῆς ἀνέτειλε,
ἔνον τι χρῆμα τῆς γῆς, καὶ οὖν οὐδεπώποτε εργά-
ηνέχατο ἀγαθὸν, ἀποδύστησε· ἐφ' ἐν καὶ ἡ ἔξη-
νοῦ διακύψασα δικαιοτέλλην ἀνεπάυσατο. Τίς δὲ ἀντί-
τι τῇ ἀλήθειᾳ τῇ ἀναπαυσαμένῃ ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν ἐλλήν
αὐτὸς δὲ Θεὸς Λόγος, περὶ οὗ εἰρηται· Ὅς ἐγενήθη
ἡμῶν σοφία ἀπὸ Θεοῦ, δικαιοσύνη τε καὶ ἀμα-
ρτυρὸς καὶ ἀπολύτρωσις; Οὐνος γάρ, ἔξης οὐρανῶν
καταδέξας, ἐπανεπάυσατο τῇ ἀπὸ τῆς γῆς ἀνατείλῃ-
αλήθειᾳ, ἡνώθη τε αὐτῇ, καὶ ὡς φιληππεῖς περιπλοκῆ-
έδωκε φιλικάς. Συνῆν δὲ τῇ μὲν ἀπὸ τῆς γῆς ἀν-
τειλάσῃ ἀλήθειᾳ τὸ ἔλεος προτρέχον αὐτῆς· διὰ γάρ
τὸ τοῦ Θεοῦ ἔλεος ἡ πᾶσα τῆς ἀλήθειας γέγονεν οἰκο-
νομία· τῇ δὲ ἔξης οὐρανῶν κατελθύσῃ δικαιοτέλλη-
επίπετο, ἡ εἰρήνη, ὅπως οἱ ἐπὶ γῆς οἰκοῦντες ἀνθρώποι
μή μόνον ἔλεου Θεοῦ καὶ ἀληθείας ἀπολύτρωσιν,
ἀλλὰ καὶ τῆς ἔξης οὐρανῶν δικαιοτέλλην, ἅμα καὶ τῆς
ταῦτης φιληππεῖς εἰρήνης. Πάλαι μὲν γάρ οἰκητήριον
C ἐτύγχανε τῆς δικαιοτέλλης καὶ τῆς εἰρήνης οὐρανῶν
νῦν δὲ καὶ ἡ γῆ, ὅπε ἐπὶ τῆς γῆς ὑπέστη τὸ ἔλεος τοῦ
Θεοῦ. Τούτο γάρ τὸν καὶ τῶν ἔξης αἰτιον· διὰ γάρ τὸ ἔλεος
τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ λοιπὰ πάντα ἐπιτηδούθησε· μετὰ
γάρ τὸ ἔλεος ἡ ἀλήθεια, ἐπειτα τῇ δικαιοτέλλῃ, καὶ ἐπί-
ταξιν ἡ εἰρήνη. Γέγραπται δὲ σαφῶς περὶ τοῦ Σωτῆρος
τῷ μῶν, "Οτι αὐτὸς ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ποίησας
τὰ ἀμφιστέρα ἔτι· καὶ, Εἰρηνοποιήσας δι' αὐτοῦ τὰ
ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ πάλιν
Ἐλθὼν εὐηγγελίσατο εἰρήνην τοῖς μαρτύρεσσι
τοῖς ἄγριούς. Εἰκότως οὖν διὰ ταῦτα ἐν τῷ ψαλμῷ
εἰρηται τὸ, Πλὴν ἔττινος τῶν φοβουμένων αὐτὸν τὸ
σωτηρίον αὐτοῦ, τὸν κατασκηνῶσαι δόξαν ἐτ-
τη τῇ ἡμῶν· Παλλήγαρ καὶ μεγάλη δόξα ἐν τῇ ἡμ-

¹¹ Joan. 1, 17. ¹² I Cor. 1, 30. ¹³ Ephes. II, 14. ¹⁴ Col. I, 20. ¹⁵ Ephes. II, 17.

τέρη γῆ, λέγω δὲ τῇ τῶν ἀνθρώπων οἰκουμένῃ, διὰ τῆς τῶν προφητευομένων ἐκβάσεως συνέστη. Καὶ πῶς γάρ οὐκ ἡμελέ κατασκηνοῦν δόξα ἐν τῇ γῇ ἡμῶν, ὅτε καὶ τὸ σωτήριον τοῦ αὐτοῦ, αὐτὸς δὲ Χριστὸς αὐτοῦ, καὶ τὸ εὐρανοῦ δικαιοσύνη, ταύτης ἐπιδηνεια κατηξίωσε; Ταῦτα δὲ πάντα ἐπακούσας τοῦ θεοῦ προρέσαντος καὶ προλαβάσαντος ἐπὶ τὸν λαὸν αὐτοῦ, θεοπίζει μετὰ τὴν εὐχήν, εἰπών· Ἀκούσομας τι λαλήσει Κύριος δὲ Θεός· διὸ ἐπήγαγεν ἔξῆς· Ὄτι λαλήσει εἰρήνην ἐπὶ τὸν λαὸν αὐτοῦ. Αὕτη δὲ ἡ εἰρήνη γέγονε τῷ λαῷ, ὅτε τὸ ἔλεος καὶ ἡ ἀλήθεια συνήντησαν, ἡ τε δικαιοσύνη καὶ ἡ εἰρήνη κατεψήλησαν. Ὁνούτως ἔχοντων, καὶ τὰ τῆς εὐχῆς ἀποδέδοται τοῦ Προφήτου, καὶ τὰ πρὸ τῆς εὐχῆς εἰρημένα. Καὶ γάρ εὑδόκησε Κύριος τὴν γῆν αὐτοῦ, καταξιώσας αὐτὴν ἁλέους καὶ ἀληθείας καὶ τῶν λοιπῶν· ἀλλὰ καὶ ἀπεστρεψε τὴν αἰχμαλωσίαν τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν, λύσας μὲν πάντα πόλεμον, χαρισάμενος δὲ τὴν εἰρήνην, καὶ διαρρήξας τοὺς δεσμοὺς, καὶ τοὺς κλοιοὺς τοὺς ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας ἐγγενομένους. Διὸ καὶ συνηῆπται τῷ· Ἀπέστρεψας τὴν αἰχμαλωσίαν Ἰακὼδ, τὸ· Ἀφῆκας τὰς ἀροματὰς τῷ λαῷ σου, καὶ τὸ· Ἐκδινύθας πάσας τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν. Ἡ γάρ ἐπιστροφὴ τῆς αἰχμαλωσίας οὐκ ἀλλὰς ἀπετελέσθη ἡ δι’ ἀφέσεως τῶν ἀμαρτιῶν. Ὄτι δὲ καὶ ταῦτα διὰ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιφανεῖς τέλους ἔτυχεν, αὐτὸς ἐδίδαξεν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις, ὅτε, λαβὼν τὴν βίβλον τοῦ Ἡσαΐου, καὶ ἀναγνοὺς τὸ· Πτεῦμα Κυρίου ἐπ’ ἐμὲ, οὐ εἰρεκεν ἔχριστε με, εἰναγγειλσάσθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέ με, κηρῦξαι αἰχμαλώτοις ἀφεστοί, καὶ τὰ ἔξῆς, ἐπήγεγκεν εἰπών· Σήμερον τελικήρωται η Γραφὴ αὐτὴ ἐν τοῖς ὀστρ̄ ὑμῶν. Εἰ δὲ οὐν ἐννοήσει τις, εἰποι ἀν τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων πάλαι πρότερον αἰχμαλωσίαν ὑπὸ τῶν ἀσφάτων πολεμίων, τῶν ἀληθῶς ἔχθρῶν τοῦ θεοῦ, καθελκυσθὲν εἰς εἰδωλολατρείας, καὶ πάσας πράξεις αἰσχράς καὶ ἀθεμίτους, οὐκ ἀν ὀνήσει δεινήν ταύτην φάναι ψυχῶν αἰχμαλωσίαν, ἡς ἀπαλλάξας καὶ ἐλευθέρους καταστάμενος ἡμᾶς δὲ Σωτῆρ καὶ Κύριος ἡμῶν, ἀφεσίν τε διὰ λουτρῶν παλιγγενεσίας παλαιῶν πλημμελημάτων καὶ λύσιν προτέρων ἀσεβημάτων παρασκῶν, ὡς δύνασθαι καὶ ἡμᾶς λέγειν· Εὐδόκησας, Κύριε, τὴν γῆν σου, ἀπέστρεψας τὴν αἰχμαλωσίαν Ἰακὼδ. Ἀφῆκας τὰς ἀροματὰς τοῦ λαοῦ σου, ἐκάλυψας πάσας τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν.

Καὶ γάρ δὲ οὐρανοὶ δώσει χρηστότητα, καὶ ἡ γῆ ἡμῶν δώσει τὸν καρπὸν αὐτῆς. Πάλαι μὲν, ὅτε ὑπὸ κατάραν ἦν ἡ γῆ, ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἔφει, κατὰ τὸ εἰρημένον· Ἐπικατάρατος ἡ γῆ δὲ τοῖς ἔροις σου, ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἀτραπεῖ σοι· νῦν δὲ τοιαῦτα ἀγαθὰ εἰς αὐτὴν ἐλήλυθεν, ἀκόλουθας καὶ αὐτὴ τὸν προσήκοντα καρπὸν ἀποδιδόναι λέγεται, ὅτε δὴ τυχούσα τῆς παρὰ τοῦ Κυρίου χρηστότητος. Καρπὸς δὲ ἐπάξιος θεοῦ οὐκ ἀκανθεῖ καὶ τριβόλοι, ἀλλὰ πάντως που ταῦτα δι’ ὃν καταξιοῦται εὐλογίας τῆς παρὰ τοῦ θεοῦ. Γῆ δὲ ἡ πιούσα τὸν ἐπ’ αὐτῆς ἔχρομενον πολλάκις ὑετὸν, φέρουσά τε βοτάνην εἴσθετον ἐκείνων, δι’ οὓς καὶ γεωργεῖται, μεταλαμβάνει εὐλογίας τῆς παρὰ τοῦ θεοῦ. Εἰκότως οὖν

A de cœlo justitia ad eam accedere dignata est? Cum hæc autem omnia a Deo definita et prænuntiata audisset, post editam orationem hæc vaticinatur: Audiam quid loquetur in me Dominus Deus; ideoque pergit, quoniam loquetur pacem in plebem suam. Hæc vero pax tum populo concessa est, cum misericordia et veritas obviaverunt sibi, justitia et pax osculatae sunt. Quæ cum ita se habeant, cum ea quæ Propheta precatus fuerat, tum ea quæ ante orationem dixerat, concessa fuere. Nam benedixit Dominus terram suam, misericordia et veritate ac reliquis dignatus eam; quin etiam animarum humanarum captivitatem avertit, soluto bello quolibet, ac reconciliata pace, fractisque vinculis ac compediis per peccatum inductis. Quamobrem huic dicto: B Avertisti captivitatem Jacob, istud subjungitur: Remisisti iniquitates plebi tuæ; et illud: Operuisti omnia peccata eorum. Nam reditus ex captivitate, non alio quam per remissionem peccatorum modo partus est. Quod autem hæc per adventum Servatoris nostri ad effectum deducta sint, ipse in Evangelii docuit, cum accepto Isaiae libro, postquam legisset illud: Spiritus Domini super me, eo quod unixerit me, evangelizare pauperibus misit me, prædicare captiuis dimissionem¹⁷, et cætera; intulit his verbis: Hodie impleta est hæc Scriptura in auribus vestris¹⁸. His si quis animum adhibeat, dicat sane genus hominum olim captivitatē passum esse ab invisibilibus inimicis, vere Dei hostibus, in idolatriam et in turpia omnia nefariaque opera pelleclum; neque cunctetur eam gravem animarum captivitatem pronuntiare, qua cum nos eripuisse liberosque constituisse Salvator et Dominus noster, concessa per layacrum regenerationis pristinorum scelerum et impietatum venia ac remissione, auctor nobis fuit gratiarum actionis in psalmo positæ, ita ut nos quoque dicere valeamus: Benedixisti, Domine, terram tuam, avertisti captivitatem Jacob. Remisisti iniquitates plebis tuæ, operuisti omnia peccata eorum.

C VERS. 13. Etenim Dominus dabit benignitatem, et terra nostra dabit fructum suum. Olim quidem cum sub maledicto terra esset, spinas ac tribulos germinabat, secundum illud: Maledicta terra in operibus tuis, spinas et tribulos germinabit tibi¹⁹: nunc autem, cum in ea talium bonorum accessio facta est, e re congruentem dicitur proferre fructum; utpote quæ Domini benignitatem consecuta sit. Fructus autem Deo dignus non spinæ et tribuli sunt; sed ea plane quibus Dei benedictionem sortita est. Terra vero quæ decadentem pluviam sæpius excipit et bibit, ac cultoribus suis congruentem herbam profert, ea benedictionis a Deo datae particeps est. Jure ergo nova cantica edere terra jubetur, utpote

¹⁷ Isa. Lxi, 1. ¹⁸ Luc, iv, 18. ¹⁹ Gen. iii, 17, 18.

quæ jam indicatis bonis dignata sit, cum Spiritus A sanctus ipsi accinat et dicat. *Cantate Domino, omnis terra, cantate Domino canticum novum*⁴⁰; et, *Dominus regnavit, exultabit terra*⁴¹, et alia his similia. — VERS. 14. *Justitia ante eum ambulabit, et ponet in via gressus ejus.* Hujus dicti sententiam liquidius efferrunt reliqui interpres, maximeque Symmachus qui sic habet: *Justitia uniuscujusque præcedet ipsum, et ponet in via pedes ejus.* Collatis namque terræ bonis, quisquis terram incolit, utpote qui justitiæ de cœlo prospicientis consors sit, propriam sibi justitiam obtinens, eam in via ad supernam ducem, ac gressus suos dirigentem habebit; ut iter ad cœlos emensus, roboratusque et a præcurrente justitia sua manu ductus, superna promissa nanciscatur: quæ Salvator et Dominus noster omnibus B hominibus annuntiavit dicens: *Appropinquavit regnum cœlorum*⁴²; et *Beati huiusmodi homines, quoniam ipsorum est regnum cœlorum*⁴³.

νης αὐτοῦ, τύχοι τῶν ἐπουρανίων ἐπαγγελιῶν, δεὶς δὲ Σωτῆρ καὶ Κύριος ἡμῶν ἐκήρυξε πᾶσιν ἀνθρώποις λέγων: Ἡγικεν η βασιλεία τῶν οὐρανῶν καὶ, Μακάριοι οἱ τοιοῖδε, δεὶς αὐτῶν ἔστιν η βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

ORATIO INSI DAVID. LXXXV.

VERS. 1. *Inclina, Domine, aurem tuam et exaudi me, quoniam īops et pauper sum ego.* Cum his in locis quatuor psalmi filiorum Core inscripti consequenter ponantur, quorum primus est LXXXIII, secundus LXXXIV, tertius LXXXVI, postremus LXXXVII, opportune quærat aliquis quid causæ sit, quod oratio Davidis intempestive, ut quispiam dixerit, in medio eorum locata fuerit. *Æstimo* igitur non sine causa, sed opportunissime vaticiniis de Christo immistam hanc orationem fuisse. Quia enim bonorum promissa, veniam peccatorum, Dei ad homines adventum, Christi redemptoris ac Servatoris hominum peregrinationem, primi psalmi filiorum Core inscripti vaticinabantur, videlicet LXXXIII et LXXXIV, imo etiam qui postea filiorum Core inscribuntur, gentium vocationem, Christi ortum, mortem ab eo pro hominibus susceptam, prædicabant; arbitror in medio prophetiæ hasce res prænuntiantis necessario positam fuisse Davidis orationem, qua supplicat bona per Salvatorem universis hominibus procuranda, sibi quoque conferri; ut et ipse bonorum quæ in prophetia enuntiantur consors, veniam peccatorum consequatur, magnoque illo ac salutari bono fruatur, quod omnibus gentibus promittitur. In hac itaque oratione David effusam in omnes gentes gratiam memorat, quam demirari se et stupere proflitetur his verbis: *Non est similis tui in diis, Domine, et non est secundum opera tua.* *Omnes gentes quascunque fecisti venient et adorabunt coram te.* Quia igitur ipse quoque paria bona consequi precabatur, orationem suam in medio psalmorum evangelicorum congruenter locavit. Hæc de proposta quæstione dicta sint. Nec ignorandum,

τὰ καὶν ḥσματα διειν προστάττεται ἡ γῆ, ὡς ἀν τοιούτων ἀρτίων δεδηλωμένων κατηξιμένη, τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἐπιφενοῦντος αὐτῇ καὶ λέγοντος: *Ἄστας τῷ Κυρίῳ πᾶσα ἡ γῆ, φέρε τῷ Κυρίῳ φόρμα καινόν* καὶ, *Κύριος ἐβασιλευσερ,* ἀγαλλισται ἡ γῆ, καὶ δια τούτοις ὅμοια τυγχάνει. Δικαιοσύνη ἐντὸν προπορεύεται, καὶ θήσει εἰς ὁδὸν τοὺς πόδας αὐτοῦ. Μετὰ γάρ τὰ τῇ γῇ κεχαρισμένα ἀγαθά ἔκαστος τῶν τὴν γῆν κατοικούντων, ὡς ἀν τῆς ἐξ οὐρανῶν δικαιούμενης δικαιοσύνης μετασχῶν, καὶ αὐτὸς ἰδίαν κτησάμενος δικαιοσύνην, ἔξει αὐτὴν πράγμασαν αὐτὸν εἰς τὴν ἀνω φέρουσαν ὁδὸν, ταὶ διαβήματα αὐτῆς κατατάττουσαν· δπας ἀδεύσας τὴν εἰς οὐρανὸν φέρουσαν, ἐπιστηρίζειν δὲ καὶ χειραγωγούμενος ὑπὸ τῆς προαγούσης αὐτὸν δικαιο-

νης αὐτοῦ, τύχοι τῶν ἐπουρανίων ἐπαγγελιῶν, δεὶς δὲ Σωτῆρ καὶ Κύριος ἡμῶν ἐκήρυξε πᾶσιν ἀνθρώποις λέγων: Ἡγικεν η βασιλεία τῶν οὐρανῶν καὶ, Μακάριοι οἱ τοιοῖδε, δεὶς αὐτῶν ἔστιν η βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

ΠΡΟΣΕΥΧΗ Τῷ ΔΑΥΙΔ. ΠΕ.

Κλῖτορ, Κύριε, τὸ οὖς σου, καὶ ἐπάκουον με, διὶ πτωχὸς καὶ πτένης εἰμι ἡγώ. Τεσσάρων ὄντων ἐφεξῆς φαλμῶν τῶν ἐπιγεγραμμένων *υἱών Κορὲ* κατὰ τοὺς περόντας τόπους, πρώτου μὲν τοῦ τριῶν, ἐπειτα τοῦ πέντε, καὶ τρίτου τοῦ πεντακοσίου πέντε, πῶς ἡ προσευχὴ τοῦ Δαυΐδ ἀκαίρως, ὡς ἀν εἴποι τις, παρεμβέληται μέση, εὐλόγως ἀν τις ἴστεταιεν. Ἡγοῦμαι τοινυν οὐκ ἀλόγως, ἀλλ’ εὐκαιρίτατα ταῖς περὶ τοῦ Χριστοῦ προφητείας παραμεμβίθαι τὴν προκειμένην εὐχήν. Ἐπειδὴ γάρ ἀγαθὸν ἐπαγγελίας καὶ ἀφέσεις ἀμαρτημάτων, Θεοῦ τε εἰς ἀνθρώπους παρουσίαν καὶ Χριστοῦ διφιξιν λυτρώσιν καὶ Σωτῆρος ἀνθρώπων, οἱ πρῶτοι τῶν ἐπιγεγραμμένων *υἱών Κορὲ* προεψήτευνον, δέ τε πγ' καὶ π. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἔξῆς ἐπιλεγόμενοι τῶν *υἱών Κορὲ*, καὶ αὐτοὶ ἔθνῶν κλῆσιν εὐηγγελίζοντο, καὶ Χριστοῦ γένεσιν, καὶ τὸν ὑπὲρ ἀνθρώπων ἀντοῦ θάνατον δικτύοντας ταῖς καίως ἡγοῦμαι τῆς περὶ τούτων προφητείας μέσην παρεμβελῆσαι τὴν προσευχὴν τοῦ Δαυΐδ, δι' ἃς ικετεύει τυχεῖν καὶ αὐτὸς τῶν διὰ τοῦ Σωτῆρος πάντων ἀνθρώπων προξενουμένων ἀγαθῶν ὡς ἀν, καὶ αὐτὸς γενόμενος κοινωνὸς τῶν προφητευομένων, τύχοι μὲν ἀφέσεις ἀμαρτιῶν, ἀπολαύσοι δὲ τῆς σωτηρίου μεγαλωρεᾶς τῆς πᾶσι τοῖς ἔθνεσι εὐαγγελίζομέντος. Μνημονεύεις γοῦν ἐν τῇ αὐτοῦ προσευχῇ ὁ Δαυΐδ τοι, εἰς τὰ ἔθνη χυθεῖστας τοῦ Θεοῦ χάριτος, ἀποθαυμάζων καὶ ἐκπληττόμενος τὴν χάριν, δι' ὧν φησιν. Οὐκ δεῖται δομοῖς σοι ἐγενέσθαι, Κύριε, καὶ οὐκ ἔστι κατὰ τὰ ἔργα σου. Πάντα τὰ θετηρηδοῦσα προσευχαὶ ηξουσιοὶ καὶ προσκυνησούσιν ἐτώπισθαι σου. Επειδὴ τοιόντων καὶ αὐτὸς ἡγένετο τοῦ Ιωνᾶ ἀγαθῶν τυχεῖν, εἰκέτως τὴν ἔαυτοῦ προσευχὴν μέσην τῶν εὐαγγελιῶν φαλμῶν παρεμβάλλει. Ταῦτα μὲν οὖν εἰς τὴν

⁴⁰ Psal. xcvi, 4. ⁴¹ Psal. xcvi, 1. ⁴² Matth. iii, 2. ⁴³ Matth. v, 3, 10.

λεγθείσαν πρότασιν εἰρήσθω. Χρή δὲ μὴ ἀγνοεῖν, ὅτι καὶ ἄλλοι πλειούς εἰσὶ *Προσευχῆς* ἐπιγεγραμμένοι φελμοί· ἀλλ' οὗτος μετὰ προσθήκης, τὸν Δαυὶδ, εἰρηται· ἔτερος δὲ ἐπιγέγραπται, *Προσευχὴ τοῦ Μωϋσῆ* ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ· καὶ ἄλλος, *Προσευχὴ τοῦ πτωχοῦ*, διατάξιση καὶ ἐραρτῶν τοῦ Κυρίου ἐκκήνη τὴν δέσησιν αὐτοῦ. Ἀλλ' ὡς ἐπαναβεβήκοτες τὰς ἐν τῇ Παλαιῷ Γραφῇ προσευχάς, οἱ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀπόστολοι· προσελθόντες τῇξιν αὐτὸν διδάσκαιοις προσεύχεσθαι· δὲ διδάσκει, μόνοις αὐτοῖς καὶ τοῖς ὅμοιοις κατάλληλον παραδίδοντες προσευχήν. Διὸ φησι πρὸς αὐτούς· Οὐτῶς οὖν προσεύχεσθε ὑμεῖς· Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἀμασθήτω τὸ δνομά σου, καὶ τὰ ἔχης· Ἐκστος οὖν ἐαυτὸν δοκιμάζετω, εἴτε ἀξίος ἐστιν, ὡς ἡδη υἱὸς Θεοῦ γεγονὼς, τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἐπικαλεῖσθαι Πατέρα, καὶ λέγειν τὸ, Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἔχης. Εἰ μὴ τοσοῦτος εἶη, ἀναλέγεσθαι ἐαυτῷ σπουδάζετω τὴν ἀρμόδουσαν τῇ αὐτοῦ καταστάσει προσευχὴν ἀπό τε τῆς βίδου τῶν Ψαλμῶν καὶ ἀπό τῶν προφητικῶν φωνῶν. Ἡ μέντοι παροῦσα προσευχὴ τοῦ Δαυὶδ οὖσα τυγχάνει· οὐτῶς γάρ ἡμρήνευσεν δι τε Ἀκύλας καὶ δύσμαχος, ἀντὶ τοῦ, τῷ Δαυὶδ, τοῦ Δαυὶδ, εἰρηκότες. Δοκεῖ δὲ δι τοῦ Δαυὶδ τῷ θειῷ Πνεύματι μὴ τήρηνοκέναι τὸν περὶ τῶν πτωχῶν ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν εἰρημένον μακαρισμὸν· διὸ πτωχὸν ἐαυτὸν καὶ πένητα ὑπάρχειν ὅμολογοι, καὶ ταῦτα βασιλεὺς ὁν καὶ πλούτῳ πολλῷ περιφρέσμενος. Ἀλλ' ἐπειδὴ τῷ πνεύματι τοιούτος ἦν, κατὰ τὸ, *Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πτωχεύματι*, εἰκότας ἐν τῇ προσευχῇ, ὡς ἀρετᾶς ἐαυτοῦ καὶ τὰ κατορθώματα προβάλλεται τὴν πτωχείαν καὶ πενίαν. Καὶ ἄλλως δὲ ἐρεῖς, ὅτι, ὥστε προσευχὴν τοῦ Θεοῦ, φωνῆς ἀκούσας Θεοῦ, Ιοχνόφωνον ἐαυτὸν εἶναι ὡμολόγει, κατὰ παράθεσιν τῆς θείας φωνῆς τοῦτο φήσας· οὕτω καὶ δι τοῦ Δαυὶδ, εἰ καὶ μέγας ἦν καὶ πλούσιος καὶ σοφὸς ἀνθρώποις συγκρινόμενος, ἀλλ' ἀνατείνας πρὸς τὸν Θεὸν τοὺς ὄφθαλμούς, ὅρῃ ἐαυτὸν τὸ μηδὲν δυτικόν· καὶ ἐπειδὴ μή πω ἦν δυνατὸς πατέρα τὸν Θεὸν ὄνομάζειν, Κύριον αὐτὸν καλεῖ, δούλου χώραν ἐαυτὸν ἐπέχειν σημαίνων. Εἴθ' ὡς αὐτὸς μένων κάτω που καὶ ἐν βυθῷ, τοῦ δὲ Θεοῦ δυτος ἐν ὑψει, καλίναι τὸν Θεὸν ἐκτενεῖ τὸ οὖς ἐαυτοῦ· διτε μὴ τοσοῦτον βοῶν δυνάμενος διὰ τὴν οἰκείαν ἀσθένειαν, ὡς ἀναπτέμπειν εἰς ὑψος καὶ τελείων πρὸς διὰ τὸν Θεόν, καὶ τῇ ἐαυτοῦ ταπεινότητι· συγκαταβῆναι τὴν θείαν ἀκοήν.

Φύλαξον τὴν ψυχήν μου, δι τοῦσδε εἰμι· σῶσον τὸν δοῦλόν σου, δι Θεός, τὸν ἐλπίζοντα ἐπὶ σέ· Ἐν οἷς ἦν, ἐν τούτοις φυλαχθῆναι ἀξίος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ὡς ἀν μὴ συληθεῖν αὐτοῦ ἡ ψυχὴ ὡν ἐκέκτητο ἀρετῶν· ἀς ἐδήλωσε πρῶτον εἰπών, "Οτι πτωχὸς καὶ πένης εἰμι ἐτώ δεύτερον, "Οτι δοσίδες εἰμι· διὸ καὶ ἄλλαχοῦ φάσκει· Μή ἐλθέτω μοι ποῦς ὑπερηφαίλας· Ἐπειδὲ συνήθει ἐαυτῷ μηδέπω δητινῷ, εἰκότως δοῦλον ἐαυτὸν ὅμολογοι καὶ φησι· Σῶσον τὸν δοῦλόν σου, δι Θεός, τὸν ἐλπίζοντα ἐπὶ σέ· Δοῦλος δὲ Θεοῦ ἐστιν δ μὴ δουλεύοντα ἀμαρτίᾳ, μηδὲ τινι πάχει ὑποκείμενος, μόνω δὲ Θεοῦ Λόγῳ ὑποτεταγμένος, καὶ

A *alios plerosque psalmos esse qui, Oratio, inscribuntur; sed hic cum hoc additamento, Davidis, profertur; alius* ⁴⁴ *vero inscribitur: Oratio Moysis hominis Dei; alius* ⁴⁵ *Oratio pauperis, cum anxius fuerit, et in conspectu Domini effuderit precem suam. Sed quemadmodum apostoli Salvatoris nostri, Veteris Scripturæ orationibus superiores effecti, accedentes rogabant cum, ut se orandi modum edoceret; ille vero ipsis solis et similibus ipsorum congruentem tradidit orationem, cum dixit illis, Sic vos orale: Pater noster, qui es in celis, sanctificetur nomen tuum* ⁴⁶, *et cœtera; itaque seipsum quisque probet, num dignus sit, utpote jam filius Dei effectus, Patrem qui in celis est invocare, ac illud proferre, Pater noster, B qui es in celis, etc. Quod si talis non sit, euret statui suo congruentem orationem deligere, ex libro Psalmorum et ex propheticis vocibus desumptam. Hæc igitur oratio Davidis est: nam sic explicarunt Aquila et Symmachus, qui pro illo, Davidi, interpretati sunt, Davidis. Videtur porro David, divino afflatus Spiritu, beatitudinem illam de pauperibus a Salvatore nostro prolatam non ignorasse: quare se pauperem et inopem esse faletur, etiam si rex ac divitiis instructus multis esset. Sed quia spiritu talis erat secundum illud, Beati pauperes spiritu* ⁴⁷; *merito paupertatem et inopiam inter virtutes et recte facta sua in oratione recenset. Alio item modo dixeris; sicut Moyses, audita Dei voce, se balbutientem esse fatebatur, idque dicebat vocem suam cum divina comparando; ita et David, etiam si magnus, dives et sapiens, cum hominibus comparatus esset; at elevatis ad Deum oculis, se nihil esse vidit: et quia nondum posset Deum patrem vocare, Dominum eum appellavit, se famuli locum tenere significans. Deinde, utpote qui in insimilis et in profundo maneat, cum Deus in alto existat, rogit ut inclinet aurem suam, quod ipse præ infirmitate tantum edere clamorem non possit, qui in altum perveniat, et ad Deum pertingat. Quamobrem supplicat ut Deus inclinet aurem suam, et ut divinus auditus humilitati sue alteretur.*

τὸν Θεὸν τὴν ἐαυτοῦ φωνήν. Διὸ δεῖται καλίναι ἐαυτοῦ τὸ οὖς τὸν Θεόν, καὶ τῇ ἐαυτοῦ ταπεινότητι· συγκαταβῆναι τὴν θείαν ἀκοήν.

VERS. 2. *Custodi animam meam, quoniam sanctus sum: salvum fac serrum tuum, Deus, sperantem in te. In quo statu erat se conservari a Deo postulat, ut ne anima sua virtutibus quas obtinebat spoliaretur: quas virtutes, his declarabat, primo cum diceret, Quoniam inops et pauper sum ego; secundo, Quoniam sanctus sum; quare alibi dicit, Non veniat mihi pes superbiz* ⁴⁸. *Cum autem se nondum filium esse putet, se jure servum constitut et ait, Salvum fac servum tuum, Deus, sperantem in te. Servus porro Dei est, qui peccato non servit, nullique affectui subditus est, sed uni*

⁴⁴ Psal. LXXXIX, 1. ⁴⁵ Psal. C, 1. ⁴⁶ Matth. vi, 9. ⁴⁷ Matth. v, 3. ⁴⁸ Psal. XXXV, 12.

Dei Verbo subjectus; et qui in nullo alio spem habet, nisi in uno Deo. — VERS. 3, 4. *Miserere mei, Domine, quoniam ad te clamabo tota die: lætitia animam servi tui, quoniam ad te, Domine, animam meam levavi.* Licet sanctus sim, ait, licet inops et pauper spiritu; sed nondum mihi fidens orationem emitto. Precor autem et rogo tuam consequi misericordiam: et hæc perpetua oratio mea est. Pro illo autem, *Tota die, Symmachus sic edidit, Quia ad te clamans singulis diebus.* Non enim una tantum die orationi vacandum, sed per totam vitam. Et quia de nulla humana re admodum gaudebat; illud etiam a Deo præberi sibi rogabat, id est, ut lætitiam illa quæ apud ipsum Deum habetur, anima sua digna haberetur: gnarus utique corpus et carnem suam corporeis rebus gaudere. Quare hæc quidem respuit, solam vero, quæ apud Deum est, lætitiam postulat, animæ suæ voluptatem procurans. Sciebat quippe, non posse omnes illam consequi; sed eos tantum qui a mortali vita et a corporeis cupidinibus sese amovent, et ad Deum soluim mente et cogitationibus accedunt; ideo jure adjicit, *Quoniam ad te, Domine, animam meam levavi.* — VERS. 5. *Quoniam tu, Domine, suavis et mitis, et multæ misericordiae omnibus invocantibus te.* Pro illo, et mitis, Aquila et Theodolio, et propitiis, ediderunt; Symmachus vero, et dimittens. Haec porro commodum a Davide dicta sunt, ut verbum leniret, quod sane durum videri possit; quale illud erat, *Ad te animam meam levavi;* ac rursum superius, *Quoniam sanctus sum.* Et hæc quidem mihi, ait, non mea virtute parta sunt, sed gratia tua. Tu enim me ad hæc duxisti, qui suavis es et peccata dimittis, non mihi tantum, sed etiam omnibus invocantibus te: nam multæ misericordiae es. Cum autem hæc in communi dixerit, *Omnibus invocantibus te,* nos omnes ad parem orationem et spem hortatur. — VERS. 6, 7. *Auribus percipe, Domine, orationem meam, et intende voci deprecationis meæ.* In die tribulationis meæ clamavi ad te, quia exaudiisti me. Hinc item declaratur hunc psalmum esse orationem, ut ipse titulus indicat. Quia vero de præterito tempore hæc, clamavi, et, exaudiisti, dicuntur; animadvertis Aquilam dicere, *Invocabo te, quia exaudies me;* ita ut orationis verba pro futuro tempore auxilium a Deo postulent; ut si quando calamitosum tempus accedit, instetque afflictio, Dominum in tribulationibus invocans, propitiū illum nanciscatur. Bonum autem est ante afflictiones et tristia tempora non supine in concupiscentiis, neque segniter agere in orationibus ad Dominum emittendis; sed ad futurum tempus se præparare.

σθαι ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις, μηδὲ ἀπορρέθυμεν τῶν μέλλοντα χρόνον.

VERS. 8-10. *Non est similis tui in diis, Domine, et non est secundum opera tua. Omnes gentes quascunq[ue] fecisti venient et adorabunt coram te, Domine, et glorificabunt nomen tuum. Quoniam magnus es tu*

A οἱ ἄπι μηδένα ἔτερον ἐλπίζων ἢ ἐπὶ μόνον τὸν Θεὸν. Ἐλέησόν με, Κύριε, δτι πρὸς σὲ κεκράξομαι διῆρ τὴν ἡμέραν εὐφρατοῦ τὴν ψυχήν τοῦ δούλου σου, δτι πρὸς σὲ, Κύριε, τὴν ψυχήν μου ἥρα. Εἰ καὶ δοῖς είμι, φησίν, εἰ καὶ πτωχὸς καὶ πένης τῷ πνεύματι ἀλλ' οὐπω ταρσῶν ἐμαυτῷ τὴν εὐχήν ἀπέμπω. Δέομαι δὲ καὶ ἰκετεύω ἐλέου τοῦ παρὰ σὺ τυχεῖν, καὶ αὐτῇ μού ἔστιν ἡ διηγεκῆς προσευχή. Ἄντι γοῦν τοῦ, διῆρ τὴν ἡμέραν, δύμακος ἐπέδωκεν, Ὁτι πρὸς σὲ βοῶν καθ' ἀκάστηρ τὴν ἡμέραν. Οὐ γάρ πρὸς μίαν ἡμέραν δεῖ τῇ προσευχῇ σχολάζειν, ἀλλὰ διὰ πάσης τῆς ἑαυτῶν ζωῆς. Καὶ ἐπειδὴ περ ἐπ' οὐδενὶ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἔχει μέγα, ήξει διὰ τῆς προσευχῆς παρασχεθῆναι αὐτῷ ὑπὸ τοῦ θεοῦ τοῦτο δὲ ἦν τὸ εὐφροσύνης τῆς παραστῶν τῷ θεῷ καταξιωθῆναι τὴν ἑαυτοῦ ψυχήν τὸ μὲν γάρ σώμα ἑαυτοῦ καὶ τὴν σάρκα τοῖς σωματικοῖς χαίρειν ἡπίστατο. Διὸ ταῦτα μὲν παρατείται μόνην δὲ τὴν παρὰ τοῦ θεοῦ εὐφροσύνην αἰτεῖ τῆς κατὰ ψυχὴν τρυφῆς μεταποιούμενος. Εἰδὼς δὲ, διὰ οὐ πάντων ἔστι δύνασθαι ταύτης τυχεῖν ἀλλ' ἢ τὸν μακρυνόντων μὲν ἑαυτοὺς τοῦ θυητοῦ βίου καὶ τὸν σωματικῶν ἐπιθυμιῶν, μόνῳ δὲ αὐτῷ τῷ θεῷ τῇ διανοὶ καὶ τοῖς λογισμοῖς πλησιαζόντων, εἰκάσις ἐπιλέγει, Ὁτι πρὸς σὲ, Κύριε, τὴν ψυχήν μου ἥρα. Ὁτι σὺ, Κύριε, χρηστὸς καὶ ἐπιεικῆς καὶ ποινέλεος πᾶσι τοῖς ἐπικαλούμένοις σε. Ἄντι τοῦ, καὶ ἐπιεικῆς, δὲ μὲν Ἀκύλας καὶ Θεοδοσίαν, καὶ Λαστήης, ειρήκασιν δὲ Σύμμαχος, καὶ ἀριων. **C** Καὶ ταῦτα δὲ χρησίμως ἐλέγθη τῷ Δαυΐδῳ, θεραπεύοντι τὸ νομισθὲν φορτικὸν ἥρμα· τοιοῦτον δὲ ἦν τὸ πρός τὴν ψυχήν μου ἥρα· καὶ πάλιν ἀντέτερων, Ὁτι δοῖς είμι. Καὶ ταῦτα γάρ μοι, φησίν, οὐκ ἐξ ἐμῆς δυνάμεως ἐπορθεθή, ἀλλ' ἐκ τῆς σῆς χάριτος. Σὺ γάρ με ἐπὶ ταῦτα ἤγαγες, χρηστὸς ὁν καὶ ἀφίων ἀμαρτίας, σὺ μόνον ἐμοί, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς ἐπικαλούμένοις σε· πολυέλεος γάρ τυγχανεῖς. Κοινοποιήσεις δὲ τὸν λόγον διὰ τοῦ, καὶ πᾶσιν τοῖς ἐπικαλούμένοις σε, προτρέπει πᾶσιν ἡμῖν ἐπὶ τῷ τὰ λοισταῖς προσεύχεσθαι τε καὶ ἐλπίζειν. Ἐρώτισαι, Κύριε, τὴν προσευχήν μου, καὶ πρόσχεις τῇ φωνῇ τῆς δεήσεώς μου. Ἐρ ημέρᾳ θλιψέως μον πρὸς σὲ ἐκέρκαξα, δτι ἐπήκοουσάς μον. Καὶ ἐντεῦθεν παρασταται, δτι προσευχὴ τυγχάνει: δ φαλμός, ὡς καὶ δὲ τῆς προγραφῆς. Ἐπειδὲ κατὰ παριψηχότα χρόνον εἴρηται τὸ, ἐκέρκαξα, καὶ τὸ, ἐπήκοουσας, σημεώσῃ, δτι δ Ἀκύλας φησίν, Ἐπικαλέσομαι σε, δτι εἰσακούσσωις μον ὅστε εἶναι τὰ τῆς προσευχῆς ἀναπεπόμενα εἰς μέλλοντα χρόνον αἰτοῦντα παρὰ τοῦ θεοῦ βοήθειαν· ἵν, εἴποτε καιρὸς γένοιτο περιστατική, καὶ εἴποτε θλίψις ἐπέλθοι, ἐπικαλούμενος τὸν Κύρου ἐν ταῖς θλιψίαις, ἐπήκοον αὐτὸν σχοίην. Καλὸν δὲ πρὸ θλιψέως καὶ πρὸ τῶν σκυθρωπῶν καιρῶν μὴ ὑπειών πρὸς τὸν Κύριον εὐχῶν, ἀλλὰ προπαρασκευάζεσθαι

D Οὐκ ἔστιν ὅμοιός σοι ἐρ θεοῖς, Κύριε, καὶ οὐκ ἔστι κατὰ τὰ δράσα σου. Πάντα τὰ δόην δσα ἐποηησας, ηξουσι καὶ προσκυνήσουσιν ἐρώτισαι σου, Κύριε, καὶ δοξάσουσι τὸ δρομία σου. Ὁτι μήτας

σὺ, καὶ ποιῶ θαυμάσια, σὺ εἶ Θεὸς μόνος. Καὶ πᾶσαι μὲν ὑφέλιμοι καὶ ἀναγκαῖαι αἱ τῶν ἀγίων τοῦ Θεοῦ προσευχαὶ· νομίζω καὶ μὴ πάσας γερράφβαι, ἀλλ᾽ ἡ μόνας ἔκεινας ἐν αἷς προσευχόμενοι ἐξ θεοῦ Πνεύματος ἐκινήθησαν, ὡς καὶ προφητικᾶς ἀφείναι φωνάς. Ἡγοῦμαι δὲ οὖν καὶ τὸν Δαυΐδ προσευχὰς πολλὰς ἀναπέμψαι τῷ Θεῷ, ὃν οὐδεμία γραφῇ τξιώθη, ἀλλ᾽ αἱ μετέχουσαι προγνωστικῆς καὶ προφητικῆς δυνάμεως. Διόπερ καὶ ἡ παροῦσα προσευχὴ τῇ βίοις τῶν Ψαλμῶν παρελήφθη, καὶ μέστη τῶν περὶ τοῦ Χριστοῦ προφητειῶν παρεμβόληται, ὡς ἀνακεχραμένη προφητικοῖς λόγοις, καὶ κλῆσιν ἐθνῶν περιέχουσα. Ἀντικρυς γοῦν κλῆσις τῶν ἐθνῶν καὶ διὰ τούτων θεοπίζεται. Ἐπειδὴ γάρ τὰ πολλὰ περὶ ἑαυτοῦ μόνου τηὔξατο, Ἐπάκουσόν μου, εἰπών, καὶ, Φύλαξον τὴν γυνήν μου, καὶ, Σῶσον τὸν δούλον σου, δ Θεός μου, καὶ τὸ, Εἰέσθον με, καὶ, Εὐφρατορ τὴν γυνήν τοῦ δούλου σου· ἐπει τοινυν τὰ τοσαῦτα περὶ ἑαυτοῦ τηὔξατο, δ πλούσιος καὶ μεγαλοδώρος Θεός δείκνυστιν αὐτῷ, δι τι μὴ αὐτῷ μόνῳ τὰ τῆς προσευχῆς αἰτουμένῳ παρεῖται, ἀπλωθήσεται δὲ ἡ θεῖα χάρις καὶ εἰς πάντα τὰ ἔθνη, ὡς καὶ αὐτῶν μελλόντων ἀπολάύειν τούτων, ἐν δ Δαυΐδ τυχεῖν τέξεται.¹ "Οθεν τῷ Πνεύματι τῷ ἀγίῳ φωτισθεὶς καὶ τὸ μέλλον θεατάμενος, ὑπερεκπλήσσεται τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος τὴν μεγαλοδωρίαν, καὶ φησι τὰ προδελγόμενα. Θεούς δὲ ἐνταῦθα λέγεσθαι δ μέν τις τηὔξαται τοὺς ἐν ἀνθρώποις δικαίους καὶ θεοφιλεῖς ἀνδρας, διὰ τὸ λέγον· Ἐγώ εἰλοτ, Θεοί ἔστε, καὶ τοιούτοις τούτοις τοῖς πρόσωπον τηὔξαται τοῦ Χριστοῦ λέγεσθαι τὸ, Οὐκ ἔστιν δμοιός σοι ἐν θεοῖς, Κύριε. Ἀλλος δὲ τις φησιει, διὰ τὸ φευδῶς μὲν καὶ πεπλανημένως παρὰ τοῖς πολλοῖς τῶν ἀνθρώπων νομίζεσθαι εἶναι θεοὺς, καὶ παρὰ πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν οὐλον ἀλλαχοῦ θεοποιεῖσθαι, μόνον δὲ τὸν Σωτῆρα καὶ Κύριον ἥμῶν καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης Θεὸν ἀνηγρεύεσθαι, ἐξ ἀπάντων τε τῶν ἐθνῶν λαοὺς ἑστῶ περιπτειήσθαι· τούτου χάριν προφητικῶς εἰς πρόσωπον αὐτοῦ τὰς προκειμένας ἀναφωνεῖσθαι θεολογίας. Εἰτ' ἐπειδήπερ πολλοὶ προφῆται πρὸ τοῦ Σωτῆρος τηύμῶν παραδόξων ἔργων γεγόναστο ποιηταὶ, οὐδεὶς δὲ πόπος τοιαῦτα πράξαις ἀναγέγραπται, ὅποια ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις τοῦ Σωτῆρος ἥμῶν ἐμφέρεται, καὶ διποια δέδεικται διὰ τῆς τῶν ἐθνῶν ἀπάντων ἐπιστροφῆς· διὰ τούτο λέγεσθαι καὶ τὸ, Οὐκ ἔστιν κατὰ τὰ ἔργα σου. Καὶ ποιὰ ἔργα διδάσκει λέγων ἐξῆς· Πάρτα τὰ ἔθνη δσα ἐκοιησας ηξουσι καὶ προσκυνήσουσιν ἀπάντων σου. Ἐξὸν δὲ ἐπιφέρεται τὸ, Σὺ εἶ Θεὸς μόνος, καὶ τούτο ἐφαρμόσεις τῷ Σωτῆρι, παραθεῖς τὸ, Οὐκ ἔστιν δμοιός σοι ἐν θεοῖς, Κύριε· ὥσπερ γάρ ἐπὶ συγκρίσεις τῶν ἀποδοθέντων θεῶν οὐκ ἔστιν δμοιός σοι, οὐτως ἐν παραθέσει τῶν αὐτῶν σὺ εἶ Θεός

A et faciens mirabilia, tu es Deus solus. Omnes quidem orationes a sanctis Dei emissae, utiles et necessariae sunt: aestimo tamen non omnes scripto consignatas fuisse, sed eas solum quas Spiritu sancto moti emiserunt, ita ut propheticas ederent voces. Puto igitur Davidem multas Deo emisse orationes, quarum nulla scriptio consignata fuit, exceptis iis que vi prospiciendi et vaticinandi praeditae erant. Ideo haec oratio in libro Psalmorum posita, et in medium prophetiarum de Christo inserta fuit, utpote quae propheticis dictis condita sit, et vocationem gentium complectatur. His itaque vocatio gentium manifeste prænuntiatur. Postquam enim multa sibi soli precatus esset, dicens, Exaudi me, et, Custodi animam meam, et, Salvum fac servum tuum, Deus meus, et, Miserere mei, et, Laetifica animam servū tui; cum, inquam, talia pro seipso precatus esset, dives ille et munificus Deus ostendit illi, non ipsi soli precanti, quae in oratione cerebantur, abs se concedenda; sed divinam gratiam in omnes gentes effundendam esse: quia futurum esset ut illæ quoque iis fruerentur, quae David consequi rogabat. Quare Spiritu sancto illustratus, et futura prospiciens, magnum Dei gratiæ donum summopere miratur, et supra dicta verba profert. Putet vero quispiam hic deos vocari justos religiososque viros, quia dictum est, Ego dixi: Dii estis, et filii Altissimi omnes²; alius vero eas, quae in celo sunt, divinas virtutes, quia Apostolus ait: Nam eti sunt qui dicantur dīi, sive in celo, sive in terra (sicut sunt dīi multi, et domini multi), nobis tamen unus Deus, Pater³. Quoniam igitur neque angelorum, neque prophetarum quispiam, vocationis gentium auctor fuit, jure arbitror de persona Christi dictum fuisse, Non est similis tui in diis, Domine. Alius dicet, quia a multis hominibus errore ductis dīi esse falso existimantur, et apud omnes gentes, alias alio in loco deus habetur, solusque Salvator et Dominus noster per totum orbem Deus prædicatur, et ex omnibus gentibus populum sibi cooptavit; ideo hanc theologiam prophetice de ipsius persona proferri. Deinde quia ante Salvatorem nostrum prophetæ multi mirabilium operum auctores fuerunt; neque tamen ullus talia edidisse scribitur, qualia in Evangelii Salvator noster fecisse commemoratur, et qualia per gentium conversionem exhibentur; idcirco illud etiam dictum fuisse, Et non est secundum opera tua. Quænam sint illa opera, sub hac docet his verbis: Omnes gentes quacunque fecisti venient, et adorabunt coram te. Quod si illud adjiciatur, Tu es Deus solus; id applies Salvatori, hoc item apponens, Non est similis tui in diis, Domine: sicut enim si te cum memoratis diis comparemus, non est similis tui; sic si te conferamus cum iisdem, tu es Deus solus. Siquidem solus Salvator et Dominus noster in principio erat, Dei Verbum erat, apud Deum erat, et Deus erat.

¹ Psal. LXXXI, 6. ² I Cor. VIII, 5, 6.

PATROL. GR. XXIII.

quamobrem non est similis ipsi in diis, ac solus A ipse quasi in diis Deus fuerit; cum nullus ex multis illis, qui dii vocantur, comparatione illis Deus dici possit. Alius vero, quia secundum hæc omnia additur, *Tu es Deus solus*, dixerit ad Patrem et Deum universorum hæc omnia in oratione enuntiata referri: nam per ejus donum et gratiam vocatio gentium per Filium ejus facta est: et ipse fuit omnium creator, conditor et opifex, qui per Filium condidit, tum quæ in celo, tum quæ in terra suat: ipse quoque per Filium mirabilia omnia fecit, tum quæ in Veteri Testamento enarrantur, tum quæ in Novo describuntur; ideoque dici, — VERS. 10. *Non est secundum opera; et, Magnus es tu, et faciens mirabilia, tu es Deus solus.* Illud autem, *sicut*, a Salvatore quoque nostro ad Patrem dictum fuit in illo, *Ut cognoscant te solum verum Deum*¹¹. Quoniam vero paternæ deitatis particeps est Filius, cum sit ejusdem regni consors, utpote unigenitus Filius, Dei Verbum, et Dei sapientia; jure et ipse præsenti theologiæ accenseatur qua hæc docemur, inter multos illos qui dii vocantur non esse quempiam similem Deo universorum: nam in uno solo unigenito ejus Verbo, Patris similitudo servatur. Quare Imago Dei vocatur, et, *Deus erat Verbum*¹²; ita ut in ipso solo Patris similitudo conservetur, sed non in illis multis diis.

ζεταὶ. Διὸ καὶ εἰκὼν χρηματίζει Θεοῦ, καὶ, Θεός ἦν Λόγος. ὡς ἐν αὐτῷ μὲν σώζεσθαι μόνῳ τῇ θεοῖς.

VERS. 11. *Deduc me, Domine, in via tua, et ingrediār in veritate tua, latet̄ cor meum ut timeat nomen tuum.* Ne aberremus a veritate Dei, ductore egemus: quare Aquila, *Illumina*, inquit, *me in via tua, Domine, ambulabo in veritate tua; Symmachus vero, Ostende mihi, Domine, viam tuam, ut iter faciam in veritate tua. Rursum item pro illo, Latet̄ cor meum, ut timeat nomen tuum*, Aquila dicit, *Solitarium fac cor meum, ut timeat nomen tuum; Symmachus vero, Unito cor meum in timorem nominis tui.* — VERS. 12. *Confitebor tibi, Domine, Deus meus, in toto corde meo, et glorificabo nomen tuum in æternum.* Cum multa in præcedentibus bona dixisset, confessionem peccati sui necessario revocat in memoriam, ut ne ex concessa sibi venia, et ex collatis sibi post remissionem muneribus, mollius segnusque versari videretur. Sese igitur ipse vertit et commovet, ac peccati sui memoriam repetit; ut hinc majore erga Deum gratiarum actione utatur. Quamobrem ait, *Confitebor tibi; ac subjicit, Eructisti animam meam ex inferno inferiori.* Nam peccatum mortale hujusmodi est, ut in profundissimum inferni detrahatur. Cum enim multa sint peccatorum genera, videntur alia ad superficiem inferni deferre, alia ad insitum, sive, ut quis dixerit, ad ipsum profundum, de quo fertur: *Vix viri quæ videntur esse rectæ, postrema autem eorum respiciunt in profun-*

A μόνος. Ἐπειδὴ περ μόνος δὲ Σωτῆρ καὶ Κύριος ἡμῶν ἐν ἀρχῇ ἦν, καὶ Θεοῦ Λόγος ἦν, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἦν, καὶ Θεὸς ἦν· διόπερ οὐκ ἔστιν δικαιος αὐτῷ ἐν θεοῖς, καὶ μόνος αὐτὸς ᾧ ἐν θεοῖς εἶη ἀν Θεός, οὐδὲν δὲ τῶν λεγομένων πολλῶν θεῶν ἐν τῇ αὐτῷ παραβέσται διναμένου χρηματίζειν Θεοῦ. "Αλλος δὲ διὰ τὸ ἐπιφέρονται πᾶσι τούτοις τὸ, ὅτι Σὺ εἶ Θεός μόνος, εἴποι ἀν πρὸς τὸν Πατέρα καὶ Θεὸν τῶν διλον τὰ προκείμενα πάντα διὰ τῆς εὐχῆς ἀναπέμπεσθαι· τῇ γὰρ αὐτῷ δωρεῇ καὶ χάριτι ἡ κλήσις τῶν ἑθνῶν διὰ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ γέγονε· καὶ αὐτὸς ἦν ὁ τῶν διλον κτίστης καὶ δημιουργὸς καὶ ποιητὴς διὰ τοῦ Υἱοῦ τὰ πάντα συστήσαμενος, τὰ τε ἐν οὐρανῷ καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ αὐτὸς ἦν ὁ πάντα θαυματουργήσας διὰ τοῦ Υἱοῦ, τὰ τε κατὰ τὴν Ιακωβὸν Διαθήκην ἰστορούμενα, καὶ τί ἐν τῇ Καινῇ ἀναγεγραμμένα· διὸ λέγεσθαι, Οὐκ ἔστι κατὰ τὰ δράσα σου· καὶ, Μέγας εἶ σὺν, καὶ ποιῶ θαυμάσια, σὺν εἰ δὲ Θεός μόνος. Τὸ δὲ, μόνος, εἴρηται καὶ ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν πρὸς τὸν Πατέρα τὸν τῷ, *Ira γιρώσκωσι σε τὸν μόνον ἀληθεύτω θεόν.* Ἐπειδὲ τῆς τοῦ Πατέρος θεότητος κοινωνὸς ὑπάρχει οὐδὲν Υἱός, τῆς αὐτῆς μέτοχος ὃν βασιλείας, ἵτε μονογενῆς Υἱός ὃν καὶ Θεοῦ Λόγος, καὶ Θεοῦ σοφία, εἰκότως ἀν καταλέγοντο καὶ αὐτὸς τῇ παρούσῃ θεολογίᾳ διδασκούσῃ, ὅτι οὐκ ἔστιν δικαιος τῷ ἐπὶ πάντων θεῷ ἐν τοῖς πολλοῖς ὄνοματοις θεοῖς· ἐν ἐνὶ γὰρ μόνῳ τῷ μενογενεῖ αὐτοῦ Λόγῳ ἡ τοῦ Πατέρος διμοτήτης αὐτὸν μενογενεῖ αὐτοῦ Λόγῳ τῇ τοῦ Πατέρος διμοτήτης αὐτοῦ Λόγῳ. ὡς ἐν αὐτῷ μὲν σώζεσθαι μόνῳ τῇ θεοῖς.

B C D Οδήγησόν με, Κύριε, ἐν τῇ δδῷ σου, καὶ τορύσομαι τῇ ἀληθείᾳ σου, εὑργραθήτω ἡ καρδία μου τοῦ φοβεῖσθαι τὸ δρομά σου. Εἰς τὸ μὴ ἀποσταλῆναι τῆς ἀληθείας Θεοῦ, ποδηγοῦ δεόμεσθα· διπερ ὁ μὲν Ἀκύλας, Φωτιστὸν με, φησι· Κύριε, τῇ δδῷ σου, περιπατήσω ἐν ἀληθείᾳ σου· ὁ δὲ Σύμμαχος, Ὑπόδειξόν μοι, Κύριε, τὴν δδὸν σου, Ιηδούσιστην τῇ ἀληθείᾳ σου. Καὶ πάλιν ἀντὶ τοῦ, Εὐργραθήτω ἡ καρδία μου τοῦ φοβεῖσθαι τὸ δρομά σου, δ μὲν Ἀκύλας φησι· Μοράχωστον τὴν καρδία μου τοῦ φοβεῖσθαι τὸ δρομά σου· ὁ δὲ Σύμμαχος, Ἐρωστὸν τὴν καρδία μου εἰς σόδον τοῦ θύματός σου· Ἐξομολογήσομαι σοι, Κύριε, δὲ Θεός μου, ὁ δὲ τῇ καρδίᾳ μου, καὶ δοξάσω τὸ δρομά σου εἰς τὸν αἰώνα. Πολλὰ χρητὰ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἰρη-

κώς, ἀναγκαῖς ἀναφέρει τῇ μνήμῃ τὴν περ τῆς ἀμαρτίας ἡς ἡμαρτεν ἔξομαλόγησιν, ὡς ἀν μὴ δοκεῖ διὰ τῆς παραχθεῖσῆς αὐτῷ συγχωρήσεως καὶ τὸν μετὰ ταῦτα ὑπαρχθέντων αὐτῷ, χαυνοῦσθαι, καὶ ρυθμότερον ἀναστρέψειν. Ἐπιστρέψει τοινυν αὐτοῖς ἔσωτδον, καὶ μνήμην ποιεῖται τῆς αὐτοῦ ἀμαρτίας, ἵνα μείζων γένηται ἡ πρὸς τὸν Θεόν ευχαριστία· διό φησι· Ἐξομολογήσομαι σοι· καὶ ἐπάγει· Ἐξέσω τὴν ψυχήν μου ἐξ ἥδου κατατάσιον. Η γὰρ τὰς θάνατον ἀμαρτίας τοιαύτη τυγχάνει, εἰς τὸν κατόπιν τὸν ἥδην κατασπῶσα. Πολλῶν γὰρ οὐσῶν ἀμαρτιῶν, ἐσίκασιν αἱ μὲν τοῦ ἥδου εἰς τὰ ἐπιπόλαια φέρειν, αἱ δὲ εἰς τὰ κατώτατα, καὶ, ὡς ἄν εἴποι τις, εἰς αὐτὸν

¹¹ Joan. xvii, 3. ¹² Joan. i, 1.

τὸν πυθμένα, περὶ οὐ εἰργται· Ὁδοί ἀνθρός αἱ δο-
κοῦσαι ὄφειλαν εἶναι, τὰ μέρτοι τε λευταῖα αὐτῶν
βιάζει εἰς πυθμένα ἄδου. Ἄλλ' ἐκεῖθεν, φησιν,
ἴρησιν με, ἀπειδὴ τέτοιος τὸ ἔλεος σου μέγιστη ἐπ'
ἐμέ. Εὐξάμενος τάρπη μεγάλου τυχεῖν ἔλεους ἐν τῷ ν
ψαλμῷ, ἐν ᾧ εἰρηκεν, Ἐλέησόν με κατὰ τὸ μέγιστον
ἔλεος σου, ἐν τούτοις ὁμολογεῖται τετυχκέναι τῆς
εὐχῆς· διὸ καὶ ἔξομολογεῖται οὐκ ἀπίλως, ἀλλ' ἐν ὅλῃ
αὐτοῦ τῇ καρδίᾳ. Ὁ Θεὸς, παρδίομοι ἐπαρέστη-
σαν ἐπ' ἐμέ, καὶ συναγωγὴ κραταῖων ἐξήτησε
τὴν γνωχήν μου, καὶ οὐ προσθέτος τοῖς ἑρώιοις αὐ-
τῶν. Καὶ σὺν, Κύριε ὁ Θεὸς οἰκτίρμων καὶ ἐλεη-
μων, μακρόθυμος καὶ πολυνόλεος καὶ ἀληθινός.
Μεταβαλὼν ἀπὸ τῆς προσευχῆς εἰς τὴν ἔξομολόγη-
σιν, καὶ ὁμολογήσας τῷ Θεῷ τὴν χάριν, διὰ τὴν ἀρέβυσσον
τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐξ ἄδου κατατάσσουν, ἀπολογεῖται τὴν
αἰτίαν ἐξαγορεύων δι' ἣν ἡμαρτεῖ, καὶ φησιν, διὰ τὴν ἐξ
ἐπικούλης πολλῶν ἀρότων ἔχθρῶν τοῦτο πέπονθε,
φθονησάντων αὐτοῦ τῇ κατὰ θύλην προκοπῇ. Αὐτὸς φη-
σιν· Ὁ Θεὸς, παρδίομοι ἐπαρέστησαν ἐπ' ἐμέ.
Οἱ δὲ λοιποὶ πάντες ἐρμηνευταὶ, ὑπερήγαροι, εἰρή-
καστι, τὰς ἀσχάτους καὶ ὑπερηφάνους δυνάμεις αἰνι-
έμενοι. Ὄποιαν δὲ βίαν πέπονθεν τὸ Αἰγαῖον ψυχὴν
οὐκ ὑπὸ μιᾶς δυνάμεως, ἀλλ' ὑπὸ πλειόνων, διδάσκει
λέγων· Καὶ συναγωγὴ κραταῖων· ἢ ὡς δὲ Ἀκύλας,
Καὶ συναγωγὴ ἀνυποστάτων· ἢ ὡς Σύμμα-
χος, Καὶ συναγωγὴ ἀνυποστάτων· ἐξήτησε τὴν
ψυχὴν μου. Ἄλλ' ἡ μὲν τῶν ἔχθρῶν συναγωγὴ ἐξή-
τησε τὴν ψυχὴν μου, μὴ θεμένων πρὸ δοφθαλμῶν τὸν
Θεὸν, σὺ δὲ, Κύριε, φησιν, ἀπέρ ἐκεῖνοι μὴ προσ-
εδίκησαν, συνεχώρησας καὶ ἐδωρήσω, δύσαμένδος μου
τὴν ψυχὴν ἐξ ἄδου κατατάσσου· καὶ τοῦτον ἐπραξας. ὡς
οἰκτίρμων καὶ ἐλεήμων καὶ μακρόθυμος καὶ πολυ-
νόλεος, καὶ ἐν πᾶσι τούτοις ἀληθινὸς ὑπάρχων.

Ἐξιτείγοντος ἐπ' ἐμός καὶ ἐλέησόν με· δόξα τὸ
κράτος τῷ παιδὶ σου, καὶ σῶσον τὸν υἱὸν τῆς
παιδίσκης σου. Ὁρῶν με, φησιν, ἐλέησόν με. Δείχνυσι
δὲ ἀντοῦ διαυλὸν τὴν ταπείνωσιν καὶ τῆς ψυχῆς τὴν
κάκωσιν, ἣν παρίστη καὶ ἀρχόμενος τῆς προσευχῆς
ἐν οἷς ἐλεγε· Πτωχὸς καὶ πάρης ἐγώ εἰμι. Ἀντὶ δὲ
τοῦ, δόξα τὸ κράτος τῷ παιδὶ σου, σαφέστερον δὲ
Σύμμαχος ἡρμηνεύεται εἰλιών, δόξα ισχύντης παρὰ σοῦ
τῷ δούλῳ σου. Ἰνα γάρ μη ἔξασθεντος διλαθῆσω,
μετὰ τῶν ἀλλών ὃν παρέσχου, δυναμωθῆναι ἀξιῶ,
πρὸς τὸ μὴ αἰθίς καταπαλαισθῆναι ὑπὸ τῆς συνα-
γωγῆς τῶν κραταίων. Οὕτω δέ με ἰσχυροποιήσας
σώσεις, ὡς δὲ σου δούλον γενόμενον, υἱὸν δὲ τῆς παι-
δίσκης σου, ἥτοι τῆς Ἐκκλησίας σου, ἢ καὶ τῆς ἐν
τῇ κατὰ Θεὸν παιδείᾳ θρεψαμένης αὐτὸν μητρός. Ποιη-
στον μετ' ἐμοῦ σημεῖον εἰς ἀγαθὸν, καὶ ίδετωσαν
οἱ μαστοῦτες με, καὶ αἰσχυνθήσωσαν, διὰ τὸν
Κύριον, ἐθοίηθησάς μοι, καὶ παρεκάλεσάς με.
Ὄσπερ τῷ Κάτιν σημεῖον ἔθετο δὲ Θεὸς τῆς πονηρίας
αὐτοῦ δηλωτικὸν, διπέρ σημεῖον οἱ θεωροῦντες εἰργοντο
τοῦ ἀνέλειν αὐτὸν, διὰ τὸ κρίναι τὸν Θεόν στέγειν καὶ
τρέμειν αὐτὸν ἐπὶ γῆς· οὕτω καὶ τοῖς τελείοις αὐ-
τοῦ σημεῖον εἰς ἀγαθὸν δίδωσιν, διπέρ δρῦντες, οἱ μὲν

A dum inferni ⁷². Verum inde, ait, me eristi, (VERS.
45) quoniam misericordia tua magna est super me.
Cum enim misericordiam magnam consequi in
quinquagesimo psalmo precalus sit, in quo dice-
bat, Miserere mei secundum magnam misericordiam
tuam, hic se vota assecutum declarat; quare non
simpliciter, sed in toto corde consuetur. — VERS.
14, 15. Deus, iniqui insurrexerunt super me, et syn-
agoga potentium quæsierunt animam meam, et non
proposuerunt te in conspectu suo. Et tu, Domine Deus
miserator et misericors, patiens et multæ misericordiæ
et verax. Cum ex oratione ad confessionem
conversus esset, fassus se Deo gratiam habere, quia
eripuissest animam suam ex inferno inferiori; quasi
ad desensionem suam, causam assert cur peccave-
rit, complurium invisibilium inimicorum, qui suo
secundum Deum profectui invidenter, insidiis id se
percessum affirmans. Quare ait: Deus, iniqui in-
surrexerunt super me. Reliqui vero omnes inter-
pretes, superbi, dixerunt, invisibles et superbas
virtutes subindicantes. Quam porro vim perpessa
sit Davidis anima, non ab una virtute, sed a plu-
ribus, ipse docet his verbis: Et synagoga poten-
tium; sive ut Aquila, Et synagoga robatorum; aut
ut Symmachus, Et synagoga intolerabilium quæsivit
animam meam. Verum synagoga quidem inimico-
rum quæsivit animam meam, qui non posuerunt
Deum ante oculos suos: tu autem, Domine, ea
concessisti, ea dedisti, quæ ipsi non expectabant,
cum animam meam liberasti ex inferno inferiori.
Idque præstisti, utpote misericors, miserator, et
patiens et multæ misericordia: in omnibusque iis
verax fuisti.

VERS. 16. Respice in me et miserere mei; da im-
perium puerō tuo, et salvum fac filium ancillæ tuæ.
Respiciens, inquit, me, miserere mei. Hic porro
David humilitatem suam et animi afflictionem ex-
hibet, quam item in orationis exordio declaravit,
cum diceret, Inops et pauper sum ego. Pro illo au-
tem, Da imperium puerō tuo, apertius Symmachus
interpretatus est his verbis: Da robur a te seruo
tuo. Siquidem ne ex infirmitate peream, cum aliis
quæ largitus es, etiam roborari me postulo, ut ne

D iterum impugner a synagoga potentium. Sic robore
addito me servabis, utpote servum tuum; sicut an-
cillæ tuæ, sive Ecclesiæ tuæ; vel matris quæ in
recto secundum Deum instituto ipsum educavit.—
VERS. 17. Fac mecum signum in bonum, et videant
qui oderunt me, et confundantur, quoniam tu, Do-
mine, adjuvisti me et consolatus es me. Quemadmo-
dum Caino signum posuit Deus, nequitiae illius
indictum, quod signum qui videbant, ab eo interci-
iendo arcebantur ⁷³, quia Deus decreverat ut inge-
misceret et tremeret super terram; sic etiam per-
fectis suis signum dat in bonum, quod cernentes
inimici gaudent; inimici vero et qui oderunt eum,

⁷² Prov. xvi, 23. ⁷³ Gen. i, 15.

pudore afficiuntur, a signo indicium habentes, ipsum in ejusmodi casu auxilio et consolatione muniri. Et fortasse inimicæ virtutes, signum Caino impositum cernentes, gaudebant, quod soleant de alienis lætari malis; angeli vero Dei de illo gemitant, ex signo impendentem illi a Deo iram agnoscentes. At in religiosa anima contrarium accidit; inimicæ quippe virtutes confunduntur, bonum illud signum in ipsa positum conspiciunt; divini autem et boni angeli gaudent et gratulantur ei. Id ipsum docuit Salvator noster dicens, gaudium esse in cœlis super uno peccatore pœnitentiam agentem⁷⁵.

I. FILIUS CORE, PSALMUS CANTICI.

LXXXVI.

VERS. 2-4. *Fundamenta ejus in montibus sanctis: diligit Dominus portas Sion super omnia tabernacula Jacob. Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei. Memorabo Rahab et Babylonem, scientibus me. Pro illo, Filiis Core, Aquila et Symmachus, Filiorum Core, ediderunt, quasi psalmus ab iis compositus sit, vel ab iis recitatus, non modo cum psalterio, sed etiam cum cantico. Cum autem mecum reputarem qua de causa psalmi qui *Filiorum Core* inscripti sunt non una coniuncti sint, sed primo separatim positi a xl, ac rursus duo seorsim locati, nempe LXXXIII et LXXXIV, iterumque alii duo, scilicet hic quem tractamus et subsequens; et cur in medio istorum positus sit LXXXV, inscriptus, *Oratio Davidis*: qua de re quæ tum succurrebant, in postremorum explicatione a me jam tradita sunt. Secus fortasse quispiam dixerit: nempe omnes qui in libro Psalmorum seruuntur, a diversis viris propheticō Spiritu afflatis pronuntiantur, separatim positos fuisse, tum quia non eodem tempore dicti, tun quia non ab iisdem propheticē pronuntianti fuerant. A principio itaque quidam Mosis inscriptus fuit, alii Asaphi, alii Davidis, unus Salomonis, Ætham Esdratæ quoque alius; multi vero præter hosce inscriptione carent, ita ut cuiusnam sint scire nequeamus. Cum ergo varie recitati fuissent, sparsim positi a studiosis harum rerum viris antiquitus servabantur. Deinde vero [dixerit idem], cl. psalmos unum in librum coactos fuisse. Ac fortasse qui collegit, sive is Esdras fuerit, ut aiunt Hebrei, sive alius quispiam, eos qui primo ad manum venerunt, primos in libro constituit. Nam cum non omnes uno eodemque tempore reppererit, necessario eos qui casu in manus inciderunt primo repertis adjunxit. Quamobrem cum octo primos Filiorum Core, ut verissimile est, una simul repertos, in libro simul posuisset, iis postea subiunxit eos qui sub hæc sese obtulerunt. Deinde cum plures alii reperti et in libro Psalmorum repositi fuisserunt post LXXXII psalmum, binos alias Filiorum Core comprehensos, nempe LXXXIII et LXXXIV, consequenter locavit. Tum post elapsum temporis spatium cum*

A φύλοι χαίρουσιν, οἱ δὲ ἔχθροι καὶ οἱ μισουντες αἰσχύνονται, γνώρισμα λαβόντες διὰ τοῦ σημείου, διὰ βεβοήθηται καὶ παραχέληται ἐπὶ τῷ συμβοληκότι. Καὶ τάχα ἐπὶ μὲν τοῦ Κάτιν αἱ ἔχθραι δυνάμεις, δρῶσι τὸ ἐπιτεθὲν αὐτῷ σημεῖον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἐπέχαιρον αὐτῷ, ἀτε ἐπιχαιρεσίακοι οὖσαι· οἱ δὲ τοῦ Θεοῦ δῆγελοι ἐπέστενον αὐτῷ διὰ τοῦ σημείου τὴν ἐπηρημένην αὐτῷ ἐκ Θεοῦ ὅργην ἐπιγινώσκοντες. Ἐπὶ δὲ τῆς θεοφιλοῦς ψυχῆς τούναντίον, αἱ μὲν ἔχθραι δυνάμεις κατασχύνονται τὸ ἀγαθὸν σημεῖον ἐπιχείμενον ὥρωσι αὐτῇ· οἱ δὲ θεῖοι καὶ ἄγαθοι διγελοι χαίρουσι καὶ συνευφρανονται αὐτῇ. Τούτο καὶ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἐδίδαξεν εἰπὼν, χαρὸν γίγνεσθαι ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἐπὶ ἐμπτωλῷ μετανοοῦντι.

TOIS YIOIS KORE, ΨΑΛΜΟΣ ΩΔΗΣ.

ΙΙΓ'.

B Οἱ θεμέλιοι αὐτοῦ ἐν τοῖς δρεσι τοῖς ἀγίοις ἀγαπᾶ Κύριος τὰς πύλας Σῶν ὑπὲρ πάρτα τὰ σκηνώματα Ἰακὼβ. Δεδεξιωσμένα ἐλατήθη περὶ σοῦ, ή πόλις τοῦ Θεοῦ. Μηνσθήσομαι 'Ραΐδ καὶ Βαβυλῶρος τοῖς γιρώκονσι με. Ἀντὶ τοῦ, Τοῖς νιοῖς Κορέ, δὲ Ἀκύλας καὶ Σύμμαχος, Τῶν νιῶν Κορέ, ἐκδεδώκασιν, ὡς ὑπ' αὐτῶν πεποιημένου, ἢ διὰ τούτων εἰρημένου τοῦ ψαλμοῦ καὶ λεχθέντος, οὐ μόνον διὰ φαλτηρίου, ἀλλὰ καὶ μετ' ἄρδης. Ζητῶν δὲ παρ' ἐμαυτῷ, τίνι λόγῳ μὴ πάντες ξένοι ἐφ' ἐνι συημένοι οἱ ἐπιγεγραμμένοι Τῶν νιῶν Κορέ, ἀλλ' οὔτε μὲν ίδιως πρῶτοι οἱ ἀπὸ τοῦ μα·· καὶ πάλιν ίδιως ἀφορισμένοι δύο δὲ πτ., δύο καὶ π·· καὶ πάλιν ἔτεροι δύο, δὲ μετὰ χειρας καὶ δὲ ἔξις αὐτῷ· μέσος δὲ παρεμβεβληται τούτων δὲ πε' ἐπιγεγραμμένος Προσευχὴ τοῦ Δαυΐδ τὰ μὲν ἐμοὶ παραστάντα εἰς τὴν τῶν τελευταίων θεριάταν διὰ τῶν εἰρημένων ξῆδη πρότερον δεδήλωται. Εἴποι δὲ ἀν τις καὶ ἀλλως, διτις πάντες οἱ ἐν τῇ βιβλῳ τῶν Ψαλμῶν φερόμενοι λόγοι, ὑπὸ Διαφόρων ἀνδρῶν προφητικῷ Πνεύματι λελαγημένοι, ίδιαζοντες ξένοι, ὡς διν μήτε ὑφ' ἔνα καιρὸν λεχθέντες, μήτε ὑπὸ τῶν αὐτῶν προφητευθέντες. Αὐτίκα γοῦν ἐπιγέγραπται τις Μωύσεως, καὶ ἔτεροι τοῦ Ἀσάφ, καὶ τοῦ Δαυΐδ πάλιν ἔτεροι, καὶ δὲ Σολομῶντος ἀλλος, καὶ πάλιν Αἰθάλην τοῦ Εσδράτου· καὶ ἔτεροι δὲ πλεῖστοι δοι πάρτη τούτους φέρονται ἀνεπίγραφοι, οὐ δυναμένων τὴν εἰδέναι τίνος ἄρ' εἰεν. Διαφόρως οὖν εἰρημένων τὸ παλαιὸν σποράδην ὑπῆρχε παρὰ τοῖς περὶ ταῦτα σκουδίαις πεφυλαγμένον. Εἰτού οὔτερον συναχθῆναι τόκοι ύπὸ μίαν βιβλον. Μήποτ' ούν δὲ συναγαγών, εἰτις Εσδρας οὗτος ξην, ὡς φασιν Εβραίων πατέσει, εἰτις τις ἔτερος παρὰ τούτον, τοὺς πρώτους εἰς αὐτὸν ἐχόμενους πρώτους ἐν τῇ βιβλῳ κατέτασσεν. Οὐκέτι δέρθονται αὐτοὶ πάντας ὑφ' ἔνα καιρὸν εὑρώνται· μετ' ἐκείνους δὲ συνάψαι τοὺς μετὰ ταῦτα εἰς αὐτὸν ἐλθόντας. Εἴτε πολλῶν ἐν τῷ μεταξὺ εὐρημένων, καὶ εἰς τὴν βιβλὸν τῶν Ψαλμῶν ἀναληφθέντων μετὰ τὸν τεῖχον ψαλμὸν, εὑρῆσθαι πάλιν ἀλλους διο τῶν

⁷⁵ Luc. xv, 7.

νιών Κορὲ, οὓς καὶ ἀκολούθιως συνάψας ἐν τῷ τρίτῳ πᾶς καὶ τὸν πᾶν κατέταξεν. Εἴτα μεταξὺ τοῦ χρόνου τῆς τοῦ Δαυΐδ Προσευχῆς εὐρεθείσης, ἐνθεῖναι καὶ ταῦτην μετὰ τὸν πᾶν. Καὶ πάλιν μετὰ τὴν Προσευχὴν τοῦ Δαυΐδ, ἐν πε' τόπῳ καταλεχθείσαν, εὐρεθῆναι ἐτέρους δύο Τῶν νιών Κορὲ, τὸν μετὰ χείρας καὶ τὸν ἐφεξῆς αὐτῷ ἔξι ἀνάγκης τε καὶ αὐτοὺς συναχθῆναι τῇ Προσευχῇ τοῦ Δαυΐδ. Τὸν αὐτὸν δὲ λόγον ὑπάρχειν δὲ αὐτὸς εἶποι ἀντὶ τῆς τῶν λοιπῶν φαλμῶν συνέσωες.

Πιστώσεται δὲ τὸ λελεγμένον ἀπὸ προφητιῶν ἀποδεξιῶν· ἐπει γάρ ἐν ταῖς πραφητικαῖς βίβλοις πολλάκις ἐστὶν εὑρεῖν τὰ τῷ χρόνῳ προλεχθέντα δεύτερα κείμενα τῇ τάξει, καὶ τὰ προφητευθέντα δεύτερα προτεταγμένα τῶν προαγόντων τοὺς χρόνους. Οὐ γοῦν Ἱερεμίας προφητεύειν μὲν ἀρχεται ἐπὶ Ἰωσίου, παρατείνει δὲ μέχρι Σεδεκίου καὶ τῆς αἰχμαλωσίας· Σεδεκίας δὲ ἦν τέταρτος ἀπὸ Ἰωσίου βασιλεύς. Μετὰ γάρ Ἰωσίων δεύτερος Ἰωακείμ υἱὸς αὐτῷ διαδέχεται τὴν ἀρχήν· μεθ' δὲ τρίτους Ἱερωνίας υἱὸς Ἰωακείμ· μεθ' δὲ τέταρτος Σεδεκίας ἀδελφὸς Ἰωακείμ· καθ' οὓς ἀπαντας τοῦ Ἱερεμίου προφητεύσαντος, ἡ ἐπώνυμος αὐτοῦ γραφὴ ἀρχεται μὲν ἀπὸ Ἰωσίου· εἴτα προτοῦσα μέμνηται Ἱερωνίου τοῦ τρίτου ἀπὸ Ἰωσίου· εἴτα προφητεύει τὰ ἐπὶ Σεδεκίου, δις ἦν τέταρτος ἀπὸ Ἰωσίου· οἵς ἐξῆς τιθησι τὰ ἐν τῷ τετάρτῳ ἐπὶ Ἰωακείμ προφητευθέντα, δις ἦν δεύτερος μετὰ Ἰωσίων. Εἰοῦ ἐξῆς ἀπάγει τὰ ἐν ἀρχῇ τοῦ αὐτοῦ Ἰωακείμ· εἴτα τὰ ἐπὶ Σεδεκίου, καὶ πάλιν τὰ ἐπὶ Ἰωακείμ. Εἴτα μέμνηται τῆς αἰχμαλωσίας τῆς εἰς Βαβυλῶνα, καὶ ὡς μετὰ Σεδεκίων κατέστη ἥγούμενος τῶν ἀπολειφθέντων Γοδολίας, καὶ ὡς Ἰσμαήλ ἀναιρεῖ τὸν Γοδολίαν, μεθ' δὲ Ἱωανᾶν υἱὸς Καρὶς ἡγετεῖ. Καὶ μετὰ τούτους ἀπαντας ἐξῆς ἐπάγει τὰς ἐν τῷ δέτει Ἰωακείμ λεχθείσας περιφητείας, καὶ πάλιν τὰς ἐν ἀρχῇ βασιλείας Σεδεκίου, εἰρημένας. Εὔροις δὲ ἀν καὶ παρὰ τῷ Ἐξεχιῇ τὰ παραλήσια. Ἐπει καὶ ἐν τῇ τούτου γραφῇ οὐχ ἐξῆς τοῖς χρόνοις σύγκεινται αἱ προφητείαι· ἀλλὰ εἰσὶν αἱ μὲν κατὰ τὸ καὶ ἐτος τῆς αἰχμαλωσίας προτεταγμέναι τῷ αἱ τῆς αἰχμαλωσίας εἰρημένῳ· μετὰ γάρ τὰς ἐν τῷ καὶ ἐτοι φέρονται αἱ λεχθείσαι ἐν τῷ αἱ τῆς αἰχμαλωσίας ἐτοι· καὶ πάλιν μετὰ τὰς ἐν τῷ αἱ ἀλλα φέρονται ἐν τῷ τοι ἐτοι εἰρημέναι, καὶ ἐξῆς αἱ ἐν τῷ καὶ ἐτοι. Καὶ τούτων ἀπάντων εἶποι ἀν τις τὴν αἰτίαν οὐκ ἀλλην εἶναι τῆς ἀποδεδομένης. Σποράδην γάρ, ὡς εἰκός, τῶν κατὰ χρόνους καὶ καθ' ἔκαστον βασιλέων μερικῶν προπεφτευμένων, τὸ παλαιὸν περὶ τοῖς στοῦνδοις σωζομένων, ἤτοι τὸν Ἔσδραν, τῇ καὶ τινας ἐτέρους, ὅπο μίαν περιγραφὴν συνάγοντας τὰ ἔκαστω τῶν προφητῶν κατὰ χρόνους διαφόρους λεχθέντα, τοὺς πρώτους εὐρισκομένους λόγους κατατάσσειν πρώτους· εἰοῦ ἐξῆς συνάπτειν τοὺς μετὰ ταῦτα εὐρισκομένους, εἰ καὶ προϊόντος χρόνῳ. Τὸν δὲ αὐτὸν εἶναι λόγον καὶ ἐπὶ τῆς τάξεως τῶν Ψαλμῶν, καθόλου μὲν ἀπάντων, ιδίως δὲ καὶ τῶν μετὰ χείρας ἡμῖν ἐξεταζομένων· εἰ μὴ ἄρα τις βαθύτερος νοῦς λανθάνων ἡμᾶς ἐτέρους τινάς λογισμούς παραστήσει τῇς τῶν ἐζητημένων αἰτίας. Τά γε μὴν ἡμῖν ὑποπτεύσοντα εἰς τε την τάξιν Τῶν νιών Κορὲ, καὶ περὶ τῆς Προσευχῆς τοῦ Δαυΐδ τῆς πρὸ τοῦ μετὰ χείρας

A Oratio Davidis reperta fuisse, eam post LXXXIV regoposuit. Ac rursum post Orationem Davidis, quae LXXXV numero posita fuerat, inventos fuisse dicet duos alios Filiorum Core, hunc quem tractamus, et sequentem: ac sic necessario Orationi Davidis conjunctos fuisse. Idipsum porro dixerit idem in reliquorum psalmorum ordinatione contigisse.

B Hæc vero sententia propheticis exemplis confirmatur: nam in propheticis libris frequenter reperiire est ea, quæ prius dicta sunt, secundo loco posita, et quæ postremo prænuntiata sunt, iis quæ præcesserant præmissa. Nam Jeremias initium prophetandi ducit a tempore Josiæ; et usque ad Sedeciam et captivitatem pertingit: Sedecias vero quartus erat a Josia rex. Post Josiam enim secundus regnum excipit Joachim filius ejus, sub hæc tertius Jechonias filius Joachim, et post eum quartus Sedecias frater Joachim: ac cum Jeremias his omnibus regnantibus prophetaverit, ejus Scriptura a Josia init; sub hæc Jechonias, qui tertius a Josia erat, meminit; tum ea quæ sub Sedecia vaticinatur, qui quartus erat a Josia: his quarto loco subjungit ea quæ prænuntiata sunt sub Joachim, qui secundus post Josiam erat. Adjicit postea quæ in principio ipsius Joachim dicta sunt; hinc quæ sub Sedecia; rursum ea quæ sub Joachim. Deinde captivitatem in Babylonem meminit, et quomodo post Sedeciam residui populi dux Godolias constitutus sit, et quo pacto Ismael Godoliam occiderit, post quem Joanan filius Carie dux fuit. Post hos autem omnes assert deinde prophetias anno quarto Joachim pronuntiatas; sub hæc illas quæ initio regni Sedecia dictæ sunt. Similia quoque in Ezechiele reperias. Nam in hujus quoque scriptura prophetæ non ordine temporis jacent; sed quæ vicesimum septimum captivitatis annum spectant, præmittuntur iis quæ de undecimo captivitatis anno dicta sunt: post illas enim vicesimi septimi anni prophetias, quæ undecimo anno dictæ sunt, feruntur: deinde vero post illas undecimi anni, quædam habentur decimo anno dictæ, hinc quæ anni vicesimi quinti sunt. Quorum omnium non aliam causam quis afferat præter jam D traditam. Nam cum sparsim, ut verisimile est, variis temporibus, et sub singulis regibus separatis editæ prophetiae, a studiosis antiquitus servatae fuisse, sive Esdras, sive quidam alii, singulorum prophetarum dicta, variis temporibus prolata, uno volumine circumscriptentes, ea quæ primo reperta fuerant, primo loco posuerunt, deinde ea quæ postea ad manum venerunt, subjunxere, etiam tempore præirent. Eadem vero ratione Psalmi digesti sunt, sive omnes una spectentur, sive ii seorsim quos jam tractamus. Nisi fortasse profundior aliqua intelligendi ratio, nobis occulta, aliam causam ad quæstiones solutionem afferat. Ea vero quæ de ordine psalmorum Filiorum Core, et de Oratione Davidis quæ ante hunc psalmum posita et in me-

dio pealmorum Filiorum Cōrē locata est, prout succurrent a nobis exposita sunt, cuique volenti legere licet. Et hæc quidem a nobis exercitationis causa dicta sint.

Quia vero in hoc psalmo indefinite sic incipitur : *Fundamenta ejus in montibus sanctis*; merito roget aliquis quisnam ille sit. Cui respondeat incunctanter quispiam, Deum esse intelligendum; quia deinde subjungitur, *civitas Dei*. Ego vero considerata psalmi serie, cum deinceps dictum occurrat : *Numquid Sion dicet, Homo et homo natus est in ea, et ipse fundarit eam*; pro quo Aquila interpretatus est : *Ei Sioni dicetur, Vir et vir natus est in ea, et ipse firmabit eam*; Symmachus vero : *De Sion dictur, secundum singulos homines ipse natus est ibi, ipse vero firmavit eam*; arbitror congruentissime dictum esse illud : *Fundamenta ejus in montibus*, sine additamento illo, *Dei*; ut perquirentes quis ille esset, ex sequentibus comperebimus, cum esse virum qui Sionem fundasse dicitur, quique istic natus est. Nam ait : *Homo natus est in ea, et ipse fundavit eam*; sive, *et ipse firmavit eam*. Cum dicitur ergo : *Fundamenta ejus, subaudiamus nos virum qui fundavit eam, videlicet Dei civitatem*. Dei vero civitatem, *eam esse putare quæ in Palæstina olim Judæorum metropolis erat, id non solum vile et abjectum, sed etiam impium esset*; non de illa Judææ civitate, quæ jam ab alienigenis gentibus incolitur, existimare dictum esse illud, *Diligit Dominus portas Sion, quæ jam desertæ et dilute sunt*; et illud, *Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei*, ac rursum alibi, *Fluminis impetus lætificant civitatem Dei*¹⁶; et iterum, *Magnus Dominus et laudabilis nimis in civitate Dei hostri, in monte sancto ejus*¹⁷; hæc, inquam, omnia dicta intelligere de civitate, quam nunc Græci, alienigenæ et idololatræ incolunt, abjecta sane mihi et vilissima sententia videtur. Quod si quis perpendat solere divinas et propheticas voces civitatem Dei vocare pium ac religiosum institutum, is sane videbit quo pacto per totum orbem, Deo dilectum illud et religiosum institutum et civitatem Salvator et Dominus noster Jesus, Christus Dei, fundaverit et firmaverit. Quare diversimode prædicatur a prophetis, cum dicitur de illo, *Hic adificabit civitatem meam*. Nam Dei civitatem, videlicet institutum secundum Deum, et religiosam vitæ rationem per totum orbem solus ille, in ipsa civitate genitus, constituit et firmavit per Ecclesiam suam catholicam, in omni loco, regione et civitate constitutam : de qua dictum putare convenit illud, *Gloriosa aicta sunt de te, civitas Dei*; et illud, *Fluminis impetus lætificant civitatem Dei*¹⁸; et quæcumque illis similia in divinis Scripturis seruntur. Ἐκκλησίας· περὶ τῆς επετεῖθαι προστήξει λέγεσθαι θεού, κατ τό· Τοῦ ποταμοῦ τὰ δεμήματα εὐχρηστὴ ταῖς θεαῖς φέρεται Γραφαῖς.

Α φαλμού κειμένης, καὶ μέσος Τῶν ιδίων Κορὲ παρεμβεβλημένης, πρόκειται τοῖς ἐθέλουσιν ἐντυγχάνειν τὰς εἰρημένοις ἡμῖν ἔμπρωσθεν. Ταῦτα μὲν οὖν ἡμῖν ὅπερ προγεγυμνάσθω.

Ἐπειδὴ δὲ ἀρίστως ἀρχόμενος δ λόγος ἐν τῷ φαλμῷ φησιν· Οἱ θεμέλιοι αὐτοῦ ἔρ τοις δρεσι τοῖς ἄγοις· εἰκότως διὸ τις ζητησεις, τίνος αὐτοῦ. Προχείρως μὲν αὖν εἴποι τις διὸ νοεῖσθαι τοῦ Θεοῦ· ἐπιδή ἐξῆς ἑπάλεγετας, ή πόλις τοῦ Θεοῦ. Ἐγὼ δὲ, ἐπιστήσας τῇ ἀκολουθίᾳ τοῦ φαλμοῦ, καὶ εὑρών ἐξῆς εἰρημένον τῷ Μή τῇ Σιώρ ἔρει· Ἀρθρωπος καὶ ἀρθρωπος ἐπεριήθη ἐρ αὐτῇ, καὶ αὐτὸς ἔθεμελιωσεται αὐτήρι αὐτῷ διὸ Ἀκύλας πεποίηκε· Καὶ τῇ Σιώρ λεχθίσεται· Ἀρήρ καὶ ἀρήρ ἐτέχθη ἐρ αὐτῇ, καὶ αὐτὸς ἔδρασει αὐτήρι· Ὁ δὲ Σύμμαχος (1). Περὶ δὲ Σιώρ λεχθίσεται· Καθ' ἔκαστον ἀρθρωπον αὐτὸς ἐτέχθη ἐκεῖ· αὐτὸς δὲ ἥδρασεται αὐτήρι· ἡγούματι σφόδρα ἀκολούθως εἰρήθοισι τό· Οἱ θεμέλιοι αὐτοῦ ἔρ τοις δρεσι, καὶ μὴ προκείθοισι τό, τοῦ Θεοῦ· Τί, ἐπιτητίσαντες τίνος αὐτοῦ, εὑρώμενον ἀπὸ τῶν ἐξῆς τὸν λεγόμενον τεθεμέλιωκέναι τὴν Σιώρν δυνδρα, τὸν καὶ γεννηθέντα ἐκεῖ· Ἀρθρωπος, γάρ φησιν, ἐτέχθη ἐρ αὐτῇ, καὶ αὐτὸς ἔθεμελιωσεται αὐτήρι· ή καὶ αὐτὸς ἥδρασεται αὐτήρι. Λεγομένου τοιγαροῦν τοῦ· Οἱ θεμέλιοι αὐτοῦ, προσυπακούσωμεν ἡμεῖς τό τοῦ ἀνδρὸς τοῦ θεμελιώσαντος αὐτήρι· δῆλον δ' ὅτι τὴν τοῦ Θεοῦ πόλιν. Πόλιν δὲ τοῦ Θεοῦ νομίζειν τὴν κατὰ Πλαταιστίνηγα τὰ πάλαι συνεστῶσαν 'Ιουδαίων μητρόπολιν οὐ μόνον ταπεινὸν, ἀλλὰ καὶ δυσσεβές. Τὸ γάρ περ τῆς νῦν ὑπὸ ἀλλοιούλων ἔθνων οἰκουμένης ἐν τῇ 'Ιουδαίᾳ πόλεως λέγεσθαι νομίζειν τό· Ἀγαπᾶ Κύριος τὰς πύλας Σιώρ, τὰς νῦν ἐρήμους καὶ τραχινομένας· καὶ τό· Αεδοξασμένα ἐλαΐηθη περὶ σοῦ, ή πόλις τοῦ Θεοῦ· καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ· Τοῦ ποταμοῦ τὰ δρυμίματα εὐχρατούντος τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ· καὶ ταλιν· Μέγας Κύριος καὶ αἰτεῖτος σφόδρα ἐρ τόλει τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, ἐρ δρει ἀγκύ αὐτοῦ· καὶ ταῦτα πάντα νομίζειν λέγεσθαι περὶ πόλεως· ἦν ἔνδρος οἰκοῦσι νῦν 'Ελληνες καὶ ἀλλούψιοι καὶ εἰδύλιοιάτραι, σφόδρα μοι δοκεῖ ταπεινῆς εἶναι, καὶ μικροπρεπῶν διανοίας. Εἰ δέ τις νοήσειεν δπως εἰώθασιν αἱ θεῖαι καὶ προφητικαὶ φωναὶ πόλιν Θεοῦ καλεῖν τὸ θεοεδές πολίτευμα, δψεται τίνα τρόπον καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης τὴν θεοφιλη ταύτην καὶ θεοεδή πολιτείαν τε δια καὶ πόλιν δ Σωτὴρ καὶ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τοῦ Θεοῦ, θεμελιώσε τε καὶ ἥδρασε. Διὸ καὶ ποκίλως κηρύττεται ὑπὸ τῶν προφητῶν ἐν οἷς λέγεται περὶ αὐτοῦ, καὶ τό· Οὗτος οἰκοδομήσεις τὴν κατὰ Θεῖν πολιτείαν καὶ τὸ θεοεδές πολίτευμα καθ' ὅλης τῆς ἀνθρώπων οἰκουμένης μόνος αὐτὸς γεννηθεῖς ἐν αὐτῇ ιδρύσατο, καὶ κατεπικάστο διὰ τῆς ἐν παντὶ τόπῳ καὶ πάσῃ χώρᾳ καὶ πόλει συνεστῶσης αὐτοῦ καθοικήσεις· διό· Αεδοξασμένα ἐλαΐηθη περὶ σοῦ, ή πόλις τοῦ τονού τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅταν ἀλλὰ τοιαύτα

⁷⁶ Psal. XLV, 5. ⁷⁷ Psal. XLVII, 2. ⁷⁸ Psal. XLV, 5.

(1) Lectio Symmachi hic vitiata videtur; infra sincerior est.

Τής οὖν μεγίστης ταύτης καὶ θεοπρεποῦς πόλεως, ἀλλαγὴ δὲ τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, καὶ τοῦ κατ' αὐτήν ἐμφαινομένου θεοσεβοῦς πολιτεύματος, οἱ θεμέλιοι τυγχάνουσιν ἐν τοῖς δρεσι τοῖς ἄγιοις. Ἐρμηνεύει δὲ τὸν λόγον ὁ Ἀπόστολος φάσκων. Ἐποικοδομηθέντες ἐξι τῷ θεμελίῳ τῷ ἀποστόλων καὶ προστέων, δητος ἀκρογωριαλού αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Καὶ ἀλλως δὲ οἱ θεμέλιοι αὐτοῦ οὐκ ἐνταῦθα κάτω καὶ παρ' ἡμᾶς τυγχάνουσιν, ἀλλ' ἀνω που καὶ ἐν τοῖς καλούμενοις ἄγιοις δρεσι. Διὸ λέλεκται· Οἱ θεμέλιοι αὐτοῦ ἐν τοῖς δρεσι τοῖς ἀγίοις. Εἰεν δὲ ἀν ταῦτα τὰ δρη οἱ οὐρανοὶ τῶν οὐρανῶν, ἔνθα τὸ μέγα πολιτευμα τῆς ἐπουρανίου Σιών, καὶ τῆς ἀληθῶς μεγάλης τοῦ Θεοῦ πόλεως συνέστηκεν. Οὐκ ἐμδές δὲ οὗτος δὲ γος, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς τοῦ φίσαντος Ἀποστόλου· Ἡ δὲ ἀντικαὶ Ιερουσαλήμ ἐλευθέρα ἐστὶν, ητις ἐστὶν ιερόη τὴν ήμων, καὶ Προσεληνύθατε Σιών δρει καὶ πόλει Θεοῦ Κύρτος, Ιερουσαλήμ ἐπουρανίῳ, καὶ μεριστιν ἀγράνων παρηγέρει, καὶ Ἐκκλησίᾳ πρωτόκων ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς. Ταύτης οὖν τῆς μεγάλης πόλεως τοῦ Θεοῦ εἰκὼν μὲν εἰη ἀντικαὶ γῆς Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ· τὰ δὲ στηργματα αὐτῆς καὶ θεμέλιοι, οἱ ἐν τοῖς ἀποδεδομένοις ἡμῖν ἄγιοις δρεσιν ὑφεστήκασιν· αἱ δὲ εἰσόδοι καὶ αἱ πρώται στοιχείωσις αὐτῆς ἐκείνης τῆς οὐρανοπόλεως ἐνταῦθα τυγχάνουσι παρ' ἡμῖν. Ἀσπερ εἰσόδους καὶ εἰσαγωγὰς τοῦ θεοσεβοῦς πολιτεύματος πύλας ὠνόμασε Σιών ὀλόγος φάσκων. Ἀγαπᾷ Κύριος τὰς πύλας Σιών ὑπέρ πάντα τὰ σκηνώματα Ιακώβ. Σκηνώματα δὲ Ιακώβ αἱ Ιουδαϊκαὶ παραδόσεις, καὶ αἱ κατὰ Μωϋσέας σωματικαὶ θρησκείαι ἐνταῦθα μοι δοκοῦσι λέγεσθαι· ὃν προτιμότερα τυγχάνουσι παρὰ τῷ Θεῷ αἱ πύλαι τῆς Σιών, τούτεστιν αἱ εἰσόδοι καὶ εἰσαγωγαὶ τῆς ἐπουρανίου βασιλείας ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας ἰδρυμέναι. Ἐν μόνῃ γάρ ταύτῃ κηρύσσεται ἡ τῶν οὐρανῶν βασιλεία, καὶ τοῦ σωτηρίου γε Εὐαγγελίου ὁ πάς σκοπὸς ἐκεῖσε βλέπει. Ἐπει τοις αἱ σωτήριοι ἐπαγγελίαι, καὶ τὸ εὐαγγελικὸν κτήρυγμα, καὶ ἡ πάσα ἐλπὶς τοῦ κατὰ Χριστὸν πολιτεύματος, τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ὅρῃ. Γέγραπται γοῦν, ὅτι ἐκήρυξεν ὁ Σωτὴρ λέγων· Ἡγγικει η βασιλεία τῷ οὐρανῷ. Ἐμακάριζε τε τοὺς ἀξίους τῶν οἰκείων μακαρισμῶν, ἐπαγγελόμενος αὐτοῖς βασιλείαν οὐρανῶν· ἀλλὰ καὶ ἐδίδασκεν εὑρεσθαι τοὺς αὐτοῦ μαθητὰς καὶ τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν ἔχαστεσθαι φάσκοντας ἐν τῇ προσευχῇ. Γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ἀλλέτω η βασιλεία σου. Εἰκότως τοίνυν πάντα τὰ τοιαῦτα πύλαι τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας ὠνόμασθασαν, εἰσόδοι τινες καὶ εἰσαγωγαὶ τυγχάνουσι τῆς ἐκείσε πορείας. Ἀγαπᾷ τοίνυν ταύτας τὰς πύλας τῆς ἐπουρανίου Σιών ὑπέρ τὰς νομικὰς καὶ Ιουδαϊκὰς συναγωγὰς, διπερ ὠνόμασε σκηνώματα Ιακώβ. Οὐδέν γοῦν παρ' ἐκείνοις περὶ τῆς ἐπουρανίου πόλεως τοῦ Θεοῦ μνημονεύεται, οὐδέ τις αὐτοῖς σκοπὸς περὶ βασιλείας οὐρανῶν ἔνεστι, κάτω δὲ δι' ὅλου νενευκότες τὰς ἐλπίδας ἐπὶ γῆς ἔχουσι, καὶ τὰς ἐπαγγελίας ἐνταῦθα που προσδικῶσι· διὸ προτιμότερα παρὰ τῷ Θεῷ τυγχάνουσι τῶν σκηνωμάτων Ιακώβ αἱ προδηλωθεῖσαι ἡμῖν

A Hujus itaque maxime et Deo dignæ civitatis, scilicet Ecclesiæ Dei, et pii instituti in ea servati, fundamenta sunt in montibus sanctis. Locum autem explicat Apostolus his verbis: *Superadificati super fundatum apostolorum et prophetarum, ipso summo, angulari lapide Iesu Christo*¹⁰. Et vero fundamenta ejus non interius posita et penes nos sunt; sed sursum, et in iis qui montes sancti vocantur. Quare dicitur, *Fundamenta ejus in montibus sanctis*. Illi porro montes sancti, sunt cœli cœlorum, ubi magnum illud institutum cœlestis Sionis et vere magnæ Dei civitatis consistit. Neque meus hic sermo est, sed ejusdem Apostoli dicentis: *Illa vero quæ sursum est Jerusalem, libera est, quæ est mater nostra*¹¹; et, *Accessibiles ad Sion montem, et civitatem Dei viventis, Jerusalem cœlestem, et multorum millium angelorum frequentiam, et Ecclesiam primitivorum qui descripti sunt in cœlis*¹². Hujus itaque magnæ Dei civitatis imago fuerit Ecclesia Dei, quæ est in terra; fulcrum autem et fundamenta ejus ea sunt, quæ superius per montes sanctos significari tradidimus; ingressus autem et primi aditus cœlestis illius civitatis apud nos sunt. Qui ingressus et aditus ad religiosum illud institutum, hic portæ Sion vocantur, cum dicitur: *Diligit Dominus portas Sion super omnia tabernacula Jacob*. Hic autem mihi per illa tabernacula Jacob, Judaicæ traditiones et Mosaici corporales cultus significari videntur: quibus præstantiores apud Deum sunt portæ Sion, id est, ingressus et aditus ad regnum cœleste, in Ecclesia stabiliti. In ea namque sola prædicatur regnum cœlorum: totusque salutaris Evangelii scopus eo respicit. Siquidem salutaria promissa, evangelica prædicatio, totaque Christiani instituti spes, regnum cœlorum spectant. Scriptum est enim hæc prædicasse Salvatorem: *Appropinquavit regnum cœlorum*¹³; ipseque beatos prædicavit eos qui propria sibi beatitudine digni sunt, ipsique regnum cœlorum pollicitus est; imo etiam discipulos suos precandi et regnum cœlorum petendimodum edocuit, hanc orationis formam tradens: *Fiat voluntas tua, adveniat regnum tuum*¹⁴. Jure ergo hæc omnia portæ regni cœlorum vocata sunt, utpote ingressus aditusque itineris illo instituendi. Diligit ergo Dominus has cœlestis Sionis portas plus quam omnes legales et Judaicas synagogas, quas tabernacula Jacob appellavit. Apud Judeos enim cœlestis illa Dei civitas nullatenus memoratur, neque pro scopo habent ipsi regnum cœlorum; sed deorsum proni, in terra spem habent, et promissa sibi data hic exspectant: quare portæ illæ cœlestis Sion, quas supra declaravimus, majore in pretio apud Deum habentur, quam tabernacula Jacob. Cujus Sionis fundamenta non hic et in terra, humili loco posita sunt, sed in montibus sanctis, ut supra explicavimus.

¹⁰ Ephes. ii, 20. ¹¹ Gal. iv, 26. ¹² Hebr. xii, 22, 23. ¹³ Matth. x, 7. ¹⁴ Matth. vi, 10.

πύλαι τῆς ἐπουρανίου Σιών· οἵ οἱ θεμέλιοι οὐκ ἐνταῦθα κάτω που ἐπὶ γῆς, ἀλλὰ ἐν τοῖς δρεσι τοῖς ἄγιας ὑπάρχουσι, τοῖς προτεθεωρημένοις.

Memorabo Rahab et Babylonem scientibus me. Et A *Mηνοθήσομαι Ραὰβ καὶ Βαβυλῶρος τοῖς τινά-
cece alienigenæ et Tyrus et populus Ἀῃθιοῦρος, hi
facti sunt illie. Pro illo, *Memorabo Rahab et Babylone-*
m, Aquila dicit, Memorabo impetum et Babylo-
nem; Symmachus, Memoria repetam superbiam et
Babylonem. Ἀstimō autem per Babylonem, Tyrum
et Rahab, et per alienigenas ac populum Ἀῃθιο-
pum, vocationem gentium adumbrari, quæ a priore
instituto mutata et translate, regeneratione in ci-
vitate Dei dignata sunt : quas prioris generis sui
memores esse sermo expedit. Nam cūn dicitur alie-
nigenas, Tyrum et populum Ἀῃθιοῦρον illie factos
fuissæ, quid aliud quam alienigenarum gentium in
civitate Dei regeneratio significatur ; Aquila vero
ait, Phylistica et Tyrus cum Ἀῃθιοψι, hic natus est
illie; simili modo Symmachus interpretatus est his
verbis, Ecce Phylistica et Tyrus cum Ἀῃθιοψι, hic
natus est illie. Illie vero ubinam natos dicit, nisi in
civitate Dei, aut in spiritualibus ejus portis ? Illud
*quippe ipsa orationis series subindicat. Cum dixi-
set enim, Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei, sub-
jicit postea, tales et tales alienigenas illie ortos esse,*
*et populum Ἀῃθιοῦρον ibidem esse natum ; videli-
et in memorata Dei civitate, aut in portis ejus,*
speculandi modo intellectis. Hæc opere completa,
veritatem verborum salutaris gratiæ comprobant :
*quæ Babylonios, Tyrios et omnes alienigenas Israe-
litico generi extraneos, per lavacrum regenerationis*
*et per omnia Novi Testamenti mysteria in predicta ci-
vitate Dei regenerat. — VERS. 5, 6. Mater Sion dicit,*
Homo et homo natus est in ea, et ipse fundavit eam Altissimus. Reliquorum interpretum editiones clarius
horum sententiam exposuerunt. Nam Symmachus
hoc modo interpretatus est : De Sion dicetur per
singulos, Homo hic natus est illie : ipse fundavit eam
Altissimus. Dominus numerabit scribens populos :
hic natus est illie. Theodotio vero ait : Et Sioni
dicitur, Vir et vir natus est in ea, et ipse fundavit
*eam, et preparavit eam Altissimus. Dominus nar-
rabit in scriptura populorum, Hic natus est in ea. Et*
animadvertis, quæso, sicut in his dictum est de
alienigenis, Alienigenæ et Tyrus et populus Ἀῃθιο-
*pum hi facti sunt illie; sic et hoc loco, Dicetur, in-
quit, Vir et vir natus est ibi; et postea rursum,*
Dominus scribens populos, Hic natus est illie. Nam id D
*primo de populo alienigenarum dictum est ; secun-
do, de viro qui illie natus fuisse dicitur ; tertio, de*
ipso Domino. Etenim, inquit, ipse Dominus, qui
hæc vaticinatur et populos scribit, hic natus est
*illie.**

ἀντὴρ ἐτέχθη ἔκει· καὶ πάλιν ἐξῆς· Κύριος γράφωρ περὶ τοῦ λαοῦ τῶν ἀλλοφύλων· δεύτερον δὲ περὶ τοῦ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου. Οὐ γάρ Κύριος, φησιν, αὐτὸς ὁ θεοπίκων ταῦτα καὶ γράφων λαοὺς, οὗτος ἐτέχθη ἔκει.

Aperte autem Scriptura per virum qui natus est
illie, nimurum in civitate Dei, Salvatoris nostri ho-
minem subindicavit. Cum porro ipsum Dominum

(1) Supra, μὴ τῇ.

*Mηνοθήσομαι Ραὰβ καὶ Βαβυλῶρος τοῖς τινά-
σκονσι με. Καὶ ίδοι ἀλλόφυλοι καὶ Τύρος καὶ*
λαοὶ Ἀῃθιόπωρ, οὗτοι ἐτερήθησαν ἔκει. Ἄντι τοῦ
Μηνοθήσομαι Ραὰβ καὶ Βαβυλῶρος, δὲ μὲν Ἀκό-
λας φησιν Ἀραμαϊκῶν ὀρμήματος καὶ Βαβυλῶρος
δὲ Σύμμαχος. Ἀραμαϊκῶν ὀπερηγερτῶν καὶ Βα-
βυλῶρα. Ηγοῦμαι δὲ διὰ Βαβυλῶνος καὶ Τύρου καὶ
Ραὰβ, διὰ τῶν ἀλλοφύλων καὶ τοῦ λαοῦ τῶν Αἰθιό-
*πων, τὴν κλήσην τῶν ἔθνων αἰνίτεσθαι, τὸν μετεθε-
μένον καὶ μεταβεβλημένον ἀπὸ τῆς προτέρας ἀγ-
γῆς, καταξιωθέντων τε ἀναγεννήσεως τῆς ἐν τῇ πόλει*
τοῦ Θεοῦ· οὓς δὲ λόγος ἀναμιμνήσκειν βούλεται τῷ
προτέρου ἐκεῖτον γένους. Τῷ γάρ φάσκειν ἀλλοφύλους,
καὶ Τύρον καὶ λαοὺς Αἰθιόπων γεγενήσθαι ἔκει, τὶ
ἔπειρον δὲ τῶν ἀλλοφύλων ἔθνῶν τὴν ἐν τῇ πόλει τοῦ
Θεοῦ ἀναγέννησιν; Καὶ δὲ Ἀκόλας δέ φησι· Φυλι-
στιαί καὶ Τύρος μετὰ Αἰθιοπίας, οὗτος ἐτέχθη
ἔκει· δριμῶς δὲ καὶ δὲ Σύμμαχος ἐξέδωκεν εἰπών·
Ίδού Φυλιστιαῖοι καὶ Τύρος μετὰ Αἰθιοπίας, οὗ-
τος ἐτέχθη ἔκει. Ἐκεὶ δὲ, ποῦ φησι τετέχθαι τοὺς
*ἀλλοφύλους, ἀλλὰ δὲ τῇ πόλει τοῦ Θεοῦ, δὲ ταῖς πό-
λαις αὐτῆς ταῖς νεονόμεναις; Τοῦτο γάρ δὲ ἀκολούθη*
*τῆς συμφράσεως ὑποβάλλει νοεῖν. Προειπὼν γάρ δε-
δοξασμένα ἐλαλήθη περὶ σοῦ, η̄ πόλεις τοῦ Θεοῦ,*
ἐπιλέγει συνάπτων ἐξῆς, ὡς ἅρα οὖδε καὶ οὖδε ἀλλο-
φύλοι ἐγενήθησαν ἔκει, καὶ δὲ λαοὶ Αἰθιόπων ἐξῆγη-
ἔκει· δηλοντές δὲ τῇ προειρημένῃ πόλει τοῦ Θεοῦ, δὲ
ἐν ταῖς ταύτης τεθεωρημέναις πόλαις. Αὐτὸς καὶ Ἑρ-
γοῖς ἐπιτελεσθέντα τὴν τῶν λόγων ἀλήθειαν πιστούτας
τῆς σωτηρίου χάριτος, καὶ Βαβυλωνίους καὶ Τύρους,
καὶ πάντας τοὺς ἀλλογενεῖς καὶ ἀλλοτρίους τοῦ γένους
τοῦ Τσαραπλιτικοῦ, καὶ διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας,
καὶ τῶν τῆς Καινῆς Διαθήκης μυστηρίων ἀναγεννώ-
σης ἐν τῇ δηλωθείσῃ πόλει τοῦ Θεοῦ. Μήτηρ(1) Σιών
ἔρει· Ἀρθρωτοί καὶ ἀρθρωπος ἐτερήθη ἐν αὐτῇ,
καὶ αὐτὸς ἐθεμελίωσεν αὐτὴν δὲ Υψίστος. Αἱ τῶν
λοιπῶν ἐρμηνευτῶν ἐκδόσεις λευκότερον τὴν τῶν προ-
κειμένων διάνοιαν παρέστησαν. Οὐ μὲν γάρ Σύμμαχος
τοῦτον ἐξέδωκε τὸν τρόπον· Περὶ τε Σιών λεχθῆσ-
ται καθ' ἔκαστον. Ἀρθρωτος οὗτος ἐτέχθη ἔκει·
αὐτὸς ηδράσει αὐτὴν δὲ Υψίστος. Κύριος ἀριθμή-
σει τράπεζαν λαούς· οὗτος ἐτέχθη ἔκει. Καὶ δὲ θεο-
δοτοίς φησι· Καὶ τῇ Σιών δημήσεται· Αἴτη καὶ
ἀντὴρ ἐτερήθη ἐν αὐτῇ, καὶ αὐτὸς ἐθεμελίωσεν
αὐτὴν, καὶ ητομασεῖ αὐτὴν δὲ Υψίστος. Κύριος
διηγήσεται ἐν τράπεζῃ λαῶν· Οὗτος ἐτερήθη ἐν
αὐτῇ. Καὶ πρόσχεις τίνα τρόπον ἐν τούτοις οὐσταρ εἰ-
ρηται περὶ τῶν ἀλλοφύλων, τό· Αἴλιστροι καὶ Τύ-
ρος καὶ λαοὶ Αἰθιόπωρ, οὗτοι ἐτερήθησαν ἔκει.
Οὗτως καὶ ἐνταῦθα, Λεχθῆσται, φησιν. Αἴτη καὶ
λαοὺς, Οὗτος ἐτέχθη ἔκει. Πρότερον μὲν γάρ εἰρητο-
τουτέστιν ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ πόλει, τὸν ἀνθρώπον τὸν
Σωτῆρον, ἡγιῶν τὴν ζωὴν· τὸν δὲ Κύριον καὶ αὐτὸν τα-

Σαφῶς δὲ δὲ λόγος τὸν μὲν ἄνδρα τὸν τεχθέντα ἔκει,
τουτέστιν ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ πόλει, τὸν ἀνθρώπον τὸν
Σωτῆρον, ἡγιῶν τὴν ζωὴν· τὸν δὲ Κύριον καὶ αὐτὸν τα-

τέχθαι ἐκεῖ φάσκων, παρίστησι τὴν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τοῦ Θεοῦ Λόγου κατοίκησιν. Ποτερ γάρ τι Σιὼν, πόλις οὖσα τοῦ Θεοῦ, χώρα τυγχάνει τοῦ τεχθέντος ἐν αὐτῇ ἀνδρὸς, οὗτω καὶ αὐτὸς δ ἀνήρ χώρα γίνεται καὶ δοχεῖον τοῦ ἐν αὐτῷ γεννηθέντος Θεοῦ Λόγου, ὡς ἐν ιερῷ ἀγίῳ καὶ ναῷ, μᾶλλον δὲ ὡς ἐν ἀγάλματι καὶ δοχείῳ τῆς αὐτοῦ θεότητος ἐν αὐτῷ κατεψηκότος. Καὶ ταῦτα δὲ ἀναγκαῖως δ ἀρόγος ἐδίδαξεν εἰς τὸ γνωσθῆναι πῶς ἀλλόφυλοι καὶ Τύροις καὶ λαὸς Αἰθιόπων ἐγνήθησαν ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ πόλει, καὶ γεγονασιν υἱοῦ Θεοῦ διὰ τῆς παρ' αὐτῷ ἀναγεννήσεως. Ὁποιος γάρ καὶ κατὰ τίνα τρόπον ἡ τοσαύτη εἰς οὐρανοὺς ἔξεχύθη χάρις, παρέστησεν εἰπὼν τὰ κατὰ τὸν ἀνδρα τὸν γεννηθέντα ἐκεῖ, καὶ τὸν ἐν τῷ ἀνδρὶ πάλιν γεννηθέντα Κύριον. Οἵς ἀπασιν ἐπιλέγει τὸ, Ὡς εὐφρατομένων πάτερ
ἢ κατοικίᾳ ἐτ σοι· ἀνθ' οὐ δὲ μὲν Ἀκύλας φησι, Καὶ ἀδορτες ὡς χοροὶ πᾶσαι πηγαὶ ἐτ σοι· δὲ Σύμμαχος, Καὶ αἰτέσσονται ὡς ἐτ αὐλοῖς πᾶσαι αὶ πηγαὶ ἐτ σοι. Οἷμα δὲ σημαίνεσθαι καὶ διὰ τούτων τὴν τῶν πιστῶν ἀπάντων, τῶν δὴ τῆς ἀγίας τοῦ Θεοῦ πόλεως καταξιωθησομένων, ἐπισυναγωγὴν, καὶ τὴν εἰς ἵνα χορὸν ἀποκατάστασιν. Τῷ γάρ λέγεσθαι, ἐτ σοι, τὸν τόπον πάλιν σημαίνειν ὑπαλαμβάνω τῆς τοῦ Θεοῦ πόλεως· ἡς οἱ μὲν θεμέλιοι ἡσαν ἐν τοῖς ὅρεσι τοῖς ἀγίοις, αἱ δὲ πύλαι καὶ αἱ εἴσοδοι κάτω που καὶ παρ' ἥμιλν· ἐν μέσῃ δὲ αὐτῇ πάντες ὡς ἐν χορείᾳ καὶ ἀρμονίᾳ θείᾳ μετ' εὐφροσύνῃ συναγόμενοι κατοικήσειν προφητεύονται. Ὁρα δὲ τίνα τρόπον δὲ παρὸν φαλμὸς, Θεοῦ γένεσιν θεσπίζων κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς τῶν Ἐβδομήκοντα ἔρμηνες, ἐπέκρυψε τὸ μυστήριον. Τὸ γάρ, Κύριος ἀριθμήσει γράφων λαούς· Οὗτος ἐτέχθη ἐκεῖ, κατὰ Σύμμαχον· ἢ κατὰ Ἀκύλαν, Κύριος διηγήσεται ἐτ τῷ γράφειν λαούς· Οὗτος ἐτέχθη ἐκεῖ· ἢ κατὰ τὸν Θεοδοτίωνα, Κύριος διηγήσεται ἐτ γραφῇ λαῶν· Οὗτος δὲ τετραγήθη ἐκεῖ, οὐ τούτον ἡμιήνεται παρὰ τοῖς Ἐβδομήκοντα τὸν τρόπον· ἀλλ' εἰρηται, Κύριος διηγήσεται ἐτ γραφῇ λαῶν καὶ ἀρχότων τούτων τῶν γεγενημένων ἐτ αὐτῇ· ἐπικρυψάντων, ὡς οἷμα, τὴν διάνοιαν τῶν τὴν ἔρμηνεαν πεποιημένων, διὰ τὸ ἔνεστιν ἀλλορύλοις μέλλειν ἐκδίδοσθαι τὴν Γραφὴν κατὰ τὸν Πτολεμαῖον χρόνους, οὗπω τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιλάμψαντος τῷ βίῳ. Καὶ δὲ πᾶς δὲ φαλμὸς σφόδρα αἰνιγματώδης καὶ σκοτεινῶς εἰρημένος τυγχάνει, θεμελίωνς αὐτοῦ λέγων σεσιωπημένως, τίνος δ' αὐτοῦ μή διασφῶν· καὶ πάλιν δρη διγια διομάχων, καὶ πύλας Σιών προτιμωμένας ὑπὸ τοῦ Κυρίου τῶν σκηνωμάτων Ἰακὼν, καὶ πύλαν Θεοῦ δεδοξασμένως λαούμενην· καὶ ἐπὶ πᾶν, ἐν τῇ πόλει, οὐ τὸν Ἰσραὴλ, οὐδὲ τὸ Ιουδαίων θνον, ἀλλὰ Ραδὲ τὴν πότε πόρνην καὶ Βασιλῶν, Τυρίους τε καὶ Αἰθίοπας καὶ ἀλλοφύλους. Τούτους γάρ πάντας τεχθέσθαι ἐν τῇ πόλει τοῦ Θεοῦ διὰ ποίαν αἰτίαν οὐκ ἀν ἔχοι τις ἀλλην εἰπεῖν ἢ διὰ τὴν γένεσιν τοῦ ἐν αὐτῇ τεχθέντος ἀνδρὸς, καὶ τοῦ Κυρίου τεχθέντος ἐκεῖ, δηλαδὴ ἐν αὐτῷ τῷ προλεχθέντι ἀνδρὶ· ἐφ' οἵς πᾶσαν εὐφροσύνην κοινὴν καὶ χορείας, φύσας τε καὶ αἰνους καὶ πηγὰς θείων καὶ ιερῶν λόγων ἐπὶ τέλει τοῦ φαλμοῦ θεσπίζει. Ἐπάν δὲ λέγηται ἐν γραφῇ λαῶν ταῦτα πάντα πεσθαι, σημαίνειν

A illic natum dicit, Dēi Verbi in domine habitationem declarat. Quemadmodum enim Sion, quae civitas Dei est, locus est viri in ea nati; ita ipse vir locus efficitur et receptaculum Dei Verbi in se nati, qui quasi in loco sacro et in templo, imo potius quasi in statua et receptaculo deitatis suae, in ipso habitat. Et haec necessario docet haec Scriptura, ut notum sit qua ratione alienigenæ et Tyrus et populus Aethiopum in civitate Dei facti fuerint, et filii Dei per regenerationem ibi acceptam sint effecti. Nam qua ratione tanta in cœlis gratia effusa sit, allatis iis quæ ad virum eo in loco editum, et ad Dominum item in hujusmodi viro natum pertinente, aperte declarat. Quibus omnibus subdit illud. — VERS. 7. Sicut latantium omnium habitatio
B est in te; pro quo Aquila dicit, Et canentes quasi chori omnes fontes in te; Symmachus vero, Et laudabunt quasi in tibi omnes fontes in te. His porro significari arbitror fidelium omnium, qui sancta Dei civitate donandi sunt, congregatiōnem, atque in chorūm unum reductionem. Nam cum dicatur, in te, indicari suspicor civitatis Dei locum, cuius fundamenta quidem in montibus sanctis erant, portæ vero et aditus insimmo in loco et apud nos siti sunt: in medio autem illius, quasi in chorea et concentu divino, congregati illi habitaturi esse prænuntiantur. Animadverte porro qua ratione hic psalmus, Dei generationem secundum Septuaginta Interpretum lectionem vaticinans, mysterium occultarit. Illa enim secundum Symmachum explicatio, Dominus numerabit scribens populos, Hic natus est ibi; vel secundum Aquilam, Dominus narrabit in scribendo populos, Hic natus est ibi; vel secundum Theodotionem, Dominus narrabit in scriptura populorum, Hic natus est tibi, non eadem apud LXX reperitur; sed dicitur, Domino narrabit in scriptura populorum et principum horum qui fuerunt in ea; quia, ut aībitror, interpres veram sententiam occultarunt, quod alienis gentibus, tempore Ptolemei, Scripturam interpretaturi essent, cum nondum Servator noster in mundo apparuerit. Totusque psalmus admodum ænigmatiscus et obscurus est: quippe qui fundamenta ejus dicat, ea quis sit is de quo loquitur taceat, nec indicet illum; D ac rursum montes sanctos memoret, portasque tabernaculis Jacob a Domino antelatas; itemque civitatem Dei gloriose celebratam: ad hæc vero omnia, in civitate, non Israelem, neque Judaicam gentem; sed Kahab olim meretricem, Babylonem, Tyrias, Aethiopas, alienigenasque nominet. Hiquippe omnes cur in civitate Dei nascituri esse dicantur, non aliam causam quis proferat, nisi generationem viri qui in illa natus est, et Domini item in illa nati, videlicet in viro quem jam diximus. Quapropter omnimodam communemque latitiam, choreas, cantica, laudes, divinorum sacrorumque eloquiorum fontes in fine psalmi vaticinatur. Cum autem dicit, in scriptura populorum omnia repona esse, arbitror eum tempus descriptionis gen-

num, quæ in ortu Salvatoris nostri Jesu Christi facta est, indicare: tunc enim *exit edictum a Cæsare Augusto, ut describeretur universus orbis*⁴⁴; cum Cyrenius in Iudeam veniens censum edidit. Quod significat evangelista dicens: *Hæc descriptio prima*⁴⁵; ita ut tempus illud in hoc psalmo accurate significetur. Num forte ideo psalmus iste segregatus, longeque ab aliis qui Filiorum Core inscribuntur hoc consilio positus est, ut mysteria ibi de Christi ortu enuntiata occultarentur; ita ut ista quoque ratio et responsio afferri possit ad quæsita nostra initio sermonis proposita. Idipsum quoque dicas de LXXXVII, qui hunc sequitur, et Filiorum Core pariter inscriptus est. Quia ille Servatoris nostri mortem vaticinatur, consequenter ad hunc, qui ortum ejus prædixerat.

Kορὲ· ἐπεὶ καὶ αὐτὸς τὸν θάνατον τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν εὗτοῦ περιέχοντι.

CANT. CUM PSALMI. FILIIS CORE, IN FINEM,
PRO MAHELETH AD RESPONDENDUM. IN-
TELLECTUS ÆMAN ESDRAITÆ. LXXXVII.

VERS. 2. *Domine Deus salutis meæ, in die clavavi, et nocte coram te. Praesens quoque psalmus, ut præcedens, Filiorum Core est. Sed ille quidem Christi ortum subindicabat his verbis: Et Sioni dicetur, Vir et vir natus est in ea, et ipse firmabit eam, ut Aquila interpretatur: tempus etiam ortus prædicti viri significat in sequentibus dicens, In scribendo populos, hic natus est ibi.* Hujus porro dicti sententiam apertius extulit quinta editio, in qua dictum est, *In descriptione populorum, hic nascetur ibi.* Manifestissime quippe descriptionem memoravit, cuius tempore Salvator et Dominus noster natus est, sicut enarrat evangelista: *In diebus illis, exit edictum a Cæsare Augusto, ut describeretur universus orbis. Hæc descriptio prima facta est, præside Syriæ Cyrenio*⁴⁶. Verum ille quidem psalmus ortum ejus significabat; hic vero mortem. Illud autem, *pro Maheleth, Symmachus, per chorum, interpretatus est; Aquila vero, super choream. Videturque mihi hic Christi populum et Ecclesiasticam choream adumbrari, in qua mors Servatoris nostri hymnis celebratur. Quia vero ortus ejus per hanc choream canitur, jure præcedens psalmus, qui ortum ejus vaticinabatur, hæc dixit, Et canentes sicut chori omnes fontes in te: queis declarantur Christi chori in Ecclesia canentes et hymnis mysteria ejus celebrantes. Æman vero Esdraitem, unum ex filiis Zaræ filii Juda esse aiunt, vocatumque apud Hebraeos patronymice Zaraiten: suisque filios Zaræ numero quinque, ut testificatur primus Paralipomenon liber his verbis: Filii Jeda, Phares et Zara: Filii Zaræ, Zambri, et Ætham et Æman et Chalchal et Darda, numero quinque*⁴⁷. Hos

ἥγομαι τὸν καὶρον τῆς ἀπογραφῆς τῶν ἑθνῶν, ἵνα ἐπληροῦτο ἐπὶ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἱησοῦ Χριστοῦ γενέσεως· τότε γάρ ἐξῆλθε δόγμα παρὰ Καίσαρες Αὐγούστου ἀπορράξεσθαι πᾶσαν τὴν οἰκουμένην· δὲ τοῦ Κυρήνιος ἐπιστάς τῇ Ιουδaea τὰς ἀπογραφὰς ἐποιεῖτο. Ἐπισημανεῖται γοῦν ὁ εὐαγγελιστὴς λέγων· Αὕτη ἡ ἀπογραφὴ πρώτη· ὥστε καὶ τὸν καιρὸν αὐτὸν ἀκριβῶς διὰ τοῦ παρόντος ψαλμοῦ δηλοῦσθαι. Μήποτε δὲ καὶ μὴ τοῦτο ἀφώρισται δὲ φαλμὸς, καὶ μαρχὰν ἀπεσχοίνισται τῶν λοιπῶν τῶν ἐπιγεγραμμένων οὐλῶν Κορὲ, ἐπισιδὴ κρύπτεσθαι δὲ λόγος τὰ δηλούμενα ἐν αὐτῷ μυστήρια περὶ τῆς τοῦ Κυρίου γενέσεως ἐδύνετο· ὥστε καὶ ταύτην ἐτέραν εἶναι αἵλει τῶν ἔγητημένων ἡμῖν κατὰ τὴν ἀρχὴν τῶν προκειμένων. Τὸ αὐτὸν δὲ ἀν εἰποῖς καὶ ἐπὶ τοῦ πατέρος ἐξῆς τούτου· Βεβλημένον, ἐπιγεγραμμένον τε καὶ αὐτοῦ τῶν οὐλῶν προφητεύει ἀκολούθως τῷ μετὰ χείρας τὴν γένεσιν εὐτοῦ περιέχοντι.

ΩΔΗ ΨΑΛΜΟΥ ΤΟΙΣ ΥΙΟΙΣ ΚΟΡΕ, ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ, ΥΠΕΡ ΜΑΕΛΕΘ, ΤΟΥ ΑΠΟΚΡΙΘΝΑΙ, ΣΥΝΕΣΕΩΣ ΑΙΜΑΝ Τῷ ΕΣΔΡΑΙΤΗ (4). ΠΖ'.

Κύριος δὲ Θεὸς τῆς σωτηρίας μου, ἡμέρας ἐκκραξα καὶ ἐστὶν ἐρατιλορ σοῦ. Καὶ δὲ παρὸν φαλμὸς Τῶν οὐλῶν Κορὲ, ὃς καὶ δὲ πρὸ αὐτοῦ, τυγχάνει. Ἀλλ' δὲ μὲν πρὸ αὐτοῦ, Χριστοῦ γένεσιν ἔγινετο φάσκων· Καὶ τῇ Σιών ἀσκήθεσται· Ἀρήρ καὶ ἀτρηθεῖσθαι ἐστὶν αὐτῇ, καὶ αὐτὸς ἐδράσει αὐτήρ, ὃς δὲ Ἀκύλας ἡρμήνευσε· καὶ τὸν καιρὸν γε σημανεῖ τῆς γενέσεως τοῦ εἰρημένου ἀνδρὸς, προλῶν ἐξῆς· ἔργον γοῦν· Ἐρ τῷ γράψειν λαοὺς, οὗτος ἐτέχθη ἐκεῖ. Τούτου δὲ τὴν διάνοιαν σαφέστερον ἀποδέδωκεν ἡ πέμπτη ἔκδοσις, ἐν ᾧ ἐιρηται· Ἐρ ἀπογραφὴ λαῶν, οὗτος γεννηθήσεται ἐκεῖ. Σαφέστατα γάρ τῆς ἀπογραφῆς ἐμνημόνευσε, καθὼς ἦν δὲ Σωτῆρ καὶ Κύρος ἡμῶν ἐγεννηθῆ, ὥστερ οὖν δηλοὶ λέγων δὲ εὐαγγελιστὴς· Ἐρ ταῖς ήμεραις ἐκείναις ἐξῆλθε δόγμα παρὰ Καίσαρος Αὐγούστου ἀπορράξεσθαι πᾶσαν τὴν οἰκουμένην. Αὕτη ἡ ἀπογραφὴ πρώτη ἐγένετο ἡγεμονεύσατο τῆς Συρίας Κιρηνίου. Ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν τὴν γένεσιν ἐστήμανεν αὐτοῦ, δὲ δὲ μετὰ χείρας τὸν θάνατον. Τὸ δὲ, ωπέρ Μαελέθ, διὰ χοροῦ, ἡρμήνευσεν δὲ Σύμμαχος· δὲ δὲ Ἀκύλας, ἐπὶ χορεας. Καὶ μοι δοκεῖ τὸν Χριστοῦ λαὸν αἰνίτεσθαι καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν χορείαν, ἐν ᾧ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν δὲ θάνατος ἀνυμνεῖται. Ἐπεὶ δὲ καὶ ἡ γένεσις αὐτοῦ διὰ τῆς χορείας ταύτης ἀδεται, εἰκότως καὶ δὲ πρὸ τούτου φαλμὸς τὴν γένεσιν αὐτοῦ θεσπίσας, ἐπήγαγε λέγων· Καὶ ἀδοτες ὡς χοροὶ πᾶσαι πηγαι ἐστοι, τοὺς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ Χριστοῦ χοροὺς ἀδοντας αὐτοῦ καὶ ἀνυμνώντας τὰ μυστήρια δηλώσας. Τὸν δὲ λεγόμενον Αἴμαν τὸν Ἐσδραΐτην φασιν εἶναι ἐν τῶν οὐλῶν Ζαρὲ τῷ οὐλῷ Ιουδaea, κεκληθεῖ τε αὐτὸν πτερόν Ἐσδραῖος πατρωνυμικῶς Ζαραΐτην· εἶναι δὲ πέντε τοὺς πάντας· μαρτυρεῖν δὲ τῷ λόγῳ τὴν πρώτην τῶν Παραλειπομέ-

⁴⁴ Luc. ii, 1. ⁴⁵ ibid. 2. ⁴⁶ Luc. ii, 1, 2. ⁴⁷ I Par. ii, 6.

(1) In cisis Bibliis τῶν Οὐρανολίτης, male.

νων, τοῦτον περιέχουσαν τὸν τρόπον· Υἱοὶ Ιούδαι A Φαρὲς καὶ Ζαρὰ· καὶ νιοὶ Ζαρὰ, Ζυμβρὶ, καὶ Αλ-θάμη καὶ Αἰμάρ καὶ Χαλχίλ καὶ Δαρδά· πάρτες αὐτῶν. Τούτους ἐλεγεν δὲ Ἐβραῖος ἐν Αἰγύπτῳ προφητεῦσαι, πρὸ Μωϋσέως γενομένους, αὐτῶν τοι εἶναι τοὺς ψαλμοὺς τοὺς εἰς δικαιομάτων προγεγραμμένους· οἷον τὸν μετὰ χεῖρας, καὶ τὸν ἔξῆς αὐτῷ, καὶ αὐτὸν ἐπιγεγραμμένον, Αλθάμη τῷ Ἐσδρατῃ· ἀλλὰ καὶ περὶ αὐτῶν λελέχθαι ἐν τῇ τρίτῃ τῶν Βασιλειῶν· Καὶ σύντομον οὐ πέρ Αἰμάρ τῷ Ἐσδρατῃ, καὶ Αἰμάρ, καὶ τῷ Χαλχίλ καὶ τῷ Δαρδάρ. Ταῦτα μὲν οὖν εἰς τὴν ιστορίαν εἰρήσθων. Εἰ δέ τι συμβάλλονται τῇ τοῦ ψαλμοῦ θεωρίᾳ αἱ τούτων τῶν δικαιομάτων ἐρμηνεῖαι, καὶ αὐτὸς ἐπιστήσεις· "Υστατὸς δὲ ὁ παρὼν τῶν ἐπιγεγραμμένων Ηἰών Κορὲ, θην κάθισθον τὴν εἰς τὸν ἄδην τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν περιείληφεν, ὡσπερ ἔξεπτηδες ταμιευσαμένου τοῦ λόγου τὸ μυστήριον τοῦ θανάτου ἐπὶ τέλει τοῦ παντὸς παρθεύναι. Καὶ μοι δοκοῦσιν οἱ δ' οὗτοι Τῶν νιῶν Κορὲ, λέγω δὲ δὲ τρίτος καὶ π', καὶ δ' δ' καὶ π', δὲ περὶ καὶ δ πέντε ἔχειν τινὰ πρὸς ἀλλήλους ἀκόλουθαν. 'Ο μὲν γὰρ πγ' σαφῶς Θεοῦ παρουσίαν εἰς ἀνθρώπους καὶ Χριστοῦ προφητείαν δικαιοστὶ περιείχεν· δὲ ἔξῆς αὐτῷ δὲ τόχος ἐπιστῆναι τὰ τεθεσπισμένα ηὔχετο· δὲ πρὸ τοῦ μετὰ χεῖρας ἥδη τὴν ἐνσαρκὸν αὐτοῦ γένεσιν ἤντετο· τούτοις δὲ πᾶσιν ἀκόλουθως δὲ προκείμενος τὸν θάνατον, δν ὑπὲρ ἀνθρώπων ἀνεδέξατο, προαναπτων.

Κύριε δὲ Θεός τῆς σωτηρίας μου, ἡμέρας ἐκέρχα-
ξα, καὶ ἐτρυπτέλι ἐτρυπτούσον. Εἰσελθέτω ἐτρυ-
πτούσον ηρόστρου μου, καὶ τὸ οὖς σου εἰς C τὴν δέσησίν μου. 'Ἐν τῷ καὶ ψαλμῷ καὶ αὐτῷ εἰς τὸν
Χριστὸν ἀναφερομένῳ, καὶ τὸ πάνος αὐτοῦ ταφῶς προ-
φητεύοντι, διπέρ διὰ τῆς ἀρχῆς παρίστησιν δὲ λόγος
ψάκων· 'Ο Θεός, δὲ Θεός μου, πρόσχες μοι, ἵνα τὸ
ἐγκατέλιπέ με; δὲ καὶ μεμαρτύρηται κατὰ λέξιν
ἐπὶ τοῦ πάθους δὲ Σωτῆρος ἡμῶν εἰρηκώς, μετὰ τὴν ἀρ-
χὴν ἔξῆς ἐπιλέγεται· 'Ο Θεός μου, κεκράξομαι ἡμέ-
ρας, καὶ οὐκ εἰσακούσῃ, καὶ τυκτός, καὶ οὐκ εἰς
ἀροιαρέμοι. Καὶ δὲ παρὼν δὲ ψαλμὸς φησιν· 'Ημέ-
ρας ἐκέρχαξα, καὶ ἐτρυπτέλι ἐτρυπτούσον. Καὶ μοι
δοκεῖ τὸ λόγιον τὸν βίον τῆς ἐνανθρωπίσεως τοῦ Σω-
τῆρος ἡμῶν ὑπογράψει διὰ πάστης οὐ μόνον ἡμέρας
ἀλλὰ καὶ νυκτὸς ἀνακειμένου τῷ Θεῷ. 'Ἔχει δὲ καὶ
ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ὅπτας ταῖς εὐχαῖς διὰ παντὸς
ἐσχδαζεν. 'Ἐπι δὲ τοῦ παρόντος δέεται τοῦ Πατρὸς D καὶ ἀξίος κλίνει τὸ οὖς πρὸς τὴν δέσησιν αὐτοῦ·
τουτέστιν ἐπινεῦσαι τοῖς αἰτήμασιν αὐτοῦ. Καὶ τοῦτο
εὑχεται, ὡς ἀν μέλλων ὑπὲρ ἀπάντων τῶν ἐθνῶν, αὐ-
τὸς ἐαυτὸν τῷ Πατρὶ προσφέρειν θυσίαν. Πολλὰ δὲ πε-
ρὶ τοῦ ίδιου θάνατου μέλλων ἔξῆς διεξινεῖαι, δρῶν τε
τὴν μετὰ θάνατον διαδεξομένην αὐτὸν σωτηρίαν, εἰχό-
τως τὴν ἀπαρχὴν τοῦ ψαλμοῦ τῇ αὐτοῦ σωτηρίᾳ προ-
λαΐσθων ἀνατίθησε· διὸ φησι, Κύριε δὲ Θεός τῆς σωτη-
ρίας μου. 'Οτι ἐπιλησθεὶ πακῶν η ψυχὴ μου, καὶ
η ζωὴ μου τῷ ἀδὲ ήγγισε, προσελογίσθηρ μετά τῷ
καταβαυόντων εἰς τάκκον. Σφῶς διὸ τούτων
τὴν εἰς τὸν ἄδην κάθισθον αὐτοῦ παρίστησι, καὶ τὰ
κακὰ ὧν πεπληρώσθαι ἐχοτού ἔφεσκε τὴν ψυχὴν.

Hebræus ait in *Ægypto ante Mosis statuuntur vesti-
natos esse, auctoresque esse psalmorum qui no-
mine suo inscripti sunt: qualis est hic quem tra-
ctamus et subsequens, qui inscriptus est, *Aethan
Ezdraita*: de illis quoque hæc in tertio libro Re-
gum dicta esse putat: *Et sapientior erat Salomon
Aethan Ezdraita, Aman et Chalchal et Dardan*²⁰. Hæc de historia dicta sunt. An vero horum nomi-
num significations ad psalmi speculationem con-
ferant, tu ipse consideres velim. Cum autem hic
psalmus postremus sit eorum, qui *Filiorum Core*
inscripti sunt, *Saluatoris nostri ad inferos descen-
sum complectitur*; ita ut quasi de industria provi-
sionis sit, ut mortis ejus mysterium in sine omnium
traderetur. Videnturque mihi hi *quattuor Filiorum* B *Core* psalmi, nempe *LXXXIII*, *LXXXIV*, *LXXXVI* et
LXXXVII aliquid connexionis inter se habere. Nam
LXXXIII Dei adventum ad homines et Christi pro-
phetiam manifeste complectitur; sequens vero ea
quaæ in vaticinio serebantur quamprimum accedere
precabatur: præcedens autem psalmus ejus in
carne ortum jam subindicabat; hic vero conse-
quenter ad eos omnes mortem ejus, quam pro ho-
minibus suscepit, præsumunt.*

Domine Deus salutis meæ, in die clamari et nocte coram te. — VERS. 3. *Intret in conspectu tuo ora-
tio mea: inclina aurem tuam ad precem meam.* In
vicesimo primo psalmo, qui itidem ad Christum
refertur, ejusque passionem aperte vaticinatur, ut
ab initio declaratur his verbis, *Deus Deus meus, re-
spice in me, quare me dereliquisti*²¹? quod Salva-
torem ad verbum in passione dixisse narratur; sta-
tim post initium additur, *Deus meus clamabo per
diem et non exaudies, et nocte et non ad insipientiam
mihi.* Præsens item psalmus ait, *In die clamari et
nocte coram te.* Videturque mihi his subindicare to-
tam incarnati Salvatoris nostri vitam, qua non sol-
lum die sed etiam nocte Deo consecrata fuit. In
Evangelii porro dicitur eum semper orationibus
vacasse. In præsenti vero Patrem obsecrat et rogit
ut inclinet aurum ad precem suam; id est, ut an-
nuat petitionibus suis. Idque precatur utpote qui
pro omnibus gentibus ipse se Patri in sacrificium
oblaturus esset. Cum autem multa de morte sua
deinceps narratur, prospiceret eam qua se post
mortem exceptura erat salutem, initium psalmi sa-
luti sua congruenter applicat cum ait: *Domine
Deus salutis meæ.* — VERS. 4, 5. *Quia repleta est
malis anima mea, et vita mea inferno appropinqua-
vit, aestimatus sum cum descendenteribus in lacum.* His
descensum ad inferos suum manifeste declarat,
neconon mala illa queis afflictam animam suam fuisse
testificatur. Mala vero, calamitates appellat:
nam mali nomen latius intelligitur; sive etiam
his indicat hominum malitiam, qua repletam dixit

²⁰ III Reg. iv, 51. ²¹ Psal. xx. 2.

animam suam; imo etiam peccata nostra, quæ in se ipse suscepit, ac quorum causa factus est pro nobis maledictum, secundum Apostolum dicentem: *Dominus pro nobis mortuus est, factus pro nobis maledictum, quia scriptum est: Maledictus omnis qui pendet in ligno*²⁰. Quare, ut in psalmo fertur, repleta est malis anima ejus, et vita ejus inferno appropinquavit, quod ipsum descensum ejus in mortem clare significat. Ideo Aquila sic edidit: *Et vita mea in infernum elevavit; Symmachus vero: Et vita mea infernum attigit.* Ut autem alibi dictum est: *Cum iniquis reputatus est; sic et hoc loco: Aestimatus sum, inquit, cum descendantibus in lacum.* Pro quo Symmachus edidit: *Reputatus sum cum deductis in lacum.* Siquidem omnes homines in locum mortis, qui iam lacui comparatur, detrahuntur et deducuntur: itaque illuc propter peccata sua, ista regione digni judicati, descendunt. Et ego quoque in eorum numero computatus sum, etsi non id promeritus, sed Patri obsequens fuerim usque ad mortem. Hic itaque *vita mea*, inquit, *inferno appropinquavit, et, Aestimatus sum cum descendantibus in lacum.* In alio item psalmo hæc ipsa commemo-rans, redditum inde significat his verbis: *Domine, eduxisti ab inferno animam meam, salvasti me a descendantibus in lacum*²¹; ac rursum alibi: *Expectans exspectavi Dominum, et intendit mihi: et exaudivit deprecationem meam, et eduxit me de lacu misericordie.* Et statuit supra petram pedes meos²²; et in decimo quinto psalmo dictum est: *Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem*²³. *C*ontra hanc sententiam Aquila, in libro de morte Christi, sic dicit: *Inter mortuos liber, sicut vulnerati dormientes in sepulcro, quorum non est memor amplius, et ipsi de manu tua repulsi sunt.* Qui vere sine adjutorio sub mortis imperio degunt, ab ipsa deferuntur et abducuntur. Solus autem Servator et Dominus noster seipsum exinanivit et humiliavit usque ad mortem: et sicut factus est in similitudinem carnis peccati, ita factus est sicut unus ex hominibus sine adjutorio. At quia non vere et reipsa in multitudine illa numerabatur, solus inter mortuos liber erat, nec sub mortis servitute remansit. Pro illo autem: *Inter mortuos liber*, Aquila, *In mortuis liber*, edidit; Symmachus vero, *Inter mortuos dimissus liber*. Hæc pôrro cum distinctione legas; ita ut istibæc: *Factus sum sicut homo sine adjutorio inter mortuos, sejungas;* deinde vero addita post illud, *inter mortuos, interpunctione, quasi negative adjicias illud, liber:* ut hæc sit dicti sententia: *Ego qui liber et solus vere omnium Dominus sum, factus sum sicut homo sine adjutorio inter mortuos; non vero quidem sine adjutorio, sed quasi sine adjutorio.* Hæc autem dicta alii nemini competitere posse, quam ci-

A Κακὰ δὲ ήτοι τὰς περιστάσεις ὄνομά·ει, κοινότερον ἔξαχον ομένου τοῦ τῶν κακῶν ὄγκοματος, ἢ καὶ τὴν ἀνθρώπων κακίαν, ἡς πεπληρώθη τὴν ψυχὴν αὐτῷ ἐλεγεν· ἀλλὰ καὶ τὰς ἀμαρτίας τὰς ἡμετέρας, ἃς εἰς ἔκατον ἀνείληφε, δι· ἃς καὶ γέγονεν ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα κατὰ τὸν Ἀπόστολον, ὃς Ἐφη· Κύριος ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθαρε, γερόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα· διτὶ τέρπται· Ἐπικαρδίατος πᾶς ὁ κρεμάμενος ἐπὶ ξύλῳ. Διὸ καὶ κατὰ τὸν φαλμὸν, ἐπίλισθη κακῶν ὡψυχῆς αὐτοῦ, καὶ ἡ ζωὴ αὐτοῦ τῇ ἅδῃ ἥγγισεν· διτὶ καὶ αὐτὸν σφράξ τὴν εἰς τὸν θάνατον καθόδον αὐτοῦ δηλοῖ. Διπέρ δὲ μὲν Ἀκύλας ἔξέδωκεν εἰπὼν, Καὶ η̄ ζωὴ μου εἰς ἄδην κατιήρτηκε· διτὶ Σύμμαχος, Καὶ η̄ ζωὴ μου ἄδην ἥψατο. Πιστέρ δὲ εἰρηται ἀλλαχοῦ τὸ, Μετὰ ἀρώματα ἀλογίσθη· Οὕτω καὶ ἐνταῦθα, Προσελογίσθη, φησί, μετὰ τῶν καταβαντώντων εἰς λάκκον· ἀντὶ οὐ ἔξέδωκεν δὲ Σύμμαχος, Ελογίσθη μετὰ τῶν καταγέμερων εἰς λάκκον. Οἱ μὲν γάρ πάντες ἀνθρώποι καθέλκονται καὶ κατάγονται εἰς τὸ χωρίον τοῦ θανάτου, τὸ νῦν λάκκῳ παραβαλλόμενον· καὶ καταβαίνουσιν ἐκεῖ διὰ τὰς ἔκατον ἀμαρτίας, τῆς αὐτοῦ χώρας ἔξιοι εἰναι κριθέντες. Κάγιο δὲ ἐν τούτοις ἐλογίσθη, οὐκ ὧν ἔξιοι, ἀλλὰ ὑπήκοος γενόμενος τῷ Πατρὶ μέχρι θανάτου. Ἐνθάδε μὲν οὖν η̄ ζωὴ μου, φησί, τῷ ἅδῃ ἥγγικε· καὶ, Προσελογίσθη, φησί, μετὰ τῶν καταβαντώντων εἰς λάκκον· ἐν ἐτέρῳ δὲ φαλμῷ, τούτων αὐτῶν μνημονεύων, τὴν ἐκείνεν ἀνδονού σημανεῖ φάσκων. Κύριε, ἀνήγαγες ἐξ ἄδου τὴν ψυχήν μου, ἀσωάδες με ἀπὸ τῶν καταβαντώντων εἰς λάκκον· Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ· Ὅπομέρων ὑπέμερα C τὸν Κύριον, καὶ προσέσυχε μοι· καὶ εἰσήκουσε τῆς δεήσεώς μου, καὶ ἀνήγαγε τοὺς πόδες μου· καὶ ἐν τῷ εἰς φαλμῷ εἰρηται· Οὐκ ἐγκαταλεγείς τὴν ψυχήν μου εἰς τὸν ἄδην, οὐδὲ διώκεις τὸν δούλον τοῦ Ιδεῖν διαφθοράν.

Vers. 6. *Factus sum sicut ho·xo sine adjutorio inter mortuos liber: sicut vulnerati dormientes in sepulcro, quorum non est memor amplius, et ipsi de manu tua repulsi sunt.* Qui vere sine adjutorio sub mortis imperio degunt, ab ipsa deferuntur et abducuntur. Solus autem Servator et Dominus noster seipsum exinanivit et humiliavit usque ad mortem: et sicut factus est in similitudinem carnis peccati, ita factus est sicut unus ex hominibus sine adjutorio. At quia non vere et reipsa in multitudine illa numerabatur, solus inter mortuos liber erat, nec sub mortis servitute remansit. Pro illo autem: *Inter mortuos liber*, Aquila, *In mortuis liber*, edidit; Symmachus vero, *Inter mortuos dimissus liber*. Hæc pôrro cum distinctione legas; ita ut istibæc: *Factus sum sicut homo sine adjutorio inter mortuos, sejungas;* deinde vero addita post illud, *inter mortuos, interpunctione, quasi negative adjicias illud, liber:* ut hæc sit dicti sententia: *Ego qui liber et solus vere omnium Dominus sum, factus sum sicut homo sine adjutorio inter mortuos; non vero qui·dem sine adjutorio, sed quasi sine adjutorio.* Hæc autem dicta alii nemini competitere posse, quam ci-

D D' Έγενήθηρ ὥστε ἀνθρωπος ἀδοκήθητος ἐν τερροῖς ἐλεύθερος· ὥστε τραυμαται καθεύδοντες ἐν τάχῃ, ὡρ οὐκ ἐμητήσθης ἐτι, καὶ αὐτοὶ ἐκ τῆς κειρὸς σου ἀπεώσθησαν. Οἱ ἀληθῶς ἀδοκήθητοι ὑπὸ τοῦ θανάτου κυριεύμενοι, κατάγονται καὶ ἀπάγονται ὑπὸ αὐτοῦ. Μόνος δὲ δι Σωτῆρος καὶ Κύριος ἡμῶν ἔκατον ἐκένωσε καὶ ἔκατον ἐταπείκωσε μέχρι θανάτου· καὶ ὥστε γέγονεν ἐν διοιώματι σαρκὸς ἀμαρτίας, οὗτος· ἐγενήθη ὡς εἰς τῶν ἀδοκήθητων ἀνθρώπων. Ἀλλ᾽ ἐπει μὴ ἀληθῶς εἰς ἦν τὸν πολλῶν, μόνος ἐν τερροῖς ἦν ἐλεύθερος, ἀδούλωτος τῷ θανάτῳ μετίας. Ἀντὶ δὲ τοῦ Ἐν τερροῖς ἐλεύθερος, δι Ακύλας, Εν τεθητώτις ἐλεύθερος, ἔξέδωκεν δὲ Σύμμαχος, Εντὸς τερροῦ ἀζείσεις ἐλεύθερος. Ἀναγνώσῃ δὲ καὶ μετὰ ὑποδιστολῆς, ίδιας μὲν ἀφορίτας τὸ, Εγενήθηρ ὥστε ἀνθρωπος ἀδοκήθητος ἐν τερροῖς· εἴτα ὑποστίξεις εἰς τὸ, ἐν τερροῖς, ἀποφατικῶς ἐπάξεις τὸ, ἐλεύθερος· τῆς διανοτας τούτο δηλούστης, διτὶ Εγώ δὲ ἐλεύθερος· καὶ μόνος ἀληθῶς ἀπάγνων Κύριος γέγονα ώστε ἀνθρωπος ἀδοκήθητος ἐν τερροῖς· ἀλλὰ οὐκ ἀληθῶς ἔσθητος, ἀλλὰ ὡς ἀδοκήθητος. Ταῦτα δὲ διτὶ μηδενὶ ἐτέρῳ λέγειν ἀρμόζει ἡ τῷ ἀγαμένῳ μὲν τοῦ θανάτου, καὶ εἰς ἄδην καταδεδηκότι, μὴ καταδουλωθέντι οὐδὲ

²⁰ Cal. iii, 13; Deut. xxi, 25. ²¹ Psal. xxix, 4.

²² Psal. xxxix, 2, 3. ²³ Psal. xv, 10.

τῷ τῷ πάντι τῷ οὐρανῷ φανερὸν τυγχάνειν· ὡς μὴ θύνασθαι ἐφ' ἔπειταν ἀνθρώπον ἐφαρμόζειν τὰ ἐν τῷ φυλῷ λεγόμενα ἢ ἐπὶ μόνον τὸν ἡμέτερον Σωτῆρα. Ὅσπερ δὲ γέγονεν ὥστε ἀνθρώπος ἀδοκίητος, οὕτω καὶ ὥστε τραυματῖαι καθεύδοντες ἐτάξιψ, ὅτι οὐκ ἐμρήσθης ἔτι. Διὰ δὲ τούτων καὶ ἡ ταρῇ αὐτοῦ σημανεῖται, ἵνα καὶ ὁ θεος Ἀπόστολος μνημονεύει γράφων Κορινθίοις, λέγων· Παρέδωκα τὰρ ὑμῖν ἐτρώπωις, δὲ καὶ παρέλασον διτοῦ Χριστοῦ ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἀμαρτιῶν. ἡμῶν κατὰ τὰς Γραψάς, καὶ διτοῦ ἐτρέψη. Καὶ Ἡσαΐας δὲ τῆς ταφῆς αὐτοῦ μέμνηται λέγων· Ἐρ εἰρήνη ἡ ταρῇ αὐτοῦ ἥπται ἐκ μέσου. Ἀντὶ δὲ τοῦ, Ὅστε τραυματῖαι, δὲ μὲν Ἀκύλας φησίν, Ὁμοιος ἀνηρημένους· δὲ δὲ Σύμμαχος, Ὅστε τετραμένους· καὶ σαφές τινα τρόπουν καὶ τοῦτο ἐπληροῦτο, διπηνίκα δὲ στρατιώτης λόγχῃ ἐτρώσαν αὐτοῦ τὴν πλευράν. Ἄλλ' δὲ· μὲν τραυματῖαις γέγονεν καὶ ἐν τάφῳ, σαφῶς παρίσταται· πλὴν εἰ λέγοις γεγονέναι ὥστε τραυματῖαις, καὶ ὅμοιος τοῖς καθεύδουσιν τὸν τάφῳ, ἀλλ' οὐ μέχρι τούτου ἴσταται· Σλον δὲ συνάγεις, δύει τὴν διάνοιαν τοῦ λόγου. Γένορα γάρ φησιν, ὥστε τραυματῖαι, ὅτι οὐκ ἐμρήσθης ἔτι. Οἱ μὲν γάρ λοιποι, μετὰ τὸν θάνατον ἐν τοῖς τάφοις γενομένοι, ἀπελεύθησαν, καὶ ἀπέμειναν γῆ καὶ κόνις, μηκέτι μετὰ τὸν θάνατον μνημονεύσαντος αὐτῶν τοῦ Θεοῦ· ἐγὼ δὲ ἐγενήθην ὡς εἰς τῶν τοιούτων, μὴ ὡν δόμοιος αὐτοῖς· ἐμοῦ γάρ μετὰ τὴν τρώσιν καὶ μετὰ τὸν θάνατον καὶ μετὰ τὴν ἐν τῷ τάφῳ κατάθεσιν ἐμρήσθης, ζωῆς μετὰ τοῦτα με καὶ σωτηρίας τῆς παρὰ σοι καταξίωσας. Διὸ καὶ ἀρχόμενος καὶ εὐχαριστήριον ἀνέπεμπεν ὑμνον, λέγων· Κύριε ο Θεός τῆς σωτηρίας μου, ἡμέρας ἐκέκραξα καὶ ἐτρυνκέτεραιος σου. Καὶ τὰ μὲν κατ' ἐμὲ τοιαῦτα ἦν. Ὁμως δὲ γέγονεν δόμοιος τοῖς πολλοῖς τοῖς ἐν τάφῳ γενομένοις, καὶ μηκέτι τῆς σῆς κατηξιωμένοις μνήμης, διὰ τὸ ἀπὸ τῆς σῆς χειρὸς ἀπεῶσθαι. Ἀντὶ γάρ τοῦ, ὅτι οὐκ ἐμρήσθης ἔτι, καὶ αὐτοὶ ἐκ τῆς χειρὸς σου ἀπετμήθησαν· δὲ μὲν Ἀκύλας ἐξέδωκεν, ὅτι οὐκ ἐμρήσθης αὐτῶν ἔτι, καὶ αὐτοὶ ἐκ τῆς χειρὸς σου ἀπετμήθησαν· δὲ δὲ Σύμμαχος φησιν, Ὅτι οὐδὲ μνημονεύσεις ἔτι, οἵτινες ὑπὲρ τῆς χειρὸς σου ἐξεκόπησαν.

Ἐθερτό με ἐτράκηνος κατωτάτῳ, ἐτρ σκοτεινοῖς, καὶ ἐτρ σκιᾷ θαράτου. Ἀντὶ τοῦ, Ἐθερτό με, δὲ μὲν Ἀκύλας, Ἐθον με, δὲ Σύμμαχος, Εταξάς με, ἐκδεδώκασι. Δι' ὧν παρίστησιν, διτοῦ νεύματι τοῦ Πατρὸς καὶ βουλῆι, οὐχ ἀπλῶς εἰς τὸν θάνατον, οὐδὲ εἰς τὸν ξῆδην καὶ τὸν καλούμενον λάκχον κατεκλήσθεν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ βαθύτατα καὶ τὰ κατώτατα καὶ τὰ ἄσχατα, ὡς ἀν εἴποι τις, τῶν ἐκεῖ χωρίων. Παρίστησι δὲ τοῦτο καὶ αὐτὸς ἐν τοῖς Εἰαγγελίοις φάσκων· Δει τὸν Ηὔτον ἀνθρώπου ποιῆσαι ἐτῇ καρδίᾳ τῆς γῆς τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς τύντας. Ἀντὶ δὲ τοῦ, ἐτρ σκοτεινοῖς, καὶ ἐτρ σκιᾷ θαράτου, δὲ Ἀκύλας, ἐτρ σκοτεινοῖς, φησι, καὶ ἐτρ βυθοῖς· δὲ δὲ Σύμμαχος, ἐτρ σκοτεινοῖς ἐσκεπασμένος· τὸ δὲ πέμπτη ἔκδοσις, ἐτρ σκοτεινοῖς, ἐτρ καταβύσιος. Τοῦτο δὲ μοι παρα-

A qui mortem quidem attigit, et ad inferos descendit, neque tamen in servitatem ejus redactus est, cuius puto manifestum esse; ita ut nulli alii hominum psalmi verba possint aptari, præterquam Salvatori nostro. Quemadmodum autem factus est sicut homo sine adjutorio; ita etiam sicut vulnerati dormientes in sepulcro, quorum non es memor amplius. His etiam sepultura ejus indicatur, quam divinus Apostolus ad Corinthios scribens his commemorat: Tradidi enim vobis in primis quod et accepi: quoniam Christus mortuus est pro peccatis nostris secundum Scripturas, et quia sepultus est¹¹. Isaías quoque sepulturam ejus memorat his verbis: In pace sepultura ejus sublata est ex medio¹². Pro illo autem, Sicut vulnerati, Aquila: Perinde atque occisi; Symmachus vero: Quasi vulnerati: idque clare quadammodo impletum est, quando miles lancea latus ejus vulneravit: quod autem in sepulcro etiam vulneratus jacuerit, propalam est. Cæterum cum dicit se factum esse sicut vulneratum, et similem dormientibus in sepulcro, hic series non terminatur; sed si totum connectas dicti sententiam deprehendes: Factus sum, inquit, sicut vulnerati, quorum non es memor amplius. Cæteri namque post mortem in sepulcris depositi, relictii sunt, ac terra et pulvis remanserunt, Deo post mortem nullam eorum memoriam retinente: ego vero factus sum sicut unus eorum, licet non illis similis sim; nam mei post inflictum vulnus, post mortem et post depositionem in sepulcro, memor fuisti, ac vita et salute, quæ penes te est, dignatus me es. Quare ab initio gratiarum actionis hymnum emisit his verbis: Domine Deus salutis meæ, in die clamavi et nocte coram te. Quæ me spectabant talia erant. Attamen factus sum multis in sepulcro jacentibus similia, qui non amplius memoria tua digni habentur, quia de manu tua repulsi sunt. Nam illius loco: Quorum non es memor amplius, et ipsi de manu tua repulsi sunt, Aquila edidit: Quorum non recordatus es ultra, et ipsi ex manu tua abscessi sunt; Symmachus autem: Quorum non recordaberis ultra, qui a manu tua excisi sunt.

VERS. 7. Posuerunt me in lacu inferiori, in tenebris et in umbra mortis. Loco illius, Posuerunt me, Aquila, Posuisti me; Symmachus vero, Statuisti me, ediderunt. Quis declarat se ex nulu et voluntate Patris, non modo in mortem, in infernum et in memoratu lacum descendisse; sed etiam in profundissima, infima et extrema, ut ita dicam, ibi posita loca. Idipsumque in Evangelio narrat his verbis: Oportet Filium hominis manere in corde terræ tribus diebus et tribus noctibus¹³. Pro illo autem, in tenebris et in umbra mortis, Aquila sic habet, in tenebris et in profundis; Symmachus vero, in tenebris obiectum; quinta editio, in tenebris, in latibulis. Illoc autem necessario a me observatum est, ne quis suscipetur ipsum in

¹¹ Cor. xv, 3, 4. ¹² Isa. liii, 8. ¹³ Matth. xii, 40.

morte non fuisse, quia a LXX Interpretibus dicitur, in tenebris et in umbra mortis. Nam monstratur eum in tenebris, profundis et latibus ipsius mortis fuisse: quamobrem neque Hebrei cuius exemplar, neque reliqui interpres, *umbram mortis* interpretati sunt. Nam præsentem vitam, *umbram mortis* plerumque vocare Scriptura consuevit. Hic vero Salvator, in ipsa morte constitutus, totam econsumiam suam describit. — VERS. 8, 9. *Super me confirmatus est suror tuus, et omnes fluctus tuos induxisti super me. Diapsalma. Longe fecisti notos meos a me, posuerunt me abominationem sibi. Traditus sum, et non egrediebar. Quoniam Christus pro nobis mortuus est, secundum Apostolum, factus pro nobis maledictum; ideo scribitur, Maledictus omnis qui pendet in ligno²²: et quia eum, qui peccatum non noverat, Deus pro nobis peccatum effecit, secundum euudem Apostolum²³, jure imminentem nobis, qui nuper impii et peccatores eramus, iram Dei, et suorem ejus instantem nobis in se pertribens, atque ob vim sui erga homines amoris, supplicium et destinatam nobis ultionem in se suscipiens, has proferebat voces; utpote qui factus esset Agnus Dei qui tollit peccatum mundi. Quare hæc de illo propheta loquitur: *Hic peccata nostra portat, et pro nobis cruciatur: ejus vicie nos sanari sumus, et Dominus tradidit eum peccatis nostris²⁴.* Hæc igitur et ipse declarat in psalmo, dicens: *Super me confirmatus est suror tuus, et omnes fluctus tuos induxisti super me. Pro quo Symmachus aut.* *Super me aggravatus est suror tuus, et procellis afficitas me. Nam ceu quidam amantissimus pater, tempestatis aut belli tempore genuinos filios protegens, illos quidem occultavit, in ulnis obtegens atque in tuto ponens; sese vero procellis ac telis pro omnibus objecit, mortem suam pro filiorum salute in commutationem tradens, et iram illis imminentem ad se convertens. Quamobrem qui benedictio Dei erat, factus est maledictum; et qui justitia erat, factus est peccatum: suoremque Dei contra homines aggravatum ad se pertribens, ipsum quidem abs se repulit; ita ut neque se neque alios vel minimum laderet; illum vero utpote Patrem, hominum generi placatum reddidit. Quonodo autem omnes discipuli ejus tempore passionis ipsum deseruerint; alii autem negaverint, non est quod referamus, quando quatuor evangelistæ simul id ipsum nos edocent. Hæc igitur ille præmuntians, his vocibus vaticinatur, quas Symmachus hac ratione interpretatus est, *Longe fecisti notos meos a me: posuisti me abominabilem ip. is, custoditum et non progredientem. Tunc itaque ipsum discipuli abnegarunt, cum in domo Caiphæ summi pontificis in custodia detineretur.* — VERS. 10. *Oculi mei languerunt præ inopia. Clamari ad te, Domine, tota die, expandi ad te manus meas.* Hæc item clarus Symmachus edidit his verbis: *Oculus meus effluxit***

²² Deut. xx, 23; Gal. iii, 13. ²³ II Cor. v, 21.

A τετήρηται αναγκαῖως, ὃς ἂν μὴ τις ὑπόλαθῃ μὴ τι θανάτῳ αὐτὸν γεγονέναι, διὰ τὸ λέγεσθαι παρὰ τοῖς Ἐβδομήχιντα, ἐρ σκοτεινοῖς καὶ ἐρ σκιᾶς θαράτου. Δεῖται γάρ, ὅτι ἐν ἐσκοτισμένοις καὶ ρυθοῖς καὶ καταδύτοις αὐτοῦ τοῦ θανάτου γέγονε· διόπερ οὗτος τὸ Ἐβραϊκὸν, οὗτε οἱ λοιποὶ ἐρμηνευταὶ, σκιᾶς θαράτου, ἡρμήνευσαν. Τὸν γάρ παρόντα βίον καὶ τὴν εὐεστῶσαν ζωὴν, πολλάκις ὁ λόγος σκιῶν θανάτου εἰλθεν ἀποκαλεῖν. Ἐνταῦθα δὲ ὁ Σωτὴρ, ἐν αὐτῷ τῷ θανάτῳ γεγονώς, πάσαν αὐτοῦ τὴν οἰκονομίαν διαγράφει. Ἔπ' ἐμὲ ἐστηρίχθη ὁ θυμός σου, καὶ πάντας τοὺς μετεωρισμούς σου ἐπῆγαγες ἐπ' ἐμέ. Λιγαντία. Ἐμάρκυρνας τοὺς γνωστούς μου ἀπ' ἐμοῦ, θεωρτό με βδελυγμα ἔσαντοίς. Παρεδόθητο, καὶ οὐκ ἐξεπορεύσμητο. Ἐπειδὴ Χριστὸς ὑπὲρ τὴν ήμῶν ἀπέθανε, ^B κατὰ τὸν Ἀπόστολον, γενόμενος ὑπὲρ τὴν ήμῶν κτάραδι²⁵ διὰ γέγραπται· Ἐπικατάρατος πᾶς ὁ κρεμάμενος ἐπὶ ξύλου, καὶ ἐπειδὴ τὸν μὴ γνόντα ἀμαρτίαν θεὸς ὑπὲρ τὴν ήμῶν ἀμαρτίαν ἐποίησε, κατὰ τὸν αὐτὸν, εἰκότως τὴν ήμῶν τοῖς πρότερον ἀσεβέσι καὶ ἀμαρτιλογίοις ἐπικειμένην ὀργήν τοῦ θεού, καὶ τὸν θυμὸν αὐτοῦ τὸν καθ' ήμῶν εἰς ἔσαντὸν ἐπισπασάμενος, διὰ ὑπερβάλλουσάν τε φιλανθρωπίαν ἀναδεξάμενος τὴν ὑπὲρ τὴν ήμῶν τιμωρίαν τε καὶ κλασιν, τὰς προκειμένας προφέρεται φωνάς· διτε δὴ γενόμενος ἀμυντὸν θεοῦ ὁ αἵρων τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κέσμου. Διό φησιν ὁ προφῆτης περὶ αὐτοῦ Οὐδος· τὰς ἀμαρτίας ήμών φέρει, καὶ περὶ ήμῶν ὀδυνάται· τῷ μάλισται αὐτοῦ οἵμεις λάθημει, καὶ Κύριος παρέδωκεν αὐτὸν ταῖς ἀμαρτίαις ήμῶν. Τοῦτο τοίνυν καὶ αὐτὸς παρίστηται διὰ τοῦ ψαλμοῦ τόπων· Ἐπ' ἐμὲ ἐπεστηρίχη ὁ θυμός σου, καὶ πάντας τοὺς μετεωρισμούς σου ἐπῆγαγες ἐπ' ἐμέ. Ἄνθ' οὖν φησιν ὁ Σύμμαχος, Ἐγένετο ἐπέβριστερ ὁ θυμός σου, καὶ ταῖς κατατίτσιοι ἔσαντος με. Οἴα γάρ τις φιλότοργος πατήρ ἐν ὅπῃ χειμῶνος ἢ πολέμου, γνησίων υἱῶν προσπίζων, τοὺς μὲν ἐκάλυπτεν ἀποκρύπτων καὶ σκέπαν τὸν τάξιδιας ἀγκάλας· ἔσαντον δὲ ἀντὶ πάντων ταῖς κατατίτσιοι καὶ τοῖς βλέπει παρεῖχε, τῆς τῶν παιδῶν σωτηρίας τὸν αὐτὸν θάνατον ἀντικαταλατόμενος, καὶ τὸν κατέκεινων θυμὸν εἰς ἔσαντὸν ἀποστρέψων. Αἱ δὲ γέγονες κατάρα, τῇ εὐλογίᾳ τοῦ θεοῦ αὐτὸς δινεῖ καὶ γέγονεν ἀμαρτία, δικαιοσύνη τυγχάνων, καὶ τὸν κατ' ἀνθρώπων ἐπιβρίσκαντα θυμὸν τοῦ θεοῦ εἰς ἔσαντὸν περισπάσας, τὸν μὲν ἐξ ἔσαντοῦ διεσκέδασεν, ὃς μηδὲν μήτε αὐτὸν, μήτ' ἔτερους ἀδικήσαι· τὸν δὲ οἶα Πατέρα ἔλεων τῷ τῶν ἀνθρώπων κατεστήσατο γένει. Οπός δὲ πάντες οἱ μαθηταὶ καταλελοπίσαντις αὐτὸν παρὰ τὸν καιρὸν τοῦ πάθους, οἱ δὲ καὶ τρηνήσαντο, οὐδὲν δὲ λέγειν, τῶν τεσσάρων εὐαγγελιστῶν συμφώνως εἰς αὐτὰς διδασκόντων. Αὐτὰς δὴ οὖν ταῦτα προλέγει προφητεύων τὸ μέλλον διὰ τῶν προκειμένων φωνῶν, διὰ Σύμμαχος τοῦτον ἡρμήνευσε τὸν τρόπον· Μαρτὸς ἐποίησας τοὺς γνωστούς μου ἀπ' ἐμοῦ Ἑταῖρος με βδελυκτὸν αὐτοῖς, φρουρούμενορ καὶ μὴ προσρχόμενορ. Τότε γοῦν αὐτὸν καὶ τρηνήσαντο οἱ μαθηταί, τὴν κατέφυρετο ἐν τῇ οἰκίᾳ Καΐσαρα τοῦ ἐρ-

²⁴ Isa. liii, 3-5.

χιρέως. Οι ὄφθαλμοι μου ἡσθένησαν ἀπὸ πτωχείας. Ἐκέραξα πρὸς σὲ, Κύριε, δλην τὴν ἡμέραν, διεπέτασα πρὸς σὲ τὰς χεῖράς μου. Σαρέστερον καὶ ταῦτα δὲ Σύμμαχος ἐξέδωκεν εἰπόν· Ὁ ὄφθαλμός μου δέξερενσεν ἀπὸ τῆς κακώσεως ἐπεκαλεσμένην σε καθ' ἐκάστην τὴν ἡμέραν, διεπέτασα πρὸς σὲ τὰς χεῖράς μου. Ἀπεκλάψητο γάρ αἱ τὰς τῶν ἀνθρώπων ταλαιπωρίες, καὶ τοὺς ὄφθαλμοὺς ἔσωτοῦ κατεπένει. δάκρυστι πενθὼν τὴν ἀπώλειαν τῶν μη καταδεξαμένων αὐτὸν. Καὶ ὡς τὴν Ἱερουσαλήμ ἀπεκλαύσατο, οὗτως εἰκός ἦν καὶ τοῦ προδεδωκότος αὐτὸν ἀποστόλου τὴν ἀπόπτωσιν καὶ τοῦ παντὸς Ἰουδαίων Ἔθνους τὴν ἀποβολὴν, καὶ τῶν λοιπῶν τῶν ἀπολυμένων τὸν δλεθρον, οἷς φιλάνθρωπον καὶ παναγάθου Πατέρας οὐδὲ ἀποκλαύσασθαι δι' οὐ καὶ τὰς χεῖρας ἐξῆπλου καὶ φωνᾶς ἀνέπειρε, βῶν ἐν ταῖς πτῷσι τὸν Πατέρα προσευχαῖς, στεναγμοῖς ἀλαζήτοις ὑπερενυγχάνων τῷ Πατρὶ. Καὶ ἀλλως δὲ ὄφθαλμον αὐτοῦ ἡ ὄφθαλμος ἀσθενήσαντας οὐκ ἀν ἀμάρτως εἶναι εἰπὼν τοὺς ἀποστόλους, εἰ δὴ σῶμα αὐτοῦ πᾶς ὁ λαὸς αὐτοῦ τυγχάνει, ὡς ἐδίδαξεν ὁ εἰπόν· Ὅμεις δὲ πάντες σῶμα Χριστοῦ, καὶ μέλη ἐκ μέρους· χεῖρας δὲ αὐτοῦ, τὰς πράξεις δὲς ἐνήργει εἰς δόξαν τοῦ Πατέρος, διεπετάννειν, ἐξαπλῶν αὐτὰς τῷ μόνῳ θεάσασθαι αὐτὰς δυναμένῳ ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς συνεχέσιν εὐχαῖς ἐν τῷ πάθει τὰς χεῖρας διεπέτασεν ὑπὲρ τοῦ κόσμου, οὐ περιήρει τὴν ἀμαρτίαν, τὸν Πατέρα ίλασκόμενος.

Τίνα δὲ ἦν ἐπερ τὰς χεῖρας ἐξαπλῶν πρὸς τὸν Πατέρα προστύχετο, καὶ κατ' ἐκείνην τὴν δηλουμένην ἡμέραν αὐτῷ πρὸς τὸν Πατέρα αὐτοῦ βεβοημένα, προὶών διδάσκει ἐν τούτοις· Μὴ τοῖς ρεκροῖς ποιήσεις θαυμάσια, η̄ λατροὶ ἀραστήσονται καὶ ἐξομολογήσονται σοι; Διδύμαλμα. Μὴ διηγήσεται τις ἐτ τάχῳ τὸ δλεός σου καὶ τὴν ἀλήθειαν ἐτ τῇ ἀπώλειᾳ; Μὴ γρωθήσεται ἐτ τῷ σκότει τὰ θαυμάσια σου, καὶ η̄ δικαιοσύνη σου ἐτ γῆ ἐπιλελημένη; Ἀντὶ τοῦ, Μὴ ἐτ ρεκροῖς ποιήσεις θαυμάσια; φησιν δὲ Σύμμαχος, Ἀρα ρεκροῖς ποιήσεις τεράστια; Καὶ δὲ δλων τῶν ἐξῆς, ἐν οἷς λέγεται, Μὴ διηγήσεται τις ἐτ τάχῳ; καὶ πάλιν, Μὴ γρωθήσεται ἐτ τῷ σκότει; δὲ Σύμμαχος, Ἡ διηγήσεται, η̄ γρωθήσεται; ἐξέδωκεν. Οὐ γάρ ἀπογιώσκων τὰ λεγόμενα, ταῦτας προέφερε τὰς φωνᾶς, κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν δηλαδὴ τὴν τοῦ πάθους· τῷ Πατρὶ δὲ μόνῳ δύναται εἶναι ταῦτα πεκτισμένος, τὰς αἰτίας τῆς εἰς θάνατον αὐτοῦ ἐδίδασκε καθόδου λέγων· Ἀρα ρεκροῖς ποιήσεις τεράστια; Ἡ τάδε, η̄ τάδε ποιήσεις; Οὐ γάρ ἀν δλως ἡθέλησας, ὡς Πάτερ, μέχρι τούτου με προελθεῖν, καὶ ἐν θανάτῳ γενέσθαι, καὶ ἐν τῷ λάκκῳ τῷ κατωτάτῳ, εἰ μὴ πάνως που καὶ ἐν τοῖς ρεκροῖς θαυμάσια παρέχειν ἐδουλήθης, ήν δὲ πρ μὴ δύνανται λατροὶ, ταῦτα η̄ σῇ δύναμις κατεργάσηται· τουτέστιν, δπως οἱ ἐν θανάτῳ γενόμενοι, ἀναστάντες, ἐξομολογήσονται σοι. Οὐ γάρ ιατρῶν ἦν ταῦτα δύνασθαι ἐνεργεῖν, ἀλλὰ τῆς σῆς ἐνθέου μεγαλουργίας. Ἀρ' οὖν διὰ ταῦτα ὑπελθεῖν με τὸν θάνατον ἐδουλήθης, ήν ἐν μὲν τοῖς τάφοις τὸ δλεός σου διηγήθη, ἐν δὲ τῇ ἀπώλειᾳ η̄ ἀλήθεια σου

A propter vexationem : invocavi te singulis diebus, expandi ad te manus meas. At enim semper hominum miserias deslebat, oculosque affligebat suos, eorum qui se non suscepserant perniciem deplorans. Atque ut Hierosolymam lacrymis prosequebatur; ita parerat eum utpote hominum amantem, optimique Patris filium, proditoris apostoli casum, totius Judaeæ gentis abjectionem, ac reliquorum qui peribant ruinam deslere : qua de causa manus expandebat ac vociferabatur, in orationibus ad Patrem clamans, gemitibus inenarrabilibus apud Patrem intercedens. Alio item modo oculum, sive oculos ejus insirmantes, neutiquam aberres si dicas apostolos esse ; si quidem corpus ejus, totus populus ejus est, ut docet is qui dixit : Vos autem omnes corpus Christi, et membra ex parte⁸⁸; manus autem suas, opera scilicet ad Patris gloriam edita, expandebat, ei qui solus ipsas videre poterat obtendens : imo etiam infrequentibus orationibus et in passione sua manus pro mundo, cuius peccatum auferebat, expandit, ut Patrem placaret.

C Q Nunquam autem expansis manibus Patrem rogarerit, et quoniam memorata die ad Patrem suum clamaverit, ipse mox aperit dicens : —Veras. 11-15. Nunquid mortuis facies mirabilia, aut medici suscibunt, et confitebuntur tibi? Diapsalma. Nunquid narrabit aliquis in sepulcro misericordiam tuam, et veritatem tuam in perditione? Nunquid cognoscetur in tenebris mirabilia tua, et justitia tua in terra oblicationis? Pro illo, Nunquid mortuis facies mirabilia? Symmachus ait, An mortuis facies prodigia? et in sequentibus ubique dicitur, Nunquid narrabit aliquis in sepulcro? ac rursum, Nunquid cognoscetur in tenebris? Symmachus, An narrabit, an cognoscetur in tenebris? Symmachus, An narrabit, an cognoscetur? edidit. Non enim quod hæc fieri posse desperaret, ita locutus est, in illa scilicet passionis sua die; sed a Patre solo talia perfici posse persuasum habens, sui ad mortem descensus causam ita narrat: An mortuis facies prodigia? An talia et talia patrabis? Neque enim me eousque devenire, o Pater, ac in morte et in lacu insimo deponi voluisse, nisi etiam in mortuis mirabilia exhibere in animo plane habuisses; ut quæ medici non valent, potestas tua operaretur; id est, ut qui in morte positi erant, resurgentes confiterentur tibi. Non enim medicorum est hæc facultas, sed diuinæ magnificenter tuæ. Igitur me mortem ideo subire voluisti, ut in sepulcris misericordia tua narraretur, et in perditione veritas tua cognosceretur, in tenebris mirabilia tua prædicarentur, in terra oblicationis justitia tua memoraretur. Quod si quis animum adhibeat iis, quæ nostro tempore

ad sepulcrum et (1) martyrium Salvatoris nostri patrata sunt, mirabilibus, is sane deprehendet quo pacto ea quæ prænuntiata fuerant opere completa sint. Animadverte porro quot diversis modis hic regionem mortis explicet. Nam primo mortuos vocat; secundo, qui habitant in sepulcro; tertio, qui sunt in perditione; quarto, qui in tenebris versantur; quinto, qui sunt in terra oblivionis. Hæc quippe omnina de iisdem enuntiat; queis hominum amans et benignus Deus mirabilia exhibitus erat: ii vide-licet misericordiam, veritatem et justitiam Dei narrabunt. Qua ratione autem hæc videlicet mirabilia Dei, misericordia, veritas et justitia ejus ad illos olim mortuos, ad sepulcra, ad perditionem, ad tenebras et ad terram oblivionis pervenerint, scire licebit, si cogitenus quot bonorum nobis olim in morte versantibus, auctor fuerit Salvator et Dominus noster, quorum gratia in illa loca descendit, ut non vivis modo, sed etiam mortuis dominaretur: nam quæ causa fuerit descensus ejus in mortem, hic apertissime declaravit: quæ secundum evangelistas tunc impleta sunt, cum multa corpora sanctorum, qui dormierant, resurrexerunt, et cum ipso Salvatore in sanctam Dei civitatem, videlicet in illam cœlestem, ingressi sunt.

κατὰ τοὺς εὐαγγελιστάς, δέ πολλὰ σώματα κεκοιμημένα ἀγίαν τὸν θεόν, δηλαδὴ τὴν

Vers. 1. *Et ego ad te clamavi, et mane oratio mea præveniet te.* Quemadmodum in titulo psalmi xxi, qui aperte ex persona Salvatoris nostri profertur, dicitur, *Pro susceptione matutina, quo resurrectio Salvatoris nostri, quæ mane contigit, subindicatur; idipsum jam his significari puto,* *Mane oratio mea præveniet te: quo indicatur, orationem Salvatoris non alio tempore effectum consecutam esse, nisi illucescente aurora et matutinis horis, cum resurrectio mortuorum accidisse narratur.* Quare neque vespere, neque meridie, neque alio quodam tempore, sed (Vers. 15) *mane oratio mea præveniet te.* Utquid, Domine, repellis animam meam, avertis faciem tuam a me? In vicesimo quoque primo dicebat: *Deus, Deus meus, respice in me, quare me dereliquisti?* Hic autem dicit, utquid, interrogando qua de causa derelictus a Patre sit, et quare ille animam suam repulerit; ut si nos aliquando dubii queramus quare Deus Filio suo non pepercit, sed tradidit eum, volens hominum manibus deditum esse (id enim erat eum relinquere ac repellere); ediscamus id nostri gratia plane factum, ut docuit Apostolus his verbis: *Sed pro nobis hominibus* (2), *ut liber agnus Dei et ovis immolata pro salute mundi.* Quamobrem propheta quoque dicebat: *Et Dominus tradidit eum peccatis nostris.*

(2) Rom. viii, 32.

1) Scilicet ecclesia ad sepulcrum Christi, quæ ab Athanasio in epistola synodi Hierosolymitanæ, p. 199, martiriorum τοῦ Σωτῆρος, *martyrium Salvatoris*, apud Sozomenum autem lib. II, c. 27, μέγα μαρτύριον, πιστῶν *martyrium* dicitur. Hæc anno

A γνωσθή· ἐν δὲ τῷ σκότει τὰ θαυμάσιά σου κηρυχθῇ, ἐν τε τῇ ἐπιλεῖσμάνῃ τῇ δικαιοσύνῃ σου μημενοῦθῇ. Εἰ δέ τις τὸν νοῦν ἐπιστῆσεις ταῖς καὶ τῷ μηδὲ μετέλεσθεις θαυμασίοις, ἀλλοῦ εἰσεται ὅπος πλήρωται ἔργοις τὰ τεθεσπισμένα. Θέα δὲ δὲ τοιων δικαιῶν τὴν θανάτῳ χώραν διαφόρως ἔμπεινει. Πρῶτον μὲν νεκροὺς σαρψᾶς ἀποκαλοῦν, δεύτερον τοὺς ἐν τάφῳ, τρίτον τοὺς ἐν ἀπωλείᾳ, τέταρτον τοὺς ἐν σκότῳ, πέμπτον τοὺς ἐν τῇ ἐπιλεῖσμάνῃ τῇ. Ταῦτα γάρ πάντα περὶ τῶν αὐτῶν διερχεται, οἷς ήμελλεν ὁ φιλάνθρωπος καὶ ἀγαθὸς Θεὸς δεικνύαι τε καὶ παρέχειν θαυμάσια· τὸ θεός αὐτοῦ δηλαδὴ καὶ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ διηγήσονται. "Εστι δὲ ἐπιγνῶναι δικαιῶν πάντα ταῦτα, λέγω δὲ τὰ θαυμάσια τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ θεός αὐτοῦ, καὶ ἡ ἀλήθεια αὐτοῦ, καὶ ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ ἔφθασεν ἐπὶ τοὺς πάλαι νεκροὺς, καὶ ἐν τάφοις, καὶ ἐν ἀπωλείᾳ, καὶ ἐν σκότῳ, καὶ ἐν τῇ ἐπιλεῖσμάνῃ, εἰ νοήσουεν δικαιῶν ἀγαθῶν αἵτιος γέγονεν ὁ Σωτὴρ καὶ Κύρος τῆμῶν τοῖς πάλαι ἐν τῷ θανάτῳ γεγενημένοις, δι' οὓς καὶ ἐν ἐκείνοις κατεληγόντες τοῖς τόποις, ἵνα μὴ μόνον ζῶνταν, ἀλλὰ καὶ νεκρῶν κυριεύσῃ. Τὰ ταραχαὶ τῆς μέχρι τοῦ θανάτου καθόδου αὐτοῦ διὰ τῶν προκειμένων τηλαυγάς παρέστησεν· ἀπερ ἐπιληρότερον ἄγιων τὴν γέρεθσαν, καὶ σὺν αὐτῷ τῷ Σωτῆρι ἐπουράνιον.

Kai ἄγρῳ πρὸς σὲ κέκραξα, καὶ τὸ πρῶτην προσηκόμενον προσεκάθισε σε. "Μόπερ ἐν τῷ καὶ φαῦλῷ σαρψῷ ἐκ προσώπου τοῦ Σωτῆρος τῆμῶν εἰρημένῳ κατὰ τὴν προγραφὴν λέλεκτο, 'Ἔπερ τῆς ἀντιταῦθεν τῆς ὑποτίης, τοῦ λόγου τὴν ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος τῆμῶν αἰνιστομένου κατὰ τὴν ἑωθινὴν ὥραν γεγενημένην· οὕτω καὶ νῦν ταῦτὸν σημαίνεσθαι τίνουμα: διὰ τούτου, Ηρώῳ η προσευχὴν μου προσφέρασse, δηλοῦντος τοῦ λόγου, διτι μὴ ἄλλην καιρῷ τε τῆς προσευχῆς τοῦ Σωτῆρος εἰς ἔργα ἔχωρει ή κατὰ τὴν ἑω Καὶ τὸ πρῶτην, δέ ποτε καὶ τὰ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσις γεγενῆσθαι μεμαρτύρηται. Δι' δὲ οὗτος ἐσπέρας, οὗτα μεσημέριας, οὗτε ἄλλων τινί καιρῷ, ἀλλὰ τῷ πρῶτῳ, φῆσιν, η προσευχὴν μου προσφέρασse σε. Ιερεῖ, Κύρε, ἀπωθεῖς τὴν ψυχήν μου, ἀποστρέψεις τὸ πρόσωπό σου ἀπ' ἐμοῦ; Καὶ ἐν τῷ καὶ Ἐλεγε τὸ, Θεός, οὐ θεός μου, πρόσχεσ μοι, Ιερεῖ ἐγκατέλειξε με; λέγει δὲ ἐν τούτοις, Ιερεῖ τι, ἐρωτηματικῶς πυνθανόμενος δι' ἣν αἰτίαν ἔγκαταλείπεται ὑπὸ τοῦ Πατρὸς, καὶ ἵνατι ἀπόσατο αὐτοῦ τὴν ψυχήν· ὡς δὲ καὶ τῆμεῖς, εἰ ποτε διαποροῦμεν δι' ἣν αἰτίαν δὲ θεός τοῦ ιδίου Υἱοῦ οὐκέτεσσατο, ἀλλὰ παρέδωκεν αὐτὸν θελήσας ὑποχειρίον ἀνθρώποις γενέσθαι· τούτῳ γάρ ἡν τὸ καταλαπεν αὐτὸν καὶ ἀπώσασθαι· μανθάνομεν, διτι τούτο ὑπὲρ τῆμῶν γέγονεν, ὡς ἀπίδειν δὲ Ἀπόστολος εἰπών· 'Ἄλλ' ὑπὲρ τῆμῶν κάρτων,

Christi 335 dedicata est, unde tempus editorum ab Eusebii commentariorū eruimus in Præliminariis. Qua de re et de mirabilibus ea in ecclesia editis ibi vide.

ἴνα γένηται ἀμυνδς Θεοῦ καὶ πρόσβατον λεπρουργού· μενον ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου σωτηρίας. Διόπερ ἐλεγε καὶ ὁ προφήτης· Καὶ Κύριος παρέδωκεν αὐτὸν ταῖς ἀμαρτίαις ἡμῶν. Καὶ οὗτος τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν φέρει, καὶ περὶ ἡμῶν δύναται. Καὶ αὐτὸς ἐπραματίσθη διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν, καὶ μεμάλισται διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν· τῷ μάλιστι αὐτοῦ ἡμεῖς λάθημεν. Ἐπιφέρει δὲ λέγων ἐν καὶ· Ο Θεὸς, κεκρήκυμα τιμέρας, καὶ οὐκ εἰσακούσῃ, καὶ τυκτός, καὶ οὐκ εἰς ἀροαν ἔμοι· καὶ ἐν τοῖς προκειμένοις· Ἀποστρέψεις τὸ πρόσωπόν σου ἀπ' ἐμοῦ. Ὁμοία δὲ ἡγούμαται εἶναι ταῦτα τοῖς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ἔργῳ τετελειωμένοις, ἐνθα διαστάται τῶν μαθητῶν, ἔπειτα ἐπὶ πρόσωπον αὐτοῦ προσευχήμενος καὶ λέγων· Πάτερ, εἰ δύνατος, παρελθέτω τὸ κοτύριον τούτο ἀπ' ἐμοῦ. Πλὴν οὐχ ὡς ἔτώ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ· καὶ πάλιν· Πάτερ, εἰ οὐ δύναται τούτο κυριεῖσθαι, ἔτει μὴ αὐτὸς πλώ, τενηθήτω τὸ θέλημα σου.

Πτωχός εἰμι ἔτώ καὶ ἔτι κόποις ἐκ ρεστήρες μου· B ὑψωθεὶς δὲ ἐταπειώθητο καὶ ἐξηπορθήθη. Ἐπ' ἐμὲ δημιύθοις αἱ ὄργαι σου, οἱ φοβεροὶ μοι σου ἐξετάραξάν με. Ἐκύκλωσάν με ὡς ὑδωρ ὅλην τὴν ἡμέραν, περικύκλων με ἀμα. Εμάκρυνας ἀπ' ἐμοῦ φίλον καὶ πληνίον, καὶ τοὺς γνωστούς μου ἀπὸ ταλαικωρίας. Καὶ ταῦτα δὲ Σύμμαχος σαφέστερόν πως ἐξέδωκεν εἰπών· Πτωχός ὦτος καὶ ἐκλείπων ἀπὸ ρεστήρος, ἀρέλασον τὸν φόβον σου. Πρὸς τούτοις δὲ ἐμοῦ παρώδευσαν αἱ ὄργαι σου, αἱ ἐκπλήξεις σου κατεστώπησάν με. Περιῆλθόν με ὡς ὑδατα, πάσσας τὴν ἡμέραν περιεκύλωσάν με. Καὶ δὲ Ἀκύλας, Ἐπ' ἐμὲ, φησί, παρηλθος αἱ ὄργαι σου. Οπως δὲ πτωχός ἦν καὶ ἐν κόποις ἐκ ρεστήρες, διδάσκει αὐτὸς ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις περὶ ἕαυτοῦ λέγων· Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, δτι πράσις εἰμι καὶ ταπειτὸς τῇ καρδίᾳ. Καὶ δὲ Ἀπόστολός φησιν· Ὅς ἐν μερῷ Θεοῦ ὑπάρχω, οὐχ ἀρπαγμὸν ἡγήσατο εἰλαι Ισα Θεῷ, ἀλλ' ἐαυτὸν ἐκέντωσεν· ὥστε εἶναι σαφὲς πῶς εἰρηται παρὰ τοῖς Ἐβδομήκοντα τὸ, Πτωχός εἰμι ἔτώ καὶ ἔτι κόποις ἐκ ρεστήρες μου. Ἄλλ' ἐν μὲν τῇ νεότητι αὐτοῦ, καὶ ἀλλως ὑπὸ τὸν νομικόμενον πατέρα τὸν Ἰωσήφ, καὶ τὴν κατὰ σάρκα μητέρα τρεφόμενος, πτωχός ἦν ἐν πτωχοῖς· καὶ τὸν ἄλλον δὲ αὐτοῦ βίον πλούσιος ὡν, δὲ τῆμας ἐπτώχευσεν, ὅπως τῆμες τῇ αὐτοῦ πτωχείᾳ πληντήσωμεν. Ὅτε δὲ λοιπὸν παραδοξοτιῶν καὶ Θεοῦ δυνάμεις ἀποτελῶν, ὑψώθη τε καὶ διὰ τοῦ πάθους ὑψωθεὶς ἐταπειώθη. Δι' δὲ Ελεγεν· Οσκερ Μωσῆς ὑψωσε τὸν δρόγην ἐπὶ τῇ ἐρήμῳ, οὕτως ὑψωθῆραι δεῖ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀρθρώπου· καὶ πάλιν· Οστερ ὑψώσθητε, δτι ἔρω εἰμι· καὶ ἐν τῷ προκειμένῳ· Ὕψωθεὶς δὲ ἐταπειωθῆρη καὶ ἐξηπορθήθη. Τὸ δὲ, Δι' ἐμοῦ παρώδευσαν αἱ ὄργαι σου, κατὰ τὸν Σύμμαχον, ἢ κατὰ τὸν Ἀκύλαν· Ἐπ' ἐμὲ δημιύθοις αἱ ὄργαι σου, ἢ κατὰ τοὺς Ἐβδομήκοντα, Ἐπ' ἐμὲ δημιύθοις αἱ ὄργαι σου, σαφῶς παρίστησιν, δτι οὐκ εἰς αὐτὸν ἐπέστησησιν, ἀλλὰ δὲ αὐτοῦ παρηλθον· καὶ δτι μὴ ἐστησαν, ἀλλὰ διηλθον. Τὸ δὲ, δξετάραξάν με, κατὰ τοὺς Ἐβδομήκοντα, δμοιόν ἐστι τῷ εἰρημένῳ ἐν τοῖς

A Et hic peccata nostra portat, et pro nobis cruciat. Et ipse vulneratus est proprie peccata nostra, infirmatus est propter iniurias nostras: vibice ejus nos sanati sumus⁴. In xxi autem subjungit, Deus, clamabo per diem, et non exaudies; et nocte, et non ad insipientiam mihi⁵; in praesenti vero, Avertis faciem tuam a me. Haec porro similia puto iis quae in Evangelio opere completa feruntur, ubi a discipulis semotus, in faciem procubuit orans et dicens: Pater, si possibile est, transeat hic calix a me. Verum tamen non sicut ego volo, sed sicut tu⁶; ac rursus, Pater, si non potest hic transire, nisi bibam illum, fiat voluntas tua⁷.

Πάτερ, εἰ δύνατος, παρελθέτω τὸ κοτύριον τούτο ἀπ' ἐμοῦ. Πλὴν οὐχ ὡς σύ· καὶ πάλιν· Πάτερ, εἰ οὐ δύναται τούτο κυριεῖσθαι, ἔτει μὴ αὐτὸς πλώ, τενηθήτω τὸ θέλημα σου

VERS. 16-19. Pauper sum ego et in laboribus a juventute mea: exaltatus autem humiliatus sum et perplexus. In me transferunt irae tuæ, terrores tui conturbaverunt me. Circumdederunt me sicut aqua tota die, circumdederunt me simul. Elongasti a me amicum et proximum, et notos meos a miseria. Haec clarius Symmachus edidit his verbis: Pauper cum sim et deficiens a juventute, suscepit timorem tuum. Ad haec per me prætermearunt irae tuæ, terrores tui tacere me secerunt. Circumvenerunt me sicut aquæ, tota die circumdederunt me. Aquila vero, Super me, inquit, præterierunt irae tuæ. Quomodo autem pauper fuerit et in laboribus a juventute, docet ipse in Evangelii de se loquens his verbis: Disceite a me quia milis sum et humiliis corde⁸. Apostolus item ait: Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aequali Deo, sed semel ipsum exinanivit⁹; ita ut perspicuum sit qua de causa apud LXX Interpretes dicatur, Pauper sum ego et in laboribus a juventute mea. Verum in juventute sua, cum alioquin a Josepho, qui pater ejus esse putabatur, et a matre sua secundum carnem, educaretur, pauper inter pauperes erat; et cum secundum aliam vitam suam dives esset, nostri causa inops effectus est, ut nos ejus inopia divites essemus. Cum porro demum prodigia et Dei virtutes edens, exaltatus est, et per passionem suam elevatus, humiliatus est. Quare dicebat: Sicut Moyses exaltavit serpente in deserto, ita exaltari oportet Filiū hominis¹⁰; ac rursus, Cum exaltaveritis Filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum¹¹; in praesenti vero ait, Exaltatus autem, humiliatus sum et perplexus. Illud autem, Per me prætermearunt irae tuæ, secundum Symmachum; vel secundum Aquilam, Super me præterierunt irae tuæ, vel secundum LXX, In me transferunt irae tuæ, clare denuntiat, nea io illo constitisse, sed per cum præteriisse; neque stetisse, sed transiisse. Illud autem, conturbaverunt me, secundum LXX, huic Evangeliorum dicto simile est: Nunc anima mea turbata est¹²; et, Tristis est anima mea usque ad mortem¹³;

C corde¹⁴. Apostolus item ait: Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aequali Deo, sed semel ipsum exinanivit¹⁵; ita ut perspicuum sit qua de causa apud LXX Interpretes dicatur, Pauper sum ego et in laboribus a juventute mea. Verum in juventute sua, cum alioquin a Josepho, qui pater ejus esse putabatur, et a matre sua secundum carnem, educaretur, pauper inter pauperes erat; et cum secundum aliam vitam suam dives esset, nostri causa inops effectus est, ut nos ejus inopia divites essemus. Cum porro demum prodigia et Dei virtutes edens, exaltatus est, et per passionem suam elevatus, humiliatus est. Quare dicebat: Sicut Moyses exaltavit serpente in deserto, ita exaltari oportet Filiū hominis¹⁶; ac rursus, Cum exaltaveritis Filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum¹⁷; in praesenti vero ait, Exaltatus autem, humiliatus sum et perplexus. Illud autem, Per me prætermearunt irae tuæ, secundum Symmachum; vel secundum Aquilam, Super me præterierunt irae tuæ, vel secundum LXX, In me transferunt irae tuæ, clare denuntiat, nea io illo constitisse, sed per cum præteriisse; neque stetisse, sed transiisse. Illud autem, conturbaverunt me, secundum LXX, huic Evangeliorum dicto simile est: Nunc anima mea turbata est¹⁸; et, Tristis est anima mea usque ad mortem¹⁹;

¹ Isa. liii, 3-5. ² Psal. xxi, 5. ³ Matth. xxvi, 30. ⁴ ibid. 42. ⁵ Matth. xi, 29. ⁶ Philip. ii, 6, 7. ⁷ Joan. iii, 14. ⁸ Joan. viii, 28. ⁹ Joan. xii, 27. ¹⁰ Matth. xxvi, 38.

catera quoque secundum historiam implebantur, cum eo relicto apostoli abscesserunt, Petrus vero ter negavit eum. Et alia quoque ratione haec omnia dicebat, aliorum mala sibi ut propria ascribens, videlicet proditoris Iudeæ perniciem, totiusque Iudaicæ gentis ruinam: de quibus, quasi de filiis improbis, iniquitatis suæ causa pereuntibus, vehe- menti miserationis et humanitatis affectu eorum mala ad personam propriam referens, ingemiscebat. Id porro intelligas si his prophetæ verbis at- tendas: *Hic peccata nostra portat, et pro nobis cruciatur*¹⁰. Quare eorum gratia dolore affectus exclama- bat dicens: *In me transierunt iræ tuæ, terrores tui conturbaverunt me*. Videbat enim non ita multo post venturam iram, quæ omnia illis augusta et vene- randa de medio sustulit; ita ut Sancta sanctorum et altare a fundamentis diruerentur, regesque eo- rum qui diuturna aëlavorum successione ad illud usque tempus devenerant, finem imperandi face- rent; jus et facultas illa suis vivendi legibus, qua a longissimo ævo usi fuerant, legalis cultus cum ipso sacerdotio, ac reliquis ducibus principibusque suis extinguerentur; ita ut ne vestigium quidem eorum ad hoc usque tempus residuum manserit. Quæ omnia perpessi sunt, ira Dei non diu post passio- nem ejus, ob admissa contra ipsum facinora, totam eorum gentem invadente. Quæ ipse significabat his verbis, *In me transierunt iræ tuæ*, ac si diceret, *Propter me;* sive secundum Symmachum, *Per me;* quia secundum rei veritatem talia propter ipsum passi sunt. Imo etiam illorum cladem prospiciens dicebat, *Terrores tui conturbaverunt me*. Etiamsi enim terrores Dei, quos ipsis prophetæ intermina- bantur, eos ob duritatem cordis non conturbarent; me tamen, inquit, qui terribilium sermonum tuorum exi- tum prospicerem, terrores tui conturbaverunt. Sic itaque ob eorum impietas Patrem pro illis depre- cans, animo valde mestus, ipsorumque causa tur- batus, tristis erat usque ad mortem: quia imminen- bant illis iræ Dei tela; ita ut orationes, quas pro illis emittebat, nihil loci haberent: quare cum in Evangelii pronus et procumbens in faciem jacens- que preces emitteret, hæcque clamaret: *Pater, si possumus est, transeat a me calix iste*¹¹; deinde, ubi vidi Patris voluntate abnuere, suhjunxit, *Verum- tamen non sicut ego volo, sed sicut tu*¹². Et secundo abiens procumbit in faciem, et his verbis orat: *Pa- ter, si possumus non est ut hic transeat, nisi bibam illum, fiat voluntas tua*¹³; ac tertio profectus eum- dem sermonem protulit. Quare id ipsum his verbis significabat: *Utquid, Domine, repellis animam meam, avertis faciem tuam a me?* et illud, *In me transie- runt iræ tuæ, terrores tui conturbaverunt me*. Videns autem longe a salute Dei excidisse eos pro quibus orationes effundebat, pro iisdem sibi pa- trum suorum causa charissimis et dilectissimis, di- cebat: *Elongasti a me amicum et proximum, et no-*

A Εὐαγγελίος: Νῦν ἡ ψυχὴ μου τετάραχται, καὶ Ηερίλινπός ἔστιν ἡ ψυχὴ μου ἥντις θαράτου· καὶ τὰ λοιπὰ δὲ κατὰ τὴν ιστορίαν ἐπληροῦτο, ὅτε κατα- λιπόντες αὐτὸν οἱ ἀπόστολοι ὑχοντο· δὲ δέ Πέτρος καὶ τρίτον αὐτὸν ἡρήσατο. Καὶ ἀλλὰς δὲ τὰ πρωτε- μενα ἀπαντα ἔφασκεν, ίδιοποιούμενος τὰ ἐπέραν κακά· λέγω δὲ τοῦ προδότου Ἰούδᾳ τὴν ἀπώλειαν, καὶ τοῦ παντὸς Ἰουδαίων ἔθνους τὴν ἀπόσπασιν· ἵδιος δὲ τοῦ περδολήτην εὐσπλαγχνίας καὶ φιλανθρωπίας, ὡς ἐφ' οὐλοῖς πονηροῖς, διὰ τὰς αὐτῶν κακίας ἀπώλυμ- νοις, ταῦτα εἰς έαυτοῦ πρόσωπον ἀναλαμβάνων, ἀπωδύ- ρετο. Νοήσεις δὲ τοῦτο ἐπιστήσας τῷ λέγοντι προφῆτῃ· Οὗτος τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν γέρει, καὶ περὶ ἡμῶν σδυνάται. Διὸ ὑπὲρ αὐτῶν δόθημενος ἔδικτος λέγων· Ἐπ' ἐμὲ διῆλθον αἱ ὄργαι σου, οἱ φοβεροὶ μοι σου ἐξετάραξάν με. Ἐώρα γάρ τὴν οὐκ εἰς μα- κρὸν ἐπελευσομένην αὐτοὺς ὄργην, ἢτις αὐτῶν ἀθρόως τὰ σεμνὰ πάντα ἐξηγάνισεν· ὡς τὰ μὲν Ἀγια τῶν ἀγίων, καὶ τὸ θυσιαστήριον ἐκ βάθρων ἀπολέσθαι, βασιλέας δὲ αὐτῶν, τοὺς ἐκ προγόνων διαδοχῆς εἰς ἐκεῖνον καιροῦ διάρχεσαντας, καταλυθῆ- ναι, τὴν τε αὐτονομίαν καθ' ἣν ἔξι αἰώνος μακρῷ ἐπολιτεύοντο, καὶ τὴν κατὰ νόμους λατρείαν αὐτῇ ἱερωσύνῃ καὶ τοῖς λοιποῖς ἡγεμόσι τε αὐτῶν καὶ ἀρχούσιν ἀποσθεσθῆναι· ὡς μηδὲ ἡγονος αὐτῶν εἰσέ- νῦν περιλεπτεῖσθαι. Αἱ δὴ πάντα πεπόνθασιν ὑπὸ τῆς ὄργης τοῦ Θεοῦ, τῆς οὐκ εἰς μακρὸν μετὰ τὸ πάντα αὐτοῦ τὸ πᾶν αὐτῶν ἔθνος καταλαβούσης διὰ τὰ τετολμημένα αὐτοῖς κατ' αὐτοῦ· ἀ δὴ ἐδίκτου λέγων· Ἐπ' ἐμὲ διῆλθον αἱ ὄργαι σου· ὡσεὶ Ελεγε, Δι' ἐμέ· ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον, Δι' ἐμοῦ· ἐπεὶ καὶ κατὰ τὸν ἀλλοθῆ λόγον δι' αὐτὸν ταῦτα πάντα πεπόνθασιν. Ἀλλὰ καὶ προορῶν αὐτῶν τὸν διεθρὸν Ελεγεν· Οἱ φοβεροὶ μοι σου ἐξετάραξάν με. Εἴ γάρ καὶ τὰ μάλιστα διὰ τὴν ἀναισθησίαν οὐχ ἐτάρασσον ἐκ- νους οἱ διὰ τῶν προφητῶν ἀπειλούμενοι κατ' αὐτὸν φοβεροὶ μοι τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐμὲ, φησίν, ὀρώντα τὸν φοβερὸν σου λόγων τὰς ἐκδάσεις, ἐξετάσασον εἰ φοβεροὶ μοι σου. Οὕτως οὖν διὰ τὰς ἐκείνων δυσσε- θείας παρακαλῶν τὸν Πατέρα ὑπὲρ αὐτῶν, καὶ τὴν ψυχὴν ὑπεραλγῶν καὶ δι' αὐτοὺς ταρατόμενος, περί- λυπτος ἦν μέχρι θανάτου· ἐπειδὴ τὰ τῆς ὄργης τοῦ Θεοῦ σφοδρῶς ἐπέκειτο κατ' αὐτῶν, ὡς μηδὲ τυγχά- νειν τῶν εὐχῶν, ὃν ἀνέπειμπεν ὑπὲρ αὐτῶν· ἀ ὁ παρακαλῶν καὶ δεσμενος ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις προ- επιπτεν πρηγῆς τε κατὰ προσώπου κείμενος ἔδικτος, Πάτερ, λέγων, εἰ δύνατον, παρελθεῖται τὸ κατ- πιον τοῦτο ἀπ' ἐμοῦ· εἰθ' ὅρῶν ἀνανεύοντας τὴν βουλὴν τοῦ Πατρὸς, ἐπέφερε· Πλὴρ ἀλλ' οὐχ ὡς ἄγω θέλω, ἀλλ' ὡς σύ. Καὶ δεύτερον ἀκελῶν, ἐπι- πρόσωπον πίπτει, καὶ προσεύχεται λέγων· Πάτερ, εἰ οὐ δύναται τοῦτο παρελθεῖται, δάστρος μηδὲ αὐτὸς εἰς, γενηθῆται τὸ θέλημά σου· καὶ τρίτον δὲ πορευθεὶς τὸν αὐτὸν λόγον προσφερε. Διὸ δὴ ταῦτα σημαίνων καὶ διὰ τῶν προκειμένων Ελεγεν· *Ira τι, Κύριε, ἀπωθεῖς τὴν ψυχὴν μου, ἀποστρέψεις τὸ πρόσωπό σου ἀπ' ἐμοῦ;* καὶ το, *Ἐπ' ἐμὲ διῆλθον αἱ ὄργαι σου, οἱ*

¹⁰ Isa. liii, 5. ¹¹ Matth. xxvi, 59. ¹² ibid. ¹³ ibid. 42.

φοβερισμοὶ σου ἐξετάραξάν με. Ὁρῶν δὲ μακρὰν ἐκπίποντας τῆς τοῦ Θεοῦ σωτηρίας τοὺς ὑπὲρ ὧν τὰς εὐχὰς ἐποιεῖτο φιλάτους δυνατὰς αὐτοῦ καὶ ἀγαπητοὺς διὰ τοὺς πατέρας, ἔλεγεν· Ἐμάκρυνας ἀπὸ ἐμοῦ φίλοι καὶ πλησίοι, καὶ τοὺς γνωστούς μου ἀπὸ ταλαιπωρίας. Δηλοὶ δὲ τοὺς ἐν τῷ ἔθνει γνωστοὺς δυνατὰς αὐτοῦ πρότερον καὶ φίλους· ἐπεὶ καὶ μέρος ἡσαν αὐτοῦ καὶ κληρονομία· ἀλλ' ἐμακρύνθησαν ἀλλοῖς ἀπὸ αὐτοῦ διὰ τῆς ἑαυτῶν ἀπιστίας· καὶ πᾶλι δυνεῖς φίλοι, ἔχθροις ἑαυτοὺς κατέστησαν· καὶ γνωστοὶ τυγχάνοντες αὐτοῦ, ἐλθόντα αὐτὸν οὐκ ἐπέγνωσαν, οὐδὲ παρεδέξαντο. Ὡν ἔνεκα πάντων ταλαιπωρίας. Οὕτω δ' οὖν καὶ ἐκπεπτώκασι τοῦ μακρύρορτες δυνατοὶς ἀπὸ σοῦ ἀπολοῦνται. Καὶ εἰς τοῦτο καταλήγουσιν οἱ ἐπιγεγραμμένοι τῶν νῦν Κορέψιλοι.

ΣΥΝΕΣΕΩΣ ΑΙΘΑΝ Τῷ ΕΣΔΡΑΙΤῇ. ΠΗ'.

Τὰ ἐλέη τοῦ Κυρίου εἰς τὸν αἰώνα ἔσομαι. Εἰς γενέαν καὶ γενέαν ἀπαγγελῶ τὴν ἀλήθειάν σου ἐν τῷ στόματί μου. Ἐπειδὴ προῖῶν ἐζῆς μέλλει λέγειν· Ποῦ εἰσὶ τὰ ἐλέη σου τὰ ἀρχαῖα, Κύριε, δῶμασας τῷ Δαυὶδ ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου; προθεραπεύεις δὲ μέλλον ῥήθησεσθαι διὰ τῶν προχειμένων, δυνάμει τοῦτο λέγων· Εἰ καὶ τὰ ἀνθρώπινα πράγματα τὴν ἐμὴν ψυχὴν εἰς ἀμηχανίαν ἐμβαλόντα ταράττει, πλιγὴν τέ μοι καὶ ἀπορίαν ἐμποιεῖ, τῶν σῶν, ὁ Κύριε, χριμάτων, ὡς μέλλειν μικρὸν ὑστερὸν ἀποτολμᾶν καὶ ἀπορεῖν, ὑπὲρ ὧν σὺ μὲν δὲ ἀψευδῆς Θεὸς πρὸς τὸν Δαυὶδ ἐπαγγελῶν πεποίησαι· τὰνατία δὲ συμβέβηκε ταῖς σαῖς ὑποσχέσεσι· διὸ καὶ μέλλω λέγειν· Ποῦ εἰσὶ τὰ ἐλέη σου τὰ ἀρχαῖα, Κύριε; ἀλλ' δῶμας πεπισμένος, διτι μὴ διαψεύσεται σου ἡ ἐπαγγελία, οὐδὲ διαπεσεται ἡ τοῦ σοῦ λόγου ἀλήθεια, προλαβὼν τοὺς μέλλοντας ἐξ ἀνθρωπίνης ἀσθενείας ῥήθησεσθαι μοι λόγους, τὴν ἐμαυτοῦ πίστιν καὶ τὸ εὐεσθὲς τῆς ἐμαυτοῦ γνώμης προσασφαλίζομαι· διό φημι· Τὰ ἐλέη σου, Κύριε, εἰς τὸν αἰώνα ἔσομαι. Οὐ γάρ νῦν μόνον, διτε ταῦτα λαλῶ καὶ φθέγγομαι, τὰ ἐλέη τοῦ Κυρίου ἔσομαι, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς σκυθρωποτέροις καιροῖς, καὶ ἐν αὐτοῖς ἐκείνοις δι' οὓς μέλλω λέγειν· Ποῦ εἰσὶ τὰ ἐλέη σου τὰ ἀρχαῖα, Κύριε; Καὶ τότε γάρ καὶ εἰς τὸν μετὰ ταῦτα χρόνον, καὶ διὰ παντὸς τοῦ αἰώνος οὐ παύσομαι ἀνύμνων τὰ ἐλέη σου, Κύριε, ἀκριβῶς εἰδῶς, ἔτι, ἀπαξ ἐπαγγειλάμενος τὰς ἐν τῷ φαλμῷ προφητείας, οὐ διαψεύσεις, ἀτε Θεὸς ὧν ἀλήθεια. Διόπερ οὐ μόνον τὰ ἐλέη σου, Κύριε, εἰς τὸν αἰώνα ἔσομαι, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀλήθειάν σου καθ' ἔκστην γενέαν ἀπαγγελῶ. Εἰ γάρ καὶ τὰ μάλιστα τοιαῦτά τινα μεταξὺ γενήσεται, ὡς δοκεῖ, ἐναντία ταῖς σαῖς πρὸς τὸν Δαυὶδ ἐπαγγελίαις συμβαλεῖν, ἀλλὰ καὶ οὕτως ἐγὼ πεπίστευκα, καὶ ἀλλοῖς ἐμαυτὸν πέπεικα, διτι τῶν λόγων σου, ὁ Κύριε, ἡ ἀλήθεια οὐδέποτε διαπεσεῖται. Διόπερ τὸν πάντα μου χρόνον τῆς ζωῆς οὐ παύσομαι ἐν τῷ στόματί μου τὴν ἀλήθειάν σου ἀπαγγέλλων. Ἀλλὰ καὶ παραδίδοντες τῇ ἐμαυτοῦ γραφῇ ταύτην καταλείψω τοῖς μεταγενεστέροις, εἰς τὸ καὶ αὐτοὺς διδάσκεσθαι τε καὶ μανθάνειν ὅμοιως ἐμοὶ καθ' ἔκστην γενέαν τὴν ἀλήθειάν σου διὰ στόματος φέ-

A tos meos a miseria. Indicat autem eos in Judaica gente qui pridem noti sibi et amici essent, quoniam portio et hereditas ipsius erant, sed ob suam incredibilitatem vere procul ab eo remoti sunt; et qui olim amici fuerant, sese inimicos constituerunt; et cum noli ejus essent, venientem ipsum non novarent, neque suscepserunt. Quorum omnium causa a Deo longe facti sunt, ob miseriam videlicet suam. Sic igitur a Deo exciderunt secundum illud dictum: Quoniam qui elongant se a te peribunt¹⁴. Atque hoc desinunt psalmi Filiorum Core inscripti.

B. 1. INTELLECTUS AETHAN EZRAITÆL XXXVIII.

VERS. 2. Misericordias Domini in æternum cantabo. In generationem et generationem annuntiabo veritatem tuam in ore meo. Quoniam in sequentibus dicturus est, Ubi sunt misericordiae tuæ antiquæ, Domine, quas jurasti David in veritate tua? iis quæ postea proferet jam respondere antevertit, ac si diceret: Etiamsi humanae res animam meam in angustiam et dubitationem conjiciant ac perturbent, caligineque me et hæsitatione afficiant ob tua, o Domine, judicia; ita ut mox questionem movere ausim de promissis, quæ tu Deus mendacii expers Davidi dedisti; et tamen pollicitationibus tuis contraria acciderunt, quamobrem dicturus sum, Ubi sunt misericordiae tuæ antiquæ, Domine? verumtamen certus promissionem tuam non irritam fore, neque sermonis tui veritatem lapsuram esse, sermones quos ex humana infirmitate prolatus sum prævertens, sicut meam et pietatem sententiæ meæ prius profiteor, ac dico, Misericordias tuas, Domine, in æternum cantabo. Non enim nunc duntaxat, cum haec loquor et profero, misericordias Domini cantabo, verum etiam in tristioribus temporibus, in ipsis videlicet quæ dicturus sum, Ubi sunt misericordiae tuæ antiquæ, Domine? Tunc enim et omni sequenti tempore, imo per omne sæculum, non finem faciam celebrandi misericordias tuas, Domine: probe sciens te, quando semel ea in prophetia psalmi pollicitus es, non irrita illa facturum esse, utpote Deum veracem. Quamobrem non modo misericordias tuas, Domine, in æternum cantabo, sed etiam veritatem tuam per singulas generationes annuntiabo. Etsi enim aliqua interim eventura sint, quæ tuis Davidi datis pollicitationibus contraria videantur; nihilominus tamen credo ac plane persuasi mibi est, sermonum tuorum, Domine, veritatem nunquam esse lapsuram. Ideo per totum vitæ meæ tempus non finem faciam annuntiandi veritatem tuam in ore meo. Verum etiam scripto consignatam illam posteris tradam: ut ipsis quoque, perinde atque ego, edoceantur et discant per singulas generationes veritatem tuam in ore ferre,

¹⁴ Psal. LXXII, 27.

ac persuasum habeant nunquam posse promissa tua excidere. Totus autem sermo, Christi ex semine David generationem, et regnum ejus vaticinatur. Quandoquidem eum in precedentibus ejus in hominibus generatio preannuntiabatur, ut in psalmo LXXXVI declaratum est; at præter generationem ejus scitu quoque opus erat unde proditurus esset; hoc præsens Scriptura necessario docet, quæ promissionem Dei ad Davidem factam de Christo ex semine ejus prodituro complectitur: ita ut hic congruenter post antecedentes psalmos positus sit. Inscriptus autem solum est, *Intellectus*, ac neque psalmus neque hymnus dicitur. Fuerit vero canticum propheticum, ea quæ secundum Deum est intelligentia inaigens. Quare dictum est, *In æternum cantabo, et, in generationem et generationem annuntiabo veritatem tuam*. Ab his quippe verbis, *In æternum cantabo*, jure canticum esse dicatur; ab illis autem, *Annuntiabo veritatem tuam in generationem et generationem*, et a sequentibus, prophetia fuerit. Dictus autem est Ethan Ezraite: qua de re in prius explicatis psalmis pro facultate disputatum a nobis est.

Vers. 3. *Quoniam dixisti, In æternum misericordia ædificabitur, in cælis præparabitur veritas tua.* Pro illo autem, *Quoniam dixisti*, Aquila interpretatus est, *Quoniam dixi*; Symmachus vero, *quoniam dixi*; Theodosio similiter, *Quoniam dixi*; quinta item editio, *Quoniam dixi*; quasi scilicet ex Prophetæ persona sermo enuntietur; hic porro erat Ethan Ezraites, ut titulus declarat. Hujusmodi vero sententiam Prophetæ subindicat: Jam antea dixi, *Misericordias Domini in æternum cantabo*. Id autem qui fieri possit, nisi prima illa Dei misericordia, ab initio et a conditu mundi in hominibus fundata, sequenti tempore accreverit, et instar ædificii accessionem habuerit? Nam Dei erga homines misericordia quotidie crescit, et quasi fabrica angetur et extruitur in generationem et generationem. Quia igitur dixi et affirmavi, in æternum misericordiam Dei ædificiadam esse, et ideo me misericordias ejus in æternum cantaturum esse; non ignorandum est, verbi veritatem in cælis præparandam esse. Terrena quippe negotia et hominum malitia non multam verbi accurationem exhibere possunt; quia multa in vita hominum inæquabilitas est. Verum quoniam promissa Dei, ad Davidem facta, divina ac cœlestia sunt, neque, ut Iudei suspicantur, terrena et corporea; ea de causa jure Prophetæ prius distinguit, non in terra, sed in cælis veritatem promissorum Dei præparandam esse. Quamobrem Symmachus hæc clarius explicat dicens: *In cælis fundabitur veritas tua.*

Vers. 4-6. *Disposui testamentum electis meis, iugari David seruo meo, Usque in æternum præparabo semen tuum, et ædificabo in generationem et generationem thronum tuum. Diapsalma. Confitebuntur cæli mirabilia tua, Domine, etenim veritatem tuam in*

A ρειν, καὶ πεπεῖσθαι μηδέποτε δύνασθαι διαπίπτειν τὰς σὰς ἐπαγγελίας. Οὐ δὲ πᾶς λόγος τὴν ἐκ σπέρματος Δαυΐδ γένεστ τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ θεοπίξει. Ἐπειδὴ γάρ διὸ τῶν ἔμπρωτῶν ἡ εἰς ἀνθρώπους γένεσις αὐτοῦ προεφητεύετο κατὰ τὰ ἐν τῷ π' καὶ σ' φαλμῷ παραστάντα· ἐχρῆν δὲ πρὸς τὴν γένεσιν μαθεῖν καὶ πόθεν προελεύσεται· διεῖσται τοῦτο ἀναγκαῖος ἡ παρούσα Γραφὴ, τὴν πρὸς τὸν Δαυΐδ ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ περὶ τοῦ ἐκ σπέρματος αὐτοῦ τὸν Χριστὸν προελεύσεσθαι περιέχουσα· ὥστε ἔχειν ἀκολουθίαν καὶ τοῦτον πρὸς τοὺς πρὸς αὐτοῦ κατατεταγμένους φαλμούς. Συνέσεως δὲ ἐπιγέγραπται: αὐτὸς μόνον, οὗτος δὲ φαλμὸς οὗτος ὑμνος. Εἴτε δὲ ἀν ὕδη προφητικὴ συνέσεως τῆς κατὰ Θεὸν δεομένη. Διτέλεκται· Εἰς τὸν αἰώνα ἄστοι, καὶ εἰς τοὺς προτεχνολογουμένους τῶν φαλμῶν διειλήφαμεν.

"Οτι είπας· Εἰς τὸν αἰώνα ἔλεος οἰκοδομηθήσεται, ἐρ τοῖς οὐρανοῖς ἐτοιμασθήσεται ἡ ἀλήθεια σου. Ἀντὶ τοῦ· **"Οτι είπας, δὲ μὲν Ἀκύλας τρομήνευσεν.** **"Οτι είπα· δὲ δὲ Σύμμαχος.** **"Οτι είπον· καὶ δὲ Θεοδοτίων ὄμοιοις.** **"Οτι είπον· καὶ ἡ πέμπτη ἔκδοσις.** **"Οτι είπα· ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Προφήτου λεγομένου τοῦ λόγου. Οὗτος δὲ ἦν Αἰθάν ὁ Ἐσδραῖτης,** **C** οὓς ἡ προγραφὴ παρίστησι. Τοιαύτην δέ τινα διάνοιαν ὑποβάλλοι ἀν δι Προφήτης· Φθάσας ἡδη πρότερον εἶπον· διτέλεκτη τοῦ Κυρίου εἰς τὸν αἰώνα ἄστοι. Τοῦτο δὲ πῶς ποτ' ἀν γένοιστο ἢ τοῦ πρώτου ἔλεους τοῦ Θεοῦ ἐξ ἀρχῆς καὶ ἀπὸ πρώτης κοσμογονίας καταβληθέντος εἰς ἀνθρώπους, ἐπίδοσιν κατὰ χρόνους λαμβάνοντος, καὶ δικῆν οἰκοδομῆς αὖξοντος; Αὕτης γάρ διτημέραι τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ εἰς ἀνθρώπους, καὶ δικῆν οἰκοδομῆς προκόπτει καὶ οἰκοδομεῖται κατὰ γενεάν καὶ γενεάν. Ἐπειδὴ τοίνυν εἶπον καὶ διεβεβαιώσαμην, διτέλεκτη εἰς τὸν αἰώνα τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ οἰκοδομηθήσεται, καὶ διὸ τοῦτο τὰ ἐλέη αὐτοῦ εἰς τὸν αἰώνα ἄστοι, οὐ προσήκει ἀγνοεῖν, διτέλεκτη τοῦ λόγου τὴν ἀλήθειαν τοῖς οὐρανοῖς ἐτοιμασθήσεται. Τὰ γάρ περίγεια πρᾶγματα καὶ ἡ ἀνθρώπων κακία δόξειν ἀν μῆ D πάνυ τι ἐμφαίνειν τὸ ἀκριβές τοῦ λόγου, τῷ πολλὴν ἀνωμαλίαν εἶναι δοκεῖν κατὰ τὸν ἀνθρώπινον βίον. Ἄλλ' ἐπειδήπερ αἱ ἐπαγγελίαι τοῦ Θεοῦ, αἱ πρὸς τὸν Δαυΐδ γεγενημέναι, θεῖαι καὶ οὐράνιοι τυγχάνουσι, καὶ οὐχ, ὡς ἀν ὑπολάboleον τούδαιών παῖδες, γεώδεις καὶ οὐματικαὶ εἰκότως διὸ τοῦτο προδιαστέλλεται δι Προφήτης, διτέλεκτη εἰς μὴ ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλ' ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἡ ἀλήθεια τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ Θεοῦ ἐτοιμασθήσεται. Διτημέραι δὲ Σύμμαχος σαφέστερον τὴμήνευσεν εἰπών· **"Ἐρ τοῖς οὐρανοῖς ἐδρασθήσεται ἡ ἀλήθεια σου.**

Διεθέμην διαθήκην τοῖς ἐκλεκτοῖς μον· διμοσα Δαυΐδ τῷ δούλῳ μον· Ἔως τοῦ αἰώνος ἐτοιμάσω τὸ σπέρμα σου, καὶ οἰκοδομήσω εἰς τούς τοὺς θρόνορ σου. Διάγιαλμα. Ἐξομαλογήσοται αἱ οὐρανοὶ τὰ θαυμάσια σου, Κύριε, καὶ

γάρ την ἀλήθειαν σου ἐτοῦ Εκκλησίᾳ ἀγίων. Σαφῶς ταῦτα ἔκ προσώπου τοῦ Θεοῦ εἰρήται· διόπερ δικεῖ μοι παρὰ τοῖς Ἐβδομάχοντα ἀνωτέρῳ εἰρῆσθαι τό· "Ὅτι εἶπας". Εἰς τὸν αὐτῷ κλεος οἰκοδομηθήσεται, ἐτοῖς οὐρανοῖς ἐτοιμασθήσεται ἡ ἀλήθεια σου· οἵς ἐπιτυνηπτὲς τό· Διεθέμην διαθήκην τοῖς ἐκλεκτοῖς μου· ἵνα καθ' ὑπερβατὸν εἴη οὕτως ἔχων ὁ νοῦς τῶν προκειμένων· Ἐπειδὴ σὺ αὐτὸς, ὁ Κύριος, ἐν ταῖς περὶ τοῦ Δαυΐδ ἐπαγγελίαις εἶπας· Εἰς τὸν αἰώνα τὸ ἔλεος μου τὸ πρός τὸν Δαυΐδ, καὶ τὸ εἰς τάντας ἀνθρώπους οἰκοδομηθήσεται· καὶ προσέθηκας λέγων· Διεθέμην διαθήκην τοῖς ἐκλεκτοῖς μου, ἢτοι ἐπιλέκτω μου, καὶ· Θμοσα· Δαυΐδ τῷ δούλῳ μου, καὶ τὰ τούτοις ἀκόλουθα· πέπεισμα, ὅτι οὐ ποτε διαψευσθήσονται σοι αἱ ἐπαγγελίαι, μένουσι δὲ ἀληθεῖς· καὶ ἀδιάπτωτοι· ἀλλ' οὐκ ὥστε ἐπὶ τῆς γῆς συνίστασθαι αὐτάς· οὐδὲ γάρ ἐπίγειοι καὶ αἰσθηταί, οὐδὲ ὄντατα· καὶ διηγορόντοις τυγχάνουσιν, οὕτως ἔστιν ὁ τῶν ἀνθρώπων βίος, ἀλλ' ἀθάνατοι καὶ εἰώνιοι καὶ τῇ σῇ θεότητι πρέπουσται· Διόπερ οὐκ ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλ' ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἐτοιμασθήσεται ἡ ἀλήθεια τῶν σῶν πρός τὸν Δαυΐδ ἐπαγγελιῶν· Ἀντὶ δὲ τοῦ· Διεθέμην διαθήκην τοῖς ἐκλεκτοῖς μου, οἱ λοιποὶ πάντες ἐρμηνευταί· Τῷ ἐπιλέκτῳ μου, εἰρήκασι. Καὶ μᾶλλον ἀρμάζει τῇ διανοῇ τῇ τοιαύτῃ ἔκδοσις· οὐδὲ γάρ περὶ πολλῶν ἔστιν ὁ λόγος, ἀλλὰ περὶ μόνου τοῦ Δαυΐδ· αὐτῷ γάρ, φησι, καὶ ὅμοσα, ἀτε δούλῳ μου δύνται καὶ ἐπιλέκτῳ μου. Οὐ γάρ ἥρκει ἀπλῶς διαθέσθαι αὐτῷ διαθήκην, ὥσπερ διεθέμην τῷ Νῷ, καὶ μετὰ ταῦτα τῷ Ἀβραὰμ, καὶ πάλιν μετ' ἔκεινον τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ ἐπὶ τῆς ἐρήμου διὰ Μωσέως· ἔκεινοις γάρ διχα δρκωμοσίας· τῷ δὲ ἐπιλέκτῳ μου· καὶ τῷ ἐμῷ θεράποντι· καὶ δούλῳ Δαυΐδ διεθέμην μετὰ ὄρκου παραλήψεως· ὅμοσα γάρ αὐτῷ περὶ τοῦ δεινοῦ τὸ σπέρμα αὐτοῦ εἰς τὸν αἰώνα ἐτοιμάσειν καὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ οἰκοδομήσειν, καὶ οὐκ εἰς μίαν γενεάν, ἀλλ' εἰς γενεὰν καὶ γενεάν· Περὶ δὲ τοῦ δύμνυνται τὸν Θεόν, διερδός· Ἀπόστολος ἐν τῇ πρός Ἐβραίους φησιν· Ἱτα διὰ δύο πραγμάτων ἀμεταθέτω, ἐτοῖς ἀδύτοις γενέσθαι τὸν Θεόν, ἰσχυρὸν παράκλησιν ἔχωμεν. Κατ' ἐπίτασιν γάρ μείζονος διαθεσαίωσεως καὶ δρκος παρεληπταί τῷ Θεῷ. Κατὰ τίνος δὲ δρκος ἐξῆς προιῶν διδάσκει λέγων· Ἀπαξ ὅμοσα ἐτῷ ἀγίῳ μου. Ἐνθα καὶ ἐπιστήσεις, τίς ποτε δρα οὔτος ἦν διὰγιος τοῦ Θεοῦ, καθ' οὐδὲν δύνυσιν ὡς κατὰ Υἱοῦ μονογενοῦς, εἰς τὸ ἐξ ἀπαντος τὰ τῆς ἐπαγγελίας χρατυνθῆναι. Τὸν μὲν οὖν ἀγίον ὡμολόγουν καὶ οἱ δαιμονες ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις, ὅτε μὴ φέροντες αὐτοῦ τὴν ἐνθεὸν δύναμιν κολαστικὴν οὔσαν αὐτῶν καὶ ἀπελαστικὴν, ἐδόνων λέγοντες· Ἐα, τὸ ήμιν καὶ σοι, ἸησοῦΝ Ναζαρῆτε; Οἰδαμέντες τοις εἰ, διὰ τοῦ Θεοῦ. Κατὰ τούτου τοίνυν δύνης δ Θεός, οἷα πατήρ κατὰ μονογενοῦς καὶ ἀγαπητοῦ υἱοῦ, τῷ Δαυΐδ τὴν ἐπαγγελίαν ἐποιεῖτο· Ο δῆ καὶ διδάσκει λέγων· Ἀπαξ ὅμοσα ἐν τῷ ἀγίῳ μου, εἰ τῷ Δαυΐδ γενέσομαι. Ζητῶν δὲ παρ' ἐμαυτῷ τὴν αἰτίαν, δι' ἣν οὐδὲν μὲν ἀλλῷ τῶν ἀγίων, μόνῳ δὲ τῷ Δαυΐδ δι' ὄρκου

A *Ecclesia sanctorum*. Hæc ex persona Dei manifeste dicta sunt: ac videtur mihi ideo apud LXX superius dictum fuisse, *Quoniam dixisti: In æternum misericordia ædificabitur, in cælis præparabitur veritas tua*; quibus hæc subdiderunt, *Disposui testamentum electis meis*; ut per hyperbaton dicti sententia sic exprimatur: *Quoniam tu ipse, Domine, in promissionibus Davidis dixisti: In æternum misericordia mea erga Davide, sive erga omnes homines ædificabitur; et hæc adiecisti, Disposui testamentum electis meis, scilicet, electo meo, et, Juravi David seruo meo, et cetera: persuasum mihi est premissa tua nunquam irrita fore, sed vera firmaque mansura esse; sed non ita, ut in terra consistant: neque enim terrena et sensilia sunt, B neque venalia et brevi tempore duratura, qualis hominum vita est; sed immortalia, æterna et deitati tuae congruentia. Quapropter non in terra, sed in cælis præparabitur veritas eorum quæ Davidi pollicitus es. Pro illo autem, *Disposui testamentum electis meis*, reliqui omnes interpretes, *Electo meo*, dixerunt. Quæ sane interpretatio veræ sententia magis congruit: non enim de multis sermo est, sed de uno Davide; ipsi quippe juravi, inquit, ut pote servo meo et electo meo. Neque enim satis erat ipsi testamentum disponere, sicut Noe, postea vero Abraham, deindeque filiis Israel in deserto per Moysen disposui: nam cum iis sine juramento; at cum electo, servo et famulo meo Davide, ædhibito jurejurando, fœdus et testamentum inii. Juravi enim ipsi futurum esse ut semen ejus in æternum præparetur, et thronus ejus ædificetur, non in unam generationem, sed in generationem et generationem. Cur autem Deus juraverit, S. Apostolus in Epistola ad Hebreos testificatur: *Ut per duas res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatum habeamus*¹⁵. Nam ad accessionem majoris certitudinis Deus juramentum adhibuit. Per quem autem juraverit, in sequentibus docet his verbis: *Semel juravi in sancto meo*. Ubi perpendas qui sit ille sanctus Dei, per quem quasi per Filium unigenitum jurat, ad promissionem omnino confirmandam. Sane vero sanctum illum vel daemones in Evangelii confessi sunt, cum divinam ejus potestatem, quæ se puniebat et ejiciebat non ferentes, hæc clamabant: *Sine, quid nobis et tibi, Jesu Nazarene? Novimus te quis sis, sanctus Dei*¹⁶. Per hunc itaque jurans Deus, ut pater per unigenitum et dilectum filium, Davidi promissionem dabat. Quod ipsa ita docet: *Semel juravi in sancto meo, si David mentiar*. Cum autem mecum quererem, cur nemini sanctorum, nisi Davidi, promissionem de semine ipsius cum juramento Deus ediderit; hanc me deprehendisse causam æstimo: comperi namque Davidem ante illam a Deo sibi datam promissionem juramento usum fuisse. Jurasse autem ipsum docet Spiritus divinus in cxxxii, dicens: *Memento, Do-**

¹⁵ Hebr vi, 18. ¹⁶ Luc. iv, 34.

mine, David, et omnis mansuetudinis ejus : sicut A juravit Domino, vovit Deo Jacob : Si introiero in tabernaculum domus meæ, si ascendero in lectum strati mei : si dedero somnum oculis meis, et palpebris meis dormitationem, donec inveniam locum Domino, tabernaculum Deo Jacob. Davidi hæc venti et pollicenti, ac his de rebus juranti, parem Deus vicem reddens, juravit et ipse, et pro singulis pollicitationibus singulas retulit, juramentum juramento pensavit. Quapropter in eodem cxxxi, in quo dicitur jurasse Davideum, deinde adjicitur Spiritus sancti testimonium, quod sic habet : *Juravit Dominus David veritatem, et non frustrabitur eum : De fructu ventris tui ponam super thronum tuum.* Prior itaque David juravit ; deinde vicem rependens Deus, mutuo et ipse juravit : prior item David, pia motus cogitatione, quidpiam Deo pollicitus est ; hinc Deus ceu gratiam gratia pensans, ipsi vice versa promisit, secundum Salvatoris nostri voces quæ sic habent, *In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis. Mensuram bonam, agitatem, compressam, supereffluentem, dabunt in sinum vestrum*¹⁷. Qua mensura igitur David mensus est, cum ex bona et religiosa cogitatione congruentem promissionem juratus delit, eadem mensura re-pensum illi est, ac datæ sunt illi retributioes promissionesque cum juramento Dei.

τιμετρηθήσται ὑπό. Μέτρον καλόν, σεσαλευμένον τὸν κόλπον ὑπό. ^Ω Μέτρῳ τούν καὶ δαυΐδ ἐμέτρησεν, ἐπ' ἀγαθῷ καὶ θεοσεβεῖ λογισμῷ ἐπαγγελίᾳ μεθ' ὅρκου ποιησάμενος, ἀντεμετρήθη αὐτῷ, καὶ δίδονται αὐτῷ ἀμοιβαὶ, αἱ ἐπαγγελίαι.

Quid sibi velit autem illa Davidis cum juramento C pollicitatio, jam perpendere opportunum erit. Cum videret gentes per totum orbem diabolico multorum numinum errori subjectas, ac ubique terrarum templo, delubra, sacra malignis dæmonibus per urbes, regiones et viros excitata, ac in montibus et collibus improbam illam et adversariam potestatem apud omnes homines honorari, Dei autem omnium opificis et conditoris ne minimam usquam memoriam servari; de re tali vulneratus animo, bonoque studio incensus, secundum eum qui dixit, *Zelo zelatus sum Domino*¹⁸, votum vovit et promissionem edidit, quam jurejurando astrinxit; videbile seprimum, omnium regi Deo templum et sacrum iu terra excitaturum, in quo tabernaculum testimonii, et arcum Testamenti a Moyse in deserto jussu Del constructam, deponeret. Nam illa ad tempus usque Davidis circumquaque ferebatur, et a loco in locum, ac modo in Gulgala, modo in Manasepha, mox in Silo, aliquando apud allophylos, inde in Besamys, hinc in Cariathirim, postea in domum Arimadab, inde in domum Abeddara, advecta fuit, unde eam in urbem Sion David transtulit. Quod ille conspicatus, domum sacram et templum excitare cogitavit, ubi arcum Dei deponeret et sta-

A πεποίηται τὴν περὶ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ ἐπαγγελίαν ὁ Θεὸς, δοκῶ μοι ταῦτην εὔρηχέναι, καταλαβόν καὶ αὐτὸν τὸν Δαυΐδ δρκψ κεχρημένον πρὸ τῆς πρὸς αὐτὸν ἐπαγγελίας τοῦ Θεοῦ. Ὁμωμοκέναι δὲ αὐτὸν διέσκει τὸ θεῖον Πνεῦμα ἐν ρλά' λέγον· Μνήσθητε, Κύριε, τοῦ Δαυΐδ, καὶ πάσης τῆς πραθητος αὐτοῦ· ὡς ὅμος τῷ Κυρίῳ, ηδεστο τῷ Θεῷ Ἱακὼβ· Εἰ εἰσελεύσομαι εἰς σκήνωμα οἰκου μου, εἰ ἀραβίσομαι ἐπὶ καλίης στρωματῆς μου· εἰ δώσω ὅπερ τοῖς ὄφθαλμοῖς μου, καὶ τοῖς βλεφάροις μου νυσταγμὸν, ἔως οὐ εὑρὼ τόπον τῷ Κυρίῳ, σκήνωμα τῷ Θεῷ Ἱακὼβ. Τειᾶτα εὐξαμένῳ καὶ ἐπαγγειαμένῳ τῷ Δαυΐδ, καὶ ἐπὶ τοιούτοις δμωμοκέτι, τὴν ἴσην ἀμοιβὴν ἀντιδιδοὺς ὁ Θεὸς αὐτῷ, ἀντομνεῖ καὶ αὐτὸς, καὶ ἀντεπαγγέλλεται· ἐν ἀνθ' ἐνδὲ διδοὺς, καὶ δρκψ τὸν δρκον ἀμειδόμενος. Διόπερ ἐν αὐτῷ τῷ ρλά', ἐν φιέγεται δμωμοκέναι ὁ Δαυΐδ, συνήπται ἐξῆς ἡ τοῦ ἀγίου Ηνεύματος μαρτυρία, ὥδε πῃ λέγουσα· Ὅμος Κύριος τῷ Δαυΐδ ἀλήθειαν, καὶ οὐ μὴ ἀθετήσει αὐτόν. Ἐκ καρποῦ τῆς κοιλίας σου θήσομαι ἐπὶ τοῦ θρόνου σου. Οὐκοῦν πρώτος διαμοσεν δαυΐδ, εἴτα ἀμειδόμενος αὐτὸν ὁ Θεὸς, ἀντωμοσίαν πρὸς αὐτὸν ἐποιήσατο· καὶ πρώτος ὁ Δαυΐδ, εὐσεβεῖ λογισμῷ κινηθεὶς, ἐπηγγειλατο τι τῷ Θεῷ· εἴτα πάλιν ὁ Θεὸς, ἀπόπερ ἀντιδιδοὺς αὐτῷ χάριν ἀντὶ χάρτος, καὶ αὐτὸς ἀντεπηγγειλατο ταῖς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀκολούθως φωναῖς, δι' ὧν φησιν· Ὡ μέτρῳ μετρεῖτε, ἀνεπιεσμένορ, ὑπερεκχυνθόμενορ, δώσουσιτε εἰς

B διάστασίαν τοῦ θρόνου σου. Οὐκοῦν πρώτος διαμοσεν δαυΐδ, εἴτα ἀμειδόμενος αὐτὸν ὁ Θεὸς, ἀντωμοσίαν πρὸς αὐτὸν ἐποιήσατο· καὶ πρώτος ὁ Δαυΐδ, εὐσεβεῖ λογισμῷ κινηθεὶς, ἐπηγγειλατο τι τῷ Θεῷ· εἴτα πάλιν ὁ Θεὸς, ἀπόπερ ἀντιδιδοὺς αὐτῷ χάριν ἀντὶ χάρτος, καὶ αὐτὸς ἀντεπηγγειλατο ταῖς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀκολούθως φωναῖς, δι' ὧν φησιν· Ὡ μέτρῳ μετρεῖτε, ἀνεπιεσμένορ, ὑπερεκχυνθόμενορ, δώσουσιτε εἰς

C Tί δὲ βούλεται ἡ τοῦ Δαυΐδ μεθ' δρκου ἐπαγγελία, θεωρῆσαι καιρός. Ὁρῶν τὰ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἔθνη τῇ δαιμονικῇ καὶ πολυθέῳ πλάνῃ δεδουλωμένα, καὶ πανταχοῦ γῆς ναοὺς καὶ τεμένη καὶ ιερά ταῖς πονηροῖς δαιμοσιν διεγγερμένα, ἐν τε πόλεσι καὶ χώραις καὶ κώμαις, ἐν δρεσι τε καὶ βουνοῖς τὴν ανηράν καὶ ἀντικειμένην δύναμιν παρὰ πάσιν ἀνθρώποις τιμωμένην· Θεοῦ δὲ τοῦ πάντων ποιητοῦ τε καὶ δημιουργοῦ μαρτυρίῳ μνήμην παρά τισι γιγνομένην· δηγθεὶς τὴν ψυχὴν ἐπὶ τῷ πράγματι, καὶ ζῆλον ἀγαθὸν ζηλώσας, κατὰ τὸν εἰπόντα· Ζῆλορ ἐξίδωκα τῷ Κυρίῳ, εὐχήνη ηδεστο, καὶ ἐπαγγελίαν ἐπηγγειλατο, καὶ ταῦτην δρκψ κατεδήσατο ἡ μήτη τῷ παρασιλεῖ Θεῷ πρώτος νεών ἐπὶ γῆς καὶ ιερὸν ἀγίου οἰκοδομήσειν, Ἐνθα τὴν σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου καὶ τὴν κινηθεὶς τῆς Διαθήκης τὴν ὑπὸ Μωϋσέως κατὰ τὴν Ἑρημον ἐκ προστάγματος Θεοῦ κατασκευασθεῖσαν ἀποθέμενος ἀναπαύσειν. Περιήγετο γοῦν ὥδε κάκιοις μέχρι τῶν τοῦ Δαυΐδ χρόνων τόπου μετακομιζομένη, ποτὲ μὲν ἐν Γαλαγόλοις, ποτὲ δὲ ἐν Μιναστῆραι, ποτὲ δὲ ἐν Σηλώ, καὶ ἀλλοτε περὶ ἀλοφύλοις, κάκιοις εἰς Βεσαμύς, ἔνθεν εἰς Καρειαθίρεμ· εἴτα εἰς οἰκον Ἀμιναδάλ· κάκιοις εἰς οἰκον Ἀθεδδαρά· ἔνθεν εἰς Σιών τὴν πόλιν ὁ Δαυΐδ μετεστήσατο. Ο δῆ συνδέοντος, διενοήθη οἰκον ιερὸν ἐγείραις καὶ ναὸν ο-

¹⁷ Matth. vii. 2; Luc. vi. 38. ¹⁸ HI Reg. xix. 10, 14.

καδομῆσαι, ἐνταῦθά τε τὴν κιβωτὸν Ιδρῦσαι τοῦ Θεοῦ. Καὶ περὶ τούτου ὑμοσε Δαυΐδ τῷ Κυρίῳ, καὶ ηὗξατο τῷ Θεῷ Ἰακὼν λέγων· *Ἐι εἰσελεύσομαι εἰς σκήνωμα οἴκου μου, εἰ ἀραβίσομαι ἐπὶ κλίνης στρωμῆς μου, εἰ δώσω ψυχὴν τοῖς ὄφθαλμοῖς μου καὶ τοῖς βλεφάροις μου νυσταγμὸν, ἔως οὐκ εὑρὼ τόπον τῷ Κυρίῳ, σκήνωμα τῷ Θεῷ Ἰακὼν.* Ταῦτα δὲ αὐτοῦ διανοηθέντος, τὴν μὲν προαίρεσιν τῆς εὐσεβείας ἀποδέχεται ὁ Θεός· οὐ μὴν ἐπιτρέπει τὸν οἴκον γενέσθαι· μὴ γάρ δεῖσθαι Θεὸν δυτὰ οἴκου αἰσθητού, μηδὲ ἔξ αἰρύχων λίθων οἰκοδομῆς συστησομένου· ἀλλ’ εἰ δρα ἔχρησιν Θεὸν οἰκεῖν ἐπὶ γῆς, ἔκ σπέρματος αὐτοῦ, τοῦ Δαυΐδ προελεύσεσθαι τὸν ὑπόδεξόμενον αὐτοῦ τῇ θεότητα. ὅς καὶ οἰκοδομήσει τῷ Θεῷ ἐπάξιον ιερὸν οἴκον καὶ ναὸν ἄγιον, οὐ τὸν θρόνον εἰς τὸν σύμπαντα διαρκέσειν αἰώνα. Ἐδήλου δὲ δρα τὸν Χριστὸν αὐτοῦ τὸν ἐκ σπέρματος Δαυΐδ κατὰ σάρκα γένησμενον, καὶ τὴν δι’ αὐτοῦ καθ’ ὃ η τῆς οἰκουμένης συστησομένην Ἐκκλησίαν. “Οτι δὲ ταῦθ’ οὕτως ἔχει, τὸν Βασιλεῶν γραφῇ τοῦτον διδάσκει τὸν τρόπον· Καὶ ἐγένετο διτε ἐκάθισε Δαυΐδ ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, καὶ Κύριος κατεκληρούμησεν αὐτὸν κύριῳ ἀπὸ πάτερων τῶν ἔχθρῶν αὐτῷ· καὶ εἶπεν δὲ βασιλεὺς πρὸς Ναθὰν τὸν προφήτην· Ἰδού δὴ ἐγὼ κατοικῶ ἐν οἴκῳ κεδρίῳ, καὶ η κιβωτὸς τοῦ Θεοῦ καθητεῖ ἐν μέσῳ τῆς σκηνῆς· ή, ἐν μέσῳ δέρβεως, ὡς η Ἐβραϊκή λέξις σημαίνει. Καὶ εἶπε Ναθὰν πρὸς τὸν βασιλέα· Πάρτα ὅσα ἀρ ἐν τῇ καρδίᾳ σου βάδισε καὶ ποιει, διτε Κύριος μετὰ σοῦ. Καὶ ἐγένετο τῇ ρυτῇ ἐκείνῃ, καὶ ἐγένετο φῆμα Κυρίου πρὸς Ναθὰν λέγων· Πορεύου πρὸς τὸν δούλον μου Δαυΐδ, καὶ εἰπέ· Τάδε λέγει Κύριος· Οὐ σὸν οἰκοδομήσεις μοι οἴκος τοῦ κατοικῆσαι με· εἰσὶ οὐ κατέφησα ἐν οἴκῳ ἀρ’ η ἡμέρας ἀρήγατορ τοὺς νιοὺς Ἰσραὴλ ἐξ Αἰγύπτου ἔως τῆς ἡμέρας ταύτης· καὶ ἡμηρ ἐμπεριπατῶν ἐν καταλύματι καὶ ἐν σκηνῇ ἐν πάσιν οἰς διηλθορ ἐν πατειτ Ἰσραὴλ· εἰ λαλῶν ἐλάλησα πρὸς μίαν γυλῆρ τοῦ Ἰσραὴλ, φ ἐτετελάμην ποιμανειρ τὸν λαὸν μου Ἰσραὴλ λέγων· Τι οὐκ ὕκοδομήκατε μοι οἴκοις οἰκοδομορ; Καὶ ρῦν τάδε ἔρεις τῷ διούλῳ μου Δαυΐδ· Τάδε λέγει Κύριος πατεοκράτωρ· Ἐλαβόν σε ἐκ τῆς μάρδρας ἀπὸ δισθετ τῶν προβάτων, τοῦ εἰρατ σε εἰς ἡγούμενορ ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ἡμηρ μετὰ σοῦ ἐν πάσιν οἰς ἐπορεύον· καὶ ἔξαλθρευσα πάρτα τοὺς ἔχθροὺς σου ἀπὸ προσώπου σου· καὶ ἐποιησά σε ὄρομαστὸν κατὰ τὸ δρομα τῶν μεράλων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς· Καὶ θίσομαι τόπον τῷ λαῷ μου Ἰσραὴλ, καὶ καταφυτεύσω αὐτὸν καὶ κατασκηνώσαι καθ’ θαυτὸν· καὶ οὐ μεριμνήσει οὐκέτι, καὶ οὐ προσθήσει νιός ἀδικίας τοῦ ταπειώσαι αὐτὸν καθὼν ἀρχῆς ἀπὸ τῶν ἡμερῶν, ὃν ἔταξα κριτὰς ἐπὶ τὸν λαὸν μου Ἰσραὴλ· καὶ ἀραπάνω σε ἀπὸ πάτερων τῶν ἔχθρῶν σου. Καὶ ἀπαγγελεῖ σοι Κύριος, διτε οἴκοις οἰκοδομήσεις αὐτῷ. Καὶ ἔσται, ἐάρ καὶ ληρωθῶσιν αἱ ἡμέραι σου, καὶ κομιηθῆσῃ μετὰ

A biliret. Qua de re David Domino juravit, et votum vovit Deo Jacob dicens: *Si introiero in tabernaculum domus meæ, si ascendero in lectum strati mei: si dedero somnum oculis meis, et palpebris meis dormitionem, donec inveniam locum Domino, tabernaculum Deo Jacob*¹⁹. Hæc illo cogitante, pium quidem propositum Deus approbat: neque tamen permittit domum exstruiri, non opus esse Deo dicens domo sensibili, vel ex inanimatis lapidibus construenda; sed si opus esset Deum in terra habitare, ex ipsius David semine proditurum esse, qui suam deitatem exciperet, quique sacram domum et templum sanctum Deo dignum exstrueret, cuius thronus per omne saeculum duraturus esset. Significabat autem Christum suum ex semine Davidis secundum carnem oriturum, et Ecclesiam ab eo per totum orbem constituendam. Quod autem hæc ita se haberent, Regnorum scriptura docet hoc pacto: *Factum est autem cum sederet David in domo sua, et Dominus possessionem ei dedisse in circuitu ab omnibus inimicis suis; dixit rex ad Nathan prophetam: Ecce ego habito in domo cedrina, et area Dei sedet in medio tabernaculi; aut, in medio pellis. ut Hebraica lectio significat. Et dixit Nathan ad regem, Omnia quæ sunt in corde tuo vade et fac, quia Dominus tecum est. Et factum est in nocte illa, et factum est verbum Domini ad Nathan dicens. Vade ad seruum meum David, et dic: Hæc dicit Dominus, Non tu adificabis mihi domum ad habitandum: quia non habitavi in domo a die illa qua eduxi filios Israel ex Ægypto, usque in diem hanc: et ambulabam in diversorio et in tabernaculo in cunctis locis per quæ transivi cum omni Israel; si loquens locutus sum ad unam tribum Israel, cui præcepī passere populum meum Israel dicens: Quare non adificasti mihi domum cedrinam? Et nunc hæc dices servo meo David: Hæc dicit Dominus omnipotens, Ego tuli te ex ovili sequentem oves, ut esses in ducenti Israel, et eram tecum in omnibus ubique ambulabas: et perdidī omnes inimicos tuos a facie tua, et feci te nominatum secundum nomen magnorum qui sunt in terra. Et ponam locum populo meo Israel, et plantabo eum et habitabit per se, et non sollicitus erit amplius: et non addet filius iniquitatis humiliare ipsum sicut a principio, a diebus quibus constitui judices super populum meum Israel: et requiem dabo tibi ab omnibus inimicis tuis. Et annuntiabit tibi Dominus, ut domum adifices ipse. Et erit, cum impleti fuerint dies tui, et dormieris cum patribus tuis, et suscitabo semen tuum post te, quod erit in ventre tuo, et præparabo regnum tuum. Ipse adificabit mihi domum, et erigam regnum ejus usque in saeculum. Ego ero illi in patrem, et ipse erit mihi in filium. Et si venerit iniquitas ejus, et arguam eum in virga virorum, et in plagi filiorum hominum. Misericordiam autem meam non auferam ab ea, sicut abstuli ab iis quos abstuli a facie mea.*

¹⁹ Psal. cxxxii. 3-5.

Et fidelis erit domus ejus et regnum ejus usque in æcum in conspectu meo : et thronus ejus erit erectus in æcum secundum omnes sermones hos, et secundum universam visionem hanc²⁰. Sic locutus est Nathan Davidi. Hæc porro omnia in medium attuli, ut declararem, cum David ædificaturum se domum arce Dei primus promisisset, Deum, approbata illius pietate, vicissim pollicitum ei esse, exigitatum se semen ejus esse, cuius opera sibi domum excitaret : et cum David prior jurasset, se nihil aliud ante facturum, quam invenisset Deo locum, Deum vicissim jurasse pollicendo, et humano sese mori attemperasse in loquendo : nam infinita prope alia in divina Scriptura ex humana consuetudine et quadam cogitandi ratione de Deo dicuntur. Quibus ita commonstratis, jam restat ut psalmi

ζειν τῇ κιβωτῷ τοῦ Θεοῦ, ἀποδεξάμενος αὐτὸν τῆς εὐσέβειας ὁ Θεός, ἀντεπαγγέλλεται τὸ σπέρμα αὐτοῦ ἀναστήσειν, καὶ διὰ τούτου κατασκευάζειν ἔαυτῷ οἰκον· καὶ ὡς τοῦ Δαυΐδ πρώτου δημωκότος μὴ πρότερον διλοιποτεῖς ποιήσειν τοῦ τόπου εὑρεῖν τῷ Θεῷ, ἀμοιβαίως καὶ ὁ Θεός ἀντόμνυσι διὰ τῆς ἐπαγγελίας, ἀνθρωπινώτερον συγκαταβαίνων τῷ λόγῳ· ἐπειδὴ καὶ διλλα μυρία ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇ ἀνθρωποπαθῆς περὶ τοῦ Θεοῦ λέλεκται κατά τινα νοούμενην θεωρίαν. Όν οὕτως ἀποδειγμένων, κατίρρος ἡδη καὶ τὴν ἐν τῷ ψαλμῷ λέξιν ἐπιθεωρήσας.

Quid sibi vult ergo promissio Dei? Hæc duo prænuntiat, primo se Davidis semen in æcum ser-vaturum ; secundo, thronum ejus ædificaturum in generationem et generationem. Deinde quia hæc non sensibili more in terra, neque in regno humana ratione considerato futura erant, promissorum complementum in cœlos remittit. Quapropter sicut superioris dixit, *In cælo preparabitur veritas tua*; sic post Dei promissionem jam insert, *Confitebuntur cœli mirabilia tua, Domine*. Neque enim homines qui in terra sunt, inquit, intelligere poterunt quam mentem habeant, o Domine, promissa tua, nec quænam sint propheticorum sermonum complementa; sed ipsi cœli videlicet, et quæ in cœlo sunt divinæ virtutes: quoniam cœlis competit mirabilia tua, quæ in promissionibus seruntur, enarrare et interpretari. Quemadmodum vicissimi veritatem tuam, quæ in promissionis Davidi datis celebratur, cogitare et enunciare non aliorum erat, quam cœlorum tantum, et angelorum qui in cœlis sunt: hi namque veritatem tuam et mirabilia tua in Ecclesia sanctorum constibuntur. Etenim si aliquando talis Ecclesia in terra extet, quæ Ecclesia sanctorum vocetur: præter hos sanctos, ipsi cœli, sive divinæ virtutes, sive ecclestes homines, mirabilia tua et veritatem tuam, quæ in præsentibus promissis fertur, confitebuntur. Quod si in ipsis cœlis Ecclesia quædam sit primitivorum, descriptorum in cœlis, ea verius et accuratius Ecclesia sanctorum esse dicatur: in qua cœli veritatem promissorum Dei, et mirabilia in promissis posita, enarrabunt. Mirabilia autem illa, quæ fuerint, nisi Davidem electum Dei vocari, necnon semen ab ipso proditurum esse, quod thro-

τὴν πατέρων σου, καὶ διαστήσω τὸ σπέρμα σου μετὰ σὲ, δέ σται ἐτῇ κοιλᾳ σου, καὶ ἐτοιμάσω τὴν βασιλεῖαν σου. Αὕτης οἰκοδομήσοι μοι οἰκο τῷ ὄρματι μου, καὶ ἀνορθώσω τὸν θρόνον αὐτοῦ ἐως εἰς τὸν αἰώνα. Ἔγὼ δέ σομαι αὐτῷ εἰς πατέρα, καὶ αὐτὸς σται μοι εἰς νιόν. Καὶ ἐὰν ξ. Ι. ἀδικία αὐτοῦ, καὶ ἐλέγξω αὐτὸν ἐτῇ φάσει ἀνδρῶν, καὶ ἐτῇ ἀρχαῖς νιῶν ἀνθρώπων. Τὸ δέ Ελεύθερον μου οὐκ ἀποστήσω ἀπ' αὐτοῦ, καθὼς ἀπέστησα ἀρχαῖς ἀπέστησα ἐκ προσώπου μου. Καὶ πιστωθήσεται ὁ οἰκος αὐτοῦ καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ ἐως αἰώνας ἀνεπίστερος μου· καὶ ὁ θρόνος αὐτοῦ σται ἀνθρωμάτερος εἰς τὸν αἰώνα κατὰ πάντας τοὺς ἀδερφούς τούτους, καὶ κατὰ πάντας τὴν δραστικήν τούτην. Οὕτως ἐλάλησε Ναθὰν πρὸς τὸν Δαυΐδ. Ταῦτα δὲ πάντα παρεθέμην, παραστήσαι βουλόμενος, ὡς, πρώτου ἐπιγγειλαμένου τοῦ Δαυΐδ οἰκον κατασκευάζειν τὴν κιβωτὸν τοῦ Θεοῦ, ἀντεπαγγέλλεται τὸ σπέρμα αὐτοῦ ἀναστήσειν, καὶ διὰ τούτου κατασκευάζειν ἔαυτῷ οἰκον· καὶ ὡς τοῦ Δαυΐδ πρώτου δημωκότος μὴ πρότερον διλοιποτεῖς ποιήσειν τοῦ τόπου εὑρεῖν τῷ Θεῷ, ἀμοιβαίως καὶ ὁ Θεός ἀντόμνυσι διὰ τῆς ἐπαγγελίας, ἀνθρωπινώτερον συγκαταβαίνων τῷ λόγῳ· ἐπειδὴ καὶ διλλα μυρία ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇ ἀνθρωποπαθῆς περὶ τοῦ Θεοῦ λέλεκται κατά τινα νοούμενην θεωρίαν. Όν οὕτως ἀποδειγμένων, κατίρρος ἡδη καὶ τὴν ἐν τῷ ψαλμῷ λέξιν ἐπιθεωρήσας.

Tι τοίνυν βούλεται ἡ ἐπαγγελία τοῦ Θεοῦ; Δύο ταῦτα προαγορεύει· πρῶτον μὲν τὸ σπέρμα τοῦ Δαυΐδ ἐως τοῦ αἰώνος φυλάξειν· δεύτερον δὲ τὸν θρόνον αὐτοῦ, οἰκοδομήσειν εἰς γενεάν καὶ γενεάν. Εἰτ' ἐπιειδηπερ ἥμελλε ταῦτα μὴ ἐπὶ γῆς αἰσθητῶς συνίστασθαι, μηδὲ ἐν τῇ κατὰ ἀνθρωπον βασιλείᾳ, εἰς οὐρανοὺς ἐξῆς ἀναπέμπει τῶν ἐπαγγελιῶν τὰ ἀποτελέσματα. Δι' ὅτι περ ἀνωτέρω ἐφήσεν· Ἐγ τῷ οὐρανῷ ἐποιεῖσθαι προστήσεται ἡ ἀλήθεια σου, οὗτοι καὶ νῦν μετὰ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ ἐπιφέρει τό· Ἐξομοιογήσοται οἱ οὐρανοὶ τὰ θαυμάσια σου, Κύριε. Οὐ γάρ οἱ ἐπὶ γῆς ἀνθρώποι, φησι, δυνήσονται συντέλαι, διόποιον νοοῦν ἔχουσιν, ὡς Κύριε, αἱ ἐπαγγελίαι, οὐδὲ ὅποια τὰ ἀποτελέσματα τῶν προφητικῶν τυγχάνει λόγων· ἀλλ' οἱ οὐρανοὶ αὐτοὶ δηλαδή, καὶ αἱ κατὰ οὐρανὸν θεῖαι δυνάμεις διόπερ τοῖς οὐρανοῖς ἀρρμᾶσι τὰ θαυμάσια σου τὰ ἐμφερόμενα ταῖς ἐπαγγελίαις δεδοξασμένην, οὐκ ἔλλων ἥγοεν καὶ διηγεῖσθαι ἀλλ' η δρόνων τῶν οὐρανῶν καὶ τῶν ἐν οὐρανοῖς ἀγγέλων· οὗτοι γάρ καὶ τὴν ἀλήθειάν σου καὶ τὰ θαυμάσιά σου ἐν Ἐκκλησίᾳ ἀγίων ἐξομοιογήσονται. Εἰ γάρ ποτε γένοιτο Ἐκκλησία τις τοιαύτη ἐπὶ γῆς, ὡς ἀγίων Ἐκκλησίαν αὐτὴν χρηματίζειν, παρὰ τούτοις αἱ οὐρανοί, εἴτε δυνάμεις θεῖαι, εἴτε καὶ οὐράνιοι ἀνδρες, τὰ θαυμάσια σου καὶ τὴν ἀλήθειάν σου, τὴν ἐμφερόμενην ἐν ταῖς προκειμέναις ἐπαγγελίαις, ἐξομοιογήσονται. Εἰ δέ ἐστι καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς οὐρανοῖς Ἐκκλησία τις πρωτοτέκνων ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς, κυριώτερον καὶ ἀληθέστερον λεχθείη ἀν ἐξελνῃ Ἐκκλησία ἀγίων εἰναι Ἐκκλησία, ἐν ή οἱ οὐρανοὶ τὴν ἀλήθειαν τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ θαυμάσια τὰ ἐν αὐταῖς ἀποκείμενα διηγήσονται. Θαυμάσια δὲ τίνα ἥν

²⁰ II Reg. viii, 4-17.

ἀλλ' ή τὸ ἐκλεκτὸν τοῦ Θεοῦ χρηματίσαι τὸν Δαυὶδ, καὶ τὸ ἔξι αὐτοῦ γενέσθαι σπέρμα θρόνου αἰώνιον καθέξον, καὶ τὸ διαθήκην αἰώνιον διατίθεσθαι πρὸς αὐτὸν τὸν Θεὸν, ἥ συνθήκην πρὸς αὐτὸν γενέσθαι; οὐτω γάρ ὁ Ἀκύλας καὶ Σύμμαχος ἡρμήνευσαν, συνθήκην ἀντὶ διαθήκης εἰρηκότες. Θαυμάσιον ἦν καὶ τὸ ὅμοιόν τον Θεὸν ἀνθρώπῳ καὶ τὸ φάσκειν πρὸς τὸν αὐτὸν· Ἔως τὸν αἰώνος ἐτοιμάσω τὸ σκέρμα σου, κατὰ τὸν Σύμμαχον· Καὶ οἰκοδομήσω εἰς ἑκάστην γενεὰν τὸν θρόνον σου, κατὰ τὸν αὐτὸν. Τὸ δὲ μελέζον ἀπάντων θαῦμα τοῦτο ἦν, τὸ τοιαῦτα ἐπαγγελλόμενον τὸν Θεὸν δρκῷ ταῦτα ἐπισφραγίσασθαι· καὶ τὸ πάντων θαυματιώτερον τὸ μετὰ τὸν θεῖον δρκον δοκεῖν μὴ τέλος εἰληφέναι τοὺς τοῦ Θεοῦ λόγους, τάνατον δὲ τῇ δρκωμοσίᾳ συμβῆναι. Ἐπιφέρεται γοῦν ἐξῆς, ἐναντία ταῖς τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελταῖς δηλῶν συμβενθέξεται· δι' ἀ καὶ μάλιστα ἐκπλήσσεται καὶ θαυμάζει ὁ Προφήτης· ἀποδύσπετεται γοῦν ἐξῆς λέγων· Ποῦ ἔστι τὰ ἐλέη σου τὰ ἀρχαῖα, Κύριε, ὁ ὄμοσας τῷ Δαυὶδ ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου; Ἄλλ' ἀποθεραπεύει τὴν ἑαυτοῦ ἀμηχανίαν, ἀνωτέρω μὲν εἰρηκώς· Ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἐτοιμασθήσεται ἡ ἀληθεία σου, ἐν δὲ τοῖς μετὰ χειρας· Ἐξομολογήσονται οἱ οὐρανοὶ τὰ θαυμάσια σου, καὶ γέρει τὴν ἀληθείαν σου ἐν Ἐκκλησίᾳ ἀριών. Ὁτι τίς ἐν τερψίαις λοιπόνται τῷ Κυρίῳ, ὅμοιωθήσεται τῷ Κυρίῳ ἐν νοῖς Θεῷ; Ἄντι τοῦ· ἐν τερψίαις, ὁ Σύμμαχος· φησι· Τίς γάρ ἐν αἰθέρι; Σύρρα δὲ ἀκολούθως ἐπήγαγε τὰ προκείμενα τοῖς προλεχθεῖσι· τὴν γάρ ἀληθείαν σου, φησι, καὶ τὰ θαυμάσιά σου, εἰ καὶ μὴ ἀνθρώποι συνεῖναι δύνανται· δι' δὲ μέλλω λέγειν μικρὸν ὑπερον· Ποῦ ἔστι τὰ ἐλέη σου τὰ ἀρχαῖα, Κύριε, ὁ ὄμοσας τῷ Δαυὶδ; Ἄλλ' οὐρανοὶ διηγήσονται καὶ Ἐκκλησία ἀγίων μαρτυρήσει, διτι μηδὲν ὡν ὄμοσας τῷ Δαυὶδ, διαπεσεῖται, οὐδὲ φεύσονται του αἱ ἐπαγγελταὶ· ἀδύνατον γάρ ἔσται τὸ σὲ φεύσασθαι. Τίς γάρ σοι ἐξισθήσεται ἐν ἀληθείᾳ, ἥ τίς ὄμοιωθήσεται ἐν τῷ λέγειν καὶ πιστοῦσθαι σου τὰς ἐπαγγελτας; Οὐδὲ γάρ ἀντιστῆναι σου τῇ βουλῇ δύναται τις, ὡς ἀνατρέπειν τὰ ἀπαξίην πόδα σου ὡρισμένα, μήτιγε τὰ μεθ' ὄρκου ἐπηγειλμένα· ὥστε εἰ μὴ καὶ τὴν ἔγνωσται πω τὴν ἐπαγγελιῶν σου ἀληθεία, ἀλλ' ἐκεῖνο ἀκριβῶς ἐσμεν, διτι δυνατός εἰ, Κύριε, καὶ ἡ ἀληθεία σου κύκλῳ σου. Πάντ' οὖν δισαὶ καὶ βεβούλησαι δύνασαι, καὶ τῶν λόγων σου τῶν περὶ τοῦ Δαυὶδ προφήθεντων ἡ ἀληθεία ἀμφὶ σὲ εἰλεῖται· ὡς πᾶσι μὲν τοῖς περὶ σὲ οὖσι καὶ τὴν σὴν θεότητα δορυφυροῦσι γινώσκεσθαι, ἀγνοεῖσθαι δὲ τοῖς μαρκὴν ἀφεστηκόσιν ἀπὸ σοῦ.

Δοκεῖ δέ μοι διὰ τούτων ὁ Προφήτης, ἀγίῳ Πνεύματι θεοφορθεῖς, καὶ τοὺς τῆς ψυχῆς ὄφθαλμοὺς φωτὶ νοερῷ καταυγασθεῖς, τὴν δόξαν ἐωρακέναι τοῦ Μονογενοῦς τοῦ Θεοῦ, ἐν μέσῳ τῆς Ἐκκλησίας τῶν ἀγίων ἀστῶν, καὶ δορυφορουμένου ὑπὸ τῶν ἀγίων τῶν ἐπασιλείᾳ αὐτοῦ. Μνημονεύσας γοῦν τῶν οὐρανῶν, καὶ τῷ θείῳ Πνεύματι ἐνατενίσας τῇ τῶν ἀγίων Ἐκκλησίᾳ, ἔσικεν ἐωρακέναι μέσον τὸν Γίδων τοῦ Θεοῦ· εἴτα μετὰ τὴν ἐκείνου κατανόησιν ἐπιστρέψειν τοὺς ὄφθαλμοὺς ἐπὶ τῶν πέριξ ἀγίων ἐγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων, πνευμάτων τε Θείων καὶ διγάμεων

A num aeternum nocturum sit; atque testamentum aeternum, sive pactum ab illo cum Deo percussum fuisse? sic enim Aquila et Symmachus interpretationi sunt, qui pactum pro testamento dixerunt. Mirabile quoque erat jurare Deum homini, ipsique dicere, Usque in aeternum preparabo semen tuum, secundum Symmachum: Et aedificabo in unamquamque generationem thronum tuum, secundum euudem. At maximum omnium miraculum illud erat, videlicet haec pollicitum Deum, juramento eadem obsignasse: verum quod omnium omnino mirabilissimum est, Dei sermones, quos juratus protulerat, non ad effectum deductos esse; sed juramentis contraria evenisse videri. Nam deinde pergit, divinis promissis opposita contigisse narrans: quorum maxime causa obstupescit miraturque Propheta, et quasi rem argre serens ait: Ubi sunt misericordiae tuæ antiquæ, Domine, quas jurasti David in veritate tua? At angustiæ sum medelam adhibuit, tum superius cum diceret, In celis preparabitur veritas tua; tum in his quæ tractamus dicens, Confitebuntur cœli mirabilia tua, etenim veritatem tuam in Ecclesia sanctorum. — Vers. 7. Quoniam quis in nubibus aequalabitur Domino, similis erit Domino in filiis Dei? Pro illo, in nubibus, Symmachus ait, Quis enim in aethere? Admodum congruenter haec iam præmissis adjectis: veritatem enim tuam, inquit, et mirabilia tua etiam si homines intelligere non valeant; qua de causa jam dicturus sum, Ubi sunt misericordiae tuæ antiquæ, Domine, quas jurasti David? at cœli enarrabunt, et Ecclesia sanctorum testifocabitur, nihil eorum quæ Davidi jurasti lapsurum esse, neque irritas fore promissiones tuas: fieri enim nequit te mentiri. Quis enim aequalis tibi erit in veritate, aut quis similis erit tibi in eo, quod loquaris et promissiones tuæ firmæ et plenæ fideli evadant? Tuæ quippe voluntati nemo potest obsistere, ita ut ea, quæ a te semel definita sunt, revertat, nedum ea quæ cum juramento promissa sunt; ita ut etiam si nobis nota non esset promissorum tuorum veritas, at illud probe sciamus, quoniam potens es, Domine, et veritas tua in circuitu tuo. Omnia igitur quæcumque volueris potes, et prædictorum de Davide verborum veritas circa te volvitur; ita ut omnibus, qui circa te possiti sunt et deitatem stipant tuam, nota sit, ab iis vero qui procul te sunt, ignoretur.

Ex his porro videtur mihi Propheta sancto divine repletus, ac mentis oculis spirituali lumine illustratus, gloria invidisse Unigeniti Dei, in medio Ecclesiæ sanctorum stantis, et sanctorum qui in regno ejus sunt multitudine stipati. Cum cœlos namque memorasset, et Spiritu divino sanctorum Ecclesiam intueretur, videtur in medio eorum Filium Dei conspexisse, deinde autem ipso considerato, oculos vertere ad sanctorum angelorum, archangelorum, spirituum divinorum et virtutum circumpositum chorum: horum divinitatem mirari; eum

vero qui omnes excedit, omnes superat, Unigenitum Dei, cum stupore considerare: deinde admiratione hæc effari, *Quoniam quis in nubibus æquabitur Domino?* sive secundum Symmachum, *Quis enim in æthere conseret se Domino in filiis Dei?* Hæc, de Unigenito Dei dicta, piam servant sententiam; de Patre vero ac Deo universorum secus: improaria enim et impia comparatio esset. Nam filii Dei omnium causam conferre, et eum qui supra omnia est Deus aliis comparare, improbissimus omnium ausus esset. At sine periculo Filius Dei unigenitus filii Dei comparatur, ac dicitur cum incomparabilem esse, cum nullo conferendum, atque admodum antecellere asseritur his verbis, *Quis in nubibus æquabitur Domino?* ae si dicatur, nemo. Eliamsi enim multi sancti, et millia angelorum, et Ecclesia primitiorum, principatus, potestates, throni, dominationes, spiritus sancti, virtutes divinæ, in cœlestibus exercitibus versentur, cœlestem implentes Ecclesiam; at quis, ait, in æthere supra firmamentum posito æquabitur Domino? Quod si multi filii Dei sunt multique dñi, secundum illud, *Deus stetit in synagoga deorum*²¹; et, *Deus deorum Dominus locutus est*²². et, *Ego dixi, Dii estis, et pki Altissimi omnes*²³: sed quis similis erit Domino in filiis Dei? Nam cum innumeri ejus filii sint, nemo, inquit, huic similis erit, aut æquabitur, utpote qui electus sit, unigenitus et primogenitus omnis creaturæ, Verbum item et sapientia, virtus et sapientia Dei. Mihi videtur horum notitiam in præcedentibus tradere, cum ait: *Confitebuntur cœli mirabilia tua.* Siquidem ex mirabilibus unum hoc erat, quod deinceps de Unigenito Dei additur erat, et quidem necessario. Quia enim illum ex semine David nasciturum esse, in prophetia indicandum erat, deitatem ejus qui in ipso habitaturus erat antea contemplabatur; ut una edisceremus quæ virtus in ipso habitatura esset, et sciremus ipsum quidem filium esse Davidis, eum vero qui in ipso habitaturus esset, Filium Dei.

VERS. 8. *Deus qui glorificatur in consilio sanctorum, magnus et terribilis super omnes qui in circuitu ejus sunt.* Quinam sit is qui cum nemine comparari vel conferri possit, neminem similem admittat in iis qui filii Dei vocantur, hic declarat dicens: *Hic est Deus, qui glorificatur in consilio sanctorum.* Consilium autem sanctorum jam supra dixit Ecclesiam sanctorum esse, videturque Ecclesiam primogenitorum, qui descripti sunt in cœlis, consilium nominare, quadam habita ratione ad senatus qui variis in locis existunt. In hoc autem consilio sanctorum gloria ejus celebratur, qui nullam comparationem vel similitudinem admittit eum iis qui filii Dei vocantur: neque solum glorificatur in consilio sanctorum, sed etiam terribilis est super omnes qui in circuitu ejus sunt. Quinam autem in

A χορὸν καὶ θαυμάζειν τὴν τούτων θεότητα· ὑπερέκπληττοι δὲ τὸν ἐπέκεινα πάντων, καὶ ὑπὲρ πάντας τὸν Μονογενῆ τοῦ Θεοῦ· εἰτ' ἐκ τοῦ θαύματος ἀναπτυφανηκέναι τῷ· "Οτι τίς ἐν τεφέλαις ἵσθιται τῷ Κυρίῳ; ή κατὰ τὸν Σύμμαχον· Τίς γάρ ἐν αἰθέρι μετειπαραθήσει τῷ Κυρίῳ ἐν υἱοῖς Θεοῦ; Ταῦτα δὲ περὶ μὲν τοῦ Μονογενοῦς τοῦ Θεοῦ λεγόμενα σύντοι ἀνεσθῆται τὴν διάνοιαν, οὐ μὲν περὶ τοῦ Πατρὸς καὶ Θεοῦ τῶν ὄλων· ἀνοίκειος γάρ καὶ ασεβῆς ἡ παράθεσις. Τὸ δὲ γάρ υἱοῖς Θεοῦ παραβάλλειν τὸ πάντων αἵτιον, καὶ τὸ συγκρίνειν ἐτέροις τολμᾶν τὸν ἐπέκεινα τῶν ὄλων Θεὸν, πάντων ἀνέγεντο ἀνοσιώτατον. Αξινδυνος δὲ ἀνείηται τὸν ἀλόγος υἱοῖς Θεοῦ συγχρίνων Υἱὸν Θεοῦ μονογενῆ, καὶ τὸ πρὸς πάντας ἀσύγχριτον αὐτοῦ καὶ ἀπαράθετον, καθ' ὑπερβολὴν τε ὑπερέχον σημαίνειν διὰ τοῦ· Τίς ἐν τεφέλαις ἵσθιται τῷ Κυρίῳ; ἀντὶ τοῦ, οὐδεὶς. Εἰ γάρ καὶ πολλοὶ ἄγιοι καὶ μυριάδες ἀγγέλων, καὶ Ἑκκλησία πρωτοτόκων, ἀρχαὶ τε καὶ ἔκουσιται καὶ θρόνοι καὶ κυριότητες, πνεύματά τε ἄγια, καὶ δυνάμεις θεῖαι ἐν ταῖς κατ' οὐρανὸν στρατιαις πολιτεύονται, τὴν ἐπουράνιον συμπληρῶντες Ἑκκλησίαν· ἀλλὰ τίς, φησὶν, ἐν τῷ αἰθέρι τῷ ἐπέκεινα τοῦ στερεώματος ἵσθιται τῷ Κυρίῳ; Εἰ δὲ πολλοὶ υἱοὶ Θεοῦ καὶ θεοὶ κατὰ τό· Ο Θεὸς ἐστη ἐν συναρμῷ θεῶν, καὶ θεὸς θεῶν Κύριος ἐλάλησε, καὶ· Ἐγὼ εἰπορ, καὶ υἱοὶ Υἱοὶ στον κάρτες· ἀλλὰ Τίς ὅμιοι ἵσθιται τῷ Κυρίῳ ἐν υἱοῖς Θεοῦ; Μυρίων γάρ ὄντων υἱῶν, οὐδεὶς, φησί· τούτῳ δομιοιαθήσεται, οὐδὲ ἔξισθισεται, ἐκλεκτῷ σπιτὶ καὶ μονογενεῖ καὶ πρωτοτόκῳ πάσης κτίσεως, Αδρυτε σοφίᾳ καὶ δυνάμει καὶ σοφίᾳ Θεοῦ. Καὶ μοι δοκεῖ τὴν τούτων γνῶσιν διὰ τῶν ἀνωτέρω σημαντειν, ἐν οἷς ἔφη· Ἐξομολογήσονται οἱ οὐρανοὶ τὰ θαυματιστούσον. Ἐν γάρ τῶν θαυμασίων καὶ τοῦτο ἦν, διπερ ἡμελεν ἔχης ἐπιλέγειν περὶ τοῦ Μονογενοῦς τοῦ Θεοῦ· ἀναγκαῖς δέ· ἐπειδὴ ἡμελεν τὸν ἐκ σπέρματος Δαυΐδ γενησόμενον διὰ τῆς προφητείας σημαίνειν, τὴν θεότητα τοῦ κατοικήσοντος ἐν αὐτῷ προθεωρεῖ· ως ἀν δομοῦ μάθοιμεν, τίς ἡ μέλλουσα κατοικεῖν ἐν αὐτῷ δύναμις, καὶ ως δὲ μὲν υἱὸς ἦν Δαυΐδ, δὲ δὲ ἐν αὐτῷ κατοικήσων Υἱὸς τοῦ Θεοῦ.

Ο Θεὸς ἐνδοξαζόμενος ἐν βουλῇ ἀγίων, μέτρα καὶ φοβερὸς ἐπὶ πάντας τοὺς περικύλῳ αὐτοῦ. Τὸν μὴ ἔχοντα σύγχρισιν, μηδὲ παράθεσιν, μηδὲ δομιώσιν πρὸς τινα τῶν ὀνομασμένων υἱῶν Θεοῦ, ὅποις τίς ἐστι παρίστησι λέγων· Οὗτός ἐστιν ὁ Θεὸς ὁ ἐνδοξαζόμενος ἐν τῇ βουλῇ τῶν ἀγίων. Βουλὴν δὲ ἀγίων προσείπε τὴν ἀνωτέρω λεχθεῖσαν· Ἐκκλησίαν ἀγίων· καὶ ἐψκει τὴν Ἑκκλησίαν τῶν πρωτοτόκων τῶν ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς βουλὴν ὀνομακέναι, ἀναλόγως τοῖς κατὰ τόπον βουλευτηρίοις. Ἐν ταύτῃ δὲ τῇ βουλῇ τῶν ἀγίων ἐνδοξαζόμενός ἐστιν ἐν τῇ βουλῇ τῶν ἀγίων, ἀλλὰ καὶ φοβερὸς ὑπάρχει ἐπὶ πάντας τοὺς περικύλῳ αὐτοῦ. Τίνες δὲ ἀνείηται τοῦ περικύλῳ αὐτοῦ ἀλλ' η οἱ υἱοὶ

²¹ Psal. LXXXI, 1. ²² Psal. XLIX, 1. ²³ Psal. LXXXI, 6.

τὸν Θεοῦ, καὶ αὐτὸν θεοὶ χρηματίζοντες, δι' οὓς εἰρηται, Ὁ Θεὸς δυτὴ ἐν συναγωγῇ θεῶν; Καὶ γάρ τὸ, Ἐρ βουλῇ ἀγίων, καὶ τὸ, Ἐρ ἐκκλησίᾳ πρωτόκων, καὶ τὸ, Ἐρ συναγωγῇ θεῶν, ἐν καὶ ταῦταν εἶναι μοι δοκεῖ. Τούτων τοιγαροῦν ἐν μέσῳ ἑστῶς καὶ ὑπὸ τούτων δορυφορούμενος ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἐνδοξαζόμενος εἴρηται καὶ μέγας καὶ φοβερός. Ὅ γε μήν Σύμμαχος τὰ προκείμενα τοῦτον ἔκέδωκε τὸν τρόπον· Θεὸς ἀγίτητος ἐν δύμαλῃ ἀγίων πολλῇ, καὶ ἐπίφοδος ἐν πᾶσι τοῖς περὶ σεαυτὸν· ὁ δὲ Ἀκίλας φησι· Ἰσχυρὸς κατισχυρευόμενος ἐν ἀποφρήτῳ ἀγίων, πλῆθος, πλῆθος, καὶ ἐπίφοδος ἐπὶ πάντας κύκλῳ αὐτοῦ. Ἡ δὲ τοῦ λόγου διάνοια τὴν ἀκολουθίαν παρίστησιν. Ἐπειδὴ γάρ δυνατὸς εἰ, Κύριε, φησιν, καὶ ἡ ἀλήθειά σου κύκλῳ σου, εἰκότως μέγας εἰ, καὶ φοβερός εἰ, καὶ ἐνδοξαζόμενος εἰ ἐν βουλῇ ἀγίων, καὶ ἐν τοῖς στήν θεότητα περιπολοῦσιν, οἱ τῶν σῶν ἐπαγγελτῶν τὴν ἀλήθειαν συνορῶντες, τὰς πρεπούσας εὐχαριστίας μετὰ θαυμασμοῦ τῆς σῆς θεότητος ἀναπέμπουσι. Διὸ μικρῷ πρόσθεν θελεγον· Ἐξομολογήσονται οἱ οὐρανοὶ τὰ θαυμάσιά σου, καὶ τὴν ἀλήθειά σου ἐν Ἐκκλησίᾳ ἀγίων.

Κύριε δὲ Θεὸς τῶν δυνάμεων, τις δμούσις σοι; Ανυπάτητος εἰ, Κύριε, καὶ ἡ ἀλήθειά σου κύκλῳ σου. Σὺ δεσπόζεις τοῦ κράτους τῆς θαλάσσης, τὸ δὲ σάλον τῶν κυμάτων αὐτῆς σὺ καταπρανθεῖς. Σὺ ἐτυπεῖτωσας ὡς τραυματιλαρ ὑπερήφανος ἐν τῷ θραγολοι τῆς δυνάμεως σου διεσκόρπισας τὸν ἐχθρούς σου. Καὶ ἐν τούτοις οὐδὲν ἀφίησι τῶν γενητῶν εἶναι δμοιον τῷ θεολογουμένῳ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ· αὐτὸν γάρ εἶναι τὸν δυνατὸν, καὶ τὸν δυνατὸν θεὸν, καὶ αὐτῶν τῶν δυνάμεων Κύριον, ὃς μηδένα αὐτῷ ἀντιτελέγειν δύνασθαι, μηδὲ τῇ αὐτοῦ βουλῇ ἀνθίστασθαι· δι' ὅ λέγειν αὐτὸν καὶ ποιεῖν, ἄτε μόνον δυνατὸν, τὰ πάντα· τὸ γάρ, Τις δμούσις σοι; καὶ ἐνταῦθα οὐκ ἐπὶ τοῦ σπανίου, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ μηδενὸς παρειληπταί. Οὐδένα γοῦν δμοιον εἶναι φησι τῷ κυριολογουμένῳ, ἀντιπαραβάλλων αὐτῷ τοὺς ἀνωτέρω εἰρημένους υἱοὺς θεοῦ. Τῆς γάρ αὐτῆς ἔχεται διανοίας τὰ περόνα ταὶ πρότερα, ἐν οἷς εἴρητο· Ὅτι τις ἐργάζεται ισωθήσεται τῷ Κυρίῳ, δμοιωθήσεται τῷ Κυρίῳ ἐν υἱοῖς θεοῦ; καὶ νῦν δ' οὖν, Τις δμούσις σοι; φησιν, διτε δυνατὸς εἰ, καὶ ἡ ἀλήθεια τῶν λόγων σου, αἵ τε ἐπαγγελταί σου περὶ σὲ καὶ παρὰ σοι τυγχάνουσι. Παρὰ σοι γάρ ἔστι, καὶ παρὰ τοῖς κυκλοῦσί σε, ἡ ἀλήθειά σου· εἰ γάρ τινές σου πλησίον καὶ κύκλῳ περιεστῶτες εἰν, οὗτοι αὐτὸι τὴν ἀλήθειάν σου γινώσκουσιν. Ἡμεῖς δὲ οἱ ἐπὶ γῆς, ἔτι μακράν σου τυγχάνοντες, τὰς μεγαλουργίας σου ἀπὸ τῶν κατὰ θάλασσαν ἐνεργουμένων ὑπὸ τῆς σῆς προνοίας θεωροῦντες, δμολογούμεν, διτε δυνατὸς εἰ, καὶ ἡ ἀλήθειά σου κύκλῳ σου. Τῆς τε γάρ θαλάσσης καὶ τοῦ τοσούτου τῶν ὑδάτων κύτους σὺ μόνος δεσπόζεις, καὶ τὸν σάλον τῶν κυμάτων αὐτῆς σὺ μόνος καταπρανθεῖς, περιθεῖς αὐτῇ κλείθρα καὶ πύλας, καὶ δρια αὐτῇ πηγάμενος, ὡς ἀν μή ὑπερβάσα κατακλύσεις τὴν τῶν ἀνθρώπων οἰκουμένην. Ὁ δὴ καὶ αὐτὸς ἐν τι τυγχάνει

A circuitu ejus fuerint, nisi filii Dei, qui et ipsi quoque dii nuncupantur: quorum causa dictum est, Deus stetit in synagoga deorum¹⁴? Etenim illud, In consilio sanctorum; et illud, In ecclesia primogenitorum; et, In synagoga deorum; unum et idem esse videtur mihi. Horum itaque in medio stans, his stipatus Filius Dei, glorificatus, magnus et terribilis dicitur. Hec vero Symmaeus sic edidit: Deus invicta in conversatione sanctorum multa, et tremenda in omnibus qui circum te sunt; Aquila autem ait: Fortis roboratus in secreto sanctorum, multitudo, multitudo, et tremendus super omnes qui in circuitu ejus sunt. Ipsa porro dicti sententia seriem aperit. Nam quia potens es, Domine, inquit, et veritas tua in circuitu tuo, jure magnus es et B terribilis et glorificatus in consilio sanctorum, et in iis qui deitatem stipant tuam, qui, conspecto promissorum tuorum veritate, debitas cum admiratione deitatis tuæ gratiarum actiones emittunt Quare paulo antea dicebam: Confitebuntur cœli mirabilia tua, et veritatem tuam in Ecclesia sanctorum.

Vers. 9-11. Domine Deus virtutum, quis similis tibi? Potens es, Domine, et veritas tua in circuitu tuo. Tu dominaris potestati maris, motum autem fluctuum ejus tu mitigas. Tu humiliasti sicut vulneratum superbum, in brachio virtutis tuæ dispersisti inimicos tuos. In his quoque nullam factarum rerum similem Filio Dei, qui Deus prædicatur, admittit; ipsum namque et potentem et potentium Deum ac virtutum dominum dicit, ita ut nemo ipsi repugnare, neque ejus voluntati contradicere possit: quare, utpote solus potens, omnia dicit et facit; illud enim, Quis similis tibi? non raros esse, sed nullum esse declarat. Neminem itaque similem esse ait illi, qui Dominus prædicatur, cum eidem illos comparat, qui superius filii Dei dicti sunt. Hæc enim eidem hærent sententiæ, cui isthac superius dicta: Quoniam quis in rubibus aequaliter Domino? similis erit Domino in filiis Dei? Nunc item, Quis similis tibi? ait, quia potens es, et veritas sermonum tuorum, promissa quoque tua circa te et penes te sunt. Penes te quippe est, et penes eos qui te circumdant, veritas tua: nam si qui proxime te et in circuitu tuo sunt, illi sane veritatem norunt tuam. Nos autem qui in terra et adhuc procul te versamur, ex iis quæ sive in terra sive in mari a providentia tua geruntur, magna tua opificia contemplantes, confitemur te potentem, et veritatem tuam in circuitu tuo esse. Nam tu solus mari et tantæ aquarum plenitudini dominaris, motum fluctuum ejus unus mitigas, ipsique claustra, portas et terminos fixisti, ne prætergressum pelagus inundet orbem. Quod sane vel unum maximum fuerit potestatis tuæ argumentum. At enim tanta aquarum commotio, tibi ut domino obsequens, dum tumens in altum evehitur, reformidat terram,

¹⁴ Psal. lxxxi, 1.

et in seipsa terminis conclusa suis, colliditur. Quemadmodum autem fluctus marisque combinationes jussutuo refrenasti, et elationes, impetus, iramque ejus sedasti; ita quoque si ex invisibilibus virtutibus quædam providentia tua consilio inimicæ et adversariæ fuerint, eas quoque, utpote qui solus potentissimus omnium sis, dissipasti, earumque principem et tyrannum, arrogantem illum et superbum principem hujus sæculi virtute tua humiliasti et vulnerasti; percussum nempe gladio illo tuo magno et terribili, ut in prophetia feritur: *Inducet Dominus gladium grandem et sortem super draconem, serpentem tortuosum, fugientem; et occidet draconem qui est in mari*²². Et quia alius propheta draconem hunc vulneratum in mari degere docuit his verbis, *Hoc mare magnum et spatiostum, illuc reptilia quorum non est numerus. Draco iste quem formasti ad illudendum ei*²³; consideres velim, num illud ipsum mare præsens sermo subindicit dum ait: *Tu dominaris potestati maris, motum autem fluctuum ejus tu mitigas: his enim subnecit illud, Tu humiliasti sicut vulneratum superbum: in brachio virtutis tua dispersisti inimicos tuos. Nam adversariorum potestatum, dæmonum et spirituum malignorum locum, mare videtur nuncupare. Quare iis quæ de mari dixerat, subdidit ea quæ ad vulneratum spectant, et ad inimicos Dei, quæ adversarias potestates et earum principem clare indicat. In alio quoque psalmo dictum est: Tu confregisti capita draconum in aquis. Tu confregisti capita draconis, dedisti eum escam populis Æthiopibus*²⁴. In Job item: *Duces autem draconem humo, pones circulum circa nares ejus, et armilla perforabis labium ejus. Loquetur autem tibi cum supplicatione ac deprecatione molliter, accipiesque ipsum in servum sempiternum*²⁵. Hinc vero insert, *Ipse autem est rex omnium quæ in aquis sunt*²⁶. Ibidem autem de ipso dracone dicitur ad Job ex persona Domini: *Non times quia præparatus mihi est*²⁷? In præsenti etiam eadem apposite meminit Spiritus divinus, Unigeniti Dei usque ad dictum mare descensum declarans. Postquam igitur Deum illum esse prædicasset, ac priorem illius in sanctis conversationem indicasset, ac dixisset quinam ille sit, ac cum qualibus et inter quales prodeat, declarat postea eumdem ipsum memorato mari imperaturum, vulneratum illum in mari degentem humiliaturum, omnesque inimicos suos in brachio virtutis sua dissipaturum esse. Ilæc porro necessario dicit: nam sic antea locutus, *Potens es, Domine, et veritas tua in circuitu tuo, jam ad dicti veritatem comprobandum, ipsa re denotat qua ratione Dominus potens sit, ut hinc promissa Davidi facta vera esse declarat.*

xai èn ποίοις πρόεισιν, ἐξῆς καὶ παρίστησιν, δι τι δὴ αὐτῆς τὰ διατελέσθαι τὸν πρόσεστιν.

²² Isa. xxvii, 1. ²³ Psal. ciii, 25, 26. ²⁴ Psal. lxxiii, 14. ²⁵ Job xl, 20-23. ²⁶ Job xli, 25. ²⁷ ibid. 1, *Vulgata secus habet.*

Α μέγιστον τῆς σῆς δυνάμεως δεῖγμα. Ός γὰρ δεσπότη δουλεύουσα ἡ τοσαύτη τῶν ὑδάτων κίνησις, χυτομένη εἰς ὑψος καὶ ἐπαιρομένη πτήσει, καὶ εἰς ἔαυτὴν καταράσσεται, εἶσι τῶν οἰκείων ὅρων ἀποκεκλεισμένη. Πασπερ δὲ τὰ κύματα καὶ τὰς ἀπειλὰς τῆς θαλάσσης ἔχαλινωσας τῷ σῷ προστάγματι, καὶ τὰ ὑψώματα αὐτῆς, τάς τε ὄρμάς καὶ τοὺς θυμοὺς κατεπράύνας· οὗτα δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἀσφράτων δυνάμεων, εἰ τινές ποτε εἰλεύχθρα καὶ ἐναντίαι τῇ βουλῇ τῆς σῆς προνοίας, καὶ ταύτας, ἀπε μόνος καὶ ὑπὲρ πάντας ὃν δυνατώτατος, διεσκόρπισας, τὸν τε τούτων ἀρχοντα καὶ τύραννον καὶ ἀλαζόνα. τινὰ διτα καὶ ὑπερήφανον, ἀρχοντα τοῦ αἰώνος τούτου, σὺ τῇ σαυτοῦ δυνάμει ἐταπείνωσας, καὶ τραυματίαν εἰργάσω, πατάξας αὐτὸν τῇ βομφατῇ τῇ μεγάλῃ καὶ τῇ φοβερῇ, ἀκολούθως τῇ φασκούσῃ προφητεῖ. Ἐξάει Κύριος τὴν φομφατὴν μεγάλην καὶ τὴν λογοτάπαντα, ἀπειλή τὸν δράκοντα, δψιτ τὸν σκολιών, γειτονα· καὶ ἀνελεῖ τὸν δράκοντα τὸν ἐτῇ θαλάσση. Καὶ ἐπειδὴπερ δίλλος προφῆτης τὸν τραυματίαν τούτον δράκοντα ἐπὶ τῆς θαλάσσης ποιεῖσθαι τὰς διατριβὰς ἐδίδαξε, φῆσας· Αὕτη η θάλασσα η μεγάλη καὶ εὐρύχωρος. Ἐκεῖ ἀρπετά ὁν οὐκετι διθύμος. Δράκων οὗτος δν ἐπλασας ἐμπαιζειν αὐτῷ· ἐπιστησον μήποτε ταύτην αὐτὴν ἤντιστο τὴν θάλασσαν καὶ ὁ παρὸν λόγος φῆσας· Σὸν δεσπότης τοῦ κράτους τῆς θαλάσσης, τὸν δὲ σάλον τὸν κυμάτων αὐτῆς σὸν καταπραύνεις· τούτοις γάνη συνῆψε τὸ. Σὸν ἐπαπελτωσας ὡς τραυματίαν ὑπερηφανορ· ἐτῷ βραχίονι τῆς δυνάμεως σου διεσκόρπισας τοὺς ἔχθρούς σου. Τὸ γάρ χωρίεν τῶν ἀντικειμένων δυνάμεων, τῶν τε δαιμόνων καὶ τῶν πνευμάτων πονηρῶν, θάλασσαν έοικεν ἀποκαλεῖν. Διὸ καὶ ἐπήγαγε τῷ περὶ τῆς θαλάσσης λόγῳ τὰ περὶ τοῦ τραυματίου καὶ τὰ περὶ τῶν ἔχθρῶν τοῦ θεοῦ, ἀντικρυψ τὰς ἀντικειμένας δυνάμεις καὶ τὸν τούτων ἀρχοντα σημῆνας. Καὶ ἐν ἑτέρῳ δὲ εἰρηται φαλμῷ· Σὸν συνέθλασας τὰς κεφαλὰς τῶν δρακόντων ἐτοῦ ὄντας. Σὸν συνέθλασις τὴν κεφαλὴν τοῦ δρακόντος, ἐδώκας αὐτὸν βρώμα λαοῖς τοῖς Αἴθολοι· καὶ ἐν τῷ Ἱών. Ἀξεις δὲ δράκοντα ἐτῷ περιθύσεις δὲ φορβαταρ περὶ τὴν σίρα αὐτοῦ, γνελλιφ δὲ τρυπήσεις τὸ χεῖλος αὐτοῦ. Λαλήσει δὲ σοι δεῖσει καὶ λιτητηρίᾳ μαλακῶς, λιγύῃ δὲ αὐτὸν δοῦλον αἰώνιον. Καὶ ἔτις ἐπάγει· Αὕτης δὲ ἐστι βασιλεὺς πάντων τὸν ἐτοῖς ὄντας. Κατὰ τὸ αὐτὸν εἰρηται περὶ τοῦ αἰώνος δράκοντος ἐκ προσώπου τοῦ Κυρίου πρὸς τὸν Ἱών· Οὐ δέδοικας. δτι ήτοι μασταὶ μοι τὰ χῶν; καὶ διὰ τῶν προκειμένων ἀναγκαῖως τούτων ἐμνημόνευσε τὸ θεῖον Πνεύμα, διδάσκον τοῦ Μονογενοῦς τοῦ θεοῦ τὴν μέχρι τῆς δηλωθείσης θαλάσσης κάθιδον. Ηροδοτογήσας γοῦν αὐτὸν, καὶ τὴν πρώτην αὐτοῦ διατριβὴν τὴν ἐν τοῖς ἀγίοις εἰπών, τίς τέ ἐστι, καὶ μεθ' ὅποιων βραχίονι τοῦ χράτευς αὐτοῦ πάντας νόος ἔχθροις

πάντοι διασκορπίσει. Λέγει δὲ ταῦτα ἀναγκαῖως προειπὼν γάρ, Δυνατὸς εἶ, Κύριε, καὶ η ἀλήθειά σου κύκλῳ σου, παρίστησιν αὐτοῖς ἔργους πῶς ὑπάρχει δυνατὸς ὁ Κύριος εἰς πίστωσιν τῆς ἀληθείας αὐτοῦ, ὑπὲρ τοῦ τὰς ἐπαγγελίας πρὸς τὸν Δαυὶδ γεγενημένας ἀληθεῖς ἀποδεῖξαι.

Σοὶ εἰσιν οὐρανοί, καὶ σὴ ἐστιν ἡ γῆ. τὴν οἰκουμένην καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς σὺ ἀθεμελώσας, τὸν βορρᾶν καὶ τὴν θάλασσαν σὺ ἐκτισας. Θαῦρος καὶ Ἐρέμων ἐν τῷ ὄντος σου ἀταλλιάσονται. Ἡ διάνοια τὸν προκειμένων τοιαύτην τίς ἔστι· Πεποίησαι μὲν, ὁ Κύριε, πρὸς τὸν Δαυὶδ ἐπαγγελίας περὶ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ καὶ τοῦ εἰς αἰώνα διαρκέσοντος θρόνου αὐτοῦ· καὶ ταῦτας ὕμεσας τῷ Δαυὶδ ἐπιτελέσειν. Ὁρόμεν δὲ ἡμεῖς οἱ ἀνθρώποι μὴ πληρουμένας αὐτάς, δοσον ἐπὶ τοῖς αἰσθητοῖς καὶ ὅρωμένοις· διό φαμεν, Ποῦ εἰσι τὰ ἐλένη που τὰ ἀρχαῖα, Κύριε; τὴν ἀλλὰ πεπεισμένα σὲ ἐξ ἄπαντος ἀλήθευειν, διτι δυνατὸς εἶ, καὶ η ἀλήθειά σου κύκλῳ σου. Καὶ μάρτυρές γε τῆς ἀληθείας του πάντες οἱ περὶ σὲ· αἱ γοῦν οὐράνιοι δυνάμεις ἔξομολογήσονται τὰ θαυμάσια σου, καὶ τὴν ἀλήθειά σου ἐν Ἑκκλησίᾳ δούλων. Καὶ εἰκότως αἱ οὐράνιοι δυνάμεις τὴν ἀλήθειάν σου ἔξομολογήσονται, ἐπειδὴ ἐν τῷ οὐρανῷ ἐτομασθήσεται ἡ ἀλήθειά σου· ᾧς μηρέτι δεῖν τὰς ἐπαγγελίας σου, τὰς πρὸς τὸν Δαυὶδ, ἐπιγείους εἶναι· καὶ σωματικάς νομίζειν· ἐν γάρ τῷ οὐρανῷ ἐτομασθήσεται ἡ ἀλήθειά σου. Ταῦτα δὲ καὶ αὐτὸς ἐκ τοῦ ἀγίου Πνεύματος μεμαθηκός φημι· Τὰ ἐλένη σου εἰς τὸν οὐρανὸν ἀσφαμα. Εἰς γερέαν καὶ γερέαν ἀπαγγελῶ τὴν ἀλήθευτά σου ἐν τῷ στόματί μου. Ἀληθεύειν δὲ σε Θεὸν δοτα καὶ Κύριον τῶν ὅλων πεπεισθαι· χρή, διὰ τὸ μηδένα εἶναι δομοιν τῇ σῇ δυνάμει· καὶ γάρ καὶ τῶν ἀσωμάτων καὶ θείων δυνάμεων Κύριος εἶ, καὶ δυνατὸς εἶ μόνος καὶ ὑπὲρ πάντας, ᾧς τὴν ἀλήθειάν σου πιστοῦσθαι. Εἰ δὲ καὶ ἔστι τις ἐν τοῖς οὖσιν ὑπερήφανος, ὁ καλούμενος διάβολος ἀντικείμενος δεῖ, καὶ πολεμῶν τῇ σῇ ἀλήθειᾳ, ἀλλὰ σὺ τοῦτον ἐπατένωσας· εἴτε τινές εἰσιν ὑπὲρ τοῦτον ἔχθραι καὶ ἀντικείμεναι δυνάμεις, ἀλλὰ καὶ ταῦτας διεσκόρπισας. Πάντοτε σὺ χρατεῖς, καὶ τῆς τῶν ὅλων οὐσίας εὐ δεσπόζεις, ἐπεὶ καὶ ποιητής τῶν ὅλων τυγχάνεις. Αὕτη γάρ η θάλασσα καὶ τὸ τοσοῦτον τῆς ὑγρᾶς οὐσίας στοιχείον ἔργον ὑπάρχει σὸν, καὶ σὲ κύριον ἐπιγράφεται. Εἰ δὲ καὶ οὐρανοί τινές ἀνάτεροι τοῦ στερεώματος νοοῦνται, θείων πνευμάτων καὶ δυνάμεων ἀγίων, τῶν τε τὴν σὴν θεότητα περιπολούντων ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων οἰκητήρια, καὶ οὗτοι σοὶ εἰσιν ἄμα πᾶσι τοῖς οἰκουμένοις αὐτοῖς. Καὶ ἀλλο δὲ στοιχεῖον οὐ μικρὸν ἡ ἔηρά οὐσία, καὶ της οὐρανοῖς ὑποκειμένη γῆ, σὴ ἔστι καὶ αὐτή. Οὔτε τοιγάν τὰ σύμπαντα τοῖς σοὶς νεύμασι δουλεύει, καὶ σὺ πάντων χρατεῖς, κύριος δὲ πάντων καὶ βασιλεὺς καὶ Θεός, τις ἀντιστήσεται σοι; Ἡ τι τὸ ἐμπόδιον ἔσται τοῦ μὴ πιστώσασθαι τὰς μεβ' ὅρκους πρὸς αὐτὸν ἐποιήσω;

Σφόδρα τοίνυν καὶ ἀκολούθως τοῖς ἐμπροσθεν εργάμενοις διὰ τῶν προκειμένων ἐπήγαγε τὸ, Σοὶ εἰσιν εἰ οὐρανοί, καὶ σὴ ἐστιν ἡ γῆ· τὴν οἰκουμένην καὶ πλήρωμα αὐτῆς σὺ ἀθεμελώσας. Οὐ γάρ μόν τὸν οὐρανὸν, φησι, καὶ τὰς ἐν αὐτῷ δυνάμεις, ἀλλὰ καὶ τὴν γῆν σὺ ἀθεμελώσας· συμφώνως τῇ ἐν

A Vers. 12, 13. Tui sunt cœli et tua est terra, orbem terræ et plenitudinem ejus tu fundasti, aquilonem et mare tu creasti. Thabor et Hermon in nomine tuo exsistabunt. Horum talis sententia est: Davidi, Domine, promissa dedisti de semine ejus, ac de throno ejus usque in æternum duraturo: atque ipsi Davidi jurasti te ea perfecturum esse. Nos autem homines videmus hæc non quantum ad ea quæ sub sensum et aspectum cadunt impleri: quare dicimus, Ubi sunt misericordiae tuæ antiquæ, Domine? personam tamen habemus te prorsus veracem esse, quia potens es et veritas tua in circuitu tuo. Testes porro veritatis tuæ sunt quotquot circa te consistunt: nam cœlestes virtutes confitebuntur mirabilia tua, et veritatem tuam in Ecclesia sanctorum. Et sane B jure cœlestes illæ virtutes veritatem tuam consti- hentur, quia in cœlo præparabitur veritas tua; ita ut promissa tua ad Davidem facta, non utique terrena et corporea habenda sint: nam in cœlo præparabitur veritas tua. Hæc vero a Spiritu sancto edocitus dico: Misericordias tuas in æternum canta-bo. In generationem et generationem annuntiabo veritatem tuam in ore meo. Te porro, utpote Deum et Dominum universorum, veracem credere convénit, quia nullus est tibi virtute similis: siquidem incorporearum et divinarum virtutum Dominus es, solusque ac super omnes potens es, ita ut veritatem tuam credibilem facere possis. Quod si quis in rerum natura superbus existat, nempe diabolus tibi semper adversarius, ac veritatem oppugnans tuam: tu sane hunc humiliasti: si vero huic superiores quædam inimicæ et adversæ tibi virtutes sint, eas quoque dissipasti. Tu ubique imperas, et universorum substantiarum dominaris, quia universorum opifex es. Ipsum quippe mare, tantumque humidae substantiarum elementum, tuum est opificium, teque dominum ascribit suum. Quid si cœli quidam ipso firmamento superiores cogitentur, qui scilicet divinorum spirituum, sanctarum virtutum, angelorum et archangelorum deitatem tuam stipantum, domicilia sint; hi quoque cum omnibus incolis suis tui sunt. Aliud etiam elementum non exiguum, arida nempe substantia et terra cœlis subjecta, tua item est. Cum itaque omnia tuo nutui serviant, et tu omnibus imperes, utpote omnium dominus, rex et Deus, quis resistet tibi? Et quid impedimento fuerit, quominus tua electo tuo Davidi data promissa, quæ juratus edidisti, credibilia reddantur?

D τὰς πρὸς τὸν ἐκλεκτὸν σου Δαυὶδ ἐπαγγελίας, οὓς

Admodum congruenter supra dictis jam subjicit illud: Tui sunt cœli et tua est terra: orbem terræ et plenitudinem ejus tu fundasti. Non modo enim cœlum, ait, et virtutes ibi versantes, sed etiam terram fundasti: cui accinit illa Proverbiorum sententia: Deus sapientia fundavit terram: præpara-

.vit autem cœlos in prudentia ¹⁰. Hic vero habitatam A terræ partem, quasi præstantiorem, oīxouμένην nominavit, ad discrimen inter desertam et cultam. Imo etiam plenitudinem orbis terræ adjecit, his significans humanum genus, quod orbem terræ implet. Neque tamen aberres, si alio explicandi more dicas, plenitudinem esse Salvatoris Ecclesiam, quam ipsum Dei Verbum fundavit supra petram. Quapropter alibi dictum est : *Dominus regnavit, decorem indutus est. Etenim correxit orbem terræ, qui non commovetebitur*¹¹. Quomodo autem fundaverit orbem terræ deinde adjicit, Aquilonem et mare tu creasti: quinta vero editio, Aquilonem et notum tu creasti. Videaturque mihi per duo latera et extrema orbis, totum mundum significare, quem replevit Salvatoris nostri virtus. Animadvertis porro B velim, quo pacto hic pro facie totius mundi, orientem ponat; pro sinistra, borealem plagam; pro dextera meridionalem et australem. Nam cum ait, *Aquilonem et dextra tu creasti, borealem plagam sinistrum esse latus declarat; siquidem dextrum est australe*. Si itaque stantes notum in dextera, aquilonem in sinistra habeamus, adversum habebimus orientem, a tergo autem occidentem: ita ut secundum physicam considerationem hæc dicta sint, ad totius mundi positionem declarandam. Quæ indicare necessarium fuit ad significandum, divinarum Scripturarum doctrinam neque horum quidem notitiam prætermissee. Nam omnia, inquit, tu creasti, sive dextras mundi partes, sive sinistras. Verum dextras solum nominatum memoravit, atque a sinistri nomine consulto abstinuit. Quare secundum Symmachum dicitur, *In Aquilonem et dexteram tu creasti*; secundum Aquilam vero, *Aquilonem et dexteram tu creasti*. Quinta autem editio accuratius explicavit quænam dextera essent dicens, *Aquilonem et notum tu creasti*. Sinistra porro apud omnes interpres silentio mittitur, quia putatur quid iufaustum esse, et dextro oppositum: nihil autem in universo iufaustum et bono oppositum est. Omnia enim, inquit, tu creasti. Duo autem montes, Thabor et Hermon, per excellentiam præter omnes alias memorati sunt: etenim hi in nomine tuo exultabunt. Secundum Aquilam vero, *Thabor et Hermon in nomine tuo laudabunt*; secundum Symmachum autem, *Thabor et Hermon nomen tuum celebrabunt*. Horum porro montium variis in locis meminit Veteris Testamenti historia, arbitrorque his in montibus mirabiles illas Salvatoris nostri transfigurationes, frequentesque moras extitisse, quando cum hominibus versabatur. An vero ipsa nominum significatio aliquid nobis ad horum intelligentiam conferat, tu ipse consideres velim. Aiteúeto. Et δὲ καὶ τῶν δονομάτων ἡ ἐρμηνεία συμβάλλεται τι τῆς οἰκουμένης τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν δύναμις.

C Ταῖς Παροιμίαις λεγούσῃ φωνῇ. Ὁ Θεὸς τῇ σοφίᾳ δέδεμελώσε τὴν γῆν· ήτοι μαστὸς δὲ σύραρξις ἔτι φρονήσει. Κατ' ἔξαρτον δὲ ἐνταῦθα τὸ οἰκουμένην μέρος τῆς γῆς οἰκουμένην ὄντος είναι. Άλλα καὶ τὸ πλήρωμα τῆς οἰκουμένης προσέθηκεν, οὐτω σημεῖνας τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, τῶν τὴν οἰκουμένην πληρούντων. Πλήρωμα δὲ καὶ δόλως τῆς οἰκουμένης οὐκ ἀν ἀμάρτοις λέγων τὴν τοῦ Σωτῆρος Έκκλησίαν, ἢν αὐτὸς δ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἐθεμελίωσεν ἐπὶ τὴν πέτραν. Διὸ καὶ ἐν ἑτέροις εἰρηται· Κύριος δέσσασιενσεν, εὐπρέπειαν ἐτερύνσατο. Καὶ τὰρ κατάρρωσε τὴν οἰκουμένην, ητις οὐ σαλευθῆσεται. Πώς δὲ ἐθεμελίωσε τὴν οἰκουμένην, ἐπιλέγεις ἔχεις, Τὸν βορρᾶν καὶ τὴν θάλασσαν σὺ ἐκτίσας αὐτῷ δὲ πέμπτη ἐκδοσίς, Βορρᾶν καὶ νότον σὺ ἐκτίσας. Δοκεῖ δέ μοι διὰ τῶν δύο πλευρῶν τε καὶ ἀκρων τῆς οἰκουμένης τὸν σύμπαντα κόσμον δῆλον, δην ἐπλήρωσεν ἡ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν δύναμις. Θέα δὲ τίνα τρόπον διὰ τούτων παρίσταται πρόσωπον τοῦ σύμπαντος κόσμου τὸ ἀνατολικὸν μέρος ἀριστερὸν δὲ τὸ βόρειον, δεξιὸν δὲ τὸ μεσημβρινὸν καὶ νότιον. Εν τῷ τὰρ φάναι, Τὸν βορρᾶν καὶ τὰ δεξιά σὺ ἐκτίσας, τὸ βόρειον πλευρὸν ἀριστερὸν εἶναι ἐδίδαξεν· εἰ γε δεξιὸν τὸ νότιον. Εἰ δὴ οὖν ἐπτῶτες ἔχοιμεν ἐν δεξιᾷ μὲν ἐαυτῶν τὸν νότον, ἐν δὲ τοῖς ἀριστεροῖς τὸν βορρᾶν, ἀντιτέρωσαν σχήσομεν τὴν ἀνατολὴν, κατὰ νότου δὲ τὴν δύσιν· ὥστε κατὰ τίνα φυσικὴν θεωρίαν εἰρήσθαι ταῦτα, τὴν θέσιν τοῦ παντὸς κόσμου παριστῶντα. Αἱ καὶ αὐτὰ ἀναγκαῖον ἐπισημήνασθαι εἰς C παράστασιν τοῦ μηδὲ τὴν τούτων γνῶσιν παραλειπόντες τὴν τῶν θείων Γραφῶν διδασκαλίαν. Τὰ πάντα γάρ, φησι, σὺ ἐκτίσας, τὰ τε δεξιά τοῦ κόσμου μέρη, καὶ τὰ ἀριστερά. Άλλα τὰ μὲν δεξιὰ ὄντομαστὶ προσεῖπεν, ἐφυλάξασθαι δὲ χρήσασθαι τῷ τοῦ ἀριστεροῦ ὄντοματι. Διὸ λέξεται κατὰ τὸν Σύμμαχον, Εἰς βορρᾶν καὶ δεξιὰν σὺ ἐκτίσας· καὶ κατὰ τὸν Ἀχύλαν, Βορρᾶν καὶ δεξιὰν σὺ ἐκτίσας. Η δὲ πέμπτη ἐκδοσίς σαφέστερον ἥρμηνεσθαι τίνα τὰ δεξιά φέσασα, Βορρᾶν καὶ νότον σὺ ἐκτίσας. Τὸ δὲ ἀριστερὸν πάντη σεισώπηται παρὰ τοῖς πᾶσι, διὰ τὸ νομίζεσθαι σκαιὸν εἶναι καὶ ἐναντίον τῷ δεξιῷ οὐδὲν δὲ ἐν τῷ παντὶ σκαιὸν, οὐδὲ τῷ καλῷ ἐναντίον. Πάντα μὲν οὖν, φησι, σὺ ἐκτίσας. "Ορη δὲ δύο, τὸ Θαβὼν καὶ τὸ Ἔρμων ἔξαρτον τι κέκληται παρὰ πάντα τῷ γάρ D ὄντοματι σου ταῦτα ἀγαλλιάσονται. Κατὰ δὲ τὸν Ἀχύλαν, Θαβὼν καὶ Ἔρμων ἐτῷ ὀρόματι σου αἰρέσονται· κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, Θαβὼν καὶ τὸ Ἔρμων τὸ δρομά σου εὐφημήσονται. Τούτων δὲ τῶν δρέων μέμνηται διαφόρως ἡ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ιστορία· καὶ οἷμαί γε ἐν τούτοις τοῖς δρεσι τὰς παραδόξους τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν γεγονέναι μεταμορφώσεις, καὶ τὰς πλείους διατριβάς, δτε σὸν ἀνθρώπους ἐποιεύετο. Εἰ δὲ καὶ τῶν δονομάτων ἡ ἐρμηνεία συμβάλλεται τι τῆς οἰκουμένης τὸν τῶν προχειμένων διάνοιαν, καὶ αὐτὸς ἐπιστήσεις.

VERS. 14, 15. *Tuum brachium cum potentia: firmetur manus tua, exaltetur dextera tua: justitia et*

Σδές δὲ βραχίων μετει δυναστείας κραταιωθήτω ή χείρ σου, ύψωθήτω ή δεξιά σου. Δικαιοσύνη

¹⁰ Prov. iii., 19. ¹¹ Psal. xcii., 1.

καὶ κρῆμα ἐτοιμαστα τὸν θρόνου σου. Ἔλεος καὶ ἀλήθεια προκορεύσται πρὸ προσώπου σου. Καὶ ταῦτα εἰς τὴν τοῦ Μονογενοῦς τοῦ Θεοῦ δοξολογίαν παρεῖληπται, ἀπέρ ταφέστερον δὲ Ἀκύλας ἡρμήνευσε, τούτον ἀποδοὺς τὸν τρόπον Σόδες δὲ βραχίων μετὰ δυναστειάς ἀπειπτος ἡ χειρ σου, ὑψηλῇ ἡ δεξιά σου· δικαιοσύνη καὶ κρῆμα βάσις τοῦ θρόνου σου. Καὶ ταῦτα δὲ ἀναγκαῖς τὰς θεοπρεπεῖς ἀρετὰς ἐν τῇ θεολογίᾳ παρείληψε διὰ τὰς τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν Δαυὶδ ἐπαγγελας. Οὐδὲν γάρ, φησιν, ἀντιστήσεται σοῦ τῇ βουλῇ· μετὰ γάρ τοῦ θέλειν καὶ τὸ δύνασθαι σοι ὅλα θεῷ καὶ δεσπότῃ τῶν ὅλων πάρεστι. Καὶ γάρ βραχίων σοὶ ἔστι μέγας καὶ δύναστελα καὶ ἀρχὴ τῶν πάντων, κεκρατισμένη τε χειρ καὶ ὑψηλοτάτη δεξιά, ὃ τε θρόνος τῆς σῆς βασιλείας, ὥσπερ οἱ τῶν ἐπὶ γῆς βασιλεύοντων θρόνοι ἐξ ὅλης τιμίας πεποιηνται, καὶ αὐτὸς οὗτος ἐκ τῶν πρεπόντων σοι τῷ θεῷ κατεσκευασται. Ἀρεταὶ γοῦν θεοπρεπεῖς, δικαιοσύνη καὶ κρῆμα, τὸν σὸν κατακομῆσθαι θρόνον. Διέπερ τοσούτων θύσιῶν παρὰ σοὶ τῷ θεῷ δυνάμεων, δραλῶς καὶ ἀκωλύτως ἡ ἀλήθεια τῶν σῶν ἐπαγγελιῶν προτρέχει, μηδὲνδις παραποδίζειν δυναμένους τὰς σάς ἀποφάσεις, ἀς ὕμαστας τῷ Δαυὶδ ἐλέψει καὶ χάριτι τὰς ἐκτεθείσας ἐπαγγελίας πρὸς αὐτὸν πεποιημένος. Ἄντι δὲ τοῦ, Δικαιοσύνη καὶ κρῆμα ἐτοιμαστα τὸν θρόνου σου, κατὰ τὸν Ἀκύλαν, Δικαιοσύνη καὶ κρῆμα τὸ ἄδρασμα τοῦ θρόνου αὐτοῦ, εἰρηται· ὃ δὲ Σύμμαχος τὴν βάσιν αὐτὴν εἶναι φησι τὴν δικαιοσύνην καὶ τὸ κρῆμα. Τῆς γε μὴν δικαιοσύνης καὶ τοῦ κρίματος μετὰ δικαιοσύνης ἐκφερομένου, προτρέχει ἔλεος καὶ ἡ ἀλήθεια. Τῷ γοῦν ἐλέψει τὴν δικαιοσύνην ἀνακιρινᾶς, πρατεράς ποιείται τὰς κατὰ τῶν ἡμαρτηκότων ἀπειλάς· ἀλλως γάρ δικριτῶν αὐτοῦ τὴν δικαιοσύνην οὐκ ἀνθρώπων ὑπομείνειν

Μακάριος δὲ λαὸς δὲ γιγάντων ἀλαλαγμόν. Κύριε, ἐν τῷ φωτὶ τοῦ προσώπου σου πορεύσοται, καὶ ἐν τῷ ὄρματι σου ἀγαλλιάσοται ὀληρὴ τὴν ἡμέραν, καὶ ἐν τῇ δικαιοσύνῃ σου ὑψωθήσοται. Οὐ καύχημα τῆς δυνάμεως αὐτῶν σὸν εἰ, καὶ ἐν τῇ ενδοκοίᾳ σου ὑψωθήσεται τὸ κέρας ἡμῶν. Οτι τοῦ Κυρίου δὲ ἀντειληφίς ἡμῶν, καὶ τοῦ ἀγίου Ιωραὴλ βασιλέως ἡμῶν. Νοήσεις τε καὶ ἀλλως τὸν ἀλαλαγμὸν ἀπὸ τῶν κατὰ τοὺς καιροὺς τῶν πολέμων ὀλαλάζοντων στρατιωτῶν καὶ φόνον ἐμποιούντων τοῖς ἔθνοσι διὰ τῆς μετένομος βοῆς καὶ τῆς κατὰ ταύτην συμφωνίας. Οὐ δὲ θεῖος ἀπόστολος τὰς ἐν ἀγίῳ Πνεύματι εὑχάς, τὰς μὴ διὰ γεγονοῦ βοῆς, ἀλλὰ ἐν δυνάμει Πνεύματος ἀναπεμπομένας, τοιαύτας εἶναι διδάσκει λέγων. Αὐτὸς τὸ πρενύμα ὑπερεργυχάρει ὑπὲρ ἡμῶν στεγαγμοῖς ἀλαλήσοις. Οὕτω δὲ μέρας τοῖς ἔστοις καὶ σπάνιος δὲ πολλάκις ὑπὸ τῶν θείων Γραφῶν ὀνομαζόμενος ἀλαλαγμὸς, ὃς μακαρίζεσθαις τὸν ἐπιστήμονα τούτου, δομοίως τοῖς μακαριζομένοις ἐπὶ τοῖς ἀλλοις κατὰ θεὸν καταρθώμασι. Διὸ ἐνταῦθα λέλεκται· **Μακάριος** δὲ λαὸς δὲ γιγάντων ἀλαλαγμόν. Ἐν ἑτέροις δὲ δὲ θεῖος λόγος θυσίαν εἶναι τὸν τοιούτων ἀλαλαγμὸν διδάσκει λέγων· Ἐκύκλωσα καὶ ἔνυσα ἐν τῇ σκηνῇ αὐτοῦ θυσίαν ἀλαλαγμοῦ.

A judicium præparatio throni tui. Misericordia et veritas precedent faciem tuam. Hæc item ad Unigeniti Dei gloriam celebrandam usurpantur: quæ Aquila clarius interpretatur hoc pacto: Tuum brachium cum potentia: invicta manus tua, excelsa dextera tua: justitia et judicium basis throni tui. Opportune autem divinas hasce virtutes, de Deo loquens, memoravit, ob promissa Dei Davidi facta. Etenim, inquit, nihil voluntati obsistet tuæ: cum voluntate quippe tibi, utpote Deo et domino universorum, adest potestas. Nam magnum tibi brachium est, et potestas et imperium in omnia, manus firmata, excellentissima dextera: thronusque regni tui, ut throni regnantium in terra ex pretiosa materia confecti sunt, ita et ipse ex iis quæ te Deum decent concinnatus est. Divinæ itaque virtutes, justitia et judicium, thronum exornant tuum. Quapropter, o Deus, cum tot tantæque penes te potestates sint, veritas plana via et sine obice promissionibus tuis præcurrat: cum nemo possit obsistere decretis tuis, quibus jurasti Davidi, ex misericordia et gratia tua jam memoratas edens pellicitiones. Pro illo autem, Justitia et judicium præparatio throni tui; secundum Aquilam, Justitia et judicium fundamentum throni ejus, dicitur; Symmachus vero basin dixit esse justitiam et judicium. Justitiae autem et judicio, quod cum justitia effertur, præcurrat misericordia et veritas. Justitiam enim misericordia temperans, mitiores contra eos qui peccaverunt profert comminationes: nam alias justitiam ejus non temperat nullus hominum sustineret.

D VERS. 16-19. **Beatus populus cuius scit jubilationem.** Domine in lumine vultus tui ambulabunt, et in nomine tuo exultabunt tota die, et in justitia tua exaltabuntur. Quoniam gloria virtutis eorum tu es, et in beneplacito tuo exaltabitur cornu nostrum. Quia Domini est assumptio nostra, et sancti Israel regis nostri. Jubilationis modum alia ratione intelligas, ex militum in tempore belli jubilatione, ut hostes majore edito clamore, additaque symphonia, perterrefaciant. Divinus autem Apostolus tales esse docet orationes in Spiritu sancto, nec alta voce, sed in virtute Spiritus emissas, cum ait: *Ipse Spiritus postulat pro nobis, gemitis insonnabilibus*²¹. Tanta porro tamquam rara est jubilatio illa, passim a divinis Scripturis memorata, ut beatus prædicetur qui gnarus illius est, perinde atque alii ex præclaris secundum Deum gestis beati dicuntur. Ideo hic dicitur: **Beatus populus qui scit jubilationem.** Alibi vero divinus sermo hujusmodi jubilationem hostiam esse docet his verbis: *Circuivi et immolavi in tabernaculo ejus hostiam jubilationis*²². Hic porro videtur mibi Spiritus sanctus populum Christi aperte beatum prædicare: ipse namque cum in notitiam venerit victoriæ a Salvatore nostro de inimicis parte, adversus

²¹ Rom. viii, 26. ²² Psal. xxvi, 6.

mine, David, et omnis mansuetudinis ejus : sicut juravit Domino, vovit Deo Jacob : Si introiero in tabernaculum domus meæ, si ascendero in lectum strati mei : si dedero somnum oculis meis, et palpebris meis dormitionem, donec inveniam locum Domino, tabernaculum Deo Jacob. Davidi hæc venti et pollicenti, ac his de rebus juranti, parem Deus vicein reddeens, juravit et ipse, et pro singulis pollicitationibus singulas retulit, juramentum juramento pensavit. Quapropter in eodem cxxxii, in quo dicitur jurasse Davidem, deinde adjicitur Spiritus sancti testimonium, quod sic habet : *Juravit Dominus David veritatem, et non frustrabitur eum : De fructu ventris tui ponam super thronum tuum.* Prior itaque David juravit; deinde vicem reprendens Deus, mutuo et ipse juravit : prior item David, pia motus cogitatione, quidpiam Deo pollicitus est; hinc Deus ceu gratiam gratia pensans, ipsi vice versa promisit, secundum Salvatoris nostri voces quæ sic habent, *In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis. Mensuram bonam, agitatem, compressam, supereffuentem, dabunt in sinum vestrum*¹⁷. Qua mensura igitur David mensus est, cum ex bona et religiosa cogitatione congruentem promissionem juratus dedit, eadem mensura re-pensum illi est, ac data sunt illi retributioes promissionesque cum juramento Dei.

τιμητρηθήσεται ὁμίλος. Μέτρον καλὸν, σεσαλευμένορ, τὸν κόλπον ὁμῶν. Ω μέτρῳ τούνων καὶ ὁ Δαυὶδ ἐμέτρησεν, ἐπ' ἀγαθῷ δρκου ποιησάμενος, ἀντεμετρήθη αὐτῷ, καὶ δίδονται αὐτῷ δμοῖσα, αἱ ἐπαγγελίαι.

Quid sibi velit autem illa Davidis cum juramento C pollicitatio, jam perpendere opportunum erit. Cum videret gentes per totum orbem diabolico multorum numinum errori subjectas, ac ubique terrarum templo, delubra, sacra malignis dæmonibus per urbes, regiones et viros excitata, ac in montibus et collibus improbam illam et adversariam potestatem apud omnes homines honorari, Dei autem omnium opificis et conditoris ne minimam usquam memoriam servari; de re tali vulneratus animo, bonoque studio incensus, secundum eum qui dixit, *Zelo zelatus sum Domino*¹⁸, votum vovit et promissionem edidit, quam jurejurando astrinxit; vide-licet seprimum, omnium regi Deo templum et sacram in terra excitaturum, in quo tabernaculum testimonii, et arcum Testamenti a Moyse in deserto jussu D Dei constructam, deponeret. Nam illa ad tempus usque Davidis circumquaque ferebatur, et a loco in locum, ac modo in Galgala, modo in Manasephæ, mox in Silo, aliquando apud allophylos, inde in Besamys, hinc in Cariathirim, postea in domum Aminadab, inde in domum Abeddara, advecta fuit, unde eam in urbem Sion David transtulit. Quod ille conspicatus, domum sacram et templum excitare cogitavit, ubi arcum Dei deponeret et sta-

A πεποίηται τὴν περὶ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ ἐπαγγελίαν ὁ Θεὸς, δοκῶ μοι ταύτην εὑρηκέναι, καταλαβὼν καὶ αὐτὸν τὸν Δαυὶδ δρκιψε χεχρημένον πρὸ τῆς πρὸς αὐτὸν ἐπαγγελίας τοῦ Θεοῦ. Ὁμωμοκέναι δὲ αὐτὸν διδάσκει τὸ θεὸν Πνεῦμα ἐν ρλά' λέγον· Μνήσθητο, Κύριε, τοῦ Δαυὶδ, καὶ πάσης τῆς πραθετηρος αὐτοῦ· ὡς ὅμοσε τῷ Κυρίῳ, ηὔξατο τῷ Θεῷ Ἱακὼβ· Εἰ εἰσελεύσομαι εἰς σκήνωμα οἴκου μου, εἰ ἀταξίσομαι ἐπὶ κλίνης στρωματῆς μου· εἰ δώσω ὑπὸ τοῖς ὄχθαλμοῖς μου, καὶ τοῖς βλεφάροις μοι, τυσταγμὸν, ἔως οὐ εἶρω τόπον τῷ Κυρίῳ, σκήνωμα τῷ Θεῷ Ἱακὼβ. Τοιαῦτα εὐχαρένω καὶ ἐπαγγειλαμένω τῷ Δαυὶδ, καὶ ἐπὶ τοιούτοις ὅμωμοκέτε, τὴν ἰστην ἀμοιβὴν ἀντειδίδων; ὁ Θεὸς αὐτῷ, ἀντομένει καὶ αὐτὸς, καὶ ἀντεπαγγέλλεται ἐν ἀνθ' ἐνδιδόντες, καὶ δρκιψ τὸν δρκὸν ἀμειδόμενος. Διόπερ ἐν αὐτῷ τῷ ρλά', ἐν φιλέτοις ὁμωμοκέναι δαυὶδ, συνήπτει ἐπὶ τοῦ θρόνου σου. Οὐκοῦν πρώτος ὅμοσεν δαυὶδ, εἴτα ἀμειδόμενος αὐτὸν ὁ Θεὸς, ἀντωμοσίαν πρὸς αὐτὸν ἐποιήσατο· καὶ πρώτος δαυὶδ, εὐσεβεὶ λογισμῷ κινηθεὶς, ἐπηγγείλατο τι τῷ Θεῷ· εἴτα πάλιν ὁ Θεὸς, διόπερ ἀντειδίδων αὐτῷ γάριν ἀντὶ γάριτος, καὶ αὐτὸς ἀντεπηγγέλλεται ταῖς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀκολούθως φωναῖς, δι' ὧν φησιν· Φιλέτρῳ μετρεῖτε, διαμετρησμένορ, ὑπερεκχυνόμενορ, δώσουσιν εἰκόναν πρέπουσαν δρκωμοτὰς θεοῦ.

Tί δὲ βούλεται ἡ τοῦ Δαυὶδ μεθ' δρκου ἐπαγγελία, θεωρῆσαι καὶρός. Όρων τὰ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἔθνη τῇ δαιμονικῇ καὶ πολυθέῳ πλάνῃ δεδουλωμένα, καὶ πανταχοῦ γῆς ναοὺς καὶ τεμένη καὶ ἱερά τοῖς πονηροῖς δαιμοσιν ἀνεγγερμένα, ἐν τε πόλεσι καὶ χώραις καὶ χώμαις, ἐν δρεσὶ τε καὶ βουνοῖς τὴν πανηράν καὶ ἀντικειμένην δύναμιν περὰ πᾶσιν ἀνθρώποις τιμωμένην· Θεοῦ δὲ τοῦ πάντων ποιητοῦ τε καὶ δημιουργοῦ μηδαμοῦ μνήμην περὰ τισι γιγνομένην· διγχθεὶς τὴν ψυχὴν ἐπὶ τῷ πράγματι, καὶ ζῆτον ἀγαθὸν ζηλώσας, κατὰ τὸν εἰπόντα· Ζῆτον ἐξίζωσα τῷ Κυρίῳ, εύχην ηὔξατο, καὶ ἐπαγγελίαν ἐπηγγείλατο, καὶ ταύτην δρκιψ κατεδήσατο ἡ μήν τῷ παμβασίλει Θεῷ πρώτος νεών ἐπὶ γῆς καὶ ἵερὸν ἀγαθὸν ζηλώσας, κατὰ τὸν εἰπόντα· Ζῆτον ἐξίζωσα τῷ Κυρίῳ, εύχην ηὔξατο, καὶ ἐπαγγελίαν ἐπηγγείλατο, καὶ ταύτην δρκιψ κατεδήσατο ἡ μήν τῷ παμβασίλει Θεῷ πρώτος νεών ἐπὶ γῆς καὶ ἵερὸν οἰκοδομήσειν, ἔνθα τὴν σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου καὶ τὴν κινητὴν τῆς Διαθήκης τὴν ὑπὸ Μωϋσέως κατέθηκεν Ερημον ἐκ προστάγματος Θεοῦ κατασκευασθείσαν ἀποθέμενος ἀναπαύσειν. Περιήγετο γοῦν ὡδε κάκειται μέχρι τῶν τοῦ Δαυὶδ χρόνων τόπου μεταχομιζομένη, ποτὲ μὲν ἐν Γαλιγάλοις, ποτὲ δὲ ἐν Μινασῆφα, ποτὲ δὲ ἐν Σηλὼ, καὶ ἀλλοτε παρ' ἀλλοφύλοις, κάκειθεν εἰς Βεσαμὺς, ἔνθεν εἰς Καρειαθιρέμη· εἴτα εἰς οἴκον Ἀμιναδάβ· κάκειθεν εἰς οἴκον Ἀβεδδαρά· ἔνθεν εἰς Σιών τὴν πόλιν δαυὶδ μετεστήσατο· Ο δὴ συνδὲν γινόμενον, διενοήθη οἴκον ἵερὸν ἐγείρει καὶ νεὸν οἰ-

¹⁷ Matth. vii, 2; Luc. vi, 38. ¹⁸ 1 Reg. xix, 10, 14.

καδομῆσαι, ἐνταῦθα τε τὴν κιβωτὸν ιδρῦσαι τοῦ Θεοῦ. Καὶ περὶ τούτου ὅμοσε Δαυὶδ τῷ Κυρίῳ, καὶ ηὗξατο τῷ Θεῷ Ἰακὼν λέγων· *Ἐλ εἰσελεύσομαι εἰς σκήνωμα οἴκου μου, εἰ ἀραβήσομαι ἐπὶ καλλιηγεῖ στρωμῆς μου, εἰ δώσω ὑπὲρ τοῖς ὁφθαλμοῖς μου καὶ τοῖς βλεφάροις μου ρυνταγμὸν, ἔως οὐ εὑρὼ τόπον τῷ Κυρίῳ, σκήνωμα τῷ Θεῷ Ἰακὼβ.* Ταῦτα δὲ αὐτοῦ διανοηθέντος, τὴν μὲν προαίρεσιν τῆς εὔσεβειας ἀποδέχεται ὁ Θεός· οὐ μὴν ἐπιτρέπει τὸν οἴκον γενέσθαι· μὴ γάρ δεῖσθαι Θεὸν δυτὰ οἴκου αἰσθητού, μηδὲ ἔξ αὐτοῦ ἀψύχων λίθων οἰκοδομῆς συστησομένου· ἀλλ’ εἰ δρά ἔχρησιν Θεὸν οἰκεῖν ἐπὶ γῆς, ἐκ σπέρματος αὐτοῦ, τοῦ Δαυὶδ προελεύσεσθαι τὸν ὑποδεξόμενον αὐτοῦ τὴν θεότητα, δις καὶ οἰκοδομήσει τῷ Θεῷ ἐπάξιον ἱερὸν οἴκον καὶ ναὸν ἄγιον, οὐ τὸν θρόνον εἰς τὸν σύμπαντα διαρκέσιν αἰώνα. Ἐδήλουν δὲ δρά τὸν Χριστὸν αὐτοῦ τὸν ἐκ σπέρματος Δαυὶδ κατὰ σάρκα γενησθεντον, καὶ τὴν δι’ αὐτοῦ καθ’ ὅλης τῆς οἰκουμένης συστησομένην Ἐκκλησίαν. “Οτι δὲ ταῦθ’ οὐτως ἔχει, τὴν Βασιλεῶν γραφῇ τοῦτον διδάσκει τὸν τρόπον· Καὶ ἐγένετο διε ἐκάθισε Δαυὶδ ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, καὶ Κύριος κατεκληρονόμησεν αὐτὸν κύκλῳ ἀπὸ πάντων τῶν ἔχθρῶν αὐτῷ· καὶ εἶπεν δὲ βασιλεὺς πρὸς Ναθὰρ τὸν προφήτην· Ἐδού δὴ ἐτὸν κατοικῶ ἐν οἴκῳ κεδρῶφ, καὶ η κιβωτὸς τοῦ Θεοῦ καθηται ἐν μέσῳ τῆς σκηνῆς· ή, ἐν μέσῳ δέρβεως, ὡς ή Ἐβραϊκῇ λέξις σημαίνει. Καὶ εἶπε Ναθὰρ πρὸς τὸν βασιλέα· Πάρτα σοα ἐν τῇ καρδίᾳ σου βάδιε καὶ πολει, διτι Κύριος μετὰ σοῦ. Καὶ ἐγένετο τῇ ρυτῇ ἐκείνῃ, καὶ ἐγένετο φῆμα Κυρίου πρὸς Ναθὰρ λέγων· Πορεύον πρὸς τὸν δοῦλον μον Δαυὶδ, καὶ εἰπε· Τάδε λέγει Κύριος· Οὐ σὺ οἰκοδομήσεις μοι οἴκον τοῦ κατοικῆσαι με· οὐ σὺ κατέψησα ἐν οἴκῳ ἀρ’ ης ἡμέρας ἀνήγαγο τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ ἐξ Αἰγύπτου ἀως τῆς ἡμέρας ταύτης· καὶ ἡμηρ ἐμπεριπατῶν ἐν καταλύματι καὶ ἐν σκηνῇ ἐν πάσοις οἷς διῆλθον ἐν πατεὶ Ισραὴλ· εἰ λαλῶν ἐλάλησα πρὸς μιαν γυνὴν τοῦ Ισραὴλ, φέτετελάμην ποιμακειν τὸν λαόν μον Ισραὴλ λέγω· Τι οὐκ φωδομήσατέ μοι οἴκον κέδρων; Καὶ ρῦν τάδε ἔρεις τῷ διούλῳ μον Δαυὶδ· Τάδε λέγει Κύριος πατροκράτωρ· Ἐλαύον σε ἐκ τῆς μάρδρας ἀπὸ δισθερ τῶν προδιτῶν, τοῦ εἰρατο σε εἰς ηγούμενον ἐπὶ τὸν Ισραὴλ, καὶ ἡμηρ μετὰ σοῦ ἐν πάσοις οἷς ἐπορεύον· καὶ ἔξαλθρευσα πάρτας τοὺς ἔχθρούς σου ἀπὸ προσώπου σου· καὶ ἐποιησά σε δρομαστὸν κατὰ τὸ δρόμα τῶν μεράλων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς. Καὶ θήσομαι τόπον τῷ λαῷ μον Ισραὴλ, καὶ καταφυτεύσω αὐτὸν καὶ κατασκηνώσει καὶ δαντόν· καὶ οὐ μεριμνήσει οὐκέτι, καὶ οὐ προσθήσει υἱὸς ἀδειλίας τοῦ ταπειρῶσαι αὐτὸν καθὼς ἀρχῆς ἀπὸ τῶν ἡμερῶν, ὃν ἔταξα κριτᾶς ἐπὶ τὸν λαόν μον Ισραὴλ· καὶ ἀραπάνω σε ἀπὸ πάντων τῶν ἔχθρῶν σου. Καὶ ἀπαγγελεῖ σοι Κύριος, διτι οἴκον οἰκοδομήσεις αὐτῷ. Καὶ ἔσται, ἐὰν πληρωθῶσιν αἱ ἡμέραι σου, καὶ κομιηθήση μετὰ

Biliret. Qua de re David Domino juravit, et votum vovit Ieo Jacob dicens: *Si introiero in tabernaculum domus mea, si ascendero in lectum strati mei: si dedero somnum oculis meis, et palpebris meis dormitionem, donec inveniam locum Domino, tabernaculum Deo Jacob*¹⁹. Hæc illo cogitante, pium quidem propositum Deus approbat: neque tamen permittit domum exstruiri, non opus esse Deo dicens domo sensibili, vel ex inanimatis lapidibus construenda; sed si opus esset Deum in terra habitare, ex ipsius David semine proditurum esse, qui suam deitatem exciperet, quicque sacram domum et templum sanctum Deo dignum exstrueret, cuius thronus per omne seculum duratus esset. Significabat autem Christum suum ex semine Davidis secundum carnem oriturum, et Ecclesiam ab eo per totum orbem constituantem. Quod autem hæc ita se haberent, Regnorum scriptura docet hoc pacto: *Factum est autem cum sederet David in domo sua, et Dominus possessionem ei dedisse in circuitu ab omnibus inimicis suis; dixit rex ad Nathan prophetam: Ecce ego habito in domo eedrina, et area Dei sedet in medio tabernaculi; aut, in medio pellis. ut Hebraica lectio significat. Et dixit Nathan ad regem, Omnia que sunt in corde tuo vade et fac, quia Dominus tecum est. Et factum est in nocte illa, et factum est verbum Domini ad Nathan dicens. Vade ad seruum meum David, et dic: Hæc dicit Dominus, Non tu adificabis mihi domum ad habitandum: quia non habitavi in domo a die illa qua eduxi filios Israel ex Ægypto, usque in diem hanc: et ambulabam in diversorio et in tabernaculo in cunctis locis per quæ transivi cum omni Israel; si loquens locutus sum ad unam tribum Israel, cui præcepisti scire populum meum Israel dicens: Quare non adificasti mihi domum cedrinam? Et nunc hæc dices servo meo David: Hæc dicit Dominus omnipotens, Ego tuli te ex ovili sequentem oves, ut esses in ducem Israel, et eram tecum in omnibus ubique ambulabas: et perdidisti omnes inimicos tuos a facie tua, et feci te nominatum secundum nomen magnorum qui sunt in terra. Et ponam locum populo meo Israel, et plantabo eum et habitabit per se, et non sollicitus erit amplius: et non addet filius iniquitatis humiliare ipsum sicut a principio, a diebus quibus constitui iudices super populum meum Israel: et requiem dabo tibi ab omnibus inimicis tuis. Et annuntiabit tibi Dominus, ut domum adifices ipsi. Et erit, cum impleti fuerint dies tui, et dormieris cum patribus tuis, et suscitabo semen tuum post te, quod erit in ventre tuo, et præparabo regnum tuum. Ipse adificabit mihi domum, et exigam regnum ejus usque in sæculum. Ego ero illi in patrem, et ipse erit mihi in filium. Et si venerit iniquitas ejus, et arguam eum in virga virorum, et in plagiis filiorum hominum. Misericordiam autem meam non auferam ab eo, sicut abstuli ab iis quos abstuli a facie mea.*

¹⁹ Psal. cxxxii. 3-5.

Et fidelis erit domus ejus et regnum ejus usque in A sæculum in conspectu meo : et thronus ejus erit erectus in sæculum secundum omnes sermones hos, et secundum universam visionem hanc²⁰. Sic locutus est Nathan Davidi. Hæc porro omnia in medium attuli, ut declararem, cum David ædificaturum se Domum arcæ Dei primus promisisset, Deum, approbata illius pietate, vicissim pollicitum ei esse, excitaturum se semen ejus esse, cuius opera sibi domum excitaret : et cum David prior jurasset, se nihil aliud ante facturum, quam invenisset Deo locum, Deum vicissim jurasse pollicendo, et humano sese mori attemperasse in loquendo : nam infinita prope alia in divina Scriptura ex humana consuetudine et quadam cogitandi ratione de Deo dicuntur. Quibus ita commonstratis, jam restat ut psalmi B dictum consideremus.

ζει τῇ κιβωτῷ τοῦ Θεοῦ, ἀποδεξάμενος αὐτὸν τῆς εὐστήσεως, καὶ διὰ τούτου κατακευάζειν ἔστω οἶκον· καὶ ὡς τοῦ Δαυΐδ πρώτου ὄμακροτός μὴ πρέπει φέλει ποιήσειν τοῦ τόπου εὑρεῖν τῷ Θεῷ· ἀμοιβαίως καὶ ἐ Θεὸς ἀντόμνυσι διὰ τῆς ἐπαγγελίας. ἀνθρωπινώτερον συγκαταβαίνων τῷ λόγῳ· ἐπειδὴ καὶ διλα μυρία ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇ ἀνθρωποποιῶν περὶ τοῦ Θεοῦ λέλεκται κατά τινα νοούμενην θεωρίαν. Ὡν οὖταις ἀποδειγμένων, καὶ πρὸς ἣν τὴν ἐν τῷ φαλμῷ λέξιν ἐπιθεωρήσαν.

*Quid sibi vult ergo promissio Dei? Hæc duo prænuntiat, primo se Davidis semen in sæculum servaturum ; secundo, thronum ejus ædificaturum in generationem et generationem. Deinde quia hæc non sensibili more in terra, neque in regno humana ratione considerato futura erant, promissorum complementum in cœlos remittit. Quapropter sicut superius dixit, *In cælo præparabitur veritas tua* ; sic post Dei promissionem jam insert, *Confitebuntur cœli mirabilia tua, Domine*. Neque enim homines qui in terra sunt, inquit, intelligere poterunt quam mentem habeant, o Domine, promissa tua, nec quænam sint propheticorum sermonum complementa ; sed ipsi cœli videlicet, et quæ in cœlo sunt divinæ virtutes : quoniam cœlis competit mirabilia tua, quæ in promissionibus seruntur, enarrare et interpretari. Quemadmodum vicissim veritatem tuam, quæ in promissis Davidi datis celebratur, cogitare et enunciare non aliorum erat, quam cœlorum tantum, et angelorum qui in cœlis sunt : hi namque veritatem tuam et mirabilia tua in Ecclesia sanctorum confitebuntur. Etenim si aliquando talis Ecclesia in terra extet, quæ Ecclesia sanctorum vocetur : præter hos sanctos, ipsi cœli, sive divinæ virtutes, sive cœlestes homines, mirabilia tua et veritatem tuam, quæ in præsentibus promissis fertur, confitebuntur. Quod si in ipsis cœli Ecclesia quadam sit primitivorum, descriptorum in cœli, ea verius et accuratius Ecclesia sanctorum esse dicatur : in qua cœli veritatem promissorum Dei, et mirabilia in promissis posita, enarrabunt. Mirabilia autem illa quæ fuerint, nisi Davidem electum Dei vocari, neconon semen ab ipso proditurum esse, quod thro-*

A τῶν πατέρων σου, καὶ ἀραστήσω τὸ σπέρμα σου μετὰ σὲ, δ ἔσται ἐρ τῇ κοιλᾳ σου, καὶ ἐτομάσω τὴν βασιλεῖαν σου. Αὐτὸς οἰκοδομήσει μοι οἰκοτὸν ὅρματι μου, καὶ ἀνερθώσω τὸν θρόνον αὐτοῦ ἦσα εἰς τὸν αἰώνα. Ἔγὼ διορμαίσομαι αὐτῷ εἰς πιτέρα, καὶ αὐτὸς ἔσται μοι εἰς νίστρον. Καὶ ἔσται ἐληθή αὐτῷ, καὶ ἐλέγχω αὐτῷ τῷ φάσδῳ ἀνέρῳ, καὶ ἐρ ἀραῖς νίστρον ἀνθρώπων. Τὸ δὲ ἐλεῖς μονούν ἀποστήσω ἀπ' αὐτοῦ, καθὼς ἀπέστησα ἀράρως ἐνώπιόν μου· καὶ ὁ θρόνος αὐτοῦ ἔσται ἀνθρωμέρος εἰς τὸν αἰώνα κατὰ πάντας τοὺς ληγούς τούτους, καὶ κατὰ πάντας τὴν ὁρασιν ταῖς τηρητικαῖς. Οὗτως ἐλάλησε Ναθὰν πρὸς τὸν Δαυΐδ. Ταῦτα δὲ πάντα παρεθέμην, παραστῆσαι βουλδμενος, ὃς, πρότου ἐπιγγειλαμένου τοῦ Δαυΐδ οἰκον κατασκευάσαι εὐσεβείας δ Θεὸς, ἀντεπαγγέλλεται τὸ σπέρμα αὐτοῦ ἀναστῆσειν, καὶ διὰ τοῦ Δαυΐδ πρώτου ὄμακροτός μὴ πρέπει φέλει ποιήσειν τοῦ τόπου εὑρεῖν τῷ Θεῷ· ἀντόμνυσι διὰ τῆς ἐπαγγελίας. ἀνθρωπινώτερον συγκαταβαίνων τῷ λόγῳ· ἐπειδὴ καὶ διλα μυρία ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇ ἀνθρωποποιῶν περὶ τοῦ Θεοῦ λέλεκται κατά τινα νοούμενην θεωρίαν. Ὡν οὖταις ἀποδειγμένων, καὶ πρὸς ἣν τὴν ἐν τῷ φαλμῷ λέξιν ἐπιθεωρήσαν.

C Τί τοίνυν βούλεται ἡ ἐπαγγελία τοῦ Θεοῦ; Δύο ταῦτα προσαγορεύει· πρώτον μὲν τὸ σπέρμα τοῦ Δαυΐδ ἔστι τοῦ αἰώνος φυλάκειν· δεύτερον δὲ τὸν θρόνον αὐτοῦ οἰκοδομήσειν εἰς γενεάν καὶ γενεάν. Εἰτ' ἐπειδὴ περ ἡμέλλε ταῦτα μὴ ἐπὶ γῆς αἰσθητὰς συνίστασθαι, μηδὲ ἐν τῇ κατὰ ἀνθρωπον βασιλείᾳ, εἰς οὐρανούς ἐξῆς ἀναπέμπει τῶν ἐπαγγελιῶν τὰ ἀποτελέσματα. Δι' ὃ ὑπερ ἀνωτέρω ἔφησεν· Ἐν τῷ οὐρανῷ ἐπομασθήσεται ἡ ἀλήθεια σου, οὗτω καὶ νῦν μετὰ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ ἐπιφέρει τό· Ἐξομολογήσονται εἰ οὐπαροι τὰ θαυμάσια σου, Κύριε. Οὐ γάρ οἱ ἐπὶ γῆς ἀνθρωποι, φησι, δυνήσονται συνέπειται, δόποιν νοῦν ἔχουσιν, ὃ Κύριε, αἱ ἐπαγγελίαι, οὐδὲ δόποια τὰ ἀποτελέσματα τῶν προφητικῶν τυγχάνειν λόγων· ἀλλ' οἱ οὐρανοὶ αὐτοὶ δηλαδή, καὶ αἱ κατατάσσουσαι δινάμεις διέπερ τοῖς οὐρανοῖς ἀρμόδει τὰ θαυμάσια σου τὰ ἐμφερόμενα ταῖς ἐπαγγελίαις δηγγεῖσθαι καὶ διερμηνεύειν. Οὐτεπερ πάλιν τὴν ἀλήθειαν σου, τὴν ἐν ταῖς πρὸς τὸν Δαυΐδ ἐπαγγελίαις δεδοκατεμένην, οὐκ ἀλλων ἥγονειν καὶ διηγεῖσθαι ἀλλ' ἡ μόνων τῶν οὐρανῶν καὶ τῶν ἐν οὐρανοῖς ἀγγέλων· οὗτοι γάρ καὶ τὴν ἀλήθειαν σου καὶ τὰ θαυμάσια σου ἐν Ἐκκλησίᾳ ἀγίων ἐξομολογήσονται. Εἰ γάρ ποτε γένοιτο Ἐκκλησία τις τοιαύτη ἐπὶ γῆς, ὡς ἀγίων Ἐκκλησίαν αὐτὴν χρηματίζειν, παρὰ τούτοις αἱ οὐρανοί, εἴτε δυνάμεις θεῖαι, εἴτε καὶ οὐράνιοι ἀνδρεῖς, τὰ θαυμάσια σου καὶ τὴν ἀλήθειαν σου, τὴν ἐμφερόμενην ἐν ταῖς προκειμέναις ἐπαγγελίαις, ἐξομολογήσονται. Εἰ δέ ἔστι καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς οὐρανοῖς Ἐκκλησία τις πρωτοτέκνων ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς, κυρώτερον καὶ ἀληθέστερον λεχθείη ἀν ἐκείνην Ἐκκλησία ἀγίων είναι Ἐκκλησία, ἐν ᾧ οἱ οὐρανοὶ τὴν ἀλήθειαν τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ θαυμάσια τὰ ἐν αὐταῖς ἀποκείμενα διηγεῖσθαι. Θαυμάσια δὲ τίνα ἡ

²⁰ II Reg. vii, 1-17.

ἀλλ' ή τὸ ἐκλεκτὸν τοῦ Θεοῦ χρηματίσαι τὸν Δαυὶδ, καὶ τὸ ἔξ αὐτοῦ γενέσθαι σπέρμα θρόνου αἰώνιον καθέξον, καὶ τὸ διαβήκην αἰώνιον διατίθεσθαι πρὸς αὐτὸν τὸν Θεὸν, ἡ συνθήκην πρὸς αὐτὸν γενέσθαι; οὗτω γάρ ὁ Ἀκεύλας καὶ Σύμμαχος ἡρμήνευσαν, συνθήκην ἀντὶ διαθήκης εἰρηκότες. Θαυμάσιον δὲ καὶ τὸ δύμνυαι τὸν Θεὸν ἀνθρώπῳ καὶ τὸ φάσκειν πρὸς τὸν αὐτὸν· Ἔως τὸν αἰώνος ἐτοιμάσω τὸ σκέρμα σου, κατὰ τὸν Σύμμαχον· Καὶ οἰκοδομήσω εἰς ἐκάστην τηρεῖσθαι τὸν θρόνον σου, κατὰ τὸν αὐτὸν. Τὸ δὲ μεῖζον ἀπάντων θαῦμα τοῦτο δὲν, τὸ τοιαῦτα ἐπαγγεῖλλον τὸν Θεὸν δρκῷ ταῦτα ἐπισφράγισασθαι· καὶ τὸ πάντων θαυμασιῶτερον τὸ μετὰ τὸν θεὸν δρκῶν δοκεῖν μὴ τέλος εἰληφέναι τοὺς τοῦ Θεοῦ λόγους, τάνατος δὲ τῇ δρκώμασί τῷ συμβῆναι. Ἐπιφέρει γοῦν ἔξης, ἐναντία ταῖς τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελίαις δηλῶν συμβενηκέναι· δι' ἀ καὶ μάλιστα ἐκπλήττεται καὶ θαυμάζεται ὁ Προφήτης· ἀπόδουσπετετελεῖ γοῦν ἔξης λέγων· Ποῦ ἔστι τὴν ἐλέην σου τὰ δρκαῖα, Κύριε, ἀ νῷμοσας τῷ Δαυὶδ ἐτῇ ἀληθείᾳ σου; Ἄλλ' ἀποθεραπεύει τὴν ἑαυτοῦ ἀμυχαίαν, ἀνωτέρω μὲν εἰρηκώς· Ἐρ τοῖς οὐρανοῖς ἐτοιμασθήσεται ἡ ἀληθεία σου, ἐν δὲ τοῖς μετὰ χειρας· Ἐξομολογήσονται οἱ οὐρανοὶ τὰ θαυμάσια σου, καὶ γάρ τὴν ἀληθείαν σου ἐτῇ ἔκκλησι ἀρτών. Ὁτι τίς ἐτῇ νεφέλαις λοιθήσεται τῷ Κυρίῳ, δρμοιωθήσεται τῷ Κυρίῳ ἐτῇ νοῖς Θεοῦ; Ἄντι τοῦ· ἐτῇ νεφέλαις, ὁ Σύμμαχος φησι· Τίς γάρ ἐτῇ αὐθέρῃ; Σφόδρα δὲ ἀκολούθως ἐπήγαγε τὰ προκείμενα τοῖς προλεχθεῖσι· τὴν γάρ ἀληθείαν σου, φησι, καὶ τὰ θαυμάσια σου, εἰ καὶ μὴ ἀνθρώποι συνείναι δύνανται· δι' δὲ μέλλω λέγειν μικρὸν ὑπερόν· Ποῦ δέστι τὰ ἐλέην σου τὰ δρκαῖα, Κύριε, ἀ νῷμοσας τῷ Δαυὶδ; Ἄλλ' οὐρανοὶ διηγήσονται καὶ Ἐκκλησία ἀγίων μαρτυρήσει, διτι μηδὲν ὡν ὑμοσας τῷ Δαυὶδ, διαπεσεῖται, οὐδὲ φεύσονται τοι αἱ ἐπαγγελίαι· ἀδύνατον γάρ ἔστι τὸ σὲ φεύσασθαι. Τίς γάρ σοι ἔξισωθήσεται ἐν ἀληθείᾳ· ή τίς δρμοιωθήσεται ἐν τῷ λέγειν καὶ πιστούσθαι σου τὰς ἐπαγγελίας; Οὐδὲ γάρ ἀντιστῆναι σου τῇ βουλῇ δύναται τις, ὡς ἀνατρέπειν τὰ ἀπαξιώπων σοῦ ὥρισμένα, μήτιγε τὰ μεθ' δρκου ἐπηγγειλένα· ὅπτε εἰ μὴ καὶ τημένην ἔγνωσται πατὴ τῶν ἐπαγγειῶν σου ἀληθεία, ἄλλ' ἐκεῖνο ἀκριβῶς ἴσμεν, διτι δυνατέρεις εἰ, Κύριε, καὶ η ἀληθεία σου κύκλῳ σου. Πάντ' οὖν δοσα καὶ βεβούλησας δύνασαι, καὶ τῶν λόγων σου τῶν περὶ τοῦ Δαυὶδ προδρῆθέντων ἡ ἀληθεία ἀμφὶ σὲ εἰλεῖται· ὡς πᾶσι μὲν τοῖς περὶ σὲ οὖσι καὶ τὴν σὴν θεότητα δορυψυροῦσι γινώσκεσθαι, ἀγνοεῖσθαι δὲ τοῖς μαρκρὸν ἀφεστηκόσιν ἀπὸ σοῦ.

Δοξεῖ δέ μοι διὰ τούτων ὁ Προφήτης, ἀγίων Πνεύματος θεοφορθεῖς, καὶ τοὺς τῆς ψυχῆς ὄφθαλμοὺς φωτὶ νοερῷ καταυγασθεῖς, τὴν δόξαν ἑωρακέναι τοῦ Μονογενοῦς τοῦ Θεοῦ, ἐν μέσῳ τῆς Ἐκκλησίας τῶν ἀγίων ἐστῶτος, καὶ δορυφορουμένου ὑπὸ τῶν ἀγίων τῶν βασιλείᾳ αὐτοῦ. Μνημονεύσας γοῦν τῶν οὐρανῶν, καὶ τῷ θείῳ Πνεύματι ἐνατενίσας τῇ τῶν ἀγίων Ἐκκλησίᾳ, ἐοικεν ἑωρακέναι μέσον τὸν Γίδων τοῦ Θεοῦ· εἴτα μετὰ τὴν ἑκείνου κατανόσιν ἐπιστρέψειν τοὺς ὄφθαλμοὺς ἐπὶ τῶν πέρεις ἀγίων ἄγγελων καὶ ἀρχαγγέλων, πνευμάτων τε θείων καὶ δινάμεων

A num aeternum nacturum sit; atque testamentum aeternum, sive pactum ab illo cum Deo percussum suisse? sic enim Aquila et Symmachus interpretantur sunt, qui pactum pro testamento dixerunt. Mirabile quoque erat jurare Deum homini, ipsique dicere, Usque in aeternum preparabo semen tuum, secundum Symmachum: Et adificabo in unamquamque generationem thronum tuum, secundum eudem. At maximum omnium miraculum illud erat, videlicet haec pollicitum Deum, iuramento eadem obsignasse: verum quod omnium omnino mirabilissimum est, Dei sermones, quos juratus protulerat, non ad effectum deducatos esse; sed juramentis contraria evenisse videri. Nam deinde pergit, divinis promissis opposita contigisse narrans: quorum maxime causa obstupescit miraturque Propheta, et quasi rem aegre ferens ait: Ubi sunt misericordiae tuæ antiquæ, Domine, quas jurasti David in veritate tua? At angustia sue medelam adhibuit, tum superius cum diceret, In celis preparabitur veritas tua; tum in his quæ tractamus dicens, Confitebuntur celi mirabilia tua, etenim veritatem tuam in Ecclesia sanctorum. — VERS. 7. Quoniam quis in nubibus aequalitur Domino, similis erit Domino in filiis Iei? Pro illo, in nubibus, Symmachus ait, Quis enim in aethere? Admodum congruenter haec iam praemissis adjecit: veritatem enim tuam, inquit, et mirabilia tua etiam si homines intelligere non valeant; quia de causa jam dicturus sum, Ubi sunt misericordiae tuæ antiquæ, Domine, quas jurasti David? at eos enarrabunt, et Ecclesia sanctorum testificabitur, nihil eorum quæ Davidi jurasti lapsurum esse, neque irritas fore promissiones tuas: fieri enim nequit te mentiri. Quis enim aequalis tibi erit in veritate, aut quis similis erit tibi in eo, quod loquaris et promissiones tuæ firmæ et plenæ fideli evadant? Tuæ quippe voluntati nemo potest obsistere, ita ut ea, quæ a te semel definita sunt, evertat, nedum ea quæ cum juramento promissa sunt; ita ut etiam si nobis nota non esset promissorum tuorum veritas, at illud probe sciamus, quoniam potens es, Domine, et veritas tua in circuitu tuo. Omnia igitur quaecunque volueris potes, et prædictorum de Davide verborum veritas circa te volvitur; ita ut omnibus, qui circa te possiti sunt et deitatem stipant tuam, nota sit, ab iis vero qui procul te sunt, ignoretur.

Ex his porro videtur mihi Propheta sancto divine repletus, ac mentis oculis spirituali lumine illustratus, gloria inviduisse Unigeniti Dei, in medio Ecclesiae sanctorum stantis, et sanctorum qui in regno ejus sunt multitudine stipati. Cum cœlos namque memorasset, et Spiritu divino sanctorum Ecclesiam intueretur, videtur in medio eorum Filium Dei conspexisse, deinde autem ipso considerato, oculos vertere ad sanctorum angelorum, archangelorum, spirituum divinorum et virtutum circumpositum chorum: horum divinitatem mirari; eum

vero qui omnes excedit, omnes superat, Unigenitus Dei, cum stupore considerare: deinde ex admiratione hæc effari, Quoniam quis in nubibus æquabitur Domino? sive secundum Symmachum, Quis enim in æthere conseret se Domino in filiis Dei? Hæc, de Unigenito Dei dicta, piam servant sententiam; de Patre vero ac Deo universorum secus: improaria enim et impia comparatio esset. Nam filii Dei omnium causam conferre, et eum qui supra omnia est Deus aliis comparare, improbissimus omnium ausus esset. At sine periculo Filius Dei unigenitus filii Dei comparatur, ac dicitur cum incomparabilem esse, cum nullo conferendum, atque admodum antecellere asseritur his verbis, *Quis in nubibus æquabitur Domino?* ae si dicatur, nemo. Etiam si enim multi sancti, et millia angelorum, et Ecclesia primitivorum, principatus, potestates, throni, dominationes, spiritus sancti, virtutes divinæ, in cœlestibus exercitibus versentur, cœlestem implentes Ecclesiam; at quis, ait, in æthere supra firmamentum posito æquabitur Domino? Quod si multi filii Dei sunt multique dii, secundum illud, *Deus stetit in synagoga deorum*¹¹; et, *Deus deorum Dominus locutus est*¹²; et, *Ego dixi, Dii estis, et filii Altissimi omnes*¹³: sed quis similis erit Domino in filiis Dei? Nam cum innumeri ejus filii sint, nemo, inquit, huic similis erit, aut æquabitur, utpote qui electus sit, unigenitus et primogenitus omnis creaturæ, Verbum item et sapientia, virtus et sapientia Dei. Mihi videtur horum notitiam in præcedentibus tradere, cum ait: *Confitebuntur cœli mirabilia tua*. Siquidem ex mirabilibus unum hoc erat, quod deinceps de Unigenito Dei additurus erat, et quidem necessario. Quia enim illum ex semine David nascitum esse, in prophetia indicandum erat, deitatem ejus qui in ipso habitaturus erat antea contemplabatur; ut una edisceremus quæ virtus in ipso habitatura esset, et sciremus ipsum quidem filium esse Davidis, eum vero qui in ipso habitaturus esset, Filium Dei.

VERS. 8. *Deus qui glorificatur in consilio sanctorum, magnus et terribilis super omnes qui in circuitu ejus sunt. Quoniam sit is qui cum nemine comparari vel conferri possit, neminem similem admittat in iis qui filii Dei vocantur, hic declarat dicens: Hic est Deus, qui glorificatur in consilio sanctorum. Consilium autem sanctorum jam supra dixit Ecclesiam sanctorum esse, videturque Ecclesiam primogenitorum, qui descripti sunt in cœlis, consilium nominare, quadam habita ratione ad senatus qui variis in locis existunt. In hoc autem consilio sanctorum gloria ejus celebratur, qui nullam comparisonem vel similitudinem admittit eum iis qui filii Dei vocantur: neque solum glorificatur in consilio sanctorum, sed etiam terribilis est super omnes qui in circuitu ejus sunt. Quoniam autem in*

A χορόν· καὶ θαυμάζειν τὴν τούτων θεότητα· ὑπερεπήτεσθαι δὲ τὸν ἐπέκεινα πάντων, καὶ ὑπὲρ πάντας τὸν Μονογενῆ τοῦ Θεοῦ· εἰτ' ἐξ τοῦ θαύματος ἀναποφωνηέναι τό· "Οὐτὶ τίς ἐτονεφέλαις ἵστωθήσεται τῷ Κυρίῳ; ή κατὰ τὸν Σύμμαχον· Τίς γάρ ἐτονεφέλαις τῷ Κυρίῳ ἐτονεφέλαις τῷ Κυρίῳ ἐτονεφέλαις τῷ θεῷ;" Ταῦτα δὲ περὶ μὲν τοῦ Μονογενοῦς τοῦ Θεοῦ λεγόμενα αὐτοὶ δὲν εὔσεβη τὴν διάνοιαν, οὐ μὲν περὶ τοῦ Πατρὸς καὶ Θεοῦ τῶν ὄλων· ἀνοίκειος γάρ καὶ ἀσεβῆς ἡ παράθεσις. Τὸ γάρ οὐτοῖς Θεοῦ παραβάλλειν τὸ πάντων αἰτιον, καὶ τὸ συγχρίνειν ἐτέροις τολμᾶν τὸν ἐπέκεινα τῶν ὄλων Θεὸν, πάντων ἀντί γένοιτο ἀνοιστάτον. Ακίνδυνος δ' ἀντὶ εἰτῇ ὁ λόγος οὐτοῖς Θεοῦ συγχρίνων Υἱὸν Θεοῦ μονογενῆ, καὶ τὸ πρός πάντας ἀσύγχριτον αὐτοῖς καὶ ἀπαράθετον, καθ' ὑπερβολήν τε ὑπερέχον σημαίνειν διὰ τοῦ· Τίς ἐτονεφέλαις ἵστωθήσεται τῷ Κυρίῳ; ἀντὶ τοῦ, οὐδείς. Εἰ γάρ καὶ πολλοὶ δῆμοι καὶ μυριάδες ἀγγέλων, καὶ Ἐκκλησία πρωτοτόκων, ἀρχαὶ τε καὶ ἔκουσται καὶ θρόνοι καὶ κυριωτήτες, πνεύματά τε ἀγία, καὶ δυνάμεις θεῖαι ἐν ταῖς κατ' οὐρανὸν στρατιαῖς πολιτεύονται, τὴν ἐπουράνιον συμπληροῦντες Ἐκκλησίαν· ἀλλὰ τίς, φησίν. ἐν τῷ αἰλέκτῳ ἐπέκεινα τοῦ στερεώματος ἵστωθήσεται τῷ Κυρίῳ; Εἰ δὲ πολλοὶ οὐτοῖς Θεοῖς καὶ θεοῖς κατὰ τό· "Ο Θεὸς ἐστιν ἐτονεφέλαις θεῶν, καὶ θεῶν Κύριος ἐλάλησε, καὶ Ἐγένετον Θεοί ἐστε, καὶ οὐτοῖς Υἱὸι στοὺς πάντες· ἀλλὰ τίς ἀριστονεφέλαις τῷ Κυρίῳ ἐτονεφέλαις Θεοῦ;" Μυριῶν γάρ δυντων οὐδείς, φησίν, τούτῳ δομιοισθήσεται, οὐδὲ ἔξισθήσεται, ἐκεκτῆτη δὲ πολλοὶ μονογενεῖ καὶ πρωτοτόκῳ πάσσος κτίσεως, ἀλλὰ τε σοφίᾳ καὶ δυνάμει καὶ σοφίᾳ Θεοῦ. Καὶ μοι δοκεῖ τὴν τούτων γνῶσιν διὰ τῶν ἀνωτέρω σημαντεύειν, ἐν οἷς ἔση· Ἐξομολογήσονται οἱ οὐρανοὶ τὰ θαυμάσια σουν. Ἐν γάρ τῶν θαυμασίων καὶ τούτῳ ἦν, ὅπερ ἡμελλεν ἔχεις ἐπιλέγειν περὶ τοῦ Μονογενοῦς τοῦ Θεοῦ· ἀναγκαῖως δέ· ἐπειδὴ ἡμελλε τὸν ἐπέρματος Δαυΐδ γενησόμενον διὰ τῆς προφητείας σημαντεύειν τὴν θεότητα τοῦ κατοικήσοντος ἐν αὐτῷ προθεωρεῖ· ὡς ἀν δομοιμένων, τίς ή μέλλουσα κατοικεῖν ἐν αὐτῷ δύναμις, καὶ ὡς δὲ μὲν οὐδεὶς ἦν Δαυΐδ, δὲ ἐν αὐτῷ κατοικήσων Υἱὸς τοῦ Θεοῦ.

D Ο Θεὸς ἐνδοξαζόμενος ἐτονεφέλαις θεῶν, μέτας καὶ φοβερὸς ἐπὶ πάντας τοὺς περικύκλῳ αὐτοῦ. Τὸν μὴ ἔχοντα σύγχρισιν, μηδὲ παράθεσιν, μηδὲ δομοιωσιν πρός τινα τῶν ὀνομασμένων οὐνὸν Θεοῦ, διοπότες τίς ἐστιν παρίστησι λέγων· Οὐδέτος ἐστιν δὲ Θεὸς δὲ ἐνδοξαζόμενος ἐτονεφέλαις θεῶν τῷ Βουλῇ τῶν ἀγίων. Βουλῇ δὲ ἀγίων προσείπε τὴν ἀνωτέρω λεχθεῖσαν Ἐκκλησίαν ἀγίων· καὶ ἔψει τὴν Ἐκκλησίαν τῶν πρωτοτόκων τῶν ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς βουλῇ ὀνομασκέναι, ἀναλόγως τοῖς κατὰ τόπον βουλευτροῖς. Ἐν ταύτῃ δὲ τῷ Βουλῇ τῶν ἀγίων ἐνδοξαζόμενός ἐστιν ἐν τῷ Βουλῇ τῶν ἀγίων, ἀλλὰ καὶ φοβερός ὑπάρχει ἐπὶ πάντας τοὺς περικύκλῳ αὐτῶν. Τίνες δὲν εἰεν οἱ περικύκλῳ αὐτοῦ ἀλλὰ ή οἱ μὲν

¹¹ Psal. lxxxi, 1. ¹² Psal. xlvi, 1. ¹³ Psal. lxxxi, 6.

τοῦ Θεοῦ, καὶ αὐτὸς θεοὶ χρηματίζοντες, δι' οὓς εἰρηται, Ὁ Θεὸς ἐστη ἐν συναγωγῇ θεῶν; Καὶ γάρ τὸ, Ἐρ βουλῇ ἀγίων, καὶ τὸ, Ἐρ ἐκκλησίᾳ πρωτόκων, καὶ τὸ, Ἐρ συναγωγῇ θεῶν, ἐν καὶ ταῦταν εἶναι μοι δοκεῖ. Τούτων τοιγαροῦν ἐν μέσῳ ἐστῶς καὶ ὑπὸ τούτων δορυφορούμενος δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἐνδοξαζόμενος εἴρηται καὶ μέγας καὶ φοβερός. Ὅτι γε μήν Σύμμαχος τὰ προκείμενα τοῦτον ἔξεδωκε τὸν τρόπον· Θεὸς ἀγίτης ἐν δημιουρῷ ἀγίων πολλῇ, καὶ ἐπίφροσος ἐν πᾶσι τοῖς περὶ σεαντὸν· δὲ Ἀκίλας φησι· Ἰσχυρὸς κατισχυρευμένος ἐν ἀπορρήτῳ ἀγίων, πλῆθος, πλῆθος, καὶ ἐπίφροσος ἐπὶ πάρτας κύκλῳ αὐτοῦ. Ἡ δὲ τοῦ λόγου διάνοια τὴν ἀκολουθίαν παρίστησιν. Ἐπειδὴ γάρ δυνατὸς εἰ, Κύριε, φησίν, καὶ ἡ ἀλήθειά σου κύκλῳ σου, εἰκότως μέγας εἰ, καὶ φοβερός εἰ, καὶ ἐνδοξαζόμενος εἰ ἐν βουλῇ ἀγίων, καὶ ἐν τοῖς τὴν σὴν θεότητα περιπολοῦσιν, οἱ, τῶν σῶν ἐπαγγελιῶν τὴν ἀλήθειαν συνορῶντες, τὰς πρεπούσας εὐχαριστίας μετὰ θαυμασμοῦ τῆς σῆς θεότητος ἀναπέμπουσι. Διδούμενος πρόσθεν Ελεγον· Ἐξομολογήσονται οἱ οὐρανοὶ τὰ θαυμάσιά σου, καὶ τὴν ἀλήθειά σου ἐν ἐκκλησίᾳ ἀγίων.

Κύριε δὲ Θεὸς τῶν δυνάμεων, τις δημοσίς σοι; Αυταὐτὸς εἰ, Κύριε, καὶ ἡ ἀλήθειά σου κύκλῳ σου. Σὺ δεσπόζεις τοῦ κράτους τῆς θαλάσσης, τὸ δὲ σάλον τῶν κυμάτων αὐτῆς σὺ καταπραύνεις. Σὺ ἐτυπελώσας ὡς τραυματίας ὑπερήφανος ἐν τῷ θραγούρι τῆς δυνάμεως σου διεσκόρπισας τὸν ἁγόρον· Καὶ ἐν τούτοις οὐδὲν ἀφίησι τῶν γενητῶν εἶναι δημοιον τῷ θεολογουμένῳ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ· αὐτὸν γάρ εἶναι τὸν δυνατὸν, καὶ τὸν τὸν δυνατῶν Θεὸν, καὶ αὐτῶν τῶν δυνάμεων Κύριον, ὃς μηδένα αὐτῷ ἀντιλέγειν δύνασθαι, μηδὲ τῇ αὐτοῦ βουλῇ ἀνθίστασθαι· δι' ὅτι λέγειν αὐτὸν καὶ ποιεῖν, ἀτε μόνον δυνατὸν, τὰ πάντα· τὸ γάρ, Τις δημοσίς σοι; καὶ ἐνταῦθα οὐκ ἐπὶ τοῦ σπανίου, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ μηδενὸς παρείληπται. Οὐδένα γοῦν δημοιον εἶναι φησι τῷ κυριολογουμένῳ, ἀντιπαραβάλλων αὐτῷ τοὺς ἀνωτέρω εἰρημένους υἱοὺς Θεοῦ. Τῆς γάρ αὐτῆς ἔχεται διάνοιας τὰ περόνα ταῦτα παρόντα καὶ τὰ πρότερα, ἐν οἷς εἴρητο· Ὄτι τις ἐργάζεται ισωθήσεται τῷ Κυρίῳ, δημοιωθήσεται τῷ Κυρίῳ ἐρ υἱοῖς Θεοῦ; καὶ νῦν δ' οὖν, Τις δημοσίς σοι; φησίν, διτε δυνατὸς εἰ, καὶ ἡ ἀλήθεια τῶν λόγων σου, αἰ τε ἐπαγγελιῶν σου περὶ σὲ καὶ παρὰ σοι τυγχάνουσιν. Παρὰ σὸν γάρ ἔστι, καὶ παρὰ τοὺς κυκλούσι σε, ἡ ἀλήθειά σου· εἰ γάρ τινές σου πλησίον καὶ κύκλῳ περιεστῶτες εἰσεν, οὗτοι αὐτὸς τὴν ἀλήθειάν σου τινῶσκαν εἰναι· Ἡμετέρος δὲ οἱ ἐπὶ γῆς, ἔτι μακράν σου τυγχάνοντες, τὰς μεγαλουργίας σου ἀπὸ τῶν κατὰ θάλασσαν ἐνεργουμένων ὑπὸ τῆς σῆς προνοίας θεωροῦντες, δημοιωθήσεται· διτε δυνατὸς εἰ, καὶ ἡ ἀλήθειά σου κύκλῳ σου. Τῆς τε γάρ θαλάσσης καὶ τοῦ τοσούτου τῶν ὑδάτων κύτους σὺ μόνος δεσπόζεις, καὶ τὸν σάλον τῶν κυμάτων αὐτῆς σὺ μόνος καταπραύνεις, περιθετες αὐτῇ κλείθρα καὶ πύλας, καὶ δρια αὐτῇ πηξάμενος, ὃς ἀν μή ὑπερβάσα κατακλύσει τὴν τῶν ἀνθρώπων οἰκουμένην. Ὁ δῆ καὶ αὐτὸς ἐν τι τυγχάνει

A circuitu ejus fuerint, nisi filii Dei, qui et ipsi quoque dii nuncupantur: quorum causa dictum est, Deus stetit in synagoga deorum¹⁴? Etenim illud, In consilio sanctorum; et illud, In ecclesia primogenitorum; et, In synagoga deorum; unum et idem esse videtur mihi. Horum itaque in medio stans, his stipatus Filius Dei, glorificatus, magnus et terribilis dicitur. Hæc vero Symmachus sic edidit: Deus invicta in conversatione sanctorum multa, et tremenda in omnibus qui circum te sunt; Aquila autem ait: Fortis roboratus in secreto sanctorum, multitudo, multitudo, et tremendus super omnes qui in circuitu ejus sunt. Ipsa porro dicti sententia seriem aperit. Nam quia potens es, Domine, inquit, et veritas tua in circuitu tuo, jure magnus es et B terribilis et glorificatus in consilio sanctorum, et in iis qui deitatem stipant tuam, qui, conspecta promissorum tuorum veritate, debitas cun admiratione deitatis tuæ gratiarum actiones emittunt Quare paulo antea dicebam: Confitebuntur cœli mirabilia tua, et veritatem tuam in Ecclesia sanctorum.

Vers. 9-11. Domine Deus virtutum, quis similis tibi? Potens es, Domine, et veritas tua in circuitu tuo. Tu dominaris potestati maris, motum autem fluctuum ejus tu mitigas. Tu humiliasti sicut vulneratum superbum, in brachio virtutis tuæ dispersisti imícos tuos. In his quoque nullam factarum rerum similem Filio Dei, qui Deus prædicatur, admittit; ipsum namque et potentem et potentium Deum ac virtutum dominum dicit, ita ut nemo ipsi repugnare, neque ejus voluntati contradicere possit: quare, utpote solus potens, omnia dicit et facit; illud enim, Quis similis tibi? non raros esse, sed nullum esse declarat. Neminem itaque similem esse ait illi, qui Dominus prædicatur, cum eidem illos comparat, qui superius filii Dei dicti sunt. Hæc enim eidem hærent sententiæ, cui isthæc superius dicta: Quoniam quis in nubibus æquabitur Domino? similis erit Domino in filiis Dei? Nunc item, Quis similis tibi? ait, quia potens es, et veritas sermonum tuorum, promissa quoque tua circa te et penes te sunt. Penes te quippe est, et penes eos qui te circumdant, veritas tua: nam si qui proxime te et in circuitu tuo sunt, illi sane veritatem norunt tuam. Nos autem qui in terra et adhuc procul te versamur, ex iis quæ sive in terra sive in mari a providentia tua geruntur, magna tua opificia contemplantes, confitemur te potenter, et veritatem tuam in circuitu tuo esse. Nam tu solus mari et tantæ aquarum plenitudini dominaris, motum fluctuum ejus unus mitigas, ipsique claustra, portas et terminos fixisti, ne prætergressum pelagus inundet orbem. Quod sane vel unum maximum fuerit potestatis tuæ argumentum. At enim tanta aquarum commotio, tibi ut domino obsequens, dum tumens in altum evehitur, reformat dat tamen,

¹⁴ Psal. lxxxi, 1.

et in scipsa terminis conclusa suis, colliditur. Quemadmodum autem fluctus marisque comminationes jussu tuo refrenasti, et elationes, impetus, iramque ejus sedasti; ita quoque si ex invisibilibus virtutibus quædam providentia tuae consilio inimicæ et adversariae fuerint, eas quoque, utpote qui solus potentissimus omnium sis, dissipasti, earumque principem et tyrannum, arrogantem illum et superbum principem hujus sæculi virtute tua humiliasti et vulnerasti; percussum nempe gladio illo tuo magno et terribili, ut in prophetia fertur: *Inducet Dominus gladium grandem et fortem super draconem, serpentem tortuosum, fugientem; et occidet draconem qui est in mari*²⁵. Et quia alias propheta draconem hunc vulneratum in mari degere docuit his verbis, *Hoc mare magnum et spatiosum, illie reptilia quorum non est numerus. Draco iste quem formasti ad illudendum ei*²⁶; consideres velim, num illud ipsum mare præsens sermo subindicit dum ait: *Tu dominaris potestati maris, motum autem fluctuum ejus tu mitigas: his enim subnecisti illud, Tu humiliasti sicut vulneratum superbum: in brachio virtutis tuae dispersisti inimicos tuos. Nam adversariarum potestatum, dæmonum et spirituum malignorum locum, mare videtur nuncupare. Quare iis quæ de mari dicerat, subdidit ea quæ ad vulneratum spectant, et ad inimicos Dei, queis adversarias potestates et earum principem clare indicat. In alio quoque psalmo dictum est: Tu confregisti capita draconum in aquis. Tu confregisti capita draconis, dedisti eum escam populis Aethiopibus*²⁷. In Job item: *Duces autem draconem hamo, pones circulum circa nares ejus, et armilla perforabis labium ejus. Loquetur autem tibi cum supplicatione ac deprecatione molliter, accipiesque ipsum in servum sempiternum*²⁸. Hinc vero insert, *Ipse autem est rex omnium quæ in aquis sunt*²⁹. Ibidem autem de ipso dracone dicitur ad Job ex persona Domini: *Non times quia præparatus mihi est*³⁰? In præsenti etiam eadem apposite meminit Spiritus divinus, Unigeniti Dei usque ad dictum mare descensum declarans. Postquam igitur Deum illum esse prædicasset, ac priorem illius in sanctis conversationem indicasset, ac dixisset quinam ille sit, ac cum qualibus et inter quales prodeat, declarat postea eumdem ipsum memorato mari imperaturum, vulneratum illum in mari degentem humiliaturum, omnesque inimicos suos in brachio virtutis sua dissipaturum esse. Hæc porro necessario dicit: nam sic antea locutus, *Potens es, Domine, et veritas tua in circuitu tuo, jam ad dicti veritatem comprobandum, ipsa re denotat qua ratione Dominus potens sit, ut hinc promissa Davidi facta vera esse declareat.*

καὶ ἐν τοῖς πρόεισιν²⁵, ἔξῆς καὶ παρίστησιν, δι τὴν αὐτὴν τραυματίαν ταπεινώσει, καὶ ἐν τῷ βραχίονι τοῦ χράτους εἰπών, τίς τέ ἐστι, καὶ μεθ' ὄποιον πρόσεστιν.

²⁵ Isa. xxvii, 1. ²⁶ Psal. ciii, 25, 26. ²⁷ Psal. lxxiii, 14. ²⁸ Job xl, 20-23. ²⁹ Job xli, 25.
³⁰ ibid. 1, *Vulgata secus habet.*

μέγιστον τῆς σῆς δυνάμεως δεῖγμα. Ως γάρ δεσπότη δουλεύουσα ἡ τοσαύτη τῶν ὑδάτων κίνησις, χυρουμένη εἰς ὑψος καὶ ἐπαιρομένη πτήσει, καὶ εἰς ἕαυτὴν καταράσσεται, εἰσὼ τῶν οἰκείων ὅρων ἀποκελεισμένη. Ωσπερ δὲ τὰ κύματα καὶ τὰς ἀπειλὰς τῆς θαλάσσης ἐχαλίωσας τῷ σῷ προστάγματι, καὶ τὰ ὑψώματα αὐτῆς, τὰς τε ὄρμας καὶ τοὺς θυμοὺς κατεπράῦνας³¹ οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἀσφράτων δυνάμεων, εἰ τινές ποτε εἰεν ἔχθροι καὶ ἐναντίαι τῇ βουλῇ τῆς σῆς προνοίας, καὶ ταύτας, ἀτε μόνος καὶ ὑπὲρ πάντας ὃν δυνατώτατος, διεσκόρπισας, τὸν τε τούτων ἀρχοντα καὶ τύραννον καὶ ἀλαζόνα. τενά διτα καὶ ὑπερήφανον, ἀρχοντα τοῦ αἰώνος τούτου, σὺ τῇ σαυτοῦ δυνάμει ἐταπεινώσας, καὶ τραυματίαν εἰργάσω, πατάξας αὐτὸν τῇ βομβαὶ τῇ μεγάλῃ καὶ τῇ φοβερῇ, ἀκολούθως τῇ φασκούσῃ προφητείᾳ³². Ἐτάξει Κύριος τὴν βομβαὶ τὴν μεγάλην καὶ τὴν λοχύραν ἐπὶ τὸν δράκοντα, δφιν τὸν σκολιών, σεργοτα· καὶ ἀρελεῖ τὸν δράκοντα τὸν ἐν τῇ θαλάσσῃ. Καὶ ἐπειδήπερ ἄλλος προφῆτης τὸν τραυματίαν τούτον δράκοντα ἐπὶ τῆς θαλάσσης ποιεῖσθαι τὰς διατρίβας ἐδίδαξε, φῆσας· Αὕτη η θάλασσα η μεγάλη καὶ εὐρύχωρος. Ἐκεῖ ἀρπετὰ ὄντα δεσποτοὶ ἀριθμός. Δράκων οὗτος δὲ ἐπλασας ἐμπαιζεῖ αὐτῷ· ἐπιστησον μήποτε ταύτην αὐτὴν ἤντειτο τὴν θάλασσαν καὶ δι παρὸν λόγος φῆσας· Σὺ δεσπότες τοῦ κράτους τῆς θαλάσσης, τὸν δὲ σάλον τὸν κυμάτων αὐτῆς σθ καταπραύνεις· τούτοις γαν συνῆψε τὸ. Σὺ ἐταπεινώσας ὡς τραυματίαν ὑπερηφανορ· ἐν τῷ βραχίονι τῆς δυνάμεως σου διεσκόρπισας τοὺς ἔχθρούς σου. Τὸ γάρ χωρίαν τῶν ἀντικειμένων δυνάμεων, τῶν τε δαιμόνων καὶ τῶν πνευμάτων πονηρῶν, θάλασσαν ἐσκειν ἀποκαλεῖν. Αἰδ καὶ ἐπήγαγε τῷ περὶ τῆς θαλάσσης λόγῳ τὰ περὶ τοῦ τραυματίου καὶ τὰ περὶ τῶν ἔχθρῶν τοῦ θεοῦ, ἀντικρύς τὰς ἀντικειμένας δυνάμεις καὶ τὸν τούτων ἀρχοντα σημῆνας. Καὶ ἐν ἐτέρῳ δὲ εἰρηται φαλμῷ· Σὺ συνέθλασας τὰς κεφαλὰς τῶν δρακόντων τὸν ὄντας. Σὺ συνέθλασας τὴν κεφαλὴν τοῦ δράκοντος, ἐδώκας αὐτὸν βρώμα λαοῖς τοῖς Αἴθολογοῖ· καὶ ἐν τῷ Ἱών.· Αξεις δὲ δράκοντα ἐν ἀγριστρῷ, περιθήσεις δὲ φορβαὶ περὶ τὴν βίαν αὐτοῦ, φελλιφ δὲ τρυπήσεις τὸ χεῖλος αὐτοῦ. Λαλήσει δὲ σοι δεῖσται καὶ λεπτηρίᾳ μαλακῶς, λιγύη δὲ αὐτὸν δοῦλον αἰώνιον. Καὶ ἐξῆς ἐπάγει· Αὐτὸς δὲ ἐστι βασιλεὺς πάντων τὸν ἐτοῖς διδαστι. Κατὰ τὸ αὐτὸν εἰρηται περὶ τοῦ αὐτοῦ δράκοντος ἐκ προσώπου τοῦ Κυρίου πρὸς τὸν Ἱών· Οὐ δέδοικας. δτι ητομασται μοι τὰ χῶν; καὶ διὰ τῶν προκειμένων ἀναγκαῖως τούτων ἐμνημόνευες τὸ θεῖον Πνεῦμα, διδάσκον τοῦ Μονογενοῦς τοῦ θεοῦ τὴν μέχρι τῆς δηλωθείσης θαλάσσης κάθιδον. Προδεολογήσας γοῦν αὐτὸν, καὶ τὴν πρώτην αὐτοῦ διατρίην τὴν ἐν τοῖς ἀγίοις εἰπών, τίς τέ ἐστι, καὶ μεθ' ὄποιον ἐκείνος καὶ τῆς δηλωθείσης ἡμῖν θαλάσσης κρατήσει, βραχίονι τοῦ χράτους αὐτοῦ πάντας νούς ἔχθροις

αὐτοῦ διασκορπίσει. Λέγει δὲ ταῦτα ἀναγκαῖως· προειπὼν γάρ, Δυνατὸς εἶ, Κύριε, καὶ η ἀληθεῖα σου κύκλῳ σου, παρίστησιν αὐτοῖς ἔργων πῶς ὑπάρχει δυνατὸς ὁ Κύριος εἰς πίστωσιν τῆς ἀληθείας αὐτοῦ, ὑπὲρ τοῦ τὰς ἐπαγγελίας πρὸς τὸν Δαυὶδ γεγενημένας ἀληθεῖες ἀποδεῖξαι.

Sol eisit oúrarioi, καὶ σή ἔστιν ἡ γῆ. τὴν A οἰκουμένην καὶ τὸ πλίνωμα αὐτῆς σὺ θεμελίωσας, τὸν βορρᾶν καὶ τὴν θάλασσαν σὸν ἔκτισας. Θαῦρος καὶ Ἐρμῶν ἐν τῷ ὄντος ποντίας ἀπαλλιάσονται. Ἡ δάναοι τῶν προκειμένων τοιάντης τίς ἔστι· Πεποίησαι μὲν, ὁ Κύριε, πρὸς τὸν Δαυὶδ ἐπαγγελίας περὶ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ καὶ τοῦ εἰς αἰώνα διαρκέσοντος θρόνου αὐτοῦ· καὶ ταύτας ὥμοσας τῷ Δαυὶδ ἐπιτελέσειν. Ὁρῶμεν δὲ ἡμεῖς οἱ ἀνθρώποι μὴ πληρουμένας αὐτάς, δοσον ἐπὶ τοῖς αἰσθητοῖς καὶ ὀρωμένοις· διό φαμεν, Ποῦ εἰσι τὰ ἐλέης ποντὶ ἀρχαῖα, Κύριε; πλὴν ἀλλὰ πεπισμέθες σε ἐξ ἀπαντος ἀληθεύειν, διτι δυνατὸς εἶ, καὶ η ἀληθεῖα σου κύκλῳ σου. Καὶ μάρτυρές γε τῆς ἀληθείας του πάντες οἱ περὶ σέ· αἱ γοῦν οὐράνιοι δυνάμεις ἐξομολογήσονται τὰ θαυμάτων σου, καὶ τὴν ἀληθείαν σου ἐν τῷ Ἑκκλησίᾳ δούλων. Καὶ εἰκότως εἰς οὐράνιοι δυνάμεις τὴν ἀληθείαν σου ἐξομολογήσονται, ἐπειδὴ ἐν τῷ οὐρανῷ ἐτομασθήσεται ἡ ἀληθεία σου· ὡς μηκέτι δεῖν τὰς ἐπαγγελίας σου, τὰς πρὸς τὸν Δαυὶδ, ἐπιγείους εἶναι καὶ σωματικὰς νομίζειν· ἐν γάρ τῷ οὐρανῷ ἐτομασθήσεται ἡ ἀληθεία σου. Ταῦτα δὲ καὶ αὐτὸς ἐκ τοῦ ἀγίου Πνεύματος μεμαθηκός φημι· Τὰ ἐλέης σου εἰς τὸν αἰώνα ἀσφομα. Εἰς γερεάν καὶ γερεάν ἀπαγγεῖλω τὴν ἀληθείαν σου ἐν τῷ στόματι μου. Ἀληθεύειν δέ σε Θεὸν δυτα καὶ Κύριον τῶν ὅλων πεπεισθαι· χρή, διὰ τὸ μηδένα εἶναι δύοιον τῇ σῇ δυνάμει· καὶ γάρ καὶ τὸν ἀσωμάτων καὶ θείων δυνάμεων Κύριος εἶ, καὶ δυνατὸς εἶ μόνος καὶ ὑπὲρ πάντας, ὡς τὴν ἀληθείαν σου πιστοῦσθαι. C Εἰ δὲ καὶ ἔστι τις ἐν τοῖς οὖσιν ὑπερήφανος, διὰ καλούμενος διάβολος ἀντικείμενος δεῖ, καὶ πολεμῶν τῇ σῇ ἀληθείᾳ, ἀλλὰ σὺ τούτον ἐπαπένωσας· εἴτε τινές εἰσιν ὑπὲρ τοῦτον ἔχθραι καὶ ἀντικείμεναι δυνάμεις, ἀλλὰ καὶ ταύτας διεσκόρπισας. Πάντοτε σὺ χρατεῖς, καὶ τῆς τῶν ὅλων οὐσίας σὺ δεσπόζεις, ἐπεὶ καὶ ποιητής τῶν ὅλων τυγχάνεις. Αὕτη γάρ η θάλασσα καὶ τὸ τοσοῦτον τῆς ὑγρᾶς οὐσίας στοιχείον ἔργον ὑπάρχει σύν, καὶ σὲ κύριον ἐπιγράφεται. Εἰ δὲ καὶ οὐρανοί τινες ἀνάπτεροι τοῦ στερεώματος νοοῦνται, θείων πνευμάτων καὶ δυνάμεων ἀγίων, τῶν τε τὴν σὴν θεότητα περιπολούντων ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων οἰκητήρια, καὶ οὗτοι σὸι εἰσίν ἄμα πάσι· τοῖς οἰκοῦσιν αὐτοῖς. Καὶ ἀλλο δὲ στοιχεῖον οὐ μικρὸν τῇ ἔπορᾳ οὐσία, καὶ τῇ τοῖς οὐρανοῖς ὑποκειμένῃ γῆ, σῇ ἔστι καὶ αὐτῇ. "Ὅτε τοίνυν τὰ σύμπαντα τοῖς τοῖς νεύμασι δουλεύει, καὶ σὺ πάντων χρατεῖς, κύριος δὲ ἀπάντων καὶ βασιλεὺς καὶ Θεός, τις ἀντιστήσεται σοι;" Η τὸ τὸ ἐμπόδιων ἔσται τοῦ μὴ πιστώσασθαι τὰς μεθ' ὄρκου πρὸς αὐτὸν ἐποίησω;

Σφόδρα τοίνυν καὶ ἀκολούθως τοῖς ἐμπροσθεν εἰρημένοις διὰ τῶν προκειμένων ἐπήγαγε τὸ, *Sol eisit ei oúrarioi, καὶ σή ἔστιν ἡ γῆ. τὴν οἰκουμένην καὶ πλήρωμα αὐτῆς σὺ θεμελίωσας. Οὐ γάρ μόν τὸν οὐρανὸν, φησι, καὶ τὰς ἐν αὐτῷ δυνάμεις, ἀλλὰ καὶ τὴν γῆν σὺ θεμελίωσας· συμφώνως τῇ ἐν*

Vers. 12, 13. *Tui sunt cœli et tua est terra, orbem terræ et plenitudinem ejus tu fundasti, aquilonem et mare tu creasti. Thabor et Hermon in nomine tuo exsultabunt, Horum talis sententia est: Davidi, Domine, promissa dedisti de semine ejus, ac de throno ejus usque in æternum duraturo: atque ipsi Davidi jurasti te ea perfecturum esse. Nos autem homines videamus hæc non quantum ad ea quæ sub sensum et aspectum cadunt impleri: quare dicimus, Ubi sunt misericordiae tuæ antiquæ, Domine? persuasum tamen habemus te prorsus veracem esse, quia potens es et veritas tua in circuitu tuo. Testes porro veritatis tuæ sunt quotquot circa te consistunt: nam celestes virtutes confitebuntur mirabilia tua, et veritatem tuam in Ecclesia sanctorum. Et sane B jure celestes illæ virtutes veritatem tuam confitebuntur, quia in cœlo præparabitur veritas tua; ita ut promissa tua ad Davidem facta, non utique terrena et corporea habenda sint: nam in cœlo præparabitur veritas tua. Hæc vero a Spiritu sancto edocitus dico: Misericordias tuas in æternum cantabo. In generationem et generationem annuntiabo veritatem tuam in ore meo. Te porro, utpote Deum et Dominum universorum, veracem credere convenit, quia nullus est tibi virtute similis: siquidem incorporearum et divinarum virtutum Dominus es, solusque ac super omnes potens es, ita ut veritatem tuam credibilem facere possis. Quod si quis in rerum natura superbis existat, nempe diabolus tibi semper adversarius, ac veritatem oppugnans tuam: tu sane hunc humiliasti: si vero huic superiores quædam inimicæ et adversæ tibi virtutes sint, eas quoque dissipasti. Tu ubique imperas, et universorum substantiæ dominaris, quia universorum opifex es. Ipsum quippe mare, tantumque humidæ substantiæ elementum, tunum est opificium, teque dominum ascribit stūm. Quid si cœli quidam ipso firmamento superiores cogitentur, qui scilicet divinorum spirituum, sanctarum virtutum, angelorum et archangelorum deitatem tuam stipantum, domicilia sint; hi quoque cum omnibus incolis suis tui sunt. Aliud etiam elementum non exiguum, arida nempe suhstantia et terra cœlis subjecta, tua item est. Cum itaque omnia tu nutui serviant, et D tu omnibus imperes, utpote omnium dominus, rex et Deus, quis resistet tibi? Et quid impedimento fuerit, quominus tua electo tuo Davidi data promissa, quæ juratus edidisti, credibilia reddantur? οἵτε πρὸς τὸν ἐκλεκτὸν σου Δαυὶδ ἐπαγγελίας, δι-*

Admodum congruenter supra dictis jam subjicit illud: *Tui sunt cœli et tua est terra: orbem terræ et plenitudinem ejus tu fundasti. Non modo enim cœlum, ait, et virtutes ibi versantes, sed etiam terram fundasti: cui accinit illa Proverbiorum sententia: Deus sapientia fundavit terram: præpara-*

vit autem cælos in prudentia ²⁰. Hic vero habitatam A terræ partem, quasi præstantiorem, oīxouμένην nominavit, ad discrimen inter desertam et cultam. Imo etiam plenitudinem orbis terræ adjecit, his si-gnificans humanum genus, quod orbem terræ implet. Neque tamen aberres, si alio explicandi more dicas, plenitudinem esse Salvatoris Ecclesiam, quam ipsum Dei Verbum fundavit supra petram. Quapropter alibi dictum est: *Dominus regnavit, decorum indutus est. Etenim correxit orbem terræ, qui non commorebitur* ²¹. Quomodo autem fundaverit orbem terræ deinde adjicit, *Aquilonem et mare tu creasti*: quinta vero editio, *Aquilonem et notum tu creasti*. Videturque mihi per duo latera et extrema orbis, totum mundum significare, quem replevit Salvatoris nostri virtus. Animadvertis porro B velim, quo pacto hic pro facie totius mundi, orientem ponat; pro sinistra, borealem plagam; pro dextera meridionalem et australiem. Nam cum ait, *Aquilonem et dextra tu creasti, borealem plagam sinistrum esse latus declarat; siquidem dextrum est australe*. Si itaque stantes notum in dextera, aquilonem in sinistra habeamus, adversum habebimus orientem, a tergo autem occidentem: ita ut secundum physicam considerationem hæc dicta sint, ad totius mundi positionem declarandam. Quæ indicare necessarium fuit ad significandum, divinarum Scripturarum doctrinam neque horum quidem notitiam prætermissee. Nam omnia, inquit, tu creasti, sive dextras mundi partes, sive sinistras. Verum dextras solum nominatim memoravit, atque a sinistri nomine consulto abstinuit. Quare secundum Symmachum dicitur, *In Aquilonem et dexteram tu creasti*; secundum Aquilam vero, *Aquilonem et dexteram tu creasti*. Quinta autem editio accuratius explicavit quænam dextera essent dicens, *Aquilonem et notum tu creasti*. Sinistra porro apud omnes interpres silentio mutitur, quia putatur quid iustaustum esse, et dextro oppositum: nihil autem in universo iustaustum et bono oppositum est. Omnia enim, inquit, tu creasti. Duo autem montes, Thabor et Hermon, per excellentiam præter omnes alios memorati sunt: etenim hi in nomine tuo exultabunt. Secundum Aquilam vero, *Thabor et Hermon in nomine tuo laudabunt*; secundum Symmachum autem, *Thabor et Hermon nomen tuum celebrabunt*. Horum porro montium variis in locis meminit Veteris Testamenti historia, arbitrorque his in montibus mirabiles illas Salvatoris nostri transfigurationes, frequentesque moras extitisse, quando cum hominibus versabatur. An vero ipsa nouinum significatio aliquid nobis ad horum intelligentiam conferat, tu ipse consideres velim.

Λιτεύετο. Εἰ δὲ καὶ τῶν δυνάτων ἡ ἐρμηνεία συμβάλλεται τι τῷ μὲν εἰς τὴν τῶν προκειμένων διάνοιαν,

VERS. 14, 15. *Tuum brachium cum potentia: firmetur manus tua, exaltetur dextera tua: justitia et*

ταῖς Παροιμίαις λεγούσῃ φωνῇ. Ὁ θεός τῇ σοφίᾳ διεμελίωσε τὴν γῆν· ἡτοίμασε δὲ εὐπαρκὺς ἐτροπήσει. Κατ' ἔξαρτον δὲ ἐνταῦθα τὸ οἰκουμένων μέρος τῆς γῆς οἰκουμένην ὄντος, ἀποδιατείλας τῆς ἐρήμου καὶ τῆς οἰκητοῦ. Ἀλλα καὶ τὸ πλήρωμα τῆς οἰκουμένης προσέθηκεν, οὐτω σημεῖνας τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, τῶν τὴν οἰκουμένην πληρούντων. Πλήρωμα δὲ καὶ ἄλλως τῆς οἰκουμένης οὐκ ἀν ἀμάρτοις λέγων τὴν τοῦ Σωτῆρος Ἐκκλησίαν, ἃν αὐτὸς δ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἐθεμελίωσεν ἐπὶ τὴν πέτραν. Διὸ καὶ ἐν ἑτέροις εἰρηται· Κύριος ἔδωσει λειενσεν, εὐπρέπειαν ἐτεδύσατο. Καὶ τὰρ κατάρρωσε τὴν οἰκουμένην, ἥτις οὐ σαλευθήσεται. Πώς δὲ ἐθεμελίωσε τὴν οἰκουμένην, ἐπιλέγεις ἔχει, Τὸν βορρᾶν καὶ τὴν θάλασσαν ὅπου εἴκειτος αὐτὸν ἡ δὲ πέμπτη ἔκδοσις, Βορρᾶν καὶ νότον σὺν ἔκτισας. Δοκεῖ δὲ μοι διὰ τῶν δύο πλευρῶν τε καὶ ἀκρων τῆς οἰκουμένης τὸν σύμπαντα κόσμον δηλοῦν, δηλαδὴ τὸν Σωτῆρος τῆμῶν δύναμις. Θέα δὲ τίνα τρόπον διὰ τούτων παρίσταται πρόσωπον τοῦ σύμπαντος κόσμου τὸ ἀνατολικὸν μέρος ἀριστερὸν δὲ τὸ βόρειον, δεξιὸν δὲ τὸ μεσημβρινὸν καὶ νότιον. Ἐν τῷ γάρ φάναι, Τὸν βορρᾶν καὶ τὰ δεξιά σὺν ἔκτισας, τὸ βόρειον πλευρὸν ἀριστερὸν εἰναις ἐδίδαξεν· εἰ γε δεξιὸν τὸ νότιον. Εἰ δὴ οὖν ἐπτάτες ἔχοιμεν ἐν δεξιᾷ μὲν ἐκατῶν τὸν νότον, ἐν δὲ τοῖς ἀριστεροῖς τὸν βορρᾶν, ἀντιτέρωσαντον σχήσομεν τὴν ἀνατολὴν, κατὰ νότου δὲ τὴν δύσιν· ὥστε κατά τινα φυσικὴν θεωρίαν εἰρῆσθαι ταῦτα, τὴν θέσιν τοῦ παντὸς κόσμου παριστῶντα. *Α καὶ αὐτὰ ἀναγκαῖον ἐπισημῆνασθαι εἰς παράστασιν τοῦ μηδὲ τὴν τούτων γνῶσιν παραλειπέναι τὴν τῶν θείων Γραφῶν διδασκαλίαν*. Τὰ πάντα γάρ, φησι, σὺν ἔκτισας, τὰ τε δεξιά τοῦ κόσμου μέρη, καὶ τὰ ἀριστερά. Ἀλλὰ τὰ μὲν δεξιὰ ὄντομαστὶ προσείπεν, ἐφύλαξατο δὲ χρήσασθαι τῷ τοῦ ἀριστεροῦ ὄντοματι. Διὸ λέλεκται κατὰ τὸν Σύμμαχον, *Εἰς βορρᾶν καὶ δεξιὰν σὺν ἔκτισας· καὶ κατὰ τὸν Ἀκύλαν, Βορρᾶν καὶ δεξιῶν σὺν ἔκτισας*. *Η δὲ πέμπτη ἔκδοσις σαφέστερον ἡρμήνευσε τίνα τὰ δεξιά φέσαται, Βορρᾶν καὶ νότον σὺν ἔκτισας*. Τὸ δὲ ἀριστερὸν πάντη σεσιώπηται παρὰ τοῖς πᾶσι, διὰ τὸ νομίζεσθαι σκαίδην εἶναι καὶ ἐναντίον τῷ δεξιῷ οὐδὲν δὲ ἐν τῷ παντὶ σκαίδην, οὐδὲ τῷ καλῷ ἐναντίον. Πάντα μὲν οὖν, φησι, σὺν ἔκτισας. *Ορη δὲ δύο, τὸ Θαβὼν καὶ τὸ Ἐρμῶν ἔξαρτον τι κέκληται παρὰ πάντα τῷ γάρ ὄντοματι σου ταῦτα ἀγαλλιάσονται*. Κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν, Θαβὼν καὶ Ἐρμῶν ἐτῷ ὄρόματι σου αἰρέσοντοι· κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, Θαβὼν καὶ τὸ Ἐρμῶν τὸ δρομά σου εὐφημήσοντο. Τούτων δὲ τῶν δρέων μέμνηται διαφόρως ἡ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ιστορία· καὶ οἷμαί γε ἐν τούτοις τοῖς δρεσι τὰς παραδόξους τοῦ Σωτῆρος τῆμῶν γεγονέναι μεταμορφώσεις, καὶ τὰς πλείους διατριβές, δτε σὸν ἀνθρώποις ἐποιεύετο. Εἰ δὲ καὶ τῶν δυνάτων ἡ ἐρμηνεία συμβάλλεται τι τῷ μὲν εἰς τὴν τῶν προκειμένων διάνοιαν,

Σδὸς δὲ βραχίων μετὰ δυναστειας· κραταιωθήσεις ἡ χείρ σου, ψυχωθήσεις ἡ δεξιά σου. Δικαιοσύνη

²⁰ Prov. iii., 19. ²¹ Psal. xcii., 1.

καὶ κρίμα ἐτοιμαστα τοῦ θρόνου σου. Ἐλεος καὶ ἀλήθεια προπορεύονται πρὸ προσώπου σου. Καὶ ταῦτα εἰς τὴν τοῦ Μονογενοῦς τοῦ Θεοῦ δαξολογίαν παρεῖληπται, ἅπερ σαφέστερον δὲ Ἀκύλας ἡμιήνευσε, τούτον ἀπόδοντας τὸν τρόπον· Σδες δὲ βραχίων μετὰ δυναστείας ἀγέτητος η̄ χειρ σου, ύψηλη η̄ δεξιά σου· δικαιοσύνη καὶ κρίμα βάσις τοῦ θρόνου σου. Καὶ ταύτας δὲ ἀναγκαίως τὰς θεοπρεπεῖς ἀρετὰς ἐν τῇ θεολογίᾳ παρεῖληφε διὰ τὰς τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν Δαυὶδ ἐπαγγελίας. Οὐδὲν γάρ, φησιν, ἀντιστῆσεται σοῦ τῇ βουλῇ· μετὰ γάρ τοῦ θέλειν καὶ τὸ δύνασθαι σοι οἷα θεῷ καὶ δεσπότῃ τῶν ὅλων πάρεστι. Καὶ γάρ βραχίων σοὶ ἔστι μέγας καὶ δυναστεῖα καὶ ἀρχὴ τῶν πάντων, κεκραταιωμένη τε χειρ καὶ ύψηλοτάτη δεξιά, ὅτε θρόνος τῆς σῆς βασιλείας, ὕσπερ οἱ τῶν ἐπὶ γῆς βασιλεύντων θρόνοι· ἐξ ὅλης τιμίας πεποιήνται, καὶ αὐτὸς οὗτος ἐκ τῶν πρεπόντων σοι τῷ θεῷ κατεσκεύασται. Ἀρεταὶ γοῦν θεοπρεπεῖς, δικαιοσύνη καὶ κρίμα, τὸν σὸν κατακοσμοῦσι θρόνον. Διέπερ τοσούτων οὖσῶν παρὰ σοὶ τῷ θεῷ δυνάμειν, ὁραλῶς καὶ ἀκωλύτως ἡ ἀλήθεια τῶν σῶν ἐπαγγελιῶν προτρέχει, μηδενὸς παραποδίζειν δυναμένου τὰς σάς ἀποφάσεις, δες δικαιοσας τῷ Δαυὶδ ἐλέψ καὶ χάριτι τὰς ἔκτεθείσας ἐπαγγελίας πρὸς αὐτὸν πεποιημένος. Ἄντι δὲ τοῦ, Δικαιοσύνη καὶ κρίμα ἐτοιμαστα τοῦ θρόνου σου, κατὰ τὸν Ἀκύλαν, Δικαιοσύνη καὶ κρίμα τὸ ἔδρασμα τοῦ θρόνου αὐτοῦ, εἴρηται· ὃ δὲ Σύμμαχος τὴν βάσιν αὐτὴν εἶναι φησι τὴν δικαιοσύνην καὶ τὸ κρίμα. Τῆς γε μὴν δικαιοσύνης καὶ τοῦ κρίματος μετὰ δικαιοσύνης ἐκφερομένου, προτρέχει ἐλέος καὶ ἡ ἀλήθεια. Τῷ γοῦν ἐλέψ τὴν δικαιοσύνην ἀνακινᾶς, πραστέρας ποιείται τὰς κατὰ τῶν ήμαρτηκότων ἀπειλάς· ἀνθρώπων ὑπομείνεινεν

Μακάριος δὲ λαὸς δὲ γιγάντων ἀλαλαγμόν. Κύριε, ἐν τῷ φωτὶ τοῦ προσώπου σου πορεύσονται, καὶ ἐν τῷ ὄντας σου ἀγαλλιάσονται δῆλη τὴν ἡμέραν, καὶ ἐν τῇ δικαιοσύνῃ σου ὑψωθήσονται. Ὄτι καύχημα τῆς δυνάμεως αὐτῶν σὺ εἶ, καὶ ἐν τῇ εὐδοκίᾳ σου ὑψωθήσεται τὸ κέρας ἡμῶν. Ὄτι τοῦ Κυρίου ἡ ἀντιληφτής ἡμῶν, καὶ τοῦ ἀγίου Ἰησοῦτοῦ βασιλέως ἡμῶν. Νοήσεις τε καὶ ἀλλοις τὸν ἀλαλαγμὸν ἀπὸ τῶν κατὰ τοὺς καιροὺς τῶν πολέμων ὀλαλαζόντων στρατιωτῶν καὶ φόνον ἐμποιούντων τοῖς ἔχθροῖς διὰ τῆς μείζονος βοῆς καὶ τῆς κατὰ ταύτην συμφωνίας. Ὁ δὲ θεῖος Ἀπόστολος τὰς ἐν ἀγίᾳ Πνεύματι εὑχάς, τὰς μὴ διὰ γεωνοῦ βοῆς, ἀλλὰ ἐν δυνάμει Πνεύματος ἀναπεμπομένας, τοιαύτας εἶναι διδάσκει λέγων· Αὐτὸς τὸ Πνεύμα ὑπερεργυχάρει ὑπέρ ἡμῶν στεγανωμοῖς ἀλαλητοῖς. Οὗτῳ δὲ μέγας τίς ἔστι καὶ σπάνιος ὁ πολλάκις ὑπὸ τῶν θείων Γραφῶν ὀνομαζόμενος ἀλαλαγμὸς, ὃς μακαρίζεσθαι τὸν ἐπιστήμονα τούτου, ὅμοιως τοῖς μακαριζομένοις ἐπὶ τοῖς ἀλλοις κατὰ Θεὸν κατορθώμασι. Διὸ ἐνταῦθα λέλεκται· **Μακάριος** δὲ λαὸς δὲ γιγάντων ἀλαλαγμόν. Ἐν ἑτέροις δὲ ὁ θεῖος λόγος θυσίαν εἶναι τὸν τοιούτον ἀλαλαγμὸν διδάσκει λέγων· Ἐκίνωσα καὶ ἔψυσα ἐν τῇ σκηνῇ αὐτοῦ θυσίαν ἀλαλαγμοῦ.

A *judicium præparatio throni tui. Misericordia et veritas precedent faciem tuam.* Hæc item ad Unigeniti Dei gloriam celebrandam usurpantur : quæ Aquila clarius interpretatur hoc pacto : *Tuum brachium cum potentia : invicta manus tua, excelsa dextera tua : justitia et judicium basis throni tui.* Opportune autem divinas hasce virtutes, de Deo loquens, memoravit, ob promissa Dei Davidi facta. Etenim, inquit, nihil voluntati obsistet tuæ : cum voluntate quippe tibi, utpote Deo et domino universorum, adest potestas. Nam magnum tibi brachiuni est, et potestas et imperium in omnia, manus firmata, excellentissima dextera : thronusque regni tui, ut throni regnantium in terra ex pretiosa materia confecti sunt, ita et ipse ex iis quæ te Deum decent.

B concinnatus est. Divinae itaque virtutes, justitia et judicium, thronum exornant tuum. Quapropter, o Deus, cum tot tantæque penes te potestates sint, veritas plana via et sine obice promissionibus tuis præcurrat : cum nemo possit obsistere decretis tuis, quibus jurasti Davidi, ex misericordia et gratia tua jam memoratas edens pollicitationes. Pro illo autem, *Justitia et judicium præparatio throni tui;* secundum Aquilam, *Justitia et judicium fundamentum throni ejus,* dicitur; Symmachus vero basin dixit esse justitiam et judicium. Justitiae autem et judicio, quod cum justitia effertur, præcurrat misericordia et veritas. Justitiam enim misericordia temperans, mitiores contra eos qui peccaverunt profert comminationes : nam alias justitiam ejus non temperatam nullus hominum sustineret.

VERS. 16-19. *Beatus populus qui scit jubilationem. Domine in lumine vultus tui ambulabunt, et in nomine tuo exsultabunt tota die, et in justitia tua exaltabuntur. Quoniam gloria virtutis eorum tu es, et in benefacio tuo exaltabitur cornu nostrum. Quia Domini est assumptio nostra, et sancti Israel regis nostri. Jubilationis modum alia ratione intelligas, ex militum in tempore belli jubilatione, ut hostes majore edito clamore, additaque symphonia, perterrefaciant. Divinus autem Apostolus tales esse docet orationes in Spiritu sancto, nec alta voce, sed in virtute Spiritus emissas, cum ait: Ipse Spiritus postulat pro nobis, gemitis inenarrabilibus²¹. Tanta porro tamque rara est jubilatio illa, passim a divinis Scripturis memorata, ut beatus praedicitur qui gnarus illius est, perinde atque alii ex praeclaris secundum Deum gestis beati dicuntur. Ideo hic dicitur: Beatus populus qui scit jubilationem. Alibi vero divinus sermo hujusmodi jubilationem hostiam esse docet his verbis: Circuivi et immolavi in tabernaculo ejus hostiam jubilationis²². Hic porro videtur mibi Spiritus sanctus populum Christi aperte beatum praedicare: ipse namque cum in notitiam venerit victoriae a Salvatore nostro de inimicis parte, adversus*

²² Rom. viii, 26. ²³ Psal. xxvi, 6,

Sal. xxvi, 6,

beatus jubilat et clamat, ac pro rege suo jubilatio-
nem edit. Imo etiam unus ille populus incruentam
et rationabilem hostiam per jubilationem offerre
Deo solet: quia in spiritualibus sacrificiis, atque
in cultu quem in Novo Testamento persolvimus,
neconon in sacrificiis incruentis et materiæ experti-
bus, una voce Deo gratiarum actionem emitimus.
Pro illo autem, *Qui scit jubilationem*, Symmachus,
Qui scit significationem, interpretatus est. Cur au-
tem beatus est populus qui memoratam jubilatio-
nem novit, nisi quia Salvatoris deitatem agno-
scens, quæ vultus ejus vocatur, vultus ejusdem
lumine perfusus, sic iter agit suum dicens, *Signa-
tum est super nos lumen vultus tui, Domine*²⁴; et,
*In lumine tuo videbimus lumen*²⁵? Ea de causa igitur
beatus est hic populus. Tertio, quia cum non
satis habeat quod cognitione Christi illustretur;
sed etiam in nomine ejus gloriatur, et ab eo Chris-
tianus nuncupetur, latet et exsultat tota die,
imo potius omnibus diebus; ita enim Symmachus
interpretatus est; ideoque beatus est. Quarto, quia
magnitudine et sublimitate creascens justitia Dei
exaltatur: Deo æquum esse censente, populum illu-
lum in sublimitatem et in gloria magnitudinem
agere, qui memoratam illam jubilationem novit, ac
qui a facie Salvatoris illustratur, et in nomine ejus
exsultat, gloriaturque, sed non in recte facili-
suis.

εἶναι κρίναντος τοῦ Θεοῦ εἰς ὑψός ἀγειν καὶ ἐπὶ μέγα δόξης τὸν ὑπὸ τοῦ πρεσβύτου τοῦ Σωτῆρος φωτίζόμενον, καὶ τὸν ἐπὶ τοῖς ιδίοις κατορθώμασιν.

Necessario autem prædicti Domini mentionem C sermo fecit, Christi ad homines adventus præcla-
ratus facinus vaticinans. Antequam enim ortum ejus doceret, qui ex semine David proditurus erat; ac prænuntiaret omnium apud Iudeos venerabilium eversionem, qua de causa dubius inst, *Ubi sunt misericordiae tuæ antiquæ, Domine?* opportune quidem de veritate promissorum Dei ad Davidem factorum præmissam doctrinam edidit. Quoniam vero nos prius edidicisse opus erat, cui populo gratia beneficij a Servatore collati reservaretur, congruer-
ter invenoravit, non Israelem, neque Iudaicam gen-
tem, sed populum qui scit jubilationem: quem populum jure beatum prædicavit, multa ipsi bona pollicitus. Nam quia sciunt illi jubilationem, primo quidem in lumine vultus Dei ambulabunt, deinde D in nomine ejus exsultabunt singulis diebus; tertio in justitia ejus exaltabuntur; quarto gloria virtutis eorum erit ipse Dominus. Quia enim hic populus fortis et potens est, ut portæ inseri non pre-
valeant adversus eum; iure gloriabitur, non in propria virtute, sed in Domino qui fundavit eum supra petram. Propter hæc omnia *Beatus populus qui scit jubilationem*. Nostrum item prophetarum qui hæc per Spiritum vaticinamur, coram exaltabi-

A Δοκεῖ δὴ οὖν μοι ἐνταῦθα τὸ θεῖον Πνεῦμα ταφῶς μακαρίζειν τὸν Χριστοῦ λαόν· οὗτος γάρ, γνωστὸν ἀνειληφὼς τῆς κατὰ τῶν πολεμίων τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν νίκης, ἀλλάζει κατὰ τῶν ἔχθρῶν, ὑπὲρ τοῦ οἰκείου βασιλέως τὸν ἀλαλαγμὸν ποιούμενος. Ἀλλὰ καὶ τὴν θυσίαν τὴν ἄναιμον λογικὴν μόνος οὗτος ὁ λαὸς δι' ἀλαλαγμοῦ εἴωθε προσφέρειν τῷ Θεῷ, διὰ τοῦ σύμφωνον ἀναπέμπειν τῷ Θεῷ εὐχαριστίαν ἐν ταῖς πνευματικαῖς λειρουργίαις καὶ ταῖς κατὰ τὴν Καινὴν Διαθήκην ἐπιτελουμέναις ἡμῖν λατρείαις, ταῖς τε ἀναίμοις καὶ ἀնδροῖς καὶ πνευματικαῖς θυσίαις. Ἄντι δὲ τοῦ, Ὁ γινώσκων ἀλαλαγμὸν, Ὁ γινώσκων σημαστὰ, ὁ Σύμμαχος ἡρμήνευσε. Διὰ τὶ δὲ μακάριος ἐστὶν οὗτος ὁ Χριστοῦ λαὸς ὁ τὸν εἰρημένον ἀλαλαγμὸν ἐπιστάμενος, ἀλλὰ ἢ ἐπειδή περ τὴν θεότητα τοῦ Σωτῆρος ἐπιγινώσκων, ήτις ὀνόμασται πρόσωπον αὐτοῦ, τῷ φυτῇ τοῦ προσώπου αὐτοῦ καταυγάζομενος, τὴν ἑαυτοῦ ποιεῖται πορείαν λέγων, Ἔστησε ὁ θεός τὸν προσώπον σου, Κύριε· καὶ, Ἐν τῷ φυτῇ σου ὅψιμεθα τὸ φῶτα; Καὶ διὰ τοῦτο γοῦν μακάριος ἐστὶν οὗτος ὁ λαὸς. Καὶ τρίτον ἐπειδή μὴ ἀρκούμενος τῷ διὰ τῆς γνώσεως τοῦ Χριστοῦ φαντασθεῖσθαι, ἔτι καὶ τῷ δινόματι αὐτοῦ σεμνυνθενος, καὶ Χριστιανὸς ἐξ αὐτοῦ καλούμενος, χαίρει καὶ ἀγαλλιᾶται ὅλην τὴν ἡμέραν, μᾶλλον δὲ πᾶσαν ἡμέραν· οὕτω γάρ ὁ Σύμμαχος ἡρμήνευσε· καὶ διὰ τοῦτο γοῦν ἐστι μακάριος. Καὶ τέταρτον ἐπειδή εἰς μέγεθος καὶ ὑψος ἐπιδοὺς τῇ τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνῃ ὑψούτας, δικαιοιν

B 'Αναγκαῖως δὲ καὶ τοῦ δηλωθέντος μνήμην διατησθεῖσα, θεσπίζων τὸ κατόρθωμα τῆς εἰς ἀνθρώπους τοῦ Χριστοῦ παρουσίας. Μέλλων γοῦν τὴν γένεσιν διδάσκειν τοῦ ἐκ σπέρματος Δαυΐδ προβελευσθεμένου, καὶ τὴν καταστροφὴν τῶν παρὰ Ιουδαίων σεμνῶν προχορεύειν, δι' ἣν καὶ ἀπορῶν ἐπιλέγειν, Ποῦ ἐστι τὰ ἀλέη σου τὰ ἀρχαῖα, Κύριε; ἀναγκαῖως περὶ μὲν τοῦ ἐπαληθεύσειν ἐξ ἀπαντοῦ τὰς πρὸς τὸν Δαυΐδ τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελίας τὰς προειρημένας ἐποιήσατο διδασκαλίας. Ἐπειδὲ ἐχρήν προμαθεῖν ἡμᾶς καὶ ποιῶ λαῷ τὴν ἔχαρις τῆς τοῦ Σωτῆρος εὐεργεσίας ἐταμιεύετο, ἀκολούθως ἐμνημόνευσεν οὐ τοῦ Ιερατῆλ, οὐδὲ τοῦ Ιουδαίων ἔθνους, ἀλλὰ τοῦ λαοῦ τοῦ γινώσκοντος ἀλαλαγμὸν καὶ τοῦτον εἰκότως τὸν λαὸν ἐμπαχάρισε, πλείστα αὐτῷ ἀγαθὴ ἐπαγγειλάμενος. Διὰ γάρ τὸ εἰδέναι ἀλαλαγμὸν, πρῶτον μὲν ἐν τῷ φυτῇ τοῦ προσώπου τοῦ Θεοῦ πορεύεσθαι, ἐπειτα ἐν τῷ δινόματι αὐτοῦ ἀγαλλιέσθαι τοῦτον ἡμέραν· καὶ τρίτον ἐν τῇ δικαιοσύνῃ αὐτοῦ ὑψωθῆσθαι· καὶ τέταρτον καύχημα τῆς δυνάμεως αὐτῶν ἔσται αὐτὸς ὁ Κύριος. Ἐπειδή γάρ κραταῖς καὶ δυνατὰς τυγχάνει διὰ λαός οὗτος, διτε ἐπὶ τὴν πέτραν ὥκοδομημένος, ὃς μήτε πύλας ἔδου κατισχύειν αὐτοῦ εἰκότως καυχήσεται, ἀλλὰ οὐκ ἐπὶ τῇ οἰκείᾳ δυνάμει, ἀλλὰ ἐπὶ τῷ τεθεμέλιωκότι αὐτὸν ἐπὶ τὴν πέτραν Κύριῳ. Διὰ δὲ ταῦτα πάντα μακάριος ὁ λαός εἴ τι

²⁴ Psal. iv, 7. ²⁵ Psal. xxxv, 10.

νώκων ἀλατιγμότ. Καὶ ἡμῶν δὲ αὐτῶν τῶν ταῦτα θεοπίσσων διὸ τοῦ Πνεύματος προφητῶν τὸ κέρας ὑψωθῆσται. Πολὸν δὲ κέρας ἡ τὸ μέλλον ἐκ σπέρματος Δαυΐδ κατὰ τὴν σῆμα, ὡς Κύρις, ἐπαγγείλαν προελεύσεσθα.; Καὶ τοῦτο γάρ τὸ κέρας ἡμῶν, ἐν τῷ τοὺς ἔχθροὺς ἡρῶν κερατιοῦμεν, ἐν τῇ εὐδοκίᾳ σου ὑψωθῆσται, σοῦ τοῦ Ἀγίου Ἰσραὴλ, τοῦ βασιλέως ἡμῶν, ἀντιλαμβανομένου τῆς τούτου τοῦ κέρως γενέσεως. Εἰεν δὲ αὗται φωναὶ προφητικαὶ ἐξ οἰκείου προσώπου τὰ προκείμενα ἀνάφωνούσαι, κέρας τε αὐτῶν διμολογούσαι εἶναι τὸν κατὰ σάρκα φανησμένον Χριστὸν τοῦ Θεοῦ.

Tότε ἐλάλησας ἐτὸν δράσει τοῖς νιοῖς σου, καὶ εἰπας· Ἐθέμηντος βοήθειαρ ἐπὶ δυνατότερον ὑψωσα ἐκλεκτὸν ἐκ τοῦ λαοῦ μου. Εὑρος Δαυΐδ τὸν δούλον μου, ἐτὸν διάτιρον μου ἔχρισα αὐτόν. Ἡ γάρ χεὶρ μου συρατειλήσται αὐτῷ, καὶ ὁ βραχίων μου κατισχύσται αὐτόν. Οὐκ ὥφελήσται ἔχθρος ἐτὸν αὐτῷ, καὶ νιδὸς ἀτρομίας οὐ κακώσει αὐτόν. Καὶ συρκόφων ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ τοὺς ἔχθροντας αὐτοῦ, καὶ τοὺς μισοῦντας αὐτὸν τροπώσομαι. Καὶ η ἀλήθεια μου καὶ τὸ ἔλεος μου μετ' αὐτοῦ, καὶ ἡ τῷ ὄροματι μου ὑψωθῆσται τὸ κέρως αὐτοῦ. Ἀπαξ διὰ τῶν ἔμπροσθεν μνημονεύσας δὲ λόγος τοῦ πέρας ἐν οἷς ἔφη· Ἐν τῇ εὐδοκίᾳ σου ὑψωθῆσται τὸ κέρας ἡμῶν, ἀναγκαῖς προῖνων διδάσκει τὶ ποτε ἦν τοῦτο τὸ κέρας, καὶ πόθεν ἔξει, καὶ πῶς ὑψωθῆσται. Διὸ φησιν· Οτι τοῦ Κυρίου ἔστιν ἡ ἀττιληγία, ἡ τοῦ κέρως δηλοντί. Κυρίου δὲ ποίου, ἡ τοῦ Ἀγίου Ἰσραὴλ τοῦ βασιλέως ἡμῶν; Αὐτὸς γάρ ὁ Κύριος καὶ ὁ Ἀγιος τοῦ Ἰσραὴλ βασιλεὺς, δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἀντιληψίες ἔσται τοῦ κέρως ἡμῶν καθ' διὰ πετοίταις ἐπαγγελίας, διηγήσαται λαλεῖ διὰ τῶν προφητῶν περὶ τοῦ μέλλοντος ἐκ σπέρματος Δαυΐδ προελεύσεσθαι. Ὁτε γάρ, φησιν, ἐλάλησας ἐν δράσει τοῖς ἀγαῖοῖς σου, τὰ τε προκείμενα ἐπηγγείλα σὺ, ὡς Θεός, διὰ τῶν σεαυτοῦ υἱῶν τῶν προφητῶν, οἷς τὰς δράσεις τῶν μελλόντων ἀπεκάλυπτες· διὸ αὐτῶν γάρ καὶ ποιούμενος τὰς ἐπαγγελίας τὰς πρὸς τὸν Δαυΐδ, τούτοις ἔχρήσω τοῖς λόγοις· Ἐθέμηντος βοήθειαρ ἐπὶ δυνατότερον ὑψωσα ἐκλεκτὸν ἐκ τοῦ λαοῦ μου. Ἀνθ' ἦν δὲ οὐ μαρτυρούσας τὸν τρόπον· Ἐπέθηκα ἀττιληγίῃ ἀδρῶν, ὑψωσα ἐπιλεκτορὸν ἀπὸ τοῦ λαοῦ μου. Εὑρος Δαυΐδ τὸν δούλον μου, καὶ τὰ ἔξης τοῖς ἔθεδοι μήκοντα παραπλησίων· ὃν δὲ διάνοια τούτον ἔχει τὸν τρόπον· Πολλὰ ζητήσας ἐν ἀνθρώποις ἀξιοῖς εὑρεῖν ἐμαυτοῦ, μόλις ποτὲ εὗρον τὸν δούλον μου Δαυΐδ, τὸν δι' ὑπερβολὴν εὔσεβείας οἰκον ἐπὶ τῆς εὐκτήριον ἐμοὶ δείμασθαι μόνον τῶν ἐξ αἰώνος διανενοημένον. Διόπερ ἀμοιβὴν αὐτῷ τῆς ἀγαθῆς καὶ εὐεσθοῦς προσιρέσεως δωρούμενος, ἀνθ' οὐ διανενόηται οἴκου, αὐτὸς ἐμαυτῷ νεών πανάγιον ἐκ σπέρματος αὐτοῦ κατασκευάσω. Νεώς γάρ ἦν δὲ σπέρματος Δαυΐδ γεγονὼς ἀνθρωπος τοῦ κατασκηνώσαντος ἐν αὐτῷ Θεοῦ Λόγου. Ο δὴ καὶ αὐτὸς δὲ Σωτὴρ ἐδίδασκε περὶ τοῦ ιδίου σώματος λέγων· Λύσατε τὸν γαρ τοῦτον, καὶ ἐτριτείτε ἡμέραις ἐτερῶν αὐτόν.

^{**} Ιωαν. ΙΙ, 19.

PATRUL GR. XXIII

Atur. Quod autem cornu, nisi id quod ex semine David secundum tuam, Domine, promissionem proditum est? Nam illud cornu nostrum, quo inimicos nostros ventilabimus, in beneficito tuo exaltabitur: te Sancto Israel, rege nostro, hujus cornu ortum procurante. Hæc porro voces prophetarum fuerint, ex propria persona haec quæ jam tractamus proferentium, ac contentum cornu suum esse Christum Dei, qui secundum carnem proditurus in lucem est.

B VERBS. 21-25. Tunc locutus es in visione filii tuis, et dixisti: Posui adjutorium in potente; exaltavi electum ex populo meo. Inveni David servum meum, oleo sancto meo unxi eum. Manus enim mea auxiliabitur ei, et brachium meum confortabit eum. Non proficiet inimicus in eo, et filius iniquitatis non nocebit ei. Et concedam a facie ipse inimicos ejus, et odientes eum in fugam convertam. Et veritas mea et misericordia mea cum ipso, et in nomine meo exaltabit cornu ejus. Cum semel ante sermo cornu memoraverit, cum diceret: In beneficito tuo exaltabitur cornu nostrum, necessario docet in sequentibus quodnam illud cornu, unde venturum et quomodo exaltandum sit. Quamobrem dicit, Quia Domini est assumptio, illius cornu videlicet. Domini autem cuiusnam, nisi Sancti Israel, regis nostri? Ipse namque Dominus et Sanctus Israel rex, Dei Verbum, assumptio erit cornu nostri, uti pollicitus est, cum per prophetas sermonem faceret de illo qui ex semine David proditurus erat. Cum enim, inquit, locutus es in visione sanctis tuis, et haec tu, Deus, per filios tuos prophetas promisisti, quibus futurorum visiones revelasti, per eos namque promissiones Davidi cedebas; tunc his usus verbis es: Posui adjutorium in potente: exaltavi electum de plebe mea. Pro quo Symmachus hoc pacto interpretatus est, Posui adjutorium virorum, exaltari electum a populo meo. Inveni David servum meum, et reliqua LXX interpretationi similia: quorum haec est sententia: Cum in hominibus diu multumque quæsiisset virum me dignum, vix tandem inveni David servum meum, qui ingenti pietate motus, solus ex iis qui a sæculo fuerunt domum mihi operationis exstruere cogitavit. Quare boni piique consilii vicem ipsi rependens, pro domo quam excitare voluit, mihi ex semine ejus templum sanctissimum adornabo. Nam qui ex semine David factus est homo, Dei Verbi in ipso habitantis templum erat. Quod etiam Salvator ipse docebat de corpore suo dicens: Solvite templum hoc, et in tribus diebus excibabo illud³⁰. Atque adinodum congruenter promissioni ad Davide factæ, Deus ipsi vicem rependit. Quia igitur, inquit, idoneum et dignum promissionum mearum virum reperi, Davidem scilicet; ideo ipsum auxilio meo dignatus sum, electum declaravi, et super to-

tum populum exaltavi. Ad hæc vero, quia post multam perquisitionem, ipsum solum pollicitationum mearum dignum inveni; talem deprehensem, dignum item habui qui oleo sancto meo ungeretur, quo ipsum effeci Christum, et hæc illi me beneficia collaturum polliceor: *Dextera mea firmiter ipsi aderit, et brachium meum confortabit eum: inimicus eum non decipiet, neque filius iniquitatis affiget eum.* Imo etiam concidam in conspectu ejus odientes eum, et affigentes eum percutiam: *confirmatio et gratia mea aderit ipsi.* Et hæc quidem omnia ipsi aderunt, secundum Symmachi interpretationem. Secundum LXX vero, *Manus mea, inquit, auxiliabitur ei, et brachium meum confortabit eum: non proficiet inimicus in eo, et filius iniquitatis non affiget ipsum.* Et concidam a facie ipsius inimicos ejus, et odientes eum in fugam convertam. Et veritas mea et misericordia mea cum ipso; ac demum post hæc omnia, in nomine meo exaltabitur cornu ejus.

surarciat hysperai autem, καὶ ὁ βραχίων μου κατισχύσει αὐτὸν. Οὐκ εξαπατήσει αὐτὸν ἐχθρός, οὐδὲ νίλος ἀδίκας κακώσει αὐτὸν. Άλλα καὶ συγκόψω ἀπὸ ἐμφροσθει

αὐτοῦ τοὺς μισοῦντας αὐτὸν, καὶ τοὺς κακο-

ποιοῦντας αὐτὸν πατάξω· ή δὲ βεβαίωσις καὶ η

χάρις μοῦ συνέργεια αὐτῷ. Καὶ ταῦτα μὲν αὐτῷ

πάντα ἔσται κατὰ τὴν τοῦ Συμμάχου ἐρμηνείαν·

κατὰ δὲ τοὺς Ἐδδομήκοντα· Ἡ χειρί μου, φησι;

Τοῦτο δὲ τὸ κέρας αὐτοῦ τὸ μέλλον ἐξ αὐτοῦ προ-

ελεύσεσθαι, καὶ ὁ νεῶς ὁ ἐκ σπέρματος αὐτοῦ μέλλων

μοι κατασκευάζεσθαι· ὅπερ κέρας αὐτοῦ ἐν τῷ δικ-

ματὶ μού ὑβρίζεσται· καταβιβήσεται γάρ τοῦ ἐμοῦ

δόντας καὶ τῆς ἐμῆς προσηγορίας. Χρηματίσε-

γοῦν καὶ αὐτὸς τοῖς ἐμοῖς χρηματισμοῖς, καὶ διὰ τῶν

ἐμῶν προσηγοριῶν παρὰ τοῖς πᾶσιν ὑψωθήσεται. Αἰδ

καὶ ἐν τοῖς ἐμπροσθεν ἐλέγετο, Καὶ ἐτῷ εὐδοκίᾳ

σου ὑψωθήσεται τὸ κέρας ἡμῶν. Άλλ’ οὐ μὲν τῶν

προφητῶν χορὸς πρὸς τὸν Θεὸν ἀνεψώνει πρότερον

λέγων, Καὶ ἐν τῇ εὐδοκίᾳ σου ὑψωθήσεται τὸ κέρας

ἡμῶν· αὐτὸς δὲ νῦν ὁ Θεὸς τὰς ἐπαγγελίας περὶ τοῦ

Δαυΐδ ποιούμενος, ἐπισφράγισμα πάντων προστέθησι

καὶ τὸ, Ἐτῷ ὀνόματὶ μου ὑψωθήσεται τὸ κέρας

αὐτοῦ, τὸ ἐξ αὐτοῦ προελευσόμενον Χριστὸν δηλώ-

σας, κέρας οὐ μόνον καὶ προφητῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ

τοῦ Δαυΐδ ὄνομασμένον περὶ σὺ έξῆς ἐπιλέγει· Καὶ

Θήσομαι ἐτὸν θαλάσσῃ χεῖρα αὐτοῦ, καὶ ἐτῷ κοτα-

μοῖς δεξιῶν αὐτοῦ. Αὐτὸς ἐπικαλέσεται μὲν Πα-

τήριο μονοὶ εἰ σὺ, Θεὸς μονοὶ καὶ ἀντιλήπτωρ τῆς

σωτηρίας μονοὶ κάγὼ πρωτότοκον θήσομαι αὐτὸν,

ὑψηλὸν παρὰ τοῖς βασιλεῦσι τῆς τῆς. Εἰκ τὸν

αἰώνα φυλάξω αὐτῷ τὸ δέλεσί μοι, καὶ η Διαθήκη

μοι πιστὴ αὐτῷ. Εἰ τις ἀκριδῶς ἐπιστείει τῇ τῶν

λεγομένων διανοίᾳ, εῦροι ἀν ταῦτα οὐ περὶ τοῦ

Δαυΐδ, ἀλλὰ περὶ τοῦ προελευσόμενου ἐξ αὐτοῦ κέρως

προφητεύομενα. Εἰπὼν γάρ ο λόγος, Καὶ ἐτῷ ὀνό-

ματὶ μου ὑψωθήσεται τὸ κέρας αὐτοῦ, ἐπισυ-

άπτει περὶ τοῦ κέρως, καὶ λέγει· Θήσομαι ἐτὸν

θαλάσσῃ χεῖρα αὐτοῦ, δηλον δ’ ὅτι τοῦ κέρως, καὶ τὰ

έξῆς· καὶ ἀμφότει γε ἐντεῦθεν πάντα ἐπὶ τὸν Χριστὸν

τὸν ἐκ σπέρματος Δαυΐδ γενησόμενον ἀναφέρεσθαι.

Εἰ γοῦν τις μὴ τοῦτον ἐκλάβοι τὸν τρόπον, ἀλλ’ ἐπὶ

τὸν Δαυΐδ ἀνάγοι τὰ προκείμενα, ἀποστατοῖς εἴη ἐν

αὐτῷ ὁ λόγος. Πῶς γάρ τοῦ Δαυΐδ ἐν θαλάσσῃ ἔταξεν

ο Θεὸς τὴν χεῖρα καὶ ἐν ποταμοῖς τὴν δεξιὰν, ο βου-

A Καὶ σφόδρα γε καταλήλως τῇ τοῦ Δαυΐδ ἐπαγγελίᾳ καὶ ὁ Θεὸς τὴν πρὸς αὐτὸν ἀμοιβὴν ἐποιήσατο. Ἐπειδὴ τοίνυν, φησαν, ἐπιτήδειαν εὔρον καὶ δῖνον τῶν ἐμῶν ἐπαγγελιῶν τὸν Δαυΐδ, διὰ τοῦτο κατηξίωσι αὐτὸν τῆς ἐμῆς βοηθείας, ἐκλεκτὸν αὐτὸν ἀπορήσας, καὶ ὑπὲρ πάντα τὸν λαὸν ἀνυψώσας. Καὶ Εἴ τι πρὸς τούτοις ἐπειδὴ πολλὰ ζητήσας, μόνον αὐτὸν εὔρον δῖξιν τῶν ἐμῶν ἐπαγγελιῶν, καὶ εὐρών κατηξίωσα χρίσεως τοῦ ἀγίου μου ἐλαῖου, δι’ οὐ καὶ Χριστὸν αὐτὸν ἀπειργασάμην, καὶ ταῦτα αὐτῷ δωρήσασθαι ἐπαγγέλλομαι· Ἡ δεξιά μου βεβαίως συνέσται αὐτῷ, καὶ ὁ βραχίων μου στερεώσει αὐτὸν. Οὐκ εξαπατήσει αὐτὸν ἐχθρός, οὐδὲ νίλος ἀδίκας κακώσει αὐτὸν. Άλλα καὶ συγκόψω ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ τοὺς ἐχθρούς αὐτοῦ, καὶ τοὺς μισοῦντας αὐτὸν πατάξω· Καὶ ταῦτα μὲν αὐτῷ ποιοῦντας αὐτὸν πατάξω· ή δὲ βεβαίωσις καὶ η

χάρις μοῦ συνέργεια αὐτῷ. Καὶ ταῦτα μὲν αὐτῷ

πάντα ἔσται κατὰ τὴν τοῦ Συμμάχου ἐρμηνείαν·

κατὰ δὲ τοὺς Ἐδδομήκοντα· Ἡ χειρί μου, φησι;

Τοῦτο δὲ τὸ κέρας αὐτοῦ τὸ μέλλον ἐξ αὐτοῦ προ-

ελεύσεσθαι, καὶ ὁ νεῶς ὁ ἐκ σπέρματος αὐτοῦ μέλλων

μοι κατασκευάζεσθαι· ὅπερ κέρας αὐτοῦ ἐν τῷ δικ-

ματὶ μού ὑβρίζεσται· καταβιβήσεται γάρ τοῦ ἐμοῦ

δόντας καὶ τῆς ᐈμῆς προσηγορίας. Χρηματίσε-

γοῦν καὶ αὐτὸς τοῖς ἐμοῖς χρηματισμοῖς, καὶ διὰ τῶν

ἐμῶν προσηγοριῶν παρὰ τοῖς πᾶσιν ὑψωθήσεται. Αἰδ

καὶ ἐν τοῖς ἐμπροσθεν ἐλέγετο, Καὶ ἐτῷ εὐδοκίᾳ

σου ὑψωθήσεται τὸ κέρας ἡμῶν. Άλλ’ οὐ μὲν τῶν

προφητῶν χορὸς πρὸς τὸν Θεὸν ἀνεψώνει πρότερον

λέγων, Καὶ ἐν τῇ εὐδοκίᾳ σου ὑψωθήσεται τὸ κέρας

ἡμῶν· αὐτὸς δὲ νῦν ὁ Θεὸς τὰς ἐπαγγελίας περὶ τοῦ

Δαυΐδ ποιούμενος, ἐπισφράγισμα πάντων προστέθησι

καὶ τὸ, Ἐτῷ ὀνόματὶ μου ὑψωθήσεται τὸ κέρας

αὐτοῦ, τὸ δεξιόν τοῦ προελευσόμενον Χριστὸν δηλώ-

σας, κέρας οὐ μόνον καὶ προφητῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ

τοῦ Δαυΐδ ὄνομασμένον περὶ σὺ έξῆς ἐπιλέγει· Καὶ

Θήσομαι ἐτὸν θαλάσσῃ χεῖρα αὐτοῦ, καὶ ἐτῷ κοτα-

μοῖς δεξιῶν αὐτοῦ. Αὐτὸς ἐπικαλέσεται μὲν Πα-

τήριο μονοὶ εἰ σὺ, Θεὸς μονοὶ καὶ ἀντιλήπτωρ τῆς

σωτηρίας μονοὶ κάγὼ πρωτότοκον θήσομαι αὐτὸν,

ὑψηλὸν παρὰ τοῖς βασιλεῦσι τῆς τῆς. Εἰκ τὸν

αἰώνα φυλάξω αὐτῷ τὸ δέλεσί μοι, καὶ η Διαθήκη

μοι πιστὴ αὐτῷ. Εἰ τις ἀκριδῶς ἐπιστείει τῇ τῶν

λεγομένων διανοίᾳ, εῦροι ἀν ταῦτα οὐ περὶ τοῦ

Δαυΐδ, ἀλλὰ περὶ τοῦ κέρως, καὶ λέγει· Θήσομαι ἐτὸν

θαλάσσῃ χεῖρα αὐτοῦ, δηλον δ’ ὅτι τοῦ κέρως, καὶ τὰ

έξῆς· καὶ ἀμφότει γε ἐντεῦθεν πάντα ἐπὶ τὸν Χριστὸν

τὸν ἐκ σπέρματος Δαυΐδ γενησόμενον ἀναφέρεσθαι.

Εἰ γοῦν τις μὴ τοῦτον ἐκλάβοι τὸν τρόπον, ἀλλ’ ἐπὶ

τὸν Δαυΐδ ἀνάγοι τὰ προκείμενα, ἀποστατοῖς εἴη ἐν

αὐτῷ ὁ λόγος. Πῶς γάρ τοῦ Δαυΐδ ἐν θαλάσσῃ ἔταξεν

ο Θεὸς τὴν χεῖρα καὶ ἐν ποταμοῖς τὴν δεξιὰν, ο βου-

λόμενος ἔρημηνευέτω. Οὐδὲ γάρ ἐκράτησεν δὲ Δαυΐδ
τῆς παράλου χώρας. "Η πῶς περὶ τοῦ Δαυΐδ λέγοιτο;
ἀν τὸ, Αὐτὸς ἐπικαλέσεται με· Πατήρ μου εἶ σύ·
ακήν πρωτότοκος θήσομαι αὐτόν; 'Αντι τίνος γάρ
μάλλον τοῦ Ἀβραὰμ, ή τοῦ Ἰσαὰκ, ή τοῦ Ἰσραὴλ,
ή αὐτοῦ Μωσέως, ή τοῦ Ἡλία, ή τῶν ἀλλων δικαίων
τε καὶ προφητῶν, πρωτότοκος τοῦ Θεοῦ νομισθεῖη ἀν
δὲ Δαυΐδ; Πῶς δὲ ἀληθεύσει περὶ αὐτοῦ φάσκων δὲ
Θεὸς, Θήσομαι αὐτόν ὑψηλὸν παρὰ τοῖς βασι-
λεῦσι τῆς γῆς; Πότ' οὖν δὲ Δαυΐδ παρὰ Πέρσαις
φέρε, ή Σκύθαις, ή Ἰνδοῖς, ή Αἰθίοψιν, ή Μαύροις,
ἔθνον βασιλεῦσιν ὑψώθη; Εἰ δὲ ἐκλάδοις ταῦτα ἐπ-
χυρώτατα εὑροις ἀν ἐφαρμόζοντα αὐτῷ τὰ λεγόμενα.

Μαρτυρεῖ δὲ τῇ τῆς προφητείας ἐκβάσει καὶ τὸ Εὐαγγέλιον, ἐνῷ κατὰ τὸν Λουκᾶν Ζαχαρίας ὁ τοῦ Ἰωάννου πατὴρ προφητεικὴ δυνάμει καὶ αὐτὸς κέρας αὐτὸν ὡνόμασε. Λέγει δὲ οὖν ὃ εὐαγγελιστής· Καὶ Ζαχαρίας ἐπλησθῆ Πτερύματος ἀγίου, καὶ προεψήσευσε λέπτων· Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ, διὶ τοῦ εἰπεσκόπησαν καὶ ἐποίησε λύτρωσιν τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. Καὶ ἤγειρε κέρας σωτηρίας ήμερον ἐν οἰκῳ Δαυΐδ τοῦ παιδὸς αὐτοῦ. Καθὼς ἐλάλησε διὰ στόματος τῶν ἀγίων αὐτῶν προσεργάτων αὐτοῦ. Κέρας δὲ κυρίων ὡνόμασται ὁ Χριστὸς τοῦ Θεοῦ. Διὸ καὶ μονόκερως εἱρηται κατὰ τὴν φάσκουσαν Γραφὴν· Καὶ ἥρατημένος ὡς υἱὸς μοροκεράτων· ἐπειπέρ δι’ αὐτοῦ πᾶσα ἡ ἀντικειμένη καὶ ἔχθρα τοῦ Θεοῦ δύναμις ἐνετράπη κερατισθεῖσα καὶ κερατισθεῖσα. Μόνος γοῦν ὡς ἀληθῶς τῶν γενομένων τοῦ Δαυΐδ διαδόχων Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ Σωτὴρ καὶ Κύριος ἡμῶν, ἐκ σπέρματος αὐτοῦ προειλθὼν τῷ κέρατι τῆς ἐν αὐτῷ θεότητος, πᾶσαν τὴν δαιμονικὴν καὶ εἰδώλικὴν ἀνατρέψας καθεῖται πλάνην. Διὸ καὶ κέρας εἰκότιως καὶ μονόκερως ἐν τοῖς ιεροῖς ὡνόμασται λόγοις. Αὐτοῦ δὲ, καὶ οὐδὲ ἄλλου, ἡ χειρ καὶ ἡ δεξιὰ κατεκυρίευσε τῆς οἰκουμένης πάσης, ἐν ποταμοῖς καὶ θαλάσσαις· ἐπειδὴ καὶ τὰς νήσους τῶν ἑκάνων ἐπλήρωσεν ἡ διδασκαλία αὐτοῦ καὶ πανταχοῦ γῆς Κύριον αὐτὸν καὶ θεὸν καὶ βασιλέα, πᾶν γένος ἀνθρώπων ἀναγορεύει. Όμοιος δέ ἐστι τὸ ἐνταῦθα φάσκον, Θήσομαι ἐπειδή θαλάσσῃ χειρὶα αὐτοῦ καὶ ἐν ποταμοῖς δεξιὰτ αὐτοῦ, τῷ ἐν οαὶ φαλμῷ αὐθίς περὶ αὐτοῦ λέγοντι· Καὶ πατακυριεύσεις ἀπὸ θαλάσσης ἔως θαλάσσης, καὶ ἀπὸ ποταμοῦ ἔως τῶν περάτων τῆς οἰκουμένης· Ἀρξάμενος οὖν ὁ Σωτὴρ ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος τοῦ Ιεροδάνην ποταμῷ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ κηρύττειν, τὴν πᾶσαν ἐπλήρωσεν οἰκουμένην. Καὶ ἐν Ζαχαρίᾳ δὲ τῷ προφητῇ λέεται· Χαῖρε καὶ εἰνφρατοῦ, θύτατερ Σιών· Ιδοὺ ὁ βασιλεὺς σου ἐρχετεύσοις πρᾶτος καὶ ἐπιβεθηκὼς ἐπὶ ὑποκύντιον καὶ πῶλον ἔσοντος. Καὶ πατάρξεις ἀπὸ θαλάσσης ἔως θαλάσσης, καὶ ἀπὸ ποταμῶν δὲ ἐκβολὰς γῆς· Ἀνθ’ οὐ τὸ Ἐβραῖον περιέχει, Καὶ ἀπὸ ποταμῶν ἔως τῶν περάτων τῆς γῆς· Εἰποι δὲ ἐν τοῖς ἀποβρήτορερον καὶ ἄλλως διὰ τούτων, τὴν μὲν δεξιὰν αὐτοῦ ἐν ποταμοῖς λέγεσθαι, τὰ τὸ πάντας τοὺς ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ διὰ λουτροῦ παγγενεῖσας καθαρίζεσθαι, καὶ τῆς ἐνθέου ἀνάγεννη-

A Abraham, aut Isaæ, aut Israel, aut ipse Moyses, aut Elias, aut alii justi et prophetæ primogenitus Dei David esse putetur? Qui vere dixerit Deus, *Ponam idum excelsum præ regibus terræ?* Quandonam David præ regibus v. g. Persarum, Seytharum, Indoruum, Æthiopum, Maurorum, Hispanorum, Britannorum, aut reliquarum gentium exaltatus est? Quod si hæc acceperis de eo qui ex semine ejus nasciturus erat, firmissime et accuratissime dicta congruere deprehendes.

Prophetæ autem exitum testificatur Evangelium,
ubi secundum Lucam, Zacharias etiam Joannis pa-
ter prophetica virtute ipsum Christum cornu voca-
vit. Ait enim evangelista : *Et Zacharias repletus est*
Spiritu sancto, et prophetavit dicens, Benedictus Deus
Israel, quia visitavit et fecit redemptionem p'ebis
sua. Et erexit cornu salutis nobis in domo David
pueri sui. Sicut locutus est per os sanctorum qui a
*sæculo sunt prophetarum ejus*²⁷. *Cornu vero pro-*
prie vocatur Christus Dei. Quare unicornis etiam
dicitur in Scriptura, quæ sic habet : Et dilectus
*quemadmodum filius unicornium*²⁸ : quia per ipsum
omnis adversaria et inimica Deo virtus eversa est,
cornu impetita et depulsa. Solus itaque ex succes-
soribus Davidis, Jesus Christus Salvator et Domi-
nus noster, ex semine ejus natus, deitatis in ipso
habitantis cornu, omnem dæmonum et idolorum
errorem vere ac funditus destruxit. Quamobrem
cornu et unicornis in sacris Litteris merito voca-
tur. Ipsius vero, et non: alius, manus et dextera terti-
mundo dominata est in fluminibus et maribus. Si-
quidem gentium insulas replevit doctrina ejus, et
ubique terrarum universum humanum genus Domini-
num illum, Deum et Regem appellat. Simile porro
est hoc dictum, *Ponam in mari manum ejus, et in*
fluminibus dexteram ejus, ei quod de eodem ipso in
LXXI psalmo dicitur, Et dominabitur a mari
usque ad mare, et a flumine usque ad terminos
orbis terrarum. Cum cœpisset enim Servator a
baptismate ad Jordanem fluvium suscepto re-
gnum Dei prædicare, totum replevit orbem. In
D *Zacharia vero propheta dicitur : Gaudete et læ-*
*tare, filia Sion : ecce rex tuus renit tibi mona-
tus, et insidens subjugali, et pullo juveni. Et do-*
minabitur a mari usque ad mare, et a fluminibus
*usque ad exitus terræ*²⁹. Pro quo Hebraicum ha-
bet, *Et a fluminibus usque ad terminos terræ. Di-*
xerit porro quispiam, profundiore intelligendi ritu
hic ejus dexteram in fluminibus dici, quia omnes
qui a dextris ejus sunt, per lavacrum regeneratio-
nis purgantur, et divina regeneratio per influxum
Spiritus sancti dignantur. Dextros sane illos ei esse
didicimus, quibus pollicendo dixit : *Venite, benc-*
dicti Patriis mei, possidete regnum vobis varatum

³⁷ Luc. viii, 67 70. ³⁸ Psal. xxviii, 6. ³⁹ Zach. ix, 9.

*a constitutione mundi. Esuriri enim, et dedistis mihi manducare*⁴⁰, *et cætera. Illos enim, quos oves suas vocavit, a dextris se constituturum promisit; quamobrem profundiore et secretiore ratione dexteram ejus in fluminibus futuram esse dictum est. Flumina porro illius dicuntur populi ejus, secundum illud, Flumina plaudent manu simul*⁴¹; *ac rursum, Elevaverunt flumina, Domine, elevabunt flumina vocem suam. Elevabunt flumina fluctus suos*⁴². In hisce fluminibus suis se manum suam positurum esse declarat.

Καὶ πάλιν· Ἐπῆρας οἱ ποταμοί, Κύριε, ἐπῆρας οἱ τριγύρεις αὐτῶν. Καὶ ἐπὶ τούτους γὰρ τοὺς ἔαυτοῦ εἶναι.

Altera vero manus est, quam esse sinistram cogitandum nobis reliquit, quamque se in mari positum esse dixit, id est, in salsis vitæ fluctibus, ubi commoratur ille draco, secundum illud: *Hoc mare magnum et spatiōsum: illic reptilia quorum non est numerus: draco iste quem formasti ad illudendum ei*⁴³. His vero draconibus, et mari hac ratione intellecto, non dextera, sed alia quam dextera manus imponetur, vindicans et ulciscens inimicos ac deprimens eos. Hic vero ipse jam memoratus (videlicet cornu illud Davidis) qui ex semine ejus nasciturus est, patrem vocabit Deum, utpote qui dignus habitus sit in quo habitaret unigenitus Filius Dei, et qui ipsi copularetur et jungeretur. Quapropter ipse Deus Verbum, primogenitus omnis creaturæ, qui ante promiserat et dixerat, *In nomine meo exaltabitur cornu ejus, proprium nomen et propriam dignitatē tradens ei, qui ex semine David nasciturus est, primogenitum ponet illum: ut etiam ille secundum carnem ex semine David natus, Filius Dei vocetur, et ob suam cum Unigenito Dei conjunctionem, Primogenitus nuncupetur. Hæc enim in causa erant quod exaltandum eum esse promitteret dicens, In nomine meo exaltabitur cornu ejus. Nomen quippe suum Filius Dei unigenitus filio David secundum carnem dedit. Hunc item excelsum præ regibus terræ positum se pollicitus est: sive ex Symmacho, supremum regum terræ. Omnibus enim se impugnaturis superior et fortior evasurus erat, insultus et persecutions in Ecclesiam suam concitatas alterens; doctrinæ vero suæ sermonem gloria et vi muniens. Item ait se in æternum misericordiam suam ipsi servaturum, et testamentum suum fidele et firmum effecturum esse; haud dubie Novum Testamentum, quod omnibus per universum orbem gentibus prædicavit, Mosaici testamenti loco Evangelium tradens, quod se fidele effecturum et firmaturum pollicitus est.*

τοῖς καὶ ὅλης τῆς οἰκουμένης ζήνεσιν ἐχήρεξεν, ἀντεπο πιστώσεσθαι καὶ βεβαιώσειν ἐπηγγείλατο.

VERS. 30-35. *Et ponam in sæculum sæculi semen ejus, et thronum ejus sicut dies cœli. Si dereliquerint filii ejus legem meam, et in judiciis meis non ambulaverint; si justitias meas profanaverint, et*

σεως διὰ τῆς τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἐπιφρόνησιςθανατίσθαι· δεξιῶνδις αὐτοῦ νοεῖν ἐδιδάχθημεν ἑκείνους, οἵς ἐπηγγείλατο φῆσας· Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, καὶ προομήσατε τὴν ἡγοιμασμένην ὑμῖν βασιλελᾶς ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. Επειραστὴρ, καὶ ἐδώκατε μοι φαρεῖν, καὶ τὰ ἔξις. Τοίαν γὰρ, οὓς πρόσθατα ἔαυτοῦ ὄντας, τὰς δεξιὰς στησειν ἐπηγγείλατο· διόπερ κατὰ βαθύτερον λόγον καὶ ἀπορρητότερον, τῇ δεξιᾷ αὐτοῦ λέλεκται ἐν ποταμοῖς ἔστεθαι. Ποταμοὶ δὲ αὐτοῦ εἰρηνται· καὶ οἱ λαοὶ αὐτῶν κατὰ τὸ, Ποταμοὶ κροτήσουσι χειρὶ ἐπὶ τὸ αὐτὸν ποταμοὶ φωτήρ αὐτῶν· ἀροῦσιν οἱ ποταμοὶ ταῖς ποταμοῖς τὴν δεξιὰν αὐτοῦ θήσειν ἐπαγγέλλεται.

Τὴν δὲ ἐπέραν αὐτοῦ χειρα, ἣν καταλέσσουεν ἡμῖν νοεῖν ἀριστερὰν οὔσαν, θήσειν ἐν θαλάσσῃ φέρειν τοῖς ἀλμυροῖς τοῦ βίου κύμασιν· Ἐνθα καὶ διάραν τὰς ἔαυτοῦ ποιεῖται διατρίβεις, κατὰ τὸ, Αἴτη ή θάλασσα ή μεγάλη καὶ εὐρύχωρος· ἐκεῖ ἐρεπτὰ ὡς οὐκ ἔστιν ἀριθμός· δράκων οὗτος δὲ ἐπιλατεῖ ἐμπατέειν αὐτῷ. Ἐπὶ τούτων γὰρ τῶν δραχνῶν, καὶ τῆς οὖτα νοηθεῖσης θαλάσσης, οὐχ ή δεξιά, ἀλλὰ ή ἐπέρα παρὰ τὴν δεξιὰν ἐπιτεθήσεται χειρ, κολάζουσα καὶ τιμωροῦσα τοὺς ἔχθρους, καὶ ταπεινώα αὐτούς. Αὐτὸς δὲ οὗτος δ δηλούμενος (δηλον δὲ κέρας Δαυΐδ), δ ἐκ σπέρματος αὐτοῦ γενηθόσμενος, πατέρα ἐπικαλέσεται τὸν Θεὸν, ἀπει κατηξιωμένος τῆς ἐν αὐτῷ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ κατοικεῖσσεως, συναφείς τε καὶ ἐνώσεως τῆς πρὸς αὐτόν. Διὸ καὶ αὐτὸς δ Θεὸς Λόγος, δ Πρωτότοκος πάσῃς κτίσεως, προεπαγγειλάμενος καὶ εἰπὼν, Ἐρ τῷ ὄντι μονῷ ὑψωθήσεται τὸ κέρας αὐτοῦ, τῆς οἰκείας ὄνομασίας καὶ τοῦ οἰκείου ἀξιώματος μεταδόνες τῷ εἰς σπέρματος Δαυΐδ προελευσμένῳ, πρωτότοκον εἰς θήσεται, δπως καὶ αὐτὸς δ κατὰ σάρκα ἐκ σπέρματος Δαυΐδ γενηθεὶς χρηματίσῃ Υἱὸς Θεοῦ, καὶ δημοσθεῖται. Πρωτότοκος διὰ τὴν συνάφειαν τὴν πρὸς τὸν Μονογενῆ τοῦ Θεοῦ. Ταῦτα γὰρ ἦν, δ' ὁ ὑψωθήσεσθαι αὐτὸν ἐπηγγείλατο, εἰπὼν· Ἐρ τῷ ὄντι μονῷ ὑψωθήσεται τὸ κέρας αὐτοῦ. Τὸ γὰρ ίδιον δημοσιεύεται τὸ θεοῦ μονογενῆς Υἱὸς τῷ κατὰ σάρκα οἰών Δαυΐδ επειθεῖκε, Πρωτότοκον καὶ Θεοῦ Υἱὸν καὶ αὐτὸν δημοσιεύσας. Τοῦτο δὲ καὶ ὑψηλὸν παρὰ τοῖς βασιλεῦσι τῆς γῆς θήσεθαι ἐπηγγείλατο· ή κατὰ τὸν Σύμμαχον, Ἀράγατον τῶν βασιλέων τῆς τῆς. Πάντα γὰρ τῶν μελλόντων αὐτὸν καταπολεμεῖν ἀνώτερος καὶ κρείττων γεγένηται· θραύων μὲν τὰς κατὰ τῆς Ξεκλησίας αὐτοῦ ἐπαναστάσεις καὶ τοὺς διωγμοὺς, δεξιάς τοῦ δὲ καὶ ισχυροποιῶν τὸν τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ λόγον. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν αἰώνα φυλάξειν αὐτῷ φέρει τὸ ἔλεος αὐτοῦ, καὶ τὴν Διαθήκην αὐτοῦ πιστοποιήσειν αὐτῷ· πάντως που τὴν Καινὴν Διαθήκην, τὴς παρασχόντης παρα Μιαοεῖ διατήκης τὸ Εὐαγγέλιον παρασχόντης.

Καὶ θήσομαι εἰς τὸν αἰώνα τοῦ αἰώνος τὸ στέμμα αὐτοῦ, καὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ ὡς τὰς ἡμέρας τοῦ οἰπαροῦ. Εάρ τρικατατίκωσιν οἱ νιοὶ αὐτοῦ τὸν νέον μονῷ, καὶ τοῖς κρίμασι μονῷ μὴ περι-

⁴⁰ Matth. 25, 34 seq. ⁴¹ Psal. xcvi, 8. ⁴² Psal. xcii, 3. ⁴³ Psal. cxiii, 25.

Οἶσι, καὶ τὰ δικαιώματά μου βεβηλώσωσι, καὶ Α τὰς ἐντολὰς μου μὴ χυλέψωσιν, ἐπισκέψομαι ἐν ῥάβδῳ τὰς ἀνρυμάτας αὐτῶν, καὶ ἐν μάστιξι τὰς ἀδικίας αὐτῶν. Τὸ δὲ δλεός μου οὐ μὴ διασκεδάσω ἀλλ' αὐτοῦ, οὐδὲ μὴ ἀδικήσω ἐν τῇ ἀληθείᾳ μου. Οὐδὲ μὴ βεβηλώσω τὴν διαθήκην μου, καὶ τὰ ἐκπορεύματα διὰ τῶν χειλέων μου οὐ μὴ ἀδιετήσω. Τὰ μὲν εἰρημένα περὶ τοῦ κέρως διὰ τῶν ἔμπροσθεν πεπλήρωται. Ἐδείχνυτο δὲ κέρας οὐκ ἀλλότριον τοῦ ἐκ σπέρματος Δαυΐδ κατὰ σάρκα γενθέντος Χριστοῦ. Τούτου δ' οὖν, ἀκολούθως μετὰ τὰ περὶ αὐτοῦ τεθεσπισμένα, τὴν διαδοχὴν διὰ τῶν προκειμένων, ὅποια τις ἔστι, παρίστησι φάσκων· Οὐχ ἀπλῶς εἰς ἓν μόνον τὸν παρόντα αἰώνα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν μετέπειτα αἰώνα τοῦ αἰώνος τὸ σπέρμα ὅπλωθέντος κέρως θήσομα· καὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ οὐ πρὸς ὅλιγας ἡμέρας, οὐδὲ εἰς ἑτῶν περισσόδους βραχεῖας φυλάξω, ἀλλὰ ταῖς ἡμέραις τοῦ οὐρανοῦ συμπαρεκτείνεσθαι ποιήσω. Καὶ δὲ Σύμμαχος δὲ οὗτας ἡρμηνευσεν εἰπών· Καὶ ποιήσω διηρεκὲς τὸ σπέρμα αὐτοῦ, καὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ ἐφ' ὅστοις αἱ ἡμέραι τοῦ οὐρανοῦ. Σπέρμα δὲ τοῦ Χριστοῦ τὸ χρῆ νοεῖν ἡ τὰς καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης συνεστώσας ἐξ αὐτοῦ Ἐκκλησίας, καὶ τοὺς ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν ἀναγεννηθέντας αὐτῷ λαούς; Θρόνος δὲ αὐτοῦ τυγχάνει δὲ κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης διὰ τῶν ἐξ αὐτοῦ κατὰ διαδοχὴν προέδρων ἰδρυμένος· δυτινούς θρόνους διαμένειν φησὶν ὡς τὰς ἡμέρας τοῦ οὐρανοῦ· οὐχ ὅμοιως τῷ Ἰουδαϊκῷ θρόνῳ, δεὶς ἐπ' ὅλην διαρκέστας, ἀπετέσθητο, ἐγγύς που φυλαχθεὶς τετρακοσίοις μόνοις ἔτεσι, τοῖς ἀπὸ τοῦ Δαυΐδ καὶ ἐπὶ τὴν εἰς Βαβυλῶνα αἰχμαλωσίαν. Οὔτος δὲ δὲ παρὼν θρόνος, δὲ διὰ τῶν προκειμένων θετικόδεμενος τῶν τῆς Ἐκκλησίας προέδρων, διαμενεῖ καὶ φυλαχθεῖσται δόμοις ταῖς ἡμέραις τοῦ οὐρανοῦ. Εἰ δὲ συμβαίη ποτὲ πλημμελεῖν τὸν λαὸν καὶ τοὺς υἱοὺς τοῦ προφητευομένου, λέγω δὲ τοὺς διαδόχους αὐτοῦ, πειραθήσεσθαι μὲν αὐτοὺς ἐπιστροφῆς τῆς διὰ τῶν διαγμῶν φησι, μὴ μὴν ἐκπεσεῖσθαι ποτε τῶν θρόνων, μῆδε στερηθήσεσθαι τοῦ ἐλέους τοῦ Θεοῦ. Ἐάν γάρ τάδε καὶ τάδε πράξωσιν οἱ υἱοὶ αὐτοῦ, δῆλον δὲ διὰ τοῦ Χριστοῦ, τάδε ἔσεσθαι αὐτοῖς φησιν· Ἐπισκέψομαι ἐν ῥάβδῳ τὰς ἀνρυμάτας αὐτῶν, δηλαδὴ τῶν υἱῶν, καὶ ἐν μάστιξι τὰς ἀδικίας αὐτῶν· τὸ δὲ δλεός μου οὐ μὴ διασκεδάσω ἀλλ' αὐτοῦ, περὶ ἑνὸς λέλεκται, ἵτοι τοῦ θρόνου ἡ τοῦ κέρως τοῦ προφητευομένου. Καὶ ἐπιλέγει εἶτης· Οὐδὲ μὴ βεβηλώσω τὴν διαθήκην μου, δῆλον διὰ τὴν νέαν καὶ καινήν, περὶ ἣς ἀνωτέρω ἔφησε τὸ, Καὶ ἡ διαθήκη μου πιστὴ αὐτῷ. Καὶ πάλιν ἐπισφραγίζεται τοῦ λόγου τὴν ἀλήθειαν εἰπών· Οὐδὲ μὴ ἀδικήσω ἐν τῇ ἀληθείᾳ μου, οὐδὲ τὰ ἐκπορεύματα διὰ τῶν χειλέων μου οὐ μὴ ἀδιετήσω· ἀλλὰ πιστὰ καὶ ἀληθῆ, φησι, ποιήσω τὰ ἐπηγγελμένα, ἐπιθεὶς τοῖς λόγοις ἔργα δι' αὐτῶν τῶν ἀποτελεσμάτων.

Α manda mea non custodierint; visitabo in virga iniquitates eorum, et in verberibus peccata eorum. Misericordiam autem meam non dissipabo ab eo, neque nocebo in veritate mea: neque profanabo testamentum meum, et quae procedunt de labiis meis non faciam irrita. Quae de cornu dicta fuerant in praecedentibus, impleta feruntur. Cornu porro significabatur non aliud a Christo, qui secundum carnem ex semine David natus est. Consequenter autem ad illa quae de ipso vaticinatus erat, quænam ejus successio futura sit declarat dicens: Non in unum præsens sæculum duntaxat, sed in subsequens sæculum sæculi, memorati cornu semen ponam: et thronum ejus, non ad paucos dies, neque ad breves annorum periodos, custodiā; sed efficiam ut B diebus cœlesti coæquetur. Symmachus autem his verbis interpretatus est, Et faciam perpetuum semen ejus, et thronum ejus, in quantum dies cœli. Semen autem Christi quid esse putandum est, nisi Ecclesiæ per totum orbem ab illo constitutas, et eos qui in omnibus gentibus regenerati in ipso populi sunt? Thronus vero ejus est, qui in Ecclesia ipsius per totum orbem præsulum, qui a tempore ejus fuerunt, successione firmatus est: quem thronum perseveraturum ait sicut dies cœli; non perinde atque Iudeorum regium thronum, qui postquam modico tempore durasset (scilicet annis circiter quadringentis, a Davide usque ad captivitatem in Babylone) extinctus est. At hic thronus præsulum Ecclesiæ, qui in præsenti vaticinio fertur, permanebit ac conservabitur sicut dies cœli. Quod si quando contigerit populum et filios, scilicet successores, ejus qui in prophetia enuntiatur, scelerate agere, ipsos ait persecutionibus agitatos, rerum conversionem experturos, neque tamē thronos suos amissuros unquam, neque misericordia Dei privandos esse. Nam si talia et talia peregerint filii ejus, nempe Christi, hæc illis eventura denuntiat: Visitabo in virga iniquitates eorum, videlicet filiorum, et in verberibus peccata eorum: misericordiam autem meam non dissipabo ab eo. Et attendas velim non dictum esse, ab eis; sed ab eo, id est, qui in prophetia fertur; etiam si superius pluraliter dicatur illud, Visitabo in virga iniquitates eorum, et in verberibus peccata eorum. Quorumnam eorum, nisi cornu illius filiorum? In illo autem, misericordiam meam non dissipabo ab eo, de uno tantum dicitur, scilicet de iure, aut de cornu ejus qui in prophetia memoratur. Infert postea, Neque profanabo testamentum meum, novum scilicet illud et recens, ut palam est, de quo superius dicebat: Et testamentum meum fidei: ipsi. Ac rursum sermonis veritatem obsignat dicens: Neque nocebo in veritate mea, nec quæ procedunt de labiis meis faciam irrita; sed fidelia, inquit, et vera faciam promissa mea, addens sermonibus opera rerumque complementa.

Et hæc quidem taliaque sunt Davidi data pro*missa de cornu et de throno ejus, ac de iis qui ab eo prodituri sunt, necnon de Novo Testamento ejus.* Quia vero tales pollicitationes, non simplici quodam et nudo sermone prolatas estimare oportebat, iterum resumit ac verba repetit, et ad promissorum confirmationem ea jurejurando consignat, eum ait: —*Vers. 36-38. Semel juravi in Sancto meo, si David mentiar, semen ejus in æternum manebit, et thronus ejus sicut sol in conspectu meo, et sicut luna perfecta in æternum: et testis in celo fidelis. Diapsalma.* Mendacii quidem expers Deus est, etiam si promissionem juramento non muniat: quia vero homines alloquens, opus erat ut humano ritu uteretur, secundum morem hominum jurantium, et ad confirmationem verborum testimonium Dei usurpatum, et ipse ait se jurasse, nec pejeraturum esse; *Ut per duas res immobiles, ait divinus Apostolus*¹¹, *quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatum habemus.* Alia quoque allata est causa, cur jurasse Deus feratur: ut videlicet Davidis promissioni cum juramento data vicem repperderet. Jurat porro Deus per Sanctum suum, quem admodum pater jurat per salutem legitimi ac dilecti filii sui: eodem, inquit, modo et ego juravi in Sancto meo, id est, per Sanctum meum, si David mentiar. Quid autem continet juramentum illud? *Semen ejus, inquit, in æternum manebit.* Hoc primum est, et hæc prima promissio de semine; de quo superius dicebatur, *Et ponam in sæculum sæculi semen ejus; indicabat vero Christi successiōnem.* Secunda autem promissio de memorato throno est; quare dicit: *Et thronus ejus sicut sol in conspectu meo, et sicut luna perfecta in æternum.* Semen itaque, id est, disseminatum Christi sermonem, sive populum et Ecclesiam ejus, nunquam peritum esse ait, neque defectum; thronum autem ejus permansurum in sæculum; sive secundum Symmachum, *Sicut luna firma in æternum manebit;* sic erit ecclesiasticus Christi thronus. Num forte cum prius dixerit, *Semel juravi in Sancto meo, et subligerit, Semen ejus in æternum manebit,* sancti sui semen in sæculum imperatūrum esse vaticinatur? ita ut semen Sancti Dei, id est, Unigeniti Dei sit doctrina ejus quam in terra seminavit, ipse sator ejus effectus, secundum parabolam ab eo prolatam, quæ dicit: *Exiit qui seminal seminar*¹², et cætera. Et hæc quidem, ait, ita erunt, ita sient, et credibilia reddentur. Nam horum testis fidelis est Deus in celo habitans. Veritatem porro sermonis confirmationis eventus et consummatio: nam illius cornu Davidis, id est, Salvatoris nostri Jesu Christi, semen et successionem ipsis oculis videmus: imo etiam Sancti Dei, unigeniti ipsius Verbi sparsum in terra cœlesti semen evangelicæ doctrinæ æternum perseverans: itemque thronum ejus per totum ordinem in singulis gentibus, urbibus, vicis et agris stan-

¹¹ Hebr. iv, 16. ¹² Luc. viii, 5.

(1) LXX legunt μενεῖ, in futuro. EDIT.

Kai τὰ μὲν τῶν πρὸς τὸν Δαυὶδ ἐπαγγελιῶν τῶν περὶ τοῦ κέρως καὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ, περὶ τε τῶν ἐξ αὐτοῦ γενησομένων καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης αὐτοῦ τοσαῦτα. Ἐπεὶ δὲ ἔχρη τὰς τοιαύτας ἐπαγγελίας μὴ ἀπλῷ τινι καὶ ψιλῷ λόγῳ προενηροχέναι νομίζειν, αὐθίς ἐπαναλαμβάνει καὶ ἐπιδευτεροὶ τὸν λόγον, δρκῷ ἐπισφραγίζομενος τὸν εἰρημένα εἰς βεβαίωσιν τῶν ἐπιγγελμένων. Διὸ φησιν· Ἄκαξ ὄμοσα ἐτῷ Ἀγίῳ μον, εἰ τῷ Δαυὶδ γενέσομαι, τὸ σπέρμα αὐτοῦ εἰς τὸν αἰώνα μέρει τὸν αἰώνα μέρει (1), καὶ δὸς θρόνος αὐτοῦ ὁ ἡλιος ἐκαρτλούμον, καὶ ὡς ἡ σελήνη κατηποτισμένη εἰς τὸν αἰώνα· καὶ δὸς μάρτυς ἐτὸν βεβαίωσις πιστός. Διάγραμα. Ἀφευδῆς μὲν ἔστιν δὸς θεός, καὶ ἀνωμότῳ χρώμενος τῇ ἐπαγγελίᾳ· ἐπεὶ δὲ ἔχρην ὡς πρὸς ἀνθρώπους διαλεγόμενον ἀνθρωπίνῃ χρήσασθαι τὸν συμπεριφορῷ κατὰ τοὺς ἐν ἀνθρώποις εὐορκοῦντας, καὶ θεοῦ μαρτυρίᾳ χρωμένους εἰς πιστωσιν τῶν οἰκείων λόγων· καὶ αὐτὸς φησιν διμωμοκέναι καὶ μῆδιαφεύσασθαι (2) τοὺς δρκους, Ἱγα διὰ δύο, φησιν δὸς θεός Ἀπόστολος, πραγμάτων ἀμεταθέτων, ἐτῷ ὅλῳ ἀδύνατος γενέσθαι τὸν θεόν, ἰσχυρὸν παράκλησιν ἔχωμεν. Εἰρηται δὲ καὶ δλῆ αἰτία, δι’ ἣν δύμανς δὸς θεός εἰσηκται, κατὰ ἀμοιβὴν τῆς τοῦ Δαυὶδ μεθ’ δρκου ἐπαγγελίας. Ομονεῖ δὲ δὸς θεός κατὰ τὸν Ἀγίου αὐτοῦ, ὡς ἀν καὶ πατήρ εὐορκῶν κατὰ σωτηρίας υἱοῦ γησιού καὶ ἀγαπητοῦ· τὸν αὐτὸν τρόπον κάτῳ, φησιν, δόμοσα ἐτῷ Ἀγίῳ μον, τουτέστι κατὰ τοῦ Ἀγίου μον, εἰ τῷ Δαυὶδ γενέσομαι. Τί δὲ περιεχειν δὸς δρκος; Τὸ σπέρμα αὐτοῦ, φησιν, εἰς τὸν αἰώνα μέρει. Τοῦτο πρώτον, καὶ αὐτὴ μὲν πρώτη ἐπαγγελία ἡ περὶ τοῦ σπέρματος· περὶ οὐ καὶ ἀνωτέρῳ ἐλέγετο· Καὶ θήσομαι εἰς τὸν αἰώνα τοῦ αἰώνος τὸ σπέρμα αὐτοῦ· ἐδήλου δὲ τοῦ Χριστοῦ τὴν διαδοχήν. Δευτέρα δὲ ἐπαγγελία περὶ τοῦ θρόνου τοῦ προλεχθέντος· διὸ καὶ ἐπιλέγει· Καὶ δὸς θρόνος αὐτοῦ ὡς ὁ ἡλιος ἐκαρτλούμον, καὶ ὡς σελήνη κατηποτισμένη εἰς τὸν αἰώνα. Τὸ μὲν οὖν σπέρμα, τουτέστι τὸν τοῦ Χριστοῦ κατασταρέντα λόγον, ἦ τὸν λαὸν αὐτοῦ καὶ τὴν Ἐκκλησίαν, οὐποτε διαζητήσθεσθαι φησιν, οὐδὲ διαλειψειν· τὸν δὲ θρόνον αὐτοῦ διαμένειν εἰς τὸν αἰώνα· ἦ κατὰ τὸν Σύμμαχον, Θὲς ἡ μήτηρ ἐδραῖα αἰώνιως μερεῖ· οὕτως ἔσται καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὸς τοῦ Χριστοῦ θρόνος. Μήποτε δὲ προεπών δ λόγος, Ἀπαξ δόμοσα ἐτῷ Ἀγίῳ μον, καὶ ἐπιτυνάφας ἔξῆς· Τὸ σπέρμα αὐτοῦ εἰς τὸν αἰώνα μέρει, τοῦ Ἀγίου αὐτοῦ τὸ σπέρμα κρατήσειν εἰς αἰώνα θεσπίζει; ὡς εἶναι σπέρμα τοῦ Ἀγίου τοῦ θεοῦ, δηλαδὴ τοῦ Μονογενοῦς τοῦ θεοῦ, ἥν ἐπιτειρεν ἐπὶ τῆς διδασκαλίαν, αὐτὸς γενέμενος αὐτῆς σπορεὺς, κατὰ τὴν λεχθεῖσαν ὑπὲρ αὐτοῦ παραδολὴν, δι’ ἣς εἰρηται· Ἐξῆλθερ δὲ σκελρωτὸν σπέρμα, καὶ τὰ ἔξῆς· Καὶ ταῦτα μὲν, φησιν, οὕτως ἔσται καὶ γενήσεται καὶ πιστωθήσεται. Οὐ γάρ τούτων μάρτυς πιστὸς ἔστιν δὲ οὐρανῷ κατοικῶν θεός. Συνιστησι δὲ τοῦ λόγου τὴν ἀλήθειαν τὸ διάτονον ἔργων ἀποτέλεσμα· ὁ φθαλμοῖς γάρ ὁρῶντεν τοῦ κέρως Δαυὶδ, τουτέστι τὸν Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὸ σπέρμα καὶ τὴν διαδο-

(2) Forte leg. διαφεύσεσθαι. EDIT.

χήν· ἀλλὰ καὶ τοῦ Ἀγίου τοῦ Θεοῦ τοῦ μονογενεῖος αὐτοῦ Ἀργοῦ τὸ καταβόθεν ἐπὶ τῇ γῆς οὐράνιον στέρμα τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας διαιωνίζον· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ καθ' ὅλης τῆς ἀνθρώπων οἰκουμένης, ἐν πᾶσιν ἔθνεσι, πόλεσι τε καὶ κώμαις καὶ χώραις ὁρῶμεν τὸν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ ἰδρυμένον θρόνον πληροῦντα τὸν σύμπαντα κόσμον. Εἰ δὲ τις μὴ οὕτως, ἀλλὰ Ἰουδαϊκῶς ἔχαλοι τὸν θρόνον, τὴν σωματικὴν βασιλείαν τοῦ Δαυΐδ ἀγέσθαι νομίζων, ψευδεῖς ἐλεγχθήσονται αἱ προφητεῖαι. Μετὰ γὰρ τὴν εἰς Βαβυλῶνα αἰχμαλωσίαν τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους, οὐδὲν εἰς τὸν θρόνον ἐκαθέσθη Δαυΐδ· ἐξ ἑκείνου δὲ καὶ εἰς δεῦρο, ἐγγύς ποι· ἐπὶ τυγχάνει χίλια, ἐξ οὐ, καθαριερεθίστης τῆς βασιλείας αὐτοῦ, καὶ τῆς διαδοχῆς αὐτοῦ παυσαμένης, λέλυτο τοῦ Δαυΐδ ὁ θρόνος. Διὸ δὴ τὰ ἔτης τοῦ ψαλμοῦ αὐτὰ ταῦτα ἀποδύρεται, σαφῶς τοῦ σωματικοῦ θρόνου τὴν καταστροφὴν σημαίνοντα, καὶ τάναντια παρισῶντα συμβενήκεναι· ταῖς ἐπαγγελίαις, δοσοῖς ἐπὶ τῷ αἰσθητῷ θρόνῳ καὶ τῇ σωματικῇ διαδοχῇ τῆς τοῦ Δαυΐδ βασιλείας· ἀ δὴ καὶ αὐτὰ ἔχρην μὴ ἀποσι- πηθῆναι, ἀναγκαίως δὲ ἐν τῇ περὶ τοῦ Χριστοῦ προφητείᾳ παραληφθῆναι· ὡς δὲν μάθοιμεν, δτι, τοῦ καρού τῶν προφητευομένων ἐπιστάντος, τῶν μὲν αἰσθητῶν παρὰ Ἰουδαίων νομίζομένων παντελῶς ἔσται λίστις, ἐτέρων δὲ θεοπρεπῶς νοούμενων ἀποτελεσμάτων τῆς τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελίας συμπλήρωσις.

Σὺ δὲ ἀπώσω καὶ ἔξουδέρωσας, ἀτεβάλου τὸν Χριστόν σου. Κατέστρεψας τὴν διαθήκην τοῦ δούλου σου, ἐβεβήλωσας εἰς τὴν γῆν τὸ ἀγλασμα αὐτοῦ· καθείλεις πάντας τοὺς φραγμοὺς αὐτοῦ, ἔθου τὰ ὀχυρώματα αὐτοῦ δειλιαρ. Διηρπάζον αὐτὸν πάντες οἱ παραπορευόμενοι ὁδόν· ἐγενήθη δρειδος τοῖς γελτοσιν αὐτοῦ. Υψώσας τὴν δεξιὰν τὸν θλιβότων αὐτὸν, τὸν θρόνον εἰς τὴν κατέρραξας· ἐσμικρυνας τὰς ἡμέιας τοῦ χρόνου αὐτοῦ, κατέχεις αὐτῷ αἰσχύρην· Διάγραμμα. Ἀποδέδεικται ταῦτα τῇ σωματικῷ τοῦ Δαυΐδ διαδοχῇ καὶ τῇ σωματικῇ αὐτοῦ βασιλείᾳ, τίς καθηρέθη κατὰ τοὺς χρόνους τῆς εἰς Βαβυλῶνα αἰχμαλωτίας τοῦ Ἰουδαίων λαοῦ. Ἐξ ἑκείνου γὰρ καὶ δι Χριστὸς, τουτέστιν δὲ αἰσθητὸς βασιλεύεις, ὁ ἀπὸ γένους Δαυΐδ διαλέλοιπε, καὶ δι θρόνος τῆς βασιλείας αὐτοῦ κατέρράγη, καὶ τὰ λοιπὰ πάντα τὰ προπεφητευμένα πεπλήρωται· ἐφ ὅτις ἐκ προσώπου τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους ἀπολοφύρεται δι λόγου, ὡς ἐτερα μὲν τοῦ Θεοῦ ἐπαγγειλαμένου, ἐτέρων δὲ ἀποβάντων. Προστήκει δὲ τῆμᾶς ἐπιστῆσαι τὸν νοῦν, ὡς, τοῦ Θεοῦ ἀψεύδοντος, διάγκη πᾶσα ἐπαλγθεύσεσθαι τοὺς αὐτοῦ λόγους· εἰ δὲ μὴ ἀληθεύοντα ἐπὶ τῆς αἰσθητῆς τοῦ Δαυΐδ βασιλείας, ὥρα ἐτερον τρόπον νοεῖν τὰ ἐπαγγελμένα. Τίς οὖν δι τρόπος, αὐτὸν τὸ θεῖον ἐδίδαξε Πνεῦμα διὰ τῶν ἐμπροσθεν, ἐν οἷς εἴρητο· Ἐρ οὐρανῷ ἐτοιμασθήσεται ἡ ἀληθεύεισθαι τὸν πάλιν· Ἐξομολογήσονται οἱ οὐρανοὶ τὰ θαυμαστά σου, Κύριε, καὶ γὰρ καὶ τὴν ἀληθεύεισθαι τὸν ἐπεκλησιὰ ἀγίων· καὶ πάλιν· Διατάξει, Κύριε, καὶ ἡ ἀληθεύεισθαι τοῦ κύκλου σου· καὶ αὐθίς· Ἐλεος καὶ ἀληθεία προπρεύσονται πρὸ προσώπου σου. Ταῦτα γὰρ πάν-

A bilitum, orbemque totum implentem videmus. Quod si quis non hac ratione, sed Judaico more thronum accipiat, ratus corporeum Davidis regnum ita vocari, falsæ deprehendentur prophetæ. Nam post Judaicæ gentis in Bahylone captivitatem, nemo in throno Davidis sedet: sed ex illo ad hoc usque tempus anni sunt circiter mille, a quo tempore, ejus destructio regno, ac ipsius successione cessante, Davidis thronus solutus est. Quamobrem posteriora psalmi dicta hæc ipsa deplorant, aperteque corporei et materialis throni ruinam significant, ac declarant promissis contraria accidisse, quantum ad sensibilem thronum et corpoream regni Davidis successionem pertinet. Quæ sane non silentio mitti, sed in prophetia de Christo memorari oportuit; B ut ediscamus, instantे rerum in vaticinio memoriarum tempore, sensibilium illorum, de quibus agi putant Judæi, solutionem futuram esse; alia vero, quæ divino more intelliguntur, Dei promissionis complementa et consummationem fore.

VERS. 39-46. *Tu vero repulisti et despexit, abieciisti Christum tuum. Evertisti testamentum servi tui, profanasti in terra sanctuarium ejus: destruxisti omnes sepes ejus, posuisti munimenta ejus formidinem. Diripuerunt eum omnes transeuntes viam: factus est opprobrium vicinis suis. Exaltasti dexteram tribulantium eum, letificasti omnes inimicos ejus. Avertisti adjutorium gladii ejus, et non es auxiliatus ei in bello. Solvisti eum ab emundatione, thronum ejus in terram confregisti. Minorasti dies temporis ejus, persudisti eum confusione. Diapsatma.* Hæc de corpore Davidis successione, et de regno ejus sensibili, quod tempore abductæ Judæorum in Babylonem captivitatis destructum fuit, intelligi comprobantur. Ex illo namque tempore Christus, id est, rex sensibilis e genere Davidis defecit, thronus regni ejus confractus est, et reliqua omnia quæ in vaticinio feruntur impleta sunt. Quibus de causis ex persona Judæorum hic sermo lamenta edit; quasi scilicet alia Deus promiserit, alia evenerint. Nos vero animadvertere convenient, cum Deus mendacii expers sit, necessario veros esse sermones ejus: si autem erga sensibile Davidis regnum veri non reperiantur, restat ut alio modo promissa intelligamus. Quis ille modus sit, docet superius divinus Spiritus, cum dicitur: *In cælo præparabitur veritas tua; ac rursum: Confitebuntur cæli mirabilia tua, Domine, etenim veritatem tuam in ecclesia sanctorum; iterumque: Potens es, Domine, et veritas tua in circuitu tuo; et rursum, Misericordia et veritas præcedent faciem tuam.* Hæc quippe omnia declarant, Dei promissa nunquam irrita esse, sed qua ipse novit ratione impleri. Nam, *In cælo, inquit, præparabitur veritas tua: aperte significans cœlestes ac divinas esse Dei promissiones. Ac verborum complementa declaravit per Salvatorem no-*

strum JESUM Christum, ex semine Davidis ortum, A perfecta esse: nam hujus regnum et thronus, non humanus, neque ex hoc mundo erat. Idcirco dicebat Pilato: *Regnum meum non est ex hoc mundo*⁴⁶. Sciscitante autem illo, num rex esset, respondit, *In hoc natus sum*. Igitur si in hoc natus est, in hoc manebit. Huic porro sermoni testimonium affert qui ortum ejus Virginis promisit angelus Gabriel, qui dixit ei: *Et ecce concipies in utero, et paries, et vocabis nomen ejus JESUM. Hic erit magnus, et filius Altissimi vocabitur. Et dabit illi Deus thronum David patris sui, et regnabit in æternum, et regni ejus non erit finis*⁴⁷. In hoc itaque natus est; sed regnum ejus non erat ex hoc mundo: nam hujus mundi regnum non potest in æternum durare, neque sine caret, nequo in infinitum extenditur; regnum vero semini Davidis promissum æternum erat et immortale: ait enim, *Et thronus ejus erit sicut sol in conspectu meo, et sicut luna perfecta in æternum, et testis in caelo fidelis.*

autōvō oñv̄ ἔσται τέλος. Γεγέννητα: τοινυν εἰς τοῦτο, ἀλλ' οὐκ ἡ βασιλεία αὐτοῦ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου· ἡ μὲν γὰρ τοῦ κόσμου τούτου βασιλεία οὐκ οἴα τέ ἔστι διαρκεῖν εἰς τὸν αἰώνα, οὐδὲ ἔστιν ἀτελεύτητος, οὐδὲ εἰς τὸ ἀπειρον ἀκτεινομένη· ἡ δὲ τῷ σπέρματι Δαυὶδ ἐπηγγελμένη βασιλεία αἰώνιος τις ἡ βασιλεία τοῦ Θρόνου, γάρ φησιν, ἔσται αὐτοῦ ὡς ἡλιος ἐπάπιόρ μου, καὶ ὡς ἡ σελήνη καπηρισμένη εἰς τὸν αἰώνα, καὶ ὁ μάρτυς ἐν οὐρανῷ πιστός.

Talia porro sunt quæ Virgini de filio ex se nascituro promissa sunt. Oracula enim ipsi fundens angelus, hæc pollicitus est: *Et dabit illi Deus thronum David patris ejus. Qualis vero ille et cuiusmodi esset, sub hæc explicat dicens, Et regnabit in æternum, et regni ejus non erit finis.* Talis ille thronus erat, quem Davidi Deus cum juramento pollicitus est. Quod declarans angelus, oraculum suum interpretatus est: primo quidem dicens, *Et dabit illi Deus thronum David patris ejus;* postea vero adjiciens, *Et regnabit in æternum, et regni ejus non erit finis.* Hæc opere completa sunt in Salvatore nostro Iesu, Christo Dei, qui ex semine David ortus, imperat, legem dat, et regnat in universo orbe; non humano quidem modo, sed divina virtute: et semen ejus vere in saeculum manet; id est, successio ejus, quæ per apostolos et discipulos ipsius totum impler mundum; sive rationabile cœlestis doctrinæ ejus semen. Sed etiam thronus ejus solis instar resplendet, hominum animas illuminans et radiis illustrans. Hæc porro omnia jam ad effectum deducta sunt, et in dies hactenus implentur, secundum ea quæ Davidi juravit Deus. Verum quoniam non humano ritu, neque secundum morem regum mundanorum, hæc promissa in successoribus Davidis impleta sunt; neque in ipso Salvatore nostro, corporeo more sinem acceperunt, quia regnum ejus non fuit ex hoc mundo, neque ille in sensibili Davidis throno sedet; immo vero contrarium accidit, adveniente passione ejus; hæc ipsa divinus et propheticus Spiritus jure ac merito declaravit, ad perquisitionem consummatiæ divini sermonis

ta παραστικὰ τυγχάνει τοῦ μὴ διαψεύσασθαι τὰς τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελίας, πληροῦσθαι δὲ αὐτὰς, καθ' οὓς οἶδε λόγους. Ἐγ γὰρ τῷ οὐρανῷ, φησίν, ἐπομεωθῆσται η ἀλιθειά σου· σαφῶς δηλῶν ἐπουρανίους εἶναι καὶ θείας τὰς τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελίας. Καὶ παρέστηκε τῶν λόγων τὰ ἀποτελέσματα διὰ τοῦ Σωτῆρος τῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ γενομένου ἐκ σπέρματος Δαυὶδ πεπληρωμένα· τούτου γὰρ ἡ βασιλεία καὶ Θρόνος οὐκ ἀνθρώπινος ἦν, οὐδὲ ἐπ τοῦ κόσμου τούτου. Διὸ ἐλέγεν ἐπὶ τοῦ Πιλάτου· Ἡ βασιλεία η ἐμὴ οὐκ ἔτιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου. Ἐρωτηθεὶς τε ὑπὸ αὐτοῦ εἰς βασιλεὺς εἶη, ἀπεκρίνατο, Εἰς τοῦτο καὶ γεγέννημαι. Οὐκοῦν εἰ γεγέννηται, μενεῖ εἰς τοῦτο. Καὶ μαρτυρεῖ τῷ λόγῳ δὴ τὴν γένεσιν αὐτοῦ τῇ Παρθένῳ εὐαγγελισάμενος ἀγγελος ὁ Γαβριὴλ εἰπὼν πρὸς αὐτὴν· Καὶ ίδοις συλληφῇ ἐτραπέ, καὶ τέξῃ, καὶ καλέσεις τὸ ὄντομα αὐτοῦ Ἰησοῦν. Οὗτος ἔσται μέγας, καὶ νιδς Ὅψιστου αἰληθήσεται. Καὶ δώσει αἰτῷ δ Θεὸς τὸν θρόνον Δαυὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ βασιλεύσει εἰς τὸν αἰώνα, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. Τοιοῦτος δ' ἡν δ τῷ Δαυὶδ μεθ' ὀρκωμοσίας ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐπηγγελμένος. Οὐ δὴ παριστάς ἀγγελος, διηρμήνευς τὸν ἔαυτοῦ χρησμὸν· πρότερον μὲν εἰπὼν, Καὶ δώσει αὐτῷ δ Θεὸς τὸν θρόνον Δαυὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ· εἰθ· ἔης ἐπαγαγήν, Καὶ βασιλεύσει εἰς τὸν αἰώνα, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ δύται τέλος. Ταῦτα δὲ τοῖς ἔργοις ἐπληροῦτο, εἰς τὸν ἡμέτερον Σωτῆρα Ἰησοῦν, τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ, δις ἐκ σπέρματος Δαυὶδ γεγονὼς κρατεῖ καὶ νομοθετεῖ καὶ βασιλεύει καθ' ὅλης τῆς ἀνθρώπων οἰκουμένης, οὐδὲ ἀνθρωπίνως, ἀλλὰ θεϊκῇ δυνάμει· καὶ τὸ τε σπέρμα αὐτοῦ ἀληθῶς εἰς τὸν αἰώνα μένει· ήτοι τὸ τῆς διαδοχῆς αὐτοῦ τῆς διὰ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ καὶ μαθητῶν τὸν σύμπαντα κόσμον πληροῦσθε· ή τὸ λογικὸν σπέρμα τῆς οὐρανίου διδασκαλίας αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ δ θρόνος αὐτοῦ ὡς δ ἡλιος ἐκλάμπει, φωτίζων καὶ καταγάζων τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχάς. Ταῦτα δὲ πάντα τέλους τέλοιο, καὶ εἰσέτι νῦν πληροῦται ἀκολούθως οἵς διωσεν δ Θεὸς τῷ Δαυὶδ. Ἄλλη ἐπειδὴ μὴ ἀνθρωπίνως, μηδὲ συνήθεις τοῖς κατὰ ἀνθρώπων βασιλεῦσιν εἰς τοὺς διαδόχους τοῦ Δαυὶδ ἐπληροῦτο τὰ ἐπηγγελμένα, ἀλλ' οὐδὲ ἐπ' αὐτὸν τὸν ἡμέτερον Σωτῆρα σωματικῶς τέλους τετύγχανεν, ἐπει μὴ γέγονεν αὐτοῦ ἡ βασιλεία ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, μηδὲ ἐπ τὸν αἰσθητὸν θρόνον ἐκαθέσθη Δαυὶδ· τούγαντον δὲ ἀπέδη διὰ τὸ συμβεβηκός περὶ αὐτὸν

⁴⁶ Joan. xviii. 36. ⁴⁷ Luc 1, 31 53.

πάθος· εἰκότως καὶ ταῦτα αὐτὰ τὸ θεῖον καὶ προφη-
τικὸν Πνεῦμα παρίστη, διεγέρον τῷμας ἐπὶ ζήτησιν
τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν τοῦ Θεοῦ λογίων· διὸ φησι·
Nisi δὲ ἀπώσω καὶ ἔξουδενωσας, Κύριε, ἀπεβά-
λοι τὸν Χριστόν σου· κατέστρεψας τὴν διαθήκην
τοῦ δούλου σου, καὶ τὰ τούτοις ἔξης· δι’ ὧν σαρῶς
δύομαστὶ μνημονεύεσάς τὸν Χριστὸν ὁ λόγος, παρίστη
ὅτι μηδὲν αὐτὸν Ἐλαθε τῶν καὶ περὶ τὴν διαδοχὴν τοῦ
Δαυΐδος, καὶ τὴν σωματικὴν αὐτοῦ βασιλείαν, τῶν τε
περὶ τὸ πάθος τῷ Χριστῷ τοῦ Θεοῦ συμβενήκοτων.
Ταῦτα γοῦν ἔδιδασκε προσδοκῶν ἕσεσθαι καὶ περὶ τὴν
διαδοχὴν αὐτοῦ, καὶ περὶ τὴν βασιλείαν, περὶ τε τὸν
ἐκ σπέρματος τοῦ Δαυΐδος προελευσμένον. Εἰ γάρ καὶ
τὰ μάλιστα πλεῖστα δύσα διὰ τῶν ἀνωτέρων ἔνδοξα
περὶ αὐτοῦ λέλεκτο, διτὶ τε ὑψώθησεται, καὶ ἐν θα-
λάσσῃ καὶ ἐν ποταμοῖς τὴν χειραν αὐτοῦ ἔκτενετ,
ἐπικαλέσεται τε τὸν Θεὸν Πατέρα, καὶ πρὸς αὐτοῦ
πάλιν Πρωτόκος ἀναγορευθῆσεται, ἔσται τε ἀνω-
τατος τῶν βασιλέων, καὶ διαθήκην ἔξει πιστήν·
καὶ σπέρμα διαμένον εἰς τὸν αἰώνα τοῦ αἰώνος, καὶ
θρόνον διαρκοῦντα κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ οὐρανοῦ,
καὶ κατὰ τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην· ἀλλὰ δύως
καὶ τάδε τὰ σκυθρωπὰ περὶ αὐτὸν συμβῆσεσθαι προ-
λέγει, προφητεύει τε καὶ ταῦτα καὶ προδιδάσκει
ἀναγκαίων τὸ θεῖον Πνεῦμα, ἵνα εἴ ποτε τοῖς λόγοις
ἀκόλουθα ἀπαντήσει τὰ ἔργα περὶ τε τὸν Χριστὸν
τοῦ Θεοῦ, καὶ περὶ τὴν τοῦ Δαυΐδος διαδοχὴν, μή ταρά-
τοντο οἱ πάλαι ταῦτα καὶ ἐκ προγόνων μέλλειν ἕσε-
σθαι παρειληφότες· εὖ εἰδότες διτὶ ταῦτα γενήσεσθαι
περὶ αὐτὸν προεφητεύσατο, τὰ τε σκυθρωπὰ καὶ
χρηστέρα· οἷς γοῦν καὶ ὁ αὐτὸς λόγος τάνατια περὶ ἔνα
ἔργοις αὐτοῖς παρειλήφαμεν. Κατὰ μὲν γάρ τὸν χρόνον τοῦ
αὐτὸν τὰ σκυθρωπότερα· κατὰ δὲ τὸν μετὰ ταῦτα αἱ τῶν κρειττόνων ἐπαγγελίαι· ἔργοις πάλιν εἰς αὐτὸν ἐτε-
λειοῦντο.

Τὰ μὲν οὖν περὶ τὸ πάθος αὐτῷ συμβάντα ἀκριδῶς C
ἔδηλούτο διὰ τοῦ· Σὺ δὲ ἀπώσω, καὶ ἔξουδενωσας,
ἀνεβάλου τὸν Χριστόν σου. Ἀνὸς δὲ μὲν Ἀχύ-
λας φησιν, Ὑπεροθέτησας μετὰ ἡλειμμένου σου·
δὲ Σύμμαχος, Ἐχολάθης πρὸς τὸν Χριστόν σου.
Τηνικαῦτα δὲ καὶ τὰ τῆς Διαθῆκης αὐτοῦ τῆς πρὸς
τοὺς ἀποστόλους διεσκεδάσθη, διτὶ καὶ ἡρνήσαντο αὐ-
τὸν, καὶ τὸ ἀγίασμα αὐτοῦ, τούτεστο τὸ σύμα τὸ ἀπὸ
τῆς ἀγίας Παρθένου, εἰς τὴν γῆν ἐνεβῆλωθή· ἀλλὰ
καὶ πάντας τοὺς φραγμοὺς αὐτοῦ τότε περιεῖλεν ὁ
Θεός· δηλαδὴ τοὺς περιφράττοντας, ὥσπερ καὶ δορυ-
φοροῦντας αὐτὸν καὶ περιέποντας ἀγγέλους· οὐ μήν
ἀλλὰ καὶ τὰ δυχύρωματα αὐτοῦ. Ἡσαν δὲ οὕτοις οἱ ἀπό-
στολοι καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, οἱ ἐγένοντο εἰς δειλίαν,
ίως καὶ ἀρνήσασθαι αὐτὸν καὶ καταλιπόντας φυγεῖν.
Τότε δὲ καὶ ἐγενήθη εἰς δνειδὸς τοῖς γείτοσιν αὐτοῦ,
καὶ ὑψώθη ἡ δεξιὰ τῶν Ολιβόντων αὐτὸν· καὶ τὰ λοιπὰ
δὲ τάντα τότε εἰς τὸν ἐκ σπέρματος Δαυΐδος ἐπληροῦτο.
Ἄλλως γάρ οὐκ ἄν τις ἔχοι ταῦτα ἐπ’ αὐτὸν τὸν Δαυΐδον
ἐφαρμόζειν, οὐδὲ ἐπιδεῖξαι εἰς ἐκεῖνον πεπληρωμένα
τὰ προκείμενα, ὡς οὐδὲ τὰ σεμνότερα καὶ χρηστότερα
ἐκμερόμενα τοῖς τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελταί. Οὐ γάρ δῆ τοῦ
Δαυΐδος θρόνος κατηγύαστε τὴν σύμπασαν οἰκουμένην,
διῆκαν ἡλίου φωτίσας, οὐδὲ ὡς ἡ σελήνη διαρκής γέγονε,
οὐδὲ εἰς τὴν αἰώνα τοῦ φιῶντος διεφύλαχθη· οὐδὲ ἔχει λό-

A nos excitans; quare ait: *Nunc autem repulisti et despexisti, Domine, abjecisti Christum tuum: eventisti testamentum servi tui, et cætera: quis clare Christum memorans, indicat, nihil eorum quæ ad successionem Davidis, et corporeum ejus regnum, necnon eorum quæ in passione Christo Dei acciderunt, latere sibi. Hæc igitur docuit de successione ejus et regno, ac de eo qui ex semine David proditurus erat exspectanda esse. Licet enim superius quamplurima de illo gloria dicta fuerint, quod scilicet exaltandus sit, quod in mare et in flumina magnum extensurus sit, quod Deum invocaturus sit Patrem, et ab illo rursum Primogenitus declarandus sit, præstantior futurus sit omnibus regibus, testamentum fidele habiturus sit, et semen in sæculum sæculi permanens, thronum item durante sicut dies cœli et sicut lunam ac solem; attamen hæc tristia ipsi eventura esse prænuntiat: hæcque necessario prædicti, ac docere antevertit Spiritus divinus; ut si quando secundum sermonem ejus hæc Christo et Davidis successioni acciderint, ne turbentur ii, qui jam olim et a majoribus hæc futura esse didicerant, gnari scilicet in prophetia istibæc futura prænuntiari, sive tristia, sive mitiora: quæ sane idem sermo licet contraria, in eodem ipso eventura vaticinatur, quæque ipsis operibus completa accepimus. Nam tempore passionis Servatoris nostri tristia illa in ipso sunt impleta; postea vero, præstantiora illa promissa in eodem operibus ipsis perfecta sunt.*

B Quid igitur in passione ejus acciderunt, accurate prænuntiata sunt his verbis: *Tu vero repulisti et despexisti, abjecisti Christum tuum. Pro quo Aquila ait: Distulisti cum uncto tuo; Symmachus autem: Iratus es contra Christum tuum. Tunc porro quæ ad testamentum apostolis datum spectabant, dissipa sunt, quando ipsum abnegarunt, et sanctuarium ejus, id est corpus ex sancta Virgine acceptum, in terra profanatum est. Imo etiam omnes sepes ejus tunc abstulit Deus, videlicet angelos sti-
pantes eum, ac satellitium agentes et ministrantes. Itemque munimenta ejus ablata. Ea autem erant apostoli ejus et discipuli, qui tanta formidine re-
plicti sunt, ut abnegarent eum, ipsoque relicto fu-
gerent. Tunc autem factus est in opprobrium vici-
nis suis, et exaltata est dextera tribulantum eum: ac cætera omnia in eo, qui ex semine Davidis pro-
dierat, tunc impleta sunt. Alias enim nemo possit istibæc ipsi Davidi coaptare, neque ostendere hæc quæ tractamus impleta in ipso esse; ut neque præ-
stantiora et mitiora quæ in promissis Dei feruntur. Neque enim Davidis thronus radios instar solis emit-
tendo totum illuminavit orbem, neque ut luna per-
petua fuit, neque in sæculum sæculi conservatus est. Neque ulla ratione potest ille David Primoge-*

nitus Dei vōcari : quandoquidem ante et post illum sexcenti illo præstantiores fuere. Neque videtur David dexteram in flumina, sinistram in mare extensis, neque dominatus est a mari usque ad mare, neque regnum obtinuit, quod pertingeret usque ad terminos terræ. Neque etiam filio ejus Salomoni hæc adaptari possunt : nam hic perinde atque pater ejus, non ultra Judæam imperavit, neque ut pater ejus, plus quadraginta annis regnavit : neque criminis vacuum vitam emensus est. Tali namque modo se gessit, ut propter insanum mulierum amorem et idolatriam male audierit, qua de causa Satanam ipsi suscitasse dicitur Deus. Verum neque post Salomonem ad alterum regum Judæorum ex semine et successione David possunt promissiones illæ referri : sed omnia simul, sive mitiora, sive tristia, in uno solo, ex semine David orto, qui dicitur Jesus Christus Salvator noster, impleta scisse constat : quæ scilicet divinus Spiritus prænuntiavit, præmittens quidem divinas pollicitationes, docens autem expectandum esse, ut in uno et eodem hæc tristiora contingent : cum maxime sensibilem illum totius ex Davide successionis thronum revertendum esse prospiceret. Nam reges ex semine Davidis orti ad usque captivitatem populi in Babylone perdurarunt : neque tali Judæorum genti, sed tribus solum tribibus ac ne quidem integris imperabant : atque totum imperii eorum tempus ad quadragesimos circiter annos solum pertingit : quibus exactis Jechonia ex successione Davidis postremo regnante, nullus alias Judæorum rex ex semine David memoratur ; ita ut hoc item modo impleta sint isthæc divini Spiritus oracula, quibus dicitur : *Nunc autem repulisti et despexit, abiecisti Christum tuum. Evertisti testamentum servi tui, profanasti: in terra sanctuarium ejus, et cælera.*

τοῦ Θεοῦ Πνεύματος λόγια, δι' ὧν εἰρηται· *Nυρὶ δὲ ἀπώσω καὶ ἔξουδένωσας, καὶ ἀτεβάλου τὸν Χριστόν σου. Κατέστρεψας τὴν διαθήκην τοῦ δούλου σου, ἐδεβίλωσας εἰς τὴν γῆν τὸ ἀγίασμα αὐτοῦ· καὶ τὰ τούτοις ἐπιφερόμενα.*

Deinde quia Dei ad Davidem promissiones bonam et ingentem Davidis semini spem ascribebant ; et tamen quæ successioni ejus acciderant, omnino contraria videbantur ; nam thronus regni ejus humano more sumptu a tempore Jechonia solutus cesserat : hæc prospiciens Spiritus propheticus, jure ad veritatis sermonum Dei perquisitionem nos invitauit, nosque instituit ut id a Deo queramus et ediscamus, sciscientes ipsum ac dicentes : *Ubi sunt misericordia tuae antiquæ, Domine, quas jurasti David?* Nam regni ejus sensibilis et humano more sumptu successio soluta, et a longo iam tempore sublata fuerat, cum ex semine ejus ortus Jesus Christus, qui promissionum Davidi factarum hæres futurus expectabatur, non sensibile neque humaanum regnum possedit ; sed prorsus contraria iis quæ homines expectabant passus est, ad mortem usque progressus, omniaque perpessus, quæ divinus Spiritus præscientiae virtute prænuntiarat. Quia de

A γον τὸν Δαυὶδ ἐκεῖνον Πρωτότοκον χρηματίσαι τοῦ Θεοῦ ἐπει ταῦτα πρὸ αὐτοῦ μυριοὶ καλλίους αὐτοῦ καὶ μετ', αὐτὸν γεγόνατιν. Ἀλλ' οὐδὲ φαίνεται ὁ Δαυὶδ τὴν δεξιὰν ἐπὶ ποταμοὺς ἔκτείνας, καὶ τὴν ἀριστερὰν ἐπὶ θαλάσσαν, οὐδὲ βασιλείαν κτησάμενος τὴν παρεκταθεῖσαν ἑως τῶν περάτων τῆς οἰκουμένης. Ἀλλ' οὐδὲ ἐπὶ τὸν ἐπὶ αὐτοῦ γενόμενον Σολομῶνα ταῦτα πάντα ἐφαρμοσθεῖσαι· οὐ πλέον γάρ τῆς Ιουδαίας οὐδὲ οὗτος κρατήσας ὅμοιως τῷ ἐαυτοῦ Ιστορεῖται πατρὶ· ἀλλ' οὐδὲ ὑπερβάς χρόνον ἐτῶν μ' τῆς βασιλείας ὅμοιως τῷ ἐαυτοῦ πατρὶ· ἀλλ' οὐδὲ ἀνεπιληπτὸν βίον διατελέσσας. Τοιαῦτα γοῦν ἦν τὰ περὶ αὐτὸν ὡς καὶ τυναικομανίαν καὶ εἰδωλολατρείαν διαβάλλεσθαι, ὃν ἐνεκά καὶ Σατανᾶν αὐτῷ ἐπιπέμψαι λέγεται ὁ Θεός. Ἀλλ' οὐδὲ ἐφ' ἕτερον τὸν μετὰ Σολομῶνα τοῦ Ιουδαίων έθνους ἐκ σπέρματος καὶ διαδοχῆς Δαυὶδ βασιλευάντων ἀναφέρεσθαι δύναται τὰ ἐπιγγελμένα· πάντα δὲ ὅμοια καὶ κατὰ τὸ αὐτὸν τὰ τε χρηστέρα καὶ τὰ σκυθρωπά τε εἰς ἓν μόνον τὸν ἐκ σπέρματος Δαυὶδ λεγόμενον Ιησοῦν Χριστὸν τὸν ἡμέτερον Σωτῆρα συνισταται πεπληρωμένα· ἀ δὴ καὶ προείληφε τὸ θεῖον Πνεῦμα, προτάξαν μὲν τὰς ἐνθέους ἐπαγγελίας, διδάξαν ἐκ χρῆματι προτοδοκῶν περὶ ἓν καὶ τὸν αὐτὸν συμβολήσεσθαι τὰ σκυθρωπότερα· μάλιστα δὲ καὶ πάστης τῆς τοῦ Δαυὶδ διαδοχῆς, τὸν αἰσθητὸν τῆς βασιλείας Θρόνον καταλυθησόμενον θεωρεῖ. Μέχρι γοῦν τῆς εἰς Βενιλῶνα αἰχμαλωσίας τοῦ λαοῦ διήρκεσαν οἱ ἐκ σπέρματος Δαυὶδ βεβασιλευότες· καὶ οὐδὲ δῆλον τοῦ Ιουδαίων έθνους βασιλεύαντες ἀλλὰ μόνιν τριῶν φυλῶν, καὶ οὐδὲ τούτων δλων· ἀλλὰ καὶ σύμπας ὁ χρόνος τῆς τούτων ἀρχῆς ἀμφὶ τὰ τετρακόσια ἑτη μόνα συντελεῖ, μεθ' αὐτοῦ, Ιεχονίου ὑστάτου τῆς τοῦ Δαυὶδ διαδοχῆς γενομένου, οὐδέπερος βασιλεὺς Ιουδαίων ἐκ σπέρματος Δαυὶδ γεγονὼς μνημονεύεται· ὡς καὶ κατὰ τούτον τὸν τρόπον πεπληρώσθαι τὰ προκείμενα

C Εἰτ' ἐπειδὴ περ τὰ μὲν τῶν τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν Δαυὶδ ἐπαγγελιῶν ἀγαθάς τινας καὶ μεγάλας ἐπίδειξ τῷ σπέρματι Δαυὶδ ὑπέργραψε, τὰ δὲ περὶ τὴν διαδοχὴν αὐτοῦ συμβενηκότα τάνατοια πάντα περιεῖχεν, ὃ τε θρόνος τῆς κατὰ ἀνθρωπὸν βασιλείας αὐτοῦ λέλυτο πεπαυμένος ἀπὸ τῶν Ιεχονίου χρόνων· εἰκότως ταῦτα προθεωρῆσαν τὸ προφητικὸν Πνεῦμα, ἐπὶ ζήτησιν ἡμᾶς παρθρῷ τῆς τῶν λόγων τοῦ Θεοῦ ἀληθείας, καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ ζητεῖν καὶ μανθάνειν διδάσκει ἐρωτῶντας αὐτὸν καὶ λέγοντας· *Ποῦ ἔστι τὰ ἐλέη σου τὰ ἀρχαῖα, Κύριε, οἱ δωματίαι τῷ Δαυὶδ;* Ἡ τε γάρ τῆς βασιλείας αὐτοῦ τῆς αἰσθητῆς καὶ κατὰ ἀνθρωπὸν διαδοχὴ λέλυτο, ἐκ μακροῦ καθηρημένη, ὃ τε ἐκ σπέρματος αὐτοῦ γεγονὼς Ιησοῦς ὁ Χριστὸς, προσδοκήσας αὐτὸς εἶναι ὁ τὸν πρὸς τὸν Δαυὶδ ἐπαγγελιῶν κληρονόμος, αἰσθητὴν μὲν οὐκ ἐκτήσατο, οὐδὲ ἀνθρωπίνην βασιλείαν· τάνατοια δὲ πάντα καὶ αὐτὸς οἵ προσεδόκησαν ἀνθρωποι πέπονθε, μέχρι καὶ θανάτου τῷ φασα; καὶ πάντα ὑπομείνας, ἀ δὴ προγνωστικῇ

δινάμεις τὸ θεῖον ἀνεφθέγξατο Πνεῦμα. Ὄντες εἰκό-
τας ἀνερωτᾶν καὶ πυνθάνεσθαι διδάσκει λέγοντας· Ποῦ
ἔστι τὰ ἀλέη σου τὰ ἀρχαῖα, Κύριε, καὶ τὰ ἔπειρα.
Μεθ' ἀπειλέγει· Ἔως πότε, Κύριε, ἀποστρέψεις εἰς
τέλος, ἐκκαυθήσεται ὡς πῦρ ἡ ὁργὴ σου; Μνήσθη-
τι τίς μου ἡ ὑπόστασις· μὴ γάρ ματαλώς ἔκτισας
πάντας τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων; Τίς ἔστιν ἀν-
θρωπος δεῖς ζῆσται, καὶ οὐκ ὑψεται θάρατος, ψύσται
τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐκ χειρὸς ἄδου; Διάγναλμα.
Ἄντι τοῦ, ἀποστρέψεις, δὲ μὲν Ἀκύλας φησίν, Ἔως
πότε, Κύριε, ἀποκρυβήσῃς εἰς γενίκος; δὲ δὲ Σύμμαχος,
Ἔως τίνος, Κύριε, ἀποκρυβήσῃς εἰς τέλος; Καὶ μοι
δοκεῖ δὲ λόγος τὸ ἀπόρρητον τῆς ἐπειλθύσης ὁργῆς τῇ
σωματικωτέρῳ θασίλειξ Δαυΐδ, καὶ παντὶ τῷ Ἰουδαίων
ἔνεις αἰνίττεσθαι. Ἐναντίων γοῦν ἀποδάντων ταῖς
ἐπαγγελίαις, δοσον ἐπὶ τῇ προχείρᾳ προσδοκίᾳ, δὲ τὰς
ἀγαθὰς ἐπαγγελίας πρὸς τὸν Δαυΐδ πεποιημένος
Θεὸς ἀνεκρήτετο. Διὸ ἰκετεύει δὲ λόγος μὴ εἰς μα-
κρὸν παρεκτείναι τὴν γενομένην κατ' αὐτῶν ὁργὴν,
ταχὺ δὲ παρελθεῖν μὲν τὰ σκυθρώπακά, ἐπιστῆναι δὲ
τὰς ἐπαγγελίας τοῦ Θεοῦ. Εἴτα ἐκ προτώπου τῆς ἀν-
θρωπίνης δασθενείας λέγει, Μνήσθητι τίς μου ἡ
ὑπόστασις, καὶ τὰ ἔπειρα. Διδάσκει δὲ τὸν λαὸν ταῦτα
λέγειν δὲ προφητικὸς λόγος, εἰς τὸ παρακαλεῖν τὸν
Θεὸν καὶ δυσωπεῖν καταπαύσαι μὲν τὴν ὁργὴν τὴν
κατὰ τοὺς ἔθνους, παύσασθαι δὲ καὶ αὐτὸν ἀποκρυπ-
τόμενον· καταξιῶσαι δὲ ἡδη ποτὲ παρασχεῖν ἀν-
θρωποις τὸ τῷ Δαυΐδ ἐπηγγελμένα. Ἐπειδήπερ, φη-
σίν, ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἀσθενής μὲν ἔστι καὶ πτωχή,
πλὴν ἀλλὰ πλείστης ἡξίωται παρὰ σοι τιμῆς· οὐ γάρ
ματαίως ἔκτισας τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων, οὐδὲ κατ'
εἰκόνα τὴν σὴν ἐδημιούργησας· διὸ δὲν μὴ τὸ σὸν
κτίσμα καὶ ἡ σὴ εἰκὼν παραπόληται διὰ τῆς ἐπειλ-
θύσης ὁργῆς, καὶ τῆς τῶν ἐπαγγελμάνων ὑπερθέ-
σεως, τάχυνον ἀνακτήσασθαι τὰ σκυθρώπακά, καὶ θε-
ρηπτεῖσαι τὰ νοσήσαντα διὰ τῆς τῶν ἀγαθῶν ἐπαγγε-
λιῶν ἐκβάσεως. Εἰ μὲν γάρ ἦσαν οἱ ἀνθρωποι εἰς
μάταιον ἔκτισμένοι ὅμοιως τοῖς ἐπὶ γῆς ἀλόγοις
ζώοις, οὐκ ἂν οὐδὲν αὐτοῖς ἔχρην μέγα ἐπαγγέλλε-
σθαι· διὸ δὲ τοιαῦτα φθάνουσιν ἀνθρώποις εὐάγγελι-
ζόμεναι αἱ πρὸς τὸν Δαυΐδ ὁρκωμοῖσι, παντὶ ποι-
δῆλον ποιούσιν, διὸ μὴ ἐπὶ ματαίῳ ἔκτισας τοὺς υἱοὺς
τῶν ἀνθρώπων. Ἐπεὶ τοινύν τοιαύτης ἡξίωται παρὰ
σοι τιμῆς ἡ ἀνθρωπεία φύσις, εἰκότως φημί, Μνή-
σθητι τίς μου ὑπόστασις· καὶ μνήσθητι, διὸ μὴ
ματαίως ἔκτισας τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων. Ἀλλὰ
καὶ τούτῳ μνησθῆναι ἀξιῶ, διὸ οὐδέποτε ἔστιν ἀνθρω-
πος, δεῖς ἀγευστος τυγχάνει θανάτου, οὐδὲ οἶδε τέ τίς
ἔστιν αὐτὸς ἕαυτοῦ τὴν ψυχὴν ἐκ θανάτου ρύσασθαι,
οὐδὲ καὶ τούτῳ τυγχάνει τῆς εὐεργεσίας. Οὔτε εἰ καὶ
τοιαῦτα ἡμάρτανον οἱ τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους, ὡς τὰς
ἐπαναστάσεις (1) τὰς πρὸς τὸν Δαυΐδ εἰς τούναντίον
αὐτοῖς περιτραπήναι, καὶ τὴν ἐκ σπέρματος αὐτοῦ
διαδοχήν σὺν τῷ τῆς βασιλείας θρόνῳ καταλυθῆναι·
οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν Χριστὸν σου τοιαῦτα πα-
θεῖν ὑπὸ τῶν αὐτῶν, διότι προλαβόντες οἱ σοι λόγοι
περὶ αὐτῶν γενήσεσθαι προεφήτευσαν· ἀλλὰ μὴ εἰς
τέλος ἀποστραφῆναι ἀξιούμεν, μηδὲ ὡς πῦρ ἐκκαυ-

(1) L. ἐπαγγελίας.

A causa jure percontandum et interrogandum esse do-
cet his verbis: *Ubi sunt misericordiae tuæ antiquæ,*
Domine? et cætera. Sub hæc insert: — VERS. 47-49.
Usquequo, Domine, avertes in finem, exardescet sic-
ut ignis ira tua? Memorare quæ mea substantia:
nunquid enim vane creasti omnes filios hominum?
Quis est homo qui videt, et non videbit mortem, eruet
animam suam de manu inferi? Diapsalmus. Pro illo:
Avertes, Aquila: Usquequo, Domine, absconderis
in contentionem? Symmachus vero: Usquequo,
Domine, absconderis in finem? Videaturque mi-
hi sermo arcanum iræ, regnum Davidis cor-
poreo more sumptum et totam Judaicam
gentem invasuræ, subindicare. Cum itaque, qua-
tum ad vulgarem expectationem, promissis contra-
ria evenirent, Deus qui bonas pollicitationes Davidi
dederat evocabatur. Quamobrem hic rogatur, ne
iram in illos accensam diutius producat: sed quam-
primum tristia prætereant, et promissa a Deo ad-
veniant. Deinde ex persona humanæ infirmitatis
ait: *Memorare quæ mea substantia, et cætera.* Po-
pulum autem ad hæc dicenda instituit propheticus
sermo, ut Deum precibus ac supplicationibus indu-
cat ad sedandam iram adversus gentem suam; et
roget ut finem faciat sese occultandi: roget item
ut vel sero tandem quæ Davidi promisit hominibus
conferat. Quia, inquit, humana natura infirma et
inops est, sed tamen multo apud te honore dignata
est; non enim vane creasti filios hominum, quos
secundum imaginem tuam condidisti; eapropter ne
opifictium tuum et imago tua per ingruentem iram
et promissorum dilationem pereat, mature tristia
illa repares, infirmisque medearis per promissio-
num exitum et complementum. Nam si homines
perinde atque bruta animalia in vanum creati essent,
nihil ipsis magnum promittendum esset: cum au-
tem juramenta Davidi data, talia bona hominibus
annuntient; ea sane palam faciunt te non in vanum
creasse filios hominum. Quia igitur humana natura
tali abs te honore donata est, jure dico: *Memorare*
quæ mea substantia; et recordare te non in vanum
creasse filios hominum. Sed etiam id recordari te
precor, nullum esse hominum qui mortem non de-
gustet, nec posse quemquam animam suam ex morte
liberare; neque enim id beneficii accepit. Itaque
etiamsi talia fuerint Judaicæ gentis scelera, ut pro-
missa Davidi data in contrarium ipsis cederent, et
successio seminis ejus una cum regni throno solve-
retur; imo etiam ipse Christus tuus talia ab ipsis
pateretur, qualia prius sermones tui ipsi futura præ-
nuntiabant: attamen precamur ne in finem usque
avertaris, neque ira tua sicut ignis accendatur; sed
recorderis quæ substantia mea, qui hæc pro illis
postulo, et quæ sit hominum infirmitas, qui morta-
lēti et interitui obnoxiam naturam sortiti sunt:
recorderis item tui, qui non in vanum creasti filios
hominum, sed ad magnam spem penes te repositam.
Supplicamus autem ut hæc in memoriam revocans,

vel sero tandem mittas nobis eum, qui et a morte eruatur, et ab inferno revocetur (!); et ut finem facias te a nobis avertendi, iramque tuam sedes, ignis instar populo tuo ingruentem, ac quæ juratus promissa Davidi dedisti, operibus perficias.

Θρώπων, ἀλλ' ἐπὶ μεγάλαις ἐλπίσαι ταῖς παρὰ σοι. Καὶ τὸτε τὸν καὶ ἐκ θανάτου ρύμενον, καὶ ἐξ ἥδου ἀνακαλούμενον εἰσερέφοντα ἑαυτὸν ἐξ ἡμῶν, καταπάυσαι δὲ καὶ τὴν πυρὸς δίκην ἐπελθούσαν ἐπὶ τὸν λαόν σου ὄργην, ἔργοις δὲ ἐπιτελέσας διὰ δωματίου πρὸς Δαυὶδ ἐπαγγελίας.

Vers. 50. *Ubi sunt misericordiae tuæ antiquæ, Domine, quas jurasti David in veritate tua?* Quia non in vanum, inquit, creasti omnes filios hominum, et apud te illi in honore habentur, neque sese possunt a morte eruere; ideo precor et supplico ut matres bonarum promissionum complementa exhibere nobis, quæ a Christo tuo, post sublatum Davidis regnum, conferenda sunt. Festinare autem rogo antequam hominum genus funditus pereat. Quis enim hominum potest se de manu inferi eruere; nisi unus ille qui primo seipsum, deinde omnes in se sperantes, a portis mortis liberavit? Is etiam si ea passurus sit quæ in prophetia feruntur his verbis: *Nunc autem repulisti et despexit, abjecisti Christum tuum;* attamen tua ad Davidem facta promissa consequetur. Nam misericordiae tuæ, Domine, et veritas tua in sæculum manent, ac ne vel unum promissionum tuarum verbum excidet. Licit autem nunc tristium illorum quæ eventura sunt memoriam repetens, dicam: *Ubi sunt misericordiae tuæ antiquæ, Domine, quas jurasti David in veritate tua?* at non ignoro te in veritate jurasse: quare in ipso sermonis exordio bonum illum finem respiciens, dicebam: *Misericordias Domini in æternum cantabo: in generationem et generationem annuntiabo veritatem tuam in ore meo;* ac rursum hæc loquebar: *In æternum misericordia ædificabitur, in celo præparabitur veritas tua.* Hæc ergo misericordiae tuæ, Domine, ubinam sint, ediscere flagito, et ubi occultæ lateant, et quando venturæ sint. At enim supplico ut jam festinent et veniant ac infirmitatem nostram suscipiant. Nisi enim misericordias tuas antiquas ostenderis, quas non modo promisisti, sed etiam jurasti David in veritate tua, nulla hominibus spes sautis relinquitur. Ut autem sermo tuus de tristibus futuris verax fuit, omniaque illa contingunt et completa sunt; ita consentaneum est ut meliorum pollicitationes non irritæ sint: quibus scilicet nobis annuntiatum est, æternum fore semen Davidis, et thronum ejus instar solaris luminis universum orbem illustratum esse. Hæc itaque illis olim antiquis in voto fuere, et ab iis qui prophetarum vocum meditationi dediti erant exspectabantur: a nobis vero ipsis operibus completa videntur, per consummationem rerum quæ in Salvatore et Domino nostro Jesu Christo perfectæ sunt.

Ἐργοις δρᾶται πεπληρωμένα, διὰ τῶν εἰς τὸν Σωτῆρα

Θήγαι τὴν δργήν σου, μνησθῆναι δὲ τίς μου ἐστιν ἡ ὑπόστασις, τοῦ ταῦτα ὑπὲρ αὐτῶν πρεσβεύοντος, καὶ τίς ἡ τῶν ἀνθρώπων ἀσθένεια, τῶν θυητῆν φύσιν καὶ θανάτῳ δεδυλωμένην εἰληχότων· μνησθῆναι δὲ καὶ ταυτοῦ μὴ ἐπὶ ματαίῳ κτίσαντος τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων, τετίμηται δὲ παρὰ σοι, οὐχ οἷον τε δὲ εἰσιν ἑαυτοὺς ῥύσασθαι ἐκ θανάτου· τούτου χάριν δέομαι καὶ ἀγιτοῦλω σπεῦσαι καὶ τῶν ἐπαγγελιῶν σου τῶν ἀγαθῶν δεῖξαι ἡμῖν τὰ ἀποτελέσματα, συνενεγέντα κατὰ τοῦ Χριστοῦ (2) σου καὶ μετὰ τὴν τῆς βασιλείας τοῦ Δαυὶδ καθαίρεσιν. Δέομαι δὲ ἐπιταχύναι πρὶν κατάπτωσιν παντελῆ τὸ τῶν ἀνθρώπων ὑποστῆναι γένος. Τίς γάρ ἐστιν ἀνθρώπων ὁ δυνάμενος αὐτὸς ἑαυτὸν ἐκ χειρὸς ἥδου ῥύσασθαι, εἰ μὴ εἰς μόνον δὲ πρῶτος μὲν αὐτὸς ἑαυτὸν, εἴτα δὲ καὶ πάντας τοὺς εἰς αὐτὸν πεπιστευκότας ἐκ τῶν τοῦ θανάτου πυλῶν ῥύσάμενος; Εἰ καὶ τοιάντα πείσεται, οὐαὶ διεληφε ἡ προφητεία τὰ ἀπὸ τοῦ, Νῦν δὲ διάώνω καὶ ἔξουδένωσας, ἀρεβάλον τὸν Χριστόν σου, φῆσας· δύμας καὶ τῶν τῶν πρὸς τὸν Δαυὶδ ἐπαγγελιῶν τεύξεται. Τὰ γάρ ἐλέη σου, Κύριε, καὶ ἡ ἀλήθεια σου εἰς τὸν αἰώνα μένει καὶ οὐδὲ εἰς λόγος τῶν σῶν ἐπαγγελιῶν διαπεσεται. Εἰ δὲ καὶ φῆμι νῦν εἰς ὑπόμνησιν ἐλθὼν τῶν συμβῆσομένων σκυθρώων, Ποὺ ἐστι τὰ ἐλέη σου τὰ ἀρχαῖα, Κύριε, δὲ ψυσταῖς τῷ Δαυὶδ ἐρ τῇ ἀληθείᾳ σου; ἀλλ' οὐκ ἀγνῶ, διτὶ ἐν τῇ ἀληθείᾳ δύμας· διότερον καὶ τὸν ἀρχῆ τοῦ παντὸς λόγου εἰς τὸ χρηστὸν τέλος ἀποβίτων ἔλεγον. Τὰ ἐλέη τοῦ Κυρίου εἰς τὸν αἰώνα φύσομαι· εἰς γενέαν καὶ γενέαν ἀπαγγελῶ τὴν ἀληθείαν σου ἐρ τῷ στόματι μου· καὶ πάλιν ἔλεγον. Εἰς τὸν αἰώνα δίεος οἰκοδομηθήσεται, ἐρ τῷ οὐρανῷ ἐτοιμασθήσεται ἡ ἀληθεία σου. Αὐτὰ δὲ οὖν ἔχειν τὰ ἐλέη σου, Κύριε, ποὺ ἐστι μαζεὺς δέκιων, καὶ ποὺ λανθάνει χρυπτόμενα, καὶ πότε ἥξει. Ἀλλὰ γάρ ἵκετεύω, σπευσάτω νῦν καὶ ἥκετω, καὶ καταλαβέτω τὴν ἡμετέραν ἀσθένειαν. Εἰ γάρ μὴ ἐπιδίξειάς σου τὰ ἐλέη τὰ ἀρχαῖα, ἀπέροντος οὐχ ἀπώλειας ἐπηγγελιῶν, ἀλλὰ καὶ δύμας τῷ Δαυὶδ ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου, οὐδεμία λείπεται ἀνθρώποις ἐλπὶς σωτηρίας. Ή οὖν ἐπηγγελθευσεν ὁ λόγος ἐπὶ τῶν σκυθρώων, καὶ γέγονε καὶ ἀπήντησεν ἀπαντα, οὗτως ἀκόλουθον ἐστι καὶ τὸ κρείττον τῶν ἐπαγγελιῶν μὴ διαφέύσασθαι. δούλῳ δὲ λόγος ἡμῖν εὐηγγελίσατο αἰώνιον σπέρμα Δαυὶδ καὶ θρόνον αὐτοῦ δίκην ἡλιον φωτὸς καταλάμψατα (3) πᾶσαν τὴν τῶν ἀνθρώπων οἰκουμένην. Ταῦτα μὲν οὖν ἐν εὐχαῖς ἔχειτο τοῖς παλαιοῖς, καὶ προσεδοκοταῖς τὰς προφητικὰς φωνὰς μεμελετηκόσιν· ἡμῖν δὲ αὐτοῖς καὶ Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἀποτελεσμάτων.

(1) Græca, ῥύμενον, ἀνακαλούμενον, active etiam reddi possunt, neinpe: *qui eruat ei revocet.* Judicet lector utrum rectius. Edīt.

(2) Legendum videtur παρὰ τοῦ Χριστοῦ. Edīt.

(3) Forte legendum καταλάμψοντα. Edīt.

Μητίσθητι, Κύριε, τοῦ ὄντειδισμοῦ τῶν δούλων σου, οὐ ύπέσχον ἐν τῷ κόλπῳ μου πολλών ἔθνων· οὐ ὠνείδισταν οἱ ἔχθροι σου, Κύριε, οὐ ὠνείδισταν τὸ ἀντάλλαγμα τοῦ Χριστοῦ σου. Ἐνδογῆτες Κύριος εἰς τὸν αἰώνα· γένοιτο, γένοιτο. Ἀπὸ τοῦ προτεταγμένου διαιφάλματος δοκεῖ μοι μεταβολὴ γεγονέναι τῆς διανοίας. Τὸ γοῦν θεῖον Πνεῦμα, εὐέξαμενον ὑπὲρ τοῦ λαοῦ διὰ τῶν ἔμπροσθεν, τὰς ἐπαγγελίας τοῦ Θεοῦ προκαλεῖται ἀπὸ τοῦ, Ποῦ δοτὶ τὰ ἀλέην σου τὰ ἀρχαῖα, Κύριε; ἀξιοῦ δὲ ἡδη ποτὲ ἐπιστῆναι τῶν χρηστοτέρων τὰ ἀποτελέσματα, ἀνημοσεν δὲ Θεὸς τῷ Δαυὶδ ἐν τῇ ἀληθείᾳ αὐτοῦ. Εἴτα παραχαλεῖ μνησθῆναι τοῦ δινεῖδισμοῦ τῶν δούλων αὐτοῦ. Μές γάρ ἡδη λοιπὸν, κατὰ τὸ σεσιωπήμένον, χωρησάντων εἰς ἔργα τῶν προηγορευμένων σκυθρωπῶν, πολλῶν τε ἔχθρῶν καὶ ἐθνῶν ἐπικειμένων καὶ δινεῖδιζοντων τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ διὰ τὰ συμβενηκότα, τὴν ὑπὲρ τούτων εὐχήν ἀναπέμπει λέγον· **Μητίσθητι, Κύριε, τοῦ ὄντειδισμοῦ τῶν δούλων σου.** Ἀντὶ τοῦ, οὐ ύπέσχον ἐν τῷ κόλπῳ μου πολλών ἔθνων, σαφέστερον δὲ Ἀκύλας ἔξεδωκεν εἰπών, Αἰροτός μου ἐν κόλπῳ πάσας ἀδικίας λαῶν· δὲ Σύμμαχος, Ἐδάστασα ἐν τῷ κόλπῳ μου πάντων τῶν ἔθνων. Οἱ μὲν οὖν δινεῖδιζοντες οἱ δούλοι εἰσι τοῦ Θεοῦ· διὸ ἔφασκε· **Μητίσθητι, Κύριε, τοῦ ὄντειδισμοῦ τῶν δούλων σου.** οἱ δὲ δινεῖδιζοντες οἱ ἔχθροι τοῦ Θεοῦ· διὸ ἐπιλέγει ἔξης, οὐ ύπειδισταν οἱ ἔχθροι σου, Κύριε, οὐ ύπειδισταν τὸ ἀντάλλαγμα τοῦ Χριστοῦ σου. Οἱ δὲ ταῦτα πρὸς τὸν Θεὸν λέγων εἶη ἀνὸν σωτῆριος Λόγος, διὸ αἱρων ἐν τῷ ἑαυτοῦ κόλπῳ τὰς ἀδικίας τῶν λαῶν. Ἀντάλλαγμα δὲ τοῦ Χριστοῦ διπλας εἰρηται, νοήσεις ἀπὸ τῆς τοῦ Συμμάχου ἐρμηνείας, δι' ἣς εἰρηται, οὐ ύπειδισταν τὰ ἰχνη τοῦ Χριστοῦ σου. Τὴν γάρ περιελαν τοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δόδον αὐτοῦ τὴν κατὰ τὸ πάθος, τῷ τε ἰχνῃ τῆς κατὰ τὸν ἀνθρώπινον βίον οἰκονομίας, τοῦτον ἥντιστο τὸν τρόπον. Ταῦτα γάρ εἰκὼνται δινεῖδειν ἡμῖν οἱ ἔχθροι τοῦ Θεοῦ. Ἀλλὰ γάρ ὡς ἐπακουσθεῖς καὶ πιστεύσας τεύξεσθαι τῶν εὐχῶν, ἐλπίσας τε ἢ τάχος ἐπιστήσεθαι τὰς πρὸς τὸν Δαυὶδ ἐπαγγελίας τοῦ Θεοῦ, τὸ τέλος τοῦ παντὸς λόγου διὰ τῆς εὐχαριστίας καὶ εὐλογίας ἐπισφραγίζεται λέγων· Ἐνύλογητες Κύριος εἰς τὸν αἰώνα· ἡμᾶς τε διδάσκει προσυπακούειν τὸ, Γένοιτο, γένοιτο, ὅπερ ἔστιν Ἐβραϊκὴ φωνὴ (1), Ἄμητρ, ἀμήτρ. Περὶ δὲ τοῦ διαιφάλματος, πολλάκις μεταξὺ παρεμβενημένου, ταῦτα λεκτέον. Ἡ πρώτη ἐπαγγελία τοῦ Θεοῦ ἐν ἀρχῇ λεχθεῖσα περιεῖχε, Διεθέμην διαιθήκην, καὶ, Ὁμοσα Δαυὶδ, καὶ τὰ ἔξης εἴτα τοῦ διαιφάλματος παρατεθέντος, μεταβαλὼν δὲ λόγος τὸ πρόσωπον, ἐπιλέγει· Ἐξομολογήσονται οἱ οὐρανοὶ τὰ θαυμάσια σου· καὶ πάλιν, ἐπαγγελίας λεχθεῖσης ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ τῆς ἀπὸ τοῦ, Ἐθέμην βοήθειαν ἐπὶ δυνατὸν, μέχρι τοῦ, καὶ μάρτυς ἐν οὐρανῷ πιστός, πάλιν τοῦ διαιφάλματος παρεμβληθέντος, μεταβάλλει τὴν διάνοιαν δὲ λόγος, καὶ φησι· Σὺ δὲ ἀπώσω καὶ ἔξουδέρωσας, ἀρεβάλων τὸν Χριστόν σου. Εἴτα, διεξελθὼν τὰ σκυθρωπότερα,

(1) Interpres legit, ut videtur. Ἐβραϊκὴ φωνὴ. EDIT.

Vers. 51-53. **Memor esto, Domine, opprobrii servorum tuorum, quod continui in sinu meo multarum gentium:** quod exprobaverunt inimici tui, Domine, quod exprobaverunt commutationem Christi tui. **Benedictus Dominus in aeternum;** fiat, fiat. A praemisso diapsalmate videtur mihi sententiae mutationem inventam esse. Nam Spiritus divinus pro populo precatus in superioribus, promissa Dei ut eveniant hoc dicto postulat, *Ubi sunt misericordiae tuæ antiquæ, Domine?* roget autem ut jam eveniant meliorum illorum complementa, quæ juravit Deus David in veritate sua. Deinde precatur ut memor sit opprobrii servorum suorum. Nam quasi jam, ut tacite judicat, tristia illa prius enunciata, opere perfecta sint, cum inimici multi et populi instent, et servos Dei propter ea quæ acciderant opprobriis onerent, pro illis Dei famulis orationem emittit dicens: **Memor esto, Domine, opprobrii servorum tuorum.** Pro illo autem, **Quod continui in sinu meo multarum gentium,** clarius Aquila edidit dicens, *Me ferente in sinu omnes iniquitates populorum;* Symmachus autem, *Tuli in sinu meo omnium gentium.* Qui itaque opprobriis afficiuntur, servi Dei sunt: quare dicebat, **Memor esto, Domine, opprobrii servorum tuorum;** qui autem opprobria inferunt, sunt inimici Dei: quamobrem subjungit postea, **Quod exprobaverunt inimici tui, Domine, quod exprobaverunt commutationem Christi tui.** Qui autem hæc Deo dicit, salutare Verbum fuerit, quod in sinu suo iniquitates populorum tollit. **C Commutatio autem Christi quo sensu dicta fuerit, ex Symmachii interpretatione intelliges, qua dicitur, Quod exprobaverunt vestigia Christi tui.** Incessum enim Christi Dei et viam ejus in passione, vestigia item in humanae vitæ suæ œconomia, hac ratione subindicavit. Hæc enim exprobare nobis solent inimici Dei. Verum ille quasi exauditus, certusque se vota consecuturum, ac sperans quam primum implendas esse Dei ad Davidem factas promises, sermonis totius finem gratiarum actione et benedictione obsignat dicens, **Benedictus Dominus in aeternum:** nosque edocet respondendum esse, *Fiat, fiat, quod Hebraica voce est, Amen, amen.* De diapsalmate vero quod plerumque inseritur, hæc dicenda sunt. Prima Dei promissio initio prolatæ, erat, *Disposui testamentum, et, Juravi David, et cetera.* Deinde, apposito diapsalmate, mutata persona subjungitur, *Consitebuntur cœli mirabilia tua:* ac rursum, promissione ex persona Dei facta, ab his verbis, *Possui adjutorium in potente, usque ad illud, et testis in cœlo fidelis,* rursum interposito diapsalmate, sententia mutatur ac dicitur, *Tu vero repulisti et despexisti, rejecisti Christum tuum.* Sub hæc enarratis tristioribus, rursum diapsalma inserit, doctrinamque mutat dicens, *Usquequo, Domine, avertes in finem?* et emissâ oratione, iterum diapsalmate interposito utilitur, ac subdit, *Ubi sunt misericordiae tuæ antiquæ, Domine?* mutata sententia,

et revocatis prioribus initio prolatis Dei pollicitationibus, ita ut diapsalmata rationem quamdam servent ac mutatam sententiam vel personam significant. Hoc porro dicas de omnibus psalmis in quibus diapsalma fertur: nam aut personæ aut sententiæ mutationem declarat: aliquando vero Hebraicæ melodiarum conversionem notat. Aquila autem nusquam diapsalmate utitur; sed omnibus in locis vice illius, interpretari solet, *semper*. Quod nobis ignorandum non erat. In illo autem totius sermonis seu sigillo, *Benedictus Dominus in eternum, fiat, fiat*; secundum Aquilam, pro illo *Fiat, fiat*, legitur *Fideliter, fideliter*; secundum Symmachum vero, perinde atque in Hebraico exemplari, *Amen, amen*.

Έχρην ήμᾶς μή ἀγνοεῖν. Τὸ δὲ ἐπισφράγισμα παντὸς τὸν Ἀκύλαν ἀντὶ τοῦ, *Γέροιτο, γέροιτο, κατὰ μὲν τὸν Ἀκύλαν ἀντὶ τοῦ, Γέροιτο, γέροιτο, Πεπιστωμέρως, πεπιστωμέρως, περιέχει· κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, δομίως τῷ Ἐδραικῷ, Ἀμήν καὶ ἀμήν.*

1. LXXXIX. ORATIO MOYSIS.

VERS. 2. *Domine, refugium factus es nobis in generatione et generatione. Priusquam montes firmarentur, aut formaretur terra et orbis, et a saeculo usque in saeculum tu es, Deus. His edocemur divinum quidem Numen perpetuum et sempiternum esse. Nam qui dixit, Deus ego sum, qui semper sum, et idem sum, et in infinita saecula permaneo, nunquam naturam mutat suam. Nos autem, qui in tempore ad vitam accedimus, torrentis instar efflui-mus: quoniam secundum Salomonem, Generatio abscedit, et generatio venit⁴⁸, et res humanae nunquam eodem in statu manent; sed diversimode mutantur. Dominus autem, qui in singulis generationibus manet, in se sperantium refugium factus est. Nam ante diluvium Enoch, et si quis alius ejusdem generationis, in refugium ipsum habuit: pereunte autem in diluvio hominum genere, rursus Noe ipsum et non aliud in refugium obtinuit. Et postea Lot ex Sodomitarum generatione; Abraham, Isaac et Jacob, singuli in sua; imo etiam Joseph in generatione sua, ac Moyses rursum in alia; in summa per singulas generationes, Dominum, qui semper est, in refugium habuerunt qui in ipso sperantur. His porro nos Scriptura hortatur, ut ne in aliud quam in Deum speremus; sed in omni tempore, in singulis diebus et horis, in singulis item actionibus, maximeque in tempore calamitatis ad ipsum confugiamus. Et quoniam qui frigore vexantur, tegumento; qui in mari tempestatis jactantur, portu; qui ab inimicis et hostibus, aut a feris agrestibus pelluntur, muris ad refugium opus habent; cum his autem omnibus homo Dei in praesenti vita concertat: necessario docetur ut refugium, murum, portumque salutare sibi putet esse Dominum; ut sive persecutionis tempore ab inimicis pellamur, sive ab invisibilibus hostibus oppugnemur, sive hominum in nos conspirantium insidiis tentemur, vigilanter ad Dominum nostrum et Deum confugianus, qui in generatione et genera-*

τὸ πάλιν ἐντίθησι τὸ διάβαλμα, καὶ ἐναλλάττε τὴν διασκαλὰν φάσκων. Ἔως πότε, Κύριε, ἀποστρέψεις τέλος; καὶ τὴν εὐχὴν ἀναπέμψας, πάλιν τῷ διάβαλματι μεταξὺ κέχρηται, καὶ ἐπιλέγει· Ποῦ ἔστι τὰ ἐλέη σου τὰ δοχαῖα, Κύριε; μεταβαλὼν τὴν διάνοιαν καὶ ἀνακαλούμενος τὰς πρώτας τοῦ θεοῦ ἐπαγγελίας, τὰς ἐν ἀρχῇ λεχθείσας· ὥστε λόγον ἔχειν τινὰ καὶ τὰ διαφάλματα μεταβολῆς διανοιῶν· τὸ προσώπου ἐναλλαγῆς δὲ αὐτῶν σημανούμενής. Τοῦτο δὲ ἐπὶ πάντων ἐρεῖς τῶν φαλμῶν ἐν οἷς φέρεται τὸ διάβαλμα· ἢ γάρ τοῦ προσώπου παρίστησιν ἐναλλαγὴν ἢ τῆς διανοιῶν· ἔστι δὲ καὶ μεταβολὴ τῆς κατὰ τὸ Ἐδραικὸν μελῳδίας. Οὐ γε μήτι Ακύλας οὐδαμοῦ κέχρηται τῷ διαφάλματι· ἀντὶ δὲ τούτου Β ἐν πᾶσι τοῖς τόποις εἰώθεν ἐρμηνεύειν τὸ, δει. Ὁπερ

καταστήσῃ ΜΟΥΣΕΩΣ. ΠΙΘ.
Κύριε, κατασυγή ἐγενήθης ἡμῖν ἐτ τερεψ καὶ γερεψ. Πρὸ τοῦ δρη ἐδρασθῆται καὶ πλασθῆται τὴν γῆν καὶ τὴν οἰκουμένην, καὶ ἀπὸ τοῦ αἰώνος ἔως τοῦ αἰώνος σὺ εἶ, δὲ Θεός. Αδύτια παίδεις εἰς τὸν αἰώνος ὅτι τοῦ θεοῦ διαρκές ὑπάρχειν καὶ αἰδίον. Οὐ γάρ εἰπών, Θεός ἡγώ εἰμι φῶν, δει φῶν, καὶ διντός φῶν, καὶ εἰς τοὺς ἀπειλούντας αἰώνας διαμετρῶν, οὐποτε μεταβάλλει τὴν αὐτοῦ φύσιν. Ήμεῖς δὲ, κατὰ καιροὺς παριόντες εἰς τὸν βίον, χειμάρρου τρόπον ἀπορρέομεν· ἐπεὶ καὶ κατὰ τὸν Σολομῶνα, Γερεά πορεύεται, καὶ γερεά ἔρχεται, καὶ τὰ ἀνθρώπινα πράγματα δὲ οὐδὲ πώποτε ἐν ταῦτῳ μένει, ἀλλοτε δὲ ἄλλως μεταβάλλει. Οὐ δὲ διαρκῆς καὶ ἐκάστην γενεὰν Κύριος τῶν εἰς αὐτὸν ἐλπίζοντων καταφυγὴ γίνεται. Πρὸ μὲν γάρ τοῦ κατακλυσμοῦ Ἐνώχ, καὶ εἰ τις ἀλλος τῆς τότε γενεᾶς, καταφυγή αὐτὸν ἐσχηκεν· ἀπολυμένου δὲ τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους ἐν τῷ κατακλυσμῷ, πάλιν Νῦν καταφυγή αὐτὸν, ἀλλ’ οὐ τίνα ἔτερον ἐκτήσατο. Καὶ μετὰ ταῦτα πάλιν δὲ λόγος ἐκ τῆς Σοδομιτῶν γενεᾶς, Ἀδραύτης καὶ Ἰσαάκ καὶ Ἱακὼβ, ἐπὶ τῆς ἐσαυτῶν ἐκαστος· οὐ μήτι ἀλλὰ καὶ Ἰωσήφ ἐπὶ τῆς κατ’ αὐτὸν γενεᾶς, καὶ Μωϋσῆς πάλιν ἐπὶ ἄλλης· καὶ ἀπαξιπλῶς καὶ ἐκαστην γενεὰν τὸν ἀεὶ δυτικόν Κύριον καταφυγὴν ἐσχηκειν οἱ εἰς αὐτὸν τὴν πατερικότες. Προτρέπει δὲ διὰ τούτων καὶ ήμᾶς δὲ λόγος μή ἐπὶ τίνα ἔτερον παρὰ τὸν θεὸν ἐλπίζειν, παντὶ δὲ καιρῷ καὶ ήμέρᾳ πάσῃ καὶ ὥρᾳ, ἐν ἐκάστῃ τε πράξει, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς περιστατικοῖς καιροῖς, ἐπ’ αὐτὸν καταφυγὴν. Καὶ ἐπειδήπερ οἱ μὲν χειμαζόμενοι στέγησι, οἱ δὲ κατὰ τὴν θάλασσαν κλυδωνιζόμενοι λιμένοι, οἱ δὲ ὑπὸ ἐχθρῶν καὶ πολεμίων ἢ καὶ θηρῶν ἀγρίων διωκόμενοι, τείχους εἰς καταφυγὴν δέουται· πάσι δὲ τούτοις δὲ τοῦ θεοῦ ἀνθρωπος κατὰ τὸν παρόντα βίον παλατεῖ· ἀναγκαῖς διδάσκεται καταφυγὴν ἔαυτοῦ καὶ τεῖχος, λιμένα τε σωτῆριον τίγεσθαι τὸν ἔαυτοῦ Κύριον· ἵνα, εἴτε ἐν καιροῖς διωγμῶν ὑπὸ ἐχθρῶν ἐλαυνόμεθα, εἴτε ὑπὸ ἀρπάτων πολεμίων πολεμούμεθα, εἴτε ὑπὸ τῶν συσκευάζεσθαι· ήμῖς· πε-

⁴⁸ Ecc. 1, 4.

ρωμένων ἐπιβουλευούμεθα, νηφόντως ἐπὶ τὸν Κύριον ἡμῶν καὶ τὸν Θεὸν καταφύγομεν, τὸν κατὰ γενέαν καὶ γενέαν ὑπέρμαχον γιγνόμενον καὶ ὑπερσπιστὴν τῶν ἐπικαλουμένων αὐτὸν. Ἀντὶ δὲ τοῦ, Ἐρ τερψῆ καὶ τερψῆ, σεφέστερον δὲ Σύμμαχος ἔξεδωκεν εἰπὼν, Ἐρ ἐκδοτη τερψῆ· καὶ πάλιν· Πρὸ τοῦ δρη γενηθῆται καὶ πλασθῆται τὴν γῆν καὶ οἰκουμένην, συμφώνας δόμῳ Ἀκύλας καὶ Σύμμαχος φασι· Πρὶν δρη τεχθῆται καὶ ὀδινηθῆται γῆν καὶ τὴν οἰκουμένην. Καὶ μας δοκεῖ ἡ Ἐβραϊκὴ λέξις φυσικὸν ἀποδεδωκέναι λόγον, ἐν αὐτοῖς διδάσκοντα μὴ ἀρχῆθεν συνυπάρξαι τῇ γῇ τὰ ἐν αὐτῇ δρη, ἀλλ' ἀναφύηναι δίκεν τῶν τικτομένων· διὸ εἰρήται· Πρὸ τοῦ δρη γενηθῆται, ἦ, Πρὶν δρη τεχθῆται· καὶ εἰκὸς ἄμα τῷ τεχθῆναι τὰ δρη καὶ προβληθῆναι ἀπὸ τῆς γῆς καταλήγως τοῖς βρέφεσι, μὴ δοπιὰ νῦν τὸ μέγεθος ὑποστῆναι, ἀλλ' ἀρτί μὲν γεννηθέντα καὶ τεχθέντα, ὥσπερ ἀρτιγενῆ τῶν βρεφῶν, μικρὰ καὶ ἐλάχιστα ὑπάρξαι, τῷ δὲ μακρῷ αἰώνι ἀεὶ καὶ μέγεθος ἐπιδοῦνται. Φασὶ γοῦν εἰς ἐτὶ δεύρο τινες τῶν φυσιολόγων αἴξειν τὰ δρη, καὶ τὰς πέτρας μείζους ἔσανταν γίνεσθαι κατά τινας λανθανούσας ἡμᾶς διὰ μακρῶν περιβόλων βραχυτάτας προσθήκας. Ἐπεὶ δὲ καὶ ὀδινηθῆναι τὴν γῆν καὶ τὴν οἰκουμένην εἰρήκασιν οἱ ἐρμηνεύσαντες, ἔξακολουθήσαντες τῷ Ἐβραϊκῷ, μήποτε καὶ ἐπὶ τῆς γῆς τὸ παραπλήσιον τοῖς δρεσι νοῆσαι προσῆκει, ὡς ἐξ ἑτέρου στοιχείου προελθούσης αὐτῆς, καὶ πρότερον μὲν ὀδινηθείσης δίκην τῶν κυνοφορουσῶν, καὶ ἐν τῷ τίκτειν

A tione invocantium se propugnator et protector est. Pro illo autem, *In generatione et generatione*, clarius Symmachus edidit his verbis, *In singulis generationibus*; ac rursum hæc, *Antequam montes fierent, et formaretur terra et orbis*; Aquila et Symmachus similiter sic edunt: *Antequam montes parerentur, et parturiretur terra et orbis*. Videturque mihi Hebraica lectio physicam rationem reddidisse, docens non ab initio montes una cum terra exstissem, sed partuum instar ortos esse: quare dictum est, *Priusquam montes fierent*; aut, *Priusquam montes parerentur*: ac verisimile est, montes cum parerentur, ac velut infantes e terra emitterentur, non ea qua nunc sunt celsitudine fuisse; sed recentes natos, ut infantes nuper ortos, exiguos minimosque exstissem; diurnoque ævo incrementum et magnitudinem accepisse. Nam quidam ex physiologis hodieque aiunt, montes crescere, ac petras, acceptis longo temporum curriculo modicis, quæ nobis latent, incrementis, maiores sensim evadere. Quia vero interpres, Hebraicum sequentes, terram et orbem parturisse dixerunt; num etiam de terra paria iis quæ de montibus cogitare par fuerit, quasi ipsa quoque ex alio elemento procedat, ita ut etiam illa prius, quasi a prægnantibus et in partu dolores patientibus, parturiretur?

C Si itaque physicorum sermo constet, qui ait primum elementum fuisse aquam, deinde vero ex aqua et humida substantia, reliqua elementa substituisse; dixerit fortasse quispiam, hoc in præsenti Scriptura significari, ac declarari, fuisse tempus cum terra in alio elemento posita, sub aspectum non caderet, quasi utero gestata et concepta in humidæ substantiæ natura. Quare in mundi creatione dicitur⁴⁰: *Terra autem erat invisibilis et incomposita, et tenebrae super abyssum*; sed postremo quasi genita ex aquarum substantia prodiit, non sine divina virtute, sed majori coacta vi et necessitate: hæc vero erat Creatoris voluntas. Quemadmodum enim a prægnantibus mulieribus, imminentie vi ac necessitate, definito partus tempore instanti, quod in utero erat emittitur, atque illæ cum dolore poniunt; eodem prorsus modo universorum opificis vi et sapientia, terram et orbem aquæ protulerunt. Et hoc implebatur quando dixit Deus⁴¹: *Congregentur aquæ sub caelo in collectionem unam, et appareat arida. Et factum est ita*. Et consideres, quæso, terram in aquis olim absconditam, atque instar lutis solutam, et aquarum multitudini commixtam fuisse; ita ut invisibilis et occulta maneret: quapropter dicitur, *Terra autem erat invisibilis et incomposita*; deinde vero ex Dei voluntate compactam et coagulatam fuisse, et postea confirmata in lucem editam, in purum aerem emersisse: et animadverte, nihil sere tum intercessisse discrimi-

D

D tante, quod in utero erat emittitur, atque illæ cum dolore poniunt; eodem prorsus modo universorum opificis vi et sapientia, terram et orbem aquæ protulerunt. Et hoc implebatur quando dixit Deus⁴¹: *Congregentur aquæ sub caelo in collectionem unam, et appareat arida. Et factum est ita*. Et consideres, quæso, terram in aquis olim absconditam, atque instar lutis solutam, et aquarum multitudini commixtam fuisse; ita ut invisibilis et occulta maneret: quapropter dicitur, *Terra autem erat invisibilis et incomposita*; deinde vero ex Dei voluntate compactam et coagulatam fuisse, et postea confirmata in lucem editam, in purum aerem emersisse: et animadverte, nihil sere tum intercessisse discrimi-

⁴⁰ Gen. 1, 2. ⁴¹ Gen. 1, 9.

nis inter illam et ea quæ ex utero gignuntur. Cum A igitur ex aquis emersa prodiret, tunc gigni et nasci videbatur : ante ortum vero intus in aquis in lumen compacta, et instar limi in propria gravitate subsistens et considens, tunc concipiebatur ; demumque quasi ex utero enata, terrenorumque animalium habitaculum effecta est. Verum antequam haec fierent, et ante mundi constitutionem, tu ipse, inquit, Deus, es. Et pulchre quidem non, tu eras, ait ; sed, tu es : nam tu ipse, inquit, eras, es et eris ; imo potius idem semper es, et idem es secundum hanc theologiam : Tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient⁵¹. Non enim fas est de illo dicere, eras, aut, erat, aut, erit : nam illud, præteritum ; hoc, futurum tempus significat : quorum nullum Dei nomini convenit ; nam ipsi soli competit semper esse. Quamobrem hic accuratissime dictum est : A sæculo usque in sæculum tu es, Deus; alibi vero, Tu autem idem ipse es et anni tui non deficient. Observandum autem est hoc in loco, Domine, refugium factus es nobis, illud, Domine, non quatuor litterarum vocabulo apud Hebreos exprimi ; sed vulgaribus et consuetis elementis, qui etiam in humana appellatione usurpantur, si quando herum queinpiam in hominibus dominum vocemus. Nam in præsenti illud, Adonai, explicatur Dominus, cum quatuor litterarum nomen, quod arcanam Dei theologiam significat, in præsenti lectione non compareat, sed Dominus opportune appetetur, ut indicitur curam sollicitudinenque gerere domesticorum suorum, quorum refugium est. Et perpende, num forte ad Deum Verbum hæc doctrina referatur : non enim multum huic sententiæ repugnat hæc lectio : Priusquam montes fierent, aut formaretur terra et orbis, tu es, Deus : cum hoc Salomonis dictum ex persona sapientiæ proferatur, Antequam montes firmarentur, et ante omnes colles gignit me⁵², queis subindicare videtur incorporeas et angelicas virtutes, quibus Dei Verbum et Dei sapientiam præcessistere docet ipsa sapientia.

προσώπου τῆς σφίλας φασκούστης, Πρὸ τοῦ δρη ἀδρασθῆναι, ἐοικεν αἰνίττεσθαι τὰς ἀσωμάτους καὶ ἀγγελικὰς δυνάμεις, ὡν προϋπάρχειν τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον καὶ τὴν σφίλαν τοῦ Θεοῦ, αὐτῇ τῇ σφίλᾳ διδάσκει.

VERS. 3-7. Ne avertas hominem in humilitatem : D et dixisti : Convertimini, filii hominum. Quoniam mille anni in oculis tuis, tanquam dies hesternæ, quæ præteriit, et custodia in nocte. Quæ pro nihilo habentur, eorum anni erunt. Mane sicut herba transeat, mane floreat et transeat; vespere decidat, induret, et arescat. Quia desecimus in ira tua, et in furore tuo turbati sumus. Quia has voces Moysis esse docet titulus, dum eas Moysis personæ aptare conor, mecum reputo num his latenter Moysis prophetiam sermo tradat. Neque enim psalmus esse mihi videatur; sed, ut docet inscriptio, oratio Moysis. Quæro autem quo tempore Moyses hac usus oratione sit; et num ipsi, vel potius populo conveniat : num ge-

εις φῶς προελθεῖν, καὶ ἀνακύψαι εἰς καθαρὸν ἀέρα. Καὶ ίδε, ὃς οὐδὲν τῶν γεννωμένων ἀπὸ γαστρὸς διφέρειν ἔδοξε: τότε. Ότε μὲν οὖν προβέβλητο τὸν οὐδατὸν ἀνακύψασα, τικτομένη καὶ γεννωμένη τοιεῖ πρὸ δὲ τῆς γεννήσεως ἐνδον ἐν τοῖς οὐδασι συμπλουμένη πηγηνυμένη τε, καὶ δίκην· Ιώνος ἐπὶ τῷ οὐκεῖνού βάρος ὑφισταμένη καὶ συνιζάνουσα, τὸ τηνικαῦτα συελαμδάνετο· ὡς ὁ οὐτερὸν δὲ καὶ ὕδινηθεῖσα ἀπετίχη, καὶ γέγονεν οἰκητήριον τῶν ἐπὶ τῆς ζώων. Ἀλλὰ πρὸ τοῦ ταῦθ' οὕτω γενέσθαι, καὶ πρὸ γε τῆς τοῦ κόσμου συστάσεως, σὺν φησὶν, αὐτὸς εἰ, ὁ Θεός. Καὶ καλῶς γε οὐ σὺν ἥσθια, φησὶν, ἀλλὰ, σὺν εἰ ὁ γέρας αὐτὸς καὶ ἡς, καὶ εἰ, καὶ ἐστι· μᾶλλον δὲ ὁ αὐτὸς ἀλλὰν τυγχάνεις, καὶ αὐτὸς εἰ, κατὰ τὴν φάσκουσαν θεολογίαν· Σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἰ, καὶ τὰ ἐτη σου οὐκ ἔκλεψουσιν. Οὐδὲ γάρ θέμις ἐπ' αὐτοῦ φάναι τὸ, ἡς, τὸ, ἡρ, ή τὸ, ἐσται· τὰ μὲν γάρ τοῦ παρηχράντων, τὰ δὲ τοῦ μέλλοντος ἐσεσθαι χρόνου δηλωτικὰ τυγχάνει· ὃν οὐδὲν ἀρμόδει τῇ θείᾳ προστηροί· μόνη γάρ αὐτῇ τὸ δεῖ εἶναι ἀρμόττει. Διὸ σφόδρα ἀκριβὸς ἐνταῦθα τε εἰρηται· Απὸ τοῦ αἰώνος ἔως τοῦ αἰώνος σὺν εἰ, ὁ Θεός· καὶ τὸν ἐτέροις τὸ, Σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἰ, καὶ τὰ ἐτη σου οὐκ ἔκλεψουσιν. Τηρητέον δὲ, διτεῖ ἐν τῷ, Κύριε, καταψυχὴ ἀπετίθηται ημῖτρ, τὸ, Κύριε, οὐ διὰ τοῦ τετραγράμμου φέρεται παρ' Ἐβραίοις, ἀλλὰ διὰ τῶν κοινῶν καὶ συνθετικοφομένων στοιχείων, τῶν καὶ ἐπὶ τῆς ἀνθρώπινης προστηροίας ταπτομένων, εἴποτε τὸν ἐν ἀνθρώπου δεσπότην, κύριον καλοῦμεν. Κατὰ τὰ αὐτὰ γάρ καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸ Ἀδωναι τήρηται εἰς τὸν Κύριον, τοῦ τετραγράμμου ὄντα μάτος, δὴ τὴν ἀπόφρητον τοῦ Θεοῦ θεολογίαν σημαίνει, μήτε κειμένου καὶ τὴν παρούσαν λέξιν, ἀλλὰ τοῦ δεσπότου μᾶλιστα εὐχαριστίαν ὡνομασμένου, εἰς παράστασιν τοῦ κχεστού αὐτὸν καὶ φροντίζειν τῶν αὐτοῦ οἰκετῶν, ὃν καὶ καταψυχὴ τυγχάνει. Καὶ σρα μῆποτε ἐπὶ τὸν θεὸν λέγον ἀναφέρεται ἡ παρούσα διδασκαλία· οὐδὲ γάρ μακρὰν ἀπάδει ἡ ἐνταῦθα φήσασα λέξις· Πρὸ τοῦ δρη γενηθῆναι καὶ πλασθῆναι τὴν τὴν καὶ τὴν οἰκουμένην σὺν εἰ, ὁ Θεός· τῆς παρὰ Σολομῶντι προσώπου τῆς φασκούστης, Πρὸ τοῦ δρη ἀδρασθῆναι, τὰς ἀσωμάτους καὶ ἀγγελικὰς δυνάμεις, ὡν προϋπάρχειν τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον καὶ τὴν σφίλαν τοῦ Θεοῦ, αὐτῇ τῇ σφίλᾳ διδάσκει.

Mὴ ἀποστρέψῃς ἀνθρώπον εἰς ταπείρωσιν καὶ εἰπας, Ἐπιστρέψατε, οἱ νιοὶ τῶν ἀνθρώπων. Ότι γιλα διτη ἐτρ ὁρθαλμοῖς σου, ὃς ή ημέρα ή ἔρθη, ήτις διηλθε, καὶ φυλακὴ ἐτρυκτε. Τὰ ἐξουδετατα αὐτῶν, διτη ἐσονται. Τὸ πρωτὸς ή χλόη καρδιοί, τὸ πρωτὸν ἀνθήσαι καὶ καρδιοί, τὸ ἀστραρας ἀποτέσσοι, σκληρυθεῖται καὶ ξηρανθεῖται διτη ἐξελικομετ ἐτρ τῇ δρη του, καὶ ἐτρ τῷ θυμῷ σου ἀπαράδημετ. Ἐπειδή Μωσέως ὑπάρχειν τὰς παράστασις φωνάς ή προγραψή διδάσκει, πετρώμενος αὐτὰς ἐφαρμόσαι τῷ Μωσέως προσώπῳ, ἵριτημι, μῆποτε λανθάνουσαν διὰ τούτων διάδοσις παραδίδωσι προφητείαν Μωσέως. Οὐδὲ γάρ φαλμὸς εἶναι μηδοκεῖ, ἀλλ' ὃς ή προγραψή διδάσκει, προσευχὴ τῶν

⁵¹ Psal. c. 23. ⁵² Prov. viii, 25.

Μωϋσῆς. Ζητῶ δὲ κατὰ ποιὸν δρά καιρὸν ταύτη κέχρηται τῇ προσευχῇ Μωϋσῆς, καὶ εἰπερ αὐτῷ, ἡ μᾶλλον τῷ λαῷ κατάλληλος τυγχάνει, πότερον τῇ γενεᾷ τῇ κατ' αὐτὸν, καὶ τῷ συνόντι αὐτῷ λαῷ, ἢ τῇ μετ' ἐκείνους διαδοχῇ ἐφαρμοστέον αὐτήν. “Οτι μὲν οὖν εἰς αὐτὸν προσήκει τὰ προκείμενα ἀναφέρειν, οἷμαι πάνθ' ὅντινοῦ διμολογήσειν. Πώς γάρ δύναται Μωϋσῆς διανθρωπος τοῦ Θεοῦ, περὶ αὐτοῦ λέγειν, “Οτι ἐξελπομερ ἐν τῇ δργῇ σου·” καὶ κατὰ τὸν Σύμμαχον, “Οτι ἀνηλώθημερ ἐν τῇ δργῇ σου, καὶ ἐν τῷ θυμῷ σου ἀπαράχθημερ. Ἐθου τὰς ἀνομίας ἡμῶν ἀταρτορ σου·” καὶ πάλιν· Αἱ ἡμέραι ἡμῶν ἐξελιπτορ ἐν τῇ δργῇ σου·” καὶ πάλιν· Τις γιρώσκει τὸ κράτος τῆς δργῆς σου, καὶ ἀπὸ τοῦ φόδου σου τὸν θυμὸν σου; Ἀλλ' ὅτι μὲν ταῦτα οὐκ ἀν εἰς τὸν Μωϋσέα ἀναφέροιτο, οὐ μόνον ἀπὸ τοῦ πάντα περὶ δργῆς Θεοῦ εἰρήθωσι, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ πληθυντικῶς προενηγέθαι τὰ εἰρημένα, δῆλον ἐστιν. Εἰκός οὖν τινα ἐπὶ τὸν συνέντα αὐτῷ κατὰ τὴν Ἐρημον λαὸν ταῦτα ἀναφέρειν. Ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο συγχωρεῖ νοεῖν ὁ λόγος. Τι γάρ καὶ φησι· Τὸ πρωτ ὡς ἡ χλόη παρέλθοι, τὸ πρωτ ἀνθήσαι καὶ παρέλθοι· τὸ ἐσπέρας ἀποκέσοι, σκληρυνθείη καὶ ἔηραθείη, ἀλλ' Ἀνθήσαι, φησὶν δὲ λόγος, κατὰ τὸ πρωτ καὶ παρέλθοι· τὸ δὲ ἀποκέσειν καὶ σκληρυνθῆναι καὶ ἔηραθῆναι ἐσπέρας ἔσεσθαι φησι, λέγων τὸ, Ἐσπέρας ἀποκέσοι, σκληρυνθείη καὶ ἔηραθείη· καὶ τό· “Οτι ἐξελπομερ ἐν τῇ δργῇ σου, κατὰ τὸ ἐσπέρας ἔσεσθαι εἰρηται· ἐν τούτῳ γάρ, φησιν, ἐξελίπομεν· ἐπειδή περ τὸ πρωτ δινθῆς γενομένης, καὶ χλόης καὶ προσκαίρου τινὸς ὥρατσμοῦ, κατὰ τὴν ἐσπέραν σκληρυνθείσα τὴν χλόην καὶ ἀποξηραθείσα τὴν δινθή ἐξελίπεται. Καὶ τὰ μὲν τῆς λέξιος τῆς παρούσης προσευχῆς τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον· τὰ δὲ τῆς διανοίας οὐκ. ἐπιτρέπει ἐπὶ τοὺς Μωϋσέως χρόνους καὶ τὴν κατ' αὐτὸν γενεὰν συνάγειν τὰ εἰρημένα. Οὐ γάρ ἐσπέρα ἡν τότε, οὐδὲ τὰ unctionata τοῦ ἐκ περιτομῆς λαοῦ· ἀρχαὶ δὲ ἡσαν αὐτῶν, καὶ τότε πρῶτον αὐτοὶς ἀνατελλεῖ τὸ ἐκ Θεοῦ φέγγος. Διὸ καὶ τὸ πρωτ ὄνομάσθη τὸ τούτο τε καιροῦ κατάστασις, καὶ τὴν Θεοῦ εἰς αὐτοὺς ἐπισκοπή. Ἐσπέρα δὲ τότε αὐτοὶς γέγονεν, ἢ ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ αἰώνος, καθ' ἣν ἔδυ αὐτοῖς δ τότε ἀνατελλας λόγος. Ἀλλὰ τότε μὲν ἀνατελλεῖ καὶ πρωταν αὐτοὶς εἰργάζετο, ὅτε καὶ ἥνθει τὰ κατ' αὐτοὺς πράγματα. Οὐ παρέμενε δὲ ἐν τῇ ἀληθείᾳ· ἀλλὰ γάρ ἀνθήσαντα παρῆθε, καὶ σκιᾶς δίκην παρέδραμε· διὸ λέλεκται· Τὸ πρωτ ὡς ἡ χλόη παρέλθοι. Μετὰ δὲ τὴν Μωϋσέως τελευτὴν πάλιν ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις ἐπιδόντες εἰς αἴσθησιν καὶ μείζονα φήνην, οὐδὲ οὖτα διέμειναν, ἀλλὰ παρῆλθον· διὸ καὶ δεύτερον λέλεκται· Τὸ πρωτ ἀνθήσαι καὶ παρέλθοι. Τὰ δὲ γε τελευταλα αὐτῶν μετὰ ταῦτα σημαίνεται διὰ τοῦτο· Ἐσπέρας ἀποκέσοι, καὶ σκληρυνθείη καὶ ἔηραθείη· τὸ γάρ

A nerationi suæ et populo secum versanti, aut subsequenti successioni coaptanda sit. Quod autem hæc ipsi referre non conveniat, apud omnes arbitror in confessio futurum esse. Qui enim possit Moyses, homo Dei, de se dicens: *Quia defecimus in ira tua;* vel secundum Symmachum: *Quia consumpti sumus in ira tua, et in furore tuo turbati sumus.* Posuisti iniuriantes nostras in conspectu tuo; ac rursus: *Dies nostri defecerunt in ira tua; iterumque: Quis novit vim iræ tuæ, et a timore tuo iram tuam?* Verum quod hæc ad Moysen non referantur, non soli nisi quia omnia iram Dei exprimunt, sed etiam quia hæc pluraliter proseruntur, manifestum est. Hinc igitur verisimile est, hæc quempiam populo qui cum ipso in deserto erat, ascripturum esse. At id ne vel cogitare concelet series. Cur enim diceret: *Mane sicut herba transeat, mane floreat et transeat; respere decidat, induret et arescat; quia defecimus in ira tua?* Itaque non dicit mane defecisse, sed: *Mane sicut herba transeat;* neque rursum ait: *Mane decidat, neque: Mane induret et arescat;* sed dicitur: *Mane floreat et transeat;* ut autem decidat, induret et arescat, vespere futurum esse ait his verbis: *Vespere decidat, induret et arescat;* illud quoque: *Quia defecimus in ira tua, vespere futurum esse dictum est: nam hoc, inquit, tempore defecimus.* Quoniam cum mane flores, herba et temporanea quædam species exstissem, vespere emarciuit herba, et flores exsiccati defecerunt. Et hæc quidem oratio quad litteram ita se habet; sensus vero ad Moysis tempora et ad sui ævi generationem conferri nequit. Neque enim tunc vespera erat, neque extrema populi ex circumcisione tempora venerant; sed tunc exordia ejus erant, et tunc primum ex Deo lux orta erat. Quamobrem temporis illius conditio, et Dei inspectio concessa, mane vocata est. Tunc autem vespera fuit illis, cum in consumptione sæculi Verbum, quod hinc ortum erat, occidit illis. Verum tunc quidem ortum est, et matutinum ipsis efficit, cum res ipsorum florerent. Neque sane in veritate permanerunt; sed cum floruerint, transierunt, et umbræ instar aufugerunt: quamobrem dictum est: *Mane sicut herba transeat.* Post Moysis autem obitum, in sequentibus etiam temporibus, in meliore statum aucti et proiecti, non ita remanserunt, sed transierunt: quocirca etiam secundo dictum est: *Mane floreat et transeat.* Postrema vero eorum sub hæc ita significantur: *Vespere decidat, induret et arescat:* nam quod senescit et inveteratur, proxime interitum est. Quod sane illis contigit occidente justitiæ Sole, secundum prophetiam quæ ait: *Et occidet sol super prophetas, qui errare faciunt populum meum*⁵³. Quemadmodum enim de justis dictum est: *Orietur timentibus Deum Sol justitia*⁵⁴; sic etiam de impiis dictum est: *Occidet sol super illos*⁵⁵; ac rursus alibi: *Et occidet sol in meridie, et luna non dabit lucem suam*⁵⁶. In

⁵³ Mich. iii, 6. ⁵⁴ Malach. iv, 2. ⁵⁵ Jer. xv, 9.⁵⁶ Amos viii, 9.

consummatione igitur saeculi post Servatoris nostri adventum, cum vespera ipsis advenisset, ac lux veritatis plane occidisset, in ruinam et abjectionem penitus devenerunt, atque hoc oraculum impletum est : *Vespere decidat, induret et arescat. Quia desecimus in ira tua, et in furore tuo turbati sumus.* Hisque videtur mihi Moyses orationem concinnare, populi post Salvatoris nostri adventum conditioni consentaneam. Nam propheta cum esset, et divina præscientia abjectionem eorum ultimam et extremam ruinam prospiceret, salutare ipsis pharmacum ad medelam suggerebat, hanc videlicet orationem, quam in arcanis, ut verisimile est, et extra aliam scripturam suam, iis qui arcana penes se retinere possent tradidit; videturque apud illos diu et privatim eam latuisse, ac demum libro Psalmorum necessario insertam fuisse, ne diuturno tempore multis latens et neglecta excideret. Ut igitur servaretur, omnibusque nota maneret, libro Psalmorum inserta fuit, etsi psalmus non sit. Neque enim psalmi quidquam complectitur : psalmus quippe ad latitudinem animi spectat ; haec autem oratio iram et furem Dei, aliaque tristia commemorat : divinumque numen iis placat, qui lapsi sunt. Moyses quippe hunc propitiandi modum tradit populo, qui post Salvatoris nostri adventum in peccata decidit.

ζόντως καὶ λεληθτώς μέχρι πολλοῦ. Ντερόν γε μήν ἐγκαταλεχθῆναι ἀναγκαῖας τῇ βίβλῳ τῶν Ψαλμῶν, ὃν μὴ τῷ μακρῷ χρόνῳ διαπέσοι λαθοῦσι τοὺς πολλοὺς καὶ ἀμεληθεῖσα. Ι' οὖν σώζοιτο, καὶ παραμνοὶ γνωσκομένη ὑπὸ πάντων, τῇ βίβλῳ τῶν Ψαλμῶν παρενθήθη, μὴ οὐσα ψαλμός. Οὐδὲ γὰρ φαλμῷ τοιεριέχει. Θυμηδίᾳ, γὰρ ὁ ψαλμός· ἡ δὲ παρούσα προσευχὴ δρῆτος μημονεύει καὶ θυμῷ Θεοῦ καὶ εἰρων σκυθρωπῶν, ίλασκεται τε τὸ Θεῖον ὑπὲρ τῶν ἀπόπεπτωκτῶν· τὸν ίλασμὸν τοῦτον Μωάσθις δὲ τῆς προσευχῆς διδάσκοντος λέγειν τὸν ἀποκεόντα τοῦ Θεοῦ λαὸν μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν παρουσίαν.

Videturque mihi hanc Moysis orationem, post LXXXVII psalmum, et ea qua ibi de semine David, deque throno illi promisso prænuntiantur, non sine consilio positam fuisse : ac seruonem profundiore quodam speculandi more, futuram Iudaici populi, post adventum ejus qui ex semine David proditus erat, ruinam et abjectionem subindicare : quod sane rerum eventus obsignat. At enim orationem ipsis tradit Moyses, prophetica virtute orationis verba personæ populi lapsi et abjecti accommodans. Cum igitur ait, *Ne avertas hominem in humilitatem : Et dixisti : Convertimini, filii hominum,* hanc ipsis doctrinam tradere mihi videtur, ut scilicet precando dicant : O Domine, tu variis temporibus refugium nobis factus es per singulas generationes : nam primo cum in Aegypto D versaremur, atque a Pharaone et Aegyptiis opprimeremur, refugium nobis fuisti ; iterumque in deserto oppugnati cum ab Amalecitis tum a Chananais, te in subsidium ac refugium habuimus ; inno etiam cum ingressi in terram promissionis allophylis subacti essemus, ac plerumque postea sub regibus nostris, demum in Babylonica captivitate, refugio nobis fuisti. Et nunc itaque supplicamus paria abs te consequi, teque in refugium nostrum

A παλαιούμενον καὶ γηράσκον ἐγγὺς ἀφανισμοῦ. Οἱ δὲ καὶ περὶ αὐτοῖς γέγονεν ἐπιδύντος αὐτοῖς τοῦ τῆς δικαιοσύνης Ἡλίου, κατὰ τὴν φῆσαν προφῆταν Καὶ δύστεται ὁ ἥλιος ἐπὶ τοὺς προφῆτας τοὺς πλανήτας τὸν λαὸν μου. Πατέρε γὰρ περὶ τῶν δικαιῶν ἐλέχθη τὸ, Ἄρατελει τοῖς φοβουμένοις αὐτὸν Ἡλίος δικαιουόντς, οὗτος καὶ περὶ τῶν ἀσεδῶν εἰργατὸν, Δύστεται ὁ ἥλιος ἐπὶ τοῖς δέσμοις· καὶ πάλιν ἀλλαγὴν. Καὶ δύστεται ὁ ἥλιος μετημένος, καὶ ἡ σελήνη οὐ δύστεται τὸ φέργος αὐτῆς. Ἐπὶ συντελεῖ τοίνυν τοῦ αἰώνος μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν παρουσίαν, ὅτε αὐτοῖς ἡ ἐσπέρα ἐπῆγε, δύντος αὐτοῖς ὡς ἀληθῶς τοῦ τῆς ἀληθείας φωτὸς, ἡ ἐκπτωσις αὐτῶν καὶ ἡ ἀποβολὴ τέλους ἐτυχεῖ, καὶ τὸ παρὸν ἐπληρώθη λόγιον φῆσαν. Τὸ ἐσπέρας ἀποκέσοι, σκληρυνθεῖ καὶ ἔγραψεν. Οὐτὶς ἐξελίκουμεν ἐν τῇ δρῆῃ σου, καὶ ἐν τῷ θυμῷ σου ἐταράχθημεν. Καὶ μοι δοκεῖ διὰ τούτων δια Μωάσθις προσευχὴν συντάξαι ἀρμόδιουσαν τῇ καταστάσει τοῦ λαοῦ, τῇ μετὰ τὴν παρουσίαν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν. Προφῆτης οὖν ἦν, προγνώσει τε θείᾳ τὸ τέλος αὐτῶν ἀποβολῆς καὶ τὴν ἐσχάτην ἀπόπτωσιν συνορῶν, φάρμακον αὐτοῖς σωτήριον καὶ θεραπεύειν ὑπετίθετο, τὴν παροῦσαν προσευχὴν ἐν ἀπόρθηταις, ὡς εἰκὸς, παραδοὺς αὐτὴν ἔξωθεν τῆς διλῆς αἰτοῦ γραφῆς τοῖς δυναμένοις τὰ ἀπόρθητα παρ' ἐκποτές κατέχειν· παρ' οἷς καὶ εἰκὼς φυλάττεσθαι αὐτὴν ίδειν.

C Καὶ μοι δοκεῖ οὐκ ἀσκότως μετὰ τὸν πτῷ φαλμὸν καὶ τὰ δι' αὐτοῦ περὶ τοῦ σπέρματος Δαυΐδ καὶ τὸ ἐπιγγελμένου αὐτῷ θρόνου θεσπιαθέντος τὴν παρουσίαν προσευχὴν Μωάσθιας συνῆθεισα· μετά τινος δὲ βαθύτερας θεωρίας αινιττομένου τοῦ λόγου ἀπόπτωσιν ἔσθιει καὶ ἀποβολὴν τοῦ Ίουδαίων Εθνούς μετά τὴν παρουσίαν τοῦ ἐκ σπέρματος Δαυΐδ προσελευσόμενού· δὴ καὶ ἐπισφραγίζεται τὴν πραγμάτων ἔκβασιν. Ἀλλὰ γὰρ προσευχὴν αὐτοῖς παραδίδωσιν δια Μωάσθις, προφητικῇ δυνάμει ἐφαρμόσας τοὺς ἐν τῇ προσευχῇ λόγους τῷ προσώπῳ τοῦ ἐκπεσόντος καὶ ἀποβολήθεντος λαοῦ. Ἐπάν οὖν λέγη· Μή ἀποστρέψῃς ἀνθρώποις τοῖς τακτίσισι· Καὶ εἰλας· Ἐπιστρέψαις, οἱ νιοὶ τῶν ἀνθρώπων, τοῦτον μοι δοκεῖ διδάσκαιον αὐτοὺς τὸν νοῦν, προσευχομένους λέγειν· Οἱ Κύροι, οὓς κατὰ χρόνους ἡμῖν γέγονας καταφυγή καὶ καθ' ἐκάστην γενεάν· πρώτον μὲν γὰρ ἐν Αἰγύπτῳ τυγχάνουσιν ἡμῖν, καὶ ὑπὸ τοῦ Φαραὼ καὶ τῶν Αἰγυπτίων καταπονούμενοις καταφυγή γέγονας· πάλιν δὲ ἐπὶ τῆς ἔρημου πολεμούμενοι τοτὲ μὲν ὑπὸ τοῦ Ἀμαλῆχ, τοτὲ δὲ ὑπὸ τοῦ Χαναναίου, σὲ καταφυγή ἐσχήκαμεν· οὐ μήν ἀλλὰ καὶ εἰσελθόντες εἰς τὴν τῆς ἐπαγγελίας, ὑπὸ ἀλλοφύλων τε γενόμενοι, παλάκις τε καὶ μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῶν βασιλέων ἡμῶν, καὶ τίλος· ἐπὶ τῆς εἰς Βασιλῶνα αἰχμαλωσίας, σε

καταφυγήν ἐσχεῖν. Καὶ νῦν τοιγαροῦν ἔχετεύομεν τῶν δόμιων παρὰ σοῦ τυχεῖν, καὶ σε κτήσασθαι καταφυγήν· δὸς δέομέθα, Μὴ ἀποστρέψῃς ἀνθρώπον εἰς ταπείνωσιν· τουτέστι, Μὴ ἀποστρέψῃς ἡμᾶς εἰς τελείαν ἀπόπτωσιν καὶ ταπείνωσιν. Σὺ γάρ τῇ σῇ φιλανθρωπίᾳ εἶπας, καὶ κηρύγματα πέδινα ἀνθρώποις ἔξενηνος λέγων· Ἐπιστρέψατε, οἱ νιοὶ τῶν ἀνθρώπων. Εἰ δὴ οὖν πάντα τὰ ἔθνη καὶ πάντας τὸν οἰκόν τῶν ἀνθρώπων προσκέληται σου τῇ φιλανθρωπίᾳ, καὶ τοὺς πάλαι ἀποστραφέντας ἀπὸ σοῦ, καὶ δαιμοσι καὶ πνεύμασι πονηροῖς καταδουλωθέντας ἐπιστραφῆναι ἐπὶ σὲ κελεύσεις, μηδὲ ἡμᾶς ἀποστραφῆς, μηδὲ εἰς παντελὴ ἐρήμωσιν καταλείπης ἐλθεῖν τοὺς πάλαι σου γενομένους οἰκείους, οἵτινες πρὸς δόλιον ἀνθήσαντες χειμάρρου δίκην παρεδράμομεν. Τὰ γοῦν χιλιαὶ ἡμῶν ἔτη, ἐν οὓς ἡχμάσαμεν, ταῦτα παρῆλθεν ὡς τῇ ἔχθες, ητίς διῆλθε. Γενόμενος δὲ ἐν τούτοις ἐφίστημι πῶς εἰρηται τὰ χιλια ταῦτα ἔτη. Εἰ μὲν γάρ ἔνεκεν διοζολογίας τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς παράστασιν τῆς ἀδίου ζωῆς τοῦ Θεοῦ, οὐδὲν οἴμαι τὸν λόγον μεγαλοπρεπές περιέχειν. Οὐδὲ γάρ τὸν σύμπαντα αἰώνα, οὐδὲ τὸν ἀπὸ πρώτης κτίσεως τοῦ κόσμου καὶ μέχρι τῆς συντελείας παρατείνοντα χρόνον, τὸ ἀκαρές τῇ γοῦν μαιεύματι εἴναι, οὐχ ὅτι τῆς ἡμέρας, ἀλλ' οὐδὲ τῆς βραχυτάτης ὥρας παραθέσει τῆς ἀνάρχου καὶ ἀγεννήτου ζωῆς τοῦ Θεοῦ, πρὸ πάντων ὑπάρχοντος αἰώνων, καὶ πρὸ παντὸς ἐπινοούμενου καὶ εἰς ἀπειρον ἐκτεινομένου λογισμοῦ, ὑπέρ τε τοὺς μετὰ ταῦτα ἀπεράντους καὶ ἀτελευτήτους αἰώνας διαρκοῦντος. Διόπερ ἔτερον μοι δοκεῖ νῦν ὑποδέλειν τὴν παροῦσα προσευχὴν, διδάσκουσα τὸν λαὸν λέγειν· Ὁτι χιλιαὶ ἔτη ἐν ὁρθαιμοῖς σου ὡς τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἔχθες, ητίς διῆλθε, καὶ φυλακὴ ἐν νυκτὶ. Τὰ γοῦν σεμνὰ τῆς Ἱερουσαλήμ, ἐν οἷς τὸ πάν θνος αὐτῶν ἡχμασέ τε καὶ ἤνθησεν ἐν ἡμέραις, ὥσπερ καὶ φωτὶ γέγονε, ταῦτ' ἦν τὰ χιλια ἔτη. Ἐπὶ μόνοις γάρ χιλίοις ἔτεσι συνέστηκε καὶ διήρκεσε τὰ τῆς ἐν τόπῳ λατρείας· ἀ δὴ καὶ ἀριθμεῖται τοῦτον τὸν τρόπον. Ἀπὸ μὲν τῆς πρώτης τοῦ ἱεροῦ κατασκευῆς καὶ τῶν Σολομῶνος χρόνων μέχρι τῆς ὑπὸ Βεβυλωνίων πολιορκίας ἔτη συνάγεται υλός· μετὰ δὲ ταῦτα εἰς ἔρημον περιστάντος τοῦ τόπου, αὐθίς Ἰησοῦς καὶ Ζοροβάνελ, δοῦν Σαλαθίηλ, κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος Δαρείου τοῦ Πέρσου ἀνανεῦσι τὸν οἶκον· ἐξείνου τε καὶ ἐπὶ τὸ πεντεκαΐδεκατον ἔτος Τιβερίου Καίσαρος ἔτη συνάγεται φυμός· ὥστε εἴναι τὰ πάντα ζητεῖν. Διέμεινέ τε χειμαζομένη καὶ ἀσταῦσα τῇ πόλεις μετὰ τὴν κατὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδουλήην αὐτῶν ἐτέροις ἔτεσι μόνον· μεθ' ἀ δὲ παντελῆς αὐτοὺς μετῆλθεν δλεθρος, καὶ ἡ ὑστάτη πολιορκία, τῇ ὑπὸ Ρώματίων γενομένῃ κατὰ Τίτον καὶ Οὐεσπασιανὸν αὐτοχράτορας.

Ταῦτ' οὖν ἦν τὰ χιλια ἔτη περὶ ὧν εἰρηται, Ὅς τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἔχθες, ητίς διῆλθε. Διελθόντα γάρ ταῦτα καὶ μηκέτι διντα ἀποκλαίονται οἱ διά τῆς προσευχῆς τὸν Θεὸν ἐλεούμενοι· ἀλλὰ καὶ ὡς φυλακὴν νυκτερινὴν ταῦτα φασι τὰ χιλια ἔτη παρεληλυθέναι. Λύχνος γάρ ἦν δοῦλος τοῦ Θεοῦ, οἱ οἰκουμένης αὐτοῖς· ἀλλὰ καὶ οἱ προφῆται, οἱ μετὰ Μωϋσέα, λύχνοι ήσαν οἱ καὶ ἀστέρες ἐν νυκτὶ φαίνοντες, οὕπω τοῦ φωτὸς·

A obtinere : quare rogamus, *Ne avertas hominem in humilitatem*; hoc est, *Ne avertas nos ad extremam ruinam et humilitatem*. Tu namque vi tui erga homines amoris hæc dixisti, atque omnibus hominibus hanc prædicationem attulisti dicens, *Convertimini, filii hominum*. Si itaque clementia tua omnes gentes, omnesque filios hominum evocavit, et si eos qui olim abs te aversi, ac dæmonibus spiritibusque malignis subditi erant, ad te converti jubes; ne nos averseris, neque in extremam ruere vastitatem sinas, qui olim tui fuimus, ac cum tantillum temporis floruissemus, torrentis instar transivimus. Nam mille anni nostri, queis bene rem gessimus, transierunt sicut dies hesterna, quæ præteriit. Hic vero perpendere libet, cur hi mille anni memoren-
B tur. Si enim dicatur hæc ad gloriam Dei esse, et ad sempiternam Dei vitam declaraudam, nihil magni hoc puto sermone proferri. Etenim nec omne sæculum, neque etiam totum illud tempus quod a prima mundi creatione usque ad ejus consummationem, vel pro tantillo, non dicam unius diei, sed unius brevissimæ horæ spatio, habendum esse puto, si comparetur cum illa sine principio et generatione vita Dei, qui ante omnia sæcula exsistit, necnon ante omnem cogitationem vel in infinitum extensam; quique omnia futura, infinita et interminata sæcula duratione excedit. Quamobrem aliam mihi sententiam videtur hæc oratio suggerere, cum populum ad hæc dicenda instituit: *Quoniam mille anni in oculis tuis, tanquam dies hesterna, quæ præteriit, et custodia in nocte*. Veneranda ergo illa quæ in Jerusalem erant, quibus tota gens illa florebat et multo dierum curriculo bene rem gerebat, quasi in luce degens; hæc, inquam, pro mille annis habenda. Nam annis mille duntaxat cultus hoc in loco statutus duravit et constitut: qui anni hoc pacto numerantur. A prima templi fundatione et temporibus Salomonis, ad usque Babyloniorum obsidionem, anni computantur quadragecenti triginta duo. Post hæc autem cum locus in solitudinem versus esset, rursum Jesus et Zorobabel, filius Salathiel, anno secundo Darii Persæ domum restaurarunt. Ab illo autem tempore usque ad quintum decimum annum Tiberii Cæsaris, colliguntur anni quingenti quadraginta et octo; ita ut omnes ad summam non-gentorum et octoginta suppulentur. Post insidias vero ab iis contra Salvatorem nostrum structas, tumultibus et seditionibus agitata civitas, adhuc quadraginta annis permanxit: quibus elapsis, accessit extrema eorum pernicies, et ultima obsidio, Tito et Vespasiano imperatoribus, a Romanis facta.
D

Hi itaque mille anni erant, de quibus dicitur, *Tanquam dies hesterna quæ præteriit*. Nam illos annos ceu præteritos et elapsos deplorant, qui in oratione Deum placare conantur; immo etiam quasi nocturnam custodiā, nulle annos illos effluxisse dicunt. Nam Moysis lex lucerna erat in nocte splendens ipsis; prophetæ item qui post Moysen fuerunt, lucernæ erant, sive stellæ in nocte fulgentes, cum

nondum lux solaris, id est salutaris Verbi, propriam diem ac meridiem omnibus gentibus lucere fecisset. Custodia vero nocturna, quoddam noctis tempus vocatur. Hoc porro intelligas ex Evangelio, in quo dictum est: *Quarta autem custodia noctis venit Jesus ambulans supra mare*⁸⁷; ac rursum, *Si sciret pater familias qua custodia sur veniret*⁸⁸. Hi ergo mille anni non modo diei, quæ præteriit nec ultra existit, conferuntur; sed etiam modicæ noctis parti; ita ut non integra nox, sed ejus pars declaretur, in qua custodiā corporei legis cultus observabant. Sub hæc dicitur: *Quæ pro nihilo habentur eorum, anni erunt. Horum mihi hæc videtur sententia esse: Anni eorum pro nihilo erunt. Non enim ulterius anni illi in honore erunt, non curandi, non necessarii habebuntur; sed despecti ac pro nihilo reputati erunt. Quomodo autem anni eorum pro nihilo reputandi sint, deinceps declarat dicens: Mane sicut herba transeat, mane floriat et transeat, vespere decidat, induret et arescat, quia defecimus in ira tua. Olim quidem, ait, quando res nostræ exordium ducebant, et in matutino eramus, quasi herba suimus: sed cum illa generatio præteriisset, herba transiit. Sub hæc autem florimus, et amplius quid ac majus quam herbam nacti sumus, ita ut flos in nobis reperiretur: at hic quoque flos præteriit. Extremis vero temporibus, occidente prorsus nobis lumine, cum nos vespera occupasset, excidimus prorsus exsiccati et arescati; idque perpessi sumus, *Quia defecimus in ira tua, et in furore tuo turbati sumus. Secundum aliam vero sentensiam potest dicti hujus physica ratio affirri; quod scilicet humana natura in juventute instar herbæ teneræ pullulet: postea vero in ætatis vigore floreat; postremo autem in senectutis lumine decidat, nec alio modo, quam quia primum præsenectute indurata fuerat, ac postea penitus exsiccatæ; et quod vespera significetur extrema vitæ humanae.**

Vens. 8-10. *Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo: sæculum nostrum in illuminatione vultus tui. Quoniam omnes dies nostri defecerunt, et in ira tua defecimus. Symmachus, Apposuisti iniquitates nostras in conspectu tuo, negligentias nostras ut appareant vultui tuo. Omnes enim dies nostri ausgerunt, in ira tua absuptionem sumus. Hæc in præsentि conditione populi ex circumcisione dicere convenit. Nunc enim omnes eorum pristini dies vere defecerunt, cum vespera illos occupavit, et cum defecerunt in ira Dei. Quoniam olim quidem iniquitates eorum prætermittebat et prætergrediebatur; sed post eorum in Salvatorem conspirationem implebatur illud, Non ultra feram peccata vestra*⁸⁹; ideo ait, *Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo, et, Sæculum nostrum in illuminatione vultus tui. Pro quo clarus Symmachus edidit, Negligentias nostras ut appare-*

α τοῦ ἡλιακοῦ, τούτεστι τοῦ σωτηρίου Λόγου, τὴν οἰκεῖαν ἡμέραν τε καὶ μεσημβρίαν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν ἐπιλάμψαντος. Φυλακῇ δὲ νυκτερινῇ καιρὸς ὥνδμασται τῆς νυκτός· τοῦτο δὲ νοῆσεις ἀπὸ τοῦ Εὐαγγελίου, ἐν φίλρηται· Τετάρτη δὲ φυλακῇ τῆς νυκτὸς ἡλιθερ οἱ Ἰησοῦς περιπατῶν ἐπὶ τῆς θαλάσσης· καὶ πάλιν· Εἰ δέδει σὸν οἰκοδεσπότης ποιὰ φυλακῇ σχεπτης ἔρχεται. Δηλοῦται τούννυν τὰ χλια ἐπὶ οὐχ ὡς ἡμέρα ή παρελθοῦσα, καὶ μηχέτ' οὖσα μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς βραχὺ τι μόριον νυκτός, ὡς μηδὲ ὅλην νύκτα νοῆσαι, ἀλλὰ μέρος τι ταύτης, ἐν φυλακῇ τῆς σωματικῆς τοῦ νόμου λατρείας περιείπον. Τούτοις ἔξης εἰρηται· Τὰ ἔξουσενώματα αὐτῶν ἐτη δυοταται. Δοκεῖ μοι καὶ ἡ τούτων διάνοια τοιαύτης εἶναι· Τὰ ἐτη αὐτῶν ἔξουσενώματα ἔσονται. Οὐκ ἔτι γάρ ἔντιμα ἐτη, οὐδὲ σπουδαῖα καὶ ἀναγκαῖα, ἀλλ' ἔξουσενημένα καὶ εἰς τὸ μηδὲν λελογισμένα γενήσεται. Πῶς δὲ εἰς οὐδὲν λελογισμένα γενήσεται αὐτῶν τὰ ἐτη, διασαφεῖ λέγων ἔξῆς· Τὸ πρῶτα ὡς ηχὴν παρέλθοι, τὸ πρῶτον ἀρθήσου καὶ παρέλθοι· τὸ ἐσπέρας ἀποκέσοι, σκληρυνθεῖη καὶ ἔηρανθεῖη, οτι ἔξελιπομεν ἐπ τῇ δργῇ σου. Πάλαι μὲν οὖν, φησίν. Θετις ἀρχὰς εἶχε τὰ καθ' ἡμᾶς καὶ ἐν πρωῒς ἡμεν, γεγόναμεν ὡς τὴν κόλῳ· ἀλλὰ παρελθούσης ἐκείνης τῆς γενεδες, παρῆλθεν τὴν κόλῳ. Μετὰ ταῦτα δὲ ἡνθήσαμεν, μετ' ὄντων τε καὶ πλέον τῆς κόλης ἐσχίχαμεν, ὥστε καὶ ἀνθος ἐν κόλην εὑρεθῆναι· καὶ τοῦτο δὲ παρῆλθε τὸ ἀνθος. Ἐπ' ἐσχάτων δὲ τῶν κατιὼν, δύντος ἡμίν παντελῶς τοῦ φωτὸς, καὶ ἐσπέρας ἡμᾶς καταλαβούσης, ἀποπεπτώκαμεν σκληρυνθέντες καὶ ἔηρανθεῖτες· καὶ ταῦτα πεπόνθαμεν, Ὅτι ἔξελιπομεν ἐπ τῇ δργῇ σου, καὶ ἐν τῷ θυμῷ σου ἐταράχθημεν. Δύναται δὲ καὶ καθ' ἐτέραν διάνοιαν φυσιῶν λόγον ἀποδίδοναι διὰ τούτων τὴν λέξις, ὡς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐν μὲν τῇ νεότητι δίκην ἀπαλῆς κόλης βλαστώσης, μετὰ δὲ ταῦτα ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς τήλικίας ἀνθούσης εἴθ' ὑστερον ἐπὶ γῆρας οὐδὲν ἀποπιπτούσης, οὐκ ἀλλας τὴν πρώτων σκληρυνομένης κατὰ τὸ γῆρας, ἔπειτα παντελῶς ἔηρανομένης. Ἐσπέραν δὲ σημαίνεσθαι τὰ τελευταῖα τῆς τῶν ἀνθρώπων ζωῆς.

"Ἐθον τὰς ἀροματὰς ἡμῶν ἐταρτλούσου· σὸν αἰώνης ἡμῶν εἰς φωτισμὸν τοῦ προσώπου σου. Ὅτι πάσαι αἱ ἡμέραι ἡμῶν ἔξελιπον, καὶ ἐπ τῇ δργῇ σου ἔξελιπομεν. Ὁ Σύμμαχος· Προσέθηκας τὰς ἀροματὰς ἡμῶν ἀντικρός σου, τὰς ἀμελεῖταις ἡμῶν φαραοθαι τῷ προσώπῳ σου. Πάσαι τὰς ἡμέραις ἡμῶν διέδρασαν, ἐπ τῷ κόλῳ σου ἀπηλώθημεν. Καὶ ταῦτα λέγειν ἀρμόζει τῇ παρούσῃ καταστάσει τοῦ λαοῦ τοῦ ἐκ περιτομῆς. Νῦν γάρ ὡς ἀλτηῶς πάσαι αἱ πρότεραι ἡμέραι αὐτῶν ἔξελιπον, ὅτε τὴν ἐσπέραν αὐτοὺς κατέλαβε, καὶ ὅτε ἔξελιπον ἐν τῇ δργῇ τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ πάλαι μὲν παρῆιε καὶ ὑπερέβαινε τὰς ἀνομίας αὐτῶν, μετὰ δὲ τὴν κατὰ τοῦ Σωτῆρος ἐπιβουλὴν ἐπληροῦτο εἰς αὐτοὺς τό· Οὐκ ἔτι ἀμίστας τὰς ἀμερταῖς ὑμῶν· διό φησιν· Ἐθον τὰς ἀροματὰς ἡμῶν ἐταρτλούσου, καὶ, Ὁ αἰώνης ἡμῶν εἰς φωτισμὸν τοῦ προσώπου σου. Ἀνθ' οὐ ταρέστα-

⁸⁷ Matth. xiv, 25. ⁸⁸ Matth. xxiv, 43. ⁸⁹ Jer. xxv, 12, 14.

ρον δὲ Σύμμαχος ἀπέδωκεν εἰπών· Τὰς ἀμελείας τῆς γατεσθαι τῷ προσώπῳ σου Τὰ ἔτη ἡμῶν ὀστεῖ ἀράχητη ἐμελέτωτ. Αἱ ἡμέραι τῶν ἔτων ἡμῶν ἔτι αὐτοῖς οὐκέτη. Εἳστι δὲ ἔτι δυραστελις ὁρδονήσοτα τῆς, καὶ τὸ πλεῖστον αὐτῶν κύριος καὶ πόνος. Ἐνταῦθα κατὰ καιρὸν παραθετέον τὴν Ἡσαΐου προφητείαν, δι' οὓς φησιν· Όὐδὲ μετίδων ἀράχητης καὶ ιστότον ἀράχητης ὑφαίνουσι. Ταῦτα δὲ ἐθέσπιζεν δὲ Προφήτης, ἀναπέμπων τὸν λόγον ἐπὶ τὴν κατάστασιν τοῦ λαοῦ τὴν μετὰ τὴν παρουσίαν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, καθὼς ἦν οἱ ἀρχοντες αὐτῶν δικῆς δρνιθος τικτούσης τὰ θαυμάτων ἀπογεννώμενα τοσαύτα προβάλλονται, ὡς ἀσπίδος δύμοιούσθαι γεννήμασι διὰ τὸν ἐνιέμενον ὑπὸ αὐτῶν τῆς κατὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν βλασφημίας ἵδη καὶ τῆς ἀλλης εἰς αὐτὸν ἀπιστίας. Πάλιοι μὲν οὖν ὄφαινον χιτῶνας τῷ ἀρχερεῖ καὶ στολὰς ἀγίας· νῦν δὲ πᾶσαν τὴν ὑφὴν αὐτῶν καὶ τὴν διὰ τοῦ λόγου κατασκευαζομένην διδασκαλίαν, ἢν διὰ τῆς τῶν θείων Γραφῶν συμπλοκῆς τε καὶ ὑψάνσεως προβάλλονται, ἀράχητης ὑφάσματι παρείκασεν δὲ προφητείας λόγος. Διό φησιν· Ιστότον ἀράχητης ὑφαίνουσι. Καὶ δὲ παρὼν δὲ φαλμὸς, τὴν ἐκ προσώπου αὐτῶν περιέχων ἔξομολόγησιν, φησι· Τὰ ἔτη ἡμῶν ὡς ἀράχητη ἐμελέτωτ. Ἀντικρὺς γάρ τὰς μελέτας τῶν Γραφῶν ἐν αἷς κατατρίβονται, καὶ τὰς δευτερότεις, δι' ᾧν ὑφάσματά τυνα διδασκαλίας δοκοῦσιν ἀπεργάζεσθαι, ἀράχητης ἀπεικαπεν ἔργοις. Ἀλλὰ καὶ τὴν ζωὴν αὐτῶν μόνην φασὶν εἶναι τὴν πρόσκαιρον ἐν οὐ καὶ πέπεισι συμπεραιουμένην. Τοῦτο δέ φασι ἐπαγγελλομένην ἀπογινώσκοντες.

Οὐτε ἐπῆλθε πραθῆτης καὶ παιδευθησόμεθα. Τὶς γινώσκει τὸ κράτος τῆς ὀργῆς σου, καὶ ἀπὸ τοῦ φόδου σου τὸν θυμόν σου τέλειον συντελεῖσθαι; τὴν δεξιάν σου οὕτω γνώρισον, καὶ τοὺς πεπαιδευμένους τῇ καρδίᾳ ἐτο σοφίᾳ. Ἀντὶ τοῦ, "Οὐτε ἐπῆλθε πραθῆτης καὶ παιδευθησόμεθα, δὲ Σύμμαχος φησι· Τημθέντες γάρ μέρια ἐκπετανύμεθα. Ἐχεται δὲ τῆς προδηλωθείσης διανοίας καὶ δὲ παρὼν λάγος. Τὰ γάρ ἔτη ἡμῶν, φησι, τὰ τῆς προσκαίρου ζωῆς εἰς οὐ καὶ πέριθμὸν ἐτῶν συντείνει· καὶ αὗτη δοτὸν ἡ ἡμῶν ἐποίει, μεθ' ἣν οὐδεμία ἀλλη ἡμᾶς διαδέξεται· τημθέντες γάρ μέρια κατὰ τὴν τελευτὴν, ἐκπετανύμεθα· μετὰ δὲ ταῦτα τὸ ποτε ἡμᾶς διαδέξεται, τὶς οἰδε; Τίς γάρ ἐρμηνεῦσαι δύναται, η καὶ ἀκριβῶς γνῶναι καὶ ἔξειπεν, ὅποια τὶς ἔστιν ἡ μετὰ ταῦτα τὸν ἀκαρτωλοὺς καταληφομένη ὀργή; Διό φησι· Τὶς γινώσκει τὸ κράτος τῆς ὀργῆς σου, καὶ ἀπὸ τοῦ φόδου σου τὸν θυμόν σου; Τίς δὲ οἰδες τέστιν ἔξαριθμήσασθαι τὴν δεξιάν σου; Ἀλλὰ σύ γε ἡμῖν δὲ Θεός ἐντεῦθεν ἥδη γνώρισον τὴν δεξιάν σου, εἰς τὸ δύνασθαι τὴν κύριον νοεῖν τε αὐτὴν καὶ τὰς δυνάμεις αὐτῆς ἀπαριθμεῖσθαι. Δεξιάν δὲ Θεοῦ τὸν Χριστὸν αὐτοῦ πολλάκις ἐδιδάξαν οἱ ἱεροὶ λόγοι. Παιδεύοντας τοίνυν οἱ δηλούμενα μετὰ τὴν ἔξομολόγησιν εὑχεσθαι καταξιωθῆναι πρῶτον μὲν τῆς τοῦ Θεοῦ πρατητος, ὡς ἀν ταὶνευθείεν δι' αὐτῆς· ἐπειτα τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ, δηλαδὴ τῆς γνώσεως τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ,

¹⁰ Isa. lxx. 5.

A rent vultu tuo. Anni nostri sicut aranea meditabantur. Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni. Si autem in potentibus octoginta anni, et amplius eorum labor et dolor. Hic opportune adjicitur Isaiae prophetia, qua ait, Ova aspidum eruperunt, et telam araneæ texunt ¹⁰. Haec porro vaticinatus est Prophetæ, sermonem ad populi post adventum Salvatoris nostri statum referens, quo principes eorum seu gallina parvus, eam emittebant prolem, quæ ob immissum ab illis virus blasphemiaz in Christum, et ob reliquam circa illum incredulitatem, posset aspidum fetui comparari. Olim quidem sacerdoti texebant vestes, et stolas sanctas; nunc autem totam eorum texturam, et totam apparatam illam verbi doctrinam, quam per divinarum Scripturarum complicationem et texturam producunt, araneæ telis consert propheticus sermo. Quapropter ait, Telam araneæ texunt. Præsens quoque psalmus ex eorum persona confessionem emittens, ait, Anni nostri sicut aranea meditabantur. Aperte namque meditationes Scripturarum in quibus ætatem conferunt, et deuteroses, sive secundas traditiones eorum, quibus telas quasdam doctrinæ videntur adorare, araneæ opifices comparat. Itho etiam vitam suam temporaneam solum esse dicunt, septuaginta vel octoginta annis circumscriptam. Id porro aiunt de æterna et futura vita, quæ religiosis viris promittitur, desperantes.

B tὴν αἰώνιον καὶ μέλλουσαν ζωὴν τὴν τοῖς θεοφιλέσιν VERS. 11, 12. Quoniam supervenit mansuetudo et erudiemur. Quis novit potestatem iræ tuæ, et præ timore tuo furorem tuum dinumerare? dexteram tuam sic notam fac, et eruditos corde in sapientia. Pro illo, Quoniam supervenit mansuetudo, et erudiemur, Symmachus ait, Succisi enim, repente avolamus. Superius memoratæ sententiaz hic sermo insistit. Nam ait, anni nostri hujus temporaneæ vitæ in septuaginta vel octoginta annorum numerum producuntur: et haec nostra spes est, post quam nulla alia nos excipiet. Succisi enim repente in tempore obiit, avolamus: postea vero quid nos excepturum sit quis novit? Quis enim explicare potest, aut quis accurate nosse potest ac dicere, quæ sit ira illa, quæ post hanc vitam peccatores invasura est? Ideo

D ait, Quis novit potestatem iræ tuæ, et præ timore tuo iram tuam? Quis dinumerare potest dexteram tuam? Sed tu Deus hic nobis dexteram tuam notam fac, ut possimus illam intelligere, et virtutes ejus dinumerare. Dexteram porro Dei, Christum ejus esse, plerumque docuerunt sacrae litteræ. Iti itaque jam memorati instituuntur, ut post confessionem conferri sibi precentur, primo Dei mansuetudinem, ut ab illa erudiantur, deinde dexteram ejus, scilicet cognitionem Christi ipsius, et mirabilium ejus virtutum, ut horum notitia meliores evadant, et ut mente eruditæ, Dei sapientiaz con-

Cortes sint : Christus autem est Dei virtus et Dei sapientia ⁴¹.

Δι, παιδευθέντες την διάνοιαν, μετάσχοεν τῆς τοῦ σοφία.

Vers. 13-17. Convertere, Domine, usquequo, et deprecabilis esto super servos tuos. Repleti sumus mane misericordia tua, et exsultabimus et delectati sumus omnibus diebus nostris. Lætati sumus pro diebus quibus nos humiliasti, annis quibus vidimus mala. Et respice in servos tuos et in opera tua, et dirige filios eorum : et sit splendor Domini Dei nostri super nos, et opera manuum nostrarum dirige super nos, et opus manuum nostrarum dirige. Post confessionem in præcedentibus traditam, congruenter Moyses orandi modum tradit iis ex Israele, qui post Salvatoris nostri adventum lapsi sunt, ut post præmissa, hæc, quæ jam traduntur, precando dicant : quorum sententiam clarius interpretatus Symmachus est hoc pacto : Convertere, Domine, usquequo ; deprecabilis esto super servos tuos. Satia nos matutina misericordia tua, ut dormiamus et lætemur omnibus diebus nostris. Lætifica nos omnibus diebus, quibus nos affixisti, annis in quibus vidimus mala. Appareant apud servos tuos opera tua, et dignitas super filios nostros : et sit pulchritudo Domini Dei nostri super nos, et opera manuum nostrarum firma fac super nos, et actionem manuum nostrarum perfice. His porro docet, ut matutinam misericordiam consequi postulent, ut ortu Salvatoris dignentur. Matutinam quippe misericordiam Christi eam dicit esse, quæ ad omnes homines orientur. Nam ut olim priori populo matutinum tempus fuit, quo in Ægypto degens inspectione donatus est ; sic in novissimo dierum matutina misericordia omnibus gentibus effusit per salutarem orientem, quam memorati illi homines postulare docentur in oratione ; imo etiam inter alia dicere, Et sit splendor Domini Dei nostri super nos, et appareant apud servos tuos opera tua, et dignitas tua, et pulchritudo Domini Dei nostri ; ut et ipsi divina Salvatoris præsentia dignentur, necnon divina ejus gloria ac pulchritudine, de quo dictum est, Speciosus forma præ filiis hominum ⁴², ac insuper cæteris omnibus bonis quæ in Christo Dei intelligi possunt.

σωτηρίου θεοφανείας, καὶ τῆς ἐνθέου δᾶς αὐτοῦ, τοῦ τε πάντων, τοῦ λοιπῶν ἀπάγων τῶν κατὰ τὸν Θεοῦ σύναψιν.

XC.

Vers. 1, 2. Qui habitat in adjutorio Altissimi, in tegumento Dei cœli commorabitur. Hic psalmus inscriptione caret. An forte neque psalmus est, sed prophetia quædam profundiores de Christo ac de iis, quæ in ipso consummata sunt, sermones complectens? Hæc porro quæ jam tractamus multam habent cum præcedenti psalmo discrepantium. Nam ille quidem per Moysis orationem, extremam Ju-

A τῶν τε παραδόξων αὐτοῦ δυνάμεων, ὡς ἀν βελτίως αὐτῶν γένοντο ἀπὸ τῆς τούτων γνώσεως, καὶ ὡς Θεοῦ σύριας· Χριστὸς δὲ Θεοῦ δύναμις, καὶ θεοῦ σύριας·

B Ἐπιστρεψον, Κύριε, ἔως πότε, καὶ παρακληθῇστι ἐπὶ τοὺς δούλους σου. Ἐπειλήσθημεν τῷ προτῷ τοῦ ἑλέους σου, καὶ ἡγαλλιασάμεθα καὶ εὐφράτημεν ἐπὶ πάσαις ταῖς ἡμέραις ἡμῶν. Εὐφράτημεν ἀρθ' ὥρην ἡμέρων ἐπαπειρωσας ἡμᾶς, ἐπωρὴν ὥρην εἰδομεν κακά. Καὶ ἵδε ἐπὶ τοὺς δούλους σου καὶ ἐπὶ τὰ ἔργα σου, καὶ ὀδηγήσοντος νοοῦς αὐτῶν· καὶ ἦστα ἡ λαμπρότης Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐφ' ἡμᾶς, καὶ τὰ ἔργα τῶν χερῶν ἡμῶν κατεύθυντο ἐφ' ἡμᾶς, καὶ τὸ ἔργον τῶν χερῶν ἡμῶν κατεύθυντο. Ἀκολούθως μετὰ τὴν ἐξομολόγησιν τὴν διὰ τῶν προτεινομένων παραδίδεσσαν, Εἴ την προσευχὴν δὲ Μωϋσῆς διδάσκει τοὺς μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν παρουσίαν ἀποπεπικθάτας τοῦ Ἰσραὴλ, εἰς τὸ λέγεν αὐτοὺς προσευχομένους, μετὰ τῶν ἀποδοθέντων καὶ τὰ προκείμενα· ὃν τὴν διάνοιαν σαφέστερον ἐρμήνευσεν δὲ Σύμμαχος, τοῦτον ἀποδοὺς τὸν τρόπον· Ἐπιστρέψθη, Κύριε, ἔως πότε· παρακληθῇστι ὑπὲρ τῶν δούλων σου. Χόρτασον ἡμᾶς ὁρθριοῦ ἑλέους σου, Ἱρα ὑπερώσμεν καὶ εὐφράτημεθα ἐπὶ πάσαις ταῖς ἡμέραις ἡμῶν. Εὐφρατορήμας κάπας ἡμέρας δις ἐκάκωσας ἡμᾶς, ἐπὶ ἐπὶ οἰς εἰδομεν κακά. Φανήτω παρὰ τοῖς δούλοις σου τὰ ἔργα σου, καὶ τὸ ἀξιοπρεπές ἐπὶ τὰ τέκτα ἡμῶν· καὶ ἦστα τὸ κάλλος τοῦ Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐπάρτων ἡμῶν, καὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν ἡμῶν ἐδραῖα ποιησον ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ τὴν πράξιν τῶν χειρῶν ἡμῶν ἐπιτέλεσον. Διδάσκει δὲ διὰ τούτων αἰτεῖσθαι τυχεῖν τοῦ ὁρθριοῦ ἑλέους, ὡς ἀν καταξιωθεῖν τῆς ἀνατολῆς τοῦ Σωτῆρος. Τὸ ὁρθρινὸν γὰρ Ἐλεος Χριστοῦ τὸ ἐπὶ πάντας ἀνατείλαν ἀνθρώπους. Ήδε γὰρ πάλαι γέγονε πρωτα τῷ προτέρῳ λαῷ καὶ τὴν ἐπισκοπὴν ἡς καταξιωθῆσαν ἐν Αἰγύπτῳ διατριβούντες, οὗτως ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν τὸ ὁρθρινὸν Ἐλεος τοῖς πᾶσιν ἐξέλαμψε τοῖς ἔθνεσι διὰ τῆς σωτηρίου ἀνατολῆς, ἡς καταξιωθῆναι διδάσκονται οἱ θηραθέντες διὰ τῆς προσευχῆς αἰτεῖν· ἀλλὰ καὶ λέγειν μετὰ τῶν δλῶν· Καὶ ἦστα ἡ λαμπρότης Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐφ' ἡμᾶς, καὶ φανήτω παρὰ τοῖς δούλοις σου τὰ ἔργα σου καὶ τὸ κάλλος Κυρίου

D τοῦ Θεοῦ ἡμῶν· ὡς ἀν καὶ αὐτοὶ καταξιωθεῖν τῆς σωτηρίου θεοφανείας, καὶ τῆς ἐνθέου δᾶς αὐτοῦ, περὶ οὐ εἰρηται, Θραίος κάλλει παρὰ τοὺς νιοὺς τῶν νυκτῶν, καὶ τῶν λοιπῶν ἀπάγων τῶν κατὰ τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐφ' ἡμᾶς.

E.

Ο κατοικῶν ἐπι βοηθείᾳ τοῦ Υψίστου, ἐπι σκέψῃ τοῦ Θεοῦ τοῦ οὐρανοῦ αὐλισθήσεται. Ἀνεπίγραφος δὲ φαλμάς. Μήποτε δὲ οὔτε φαλμὸς τυγχάνει, ἀλλὰ τις προφητεία βαθυτέρους περιέχουσα λόγους περὶ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀντιψηφανείων; Πολλὴ δὲ ἀσυμφωνία ἔχει τὰ προκείμενα πρὸς τὸν ἀνωτέρω φαλμὸν τὴν ἀκολουθίαν. Ο μὲν γὰρ τὴν ἐσχάτην ἀποδολὴν τοῦ Ιουδαίων έθνους διὰ τῆς Μωϋσέως

⁴¹ 1 Cor. 1. 24. ⁴² Psal. xliv, 5.

προσευχῆς ἐθέσπιζεν· δὲ παρὸν τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰ πειρατήρια τοῦ κατὰ Κύριον τελειουμένου περιέχει· ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν τὸν ἐν τῇ ἀρχῇ πειρασμὸν προφητεύει, διε ἀνήχθη ὑπὸ τοῦ Πνεύματος εἰς τὴν ἔρημον πειρασθῆναι ὑπὸ τοῦ διαβόλου, καὶ τὴν ἐπὶ πᾶσιν νίκην αὐτοῦ. Τί δὴ οὖν φησιν δὲ προφητεῖς λόγος; 'Ο μὲν πρότερος λαὸς δὲ ἐτῆς προηγουμένης Μωϋσέως προσευχῆς ἀποκλαυσάμενος ὁμολογεῖ φάσκων, 'Οτι ἐξελίπομεν ἐν τῇ ὁρῃ σου, καὶ τὰ λοιπὰ, δια ἐδηλώντα διὰ τῶν ἐμφερομάνων· δὲ μέλιδων συστήσεσθαι μετ' ἐκείνον τῷ Θεῷ διὰ τοῦ Χριστοῦ λαὸς, ἐπὶ τῇ βοηθείᾳ τοῦ Ὅψιστου πεποιθὼς, καὶ ἀεὶ ἐν αὐτῇ κατοικῶν, ἀτάραχος καὶ ἀσάλευτος διαμένει· ὡς δὲ, ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ Θεοῦ αὐλίζομενος, οὐδένα τε τῶν πειρασμῶν ἐπιστραφῆσται, ἀλλὰ ἐφ' ἐκάστῳ ἐρεὶ τῷ Κυρίῳ· Ἀντιτίκτεωρ μου εἶ καὶ καταφυγή μου, δὲ Θεός μου, ἐλπιῶς ἐπ' αὐτόν. Άντι δὲ τοῦ, 'Ο κατοικῶν ἐν βοηθείᾳ τοῦ Ὅψιστου, δὲ μὲν Σύμμαχος, 'Ο κατοικῶν ὑπὸ σκέπην τοῦ Ὅψιστου· δὲ Ἀκύλας, καὶ ἡ πέμπτη ἰκόδιος, 'Ο καθήμερος ἐν ἀποκρύψῳ Ὅψιστου, ἐκδεώντας· σημαίνοντος τοῦ λόγου τοῦ κατὰ Θεὸν ἐν Χριστῷ ἀγωνιζομένου τὸ ἀδραίον καὶ ἀποτόντον τῆς διανοίας, καὶ ὡς ἐν ἀποκρύψῳ τῆς αὐτοῦ ψυχῆς ἴνοικος ἐγκαθίζεται καὶ βοηθεῖς αὐτὸς δὲ Ὅψιστος. Πάλιν δὲ ἀντι τοῦ, 'Ἐκ σκέπη τοῦ Θεοῦ τοῦ οὐρανοῦ ἀντιστήσεται, δὲ μὲν Ἀκύλας, 'Ἐρ σκέπη ἱκαροῦ ἀντιστήσεται· δὲ Σύμμαχος, 'Ὑπὸ σκιάν τοῦ ἱκαροῦ ρυκτερεύω, εἰρήκασιν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὡς δὲ προοιμίοις τὸ ἄγιον Πνεῦμα διελάλησε· τὰ δὲ ἕτης αὐτῷ προσφωνεῖ, καὶ τὸν πάντα λόγον εἰς αὐτοῦ πρόσωπον ἀποτείνεται, ἥτοι τοῦ τῷ Χριστῷ ἀγωνιζομένου καὶ ακῶντος, ἡ καὶ τοῦ κατὰ τὸν Σωτῆρα νοούμενου ἀνθρώπου, φύσικὴν ὀργάνου κέχρητο δὲ προὸν τοῦ Θεοῦ Λόγου· καὶ γάρ ουτος, ἐν βοηθείᾳ κατοικῶν τοῦ Ὅψιστου, ὑπὸ τὴν σκέπην ἦλιζετο τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτῷ Θεοῦ Λόγου, ἐπισκιάζοντος αὐτῷ τῇ αὐτοῦ θεότητι, εἰχε τε ἀντιτίπτορα καὶ καταφυγὴν καὶ ἐλπίδας αὐτοῦ τὴν πληροῦσαν αὐτὸν τοῦ Θεοῦ Λόγου δύναμιν. 'Ποτέρε δὲ σῶμα Χριστοῦ τὸ ἀνθρώπειον αὐτοῦ δραγανὸν ἔχρημάτισεν, οὕτω καὶ δὲ λαὸς αὐτοῦ Χριστοῦ σῶμα προστήρευται ὑπὸ τοῦ ιεροῦ ἀποστόλου λέγοντος· 'Υμεῖς δέ ἔστε σῶμα Χριστοῦ, καὶ μάλη ἐκ μέρους.

Εἰκότως τοιγαρεῦν τὰ ἐν τοῖς προχειμένοις λεγόμενα ὡς περὶ τοῦ σώματος Χριστοῦ ἀναφέροιτε· διὸ καὶ εἰς τὸ ἀνθρώπειον τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, καὶ εἰς τὸν ἐν αὐτῷ τελειούμενον. 'Ων οὖτας εἰρημένους, ἕτης δὲ λόγος διεξέρχεται δια παρὰ τοῦ Θεοῦ ὑπάρχει τῷ κατοικοῦντι ἐν βοηθείᾳ τοῦ Ὅψιστου καὶ αὐλίζομένῳ ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ Θεοῦ, λέγοντει τε τῷ Κυρίῳ· Ἀντιτίκτεωρ μου εἶ καὶ καταφυγή μου, δὲ Θεός μου, καὶ ἐλπιῶς ἐπ' αὐτόν. Τίνα δέ ἔστι τὰ περὶ αὐτὸν γενησθέντα, καταλέγει διὰ τῶν ἐπομένων. 'Οτι αὐτὸς ῥύστεται με ἐκ παγίδος θηρευτῶν, ἀπὸ λόρου ταραχῶντος. 'Ἐρ τοῖς μεταυγρέοντος αὐτοῦ ἐπισκιάσει τοι, καὶ ὑπὸ τὰς πτέρυγας

A daicæ gentia abjectionem vaticinabatur; hic vero certamina et tentationes ejus qui secundum Dominum consummatur, complectitur; imo etiam Salvatoris nostri in deserto temptationem praenuntiat, quando assumpitus est a Spiritu in desertum, ut tentaretur a diabolo, prædictaque ejus in omnibus victoriam. Quid itaque ait propheticus sermo? Prior quidem populus, qui in praecedenti Moysis oratione plorabat, hæc confitebatur, *Quia defecimus in ira tua*, et cætera, quæ ibidem declarantur; populus vero qui post illum a Deo per Christum constituendus erat, adjutorio Altissimi confisus, in ipsoque semper habitans, perturbatione et commotione vacuus manet; utpote qui sub tegumento Dei sedes habeat, temptationumque nullam aversabitur, sed in singulis dicet Domino: *Susceptor meus es tu et refugium meum, Deus meus, sperabo in eum*. Pro illo autem, *Qui habitat in adjutorio Altissimi, Symmachus, Qui habitat sub tegumento Altissimi; Aquila vero et quinta editio, Qui sedet in abscondito Altissimi, ediderunt*. Quo significatur ejus, qui secundum Deum in Christo concertat, firmitas et imperterritus animus, et quomodo in recessu animæ ejus habilet sedeatque adjutor ejus Altissimus. Rursusque, pro illo, *In tegumento Dei cæli commorabitur, Aquila, In tegumento fortis commorabitur; Symmachus autem, Sub umbra fortis pernoctans, interpretati sunt*. Sed hæc quidem quasi in proœmiis Spiritus sanctius locutus est: quæ sequuntur autem ad eum dirigit, totumque sermonem ad ejus personam referunt, qui pro Christo concertat ac superat; sive ejam ad hominem qui in Salvatore esse intelligitur, quo ceu instrumento usum est Dei Verbum quod præexistebat. Etenim illæ in adjutorio Altissimi habitans, sub tegumento inhabitantis in se Dei Verbi commorabantur, qui deitate sua ipsum inumbrabat; atque is in suscepptorem, refugium et spem habebat ipsam Dei Verbi virtutem, qua replebatur. Quemadmodum autem Christi corpus humanum illius instrumentum erat; sic et populus ejus, Christi corpus a sancto Apostolo vocatur his verbis: *Vos autem estis corpus Christi, et membra ex parte eius*.

B Merito igitur quæ hic quasi de corpore Christi dicuntur, etiam ad humanitatem Salvatoris nostri referantur, atque ad eum qui in ipso consummatus est. Quæ cum hac ratione dicta sint, deinceps enarratur, quanta a Deo conferenda sint in eum, qui habitat in adjutorio Altissimi, et sub tegumento Dei commoratur, ac dicit Domino, *Susceptor meus es, et refugium meum, Deus meus, sperabo in eum*. Quænam autem illi conferenda sint in sequentibus narrat: — Vers. 3-9. *Quoniam ipse liberabit me de laqueo venantium, et a verbo turbulentio. In scapulis suis obumbrabit tibi, et sub pennis ejus sperabis. Sed et circumdabit te veritas ejus, non timebis a tir-*

¹¹ 1 Cor. xii, 27.

more nocturno, a sagitta volante in die, a negotio perambulante in tenebris, a ruina et dæmonio meridiano. Cadent a latere tuo mille, et decem millia a dextris tuis, ad te autem non appropinquabis. Verumtamen oculis tuis considerabis, et retributionem peccatorum videbis. Quoniam tu spes mea, Altissimum posuisti refugium tuum. Insultus plurimos in eum fore prænuntiat, qui in vaticinio entuntiatur. Hic vero perrarus erat et mirabilis, in abscondito Altissimi sedens, sub umbra fortis commorans et Domino dicens, Susceptor meus es tu et refugium meum, Deus meus, et sperabo in eum; sive secundum Aquilam, Deus meus, confidam in illo; aut secundum Symmachum, Deus meus, et bonam fiduciam habeo in illo. Adversus eum igitur, qui eo quo dictum est modo in Dei auxilio repositus erat, insidiæ quædam et conjurationes sexcentorum hostium insurserunt: quæ scilicet laquei venantium, sermones turbulentii, timor nocturnus, sagitta volans in die, negotium perambulans in tenebris ruina dæmonii meridiani vocatae sunt: ad hæc vero, millia et decem millia; ita ut millia sinistram; decem vero millia dexteram ejus occuparent. Nam hæc dextris partibus, utpote firmioribus et fortioribus, insidiabantur. Ait vero nullum horum eum qui in vaticinio fertur attingere posse. Præterea dicitur eum incessum esse non modo supra serpentes et scorpiones, nam hæc modica erant; sed super aspidem et basiliscum, et conculeaturum esse leonem et draconem: quæ sane inter feras et reptilia principem obtinent locum. Existimo autem his principes hujus sæculi significari, necnon invisibilis et primarias potestates. Verumtamen qui in prophetia fertur omnes simul conculeaturus esse dicitur. Nam super aspidem, inquit, et basiliscum ambulabis, et conculeabis leonem et draconem.

Δρχοντικὰ δυνάμεις. Πλὴν δικαὶος ὁ προφητεύμενος γάρ, φησιν, ἐπὶ δοπίδᾳ καὶ βασιλίσκον, καὶ καταπατήσεις λέοντα καὶ δράκοντα.

Quis igitur hic fuerit, cui talia competere possint; et quis populus quem decem millia inimicorum ad dexteram oppugnat, ad alterum vero latus millia, neque audent ad eum accedere, sed coram eo cadunt; ago disquiramus. Dico autem aliquo modo posse hæc referri ad hominem in Christo consummatum; qualis erat Paulus, qui dicebat, *Scio hominem in Christo*⁴⁴: et ad omnes qui perinde atque ille dicere possint, *Quis nos separabit a charitate Dei?* tribulatio, an angustia, an persecutio, an famæ, an nuditas, an periculum, an gladius⁴⁵? ac rursum, Certus sum enim quia neque mors, neque vita, neque instantia, neque futura, neque virtutes, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo Iesu⁴⁶: ad hæc vero quisquis dicere potest, Sed in his omnibus superamus⁴⁷, dignus sane fuerit ut de ipso hæc voces proferantur. Talis quippe homo habitans in adjutorio Altissimi, et in tegumento Dei

αὐτοῦ ἐλπιεῖ. Οὐκοῦ κυκλώσει τὸ ή ἀλήθεια αὐτοῦ, οὐ φοβηθῆσῃ ἀπὸ φόβου νυκτεροῦ, ἀπὸ βέλους πετομένου ἡμέρας, ἀπὸ πράγματος ἢ σκότει διαπορευομένου, ἀπὸ συμπτώματος καὶ δαιμονίου μεσημέριον. Πεσεῖται ἐκ τοῦ κλίτου σου χιλίας, καὶ μυριάς ἐκ δεξιῶν σου, πρὸς τὸ δὲ οὐκ ἄγριον. Πλὴν τοῖς δρψαλμοῖς σου καταροήσει, καὶ ἀνταπόδοσις ἀμφτωλῶν δύει. Όπι σὺ η ἐλπίς μου, τὸν Υἱόντος ἔθου καταρυψή σου. Πολλὰς ἐπαναστάσεις ὁ λόγος προσαγορεύει γνήσεσθαι τῷ προφητευομένῳ. Οὗτος δὲ ή σπάντις καὶ θυμαστός, ἐν ἀποκρύψῳ τοῦ Υἱότου καθήμενος, ὑπὸ τὴν σκιὰν τοῦ ἵκανον αὐλιζόμενος, καὶ λέγων τῷ Κυρίῳ· Ἀρτελήπτωρ μου καὶ καταγυρή μου, σ Θεός μου, καὶ ἐλπιῶ ἐξ' αὐτοῦ· ἡ κατὰ τὸν Ἀκύλαν, Ο Θεός μου, πεποιθήσω ἐν αὐτῷ· Ἡ, Ο Θεός μου, καὶ ενθαρσήσω ἐν αὐτῷ, κατὰ τὸν Σύμμαχον. Τούτῳ δὴ οὖν τῷ τῶν εἰρμένων τρόπῳ ἀναχειμένῳ τῇ τοῦ Θεοῦ βοηθείᾳ ἐπισύνεται σκέψει μυριάς καὶ συκτωματοῦ μεσημέριον· καὶ πρὸς τούτοις ἄπασι χιλιάδες καὶ μυριάδες· οἱ μὲν χιλιάδες τὰ ἀριστερὰ αὐτοῦ ἀπολαμβάνουσαι, οἱ δὲ τὰ δεξιὰ μυριάδες. Αὐταὶ γὰρ τοῖς δεξιοῖς ᾧ ἡ κραταιοτέροις καὶ τοσχυροτέροις μέρεσιν ἐπεβούλευσαν. Τούτων δὲ πάντων οὐδὲν προσκύαντειν τῷ περὶ οὐδὲν γος προφητεύει. Τέτι δὲ πρὸς τούτοις ἐπιβιθεσθαι λέγεται, (1) διτὶ καὶ ἐπάνω δρψεων καὶ σωρπίων· μικρὰ γὰρ ἡ ταῦτα· ἀλλ' ἐπ' ἀσπίδᾳ καὶ βασιλίσκον, καταπατήσειν τε λέοντα καὶ δράκοντα· ἀλλ' οὐδὲν λέοντα καὶ ἀρχικώτατα τῶν ἐν θηρίοις καὶ ἔρπεσις τυγχάνει. Ομαις γοῦν διὰ τούτων τοὺς ἔργοντας τῷ αἰώνιος τούτου σημανεῖσθαι, καὶ τὰς ἀράτους καταπατήσειν ὑθρῶν λέγεται τὰς πάσας. Ἔκιθησι λέοντα καὶ δράκοντα.

Τίς οὖν γένοιτο⁴⁸ ἀν τοιοῦτος, ὃς ἐφαρμόζει αὐτῷ δύνασθαι τὰ τοιαῦτα, καὶ δεὶς ὁ λαὸς μὲν ἐχθρὸν μὲν μυριάδας ἐπιστρατεύεται αὐτοῦ τοῖς δεξιοῖς, τοῖς δὲ κατὰ θάτερον μέρος χιλιάδας, μῆτ τολμᾶν δὲ αὐτοῦ προσφάνειν, καταπίπτειν δὲ ἐμπροσθεν αὐτοῦ, φέρε κατανοήσωμεν. Φημὶ δὲ καθ' ἓν τρόπον ἀναφέρεσθαι ταῦτα ἐπὶ τὸν ἐν Χριστῷ τετελειωμένον δινθρωπον· οἰος ἡν δι Παῦλος λέγων· Οιδαίτιθρωπον ἐν Χριστῷ ἐπὶ πάντα τε τὸν δομοιῶν ἐκείνων λέγειν δυνάμενον· Τίς ημᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ; Οὐδέποτε, η στερεοχωρία, η δωρημός, η λιμός, η γυμνότης, η κιτρυνός, η μάχωρα; καὶ τάλιν· Πέπεισμαι γάρ, διτὶ οὖτε θάρατος, οὖτε ἡλί, οὖτε ἐρεστῶτα, οὖτε μέλλοτα, οὖτε δυνάμεις, οὖτε ὑψωμα, οὖτε βάθος, οὖτε τις κτίσις ἐπέρα δυνησται ημᾶς χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· δὲ πρὸς τούτοις οἵτις δέξιος ἀν γένοιτο τοῦ καὶ ἐπ' αὐτῷ λεγθῆναι τὰς πρ

⁴⁴ II Cor. xii, 2. ⁴⁵ Rom. viii 35. ⁴⁶ ibid. 38, 39. ⁴⁷ ibid. 37.

(1) Οὐτι μή.

κειμένας φωνάς. Ὁ γάρ τοιοῦτος, κατοικῶν ἐν βοη-
τείᾳ τοῦ Ὑψίστου, καὶ ἐν σκέπῃ τοῦ Θεοῦ αὐλιζό-
μενος, ἐρεῖ τῷ Κυρίῳ· Ἀττιλήπτωρ μου εἶ καὶ
καταφυγὴ μου, ὁ Θεός, καὶ ἀλπιῶ ἐπ' αὐτόν.
Ταῦτα δὲ αὐτοῦ διαθέσει τελεῖται εἰρηκότος, θεσπίζει
αὐτῷ τὸ θεῖον Πνεῦμα, διτὶ δὴ ἀσφαλῆ εἴλατο φύλακα,
καὶ καλὴν ἔκτησατο καταφυγὴν τὸν Κύριον. Τοιοῦτον
γάρ ἔχων βοηθὸν καὶ πρόδαχον καὶ ὑπερασπιστὴν,
οὐδένα τῶν ἔχθρων φοβηθῆσεται, ἀτε αὐτοῦ τοῦ
Κυρίου ρυσμένου αὐτὸν ἐξ ἀπάντων. Καὶ γάρ ἐκ
παγίδος θηρευτῶν ἔξελεῖται αὐτὸν, καὶ ἀπὸ λόγου
ταραχώδους τοῖς μεταφρένοις αὐτοῦ ἐπισκιάσει αὐ-
τῷ· καὶ πάντα δὲ τὰ ἔχῆς κατηριθμημένα ἐπὶ πάντα
τὸν ἐν Χριστῷ τελείον ἀνθρώπον ἀνενεχθῆσεται, καὶ
ἐπὶ τὸ σῶμα δὲ Χριστοῦ, ἥτοι τὸν ἐκ τελείων ψυχῶν
κατεσκευασμένον μαρτύρων χορὸν· ἢ τὴν τελείαν
Ἐκκλησίαν αὐτοῦ, ἣν αὐτὸς ἔαυτῷ παρεστήσατο, μὴ
ἔχουσαν σπέλον ἢ βυτίδα, ἢ τὰν τοιούτων. Ὁ γοῦν
ἐπὶ τὴν πέτραν οἰκοδομήσειν ἐπιγγελμένος τὴν Ἐκ-
κλησίαν αὐτοῦ, ὡς μὴ πύλας ἄδου κατισχύσειν αὐτῆς,
αὐτὸς αὐτῆς καὶ φύλαξ καὶ φρουρὸς ἔσται, περι-
φράττων αὐτὴν καὶ ἀσφαλιζόμενος, πρὸς τὸ μὴ τὰς
πύλας τοῦ ἄδου κατισχύειν αὐτῆς. Διὸ τῇ τοιαύτῃ
Ἐκκλησίᾳ, καὶ τῷ τοιούτῳ δὴ Χριστοῦ μαρτύρων
χορῷ, τῷ κατοικίαν μὲν μηδαμῶς ἔχοντι ἐπὶ γῆς,
δυναμένῳ δὲ λέγειν, Ημῶν δὲ τὸ πολλεύμα ἐτ
οὐραοῖς ὑπάρχει, λεχθῆσεται· Ὁ κατοικῶν ἐτ
βοηθείᾳ τοῦ Ὑψίστου, ἐτ σκέπῃ τοῦ Θεοῦ τοῦ οὐ-
ραοῦ αὐλισθήσεται. Εἴτ' ἐρεῖ μὲν αὐτὸς τῷ Κυρίῳ,
οὐ εἴλατο κατοικεῖν ὑπὸ τὴν σκέπην· Ἀττιλήπτωρ
μου εἶ καὶ καταφυγὴ μου, ὁ Θεός μου, καὶ ἀλπιῶ
ἐπ' αὐτόν. Κτησαμένῳ δὲ αὐτῷ τοιοῦτον φύλακα καὶ
τοιοῦτον σωτῆρα καὶ βοηθὸν ἐπιγραφαμένῳ λεχθῆ-
σεται ὑπὸ τοῦ θείου Πνεύματος, ὡς ἄρα εἰη καλὴν
εὐράμενος ἔαυτῷ μερίδα καὶ τεῖχος ὅχυρον, ὅπλον
τε ἀμαχον τὸν ἔπιτον Κύριον. Τοῦτον γάρ ἔχων ἐν
ἀσφαλεῖ καὶ ἀμερίμνως οἰκήσει, διτε κατοικῶν ἐν
βοηθείᾳ τοῦ Ὑψίστου, καὶ ἐν σκέπῃ τοῦ Ικανοῦ αὐλιζόμενος.

Εἰ γοῦν ποτε, φησίν, οἱ τῶν ἀνθρωπείων ψυχῶν
θηρευταί, ἀφανεῖς καὶ ἀδρατοί δινάμεις κατὰ τὸ
σύνθετος αὐτοῖς παγίδας λαθραίως ἐγκρύπτοντες,
προβάλλεσθαι κατὰ σοῦ πειρῆντο, οὐδὲν αὐτοῖς ἔσται
πλέον· διτι αὐτὸς Κύριος ρύσεται σε ἐκ παγίδος θη-
ρευτῶν, Η πατήσι συνετρίβει, καὶ ήμεταις ἀρρύσθη-
μεν. Εἰ δὲ καὶ λόγοις θορυβεῖν ἐπιχειρούντες, λέγεται
ἐαυτῶν τὸν τῆς ἀσθείας ίδν διὰ τῆς ἐαυτῶν γλώσσης,
ἄλλα καὶ τούτων αὐτῶν πάλιν. Κύριος ἀδλαβῆ τὸν
ἐαυτοῦ ἀνθρώπων φυλάξει. Ἄνα μὴ δὲ φλογῆμος τοῦ τῶν
ἀνθρώπων βίου καὶ δὲ τῆς κακίας καύσων, ἐπὶ πλείον
ἐκκαυθείει, ἐξάψῃ τὰ κακὰ κατὰ τοῦ τῆς εὔσεβείας
ἀθλητοῦ, θεσπίζει φάσκων δὲ λόγος αὐτῷ· Ἐτ τοῖς με-
ταρρέοις αὐτοῦ ἐπισκιάσει σοι, καὶ ὑπὸ τὰς
πτέρυγας αὐτοῦ ἀλπιεῖς. Εἰ δὲ καὶ πολεμίων στέφη
πεπυρωμένα καὶ θεατηφόρα βέλη λόγων φευδῶν καὶ
τῆς ἀληθείας ἐναντίων ἀκοντίζοι κατὰ τοῦ δηλουμένου,
αὐτὸς μὲν ἡσυχάσει νόμῳ θείῳ πειθαρχῶν λέγοντι·
Κύριος πολεμήσει ὑπὲρ ὑμῶν, καὶ ὑμεῖς σιγή-

A commorans, dicet Domino : Susceptor meus es et
refugium meum, Deus, et sperabo in eum. Hæc quippe
ex perfecto et sincero affectu dicentem, vaticinatur
divinus Spiritus tutum elegisse custodem, et
pulchrum oblinuisse refugium, scilicet Dominum.
Cum talen quippe adjutorem, propugnatorem et
protectorem nactus sit, nullum inimicorum perti-
mescet, quia ipsum Dominus ex omnibus eruit. Et
enim ex laqueo venantium liberabit eum, et a verbo
turbulento, scapulis suis obumbrabit ei : pariterque
omnia quæ sub hæc recensentur, ad quemvis in
Christo perfectum hominem referentur; itemque ad
corpus Christi, videlicet ad martyrum chorum ex
perfectis animabus compositum ; sive ad perfectam
Ecclesiam ipsius, quam ipse sibi astare fecit, nulla
macula aut labo aut quopiam simili affectam. Qui
igitur Ecclesiam suam se supra petram fundaturum
esse pollicitus est ; ita ut portæ inferi nunquam
prævaleant adversus eam, illius ipse et custos et
præsidarius erit, ipsam circummuniens et vallans,
ne portæ inferi prævaleant adversus eam. Quamob-
rem hujsmodi Ecclesiæ, et hujsmodi Christi
martyrum choro, qui habitaculum quidem nulla-
tenus in terra habet, sed hæc fari potest, Nostra
autem conversatio in cælis est ⁴⁴, dicetur, Qui habitat
in adjutorio Altissimi, in tegumento Dei cœli commo-
rabitur. Deinde dicet quidem ipse Domino, sub cu-
jus tegumento habitare cooptavit, Susceptor meus
es et refugium meum, Deus mens, et sperabo in eum.
Cum autem talen custodem nactus sit, et talen
sibi servatorem et adjutorem ascripserit, dicet illi
Spiritus divinus, optimam ipsum portionem ade-
putum esse, murum firmissimum, inexpugnabile scu-
tum, scilicet Dominum suum. Hunc quippe nactus,
in tuto et sine sollicitudine deget, ut pote qui habi-
tet in adjutorio Altissimi, et in tegumento fortis
conamoretur.

D Si itaque illi, ait, humanarum animarura venato-
res, invisibles scilicet et occultæ virtutes, pro more
solito laqueos clam occultantes, te unquam aggrediantur,
nihil proderit illis : quia ipse Dominus eruet te de laqueo venantium, Laqueus contritus est,
et nos liberati sumus ⁴⁵. Quod si eum sermonibus
quoque turbare tentaverint, impietatis suæ virus
lingua emittentes, his etiam illæsum hominem
sum Dominus servabit. Ac ne humanæ vitæ zestus
et ardor malitiæ magis magisque incensus, contra
pietatis athletam mala succendat, hæc sermo ipsi va-
ticinatur : In scapulis suis obumbrabit tibi, et sub ven-
nis ejus sperabis. Quod si inimicorum agmina, ignita
et lethifera mendacium et cum vero pugnantium
sermonum tela jaculentur adversus memoratum ho-
minem, ille quidem quiescat, divinæ legi obtempe-
rans quæ ait : Dominus pro vobis pugnabit, et vos
tacebis : opportune autem ipsi dicitur : Scuto
circumdat te veritas ejus. Ipsi namque Christi

⁴⁴ Philip. iii, 20. ⁴⁵ Psal. cxliii, 7.

doctrinæ veritas, virtutem magnam obtinens, eum circumuniet, in circuitu posita ac scuto tegens suo, ut ne, accidente nocte, et tenebris offusis, reformidet ille, aut præ metu turbetur; neque pariter in die immissa tela metuat. Per noctem autem et tenebras calamitatis tempora significat, in quibus nihil reformidatur ait eum, qui scuto veritatis circumunietur: per diem vero, tranquilla et pacata tempora indicat, in quibus inimici nostri sagittas eminus volantes, blasphema nempe et impia dicta, in nos emittere solent. Nam persecutionum tempore non eminus tela mittunt, sed cominus impetum facientes, nos universos devorare, ut pote mortem expertentes nostram, conantur; ut aliquando ille eum potuit devoravit. At nos scuto jam memorato protecti, dicentes: *Nisi quia Dominus erat in nobis, cum exsurerent homines in nos, forte vivos deglutiissent nos*¹⁰. Neque nocte igitur neque interdiu quid contra nos poterunt inimici nostri propter Dominum propugnatorem nostrum. Quare dictum est: *Non timebis a timore nocturno, a sagitta volante in die, a negotio perambulante in tenebris; imo neque a ruina et dæmonio meridianō timebimus. Quod si millia et decem millia, sive invisibilium seu visibilium inimicorum et hostium, contra Christi populum et contra Ecclesiam ejus insurrexerint; omnes sane una virtus ejus uno momento destruet, ut nos ipsis oculis vindictam perspiciamus. Ideo dicitur: Verumtamen oculis tuis considerabis, et in retributionem peccatorum videbis.* Nos autem sermonis veritatem ipsa exemplorum interpretatione perceperimus, conspecto variis temporibus Ecclesiam Christi impugnantium sine, qui confessim, nec longo post tempore a Deo debellati sunt, καὶ ἀταπόδοσιν ἀμαρτωλῶν δύει. Ήμεῖς δὲ τοῦ οὐν της ἀλήθειαν εἰς αὐτῆς τῆς ἐρμηνείας παρέλθαμεν, καὶ ταῖς καιρούς τὰ τέλη συνορώντες τῶν την Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ πολεμησάντων, παραχρῆμά τις οὐν εἰς μαχὴν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πολεμηθέντων.

Hæc porro omnia, et cætera sub hæc memorata, ad hominem etiam qui in Christo est referentur, necnon ad omnes qui dicere valeant: *Omnia possunt in eo qui me confortat Christo Iesu.*¹¹ Hic porro fuerit Christi chorus, qui ex sanctis et perfectis Dei martyribus constat, quique ad sanguinem usque pro veritate decertavit, et bravia victoriae cum Deo partæ adversus inimicos retulit. Hæc item, quæ dicta sunt, Christi homini coaptabuntur: hoc enim declarat dictorum series. Nam cum ad quempiam dixisset: *Quoniam ipse liberabit de laqueo renantium, et a verbo turbulentio, et: In scapulis suis obumbrabit tibi, et sub pennis ejus sperabis; et cum eumdem alloquens subdidisset: Scuto circumdabit te veritas ejus; et illud: Non timebis a timore nocturno; itemque: Cadent a latere tuo mille, et decem millia a dextris tuis, ad te autem non appropinquabit; et adjecisset: Verumtamen oculis tuis considerabis, et retributionem peccatorum videbis;* cum omnia singulariter quasi de uno locutus esset,

A σεσθε· λεχθήσεται δὲ ἀντῷ κατὰ καιρὸν τὸ, "Οὐαὶ κυκλώσει σε η ἀλήθεια αὐτοῦ. Αὕτη γάρ η ἀλήθεια τῶν Χριστοῦ δογμάτων, μεγάλην κεχτημένη ὑναμιν, τὸν ἔχοντα αὐτὴν περιφράξει, κυκλώσει αὐτὸν, καὶ περιβάλλουσα τῷ ἐαυτῆς δπλῷ, πρὸς ἣ μήτε νυκτὸς ἐπελθούσης, μήτε σκοτίας καταλαβούσης; δεδιέναι, μηδὲν ὑπὸ φόδρων ταράττεσθαι, μήτε τῶν ἐν ἡμέρᾳ πεμπομένων βελῶν φροντίζειν. Δηλοὶ δὲ διὰ μὲν τῆς αὐτὸν καὶ τῆς σκοτίας τοὺς περιστατικοὺς καιροὺς, καθ' οὓς φησι μηδὲν φοβηθήσεσθαι τὸν ὑπὸ τοῦ τῆς ἀλήθειας δπλου περιπεφραγμένον· διὰ δὲ τῆς ἡμέρας τοὺς ἐν γαληνῇ καὶ εὔδαι καὶ εἰρηνικῇ καταστάσει, καθ' οὓς πόρρωθεν βέλη πετόμενα καθ' ἥμαν πέμπειν εἰώθασιν οἱ ἐχθροί, τοὺς βλασφήμους καὶ ἀσεβεῖς ἔαυτῶν λόγους. Κατὰ γάρ τοὺς τῶν διωγμῶν καιρούς, οὐ πόρρωθεν ἐστῶτες βέλη πέμπουσιν, ἀλλ' ἐγγύθεν ὄρμῶντες, καταπιεὶν ἡμᾶς δόους οἴα θανάτου φύλοι πειρῶνται· διὰ κατέπιε τότε Ισχύας. Ἀλλ' ἡμεῖς γε, τῷ δηλωθέντι δπλῷ πεφυλαγμένοι, ἐρῶμεν· Εἰ μὴ δι τοῦ Κύριος ἦρ ἐν ἥματ, ἐτ.τῷ ἐπαναστῆναι ἀτρόπους ἐφ' ἥματ, ἀρά τάρτας ἀρ τάπειον ἥματ. Οὗτοί οὖν ἡμέρας οὔτε νυκτὸς δυνητοί τι καθ' ἥμαν οἱ ἐχθροί διὰ τὸν ὑπερμαχοῦντα ἥμαν Κύριον. Διὸ λέλεκται· Οὐδὲ φοβηθήσῃ ἀπὸ φόδρου ρυπτεριοῦ, ἀπὸ βέλους πετομένου ἥμερος, ἀπὸ χράγματος ἐν σκότει διακορενομένου· ἀλλ' οὐδὲ ἀπὸ συμπτώματος καὶ δαιμονίου μεσημεριοῦ φοβηθήσομεθα. Εἰ δὲ καὶ χιλιάδες καὶ μυριάδες ἀράτων ή καὶ δρατῶν ἐχθρῶν καὶ πολεμιῶν κατὰ τὸ λαοῦ τοῦ Χριστοῦ καὶ κατὰ τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ ἐπαναστάτειν, ἀλλὰ καὶ πάντας ἀθρόως ὅμοι καὶ πάσας η αὐτοῦ δύναμις ἐν μιᾷ δοπῆ καθελεῖ, ὡς αὐτοῦ ὀφθαλμοῖς παραλαβεῖν ἡμᾶς τὴν ἐκδίκησιν. Διὸ λέλεκται· Πλὴρ τοῖς ὀφθαλμοῖς σου καταροήσεις, τὸν λόγου τὴν ἀλήθειαν ἐκ αὐτῆς τῆς ἐρμηνείας παρελθαμεν, καὶ ταῖς καιρούς τὰ τέλη συνορώντες τῶν την Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ πολεμησάντων, παραχρῆμά τις οὐν εἰς μαχὴν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πολεμηθέντων.

C Πάντα δὲ ταῦτα καὶ τὰ τούτοις ἔκτης ἐπιλεγόμενα ἐπὶ τὸν ἐν Χριστῷ ἀνθρώπου ἀνενεχθήσεται, καὶ ἐπὶ πάντα τὸν οἶν τε λέγειν· Πάρτα Ισχύων ἐν τῷ ἐπόντα μοῦντι με Χριστῷ Ἰησοῦν. Οὗτος δὲ ἀν εἰη δ Χριστοῦ χορὸς, δ ἐξ ἀγίων καὶ τελείων Θεοῦ μαρτύρων συνεστὼς, δ μέχρις αἰματος ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ ἀλήθειας, καὶ τὰ βραβεῖα τῆς ἐν Θεῷ νίκης κατὰ τὸν ἀντιπάλων αἰρόμενος. Καὶ ἐπὶ τὸν ἀνθρώπον δι τοῦ Χριστοῦ ἀρμοσθήσεται τὰ λεγόμενα· τούτο γοῦν παρείτησιν αὕτη η τῶν ἐμφερομένων ἀκολουθία. Εἰπὼν γάρ δ λόγος πρὸς ἔντα τινὰ, "Οτι αὐτὸς δύστεται εἰ παρίδος θηρευτῶν καὶ ἀπὸ λόγου ταραχώδους, καὶ, 'Ἐν τοῖς μεταχρέτοις αὐτοῦ ἐπισκιάσει σοι, καὶ ὑπὸ τὰς πτέρυγας αὐτοῦ ἐλπιεῖς· καὶ πρὸς τὸν αὐτὸν ἐπάγων τὸ, 'Οὐαὶ κυκλώσει σε η ἀλήθεια αὐτοῦ· καὶ τὸ, Οὐδὲ φοβηθήσῃ ἀπὸ φόδρου ρυπτεριοῦ· καὶ τὸ, Πεσεῖται ἐκ τοῦ αλίτους σου χιλίων, καὶ μυριάς ἐκ δεξιῶν σου, πρὸς σὲ δὲ οὐκ ἄτται· καὶ τούτοις προστιθεῖ τὸ, Πλὴρ τοῖς ὀφθαλμοῖς σα καταροήσεις, καὶ ἀταπόδοσιν ἀμαρτωλῶν δύε·

¹⁰ Psal. cxiii. 4-5. ¹¹ Philip. iv. 13.

τάντα δὲ τὰ ἐνικῶς εἰπών ως πρὸς ἔνα τινὰ, ἐπισυνάπτει λέγων, "Οτι σὺ, Κύριε, ἀλπίς μου, τὸν" Ὑψιστορ ἑθού καταφυγήν σου· σαφέστατα παρόταται, διτι Κύριος ἡν πρὸς δν ταῦτα πάντα ἐλέγετο. Μηδεμιᾶς γάρ διαμέσου ἐναλλαγῆς προσώπου γενομένης, συνῆψεν δὲ λόγος ὑπὸ μίαν διάνοιαν ως πρὸς ἔνα τὰ πάντα· παρέστησε τε τίς ποτε ἦν ὅντος, διασαφῶν δῆντος καὶ λέγων· "Οτι σὺ, Κύριε, ἀλπίς μου, τὸν" Ὑψιστορ ἑθού καταφυγήν σου. Ἐπειδὴ γάρ σὺ, φησίν, ὁ Κύριε, ἐφ' ὅν ἐγὼ ἤλπισα, τὸν Ὑψιστον, δηλαδὴ τὸν ἀνωτάτω Θεὸν, καὶ σαυτοῦ Πατέρα, καταφυγήν ἔθου σεσυνοῦ, διὰ τοῦτο οὐ προτελεύσεται σοι οὔτε χιλίας, οὔτε μυριάς, οὔτε παγίδες θηρευτῶν, οὔτε τι ἔτερον τῶν κατηριθμημένων· καὶ ἐπειδήπερ σὺ, ὁ Κύριε, εἴ μου τοῦ ταῦτα λέγοντος ἐλπῖς, Τὸν Ὑψιστορ ἑθού καταφυγήν σου· διὰ τοῦτο καὶ ἀρχόμενος Ἐλεγον περὶ σου, Ό κατοικῶ ἐρ βοηθείᾳ τοῦ Ὑψιστον, ή, Ό καθιμέορος ἐρ δποκρύψωφ' Ὑψιστον· ἐπειδήπερ ἐν ἀπορήτοις καὶ ἀποκρύψοις σύνεδρον σε καὶ σύνθρονον δὲ Ὑψιστος ἐποιήσατο, φῆσας πρὸς σέ· Κάθους ἐκ τῷρ δεξιῶν μου, ἔως ἀρ θῶ τοὺς ἔχθρούς σου ὑποπόδιοι τῷρ ποδῶν σου.

Ὕψιστον δὲ νοούμενον ἐν τούτοις τοῦ ἀνωτάτου Θεοῦ τῶν δλων· Κύριον δὲ Γιοῦ τοῦ Θεοῦ, δε τὸν Ὑψιστον ἔθετο καταφυγήν αὐτοῦ, εἰκότως καὶ Μωνῆς τῷ αὐτῷ θείῳ Πνεύματι θεοφορούμενος ἐξίδασκεν ἐν μεγάλῃ φθῇ λέγων· "Οτε διεμέριζεν δ Ὑψιστος ἑθη, ὡς διέσπειρεν υἱοὺς Ἀδάμ, ἐστησεν δρια ἑθῶν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων Θεοῦ. Καὶ ἐτερήθη μέρος Κυρίου λαὸς αὐτοῦ Ἱακὼβ, σχολείσμα κληρορομας αὐτοῦ Ἰσραὴλ. Διὰ τούτων γοῦν καὶ δι Μωνῆς Ὑψιστον σαφῶς προσεπήπε τὸν ἀγέννητον Θεὸν, διανέμοντα τὰ ἐπὶ γῆς ἑθη τοῖς ἑαυτοῦ ἀγγέλοις· Κύριον δὲ τὸν Γίδην τοῦ Θεοῦ, τὸν παρὰ τοῦ Πατρὸς τὸν Ἰσραὴλ ὑποδεξεγμένον. Αὐτὸς δὲ οὖν ὅντος δὲ Κύριος καὶ διάταν προκειμένων ἐν βοηθείᾳ τοῦ Ὑψιστον κατοικεῖν ἐλέγετο, καταφυγήν τε ἑαυτοῦ τὸν Ὑψιστον τεθεῖσθαι, δηλαδὴ τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα. Διὸ λέλεκται πρὸς αὐτὸν· "Οτι σὺ, Κύριε, ἀλπίς μου, τὸν" Ὑψιστορ ἑθού καταφυγήν σου· Ἐπειδὲ δὲ τοῦ Κυρίου ἀποδεδημένον ἡμῖν δόγμα· καὶ δὲ μὲν Ἀκύλας ἡρμηνευσεν εἰπών· "Οτι σὺ, Κύριε, ἀλπίς μου, τὸν" Ὑψιστορ ἑθη καὶ κατοικητήριον σου· δὲ δὲ Σύμμαχος· Σὺ γάρ, Θεὲ, ἀφοσία μου, ὑψιστηρ ἑθού τὴν κατοικην σου· τηρητέον πρώτον μὲν, ως ἡ πέμπτη ἔκδοσις συνάθει τοῖς Ἐβραικοντα, φῆσασα καὶ αὐτή· "Οτι σὺ, Κύριε, ἀλπίς μου, τὸν" Ὑψιστορ ἑθού καταφυγήν σου· δεύτερον, ως ἡ Ἐβραικὴ φωνή, Ἐλλωρ περιέχωσα τὸν Ὑψιστον δηλοι. Εὑρομεν γοῦν ἐν νῃ' φαλμῷ κείμενον τὸ, Κεκράξομαι πρὸς τὸν Θεὸν τὸν ὑψιστορ· Ἐνθα ἀντὶ τοῦ, τὸν ὑψιστον, τὸ Ἐβραικὸν Ἐλλωρ περιέχει, ως καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντας. Οὐκ ἔρα χρή βιαζομένους τὴν ἀλήθειαν διαστρέψειν. Καὶ ἀλλως δὲ, εἰπερ κατὰ τὸν Ἀκύλαν πρὸς αὐτὸν τὸν Κύριον λέλεκται, "Οτι σὺ, Κύριε, ἀλπίς μου, ὑψιστορ ἑθηκαὶ οἰκητήριον σου· ἡ κατὰ

A sic insert: Quoniam tu es, Domine, spes mea, Altissimum posuisti refugium tuum; apertissime declarans Dominum esse ad quem haec omnia dicebantur. Cum nulla enim in medio personæ mutatio facta sit, omnia una sententia, quasi uni dicta, concinata sunt, ac his verbis clare significatur declaraturque quis ille sit: Quoniam tu es, Domine, spes mea, Altissimum posuisti refugium tuum. Quia enim, inquit, tu, Domine, in quem ego speravi, Altissimum, id est supremum Deum et Patrem tuum, refugium tuum posuisti, ideo non accedent ad te, neque millia, neque decem millia, nec laquei venantium, neque aliud quidpiam ex memoratis: et quia tu, Domine, spes mei es haec dicentis: Altissimum posuisti refugium tuum; ideo initio sermonis de te dicebam: Qui habitat in adjutorio Altissimi, aut: Qui habitat in abscondito Altissimi, quia in arcanis et occultis te Altissimus sedis et throni consortem efficit, te sic alloquens: Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum¹¹.

B Cum autem Altissinus hic pro supremo omnium Deo intelligatur; Dominus autem pro Filio Dei, qui Altissimum posuit refugium suum; jure Moyses ejusdem Spiritus numine afflatus in magno cantico haec docuit: Quando dividebat Altissimus gentes, ut disseminabat filios Adam, constituit terminos populorum, secundum numerum angelorum Dei. Et facta est portio Domini populus ejus Iacob, sanguis hæreditatis ejus Israel¹². His enim Moyses Deum ingenitum liquido Altissimum appellavit, qui gentes terræ angelis suis distribuit; Dominum vero Filium Dei, qui Israelem a Patre suscepit. Hic ergo ipse Dominus in adjutorio Altissimi habitare affirmabatur, et Altissimum posuisse refugium suum, videlicet Patrem suum. Quamobrem dictum est illi: Quoniam tu es, Domine, spes mea, Altissimum posuisti refugium tuum. Quia vero Aquila et Symmachus modo ad Judaicam sententiam propius accedente interpretati sunt, doctrinam a nobis de Altissimo et de Domino traditam suspectam habentes; Aquila enim edidit, Quoniam tu, Domine, spes mea, altissimum posui habitaculum tuum; Symmachus vero, Tu enim, Deus, fiducia mea, altissimam posuisti habitationem tuum; observandum primo est, quintam editionem Septuaginta Interpretibus accinere, nam et ipsa sic habet, Quoniam tu, Domine, spes mea, altissimum posuisti refugium tuum; secundo, Hebraicam vocem, quæ Elion habet Altissimum significare. In LVI enim psalmo sic expressum invenimus¹³: Clamabo ad Deum altissimum: ubi pro illo, altissimum, Hebraicum exemplar, Elion, circumfert, ut et in praesenti. Non oportet ergo violentia utentes veritatem reverttere. Et alioquin si secundum Aquilam ipsi Domino dictum sit, Quoniam tu es, Domine, spes mea, altissimum posui habitaculum tuum; aut secundum

¹¹ Esai. cix, 1. ¹² Deut. xxii, 8, 9. ¹³ Psal. lvi, 3.

Symmachum, *Tu enim, Deus, fiducia mea, altissimam posuisti habitationem tuam; et sermo, ut Iudei opinantur, ad Deum universorum referatur: cur deinceps additur, secundum Aquilam, Non importabitur tibi malitia, et plaga non appropinquabit tegumento tuo, quoniam angelis suis præcipiet ut custodiant te in omnibus viis tuis. In manibus turbulent te, ne forte offendat in lapide pes tuus; secundum Symmachum vero, post illud, Tu, Domine, fiducia mea, altissimam posuisti habitationem tuam; qua de causa subjicitur, Non prævalebit adversum te malum, neque plaga appropinquabit tabernaculo tuo. Quoniam angelis suis mandabit de te, ut custodian te in omnibus viis tuis. In manibus gestabunt te, ut ne impinges in lapidem pede tuo?* Hec quippe de Deo universorum dicta putare, qui non omnium impiissimum fuerit? Quis enim angelis suis mandet de Deo universorum, ut custodian eum in omnibus viis ipsius? aut quomodo Deum, qui supra omnia est, manibus gestabunt, ut non offendat ad lapidem pes ejus? At vides non licere per sermonis seriem, hæc ad personam Dei, qui supra omnia est, referre: neque item superius dicta ab illo, *Quoniam ipse liberabit te de laqueo venantium, a verbo turbulentio. In scapulis suis obumbrabit tibi et sub pennis ejus sperabis, et cætera quæ sequuntur.*

Quod si quis hæc accipiat de Christo Dei, qui hic, ut etiam alibi, Dominus vocatur, is non aberraverit a vero: nam Apostolus quoque ait: *Unus Deus ex quo omnia, et unus Dominus per quem omnia*⁷⁵: ac rursum, *Unus Dominus, inquit, una fides, unum baptismum. Unus Deus, qui est super omnia, et per omnia, et in omnibus*⁷⁶. Duo autem Domini aperte a Davide dicti sunt in illo, *Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum*⁷⁷; imo etiam illud Moysis, *Pluit Dominus a Domino in Sodomam et Gomorram sulphur et ignem*⁷⁸, eidem sententiae astipuletur; quemadmodum etiam cuni diceret, *Quando dividebat Altissimus gentes, facta est pars Domini populus ejus Jacob*⁷⁹; manifeste quippe hinc et Altissimum et Dominum nosse videtur; Altissimum quidem eum, qui distribuit et sortes dat angelis suis; Dominum vero, qui cum angelis præcellentem omnium gentium sortem accipit. Quia igitur Dominus, qui hic indicatur, forma servi accepta, in similitudinem hominum factus est et habitu inventus ut homo, ac post baptismum in Jordane omnem passus tentationem est, quando ductus est a Spiritu in desertum ut tentaretur a diabolo, et in solitudine quadraginta diebus et quadraginta noctibus tentatus est, et erat cum feris, ut ait evangelista⁸⁰; jure hæc omnia Spiritus sanctus prænuntiare occupat, significans quanta diebus quadraginta tentatus, quanta totidem noctibus sustinuit. Cum enim ad Evangelium regni Dei prædi-

A τὸν Σύμμαχον, Σὺ τάρ, Κύριε, ἀρόβια μου, ὑψίστηθεν τὴν οἰκηστὴν σου· ἀναφέρεται τε δὲ λόγος, ὃς δὲ οἰηθεῖεν Ιουδαίων παιδεῖς, ἐπὶ τὸν τῶν ὄλων Θεὸν, πῶς συνήπτει ἔξῆς κατὰ μὲν τὸν Ἀκύλαν τὸ, οὐ μεταχθῆσται κρός σὲ κακλα, καὶ ἀρὴ οὐκ ἔττι ἐτὶ σκέψῃ σου· ὅτι ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐτελεῖται οἱ φυλάξαι ἐτὶ πτωσίς ὁδοῖς σου. Ἐπὶ ταρσῷ ἀρούσι, μήποτε προσκύψῃ ἐτὶ λίθῳ δὲ ποὺς σου· καὶ δὲ τὸν Σύμμαχον, μετὰ τὸ, Σὺ, Κύριε, ἀρόβια μου, ὑψίστηθεν τὴν οἰκηστὴν σου· πῶς ἐπινέπει τὸ, Οὐ κατισχύσει σου κακόν. οὐδὲ ἀρὴ ἔττις τῇ σκηνῇ σου. Ὅτι τοῖς ἀγγέλοις ἐτελεῖται περὶ σου φυλάσσειν σὲ ἐτὶ πάσις ταῖς ὁδοῖς σου. Ἐτὶ χειρῶν βαστεσσοντο σε, Ιησοῦς μὴ προσκαλοῦ ἐτὶ λίθῳ ποδὶ σου; Ταῦτα γάρ πρὸς τὸν τῶν ὄλων Θεὸν λέγεσθαι πῶς ὃν εἴη πάντων ἀσεβέστατον; Τίς γάρ δὲ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐντελλόμενος περὶ τῶν θεῶν τῶν διων, ὡστε φυλάττειν αὐτὸν ἐν πάσις ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ; Ηδὲ πῶς τὸν ἐπὶ πάντων Θεὸν ἐπὶ χειρῶν βαστάσουσιν, ἵνα μὴ προσπατῇ λίθῳ δὲ ποὺς αὐτοῦ; Ἄλλος δράς, ὃς δὲ λόγος οὐκ ἐπιτρέπει εἰς πρόσωπον τοῦ ἐπὶ πάντων Θεοῦ ταῦτα ἀναφέρεσθαι· ἐπὶ μὲν τὰ ἀνωτέρω ἀπὸ τοῦ, Ὅτι αὐτὸς φύσεται σε ἐτὶ χειρὸς θηρευτῶν, ἀπὸ λόγου ταραχώδων. Ἐτὶ τοῖς μεταφρέτοις αὐτοῦ ἐπισκιάσοισι σοι, καὶ ὅτι τὰς πτέρυγας αὐτοῦ ἀλπιεῖς, καὶ τὰ τούτοις ἐπόμενα.

B Εἰ δέ τις ταῦτα ἐκλάθοι ἐπὶ τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ, καὶ ἐνταῦθα Κύριον, ὥσπερ οὖν καὶ ἐν Ἑλλαῖς ὠμασμένον, οὐκ ἀν διαμάρτοι τῆς ἀληθείας· ἐπὶ μὲν δὲ Ἀπόστολος, *Εἰς Θεός, ἐξ οὐ τὰ πάντα, καὶ εἰς Κύριος, δι' οὐ τὰ κατέρα· καὶ πάλιν, Εἰς Κύριος φησι, μια πλοτίς, ἐτὶ βάπτισμα. Εἰς Θεός δέξι κατέρω καὶ διὰ πάτερων καὶ ἐτὶ πάσοι. Κύριοι τοῦ διντικρυς καὶ ὑπὸ τοῦ Δαυΐδ ὀνομάσθησαν κατὰ μὲν Εἰπετος οὐ κύριος τῷ Κυρίῳ μου· Κάθου ἐπὶ δεξιᾷ μου, ἔως ἂν τὸν δχθρούς σου ὑποκόδιον ποδῶν σου· ἀλλὰ καὶ Μωυσῆς λέγων, Ἐβρεξ Κύριος παρὰ Κυρίου ἐπὶ Σόδομα καὶ Γόμορφα δεῖν καὶ πῦρ, τῆς αὐτῆς ἀν γένοιτο δόξης· ὥσπερ ἀν καὶ ἐν οἷς ἔφασκε τὸ, Ὅτε διεμέριζεν δὲ γῆστον δθητη, ἐτερήθη μερὶς Κυρίου λαδὸς αὐτοῦ Ἰανδιντικρυς γάρ διὰ τοῦ, τὸν γῆστον καὶ Κύριον εἶδε φανεται· γῆστον μὲν τὸν διανέμοντα καὶ καρδοτοῦντα τοῖς ἑαυτοῦ ἀγγέλοις, Κύριον δὲ τὸν μετὰ τῶν ἀγγέλων κληρούμενον τὴν πάντων τῶν ἑταῖρον διαφέρουσαν μερίδα. Ἐπει τοίνυν δὲ δηλουμένος ἐν τούτοις Κύριος μορφὴν δούλου λαδῶν ἐν δύμασι ἀνθρώπων γέγονε, καὶ σχήματι εὐθέτη ὡς δινθρόπος, ὑπέμεινε τε πάντα πειρασμὸν μετὰ τὸ βάπτισμα τὸ Ἱορδάνη, ὅτε ἀνήχθη ὑπὸ τοῦ Πνεύματος ἡ τὴν Ἑρημὸν πειρασθῆναι ὑπὸ τοῦ διαβόλου, καὶ τὸ ἐρήμων μ' ἡμέρας καὶ μ' νύκτας πειραζόμενος, καὶ ἦν μετὰ τῶν θηρίων, ὃς φησιν δὲ εὐαγγελισθῆς εἰσετως ταῦτα πάντα τὸ Πνεύμα τὸ ἄγιον προλαβὼν κεπίζει, σημαντον δοσα τε ἐν ταῖς τεσσαράκοντα ἡμέραις πειραζόμενος ὑπέμεινε, καὶ δοσα κατὰ τὰς Ισαρθρικ*

⁷⁵ 1 Cor. viii, 6. ⁷⁶ Ephes. iv, 5, 6. ⁷⁷ Psal. cix, 1. ⁷⁸ Gen. xix, 24. ⁷⁹ Deut. xxxii, 8, 9. ⁸⁰ Marc. 1, 13.

ταῖς ἡμέραις νύκτας. Μέλλων γάρ ἐπὶ τὸ Εὐαγγέλιον τῆς τοῦ Θεοῦ βασιλείας παρέιναι, πρὶν ἀρξασθαι τοῦ κηρύγματος, καὶ πρὸ τῆς εἰς ἀνθρώπους εὐεργεσίας, ἐπὶ τὰς ἔχθράς καὶ πολεμίας τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους δυνάμεις ἀνήγετο· ὅτας, ἐκεῖνας πρώτας καταγωνισάμενος καὶ καθελών, οὗτως ἐπὶ τὴν τῶν πόλεων καταπονούμενων λύτρωσιν τε καὶ ἐλευθερίαν παρέθι. Ἐχρῆν γάρ αὐτοὺς δὴ μάλιστα πρώτους τοὺς παρὰ πᾶσι τοῖς θεοὺς εἶναι νομίσαντας, καὶ τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς αἰχμαλώπους, ἀπὸ τῆς τοῦ τῶν δλῶν Θεοῦ γνώσεως τε καὶ εὐεσθείας ἀφαρτάσαντας, καθυποτάξαι καὶ τῆς τυραννίδος καθελεῖν· εἴθ' οὕτως ἄπασιν ἀνθρώποις τὸ Εὐαγγέλιον τῆς τοῦ Θεοῦ βασιλείας παραδοῦναι. Διὸ δὴ πρὸ πάστης ἰστορούμενης αὐτοῦ πράξεως ἀνήγετο εἰς τὴν ἔρημον πειρασθῆναι ὁ πò τοῦ διαβόλου· καὶ ἦν μετὰ τῶν θηρίων, ὡς φησιν δὲ εὐαγγελιστής, θηρίᾳ προσειπὼν τὰς ἀπηγριωμένας καὶ θηριώδεις πονηρὰς δυνάμεις. Αὐτὰ δὴ οὖν ταῦτα καὶ ὁ παρὸν ψαλμὸς προαναφωνεῖ προφητικῶς· Πνεύματι ἀναγκαῖως. Χρή γάρ, διὰ τῶν ἐμπροσθεν διδαχθέντας τὰ περὶ τῆς εἰς ἀνθρώπους παρουσίας τοῦ προφητευομένου, καὶ τὰ περὶ τῆς ἐνσάρκου γεννήσεως αὐτοῦ, τά τε περὶ τοῦ θανάτου, ὅπως τε ἐκ σπέρματος Δαυΐδ προελύσεσθαι προκεκήρυχτο, ἀκολούθως καὶ τὸν ἄγινα μαθεῖν ἡμᾶς δν ἥρατο κατὰ τῶν ἀντικειμένων δυνάμεων. Ταῦτα οὖν ἡ παρούσα παρίστησι προφῆτεis προλέγουσα, διὰ κατὰ τὴν ἔρημον ὑπέμεινεν ἐφ' ὅλαις ἡμέραις μ' καὶ ωὗξι ταῖς ἵσαις πειραζόμενος ὑπὸ τοῦ διαβόλου. Θηρευταὶ γάρ ἡσαν περὶ αὐτὸν ἀόρτων δυνάμεις, πογιὰς αὔτῷ κατασκευάζουσαι. Καὶ αἱ μὲν λόγιοις τεραριώδεις ταῦτον θορυβεῖν πειρώμεναι, αἱ δὲ φοβεῖν κατὰ τὰς νύκτας, καὶ πάλιν ἀλλὰ δι' ἡμέρας βέλη νοητὰ πέμπουσα· κατ' αὐτοῦ· καὶ αὐθις ἔτεραι οὐχ ὄνομάζθαι τὴν, οὐδὲ λεχθῆναι δυνάμεναι θνητὰς ἀκοίαις, τὸν κατ' αὐτοῦ πειρασμὸν πραγματευόμεναι· δὴ σημαίνει φάσκων δὲ λόγος, Ἀπὸ πράγματος ἐν σκότει διαπορευομένου· Ἀνθ' οὐ δὲ μὲν Ἀχύλας ἡρμήνευσεν, Ἀπὸ δέ μέρος, οὐδὲ δοκιμάσχος, οὐδὲ δοκιμάσχος· δὲ Σύμμαχος, Οὐδὲ λοιμὸν δύσφωδας δέδει.

"Ηδη δὲ καὶ τὰ ἀναιδέστατα καὶ ἀρχοντικὰ τῶν δαιμονῶν, τὰ ἐν αὐτῇ τῇ μεσημβρίᾳ καὶ τῇ τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς ἀκμῇ τολμῶντα παραφανεσθαι, προσήσαν αὐτῷ. Τῶν γάρ δὲ τοῖς οἰκείον σκότος μεταδικόντων, καὶ ἐν μόνῃ νυκτὶ φαντασιοῦν εἰωθότων, τὰ ἀναιδέστατα καὶ δι' ἡμέρας τολμᾶς φαίνεσθαι, καὶ ἐν μέσαις αὐγαῖς ἡλίου. Τοιαῦτα δὲ ἦν τὰ καὶ τῷ Σωτῆρι ἐπιόντα· μεθ' ἡμέραν μὲν οὖν τοιαῦτά τινα αὐτῷ προσῆιει, κατὰ δὲ τὰς νύκτας ἔτερα. Διὸ εἰρηται ἐξῆς· Οὐ φοβηθήσῃ ἀπὸ φόβου τυκτεριοῦ, καὶ ἀπὸ πρόφητας ἐν σκότει διαπορευομένου. Ορῶντα δὲ αὐτοῦ τὴν διμαχον καὶ ἀγέτητον δύναμιν, δόμοι πάλιν διθροζόμενα κατὰ στίφη προσίσταν αὐτῷ πλήθη δυνάμεων ἀντικειμένων. Καὶ μοι δοκοῦσιν οἱ πάλαι παρ' ἀνθρώποις νομίζομενοι θεοί, καὶ τὰ ἀντικείμενα πνεύματα, ἔνην τινὰ φύσιν καὶ δύναμιν πάντων αὐτῶν καθαιρετικὴν θεώμενα ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, δόμοι συνῆχθαι ἀπανταχθέντες, ἀθρόα τε ποιούσιν· καὶ ποιοστήσειν ἐθέλειν αὐτῷ. Καὶ τὰ

A candum proditurus esset, antequam prædicationem iniret, et antequam beneficia hominibus impertiret, ad inimicas et adversarias generi humano virtutes adductus est; ut cum illas priores debellasset et destruxisset, sic ad eorum qui olim affligebantur redemptionem et libertatem curandam procederet. Oportebat enim primo illos qui apud omnes gentes pro diis reputabantur, hominumque animas captivas a cognitione Dei universorum et a pietate abripuerant, subigere, eorum tyrannidem delere: deindeque omnibus hominibus Evangelium regni Dei trahere. Quapropter ante omnes alias ejus actiones, quæ in historia feruntur, ductus est in desertum, ut tentaretur a diabolo, eratque cum feris, ut ait evangelista, feras nuncupans agrestes illas et ferinas malignas virtutes. Hæc igitur ipsa præsens psalmus propheticō Spiritu necessario prænuntiat. Par quippe erat nos ante edictos ea quæ ejus qui in prophetia enuntiatur adventum ad homines spectant, necnon quæ ad ejus carnalem generationem pertinent, ad mortem item ejus, et ad modum quo ex semine David proditurus prænuntiabatur, ediscere; ac consequenter etiam de certamine ejus, quod contra adversarias potestates suscepit, erudiri. Hæc igitur præsens prophetia declarat, prænuntians quanta in deserto sustinuit, diebus quadraginta totidemque noctibus tentatus a diabolo. Venatores quippe illum circumdabant, invisibilis nempe potestates, laqueos ipsi parantes. Et aliæ quidem verbis turbulentis conturbare ipsum tentabant; aliæ in nocte perterrefacere. Aliæ item in die spiritualia tela immitebant in eum; rursum aliæ, quæ nec nominari nobis, nec dici mortalibus auribus possunt, temptationem in eum adornabant: quod his significatur, *A negotio perambulante in tenebris.* Pro quo Aquila quidem interpretatus est, *A verbo in nocte illum perambulante;* Symmachus vero, *Neque pestem in caligine ambulantem*

Ad hæc vero etiam impudentissimi dæmoniorum principes, qui in meridie, vigente solis luce, apparere ausi sunt, accesserunt ad eum. Nam cum alli proprias sibi tenebras sectentur, et in sola nocte phantasias mouere solcant; qui impudentissimi sunt, etiam in die apparere audent, et in mediis solaribus radiis. Tales erant qui Salvatorem adorti sunt; in die namque hujusmodi spiritus accedebant ad eum, in noctibus autem alii. Quare dicitur postea, *Non timebis a timore nocturno, et a negotio perambulante in tenebris.* Cum autem invictam et insuperabilem ejus virtutem cernerent, agmine simul instructo, multitudo adversariorum potestatum ipsum aggressa est. Videlurque mihi, illos olim, qui apud homines dii existimabantur, itemque adversarios spiritus, stupendam quamdam naturam et virtutem sibi omnibus exitiosam in homine Salvatoris nostri videntes, una congregatos undique consertim accessisse, ut irrumperent in eum.

Et primo quidem diabolum aliorum particularium spirituum opera ipsum tentasse: quare dictum est, Et erat cum seris⁸¹. Quibusnam seris? id aperit in sequentibus sermo præsens his verbis, Super aspidem et basiliscum ambulabis, et concubabis leonem et draconem. Etenim, ut verisimile est, tali specie talique forma suscepta, malignæ quædam virtutes, principatus et potestates, rectores mundi tenebrarum harum, ac spiritualia nequitiae, per aerem volantes; sive alegorico more, aspides, basilisci, leones et dracones vocata; sive ob malitiæ similitudinem his comparatae, omne temptationum genus in ipsum moverunt. In fine autem omnium, conspicatus diabolus eum super aspidem et basiliscum ambulare, omnesque ipsi subditas operationes concubare: ipse demum accessit humilis et formidolosus, ipsique interrogationes in Evangelii descriptas propositus, tentans eum ac dicens: Si Filius Dei es, huc dicio, illa facito. Impetum itaque confertim a malignis spiritibus factum, eorumque eladem describit hæc prophetia: quæ illos una quidem coactos esse docet, neque tamen aliquid agere potuisse; sed cum appropinquarent ipsi, humili decidisse. Ideo dictum est, Cadent a latere tuo mille, et decem milia a dextris tuis. Pro illo autem, A latere tuo, Aquila et Symmachus, ex transverso tuo, ediderunt; sic sinistram Salvatoris nuncupante divina Scriptura, quia fortasse penes eum nihil laevum aut sinistrum est. Cæterum de omnibus simul adversariis potestatis dictum est illud, Ad te autem non appropinquabunt; itemque illud, Verumtamen oculis tuis considerabis, et retributionem peccatorum videbis. Et hæc, inquit, omnia tibi accident; quoniam tu, Domine, spes mea, Altissimum posuisti refugium tuum.

Estimo autem has invisibilis et adversarias potestates, quæ sub universo cœlo erant, adversus cum confertim congregatas fuisse, quod perturbarentur ex allata ipsi voce, quando in columbae specie Spiritus sanctus descendit in illum, et audita vox est desuper dicens: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui⁸². Hac igitur audita voce, conspicata item a Spiritu sancto per columbam monstraratum fuisse hominem Filium Dei appellatum, neque voci non credere, neque, hominem carne induitum cernentes, hunc dilectum esse Dei persuasum habere poterant. Quare stupendum quidpiam, et novam hominis naturam cernentes, suam operandi vim præstantiori virtute delendam esse exspectabant. Idcirco illum adortæ sunt, qui sese alaci animo omnibus temptationibus obtulit, quas pro salute hominum suscepserat. Nam cum, ut dixi, prædicaturus esset captivis dimissionem, et cæcis visus restitutionem, secundum prophetiam de ipso prolatam⁸³; atque futurum esset, ut animas ho-

A μὲν πρῶτα δι' ἑτέρων μερικῶν πνευμάτων περόδειν αὐτὸν ἐπιχειρεῖν τὸν διάβολον· διὸ λέλεκται· καὶ ἣ μετὰ τῶν θηρίων. Ήσΐων δὲ θηρίων; διὸ μετὰ γερας παριστησι λόγος προὶών ἔξῆς καὶ λέγων· Ἐξ ἀσύλου καὶ βασιλίσκου ἐπιβήσῃ, καὶ κατακατήσῃ λέοντα καὶ δράκοντα. Τοιούτοις γάρ τιναι, ἃς εἰκός, εἰδεῖς τε καὶ μορφαῖς σχηματιζόμεναι, τὴν ἀέριον τόπον διπτάμεναι τινες δυνάμεις πονηραί, ἀρχαὶ τε καὶ ἔξουσιαι, καὶ χοσμοχράτορες τοῦ σκοτού τούτου, καὶ πνευματικὰ πονηρίας, τρίποις ἀλληγορίας ἀσπίδες καὶ βασιλίσκοις καὶ δράκοντες καὶ λέοντες δυναμάζομεναι, ή καὶ διὰ τὸ ἡμφερὲς τῆς κακίας τούτοις παραβαλλόμεναι, πάντα πειρασμοὶ ἔχονταν κατ' αὐτοῦ. Ἐπὶ τέλει δὲ πάντων, ὡς εἰκεν διάβολος ἐπ' ἀσπίδα καὶ βασιλίσκον ἐπιβεβήκατε αὐτὸν καὶ καταπεπατήκατα πάσας τὰς ὑπ' αὐτὸν ἐνεργίας, αὐτὸς δῆδη λοιτὸν δι' ἐαυτοῦ προσῆσει ταπεινὸς καὶ ὑποδεδικώς, προσέφερε τε αὐτῷ τὰς ἐρωτήσεις τὰς ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ἀναγεγραμμένας, πειράζων εἰτὸν καὶ λέγων, Εἰ Υἱὸς εἰ τοῦ Θεοῦ, εἰπὲ τάδε, καὶ ποιησον τάδε. Τὴν οὖν ἀθρόαν δρμάτην τῶν πονηρῶν πνευμάτων καὶ τὴν ἡτταν αὐτῶν ἡ παροῦσα πειράτησι προφητείᾳ· δόμοῦ μὲν συνῆχθαι διδάσκασιν, μὴ μὴν δεδυνῆσθαι τι μηδὲ ἴσχυκεναι· ἀλλ' ἐν τῷ πλησιάζειν αὐτῷ καταπίπτειν χαμαί. Διὸ λέλεκται· Πεισεῖται ἐκ τοῦ καλίτου σου χιλιάς, καὶ μυρίς ἐκ δεξιῶν σου. Ἀντὶ δὲ τοῦ· Ἐκ τοῦ καλίτου σου, Ἀκύλας καὶ Σύμμαχος, Ἐκ τοῦ κλατήσιον, ἐκδεδύκασιν· οὕτω τῆς θεικῆς Γραφῆς τὰ ἀριστερά τοῦ Σωτῆρος δυναμάζουσις, τάχα τὸ μηδὲν εἶναι ἐν αὐτῷ σκαίδων μηδὲ ἀριστερόν. Πλὴν ἀλλὰ περὶ πανὸν ἀθρόως τῶν ἀντικειμένων δυνάμεων εἴρηται τό, Πρὸς σὲ δὲ οὐκ ἀγριοῦσι, καὶ τό, Πλὴν τοῖς ὁρθαλμοῖς σου καταροήσεις, καὶ ἀπταπόδοσις ἀμφιστά δύσι. Καὶ ταῦτα, φησί, πάντα ἔσται περὶ σὲ, ἐκεῖ δῆπερ σὺ, ὁ Κύριε, ή ἐμὴ ἐλπίς, τὸν Υἱοντα δύου καταφυγήν σου.

Ὕγονται δὲ τὰς ἀράτους ταύτας καὶ ἀντικειμένας δυνάμεις, τὰς ὑπὸ παντὶ τῷ οὐρανῷ συνῆχθαι πάσας ἀθρόως κατ' αὐτοῦ θυροθείσας ἀπὸ τῆς ἐνεγδείσας πρὸς αὐτὸν φωνῆς, διτε ἐν εἰδεῖ πειραράς τὸ Πνεῦμα τὸ διγιον κατέβαινεν ἐπ' αὐτὸν, ἢ πανιθεν φωνῇ ἡκούσθη λέγουσα· Οὐδέτος ἔστι οὐδὲς μου δικαπητός, ἐν τῷ εὐδόκησα. Ακούστοι γοῦν τῆς φωνῆς ταύτης, καὶ θεασάμεναι τὸν ὑπὸ τῷ ἀγίῳ Πνεύματος διὰ τῆς πειραράς ἀνδειγόντα δινθρωπὸν Υἱὸν Θεοῦ ὡνομασμένον, οὗτε τῇ φωνῇ ἀπίστειν εἶχον, οὗτε τὸν δινθρωπὸν δρῶσαι σάρκα τομφιεσμένον πιστεύειν τοῦτον εἶναι τὸν ἀγαπητὸν τὸν Θεοῦ. Διὸ ἔστον τι χρήματα καὶ καινὴν ἀνθρώπου φύσιν θεώμεναι, τὰς οἰκείας ἐνεργείας δυνάμεις κρείττον καθαιρεθήσεσθαι προσεδόκησαν. Διὸ δὴ ἐπήσαν αὐτῷ ἐπιδόντι εῦ μάλα προθύμως ἔστοντον εἰς πάντας τὰς πειρασμοὺς, οὓς ὑπὲρ τῆς ἀνθρώπων σωτηρίας ἀπέδεκτο. Μέλλων γοῦν, ὑπερέξην, κηρύξσειν αἰγαλώποις ἀφεσιν, καὶ τινφλοῖς ἀράβλεψιν, κατὰ τὴν περὶ αὐτοῦ προφητείαν, ἀφέλχειν τε τὰς τῶν ἀθρό-

⁸¹ Marc. i, 13. ⁸² Matth. iii, 17. ⁸³ Luc. iv, 18; Isa. lxi, 1.

τῶν ψυχὰς ἀπὸ τῶν πάλαις ἥχμαλωτικότων αὐτὰς, ἀλευθεροῦν τε αὐτὰς ἀπὸ τῆς εἰδωλολάτρου πλάνης, ἀναγκαῖας πρώτων ἀπάντων κατ’ αὐτῶν ἐστρατεύετο τῶν τὸν μακρὸν αἰώνα τετυρανηκότων. Ἐπεὶ δὲ τούτοις κατηγωνίσατο δι’ ὑπομονῆς παντὸς πειρασμοῦ, διὸ φησιν ὁ Λουκᾶς· Καὶ συντελέσας πάντα κειρασμὸν διάβολος ἀκέστη ἀπ’ αὐτοῦ. Μετὰ ταῦτα ἐπὶ τὴν τῶν ἀνθρώπων θεραπείαν ἔχωρε· ἐνθεν καὶ ἐφριτὸν αὐτὸν οἱ δαίμονες, ὡμολόγουν τε αὐτὸν εἰδέναι δότις εἰη, βοῶντες καὶ λέγοντες· Ἐά, τι ἡμῖν καὶ σοι, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ; οὐδαμέν σε τίς εἰ, δὲ ἄγιος τοῦ Θεοῦ. Ἀπὸ γὰρ τῆς πρὸς αὐτὸν ἐνεγχεισης φωνῆς μεμαθήκεισαν δότις ἦν· ἀλλὰ καὶ ἀφ’ ὧν εἰργάσατο κατὰ τὸν τοῦ πειρασμοῦ καιρὸν ἔβεσαν αὐτοῦ τὴν δύναμιν.

Οὐκ ἀροσελεύσεται πρὸς σὲ κακὰ, καὶ μάστιξ οὐκ ἀγγεῖ τῷ σκηνῷ ματὶ σον. Ὄτι τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐγτελεῖται περὶ σοῦ τὸν διάφυλάξαι σε ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς σον. Ἐπὶ χειρῶν ἀροῦσῃ σε, μῆποτε προσκύψῃς πρὸς λίθον τὸν πόδα σον. Καὶ ταῦτα τῷ κατὰ Χριστὸν τετελειωμένῳ ἀνδρὶ καὶ τῷ χορῷ τῶν τοῦ Χριστοῦ μαρτύρων, τῇ τε ἀγίᾳ αὐτοῦ Ἐκκλησίᾳ, καὶ δὴ καὶ αὐτῷ τῷ Χριστοῦ σώματι ἀρμόσειν ἀντὶ λέγεσθαι· Εἰ γὰρ παρεμβάλλει ἀγγελος Κυρίου κύλιψ τῷ φοβουμένων αὐτῷ, καὶ δύστεται αὐτοὺς, τῶν ὑπερβεβηκότων τὸν φόδον καὶ ἐν ἔξει τελείᾳ τῆς κατὰ ψυχὴν ἀρτῆς τυγχανόντων, ὅποις ἐστιν διακήμερος ἐν βοηθείᾳ τοῦ Ἑγίστου, καὶ ὑπὸ τὴν σκιὰν τοῦ Ιχαροῦ αὐλιζόμενος· τῶν οὖν τοιούτων οὐχ εἰς ἄγγελος, ἀλλὰ παρεμβολαὶ πλείους καθίστανται φύλακες, οἵτις καὶ πλείους· οἱ τῷ κατὰ Θεὸν τελείῳ ἐπιβουλεύοντες. Οὕτω γοῦν καὶ τὸν προφήτην Ἐλισσαῖον ἐκύκλουν πλήθις δορυφόρων ἀγγέλων. Διὸ οὐδὲν τῶν βλαπτικῶν ἐπελεύσεσθαι λέγεται τῷ διὰ τοῦ φαλμοῦ προφητευμένῳ· ἀλλ’ οὐδὲ μάστιξ ἐπὶ τῷ σῶμα ἐφάψασθαι τοῦ σκηνῶματος αὐτοῦ· μάστιγα νοούντων ἡμῶν οὐ τὴν κοινότερον λεγομένην· ταύτῃ γὰρ ἐματείχθησαν μυρίοι τῶν ἀγίων τοῦ Θεοῦ μαρτύρων καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν τὸ σωματικὸν σκήνωμα κατήσαρξ μάστιξιν ἥκισθη· κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ πάθους, ἀκολούθως τῇ φασκούσῃ περὶ αὐτοῦ προφητείᾳ, Τὸν νῶτόν μου ἔδωκα εἰς μάστιγας, τὰς δὲ σιαγόρας μου εἰς φάπλοματα· διὸ μάστιγα νῦν δηλοῦσθαι τὴν ἀπὸ δαιμονικῆς ἐνεργείας πληγὴν νομιστέον, ὅποιας εἰρήταις αὐτὸς δὲ Σωτὴρ ἴασσασθαι καὶ θεραπεύειν ἐν ἀνθρώποις δαιμόνων ἀκαθάρτων μάστιγας. Τοιαύτην οὖν μάστιγά φησιν δι παρῶν λόγος μὴ ἐγγίσειν τῷ σκηνῷ ματι τοῦ προφητευμένου, διὰ τὸ φυλάττεσθαι ὑπὸ τῶν καθεσταμένων ἐπὶ τὸ φρουρεῖν αὐτὸν ἀγγέλων, οἱ δὴ καὶ ἐπὶ χειρῶν αὐτὸν μετέωρον ἀναλήψεσθαι λέγονται, πρὸς τὸ μὴ προσκόπτειν αὐτοῦ λίθῳ τὸν πόδα. Σκήνωμα δὲ αὐτοῦ καθ’ ἓνα μὲν τρόπον ἔρεις εἶναι τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ, κατὰ τὸ, Ἐως ἂν εἴρω τόπον τῷ Κυρίῳ, σκηνῶμα τῷ Θεῷ Ἰησῷ· οὗτα καὶ πλείονα σκηνῶματα τὰς ἀπαντά-

A minum ab iis, qui ipas olim in captivitatem abegerant, abluceret, liberaretque ab idolorum errore; necessario bellum primo gerebat in eos qui diurno tempore tyrannidem oblinebant. Et quia ipsos per temptationum omnium tolerantiam oppugnabat, ideo Lucas ait: *Et cum consummasset omnem temptationem diabolus, discessit ab eo*⁶⁶. Deinde vero ad hominum curationem et medelam accedebat: quare fremebant in eum dæmones, confitebanturque se nosse quis esset, clamantes et dicentes: *Sime, quid nobis et tibi, Fili Dei? Novimus te quis sis, sanctus Dei*⁶⁷. Ab illata enim illi voce didicerant quisnam esset; imo etiam ex iis quæ temptationis tempore gesserat, ejus virtutem noverant.

B VERS. 10-12. Non accendent ad te mala, et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo. Quoniam angelis suis mandabit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis. In manibus portabunt te, ne unquam offendas ad lapidem pedem tuum. Hæc de viro secundum Christum consummato, de choro martyrum Christi, vel de sancta ejus Ecclesia; imo vero de ipso Christi corpore opportune dici possunt. Nam si castramentatur angelus Domini in circuitu timentium eum, et eripiēt eos⁶⁸, qui formidinem superarunt, et in bono virtutis, quæ secundum animam est, affectu versantur, qualis est qui sedet in adjutorio Altissimi, et sub umbra fortis commoratur; iis sane qui sic affecti sunt, non angelus unus, sed castra plurima in custodiā tradita sunt, et tanto plurima, quanto qui viro secundum Deum profecto insidiantur. Sic itaque Eliæsum prophetam muniebant satellitum angelorum turmæ Quamobrem documenti nihil passurus esse dicitur qui in psalmo prænuntiatur; neque flagellum corpori tabernaculi ejus incutendum prædicitur. Per flagellum vero non vulgare illud intelligimus; nam eo casi sunt innumerabiles sancti Dei martyres, atque ipsum corporeum Servatoris nostri tabernaculum et caro ejus tempore passionis flagellis lancingata est, secundum propriae tamen que de ipso satur, *Dorsum meum dedi ad flagellas, et genas meas ad alapas*⁶⁹: sed flagellum hic plagam dæmonica vi inflictam significare putandum est, qualia ipse Servator impurorum dæmonum hominibus incussa flagella curasse narratur. Hujusmodi flagellum dicitur non appropinquaturum esse tabernaculo ejus, qui in vaticinio fertur; quia ab angelis ad custodiā ejus deputatis servabitur, qui etiam eum in manibus sublimem assumpturi esse dicuntur, ut ne pes ejus ad lapidem offendat. Tabernaculum porro ejus aliqua ratione dicas esse Ecclesiam ipsius, secundum illud, *Donec inveniam locum Domino, tabernaculum Deo Jacob*⁷⁰; sic et illas per orbem ecclesiæ plurima tabernacula esse novit qui dixit, *Quam dilecta tabernacula tua, Domine virtutum*⁷¹! Alio autem modo, corporeum il-

⁶⁶ Luc. iv, 13. ⁶⁷ Marc. i, 24; Luc. iv, 34. ⁶⁸ Psal. xxxijj, 8. ⁶⁹ Isa. i, 6. ⁷⁰ Psal. cxxxii, 5.

⁷¹ Psal. lxxxiii, 2.

lud instrumentum, in quo habitavit Dei Verbum, Α χοῦ γῆς εἰρημένας ἐκκλησίας οἶδεν δὲ φῆσας λόγος· dixeris tabernaculum ejus esse.
τράπου! Καθ' ἔτερον δὲ τρόπον τὸ σωματικὸν δργανον, ἐνῷ κατεσκήωσεν δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος, λεχθεὶς αὐτοῦ σκήνωμα.

Et quidem præcipua et majora gesta illius, qui in prophetia enuntiatur, opera præstantioris cuiuspiam edebantur; nam is qui secundum carnem ex semine Davidis esse a nobis intelligitur, cum sedaret in adjutorio Altissimi, et cum Altissimum posuissest refugium suum, jure ab Altissimo servabatur. Quamobrem dicebat illi, *Susceptor meus es tu et refugium meum, Deus meus, et sperabo in eum.* Ipse namque eruebat eum de laqueo venantium, et in scapulis suis obumbrabat illi; quin etiam circumdabat illum veritatis scuto obtegens. Et hæc illi omnia Altissimus præstabat, ut ne turbaretur a timore nocturno, vel a sagitta volante in die, aut a negotio perambulante in tenebris, aut a ruina et dæmonio meridiano. Ad hæc vero Altissimus auxiliatus ei de quo agitur omnes inimicorum et hostium ejus virtutes de medio tollebat et pedibus ejus subjiciebat. Quare dictum est, *Cadent a latere tuo mille, et decem millia a dextris tuis, ad te autem non appropinquabit.* Magna itaque, ut dixi, et perfecta opera Altissimus ipse, memorato viro opitulans, eudebat; minora autem, ut quis dixerit, et leviora corporeaque, angelis procuranda demandabant. Hæc porro erant quæ ad tabernaculum, sive ad corporeum instrumentum atque ad ipsam carnem pertinebant; et hæc, utpote quæ modica, atque superius memoratis collata, vilia essent, ministris angelis ad custodiām concredebantur, ne quid instrumenti corpori ejus inferretur, neve flagellum quodpiam, non ipsi, sed tabernaculo ejus aincutetur: nam ipsi neque millia, neque decem millia malignarum virtutum appropinquare audebant. Carni vero et corpori ejus, qui in prophetiâ fertur, angeli ministrabant vel in minimis et vilissimis: quod sane his declaratur, *Ne offendas ad lapidem pedem tuum.* His quippe indicari arbitror, vel in minimis et parvi momenti rebus quæ corpori accidere solebant, angelos ipsi ministrasse. In Evangelii porro hoc de Salvatore testimonium reprehendas; Marcus enim scripsit tempore tentationis Salvatorem cum seris suis, et angelos ei ministrasse¹⁰; Matthæus vero id ipsum tempus significans ait: *Tunc dimittit eum diabolus, et ecce angelii accesserunt et ministrabant ei*¹¹. Sane quod angeli ipsi ministraverint, evangelistæ declarant; quod autem ministerii genus ipsi præstiterint, non memorarunt illi: sed id præsens prophetia docuit, videlicet circa corpoream et minima eorum ministerium suis. Nam ejus tabernaculum custodiebant, ne flagellum ipsi appropinquaret; ejus autem pedes tutabantur, ut ne vel in minimo ac levissimo offendenter.

αὐτοῦ τὸ σκήνωμα, ὅπως μὴ μάστιξ αὐτῷ πλησιάσῃ· ἐφρούρουν δὲ αὐτοῦ καὶ τοὺς πόδας, ὡς ἂν μὴ προ-

τὰ μὲν κεφαλαιωδέστερα καὶ μείζονα τῶν κατορθωμάτων τοῦ διὰ τῆς προφητείας δηλουμένου δὲ συεργείας τοῦ μείζονος κατιωρθούντο. Καθήμενος γάρ ἐν βοηθείᾳ τοῦ Ὑψιστοῦ δὲ κατὰ σάρκα νοούμενος ἡμῖν δὲ ἐκ σπέρματος Δαυΐδ γεγονὼς, δὲ αὐτὸς δὲ τὸν Ὑψιστον θέμενος αὐτοῦ καταφυγήν, εἰκότος ὑπὸ τοῦ Ὑψιστοῦ ἐφυλάττετο· διὸ καὶ αὐτῷ Ελεγεν· Ἀντιτίκτωρ μου εἶ καὶ καταφυγή μου, οὐ θεός μου, καὶ ἐλπίω δέπ τις αὐτός. Αὐτὸς γάρ αὐτὸν ἐκρύετο ἐκ παγίδος θηρευτῶν, καὶ ἐν τοῖς μεταφρένοις αὐτοῦ ἐπεσκίαζεν αὐτόν· ἀλλὰ καὶ ἐκύλων αὐτὸν περιβάλλων ἀληθείας ὀπλιφ. Καὶ ταῦτα πάντα παρεῖχεν αὐτῷ Ὑψιστος, ὅπως μὴ ταράττηται ἀπὸ φόβου νυκτερινου, μήτε ἀπὸ βέλους πετομένου ἡμέρας, μηδὲ ἀπὸ πράγματος ἐν σχετεῖ διαπορευομένου, ἀπὸ συμπτώματος καὶ δαιμονίου μεστημένου. Ἔτι δὲ πρὸς τούτοις αὐτὸς δὲ Ὑψιστος συνεργῶν τῷ περὶ οὐδὲ λόγος, πάσας τὰς τῶν ἔχθρων αὐτοῦ καὶ πολεμίων δυνάμεις καθήρει καὶ ὑπὸ πόδας αὐτῷ κατέβαλλε. Διὸ ἐλέγετο· Πεσεῖται ἐκ τοῦ κλίτου σου χιλίας καὶ μυριάς ἐκ δεικνῶν σου, πρὸς σὲ δὲ οὐκ ἄγγειος. Τὰ μὲν οὖν, ὡς ἐφην, μεγάλα καὶ ἐντελὴ κατορθώματα δὲ Ὑψιστος αὐτὸς· συνεργῶν τῷ δηλουμένῳ ἐξετέλει· τὰ δὲ, ὡς ἀν εἴποι τις, λεπί· καὶ σωματικώτερα ἄγγελοις διακονεῖσθαι προέταττε. Ταῦτα δὲ ἦν τὰ περὶ τὸ σκήνωμα αὐτοῦ, δηλαδὴ τὸ σωματικὸν δργανον, καὶ τὰ περὶ αὐτῷ τὴν σάρκα, ἀ δὴ ὡς σμικρὰ καὶ παραθέσει τῶν ἐμπροσθέν κατωνομασμένων εὐτελῆ, ὑπηρέταις ἄγγελοις παρεδίδοτο εἰς τὸ φυλάττειν, μή τι κακοποιὸν ἐπέλθοι τῷ σώματι αὐτοῦ, μηδὲ τις μάστιξ ἐγχριμφειεν, οὐκ αὐτῷ, ἀλλὰ τῷ σκηνώματι αὐτοῦ· αὐτῷ γάρ οὔτε χιλιάδες, οὔτε μυριάδες δυνάμεις πονηρῶν πλησιάζειν ἐσόλμων. Διηκονοῦντο δὲ ἄγγειοι τῇ σαρκὶ τοῦ προφητευομένου καὶ τῷ σώματι, καὶ μέχρι τοῦ σμικροτάτου καὶ εὐτελεστάτου· δὴ καὶ παρίστησιν δὲ λόγος φάσκων· Ὅπως μὴ προσκούπικος λίθος τὸν πόδα σου. Σημαίνειν γάρ οὐκ διὰ τούτου τὸ καὶ μέχρι τοῦ τυχόντος καὶ βραχυτάτου συμβαῖνειν ειλθός περὶ τοῦ σώματος ἄγγελους διακονεῖσθαι αὐτῷ. Ἐχεις δὲ καὶ ἐν Εὐαγγελίοις ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος αὐτοῦ ταῦτην τὴν μαρτυρίαν. Οὐ μέν γάρ Μάρκος ἀνέγραψε κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ πειρασμοῦ τοῦ Σωτῆρος, ὡς ἄρα ἦν μετά τῶν θηρίων, καὶ οἱ ἄγγελοι διηκόνουν αὐτῷ· δὲ Ματθαῖος πάλιν τὸν αὐτὸν καιρὸν ἐπισημηράμενός φησι· Τότε ἀρχίστηρ ἀντὶρ δὲ διάβολος, καὶ ίδον ἄγγελοι προσῆλθον καὶ διηκόνουρ αὐτῷ· Ἀλλὰ διτὶ μὲν οἱ ἄγγελοι διηκόνουν αὐτῷ, ἐδειξαν οἱ ἄναγγελοι τοῖς πόδας δὲ διακονίας αὐτῷ παρεῖχον, οὗτοι μὲν οὐκ ἐμημόνευσαν· τὴ δὲ προκειμένη προφητεία ἐδίδαξεν, διτὶ τὴν περὶ τὰ σωματικὰ καὶ σμικρὰ διακονίαν. Ἐφύλαξσον γάρ

¹⁰ Marc. I, 13. ¹¹ Matth. IV, 11.

Καὶ ταῦτα μὲν κατ' αὐτὴν τὴν λέξιν· πρὸς δὲ Α διάνοιαν ἐπισκήνωμα τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἡ Ἐκκλησία αὐτοῦ ἀποδέδειχται· ἀλλὰ καὶ σώμα αὐτοῦ ὁ λαὸς αὐτοῦ κατὰ τὸν φῆσαντα Ἀπόστολον· Ὅμερος δέ ἔστε σῶμα Χριστοῦ, καὶ μέλη ἐκ μέρους. Εἰεν ἀν τῶν μελῶν οἱ μὲν δρθαλμοὶ τοῦ Χριστοῦ ὄμβατος, οἱ δὲ καὶ ὄτα, οἱ δὲ καὶ χεῖρες· κατὰ ταῦτα τοίνυν ἔσονται αὐτοῦ καὶ πόδες ἔτεροι, περὶ δὲ εἰρηται· Μὲς ὠραῖοι οἱ πόδες τῷν εὐαγγελιζομένων ἀγαθά! Τούτων δὴ οὖν τῶν ποδῶν, ὅπως μή τις προσκόψῃ πρὸς λίθον τὸν πόδα, μηδὲ σκανδαλίζηται ἐν τῷ δρόμῳ, δημαλῶς τε καὶ ἀκαλύτως διατρέχῃ τὴν τοῦ Εὐαγγελίου πορείαν, ἄγγελοι καθέστανται φρουροῦντες τοῦ δηλωθέντος σκηνώματος φύλακες. Πάλιν ἔτεροι ἄγγελοι οἱ τὰς ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ τὰς ἀπανταχοῦ γῆς ἰδρυθείσας πεπιστευμένοι. Ταῦτα δὲ μὴ συνιεῖς διάδολος· πῶς γάρ η πόθεν αὐτῷ τοῦ θείου Πνεύματος συνιέναι φωνάς; ἐν τῷ πειράζειν τὸν Σωτῆρα, εἰς τὸ πτερύγιον αὐτὸν τοῦ ἱεροῦ ἀναγαγών, εἴπε πρὸς αὐτόν· Εἶ γέλει τοῦ Θεοῦ, βάλε σεαυτὸν κάτω. Γέργαρπται γάρ, οὐτι τοῖς ἀγράλοις αὐτοῦ ἔτελεῖται περὶ σοῦ, καὶ ἐκὶ χειρῶν ἀροῦσι σε, μήποτε προσκύψῃς πρὸς Λίθον τὸν πόδα σου. Συνιδὼν γάρ ἔργοις αὐτοῖς εἰς τὸν Σωτῆρα πεπληρωμένην τὴν ἐν τοῖς προκειμένοις προφητείαν, δρῶν τε ξένον θέαμα ἐν ἀνθρώπου φύσει, ὡς ἀτάσαν αὐτοῦ τὴν στρατείαν καθῆρησθαι, καὶ πάσας αὐτοῦ νενικήσθαι τὰς δυνάμεις, ὑπὸ τοῦ φαινομένου, χιλιάδας τε ἀθρόας, καὶ μυριάδας ἀπέμπτοσθεν αὐτοῦ πιπτούσας, αὐτὸν τε ἀτρεμεῖ καὶ ἀπαραποδίστως ἐπ' ἀσπίδα καὶ βασιλίσκον ἐπιβαίνοντα, λέοντά τε καὶ δράκοντα, τὰς ἀρχοντικὰς αὐτοῦ δυνάμεις, καταπατοῦντα, καὶ τοῦτ' ἐπειράζει γνῶναι, εἰ, εἰσαῦτον ἀπὸ τοῦ πτερυγίου βίψαντος, ἄγγελοι προσελθόντες αὐτὸν βαστάσουσι. Πρὸς ταῦτην αὐτοῦ τὴν ὑπόνοιαν διεψευσμένην οὖσαν δὲ Σωτῆρος ἀπεκρίνατο· Γέργαρπται, λέγων, Οὐκ ἐκπειράσεις Κύριος τὸν Θεόν σου. Τὸ δέ τοι πειράζειν ἐδούλετο δὲ πειράζων. Οἰκεῖον γάρ αὐτῷ ἦν πειράζοντες τὸν Σωτῆρα, καὶ τὸν Θεόν πειράζειν τολμᾶν. Ἄλλ' οὐχ δὲ Σωτῆρος γε ἐπειράζειν· εὐ γάρ οὗτος καὶ πέπειστο περὶ τῆς τοῦ Πατρὸς δυνάμεως τῆς συνεργούσης αὐτῷ. Διὸ καὶ τῷ διαδόλῳ προσταχτικῶς παρεκελεύετο λέγων· Οὐκ ἐκπειράσεις Κύριος τὸν Θεόν σου, θείας Γραφῆς λέξιν τὴν ἀπὸ τοῦ νόμου ἀντιπαρατίθεις τῇ φωνῇ τῆς παρούσης Γραφῆς, ἥν μὴ νοήσας διάδολος προσήγαγεν αὐτῷ, μηδὲ συνιεῖς, ὅτι οὐκ ἔδειτο βοηθείας ἀγγέλων δὲ Σωτῆρος, εἰ καὶ καθ' ὑπόθεσιν οἰκεῖα προαιρέσει καθεῖναι ἔσαντὸν ἐδουλήθη· ἐπειὶ καὶ κατὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνάληψιν (ὅπερ ἦν μεῖζον τῆς ἀπὸ τοῦ πτερυγίου τοῦ ἱεροῦ ἐπὶ τὴν γῆν δὲ ἀέρος καθόδου), οὐκ ἀγγελικῆς ἔδειθη χειρός. Ὁρα δὲ, πῶς, μνημονεύσας διάδολος τοῦ, Ἐπὶ χειρῶν ἀροῦσι σε, μήποτε προσκύψῃς πρὸς Λίθον τὸν πόδα σου, τὸ ἔχης συνημμέ-

B A Et hæc quidem secundum nudam lectionem: at intelligendi more tabernaculum Servatoris nostri Ecclesiam ejus esse commonstratum est; corpus vero ejus, populus ejus est, secundum Apostolum, qui ait: *Vos autem estis corpus Christi, et membra ex parte*⁹². Ex membris autem alii fuerint corporis Christi oculi, alii aures, alii manus; hac porro ratione alii pedes ejus erunt, de quibus dictum est: *Quam speciosi pedes evangelizantium bona*⁹³? Ne quis vero horumce pedum ad lapidem offenderet, neque in cursu impingeret, sed plana via et sine obice iter evangelicum permearet, angeli tutores ac custodes præfati tabernaculi constituti sunt. Rursum vero existant alii angeli, quibus Ecclesiæ Christi ubique terrarum fundatae, concretæ sunt. Quod cum non intelligeret diabolus: quomodo enim aut unde divini Spiritus voces intelligere possit? cum Salvatorem tentaret, ipsum ad pinnaculum templi duxit sic alloquebatur: *Si Filius Dei es, mille te deorsum. Scriptum est enim, quia angelis suis mandabit de te, et in manibus tollent te, ne unquam offendas ad lapidem pedem tuum*⁹⁴. Nam cum ex ipsis operibus perspiceret, prophetiam his verbis traditam in Salvatore impleri, ac stupendum in hominis natura spectaculum cerneret; ita ut omnis exercitus suus de medio sublatius, omnesque virtutes suæ ab eo qui apparuerat superaret, millia vero et decem millia in conspectu illius lapsa essent, ille autem sine formidine et obice super aspidem et basiliscum ambularet, leonem et draconem, principes ejus virtutes, conculcaret; hoc item experiri volebat, num ipsum ex pinnaculo se projectent, accedentes angeli gestaturi essent. Hujusmodi itaque falsæ suspicioni ita respondit Servator: *Scriptum est, Non tentabis Dominum Deum tuum*⁹⁵. Nam e sublimi sese præcipitare ac dejicere, idque animo experiundi an angelorum auxilium adfutrum esset, necne, hoc sane tentare Deum fuisse: quod experiri tentator optabat. Nam ipsi Salvatorem tentanti, proprium erat vel ipsum Deum tentare audere. At Servator tentare noluit: gnarus quippe erat ac persuasum habebat Patris virtutem sibi opitulari. Quare imperantis more diabolo dixit: *Non tentabis Dominum Deum tuum*, divinæ Scripturæ dictum ex lege sumptum hujus Scripturæ voci opponens, quam non intelligens diabolus ipsi proferebat, ignorans Salvatorem angelorum ope non egere, etiamsi proprio nutu voluisse sese deorsum projectare. Quandoquidem in sua ad cœlos ascensione (quod sane maius erat, quam ille a pinnaculo templi ad terram per aerem transitus), non angelica manu opus habuit. Animadverte porro, quo pacio diabolus his commemoratis, *In manibus tollent te, ne unquam offendas ad lapidem pedem tuum*; quod sequebatur non addiderit, videlicet illud, super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem, quod Salvatoris de diabolo et angelis

⁹² I Cor. XII, 27. ⁹³ Rom. I, 15. ⁹⁴ Matth. IV, 6. ⁹⁵ ibid. 7.

ejus reportatam victoriam manifeste declarabat. Nolebat enim sui confutationem adjicere; alioquin ratiocinio colligendum et comprobandum ipsi erat, eumdem ipsum qui super tales principes virtutes ambularet, ipsasque conculcaret, non posse non offendere ad lapidem pede suo; ita ut ad hoc angelorum tutela et auxilio egeret. Verum hæc non capiens ille hujus prophetiæ voce est usus, quod cetera in illo impleta esse cerneret. Servator autem non negat de se prolatum oraculum suis, sed diabolum qui ejus sensum non caperet, congruenti usus responsione, rejicit. Quomodo autem nos gratia Salvatoris nostri singula propriis in locis commentati simus, legentibus explorare supra licebit. δε αὐτὸν διάδολον, ἀφίστη καταλλήλῳ χρησάμενος τῷ Σωτῆρος ἡμῶν, διπές τὰ κατὰ τοὺς τόπους τεθεωρήκαμεν, πρόκειται τοῖς ἐντυχάνουσιν ἐκ τῶν εἰρημένων διαγινώσκειν.

VERS. 13, 14. *Super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem. Quoniam in me speravit, et liberabo eum; protegam eum, quoniam cognovit nomen meum. Clamabit ad me, et exaudiā eum, cum ipso sum in tribulatione: eripiam eum et glorificabo eum. Longitudine dierum replebo eum, et ostendam illi salutare meum. Quia ad tabernaculum spectabant angelis committebat, ut supra diximus, explicantes quo pacto angelii tueantur et custodian virum in Christo perfectum, seu etiam Ecclesiam ejus; aut carnem qua instrumenti instar pro hominum salute usus est. Hæc quippe, ut pote minora vilioraque, angelis commissa sunt; eadem, arbitror, ratione, qua quispiam samulis calceorum aut vilium perinde rerum curam et ministerium tradit; sic quæcumque modica et corporea C per Salvatoris nostri carnem efficiebantur, ea angelorum curæ committebantur, qui ministrabant ipsi: de quibus angelis hæc testificatur Evangelii Scriptura dicens: Accesserunt angelii, et ministrabant ei^{**}. Præstabiliora autem, majora et altiora, non angelis, sed ipsi Salvatori ascribit. Quænam illa sint, superiorius commononstratum est; inter hæc autem illud erat, Cadent a latere tuo mille, et decem milia a dextris tuis. In fine vero omnium Salvatoris nostri Victoria de omnibus reportata postrema recensetur his verbis, Super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem. His porro significari æstimo principatus, potestates, mundi rectores et spiritualia nequitiae. Super hæc autem ambulare, et tot seras divinis virtutis sua gressibus conculcare dicitur ipse Servator. Quod vero in nullo offendat, nec quidquam corporeis ejus operationibus impedimento sit, id angelorum ministerio concredimus est. Sed quemadmodum de corporeo ejus tabernaculo dicebatur, Flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo, et ejus rei causa hæc adjiciebatur, Quoniam angelis suis mandabit de te; ita et nunc post illud, Super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draco-*

Α νον οὐ προσέθηκε· τοῦτο δὴ τὸ, Ἐπ' ἀσπίδα καὶ βασιλίσκον ἐπιβήσῃ, καὶ καταπατήσεις λέοντα καὶ δράκοντα, σαφῶς τὴν κατ' αὐτοῦ τοῦ διαβόλου καὶ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ νίκην τοῦ Σωτῆρος παραστῶντα. Οὐ γάρ ἐδούλετο τὸν καθ' ἑαυτοῦ Εἰεγχον παρατίθεσθαι. Εἰ δὲ μὴ τὴν (sic) ἑαυτῷ συνέσεως χρῆ ἐπιλογίσασθαι, ὡς οὐκ ἔν τοῦ αὐτοῦ τὸ δύνασθαι ἐπιβαίνειν καὶ καταπατεῖν τὰς τοιαύτας ἀρχοντικές δυνάμεις, καὶ μὴ προσκόπτειν πρὸς λίθον τὸν πᾶν, ὡς δεῖσθαι φυλακῆς ἀγγέλων καὶ βοηθείας. Ἀλλ' ἔχεινος μὲν οὐ συνιέις κέχρηται τῇ ἀπὸ προκειμένης προφητείας φωνῇ, διὰ τὸ τὰ λοιπά συνεωρακέναι πεπληρωμένα εἰς αὐτὸν· δε Σωτὴρ οὐκ ἀπαρνεῖται μὲν τὸ περὶ αὐτοῦ εἰρῆσθαι τὸ λόγιον· μὴ συνιένται τῇ πρὸς αὐτὸν ἀποκρίσει. Ἡμεῖς δὲ, τῇ αὐτοῦ χάριτι τεθεωρήκαμεν, πρόκειται τοῖς ἐντυχάνουσιν ἐκ τῶν εἰρημένων διαγινώσκειν.

B Ἐπ' ἀσπίδα καὶ βασιλίσκον ἐπιβήσῃ, καὶ καταπατήσεις λέοντα καὶ δράκοντα. Ότι ἐπ' ἔμβητισθαι, καὶ βύσομαι αὐτόν· σκεπάσω αὐτόν, διὰ διηρώσας μον. Κεκράξεται πρὸς μὲν καὶ ἐπακούσομαι αὐτοῦ, μετ' αὐτοῦ εἰμὶ ἐν θλίψει· ἀξελούμαι αὐτὸν, καὶ δοξάσω αὐτόν. Μακρότερα ἡμερῶν ἀμπλιήσω αὐτὸν, καὶ δεξιῶν αὐτόν, καὶ δεξιῶν εἰντελέσθετο, κατὰ τὰ προσαποδοθέντα, σπικές ἄγγελοι τημέλωσι καὶ φυλάττωσι τοῦ ἐν Χριστῷ τετελεωμένῳ ἀνδρὸς, ἢ καὶ τῆς Ἑκκλησίας αὐτοῦ, ἢ καὶ τῆς σερπίδης ἢ κέχρητο δικενόνδρανον ὑπὲρ τῆς ἀνθρώπων σωτηρίας. Ταῦτα γάρ ὡς βραχύτερα καὶ εὐτελέστερα ἀγγέλοις ἐπετέτραπτο· καὶ οἴμαι διτι, ὡς δὲ τις οἰκεῖταις ἐπιτρέψειν ὑποδημάτων διακονίαν, ἢ ἀλλων τινῶν εὐτελέστερων ὑπηρεσίαν, οὕτως δσα μικρὰ καὶ σωματικὰ διὰ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐνηργεῖτο σαρκὸς, τοιτῶν ὑπηρέταις καθίσταντο ἀγγέλοι, καὶ δικινούν αὐτῷ· περὶ ὧν καὶ ἡ τοῦ Εὐαγγελίου γραφὴ μεριτερι λέγουσα, δτι Προσῆλθορ ἀγγέλοι, καὶ διηρθρουν αὐτῷ. Τὰ δὲ προύργιαίτερα καὶ μείζωνα καὶ ὑψηλότερα οὐκέτι ἀγγέλοις, ἀλλ' αὐτῷ τῷ Σωτῆρι ἀνατίθησι. Τίνα δὲ ἦν ταῦτα, δεδήλωται διὰ τῶν ἐμπροσθέν· ἐν οἷς ἦν καὶ τὸ, Πεσσίται ἐκ τοῦ κατιούσι σου χιλιάς καὶ μυριάς ἐκ τῶν δεξιῶν σου. Τέλος δὲ πάντων καὶ ὑστάτη κατὰ πάντων τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν νίκην παρίσταται διὰ τοῦ, Ἐπ' ἀσπίδα καὶ βασιλίσκον ἐπιβήσῃ καὶ καταπατήσεις δράκοντα καὶ λέοντα. Δηλούσθαι δὲ διὰ τούτων ἥττομαι ἀρχὰς καὶ ἔξουσίας καὶ κοσμοκράτορας, καὶ τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας. Ταύταις μὲν οὖν ἐπιβαίνειν, καὶ τὰ τοσαῦτα θηρία καταπατεῖν τοῖς θειστοῖς τῆς ἐνθέου δυνάμεως αὐτοῦ βαδίσμασιν αὐτὸν ἡ Σωτὴρ λέγεται· τὸ δὲ ἐν μηδενὶ προσκόπτειν, μηδὲ μποδῶν γίνεσθαι τινὰ ταῖς σωματικαῖς ἴνεργειαῖς αὐτοῦ, ἀγγέλοι τὴν διακονίαν εἰλίθεσαν. Ἀλλ' ὡσπερ ἐπὶ τοῦ σωματικοῦ σκηνώματος αὐτοῦ ἐλέγετο, Μάστιξ οὐκ ἀγγέλει ἐτῷ σκηνώματι σου, καὶ τὸ αλτιον ἐπῆγετο διὰ τοῦ, Ότι τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐτελεῖται περὶ σου· οὕτω καὶ νῦν μετὰ τὸ

^{**} Matth. iv, 11.

Ἐκ' ἀσπίδα καὶ βασιλισκορ ἐπιβήσῃ, καὶ κατα-
κατήσεις δράκοντα καὶ λέοντα, πάλιν ἡ αἰτία ἐπι-
λέγεται, οὐκ ἐπ' ἄγγελους ἀναφέρουσα, ἀλλ' ἐπ' αὐ-
τὸν τὸν Ὑψιστον, οὗ ἐξ προσώπου λέλεχται, "Οτι ἐπ'
ἐμὲ ἥλπισε, καὶ ρύσομαι αὐτόν. Πῶς δὲ ἐπ' αὐτὸν
ἥλπισε, προλαβὼν ἐδίδαξεν δὲ λόγος εἰπών· Ὁ κατο-
**κῶν ἐν βοηθείᾳ τοῦ Ὑψιστον· καὶ, Ἐρεῖ τῷ Κυ-
ρίῳ· Ἀντιληπτωρ μου εἰ, καὶ καταφυγή μου, δ
**θεός μου, καὶ ἔλπια ἐπ' αὐτόν. Ἡ τοίνυν ἐπινί-
κιος καὶ τελευτα πρᾶξις μετὰ πάσας τὰς προκατα-
λεχθείσας τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, ἢ καὶ τοῦ ἐν αὐτῷ
τελειουμένου ἀνδρὸς, ἢ καὶ τοῦ αὐτοῦ τελείου σώματος
τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ, δηλωθείσα διὰ τοῦ, Ἐπ'
ἀσπίδα καὶ βασιλισκορ ἐπιβήσῃ, καὶ καταπατή-
σεις δράκοντα καὶ λέοντα, τὴν πάσαν ἀναφορὰν
καὶ τῆς νίκης τὴν αἰτίαν ἐπὶ τῷ Ὑψιστῷ ἀνατίθησι. Διὸ
λέλεχται· "Οτι ἐπ' ἐμὲ ἥλπισε, καὶ ρύσομαι αὐτόν,
διτεῖτρω τὸ δρόμον μου. Μετ' αὐτοῦ εἰμι ἐν
θύλαις, δεξιελοῦμαι καὶ δοξάσω αὐτόν. Καὶ μοι δο-
κεῖ καθ' ἑτέραν διάνοιαν ἡ προφητεία θεσπίζειν
πάντα τὸν τρόπον τοῦ κατὰ ἀνθρώπων βίου τοῦ Σω-
τῆρος ἡμῶν· λέγω δὲ τὸν πρῶτον πειρασμὸν, καὶ τὸν
κατὰ τὸ πάθος, τὴν τε μετὰ τὴν λύσιν τοῦ σώματος
ἐπὶ τὰς ἀντικειμένας δυνάμεις ἔφοδον. Καὶ τὰ μὲν
πρῶτα τοῦ φαλμοῦ· κοινότερον δὲ οὕτω λεγέσθω ἡ
παροῦσα προφητεία τὸν πειρασμὸν αἰνίτισθαι τὸν
ἐπὶ τῆς ἐρήμου, διὸ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις εἰσῆκται
πειραθεὶς ὑπὸ τοῦ διαβόλου· τὰ δὲ δεύτερα, ἐν οἷς
ἄγγελους διακονεῖσθαι τῷ αὐτοῦ σώματι παρέστησεν
ὁ λόγος, τὴν κατὰ τὸν ἀνθρώπινον βίον διατριβὴν αὐ-
τοῦ· τὰ δὲ τρίτα, δι' ὧν λέγεται ἐπ' ἀσπίδα καὶ βα-
σιλισκον ἐπιβενηκέναι, καὶ καταπεπτηκέναι δρά-
κοντα καὶ λέοντα, τὴν μετὰ τὸν θάνατον κατὰ τῶν
ἀρχοντικῶν πνευμάτων νίκην· μεθ' ἀ πάντα ἐπιλέ-
γεται· Ἐξελοῦμαι αὐτόν καὶ δοξάσω αὐτόν· Μακρότητα
ἡμερῶν ἐμπλήσω αὐτόν, καὶ δεῖξω αὐτῷ τὸν θάνατον ἐκ
νεκρῶν σωτηρίας, καὶ τῆς μακραίνων καὶ ἀθανά-
του ζωῆς, τῆς τε ἐνθέου δόξης καὶ τῆς παρὰ τῷ
πατρὶ τιμῆς τε καὶ βασιλείας διὰ τούτων παριστα-
μένης.****

ΨΑΛΜΟΣ ΦΑΗΣ, ΕΙΣ ΤΗΝ ΗΜΕΡΑΝ ΤΟΥ ΣΑΒ-

ΒΑΤΟΥ. ΙΑ'.

Ἄγαθὸν τὸ ἔξομολογεῖσθαι τῷ Κυρίῳ, καὶ γύλ-

λειτ τῷ δρόμῳτ σου, Ὑψιστε, τοῦ ἀραγγέλλειν

τὸ πρώτον τὸ διεσός σου καὶ τὴν ἀλήθειάν σου κατὰ

τύκτα, ἐν δεκαχόρδῳ ψαλτηρῷ μετ' ὥδης ἐν κι-

θάρᾳ. Τὰς τῶν Σαββάτων ἡμέρας οἱ πρὸ Μωνάσεως

δίκαιοι καὶ θεοφίλεις ἀνδρες οὖτ' ἱδεσαν, οὖτ' ἐφύ-

λαστον. Οὖτ' οὖν αὐτὸς Ἀβραάμ, οὔτε Ἰσαάκ, οὔτε

Ἰακώβ, οὔτε οἱ τούτου παῖδες, ἀλλ' οὔτε οἱ ἔτι τού-

των τῷ χρόνῳ παλαιότεροι φιλονοται γινώσκοντες

ἡμέραν Σαββάτου. Ἐπει τοινοι οἱ ἐκ πειτομῆς, ὡς

μέγα τι κατορθοῦντες, τὰ Σάββατα φυλάττειν ἥγουν-

ται, ἀ οὔτε φυλάττουσι κατὰ τὸ βούλημα τοῦ νόμου,

παραβετέον αὐτοῖς τὰ εἰρημένα. Καὶ ἐπειδὴ κατά-

παυσιν σημανεῖ τὸ Σάββατον, γέγραπται γοῦν· Καὶ

κατέπαυσετ δ θεός ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ Ζ ἀπὸ πάν-

των τῶν ἔργων αὐτοῦ, ὡς ἐποίησε, καὶ ἡγίασετ

" Gen. ii, 2, 3.

A nem, causa rursum additur, quæ rem non ad angelos referat, sed ad ipsum Altissimum, ex cuius persona dicitur, *Quoniam in me speravit, et liberabo eum*. Quomodo in ipso speraverit, jam Scriptura edocere occupavit his verbis: *Qui habitat in adjutorio Altissimi, et: Dicet Domino: Susceptor meus es tu et refugium meum, Deus meus, et sperabo in eum*. Triumphalis itaque et postrema actio, quæ post alia memorata Salvatoris, aut viri in eo consummati, aut ejus perfecti corporis, sive Ecclesie, gesta significata in illo: *Super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem; tota, cum victoriae causa, Altissimo ascribitur*. Quamobrem dicitur: *Quoniam in me speravit, et liberabo eum, quoniam cognovit nomen meum*. Cum ipso sum in tribulatione, eripiam eum et glorificabo eum. Alio item sensu prophetia videtur mihi vaticinari omnem humanæ Salvatoris nostri vitæ modum; dico autem primam temptationem; illam item, quam in passione sustinuit; ac etiam eam, quam post solutionem corporis fecit contra adversarias potestates irruptionem. Et hæc quidem prima et præcipua in psalmo sunt: vulgariori autem more dicatur hæc prophetia temptationem in deserto significare, qua tentatus esse a diabolo narratur in Evangelio; secunda vero, quibus angelos ejus corpori ministrasse declaratur, ejus in humana vita conversationem indicant; tertia autem, quibus dicitur, eum super aspidem et basiliscum ambulasse, et conculcasse leonem et draconem, ipsum post mortem de principibus spiritibus victoriam reportasse narrant; post quæ omnia adjicitur: *Eripiam eum et glorificabo eum. Longitudine dierum replebo eum, et ostendam illi salutare meum; quibus declarat ejus post obitum resurrectionem ex mortuis et salutem, longævam et immortalem vitam, divinam gloriam, et honorem regnumque apud Patrem susceptum*.

Πατρὶ τιμῆς τε καὶ βασιλείας διὰ τούτων παριστα-

PSALMUS CANTICI, IN DIE SABBATI. XCI.

VERS. 2, 3. *Bonum est confiteri Domino, et psal-*
lere nomini tuo, Altissime, ad annuntiandum man-
us misericordiam tuam, et veritatem tuam per noctem,
in decachordo psalterio cum cantico in cithara. Qui
ante Moysen erant justi ac religiosi viri, dios
Sabbatorum non norant nec custodiebant. Nec
enim Abraham, neque Isaac, neque Jacob, neque
eius filii, neque etiam qui iis antiquiores erant,
diem Sabbati novisse videntur. Quia igitur qui ex
circumcisione sunt, quasi magni quidpiam præ-
sent, se Sabbathū servare putant, quæ tamen se-
cundum legis mentem non custodiunt, psalmi
dicta ipsis sunt exponenda. Et quia Sabbathū re-
quiem significat; nam scriptum est: Et requievit
Deus die septimo ab omnibus operibus suis quæ fe-
cerat, et sanctificari illum"; dicas sane Dei rc-

qui considerandam, verumque Sabbatum pro dignitate Dei accipiendum esse. At enim declarat ille, impios homines non ingressuros esse in requiem ipsius, in psalmis talia satus : *Semper errant corde. Ipsi vero non cognoverunt vias meas, sicut juravi in ira mea, si introibunt in requiem meam*⁸⁸. Necesses igitur est Sabbata Dei secundum mentem accipere, et Deo congruentem requiem cogitare, qua impii non donantur, sed soli justi ac Dei amici. Ita enim dixerimus Abraham, Isaac, Jacob et omnes quotquot ante et post illos Dei cultores fuere, intelligendi more solum novisse ac custodisse Sabbathum Dei, et ingressos esse in requiem ejus. Quid igitur significet Sabbathum, perpendere necessarium est. Sabbathum esse requiem Dei Scriptura declarat, quam post sensibilium creationem inducit. Dei vero requies quæ alia fuerit, nisi conversatio in intelligibilibus et cœlestibus. Nam cum sensibilibus prospicit, et circa opera providentiae mundi versatur, tunc dicitur operari; atque sic intelligendum hoc Salvatoris nostri dictum : *Pater meus usque modo operatur et ego operor*⁸⁹ : cum autem circa opera incorporea, et cœlestia, et, ut quis dixerit, circa eam quæ ibi geritur rerum considerationem versatur, tunc requiem habere, et Sabbathum suum agere intelligitur. Eadem ratione igitur viri quoque Dei, quando operibus animam defatigantibus (italia vero sunt omnia corpora, et terrenæ carnis amica) liberati, Deo prorsus vacant, ac divinorum spiritualiumque contemplationi dediti sunt, tunc accepta Deo Sabbathum, et requiem Domino Deo agunt. De his vero Sabbathis hoc ait : *Nunc relinquitur sabbatismus populo Dei*? et rursum : *Festinemus igitur ingredi in illam requiem*⁹⁰. Nam perfectum Sabbathum et perfecta beatissimaque requies in regno Dei, supra sex dieorum opificium, existit, et extra omnia sensibilia in incorporeis et cœlestibus versatur, unde a fugit dolor, tristitia et gemitus; ubi a mortali et corruptioni obnoxia vita erexit, atque otium Deo gratum ac beatum agentes, et a corporis actionibus atque a servitute carnis liberati, cum ipso Deo et apud ipsum versantes, Sabbathum et requiem agemus. Quamobrem ait Apostolus : *Festinemus igitur ingredi in illam requiem*. Imaginem porro illius Sabbati ac perfectæ beatissimæque requiei in terra gestantes viri Dei, ferias agebant et cessationem ab iis, quæ a Deo procul amovent; icti autem divinorum contemplationi dediti, die nocteque in sacrorum sermonum meditatione perseverantes, sancta Sabbathum et Deo acceptam requiem agebant; ac tunc vere Sabbathum celebabant. Quare opportune Moysis lex, jam dictorum umbras et symbola tradens, multitudini diem quamdam assignavit, ut saltem in ea a consuetis operibus abstinerent, divinæ autem legis meditationi vacarent. Præsens certe psalmus diserte docet ea

A αὐτήν· ἐρεις, διτι προσήκεις νοῆσαι θεού κατάπαυσιν, καὶ τὸ ἀληθινὸν Σάββατον ἐκδέξασθαι ἐπεξίαν τοῦ θεοῦ. Τοὺς γάρ ἀσεβεῖς ἀνθρώπους φησὶ μὴ εἰσελεύεσθαι εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ λέγων ἐν ψαλμοῖς, Ἄει πλεωνται τῇ καρδίᾳ. Αὐτοὶ δὲ σὺν ἔγρωσαν τὰς ὁδούς μου, ὡς ὅμοσα ἐτῇ ἐργῇ μου, εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυσιν μου. Οὐκοῦν ἀναγκαῖον κατὰ διάνοιαν ἐκλαβεῖν Σάββατον θεοῦ, καὶ ἀνάπαυσιν θεῷ πρέπουσαν, ἃς ἀσεβεῖς μὲν οὐκ ἀξιοῦνται, μόνοι δὲ οἱ δίκαιοι καὶ τοῦ θεοῦ φίλοι. Οὗτῳ γοῦν εἰπούμεν ἀν καὶ τὸν Ἀβραὰμ, καὶ τὸν Ισαὰκ, καὶ τὸν Ἰακὼν, τούς τε πρὸ αὐτῶν καὶ μετ' αὐτοὺς θεοφιλεῖς πάντας κατὰ διάνοιαν ἐγνωκεῖν καὶ περψυχακέναι τὰ Σάββατα τοῦ θεοῦ, καὶ εἰσεληλυθέναι εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ. Τί ἦτορ οὐκ ομαίνει τὸ Σάββατον, ἀναγκαῖον ἐπιστῆσαι. Ὁ λόγος ἀνάπαυσιν δηλοῖ θεοῦ· εἰσάγει τε ταῦτην μετά τὴν τῶν αἰσθητῶν κοσμοποιίαν. θεοῦ δὲ ἀνάπαυσις τοις ἀν γένοντο ἐπέρα τῆς πρὸς τοὺς νοητοῖς καὶ ὑπερχρυσίοις διαγωγῆς; Ὅτε μὲν γάρ περὶ τὰ αἰσθητὰ περισκοπεῖ καὶ περὶ τὰ ἔργα τῆς τοῦ κόσμου πρνοίας καταγίνεται, ἐργάζεσθαι λέγεται· καὶ οὖτις ἀκουούστον λέγοντος τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν. Ὁ πατέρας μου ἦντος ἀρτεῖ ἐργάζεται, καὶ τὸν ἐργάζομαι· ὅτε δὲ πρὸς τοὺς ἀσωμάτοις καὶ ὑπερχρυσίοις ἐστι, καὶ οὐδὲ ἀν εἰποι τις, ἐν τῇ αὐτός αὐτοῦ περιωπῇ, τὸ πνεύμα καῦτα ἀνάπαυσιν ἄγειν, καὶ τὸ αὐτοῦ Σάββατον ἐπιτελεῖν νοεῖται. Κατὰ τὰ αὐτὰ τοιγαροῦν καὶ οἱ τοῦ θεοῦ ἀνδρες, ἐπειδὴν, τῶν κοπούντων (sic) τὴν ψυχὴν ἔργων (τοιαῦτα δὲ πάντα τὰ σωματικά καὶ φύσις τῆς γεώδους σαρκὸς), ἀπαλλαγέντες, δηλοὶ γένουνται πρὸς τῷ θεῷ καὶ πρὸς τῇ τῶν θείων καὶ νοητῶν σχολῇ τε καὶ θεωρίᾳ, τότε τὰ φίλα τῷ θεῷ Σάββατον καὶ ἀνάπαυσιν κυρίῳ τῷ θεῷ ἄγουσι. Καὶ περὶ τοιούτων Σαββάτων διδάσκει λέγων· Ἄρα ἀπολιτεύται σαββατισμὸς τῷ λαῷ τοῦ θεοῦ; καὶ πάλιν Σπουδάσωμεν οὖν εἰσελθεῖν εἰς ἐκείνην τὴν κατάπαυσιν. Τὸ γάρ τέλειον Σάββατον, καὶ τὴν τελείαν καὶ τὴν τρισμακαρίαν κατάπαυσις ἐν τῇ τοῦ θεοῦ βασιλείᾳ τυγχάνει, ὑπὲρ τὴν ἐξαχμερὸν δημιουργίαν καὶ τῶν αἰσθητῶν ἀπάντων ἐκτὸς ἐν ἀσωμάτοις καὶ ὑπερχρυσίοις, ἐνθα διπέδρα δύνη καὶ λύπη, καὶ στεναγμός· ἐνθα τῆς θυητῆς καὶ φθαρτῆς ζωῆς ἀπαλλαγέντες, καὶ ἀργίαν ἀργήσαντες τὴν θεοφιλίαν καὶ μακαρίαν, τῶν τε σωματικῶν πράξεων καὶ τῆς δουλείας τῆς σαρκὸς ἐλευθερωθέντες, σὺν αὐτῷ τῷ θεῷ καὶ παρ' αὐτῷ γενόμενοι, σαββατίσομέν τε καὶ ἀναπαυσόμεθα. Διὸ φησιν ὁ Ἀπόστολος· Σπουδάσωμεν οὖν εἰσελθεῖν εἰς ἐκείνην τὴν κατάπαυσιν. Εἰχόντα δὲ ἐκείνου τοῦ Σαββάτου καὶ τῆς τελείας ἐκτινῆς καὶ τρισμακαρίας ἀναπαύσεως ϕέροντες ἐπὶ τῆς τοῦ θεοῦ ἀνδρες, σχολὴν μὲν ἐποιοῦντο καὶ ἀργίαν τῶν μακρὰν ἀφιστάντων τοῦ θεοῦ, δηλοὶ δὲ πρὸς τῇ τῶν θείων θεωρίᾳ γιγνόμενοι, δι’ ἡμέρας τε καὶ νυκτὸς τῇ τῶν λερῶν λόγων μελέτῃ προσκαρτεροῦντες, ἄγια Σάββατα καὶ ἀνάπαυσιν φιλην τῷ θεῷ διατηνούντες καὶ ἀσθενάτον. Πειθεῖσιδέντες καὶ δ

⁸⁸ Psal. xciv. 10, 11. ⁸⁹ Joan. v. 17. ⁹⁰ Hebr. iv. 9. ⁹¹ *Ibid.* 18.

Μιωντέοις ιψίοις, σκιάς τῶν εἰρημένων καὶ σύμβολα παραδιδοὺς, ἡμέραν τινὰ τοῖς πλήθεσιν ἀφώρισε, δῆπος καὶ ταῦτη ἀπέχωνται μὲν τῶν συνήθων ἔργων, σχολάζοιεν δὲ τῇ τοῦ θείου νόμῳ μελέτῃ. "Ο γε μὴν παρὼν φαλμὸς διαρρήδην διδάσκει ἐπὶ τοῦτο δεῖν τὴν τοῦ Σαββάτου σχολὴν ποιεῖσθαι καὶ τὴν τῶν ἀνωφελῶν ἀργῶν ἐπὶ τῷ κατὰ ταῦτὸν συνερχομένους ἐργάζεσθαι τὰ δὲ τοῦ φαλμοῦ δηλούμενα. Ἡν δὲ πρῶτον ἐξομολογεῖσθαι τῷ Κυρίῳ· δεύτερον φάλλειν διὰ τῶν μουσικῶν ὀργάνων τῷ δύναματι αὐτοῦ· τρίτον ἀναγγέλλειν κατὰ τὰς ἑωθινὰς ὥρας τὸ ἔλεος αὐτοῦ· τέταρτον διηγεῖσθαι τὴν ἀλήθειαν αὐτοῦ κατὰ τοὺς χειλεῖς καὶ φωνῇ, δὲλλὰ καὶ διὰ τῆς τῶν μουσικῶν γραληρῷ καὶ μετ' φόνῃ ἐτειχάρᾳ.

Ορφές οὖν διὰ πράττειν δὲ παρὼν λόγος παρανε^B κατὰ τὴν τῆς ἀναστάσεως ἡμέραν; Ἐπιγέγραπται γοῦν δὲ φαλμὸς εἰς τὴν ἡμέραν τοῦ Σαββάτου. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἵερεῖς ἐν τῷ ἱερῷ κατὰ τὸ Σάββατον ἔτερα πλείστα ἐπράττον κατὰ τὸν νόμον. Οὐκ δέρα διλοχερῶς ἀργεῖν προστάττει. Ἀλλ' οὐδὲ τοῖς ἵερεῦσιν ἢ τοῦ Σαββάτου ἡμέρᾳ νενομοθέτητο· μόνοις δὲ τοῖς μὴ οἷοις τε οἵσι τὸν πάντα χρόνον τῆς αὐτῶν ζωῆς, καὶ πάσας αὐτῶν τὰς ἡμέρας τῇ τοῦ Θεοῦ λατρείᾳ καὶ τοῖς τῷ Θεῷ φίλοις Ἑργοῖς σχολάζειν· τούτοις γάρ ἐκ διαστημάτων ταῦτα πράττειν ἐνομοθέτει. Τοῖς γε μὴν πλησιονῆι γαστρὸς καὶ μέθης, καὶ πάσῃ ἀκοσμίᾳ κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Σαββάτου ἕαυτοὺς παρέχουσιν, διὸ θεός διὰ τοῦ προφήτου ἐπανατείνεται λέγων· Οἱ δραπτόμενοι ψευδῶν Σαββάτων· καὶ πάλιν· Τὰς τρομηρὰς ὑμῶν καὶ τὰ Σάββατα καὶ ἡμέραν μεράλην οὐκ ἀρέχομαι. Διὸ δὴ παρητημένων ἐκείνων, διὰ τῆς Καινῆς Διαθήκης Λόγου μετήγαγε καὶ μετατέθεικε τὴν τοῦ Σαββάτου ἔορτὴν ἐπὶ τὴν τοῦ φωτὸς ἀναπολήν, καὶ παρέδωκεν ἡμῖν ἀληθινῆς ἀναπαύσεως εἰκόνα, τὴν αὐτηρίαν καὶ Κυριακὴν καὶ πρώτην τοῦ φωτὸς ἡμέραν, καθ' ἣν δὲ Σωτὴρ τοῦ κόσμου μετὰ πάσας αὐτοῦ τὰς ἐν ἀνθρώποις πράξεις, τὴν κατὰ τοῦ θανάτου νίκην ἀρέμενος, τὰς οὐρανίους πύλας ὑπερέβαινεν ὑπὲρ τὴν ἔξαρμερον κοσμοποιίαν τιγνόμενος, τό τε θεοπρεπές Σάββατον καὶ τὴν τρισμακαρίαν ἀνάπταυσιν ὑπολαμβάνων, τοῦ Πατρὸς εἰρηκότος αὐτῷ· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἔως ἂν θῶ τοὺς ἔχθρούς σου ὑποκόδιον τῷ ποδῶν σου. Ἐν δὲ, φωτὸς οὐσῃ καὶ πρώτῃ καὶ τοῦ ἀληθοῦς ἡλίου ἡμέρᾳ, καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ συνερχόμενοι διὰ μέσου ἐξ ἡμέρῶν, ἄγιά τε Σάββατα καὶ πνευματικὰ ἔορτάζοντες οἱ ἐξ ἑθνῶν διὰ αὐτοῦ λελυτρωμένοι καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης, τὰ τῷ Σαββάτῳ πράττειν τοῖς ἵερεῦσι νενομοθετημένα κατὰ τὸν πνευματικὸν νόμον ἐπιτελοῦμεν. Θυσίας τε γάρ καὶ ἀναφορᾶς ποιούμεθα πνευματικάς, τὰς καλούμενάς θυσίας αἰέσεως, καὶ θυσίας ἀλαλαγμοῦ· τό τε θυμιάμα τὸ ὑπόδεις ἀναπέμπομεν, περὶ οὐ εἴρηται· Γενηθήτω δὲ προσευχὴ μονὸς ὡς θυμιάμα ἐνώπιον σου. Ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως προσφέρομεν, τὴν αὐτήριον μνήμην ἀνάζωπυροῦντες, τό τε τοῦ φαντασμοῦ αἴμα, τοῦ Ἀμνοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ περιελόντος

A de causa Sabbathi otium agi debere, et in uitatem cessationem depellendam esse, ut in unum congregati ea quae psalmus indicat peragantur. Eorum autem primum est, confiteri Domino; secundum, cum musicis instrumentis psallere nomini ejus; tertium, matutinis horis annuntiare misericordiam ejus; quartum, nocturnis temporibus enarrare veritatem ejus: et haec non modo labiis et voce, sed etiam per musicorum instrumentorum pulsationem agere: nam ait: *In decachordo psalmerio, cum cantico in cithara.*

τετάρτον διηγεῖσθαι τὴν ἀλήθειαν αὐτοῦ κατὰ τοὺς χειλεῖς καὶ φωνῇ, δὲλλὰ καὶ διὰ τῆς τῶν μουσικῶν δργάνων ἀνακρούσεως· Ἡν δεκαχόρδῳ γάρ, φησί, γραληρῷ καὶ μετ' φόνῃ ἐτειχάρᾳ.

B Vides igitur ad quae in die resurrectionis agenda hortetur hic psalmus. Inscriptus enim psalmus est, in diem Sabbathi. Sed et sacerdotes in templo die Sabbathi alia plurima secundum legem agebant. Non ergo praecipit ut omnino vacetur. Neque vero sacerdotibus dies Sabbathi prescribebatur; sed solum iis qui nec toto vita suæ tempore, nec singulari diebus suis possent Dei cultui et Deo acceptis operibus vacare: nam iis, ut intermisso dierum spatio id agerent, lege statutum erat. Eos porro qui crapulæ, ebrietati, aliisque omnibus indecoris gestis die Sabbathi se dedunt, Deus per prophetam sic aspere alloquitur: *Qui contingunt falsa Sabbathā*^a; ac rursum, *Neomenias vestras, et sabbata et diem magnam non fero*^b. Quare Verbum, ipsis repugnantibus, per Novum Testamentum Sabbathi festum in lucis ortum transtulit, nobisque vere requie imaginem tradidit, salutarem nempe Dominicam, et primam lucis diem, qua Salvator mundi post omnia sua in hominibus edita opera, victoria de morte reportata, cœlestes portas transgressus, sex dierum opificium transcendent, tuncque Deo condecens Sabbathum et beatissimam requiem accepit, dicente Patre, *Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum*^c. Ea die, quae veræ lucis et veri solis dies est, nos ipsi congregati, sex diebus interpositis, sancta et spiritualia Sabbathata celebrantes, quotquot ex gentibus in orbe toto per eum liberati sumus, quae sacerdotes in die Sabbathi agere in lege statutum erat, ea nos secundum legem spiritualem perficimus. Nam sacrificia et oblationes spirituales, quae hostiæ laudis et hostiæ jubilationis vocantur, persolvimus: incensum boni odoris emittimus, de quo dictum est: *Fiat oratio mea sicut incensum in conspectu tuo*^d. Imo etiam panes propositionis offerimus, salutarem memoriam refricantes; aspersionem item sanguinis Agni Dei, qui tollit peccatum mundi, piaculum animarum nostrarum, facimus: lumina quoque cognitionis vultus Dei accendimus. Verum etiam ea, quae in psalmo praesenti recensentur, illa die perficere satagimus, et opere et verbis consilentes Domino, et psallentes nomini.

D

^a Amos vi, 3. ^b Isa. 1, 13. ^c Psal. cix, 1. ^d Psal. cxl, 2.

Altissimi : mane quoque ad orientem lucis nostræ misericordiam a Deo nobis præstitam annuntiamus, et veritatem ejus in noctibus per sobriam et castam conversationem exhibemus ; in summa quotquot alia in Sabbato peragere sanctum erat, ea nos in Dominicam transtulimus, utpote quæ magis idonea et propria, ac prima item sit et agnien ducat, et Judaico Sabbatho pretiosior. Nam illa die in mundi opificio cum dixisset Deus, *Fiat lux*, facta est lux : in illa quoque animabus nostris ortus est Sol iustitiae. Quare ut ea die conveniamus traditum nobis est, et ea quæ in psalmo jubentur nobis exsequi præceptum est ; quorum primum est, confessio : nam principium bonorum est pristinorum malorum depositio per veram pœnitentiam et confessionem, quæ ad bonum finem, scilicet ad Deum ipsum deducit. Etenim si nemo bonus nisi Deus, optimæ viæ ad Deum ducentis principium, confessio fuerit. Ideo dictum est, *Bonum est confiteri Dominum*. Par quippe est non hominibus confessionem edere, sed ipsi Domino corda scrutanti. Quia vero confessio pro gratiarum actione item accipitur, ut jam saepius diximus, jure Dominica die gratiarum actiones Domino reddimus, ubique terrarum in ecclesiis ejus congregati. Cum autem per confessionem progressum et augmentum acceperimus, tum jubemus psallere ad meliorem animæ statum protecti : aucti vero ac meliores effecti, hæc aliis annuntiare, ac eos qui ad nos proxime accedunt misericordias Dei edocere præcipimus : atque id agere matutinis horis, quasi primitias diurnarum actionum doctrinæ de Dei misericordia dicantes.

διδομεν τῷ Κυρίῳ, πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐν ταῖς ἑξομολογήσωσι, ἡδη καὶ φάλλειν κελευθύειται ἐπὶ κράττονα φυῆς κατάστασιν προελθόντες· ἐπιδέξανται δὲ τὰς εὐχαριστίας αὐτὸν τὸν Θεόν. Εἰ γάρ οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ θεός, ἀγαθῆς πορείας τῆς ἐπὶ τὸν Θεόν ἀγούσης ἀγαθὴ γένοιται· διὸ διὸ καὶ ἡμῖν συνέρχεσθαι κατά ταύτην παραδέσθαι, καὶ τὰ διὰ τοῦ φαλμοῦ παρηγέλμένα καὶ ἡμῖν ἐπιτελεῖν προστέτακται· ὃν πρότον ἐστι τὸ ἑξομολογεῖσθαι· ἀρχὴ γάρ ἀγαθῶν τὴν προτέρων κακῶν ἀπόλυσις διὰ γηνήσας μετανοίας καὶ ἑξομολογήσεως ἐγγιγνομένη, ἀγουσά τε ἐπὶ τέλος ἀγαθὸν αὐτὸν τὸν Θεόν. Εἰ γάρ οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ θεός, ἀγαθῆς πορείας τῆς ἐπὶ τὸν Θεόν ἀγούσης ἀγαθὴ γένοιται· διὸ διὸ καὶ ἡμῖν ἀποδογγησίς. Διὸ λέλεκται· Ἀγαθὸς τὸ ἑξομολογεῖσθαι τῷ Κυρίῳ. Καὶ γὰρ προσήκει μὴ ἀνθρώποις ἐπιδειχνυσθαι τὴν ἑξομολογησίαν, ἀλλ’ αὐτῷ τῷ τὰς καρδίας ἔρευνῶντι Κυρίῳ. Ἐπειδὴ δὲ λαμβάνεται ἡ ἑξομολογησίας καὶ ἐπὶ τῇ εὐχαριστίᾳ, ὡς πολλάκις ἡμῖν εἰρηται, εἰκότως κατά τὴν Κυριακὴν ἡμέραν καὶ τὰς εὐχαριστίας ἡμῶν ἀπόζοντας τὰ τοῦ Κυρίου ἐλέη προστατόμεθα· καὶ τοῦτο πράττειν κατὰ τὰς πρωΐνας ὥρας ὡσπερ ἀπάρχας τῶν διαδοχαλίᾳ.

Hæc porro jubet Scriptura peragere primo diluculo, postquam animas et corpora nostra nocturno tempore sancta et a sordibus quibusque pura servaverimus, pietatisque veritatem, repetita nocturnis horis cultus Dei memoria suscepimus. Olim quidem cum populi ex circumcisione per symbola et figuræ Deum colebant, non incongruum erait per psalteria et citharas hymnos Deo emittere, idque die Sabbati præstare, otium nempe solventes, et in hoc legem Sabbati transgredientes. Nos vero Judæum in abscondito servantes secundum illud Apostoli dictum : *Non enim qui in manifesto, Judæus est, neque quæ in manifesto, in carne, est circumcisio; sed qui in abscondito Judæus est, et circumcisio cordis in spiritu, non littera*³; viventi psalterio et cithara animata, spiritualibusque canticis hymnum effundimus. Omni quippe instrumento musicō acceptior et suauior Deo fuerit Christi populorum concensus, quo in omnibus Dei ecclesiis una mente, uno affectu,

A τὴν ἀμφεπτίαν τοῦ κόσμου, καθάρους τῶν ἡμετέρων ψυχῶν· ποιούμεθά τε τὰ φῶτα τῆς γνώσεως προώπου τοῦ Θεοῦ ἐξαπτόμενα. Ἄλλα καὶ τὰ ἐν τῷ μετὰ χειρας φαλμῷ φιλοτίμως ἐκπελεῖν κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν σπουδάζομεν, Ἕργοις τούτοις καὶ λόγοις ἑξομολογούμενοι Κυρίῳ, καὶ φάλλοντες τῷ ὄντι τοῦ Ὑψίστου· δρόμον τε πρὸς αὐταῖς ἀνατολαῖς τῷ ἡμετέρῳ φωτὸς τῷ γενόμενον Ἐλεος ἐφ' ἡμέρας τοῦ Θεοῦ διαγγέλλοντες, καὶ τὴν ἀλήθειαν αὐτοῦ κατὰ τὰς νύκτας διὰ σώφρονος καὶ ἀγνῆς ἀναστροφῆς ἐν δεικνύμενοι, καὶ πάντα δὴ δια τὰς ἀλλὰ ἔκρην ἐν Σεβάτῳ τελεῖν, ταῦτα ἡμεῖς ἐν τῇ Κυριακῇ μεταπελεῖ καμεν, ὡς ἀν κυριωτέρας οὖσται αὐτῆς, καὶ ἡγουμένης, καὶ πρώτης, καὶ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ Σαββάτου τιμωτέρας. Κατὰ ταύτην γάρ ἐν τῇ κοσμοποιᾷ εἰρήτως τοῦ Θεοῦ, Γερηθήτω φῶς, καὶ ἐγένετο φῶς· καὶ κατ' αὐτὴν ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς ὁ τῆς δικαιουόντος ἀνατέταλκεν Ἡλίος· διὸ δὴ καὶ ἡμῖν συνέρχεσθαι κατὰ ταύτην παραδέσθαι, καὶ τὰ διὰ τοῦ φαλμοῦ παρηγέλμένα καὶ ἡμῖν ἐπιτελεῖν προστέτακται· ὃν πρότον ἐστι τὸ ἑξομολογεῖσθαι· ἀρχὴ γάρ ἀγαθῶν τὴν προτέρων κακῶν ἀπόλυσις διὰ γηνῆσας μετανοίας καὶ ἑξομολογήσεως ἐγγιγνομένη, ἀγουσά τε ἐπὶ τέλος ἀγαθὸν αὐτὸν τὸν Θεόν. Εἰ γάρ οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ θεός, ἀγαθῆς πορείας τῆς ἐπὶ τὸν Θεόν ἀγούσης ἀγαθὴ γένοιται· διὸ διὸ καὶ ἡμῖν ἀποδογγησίς. Διὸ λέλεκται· Ἀγαθὸς τὸ ἑξομολογεῖσθαι τῷ Κυρίῳ. Καὶ γὰρ προσήκει μὴ ἀνθρώποις ἐπιδειχνυσθαι τὴν ἑξομολογησίαν, ἀλλ’ αὐτῷ τῷ τὰς καρδίας ἔρευνῶντι Κυρίῳ. Ἐπειδὴ δὲ λαμβάνεται ἡ ἑξομολογησίας καὶ ἐπὶ τῇ εὐχαριστίᾳ, ὡς πολλάκις ἡμῖν εἰρηται, εἰκότως κατά τὴν Κυριακὴν ἡμέραν καὶ τὰς εὐχαριστίας ἡμῶν ἀπόζοντας τὰ τοῦ Κυρίου ἐλέη προστατόμεθα· καὶ τοῦτο πράττειν κατὰ τὰς πρωΐνας ὥρας ὡσπερ ἀπάρχας τῶν διαδοχαλίᾳ.

C Ταῦτα δὲ πράττειν δὲ λόγος παρακείεται ὅμη τῇ ἐφ', προφυλάξαντας δηλαδὴ ἐσωτῶν τὰς φυὲς καὶ τὰ σώματα κατὰ τοὺς τῆς νυκτὸς καιροὺς ἄτα καὶ παντὸς μολυσμοῦ καθαρεύοντα, ἀλήθειαν τε εὐσεβείας ἐπιδειγμένους, διὸ τοῦ καὶ ταῖς νυκτεριναῖς ὥραις τῆς τοῦ Θεοῦ θεραπείας μεμνῆσθαι. Πάλι μὲν οὖν, δοπήντα διὰ συμβόλων καὶ τύπων ἐλατρευονταί οἱ ἐκ περιτομῆς, οὐκ ἀπεικόδης ἢν διὰ φαληρίων καὶ κιθάρας ἀναπέμπειν τινὰς τῷ θεῷ τῶν ὄμνους, καὶ τοῦτο ποιεῖν ταῖς ἡμέραις τοῦ Σαββάτου, παραλύοντας δηλαδὴ τὴν ἀργίαν, καὶ παραβονταί τὸν νόμον τὸν περὶ τοῦ Σαββάτου· ἡμεῖς δὲ τὸν ἐν κυριπτῷ Ἰουδαῖον ἀποσάρωντες κατὰ τὴν φάσκοντα Ἀπόστολον· Οὐ γάρ ἐτ τῷ φανερῷ ἐτ σαρπιτομῇ, ἀλλ' ὁ ἐτ τῷ κυριπτῷ Ἰουδαῖος, καὶ ἡ σεριτομὴ καρδίας ἐτ πενεύματι, οὐ γράμματι, ἔντι φαλτηρίῳ καὶ κιθάρᾳ ἐμψύχῳ, πουευματικαῖς τε φύεσι τὸν ὄμνον ἀποδίδομεν. Παντὸς δὲ οὗν δργάνου μεσικοῦ γένοιται διὰ τῷ θεῷ προσηγεστέρα τὴν Χριστὸν

Gen. 1, 3. * Rom. 11, 28, 29.

ἀπῶν συμφωνίᾳ, καθ' ἣν ἐν πάσαις ταῖς τοῦ Θεοῦ ἔκκλησιαις, ὁμογνύμονι ψυχῇ καὶ μιᾷ διαθέσει, ὁμοφροσύνῃ τε καὶ ὁμοδόξῃ πίστεως καὶ εὐσεβείας, ἀμφόπων μέλος ἐν ταῖς φαλμολογίαις ἀναπέμπομεν. Τοιαύταις οὖν φαλμῳδίαις καὶ κιθάραις πνευματικαῖς χρῆσθαι εἰώθαμεν, ἕπει καὶ τοῦτα διδάσκει ὁ Ἀπόστολος λέγων· Φαλμῷς καὶ φόδαις καὶ νύμφαις πνευματικοῖς. Εἴη δὲ ἀν δὲλως κιθάρα μὲν τὸ γράν σῶμα, οὐ διὰ τῶν κινήσεων καὶ τῶν πράξεων ἡ ψυχὴ τὸν πρέποντα τῷ Θεῷ ὑμνον ἀποδίδωσι· φαλτήριον δὲ δεκάχορδον ἡ τοῦ ἄγίου Πνεύματος διὰ τῶν αἰσθητηρίων πέντε μὲν τοῦ σώματος, Ισαρθμῶν δὲ τῆς φυχῆς δυνάμεων, ἐπιτελουμένη λατρείᾳ· δὲ δὴ παριστάκει δὲ αὐτὸς Ἀπόστολὸς φησὶ που· Προσεύξομαι τῷ πνεύματι, προσεύξομαι δὲ καὶ τῷ νοτῷ γύαλῳ τῷ πνεύματι, γύαλῷ δὲ καὶ τῷ νοτῷ ὡς καὶ τοῦ πνεύματος πάλιν οἰκεῖας, δι' ὧν τὴν ψυχὴν ἐνεργεῖ.

Οὐτι εὐγραπάς με, Κύριε, ἐτῷ ποιήματι σου, καὶ δὲ τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν σου ἀγαλλιάσομαι. Ό νοήσας τὴν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πεποιημένην ἡμέραν, περὶ ἡς εἰρηται, Αὕτη ἡ ἡμέρα, ἡ ἐποίησεν δὲ Κύριος, ἀγαλλιασώμεθα καὶ εὐφρατθῶμερ ἐταῦτῇ, οὗτος ἐρει, "Οὐτι εὐγραπάς με, Κύριε, ἐτῷ ποιήματι σου. Ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ τῆς ἡμέρας τοῦ Σαββάτου δὲ παρὼν φαλμῷ προγέγραπται, ζητήσεις πῶς ἐν ἡμέρᾳ Σαββάτου ηὔφράνθαι λέγει, οὐκ ἐπὶ τῇ καταπαύσει τοῦ Θεοῦ, οὐδὲ ἐπὶ τῇ ἀργίᾳ αὐτοῦ, ὡς δὲ ὑπολάθοιεν Ιουδαῖοι, διὰ τὸ ἐν αὐτῇ καταπαύσαις ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ, ὃν ἐποίησε. Καὶ μήν ἔχρην, εἰπερ ἄρα εἰς τὸ Ιουδαϊκὸν Σάββατον ἀνεψέρετο τὰ διὰ τοῦ φαλμοῦ δηλούμενα, ἐπὶ τῇ σχολῇ τοῦ Θεοῦ, καὶ τῇ, ὡς δὲ εἰποιειν, ἀναταύσαις καὶ ἀργίᾳ αὐτοῦ ηὔφράνθαι λέγεσθαι· νῦν δὲ οὐδὲ οὕτω φησίν, ἀλλ' Εὐεγραπάς με, Κύριε, ἐτῷ ποιήματι σου, καὶ ἐτῷ τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν σου ἀγαλλιάσομαι, ἀντικρὺς παριστάς ίδιως μὲν νοεῖσθαι τὸ πόλημα, καὶ πάλιν ίδιως τὰ ἔργα τῶν χειρῶν τοῦ Θεοῦ, ἐφ' οὓς ηὔφράνθαι ὁμολογεῖ, ἀλλ' οὐκ ἐπὶ τῇ ἀργίᾳ. Εἴη δὲ ἀν πόλημα μὲν καθ' ἔνα τρόπον αὕτη ἡ ἡμέρα, περὶ ἡς εἰρηται· Αὕτη ἡ ἡμέρα ἡ ἐποίησεν δὲ Κύριος, ἀγαλλιασώμεθα καὶ εὐφρατθῶμερ ἐταῦτῃ· δηλοὶ δὲ τὴν ἀναστάσιμον καὶ Κυριακὴν ἡμέραν, ὡς ἐν ἑτέροις ἀποδεικτικῶς παρεστῆσαι, τὰ ἀπὸ τῆς κοσμοποιίας παραθέμενοι, καθ' ἣν δὲ Μωνῆσις· Ἐε ἀρχῆ, φησιν, ἐποίησεν δὲ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· καὶ ἐπιλέγει, Γενηθήτω φῶς, καὶ ἐγένετο φῶς· καὶ ἐκάλεσεν δὲ Θεὸς τὸ φῶς ἡμέραν. Ὁρᾶς γάρ ὡς οὐδὲν ἔτερον ἐν ταύτῃ γίνεται δημιούργημα, ἀλλ' αὕτη μόνη ἡ ἡμέρα, ὡς ἐφαρμόζειν αὐτὴν τὸ φάσκον λόγιον, Αὕτη ἡ ἡμέρα ἡ ἐποίησεν δὲ Κύριος. Οὐδὲ γάρ ἄλλο τι ἀλλ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν ἐποίησεν, ήτις ἡ ἡ πρώτη Κυριακὴ, περὶ ἡς καὶ νῦν λέγεσθαι τὸ, "Οὐτι ηὔφραπάς με, Κύριε, ἐτῷ ποιήματι σου. ἔργα δὲ χειρῶν αὐτοῦ τὰ ἐν ταῖς μετὰ ταῦτα ἡμέραις γεγενῆσθαι ἀναγεγραμμένα. Κατὰ δὲ ἔτερον τρόπον λεχθεῖ διὰ πόλημα μὲν τὰ νοητὰ καὶ λογικά καὶ ἀτώματα τοῦ

A pari consensu et una sententia fidei et pietatis, una voce, melos in psalmodiis emittimus. Hujusmodi igitur psalmodiis et citharis spiritualibus uti consuevimus: quia id docet Apostolus his verbis, *Psalmis et canticis et hymnis spiritualibus*⁹. Alia item ratione cithara fuerit totum corpus, cuius motibus et operibus anima condecentem hymnum Deo emitit. Psalterium autem decem chordarum, Spiritus sancti cultus est, per quinque corporis sensus, et per totidem animae virtutes exhibitus: quae his declarat idem Apostolus, *Orabo spiritu, orabo autem et mente; psallam spiritu, psallam et mente*¹⁰. Quasi scilicet mens etiam motus suos habeat, quibus pulsat corpus; et spiritus item propriis oblineat motus, quibus animam movet.

Vers. 5. *Quia delectasti me, Domine, in factura tua, et in operibus manuum tuarum exsultabo.* Qui diem a Domino factam intellectus, de qua dictum est, *Hæc dies, quam fecit Dominus, exsultemus et laetemur in ea*¹¹, hic dicit, *Quia delectasti me, Domine, in factura tua.* Sed quoniam de die Sabbati hic psalmus inscriptus est, quæras cur in die Sabbati se delectatum esse dicat, non de Dei requie, neque de ejus cessatione, ut Judæi opinentur, quia in ipso cessavit ab omnibus operibus suis, quæ fecit. Et vero si ea quæ in psalmo seruntur. Judaicum Sabbathum respicerent, oporteret dixisse illum, se de otio Dei, atque, ut ita dicant, de cessatione ab operibus delectatum esse: at non ita loquitur, sed ait, *Delectasti me, Domine, in factura tua, et*

C *in operibus manuum tuarum exsultabo*, aperte declarans seorsim facturam, ac seorsim opera manuum Dei indicari, in quibus se delectatum esse confitetur, sed non in cessatione. Factura autem aliquo modo fuerit ipsa dies, de qua dictum est: *Hæc dies, quam fecit Dominus, exsultemus et laetemur in ea.* Significat vero resurrectionis diem Dominicam, ut aliis in locis aperte comprobavimus, dum quæ ad mundi creationem spectant explicaremus: de qua dixit Moyses: *In principio fecit Deus cælum et terram*¹²; ac subjicit, *Fiat lux, et facta est lux: et appellavit Deus lucem, diem*¹³. Vides enim nullum aliud opificium ea die effici nisi solam diem, ita ut illi hoc dictum probe conveniat, *Hæc dies, quam fecit Dominus.* Nihil quippe aliud præter ipsum diem condidit, quæ erat prima Dominica, de qua nunc dicitur, *Quia delectasti me, Domine, in factura tua:* opera autem manuum ejus ea sunt, quæ sequentibus diebus facta scribuntur. Alio item modo factura dicaptur intellectu prædicta, rationabilis et incorporealiter Dei opificia, qua ratione anima ad imaginem Dei facta esse scripto traditur; opera vero manuum ejus, sensibilia et corporea ejus opera, de quibus dictum est, *Quoniam videbo cælos, opera digitorum tuorum, lunam et stellas, quæ in*

D *Digitized by Google*

⁹ Ephes. v, 19. ¹⁰ I Cor. xiv, 15. ¹¹ Psal. cxlvii, 24. ¹² Gen. 1, 1. ¹³ ibid. 3, 5

*fundasti*¹⁴. Docet igitur hæc Scriptura, in otio divisionarum exercitationum, inque cessatione a corporeis et mortalibus operibus, quam Sabbathum et requiem Scriptura vocat, eos qui contemplationi spiritualium simul et sensibilium Dei operum vacant, dicere, *Quia delectasti me, Domine, in factura tua, et in operibus manuum tuarum exultabo*: nam *ex magnitudine et pulchritudine creaturarum proportione quadam opifex eorum conspicitur*¹⁵: ac spiritualia, incorporea et cœlestia, necnon visibilia ejus, a creatione mundi operibus intellecta conspi- ciuntur, secundum sanctum Apostolum¹⁶.

καὶ ἐν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν σου ἀγαλλιάσομαι, ἐκ μερέθους γὰρ καὶ καλλοῆς κτισμάτων ἀνάπτων δ λόγος ἀποχαλεῖ, ἐν τῇ θεωρίᾳ τῶν τε νοητῶν ὅμων καὶ τῶν αἰσθητῶν ἔργων τοῦ Θεοῦ σχολάζοντας λέγειν

"Οτι αὐτοράς με, Κύριε, ἐν τῷ ποιήματι σου,

Θεοῦ κτισμάτα, καθ' ὃ καὶ τῇ εἰκόνᾳ τοῦ θεοῦ γεγενημένη ψυχὴ πεποιήσας ἀναγέραται· ἔργα δὲ χειρῶν αὐτοῦ τὰ αἰσθητὰ καὶ σωματικὰ σίνη δημιουργήματα, περὶ ὧν εἰρηται· *"Οτι δύφομα τοὺς οὐρανούς, ἔργα τῶν δακτύλων σου, σελινήν τε καὶ δαστέρας, οἱ σὺν ἑβδεμολίστας.* Διδάσκει τούντι μετὰ χειρὸς Γραφῆς, ἐν τῇ σχολῇ τῶν θείων ἀσκησῶν, καὶ τῇ τῶν σωματικῶν καὶ θνητῶν ἔργων ἀσχολίᾳ τε καὶ ἀργίᾳ, ἵν τινα Σάββατον καὶ ἀνάπτων δ λόγος ἀποχαλεῖ, ἐν τῇ θεωρίᾳ τῶν τε νοητῶν ὅμων καὶ τῶν αἰσθητῶν ἔργων τοῦ Θεοῦ σχολάζοντας λέγειν *"Οτι αὐτοράς με, Κύριε, ἐν τῷ ποιήματι σου,*

*Vers. 6, 7. Quam magnificata sunt opera tua, Domine! nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ. Vir insipiens non cognoscet, et stultus non intelliget hæc. Me, inquit, delectasti, Domine, in factura tua, et in operibus manuum tuarum; sed non quivis homo pari atque ego modo affectus est. Multi namque insipientes et imprudentes sunt, qui nec norunt nec intelligent ea, in quibus me delectari et exsultare consiteor. Quamobrem qui vere insipiens et stultus est, Dei providentia et verbo universum constitisse negat; sed fato et necessitatibus, insanoque cuidam cursui ac fortunæ tanta Dei opificia ascribit. Verum etiam, ut insanus, in universi administratione ruit et labitur opinione, quod ipsi videatur multum inesse in mortali vita inæqualitatis. Insipiens igitur ille et insanus rem ægre ferebant, statim ad blasphemum et impium ratiocinium vertitur, horum causam dictitans esse, quod nullus sit Deus, nulla providentia; sed omnia temere et casu serantur. Ego vero etiam in illis obscuris occultisque rebus, pia imbutus sententia, persuasum habeo judicii et administrationis tue rationem, parvitatem meam longe superare. Quamobrem dico, *Quam magnificata sunt opera tua, Domine! admodum excelsæ factæ sunt cogitationes tuæ.* Et qui possint mortalia ratiocinia, profunda Dei explorare, et cogitationes ejus queis humana administrat cognoscere? Quemadmodum enim nullus hominum norit quæ sunt hominis, nisi spiritus qui in ipso est; sic quæ Dei sunt nullus norit, nisi Spiritus Dei¹⁷, neque dicere potest: *Nos autem non spiritum mundi accepimus*¹⁸, sed Spiritum Dei, de quo dictum est: *Nam Spiritus omnia scrutatur, etiam profunda Dei*¹⁹; quæ cum probe norim, nullatenus de hominum inæqualitate perturbor; imo vero gaudeo et lætor, providentiæ rationem non ab humanis easibus, sed ab operibus manuum Dei et ab opificiis ejus mente concipiens. Gaudeo item et admodum lætor, iis donatus bonis, quibus insipiens quilibet et stultus privatur, nec valet ab operibus Dei illius providentiæ in omnia rationes ediscere.*

C

D

Ὄς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε, σφέλα ἐβαθύνθησαν οἱ διαλογισμοὶ σου. Ἀνὴρ ἀξιών οὐ γράσσεται, καὶ ἀσύνετος οὐ συνήσει ταῦτα. Ἐμὲ, φησὶν, ηὔφρατας, ὁ Κύριος, διὸ τῷ ποιήματι σου, καὶ ἐν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν σου· ἀλλ' οὐ καὶ πᾶς ἀνὴρ τὴν αὐτὴν ἐμοὶ φέρει διάθεσιν. Πολλοὶ γὰρ εἰσὶν ἄνθρονες καὶ ἀσύνετοι, οὐ γινώσκοντες, οὐδὲ συνιέντες αὐτὰ δὴ ταῦτα, ἐφ' οὓς αὐτὸς εὐφρανεσθεντας ἀγαλλιάψει δύολογῶν. Διόπερ δ ὡς ἀληθῶς ἔργων καὶ ἀσύνετος ἀναιρεῖται μὲν τὸ προνοΐα ταῦτα λόγῳ θεοῦ συνεστάνται τὸ πάντα, εἰμαρμένῃ δὲ καὶ ἀνάγκῃ, ἀλλὰ τε φορῷ καὶ τύχῃ προσγράφει τὰ τηλικαῦτα τοῦ θεοῦ δημιουργήματα. Ἀλλὰ καὶ ὡς ἀσύνετος προστάπτει τῇ διοικήσει τοῦ παντὸς, διὰ τὸ δοκεῖν πολλὰς ἀνωμαλίας ἐν τῷ θητηῷ βίῳ θεωρεῖν. Οὐ μὲν οὖν δέρπων καὶ ἀσύνετος δυσχεραίνων εὐθὺς ἐπὶ βλάσφημον καὶ ἀσεβῆ λογισμὸν τρέπεται, ἀθεότητα τε καὶ ἀπρονοσίαν, καὶ τὸ εἰκῆ, καὶ ὡς ἔτυχε, τούτων εἶναι φάσκων αἵτια· ἐγὼ δὲ, καὶ ἐπὶ τῶν προειρημένων ἀδήλων εὐσεβεῖν δεδιδαχμένος, πέπεισμαι, διτε ὑπὲρ τὴν ἐμήν σμικρότητα τυγχάνοντος οἱ τῆς σῆς χρίσεως καὶ διοικήσεως λόγοι. Διό φημι· Ὄς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε! σφόδρα ὑπερυψηλόθησαν οἱ διαλογισμοὶ σου. Καὶ πόθεν γὰρ θνητοῖς λογισμοῖς ἐρευνᾷ τὰ βάθη τοῦ θεοῦ, καὶ γινώσκειν τοὺς διαλογισμοὺς αὐτοῦ καθ'οὓς διοικεῖ τὰ ἀνθρώπινα; Ήμὲς δὲ οὐδὲς ἔγνω τῶν ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου εἰ μή τὸ πτεῦμα τὸ ἐν αὐτῷ, οὐτω καὶ τὰ τοῦ θεοῦ οὐ δεῖται εἶναι εἰ μή τὸ πτεῦμα τοῦ θεοῦ, καὶ οὐκ οὕτως τε λέγειν. Ἡμεῖς δὲ οὐ τὸ πτεῦμα τοῦ κύριον ἔλλοομεν, ἀλλὰ τὸ πτεῦμα τοῦ θεοῦ· περὶ οὐ εἰρηται· Τὸ γὰρ πτεῦμα πάκτη ἐρευνᾷ, καὶ τὰ βάθη τοῦ θεοῦ· ἀπέρι εἰδὼς, οὐδαμῶς ἐπὶ τῇ τῶν ἀνθρώπων ἀνωμαλίᾳ ταρπτομαι· χαίρω δὲ καὶ εὐφρανομαι τοὺς τῆς προνοίας λόγους οὐκ ἀπὸ τῶν κατὰ ἀνθρώπων συμπτωμάτων, ἀπὸ δὲ τῶν ἔργων τῶν χειρῶν τοῦ θεοῦ καὶ ἀπὸ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ καταλαμβάνων. Καὶ χαίρω γε καὶ ὑπερευφρανομαι τοιούτων καταξιωθεὶς, ὃν ἐστέρηται πᾶς ἄφρων καὶ ἀσύνετος, οὐ δυνάμενος ἀπὸ τῶν ἔργων τοῦ θεοῦ, τοῖς περὶ τῆς καθόλου προνοίας λόγοις μαθητεύεσθαι.

¹⁴ Psal. viii, 4. ¹⁵ Sap. xiii, 5. ¹⁶ Rom. i, 90. ¹⁷ I Cor. ii, 11. ¹⁸ ibid. 12. ¹⁹ iiii. 10.

Ἐν τῷ ἀρατεῖαι ἀμαρτωλοὺς ὡσεὶ χόρτοι, καὶ Λ
πιέκυνται πάρτες οἱ ἐργαζόμεροι τὴν ἀρούλαν,
ὅπως ἀτὰς ἔξολοθρευθῶσιν εἰς τὸν αἴωνα τοῦ αἰώ-
νος· Ὁ μὲν ἄφρων καὶ ἀσύνετος, ὁρῶν ἀσεβεῖς εὐ-
θυμουμένους, δικαίους δὲ καὶ εὔσεβες κακουμένους
οὐ συνίησι τοὺς τῆς Προνοίας λόγους, ἀλλ ἐνθὲν
ἐπ' ἀσεβεῖς τρέπεται λογισμοὺς, ἐκπίπτων εἰς ἀθε-
τητα· Ἐγὼ δὲ, τῷ ποιήματι σου ἐνορῶν, καὶ τοῖς
Ἐργοῖς τῶν χειρῶν σου, μετὰ τῶν ἀλλῶν συνεῖδον,
ὅτι τὸ τέλος τῶν κατὰ τὸν βίον εὐθυμούντων ἀσεβῶν
ὅλεθρον περιέχει καὶ ἀπώλειαν· διὸ πολὺν πλέον τοὺς
τῆς θείας κρίσεως λόγους ὑπερεκπλήττομαι. Ὡσπερ
γοῦν χόρτος καὶ τὰ ἀπὸ γῆς ἀνθητὰ πρὸς ὀλίγον ὥραν
φαίνεται, καὶ θέλγει τὴν ὅρασιν, καὶ τὴν αἰσθήσιν
ἀπάταν, δοσον δὲ οὐδέπω μεταβάλλει καὶ τρέπεται,
φθίνει τε ῥάστα καὶ ἀπόλλυται· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ
οἱ παρὰ τοῖς πολλοῖς θαυματόμενοι ἀμαρτωλοὶ ἄμα
τε ἀνέτειλαν, καὶ πρὸς ὀλίγον ἀνθήσαντες, διέκυ-
ψαν, ἐφάνησάν τε τίνες ποτέ εἰσι, καὶ διολας προαι-
ρέσσων· εἰτ' οὐκ εἰς μακρὸν αὐτοὺς μετῆλθεν οὐκέτι
βραχὺς καὶ πρόσκαιρος ὅλεθρος, ἀλλὰ διηνεκῆς ἀπώ-
λεια. Ἐπειδὴ περ ἡ σῇ δικαιοκρισίᾳ τοῖς ἀνθρωπίνοις
ἐφέστηκε πρᾶγμασι, διὸ δὴ μάλιστα συγκεχωρῆσθαι
τοῖς ἀμαρτωλοῖς καὶ τοῖς ἐργαζόμενοις τὴν ἀνομίαν
τὸ ἀνατεῖλας καὶ διακύψαι ἥγοῦμαι· ὡς ἀλλεγχθεὶη
αὐτῶν ἡ προαιρετική, οὐ καλῶς τοῖς τοῦ Θεοῦ δωρή-
μασι κεχρημένη· διόπερ ἔκδικος αὐτοὺς ὅλεθρος
αἰώνιος διαδέξεται.

Σὺ δὲ "Ὕγιστος εἰς τὸν αἴωνα, Κύριε. Ὄτι ίδον
οἱ ἐχθροὶ σου, Κύριε, ὅτι ίδον οἱ ἐχθροὶ σου ἀτο-
λοῦνται, καὶ διασκορπισθήσονται πάρτες οἱ ἐρ-
γαζόμεροι τὴν ἀρούλαν. Καὶ ὑψωθήσεται ὡς μο-
νοκέρωτος τὸ κέρας μου, καὶ τὸ γῆράς μου ἐν
ἐλαύφ πλοι. Καὶ ἐπειδὴ δ ὁ φθαλιμὸς μου ἐν τοῖς
ἐχθροῖς μου, καὶ ἐν τοῖς ἐπανισταμένοις ἐπ' ἐμὲ
ποιηρευμένοις ἐπακούσεται τὸ οὖς μου. Σὺ μὲν,
φησὶν, ὁ Κύριε, ἀλλ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχων
"Ὕγιστος ἐν ὑψηλοῖς διαμενεῖς τὸν σύμπαντα αἰώνα οὐ
τρεπόμενος, οὐ ταπεινούμενος, οὐκ ἀλλοιούμενος, οὐ
κρείττων σαυτοῦ γινόμενος, οὐ τοῖς ταπεινοῖς τῶν
ἐπὶ γῆς δύμοιούμενος, οὐδὲ μικρὸν τι καὶ ταπεινὸν
φρονῶν καὶ πράττων, ἀλλ εἰς ἀπειροναντῶν σαυτῷ διαμέ-
νων δύμοιος· ἡμεῖς δὲ οἱ ταπεινοὶ καὶ μακρὰν τῆς σῆς
ἀπέχοντες δυνάμεως ἀλλοτε ἀλλως φερόμεθα, καὶ
μεταβαλλόμεθα. Οἱ μὲν οὖν ἐχθροὶ σου, ὁ Κύριε, ὡς
ἄντας αὐτούς ἀλλοτρίους καταστήσαντες τῆς παρὰ σοὶ
ζωῆς, ἐχθραν τε ἀντὶ φιλίας πρὸς σὲ τὸν μόνον ἀγα-
θὸν ἐλόμενοι, ἀπολοῦνται, ἐστοῖς αἴτιοι γενόμενοι
ἀπώλειας, διὰ τὸ μὴ ἐθελῆσαι σοι παραμένειν καὶ
σοὶ φιλωθῆναι· ἐχθραν δὲ ἀρασθεῖ τὴν πρὸς σὲ τὸν
ἔχθρον σου ἀλλοτρίος γεγονὼς, πέπεισμαι, διτὶ τῆς ἐπὶ
τὸ κρείττον μεταβολῆς τεύχομαι τῇ σῇ δικαιοκρισίᾳ
πιστεύων· ὥστε εἰ καὶ κατὰ τὸν περόντα βίον ἀδόξης
τις εἶναι δοκοίην καὶ ταπεινὸς παρὰ τοῖς πολλοῖς,

VERS. 8. Cum exorti fuerint peccatores sicut se-
num, et apparuerint omnes qui operantur iniquita-
tem; ut intereant in saeculum seculi. Insipiens qui-
dem ac stultus ille, cum videt impios homines pro-
spere agere, justos autem et pios homines malis
opprimi, Providentia rationem non intelligit; sed
statim ad impia ratiocinia vertitur, ita lapsus ut
nullum esse Deum putet. Ego vero opifcium tuum,
et opera manuum tuarum considerans, in his de-
prehendi finem impiorum, qui in hac vita prospere
agunt, esse interitum ac perniciem: quare multo
magis divini judicii rationem admiror. Nam sicut
fenum et flores terrae ad breve tempus speciosa vi-
dentur oculosque ac sensum demulcent, sed mox
mutantur ac vertuntur, facilimeque marcescant et
B pereunt; eodem modo peccatores, qui penes mul-
tos in admiratione habentur, cum primum exorti
fuerunt, brevi floruerunt, ac conspecti sunt; sta-
timque apparuit quales fuerint, et quod institutum
vitæ tenuerint. Nec diu postea ipsos pernices in-
vasit, non jam brevis et temporanea, sed perpe-
tuum exitium, quia enim justum judicium tuum
rebus imminet humanis, idcirco æstimo peccatori-
bus et operantibus iniquitatem concedi, ut exorian-
tur et prospere agant; ut eorum consilium et vo-
luntas, Dei muneribus non bene usa, coarguantur:
quamobrem ultrix eos et æterna pernicies exci-
pet.

VERS. 9 - 12. Tu autem Altissimus in æternum,
Domine. Quoniam ecce inimici tui, Domine, quo-
niā ecce inimici tui peribunt, et dispersentur om-
nes qui operantur iniquitatem. Et exaltabitur sicut
unicornis cornu meum, et senectus mea in oleo pingui.
Et respexit oculus meus inimicos meos, et in insur-
gentibus in me malignantibus audiet auris mea. Tu
quidem, ait, Domine, qui semper uno eodemque
modo Altissimus es, in excelsis manes per omne
saeculum, non mutaris, non dejiceris, non verteris,
non te ipso melior evadis, nec iis qui in terra sunt
humilibus similis es, non exiguum aut humile quid-
piam sentis aut agis, sed in æternum tibi similis
permanes; nos autem humiles, qui procul a virtute
tua absamus, alio alio modo serimus et muta-
mūr. Inimici itaque tui, Domine, qui sese vita, que
apud te est, alienos constituerunt; ac praoptarunt
inimicitias tecum, qui solus bonus es, gerere, quam
amicitia frui tua, peribunt, si dique ipsi perniciose
auctores erunt: quia noluerunt apud te manere
amicique tui esse; sed inimicitias adversum te,
opifcem et servatorem suum, suscepere. Quamob-
rem etiam si infinitas in hac vita pecunias, divitias
et thesauros colligant; sed omnia cum animabus et
corporibus ipsorum dispersentur. Ego vero qui co-
gnitionem et amicitiam tuam amplectatus, et inimi-
citis tuis alienus effectus sum, persuasum habeo me
mutationem in melius nocturum esse, justo judicio
tuo sicutem habens. Itaque etiam si in præsenti vita
inglorius et vilis esse penes multos videar; sed in
fine rerum exaltabor; immo potius cornu meum exal-

tabitur, id est, spes regni illius quod apud te me consecutur exspecto; quæ scilicet pari modo exaltabitur atque unicornis. Nam si quis est unicornis in spiritualibus, qui te Patrem suum ut unum cornu sibi ascribit; bene novi me, perinde atque illum, exaltandum esse. Quia enim hæredes Dei, cohæredes autem Christi vocamur; spero me eodem, quo Christus, regno fruiturum esse, cum senectus mea, id est extrema vitæ meæ, exaltabitur in oleo pingui. Etiamsi enim juventutis et vigoris animæ meæ tempus in hac vita, ceu in certamine, humiliatum exerceatur; at extrema, ipsiusque animæ senectus, id est consummatio ejus, mutationem in melius obtinebit; ac oleo supererfluenti diviti ei pingui, apud te misericors Deus, vivificabitur. Tunc sane oculus meus qui super peccatores contabescit, et mortalem vitam deplorat, ab inimicis meis conspicietur, eosque debitas poenas luere videbit; qui jam apud multos gloria celebrantur, quorumque finis dispersioni tradetur. Tunc non modo oculus meus, sed etiam auris animæ meæ, sinem audiet eorum, qui jam insurgunt adversum me et maligne agunt. Horum ergo omnium causa admiratione perculsus de providentiae tuae ratione, et de justo judicio abs te omnibus reddendo, ego quidem lætor et exsulto in operibus manuum tuarum; omnis autem vir insipiens et stultus non intelligit hæc. Quapropter dico: *Quam magnifica sunt opera tua, Domine!* nec modo profundæ factæ sunt, sed *valde profundæ factæ sunt cogitationes tuae;* quibus cogitationibus arcano et profundo modo universum administras: ac sinis quidem et concedis, ut impii hoc tempore exalentur et extollantur; pii vero humilientur, quorum tamen finis mirabili et sapien-tissimæ dispensationi tuae testimonium præbet, quæ conspicatus divinus Apostolus sic vociferatus est: *O altitudo divitiarum sapientiae et scientiae Dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia ejus et investigabiles viæ ejus*¹⁰!

τον καὶ σοφιας καὶ γνώσεως Θεοῦ, ὡς ἀνεξερεύητα τὰ κρίματά σου, καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ἄλλαι.

VERS. 13, 14. *Justus ut palma florebit, sicut cedrus, quæ in Libano est, multiplicabitur.* Peccatores quidem sicut fenum exoriri, et ad exemplum feni non diu postea perire dicti sunt. Nam exortum fenum statim exsiccatum est, et flos decidit, eo prorsus modo quo peccatorum vita et gloria. Justus autem non sicut fenum, sed palmæ instar florebit sursum radices et comas effterens; neque humi positas, sed ad cœlum extensas. Qua de causa palmæ quidem justus comparatur; non autem unico palmæ trunco: nam in ramis multiplicatur, qui una cum illa et per illam salutem consequuntur. Qua de causa comparandus item cedro, non cuiilibet, sed ei quæ in Libano est. Multiplex autem illa est, atque admodum numero crescit, utpote quæ in monte pinguissimo, qui celsissimas arbores producit et

A ἀλλ' ἐν τῷ τέλει τῶν πραγμάτων ὑψωθῆσμαι, μᾶλλον δὲ τὸ κέρας μου ὑψωθῆσται, τουτέστιν ἡ ἐπί-της προσδοκωμένης μου παρὰ σοὶ βασιλεῖα, ἵνα ὑψωθῆσται τοσούτον, δύον καὶ ἡ τοῦ μονοκέρωτος. Εἰ γάρ ἐστι τις ἐν νοητοῖς μονόκερως ἐν κέρας ἐπι-γραφέμενός σε τὸν αὐτοῦ Πατέρα, εὖ οἶδα καὶ αὐτὸς δομοίς ἔχειν υψωθῆσμενος. Ἐπεὶ γάρ κεκλίμεθε κληρονόμοι εἰναι Θεοῦ, συγκλητονόμοι δὲ Χριστοῦ, πέπεισμαι, φησί, τῆς αὐτῆς τῷ Χριστῷ σου βασι-λείας ἀπολαύσειν, ὀπηνίκα τὸ γῆράς μου, τουτέστι τὰ ἔσχατα τῆς ἐμῆς ζωῆς ὑψωθῆσται ἐν ἐλαύ πῖον. Εἰ γάρ καὶ τὸ μάλιστα τὰ τῆς νεότητος καὶ τὰ τῆς ἀκμῆς τῆς ἐμῆς ψυχῆς ὡς ἐν ἀγῶνι τῷ παρόντι βῆται ταπεινούται γυμναζόμενα, ἀλλὰ τὰ γέ ἔσχατα καὶ τῆς ψυχῆς αὐτῆς τὸ γῆρας, τουτέστιν ἡ τελείωσις τεύ-ξεται τῆς ἐπὶ τὸ κρείττον μεταβολῆς, ἐν ἐλαύ περι-τεύοντι καὶ πλούσιῳ καὶ πλονι, τῷ παρὰ σοὶ, τῷ ἐλεήμονι Θεῷ ζησομένης. Τότε δὴ τότε καὶ ὁ νῦν ἐπὶ τοῖς ἀμαρτωλοῖς ἐκτηρίζεμενος μου ὄφελαμός, καὶ τὸν θυητὸν βίον ἀποκλαδεμένος, ἐποψέται τοῖς ἔχθροις μου, ὅρων δίκην τὴν πρέπουσαν διδόντας τοὺς νῦν παρὰ τοῖς πολλοῖς δοξαζομένους, ὃν τὸ τέλος δι-σκορπισμῷ παραδοθῆσται. Τότε δὲ οὐ μόνον ὁ ὄφελ-μός μου, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸ οὐσία τῆς ψυχῆς τὸ τέλος ἀκούσεται τῶν σήμερον ἐπανισταμένων ἐξ ἐμὲ καὶ πονηρευομένων. Τούτων δ' οὖν ἔνεκα πάντων ὑπερθυμάζων τοὺς τῆς σῆς προνοίας ἀλόγους, καὶ τὴν ἀποκειμένην τοῖς πάσι παρὰ σοῦ δικαιοχρισταν, ἐγὼ μὲν ὑπερευφραίνομαι καὶ ἀγαλλιῶ ἐπὶ τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν σου· πᾶς δὲ ἀφρων ἀνήρ καὶ ἀστενεῖς οὐ συνίησι ταῦτα. Διὸ δὴ φημι· ‘Ος ἐμεταλύπη τὰ δργα σου, Κύριε! καὶ οὐχ ἀπλῶς ἐβαθύνθησαν, ἀλλὰ σφόδρα ἐβαθύνθησαν οἱ διαλογισμοὶ σου· καθὼς οὖς διαλογισμοὺς ἀποβρήτως καὶ βαθέως διακεῖ-τὸ πᾶν, ἐπιτρέπων καὶ συγχωρῶν ἀσεβέσι μὲν κατὰ τὸν παρόντα καὶρὸν ἐπατρεσθαι καὶ ὑψοῦσθαι, τοὺς δὲ εὐσεβεῖς ταπεινούσθαι, ἢν τὰ τέλη μαρτυρεῖ στηρίζει ταῦτα καὶ πανάργη διοικήσει· δὲ δὴ συνέντει καὶ ὁ θεῖος Ἀπόστολος ἐξεφώνησε τὸ, ‘Ὕβρις αἰσθ-

D Αἰκατος ὡς φοινικὲς ἀνθήσει, ὡς ἡ κεδρος ἡ ἐν τῷ Λιβάνῳ πληθυνθῆσται. Οἱ μὲν ἀμαρτωλοὶ ὥστε χόρτος ἐλέγοντο ἀνατέλλειν, καὶ καταλήλως τῷ παραδείγματι τοῦ χόρτου, οὐκεὶς μακρὸν διαφείρεσθαι· ἀμά τε γάρ ἀνατείλεν δι χόρτος καὶ ἐκηράνθη, καὶ τὸ ἀνθος ἐξέπεσεν, ὕσπερ οὖν καὶ ἡ τῶν ἀμαρτωλῶν ζωὴ τε καὶ δόξα· δὲ δίκαιοις οὐ κατὰ τὸν χόρτον, ἀλλὰ φοινικοῖς δίκην ἀνθῆσει, δικνω που φέρων τὰς βίξας, καὶ τὰς κομάς, οὐ χαμαὶ κειμένας, ἀλλ' εἰς οὐρανὸν ἐκτεινομένας. Τούτων μὲν οὖν ἔνεκα φοινικοῦ παραβληθείη ἀν δίκαιοις, οὐκέτι δὲ καὶ τῷ μον-φυει στελέχει τοῦ φοινικοῦ πολυπλοθεῖ γάρ ἐν τοῖς κλάδοις τοῖς ἀμά αὐτῷ καὶ δι' αὐτοῦ σωζομένοις. Ήν ἔνεκα παραβλητέον αὐτῇ τῇ κεδρῷ, οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ τῇ ἐν τῷ Λιβάνῳ πολλήτερον δὲ αὐτῇ καὶ μεγαλοφυεῖς πληθύουσα· διτε ἐν δρει φύουσα λιπαρωτάτην, φέροι-

¹⁰ Rom. xi., 33.

καὶ τρέφοντι οὐρανομήκη φυτά. Οὕτω δ' οὖν καὶ δίκαιος, μυρίους ἔχων τοὺς δι' αὐτοῦ καὶ σὺν αὐτῷ σωζόμενους, κατὰ τοῦτο μὲν ἀνέμφερῆς τῇ κέδρῳ, τῷ δὲ φοίνικι κατὰ τὰ ἄλλας δεδηλωμένα. Ἀλλ' οὐ τοιούτοις ἡσαν οἱ ἀσεβεῖς, οἱ ωσεὶ χρότος ἀνατέλλοντες καὶ παραχρῆμα ἀφανιζόμενοι. Πεφυτευμένοι δὲ τῷ οἰκῳ τοῦ Θεοῦ, ἐταῖς αὐλαῖς τοῦ Θεοῦ ἡμῶν διεπαθήσουσι. Σπάνιος μὲν δὲ ἄκρως τέλειος, δὲ καὶ δίκαιος ὀνομασμένος, φοίνικι καὶ κέδρῳ παραδεσλημένος· ἐπειδὴ μὴ πάντες τοιοῦτοι, ἰστέον, διτι καὶ τῶν ἀτελεστέρων, πλὴν ἀλλὰ τῆς ἐν τῷ οἰκῳ τοῦ Θεοῦ φυτείας τῇξιν μενάν, ἔστι τι ἀγαθὸν τέλος· ἐν γοῦν ταῖς αὐλαῖς τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἔξανθήσουσι. Νοήσεις δὲ καὶ τοῦτο οἶχον μέγαν Κυρίου ἀκούων τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ, τὴν ἐπὶ γῆς, κατὰ τὸν φῆσαντα Ἀπόστολον· Ἰταὶ Ιδης πᾶς δεῖ ἐτ οἰκῳ Θεοῦ ἀραστρέψεσθαι, ητις ἔστιν Ἐκκλησία Θεοῦ ζώτος· πεφυτευμένους δὲ ἐν ταύτῃ τοὺς τὰς ἀρχὰς τῆς ἐν θεοτεοῖς προκοπῆς ἐντεῦθεν εἰληφότας, οἷοι ἡσαν, οὓς ἐφύτευσεν δὲ Παῦλος, δι' οὓς καὶ ἐλεγεν, Ἐγὼ ἐφύτευσα, Ἀπολλίως ἐπέτισεν, ἀλλ' δὲ Θεὸς ηὔξασεν. Οὗτοι οὖν οἱ ἐν τῇ περιγείᾳ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ πεφυτευμένοι ἀνθος ἀποδώσουσιν εὐάνδες καὶ γόνιμον καὶ τῶν τελείων καρπῶν οἰστικὸν, ἐν ταῖς αὐλαῖς τοῦ Θεοῦ ἡμῶν μεταφυτεύνετες, τουτέστιν ἐν ταῖς ἐπουρανίοις μοναῖς· εἰ γέ πολλαὶ παρὰ τῷ Πατρὶ, ἔνθα κατ' ἀξίαν διαμερισθέντες οἱ νῦν ἐν τῷ οἰκῳ τοῦ Θεοῦ πεφυτευμένοι, κατὰ καιρὸν τὸν προσήκοντα ἔξανθήσουσιν.

Ἐτι καληθυνθήσονται ἐτ γῆρας πλοι, καὶ εὐχαριστοῦτες δοσοται, τοῦ ἀρρεγεῖαι, διτ εὐθῆς Κύριος δὲ Θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐκ δοσιν ἀδικαία ἐτ αὐτῷ. Οὐ μόνον φησιν, διτ ἔξανθήσουσιν ἐν ταῖς αὐλαῖς τοῦ Θεοῦ οἱ σήμερον ἐν τῷ οἰκῳ αὐτοῦ πεφυτευμένοι, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ πληθυνθήσονται, ὅσπερ ἀνωτέρω τῇ κέδρος ἡ ἐν τῷ Λιβανῷ ἐπληθύνετο. Πότε δὲ τοῦτο αὐτοῖς ἔσται, ἀλλ' ἡ ἐν τῷ γῆρᾳ τῷ πλοι; Γῆρας δὲ ἐνταῦθα τὴν τελείωσιν πέπεισο λέγεσθαι τῆς ψυχῆς, ἐν δὲ γενέμενοι εὐπαθοῦντες ἔσονται οἱ νῦν ἐν τῷ οἰκῳ Κυρίου πεφυτευμένοι. Εἰ γάρ καὶ τὰ μάλιστα κατὰ τὸν παρόντα καιρὸν, ἐν φυτεύονται ἐν τῷ οἰκῳ Κυρίου κακοπαθοῦντες διατελοῦσι, τοὺς περώτους τῆς γεωργίας πόνους ὑπομένοντες· ἀλλ' ἐπάντα τοῦ γῆρας τοῦ πλοίος ἀξιωθῶσιν, εὐπαθοῦντες γενήσονται ἀναπαυόμενοι τῶν καμάτων καὶ τῶν ἀγώνων τὰ ἐπαθλα ἀποληφόμενοι· Ὅμολογήσουσι τε, Ὅτι εὐθῆς Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐκ δοσιν ἀδικεῖαι τὰ αὐτῷ. Εἰ γάρ μὴ τὰ κατηριθμημένα ἀγαθὰ εμειλλε διαδέχεσθαι τοὺς τῷ Θεῷ ἀνακειμένους, καὶ εἰ μὴ τὸ δόλέθριον τέλος περιέμενε τοὺς ἀσεβεῖς, καὶ τοὺς ἐργαζομένους τὴν ἀνομίαν, ἦν τόταχα ἀδικίαν ἐπικαλέσαι τῇ τοῦ Θεοῦ προνοίᾳ. Ὅτε δὲ τοιαῦτα τέλη καὶ τοῖς δικαίοις ἥτοι μασται, οἴων καὶ ἡμεῖς εὐχάριστα τυχεῖν, καὶ τοῖς ἀσεβεῖς τοιαῦται ἥτελληνται τιμωρίαι, ἀφ' ὧν γένοιτο ἡμᾶς βυθῆναι· πῶς οὐδὲ ἀκόλουθον ἀν εἰη δοκογενέν, Ὅτι εὐθῆς Κύριος δὲ Θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐκ δοσιν ἀδικαία ἐτ αὐτῷ;

A alit, nascatur. Sic itaque iustus, infinitos secum habens qui ipsius opera salutem assequuntur, ea quidem ratione cedro comparandus, alia autem prius enuntiata, palmæ. At non hujusmodi erant impii, qui, tanquam fenum exorti, mox deleti sunt. Plantati in domo Dei, in atriis Dei nostri florebunt. Perrarus quidem est, qui ad summum perfectionis devenerit, qui et justus vocatur, palmæque ac cedro consertur. Sed quia non omnes hujusmodi sunt, sciendum est, etiam imperfectioribus, qui tamen illa in domo Dei plantatione dignati fuerint, bonum quemdam finem repositum esse: nam in atriis domus Dei nostri florebunt. Id vero intelligas, si pro magna domo Domini, Ecclesiam ejus in terra sitam accipias secundum Apostolum, qui ait, B Ut videas quomodo oporteat in domo Dei conversari, quæ est Ecclesia Dei viventis²¹; et si pro illis qui in ea plantati sunt, eos qui profectus in religione primordia in illa acceperunt: quales ii erant quos plantavit Paulus, quorumque causa dixit, Ego plantavi, Apollo rigavit; sed Deus incrementum dedit²². Hi itaque qui in terrena Dei Ecclesia plantati sunt, florem emittent suavis odoris ac generosum perfectiorumque fructuum feracem; in atriis Dei nostri, id est²³ in cœlestibus mansionibus transplantati: siquidem multæ sunt mansiones apud Patrem, ubi pro merito distributi qui jam in domo Dei plantati sunt, congruenti tempore florebunt.

C Vras. 15, 16. Adhuc multiplicabuntur in senectute pingui, et bona accipient; ut annuntient, quoniam rectus Dominus Deus noster, et non est iniquitas in eo. Non solum id ait, in atriis Dei florebunt qui hodie in domo ejus plantati sunt; sed et ipsi multiplicabuntur, sicut cedrus, quæ in Libano est, supra multiplicari dicebatur. Quandonam id ipsis eveniet, nisi in senectute pingui? Hic vero senectutem pro consummatione animæ dici persuasum habebas, in qua constituti bonis fruentur, qui nunc in domo Domini plantati sunt. Nam si jam in domo Domini plantati, mala patientes perseverant, primis agricultura laboribus afflicti; sed cum senectute pingui donati fuerint, bonis fruentur, ac requiem nati, laborum certaminumque præmia referent, ac confitebuntur, D Quoniam rectus Dominus Deus noster, et non est iniquitas in eo. Nisi enim jam enumerata bona eos qui Deo addicti sunt exceptura essent, et nisi impios et operantes iniuritatem exitiosus finis maneret; divinas Providentiæ culpæ forte causa suberset. At quando finis hujusmodi iustis paratus est, qualem nos consequi peroptamus; ac impiis talia denuntiantur supplicia, a quibus nos eripi contingat: quare consentaneum non fuerit constiteri, Quoniam rectus Dominus Deus noster, et non est iniquitas in eo? At insipiens hæc non cognoscet, nec stultus intelliget, quod a stultitia sua tenebris offundatur. Ego vero qui isthac probe

²¹ I Tim. iii, 15. ²² I Cor. iii, 6.

cognoscam et intelligam, quia a Spiritu sancto illuminatus sum, et quod considerem quam profundæ factæ sint cogitationes Dei; jure lætor et exsulto de divina dispensatione: præsentia vero mala, ob spem futurorum strenue tolero. Qua de causa totum otium meum et cessationem a malis Deo conservans, delectabilia illa et sancta Sabbathum observare satago, confitendo, psallendo et annuntiando mane misericordiam Dei, et veritatem ejus per noctem. Tunc enim maxime a religiosa anima veritas exhibetur, cum in tenebris et obscuritate degens, quasi in splendidissima luce et clarissima die, conscientiae sinceritas et puritas ostenditur. Talis est psalmus cum cantico die Sabbathi dictus, id est in tempore illius, quod secundum Deum est, oili ac requie: quo nos etiam divinarum disciplinarum meditationi vacantes, gratiarum actionis verba hoc in cantico enuntiata Deo emittere par est.

τὸν τῆς κατὰ Θεὸν σχολῆς τε καὶ ἀναπαύσεως καιρὸν, ἐνῷ καὶ ἡμᾶς τῇ προκειμένης φόδης ἀναπέμπειν προσήκει τῷ Θεῷ.

LAUS CANTICI IPSI DAVID (1). XCII.

VERB. 1. *Dominus regnavit, decorum induitus est.*
 Quia, secundum Apostolum, regnavit mors ab Adam usque ad Moysen ²³, id est a prima hominum creatione usque ad corporeum secundum Moysem cultum, qui in terra Jerusalem antiquitus usque ad Salvatoris nostri Jesu Christi adventum persiciebatur; sane cum mors regnaret, et is qui imperium mortis habet, nimis diabolus, dominaretur, tunc, ut consequens erat, Dominus non regnabat in hominibus, sed quidam multorum deorum et diabolicus error. Ipse autem Apostolus hæc de Salvatore nostro docet: *Quia ergo pueri communicaverunt carni et sanguini, et ipse similiter participavit eisdem passionibus; ut per mortem destrueret eum, qui habebat mortis imperium, id est diabolum* ²⁴. Jure itaque Dei Verbum, quod prius existebat, cum vita ipsa esset, ad mortis destructionem, mortale instrumentum, corpus scilicet humanum assumens, ipsumque morti tradens, ad naturæ suæ demonstrationem; idemque postea a morte resumens ad divinam suam virtutem declarandam, dum mortis quidem imperium solvit, diaboli itidem in homines tyrannidem destruit; imo etiam dæmonum malignorum ac spirituum impurorum, qui olim in humanum genus imperium obtinebant, operandi vim extinguit, sublata per evangelicam prædicationem omni adversaria et inimica Deo potestate, paternum Deo in omnes gentes regnum procurat. Quapropter soluta mortis potestate, ac destructio eo, qui imperium mortis habebat, id est, diabolo; jam regnante in omnibus gentibus Domino, regnante item cum illo in hominibus vita illa, quæ secundum Deum est; merito Spiritus sanctus pro tanto facinore choreas agens, nosque omnes ad choreas convocans, hæc vociferatur: *Dominus regnavit, decorum induit.*

²³ Rom. v, 14. ²⁴ Hebr. ii, 14.

(1) Vulgata adjicit *In die ante Sabbathum, quando fundata est terra.*

A 'Ἄλλ' δὲ μὲν ἄφρων ταῦτα οὐ γνώσεται, οὐδὲ ἀσύνετος συνήσει ταῦτα, διὰ τὸ σκοτίζεσθαι ὑπὸ τῆς οἰκείας ἀφροσύνης· ἔγὼ δὲ ὁ γνῶν αὐτὰ καὶ συνιεῖ διὰ τὸ θεῖον Πνεύματος πεφωτίσθαι, καὶ διὰ τὸ θεωρεῖν δικαίας ἔκβαθυνθησαν σφόδρα οἱ διαλογισμοὶ τοῦ θεοῦ· εἰκότως εὐφραίνομαι καὶ ἀγαλλιῶ ἐπὶ τῇ θείᾳ δικαιίᾳ, φέρω τε τὰ παρόντα γενναίως διὰ τὴν μελλόντων ἐλπίδα. Ὡν ἐνεκά τὴν πᾶσαν ἐμαυτὸν σχολήν, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν κακῶν ἀργίαν ἀνατίθεις τῷ Θεῷ, τὰ τρυφερὰ καὶ ἀγαία Σάββατα ἐπιτελεῖν περιμματι, διὰ τοῦ ἔξομολογεῖσθαι καὶ φάλλειν καὶ ἀνηγγέλλειν τὸ πρωΐ τὸ ἐλεος τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν ἀλήθευν αὐτοῦ κατὰ νύκτα. Τότε γὰρ μάλιστα τῇ ἀλήθευσι τοῦ θεοσεβοῦς δεικνυται ψυχῆς, δτε, ἐν σκοτίᾳ καὶ σκέπῃ τυγχάνουσα, ᾧς ἐν λαμπροτάτῳ φωτὶ καὶ ἐν τῷ μετριότερον τὸν θεοντα παρατηταί. Τοιοῦτος καὶ διατάξεις ἡ προσευχής εἰρημένος φαλμὸς εἰς τὴν ἡμέραν τοῦ Σαββάτου, τούτην παρατηταί. Β διαυγεστάτῃ τὸ γνήσιον καὶ εἰλικρινὲς τῆς συνείδησεως ἐπιδείκνυται. Τοιοῦτος καὶ διατάξεις ἡ προσευχής εἰρημένος φαλμὸς εἰς τὴν ἡμέραν τοῦ Σαββάτου, τούτην παρατηταί. Κύριος ἐδωσιλεύσεται, εὐπρέπειαν ἔρεισται. Ἐπει ταῦτα τὸν Ἀπόστολον ἐδωσιλεύσεται διάνατος ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Μωϋσέως, τούτεστιν ἀπὸ τῆς πρώτης ἀνθρώπων γενέσεως μέχρι τῆς κατὰ Μωϋσέα σωματικῆς λατρείας, ήτις ἐπιγείου Ἱερουσαλήμ πάλαι πρότερον μέχρι τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ παρουσίας συνετελεῖτο· εἰκότως δὲ διάνατος ἐδωσιλεύει, καὶ διὰ τὸ κράτος ἔχων τοῦ θεοντα, τούτεστιν διάδοσος κατεκράτει, οὐκ ἦν τότε ἀνθρώπων βασιλεύων διάνατος, ἀλλὰ τις πολύθεος καὶ διαμονικὴ πλάνη. Διάδοσει δὲ διὰ αὐτῆς Ἀπόστολος περὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν λέγων· Ἐπει οὐν τὰ παῦλα κεκοινώρηκεν αἷματος καὶ σαρκὸς, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχε τῷν αὐτῷν παθημάτων, Ιτα διὺ τοῦ θαράτου καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοτα τοῦ θαράτου, τούτεστι τὸν διάδοσον. Εἰκότως οὖν διὰ προών τοῦ θεοῦ λόγος, αὐτὸς ὁντις ἐπὶ καθαιρέσει τοῦ θανάτου θητὸν δργανὸν τὸ σῶμα τὸ ἀνθρώπειον ἀναλαβὼν, καὶ τοῦτο τῷ θανάτῳ παραδόντος εἰς ἐνδείξιν τῆς οἰκείας φύσεως, κάπετα αὐτὸς τοῦ θανάτου ἐξελῶν εἰς παράστασιν τῆς ἐνθέου δυνάμεως, λύει μὲν τοῦ θανάτου τὸ κράτος, λύει δὲ καὶ τοῦ διαβόλου τὴν κατὰ τῶν ἀνθρώπων τυραννίαν· ἀλλὰ καὶ τῶν πάλαι κατακρατούμεντων τοῦ ἀνθρώπειον γένους δαιμόνων πονηρῶν καὶ πνευμάτων ἀκαθάρτων τὴν ἐνέργειαν σβέννυστ, πᾶσάν τε καθελῶν τὴν ἀντικειμένην καὶ ἐχθρὸν τῷ θεῷ δύναμιν, τὴν πατρικήν τῷ θεῷ βασιλείαν διὰ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος πᾶσι τοῖς ἔθνεσι προξενεῖ. Διὸ δὴ καταλυθεῖσης τῆς τοῦ θανάτου δυναστείας, καὶ καταργηθέντος τοῦ τὸ κράτος ἔχοντος τοῦ θανάτου, τούτεστι τοῦ διαβόλου, βασιλεύοντος δὲ ἡδη λοιπὸν τὸν ἡγεμόνης ἀνθρώπων τῆς κατὰ θεὸν ζωῆς, εἰκότως τὸ θεῖον Πνεύμα, χορεύον ἐπὶ τῷ κατορθώματι καὶ

πάντας ἡμᾶς ἐπὶ τὴν χορείαν συνάγον, ἀναφωνεῖ καὶ λέγει· Ὁ Κύριος ἐδασίλευσεν, εὐπρέπειαν ἐτεδύσατο. Βασιλεὺει δὲ ὁ Κύριος, αὐτὸς ὁν ἡ ζωὴ, καὶ πάντες ὁν δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος, πάσης ψυχῆς, ἡς μὴ καθάπτεται ἀλογίᾳ καὶ ἀφροσύῃ, καὶ ἡς μὴ βασιλεύει ἀμαρτίᾳ, καὶ ἡς μὴ κρατεῖ διάβολος, καὶ ἡς μὴ καταδυναστεύει θάνατος, τιτρώσκων αὐτὴν καὶ ἀναιρόν διὰ τῶν ίδιων κέντρων. Τὸ δὲ κέντρον τοῦ θανάτου τὴν ἀμαρτίαν εἶναι διδάσκει ὁ Ἀπόστολος, δι’ ἣς ἀναιρεῖται ψυχὴ κατὰ τὴν φάσκουσαν προφητείαν· Ψυχὴ ἡ ἀμαρτάνουσα, αὐτὴ ἀποθαρεῖται. Διδούση τὸ μήτε ἀλογίαν, μήτε ἀμαρτίαν, μήτε τὸν διάβολον, μήτε τὸν θάνατον ἡμῶν διὰ τῆς ἀμαρτίας κρατεῖν· μόνον δὲ κυριεύειν ἡμῶν τὸν Λόγον καὶ τὴν ζωὴν, τουτέστι τὸν Κύριον, διὰ πάσης ἀρετῆς βασιλεύοντα τῶν κατηξιωμένων τῆς ὑπ’ αὐτοῦ βασιλείας.

Ἐπεὶ δὲ μέλλων βασιλεύειν, οὐ μόνον ζώντων, ἀλλὰ καὶ νεκρῶν δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος αὐτὸς ὁν δὲ Κύριος, καὶ οὐ μόνον τῶν ἐν οὐρανοῖς ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπὶ γῆς, καθὼς αὐτὸς διδάσκει λέγων, Ἐδόθη μοι πᾶσα ἔξουσια ἐπὶ οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς· ἐκένωσεν ἑαυτὸν, μορφὴν δούλου λαβὼν, τουτέστι τὸ θυντὸν σῶμα καὶ τὸ ἀνθρώπειον δργανον· τοῦτο γέρη ἡ μορφὴ τοῦ δούλου· τότε μὲν, ὅτε ταῦτα ἐπράττεν, ἀπρέπειαν περιεβάλλετο, ὅπετε περὶ αὐτοῦ λέγειν, Ἐδομερ αὐτὸν, καὶ οὐκ εἰχει εἰδός, οὐδὲ καίλιος· ἀλλ’ ἡρ τὸ εἰδός αὐτοῦ ἀτιμον καὶ ἐκλεπτον παρὰ τοὺς ινοὺς τῶν ἀνθρώπων· ὅτε δὲ ἀπολαβὼν τὴν δόξαν, ἦν καὶ πρότερον εἶχε παρὰ τῷ Πατρὶ, τὴν τοῦ δούλου μορφὴν ἐπὶ τὸ κρείττον μετεσχημάτισε, κατὰ τὴν ἀποστολικὴν μαρτυρίαν, ἦ φησιν, Ὅς μετασχημάτισε τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν, σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δέξιης τοῦ Χριστοῦ, τὸ τηνικαῦτα εὐπρέπειαν ἐνέδυσατο· ὅτε καὶ τὴν τοῦ Πατρὸς βασιλείαν, καὶ τὰ πάντων, οὐ μόνον τῶν ἐν οὐρανοῖς, ἀλλὰ καὶ τῶν καθ’ δῆμος τῆς οἰκουμένης ἐθνῶν ἐκράτυνε, πᾶσαν τὴν πολύθεον καθελὼν πλάνην. Διὸ λέλεκται· Κύριος ἐδασίλευσεν, εὐπρέπειαν ἐτεδύσατο· τὸ γοῦν ἐτεδύσατο, ὡς κατὰ τινὰ καιρὸν ἀποδυσαμένου τὴν εὐπρέπειαν, λέλεκται· καὶ ὅτε μὲν ὑπέμενε τὰ κατὰ τὸ πάθος, ἐσταυρώθη, φησὲν ὁ Ἀπόστολος, ἐξ ἀσθερελας· ὅτε δὲ νενικήκων τὸν θάνατον, τὴν κατὰ πάντων ἀπελάμβανε βασιλείαν, πάλιν ἐπλήρου τὸ· Ἐτεδύσατο Κύριος δύναμιν καὶ περιεζώσατο. Χριστὸς γάρ Θεοῦ δύναμις ἦν καὶ Θεοῦ σοφία. Εἴθιτε τὴν οἰκείαν δύναμιν ἐνδυσάμενος, καὶ ταῦτη περιζωσάμενος, μεγάλῳ κατορθώματι ἑαυτὸν ἐπιδίδωσι. Τί δὲ ἦν τοῦτο, ἐξῆς δὲ λόγος διδάσκει φάσκων· Καὶ γάρ ἐστερέωσε τὴν οἰκουμένην, ἥτις οὐ σαλευθήσεται. Μικροῦ γάρ δεῖν δῆλην αὐτὴν διόλου κατὰ βαράθρων ἐνεχθεῖσαν, ὀπηνίκα τὰ τῆς δαιμονικῆς ἐνεργειας κατὰ πάντων ἴσχυεν, ἀνήγειρε καὶ διωρθώσατο, πᾶσαν τὴν ἐχθρὸν καὶ δαιμονικὴν δύναμιν, τὴν τε πολύθεον πλάνην ἀνατρέψας. Οὕτω γοῦν ἐστερέωσε τὴν οἰκουμένην, ὡς μηκέτ’ αὐτὴν σα-

A Regnat porro Dominus, qui ipsa vita est, et ipsum Dei Verbum, in omnem animam, cui non inesamentia et stultitia, in quam non regnat peccatum, cui non imperat diabolus, cui non dominatur mors, propriis illam stimulis confodiens et occidens. Stimulum porro mortis peccatum esse docet Apostolus²⁵: quo stimulo occiditur anima, secundum prophetiam quæ ait: *Anima quæ peccaverit, ipsa morietur*²⁶. Quare adnitendum est, ut neque amicitia, neque peccatum, neque diabolus, neque mors per ipsum peccatum in nobis dominetur; sed solummodo Verbum et vita, id est, Dominus, qui per omne virtutum genus regnat in eos, qui ejus imperio digni habentur.

βασιλεύοντα τῶν κατηξιωμένων τῆς ὑπ’ αὐτοῦ βασιλείας.

B Quia vero Dei Verbum, ipse Dominus regnatus erat non solum viventibus, sed etiam mortuis; nec solum cœlestibus, sed etiam terrenis, ut ipse declarat his verbis: *Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terra*²⁷; ideo seipsum exinanivit formam servi accipiens, id est, mortale corpus et humanum instrumentum; nam id ipsum erat forma servi. Cum autem hæc ageret, tunc dedecus indutus est; ita ut de ipso dicatur: *Vidimus eum, et non habebat speciem, neque pulchritudinem; sed erat species ejus inhonorata, et deficiens præ filiis hominum*²⁸.

C Cum autem, recepta ea, quam primum apud Patrem habuerat, gloria, formam servi in melius transtulit, secundum Ἀποστολικὸν testimonium sic habens: *Qui transformabit corpus humilitatis nostræ, conforme corpori gloriæ Christi*²⁹, tunc decorem induit: quando penitus sublatto multorum numinum errore, et Patris regnum, et non modo cœlestium, sed etiam omnium per orbem gentium res firmavit. Quare dicitur: *Dominus regnavit, decorem indutus est*: illud enim, *indutus est*, quasi aliquo tempore decorem exuerit, profertur. Siquidem quando passionis tormenta sustinuit, *crucifixus est*, inquit Apostolus, *ex infirmitate*³⁰; cum autem devicta morte, regnum in omnes accepit, rursus hoc implementum est: *Induit Dominus fortitudinem et præcinctus est*. Nam Christus Dei virtus erat et Dei sapientia³¹.

D Deinde, utpote propria indutus virtutē eaque præcinctus, magnum facinus aggreditur. Quodnam esset illud, declarat postea Scriptura dicens: *Etenim firmavit orbem terræ, qui non commovebitur*. Illam quippe, cum tantum non in barathra penitus ruisset, quando dæmonum vis et efficacia omnibus prævalebat, erexit ac restituit, cum omnem inimicam et dæmoniacam virtutem, et multorum numinum errorem evertisset. Ita enim firmavit orbem terræ, ut neque a pietate erga Deum dimoveretur: Ecclesiam vero ipsius, quæ supra petram fundatus, et adversus quæ portæ inferi non prævalebunt, hic per orbem terræ indicatam, ita firmatam esse

²⁵ I Cor. xv, 56. ²⁶ Ezech. xviii, 20. ²⁷ Matth.

²⁸ II Cor. xiii, 4. ²⁹ I Cor. i, 24.

³⁰ xxviii, 18. ³¹ Isa. lxx, 2. ³² Philipp. iii, 21.

dicit, ut non ultra moveri possit. Nam quod in petra fundetur, portæ inferi non prævalebunt adversus eam.

δ λόγος σημήνας, καὶ τεύτην ἀληθῶς ἔστερεωσθαι ἐπὶ τὴν πέτραν.

Vers. 2, 3. *Paratus thronus tuus ex tunc, a sæculo tu es. Elevaverunt flumina, Domine, elevaverunt flumina vocem tuam.* Thronus tuus, inquit, Domine, non nunc primum, cum post incarnationem in cœlum ascendi, præparatus est tibi; imo vero jam olim et ante omnia sæcula tuus erat, ac semper tibi paratus fuit, quoniam ipse a sæculo, imo ante omnia sæcula existis, ut ipse docuisti his verbis: *Dominus creavit me initium viarum suarum in opera sua. Ante sæculum fundavit me, et antequam montes firmarentur, et ante omnes colles gignit me²².* Tuus itaque thronus erat etiam ante omnia sæcula: imo et quando exinanivisti temetipsum, ac servi formam accepisti, tibi iterum paratus servabatur, quia tibi soli ac nemini alii a Patre dictum fuerat, *Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum²³.* Sic igitur paratus tibi thronus erat, in quo ut secum sederes, qui te genuit, Pater præcepit. Paratusque erat ex tunc, a sæculo: quoniam tu ipse a sæculo es. Non ait, *eras*; sed, *es*. Nam de te solo dici convenit, *es*. Quare alibi quoque dicitur, *Tu autem ipse es, et anni tui non deficient²⁴.* Hunc porro thronum in alio quoque psalmo Spiritus sanctus indicat dicens: *Thronus tuus, Deus, in sæculum sæculi: virga rectitudinis virga regni tui. Dilexisti justitiam et odisti iniquitatem: propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo exultationis præ consortibus tuis²⁵.* Paratus itaque erat thronus tuus ex tunc; ex quo scilicet apud Patrem eras, quia tu ipse a sæculo es. Cæterum etiam nunc elevaverunt flumina, Domine. Quid elevaverint, repetito sermone postea declarat his verbis: *Elevaverunt flumina vocem tuam.* Hæc enim cum antiquitus latuisserent, nunc audita fuerunt omnibus, qui divino Spiritu dignati sunt, prophetis, apostolis et evangelistis, infinitisque populis, qui per totum orbem in ecclesiis salutare regnum annuntiant, qui item elevaverunt vocem suam, effusam in omnes Dei gratiam magna voce prædicantes. Sed etiam æstimo divinas virtutes et multitudinem angelorum, qui in cœlo sunt, nunc flumina vocari. Qui item elevaverunt vocem suam, quando ex hominum consortio in cœlos ascendentem Servatorem, decore deitatis sue induitum, paterna virtute præcinctum, propriumque ibi regni thronum repetente, contemplabantur. Hæc porro dicebant alta voce clamantes: *Attollite portas, principes, vestras, et elevamini, portæ aeternæ, et introibit rex gloriae. Quis est ipse rex gloriae? Dominus fortis et potens, Dominus potens in prælio²⁶; ac rursum, Dominus virtutum, ipse est rex gloriae²⁷.* Multitudines item ecclesiarum Servatoris nostri, apud homines

A λεύσθαι τῆς κατὰ Θεὸν εὐσεβείας· καὶ τὴν Τακτικὴν δὲ αὐτοῦ τὴν ἐπὶ τὴν πέτραν τεθεμελιώμένην, ἡς πύλαι ἄδου οὐ κατισχύσουσι, διὰ τῆς οἰκουμένης φησιν, ἣς οὐ σαλευθῆσται. Πύλαι γάρ ἄδου αὐτῆς οὐ κατισχύσουσι, διὰ τὸ τεθεμελιώσθαι τὴν πέτραν.

"Ετοιμος δὲ θρόνος σου ἀπὸ τότε, ἀπὸ τοῦ αἰώνος σὺν εἰ. Ἐπῆραν οἱ ποταμοί, Κύριε, ἐπῆραν οἱ ποταμοί τὴν φωτὴν αὐτῶν. Ὁ θρόνος σου, φησὶν, Ὅ Κύριε, οὐ νῦν πρῶτον, ὅτε μετὰ τὴν ἐναρθρώπησην εἰς οὐρανοὺς ἀνελήλυθας, παρεσκευάσθη σοι· ἀλλὰ καὶ πάλαι καὶ πρόπαλαι, καὶ πρὸ πάντων αἰώνων σὸς ἦν, ἀεὶ τε καὶ διὰ πάντων ἡτοιμασθεῖσαι· ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ἀπὸ τοῦ αἰώνος, μᾶλλον δὲ πρὸ πάντων αἰώνων ὑπάρχεις, ὡς αὐτὸς ἐδίδαξας εἰπών: Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὅδων αὐτοῦ εἰς ἕργα αὐτοῦ. Πρὸ τοῦ αἰώνος ἐθεμελιώσθη με, καὶ πρὸ τοῦ δρη ἐδρασθῆναι· πρὸ δὲ πάρτων βουνῶν γεννᾶ με. Ἡν μὲν οὖν σὸς δὲ θρόνος καὶ πρὸ πάντων αἰώνων οὐ μήτη ἀλλὰ καὶ ὅτε ἐκένωσας σπειτὸν, καὶ τὴν δούλου μορφὴν ἀνεληφας, σοὶ πάλιν ἐτοιμος ἐψυλάττεο· ἐπειδὴ σοι μόνῳ, καὶ οὐδέτερῳ πρὸς τοῦ σοῦ Πατρὸς εἰρητῷ· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἔως ἂρ θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιοι τῶν χοδῶν σουν. Οὐτω γοῦν ἦν ἐτοιμος δὲ θρόνος σου, ἐφ' ὃν σὺν αὐτῷ καθέζεσθαι δὲ γεννήσας σε Πατήρ παρεκελεύετο. Καὶ ἐτοιμος ἦν ἀπὸ τότε, ἀπὸ τοῦ αἰώνος, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ἀπὸ τοῦ αἰώνος σὺ εἶ. Ἀλλ' οὐχ, φησὶν, ἀλλ', εἰ. Μόνον γάρ αὐτῷ τῷ, σὺ εἶ, λέγεσθαι ἀρμόττει. Διὸ καὶ ἐν ἐτέροις εἰρηται· Σὺ δὲ δὲ αὐτὸς εἶ, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκέτι εἰκείησουσι. Τούτον δὲ τὸν θρόνον καὶ ἐν ἐτέρῳ τῷ θείον Πνεύμα σημαίνει λέγον· Ὁ θρόνος σου, δὲ Θεός, εἰς τὸν αἰώνα τοῦ αἰώνος ῥάβδος εὐθύτητος ἢ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου. Ἡγάπησας δικαιοσύνην, καὶ ἐπισημαῖς ἀρούλας· διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε δὲ Θεός, δὲ Θεός σου. ἐλαϊψ ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σουν. Ἡν μὲν οὖν ἐτοιμος δὲ θρόνος σου ἀπὸ τότε, ἐφ' οὐ δηλαδὴ παρὰ τῷ Πατέρι ἡς, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ἀπὸ τοῦ αἰώνος σὺ εἶ. Πλὴν ἀλλὰ καὶ νῦν ἐπῆραν οἱ ποταμοί, Κύριε. Τί δὲ ἐπῆραν, ἐπιδευτερῶν ἔτη; τὸν λόγον παρίστησιν εἰπών· Ἐπῆραν οἱ ποταμοί φωτὴν αὐτῶν· ταῦτα γάρ λανθάνοντα πάλαι πρότερον, νῦν εἰς ἔξακουστον ἀπάντων γέγονε τῶν τοῦ θείου Πνεύματος ἡξιωμένων προφητῶν, ἀποστόλων τε καὶ εὐαγγελιστῶν, μυριάνδρων τε λαῶν τῶν καθ' ἄλλας οἰκουμένης ἐν ταῖς ἐκκλησίαις καταγγελλόντων τὴν σωτηρίου βασιλείαν, οἱ καὶ ἐπῆραν τὴν φωνὴν αὐτῶν, τὴν ἐκχυθείσαν εἰς πάντας τοῦ Θεοῦ χάριν μεγάλῃ τῇ φωνῇ εὐαγγελιζόμενοι. Ἀλλὰ καὶ τὰς θείας δυνάμεις καὶ τὸ πλῆθος τῶν κατ' οὐρανὸν ἀγγέλων οἷμαι νῦν ποταμοὺς δυνομάζεσθαι. Οἱ δὲ καὶ αὐτοὶ ἐπῆραν τὴν φωνὴν αὐτῶν, ὅπηνίκα ἐκ τῆς σὺν ἀνθρώποις διατριβῆς ἀνίσταται εἰς οὐρανοὺς τὸν Σωτῆρα καὶ τὴν τῆς αὐτοῦ θεότητος εὐπρέπειαν ἐνδύσμενον, δυνάμεις πατρικῇ περιζωνύμενον, καὶ τὸν οἰκεῖον ἀπολαμβάνοντα τῆς βασιλείας θρόνον ἐθεῶντο. Καὶ

²² Prov. VIII, 22.25. ²³ Psal. cix, 1. ²⁴ Psal. ci, 68. ²⁵ Psal. xliv, 7, 8. ²⁶ Psal. xxiii, 7-9.

²⁷ Ibid. 10.

τῆς γε φωνῆς αὐτῶν ἐκεῖνα ἦν, δι' ὧν ἔδων λέγον· Αἳς τες· "Ἄρατε πύλας, οἱ ἀρχοντες ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης· Τίς ἐστιν οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης; Κύριος χραταίδες καὶ δυρατάδες, Κύριος δυρατάδες ἐν πολέμῳ· καὶ πάλιν· Κύριος τῷρ δυράμεστρος ἐστιν ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης. Καὶ τὰ πλήθη δὲ τῶν ἐν ἀνθρώποις τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐκκλησιῶν ποταμηδὸν ἐν αὐταῖς τῶν ἐξ ἑθνῶν πεπιστευκότων συφρεδόντων ἀει, ἐπαιρόντων τε φωνὴν ἐν ταῖς πρὸς δοξολογίαις, δύνανται λέγεσθαι ποταμοῖ· ἐπεὶ καὶ αὐτὸς διδασκαλίας ἀρψεσθαι, καὶ τοῦ ἄγιου Πνεύματος πίνειν, ποταμοῖς παραβάλλει λέγων Ός ἀρπή ἐκ τοῦ ὄντος οὖν ἐγὼ δώσω αὐτῷ, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ φεύσονται ὄντος ἔργος ἕως τοῦ

Ἀρούσι ποταμοὶ ἐπιτρίψεις αὐτῶν ἀπὸ φωνῶν θύδατων πολλῶν. Θαυμαστοὶ οἱ μετεωρισμοὶ τῆς Θαλάσσης, θαυμαστὸς ἐν ὑψίστοις ὁ Κύριος. Εἰ νενόηνται οἱ ποταμοὶ οἱ ἐπὶ τῇ δόξῃ τῆς τοῦ Κυρίου βασιλεῖας τὴν αὐτῶν φωνὴν ἐπαλύοντες, ἐκ τοῦ ἐναντίου νοηθήτωσαν ἔτεροι ποταμοὶ ἐπιτριβόμενοι καὶ ἀπατεπιρόμενοι τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, ἐναντίων δέ τε διακείμενοι τοῖς ἐπαλύουσι τὴν φωνὴν αὐτῶν τῷ Θεῷ. Οὗτοι δὴ οὖν οἱ ἐναντίοι ποταμοὶ αἰρουσι, φησι, τὰς ἐπιτρίψεις αὐτῶν, τουτέστιν ἀποθήσονται πᾶν Επαρμα καὶ πάντα τῦφον, καὶ πᾶσαν ἐπιτριβήν· καὶ τοῦτο ποιήσουσιν ἀπὸ τῆς φωνῆς τῶν ἄγιων ὄντων. Νοήσεις δὲ τὸ εἰρημένον ἐπιστήσας, ὡς πάλαι μὲν ἐν ἀνθρώποις πολλάκις ἦν ἐπαγγελία σοφίας τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ φιλοσοφίας ἀνθρωπίνης ἐπιτριβήν· ἐφ' ἥ καὶ ἐπήροντο φυσιούμενοι καὶ ἐπιτριβόμενοι ὑπὸ τοῦ νοὸς τῆς σαρκὸς αὐτῶν ὡς δὴ μεγάλα τινὰ καὶ σοφὰ μαθῆματα μετερχόμενοι οἱ σοφοὶ τοῦ αἰῶνος τούτου. Ὁτε γε μὴν εἰς πᾶσαν τὴν γῆν παρ' Ἑλλήσι τε καὶ παρὰ βαρβάροις ἐκκλησίαι Θεοῦ συνέστησαν, τὴν ἀληθῆ σοφίαν μετιούσαι, καὶ τὰς πρεπούσας τῷ Θεῷ δοξολογίας τε καὶ ὑμνολογίας ποταμηδὸν καὶ μετὰ μείζονος καὶ πεπαρθησιασμένης βοῆς ἀναπέμπουσαι, καὶ ὡς πάρερ ὄντων πολλῶν φωνὴν διὰ τὸ πλήθος θεοσεδουντῶν ἀφιεῖσαι, τὸ τηγυκαῦτα καθηρέθη ὁ τύφος τῶν πάλαι νομιζομένων σοφῶν, καὶ πᾶσα αὐτῶν ἐπιτριβή τεταπίνωται, τῆς σοφίας αὐτῶν εἰς οὐδὲν λογισθεῖσῆς. Εἰ δὲ τις πώποτε ἐθάυμασε καὶ τῆς θαλάσσης τοὺς μετεωρισμοὺς, τοῦ βίου δηλαδὴ τοῦ θηντοῦ τὰς τρικυμίας καὶ τοὺς κλύδωνας τοὺς ἐπαιρομένους κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ· ἀλλ' ἵστω, διὰ τὸ πάντας θαυμαστός ἐστιν ἐν ὑψηλοῖς ὁ Κύριος· ὡς μηκέτ' εὐλόγως τοὺς μετεωρισμοὺς τῆς θαλάσσης φοβεῖσθαι δεῖν τοὺς ἐπὶ τῷ Κυρίῳ πεποιθότας. Εἰκός δὲ θαλάσσης εἶναι μετεωρισμὸς τοὺς ἐπανισταμένους τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ διωγμούς· οὓς δὴ τὴν θάλασσαν κατοικῶν δεέκανον ἐνεργεῖν εἴλαθεν, δι μετεωρίζων κύματα αὐτῆς, βομβῶν τε καὶ ἡχῶν καὶ ταράττων, καὶ μονονούχη ἀπειλῶν πᾶσαν ἀρόην κατακλύσειν τε καὶ ἀφανίσειν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ. Εἰποις δὲ ὃν καὶ οὐλῶς πρὸς λέξιν ταῦτα διηγούμενος, ἐπαίρειν τοὺς ποταμοὺς, αὐτοὺς δὴ τούτους τοὺς αἰσθητούς, τὴν φωνὴν αὐτῶν τῷ Θεῷ, τοῦ δημιουργοῦ τοῦ δὴ καὶ κτίσαντος

A constitutæ, confluentibus ibi fluminis instar gentibus quæ crediderunt, elevantibusque vocem in orationibus ad Deum emissis, inque laudibus per hymnos et psalmos editis, possunt flumina vocari: quando ipse Dominus noster eos, quos ex sua et divina doctrina haurire, et ex Spiritu sancto bibere futurum erat, fluminibus comparat dicens: *Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ, salientis in vitam aeternam*²⁸. τὸν Θεὸν εὐχαῖς, ἐν τε ταῖς δι' ὅμνων καὶ φαλμῶν δοξολογίαις, δύνανται λέγεσθαι ποταμοῖ· ἐπεὶ καὶ αὐτὸς διδασκαλίας ἀρψεσθαι, καὶ τοῦ ἄγιου Πνεύματος πίνειν, ποταμοῖς παραβάλλει λέγων Ός ἀρπή ἐκ τοῦ ὄντος οὖν ἐγὼ δώσω αὐτῷ, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ φεύσονται ὄντος ἔργον τοῦ

VERS. 4, 5. *Tollent flumina fluctus suos a vocibus aquarum multarum. Mirabiles elationes maris, mirabilis in altissimis Dominus.* Si flumina intelleximus, quæ super gloria regni Domini vocem suam elevaverunt; econtrario intelligentur alia flumina quæ fluctus excitant et attollunt contra cognitionem Dei, atque iis opposita quæ vocem suam Deo elevate. Hæc itaque contraria flumina, fluctus, inquit, suos tollunt; id est omnem elationem, tumorem et allisionem deponent: idque facient a voce sanctarum aquarum. Hoc porro dictum intelligas, si perpendas, olim apud homines plerumque extitisse specimen sapientiæ hujus sæculi, et humanæ philosophiæ arrogantium, qua inflati extollebantur, et a mente carnis suæ ergebantur, quasi

C magnas et sapientes disciplinas adirent sapientes hujus sæculi. At quando per orbem apud Græcos et barbaros ecclesiæ Dei constitutæ sunt, quæ veram sapientiam adirent, ac Deo decentes laudes et hymnos fluxu quodam ac cum majore et fiducia pleniora voce emitterent, et, ob multitudinem religiosorum hominum, quasi aquarum multarum vocem ederent; tunc sublatus est eorum qui olim sapientes æstimabantur tumor, omnisque illorum arrogantia depressa est, quod sapientia eorum pro nihil haberetur. Quod si quis unquam elationes maris admiratus sit, videlicet mortalis vita procellas et fluctus, qui contra Dei cognitionem erigebantur; sciat ille præ omnibus mirabilem in altissimis Dominum; ita ut ii qui in Domino confidunt, non ultra elationes maris jure pertimescere debeant. Verisimile autem est elationes maris esse

D persecutiones in Ecclesiam Dei insurgentes, quas excitare solet draco ille in mari habitans, qui fluctus ejus in sublime tollit, boat, sonat et conturbat, tantum non interminans se Ecclesiam Dei inundaturum ac funditus deleturum esse. Alio item modo hæc ad litteram enarrans dixeris flumina hæc sensibili elevere vocem suam Deo, opifici nempe, qui se creavit et existere fecit, gloriam efferentes. Quemadmodum enim ex magnitudine et pulchritudine creaturarum opifex conspicitur; sic ex partibus mundi, miraculum magni Dei opificii

iis, qui videndi facultate prædicti sunt, declaratur. Si quis enim secum reputet, unde talis fluminum fluxus feratur, unde tanta humidæ substantiæ vis et copia, unde fontes illi qui a sæculo nunquam defecerunt, qui perennia et amplissima flumina scaturiunt, ex quibus abyssis orientur, ex qua substantiæ copia per omne sæculum fluant; si quis, inquam, hæc consideret, is sane videbit hæc tantum non vocem emittere, quæ, per ipsa flumina, creatoris et opificis universorum magnificientiam declarat, et ejus deitatem testificetur. Sic porro elationes maris considerans quispiam, quo pacto scilicet fluctus ejus tumidi in sublime erigantur, usque rursum decidentes in seipsis frangantur, et quomodo nec possint nec audeant terminum et legem sibi definitam prætergredi; hinc sane Dei magnificientia vim deprehendet. Nam illi edixit, Hucusque venies, et in te conterentur fluctus tui¹⁹, terminumque ipsi posuit, quem non prætergreditur, neque convertetur ad operiendam terram²⁰. Præter ea vero quæ supra memoravimus, dixerit quispian, tunc mirabiles fuisse elationes maris cum accedentes discipuli dixerunt ei, Domine, salvanos, perimus²¹: quando imperavit ipsi, et facta est tranquillitas magna. Et alias iterum cum Domini jussu divisum in seque ipso secedens ac distractum, transitum præbuit filiis Israel, ut per illud quasi per aridam terram præterirent: tunc enim mirabiles fuerunt elationes ejus. Imo etiam flumina alio modo vocem elevaverunt, quando arca per Jordanem transeunte, secedebant aquæ et stabant, re ipsa gloriam Dei clamantes, et quando ipso Servatore in eodem flumine baptizato, cœlestis vox ipsum Filium esse dilectum ad omnium aures prædicaret.

VERS. 3. *Testimonia credibilia facta sunt valde :
domum tuam decet sanctitudo, Domine, in longitudi-
nem dierum. Prophetiae futurorum, in quibus testi-
monia de regno Domini serebantur, ante rerum
eventum, sermonum credibilitatem nondum videre
sinebant. Nam post eventum, et post perfecta
opera, tunc sane testimonia Dei credibilia facta
sunt. Siquidem jam olim dicta et prænuntiata fue-
rant, et jamdiu exspectabantur ea, quæ ad Dei in
omnes gentes regnum spectabant. Testimonium
vero illud nunc credibile factum est, cum ipsis
operibus impletum oraculum cernitur. Et olim qui-
dem de Domino dicebatur, quod decorum induis-
set; nunc autem confirmato ex operibus sermonę,
veritas prædictionis apparuit, cum exuta Dei, in-
ducta servi forma, ac usque ad turpem progressus
mortem, postea dedecus illud depositum induitque
paternæ gloriae decorum, regno scilicet in omnia
cum ecclœstia tum terrena coronatus. Rursumque*

Α αὐτοὺς καὶ ὑποστησαμένου τὴν δόξαν ἐμφαίνοντας.
·Ως γάρ ἔκ μεγέθους καὶ καλλονῆς κτισμάτων ὁ γενεσιούργος θεωρεῖται, τὸν αὐτὸν τρόπον ἐκ τῶν μερῶν τοῦ κόσμου τὸ θαῦμα τῆς τοῦ Θεοῦ μεγαλουργίας τοῖς δρᾶσι δυναμένοις παρίσταται. Εἰ γοῦν τις περὶ ἐστυφ λογίσαιτο, πόθεν ἄρα φέρεται ἡ τοσαύτη τὸν παταμῶν φορὰ, πόθεν τὰ τοσαῦτα μεγέθη καὶ τὰ πλήθη τῆς ὑγρᾶς οὐσίας, πόθεν αἱ μηδὲ πώποτε ἔξ αἰώνων διαλείψασι πηγαὶ, αἱ τοὺς ἀεινάσις καὶ παμεγέθεις βρύουσαι ποταμούς· ἀπὸ ποίων ἄρα βυθῶν δρμῶνται, καὶ ἔκ ποιας ὑποστάσεως τὸν σύμπαντα ρέονταν αἰῶνα· εἰ τις ταῦτα ἐννοήσειν, διέτεινται ὡς μονονούχη φωνὴν ἀφίσι, καὶ ἡ διὰ τῶν ποταμῶν αὐτῶν δὴ τούτων παρισταμένη τοῦ κτίστου καὶ δημιουργοῦ τῶν ὅλων μεγαλουργία, μαρτυροῦσα τῇ αὐτοῦ θεότητι. Οὕτω δὲ καὶ τοὺς μετεωρισμοὺς τῆς θαλάσσης ὁρῶν τις, ὡς ἐπαίρεται κυρτούμενα αὐτῆς εἰς ὑψός τὰ κύματα, καὶ ὡς πάλιν ταῦτα συμπίπτοντα ἐν αὐτοῖς θραύεται, καὶ ὡς οὐδὲ δύναται οὐδὲ τολμᾷ τὸν ὅρον καὶ τὸν νόμον ὑπερδῆναι τὸν αὐτοῖς διασταγμένον, διέτεινται καὶ διὰ τούτων τῆς τοῦ Θεοῦ μεγαλοπρεπείας τὴν δύναμιν. Εἴπερ γοῦν αὐτῇ, Μέγχρι τούτου ἐλεύσῃ, καὶ ἐν σοὶ συντριβήσονται σου τὰ κύματα, καὶ δριον αὐτῇ ἔθετο, καὶ οὐχ ὑπερδῆσεται, οὐδὲ ἐπιστρέψει καλύψαι τὴν γῆν. Καὶ ἐτέρως δὲ παρὰ τὰ εἰρημένα εἰποι ἀν τις θαυμαστούς εἶναι τὸν μετεωρισμοὺς τῆς θαλάσσης, διπνύκα προσελθόντες οἱ μαθηταὶ εἰπαν αὐτῷ, Κύριε, σῶσον ἡμᾶς, ἀπολλύμεθα· διέτε καὶ ἐπειτίμησεν αὐτῇ, καὶ γέγονε γαλήνη μεγάλη. Καὶ διλοτε πάλιν, διέ τῷ τοῦ Κυρίου κελεύσας διαιρεθεῖσα, καὶ εἰς ἐσυτήν διαστάσας καὶ ἀναχωρήσασα, παρέσχε διόδον τοῖς υἱοῖς Ἱσραὴλ διελθεῖν ἐν αὐτῇς ὡς διὰ Ἑγρᾶς γῆς. Καὶ τότε γὰρ θαυμαστὰ γεγόνασιν αὐτῇς οἱ μετεωρισμοί. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ οἱ ποταμοὶ ἐπῆραν φωνὴν ἐτέρως, διέ τῇ κιβωτίῳ

**Tὰ μαρτύρια ἐπιστώθησαν σφόδρα· τῷ δικ
σου πρέπει ἀγίασμα, Κύριε, εἰς μακρότητα ἡμε
ρῶν.** Αἱ περὶ τῶν μελλόντων προφητεῖαι, καθ' ἡ
ἔφεροντο καὶ αἱ περὶ τῆς τοῦ Κυρίου βασιλείας μαρ
τυρίαι, πρὸ τῆς τῶν πραγμάτων ἐκβάσεως, εἴπω
παρεῖχον ὁρᾶν τὸ πιστὸν τῶν λόγων. Μετὰ δὲ τὴν
**D Ἐκβασιν, καὶ τὰ διὰ τῶν Ἑργῶν ἐπιτελέσματα ἐπιστή
τὰ μαρτύρια τοῦ Θεοῦ.** Πάλαι μὲν γάρ εἶρτο καὶ
προπεφήτευτο, ἐκ μακροῦ τε προσεδοκᾶτο τὰ περὶ
τῆς εἰς ἄπαντα τὰ ἔθνη τοῦ Θεοῦ βασιλείας· ἐπ
ιστώθη δὲ τὸ φῆσαν τούτο μαρτύριον νῦν, ὅτε Ἑργα
ὑρᾶται πεπληρωμένον τὸ λόγιον. Καὶ πάλαι μὲν ἐλ
γετο περὶ τοῦ Κυρίου, ὡς ἄρα εὐπρέπειαν ἐνεδ
σατο· νῦν δὲ, πιστουμένου τοῦ λόγου δι' αὐτῶν τῶν
Ἑργῶν, πέφηνεν ἡ ἀλήθεια τῆς προφήσεως, ὅτε ἀπ
δυσάμενος τὴν τοῦ Θεοῦ μορφὴν, καὶ τὴν τοῦ δούλου
περιθέμενος, καὶ μέχρι γε τοῦ ἀπρεποῦς θανάτου φέ
σας, μετὰ ταῦτα τὴν μὲν ἀπρέπειαν ταύτην ἀποτ
ειται, ἐνεδύσατο δὲ τῆς πατρικῆς δόξης τὴν εὐπρέ

³⁹ Job xxxviii, 11. ⁴⁰ Psal. ciii, 9. ⁴¹ Matth. viii, 25.

πειαν, τὴν κατὰ πάντων βασιλείαν, τῶν τε ἐν οὐρανοῖς καὶ τῶν ἐπὶ γῆς ἀναδημένος. Καὶ πάλιν τὰ μὲν προφητικὰ μαρτύρια περιεγένεν, ὡς ἐνδυσάμενος δύναμιν δὲ Κύριος, ἐστερέωσε τὴν οἰκουμένην, ἥτις οὐ σαλευθήσεται. Ἐπιστώθη δὲ καὶ ταῦτα, διτε μετὰ τὸ πάθος, τὴν οἰκείαν ἀπολαβόν δύναμιν, ἐν πάσῃ τῇ τῶν ἀνθρώπων οἰκουμένῃ τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ ἐστερέωσεν, εἰς τὸ μηχέτι σαλεύεσθαι ὅnde κάκεῖσε τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς περὶ τὴν δύνεον διειδαιμονίαν πλανωμένας. Καὶ πάλιν τὰ μὲν διὰ τῶν προφητῶν μαρτύρια προεργάτευον, ὡς δραὶ οἱ ποταμοὶ ἐπαροῦσι φωνὴν αὐτῶν, καὶ ἄλλοι ποταμοὶ ἀροῦσι τὰς ἐπιτρίψεις αὐτῶν· καὶ ταῦτα δὲ τὰ μαρτύρια ἐπιστώθη, διτε κατὰ πάσας τὰς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ καὶ καθ' ἀληγονίας τὰ πάθη τῶν εὐθεούντων κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον ἐπαίρει φυνάς εὐχαριστηρίους, τὰς δὲ εὐχῶν καὶ ὑμνολογιῶν τῶν πρὸς τὸν Θεὸν ἀναπεμπομένας, ὡς δὲ οἱ πάλαι ἐπιτριβούντοι τοῦ αἰώνος τούτου κατήρηται, καὶ τὰς ἐπιτρίψεις αὐτῶν περιελον, ὡς πᾶσαν αὐτῶν σθενήσαι τὴν φιλοσοφίαν. Κατὰ τὰ αὐτὰ δὲ καὶ τὰς λοιπὰς τῶν προφητειῶν προρήσεις διεξιῶν, ἐφ' ἐκάτετος ἀρμόσεις τὸ, Τὰ μαρτύρια σου ἐπιστρώθησαν σφόδρα. Αἱ μὲν οὖν ἀπὸ τῶν θείων Γραψῶν μαρτυρίαι, σφόδρα τὸ πιστὸν εἰλήφασι διὰ τῆς ἐν ταῖς ἐκάτεσσιν ὀρωμένης ἀληθείας· τῷ δὲ οἰκῳ σου, τουτέστι τῇ Ἐκκλησίᾳ σου, οὐδὲν οὕτω πρέπει εἰς τὸ φυλάττεσθαι αὐτὴν εἰς μαχρότητα ἡμερῶν, ὡς ἀγωσύνη. Ή; γάρ τοις μαρτυρίοις σου οἰκεῖα ἔστιν ἡ ἀληθεία καὶ ἡ πίστις, οὕτω καὶ τῷ οἰκῳ σου πρέπει ἀγωσύνη. ὑφ' ἣς φυλαττόμενος μένει καὶ παραμενεῖ εἰς μαχρότητα ἡμερῶν. Εἰ γάρ ποτε συμβαλῇ ἀπρέπειαν ἐν τῷ οἰκῳ σου εὑρεθῆναι, καὶ ἀντὶ ἀγιάσματος βέβηλον, καὶ ἀκάθαρτον, καὶ μυστάριον πρᾶξιν, οὐχέθ' οἶδόν τε αὐτὸν εἰς μαχρότητα ἡμερῶν διαμένειν. Ἐρεῖ γάρ ὁ ἐν αὐτῷ κατοικῶν Θεὸς ἀγιος ὃν καὶ ἐν ἀγίοις ἀναπαυσμένος, ή, διηγένοιτο, ἀπρεπές τι καὶ ἀλλότριον ἀγιάσματος περὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ εὑρηθεῖν ποτὲ, τὸ, Ἰδού ἀψίσται ὑμῖν ὁ οἰκος ὑμῶν ἔρημος. Διὸ δεήσει ἡμᾶς πρὸ πάντων καὶ ὑπὲρ πάντων φροντίζειν, εἰσιόντας εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ, ἀγιασμοῦ καὶ σωφροσύνης.

ΨΑΛΜΟΣ Τῷ ΔΑΓΙΔ ΤΕΤΡΑΔΙ ΣΑΒΒΑΤΩΝ. ἴ. Γ'.

Θεὸς ἐκδικήσεων Κύριος, Θεὸς ἐκδικήσεων δικαιόσιδατο. Ἀνεπίγραφος μὲν ἐστι παῖος Ἐβραίος δὲ ψαλμὸς, περιέχει δὲ παράκλησιν καὶ παραμυθίαν τῶν κατὰ τὸν τὸν ἐνεστῶτα διωκομένων καὶ καταπονούμενων εὔσεβεις ἔνεκα, ὃν καὶ τὴν εὐχὴν ὑποκαταβάς τιθησι. Προτάπτει δὲ τῆς εὐχῆς τὴν παράκλησιν καὶ τὴν παραμυθίαν προλαμβάνων τὴν δέσην τῶν διωκομένων καὶ προθεραπεύων αὐτῶν τοὺς πόνους. Ἐργοις τε παριστὰς πληρούμενον ἐπ' αὐτοῖς τὸ, Ἐτι λαλούντος σου ἔρω. Ἰδού κάρεψι. Θαρσεῖτε τοιγαροῦν, ὡς οὗτοι, φησίν· ἐστι γάρ ὁ Κύριος, ἐφ' ὃν τὴν πιστής, ὡς περ Θεὸς ποιητής καὶ Θεὸς δημιουργός, καὶ Θεὸς σωτῆρος, καὶ Θεὸς εὐεργέτης, καὶ Θεὸς χριτῆς, καὶ Θεὸς πατήρ τῶν οἰκτιρμῶν, καὶ Θεὸς πάσσος παρακλήσεως, μαχρόν-

A prophetica testimonia enuntiabant, Dominum virtute indutum firmasse orbem terrae, qui non ultra commovendus esset. Horum porro veritas comprobata est, cum post passionem, propria recepta virtute, per totum orbem Ecclesiam firmavit suam, ut non ultra commoverentur humanæ animæ, impia superstitione huc illuc errabundæ. Iterumque prophetarum testimonia præsumtiabant, flumina vocem elevatura, aliaque fluminis fluctus suos exaltatura esse. Hæc autem testimonia vera reperta sunt, cuin in omnibus Dei Ecclesiis ac per totum orbem, secundum Evangelium, cœtus piorum voices gratiarum actionis, per orationes et hymnos ad Deum emittunt: queis illi olim arrogantes, sapientes hujus saeculi, sublati, et tumor eorum destrutus est; ita ut eorum philosophia prorsus extincta fuerit. Si autem pari modo reliqua prophetarum vaticinia percurras, singulis aptabis illud, Testimonia tua credibilia facta sunt valde. Itaque divinarum Scripturarum testimonia, a veritate eventuum, admodum credibilia evaserunt. Domum vero tuam, id est, Ecclesiam tuam, nihil tam decet, ut in longitudinem dierum servetur, quam sanctitudo. Sicut enim testimoniis tuis propria veritas est et fides; ita domum tuam decet sanctitudo: sub cuius tutela manet et perseverat in longitudinem dierum. Nam si quando contingat dedecus in domo tua reperiri, ac loco sanctitatis, profanum, impurum ac execrandum facinus deprehendi; fieri tamen nequit ut illud in longitudinem dierum perseveret. Etenim si, quod absit! indecens quidpiam et alienum in domo Dei deprehendatur, sane Deus in ipsa habitans, qui sanctus est et in sanctis requiescit, dicet, Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta⁴². Quamobrem nos in domum Dei ingressos, præ omnibus et super omnia sanctitati et temperantiae studere oportet.

B C D

PSALMUS DAVIDI, QUARTA SABBATORUM. XCIII.

VERB. 1. Deus ultionum Dominus, Deus ultionum libere egit. Hic psalmus apud Hebreos inscriptione caret, consolationem autem et levamen complectitur pro iis qui in praesenti vita pietatis causa vexantur et affliguntur, quorum item orationem inferius consignat. Orationi vero consolationem et levamen præmitit, a supplicatione eorum qui persecutiōne patiuntur orsus, eorumque malis remedium admoveare occupans, declaransque opere impletum illud esse, Adhuc te loquente dicam: Ecce adsum⁴³. Ait itaque, Heus vos, confidite: adest quippe Dominus, in quem sperastis, utpote Deus opifex, Deus creator, Deus servator, Deus beneficus, Deus judex, Deus pater misericordiarum, Deus totius consolacionis, tolerans et multum misericors, placabilis

⁴² Luc. XIII., 35. ⁴³ Isa. LVIII., 9.

super peccata, cui sexcentæ aliæ divinæ rationes competunt; atque ita jam Deus ultionum dicitur. Curam enim habet eorum, quæ in cœlis [melius, in terra,] geruntur, ita ut dignam ultionem de inique agentibus sumat, juste judicet, reos plectat, ac cuique tribuat secundum opera sua. Considite igitur, edociti vos Deum ultionum habere: vester quippe Deus, ultionum Deus esse solet. Et quod, utpote Deus vindex eorum qui laeduntur, cum fiducia agat; id ipsum clare et cum fiducia per prophetas depraedicat: atque sic ejus providentia ratio consistit, qua justæ et sapienter omnia administrat. In hac quidem vita solem suum oriri facit super justos et injustos, ac pluit super improbos et bonos, atque bona sua æqualiter omnibus impertit; sed congruenti tempore Deus ultionum efficietur, quando promeritas penas ab iis qui beneficiis ejus non recte sunt usi expetet.

VERS. 2-4. *Exaltare, qui judicas terram, redde retributionem superbis. Usquequo peccatores, Domine, usquequo peccatores gloriabuntur? Effabuntur et loquentur iniquitatem, loquentur omnes qui operantur in justitiam? Spiritus quidem sanctus vel ante orationem propheticæ responsionem edit, illud proferre occupans quod post orationem dicendum erat; idque ex præscientia eorum quæ in oratione dicenda erant. Quamobrem duo versiculi responsionem sancti Spiritus orationi congruentem complectentes præmissi sunt. Nam quæ ad supplicationem Deo emissam attinent, ab hoc dicto, *Exaltare, qui judicas terram, exordium* habent. Ait ergo Scriptura: Ex quo hominum genus esse coepit, peccatores iustis prævalere coeperunt, ut Cain Abeli, et tempore diluvii gigantes aliis secum versantibus; imo etiam Esau Iacobo, Josepho fratres ejus. Ac si ita subsequentia tempora percurras, in singulis generationibus peccatores contra justos insurgere deprehendes. Usquequo, Domine, haec erunt? Usquequo in tantam superbiam peccatores erigentur, ut in impietatis suis gloriantur; neque gesta sua laceant, neque malitiam occultent suam; sed loquantur in omniumque auribus in justitias efferant suas? Usquequo igitur eos talia audentes feras? At cum iam in excelsum justi judicii tui thronum concenderis, *Exaltare, qui judicas terram, et, redde retributionem superbis*, promeritum ipsis infligens supplicium. Nunc enim te quoque despiciunt, quasi nihil excelsum habeas, nihil videas, nec terram judices. Quapropter quæ ad vitam pertinent suam et judicio et providentia carere arbitrantur. At ego qui precor et opto ab impietate eorum alienus esse, persuasum habeo te Deum ultionum esse, teque judicare omnem terram. Etiamsi enim mansuetudine, tolerantia et patientia usus te ipsum deprimas, tuamque contra impios iram cohibeas; at ego certus judicio tuo, qui ommnia prospicis, nihil immune fore, supplico precorque ut exalteris, tuamque*

A μός τε καὶ πολυσύλεος καὶ μετανοῶν ἐπὶ ταῖς ἀμαρτίαις, καὶ δλλας μορίας ἔχων θεῖακές ἐπινοῖς· διὰ τοῦ Θεὸς ἐκδικήσεων. Μέλει γάρ αὐτῷ τῶν ἐν οδρανοῖς πραττομένων, ὡς καὶ δίκην τὴν ἀξίαν παρὰ τῶν ἀδικούντων εἰσπράττεσθαι, κρίνειν τε δικαίους καὶ κολάζειν οὓς δεῖ, ἀποδιδόνται τε ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Θαρσεῖτε τοιγαροῦν μαθόντες, διὰ θεῶν ἔχετε ἐκδικήσεων· πέψυχε γάρ εἶναι θεὸς ἐκδικήσεων ὁ ὑμέτερος θεὸς, καὶ τῷ παρῆρησίν ἄγειν ὃς θεὸς ἐκδικός τῶν ἀδικούμενων, διαρρήθηγε τε καὶ μετὰ παρῆρησίς τοῦτο διὰ τῶν αὐτοῦ προρητῶν κηρύττει· οὕτω γοῦν αὐτοῦ καὶ ὁ περὶ προνοίας συνισταται λόγος, καθ' ἣν δικαίως καὶ σοφῶς τὰ σύμπαντα διαικεῖ. Τέως μὲν κατὰ τὸν ἐνεστῶτα βίον, ἀνατέλλων τὸν ἡλιον ἀπὸ τοῦ ἀποκλίνοντος καὶ ἀλικεύοντος, καὶ βρέχων ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, ἐξ ίσου τε τοῖς πᾶσι τὰ αὐτοῦ παρέχων ἀγαθά· κατὰ καιρὸν δὲ τὸν προστήκοντα θεὸς ἐκδικήσεων γινόμενος, διὰ καὶ τὴν πρέπουσαν δίκην παρὰ τῶν μὴ καλῶν ταῖς εὐεργεσίαις αὐτοῦ κεχρημένων εἰσπράξεται.

Τγχώθητι δὲ κρίτων τὴν γῆν, ἀπόδος ἀτταξόδοσιν τοῖς ὑπερηφάνοις. Ἔως πότε ἀμαρτώι, Κύριε, ἔνας πότε ἀμαρτώιος καυχήσονται; Φθεγγοται καὶ λαλήσονται ἀδίκια, λαλήσονται πάρτες οἱ ἐργαζόμενοι ἀδίκια; Τὸ μὲν θεῖον Πνεῦμα προφητικῶς καὶ περὶ τῆς εὐχῆς τὴν ἀπόκρισιν ἐποίησατο πραλαβὸν τὸ μέλλον ἥρθισσεσθαι μετὰ τὴν εὐχὴν διὰ τὴν πρόγνωσιν τῶν ἐν τῇ εὐχῇ περιεχομένων. Διόπερ οἱ δύο προετάγησαν στίχοι τὴν ἀπόκρισιν περιέχοντες τοῦ ἀγίου Πνεύματος, τὴν ἀρμόδουσαν τῇ προσευχῇ. Τά τε μήν τῆς ἰκετηρίας τῆς πρὸ τοῦ θεοῦ ἀπὸ τοῦ, Τγχώθητι δὲ κρίτων τὴν γῆν, ἀρχεται. Φησὶ τοίνυν ὁ λόγος· Ἀφ' οὐπερ δὲ τῶν ἀνθρώπων ἡρξατο συνεστάναι βίος, ἀπὸ τῶν ἀμαρτώων κατισχύειν τῶν δικαίων ἡρξαντο· ὡς Κάιν τοῦ Ἀβελ, καὶ οἱ ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ γίγαντες τῶν ἐν αὐτοῖς ἀλλὰ καὶ Ἡσαῦ τοῦ Ἰακὼν, καὶ τοῦ Ἱωσῆς οἱ ἀδελφοί· καὶ οὕτω προῦνταν τοῖς χριστοῖς, εὑροις δὲ καὶ ἐκάστην γενεὰν τοὺς ἀμαρτώλοὺς ἐπανισταμένους τοῖς δικαίοις. Ἔως οὖν πότε, ὡς Κύριε, τοῦτο ἔσται; Ἔως πότε εἰς τοσούτον ἐπιτριβῆς ἐλάσσουσιν οἱ ἀμαρτώλοι, ὡς καὶ ἐγκαυχᾶσθαι τοῖς ἀσεβείαις αὐτῶν, καὶ μηδὲ σιωπῶν ἐφ' οὓς πράττουσι, μηδὲ ἀποκρύπτειν τὴν αὐτῶν κακίαν, ἀλλὰ καὶ φθέγξασθαι καὶ δέκασθαι τοῖς πάτεριν ἐκλαλεῖν τὰς ἀδικίας αὐτῶν; Ἔως οὖν πότε ἀρχή προχωρήσῃ αὐτοῖς ταῦτα ποιεῖσι; Ἀλλὰ γάρ ἡδη ποτὲ ἐπὶ τὸν ὑψηλὸν ἀναβὰς τῆς δικαιοχριστίας σου θρόνον, Τγχώθητι δὲ κρίτων τὴν γῆν. Διὸ καὶ ἀκριτα καὶ ἀπορόντας ὑπειλήφασιν εἰναι τὰ κατὰ τὸν ἑαυτῶν βίον. Ἀλλ' ἐγὼ τῆς ἀσεβείας αὐτῶν ἀλλότριος εἶναι εὐχόμενος, πέπεισμαι, διὰ σὺ θεὸς ἐκδικήσεων, η καὶ σὺ εἰς δὲ κρίτων πάτερ τὴν γῆν. Εἰ γάρ καὶ ταπεινοῖς σεαυτὸν, χρηστήσῃ καὶ ἀνοχῇ καὶ μαροθυμῷ χρώμενος, ἐπέχεις τε τὴν κατὰ τῶν ἀσεβῶν ἄργην· ἀλλ' ἐγὼ πιστεύων, δι-

οὐδὲν ἔσται δικριτον σου ἐφορῶντος τὰ σύμπαντα, τὸ οἰκεῖόν σου μέγεθος καὶ τὸ ὑψος τῆς θεότητός σου· ὅπως ἡδη ποτὲ παύσανται οἱ ἀμαρτωλοὶ ἐναβρύνομενοι καὶ ἐγκαυχώμενοι ἐπὶ πάσιν οἵς παρανόμως διαπράττονται.

Tὸν λαὸν σον, Κύριε, ἐτακτήσασαρ, καὶ τὴν κληρονομίαν σου ἐπάκανωσαρ. Χίραρ καὶ προσῆλυτος ἀπέκτειναρ, καὶ ὄρφανονς ἐφρένευσαρ. Καὶ εἰκασαρ, Οὐκ δύεται Κύριος, οὐδὲ συνήσει ὁ Θεὸς τοῦ Ἱακὼβ. Οὐκ ἡρκει, φησὶ τοῖς ἀμαρτωλοῖς τὸ εἰς αὐτοὺς ἀμαρτάνειν, ἀλλὰ ἡδη καὶ τῷ σῷ λαῷ καὶ τῇ σῇ ἕκκλησίᾳ ἐπανέστησαν, τοὺς μὲν ταπεινούντες, τοὺς δὲ κακοῦντες, τοὺς δὲ παντελῶς ἀναιροῦντες. Καὶ ταῦτα κατὰ τὸ σοῦ λαοῦ, ὃ Κύριε, καὶ κατὰ τῆς σῆς κληρονομίας τετολμήκασι, μονονοῦχη τὰ αὐτεῖδη καὶ βλάσφημα περὶ σοῦ φρονοῦντες. Εἰπον γάρ ἐν ἔκυροις: ἀτενέδες λογιτάμενοι· Οὐκ δύεται Κύριος, εὐδέ συνήσει ὁ Θεὸς τοῦ Ἱακὼβ. Διὸ, ὡς μὴ ἐφορῶντος, μηδὲ συνιέντος σοῦ, τὰ τοσαῦτα δρῶν ἐπιχειροῦνται κατὰ τοῦ λαοῦ σου, καὶ κατὰ τῆς κληρονομίας σου, κατά τε χρῆμαν καὶ προστήτων καὶ ὄρφανῶν, τῶν κατὰ ἀνθρώπειον ἀπεριστάτων καὶ ἀδονθήτων. Οὐ τοσοῦτον δὲ κατὰ ἐκείνων ταῦτ’ ἐπράττον, διὸν κατὰ σοῦ, ὃ Κύριε· σοῦ γάρ ἡσαν λαὸς καὶ σοῦ κληρονομία οἱ καταπονοῦμενοι· καὶ εἰς σὲ βλασφημοῦντες καὶ ἀτεβοῦντες οἱ καταπονοῦντες αὐτοὺς ταῦτ’ ἐλογίζοντο, ὡς οὐκ ὄντος σοῦ, οὐδὲ ἐφορῶντος, οὐδὲ συνιέντος, οὐδὲ ἐκδικοῦντος τὰ πρατόμενα. Διὸ εἰκότως ἔφην εὐχόμενος, "Εἰς πότε ἀμαρτωλοὶ, Κύριε, ἦως πότε διαμενοῦσι ταῦτα ποιοῦντες; Λαὸν τε καὶ κληρονομίαν Θεοῦ χρὴ νοεῖν τάλαι μὲν τὸ Ἰουδαϊκόν Εθνος, ἐπεὶ ἐτερήθη μερὶς Κυροῦ λαὸς αὐτοῦ Ἱακὼβ, σχολίσμα κληρονομίας αὐτοῦ Ἰσραὴλ. Μετὰ δὲ τὴν ἐκείνων ἀποσολὴν, ἣν παρίστησι προφητικός τις λόγος, φῆσας· Ἐγκαταλέλοιπα τὸν οἶκόν μου, ἀφῆκα τὴν κληρονομίαν μου· νέον λαὸν τὸν ἐξ ἔθνων ἀντ’ ἐκείνων εἰσάγει ἀκολούθως ἐπέρα προφητεία εἰς πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ φάσκουσα· Αἰτησαι παρ’ ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου, καὶ τὴν κατάσχεσίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς.

Σύντετε δὴ ἄφρορες ἐν τῷ λαῷ, καὶ μωροὶ πότε γρονήσετε. Όν γνωτύσας τὸ οὖς οὐκέ τινοις ακούσεται; ή δὲ πλάστως τὸν δύθαλμὸν οὐ καταροεῖ; Ο παύδενώρ δύθηρη οὐχὶ ἐλέτξει, ο διδάσκων ἀρθρωπον γνώστων; Κύριος γνώσκει τοὺς διαιλογισμοὺς τῶν ἀνθρώπων, ἐτι εἰσὶ μάταιοι. Αποδύσπετήσεις καὶ ἀνθρωπίνως ἀποκλαυσάμενος ὁ Προφῆτης περὶ τῶν τοῖς ἀσεβέσι τολμαμένων, εὐξάμενός τε καὶ εἰπὼν Ὅγιώθητι ὁ κρίτων τὴν γῆν, ἀπόδος ἀταπόδοσιν τοῖς ὑπερηφάνοις· ἀλλὰ καὶ ως ἀνακινήσας τὸν Θεὸν, καὶ διεγείρας διὰ τοῦ φάναι· Τὸν λαύρουσν καὶ τὴν κληρονομίαν σου ἐπάκανωσαρ καὶ ἐτακτήσαρ, καὶ εἰπαρ, οὐκ δύεται Κύριος, οὐδὲ συνήσει ὁ Θεὸς τοῦ Ἱακὼβ· ἐμπίπλαται τῆς τοῦ ἀγίου Πνεύματος δυνάμεως, καὶ ως πρὸς τοὺς εἰρη-

A magnitudinem ac deitatis tue sublimitatem omnibus exhibeas; ut vel sero tandem peccatores finem faciant luxuriandi ac gloriandi de omnibus quae improbe perpetrant.

*Vers. 5-7. Populum tuum, Domine, humiliaverunt, et hæreditatem tuam rexaverunt. Viduam et advenam interfecerunt, et orphanos occidérunt. Et dixerunt: Non videbit Dominus, nec intelliget Deus Jacob. Non erat, inquit, peccatoribus in se peccare satis; jam vero in populum tuum et in Ecclesiam tuam insurrexerunt, alias humiliantes, alias vexantes, alias prorsus occidentes. Et hæc contra populum tuum, Domine, et contra hæreditatem tuam B aggredi ausi sunt, tantum non impia et blasphemia de te sentientes. In seipsis namque dixerunt impie cogitantes, Non videbit Dominus, nec intelliget Deus Jacob. Quamontrem, quasi te nec vidente nec intelligenti, talia facinora moluntur contra populum tuum et hæreditatem tuam, contra viduas, advenas et orphanos, qui omni humano subsilio et patrocino carent. Neque tam contra illos, quam contra te, Domine, hæc perpetrabant: nam qui vexabantur, populus tuus et hæreditas tua erant; atque illi, qui illos opprimebant, de te blasphemata et impia sentientes hæc cogitabant, ac si non existeres, nec videres, nec intelligeres, neque talia facinora ulciscereris. Quocirca jure ita precabar: Usquequo peccatores, Domine, usquequo talia agentes manebunt? Populum vero et hæreditatem Dei putare convenit, olim quidem Judaicam gentem, quia *sæcæ est portio Domini populus ejus Jacob, funiculus hæreditatis ejus Israel*⁴⁴. Post eorum vero repulsam, quam sic declarat propheticus quidam sermo, *De reliqui domum meum, dimisi hæreditatem meam*⁴⁵, ipsorum loco novum populum ex gentibus consequenter inducit alia prophetia, quæ in persona Christi ita loquitur: *Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ*⁴⁶.*

*D VERS. 8-11. Intelligite insipientes in populo, et stulti aliquando sapite. Qui plantavit aurem, non audiet? aut qui fixit oculum, non considerat? Quis corripit gentes non arguit, qui ducebat hominem scientiam? Dominus scilicet cogitationes hominum, quoniam ranæ sunt. Postquam impiorum ausus ægre ferente Propheta humano more deslevit, ac precatus dixit: Exaltare, qui judicas terrum, redde retributionem superbis; sed etiam Deum quasi commovit et excitavit his verbis: *Populum tuum et hæreditatem tuam rexaverunt et humiliaverunt, et dixerunt, non videbit Dominus, nec intelliget Deus Jacob*; Spiritus sancti virtute repletur, et quasi responderet iis qui dixerant: Non videbit Dominus, nec intelligat Deus Jacob, sic loquitur: Et quomodo, o vere meæto*

⁴⁴ Deut. xxvii, 9. ⁴⁵ Jerem. xii, 7. ⁴⁶ Psal. ii, 8.

cæci, potest non videre et non audire, qui hæc non habentibus impertit? Nam is certe qui aliis quidpiam elargitur, prior utique habet ea quæ aliis communicat. Est porro sermo syllogismi ritu prolatus et concinnatus ad providentiaz doctrinam cœmprobandam. Par autem erat iis maxime Scripturæ divinae locis animum adhibere, ut ostendatur, non ratione vacuam ibi fidem nobis offerri, sed claris ratiociniis et demonstrationibus logicis doctrinæ testimonia exhiberi. Sexcenta autem similia in sacris Bibliis conspersa sunt. Syllogismis itaque impios et atheos confutat, qui dicebant Deum humana non respicere. Heus vos, inquit, animalium natura per se sponte substituit, an a quadam causa condita est? si dicatur enim temere, ac sorte quadam, sine ratione et sponte sua vita carentem et inanimata material tot animalia, et singulis generibus inditam hujusmodi constitutionem, formas item et species, ac tantam partium et membrorum concinnitatem, pulchritudinis varietatem, et tot discrimina producta esse; stultum certe insanumque fuerit illud, et hominum qui vere anima mortui fuerint, ratiocinium. Quomodo enim quod vitam non habet alteri impertiat? aut quomodo inanimum animam constituerit? aut irrationali quidpiam rationabile produixerit? Quo pacto primum movebitur, aut aliud movebit, quod ex natura sua immobile sit? Hujusmodi est terræ elementum, ex quo omnia et varia prodire animalium genera, quæ oculis, auribus cæterisque sensibus instructa sunt, vita, motu et appetitu prædicta? homo vero iis longe præstat, cum sit naturæ rationabilis, ac mentis et scientiaz capax. Num igitur ex ratione vacuo et inanimato elemento hæc omnia substiterunt? At eum qui hæc consideri nolit, rei ipsius vis et efficacia vincit, ac ipsum naturale ratiocinium vera dicere cogit; nimis nec inanimata material, neque aridam rationeque vacuam substantiam, horum esse causam: sed mundi opificem esse mentem quandam divinam et creatricem, Dei nempe Verbum, rerum omnium factorem, qui tum reliquis omnibus, tum ipsi homini sensus corporis indidit, et animæ humanæ ratiocinum, atque etiam mentem, qua naturam rerum consideret; ac oculis quidem, visibilia respiciat; auribus vero, in auditum cadentia audiat; cogitationes demum, intelligibilia comprehendat. Qui igitur fieri potest ut, qui aliis facultatem videndi, quam ex se non habebant, impertiit, non ipse videat? Qui fieri potest ut is, qui in terreno et luto vase auditum et aurem perforavit, ita ut mœta et surda materia, ea quæ ad aurem proferuntur audiat, non ipse melius et præstantius aliis omnibus humanas cogitationes percipiat? Quod si universæ per orbem gentes, cum barbare tum Graecæ, naturali cogitationum, quas a Deo acceperunt, impensis, quasdam sibi leges et constitutiones efformarunt; quomodo is qui talem ipsis prudentiam indidit, non arguat eos qui præter naturam ac præter sanam mentem quid agere

A κότας· Οὐκ δύνεται δικύριος, οὐδὲ συνήσει διθέδ τοῦ Ἱακώβ, ἀποκρίνεται λέγων· Καὶ πῶς, ὡς τὴν διάνοιαν ἀληθῶς τυφλοί, οὐδὲ δύναται μή δρᾶν, μῆδε ἀκούειν, δὲ τοῖς μή ἔχουσι ταῦτα παρασχόμενος; Πάντοι γάρ που δὲ μεταδίδοντες ἐπέροις πρῶτος αὐτὸς κέκτηται ταῦτα, ὡν μεταδίδωσιν. "Εστι δὲ δὲ λόγος κατὰ συλλογισμὸν εἰρημένος καὶ κατασκευαστικὸς τοῦ περὶ προνοίας δόγματος. Προσῆκε δὲ μάλιστα τοῖς τούτοις τῶν θειῶν Γραφῶν ἐφιστάναι τὸν νοῦν τόπον, εἰς ἀπόδειξιν τοῦ μή ἀλογον πίστιν προβάλλεσθαι τοῦν ὑπὸ αὐτῶν, μετὰ λογισμῶν δὲ ἐναργῶν καὶ ἀποδεξιῶν λογικῶν τὰς τῶν δογμάτων μαρτυρίας παρέχειν. Μυρία δὲ ἀνὴν εἰν τοιαῦτα ταῖς ἱεραῖς βίβλοις κατεσπαρμένα. Συλλογίζεται τοιγαρούν τοὺς ἀσεβεῖς καὶ ἀθέους τοῦ μή ἐφορῆν τὸν Θεὸν τὰ ἀνθρώπινα φάσκοντας. Πότερα γάρ, φησιν, ὡν οὗτοι, αὐτόματος ὑπέστη τῶν ζῶν τὴν φύσιν, ή γέγονεν ἐκ τεινος αἰτίου; Τὸ μὲν οὖν φάσκειν εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχεν, ἀλόγως καὶ αὐτοκάτως τὴν ἄνων καὶ ἀλυχον καὶ ἀνήρον ὑλῆν εἰς τοσαῦτα ζῶντα καὶ τὴν ἐφ' ἔκστιν γένει τῶν ζῶντων τοιάνδε κατασκευήν, τὰς τε ἐν αὐτοῖς μορφὰς καὶ τὰ εἶδον καὶ τὴν τοσαύτην τῶν μερῶν τε καὶ μελῶν διάθεσιν, τὴν τε τοῦ κάλλους ποικιλίαν, καὶ τὰς τοσαῦτας διαφορὰς προενηγοχέναι, σφόδρα μωρὸν καὶ τῇθιον, καὶ ἀνδρῶν ὡς ἀληθῶς τὰς ψυχὰς νενεκρωμένων. Πῶς γάρ τὸ μή ζωῆς μετέχον ζωὴν ἐτέρῳ ἀν παρισχοῖ; ή τὸ ἀλυχον πῶς ἀν ψυχῆν ὑποστήσατο; ή τὸ ἀλογον πῶς ἀν λογικῶν τι κατασκευάσειε; Πῶς δὲ τὴν ἀρχὴν κινηθῆσεται, ή πῶς ἐτερον κινήσει τὸ ἐξ εἰσοῦτον τὴν φύσιν ἀκίνητον; Τοιοῦτον δὲ τὸ τῆς γῆς σταχεῖον, ἐξ οὐ παντοίᾳ προβολεῖς ζῶντας γένη, ὅρθαλμος; Ξένοντα καὶ ὕπερ τὰ λοιπά αἰσθητήρια, ζῶντας καὶ κινήσεως καὶ ὥρμης μέτοχα; ἀνθρωπὸς δὲ καὶ τοιτούν ἐπάγεται πλέον, λογικῆς ὧν φύσεως, νοῦ τε καὶ ἐπιστήμης δεκτικῶς τυγχάνων. "Αρ οὖν ἐξ ἀλογον οὐσίαν τούτων ὑπάρχειν αἰτίαν· νοῦν δὲ τιαν θειὸν καὶ δημιουργὸν εἰναι Λόγον Θεοῦ τὸν κοσμοποιὸν, καὶ πάντων ποιητὴν αὐτὸν, καὶ τοῖς λοιποῖς ἀπασι καὶ αὐτῷ ἀνθρώπῳ αἰσθῆσεις δεδωκότα σύμπατος, καὶ ψυχῆς λογισμὸν, καὶ νοῦν πρὸς τούτους εἰς τὸ ἐπιβάλλειν τῇ φύσει τῶν πραγμάτων· καὶ θεωρεῖν μὲν ὀφθαλμοῖς τὰ ὄφατά, ὃν δὲ τὰ ἀκουστὰ ἀκούειν, λογισμῷ δὲ συνιέναι τὰ νοητά. Πῶς οὖν οἷόν τε τὸν ἐπέροις τοῖς μή παρ ἐστῶν ἔχουσι παρεσχηκότα τὴν ὄφατικὴν δύναμιν, αὐτὸν μή δρᾶν; Πῶς δὲ δύνατον τὸν ἐν τῷ γείδει καὶ πηλίνῳ σκέψει διετρήσαντα ἀκοήν καὶ οὓς, ἔθεν τὰ εἰς ὡτα ἀκούεται τὴν ἁκανδιῶν καὶ κωφὴν ὅλην τῶν ἔξωθεν φωνῶν αὐτῶν, μή οὔχι πρὸ πάντων πολὺ κρειττόνως καὶ μικρόνως τοῖς τῶν ἀνθρώπων ἐπιβάλλει λογισμός; Εἰ δὲ καὶ μὲν ξινη τὰ ἐπὶ γῆς βάρδαρά τε καὶ Ἑλληνικά, φυσικὲς ἔννοιαις κινούμενα, δὲς ὑπὸ Θεοῦ εἰλήφασι, νόμους τινάς καὶ διετάξεις ἔστωσαν διετυπώσαντο· πῶς οὐκ δὲ ταῦτα γίνοταί τὴν σύνεσιν δεδωρημένος Θεὸς ἐλγεῖ τοὺς πασὶ τὴν φύσιν καὶ περὶ τὰς δοθεὶς ἔνοιες

πράττειν τι τολμῶντας; Πόθεν δὲ ἀνθρώποις ἡ περὶ παντὸς οὐτενοσοῦν πράγματος γνῶσις; πόθεν αἱ τέχναι; πόθεν τῶν ἐπιστημῶν αἱ θεωρίαι; πόθεν οἱ τῶν μαθημάτων λόγοι; ἀρ' οὐκ ἀπὸ τοῦ κατατπείραντος ἐν αὐτοῖς τὴν δύναμιν τῆς τούτων καταλήψεως; Τί εὖν; ὁ τοιαυτὴν ἀνθρώπῳ φύσιν χαρισάμενος, αὐτὸς ἐστέρηται τῆς γνῶσεως, ὡς μηδὲ γνώσκειν ταῦτα, ὃν αὐτὸς τυγχάνει δοτήρ; Ἀλλὰ γάρ παύσασθε ἀσεβοῦντες, ὡς μάταιοι· ἀλλοθεὶς δὲ λόγῳ πειθόμενοι, γνῶντες, ὅτι ὁ φυτεύσας ἐν ἀνθρώποις τὸ οὔς, πολὺ πρότερος αὐτὸς τῶν παρὰ ἀνθρώποις λαλουμένων ἀκούσεται· καὶ οὐ μόνον ὄψεται καὶ τὰ πραττόμενα ἐποπτεύσει· ὁ ἐν ἀνθρώποις πλάσας ὄφθαλμον, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐνθυμήσεις, τὰς ἔτι κατὰ διάνοιαν κρυπτομέγας συνήσει. Αὕτη γάρ Θεοῦ δύναμις γνώσκοντος καὶ διακρίνοντος τοὺς διαλογισμοὺς τῶν ἀνθρώπων, ὅτι εἰσὶ μάταιοι. Ἀλλοθῶς γάρ πᾶσα ἡ παρὰ ἀνθρώποις νομιζομένη ἀλήθεια, καὶ πᾶσα ἡ παρὰ αὐτοῖς σοφία, ἢν ἔξ οἰκειῶν λογισμῶν καὶ θνητῶν ἐνθυμήσιων προβάλλονται. μάταιος ἀν εἴη. Πᾶν γάρ σοφὸν καὶ ἀλλοθὲς παρ' αὐτῷ μόνῳ τυγχάνει, καὶ παρ' αὐτοῦ μόνοις τοῖς ἀξίοις δίδοται.

Μακάριος ἀνθρωπος, δρ ἀρ παιδεύσης, Κύριε, καὶ ἐκ τοῦ νόμου σου διδάξῃς αὐτὸν, τοῦ πραγ-
ναὶ αὐτῷ ἀφ' ἡμερῶν πονηρῶν, ἔως οὐδ ὄρυγῇ τῷ
ἀμαρτωλῷ βόθρῳ. Πεισθεὶς ἐγὼ καὶ πιστεύσας τοῖς
εἰρημένοις, καὶ ὅτι οἱ διαλογισμοὶ τῶν ἀνθρώπων εἰσὶ^C μάταιοι, εἰκότας ἐκείνον μόνον μακάριον εἶναι ἡγοῦμαι, ὡς Κύριε, τὸν ἀπὸ τῆς σῆς σοφίας καὶ παιδείας,
ῶστερ ἀπὸ πηγῆς μεταλαμβάνοντα. Πῶς δὲ μεταλά-
βοι ἐν τις τῆς σῆς παιδείας ἡ τῷ νόμῳ σου τῷ θειῷ
μαθητευθεῖς; Διὰ τοῦτο γάρ καὶ ἐγγράφους παρέδω-
κας εὐσεβείας νόμους, εἰς τὸ μεταλαμβάνειν τῆς σῆς
παιδεύσεως τοὺς μαθητευομένους αὐτοῖς. Διδασκό-
μενα δὲ διὰ τούτων, ὅτι τὰ συμβαίνοντα τοῖς δικαιοῖς
λυπηρὸν ἐπ' ὥφελεις αὐτῶν γίνεται, γεμναζομένων
καὶ πειραζομένων δίκην ἀθλητῶν Θεοῦ δὲ πάνων καὶ
ἢ πληγῶν ἐν ὑπομονῇ δοχιμαζομένων. Διὸ οὐ χρή
λυπεῖσθαι, οὐδὲ ἀδημονεῖν ἐπὶ τοῖς κακουμένεις κατά τὸν παρόντα βίον, μακαρίζειν δὲ μᾶλλον αὐτοὺς, ὡς
ὅπερ τοῦ Θεοῦ παιδευομένους. **Μακάριος γάρ ἀνθρω-
πος,** δρ ἀρ καὶ παιδεύσης, Κύριε; καὶ ἐκ τοῦ νόμου
σου διδάξῃς αὐτόν. 'Ο γάρ παιδευόμενος ὑπὸ σοῦ
καὶ διδασκόμενος, πραῦνεται ἐν ταῖς πονηραῖς ἡμέ-
ραις. Ἐν αὐταῖς γοῦν ταῖς κακοπαθείαις καὶ ἐν αὐ-
τοῖς τοῖς πειρασμοῖς τὰς ἀπὸ τοῦ νόμου σου παρα-
μυθίας λαμβάνων θεραπεύεται, ὑπομένειν διδασκό-
μενος καὶ μακροθυμεῖν, ἔως οὐδ ὄρυγῇ τῷ ἀμαρτωλῷ
βόθρῳ· τούτῳ γάρ αὐτὸν περιμένει τὸ τέλος, καθά-
τερ ὁ σὸς νόμος διδάσκει. Διὸ ταῦτα μανθάνων ἐν τοῖς
τῶν πειρασμῶν καριοῖς δίκαιοις, πραῦνεται καὶ θε-
ραπεύεται, τὰ; ἐκβάσεις τῶν πραγμάτων σκοτῶν,
καὶ τοῦ μὲν καταπονοῦντος αὐτὸν ἀμαρτωλοῦ τὸν βόθρον εἰς δύ εὑρεσται, ἐαντοῦ δὲ τὰς παρὰ τῷ Θεῷ
ἀγαθὰς ἐλπίδας πρὸς ὄφθαλμῶν τιθέμενος.

"Οτι οὐκ ἀπώστεται Κύριος τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ
τὴν πληροφορίαν αὐτοῦ οὐκ ἔχει ταλεῖγει, ἔως
οἱ δικαιοσύνη ἐπιστρέψῃ εἰς κρίσιν, καὶ ἔχει
τοις αὐτῆς πάτετες οἱ εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ. Διάγαλμα.
Ἀκολούθως μετὰ τὸ δεκατέταρτον τὸν ἀποκειμένον τὸν

A ausi fuerint? Unde hominibus prodiit omnis et cu-juslibet rei notitia? unde artes? unde scientiarum speculationes? unde disciplinarum sermones? au-non ab eo qui barumce rerum comprehensionis. facultatem in illis insevit? Quid igitur? num is qui tali hominem natura donavit, ipse cognitionis expers-erit, ita ut ne ipsa quidem, quorum ipse largitor est, cognoscat? Verum impie cogitandi ac loquen-di finem facite, o vani homines: ac vero sermoni obtemperantes scitote, eum qui plantavit aurem im-hominibus, longe prius quæ dicuntur auditum esse; ac eum qui oculum fixit hominibus, non modo visurum ac gesta conspecturum: sed et cog-i-tationes ahdūc in mente latentes intellecturum esse. Hæc enim virtus est Dei, cognoscentis ac discernentis cogitationes hominum quoniam vanæ sunt. Revera omnis, ut apud homines existimatur, veritas, omnisque illorum sapientia, quam ex pro-priis ratiociniis et mortalibus cogitationibus præ-sferunt, vana certe fuerit. Omnis quippe sapientia et veritas penes ipsum solum existit, et ab ipso iis tantum qui digni sunt inditur.

VERS. 12, 13. **Beatus homo quem tu erudieris,** Domine, et de lege tua docueris eum, ut mitiges ei a diebus malis, donec fodiatur peccatori sovea. Ego supra dictis obtemperans et credens, nimirum cogitationes hominum vanas esse illum solum hea-tum jure arbitror, Domine, qui ex tua sapientia et eruditione velut ex fonte hausit. Quomodo autem quis eruditionis tuæ particeps fuerit, nisi divinæ legis tuæ disciplina institutus? Nam ideo pietatis leges scripto tradidisti, ut qui illis instituuntur, eruditionis tuæ participes sint. His vero docemur tristia illa, quæ justis accident, ad eorum utilitatem esse; instar enim athletarum Dei, labo-ribus exercitantur ac tentantur, plagiisque in pa-tientia probantur. Quapropter ingruentibus in præ-senti vita calamitatibus, non dolendum nec des-pe-randum est; immo potius illos beatos estimare con-venit, quod a Deo erudiantur: nam **beatus homo quem tu erudieris Domine, et de lege tua docueris eum.** Etenim qui abs te eruditur et docetur, in diebus malis mitigatur. In ipsis quippe afflictionib-
us et temptationibus a lege tua consolationem na-
ctus, hinc medelam accipit, ad patientiam et tol-
erantiam institutus, donec fodiatur peccatori sovea; hic enim illum filius exspectat, ut lex tua declarat. Quamobrem justus hæc in temptationis tempore edoctus, mitigatur ac medelam accipit, rernū eventus, atque vexantis se peccatoris soveam, in-
quam cadet, considerans, bonamque suam apud Deum spem praœ oculis habens.

VERS. 14, 15. **Quia non repellet Dominus plebem.** suam, et hereditatem suam non derelinquet, quoad-
usque justitia convertatur in judicium, et qui adha-rent ipsis omnes recti corde. **Diapsalma.** Postquam parata peccatori soveam descripseraat, fansum

eorum qui propter Deum vexantur finem enarrat. **A** Quoniam enim supra dictum fuerat : *Populum tuum, Domine, humiliaverunt, et hæreditatem tuam vexaverunt*, merito jam humiliati populi et vexatae hæreditatis finem declarat his verbis : *Non repellat Dominus plebem suam, et hæreditatem suam non derelinquet*. Etiam si enim ad breve tempus impiis concedat ut populum suum humilient et vexent; at non in finem usque repellat plebem suam, et hæreditatem suam derelinquet. Quæ plebs, quæ hæreditas illa sit, novimus ex hac voce de persona Christi prolata : *Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ*¹⁷. Hunc ipsum ex gentibus futurum populum Zacharias propheta vaticinatur dicens : *Gaudet, multum, filia Sion : prædicta, filia Jerusalem : Ecce ego venio, et habitabo in medio tui, dicit Dominus. Et confugient gentes multæ ad Dominum : et erunt mihi in populum, et ego ero eis in Deum*¹⁸. Hunc igitur populum suum non repellat Dominus, et hæreditatem suam non derelinquet, donec justitia convertatur in judicium. Nam eo usque populum suum hæreditatemque suam custodiet, donec justitia Dei convertat se, laborum præmia iis qui bene decertaverint redditura. Qui vero justitia Dei adhaerent, proxime illum stabunt, a dextris Regis constituendi; utpote qui recto et sincero corde fuerint, nec in animam quidquam perversum aut tortuosum advexerint, in sola autem recta ac regia via incesserint.

γενέμενοι τῇ καρδίᾳ, καὶ μηδὲν τῇ ψυχῇ σκαλιδύ, καὶ βασιλικήν ὁδὸν βεβαδίκοτες.

VERS. 16-18. *Quis consurget mihi adversus malignantes, aut quis stabit necum adversus operantes iniquitatem? Nisi quia Dominus adjuvit me, paulo minus habitasset in inferno anima mea. Si dicebam: Motus est pes meus, misericordia tua, Domine, adjuvabat me. Diapsalmatis distinctio magnam attulit sententiae mutationem. Nam quasi priore absoluto sermone, cœu aliud exordium ducens ait: Quis consurget mihi adversus malignantes? Nam, inquit, ex Spiritu sancti doctrina edidicimus, Deum ultionis esse Dominum, ac redditum esse retributionem superbis, et futurum esse ut fodiatur peccatori fo- vea, neque unquam eventurum ut repellat Dominus plebem suam, vel hæreditatem suam derelin- quat; sed in fine rerum, quando conversus fuerit populus in judicium, redditum esse unicuique secundum opera sua, ac futurum etiam ut omnes recti corde stent a dextris et prope justitiam ejus, cum ipso Domino in regno cœlorum commoraturi, per totam vitam suam cum ipso futuri. Hæc cre- didi, hæc credendo consolationem accepi. At inter- ea quis hoc tempore pro me stabit contra mali- gnantes? aut quis ultor aderit mihi contra operan- tes iniquitatem? At enim vera confitendo dicam, neminem me adjutorem inter homines inveni'urum,*

κακουμένων ὑψηγεῖται. Ἐπει γάρ διὰ τῶν θεῶν κακουμένων ὑψηγεῖται. Ἐπει γάρ διὰ τῶν ἀνοτέρων, Τὸν λαόν σου, Κύριε, ἐταξείρωσαν, καὶ τὴν κληρονομίαν σου ἐκάκωσαν, εἰκότως νῦν τὶ τέλη τοῦ ταπεινουμένου λαοῦ καὶ τῆς κακουμένης κληρονομίας παρίστησι λέγων· Οὐκ ἀπώσται Κύ- ριος τὸν λαόν αὐτοῦ, καὶ τὴν κληρονομίαν καταλε- ψει. Ποῖον δὲ λαὸν καὶ ποίαν κληρονομίαν, ἔγωμεν ἀπὸ τῆς εἰς πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ λεγούστης φωνῆς· Αἰτησαι παρ' ἐμοῦ καὶ δώσω σοι ἕθη τὴν κληρο- νομίαν σου, καὶ τὴν κατάσχεσίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς. Τὸν αὐτὸν δὲ λαὸν, τὸν ἐξ ἔθνων, καὶ Ζα- χαρίας ὁ προφήτης θεσπίζει λέγων· Χαῖρε σφόδρα, θύτατερ Σιών· κτίσουσε, θύρατερ Ιερουσαλήμ· Ιδοὺ ἔτώ δρχυμα, καὶ κατασκηνώσω ἐπ μέσῳ σου, λέγει Κύριος. Καὶ καταφεύξοται ἕθη πολλὰ ἐπὶ τὸν Κύριον· καὶ δυοτανοὶ μοι εἰς λαόν, καὶ δύοσομαι αὐτοῖς εἰς θεόν. Τούτον τούν τὸν λαὸν αὐ- τοῦ οὐδὲ ἀπώσται Κύριος, οὐδὲ τὴν κληρονομίαν αὐ- τοῦ ἐγκαταλείψει, ἵνας οὐδὲ δικαιοσύνη ἐπιστρέψῃ εἰς κρίσιν. Μέχρι γάρ τούτου φυλάξει τὸν λαὸν αὐτοῦ καὶ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ, ἵνας ἀν ἐπιστρέψῃ τὸν θεοῦ δικαιοσύνη, τὰ ἐπαθλα τῶν πόνων ἀποδώσουσα τοῖς καλῶς τγανισμένοις. Οἱ δὲ ἔχομενοι τῆς δικαιοσύνης τοῦ θεοῦ πλησίον αὐτοῦ στήσονται ἐν τοῖς δεξιοῖς τοῦ βασιλέως καταταγησόμενοι· ἀτε δὴ δρθοῦ καὶ εὐθεῖς μηδὲ σκαμὸν ἐπενηγμένοι, μόνην δὲ τὴν εὐθείαν

Tις ἀραστήσεται μοι ἐπὶ ποιησευμένους, ή τις συμπαραστήσεται μοι ἐπὶ τοὺς ἔργαζομένους τὴν ἀροματαρίαν; Εἰ μὴ δι τοῦ Κύριος ἔδοσθησέ μοι, παρὰ βραχὺ παρφῆσε τῷ ἄδη ἡ ψυχὴ μου. Εἰ ἐλεγον, Σεσάλευται σπουδαίον, τὸ ἐλεῖσθαι σου, Κύριε, ἔδοσθε μοι. Η κατὰ τὸ διάφαλμα διαστολὴ πλειστηραὶ τῆς διανοίας ἐποιήσατο μεταβολὴν. Ός γάρ συμ- πληρωθέντος τοῦ προτέρου λόγου ἀφ' ἐτέρας ἀρχῆς φησι· Τις ἀραστήσεται μοι ἐπὶ ποιησευμένους; μεμαθήκαμεν γάρ, φησίν, ἀπὸ τῆς τοῦ θεοῦ Πνεύ- ματος διδοσκαλίας, δι τοῦ θεοῦ ἐκδικήσεών ἐστι Κύριος, καὶ δι τοῦ ἀποδόσιν τοῖς ὑπερηφάνοις· καὶ δι τοῦ δρυγήσεται τῷ ἀμαρτωλῷ βόθρος· καὶ δι τοῦ οὐκ ἀπώσται τὸν λαὸν αὐτοῦ, οὐδὲ τὴν κληρονομίαν αὐ- τοῦ καταλείψει· ἀλλ' ἐπὶ τέλει τῶν πραγμάτων, ἐπὶν ἐπιστρέψῃ ὁ λαὸς εἰς κρίσιν, ἀποδώσει ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· καὶ ὡς δεξιοὶ στήσονται πλησίον τῆς αὐτοῦ δικαιοσύνης πάντες οἱ εὐζεῖς τῇ καρδίᾳ σὺν αὐτῷ τῷ Κυρίῳ τὰς διατριβάς ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐ- ρανῶν ποιησόμενοι, καὶ πᾶσαν αὐτούν τὴν ζωὴν αὐτῷ παραστήσαμεν. Τούτοις μὲν οὖν ἐπίστευσα, καὶ πι- στεύσας παρεκλήθην. Ἀλλὰ τέως κατὰ τὸν ἐνεστώτα κατέρν τις ὑπὲρ ἐμοῦ στήσεται κατὰ τὸν πονηρο- μένων; ή τις ἐκδικος συμπαραστήσεται μοι ἐπὶ τοὺς ἔργαζομένους τὴν ἀνομίαν; Ἀλλὰ γάρ εἰποι' ἀν-

¹⁷ Psal. ii, 8. ¹⁸ Zachar. ii, 10, 11.

ξιμολογῶν τὰληθῆ, μηδένα βοηθὸν ἐν ἀνθρώποις εύρῃ· σειν ἐμάυτῳ, ἔνα δὲ μόνον ἐπίκουρον κεκτῆσθαι, τὸν Κύριον, δεὶς εἰ μὴ βεβοηθήσει μοι, πάλαι ἀντὶ τῶν πονηρῶν μένων καὶ τῶν ἐργαζομένων τὴν ἀνομίαν νεικημένος· τῷ δὲ παρώκουν, αὐτῆς μου τῆς ψυχῆς καὶ τῆς λογικῆς, καὶ τῆς κατ' εἰκόνα Θεοῦ γενομένης οὐσίας, τὸν θάνατον καὶ τὸν ἄδρινον οἰκητήριον λαχύστης ξειν. Ταῦτα δὲ οὐν ἐπειθόν ἀν, εἰ μὴ αὐτὸς δὲ Κύριος παραστᾶς βεβοηθήσει μοι. Εἴ ποτε γοῦν πειραζόμενος ἐν τοῖς ἀγῶσιν ἀντελαθόμην ἀσθενείας ἐμαυτοῦ, ὡς κινδυνεύειν σαλευθῆναι τοὺς πόδας τῆς ἐμῆς ψυχῆς, διμολογῶ παραχρῆμα τοῦ ἐλέους σου, Κύριε, αἰσθησιν εἰληφέναι, καὶ ὑπὸ σοῦ βεβοηθῆσθαι· ὡς εἰ μὴ τοῦτο μοι παρῆν ὑποστηρίζον μου τοὺς πόδας, πάλαι ἀν δλιτήσας ἐπεπτώκειν ἀπὸ τῆς παρὰ σοὶ στάσεως. Νῦν δὲ τὸ ἔλεος σου, Κύριε, δίδωσι μοι παρέδησαν τοῦ λέγειν· "Εστησος ἐπὶ πέτραν τοὺς πόδας μου, καὶ κατηγύνθυρας τὰ διαβήματά μου.

Katὰ τὸ πλήθος τῶν οὖν μου ἐν τῇ καρδίᾳ μου αἱ παρακλήσεις σου ηὔφεραν τὴν ψυχήν μου. Οὐ μόνον τοῖς ποσὶ μου τὸ ἔλεος σου δύναμιν παρέχει πρὸς τὸ μὴ σαλευθῆναι, οὐδὲ μόνον ἡ παρὰ σοῦ βοήθεια τὴν ἐμὴν κατεκράτει ψυχὴν πρὸς τὸ μὴ παροκήσαι τῷ δῆμῳ· ἀλλὰ καὶ ἡς ἐφερον ἐν τῇ καρδίᾳ μου ὀδύνας, αἱ παρὰ σοῦ παρακλήσεις ἐθεράπευον, ἀπορήσεις δυνάμει τῆς σῆς χρηστότητος παρακαλούσσης μου τὴν ψυχὴν καὶ εὐφροσύνης αὐτὴν πληρούσης. Οὐδὲ γάρ μία τις ἡν παρακλησίες, οὐδὲ δευτέρα ἀλλὰ πλείους καὶ τοσαῦται, δσαις ἡν ἀριθμὸς τῶν ἐν τῇ καρδίᾳ μου ὀδύνων. Ἐφαμίλλως γοῦν ταῖς ἐμαῖς ὀδύναις τὰς παρὰ σοῦ μοι παρείχεις παρακλήσεις πρὸς ἐκάστην δύνην, ἔσπερ τι φάρμακον σωτήριον τὴν παρακλησιν προσφέρων, καὶ ὥσπερ πλείουσι τραύμασι, πλείους καὶ τάς θεραπείας προσάγων. Τοιούτων δὲ παρακλήσεων δὲ θεῖος Ἀπόστολος ἀντιλαμβανόμενος, ἔφασκεν· Ἐνέλογητός δὲ Θεός, δὲ Πατήρ τῶν οἰκτιρμῶν, καὶ Θεός πάσης παρακλήσεως, δὲ παρακλήσης ἡμᾶς ἐν πάσῃ τῇ θλίψει ἡμῶν, εἰς τὸ δύρασθαι ἡμᾶς παρακαλεῖται τοὺς ἐν πάσῃ τῇ θλίψει διὰ τῆς παρακλήσεως, ἡς παρακαλούμεθα αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. Ὄτι καθὼ περιστεύει τὰ καθηματα τοῦ Χριστοῦ ἐν ἡμῖν, οὕτω περιστεύει καὶ ἡ παράκλησις ἡμῶν. Καὶ ἡν ἀν εἰτεῖν πρὸς ταῦτα, μεταβαλόντα τῷ· Οὐκ ἔξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δύσκαρτον πανταχθῆται εἰς ἡμᾶς, τῷ· Οὐκ ἔξιον τὸ πλῆθος τῶν ὀδύνων τῶν ἐν τῇ καρδίᾳ μου πρὸς τὰς παρακλήσεις σου, ὡς Κύριε, ἐφ' αἰς ηὔφρανας τὴν ψυχήν μου. Εἰδὲ ἐφ' ἐκάστη δύνην παρακαλεῖται τις ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ εὐφροσύνης καταξιούται τις· οὐκ ἀν εὑζαίτο διὰ θεὸν πλείους ὑπομένειν ὀδύνας, ὡς ἀν πλείουν τυγχάνοι παρακλήσεων, καὶ πλειόνων τῶν ἐπὶ ταῦτα εὐφροσύνων;

Μὴ συμπροσέσται σοι θρόνος ἀνομίας, δὲ πλάσων κόπον ἐπὶ πρόσταγμα; Εἰκότως, φησί, κατὰ τὸ πλῆθος τῶν ὀδύνων τῶν ἐν τῇ καρδίᾳ μου αἱ παρακλήσεις σου ηὔφραναν τὴν ψυχήν μου· ἐπειδήπερ

A unumque tantum auxiliatorem, Dominum scilicet, nacturum esse: qui nisi mihi opitulatus esset, jam pridem a malignantibus et operantibus iniquitatem devictus, in inferno habitasse, animaque mea et illa rationabilis ad imaginem Dei efformata substantia, mortem et infernum in domicilium sortita esset. Hæc sane passus essem, nisi astans ipse Dominus auxiliatus mihi esset. Si quando igitur in certaminibus tentatus, infirmitate mea corruptus fuerim, ita ut periculum esset ne pedes animam meam commoverentur; fateor me statim, o Domine, misericordiam sensisse tuam, ac ope tua fultum esse. Quæ si mihi non adsuissent, nec pedes meos sustentassent; jam olim lapsus a mea apud testatione decidissem. Nunc autem misericordia tua, Domine, fiduciam mihi praestat ad hæc proferenda: *Statuisti supra petram pedes meos, et direxisti gressus meos*⁴⁰.

Vers. 19. Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lætificaverunt animam meam. Non solum pedibus meis misericordia tua vires addidit, ut non commoverentur. neque tantummodo auxilium tuum animam meam occupavit, ut non habitat in inferno; sed etiam dolores, quos in corde meo tuli, consolationes tuæ allevarunt, arcana clementiæ tuæ vi animam meam consolante, ipsamque gaudio replente. Non enim una consolatio, non altera tantum adfuit, sed plures, ac tot numero, quot in corde meo dolores erant. **C**ertatim itaque pro numero dolorum, ad singulos singulas mihi consolationes tuas admovisti: quasi salutare pharmacum consolationem offerens, et quasi multis vulneribus multa remedia inducens. Hujusmodi autem consolationes nactus divinus Apostolus dicebat: *Benedictus Deus Pater misericordiarum, Deus totius consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra: ut possimus nos consolari eos, qui in omni pressura sunt, per consolationem, qua consolamur ipsis a Deo. Quoniam sicut abundant passiones Christi in nobis; sic abundat et consolatio nostra*⁴¹. Atque hæc verba mutando: *Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis*⁴²; sic dici poterat: Non est condigna multitudo dolorum meorum in corde meo, ad consolationes tuas, Domine, quibus lætificasti animam meam. Quod si in singulis doloribus quis a Deo consolationem accipiat, et lætitia, quæ a Deo est, dignetur; annon optet ac preceretur multos pro Deo dolores sustinere, ut plures consolationes et plures ea de causa. lætitias assequatur?

Vers. 20. Nunquid aderit tibi thronus iniquitatis, qui fingis laborem in præceptio? Jure, inquit, secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lætificaverunt animam meam.

⁴⁰ Psal. xxxix, 3. ⁴¹ II Cor. 1, 5-5. ⁴² Rom. ii, 18.

quia tibi Deo, utpote justo et bono, non adest *thronus iniquitatis*; omnia quippe justo judicio et recta lege administras: ideo *singis laborem in præcepto*; id est, *præceptum tuum labores et sudores parit ob præmia, quæ post laborem strenue certantes, alaceriter et perseveranter passos, exceptura sunt.* — VERS. 21 - 23. *Venabuntur in animam justi, et sanguinem innocentem condemnabunt. Et factus est mihi Dominus in refugium, et Deus meus in adjutorium spei meæ. Et reddet illis iniquitatem ipsorum, et secundum malitiam eorum disperdet eos Dominus Deus noster.* Impii, ait, tandem animam justi venabuntur, laqueis illam et retibus circumdantes, donec sanguinem innocentem condemnantes, eam ad mortem usque deduxerint. Non enim sat illis sunt muletæ pecuniarum, neque plagæ vulneraque corpori justorum inficta; sed etiam mortis sententiam et calcnum contra illos ferunt. Ac illi quidem ita se habent: ego vero eos, licet ejusmodi sint, contemnere edoctus sum, et usque ad mortem cum fiducia consistere, gnarus me pro refugio Dominum habere, et pro adjutorio spei meæ Deum meum. Qui refugium meum effectus, auxiliabitur mihi; in caput vero eorum qui captant animam justi, et sanguinem innocentem condemnant, iniquitatem ipsorum retorquebit, et malitiam eorum adversus eos justi judicij tempore convertet, quando disperdet eos Dominus Deus noster: quare Deus ultionum initio psalmi dictus est.

(I) PSALMUS XCIV.

VERS. 1. *Venite exsultemus Domino, jubilemus Deo Salvatori nostro.* Apud Hebreos nulla fertur inscriptio: et merito sane; neque enim consentaneum erat, ut vel psalmus, vel hymnus, vel canticum inscriberetur, cum Judæorum quidem gentem ad exultationem evocet, ipsis tamen interminetur iram, et præceptorum finem tristibus circumscribat. Observes porro velim, sicubi alias in Scriptura illud, *renite, dictum sit, quomodo eos quasi abs se procūt remotos ad accedendum provocet.* Nota item eam vocationem semper ad bonum aliquod dirigerē: ut in illo: *Venite, filii, audite me*¹²; et: *Venite, ascendamus ad montem Domini*¹³; et: *Venite ad me omnes qui laboratis*¹⁴; et: *Venite, benedicti Patris mei*¹⁵. In hoc autem psalmo clare ad exultationem venire provocat. Quare observes item, non recte aestimare eos, qui jugum religionis triste ac molestum esse arbitrantur: ad bona quippe et ad laeta vocationem edit. His compares illud: *Discedite in ignem æternum*¹⁶, et similia, quæ ratione longe contraria et diversa ab illo, *venite, peccatoribus dicuntur.* Quoniam bellorum tempore victores jubilare solent, atque altum conclamare adversus inimicos; opportune non modo gaudere et exultare, sed etiam de parta salutari Victoria jubilare præcipit. Quis autem fuerit Salvator et Deus noster,

¹² Psal. xxxiii, 12. ¹³ Isa. ii, 3. ¹⁴ Matth. xi, 28. ¹⁵ Matth. xxv, 34. ¹⁶ ibid. 41.(I) Vulg. habet, *Laus cantici ipsi David.*

A οὐ πρόστεστι σοι Θεῷ δητι δικαιῷ καὶ ἀγαθῷ θρόνος ἀνομίας· πάντα γέρ τοι κρίσει δικαιῷ καὶ δρόψῳ νόμῳ διοικεῖ· διδ πλάσσεις κύπον ἐπὶ πρόσταγμα, τούτεστι, τὸ πρόσταγμά σου κόπων καὶ καμάτων ἐστὶ ποιητικὸν διὰ τὰς μετά τοὺς πόνους διαδεξιμένας ἀμοιβάς τοὺς καλῶς ἀγωνισαμένους καὶ τὸν κόπων προθύμως καὶ εὐτόνως ὑπομείναντας. Θηρεύσοντος ἐπὶ γυνήῃ δικαιοῦ, καὶ αἷμα ἀθώον καταδικάσσονται. Καὶ ἔγερτο μοι Κύριος εἰς καταφυγὴν, καὶ ὁ Θεὸς μου εἰς βοηθὸν ἐλπίδος μου. Καὶ ἀποδόσαι αὐτοῖς τὴν ἀρούραν αὐτῶν, καὶ κατὰ τὴν πονηρίαν αὐτῶν ἀραιεῖ αὐτοὺς Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν. Οἱ μὲν ἀσεβεῖς, φησίν, ἐπὶ τοσοῦτον τὴν τοῦ δικαιοῦ ψυχὴν θηρεύσουσι παιγνίους αὐτῆν καὶ δικτύους περιβάλλοντες, ἔως ὅτε καὶ μέχρι θανάτου περιελάσσουσιν αὐτὴν, αἷμα ἀθώον καταδικάζοντες. Οὐκ ἀρκοῦνται γάρ ταῖς διὰ χρημάτων ζημιαῖς, οὐδὲ ταῖς κατὰ τοῦ σώματος τῶν δικαιῶν πληγαῖς τε καὶ αἰχλαῖς, ἀλλὰ καὶ τῇ ἐπὶ θανάτῳ ψῆφον κατ' αὐτῶν ἐκφέρουσι. Καὶ κενοῖ μὲν τοιοῦτοι ἔγὼ δὲ καὶ τοιούτων καταφυγούντων μεμαθηκὼς, καὶ μέχρι θανάτου εὐθαρσῶς ἵστασθε, εἰδὼς ἔχειν ἐμαυτῷ καταφυγὴν τὸν Κύρον, καὶ βοηθὸν ἐλπίδος μου τὸν Θεόν μου· δεξ ἐμοὶ μὲν βοηθήσει καταφυγὴ μου γινόμενος· τοῖς δὲ θηρεύουσι τὴν ψυχὴν τοῦ δικαιοῦ, καὶ αἷμα ἀθώον καταδικάζουσιν, ἀποθέσει τὴν ἀνομίαν αὐτῶν εἰς κεφαλὴν αὐτῶν, καὶ τὴν πονηρίαν αὐτῶν στρέψει κατ' αὐτῶν ἐν τῷ τῆς δικαιοκρισίας καιρῷ, ὅτε καὶ ἀφανιεῖ τύπους Κύρος ὁ Θεὸς ἡμῶν· διὸ καὶ Θεὸς ἐκδικήσεων κατ' ἀρχὰς εἰρηται τοῦ φαλμοῦ.

ΤΑΛΜΟΣ ΙΔ.

Δεῦτε ἀγαλλιασώμεθα τῷ Κυρίῳ, ἀλαλδεύμετ τῷ Θεῷ τῷ Σωτῆρι ἡμῶν. Οὐ φέρεται παρ' Ἐβραϊς ἡ προγραφή· καὶ εἰκότως· οὔτε γάρ φαλμὸν, οὔτε ὑμνον, οὔτε φύδην εὐλογον ἢν ἐπιγράφειν, τὸν καλοῦντα μὲν τὸν Ἰουδαίων λαὸν ἐπὶ ἀγαλλίασιν, ἀπειλοῦντα δὲ αὐτοὺς δργήν καὶ τὰ τέλη τῶν παραγγελμάτων ἐπὶ σκυθρωποῖς περιγράφοντα. Σημειώθη εἴ που καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Γραφῆς τὸ δεῦτε, εἰρηται, καὶ τίνα τρόπον ὡς ἀφεστῶτας καὶ μακρὰν γεγονότας πλησιάζειν αὐτῷ καλεῖ· τηρήσεις καὶ δι τάντοτε τὴν κλῆσιν ἐπ' ἀγαθῷ ποιεῖται, ὡς ἐν τῷ Δεῦτε τέκται, ἀκούσατέ μου, καὶ Δεῦτε ἀράδωμερ εἰς τὸ δρός Κυρίου, καὶ Δεῦτε πρὸς μὲν πάτερας οἱ κοπιώτες, καὶ Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρός μου. Εν δὲ τῷ μετὰ κείρας φαλμῷ σαφῶς ἐπὶ ἀγαλλίασιν ἤκειν παρακαλεῖ. Διὸ σημειώσῃ, διτι μὴ καλῶς ἥγονται οἱ σκυθρωπὸν καὶ ἐπίλυπον νομίζοντες εἶναι τὸν τῆς θεοτοκείας ζυγόν· ἐπ' ἀγαθοῖς γάρ καὶ φιλόρροις ποιεῖται τὴν κλῆσιν. Τούτοις παράδεις τὸ Πορειεῖτε εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, καὶ τὰ δρμοια, ἐναντίως τοῦ δεῦτε, τοῖς ἀμαρτάνουσι λεγόμενα. Ἐπειδὴ ἐν τοῖς καιροῖς τῶν πολέμων οἱ νικῶντες ἀλαλάζειν εἰλαθασι, καὶ μέγα βοῶν κατὰ τῶν πολεμιών, εἰκότως οὐ μόνον κατέρειν καὶ ἀγαλλιάζειν, ἀλλὰ καὶ ἀλαλάζειν ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ νίκῃ προστάττει. Τίς δὲ ἐν εἴη ὁ Σωτὴρ ἡμῶν καὶ Θεὸς ἡμῶν, ή δι τοῦ Θεοῦ Λόγος ὁ εἰπών, θαρ-

σείτε, ὅτῳ τενίκηρα τὸν κόσμον; ὁ καὶ ρυσάμενος ἡμᾶς ἀπὸ τῆς πάλαι καταχρατούσης ἡμῶν δαιμονικῆς ἐνεργείας, οὐ καὶ τὸ Ἰησοῦς ὄνομα σωτηρος Ἐβραϊκῇ φωνῇ σημαίνει. Τίνας δὲ προηγουμένως δὲ λόγος ἐπὶ τὴν ἀγαλλίασιν παρακαλεῖ, εἴροις ἀνέπιστησας τοῖς ἑξής, ἐν οἷς εἰρηται, Κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ πειρασμοῦ ἐτῇ ἀρήμῳ, οὐκ ἀπειρασάν με οἱ πατέρες ὑμῶν. Σαφῶς γάρ διὰ τούτων δηλοῖ τοὺς υἱοὺς τῶν ἐν τῇ ἀρήμῳ παραπικρανάντων, δῆλον δὲ τοὺς ἐκ πειρομήσης. Τούτους τοιγαροῦν ἀνακαλεῖται λέγων· Δεῦτε ἀγαλλιασθετα τῷ Κύρῳ. Θεοπίκει δὲ τοις μὴ ὑπακούσονται τῇ κλήσει· λέγει δὲ οὖν ἐπὶ τοῖς· Άστ πλανῶται τῇ καρδίᾳ. Αὐτοὶ δὲ οὐκ ἔτρωσαν τὰς ὀδούς μου, ὡς ὕμοσα ἐτῇ ὄργῃ μου, εἰ εἰνελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυσιν μου. Έπει οὖν ἔκεινοι ἀεὶ πλανῶνται τῇ καρδίᾳ, εἰκότως δὲ πειρερόμενος ἑξῆς φαλμὸς τὰ ἔθνη πάντα καλεῖ ἐπὶ τὸ καινὸν φόρα, καὶ ἐπὶ τὴν ἐν Θεῷ ἀγαλλίασιν.

Προφθάσωμεν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐτῇ ἑξομολογήσει, καὶ ἐτῇ γναλμοῖς ἀλαζώμεν αὐτῷ. Ἐπὶ μὲν τῆς πρώτης αὐτοῦ παρουσίας τὸ πρόσωπον αὐτοῦ τὸ ἔνθεον ἀποκρύψας δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγου, τὴν τοῦ δούλου μορφὴν περιεβάλετο διὸ εἰρηται· Ἀπόρωπος ἐτῇ πληγῇ ὄντ, καὶ εἰδὼς φέρειν μαλακτῶν· διὰ διατερεύει τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, ἡτιμάσθη, καὶ οὐκ ἔλογίσθη. Ἐπὶ δὲ τῆς δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ καὶ μετὰ δυνάμεως καὶ δῆστος πολλῆς ἐπιστήσεται· διόπερ δὲ λόγος, προτάξας τὰ εἰρημένα διὰ τῶν πρώτων, διπέρ ἔχρην ἐπὶ τῆς προτέρας αὐτοῦ παρουσίας πράττειν, ἑξῆς ἀκολούθως τῆς δευτέρας αὐτοῦ καὶ ἐνδόξου ἐπιφανείας ὑπομνήσκει, παρακελευθύμενος προβαλεῖν τὸ μέλλον, καὶ προφθάσαι τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἔνδοξον, ἐφ' οὓς ἡμάρτομέν ἀποκάθαρσιν ἔστοις πορίσασθαι διὰ τῆς ἑξομολογήσεως. Γένοιτο δὲ ἀν τῇ ἑξομολόγησις γνησίᾳ, εἰ ἐν φαλμοῖς ἀλαζώμεν αὐτῷ, τουτέστι διὰ τῶν ὄργάνων τῆς ψυχῆς, διπέρ ἐστι τὰ αὐμάτα· δι' ὧν προσήκει τὸν καλούμενον ἀλαγμὸν ἐπιτελεῖν, βίᾳ σώφρονι καὶ πολιτείᾳ ἐναρέπει τὴν τοῦ θείου Πνεύματος ἀρμονίαν καὶ τὸν ἄγιον ρυθμὸν ἐπιδεικνυμένους. Ταῦτα δὲ προηγουμένως πρέδε τὸν ἰουδαίων λέλεκται λαὸν, προκαλούμενον αὐτοὺς τοῦ λόγου ἐπὶ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν γνῶσιν· δημάς δὲ καὶ πρέδε πάντας ἡμᾶς χρησίμως ἀν ἐφαρμοσθεῖη. Οὐτὶ θεὸς μέγας Κύρως καὶ βασιλεὺς μέγας ἐπὶ πάντας τοὺς θεούς. Τὰ παρηγγελμένα διὰ τῶν ἔμπροσθεν ἐν τῷ Κύρῳ καὶ Σωτῆρι ἡμῶν, δηλαδὴ τῷ τοῦ Θεοῦ Λόγῳ, ἐπιτελεστέον, διά τε τὰ δόλα, καὶ διότι φύσει μέγας ὁ θεὸς καὶ μέγας τυγχάνει βασιλεὺς, ἀτε μονογενῆς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος. Βασιλεὺς δὲ μέγας ἐστιν ἐπὶ πάντας τοὺς θεούς, ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον, ἐπάνω πάντων τῷ θεῷ· ἢ τοι τῶν πεπλανημένων παρὰ τοῖς ἔθνεσι νενομισμένων ἢ τῶν Μωϋσεῖ παραπλήσιων, φειρηταῖ, Τέθεικά σε θεὸν Φασαώ· ἢ θεῶν περὶ ὧν εἰρηται, Τέθεικά σε θεὸν Φασαώ·

A nisi Dei Verbum quod dixit: *Confidite, ego vici mundum*⁷⁷, atque nos ab efficaci illa dæmonum virtute, quæ nobis olim dominabatur, liberavit; cuius nomen Jesus, *salutare* Hebraice significat? Quosnam vero præcipue ad exultationem provocet deprehendes, si consideres ea quæ sequuntur, et sic habent, *Secundum diem temptationis in deserto, ubi tentaverunt me patres vestri*. His enim manifeste significat filios eorum qui in deserto exacerbaverunt eum, sive populum ex circumcisione. Hos igitur evocat dicens, *Venite, exultemus Domino*. Vaticinatur porro, eos vocationi non obtemperatueros esse: áit enim sub lineni: *Semper errant corde. Ipsi vero non cognoverunt vias meas, sicut juravi in ira mea, si introibant in requiem meam*. Quoniam igitur illi B semper errant corde; merito subsequens psalmus omnes gentes ad canticum novum, et ad exultationem in Deo provocat.

C VERS. 2. *Præoccupemus faciem ejus in confessione, et in psalmis jubilemus ei.* In primo quidem adventu suo, divinam suam occultans faciem, Dei Verbum servi formam induit: quare dictum est, *Homo in plaga constitutus, et sciens ferre infirmitatem; quoniam avertit vultum suum, in honoratus est, nec reputatus*⁷⁸. In secundo autem adventu suo, revelata facie, cum potestate et gloria magna aderit: quamobrem Scriptura, præmissis iis quæ dicta sunt in principio, quæ in primo adventu ejus edenda erant, hinc consequenter secundum et gloriosum ejus adventum coniumentat, jubetque futura prævertere, et faciem ejus in confessione præoccupare. E re namque fuerit antevertere, alique gloriosum ejus vultum prævenire, et antequam gloriosa ejus facies appareat, purgationem delictorum per confessionem nobis procurare. Confessio autem sincera et germana fuerit, si in psalmis jubilemus ei, id est, per animæ instrumenta, quæ sunt corpora nostra: quies convenient illam, ut vocat, jubilationem per vitam honestam ac virtutis institutum persolvere, ac divini Spiritus harmoniam sacramque concentum exhibere. Hæc porro Judeorum præsertim populo dicuntur, sermone ipsos ad Salvatoris nostri cognitionem provocante. Attamen nobis etiam omnibus hæc opportune applicentur: — D VERS. 3. *Quoniam Deus magnus Dominus, et rex magnus super omnes deos.* Quæ prius præcepta et mandata fuere, in Domino et Servatore nostro, scilicet in Dei Verbo complenda sunt; tuin aliis de causis, tunc quia eum natura Deus magnus sit, magnus item rex fuerit, utpote unigenitum Dei Verbum. Est autem rex magnus super omnes deos; sive, secundum Symmachum, *Supra omnes deos*; videlicet eos qui gentium errore dili esse putantur; sive eos, qui Moysi similes sunt, cui dictum est: *Possui te Deum Pharaonis*⁷⁹; sive deos de quibus hæc dicuntur, *Deus deorum Dominus locutus est*⁸⁰; et, *Deus stetit in synagoga deorum*⁸¹:

⁷⁷ Ιωαν. xvi. 33. ⁷⁸ Isa. LIII. 3. ⁷⁹ Exod. vii. 1. ⁸⁰ Psal. XLIX. 1. ⁸¹ Psal. LXXXI. 1.

nemo enim eorum ipsi similis est. Quamobrem alibi quoque dictum est : *Quoniam quis in nubibus aquabitur Domino, similis erit Domino in filiis Dei* “?

VERS. 4. *Quia in manu ejus sunt omnes fines terræ, et altitudines montium ipsius sunt.* Ideo exsultemus et jubilemus Deo; non modo quia Dominus et Deus est et rex magnus super omnes deos; sed etiam quia fines terræ sibi subjicit et subdidit. Id enim cum petiisset a Patre, impetravit, secundum illud: *Postula a me et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ*⁴³. Quod si quædam altitudines montium penes Scripturam divinam in honore habentur, verbi gratia, Sinai, Choreb, Thabor, mons Sion, mons Olivarum, et si quis alias similiter; sive etiam iis contrarii et oppositi montes, qui a dæmonibus olim occupabantur, ubi gentes malignis dæmonibus quasi diis immolabant; sed hos omnes Domini et Salvatoris nostri esse docemur: ipse namque eorum opifex erat. Num forte ideo in manu ejus sunt fines terræ, quia sub manu ejus terrena dispensantur; cœlestia vero, quæ tropice altitudines montium vocantur, quid præstantius terrenis habent; quia ejus quasi possessio sunt, et domicilium regni. — **Vers. 5.** *Quoniam ipsius est mare et ipse fecit illud, et aridam fundaverunt manus ejus.* Ne mireris, inquit, si fines terræ ipsius sunt, et si altitudines montium ad ipsum pertinent. Imo vero discere universum humidæ substantiæ elementum, in quo terra firmatur, ejus opificium esse: neque solum possessio, sed etiam opificium ejus est. Mare igitur, quo totum humidæ substantiæ elementum significatur, ipse fecit; aridam vero manus ipsius efformarunt: ideo fortasse quia dictum est: *Acceptit Deus pulverem de terra, et efformavit hominem*⁴⁴; ac rursum: *Formavit Deo de terra omnes seras*⁴⁵. Videtur porro terræ elementum, quod sphæricum est ut aiunt, sive quadam alia ratione efformatum, verbo Dei talem accepisse formationem. Quamobrem accurate et secundum physicam rationem dictum illud est: *Et aridam formaverunt manus ejus.*

VERS. 6. *Venite, adoremus et procidamus et ploremus coram Domino qui fecit nos.* Cum divinam Dominum virtutem ex praecedenti doctrina sermo declarasset, ac superius dixisset, *Præoccupemus faciem ejus in confessione: jam necessario confessionis modum aperit.* Adhortantis autem more psalmum plane exorsus, non a tristioribus cœpit, sed a kektioribus : ne ii qui evocabantur, illud *procidamus et ploremus* aversarentur, si statim ab initio audissent. Nisi fortasse his verbis duos ordines significet ; unum meliorem, quem primo ad laudem et exultationem evocabat ; alterum vero medela egentem :

**Α ταί· Θεὸς θεῶν Κύριος ἀλάησε· καὶ, Ὁ Θεὸς
ἴστη ἐν συναγωγῇ θεῶν· οὐδέλς γὰρ αὐτῷ τούτων
ὅμοιος. Δι' ὃ καὶ ἀλλαχοῦ εἰρηται· "Οὐτὶ τις ἐν τεξέ-
λαις ἴωθισται τῷ Κυρίῳ, ὅμοιωθισται τῷ Κυ-
ρίῳ ἐν νοοῖς Θεοῦ·;**

B Οτι ἐτ τῇ χειρὶ αὐτοῦ τὰ πέρατα τῆς γῆς καὶ τὰ ὑψη τῶν ὁρέων αὐτοῦ εἰσι. Καὶ διὸ τοῦτο ἀγαλλιασώμεθα καὶ ἀλαζώμεν τῷ Θεῷ, οὐ μόνον δι τοῦ Κύριος καὶ Θεός ἐστι καὶ βασιλεὺς μέγας ἐπὶ πάντας τοὺς θεοὺς, ἀλλ' δι τοῦ θυμηγάγετο καὶ ὡφ' ἔκαπεν ἐποιήσατο τὰ πέρατα τῆς γῆς. Τοῦτο γὰρ αἰτίας παρὰ τοῦ Πατρὸς εἰληφε κατὰ τό Aἰτησαι παρ' ἐμοὶ καὶ δώσω σου δύνην τὴν κληρονομίαν σου, καὶ τὴν κατάσχεσίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς. Εἰ δὲ καίτινα ἦν ὑψη δρέων, ήτοι τὰ παρὰ τῇ θείᾳ Γραψῃ τετιμη μένα, ὡς τὸ Σιναῖ, καὶ τὸ Χωρῆδ, τό τε Θαδὼρ, καὶ τὸ δρος Σιών, καὶ τὸ δρος τῶν Ἑλαῖων, καὶ εἴ τι δίλο τούτοις παραπλήσιον· οὐ καὶ τὰ τούτοις ἐγνωτά, τὰ δὴ ὑπὸ δαιμόνων πάλαι κρατούμενα, ἐν οἷς ἐθυσίζον ὁς θεοῖς; τοῖς πονηροῖς δαίμοσι τὰ Εθνη· ἀλλὰ καὶ ταῦτα πάντα δεδιάγμεθα δι τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν ἴδια τυγχάνει· αὐτὸς γὰρ ἡγὸς δ ποιητὴς αὐτῶν. Μήποτε δὲ ἐν μὲν τῇ χειρὶ αὐτοῦ τὰ πέρατα εἰσι τῆς γῆς, διὸ τὸ ὑπὸ τὴν αὐτοῦ χείρα διοικεῖσθαι τὰ περίγεια, τὰ δὲ ἐπουράνια, τροπικῶς ὑψη δρέων δνομαζόμενα, κρείτον τι ἔχει τῶν ἐπὶ γῆς; ἐπειδὴ περ αὐτοῦ ἐστιν οὖν τι κτῆμα καὶ οἰκητήριον τῆς βασιλείας· Οὐτι αὐτοῦ ἐστιν ηθάλασσα καὶ αὐτὸς ἐποιησερ αὐτὴν, καὶ τὴν ἔηράν αι χεῖρες αὐτοῦ διπλασαν. Μή θαυμάσῃς, φησιν, ει τὰ πέρατα τῆς γῆς αὐτοῦ τυγχάνει· καὶ εἰ τὰ ὑψη τῶν ὁρέων αὐτοῦ ἐστον. Ἀλλὰ γὰρ μάνθανε, δι τοῦ πᾶν στοχείον τῆς ὑγρᾶς οὐσίας, ἐφ' ὃ ἐστερέωται ἡ γῆ, αὐτοῦ ἔργον ὑπάρχει· οὐ μόνον κτῆμα δν, ἀλλὰ καὶ ποίημα αὐτοῦ. Τὴν μὲν οὖν θάλασσαν, δι' ἣς τὸ πᾶν στοιχεῖον τῆς ὑγρᾶς οὐσίας δηλοῦται, αὐτὸς ἐποίεστι τὴν δὲ ἔηράν αι χεῖρες αὐτοῦ ἐπλασαν· τάχα διὰ τὸ λέγεσθαι· Ἐλασερ δ Θεός κούτι ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἐπλασε τὸν ἄνθρωπον· καὶ πάλιν· Ἐπλασερ δ Θεός ἀπὸ τῆς γῆς πάντα τὰ θηρία. Εοικε δὲ τὸ τῆς γῆς στοιχεῖον, σφαιροειδὲς δν, ὡς φασιν, ή καὶ ἀλλως κατὰ τινα τρόπον ἐσχηματισμένον, λόγῳ θεοῦ καὶ αὐτὸ τὴν τοιάνδε πλάσιν εἰληφέναι. Διὸ ἀκριβῶς καὶ κατὰ φυσικὸν λόγον εἰρηται τό. Καὶ τὴν ἔηράν αι γειοες αὐτοῦ ἐπλασαν.

Δεῦτε προσκυνήσωμεν, καὶ προσπέσωμεν καὶ κλαύσωμεν ἐγαπτίτον Κυρίου τοῦ ποιησατος ἡμᾶς. Τὴν Ἔνθεον τοῦ Κυρίου δύναμιν διὰ τῆς πρώτης θείστης διδασκαλίας παρατήσας δὲ λόγος, ἀνατέρω τοι εἰπών, Προφθέσωμεν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐξαιρούμενος, νῦν ἀναγκαῖως διασαρφεῖ τὸν τρόπον τῆς ἔξιμολογήσεως. Πάνυ δὲ προτρεπτικῶς ἀρχόμενος τοῦ ψαλμοῦ, οὐκ ἐντεῦθεν ἀπὸ τῶν σκυθρωπότεροι θρήσκατο, ἀλλ' ἀπὸ τῶν φαιδροτέρων, ὡς ἂν μὴ ἀποτραπεῖεν οἱ καλούμενοι τὸν προσπέσωμεν καὶ κλαύσωμεν, εὐθὺς ἐν ἀρχαῖς ἀκούσαντες· εἰ μὴ ἄρα δύο τάγματα διὰ τούτων δηλοῖτο· ἐν μὲν τὸν κρείττον, ὅ

⁶² Psal. lxxxviii, 7. ⁶³ Psal. ii, 8. ⁶⁴ Gen. ii, 7. ⁶⁵ Gen. i, 25.

προηγουμένως ἐπὶ τὸν αἶνον καὶ τὴν ἀγαλλιαστιν κα-
λεῖ· δεύτερον δὲ τὸ δεόμενον θεραπείας· δι' δ.,
Δεῦτε ἀγαλλιασώμεθα, ἐν ταῖς πρώτοις εἰρήταις εἰθ;
ἔξῆς μετὰ τὰ τεθεολογημένα περὶ τοῦ Κυρίου καὶ
μετὰ τὴν τῶν προτέρων κλήσιν ἐπὶ τοὺς δευτέρους
μεταβαίνει, καὶ τούτους διδάσκων ἀντὶ ὑδατος καὶ
περιφραντηρίουν, κλαυθμῷ καὶ ἔξομολογήσεις ἐπὶ τοὺς
πρώτοις αὐτῶν ἀμαρτήμασι χρήσασθαι. Προτρεπτι-
κῶς δὲ τὸ, κλαύσωμεν ἐταρτελού Κυρίου, ἐπαγαγών,
τοῦ ποιήσατος ἡμᾶς, ἀγαθὸς ὑπέγραψεν ἐλπίδας,
διδάξας, διτὶ μὴ ἀλλότριοι ἔσμεν αὐτοῦ, ἀλλ' ἔργον
αὐτοῦ καὶ ποίημα αὐτοῦ· δι' δὲ προσήκει τὰ χρηστό-
τερα προσδοκῶν, ἀτε δὴ κρδομένου αὐτοῦ τοῦ ιδίου
ποιήματος. "Ετι πρὸς τούτοις διὰ τοῦ, Προσπέσωμεν
καὶ λαύσωμεν ἐνώπιον Κυρίου, διδάσκει μὴ ἐν-
ώπιον ἀνθρώπων μηδὲ δι' ἀνθρώπους τοῦτο ποιεῖν,
ἀλλ' ἐν τῷ κρυπτῷ κατὰ τὸ, 'Ο Πατήρ σου ὁ βλέ-
πων ἐν τῷ κρυπτῷ ἀποδώσει σοι. Καθόλου μὲν οὖν
ἄπαντις ἄρμοδει τὰ παρηγγελμένα κυρίως δὲ καὶ
προηγουμένως ὁ λόγος τὸν ἰουδαίων λαὸν ἐπὶ μετα-
νοΐᾳ ἐτόλμησαν παραχαλεῖ, "Οτι αὐτός ἐστιν ὁ
Θεὸς ἡμῶν, καὶ ἡμεῖς λαὸς νομῆς αὐτοῦ, καὶ
πρόδοτα χειρὸς αὐτοῦ. Οὐ μόνον Κύριος ἡμῶν ἐστιν
ὡς οἰκετῶν δεσπότης, οὐδὲ μόνον ποιητὴς ὡς ἀν κτί-
στης ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ Θεός ἐστιν ἡμῶν, ἀτε δὲ ἀγαθὸς
ῶν καὶ θλεως. Δι' δὲ καὶ φείσεται ἡμῶν καὶ ἐλεήσει
ἡμᾶς· διτὶ οὐ μόνον ποίημα, ἀλλὰ καὶ κτῆμα αὐτοῦ
τυγχάνομεν δυντες· καὶ οἱ μὲν λογικῶτεροι λαὸς αὐ-
τοῦ, οἱ δὲ ἔτι ἀτελεῖς καὶ ἀλογώτεροι πρόδοτα χειρὸς
αὐτοῦ· ὥστε ἔτιν ἔξομολογησώμεθα αὐτῷ καὶ προσκυ-
νήσωμεν καὶ προσπέσωμεν καὶ κλαύσωμεν ἐναντίον
αὐτοῦ, ἐξ ἀπαντος σωθῆσθεθα, οἱ μὲν ὡς λαὸς αὐτοῦ,
οἱ δὲ ὡς πρόδοτα χειρὸς αὐτοῦ. Λέγεται γοῦν αὐτὸς
εἶναι ὁ ποιητὴν ὁ καλός· καὶ ἡμεῖς λέγειν διδασκόμεθα·
Κύριος ποιμαίνει με, καὶ οὐδέποτε θύτερήσει.

Σήμερον δὲ τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ
σκληρύνητε τὰς καρδίας ὅμως ἐν τῷ παραπ-
κρασμῷ. "Απαξ τότε, φησὶν, ἐσκληρύνατε τὰς καρ-
δίας ὅμων, ἀκούσαντες αὐτοῦ τῆς φωνῆς ἐπὶ τῆς ἐρή-
μου· δράτε οὖν μὴ καὶ δεύτερον ταῦταν πράξητε, ἐὰν
αῦτις τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε ἐν ἀνθρώποις σῆμε-
ρον γενομένου. Οὐ δὲ λόγος προηγουμένως πρὸς τοὺς
ἐκ περιτομῆς λέλεκται ἐκ προσώπου τοῦ χροῦ τῶν
προφητῶν προφερόμενος· οἱ δὲ κατὰ μὲν τὴν ἀρχὴν
τὰ πάντα ἐλεγον πλήθυντεκῶς, καὶ ἐαυτοὺς συγκα-
ταλέγοντες τοῖς καλούμένοις· Δεῦτε, γάρ ἐφασκον,
ἀγαλλιασώμεθα καὶ ἀλαζήσωμεν καὶ προσχάσω-
μεν· καὶ πάλιν· Δεῦτε προσκυνήσωμεν καὶ προ-
σέσωμεν καὶ κλαύσωμεν ἐπὶ δὲ τοῦ παρόντος ἐτέ-
ρων εἰς πρόσωπον μὴ παραιτήσασθαι τὴν κλήσιν πα-
ραινοῦσι· μηδὲ ἀποιτήσαι τῇ φωνῇ τῇ σήμερον αὐτοῖς
μελλούσῃ λαλεῖν. Τὸ δὲ, σήμερον, ὁ Ἀπόστολος εἰς
πάντα τὸν παρατείνοντα τῆς ζωῆς ἡμῶν χρόνον ἔξι-
ληφε, κατὰ τὸ, ἔως οὐ τὸ σήμερον καλεῖται. Προ-
τέπει δὲ καὶ ἡμᾶς ὁ λόγος ἐντεῦθεν ἀπάρξασθαι τῶν
παρηγγελμένων. Εἰ γάρ καὶ πολλὴ τις γέγονε ἔρθυ-
μια ἐν τῷ παρελθόντι χρόνῳ· ἀλλὰ καν ἀπὸ τῆς

A quamobrem, *Venite exultemus*, in exordio di-
ctum sit; deinde vero post ea quæ circa Domini
deitatem dicta sunt, et post priorum vocatio-
nem, ad secundos transeat, docens eos pro aqua
et ablutione, lacrymis et confessione ad pristina
peccata expianda utendum esse. Cum autem hor-
tantis more illi dieo, *ploremus coram Domino*,
addiderit, qui fecit nos, bonam spem ascripsit, do-
cens nos non alienos ipsi esse, sed opus et creatu-
ram ejus: quamobrem iucundiora exspectanda sunt;
cum ipse suum curet opificium. Ad hæc vero, his
verbis, *Procidamus et ploremus coram Domino*,
docet non in conspectu hominum, non hominum
gratia id agendum esse; sed in abscondito, secun-
dum illud, *Pater tuus, qui videt in abscondito*,
reddet tibi⁶⁹. Omnibus itaque generatim hæc præcepta
conveniunt; at proprie et præcipue Judæorum po-
pulum ad facinorum suorum pœnitentiam Scriptura
evocat. — VERS. 7. *Quia ipse est Deus noster, et
nos populus pascue ejus, et oves manus ejus.* Non
modo Dominus noster est, ut herus domesticorum;
neque solum opifex, utpote Creator noster; sed
etiam Deus noster est, utpote bonus et propitius.
Quamobrem parcat nobis et miserebitur nostri:
quia non opificium duntaxat, sed etiam possessio
ejus sumus: et rationabiliores e nobis sunt popu-
lus ejus; ii vero qui adhuc imperfecti et minus
rationabiles sunt, oves manus ejus. Itaque si con-
fiteamur ipsi, si adoremus, procidamus et flan-
mus coram illo, salutem prorsus consecuturi sumus;
alii quidem ut populus; alii vero ut oves manus
ejus. Ipse namque dicitur esse bonus pastor, et nos
instituimus ad dicendum: *Dominus pascit me, et
nihil mihi deerit*⁷⁰.

VERS. 8. *Podie si vocem ejus audieritis, nolite ob-
durare corda vestra in exacerbatione.* Tunc semel,
inquit, audita in eremo voce ipsius obdurastis corda
vestra; cavete ergo ne secundo idipsum admittatis,
si rursum ejus apud homines versantis vo-
cem audiatis. Sermo autem populo ex circumcisione
præsertim enuntiatur, ex persona chori prophetar-
um prolatus. Illi scilicet initio quidem omnia pluraliter dicebant, vocatis sese connumerantes: nam,
venite, aiebant, exultemus, jubilemus et preoccupemus; ac rursum, *Venite, adoremus, procidamus et ploremus*: in præsenti vero aliorum assumpta per-
sona, hortantur ne vocationem respuant; neque
voci quæ ipsos hodie allocutura est fidem negent.
Illud porro, *hodie*, Apostolus accipit pro toto vitæ
nostræ tempore; secundum illud, *Donec hodie vo-
catnr*⁷¹. Hortatur autem nos Scriptura, ut hinc
præcepta servandi exordium ducamus. Eliam si enim
præcedenti tempore in magna segnitie versati
simus; at vel saltem ab hac die, quæ per illud,
hodie, exprimitur, et ab hoc tempore dictis attende-
re curenus: nec populum illuin imitemur, qui in

⁶⁹ Matth. vi, 4, 6, 18. ⁷⁰ Psal. xxii, 1. ⁷¹ Hebr. iii, 45.

visione in deserto, audita⁴ Dei voce, corde obdurus est in tempore exacerbationis, cum ipsorum omnium membra in deserto prostrata sunt, quia voci Dei non obtemperaverant. Necessario itaque illa commemorat, ne nos quoque præcepta Dei hodie audientes, ac non obtemperantes, ipsum exacerbemus, obdurati corde, et non exaudientes salutaria præcepta ejus; atque ideo ipsum acerbum nobis ac severum judicem parantes. Sane, ut dixi, nobis omnibus præceptum convenit; sed secundum prius allatam rationem, populo ex circumcitione illa dicuntur, quorum hæc sententia fuerit: Cum semel oīm vocem Dei in deserto audissetis, exacerbatis eum, obdurato tempore Moysis corde vestro; verum quia ipsum Dei Verbum in mundo apparet, omnibus iterum locuturum, atque apud vos Novi Testamenti mysteria declaraturum est; cavete ne iterum corda obduretis ut prisce obdurastis, neve rursum eum exacerbetis, si denuo vocem ejus audieritis, neque hac in re patres vestros imitemini, ne vos vero Sablato et requie ejus orbetis: quia requiem dabit ipsum Dei Verbum, postquam regnum suum accepere, in ipsoque requiescat, omnesque quotquot ipsum receperint ad eam ipsam quietem admittet: ac sanctum verumque Sabbatum iis impertiet qui secum et penes se, illo dignerunt.

τεως αὐτοῦ, ἦν καταπαύσει αὐτὸς δ τοῦ Θεοῦ Λόγος, τὴν οἰκεῖαν ἀπολαβὼν βασίλειαν, καὶ ἐν αὐτῇ ἀναπαυσόμενος, πάντας τε τοὺς παραδεχομένους αὐτὸν εἰς τὴν ἀνάπτυχλαν ὑποδέξμενος, καὶ τὸ ἄγιον καὶ τὸ ἀληθὲς αὐτοῦ Σάδβατον παρέξων τοῖς ἀξίοις τῆς παρ' αὐτῷ καὶ σὺν αὐτῷ ἀναπαύσεως.

Vers. 9-11. Secundum diem temptationis in deserto, Cūdi tentaverunt me patres restri, probaverunt me et viderunt opera mea. Quadraginta annis offensus fui generationi huic: et dixi: Semper errant corde. Ipsi vero non cognoverunt vias meas, sicut juravi in ira mea, si introibant in requiem meam. Quomodo Deum tentaverint, non illorum oīm Judæorum patres tantum, ut quispiam æstimaverit, sed etiam hodierorum, qui audita voce Dei obdurate, apud Moysen habetur; et in LXXVII psalmo plerumque dictum est, ac similiter in cv ut tute si perquiras comprehendes. Quoniam igitur iis juravit Deus, exacerbantes illos non ingressuros esse in requiem ipsius, quam paucis sermo descripsit; sollicite nobis curandum est ne in paria incidamus. Nam eadem ipsa nos excipient, si vocem Dei nunc et in præsenti adhuc tempore nos evocantem audientes, corda obduremus: nos quippe ira Dei invadet, ac quiete illa apud ipsum et cum ipso sumenda privabimur. Quæ porro ira illa futura sit, his declarat Apostolus: Secundum autem duritiam tuam, et impunitens cor, thesaurizas tibi iram in die iræ, et revelationis justi judici Dei⁵. Quæ autem requies ejus est, nisi illa post exitum hujus vitæ cum illo commoratio, qua requiescemus in regno ejus, omni prorsus opere ac negotio exempti, solique divinorum et colestium contemp'lationi vacantes⁶.

⁴ Rom. ii., 5.

A σήμερον καλούμενης ἡμέρας καὶ ἀπὸ ἐνεστῶτος καιροῦ σπουδάσωμεν προσέχειν τοῖς εἰρημένοις καὶ μὴ ζηλώσωμεν τὸν λαὸν ἐκείνον, ὃς, ἀκούσας φωνῆς Θεοῦ ἐπὶ τῆς κατὰ τὴν ἔρημον ὁπτασίας, ἐσκληρώνθη τὴν καρδίαν ἐν τῷ καιρῷ τοῦ παραπικρατοῦ, διπλῶς πάντων αὐτῶν τὰ κῶλα κατεστρώθη ἐν τῇ ἐρήμῳ, διὰ τὸ παρακούσαι τῆς φωνῆς τοῦ Θεοῦ. Ἀναγκαῖς οὖν ἐκείνων ὑπομεμήσκει, ἵνα μὴ καὶ τοιμεῖς τῇ σήμερον ἡμέρᾳ τῶν τοῦ Θεοῦ παραγγελμάτων ἀκούσατες καὶ παρακούοντες παραπικράνωμεν αὐτὸν σκληρώμενοι τὰς καρδίας, καὶ μὴ ὑπακούοντες τοῖς συπρίοις παραγγέλμασι, καὶ διὰ τοῦτο πικρὸν αὐτὸν καὶ ἀπότομον κριτὴν ἔσαντος κατασκευάζοντες. Καὶ τρίς πάντας μὲν οὖν τὴν ἡμέραν, ὡς Ἐφην, ἀρμόδει τὸ παράγελμα κατὰ δὲ τὸν προηγούμενον λόγον πρὸς τὸν εἰς περιτομῆς λαὸν ταῦτα λέγεται, τοιαύτην ἔχοντα διάνοιαν· Ἀπαξ ποτὲ ἡδὴ πρότερον ἐπὶ τῆς ἐρήμου τῆς φωνῆς ἀκούσαντες τοῦ Θεοῦ, παρεπικράνατε αὐτὸν σκληρύναντες ἔσαντῶν τὰς καρδίας ἐπὶ Μωϋσέως ἀλλ' ἐπειδὴπερ δ αὐτὸς τοῦ Θεοῦ λόγος μέλλει δεύτερον ἀνθρώποις λαλεῖν ἐπιφανεῖς τῷ βίῳ, καὶ παρ' ὅμινον αὐτοῖς διδάσκειν τὰ τῆς Κατενῆς Διαθῆκης μυστήρια, δράτε μὴ πάλιν σταληρύντες ἔσαντούς ὡς τὸ πρῶτον ἐσκληρύνατε, μηδὲ ἀλλίς αὐτὸν παραπικράνητε, ἐν αὐτοῖς τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούστητε, μηδὲ τοὺς πατέρας ὅμιῶν κατὰ τοῦτο μιμήστητε, δπως μὴ στερήστητε αὐτοὺς τοῦ ἀληθινοῦ αειδετισμοῦ καὶ τῆς καταπάτεως αὐτοῦ, ἢν καταπαύσεως.

B Κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ κειρασμοῦ ἐτ τῇ ἐρήμῳ, οὐκ ἐπειρασάρ με οἱ κατέρες ὑμῶν, ἐδοκίμασά με καὶ εἶδορ τὰ ἔργα μου. Τεσσαράκοντα ἕτη προσώχθιστα τῇ γερσαὶ ταύτῃ· καὶ εἴπα· Άει κλανέσαι τῇ καρδίᾳ. Αὐτοὶ δὲ οὐκ ἐγρασαν τὰς ὁδοὺς μου, ὡς ὅμοσαν ἐτ τῇ ὁργῇ μου, εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυσιν μου. Ὁπως ἐπειρασαν τὸν Θεὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ οἱ πατέρες οὐχὶ τῶν πάλαι Ιωνᾶιν μόνον, ὡς ἀν ὑπολάβοι τις, ἀλλὰ τῶν καὶ σήμερον ἀκούντων μὲν τῆς φωνῆς τοῦ Θεοῦ, σκληρωμένων δὲ, κείται παρὰ Μωϋσεῖ, καὶ ἐν οὐδὲ καὶ ἡ φαλαρῷ πολλάκις εἰρηται, καὶ ἐν ρε· ἀπερ καθ ἐγεντὸν ἐπιζητήσας εὑρήσεις. Ἐπει τοίνυν διὰ ταῦτα ὅμοσεν ὁ Θεὸς μὴ εἰσελεύσεσθαι τοὺς παραπικράνατας εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ, ἥν δὲ λόγος διὰ βραχέων παρέστησε, προνοτεόν καὶ ἡμίν καὶ μεριμνητέον μὴ τοῖς ὅμοιοις περιπετεῖν. Τὰ αὐτὰ γὰρ καὶ ἡμέρα διαδέξεται, εἰ τῆς τοῦ Θεοῦ φωνῆς εἰςτι καὶ νῦν κατὰ τὴν σήμερον ἡμέραν ἀνακαλυπτῆς ἡμᾶς ἀκούντες σκληρύνωμεν τὰς ἔσαντῶν καρδίας· διαλήψεται γὰρ καὶ ἡμέρας ὁργὴ Θεοῦ καὶ ἀποπεσούμεθα τῆς παρ' αὐτῷ καὶ σὺν αὐτῷ ἀναπαύσεως. Ὁποία δὲ ἐστιν ἡ ὁργὴ, παρόλετον δὲ Ἀπόστολος λέγων· Κατὰ δὲ τὴν σκληρότηταν σον, καὶ ἀμεταρόητον καρδιῶν, θησαυρίζεις σεαντῷ ὁργῆν ἐν ἡμέρᾳ ἔργης καὶ ἀποκαλύψεως δικαιοκριτίας τοῦ Θεοῦ. Τίς δὲ καὶ ἡ κατάπαυσις αὐτῶν

ἀλλ' ἡ μετὰ τὴν ἔξθον τοῦ παρόντος βίου σὺν αὐτῷ διατριβή, καὶ τὸν ἀναπαυσμένα ἐν τῇ αὐτοῦ βασιλείᾳ, πάσης τῆς διὰ πράξεως ἀγωγῆς ἀπηλλαγμένοι, μόνη δὲ τῇ τῶν θείων καὶ ἐπουρανίων θέᾳ προσανέχοντες; οὐτε ἀποδράσεται μὲν ὅδην καὶ λύπη καὶ στεναγμός· ἀργία δὲ καὶ ἀπαλλαγὴ κακῶν, σχολή τε καὶ ἀνάπτυξις καὶ τὸ ἀληθινὸν Σάββατον ἥματα; διαδέξεται· ἐν τῷ Σάββατῳ ἀληθινῷ καὶ αὐτῷ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγου ἀναπαύσεται· τὸ μὲν περὶ τὸν αἰσθήτην κόσμον, τῷ Ἰουδαίων λαῷ τὰ ἐν αὐτῷ προσφανῶν, καὶ παρακαλῶν αὐτούς, εἰ δεύτερον καταξιωθεῖν, ὡς τὸ πρώτον ἐπὶ τῆς ἑρήμου, ἀκούσαις τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου φωνῆς, ἤτις ἡμελλεν αὐτοῖς πάλιν κατὰ τὴν ἐνανθρώπησιν αὐτοῦ λαλεῖν, μή τοὺς πατέρας αὐτῶν ζηλώσαι, μηδὲ αὐτοῖς τὸν Θεὸν παραπικράναι ὡς καὶ πρότερον. Τοιαῦτα δὲ παρακαλῶν, προλέγεντις μοι δοκεῖ καὶ προσαντίτεσθαι τὴν ἐσομένην αὐτῶν εἰς τὸν Χριστὸν ἀπιστίαν, ἀτε τὸ μέλλον μή ἀγνοῶν· ἐπάγει δὲ οὖν ἕξῆς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ καὶ φησίν· Καὶ εἶπα· Ἄει πλανῶνται τῇ καρδίᾳ· καὶ πάλιν· Οὓς ὄμοσα ἐτῇ ὁργῇ μου, εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυσιν μου. Εἰ γάρ ἀψεύδες τυγχάνεις τὸ θεῖον στόμα, δροντες ἐξῆνεγκεν καὶ ἀπεφήνατο, στὶς δει πλανῶνται, δρκιψ τε ἐθεβαλωσε τὸ μή εἰσελθεῖν αὐτοὺς εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ· σαφῶς τὸ μέλλον ἐθέτησεν. Οὐθὲν φαίνονται ὥσπερ τὸ πρώτον εἰπεῖν Μωϋσέως, οὕτω καὶ τὸ δεύτερον ἐπὶ τοῦ Κυρίου πλανηθέντες τῇ καρδίᾳ, καὶ διὰ τοῦτο τῆς ἐπαγγελίας στερηθέντες. Διόπερ ἀκολούθως μετὰ τὸν παρόντα ψαλμὸν ὃ ἕξῆς πάντα τὰ ἔθνη εἰς τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ καλεῖ, ὡς ἀν τοῦ προτέρου λαοῦ μή ὑπακούσαντος.

ΦΑΠ Τῷ ΔΑΥΙΔ, ΟΤΕ Ο ΟΙΚΟΣ ΦΩΔΟΜΕΙΤΟ C 4. CANTICUM IPSI DAVID, QUANDO DOMUS AEDIFICABATUR POST CAPTIVITATEM. XCV.

Ἄστατε τῷ Κυρίῳ ἄσμα καιρόν· ἀστατε τῷ Κυρίῳ, πᾶσα ἡ γῆ. Ἅστατε τῷ Κυρίῳ, εὐλογήσατε τὸ δυνομα αὐτοῦ. Φήσας δὲ λόγος ἐν τῷ πρὸ τούτου ψελμῷ περὶ τοῦ Ἰουδαίων λαοῦ τὸ, Ἄει πλανῶνται τῇ καρδίᾳ· καὶ τὸ, Οὓς ὄμοσα ἐτῇ ὁργῇ μου, εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυσιν μου· ἐπειδὴ πρώτους αὐτοὺς ἐπὶ τὴν κατὰ Θεὸν ἀγαλλίασιν προκαλεσάμενος ἀπειθεὶς εὑρεν, ἐπὶ τὴν τῶν ἔθνων κλῆσιν μεταβαλνεις· προσφωνει δὲ ταῦτα τοῖς ἀποστόλοις καὶ μαθηταῖς τοῦ Σωτῆρος, διπερ δῆλον ἐστιν ἀπὸ τοῦ, Εὐαγγελίζεσθε ἡμέραν δὲ ἡμέρας τὸ σωτήριον αὐτοῦ, ἕξῆς ειρημένου, καὶ, Ἀραγγελατε ἐτοῖς θύνεσι τὴν δόξαν αὐτοῦ, ἐτὰ πάντα τοῖς λαοῖς τὰ θαυμάσια αὐτοῦ· ἐπειδὲ μή δι' ἄλλων ἢ διὰ τῶν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀποτόλων εἰς ἔργον προκεχωρήκασιν οἱ λόγοι. Δι' ὃ καὶ μόνοις ἀρμόδεις τὰ προκείμενα προσφωνεῖσθαι διάτην Καινὴν Διαθήκην καὶ τὸ καίνον δικαίων, τὸ πάσι τοῖς θύνεσι δι' αὐτῶν κεχηρυγμένον. Οὗτοι δὲ οὖν προστάτονται δέσιν τῷ Κυρίῳ ἄσμα καινὸν ἐν πάσῃ τῇ γῇ· διπερ καὶ ἔργοις πεπληρώκασιν, δει εἰς πάσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν δι γένθησον αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ φίλματα αὐτῶν. Ἡν δὲ τὸ ἄσμα τὸ καινὸν, τὸ σωτήριον Εὐαγγέλιον, οὐ τὰ παρὰ Μωϋσεῖ παλαιὰ νόμιμα περιέχον, ἀλλὰ τὰ τοῦ Χριστοῦ πάσιν "Ἐλλησιν ἀρ-

A quando abscedet quidem dolor, tristitia et gemitus; quies autem, ereptio a malis, cessatio, requies ac verum sabbatum nos excipiet: in quo item vero sabbato ipsum Dei Verbum requiescat. Quod vero spectat ad hunc sensibilem mundum, Iudeos evocat et hortatur, ut si jam secundo, ut olim in deserto, Dei Verbi voce dignentur, quæ ipsos tempore incarnationis ejus iterum allocutura erat, ne patres suos imitentur, neque rursum ut antea Deum exacercent. Cum autem sic hortatur, videtur mihi prænuntiare ac subindicare futuram eorum erga Christum incredulitatem, ut pote futurum non nescius: nam sub hac ex persona Dei adjicit et ait: Et dixi, Semper errant corde; ac rursum, Sicut juravi in ira mea, si introibunt in requiem meam. Etenim si in os illud divinum mendacium non cadit, ac definitionem sententiam quo illam protulit, quod scilicet semper errent, jumentoque affirmavit eos in requiem ipsius non esse ingressuros; aperte futura vaticinatus est. Quare, ut olim tempore Moysis, sic iterum Domini tempore videtur Iudeos corde errasse, ideoque promissione illa frustratos esse. Quapropter post hunc psalmum, qui sequitur omnes gentes ad promissionem Dei vocat, ac si prior ille populus non obtemperarit.

B Enim si in os illud divinum mendacium non cadit, ac definitionem sententiam quo illam protulit, quod scilicet semper errent, jumentoque affirmavit eos in requiem ipsius non esse ingressuros; aperte futura vaticinatus est. Quare, ut olim tempore Moysis, sic iterum Domini tempore videtur Iudeos corde errasse, ideoque promissione illa frustratos esse. Quapropter post hunc psalmum, qui sequitur omnes gentes ad promissionem Dei vocat, ac si prior ille populus non obtemperarit.

VERS. 2. *Cantate Domino canticum novum, cantate Domino, omnis terra. Cantate Domino, benedicite nomini ejus.* Cum in praecedenti psalmo de Iudaico populo dictum fuisset, Semper errant corde, et, Sicut juravi in ira mea, si introibunt in requiem meam: quia illos primum ad eam secundum Deum exultationem advocans, inimorigeros invenisset, ad vocationem gentium transit. His porro apostolus et evangelistas Salvatoris compellat, ut palam est ex verbis, Annuntiate de die in diem salutare ejus, quæ deinceps sequuntur, et ex his, Annuntiate inter gentes gloriam ejus, in omnibus populis mirabilis ejus: non aliorum enim, quam Salvatoris nostri apostolorum opera, hi sermones ad rem deducti sunt. Quare ob Novum Testamentum, et ob evangelicum novum canticum, per ipsos omnibus gentibus prædicatum, ipsos solos sic appellare conveniebat. Hi itaque jubentur cantare Domino canticum novum in universa terra: quod etiam opere perfecerunt, quando in omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum¹⁰. Erat porro canticum illud novum, salutare Evangelium, quod non vetera illa Moysis legalia complectebatur, sed Christi præcepta omnibus Græcis congruentia: illa quippe Mosaica nec hujusmodi erant.

¹⁰ Psal. xlviii, 5.

hū exordio itaque jubet ipsi Domino cantare canti-
cum novum. Quia vero non poterat omnis terra in-
telligere quis esset Dominus, neque profundiores de
Domino sermones capere; necessario dictum re-
petit hoc modo, *Cantate Domino, benedicite nomini
eius*, cuius hæc est sententia: si universæ per or-
bem gentes, quis sit totius mundi opifex, et quis
universorum Dominus, capere non valeat; neque
intelligere possint, quomodo Dei Verbum, opifex
cum sit, occulta et invisibili virtute omnia admini-
stret et gubernet; at satis est illis, utpote solum-
modo initialis, benedicere nomini ejus. Ipsum
quippe Domini nomen, nudumque ipsius vocabu-
lum cum laude et benedictione pronuntiatum, ua-
gōam potest benedicentibus utilitatem conciliare;
et majorem sane, quam iis qui Abrahamo benedi-
cerent: ad quem dictum est, *Benedicentes te bene-
dicentur*⁷¹.

Novum porro canticum post captivitatem per to-
tum orbem celebrant novi orbis incolæ. Quam-
obrem ait psalmi titulus, *Quando d̄mus adificabatur
post captivitatem*. Cum enim magna illa domus
Dei, Ecclesia scilicet ejus, in omnibus gentibus post
animarum captivitatem excitanda erat a magno illo
et sapiente architecto Domino et Salvatore nostro,
de quo ait propheta, *Hic adificabit civitatem meam,
et captivitatem populi mei reducet*⁷²; tunc ipse Ser-
vator, impleturus ea quæ a prophetis prænuntiata
fuerant, præ manibus accipiens Isaïæ clausulam ex
ipsius persona dicentem, *Scriptus Domini super me,
eo quod unixerit me, evangelizare pauperibus misit
me, prædicare captiuis dimissionem, et cæcis visus
restitutionem*⁷³, replicato post lectionem libro,
dixit, *Hodie impleta est hac Scriptura in auribus
vestris*⁷⁴: docens se esse illum, non corporeo un-
guento perinde atque alio corporeos Christos,
sed Spiritu paternæ deitatis unctum; atque ideo
Christum vocatum fuisse: a se item Evangelium
iis qui anima captivi erant prædicatum esse secun-
dum prophetiam. Judæorum itaque prophetæ non
talia canebant, itaque bonorum Evangelia iis, qui
ævo suo exsisterent, prædicabant; sed similia iis
quæ Moyses in magno cantico ad populum dicit: *Filiī vituperabiles, generatio tortuosa et perversa,
huccine Domino redditis? siccine populus stultus et
non sapiens*⁷⁵? et quæ sequuntur: ubi adest item
illud, *Irritaverunt me in alienis, in abominatiis suis
suis exacerbaverunt me. Immolaverunt dæmoniis, et
non Deo*⁷⁶; et illud, *Ipsi provocarerunt me in non
deo, irritaverunt in idolis suis*⁷⁷. Isaias vero his
affine canticum edens dicebat: *Cantabo dilecto can-
ticum dilecti mei, vineæ meæ*⁷⁸: quibus adjicit: *Quid faciam vineæ meæ, quia exspectavi ut ficeret
uvam, fecit autem spinas? Auferam sepem ejus, et
erit in direptionem; et destruam turrim ejus, et erit*

A μόδια παραγγέλματα τὰ γὰρ Μωάδων οὐ τοικεῖ
ἡν. Προηγουμένως μὲν οὖν προστάττει ἡδεῖν αὐτῷ τῷ
Κύρῳ τὸ κανόνι ἄσμα· ἐπεὶ δὲ οὐ πάσα τῇ τῇ οὐεις
ἥν τις ποτ' ἥν δὲ Κύριος συνεῖναι, οὐδὲ τοὺς περὶ τῷ
Κύρου βαθυτέρους εἰδέναι λόγους· ἀναγκαῖος ἔξι;
κατὰ δεύτερον λόγην ἐπιλέγει τότε *Ἄστατε τῷ Κύρῳ,*
εὐλογήστε τὸ δρόμα αὐτοῦ, τοιαύτην ἔχων τὴν
διάνοιαν· εἰ μὴ συνιέναι τίς ἔστιν δὲ τὸν σύμπαντον
κόσμου δημιουργὸς, καὶ δὲ τῶν ὅλων δεσπότης Κύ-
ρος δύναται τὰ καθ' ὅλης τῆς γῆς έθνη· καὶ εἰ μὴ
συνορᾶν οἴλα τέ ἔστιν διπλῶς δημιουργικὸς ὁν θεός
Ἄλγος, ἀφανεῖ καὶ ἀδράτω δυνάμεις τὰ πάντα δέπι
καὶ διακυβερνᾷ· ἀλλ' ἀπαρκεῖ γε αὐτοῖς ὡς ἐν εἰσι-
γωγῇ καὶ τὸ εὐλογεῖν τὸ δνομα αὐτοῦ. Ικανὸν γάρ
ἔστιν αὐτὸν τὸ τοῦ Κύρου δνομα καὶ αὐτῇ φύτι ἡ
προστηγορία αὐτοῦ εὐφραμούμενη καὶ εὐλογουμένη
μέγιστα τοὺς εὐλογοῦντας ὡφελεῖν, μᾶλλον ἢ οἱ τοῦ
Ἀβραὰμ εὐλογοῦντες, πρὸς δὲν εἰργαται· Οἱ εὐλο-
γοῦντές σε εὐλογηθήσονται.

Tὸ κανόνδιον δὲ ἄσμα μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν οἱ τις
νέας οἰκουμένης κατηξαμένοι καθ' ὅλης τῆς οἰκου-
μένης ἀδέτωσαν. Διό φασιν ἡ προγραφὴ τοῦ ἄσμα-
τος, *"Οτε δὲ οἶκος ὑκοδομεῖτο μετὰ τὴν αἰχμαλω-
σίαν.* "Οτε γοῦν δέ μέγας οἶκος τοῦ Θεοῦ, ἡ Ἐκκλη-
σία αὐτοῦ, ἐν πᾶσι τοῖς έθνεσι μετὰ τὴν τῶν φυγῶν
αἰχμαλωσίαν οἰκοδομεῖσθαι ἡμελλεν ὑπὸ τοῦ μεγάλου
καὶ σοφοῦ ἀρχιτέκτονος τοῦ Κύρου καὶ Σωτῆρος
ἡμῶν, περὶ οὐ φασιν δὲ προφήτης· Οὗτος οἰκοδο-
μήσει τὴν πόλιν μου καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ
λαοῦ μου ἐπιστρέψει· τότε αὐτὸς ὁ Σωτὴρ, μέλιται
Ἐργοὶς ἀποπληροῦν τὰ διὰ τῶν προφητῶν προτετρ-
ημένα, μετὰ κείρας λαδῶν καὶ διελθῶν τὴν δὲ εἰ-
τοῦ προσώπου φάσκουσαν τοῦ Ἡσαΐου περικοπῆς·
Πνεῦμα Κύρου ἐπ' ἐμέ, σοῦ εἰνεκεν ἔργοισι με
εἰναγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκε με, κηρύξαι
αἰχμαλώτοις ἀφεσίν, καὶ τυφλοῖς ἀτάξιεψι,
πτύχας τὴν βίσιον μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν, εἰπε· *Σήμε-
ροπ πεπλάνωται ή Γραψὴν αὐτην ἐν τοῖς ἀστροῖς μέρε-*
διδάσκων αὐτὸν μὲν εἶναι τὸν οὐ σωματικῷ μέρῳ
τοῖς σωματικοῖς χριστοῖς δομοῖς, τῷ δὲ Πνεύματι
τῆς πατρικῆς θεοτητος κεχρισμένον, καὶ διὰ τοῦ
Χριστὸν ἀνηγορευμένον· δι' αὐτοῦ δὲ καὶ τὸ Εὐαγγι-
λιον τοῖς τὰς φυχὰς αἰχμαλώτοις κεχρισθεῖται ἀπο-
λούθως τῇ προφητείᾳ· Οἱ μὲν οὖν τοῦ Ἰουδαϊων έθνος;
προφῆται οὐ τοιαῦτα ἔδον, οὐδὲ ἀγαθῶν Εὐαγγέλια
τοῖς καθ' ἐκπούσι ἐκήρυττον· ἀλλ' ὅποια Μωάδος τὸ
μεγάλη ὥδη πρὸς τὸν λαὸν φάσκων· *Τέκνα μωητά,*
τερεά σκολιὰ καὶ διεστραμμένη, ταῦτα Κυρίῳ
ἀπαποδίδοτε· οὐτω λαὸς μωρὸς καὶ οὐχὶ σοφός;
καὶ τὸ τούτοις ἀκόλουθα· ἐν οἷς ἔστι καὶ τὸ Πλα-
ώξινόν με ἐτο άλιστροίος, ἐτο βδελύμαστοι αἵτινες
ἐξεπικρατήσαν με· *Ἐθυσαν δαιμονίοις, καὶ οὐ θεῷ·*
καὶ τὸ, Λύτοι παρεζήλωσάν με ἐπ' οὐ θεῷ, πο-
ώργισάν με ἐτο εἰδώλοις αὐτῶν. Καὶ Ἡσαΐα;
δὲ τούτοις καταλληλῶν ἔδων ἄσμα Ελεγεν· *Ἄσω τὴν*
τῷ ἡγαπημένῳ φέρε με τοῦ ἀγαπητοῦ μου, τῷ λυτ-

⁷¹ Gen. xii, 3. ⁷² Isa. xlvi, 13. ⁷³ Isa. v, 1. ⁷⁴ ibid. 21. ⁷⁵ Isa. v, 1.

⁷⁶ Luc. iv, 21. ⁷⁷ Deut. xxxii, 5, 6. ⁷⁸ ibid. 16.

λωρὶ μου· οἵς ἐπιλέγει· Τί ποιήσω τῷ ἀμπελῶντι μου, διεξειρα τοῦ ποιῆσαι σταύρωλην, ἐποίησε δὲ ἀκάρθας; Κυθελῶ τὸν φραγμὸν αὐτοῦ, καὶ ἔσται εἰς διαρραγὴν· καὶ κυθελῶ τὸν πύργον αὐτοῦ, καὶ ἔσται εἰς καταπάτημα· καὶ ἀνήσω τὸν ἀμπελῶνα μου, καὶ τὰ ἀκόλουθα τούτοις. Θρήγους δὲ καὶ Ἱερεμίας ἥδε κατὰ τοῦ Ἰουδαίων λαοῦ· καὶ οἱ λοιποὶ δὲ ὄμισίως προφῆται, τὴν πτῶσιν αὐτῶν ἀπολοψύρριμενοι, ὡδὲς αὐτοῖς ἥδον καταλήλους. Τὸ δὲ τοῖς ἔθνεσιν εὐαγγελίζομενον ἄσμα καινὸν οὐκ ἦν ἔκεινος ὅμιοιον, καινὸν δὲ καὶ νέων ἀγαθῶν ἐπαγγελίας περιέχον, καὶ οὐ τῷ Ἰουδαίων λαῷ, ἀλλὰ πάσῃ τῇ γῇ προσπεφωνημένα. Σφόδρα δὲ ἀκριβῶς τὴν προγραφὴν τὸ καινὸν ἄσμά φησι εὐαγγελισθῆσθαι πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν, "Οτε δὲ οἶκος φύκοδομεῖτο μετὰ μὲν αἰγαλωσαρ. Καὶ ἀλλως γάρ μετὰ τὴν Ἰουδαίων αἰγαλωσαν καὶ μετὰ τὴν ἀπόπτωσιν αὐτῶν, καὶ τὴν ἐπελθοῦσαν αὐτοῖς ἐκ Θεοῦ ὀργῆν, ἥν ἔθεσταις ὁ πρὸ τούτου φαλμὸς, εἰπών, Αεὶ πλανῶται τῇ καρδίᾳ. Αὐτοὶ δὲ οὐκ ἔγρασται τὰς ὁδούς μου, ὡς ὕμωσι ἐτῇ ὀργῇ μου, εἰ σιστελένσορται εἰς τὴν κατάπινσιν μου, οἱ πᾶσιν τὴν γῆν οἰκοῦντες ἀνθρώπων βάρβαροι τε καὶ Ἑλλήνες, ὀπτηνίκα παρ' αὐτοῖς δοίας τοῦ Θεοῦ συνέστη, δηλαδὴ τὴν Ἑκκλησίαν αὐτοῦ, τὸ καινὸν ἄσμα ἔδειν ἐδιδάχθησαν, τὸ τῆς αιμονικῆς καὶ πολυθέου πλάνης ἀποθέμενοι. Εἴς ἔκεινον δὲ καὶ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ εὐαγγελίζονται, καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης τοῖς τούς Ἱερῶν Εὐαγγελιών ἀναγνώσμασι χρώμενοι.

Ἐντηρεῖτε δέσθε τὸν ἡμέραν ἐξ ἡμέρας τὸ σωτήριον αὐτοῦ· ἀπαγγελλατε ἀν τοῖς ἔθνεσι τὴν δόξαν αὐτοῦ, ἀν τὰς τοῖς λαοῖς θαυμάσια αὐτοῦ. Καὶ τοῖς ταῦτα προσήκει νομίζειν προστάτευσθαι τὴν δὲ ἔργων ὑστερόν ποτε αὐτὰ πεπληρωκότι, τοῖς δηλαδὴ εὐαγγελισαμένοις εἰς πάντα τὰ ἔθνη τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ; Τούτοις γάρ τὸ θεῖον Πνεῦμα γνωθεν καὶ πρὸ πολλοῦ τοῦτο πράττειν παρεκελεύετο. Τοῖς αὐτοῖς δὲ καὶ τὰ ἔχεις προσφωνεῖ, ὡς ἂν μέλλουσιν ἀναγγέλλειν τοὺς Κυρίους τὴν δόξαν ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι, μέλλουσι τε ἐν πᾶσι τοῖς λαοῖς τὰ θυμάσια αὐτοῦ κηρύγγειν. Τίνες οὖν ἡσαν οἱ ταῦτα δι' ἔργων ἐπιτελέσαντες; Εἰ μὲν ἦν ἐτέρους δυνατὸν ἐπιδειχνύναι, ἢ τοις κατὰ τοὺς Κύρους χρόνους, ἢ κατὰ τοὺς (1) Δαρείου τοιούτους αἱ προκείμεναι προστάξεις τίγνονται τοῖς Ἱησοῦς μαθηταῖς, ἀκούοντοι τὸ Πορευθήτες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη. Βούλεται γάρ τὸ Πνεῦμα τὰ ἄγιον συντόνων καὶ ἀδιαστάτω σπουδῇ ἐπιτελεῖν αὐτοὺς τὸ εὐαγγελικὸν ἔργον· τῇ γάρ, ἡμέρᾳ ἐξ ἡμέρας, τούτῳ παρίστασι, τὸ διηνεκῶς αὐτοὺς εὐαγγελίζεσθαι τὸ σωτήριον, περὶ οὐ εἰρηταί· Οὐτός δέστιν ἀληθῶς δὲ Σωτὴρ τοῦ κόσμου.

Ἐνέγκατε τῷ Κυρίῳ, αἱ πατριαὶ τῶν ἑθνῶν, ἐνέγκατε τῷ Κυρίῳ δόξαν καὶ τιμὴν, ἐνέγκατε τῷ Κυρίῳ δόξαν δρόμου αὐτοῦ. Οὐ μάτην ἄσμα καινὸν ἔδειν ἐν προοιμίοις τῆς φαλμψδίας ἐκέλευσεν, ἀλλ' ἐπειδὴ καινὴ τις κλήσις τοῦ παρόντος φαλμοῦ, καινὸν τὸ κήρυγμα. Ἔθνη γάρ, ὡς δράσ, οἱ καλούμενοι (sic) οὐ μάσχους οὐδὲ ἄρνας, οὐδὲ ἔξωθεν εἰσ-

A in conculationem: et relinquam vineam meam⁷⁹, et cetera. Jeremias item lamentationes canebat contra Judaicum populum: reliqui pariter prophetæ, ruinam eorum deplorantes, congruentia item cantica edebant. Novum autem gentibus annuntiatum canticum illis simile non erat; sed novorum ac recentium bonorum promissa complectebatur, non Iudeorum populo, sed omni terræ annuntiata. Accurassime autem titulus indicat, tunc canticum novum gentibus annuntiandum esse, quando domus ædificabatur, post captivitatem. Et alioquin post Iudeorum captivitatem ac post ruinam eorum et iram Dei immissam ipsis, quam vaticinatus est præcedens psalmus dicens, Semper errant corde. Ipsi vero non cognoverunt vias meas, sicut juravi in ira mea, B si introibunt in requiem meam, omnes homines orbem incolentes, cum barbari, tum Græci, cum apud eos domus Dei, scilicet Ecclesia ejus constitueretur, deposito eo quod in diabolicum plurimum deorum cultum edere solebant, novum canticum canere edociti sunt. Ex illo namque tempore salutare Dei ipsis annuntiant, cum per totum orbem sacrorum Evangeliorum lectionibus utuntur.

C VERS. 3. Annuntiate de die in diem salutare ejus. Annuntiate in gentibus gloriam ejus, in omnibus populis mirabilia ejus. Quibusnam hæc præcipi putandum est, nisi iis qui diu postea hæc operibus compleverunt; iis videlicet qui in omnibus gentibus salutare Dei prædicaverunt? His quippe divinus Spiritus jamdiu et multo ante tempore id agero præcipiebat. Isidem quoque sequentia denuntiat, utpote qui Domini gloriam in omnibus gentibus, et in omnibus populis mirabilia ejus prædicaturi essent. Quinam igitur sunt qui hæc operibus perficerunt? Si quidem possent alii sive Cyri sive Darii tempore indicari, [quibus hæc competenter; illos prophetia respiceret. Sed cum nulli sint bujusmodi,] hæc præcepta discipulis Jesu traduntur, qui hæc audiunt: Euntes, docete omnes gentes⁸⁰. Vult enim Spiritus sanctus eos strenua et indesinenti opera evangelicum opus perficere; nam id bis verbis declaratur, de die in diem, ut scilicet assidue salutare illud annuntient, de quo dictum est: Hic est vere Salvator mundi⁸¹.

D VERS. 7, 8. Afferite Domino patriæ gentium, afferite Domino gloriam et honorem, afferite Domino gloriam nomini ejus. Canticum novum canere in principio psalmodiae non frustra præcepit; sed quia vocationem et prædicationem novam hic psalmus complectebatur. At enim, ut ipse vides, gentes quæ vocantur, non vitulos, non aguos, non quid-

⁷⁹ Isa v, 4, 5. ⁸⁰ Matth. xxviii, 19. ⁸¹ Joan. iv, 42.

(1) Hic desinit codex em. card. Co'slinii.

piam extranum ex imperfectis animalibus (quidvis enim irrationalē imperfectum est); sed scipsas immolare, atque illi, utpote Deo, gloriam et honorem afferre jubentur. Quia vero non operibus tantum, vel sana doctrina ipsum ut Deum celebrare, sed etiam sacrificia ei offerre par est; ideo adjicit:—
 Vers. 9, 10. *Tollite hostias, et introite in atria ejus, adorate Dominum in atrio sancto ejus. Commoneatur a facie ejus universa terra: dicite in gentibus, Dominus regnavit, et cetera.* Hostias hic dicit rationabiles illas et spirituales, quas assidue videmus pro piis offerri et a sacerdotibus immolari, cujusmodi sunt virtutes: atria autem vocat ecclesias, ubi Novi Testamenti hostiae offeruntur; videlicet spiritualis cultus, bonorum operum fructus, oblationes gratiarum actionis. Et alias non hæc Iudeis præcepit, ne quis suscipetur hic de legalibus hostiis sermonem haberi; sed familiis gentium, de quibus per alium prophetam Deus Iudeos alloquens ait: *Non est voluntas mea in robis, et sacrificium non accipiam de manibus vestris: quia ab oriente sole usque ad occidentem magnum est nomen meum in gentibus: et in omni loco incensum offeritur nomini meu et oblatio munda*ⁱⁱ. Et probe quidem: nam illud, *Tollite hostias*, id est, vestram de hostiis cogitationem sublimem agite, nec vili et humili intelligendi more boves aliave animalia immoletis; sed sublimiori modo hoc dictum intelligentes, spirituales et cœlestes offerte hostias, quarum exempla et umbræ erant illa sensibili ritu oblata sacrificia. Quas porro hostias hic psalmus exigat, docet beatus Paulus his verbis: *Exhibete corpora vestra hostiam puram, virentem, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum*ⁱⁱⁱ. Et introite, inquit, per quam semitam? per fidem videlicet: ipsa enim est ingressus ad salutem.

Vers. 11, 13. *Lætentur cœli et exultet terra, commoneatur mare et plenitudo ejus. Gaudebunt campi et omnia quæ in eis sunt.* Pro illo, *Commoneatur mare*, secundum Aquilam dicitur, *Tonabit*; secundum Symmachum vero, *Sonabit*. His porro significatur, evangelicam prædicationem ipsa maria et insulas in mari positas, necnon homines ipsas incolentes, peragraturam esse; qui homines plenitudo ejus vocantur. Quod ipsum ad finem deductum est. Jam enim Ecclesiæ Christi omnes insulas replent, salutarisque doctrina in dies extenditur et accrescit, ad eos usque qui Oceanum incolunt propagata. Et tunc exultabunt omnia ligna silvarum a facie Domini, quia venit, quoniam venit iudicare terram. Judicabit orbem terræ in justitia, et populos in veritate sua.

PSI DAVID, QUANDO TERRA EJUS RESTITUTA EST. XCVI.

Vers. 1. *Dominus regnavit exultet terra, la-*

A φοράν τινα τῶν οὐ τελείων (πᾶν γὰρ θῶν τελεῖ), αὐτὸι δὲ αὐτῶν θύειν ἀπαιτούμενοι, δόξαν τι τιμὴν ὡς Θεῷ κομίζειν προσταττόμενοι. Ἐπεὶ δὲ εἰ μὴ μόνον λόγοις καὶ ὄρθοις δύγμασι θεολογεῖν αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ θυσίας προσφέρειν, ἐπάγει: "Ἄρατε θυσίας, καὶ εἰσπορεύεσθε εἰς τὰς αὐλὰς αὐτοῦ, προσκυνήσατε τῷ Κύρῳ ἐν αὐλῇ ἀγρᾳ αὐτοῦ. Σαλευθῆτω ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ χάστα η γῆ· εἰπατε ἐτοῖς θύεσι· ὁ Κύρως ἔθαυτον σε, καὶ τὰ ἔδη· θυσίας μὲν λέγων τὰς λογικὰς καὶ πνευματικὰς, εἰ δρῦμεν διηνεκῶς ὑπὲρ τῶν εὐεσθῶν προσφερομένας, καὶ λειρουργούμενας ὑπὸ τῶν ιερέων, τοιαῦται δὲ καὶ αἱ ἀρεταὶ· αὐλὰς δὲ τὰς ἐκκλησίας, ἐν αἷς τῆς Κανῆς Διαβήκης θυσίαι προσφέρονται, αἱ πνευματικὲς λατρεῖαι, αἱ δὲ ἔργων καρποφορίαι αἱ χαριστήραι ἀναφοραί. Ἀλλως δὲ οὐδὲ Ἰουδαίοις ταῦτα προέττειν, ἵνα μή τις τὰς νομικὰς ὑποπτεύσῃ θυσίας· ἀλλὰ τὰς πατριαὶς τῶν ἔθνων, περὶ ὧν δὲ ἐπέρι προφήτου φησὶν ὁ Θεὸς πρὸς Ἰουδαίους διαλεγόμενος· Οὐκ δυτὶ μον θέλημα ἐτ ὑμῖν, καὶ θυσίας οἱ προσθέξομαι εἰς τῶν χειρῶν ὑμῶν· διτὶ ἀπὸ δρατολῶν ἥλιου μέχρι δυσμῶν μέχρι τὸ δρομί μον ἐτοῖς θύεσι, καὶ ἐτ πατὶ τόπῳ θυματα προσφέρεται τῷ ὄρδινατο μον καὶ θυσία καθαρό. Εἴ δὲ καὶ τὸ φάναι, "Ἄρατε θυσίας, τουτέστι, Μετεωρίσται τὸ περὶ θυσιῶν νότημα μὴ χαμαζήλως βουθυτοῦνταις, καὶ τὰ λοιπὰ σφάζοντες ζῶα, ἀλλ' ὑψηλῶς τὰ διὰ τούτων δηλούμενα διανοούμενοι, τὰς πνευματικὰς καὶ ἐπουρανίους θυσίας, ὧν ὑποδείγματα καὶ σπαὶ ήσαν αἱ αἰσθητῶς προσαγόμεναι θυσίαι. Πολλαὶ δὲ θυσίας ἀπαιτεῖ τῇ φαλμῳδίᾳ, δι μακάριος Παύλος δι μημονεύει λέγων· Παραστήσατε τὰ σώματα ὑμῶν θυσίας καθαράν, ἔστορ, εὐάρεστον τῷ Θεῷ, τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν. Καὶ εἰσπορεύεσθε, φησι, διὰ ποιας ἐρχόμενοι τρίβουν; διὰ τῆς πίστεως θηλοντοῦ· αὕτη γάρ ἐστιν ἡ τῆς σωτηρίας εἰσβολή.

Εὐχαριστέθωσαν οἱ οὐρανοὶ καὶ ἀγαλλιόδοι η γῆ, σαλευθῆτω η θάλασσα καὶ τὸ πλιόνια αὐτῆς. Χαρήσται τὰ κεδρία, καὶ πάρτα τὰ ἐτ αὐτοῖς. Ἄντι δὲ τοῦ, Σαλευθῆτω η θάλασσα, καὶ τὸν Ἀχύλαν, Βροτήσει, η κατὰ τὸν Σύμμαχον, Ηχήσει. Σημαίνει δὲ διὰ τούτων ὁ λόγος διεἰσεσθαι τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα καὶ τὰ πελάγη καὶ τὰς ἐπὶ τῆς θαλάσσης νήσους, τούς τε ἐν ταύταις κατακούντας ἀνθρώπους, πλέρωμα αὐτῆς ὄντων μεριμνῶν· δὲ καὶ αὐτὸς τέλους ἔτυχεν. Αὔτικα γοῦν Ἐκκλησίαι Χριστοῦ τὰς νήσους ἀπάσας πληροῦσι, πληθυσί τε δοσημέραι, καὶ ἐπιδίδωσιν τῇ σωτηρίᾳ διδασκαλία μέχρι τῶν τὸν Ήχεανδρὸν οἰκούντων παρεκτεινομένη. Καὶ τότε ἀγαλλιόδοται πάρτα τὰ ξύλα τοῦ δρυοῦ μον ἀρδ προσώπου τοῦ Κυρίου, διτὶ ἐρχεται, διτὶ ἐρχεται κρῆται τὴν τῆν. Κρητεῖ τὴν οἰκουμένην ἐτ δικαιοσύνην, καὶ μιοὺς ἐτ τῇ ἀληθείᾳ αὐτοῦ.

Τῷ ΔΑΥΙΔ, ΟΠΟΤΕ Η ΓΗ ΑΥΤΟΥ ΚΑΘΙΣΤΑΤΟ.
ηΓ.

Ο Κύριος ἔθαυτον σε, ἀγαλλιόδων η τῆ-

ⁱⁱ Malach. 1, 10, 11. ⁱⁱⁱ Rom. XII, 1.

εὐχρανθήσωσαν τῆσδε πολλαί. Ἐπειδὴ εἰ τῇ τῶν Ἑδδομήκοντα ἐρμηνείᾳ φέρεται ἡ προγραφὴ, ἔρου-
μεν, ὡς, πολλάκις συμφοραῖς περιπεπτώκως ὁ Δαυΐδ
τότε μὲν δὲ οὐ πολλάκις θλαύνετο, καὶ τὰς ἑρήμους
μετεδίωκε, τάς τε παρὰ τοῖς ἀλλοφύλοις διατριβάς·
τότε δὲ δὲ πολέμους ἐσχόλαζε, τὸν προκείμενον,
οἷμα, φαλμὸν κατέχεινον ἔσται καθ' ὅν κατέστη ἡ
γῆ αὐτοῦ, ὅμοι καὶ τῆς διανοίας αὐτοῦ καὶ τῆς βασι-
λεῖας ἐν ἀταραξίᾳ καὶ εἰρήνῃ καὶ γαλήνῃ κατα-
στάσις μετὰ τὴν πάντων τῶν ἔχθρῶν ἀναρρεσίν. Τότε
οὖν ὁ προφήτης, ἐν εἰρηναίῳ καταστήματι γεγονὼς,
ὑπὸ τοῦ θείου Πνεύματος ἐπὶ τὴν τῶν προκειμένων
διδασκαλίαν ἀνακινέται. Ἐπειδὴ δὲ μήτε ὥδη, μήτε
φαλμὸς ἐπιγέγραπται παρ' Ἐβραίοις, εἴποις δὲ τὰ
προκειμένα προφητείαν εἶναι καὶ διδασκαλίαν ἀπλῆν
τὰ περὶ τῆς δευτέρας καὶ ἐνδέξου παρουσίας τοῦ
Σωτῆρος ἡμῶν περιέχουσαν· ής καὶ ὁ Δαυΐδης μνημο-
νεύων φησίν· Ἐθεώρουν, καὶ ίδον ἐπὶ τῶν ρεφε-
λῶν τοῦ οὐρανοῦ Υἱὸς ἀνθρώπου παρῆν, καὶ μέ-
χρι τοῦ Παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν ἐφθασε. Καὶ αὐτῷ
ἐδόθη ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ βασιλεία· καὶ
πάντες οἱ λαοί, φυλαὶ, τὰλασσαὶ αὐτῷ δουλεύ-
σοντιν. Ή βασιλεία αὐτοῦ βασιλεία αἰώνιος, καὶ
ἡ ἀκονιστὰ αὐτοῦ οὐ μὴ ἀχρεοθῇ. Τότε, φησιν,
ἀγαλλιάσεται πᾶσα ἡ γῆ, ἕτοι ἡ καινὴ κτίσις, καὶ
πάντες οἱ ἔξι αἰώνος τὴν γῆν οἰκήσαντες ἀνθρώποι
τοῦ Θεοῦ· ἡ καὶ οἱ μέλλοντες κληρονομεῖν τὴν ἐπου-
ράνιον γῆν, κατὰ τό· Μακάριοι οἱ πρασῖς, διτι αὐτοὶ^C
καὶ προομένοισι εἰηρήνη. Τῆς γὰρ σωματικῆς
οὐσίας εἰς ἀφθαρτίαν μεταβαλλούσης κατὰ τοὺς τῆς
ἀναστάσεως λόγους, ἀγαλλιάσεται ἡ γῆ, ἀπε τῆς τῶν
οὐρανῶν βασιλείας καὶ αὐτὴ κατακινθησομένη.

Εὐχρανθήσωσαν τῆσδε πολλαί· πολλαὶ δὲ, καὶ
οὐ πᾶσαι, διὰ τῶν κακοδέξων· οὐ χρὴ γὰρ κατείνειν
τοῖς ἀσεβέσι. Νήσους γὰρ ἐσθ' ὅτε τὸ Γράμμα τὸ
ιερὸν τὰς Ἐκκλησίας ἀποκαλεῖ· οἰον ἐν θαλάσσῃ κει-
μένας ἐν τῷδε τῷ τόπῳ, καὶ πικροῖς ὄνταις περιεχο-
μένας ταῖς ἐν αὐτῷ περιστάσεις, καὶ ὡς φαγδαιστά-
τοις κύμασι καταπαιομένας τοῖς διωγμοῖς· πλὴν
ἀδιαπέπτωται ἐρηρεῖσμένας, καὶ ἀνενούσας ὑψοῦ, καὶ
ταῖς θλίψεσιν οὐ βαπτιζομένας. Ἀκλόνητοι γὰρ διὰ
Χριστὸν αἱ Ἐκκλησίαι, καὶ πύλαις ἄδου οὐ κατισχύ-
σουσιν αὐτῶν. Οὐκοῦν εἰ δὴ βούλοιτό τις νήσους
ἐνωεῖν τὰς ἔξι ἐθνῶν Ἐκκλησίας, οὐκ ἀπὸ τοῦ πρέ-
ποντος βαδιείται σκοποῦ. Ἐγκανιζονται γοῦν πρὸς
Θεὸν νῆσοι· τῷ Ἡσαΐᾳ, αἱ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν Ἐκκλησίαι,
ἄρτι καθιεστάμεναι, καὶ τῆς ἀλμυρᾶς ἀπιστίας ἀκα-
κύπτουσαι, καὶ πῆξιν λαμβάνονται τῷ Θεῷ βάσιμον.
Καλῶς τοίνουν κάνταῦθα τὰς φυχάς τῶν ἐν τοῖς πε-
ριφράσμοις τὸ ἀδραΐὸν τε καὶ ἀμετάθετον ἐπιδεικνυμέ-
νων, νήσους ἀνόμασεν, δες πάντοθεν μὲν διαλαμβάνει·
ἡ τῆς κακίας ἀλμη, οὐ μήν τοσούτον ἰσχύει προσπί-
πτουσα, ὡς καὶ σάλον τινὰ τῷ παγκύρῳ τῆς ἀρετῆς
ἐμποιεῖται.

Νεφέλη καὶ γνόφος κύκλῳ αὐτοῦ, δικαιοσύνη
καὶ κρίμα κατόρθωσις τοῦ θρόνου αὐτοῦ. Νεφέλη

A tentur insulæ multæ. Quoniam in Septuaginta In-
terpretum versione hic titulus assertur, dicamus, Davidem in multis delapsum calamitates cum a
Saule pelleretur, deserta loca frequentaret et apud
allophylos moraretur; tunc, cum scilicet a bellis
vacaret, hunc psalmum, ut arbitror, cecinisse,
cum jam terra ejus restituta esset, quando, subla-
tis inimicis omnibus, et animus et regnum ejus in
securitate, in pace et tranquillitate degebat. Tunc
ergo propheta, pacatis rebus suis, ad hanc efferen-
dam doctrinam a divino Spiritu movetur. Quia vero
neque canticum, neque psalmus inscriptus est
apud Hebreos, dixeris haec prophetiam et doctri-
nam simplicem esse, quæ ad secundum et glorio-
sum Salvatoris nostri adventum spectant, comple-
tentem: quem Daniel his verbis commémorat:
Videbam, et ecce in nubibus cœli Filius hominis ade-
rat, et usque ad Antiquum dierum pervenit. Et ipsi
datum est imperium et honor et regnum: et omnes
populi, tribus et lingue ipsi servient. Regnum ejus
regnum sempiternum, et potestas ejus non aufer-
tur ^α. Tunc, inquit, exultabit omnis terra, id est,
nova creatura, et omnes Dei homines qui a sæculo
terrā incolunt; sive etiam qui cœlestem illam
terrā possessuri sunt, secundum illud: Beati
miles, quoniam ipsi possidebunt terram ^β. Nam
cum corporea substantia in incorruptionem, per
resurrectionis legem, mutata fuerit, exultabit
terra, utpote quæ regno cœdorum et ipsa donanda
sit.

C

^D Lætentur insulæ multæ, multæ videlicet, sed non
omnes, eorum causa qui prave sentiunt: neque
enim par est ut impii gaudeant. Insulas siquidem
Scriptura sacra Ecclesiæ subinde vocat, utpote
quæ his in locis velut in mari jaceant, immanique
aquarum fluxu, calamitatibus videlicet, circumden-
tur, ac persecutionibus, seu decumanis fluctibus
jacentur; verum sine detimento, utpote quæ
fultæ et in sublime erectæ sint, atque in æruinis
non demergantur. Nam Christi opera Ecclesiæ im-
mobiles manent, et portæ inferi non prævalebunt
adversus eas. Si quis ergo per insulas, Ecclesiæ
ex gentibus intelligi voluerit, a vero scopo neuti-
quam aberrabit. Innovantur enim erga Deum in-
sulæ apud Isaiam ^α, Ecclesiæ nempe ex gentibus,
quæ nuper constitutæ sunt, atque ab illa falsa et
marina incredulitate emerserunt, ac soliditatem
acciipiunt, ut Dei vestigia ferre possint. Putebro
item animas eorum, qui in temptationibus versantes
firmitatem et immobilitatem exhibent, hic insulas
vocaverit, quas undique malitia procellæ impe-
tunt; neque tamen irrumptentes id efficere valent,
ut virtutis firmitati successionem inferant.

Vers. 2 Nubes et caligo in circuitu ejus, justitia
et iudicium correctio throni ejus. Nubes quidem est

^α Dan. vii, 13, 14. ^β Matth. v. 4. ^γ Isa. xli, 1.

quia tibi Deo, utpote justo et bono, non adest A unctionis iniquitatis; omnia quippe justo iudicio et recta lege administras: ideo *figis laborem in præcepto*; id est, præceptum tuum labores et sudores parit ob præmia, quæ post laborem strenue de certantes, alaceriter et perseveranter passos, exceptura sunt. — VERS. 21 - 23. *Venabuntur in animam justi, et sanguinem innocentem condemnabunt. Et factus est mihi Dominus in refugium, et Deus meus in adjutorium spei meæ. Et reddet illis iniquitatem ipsorum, et secundum malitiam eorum disperdet eos Dominus Deus noster.* Impii, ait, tandem animam justi venabuntur, laqueis illam et retibus circum dantes, donec sanguinem innocentem condemnantes, eam ad mortem usque deduxerint. Non enim sat illis sunt mulctæ pecuniarum, neque plagæ vulneraque corpori iustorum inficta; sed etiam mortis sententiam et calcum contra illos ferunt. Ac illi quidem ita se habent: ego vero eos, licet ejusmodi sint, contemnere edocet sum, et usque ad mortem cum fiducia consistere, gnarus me pro refugio Dominum habere, et pro adjutorio spei meæ Deum inueni. Qui refugium meum effectus, auxiliabitur mihi; in caput vero eorum qui captant animam justi, et sanguinem innocentem condemnant, ini quitatem ipsorum re torquebit, et malitiam eorum aduersus eos justi iudicij tempore convertet, quando disperdet eos Dominus Deus noster: quare Deus ultionum initio psalmi dictus est.

(I) PSALMUS XCIV.

VERS. 1. *Venite exultemus Domino, jubilemus Deo Salvatori nostro.* Apud Hebreos nulla fertur inscriptio: et merito sane; neque enim consentaneum erat, ut vel psalmus, vel hymnus, vel cantum inscriberetur, cum Judæorum quidem gentem ad exultationem evocet, ipsis tamen interminetur iram, et præceptorum finem tristibus circumscribat. Observes porro velim, sicubi alias in Scriptura illud, *tenite, dictum sit, quomodo eos quasi abs se procul remotos ad accedendum provocet.* Nota item eam vocationem semper ad bonum aliquod dirigere: ut in illo: *Venite, filii, audite me*¹¹; et: *Venite, ascendamus ad montem Domini*¹²; et: *Venite ad me omnes qui laboratis*¹³; et: *Venite, benedicti Patris mei*¹⁴. In hoc autem psalmo clare ad exultationem venire provocat. Quare observes item, non recte estimare eos, qui jugum religionis triste ac molestum esse arbitrantur: ad bona quippe et ad lata vocationem edit. His compares illud: *Diace dite in ignem aeternum*¹⁵, et similia, quæ ratione longe contraria et diversa ab illo, *venite, peccatoribus dicuntur.* Quoniam bellorum tempore victores jubilare solent, atque altum con clamare aduersus inimicos; opportune non modo gaudere et exultare, sed etiam de parta salutari victoria jubilare præcipit. Quis autem fuerit Salvator et Deus noster,

A οὐ πρόστειτοι οἱ Θεῷ δητὶ δικαιῶ οὐδὲ ἀγαθῶ θρόνος ἀνομίας· πάντα γέρ τοις δικαιοῖς καὶ δρόψῳ νόμῳ διοικεῖς· διὸ πλάσσεις κύπον ἐπὶ πρόσταγμα, τα τέστι, τὸ πρόσταγμα σου κάπων καὶ καμάτων εἰς ποιητικὸν διὰ τὰς μετὰ τοὺς πόνους διαδεξόμενας ἀμοιβάς τοὺς καλῶς ἀγωνισαμένους καὶ τὸν κόπον προθύμως καὶ εὐτόνως ὑπομείναντας. Θηρεύσοντοι εἰλ ξυχὴν δικαιοῦ, καὶ αἷμα ἀθώον καταδικάσσονται. Καὶ ἐγέρετο μοι Κύριος εἰς καταφυγὴν, καὶ ὁ Θεὸς μονος εἰς βοηθὸν ἀπειλίδος μονος. Καὶ ἀποδώσει αὐτοῖς τὴν ἀροματικὴν αὐτῶν, καὶ κατὰ τὴν πονηρίαν αὐτῶν ἀραιεῖ αὐτοὺς Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν. Οἱ μὲν ἀσεβεῖς, φησιν, ἐπὶ τοσοῦτον τὴν τοῦ δικαιοῦ φυ χὴν θηρεύουσι παγίσουν αὐτὴν καὶ δικτύοις περιβά λοντες, ἔνας δὲ καὶ μέχρι θανάτου περιελάσσωσιν αὐ τὴν, αἷμα ἀθώον καταδικάζοντες. Οὐκ ἀρκοῦνται γάρ ταῖς διὰ χρημάτων ζημίαις, οὐδὲ ταῖς κατὰ τοῦ σώμα τοῦ δικαιοῦ πληγαῖς τε καὶ αἰκίαις, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπὶ θανάτῳ φύγον κατ' αὐτῶν ἐκφέρουσι. Καὶ κείνοις μὲν τοιούτοις ἐγὼ δὲ καὶ τοιούτων καταφυγεῖ μεμαθηκώς, καὶ μέχρι θανάτου εὐθερσῶς ἵστασθαι, εἰδὼς ἔχειν ἐμαυτῷ καταφυγὴν τὸν Κύριον, καὶ βοηθὸν ἐλπίδος μονος τὸν Θεὸν μονος· δεὶς δὲ μὲν βοηθήσει καταφυγὴ μονος γινόμενος· τοῖς δὲ θηρεύουσι τὴν φυ χὴν τοῦ δικαιοῦ, καὶ αἷμα ἀθώον καταδικάζουσιν, ἀπο δώσει τὴν ἀνομίαν αὐτῶν εἰς κεφαλὴν αὐτῶν, καὶ τὴν πονηρίαν αὐτῶν στρέψει κατ' αὐτῶν ἐν τῷ τῆς δι καιοχριστικῆς καιρῷ, δὲ καὶ ἀφανιεῖ τύπους Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν διὸ καὶ Θεὸς ἐκδικήσεων κατ' ἀρχὰς ερηται τοῦ φαλμοῦ.

ΤΑΛΜΟΣ ΙΔ'.

Δεῦτε ἀγαλλιασώμεθα τῷ Κυρίῳ, ἀλλαδέωμετ τῷ Θεῷ τῷ Σωτῆρι ἡμῶν. Οὐ φέρεται παρ' Εβραιοὺς ἢ προγραφή· καὶ εἰκότως· οὔτε γάρ φαλμὸν, οὐτε θύμον, οὔτε φόδην εἴδολον ἢν ἐπιγράφειν, τὸν κα λοῦντα μὲν τὸν Ἰουδαίων λαὸν ἐπὶ ἀγαλλίασιν, ἀπε λοῦντα δὲ αὐτοῖς ὅργην καὶ τὰ τέλη τῶν παραγγελ μάτων ἐπὶ σκυθρωποῖς περιγράφοντα. Σημειώσῃ εἰ που καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Γραφῆς τὸ δεῦτε, εἰρηται, καὶ τίνα τρόπον ὡς ἀρεστῶτας καὶ μακρὰν γεγονότας πλησιάζειν αὐτῷ καλεῖ· τηρήσεις καὶ δι τοιάντοις τὴν κλήσιν ἐπ' ἀγαθῷ ποιεῖται, ὡς ἐν τῷ Δεῦτε τέκνα, ἀκούσατε μονος, καὶ, Δεῦτε ἀραδόμετε εἰς τὸ δρός Κυρίου, καὶ, Δεῦτε πρὸς μὲν πάτερες οἱ κοπιῶτες, καὶ, Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρός μονος. Τὸν δὲ τῷ μετὰ γείρας φαλμῷ σαφῶς ἐπὶ ἀγαλλίασιν ἔχειν παρακαλεῖ. Διὸ σημειώσῃ, διτοι μὴ καλῶς ἥγονται οἱ σκυθρωπὸν καὶ ἐπιλυπὸν νομίζοντες εἶναι τὸν τῆς θεοεσθετικῆς ζυγὸν· ἐπ' ἀγαθοῖς γάρ καὶ φαύροις ποιεῖται τὴν κλήσιν. Τούτοις παράδει τὸ, Πορεύεσθαι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, καὶ τὰ δύοια, ἐναντίων τὸ, δεῦτε, τοῖς ἀμαρτάνουσι λεγόμενα. Ἐπειδὴ ἐν τοῖς καιροῖς τῶν πολέμων οἱ νικῶντες ἀλαζέειν εἰώθασι, καὶ μέγα βοῶν κατὰ τῶν πολεμίων, εἰκότως οὐ μόνον κατέρειν καὶ ἀγαλλιᾶν, ἀλλὰ καὶ ἀλαζεῖν ἐπὶ τῇ στηρίκῃ νίκῃ προστάττει. Τίς δὲ ἐν εἴη ὁ Σωτὴρ ἡμῶν καὶ Θεὸς ἡμῶν, οὐδὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος ὁ εἰπών, θαρ

¹¹ Psal. xxxiii, 12. ¹² Isa. ii, 3. ¹³ Matth. xi, 28. ¹⁴ Matth. xxv, 34. ¹⁵ ibid. 41.(I) Vulg. habet, *Laus cantici ipsi David.*

σεῖς, ἐγὼ τερψίηκα τὸν κόσμον; ὁ καὶ φυσάμενος ἡμᾶς ἀπὸ τῆς πάλαι καταχρατούσης ἡμῶν δαιμονικῆς ἀνεργείας, οὐ καὶ τὸ Ἰησοῦς δυνατὸ σωτηριον Ἐβραϊκῇ φωνῇ σημαίνει. Τίνας δὲ προηγουμένως ὁ λόγος ἐπὶ τῇ ἀγαλλίασιν παρακαλεῖ, εὑροις ἀν ἐπιστήσας τοὺς ἔχης, ἐν οἷς εἰρηται, Κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ πειρασμοῦ ἐτῇ ἐρήμῳ, οὗ ἐκείραστά μοι πατέρες ὑμῶν. Σαφῶς γάρ διὰ τούτων δηλοὶ τοὺς ιδίους τῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ παραπικρανάντων, δῆλον δὲ τοὺς ἐκ περιομῆς. Τούτους τοιγαροῦν ἀνακαλεῖται λέγον· Δεῦτε ἀγαλλιασθεῖτε τῷ Κυρίῳ. Θεσπίζει δὲ τις μή ὑπακούσονται τῇ κλήσει· λέγει δὲ οὖν ἐπὶ τοῖς· Άστε πλανώται τῇ καρδίᾳ. Αὐτοὶ δὲ οὐκ ἔγρασαν τὰς ὅδούς μου, ὡς ὕμοσα ἐτῇ ὄργῃ μου, εἰ εἰπειλεύσονται εἰς τὴν κατάπλαστήν μου. Έπει οὖν ἔκεινοι δεῖ πλανῶνται τῇ καρδίᾳ, εἰκότας δὲ ἐπιφερόμενος ἔχης φαλμὸς τὰ ἔθνη πάντα καλεῖται τὸ καινὸν φίσμα, καὶ ἐπὶ τὴν ἐν Θεῷ ἀγαλλίασιν.

Προσθάσωμεν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐτῇ ἔξομολογήσει, καὶ ἐτῇ ψαλμοῖς ἀλαλάξωμεν αὐτῷ. Ἔπει μὲν τῆς πρώτης αὐτοῦ παρουσίας τὸ πρόσωπον αὐτοῦ τὸ ἔνθεον ἀποχρύψας δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγου, τὴν τοῦ δούλου μορφὴν περιεβάλετο διὸ εἰρηται· Ἀρθρωτὸς ἐν πληρῇ ἄντε, καὶ εἰδὼς φέρειται μαλακίας· δὲτι ἀπεστρεψε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, ἡτιμάσθη, καὶ οὐκ ἔλογίσθη. Ἐπει δὲ τῆς δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας ἀνακεκαλυμμένων προσώπῳ καὶ μετὰ δυνάμεως καὶ δίξης πολλῆς ἐπιστήσεται· διόπερ ὁ λόγος, προτάξας τὰ εἰρημένα διὰ τῶν πρώτων, διόπερ ἐχρῆν ἐπὶ τῆς προτέρας αὐτοῦ παρουσίας πράττειν, ἔχης ἀκαλούθως τῆς δευτέρας αὐτοῦ καὶ ἐνδόξου ἐπιφανείας ὑπομνήσκει, παρακελεύμενος προθαλεῖν τὸ μέλλον, καὶ προφέθασαι τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐν ἔξομολογήσει. Καλὸν γάρ προφέθασαι καὶ προλαβεῖν, καὶ πρὸν φανῆναι τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἔνδοξον, ἐφ' οὓς ἡμάρτομέν ἀποκάθαρσιν ἔσατοις πορίσασθαι διὰ τῆς ἔξομολογήσεως. Γένοιτο δὲ ἀνὴρ ἔχομαλόγησις γνησία, εἰ ἐν φαλμοῖς ἀλαλάξωμεν αὐτῷ, τουτέστι διὰ τῶν ὄργάνων τῆς ψυχῆς, ἀπερ ἐστὶ τὰ σώματα· διὸ διατίκει τὸν καλούμενον ἀλαλαγμὸν ἐπιτελεῖν, βίᾳ σώφρον· καὶ πολιτείᾳ ἐναρτεῖν τὴν τοῦ θεοῦ Πνεύματος ἀρμονίαν καὶ τὸν ἄγιον ψυθμὸν ἐπιδεικνύμενους. Ταῦτα δὲ προηγουμένως πρὸς τὸν Ἰουδαίων λέλεκται λαόν, προκαλούμενον αὐτοὺς τοῦ λόγου ἐπὶ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν γνῶσιν· διμάς δὲ καὶ πρὸς πάντας ἡμᾶς χρησίμως ἀν ἐφαρμοσθείη. Ότι θεὸς μέγας Κύριος καὶ βασιλεὺς μέγας ἐπὶ πάντας τοὺς θεούς. Τὰ παρηγγελμένα διὰ τῶν ἐμπροσθεν ἐν τῷ Κυρίῳ καὶ Σωτῆρι ἡμῶν, δηλαδὴ τῷ τοῦ Θεοῦ Λόγῳ, ἐπιτελεστέον, διά τε τὸ ἄλλα, καὶ διότι φύσει μέγας ὁ θεὸς καὶ μέγας τυγχάνει βασιλεὺς, ἀπει μονογενῆς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος. Βασιλεὺς δὲ μέγας ἐστὶν ἐπὶ πάντας τοὺς θεούς, ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον, ἐπάλια πάντων τῶν θεῶν· ἢ τοις τῶν πεπλανημένως παρὰ τοῖς ἔθνεσι νενομιτσμένων· ἢ τῶν Μωϋσεῖ παραπλησίων, φερταῖς, Τέθεικά σε θεὸν Φασαώ· ἢ θεῶν περὶ ὧν εἰρηται, Τέθεικά σε θεὸν Φασαώ· ἢ θεῶν περὶ ὧν εἰρη-

A nisi Dei Verbum quod dixit: *Confidite, ego vici mundum*¹⁷, atque nos ab efficaci illa dæmonum virtute, quæ nobis olim dominabatur, liberavit; cuius nomen Jesus, salutare Hebraice significat? Quosnam vero præcipue ad exultationem provocet deprehendes, si consideres ea quæ sequuntur, et sic habent, Secundum diem temptationis in deserto, ubi tentaverunt me patres vestri. His enim manifeste significat filios corum qui in deserto exacerbaverunt eum, sive populum ex circumcisione. Hos igitur evocat dicens, *Venite, exsultemus Domino*. Vaticinatur porro, eos vocacioni non obtemperaturos esse: sit enim sub finem: *Semper errant corde. Ipsi vero non cognoverunt rias meas, sicut juravi in ira mea, si introibunt in requiem meam*. Quoniam igitur illi semper errant corde; merito subsequens psalmus omnes gentes ad canticum novum, et ad exultationem in Deo provocat.

Vers. 2. *Præoccupemus faciem ejus in confessione, et in psalmis jubilemus ei*. In primo quidem adventu suo, divinam suam occultans faciem, Dei Verbum servi formam induit: quare dictum est, *Homo in plaga constitutus, et sciens ferre infirmitatem; quoniam avertit vultum suum, in honoratus est, nec reputatus*¹⁸. In secundo autem adventu suo, revelata facie, cum potestate et gloria magna aderit: quamobrem Scriptura, præmissis iis quæ dicta sunt in principio, quæ in primo adventu ejus edenda erant, hinc consequenter secundum et gloriosum ejus adventum commemorat, jubetque futura prævertere, et faciem ejus in confessione præoccupare. E re namque fuerit antevertire, atque gloriosum ejus vultum prævenire, et antequam gloria ejus facies appareat, purgationem delictorum per confessionem nobis procurare. Confessio autem sincera et germana fuerit, si in psalmis jubilemus ei, id est, per animæ instrumenta, quæ sunt corpora nostra: quæs convenit illam, ut vocat, jubilationem per vitam honestam ac virtutis institutum persolvere, ac divini Spiritus harmoniam sacramque concentum exhibere. Hæc porro Judæorum præsertim populo dicuntur, sermones ipsos ad Salvatoris nostri cognitionem provocante. Attamen nobis etiam omnibus hæc opportune applicentur: — Vers. 3. *Quoniam Deus magnus Dominus, et rex magnus super omnes deos*. Quæ prius præcepta et mandata fuere, in Domino et Servatore nostro, scilicet in Dei Verbo complenda sunt; tuum aliis de causis, tum quia eum natura Deus magnus sit, magnus item rex fuerit, utpote unigenitum Dei Verbum. Est autem rex magnus super omnes dens; sive, secundum Symmachum, *Spræ omnes deos*; videlicet eos qui gentium errore di esse putantur; sive eos, qui Moysi similes sunt, cui dictum est: *Posui te Deum Pharaonis*¹⁹; sive deos de quibus hæc dicuntur, *Deus deorum Dominus locutus est*²⁰; et, *Deus stetit in synagoga deorum*²¹:

¹⁷ Ιοακ. xvi. 33. ¹⁸ Isa. LIII. 5. ¹⁹ Exod. vii. 1. ²⁰ Psal. XLIX. 1. ²¹ Psal. LXXXI. 4.

nemo enim eorum ipsi similis est. Quamobrem A ταῖς Θεῷ Κύριος ἐλάλησε· καὶ, Ὁ Θεὸς δοῦτη ἐν συναγωγῇ θεῶν· οὐδέτες γάρ αὐτῷ τούτων δομοις. Δι' δὲ καὶ ἀλλαχοῦ εἰρηται· Οὐτε τις ἐν ρεζί-
λαις ισθιστεται τῷ Κυρίῳ, δύοισθιστεται τῷ Κυ-
ρίῳ ἐν υἱοῖς θεοῦ;

Vers. 4. *Quia in manu ejus sunt omnes fines terræ, et altitudines montium ipsius sunt.* Ideo exsultemus et jubilemus Deo; non modo quia Dominus et Deus est et rex magnus super omnes deos; sed etiam quia fines terræ sibi subjecit et subdidit. Id enim cum petiisset a Patre, impetravit, secundum illud: *Postula a me et dabo tibi gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terre*¹¹. Quod si quedam altitudines montium penes Scripturam divinam in honore habentur, verbi gratia, Sinai, Choreb, Thabor, mons Sion, mons Olivarum, et si quis alius similiter; sive etiam iis contrarii et oppositi montes, qui a dæmonibus olim occupabantur, ubi gentes malignis dæmonibus quasi diis immolabant; sed hos omnes Domini et Salvatoris nostri esse docemur: ipse namque eorum opifex erat. Num forte ideo in manu ejus sunt fines terræ, quia sub manu ejus terrena dispensantur; cœlestia vero, quæ tropice altitudines montium vocantur, quid præstantius terrenis habent; quia ejus quasi possessio sunt, et domicilium regni. — **Vers. 5.** *Quoniam ipsius est mare et ipse fecit illud, et aridam fundaverunt manus ejus.* Ne mireris, inquit, si fines terræ ipsius sunt, et si altitudines montium ad ipsum pertinent. Imo vero disce universum humidæ substantiæ elementum, in quo terra firmatur, ejus opifictum esse: neque solum possessio, sed etiam opifictum ejus est. Mare igitur, quo totum humidæ substantiæ elementum significatur, ipse fecit; aridam vero manus ipsius efformarunt: ideo fortasse quia dictum est: *Acceptit Deus pulverem de terra, et efformavit hominem*¹²; ac rursum: *Formavit Deo de terra omnes seras*¹³. Videtur porro terræ elementum, quod sphæricum est ut aiunt, sive quadam alia ratione efformatum, verbo Dei talem accepisse formationem. Quamobrem accurate et secundum physicam rationem dictum illud est: *Et aridam formaverunt manus ejus.*

Vers. 6. *Venite, adoremus et procidamus et ploremus coram Domino qui fecit nos.* Cum divinam Domini virtutem ex præcedenti doctrina sermo declarasset, ac superius dixisset, *Præoccupenus faciem ejus in confessione:* jam necessario confessionis modum aperit. Adhortantis autem more psalmum plane exorsus, non a tristioribus cœpit, sed a lectoribus: ne ii qui evocabantur, illud *procidamus et ploremus* aversarentur, si statim ab initio audissent. Nisi fortasse his verbis duos ordines significet; unum meliorem, quem primo ad laudem et exultationem evocabat; alterum vero medela egentem:

B ταῖς Θεῷ Κύριος εἰληφεται καὶ τὸ Αἴτηται παρὰ έμοι καὶ δώσωσι δοῦτη τὴν κληρονομιαν σου, καὶ τὴν κατάσχεσίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς. Εἰ δὲ καὶ τινα ἦν ὑψη ὀρέων, ἤτοι τὰ παρὰ τῇ θεᾳ Γραψῃ τετίμητα, ὡς τὸ Σιναῖ, καὶ τὸ Χωρῆδ, τὸ τε Θαδὼρ, καὶ τὸ δρός Σιών, καὶ τὸ δρός τῶν Ελαῖων, καὶ εἴ τι διλο τούτοις παραπλήσιον· ἢ καὶ τὰ τούτοις ἔναντια, τὰ δὴ διαδίγματα διτού τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν ἔδια τυγχάνει· αὐτὸς γάρ ἦν ὁ ποιητὴ αὐτῶν. Μήποτε δὲ ἐν μὲν τῇ γειρὶ αὐτοῦ τὰ πέρατα εἰσι τῆς γῆς, διὸ τὸ ὑπὸ τὴν αὐτοῦ γειρὰ διοικεῖσθαι τὰ περίγεια, τὰ δὲ ἐπουράνια, τροπικῶς ὑψη ὀρέων διομαζόμενα, κρείττον τι ἔχει τῶν ἐπὶ γῆς; ἐπειδὴ περ αὐτοῦ ἔστιν οἶόν τι κτῆμα καὶ οἰκητήριον τῆς βασιλεᾶς· Οὐτε αὐτοῦ ἔστιν ἡ θάλασσα καὶ αὐτὸς ἐποιησεται αὐτήρ, καὶ τὴν ἔηράν αι κείρεις αὐτοῦ ἐπλασαν. Μή θαυμάσῃς, φησιν, εἰ τὰ πέρατα τῆς γῆς αὐτοῦ τυγχάνει· καὶ εἰ τὰ ὑψη τῶν ὀρέων αὐτοῦ ἔστιν. Ἀλλὰ γάρ μάνθανε, διτοι καὶ τὸ πᾶν στοιχεῖον τῆς ὑγρᾶς οὐσίας, ἐφ' ϕ ἐστερέωται ἡ γῆ, αὐτοῦ ἔργον ὑπάρχει· οὐ μόνον κτῆμα ὅν, ἀλλὰ καὶ ποίημα αὐτοῦ. Τὴν μὲν οὖν θάλασσαν, δι' ἣς τὸ πᾶν στοιχεῖον τῆς ὑγρᾶς οὐσίας δηλοῦται, αὐτὸς ἐποιησεται δὲ ἔηράν αι κείρεις αὐτοῦ ἐπλασαν· τάχα διὰ τὸ λέγεσθαι· Ἐλασεν δὲ Θεὸς κοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἐπλασεται τὸν ἄνθρωπον· καὶ πάλιν· Ἐπλασεται δὲ Θεὸς ἀπὸ τῆς γῆς πάντα τὰ θηρα. Εοικε δὲ τὰ τῆς γῆς στοιχεῖον, σφαιροειδὲς ὅν, ὡς φασιν, ἢ καὶ ἄλλως κατὰ τινα τρόπον ἐσχηματισμένον, λόγῳ θεοῦ καὶ αὐτὸς τὴν τοιάνδε πλάσιν εἰληφέναι. Διὸ ἀκριβῶς καὶ κατὰ φυσικὸν λόγον εἰρηται τό· Καὶ τὴν ἔηράν αι κείρεις αὐτοῦ ἐπλασαν.

C Δεῦτε προσκυνήσωμεν, καὶ προσπέσωμεν καὶ κλαύσωμεν ἐραστούς Κυρίου τοῦ ποιήσατος ήμᾶς. Τὴν Ἑνθεον τοῦ Κυρίου δύναμιν διὰ τῆς προτε θείσης διδασκαλίας παρατήσας δὲ λόγος, ἀνωτέρω τι εἰπών, Προσφάτωμεν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐν ἐξομολογήσει, νῦν ἀναγκαῖως διασφει τὸν τρόπον τῆς ἐξομολογήσεως. Ηλάνου δὲ προτρεπτικῶς ἀρχόμενος τοῦ Φαλμοῦ, οὐχ ἐντεῦθεν ἀπὸ τῶν σκυθρωποτέρων ἤρξατο, ἀλλ' ἀπὸ τῶν φαδροτέρων, ὡς ἀν μή ἀποτραπεῖσν οἱ καλούμενοι τὸ, προσπέσωμεν καὶ κλαύσωμεν, εὐθὺς ἐν ἀρχαῖς ἀκούσαντες· εἰ μή ἄρα διο τάγματα διὰ τούτων δηλοῖ· ἐν μὲν τῷ χρείττον, δι

¹¹ Psal. lxxxviii, 7. ¹² Psal. ii, 8. ¹³ Gen. ii, 7, ¹⁴ Gen. i, 25.

προηγουμένως ἐπὶ τὸν αἶνον καὶ τὴν ἀγαλλιαστιν κα-
λεῖ· δεύτερον δὲ τὸ δεόμενον θεραπείας· δι' δ.,
δεῦτε ἀγαλλιασώμεθα, ἐν τοῖς πρώτοις εἰρηται· εἰθί⁶⁶
ἔνīς μετὰ τὰ τεθεολογήμένα περὶ τοῦ Κυρίου καὶ
μετὰ τὴν τῶν προτέρων κλῆσιν ἐπὶ τοὺς δευτέρους
μεταβαίνει, καὶ τούτους διδάσκων ἀντὶ ὕδατος καὶ
περιβραντηρίων, κλαυθμῷ καὶ ἔξομολογήσεις ἐπὶ τοὺς
πρώτοις αὐτῶν ἀμαρτήμασι χρήσασθαι. Προτρέπτι-
κός δὲ τὸ, κλαύσωμεν ἐτρυπεῖτον Κυρίου, ἐπαγγάλων,
τοῦ ποιῆστος ἡμᾶς, ἀγαθὰς ὑπέγραψεν ἐπίπλας,
διδάξας, διτὶ μῇ ἀλλότριοι ἔσμεν αὐτοῦ, ἀλλ’ ἔργον
αὐτοῦ καὶ ποίημα αὐτοῦ· δι’ δ προσήκει τὰ χρηστό-
τερα προσδοκῶν, ἀτε δὴ κατοδέμένου αὐτοῦ τοῦ ιδίου
ποιήματος. “Ετι πρὸς τούτοις διὰ τοῦ, Προσπέσωμεν
καὶ κλαύσωμεν ἐτρύπων Κυρίου, διδάσκει μῇ ἐν-
ώπιον ἀνθρώπων μηδὲ δι’ ἀνθρώπους τοῦτο ποιεῖν,
ἀλλ’ ἐν τῷ κρυπτῷ κατὰ τὸ, ‘Ο Πατήρ σου ὁ βλέ-
πων ἐν τῷ κρυπτῷ ἀκοδώσει σοι. Καθόλου μὲν οὖν
ἄπαντις ἀρμόδει τὰ παρηγγελμένα· κυρίως δὲ καὶ
προηγουμένως ὁ λόγος τὸν Ἰουδαίων λαὸν ἐπὶ μετα-
νοΐᾳ ἐντόλμησαν παραχαλεῖ, “Οτι αὐτός ἐστιν ὁ
Θεὸς ἡμῶν, καὶ ἡμεῖς λαὸς τοῦτος αὐτοῦ, καὶ
πρόδατα χειρὸς αὐτοῦ. Οὐ μόνον Κύριος ἡμῶν ἐστιν
ώς οἰκετῶν δεσπότης, οὐδὲ μόνον ποιητής ὡς ἀν κτί-
στης ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ Θεός ἐστιν ἡμῶν, ἀτε δὲ ἀγαθὸς
ῶν καὶ θλεως. Δι’ δ καὶ φείσεται ἡμῶν καὶ ἐλεήσει
ἡμᾶς· διτὶ οὐ μόνον ποίημα, ἀλλὰ καὶ κτῆμα αὐτοῦ
τυγχάνομεν δύτες· καὶ οἱ μὲν λογικῶτεροι λαὸς αὐ-
τοῦ, οἱ δὲ ἔτι ἀτέλεις καὶ ἀλογώτεροι πρόδατα χειρὸς
αὐτοῦ· ὥστε ἐπὶ ἔξομολογητῶμεθα αὐτῷ καὶ προσκυ-
νήσωμεν καὶ προσπέσωμεν καὶ κλαύσωμεν ἐναντίον
αὐτοῦ, ἐξ ἀπαντος σωθῆσμεθα, οἱ μὲν ὡς λαὸς αὐτοῦ,
οἱ δὲ ὡς πρόδατα χειρὸς αὐτοῦ. Λέγεται γοῦν αὐτὸς
εἶναι δ ποιητὴν ὁ καλός· καὶ ἡμεῖς λέγεται διδασκόμεθα·
Κύριος ποιμαίνει με, καὶ οὐδέποτε μὲν ὑστερήσει.

Σίμερος δὲ τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ
σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν ἐν τῷ παραπ-
κρασμῷ. “Απαξ τότε, φησιν, ἐσκληρύνατε τὰς καρ-
δίας ὑμῶν, ἀκούσαντες αὐτοῦ τῆς φωνῆς ἐπὶ τῆς ἐρή-
μου· δράτε οὖν μὴ καὶ δεύτερον ταῦταν πράξητε, ἐὰν
αὐτὶς τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε ἐν ἀνθρώπωις σῆμε-
ρον γενομένου. ‘Ο δὲ λόγος προηγουμένως πρὸς τοὺς
ἐκ περιομῆς λέλεκται ἐκ προσώπου τοῦ χοροῦ τῶν
προφητῶν προφερόμενος· οἱ δὲ κατὰ μὲν τὴν ἀρχὴν
τὰ πάντα ἐλεγον πληθυντικῶς, καὶ ἐαυτοὺς συγκα-
ταλέγοντες τοῖς καλούμενοις· Δεῦτε, γάρ ἔφασκον,
ἀγαλλιασώμεθα καὶ ἀλαζεῖσμεν καὶ προφθάσω-
μεν· καὶ πάλιν· Δεῦτε προσκυνήσωμεν καὶ προ-
σπέσωμεν καὶ κλαύσωμεν· ἐπὶ δὲ τοῦ παρίστος ἐτέ-
ρων εἰς πρόσωπον μὴ παραιτήσασθαι τὴν κλῆσιν πα-
ραινοῦσι· μηδὲ ἀπιστῆσαι τῇ φωνῇ τῇ σῆμερον αὐτοῖς
μελλούσῃ λαλεῖν. Τὸ δὲ, σίμερος, ὁ Ἀπόστολος εἰς
πάντα τὸν παρατείνοντα τῆς ζωῆς ἡμῶν χρόνον ἔξι-
ληφε, κατὰ τὸ, ἔως οὐ τὸ σίμερον καλεῖται. Προ-
τρέπτει δὲ καὶ ἡμᾶς ὁ λόγος ἐντεῦθεν ἀπάρξασθαι τῶν
παρηγγελμένων. Εἰ γάρ καὶ πολλὴ τις γέγονε ἔχθυ-
μια ἐν τῷ παρελθόντι χρόνῳ· ἀλλὰ κανὸν ἀπὸ τῆς

A quamobrem, *Venite exultemus*, in exordio di-
clum sit; deinde vero post ea quae circa Domini
deitatem dicta sunt, et post priorum vocatio-
nem, ad secundos transeat, docens eos pro aqua
et ablutione, lacrymis et confessione ad pristina
peccata expianda utendum esse. Cum autem hor-
tantis more illi dieo, *ploremus coram Domino*,
addiderit, qui fecit nos, bonam spem ascrispit, do-
cens nos non alienos ipsi esse, sed opus et creatu-
ram ejus: quamobrem jucundiora exspectanda sunt;
cum ipse suum curet opificium. Ad hæc vero, his
verbis, *Procidamus et ploremus coram Domino*,
docet non in conspectu hominum, non hominum
gratia id agendum esse; sed in abscondito, secun-
dum illud, *Pater tuus, qui videt in abscondito,*
B *reddet tibi*⁶⁷. Omnibus itaque generatim hæc præcepta
conveniunt; at proprie et præcipue Judæorum po-
pulum ad facinorum suorum pœnitentiam Scriptura
evocat. — VERS. 7. *Quia ipse est Deus noster, et*
nos populus pascue ejus, et oves manus ejus. Non
modo Dominus noster est, ut herus domesticorum;
neque solum opifex, utpote Creator noster; sed
etiam Deus noster est, utpote bonus et propitius.
Quamobrem parcat nobis et miserebitur nostri:
quia non opificium duntaxat, sed etiam possessio
ejus sumus: et rationabiliores e nobis sunt popu-
lus ejus; ii vero qui adhuc imperfecti et minus
rationabiles sunt, oves manus ejus. Itaque si con-
fiteamur ipsi, si adoremus, procidamus et flan-
tim coram illo, salutem prorsus consecuturi sumus;
alii quidem ut populus; alii vero ut oves manus
ejus. Ipse namque dicitur esse bonus pastor, et nos
instituimus ad dicendum: *Dominus pascit me, et*
*nihil mihi deerit*⁶⁸.

VERS. 8. *Hodie si vocem ejus audieritis, nolite ob-
durare corda vestra in exacerbatione.* Tunc semel,
inquit, audita in eremo voce ipsius obdurastis corda
vestra; cavete ergo ne secundo idipsum admittatis,
si rursum ejus apud homines hodie versantis vo-
cem audiatis. Sermo autem populo ex circumcisione
præsertim enuntiatur, ex persona chori prophetarum
prolatus. Illi scilicet initio quidem omnia plu-
raliter dicebant, vocatis sese connumerantes: nam,
venite, aiebat, *exultemus, jubilemus et præoccupemus*; ac rursum, *Venite, adoremus, procidamus et*
ploremus: in præsenti vero aliorum assumpta per-
sona, hortantur ne vocationem respuerint; neque
voci quæ ipsos hodie allocutura est fidem negent.
Illud porro, *hodie*, Apostolus accipit pro toto vitæ
nostræ tempore; secundum illud, *Donec hodie vo-
calatur*⁶⁹. Hortatur autem nos Scriptura, ut hinc
præcepta servandi exordium ducamus. Etiam enim
præcedenti tempore in magna segnitie versati-
simus; at vel saltem ab hac die, quæ per illud,
hodie, exprimitur, et ab hoc tempore dictis attende-
re curenus: nec populum illum imitemur, qui in

⁶⁶ Matth. vi, 4, 6, 18. ⁶⁷ Psal. xxii, 1. ⁶⁸ Hebr. iii, 13.

visione in deserto, audita^a Dei voce, corde obdura-
tus est in tempore exacerbationis, cum ipsorum
omnium membra in deserto prostrata sunt, quia
voxi Dei non obtemperaverant. Necessario itaque illa
commemorat, ne nos quoque præcepta Dei hodie
audientes, ac non obtemperantes, ipsum exacerbemus,
obdurati corde, et non exaudientes salutaria
præcepta ejus; atque ideo ipsum acerbum nobis
ac severum judicem parantes. Sane, ut dixi, nobis
omnibus præceptum convenit; sed secundum prius
allatam rationem, populo ex circumcisione illa di-
cuntur, quorum haec sententia fuerit: Cum semel
oīlī vocem Dei in deserto audissetis, exacerbatis
eum, obdurato tempore Moysis corde vestro; verum
quia ipsum Dei Verbum in mundo apparet, homini-
bus iterum locutum, atque apud vos Novi
Testamenti mysteria declaraturū est; cavele ne
iterum corda obduretis ut prisce obdurastis, neve
rursum eum exacerbetis, si denuo vocem ejus audi-
eritis, neque hac in re patres vestros iniuntemini,
ne vos vero Sabbato et requie ejus orbetis: quam
requiem dabit ipsum Dei Verbum, postquam
regnum suum accepit, in ipsoque requiescat, om-
nesque quotquot ipsum receperint ad eam ipsam
quietem admittet: ac sanctum verumque Sabbathum
iis impertiet qui secum et penes se, illo dign
erunt.

σεως αὐτοῦ, ἣν καταπαύσει αὐτὸς δ τοῦ Θεοῦ Λόγος, οὐκανέσθενος, πάντας τε τοὺς παραδεχομένους αὐτὸν εἰς τὴν αἴληθες αὐτοῦ Σάββατον παρέξων τοῖς ἀξίοις τῆς παρ'^b αὐτῷ καὶ σὺν αὐτῷ ἀναπαύσεως.

VERS. 9-11. Secundum diem temptationis in deserto, ubi tentaverunt me patres restri, probaverunt me et viderunt opera mea. Quadraginta annis offensus sui generationi huic: et dixi: Semper errant corde. Ipsi vero non cognoverunt vias meas, sicut juravi in ira mea, si introibant in requiem meam. Quomodo Deum tentaverint, non illorum oīlī Judæorum patres tantum, ut quispiam aestimaverit, sed etiam hodier-
norum, qui audita voce Dei obdurantur, apud Moy-
sem habetur; et in LXXVII psalmo plerumque dictum est, ac similiter in cv ut tūte si perquiras depre-
hendes. Quoniam igitur his juravit Deus, exacerbantes illos non ingressuros esse in requiem ipsius, quam paucis sermo descripsit; sollicite nobis curandum est ne in paria incidamus. Nam eadem ipsa nos excipient, si vocem Dei nunc et in præ-
senti adhuc tempore nos evocantem audientes, corda obduremus: nos quippe ira Dei invadet, ac quiete illa apud ipsum et cum ipso sumen-
da privabimur. Quæ porro ira illa futura sit, his declarat Apostolus: Secundum autem duritiam tuam, et impenitens cor, thesaurizas tibi iram in die iræ, et revelationis justi iudicij Dei^c. Quæ autem re-
quies ejus est, nisi illa post exitum hujus vitæ cum illo commoratio, qua requiescemus in regno ejus, omni prorsus opere ac negotio exempti, solique
divinorum et cœlestium contemp'ationi vacantes?

^a Rom. ii., 5.

A σήμερον καλούμενης ἡμέρας καὶ ἀπὸ ἑνεστῶτος και-
ροῦ σπουδάσωμεν προσέχειν τοῖς εἰρημένοις καὶ μὴ
ζηλώσωμεν τὸν λαὸν ἐκεῖνον, δις, ἀκούσας φωνῆς θεοῦ
ἐπὶ τῆς κατὰ τὴν Ἑρημὸν ὁπτασίας, ἐσκληρύνθη τὴν
καρδίαν ἐν τῷ καιρῷ τοῦ παραπικρασμοῦ, ὅπγκις
πάντων αὐτῶν τὰ κύλα κατεστρώθη ἐν τῇ ἐρήμῳ,
διὰ τὸ παρακούσαι τῆς φωνῆς τοῦ Θεοῦ. Ἀναγκαῖς
οὖν ἐκεῖνων ὑπομιμῆσκει, ἵνα μὴ καὶ τὴμεις τῇ ση-
μερον ἡμέρᾳ τῶν τοῦ Θεοῦ παραγγελμάτων ἀκούσ-
τες καὶ παρακούσοντες παραπικραίνωμεν αὐτὸν σκληρυ-
νόμενοι τὰς καρδίας, καὶ μὴ ὑπακούσοντες τοῖς συπ-
ροῖς παραγγέλμασι, καὶ διὰ τοῦτο πικρὸν αὐτὸν καὶ
ἀπότομον κριθῆν ἑκατοῖς κατασκευάζοντες. Καὶ τρίς
πάντας μὲν οὖν ἡμᾶς, ὡς ἔφην, ἀρμόδει τὸ παρά-
γελμα· κατὰ δὲ τὸν προηγούμενον λόγον πρὸς τὸν ἐκ
περιτομῆς λαὸν ταῦτα λέγεται, τοιαύτην ἔχοντας διά-
νοιαν· Ἀπαξ ποτὲ ἥδη πρότερον ἐπὶ τῆς ἐρήμου τῆς
φωνῆς ἀκούσαντες τοῦ Θεοῦ, παρεπικράντες αὐτὸν
σκληρύναντες ἑαυτῶν τὰς καρδίας ἐπὶ Μωϋσέως ἀλλ’
ἐπειδὴ περ δ αὐτὸς τοῦ Θεοῦ Λόγος μέλλει δεύτερον
ἀνθρώποις λαλεῖν ἐπιφανεῖς τῷ βίῳ, καὶ παρ’ ὅμινον
αὐτοῖς διδάσκειν τὰ τῆς Κατινῆς Διαθήκης μυστήρια,
ὅρατε μὴ πάλιν σκληρύνγετε ἑαυτοὺς ὡς τὸ τρί^b
ἐσκληρύνατε, μηδὲ αὖθις αὐτὸν παραπικράντες, ἐν
αὖθις τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μηδὲ τοὺς πατέρας
ὑμῶν κατὰ τοῦτο μιμήσαθε, δπως μὴ στερήστε αὐ-
τοὺς τοῦ ἀληθινοῦ σακριτισμοῦ καὶ τῆς καταπά-
τησης τοῦ οἰκείου ἀπολαθὼν βασιλείαν, καὶ ἐν αὐτῇ ἀν-
τικαθιστάντες τὴν αὐτὴν ἀνάπτυχλαν ὑποδεξθενον, καὶ τὸ ἄγιον καὶ τὸ
ἄληθες αὐτοῦ Σάββατον παρέξων τοῖς ἀξίοις τῆς παρ'^b αὐτῷ καὶ σὺν αὐτῷ ἀναπαύσεως.

C **Kατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ κειρασμοῦ** ἐτ τῇ ἐρήμῳ,
οὐκ ἐπείρασάρ με οἱ κατέρες ὑμῶν, ἀδοκίμασά
με καὶ εἰδορ τὰ ἔργα μου. Τεσσαράκοντα ἑτη προ-
ώχθισα τῇ γενεᾷ ταύτῃ· καὶ εἰπα· Ἄει κλαύ-
ται τῇ καρδίᾳ. Αὐτοὶ δὲ οὐκ ἔτρωσαν τὰς ὁδοὺς
μου, ὡς ὅμοσα ἐτ τῇ ὁργῇ μου, εἰ εἰσελεύσονται
εἰς τὴν κατάπαυσιν μου. Ὁπως ἐπείρασαν τὸν
Θεὸν ἐτ τῇ ἐρήμῳ οἱ πατέρες οὐχὶ τῶν πάλαι Ιω-
δαίων μόνον, ὡς ἀν ὑπολάθοι τις, ἀλλὰ τῶν καὶ σημε-
ρον ἀκούντων μὲν τῆς φωνῆς τοῦ Θεοῦ, σκληρυ-
νόμενον δὲ, κείται παρὰ Μωϋσέα, καὶ ἐν σ' δὲ καὶ τὸ
ψαλμῷ πολλάκις εἰρηται, καὶ ἐν ρε^c· διπέρ καὶ ἐν-
τὸν ἐπιζητήσας εὐρήσεις. Ἐπει τοῖνυν διὰ ταῦτα
ῶμοσεν δ Θεὸς μὴ εἰσελεύσεσθαι τοὺς παραπικράν-
τας εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ, ἣν δ λόγος διὰ βρα-
χέων παρέστησε, προνοητέον καὶ ἡμῖν καὶ μερι-
μητέον μὴ τοῖς ὅμοιοις περιπεσεῖν. Τὰ αὐτὰ γάρ
καὶ ἡμᾶς διαδέστειται, εἰ τῆς τοῦ Θεοῦ φωνῆς εἰς ἐπί-
καν νῦν κατὰ τὴν σήμερον ἡμέραν ἀγαπαλούμ-
νης ἡμᾶς ἀκούντες σκληρύνωμεν τὰς ἑαυτῶν καρ-
δίας· διαλήψεται γάρ καὶ ἡμᾶς ὁργὴ θεοῦ καὶ
ἀποπεσόμεθα τῆς παρ'^b αὐτῷ καὶ σὺν αὐτῷ ἀν-
τικαθιστώμεθα. Ὁποία δέ ἐστιν ἡ ὁργὴ, παρίστηται δ
Ἄποστολος λέγων· Κατὰ δὲ τὴν σκληρότητην σον,
καὶ ἀμεταρότον καρδιῶν, θησαυρίζεις σεανψ
ὁργὴν ἐν ἡμέρᾳ ὁργῆς καὶ ἀποκαλύψεως δικαιο-
κριτας τοῦ Θεοῦ. Τίς δὲ καὶ ἡ κατάπαυσις αὐτῶν

ἀλλ' ἡ μετὰ τὴν ἔξοδον τοῦ παρόντος βίου σὺν αὐτῷ διατριβή, καθ' ἣν ἀναπαυσόμεθα ἐν τῇ αὐτοῦ βασιλείᾳ, πάσης τῆς διὰ πράξεως ἀγωγῆς ἀπηλαγμένοι, μόνη δὲ τῇ τῶν θείων καὶ ἐπουρανίων θέᾳ προσανέχοντες; ὅτε ἀποδράσεται μὲν ὁδύνη καὶ λύπη καὶ στεναγμός· ἀργία δὲ καὶ ἀπαλλαγὴ κακῶν, σχολή τε καὶ ἀνάπαυλα καὶ τὸ ἀληθινὸν Σάββατον ἥμερον διαδέξεται· ἐν φεγγίᾳ Σαββάτῳ ἀληθινῷ καὶ αὐτὸς δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἀναπαύσεται· τὸ μὲν περὶ τὸν αἰσθητὸν κόσμον, τῷ Ἰουδαίων λαῷ τὰ ἐν αὐτῷ προσφωνῶν, καὶ παρακαλῶν αὐτοὺς, εἰ δεύτερον καταξιωθεῖν, ὡς τὸ πρώτον ἐπὶ τῆς ἐρήμου, ἀκοῦσαι τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου φωνῆς, ἣντις ἡμελλεν αὐτοῖς πάλιν κατὰ τὴν ἐνανθρώπησιν αὐτοῦ λαλεῖν, μή τοὺς πατέρας αὐτῶν ζηλώσαι, μηδὲ αὐθίς τὸν Θεὸν παραπικράναι ὡς καὶ πρότερον. Τοιαῦτα δὲ παρακαλῶν, προλέγειν μοι δοκεῖ καὶ προσινέπεσθαι τὴν ἐσομένην αὐτῶν εἰς τὸν Χριστὸν ἀπίστιαν, ἵτε τὸ μέλλον μή ἀγνῶν ἐπάγει δὲ οὖν ἔξης ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ καὶ φρονίν· Καὶ εἶπα· Ἄστε πλανῶνται τῇ καρδίᾳ· καὶ πάλιν· Ός δύμοσα ἐτῇ ἀργῇ μον, εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυσίν μον. Εἰ γάρ ἀψεύδες τυγχάνει τὸ θεῖον στόμα, ὅρον τε ἔξηνεγκεν καὶ ἀπεφήνατο, ὅτι δέ τι πλανῶνται, ὅρκῳ τε ἐκεβαίωσε τὸ μήτε εἰσελθεῖν αὐτοὺς εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ· σαφῶς τὸ μέλλον ἐθέπισεν. "Οθεν φαίνοντα: ὥσπερ τὸ πρώτον ἐπὶ Μωϋσέως, οὗτω καὶ τὸ δεύτερον ἐπὶ τοῦ Κυρίου πλανθέντες τῇ καρδίᾳ, καὶ διὰ τοῦτο τῇς ἐπαγγελίας στερηθέντες. Διόπερ ὀκολούθως μετὰ τὸν παρόντα φαλμὸν ὁ ἔξης πάντα τὰ ἔθνη εἰς τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ καλεῖ, ὡς ἢν τοῦ προτέρου λαοῦ μήτε πακούσαντος.

ΦΑΙΠ Τῷ ΔΑΥΙΔ, ΟΤΕ Ο ΟΙΚΟΣ ΦΩΤΟΔΟΜΕΙΤΟ C 1. CANTICUM IPSI DAVID, QUANDO DOMUS AEDIFICABATUR POST CAPTIVITATEM. XCV.

"Ἄστε τῷ Κυρίῳ ἄσμα καινόν· ἄστε τῷ Κυρίῳ, πάσα η γῆ. "Ἄστε τῷ Κυρίῳ, εὐλογήσατε τὸ δρομα αὐτοῦ. Φήσας δὲ λόγος ἐν τῷ πρὸ τούτου ψαλμῷ περὶ τοῦ Ἰουδαίων λαοῦ τὸ, Ἄστε πλανῶνται τῇ καρδίᾳ· καὶ τὸ, Ός δύμοσα ἐτῇ ἀργῇ μον, εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυσίν μον· ἐπειδὴ πρώτους αὐτούς ἐπὶ τὴν κατὰ Θεὸν ἀγαλλασιν προκαλεσάμενος ἀπειθεὶς εὑρεν, ἐπὶ τὴν τῶν ἔθνῶν κλῆσιν μεταβαίνει προσφωνει δὲ ταῦτα τοῖς ἀποστόλοις καὶ μαθηταῖς τοῦ Σωτῆρος, ὅπερ δῆλον ἐστιν ἀπὸ τοῦ, Εὐαγγελίεσθε ἡμέρας ἐξ ἡμέρας τὸ σωτήριον αὐτοῦ, ἔξης ειρημένου, καὶ, Ἀναγγελλατε ἐτοῖς διδοτοῖς τὴν δόξαντα αὐτοῦ, ἐτὸντοις λαοῖς τὰ θαυμάσια αὐτοῦ· ἐπειδὲ μή δι' ἄλλων ἡ διὰ τῶν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀποστόλων εἰς Ἑργον προκεχωρήκασιν οἱ λόγοι. Δι' θαλ μόνοις ἀρμόζει τὰ προκείμενα προσφωνεῖσθαι διὰ τὴν Καινὴν Διαθήκην καὶ τὰ καινὸν ἄσμα τὸ εὐαγγελικὸν, τὸ πᾶς τοῖς ἔθνεσι δι' αὐτῶν κεχηρυγμένον. Οὗτοι δή οὖν προστάτονται ἄδειν τῷ Κυρίῳ ἄσμα καινὸν ἐν πάσῃ τῇ γῇ· ὅπερ καὶ Ἑργοις πεπληρώκασιν, ἵτε εἰς πάσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν δι γένετος αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ δύματα αὐτῶν. "Ἡν δὲ τὸ ἄσμα τὸ καινὸν, τὸ σωτήριον Εὐαγγέλιον, οὐ τὰ παρὰ Μωϋσέν παλαιὰ νόμιμα περιέχον, ἀλλὰ τὰ τοῦ Χριστοῦ πάτιν "Ἐλλησιν ἀρ-

A quando abscedet quidem dolor, tristitia et gemitus; quies autem, erexitio a malis, cessatio, requies ac verum sabbatum nos excipiet: in quo item vero sabbato ipsum Dei Verbum requiescat. Quod vero spectat ad hunc sensibilem mundum, Iudeos evocat et hortatur, ut si jam secundo, ut olim in deserto, Dei Verbi voce dignentur, quae ipsos tempore incarnationis ejus iterum allocutura erat, ne patres suos imitentur, neque rursum ut antea Deum exacerbent. Cum autem sic hortatur, videatur mihi prænuntiare ac subindicare futuram eorum erga Christum incredulitatem, utpote futurum non nescius: nam sub hac ex persona Dei adjicit et ait: *Et dixi, Semper errant corde;* ac rursum, *Sicut juravi in ira mea, si introibunt in requiem meam.* Etenim si in os illud divinum mendacium non cadit, ac definitionem sententiamque illam protulit, quod scilicet semper errent, jumentoque affirmavit eos in requiem ipsius non esse ingressuros; aperte futura vaticinatus est. Quare, ut olim tempore Moysis, sic iterum Domini tempore videtur Iudeos corde errasse, ideoque promissione illa frustratos esse. Quapropter post hunc psalmum, qui sequitur omnes gentes ad promissionem Dei vocat, ac si prior ille populus non obtemperarit. πρώτον ἐπὶ Μωϋσέως, οὗτω καὶ τὸ δεύτερον ἐπὶ τοῦ πρώτου ἐπὶ τῷ Αργελεῖ, οὗτως καὶ τὸ δεύτερον τῇς ἐπαγγελίας στερηθέντες. Διόπερ ὀκολούθως μετὰ τὸν παρόντα φαλμὸν ὁ ἔξης πάντα τὰ ἔθνη εἰς τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ καλεῖ, ὡς ἢν τοῦ προτέρου λαοῦ μήτε πακούσαντος.

VERS. 2. Canticum novum, cantate Domino canticum novum, cantate Domino, omnis terra. Cantate Domino, benedicite nomini ejus. Cum in praecedenti psalmo de Iudaico populo dictum suisset, Semper errant corde, et, Sicut juravi in ira mea, si introibunt in requiem meam: quia illos primum ad eam secundum Deum exultationem advocans, immorigeros invenisset, ad vocationem gentium transit. His porro apostolos et evangelistas Salvatoris compellat, ut palam est ex verbis, Annuntiate de die in diem salutare ejus, quae deinceps sequuntur, et ex his, Annuntiate inter gentes gloriam ejus, in omnibus populis mirabilia ejus: non aliorum enim, quam Salvatoris nostri apostolorum opera, hi sermones ad rem deducti sunt. Quare ob Novum Testamentum, et ob evangelicum novum canticum, per ipsos omnibus gentibus prædicatum, ipsos solos sic collpellare conveniebat. Hi itaque jubentur cantare Domino canticum novum in universa terra: quod etiam opere perfecerunt, quando in omnem terram exiit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum¹⁰. Erat porro canticum illud novum, salutare Evangelium, quod non vetera illa Moysis legalia complectebatur, sed Christi præcepta omnibus Graecis congruentia: illa quippe Mosaica nec hujusmodi erant.

¹⁰ Psal. xviii, 5.

hi exordio itaque juhet ipsi Domino cantare canticum novum. Quia vero non poterat omnis terra intelligere quis esset Dominus, neque profundiores de Domino sermones capere; necessario dictum repetit hoc modo, *Cantate Domino, benedicite nomini ejus*, cuius haec est sententia: si universæ per orbem gentes, quis sit totius mundi opifex, et quis universorum Dominus, capere non valeant; neque intelligere possint, quomodo Dei Verbum, opifex cum sit, occulta et invisibili virtute omnia administret et gubernet; at satis est illis, utpote solummodo initiatis, benedicere nomini ejus. Ipsum quippe Domini nomen, nudumque ipsius vocabulum cum laude et benedictione pronuntiatum, magnoam potest benedicentibus utilitatem conciliare; et majorem sane, quam iis qui Abrahamo benedicerent: ad quem dictum est, *Benedicentes te benedicentur*¹¹.

Novum porro canticum post captivitatem per totum orbem celebrent novi orbis incolæ. Quamobrem ait psalmi titulus, *Quando dominus aedificabit post captivitatem*. Cum enim magna illa domus Dei, Ecclesia scilicet ejus, in omnibus gentibus post animarum captivitatem excitanda erat a magno illo et sapiente architecto Domino et Salvatore nostro, de quo ait propheta, *Hic aedificabit civitatem meam, et captivitatem populi mei reducet*¹²; tunc ipse Servator, impleturus ea quæ a prophetis prænuntiata fuerant, præ manibus accipiens Isaiae clausulam ex ipsius persona dicentem, *Scriptus Domini super me, eo quod unixerit me, evangelizare pauperibus misit me, prædicare captiui dimissionem, et caecis visus restitutionem*¹³, replicato post lectionem libro, dixit, *Hodie impleta est haec Scriptura in auribus vestris*¹⁴: dorens se esse illum, non corporeo unguento periude atque alio corporeos Christos, sed Spiritu paternæ deitatis unctum; atque ideo Christum vocatum fuisse: a se item Evangelium iis qui anima captivi erant prædicatum esse secundum prophetiam. Iudeorum itaque prophetæ non talia canebant, itaque bonorum Evangelia iis, qui aero suo existerent, prædicabant; sed similia iis quæ Moyses in magno cantico ad populum dicit: *Filii vituperabiles, generatio tortuosa et perversa, haccine Domino redditis? siccine populus stultus et non sapiens*¹⁵? et quæ sequuntur: ubi adest item illud, *Irritaverunt me in alienis, in abominatiis suis exacerbaverunt me. Immolaverunt daemoniis, et non Deo*¹⁶; et illud, *Ipsi provocarerunt me in non deo, irritarerunt in idolis suis*¹⁷. Isaías vero his affine canticum edens dicebat: *Cantabo dilecto canticum dilecti mei, vineæ meæ*¹⁸: quibus adjicit: *Quid faciam vineæ meæ, quia exspectavi ut saceret uam, fecit autem spinas?* Ausseram sepem ejus, et erit in direptionem; et destruam turrim ejus, et erit

A μόδια παραγγέλματα τὰ γὰρ Μωϋσέως οὐ τούτα ἦν. Προηγουμένως μὲν οὖν προστάττεις ξδειν αὐτῷ ἡ Κυρίῳ τὸ καινὸν ὅσμα· ἐπει δὲ οὐ πᾶσα ἡ τῇ οὐα τίς ποτ' ἡν δόκιμος συνέναι, οὐδὲ τοὺς περὶ τοῦ Κυρίου βεβυτέρους εἰδέναι λόγους· ἀναγκαῖος ἔπι; κατὰ δεύτερον λόγην ἐπιλέγει τό· Ἀστα τῷ Κυρίῳ, εὐλογήσουτε τὸ δρόμα αὐτοῦ, τοιάντην ἔχων τὴν διάνοιαν· εἰ μὴ συνιέναι τίς ἔστιν ὁ τοῦ σύμπλονος κόσμου δημιουργὸς, καὶ δὲ τῶν δικῶν δεσπότης Κύριος δύναται τὰ καθ' ὅλης τῆς γῆς ἔθνη· καὶ εἰ μὴ συνορῶν οἴλα τέ ἔστιν δπως δημιουργικὸς ὁν θεός Λόγος, ἀφανεῖ καὶ δοράτῳ δυνάμει τὰ πάντα δέπει καὶ διακυβερνᾷ· ἀλλ' ἀπαρχεὶ γε αὐτοῖς ὡς ἐν εἰσαγωγῇ καὶ τὸ εὐλογεῖν τὸ δρόμα αὐτοῦ. Ικανὸν γάρ ἔστιν αὐτὸν τὸ τοῦ Κυρίου δρόμον καὶ αὐτῇ ψύχει τὴν προσηγορίαν αὐτοῦ εὐφημούμενόν καὶ εὐλογουμένην· τὰ μέγιστα τοὺς εὐλογούντας ὥφελεν, μᾶλλον τοιούτοις τοιούτοις εὐλογούντες, πρὸς δὲ εἰρηταί· Οἱ εὐλογούντες σε εὐλογηθήσονται.

Τὸ καινὸν δὲ ὅσμα μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν οἱ πονέας οἰκουμένης κατηιωμένοι καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἀδέτωσαν. Διὸ φησιν ἡ προγραφὴ τοῦ ψαυμοῦ, Ὄτε δὲ οἶκος φύκοδομεῖτο μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν· Ὄτε γοῦν δέ μέγας οἶκος τοῦ Θεοῦ, ἡ Ἐκκλησία αὐτοῦ, ἐν πάσι τοῖς ἔθνεσι μετὰ τὴν τῶν φυγῶν αἰχμαλωσίαν οἰκοδομεῖσθαι θημελεῖν ὑπὸ τοῦ μεγάλου καὶ σοφοῦ ἀρχιτεκτονος τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος· τημῶν, περὶ οὐ φησιν δὲ προφῆτες· Οὐτοὶ οἰκειοῦσι τὴν πόλιν μου καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ λαοῦ μου ἐπιστρέψει· τότε αὐτὸς δὲ Σωτήρ, μὲν εἴργοις ἀποπληρῶν τὰ διὰ τῶν προφητῶν προτεξηνμένα, μετὰ χειρας λαδῶν καὶ διελθὼν τὴν διάτοιν προσώπου φάσκουσαν τοῦ Ἡσαΐου περικοπῆν· Πρεῖμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὐ εἰρεχει δηριέ με, εἰναιγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκε με, κηρύκεια αἰχμαλώτοις ἀφεσιν, καὶ τυπλοῖς ἀδάδειν, πτύξας τὴν βίθον μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν, εἰπε· Σήμερον πετλίρωται ή Γραψὴ αὐτὴ ἐτοις ὄσιν ὕμεται διδάσκων αὐτὸν μὲν εἶναι τὸν οὐ σωματικῷ μόρῳ τοῖς σωματικοῖς χριστοῖς δομοίς, τῷ δὲ Πνεύματι τῆς πατρικῆς θεότητος κεχρισμένον, καὶ διὰ τοῦ Χριστὸν ἀνηγορευμένον· δι' αὐτοῦ δὲ καὶ τὸ Εἰαρίλιον ταῖς τὰς ψυχὰς αἰχμαλώτοις κεκτήρυχατο ἀπολεύθως τῇ προφητείᾳ. Οἱ μὲν οὖν τοῦ Ιουδαίων ἔνοις προφῆται οὐ τοιαῦτα ἔδειν, οὐδὲ ἀγαθῶν Εὐαγγείων τοῖς καθ' ἐαυτοὺς ἐκήρυκτον· ἀλλ' ὅποια Μωϋσῆς ἐν μεγάλῃ ὥδῃ πρὸς τὸν λαὸν φάσκων· Τέκνα μαρτυρά, γενεά σκολιὰ καὶ διεστραμμένη, ταῖτα Κυριψ ἀνταποδίδοτε; οὕτω λαδὸς μωρός καὶ οὐχὶ σοῦδε; καὶ τὰ τούτοις ἀκόλουθα· ἐν οἷς ἔστι καὶ τὸ Πορώξενταρ με ἐτὸν ἀλιτορίοις, ἐτὸν βθεδινύμασιν αἵτινας ἔξεπικρυπάρω με· Εθνοσταρ δαιμονίοις, καὶ οὐ θεῷ· καὶ τὸν Δύτον παρεξήλωσάν με ἐπ' οὐ θεῷ, παρώργισάν με ἐτὸν εἰδώλοις αὐτῶν. Καὶ Ησαΐας· δὲ τούτοις κατάλληλον ἔδων ὅσμα Ελεγεν· Ἀσω ἐπὶ τῷ ἡγαπημένῳ ὅσμα τοῦ ἀγαπητοῦ μου, τῷ ἀμε-

¹¹ Gen. xii, 3. ¹² Isa. xlvi, 13. ¹³ Isa. vii, 1.
¹⁴ Ibid. 21. ¹⁵ Isa. v, 1.

¹⁶ Lue. iv, 21. ¹⁷ Deut. xxxii, 5, 6 ¹⁸ Ibid. 16.

λῶν μου· οἵς ἐπιλέγει· Τί ποιήσω τῷ ἀμπελῶντι μου, διεισεργεῖται τοῦ ποιῆσαι σταυροῦ αὐτοῦ, ἐποίησε δὲ ἀκράτας; Καθελὼ τὸν φραγμὸν αὐτοῦ, καὶ ἔσται εἰς διαρχαγήν· καὶ καθελὼ τὸν πύργον αὐτοῦ, καὶ ἔσται εἰς καταπάτημα· καὶ ἀνήσω τὸν ἀμπελῶνα μου, καὶ τὰ ἀκόλουθα τούτοις. Θρήνους δὲ καὶ Ἱερεμίας ἥδε κατὰ τοῦ Ἰουδαίων λαοῦ· καὶ οἱ λοιποὶ δὲ ὄμαίως προφητεῖται, τὴν πτῶσιν αὐτῶν ἀπόλοψυρόμενοι, ὡδὰς αὐτοῖς ἥδον καταλλήλους. Τὸ δὲ τοῖς ἔθνεσιν εὐαγγελιζόμενον ἄσμα καὶ νόον οὐκ ἦν ἐκείνοις ὅμοιον, καὶ νόον δὲ καὶ νέων ἀγαθῶν ἐπαγγελίας περιέχον, καὶ οὐ τῷ Ἰουδαίων λαῷ, ἀλλὰ πάσῃ τῇ γῇ προσπεφωνημένα. Σφόδρα δὲ ἀκριβῶς τὴν προγραφὴν τὸ καίνον ἄσμά φησι εὐαγγελισθῆσθαι πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν, "Οτε δὲ οἶκος φύκοδομείτο μετὰ μὲν αἰγαλωσίαν. Καὶ ἀλλώς γάρ μετὰ τὴν Ἰουδαίων αἰγαλωσίαν καὶ μετὰ τὴν ἀπόπτωσιν αὐτῶν, καὶ τὴν ἐπελθούσαν αὐτοῖς ἐκ Θεοῦ ὀργήν, ἦν ἐθέσπισεν δὲ πρὸ τούτου φαλμὸς εἰπών, Ἄει πλανῶνται τῷ καρδίᾳ. Αὐτοὶ δὲ οὐκ ἔγνωσαν τὰς ὁδούς μου, ὡς ὅμοιοι ἐν τῇ ὀργῇ μου, εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπινσιν μου, οἱ πᾶσαι τὴν γῆν οἰκοῦντες ἄνθρωποι βάρβαροι τε καὶ Ἔλληνες, ὄπηνίκα παρ' αὐτοῖς δοίκοις τοῦ Θεοῦ συνέστη, δηλαδὴ τὴν Ἑκκλησίαν αὐτοῦ, τὸ καίνον ἄσμα ἕδιδάχθησαν, τὸ της αἰμονίας καὶ πολυθέου πλάνης ἀποθέμενοι. ΕἼν τοις δὲ καὶ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ εὐαγγελίζονται, καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης τοῖς τῶν ἱερῶν Εὐαγγελίων ἀγαγνώσμασι χρώμενοι.

Eναγγελίζεσθε ἡμέραν ἥξεν τὸ σωτήριον αὐτοῖς· ἀραγγελλατε ἡρ τοῖς ἔθνεσι τὴν δόξαν αὐτοῦ, ἐν πᾶσι τοῖς λαοῖς θαυμάσια αὐτοῦ. Καὶ τοῖς ταῦτα προστήκει νομίζειν προστάτευθαι ἢ τοῖς δι' ἔργων ὄντερόν ποτε αὐτὰ πεπληρωθότι, τοῖς δηλαδὴ εὐαγγελισαμένοις εἰς πάντα τὰ ἔθνη τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ; Τούτοις γάρ τὸ θεῖον Πνεῦμα ἀνύνειν καὶ πρὸ πολλοῦ τοῦτο πράττειν παρεκκλεύετο. Τοῖς αὐτοῖς δὲ καὶ τὰ ἔχῆς προσφωνεῖ, ὡς ἀν μέλλουσιν ἀναγγέλλειν τοῦ Κυρίου τὴν δόξαν ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι, μέλλουσι τε ἐν πᾶσι τοῖς λαοῖς τὰ θυματία αὐτοῦ κηρύγγειν. Τίνες οὖν ἔσαν οἱ ταῦτα δι' ἔργων ἐπιτελέσαντες; Εἰ μὲν ἦν ἐπέρους δυνατὸν ἐπιδειχνύναι, κτοι κατὰ τοὺς Κύρου χρόνους, ἢ κατὰ τοὺς (1) Δαρείου τοιούτους αἱ προκείμεναι προστάξεις γίγνονται τοῖς Ἰησοῦ μαθηταῖς, ἀκάνθουσι τὸ πορευθέντες μαθητεύσατε πάρτα τὰ ἔθνη. Βούλεται γάρ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον συντόνων καὶ ἀδιαστάτων σπουδῇ ἐπιτελεῖν αὐτούς τὸ εὐαγγελικὸν ἔργον· τῇ γάρ, ἡμέρᾳ ἥξεν ἡμέρας, τοῦτο παρίστησι, τὸ διηγενῆς αὐτούς εὐαγγελίζεσθαι τὸ σωτήριον, περὶ οὓς εἰρηται· Οὗτός ἐστιν ἀληθῶς ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου.

Ἐνέρχατε τῷ Κυρίῳ, αἱ χατριαὶ τῶν ἔθνων, ἐνέρχατε τῷ Κυρίῳ δόξαν καὶ τιμὴν, ἐνέρχατε τῷ Κυρίῳ δόξαν δόρματι αὐτοῦ. Οὐ μάτην ἄσμα καὶ νόον ἔσειν ἐν προσευμοῖς τῆς ψαλμωδίας ἐκέλευσεν, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ νόον τις κλήσις τοῦ παρόντος φαλμοῦ, καὶ νόον τὸ κήρυγμα. Ἔθνη γάρ, ὡς ὄρας, οἱ καλούμενοι (sic) οὐ μόσχους οὐδὲ ἀρνας, οὐδὲ ἔξωθεν εἰσ-

A in conculationem: et relinquam vineam meam⁷⁹, et cætera. Jerennias item lamentationes canebat contra Judaicum populum: reliqui pariter prophetæ, ruinam eorum deplorantes, congruentia item cantica edebant. Novum autem gentibus annuntiatum canticum illis simile non erat; sed novorum ac recentium bonorum promissa complectebatur, non Judæorum populo, sed omni terræ annuntiata. Accurassime autem titulus indicat, tunc canticum novum gentibus annuntiandum esse, quando domus ædificabatur, post captivitatem. Et alioquin post Iudeorum captivitatem ac post ruinam eorum et iram Dei inmissam ipsis, quam vaticinatus est præcedens psalmus dicens, Semper errant corde. Ipsi vero non cognoverunt vias meas, sicut juravi in ira mea, B si introibunt in requiem meam, omnes homines orbem incolentes, cum barbari, tum Græci, cum apud eos domus Dei, scilicet Ecclesia ejus constitutetur, deponito eo quod in diabolicum plurimum deorum cultum edere solebant, novum canticum canere edociti sunt. Ex illo namque tempore salutare Dei ipsis annuntiant, cum per totum orbem sacrorum Evangeliorum lectionibus utuluntur.

C VERS. 3. Annuntiate de die in diem salutare ejus. Annuntiate in gentibus gloriam ejus, in omnibus populis mirabilia ejus. Quibusnam hæc præcipi putandum est, nisi iis qui dum postea hæc operibus compleverunt; iis videlicet qui in omnibus gentibus salutare Dei prædicaverunt? His quippe divinus Spiritus jamdiu et multo ante tempore id agere præcipiebat. Isdem quoque sequentia denuntiat, utpote qui Domini gloriam in omnibus gentibus, et in omnibus populis mirabilia ejus prædicatur essent. Quinam igitur sunt qui hæc operibus persecerunt? Si quidem possent alii sive Cyri sive Darii tempore indicari, [quibus hæc competenter; illos prophetia respiceret. Sed cum nulli sint hujusmodi,] hæc præcepta discipulis Jesu traduntur, qui hæc audiunt: Euntes, docete omnes gentes⁸⁰. Vult enim Spiritus sanctus eos strenua et indesinente opera evangelicum opus perficere; nam id his verbis declaratur, de die in diem, ut scilicet assidue salutare illud annuntient, de quo dictum est: Hic est vere Salvator mundi⁸¹.

D VERS. 7, 8. Afferite Domino patriæ gentium, afferte Domino gloriam et honorem, afferte Domino gloriam nomini ejus. Canticum novum canere in principio psalmodiae non frustra præcepit; sed quia vocationem et prædicationem novam hic psalmus complectebatur. At enim, ut ipse vides, gentes quæ vocantur, non vitulos, non aguos, non quid-

⁷⁹ Isa. v, 4, 5. ⁸⁰ Matth. xxviii, 19. ⁸¹ Joan. iv, 42.

(1) Hic desinit codex em. card. Coislini.

piam extraneum ex imperfectis animalibus (quidvis enim irrationale imperfectum est); sed seipsas immolare, atque illi, utpote Deo, gloriam et honorem afferre jubentur. Quia vero non operibus tantum, vel sana doctrina ipsum ut Deum celebrare, sed etiam sacrificia ei offerre par est; ideo adjicit:—
 VERS. 9, 10. *Tollite hostias, et introite in atria ejus, adorate Dominum in atrio sancto ejus. Commoreatur a facie ejus universa terra: dicate in gentibus, Dominus regnavit, et cætera.* Hostias hic dicit rationabiles illas et spirituales, quas assidue videntur pro piis offerri et a sacerdotibus immolari, cujusmodi sunt virtutes: atria autem vocat ecclesias, ubi Novi Testamenti hostiae offeruntur; videlicet spiritualis cultus, honorum operum fructus, oblationes gratiarum actionis. Et alias non hæc Judæis præcepit, ne quis suscipietur hic de legalibus hostiis sermonem haberi; sed familiis gentium, de quibus per alium prophetam Deus Iudeos alloquens ait: *Non est voluntas mea in robis, et sacrificium non accipiam de manibus vestris: quia ab oriente sole usque ad occidentem magnum est nomen meum in gentibus: et in omni loco incensum offertur nomen meu et oblatio munda*¹¹. Et probe quidem: nam illud, *Tollite hostias*, id est, vestram de hostiis cogitationem sublimem agite, nec vili et humili intelligenti more boves aliave animalia immoletis; sed sublimiori modo hoc dictum intelligentes, spirituales et cœlestes offerte hostias, quarum exempla et umbras erant illa sensibili ritu oblata sacrificia. Quas porro hostias hic psalmus exigat, docet beatus Paulus his verbis: *Exhibete corpora vestra hostiam puram, virentem, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum*¹². Et *introite*, inquit, per quam semitam? per fidem videlicet: ipsa enim est ingressus ad salutem.

VERS. 11, 13. *Lætentur cœli et exsultet terra, commoreatur mare et plenitudo ejus. Gaudebunt campi et omnia quæ in eis sunt.* Pro illo, *Commoreatur mare*, secundum Aquilam dicitur, *Tonabit*; secundum Symmachum vero, *Sonabit*. His porro significatur, evangelicam prædicationem ipsa maria et insulas in mari positas, necnon homines ipsas incolentes, peragratarum esse; qui homines plenitudo ejus vocantur. Quod ipsum ad finem deductum est. Jam enim Ecclesiæ Christi omnes insulas replent, salutarisque doctrina in dies extenditur et accrescit, ad eos usque qui Oceanum incolunt propagata. Et tunc exsultabunt omnia ligna silvarum a facie Domini, quia venit, quoniam venit judicare terram. *Judicabit orbem terræ in justitia, et populos in veritate sua.*

IPSI DAVID, QUANDO TERRA EJUS RESTITUTA EST. XCVI.

VERS. 4. *Dominus regnavit exsultet terra, læ-*

A φοράν τινα τῶν οὐ τελείων (πᾶν γέρον ἀλογὸν ἔνθετο), αὐτοὶ δὲ αὐτὸὺς θύειν ἀπαιτούμενοι, δέξαντε καὶ τιμήν ὡς Θεῷ κομίζειν προστατόμενοι. Ἐτελ οὐδὲ μὴ μόνον λόγοις καὶ ὄρθοις δόγμασι θεολογεῖν αἰτεῖ, ἀλλὰ καὶ θυσίας προσφέρειν, ἐπάγει: "Ἄρατε θυσίας, καὶ εἰσκορεύεσθε εἰς τὰς ἀβλάς αὐτοῦ, προκυνήσατε τῷ Κύρῳ ἐν αὐλῇ ἀγρά τοντοῦ. Σαλευθῆτω ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ πάσα η γῆ· εἰπατε ἐπ τοὺς ἔθνεσι· ὁ Κύριος ἔβασιλενσε, καὶ τὰ ἔθνη· θυσίας μὲν λέγων τὰς λογικὰς καὶ πνευματικὰς, οὓς ὅρμων διηνεκῶς ὑπὲρ τῶν εὔτελῶν προσφερομένας, καὶ τερουργουμένας ὑπὸ τῶν ιερέων, τοιαῦται δὲ καὶ αἱ ἀρεταὶ· αὐλάς δὲ τὰς ἐκκλησίας, ἐν αἷς τῆς Κανῆς Διαθήκης θυσίας προσφέρονται, αἱ πνευματικὰ λατρεῖαι, αἱ δι' ἔργων καρποφοραὶ αἱ χαριστήρια Ἀ ἀναφοραὶ. "Αλλῶς δὲ οὐδὲ Ἰουδαῖοις ταῦτα προστάκεν, ἵνα μὴ τις τὰς νομικὰς ὑποπτεύσῃ θυσίας· ἀλλὰ ταῖς πατριαῖς τῶν ἔθνῶν, περὶ ὧν δὲ ἐπέρι προφήτου φησιν ὁ Θεὸς πρὸς Ἰουδαίους διατελέμενος· Οὐκ δοτει μου θέλημα ἐν ὑμῖν, καὶ θυσίας οὐ προσδέξομαι ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν· διτι δὲ δρατολῶν ἥλιου μέχρι δυσμῶν μέχται τὸ δρομά μου ἐπ τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἐν πάντει τόπῳ θυμάμα προσφέρεται τῷ ὄρδινατοι μου καὶ θυσίας καθαρό. Εἴ δὲ καὶ τὸ φάνατ, "Ἄρατε θυσίας, τουτέστι, Μετεωράτε τὸ περὶ θυσιῶν νότημα μὴ χαμαζῆλως βουθυτοῦντες, καὶ τὰ λοιπὰ σφάζοντες ζῶα, ἀλλ' ὑψηλῶς τὰ διὰ τούτων δηλούμενα διανοούμενοι, τὰς πνευματικὰς καὶ ἐπουρανίους θυσίας, ὧν ὑποδείγματα καὶ σκαῆσαν αἱ αἰσθητῶς προσαγόμεναι θυσίαι. Πολαὶ δὲ θυσίας ἀπαιτεῖ η φαλμῳδία, δι μάχαριος Παύλος διαμηνημονεῖ λέγων· Παραστήσατε τὰ σώματα ὑμῶν θυσίας καθαράρ, λωσαρ, εὑρέστοις τῷ Θεῷ, τὴν λογικὴν λατρεῖαν ὑμῶν. Καὶ εἰσκορεύεσθε, φησι, διὰ πολιας ἐρχόμενοι τρίους; διὰ τῆς πίστεως δηλοντεῖ· αὕτη γάρ ἐστιν η τῆς σωτηρίας εἰσβολή.

Εὐχραντέσθωσαρ οἱ οὐρανοὶ καὶ ἀγαλλισθοῦ η γῆ, σαλευθῆτω η θάλασσα καὶ τὸ ωκεάνιο οὐτῆς. Χαρήσεται τὰ χεδία, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς. Ἄντι δὲ τοῦ, Σαλευθῆτω η θάλασσα, καὶ τὸν Ἀχύλαν, Βροτήσει, η κατὰ τὸν Σύμμαχον, Ηχήσει. Σημανεῖ δὲ διὰ τούτων δὲ λόγος διελεύσθαι τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα καὶ τὰ πελάγη καὶ τὰς ἐπὶ τῆς θαλάσσης νήσους, τούς τε ταύτας κατακούντας ἀνθρώπους, πλήρωμα αὐτῆς ὀνομασμένους· δ καὶ αὐτὸς τέλους ἔτυχεν. Αὐτίκα γοῦν Ἐκκλησίαι Χριστοῦ τὰς νήσους ἀπάσας πληροῦσι, πληθύει τοις δημηραις, καὶ ἐπιδίδωσιν η σωτήριος διδασκαλία μέχρι τῶν τὸν Άκεανδρον οἰκεύοντων παρεκτενομένη. Καὶ τότε ἀγαλλισθορται πάντα τὰ ξύλα τοῦ δρυμοῦ χρό προσώπου τοῦ Κυρίου, διτι δρεχεται, διτι δρεχεται κρίται τὴν γῆν. Κρίσει τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ λιώνται ἐν τῇ ἀληθείᾳ αὐτοῦ.

Τῷ ΔΑΥΙΔ, ΟΠΟΤΕ Η ΓΗ ΑΥΤΟΥ ΚΑΘΙΣΤΑΤΟ.
 ΝΓ'.

Ο Κύριος ἔβασιλενσε, διαλλιδεύω η τῆ-

¹¹ Malach. i, 10, 11. ¹² Rom. xii, 4.

εὐχρανθήσασαν τῆσοι πολλαι. Ἐπειδὴ ἐν τῇ τῶν Ἑβδομήκοντα ἡρμηνείᾳ φέρεται ἡ προγραφὴ, ἔρουμεν, ὡς, πολλάκις συμφοραῖς περιπεπτώκων διαυτίδ τότε μὲν δτε ὑπὸ Σαούλ τὴν αὔνετο, καὶ τὰς ἡρήμους μετεδίωκε, τάς τε παρὰ τοῖς ἀλλοφύλοις διατριβάς· τότε δὲ δτε πολέμους ἰσχδαῖς, τὸν προκείμενον, οἶμαι, φαῦμδν καὶ ἐκείνον ἥσε καθ' ὅν κατέστη ἡ γῆ αὐτοῦ, ὅμου καὶ τῆς διανοίας αὐτοῦ καὶ τῆς βασιλείας ἐν ἀταραξίᾳ καὶ εἰρήνῃ καὶ γαλήνῃ καταστάσεις μετὰ τὴν πάντων τῶν ἔχθρῶν ἀναίρεσιν. Τέτε σὺν δ προφήτῃ, ἐν εἰρηναίῳ καταστήματι γεγονός, ὑπὸ τοῦ θείου Πνεύματος ἐπὶ τὴν τῶν προκειμένων διδασκαλίαν ἀνακινεῖται. Ἐπειδὴ δὲ μήτε ὥδη, μήτε φαῦμδς ἐπιγέγραπται παρ' Ἐβραίοις, εἴποις ἀν τὰ προκείμενα προφητείαν εἶναι καὶ διδασκαλίαν ἀπλῆν τὰ περὶ τῆς δευτέρας καὶ ἐνδέξου παρουσίας τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν περιέχουσαν· ἡς καὶ διανήτη μνημονεύων φησίν· Ἐθέωρον, καὶ ίδον ἐπὶ τῶν τερελῶν τοῦ οὐρανοῦ Ὅλος ἀνθρώπου παρῆται, καὶ μέχρι τοῦ Παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν ἔφθασε. Καὶ αὐτῷ ἀδόθη ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ βασιλεία· καὶ κάτες οἱ λαοί, φυλαὶ, γλώσσαι αὐτῷ δουλεύουσιν. Ἡ βασιλεία αὐτοῦ βασιλεία αἰώνιος, καὶ ἡ δέουστα αὐτοῦ οὐ μη ἀχαιρεσθῇ. Τότε, φησίν, ἀγαλλιάσεται πᾶσα ἡ γῆ, ἥτοι ἡ καυνή κτίσις, καὶ πάντες οἱ ἔξι αἰώνος τὴν γῆν οἰκήσαντες δινθρωποι τοῦ θεοῦ· ἢ καὶ οἱ μέλλοντες κληρονομεῖν τὴν ἐπουράνιον γῆν, κατὰ τὸ Μακάριοι οἱ πραεῖς, δτι αὐτοὶ κληρορογείσουσι τὴν γῆν. Τῆς γὰρ σωματικῆς οὐσίας εἰς ἀρθρασίαν μεταβαλλούστες κατὰ τὰς τῆς ἀναστάσεως λόγους, ἀγαλλιάσεται ἡ γῆ, ἀπε τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας καὶ αὐτὴ καταβιωθησομένη.

Ἐνέργανθήσασαν τῆσοι πολλαι· πολλαὶ δὲ, καὶ οὐ πᾶσαι, διὰ τῶν κακοδέξιων· οὐ χρὴ γὰρ χαίρειν τοῖς ἀσεβεσι. Νήσους γὰρ ἔσθ' ὅτε τὸ Γράμμα τὸ ιερὸν τὰς Ἐκκλησίας ἀποκαλεῖ· οἰον ἐν θαλάσσῃ κειμένας ἐν τῷδε τῷ τόπῳ, καὶ πικροῖς ὕδαις περιεχομένας ταῖς ἐν αὐτῷ περιστάσεσι, καὶ ὡς φρεγδαστάτοις κύμασι καταπαιομένας τοῖς διωγμοῖς· πλὴν ἀδιαπήντως ἐρημεῖσμένας, καὶ ἀνεχούσας ὄφου, καὶ ταῖς θλίψεις οὐ βαπτιζομένας. Ἀκλόνητοι γὰρ διὰ Χριστὸν αἱ Ἐκκλησίαι, καὶ πύλαι φόδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῶν. Οὐκοῦν εἰ δὴ βούλοιτό τις νήσους ἐνοεῖν τὰς ἔξι ἑπτῶν Ἐκκλησίας, οὐκ ἀπὸ τοῦ πρέποντος βαδιεῖται σκοποῦ. Ἐγκαινίζονται γοῦν πρὸς θεὸν νῆσοι τῷ Ἡσαΐᾳ, αἱ ἀπὸ τῶν θηνῶν Ἐκκλησίαι, ἀρτὶ καθιετάμεναι, καὶ τῆς ἀλμυρᾶς ἀπίστιας ἀγακύπτουσαι, καὶ πῆξιν λαμβάνοντες τῷ θεῷ βάσιμον. Καλῶς τοίνυν κάνταῦθα τὰς φυχάς τῶν ἐν τοῖς πειρατηρίοις τὸ ἀδραίον τε καὶ ἀμετάθετον ἐπιδεικνυμένων, νήσους ὀνόμασεν, δις πάντοθεν μὲν διαλαμβάνει τὴν κακίας ἀλμη, οὐ μήν τοσούτον ἰσχύει προσπίπτουσα, ὡς καὶ σάλον τινὰ τῷ παγκύρῳ τῆς ἀρετῆς ἐμποιησαι.

Νεφέλη καὶ γρόξος κύκλῳ αὐτοῦ, δικαιοσύνη καὶ κρίμα κατόρθωσις τοῦ θρόνου αὐτοῦ. Νεφέλη

^α Dæc. vii, 13, 14. ^β Matth. v. 4. ^γ Isa. xli, 1.

A tentur insulæ multæ. Quoniam in Septuaginta Interpretum versione hic titulus assertur, dicamus, Davidem in multas delapsum calamitates cum à Saule pelleretur, deserta loca frequentaret et apud allophylos moraretur; tunc, cum scilicet a bellis vacaret, hunc psalmum, ut arbitror, cecinisse, cum jam terra ejus restituta esset, quando, sublati inimicis omnibus, et animus et regnum ejus in securitate, in pace et tranquillitate degebat. Tunc ergo propheta, pacatis rebus suis, ad hanc efferen-dam doctrinam a divino Spiritu movetur. Quia vero neque canticum, neque psalmus inscriptus est apud Hebreos, dixeris hæc prophetiam et doctrinam simplicem esse, quæ ad secundum et gloriōsum Salvatoris nostri adventum spectant, comple-
tientem: quem Daniel his verbis commémorat: Videbam, et ecce in nubibus cœli Filius hominis adorat, et usque ad Antiquum dierum pervenit. Et ipsi datum est imperium et honor et regnum: et omnes populi, tribus et linguis ipsi servient. Regnum ejus regnum sempiternum, et potestas ejus non auferetur ^δ. Tunc, inquit, exultabit omnis terra, id est, nova creatura, et omnes Dei homines qui a sæculo terram incolunt; sive etiam qui cœlestem illam terram possessuri sunt, secundum illud: Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram ^ε. Nam cum corporeā substantia in incorruptionem, per resurrectionis legem, mutata fuerit, exultabit terra, utpote quæ regno cœdorum et ipsa donanda sit.

^ε Lætentur insulæ multæ, multæ videlicet, sed non omnes, eorum causa qui prave sentiunt: neque enim par est ut impii gaudeant. Insulas siquidem Scriptura sacra Ecclesiæ subinde vocat, utpote quæ his in locis velut in mari jaceant, immanique aquarum fluxu, calamitatibus videlicet, circumden-tur, ac persecutionibus, seu decumanis fluctibus jacentur; verum sine detimento, utpote quæ fultæ et in sublime erectæ sint, atque in æruinis non demergantur. Nam Christi opera Ecclesiæ im-mobiles manent, et portæ inseri non prævalebunt adversus eas. Si quis ergo per insulas, Ecclesiæ ex gentibus intelligi voluerit, a vero scopo neuti-quam aberrabit. Innovantur enim erga Deum insulæ apud Isaiam ^δ, Ecclesiæ nempe ex gentibus, quæ nuper constitutæ sunt, atque ab illa falsa et marina incredulitate emerserunt, ac soliditatem accipiunt, ut Dei vestigia ferre possint. Pulchre item animas eorum, qui in temptationibus versantes firmitatem et immobilitatem exhibent, hic insulas vocaverit, quas undique malitia procellæ impe-tunt; neque tamen irrumptentes id efficere valent, ut virtutis firmitati successiōnem inferant.

Vers. 2 Nubes et caligo in circuitu ejus, justitia et iudicium correctio throni ejus. Nubes quidem est

ex splendente aere radians et tenuissima compositione; caligo autem, turbida et obscura tenebrarum offusio. Per utrumque vero divinæ naturæ invisibilitatem sermo declarat. Quemadmodum enim eum, qui nube quadam et caligine obvolvitur, conspicere plane non licet; sic et invisibilis natura videri prorsus nequit. Significat item latenter Dominus ad homines adventum, quando in servi forma natus est; ita ut nubes et caligo caro esse, quam assumpsit, intelligatur; utpote quæ deitatem operari, secundum illud: Posuit tenebras latibulum suum: in circuitu ejus tabernaculum ejus⁸⁷. Monet etiam ipsum esse qui in monte Sina in nube et caligine se exhibuit: ac docet, etiamsi divina natura videri nequeat, posse tamen ex operatione ejus virtutem conspicere. Siquidem justitiam homines docuit; ac eos qui omnia sine delectu et discretione peragebant, ut cum recto judicio vitam agerent, instituit. Hoc ipsius thronus ac regnum efficit; quare addit: Justitia et judicium correctio throni ejus. Haec fuit, inquit, adventus illius causa, ut judicaret juste causam nostram, quam contra malignas et adversarias potestates habemus. Iu nos quippe regnavit Christus, ut sive justificaret eos qui in peccato erant. Judicium autem est usus plane divino, ac humanissimo: judicavit enim, non ex operibus justitiae, sed secundum misericordiam suam magnam: nosque per aquam sanctam et mysticam salvos effecit, in qua contritus et conculeatus fuit, imo potius perit draco ille multis capitibus instructus, ac cum eo virtutes ejus malignæ. Haec correxit Christi regnum. Id sane hinc palam est, quod nos quidem ab iis qui nos injuste in servitatem redegerant liberati simus, illi vero condemnati simus. Haec quippe vera justitia est, ut is qui tyrannidem exercebat diabolus destruatur, homines vero qui sub tyrannide degebant liberentur. Caesarum id quoque a nobis expedit, ut justitiam et judicium recte exerceamus.

Vers. 3-7. Ignis in conspectu ejus exardescet, et inflammabit in circuitu inimicos ejus. Illuxerunt fulgura ejus orbi terræ: vidit et commota est terra. Montes sicut cera liquefacti sunt a facie Domini, a facie Domini omnis terra. Annuntiaverunt cœli iustitiam ejus, et viderunt omnes populi gloriam ejus. Confundantur omnes qui adorant sculptilia, qui gloriantur in idolis suis. Hic terribilia ultricis illius virtutis per ignem et fulgoris splendorem, quæ in secundo Christi adventu videenda sunt subindicat; ac evangelicam illuminationem revelat, divinæ prædicationis sermones, qui per totum orbem resplendent, fulgura nuncupans. Neque enim dixerimus eum fulguris, pluviae indicis, mentionem facere; sed divini et spiritualis luminis fulgorem, fulgoris nomine significat; aut fortasse fulgura Christi vocat eos, qui sacrum divinæ et evangelicæ prædicationis munus obierunt, id est apostolos et evange-

A μὲν οὖτιν ἐκ φωτειδοῦς ἀέρος φεγγοβόλον καὶ λεπτάτον δρασμα· γνόφος δὲ ἀχλιώδης καὶ ὁμιχλώδης σκοτασμός. Δι’ ἀμφοτέρων τὸ ἀθεώρητον τῆς θείας φύσεως ἀποτεμνύνει ὁ λόγος. Μηπερ γάρ τὴν νεφέλην καὶ γνόφῳ συγκαλυπτόμενον ἀδύνατον κατεῖν, οὐτω πάμπταιν ἀδύνατον θέασασθαι τὴν ἀόρατον φύσιν. Σημαίνει δὲ καὶ τὴν λεληθυῖαν ἐν ἀνθρώποις τῷ Κυρίῳ κάθισδον, ὅτε πέφυκεν ἐν τῇ τοῦ δώματος μορφῇ, ὡς νοεῖσθαι νεφέλην καὶ γνόφον τὴν προσληφθεῖσαν σάρκα, ἄτε τὴν θεότητα ὑποκρύπουσαν, κατὰ τὸ Ἐθετο σκότος ἀποκενυθῆ αὐτοῦ, κύκλῳ αὐτοῦ ἡ σκηνὴ αὐτοῦ. Ἀναμιμνήσκει δὲ καὶ ὡς αὐτός οὗτος καὶ ἐν τῷ Σινᾶ δρει διὰ νεφέλης καὶ γνόφου τὴν οἰκεῖαν ποιησάμενος ἐπιφένειαν, καὶ διδάσκει, ὅτι, εἰ καὶ τὴν θείαν φύσιν ἀδύνατον κατεῖν, ἀλλὰ οὐν διὰ τῆς ἐνεργείας τὴν ταύτης ὀνταριμην ἔνεστι θεωρῆσαι. Δικαιοσύνην γάρ τοὺς ἀνθρώπους ἐπαλέυσει, καὶ τοὺς ἀδιακρίτας ἀπαντά δρώντας μετὰ χρίσεως ὄρθης ἐδίδαξε πολιτεύεσθαι. Ταῦτα αὐτοῦ ὁ θρόνος καὶ ἡ βασιλεία κατώρθωσε· διὸ ἐπάγει· Δικαιοσύνη καὶ χρίμα κατόρθωσις τοῦ θρόνου αὐτοῦ. Αὕτη, φριστοί, γέγοντας τῆς παρουσίας ἡ αἰτία, τὸ χρίναι δικαιώμας τὴν χρίσιν τὴν ἡμέραν δηλαδὴ πρὸς τὰς πονηρὰς καὶ ἀντικειμένας ὄντας. Βεβαστλευκε γάρ τὴν ἡμέραν ὁ Χριστὸς, ἵνα δικαιώσῃ τῇ πίστει τοὺς ἐν ἀμαρτίᾳ. Ἐχρήσασθε δὲ καὶ θεοπρεπεῖ καὶ φιλαγάθῳ χρίματι· δεδικάσκει γάρ οὐκ ἐξ ἔργων δικαιοσύνης, ἀλλὰ κατὰ τὸ πολὺ αὐτῶν Ελεος· σέσωκε δὲ τὴν μάρτιαν καὶ διὰ ὑπόστασος τοῦ ἀγίου καὶ μυστικοῦ, ἐν ᾧ συνετρίβη καὶ πεπάτηται, μᾶλλον δὲ καὶ ἀπόδιλεν ὁ πολυκέφαλος δράκων, καὶ αἱ σὺν αὐτῷ δυνάμεις πονηραι. Ταῦτα ἡ τοῦ Χριστοῦ βασιλεία κατώρθωσε. Δῆλον δὲ ἀφ’ ὧν τὴν τημέλην καταδουλωσάντων δότικας τὴν θερέπνημεν, ἐκεῖνοι δὲ κατεκρίθησαν. Τοῦτο γάρ κρίσις δικαία, τὸ τὸν πυραννοῦντα διάδολον καθελεῖν, τοὺς δὲ τυραννούντας ἀνθρώπους ἐλευθερώσαι. Πλήρης ἀλλὰ καὶ τῷδε ἀπαιτεῖ δικαιοσύνην καὶ χρίσιν κατορθοῦν.

Pūρ ἀτάκτοις αὐτοῦ καυθήσεται, καὶ φλογεὶ κύκλῳ τοὺς ἔχθροντας αὐτοῦ. Ἐσαραρ αἱ ἀστραπαὶ αὐτοῦ τῇ οἰκουμένῃ· εἰδε καὶ ἐσαλεύθη ἡ τῆς Τάρης ὁσεὶ κηρός ἐτάχησαν ἀπὸ προσώπουν Κυρίων, ἀπὸ πρωσώπου Κυρίου πάσος τῆς τῆς. Ἀτήρειταρ αἱ οὐρανοὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, καὶ εἰδοσαρ πάντες οἱ λαοὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ. Αἰσχυλίτωσαρ πάντες οἱ προσκυνοῦντες τοῖς γίλαντοῖς, οἱ ἐγκαυχώμενοι δὲ τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν. Ἐν τοῖς τὰς φοβερὰς τῆς ἀνταποδοτικῆς δυνάμεως ὑποδείκνυσι, διὰ τοῦ πυρὸς καὶ τῆς διατούσῃς ἀστραπῆς, ἐν τῇ δευτέρᾳ Χριστοῦ παρουσίᾳ· ἐκκαλύπτει δὲ καὶ τὴν εὐαγγελικὴν φωταγωγίαν, ἀστραπὰς λέγων τοὺς τῷ θείῳ κηρύγματος λόγους, οἱ κατὰ πάστης τῆς οἰκουμένης ἐκλάμπουσιν. Οὐ γάρ δῆπον φαμὲν, διτοῖς εἰς οὐτοὺς γεγενημένης ἀστραπῆς ἐποιεῖτο μηδιμνή, διὰ τὴν τοῦ θείου καὶ νοητοῦ φωτὸς ἀνάλαμψιν τῷ τῇς ἀστραπῆς καταστηματίνει ὄνδρατι· ἢ ἀστραπὰς οὐρά-

⁸⁷ Psal. xvii, 12.

ζῶν Χριστοῦ, τοὺς τὸ θεῖον καὶ εὐαγγελικὸν ἴερον· **A**ρχῶντας κήρυγμα, τουτάσιν ἀποστάλους καὶ εὐαγγελιστὰς, οἱ φωτὶς δίκην τὴν οἰκουμένην κατέλαμψαν οἵς καὶ αὐτὸς ἔφη Χριστός· Ὑμεῖς ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου Φῶς μὲν γάρ τὸ ἀληθινὸν αὐτός; ἐστιν δὲ τὸς καταφωτίων ἄπανταν κτίσιν λογικῆν· Ἐπειδὴ δὲ γεγόνασι μέτοχοι τοῦ πατρὸς αὐτοῦ φωτὸς καὶ αὐτοὶ κατὰ τό· Ἀνθράκες ἀπῆρθσαν ἀπὸ αὐτοῦ, χρηματίζουσι φῶς τοῦ κόσμου. Οὗτοι τοινύν καθάπερ ἀστραπαὶ γεγόνασι· τῇ ὑπὲρ οὐρανὸν διατρέχοντες πανταχοῦ, καὶ τὸ θεῖον καὶ νοητὸν ταῖς τῶν μυσταγωγούμενών καρδίαις εἰπεύμπονται φῶς. Καὶ πῦρ δὲ φτισιν δὲ φύλαλων, οὐ πάντως τοῦτο τὸ αἰσθῆτὸν, οὔτε μὴ τὴν δρωμένην φλόγα, ἀλλὰ θείαν τινὰ δύναμιν ἀμαχον καὶ δυσάντητον καὶ δυσδιάφυκτον, πυρὸς δίκην κατεσθίουσαν τοὺς ἔχθραίνοντας αὐτῷ. Οὗτοι δὲ ἡταν καὶ πρό γε τῶν ἀλλών οἱ ἀλιτήριοι δαίμονες καὶ δὲ τῆς ἀγέλης αὐτῶν ἐπιστάτης· τούτον κατέφλεξεν δὲ Σωτὴρ τοῖς ἀλλοῖς ὁδοῖς. Οὐ γάρ ἦν ἐτέρως· ἔξελέσθαι τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς ὑπὲρ αὐτῷ γενομένους, εἰ μὴ καθάπερ τι πῦρ ἐπαφῆκεν αὐτῷ τὴν δαπανῶσαν τε καὶ ἀφανίουσαν αὐτὸν δργήν. Οὕτως ἔξειλετο τοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ γενορένους, σέσωκε τοὺς ἐν αἰχμαλωτίᾳ, ἐβρύσατο τοὺς πεπλανημένους, καὶ εἰς τὸ τῆς ἀληθείας ἔκαλεσε φῶς. Τάχα δὲ πυρὸς· καὶ ἀστραπῆς ἐμνημόνευσεν δὲ Δαυΐδ, ἥγουν φλογὸς καὶ φωτός· ἐπειδὴ διπλὴ τοῦ πυρὸς ἡ ἐνέργεια· οὐ γάρ μόνον τὸ καίειν, ἀλλὰ καὶ τὸ φωτίειν ἔχει· καὶ τὸ μὲν φῶς τοῖς δικαίοις ἀποχαρίζεται, τὸ δὲ κακοῖς τοῖς παρανόμοις ἀφώρισται. Ταῦτα καὶ τῆς δευτέρας ἐπιφανείας τὰ θεοτίσματα· ταῦτα καὶ Δανιὴλ ἰθεάσατο· **P**οταμὸς, γάρ φησι, πυρὸς εἰλικερὸς προσθετὸν αὐτοῦ· καὶ δὲ Κύριος εἰπεν, ὡς ἡ παρουσία αὐτοῦ ἔσται ὡς ἡ ἀπὸ ἀνατολῶν μέχρι δυσμῶν φθάνουσα ὀστραπή. Τὸ μὲν πῦρ αὐτοῦ προπορεύεται ἔνεκα τῶν ἔχθρῶν αὐτοῦ· τῶν δὲ εὐσεβῶν καὶ θεοφιλῶν ἀνδρῶν χάριν ἀστραπαὶ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ φωτὸς ἐκπεμπόμεναι ἀντὶ ἥλιου καταλάμψουσι τὴν οἰκουμένην. Εἰ γάρ τότε δὲ ἥλιος σκοτισθήσεται, καὶ η σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς, καὶ οἱ ἀστέρες πεσοῦνται ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, κατὰ τὴν σωτηρίου διδασκαλίαν· πόθεν ἀλλοθεν φωτισθήσεται δὲ κόσμος εἰ μὴ ἐξ αὐτοῦ· Ἐπειδήπεο ἐστὶν αὐτὸς δὲ Κύριος φῶς αἰώνιον.

Pροσκυνήσατε αὐτῷ πάντες ἀγγελοι αὐτοῦ· ήκουσε καὶ εὐεργάρθη ἡ Σιών, καὶ ἡ γαλλιάσαντο αἱ θυγατέρες τῆς Ἰουδαίας ἔρεσκεν τῷ κριμάτῳ σου, Κύριε. Σιών μὲν τὴν Ἐκκλησίαν Χριστοῦ ὑπάρχειν ἴστεον, θυγατέρας δὲ τῆς Ἰουδαίας τὰς ἀποστολικὰς ψυχὰς ἀπὸ τοῦ Ἰουδαίων θηνούς διελθούσας· αἱ δὲ καὶ ἐμπίπλανται εὐφροσύνης καὶ ἀγαλλιάσεως, μανθάνουσαι περὶ τῶν κριμάτων τοῦ Κυρίου, τῶν τε τοῖς εἰδωλολάτραις ἀποκειμένων τιμωρῶν, καὶ τῶν τοῖς θεντοῖς τετηρημένων ἐπαγγελιῶν. Εἰκότες δὲ καρρούσιν ἢτε αὐτῷ ἀνακείμεναι, καὶ ἐλπίζουσαι τῆς ἐνδόξου αὐτοῦ παρουσίας καταξιωθήσεσθαι· Ὅτι σὺν εἰ Κύριος δὲ Ὑψώτος ἐπὶ κάστω τὴν γῆν, σφόδρα ὑπερυψώθης ὑπὲρ πάντας τοὺς θεούς. Οἱ ἀγαπώντες τὸν Κύριον, μισεῖτε πονηρόν· φυλάσσετε Κύριον· τὰς ψυχὰς τῷ δαίμονι αὐτοῦ, ἐκ χειρὸς ἀμαρ-

VERS. 8-12. Adorate eum omnes angeli ejus: audiuit et laetata est Sion, et exsultaverunt filiae Iudeæ propter iudicia tua, Domine. Sion quidem Ecclesiæ Christi esse sciendum est; filias vero Iudeæ, apostolicas animas ex Iudeorum gente oriundas: quæ sane impletæ sunt gaudio et exsultatione; cum de iudiciis Domini audierunt, deque suppliciis, quæ idolorum cultoribus reposita sunt, necnon de promissis, quæ gentibus reservantur. Et merito quidem gaudent, utpote ipsi addictæ, ac sperantes se gloriose ejus adventu dignandos esse. Quoniam tu es Dominus altissimus super omnem terram, nimis exaltatus es super omnes deos. Qui diligitis Dominum, odite malum: custodit Dominus animas sanctorum suorum, de manu peccatorum liberabit eos. Si malum, inquit, aversati, sancti efficiamini; tunc.

¹¹ Matth. vi, 14. ¹² Psal. xvii, 9. ¹³ Dan. vii, 10. ¹⁴ Matth. xxiv, 27. ¹⁵ Ibid. 29.

vobis continget Dei præsidio muniri, atque a manu diaboli liberari : is enim proprie peccator dicitur. Modus itaque dilectionis erga Dominum est odisse mala ; merces autem illius est, ipsum in vita præsidium obtinere, atque insurgentibus inimicis superiorem evadere. Viden' quanta pro Dei dilectione accipimus? Sancti vero efficimur, cum ipsi addicti sumus, atque Deum custodem magni illius prædii, animæ scilicet nostræ, nanciscimur; ita ut non ultra sub manu et potestate inimici maneamus, nam Lux orta est justo, et rectis corde latitia. Latamini, justi, in Domino, et confitemini memoria santicationis ejus. εὐφροσύνη. Εὐφράτητε, δίκαιοι, ἐτῷ Κυρίῳ, καὶ εξομολογεῖσθε τῷ μητήρ τῆς ἀγιωτής αὐτοῦ.

PSALMUS IPSI DAVID XCVII.

Vers. 1. *Cantate Domino canticum novum, quia mirabilia fecit. Hic item psalmus eidem sententiae insistit: nam utrumque Salvatoris adventum valicinatur, sed multo magis de secundo edisserit. Jure autem canticum novum Deo offerre præcipit, quia pristinarum rerum mutationem prædicat, prænuntiatque novum vitæ institutum. Etenim ea quæ a Deo universorum pro salute nostra peracta sunt, supernaturalia sane sunt ac stupenda. Servator quippe noster mundo adveniens, ac Dei gratia pro omnibus mortem degustans, ut tolleret peccatum mundi, ut ex sequentibus versiculis demonstrabitur, magnis et arcanis nos dignatus est mysteriis. Salvavit sibi dextera ejus, et brachium sanctum ejus. Salvatorem esse dexteram et brachium Dei, jam pluribus ex dexteræ et brachii significacione monstratum est. Dextera itaque Dei eos, qui ad beatitudinem erecti sunt, salvos ipsi custodit. Non enim omnis qui salvus est, Domino Deo servatur; sed solus et omnis ille qui secundum rectam rationem a malis et morbis liberatur, et veritatis cognitionem cum pietate assecutus est. Nam qui ex morbis et vulneribus servatur, non penitus Deo salvus est, maxime vero cum ignorat se a Deo incolumente donatum. Sanctum porro Dei brachium est, non participatione sanctitatis; sed quia Spiritus sancti brachium est. Et fortasse dextera quidem, Dei vis operandi, quæ non alia quam Deus Verbum est, vocatur; quia dextere, id est, sancte, sapienter, inculpate, laudabiliter omnia efficit; brachium vero ob fortitudinem ac robur præstantissimum.*

Vers. 2, 3. *Notum fecit Dominus Salutare suum, in conspectu gentium revelavit justitiam suam. Recordatus est misericordia sua Jacob, et veritatis suæ domini Israel. Viderunt omnes termini terræ Salutare Dei nostri. Olim Abraham pollicitus, in semine ipsius benedicendas esse omnes gentes, verborum veritatem per rerum eventum confirmavit: et misericordiam, quam se exhibitum esse cum juramento promisit, ad rem deductam esse demonstravit. Hæc porro multum affinia videntur valiciniis Ioseph, per quem Pater Unigenito suo ait: *Dedite in testamentum generis, in lucem gentium, ut sis**

ταλῶν βύσσους αὐτούς. Εἰ διποτραφίνετε, φησι, τὸ πονηρὸν δισιοι γένησθε, τότε δὴ συμβήσεται ὑμῖν καὶ τῆς φυλακῆς τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ τυχεῖν, καὶ τῆς τοῦ διαβόλου ρυσθῆναι χειρός· οὗτος γάρ δὲ κυρίς ἀμαρτωλός. Ό μὲν οὖν τρόπος τῆς πρὸς τὸν Κύρων ἀγάπης τὸ μισεῖν πονηρά· μισθὸς δὲ τούτου τὸ ἔχει αὐτὸν φυλακήν τῆς ζωῆς, καὶ χρείτω τῶν ἐπανισταμένων δυσμενῶν γίνεσθαι. Εἶδες τὴν τρόπον θεὸν ἀγάπης ἀπολάθομεν; Γινόμεθα δὲ δισιοι ἀνακείμενοι αὐτῷ, καὶ φύλακα τὸν Θεὸν τοῦ μεγίστου κτήματος τῆς ἡμετέρας ψυχῆς ἔχομεν· ὥστε μὴ ὑπὸ τὴν κίριον καὶ τὴν ἔκουσιαν γενέσθαι τοὺς ἔχθρους· Φῶς γάρ ἀνέτειλε τῷ δικαίῳ, καὶ τοῖς εὐθέσι τῇ καρδίᾳ εὔφορος ἦν. Εὐφράτητε, δίκαιοι, ἐτῷ Κυρίῳ, καὶ εξομολογεῖσθε τῷ μητήρ τῆς ἀγιωτής αὐτοῦ.

B ΨΑΛΜΟΣ Τῷ ΔΑΥΙΔ Λ.

Άστετε τῷ Κυρίῳ ἀσματά ἀποίησε. Καὶ οὗτος ὁ φαλμὸς τὴν αὐτὴν ἔχει διάνοιαν ἵκατέραν γάρ τοῦ Σωτῆρος ἐπιφάνειαν προθεστός, ἀλλὰ τὰ πλείονα περὶ τῆς δευτέρας διέξεισιν. Εἰκόνας δὲ ἄσματα καινὸν κελεύει προσενεγκεῖν τῷ Θεῷ· ἐπειδὴ τῶν προτέρων πραγμάτων κηρύττει μεταβολὴν, καὶ καινὴν πολιτείαν προσαγορεύει. Ὅπερ φυσᾶ γάρ καὶ περάδοις τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τῶν δλων γενόμενα ἐπὶ συτηρίᾳ ἡμετέρᾳ. Οἱ γάρ Σωτῆροι, ἐπιδημήσας τῷ κόσμῳ καὶ χάριτι Θεοῦ ὑπὲρ παντὸς γενεάμενος θανάτου ἐπὶ τῷ ἄραι τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου, ὡς δὲ τῶν ἐπιμένων δηλωθῆσεται στίχων, τῶν μεγάλων καὶ ἀπόρθιων ἡμᾶς κατηξίωσε μυστηρίων. Ἔσωσε αὐτῷ ἡ δεξιὰ αὐτοῦ, καὶ ὁ βραχὺς ὁ ἀγιος αὐτοῦ. Αἴσια καὶ βραχίων Θεοῦ διὰ πλείστων ἀποδέδεικται ὁ Σωτὴρ εἶναι κατὰ τοῦ τῆς δεξιᾶς καὶ τοῦ βραχίονος κειμένου. Σώζει οὖν αὐτῷ τῷ Θεῷ ἡ δεξιὰ αὐτοῦ τοὺς εἰς μαρτύρια τῆρμένους. Οὐ γάρ πᾶς οὐκέτεινος Κύριος τῷ Θεῷ οὐκέται· ἀλλὰ μόνος καὶ πᾶς ὁ κακὸν καὶ παθὼν κατὰ τὸν δρόδον λόγον ἀπαλλαττόμενος, καὶ τὴν ἡμέτερας γνῶσιν μετ' εὐσεβείας ἀνειλήφως. Οἱ γάρ ἐκ νόσων καὶ τραυμάτων σωθεῖς οὐ πάντως θεῷ οὐκέται, μάλιστα ὅτε οὐκ ἐπίσταται ἐκ Θεοῦ τὴν ὑγίειαν αὐτῷ δεδόσθαι. Ἀγιος δὲ ὁ βραχὺς τοῦ Θεοῦ ἐστιν, οὐ κατὰ μετοχὴν ἀγιώτητος τυγχάνων, ἀλλ' ἀγίου Πνεύματος ὃν βραχίων. Καὶ τάχα δεξιὰ μὲν ἡ ἐκεγνήτη τῷ Θεῷ δύναμις, οὐκ ἀλλη τοῦ Θεοῦ λόγων τυγχάνουσα, καλεῖται, διὰ τὸ δεξιῶς, τουτέστιν ἀγίως, σοφῶς, ἀμέμπτως, ἐπινετῶς πάντα ποιεῖν· βραχὺ δὲ διὰ τὸ Ισχυρὸν καὶ ὑπερβάλλον τῇ κραταιότητι.

Ἐγράψις Κύριος τὸ Σωτήριον αὐτοῦ, ἐπειδὴ τῷ ἔθνῳ ἀπεκάλυψε τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ. Εμηισθή τοῦ ἐλέους αὐτοῦ τῷ Ιακώβῳ, καὶ τῆς ἀληθείας αὐτοῦ τῷ οἰκῳ Ἰσραὴλ. Ελδοσατά πάρτα τὰ πέρατα τῆς γῆς τὸ Σωτήριον τοῦ Θεοῦ ήμων. Πάλαι τὸν Ἀβραὰμ ἐν τῷ σπέρματι αὐτοῦ ἐνειληθῆναι τὰ ἔθνη ἐπαγγειλάμενος, τὴν τῶν λόγων ἀλήθειαν διὰ τῆς τῶν πραγμάτων ἐκβάσεως ἐπιστώσατο· καὶ δι' ὅρκου ἐπηγγείλατο παρέξειν Ἐλεος, τοῦτο ἐδεξεῖν εἰς ἔργον ἐκεάνα. Κομιδὴ δὲ ταῦτα ἔκει τοῖς Ἡσαΐων θεοπίσμασι, δι' οὐ δὲ Πατήρ ἐφη πρὸς τὸν Νοογενῆ· Τέωκα σε εἰς θιασίκην γένεσι, εἰς γάρ τον τοῦ

εἰναι σε εἰς σωτηρίαν διός διχάστου τῆς γῆς. Ἐπειδὴ γάρ τοῖς θαυμαστοῖς πατριάρχαις καὶ τῷ Δαυΐδ ὑπέσχετο δὲ τῶν δλων θεὸς ἐκ τοῦ σπέρματος αὐτῶν κατὰ σάρκα τὸν Χριστὸν ἀναστήσειν, καὶ σωτηρίαν δι' αὐτοῦ πᾶσιν ἀνθρώποις παρέξειν, διαθήκην ἔκάλεσε τὴν πρὸς τοὺς πατέρας γενομένην ἐπαγγελίαν. Γένος δὲ αὐτοῦ τὸν Ἰσραὴλ κέχαληκεν· ἐπειδὴ εἰς Ἰουδαίων κατὰ σάρκα Χριστὸς. Δέδωκά σε τοῖν τοῖς διαθήκην γένους, τουτέστιν, ὅτε πληρώσαι τὰς πρὸς Ἰουδαίους γεγενημένας συνθήκας· ἀλλ' εἰς φῶς οὐκ ἔτι Ἰουδαίων, ἀλλ' ἐθνῶν· οὗτοι γάρ διὰ τῆς πίστεως τῆς σωτηρίας μετέλαχον· ἐκεῖνοι δὲ τὸν ὄρφον τῆς ἀπίστειας τὴν ἤγαπησαν. Τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ἔφη Δαυΐδ· Ἐμηήσθη τοῦ ἐλέους αὐτοῦ τῷ Ἱακὼβ, ἡγουν τῷ Ἰσραὴλ, τουτέστι τὰς πρὸς ἐκείνους γεγενημένας ἐπαγγελίας ἐπλήρωσε, καὶ εἰς ἔργον ἤγαγε· διὸ εἰς δοσαν πάντα τὰ πέρατα τῆς γῆς τὸ Σωτήριον τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Κηρυχθέντος γάρ τοῦ Εὐαγγελίου ἐν πάσῃ τῇ ὑπὸ οὐρανὸν καὶ ἐν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ εἰς μαρτύριον πᾶσι τοῖς ἔθνεσι, κατὰ τὴν Χριστοῦ χρησμοῦδιαν, εἶδον πάντα τὰ πέρατα τῆς γῆς Χριστὸν, τὸ Σωτήριον τοῦ Θεοῦ.

Ἄλαλάξατε τῷ Θεῷ, πᾶσα η γῆ, ἄστε, καὶ ἀγαλλιᾶσθε καὶ φύλατε. Φύλατε τῷ Κυρίῳ ἐρ κιθάρᾳ, ἐτι κιθάρᾳ καὶ φωνῇ φύλματι, ἐτι σάλπιγξιν ἐλαταῖς, καὶ φωνῇ σάλπιγγος κερατίην. Ἄλαλάξατε ἐνώπιον τοῦ βασιλέως Κυρίου, καὶ τὰ ἔζης. Κατὰ μὲν τὸ φῆτον, συνάψατε, φησι, τοῖς ὑμνοῖς καὶ δργανα φυλμικά· κατὰ δὲ ἀναγωγὴν, κιθάρᾳ ἡ πρακτική· φωνῇ δὲ φύλματι ἡ θεωρία. Δοξάσατε τὸν, φησι, τὸν Κύριον διὰ πράξεως καὶ θεωρίας, καὶ πρὸς τὸν φύλματον τὸν διὰ τοῦ δργάνου πληττόμενον, ἡγουν τὰς διὰ τοῦ σώματος ἐνεργειας τὰς κατ' ἀρετὴν, καὶ φωνῇ τις ἀδέτω ἡ περὶ τῶν πρακτέων θεωρία· κιθάραν γάρ τὴν τοῦ σώματος πρὸς τὴν φυχὴν ἀρμονιὰν λέγει. Καὶ τοῦτον δὲ τὸν νόμον ἔστιν ἰδεῖν θιηνεκῶς ἐν ταῖς ἐκκλησίαις πληρούμενον· τῇ γάρ πιευματικῇ κιθάρᾳ τὴν θελαν ἀνάχρουσμεθα μελῳδίαν. Παιούμεν δὲ καὶ ἡμεῖς λογικάς κιθάρας τὰ ἡμέτερα στόματα, καὶ χρώμεθα ἀντὶ μὲν χρόδων τοῖς ὀδούσιν, ἀντὶ δὲ χαλκοῦ τοῖς χελεοῖς· πλήκτρου δὲ παντὸς ἡ γλῶσσα δξύτερον κινουμένη, τὴν ἐναρμόνιον ἀποτελεῖ τῶν χρουσμάτων τὴν· κινεῖ δὲ τὴν γλῶτταν δ νοῦς, οἵν τις μουσικὸς μετ' ἐπιστήμης ποιούμενος τὴν ταῦτης μετάβασιν. Αὕτη τῷ Θεῷ ἡ κιθάρα τῆς ἀμύχου θυμητρεστέρα. Καὶ μάρτυς αὐτὸς διὰ τοῦ προφήτου βοῶν· Ἀπόστολος δέ τὴν ἡμῶν ἡγούμενον, καὶ φωνῆς δργάνων σου οὐκ ἀκούσομαι. Ἐτι σάλπιγξιν ἐλαταῖς, καὶ φωνῇ σάλπιγγος κερατίην. Ἐλαταὶ λέγονται σάλπιγγες οἱ λόγοι τῶν ἀποστόλων τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν διὰ τὸ βεβασανισμένον καὶ πεπυρωμένον τῆς πίστεως αὐτῶν· κεράτιναι δὲ διὰ τὸ πρακτικόν. Βοῶν γάρ αἱ κεράτιναι σάλπιγγες· βοῦς δὲ ἐργατικὸν ζῶον. Καὶ περὶ τῶν ἀποστόλων δέ φησιν διὸ Παῦλος· Μή των βοῶν μεθει τῷ Κυρίῳ; ή δι τῆς πάντως λέγει. Φωναὶ τοιγαροῦν τῶν λερῶν τοῦ Σωτῆρος ἀποτόλων ἐλατοῦ δόμοῦ καὶ κεράτιναι σάλπιγγες ἐτύγχανον. Κι-

A in salutem usque ad ultimum terrae²². Quia enim admirandis illis patriarchis et Davidi universorum Deus promiserat, se ex semine eorum Christum secundum carnem excitaturum, ac per illum salutem omnibus hominibus daturum esse; hujusmodi pollicitationem paucis datam, testamentum vocavit. Ipsi autem genus Israelem vocavit; quia Christus secundum carnem ex Judaeis est. Dedi te igitur in testamentum generis; id est, ut pacta cum Judaeis inita impleantur; sed in lucem dedi te, non ultra Judaeis, sed gentibus, per fidem enim haec salutem nactae sunt: illi vero infidelitatis caliginem dilexerunt. Id ait hoc loco David: Recordatus est misericordiae sue Jacob, scilicet Israeli, id est, datas ipsis promissiones implevit, et ad rem deduxit: B quare viderunt omnes termini terrae Salutare Dei nostri. Evangelio enim in omni terra, secundum Christi vaticinium, et in universo terrarum orbe in testimonium omnibus gentibus praedicato, viderunt omnes fines terrae Christum, Salutare Dei.

VERS. 4-6. Jubilate Deo, omnis terra, cantate et exultate et psallite. Psallite Domino in cithara, in cithara et voce psalmi, in tubis ductilibus, et voce tubae cornae. Jubilate in convectu regis Domini, et cetera. Ad verbum quidem, hymnis, ait, adjungite et instrumenta psalmica. Secundum anagogicum autem interpretandi modum, cithara est practica; vox vero psalmi, theoria. Domino itaque, ait, praxis et theoria laudem dicite: et praeter psalmum instrumento pulsatum, videlicet praeter corporis actiones cum virtute editas, vox item canat, id est, agendorum rerum theoria (sive speculatio) addatur: citharam quippe vocat, corporis cum anima concentum. Hanc porro legem videre liceat assidue in ecclesiis impleri: nam spirituali cithara divinam pulsamus melodiam. Imo etiam ora nostra citharas rationales efficiimus; et pro chordis, dentibus utimur; pro aere, labiliis: quovis autem plectro celevius agitata lingua, concinnum edit pulsationum sonum: mens autem linguam moveat, ceu peritus quidam musicus scite ejus mutationem efficiens. Ilæc cithara Deo gratior est, quam illa animi expertis. Eius rei testis ipse est per prophetam hæc clamans: Averte a nobis sonum canticorum tuorum, et vocem instrumentorum tuorum non audiam²³. In tubis ductilibus, et voce tubae cornae. Tubæ ductiles dicuntur sermones apostolorum Servatoris nostri, ob probatam et igne examinatam eorum fidem; cornae vero propter actiones. Boum enim sunt tubæ cornae: est autem bos animal laboriosum. De apostolis vero ait Paulus: Nunquid de bovis cura est Dominus²⁴? vel propter nos omnino hoc dicit. Voces itaque sacrorum Salvatoris apostolorum, ductiles simul et cornae tubas erant. Alio autem modo, citharam ne cuncteria-

²² Isa. xlvi, 6. ²³ Amos v, 23. ²⁴ I Cor. ix, 9.

dicere universum Christi populum, ex diversis animalibus, tanquam ex pluribus chordis, concinnatum, atque unicam orationem et gratiarum actionem Deo offerentem.

PSALMUS IPSI DAVID. XCVIII.

VERS. 1, 2. *Dominus regnabit, irascat populi, qui sedet super cherubim, moveatur terra.* Hic psalmus apud Hebraeos titulo caret: estque unus ex iis qui Christi regnum annuntiant. Cum enim nemo irasci se dicat quod Deus universorum in omnes regnum obtineat; de Christi tamen regno ait praesens sermo populos irasci, videlicet populos ex circumcisione et ex gentibus, qui in ipsum non credunt. Quis sit autem Dominus, mox declarat dicens: *Qui sedet super cherubim.* Mordet enim infideles, ipsisque dolet gentium pro salute studium: siquidem propheticas de regno ejus voces non intellexerunt. *Moveatur terra.* Dæmones enim, qui olim plurimum valebant, infirmati sunt; ita ut omnes eorum virtutes commotae sint, et operaciones cessaverint. Homines quoque terram incolentes, resipiscentes, paterni erroris perniciem agnoverunt, Deum Verbum sibi Dominum ascribentes. Imo vero qui in eum increduli fuerunt, vehementer commoti sunt, *yī doctrinæ ejus concussi atque percussi.* Illud autem, *qui sedet, quasi homines alloquens ait.* Natura quippe incorporea incomprehensa et incircumscripita est. *Dominus in Sion magnus, et excellens super omnes populos.* Sion significat *speculam;* sic autem appellare divina Scriptura solet omne religiosum institutum, atque hoc modo indicantur illi qui cœlestia speculantur, qualis erat Apostolus qui ait: *Non speculantibus nobis terrena, sed cœlestia.*¹⁰ Apud illos enim magnus est Dominus.

VERS. 3. *Confiteantur nomini tuo magno, quoniam terribile et sanctum est.* Nunc quidem irascuntur populi adversus regnum Salvatoris nostri: erit porro tempus quo ipsi quoque nomini magno ejus confitebuntur, quando omne genu flectetur caelestium, atque terrestrium, et omnis lingua confitebitur, quia Dominus Jesus in gloria Patris¹¹. — VERS. 4. *Et honor regis judicium diligit.* Honor et virtus regis cum judicio, aliis quidem nomen ejus terribile, aliis vero sanctum merito efficit. Si enim qui legem ejus transgrediuntur, per ipsam transgressionem illum inhonorant; qui divinam legem exsequuntur, vice versa, per ejus executionem regem ipsum qui legem dedit honore aspiciunt, judicium ejus diligentes: scientes justum esse judicium ejus, ac se divina præmia consecuturos esse, quia secundum voluntatem ejus pie et justè egerunt.

VERS. 5. *Tu parasti directiones, judicium et justitiam in Jacob tu fecisti. Exaltate Dominum Deum nostrum, etc.* Nemo, inquit, existimet hic alium

A θάραν δὲ δίλλως μή δικεῖται λέγειν τὸν σύμπαντα τοῦ Χριστοῦ λαὸν ἐκ διαφόρων ψυχῶν ὡς ἐκ πλειστῶν χορδῶν ἡρμοσμένον, μίαν τε εὐχὴν καὶ εὐχαριστίαν τῷ Θεῷ ἀναπέμποντα.

ΨΑΛΜΟΣ Τῷ ΔΑΥΙΔ. Η^η.

'Ο Κύριος ἔβασιλευσε, ὁρτιέσθωσαν λαοί, ο καθήμερος ἐπὶ χερουδίμ, σαλευθήτω ἡ γῆ. Ἀπίγραφος παρ' Ἐβραίοις ὁ φαλμὸς· εἰς δὲ καὶ αὐτὸς τυγχάνει τῶν εὐαγγελιζομένων τὴν τοῦ Χριστοῦ βασιλείαν. Ἐπει τὸν μὲν γάρ τῷ βασιλεύειν ἀπάντων τὸν δόλιον Θεὸν, οὐδένα δὲ τις ὅργιζεσθαι φαίνεται, εἰς τὴν τοῦ Χριστοῦ βασιλείαν φησιν ὁ παρών λόγος ὥργιζεσθαι λαούς· φησι δὲ τοὺς ἐκ περιτομῆς καὶ τοῖς ἐξ ἑθῶν ἀπιστοῦντας αὐτῷ. Τίς δέ ἐστιν ὁ Κύριος διασφεῖ λέγων ἑκῆς· Ὁ καθήμερος ὑπέρ γενουδίμ. Δάκνει γάρ τοὺς ἀπίστους καὶ λυπεῖ δὲ τὴν σωτηρίαν τῶν ἑνῶν ζῆλος· οὐ γάρ συνῆκαν τὰς περὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ προφητικὰς φωνάς· Σαλευθήτω ἡ γῆ. Οἱ τε γάρ πάλαι πολλὰ δυνάμενοι δαίμονες, ἐξιστέντας, ὡς πάσας αὐτῶν τὰς δυνάμεις σαλευθήναι, καὶ παυσθῆναι τὰς ἐνεργείας· οἱ τε τὴν γῆν οικούντες ἀνθρώποι, μεταβαλόντες, τῆς πατρίων πλάνης τὸν οἰλεθρὸν ἐπέγνωσαν, τὸν Θεὸν Λόγον αὐτῶν Κύριον ἐπιγραψάμενοι. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ οἱ ἀπίστουντες αὐτῷ, μεγάλως ἐσαλευθήσαν, κινούμενα καὶ κατπληττόμενοι τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ τὴν δύναμιν. Τὸ δὲ, καθήμερος, ὡς πρὸς ἀνθρώπους διαίγμενος εἰρηκεν. Ἡ γάρ ἀσώματος φύσις ἀπεριληπτός καὶ ἀπεριγραφός. Κύριος ἐτι Σιών μέτρα, καὶ ὑψηλὸς ἐστιν ἐπὶ πάντας τοὺς λαούς. Σιών δρμηνέεται σκοπευτήριον· οὕτω δὲ δύνομάξειν ἔντος τὴν θελαν Γραφὴν πᾶν τὸ θεοσεβές πολίτευμα, τὸν τὰ ἐπουράνια σκοπούντων τοῦτον δηλουμένων τὸν τρόπον ὅποιος ἦν λέγων ὁ Ἀπόστολος· Σκοπεύτω τὴν ἡμῶν τὰ ἐπίτησια, ἀλλὰ τὰ ἐπουράνια. Παρὰ τούτοις οὖν μέγας ἐστιν ὁ Κύριος.

Ἐξομολογησάσθωσαν τῷ ὄρόματι τον τῷ μεγάλῳ, διτι φοβερὸν καὶ ἀγιόν ἐστι. Νῦν μὲν ὅργιζονται λαοὶ ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος τῷ μῶν βασιλείᾳ· ἐσται δὲ τις καιρὸς ἐνῷ καὶ αὐτοὶ ἐξομολογήσονται τῷ δύναμι τοῦ μεγάλῳ, "Οτε πᾶν γάρ τοι κατέπιπτον τῷ μεγάλῳ, ἐπουρανίων καὶ ἐπιτησίων, καὶ πᾶσα γλώσσα ἐξομολογήσεται, διτι Κύριος Ἰησοῦς εἰς δόξαν Πατρός. Καὶ τιμὴ βισιλέως κρίσιν ἀγαπᾷ." Η τῷ βασιλέως τιμῇ τε καὶ ἀρετῇ εἰκότως μετὰ κρίσεως τοῖς μὲν ἐπίφερον ποιεῖται τὸ δόνομα αὐτοῦ, τοῖς δὲ ἀγιοῖς. Εἰ γάρ οἱ παραβαίνοντες αὐτοῦ τὸν νόμον, δι' αὐτοῦ τοῦ παραβαίνειν ἀτιμάζουσιν αὐτὸν· οἱ κατορθοῦντες τὸν θείον νόμον δι' αὐτοῦ τοῦ ἐνεργεῖν κατὰ ταῦτα τιμῶσι τὸν νομοθετήσαντα αὐτὸν βασιλέα, ἀγαπῶντες τὴν παρ' αὐτοῦ κρίσιν, ἐπιστάμενοι δίκαιοιν τὸ κρίμα αὐτοῦ, καὶ διτι τεύχονται θείου ἀμοιβῶν, κατὰ τὸ βούλημα αὐτοῦ, εὐσεβῶς καὶ δικαιῶς ποιεῖσθαι.

Σὺ ηγούμενας εὐθύτητας, κρίσιν καὶ δικαιούρηγετε Ἰακὼβον τὸν ἐποιησας. Υψοῦτε Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν, καὶ τὰ ἑκῆς. Μηδεὶς, φησι, νομίσει

¹⁰ II Cor. iv, 18. ¹¹ Philipp. ii, 10, 11.

ἔτερον εἶγαι τὸν ἐνταῦθα δοξολογούμενον Κύριον τοῦ Θεοῦ τοῦ νομοθετήσαντος ἐν τῇ ἑρήμῳ. Σὺ γάρ, φησί, Κύριε, οὐ τὴν βασιλείαν θεοπίζουμεν, αὐτὸς ὁν τυγχάνεις, δικαιώματα καὶ κρίματα περιέχουσαν. Σὺ δὲ αὐτὸς καὶ εὐθύητας ἡτοίματας κατὰ τὸν τῆς ἀνταπόδοσεως καρδίαν ἀποδοθησόμενας τοῖς φυλάττους τὴν κρίσιν καὶ τὴν δικαιοσύνην. Μωϋσῆς καὶ Ἀαρὼν ἐτοῖς λερεῦσιν αὐτοῦ, καὶ Σαμουὴλ ἐτοῖς ἐπικαλουμένοις τὸ δρομα αὐτοῦ. Ἐπεκαλοῦντο τὸν Κύριον, καὶ αὐτὸς εἰσήκουεν, ἐτοῖς στύλῳ ρεψέλης ἐλάλει πρὸς αὐτούς. Ἐφύλασσον τὰ μαρτύρια αὐτοῦ, καὶ τὰ προστάγματα ἀδεωκερ αὐτοῖς. Τό, Εἰ ἐπιτεύσατε Μωϋσῆν, ἐπιτεύσετε ἀρέμοι· περὶ τῷ ἔμοι ἐκεῖρος ἔγραψε, τῆς οὖν αὐτῆς ἔχεται διανοίας καὶ τὰ προκείμενα. Τοῦτον γάρ τὸν Κύριον, καὶ οὐκ ἔτερον, φησί, τὸν ἐν τῷ παρόντι θεολογούμενον, καὶ Μωϋσῆς καὶ Ἀαρὼν καὶ Σαμουὴλ, καὶ εἴ τις ἔτερος, εἴτε προφῆτῶν, εἴτε λερέων, ἐπεκαλοῦντο. Καὶ οὗτος ἦν αὐτὸς δι τοῦ Θεοῦ Λόγος, καὶ νῦν ἐπὶ πάντας τοὺς λαοὺς ὑψηλὸς ὑπάρχων, καὶ παρὰ πᾶσι τοῖς ἔθνεσι δοξαζόμενος, δι κάκεινων εἰσακούων καὶ λαλῶν αὐτοῖς ἐν στύλῳ νεφέλης. Οὐκ δὲ τῆς τοσαύτης ἀξίας ἔτυχον οἱ δηλωθέντες, εἰ μὴ δι τοῦ ἐπύλαττον τὰ μαρτύρια αὐτοῦ, καὶ τὸ πρόσταγμα δι δέδωκεν αὐτοῖς. Οὕτως οὖν καὶ ἡμῖν διὰ τῆς Καινῆς Διαθήκης δι αὐτὸς προστάγματα καὶ ἐντολές, καὶ μαρτύρια ἔδωκεν, ἀπέρ εἰ φυλάττοιμεν, τῶν ἰσων καὶ αὐτοὶ καταξιωθῆσόμεθα.

Κύριε Θεὸς ἡμῶν, σὺ ἐπίκουες αὐτῶν, σὺ εὐτὸς ἔτιρον αὐτοῖς, καὶ ἐκδικῶν ἐπὶ πάντα τὰ ἐπιτηδεύματα αὐτῶν. Σὺ, φησίν, δι ἡμέτερος Κύριος καὶ Θεοῦ, δι τῶν ἔθνῶν βασιλεύεις, δι ψυχῆς κηρυττόμενος, αὐτὸς ἥσθα δι καὶ τῶν ἀμφὶ Μωϋσέα καὶ Ἀαρὼν ὑπακούων, καὶ τῆς τοσαύτης ἐκείνοις μεταδιδοὺς παρθησίας, ἵλεουμένοις σε ὑπὲρ τοῦ παροργίζοντος λαοῦ, καὶ πολλῆς αὐτοὺς ἀξιῶν εὔμενείας. Εἰ γάρ καὶ τισιν ἀσθενεῖας περιέπιπτον ὡς ἀνθρώποι, ὡς Μωϋσῆς ἐπὶ τῇ ἀπιστίᾳ τοῦ ὄντας, καὶ Ἀαρὼν ἐπὶ τῇ μοσχοποιΐᾳ, οὐ, ὡς παναγάθου πατρὸς παναγάθος οὐδὲ, Πλεως αὐτοῖς ἐγίνουν, συγγνώμην νέμουν τῇ θνητῇ ἀσθενείᾳ. Καὶ ἐκδικῶν ἐπὶ πάντα τὰ ἐπιτηδεύματα αὐτῶν. Εἰ καὶ ἐδοξάν τι, φησίν, ἀμαρτάνειν ὡς ἀνθρώποι, ἀλλ' ἐπαίδευες αὐτοὺς ἐν οἷς παιδεῖας ἔδεοντο. Ἡλέγετο γάρ ἐπὶ τοῦ μόρχου ἀμαρτήσας Ἀαρὼν, καὶ Μωϋσῆς ἐπὶ τοῦ ὄντας; τῆς ἀντιλογίας.

Ὑγίοντε Κύριοι τὸν Θεὸν ἡμῶν, καὶ προσκυνεῖτε εἰς δρός ἄγιον αὐτοῦ, ὅτι ἄγιος Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν. Μήδὲν ταπεινόν, φησί, καὶ ἀνθρώπων περὶ τοῦ Κυρίου φρονεῖτε· ἀλλ' ὑψοῦτε αὐτὸν ὑψηλὰ περὶ αὐτοῦ δοξάζοντες, καὶ τὸ προσῆκον αὐτῶν προσενέγκατε σέβας. Ὁρος δὲ ἄγιον πάλαι μὲν τὸ Σιών ἐκαλεῖτο, νῦν δὲ τῆς θεογνωσίας τὸ ὑψος· οὕτω γάρ καὶ Ἡσαΐας καὶ Μιχαήλς ἔθεστοσαν· Ἐσται ἐταῖς ἐπιχάρταις ἡμέραις ἐμπαρέτε τὸ δρός Κυρίου·

A dominum gloria celebrari. quam Deum qui legem dedit in deserto. Tu enim, inquit, Domine, cuius regnum vaticinamur, idem ipse es qui populo ex circumsione judicium et justitiam præcepisti, secundum statutam ipsis legem, justificationes et iudicia complectentem. Tu autem ipse parasti directiones, retributionis tempore iis reddendas qui iudicium et Justitiam custodierint. — VERS. 6, 7. *Moyses et Aaron in sacerdotibus ejus, et Samuel inter eos qui invocant nomen ejus. Invocabant Dominum, et ipse exaudiens eos, in columna nubis loquebatur ad eos, custodiebat testimonia ejus, et præcepta quæ dedit illis. Illud, Si crederetis Moysi, crederetis utique mihi, de me enim ille scripsit^{**}, ejusdem sententia est atque illa quæ jam tractavimus. Nam euudem, inquit, et non alium Dominum, qui jam Deus prædicatur, Moyses, Aaron et Samuel, ac si quis alias, sive prophetarum, sive sacerdotum, invocabant. Et hic erat ipsum Dei Verbum, jam apud omnes populos excelsum et apud universas gentes gloria affectum, quod illos olim exaudiens, et in columna nubis loquebatur ad eos. Neque alio modo memorati viri tantam dignitatem nacti sunt, nisi quia testimonia ejus et præceptum, quod dedit illis, custodiebant. Sic itaque ille per Novum Testamentum præcepta et mandata atque testimonia nobis dedit, quæ si custodiamus, paria et ipsi obtinehimus*

C VERS. 8. *Domine Deus noster, tu exaudiens eos, tu propitiis suisti eis, et ulciscens in omnes adinventiones eorum. Tu, inquit, Dominus et Deus noster, omniuin rex, qui a nobis prædicaris, ipse eras qui Moysem et Aaronom exaudiens, ac tantam illis addebas fiduciam, cuin te exacerbanti populo propitium redderent, quique illos multa benevolentia dignabare. Etiamsi enim in quasdam infirmitates laberentur, utpote homines, quemadmodum Moyses in incredulitatem circa aquam, et Aaron in conflationem vituli; tu ut optimi patris optimus filius, propitiis ipsis eras, ac mortali infirmitati veniam concedebas. Et ulciscens in omnes adinventiones eorum. Etiamsi, inquit, utpote homines, in aliquo peccare viderentur, tu castigabas eos, cum castigatione opus erat. Nam de conflato vitulo Aaron redarguebatur, et Moyses apud aquam contradicitio-*

D *nis. VERS. 9. Exalte Dominum Deum nostrum, et adorate in monte sancto ejus, quoniam sanctus Dominus Deus noster. Nihil, inquit, humile et humanum de Domino sentite; sed excelsa de illo cogitantes ipsum exaltate, ipsique debitum exhibete cultum. Mons autem sanctus olim Sion vocabatur, nunc vero divinae sublimitas cognitionis; ita enim Isaías et Michæas vaticinati sunt: Erit in novissimis diebus manifestus mons Domini^{**}; id est, Dei*

^{**} Joan. v, 46. ^{**} Isa ii, 2; Mich. iv, 1.

cognitio aperta omnibus erit. Nam ipse quoque Apostolus montem Sion spiritualem agnovit; ait quippe : *Accessisti ad montem Sion, et civitatem Dei viventis, Jerusalem celestem*¹. Jubemur itaque pro collata nobis a Deo cognitione ipse adorationem offerre : qui Dominus noster est, quia nos servi ejus sumus; et Deus item est utpote opifex. Atque ita spirituali more psalmum intelligamus.

PSALMUS IN CONFESSIONEM. XCIX.

Vers. 2, 3. *Jubilate Domino, omnis terra.* Id est, gentes quæ in terra sunt : quæ his verbis ad pristinorum peccatorum confessionem evocantur, in quibus quando idolorum errori deditæ erant, volutabantur. Quamobrem psalmus inscriptus est *In confessionem. Servite Domino in letitia, ipsius iugum vos submittentes.* Perinde namque est servire ipsi, atque servire luci, et servire vitæ, veritati, justitia et sanctitati : hæc quippe omnia Dominus est. *Introite in conspectu ejus in exultatione.* Si quis autem non serviat ipsi in letitia, ne audeat conspectui ejus se sistere, illotis pedibus ad Ecclesiam ejus accedens. *Scitote quoniam Dominus ipse est Deus : ipse fecit nos, et non ipsi nos, populus ejus et oves pascue ejus.* Cum enim noverimus ipsum Deum, ipsum Dominum esse, tunc per illam cognitionem in conspectum ejus ingressi, ipsum opificem nostrum esse constebimur. Quod enim non nos ipsi nos faciamus, etsi auctores videamur esse generationis liberorum, hinc palam est, quod ex patre et matre geniti Job et David, ambo tamen dicant : *Manus tuæ fecerunt me et plasmaverunt me*², ac Jeremiæ ipse Deus ait : *Antequam te formarem in utero, novi te*³. Nam uxorem, quæ errore ducta viro suo dicebat : *Aut da mihi liberos, sin minus, occide me*⁴, vir, cum sapiens esset, docte increpat his verbis : *Nunquid pro Deo ego tibi sum, qui privavit te fructu ventris*⁵? Etiamsi enim patres videantur liberos procreare, at Deus illos efficit : ac ille quidem causa est, illi vero cooperantur, utpote qui jussui ejus primitus dato obsecundent. Quamobrem multi etsi liberos suscipere peroptent, non possunt tamen. Symmachus vero ait : *Ipse fecit nos, non existentes. Nos autem populus pascue ejus et oves manus illius.* His vero non dominatum modo suum; sed etiam providentiam suam indicavit : non solum enim Dominus noster est; sed etiam pastor cum sit, bona nobis pascua offert. *Nos autem populus ejus, utpote regis; oves autem ejus, utpote pastoris :* populus sunt, qui meliores et rationabiliores; oves autem, qui iis inferiores sunt, et irrationaliorem ordinem obtinent, neque divinorum oraculorum periti sunt; secundum illud : *Erravi sicut ovis quæ periit*⁶. Cæterum cum omniū Deus. et conditor sit, omnia vocat, omnia sibi propria efficit. *Homines quippe et jumenta salvat Deus*⁷; illos quidem, ut populum suum; illa vero, ut oves manus suæ.

¹ Hebr. xii, 22. ² Psal. cxviii, 73; Job viii, 10. ³ Jerem. 1, 5. ⁴ Gen. xxx, 1. Vulg., alioquin morior. ⁵ ibid. 2. ⁶ Psal. cxviii 176. ⁷ Psal. xxxv. 7.

A τούτοις τῇ τοῦ Θεοῦ γνῶσις πᾶσι δῆλη γενήσεται. Οὐδέ γάρ καὶ ὁ Ἀπόστολος νοητὸν δρος Σών· Προσεληνύθας γὰρ δρει Σιών καὶ πάλει Θεοῦ γνῶσης Ἱερουσαλήμ ἐπουρανίω. Προστεάγμενα τούτη κατὰ τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν ὑπὸ Θεοῦ γνῶστην προσφέρει αὐτῷ προσκύνησιν· δὲς καὶ Κύριος ἡμῶν ἐστιν ὡς δούλων, καὶ Θεὸς ὡς πλάστης. Ἄλλ' οὕτω μὲν πνευματικῶτερον τὸν φαλμὸν νοήσατε.

ΤΑΛΜΟΣ ΕΙΣ ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΙΝ. ΛΘ.

'Αλαλάξατε τῷ Κυρίῳ κάστα η γῆ. Τούτοις τὶς ἐπὶ γῆς έθνη· καὶ διὰ τούτων κέκληται ἐπὶ ἔξομαλγησιν τῶν προτέρων ἀμαρτημάτων, ἐν οἷς ἐκαίνδυντο ὅτε τῇ εἰδωλολάτρῳ προσεῖχον πλάνην. Διὸς ἐπιγέραπται φαλμὸς Εἰς ἔξομολόζησιν. Δουλεύσατε τῷ Κυρίῳ ἐτεύχροστήν την, ὑποβαλλόντες ἐπιτοὺς τῷ αὐτοῦ ζυγῷ. Ὁμοιον γάρ ἐστι τὸ δουλεύειν αὐτῷ τῷ δουλεύειν φωτὶ, καὶ δουλεύειν ζῷῃ καὶ ἀληθείᾳ, καὶ δικαιοσύνῃ καὶ ἀγιασμῷ· πάντα γάρ ταῦτα ἐστιν ὁ Κύριος. Εἰσέλθετε ἐπώπιον αὐτοῦ ἐτεύχραστοι. Εἰ δέ τις μὴ δουλεύειν αὐτῷ ἐν εὐφροσύνῃ, μὴ τολμάτω παριέναι ἐνώπιον αὐτοῦ, ἄντιοις ποιεῖ παραβάλλων εἰς τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ. Γινάτε δὲ Κύριος αὐτὸς ἐστιν ὁ Θεός· αὐτὸς ἐπισήσεται ἡμᾶς, καὶ οὐχ ἡμεῖς, λαὸς αὐτοῦ καὶ πρόσβατα ρομῆς αὐτοῦ. Οὐταν γάρ γνῶμεν ὅτι αὐτὸς Θεός ἐστιν, αὐτὸς ὁ Κύριος, τὸ τηνικάδε αὐτοῦ τῷ γινώσκειν ἐκώπιον αὐτοῦ εἰσελθούστες, καὶ ποιητὴ ἐκαίνουν διμολογήσομεν αὐτόν. Οὐτὶ δὲ οὐχ ἡμεῖς ἐκαίνουμεν, καὶν αἴτιοι δοκῶμεν τυγχάνειν τῆς τῶν πατῶν γενέσεως, δῆλον ἐντεῦθεν· ἐξ πατρὸς γάρ καὶ μητρὸς γενόμενοι Ἰωάννης Δαυΐδ, φασὶν ἐκτείνεται, Αἱ χειρές σου ἐποιησόμεν με καὶ ἐπιλασάν με· καὶ πρὸς Ἱερεμίαν αὐτὸς ὁ Θεός, Πρὸ τοῦ με καίσαι σε ἐτεύχραστα σε. Τῇ γοῦν ἐτραμένως λεγούσῃ τῷ ἀνδρὶ, "Ηδός μοι τέκνα, εἰ δὲ μή, ἀπόκτεινό με, σοφὸς ὁν δὲ ἀνήρ, δογματικῶς ἐπιτιμή. Μή ἀρτὶ Θεοῦ σοι εἰμι ἐτώ, δε ἐστέρροσθε σε καρπὸν κοπαλας"; Εἰ γάρ καὶ δοκοῦσιν οἱ πατέρες ποιεῖν τὰ τέκνα, ἀλλὰ οὐν δὲ Θεός ταῦτα ποιεῖ· καὶ δὲ μὴν αἴτιος, οἱ δὲ συνατίποι, ὡς τῷ ἐξ ἀρχῆς αὐτοῦ διακονοῦντες προστάγματι. Διὰ τοῦτο πολλοί, κατότι επιθυμοῦντες παιδοποιεῖν, οὐ δύνανται. Οὐ δὲ Σύμμαχος φησιν, Αὐτὸς ἐποιησεται ἡμᾶς οὐκ δητας· ἡμεῖς δὲ λαὸς ρομῆς αὐτοῦ καὶ πρόσβατα χειρὸς αὐτοῦ. Διὰ τούτων οὐ μόνον τὴν δεσποτείαν, ἀλλὰ καὶ τὴν κηδεμονίαν ἐγκωρίσεν· οὐ μόνον γάρ τημῶν δεσποτῆς ἐστιν, ἀλλὰ καὶ ποιμήν, τὴν ἀγαθήν τημῶν προσφέρειν νομήν. Ἡμεῖς δὲ λαὸς αὐτοῦ, ὡς βασιλέως, πρόβατα δὲ ὡς ποιμένος· λαὸς οἱ χρείτους καὶ λογικῶτεροι· πρόσβατα οἱ ὑποβεηκότες, καὶ τὴν ἀλογωτέραν τάξιν ἐπέχοντες, καὶ μή ἐν πειρᾳ τῶν θειῶν δητεῖς λογίων· κατὰ τὸ, Ἐπιλαστήρης ὡς πρόσβατος ἀπολαύσει. Πλὴν ἀλλὰ πάντων Θεός ὁν καὶ ποιητής, πάντα καλεῖ καὶ ἐξοικειοῦται. Ἀρθρώποντς γάρ καὶ πτήγη τὴν σώζει ὁ Θεός· τοὺς μὲν, ὡς λαὸν αἰτοῦ, τὰ δὲ, ὡς πρόσβατα χειρὸς αὐτοῦ.

**Εἰσέλθετε εἰς τὰς πυλας αὐτοῦ ἐν ἔξομολο- Α
γῆσι, εἰς τὰς αὐλὰς αὐτοῦ ἐν ὑμνοῖς. Μνημο-
νεύετε, φησὶ, τῶν κακῶν, ἐν οἷς πρῶτον ἐξετάζεσθε,
ὅτε μαχράν ἐτυγχάνετε τοῦ Κυρίου ὑφ' ἑτέροις δεσπό-
ταις πονηροῖς ἀγόμενοι. Διὸ ὡς περιβραντηριψ χρώ-
μενοι τῇ τῶν προτέρων ἀσεμβάτων διμολογίᾳ εἰσίτε
εἰς τὰς πύλας αὐτοῦ θαρροῦντες· διτι μετά τὰς πύ-
λας, τουτέστι μετά τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς πρώτας εἰσ-
όδους τῆς τοῦ Θεοῦ δουλείας, εἰς τὰ ἐνδότατα καὶ τὰς
αὐλὰς παρελθόντες, οὐκέτι χρήσασθε τῇ ἔξομολογή-
σει, ἀλλ' ὑμνοῖς λοιπὸν τοῖς εἰς αὐτὸν σχολάσσετε.
“Οὐσπερ μέντοι εἰσίεται δεῖ πρότερον εἰς τὰς πύλας,
εἴτα εἰς τὰς αὐλὰς, οὕτως ἔξομολογεῖσθαι πρότερον
χρή τὰ ἀμαρτήματα, εἴτα ὑμνεῖν τὸν Θεὸν, ἵνα, τῇ
ἔξομολογήσει, καθαρθεῖσθαι τῆς γλώττης, καθαρὸς ὁ
ὑμνος προσενεγχθείη. Ἐξομολογεῖσθαι αὐτῷ. Αἰτεῖται
τὸ δρομα αὐτοῦ, διτι χρηστὸς ὁ Κύριος· διτι εἰς τὸν
αἰώνα τὸ διεσοδοντον αὐτοῦ, καὶ ὥστι γενεᾶς καὶ
γενεᾶς η ἀληθεία αὐτοῦ. Δίκαιοι, φησὶν, εὐχαρι-
στεῖν καὶ ὑμένιν τὸν ἀρρήτιψ φιλανθρωπίζ χρώμενον,
καὶ ταῖς ἀγαθοῖς ὑποσχέασιν ἐπιτιθέντα τὸ πέρας.
“Α γάρ ἐπὶ τῆς τῶν προγόνων ὑπέσχετο γενεᾶς, ταῦτα
ἐπὶ τῆς ἡμετέρας πεπλήρωκε, καὶ ἦν ἐπηγγείλατο
σωτηρίαν, ἀληθῶς ἐδωρήσατο· καὶ οὐ πάντατα πότε
ἡ εἰς ἡμᾶς παρ' αὐτοῦ γενομένη εὐεργεσία, ἥτις ἐστὶν
ἀληθεία, κατὰ τὸ, Ἐμρήσθη διαθήκης αὐτοῦ εἰς τὸν
αἰώνα· η τὸ, Ἐξομολογεῖσθε, ἀντὶ τοῦ, ‘Ως λατρῷ
τὰ τῆς φυσῆς ἀπογυμνοῦτε τραύματα δι' ἔξομολογή-
σεως. Θαρροῦντες δὲ τοῦτο πράττετε, δόγμα ἀληθείας
περὶ αὐτοῦ μαθόντες, διτι ἀγαθός ἐστι καὶ πολυέλεος
καὶ ἀληθινός. καὶ κατὰ πᾶσαν γενεάν ἀληθείας γέ-
μουσιν οἱ λόγοι αὐτοῦ.**

ΨΑΛΜΟΣ Τῷ ΔΑΥΙΔ. Ρ'.

“Ἐλεος καὶ κρίσιν φορούαι σοι, Κύριε· γυαλῶ καὶ
συνήσω ἐν ὅδῳ ἀμώμῳ, πότε ἔξεις χρός μὲ;
“Ητοι τὸν σὸν ἐλεον καὶ τὴν σὴν χρίσιν φορούαι, τὸν
τρόπον διεξιν καδὸν πέφυκας, οὐ πρῶτον χρίνειν,
ἔπειτα ἐλεεῖν· ἀλλὰ πρῶτον ἐλεεῖν, ἔπειτα χρίνειν,
καὶ μετὰ φιλανθρωπίας καὶ ἐλέους ποιεῖσθαι τὰς
ἀποφάσεις. Ἡ ἐγὼ αὐτὸς, ἐλεος ποιῶν καὶ χρίσιν
ἐπὶ τοὺς πλησίουν, θαρρῶ παρέιναι ἐπὶ τῷ ἄδειν σοι
καὶ φάλλειν. Συνιεῖς γοῦν ὅπως χρή τοῦτο ποιεῖν,
τὰς ἐμαυτοῦ ὄδους ἀμώμους καὶ ἀμέμπτους φυλάττω,
πεπιεισμένος τοῦτον τὸν τρόπον ἀρεσκόντως σοι δι'
Ἐργιν ἀγαθῶν ψάλλειν. Λοιπὸν οὖν ἡκς πρὸς μὲ, ω
Κύριε, ἔτοιμον εὐρήσων παρ' ἐμοὶ μονῆν· ἐπειδή περ
πάντα μοι τὰ καλὰ παρεσκεύασται, περιμένοντι πότε
ἥξεις πρὸς μέ. Διεπορευόμην ἐν ἀκακίᾳ καρδίας
μου, ἐν μέσῳ τοῦ οἰκου μου. Οὐ προεθέμην πρὸς
δρωθαλιῶν πρᾶγμα πυράρομον· ποιοῦντας παρα-
έσσεις ἐμίσησα. Οἱ μὲν πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων
σχηματιζόμενοι κατὰ τὰς ἀγορὰς σεμνοὶ φαινονται
καὶ ἐπιεικεῖς· ἐν δὲ ταῖς ἑαυτῶν οἰκίαις, οὐκέτι
κρύπτοντες τὸν ἑαυτῶν τρόπον, ἐλέγχονται φαιλοὶ
τινες δυντες· ἐγὼ δὲ, φησὶν, ἐν ἀκακίᾳ καρδίας μου
ἐν μέσῳ τοῦ οἰκου μου ἐπορεύθηρ, οὐκέτι ξένων ἐσώ-
θεν ἐκ τῆς καρδίας μου ἐξίόντας διαλογισμὸν πονη-
ρούς. Οὐδέποτε γοῦν κατὰ προαιρεσίν τις ἡμαρτον·

VERS. 4. *Introite portas ejus in confessione, atria ejus in hymnis. Commemorate, inquit, mala, in quibus prius versabamini, quando ab aliis pravis dominis abducti, procul a Domino agebatis. Quare pristinarum impietatum confessione, seu aspergillo usi, ingredimini portas ejus cum fiducia: quia secundum portas, id est, post principia et primos servitutis Dei ingressus, in interiora et in atria transeuntes, non ultra confessione utemini, sed hymnis deinceps ipsi vacaturi estis. Quemadmodum enim primo in portas, deinde in aulas ingredi opus est, ita primo peccata confiteri oportet, postea vero Deum hymnis celebrare, ut, lingua per confessionem purgata, purus hymnus offeratur.*
 —VERS. 5. *Confitemini illi. Laudate nōmen ejus, quoniam suavis est Dominus, quoniam in eternum misericordia ejus, et usque in generationem et generationem veritas ejus. Consentaneum est, inquit, gratias agere, ac eum hymnis celebrare qui inestabiliter erga homines clementia est usus, et qui bonis suis pollicitationibus terminum posuit. Nam quae in proavorum generatione promiserat, ea aeo nostro implevit; et quam pollicitus erat salutem, eam vere impertit; neque ullus finis futurus est ejus erga nos beneficiorum, quod est veritas, secundum illud: Recordatus est testamenti ari in aeternum; aut illud, Confitemini, sic accipiendo est, Tanquam medico animæ vulnera ipsi per confessionem detegite. Consideranter autem id agite, bona de ipso doctrina imbuti: quoniam bonus est et multæ misericordia et verax, et in omni generatione sermones ejus veritatis pleni sunt.*

PSALMUS IPSI DAVID. C.

VERS. 2, 3. *Misericordiam et judicium cantabo tibi, Domine: psallam et intelligam in via immaculata, quando venies ad me? Id est, misericordiam tuam et judicium tuum cantabo, modum explicans quo soles, non primum judicare, deinde misereri; sed primum misereri, postea judicare, ac cum clementia et misericordia sententiam ferre. Quare ego ipse, cum misericordiam et judicium erga proximum exerceam, audeo accedere ad canendum et psallendum tibi. Gnarus itaque quo pacto id peragere opus sit, vias meas inculpatas et immaculatas custodio, persuasum habens hoc modo me tibi placitum per bona opera psallendo. In posterum igitur, o Domine, ad me venias, paratam apud me mansionem reperturus: quzndoquidem omnia apud me bona parata sunt, exspectantem quando venies ad me. Perambulabam in innocentia cordis mei in medio domus meæ: non proponebam ante oculos rem injustam, facientes prævaricationes odivi. Plerique ex hominibus ementita specie in foro graves et probi videntur esse; domi vero, non occultatis moribus, improbi esse deprehenduntur. Ego vero, inquit, perambulavi in innocentia cordis mei, in medio domus meæ, nullas in me habens cogitationes malas ex corde prodeentes. Nunquam enim ex affectu*

peccabam : sed si quid mibi humanitus acciderit, A εἰ δὲ καὶ τι συνέβη ἀνθρώπινον, ἀλλ᾽ οὐ προθεμένου id non ex proposito meu factum est.

Vers. 4. *Non adhæsit mihi cor pravum. Diaboli consilia, utpote quæ rectum nihil habeant, prava sane et perversa sunt, quæ nunquam, ait, in corde admisi : gnarus vero, eum qui adhæret justo iustum fore, omnem perversum me contingere ac mihi adhærere abnuebam. Nam rectum curvo coaptari nequit, utpote quod quadrare nequeat. Declinante a me maligno non cognoscebam. Vir perfectus, qui cor perversum non habet in quod possit malignus operari, Deo repletur ; ita ut malignus, cum locum apud eum non reperiat, declinet ab eo : declinante autem illo, inquit, non cognoscebam, quia præsentiae ejus sensu destitutus eram, qui nec de illo cogitabam, nec opus cum illo habebam. Hæc porro intelliges quoque de homine maligno, quia nec cum accederet, nec cum discederet, sentiebam, ita pestiferos homines vilipendebam, ac non nosse simulabam : nec enim dignabar amicus eorum esse. Num quia superbus es ? Nequaquam, ait ; sed sciens illud, Corrumptum mores bonos colloquia prava⁸, cum malis societatem non inibam.*

Vers. 5. *Detrahentem secreto proximo suo, hunc persequebar. Cum hominem, inquit, tum cogitationem mihi aliquid mali contra quempiam suggerenter, ex corde pellebam ut canem clam mordentem. Nam vir probus, qui in omnibus fidenter agere solet, sicut ea quæ clam aguntur, utpote confusione digna, aversatur ; ita secreto contra quempiam vel dicere aliquid vel audire non sustinet : nam id improbi et illiberalis esset : nec ejusmodi res periculo vacat, cum Scriptura dicat : Ne ames aetrahere, ne de medio tollaris⁹ ; et, Nolite detrahere invicem, fratres, ne sub iudicium cadatis¹⁰. Quid sit detrahere, quasi exemplo declarandum est : nou enim, de aliquo clam obloqui quoque modo, illud est detrahere. Plerumque enim de aliquo tunc absente male loquimur, non quod detrahere ipsi velimus, sed dolentes quod is fortasse improbus sit : atque hæc narrare studemus iis, qui perinde atque nos ex dilectionis affectu de illo curant et solliciti sunt. Qui igitur sic contra absentem loquitur, nequaquam, maledicus est : (nam maledicus non ita agit), sed cum voluptate contra quemdam loquitur, non moleste ferens quod ille talia patravit ; sed de ea reflectatur. Ejus namque gesta malevolis recenset, qui ea relegere et renuntiare possunt aliis bene multis. Quid sibi vult autem illud quod adjicitur, secreto, cum palam sit quamlibet obtrectationem secreto fieri ? Vei id dicit quod agitur ; aut ita distinguendum est : obtrectatorum quosdam contra præsentes coram obloqui ; hi porro conviciatores et contumeliosi assueto more vocantur ; sed tamen quia contra quempiam loquuntur, detractores fuerint ; alii vero clam et absentibus iis, quibus male-*

Oὐκ ἔχοι λίθη μοι καρδία σκαμψή. Τὰ τοῦ διabolou βουλεύματα, ἄτε μηδὲν εὔθες ἔχοντα, σκαμψά τέ ἐστι καὶ διεστραμμένα, ἀπερ οὐδέποτε ἐν τῇ καρδίᾳ εἰσόδευμα, φησίν εἰδὼς δὲ, ὅτι ὁ κολλώμενος δικαίῳ ἔσται, πάντα διάστροφον ἀνέρα παρητούμην συνάπτεσθαι μοι καὶ κολλᾶσθαι μοι. Τὸ γάρ εὐնύ τῷ στρεβλῷ συναψθῆναι οὐδὲναται ἡς ἀνάρμοστον. Ἐκκλιτορτος ἀπ' ἔμοι τοῦ πονηροῦ οὐκ ἔγινωσκον. Οἱ τέλειοι, καρδίαν σκαμψήν οὐκ ἔχων, εἰς ἣν ἐνεργεῖν ὁ πονηρὸς δύναται, τοῦ Θεοῦ πεπλήρωται· ὥστε τὸν πονηρὸν, μὴ ἔχοντα τέπον παρ' αὐτῷ, ἐκκλίνειν ἀπ' αὐτοῦ· ἐκκλίνοντος δὲ φησίν, οὐκ ἔγινωσκον· τῷ μὴ αἰσθησιν παρουσίας B αὐτοῦ ἐσχήκεναι· οὐ γάρ ἐνθύμημα ἢ ἔργον τῶν αἰτοῦ ἕσχον παρ' ἔμοι. Νοήσεις δὲ ταῦτα καὶ περὶ ἀνθρώπου πονηροῦ, ὅτι οὐδὲ διε προστῆθεν, οὐδὲ διε ἀνεχώρει αἰσθησιν ἐλάμβανον, οὐτως ἐν οὐδενὶ μέρει ἐποιούμην τοὺς λοιμοὺς, καὶ οὐδὲν εἰδέναι προσεποιούμην· οὐ γάρ τιξιν εἶναι φίλον αὐτῶν. Ἀρε ὡς ὑπερήφανος ; Οὐδαμῶς, φησίν· ἀλλ' εἰδὼς, ὅτι Φθείρουσιν ἡθη χρηστὰ δυμαῖαι κακαῖ, οὐ συνδιετίθεμν τοῖς πονηροῖς.

Tὸν καταλαλοῦτα λάθρα τὸν πλησιον αὐτοῦ, τοῦτο ἔξεδικον. Καὶ ἀνθρώπον, φησί, καὶ λογισμὸν ὑποδάλλοντά τι πονηρὸν μοι κατά τίνος ἔξεδιλλον ἐκ τῆς καρδίας μου, ὡς κύνα λαθροδήκτην. Οὐ γάρ σπουδαῖος, ἐν παντὶ τῷ παρήρησιν ἔχειν ἀγαπῶν, ὥστερ τὰ λάθρα δρώμενα τῷ αἰσχύνης εἶναι δξια, παραιτεῖται· οὐτως καὶ τὸ λέγειν ἢ ἀκούειν κατά τίνος χρύσδην οὐκ ἀνέχεται· κακοθήκους τῷρ καὶ ἀνελευθέρου τὸ χρῆμα, ἐπήρηται· δὲ κλίνουνος τῷ πράγματι, τῆς Γραφῆς λεγούσης· Μὴ δύρκα καταλαλεῖται, ίτα μὴ δέκαρθῆς· καὶ, Μὴ καταλαλεῖται ἀλλήλων, ἀδελφοῖς, ίτα μὴ ὑπὸ κρίσιν πτησητε. Τὶ δὲ ἐστι τὸ καταλαλεῖν ὡς ἐν τύπῳ παραδότεον· οὐ γάρ τὸ διωσοῦν λέγειν περὶ τίνος καὶ λάθρα ἐκείνου καταλαλεῖν ἐστι· πολλάκις γοῦν ἀγρεύομέν τινα κακῶς ἀπόντα, οὐ καταλαλεῖν αὐτοῦ βουλόμενοι, ἀλλὰ λυπούμενοι διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν τοις φαύλον· πειρώμεθα δὲ λέγειν τὰ περὶ αὐτοῦ τοῖς ώσαύτως ἡμῖν κηδομένοις αὐτοῦ καὶ φροντίζουσιν ἀπὸ δαθέσεως φιλοκῆτες. Οὐ οὖν οὐτω λέγων κατὰ ἀπόντος, οὐ κατάλαλος ἐστιν· ἀλλὰ σπουδὴν ἔχει σὺν ἡδονῆς κατ' ἐκείνου λέγειν, οὐκ ἀχθόμενος ἐπὶ τῷ τιμιάτη ἐκείνον πεποιηκέναι, ἀλλὰ καὶ χαίρων. Λέγει γοῦν ἐκείνοις τὰ περὶ αὐτοῦ τοῖς μισούσιν αὐτὸν, καὶ φανερῶσαι διναμένοις διὲ ἐπαγγελίας ἐτέροις πλειστοῖς τὰ περὶ αὐτοῦ. Τὶ δὲ βούλεται προσκείμενον τὸ, λάθρα, φανεροῦ δυνος, ὅτι πᾶσα κατηγορία λάθρα γίνεται; Η αὐτὸν λέγει τὸ δύν, ἢ διαιρετέον οὐτω, ὅτι τῶν κατηγορούντων τινάς, οἱ μὲν κατὰ πρόσωπον παρόντας κακηγοροῦσι, λοιδοροι δὲ αὗτοι καὶ ὑδρισταὶ συνήθως καλοῦνται· δύμως οὖν τῷ κατά τίνος λέγειν κατάλαλοι ἐν εἴεν· οἱ δὲ λάθρα καὶ ἀπόντων τῶν κατηγορούμενων λέγουσι κατ' αὗτον. Τὸν ταύτην

⁸ I Cor. xv, 33., ⁹ Prov. xx, 13, sec. LXX.

¹⁰ Jas. iv, 11.

οὐν ἔχοντα τὴν τάξιν ἐκδιώκειν ὁ ἄγιος λέγει, οὐ τοὺς εἰς πρόσωπον διαιλοδορούμενους. Ἐκεῖνος γάρ καθ' οὐ αἱ βλασφημίαι ή παρῶν ἀπολογήσεται, ή ἐλεγχθεὶς ἐπὶ τῷ τοιοῦτος εἶναι, αἰσχυνθήσεται. Δυνατὸν ἀντεῖστελλεσθαι: τὴν λάθρα γινομένην καταλαλίαν πρὸς τὴν ἐπὶ κριτῶν κατηγορίαν. Καὶ γὰρ αὕτη τῷ γένει καταλαλία, ἀλλ' οὐ λάθρα γινομένην. Καρπὸς μὲν οὖν διανοίας ἀγιοπρεποῦς τὸ παραπτεῖσθαι τοὺς πονητούς· ἐσχάτης δὲ πονητὰς ἀπόδειξις τὸ καταλαλεῖν ἀδελφοῦ, καὶ ταῦτα λάθρα, ἀλλὰ μὴ εἰς πρόσωπον, ἵνα μὴ παρῶν ἀπολογήσηται ὁ κατηγορούμενος· ὡς δὲ γε ἐφ' ἡμῶν ἐτέρου καταλαλῶν, οὗτος οὐδὲ ἡμῶν καταλαλεῖν ἐφ' ἐτέρων ἀφέσεται. Ὡθεν χρή τὸν τοιοῦτον ὡς κοινὸν ἐχθρὸν εἰκότως ἐλαύνεσθαι, ὡς τὸν ἐν παραδίσῳ μιμούμενον δράκοντα, δ; τὸν Θεοῦ καταλάτιας τὴν Εὔαν ἡπάτησεν. Ἡμεῖς δὲ μήτε λέγωμεν· κακῶς, καὶ τοῖς λέγουσιν ἀκοήν μὴ παράσχουμεν. Ἀκοίην δὲ, φησι, ματαλυρ μὴ παραδέξῃ· οὐκ εἴπε, μὴ πιστεύσῃς, ἀλλὰ, μὴ παραδέξῃ. Διὸ καὶ δῆ Προφήτης, Ἐξεδίλωκος, φησι, τὸν καταλαλοῦντα· οὐκ εἴπεν· Οὐκ ἐπίστευον, ή, Οὐ παρεδεχόμην τὰ λεγόμενα· ἀλλὰ καὶ ὡς ἐχθρὸν ἀπῆλυνον. Εἰπὲ πρὸς τὸν καταλαλοῦντα, Ἐχεις ἐπινέσαι τινά, ἀνοίγω τὰς ἀκοδες, ἵνα δέξωμαι τὰ μύρα· κακῶς θέλεις εἰπεῖν, ἀποφράττω τὴν εἰσόδον τοῖς ρήμασιν· οὐ γὰρ ἀνέχομαι κόπτον καὶ βόρδορον δέχεσθαι. Ἐπιστόμιζε τὸν καταλαλοῦντα ἐν ἀκοαῖς σου, ἵνα μὴ διπλῆν ἀμαρτίαν σὺν αὐτῷ διμαρτάνῃς, καὶ σαυτὸν διεθρίῳ πάθει εθίζων, κάκεινον κατὰ τοῦ πλησίου φυλαρεῖν οὐκ ἀνακόπτειν. Μή δῷγες τὴν ἀκοήν σου τῇ γλώσσῃ τοῦ καταλάλου, μηδὲ τὴν γλώσσάν σου τῇ ἀκοῇ τοῦ φιλοψήγου, τὴδέως λαλῶν ή ἀκούων κατὰ τοῦ πέλας, ἵνα μὴ ἐκπέπης τῆς ἀγάπης, καὶ ἀλλότριος εὑρεθῆῃς τῆς αἰώνιου ζωῆς. Διαφέρει δὲ τὸ κατακρήται, τὸ ἐξουδετῶσαι, καὶ τὸ καταλαλῆσαι. Καταλαλῆσαι γάρ ἐστι τὸ εἰπεῖν κατά τινας, οἷον, διτις Ἐφεύσατο δὲ δεῖνα, ή, ὥργισθη, ή ἐπόρευετεν, ή τι τοιοῦτον· ἐλάλησε γάρ ἐμπαθῶς τὸ διμάρτημα τοῦ ἀδελφοῦ. Κατακρίναι δὲ ἐστι τὸ εἰπεῖν, διτις Ὁ δεῖνα φεύστης ἐστι, πόρνος, δργίλος· ίδοις γάρ κατέκρινεν αὐτὴν τὴν διάθεσιν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, καὶ ἀπερήνετο καθ' οἶλον τοῦ βίου αὐτοῦ λέγων, διτις τοιόδες ἐστιν· ἀλλο γάρ ἐστι τὸ εἰπεῖν, Ὦργισθη, καὶ ἀλλο τὸ, Ὦργίλος ἐστίν. Ἐξουδετῶσαι δὲ ἐστι τὸ οἰνονελ βδελύσσεσθαι τὸν πλησίον, καὶ σιχαίνεσθαι ὡς ἀτρῆτιν· δ καὶ τοῦ κατακρήναι διεθρίντερον.

A dicitur, obloquuntur. Eum vero qui hujus ordinis sit, se pellere sanctus ille vir dicit, non autem eos qui coram conviciantur. Is enim in quem maledicta conjiciuntur, vel præsens sese purgabit; vel se tamē esse convictus, pudore afficietur. Potest item distingui obtrectatio clam edita ab accusatione eorum judge facta. Etenim ipsa quoque in genere oblocutio dici potest; sed quæ clam non fiat. Fructus itaque sanctæ mentis fuerit malignos aversari; extremae vero malitiæ argumentum contra fratrem obliqui; idque clam neque in conspectu, ne qui accusatur sese purgare valeat; ita ut qui coram nobis alii maledicunt, ne quidem a nobis vellicandis coram aliis abstineat. Quamobrem hujusmodi hominem ut communem hostem repellere consentaneum fuerit; ut ipote qui illum olim in paradiſo draconem imitemur, qui contra Deum obloquens, Evas seduxit. Nos autem nec maledicamus, nec maledicentibus aurem præbeamus. Auditum, inquit, vanum ne excipias: non ait, ne credas; sed, ne excipias. Ideo Propheta dicit, Detrahentem persequebar; neque ait: Non credebam ei, vel: Dicta ejus non admittebam; sed ut iniunicum pellebam. Dic detrahenti: Si quempiam laudare vis, aures aperiam, ut unguenta excipiam; sin maledicere velis, verbis tuis aditum intercludam, neque enim simum et lutum excipere sustinebo. Os frena detrahenti ad aures tuas, ne cum illo duplicitis peccati reus evadas, cum et tu exitioso mori assuescas, et illum a susurris contra proximum non absterreas. Ne aurem tuam lingue detrahentis præbeas, neque linguam tuam auribus vituperia amantis: dulcia loquare et audias de proximo, ne a charitate excidas, et a vita æterna alienus inveniare. Differunt autem inter se condemnare, despicere et detrahere. Nam detrahens est contra aliquem verba facere, verbi gratia dicere: Ille homo mentitus est, aut, in iram prorupit, aut moechatus est, aut quid simile; is enim peccatum fratris sui ex animi motu revelavit. Condemnare, id est dicere: Talis homo mendax est, moechatus, iracundus; nam, ut vides, ipsum animi ejus affectum et usum damnavit, ac contra totam vitam ejus sententiam tulit, dicens eum illo modo affectum esse. Aliud quippe est dicere: In iram prorupit; D aliud vero: Iracundus est. Despicere autem est quasi detestari proximum, et quasi odiosum illum execrari: quod etiam ipsa condemnatione perniciosius est.

Vers. 7. Non habitabat in medio domus meæ qui faceret superbiam. Superius quidem de amico superbo locutus est; hic autem de famulo loquitur, aitque: Neminem eorum qui superbe agerent domesticum mihi deligebam, neque concedebam ut apud me primas tenerent et fidenter agerent, quia scilicet is qui in medio domus est fiduciam et libertatem obtinet: nam hujusmodi homo in oculis domini versatur. Superbiā vero facere, est cum arrogantia se gerere. Dixerit item: Non habitabat in corde meo cogitatio superbiam suggestens. Qui le-

Οἱ κατώκει ἐγ μέσω τῆς οἰκίας μου ποιῶν ὑπερηφαλα. Ἄνω μὲν περὶ φίλου ὑπερηφάνου ἐλεγεν· ἐνταῦθα δὲ περὶ ὑπηρέτου φησιν, διτις Οὐδένα τῶν ὑπεροψίᾳ χρωμένων σύνοικον ἔχειν ἡρούμην, οὐδὲ πρωτείων καὶ παρέργασις τῇσιοτο παρ' ἐμοὶ, οὐς τοὺς ἐν μέσῳ τῆς οἰκίας παρέργασιαν καὶ ἐλευθερίαν ἔχοντος· ἐν δέξεις γάρ δεσπότου δ τοιοῦτος. Ποιεῖν δὲ ὑπερηφανίαν ἐστι τὸ μετὰ ἀλαζονείας ἐνεργεῖν. Λέγοι: δ' ἀν, καὶ διτις· Οὐ κατώκει ἐν τῇ καρδίᾳ μου λογισμὸς ὑποβάλλων ὑπερηφανίαν. Αἰσλῶν δέδικα οὐ κατεύθυνει· ἐρώτεις τῷσις σύθαισῶν μου. Συντ-

quebatur iniqua, non dirigebat in conspectu oculorum meorum. Ut compendio dicam, omnem injustitiam a耶sabar, neque vel verborum tenus eam cerebam: nam qui loquebatur iniqua nihil promovebat, neque bene rem gerebat in conspectu meo, nec ea quæ in animo haberet perficiebat.

*Vers. 8. In matutino interficiebam omnes peccatores terræ, ut disperderem de civitate Domini omnes operantes iniuriam. Hic exactam, stabilem et sobriam justitiam rationem describit: nam ait, neque ira, neque ebrietas cædem mihi suggerebat: ira quippe etiam besterna die me inflammabat; at diuturnitate noctis mitigata fuerat; ebrietas vero, nec gravis vespertinis horis adfuissest, somno tamen discussa fuerat. Pura itaque manu et mente contra eos qui in Deum peccaverant instrucius et armatus eram, neque ex vino neque ex ira animo ac sententia decipiebar. Peccatores autem non solum per universam terram, sed eos etiam qui in ditione mea erant occidebam: neque simul omnes, sed modo hunc, mox alium. Verum nemini puto non manifestum esse hæc ænigmatische dicta suisse; neque enim ea est dicti sententia, me ineuntibus singularis diebus humano sanguine manus fodasse meas: id enim præterquam quod detestandum esset, nullatenus credibile est. Quomodo enim singularis matutinis omnes peccatores terræ manu propria confundere potuisset? Neque enim unus omnes superare valuisse, cum, ut verisimile est, magna esset peccatorum multitudo: ac si eos in bello viciisset, uno in matutino omnes interfecisset, neque singularis matutinis ipsos propria manu interremisset. Quid itaque sigillicet illud? Attentius et prudentius dicta intelligamus, ne prophætica oracula mendacii accusemus, quod nefas esset. Civitas Domini est humanae structura compositio; peccatores autem terræ ii sunt de quibus Salvator ait, *Ab intus ex corde exsunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furtæ, falsa testimonia, blasphemiae. Haec sunt, quæ coinquinant hominem*¹¹. Hos autem peccatores ex terra ortos, id est, ex terrena carne prodeuentes, dum singulæ de Deo cogitationes exoriuntur, ex propria structura tollit qui sese purgat. Matutinum autem et diluculum in anima est, quoties salutaris dogmatis ortus accidit, quo omnes cogitationes, quæ operantur iniuriam, de medio tolli oportet. Nisi enim primi animæ motus ad malitiam excindantur, necessarium est cupidines ad opus procedere. Exempli causa, peccator terræ est cogitatio fornicationem sugerens, quæ efficit ut quis mulierem respiciat ad concupiscendum eam: hæc porro nisi in anima occidatur, ac ratione seu gladio scindente et affectus tollente cædatur, idque in matutino efficiatur, scilicet cum primum illa palam deprehenditur (nam quidvis conspicuum lux est), post illam in corde fornicationem, ad gravius etiam peccatum illa hominem deducet; id est, ad*

Α μας εἰπεῖν, πᾶσαν ἀδικίαν ἀποτρεψόμην, οὐδὲ τὴν μέχρι λόγων ὑπομένων· διὸ γάρ λαλῶν ἀδικα οὐδὲν ἔνειν, οὐκ εὑδοῦστο ἐκώπισθαι μου, οὐ κατώρθων ἡ ἐπούδαζεν.

Elēs tὰς πρω̄ιας ἀπέκτεινον πάντας τὸν ἀμαρτωλὸν τῆς τῆς, τοῦ ἀξιοθερεῦσαι ἐπὶ πάλεων Κυρίου πάντας τὸν ἀργαζομένους τὴν ἀδικα. Τὸ ἀκρίβες καὶ ἀπλανές καὶ νηφάλιον τῆς δίκης παρίστησιν· διτε οὔτε θυμὸς, φροντινός, οὔτε μῆδη τὴν ἀναιρέσθαι ὑπειθεῖτο· διὸ μὲν γάρ θυμὸς εἰ καὶ τῇ χθὲς ἡμέρᾳ παρώντεν, ἀλλὰ διὰ τοῦ μήκους τῆς νυκτὸς ἐμαλάσσετο· ἡ δὲ μέθη, καὶ δύλιας πολλὴ προσεγένετο, διὰ τοῦ ὅπου ίκανος ἐλεπτύνετο. Καθαρῷ δὲν

Χαὶ χειρὶ καὶ γνώμῃ κατὰ τῶν εἰς Θεὸν ἀμαρτωλῶν τὸν ἀξιολόγημην, μήτε τῆς ἐξ οἴνου γνώμης, μήτε τῆς ἐκ θυμοῦ σφαλλούσης τὸν λογισμόν. Τοὺς δὲ ἀμαρτωλοὺς ἀπέκτεινον οὐχ ἀπλῶς ἀπάστες τῆς τῆς, ἀλλὰ τῆς ὑπὲρ ἐμέ· καὶ πάντας δὲ οὐχ ἀμα, ἀλλὰ νῦν μὲν τούτον, νῦν δὲ ἐκεῖνον. Μᾶλλον δὲ τοῦτο παντὶ που δῆλον, διτε ἐν αἰνίγματι κεκαλυμμένων εἴρηται·

οὐ γάρ διτε καθ' ἐκάστην ἀρχὴν τῆς ἡμέρας αἱματινῶν πανθράπων τας χειρας ἐμολύνομην, οὐ τοῦτο φησιν δι λόγος· τοῦτο γάρ πρὸς τῷ ἐναγέτει διτε καὶ τὸ ἀπίθενον ἔχει. Πῶς γάρ πάντων ἡδύνατο καθ' ἐκάστην πρω̄ιν αὐτόχειρ γίνεσθαι τῶν ἀμαρτωλῶν τῆς τῆς; Ήν γάρ περιγίνεσθαι πάντων δυνατὸν ἔνα, πολλῶν τῶν ἀκαρπανθνῶν εἰς τὸ εἰκός δυτῶν· καὶ εἰ πολέμῳ αὐτῶν κατεκράτησεν, ἐν μιᾷ δὲν ἀπόκτεινε πρω̄ια τοὺς σύμπαντας, ἀλλ' οὐχὶ καθ' ἐκάστην πρω̄ιαν αὐτόχειρ αὐτῶν ἐγίνετο. Τί οὖν τοῦτο ἔστι; Συνετώπερον τῶν λεγομένων ἀπούσωμεν, ἵνα μὴ κατηγορήσωμεν ἐπὶ φύσει τῶν προσητικῶν λογίων, δι μὴ θέμις. Πόλις τοῦ Κυρίου ἡ σύστασίς ἔστι τῆς ἀνθρωπίνης κατασκευῆς· ἀμαρτωλοὶ δὲ γῆς, περὶ δι φησιν δ Σωτῆρ, διτε Ἐσωθερ ἐπὶ τῆς καρδίας ἐξέργονται λογισμοὶ πονηροὶ. φύσιν, μοιχίαιν, πορνεῖαι, κλοπαὶ, γνεδομαρτυρίαι, βλασφημίαι. Ταῦτα ἔστι τὰ κοινοῦντα τὸν ἀνθρώπον. Τούτους δη τοὺς ἐκ τῆς γῆς ἀμαρτωλοὺς, τουτέστι τοὺς ἐκ τῆς γηῆς σαρκὸς προϊόντας, καθ' ἐκάστην ἔννοιαν τὴν περὶ Θεοῦ ἔξαφανζεις· ἐκ τῆς ἴδιας συστάσεως δι εαυτῶν ἐκκαθαίριν. Πρω̄ια οὖν καὶ δρόμος ἐν ψυχῇ

D καθ' ἐκάστην ἀνατολὴν σωτηρίου δόγματος γίνεται, ἐν δι ἔξαφανζεσθαι δει πάντας τοὺς ἐργαζομένους τὴν ἀνομίαν λογισμὸς, διτε ἐνεργεῖ τὸ ἐμβλέψαι γυναικὶ πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτῆς· οὔτος ἐαν μὴ ἀποκτανθῇ ἐκ τῆς ψυχῆς, οἰοντει δι φει τινὶ τῷ τμητικῷ λόγῳ καὶ ἀφανιστικῷ τῶν πατῶν, καὶ τοῦτο νένηται ἐν πρω̄ιᾳ, τουτέστι κατὰ τὴν εἰς τὸ φανερὸν ἀποκάλυψιν (πᾶν γάρ τὸ φανερούμενον φᾶς ἔστι), μετὰ τὴν ἐν καρδίᾳ μοιχείαν, καὶ ἐπὶ τὴν μείζονα ταύτης ἀμαρτίαν προάσει τὸν ἀνθρώπον, πρὸς τὴν δι

¹¹ Matth. xv, 19, 20.

τοῦ σώματος ἐνέργειαν αὐτὸν ἐκκαλούμενος. Τοῦτο οὖν λέγει: Δασὺδός δέτι, Τοὺς ἀμαρτωλοὺς καὶ ἐμπαθεῖς λογισμοὺς τοὺς ἐκ τοῦ γεώδους σώματος φυσμένους ταῖς ἑωθιναῖς προσευχαῖς καὶ τῇ πρὸς Θεὸν προσεδρίᾳ ἐκδιλαῖν· καὶ τῷ φωτὶ τῆς γνώσεως καὶ τῇ δι' ἐξομολογήσεως φανερώσεις διέκρινον καὶ ἐξαλέθρευσον τὰ τοῦ σώματος πάθη, καὶ τοὺς ἀνομοῦντας λογισμοὺς ἐκ τῆς καρδίας μου. Αὕτη γάρ ἔστιν η πόλις τοῦ Κυρίου, ὡς οἶκος τοῦ ἀγίου Πνεύματος, κατὰ τὸ Οἰ θερέλιοι αὐτοῦ ἐν τοῖς δρεστοῖς ἀγαπᾶ Κύρως τὰς κύλις Σιών ὑπὲρ πάντα τὰ σκηνῶματα Ἱακὼβ. Αδεδοξασμένα ἐλαλήθη περὶ σοῦ, η πόλις τοῦ Θεοῦ. Οὐκοῦν ἐπειδὴ πληγὴ ἔστιν, ὡς δληθῶς, κατὰ τῶν ἀρετῶν η τῆς κακίας εὑημερία, καλῶς ἔχει τὸν προφητικὸν ζῆτωσαντας λόγον πρῶταν ἐκατόντας ποιεῖν, διὰ τὸ ἀποκτεῖναι πάντας τοὺς ἀμαρτωλοὺς τῆς γῆς τοῦ ἐξολοθρεῦσαι ἐκ πόλεως Κυρίου, ψυχὴ δὲ η πόλις, πάντας τοὺς λογισμοὺς τοὺς ἐργαζομένους τὴν ἀνομίαν, ὃν διεθρος ζωὴ γίνεται τῶν ἀμεινόνων, κατὰ τὸ, Ἐγὼ ἀποκτενῶ καὶ ζῆτο ποιήσω· κατέδω, κατὰ δισομαὶ, καὶ οὐκ ἔστιν δι' ἐξελεῖται ἐκ τῶν χειρῶν μου. Νεκρουμένων γάρ τῶν μελῶν τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, ὑπωπικόμενον τε καὶ δουλαγούμενον τοῦ σώματος, αἱ ἐκ τῆς σαρκὸς τῶν ἀμαρτημάτων ἀφορμαὶ οὐχ οἴσι τε εἰσὶν ἐγείραι λογισμοὺς τῇ ψυχῇ τοὺς στεύδοντας δι' ἡδονῆς ἀπόλαυσιν τὴν ἀνομίαν ποιεῖν· καὶ λοιπὸν ζῶσι τὰ χρείττονα. Δεῖ τοίνυν ἡμᾶς μή μόνον παθῶν εἶναι σωματικῶν φονευτάς, ἀλλὰ καὶ τῶν κατὰ ψυχὴν ἐμπαθῶν λογισμῶν ὀλετῆρας. Ἀμαρτωλοὶ γάρ γῆς τὰ τοῦ σώματος πάθη, ἀργαζόμενοι δὲ ἀνομίαν ἐκ πόλεως Κυρίου ἐξολοθρεύμενοι, τῆς ψυχῆς οἱ ἀνομοῦντες λογισμοὶ. Κατὰ δὲ τὸ ἥττον, Ἀπέκτεινον, φησι, τοὺς ἀμαρτωλοὺς, χάριν τοῦ ἐξολοθρεῦσαι τοὺς παρανομοῦντας, ἵνα τὴν ἀποτομίαν τῆς κολάσεως ἡ παρανομία βλέπουσα συσταλῇ καὶ ἀφανισθῇ. Ἡ δὲ πρώτα τὸ σπουδαῖον δῆλος κατὰ τὸ τάχος· νόμιμος δὲ η τῶν πονηρῶν ἐξαίρεσις· Ἐξαίρετε γάρ, φησι, τὸν πονηρὸν ἐξ ὅμων.

ΠΡΟΣΕΥΧΗ Τῷ ΠΤΩΧῷ, ΟΤΑΝ ΑΚΗΔΙΑΣΗΝ, ΚΑΙ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΚΥΡΙΟΥ ἘΚΧΕΙ ΤΗΝ ΔΕΗΣΙΝ ΛΥΤΟΥ. ΡΑ'.

Κύριε, εἰσάκουσον τῆς προσευχῆς μου, καὶ η χραντή μου πρόδει σὲ δλόθετω. Μή ἀποστρέψῃς τὸ χρόσωπό σου ἀπ' ἐμοῦ, καὶ τὰ ἑξῆς. Ἐπειδὴ η ἐπιγραφὴ ἔχει, Προσευχὴ τῷ πτωχῷ, δοτὸς ἀκηδίασης, καὶ ἐντάσσεται Κυρίου ἐκκένη τὴν δέσησιν αὐτοῦ, νοήσεις τῶν ἐνταῦθα λεγόμενον πτωχὸν, συμβόλλων αὐτὸν τῷ πακαρίζομένῳ, κατὰ τὸ Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πτερύματι, διτὶ αὐτῶν ἔστιν η βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Ἀρμόσεις δὲ τῷ ἀκηδῶντι πτωχῷ καὶ τῷ Μακάριοι οἱ κλαλοτες καὶ περιθούτες, ἔτι αὐτοὶ παραληθίσονται. Πάς τοι γαροῦν τῷ θεῷ διακείμενος, πτωχεύων ἐν τοῖς τοῦ βίου πράγμασι· παρὰ δὲ θεῷ πλουτῶν, ἀκηδιᾷ λυπούμενος, ή, ἀθυμίᾳ, κατὰ τὴν τοῦ Συμμάχου ἐρμηνείαν, κατέχεται, ἐπὶ τῇ τῶν πολλῶν κακίᾳ καὶ ἀπωλείᾳ· οὗτος δὲ δλέων· Οἵμοι, ὅτι ἀπόλαυσεν εὐλαβῆς ἀπὸ γῆς,

¹¹ Psal. LXXXVI, 2, 5. ¹² Deut. XXXII, 39. ¹³ I Cor. 5, 45. ¹⁴ Matth. v, 3. ¹⁵ Luc. vi, 21.

A corporeum opus evocabit. Id itaque dicit David, Peccatores illos et cogitationes affectusque ex terreno corpore ortos, matutinis orationibus, et assiduis ad Deum emissis precibus castigabam, ac luce cognitionis, declarationeque per confessionem edita, corporeos affectus et impias cogitationes discernebam, ex qua corde meo exterminabam. Hoc quippe est civitas Domini utpote domus Spiritus sancti, secundum illud: *Fundamenta ejus in montibus sanctis; diligit Dominus portas Sion super omnia tabernacula Jacob. Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei*¹². Igitur quia malitia prosperitas vere plaga virtutum est, consentaneum est, ut, propheticum emulantes dictum, matutinum nobis constituamus, quo interficiamus omnes peccatores terræ, et disperdamus de civitate Domini, quæ est anima, omnes cogitationes operantes iniuriam; quarum exitium meliorum vita est, secundum illud, *Ego occidam, et vivere faciam; percutiam, et ego sanabo, et non est qui de manibus meis possit eruere*¹³. Nam mortificatis membris quæ sunt super terram, et sublatio in servitatemque redacto corpore, carnales ad peccata impetus cogitationes in anima excitare nequeunt, quæ pro voluptate fruenda ad iniuriam exercendam incidunt: ac si demum ea vivunt quæ meliora sunt. Opus itaque est nos non modo corporeorum affectuum interfectores, sed et pravarum animæ cogitationum exterminatores esse. Nam peccatores terræ sunt corporis affectus; operantes vero iniuriam, qui de civitate Domini disperduntur, iniuriae animi cogitationes. Secundum autem dictum illud, *Interficibam, ait, peccatores, ut iniquos exterminarem; quo iniquitas immanitatem supplicii conspicata cohiberetur et de medio tolleretur*. Matutinum porro diligentiam denotat. Pravorum autem exterminium legitimum est: nam, *Austerite, inquit, malum ex vobis*¹⁴.

ORATIO PAUPERI, CUM ANXIUS FUERIT, ET IN CONSPECTU DOMINI EFFUDERIT PRECEM SUAM. CI.

VERS. 2-6. *Domine, exaudi orationem meam, et clamor meus ad te veniat. Non avertas faciem tuam a me, etc. Quoniam titulus sic habet, Oratio pauperi, cum anxius fuerit, et in conspectu Domini effuderit precem suam, hic pauperem intelligas, si ipsum cum illo qui beatus predicatur, compares, secundum illud, Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum celorum*¹⁵. Afflito item pauperi illud aptaveris, *Beati flentes et lugentes, quoniam ipsi consulabuntur*¹⁶. Quisquis enim Deo addictus est, et qui in vita rebus pauper, apud Deum autem dives est, dolens contrastatur, aut secundum Symmachī interpretationem, *tristitia detinetur, de malitia et interitu plurimorum: cuiusinodi erat is qui dicebat, Hei mihi, quia periit pius de terra, et in hominibus non est qui recte agat: omnes ad san-*

*quinem judicant, singuli proximum suum tribulant tribulatione¹⁷; et qui dicebat, *Non est qui faciat bonum*¹⁸. Cæterum pauper qui de iis contristatur et dolet, morbo suo medelam excogitat: hæc autem erat oratio ad Deum, quam solam habebat consolationem, qua animam expandens suam, et omnes cogitationes suas in conspectu Dei offerens, dicitur in conspectu Domini effundere supplicationem suam, sive, *loquelam suam*, secundum Symmachum. Imo etiam is qui secundum Deum pauper est, id est, prophetarum chorus, dolore plenus de prioris populi ruina, Dominum adit, supplicationes cum jejunio et lacrymis pro populo emittens; ut ipse quoque populus misericordiam consequatur. στις μετὰ νηστίας καὶ δακρύων, ὅπως ἄν καὶ αὐτὸς*

Vers. 3. In quacunque die tribulor inclina ad me aurem tuam. Hic dicatur illud Isaïe: *Domine, in tribulatione recordati sumus tui, in tribulatione parva disciplina tua nobis*¹⁹. Ante afflictionis tempus divinis precibus vacandum est, neque solum in adversis temporibus. Hie itaque vir sanctus rogat, non ut afflictione carcat, id enim fieri nequit; sed ut afflictus ne supereretur, et ut spe gaudens ærumnas ferat in iisque glorietur: *Tribulatio enim per patientiam et probationem, spem generat*²⁰. Exaudi me, inquit, in quacunque die tribuler, inclina ad me mansuetam aurem tuam. Deus autem aurem inclinare dicitur, quasi humana vis et clamor ad celsitudinem deitatis ejus pertingere nequeat: quapropter ipse a magnitudine sua sese demittens, aurem inclinat iis, quos exaudire dignatur. Illud autem: *In quacunque die tribulor, ac si diceret: Non nunc tantum, sed toto vita meæ tempore, maximeque in tribulationibus; tunc enim præcipue auxilio est opus. Aut fortasse non quasi de futura tribulatione, sed de præsenti dictum est. Ea enim ejus sententia est: Quia talis hæc dies est, ut ejus gravitatem ferre non valeam, flectere et promptum auxiliu præstito. In quacunque die invocero te, velociter exaudi me. Ecquid tantum urget? quæ vel qualis causa velocitatis? Quia defecerunt sicut sumus dies mei: temporis brevitatem et instabilitatem per sumum significat. Et ossa mea sicut crevum aruerunt. Percussus sum ut senum et exaruit cor meum, quia oblitus sum comedere panem meum. A voce gemitus mei adhæsit os meum carni meæ. Quæ populo acciderunt ut sibi propria enarrat propheticus chorus, vel etiam ipse David: declaratque universam eorum virtutem, qua legalis cultus consistebat, periisse ac pessumvisse. Hæc porro erant sacerdotium, templum, pecorum sacrificia, gentis jus et libertas. Sublimiori vero sensu, qui secundum Deum pauper est, primum suum facinus enuntiat, nempe quod temporaneæ vitæ dies sui instar sumi defecerint, cum inglorius et obscurus ipsos transegerit. Hoc autem intelliges ex his quæ Job ait: Quando lucebat lucerna super caput meum, quando eram ma-*

καὶ ὁ κατορθῶν ἐν ἀρθρώκοις οὐχ ὑπάρχει· πάντες εἰς αἷματα δικάζονται, ἔκαστος τὸν πλησιόν αὐτοῦ ἐκθλιβούσι τὸν ἐκθλιβῆ· καὶ ὁ εἰπὼν· Οὐαὶ τῷ ποιῶν χρηστάτητα. Πλὴν ἐπὶ τούτοις ὁ πιστὸς ἀγαδιῶν καὶ ἀθυμῶν, φάρμακον τοῦ πάθους θεραπεύοντο περινοεῖ ἑαυτῷ· τοῦτο δὲ ἦν ἡ πρὸς τὸν θεόν εὐχὴ, ἣν μόνην εἶχε παραμυθίαν, δι' ἣς ἔξαπλον αὐτῷ τὴν ψυχὴν, καὶ σύμπαντας ἑαυτοῦ τοὺς λογισμούς προσφέρων ἐνώπιον τοῦ Θεού, λέγεται ἐνώπιον Κυρίου ἐκχέειν τὴν δέσπιν αὐτοῦ, ή, τὴν λογοποιίαν ἑαυτοῦ, κατὰ τὸν Σύμμαχον. Ἀλλὰ καὶ ὁ κατὰ θεόν πιστὸς, τούτεστιν ὁ τῶν προφητῶν χορὸς, λύτης πεπληρωμένος ἐπὶ τῇ τοῦ προτέρου λαοῦ καταστροφῇ, προσέχεται τῷ Κυρίῳ, τὰς ὑπὲρ τοῦ λαοῦ ἀναπέμπων δέ, ὁ λαὸς οἰκειερῆθη.

B 'Ἐρ γὰρ ἀντὶ ιμέρᾳ θλίβωμα κατίροτος μὲ τὸ οὖς σου. Ἐνταῦθα εἰρήσθω τὸ τοῦ Ἡσαΐου· Κύρε, ἐν θλίψῃ ἐμητήσθημέν σου, ἐν θλίψῃ μικρῷ ἡ καδελα σου ημίτην. Χρή δὲ ἄρα καὶ πρὸ τοῦ θλίβεσθαι, ταῖς ἱετηρίαις σχολάξειν, καὶ μὴ μόνον ἐν τοῖς περιστατικοῖς καιροῖς. Ὁ μέντοι ἀγιος εὑχεται οὐκ ὅπως μὴ θλίβῃ, ἀδύνατον γάρ τοῦτο, ἀλλὰ ὅπως θλιβόμενος μὴ ἡττηθῇ, καὶ ὅπως τῇ ἐλπίδι χαίρων ὑπομένῃ τὰς θλίψεις καὶ καυχώμενος ἐν αὐταῖς. Ἡ τάρ θλίψης τὴν ἐπιτέλεα διὰ τῆς ὑπομονῆς καὶ δοκιμῆς τετρα. Ἐπάκουσθον οὖν μου, φησίν, ἐν γὰρ ιμέρᾳ θλίβωμα, ἐπικλίνας μου τὴν φιλάνθρωπον ἀνθοῦν. Κλίνειν δὲ θέλει τὸ οὖς αὐτοῦ λέγεται, ὡς οὐκ ἐφικνουμένης τῆς θλιθρωπίνης δυνάμεως τε καὶ κραυγῆς φθάνειν ἐπὶ τὸ θύρος τῆς αὐτοῦ θεότητος· διόπερ αὐτὸς ὑποκατέστηται τῆς αὐτοῦ μεγαλειότητος ὑποκατίνει τὴν ἀκοήν τοῦ καταξιουμένοις εἰσακούεσθαι. Τὸ δὲ, Ἐρ γὰρ ιμέρᾳ θλίβωμα, ἀντὶ τοῦ, Μή νῦν μόνον, ἀλλὰ παρ' δλην ζωὴν, πλέον δὲ ἐν θλίψει· τότε γὰρ μάλιστα κρείτα πονηθεῖσα. Ἡ τάχα οὐχ ᾧ περὶ μελλούσῃ; θλίψεως, ἀλλ' ᾧ ἐνεστώτης εἴρηται. Βούλεται γὰρ εἰπεῖν διτι, ἐπεὶ αὐτῇ ἐστιν ἡ τιμέα ἡς οὐκ ἔστιν ὑπενεγκεῖν τὴν βαρύτητα, κάμφητη καταχεῖται δῆλος τὴν βοήθειαν. Ἐρ γὰρ ιμέρᾳ ἐπικατέστωμα σε, ταχὺν ἐπάκουσθον μου. Καὶ τί τὸ κατεπείγον; αἰτία δὲ τίς, ἢ ποια τῆς ταχύτητος; Ὁτι δὲ ἐλπίζοντο οἱ ιμέραι μου ώστε κατέρεστας· τὸ διλογορθίνων καὶ ἀνυπόστατον διὰ τοῦ καπνοῦ δηλοῦ. Καὶ τὰ ὄστα μου ώστε φρύγιον συνεφρύγησαν. Ἐπλήγητη ὁρτος, καὶ ἐξηράθη ἡ καρδιά μου, διτι ἐπελαθμητη τὸν φυλετήν τὸν ἀρτον μου. Ἀπὸ φωνῆς τοῦ στεραγμού μου ἐκολλήθη τὸ δόστοιρ μου τῇ σαρκὶ μου. Τὰ συμβάντα τῷ λαῷ οἰκειοποιεῖται ὁ προφητὸς χορὸς, ἢ καὶ διαυτὸν· καὶ διίκνυστιν διτι πάντας δύναμις αὐτῶν, δι' ἣς συνειστήκει τὰ τῆς κατὰ νόμου λατρεῖας, διεφθάρη καὶ ἀπόλωλεν. Ἡν δὲ ταῦτα ἡ ἀρχιερωσύνη, ὁ ναὸς, αἱ διὰ τῶν θρεμμάτων θυσίαι, καὶ ἡ αὐτονομία τοῦ ἔθνους. Ὕψηλότερον δὲ ὁ κατ Θεόν πιστὸς πρῶτον αὐτοῦ κατόρθωμα διδάσκει τὸ ἐκλελοιπέναι καπνοῦ δίκην τὰς τῆς προσκατρουζώντας ημέρας αὐτοῦ, ἀδέξιας καὶ ἀφανῶς αὐτὰς διεσήργησε. Νοήσεις δὲ τούτο ἀρ' ὡν δὲ Ιών φησίν. Ὅτε ημέραι

¹⁷ Mich. viii, 1, 2. ¹⁸ Psal. xiii, 3. ¹⁹ Isa. xxvi, 16. ²⁰ Rom. v, 4.

δ λύχνος ὑπέρ κεφαλῆς μου· δτε ἡμην τὸν ὑλώδης Αλλαγ. Ήγει αὐτῷ δ λύχνος τότε ἐν εὐθηνίᾳ ὑπάρχοντι· δτε δὲ πάντα αὐτῷ τὰ ὑπάρχοντα διαπεπτώκει, εἰπεν δικαιοσύνης τότε δέ τοιούτος· Οτι δέξειτος τὸν ὕπαρχοντα αἱ ἡμέραι μου. Τοιούτος δέ ἐστιν δ κατὰ Θεὸν πτωχὸς, ἀδόξις καὶ ἀφανῶς τὰς ἡμέρας αὐτοῦ τῆς προσκαίρου ζωῆς διεξάγων. Εἴτα δοιάτις ἔστιν καὶ κακώσειν ὑποβάλλων, ἐν λιμῷ καὶ δίψῃ κατατρύχει καὶ καταφρύγει. Καὶ ἐπει τὰσ σάρκα χόρτος, καὶ κάστα δόξα αὐτῆς ὡς ἄνθος χόρτου, μαρανῶν ἔστιν τὴν σάρκα φρεσίν, Ἐπλήγητος δέστιν χόρτος.

Ο δέ ἀληθῆς στεναγμὸς, δς καὶ φωνὴν ἔχει ἀκούμενην παρὰ Θεοῦ, τῇκει τὸ σῶμα, καὶ τῆς σαρκὸς ἐργάζεται νέκρωσιν, ὥστε τὸν ἔσω ἀνακαινοῦσθαι διθρωπὸν. Ἐπιβαλεῖς δὲ καὶ ὅδε· Ἐκλείπει καπνὸς πυρὸς σθεννυμένου· ὑφεστηκὼς εἰς δσον ἐνεργεῖ τὸ πῦρ φῶντὸς παραχολουθεῖ. Ιν' οὖν, φησι, καὶ αἱ ἡμέραις μὴ ἐκλείπωσιν. Οὐ γάρ μοι πρὸς καλοῦσται τὸ σθεννηντι τὸ φῶς ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποιητικὸν τῶν ἡμερῶν μου· παράγαγε τὰ θλιβερά. Εἰ γάρ ἐπιμένοιεν, αἵτια γενήσονται τῆς ἐκλείψεως τῶν ἡμερῶν μου, ἀλλὰ καὶ τὰ δοτέ μου ξεινοὶ μᾶλλον συμφρύζοιεν παραμένοντα, τούτεστι, τὰς εὐτόνους καὶ στερβοτάτους τῆς ψυχῆς δυνάμεις, αἱ καὶ συμφρύζονται ὑπὸ τῆς τῶν ψυχικῶν παθῶν πυρώσεως. Ἔηρανθῆναι δὲ αὐτῷ τὴν καρδιὰν φρονίν, οὐδὲν ἱαρὸν οὐδὲ ἐφ' φῶντον ἔχειν θυμηδιάν κεκτημένην. Γέγονε γάρ ἐν τοῖς προχειμένοις περιστατικοῖς τοσοῦτον, ὡς μηκέτι οἶντε εἶναι τὸν κατάλληλον καὶ ἀρμόδιον τῇ τιμιωτέρᾳ αὐτῇ οὔσῃ όρτον τρέφεσθαι· τούτου γάρ τοῦ ὄρτου μεταλαμβάνειν ἔστι, μὴ περιελκόμενον, μηδὲ θολούμενον ὑπὸ τῶν ἔκτος. Εἰς τοσοῦτον δέ φησι μὴ τεθράψθαι τούτον τὸν ὄρτον, ὡς καὶ λήθην ἔχειν τοῦ ποτε αὐτοῦ γεγεῦσθαι. Πάλιν δὲ στενάζων διὰ τὰ παρόντα ἐπίπονα, τοσοῦτον ἀφίκει ἐπιτεταμένον καὶ συνεχῆ στεναγμὸν, ὡς ἐκ τῆς φωνῆς μου μετὰ διολυγῆς γινομένης κολληθῆναι καὶ τρόπον τινὲς ἐνωθῆναι τὸ δόστον μου τῇ σαρκὶ μου, διὰ τὴν πολὺ λήπην ἔηρασίσταιν ἀναποθείσης πάσης τῆς παρεσπαρμένης τῷ σώματι μου ὑγρότητος ἐκ τῆς ἐπελθούσης κακώσεως. Αὕτη γάρ ἡ ὑγρότης ὅτε μοι παρῆν, πιανίουσα τὸ δοτόν, διῆρει αὐτὸν ἀπὸ τῆς σαρκὸς, τὴν μέσην σάρκα καὶ διτέων ἔχουσα χώραν.

Ομοιώθητο πελεκάτη ἐρημικῷ· φεύγων δηλονθτι τὰς ἐν δχλῳ διατριβᾶς ἐμοιούμην καὶ ἔξινθρώπους. Ἐπει καὶ τὸ ζῶον τοῦτο φιλέρημον εἶναι λέγεται δ πελεκάν. Παρίστησι δὲ καὶ τὴν ἐρημιαν τοῦ ἔθνους, καὶ τοῦτο που καθ' ἓν μόνος εὑρῆται εἰς που καὶ δεύτερος καὶ βραχεῖς τινες· οίον Ἱερεμίας ἢ Βαρούχ, ἢ ἔτερος τῶν τότε ἀπολειφθέντων, ὃν ἐκ προσώπου λέγεται τὰ προκείμενα. Ομοιοῦται δὲ καὶ δ Κύριος ἐρημικῷ πελεκάνῳ κατὰ τὴν τοῦ ὄρνευν τούτου πρὸς τὰ ἔγγονα θαυμασιωτάτην συμπάθειαν. Τοῦτο γάρ τὸ ζῶον τὰς νοσοτὰς παρὰ πέτραις ἀποτόμοις πηγνύμενον τοῖς νεοσσοῖς, τὸ μὴ βρέστα παρὰ τινος τῶν ἐπιβούλων διαφθείρεσθαι, κατεργάζεται. Άλλ' δ γε δρις, ἀποπτάντος αὐτῶν τοῦ πατρὸς, ἐπειδὴ καὶ μὴ προσεγγίζειν τῇ καλεσθεῖσα τοῦτος πόρφωθεν

terialis nimis²¹. Lucebat ipsi lucerna tunc in abundantia existenti: quando vero cunctis facultatibus exciderat, dixerit etiam ipse: Quia defecerunt sic ut sumus dies mei. Hujusmodi autem est ille secundum Deum pauper, inglorius et obscurus temporalis vita dies transigens. Deinde vero sese abstinentiis et macerationibus subjiciens, fame et siti castigat et arescit. Et quia omnis caro fenum et omnis gloria ejus quasi flos²² feni²³, carnem exsiccans suam ait: Percussus sum ut fenum.

Verus autem gemitus, qui vocem habet ad Dei aures pervenientem, corpus exsiccat, et mortificationem carnis peragit; ita ut interior homo renoveretur. Hic porro animum adhibeas: Deficit fumus extincto igne, cum tandi exsistat solummodo, quandiu ignis agit, quem fumus sequitur. Ut ne itaque, ait, dies mei deficiant; non me juvat enim si lux a me extinguitur, quæ dies meos efficit; æternitas amove. Nam si illæ maneant, in causa erunt quod dies mei deficiant; imo etiam, si perseverarint, ossa mea magis magisque arescent, id est, robustas et firmissimas animi virtutes, quæ ab igne passionum animæ exsiccantur. Arefactum autem cor suum esse dicit, quod nihil læsum, nihil in quo gaudere valeat, possideat. Ita enim in calamitatibus demersus est, ut non ultra possit congruenti ac pretiosæ suæ substantiæ idoneo pane nutriti: hoc enim pane tunc solum uti licet, cum rebus extrariis non abstrahitur, neque sedatur. Tandi autem se hujusmodi panis alimento privatum ait, ut ne quidem meminerit an aliquando ipsum degustaverit. Multum porro de præsentibus ærugininis ingemiscens, tot tamque frequentia suspiria, tot gemitus edo, ut a voce mea cum ejulatu emissa os meum ceu agglutinatum et adjunctum fuerit carni meæ, cum obmutam illam ariditatem, omnis in corpore sparsa humiditas ex ingruente afflictione amissa esset. Hæc quippe humiditas cum adesset, os impinguans, illud a carne dividebat, cum medium inter carnem et ossa locum teneret.

Vers. 7. Similis factus sum pellicano solitudinis, siquidem moras in turba fugiens, solus et procul hominibus degebam. Nam animal illud pellicanus vocatus, solitudinis est amans. Declarat porro gentis vastitatem et solitudinem; talem videlicet, ut unus tantum vel duo, aut pauci admodum remaneant: qualis erat Jeremias aut Baruch, aut si quis alias ex iis qui tunc relicti sunt, ex quorum persona hæc dicuntur. Similis item Dominus est solitario pellicano, secundum miram avis hujus erga fetus affectionem. Illud quippe animal nidum, in petris ac præruptis defixum, pullis suis ita concinnat, ut a quibusvis insidiatoribus facile labefactari non possit. At, patre avolante, serpens, quia nidum adire nequit, virus suum ipsis procul infundit. Ob-

²¹ Job xix, 5. ²² Isa. xl, 6.

servat enim *qua ventus perficit, atque inde venenum suum pullis exhalat, ita ut intereant.* Sed pater eorum rursus advolans, ac naturali ratione insidias conspicatus, novit et ipse quo pacto reviviscere possint. Nubem enim observat, et in sublime volat, ac supra caput illorum sensim volitat, lateraque pennis vehementius quatiens, sanguinis guttas ipsis exprimit et emittit: ille vero per nubem stillantes, vivificam mortuis vim effusant, atque ita illi excitantur. Pellicanus itaque pro Domino accipitur, pulli pro primis parentibus, nidus pro paradiiso, serpens pro apostata diabolo. Insufflavit ergo ille per inobsequentiam primis parentibus in paradiiso positis, mortemque invexit illis: Christus vero amore nostri permotus, in cruce exaltatus, ac in latere vulneratus, vivificum inde sanguinem stillare fecit, nosque mortuos per nubem sancti Spiritus vivificavit: *Factus sum sicut nycticorax in domicilio.* Timidus est nycticorax; quare ultro citroque fugiens in domiciliorum ruderibus pernoctat, ac in nocte præ formidine clamitat. Per pellicanum itaque extremam populi vastitatem et solitudinem significabat, per nycticoracem vero tenebras indicat, queis populus offusus est: denotatque eos, extincto lumine sibi irradiante, ignorantia Dei affectos, quasi in tenetris et in nocte versari. Fortasse vir sanctus, quia noctibus singulis orando clamet, opportune sese nycticoraci confert.

Vers. 8-11. *Vigilavi, et factus sum sicut passer somnarius in tecto. Tota die reprobrabant mihi inimici mei: et qui laudabant me, adversum me jurabant. Derisioni sui inimicis: et qui olim æmulandus et illustris eram, nunc ad jusjurandum usurpor ab iis qui me olim mirabantur: per meas enim calamitates jurant, Ne patiar ea quæ quidam perpessi sunt. Et qui laudabant me, adversum me jurabant: ut note qui Deum adjutorem non haberem. Neque solum inimici Dei hæc agerant; sed etiam qui me diligebant, adversum me jurabant, id est contribuiles mei. Nam hi quoque ipsis prophetis non credebat: sed hortationes ac futurorum promissa iridentes, adversum me jurabant, vaticiniis meis fidem negantes. Quia cinerem tanquam panem manducabam, et potum meum cum fletu miscebam. His similia sunt quæ in psalmo LXXIX, habentur: *Cibabis nos pane lacrymarum, et potum dabis nobis in lacrymis in mensura²¹.* Doloris vero magnitudinem his declarat. Nam si edendi tempus dolore plenum erat, quod aliud tempus dolore vacuum fuerit? His autem, inquit, circumcingor malis, quia tu, Domine, iram tuam adversum me commovisti. Hæc porro Propheta dicit, populi calamitatem ut propriam sibi ascribens, ac tantæ multitudinis perniciem lugens. *A facie iræ et indignationis tuæ, quia elevans allisisti me.* Quæ populo et loco acciderunt ni sibi propria enarrat, ac docet, ad magnam glo-*

A τὸν ίόν περισκοπεῖ γάρ θεν πνεῖ ὁ ἀνεμος, κακεῖνον ἐμψυσθ τοις νεοτοις τὸν ίδν αὐτοῦ, καὶ τελευτῶν. Ἀλλ' ὁ γεννήσεις, αὐτοὶς ἐπιπτάς εὐθίς, καὶ τὴν ἐπιθυμήν φυσικοὺς λόγους εἰδὼς, οἵδες πάλιν ὄμοιος ὅπως ἀναβιώσονται. Σκοπεῖ γάρ νεφέλην καὶ πέτεται εἰς ὑψος, καὶ κατὰ κορυφὴν ἡρέμιαν ἐπ' αὐτοὶς πτερύσσεται, καὶ τὰ πλευρὰ τοις πτεροῖς ἔχατερωθεν πλήσσονται σφοδρότερον, αἷματος αὐτοὶς ρανίδας ἀφίστηνται διὰ τῆς νεφέλης ἐπιπτάσσουσαι ζωγόνον τοις νεκρωθεῖσιν ἐντιθέσας δύναμιν, καὶ ἐγείρονται. Λαμβάνεται οὖν ὁ πλεκάνων εἰς τὸν Κύριον, οἱ δὲ νεοτοι εἰς τοὺς πρωτοπλάστους, ή δὲ καλιέ εἰς τὸν παράδεισον, δὲ δρις εἰς τὸν ἀποστάτην διάδολον. Ἐνεψύσθησεν οὖν αὗτος διὰ τῆς παρακοῆς τοις ἐν τῷ παραδεισῷ τεθεῖσι πρωτοπλάστοις, καὶ νέκρωσιν αὐτοὶς ἐντείχειν ὁ δὲ Χριστὸς διὰ τὴν πρὸς ἡμᾶς ἀγάπην ὑψοῦ γενόμενος ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, καὶ νυγεῖς τὴν πλευρὰν, ἐκεῖνεν τὸ ζωήρυτον ἐστάλαξεν αἷμα, καὶ διὰ τῆς νεφέλης τοῦ ἀγίου Πνεύματος νεκρωθέντας ἡμᾶς ἀνεῖλανται· Ἐγενήθηρ ὥσει νυκτικόραξ ἐν οἰκοκέδῳ. Δεινὸν δὲ νυκτικόραξ· διὸ φέύγων πανταχόθεν τοις ἐρειπίοις τῶν οἰκημάτων ἐναυλίζεται, καὶ ἐν νυκτὶ κράξει ὑπὸ δεινίας. Διὰ μὲν οὖν τοῦ πελεκάνους τὴν παντελή ἐργαλεῖαν τοῦ λαοῦ ἐστήμανε· διὰ δὲ τοῦ νυκτικόρακος τὸ κατειληφθεῖσαν σκότος τὸν λαὸν δηλοῖ· καὶ διτι, τοῦ κατευγάζοντος αὐτοὺς φωτὸς ἀποτεσθέντος, σία ἐν σκοτίᾳ εἰσι καὶ νυκτὶ ἀγνωσταν θεοῦ ἔχοντες. Τάχα δὲ ὁ ἄγος, ἐπειδὴ πανύψεις ἐδός προσευχόμενος, ἀναγκαῖων ἐν τὸν παραβάλει νυκτικόρακι.

B **Ηγρύπησα, καὶ ἐτερήθηρ ὥσει στρουθοί μοράζοι ἐπὶ δώματι.** "Οληρ τὴν ἡμέραν ὄντειδιζερ με οἱ ἔχθροι μου, καὶ οἱ ἐπιωροῦντες με κατ' ἐμοῦ ὅμηνον. Καταγέλαστος ἐγένομην τοις δυσμενέσι, καὶ διὰ πάλαι ζηλωτὸς καὶ περιβλεπτος, νῦν δρος γέγονα τοις πάλαι θαυμάζουσι· κατὰ γάρ τῶν ἐμῶν ὅμηνου πυμφορῶν· Μή πάθοιμι δὲ οἱ δεῖνες πεπόνθασι. Καὶ οἱ ἐπιωροῦντες με κατ' ἐμοῦ ὅμηνον· ὡς μὴ ἔχοντα βοηθὸν τὸν Θεόν. Καὶ οὐ μόνον οἱ ἔχθροι τοῦ Θεοῦ ταῦτην ἐπικρατον, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀγαπῶντες με κατ' ἐμοῦ ὅμηνον, τουτέστιν οἱ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ἔθνους καὶ γένους. Καὶ οὗτοι γοῦν τηπίστουν ταῖς αὐταῖς προφητείαις, τὰς τε παραλήσεις καὶ τὰς τῶν μελλόντων ἐπαγγελίας διασύροντες κατ' ἐμοῦ ὅμηνον, τὸ μὴ πιστεύειν ταῦτα οὐ προφητευομένοις. "Οτι σποδὸν ὥσει ἀρτος ἔφαγον, καὶ τὸ πόμα μου μετὰ κλαυθμοῦ ἐκίρρω. Τούτοις παραπλήσια τὰ ἐν τῷ σθ' φαλμῷ· Ψωμεῖς ἡμᾶς ἀρτος δακρύων, καὶ ποτειεὶς ἡμᾶς ἐν δάκρυσιν ἐν μέτρῳ. Τὴν δὲ τῆς ὁδύνης ὑπερβολὴν διὰ τούτων δηλοῖ. Εἰ γάρ ὁ τῆς τροφῆς κατέρδει διδύνης ὑπῆρχε μεστὸς, τις ἀν ἀλλος καὶρὸς ταύτης ἐλεύθερος ἦν; Τούτοις δὲ, φησι, περικλύζομαι τοῖς κακοῖς· ἐπειδὴ σὺ, Δέσποτα, κεκίνητας κατ' ἐμοῦ τὴν ὄργην. Ταῦτα δέ φησιν δὲ Προφῆτης, οἰκειούμενος τῇ τοῦ λαοῦ συμφορᾷ, καὶ ὀλοφυρόμενος τῇ τοῦ πλήθους, 'Απὸ προσάσκου τῆς ὀργῆς καὶ τοῦ θυμοῦ σου, διτι ἐπάρας κατέρραξάς με. Τὰ συρβεῖη κάτα τῷ λαῷ καὶ τῷ τόπῳ ἰδιοποιεῖται διδάσκων, δι-

²¹ Psal. LXXIX, 6.

εἰς μέγα δόξης ἀρθέντα τὸν λαὸν, ὃς Θεοῦ λαὸν χρηματίσαι, τόνδε τὸν οἶκον Θεοῦ ὄνομασθήναι διὰ τὸ ἐν αὐτῷ ἀγίασμα. Ἐπάρας καὶ τιμῆσας ὁ Θεὸς ἑραμέλλως τῇ εἰς ὅνφος ἀρθείσῃ αὐτῶν δόξῃ, εἰς τὸ ἐναντίον παραγαγών, κατέρραξε· τὸν μὲν τόπον πολιορκίᾳ παραδόν καὶ παντελεῖ ἔρημιζ, τὸν δὲ λαὸν αἰχμαλωσάτε.

Αἱ ήμέραι μου ὥστε σκιὰ ἐκπληθσαν, καὶ τὸν ὥστε χρότος ἐξηράθην. Πᾶσα τὰρ σάρξ χρότος, καὶ κᾶσα δόξα αὐτῆς ὡς ἀρθος χρότου. Πάλιν κοινωνούμενος τὸν περὶ τοῦ λαοῦ λόγον, ἐπιλέγει· Καὶ ἦτορ ὥστε χρότος ἐξηράθην. Σὺ δὲ, Κύριε, εἰς τὸν αἰώνα μένεις, καὶ τὸ μηνημόνυμόν σου εἰς γενεὰν καὶ γενεάν. Τὰ μὲν θνητά, φησί, καὶ ἀνθρώπινα τοιαῦτα, οἷα καὶ δεδήλωται, τυγχάνει, εὐμετάβολα καὶ ἀνώμαλα, οὐδέποτε ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς μένοντα· ἀλλ᾽ ἐπαρόμενα, καὶ καταρρήγνυμενα, ὑψούμενά τε καὶ ταπενούμενα, καὶ παντοιας τροπάς καὶ μεταβολάς ὑπομένοντα διὰ τὴν ἐν ἀνθρώποις πολιτευομένην κακίαν· σὺ δὲ, Κύριε, οὐδὲν ἔχων θνητὸν οὐδὲ ἐπίκηρον, εἰς τὸν αἰώνα μένεις, ἀλλ κατὰ τὰ εὔτα καὶ ὀστάτως ἔχων, ὡς ἀδίος καὶ ἀναλλοίωτος, καὶ τὰ ἄπαξ ὑπὸ σου (1) σαλευθέντα, καὶ ἐν ἐπαγγελίᾳ θεσπισθέντα μένει εἰς μηνημόνυμον ἀλιτον, ή καν μή τῇ παρούσῃ γενεῇ, ἀλλὰ τῇ ἐρχομένῃ κατὰ τὴν φαλμωδίαν. Καὶ τοῦτο οὖν σε μάλιστα ἐπικάμψαι ὄφελει, Δέσποτα, διὰ τὸν ἐγώ μὲν καὶ τὴν φύσιν τοιαύτην ἔχω ἐπίκηρον καὶ ὀλιγοχρόνιον, καὶ συμφοραῖς συνεζύγην τοσαύταις· σὺ δὲ αἰώνιος καὶ ἀθάνατος, ὥστε μεταβολήν τινα τῶν παρόντων κακῶν φρεΐων ἀν μοι χαρίσαιο. Τοῦτο γάρ ἐπιφέρει· Σὺ διαστάζεις οἰκτευρήσεις τὴν Σιών, διει καρδὸς τοῦ οἰκτευρῆσαι αὐτήν, διει ἡκει καρδός. Δές, φησίν, ἀμείνων μεταβολὴν τῆς συμφορᾶς· διὰ τὸν καρδὸς τὸν Εἰέον ἀπατεῖ· συντετέλεσται· γάρ δὲ τῆς ταλαιπωρίας ἡμῶν χρόνος. Αἰνίττεται δὲ διὰ τούτων τῆς τοις οἴτεσι περιωρισμένης τιμωρίας καὶ αἰχμαλωσίας τὸ τέλος. Οὐτω καὶ δι θαυμάσιος Δανιήλ ἀριθμήσας τῆς αἰχμαλωσίας τὸν χρόνον προσφέρει τὴν ἰκετηραν, καὶ συνέδει τούτοις τῆς πνευματικῆς μελῳδίας τὰ φήματα. Καὶ δι Ζαχαρίας δὲ προσευχόμενος ἔλεγε· Κύριε πατέρος, μέχοι κάρτε σὺ οὐ μὴ ἐλεήσῃς τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ τάς τοις ζόλεις Ιούδα, διεύπερστος; τοῦτο ἐδόμηκοστὸν ἔτος. Προφητεύεσθαι δὲ ἐνταῦθα οἷμαι καὶ τὴν ἐν ἀνθρώποις Χριστοῦ ἐπιφάνειαν, αἵτινας ἐσομένην τοῦ ἀνοικοδομηθῆναι τὴν Σιών, τουτέστι· τοῦ ἀνεψιθῆναι τὸ τῆς εὐσεβείας πολίτευμα. Τίς δὲ δι πολύευκτος καὶ τριπόθητος καρδός, ἐν φιληρωθῆναι λέγεται τὰ παρὰ τῆς Σιών ἐπηγγελμένα; Ο τῆς ἀναστάσεώς σου, Κύριε. Ἐπει γάρ τὴν τοῦ κόσμου ἀμαρτίαν δραὶ ἐλήισθας· οὐκ ἔδεις δὲ τὸν τηλικοῦτον ὑπὲρ δλιγνάμαρτωλν ἀλθεῖν καὶ παθεῖν· διει ἐνέστη δ χρόνος, καθ' ὃν εἰρηται διει, Πάντες ἡμαρτον καὶ ὑστεροῦνται· τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, τότε ὑπέο παντὸς ἔγειρος θανάτου. ,

A riām levatum populum, ita ut populus Dei vocaretur, ac domus Domus Dei ob sanctuarium ihi possum diceretur. Cum autem a Deo erectus et honoratus fuisset, vicissim postea loco illius sublimis gloriae, in contrarium dejectum eum, allisum a Deo fuisse ait, ita ut locum obsidioni et extremæ vastati, populum vero captivitati traderet.

VERS. 12-14. *Dies mei sicut umbra declinaverunt, et ego sicut senum arui. Omnis enim caro senum, et omnis gloria ejus quasi flos seni²⁴.* Rursum de populo sermonem quasi sibi proprium effenseret subiungit, *Et ego sicut senum arui. Tu autem, Domine, in æternum permanes, et memoriale tuum in generationem et generationem.* Res, ait, mortales et humanae tales sunt, quales supra declaratum est, mutationi scilicet et inæquabilitati obnoxiae, quæ nunquam eodem in statu maneant; sed modo exaltatae, mox allisa; modo erectæ, mox dejectæ videantur, ac mutationem conversionemque quamlibet subeant, ob nequitiam quæ inter homines versatur. Tu autem, Domine, qui nihil mortale, nihil fluxum habes, in æternum permanes, ac semper eodem modo, eodem in statu versaris, utpote æternus et immutabilis: ac quæ semper abs te statuta sunt, et in vaticiniis promissa fuerunt, in memoriale sempiternum manent, etiam si non in præsentis generatione, at in futura secundum psalmodiam. Atque hoc te, Domine, maxime flectere debet, quia ego quidem talem habeo naturam, fluxam, brevem et ita calamitosam; tu vero æternus et immortalis es; ita ut præsentium malorum mutationem mihi perquam facile præbueris. Id namque infert, *Tu exsurgens misereberis Sion, quia tempus miserendi ejus, quia venit tempus.* Da, inquit, calamitatis mutationem in melius: nam tempus misericordiam postulat; miseriae quippe nostræ completem spatium est. His porro subindicat supplicii annis septuaginta circumscripti et captivitatis finem. Sic item Daniel ille mirabilis, recensito captivitatis tempore, supplicationem offert suam: hisque spiritualis melodiae verba accinunt. Zacharias item orando dicebat: *Domine omnipotens, usquequo non misereberis Jerusalem, et civitatum Iuda, quas despexisti? hic septuagesimus annus est²⁵.* Hic etiam prænuntiari puto Christi ad homines adventum, qui in causa futurus est, ut restauretur Sion, id est, ut pietatis institutum aperiatur. Quod autem illud est optatissimum et desideratissimum tempus, quo implenda esse dicuntur, quæ de Sione promissa sunt? Illud est tempus resurrectionis tuæ, Domine. Quia enim peccatum mundi sublatum venisti: nec oportebat tantum illum Servatorem pro paucis peccatoribus venire et pati; cum instaret tempus, quo dictum est, *Omnes peccarunt et gloria Dei privatuntur²⁶, tunc pro omnibus mortem degustasti.*

²⁴ Isa. xl, 6. ²⁵ Zachar. i, 12. ²⁶ Rom. iii, 25.

(1) Mendum haud dubie.

VERS. 15-17. Quoniam placuerunt servi tuis lapides ejus et pulvi ejus miserebuntur. Et timebunt gentes nomen tuum, Domine, et omnes reges gloriam tuam. Merito postquam dixerat placuisse lapides prioris populi, gentium vocationem adjicit, atque aperiens declarat, tunc eas salutarem timorem accepturas et Deum culturas esse. Reges autem dixit, pro regnis. Neque enim vel gens vel regnum est, quod vel ex toto vel ex parte gloriam Christi non veneretur. Quoniam ædificabit Dominus Sion, et videbitur in gloria sua. Alio modo, ædificabit Dominus Sion, id est, Ecclesiam: ædificationem autem illam hic declarat, qua gentes per fidem constituta sunt: et tunc gloria afflicetur in ipsis.

VERS. 18-25. Respxit in orationem humilium, et non sprexit precem eorum. Scribatur hæc in generationem alteram, et populus qui creabitur laudabit Dominum: quia prospxit de excuso sancto suo, Dominus de caelo in terram aspergit, ut audiret genitus competitorum, ut solveret filios interemotorum, ut annuntient in Sion nomen Domini, et laudem ejus in Jerusalem. In conveniendo populos in unum, et reges ut serviant Domino. Respondit ei in via virtutis suæ: Paucitatem dierum meorum nuntia mihi. Ne revokes me in dimidio dierum meorum. Hic videtur mihi propheticus chorus sublimius significare gentium per Salvatorem nostrum vocationem, lugere que quod eam ipsi non sint consecuti. In futurorum namque bonorum adventu, quando gentes et eorum reges non ultra patrios dæmones, sed Dominum adorabunt; tali, inquit, tempore robur meum eneravit Dominus, ut dies meos præscinderet, ne ad illud tempus devenirem. Propheticus itaque chorus est qui respondet, sive potius qui interrogat et a Deo sciscitur qualis futura sit vita nostra. Ediscere quippe peroptabat, num ad dies illos perventura vita ejus esset, queis incarnatus Unigenitus in terra conspiciendus erat. Viam autem virtutis ejus vocat ipsius in terram adventum: venit enim ut fortè illum alligaret; dimidium vero dierum suorum, seu vitæ suæ, illud dicit spatium, quo in contemplatione ejus præsentia futurus erat. Rogabat ergo impleri totum vitæ suæ tempus, et quasi produci vitam suam, ut ipsius rerum eventus conspectu dignaretur; ita enim futurum erat ut tota vita ejus impleretur. Interea enim, ait, in præsenti dum hæc prænuntio, ac futura præsocio, in parte diei Dei constitutus videor: reliquus autem mihi est ipse rerum prænuntiarum conspectus, quem si consequar, totum vitæ meæ cursum accipiam; sin scopum orationis meæ non attingam, similis ero iis qui in dimidio dierum immature et intempestive vitam deposuerunt. Videturque mihi Servatorem nostrum ob illa prophetarum vota dixisse: Multi prophetæ et justi voluerunt videre quæ ros viæ, et non viderunt; et audire quæ auditæ, et non audierunt²⁷. Secundum historiam vero dixerit:

²⁷ Matth. xiii, 17.

A "Οτι ενδρεκησαρ οι δοῦλοι σου τοὺς λίθους αὐτῆς, καὶ τὸ χοῦν αὐτῆς οικτειρήσουσι. Καὶ φοβηθήσοται τὰ δέσμη τὸ δρομά σου, Κύριε, καὶ πάρτες οι βασιλεῖς τὴν δέξιαν σου. Εἰκότως δὲ μεταξὺ τοῦ εὐδαινεῖσθαι τοὺς λίθους τοῦ προτέρου λαοῦ τὴν ἐθνῶν ἐπισυνάπτει καῆσιν, καὶ λευκότερον παρίστησιν, ὅτι τὸν σωτήριον ἀναλήψονται ποτε φόνον, καὶ θεοεργούσουσιν. Οἱ βασιλεῖς δὲ εἰπεν ἀντὶ τοῦ, αἰ βασιλεῖα. Οὐ γάρ ἔστιν, οὐκ ἐθνος, οὐ βασιλεία, ἢ μὴ προσκυνούσα τὴν δέξιαν Χριστοῦ, ἢ καθόλου ἢ ἀπὸ μέρους. Ὡτι εἰκοδομήσει Κύριος τὴν Σάρ, καὶ δρεθήσεται ἐπὶ τῇ δέξιᾳ αὐτοῦ. Ἐτέρως δὲ οἰκοδομήσει τὴν Σάρνι Κύριος, τουτέστι τὴν Ἐκκλησίαν· οἰκοδομήν δὲ φημι καθ' ἓν ἐκτίσθη τὰ ἐθνη διὰ τῆς πίστεως· καὶ τότε δοξασθήσεται ἐν αὐτοῖς.

B "Ἐπέδειγεν ἐκ τὴν προσευχὴν τῶν ταξιεύων, καὶ οὐκ ἔξουστώσει τὴν δέσμων αὐτῶν. Γραψίτω αὐτὴν εἰς γρεάτην ἑτέραν, καὶ λαὸς ὁ κτιζόμενος αἰρέσει τὸν Κύριον· ὅτι ἔξεκυψεν ἐξ ὑψοῦ ἀριον αὐτοῦ, Κύριος ἔξ οὐρανοῦ ἐπὶ τὴν γῆν ἐπέβλεψε, τοῦ ἀκούσαι τοῦ στεναγμοῦ τῶν πεπληρωθέντων, τοῦ λῦσαι τοὺς υἱοὺς τῶν τεθανατωμένων, τοῦ ἀναγγεῖλαι ἐπὶ Σάρν τὸ δρομα Κυρίου, καὶ τὴν ἀλεσίαν αὐτοῦ ἐπὶ Ἱερουσαλήμ. Ἐρ τῷ συναρχητῆραι λαοὺς ἐκ τὸ αὐτό, καὶ βασιλεῖς τοῦ δουλεύειν τῷ Κυρίῳ. Ἀπεκρίθη αὐτῷ ἐπέδειπον αὐτοῦ· Τὴν διλητότητα τῶν ἡμερῶν μου ἀναγγείλω μοι. Μὴ ἀναγάγῃς με ἐπὶ ἡμίσει ἡμερῶν μου. Τῷ λότερον δὲ δοκεῖ μοι διὰ τούτων ὁ προφητικὸς χορὸς σημαίνει τὴν διὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν κατέστη τὸν ἐθνῶν· ἀποκλαίεσθαι δὲ, ὅτι μὴ καὶ αὐτοὶ ξυρούται τὰς ἡμέρας, τὴν ἐμήν, φησιν, Ιοχὼν ἐκάκωσεν ὁ Κύριος, κολοσσᾶσι τὰς ἡμέρας, ὡς μὴ φθάσαι κάμει εἰς ἐκείνον τὸν καιρόν. Ὁ προφητικὸς μὲν οὖν ἔστι χορὸς ὁ ἀποκρινόμενος, ἥτις ἐρεῖ τῶν καὶ λέγων πρὸς τὸν Θεὸν ὅποις ἔσται ὁ ἡμέτερος βίος. Ηὔχετο γάρ μαθεῖν εἰ φθάσειν εἰς ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἡ ζωὴ αὐτοῦ, καθ' ἃς ἡμελλεν ἐντεθωπήσεας ἐπὶ τῆς φανεσθαι ὁ Μονογενής. Όδον δὲ Ιοχύος αὐτοῦ τὴν ἐπὶ τῆς παρουσίαν καλεῖ· ἥδε γέρινα δῆση τὸν Ισχυρόν. "Ημισος δὲ τῶν ἑαυτοῦ ἡμερῶν, ήτοι τῆς ζωῆς, τὸ τέως ἐν θεωρίᾳ γενέσθαι τῆς ἐπιφανείας. Ηὔχετο οὖν πληρωθῆναι τὸν ὄλον αὐτοῦ χρόνον, καὶ οἶόν τε παρεκταθῆναι τὴν ζωὴν αὐτοῦ, διπάς δὲ καὶ αὐτῆς τῆς τῶν πραγμάτων ἐκβάσεως καταξιωθῆναι· οὕτω γάρ ἐμέλλεν ἡ πᾶσα αὐτῆς ζωὴ πληροῦσθαι. Τέως μὲν γάρ, φησιν, ἐπὶ τοῦ παρόντος, διπε ταῦτα προφητεύω, καὶ μέλλοντα ἐσεσθε προορῶ, ξοικα ἐν μέρει ἡμέρας εἰναι Θεοῦ· λείπει δέ μοι ἡ αὐτοφία τῆς τῶν προφητευομένων ἐκβάσεως, ἡς εἰ τύχοιμι, τελείαν λήψομαι τὴν ἐμαυτοῦ ἡμέραν εἰ δὲ ἀστοχήσω τῆς εὐχῆς, ξοικα τοὺς ἐν ἡμίσει ἡμερῶν τὴν ζωὴν ἀτελῆ καὶ διωρον ἀποτιθεμένους. Καὶ μοι δοκεῖ διὰ τὰς τοιαύτας τῶν προφητῶν εὑρές δ Σωτὴρ ἡμῶν εἰρηκέναι· Πολλοὶ προφῆται καὶ

δίκαιοι επεθύμησαρ ιδεῖν ἀ νύμεῖς βλέπετε, καὶ οὐκ εἶδορ, καὶ ἀκοῦσαι ἀ ἀκούετε, καὶ οὐκ ἤκουσαρ. Κατὰ δὲ τὴν ἱστορίαν, Βλέπων, φησὸν, ἐμαυτὸν ἀτονούντα καὶ βαρυνόμενον, ὅλγον ὑπολαμβάνων καιρὸν ὑπολεῖψθαι μοι ζωῆς. Μή οὖν ἔκδημήσαιμι τοῦ σώματος ἐν τῷ ήμισει καὶ ἀτελεῖ τῶν ἡμερῶν. Έτερεὶς γενεών τὰ δεῖη σου. Ἀναγκαῖς προειπών· Μή ἀγαπάγῃς με ἐτο ήμισει ήμερῶν μου, εὑξάμενός τε παραθεῖναι τὴν ζωὴν μέχρι τῆς ἐκβάσεως τῶν προφητευομένων, συνορᾶς τὸ ἀδύνατον διὰ τὸ ἀσθενὲς καὶ ὀλιγοχρόνιον τῆς θυητῆς φύσεως· εἰτα ἔφη· Σοῦ μόνου, Κύριε, τὰ δεῖη εἰς γενεὰν καὶ γενεὰν διατείνει· καὶ σὺ ἡξεις εἰς ἔκεινην τὴν γενεὰν, κάκεινον τὸν λαὸν, περὶ ὧν ἀνωτέρω ἐλέγετο·

Kat' ἀρχὰς τὴν γῆν σὺν, Κύριε, ἀθεμελλώσας, καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰστιν οἱ οὐρανοί. Λύτοι ἀπολοῦνται, σὺν δὲ διαμενεῖς. Εἰ μὲν γάρ οὐ συνήσθα, φησὶ, κατ' ἀρχὰς, ὁ Κύριε, καὶ εἰ μὴ ἔργα τῶν χειρῶν σου ὑπῆρχον οἱ οὐρανοί, οὐδὲ οἴντες ἦν αὐτὰ μετατεθῆναι, οὐδὲ εἰς μεταβολὴν ἐλθεῖν· εἰ γάρ ἀγένητα ἦν, ἔμειναν ἀν καὶ ἀτελεύτητα· νῦν δὲ, ἐπει ποιητῆς αὐτῶν γέγονας, δυνατὸς εἰ καὶ παραγαγεῖν αὐτὰ θελήσας· φύσεως γάρ ὑπάρχουσι φθαρτῆς καὶ ἀπολλυμένης· διτι, καὶ μὴ πρότερον ὄντα, σῇ βουλῇ καὶ δυνάμει γέγονεν. "Ἐν γάρ ἔστι μένον ἀεὶ, καὶ οὐ ποτε δυνάμενον μὴ εἶναι, δηλαδὴ σὺ αὐτὸς δι μόνος τῶν δλων ποιητῆς. Καὶ πάρτες ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσονται, καὶ ὥστε περιβόλαιον ἐλίξεις αὐτοὺς, καὶ ἐλιχθήσονται. Καὶ οἱ οὐρανοὶ δὲ, εἰ καὶ μέγα καὶ ἔξαιρετόν τι τυγχάνουσι κτίσμα, ἀλλ' ὅμως καὶ αὐτοὶ ὑποβληθήσονται φθορᾶ· η δὲ φθορὰ αὐτῇ γενήσεται αὐτοὶς εἰς ἀνακαίνισμόν, καὶ συστάλεις αὐτοὺς εὐχερῶς οὕτως ὡς ἐλίσσει τις περιβόλαιον· ἐλιχθήσονται γάρ εἰς βέλτιον σχῆμα μεταβαλλόμενοι, καὶ ἀλλαγήσονται, καὶ τροπήν ἀγαθήν ὑπομενοῦσι τὴν ἀπὸ τῆς παλαιότητος ἐπὶ τὴν ἀνακαίνισιν καὶ τὴν ἀφθαρσίαν. Σὺ δὲ δι αὐτὸς εἰ, καὶ τὰ δεῖη σου οὐκ ἐκλείψουσι, καὶ τὸ σπέρμα αὐτῶν εἰς τὸν αἰώνα κατευθυνθήσεται. Καίνοις (2) γενομένοις καὶ ἐπὶ τὸ κρείττον μεθαρμοσθεῖσι, καὶ τὸ σπέρμα αποτάρ, δηλαδὴ τῶν δηλών σου, εἰς τὸν αἰώνα κατευθυνθήσεται..

Τῷ ΔΑΥΙΔ. ΡΒ'.

Εὐλόγει, η ψυχή μου, τὸν Κύριον. Τάχα δὲ μέσην ἀπολειφθεῖσαν τὴν ψυχὴν τοῦ σώματος καὶ τοῦ πνεύματος, τὸ μὲν σῶμα ἐπὶ τὰς οἰκείας ἐπιθυμίας καὶ ἀνδραποδώδεις ἥδονάς καθέλκει, ὡσπερ ἀφ' ὑψους ἀνωθέν ποθεν καταβάλλον αὐτήν· τὸ δὲ πνεῦμα πάλιν πρὸς ἑαυτὸν ἀνέλκει ἀνώ που πρὸς Θεὸν ἀνάγον, καὶ τοῦ Κυρίου μνημονεύειν παρακαλεῖ, εὐλογεῖν τε αὐτὸν, καὶ πρὸς ὄφθαλμῶν διὰ παντὸς ἔχειν· η αὐτὸς ἑαυτὸν ἐπὶ τὸν ὅμινον διεγείρειν καὶ εὐλογεῖν τὸν Θεὸν ἐγκελεύεται, καλὸν ἑαυτῷ σωτηρίας φάρμακον τὴν εἰς τὸν Θεὸν εὐλογίαν προσβάλλομενος. Καὶ πάρτα τὰ ἀτός μου τὸ δρομα τὸ ἄγιον αὐτοῦ. Τοῖς ἐντὸς αὐτοῦ προστάσσεις εὐλογεῖν τὸ δνομα Κυρίου, τουτέστι τῇ φύσει τῶν ἀσωθεν ἐξερχομένων δια-

A Dum me infirmum et gravatum cerno, suspicor mihi per breve tempus vita residuum esse. Ne itaque in dimidio dierum et immature a corpore profici-scar. In generatione generationum anni tui. Cum di-xisset, Ne revoce me in dimidio dierum meorum, ac rogasset vitam suam usque ad rerum prænuntia-tarum eventum prorogari; videt hoc ob imbecillam et fluxam mortalis naturæ conditionem fieri non posse; deinde ait: Tui solus anni, Domine, in ge-nerationem et generationem producuntur: tuque pervenies ad illam generationem et populum, de quibus superius dicebatur: Scribatur hæc in gene-rationem alteram, et cætera.

Γραφήτω αὐτη εἰς τὴν γερεάρ ἀτέρα, καὶ τὰ ἔξις.

B VERS. 26-29. *Initio tu, Domine, terram fun-dasti, et opera manuum tuarum sunt cœli. Ipsi peribunt, tu autem permanes. Nisi enim a prin-cipio, Domine, fuisses, et nisi cœli opera ma-nuum tuarum essent, non possent illa opera mutari, nec in aliam conditionem venire: nam si non facta essent, sine fine manerent. Jam vero quia eorum opifex fuisti, potes illa mutare si velis: nam fluxæ et corruptibili naturæ sunt: quia cum non prius exsisterent, voluntate ac virtute tua condita sunt. Unum quippe est quod manet, et nunquam non esse potuit, nempe tu so-lus omnium conditor. Et omnes sicut vestimentum veterascent, et velut amictum volvēs eos, et volventur. Cœli quoque etiam si magnum præstantissimumque sint opificium, attamen ipsi quoque corruptioni subjicientur: hæc autem corruptio ipsis in renova-tionem vertet, atque ipsos ita facile contrahes, ac si quis amictum convolvat: nam meliorem in for-mam volventur, ac mutabuntur atque conversionem optimam subibunt, a vetustate nempe ad renova-tionem et incorruptionem translati. Tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient. Filii servorum tuorum habitabunt, et semen eorum in sæculum di-rigetur. Innovati scilicet erunt ac meliorem in for-mam translati, et semen eorum, scilicet servorum tuorum, in sæculum dirigetur.*

D

IPSI DAVID. CH.

VERS. 1. *Benedic, anima mea, Domino. Fortasse medianam relictam animam inter corpus et spiritum, corpus quidem ad proprias concupiscentias et servi-les voluptates pertrahit, quasi ex sublimi et altissi-mo loco dejiciens illam; spiritus vero contra ad se sursum trahit, et ad Deum adducit, hortaturque ut Dominum memoret, ipsi benedicat, ipsum pæ-oculis semper habeat: vel fortasse quemlibet seip-sum excitare ac Deo benedicere jubet, bonum sibi ad salutem esse Deo benedicere proponens. Et omnia interiora mea nomini sancto ejus. Nomini Domini benedicere jubet interiora sua, id est, cogitationes suas quæ ab intus procedunt, quarum duplex est ordo: aliæ enim pravæ sunt, uempe, cædes, for-*

(2) Sic.

nicationes et surta spectantes; aliae vero urbanæ et salutares, nempe humanitas, temperantia et communitas. Is itaque cuius omnia interiora recta sunt et parata ad benedicendum nomini sancto Dei, interiori suo affectu recte utitur, ad gratiarum actiones Deo agendas, atque omnia interiora sua consecrat, omnesque animæ virtutes et cogitationes ad divinum hymnum concitat. Is enim ratiocinia, cogitationes, omnesque animi motus, atque varias ejus virtutes advocat, vim nempe cogitandi, discernendi, respiciendi, agendi, imaginandi, recordandi, et alias: nam multæ in anima virtutes variique motus sunt. Quare modo strenuum quidpiam cogitamus, modo concupiscimus, mox judicamus; aliquando quæpiam desideramus, aliquando aversamur; ac rursum modo aliquo tendimus, modo declinamus; interdum mœsti sumus, postea vero pacati, læti et tranquilli. Omnes itaque hujusmodi animæ facultates divinus Spiritus hortatur ut benedicant Domino. Quod si cui ecorporeo more dictum excipere animus sit, dicat, quia omnia corporis nostri interiora et viscera profundissima Dei sapientia concinnata sunt, ita ut inutile nūl in nobis sit, atque illa omnium mutua concordia et consensus ad Dei laudem et benedictionem conserat: jure ista quoque ad Deo benedicendum evocari. Si itaque animam ipsam corporeo more sermo effingit, et corporeas partes in ea partibus carente reponit; partes attributas animæ, quæ sane in partes divisibilis non est, alio ritu cogitabimus; caputque dicemus, mentem; collum opinionem, utpote quæ ceu intermedia sit inter rationabile et irrationabile; pectus, animum; ventrem, concupiscentiam: harum partium nominibus ceu virtutum singularum symbolis usi.

VERS. 2-4. *Benedic, anima mea, Domino, et noli obliisci omnes retributiones ejus. Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas: qui redimit de interitu vitam tuam, qui coronat te in misericordia et miserationibus. Hæ sunt retributiones nobis a Deo concessæ: Primo propitionem posuit pro peccatis nostris, quæ in errore et idolatria admisisimus: singulisque eorum propitiis ille fuit, supplicationem prævertens, veniamque tribuens per propitionem suam, quæ est Christus; secundo, quia etiam post remissionem te, o anima, infirmari contigit, in humanos affectus delapsam: et has ægritudines Servator rationabilibus et spiritualibus remedii, quæ in divinis ejus Scripturis fundata sunt, curavit; ad hæc tertio, vitam tuam, quæ in corruptionem cessura, et a morte absorbenda est, secundum illud, *Anima quæ peccaverit, ipsa morietur*²⁸, misericordia suæ consentaneam rem agens, ac præ-*

²⁸ Ezech. xviii., 4.

(1) Ἐπιθυμοῦμεν... ἐπιθυμοῦμεθα. Alterutrum redundare videtur. EDIT. PATROL.

A λογισμῶν, ὃν διπλοῦν ἔστι τὸ τάγμα· οἱ μὲν γὰρ μοχθηροὶ εἰσι, φόνοι, μοιχεῖαι, χλοπαὶ· οἱ δὲ ἀστεῖαι καὶ σωτῆροι, φιλανθρωπία, σωφροσύνη, τὸ κοινωνικόν. Μιανόν πάντα τὰ ἑνὸς κατώρθωται εἰς ἑταμπτια τοῦ εὐλογενὸν τὸ δυομά του Θεοῦ τὸ ἄγιον, οὗτος καλῶς συμπαραλαμβάνει τὴν Ἑνδον διάθεσιν εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ εὐχαριστίαν, καὶ πάντα τὰ ἑνὸς καθιερᾶ καὶ πάσας τῆς ψυχῆς τὰς δυνάμεις, καὶ πάντα λογισμὸν εἰς τὸν θεῖον ὅμονον ἀνακινεῖ· ἑνὸς γὰρ ἑκάλεσε τοὺς λογισμοὺς καὶ τὰς ἐνθυμήσεις, καὶ πάντα τῆς ψυχῆς τὰ κινήματα καὶ τὰς διαφόρους δυνάμεις αὐτῆς, τὴν νοητικήν, τὴν διανοητικήν, τὴν βλεπτικήν, τὴν ὀρητικήν, τὴν φανταστικήν, τὴν μημονευτικήν, τὰς ἑτέρας· πολλαὶ γάρ δυνάμεις καὶ διάφορα κινήματα ἐν τῇ ψυχῇ· καθ' ἀπὸ τοῦ μὲν σπουδαῖν τι διανούμεθα, ποτὲ δὲ ἐπιθυμοῦμεν, ποτὲ δὲ ἐπιθυμοῦμεθα (1), ποτὲ δὲ κρίνομεν· καὶ ἀλλοτε μὲν ἐφιέμενοι τινῶν, ἀλλοτε δὲ ἀποστρεφόμεθα· καὶ πάλιν ἀλλοτε μὲν δρμῶμεν, ἀλλοτε δὲ ἐκκαίνομεν, καὶ ποτὲ μὲν διακείμεθα λυτηρῶς, ποτὲ δὲ εὔμενες ἐσμεν καὶ φαιδροὶ καὶ ἀνειμένοι. Πάσας οὖν ὁμοῦ τὰς τοιαύτας τῆς ψυχῆς δυνάμεις προτρέπει τὸ θεῖον Πνεῦμα εὐλογεῖν τὸν Κύριον. Εἰ δὲ καὶ σωματικώτερον βουληθεῖν τις ἐκλαβεῖν τὸν λόγον, εἴται δὲ, ἐπειδὴ καὶ τοῦ σωματος τοῦ ἡμετέρου πάντα τὰ ἑνὸς ἔγκατά τε καὶ σπλάγχνα βαθυτάτῃ Θεοῦ συζει κατεσκευασται, ὡς μηδὲν ἄχρηστον εἶναι τῶν ἐν τῷ ἡμῖν, συμβάλλεσθαι δὲ τῇ τοῦ Θεοῦ δοξολογίᾳ τε καὶ εὐλογίᾳ τὴν ὁμοῦ πάντων πρὸς ἀλλήλα συμφωναν τε καὶ ἀρμονίαν, εἰκότως καὶ ταῦτα ἐπὶ τὴν τοῦ Θεοῦ εὐλογίαν κέχληται. Εἰ μέντοι τὴν ψυχὴν αὐτὴν σωματοειδῶς δὲ λόγος πλάττει, καὶ μέρη σωματικῆς ἀμερεὶς περιπλάττει, ἑτέρως νοήσουμεν ἐπ' αὐτῇ τὰ περιτιθέμενα μέρη τῇ ἀμερεὶς τῇ κατὰ ψυχὴν, οικείως κεφαλὴν μὲν τὸν νοῦν, αὐχένα δὲ τὴν δέξιν ὡς ἐν μέσῳ λογικοῦ καὶ ἀλόγου· στήθος τὸν θυμόν, γαστέρα τὴν ἐπιθυμίαν, τοῖς τῶν μερῶν δύναμι συμβολοῖς τῶν δυνάμεων χρώμενος.

Εὐλόγει, ή ψυχὴ μου, τὸν Κύριον, καὶ μὴ ἀπιλανθάρου τὰς ἀρταροδόσεις αὐτοῦ. Τὸν εὐλατεύοντα πάσας ταῖς ἀρμοιαις σου, τὸν λόγον πάσας τὰς νόσους σου, τὸν λυτρούμενον τὸ φθορᾶς τὴν ζωὴν σου, τὸν στεφαροῦντεν σε ἐν ἐλέσι καὶ οἰκτιρμοῖς. Ανταὶ εἰσιν αἱ περὶ τῆς ἀποδόσεις τοῦ Θεοῦ· Πρῶτον ίλασμὸν ἔθεισε τὸν ἡμετέρων ἀμαρτιῶν, διὰ ἐν πλάνῃ καὶ εἰδωλολατρεῖ διεπραξάμεθα· καὶ Πλεως ἐκάστη τούτων ἔγνωται, προλαβὼν πᾶσαν ἱετηρίαν καὶ τὴν ἀφεσιν δοὺς διὰ τοῦ ίλασμοῦ αὐτοῦ, διὰ ἔστι Χριστός· δεύτερον δὲ, ἐπειδὴ καὶ μετὰ τὴν ἀφεσιν συνέδη σε νοσεῖν, ἡ ψυχὴ, ὑποισθήσασαν τοῖς ἀνθρωπίνοις πάθεσι, καὶ ταῦτα τὰς δυνάμεις δὲ Σωτὴρ καὶ λογικοῖς καὶ σωτῆροῖς φαρμάκοις, τοῖς ἐν ταῖς θελαις αὐτοῦ Γραφαῖς καταβεβλημένοις, ἐθεράπευσε· τρίτον ἐπὶ τοῖς τὴν ζωὴν σου μέλλουσταν χωρεῖν εἰς φθοράν, καὶ καταπίνεσθαι ὑπὸ τοῦ θανάτου, κατὰ τὸ Φιγῆν ἡ ἀμαρτοῦσα, αὐτὴν ἀποθανεῖται, ἀκινθανεῖ ἡ

αὐτοῦ πράττων ἐλέω, λύτρα δοὺς ὑπὲρ σοῦ τῷ θεῷ νάτῳ τὸ τοῦ Μονογενοῦς αἷμα, λύτρωσατο· τέταρτον, οἰκεῖα φιλανθρωπίᾳ καὶ ἐλέει καὶ οἰκτηρμοῖς χρώμενος, ἐπεὶ ἔξι ἥργων οὐδεὶς δικαιοῦται, ἐστεφάνωσέ σε τῷ τῆς οἰδεσίας χαρίσματι. Καὶ ἀπλῶς οὗτός σοι δεδώρηται τῶν ἀμαρτημάτων τὴν ἀφεσιν, οὗτός σοι δεδώρηται τῶν παθῶν τὴν λασιν, τῆς ἀναστάσεως τὴν ἐλπίδα, τὸν ἀρρένων τοῦ Πνεύματος, καὶ τὸν τῆς ἀφθαρσίας χιτῶνα ἐνέδυσε, καὶ χάριτι σέσωκε. Χάριτος γάρ καὶ φιλανθρωπίας ὁ στέφανος. Καὶ ταῦτα πάντα ἕδνα τοῦ νυμφίου καὶ δῶρα· πίστιν γάρ ή νύμφη προσενήνοχε μάρον. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ πνευματικῶν ἀγαθῶν σε ἐνέπλησεν, ἡ καὶ τὴν ἐν ἀγαθοῖς ἐπιθυμίαν σου ἐπλήρωσεν, διὸ τὴν γε ψυχὴν ψυχὴν ἀπαγορεύει, ὅδωσι δὲ ἀγαθὰ τοῖς αἰτοῦσιν αὐτὸν. Εἰ δὲ βούλει κατὰ ταύτην ἰδεῖν παθήματα καὶ ἀμαρτήματα λυσμένα, ἔχεις τὸν παράλυτον τῆς διπλῆς ταύτης ἀπολαύσαντα χάριτος· ἤκουσε γάρ, Ἀφέωται σοι αἱ ἀμαρτίαι σου, καὶ, Ἄρο τὸν κράββατόν σου· οὕτως ἡ ἀμαρτωλὸς γυνὴ τετύχηκε τῆς ἀφέσεως, ὁ ληστής, οἱ τελῶναι, ἀπλῶς ἀπαντες εἰς πιστεύσαντες.

Tὸν ἐμπικρῶντα δὲ ἀταθοῖς τὴν ἐπιθυμίαν σου, ἀρακανισθήσεται ὡς ἀστοῦ ἡ ρεστῆς σου· ὅστε ἀνακαΐζεσθαι αὐτὴν τὸν παλαιὸν ἀποθεμένην καθρωπόν, τὸν δὲ νέον, τὸν ἀνακαίνουμενον εἰς ἐπιγνωσιν τοῦ κτίσαντος αὐτὸν, λαμβάνουσαν. Οὕτω δὲ, φησὶν, ἡ νεότης σου ἀνακαισθήσεται, ὡς μηκέτι παλαιοῦσθαι, μηδὲ εἰς φθορὴν αὔθις χωρεῖν, δεὶ δὲ παραμένειν ἐν τῷ νεάζειν ἐν τῇ ἀφθάρτῳ ζωῇ. Ἐπεὶ δὲ ὁ ἀστὸς τῶν ὀργάνων ἐστὶ βασιλικῶταν, ἀλλὰ καὶ ὑψιπετέστατος, μόνος δὲ ζώων ἥλιου φωτὸς μαρμαρυγαῖς ἀντωπεῖν δυνατὸς, καὶ ἀτενὲς ἀφορᾶν αὐτῷ, εἰκότως τὴν ἀνάνεωσιν τῆς ψυχῆς, καὶ τὴν ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανὸν πτῆσιν, καὶ τὸν βίον αὐτῆς τὸν ἐν ἄκρῳ φωτὶ γενησόμενον, ἀστοῦ ψύσει παρέβαλε.

Ποιῶν ἐλεημοσύνας ὁ Κύριος, καὶ κρίμα πᾶσι τοῖς ἀδικουμένοις, ἐγνώρισε τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ τῷ Μωσῆῃ, τοῖς νοοῖς Ἰσραὴλ τῷ θελήματα αὐτοῦ. Ἐκ τῆς αὐτῆς δὲ Μωσέως Γραφῆς μαθήσῃ δύο λαχρήματα παρέσχε τοῖς ἀδικουμένοις· κρίσεις γάρ δικαῖα μετῆλθε τοὺς Αἴγυπτίους, πληγαῖς θεηλάτοις κολάσας αὐτοὺς ὑπὲρ τῶν αὐτῶν ἡδικημένων οὐῶν Ἰσραὴλ. Οἰκτήριων καὶ ἐλεήμων ὁ Κύριος, μαρτύρουμος καὶ πολυνέλεος, οὐκ εἰς τέλος ὄργισθήσεται, οὐδὲ εἰς τὸν αἰώνα μηρισθήσεται. Οὐ κατὰ τὰς ἀμαρτιας ημῶν ἐποίησετ ημῖν, οὐδὲ κατὰ τὰς ἀροματικὰς ημῶν ἀρταπέδωνετ ημῖν. Ὅτι κατὰ τὸ θύρος τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ τῆς γῆς ἐκραταίσεται Κύριος τὸ δέλεος αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς φοβουμένους αὐτὸν. Καθόστοις ἀπέχουσιν ἀρατολαῖς ἀπὸ δυσμῶν, ἐμάκρυνσεν δέ τοις ημῶν τὰς ἀροματικὰς ημῶν. Καθὼς οἰκτείρει πατὴρ ιεροὺς, φιτεύησε Κύριος τοὺς φοβουμένους αὐτὸν, διτε αὐτὸς ἐγνώ τὸ πλάσμα ημῶν. Μητήσθητι δτι χοῦς ἐσμεν· ἀνθρωπος, ὡσεὶ χόρτος αἱ ημέραι αὐτοῦ· ὥστε ἀρθος τοῦ ἄγρον, οὕτως ἔξαρθησει.

A mium pro te morti sanguinem Unigeniti tribuens, liberavit; quarto, propria clementia, misericordia et miserationibus usus, quia nemo ex operibus justificatur, adoptionis te gratia coronavit. In summa, hic te peccatorum venia donavit, morborum animi medelam tribuit, neconon spem resurrectonis, pignus Spiritus: ac te incorruptionis vesta induit, gratia sua salvum fecit. Nam gratiae et clementiae corona est. Atque haec omnia, dotalia sponsi munera et dona sunt: sponsa quippe solam fidem obtulit. Neque solum illis, sed etiam spiritualibus bonis te replevit; sive etiam tuo in bonis desiderio satisfecit, qui frigidam animam reputat, bona vero potentibus se tribuit. Quod si volueris morbos simul et peccata soluta videre, habes paralyticum hac dupli gratia donatum; audivit enim, *Dimitiuntur tibi peccata tua, et, Tolle grabatum tuum*²⁰: sic peccatrix mulier remissionem consecuta est; sic latro, publicani, ac demum omnes qui crediderunt.

Vers. 5. Qui replet in bonis desiderium tuum, renovabitur ut aquilæ juventus tua; ita ut priori deposito homine, ac novo, qui renovatur ad cognitionem Creatoris sui, adjuncto, et ipsa renovetur. Sic autem, ait, juventus tua renovabitur, ut nunquam veterascat, neque ad corruptionem rursus abeat, sed semper vegeta maneat in incorrupta vita. Cum autem aquila sit avium rex, altissimeque volet, ac sola inter animalia solares radios valeat obtueri, ipsumque attente conspicere; renovationem animalium, et e terra ad cœlum volatum, vitamque supremo in lumine saturaram aquilæ naturæ merito comparavit.

Vers. 6-16. Faciens misericordias Dominus, et judicium omnibus injuriam patientibus, notas fecit vias suas Moysi, filiis Israel voluntates suas. Ex ipsa vero Moysis Scriptura edisces, qualia pro lœsis judicia tulerit: justò namque judicio Ægyptios invasit, divinitus inflictis plagiis castigans illos proper flios Israel ab ipsis pessime habitos. Misericordia et misericors Dominus, longanimes et multum misericors, non in finem irascetur, neque in æternum succensebit. Non secundum peccata nostra fecit nobis, neque secundum iniquitates nostras retribuit nobis. Quoniam secundum altitudinem cœli a terra corroboravit. Dominus misericordiam suam super timentes se. Quantum distat ortus ab occidente, longe fecit a nobis iniquitates nostras. Quomodo miseretur pater filiorum, misertus est Dominus timentibus se, quoniam ipse cognovit figuratum nostrum. Recordare quoniam pulvis sumus; homo, sicut serum dies ejus, tanquam flos agri, sic effloret. Quoniam spiritus pertransibit in illo et non subsistet, et non cognoscet amplius locum suum. Quemadmodum a tenebris

²⁰ Marc. II, 9.

ignorantiae peccatis inductæ ad lucem cognitionis A suæ nos transtulit ; hæcque fecit ut bonus pater insanentes filios miseratus , ac erga liberos male affectos majorem commiserationem assumens : eodem ille modo nos miseratus est , ac ex atheis et timore parentibus , pios ac se timentes nos effecit. μείζονα οίκτον ἀναλαβὼν· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ αὐτὸς φύκετερησεν ήμᾶς , ἐξ ἀθέων καὶ ἀζόδων εὐθεῖς καὶ φοιουμένους αὐτὸν ἀπεργασάμενος.

VERS. 17 19. *Misericordia autem Domini ab aeterno , et usque in aeternum super timentes eum. Et justitia illius in filios filiorum , his qui servant testamentum ejus , et memores sunt mandatorum illius ad faciendum ea.* Huic simile illud : *Faciens misericordiam diligentibus me.* Nam misericordia Domini , et compar ejus justitia in omnem generationem extenditur in timentes eum , et in filios eorum , id est , in æmulatorum gestorum ipsorum , in eos scilicet , qui non modo præceptorum ejus recordantur , sed sermonibus opera adjiciunt , et hoc modo vitam concinnant suam. Ea quippe dantur , non ut ipsorum nudam memoriam et notitiam servemus ; sed ut memoria ad operandum utamur. Illud quoque Servator declarat his verbis : *Qui habet mandata mea , et servat ea , ille est qui diligit me*²⁰ : nam observationi tantum , non memorie eorum , merces debetur ; neque auditores , sed cultores legis justificabuntur. Pulchre autem lex Dei testamentum vocata est , ut qui eam observamus , hæreditatem inde speremus. Quod autem natura quidem nostra fluxa sit , divina vero clementia debitam progenitoribus justitiæ mercedem usque ad nepotes conservet , sexcenta hujuscce rei testimonia repetras. Nam ob Abrahāmi , Isaaci et Jacobi justitiam , populum ex iis postea exortum vocatione et peculiari providentia dignatus est. Iehu autem usque ad quartam generationem regnum conservavit , etiamsi non omnino pietate præditus esset ; quia in principio regni sui studium erga Deum exhibuerat. Mirabilis vero Davidi inextinctam custodivit generis scintillam , etsi impii multi inter ejus posteros exorti sint. Dominus in celo paravit thronum suum , et regnum ipsius omnibus dominabitur. Accurate dictum est , omnibus dominabitur ; sed non , omnibus dominatur , quia non omnes digni sunt regno illius. Quamobrem iis qui evangelicam vitam exigunt , regnum cœlorum Salvator pollicitus est. Alio item intelligendi more omnibus dominatur , etiam iis qui regno cœlorum indigni sunt inoperans ; quatenus nempe omnium Dominus est.

VERS. 20. *Benedicite Domino , omnes angeli ejus , potentes virtute , facientes verbum illius ad audiendum vocem sermonum ejus.* Superius quidem Spiritus divinus hominis animam ad gratiarum actionem et benedictionem Dei invitabat dicens , *Benedic , anima mea , Domino ; nunc autem , quia throni Dei et celestium mansionum , quas dignis Deus*

"Οτι περιῆμα διηλθερ ἐτι αὐτῷ , καὶ οὐχ ὑπάρξει , καὶ οὐκ ἐπιτρώσεται ἐτι τὸν τόπον αὐτοῦ. Οὐπερ ἀπὸ σκόπους τῆς τῶν ἀμαρτημάτων ἀγνοιας ἐπὶ τὸ φῶς τῆς αὐτοῦ γνώσεως μετεστήσατο ἡμᾶς· καὶ ταῦτα ἐπράξεν ὡς ἀγαθὸς πατὴρ σπλαγχνίζμενος ἐπὶ νιοῖς μεμηνόσι , καὶ ἐπὶ κακῶς διακειμένοις τέκνοις μείζονα οἰκτον ἀναλαβὼν· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ φοιουμένους αὐτὸν ἀπεργασάμενος.

Tὸ δέ τοῦ Κυρίου ἀπὸ τοῦ αἰώνος καὶ ἔως τοῦ αἰώνος ἐπὶ τοὺς φοιουμένους αὐτὸν· καὶ η δικαιοσύνη αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῶν αἰώνων , τοῖς φυλαρχοῦσι τὴν διαθήκην αὐτοῦ , καὶ μεμηνένοις τῶν ἀντολῶν αὐτοῦ , τοῦ ποιῆσαι αὐτῷς. Ομοιον καὶ τὸ Ποιῶν δικαιος τοῖς ἀμαρτωλοῖς. Παρατείνει γὰρ τὸ δικαιος Κυρίου , καὶ τὶ σύνηρε B αὐτοῦ δικαιοσύνη , εἰς πᾶσαν τὴν γενεὰν ἐπὶ τοὺς φοιουμένους αὐτὸν καὶ τοὺς υἱοὺς αἰώνων , τονέπι τοὺς τῶν ἔργων αὐτοῦ ζηλωτὰς , τοὺς οὐκ ἀπλῶ μεμηνένους τῶν ἀντολῶν αὐτοῦ , ἀλλ᾽ ἐπιτιθέντας τοῖς λόγοις τὰ ἔργα , καὶ κατὰ ταῦτα τὸν οἰκεῖον βίον διθυμίζοντας. Δίδονται γὰρ αὗται οὐκ ἐπὶ τῷ μητρικῇ μηνὶ αὐτῶν φιλήν καὶ γνωστὸν ἔχειν ήμᾶς , ἀλλὰ μητρικὴν εἰς τὸ ποιῆσαι. Τοῦτο καὶ δι Σωτὴρ παρίστημεν εἰπών· Ο δικαίων τὰς ἀντολὰς μου καὶ τηρῶν αὐτὰς , ἐκεῖνός ἐστιν δι μαρτών με· τῆς γὰρ ποιήσεως ἀλλ᾽ οὐ τῆς μητρικῆς αὐτῶν μόνης δι μισθῶς· καὶ οὐκ οἱ ἄκρωται , ἀλλ᾽ οἱ ποιηται τοῦ νόμου δικαιωθοῦσι. Καλῶς δὲ διαθήκη δόνομος τοῦ Θεοῦ προστήρευται , ἵνα κληρονομίαν ἐπλήξωμεν ἐξ αὐτῆς οι φυλάσσοντες. Οτι δὲ η μὲν φύσις ήμῶν ἐπικήριη , η δὲ θεῖα φιλανθρωπία καὶ μέχρις ἐγγόνων διατηρεῖ τὴν τοῖς προγόνοις ὑφειλομένην τῆς δικαιοσύνης ἀντίδοσιν , μυρία δὲν εὑροις μαρτύρια. Διὰ γὰρ τοῦ Ἀβραὰμ δικαιοσύνην , καὶ τὴν τοῦ Ισαὰ καὶ Ιακὼβ , τὸν ἐξ αὐτῶν φύντα μετὰ ταῦτα λαὸν τῆς κλήσεως καὶ τῆς οἰκείας ἐπισκοπῆς κατηξίωτε· τῷ Ἰησοῦ μέχρι τετάρτης γενεᾶς τὴν βασιλείαν τετήρης· καίτοι μηδὲ τελείαν κτησαμένῳ εὐσέβειᾳν , ἀλλ᾽ ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς βασιλείας ἐπιδειξαμένῳ τὸν ζῆλον· τῷ θεοποιῷ Δαυΐδ , δισεπτον ἐτήρησε τὸν τοῦ γένους σπινθῆρα , καὶ ταῦτα πολλῶν δυστεῶν ἐν μέσῳ βίβλαστροτῶν. Κύριος ἐτι τῷ οὐρανῷ ἡτοίμασε τὸ θρόνον αὐτοῦ , καὶ η βασιλεία αὐτοῦ κάτιον δεσπόσει. Ακριβῶς δὲ τὸ πάντων δεσπόσει , εἰρηται , ἀλλ᾽ οὐ , πάντων δεσπόσει· ἐπει μὴ τάντας δέξιοι τυγχάνουσι τῆς αὐτοῦ βασιλείας. Διὸ τοῖς εὐαγγελικὸν κατορθοῦσι βίον τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν δι Σωτὴρ ἐπιγγείλατο. Δεσπόζει δὲ πάντων καθ' ἑτέραν ἐπίνοιαν καὶ τῶν ἀναξιῶν τῆς βασιλείας αὐτοῦ κρατῶν , οἷα δὴ πάντων Κύριος.

Εὐλογεῖτε τὸν Κύριον , πάντες οι ἀμερικοῦ , δυνατοὶ λογύτι , ποιοῦντες τὸν λόγον αὐτοῦ , τοῦ ἀκούσαι τῆς φωνῆς τῶν λόγων αὐτοῦ. Ανατέρω μὲν τὸ θεῖον Πνεῦμα τὴν τοῦ ἀνθρώπου φυχὴν ἐκάλει ἐπὶ τὴν εὐχαριστίαν καὶ τὴν εὐλογίαν τοῦ Θεοῦ , φάσκον· Εὐλόγει , η γυνὴ μου , τὸν Κύριον· νῦν δὲ , ἐπειδὴ τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ ἐμνημόνευσεν ,

²⁰ Ioan. xiv. 21.

καὶ τῶν οὐρανίων διατριβῶν, δε τοῖς ἀξίοις δὲ Θεὸς τοῖμασε, σφόδρα ἀκολούθως ταῖς οὐρανίοις δυνάμεις συγχάρειν τῇ τῆς ψυχῆς σωτηρίᾳ παρακελεύεται, κατὰ τὸν σωτήριον λόγον φήσαντα χαρὰν. Εσεσθαι ἐν τῷ οὐρανῷ ἐπὶ ἐνὶ ἀμαρτιῶν μετανοοῦντι· ἀλλὰ καὶ εἰς τέλος ἄγει τὴν ἀνθρώπου ψυχὴν καὶ τὰς οὐρανίους δυνάμεις· τὸ γάρ αὐτὸν τῆς εὐλογίας ἔργον καὶ ταύτη κάκεινοις ἐπιτάττεται. Δυνατοὶ Ισχύται, ποιοῦντες τὸν λόγον αὐτοῦ, τοῦ ἀκοῦσαι τῆς φωνῆς τῶν λόγων αὐτοῦ. Τὰ μὲν κατὰ σὲ, φησιν, ὡς ψυχὴ, ἔξασθενεὶ πρόδε τὸ κατ' ἀξίαν ὑμεῖν τὸν Θεόν· ἐκ μέρους δὲ δικαίως τοῦτο πολεῖ. "Ισθι δὲ, δτι οἱ ἀγγελοι· αὐτοῦ, δυνατοὶ Ισχύται δύνεταις, καὶ ἀδιαπτώτας τὸν λόγον αὐτοῦ ποιοῦντες, ἀξίοις τε ἀκρούειν τῆς φωνῆς αὐτοῦ καὶ τῶν λόγων αὐτοῦ, πρεπόντως καὶ κατ' ἀξίαν εὐλογοῦσιν αὐτόν. Εἰ δὲ καὶ ἐν ἀνθρώποις εἰέν τινες τὸν Ισάγγελον βίον μετερχόμενοι, ἀτε τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου φοροῦντες, Ισχύοντες δὲ καὶ αὐτοὶ ποιεῖν τὸν λόγον αὐτοῦ, καὶ δυνατοὶ τῆς φωνῆς αὐτοῦ ὑπακούειν, κατὰ τὸν φήσαντα· Πάντα Ισχύωνται τῷ ἀνθρώματος με. Καὶ οὗτοι, Ισάγγελοι δύνεταις, εὐλογεῖταισαν αὐτὸν. Μηδεὶς δὲ τῶν παραδικάντων τὸν λόγον αὐτοῦ καὶ παρακουόντων τῆς φωνῆς αὐτοῦ, προπετέστερον τολμάτω τοῦτο ποιεῖν.

Εὐλογεῖτε τὸν Κύριον, πάσαι αἱ δυνάμεις αὐτοῦ, λειτουργοὶ αὐτοῦ, ποιοῦντες τὰ θελήματα αὐτοῦ· Οἱ μὲν Δαυΐδ, ἐπειδὴ περ εἰσὶ καὶ ἀντικείμεναι δυνάμεις, σφόδρα ἀναγκαῖως ἐπιφέρει τό· λειτουργοὶ αὐτοῦ, ποιοῦντες τὰ θελήματα αὐτοῦ, δεικνὺς τίνας βούλεται καὶ διπολας δυνάμεις εὐλογεῖν τὸν Θεόν· δτι μὴ πάσας, μηδὲ τὰς διαντίας, ἀλλὰ μόνος τὰς ἀξίας τὰς ἐν διαφόροις τάξεσι λειτουργούσας αὐτῷ, ήτοι ποιούσας αὐτοῦ τὸ θέλημα. Λειτουργοὶ γάρ εἰσι Θεοῦ δυνάμεις ὑπερηφοροῦσαι αὐτῷ εἰς ἃ βούλεται ποιεῖν δι' αὐτῶν ἐπ' εὐεργεσίᾳ καὶ ὥφελειᾳ παντός· διδ καὶ ποιεῖν τὰ θελήματα αὐτοῦ εἰρηναῖ. Εὐλογεῖτε τὸν Κύριον, πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ, ἐτ πατετ τόπῳ τῆς δεσποτείας αὐτοῦ. Εὐλόγει, ή ψυχὴ μου, τὸν Κύριον· Η τῆς ἀκολουθίας διάνοια τούτον ξοικεν ὑποθάλλειν τὸν νοῦν· Εἰ μὲν ἀγγέλων ἥν, φησι, μόνον, καὶ θείων δυνάμεων καὶ οὐρανίων λειτουργῶν Θεοῦ τὸ εὐλογεῖν αὐτὸν, καλῶς ἂν εἴχεις, ὡς ψυχὴ, ὑποστέλλεσθαι ἔαυτην, τοῖς κρείτοις παραχωροῦσα τὴν εὐλογίαν· ἐπειδὴ δὲ δι θείος λόγος πᾶσι τοῖς ἔργοις αὐτοῦ εὐλογεῖν τὸν Κύριον προστάτε· προσήκει γάρ πᾶσαν τὴν κτίσιν κατὰ τὴν αὐτῆς δύναμιν τὸν πρέποντα ὑμνον ἀποδιδόντα τῷ Θεῷ· τι μέλλεις, ὡς ψυχὴ; Οὐχὶ καὶ αὐτῇ, ἀτε ἔργον οὐκ εὐκαταφρόνητον οὔσα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ εἰκόνα ἔαυτον πεποιημένη, ἀνεγείρῃ σαυτὴν ἐπὶ τὴν θεολογίαν καὶ εὐλογίαν τοῦ Θεοῦ; Ἐπειδὴ ή δεσποτεία αὐτοῦ, κατὰ τὸ εἰρημένον, πάντων δεσπόζει, οὐρανίων, ἐπιγείων, καταχθονίων, ἀκολούθως πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ, ὡς ἀν ὑπὸ τὴν αὐτοῦ δεσποτείαν δύται, τὰ σύμπαντα γάρ, φησι, δοῦλα σὲ, ὡς ποιήματα, εὐλογεῖται αὐτόν. Καὶ πῶς εὐλογοῦσι τὰ ἔλογα καὶ τὰ ἀψυχα; Ότις οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ, πάντως ἀντὶ φωνῆς χρώμενα τῇ δύει εἰς

A præparavit, mentionem fecit, admodum congruentier cœlestes virtutes jubet animæ saluti congaudere, secundum hoc Salvatoris dictum, scilicet, gaudium fore in cœlo super uno peccatore pœnitentiam agente²¹: sed etiam cum hominis animam, tum cœlestes virtutes in finem agit: idem enim benedicendi munus tam illi, quam istis præscribit. Potentes virtute, facientes verbum illius, ad audiendam vocem sermonum ejus. Quod ad te spectat, o anima, imbecilla infirmaque es ad Deum pro dignitate celebrandum: attamen id ex parte exsequaris. Scito autem angelos ejus, cum potentes virtute sint, et indesinenter verbum Dei faciant, dignique sint qui vocem et sermonem ejus audiant. decenter ac condigne ipsi benedicere. Quod si quidam inter homines sint qui vitam angelicæ parem inueniunt, utpote qui imaginem cœlestis circumferant, ac ipsi quoque verbum ejus exsequi et vocem audire valeant, secundum eum qui dicit, Omnia possum in eo qui me confortat²²; hi quoque angelis pares cum sint, benedicant ei. Nemo autem eorum, qui verbum ejus transgredientur ac voci ejus non obtemperant, temere hoc agere præsumat.

VERS. 21, 22. *Benedicite Domino, omnes virtutes ejus, ministri ejus, qui facitis voluntates ejus. Quoniam adversariæ quoque virtutes sunt, ideo David necessario illud adjicit, ministri ejus, qui facitis voluntates ejus: declarans quas et cujusmodi virtutes Deo benedicere velit: non omnes quippe, neque adversarias; sed solum eas quæ dignæ sunt, et variis ordinibus ipsi ministrant, sive quæ faciunt voluntatem ejus. Nam ministri Dei sunt virtutes ipsi ad quælibet munera pro beneficio et utilitate universi ministrantes: quare voluntates ejus exsequi dicuntur. Benedicite Domino, omnia opera ejus, in omni loco dominationis ejus. Benedic, anima mea, Domino. Hæc seriei mens et sententia videtur esse: Si angelorum, inquit, solummodo, divinarum virtutum, cœlestiumque Dei ministrorum officium esset ipsi benedicere, recte posses, o anima, te continere, ac te melioribus benedictionem cedere; quia vero divinus sermo cunctis ejus operibus præcipit ut Domino benedicant; par est enim omnem creaturam pro facultate, congruentem Deo hymnum emittere, quid cunctaris, o anima? Nunquid etiam ipsa, utpote opus Dei non spernendum, sed ad imaginem ejus factum, temetipsam excitas ad divinas laudes et ad benedicendum Deo? Quoniam dominationis ejus, ut dictum est, omnibus imperat cœlestibus, terrestribus et infernis; ideo omnia opera ejus, utpote ipsius dominationi subdita, ipsi benedicant. Nam omnia, inquit, tibi subdita, utpote officia tua, benedicere tibi debent. Et quomodo benedicant irrationalibilia et inanimata? Quo modo cœli enarrant gloriam Dei, qui sane conspectu suo ceu voce, ad exhibendam Dei virtutem utuntur: unde*

²¹ Luc. xv, 7. ²² Philipp. iv, 13.

ego laudandi occasionem accipio, et ad Creatorem celebrandum provocor. Et alias solent plerumque prophetæ etiam irrationabilem naturam ad Dei laudes efferendas assumere, quasi rationabilis non sufficiat, uti revera pueri in camino fecerunt. Cæterum omnibus in locis canere Judæis non convenit. Illi quippe ab iis qui se in captivitatem abduxerant, in Babylone ex canticis Sion cantare jussi, dixerunt, et quidem secundum legem agentes : *Quomodo cantabo canticum Domini in terra aliena?*²³ Nobis autem divinus Apostolus præcipit ut in omni loco orantes elevemus sanctas manus.²⁴ Idipsum Dominus Christus Samaritanæ dixit, localem adorationem de medio tollens, cultumque docens in Spiritu et veritate exhibendum.²⁵

PSALMUS CIII.

VERS. 1, 2. *Benedic, anima, Domino : Domine Deus meus, magnificatus es rehemerter : confessio-nem et decorum induisti, amictus lumine sicut vesti-mento.* A creaturarum magnitudine, providentia et varietate docetur anima gaudere ac fiduciam sumere : ita ut in eo glorietur, ac Dominum Deumque suum magnum tantarum rerum opificem ascribat, eumque sibi proprium prædicet cum affectu dicens, *Domine Deus meus. Confessionem et deco-rem induisti, amictus lumine sicut vestimento.* Quemadmodum is qui sensibili vestimento induitur, undique tegitur; sic quod Dei lumen sustineri nequeat, incomprehensibilem esse illius substantiam declarat. Sed quid ais, o David? Evangelista ait : *Ipse est lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum?*²⁶ Paulus vero dicit, ipsum lucem inhabitare inaccessiblem, et tu ait ipsum lumine indui sicut vestimento? Viden' neque prophetam, neque evangelistam, neque apostolum posse eam claritatem complecti; sed a nominibus apud nos usitatibus paulatim ascendentibus, obscuram quamdam ineffabilis illius gloriæ cognitionem asserre? Quia enim ignorant quæ sit illa substantia, a rebus apud nos conspicuis pro facultate illam complecti conantur.

VERS. 3, 4. *Extendens caelum sicut pellem, qui legit aquis superiora ejus : qui ponit nubes ascensem suum, qui ambulat super pennas ventorum. Qui fa-cit angelos suos spiritus, et ministros suos ignem urentem.* Hinc, ut par est, seraphim Græce expli-cantur, incendentes ac comburentes. Et vox sera-phim incendium significare declaratur. Quare de angelica virtute dicitur : *Qui facit angelos suos spiri-tus, et ministros suos ignem urentem.*

VERS. 5-13. *Qui fundat terram super stabilitatem suam, non inclinabitur in sæculum sæculi. Abyssus sicut vestimentum amictus ejus, super montes sta-bunt aquæ. Ab increpatione tua fugient, a voce toni-*

A Εμφασιν τῆς θείας δυνάμεως· παρ' ὧν ἐγὼ λαβόντα τοῦ ὑμενὸν τὰς ἀφορμὰς, καὶ κινοῦμαι πρὸς εὐθη-μίαν τοῦ κτίσαντος. Ἀλλως τε εἰώθαστι οἱ προφῆται καὶ τὴν διογον φύσιν πολλάκις παραλαμβάνεντες εὐφημίαν τοῦ Θεοῦ, ὡς οὐκ ἀποχρώσῃς τῆς λογικῆς, καθάπερ ἀμέλει καὶ οἱ παῖδες ἐν τῇ καμίνῳ. Πλὴν τὸ ἐν παντὶ τόπῳ ᾔδειν οὐχ ἀριστεῖ τοῖς Ιουδαίοις. Έκείνοι γάρ, ὑπὸ τῶν ἀνδραποδισάντων ἀστα-ταχθέντες ἐκ τῶν φύδων Σιών ἐν Βαθυλόνι, ἔφασαν, ἐνομον ὅριντες· Πάντας δομομαι τὴν φύην Κύριον ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας. Ἡμὲν δὲ ὁ θεῖος Ἀπόστολος παρ-εγγυᾷ ἐν παντὶ τόπῳ προσευχομένοις αἱρεῖν δῖας χεῖρας. Τοῦτο καὶ ὁ δεσπότης Χριστὸς πρὸς τὴν Σα-μαρείτιν ἐφη, τὴν τοπεῖκήν ἀναιρῶν προσκύνησιν, τὴν δὲ ἐν Πνεύματι καὶ ἀληθεῖα! διδάσκονταν λατρεῖαν.

B

ΨΑΛΜΟΣ ΡΓ'

Εὐλόγει, ή γύνχη μου, τὸν Κύριον· Κύριε δὲ Θεός μου, ἐμεγαλύθης σφόδρα· ἔξομολόγησιν καὶ εὐπρέπειαν ἐτεδύσω, ἀναβαλλόμενος φῶς ὡς ἱμάτιον. Διὰ τῆς τῶν κτισμάτων μεγαλουργίας καὶ προνοίας καὶ ποικιλότητος χαίρειν δὴ ἐν ταῖς καὶ θάρσος ἀναλαμβάνεντι διδάσκεται ἡ ψυχὴ, διὰ τῶν σεμνύνεσθαι, καὶ Κύριον ἐαυτῆς καὶ Θεὸν τῶν τοσούτων μεγαλουργὸν ἐπιγράφεσθαι, καὶ ιδιοποιεῖσθαι αὐτὸν ἐν τῷ λέγειν· Ὁ Θεός μου, μετὰ διαθέστω, ἔξομολόγησιν καὶ εὐπρέπειαν ἐτεδύσω, ἀναβαλ-λόμενος φῶς ὡς ἱμάτιον. Ός δὲ ἀναβαλλόμενος αἰσθητὸν ἱμάτιον πάντοθεν καλύπτεται, οὕτω τὸ μῆδον δύνασθαι διασχεῖν τὸ περὶ τὸν Θεὸν φῶς, ἀκτᾶλη-πτον αὐτοῦ τὴν οὐσίαν παρίστησιν. Ἀλλὰ τὶ φῆς, ὁ Δαυΐδ; Ὁ εὐαγγελιστής φησιν· Οὐτὶ αὐτός ἐστι φῶς ἀληθινὸρ, διαφαίνεται πάντα ἀνθρώποις ἐρ-χόμενος εἰς τὸν κόσμον. Οὐ δὲ Παῦλος, ὅτι φῶς αἰ-κῶν ἀπρόσιτον, σὺ περιβελήθει τὸ φῶς αὐτὸν φῆς ὡς ἱμάτιον; Ορές, διτι, καὶ προφήτης ή τις, καὶ εὐ-αγγελιστής, καὶ ἀπόστολος, οὐ δύνασται περιθράξ-θει τῆς σεφνείας, ἀλλ' ἀπὸ τῶν παρ' ἡμῖν διημά-των ἀναβαίνοντες κατὰ μικρὸν ἀμυδράν τινα παρ-ιστῶσιν ἐνοικιαν τῆς ἀρέτης δόξης ἔκεινης. Ἐπειδὴ γάρ αὐτὸν τὸ ποτέ ἐστι τὴν οὐσίαν οὐκ ἴσασιν, ἀπὸ τῶν παρ' ἡμῖν λαμπρῶν φίλοινεικούσιν ἐπελαθέσθαι αὐτῆς ὡς οἶδόν τε.

Ἐκτείνω τὸν οὐρανὸν ὥστε δέρψιν, διατεγμένη ἐν ὑδατὶ τὰ ὑπερφά αὐτοῦ, δι τιθεὶς τέφη τὴν ἐλ-λασσού τὸν αὐτοῦ, δι περιπατῶν ἐπὶ πτερύγων ἀνέμων, δι ποιῶν τοὺς ἀγρέλους αὐτοῦ πτερύματα, καὶ τοὺς λειτουργὸν αὐτοῦ πῦρ φλέγοντα. Ἐντεῦθεν εἰκότος ἐρμηνεύμενα τὰ σεραφίμ, εἰς τὴν Ἑλλάδα φανῆ-ε μπιπρώντες ἡ ἐμπρησταὶ σημαντουσι. Καὶ τὸ, σε-ραφίμ τὸν ἐμπρησμὸν δηλοῦν λέγεται. Διὸ περὶ τῆς ἀγγελικῆς δυνάμεως εἰρηται· Ὁ ποιῶν ἀγγέλους αὐτοῦ πτερύματα, καὶ τοὺς λειτουργὸν αὐτοῦ πῦρ φλέγοντα.

Οὐ θεμελιῶν τὴν γῆν ἐπὶ τὴν ἀσφαλειαν αὐτῆς οὐ κλιθήσεται εἰς τὸν αἰώνα τοῦ αἰώνος. Ἀνθρώ-πος ὡς ἱμάτιον τὸ περιβόλαιον αὐτοῦ, ἐπὶ τῶν ὀρέων στήσονται ὑδάτα. Ἀπὸ ἐπιτιμήσεως οὐν-

²³ Psal. cxxxvi, 4. ²⁴ 1 Tim. ii, 8. ²⁵ Joan. iv, 24. ²⁶ Joan. 1, 9.

φεύκοται, ἀπὸ φωνῆς βροτῆς σου δειλίδοσον· Αὐτούσιον δρη, καὶ καταβαίνοντι κεδεὶ εἰς τόπον δὲ δέμελιστας αὐτοῖς· Ὁριον ἔθου, δὲ οὐ παρελεύσοται, οὐδὲ ἐπιστρέψοντι καλύψαι τὴν γῆν· Ὁ δέξαστέλλων πηγὰς ἐτράρχειν, ἀνὰ μέσον τῶν ὁρέων διελεύσοται ὑδατα. Ποτισοῦσι πάντα τὰ θηρία τοῦ ἄγρου, προσδέξοται δραγοὶ εἰς δίχαραν αὐτῶν· Ἐκ' αὐτὰ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατασκηνώσει, ἐκ μέσου τῶν πετρῶν δάσουσι φωνήν. Ποτίζων δρη ἐκ τῶν ψηφρῶν αὐτοῖς· Ἐπει τοι δέρχονται τὰ ψηφρά αὐτοῦ· νῦν φησι· Ποτίζων δρη ἐκ τῶν ψηφρῶν σου· εἰ μή τι πολὺν υπερώντα τοῦ Θεοῦ ὡς παρ' αὐτοῦ πεποιημένα τὸν ἀέρα νοεῖν, τοῖς νέφεσι περιβαλλόμενον. Ποτίζει τοι γαροῦν δὲ Θεὸς τὰ δρη καὶ τὰ ἐν τούτοις πεδία τὴν τε λοιπὴν σύμπασαν γῆν οὐκ ἀπὸ τῶν ταῖς φάραγξι πηγῶν, οὐδὲ ἀπὸ τῶν φερομένων καὶ γῆς ποταμῶν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ψηφρῶν αὐτοῦ ἀνεῳθεν ἀφ' ὕψους τοὺς αὐτάρκεις καὶ μεμετρημένους ἐπιχορηγῶν ὑετούς· Ὑπερῆπα δὲ Θεοῦ τὸν ἀέρα καλεῖ, καθάπερ ἐπὶ μιᾶς οικίας τοῦ παντὸς κόσμου· Ὁρη μὲν εἰσιν οἱ πνευματοφόροι δινδρες· ποτίζονται δὲ ἐκ τῶν ψηφρῶν αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, πληρούμενοι τῶν τοῦ Πνεύματος χαρισμάτων, λόγου σοφίας καὶ τῶν ἔξης ἀπηριθμημένων· Ὑπερῆπα δὲ Θεοῦ, ἀφ' ὧν τὰ δρη ποτίζει, ἀκριψοντεῖς καὶ υπερβάλλουσαι θεωρεῖς τῆς ἀληθείας τυγχάνουσι, υπερῆπα καλούμεναι, τῷ μηδὲν αὐτάς υπεραναβεβηκέναι· Ἀπὸ καρποῦ τῶν ἔργων σου χορτασθήσεται ἡ γῆ· Αὐτὸς γάρ εἶπε· Βλαστησησάτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου, καὶ ἔύλον κάρπιμον ποιοῦντα καρπόν, καὶ τὰ ἔξης· Ἐκ τῶν Ἰησοῦ κατὰ τὴν οικονομίαν ἔργων, πολὺν καρπὸν ἔχοντων, ἄπασα ἡ γῆ χορτάζεται, μεταλαμβάνουσα τῶν οὖτω παραδόξων ὑπὸ Ἰησοῦ γεγενημένων· οὗτος γάρ καρπὸς τῶν ἔργων αὐτοῦ τυγχάνει· Καὶ δὲ λόγος δὲ ὁ περὶ τῶν ἔργων τῆς δημιουργίας καὶ προνοίας αὐτοῦ νοηθεῖς, οἵα φημι δὴ τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς διατρέbonτας ἀνθρώπους.

Οἱ δέξαστέλλων χόρτον τοῖς κτήνεσι, καὶ χλόην τῇ δουλειᾳ τῶν ἀνθρώπων, τοῦ ἐξαγαγεῖν δροτὸν ἐκ τῆς γῆς· καὶ οὐρος εὐχράτειν καρδιαν ἀνθρώπου, καὶ τὰ ἔξης· Εἰπεν, διτι ἀπὸ τοῦ ὑετοῦ κτάται πλησμονὴν ἡ γῆ, τοῦ Θεοῦ ἔργαζομένου τὴν ἐκ θαλάσσης τῶν ὀδάτων ἀναγαγήν· Είται τὴν ἐντεῦθεν ὑποδέκουσιν ὥφελειαν, διτι πιανθεῖσα ἐκ τῆς τῶν ὀδάτων χορηγίας ἡ γῆ, ἔκανατέλλει τοῖς ἀπ' αὐτῆς ἄπασι τὰς προσφόρους τροφάς· ἀνθρώπῳ μὲν εὐγενεῖ ζώψ, καὶ διπλὸν τοῦ Θεοῦ τετιμημένῳ, ἔξαιρετον καὶ ἀφωρισμένην τροφὴν, ἀρτον, καὶ οἶνον καὶ ἔλαιον· ἀρτὸν μὲν δὲ ἐπὶ τῷ στηρίξεσθαι καὶ δυναμοῦσθαι τὴν καρδίαν, οἶνον δὲ ἐπὶ τῷ κατευφραίνεσθαι τὴν ψυχὴν, ἔλαιον δὲ ἐπὶ τῷ φαιδρύνεσθαι τὸ σῶμα, καὶ ἀπαλύνεσθαι θεραπευδμένον ἐκ τῆς ἐπιπόνου σκληραγγίας· Οὔτως αὐτῷ πλουσίαν καὶ ἐκ πλειόνων τράπεζαν εἰς ἀπόλαυσιν οἴα πατήρ δὲ Θεὸς ἐδωρήσατο· Οὐ μήν καὶ τῆς τῶν λοιπῶν· ζέων κατωλιγώρησεν ἐπιμελεῖας· φρον· τίζων δὲ καὶ τῆς τούτων διαμονῆς τὴν ἀρμόδουσαν

A trui tuī formidabunt. Ascendunt montes et descendunt campi in locum quem fundasti eis. Terminum posuisti, quem non transgredientur, neque convertentur operire terram. Qui emittis fontes in convallibus, inter medium monitum pertransibunt aquæ. Potabunt omnes bestiae agri, exspectabunt onagri in siti sua. Super ea volucres cœli habitabunt, de medio petrarum dabunt vocem. Rigans montes de superioribus suis. Quia prius dixerat, Qui legis aqua superiora ejus; hic ait, Rigans montes de superioribus tuis. Nisi malit quis superiora Dei, quasi ab eo constructa aerem nubibus amictum intelligere. Deus itaque montes et campos qui in eis sunt, et universam reliquam terram rigat, non ex fontibus convallium, neque ex fluminibus quæ per terram defluunt, sed de superioribus suis pluvias ex alto sufficiens ac moderatas subministrans. Superiora autem Dei vocat aerem, de toto mundo quasi de domo quadam verba faciens. Montes quidem sunt spirituales viri: hi autem irrigantur de superioribus ipsius Dei, Spiritus sancti donis repletū, videlicet sermone sapientiæ, cæterisque reccensis. Superiora vero Dei, de quibus montes irrigat, sunt sublimes ac eximiae veritatis contemplationes, quæ superiora vocantur, quod nihil illas transcendat. De fructu operum tuorum satiabitur terra. Ipse namque dixit, Germinet terra herbam seni et lignum fructiferum faciens fructum²⁷, et reliqua. Ex Iesu operibus per œconomiam editis, quæ multis fructibus instructa sunt, universa terra satiatur, particeps eorum quæ a Iesu adeo mirabiliter perpetrata sunt: hic enim fructus operum ejus est. Et quidem sermo de operibus creationis et providentia ipsius, cui fructus operum Dei esse intellectus, terram satiabit; nempe homines in terra versantes.

B καρπὸς ἔργων Θεοῦ τυγχάνων, χορτάσει τὴν γῆν· Vers. 14, 15. Producens senum jumentis et herbam serrituti hominum, ut educas panem de terra; et vinum laetificat cor hominis, et cetera. Ait a pluvia satietatem terræ parari, Deo aquas ex mari reducente. Deinde indicat utilitatem hinc promanantem, quia aquarum irrigatione impinguata, cunctis incolis suis congruentem cibum profert; homini quidem nobili animali, et apud Deum in honore habito, eximium ac selectum eibum, panem, vinum, et oleum; panem quidem quo cōr fulciatur et roboretur, vinum quo anima laetificetur, oleum quo corpus exhilaretur atque a laboriosa desfatigatione curetur. Sic autem illi opimam et variis instructam niensem ad usum cœi pater paravit Deus. Neque tamen cæterorum animalium curam neglexit; sed de eorum quoque conservatione sollicitus, congruentem ipsis escam subministravit, senum quidem jumentis, servituti autem hominum, herbam producens. Accuratissime vero propheta animalium distinctionem

²⁷ Gen. 1, 11.

fecit; jumenta quidem generatim appellans omne animal herba vescens; servitutem vero hominum, mansueta et quodammodo civilia animalia ad hominum usum deputata, quorum alia quidem terram arant hominique opem ferunt, ut bos; alia gestant onera, ut asinus; alia demum aliud mortali generi ministerium præstant: quæ proprie et opportune servitutem hominum vocavit, quibus herbam datum esse ait, scilicet ab hominibus seminatam et cultam; cæteris vero jumentis sponte natum fenum. Possunt autem utraque simul, herba vide licet et fenum, et jumentis et servituti hominum data fuisse. Neque feras hic neque reptilia memoravit, quia hæc alio utuntur cibo; alia enim carnivora sunt; reptilia autem ipsa terra vescuntur. Θηρίων ἐν τούτοις, οὗτε ἔρπετῶν ἐμνημόνευσε, διὰ τὸ ἐτέρῳ κεχρήσθαι ταῦτα τροφῇ· τὰ μὲν γάρ ἔστι σαρκοδόρα· τὰ δὲ ἔρπετά, αὐτῇ τῇ γῇ κέχρηται τροφῇ.

Animadverte porro sermonem hunc circuitione nisi, ac manifestiora quidem leviter tangere, iis vero insistere quibus multi contradicunt, neque abstinerre ab irrationalibus, nec ab usu ministerioque eorum. Id vero dupli de causa agit; alia est, ut ex abundanti impudentiam illorum refrenet, qui dicunt aliquid in mundo supervacaneum et inutile existere; alia vero, ut ostendat quanta sit Deo de hominibus sollicitudo, quando de iis quæ eorum causa condita sunt tantam habet rationem. Quid huic curæ par esse possit, quandoquidem ea quæ nobis servient ita nutrit, nec patitur ut in omnibus gravemur? Neque enim hominem deseruit, nec laboribus ipsum gravat, vario illum salutis genere donans. Hic juvat eum, qui congeneres nostros servitute opprimit, sic alloqui: una hominum servitus sunt irrationalia, tu vero hæc despicias: quare naturam a servitute et dominatione scindens, id effecisti, ut sibi ipsa serviret et dominaretur. Eum qui ad similitudinem Dei factus est, quis vendidit, quis emit, cum id solus Deus possit efficere; imo vero nec ipse Deus, nam dona ejus sunt sine potentia? Quod si Deus id quod liberum est non redigit in servitutem, quis potentiam suam potentiae Dei præponat? Cæterum sat oneris imponitur iis, qui liberi sunt, quod serviant, tantaque in pulvere sit differentia, ut aliis imperet, aliis impereatur. At neque jugum, neque supplicium primo peccato nostro destinatum, aggravandum est. Producit autem in his supernaturalibus altissimisque sermonibus suis, qui montes sunt, fenum: quem cibum irrationaliores ferre valeant. Est autem fenum in hisce montibus positum, sermo de sensibilibus et littera Scripturæ; imo etiam sermo moralis, quem multitudine quoque percipere valebit, dicentibus singulis, *Dominus pascit me, et nihil mihi deerit: in loco pascuae ibi me collocavit, super aquam refectionis educavit me²²*. Qui autem hujusmodi statum transcenderunt cum non in servitute hominum versentur, sed homines facti sint, singuli ite-

A καὶ τούτοις ἀπένειμε τροφὴν· χόρτον μὲν τοῖς κτήνεσι, τῇ δὲ δουλειᾳ τῶν ἀνθρώπων χλόην ἔξανατελας. Σφόδρα δὲ ἀκριδῶς ὁ προφῆτης τὴν τῶν ζών πεποίηται διαιρεσιν· κτήνη μὲν γενικῶς πᾶν τὸ ποτηγάν ζῶν, δουλείαν δὲ ἀνθρώπων τὰ ήμερα καὶ ὡς περ πολιτικὰ ζῶα τὰ εἰς ὑπηρεσίαν ἀνθρώπων ἀζωρισμένα, ὧν τὰ μὲν ἄροι τὴν γῆν συνεργοῦντα ἀνθρώπῳ, ὡς βιοῦς· τὰ δὲ ἀχριφορεῖ, ὡς δονος· τὰ δὲ διάτητιν τινὰ χρήσιν τῷ θνητῷ γένει παρέχεται· ἀσικείως καὶ προσφιλῶς δουλείαν ἀνθρώπων ὀνόμασεν, οἷς τῇ χλόῃ δεδόσθαι φησι, τουτέστι τὴν ὑπὸ ἀνθρώπου σπαρεῖσαν καὶ γεωργηθεῖσαν· τοῖς δὲ δλοῖς κτήγεσι, τὸν αὐτομάτως βλαστῶντα χόρτον. Δύναται δὲ καὶ ἀμφότερα ἡ τε χλόη καὶ ὁ χόρτος, δομοῦ καὶ τοῖς κτήνεσι καὶ τῇ δουλείᾳ τῶν ἀνθρώπων δεδοθεῖται. Οὗτος δὲ

B "Ορα δὲ κύκλῳ περιέόντα τὸν λόγον καὶ τὰ σφέστερα παρατρέχοντα, ἐμφιλοχωροῦντα δὲ τοῖς παρὰ τῶν πολλῶν ἀντιλεγομένοις, καὶ τῶν ἀλόγων οὐκ ἀφιστάμενον, καὶ τῆς χρείας αὐτῶν καὶ τῆς ὑστηρεσίας. Ποιεῖ δὲ τοῦτο διὰ δύο ταῦτα· δι’ ἐν μὲν, ἵνα ἐκ περιουσίας ἐπιστομίσῃ τὴν ἀναισχυντίαν τῶν λεγόντων εἶναι τι περιττὸν ἐν τῷ κόσμῳ καὶ διχρηστὸν· δι’ ἐπειρον δὲ, ἵνα δειξῃ δοষη τῷ θεῷ. Θεῷ τῶν ἀνθρώπων ἡ κηδεμονία, διου γε τῶν δι’ ἐκείνους γενομένων τοσούτον ποιεῖται λόγον. Τί ταύτης ἴσον γένοιτο ἀν τῆς κηδεμονίας, διαν καὶ τὰ δουλεύοντα ἡμῖν οὖτα τρέψῃ, καὶ μὴ συγχωρῇ πονεῖσθαι περὶ πάντα; Οὗτος γάρ εἴσεται τὸν ἀνθρώπων, οὔτε βαρύνει τοῖς πόνοις αὐτῶν, ποικίλων αὐτοῦ τὴν σωτηρίαν. Ἐνταῦθα καλὸν εἰπεῖν πρὸς τὸν τοὺς δύμογενες καταδυούμενον· μία δουλεία τῶν ἀνθρώπων τὰ ἀλογα· σὺ δὲ ταῦτα ἀλιγωρεῖς διὸ τὴν φύσιν δουλείας καὶ κυριότητος σχίσας αὐτὴν ἐστι τῇ δουλεύειν καὶ ἐαυτῇ κυριεύειν ἐποιήσας. Τον καθ’ δομοιστητα θεού διντα καὶ πάσης τῆς δικροντα τίς δ ἀπεμπολῶν; τίς δ ὀνούμενος; μόνου θεού τὸ δυνηθῆναι τοῦτο, μᾶλλον δὲ οὐδὲ αὐτοῦ τοῦ θεοῦ· ἀμεταμέλητα γάρ αὐτοῦ τὰ χαρίσματα. Εἰ δὲ δ θεὸς οὐ δουλοῖ τὸ ἐλεύθερον, τίς δ ὑπερβιθεὶς τοῦ θεοῦ τὴν ἐαυτοῦ δυναστείαν; Πλὴν ἀρκεῖ δουλεύειν τοῖς ἐλεύθεροις, καὶ τοσοῦτον εἶναι τὸ διάφορον, ὥστε τοῦ αὐτοῦ χοδὸς τὸ μὲν κρατεῖν, τὸ δὲ δικρεσθαι. Μή βαρυνέσθω δὲ δ ζυγός, μηδὲ τῆς πρώτης ἡμῶν ἀμαρτίας τὸ ἐπιτίμιον. ἔξανατέλλει δὲ ἐν τούτοις ὑπερφυέπει καὶ ὑψηλοτάτοις λόγοις αὐτοῦ δρεσιν οὖσι χόρτον· ὃν φέρεσθαι τροφὴν οἰοί τέ εἰσιν οἱ ἀλογώτεροι. "Εστι δὲ ὃν τούτοις τοῖς δρεσιν χόρτος δ περὶ τῶν αἰσθητῶν λόγος καὶ τὸ γράμμα τῆς Γραφῆς· ἀλλὰ καὶ δ ἡθικῶτερος, οὐ μεταλαβεῖν καὶ οἱ πολλοὶ δυνήσονται, ἐκάστου τῶν τοιούτων λέγοντος· Κύριος ποιμανεῖ με, καὶ οὐδέν με ὑστερήσει· εἰς τόπον χ.λέης ἔκει με κατεσκήνωσε· ἐπὶ ὅδατος ἀναπαύσεως ἔξεργεψέ με. "Υπερβάντες δέ ποτε τὴν τοιαύτην κατάστασιν, οὐκέτι ἐν δουλείᾳ τῶν ἀνθρώπων διντες, ἀλλ’ ἀνθρωποι γεγενημένοι, ἐροῦσι πάλιν ἔκαστος· Ἡσίμασας ἐνώπιον μου τράπεζαν ἔξερατιας τῶν θύ-

C D "Ορα δὲ κύκλῳ περιέόντα τὸν λόγον καὶ τὰ σφέστερα παρατρέχοντα, ἐμφιλοχωροῦντα δὲ τοῖς παρὰ τῶν πολλῶν ἀντιλεγομένοις, καὶ τῶν ἀλόγων οὐκ ἀφιστάμενον, καὶ τῆς χρείας αὐτῶν καὶ τῆς ὑστηρεσίας. Ποιεῖ δὲ τοῦτο διὰ δύο ταῦτα· δι’ ἐν μὲν, ἵνα ἐκ περιουσίας ἐπιστομίσῃ τὴν ἀναισχυντίαν τῶν λεγόντων εἶναι τι περιττὸν ἐν τῷ κόσμῳ καὶ διχρηστὸν· δι’ ἐπειρον δὲ, ἵνα δειξῃ δοषη τῷ θεῷ. Θεῷ τῶν ἀνθρώπων ἡ κηδεμονία, διου γε τῶν δι’ ἐκείνους γενομένων τοσούτον ποιεῖται λόγον. Τί ταύτης ἴσον γένοιτο ἀν τῆς κηδεμονίας, διαν καὶ τὰ δουλεύοντα ἡμῖν οὖτα τρέψῃ, καὶ μὴ συγχωρῇ πονεῖσθαι περὶ πάντα; Οὗτος γάρ εἴσεται τὸν ἀνθρώπων, οὔτε βαρύνει τοῖς πόνοις αὐτῶν, ποικίλων αὐτοῦ τὴν σωτηρίαν. Ἐνταῦθα καλὸν εἰπεῖν πρὸς τὸν τοὺς δύμογενες καταδυούμενον· μία δουλεία τῶν ἀνθρώπων τὰ ἀλογα· σὺ δὲ ταῦτα ἀλιγωρεῖς διὸ τὴν φύσιν δουλείας καὶ κυριότητος σχίσας αὐτὴν ἐστι τῇ δουλεύειν καὶ ἐαυτῇ κυριεύειν ἐποιήσας. Τον καθ’ δομοιστητα θεού διντα καὶ πάσης τῆς δικροντα τίς δ ἀπεμπολῶν; τίς δ ὀνούμενος; μόνου θεού τὸ δυνηθῆναι τοῦτο, μᾶλλον δὲ οὐδὲ αὐτοῦ τοῦ θεοῦ· ἀμεταμέλητα γάρ αὐτοῦ τὰ χαρίσματα. Εἰ δὲ δ θεὸς οὐ δουλοῖ τὸ ἐλεύθερον, τίς δ ὑπερβιθεὶς τοῦ θεοῦ τὴν ἐαυτοῦ δυναστείαν; Πλὴν ἀρκεῖ δουλεύειν τοῖς ἐλεύθεροις, καὶ τοσοῦτον εἶναι τὸ διάφορον, ὥστε τοῦ αὐτοῦ χοδὸς τὸ μὲν κρατεῖν, τὸ δὲ δικρεσθαι. Μή βαρυνέσθω δὲ δ ζυγός, μηδὲ τῆς πρώτης ἡμῶν ἀμαρτίας τὸ ἐπιτίμιον. ἔξανατέλλει δὲ ἐν τούτοις ὑπερφυέπει καὶ ὑψηλοτάτοις λόγοις αὐτοῦ δρεσιν οὖσι χόρτον· ὃν φέρεσθαι τροφὴν οἰοί τέ εἰσιν οἱ ἀλογώτεροι. "Εστι δὲ ὃν τούτοις τοῖς δρεσιν χόρτος δ περὶ τῶν αἰσθητῶν λόγος καὶ τὸ γράμμα τῆς Γραφῆς· ἀλλὰ καὶ δ ἡθικῶτερος, οὐ μεταλαβεῖν καὶ οἱ πολλοὶ δυνήσονται, ἐκάστου τῶν τοιούτων λέγοντος· Κύριος ποιμανεῖ με, καὶ οὐδέν με ὑστερήσει· εἰς τόπον χ.λέης ἔκει με κατεσκήνωσε· ἐπὶ ὅδατος ἀναπαύσεως ἔξεργεψέ με. "Υπερβάντες δέ ποτε τὴν τοιαύτην κατάστασιν, οὐκέτι ἐν δουλείᾳ τῶν ἀνθρώπων διντες, ἀλλ’ ἀνθρωποι γεγενημένοι, ἐροῦσι πάλιν ἔκαστος· Ἡσίμασας ἐνώπιον μου τράπεζαν ἔξερατιας τῶν θύ-

²² Psal. xxii, 1, 2.

σύντωρ με· ἐπίπαντας ἐν ἐλαιῷ τὴν κεφαλήν μου, Α καὶ τὸ ποτηρίόν μου μεθύσκον ὡς κράτιστον. Καὶ τὸ ἔλεός σου καταδιώξεται με πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς μου, καὶ τὸ κατοικεῖν με ἐν οἴκῳ Κυρίου εἰς μακρότητα ἡμερῶν.

Τοῦ ἐξαγαγεῖν ἀρτοὺς ἐκ τῆς γῆς, καὶ οἶνος εὐχρατεῖν καρδιῶν ἀνθρώπουν· τοῦ λαρύγραι πρόσωπον ἐν ἐλαιῷ, καὶ ἀρτοὺς καρδιῶν ἀνθρώπουν στηρίζει. "Ἄξιον ἐνταῦθα ζῆταις τίνος χάριν εἰπών δὲ Δαυΐδ, δὲ ἔξαντέλων χόρτον τοῖς κτήνεσιν, ἐπήγαγε· Τοῦ ἐξαγαγεῖν ἀρτοὺς ἐκ τῆς γῆς, ἀπὸ τοῦ οἴνου δηλαδὴ κατασκευαζόμενον. Τί ποτέ ἐστιν ὅπερ αἰνίζεσθαι βούλεται; "Οὐτὶ τὸ αὐτὸν σπέρμα κοινῇ γίνεται ἐδωδῆ καὶ ἀλόγοις καὶ ἀνθρώποις, οὐ κατὰ τὸ αὐτό. Καὶ τοῦτο δὲ τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας. Σκόπει δὲ· Καταβάλλεται σίτος, τέως μὲν ἀνθρώπων ἐστὶ τροφὴ μόνον· ἐπειδὸν δὲ βλαστάνῃ, δινειται καὶ τὴν τῶν ἀλόγων ἔχων τροφήν. "Ωσπερ γάρ αὐτὸν τὸ εἰναι δι' ἡμᾶς ἔλαβε τὰ ζῶα, οὕτω καὶ τῇ τροφῇ αὐτῶν ἐκ τῆς ἡμετέρας τροφῆς ἔχει τὴν ἀρχήν. 'Η γάρ χλόη διὰ τοῦτο προηγουμένων γέγονεν, ἵνα τὸν οἴνον διατηρῇ. Εἰδες οὖν τὰ δλογα οὐ μόνον ἡμῖν δουλεύοντα, ἀλλὰ καὶ τὴν τροφὴν τῶν ἀλόγων τῇ ἡμετέρᾳ τροφῇ ὑπηρετουμένην, καὶ τῇ τάξει πάλιν τὸ αὐτὸν τοῦτο μιμουμένην. "Ωσπερ γάρ πρότερον δλογα, καὶ τότε ἀνθρώπως, ἐπειδὴ διὰ τὸν ἀνθρώπον τὰ δλογα· οὕτω καὶ πρώτον χλόη, καὶ τότε σίτος ἐν τῇ βλάστῃ, ἐπειδὴ διὰ τὸν οἴνον τῇ χλόῃ. Καὶ οἶνος εὐχρατεῖν καρδιῶν ἀνθρώπουν. Οὐ πάς, ή μόνος ὁ τὴν γένεσιν ἔχων ἐκ τοῦ εἰπόντος· 'Ἐγώ εἰμι η ἀμπελὸς η ἀληθινή. 'Αλλ' ἐπεὶ τὰ αἰσθητὰ πάντα γῆ διὰ τὸ ὄλικον ὁνομάζεται, εἰς τούτον δὲ λαβεῖν ἐστι λόγον ἀναβιδάζοντα διὰ τίνος ἀναλογίας ἐπὶ τὰ νοητά· καὶ οὕτως ὁ λόγος ἀρτοὺς ἐστὶν ἐκ τῆς γῆς ἐξαγόμενος, ἐπὶ τὸ τρέφειν ὃν ἔνδον καὶ ἐν κρυπτῷ ἀνθρώπον, καὶ ἀπὸ τῶν ιαματικῶν δὲ τῆς γραφῆς διηγημάτων διὰ τὸ ιστορικὸν γῆ εἰρημένον. "Ἀρτος ἐξαγόμενος ὁ μυστικός ἐστι λόγος. Τοῦ ἐξιλαρύγραι πρόσωπον ἐν ἐλαιῷ, καὶ ἀρτοὺς καρδιῶν ἀνθρώπουν στηρίζει. Πλαρύνεται δὲ καὶ φαιδρύνεται τὸ πρόσωπον τοῦ έσω ἀνθρώπου ἐλαϊψ τῷ θρηπτικῷ τοῦ θεοῦ φωτὸς, καὶ λύοντες τὰς νόσους καὶ τοὺς πόνους τῆς ψυχῆς, ἐπινοίᾳ μόνῃ διαφέρον τοῦ ἀπόδοθέντος οἴνου. 'Ο γάρ τοῦ Θεοῦ λόγος ὥστερ διμπελός, οὕτω καὶ ἐλαία ἐστίν· 'Ἐγὼ, φησιν, ὧστε ἐλαία κατάκαρπος ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ. 'Η γάρ αὐτὸν διδασκαλία κατὰ διάφορον σχέσιν οἰνός τε καὶ ἐλαίου ἐστι καὶ ἀρτος.

Χορταστήσεται τὰ ξύλα τοῦ πεδίου, αἱ κέδροι τοῦ Λιβάρου δὲ ἐφύτευσαν· ἐκεῖ στρονθία ἐνροστεύσουσι. Τοῦ ἐρωδιοῦ ή οἰκλα ἥγεται αὐτῶν· δηρη τὰ ὑψηλὰ ταῖς ἐλάχοις, πέτρα καταρυγή τοῖς χοιρορυγαλλίοις. 'Ο Έβραῖος καὶ οἱ λοιποί, ξύλα τοῦ Κυρίου, τεθείσατο. Διεξελθὼν τὰ κάρπιμα, ἀναγκαῖος μημονεύει καὶ τῶν ἀκάρπων, ὡς ἀναγκαῖαν ἀνθρώποις καὶ αὐτῶν παρεχόντων χρείαν. Διὰ τοῦτο καὶ Κυρίου αὐτὰ προστηρύξετεν, ὡς αὐτο-

rum dicent : *Parasti in conspectu meo mensam adversus eos qui tribulant me; impinguasti in oleo caput meum, et calix meus inebrians, quam praeclarus est. Et misericordia tua subsequetur me omnibus diebus viis meæ, et ut inhabitem in domo Domini in longitudinem dierum³⁹.*

B *Ut educas panem de terra, et vinum lætificat cor hominis; ut exhilaret faciem in oleo, et panis cor hominis confirmat. Hic opportune quæratur, qua de causa cum dixisset David : Producens senum iumentis; subjunxit, Ut educas panem de terra, ex frumento nempe consecutum. Quid autem est quod insinuare vult? Idem scilicet semen communem escam esse tam brutis quam hominibus, sed non eadem ratione. Atque illud Dei sapientiae fuit. Et vero id animadvertis velim: spargitur frumentum, atque hactenus quidem hominum est cibus; cum autem germinaverit, exsurgit, brutorum quoque alimentum proferens. Quemadmodum enim animalia id nostri causa acceperunt quod existant, ita et esca illorum a nostra initium habet. Nam herba ideo maximè producitur, ut frumentum conservet. Vides igitur non solum bruta nobis famulari, verum etiam cibum eorum cibo nostro servire, atque eodem ordine et ratione id ipsum agere. Quemadmodum enim prius bruta, deinde homo, quia propter hominem bruta; sic primo herba, mox frumentum in germine, quia propter frumentum herba. Et vinum lætificat cor hominis: non omne vinum, sed illud solum quod ortum habet ab eo qui dicit: Ego sum vitis vera⁴⁰. Sed quia sensilia omnia ob materiam terra vocantur, atque de illo accipiendus sermo est, qui quadam ratione et proportione ad spiritualia deinde erigit; hic quoque sermo panis est de terra eductus, ut interiorem et occultum hominem nutriat: atque a corporeis Scripturæ narrationibus, ob naturalem historiæ rationem, terra dicitur. Panis quippe eductus, est mysticus sermo. Ut exhilaret faciem in oleo, et panis cor hominis confirmat. Exhilaratur porro ac illustratur interioris hominis facies oleo, quod divinam alit lucem, ac morbos laboresque animæ solvit, solaque intelligendi ratione a memorato vino differt. Dei quippe verbum, ut vitis, ita et oliva est. Ego, inquit, sicut oliva fructifera in domo Dei⁴¹. Nam ejus doctrina secundum diversam rationem, et vim et oleum et panis est.*

VERS. 16-18. *Saturabuntur ligna campi, cedri Libani, quas plantasti, illic passeress nidiificabunt. Erodii domus dux est eorum: montes excelsi cervis, petra refugium herinaciis. Hebraicum exemplar et reliqui interpres, ligna Domini, habent. Cum fructifera recensisset, necessario etiam fructuarentia memorat, utpote quæ hominibus ad usum necessaria sint. Ideoque ipsa Domini nuncupavit, ut sponte nascentia, neque manu culta; sed divino*

³⁹ Psal. xxii, 5-7. ⁴⁰ Joan. xv, 1. ⁴¹ Psal. li, 10.

verbo germinantia. Cedri Libani quas plantasti. A Pulchre cedrorum plantationem Deo ascripsit, quia sine ulla humana cura in tantam celsitudinem excrerebunt. Non enim lignarius aliquis eorum cultor fuit; sed divinum verbum montium cum cuncta his opaca fecit. Quod si ipse plantaverit, sane utiles sunt: optima quippe sunt quæcumque Deus efficit. Cum porro Libani tanquam celeberrimi mentionem fecit, necnon cedrorum ejus, alios etiam montes et arbores his significavit. Illic passeris nidificabunt. Erodii domus dux est eorum. Aquila sic habet: Illic aves nidificabunt. Erodio abies domus ipsi. Nam hæc ipsæ arbores alium quidem hominibus, alium vero avibus usum praebent.

VERS. 19. *Fecit lunam in tempora: sol cognovit occasum suum. Cum terrena omnia recensuisset, invisibiliumque naturarum creationem exhibuisset, cœlorum item opificium subindicasset, nunc luminarium mentionem facit, quæ quarto die condita sunt. Nec sine consilio arbitror ea quæ superius prætermissa videbantur, quando de rebus cœlestibus, de nubibus et ventis verba fecerat, nunc sermo resumit, ea post tot alia recensita memorans; verum ut doceat hæc quoque ad utilitatem condita fuisse. Forsitan enim si hæc primo loco commemorasset, occasio quædam relicta iis fuisset, qui quasi divina et tanquam causam productionis animalium et fructuum terræ, ipsa colenda esse duxerunt. Hoc nempe cum illi qui a pietate alieni erant existimarent; animum appulerunt ut solem et lunam, tanquam deos generationis, alimenti et incrementi nostri auctores, colerent. Sed divinus sermo id minime probat: enimvero affirmat, etiam citra isthæc, universalem illam Dei providentiam, non solum quæ in cœlis, sed etiam quæ in terra, animalia nempe plantasque, produxisse. Hæc item Moyses ut doceret, primo plantarum terrestrium ortum, deinde luminarium productionem induxit. Nunc item David denuo recurrit ad cœlestium illam providentiam, ac nulla alia de causa conditam lunam fuisse ait, quam ad enumerationem et notitiam mensium et dierum: nam illud, *in tempora*, id ipsum significat; id est, ut conversionibus ejus temporum mutationes dignoscantur, ac menses numerentur et anni. Nam lunæ variationes id præstant, ut possit tempus numerari: mensis quippe mensuram illa incremento immunitio neque sua efficit; ita ut lunæ creatio ad temporum doctrinam facta sit. Neque modica hinc utilitas evenit, quod scilicet tempestates dignoscantur, et ad omnia quemlibet scse adornare facultas sit. Si enim non ita se res haberet, omnia ruerent in exitium; cum neque agriculta, neque nauta, vel terram vel mare sulcandi opportunum tempus internoscere valerent. Hæc porro temporum notitia, non hominibus modo, sed etiam brutis idonea utilissimaque est. De luminaribus etiam in Genesi dicitur: *Sint in signa et in**

φυσὶ καὶ οὐ χειρόκηπτα, ἀλλὰ τῷ θεῖῳ λόγῳ βιβλοστήσαντα. Αἱ κέδροι τοῦ Λιθάνου δὲ ἐφύτευσαν. Καλῶς τῷ θεῖῳ προσέγραψε τῶν κέδρων τὴν φυτείαν· διτὶ ἔκτος ἀνθρωπίνης ἐπιμελεῖας ἐπὶ τοσοῦτον τὸ μῆτῆραν. Οὐ γάρ ἀλλοκόμος τις τούτων γέγονε φυταργός· ἀλλ᾽ ὁ θεῖος Λόγος, ἀμφιλαζεῖς τὰς τῶν ὄρων εἰργάσατο κορυφάς. Εἰ δὲ αὐτὸς ἐφύτευσε, πάντας διτὶ χρήσιμα· πάντα γάρ δια τὸ θεῖον στέπησεν ὁ θεῖος, καὶ λίαν. Τοῦ μὲν Λιθάνου ὡς ἐπισήμου μνημονεύσας, καὶ τῶν ἐν αὐτῷ κέδρων, καὶ τὰ ἀλλὰ δρῦ καὶ δένδρα διὰ τούτων ἐδήλωσεν. Ἐκεῖ στρουθία ἐτροστεύσουσι. Τοῦ ἐρωδιοῦ δὲ οἰκλα τῇρειται αὐτῷ. Ὁ Ἀκύλας οὗτος ἔχει· Ἐκεῖ δρεα τοσσεύσουσιν. Ἐρωδιῷ ἀλάται οἶκος αὐτῷ. Τὰ γάρ αὐτὰ δένδρα ἀλλην μὲν ἀνθρώποις χρέαν, ἀλλην δὲ τοῖς δρυνέοις παρέχει.

C 'Ἐξοίης σελήνης εἰς καιρούς· ὁ ήλιος ἔτη τὴν δύσιν αὐτοῦ. Τὰ κατὰ γῆν διπάντα διεξελθόν, καὶ τῶν ἀράτων φύσεων τὴν δημιουργίαν δείξας, καὶ τῶν οὐρανῶν ὑποδείξας τὴν ποίησιν, νῦν καὶ τῶν φωτήρων ποιεῖται τὴν μνήμην, οἱ κατὰ τὴν τετάρτην τὴν ἡμέραν ἔγενοντο. Οὐκ ἀσκόπως δέ, οἷμαι τὰ δέξαντα ἐν τοῖς ἀνώ παραλείφθαι, διτὶ τὰ κατ' οὐρανὸν καὶ τὰ περὶ νεφῶν καὶ ἀνέμων ἐλέγετο, νῦν δὲ λόγος ἐπαναλαμβάνει, μετὰ τοσαῦτα μνημονεύσας αὐτῶν, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ διδάξαι, διτὶ καὶ ταῦτα χρείας ἔνεχεν ὑπέστη. Τάχα γάρ, εἰ πρῶτον αὐτῶν ἐμνημονεύσαν, ἀφορμή τις κατελείπετο τοῖς ὡς θεῖα δεῖν αὐτὰ σένειν ἡγουμένοις, καὶ ὡς αἴτια τῆς τῶν ἐπὶ γῆς ζώων τε καὶ καρπῶν συστάσεως. Τούτο γοῦν αἱ τῆς εὐσεβείας ἀλλότριοι νομίσαντες ὠρμήθησαν σένειν ὡς θεοὺς ἡλίον καὶ σελήνην, ὡς δὲ τῆς ἡμετέρας γενέσεως τε καὶ τροφῆς καὶ αὔξησεως αἰτίους. Ἀλλ' οὐκέτι ὁ θεῖος λόγος τοῦτο παρίστησιν, ἀλλ' διτὶ καὶ τούτων ἔκτος ἡ καθόλου πρόνοια τοῦ θεοῦ οἱ μόνον τὰ κατ' οὐρανὸν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐπὶ γῆς συνεστήσατο ζῶά τε καὶ φυτά. Τούτο καὶ Μωσῆς διδάξαι βευληθεῖς, πρῶτον εἰσήγαγε τὴν τῶν ἀπὸ γῆς φυτῶν γένεσιν, εἰθ' οὕτως τὴν τῶν φωτήρων σύστασιν. Καὶ νῦν δὲ ὁ Δαυΐδ ἀνατρέχει πάλιν ἐπὶ τὴν ὑπὸροις πρόνοιαν, διτὶ οὐδὲν ἔτερον τὴν σελήνην γεγενῆσθαι λέγων, ἢ πρὸς ἀριθμὸν καὶ διάγνωσιν μηδῶν τε καὶ ἡμερῶν· τὸ γάρ, εἰς καιρούς, τοῦτο δηλοῖ· τούτεστιν, εἰς τὸ διαγινώσκειν διὰ τῶν ἐν αὐτῇ τροπῶν τὰς τῶν καρπῶν μεταβολάς, εἰς τὸ μῆνας ἀριθμεῖν καὶ ἐνιαυτούς. Αἱ γῆ τῆς σελήνης ἀλλοιώσεις μετρεῖσθαι τὸν χρόνον παρασκευάζουσι· τοῦ γάρ μηδὸς τὸ μέτρον αὐτῇ ποιεῖ ἐν τοσαύταις ἡμέραις αὐξάνουσά τε καὶ φθίνουσα· ὥστε ἡ τῆς σελήνης δημιουργία διὰ τὴν τῶν καρπῶν διδασκαλίαν γέγονεν. Οὐχὶ ἡ τυχοῦσα δὲ χρεῖα ἐντεῦθεν ἀνύεται ἐκ τοῦ καιροὺς εἰδέναι καὶ παρασκευάζεσθαι πρὸς ἀπαντα· ὡς, εἰ μὴ τοῦτο ἦν, πάντα ἀπολώλει, οὔτε γεωργοῦ, οὔτε ναύτου, τοῦ μὲν τὴν γῆν ἀνατέμενιν, τοῦ δὲ τὴν θάλασσαν εἰδότος ἐν καιρῷ τῷ προσήκοντι. Αὗτη ἡ ἐκ τῶν καρπῶν τούτων γνῶσις οὐκ ἀνθρώποις μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀλόγοις ἐπιτηδεῖαι καὶ χρησιμωτάτῃ. Περὶ τῶν φωτήρων καὶ ἐν τῇ Γενέσει εἰρηται· Ἐστωσαν εἰς σημεῖα καὶ εἰς καιρούς, καὶ εἰς ημέρας καὶ εἰς ἐνιαυτούς· εἰς ση-

μελα μὲν ἐπομερίας, αὐχμῶν, πνευμάτων κινήσεως· εἰς καιροὺς δὲ, τὰς τῶν ἀέρων ἐναλλαγάς, χειμῶνος, ξαρος, θέρους, μετοπώρου· δέ τις εὐτάχτως ἡμέρας περιοδεύειν τὸ τεταγμένον τῆς κινήσεως τῶν φωστήρων παρέχει· εἰς ἡμέρας δὲ, οὐχ ὅτες ἡμέρας ποιεῖν· ἡμέρα γάρ καὶ νῦν πρεσβύτερα τῆς τῶν φωστήρων γενέσεως· ἀλλ’ ὅτες κατέρχειν τῶν ἡμερῶν· εἰς ἐνιαυτοὺς δὲ, διτι σελήνη μὲν, ἐπειδὴν δωδεκάκις τὸν ἐνιαυτῆς ἑκτελέσῃ δρόμον, ἐνιαυτοῦ ἐστι ποιητική· ἥλιακος δέ ἐστιν ἐνιαυτὸς ἡ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ σημείου ἐπὶ τὸ αὐτὸν σημεῖον τοῦ ἥλιου ἀποκατάστασις.

Οὐδὲν δέ τηρω τὴν δύσιν αὐτοῦ. Ἐθου σκότος, καὶ ἔγνετο ρύξ· ἐν αὐτῇ διελεύσονται πάρτα τὰ θηρία τοῦ δρυμοῦ. Σκύμροι ὠρυόμεροι ἀράσαι, καὶ ζητῆσαι καρά τοῦ Θεοῦ βρώσιν αἵτοις· Ἀρέταισερ ὁ ἥλιος, καὶ συναχθήσονται, καὶ ἐν ταῖς μανδραῖς αὐτῶν κοιτασθήσονται. Εξελεύσονται ἀνθρώποις ἐπὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ τὴν δραστηραῖς αὐτοῦ ἔως ἐσπέρας· Οὓς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε! πάρτα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας· ἐπιηρώθη ἡ γῆ τῆς κτίσεώς σου. Οὐδὲν δέ γνω τὴν δύσιν αὐτοῦ, τουτέστι τὴν ὑπὸ τοῦ κρείττονος αὐτῷ διατεταγμένην. Μόνον γάρ φωτίζειν ἔμαθεν ἥλιος· Οὐδὲν δέ καὶ διαπαντός, τῆς δὲ ἡμέρας ἀρχήν, ἀλλὰ καὶ ἐν νυκτὶ τοῖς ἐν ταύτῃ φαίνουσιν ἀστροῖς παραγωρεῖν τὸν οἰκεῖον ἀποτελεῖν δρόμον· διπάς νυκτὸς γενομένης, καὶ ἐπαπλάσαντος τοῦ σκότους τῇ γῇ, ὑποσταλῆναι μὲν καὶ ἀναχωρῆσαι τὰ ἡμέρα τῶν ζώων, δσα δὲ ἐστιν δύρια θηρία, ταῦτα προσέλθοις ἐπὶ τὴν οἰκείαν τροφῆν· ἐν οἰκείῳ γάρ ἀρμάζονται αὐτοῖς χρόνῳ, τῷ τῆς νυκτὸς διαστήματι. Σκύμροι ὠρυόμεροι ἀράσαι, καὶ ζητῆσαι καρά τοῦ Θεοῦ βρώσιν αἵτοις· διτι μῆ καὶ αὐτοῖς ἐξαντελεῖν ἡ γῆ χόρτον ὥστε τοῖς κτήνεσι, καὶ χλόήν τῇ δουλειῇ τῶν ἀνθρώπων. Οὐ Θεὸς ὁς τῶν ἀπάντων κηδεμῶν, καὶ τῆς τῶν πάντων διαμονῆς τε καὶ ζωῆς πρόνοιαν εἰσφέρων, τὰ μὲν ἐλαύνεσθαι· ὑπὸ τῶν τοῦ ἥλιου μαρμαρυγῶν, καὶ ὥστερ ἐχθρὸν φεύγειν τὸ φῶς φύκονομήσατο· τὰ δὲ ὡς τοῦ φωτὸς συγγενῆ ἐν ἡμέρᾳ προϊέναι, καὶ τὸν βίον αὐτῶν ἐν τῷ φωτὶ διάγειν συνεχώρησε· τῶν μὲν θηρίων εἰς τὰς μάνδρας αὐτῶν κοιταζομένων, τοῦ δὲ λογικοῦ ζώου ἐν ἡμέρᾳ καὶ φωτὶ προλόντο; ἐπὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τὴν ἐργασίαν αὐτοῦ ἔως ἐσπέρας.

Αὕτη η θάλασσα η μεγάλη καὶ εὐρύχωρος, ἐκεῖ δέ ἔρχεται ὁν οὐκ ἐστιν ἀριθμός· ζῶα μακρὰ μετά μεγάλων. Ἐν τούτοις παρίστησιν, διτι, ὥστερ τὸ τῆς γῆς στοιχείον πολλῶν ἐστιν ζῶων γενητικὸν καὶ θρηπτικόν, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ ὑγρὰ οὐσία παμπληθῆ γένη ζώων τρέφει. Οὐ γάρ κενοὺς τοὺς χώρους ὁ Θεὸς ἐποίησεν, ἀλλὰ ζῶων πάντα ἐνέπλησε τὸν ἄστρα, τὴν γῆν, τὴν θάλασσαν· τὸν μὲν ὄρνιθων μόνον, τὴν δὲ τετραπόδων καὶ πτερωτῶν, τὴν δὲ ἀπειρῶν λιθώνων· ὃν οἱ μὲν μείζους, οἱ δὲ ἀλάττους, καὶ τροφὴ τοῖς μείζοσιν οἱ ἀλάττονες, καὶ τὸ γένος οὐ δαπανᾶται. Καὶ τοῦτο δὲ τῆς θείας κηδεμονίας τεχμήριον, τὸ τὰ σμικρὰ γένη τοῖς μεγάλοις συνδιαιτᾶ-

A tempora, in dies et annos ⁴⁴; in signa quidem imbrum, zetuum ac ventorum mutationis; in tempora vero aeris mutationum, hiemis, veris, zetatis et autumni; quae ut ordine periodos agant statutus luminarium motus nobis efficit: in dies autem, non ita ut dies efficiant, dies enim et nox luminarium conditū antiquiores sunt; sed ut diei dominantur: in annos demum, quia luna quidem cum duodecies cursum suum perficiat, anni est auctor: solaris item est .annus, nempe ab eodem signo ad idem ipsum signum solis revolutio.

VERS. 20-24. Sol cognovit occasum suum. Posuisti tenebras, et facta est nox, in ipsa pertransibunt omnes bestiae silvæ. Catuli leonum rugientes ut rapiant, et querant a Deo escam sibi. Ortus est sol, et congregabuntur, et in cubilibus suis collocabuntur. Exibit homo ad opus suum, et ad operationem suam usque ad vesperum. Quam magnificata sunt opera tua, Domine! omnia in sapientia fecisti, impieta est terra creatione tua. Sol cognovit occasum suum, scilicet eum qui sibi a Deo præscriptus est. Sol quippe lucere tantum novit; neque id semper ac perpetuo; sed uni præesse diei, in nocte vero stellis tunc apparentibus concedere locum solet, ut proprium sibi cursum consiciant, ut adveniente nocte ac tenebris terræ superficie imminentibus, mitiora quidem et mansuetiora animalia receptum habeant et secedant; feræ vero quælibet ad proprium quærendum cibum exeat, in proprio sciliacet ac congruenti sibi tempore ac noctis intervallo. Catuli leonum rugientes ut rapiant, et querant a Deo escam sibi, quia nempe terra non ipsis perinde atque jumentis fenum produxit, et herbam servituti hominum. Deus utpote omnium curam agens, ac omnium conservationi ac vitæ prospiciens, ita prævidit, ut alia quidem a solis radiis pellerentur, ac lucem ut inimicam sibi fugerent; alia vero, tanquam luci affinia, in die procederent: ipsisque concessit ut in luce vitam degerent, feris quidem in lustris suis cubantibus, rationabili vero animali in die ac luce prodeunte ad opus suum, et ad operationem suam usque ad vesperum.

VERS. 25, 26. Hoc mare magnum et spatiōsum, illic reptilia, quorum non est numerus: animalia pusilla cum magnis. His declarat, sicut terræ elementum multa animantium genera producit et alit; ita humidam substantiam, perinulta animalium genera enutrire. Neque enim Deus vacua loca fecit, sed animalibus omnia replevit, aerem, terram, et mare; aerem quidem avibus tantum; terram quadrupedibus et aligeris; mare infinitis piscibus: quorum alia majora, minora alia sunt; ac minora majoribus in escam dantur, et tamen genus non absuntur. Atque illud divinæ providentiae indicium est, quod cum parva animalium genera cum magnis

⁴⁴ Gen. 1, 14.

versentur, non funditus ab illis absumantur; nam **A** validiora infirma devorant, nec penitus destruunt: quia proventus expensam superat. His similes sunt quotquot inter homines eos qui inferiores sibi sunt devorant. Verum illa quidem culpa vacant: illud enim ex natura contingit, tu vero ne minimam quidem tui purgandi viam reperias, qui cum et ratione et lege honoratus sis, ad illam brutorum confusionem ordinis declinas. Cæterum reptilia pisces vocat: quia pedibus carent et quasi in mari reptant, ut reptilia in terra.

Ilic naves pertranseunt, in mari videlicet. Cum declarasset quantam progeniem mare nutriat, et quod neque animalia ejus numero, neque ipsum mensura aestimari valeat; jam enarrat quam sit ipsum hominibus utile. Per nauticam quippe artem et gubernandi peritiam, necessaria mutuo communicamus, fructusque in terra nostra nascentes aliis subministramus, ab iisque accipimus suos; ita ut et quod superfluum est non inutile sit, et quod deest, advehi possit. Sublimiori autem ratione navi Ecclesiæ confert; mari vero humanam vitam, quod res ejus instabiles ac semper in motu sint. Innumerable porro reptilium genus, multitudinem hominum vocat, et forma et persona quasi discrepantem; ita ut differentia ex varietate affectuum aestimetur. Nam natura quidem omnibus est una, nec diversa orius ratio: mens autem varie distinguitur, corque nostrum diversitatem sententiarum admissit. Quod cum nosset quispiam, dixit: *Quemadmodum facies faciebus similes non sunt; sic nec mentes hominum.* Naves autem dicimus esse eas quæ in hoc spirituali mari pertranseunt, ut scriptum est⁴³, videlicet sanctas Servatoris nostri Ecclesiæ, quæ quidem in mundo, sed superiores mundo sunt; sicut revera onerarias videre est, in aqua sane, sed superiores aquis. Ecclesiæ igitur navibus similes, spirituale mare trajicientes, fidèles homines recipiunt, et quasi in aliam terram aut regionem transferunt, scilicet ad regnum cœlorum, ad spem in Christo fundatam, ad sanctificationem spiritus, et ad virtutem, quæ sanctorum patria est. Nam cum, sicut scriptum est, advenæ et peregrini sint super terram, non habent hic manentem civitatem⁴⁴: sed ad illam festinant, cuius artifex et creator est Deus⁴⁵. Cum ergo mundus hic noster exemplo maris intelligatur, pro cymba et navicula Ecclesia aestimabitur, pro nautis habens sanctificatos, qui, quod fidem suscepérunt, Christum secum versantem semper habent, tranquillitatē auctorem. Alia item ratione naves numerū caput eos, qui in corpore suo, bujuscet vitæ salsis et decumanis fluctibus agitantur. Laudantur porro naves quæ mare pertranseunt, non vero quæ ibi permanent, vel quæ fluctibus demerguntur. Nam qui in carne sunt, nec secundum carnem militant, vitæ fluctum calcantes, eoque superiores, faciunt operationem in aquis multis, ac descendunt, ut ex

σθαι, καὶ μὴ παντελῶς ὑπὲκείνων καταναλίσκεσθαι· βότκονται γάρ οἱ δυνατώτεροι τοὺς καταβέστερους, καὶ οὐκ ἀνηλώκασιν, ἀλλὰ νικᾷ τὴν δαπάνην ἡ πρόσοδος. Τούτοις ἐοίκασιν δοῦι τῶν ἀνθρώπων τοὺς καταβεστέρους καταπίνουσιν. 'Ἄλλ' ἐκεῖ μὲν οὐκ ἔγκλημα τὸ γινόμενον· φύσεως γάρ ἐστι τὸ συμβαῖνον· σὺ δὲ οὐδὲ μίαν ἔξεις ἀπολογίαν, ὁ λόγγος καὶ νόμῳ τετιμένος καὶ πρὸς τὴν τῶν ἀλόγων τύχην εἴσεσθαι τὸν ἔξαγων. Ἐρπετά γε μήν τοὺς ιχθύας ὄνομάζει, διὰ τὸ ἄποδας αύτοὺς οἰοντες ἐπισύρεσθαι τῷ θάνατῳ, ὡς τὰ ἔρπυστικὰ τῇ γῇ.

'Ἐκεῖ κλοῖα διαπορεύονται. Ἐν τῇ θαλάσσῃ δηλαδή. Εἰπών δῆμην ηθάλασσα ἔκτρέψει γονήν, καὶ δῆτα οὔτε τὰ ζῶα ἀριθμεῖται, οὔτε αὐτὴ μετρεῖται, λέγει καὶ δῆσταν αὐτῆς χρήσιμον εἰς ἀνθρώπους. Αὐτὸν ναυπηγικῆς γάρ τέχνης καὶ κυβερνητικῆς ἐπιστήμης παρ' ἀλλήλων κομιζόμεθα τὰ ἐνδέοντα, καὶ τὸν παρ' ήμιν φυσόμενον καρπὸν χορηγοῦμεν ἔτεροις, καὶ δεχόμεθα τὸ παρ' ἐκείνοις γινόμενον· ὥστε μὴ τὸ περιττεύον εἶναι ἀνόητον, μήτε τὸ ἐνδέον ἀνεπινήνητον. Τύφλότερον δὲ πλοίων παρεικάζει τὴν Ἐκκλησίαν, θαλάττη δὲ τὸν ἀνθρώπων βίον, διὰ τὸ ἀστάθμητον καὶ δεικνύοντον τῶν ἐν αὐτῷ πραγμάτων. Ἐρπετῶν δὲ τὸ γένος τὸ ἀναρθμητὸν τὴν πολυειδή καὶ οἰοντες πολυπόρωστον τῶν ἀνθρώπων λέγει πλήθην, εἰς τὴν τῆς ἔξεως ποικιλίαν νοούμενός τῆς ἔξαλλαγῆς. Φύσις μὲν γάρ πᾶσιν ἡ αὐτῆ, καὶ δὴ τῆς γενέσεως τρόπος οὐκ ἐτεροίς, πολυσχιδής δὲ νοῦς, καὶ πολυγνώμων ἐν ήμιν καρδίᾳ. Καὶ τούτο εἰδὼς τις ἔφασκεν· "Οὐσπερ οὐχ ὅμοια πρόσωπα προσώπους, οὗτως οὐδὲ αἱ διάνοιαι τῶν ἀνθρώπων. Πλοῖα δὲ εἶναι φαμεν, ἀ καὶ ἐν τῇδε τῇ νοητῇ θαλάσσῃ διαπορεύεται, κατὰ τὸ γεγραμμένον, τὰς ἀγίας τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἐκκλησίας οὖσας μὲν ἐν κόσμῳ, ταῦτα ἀνωτέρῳ τοῦ κόσμου, καθάπερ ἀμέλει καὶ τὰς ὀλκάδας ἐστὶν ὁρῶν, οὖσας μὲν ἐν θάλασσῃ, πλὴν ὑδάτων ἀνωτέρας. Αἱ τοίνυν θάλαττῶν (3) πλοίων ἐκκλησίαι, τὴν νοητὴν διανηγόμεναι θάλασσαν, δέχονται μὲν τὰς πιστεύοντας, ἀποκομίζουσι δὲ καθάπερ εἰς ἔτερα τενά γῆν ἢ χώραν τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν, καὶ ἐλπίδα τὴν ἐν Χριστῷ καὶ εἰς ἀγιασμὸν τὸν διὰ τὸ Πνεύματος, καὶ εἰς τὴν τῶν ἀγίων πατρίδα τὴν ἀρετὴν. Πάροικοι γάρ θντες καὶ παρεπιδημοι, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἐπὶ τῆς γῆς, οὐκ ἔχουσιν ὅδε μένονταν πόλιν· ἐπείγονται δὲ πρὸς ἐκείνην, ἡς τεχίτης καὶ δημιουργὸς ὁ Θεός. Ἐν σχήματι οὖν θαλάσσης τοῦδε τοῦ καθ' ἡμᾶς νοούμενου κόσμου, σκάφος ἢ πλοῖον ἡ Ἐκκλησία νοηθήσεται, πλωτήρας ἔχουσα τοὺς ἡγιασμένους, οἱ καὶ διὰ τοῦ καταδέξασθαι τὴν πίστιν συνόντα διὰ παντὸς ἔχουσι τὸν Χριστὸν εὐδίαι ἀπλούντα τὴν ἀπαλήν. Ἐτέρως δὲ πλοῖα θνομάζει τοὺς διὰ τῶν σωμάτων ἐν τῷ ἀλμυρῷ κλύδωνι τοῦ βίου τούτου σαλευομένους. Καὶ ἔστιν ἐπανούμενα πλοῖα τὰ διαβαίνοντα τὴν θάλασσαν, ἀλλὰ μὴ τηνούμενα αὐτῇ, μηδὲ καταβαττιζόμενα τοῖς κύμασιν. Οἱ γάρ ἐν σαρκὶ θντες, καὶ μὴ κατὰ σάρκα στρατεύμενοι, καταπιπούντες τὸν κλύδωνα τοῦ βίου,

⁴³ 1 Cor. x, 4. ⁴⁴ Hebr. xiii, 14. ⁴⁵ Hebr. xi, 10.

(3) Sic

καὶ διψηλότεροι αὐτοῦ δντες, ποιούσιν ἐργασίαν ἐν
ῦδαις πολλοῖς, συγκαταβαίνοντες ἐπὶ τῷ κερδῆσαι
τινας τῶν βεβυθισμένων. Ἐτι τὸν τῇδε τοῦ βίου
περιστασμὸν, καὶ τὴν ἐν αὐτῷ τῶν πραγμάτων πι-
κρὰν ἀνάχυσιν καὶ τὸν ἀναφυρμὸν, σηματίνων ἡμῖν
ἀπειώς δ μελφόδες. Αὕτη ἡ θάλασσα, φησιν, ἐκεῖ
ἐρπετά, ὃν οὐκ ἔστιν ἀριθμός, ἡῶα μυκρὰ μετά
μεγάλων. Ἰχθύσι γάρ παρεικαστέον εὖ μάλα τοὺς
ἐπ' οὐδενὶ μὲν ἕσθ' ὅτε τῶν ἀναγκαίων εἰς δηγσιν
τῇδε κάκεσε διάπτοντας, καὶ μόνα συλλέγοντας τὰ
ὅσταπερ ἀν ἀποφῆγαι σαρκικούς, καὶ εἰκαίους ἀνα-
τλῆναι παρασκευάζει πόνους. Οὐχοῦν Ἰχθύων διανη-
χόμεθα δίκην τὴν πλατείαν ταύτην καὶ εὔρυχωρον
ὁ ἔκαστου βίος.

Δράκων οὗτος, δρ επιλασας ἐμπαταίσειτ αὐτῷ. **Πάντα** πρὸς σὲ προσδοκῶσι, δοῦναι τὴν τροφὴν
αὐτοῖς εὑκαιροί. Αὔτοῖς σου αὐτοῖς, συλλέ-
ξουσι· ἀροτέατος δέ σου τὴν χεῖρα, τὰ σύμ-
πατα πλησθήσονται χρηστότητος. "Ορα εἰ δυνήσῃ
καθολικὸν ἀπὸ τούτου ἐκλαβεῖν δόγμα, ὡς πάντων τῶν
γενητῶν πενομένων, λειπομένων τε καὶ δεομένων τῆς
παρὰ τοῦ Θεοῦ χορηγίας, ἢς μεταλαβόντα δυναμού-
ται καὶ ισχύει, ὥστερ διὰ τροφῆς ζωύμενα. **Πάντα**
πρὸς σὲ προσδοκῶσι, δοῦναι τὴν τροφὴν αὐτοῖς
εὑκαιροί. Τὰ πάντα δὲ φῆσας δ λόγος περιειληφεν
ὅμοι τὰς νοητὰς καὶ ἄγλας δυνάμεις, τὰς τε αἰσθη-
τὰς καὶ τὰς ἐν θυντοῖς σώμασιν. Οὕτω γάρ μᾶλλον
μειζόνως ἡ ἀναθέτης διαλάμπει, τῷ καὶ ἀξίοις καὶ μὴ

A demersis aliquos lucrētūr. Insuperque hujus vitæ
distractionem, et amaram illam rerum ejus confu-
sionem commīstionemque urbane nobis indicans
Psalmista, *Hoc mare, inquit, illic reptilia, quorum
non est numerus, etc.* Nam piscibus apposite con-
ferantur, qui ad comparandas sibi res neque neces-
sarias, neque utiles, buc illuc transiliunt, et illa
sola colligunt, quæ illos carnales esse declarant; ac
labores eorum vanos irritosque faciant. Igitur pi-
scium instar hoc mare magnum et spatiōsum tran-
mūs, videlicet mundum: nam cujusque vita varia
differensque est.

θάλασσαν, τουτέστι τὸν κόσμον. διάφορος γάρ πως

B VERS. 27-29. *Draco iste, quem formasti ad illu-
dendum ei. Omnia a te exspectant ut des illis escam
in tempore. Dante te illis colligent, aperiente te ma-
num omnia implebuntur bonitate.* Vide an possis
hinc dogma catholicum excipere, quod omnes res
creatæ inopes sint ac Dei largitione egeant, qua
accepta roborantur ac vigent, utpote esca vitam ac-
cipientes. *Omnia a te exspectant, ut des illis escam
in tempore.* Cum porro omnia dixerit, spirituales
et sanctas virtutes, necnon sensibiles, quæ in mor-
talibus corporibus sunt, una complexus est. Nam
ita Dei bonitas magis elucescit, quod tam dignis,
quam indignis, suam impertiat benignitatem.
ἀξίοις τῆς παρ' αὐτῷ χρηστότητος μεταδοῦναι.

C VERS. 30. *Auferes spiritum eorum, et deficient, et
in pulverem suum revertentur. Emittes spiritum
tuum, et creabuntur, et renovabis faciem terræ.* Esti-
mo de hominibus hic sermonem haberi, ac præsen-
tis sæculi consummationem futurique renovationem
his significari; ut ne quis suspicaretur hujus mundi
statum in æternum mansurum esse; sed spem ha-
beremus in illud novum sæculum, ac resurrectionem
quam sermo declarat, cum posteaquam dixit,
*In pulverem suum revertentur, subjicit, Emittes spi-
ritum tuum vivificum, et creabuntur, ex terra resur-
gentes, et renovabis faciem terræ, pulchritudinem
videlicet terræ, id est, homines ex terra efformatos.*
Hic clare nobis resurrectionem, novam per sanctissimum Spiritum vitam, ac humanorum corpo-
rum in novissimo sæculi tempore in pristinam for-
mam restitutionem, prænuntiat: itemque produc-
tionem illam ut rursum exsistamus. Ostenditque
ipsum esse et mortis et vitæ Dominum. Non vult
enim nos in tristibus permanere; sed postquam
eatenuis illa dixit, quatenus nos perterrefaceret; ad
mitiora rursum sermonem reducit: et quod alibi
dictum est, quoniam vitæ et mortis ipse Dominus
est, id ipsum jam indicat et ait, eos qui in pulverem
reversi sunt a Spiritu creandos, ac renovandum esse
genus humanum: nam resurrectio est in pristinum
restitutio. Emissionem autem Spiritus nuncupat
ejus ad operandum descensum, non vero mutatio-
nem a loco in locum, quia *Spiritus Domini replevit orbem terrarum*, a quo facies terræ renovatur. Et

D

τὴν τε εἰς τὸν τόπον εἰς τόπου μετάβασιν·

enim hæc est terræ pulchritudo, animalia quæ in ea sunt, plantæ, et hominum genus. Ut autem illa constituantur, necessaria est spiratio ei vita ab illo data, quam et dare et accipere ipsi perfacile est, atque hæc omnia repente ac nullo negotio peragit: id enim vel maximum est virtutis ejus argumentum. Vides etiam in præsenti vita resurrectionem, in seminibus, in plantis, atque in ipso hominum genere expressam ad meditandum. Siquidem animalia et plantæ extremam vitæ rationem obtinent, qua sublata, ut dictum est, tota vita deficit: et quæ residua sunt, quod præ insuffitatem vitam conseruare non possint, ad unum et idem revertuntur; ac rursus animalia fiunt. Quodque divinissimum est, nos ex toto, videlicet animas et ipsis conjuncta corpora, ad omnimodam vitam et immortalitatem transferendos esse in promissis habemus: quæ res sane antiquis præter naturam esse forte visa fuerit: ac revera et divinum opus est et supra naturam; naturam, inquam, nostram, non vero illam omni virtute plenam: huic enim nulla vita præter naturam aut supra naturam est; itaque hinc sermones, secundum Simonis insaniam adversum prolati, repudientur. Quidam vero sic hosce versiculos explicant: *Emitte Spiritum tuum, qui per baptismum accedit, et creabuntur in novam creaturam, in novum populum;* ita ut prior quidem interpretatione intelligatur de resurrectione ex mortuis, quando terra renovabitur, et liberabitur a corruptione; secunda vero, de regeneratione per baptismum.

Vers. 51-53. *Sit gloria Domini in sacerulum, laetabitur Dominus in operibus suis. Qui respicit terram, et facit eam tremere, qui tangit montes et sumigant. Cantabo Domino in vita mea, psallam Deo meo quandiu sum. Quandoquidem, ait, hæc edidici, ideo totam vitam meam in hymnos et laudem Creatoris insunnam: et quandiu vivam in hac vita degam, debitum psalmum reddam Deo meo. Hoc porro additamentum magnum exhibet affectum et familiaritatem cum Deo. Non dixit enim, *psallam Deo, tantum,* sed, *Deo meo.* Videtur namque dicere, ei qui me creavit, ac enutrivit, omniumque bonorum auctor mihi fuit. Illic autem canticum dicit, non verbis modo, sed et operibus persolvendum. Quod enim sese Deo multorum debitorem agnosceret, neque dignam aliquam retributionem proferre valeret, quam habet, hanc deponit, ut scilicet eum perpetuo hymnis celebret, ac ea in re totam vitam transigat. Audiant qui tota die in negotiationibus et cauponis versantur: ac ne vel semel ad preces sese convertunt, quantorum munerum debitores Deo sint. Hoc vitæ lucrum est, Deo benedicere, atque hac in re vitam agere dignum est. Jure autem adjectit illud, *In vita mea;* et illud, *Quandiu sum psallam Deo.* Neque enim est quispiam in morte, qui memor sit ejus, in inferno autem quis confitebitur? Sic satuis virginibus nuptialis cubiculi janua clausa est, quia tempus quod in ferendis lampadili-*

A δις Πνεῦμα Κυρίου πεκτήρως τὴν οἰκουμένην, ὃν οὐ τὸ πρόσωπον τῆς γῆς ἀνακαίνεται. Τόπος γάρ κάλλος, τῆς οἰκουμένης τὰ ζῶα τὰ ἐν αὐτῇ, τὰ φυτά, τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος· ὅστε δὲ ταῦτα συστῆναι, τῆς παρ' αὐτοῦ διδομένης χρεία ποιῆι καὶ ζωῆς· ἣν καὶ δοῦναι καὶ λαβεῖν αὐτῷ βάσιν, καὶ πάντα μετὰ τάχους καὶ εὐκολίᾳς. Καὶ τοῦ μάλιστα δείκνυσιν αὐτοῦ τὴν Ισχύν. Ὁρῆς καὶ ἐν τῷ παρόντι βίῳ μελετωμένην τὴν ἀνάστασιν ἐν τοῖς σπέρμασιν, ἐν τοῖς φυτοῖς, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων. Καὶ ζῶα γάρ καὶ φυτά κατ' ἔσχατον ἀπῆχημα τῆς ζωῆς ἔχουσι τὸ εἶναι, ἡς ἀνταναπουμένης κατὰ τὸ λόγιον, ἐκλείπει πᾶσα ζωὴ, καὶ τρὶς ἐν τὰ ἐκλεοιπότα τῇ πρὸς τὸ μετέχειν αὐτῆς ἀστενεῖται πάλιν ἐπιστρέφομενα, πάλιν ζῶα γίνεται. Τὸ δὲ θειότατον, δις καὶ δλως ἥμας, ψυχάς φημι καὶ τὰ συζυγή σώματα, πρὸς παντελή ζωὴν καὶ ἀστενσίαν ἐπιτηγγελται μεταθήσειν· πρᾶγμα τῇ παλαιότητι μὲν ἱσις παρὰ φύσιν δοκοῦν, τῇ δὲ ἀληθείᾳ καὶ θειοῖς καὶ ὑπὲρ φύσιν τὴν καθ' ἥμας, οὐ τὴν πανοθεῖ· αὐτῇ γάρ οὐδὲ μία ζωὴ παρὰ φύσιν, ἢ ὑπὲρ φύσιν, ὅστε οἱ περὶ τούτων τῆς παροινίας Σίμωνος ἀντίρρητικοι λόγοι ἀπεληγάσθωσαν. Τινὲς δὲ οὕτω νοῦσι τοὺς στίχους· Ἀποστελεῖς τὸ Πνεῦμά σου, τὸ διὰ τῶν ἀγίου βαπτίσματος ἐπιφοιτῶν, καὶ κτισθήσονται εἰς καινὴν κτίσιν, εἰς νέον λαόν· ὧς νοεῖσθαι τὴν μὲν προτέραν ἐρμηνείαν περὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, διτε καὶ ἡ γῆ ἀνακαίνεσθαι καὶ ἀπαλιγγεῖσθαι τῆς φθορᾶς, τὴν δὲ δευτέραν περὶ τῆς ἐκ βαπτίσματος παλιγγενεσίας.

C

"Ἔτοι η δόξα Κυρίου εἰς τὸν αἰώνα· εἰς παθούσεται Κύριος ἐπὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ. Ὁ ἐξειλέπων ἐξὶ τὴν γῆν καὶ ποιῶν αὐτὴν τρέμει, ὁ ἀπάτημος τῶν ὄρεων καὶ καπνῶνται. Ἄστροι Κυρίῳ ἐν τῇ ζωῇ μον., ψαλῶ τῷ Θεῷ μον ἐν πάροχῳ. Ἐπειδὴ ταῦτα δεδίδαγμαι, φησι, τούτῳ χάριν πᾶσαν τὴν ζωὴν μον εἰς ὑμῖνον κατανάλων τῷ δημιουργῷ· καὶ ἔως δὲν ζῶ καὶ ὑπάρχω ἐν τῷ βίῳ τούτῳ τὸν διφειδόμενον ψαλμὸν ἀποδώσων τῷ Θεῷ μον. Πολλὴν δὲ ἐμφανεῖ διάθεσιν καὶ οἰκείωσιν πρὸς τὸν Θεὸν ἡ προσθήκη. Οὐ γάρ εἴπε, ψαλῶ τῷ Θεῷ ἀλλὰ, τῷ Θεῷ μον. Εοικε γάρ φάσκειν, τῷ κτίσαντι με καὶ θρέψαντι καὶ πάντων αἰτήψ μοι γεγονότι τὸν ἀγαθῶν. Ωδὴν δὲ ἐνταῦθα λέγει οὐ τὴν διὰ τὸν ἥρμάτων, ἀλλὰ καὶ τὴν διὰ τῶν ἔργων. Ἐπειδὴ τέλος εὑρεν ἐαυτὸν πολλῶν ὄντων ὑπεύθυνον τῷ Θεῷ, καὶ ἀντίδοσιν οὐδεμίαν ἀξίαν δυνάμενον καταβαλεῖν, ἢ έχει, ταῦτην κατατίθεσι, τὸ διηγεώς ὑμεῖν, τὸ πάσσον εἰς τούτο δαπανῆσαι τὴν ζωὴν. Ἀκουέτωσαν αἱ πραγματεῖαις καὶ καπηλεῖαις διὰ πάστης καταστήμενοι τῆς ἥμέρας, καὶ οὐδὲ ἀπατεῖ εἰς εὐχὴν τρεπόμενοι, δοσον εἰσιν ὑπεύθυνοι τῷ Θεῷ· τούτο τῆς ζωῆς τὸ κέρδος, τὸ εὐλογεῖν τὸν Θεόν, ἐπὶ τούτῳ καὶ τῷ δέξιον. Εἰκότως δὲ προσθήκη, ἐν τῇ ζωῇ μον, καὶ τὸ, ἔως ὑπάρχω, ψαλῶ τῷ Θεῷ. Οὐ γάρ ἔσται ἵθισάτω τὸ μηνημονεύων αὐτοῦ, ἐν δὲ τῷ ἦῃ τοις ἐξομολογήσεται; Οὕτως ἀπεκλείσθη ταῖς μωραῖς παρθένοις τοῦ νυμφῶνος ἡ θύρα, τὸν τῆς λαμπ-

δηφορίας καιρὸν εἰς ἀγορασίαν ἐλαῖον δαπανῶ· **A** bus transigere debebant, in oleo emendo consum-pserunt.

'Ηδυνθεὶη αὐτῷ η διαλογή μου· θρὼ δὲ εὐφρα-

θισσομαι ἐπὶ τῷ Κυρίῳ. Εἴη, φησι, τοιαῦτά με ἔσσαι· καὶ ψάλαι, ὡς ἡδυνθῆναι αὐτῷ τὸν ἐμοῦ καρπὸν, τὴν διαλογήν μου· τουτέστι τὴν διάλεξιν μου, τὴν ὁμιλίαν μου, τὴν αἰνέσιν· ὁ γάρ ψάλλων Θεῷ διαλέγεται. Τί δέ ἐστιν, Ήδυνθεὶη αὐτῷ η διαλογή μου; εὐπρόσδεκτος γένοιτο, ἀρέσαι δεχθεῖη, ἡδιστή καὶ τερπνωτάτη δρψεῖη τῷ Θεῷ. "Ἄρα η εὐχὴ οὐδὲν ἔτερὸν ἐστιν η διάλεξις πρὸς Θεόν. Ἐννέστου τοίνυν τὴν ψαλμῳδίαν, ἐν αὐτῇ τὴν ἀμοιβὴν ἔχουσαν. Τί γάρ λοιπόν γένοιτο ἀν τοῦ Θεῷ διαλέγεσθαι; Ἡ τοιαύτη θορύβων, ἀπαλλάξτεται ψυχὴ, εἰς τὸν οὐρανὸν μεθισταται, τὸν συνδέσμουν τοῦ σώματος ἀπολύεται, ππεροῦται, κουφοτέρα καθίσταται, ἀποτίθεται τὰ πάθη, ἀποδύεται τὰ νοσήματα. Εἰ γάρ ἀνθρώπῳ τις συνεῖτο καὶ νοῦν ἔχοντι διαλεγόμενος, ἀπὸ τῆς ὁμιλίας τι κερδάνας ἀπέρχεται, ὁ πρὸς τὸν Θεόν ὁμιλῶν, εννήστον πόσην καρπώσεται τὴν ἀρετὴν. "Ἄρα Ὕμνος τοῦτο ἐστιν η πρὸς Θεόν ὁμιλία. Πῶς δ' ἀν αὗτη ήδυνθεὶη τῷ Θεῷ; Εἰ βίος εἶη καθαρός, εἰ ψυχὴ φιλοσοφοῦσα. "Οταν γάρ πᾶσαν ἀναλώσῃς τὴν ἡμέραν εὐχόμενος, τῆς πολιτείας ἀντιπραττούσης, οὐκ ἀκουσθῆσθαι φύδιας, οὐ μόνον αὐτὸς, ἀλλ' οὐδὲ ἔτερος ὑπὲρ σου τοῦτο ποιῶν. Ταῦτα δὲ λέγω, οὐχ ἵνα μή προσευχώμεθα, οὐδὲ ἵνα μή ψάλλωμεν, ἀλλ' ἵνα μετὰ τοῦ ψάλλειν καὶ βίου καὶ πολιτείας ἐπιμελώμεθα. Νοήσεις δὲ τὸν στίχον καὶ οὐτας· Πολλοὶ κατὰ συναρπαγὴν παρηλαγμένοις τὰς χρίσεις ἐκφέρουσι, πρὶν καταλήψεως τῆς ἐξ ικανού λόγου, καὶ ἐπίπλεον ἐρευνηθέντος, ἐγγινομένης, ἀβασινίστως κατὰ προπτέταιν τὰς περὶ ἐκάστου δόγματος φίπτοντες συγκαταθέσεις. Ἡ δέ τῆς διαλεκτικῆς φύσις μάλιστα πεπίστευται ταῦτα παρέχειν δύνασθαι, διαιρεῖν ἀκριβῶς τὰς τῶν πραγμάτων φύσεις καὶ τὰ δμοια γνωρίζειν, καὶ τὰ ἑαυτῆς διαχρίνειν. Διόπερ συνειδῶς ἑαυτῷ τὴν θείαν διαλεκτικὴν ἔχοντι, Ἐλεγεν δὲ Δαυὶδ τὸ, Ήδυνθεὶη σοι η διαλογή μου. Ἡ γάρ τῶν ἐριστικῶν καὶ φιλονείκων ἐπεμβανόντων τοῖς πράγμασι διαλεκτικὴ, οὐχ ἡδεῖα, ἀλλὰ παραπικράνουσά τις ἐστιν. "Οτι μὲν οὖν ἡδὺς Θεῷ λόγος δὲ εἰς ὅρθητα βλέπων, αὐτὸς ἐν τῷ φρασταὶ λέγει· Κηροίστορες τοῖς πράγμασι διαλεκτικὴ, οὐχ ἡδεῖα, ἀλλὰ παραπικράνουσά τις ἐστιν. "Οτι μὲν οὖν ἡδὺς Θεῷ λόγος δὲ εἰς ὅρθητα βλέπων, αὐτὸς ἐν τῷ φρασταὶ λέγει· Εἴρω δὲ εὐφρατθήσομαι ἐπὶ τῷ Κυρίῳ. Εἴχομαι, φησι, ταύτην μου τὴν ὄμνῳδίαν καὶ διάλεξιν ἡδιστην δρψθῆναι τῷ Θεῷ. Τούτου γάρ γενομένου, ἔγω τὴν ἐντεῦθεν εὐθυμίαν καρπώσομαι, καὶ εὐφρατθήσομαι ἐπὶ τῷ Κυρίῳ, τουτέστιν ἐπὶ τῇ λατρείᾳ, ἐπὶ τῇ προσκυνήσει καὶ τοῖς ἐπιτάγμασι τοῖς αὐτοῦ, ἐπὶ τῷ τοιοῦτον ἔχειν δεσπότην. Καλὰ μὲν γάρ καὶ τὰ ὀρώμενα, καὶ τέρπει δὲ οὐρανὸς, καὶ εὐφραίνει δὲ ήλιος, καὶ γῆ ἀνίησι στέρηματα καὶ φυτά· ἀλλ' ἔγω τούτων πάντων ἐπὶ τῷ τοῦτο μοι εὐφροσύνη, τοῦτο ἡδονή, τοῦτο τὰ μυρία ἀγαθά.

B Vers. 34. *Jucundum sit ei eloquium meum: ego vero delectabor in Domino.* Utinam, inquit, ita cantem et psallam, ut fructus meus ipsi placeat; eloquium videlicet, sive colloquium meum, conversatio et laus mea: nam qui psallit, Deum alloquitur. Quid autem est illud, *Jucundum sit ei eloquium meum?* id est acceptabile sit ipsi, placeat ei, jucundissimum ac placidissimum Deo videatur. Oratio itaque nihil aliud est, quam colloquium cum Deo. Animadverte igitur psalmodiam in se retributio-nem continere. Quid enim alloquio Dei æquari pos-sit? Hujusmodi anima a tumultibus liberatur, in cœlum transfertur, vinculis corporis solvitur, alis instruitur, levior efficitur, affectus deponit, mor-bos exuit. Nam si ex prudentis viri colloquio quis lucrum reportans abscedit, cogita quantum virtutis metet ex Dei colloquio. Hymnus ergo est colloquiu-mum Deo. Quomodo autem haec Deo jucunda fuerit? Si vita sit pura, si anima philosophetur. Nam si totam diem orando transigas, dum vita ratio orationi repugnat, non facile exaudiaris; non modo tu ipse, sed etiam quivis alias qui pro te precerit. Haec porro dico, non ut ne oreimus neque psalla-mus, sed ut post psalmos de vita et conversatione nostra solliciti simus. Hac item ratione versiculum hunc explices: Multi quæstus causa perverse judicia ferunt, sed et antequam per accuratum examen et perquisitionem, qua de re agatur intelligent, temere singulis sententiis assensum præbent. At ea dialecticæ natura est, ut rerum naturas accurate distinguendi, similia cognoscendi, et quæ ad se pertineant discernendi, facultatem præstare posse putetur. Quamobrem David cum se divina dialectica instructum esse cognosceret, dicebat: *Jucundum sit tibi eloquium meum, sive dialectica mea.* Nam dia-lecticæ eorum qui altercandi ac contendendi animo res aggrediuntur, non jucunda, sed potius exasperans est. Quod autem sermo æquitatem spectans, jucundus Deus sit, ipse in cantico affirms: *Favum distillant labia tua, soror mea sponsa: mel et lac sub lingua tua*⁴⁶. Quod vero qui frigida et futile verba loqui solet, injucundus sit, id psalmodia declarat, **C** cum ait: *Sepulcrum patens est guttur eorum*⁴⁷. Ego vero delectabor in Domino. Precor, inquit, ut hymnus et eloquium istud, jucundissimum Deo vi-deatur. Id enim si fiat, hinc ego hilaritatem con-sequar, et delectabor in Domino, id est, in cultu, in adoratione, in præceptis ejus, quod talis mihi Do-minus sit. Nam quæ sub aspectum cadunt, pulchra quidem sunt, cœlum delectat, soi lætitias, terra semina plantasque profert; at ego plus delector in Creatore, quam in his omnibus. Haec mihi voluptas, hæc lætitia, hæc delicia, hæc infinita bona mihi sunt. ποιήσαντι πλέον εὐφρενιοματι. Τοῦτο μοι τρυφή, τοῦτο μοι εὐφροσύνη, τοῦτο ἡδονή, τοῦτο τὰ μυρία ἀγαθά.

⁴⁶ Cant. iv, 12. ⁴⁷ Psal. v, 11.

Vers. 35. *Deficiant peccatores a terra et iniqui, ita ut non sint.* In illo videlicet tempore, quo audient: *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, paramum diabolo et angelis ejus.* Esurivi enim, et non dedistis mihi manducare; sitiui, et non potastis me; hospes eram, et non collegistis me; nudus, et non cooperiuistis me; infirmus et in carcere, et non visitastis me⁴⁴: et non erunt in portione eorum qui Deo benedicunt. At quis forte dicat: Ergone beatus Propheta impetratur iis qui in peccatis sunt, omnesque vult perire ac destrui? At decuit potius virum sanctum ac spiritualem pro infirmantibus precari. Cæterum audi, paucis enim absolvam: *Ante Servatoris adventum omnes in peccatis eramus, terræ imperabat Satanas, non erat qui ficeret bonum, non erat usque ad unum: omnes declinaverant, simul inutiles facti erant.* Nam Græci quidem idolorum cultores, æquitatis modum ignorabant, bona vita callem nesciebant; imo potius omnium rerum opissem et Salvatorem Christum nullatenus cognoscebant. Judæi item legem quidem habebant pro paedagogo: at non poterat ex lege homo justificari: omnes igitur in peccatis eramus, terra iniquitate plena erat. Postquam autem apparuit unigenitum Dei Verbum, et factum est homo, tunc defecerunt peccatores, defecerunt ii qui in iniquitate versabantur. Quomodo aut qua ratione? censes quippe justificaverat, a sceleribus liberaverat, omnes liberos, puros ac terros efficerat. Hinc ergo sequitur paucos in peccatis remansisse, multos autem justificatos esse. Itaque hic non naturam destrui roget, neque homines funditus exitio tradi; sed precatur, ut peccator malitiam deserat, ut non ultra peccator sit, sed immutetur; ne sit iniquus, sed resipiscat. Sanctorum quippe animæ non pro seipsis tantum, sed pro universo orbe orationes effiserunt suas. Nunc igitur David, arcana divinæ pulchritudinis divitias, quoad humanae facultatis erat, explorans, omnes homines paris notitiae consortes esse peroptabat, peccatorumque sortem omnino desicere precabatur; non ut pereant postulans, sed ut resipiscant, utque eorum cœtus, postquam pristinam divinorum notitiam posuerunt et abjecerunt, deleatur. Vane igitur contentiosi illi in obdurationis suæ patrocinium bujusmodi voces opponunt; quod David videlicet desicere peccatorem exoptet, ac infamiam confusionemque inimicis impetratur; quod Jeremias ultionem a Deo adversariis suis inflictam videre cupidus sit; quod Osee, ut infecunda vulva mammæque aridæ inimicis dentur supplicet: ac similia bene multa in divinis Scripturis passim posita colligunt, ut hinc evincent, inimicis imprecari fas esse, atque sic acerbitas suæ Dei bonitatem vindicem faciant.

ἐχθροῖς δεόμενον· καὶ πολλὰ τοιαῦτα σποράδην ἐγκείμενοι· τῷ δεῖν τῶν ἑναντίων κατεύχεσθαι, καὶ τῆς ἑαυτῶν πικρίας συνεργὸν ποιεῖσθαι· τὴν τοῦ θεοῦ ἀγαθότητα.

⁴⁴ Matth. xxv, 41-43.

A Ἐκλιποταρ ἀμαρτωλοὶ ἀπὸ τῆς γῆς καὶ ἄτρομοι, ὅστε μὴ ὑπάρχειν αὐτούς. Ἐν ἔκεινω δὲ λογότι τῷ καιρῷ, ἀκούσονται γάρ, *Πορεύεσθε ἀπὸ ἡμῶν, οἱ κατηραμένοι, εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, τὸ ἥπομασμένορ τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ.* Ἐκείναστα γάρ, καὶ οὐκ ἐδόκατε μοι φαγεῖν ἐδίψησα, καὶ οὐκ ἐποιείσατε με· ἔξορος ἦμην, καὶ οὐ συνηράπτετε με· γυμνός, καὶ οὐ περιεβαλεῖτε με· ἀσθενής καὶ ἐν φυλακῇ, καὶ οὐκ ἐπεσκέψασθε με· καὶ οὐκ ἔσονται ἐν τῇ μερίδι τῶν εἰλεγούντων τὸν Θεόν. Ἀλλ᾽ ἐρεῖ τις τοχόν· Ἄρ' οὖν δι μακάριος Προφῆτης κατεύχεται τῶν δυντων ἐν ἀμαρτίαις, καὶ πάντας ἀπολέσθαι καὶ ἀφανισθῆναι βούλεται; Καίτοι μᾶλλον ἐχρῆν διγοιν δυτικαὶ καὶ πνευματοφόρουν ὑπερεύχεσθαι τῶν ἡθενηκότων. Ἀκούει λοιπὸν, ἐρῶ γάρ διὰ βραχέων· πρὸ μὲν τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημίας ἀπαντεῖς ἡμεν ἐν ἀμαρτίαις, κατεκράτει τῆς ὑπὸ οὐρανὸν ὁ Σατανᾶς, οὐκ ἡνὶ δικαίων χρηστότερα, οὐκ ἡνὶ ἕως ἐνός· πάντες ἐξέκλιναν, δῆμα τὴρ εἰρήνησαν. Ἐλληνες μὲν γάρ οἱ τῶν εἰδώλων προσκυνηταί, τοὺς τῆς ἐπιεικείας οὐκ ἔδεισαν τρόπους, τῆς εὔζωλας τὴν ὁδὸν οὐκ ἡπίσταντο· μᾶλλον δὲ οὐδὲ αὐτὸν ἐγίνωσκον δῆλος τὸν τῶν δικαιωτῶν καὶ Σωτῆρα Χριστόν· Ἰουδαῖοι δὲ πάλιν εἶχον μὲν νόμον τὸν παιδαργάνον· ἀλλ' οὐκ ἡνὶ δικαίωμα δικαιοῦντον. Οὐκοῦν ἀπαντεῖς ἡμεν ἐν ἀμαρτίαις, ἀνομίας ἡνὶ πλήρης ἡ γῆ· Ἐπειδὴ δὲ ἐπέφανεν ὁ μανογενῆς τοῦ Θεοῦ Λόγος, καὶ γέγονεν δινθρωπος, ἐξέμπον οἱ ἀμαρτωλοί, ἐκλειδοπάσιν οἱ δυτικαὶ ἐν ἀνομίᾳ. Πῶς ή τίνα τρόπον; δεδικαίωκε γάρ ἀπαντας, ἀπῆκτε τῶν πεπλημμελημένων, ἐλευθέρους ἀπέφηκε καὶ διεσμηγμένους. Οὐκοῦν δίλιγοι γεγόνασιν οἱ ἐν ἀμαρτίαις, πολλοὶ δὲ λίσται οἱ δεδικαίωμένοι· ὥστε ἐνταῦθα οὐ τὴν οὐσίαν ἀφανισθῆναι εἴνεται, οὐτε τοὺς ἀνθρώπους πανολεθρίᾳ παραδοθῆναι· ἀλλὰ τὴν πονηρίαν ἐκλίποι ἀμαρτωλοί, ὥστε μὴ εἶναι ἀμαρτωλοί, ἀλλὰ μετατεθῆναι· μὴ ὑπάρχοι δικαίωμας, ἀλλὰ μεταβληθῆναι. Τοιαῦτας γάρ αἱ τῶν ἀγίων ψυχαὶ οὐχ ὑπὲρ ἑαυτῶν μόνον, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης ἀπάσης τὰς δεήσεις ἀναφέρουσι. Καὶ νῦν τοινοῦ Δαυΐδ, τὸ θεῖον κάλλος κατὰ τὸν ἀπόρρητον πλούτον, ὡς ἐνην δινθρωπειά φύσει διεξελύων, πάντας ἀνθρώπους ἰμερέτο τῆς αὐτῆς μεταλαχεῖν γνώσεως, καὶ τὴν τῶν ἀμαρτωλῶν πάμπαν ἐκλείψαι συμμορίαν ἱκετεύει· οὐκαὶ αὐτοὺς ἀπολέσθαι παρακαλῶν, ἀλλὰ μεταβληθῆναι δεόμενος, καὶ πάντασσιν αὐτῶν ποτίφορος ἀντιτολῶν, μεταταξαμένων καὶ μεταμετόπων τὰ θεῖα. Ὡστε μάτην οἱ ἀριστοκόι εἰς συνηρούσιαν τῆς ἑαυτῶν πικρίας τὰς τοιαύτας φωνὰς παρατίθενται· τὸν Δαυΐδ ἐκλείπειν τὸν ἀμαρτωλὸν ποδούτα, καὶ αἰσχύνην καὶ ἐντροπὴν τῶν ἐχθρῶν κατεχόμενον· τὸν Ἱερεμίαν ἰδεῖν τὴν παρὰ τοῦ θεοῦ ἐδίκησιν ἐκ τῶν ἑναντίων ἐπιθυμοῦντα· τὸν Ησαΐ μήτραν ἀτεκνοῦσαν καὶ μαστοὺς ἔηρους δοθῆναι τοῖς τελείμενα ταῖς θείαις Γραφαῖς ἀναλέγονται, συνιστά-

'Αλλ' ούδεις τῶν ἀληθῶς ἄγκων, ὃν αἱ δῆσεις κατὰ Α θείαν οἰκονομίαν εἰς νουθεσίαν τῶν ἐφεζῆς ἀνεγράφησαν, ἐπὶ τινι κακῷ τὴν σπουδὴν ἔχων ἐπιδειχθήσεται, ἀλλὰ πᾶς αὐτοῖς δ σκοπὸς τῶν λόγων πρὸς διόρθωσιν τῆς ἐμπολιτευομένης τῇ φύσει κακίας βλέπει. Οὐσπερ τοίνυν δε εὐχόμενος μὴ εἶναι νοσοῦντας, μὴ εἶναι πτωχεύοντας, οὐ τῶν ἀνθρώπων ἀναρεστῶν, ἀλλὰ τῆς νόσου καὶ τῆς πτωχείας ἀφανιτισμὸν ἐπιθυμεῖ γενέσθαι· οὕτω καὶ τῶν ἄγκων ἔκαστος τὸ τῇ φύσει πολέμιον, εἰς ἀφανισμὸν ἐλθεῖν εὔχονται. Όταν γάρ δὲ Φαλιψίδης εἴπει· Ἐκλίποιστε ἀμαρτωλοὶ ἀπὸ τῆς γῆς καὶ ἀνομοί, ωστε μὴ ὑπάρχειν αὐτοὺς, τὴν ἀμαρτίαν ἐκλιπεῖν καὶ τὴν ἀνομίαν εὔχεται. Οὐ γάρ ἀνθρωπὸς ἀνθρώπῳ πολέμιος, ἀλλ' ἡ κατὰ κακίαν τῆς προαιρέσεως κίνησις εἰς ἔχθρος τάξιν τὸ τῇ φύσει συνημμένον κατέστησε. Τὸ κακὸν τοίνυν ἐκλιπεῖν εὔχεται· δε δὲ ἀνθρωπὸς κακὸν οὐκ ἔστι. Πῶς γάρ δὲ εἴη κακὸν τοῦ ἀγάθου τὸ δόμιον; Οὕτως κανὸν αἰσχύνην καὶ ἐντροπὴν τῶν ἔχθρῶν κατεύχεται, δείχνυσθαι· οὐ τὸ στήφος τῶν ἐναντίων, ἐκ τοῦ ἀστέρου τῇ ἀνθρωπίνῃ προσπολεμούντων ζωῆς. Ότι δὲ οὐκ ἀνθρώπων, ἀλλὰ δαιμόνων κατεύχεται, θῆλοι τῆς εὐχῆς τὸ εἶδος· Αἰσχυνθήσωσαρ γάρ, φησίν, οἱ ζητοῦντες τὴν ψυχήν μου, τοῦ δξῆραι αὐτήν. Ἀποστραφήσωσαρ εἰς τὰ δύσιν καὶ ἐτραπήσωσαρ οἱ θελούτες μοι κακά. Κομισάσθωσαρ παραχρῆμα αἰσχύνην αὐτῶν οἱ ἀλγούτες μοι, Εὖγε, εὐγε. Ἀγαλλιδούσαρτο καὶ εὐχρησθήσωσαρ ἐκι σοι πάντες οἱ ζητοῦντές σε, Κύριε, καὶ εἰπάτωσαρ διαπατές, Μεγαλυνθήτω σε Κύριος, οἱ ἀγαπῶντες τὸ σωτήριόν σου. Μόνοι γάρ οἱ δαιμόνες εἰς ψυχήν ἐπιβουλεύουσι· ψυχῆς δὲ ἐπιβούλη θεοῦ ἀλλοτρίων διὰ τῆς ἐμπαθοῦς γινομένης διαθέσεως. Ός δὲ οὖν μὴ τοῦτο πάθοι, αἰσχύνην τῶν ἀντιπαλιώντων εὔχεται. Τοῦτο δὲ οὐδὲν δόλο ἔστιν ή ἐαυτῷ νίκην κατὰ τῶν πολεμίων ἐπεύξασθαι· οἱ δὲ πολέμοι τὰ πάθη εἰσίν. Οὕτως Ιερεμίας ζῆλον τῆς θεοσεβείας ἔχων, εἰδωλολατροῦντος τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ λαοῦ, οὐκ ἔδιόν τι θεραπεύει πάθος, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ τῶν ἀνθρώπων προσάγει τῷ Θεῷ τὴν δέσην, τῇ κατὰ τῶν δεσμησάντων δρμῇ διπαν σωφρονισθῆναι ἀξιῶν τὸ ἀνθρώπινον. Καὶ Ωσὴ δὲ πολυγονούσαν τότε τὴν κακίαν ἐν τοῖς Ισραηλίταις τῇ ἀτεκνῇ καταδικάζει, καὶ τὰς πικρὰς θηλὰς τῆς ἀμαρτίας ἔρανθηται βούλεται, ὡς δὲ μήτε τίκτοιτο ἐν τοῖς ἀνθρώποις τὸ κακόν, μήτε τρέφοιτο. Καὶ εἴ τις ἀλλος τοιοῦτος ἐν τοῖς ἄγλοις εὑρεθῇ λόγος θυμοῦ ἐμφασιν ἔχων, πρὸς τὴν τοιαύτην πάντως διάνοιαν βλέπει, ή ἐξορίζει τὸ κακόν· οὐκ ἐπιτρίβει τὸν ἀνθρωπόν.

Εἰ δέ τις ἐτέρως τὰ τοῦ Δαυΐδος νοεῖν βούλεται, ὡς τοῦ Προφήτου τοὺς δυσσεβείας συζῶντας ἀραις ὑποβάλλοντος· καὶ οὕτως εὐρήσεις τῇ ἀποστολικῇ διδασκαλίᾳ τὴν προφητείαν συμβαίνουσαν. Παῦλος γάρ Κορινθίοις ἐπιστέλλων, τοιοῦτον ἀκροτελεύτιον τέλειεν· Εἰ τις οὐ φιλεῖ τὸν Κύριον Ιησοῦν, ήτω ἀράθεμα. Ιδίον γάρ τῶν θερμῶς ἀγαπῶντων τὸ μισεῖν τοὺς μισοῦντας τὸν ἄγαπώμενον. Τάχα δὲ καὶ τὴν

Verum nemo eorum qui vere sancti sunt, quorum dicta ex divina dispensatione ad posterorum institutionem conscripta fuere, ad malum quodpiam studium suum contulisse demonstrabitur; sed totus eorum scopus ad improbitatis in humana natura versantis emendationem respicit. Quemadmodum is qui precatur non esse infirmos, non esse pauperes, non hominum destructionem, sed infirmitatem paupertatemque aboleri expetit; ita singuli sanctorum quod naturæ adversatur de medio tolli postulant. Nam cum Psalmista ait, *Deficiant peccatores a terra et iniqui, ita ut non sint*, peccatum et iniquitatem deficere precatur. Non enim homo homini inimicus est; sed motus voluntatis ad malitiam, quod natura conjunctum erat ad inimicitiam deduxit. Malum igitur deficere precatur: at homo non malum quidpiam est. Quomodo enim malum boni similitudo fuerit? Ita quamvis infamiam et confusionem inimicis preceperit, hic tibi adversariorum, qui in occulto humanam naturam oppugnant, cœtum declarat. Quod autem demonibus non hominibus imprecetur, ipsa orationis forma comprobatur: *Confundantur, inquit, qui querunt animam meam, ut auferant eam. Convertantur retrorsum et erubescant qui volunt mihi mala. Ferant confessim confusione suam qui dicunt mihi, Euge, euge. Exsultent et laetentur in te omnes qui querunt te, Domine, et dicant semper, Magnificetur Dominus, qui diligunt salutare tuum*⁴⁹. Soli quippe dæmones animæ insidiantur: animæ autem insidia sunt alienatio a Deo ob pravum animi affectum. Ut ergo in hæc non incidat, adversariis infamiam precatur. Illud vero nihil aliud est, quam victoriam sibi de adversariis postulare: inimici vero sunt animi affectus. Sic Jeremias zelo religionis instructus, rege et populo idola colentibus, non peculiarem quemdam animi morbum curat, sed pro communi hominum supplicationem Deo offert, rogans ut contra impios impetum faciat, et sic omnes homines ad meliorem frugem revocentur. Et Osee malitiam tunc apud Israelitas sese multiplicantem, infecunditati damnat, et acerbas peccati mammulas exsiccati expetit⁵⁰, ut ne malum apud homines vel gignatur vel alatur. Ac si quis alias apud sanctos viros similis sermo, iræ speciem præferens, deprehenditur, ad hanc prorsus mentem respicit; scilicet malum eliminat, hominem vero non alterit.

Quod si quis alia ratione Davidis dicta intelligere velit, ita ut Propheta eos qui in impietate vivunt execrationi subjiciat: ita quoque inveniet prophetiam cum apostolica doctrina quadrare. Paulus quippe Corinthiis scribens, hoc modo claudit: *Si quis non amat Dominum Iesum, anathema sit*⁵¹. Nam eorum qui ardenter amant proprium est, odissse eos qui dilectum odio habent. Fortasse item

⁴⁹ Psal. xxxix, 14-17. ⁵⁰ Ose. ix, 14. ⁵¹ I Cor. xvi, 22.

statum qui post resurrectionem futurus est, hic David significat, quando dicit lætari Dominum in operibus suis, desipientibus peccatoribus a terra. Quomodo enim quis a peccato denominetur, si peccatum non fuerit? Hæc tu quoque precare: Aperi, Domine, divitem manum tuam ad spiritualis beneficij dispensationem; ut amarissima et crudelis anima mea impleatur bonitate: mitte Spiritum sanctum tuum, et renova corruptam terram meam; ut tunc later in operibus tuis, diabolis præstigiis in corde meo desipientibus.

Benedic, anima mea, Domino. Omnibus cum laude absolutis, in eodem versiculo psalmum benedictione claudit, ac post jactum fundamentum, sermoni tectum imposuit, ac procœmio congruentem finem induxit. Tu enim, inquit, o anima opificem ac Salvatorem tuum assidue hymnis celebrato. Ipse namque te a sorte improborum amovebit, et sanctorum consortio dignam efficiet. Tum in exordio, tum in fine sermonis ipsi benedictionem emittas. Nam assidua Dei benedictio ad rectum institutum vitam concinnat nostram.

ALLELUIA. CIV.

VERS. 1, 2. Confitemini Domino, et invocate nomen ejus, annuntiate inter gentes opera ejus. Cantate ei et psallite ei, narrate omnia mirabilia ejus. Hic psalmus primus eorum est qui Alleluia inscribuntur. Est autem Alleluia adhortatio mystica, ad Deum laudandum aurem excitans, ita ut hæc sit ejus significatio, Laudate Dominum. Nam in quibus sanctæ Scripturæ partibus hæc vox apponitur, Laudate Dominum, Hebraicis verbis per Alleluia exprimitur. Per illud enim Allelu, laus intelligitur, quæ ad Deum refertur; illud autem Ia, unum est ex nominibus quævis divina natura significatur. Totum vero Alleluia explicatur laus Dei. Cum itaque hoc nomen inscriptum in psalmodia reperitur, tunc intelligendum est id quod subjungitur ad laudem Dei provocare. Sic in postremis maxime libri psalmis, multi hujusmodi tituli reperiuntur: quævis intelligere licet eis, qui ad virtutis perfectionem jam devenerunt et qui a præcedentibus psalmodiæ partibus, secundum sententiam purgati sunt, Dei laudes convenire: atque ea conditione illos esse qua angelorum natura esse creditur. Nullam enim aliam eorum occupationem didicimus esse, quam Deum laudare; neque iis qui in virtute perfecti sunt alia cura et studium est, quam ut efficiant totam vitam suam Dei laudem esse. Quoniam igitur ii psalmi qui inscriptionem habent, Alleluia, omnes fere in postrema psalmodiæ parte deprehenduntur, hinc intelligere licet, sublimi illi ascensi, qui in psalmis reperitur, præminere postremam psalmodiæ partem, in qua, ut plurimum, laus Dei, sive adhortatio ad Deum laudandum, frequentatur. In hoc ergo psalmo apostolis præcipit Spiritus sanctus, ut omnia mirabilia, quæ in suo adventu fecit Dominus, populo ex gentibus

A μετὰ τὴν ἀνάστασιν διὰ τούτων ὁ Δαυὶδ σημαίνει κατάστασιν, ὅτε καὶ εὐφραίνεσθαι τὸν Κύριον ἐπὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ λέγει, ἐκλιπόντων τῶν ἀμαρτιῶν ἀπὸ τῆς γῆς· Πῶς γάρ τις ἐξ ἀμαρτίας ὑνομασθήσεται, τῆς ἀμαρτίας οὐκ ὄνσης; Τοιαῦτα εἶχον καὶ σὺ· Ἀνοίξον, Κύριε, τὴν πλουσίαν σου χείρα εἰς χορτιγίαν πνευματικῆς εὐεργεσίας· ἵνα δὲ πικρότάτε, καὶ ἀπηγνής μου φυσῆ πλησθῇ χρηστότητος· Ἀπόστελον τὸ Πνεῦμά σου τὸ ἀγίον, καὶ ἀνακαλύψον τὴν καταφθαρμένην μου γῆν, ἵνα τότε εὐφρανθῶ ἐπὶ τοῖς ἔργοις σου, τῶν δαιμονικῶν μαγγανευμάτων ἐκλιπόντων ἀπὸ τῆς καρδίας μου.

B Εὐλόγει, ή γυνὴ μου, τὸν Κύριον. Ἐνταῦθα κατάλυσας τὸ πᾶν εἰς δοξολογίαν, εἰς εὐφημίαν τῷ αὐτῷ στόχῳ συγχελεί τὸν φαλάρην, ἀσφαλῆ μετὰ τῷ θεμελίῳ τὸν δρυφὸν ἐπιθείς τῷ λόγῳ, καὶ τῷ προκατώ έοικδε τὸ τέλος ἐπαγαγάνων. Σὺ γάρ, φησίν, ὡς ψυχὴ, ἐνδέλεχως τὸν σὸν ὄντας δημιουργὸν καὶ Σωτῆρα. Αὐτὸς γάρ καὶ τοῦ τῶν πονηρῶν ἀποστέσει καήτρον, καὶ τῶν ἀγίων ἀξιούσθαι ποιήσει. Καὶ ἀρχὴ τοῦ λόγου καὶ τέλος τὴν εἰς αὐτὸν εὐλογίαν ποιοῦ. Εὐλογία γάρ Θεοῦ διηγεῖται εἰς εὑζωταν βούθιζει τὸν ἡμέτερον βίον.

ΑΛΛΗΛΟΥΙΑ. ΡΔ'.

'Εξομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ, καὶ ἐπικαλεῖσθε τὸ θυραῖα αὐτοῦ ἀπαργεῖτε ἐν τοῖς ἔθνεσι τὰ ἄκρα αὐτοῦ. Ἄστεις αὐτῷ καὶ γάλατε αὐτῷ, δημιουρσασθε πάντα τὰ θαυμάσια αὐτοῦ. Τοὺς ἐπιγεγραμμένους Ἀλληλούια πρῶτος διπάρων τυγχάνει φαλμός. 'Εστι δὲ τὸ Ἀλληλούια παρακελευσις μυστικὴ πρὸς τὸν Θεοῦ ὑμνῳδίαν τὴν ἀκοήν ἐπεγέρουσα· ἵνα τούτον ἥ τούτου τὸ σημαινόμενον, Αἰρείτε τὸν Κύριον. Εν οἷς γάρ μέρεις τῆς ἀγίας Γραφῆς αὕτη πρότκιται· ἡ φωνὴ, ἡ λέγουσα, Αἰρείτε τὸν Κύριον, διὰ τοῦ Ἀλληλούια ἐν ταῖς Ἐβραϊκαῖς φωναῖς τὸ τούτον τηματίνεται. Τὸ μὲν Ἀλληλούιον αἴνος νοεῖται, δεῖ; Θεὸν τὴν ἀναφορὰν ἔχει· τὸ δὲ "Ια ἐν τῶν ἐρμηνευτικῶν τῆς φύσεως τῆς θείας ἔστιν δνομα. Ὁλον δὲ κοινῇ τῷ Ἀλληλούιᾳ, Αἴρος Θεοῦ ἐρμηνεύεται. Οταν τοίνου τοῦτο τὸ δῆμα προγεγραμμένον ἥ τῆς φαλμοδίας, νοητέον διὸ εἰς τὸ δεῖν πάντως τὸ ὑποκείμενον εἰς δοξολογίαν ἀγειν Θεοῦ. Οὖτως καὶ τοῖς τελευταῖς μάλιστα τῆς βιβλου τῶν φαλμῶν αἱ πολλαὶ τῶν τοιώντων ἐπιγραφαὶ ἐφευρίσκονται, δι' ὧν ἔστιν ἐνοεῖν, διὰ τοὺς δῆδη πρὸς τὸ τέλειον φθάσασι τῆς κατ' ἀρετὴν πολιτείας, καὶ διὰ τῶν προλαθόντων σῆς φαλμοφύλακας τημημάτων κατὰ τὴν νοηθεῖσαν ἐπ' αὐτῶν θεωρίαν ἐκκαθαρίζειν, ἀρμόδεις τὸ αἰνεῖν τὸν Θεόν, καὶ τὸ τούτοις εἶναι, ἐν οἷς κατὰ τὴν ἀγγέλων φύσις εἶναι πεπίστευται. Οὔτε γάρ ἐκείνων μεμαθήκαμεν ἀσχολίαν ἀλληγον τινὰ πλὴν τοῦ αἰνεῖν τὸν Θεόν, καὶ τὸ τούτοις εἶναι, ἐν οἷς κατὰ τὴν ἀγγέλων φύσις εἶναι πεπίστευται. Οὔτε γάρ ἐκείνων μεμαθήκαμεν ἀσχολίαν ἀλληγον τινὰ πλὴν τοῦ αἰνεῖν τὸν Θεόν, καὶ τὸ τούτοις εἶναι, ἐν οἷς κατανοήσαι, καὶ ὅτι πάσῃ ὑπέρκενται τῆς ὑψηλῆς διὰ τῶν φαλμῶν ἀναβίωσις τὸ τελευταῖον τημῆμα τῆς φαλμοδίας, ἐν ὧ τὸ πλεῖστον Θεοῦ αἴνος ἔστιν, ἥτοι εἰς τὸ αἰνεῖν τὸν Θεόν παρ-

κέλευσις. Προστάτεις μέντοι ἐν τῷ μετὰ χειρας ψαλμῷ τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις τὸ Ηνεῦμα τὸ ἄγιον τῷ ἐξ ἑθνῶν λαῷ φωνερᾶς ποιῆσαι πάσας τὰς θαυματουργίας, ἃς πεποίηται ἐπὶ τῆς αὐτοῦ παρουσίας ὁ Κύριος: ναὶ μήν καὶ δσα εὐηργέτησε τὸν πάλαι λαὸν, καὶ οἶον φθόνοιο οἴου ἐποίησεν. Ἐτι δὲ ἐν τούτῳ καὶ μνήμη τῶν πρὸς τοὺς πατριάρχας ὑπὸ τοῦ Θεοῦ γεγενημένων ὑποσχέσεων, καὶ τῶν δι' ἐκείνους ὑπὸ αὐτοῦ παραχρεῖτων ἀγαθῶν τοῖς ἔκεινων ἐκγόνοις. Ἰκανὴ γάρ τούτων ἡ μνήμη τοὺς τοσούτων εὐεργεσιῶν ἀπολαύσαντας εἰς ζῆλον τῆς τῶν προγόνων ἀρετῆς ἐρεθίσαι. Διδάσκει δὲ κατὰ ταῦτα καὶ τὸν νέον λαὸν, ἥγουν τοὺς ἐξ ἑθνῶν ὡς οὐκ ἀδίκως τὸν ἀχάριστον ἔκεινον λαὸν τῆς οἰκείας κηδεμονίας ἐγύμνωσεν, ὡς διμοῦ ἐκ μάθοιν, καὶ τῆς ἀχαριστίας δρῶντες τὰ ἐπίχειρα, μὴ τὴν αὐτὴν ιουδαϊούς βαδίζοιεν, ἀλλὰ τὴν εὐθείαν ἀδύον διδύοντες.

Ἐξομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ, καὶ ἐπικαλεῖσθε τὸ δονομα αὐτοῦ. Διπλῆς οὖσης ἐν τῇ γραφικῇ συνθεῖται τῆς κατ' ἔξομολόγησιν στημασίας, καὶ νῦν μὲν τὴν ἔξαγόρευσιν, αὐθις δὲ τὴν εὐχαριστίαν ἐνδεικνυμένης, ἐνταῦθα κατ' ἀμφοτέρας τὰς ἐννοίας πρὸς τὸν κατ' ἀρετὴν βίον χειραγωγούμεθα ἢ τε γάρ ἔξαγόρευσις χωρισμὸν τινα καὶ ἀλλοτρίων τῶν κακῶν ἀπεργάζεται, τὸ τε πρὸς τὴν εὐχαριστίαν πρόθυμον πλεονάζει, καὶ τὴν περὶ τοῦ εὐεργέτου χάριν ἐπὶ τῶν εὐαίσθητων δεχομένων τὰς εὔποιας. Παρακελεύεται τοίνυν ὁ λόγος τὴν εὐχαριστήριν δύναμίδιν προσφέρειν, καὶ διηγεῖσθαι τὰς θείας εὐεργεσίας. Τὸ γάρ ἐπικαλεῖσθε, κηρύσσοντες δὲ Σύμμαχος ἡρμήνευσεν· ἕτερος δὲ ἐρμηνευτής φησι, Καὶ ἐπικαλεῖσθε ἐπὶ ὅρματι αὐτοῦ· μέγα τι αἰνιττόμενος. "Αν γάρ ἔξομολογήσῃ, φησι, καὶ ἀποθῆσῃ τὰ ἀμαρτήματα, δυνήσῃ, μετὰ παρθέσιας τὸ δονομα αὐτοῦ καλέσας, μεγάλα ἐργάσασθαι ἀγαθά. Οὐδὲ τὴν διαβούλησθαι πρότερον, καὶ δεύτερον ἐπικαλεῖσθαι βούλεται· ἀλλὰ ίνα, καθαροὶ διὰ τῆς ἔξαγορεύσεως γενέμενοι, ἐκ καθαροῦ ὅργανου τὸν ὄμονον

A patesciant: itemque narrent quae beneficia prisco illi populo exhibuerit, et quam vicem singulis eorum gestis reddiderit. Insuper hic promissionum a Deo patriarchis factarum mentio habetur, et quanta ipsorum gratia nepotibus eorum bona concessa fuerint. Horum quippe commemoratione est ad beneficio donatos avitæ virtutis studio inflammandos satis. Postea vero docet novum populum, scilicet ex gentibus, se ingratiā illam gentem divina providentia non injuste spoliasse, ut pariter ex justitia sententiae contra illos latæ, viso ingrati animi præmio, moneantur ne in eadem qua Iudei via incedant, sed in recto calle insistant.

τῆς κατ' ἔκεινων ἐξενεγκεῖσθαις φήμου τὸ δίκαιον καταμάθοιεν, καὶ τῆς ἀχαριστίας δρῶντες τὰ ἐπίχειρα, μὴ τὴν αὐτὴν ιουδαϊούς βαδίζοιεν, ἀλλὰ τὴν εὐθείαν ἀδύον διδύοντες.

B *Confitemini Domino, et invoke nomen ejus.* Cum Scriptura soleat duplice sensu confessionem proferre, ac modo hac voce peccatorum denuntiationem, modo gratiarum actionem significet; hic secundum utramque rationem, ad vitam cum virtute agendam instituimus. Nam confessio a malis hominem semovet et iis alienum efficit: gratiarum autem actionis studium apud beneficum auget gratiam erga eos qui grato animo beneficia nacti sunt. Hortatur itaque sermo ad hymnos gratiarum actionis efferendos, et ad divina beneficia narranda. Nam illud, *invoke, Symmachus, prædicate* verit: aliud autem interpres ait, *Et invoke in nomine ejus; magnum quidpiam subindicans.* At enim si confessus fueris, ait, et peccata deposueris, nomen ejus cum fiducia invocando magna edere opera valebis. Neque sine causa primo confiteri, postea invocare exoptat; sed ut per confessionem purgati, ex puro instrumento hymnum offeramus.

προσενέγκωμεν.

Annuntiate inter gentes opera ejus. Hæc laus, quam tractamus, historiam compendio narrat a tempore Abrahæni ad exitum filiorum Israel ex Aegypto; quam gentibus annuntiare jubet Spiritus divinus; ita ut his declareret non Iudeorum modo, sed etiam gentium utilitatem curari: Spiritu scilicet præcōnes gentium excitante ad quærendum Dominum et ad prædicanda ejus opera. Idque cum hymnis agendum docet, ait enim: *Cantate ei et psallite ei, narrate omnia mirabilia ejus.* Vult gentibus, utpote ignorantibus ac novum edocatis, annuntiari quanta olim beneficia Deus prisco populo impertierit; ac quomodo illi infinita a Deo munera consecuti, impie transgressi sint; quia item ratione ob iniquitates suas a Dei providentia lapsi sint. Jubet autem eos et interpres et explanatores esse arcanorum quæ divina eloquia complectuntur: quæ sane mirabilia ejus fuerint: ac præcipit, ut hymnis ipsi vicem rependant, et abs se patrata mirabilia ignorantibus percipient.

Ἐπαγγελλατε ἐπὶ τοῖς ἔθνεσιν τὰ ἔργα αὐτοῦ. Ὁ μετὰ χειρας αἰνος τὴν ιστορίαν ἐπιτέμνεται τὴν ἀπὸ Ἀβραὰμ καὶ ἐπὶ τοῖς ἔθνοσι τῶν οὐών Ιουδαὶ τὴν ἀπὸ Αἰγύπτου· ἦν καὶ ἐπαγγέλλειν τοῖς ἔθνεσι τὸ θεῖον Πνεῦμα παρακελεύεται, ὥστε διὰ τούτων δηλῶν ἐστιν, ὡς δηνησιν οὐκ ιουδαϊοίς μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐξ ἑθνῶν πραγματεύεται, τοῦ Πνεύματος τοὺς τῶν ἑθνῶν διεγέροντος κήρυκας εἰς τὸ ζῆτειν τὸν Κύριον καὶ κηρύσσεται τὰ περὶ αὐτοῦ διηγήματα. Καὶ ταῦτα μεθ' θημων φησι γοῦν· "Ἄστετε αὐτῷ καὶ γάλατε αὐτῷ· διηγήσασθε πάντα τὰ θαυμάσια αὐτοῦ. Βούλεται ἀπαγγελθῆναι τοῖς ἔθνεσιν, ὡς ἀγνοοῦσι καὶ μηδέπω μεμαθηκόσιν, ὅποιας πάλαι πρότερον εὐεργεσίας δὲ Θεὸς τῷ προτέρῳ λαῷ παρέσχετο· ταὶ δπως, μυρίων ἀγαθῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ τετυχόντες, παρέβησαν ἀσεβῆσαντες· καὶ ὡς διὰ τὰς παρανομας αὐτῶν τῆς θείας ἐπισκοπῆς ἐκπεπτώκασι. Κελεύει δὲ καὶ ἐρμηνέας γίνεσθαι καὶ σαφηνιστὰς τῶν ἐν τοῖς θεοῖς λογίοις ἀπορθῆτων· ἀπερ ἀν εἰη τὰ θαυμάσια αὐτοῦ· καὶ ἀπλῶς ὄμνηδαις αὐτὸν ἀμείθεσθαι καὶ τὰ παρ' αὐτοῦ γενέμενα τοὺς ἀγνοοῦντας διδάξαι θαυμάτια.

VERS. 3 4. *Laudamini in nomine sancto ejus : A lætetur cor quærentium Dominum. Quærite Domi-num, et confirmamini, quærite fæciam ejus semper.* Laus enim et gloria iis est qui Dei virtutem enarrant. Aquila vero loco illius, laudamini, in-terpretatur, gloriamini. Præcipit autem sermo apo-stolis eorumque successoribus, ut ne in divitiis, in robore, in potentia, altum sapiant : sed in veri Dei cognitione et providentia, ac in eo quod Christiani vocentur. Hoc item jubet divinus Apostolus, dum ait : *Qui gloriatur, in Domino gloriatur : non enim qui seipsum commendat ille probatus est, sed quem Dominus commendat*¹¹. Id ipsum Jeremias, id sapien-tissima Anna pronuntiant : *Non gloriatur sapiens in sapientia sua, et non gloriatur fortis in fortitudine sua, et non gloriatur dives in divitiis suis : sed in hoc gloriatur qui gloriatur, intelligendo et cognoscendo, quia ego sum Dominus, qui facio misericordiam et justitiam in terra*¹². *Lætetur cor quærentium Do-minum, id est, invocantium eum ad opem, sive vir-tute ad eum tendentium, a quibus etiam invenitur.* Docet autem quanta utilitas ex confessione pro-veniet. Nam quod quæsivisti, ait, id accidet vobis ; videlicet animi lætitia : illa quippe spei Deo re-po-sitæ fructus est. Animadverte autem quomodo a confessione incepit, et in lætitiam desinat. Nam profectus secundum Deum initium confessio est ; finis autem lætitia secundum Deum ; plurima vero sunt in medio horum posita. Oportet igitur homines primo confiteri Domino per sinceram pœnitentiam, ac per fructus confessioni congruentes : deinde vero ad meliora profectos considere et invocare no-men ejus : sicutque ubi post confessionem invocaver-int eum, divinis charismatibus donari ; sub hæc his acceptis, opera quæ didicerunt omnibus annun-tiando, aliis quoque utilies esse : ac præter hæc omnia, utpote lætitia illa, quæ secundum Deum est, dignatos, cantare ei et psallere ei : secundum hæc, explanatores esse areanorum, quæ in divinis sermo-nibus continentur ; hinc, utpote qui hæc omnia re-cite peregerint, laudari in nomine ejus ; demum post hæc omnia anima lætari, quæ cor dicitur. Hæc porro quæ Dominum quæsivit, tum ex ipsa perqui-sitione, tum quod quærendo reperiat, ea quæ se-cundum Deum est lætitia fruatur.

Isthæc vero omnia æstimo ad personam aposto-lorum a Spiritu sancto referri. Nam illud : *An-nun-tiate in gentibus opera ejus, non aliis dicere conve-nit quam illis. Sermonis porro veritatem ipse reruni eventus testificatur. Etenim ii soli in gentibus quæ sua opera universorum Deum cognoverunt, opera Dei annuntiaverunt, quas gentes superius novam generationem et populum qui creatur nuncupavit. Eum itaque qui Dominum quæsitus est, opus est primo per sinceram pœnitentiam et per fructus ejusdem confiteri : nam qui talis est, Deum quærere,*

‘*Ἐπαιρεῖσθε ἐτ τῷ ὄρδματι τῷ ἀγίῳ αὐτοῦ Ἐφρατὴτω καρδίᾳ ζητούντων τὸν Κύριον. Ζητοῦτε τὸν Κύριον, καὶ κραταύθητε ζητήσατε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ διαπατέτες. Ἔπαινος γάρ καὶ δέκα τοὺς τὴν ἀρετὴν τοῦ Θεοῦ διηγουμένοις. Ὁ δὲ Ἀχιλλεὺς διὰ τοῦ ἐπαιρεῖσθε, καυχᾶσθε τέθεικε. Παρα-λένεται δὲ ὁ λόγος τοὺς ἀποστόλους καὶ τοὺς διαδόχους αὐτῶν, μή ἐπὶ πλούτῳ, μή ἐπὶ φύμῃ, μή ἐπὶ δια-στελῇ, μέγα φρονεῖν ἀλλ’ ἐν τῇ τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ γνώσει καὶ προμηθεῖται καὶ τῷ καλεῖσθαι Χριστιανού. Τοῦτο παρηγγύθησε καὶ ὁ θεῖος Ἀπόστολος. Ὁ καυχά-μενος γάρ, φησὶν, ἐτ Κύριῳ καυχάσθων ὃν τὸν ἀ-εαντὸν συνιστῶν ἐκεῖνος δόκιμος, ἀλλ’ ὅτι ὁ Κύ-ριος συνιστησι. Ταῦτα καὶ Ἱερεμίας καὶ ἡ σοφο-τάτη “Αννα διέξειτο. Μή καυχάσθω ὁ σοφὸς ἐτ τῇ σοζῇ αὐτοῦ, καὶ μή καυχάσθω ὁ ἰσχυρὸς ἐτ τῇ ισχύi αὐτοῦ, καὶ μή καυχάσθω ὁ πλούσιος ἐτ τῇ πλούτῳ αὐτοῦ· ἀλλ’ ἥδε τούτῳ καυχάσθω ὁ καυ-χάμενος, συνιεῖται καὶ τινῶσκειν, διτὶ ἑτέρῳ εἰμὶ Κύριος ὁ ποιῶν δικεος καὶ δικαιοσύνην ἐτ τῇ γῆς. Εὐφρατὴτω καρδίᾳ ζητούντων τὸν Κύριον τούτοσιν ἐπικαλούμενων αὐτὸν εἰς βοήθειαν, ἢ ἀ-ἀρετῆς πρὸς αὐτὸν δδευόντων, οἵς καὶ εὑρίσκεται δι-δάσκει δὲ πόσον διφελος ἐκ τοῦ ἔξομολογεῖσθαι γενιέ-ται. Ὁ γάρ ἔζητησατε, φησι, τούτο συμβῆσται ὑμῖν, ἡ περὶ τὸν νοῦν εὐφροσύνη· τῆς γάρ εἰς θεὸν ἐλπίδος αὔτη καρπός. Θέα δὲ ὅπως ἀπὸ ἔξομολογησεως ἡρίζε-το, καὶ κατέληξεν εἰς εὐφροσύνην. Ἀρχὴ μὲν τῷ τῆς κατὰ θεὸν προκοπῆς ἔξομολόγησις· τέλος δὲ ἡ κατὰ θεὸν εὐφροσύνη· πλεῖστα δὲ τὰ μετάκιν τούτων. Διῆσται τοίνυν πρῶτον ἔξομολογεῖσθαι τῷ Κύρῳ δι-γνησίας μετανοίας, καὶ καρπῶν πρεπόντων τῇ ἔξομολογήσει. Ἐπειτα βελτιωθέντας θαρρέειν καὶ ἐπικαλέ-σθαι τὸ δνομα αὐτοῦ, καὶ οὖτας μετὰ τὴν ἔξομολόγησιν ἐπὶ τούτοις ὡς ἀντί καταξιωθέντας τῆς κατὰ θεὸν θυμηδίας, ἀδειν αὐτῷ καὶ φύλλειν τῷ μετὰ ταῦτα σαφηνιστὰς γίνεσθαι τῶν ἐν τοῖς θεῖος λογίοις ἀπορρήτων εἰς τὴν κατωρθωκτὰς τὰ τοιύτα τὰ πανεισθαι ἐν τῷ ὄνδρατι αὐτοῦ· καὶ τέλος μετὰ πάντα, εὐφρανεσθαι κατὰ διάνοιαν, καρδίαν ὄνομα-μέντην. Αὕτη, τὸν Κύριον ἔζητούσα, ἐξ αὐτῆς τῆς ζητήσεως καὶ τῆς ἐπιγινομένης τῇ ζητήσει εὐρέσει, ἀπολαύετω τῆς κατὰ θεὸν εὐφροσύνης.*

Ταῦτα δὲ πάντα ἡγοῦμαι εἰς πρόσωπον τῶν ἀπο-στόλων ὃπλο τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἀναφέρεσθαι. Τὸ γάρ, Ἀπαγγειλατε ἐτ τοῖς δικαιοσι τὰ δράμα αὐτοῦ, οὐκ ἀλλοις ἀρμόδει λέγεσθαι ἢ αὐτοῖς. Μαρτυρεῖ δὲ τῷ λόγῳ τὸ ἀποτέλεσμα· μόνοι γάρ ἀττῆγειλαν τὸ Θεοῦ τὰ Ἑργα ἐν τοῖς δικαιοσι τοῖς δι’ αὐτῶν τὸν τοῦ δλων θεὸν ἐπεγνωκότιν, οἵς ἀνωτέρω κανήν γενέν καὶ λαὸν κτιζόμενον προσηγόρευσε. Δεῖ τοίνυν τῷ μέλλοντα ζητεῖν τὸν Κύριον ἔξομολογεῖσθαι πρότερον δι’ εἰλικρινοῦς μετανοίας καὶ τῶν ταύτης καρπῶν· δι’ γάρ τοιοῦτος καὶ ζητεῖν δύναται, καὶ ζητῶν ἐ-

¹¹ II Cor. x, 17, 18. ¹² Jer. ix, 23, 24.

οιν. Εἰ γάρ ἐπὶ λίθων τιμιών τῶν εἰδότων χρεῖα
καὶ ἐπὶ κολυμβητῶν πολλῆς τῆς ἐπιστήμης δεῖ, πολλῷ
ἰδὲλλον ἐπὶ Θεοῦ. Πολλὰ γάρ ἔστι τὰ κωλύοντα αὐτὸν
ζύρεῖν, καὶ πραγμάτων δχλος, καὶ σαρκὸς ἐπαναστά-
σεις, καὶ νοσήματα φύχων, καὶ δαιμόνων ἐπιδουλατ, καὶ
ῥάβυμία τρώμης. Κανὸν ἀπαλλαγῶμεν τούτων
ἀπάτων, ταχέως αὐτὸν εὑρήσομεν, καὶ τὴν κακίαν
ἀποδυσμεθα, καὶ τὴν ἀρετὴν ἐλώμεθα. Αὕτη γάρ
ἔστιν ἡ ἑκὲν φέρουσα δόδος. Τι οὖν ἔστι ζήτησις; τὸ
συνεχῶς ἑκείνον καὶ λογίζεσθαι· ὃ γάρ ζητῶν
ἐπὶ διανοίας ἔνει τὸ ζητούμενον. .

**Ζητήσατε τὸν Κύριον καὶ κραταύθητε· ζητή-
σατε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ διαπατέρος.** Τι ἔστι τὸ
ζητεῖν τὸν Κύριον; τὸ τὰ ἑκείνου φρονεῖν, τὸ ἀεὶ αὐ-
τὸν λογίζεσθαι, τὸ ἀεὶ ἐν διανοΐᾳ ἔχειν, τὸ μηδέποτε
πιστεύειν οὐδιλοῦντα αὐτῷ διὰ τῆς προσευχῆς καὶ τῶν
ἄγαθῶν πράξεων. Ἀμαρχοὶ δὲ οἱ ζητοῦντες ἔσονται
καὶ ἀγίτητοι. Παρορμήσας μέντοι ὁ λόγος τοὺς τῶν
ἔθνων κήρυκας ἐπὶ τὸ προθύμως ἐκήτησαι τὸν Κύ-
ριον, ἔτι μᾶλλον αὐτοὺς ἐπιφρόννυσι λέγων, **Κραταύ-
θητε, τουτέστι.** Μή χανοῦσθε εἰς τὸ ζητεῖν αὐτὸν.
Τοῦτο δὲ προσφέρει αὐτοῖς, ὡς δεομένοις κράτους
καὶ δυνάμεως εἰς τὸ λογῆσαι τὸ προστεταγμένον
ποιῆσαι· ὅπερ ἦν τὸ ἔθνεσι κηρύξαι, Ἐλλησί τε καὶ
βαρβάροις, κατὰ τὸ, Κύριος δώσει ρῆμα τοῖς εὐαγ-
γελιομέτροις δυνδμει κολλῆ. Διδάσκων δὲ πῶς δεῖ
τὸ ζητεῖν ποιεῖν, καὶ διτὶ οὐχ ἀπαξ ἢ δις, ἀλλὰ παρὰ
πάντα τὸν βίον τὴν ἀνωθεν ἐπικουρίαν προστήσει ζη-
τεῖν καὶ τὴν ὄφελειαν καρποῦσθαι, ἐπῆγαγε. **Ζητή-
σατε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ διαπατέρος·** οὐ τρίτον
τοῦ ἐνιαυτοῦ, κατὰ τὸν ὑπὸ Μωϋσέως δοθέντα νόμον
ἐνώπιον αὐτοῦ φαινόμενοι, ἀλλὰ παρὰ πάντα τὸν βίον.
Πρόσωπον δὲ ἐνταῦθα τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ φησι, τὴν
ἐπισκοπήν, τὴν πρόνοιαν, τὴν κηδεμονίαν, τὴν βε-
θείαν, τὴν συμμαχίαν, τὴν ἐννοιαν τὴν περὶ αὐτὸν. Τὸ
γάρ τῆς οὐσίας πρόσωπον οὐδεὶς δύεται καὶ ζηστεῖ,
Πρόσωπον δὲ αὐτοῦ καὶ ὁ Υἱός.

Μηδίσθητε τῷρ θαυμαστῷ αὐτοῦ ἀντὶ ἀποίησε,
τὰ τέρατα αὐτοῦ καὶ τὰ κρίματα τοῦ στόματος
αὐτοῦ· εἴτε τῶν ἐν τῇ Παλαιᾷ Γραφῇ, εἴτε τῶν ἐν
τοῖς Εὐαγγελίοις. Ταῦτα γάρ δεήσεις ὑμᾶς τοὺς τῶν
ἔθνων κήρυκας εἰς πάντα τὰ ἔθνη διαδοῦναι· ἐπει-
δὴ πρότερον αὐτὰ παρά τινος ἀλλού μεμαθήκασιν.
Οὐα τοίνους ἐνανθρωπήσας δόλος διεπράξατο τοῖς
παλαιοῖς ὅμοιοι σύναψαντες, μνήσθητε παραδοῦναι
τοῖς ἔθνεσιν. Ἐνταῦθά μοι δοκεῖ τὴν δόδον δειχνύναι
δι’ ἣς δυνατῶν καὶ ζητεῖν καὶ εὑρεῖν τὸν Θεόν. Τις δὲ
ἡ δόδος; τὸ διηγεῖται ἐπὶ μνήμης φέρειν τὰ παράδοξα
αὐτοῦ Ἑργα, καὶ τοὺς νόμους καὶ τὰς ἐντολάς· διὸ
ἐπάγει, **Τὰ τέρατα αὐτοῦ καὶ τὰ κρίματα τοῦ στό-
ματος αὐτοῦ·** τέρατα μὲν τὰς θεοσημείας λέγων,
κρίματα δὲ τὰς ἀποφάσεις, τὰς ἐντολάς, ἢ τὰ ἐνδι-
κώς καὶ κρίσει δικαιόῳ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ γεγενημένα
θεαύματα. Ποία δὲ τέρατα, εἰπέ μοι; Τὰ ἐν Αἴγυπτῳ,
τὰ μετὰ τὴν Αἴγυπτον, τὰ πρὸ τῆς Αἴγυπτου, τὰ
μετὰ τὴν παρουσίαν τὴν αὐτοῦ. Πάντα γάρ ταῦτα

A εἰ ζωρεῖν invenire potest. Nam si cum de lapidi-
bus pretiosis agitur, peritis est opus, et si urinato-
res multa scientia eunt, multo magis cum de Deo
agitur. Multa enim impedimento sunt quominus in-
veniatur, negotiorum tumultus, carnis insultus,
animarum morbi, dæmonum insidiæ, animi segui-
tices; si his omnibus liberemur, quamprimum ipsum
inveniemus, malitiam ponemus, et virtutem am-
plexabimur. Hæc quippe via est illo tendens. Quid
ergo est illa inquisitio? frequenter illum cogitare
et animo versare: nam qui querit, in ipsa mente
quod querit habet.

B **Querite Dominum et confirmamini: querite faciem**
ejus semper. Quid est Dominum querere? quæ ad
illum pertinent sapere, de illo semper cogitare, eum
in mente semper versare, nunquam cum eo per orationem
et bona opera conversandi finem facere. Qui autem ipsum inquirunt, invicti et insuperabiles
erunt. Cum igitur sermo gentium præcones inci-
tasset ut Dominum alacriter exquirerent, nunc ma-
gis magisque confirmat illos dicens: **Confirmamini,**
id est, Ne mollier in illo querendo agatis. Sic au-
tem ipsos alloquitur, ut robore ac virtute indigen-
tes, quo illos ad jussum peragendum confirmet:
erat porro illud, ut gentibus prædicarent, Græcis et
barbaris, secundum illud: **Dominus dabit verbum**
evangelizantibus virtute multa⁴. Docetque quo pacto
querere illum oporteat, et quod non semel aut bis,
sed per totam vitam, supernum auxilium exquirere
opus sit, atque hinc utilitatem capere. Subsumit
deinde: **Querite faciem ejus semper.** Non ter in an-
no, ut in lege Mosis cerebatur, in conspectum ejus
venientes, sed per totam vitam. Faciem vero hic
vocat ejus adventum, visitationem, providentiam,
curam, auxilium, commilitum, benevolentiam. Nam
substantia ejus faciem nemq; videbit et vivet. Facies
item ejus est Filius.

VERS. 5. Memento mirabilium ejus quæ fecit,
prodigia ejus et judicia oris ejus; sive illa quæ in
Vetere Scriptura, sive illa quæ in Evangelii memori-
rantur. Hæc enim opus erit vos gentium præcones
omnibus gentibus tradere; quando illæ ea a ne-
mine antehac edidicerunt. Quæcumque igitur Dei
Verbum incarnatum peregit, cum antiquis conjuncta,
gentibus tradere memineritis. Hic videtur mihi viam,
ostendere qua possimus Deum querere et invenire.
Quænam illa via? Perpetuo in memoria volvere mi-
rabilia ejus opera, leges et præcepta: quare sub-
dit, **Prodigia ejus et judicia oris ejus.** Prodigia qui-
dem divina signa dicens; judicia vero, decreta et
præcepta, sive ea, quæ ad ultionem justo judicio a
Deo patrata sunt, miracula. Quæ prodigia, dic mihi?
Quæ in Ægypto, quæ ante et post profectum in
Ægyptum, quæ post adventum ejus. Hæc quippe
omnia admiranda et stupenda opera sunt, quæ hu-
manum captum superant. Sive prodigia quidem.

⁴ Psal. lxvii, 12.

edita miracula, ut ambulare supra mare, mortuos suscitare, et similia; judicia autem oris ejus, verba quæ dicebat cum impuros dæmones ex hominibus pelleret; vel præcepta Novi Testamenti. Imo potius hoc loco videtur mihi judicia vocare leges, quas sive in caelo, sive in terra, sive in mari posuit. Neque enim solus homo legem accepit; sed omnia visibilia; mare, ne oras transgredetur; montes, ut figerentur, terra ut staret, sol ut curreret, luna proprium ut ordinem servaret; varius ille stellarum chorus, corporum, plantarum, brutorum natura, ut et aliorum omnium, legem accepit: universa quippe suis legibus administrantur. Et hæc omnia præceptis facta sunt, quæ ore declarantur. Quæcumque ergo os ipsius, sive per Vetus, sive per Novum Testamentum judicavit, ea connectite, gentibus præcipientes, ut judicia ejus quasi regias leges custodian. Judicia porro intelligas ea, quæ justo calculo mirabiliter edita sunt. Nam quia ea quæ in Ægypto gesta sunt narraturus est, justitiam ultionis de Ægyptiis sumptæ docere antevertit. Oportebat enim omnes, qui in terra sunt, homines, ejus judiciis subditos, neque gesta ejus, neque judicia ejus ignorare. Quibus judicis non solum Judaicam gentem, sed etiam omnes in terra homines vocatione sua dignari decrevit.

τὰ κρίματα αὐτοῦ. Δι' ὧν κριμάτων οὐ μόνον τὸ Ἰουδαικὸν ἔθνος, ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς ἐπὶ τῆς αἰγαίων κατακīνῶσαι.

VERS. 6, 7. *Semen Abraham servi ejus, filii Jacob electi ejus. Ipse Dominus Deus noster. Quoniam non omnes qui ex Israel, ii sunt Israélites, neque qui semen sunt Abrahæ, omnes filii⁴⁴; jure quidem Salvator noster Iudeæs qui ex semine Abrahæ esse gloriabantur, dixit: *Scio quia semen Abrahæ estis⁴⁵*; et iterum, *Si filii Abrahæ estis, opera Abrahæ facite⁴⁶*; ita ut quidam filii sint Abrahæ per imitationem, qui et electi vocantur: cum aliqui sement tantum ejus sint, atque ideo minime electi: non enim semen electum dicitur, sed filii. Semen vero sunt servi ejus. Cum itaque discipuli Servatoris, gentium præcones effecti, utrumque obtinerent, utpote qui et servi essent et electi; ideo dictum est ad eos: *Semen Abraham servi ejus, filii Jacob electi ejus*. Huic autem dicto, *Electi ejus, compares illud, Hos duodecim elegit Jesus, et apostolos nominavit⁴⁷*; et illud, *Nonne ego vos duodecim elegi⁴⁸*? Electorum vero præstantiam intelligimus ex illo, *Muli vocati, pauci vero electi⁴⁹*. *Ipse Dominus Deus noster, in universa terra judicia ejus*. Non ignorandum, inquit, ipsum esse Dominum Deum nostrum, qui providentia sua universum mundum divinis judiciis administrat; ita ut nihil sine judicio, nihil sine Dei providentia eveniat.*

μασι διοικεῖ, ὡς μηδὲν ἀκρίτως, μηδὲ διευ τῆς τοῦ θεού προνοίᾳ γίγνεσθαι.

VERS. 8-15. *Memor fuit in saeculum testamenti sui, verbi quod mandavit in mille generationes. Quod*

Aθεμαστὰ καὶ παράδοξα πράγματα, καὶ ἀκαλουθίαν ἀνθρώπινην ὑπερβαίνοντα. "Ἡ τέρατα μὲν τὰ γεγνημένα θαύματα, ὡς τὸ περιπατῆσαι ἐπὶ τῆς θαλάσσης, καὶ νεκρὸν ἀναστῆσαι, καὶ τὰ τοιαῦτα· κρίματα δὲ τοῦ στόματος αὐτοῦ τοὺς λόγους οὓς ἔλεγεν, ἐλαύνων τῶν ἀνθρώπων τοὺς ἀκαθάρτους δαίμονας, ἢ καὶ τὰς ἐντολὰς τῆς Καινῆς Διαθήκης. Μᾶλλον δὲ τηταῦθι μοι δοκεῖ κρίματα τοὺς νόμους λέγειν, τοὺς ἐν οὐρανῷ, τοὺς ἐν γῇ, τοὺς ἐν θαλάσσῃ. Οὐ γάρ η μόνος ἀνθρωπὸς ἔλαβε νόμον, ἀλλὰ τὰ ὄργανα διπαντα· τὴν θάλασσαν τὸ μὴ ὑπερβαίνειν τοὺς αἰγαλούς· τὰ δρη τὸ πεπτηγέναι, ἢ γῆ τὸ ἐστάναι, ὁ ἥλιος τὸ τρέχειν, ἡ σελήνη τὴν ἰδεῖν εὐταξίαν, ὁ ποκύλος τῶν ἀστέρων χορὸς, ἡ φύσις τῶν σωμάτων, ἡ τῶν φυτῶν, ἡ τῶν ἀλόγων, ἡ τῶν ἀλλων ἀπόδινων· οἱ κείοις γάρ διπαντα διοικεῖται νόμοις. Καὶ ταῦτα διπαντα ἐπιτάγμασι γέγονεν, διπερ δηλοῦται διὰ τοῦ στόματος. "Οσα τοίνυν τὸ στόμα αὐτοῦ ἔκρινεν, εἴτε διὰ τῆς Παλαιᾶς, εἴτε διὰ τῆς Νέας Διαθήκης ἔκρινε, ἐπισυνάψατε, φυλάττειν ὡς νόμους βασιλικοὺς τὰ κρίματα αὐτοῦ τοῖς θυνεσι παραγγέλλοντες. Νοήσει δὲ κρίματα τὰ δικαῖα ψήφῳ θαυματουργηθέντα. Ἐπειδὴ γάρ τὰ ἐν Αἰγαίῳ μέλλει διηγεῖσθαι, προδάσκει τῆς Αἰγαίου τειμωρίας τὸ δίκαιον. Ἐδει γάρ πάντας τοὺς ἐπὶ τῆς ἀνθρώπους ὑποκειμένους τὰς αὐτοῦ κρίμαςι μηδένοιν μήτε τὰ ἔργα αὐτοῦ μήτε

CΣπέρμα Ἀβραὰμ δοῦλοι αὐτοῦ, νιοὶ Ιακὼβ ἐκλεκτοὶ αὐτοῦ. Αὔτος Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν. Ἐπει μὴ πάντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, οὗτοι Ἰσραὴλ, μηδὲ δοσι εἰσὶ σπέρμα Ἀβραὰμ, πάντες τέκνα, εἰκότως μὲν δὲ Σωτὴρ ἡμῶν τοῖς ἐκ σπέρματος εἶναι Ἀβραὰμ αὐχοῦσιν Ἰουδαίοις ἔλεγεν. Οίδα, δι τὸ σπέρμα Ἀβραὰμ ἔστε· καὶ πάλιν· Εἰ τέκνα τοῦ Ἀβραὰμ ἡτε, τὰ ἔργα τοῦ Ἀβραὰμ ποιεῖτε· ὃς τινων τέκνα μὲν διτων τοῦ Ἀβραὰμ διὰ μιμήσεως, οἱ καὶ ἐκλεκτοὶ εἰρηνται· τινῶν δὲ σπέρμα μόνον διτων αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦτο ἐκλεκτῶν οὐκ διτων. Ω γάρ τὸ σπέρμα ἐκλεκτὸν ἐλέχθη, ἀλλ᾽ οἱ νιοί. Τὸ δὲ σπέρμα δοῦλοι αὐτοῦ. Ἐπει τοίνυν οἱ τοῦ Σωτῆρος μαθηταὶ, οἱ τῶν θυνῶν γενόμενοι κήρυχες, ἀμφίστερα εἶχον, ἄτε καὶ δοῦλοι διτες καὶ ἐκλεκτοί· θεον πρὸς αὐτοὺς λέλεκται· Σπέρμα Ἀβραὰμ δοῦλοι αὐτοῦ, νιοὶ Ιακὼβ ἐκλεκτοὶ αὐτοῦ. Πρὸς δὲ τὸ, Ἐκλεκτοὶ αὐτοῦ, παραθήσεις τὸ, Τούτους τοὺς δώδεκα ἐκελέξατο ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἀποστόλους ὄντες· καὶ τὸ, Οὐκ ἔτι ὑμᾶς τοὺς δώδεκα ἐξελεξάμην; Τὸ δὲ ἐξαίρετον τῶν ἐκλεκτῶν νοήσομεν ἀπὸ τοῦ· Πλατοὶ καὶ τοι, διλοὶ δὲ ἐκλεκτοί. Αὔτος Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἐν πάσῃ τῇ τῇ τὰ κρίματα αὐτοῦ. Οὐκ ἀγνοητέον, φησιν, διτε αὐτός ἐστι Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν, δις προνοίᾳ τὸν σύμπαντα κάστρον θεοῖς κριτούσης τοῦ προνοίας γίγνεσθαι.

D'Εμησθη εἰς τὸν αἰώνα διαθήκης αὐτοῦ, λιγον τοῦ ἐρετεῖσθαι εἰς χιλίας τρεῖσθαι, δι τοῦτο

⁴⁴ Röm. ix, 6, 7. ⁴⁵ Joan. viii, 37. ⁴⁶ ibid. 59.

⁴⁷ Luc. vi, 13. ⁴⁸ Joan. vi, 71. ⁴⁹ Matti. xi, 16.

τῷ Ἀβραὰμ, καὶ τοῦ δρου αὐτοῦ τῷ Ἰσαὰκ· καὶ οἱ ηγεμόνες αὐτὸν τῷ Ἰακὼβ εἰς πρόσταγμα, καὶ τῷ Ιορδάνῃ εἰς διαθήκην αἰώνιον, λέπτων· Σοὶ δῶσω τὴν γῆν Χαράδρην, σχολισμαὶ κληρονομίας ὑμῶν. Ἐν τῷ εἶναι αὐτούς ἀριθμῷ βραχεῖς, διληστοὺς καὶ παροικοὺς ἐτοπίζει. Καὶ διῆλθον ἐξ θυρῶν εἰς θύρας, καὶ ἐκ βασιλείας εἰς λαύρας ἔτεσπορ. Οὐκ ἀργεῖν ἀνθρώποις ἀδικήσαι αὐτούς, καὶ ήτεροι ξεῖνοι αὐτῶν βασιλεῖς. Μή ἀπτεσθε τῷρ χριστῷ μου, καὶ ἐτοπίζεις μου μή πονηρεύεσθε. Ἐπιστήσας ἀκριβῶς τις ἡνὸς δὲ λόγος διενετεῖται εἰς πολλάς γενεάς ἐξικνούμενον, οὐ γάρ ἐτῶν ἀριθμὸν, ἀλλὰ τὸ διηγεῖται αἰνίτεται καὶ τὸ πλήθος, ὡς τὸ ἐπτάκις, Στείρα διπλεῖται διπλαῖς, καὶ διαστήσεται· εὐρήσεις αὐτὸν εἰρημένον οὕτως πρὸς Ἀβραὰμ, Καὶ διευλογηθήσονται ἐτοπίζεις πάρτα τὰ δύο τῆς γῆς. Καὶ, Ἐνευλογηθήσονται δὲ τῷ σπέρματι σου πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς, καὶ πληθύνων πληθυνόν τὸ σπέρμα σου. Εὑροις δὲ ἀντὶ παραπλήσια καὶ τῷ Ἰσαὰκ ἐπιγγελμένα καὶ ὅμοσθέντα περὶ τε τῆς γῆς καὶ τοῦ πληθυσμοῦ τοῦ σπέρματος. Ταῦτα δὲ μετὰ πλείστας δισας γενεάς ἐπληροῦτο διὰ τῆς ἐπιφανείας Χριστοῦ τοῦ ἐκ σπέρματος Ἀβραὰμ, γενομένου Σωτῆρος ἡμῶν. Εἰσέτι τε νῦν ἐνεργεῖ καὶ διαμένει ἡ ἐπαγγελία, μέχρις οὗ τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ. Οὗτος οὖν μετὰ μακρὸν αἰώνα, καὶ μετὰ πλείστας σφόδρα γενεάς, τὰς γάρ χιλιάδας ἀντὶ τῶν πολλῶν παρείληφε, καὶ ταύτας ἐπλήρου τὰς πρὸς τοὺς πατριάρχας ἐπαγγελίας, διὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ καὶ διὰ τῆς αὐτοῦ διδασκαλίας πᾶσι τοῖς θύγεται τὴν τοῦ Ἀβραὰμ εὐλογίαν δεδωρημένος.

Καὶ ἐκάλεσε λιμὸν ἐπὶ τὴν γῆν, πάντα στήριγμα Δροτον συνέτριψεν. Ἐν τούτοις δὲ λόγος καὶ ἀλλοὶ τοῦ λεληθόδες τοὺς πολλοὺς διδάσκει. Τὴν γάρ αἰτίαν τοῦ κληθῆναι δίκην ἐμψύχου ζώου τὸν λιμὸν ἐπὶ τὴν γῆν, λέγω δὴ τὴν ἐνεργητικὴν δύναμιν τοῦ λιμοῦ, καὶ τοῦ συντριβῆναι πάντα στήριγμα δροτού, παρίστησιν, ἵνα καὶ φανεῖ τους δρότος μή στηρίζοις τοὺς ἐμπιπλαμένους ἐξ αὐτοῦ, κατὰ τὸ, Ἀρτος στηρίζει καρδίαν ἀνθρώπου. Τοῦτο γάρ ἐστιν διάλιστα συμβαντεῖ ἐν τοῖς λιμοῖς, κατ' ὅργην Θεοῦ γιγνόμενον, τὸ καὶ τοὺς ἐσθίοντας μή στηρίζεσθαι.

Ἀπέστειλεν ἐμπροσθετερούς αὐτῶν ἀνθρώπους, εἰς διοῖλον ἐπράθη Ἱωσήφ. Ἐταξιένωσεν ἐτοπίζεις τοὺς πόδας αὐτοῦ, σιδηροποίησεν ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, μέχρι τοῦ ἐλθεῖν τὸν λόγον αὐτοῦ. Πάντα ταῦτα ὑπέμεινε μέχρι τοῦ ἐλθεῖν τὸν λόγον αὐτοῦ, διὸ ἐπὶ τοῖς δράματιν ἰδών ἐξεῖπε τῷ ἐαυτοῦ πατέρῳ καὶ τοῖς ἀδελφοῖς φῆσας, ἐωρακέναι φύτον δράματα καὶ τοὺς ἀδελφοὺς δύμοις ἀναλέγοντας, ἐπειτα τὰ ἐκείνων τὸ ἐαυτοῦ προσκεκυνηκέναι δράματα δύμοις δὲ τὸν ἥλιον, καὶ τὴν σελήνην, καὶ τοὺς ἔνδεκα ἀστέρας προσκυνεῖν αὐτῷ. Μέχρι τοῦ ἐλθεῖν τὸν λόγον αὐτοῦ. Τὸ λόγιον Κυρίου ἐπέντειν αὐτῷ. Τὸ λόγιον Κυρίου ἐπέντειν αὐτῷ, δύμοις τῷ, Οὐχὶ

A disposuit ad Abraham, et juramenti sui ad Isaac, et statuit illud Jacob in praeceptum, et Israel in testamentum aeternum, dicens: Tibi dabo terram Chanaan, sicutum hereditatis vestrae. Cum essent numero brevi, paucissimi et incolae in ea. Et pertransierunt de gente in gentem, et de regno ad populum alterum. Non reliquit hominem nocere eis, et corripuit pro eis reges. Nolite tangere christos meos, et in prophetis meis nolite malignari. Si accurate perpendas quod illud verbum fuerit, quod mandavit, in multas generationes pervadens: non enim numerum annorum, sed perpetuum subindicat numerus hujusmodi, ut v. g. septies, Sterilis peperit septem⁶¹, id est multos; et, Septies cadet justus et resurget⁶²; bac ratione illud Abrahæ dictum complices, Et benedicentur in te omnes gentes terræ⁶³. Et, Benedicentur in semine tuo omnes tribus terræ. Et multiplicans multiplicabo semen tuum⁶⁴. Similia item Isaaco promissa reperias jurejurando confirmata, tam de terra, quam de multiplicatione seminis. Hoc porro post plurimas generationes impletum est in adventu Christi ex semine Abrahæ oriundi. Et ad hoc usque tempus viget et permanet promissio, donec plenitudo gentium ingressa fuerit. Hic itaque diuturnum post ævum, et post multas exactas generationes, nam hic millenas pro plurimis accepit, illas patriarchis datas promissiones per Salvatorem nostrum Jesum, ac per ejus doctrinam implevit, omnibus gentibus Abrahæ promissionem impertiens.

VERS. 16. Et vocavit famem super terram, omne firmamentum panis contrivit. In his sermo aliud quidpiam, multis occultum, edocet. Causam enim cur famem, instar animalis cuiusdam, vocaverit super terram, id est virtutem famis electricem, et cur omne firmamentum panis contriverit, hic declarat, ut patescat quo in casu panis non firmet eos qui illo replentur, secundum illud, Panis cor hominis confirmat⁶⁵. Id enim maxime tempore famis evenit, ex ira Dei immissum, ut scilicet qui comedunt non confirmentur.

VERS. 17-22. Misit ante eos hominem, in servum venumdatus est Joseph. Humiliaverunt in compedibus pedes eius, ferrum pertransiit anima eius, donec reniret verbum eius. Haec omnia pertulit, donec veniret verbum eius, quod cum in visionibus accepisset patri et fratribus suis renuntiavit, dicens vidisse seipsum fratresque suos manipulos colligentes, ac illorum deinde manipulos suum manipulum adorasse; similiter quoque solem et lunam atque undecim stellas ipsum adorasse. Donec veniret verbum eius. Eloquium Domini inflammat eum. Illud, Eloquium Domini inflammat eum, simile est huic: Nonne per Deum declaratio illorum est⁶⁶? Neque enim, ait, somnia

⁶¹ 1 Reg. ii, 5. ⁶² Prov. xxiv, 46. ⁶³ Gen. xii, 3. ⁶⁴ Gen. xxii, 17, 18. ⁶⁵ Psal. ciii, 15. ⁶⁶ Gen. xl, 8.

Pharaori explicasset, nisi Deo dante ipsa intellexisset. *Misit rex, et solvit eum, princeps populi, ei dimisit eum. Constituit eum dominum domus sue, et principem omnis possessionis sue, ut erudiret principes ejus, sicut semetipsum, et senes ejus sapientiam doceret.* Cum a tentationibus ceu igne satis probatus fuisse Joseph, tunc Deo suggestente Pharaoni, qui et rex et princeps hic vocatur, a vinculis solvitur, atque domus regis et omnis possessionis ejus princeps constituitur. Extulit enim eum, ut complices dixerint, ut fructus ad abundantiam colligeret, et ad tempus famis eos custodiret. Hic autem sermo docet, non tam ob frugum custodiam ad principatum evectum fuisse, quam ad utilitatem animæ eorum qui per ipsum docendi et instituendi erant. Erant autem hi principes Pharaonis et seniores. Quibus utilem institutionem adeptis, verisimile erat omnes quoque subditos profectus huiusmodi consortes futuros esse.

διὰ τοῦ Θεοῦ η̄ διασύρησις αὐτῶν ἐστε; Οὐκ ἀν-

γάρ Εὗσε τοὺς δύνερους τῷ Φαραὼ, μή τοῦ θεοῦ παρασχόντος τὸ δύνασθαι συνέναι αὐτούς. Αἰσ-

στειλε βασιλεὺς καὶ ἔλυσεν αὐτὸν, ἀρχὺν λαῶν

καὶ ἀφῆκεν αὐτὸν. Κατέστησεν αὐτὸν κύριον τοῦ

οἴκου αὐτοῦ, καὶ ἀρχούτα κάσης τῆς κτήσεως αὐτοῦ, τοῦ παιδεύσαν τοὺς ἀρχούτας αὐτοῦ, ἀ-

διανένει τοὺς πρεσβυτέρους αὐτοῦ σοφίαν.

"Οτε αὐτάρκως ἐπιρώθη ὑπὸ τῶν πειρασμῶν ὁ Ἰω-

στὴρ, τίτε θεοῦ ὑποβαλόντος τῷ Φαραὼ, οὐ καὶ βασι-

λέα καὶ ἀρχούτα νῦν ὁ λόγος καλεῖ, λύεται τὸν δό-

σμῶν, καὶ ἀρχῶν τοῦ οἴκου τοῦ βασιλέως καὶ κά-

σης τῆς κτήσεως αὐτοῦ καθίσταται. Ἐξήνεγκε γάρ

αὐτὸν, ὡς μὲν εἶποι ἀνὴρ πολὺς δινθρωπός, διὰ τὸ

συναγαγεῖν τὰ γεννήματα τῆς εὐθηγίας, καὶ φυλέψαι

αὐτὰρ εἰς καιρὸν τοῦ λιμοῦ. Ὁ δὲ παρών λόγος διά-

σκει οὐ τοσοῦτον τῆς τῶν καρπῶν φυλακῆς ἔνεκα εἰς

τὴν ἀρχὴν προῆχθαι, δύον τῆς κατὰ ψυχὴν ὥρ-

λεῖας τῶν μελλόντων ὑπὸ αὐτοῦ σοφίεσθαι καὶ παι-

δεύεσθαι. Ἡταν δὲ οὗτοι ἀρχούτες Φαραὼ καὶ πρεσβυτέροι· ὃν ὀφελουμένων, εἰκός ἦν καὶ τοὺς ὑπήκους

ἀπαντας τῆς παρ' αὐτῶν μετασχεῖν βελτιώσεως.

Vers. 23, 24. Et intravit Israel in Aegyptum, et

Jacob accola fuit in terra Cham. Et auxil populum

suum vehementer, et firmavit eum super inimicos

ejus. Quis intravit, nisi Isræl? Et quis accola fuit

in terra Cham, nisi Jacob? His autem cum ipse

pater tum filii ejus declarantur. Cum enim non

solus Jacob intraverit, sed etiam septuaginta ani-

mæ cum eo, secundum illud, In septuaginta ani-

mabus descendit Israel in Aegyptum¹⁴; idcirco et

filii et pater prædictis verbis significantur. Et auxil

populum suum vehementer, et firmavit eum super

inimicos ejus. Nec aucti nec firmati fuissent, nisi

Josephum patronum nacti essent, et ab Aegyptiis

honorem accepissent, qui Josephi gratia ipsis de-

serebatur.

Vers. 25-36. Convertit cor eorum ut odirent po-

populum suum, et dolum facerent in servos suos. Mi-

sit Moysē servum suum, Aaron quem elegit sibi.

Posuit in eis verba signorum suorum, et prodigiorum

suorum in terra Cham. Misit tenebras et obscuravit,

quia exacerbaverunt sermones ejus. Convertit aquas

eorum in sanguinem et occidit pisces eorum. Edidit

terra eorum ranas in penetralibus regum ipsorum.

Dixit et venit cœnomyia et cinipes in omnibus fini-

bus eorum. Posuit pluvias eorum grandinem, ignem

comburentem in terra ipsorum. Et percussit vineas

eorum et ficulneas eorum, et contrivit omne lignum

finium eorum. Dixit, et venit locusta et bruchus,

cujus non erat numerus, et comedit omne senum

in terra eorum, et comedit omnem fructum terræ

eorum. Et percussit omne primogenitum in terra

eorum, primitias omnis laboris eorum. Quemadmo-

dum primo Josephum permisit in servitatem redi-

gi, ac compedibus ferroque humiliari; deinde vero

posi datum virtutis experimentum, ad regnum

¹⁴ Gen. xlvi, 27; Act. vii, 14.

διὰ τοῦ Θεοῦ η̄ διασύρησις αὐτῶν ἐστε; Οὐκ ἀν-

γάρ Εὗσε τοὺς δύνερους τῷ Φαραὼ, μή τοῦ θεοῦ παρασχόντος τὸ δύνασθαι συνέναι αὐτούς. Αἰσ-

στειλε βασιλεὺς καὶ ἔλυσεν αὐτὸν, ἀρχὺν λαῶν

καὶ ἀφῆκεν αὐτὸν. Κατέστησεν αὐτὸν κύριον τοῦ

οἴκου αὐτοῦ, τοῦ παιδεύσαν τοὺς ἀρχούτας αὐτοῦ, ἀ-

διανένει τοὺς πρεσβυτέρους αὐτοῦ σοφίαν.

"Οτε αὐτάρκως ἐπιρώθη ὑπὸ τῶν πειρασμῶν ὁ Ἰω-

στὴρ, τίτε θεοῦ ὑποβαλόντος τῷ Φαραὼ, οὐ καὶ βασι-

λέα καὶ ἀρχούτα νῦν ὁ λόγος καλεῖ, λύεται τὸν δό-

σμῶν, καὶ ἀρχῶν τοῦ οἴκου τοῦ βασιλέως καὶ κά-

σης τῆς κτήσεως αὐτοῦ καθίσταται. Ἐξήνεγκε γάρ

αὐτὸν, ὡς μὲν εἶποι ἀνὴρ πολὺς δινθρωπός, διὰ τὸ

συναγαγεῖν τὰ γεννήματα τῆς εὐθηγίας, καὶ φυλέψαι

αὐτὰρ εἰς καιρὸν τοῦ λιμοῦ. Ὁ δὲ παρών λόγος διά-

σκει οὐ τοσοῦτον τῆς τῶν καρπῶν φυλακῆς ἔνεκα εἰς

τὴν ἀρχὴν προῆχθαι, δύον τῆς κατὰ ψυχὴν ὥρ-

λεῖας τῶν μελλόντων ὑπὸ αὐτοῦ σοφίεσθαι καὶ παι-

δεύεσθαι. Ἡταν δὲ οὗτοι ἀρχούτες Φαραὼ καὶ πρεσβυτέροι· ὃν ὀφελουμένων, εἰκός ἦν καὶ τοὺς ὑπήκους

ἀπαντας τῆς παρ' αὐτῶν μετασχεῖν βελτιώσεως.

Kαὶ εἰσῆλθεν Ιοραὴλ εἰς Αἴγυπτον, καὶ ἵ-

κάκιον παρώκησεν ἐπὶ τῇ Χάμ. Καὶ ηδησε τὸν λαὸν

αὐτοῦ σφόδρα, καὶ ἐκραταλώσεν αὐτὸν ὑπὲρ τὸν

ἐχθροὺς αὐτοῦ. Τίς δὲ εἰσῆλθεν, ἀλλ' ἡ Ιοραὴλ; Καὶ τὶς παρώκησεν ἐν τῇ Χάμ, ἀλλ' ἡ Ιακώβ; Ια-

λοῦται δὲ διὰ τούτων αὐτός τε ὁ πατὴρ καὶ οἱ τι-

του παῖδες. Ἐπει γάρ οὐ μόνος εἰσῆλθε Ιακὼβ, ἀλλὰ καὶ ἐδόμητοντα ψυχὴν σὺν αὐτῷ, κατὰ τὸ

'Ἐρ οὐδομήκοτα ψυχαῖς κατέδη Ιοραὴλ εἰς Αἴ-

γυπτον· διὰ τοῦτο καὶ οἱ παῖδες καὶ ὁ πατὴρ οὐδη-

θησαν διὰ τῶν προκειμένων. Καὶ ηδησε τὸν λαὸν

αὐτοῦ σφόδρα, καὶ ἐκραταλώσεν αὐτὸν ὑπὲρ τὸν

ἐχθροὺς αὐτοῦ. Οὐκ ἀνηδησαν οὐδὲ ἐκρατα-

θησαν, εἰ μὴ ἐτυχον προστάτου Ἰωσῆτος, καὶ τῇ;

παρὰ τοὺς Αἴγυπτούς τιμῆς διὰ τοῦ Ἰωσῆτος αὐτοῖς

παρασχεθείσης.

Μετέστρεψε τὴν καρδιὰν αὐτῶν τὸν μοσῆς

τὸν λαὸν αὐτοῦ, τὸν δολιοῦσθαι ἐπὶ τοῖς δούλοις

αὐτοῦ. Εξαέστειλε Μωϋσῆς τὸν δοῦλον αὐτοῦ,

Ἀαρὼν δὲ ἐξελέξατο θαυματοῦ. Ἐθέτο ἐπὶ αὐτοῖς

τοὺς λόγους τῶν σημείων αὐτοῦ, καὶ τὸν τερ-

πωτὸν αὐτοῦ ἐπὶ τῇ Χάμ. Ἐξαέστειλε σκότος καὶ

ἔσκότεσθαις, διτὶ παρεπικυρωτα τοὺς λόγους αὐτοῦ. Μετέστρεψε τὰ θύματα αὐτῶν εἰς αἷμα, καὶ ἀπ-

τισθεὶς τοὺς ιχθύας αὐτῶν. Ἐξειργέσει τὴν αὐ-

τῶν βατράχους ἐπὶ τοῖς ταμεῖοις τῶν βασιλῶν

αὐτῶν. Εἶπε, καὶ ἡλθε κυνόδυμια καὶ σκύλες το-

πᾶσι τοῖς ὄροις αὐτῶν. Ἐθέτο τὰς βροχὰς α-

τῶν χαλαζὰς, πῦρ καταρρέοντος τὸν τὴν αὐτῶν.

Καὶ ἐπάταξε τὰς ἀμπελούς αὐτῶν καὶ τὰς συν-

αὐτῶν, καὶ συνέτριψε πᾶν ἔνδιλον ὄρον αὐτῶν.

Εἶπε, καὶ ἡλθε ἀκρίς καὶ βροῦχος, οὐδὲν τὴν

ἀριθμὸν, καὶ κατέβαρε πάντα τὸν παράπτωτον τῆς τῆς

αὐτῶν, καὶ κατέβαρε πάντα τὸν παράπτωτον τῆς τῆς

αὐτῶν. Καὶ ἐπάταξε πᾶν πρωτότοκον ἐπὶ τῷ τῷ

αὐτῶν, ἀπαρχὴν πατεῖσθαι πάντας τὸν παράπτωτον τῆς τῆς

τὸν Ἰωσήφ πρώτον συγχωρεῖ δουλεῦσαι, καὶ πέδαις οὐδὴριψ ταπεινωθῆναι· εἴτα μετὰ ταῦτα δοκιμήν δεδοκότα τῆς οἰκείας ἀρτῆς, προάγει ἐπὶ βασιλελανοῦτα καὶ νῦν, βουλόμενος τῆς αὐτοῦ ἐπισκοπῆς καταξιῶσαι τὸν λαὸν, πρώτον αὐτὸν πειρατηρίοις ἐκδιώσιν, ἵν' ὑστερὸν λεχθῇ τό· Καὶ ἐστέραξεν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, καὶ ἐκέραξεν πρὸς Κύριον τὸν Θεὸν αὐτῶν, καὶ ἀρέθη ἡ βοὴ αὐτῶν πρὸς τὸν Θεόν ἀπὸ τῶν ἔργων. Καὶ εἰσήκουσεν ὁ Θεὸς τὸν στεραγμὸν αὐτῶν· καὶ ἐμρήσθη ὁ Θεὸς τῆς διαθήκης αὐτοῦ τῆς πρὸς Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ. Καὶ ἐπεῖδεν ὁ Θεὸς τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ, οὐαὶ ἀγράνθη ἀντοῖς. Ἐπειδὴ δὲ εἰρρηται, διὶ μετέστρεψε τὴν καρδίαν αὐτῶν, δηλοντεῖ τῶν Ἀλγυπτίων, τοῦ μισῆσαι τὸν λαὸν αὐτοῦ, ἐρεῖς, διὶ δικαίως ἐπραξεν ὁ Θεός. Ἐπειδὴ γάρ, ἐν πολλῇ γεγονότες ἀνέστη καὶ ἐλευθερίᾳ καὶ τιμῇ παρὰ τοὺς Ἀλγυπτίους, εἰς ληθῆν ἤλθον τοῦ πατρόφου Θεοῦ, ἐξέδωκεν δὲ ταυτοὺς ταῖς τῶν Ἀλγυπτίων εἰδωλολατρείαις· διὰ τοῦτο δικαίως αὐτοῖς ἐπανέστησε τοὺς Ἀλγυπτίους, ἐπειδὴ πεποιθέτες ἦσαν τοῖς κατωλιγώρησαν μὴ προσέχειν ἐκενοῖς, μηδὲ τῇ πολυθέῳ αὐτῶν δειτιδαιμονίᾳ, ἐπιστρέψωσι δὲ ἐπὶ τὸν πατέρων αὐτῶν.

Καὶ ἐξῆγαγεν αὐτοὺς ἐν ἀργυρῷ καὶ χρυσῷ, καὶ οὐκ ἦρεν ταῖς φυλαῖς αὐτῶν ὁ δούστερός. Εὐθεράνθη Ἀλγυπτος ἐν ἐξόδῳ αὐτῶν, διὶ ἐπέκεισεν ὁ φόδος αὐτῶν ἐπ' αὐχούς. Ὁ Θεὸς προστάττει τῷ λαῷ διὰ Μωϋσέως σκυλεῦσαι τοὺς Ἀλγυπτίους ὡς νενικημένους, καὶ μισθὸν παρ' αὐτῶν εἰσπράξασθαι τῆς μακροχρονίου δουλείας, ἃς αὐτοὺς κατεδουλώσαντο. Καὶ οὐκ ἦρεν ταῖς φυλαῖς αὐτῶν ὁ δούστερός. Τὸ γάρ πολλῷ παραδόξερον τοῦτο ἦν, διὶ μετὰ τὸν τόνον, μετὰ τὴν πλινθείαν, μετὰ τὴν τοσαύτην ταλαιπωρίαν καὶ τὰς μάστιγας, οὐδὲ εἰς ἥν δὲ ἀσθενών, καὶ τοῦτο τοσούτων πληγῶν ἐν Ἀλγύπτῳ κατενεχθεισῶν. Τοῦτο καὶ τῆς φύσεως αὐτῆς τὴν ἀκολουθίαν ὑπέρεινεν.

Διεκάτιστος ρεφέλην εἰς σκεπήν αυτοῖς, καὶ πῦρ τοῦ φωτίσαι αὐτοῖς τὴν νύκτα. Διελθὼν τὰς κατὰ τῶν Ἀλγυπτίων μάστιγας, ἀκολούθως μεταβαίνει ἐπὶ τὰς γενομένας τῷ Ἰσραὴλ εὐεργεσίας· ὅμοι μὲν καὶ ἡμᾶς προτρέπων φεύγειν τὸν Ἀλγυπτιον τρόπον, ὡς οὐ μη τοῖς Ἰσραήλ περιπέσωμεν· εὐχεσθαι δὲ εἶναι τῆς μερίδος τοῦ Θεοῦ, ἢ παρεῖχε τὰς ἐξ αὐτοῦ εὐεργεσίας· ὅμοι καὶ ὅν τῆς ἀγάθησαν παραδόξων Θεοῦ οἱ ἐκ περιτομῆς μηγμονεύων, εἰς ἐλεγχον μὲν τοῦ αὐτῶν ἐκείνων τρόπου, ἀπολογίαν δὲ τῆς μετὰ ταῦτα αὐτῶν ἀποβολῆς.

“Ἡτοσε, καὶ ἡλιθερότυτομήτρα, καὶ ἀρτωρ οὐραροῦ ἐτέπλησεν αὐτούς. Ἀνέρρηξε πέτραν, καὶ ἐρύνησαν ὄντατα, ἐπορεύθησαν ἐν ἀνύδροις ποταμοῖς· διὶ ἐμρήσθη τοῦ λόρου τοῦ ἀτίου αὐτοῦ, τοῦ πρὸς Ἀβραὰμ τὸν δοῦλον αὐτοῦ. Καὶ διὰ Μωϋσῆς δὲ τὸν Δευτερονόμιον πρὸς αὐτούς φησι· Μὴ εἰπῃς· Διὰ τὰς δικαιοσύνας μου ἐξῆγαγέ με Κύριος ἐκ τῆς Ἀλγυπτου, ἀλλὰ διὰ τὸν δρκον δὲ ὄμοσες Κύριος τοῖς πατρόσιν ὑμῶν. Καὶ γνώσῃ σήμερον,

A evexit; sic etiam nunc eum vellet populum providentia sua dignari, ipsum primo temptationibus tradidit, ut postmodum diceretur illud: *Et ingemuerunt filii Israel, et exclamaverunt ad Dominum Deum suum, et ascendit clamor eorum ad Deum ab operibus: ei exaudivit Deus gemitum eorum, et recordatus est Deus testamenti sui ad Abraham et Isaac et Jacob. Et respexit Deus filios Israel, et cognitus est illis*¹⁴. Quia vero dictum est, convertit cor eorum, scilicet Ἑgyptiorum; ut odirent populum ejus; dicas Deum hoc jure fecisse. Quia enim in multa licentia, libertate et honore apud Ἑgyptios fuerant, in oblivionem Dei patrii sui venerunt, ac sese cultui Ἑgyptiorum idolorum dediderunt. Quamobrem jure Ἑgyptios adversus illos excitavit, quia sibi ipsis fidentes Deum neglexerant; ut ab ilis afflicti, ediscerent, neque ipsis, neque multorum numinum superstitioni hærendum esse; atque ad Deum patrum suorum sese converterent

τοῦ Θεοῦ, διὰς θλιβάντες διπέραν μάθωσι μὲν

C VERS. 37, 38. *Ei deduxit eos cum argento et aurō, et non erat in tribubus eorum infirmus. Lætata est Ἑgyptus in profectione eorum, quia incubuit timor eorum super eos. Deus per Moysen populo præcipit, ut Ἑgyptios tanquam victos spolient, ac diuturnæ apud illos servitutis, qua illos oppresserant, præmium expetant. Et non erat in tribubus eorum infirmus. Quodque multo mirabilius erat, post tantum laborem, post laterum coctionem, post tantam miseriā et tot verbera, ne unus quidem infirmus erat, idque tantis plagiis Ἑgypto illatis. Hoc utique naturæ ordinem transcendit.*

VERS. 39. *Expandit nubem in protectionem eorum, et ignem, ut luceret eis per noctem. Recensuit Ἑgyptiorum plagiis, consequenter transit ad beneficia Israeli collata: simul nos admonens ut Ἑgyptiacos mores fugiamus, ne in paria incidamus; precemurque ut in portione Dei ascribamur, cui beneficia sua impertiuit: itemque commemorans, quantis Dei mirabilibus dignatus sit populus ex circumcisione; ut eorum mores coarguat, justaque abjectionis eorum causam commonstret.*

VERS. 40-45. *Petiit, et venit coturnix, et panibus cœli replevit eos. Dirupit petram, et fluxerunt aquæ, manarunt in inaquosis flumina. Quoniam memor fuit verbi sancti sui, quod habuit ad Abraham servum suum. Sic item Moyses illos in Deuteronomio allocuitur: Ne dicas: Propter iusticias meas eduxit me Dominus de terra Ἑgypti, sed propter jusjurandum quod juravit Dominus patribus vestris. Et cognoscetis hodie quia non propter iusticias tuas Dominus Deus*

¹⁴ Exod. II, 23-25.

tus dat tibi terram bonam hanc ad possidendum, quia populus duxa cervicis es. Et eduxit populum suum in exultatione, et electos suos in laetitia. Singula enim quae contigerunt admiratione digna erant, et prodigiis plena, ut quod ipsis pellentibus cum volupitate liberarentur, quod cum abundantia rerum, quod cum perfecta sanitate. Et dedit illis regiones gentium, et labores populorum possederunt. Non enim solum a pristinis liberavit, sed etiam aliena ipsis tradidit, neque permisit ut labori vacarent, ut custodiant justificationes ejus, et legem ejus requirant. Haec promisit, quia custodierant justificationes ejus. Talis quippe Deus est, ut misericordiam suam diligentibus se in millibus exhibeat. His autem illorum nepotibus talia praestitit et largitus est: cohortans et concitans eos ad custodiendas justificationes ipsius et legem ipsius exquirendam. Sed quia tot dignati bonis, praedicta non custodierunt, tunc ablata ab ipsis gratia est, nec modo terram amiserunt, sed etiam a Deo lapsi sunt, ac gentium et inimicorum servi sunt effecti. γῆν ἀπώλεσαν, ἀλλὰ καὶ τοῦ Θεοῦ ἐκπεπτώκασι, δοῦλοι

ALLELUIA. CV.

VERS. 1-5. *Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus. Quis loquetur potentias Domini, quiditas faciet omnes laudes ejus? Beati qui custodiunt judicium, et faciunt justitiam in omni tempore. Memento nostri, Domine, in beneplacito populi tui, visita nos in salutari tuo. Ad videndum in bonitate electorum, ad lælandum in lætitia gentis tua, ut lauderis cum hereditate tua. Hic quoque psalmus laudem hymnumque in Deum continet, quare inscriptus est, *Alleluia*, quod explicatur, *Laudate Dominum*. Statim autem a principio præcipit iis qui a peccatis aguntur, ut ad Dei Filium tanquam ad medicum et servatorem accedant, atque propria confiteentes peccata, animæ vulnera ipsi detegant. Qui vero id sincere præstat ac delicta pristina delet, id ut non verbis tantum, sed animo quoque et operibus peragat, a Psalmista instituitur. Hoc tunc porro ad alacriter confitendum, annuntiando, *Quoniam bonus est Dominus, quoniam in sæculum misericordia ejus*. Idcirco ait prompto animo confitemini, quia et ipse ad clementiam paratus est, gnarus res præsentis sæculi misericordia egere, utpote quæ mortales et fluxæ sint.*

τὸ δέλεος αὐτοῦ. Διὰ ταῦτα γάρ, φησί, προθύμως αὐθωρωταν, εἰδὼς ὅτι ἐλέου δεῖται τὰ τοῦ ἐνεστῶτος α-

VERS. 6. *Peccavimus cum patribus nostris, injuste egimus, iniuriam fecimus.* Non soli, inquit, peccavimus; sed si quis jam inde a priscis temporibus exploret, genus nostrum peccatis semper deditum fuisse deprehendet. Cum enim a Moyse tot miracula cederentur, non intellexerunt; sed salute in nacti, et ab Ægyptiorum servitute liberati, non cognoverunt,

δτι οὐχί διὰ τὰς δικαιοσύνας σου, Κύριος ὁ Θεός σου διδωτὸς σοι τὴν γῆν τὴν ἀράθην ταύτην αἱρομηῆσαι, δτι λαδὸς σκληροτράχηλος εί. Καὶ ἔ-
τιγρες τὸν λαὸν αὐτοῦ ἐν ἀγαλλιάσει, καὶ τοὺς
ἐκλεκτοὺς αὐτοῦ ἐν εὐφροσύνῃ. Ἔκαστον γάρ τῶν
γενομένων εἰς θαῦμα μέγιστον ἦν, καὶ πολλὴν εἶχε
τὴν παραδοξοποίειν, τὸ ἀπαλλαγῆναι μετ' ἡδονῆς τῶν
ἀθεούντων ἑκείνων, καὶ μετ' εὐπορίας ἀπάστος, τὸ δὲ
ὑγείᾳ καθαρός (sic). Καὶ ἐδωκεν αὐτοῖς χώρας
ἔθνων, καὶ πόρους λαῶν κατεκληρούμησαν. Οὐ
γάρ δὴ μόνον τῶν προτέρων ἀπῆλλαξεν, ἀλλὰ καὶ τὰ
τῶν ἔτερων ἔδωκεν αὐτοῖς, οὐδαμοῦ πονεῖν συγχωρεῖν,
δικαῖος δὲ γυναῖκας τὰ δικαιώματα αὐτοῦ, καὶ τὸν
τρόμον αὐτοῦ ἐξήγησωσι. Ταῦτα ἐπηγγείλατο,
ἐπειδὴ ἐφύλαξεν τὰ δικαιώματα αὐτοῦ. Τοιούτος γάρ
ἐστιν ὁ Θεός, ποιῶν ἔλεος εἰς χιλιάδας τοῖς ὄγκαπε-
σιν αὐτόν. Τούτοις δὲ τοῖς ἑκείνων ἀπογόνοις τὰ το-
σαῦτα παρέσχε καὶ ἔχαρισατο, προτρέπεων αὐτούς
καὶ παρορμῶν εἰς τὸ φυλάττειν τὰ δικαιώματα αὐ-
τοῦ, καὶ τὸν νόμον αὐτοῦ ἐκήτειν. Ἀλλ᾽ οἵτινες
τοσούτων ἡξιώμενοι οὐκ ἐφύλαξαν τὰ εἰρημένα, τὸ
τηνικαῦτα ἥρθη ἀπ' αὐτῶν ἡ χάρις, καὶ οὐ μόνον τὴν
τε τῶν ἔθνῶν καὶ πολεμίων γεγόνασι.

'ΑΛΛΗΛΟΥΓΙΑ. ΡΕ'.

Ἐξομοιογεῖσθε τῷ Κυρίῳ, διτι χρηστος, διτι εἰς τὸν αὐτὸν τὸ δέλεος αὐτοῦ. Τις λαλήσει τὰς διναστειας τοῦ Κυρίου, ἀκοντάς ποιήσει κάσας τὰς αἰτήσεις αὐτοῦ; Μακάριοι οἱ φυλάσσοντες κρίσιν, ποιοῦντες δικαιοσύνην ἐτὶ πατέται καμφό. Μηδισθῆτε ήμῶν, Κύριε, ἐτὶ τῇ εὐδοκίᾳ τοῦ λαοῦ σου, ἐπίσκεψαί ήμᾶς ἐτὶ τῷ σωτηρῷ σου, τοῦ λοιποῦ δὲ τῇ χριστότητῃ σου τῷ ἀκλεπτῷ, τοῦ εὐφρα- θῆναι ἐτὶ εὐφροσύνῃ τοῦ λαοῦ σου, τοῦ ἐπιει- σθαι μετὰ τῆς κληρονομίας σου. Αἶνον καὶ ὑμνον πρὸς τὸν Θεόν καὶ δι παρὸν φαλμὸς περιέχει· ἀδι- ἐπιγέγραπται, 'Ἄλληλούν·' ὅπερ ἔρμηνεύεται, Αἰτεῖς τὸν Κύριον. Προστάττει δὲ εὐθὺς ἀρχόμενος τοῖς ἀμαρτημάτων δρμαμένοις ὥσπερ Ιατρῷ καὶ σωτῆρι προσιέναι τῷ θεραπευτικῷ τοῦ Θεοῦ Γάϊ, καὶ τὰ τραύματα τῆς φυχῆς ἀπογυμνοῦν αὐτῷ, διὰ τὸ ἐξομοιογεῖσθαι τὰς οἰκείας ἀμαρτίας. 'Ο δὲ τοῦ πράττων γησίων, καὶ ἀποκλαίσμενος ἡφ' οἰς ἡμέρας πρότερον, ἔτι μὴ λόγοις μόνοις τοῦτο πράξατ, ἀλλὰ τῇ διαθέσει, καὶ αὐτοῖς τοῖς πράγμασι, παρὰ τοῦ Φαλμύρδου κομίζεται τὴν εἰσήγησιν. Προτέρει δὲ προθύμως ἐπὶ τὴν ἐξομοιόλησιν, διὰ τοῦ ἐπαγγέ- λεοθαί, "Οτι χρηστὸς δι Κύριος, διτι εἰς τὸν αὐτὸν ἐξομοιογεῖσθε, διτι καὶ αὐτὸς ἔτοιμος ἔστιν εἰς φι- λίωνος πράγματα θητὰ δύτα καὶ ἐπίκηρα.

Ἔμάρτομεν μετὰ τῶν πατέρων ἡμῶν, ἥροις
σαμεν, ἡδικήσαμεν. Οὐ μόνοι, φησιν, ἥμάρτομεν·
ἀλλ' εἰ τις ἔξετάσειν δινθεῖν ἀπὸ τῶν πρώτων χρ-
ινῶν, εὔροι ἀν δει καὶ ἐκ τοῦ παντὸς ἀμαρτητικὸν
τυγχάνον τὸ ἡμέτερον γένος. Τοσούτων γάρ θαυμ-
ατῶν διὰ Μωϋσέως ἐπιτελουμένων, οὐ συνῆκαν, ἀλλά
καὶ σωτηρίας τυχόντες, καὶ τῆς ὑπὲρ Αἰγαπτίων δαι-

69 Deut. ix, 4-6.

λειας ἐλευθερωθέντες, οὐχ ἔγνωσαν, ὅτι οὐ διὰ τὰς αὐτῶν δικαιοσύνας, οὐτε διὰ τὸ εἶναι ἐπισκοπῆς Θεοῦ ἀξίους, διὰ δὲ τὸ πλήθος τοῦ ἐλέους αὐτοῦ τούτων τετυχόντα.

Οἱ πατέρες ἡμῶν ἐν Αἰγύπτῳ οὐ συνῆκαν τὰ Θανατοῖς σου, οὐκ ἐμνήσθησαν τοῦ πλήθους τοῦ θλέους σου. Καὶ παρεπίκραραν ἀράβαλροτες ἐν τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ. Ταῦτα μὲν δὲ πρὸ τούτου διεληφε φαλμὸς, ἐπετέμνετο δὲ αὐτὸς καὶ τὰς ἐπὶ τῆς ἑρήμου παραδοξοποιίας, μηδὲν κατηγόρησας τοῦ λαοῦ. Οὐ δὲ παρὼν ἐπαναλαμβάνει τὴν διήγησιν, καὶ πάσας τοῦ λαοῦ τὰς δυσσεβείας διέξεισν. Ἔστι δὲ καὶ διὰ λόγους τοῦ Ἰουδαίων λαοῦ κατηγορικός. Καὶ παρεπίκραραν ἀράβαλροτες ἐν τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ. Προσελθόντες Μωϋσῆς καὶ φῆσαντες, Ὁφελον μὲν ἀπεθάνομεν ἐν τῇ Αἰγύπτῳ, η̄ ἐπὶ τῆς ἑρήμου ταύτης· καὶ, Παρὸν τὸ μὴ εἴναι μηῆματα ἐν Αἰγύπτῳ, ἐξήγαγες ἡμᾶς, θαρατῶσαι ἐν τῇ ἑρήμῳ; Τι τοῦτο ἐποιησας ἡμῖν ἐξαγαγών ἐξ Αἰγύπτου; Οὐ τοῦτο ἦν τὸ μῆμα δὲ ἐλαλήσαμεν χρός σε ἐν Αἰγύπτῳ λέροτες· Πάρεσ τὴν ἡμᾶς, δπως δουλεύσωμεν τοῖς Αἰγυπτίοις; Κρείσσον τὰρ ἡμᾶς δουλεύειν τοῖς Αἰγυπτίοις, η̄ ἀποθανεῖν ἐν τῇ ἑρήμῳ ταύτῃ. Καὶ ὅσον μὲν ἐπὶ αὐτοῖς πικρὸν αὐτοῖς ἀντὶ χρηστοῦ τὸν Θεὸν κατεστήσαντο. Οὐ δὲ ἀγαθὸς θεὸς πλούτων ἐλέψις καὶ φιλανθρωπίᾳ, πάλιν ἔσωσεν αὐτοὺς ἐρεκεν τοῦ ὀρόματος αὐτοῦ, τοῦ γνωρίσαι τὴν δυραστελιν αὐτοῦ· ἕπτας μὴ εἴπωσιν οἱ ἀσεβεῖς, Ποῦ ἐστιν ὁ Θεὸς αὐτῶν; διὰ τοῦτο παρείχαν αὐτοῖς καὶ τότε τὴν σωτηρίαν, πανταχόθεν αὐτούς συνελαύνων ἐπὶ τὴν σωτηρίαν αὐτῶν. Οἱ δὲ νικηθέντες πρὸς μὲν ὀλίγους ἐπίστευσαν τοῖς λόγοις αὐτοῦ, διελθόντες τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν.

Καὶ ἐπετίμησε τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ, καὶ ἐξητάσθη, καὶ ὀδηγήσας αὐτοὺς ἐν δέσμοις ὡς δὲ ἑρήμῳ. Οἱ ἐπιτιμήσας τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ πάσι Θεὸς ἀνωμολόγηται. Εἰ οὖν καὶ Ἰησοῦς κλονουμένη ἐπιτάσσει τῇ θαλάσσῃ, πᾶσι θεὸς ἀνωμολόγηται, ἵνα ἐκ τριχυμίας ή̄ κλύδωνος γαλήνη γένεται. Θεὸς ὁν αὐτὸς δὲ ἐπιτιμήσας τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ καὶ ἤραγεν αὐτήν, ὡς διοδεύσιμον αὐτήν γενέσθαι, τὴν πάλαι θάλασσαν καὶ ἀδυσσον διὰ τὸ τῶν ὑδάτων πλήθος οὕτω καλουμένην.

Καὶ ἔσωσε αὐτοὺς ἐκ χειρὸς μισοῦντος, καὶ ἐλυτρώσατο αὐτοὺς ἐκ χειρὸς ἐχθροῦ. Ἐκάλυψεν δῦωρ τοὺς θλίβοτας αὐτοὺς, εἰς δὲ αὐτῶν οὐχ ὑπελειψθη. Ζητήσῃ τις δὲ περὶ τῶν ἐπιμίκτων Αἰγυπτίων, τῶν διελθόντων τὴν θάλασσαν, καὶ εἰς τὴν ἔρημον ἄμα τῷ λαῷ γενομένων. Πρὸς δὲ τῶν θλίβοντων εἴρητο τὸ, Εἰς δὲ αὐτῶν οὐχ ὑπελειψθη. Οὐ δὲ ἐπιμίκτος λαὸς Αἰγύπτιος μὲν ἦν, πιστεύων δὲ ταῖς Μωϋσέως φωναῖς, σωτηρίας ἔτυχεν.

Καὶ ἐπίστευσαν τῷ λόγῳ αὐτοῦ, καὶ ἤσταν τὴν αἵρεσιν αὐτοῦ. Ἐτάχυτραν, ἐπελάθοτο τῷ Ἑργῷ αὐτοῦ, οὐχ ὑπέμειραν τὴν βουλὴν αὐτοῦ. Σὺν τῷ Μωϋσῇ καὶ Ἀαρὼν τὴν ὥδην τὴν ἐν τῇ ἑέδῳ παραυτίκα καὶ παραχρῆμα μεταβαλλόμενοι ἐτάχυναν, ἐπελάθοντο τῶν ἐργῶν αὐτοῦ.

¹⁰ Num. xiv, 3. ¹¹ Exod. xiv, 11, 12. ¹² Psal. cxiii, 40.

A quod non justitiæ suæ causa, neque quod ipsi Dei providentia digni essent, sed ob magnitudinem misericordiae ipsius, hæc consecuti sint.

VERS. 7, 8. Patres nostri in Aegypto non intellexerunt mirabilia tua, non fuerunt memores multitudinis misericordiae tuæ. Et irritaverunt ascendentes in mare Rubrum. Hæc quidem præcedens psalmus enarravit, mirabilia vero in deserto patrata compendio retulit, nullamque in populum accusacionem instituit. Hic vero psalmus resumit narrationem, omnesque populi impietas commemorat. Totusque sermo Judaicæ gentis accusatio est. Et irritaverunt ascendentes in mare Rubrum¹⁰; cum ad Moysem accedentes dicerent: Utinam mortui essemus in Aegypto, aut in hac solitudine! et: An quia sepultra non erant in Aegypto eduxisti nos, ut interficeres in solitudine? Quid hoc fecisti nobis edens ex Aegypto? Nonne hic erat sermo, quem locuti sumus ad te in Aegypto dicentes: Dimitte nos ut serviamus Aegyptiis? Melius est enim nos servirs Aegyptiis, quam mori in solitudine hac¹¹. Et, quantum in ipsis quidem situm erat, Deum sibi ex clemente acerbum efficiebant. At bonus Deus, misericordia et mansuetudine dives, rursus salvarit eos propter nomen suum, ut notam ficeret potentiam suam; ne iniipi dicerent: Ubi est Deus eorum¹²? Ideo ipsis salutem tunc impertit: undique illos ad salutem compellens. Illi autem victi ad modicum tempus verbis ejus crediderunt, postquam mare Rubrum transierant.

VERS. 9. Et increpuit mare Rubrum, et exsiccatum est, et deduxit eos in abyssos sicut in deserto. Qui increpauit mare Rubrum, ab omnibus Deus habitus et declaratus est. Cum ergo Jesus agitato mari imperat, apud omnes in confessu fuit ipsum esse Deum, ut ex tempestate et procella, tranquillitas exsisteret. Idem quippe Deus est qui increpavit mare Rubrum et exsiccavit illud, ita ut pertransiri posset id, quod olim ob multitudinem aquarum mare et abyssus vocabatur.

VERS. 10, 11. Et salvarit eos de manu odientis, et redemit eos de manu inimici. Operuit aqua tribulantes eos, unus ex eis non remansit. Quærat quispiam, de promiscuis Aegyptiis qui mare transierunt, et una cum populo in deserto versabantur. Cui respondebimus, eos non ex numero opprimentium Israelem fuisse. De tribulantibus autem dictum est: Unus ex eis non remansit. Promiscuus vero populus, Aegyptius quidem erat, sed cum Moysis vocibus crederet, salutem est consecutus.

VERS. 12, 13. Et crediderunt verbo ejus, et cantaverunt laudem ejus. Cito fecerunt, obliti sunt operum ejus, non sustinuerunt consilium ejus. Cum Moyse et Aaron in exitu canticum cecinerunt; sed quamprimum et statim immutati, obliti sunt operum ejus.

VERS. 14-18. *Et concupierunt concupiscentiam in A deserto, et tentaverunt Deum in inaquoso. Et dedit eis petitionem ipsorum, et misit saturitatem in animas eorum. Et irritaverunt Moysen in castris, Aaron, sanctum Domini. Quando tentaverunt Deum in inaquoso, etsi temptationibus ille non pateat, cum injuriarum iminemor sit, non ultus eos, dedit eis petitionem ipsum. Quin etiam cum exacerbarent eum ascendentis in mare Rubrum, tunc ostendit eis potentiam suam : cum autem irritaverunt Moysen et Aaron in castris, tunc aperta est terra, et deglutiuit eos : non oportebat enim famulos ipsius contemni. Sed quia bonitas et severitas penes illum sunt, primo benignitatem exhibuit illis ; cum autem nihil prodesset eis, consequenter ultricem medelam ipsis adhibet ; quare subdit : Aperta est terra, et deglutiuit Dathan, et operuit super caput Abiron. Et exarsit ignis in synagoga eorum, flamma combussit peccatores. Moysen itaque irritaverunt Dathan et Abiron dicentes : Num Moysi soli locutus est Deus, nonne etiam nobis?*¹² Aaronem vero Core et cœtus illius, ignem alienum, et sacrificia Deo loco sacerdotum offerre ausi, irritaverunt. Sed eos qui contra Moysen locuti fuerant, Dathan scilicet cum toto genere suo hiens, terra deglutiuit, et operuit super congregationem Abiron; Core autem et eos qui cum illo incensa sua oblaturi erant, flamma de tabernaculo prodiens combussit. ρών τὸν δὲ Κορέ καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ μέλλοντας προσφέρειν τὰ θυμιατήρια αὐτῶν φόδες ἀπὸ τῆς σκηνῆς προελθούσα κατέφλεξεν.

VERS. 19-31. *Et fecerunt vitulum in Choreb, et C adoraverunt sculptile, et mutaverunt gloriam suam in similitudinem vituli comedentis senum. Obliti sunt Deum qui salvavit eos, qui fecit magna in Aegypto, mirabilia in terra Cham, terribilia in mari Rubro. Et dixit ut disperderet eos, nisi Moyses elecetus ejus stetisset, in confractione in conspectu ejus, ut averteret iram ejus ne disperderet eos, et pro nihilo habuerunt terram desiderabilem. Non crediderunt verbo ejus, et murmuraverunt in tabernaculis suis, non exaudierunt vocem Domini. Et elevavit manum suam super eos, ut prosternaret eos in deserto, et ut dejiceret semen eorum in nationibus, et dispergeret eos in regionibus. Et initiati sunt Beelphegor, et comederunt sacrificia mortuorum. Et irritaverunt eum in adinventionibus suis et multiplicata est in eis ruina. Et stetit Phinees et placavit, et cessavit quassatio. Et reputatum est ei in justitiam, in generationem et generationem usque in sempiternum. Exstat in Numeris historia quomodo accepta Phinees hasta Madianitidem, et simul illum qui cum ea rem habebat, transfixerit : quo edito facinore statim ira Dei placata illis est. Hic porro declaratur quantum apud Deum valeat unius viri justitia ; ita ut ob Phineas pro Deo zelum ira frangatur, et quassatio peccatores invadens averteretur.*

δὲ ὁ λόγος, πόσην ἴσχυει παρὰ Θεῷ ἐνδεῖς ἀγρόδες δικαιοσύνης, καὶ τῶν Φινεές ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ ζῆλον.

¹² Num. xi, 2.

Kαὶ ἐπειδύμησαρ ἐπιθυμίατε ἐτῇ ἡρήμῳ, καὶ ἐπειρασαρ τὸν Θεόν ἐτὸν ἀρύδρῳ. Καὶ ἔδωκεν αἰτοῖς τὸ αἴτημα αὐτῶν, ἐξαπέστειλε ἀλησμονὴν εἰς τὰς γυναῖκας αὐτῶν. Καὶ παράξυναρ τὸν Μωυσῆν ἐτῇ παρεμβολῇ, τὸν Ἀαρὼν, τὸν ἄριον Κυρίου. "Οτε μὲν τὸν Θεόν ἐπειρασαν ἐν ἀνιόρῳ, ἀπειραστος, ὃν ἀμνησίκαχος, οὐκ ἀμειψάμενος αἰτοὺς ἔδωκεν αὐτοῖς τὸ αἴτημα αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ τὸ παρεπίκραναν ἀναβάλγοντες ἐν τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ, καὶ τότε ἐγνώρισεν αὐτοῖς τὴν δυναστείαν αὐτοῦ· δὲ δὲ παρώργισαν τὸν Μωυσῆν καὶ τὸν Ἀαρὼν ἐν τῇ παρεμβολῇ, τὸ αἴτημα τὸν τηνικαῦτα τὸν ἡρόχθη τῇ, καὶ κατέπιεν αὐτούς· οὐκ ἔδει γάρ καταφρονθῆναι τοὺς θεράποντας. Ἀλλὰ καὶ ἐπείκερ χρηστότης ἐστι καὶ ἀποτομία παρ' αὐτῷ, πρῶτα τὰ τῆς χρηστότητος αἰτοῖς παρέσχετο· ὡς δὲ οὐκ ὕναντο δι' αὐτῆς, ἀκολούθως καταλλήλῳ μετέρχεται αὐτοὺς φαρμάκῳ καλαστρῷ· Ἡρόχθη τῇ τῇ, καὶ κατέπιεν Δαθάν, καὶ ἐκάλυψεν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν Ἀδειρόν. Καὶ ἐκεάνθη κύριος ἐτῇ συναταγῇ αὐτῶν, φλέδε κατέφλεξεν ἀμαρτωλούς. Μωυσῆν μὲν οὖν παρώργισαν οἱ περὶ Δαθάν καὶ Ἀδειρόν εἰπόντες· Μή Μωυσῆι μόνῳ λειλάνησε σ Θεός, οὐχὶ καὶ τῷ; τὸν δὲ Ἀαρὼν Κορὲ καὶ τῇ συναγωγῇ αὐτοῦ πύρ ἀλλέρου προσαγαγεῖν, καὶ θυσίας τῷ Θεῷ ἐν χώρᾳ τῶν Ιερῶν τολμήσαντες, παρώργισαν ἀλλὰ τοὺς μὲν καταλαζαντας τοῦ Μωυσέως, τὸν Δαθάν παγγενεῖ δικαιοῦσα τῇ γῇ κατέπιεν, καὶ ἐκάλυψεν ἐπὶ τὴν συναγωγὴν Ἀδειρών τὰ θυμιατήρια αὐτῶν φλόδες ἀπὸ τῆς σκηνῆς προελθούσα κατέφλεξεν.

Kαὶ ἐποίησαρ μόσχον ἐτῷ Χωρίδῃ, καὶ προσεκύνησαρ τῷ γλυπτῷ, καὶ ηλλάξαρτο τὴν δέξαρτον αἰτοῦ ἐτὸν δμοιώματι μόσχου ἐσθλοτος χόρτον. Τελείωσα τὸν Θεοῦ τὸν σώλοτος αὐτούς, τοὺς ποιησατος μεγάλα ἐτῷ Αἰρύπτῳ, θαυμάσια ἐτῇ Χάμ, φοβερὰ ἐπὶ θαλάσσης Ἐρυθρᾶς. Καὶ εἰσετοῦ ἐξοιλοθρεύσαν αὐτούς, εἰ μὴ Μωυσῆς ὁ ἐκεκτόδες αὐτοῦ ἐστη ἐτῇ θραύσει ἐτώπιον αὐτοῦ, τοῦ ἀποστρέψαι τὸν θυμὸν αὐτοῦ τὸν μὴ ἐξοιλοθρεύσαν αὐτούς, καὶ ἐξουδέτερωσαρ τῷ ἡρήμῳ τὴν ἐπιθυμητὴν. Οὐκ ἐπιστεναρ τῷ λόγῳ αὐτοῦ, καὶ ἐργασαρ ἐτῷ τοῖς σκηνῶμασιν αὐτῶν, οὐκ εἰστήκουσα τῆς φωνῆς Κυρίου. Καὶ ἐπῆρε τὴν κεῖρα αὐτοὺς ἐπ' αὐτούς, τὸν καταβαλεῖται αὐτούς ἐτῇ ἡρήμῳ καὶ τὸν καταβαλεῖται τὸ σπέρμα αὐτῶν τοῖς διθεσι, καὶ διασκορπίσαι αὐτούς ἐταῖς γύραις. Καὶ ἐτελέσθησαρ τῷ Βεβλεγετῷ, καὶ ἐφαγει θυσίας τερπόν. Καὶ παράξυναρ αὐτὸν ἐτῷ τοῖς ἐπιτηδεύμασιν αὐτῶν, καὶ ἐπιληύσθη ἐτῷ αὐτοῖς ἡ πτῶσις. Καὶ ἐστη Φινεές καὶ ἐξιλάσατο, καὶ ἐκπιστενεὶ ἡ θραύσις· καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαστήρην εἰς τερπάρ καὶ τερεάρ ἐνως τοῦ αἰώνος. Κεῖται ἐν τοῖς Ἀριθμοῖς τῇ Ιστορίᾳ, ὅπως λαβεῖ ὁ Φινεές τὸν σειρομάστην διέπειρε τὴν Μαδιανίτιν ἄμα τῷ σὺν αὐτῷ πεπονευκότι, καὶ ἐκόπισε παραχρῆμα ἡ κατ' αὐτῶν δρῆγη ἄμα τῇ τοιαύτῃ πρᾶξει. Ήφίστεται

Kal καρώρισταν αὐτὸν ἐπὶ οὐδατος ἀντιλογίας, **A** καὶ ἐκαθόθη Μωϋσῆς δι' αὐτοὺς, διὶ καρεπίκρα-
ραν τὸ πτερῦμα αὐτοῦ. **Kal** διέστειλσεν ἐπὶ τοῖς
χελιστοῖς αὐτοῦ, οὐκ ἔξαλλόθενσαν τὰ ὅθη οὐ-
στε Κύριος αὐτοῖς. **Kal** ἐμίησαν ἐπὶ τοῖς θύτεσι,
καὶ ἐμαθον τὰ ἔργα αὐτῶν, καὶ ἐδουλεύσαρτο τοῖς
γλυπτοῖς αὐτῶν, καὶ ἐτερήθη αὐτοῖς εἰς σκάρδα-
λον. **Kal** ὅθυσαν τοὺς νιῶν αὐτῶν καὶ τὰς θυτα-
τέρας αὐτῶν τοῖς δαιμονοῖς. **Kal** ἔξεχεσαν αἷμα
ἀθώον, αἷμα νιῶν αὐτῶν καὶ θυτάτων, ὡς ἐθυ-
σαν τοῖς γλυπτοῖς Χαραᾶ. **Kal** ἐφοροτορήθη ἡ
τῆς ἐπὶ τοῖς αἷμασι, καὶ ἐμάρθη ἐπὶ τοῖς ἔργοις
αὐτῶν, καὶ ἐκόρευσαν ἐπὶ τοῖς ἐπιτηδεύμασιν
αὐτῶν. **Kal** ὠρτίσθη θυμῷ Κύριος ἐπὶ τὸν λαὸν
αὐτοῦ, καὶ ἐδέλλεξεν τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ. **B** Εἶ-
δια ταῦτα πάντα ἐδελύξατο τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ,
πῶς ἀνωτέρω εἴρηται. Τοῦ λόειν ἐπὶ τῇ χρηστότερῃ
τῶν ἐκλεκτῶν σου, τοῦ στρατηγῆραι ἐπὶ τῇ εὐ-
εργοσύνῃ τοῦ ἔθνους σου, τοῦ ἐπαυτεῖσθαι μετὰ
τῆς κληρονομίας σου; Ἀλλὰ δῆτα εἰ μὴ σαφῶς καὶ
τὴν βδελυχθεῖσαν κληρονομίαν τοῦ προτέρου λαοῦ
παρέστησεν ὁ λόγος, καὶ περὶ ἑτέρας κληρονομίας
θεοπίζει, ὡς καὶ περὶ ἑτέρου λαοῦ μεθ' ὧν εὐχεσθαν
καταριθμηθῆναι διδάσκει.

Kal παρέδωκεν αὐτοῖς εἰς χεῖρας ἔχθρῶν, καὶ
ἐκνυρεύσαν αὐτῶν οἱ μυστῶντες αὐτούς. Οὐ πα-
ραδίδωσι δὲ Κύριος τὸν λαὸν αὐτοῦ, ἐὰν μὴ πρότερον
βδελύξηται αὐτὸν βδελύσσεται δὲ αὐτὸν διὰ τὰς προ-
λελεγμένας πράξεις. Ἐπειδὸν δὲ δὲ Κύριος παραδῷ,
τις οὐ δύναται τῶν αὐτοῦ χυριεύσειν; **Kal** ἐθλιψαν
αὐτοῖς οἱ ἔχθροι αὐτῶν, καὶ ἐπαπειρώθησαν ὑπὸ^C
τὰς χεῖρας αὐτῶν πλεονάκις ἐδρύσατο αὐτούς.
Αὐτοὶ δὲ παρεπίκραραν αὐτὸν ἐπὶ τῇ βουλῇ αὐ-
τῶν, καὶ ἐπαπειρώθησαν ἐπὶ ταῖς ἄρομασι αὐτῶν.
Αὐτὸς μὲν, φησιν, ἐδρύετο, χρηστὸς ὡς αὐτοῖς καὶ
γλυκὺς γενόμενος· οἱ δὲ παρεπίκραναν, πικρὸν ἐκα-
τοῖς ποιοῦντες αὐτὸν· καὶ πάλιν αὐτὸς ἐσωζεν οὐα-
σωτὴρ· οἱ δὲ ἀπάλλαντο, ἔργοις ἀπωλεῖας ἐκτούς
περιπειρούντες· καὶ τούτῳ πλεονάκις ἐγίνετο, ἡώς οὐ
αὐτοὶ ἐκτούς ἐπαπεινωσαν ἐπὶ ταῖς αὐτῶν ἀνομίαις.

Kal εἶδε Κύριος ἐπὶ τῷ θλίβεσθαι αὐτούς, ἐπὶ τῷ
αὐτὸν εἰσακοῦσαι τῆς δεήσεως αὐτῶν. **Kal** ἐμήτ-
ρησθη τῆς διαθήκης αὐτοῦ, καὶ μετεβλήθη κατὰ τὸ
πλήθος τοῦ ἐλέους αὐτοῦ. **Kal** ἐδωκεν αὐτοῖς εἰς
οἰκτιρμοὺς ἀράτοις πάρτων τῶν αἰγαλωτευ-
σάστων αὐτούς. **Kal** τούτῳ ἐπέληροῦτο, δὲτε ἐνέδαλεν
ὁ Θεὸς εἰς τὴν καρδίαν Κύρου τοῦ βασιλέως, καὶ μετὰ
ταῦτα Δαρείου καὶ Ἀρταξέρκου φιλανθρώπωνς χρή-
σασθαι τῷ Ιουδαϊών θύνει, κατὰ τὰ ἐπὶ τῇ Γραφῇ τοῦ
Ἐσδρα φερόμενα. Ἀλλὰ καὶ εἰσέτι νῦν τῇ ἀρχῇ τῶν
Ῥωμαίων δουλεύοντες ἐν οἰκτιρμοῖς τυγχάνουσι, τοῦ
Θεοῦ τούτῳ αὐτοῖς δεδωρημένου· οὐχ δὲ ήσαν ἄξιοι,
ἀλλὰ πάλιν διὰ τὸ πλήθος τοῦ ἐλέους. **Kal** μετεβλήθη
κατὰ τὸ πλήθος τοῦ ἐλέους αὐτοῦ. Μεταμέλειαν
δὲ καλεῖ τῆς παιδείας τὴν παῦλαν. Ὁ γάρ Θεὸς τῆς
μεταμελείας οὐκ ἔχει τὸ πάθος, οὐδὲ νῦν μὲν τούτοις,
νῦν δὲ ἐκείνοις ἀρέσκεται, ἀλλὰ σοφῶς ἀπαντά προ-
τανεύων, καὶ παιδείας ἐπάγει καὶ φιλανθρωπίας
δρέγει.

VERS. 32-40. *Et irritaverunt eum ad aquam con-
tradictionis, et vexatus est Moyses propter eos, quia
exacerbaverunt spiritum ejus. [Et distinxit in labiis
suis, non disperdiderunt gentes, quas dixit Dominus
illis. Et commissi sunt inter gentes, et didicerunt
opera eorum, et servierunt sculptilibus eorum, et fa-
ctum est illis in scandalum. Et immolaverunt filios
suos et filias suas daemonis. Et effuderunt sanguinem
innocentem, sanguinem filiorum suorum et filiarum
suarum, quas sacrificaverunt sculptilibus Chanaan.
Et infecta est terra in sanguinibus, et conta-
minata est in operibus eorum, et fornicati sunt in
adinvencionibus suis. Et iratus est furor Dominus
in populum suum, et abominatus est hereditatem
suam. Si propter haec omnia abominatus est her-
editatem suam, cur supra dictum est, Ad videndum
in bonitate electorum tuorum, ad latitudinem in latitia
gentis tuae, ut laudetis cum hereditate tua? At per-
pende nūm aperte sermo abominatam prioris po-
puli hereditatem declarat, ac de alia hereditate
vaticinetur; ut et de alio populo quicum annume-
rari optandum esse docet.*

VERS. 41-43. *Et tradidit eos in manus inimicorum,
et dominati sunt eorum qui oderunt eos. Non tradit
Dominus populum suum, nisi prius abominetur
ipsum: ipsum autem abominatur ob memorata
opera. Cum autem ipse Dominus tradiderit, quis
non possit populis ad ipsum pertinentibus domi-
nari? Et tribulaverunt eos inimici eorum, et humili-
ati sunt sub manibus eorum: sāpe liberavit eos.
Ipsi autem exacerbaverunt eum in consilio suo: et
humiliati sunt in iniurialibus suis. Ipse quidem ait,
bonus cum esset ac mitigaretur, liberabat eos; illi
vero exacerbaverunt eum, acerbūm sibi constitu-
entes: ac rursus illē, utpote servator, eruebat eos,
illi vero peribant, exītii operibus sese consolidentes:
idque sāpe factum est, donec se ipsi humiliaverunt
in iniurialibus suis.*

VERS. 44-46. *Et vidit Dominus cum tribularen-
tur, cum audiret deprecationem eorum. Et memor
fuit testamenti sui, et pénituit eum secundum mul-
tititudinem misericordiae sua. El dedit eos in miseri-
cordias in conspectu omnium qui ceperant eos. Hoc
implebatur, quando immisit Deus in cor Cyri re-
gis, et postea Darii et Artaxerxis, ut cum Judaica
gente benigne agerent, secundum ea quae in Esdræ
Scriptura feruntur. Quin etiam nunc Romano im-
perio parentes miserationibus, Deo auctore, do-
nabuntur: non quod digni sint; sed ob misericordiæ
ejus magnitudinem. Et pénituit eum secundum mul-
tititudinem misericordiae sua. Pénitentiam autem
vocat castigationis cessationem. Deus quippe
pénitentiae affectum habere nequit: neque modo his,
modo illis, placita edit; sed sapienter omnia mode-
rans, et castigationes inducit, et clementiam ex-
hibet.*

VERS. 47, 48. *Salvos nos fac, Domine Deus noster, et congrega nos de nationibus, ut confiteamur nomini sancto tuo, et gloriemur in laude tua. Benedictus Dominus Deus Israel, a saeculo et usque in saeculum, et dicet omnis populus, Fiat, fiat.* Docentur rogare ut de gentibus congregentur; ut vel sero tandem a dispersione liberati in unum convenient. Quod Judæi quidem in præsenti vita futurum esse somniant, cum unctus ipsis aderit. Nos autem, jam Salvatorem nostro hominibus illucescente, multitudinem animarum ex omnibus gentibus in dies sub Dei Filio congregatarum videmus: quæ hic præparantur ad meliorem congregationem in regno cœlorum habendam, quam vere sanctam fore promittit. *Benedictus Dominus Deus Israel a saeculo et usque in saeculum. Et dicet omnis populus, Fiat, fiat.* Congruenter Apostolo dicenti: *In omni gratias agite*⁷⁴, jam servo docet, semper Domino benedicendum esse, sive misereatur, sive castiget, sive salutem impertiat.

ALLELUIA. CVI.

VERS. 1-4. *Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in saeculum misericordia ejus. Dicant qui redempti sunt a Domino, quos redemit de manu inimicorum, et de regionibus congregavit eos a solis ortu et occasu, ab Aquilone et mari: erraverunt in solitudine, in inaquoso. Domino confitendum est, sive ipsi ut medico peccata nostra declarando; sive pro beneficiis in nos collatis gratias agendo, utpote qui curationis ejus pignus oblineamus: quoniam non modo bonus est, sed etiam per totum præsens saeculum misericordiam suam extendit. Dicant qui redempti sunt a Domino, quos redemit de manu inimicorum et de regionibus congregavit eos. Gentium vocatio per Salvatorem nostrum ad rem deducta, congruenter in præsenti post Judaicæ gensis repudiationem, quæ in præcedenti psalmo enarrata fuit, prænuntiatur: in quo post longum impiatum ipsorum catalogum dictum est: Et iratus est Dominus in populum suum, et abominatus est haereditatem suam. Quos redemit de manu inimicorum; eos nempe qui ab inimicis et hostibus hominum, diabolo scilicet, in servitutem redacti fuerant. Et de regionibus congregavit eos a solis ortu usque ad occasum, ab Aquilone et mari. Congregat autem eos in Ecclesiam suam ex omni gente: universum quippe orbem per quatuor climata designavit. Ex his namque gens nova et haereditas Dei nova constituit. Consentaneum itaque est, quamdam existimare Judæorum ex gentibus synagogam hoc significari psalmo, quasi Judæi per totum orbem a gentibus semovendi, ab aliena terræ incolatu liberandi, et in Judæam congregandi sint: nam id hactenus Judæi somniant. Sed quia hæc non ipso opere facta deprehenduntur, cum elapsis jam a*

A Σῶσος ἡμᾶς, Κύριε δὲ Θεὸς ἡμῶν, καὶ ἐπινέματος ἡμᾶς ἐκ τῶν ἔχθρῶν, τοῦ ἐξομολογεῖσθαι τῷ δόρδυτι σον τῷ ἀγίῳ, τοῦ ἔτραυχάσθαι ἐτῇ αἰτήσει σον. Εὐλογητὸς Κύριος δὲ Θεὸς Ἰουραὴλ ἀπὸ τοῦ αἰώνος καὶ ἥως τοῦ αἰώνος. Καὶ ἐρεῖ πᾶς δὲ λαός, Γέροιτο, γέροιτο. Διδάσκονται εἰνεῖσθαι τυχεῖν τῆς ἀπὸ τῶν ἔθνῶν συναγωγῆς, ἵνα δῆλον ποτὲ τῆς διασπορᾶς ἀπαλλαγέντες ἐπὶ τῷ αὐτῷ συναγωγῶν διπέρ τοιδαὶοι μὲν φαντάζονται μᾶλλον εἰσεῖσθαι τῷ τῷ παρόντι βίῳ, ἐπιστάντος αὐτοῖς τοῦ τιτεμένου ἡμεῖς δὲ, δῆλο τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιλάμψαντος ἀνθρώποις, ὅρμων ἐκ τῶν ἔθνων τὸ πλῆθος τῶν δοσμέραι ὑπὸ τὸν τοῦ Θεοῦ Υἱὸν ἐπισυναγομένων ψυχῶν, ἐντεῦθεν τε παρασκευαζομένων ἐπὶ τῇ κρείτονα ἐπισυναγωγῆν τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας, ἢ τινα ἀληθῶς ἀγίαν ἐπαγγέλλεται. Εὐλογητὸς Κύριος δὲ Θεὸς Ἰουραὴλ ἀπὸ τοῦ αἰώνος καὶ ἥως τοῦ αἰώνος. Καὶ ἐρεῖ πᾶς δὲ λαός, Γέροιτο, γέροιτο. Ἀκολούθως τῷ Ἀποστόλῳ φέρεσθαι: Ἐν παρατείχιστεῖσθε, καὶ νῦν ὁ λόγος διδάσκει, πάντοτε εὐλογεῖ τὸν Κύριον, καὶ ἐφ' οἷς ἐλεεῖ καὶ ἐφ' οἷς πατείνει, καὶ ἐφ' οἷς σώζει.

B ΑΛΛΗΛΟΥΙΑ. PG.

Ἐξομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ, διτὶ χρηστόδε, διτὶ εἴς τὸν αἰώνα τὸ δέλεος αὐτοῦ. Εἰπάτωσαν οἱ λειτουργοί ὑπὸ Κυρίου, οὓς ἐλυτρώσωεν ἐκ χειρὶς ἔχθρῶν, καὶ ἐκ τῶν χωρῶν συνήταξεν αὐτοῖς, ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν, καὶ βορρᾶ καὶ θαλασσῆς· ἐπιλατήθησαν ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἐν ἀνύδρῳ. Τῷ Κυρίῳ ἐξομολογεῖσθαι δεῖ κατὰ τε τὸ δρόμογεντις ἐκαυτῶν πλημμελήματα ὡς λατρῷ, κατὰ τε τὸ εὐχριστεῖν αὐτῷ ἐπὶ ταῖς εἰς ἡμᾶς εὐεργεσίαις, τὸ ἐγγυον τῆς παρ' αὐτοῦ θεραπείας ἔχοντας· διτὶ μῆνον χρηστός ἐστιν, ἀλλὰ καὶ παρατείνει τὸ δέλεος αὐτοῦ εἰς πάντα τὸν παρόντα αἰώνα. Εἰπάτωσαν οἱ λειτουργοί ὑπὸ Κυρίου, οὓς ἐλυτρώσατο ἐκ χειρὸς ἔχθρῶν, καὶ ἐκ χωρῶν συνήταξεν αὐτοῖς. Εἰκότως καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡ κλῆσις τῶν ἔθνων, ἡ διὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν εἰς ἔργον χωρίσσασα, προφητεύεται μετὰ τὴν ἀποβολὴν τοῦ Ἰουδαϊκοῦ ἔθνους, τὴν διὰ τοῦ πρὸ τούτου φαλμοῦ δηλωθεῖσαν· ἐνῷ μετὰ τὸν μαρτύρον κατάλογον τῶν ἀσεβεῶν αὐτῶν ἐλέγειν. Καὶ ὠργίσθη Κύριος ἐπὶ τὸν λαὸν αὐτοῦ· καὶ ἐλελύξατο τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ. Οὓς ἐλυτρώσατο ἐκ χειρὸς ἔχθρων τοὺς πάλαι ὑπὸ τῶν ἔχθρων καὶ πολεμίων τῶν ἀνθρώπων, τοιτέστι τοῦ διαβόλου καταδεινωλμένους. Καὶ ἀπὸ χωρῶν συνήταξεν αὐτοῖς ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν, καὶ βορρᾶ καὶ θαλασσῆς. Ἐπισυνάγει δὲ αὐτοῖς εἰς τὴν αὐτοῦ Ἐκκλησίαν ἐκ παντὸς ἔθνους· πᾶσαν γὰρ τὴν οἰκουμένην διὰ τῶν τεσσάρων ἐδήλωσε κλιμάτων. Ξετῶντας γὰρ ἔθνος κανόναν καὶ κληρονομία τοῦ Θεοῦ τὰ συνέστη. Εἰκός μὲν οὖν τινα νομίσαι τὴν τῶν Ἰουδαίων ἐκ τῶν ἔθνων συναγωγῆν διὰ τοῦ παρόντος δηλοῦσθαι φαλμοῦ, ὡς μελλόντων τῶν καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης Ἰουδαίων ἀποχωρίζεσθαι τῶν ἔθνων, καὶ τῆς κατὰ τὴν ἀλλόδαπήν διατριβῆς ἀπαλλάσσεσθαι.

⁷⁴ I Thess. v, 18.

συνάγεσθαι δὲ ἐπὶ τὴν Ἰουδαίαν γῆν. Τοιαῦτα γὰρ καὶ νῦν παῖδες Ἰουδαίων φαντάζονται. Ἀλλ' ἡπειροῦ μὴ ταῦτα περὶ αὐτοὺς τοῖς ἔργοις ὅρμαται γεγενημένα, ἥδη που χιλίοις ἑγγύς ἔτεσι τῆς ἀπὸ τῆς εἰς Βαβυλῶνα αἰχμαλωσίας αὐτῶν μηδενὸς τοιούτου περὶ αὐτοὺς πραχθέντος· ὥρα τῇ τῶν πραγμάτων ἐκθάσει τοὺς λόγους ἐφαρμόστειν, καὶ ἐπὶ τὴν τῶν ἑθνῶν κλῆσιν ἀνάγειν τὴν προφητείαν.

Ἐπιλανθήσασται ἐτῷ ἡρήμῳ καὶ ἀνύδρῳ, ὁδὸς πόλεως κατοικητηρίου οὐχ εὔρονται πειρώντες καὶ διψώντες, ηγετοῦσιν τὸν πόλεμον τοῖς ἔργοις ἀξέλυπτον. Ἡμεῖς μὲν οἱ πρὸ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν θεοτεσεῖας καὶ ἐν ἀκάρπῳ, ἀνύδρῳ τε καὶ ἀγριῷ ζῷῃ πάλαι πρότερον πεπλαγμένοι, ὅτε ἦμεν ἔθνη διογα, πρὸς τὰ εἰδῶλα τὰ διφωνα ἀπαγγέμενοι, οἱ μηδέποτε ὅδον πόλεως κατοικητηρίου εὑρόντες· ὅτε ἡμεν ἀλλότριοι τῆς πολιτείας τοῦ Ἰσραὴλ, ἐλπίδα μὴ ἔχοντες, καὶ θεοὶ ἐν τῷ κόσμῳ οἱ μεμισημένοι πάλαι, ἐν λιμῷ καὶ δίκει τὴν ψυχὴν ἐκλείποντες, διὰ τὸ ἐστερῆσθαι λογικῆς καὶ ἐπουρανίου τροφῆς ποτοῦ τε πνευματικοῦ, κατὰ τὸ Ἐξαποστελῶ οὐ λιμὸν ἄρτουν, οὐδὲ διγναντὸν, ἀλλὰ λιμὸν τοῦ ἀκούσαις λόγον Κυρίου. Καὶ σαιευθήσονται ὑδατα ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἥως τῆς θαλάσσης, καὶ ἀπὸ βορρᾶ ἥως ἀρατολῶν, περιβρυμούνται ἵπτοντες τὸν λόγον Κυρίου, καὶ οὐ μὴ εὑρωσι· διὸ καὶ ἐν ἡρήμῳ τῶν ἀρετῶν δυντες ἐπλανώμεθα, ποδηγὸν καὶ ἡγεμόνα μὴ ἔχοντες, ἐπὸμενοι εὑρεῖν οἷοι τε ἡμεν μετὰ τὴν ὅδον πόλιν εὖ διαταταγμένην ιερῷ νόμῳ, ἐν δικαίῳ κατοικεῖν ἡδουμάμεθα μὴ ἀναχωροῦντες· αὕτη δέ ἔστιν ἀρετὴ καὶ θεοῦ σοφία. Καὶ ἐκέκραξαν πρὸς Κύριον ἐτῷ θαλεσθαις αὐτούς, καὶ ἐκ τῶν ἀρατολῶν αὐτῶν ἀφρύσατο αὐτούς. Τῶν ἑθνῶν ἀπάντων πλαγωμένων ἐν γῇ ἡρήμῳ καὶ ἀνύδρῳ, καὶ τῆς ψυχῆς αὐτῶν ἐκλειπούσης ἐξ ἀτροφίας σωτηρίων λόγων, ἔδων πρὸς τὸν θεὸν ἱκετεύοντες, κοινὸν ἄπασι καταπεμφθῆναι Σωτῆρα. Καὶ ἐκέκραξαν πρὸς Κύριον ἐτῷ θαλεσθαις αὐτούς. Τοὺς ἐγκεχειρισμένους αὐτοὺς ὑπερπάσχοντες καὶ ὑπεραλγοῦντας αὐτῶν καὶ διψώντων καὶ τὴν ψυχὴν ἥδη διάτροφαν ἐκλειπόντων, ἔδων αὐτοὶ καὶ ἐκράζον πρὸς Κύριον, ὑπὲρ τῶν οἰκείων ἔκαστος πρεσεύοντες.

Καὶ ὠδήγησεν αὐτοὺς εἰς ὁδὸν εὐθεῖαν, τοῦ πορευθῆραι εἰς πόλιν κατοικητηρίου. Ἐξομολογησθεσθωσατ τῷ Κυρίῳ τὰ ἐλεῖν αὐτοῦ, καὶ τὰ θαυμάσια αὐτοῦ τοῖς νιοῖς τῶν ἀνθρώπων. Οἱ μὲν γὰρ ἐπλανθήσαν ἐν γῇ ἡρήμῳ καὶ ἀνύδρῳ, τοῦτο πρῶτον νόσημα νεοστρόκτες τὸ τῆς πλάνης· καὶ δευτέρῳ κακῷ περιπεσόντες ὁδὸν πόλεως κατοικητηρίου αὐτῶν οὐχ εὔρονται· τρίτον δὲ αὐτοὺς περιέχει κακὸν, ἐπειπερ ἥσαν πεινῶντες καὶ διψῶντες, ὡς τὴν ψυχὴν αὐτῶν ἐκλείπειν ἐν αὐτοῖς. Οἱ δὲ φιλάνθρωπος θεός καὶ ἀγαθὸς Σωτῆρος πρῶτον μὲν ὠδήγησεν αὐτοὺς εἰς ὁδὸν εὐθεῖαν· ἔπειτα ἔδειξεν αὐτοῖς πῶς χρὴ βαδίζειν τὴν φρουρασαν εἰς τὴν πόλιν τοῦ κατοικητηρίου. Καὶ τίς δὲ εἴη ἡ εὐθεία ὁδὸς ἢ ὁ σωτῆρος λόγος ὁ εὐαγγελικός, δομόν; ἡμᾶς δῆγων εἰς τὴν ἐπουράνιον πόλιν ἐν δικαίῳ γενόμενοι· τὸ κατοικητηρίον ἡμῶν εὐρήσομεν; Ἐξομολογησθωσατ τῷ Κυρίῳ τὰ ἐλεῖν

A captivitate Babylonica annis prope mille, nihil hujusmodi in illorum gratiam peractum sit; restat ut terum eventui hæc verba accommodemus, et ad gentium vocationem prophetiam reducamus.

VERS. 5. Erraverunt in solitudine et in inaquoso, viam civitatis habitaculi non invenerunt: esurientes et sitiens, anima eorum in ipsis defecit. Nos scilicet qui ante divinum Servatoris nostri cultum, in vita infrugifera, inaquosa sterilique olim errabamus, cum gentes irrationabiles essemus, atque ad muta idola abduceremur: qui nunquam viam civitatis habitaculi inveneramus, cum alieni essemus a civitate Israelis, cum nullam spem haberemus et athei in mundo essemus: qui olim odio eramus, in fame et siti animo desientes, quod rationabiliter et cœlesti cibo spirituali potu privati essemus, secundum illud: *Emittam non sicutem panis, neque sim aquæ; sed sicutem audiendi verbum Domini.* Et commovebuntur aquæ a mari usque ad mare, et ab aquiloni usque ad orientem: *circuibunt quærentes verbum Domini, et non invenient*¹³; idcirco in deserto virtutum existentes errabamus, ducem ac principem non nacti, quem sequentes decursa via reperire possebimus civitatem sacra lege rite constitutam, in qua habitare possemus, nunquam inde recessuri: hæc autem est virtus et Dei sapientia.—**VERS. 6.** Et clamaverunt ad Dominum cum tribularentur, et necessitatibus eorum eripuit eos. Gentes omnes cum in deserto et in aquoso errarent, atque anima eorum ex penuria salutarium verborum desiceret, clamabant ad Deum supplicantes, ut communis omnibus Servator mitteretur: *Et clamaverunt ad Dominum cum tribularentur.* Captivis condolentes, ac erga sitiens et præ cibi penuria animo desientes misericordia moti, clamabant ipsi et vociferabantur ad Dominum, pro suis singuli deprecantes.

VERS. 7, 8. Et deduxit eos in viam rectam, ut irent in civitatem habitationis. Confiteantur Domino misericordia ejus, et mirabilia ejus filii hominum. Illi siquidem erraverunt in terra deserta et in aquosa, hac prima ægritudine, erroris scilicet, laborantes. Hinc in secundum malum delapsi, viam civitatis, in qua habitarent, non invenerunt: ac tertium ipsos malum invasit, quia esuriebant et sitiabant, ita ut anima eorum in ipsis desiceret. Benignus autem Deus ac bonus Salvator, primo quidem deduxit eos in viam rectam; deinde docuit eos quo pacto in via ad civitatem habitaculi ducente, graderentur. Ecqua vero illa recta via fuerit, nisi salutaris sermo evangelicus, qui solus nos ad cœlestem ducit civitatem; in qua constituti, habitaculum nostrum reperiemus? *Confiteantur Domino misericordia ejus, et mirabilia ejus filii hominum:* prædi-

¹³ Ἀπός viii, 11, 12.

cautes omnibus filiis hominum, ut omnes de gratia A Dei in nos collata, deque ejus misericordia certiores effecti, ad salutem properemus nostram.

VERS. 9-11. *Quia satiarit animam inanem, et animam esurientem replevit bonis, sedentes in tenebris et umbra mortis, rictos in mendicitate et ferro. Quia exacerbaverunt eloquia Domini, et consilium Altissimi irritaverunt. Umbram mortis si idolatriam et impias actiones dixeris, nequitquam aberres. Haec quippe sunt quæ nos a vera vita semovent. In his porro antea versabamur, quando Deum exacerbabamus, et consilium Altissimi irritabamus. Nam cum oportuisset ex magnitudine et pulchritudine creaturarum opificem universorum contemplari, et semipaternam ejus virtutem divinitatemque ex creatione mundi intelligere; nos contra quasi cæci in tenebris et umbra mortis degentes, ac secundum rationabiles animæ virtutes compediti et excæcati, mutavimus gloriam incorrupti Dei in similitudinem imaginis corrupti hominis, et volucrum, et quadrupedum, et reptilium.*

VERS. 12-14. *Et humiliatum est in laboribus cor eorum: infirmati sunt, nec fuit qui adjuvaret. Ingens quippe illud facinus soli Verbo Dei reservabatur, de quo sub hæc dicitur: Misit Verbum suum, et salvavit eos, et eripuit eos de interditionibus eorum. Et clamaverunt ad Dominum cum tribularentur: et de necessitatibus eorum liberavit eos. Et eduxit eos de tenebris et umbra mortis, et vincula eorum disrupti. Nam quomodo in necessitatibus non fuerimus, cum malignis dæmonibus et spiritibus immundis serviremus? At benignus et misericors Deus, sanctorum prophetarum ac religiosorum virorum pro nobis ad se clamantium preces exaudiens, nou modo nos ab illis eripuit, verum etiam eorum vincula disrupti. Hoc porro declarat uberem peccatorum remissionem, qua nos Salvatoris nostri Jesu Christi gratia dignatus est.*

VERS. 15-17. *Confiteantur Domino misericordiæ ejus, et mirabilia ejus filiis hominum: quia contrivit portas æreas, et vectes ferreos confregit. Suscepit eos de via iniustitiae eorum, propter injusticias enim suas humiliati sunt. Idipsum jam ob posteriora ejus beneficia repetitur. Æstimo autem humanarum animarum ad mortem usque lapsum his indicari; quarum causa opus fuit ut Redemptor et Salvator omnium ad mortem usque descendenteret. Quo cum solus ex omnibus venisset Christus Dei, portas illas, quæ a sæculo ferro occlusæ erant, et nulli mortalium aperæ fuerant, atque ideo ex ære conflatæ fuerant, contrivit, et una earum vectes, antea infractos, confregit.*

Vers 18-23. *Omnem escam abominata est anima eorum, et appropinquaverunt usque ad portas mortis. Ob malum affectum eorum, qui rationabilem et animabrum*

A *αὐτοῦ, καὶ τὰ θαυμάσια αὐτοῦ τοῖς υἱοῖς τῶν ἀρθρώπων· ἐκηρύσσοντες εἰς πάντας τοὺς υἱοὺς τῶν ἀρθρώπων, ὅπως οἱ πάντες, τὴν χάριν τὴν εἰς ἡμᾶς γεγενημένην καὶ τὰ ἔλέη τοῦ Θεοῦ μαθόντες, σπεύσωμεν ἐπὶ τὴν αὐτῶν σωτηρίαν.*

B *"Οτι ἔχόρτασε ψυχὴν κενήν, καὶ ψυχὴν πειρῶσαν ἐπέτηλοντες ἀγαθῶν, καθημένους ἐν σπέται καὶ σκιᾷ θαράτου, πεπεδημένους ἐν πτωχείᾳ καὶ σιδήρῳ. "Οτι παρεπικραταρ τὰ λόγια τοῦ Κυρίου, καὶ τὴν βουλὴν τοῦ Υψίστου παράκυνται. Σκύνθανάτου οὐκ ἂν ἀμάρτυροι λέγων τὴν εἰδωλολατρείαν καὶ τὰς ἐν ἀθεότητι πράξεις. Αὗται γάρ εἰσιν αἱ χωρίζουσαι τὴν ἡμᾶς τῆς ἀληθινῆς ζωῆς. Ἐν ταῦταις δὲ ἡμεν πρότερον, διὰ τὸ παραπικρατεῖν τὸν Θεόν, καὶ τὴν βουλὴν τοῦ Υψίστου παροξύνειν. Δέον γέρ τὸ μεγέθους καὶ καλλονῆς κτισμάτων τὸν γενεσιούργην τῶν δλων θεωρεῖν, καὶ τὴν ἀΐδιον αὐτοῦ δύναμιν καὶ θειότητα ἀπὸ κτίσεως κόσμου νοεῖν. ἡμεῖς δὲ οἱ τυφλοὶ ἐν σκέτῳ καὶ σκιᾷ θανάτου διάγοντες, καὶ τὰς λογικὰς τῆς ψυχῆς δυνάμεις πεπεδημένοι καὶ πεπρωμένοι, ἐνηλλάττομεν τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου Θεοῦ ἐν δομοιώματι εἰκόνος φθαρτοῦ ἀνθρώπου, καὶ πετεῖν καὶ τετραπόδων καὶ ἐρπετῶν.*

C *Καὶ ἐπαπειρώθη ἐν κόποις ἡ καρδία αὐτῶν ησθένησαν καὶ οὐκ ἦν δὲ βοηθός. Ἐπερέπει τὸ μέγα τοῦτο κατέρθωμα μόνῳ τῷ λόγῳ τοῦ Θεοῦ, περὶ οὐκ ἔξης εἰρηταί· Ἀπέστειλε τὸν Λόγον αὐτοῖς, καὶ λάσπατο αὐτοὺς, καὶ ἐλυτρώσατο αὐτοὺς ἐν τῷ διαφθορῷ αὐτῶν. Καὶ ἐκέρκασεν πρὸς Κύριον ἐτῷ θαλασσοῦ αὐτοὺς, καὶ ἐκ τῶν ἀντικῶν αὐτῶν δισώσειν αὐτούς. Καὶ ἐξήγαγεν αὐτοὺς ἐκ σκότους καὶ σκιᾶς θαράτου, καὶ τοὺς δεσμοὺς αὐτῶν διέρρηξε. Ήῶς γάρ οὐκ ἡμεν ἐν ἀνάγκαις, πονηροῖς δαλμοῖς καὶ πνεύμασιν ἀκαθάρτοις δεδούλωμένοι; Ἄλλ' ὁ φιλάνθρωπος καὶ ἐλεήμων Θεός, τὰς τῶν ἀγίων αὐτοῦ προφητῶν τε καὶ θεοφιλῶν ἀνόρων εὐχαῖς ἐπακούσας βοώντων ὑπὲρ ἡμῶν πρὸς αὐτὸν, οὐ μόνον ἐξήγαγεν ἡμᾶς ἐν τούτων, ἀλλὰ καὶ τούτων τὰ δεσμὰ διέρρηξεν. Δηλοῖ δὲ τοῦτο τὴν ἀθράσην ἀμαρτωλῶν ἀφεσιν, ἃς κατηξίωσεν ἡμᾶς; ἢ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ γάρις.*

D *Ἐξομολογησάσθωσαν τῷ Κυρίῳ τὰ δικαιαὶα τοῦ, καὶ τὰ θαυμάσια αὐτοῦ τοῖς υἱοῖς τῶν ἀρθρώπων· οτι συνέτριψε πύλας χαλκᾶς, καὶ μολονὶς σιδηροῦς συντελασεν. Ἀντελάβετο αὐτῶν ἐξ ὅδου ἀροματας αὐτῶν· διὰ τὰς ἀροματας αὐτῶν ἐταπειρώθησαν. Καὶ νῦν τὸ αὐτὸν λέγεται ἐπὶ ταῖς δευτέραις εὐεργεσίαις αὐτοῦ. Ἡγοῦμαι δὲ διὰ τούτων τὴν μέχρι θανάτου κατάπτωσιν τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν δηλοῦσθαι· δι' ἀς καὶ μέχρι θανάτου ἐδέησε τῷ λυτρωτῇ πάντων καὶ Σωτῆρι κατειλέν. "Ἐνθα γενόμενος μόνος τῶν πώποτε δὲ Χριστὸς τοῦ Θεοῦ, τὰς ἐξ αἰώνος σιδηροδέτους πύλας, καὶ τὰς μηδενὶ θητῷ ἀνοιχθείσας, καὶ διὰ τοῦτο χαλκῆς γενομένας, συνέτριψε, καὶ τοὺς τούτων ἀρρήκτους μοχλοὺς συνέκλασεν.*

E *Πᾶν βρῶμα ἐδειλήσατο ἡ ψυχὴ αὐτῶν, καὶ ἡγινοσαν ἔως τῶν πυλῶν τοῦ θαράτου. Διὰ κακοεξίαν τῶν ἀποστρεφομένων πάσαν λογικὴν καὶ*

ψυχῶν σωτῆριον τροφήν, εἰκότας ἀποσταλεῖς δὸς τοῦ Θεοῦ μονογενῆς Υἱὸς μέχρι τῶν τοῦ θανάτου πύλων ἔφθασε, σαρκωθεὶς καὶ ἐνανθρωπήσας, χείρα σωτηρίας δρέξας καὶ τοῖς μέχρι τούτου καταπεπτώκασι, καὶ πρὸς αὐτὸν ἀναβοήσας. Καὶ ἐκέρκαεν πρὸς Κύριον ἐν τῷ θαύμασθαι αὐτοὺς, καὶ ἐκ τῶν ἀνατραπῶν αὐτῶν ἐσωσερ ἀντούς. Ἀπέστειλε τὸν λόγον αὐτοῦ, καὶ ἴστορον αὐτοὺς, καὶ ἐφέρειστο αὐτοὺς ἐκ τῶν διαφθορῶν αὐτῶν. Ἐξομολογησάσθωσαν τῷ Κυρίῳ τὰ ἐλέης αὐτοῦ, καὶ τὰ θαυμάσια αὐτοῦ τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων. Καὶ θυσάτωσαν αὐτῷ θυσίας αἰρέσεως, καὶ ἐξαγγειλάτωσαν τὰ ἄργα αὐτοῦ ἐργαλλίσει, οἱ καταβαλτορεῖς εἰς θάλασσαν ἐρ κλοιοῖς, ποιῶντες ἔργα ταῦτα ἐρ θύλαις. Μνημονεύσας δὲ λόγος τῆς ἀφίξεως τοῦ Λυτρωτοῦ καὶ Σωτῆρος, δι' οὗ τὰ προλεγόμενα πάντα κατώρθωται, ἐξῆς συνάπτει τὴν περὶ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ προφητείαν. Αὕτοι γάρ ήσαν οἱ καταβαλνόντες εἰς θάλασσαν ἐν πλοοῖς, φῆτῶς καὶ κατὰ λέξιν· ὡσπερ οὖν ἡ θεῖα Γραφὴ τῶν Εὐαγγελίων μαρτυρεῖ. Τοιγαροῦν τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν δικαίων τοῖς ἡ παρούσα προφητείᾳ τὴν μνήμην σφόδρα ἀκολούθως συνῆψε τῇ τοῦ Θεοῦ λόγῳ εἰς ἀνθρώπους παρουσίᾳ. Αὕτοις τοιγαροῦν τούτοις καὶ τὰ νέα μαρτυρία τῆς Καινῆς Διαθήκης πράττειν παρεκελύετο, λέγων· Καὶ θυσάτωσαν θυσίας αἰρέσεως, καὶ ἐξαγγειλάτωσαν τὰ ἄργα αὐτοῦ ἐρ ἀραλλίδει.

Εἶπε, καὶ ἐστη πτενῦμα καταιγίδος, καὶ ύψωθε τὰ κύματα αὐτῆς. Ἀραβαλροντούρ ἀνά τῶν οὐρανῶν καὶ καταβαλροντούρ ἔως τῶν ἀβύνσων, ἥγνηνται ταῦτα ἐρ κακοῖς ἐτήκετο. Ἐταράχησαν, ἐσαλεύθησαν ὡς ὁ μεθύων, καὶ πᾶσα ἡ σοφία αὐτῶν κατεπέθη. Καὶ ἐκέρκαξεν πρὸς Κύριον ἐν τῷ θαύμασθαι αὐτούς, καὶ ἐκ τῶν ἀνατραπῶν αὐτῶν ἐξῆγαγεν αὐτούς. Καὶ ἐκάταξε τῇ καταιγίδι, καὶ ἐστη εἰς ἀδρανίαν, καὶ ἐστηγήσαν τὰ κύματα αὐτῆς. Ταῦτα προφητειῶς θεοπιζόμενα ἐπιληροῦτο φῆτῶς καὶ πρὸς λέξιν· τῶν γάρ μαθητῶν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐμπλεόντων σὺν αὐτῷ, σεισμῶς, φροσίν, ἐγένετο μέργας ἐν τῇ θαλάσσῃ, ὡστε τὸ πλοῖον καλύπτεσθαι ὑπὸ τῶν κυμάτων. Οἱ δὲ προσπεσόντες εἰπον αὐτῷ· Κύριε, σῶσον ἡμᾶς, ἀπολλύμεθα. Οἱ δὲ πρὸς αὐτοὺς φήσας· Τί δειλοί ἐστε, δλιτόπιστοι; ἐπετίμησε τοῖς ἀρέμοις καὶ τῇ θαλάσσῃ, καὶ ἐτέρετο ταῦτη μεγάλη. Καὶ εὐχεραπήτησαν, δτι ἡσύχασαν, καὶ ὠδήγησεν αὐτοὺς εἰς λιμένα θελιμάτος αὐτοῦ. Ἐξομολογησάσθωσαν τῷ Κυρίῳ τὰ ἐλέης αὐτοῦ, καὶ τὰ θαυμάσια αὐτοῦ τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων. Ὑγνωσάτωσαν αὐτὸν ἐρ ἐκκηλησὶ λαοῦ, καὶ ἐρ καθέδρᾳ πρεσβυτέρων αἰρεσάτωσαν αὐτόν. Ὁδηγήθεντες ἐπὶ λιμένα θελιμάτος αὐτοῦ· ἐφ' οὓς δὲ λόγος ἀναγκαῖως προστάττει τέταρτον οἴτω τὸ ἐξομολογεῖσθαι τῷ Κυρίῳ, καὶ τὰ ἐλέης αὐτοῦ διὰ στόματος φέρειν· παρεγγυᾷ πᾶσι τε τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων ἀπαγγέλλειν τὰ θαυμάσια αὐτοῦ. Ἐθέτο ποταμοὺς εἰς ἔρημωσιν, καὶ ἐξδούς ὑδάτων εἰς δίγαρ, τὴν καρποφόρον εἰς ἀλιμητὴν κακίας τῶν κατοικούντων ἐρ αὐτῇ.

A salutarem escam aversabantur, merito missus unigenitus Dei Filius, carne et humana natura suscepta, ad portas usque mortis profectus, iis, qui eousque deciderant et ad ipsum clamaverant, salutis manum porrexit. Et clamaverunt ad Dominum cum tribularentur, et de necessitatibus eorum liberavit eos. Misit Verbum suum et sanavit eos, et eripuit eos de interitionibus eorum. Confiteantur Domino misericordiae ejus, et mirabilia ejus filiis hominum. Et sacrificent ei sacrificium laudis, et annuntient opera ejus in exultatione, qui descendunt mare in navibus, facientes operationem in aquis multis. Cum Redemptoris et Servatoris adventum commemorasset, per quem praedicta omnia edita fuerant: deinde adjicit de apostolis ipsius vaticinium. Ipsi namque erant B qui descendebant mare in navibus, idque vere et ad litteram, quemadmodum divina Evangeliorum Scriptura testificatur. Apostolorum itaque ipsorumque comitum mentionem admodum congruenter hæc Scriptura Dei Verbi ad homines adventui subjunxit. At enim illis ipsis nova Novi Testamenti mysteria peragere præcepit dicens: Et sacrificent sacrificium laudis, et annuntient opera ejus in exultatione. μυστήρια τῆς Καινῆς Διαθήκης πράττειν παρεκελύετο, λέγων· Καὶ θυσάτωσαν θυσίας αἰρέσεως, καὶ ἐξαγγειλάτωσαν τὰ ἄργα αὐτοῦ ἐρ ἀραλλίδει.

VERS. 25-40. *Dixit et stetit spiritus procellæ, et exaltati sunt fluctus ejus. Ascendunt usque ad celos et descendunt usque ad abyssos, anima eorum in malis tabescet. Turbati sunt, commoti sunt sicut ebrius, et omnis sapientia eorum devorata esti. Et clamaverunt ad Dominum cum tribularentur, et de necessitatibus eorum eduxit eos. Et percussit procellam, et stetit in auram, et siluerunt fluctus ejus. Hæc propheticæ prænuntiata reipsa et ad litteram impleta sunt. Nam cum discipuli Salvatoris nostri cum ipso navigarent, motus, inquit, magnus factus est in mari, ita ut navicula operiretur fluctibus¹⁶. Illi vero procumbentes dicebant ei: Domine, salva nos, perimus. Ille vero cum dixisset: Quid timidi estis, modicæ fidei? increpavit ventos et mare, et facta est tranquillitas magna¹⁷. Et latentur quia siluerunt, et deduxit eos in portum voluntatis suæ. Confiteantur Domino misericordiae ejus, et mirabilia ejus filiis hominum. Exaltent eum in ecclesia plebis, et in cathedra seniorum laudent eum. Deducti sunt in portum voluntatis ejus: qua de causa hic quarto jubentur Domino confiteri et misericordias ejus in ore ferre. Præcipit item omnibus hominibus ut annuntient mirabilia ejus. Posuit flumina in desertum, et exitus aquarum in situm, terram fructiferam in salsuginem a malitia inhabitantium in ea. Posuit desertum in stagna aquarum, et terram sine aqua in exitus aquarum. Et habitare fecit illic esurientes, et constituerunt civitates habitationis. Et seminaverunt agros et plantaverunt vineas, et fecerunt frumentum productionis. Et benedixit eis et multiplicavit*

¹⁶ Matth. viii, 24. ¹⁷ ibid. 25, 26.

sunt nimis, et jumenta eorum non minoravit. Et pauci facti sunt, et vexati sunt a tribulatione malorum et dolore. Effusa est contemptio super principes eorum, et errare fecit eos in irio, et non in via. Etenim Judaicæ gentis multitudo in tantam bonorum penuriam redacta est, ut pauci penes ipsos reperiantur qui secundum Deum præclarari sint. Ac tota quidem eorum gens quæ in hoc vaticinio prænuntiantur sustinuit. Principes autem eorum, et patriarchæ quidam, sacerdotes, legisdoctores, Saducæi, Scribæ et Pharisæi pudore suffusi sunt, in contemptumque traditi; utpote qui, vocati cum essent ad viam rectam, illam respuerint.

καν θνος ταύτην ὑπέμεινε τὴν πρόρρησιν· οἱ δὲ ἐν αὐτοῖς ἀρχοντες, πατράρχαι τινὲς καὶ ἄρχερεις καὶ νομοδιάταλοι, Σαδδουκαῖοι τε καὶ Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι αἰσχύνην κατεχέαντο, ἔξουδενότες παραδοθέντες· δέ τε δὴ κληθέντες ἐπὶ τὴν εὐθείαν δόδυν καὶ παραιτησάμενοι αὐτήν.

Vers. 41. *Et adjuvit pauperem de inopia. Hic con-*
sueto more Symmachus edidit, Et muniet paup. rem
ab afflictione. Illis quidem, ait, quæ prædicta sunt
evenient: pauperem vero populum muniet, videlicet illum qui ex gentibus constituendus est, quem
beatum prædicans Salvator ac Dominus noster
Jesus Christus dicebat: Beati pauperes spiritu, quo-
niam ipsorum est regnum cælorum⁷⁸. Et posuit sie-
nt oves familias. Aquila vero ait, Et ponet sicut
orile cognationes; Symmachus autem, Et statuet,
inquit, sicut gregem cognationes: id est Ecclesiæ
quæ per civitates et regiones ex diversis cognationi-
bus constitutæ sunt.

Vers. 42, 43. *Videbunt recti et latabuntur, et omnis*
iniquitas oppilabit os suum. Quid porro videbunt,
ut si rerum ex deterioribus ad meliora cominuta-
tionem? Quamobrem illi qui prophetias ad effectum
et fine deductas conspexerunt dicebat Servator:
Vestri autem beati oculi, quia vident; et: Multi pro-
phetæ voluerunt videre quæ vos videtis, et non vide-
runt⁷⁹. Et omnis iniquitas oppilabit os suum. In ra-
bieni acta et ob invidiam dolore fracta, neque tamen
aliquid agere valens, quia Deus ita voluit. Id autem
manifeste videre licet, cum infidelium et idololatrum
iniquitas, contra Ecclesiam Christi furens et
sæpe insanies, quod denum nihil agere valeret,
os suum obturavit, a divino verbo frenata: quod
etiam illis tempore persecutionum hæc edicit: Tace,
obmutesce⁸⁰. Iniquitatem vero intelligas diabolum,
et omnem iniquam agentem, secundum illud: Obstru-
ctum est os loquentium iniqua⁸¹. Quis sapiens, et
custodiet hæc: et intelligent misericordias Do-
mini⁸²?

1. CANTICUM PSALMI IPSI DAVID. CVII.

Vers. 2-5. *Paratum cor meum, Deus, paratum*
cor meum, cantabo et psallam in gloria mea. Ex-
surge, gloria mea, exsurge, psalterium et cithara,
exsurgam diluculo. Confitebor tibi in populis, Do-
mine, psallam tibi in nationibus. Quoniam magna
est super cælos misericordia tua, et usque ad nubes
veritas tua. Qui salutari illa beatitudine dignus es-

A "Ἐθετο ἔρημος εἰς Ἀμυρας ὑδάτω, τὴν ἀνδρον

εἰς διεξόδους ὑδάτω. Καὶ πατώμιστε ἐκεὶ πε-
 ρῶτας, καὶ συνεστήσατο πόλεις πατοκεσιας.
 Καὶ ἐσπειραρ ἀγροὺς καὶ ἐφύτευσαρ ἀμπελῶνας,
 καὶ ἐποιησαρ καρπὸν γεννήματος. Καὶ σύνηγ-
 στει αὐτοὺς καὶ ἐπληθύνθησαρ σύζερα, καὶ τὰ
 κτήματα αὐτῶν οὐκ ἐσμίκρυνεν. Καὶ ἀλιγάθησαρ
 καὶ ἐπακάθησαρ ἀπὸ θλιψεως κακῶν καὶ ἀδημη-

B "Ἐξεχύθη ἔξουδερωσις ἐπ' ἀρχοτας αὐτῶν, καὶ
 ἐπλάνησεν αὐτοὺς ἐτὸντας, καὶ οὐκ ὅπῃ. Τὸ
 μὲν γάρ πλῆθος τοῦ Ιουδαίων ἔθνους εἰς τοσαύτην
 ἡλασεν ἀγαθῶν σπάνιν, ὡς ὀλίγους εὐρίσκεσθαι εἰ
 αὐτοῖς τοὺς κατὰ Θεδν εὐδοκιμοῦντας. Καὶ τὸ μὲν
 πάντας ἀρχοντες, πατράρχαι τινὲς καὶ ἄρχερεις καὶ
 παραιτησάμενοι αὐτήν.

C "Καὶ ἐβοήθησε πέτητα ἐκ πτωχείας. Καὶ τοὺς
 συνήθως δὲ Σύμμαχος ἐξέδωκεν εἰπών· Καὶ
 ὀχυρώσει πέτητα ἀπὸ κακώσεως. Ἐκείνους μὲν
 γάρ ἔσται τὰ προδηλωθέντα, φησί· τὸν δὲ πέντε
 λαὸν ὀχυρώσει· τὸν δὲ ἑθνῶν δηλαδὴ συσταθμευον
 δν καὶ μακαρίζων δὲ Σωτῆρ καὶ Κύριος ἡμῶν Ἰησος
 Χριστὸς ἐλεγε· Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πτερύματι,
 διτι αὐτῶν ἔστιν η βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Καὶ
 θετο ὡς πρόβατα πατράς· δὲ Ἀκύλας, καὶ
 Θίσει, φησίν, ὡς ποιμηνος συγγενειας· δὲ Σύμ-
 μαχος, Καὶ τάξει, φησίν, ὡς ποιμηνη συγγενειας,
 τὰς κατὰ πόλιν καὶ κατὰ χώραν Ἐκκλησίας ἐκ διαρ-
 ρων συγγενειῶν συνεστώσας.

D "Οὐργοται εὐθεῖς καὶ εὐχρατήσονται, καὶ πᾶσα
 ἀροματα ἐμψράξει τὸ στόμα αὐτῆς. Τι δὲ διονται
 ἀλλ' η τὴν ἀπὸ τῶν χειρόνων ἐπὶ τὰ κρείτων μετα-
 βολήν; Διὸ τοις τὰ τέλη τῶν προφητεῶν τεθεαμένων
 ἐλεγεν δὲ Σωτῆρ· Ὅμων δὲ μακάριοι οἱ ὄφαλοι,
 διτι βλέποντο· καὶ, Πολλοὶ προρήται ἐπεδύμη-
 σαρ ιδεῖν δὲ υμεῖς βλέπετε, καὶ οὐκ εἰδοτ. Καὶ
 πᾶσα δικια ἐμψράξει τὸ στόμα αὐτῆς· λυτώσει
 δὲ φθόνου διαρρήγνυμένη, μηδὲν δὲ πρέπεται διε
 τὸν ταῦτα βουληθέντα Θεδν δυναμένη. Τοῦτο δὲ πάρ-
 εστιν ἐναργῶς δρᾶν, ὡς κατὰ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ
 Χριστοῦ η τῶν ἀπίστων καὶ εἰδωλολατρῶν ἀνόρην
 ἀνομία λυτώσα καὶ πολλάκις ἐπιμήνασα, τέλος διτι
 τὸ μηδὲν δύνασθαι, τὸ στόμα ἐστήτης ἐφράξειν ὑπὸ⁸³
 τοῦ θελου λόγου φιμούμενη, τοῦ καὶ αὐτῇ κατὰ τοὺς
 τῶν διωγμῶν καιροὺς φάσκοντος· Σιώπα, πεψήμα-
 σο. Ἀνομίαν δὲ νοήσεις τὸν διάδολον, καὶ πάντα τὸν
 κατ' αὐτήν πεποιημένον, κατὰ τὸ· Ἐρεψράγη τὸ
 στόμα λαλούντων ἀδικα. Τ.ς οισράς, καὶ συνάκει-
 ταίτα, καὶ συνήσουσι τὰ ἐλέη τοῦ Κυριον;

ΩΔΗ ΨΑΛΜΟΥ ΤΩ ΔΑΥΙΔ. PZ'.

E "Ετοιμη η καρδια μου, ο Θεος, έτοιμη η καρδια μου, ησουμαι και ψαλω έτη τη δέξη μου. Εξετέρηθητι, η δόξα μου, εξετέρηθητι, ψαλτήριον και κιθάρα, εξετέρηθησουμαι δρθρον. Εξομολογησουμαι ηρ λαοις, Κύριε, ψαλω σοι έτη θέρευτι. Οτι μέτρα επάρω των ουρανων τη ζεύς σου, και ένα των ρεγελων η αλήθεια σου. Ο του αντηρία

⁷⁸ Matth. v, 3. ⁷⁹ Matth. xiii, 16,17. ⁸⁰ Marc. iv, 50. ⁸¹ Psal. lxxii, 42. ⁸² Psal. cvi, 43.

μακαρισμοῦ γενόμενος ἀξιος, δι' οὐ εἰρηται· **Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, διὶ αὐτοὶ τὸν Θεὸν δύνονται, εἴποι δὲν θαρρῶν· Ἔτοιμη η καρδία μου, δὲ Θεός.** 'Ο Προφήτης οὖν, τὰ φύλα καὶ συγγενῆ τῷ ἀγίῳ Πνεύματι δι' ἐναρέτων ἔργων ἐπιτελέσας, τῷ τοιούτων δοτῆρι Θεῷ τὴν προκειμένην εὐχὴν ἀναπέμπει. Ἀστομαὶ καὶ γναῖλοι ἐτῇ δέξῃ μου· ἀπολαβὼν τὴν ἐμαυτοῦ δέξιαν, τουτέστι τὴν προφητικὴν χάριν. Ἐξεγέρθητι, η δέξια μου, ἐξεγέρθητι, γνωτήριοι καὶ κιθάραι, ἐξεγέρθησομαι ὄρθρου. Μήποτε τὰς δυνάμεις τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος διεγείρει διὰ τὴν μέλλουσαν εἰς αὐτὸν γενέσθαι τοῦ Θεοῦ Πνεύματος ἐπίπνοιαν· καὶ κατὰ διάνοιαν μὲν ἐκλαμβανόντων ἡμῶν τὰ μέλη τοῦ σώματος καὶ τὰ αἰσθητήρια, δι' ὃν ὁ νοῦς ἀνακρούεται διε τὸ δὲν βούληται· ϕαλτήριον δὲ τὰς ἀσωμάτους καὶ λογικὰς τῆς ψυχῆς δυνάμεις, δις δὴ παρασκευάζων εἰς τὴν τοῦ

A flectus est, qua dicitur : *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt*¹², confidenter dicat : *Paratum cor meum, Deus. Propheta igitur cum per bona opera rem Spiritui sancto gratam et acceptam perfecisset, talium largitori Deo praesentem orationem emisit. Cantabo et psallam in gloria mea* : id est, assumpta gloria mea, seu prophetandi gratia. *Exsurge, gloria mea, exsurge, psalterium et cithara, exsurgam diluculo.* Num forte animæ corporisque sui vires excitat ob adventuram ipsi Spiritus sancti inspirationem ; ita ut nos spirituali more membra corporis et sensus excipiamus, quibus mens quandocunque voluerit pulsatur ; psalterium vero explicemus incorporeas et rationabiles animæ virtutes, quas ad Spiritus susceptionem præparans ait : *Exsurge, psalterium et cithara.*

B Πνεύματος ὑποδοχήν φησιν. Ἐξεγέρθητι, γνωτήριοι καὶ κιθάραι.

'Υγρώθητε ἐπὶ τοὺς οὐρανοὺς, δὲ Θεός, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἡ δέξια σου, δῶξας ἀριστῶσιν οἱ ἀγαπητοὶ σουν. Σῶσον τῇ δεξιᾷ σου, καὶ ἐπάκονστον μουν. 'Ο Θεός ἐλάλησεν ἐν τῷ ἀγρῷ αὐτοῦ· Ὅγνωθήσομαι καὶ διαμεριῶ Σίκημα, καὶ τὴν κοιλάδα τῶν σκηνῶν διαμετρήσω. Ἰκετεύω καὶ δέομαι τάχας ἐπιστῆναι τὴν χάριν, καὶ σὲ τὸν ὑψιστὸν Θεὸν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς ὑμνούμενον γνωσθῆναι, καὶ τὴν σαυτοῦ δέξιαν φανερὰν ποιῆσαι ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. Τούτου γάρ τενομένου, ρυσθῆσονται οἱ ἀγαπητοὶ σου ἀπὸ τῆς πικρᾶς δουλείας καὶ αἰχμαλωσίας ἢν πεπονθασιν ὑποχελείριοι γενόμενοι. Σῶσον τῇ δεξιᾷ σου, καὶ ἐπάκονστον μουν. 'Ο Θεός ἐλάλησεν ἐν τῷ ἀγρῷ αὐτοῦ. Τίς ἡ δὲ ἀγιος αὐτοῦ ἡ δὲ μονογενῆς Παις, δὲ ὃν ἀληθῶς ἀγιος καὶ ἀγαπητός, δι' οὐ τὴν ἀπόκρισιν ἐποιήσατο πρὸς τὴν ἀποδοθεῖσαν εὐχὴν αὐτοῖς δὲ Θεός· πρὸς μὲν οὐν τὴν εὐχὴν τὴν φήσασαν· Ὅγνωθητε δὲ τοὺς οὐρανούς, δὲ Θεός, ἀποκρίνεται λέγων, Ὅγνωθήσομαι, πρὸς δὲ τό· Καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἡ δέξια σου, πάλιν ἀποκρίνεται τὰ ἀκόλουθα ἀπὸ τοῦ, Ὅγνωθήσομαι καὶ διαμεριῶ Σίκημα, καὶ τὴν κοιλάδα τῶν σκηνῶν διαμετρήσω. Ταύτην τοινυν, φησι, τὴν κοιλάδα, τουτέστι πᾶσαν τὴν τῶν ἀνθρώπων οἰκουμένην, εἰς σκηνὰς διαμετρήσω, ὥστε περ χωρομετρῶν καὶ καταγράψων αὐτούς· διαμετρήσω εἰς σκηνὰς κατὰ πᾶσαν πόλιν, καὶ χώραν καὶ κώμην· καὶ πάλιν, σκηνὰς ἐμαυτῷ διαμετρῶν καὶ χωρομετρῶν, τουτέστι τὰς ἀπανταχοῦ Ἐκκλησίας.

'Εμός ἐστι Γαλαάδ, καὶ ἐμός ἐστι Μαρασσῆς· καὶ Ἐφραΐμ ἀττιληψίας τῆς κεφαλῆς μουν. Ιούδας βασιλεύς μουν, Μωάδ λέθης τῆς ἐλπίδος μουν. Ἐπειδὴ Ἐφραΐμ καὶ Μανασσῆς υἱοὶ γεγόνασιν Ἰωακήφ, κατέσχον δὲ οἱ ἐκ τούτων τὴν καλουμένην χώραν Γαλαάδ, καὶ τὴν Συχέμ καὶ τὴν Σαμάρειαν, ἐνθα τὸ βασιλείον συνειστήκει τοῦ Ἰσραήλ· διὰ τοῦτο ἑαυτοῦ φησιν εἶναι καὶ τούτους, τὸν δὲ Ἐφραΐμ κατ' ἔξαίρετον διὰ τὴν ἔξι αὐτοῦ συστάσαν βασιλείαν, κραταίωσιν δινομάζει τῆς κεφαλῆς ἑαυτοῦ. Ιούδας βασιλεύς μουν, Μωάδ λέθης τῆς ἐλπίδος μουν. Τὸν Ιούδαν βασιλέα ἑαυτοῦ εἶναι, λέγει. Πρόδηλον δὲ διτὶ κατὰ τὸν Ἀπόστολον ἔξι Ιούδα ἀνατέταλκεν δὲ Σωτῆρ

D VERS. 9, 10. *Meus est Galaad, et meus est Manasses : et Ephraim susceptio capitis mei. Juda rex meus, Moab lebes spei mea.* Quoniam Ephraim et Manasses filii Joseph feruntur, eorumque posteri regionem, quæ Galaad vocabatur, occuparunt, et Sycem et Samariam, ubi regia Israelis erat; ideo illos suos esse dicit, ac Ephraim quia ex ipso regnum constabat, fortitudinem capitis sui per excellentiam vocat. *Juda rex mens, Moab lebes spei mea.* Judam regem esse suum dicit. Manifestum autem est secundum Apostolum, Salvatorem et Dominum nostrum Iesum Christum exortum esse ex Juda, a quo regium genus constitutum est. In his item

¹² Matth. v, 8.

sermo Ephraim et Judam recenset; quoniam totum Iudaeorum genus olim in duo regna dividebatur; vaticinans non ultra futuram hujusmodi divisionem esse, sed totius gentis conjunctionem. Hæc porro completa sunt in adventu Domini et Servatoris nostri Jesu Christi. Eo quippe tempore universa gens Iudaeorum in unum redacta, neque ultra in regna duo divisa fuit. Quapropter par ratione Servator Evangelium regni prædicabat et in omnes tribus eorum discipulos mittebat suos. *Juda rex meus, Moab lebes spei meæ.* Cum hi porro inquit, in primis et in principio vocationis suscepti fuerint; non tamen alienigenæ illi peiores a me alieni erunt; sed etiam ipsum Moab, cui olim vetitum ad Ecclesiam Domini accedere, admittam et excipiam: id enim spero. *Moab lebes spei meæ.* Clarius autem et apertius hæc interpretati sunt Aquila et quinta editio, his verbis, *Moab lebes lava cri mei;* id est, *receptaculum lavaori mei;* *Sym machus vero, Erit,* inquit, *Moab lebes securitatis meæ.* Verum memini audivisse me a quodam Hebreo, sub secreto in hæc loca sententiam tradente: qui his mystice declarari dicebat Christi generationem secundum carnem, quam a genere Moab per Ruth Moabitidem assumpsit, ex qua oriundus est rex David, cuius ex semine Christus Dei secundum carnem genitus est, qui etiam ad Joannis baptisma et ad lavacrum Jordanis accessit. *Moab lebes spei meæ.* His quoque, ut videtur mihi, gratia vocatio nis Moab a Deo promittitur, non alio modo per agenda, nisi per lavacrum regenerationis. Cum Moab talia promissa sint, paria de reliquis gentibus cogitanda nobis relinquunt. Nam cum prophetia Moabitæ admittat, qui olim proscripti erant; manifestum est per illos cæteris item gentibus eum bonam spem ascribere.

Ἐπαγγελληται, ἡμῖν καταλιμπάνει νοεῖν καὶ περὶ τῶν λοιπῶν ἐπογράφει.

Vers. 11-14. In Idumæam extendam calceamentum meum, mihi alienigenæ subditi sunt. Quis deducet me in civitatem munitionis; aut quis deducet me usque in Idumæam? Nonne tu, qui repulisti nos, et non egredieris, Deus, in virtutibus nostris? Da nobis auxilium de tribulatione, et vana salus hominis. In Deo faciemus virtutem, et ipse ad nihilum deducet tribulantes nos. Id est, Ascendam et ambulabo inter gentes. Idumæi namque ab Esau illo exoso oriundi erant, de quo dictum est: *Nonne frater erat Esau Jacob, dicit Dominus?*²³ et Jacob dilexi, Esau autem odio habui.²⁴ Extendam igitur, inquit, calceamentum meum, non amplius in Israel, non in Iudeam terram, non in Jerosolyma tantum, sed in illam ipsam odiosam regionem. Ascendam itaque ad illos olim inimicos, atque eos amicorum loco habebo, *Mihi alienigenæ subditi sunt.* Pro quo Aquila quidem ait, *Cum Philistæis amicitiam inib; quinta autem*

A καὶ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ἐξ οὗ συνάστη τὸ βασιλεῖον γένος. Συνάγει δὲ ἐν τούτοις ὁ λόγος τὸν Ἐφραὶμ καὶ τὸν Ἰουδαῖον, ἐπειδὴ τὸ παλαιὸν διηρέωτο τὸν Ἰουδαῖον ἔθνος εἰς δύο βασιλείας, προφῆτειν μηκέτι ἔσονται τὴν διάστασιν ταύτην, ἀλλ᾽ ἕνων τοῦ παντὸς ἔθνους. Ἐπληροῦτο δὲ καὶ ταῦτα κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. "Ηνωτο γοῦν κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους τὸ πάντα ἔθνος τῶν Ἰουδαίων, οὐκέτι ἐσ δύο βασιλεῶν διηρημένων. Διὸ καὶ δομίνως ἐκήρυξτεν δὲ Σωτὴρ τὸ Εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας, καὶ εἰς πάσας τὰς φυλὰς αὐτῶν τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς ἐξαπέστειλεν. Ἰουδαῖος βασιλεὺς μου, Μωάδ λέθης τῆς ἐλπίδος μου. Τούτων δὲ, φησίν, ἐν πρώτοις καὶ ἐν ἀρχῇ τῆς κλήσεως παραλαμβανομένων, οὐδὲ οἱ τῶν ἀλλοργῶν B χείρους ἀλλοτριοί μου καταστήσονται, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ἐκείνον τὸν Μωάδ, τὸν ἀπηγορευμένον παραβάλλειν εἰς Ἐκκλησίαν Κυρίου προσλήψομαι καὶ ὑποδέξομαι. Τοῦτο γάρ ἐλπίζω. Μωάδ λέθης τῆς ἐλπίδος μου. Λευκότερον δὲ καὶ σαφέστερον τὴν διάνοιαν ἡμινευσεν δὲ Ἀκύλας καὶ ἡ πέμπτη ἔκδοσις· παρ' οἷς εἰρηται, Μωάδ λέθης τοῦ λουτροῦ μου, τουτέστι, δοχεῖον τοῦ λουτροῦ μου· δὲ δὲ Σύμμαχος, "Εσται, φησίν, δὲ Μωάδ λέθης ἀμερικταίς μου. Οἶδα δὲ ἐγὼ ἀκούσας λόγον ἐν ἀπορήτῳ παραδεδομένον ὅπλο τίνος Ἐβραίου εἰς τοὺς τόπους· μυστικῶς γάρ ἐφασκε δηλοῦσθαι διὰ τῶν προκειμένων τὴν κατὰ σάρκα τοῦ Χριστοῦ γέννησιν ἀπὸ τοῦ γένους τοῦ Μωάδ παραληφθεῖσαν διὰ τὴν Μωαδίτιν Ρούθ, ἀφ' ἧς γίνεται καὶ Δανδός βασιλεὺς, οὗ ἐκ τέμενος τὸ κατὰ σάρκα δὲ Χριστὸς τοῦ Θεοῦ γεγένηται, δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ λουτροῦ βάπτισμα καὶ τὸ λουτρὸν τὸ ἐν τῷ Ἱεράνῃ παρεληλυθός. Μωάδ λέθης τῆς ἐλπίδος μου. Δοκεῖ μοι δὲ θεὸς διὰ τούτων καὶ τῷ Μωάδ ἐπαγγέλλεσθαι τὴν χάριν τῆς κλήσεως, οὐκέτι δὲ τῆς τοῦ λουτροῦ παλιγγενεσίας. Ἐπειδὰν δὲ τῷ Μωάδ τοιάτα θάδες ἐλπίδας ὑπογράψει.

Ἐπὶ τὴν Ἰδουμαϊκὴν ἐπιβαλῶ τὸ ὄπιδημό μου, ἐμοὶ ἀλλόφυλοι ὑπετάγησαν. Τίς ἀπάξει με εἰς πόλιν περιοχῆς, ἢ τίς ὁδηγήσει με ἥξω τῆς Ἰδουμαϊκῆς; Οὐχὶ ὁ ἀπωσάμερος ἡμᾶς, καὶ οὐκέτι εἰσείσῃ, δὲ Θεὸς, ἐπὶ ταῖς δυνάμεσιν ἡμῶν; Αὐτὸς δὲ διηθεῖσται ἐκ θύλακος, καὶ ματαλα σωτηρίᾳ ἀνθρώπον. Ἐπὶ τῷ Θεῷ ποιήσομεν δύναμιν, καὶ αὐτὸς ἔξουσερώσει τοὺς θύλακος ἡμᾶς. Τουτέστι, Ἐπιθήσομαι καὶ ἐμπεριπατήσω τοῖς ἔθνεσιν. Ἰδουμαῖοι γάρ ἂσταν οἱ ἀπὸ τοῦ μεμισημένου Ἡσαῦ, περὶ οὐλέλεκται· Οὐκ ἀδελφὸς τῷ Ἡσαῦ τοῦ Ιακώβ, λέγει Κύριος· καὶ, Τὸν Ἰακὼβ ἡγάπησα, τὸν δὲ Ἡσαῦ ἐμίσησα. Ἐπιβαλῶ οὖν, φησί, τὸ ὄπιδημό μου, οὐκέτι ἐπὶ τὸν Ἱερατὴλ, οὐδὲ ἐπὶ τὸν Ιουδαῖον γῆν, οὐδὲ δὲ πόλιν μόνα τὰ Ἱεροσόλυμα, ἀλλ' ἐπ' αὐτῷ ἐκείνην τὴν τοῦ μεμισημένου χώραν. Ἐπιθήσομεν οὖν τοῖς πάλαι ἐχθροῖς, ἐν χώρᾳ φίλων καταστοσεν αὐτούς. Ἐμοὶ ἀλλόφυλοι ὑπετάγησαν. Αὐτὸς δὲ

²³ Malach. 1. 2. ²⁴ ibid. 3.

μὲν Ἀκύλας φησὶν, Ἐπὶ Φυλισταῖον συνεταιρίσθησομαι· ἡ δὲ πέμπτη ἔκδοσις, Ἐπὶ τὸν ἀλλοφύλους ἐπιμαθήσομαι· ὁ δὲ νῦν φαλμὸς, Ἐμοὶ ἀλλοφυλοὶ ὑπετάργησαν. Γνώσεως δὲ θεοῦ καὶ φιλίας καὶ ἑταρείας καὶ ἀγάπης σημείον τὸ ὑποταγῆναι αὐτῷ τοὺς πάλαι ἀνυποτάκτους, καὶ ἀλλοτρίους μὲν τοῦ θεοῦ, ὑποχειρίους δὲ δαιμοὺς πονηροῖς.

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ, ΨΑΛΜΟΣ ΤΩΔΑΥΓΙΑ. ΡΗ'.

Οὐ θεός, τὴν αἰρετὸν μου μὴ παρασιωπήσῃς· δτὶ στόμα ἀμαρτωλοῦ καὶ στόμα δολοῦ ἐπ' ἔμβητον· Ἐλάλησαν καὶ ἐμοὶ γλώσση δολίᾳ, καὶ λόγοις μίσους ἐκύκλωσάν με, καὶ ἐπολέμησάν με δωρεάν. Συνήθως καὶ ἐν τούτῳ ἀντὶ τοῦ, εἰς τὸ τέλος, ὁ μὲν Ἀκύλας, τῷ ρικοποιῷ, ἐκδέδωκεν· ὁ δὲ Σύμμαχος ἐπιτίκιον εἰργηκε· μονονούχη διδάσκοντος τὸν ἄγιον Πνεύματος, δτὶ δὴ ἐπὶ τοῖς ἐπινικοῖς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, καὶ τοῖς κατὰ τὸν θανάτου τροπαῖοις, καὶ τὰς παρούσας φωνᾶς ἐγκαταλέγειν προσήκει, ἐν αἰεὶ ἀνθρώπινος αὐτοῦ παρίσταται βίος, καὶ ἡ ὑπομονὴ τῶν παθημάτων. Οὐ θεός, τὴν αἰρετὸν μου μὴ παρασιωπήσῃς· δτὶ στόμα ἀμαρτωλοῦ καὶ στόμα δολοῦ ἐπ' ἔμβητον· Ἐλάλησαν καὶ ἐμοὶ γλώσση δολίᾳ, καὶ λόγοις μίσους ἐκύκλωσάν με, καὶ ἐπολέμησάν με δωρεάν. Οὐ παρὼν φαλμὸς ἀναφέρεται εἰς πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ, τὰ πάθη περιέχων αὐτοῦ. Μαρτυρεῖ δὲ τῷ λόγῳ ἡ Γραφὴ τῶν Πράξεων τῶν ἀποστόλων, ἐνθα δὲ Πέτρος, τῆς τοῦ προδότου Ἰούδα ἐκπτώσεως μηνυμονέας, καὶ παρανέσας ἕτερον δεῖν παραληφθῆναι εἰς τὸν τῶν ἰδίων ἀποστόλων ἀριθμὸν, μαρτυρίᾳ κέχρηται προφητικῇ ἐν τῷ προκειμένῳ φαλμῷ φασκούσῃ· Γερεθήτω ἡ ἐπανάστασα αὐτοῦ ἑρημος, καὶ μὴ ἔστω δὲ κατοικῶν ἐν αὐτῇ, καὶ τὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῦ λάδοις ἔτερος· ὥστε κατὰ τὴν Ηὔτερον διδασκαλίαν περὶ τοῦ Ἰούδα αὐτῆς ταύτην εἰρήσθαι τὴν φωνὴν, καὶ τὰς λοιπὰς ἐν τῷ φαλμῷ φερομένας. Οὐ τοινυν Σωτὴρ διὰ τῶν προκειμένων ἀρχόμενος ἀνθρωπίνως, ὡς γενόμενος ἀνθρωπός, μείνας δὲ θεός, διπέρ ἢν, ἵκετεύει τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα μὴ κατορθῶσαι τοὺς ἐπιβουλεύοντας τῇ ἑαυτοῦ σπουδῇ. Σπουδὴ δὲ αὐτοῦ πᾶσα ἡ σέσαι μὲν ἐξ ἀνθρώπων πᾶσαν εἰδωλολατρείαν, αἱνεσιν δὲ τῷ Πατρὶ καταστήσασθαι ἐπὶ τῆς γῆς· ὁ δὴ ἐπέροις διδάσκει λέγων· Ἀπαγγελώ τὸ δρομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου, ἐν μέσῳ Ἐκκλησίας ὑμίσιων σε. Οἱ δὲ εἰς θάνατον αὐτῷ ἐπιβουλεύοντες κατασιγάσαι ταύτην αὐτήν τὴν αἰνεσίν καὶ κατασιωπῆσαι σπουδὴν ἐποιούντο. Ἀλλὰ σὺ, φησὶν, ὁ Πάτερ, μὴ συγχωρήσῃς ἀποσιωπηθῆναι τὴν αἰνεσίν μου, τὴν εἰς τὴν σὴν τιμὴν καὶ δόξαν σπουδαζομένην. "Οὐτι στόμα ἀμαρτωλοῦ καὶ στόμα δολοῦ ἐπ' ἔμβητον·

Ἐλάλησαν καὶ ἐμοὶ γλώσση δολίᾳ, καὶ λό-

γοις μίσους ἐκύκλωσάν με, καὶ ἐπολέμησάν με δωρεάν. Ἀντὶ τοῦ ἀταπέρη με ἐνδιέβαλλό με·

A editio, apud *allophylos honorabor*; quinquagesimus vero nonus psalmus habet, *Miki alienigenæ subditi sunt*. Notitia vero Dei et amicitiae et societatis et dilectionis signum est, ipsi subjici eos, qui olim inobsequentes et Deo alieni erant, pravisque dæmonibus subditi.

1. IN FINEM, PSALMUS IPSI DAVID. CVIII.

VERS. 2, 3. Deus, laudem meam ne lacueris, quia os peccatoris et os dolosi super me aperitum est. Locuti sunt adversum me lingua dolosa, et sermonibus odii circumdederunt me, et oppugnaverunt me gratis. In hoc item de more pro illo, in finem, Aquila, victoriae auctori, Symmachus vero, triumphale, editi. Spiritu sancto tantum non docente nos, in triumphalibus Salvatoris nostri et tropæis de morte partis, has voces proferre debere, in quibus humana ejus vita et tolerantia cruciatuum declaratur. Deus, laudem meam ne lacueris, quia os peccatoris et os dolosi super me aperitum est. Locuti sunt adversum me lingua dolosa, et sermonibus odii circumdederunt me, et oppugnaverunt me gratis. Præsens quippe psalmus refertur ad personam Christi, utpote qui passiones ejus complectatur, ut testificatur Actuum apostolorum Scriptura, ubi Petrus cum proditoris Iudei lapsum memorasset, ac monuissest alium ad duodecim apostolorum numerum complendum aggregari oportere, testimonio usus est propheticō, ut in præsenti psalmo habetur: *Fiat habitatio ejus deserta, et non sit qui inhabitet in ea, et episcopatum ejus accipiat alter⁸⁵*; ita ut secundum Petri doctrinam hæc vox de Iuda prolata sit, ut et cæteræ in hoc psalmo expressæ. Salvator igitur ab allatīs vocibus humano more orsus, utpote homo factus, manens tamen Deus ut erat, Patrem obsecrat ne insidiatores consilio suo officiant; consilium autem ejus totum erat, ut ex hominibus idolatriam omnem extingueret, Patri vero laudem in terra constitueret: quod item alibi docet his verbis: *Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesiæ laudabo te⁸⁶*. Qui autem vitæ ejus insidias parabant, summio studio satagebant ut hæc ipsa laus silentio prorsus mitteretur. Verum tu, inquit, Pater, ne sinas laudem taceri meam, quæ in honorem et gloriam tuam concinnatur. *Quia os peccatoris et os dolosi super me aperitum est*. Os autem peccatoris et os dolosi potissimum erat os Phariseorum et Scribarum, qui cum hypocrisi ipsum Magistrum et Rabbi vocabant; præsertim autem Iudei, qui Salvatorem et Dominum suum osculo prodidit.

C καὶ πᾶν τὸ τῶν Φαρισαίων καὶ Γραμματέων ἐτύγχανε, ἀποκαλούντων, ἐξαιρέτως δὲ τοῦ Ἰούδα, διὰ τὸν Σωτῆρα καὶ Κύριον φιλήματι προεδίου.

VERS. 4. Locuti sunt adversum me lingua dolosa, et sermonibus odii circumdederunt me, et oppugnaverunt me gratis. Pro eo ut me diligenter, detrahe-

⁸⁵ Act. i, 20. ⁸⁶ Psal. xxi, 23.

bant mihi : ego autem orabam. Cum enim illum, ut pote beneficium, ac non corporum modo, sed etiam animarum medicum diligere debuissent, illi contra calunias adversus eum conflabant.

VERS. 5. Pro eo ut me diligenter, detrahebant mihi : ego autem orabam. Et posuerunt adversum me mala pro bonis, et odium pro dilectione mea : discipulos meos tantum non opere docens quales esse debeant, si quando in paria incident. Quia vero in medio dicitur, Ego autem orabam, sed quænam pro illis precaretur scripto non traditur : quispiam non incommode dixerit, ipsum hæc quæ jacent pro illis etiam precatum esse, quæ doctrinæ ipsius affinia orant dicentes : Orate pro lædentibus et consequentiibus vos ⁹⁷. Et posuerunt adversum me mala pro bonis, et odium pro dilectione mea. Hac de re dicendum nihil, cum historia evangelica multitudinem beneficiorum, quæ incarnatus hominibus impertiit, complectatur, cum scilicet curaret omnem eorum languorem et infirmitatem.

VERS. 6-10. Constitue super eum peccatorum, et stabolus sit a dextris ejus. Qui etiam ipsum enervavit, ac omnibus, quæ prius in dextra animæ suæ parte possidere videbatur, ipsum spoliauit. Cum iudicatur, exeat condemnatus, et oratio ejus fiat in peccatum. Fiant dies ejus pauci, et episcopatum ejus accipiat alter : fiant filii ejus orphani, et uxor ejus vidua. Nutantes transferantur filii ejus, et mendicent, ejiciantur de habitationibus suis. Verisimile est hæc reipsa ac secundum nudam litteram contra proditorum post suspensiōnem ejus completa fuisse; ita ut filii quidem ejus orphani essent, et uxor ejus vidua, cæteraque omnia quæ recensentur ad litteram finem sortirentur, et prædictio Salvatoris nostri, qui hæc futura in psalmo prænuntiabat, vera deprehenderetur. Hæc item intelligas populo Judaico post insidias in Christum structas accidisse. Nam paucis elapsis post crucem annis, tota gens sedibus pulsa est : atque illi quidem intersecti sunt, mulieres vero cum liberis in servitutem actæ sunt.

Εθνος ἐγένετο· καὶ οἱ μὲν ἀνηρεθῆσαν, αἱ δὲ τούτῳ γυναικεῖσσαν.

VERS. 11-13. Scrutetur fenerator omnem substan- D tiām ejus, et diripiāt alieni divitias eorum. Non sit illi suspector, nec sit miserator pupillis ejus. Fiant nati ejus in interitum, in generatione una deleatur nomen ejus. Symmachus vero sic. Colligat exactor omnia quæ sunt ipsi. Exactores autem Romanorum imperatores sunt, impositum vectigal exigentes. Hi porro omnia Judæorum bona diripuerunt, accurate omnia scrutantes, ita ut occulta etiam invenirent sibi vindicarent. His vero gestis, postquam inimici bona ipsorum inter se divisérint, nemo iis adjutor erit, nec eorum filii paretur. Deinde quadraginta nondum elapsis annis, Judæorum populus interneccione deletus est.

Α ἦτω δὲ προσηγόριον. Δέον γάρ αγαπᾶν ὡς εὐεργέτην, καὶ μὴ μόνον τῶν σωμάτων, ἀλλὰ καὶ τῶν ψυχῶν ἱατρὸν· οἱ δὲ διαβολὰς ἔργα ποιοῦσιν.

Ἄρετον δὲ προσηγόριον μετ' ἦτω δὲ προσηγόριον. Καὶ θεοτοκοῦ καὶ ἐμοῦ κακὰ ἀρετῶν, καὶ μῆσος ἀρετῆς τῆς ἀγαπήσεώς μου μνονούση καὶ τοὺς ἐμοὺς μαθητευομένους ἔργῳ διδάσκων ὅποιοις καὶ αὐτοῖς εἶναι προσήκει, εἰ ποτε τοῖς δόμοις περιπίπτοιεν. Ήπει δὲ μέσως εἰρηταί τό· Εἴτη δὲ προσηγόριον· τίνα δὲ ἦν δὲ προσηγόριον καὶ ὑπὲρ ἔκεινων, οὐδὲ ἐμφέρεται· εἰποι δὲ ἂν τις εἰκότως, δη ταῦτα προσηγόριον καὶ ὑπὲρ ἔκεινων, ἀ δὴ σύμφωνα ἦν ταῖς αὐτοῦ διδασκαλίαις, δι' ὧν ἔφασκε· Προσεχεσθε δὲ πάντες τῷ ἐπηρεαζόντω καὶ διωκόντων ύμᾶς. — Καὶ θεοτοκοῦ καὶ ἐμοῦ κακὰ ἀρετῶν, καὶ μῆσος ἀρετῆς τῆς ἀγαπήσεώς μου. Περὶ τούτων οὐδὲν δει λέγειν, τῆς ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ἴστορες περιεχούστης τὸ πλήθος τῶν εὐεργεσιῶν ὃν ἐνανθρωπήσας αὐτοῖς παρεῖχε, θεραπεύων αὐτῶν πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν.

Κατδοτησορέκ' αὐτὸν ἀμαρτωλόν, καὶ διδάσκος στήτω ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ. Οὐ καὶ σκελίσας αὐτὸν, πάντα δὲ πρότερον ἐδόκει κεκτῆσθαι δεξιὰ τῆς αὐτοῦ ψυχῆς ἀποσύλησας. Ήτ τῷ κρίνεσθαι ἐξέλθοι καταδεικασμένος, καὶ η προσευχὴ αὐτοῦ τετέσθω εἰς ἀμαρτιῶν. Γερηθήσωσαν αἱ ἡμέραι αὐτοῦ δίλγαι, καὶ τὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῦ λάθοι ἔπειρος. Γερηθήσωσαν οἱ νιοὶ αὐτοῦ ὄρφαροι, καὶ η γυνὴ αὐτοῦ χήρα· σαλευόμενοι μεταραστήσωσαν οἱ νιοὶ αὐτοῦ, καὶ ἐπαιτησάτωσαν· ἐκβληθήσωσαν ἐκ τῷ οἰκοπέδῳ αὐτῶν. Εἰκός καὶ φῆτως κατὰ φύλην τὴν λέξιν ταῦτα πάντα πετληρώσθαι κατὰ τοῦ προδότου μετὰ τὴν ἀνάρτησιν αὐτοῦ, ἀμα μὲν ὄρφανῶν γενομένων αὐτοῦ τῶν πατένων, δῆμα δὲ καὶ τῆς γυναικὸς ἐν χηρείᾳ καταστάσης, καὶ τῶν ἐξῆς κατὰ λεχθεῖτων ἀπάντων πρὸς λέξιν τέλος εἰληφθῶν, ὃς ἀλληθεύσαται τὴν πρόρρησιν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν διὰ τῷ φαλμοῦ ταῦτα ἵστεσθαι. Νοήσας δὲ ταῦτα καὶ ἐπὶ τοῦ λαοῦ τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους κατὰ λέξιν πετληρωμένα μετὰ τὴν εἰς τὸν Χριστὸν ἐπιβουλήν· Οὐλίγων γάρ μετὰ τὸν σταυρὸν διελθόντων ἐτῶν, διστατὸν διπάν τον γυναικεῖς μετὰ τῶν πατένων ἐξηνδραποδίσθησαν.

Ἐξερευνησάτω δαρειστῆς πάντα στα όπαρχει αὐτῷ· καὶ διαρκαστήσωσαν ἀλλότριοι τὸν πλούτον αὐτῶν. Μη ὑπαρξάτω αὐτῷ ἀτελήστωρ, μηδὲ γερηθήτω οἰκτήρων τοῖς ὄρφαροῖς αὐτοῦ. Γερηθήτω τὰ τέκνα αὐτοῦ εἰς ἐξολόθρευσιν, ἐτ τερεψ μαρτυρισθεῖται τὸ δρομα αὐτοῦ. Οἱ δὲ Σύμμαχοι οὗτω, Συγχρούσαι πράκτωρ πάντα τὰ όπαρχοτα αὐτῷ. Πράκτορες δὲ καὶ οἱ Ψωμάλων βασιλεῖς τὸν ἐπικείμενον εἰσπραττόμενοι φόρον. Οὗτοι δὲ τὰ Ἰουδαίων διήρπασαν, ἀπαντά ἀκριδῶς ἐρευνήσαντες, ὃς καὶ τὰ κεκρυμμένα εὑρεῖν τε καὶ σφετερίσαι. Τούτων δὲ γενομένων, καὶ τῶν πολεμίων τὰ τούτοις προσήκοντα διανεμομένων, οὐδεὶς αὐτοῖς ἐπίκουρος ἔσται, οὐδὲ φερδοῦς αὐτῶν οἱ παῖδες ἀξιωθήσονται. Εἰ ταῦτα διελθόντων, πανολεθρίαν ὑπέμεινεν διανεμομένων λαοῖς.

Άραμησθεῖν ή ἀροματά τῷ πατέρων αὐτοῦ Α
Ξαρτί Κυρίου, καὶ η ἀμαρτία τῆς μητρός αὐτοῦ
μὴ ἔξαλειφθεῖ. Γερηθήτω ξαρτίον Κυρίου δια-
πατέρος, καὶ ἔξολοθρευθεῖ ἐκ τῆς τὸ μητρόδουρον
αὐτῶν, ἀρθ' ὡρ οὐκ ἐμηῆσθη ποιῆσαι ἐλεος. Πα-
τέρων ἀρετὴ πολλάκις καὶ πλημμελήσαντας ὥνησε
παῖδας, ὡς τοὺς Ἰουδαίους τοῦ Ἀβραὰμ ἡ πίστις,
ὡς τὸν Σολομῶντα τοῦ Δαυΐδ ἡ εὐσέβεια· πονηρίᾳ δὲ
πατέρων τοῖς δομοῖς παισὶν ἐπαύξει τὴν τιμωρίαν.
οὐδεμίᾳ γάρ οὐδαμόθεν εὐρίσκεται φειδοῦς ἀφορμῇ.
Άραμησθεῖν ή ἀροματά τῷ πατέρων αὐτοῦ Ξαρτί
Κυρίου. Πατέρας δὲ αὐτῶν καλεῖ τοὺς ἐν τῇ ἑρήμῳ
τῇ δυσσεβείᾳ χρησαμένους, τοὺς ἐπὶ τῶν κριτῶν,
τοὺς ἐπὶ τῶν βασιλεῶν, τοὺς μετὰ τὴν ἀπὸ Βαθυλῶνος
ἔπανον παρανομίᾳ συζήσαντας. Καὶ η ἀμαρτία τῆς
μητρός αὐτοῦ μὴ ἔξαλειφθεῖ. Μητέρα δὲ τὴν
Ἱερουσαλήμ, ἐν οἷς τῆς κατὰ τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ
μιαυφονίας ἐτολμήθη τὸ μῆσος. Γερηθήτω ξαρτίον
Κυρίου διαπατέρος, καὶ ἔξολοθρευθεῖ ἐκ τῆς τὸ
μητρόδουρον αὐτῶν, ἀρθ' ὡρ οὐκ ἐμηῆσθη ποιῆ-
σαι ἐλεος. Πάντα, φησί, τὰ ὑπ' αὐτῶν τολμηθέντα
παράνομα ἀεὶ θεώμενος ὁ Θεός, οὐδεμιᾶς αὐτοὺς
ἀξύσει φειδοῦς, ἀλλὰ πανολεθρίᾳ παραδώσει. Καὶ
ἐντεῦθεν μέντοι δῆλον, ὡς οὐ περὶ μόνου τοῦ Ἰούδα,
ἀλλὰ περὶ πάντων τῶν ἡπιστηχότων Ἰουδαίων λέγει·
ἀπὸ γάρ ἐνικοῦ πρεσώπου ἐπὶ τὸ πλῆμυντειδὸν τὸν
αὐτῶν.

Καὶ κατεδιώξει ἄρθρωπον πέντε καὶ πτωχόν, C
καὶ καταρευγμένορ τῇ καρδίᾳ τοῦ θαρατῶσαι·
τουτέστι πεπληγμένον δι' ἀεὶ δώρα ἐν αὐτοῖς παρανο-
μίας. Ὁθεν καὶ πρὸς τὴν Ιερουσαλήμ ἔλεγε κλαλῶν
αὐτὴν· Εἰ δύνως καὶ σὺ τὰ πρὸς εἰρήνην σοι· τὸν
δὲ ἔκρυβον ἀπὸ τῷ δρθαλμῷ σου. Ἐθανάτωσε
δὲ αὐτὸν, αἵτιος γενόμενος τοῦ εἰς θάνατον παραδο-
θῆναι. Καὶ ἡγάπησε κατάρας, καὶ ηξει αὐτῷ· καὶ
οὐκ ἡθέλησεν εἴλογίαν, καὶ μακρυνθήσεται ἀπ'
αὐτοῦ. Καὶ ἐτρέψατο κατάρας ὡς λιμάτων, καὶ
εἰσῆλθεν ὡς ὄνδρων εἰς τὰ ἔγκατα αὐτοῦ, καὶ ὠσεὶ
ἔλαιον ἢ τοῖς στένοις αὐτοῦ. Γερηθήτω αὐτῷ ὡς
λιμάτων ὃ περιβάλλεται, καὶ ὠσεὶ ζῶντος ἢ τὸ δια-
πατέρος περιάννυται. Τούτο τὸ ἔργον τῷ δια-
βαλλόντων με παρὰ Κυρίου, καὶ τῷ λαλούντων
πονηρά κατὰ τῆς ψυχῆς μου. Τῆς προφητείας
λεγούσης εἰς πρόσωπον τοῦ Σωτῆρος· Οἱ σύλογούν-
τες σε εὐλόγηται, καὶ οἱ καταρόμενοι σε κεκα-
τήραται, δύποις μὲν οἱ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης τὸν
Θεὸν δι' αὐτοῦ ἐπιγνόντες, καὶ πιστεύσαντες εἰς αὐ-
τὸν, τῆς ἐκ Θεοῦ καταξιοῦνται εὐλογίας, ὡς πλη-
θύνειν καὶ αὔξειν, καὶ τὰ σύμπαντα πληροῦν τὴν Χρι-
στοῦ Ἐκκλησίαν, τοὺς πᾶσι τυγχάνειν πρόδηλον· δύποις
δὲ Ἰουδαίοι, ἀρώμενοι αὐτὸν καὶ βλασφημοῦντες ἐφ'
ἐκάστης ἡμέρας, τὴν ἐκ Θεοῦ κατάραν εἰς ἑαυτοὺς
ἐπιστῶνται, καὶ τοῦτο δῆλον ἀπὸ τοῦ μη ἄραι κεφα-
λῆν, μηδὲ ἀνανεῦσαι αὐτοὺς ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς
κατὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιβουλῆς.

Καὶ σὺ, Κύριε, ποιησορ μετ' ἐμοῦ ἐτεκνεύτον
πρόσωπον σου, διτι χρηστόν τὸ ἐλέος σου. Ἄντοι

VERS. 14-16. In memoriam redeat iniquitas pa-
trum ejus in conspectu Domini, et peccatum matris
ejus non deleatur. Fiat contra Dominum semper, et
dispereat de terra memoriale eorum, pro eo quod
non est recordatus facere misericordiam. Patrum vir-
tus sacerdotum etiam filiis peccantibus profuit, ut
sides Abrahæ Iudeis, Davidis pietas Salomonis: sed
pravitas parentum filiis similibus poenam adauget;
ex nullo quippe loco aliqua miserendi occasio re-
peritur. In memoriam redeat iniquitas patrum ejus
in conspectu Domini. Patres autem eorum vocat
illos, qui in deserto impie se gesserunt, qui tem-
pore judicium et regum, quique post redditum ex
Babylonia inique vixerunt. Et peccatum matris ejus
non deleatur. Matrem vero vocat Jerosolymam, in
qua cruentum contra Dominum Christum facinus
perpetrare ausi sunt. Fiat contra Dominum semper,
et dispereat de terra memoriale eorum, pro eo quod
non est recordatus facere misericordiam. Cum om-
nia, inquit, ab eis admissa sclera Deus semper in-
tueatur, in nulla ipsos venia dignabitur, sed interne-
cioni tradet. Atque hinc palam est, non de solo
Juda, sed de omnibus incredulis Iudeis haec dici:
nam a singulari persona ad multos sermonem trans-
lilit; non enim jam dicit, ejus, sed, eorum.
λόγον μετηνέγκεν· οὐχέτι γάρ εἶπεν, αὐτοῦ, ἀλλ',

VERS. 17-20. Et persecutus est hominem inopem
et mendicum, et compunctum corde mortificare, id
est, percussum ob iniquitates quas in ipsis videbat.
Quare Jerosolymam deflens dixit ei: Si cognovisses
et tu quae ad pacem tibi: nunc autem abscondita
sunt ab oculis tuis²⁸. Mortificavit autem ipsum,
quia in causa fuit cur ad mortem tradiceretur. Et
dilexit maledictionem, et veniet ei; et noluit bene-
dictionem, et elongabitur ab eo. Et induit maledi-
ctionem sicut vestimentum, et intravit sicut aqua in
interiora ejus, et sicut oleum in ossibus ejus. Fiat ei
sicut vestimentum quo operitur, et sicut zona, qua
semper præcingitur. Hoc opus eorum qui detrahunt
mihi a Domino, et qui loquuntur mala adversus ani-
mam meam. Cum prophetia de persona Salvatoris
dicat: Qui benedixerint te benedicti sunt; et qui ma-
ledixerint te maledicti sunt²⁹; quomodo quidem illi
qui in toto orbe Deum per ipsum cognoverunt, ac
in ipsum crediderunt, Dei benedictione dignentur;
ita ut multiplicentur et augeantur, et Ecclesia Christi
omnia impleat, propalam omnibus est: quomodo
autem Iudei, qui in ipsum quotidie maledicta et
blasphema verba proferunt, Dei maledictionem sibi
ipsis attrahant, etiam hoc manifestum est ex eo.
quod caput non attollant, neque emergant, ex quo
tempore Salvatori nostro insidias struxerunt.

VERS. 21-24. Et tu, Domine, fac mecum propter
nomen tuum, quia suavis est misericordia tua. Li-

²⁸ Lyc. xix, 42. ²⁹ Gen. xxvii, 29.

bera me, quia egenus et pauper ego sum, et cor meum conturbatum est intra me. Sicut umbra cum declinat ablatus sum, excussus sum sicut locustæ. Genua mea infirmata sunt a jejunio, et caro mea immutata est propter oleum. Cum de animarum tam proditoris quam insidiatorum pernicie, necnon de totius Judaicæ gentis repudiatione admodum sollicitus sit, utpote hominum amans; se eorum causa turbari proficitur: quare ait, Et cor meum conturbatum est intra me.

VERS. 25-29. *Et ego factus sum opprobrium illis: viderunt me, et moverunt capita sua. Adjuva me, Domine Deus meus, et salvum me fac secundum misericordiam tuam. Et sciant quia manus tua haec, et tu, Domine, fecisti eam. In resurrectione a mortuis manus Dei, id est unigenitum ejus Verbum, innuit, et is qui hactenus plurimis latuerat, apparuit; quando nempe ipse volens sustinuit crucem, confusione contempta¹⁰, atque idem corpus suum suscitavit, cum sit dextera et virtus Patris. Sciant igitur, ait, quia manus tua haec, quam opprobriis et cachinnis traducunt, et tu, Domine, fecisti eam: quod tibi placuerit ut ea corpus assumeret. Nam manus Dei est ejus virtus omnium effectrix, quæ non alia est a Dei Verbo, per quod omnia facta sunt. Maledicent illi, et tu benedices. Qui insurgunt in me confundantur: servus autem tuus lætabitur. Ad hanc usque diem perseverant Judæi Servatorem blasphemis dictis impetrare: at illis blasphemæ proferentibus, splendidior quotidie prædicatio evadit. Induantur qui detrahunt mihi pudore, et operiantur sicut diploide confusione sua. Judæi namque post insidias adversus Christum, Dei providentia destituti, pudore circumfusi sunt: Salvator autem et Dominus noster lætitia ad hoc usque tempus impletur, Ecclesia per totum orbem in nomine ejus constituta. Servus autem tuus lætabitur. Neque alio modo et sententia servi nomen hic accipere necesse est: divinum quippe Paulum audimus haec dicentem: *Semetipsum exinanivit formam servi accipiens*¹¹; ipseque per Isaiam clamat: *Sic dicit Dominus formans me ex utero servum sibi*¹². Induantur qui detrahunt mihi pudore, et operiantur sicut diploide confusione sua. Hoc autem ediscas, si consideres qua mente sint Judæi, videntes quidem veneranda et sancta sua funditus deleta; illius vero, qui ab ipsis ignominia affectus, ac in crucem et mortem traditus est, sepulcrum studio et honoribus celebrari; Ecclesiæ vero quæ ejus virtute per totum orbem fundatae sunt in dies accrescere ac multiplicari, ac cum gloria promoveri. Haec quippe ipsis oculis cernentes Judæi, qui non confusione et pudore merito induantur?*

'Exxelētias aūcōusas ôsηmērāi, kāl pλēthuñouñsas, kāl aūcōusas ôntrōpiñ kāl aīcōñññh.

VERS. 30-31. *Confitebor Domino nimis in ore meo, et in medio multorum laudabo eum, quia astitit a*

¹⁰ Hebr. xii. 2. ¹¹ Philipp. ii. 7. ¹² Isa. xlix. 5.

Λ με, δτι πτωχὸς καὶ πένης εἰμι ἄτῳ, καὶ ή καρδία μου τετράκται ἄτεδος μου. Όσει σκιὰ ἐν τῷ ἐκκλῖται αὐτὴν ἀταργηθήη, ἔξειτάχθη ὥστε ἀκρίδες. Τὰ γόνατά μου ἡσθένησαν ἀπὸ ῥηστελας, καὶ ή σδρέ μου ἡλιούωθη δι' ἑλαιορ. Φροντίζων περὶ τῆς ἀπωλείας τῶν ψυχῶν αὐτῶν, αὐτὸν τε ἐκείνου τοῦ προδότου καὶ τῶν τὴν ἐπιβούλην αὐτῷ συνεσκευασμένων, περὶ τῆς ἀποβολῆς καὶ ἀπωπώσεως τοῦ παντὸς Ἰουδαϊκοῦ ἔθνους, ταράττεσθαι ὡς φιλάνθρωπος ὑπὲρ αὐτῶν ὄμολογες· Διὸ φησι. Καὶ η καρδία μου τετράκται ἄτεδος μου.

Κάγω ἐργήθητο διειδος αὐτοῖς· εἰδοσάρμε, καὶ ἀσάλευσαν κεφαλὰς αὐτῶν. Βοήθησάν μοι, Κύριε ὁ Θεός μου, καὶ σῶσόν με κατὰ τὸ ἔλεος σου. Καὶ γράτωσαν, δτι ή χειρ σου αὐτῇ, καὶ σὺ, Κύριε, ἐποίησας αὐτὴν. Ἐν τῇ ἐκ νεκρῶν ἀναστάσει γνωστὴ γέγονεν ἡ χειρ τοῦ Θεοῦ, τουτέστιν ὁ μονογενῆς αὐτοῦ Λόγος, καὶ ὁ τέως τοὺς πολλοὺς λανθάνων, ἐφανερώθη, ὡς αὐτὸς ἐκὼν ὑπέμειρε σταυρόν, αἰσχύνης καταφρονήσας, καὶ αὐτὸς τὸ ἐαυτοῦ ἀντίστησε σῶμα, δεξιὰ καὶ δύναμις ὣν τοῦ Πατρός. Γράτωσαν τούνν, φρασίν, δτι ή χειρ σου αὐτῇ, ἢ διειδίζουσαν καὶ χλευάζουσι, καὶ σὺ, Κύριε, ἐποίησας αὐτὴν, τῷ εὐδοκῆσαι σῶμα αὐτὴν ἀναλαβεῖν. Χειρ γάρ τοῦ Θεοῦ ἡ ποιητικὴ ἀπάντων δύναμις αὐτοῦ, οὐχ ἐτέρα οὔσα τοῦ δι' οὐ γέγονε τὰ πάντα τοῦ Θεοῦ Λόγου. Καταράσσοται αὐτοί, καὶ σὺ εὐλογήσεις. Οἱ ἐκαριστάμενοι μοι αἰσχυνθήσωσαν· ὁ δὲ δοῦλός σου εὐφρατήσεται. Μέχρι καὶ σήμερον διέμεναν οἱ Ἰουδαῖοι ταῖς κατὰ τοῦ Σωτῆρος χρώμενοι βλασφημίαις· ἀλλ' ἐκείνων βλασφημούντων, περιφανέστερον δοημέραι τὸ κήρυγμα γίνεται. Ἐρδυσάσθωσαν οἱ ἐρδιαβάλλοντές με ἐτροπήν, καὶ περιβαλλόνται ὥστε διπλοῦδα τὴν αἰσχύνην αὐτῶν. Οἱ γάρ Ἰουδαῖοι μετὰ τὴν κατὰ Χριστοῦ ἐπιβούλην, Ἑρημοὶ τῆς τοῦ Θεοῦ ἐπισκοπῆς γενόμενοι, αἰσχύνην περιεβάλοντο· ὁ δὲ Σωτὴρ καὶ Κύριος ἡμῶν εὐφροσύνης εἰστεί καὶ νῦν πληροῦται, διὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης καθεστώσης Ἐκκλησίας. Οἱ δὲ δοῦλοί σου εὐφρατήσεται. Οὐδὲ τοῦτο ἡμᾶς τὸ ἔθνη μαλεῖν εἰς ἔτεραν ὑπόθεσιν ἀναγράσει· ἀκούομεν γάρ καὶ τοῦ θεσπεσίου Παύλου λέγοντος, δτι Ἐαντὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλων λαβών καὶ αὐτὸς δὲ διὰ Ἡσαΐου βοᾷ· Οὐτω λέγει Κύριος δ πλάσας με ἐκ κοιλας δούλων διαντῷ. Ἐρδυσάσθωσαν οἱ ἐρδιαβάλλοντές με ἐτροπήν, καὶ περιβαλλόνται ὡς διπλοῦδα τὴν αἰσχύνην αὐτῶν. Καὶ τοῦτο μάθοις διὰ ἐπιστήσας ποιας ἔρα Ἰουδαίων παιδίς κέκτηται διανοίας ὀρῶντες τὰ μὲν ἐνυπὸ σεμνὰ καὶ ἀγια ἐκ βάθρων ἡφανισμένα, τοῦ δὲ πρὸς αὐτῶν ἀτιμάζ περιβληθέντος, σταυρῷ τε καὶ θανάτῳ παραδοθέντος, τὸ μὲν τοῦ θανάτου μῆμα σπουδαῖς τε καὶ φιλοτιμίαις τετιμημένον, τὰς δὲ διὰ τῆς αὐτοῦ δυνάμεως καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἴδρυθείσες ταῦτα γάρ δρῶντες δρ-

'Εξομολογήσομαι τῷ Κυρίῳ σφόδρα ἐν τῷ στό ματι μου, καὶ ἐν μέσῳ πολλῶν αἰτέσω αὐτόν δι-

παρέστη ἐκ δεξιῶν πένητος, τοῦ σώσαι ἐκ τῶν καταδικώτων τὴν ψυχήν μου. Πολλῷ τὸν δὲ πάντων τῶν εἰς αὐτὸν πεπιστευκότων ἔθνην, καὶ τῶν καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης Ἐκκλησιῶν; Αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ εἰπών· "Οπου δύο ἡ τρεῖς συνηγγένειοι ἐν τῷ ὄρόματι μου, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν. Διὸ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἐν μέσῳ τῶν Ἐκκλησιῶν παρὰ τοῦ Κυρίου τῷ Πατρὶ μεγίστη πρόδεισιν εὐχαριστία.

ΨΑΛΜΟΣ Τῷ ΔΑΥΙΔ. ΡΘ'.

Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ὅτε τοὺς ἀχθρώύς σου ὑποκόδιοι τῶν ποδῶν σου. Σφόδρα ἀκριβῆ καὶ ἀληθῆ λόγον ἐπεστημάνατο δὲ Σωτὴρ ἡμῶν εἰρηκώς· *Εἰ οὖν Δαυὶδ ἐν πνεύματι καλεῖ αὐτὸν Κύριον,* πῶς νιός αὐτοῦ ἐστιν; οὐ γάρ ἐκτὸς Πνεύματος ἀγίου οἴς τε ἦν δὲ οὐδὲν εἰπεῖν τό· *Εἶπεν δὲ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου.* Πέθεν γάρ παρὴν ἀνθρωπίνῳ λογισμῷ γνῶσις ἡ τοῦ Πατρὸς πρὸς τὸν ὄντος μαστένον αὐτοῦ Κύριον κοινολογίας; 'Ο μὲν οὖν θρόνος τὴν βασιλικὴν αὐτοῦ ἀξίαν κατασημαίνει, ή δὲ κάθισις τὸ βέβαιον καὶ ἀδραίον καὶ ἀσάλευτον τῆς ἐν τῇ βασιλείᾳ διαιρονής τὸ δὲ, ἐκ δεξιῶν, εἶναι καὶ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς δωρημάτων κοινωνόν. Πάντα γάρ τὰ δεξιά, φαιδρά τε καὶ ἀγαθά καὶ σωτήρια χορηγεῖ δὲ Υἱὸς ὁ παρὰ Πατρός. Ἐχθροὺς δὲ φησὶ τοὺς διὰ τοῦ προτεταγμένου ψαλμοῦ δεδηλωμένους· καὶ οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ πάσας τὰς ἀντικειμένας δυνάμεις. Πάντας γάρ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ θήσειν δὲ Πατὴρ διαγγέλλεται διὰ τοῦ προκειμένου ψαλμοῦ.

Ράβδον δυνάμεως ἔξαποστελεῖ Κύριος ἐκ Σιών, καὶ κατακυρίευε ἐν μέσῳ τῶν ἀχθρῶν σου. *Ράβδον δυνάμεως* ἐν τούτοις ἡγοῦμαι τὸν εὐαγγελικὸν λόγον εἰρῆσθαι. Ἐπίστεσσον δὲ μήποτε καθ' ἔτερον τρόπον ῥάβδος δυνάμεως εἰρήται ἐνταῦθα ἡ ἐν τῷ δευτέρῳ ψαλμῷ κεκλημένη ῥάβδος σιδηρᾶ. 'Ο μὲν οὖν εὐαγγελικὸς λόγος, δὲ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν δυνάμεως, καὶ τῆς κατ' αὐτὸν οἰκονομίας ἀπαγγελτικός, δὲ παιδευτικὴ καὶ σωτήριος εἰναι δὲν ῥάβδος· δὲ κατὰ τῶν ἀχθρῶν αὐτοῦ· καὶ πολεμίων τῆς αὐτοῦ Ἐκκλησίας καθαιρετικὴ λεγομένη σιδηρᾶ, δι' ἡς ὁσ πολεμάντειν λέγεται τοὺς ἀχθρούς αὐτοῦ. Ἐπει τούναν δὲ Χριστὸς τὰς Ἐκκλησίας αὐτοῦ ἐν μέσαις ταῖς πόλεσι καὶ ἐν αὐτοῖς μέσοις ἔθνεις μεταξὺ τῶν ἀχθρῶν καὶ πολεμίων συνεστήσατο, ἀναγκαῖς λέλεκται διτι, *Ράβδον δυνάμεως σου δέξαποστελεῖ Κύριος,* ἵνα κατακυρίευσῃς ἐν μέσῳ τῶν ἀχθρῶν σου.

Μετὰ σοῦ δὲ ἀρχὴ ἐν ημέρᾳ τῆς δυνάμεως σου ἐν ταῖς λαμπρότησι τῶν ἀριών, ἐκ γαστρὸς πρὸ διωσθρού ἐτέρνησα σε. Ἄκυλας, Ἄπο μήτρας δέξιωρθρισμένης σοι δρόσος παιδιότητός σου· δὲ Σύμμαχος· 'Ος κατ' δρόσον σοι δρόσος δὲ τεστῆς σου· δὲ πέμπτη ἔκδοσις, Ἐκ μήτρας ἀπὸ δρύθρου σοι δρόσος τεστῆτος σου. Καὶ ξοκέ γε διὰ τούτων τῆς ἐνσάρκου γεννήσεως αὐτοῦ τὴν οἰκονομίαν σημαίνειν. Ἀπὸ γάρ μήτρας, φησι, γεννήσεται δρόσος δέξιωρθρισμένη τῆς παιδιότητός σου· δὲ ἐκ μήτρας γε-

A dextris pauperis, ut salvam faceret a persequentibus animam meam. Multorum : quorum nisi omnium gentium quae in ipsum crediderunt, et Ecclesiarum quae in toto orbe sunt? Ipse namque est qui dixit: Ubi duo vel tres congregati fuerint in nomine meo, ibi sum in medio eorum¹⁰. Ideo per totum orbem in medio Ecclesiarum magnæ a Domino gratiarum actiones Patri emittuntur.

PSALMUS IPSI ΔΑΥΙΔ. CIX.

Vers. 1, 2. Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Hoc dictum valde accuratum ac verum esse Salvator significavit dicens: *Si ergo David in spiritu vocat eum Dominum, quomodo filius ejus es?*¹¹ neque enim sine Spiritu sancto poterat David hæc proferre, *Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis.* Quomodo enim humanæ cognitioni accidisset notitia communicationis quam Pater habet cum eo qui Dominus ipsius David dicitur? *Thronus itaque regiam ejus dignitatem declarat;* sessio autem firmitatem, stabilitatem et immobilitatem permansionis ejus in regno. Illud autem, *a dextris, declarat ipsum dextrorum Patria munerum esse participem.* Omnia quippe dextera, lata, bona et salutaria quasi a Patre Filius subministrat. Inimicos autem vocat eos qui in præcedenti psalmo declarati sunt; neque tantum eos, sed etiam omnes adversarias virtutes. Pater enī in præsenti psalmo se omnes sub pedes ejus prostraturum esse denuntiat.

C
Vers. 3. Virgam virtutis emittet Dominus ex Sion, et dominare in medio inimicorum tuorum. Virgam virtutis arbitror hoc loco evangelicum sermonem dictum esse. Observa porro, num forte secundum rationem virga virtutis hic dicatur ea, qua in secundo psalmo virga ferrea nuncupatur. Evangelicus itaque sermo, qui Servatoris nostri virtutem et ejus œconomiam annuntiat, virga doctrinalis et salutaris fuerit; illa vero qua inimicos suos et Ecclesiæ hostes prosternit ac destruit, ferrea vocetur, qua dicitur inimicos suos tanquam vasa liguli contriturus esse. Quia igitur Christus Ecclesiæ suas in mediis urbibus et gentibus inter inimicos et hostes constituit, necessario dictum est: *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus, ut dominaris in medio inimicorum tuorum.*

Vers. 4. Tecum principium in die virtutis tuæ in splendoribus sanctorum, ex utero ante Luciferum genui te. Aquila, ab utero diluculo excitato tibi ros puerilis tuæ; Symmachus, velut diluculo tibi ros juventus tua; quinta autem editio, ex utero diluculo tibi ros juventutis tuæ. Hisque videtur generationis ejus carnalis œconomiam significare. Ab utero enim, ait, erit ros matutinus puerilis tuæ; sive ex utero fieri tibi ros tuus diluculo in juventute tua. Hisque arbitror declarari, non ex semine viri, sed

¹⁰ Matth. xviii., 20. ¹¹ Matth. xxii., 45.

*ex Spiritu sancto, carnalem generationem consti-
tui. Nam quemadmodum ros superne de celo de-
fluens, sic in utero prægnantis matris ejus, carnis
constitutio facta est in infanthia ipsius. Pro illo autem,
ex ventre, sive ex utero, Hebraicum habet Mariam.
Aliquo autem narrante novi, Hebraicam vocem hic
Mariam meminisse: nam illud, *Mariam*, Mariæ no-
men significat; ita ut *luis* nominatum Deipara com-
memoretur.*

τῆς Μαρίας μνημονευσάσης τὸ γέροντα, *Μαριάμ*, τὸ Μαρίας δύομα σημαίνει, ὡς δύομαστι διὰ τούτων τῆς θεοτόκου μνημονευθέστης.

VERS. 5-8. *Juravit Dominus, et non paenitebit
eum, Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem
Melchisedech. Dominus a dextris tuis confregit in
die iræ suæ reges. Judicabit in nationibus, implebit
ruinas, conquassabit capita in terra. De torrente in
via bibet, propterea exaltabit caput. Hæc admodum
consequenter videntur prædictis verbis subnexa
esse. Etiam si enim ortum ex utero passus sis, ait,
atque veluti ros ex Spiritu sancto, assumpta carne,
factus sis in infanthia tua; at non pari atque cæteri
homines ratione vitæ exitum sortieris; sed in æter-
num Deo et Patri sacerdos manebis: siquidem id
definitum, et a Patre tuo cum juramento affirmatione
pronuntiatum est.*

ALLELUIA. CX.

VERS. 1-3. *Confitebor tibi, Domine, in toto corde
meo, in consilio justorum et congregatione. Inscriptio
præsentis ac sequentium psalmorum declarat, hæc
non per psalterium pronuntiata fuisse, neque cantici
locum tenere, neque orationis, neque aliorum quæ in
titulis feruntur; sed esse hymnos gratiarum actionis:
quare inscripti sunt, *Alleluia*, quod Graece versum,
laudem Dei significat. Confitebor tibi, Domine, in toto
corde meo, in consilio justorum et congregatione.
Magna opera Domini, exquisita in omnes voluntates
ejus. Confessio et magnificientia opus ejus, et justitia
ejus manet in saeculum saeculi. Admodum vero con-
gruenter post traditam de Salvatore nostro prophe-
tiā, hymnus gratiarum actionis his verbis sub-
jungitur, ex ipsius Servatoris persona recitatus,
qui Patri suo de salute omnibus hominibus con-
cessa gratias resert. Nam confessio ex Scripturæ
usu modo peccatorum declarationem significat,
modo gratiarum actionem exhibet. Statim enim in
Evangelii ipse Servator noster ait: *Confiteor tibi,
Pater, Domine cœli et terræ, quia abscondisti hæc a
sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis.
Ita, Pater, quoniam sic fuit placitum ante te. Omnia
mihi tradita sunt a Patre, et nemo novit quis est
Filius nisi Pater, et quis est Pater nisi Filius, et
cui voluerit Filius revelare*ⁱⁱ. — *In consilio ju-
storum et congregatione. Magna opera Domini,
exquisita in omnes voluntates ejus. Non prav-
orum et perversorum virorum; sed probarum et
rectarum animarum, gratiarum actionum hymnuni**

A νήσεσται σοι δρόσος σου δρόσου ἐν τῇ νεότητί σου. Στη-
μαίνεσθαι δὲ διὰ τούτων ἡγοῦμαι τὸ μὴ ἔκ σπέρματος
ἀνδρός, ἀλλ' ἐξ ἀγίου Πνεύματος συστῆναι τὴν ἑναρ-
χον γέννησιν. Οὐαὶ γάρ δρόσος ἀνωθεν ἐξ οὐρανῶν
φερομένη, οὐτω πως ἐν τῇ μήτρᾳ τῆς κυνοφούστης
αὐτῶν μητρὸς ἡ τῆς σαρκὸς ὑπέστη σύστασις ἐν τῇ
παιδίστητι αὐτοῦ. Ἀντὶ δὲ τοῦ, ἐκ γυναῖκος, οἱ ἀνδρός
μητρας, τὸ Ἐβραϊκὸν ἔχει, Μαριάμ. Οὐδὲ εἰς τού-
το τινὸς ἀκούσας, ὡς τῆς Ἐβραϊκῆς φωνῆς ἐνταῦτα
θεοτόκου μνημονευθέστης.

B Ωμοσες Κύριος, καὶ οὐ μεταμειηθήσεται, Σὺ
λερεὺς εἰς τὸν αἰώνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκα.
Κύριος ἐκ δεξιῶν σου συνέθλασε τὸν ἡμέρα δρῆτης
αὐτοῦ βασιλεῖς. Κριτεὶ ἐτοῖς ἔθνεσι, πληρώσει
πτώματα, συνθλάσει κεφαλὰς ἐπὶ γῆς. Εκ γε-
μάρφου ἐτὸν δόψιν κλεσταὶ, διὰ τούτο ὑγάσει κεφαλὴν.
Σφόδρα μοι δοκεῖ ἀκολούθως τῇ προγεγραμμένῃ λέξι
συνήρθη τὰ προκειμένα. Εἰ γάρ καὶ τὰ μάλιστα γέ-
νεσιν τὴν ἀπὸ μήτρας ὑπέμεινας, φησί, καὶ γεγένησαι
οἴα δρόσος ἐξ ἀγίου Πνεύματος ἐν τῇ παιδίστητι σου
σάρκα ἀναλαβὼν, ἀλλ' οὐχ ὅμοιως τοῖς λοιποῖς ἀνθρώ-
ποις καὶ τὴν καταστροφὴν τοῦ βίου ποιήσεις διαμε-
νεῖς δὲ εἰς τὸν αἰώνα ιερώμενος τῷ Ήφέῳ καὶ Πατέρι.
Τοῦτο γάρ ᾧρισται, καὶ μεθ' ὅρου βεβαιώσεως τοῦτο
ἀποκέφανται πρὸς τὸν σὸν Πατέρα.

ΑΛΛΗΛΟΥΓΙΑ. PI.

Ἐξομολογήσομαι σοι, Κύριε, ἐτὸν διη καρδία
μου, ἐτὸν βούλητον εὐθέων καὶ συναγωγῆ. Τὰ τῆς
προγραφῆς τοῦ προκειμένου καὶ τῶν ἔρεζης αὐτῷ
παρίστησαι μὴ διὰ φαλτηρίου εἰρῆσθαις τὰ προκει-
μένα, μηδὲ ὥδης ἐπέχειν τόπον. ἀλλὰ μηδὲ προσυ-
χῆς, μηδὲ τινος τῶν ἄλλων προγραφῶν, εἶναι δὲ
ῦμνους εὐχαριστηρίους· διὸ καὶ ἐπιγεγραμμένα
εἰσὶν, Ἀλληλούα, ὅπερ μεταβαλλόμενον εἰς τὴν
Ἐλλάδα φωνὴν αἰρον Θεοῦ σημαίνει. Ἐξομολογή-
σομαι σοι, Κύριε, ἐτὸν διη καρδία μου, ἐτὸν βούλη-
τον εὐθέων καὶ συναγωγῆ. Μετάλλα τὰ ἔργα Κυρίου,
ἐξεληγημένα εἰς κάρτα τὰ θελήματα αὐτοῦ. Ἐξ-
ομολόγησις καὶ μεγαλοπρέπεια τὸ ἔργον αἰτοῦ,
καὶ η δικαιοσύνη αὐτοῦ μέρει εἰς τὸν αἰώνα τοῦ
αἰώνος. Σφόδρα δὲ ἀκολούθως μετὰ τὴν ἀποδοθέσιν
περὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν προφητειῶν εὐχαριστήριος
ῦμνος διὰ τῶν προκειμένων συνάπτεται, ἐκ προσώπου
λελεγμένος αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος, εὐχαριστοῦντος τῷ
ἔαυτοῦ Πατέρι ἐπὶ τῇ πάντων τῶν ἀνθρώπων σωτηρίᾳ.
Ἡ γάρ ἐξομολόγησις ἐστι μὲν δὲ τὴν συνήθειαν
τῆς Γραφῆς ἀμαρτιῶν δικολογίαν σημαίνει, ἐστι δὲ
οὐτε εὐχαριστίαν παρίστησιν. Αὐτίκα δὲ οὖν ἐν Εἰαργ-
λίοις αὐτὸς δὲ Σωτήρ ἡμῶν λέγει· Ἐξομολογοῦμαι σοι,
Πάτερ, Κύριε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, δὲτι δι-
έκρυψας ταῦτα ἀπὸ σοφῶν καὶ συνετῶν, καὶ δι-
εκάλυψας αὐτὰ τηντοῖς. Ναὶ, δὲ Πατέρι, δὲτι οὐτας
ἐγέρετο εὐδοκία ἐμπροσθέτουσαν. Πάντα καρδόδοτα
μοι ὑπὸ τοῦ Πατέρος, καὶ οὐδεὶς γινώσκει τὶς
ἐστιν δὲ Υἱὸς εἰ μὴ δὲ Πατέρι, καὶ τὶς ἐστιν δὲ Πατέρι
εἰ μὴ δὲ Υἱὸς, καὶ φέτα βούληται δὲ Υἱὸς δικαιο-

ⁱⁱ Luc. x, 21, 22.

λύματι. Ἐρ βουλῇ τῷρ ἀγίων καὶ συναγωγῇ. Με-
τάλα τὰ ἔργα Κυρίου, ἐξεληγμένα εἰς πάντα τὰ
θελήματα αὐτοῦ. Οὐκέτι σκολιῶν ἀνδρῶν οὐδὲ δια-
στρόφων, ἀλλ' ἀγαθῶν καὶ εὐθεῶν ψυχῶν τὸν εὐγα-
ριστήριον ὑμνον δώσω σοι τῷρ ἐμαντοῦ Πατρί. Σημα-
νεῖ δὲ διὰ τούτων τὴν καθ' ὀλης τῆς οἰκουμένης
ἰδρυεῖσαν διὰ τῆς αὐτοῦ χάριτος Ἐκκλησίαν. Βουλὴν δὲ εὐθέων ὄντων τάχατα τῶν ἐν τῇ Ἐκ-
κλησίᾳ αὐτοῦ ἀγίων συναγωγὴν δὲ δεύτερον τάχατα μετὰ τὴν βουλὴν τῶν εὐθέων σημαίνει, τὸ ἐν τῇ
Ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ δεύτερον τοῦ πλήθους ἀδροίσμα.

Ἐξομολόγησις καὶ μεγαλοπρέπεια τῷ ἔργῳ αὐ-
τοῦ, καὶ η̄ δικαιοσύνη αὐτοῦ μέρει εἰς τὸν αἰώνα
τοῦ αἰώνος. Μηδαὶ ἐποίησατο τῷρ θαυμασίων
αὐτοῦ ἐλεήμων καὶ οἰκτίρμων δι Κύριος, τροφὴν
ἔδωκε τοῖς φοβουμένοις αὐτόρ. Μηδοθήσεται εἰς
τὸν αἰώνα διαθήκης αὐτοῦ ἰσχὺν ἔργων αὐτοῦ
ἀριθμητείς τῷρ λαῷ αὐτοῦ, τοῦδονται αὐτοῖς κλη-
ρονομίαι ἐθνῶν ἔργα χειρῶν αὐτοῦ ἀληθεία καὶ
χροσίς. Πισταὶ πᾶσαι αἱ ἐντολαὶ αὐτοῦ, ἐστη-
ριγμέναι εἰς τὸν αἰώνα τοῦ αἰώνος, πεποιημέναι
ἐτὸν ἀληθείᾳ καὶ εὐθύτητι. Λύτρωσιν ἀπέστειλε τῷ
λαῷ αὐτοῦ, ἐτετέλατο εἰς τὸν αἰώνα διαθήκην
αὐτοῦ. Ἀγιον καὶ φοβερὸν τὸ δρόμον αὐτοῦ ἀρχὴ
σοφίας φόδος Κυρίου. Μήποτε, ἐπεὶ δι φοβούμενος
οὗτε τελείωται, η̄ μὲν εἰσαγωγὴ διὰ φόδου κατορθού-
ται, τὸ δὲ τέλος δι' ἀγάπης; η̄ γὰρ τελεία ἀράπη
εἴτε θάλλει τὸν φόδον. Τοιούτος δὲ ἀν εἴη δὲ ὅλης
καρδίας καὶ ψυχῆς καὶ δυνάμεως ἀγαπῶν Κύριον τὸν
Θεόν. Σύνεσις δὲ ἀραθὴ πάσι τοῖς ποιῶσιν αὐτήν.
Η̄ αἵρεσις αὐτοῦ μέρει εἰς τὸν αἰώνα τοῦ αἰώνος.
Καὶ η̄ σύνεσις τότε ἀραθὴ τυγχάνει, διτὸν ἔργοις ἐπι-
τελεῖται: διὸ τὴν σύνεσιν οὐκ ἀπλῶς ἀραθὴν εἴπεν,
ἀλλὰ πᾶσι τοῖς ποιοῦσιν αὐτήν. Η̄ αἵρεσις αὐτοῦ
μέρει εἰς τὸν αἰώνα τοῦ αἰώνος. Τέλος γὰρ τῶν
μακαρίων τὸ πέρδε τὸν Θεόν εἶναι, καὶ παρεστάναι:

ΑΛΛΗΛΟΥΓΙΑ. PIA'.

Μακάριος ἀτήρ δι φοβουμένος τὸν Κύριον, ἐτ
ταῖς ἐντολαῖς αὐτοῦ θελήσει σφόδρα. Δυνατὸρ ἐτ
τῇ τῇ ἐσται τὸ σπέρμα αὐτοῦ, γενεὰ εὐθέων εὐ-
λογηθήσεται. Αόξα καὶ πλοῦτος ἐτ τῷρ οἰκων αὐ-
τοῦ, καὶ η̄ δικαιοσύνη αὐτοῦ μέρει εἰς τὸν αἰώνα
τοῦ αἰώνος. Οὐτως εἰωθε καλεῖν πάντα τὸν ἔξ ἐθνῶν
προσιόντα τῷ Θεῷ. Παρέσταται δὲ τοῦτο ἀπὸ τοῦ δι-
εσταλμένως μετὰ τὸν Ἰσραὴλ καὶ μετὰ τὸν οἰκον' Αα-
ρών, καὶ μετὰ τὸν οἰκον' Λευΐ, τοὺς φοβουμένους τὸν
Κύριον ἐπὶ τὸν ὑμνον τοῦ Θεοῦ καλεῖσθαι, ὡς ἐν ἐπέ-
ρος; εἰρηται. Τίνες γὰρ ἀν εἰεν μετὰ τούτους οἱ φο-
βουμένοι τὸν Κύριον ἀλλ' η̄ οἱ ἔξ ἐθνῶν ἀλλόφυλοι καὶ
ἀλλογενεῖς; Οὐκοῦν ἐν τῷρ μετὰ χειρας φαλμῷ οὐκ
ἄλλος τις ἀν εἴη δι μακαριζόμενος τοῦ ἔξ ἐθνῶν προ-
εληλυθότος τῷ Θεῷ λαοῦ· ὄντινα δνομάζει φοβουμέ-
νον τὸν Κύριον. Οὐ μή ήδη που μακάριος δ τοιοῦτος,
ετ μή καὶ τὸ ἔξης αὐτῶν ἐποιεῖτο· τουτέστι τὸ ἐν ταῖς
ἐντολαῖς αὐτοῦ θέλειν σφόδρα. ἀσφαλῶς δὲ τὸ θέλειν
κέκτηται, ὡς ἀν μή ἐπάναγκες μηδὲ παρὰ προαιρέ-
σιν φυλάττοιτο τις τὰς ἐντολας, ἀλλ' ἐθελοντής, καὶ
μετὰ τοῦ στέργειν σὺν πάσῃ προθυμίᾳ καὶ γνησίως ἀγαπῶν τὴν τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ φυλαχήν.

A tibi Patri meo reddam. His porro significat Eccle-
siam ejus gratia per totum orbem fundatam; con-
silium autem rectorum vocavit ordines suorum in
Ecclesia sanctorum; congregationem vero, ordinem
alterum post consilium rectorum nuncupat, qui in
Ecclesia ejus alterum constituit multitudinis cœtum.
λύματι. Ερ βουλῇ τῷρ ἀγίων καὶ συναγωγῇ. Με-
τάλα τὰ ἔργα Κυρίου, ἐξεληγμένα εἰς πάντα τὰ
θελήματα αὐτοῦ. Οὐκέτι σκολιῶν ἀνδρῶν οὐδὲ δια-
στρόφων, ἀλλ' ἀγαθῶν καὶ εὐθεῶν ψυχῶν τὸν εὐγα-
ριστήριον ὑμνον δώσω σοι τῷρ ἐμαντοῦ Πατρί. Σημα-
νεῖ δὲ διὰ τούτων τὴν καθ' ὀλης τῆς οἰκουμένης
ἰδρυεῖσαν διὰ τῆς αὐτοῦ χάριτος Ἐκκλησίαν. Βουλὴν δὲ εὐθέων ὄντων τάχατα τῶν ἐν τῇ
Ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ ἀγίων συναγωγὴν δὲ δεύτερον τάχατα μετὰ τὴν βουλὴν τῶν εὐθέων σημαίνει, τὸ ἐν τῇ
Ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ δεύτερον τοῦ πλήθους ἀδροίσμα.

B VERS. 4-10. *Confessio et magnificentia opus ejus,*
et *justitia ejus manet in sacerulum saceruli. Memoriam*
fecit mirabilium suorum misericors et miserator Do-
minus, escam dedit timentibus se. Memor erit in sacer-
ulum testamenti sui: virtutem operum suorum an-
nuntiavit populo suo; ut det illis hereditatem gen-
tium: opera manuum ejus veritas et judicium. Fidelia
omnia mandata ejus, confirmata in sacerulum saceruli,
facta in veritate et aequitate. Redemptionem misit populo
suo, mandavit in eternum testamentum suum. Sanctum
et terribile nomen ejus: initium sapientiae timor Do-
mini. Num forte, quoniam qui timet non perfectus
est, initiatio per timorem, consummatio per di-
lectionem efficitur? Nam perfecta charitas foras militat
timorem ^{**}. Talis autem fuerit quisquis ex toto
corde, tota anima et virtute Dominum Deum dili-
git. Intellexus bonus omnibus facientibus eum. Lau-
datio ejus manet in sacerulum saceruli. Tunc bona in-
telligentia est, quando operibus completetur: quare
non dixit tantum intelligentiam bonam, sed etiam
omnibus facientibus eam. Laudatio ejus manet in
sacerulum saceruli. Finis enim beatorum est, ut apud
Deum sint, et ipsi assistant, solique ejus theologiae
C et laudi videntur.
αὐτῷ, καὶ μόνῃ τῇ αὐτοῦ θεολογίᾳ καὶ αἰνέσι: σχ-
λάζειν.

ALLELUIA. CXI.

D VERS 1-3. *Beatus vir qui timet Dominum, in*
mandatis ejus volet nimis. Potens in terra erit semen
ejus, generatio rectorum benedicetur. Gloria et di-
vinitate in domo ejus, et justitia ejus manet in sacerulum
saceruli. Ita solet appellare omnes qui ex gentibus
ad Deum accedunt. Id vero declaratur ex eo, quod
distincte post Israelem, post domum Aarons, et
post domum Levi, timentes Dominum ad hymnum
Dei provocentur, ut alibi dicitur. Post illos enim
quinam illi Dominum timentes esse possent, nisi ex
gentibus peregrini et alienigenæ? Itaque in psalmo
quem tractamus, non aliud fuerit populus qui bea-
tus prædicatur, ab eo qui ex gentibus ad Deum ac-
cessit: quem appellat timenterem Dominum. Neque
tamē ille statim beatus, nisi quæ sequuntur se-
cerit; id est ut mandata ejus valde cupiat, ac vo-
luntatem firmiter teneat; nec coactus, aut præter
animi affectum mandata custodiat, sed libens et
cum alacritate complectatur, ac sincere diligat
mandatorum Dei observationem.

^{**} I Joan. iv. 18.

VERS. 4-6. *Exortum est in tenebris lumen rectis, misericos et miserator et justus. Is qui beatus prædicatur, proprium lumen non deserit, doctrinam suam non omnibus, sed rectis exoriri faciens, ac lumen cognitionis intus in rectorum generatione præbens, ac rectos illuminans. Jucundus vir qui miseretur et commodat. Non occludit viscera sua, sed bona sua egentibus impertit : quia hoc præceptum implet : Quis est fidelis et prudens œconomus, qui in tempore conservis dabit tritici mensuram ? Beatus ille servus quem cum venerit dominus ejus, inneniet sic facientem. Vere dico vobis, quoniam super omnia bona sua constituet eum ⁹⁷. Disponet sermones suos in judicio, quia in æternum non commovebitur. Talis, inquit, homo, et qui talia agit, neque cadet, neque commovebitur a sua supra petram statione. Non enim principum iniñas reformidabit, non pertimescit eos, qui in tempore calamitatis se conturbare ac confundere conantur.*

VERS. 7, 8. *In memoria æterna erit justus, aⁿ auditione mala non timebit. Non ex verbis mendacii, quæ veritatem quidem præferunt, sed contra Dei cognitionem sese exserunt, sinistri quidpiam patietur, utpote fundatus supra petram, quem nihil separare possit a charitate Dei, quæ est in Christo Jesu. Paratum cor ejus sperare in Domino, confirmatum est cor ejus : non commovebitur donec despiciat inimicos suos. Ideo, inquit, non commovebitur ; sed neque ab auditione mala timebit, quia varatum cor ejus est sperare in Domino. Quod Symmachus vertit, firmum cor ejus sine sollicitudine in Domino. Ideo hujusmodi tumultus despicit : neque modo inimicos non pertimescit ; verum etiam eorum cladem, ob spem in Deo locataam, exspectat.*

VERS. 9, 10. *Dispersit, dedit pauperibus, justitia ejus manet in sæculum sæculi, cornu ejus exaltabitur in gloria. Peccator videbit et irascetur, dentibus suis fremet et tabescet : desiderium peccatoris peribit. Quoniam totus hic sermo de iis qui fide initiati sunt, et de populo ex gentibus, qui per divinam doctrinam Dei cultum suscepit, pronuntiatus est, consequenter etiam memorat eos ex circumcisione, qui proiectum gentium indigne ferunt. Quare dictum est, Peccator videbit et irascetur, dentibus suis fremet et tabescet ; quia iniquus quidem legem accepit, sed eam transgressus est. Hujusmodi autem est quisquis ex circumcisione ob salutem nostram dentibus suis fremit. Imo etiam id ipsum usu venit gentilibus qui infideles sunt, ac de proiectu suorum, qui ad divinam vitæ rationem translati sunt, infremunt. Cæterum utrique ordines, de iis qui in Christo perfecti sunt furentes, tabescent, ac desiderium eorum peribit.*

A 'Εξαρτεῖτε ἑτοιμάσθε φῶς τοῖς εὐθέσιν, ἐλεημωρ καὶ οἰκτίρμων καὶ δίκαιοις. Ὁ μαχαριζόμενος τὸ οἰκεῖον φῶς οὐ διαλεπεῖ, ἔξαντελλων οὐ πᾶσι, τὴν διδασκαλίαν δὲ τοῖς εὐθέσιν αὐτοῦ, καὶ τὸ τῆς γνώσεως φῶς ἕνδον ἐν τῇ τῶν εὐθέων γενεᾷ παρέχων, καὶ τοὺς εὐθέτες φωτίζων. Χρηστὸς ἀνὴρ ὁ οἰκτίρμων καὶ πιχών. Πούκη ἀποκλείει τὰ ξαυτοῦ σπλάγχνα, ἀλλὰ μεταβλώστα τῶν ὑπαρχόντων τοῖς δεομένοις, διὰ τὸ φυλάττειν ἐντολὴν τὴν λέγουσαν. Τίς δρά ς πιστὸς καὶ φρόνιμος οἰκονόμος, δεὶς ἐτραπὼν δώσει τὸ στομέτριον τοῖς συνδούνοις; Μακάριος δὲ δοῦλος ἔκεινος, δρά ἐλθὼν διὰ κύριος βαντοῦ εὑρήσει τοιοῦτα οὕτως. Ἀληθῶς λέγω ὑμῖν, δεὶς ἐπὶ τὰς τοῖς ὑπάρχοντισιν αὐτοῦ καταστῆσει αὐτόν. Οἰκονόμησει τοὺς λόγους αὐτοῦ ἐτραπεῖται, δεὶς εἰς τὴν αἵρετα οὐ σαλευθήσεται. Ό τοιοῦτος, φησί, καὶ τοιαῦτα πράττων, οὗτε πεσεῖται, οὗτε σαλευθήσεται τῆς ἐπὶ τὴν πέτραν στάσεως. Οὗτε γάρ ἀπειλαῖς ἀρχότων πτήξει, οὗτε τῶν θορυβεῖν καὶ ταράττειν αὐτὸν πειραμένων ἐν καιροῖς περιστατικοῖς.

B Εἰς μημηδόνων αἱρέτων δίκαιος, διὸ ἀκοῆς πονηρᾶς οὐ φοβηθήσεται. Οὐδὲ ἐκ λόγων κεύδων, ἐπαγγελλομένων μὲν ἀλήθειαν, ἐπηρμένων δὲ κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, πεισταὶ τι δεινόν, ἀτὰ δὴ τεθεμελιωμένος ἐπὶ τὴν πέτραν, καὶ μηδενὸς αὐτὸν χωρίζοντος ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ τῆς ἐν Χριστῷ Ιησοῦ. Ἔτοιμη ἡ καρδία αὐτοῦ ἐλπίζειν ἐπὶ Κύριον, ἐστήρικται ἡ καρδία αὐτοῦ· οὐ μὴ φοβηθῆ, ἔως οὐ ἐπιδὴ ἐπὶ τοὺς ἔχθροὺς αὐτοῦ. Διὰ ταῦτα, φησίν, οὐ σαλευθήσεται, ἀλλὰ οὐδὲ ἀπὸ ἀκοῆς πονηρᾶς φοβηθήσεται, ἐπειδὴ ἐτοίμη ἡ καρδία αὐτοῦ ἐλπίζειν ἐπὶ Κύριον. Ἀνθ' οὐδὲ Σύμμαχος ἐποίησεν. Ἐδραία ἡ καρδία αὐτοῦ ἀμέριμνος ἐτραπεῖ. Διὰ τοῦτο τῶν τοιούτων θορύβων καταφρονεῖ· καὶ οὐ μόνον οὐ δέδιε τοὺς δυσμενεῖς, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐκείνων ἥτταν διὰ τὴν εἰς Θεὸν ἐλπίδα παραμένει.

C Έσκόρπισεν, ἔδωκε τοῖς πέντησιν· ἡ δίκαιοσύνη αὐτοῦ μέτρει εἰς τὸν αἵρετα τοῦ αἵρετος, τὸ οὐρανὸν ὑψωθήσεται ἐπὶ δόξῃ. Ἀμαρτωλὸς δύεται καὶ δρισθήσεται, τοὺς δόδρατας αὐτοῦ βρύξει καὶ τακήσεται, ἀπιθυμία διαμαρτυρίου ἀπολείται. Ἐπειδὴ περὶ τῶν διὰ πίστεως τελειουμένων ὁ πᾶς λόγος, καὶ περὶ τοῦ ἐξ ἐθνῶν λαοῦ τοῦ κατὰ τὴν θείαν διδασκαλίαν θεοεσθοῦντος, εἴρηται, ἀκολούθως μηνημονεύει καὶ τῶν ἐκ περιτομῆς διαπριούμενων ἐπὶ τῇ προκοπῇ τῶν ἐξ ἐθνῶν. Διὸ λέλεκται· Ἀμαρτωλὸς δύεται καὶ δρισθήσεται, τοὺς δόδρατας αὐτοῦ βρύξει καὶ τακήσεται, ὡς τοῦ παρανόμου μὲν εἰληφότος νόμον, παραβενήκτος δὲ αὐτόν. Τοιοῦτος δὲ πᾶς δὲ ἐκ περιτομῆς, δεὶς ἐπὶ τῇ ἡμετέρᾳ σωτηρίᾳ τοὺς δόδρατας αὐτοῦ βρύχει. Ἀλλὰ καὶ οἱ τῶν ἐθνῶν διπιστοὶ ταῦταν πάσχουσιν ἐπὶ τῇ προκοπῇ τῶν ἐξ αὐτῶν μεταβενήκτων ἐπὶ τὴν κατὰ Θεὸν ποιείται. Πλὴν ἀμφότερα τὰ τάγματα διαπριούμενα κατὰ τὴν ἐν Χριστῷ τελειουμένων ἐκταχήσεται, τῆς ἐπιθυμίας αὐτῶν ἀπολυμένης.

⁹⁷ Luc. xn, 42-44.

ΑΛΛΗΛΟΥΙΑ ΑΓΓΑΙΟΥ ΚΑΙ ΖΑΧΑΡΙΟΥ. PIB'. A ALLELUIA AGGÆI ET ZACHARIÆ. CXII.

Allelîte, παιδες, τὸ δρομα Κύριον, allelîte τὸ δρομα Κύριου. Εἴη τὸ δρομα Κύριον εὐλογημένον ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἐώς τοῦ αἰώνος. Πάντα τὸν διὰ τὸ φοβεῖσθαι Κύριον μαχάριον γεγενημένον διδρά ψυτοπωσάμενος ὁ λόγος ἐν τῷ πρὸ τούτου φαλμῷ, τὸν τε βίον τῶν τοιούτων καὶ τὴν κατὰ Θεὸν πολιτείαν, καὶ τὸ ἐπὶ τούτοις παρὰ Θεῷ τέλος ὑπογράψας ἐν τῷ προκειμένῳ, τίνες ποτέ εἰσιν οὗτοι, καὶ τίνων τυγχάνουσι παραπλήσιοι διδάσκει, παῖδας αὐτοὺς καλῶν διὰ τὸ οὐαρὸν καὶ ἀρτιγενὲς τῆς κατὰ Φυχὴν ἡλικίας, καὶ τούτους ἐπὶ τὸν αἰνὸν καλεῖ τοῦ Θεοῦ. Ἄντι τοῦ, παιδες, ὁ ἄκυλας καὶ ὁ σύμμαχος δούλους ώνόμασαν φήσαντες· Ὑμεῖτε, δοῦλοι, Κύριον, ὑμεῖτε τὸ δρομα Κύριον. Δούλων γάρ οὐδὲν διενηνοχασιν οἱ παιδες, φόδω δουλείας παιδαγωγούμενοι. Εἴη τὸ δρομα Κύριον εὐλογημένον ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἐώς τοῦ αἰώνος. Ως ἀγνοοῦσι τοῖς παισὶν ὅπως χρὴ τὸν Κύριον ὑμενεῖν τὸ προφητεικὸν Πνεῦμα δίκην παιδαγωγοῦ καὶ διδασκάλου τὰς φωνὰς αὐτὸς παραδίδωσιν. Εὐχὴ δὲ αὐτῇ ἐστιν ὑπὲρ τὴν ἡμῶν αὐτῶν τῶν παιδῶν ἀναπεμπομένη, ὡς ἀν διαμείνῃ ἡμῖν τὸ τοῦ Κύριου δνομα εἰς τὸ διηνεκές, μὴ φεῦγον τὴν διαδοθεῖσαν αἵτανταν διαπομπήν.

Ἄπὸ ἀρατολῶν ἡλίου μέχρι δινομῶν αἰρετὸν τὸ δρομα Κύριον. Υψηλὸς ἐπὶ πάρτα τὸ ἔθνη ὁ Κύριος, ἐπὶ τοὺς οὐρανοὺς ἡ δόξα αὐτοῦ. Καὶ πότε τέλους ἔτυχεν ὁ λόγος ἀλλ' ἡ μετὰ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ; Πρὸ γοῦν ταύτης ἐν τῇ Ἰουδαϊκῇ μόνῃ ἐλέγετο γνωστὸς εἶναι Θεὸς, καὶ ἐν μόνῳ τῷ Ἱερατὴλ μέγα τὸ δνομα αὐτοῦ, τῶν ἔξι τῆς Ἰουδαϊας ἔθνῶν δαιμονοῖς καταδεδουλωμένων καὶ πνεύμασιν ἀκαθάρτοις, καὶ τοῖς τῆς εἰδωλολατρείας ἀντεχομένοις τοῦ ὄντος τοῦ Κύριου μηδὲ εἰς ἔνοιαν ἤκοντος. Ὅτε γε μήν ἐπιφανεῖς αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς τοὺς αὐτοὺς μαθητὰς ἐπὶ πάντα διεπέμψατο τὰ ἔθνη, τηνικαῦτα πληροῦνται ὁ διὰ τῶν προκειμένων φωνῶν τοῖς πᾶσι παραδοθεῖς δυνος.

Τίς ὡς Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν ὁ ἐν ὑψηλοῖς κατοικῶν, καὶ τὰ ταπεινὰ ἔφορῶν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῇ? Διδάσκεται δὲ διὰ τούτων ὁ νέος λαός, ὡς εἰ καὶ ἀνελήφθη ὁ Κύριος ἡμῶν, καὶ ἔστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' οὐν καὶ οὖτω πλήρης ἐστὶ πᾶσα ἡ γῆ καὶ ἀπολαύει τῆς ἐπισκοπῆς αὐτοῦ. Ἀρα οὐ δοκεῖ μέγα εἶναι τὸ εἰρημένον; Ἀλλ' ὅταν ἔννοησης περὶ τίνος εἰρηται, σφόδρα ἐστὶ καταδεές. Πῶς γάρ ἐν οὐρανοῖς κατοικεῖ ὁ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν πληρῶν, ὁ πανταχοῦ παρὰν, ὁ λέγων· Θεὸς ἔγγιζων ἔγω, καὶ οὐ Θεὸς πόρρωθεν, ὁ μετρήσας τὸν οὐρανὸν σπιθαμῇ καὶ τὴν γῆν δρακὶ, ὁ κατέχων τὸν γύρον τῆς γῆς; Ἀλλ' ἐπειδὴ πρὸς Ἰουδαίους ἡν αὐτῷ ὁ λόγος, διὰ τούτο τέως οὖτω κέχρηται τῷ λόγῳ, συγχατασθενῶν τῇ παχύτητι αὐτῶν· εἴτα κατὰ μικρὸν ἀνάγων αὐτῶν τὴν διάνοιαν καὶ πτερῶν τὴν γνώμην καὶ ἀναθιδάζων, τρέμα ἐπάγει ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῇ, τουτέστι καὶ ἀνω καὶ κάτω. Τοῦτο δὲ εἴπε διὰ τὴν

*VERS. 1, 2. Laudate, pueri, Dominum, laudate nomen Domini. Sit nomen Domini benedictum, ex hoc nunc et usque in sæculum. Cum in præcedenti psalmo viros omnes, qui quod timeant Dominum beati effecti sunt, repræsentaverit, ac eorum vitam et institutum secundum Deum, finem quoque quo donandi apud Deum sunt, descripserit; in præsenti quinam illi et quibusnam similes sint declarat, pueros appellans, quia quoad animæ etatem juvenes et recens nati sunt: hos quoque ad laudem Dei provocat. Pro illo, pueri, Aquila et Symmachus, servi, interpretati sunt dicentes: *Hymnis celebrate, seroi, Dominum, hymnis celebrate nomen Domini.* Pueri namque nihil a servis differunt, utpote timore servitutis instituti. Sit nomen Domini benedictum ex hoc nunc et usque in sæculum. Quasi pueris ignorantibus, quomodo Dominum laudare oporteat, propheticus Spiritus instar pædagogi ac præceptoris voces tradit. Hæc porro oratio est pro nobis pueris emissâ, ut nomen Domini perpetuo nobiscum maneat, nos minime fugiens, sed in vita nostra conquiescens.*

VERS. 3, 4. A solis ortu usque ad occasum laudabile nomen Domini. Excelsus super omnes gentes Dominus, super cælos gloria ejus. Et quandonam hic sermo finem accepit, nisi post adventum Servatoris nostri Jesu Christi? Nam ante illum in sola Iudea Deus notus esse dicebatur, et in solo Israele magnum nomen ejus erat, dum gentes quæ extra Iudeam erant, dæmonibus et impuris spiritibus subditæ, ac idololatriæ addictæ essent: cum nomen Domini ne quidem in mentem veniret illis. Quando autem ipse Dominus noster Jesus Christus adveniens, discipulos suos in omnes gentes emisit, tunc impletus est hymnus per has voces universis traditus.

VERS. 5, 6. Quis sicut Dominus Deus noster qui in altis habitat, et humilia respicit in cælo et in terra? His docetur novus populus, etiamsi Dominus noster assumptus est, et ad dexteram Patris sedet, attamen totam terram plenari esse et gaudere ejus inspectione. Annon illud magnum esse videatur? At si consideres de quo dictum sit, hoc longe inferius illo erit. Quomodo enim in cœlis habitat, qui cœlum et terram implet, qui ubique præsens dicit: Deus appropinquans ego sum, et non Deus procul: qui mensus sum cœlum palmo, et terram pugillo⁸⁸, qui contineo gyrum terræ? Sed quoniam tunc illi sermo cum Iudeis erat; ideo fortasse hoc loquendi modo est usus, eorum sese crassitudini attemperans: ac deinde paulatim eorum mentem erigens et attollens, in cœlum et in terram adducit, id est sursum et deorsum. Id vero ait ob Judeorum, inbecillitatem, qui idolis dediti erant, et deos adora-

⁸⁸ Jer. x, 11; Isa. xl, 12.

bant in locis ac templis inclusos. Cum ait igitur, *in cœlo et in terra*, ansam præbet cogitandi eum ubique atque hic et illuc esse, et omnia pervadere. Non enim ut quispiam in cœlo conclusus, procul terrena conspicit; sed ubique præsens, incomprehensus, incircumscripitus, omnibusque astans. Viden' quo pacto paulatim auditorum mentem sublevet? Non enim ideo interrogat, ut quis de gloria Dei digna loquatur, sed pro captu hominum. Et alibi quoque cœlum dicitur esse thronus Dei, quia cœlestes virtutes istic Dei gloriam firmiter obtinent; terra vero scabellum, quia homines in terra extrema divinorum vix capere valent. Hic vero David postquam auditorem de terra erexit, ad aliud Dei virtutis argumentum progrederitur dicens :

χωρῆσαι δύναται. Ἐνταῦθα δὲ ἀναστήσας ἀπὸ τῆς γῆς τὸν ἄκροατὴν ὁ Δαυὶδ, ἐφ' ἔτερον ἐργεται τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ δεῖγμα λέγων.

VERS. 7-9. *Suscitans de terra inopem et de stercore erigens pauperem, ut collocet eum cum principibus, cum principibus populi sui; qui habitare facit sterilem in domo, matrem de filiis lactantem.* Virtutem Dei pro voluntate sua quælibet commutantem celebrat. Non solum enim, inquit, pauperem divitiis et gloria afficit, sed etiam cum principibus populi collocat, et ad imperium evehit. Magnæ quippe et inenarrabilis virtutis est parva erigere. Potest item hic versus de populo ex gentibus dici : de quo ait propheta : *Et properea benedicit tibi populus pauper, et civitates hominum injuria affectorum benedicent tibi. Frusti enim omni civitati humili adiutor, et iis qui animo deficiebant propter indigentiam, legumentum : ab hominibus malignis erues eos : legumentum silentium, et spiritus hominum injuria affectorum*¹⁹. Hunc enim pauperem et populum egenum a vilibus rebus, a dedecore turbulentorum animi motuum, et a stercore gentilitiarum abominationum erigens, sedere faciet cum principibus Israelis, qui populus ejus est. Sunt autem apostoli principes vel patriarchæ Hebraicæ gentis : quibuscum habitabunt quotquot ex gentibus crediderunt. Id ipsumque dicit Dominus : *Multi venient ab oriente et occidente, et recumbent cum Abraham, Isaac et Jacob in regno cœlorum*²⁰. Est itaque sermo ille universalis. Quod si quis illum anagogico more excipere velit, is deprehendet hoc ipsum in adventu Christi factum esse. Quid enim natura nostra egentius? Attamen illam excitavit primitiasque nostras extulit, atque in altissimum cœlum sedere fecit. Stercus autem hoc loco dicit vilitatem illam, et repentinam, quæ inde facta est, mutationem, omnia ipsi facilia et pervia esse declarans. Hæc et beata Anna, hymnum in gratiarum actionem Deo offrens, dicit : *Dominus pauperem facit, et ditat; humiliat, et erigit; suscitat de terra inopem, et de stercore erigit pauperem, ut sedere faciat cum optimatibus populi, et thronum glorie in hereditatem ipsis tribuens*²¹. Hæc porro videmus

A ἀσθένειαν τὴν ιουδαικὴν, τὴν πρὸς τὰ ἑβραιὰ ἐπομήνην, καὶ θεοὺς προσκυνοῦσαν τοὺς ἐν τόποις καὶ ναοῖς συγκεκλεισμένους. Εἰπὼν γοῦν, ὃν τῷ στρατῷ καὶ ἐρ τῇ γῇ, δίδωσι νοεῖν, διτὶ πανταχοῦ ἐστι, καὶ καὶ ἐνταῦθα, καὶ διὰ πάντων ἤκει. Οὐ γάρ ὡς ἡ τις ἐν οὐρανῷ συγκεκλεισμένος πόρχωθεν βλέπει τὰ ἐν τῇ γῇ, ἀλλὰ πανταχοῦ παρών καὶ ἀχώρητος ὅν καὶ ἀπεργραπτος καὶ πᾶσι πέριστάμενος. Εἶδες τὰς κατὰ μικρὸν πτεροῦ τὴν διάνοιαν τῶν ἀκούντων; Οὐ γάρ ζητεῖ ὅπως διν τις τῆς δόξης εἴποι τοῦ Θεοῦ τέλος ἐπάξιον, ἀλλ' ὅπως ἔκεινος χωρητόν. Καὶ ἀλλαγὴν θρόνου Θεοῦ λέγεται ὁ οὐρανὸς ἐκ τοῦ τὰς οὐρανὰς δυνάμεις παγίως ἐν αὐτοῖς τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν τυιδρυμένην ἔχειν· καὶ τῇ γῇ ὑποπόδιον, διὰ τὸ ἐπὶ τῆς τοὺς ἀνθρώπους τὰ τελευταῖα τῶν περὶ Θεοῦ μοῖς χωρῆσαι δύναται. Ἐνταῦθα δὲ ἀπὸ τῆς γῆς πτεροῦ πέρι τοῦ ἀπὸ τῶν ἑθνῶν λαοῦ λέγεται, περὶ οὐ φησιν ὁ πρωφήτης· Καὶ διὰ τοῦτο εἰληφθεῖσε σε διὰ τοῦ λαοῦ διὰ πτεροῦ, καὶ πόλεις ἀνθρώπων ἀδικουμένων εὐλογήσουσι σε. Ἐτέρου γάρ τῶν πόλεις ταπεινῇ βοηθός, καὶ τοῖς ἀδύνατοσι διὰ δεσμοῖς σκέπην· ἀπὸ ἀνθρώπων πεπηρωθεὶσην αὐτοῖς σκέπην διγέντων, καὶ πτερύμα ἀνθρώπων ἀδικουμένων. Τούτον γάρ τὸν πτερόν καὶ πένητα λαὸν, ἀπὸ τῶν χαμαιζήλων πραγμάτων ἐγείρεις, καὶ τῆς ἀτιμίας τῶν παθῶν καὶ τῆς κοπρίας τῶν Ἑλληνικῶν μυστηρίων, καθίσει μετὰ τῶν ἀρχόντων τοῦ Ἰσραὴλ, δυτοὶ λαοὶ αὐτοῦ. Εἰσὶ δὲ οἱ ἀπόστολοι δροντες τοῦ Ἐβραϊκοῦ λαοῦ, ή καὶ οἱ πατριάρχαι, μετ' ὧν κατασκηνώσαντες οἱ ἔξ οὐθῶν πιστεύσαντες. Καὶ τοῦτο φησιν διὰ Κύριος· Πολλοὶ δέξουσιν ἀπὸ ἀντολῶν καὶ δυσμῶν, καὶ ἀρακισθήσονται μετὰ Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαὰ, καὶ Ἰακὼβ ἐρ τῇ βασιλείᾳ τῶν οἰκαρῶν. Εστι μὲν οὖν ὁ λόγος καθολικός. Εἰ δέ τις καὶ καὶ ἀναγνωρίσῃ αὐτὸν βούλησείη, δέσται τοῦτο πάλιν ἐπὶ τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ γενέμενον. Τί γάρ τῆς ἡμετέρας φύσεως πτωχότερον; Ἄλλος δῆμος αὐτῷ γιγείρει καὶ ἀνήγαγε τὴν ἀπαρχὴν ἡμῶν, καὶ εἰς εὐρανὸν ἐκάθισε τὸν ὄψιλότερον. Κοπρίαν δὲ ἐνταῦθα τὸ εὐτελές λέγει, καὶ τὴν ἔκειθεν ἀθρόον γενομένην μεταβολήν, δεικνύς διτὶ πάντα αὐτῷ φέδια καὶ εἴκολα. Ταῦτα δὲ καὶ τὴν μακαρίαν "Αγνα εἰρήκε, τὸν χαριστήριον ὑμνον προσφέρουσα τῷ Θεῷ. Κύριος πτωχήσει καὶ πλουτίζει, ταπεινοῖ καὶ ἀνυψοῖ, ἀντιτὰ ἀπὸ τῆς πτεροῦ, καὶ ἀπὸ κοπρίας ἐτείρει πτωχόν, καθίσαι μετὰ δυναστῶν λαοῦ, καὶ θρόνον δόξης κατακτηρομῶν αὐτοῖς. Ὁρόμενος

¹⁹ Isa. xxxv, 3, 4. ²⁰ Matth. viii, 11. ²¹ I Reg. ii, 7, 8.

δὲ αὐτὰ διηγεκῶς ὑπὸ τοῦ τῶν δλων Θεοῦ γινόμενα. Οὕτω τὸν μακάριον Δαυὶδ, ποιμένα ὕντα, βασιλέα πεποιηκε· οὕτω τὸν Ἱωσῆφ, εἰς δουλείαν μεταπεσόντα, ἐπὶ τὸν βασιλικὸν ἐκάθισε θρόνον· οὕτω τὸν Μωάσα, προβατία γενόμενον, δημαγωγὸν ἀπέφτηνε τοῦ λαοῦ, καὶ θεὸν ἔχειροτόνησε τοῦ Φαραὼ· οὕτω τὰ ἔθνη, τῇ δουλείᾳ τῆς ἀσεβείας δουλεύοντα καὶ τῇ κόπρῳ τῆς ἀμαρτίας καὶ βδελυγμίας ἐπικαθήμενα, τῶν τοῦ Ἰσραὴλ δεδωρημένων ἡξιωσεν ἀγαθῶν· οὕτω τῇ ἀνθρώπειαν φύσιν εἰς αὐτὸν καταπεσούσαν τὸν τοῦ ἄδου πυθμένα, ἀνέλαβε καὶ ἀνήγαγε, καὶ ἐκάθισεν ἐπάνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἔκουστας καὶ χυριστητος, καὶ παντὸς ὄντας τὸν δόνομας ὄνομαζομένου, οὐ μόνον ἐν τῷ αἰώνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι.

ΑΛΛΗΛΟΥΓΙΑ. ΡΙΠ^τ.

'Ερ ἐξέδωφ Ἰσραὴλ ἐξ Αἰγύπτου, οἶκον Ὑκκὼδ ἐκ λαοῦ βαρβάρου, ἐργαζήθη Ἰουδαῖα ἀρίστα μάρτυρος· Ἰσραὴλ ἔκουστα αὐτοῦ. "Τυμος καὶ οὐτός ἐστι τὰς Ἰουδαιοὺς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ παρασχεθείσας εὐεργεσίας διεξιών, καὶ τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν διηγούμενος, καὶ τῶν εἰδώλων κωμψῶν τὴν ἀσθενείαν. Ἀρμόττει δὲ καὶ οὗτος ὁ ὅμνος τοῖς ἐξ ἔθνων πεπιστευκόσι, καὶ τῆς τῶν εἰδώλων πλάνης ἀπηλλαγμένοις· μανθάνουσι γάρ δοσον τὸ μέσον τῶν οὐκ δυτῶν πρόδη τὸν δυτα, καὶ ὡς εἰς ἐστι Θεὸς· Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης. Ἀντὶ δὲ τοῦ, Ἐκ λαοῦ βαρβάρου, ὁ μὲν Ἀκύλας, Ἀπὸ λαοῦ ἐπεργιλλόστου· δὲ Σύμμαχος. Ἐκ λαοῦ ἀλλοφύλου, ἐκβέδωκεν. Ἐργαζήθη Ἰουδαῖα ἀρίστα μάρτυρος· Ἰσραὴλ ἔκουστα αὐτοῦ. Πάλαι μὲν γάρ, δτε διὰ Μωϋσέως τὴν ἐξ Αἰγύπτου πορείαν ἐποιήσαντο οἱ ἀπὸ τοῦ προτέρου λαοῦ, βραχύτει μδριον τῆς γῆς καὶ σφόδρα εὐτελής γωνία τῆς ἀπάστης οἰκουμένης, Ἰουδαῖα, ἐξελεκτο τῷ Θεῷ, καὶ ἔθνος· ἐν τῷ Ἰουδαίων· ἐπεὶ δὲ, τῆς σωτηρίου ἐπιφανείας τῆς χάριτος ἀπλωθείσης καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης, ἀπὸ ἀνατολῶν τήλιον μέχρι δυσμῶν αἰνεῖτον τὸ δνομα Κυρίου, καὶ ὑψηλὸς οὐκ ἐπ' ἔθνος τὸν Ἰσραὴλ, ἀλλ' ὑψηλὸς ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη γέγονεν ὁ Κύριος.

Ἡ θάλασσα εἶδε, καὶ ἐφυγεῖ, ὁ Ἰορδάνης ἐστράψη εἰς τὰ ὄπιστα· τὰ δρη ἐσκιρτησαν ὥστε κριοί, καὶ οἱ βουρόλοι ὥστε ἀρίστα προβάτων. Τι σοι ἐστι, θάλασσα, δτι ἐφυγεῖς, καὶ σοι, Ἰορδάνη, δτι ἐστράψῃς εἰς τὰ ὄπιστα; τὰ δρη, δτι ἐσκιρτησαν ὥστε κριοί, καὶ οἱ βουρόλοι, ὥστε ἀρίστα προβάτων; Ἀπὸ προσώπου Κυρού ἐσαλεύθη ἡ γῆ, ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ Ἰακὼβ, τοῦ σερέψαρτος τὴν πέτραν εἰς λίμνας ὑδάτων, καὶ τὴν ἀκρότομον εἰς πηγὰς ὑδάτων. Δοκεῖ μοι πάλιν ἐντεῦθεν ὁ λόγος τὴν προφητείαν ποιεῖσθαι τῆς τῶν ἔθνων ἀπάντων κλήσεως. Πάλαι μὲν γάρ, φησι, κατὰ τὴν ἐξ Αἰγύπτου πορείαν, Ἰουδαῖα μόνη γέγονεν ἀγίασμα τοῦ Θεοῦ, καὶ μόνος Ἰσραὴλ ὑπὸ τὴν ἔκουσίαν αὐτοῦ. Καὶ πάλαι μὲν μερική τις γέγονεν αἰσθητής θαλάσσης, καὶ ποταμοῦ καὶ δρῶν καὶ βουνῶν· νῦν δὲ τὸ πᾶν στοιχεῖον τῆς γῆς κινεῖσθαι καὶ σαλευέσθω· μᾶλλον δὲ κατὰ τὸν Ἀκύλαν, ὀδιησάτω, δπως πληρωθῇ τὸ εἰρημένον ὑπὸ Ἡσαίου προφήτου· Τίς

A passim ab universorum Deo effici. Sic beatum Davidem, qui pastor erat, regem constituit, sic Josephum in servitatem delapsum, in regio throno sedere fecit; sic Moysem, qui pastor fuerat, oratorem populi denuntiavit, et deum Pharaonis constituit; sic gentes quae impietatis servituti subactae erant, et stercore peccati et abominationis insidabant, bonis Israeli collatis dignatus est; sic humananam naturam quae in ipsum inferni profundum dederat, recepit, reduxit, et supra omnem principatum, potestatem et dominationem sedere fecit, ac supra omne nomen, non solum in hoc saeculo, sed etiam in futuro prolatum.

ALLELUIA. CXIII.

VERS. 1, 2. In exitu Israel de Ægypto, domus Jacob de populo barbaro, facta est Iudea sanctificatio ejus, Israel potestas ejus. Hic quoque hymnus est, qui beneficia commemorat Iudeis a Deo collata, atque Dei virtutem enarrat, idolorumque imbecillitatem deridet. Convenit item hic hymnus gentibus qui crediderunt, et ab idolorum errore liberati sunt: discunt enim quantum intersit inter eos qui non sunt et eum qui est, et quod unus idemque sit Veteris et Novi Testamenti Deus. Pro illo autem, De populo barbaro; Aquila, De populo alterius lingue; Symmachus, De populo alterius vocis, edidit. Facta est Iudea sanctificatio ejus, Israel potestas ejus. Olim namque cum prior ille populus, Moyse duce, transitum saceret ex Ægypto, modica quedam terræ portio, et exiguis totius orbis angulus, Iudea scilicet, a Deo electa fuerat, atque una Iudeorum natio. Cum autem per salutarem adventum gratia in toto orbe effusa esset, a solis ortu usque ad occasum laudabile fuit nomen Domini: ac excelsus non super unam Israelis gentem, sed excelsus super omnes gentes fuit Dominus.

VERS. 3-8. Mare vidit, et fugit, Jordanis conversus est retrorsum. Montes exultaverunt sicut arietes, et colles sicut agni ovium. Quid est tibi, mare, quod fugisti, et tu, Jordanis, quia conversus es retrorsum? Montes, exultasti sicut arietes, et colles, sicut agni ovium? A facie Domini mola est terra, a facie Dei Jacob, qui convertit petram in stagna aquarum, et præruptum in fontes aquarum. Videtur mihi rursum hic sermo prophetiam edere de gentium omnium vocatione. Olim namque, ait, cum populus ex Ægypto egrederebatur, sola Iudea facta est sanctificatio Dei, et solus Israel sub potestate ejus erat. Et olim quidem particularis sensus maris erat, et fluminis et montium et collium: nunc vero universum terræ elementum moveatur et concutiatur; imo potius secundum Aquilam, parturit, ut impleatur quod dictum est per Isaian prophetam: Quis audierit talia, et quis vidit sic? Si parturivit terra in die una, et nata est gens tota simul? Nam cum vocatio

^τ Isa. 1xvi, 8.

gentium et Dei gratia in universum hominum orbem effundenda esset, necesse prorsus erat simulacra gentium a saeculo stabilita, commotionem et concussionem pati, et demones in ipsis habitantes fugere, ut populus ex gentibus per totum orbem Deo nasceretur.

τοὺς ἐν αὐτοῖς δαιμόνας φυγεῖν, ἵνα τῷ Θεῷ γεννηθῇ

Vers. 1-4 (1). *Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam : super misericordia tua et veritate tua, nequando dicant gentes : Ubi est Deus eorum ? Deus autem noster in cælo et in terra, omnia quæcumque voluit fecit. Simulacra gentium argentum et aurum, opera manuum hominum. Hic mihi videatur Spiritus sanctus populi ex circumcitione abjectionem subindicare, atque orationes ipsis tradere ad confundendum, hæcque verba ex ipsis personam proferre ; queis declarat ipsis virtutem sibi prospicientem non ulterius habere : hisque instituuntur ad obsecrandum et dicendum : Nos qui-dem indigni sumus gratia, qua donantur omnes gentes : at ne nobis hæc facias, Domine ; sed propter nomen tuum quod ab initio invocatum est super nos, neque ex justitiis nostris, sed ex misericordia et veritate tua id concedas. Nam si non misericarisi, gentes dicent : Ubi est Deus eorum ? Ne vero unquam hoc dictum proferant, concede ac tribue nobis misericordiam tuam. Etiam si enim nos inspectio tua non amplius gubernet, sed persuasum habemus te esse in cælo, et ea facere quæ velis.*

Vers. 5-18. *Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam : super misericordia tua et veritate tua, nequando dicant gentes : Ubi est Deus eorum ? Deus autem noster in cælo et in terra, omnia quæcumque voluit fecit. Simulacra gentium argentum et aurum, opera manuum hominum ; os habent, et non loquentur ; oculos habent, et non videbunt ; aures habent, et non audient ; nares habent, et non odorabunt ; manus habent, et non palpabunt ; pedes habent, et non ambulabunt ; non vociferabuntur in gutture suo. Similes illis fiant qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis. Domus Israel speravit in Domino, adjutor eorum et protector eorum est. Dominus Aaron speravit in Domino, adjutor eorum et protector eorum est. Qui timent Dominum speraverunt in Domino, adjutor eorum et protector eorum est. Dominus memor nostri benedixit nobis. Benedixit domui Israel, benedixit domui Aaron : benedixit iis qui timent Dominum, pusillis cum majoribus. Adjiciat Dominus super vos, super vos et super filios vestros. Benedicti vos a Domino, qui fecit cælum et terram. Cælum cæli Domino, terram autem dedit filiis hominum. Non mortui laudabunt te, Domine, neque omnes qui descendunt in infernum. Sed nos qui vivimus benedicemus Domino, ex hoc nunc et usque in saeculum. Hi versiculi in quibusdam exemplaribus a psalmo cxiii distincti ac separati sunt ; ita ut hæc cxiv psalmum constituant. At,*

(1) Psal. cxiv, juxta Hebræos. Vid. infra apud Euseb. Edit.

A ἡκουσε τοιαῦτα, καὶ τίς ἐώρακερ οὕτως ; Εἰ ὅδιτε γῆ ἐρ μιὰ ἡμέρᾳ, καὶ ἐτέχθη ἑθρος εἰσάκας ; Τῆς γὰρ κλήσεως τῶν ἑθνῶν καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ χάρις μελλούσης χεισθαι καθ' ὅλης τῆς ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων οἰκουμένης, ἀνάγκη πᾶσα ἦν τὰ ἔξ αἰῶνος ἴδρυμά σεβάσματα τῶν ἑθνῶν σάλον καὶ κλόνον παθεῖν, καὶ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ὁ ἔξ ἑθνῶν λαός.

B Μὴ ήμῖν, Κύριε, μὴ ήμῖν, ἀλλ' ἡ τῷ ὄντι ματι σου δὸς δόξαν ἐπὶ τῷ ἐλέει σου καὶ τῇ ἀληθείᾳ σου, μὴ ποτε εἰπωσι τὰ ἑθνη. Ποὺ ἔστιν ὁ Θεὸς αὐτῶν ; Ό δὲ Θεὸς ήμῶν ἐρ τῷ οὐρανῷ καὶ ἐρ τῇ γῇ, πάρτα δοσα ηθέλησερ ἐποίησε. Τὰ εἰδώλα τῶν ἑθρῶν ἀργύριον καὶ χρυσον, ἔργα τῶν γειρῶν ἀνθρώπων. Ἐνταῦθά μοι δοκεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον αινίττεσθαι τοῦ ἐκ περιτομῆς λαοῦ τὴν ἀποκάλυψην, εὑχήν τε αὐτοῖς παραδιδόναι εἰς ἔξομολόγησιν, ἐκ προσώπου τε αὐτῶν τὰ παρόντα φάσκειν, δι' ὧν παριστάνται μηκέτι ἔχοντες τὴν ἐπισκοπούσαν αὐτοῖς θελαν δύναμιν· δι' ὧν διδάσκοντα δέσθαι καὶ παραχαλεῖν διὰ τοῦ λέγειν· Ἡμεῖς μὲν ἀνάγιοι τῆς χάριτος, οἱ κατηξίωνται πάντα τὰ ἑθνη· ἀλλὰ μὴ τὴν ποιῆσην; Δέσποτα· ἀλλὰ διὰ τὸ δυνομά σου τὸ ἔξ ἀρχῆς ἐπικάλυψεν ἐξ' ἡμῖν, καὶ μὴ ταῖς ἡμῶν δικαιοισύναις, ἀλλὰ τῷ σῷ ἐλέει χάρισαι καὶ τῇ σῇ ἀληθείᾳ. Εἰ γὰρ ἐλέτησεις, ἔροῦσι τὰ ἑθνη· Ποὺ ἔστιν ὁ Θεὸς αὐτῶν ; Ἀλλ' ἵνα μὴ ποτε τοῦτον εἰπωσι τὸν λόγον, χάρισαι τὴν καὶ δώρησαι ἔλεός σου. Καὶ γὰρ μὴ τῆς μηκέτι ἡ σῇ ἐπισκοπή διακυβερνᾷ, ἀλλὰ πεπίσμεθά σε εἶναι ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ταῦτα ποιεῖς πέπερι τὸν λόγον της.

C Μὴ ήμῖν, Κύριε, μὴ ήμῖν, ἀλλ' ἡ τῷ ὄντι ματι σου δὸς δόξαν · ἐπὶ τῷ ἐλέει σου καὶ τῇ ἀληθείᾳ σου, μὴ ποτε εἰπωσι τὰ ἑθνη· Ποὺ ἔστιν ὁ Θεὸς αὐτῶν ; Ό δὲ Θεὸς ήμῶν ἐρ τῷ οὐρανῷ καὶ ἐρ τῇ γῇ, πάρτα δοσα ηθέλησερ ἐποίησε. Τὰ εἰδώλα τῶν ἑθρῶν ἀργύριον καὶ χρυσον, ἔργα γειρῶν ἀνθρώπων στόμα ἔχονται καὶ οὐ λαλήσονται, σφραγίδων ἔχονται καὶ οὐκ δύογοται· ὡτα ἔχονται, καὶ οὐκ ἀκούσονται, φίνας ἔχονται καὶ οὐ δσφραγίδονται· χεῖρας ἔχονται καὶ οὐ γέλασθαι σουσι, πόδας ἔχονται καὶ οὐ περιπατήσονται, οὐ φωνήσονται ἐρ τῷ λόρυγγι αὐτῶν. Ομοιοι αὐτοῖς γένονται οι ποιῶντες αὐτὰ, καὶ πάρτες αἱ πεποιθεῖται ἐπ' αὐτοῖς. Οίκος Ἰσραὴλ ηλπισερ ἐπὶ Κύριον, βοηθός καὶ υπερασπιστής αὐτῶν ἔστιν. Οίκος Ἀαρὼν ηλπισερ ἐπὶ Κύριον, βοηθός καὶ υπερασπιστής αὐτῶν ἔστιν. Οίκοις ιησοῦς ημῶν εὐλόγησερ ημᾶς. Εὐλόγησε τὸν οίκον Ιερουλαμ εὐλόγησε τὸν οίκον Ααρὼν· εὐλόγησε τὸν φοινικέρους τὸν Κύριον, τοὺς μικροὺς μετὰ τῶν μεγάλων. Προσθετη Κύριος ἐφ' ὑμᾶς, ἐφ' ὑμᾶς καὶ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς ὑμῶν. Εὐλόγησε τὸν οίκον Ιερουλαμ εὐλόγησε τὸν οίκον Ααρὼν· εὐλόγησε τὸν Κύριον, τοὺς μικροὺς μετὰ τῶν μεγάλων. Προσθετη Κύριος ἐφ' ὑμᾶς, ἐφ' ὑμᾶς καὶ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς ὑμῶν. Εὐλόγησε τὸν οίκον Κύριον, τῷ ποιησατι τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Ό οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ τῷ Κύριῳ, τὸν μικροὺς μετὰ τῶν μεγάλων. Προσθετη Κύριος ἐφ' ὑμᾶς, ἐφ' ὑμᾶς καὶ ἀνέστουσι σε, Κύριε, οὐδὲ πάρτες οι καταβα-

νοτες εις ἄδον. Ἀλλ' ἡμεῖς οἱ ζῶτες εὐλογή-
τομει τὸν Κύριον ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ὥστε τοῦ αἰώ-
νος. Διέσταλται καὶ ἴδιας ἀφώρισται τοῦ ριγ' φαλ-
μοῦ ἐν τοις τῶν ἀντιγράφων τὰ προκείμενα, ὥστε
εἶναι ριδ φαλμὸν τὸν μετὰ χειρας. Ἐπειδὴ δὲ, ἐγκύ-
ψας αὐτῇ τῇ Ἐβραιῶν βίβλῳ, τοὺς αὐτῶν χαρακτῆ-
ρας συνημμένους εὑρον καὶ τὰς λέξεις, ἐπέστησα
καλῶς ἀκολουθῆσαι τῇ Ἐβραιῶν βίβλῳ, συνάψαι τε
τοὺς προτέρους τὰ προκείμενα, ὥστε εἶναι μέρος αὐ-
τὰ τοῦ ριγ' ὑμού. Δοκεῖ οὖν τὰ προκείμενα ἀνη-
τῆσθαι τῶν προτέρων· παίδευονται γάρ οἱ παῖδες οὓς
ἐλέγετο· Αἰρεῖτε, παῖδες, Κύριον, τουτέστιν ὁ νέος
λαός, πολὸν Κύριον προσήκει αἰνεῖν· δῆλον δὲ αὐτὸν
ἔκεινον τὸν ἐν τῇ ἔξοδῳ Ἰσραὴλ τῇ ἐξ Αἰγύπτου τὰ
τοσαῦτα θαυμάτια διαπρᾶξαμενον. Ἐκείνοις οὖν
ἀκολούθως οἱ αὐτοὶ διδάσκονται τοὺς πάλαι νεομι-
σμένους αὐτῶν θεοὺς ὅποιοι τινες ἡσαν μὴ ἀγνοεῖν,
ὅτι ἀψυχοι καὶ πάστις αἰσθῆσεως ἐστερημένοι, ὅτι
νεκρά, καὶ κωφά καὶ τυφλά εἰδῶλα, οὐδὲν δμοιον
ἔχοντα, οὐ φημι τῷ μεγάλῳ καὶ παραδεξοποιῷ ποιητῇ
τῶν δλων, ἀλλ' οὐδὲ τοῖς ἐσχάτοις τῶν ἐμψύχων, οὓς
κάκεινα μὲν, λέγω δὴ τὰ ἐμψύχα ζῶα, Θεοῦ
νεὶς ἀνθρωπίνων ἔργων ἀναπλάσματα τυγχάνουσιν.

ΑΛΛΗΛΟΥΓΙΑ. ΡΙΔ'.

Ηγάπησα, ὅτι εἰσακούστεται Κύριος τῆς φωνῆς
τῆς δεήσεώς μου, ὅτι ἔκλιτε τὸ οὖς αὐτοῦ ἐμοί,
καὶ ἐταῖς ἡμέραις μου ἐπικαλέσομαι. Ὁ πάλαι
φοδούμενος τὸν Κύριον, ἡδη προκόψας ἀπὸ τοῦ φό-
βου, καὶ μεταβάτη ἐπὶ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, εἴποι
ἄν, Ηγάπησα· τίνα δὲ, ἢ δηλαδὴ Κύριον τὸν Θεόν
ἐξ δλης καρδίας, καὶ δυνάμεως καὶ ψυχῆς, ὥστε ἔνε-
κεν αὐτοῦ καὶ μέχρι θανάτου ἀγωνίζεσθαι ὑπὲρ ἀλη-
θείας, πάντα τε ὑπομεῖναι πειρασμόν, καὶ πάντα
χίνδυνον ὑποτείναι προθύμως διὰ τὴν πρὸς Θεόν
ἀγάπην; Ὅτι ἔκλιτε τὸ οὖς αὐτοῦ ἐμοί, καὶ ἐταῖς
ἡμέραις μου ἐπικαλέσομαι. Περιέσχον με
ἀδίνεις θαράτου, κλίδυροι ἄδον εὔροσάν με· ολ-
ιγον καὶ οδύνηντεν εἶρον, καὶ τὸ δρομα Κυρίον ἐπε-
καλεσάμην. Ω Κύριε, βῆσαι τὴν ψυχήν μου
ἐλείμων καὶ δίκαιος ὁ Κύριος, καὶ ὁ Θεὸς ἡμῶν
ἔλεει. Φυλάσσω τὰ τίχια ὁ Κύριος, ἐταπειρώ-
θηρ, καὶ ἐσωσέ με. Ἐπιστρέψον, ψυχή μου, εἰς
τὴν ἀράπανον σου, ὅτι Κύριος εὐηργέτησέ σε·
ὅτι ἔξειλετο τὴν ψυχήν μου ἐκ θαράτου, τοὺς
ἀγάθαλμούς μου ἀπὸ δακρύων, καὶ τοὺς πόδας
μου ἀπὸ δλισθήματος. Πάντα γάρ ταῦτα, φησι, διὰ
τὸν Θεόν ὑπομείνας ἡγάπησα. Οὐ γάρ παρὰ προα-
ρεσιν, οὗτε φεύγων, προθύμως δὲ ἐμαυτὸν τούτους
ἀπασιν ἐπιδιδοὺς, ἐστερῆσα διὰ τὴν πρὸς τὸν Θεόν
ἀγάπην· ὡς δύνασθαι λέγειν. Ἐρεύετο σου θαρ-
ατούμεθα δλητηρ τὴν ἡμέραν. Πάντα γάρ ταῦτα ἡγάπησα
ἐπεκαλεσάμην.

Ἐναρεστήσως ἐρώπιον Κυρίου ἐτρώφα ζώτων.
Ο κόσμος οὗτος αὐτός τέ ἐστι θνητός, καὶ χωρίον
ἀποθνησκόντων ἐστίν. Ἐπειδὴ γάρ σύνθετός ἐστι τῶν
όρωμένων ἡ σύστασις· τὸ δὲ σύνθετον ἀπαν διαλύε-
σθαι πέφυκεν· ἐν τῷ κόσμῳ δυτες, μέρος δυτες τοῦ

A cum inspecto Hebreorum libro, eorum dictiones et
characteres conjunctos esse repererim, Hebreorum
librum sequendum esse, atque prioribus hæc con-
jungenda esse aestimavi, ita ut hæc pars sint cente-
simi decimi tertii hymni. Videntur itaque hæc præce-
denteribus cohærere. Nam pueri illi, quibus dictum
est, *Laudate, pueri, Dominum*, id est, novus popu-
lus, edocentur quem Dominum laudare par sit. Pa-
lam autem est eum ipsum esse, qui in exitu Israel
de Ægypto tanta miracula edidit. Consequenter
igitur ad illa edocentur ipsi, ne ignorant quinam
fuerint illi ab se olim dii existimati, quod scilicet
anima omni sensu caruerint, fuerintque mortua,
muta et cæca idola, nihil simile habentia, non dico
magno et mirabilium editori, omnium opifici, sed
ne vel postremis eorum que anima et sensu præ-
dicta sunt: sed inanimata prorsus materia fuerint.
Et illa quidem, animalia inquam animata, Dei Ver-
bo constiterunt: at illi gentium dii, ut putabantur,
humanorum operum figmenta sunt.
B μέτεστον αἰσθῆσεως· πάντη δὲ ἀψυχος ὅλη καθέστη-
λόγω συνέστηκεν· οἱ δὲ τῶν ἐθνῶν νεομισμενοί

ALLELUIA. CXIV.

VERS. 1, 2. *Dilexi quoniam exaudiens Dominus vo-
cem orationis meæ, quia inclinavit aurem suam mihi,*
et in diebus meis invocabo. Qui olim Dominum time-
bat, jam a timore profectus, et ad dilectionem Dei
transgressus, jure dixerit, *Dilexi*: quem porro, nisi
Dominum Deum, ex toto corde, virtute atque anima;
ita ut propter ipsum, vel ad mortem usque concer-
tet pro veritate, ac quamvis tentationem sustineat,
quodvis periculum alacriter præ Dei amore subeat?

— VERS. 3-8. *Quia inclinavit aurem suam mihi,*
et in diebus meis invocabo. Circumdederunt me dolores
mortis, pericula inferni invenerunt me. Tribulatio-
nem et dolorem inveni, et nomen Domini invocabi.
O Domine, libera animam meam, misericors et justus
Dominus, et Deus noster miseretur. Custodiens par-
vulos Dominus, humiliatus sum, et salvabit me.
Convertere, anima mea, in requiem tuam, quia Do-
minus beneficet tibi. Quia eripuit animam meam de
morte, oculos meos a lacrymis, pedes meos a lapi.
Hæc, inquit, omnia propter Deum perpassus dilexi
illu.n. Non enim præter voluntatem, neque refu-
D giendo, sed alacriter me his omnibus tradidi, et
hæc amplexus sum propter amorem Dei; ita ut di-
cere valeamus: *Propri te mortificamur tota die*.
Hæc quippe omnia dilexi propter Dominum; ac
cum diligarem, nomen Domini invocabi.

VERS. 9. *Placebo coram Domino in regione vien-
tium.* Hic mundus vere et ipse mortalis, et mo-
rientium locus est. Quia enim rerum visibilium
constitutio composita est, omne vero compositum
solvit; cum in mundo et pars mundi simus, ne-

cessario naturæ universi consortes sumus; at illic non est immunitatio vel corporis vel animæ. Neque enim est cogitationis aberratio, neque sententia variatio, cum nulla calamitas pacatum tranquillumque cogitationum ordinem auferat. Illa item est regio viventium, ubi se maxime Deo placitum propheta prænuntiat; ut qui a nullo extraneo ex numero viventium abscondendus sit. Illa regio est, in qua neque nox, neque somnus, mortis imago, neque cibus, neque potus, infirmitatis nostræ fulcimenta, nec quidpiam eorum quæ extrinsecus molestiam creant; sed regio viventium, nec per peccatum morientium; at vera vita viventium in Christo Jesu.

ALLELUIA. CXV.

VERS. 10-12. *Credidi, propter quod locutus sum: ego autem humiliatus sum nimis. Ego autem dixi in excessu meo: Omnis homo mendax. Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? In Hebraico exemplari hæc cum precedentibus conjuncta sunt, ita ut horum sententia cum præmissis cohæreat, et pars eorum sit. Nam cum dixisset ibi: Convertere, anima mea, in requiem tuam; ac rursum: Placebo in conspectu Domini in regione viventium; hic subiungit hæc verba: Credidi, propter quod locutus sum. Aliam quippe esse regionem viventium præter humanam vitam credidi, esequie item animæ requiem aliam præter terrenam habitationem. Credidi, propter quod locutus sum: ego autem humiliatus sum nimis. Ego autem dixi in excessu meo: Omnis homo mendax. Memetipsum humiliavi, et admodum afflisi: ita enī interpretatus Symmachus est, dicens: Afflictus sum valde. Id vero præstili, quod scirem, omnem hominem esse mendacem; quare contendens ac sollicitudinem gerens, ne, ut ipse homo, falso de me hanc sententiam protulerim: Placebo in conspectu Domini in regione viventium. Ideo cum futura vitæ et animæ requiei, necnon regioni viventium fidem habeam, et hæc locutus sim quia credebam, ne a promissione labar, nec spe frustratus evadam, memetipsum valde humiliavi.*

Ego autem dixi in excessu meo: Omnis homo mendax. Nam ratiocinia hominum miserabilia, et fallaces cogitationes nostræ sunt; siquidem corruptibile corpus aggravat animam, et terrenum tabernaculum mentem curis gravem onerat: vixque terrena conjectare possumus, ac quæ præ manibus sunt cum labore deprehendimus. Cœlestia vero quis investigavit? Attamen ego non ut homo locutus sum; alias enim mentitus essem: sed Dei verbis ac pollicitationibus credidi.

VERS. 17. *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Calicem salutaris accipiam, et nomen Domini invocabo. Vota mea Domino reddam coram omni populo ejus: pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus. O Domine, ego servus tuus, ego servus tuus et filius ancillæ tuæ. Dirupisti*

A κόσμου, ἀναγκαῖως τῆς τοῦ παντὸς φύσεως ἀπολάμψεν· ἐξεὶ δὲ οὐκ ἔστιν ἀλλοίωσις, οὔτε σώματος, οὔτε ψυχῆς. Οὐδέ τάρης λογισμοῦ παρατροπή, οὐδὲ μετάθεσις γνώμης, οὐδὲμιᾶς περιστάσεως τὸ εὐταῖς καὶ ἀτάραχον τῶν λογισμῶν ἀφαιρουμένης. Χώρα ἔστιν ἐκείνη τῶν ἔτι ζώντων, ἐν ᾗ μάλιστα εὑρεστήσειν τῷ Θεῷ δὲ προφήτης κατεπαγγέλλεται, ὡς ὑπ' οὐδενὸς μέλλουν τῶν ἔξωθεν διακόπτεσθαι ζώντων. Ἐκείνη χώρα ἐν ᾗ οὐκ ἔνι νῦν, οὐδὲ ἔνι ὅπος τὸ τοῦ θανάτου μέμημα, οὐκ ἔνι βρῶσις, οὐκ ἔνι πόσις τὰ τῆς θανθενεῖς ήμῶν ὑπερείσματα, οὐ τῶν ἔξωθεν τι πειρισταῖκαν· ἀλλὰ χώρα ζώντων, οὐκ ἀποθνήσκοντων διὰ τῆς ἀμαρτίας, ἀλλὰ ζώντων τὴν ἀληθινὴν ζωὴν τὴν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

ΑΛΛΗΛΟΥΓΙΑ. PIE.

B 'Ἐπιστενσα, διὸ ἐλαλησα, ἐγὼ δὲ ἐπαπειράθηρ σφόδρα. Ἐγὼ δὲ εἴπα ἐν τῇ ἔστασει μου· Πᾶς ἀνθρώπος ψεύστης. Τι ἀνταποδώσω τῷ Κυρίῳ περὶ πάντων ὡς ἀνταπέδωκέ μοι; Συνῆππα καὶ ταῦτα τοῖς πρὸ αὐτῶν ἐν τῷ Ἑβραϊκῷ ἀντιγράφῳ, ὥστε ἀπηρτῆσθαι τὴν ἐν αὐτοῖς διάνοιαν τῶν προλεγμένων, καὶ μέρος εἶναι αὐτῶν. Ἐπει μὲν γάρ εἰρήκει· Ἐπιστρέψον, ψυχή μου, εἰς τὴν ἀνταναστήσου σου· καὶ πάλιν· Εὐαρεστήσω ἐπώνυμον Κυρίου ἐν χώρᾳ ζώντων· ἐνταῦθα δὲ ἐπισυάπτει λέγων· Ἐπιστενσα, διὸ ἐλαλησα. Εἶναι γάρ χώραν ζώντων ἐτέραν παρὰ τὸν ἀνθρώπων βίον ἐπίστενα, καὶ εἶναι τῆς ψυχῆς ἀνάπτωσιν ἐτέραν παρὰ τὴν ἐπὶ τῆς διατριβήν. Ἐπιστενσα, διὸ ἐλαλησα, ἐγὼ δὲ ἐπαπειράθηρ σφόδρα. Ἐγὼ δὲ εἴπα ἐν τῇ ἔστασει μου· Πᾶς ἀνθρώπος ψεύστης. Ἐπαπένωσα ἐμαυτὸν, καὶ σφόδρα ἐκάκωσα· οὐτα γάρ τημήνευσεν δὲ Σύμμαχος εἰπών· Ἐκκαθάρη σφόδρα. Τοῦτο δὲ ἐποίησα, ἐπειδήπερ ἡ πατέρα μητρὸν, διτὶ πᾶς ἀνθρώπος ψεύστης· διόπερ ἀγωνιῶν καὶ φροντίζων, μὴ ἄρα καὶ αὐτὸς, ὡς ἀνθρώπος ἀποφηνάμενος περὶ ἐμαυτοῦ καὶ εἰπών· Εὐαρεστήσου ἐπώνυμον Κυρίου ἐν χώρᾳ ζώντων, ψεύσωμαι τῷ τοῦ χάριν πιστεύσας τῇ μελλούσῃ ζωῇ καὶ τῇ τῇ ψυχῆς ἀνάπτωσι, καὶ τῇ χώρᾳ τῶν ζώντων, καὶ διὰ τοῦ πιστεύσαι λαλήσας ταῦτα αὐτά, ἵνα μήποτε ἐκπέσω τῆς ἐπαγγελίας, καὶ ψευσθῶ τῆς ἐλπίδος. Ἐπαπένωσα ἐμαυτὸν σφόδρα.

D 'Ἐγὼ δὲ εἴπα ἐν τῇ ἔστασει μου· Πᾶς ἀνθρώπος ψεύστης. Λογισμοὶ γάρ ἀνθρώπων δεῖλοι, καὶ ἐπισφαλεῖς αἱ ἐπίνοιαι ήμῶν. Φθαρτὸν γάρ σῶμα βαρύνει ψυχὴν, καὶ βρίθει τὸ γεῶδες σκῆνος νοῦν πολυφρόντιδα· καὶ μόλις εἰκάζομεν τὰ ἐπὶ τῆς τῆς, καὶ τὰ ἐν χερσὶν εὐρίσκομεν μετὰ πόνου. Τὰ δὲ οὐρανοῖς τίς ἐξιχνίασεν; Ομως ἐγὼ οὐχ ὡς ἀνθρώπος ἐλάλησα· τῇ γάρ ἀν καὶ ἐψευσάμην· ἀλλὰ ἐπίστεναι τοῖς τοῦ Θεοῦ λόγοις, καὶ ταῖς τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελίαις.

E 'Τι ἀνταποδώσω τῷ Κυρίῳ περὶ πάντων ὡς ἀνταπέδωκέ μοι; Ποτίσμοι τοῦ σωτηρίου λήψομαι, καὶ τὸ δρυμα Κυρίου ἐπικαλέσομαι. Τὰς εὐχὰς μου τῷ Κυρίῳ ἀποδῶν ἐπαρτίστοις τοῦ λαοῦ αὐτοῦ· τίμιος ἐπαρτίστοις Κυρίου δὲ θάρατος τῶν δοτῶν αὐτοῦ. Ω Κύριε, ἐγὼ δὲ δοῦλος σός, τοῦ

δοῦλος σὸς καὶ νιὸς τῆς παιδίσκης σου. Διέρθηξας τὸν δεσμούς μου. Υἱὸν παιδίσκης φησιν ἔστων, τῆς Ἐκκλησίας. Δεσμὸς δὲ οἵς σειραῖς τῶν ἔπιτοῦ ἀμαρτημάτων κατεσφρίγγετο. Ἐλευθερωθεὶς δὲ τῆς ἀμαρτίας, καὶ νιὸς τῆς σῆς παιδίσκης γινόμενος τῆς Ἐκκλησίας, τῶν προτέρων ἀνέθην ἀμαρτημάτων διὰ τῆς σῆς χάριτος. Σοὶ θύσω θυσίαν αἰρέσεως, καὶ ἐρ ὄρδυμαι Κυρίον ἐπικαλέσομαι. Τὰς εὐχὰς μου τῷ Κυρίῳ ἀποδώσω ἑρτοῖς πατρὸς τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, ἐρ αὐλαῖς οἰκου Κυρίου, δὲ μέσω σου, Ἱερουσαλήμ. Προκοπὴν σημαίνει τῷ ταῦτα λέγοντι, φημι δὲ τῷ ἐξ ἔθνῶν λαῷ. Τῷ γάρ, Σοὶ θύσω θυσίαν αἰρέσεως, τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος, φησι, μεταλήψομαι, καὶ ἐν τῇ τούτων μεταλήψει τὸ δνομά σου ἐπικαλέσομαι, καὶ τὰς εὐχαριστηρίους εὐχάς σοι τῷ Κυρίῳ ἀποδώσω ἐνδον ἐν μέσου τῆς ἀληθοῦς Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐναντίον παντὸς τοῦ λαοῦ, καὶ τὰς ἐπαγγελίας ἃς ποτε ἐποιησάμην.

ΑΛΛΗΛΟΥΙΑ. ΡΙΓ'.

Ἄλειτε τὸν Κύριον, πάντες τὰ θύη, ἐκπιέσατε αὐτὸν, πάντες οἱ λαοὶ· διὰ ἐκραταιώθη τὸ ἔλεος αὐτοῦ ἐφ' ἡμῖς, καὶ η ἀληθεία τοῦ Κυρίου μέρει εἰς τὸν αἴωνα. Ἀνακαλεῖται τοίνυν δὲ λόγος ἐπὶ τὸν ὄμνον τοῦ Θεοῦ πάντα τὰ διλογενῆ καὶ ἀλλόφυλα ἔθνη· εἴτα ἀποδιαστέλλας τῶν ἔθνῶν τοὺς λαοὺς ἐπιλέγει· Ἐπαιρεσάτωσαρ αὐτὸν πάντες οἱ λαοὶ. Νοήσεις δὲ τὴν διαφορὰν ἐπιστήσας τῇ προφητείᾳ τῇ λεγούσῃ παρὰ τῷ Ζαχαρίᾳ· Χαῖρε καὶ εὐφρατοίνου, θύγατερ Σών· Ιδού ἐγώ δρομοί καὶ κατασκηρώσω ἐρ μέσω σου, δέρει Κύριος. Καὶ καταρρεύσοται θύη πολλὰ ἐπὶ τὸν Κύριον, καὶ ξορταὶ αὐτῷ εἰς λαόν, κάγὼ δομοί αὐτοῖς εἰς Θεόν. Τέως μὲν γάρ ἔθνη τυγχάνοντα, οὐπω λαδὸς ἦν αὐτοῦ, μεταβαλόντα δὲ τοῦ προτέρου βίου, καὶ μετασχόντα τῶν τοῦ Θεοῦ μυστηρίων δι' ἀναγεννήσεως καὶ λουτροῦ παλιγγενεσίας, γνονται αὐτοῦ λαοί. Ο δὴ εἰσέτι καὶ νῦν πληροῦται καὶ δῆλης τῆς τῶν ἀνθρώπων οἰκουμένης, μυριάνδρων λαῶν ὕσπερ κατὰ χοροὺς ἴσταμένων καὶ τὸν παρ' Ἐβραίοις προφτῶν Θεόν ὄμνούντων, καὶ τὰ αὐτὰ ἀναγνώσματα, μαθήματα τε καὶ δόγματα διδασκομένων. Ταῦτα γοῦν διφθαλμοῖς δρώμενα, οὐκ διλλωτὸς δὲ διὰ μόνης τῆς σωτηρίου δύναμεως καθ' ὅλης συνέστη τῆς τῶν ἔθνῶν οἰκουμένης.

ΑΛΛΗΛΟΥΙΑ. ΡΙΖ'.

Ἐξομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ, διὰ ἀγαθὸς, διὰ εἰς τὸν αἴωνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ. Εἰπάτω δὴ σὸν οἶκος Ἰσραὴλ, διὰ ἀγαθὸς, διὰ εἰς τὸν αἴωνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ· εἰπάτω δὴ οἶκος Ἀυρών, διὰ ἀγαθὸς, διὰ εἰς τὸν αἴωνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ. Εἰπάτωσαρ δὴ πάντες οἱ φοβούμενοι τὸν Κύριον, διὰ ἀγαθὸς, διὰ εἰς τὸν αἴωνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ. Καὶ ἐν τοῖς προκειμένοις, τῆς εὐαγγελικῆς χάριτος ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη χυθείσης, ὅντας ἔθνων μέρος τι ἦν καὶ δὲ περιτομῆς λαδὸς, καὶ μέρος τὸ πρώτιστον, εἰκότως πρότους αὐτοῖς δὲ λόγος ἐπὶ τὴν ἐξομολόγησιν καλεῖ· Ἐπειτα τοὺς ἐξ ἔθνων προσεληνόθετας τῷ Εὐαγγελίῳ, κατὰ τὸ· Υουδαίων τε πρώτοι καὶ Ἐλληνι. Εἰ δέ

D

A rincula mea. Se filium ancillæ dicit, scilicet Ecclesiæ. Vincula vero erant, quibus ceu catenis peccatorum suorum constringebatur, Liberatus autem a peccato, ac filius ancillæ tuae, Ecclesiæ scilicet, effactus, gratia tua a pristinis peccatis liber evasi. — VERS. 18, 19. Tibi sacrificabo hostiam laudis, et nomen Domini invocabo. Vota mea Domino reddam in conspectu omnis populi ejus, in atriis domus Domini, in medio tui, Jerusalem. Profectum ejus qui talia dicit significat, id est, populi ex gentibus. Per illud enim: Tibi sacrificabo hostiam laudis, corpori et sanguini communicabo, ait, et in horum communione nomen tuum invocabo, ac vota gratiarum actionis tibi Domino intus in medio vere Jerusalem et in conspectu omnis populi reddam, necnon promissiones, quas aliquando feceram.

ALLELUIA. CXVI.

VERS. 1, 2. Laudate Dominum, omnes gentes, laudate eum, omnes populi: quoniam confirmata est superna misericordia ejus, et veritas Domini manet in eternum. Hic itaque sermo gentes omnes alienigenas et peregrinas ad laudem Dei provocat; deindeque a gentibus populos distinguens ait: Laudent eum omnes populi. Discrimen autem intelliges, si attenderis prophetæ apud Zachariam dicenti: Gaudete et exulta, filia Sion: ecce ego venio et habitabo in medio tui, dicit Dominus. Et consurgent gentes multæ ad Dominum, et erunt ei in populum, et ego ero eis in Deum⁸. Quandiu enim gentes erant, nondum erant populus ejus; a priori autem vita conversæ, ac per lavacrum regenerationis mysteriorum Dei, particeps effectæ, ejus populi evadunt. Quod ad hanc usque diem per universum orbem impletur, cum insinuti populi, quasi in choro distributi, Deum prophetarum, qui penes Hebreos erant, hymnis celebrant, atque easdem lectiones, disciplinas et dogmata edoceantur. Hæc igitur, quæ ipsis oculis conspicimus, non aliter, quam per solam Salvatoris virtutem in toto gentium orbe constituta sunt.

ALLELUIA. CXVII.

VERS. 1-4. Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus. Dicat nunc domus Israel quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus. Dicat nunc domus Aaron quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus. In his quoque, effusa in omnes gentes evangelica gratia, quarum gentium pars aliqua, imo pars prima, erat populus ex circumcisione, merito Iudeos ad confessionem primos sermo evocat: deindeque eos ex gentibus, qui ad Evangelium accesserant, secundum illud: Iudeo primum et Graeco⁹. Si quis autem accurate

⁸ Zach. ii, 10, 11. ⁹ Rom. i, 16.

rem examinaverit, etiam pro adventu Christi Iudaos in primis gratias agere decet. Nam etiam si adversa sint perpessi, at non ab eo qui in mundum venit; sed ingrati animi poenas luerunt. Nam ille quidem ad ipsos peregrinatus, frequenter dicebat: *Non veni nisi ad oves quæ perierunt domus Israel*¹: quod si hoc beneficio indigni sunt habiti, id suis iniquitatibus et ingratu nimium animo suo imputent.

Vera. 5-15. *De tribulatione invocavi Dominum, et exaudiuit me in latitudine. Dominus mihi adjutor, et non timebo quid faciat mihi homo. Dominus mihi adjutor, et ego despiciam inimicos meos. Bonum est confidere in Domino, quam confidere in homine. Bonum est sperare in Domino, quam sperare in principibus. Omnes gentes circuierunt me, et nomine Domini ulti sum eos. Circumdantes circumdederunt me, et nomine Domini ulti sum eos. Circumdederunt me sicut apes favum, et exurserunt sicut ignis in spinis, et nomine Domini ulti sum eos. Impulsus eversus sum ut caderem, et Dominus suscepit me. Fortitudo mea et laus mea Dominus, et factus est mihi in salutem. Vox exultationis et salutis in tabernaculis justorum. Mihi sane profuit quod impiorum sine in ipsis oculis perciperem. Novi enim eos exarisse sicut ignis in spinis, aut extinctos esse sicut ignis in spinis; ita ut non ulterius perturber, si videam impios sese erigentes et in populum Dei insurgentes. Edidici quippe quinam ipsos finis expectet.*

Vera. 16-18. *Dextera Domini fecit virtutem, dextera Domini exaltavit me, dextera Domini fecit virtutem. Non moriar, sed vivam, et narrabo opera Domini. Castigans castigavit me Dominus, et morti non tradidit me. Quod persecutiones non inutiles sint, sed ad utilitatem et probationem vexatorum cedant, docet his verbis: Castigans castigavit me Dominus. Novi enim infirmitatem meam, et a Deo mihi præstatam virtutem non ignoravi. Edidici vero cujusmodi sit dextera illa Domini, quæ inimicos depresso.*

Vera. 19-21. *Aperite mihi portas justitiae, ingressus in eas confitebor Domino: hæc porta Domini, justi intrabunt in eam. Confitebor tibi, quoniam exaudisti me, et factus es mihi in salutem. Generale igitur omnium virtutum nomen justitiae ascribitur, quas in specie dividens quispiam jure dixerit: Aperite mihi portas justitiae, portas item prudentiae, et reliquarum secundum Deum actionum. Postquam autem portas omnes prætergressus fuerit; demum in intima sanctorum, ut quispiam dixerit, perveniens, non multas, sed unam videbit portam ipsius Domini, per quam omnes justi ingredientur. Dixerit porro quispiam, hanc ultimam esse et postremam portam, ultra quam progredi non liceat.*

¹ Matth. xv, 24.

A τις ἀκριβῶς ἔξετάσεις, καὶ ὑπὲρ τῆς παρουσίας αὐτῆς τοῦ Χριστοῦ μάλιστα τοὺς Ἰουδαιους εὐχαριστεῖν δεῖ. Εἰ γάρ καὶ τὰ ἐναντία ὑπέμειναν, ἀλλ᾽ οὐ πάρ τὸν παραγενόμενον, ἀλλὰ παρὰ τὴν οἰκείαν ἀγνωμοσύνην. Αὔτοις μὲν γάρ πρὸς αὐτοὺς ἀφικνεῖτο, καὶ συνεχῶς ἐλεγεν· Οὐκ ἡλθορ ἀλλ᾽ εἰς τὰ πρόσωπα τὰ ἀπολιωλθα οἴκου Ἰσραήλ· εἰ δὲ ἀνέξεις τῆς εὐεργεσίας ἐφάνησαν, ταῖς ἐκυρώσασσαν παρχομίαις καὶ τῇ τῆς ἀγνωμοσύνης ὑπερβολῇ.

Ἐκ θιλίγεως ἐπεκαλεσάμην τὸν Κύριον, καὶ ἐπίχρονος μου εἰς πλατυσμόν. Κύριος ἐμοὶ βιηθός, καὶ οὐ χοβηθήσομαι τὶ ποιήσει μοι ἀνθρώπος. Κύριος ἐμοὶ βιηθός, κάτω ἐπέψυμα τοὺς ἔχθρούς μου. Ἀγαθὸς πεποιέται ἐπὶ ἀνθρώπον· ἀγαθὸν ἐπιτείνει τὸν Κύριον, ἢ ἐπίλειπεν ἐπ’ ἄρχοντι. Πάρτα τὰ ἐθνη ἐκύκλωσάρ με, καὶ τῷ ὀρόματι Κυρίου ἡμυράμην αὐτούς. Κυκλώσατες ἐκύκλωσάρ με, καὶ τῷ ὀρόματι Κυρίου ἡμυράμην αὐτούς. Κυκλώσατες τοὺς ἐκύκλωσάρ με, καὶ τῷ ὀρόματι Κυρίου ἡμυράμην αὐτούς. Θοσθεὶς ἀνετράπητ τοῦ πεσεῖται, καὶ διὰ Κύριος ἀντελάβετο μου. Ισχύς μου καὶ ὑμητοῖς μου διὰ Κύριος, καὶ ἐγένετο μοι εἰς σωτηρίαν. Φωτὴ ἀγαλλιάσεως καὶ σωτηρίας ἐν σκηναῖς δικαιωμάτων. Πρεσβεῖτην δὲ καὶ ὁρθαλμοῖς παραλαβὼν τὰ τέλη τῶν ἀσεβῶν. Ἔγνων γάρ, ὅτι ἔξεκαθητον ὡς πῦρ ἐν ἀκάρθαις, ἢ ἐπεσέβησαν ὡς πῦρ ἐν ἀκαρθῶν (sic) ὡς μητρέται με ταράττεσθαι, εἰ ποτε δρῶν ἀσεβεῖς ἐπαιρομένους, καὶ τῷ λαῷ θεοῦ ἐπανισταμένους. Πεπαθευματις γάρ ὅποιον αὐτοὺς ἔλος περιμένει.

Δεξιὰ Κυρίου ἐποίησε δύναμιν, δεξιὰ Κυρίου ὑψωσέ με, δεξιὰ Κυρίου ἐποίησε δύναμιν. Οὐδὲ ἀποθανοῦμαι, ἀλλὰ ζήσομαι, καὶ διηγήσομαι τὰ ἔργα Κυρίου. Παιδεύωντας ἐπαιδεύσομε με διὰ Κύριος, τῷ δὲ θαράτῳ οὐ παρέδωκε με. Οτι μή εἰς ἀγρυπτον οἱ διωγμοί, ἀλλ᾽ ἐπ’ ὥφελεια καὶ δοκιμῇ τῷ πεπειρασμένων γεγόνασι, διδάσκει λέγων· Παιδεύωντας ἐπαιδεύσομε με διὰ Κύριος. Ἔγνων γάρ τὴν ἐμαυτὸν ἀσθένειαν, καὶ τὴν ἐκ θεοῦ μοι παρασχεθεῖσαν δύναμιν οὐκ τιγνόσα. Ἐπαιδεύθην δὲ ὅποια τις ἦν ἡ δεξιὰ τοῦ Κυρίου, ἢ τοὺς πολεμίους ταπεινώσασα.

Δ Αροιξατέ μοι πύλας δικαιοσύνης, εἰσελθὼν ἐν αὐταῖς ἐξομολογήσομαι τῷ Κυρίῳ· αὐτη ἡ πύλη τοῦ Κυρίου, δικαιοι εἰσελεύσονται ἐν αὐτῇ. Ἐξομολογήσομαί σοι, ὅτι ἐπηκούσας μου, καὶ ἐγένου μοι εἰς σωτηρίαν. Τὸ μὲν ὅν γενικὸν δινεῖ πατῶν τῶν ἀρετῶν τῇ δικαιοσύνῃ προγράφεται· κατ’ εἶδος δὲ λοιπὸν διαιρῶν τις, εἴποι ἀναλόγως· Ἀροιξατέ μοι πύλας δικαιοσύνης, καὶ πύλας φρονήσεως, καὶ τῶν λοιπῶν τῶν κατὰ Θεὸν πρᾶξεων. Ἐπειδάν διὰ πατῶν παρέλθῃ τῶν πυλῶν, λοιπὸν ἐπὶ τὸ τέλος τῶν, ὡς ἀνείποι τις, ἐνδοτάτω ἀγίων ἐλθῶν, οὐκέτι πολλάς, ἀλλὰ μίαν διετείπει πύλην τὴν αὐτοῦ τοῦ Κυρίου, δι’ οὓς πάντες εἰσελεύσονται ὡς δικαιοι. Εἴποι δὲ διὰ τις ταύτην τὴν ὑστάτην καὶ

τελευταῖν, ἃς ἐπέκεινα οὐχέτι οἶόν τε εἶναι προσ-
ελθεῖν. Τοστάτη δὲ πύλη τοῦ Κυρίου ἡ θεωρία ἀν-
εἴη αὐτοῦ, κατὰ τὸ Μακάριον οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ,
ὅτι αὐτοὶ τὸ Θεόν δύνονται.

Aλιθοὶ δὲ ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες·
οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν τοιας. Παρὰ Κυρίου
ἐγένετο αὐτῇ, καὶ ἐστι θαυμαστὴ ἐν ὁξείαλμοῖς
ἡμῶν. Αὕτη ἡ ἡμέρα ἡρῷοντος τοῦ Κύριος,
ἀγαλλιασθεῖσα καὶ εὐχραρθῶμεν ἐν αὐτῇ. Ὡς
Κύριε, σῶσον δῆ, ὡς Κύριε, εὐόδωσον δῆ. Εὐλο-
γημένος ὁ ἔρχομενος ἐν ὄρδοντι Κυρίου. Ἐπειδὴ
εἶδε τῆς οἰκουμένης τὴν εὐεργεσίαν καὶ τὴν τῶν
πραγμάτων μεταβολὴν, καὶ πρὸς τὸ βέλτιον μετά-
στασιν, συγχαίρων τοῖς ἀπολαύοντις φησιν· Ὡς
Κύριε, σῶσον δῆ· ὡς Κύριε, εὐόδωσον δῆ. Τουτέστι, διά-
σωσον τοὺς ἀπολαύοντας, ὥστε ἐμπλησθῆναι, καὶ
καρποὺς ἀξίους διαδείξασθαι τῆς χάριτος· ἥδικαν
αὐτοῖς ποιήσον τὴν ὁδὸν, ὥστε, μετὰ τὸ τυχεῖν, μή
ἐκπεσεῖν τῶν τοιούτων καλῶν.

BΕΥΛΟΓΗΚΑΜΕΝ οὐμᾶς ἐξ οἰκου Κυρίου, Θεὸς
Κύριος καὶ ἐπέφαρεν ἡμῖν. Οὐμολογοῦντες, διτι
ταῦτα αὐτοῖς οὐδεὶς δῆλος ἡ αὐτὸς δός Κύριος ἐπέφανε
τε καὶ ἔδειξε· διό φασιν, Εὐλογήκαμεν οὐμᾶς· διτι
ἐπέφανε τὴν οὐμετέραν δεῖξας σωτηρίαν. Ἐπευξά-
μενοι καὶ τὰ μέλλοντα προθεωρήσαντες τῷ ἀγίῳ
Πνεύματι τὰ προκείμενα οἱ προφῆται, μακαρίζουσι
τοὺς μέλλοντας τῶν ἀποτελεσμάτων ποτὲ καταξιού-
σθαι. Συστήσασθε ἐκρήγητε ἐν τοῖς πυκάλοντοι
ἔως τῶν κεράτων τοῦ θυσιαστηρίου, οὐμεῖς οἱ ἔξ
ἐθνῶν ἐν τοῖς πυκάζουσι. Τούτο δὲ δὲ μὲν Ἀκύλας
ἡρμήνευσεν εἰπών· Δήσατε ἐκρήγητε ἐν πιμελέσιν·
δὲ δέ Σύμμαχος· Συνδήσατε ἐν παγηρύρει πυκά-
λοντα ἔως τῶν κεράτων τοῦ θυσιαστηρίου. Προσ-
τάτειε δὲ διὰ τούτων πολλοὶς κειμηλίοις πληροῦν τὸν
οἰκον τοῦ Θεοῦ καὶ ἀναθῆμασι πυκνοῖς στεφανοῦν
αὐτὸν κατὰ τοὺς τῶν ἑορτῶν καιρούς.

CΘεός μου εἰ σὺ, καὶ ἔξομολογήσομαι σοι· Θεός
μου εἰ σὺ, καὶ οὐγώσω σε. Προστάττεται δὲ δ συγ-
χροτησεὶς ἐν Χριστῷ λαὸς ἐκ τε τοῦ Ἰσραὴλ καὶ ἐκ
τοῦ οἰκου Ἀαρὼν, καὶ ἐκ τῶν φυσουμένων τὸν Κύ-
ριον ἔξομολογεῖσθαι καὶ λέγειν ἐν τῇ ἔξομολογήσει
τὸ, Θεός μου εἰ σὺ, καὶ ἔξομολογήσομαι σοι·
Θεός μου εἰ σὺ, καὶ οὐγώσω σε. ἔξομολογήσομαι
σοι, διτι ἐπήκοντοςάς μου, καὶ ἐγένου μοι εἰς σω-
τηρια. Τίνι δὲ ταῦτα λέγει ἡ τῷ ἀνταέρω δεδήλω-
μένη Κυρίων τῷ καὶ ἐκ τοῦ θιλψεως φυσαμένω αὐτὸν,
τῷ καὶ τοὺς ἔχθροὺς αὐτοῦ ταπεινώσαντι, τῷ καὶ
τὸν λίθον τὸν ἀποβληθέντα πρὸς τῶν οἰκοδόμων
ὑψώσαντι, τῷ καὶ εὐόδωσαντι καὶ σώσαντι τοὺς εἰς
αὐτὸν πιστεύοντας. ἔξομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ τοι
ἄγαθος, διτι εἰς τὸν αἰώνα τὸ δέλεος αὐτοῦ.

ΑΛΛΗΛΟΥΙΑ. ΡΙΗ

DΜακάριοι οἱ ἄμωμοι ἐν τῇ ὁδῷ, οἱ πορευόμενοι
ἐν τῷ μέρει Κυρίου. Μακάριοι οἱ ἔξερεντες τὰ
μαρτύρια αὐτοῦ, ἐν δῃ τῇ καρδίᾳ ἐκηγήσοντο
αὐτὸν. Οὐ γάρ οἱ ἔργαζόμενοι τὴν ἀρούραν ἐν ταῖς
οὖδοις αὐτοῦ ἐπορεύθησαν. Σὲ ἐρετεῖται τὰς δι-

A Postrema autem Domini porta fuerit contemplatio-
eius, secundum illud: *Beati mundo corde, quoniam
ipsi Deum videbunt*^a.

VERS. 22-26. Lapidem, quem reprobaverunt ἀδι-
fiantes, hic factus est in caput anguli. A Domino
factum est istud, et est mirabile in oculis nostris.
Hæc dies quam fecit Dominus, exsultemus et lætemur
in ea. O Domine, salva, quæso: o Domine, bene
prosperare fac, quæso; benedictus qui venit in nomine
Domini. Quoniam videbat beneficium in orbem
terræ conferendum, rerumque mutationem ac in
melius conversionem, hoc bono fruentibus gratu-
lans ait: O Domine, salva, quæso; o Domine, bene
prosperare fac, quæso. Id est, conserva illos qui his
fruuntur, ita ut repleantur, et fructus gratia di-
gnos exhibeant: facilem ipsis viam para, ut post-
quam hæc consecuti fuerint, a talibus bonis no-
excident.

VERS. 27. Benediximus vobis de domo Domini:
Deus Dominus et illuxit nobis. Consistentes nemini-
nem alium quam ipsum Dominum hæc ipsis ostendisse
ac exhibuisse, quare dicunt: Benediximus vo-
bis, quia illuxit vestram salutem ostendens. Post-
quam autem oraverunt et in Spiritu sancto hæc
futura prospexerunt prophetæ, beatos prædicant
eos qui horum finem et effectum aliquando conse-
cuturi sunt. Constituite diem solemnum in condensis
usque ad cornua altaris, vos ex gentibus qui in
condensis estis. Hoc autem sic Aquila interpretatus
est: Ligate solemnitatem in pinguibus; Symmachus
vero: Colligate in celebritate densitates, usque ad
cornua altaris. His autem præcipit, multis cimeliis
domum Dei replere, atque donariis frequentibus
ipsam temporibus solemnitatum coronare.

VERS. 28, 29. Deus meus es tu, et confitebor tibi:
Deus meus es tu, et exaltabo te. Populus ex Israel,
ex domo Aaron et ex timentibus Dominum, in Chri-
sto congregatus, jubetur consisteri ac dicere: Deus
meus es tu, et confitebor tibi: Deus meus es tu, et
exaltabo te. Confitebor tibi, quoniam exaudisti me,
et factus es mihi in salutem. Cui porro hæc dicit,
nisi Domino superius declarato, qui de tribula-
tione ipsum liberavit, qui etiam inimicos ejus de-
pressit, qui reprobatum ab ædificantibus lapidem
exaltavit, qui fidèles suos bene prosperare fecit et
salute donavit. Confitemini Domino quoniam bonus,
quoniam in sæculum misericordia ejus.

ALLELUIA. CXVIII.

VERS. 1-8. Beati immaculati in via, qui ambu-
lanit in lege Domini. Beati qui scrutantur testimonia
ejus, in toto corde exquirunt eum. Non enim qui ope-
rantur iniquitatem, in viis ejus ambularerunt. Tu
mundasti mandata tua custodiri nimis. Utinam diri-

^a Matth. v., 8.

gantur vias ad custodiendas justificationes tuos. Tunc non confundar, cum respexero omnia mandata tua. Confitebor tibi in rectitudine cordis, quod didicerim iudicia justitiae tuae. Justificationes tuas custodiam, non me derelinquas usqueaque. Immaculati sane fuerint qui perfecti sunt in via, quos beatos praedicare docetur is qui in divinarum disciplinarum principiis et rudimentis versatur; ne ipse inflatus nocumento afficiatur, ut jam se beatum aestimans; sed agnoscat se procul abesse ab iis qui beati praedicantur. Beati qui scrutantur testimonia ejus, in toto corde exquirant eum. De testimoniis jam disseruimus: via igitur hujusmodi testimoniorum fuerit, secundum eorum mentem progredi, non ex tristitia, aut ex necessitate; sed cum omni laetitia, quemadmodum ait Propheta: Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasi cor meum.

VERS. 9-16. *In quo corriget junior viam suam? in custodiendo sermones tuos. In toto corde meo exquisivi te, ne repellas me a mandatis tuis. In corde meo abecondi eloquia tua, ut non peccem tibi. Benedictus es, Domine, doce me justificationes tuas. In labiis meis enuntiavi omnia judicia oris tui. In via testimoniorum tuorum delectatus sum sicut in omnibus divitias. In mandatis tuis exercebor, et considerabo vias tuas. In justificationibus tuis meditabor: non obliviscar sermones tuos. Justi iudicij tui sermones, inquit, memoria repetens, magnam hinc utilitatem nactus sum. Timeo autem ne aliquando in horum oblivionem veniam: quare orationem estudi; ut per totam vitam meam, et omni tempore, iudicij tui memor sim; sive alio modo: universalis Providentiae tuae, Domine, iudicia tua nosse concupivit anima mea.*

VERS. 17-24. *Retribue servo tuo : vivam et custodi-
diam sermones tuos. Revela oculos meos, et conside-
rabo mirabilia tua de lege tua. Incola ego sum in
terra, non abscondas a me mandata tua. Concupivit
anima mea desiderare justificationes tuas in omni
tempore. Increpasti superbos, maledicti qui declinant
a mandatis tuis. Auser a me opprobrium et con-
temptum, quia testimonia tua exquisivi. Etenim se-
derunt principes et adversum me loquebantur, servus
autem tuus exercebatur in justificationibus tuis. Nam
et testimonia tua meditatio mea est, et consilia mea
justificationes tuæ. Aliquando, inquit, reprohabant
mihi, olim cum peccata in me exsisterent ; ali-
quando despiciebant vilipendentes quasi nullius
pretii hominem. Ego vero seorsim sedens, ac divi-
nis sermonibus animum adhibens, neminemque ha-
bens, quòcum consulerem, nullamque aliam nactus
consolationem, justificationibus tuis pro consilia-
riis utebar.*

VERS. 25-29. *Adhaesit pavimento anima mea, vivi-*

Α τοιάδε ωντι φυλάξασθαι σύζόδρα. Ο ψειλοτ κατευθυνθείησαν αι δόδοι μιου τοῦ φυλάξασθαι τὰ δικαιώματά σου. Τόσε οὐκέπιστρωθῶ ἐτ τῷ με ἔχει διέπειρε εἰπει πάσας τάκες ἀττοιάδες σου. Τέξιμοδοτήσομει σοι ἐν εὐθύτητι καρδίας, ἐτ τῷ μεμαθηκέναι με τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης σου. Τὰ δικαιώματά σου φυλάξω, μή με ἀγκαταλίπῃς ἐώς σύζόδρα. Αμαροι δ ἀν εἰεν καὶ οἱ τέλειοι ἐν δᾶ, οὓς καὶ μακαρίους ἀποφαίνειν διδάσκεται δ ἐν ἀρχαῖς τυγχάνων τῶν θείων μαθημάτων· ώς ἀν μή ἐπιτίθοιτο αὐτὸς χαυνούμενος ὡς ἡδη μακάριος· γινώσκε δε, δτι μακρὰ ἀφυστερεῖ τῶν μακαρίομένων. Μακάριοι οι ἔξερευνώντες τὰ μαρτύρια αὐτοῦ, ἐτ διη τῇ καρδίᾳ ἐκζητήσουσιν αὐτόν. Περὶ τῶν μαρτυρίων ἡδη διηγησάμεθα· δόδες οὖν μαρτυρίων Β τούτων εἶη ἀν τὸ δόδενσαι κατὰ τὸ βούλημα εἰπόν, οὐκέ τι λύπης ἢ ἐξ ἀνάγκης, ἀλλὰ μετὰ πάσης εἰρουσούς έθραμμος, δτατ ἐπιλάτυνας τὴρ καρδίας

Ἐρ τίνι κατορθώσει τεώτερος τὴν ὁδὸν αὐτούς;
ἢ τῷ φυλάκισθαι τοὺς ἀδέους σου. Ἐρ δῆτη καρδία
μου ἔξεζήτησα σε, μὴ ἀκώσῃ με ἀπὸ τῶν ἐπειλότ
σου. Ἐρ τῇ καρδίᾳ μου ἔκρυψα τὰ λόγια σου,
ὅπως ἀν μὴ ἀμάρτω σοι. Εὐλογητός εἰ, Κύριε,
διδαξόν με τὰ δικαιώματά σου. Ἐρ τοῖς χελεοῖς
μου ἔκτηγειλα πάντα τὰ κρίματα τοῦ στρατός
σου. Ἐρ τῇ ὁδῷ τῶν μαρτυρίων σου ἐτέρψθη,
ώς ἀπὸ πατρὶ πλούτῳ. Ἐρ ταῖς ἐντολαῖς σου
ἀδοιλεσχήσω, καὶ καταροήσω τὰς ὁδούς σου. Ἐρ
τοῖς δικαιώμασι σου μελετήσω· οὐκ ἐπιλήσσομαι
τῶν λόγων σου. Τοὺς δικαιοκριτίας σου, ἄτε,
λόγους ἀναλαμβάνων τῇ μνήμῃ τὰ μέγιστα ὡφελοῦ
μαι. Φθοῦμαι δὲ μήποτε τις αὐτῶν λήθη ἐν ἐμῷ
γένηται· διόπερ εὐχήν ἐποιησάμην· τὸ δὲ ἀπάστι
τῆς ἐμαυτοῦ ζωῆς, καὶ ἐν παντὶ καιρῷ τῆς σῆς
μνημονεύειν κρίσεως· ἥ καὶ ἄλλως, τῆς σῆς καθ'
ὅλου προνοίας, ὡς Κύριε, τὰ κρίματα εἰδέναι ἐπει-
μησεν ἡ Ψυχή μου.

Αρταπόδος τῷ δούλῳ σου· ζήσομαι καὶ γνάλ-
ξω τοὺς λόγους σου. Ἀποκάλυψο τοὺς ὄγκους
μούς μου, καὶ καταροήσω τὰ θαυμάσια σου ἐκ
τοῦ νέρου σου. Πάροικος ἔτρι εἰμι ἐν τῇ γῇ μη
ἀποκρύψῃς ἀλλ' ἐμοῦ τὰς ἐντολάς σου. Ἐπεκ-
θησεν η ψυχή μου τοῦ ἐπιθυμῆσαι τὰ κρίματά
σου ἐτοπίσατο οἱ ἐκκλησίαις ἀπὸ τῶν ἐντολῶν
σου. Περιέλει ἀλλ' ἐμοῦ δρεῖδος καὶ ἔξουστρωσι,
ὅτι τὰ μαρτύριά σου ἔξεζή της. Καὶ γάρ ἐκάθισα
ἄρχοτες καὶ κατ' ἐμοῦ κατεδάλευτ, σ δὲ δούλος
σου ἡδολέσχει ἐτοῖς δικαιώμασι σου. Καὶ γάρ
τὰ μαρτύριά σου μελέτη μου ἐστί, καὶ αἱ συμ-
βουλαὶ μου τὰ δικαιώματά σου. Ποτὲ μὲν ὥνε-
διζόν με, φησί, παλαιὰ εἰ τύχοι ἀμαρτήματα· ποτὲ
δὲ ἔξουδένουν ἔξευτελίζοντες, ὡς οὐδενὸς ἔξιν λόγου.
Ἐγώ δὲ καταμόνας καθήμενος, καὶ τοῖς θεοῖς λόγους
προσανέχων, καὶ μηδένα κεχτημένος σύμβουλον,
μηδὲ ἄλλην ἔχων παραμυθίαν, τοῖς σοὶ δικαιώμασιν
ἀντὶ συμβούλων ἔχρωμην.

Ἐκαλλίθη τῷ ἐδάφει η ὑψηλή μου· Τησσάρων με

κατὰ τὸν λόγον σου. Τὰς ὁδούς μου ἔξηγγειλα,
καὶ ἐπίκουνσάς μου· δίδαξόν με τὰ δικαιώματά
σου. Ὁδὸς δικαιωμάτων σου συνέτισόν με, καὶ
ἀδόξεσχήσω ἐν τοῖς θαυμαστοῖς σου. Ἐρύσταξε
ἡ γυνχὴ μου ἀπὸ ἀκηδίας, βεβαλωσόν με ἐν τοῖς
λόγοις σου. Ὁδὸς ἀδικίας ἀπόστησον ἀπ' ἐμοῦ,
καὶ τῷ νόμῳ σου ἀλέσθισόν με. Μηπερ ἀρχὴ κοιμῆ-
σεώς ἐστιν νυσταγμὸς, οὐτως ποτὲ καὶ ψυχὴ ἐν ἀρχῇ
γενομένη ἀμάρτημάτων λέγεται νυστάζειν, καθελ-
κομένη μὲν ὡσπερ εἰς ὑπνον, τὸ ἀμάρτημα, ἀνα-
νεύσοντα δὲ καὶ ἔγειρομένη διὰ τῆς τῶν κρειττόνων
μνήμης. Ἀναγκαῖς δὲ συνετισθῆναι ἀξιῶ, καὶ φω-
τισθῆναι τοὺς ὄφθαλμούς μου εἰς κατανόησιν τῶν
νόμων, ἵνα πᾶσα ὁδὸς ἀδικίας ἀποστῇ ἀπ' ἐμοῦ. Ἀγε-
τῖς τοῦ, Ὁδὸς ἀδικίας ἀπόστησον ἀπ' ἐμοῦ, δὲ μὲν
Ἀκύλας, Ὁδὸς γενύδους ἀπόστησον ἀπ' ἐμοῦ, εἱρη-
κεν· δὲ δὲ Σύμμαχος, Ὁδὸς γενύδη περιειλε ἀπ'
ἐμοῦ· ὡς ἀληθεύειν τὴν προειρημένην ἔξηγγειν.
Εὑχεται γάρ ἔκαστος ἔκτος γενέσθαι πάστης φευδο-
δοῖς, καὶ τῆς περὶ τὰς θείας Γραφὰς φευδοῦς ὑπο-
λήψεως.

Ὦδὸς ἀληθείας ἥμετισάμην, τὰ κρίματά σου οὐκ
ἐπελαθόμην. Τὸν στίχον τούτον ἔρει μόνος δικαστρο-
νῶν μὲν τῶν βλεπομένων ὡς προσκαίρων, σκοπῶν δὲ
τὸ μὴ βλεπόμενα ὡς αἰώνια, καὶ μόνα κυρίως ἀληθῆ,
καὶ ἐπ' ἔκεινα σπεύδων. Οὐκ ἀληθείας γάρ ὁδὸς, ἢν
αἱρεῖται διὰ πραγματεύσμενος τὸν κάτω πλοῦτον καὶ
τὰς ἐπὶ γῆς δόξας. Οἱ οὖν ἀλόγεμος ὁδεύειν, ὡς ἀπο-
δεῶκαμεν, τὴν τῆς ἀληθείας ὁδὸν, οὗτος οὐκ ἐπιλαν-
θανόμενος τῶν κριμάτων τοῦ Θεού καὶ τῶν ἀνταπο-
δοσεων αὐτοῦ τὸ τοιούτον πράττει. Οἱ φιλαλήθης καὶ
μήποτε περοφέρων φευδῆ λόγον διὰ στόματος εἴποι ἄν.
Ὦδὸς ἀληθείας ἥμετισάμην. Ἀλλὰ καὶ διαπαν-
τὸς πρὸ ὄφθαλμῶν τιθέμενος τὰ τοῦ Θεοῦ κρίματα
καὶ ἐπὶ πάσῃ πράξει μεμυημένος αὐτῶν ἔρει· Τὰ
κρίματά σου οὐκ ἐπελαθόμηρ.

Ἐκολλήθην τοῖς μαρτυρίοις σου, Κύριε, μή με
κατασχύνῃς. Κεκόλληται τοῖς μαρτυρίοις διὰ τὴν λό-
γιος τοῖς περὶ οὐρανοῦ καὶ γῆς, ἢ τινος τῶν γεγραμ-
μένων παραδεδομένοις ἐνῶν ἐαυτὸν, καὶ μηδαμῶς
τύτων ἀφεστηκώς. Οὗτος καὶ θαρρείτω κανὸν πρότερον
ἔργα αισχύνης πεποιηκώς· ἢ καὶ αἰτεῖτω ἀπὸ Θεοῦ
ἔφεσιν, καὶ λεγέτω Κύριε, μή με κατασχύνῃς.
Ὦδὸς ἐτολῶν σου ἔδραμον, ὅταν ἐπιλάτυνα τὴν
καρδίαν μου. Διέδραμον, φησὶν, ἐν βραχεῖ χρόνῳ οὐ
μιᾶς ἐντολῆς, ἀλλὰ πασῶν ἐντολῶν σου τὴν ὁδὸν ἔρ-
γοις ἐπιτελῶν, καὶ αὐταῖς πράξεις τὰ ὑπὸ τῶν ἐντο-
λῶν σου διηγορευμένα. Οὐθὲν καὶ Παῦλος, τετελεκώς
τοῦτο, φησι· Τὸν δρόμον τετέλεσκα, τὴν πλοτίν τε
τήρητα.

Νομοθέτησόν με, Κύριε, τὴν ὁδὸν τῶν δικαιω-
μάτων σου· καὶ ἐλκητήσω αὐτὴν διαταντός. Τὰ
μὲν γάρ παρὰ τοῦ Θεοῦ αἰτεῖ, τὸ δὲ ἐπαγγέλλεται ἐξ
ἐαυτοῦ συνεισφέρειν. Σὺ μὲν γάρ, φησὶν, ὁ Κύριε, νο-
μοθέτησόν με τὴν ὁδὸν τῶν δικαιωμάτων σου· ἐγὼ δὲ
τὸν τῆς ζωῆς μου ἀπαντά χρόνον ἐπιδίνω ἐν αὐτῷ
εἰς ἀναζήτησιν αὐτῆς.

A fica me secundum verbum tuum. Vias meas enuntiavi,
et exaudiisti me, doce me justificationes tuas. Viam
justificationum tuarum intelligere me fac, et exerce-
bor in mirabilibus tuis. Dormitavit anima mea præ
tatio, confirmata me in verbis tuis. Viam iniquitatis
amove a me, et lege tua miserere mei. Sicut initium
dormiendi est dormitatio; sic cum anima initium
peccandi facit, dormitare dicitur, dum ad peccatum
quasi ad somnum trahitur; sed ex memoria melio-
rum inde emergit ac excitatur. Necessario autem
prudentia muniri, et oculos meos lumine perfundi
tuo, postulo ad intelligendum legem, ut omnis via
iniquitatis amoveatur a me. Pro illo autem: Viam
iniquitatis amove a me; Aquila: Viam mendacit
amove a me, edidit; Symmachus vero: Viam mer-
dacem aufer a me; ut prior expositio vera sit. Nam
precatur unusquisque, ut extra falsam quamlibet
sententiam et mendacem de divinis Scripturis opi-
nionem versetur.

VERS. 30. Viam veritatis elegi, iudicia tua non
sum oblitus. Hunc quidem versum ille tantum dicet,
qui ea quae sub aspectum cadunt, tanquam tempo-
ranea despicit; invisibilia autem, ut semper interna ac
sola vera, contemplatur, et ad illa festinat. Siquidem illa veritatis via non est, quam eligit is qui
terrenas divitias ac mundi gloriam sectatur. Qui
igitur, ut diximus, in veritatis via incedere coopta-
vit, hic non immemor judiciorum Dei, et retributio-
num ejus, eo sese modo gerit. Qui veritatis amans
est, et mendacia ore suo nunquam profert, dixerit:
Viam veritatis elegi. Sed etiam qui Dei iudicia præ
oculis semper habet et in omni opere suo eorum
meminit, dicet: *Judicia tua non sum oblitus.*

VERS. 31, 32. Adhæsi testimonis tuis, Domine,
noli me confundere. Ille testimonis adhæret, qui
sermonibus de cœlo et terra, vel quavis alia de re
scripto traditis sese addicit, et nullatenus ab iis re-
cedit. Hic vero confidat, licet prius opera turpia
perpetrarit; sive etiam postulet a Deo remissionem,
et dicat: Domine, noli me confundere. Viam man-
datorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum.
Brevi, inquit, tempore decurri non unius, sed
omnium mandatorum tuorum viam, operibus et ac-
tionibus meis ea complens, quæ mandatis tuis enun-
tiantur. Quamobrem Paulus cum ea consummasset,
ait: Cursum consummavi, fidem servari*.

VERS. 33. Legem pone mihi, Domine, viam justi-
ficationum tuarum, et exquiram eam semper. Aliud
a Deo petit, aliud ex parte sua se collaturum pro-
mittit. Tu enim, inquit, Domine, legem pone mihi
viam justificationum tuarum: ego autem toto vitæ
meæ tempore in ejus inquisitione persistam.

* II Tim. iv, 7.

Vers. 34. *Da mihi intellectum, et scrutabor legem tuam, et custodiam illam in toto corde meo. Vult propheta legem Dei scrutari, gnarus eam non clamare et captu facilem. Itaque da mihi intellectum, ait, ut congruenti cum examine et attentione perquiram illam; ut ex illa rerum quas vel agere vel contemplari opus est, usum captumque assequar: sic namque potero eam in toto corde custodire, ac sine dubitatione adire illam. Quod si intellectu opus sit ut legem duntaxat scrutaris, quantam a Deo intelligentiam accipere opus habes, ut finem ejus reperias?*

Vers. 35. *Deduc me in semitam mandatorum tuorum, quia ipsam volui. Hic semitam pro lege dicit: nam mandatorum semita quædam est. Semita autem dicitur via trita, in qua multi ante nos justi ambularunt. Si quis autem justo duce non utatur, non potest secundum præcepta Dei ambulare. Nam Christi nos initatores esse, ac tollere crucem, ipsumque sequi oportet.*

Vers. 36 - 40. *Inclina cor meum in testimonia tua, et non in avaritiam. Averte oculos meos ne videant vanitatem; in via tua vivifica me. Statue servo tuo eloquium tuum in timore tuo. Amputa opprobrium meum quod suspicatus sum, quia judicia tua jucunda. Ecce concupivi mandata tua, in justitia tua vivifica me. Omnia ad Deum viri sancti referunt, docentes nihil nos sine Deo posse. Nisi enim in me manseritis, inquit, nihil potestis facere¹⁰. Sed fortasse non nemo dixerit: Si omnia ad Deum referuntur, ubi est id quod meæ facultatis est? Sin minus, ubique sane miscet ea quæ a Deo sunt cum iis quæ in nostra sunt potestate. A Deo certe illud est: *Legem pone mihi, Domine, viam justificationum tuarum; nostrarum autem partium est illud: Et exquiram eam semper.* A Deo rursum postulo: *Da mihi intellectum, et scrutabor legem tuam, ad me vero pertinet illud: Et custodiam illam in toto corde meo.* Tertio item a Deo id expeto: *Deduc me in semitam mandatorum tuorum: quid autem ad me spectat? Quia ipsam volui, videlicet legem supra memoriam; ita ut pelamus ut quæ a Deo sunt adsint nobis, ea promittentes quæ nostræ facultatis sunt, neque irrita illa facientes, ne pacta cum Deo nostra violemus.**

Vers. 41 - 48. *Et veniat super me misericordia tua, Domine, salutare tuum secundum verbum tuum. Et respondebo exprobrantibus mihi verbum, quia speravi in sermonibus tuis. Et ne auferas de ore meo verbum veritatis usque valde, quia in judiciis tuis supereperi. Et custodiam legem tuam semper, in sæculum et in sæculum sæculi. Et ambulabam in latitudine, quia mandata tua exquisivi. Et loquebar in testimoniis tuis in conspectu regum, et non confundebar. Illoc pulchre quadraverit in eum qui ad nomen Christi confitendum ante reges et præsides ducitur. Et meditabar in mandatis tuis, quæ dilexi valde. Et le-*

Συρέτισόν με, καὶ ἐξερευνήσω τὸν νόμον σου, καὶ φυλάξω αὐτὸν ἐρ δλῃ καρδίᾳ μου. Βούλεται ἐξερευνῆσαι τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ ὁ προφήτης ἐπιστάμενος, διτούσι τὸν νόμον, ἵνα ζητήσω αὐτὸν μετὰ τῆς πρεπούσης ἐρεύνης καὶ ἐπιστασίας, ὃς ἐξ αὐτοῦ λαβεῖν τῶν πρακτέων καὶ θεωρητῶν τὴν χρῆσιν καὶ κατέληγεν εὐωγγέλῳ δυνησματι φυλάξαι αὐτὸν ἐν δλῃ καρδίᾳ ἀνεδοάστως αὐτῷ προσερχόμενος. Εἰ δὲ συνέστως δεῖται ἵνα μόνον ἐρευνήσῃ τὸν νόμον, τίνος δεῖται, συνέπεια δὲ τοῦ Θεοῦ διδομένης, ἵνα εὑρῇ τὸ τέλος;

Οὐδήγησόν με ἐρ τῇ τρίθῳ τῷ ἑτοιλῷ σου, διτούσι αὐτὴν θέλησα. Ἱνα εἴπῃ τὸν νόμον, ἡτοι τὴν τρίθον· ἔστι γάρ ἐντολῶν τρίθος. Τρίθος δὲ λέγεται ἡ τετριμμένη ὁδός, ἣν πολλοὶ πρὸ δημῶν ἐπορεύθησαν τῶν δικαιων. Ἐάν δὲ τις μὴ ὅδηγῷ χρήστης τῷ ὁδῷ, οὐ δύναται: ὁδεῖσθαι κατὰ τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ Χριστοῦ γάρ δημᾶς δὲλ γίνεσθαι μιμητὰς, καὶ αἱρεῖν τὸν σταυρὸν, καὶ ἀκολουθεῖν ὅπλων αὐτοῦ

Κλίνο τὴν καρδίαν μου εἰς τὰ μαρτύρια σου, καὶ μὴ εἰς πλεορεῖτα. Ἀπόστρεψόν τοὺς ἐρθαλμούς μου τοῦ μὴ ὑδεῖται ματαιώτητας ἐρ τῇ ὁδῷ σου ζῆσόν με. Στῆσο τῷ δούλῳ σου τὸ λόγον σου εἰς τὸν φόβον σου. Περιελε τὸν ὄντεισθαι μονὸν δὲ πνώπτενσα, διτούσι τὰ κρίματά σου χρηστός Ίδον ἐπεθύμησα τὰς ἑτοιλάς σου, ἐρ τῇ δικαιοσύνῃ σου ζῆσόν με. Πάντα ἐπὶ τὸν Θεὸν ἀπέφερουσιν οἱ ἄγιοι, διδάσκοντες δημᾶς, διτούσι χωρὶς θεοῦ οὐδὲν δυνάμεθα. Ἐάρ γάρ μη ἐρ ἔμοι, φροντὶ, μάρτυρε οὐδὲν δύνασθε ποιεῖν. Ἄλλοι ίσως τις ἐρεῖ: Εἰ πάντα ἀναφέρεται ἐπὶ τὸν Θεὸν, ποῦ τὸ ἐπί' ἔμοι; Εἰ δὲ μὴ πανταχοῦ ἐπέπλεξε τοῖς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ τὰ ἐπί τημ. Ἀπὸ τοῦ Θεοῦ τὸ Νομοθέτησόν με, Κύριε, τὸ δόδον τῶν δικαιωμάτων σου· τὸ δ' ἐφ' ἡμῖν. Καὶ οὐδὲν τῶν ἀνιντέρων εἰρημένον νόμον, ὥστε αἰτῶμεν τὸ ἀπὸ Θεοῦ προσγενέσθαι ἡμῖν, ἐπαγγελλόμενοι καὶ τὰ ἐφ' ἡμῖν καὶ μὴ ψευδάμενοι ἵνα μὴ τὰς πρὸς Θεὸν ἀθετῶμεν συνθῆκας.

Καὶ ἐλθοι ἐπ' ἐμό τὸ ἐλεός σου, Κύριε, τὸ στήματόν σου κατὰ τὸν λόγον σου. Καὶ ἀποκριθῆσαι τοῖς ὄντεισθαισι μοι λόγοι, διτούσι ἡλίσαι εἰς τοῖς λόγοις σου. Καὶ μὴ περιέληξεν τοῦ στήματός μου λόγοις ἀληθείας ἓως σφόδρα, διτούσι ἐπέτης κρίμασί σου ἐπήλπισα. Καὶ φυλάξω τὸν νόμον σου διαπατέδε εἰς τὸν αἰώνα καὶ εἰς τὸν αἰώνα τοῦ αἰώνος. Καὶ ἐπορεύματρέν πλανητού, διτούσι τὰς ἑτοιλάς σου ἐξεζήτησα. Καὶ ἐλάλουν ἐρ τοῖς μαρτυροῖς σου ἑρτατοῖς βιωτιλέων, καὶ οὐκ ἡσχυρόμων. Χαριέντως ἀρμόσεις τοῦτο τῷ ἐπὶ τὴν γεμόνας καὶ βατλεῖς ἀγομένῳ ἔνεκεν τοῦ διδύματος Χριστοῦ μαρτυ-

¹⁰ Joan. xv, 4.

ρειν. Καὶ ἐμελέτωρ ἐν ταῖς ἐντολαῖς σου, αἷς ἡγά.
πησα σφόδρα. Καὶ ἥρα τὰς χείρας πρὸς τὰς ἐντο-
λὰς σου, δὲς ἡγάπησα, καὶ ἡδολέσχοντο ἐν τοῖς
δικαιώμασι σου. Ἀρχι χείρας πρὸς ἐντολάς ἔστι τὸ
πᾶσαν πρᾶξιν πρὸς ἐντολὰς θείας ἀρμοζομένην ἐργά-
ζεσθαι. Οὐκοῦν ἐκάτερον μὲν δὲ Ψαλμῷδες ἑαυτῷ μαρ-
τυρεῖ δόμοῦ δὲ τὴν νομοθετεῖ ταῖς ἐντολαῖς τοῦ
Θεοῦ παρέχειν τὴν κατόρθωσιν, παρέχειν δὲ καὶ τὴν
ἴπι πολὺ μελέτην καὶ θεωρίαν οὕτω γάρ αὐτοῖς τε
κατορθούν ἀκριβέστερον, καὶ τοὺς ἄλλους ἐνάγειν εἰς
κατόρθωσιν ἔξομεν.

Μητήσθητι τῶν λόγων σου τῷ δούλῳ σου, φ
ἐπικλητούς με. Αὕτη με παρεκάλεσεν ἐν τῇ τα-
κεινώστει μου, διτὶ τὸ λόγιόν σου ἔξοδός με. Ὑπερ-
ηγαροὶ παρηρόμουν ἔως σφόδρα, ἀπὸ δὲ τοῦ νό-
μου σου οὐκ ἔξελινα. Τῶν ἐπερρόδων ἀλαζονεύ-
ομένων κατὰ τοῦ νόμου τῷ διαβάλλειν αὐτὸν, ἐγὼ
σφόδρα τῆς φυλαχῆς αὐτοῦ περιεχόμην, μηδὲ κατ’
ὅλην κλονῆσαι τὴν πρὸς αὐτὸν συγχατάθεσιν ἀνέχο-
μενος. Ἐμρήσθητι τῶν κριμάτων σου ἀπὸ αἰῶνος,
Κύριε, καὶ παρεκλήσθητι. Ἀθυμία κατέσχε με ἀπὸ
ἀμαρτωλῶν τῶν ἐγκαταλιπταρόντων τὸν νόμον
σου. Φαττὰ ήσάρ μοι τὸ δικαιώματά σου ἐν τόπῳ
παροικιας μου. Ἐμρήσθητι ἐν ρυκτὶ τοῦ ὀρόμα-
τος σου. Κύριε, καὶ ἐψύλαξα τὸν νόμον σου. Αὕ-
τη ἐπεργήθη μοι, διτὶ τὰ δικαιώματά σου ἔξελιηστα.

Μερίς μου εἶ, Κύριε· εἴπα φυλάξασθαι τὸν νό-
μον σου. Ὁ ἀποτάξαμενος τοῖς βιωτικοῖς πράγμασι,
καὶ μηδεμίαν ἔχων μερίδων ἐπὶ γῆς, μηδὲ ἐν τῷ θελεῖν
τὰ τοιαῦτα, ἀλλ’ ἀρκούμενος ἀντὶ πάντων τῷ Κυρίῳ,
ἐρει· Μερίς μου Κύριος. Τούτῳ δὲ ἀκολουθεῖ λέγειν·
Ἐίπα φυλάξασθαι τὸν νόμον σου, τουτέστι τὸν
πνευματικὸν, περὶ οὗ δὲ Παῦλος λέγει· Οἴδαμεν
ὅτι πνευματικὸς ἔστι νόμος, καὶ τὰς ἐντολὰς τοῦ Κυρίου οἱ
μερίδα αὐτὸν ἔχοντες κατὰ τοὺς Δευτήρας, οἵς διηγή-
ρενται μηδὲν κεκτήσθαι κατὰ τὸν βίον; Λέλεκται
γάρ· Τοῖς Λευΐταις καὶ τοῖς Ιερεῦσιν υἱοῖς Ἀαρὼν,
οὐκ ἔστι μερίς, οὐδὲ κληροροματὰ ἐν τοῖς υἱοῖς
Ἰσραὴλ, διότι Κύριος μερίς αὐτῶν.

Ἐδεήθητι τοῦ προσώπου σου ἐν δλῃ καρδίᾳ
μου· ἐλέησόν με κατὰ τὸ λόγιόν σου. Διελογά-
μητο τὰς δύοντας σου, καὶ ἐπέστρεψα τοὺς πόδας
μου εἰς τὰ μαρτύρια σου. Ἡτοιμάσθητι, καὶ οὐκ
ἐταράχθητι τοῦ φυλάξασθαι τὰς ἐντολὰς σου.
Σχοινία ἀμαρτωλῶν περιεπλάκησάν μοι, καὶ τοῦ
νόμου σου οὐκ ἐπελαθόμην. Μεσορύκτιος οὐκ (sic)
ἔξεργορμητο τοῦ ἐξομολογεῖσθαι σοι ἐπὶ τὰ κρι-
ματα τῆς δικαιοσύνης σου. Μέτοχος ἐτώ εἰμι
πάρτων τῶν φοβουμένων σε, καὶ τῶν φυλασ-
τόρων τὰς ἐντολὰς σου. Τοῦ ἐλέους Κυρίου
πλήρης ἡ τῆ, τὰ δικαιώματά σου διδαχός με.
Ἐὰν κατανοήσῃς τὸ πλήθος τῶν ἀμαρτανόντων, τῶν
ἀσεβούντων, τῶν ἀδικιῶν εἰς "Ὕψος λαλούντων, καὶ
Ιδῆς τοῦ Θεοῦ τὴν μακροθυμίαν ἐπὶ τὰ τοσαῦτα
ἀμαρτήματα, πῶς καὶ μετὰ τοσαῦτα πάντα ἀνατέ-
λει τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἐπὶ πονηρούς καὶ ἀγαθούς, καὶ

A vavi manus ad mandata tua quae dilexi, et exercabar
in justificationibus tuis. Levare manus ad mandata,
est omnem actionem ad divina mandata spectantem
edere. Utrumque igitur de se Psalmista testificatur:
atque una nobis præcipit ut mandata Dei persicia-
mus; quin etiam ut plurimum illa meditemur et
contemplemur; ita enim id obtinebimus, ut et ipsi
accurati exsequamur, et aliis exsequendi auctores
simus.

VERS. 49-51. Memor esto verborum tuorum seruo
tuo, in quo mihi spem dedisti. Hæc me consolata est
in humilitate mea, quia eloquium tuum vivificavit
me. Superbi inique agebant usque valde, a lege au-
tem tua non declinavi. Cum heterodoxi superbe con-
tra legem agerent, ut eam traducerent, ego ejus
observationi admodum attendebam, meum erga
illam affectum ne minimum quidem titubare per-
mittens. — **VERS. 52-56.** Memor sui iudiciorum
tuorum a seculo, Domine, et consolatus sum. Defec-
tio tenuit me pro peccatoribus dereliquentibus le-
gem tuam. Cantabiles mihi erant justifications tuæ
in loco peregrinationis meæ. Memor sui nocte nominis
tui, Domine, et custodivi legem tuam. Hæc facta est
mihi, quia justifications tuas exquisivi.

VERS. 57. Portio mea es, Domine: dixi custo-
dire legem tuam. Qui sacerdotalibus hujus vitæ rebus
renuntiat, nullamque in terra portionem habet,
neque res istiusmodi concupiscit, sed Domino vice
omnium contentus est, dicet: Portio mea Dominus.
Huic autem competit dicere: Dixi custodire legem
tuam, scilicet spiritualem, de qua Paulus ait: Sci-
mus enim quod lex spiritualis est¹¹, et cætera.
Quomodo enim legem et præcepta Domini non cu-
stodient, qui illum in portionem habent, quemad-
modum et Levitæ, quibus vetitum est aliquid in
vita possidere? Nam dictum est: Levitis et sacer-
dotibus filii Aaron non est pars neque hereditas in
filii Israel, quia Dominus pars eorum¹².

VERS. 58-61. Deprecatus sum faciem tuam in
toto corde meo: miserere mei secundum eloquium
tuum. Cogitavi vias tuas, et converti pedes meos in
testimonia tua. Paratus sum, et non sum turbatus,
D ut custodiā mandata tua. Funes peccatorum cir-
cumplexi sunt me, et legem tuam non sum oblitus.
Media nocte surgebam ad confitendum tibi super ju-
dicia justitiae tuæ. Particeps ego sum omnium ti-
mentium te et custodientium mandata tua. Misericordia
Domini plena est terra; justifications tuas
doce me. Si consideraveris multitudinem peccan-
tiū, impie agentium, et iniquitatem contra Ex-
celsum loquentium, Deique in tot peccatis toleran-
tiā perpenderis, quomodo etiam post hæc omnia
oriri faciat solem suum super malos et bonos, et
pluat super justos et injustos¹³, dices: Misericordia
Domini plena est terra, justifications tuas doce me.

¹¹ Rom. vii, 14. ¹² Num. xxviii, 20. ¹³ Matth. v, 45.

μράχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους, ἔρεις· Τοῦ ἐλέσους Κυρίου πληθυῆς η̄ γῆ, τὰ δικαιώματά σου δίδαξόν με.

VERS. 65, 66. Bonitatem fecisti cum seruo tuo, Domine, secundum verbum tuum. Bonitatem et disciplinam et scientiam doce me, quia mandatis tuis credidi. Pro illo : Bonitatem fecisti, Symmachus editit : Benefecisti servo tuo. Docetur autem is, qui divinis institutus est, ne ingratius sit pro beneficio per Deum sibi collato; sed sciat, bonitate Dei ad se perveniente, se dignum habitum fuisse qui servus Dei vocaretur, secundum verbum ejus talis effectus.

VERS. 67. Priusquam humiliarer, ego deliquer, propterea eloquium tuum custodiri. Propter priora, inquit, peccata quæ admiseram, traditus, humiliatus sum, Deique judicio id sum perpessus. Quamobrem disciplina traditus, doctrinam postulo, ut cognoscam hanc humiliationem, quæ mihi accidit, ex bonitate et disciplina evenisse mihi.

VERS. 68. Benignus es tu, Domine, et in bonitate tua doce me justificationes tuas. Opus justi est, in omnibus quæ accidunt, alacriter se habere, quod hæc a Providentia dispensentur, atque vel acerbiora hilariter accipiendo Deo dicere : Benignus es tu; et : Benedicam Domino in omni tempore, in hoc semper proposito insistendo. Pro illo : Benignus es tu, reliquæ editiones : Bonus es tu, interpretatae sunt. Scio utique, ait, neque dubito de natura tua, quod nimis ipsa bonitas sit; sed postulo doctrinam justificationum tuarum, qua me institui rogo : nam doctrina egeo, ut sermones de superbis cognoscam.

VERS. 69. Multiplicata est super me iniqüitas superborum; ego autem in toto corde meo scrutabor mandata tua. Quanto justior quispiam est, Deoque magis adhæret, ac in eo pax Dei multiplicatur; tanto magis in eo, utpote præstantiori athleta, virtus accrescit, plusquam superborum ipsum lædere volentium; sive adversariarum virtutum, sive hominum. Hoc autem peracto, ne vel minimum quidem remissior evadit, quominus in toto corde scrutetur mandata Dei, ut faciat ea.

VERS. 70-72. Coagulatum est sicut lac cor eorum: ego vero legem tuam meditatus sum. Bonum mihi quia humiliasti me, ut discam justificationes tuas. Bonum mihi lex oris tui super millia auri et argenti. Nam ante superbiam quidem, incolumes et corde vigentes erant, atque, ut ita dicam, potabiles, ut etiam lacti ad escam utilissimo compararentur; postquam autem superbiam induerunt, omnes indurati quasi e lacte in caseum commutati sunt. Pro illo autem, coagulatum est, Aquila dicit : Impinguatum est quasi adeps cor eorum; Symmachus autem : Medullatum est sicut adeps cor eorum. Cæterum licet illi in his versarentur, ego a proposito minime recessi; sed toto corde scrutabar mandata tua : ab eorumdem scrutatione providentiae tuæ ac universorum administrationis notitiam captans.

A Χρηστότητα ἐποίησας μετὰ τοῦ δούλου σου, Κύριε, κατὰ τὸν ἀργὸν σου. Χρηστότητα καὶ καδεῖαν καὶ γρῶσιν δίδαξό με, ὅτι ταῖς ἑντολαῖς σου ἐπιστενουσα. Ἀντὶ τοῦ Χρηστότητας ἐποίησας, εὐηγέρτετησας τὸν δοῦλόν σου, ἐξέδωκεν δὲ οὐδὲν μᾶλις. Διδάσκεται δὲ ὁ τὰ θεῖα πεπαιδευμένος μὴ ἀναισθήτως ἔχει τῆς εἰς αὐτὸν γεγενημένου τοῦ Θεοῦ εὐεργεσίας· εἰδέναι δὲ, ὅτι, χρηστότητας θεοῦ φθανούσης εἰς αὐτὸν, κατηξίωται δοῦλος χρηματίας Θεοῦ, κατὰ τὸν λόγον αὐτοῦ γενόμενος.

Πρὸ τοῦ ταπεινωθῆραι ἦτορ ἐπλημμέλησα, διὰ τοῦτο τὸ λόγιον σου ἐφύλαξα. Διὰ τὰς προτέρας, φησί, πραχθείσας ἀμφιτρίας παραδοθεῖς ἐπαπεινόθη, χρίσει Θεοῦ ταῦτα παθών. Οὐ δῆ καὶ χάριν παύει παραδοθεῖς, δέομαι διδασκαλίας, ὡς δὲ γνῶσθαι τὴν πεινασίας ἡ γενομένη μοι κατὰ χρηστότητα καὶ παύειαν ἀγένετο.

B Χρηστὸς εἰ σὺ, Κύριε, καὶ τῇ χρηστότητῃ σου δίδαξό με τὰ δικαιώματά σου. Δικαῖοος ἐργον ἔστιν, ἐπὶ πᾶσι τοῖς συμβαίνουσιν εὐαρεστούμενον καὶ κατακληρούμενον ἀπὸ τῆς Προνοίας. Ἰλαρψ δεχομένου λέγειν, καὶ ἐπὶ τοῖς πικροτέροις εἶναι νομίζομενοι, τῷ Θεῷ τό· Χρηστὸς εἰ σὺ, καὶ τό· Εὐλογήσω τὸν Κύριον ἐν πάντῃ καρπῷ, τῆς αὐτῆς ἔχομενον προαιρέσεως. Ἀντὶ τοῦ, Χρηστὸς εἰ σὺ, αἱ λοιπαὶ ἐκδόσεις· Ἀγαθὸς εἰ σὺ, ἡρμήνευσαν. Οΐδα μὲν οὖν, φησί, καὶ οὐκ ἀμφιβάλλων περὶ τῆς σῆς οὐσίας, ὅτι δὲ αὐτούσιαν πέρψυκεν· ἀλλὰ δέομαι διδασκαλίας τῶν δικαιωμάτων σου, ἵνα ἀξιῶ διδάξαι με· διδασκαλίας γάρ μοι δεῖ, εἰς τὸ γνῶναι τοὺς περὶ τῶν ὑπερ-

C ηφάνων λόγους.

D Επιληθύνθη ἐπ' ἐμὲ ἀδικίᾳ ὑπερηφάνων· ἐπὸ δὲ ἐν δῃ καρδίᾳ μου ἔχερευνήσω τὰς ἑντολὰς σου. Οσαφ δικαιός τίς ἔστι, προστιθέμενος ἐπὶ πλειν τῷ Θεῷ, καὶ πληθύνεται ἐν αὐτῷ ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ, τοσούτῳ, ὡς ἐπὶ ἀθλητὴν μειζόνα ἐπ' αὐτῷ πληθύνεται, ἢ τῶν ἀδικειν αὐτὸν θελόντων ὑπερηφάνων, εἴτε δυνάμεων ἀντικειμένων, εἴτε ἀνθρώπων. Τούτου δὲ γνωμένου, οὐδὲ κατὰ τὸ ποιὸν ἐνδιδωσιν τοῦ μη ἐν δῃ καρδίᾳ ἔχερευνδην τὰς ἑντολὰς τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸ καὶ ποιῆσαι αὐτάς.

E Επινώθη ὡς γάλα η̄ καρδία αὐτῶν· ἐπὸ δὲ τὸν ρόμορ σου ἐμιλέτησα. Ἀγαθὸν μοι, διτιαπίστας δέ, διπάθωσάς με, διπὼς ἀρ μάθω τὰ δικαιώματά σου. Ἀγαθὸς μοι δὲ ρόμος τοῦ στόματός σου ὑπὲρ καλάδας χρυσού καὶ ἀργυρίου. Πρὸ μὲν γὰρ τῆς ὑπερηφανίας εὑεκτοί τινες καὶ διπάλοι ἥσαν τὴν καρδίαν, καὶ πότιμοι ὡς τῷ γάλακτι αὐτήν παραβάλλεσθαι τροφιμωτάτῳ· ἥνικα δὲ τὴν ὑπερηφανίαν ἐνεδύσαντο πάντες, καὶ σκληρυνθέντες, οἰσοντες ἀπὸ γάλακτος εἰς τυρὸν μεταβενθήκασιν. Ἀντὶ δὲ τοῦ, ἐτυρώθη, δὲ μὲν Ἀκύλας φησίν· Εὐιπάρθη ὡς στέαρ η̄ καρδία αὐτῶν· δὲ δὲ Σύμμαχος· Εμβαλών ὡς στέαρ η̄ καρδία αὐτῶν. Πλήγη ἀλλ' εἰ κάκινοι ἐν τούτοις ἥσαν, ἐγὼ τῶν ἐμοὶ προκειμένων οὐκ ἀνεχώρουν, ἐν δῃ καρδίᾳ ἔχερευνῶν τὰς ἑντολὰς σου, ἀπὸ τῆς τούτων ἐρεύνης τὴν γνῶσιν τῆς προ-

νοιας καὶ τῆς καθόλου διοικήσεως θηρώμενος, καὶ τῶν μὲν ἡ καρδία ἐλιπανεῖτο ὃν τῇ παρούσῃ αὐτοῖς τροφῇ· ἔχω δὲ τὸν νόμον σου ἐμελέτησα.

Ἄλι χεῖρές σου ἐποιησάρ με καὶ ἐπλασάρ με· συνέτσορ με καὶ μαθήσομαι τὰς ἀτολάδας σου. Οὐρινὸν μὲν γάρ καὶ γῆν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς λόγῳ δημιουργήσας καὶ προστάγματι, ὅπε τῇθεν ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον εἶπεν· Ποιήσωμεν ἄνθρωπον καὶ εἰκόνα θεοῦ τοῦ μου· οὐκέτι τοῦ Θεοῦ καὶ ἐποίησαν καὶ ἔπλασαν. Καὶ ἦτορ ἔχεις τοῦ Θεοῦ καὶ ἐποίησαν καὶ ἔπλασαν. Καὶ Ἀριγένης μὲν καὶ ἕπερ τινες τὸ, ἐποιησαρ, ἐπὶ τῆς ψυχῆς εἰρήσθαι φασιν, τὸ δὲ, ἐπλασαρ, ἐπὶ τοῦ σώματος. "Ἄλλοι δὲ τὸ μὲν, ἐποιησαρ, ἐπὶ τῆς πρώτης δημιουργίας φασὶν εἰρῆσθαι, τὸ δὲ, ἐπλασαρ, ἐπὶ τῆς τοῦ λοντροῦ παλιγγενεσίας καὶ ἀναπλάσεως.

Οἱ φοβούμενοι σε δύοταρ με, καὶ εὐφρατήσορται, διειστὸνδέ μόρους σου ἐπῆλπισα. Ἔγρω, Κυρίε, δι τοῦ δικαιοσύνη τὰ κρίματά σου, καὶ ἀληθεῖα ἐπαπελωσάς με. Γερηθήσω δὴ τὸ βλέδος σου τοῦ παρακαλέσαι με, κατὰ τὸ λόγον σου τῷ δούλῳ σου. Ἐλθέτωσάρ μοι οἱ οἰκτιρμοὶ σου, καὶ ζήσομαι, δι τὸ νόμος σου μελέτη μου ἐστίν. Εἰ έλθοι ἐπ' ἐμὲ τὸ βλέδος σου, καὶ φθίσαιεν ἐμοὶ οἱ οἰκτιρμοὶ σου, οὐ καταποθήσομαι ὑπὸ τῆς ταπεινώσεως, ἀλλ' ἐγκαρπερήσας διὰ τῆς ὑπομονῆς, εὗ οἴδα δι τοῦ ζῆσομαι. Τυχεῖν δὲ τοῦ ἐλέους σου καὶ τῶν οἰκτιρμῶν σου ἀξιῶ· ἐπει ταῦτα τὰ παρ' ἐμαυτοῦ πάντα πληρῶν οὐ διαιλιμάνω, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ταπεινώσει τὸν νόμον σου μελετήσω.

Αἰσχυρθήσαστον ὑπερηφανοὶ, δι τὸ ἀδίκως ἡρόμησαν εἰς ἐμὲ, ἔχω δὲ ἀδολεσχήσω ἐταῖς ἀτολαῖς σου. Ἐπιστρεψάτωσάρ με οἱ φοβούμενοι σε, καὶ οἱ τιμώσοντες τὰ μαρτύρια σου. Γερηθήσω ἡ καρδία μου ἀμώμος ἐν τοῖς δικαιώμασι σου, δπως ἀτ μὴ αἰσχυρθῶ. Πάντα γάρ τὰ ἀμαρτήματα αἰσχύνης ἔστον δᾶξια. Ἔως μὲν γάρ καρδία ἀτελής τυγχάνει, πολλὴ φροντὶς καὶ ἀγωνία μή τη ἄρα καὶ ἀσθενήσῃ καὶ χείρων ἐαυτῆς γένηται· ὅτε δὲ εἰς ἄκρον φθάσῃ τῆς τελειότητος, ἐν ἔξει ἀρετῆς καταστάσα, ἔξω γενήσεται παντὸς φόδου, οὐκέτι ἀμφιβάλλουσα μή ποτε ἄρα καταισχυνθῇ.

Ἐκλείπει εἰς τὸ σωτήριόν σου ἡ ψυχή μου, εἰς τὸν μόρον σου ἐπῆλπισα. Σφόδρα ἀκολούθως ἐρμηνεύων τὸ ποτέ ἔτοι τὸ σωτήριον ἐπιλέγει ἔξῆς· Εἰς τὸν μόρον σου ἐπῆλπισα, σημαίνων, δι τὸ σωτήριον δίδεις τοῦ Θεοῦ ἔτοι. Ἐξέλιπτον οἱ ὄφθαλμοι μου εἰς τὸ λόγιον σου, λέγοντος· Πότε παρακαλέσεις με; δι τὴν ἀγενήθηρ ὡς ἀσκός ἐτ πάχη, τὰ δικαιώματα σου οὐκ ἐπελαθόμην. Πότε εἰστοι αἱ ἡμέραι τοῦ δούλου σου; πότε ποιήσεις μοι ἐκ τῶν παταδικότων με κρίσιν; Διηγή-

A Atque illorum quidem cor præsenti cibo suo impinguabatur, dum ego legem tuam meditarer.

VERS. 73. *Manus tuæ fecerunt me et plasmaverunt me : da mihi intellectum, et discam mandata tua.* Cum Deus cœlum et terram et omnia quæ in eis sunt verbo et præcepto suo condidisset, quando venit ad hominem, dixit : *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*¹⁴. Cuinam vero alii dicit : *Faciamus hominem, nisi Unigenito suo et Spiritui sancto, quos jam manus appellat?* In Job item scribitur : *Manus tuæ fecerunt me, et plasmaverunt me : postea mutatus me dire perdis, renovans in me examen meum*¹⁵. Itaque manus Dei fecerunt et plasmaverunt. Ac Origenes quidem et nonnulli B alii illud, fecerunt, de anima dictum ait ; illud vero, plasmaverunt, de corpore. Alii vero illud, fecerunt, de prima creatione dictum affirmant ; illud autem, plasmaverunt, de lavacro regenerationis ac reformatione.

VERS. 74-77. *Qui timent te, videbunt me, et latabuntur, quia in verba tua supersperavi. Cognovi, Domine, quia æquitas judicia tua, et in veritate humiliasti me. Fiat misericordia tua ut consoletur me, secundum eloquium tuum servo tuo. Veniant mihi miserationes tuæ et viram, quia lex tua meditatio mea est.* Si adveniat mihi misericordia tua, et miserationes tuæ ad me accesserint, nequaquam absorbebor humiliatione ; sed per patientiam perseverans, bene novi me in vita mansurum esse. Misericordiam vero et miserationes tuas consequi rogo ; quia et ipse omnia quæ facultatis meæ sunt implere non desino, et in ipsa humiliatione mea legem tuam meditabor.

VERS. 78-80. *Confundantur superbi, quia iniuste iniquitatem fecerunt in me, ego autem exercebor in mandatis tuis. Convertantur mihi timentes te, et qui noverunt testimonia tua. Fiat cor meum immaculatum in justificationibus tuis, ut non confundar. Omnia namque peccata confusione digna sunt.* Quandiu enim cor imperfectum existit, multa sollicitudo et contentio est, ne insirmetur et deterius evadat : quando autem pervenerit ad apicem perfectionis, in virtutis habitu et consuetudine constitutum, omni metu vacuum erit, neque hæsitans verebitur ne confundatur.

VERS. 81. *Deficit in salutare tuum anima mea : in verba tua supersperavi. Admodum consequenter explicans quid sit salutare illud, adjicit postea : In verbum tuum supersperavi, significans salutare illud esse Filium Dei. — VERS. 82-88. Defecerunt oculi mei in eloquium tuum, dicentes : Quando consolaberis me? Quia factus sum sicut uter in pruina, justifications tuas non sum oblitus. Quot sunt dies servi tui? quando facies mihi de persequentibus me iudicium? Narraverunt mihi iniqui fabulationes, sed non*

¹⁴ Gen. 1, 26. ¹⁵ Job 1, 8.

ut lex tua, Domine. Omnia mandata tua veritas: inique persecuti sunt me, adjuva me. Paulo minus consummaverunt me in terra. Ego autem non dereliqui mandata tua. Secundum misericordiam tuam vivifica me, et custodiam testimonia oris tui. Secundum eloquium Dei vivere, est cum pietate vitam agere, neque sensilem tantummodo vitam ducere. Nam quisquis id consequitur, bonam transiget vitam; ita ut custodiat testimonia oris Dei: quæ a Verbo Dei, quod os ejus esse dixi, testimonio confirmata et declarata sunt.

VERS. 89-91. *In aeternum, Domine, verbum tuum permanet in celo. In generationem et generationem veritas tua, fundasti terram, et permanet. Ordinatio tua perseverat dies, quoniam omnia servienti libi. Veritatem autem vocat hanc promissionem, quam sciebat omnino futuram in generationem et generationem. In singulis quippe generationibus partes quasdam veritatis hominibus mittis, omnesque mundi partes, et ea quæ sub aspectum cadunt, ordinatione tua constant, non a terminis suis mota, neque sibi statutam legem transgredientia. Causa vero horum omnium permansionis est, quod tu solus Dominus sis universorum; reliqua autem omnia tibi serviant, ac tanquam mancipia subjecta sint.*

Vers. 92. *Nisi quod lex tua meditatio mea est, tunc forte periisse in humiliatione mea. Dictum est, tempus temptationum ac calamitatum humiliationem nuncupari. Viri igitur beati est suisse in humiliatione, et non periisse: ut si, v. g., venerim in temptationem martyrii, si quidem antequam in eam inciderem lex tua meditatio mihi semper fuerit, et eam exsecutus sim; cum in humiliationem per temptationem martyrii venero, non peribo. Sic in omni temptatione loqui par fuerit: at, malignis cogitationibus et adversariis virtutibus me impugnantibus, pereundum mihi erat, nisi lex tua fulero mihi suisset.*

Vers. 93. *In aeternum non obliviscar justificationes tuas, quia in ipsis vivificasti me. Verum memor ero disciplinarum tuarum, quas in vita edidici: per illas enim a terra in celum transiens, cum angelis habito. Quemadmodum enim qui ex gravi morbo medicorum subsidiis firmam et stabilem sanitatem accipit, quod incolunis et bona valetudine sit, non ideo obliviscitur medicinam, qua sanitatem consecutus est; ita iste sanctus a Deo justificationibus quas accepit vivificatus, per omne saeculum ait se earum minime oblitumiri; banc rediens rationem, se in iis a Deo vivificatum esse.*

Vers. 94-96. *Tuus sum ego, salvum me fac, quoniam justificationes tuas exquisivi. Me expectaverunt peccatores, ut perderent me, testimonia tua intellecti. Omnis consummationis vidi finem latum mandatum tuum nimis.*

Vers. 97-100. *Quomodo dilexi legem tuam, Do-*

πατέο μοι παράγομεις ἀδόλεσχίας, ἀλλ' οὐχ ὁ τόμος σου, Κύριε. Πάσαι αἱ ἐντολαὶ σου ἀληθεῖα, ἀδίκως κατεδιώκεται με, βοήθησό μοι. Παρά βραχὺν ἑτέλεοτάς με ἐν τῇ γῇ ἡγεῖται· ἔτι δὲ οὐκ ἐγνωμόνων τὰς ἐντολάς σου. Κατὰ τὸ ἔλεος σου ἕποσθεταις ἔστιν, οὐχ ἀπέλως τῆν αἰσθητὴν ταύτην ζωήν. Τούτου γάρ τυχών, ἐν εὐεξίᾳ ἔσται, ὡς φύλασσειν τὰ μαρτύρια τοῦ στόματος τοῦ θεοῦ, μαρτυρθέντα καὶ ἀποδειχθέντα ὑπὸ Λόγου τοῦ θεοῦ, οὐ εἶπον αὐτοῦ στόμα εἶναι.

Εἰς τὸν αἰώνα, Κύριε, σὸν διαμέτρει ἐν τῷ οὐρανῷ. Εἰς γερέατα καὶ γερέατα ἡ ἀληθεῖα σου, ἀθεμελίωσας τὴν γῆν, καὶ διαμέτρει. Τῇ διατάξῃ σου διαμέτρει ἡμέρα, διτὶ τὰ σύμπαντα δοῦλα ταῖς ἀληθείαις δὲ λέγει τὴν ἐπαγγέλλαν ταύτην, ἣν εἰς πάντας γενησομένην εἰς γενεῖν καὶ γενέν. Καὶ ἔκαστην γάρ γενεῖν μέρη τινὰ τῆς ἀληθείας ἀνθρώποις ἀποστέλλεις, καὶ τὰ σύμπαντα τοῦ κόσμου μέρη τὰ τε ὄρατα τῇ σῇ διατάξῃ συνέστηκεν, μὴ κινεῖμενα τῶν ὄρων, μῆδε τὸν νόμον τὸν ὄρισθενα εἰς τοῖς παραβαίνοντα. Αἴτιον δὲ τῆς τούτων ἀπάντησης παραμονῆς τὸ σὲ μόνον Κύριον εἶναι τῶν δῶλων· τὰ δὲ λοιπὰ πάντα σὰ δοῦλα, καὶ ὡς δοῦλα ὑποτίθεται.

Εἰ μὴ ὅτι σὸν μελέτη μου ἔστι, τότε ἀλλάζομην ἐν τῇ ταπεινώσει μου. Εἰρηται ὡς δὲ καὶ ρός τῶν πειρασμῶν καὶ τῶν περιστάσεων ταπείνωσις ὄνομά εσται. Μακαρίου τοίνυν ἔστιν ἀνέκδοτον τὸ γενέθλιον: ἐν τῇ ταπεινώσει, καὶ μὴ ἀπολέσθαι· οἷονεὶν ἐλήλυθα εἰς πειρασμὸν μαρτυρίου· εἰ μὲν ὁ νόμος τοῦ θεοῦ μελέτη μου ἦν ἀεὶ πρὸ τοῦ ἐμπεινοῦν, καὶ ἥσκουν αὐτὸν, ἐλθὼν ἐπὶ τὴν ταπεινώσειν κατὰ τὸν πειρασμὸν τοῦ μαρτυρίου, οὐκ ἐπέλυμαι. Οὐτῶς ἀρδόει καὶ ἐπὶ παντὸς πειρασμοῦ εἰπεῖν· ἀλλὰ καὶ τῶν πονηρῶν λογισμῶν καὶ τῶν ἀντικειμένων δυνάμεων πολεμουσῶν ἐμοί. Εἰγον μὲν ἀπολεῖσθαι, εἰ μὴ δὲ σὸς νόμος ἀντιστήριγμά μου γένεται.

Εἰς τὸν αἰώνα οὐ μὴ ἐπιτιθωμαῖς τῶν δικαιωμάτων σου, διτὶ ἐν αὐτοῖς ἔχησάς με. Ἀλλὰ μεμνησομεῖς τῶν μαθημάτων σου, ὃν ἔμαθον ἐν τῷ βίῳ ἐν ἐκεῖνα γάρ ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανὸν μετελθόντων οἰκών μετ' ἀγγέλων. Οὐσπερ γάρ δὲ ἐκ μεγάλης νόσου διὰ τῶν ιατρικῶν βοηθημάτων παγίαν καὶ βεβαίαν θελαθῶν ὑγίειαν δι' αὐτοῦ τοῦ ὑγιαίνεν καὶ εὔεξεῖν οὐκέτι ἐπιλανθάνεται τῶν ιατρικῶν ἔκεινων οἵς τις λούθησε τὸ οὐτως αὐτὸν μετ' εὔεξιας ὑγιαίνεν· οὕτως δὲ ἀγίος οὗτος, ὑπὸ θεοῦ ζωοποιηθεὶς ἐν αἷς ἔσχε πάρ' αὐτοῦ δικαιώμασι λέγει πάρ' δολοὶ αἰλῶνα μὴ ἐπιλανθάνεσθαι αὐτῶν, ἀποδιδοὺς τὴν αἰτίαν, τὸ ἐν αὐτοῖς τὸν θεὸν αὐτὸν ἔχησεν (sic).

Σός εἰμι ἔτι, σῶσόν με, διτὶ τὰ δικαιωμάτων ἔξεξητο. Έμέ δὲ πάρεμετραν οἱ ἀμαρτωλοὶ τὸν ἀπολέσαι με, τὰ μαρτύρια σου συντηκαν. Ήτο σης συντελεῖς εἰδος πέρας, πλατεῖα η ἐντολή σου σφρόδρα.

Ὄς ηγάπησα τὸν τόμον σου, Κύριε, διηγήτη

σμέραν μελέτη μου ἔστιν. Ὑπέρ τοὺς ἔχθρούς μου ἔσδυσάς με τὴν ἐτοιλήν σου, διὰ εἰς τὸν αἴωνα ἡμήν ἔστιν. Ὑπέρ κακίας τοὺς διδάσκοντάς με συνῆκα, διὰ τὰ μαρτύρια σου μελέτη μου ἔστιν. Ὑπέρ πρεσβυτέρους συνῆκα, διὰ τὰς ἐτοιλάς σου ἀξέλητησα. Εἰ δὲ λέγοι ποιὸς δὲ Σωτὴρ· Οὐκ ἔστι μαθητὴς ὑπέρ τὸν διδάσκαλον, καὶ τὰ ἔπη, λεχτέον, διὰ τοῦτον εἰρηται τῷ Σωτῆρι προσδιαστειλαμένῳ, καὶ φάντι· Μή καλέσῃς διδάσκαλον ἐπὶ τῆς τῆς εἰς τὸν ἔστιν ὑμῶν διδάσκαλον δὲ τοῖς οὐρανοῖς. Ός πρὸς ἔκεινον οὐν τὸν διδάσκαλον οὐκ ἔστι μαθητὴς κρείττων. Οἱ δὲ ἐνταῦθα δηλούμενοι πολλοὶ διδάσκαλοι ἔτεροι τυγχάνουσιν, ὃν πολλάκις διαδητής κρείττων. Γίνεται δὲ πιελονος καὶ συνεχοῦς τῆς περὶ τοὺς θείους λόγους ἀσκήσεως.

Ἐκ πάσης ὁδοῦ πονηρᾶς ἐκώλυσα τοὺς πόδας μου, διπάς δὲ φυλάξω τοὺς λόγους σουν. Ἀπὸ τῶν κριμάτων σου οὐκ ἀξέχειλα, διὰ τὸν ἐπομοθέτησάς μοι. Ός τινεά τῷ λάφυρῇ μου τὰ λόγια σου ὑπὲρ μέλι τῷ στόματι μουν. Ἀπὸ τῶν ἐτοιλῶν σου συνῆκα, διὰ τοῦτο ἐμίσησα πᾶσαν ὁδὸν ἀδικίας.

Αὐγχος τοῖς ποσὶ μου δὲ νόμος σου, καὶ φῶς ταῖς τρίβοις μουν. Όμοσα καὶ ἔστησα τὸν φυλάξαθι τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης σουν. Ἐπει, μηδενὸς ἐκβιασαμένου, οἰκεῖται χρησάμενος δρμῆι καὶ προαιρέσει ἀγαθῇ, δρψῳ ἐαυτὸν κατεδήσατο καὶ ὑμοσε τοῦ φυλάξασθαι τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ, εὑχεται τὸν δρκον αὐτοῦ ἀποδοχῆς δέξιον παρὰ τῷ Θεῷ γενέσθαι· δεῖται γάρ πολλῆς διδασκαλίας καὶ τῇ γνῶσις τῶν κριμάτων τοῦ Θεοῦ.

Ἐταπεινώθη ἔως σφύρδρα, Κύριε· ζῆσόν με κατὰ τὸν λόγον σου. Τὰ ἔκουσια τοῦ στόματός μου εὐδόκησον δῆ, Κύριε, καὶ τὰ κρίματά σου δίδαξό με. Η ψυχή μου ἐταῖς χερσὶ μου διαπατέος, καὶ τὸν νόμον σου οὐκ ἐπελαθόμην. Ἐθερτοὶ ἀμαρτωλοὶ πατήδα μοι, καὶ ἐκ τῶν ἐτοιλῶν σου οὐκ ἐπλατήθην. Η ψυχή τινος ἐν χερσὶν αὐτοῦ ἔστιν, εἰ ποτε ἐν κινδύνοις γεγένηται, καὶ τοῦτο τὴν συνήθεια λέγει διτι· Τὴν ψυχήν μου είχον εἰς τὰς χειράς μου. Ἐγὼ οὖν, φησὶν δίκαιος, καθημέραν ἀτονήσκω, δεῖ κινδυνεύω διὰ τὸν λόγον σου, διὰ τὴν ἀλήθειαν, διὰ τὸν ἐλεγχον, διὰ τὴν βασιλείαν ἢ βασιλεύων· καὶ διὰ ταῦτα η ψυχή μου ἐταῖς χερσὶ μου διαπατέος. Οὐ γάρ δὲ κινδύνοις τοῦ θανάτου ἐποίει με· ἐπιλαθέσθαι τοῦ νόμου σου. Δύναται δέ τις καὶ ὑψηλότερον νοῆσαι τὸ φῆτὸν, καὶ εἰπεῖν, διὰ η ψυχή μου ἐταῖς χερσὶ μου δῆ διαπατέος, ἀντὶ τοῦ, ἐν πράξεις ἀγαθαῖς· η χειρ γάρ ἐπὶ τῶν πράξεων πολλάκις παραδέδοται. Εἰ δὲ ἐν ταῖς χερσὶ σου εἶη, νοήσωμεν χείρας εἶναι τοῦ Θεοῦ τὴν δημιουργίαν αὐτοῦ, η προστέον διαπαντός. Ἐκληρούμησα τὰ μαρτύρια σου εἰς τὸν αἴωνα· διὰ ἀγαλλιαμα τῆς καρδίας μου εἰστιν. Ἐκλιτα τὴν καρδίαν μου τοῦ ποιῆσαι τὰ δικαιώματά σου εἰς τὸν αἴωνα δι' ἀτέμειψιν.

A mine, tota die meditatio mea est. Super inimicos meos sapientem me fecisti mandato tuo, quia in aeternum meum est. Super omnes docentes me intellexi, quia testimonia tua meditatio mea est. Super senes intellexi, quia mandata tua quæsivi. Quod si Salvator alicubi dicat: Non est discipulus super magistrum¹⁶, et cætera, dicendum est hoc pronuntiatum a Salvatore fuisse, cum prius distinxisset ac dixisset: Ne vocetis magistrum super terram: unus enim est Magister uester qui est in caelis¹⁷. Illius itaque magistri comparatione non est discipulus præstantior. Magistri autem, qui hic multi esse declarantur, alii sunt, quibus plerumque discipulus doctior est. Quod evenit ex majore et frequentiore in divinis sermonibus exercitatione.

B

VERS. 101 - 104. Ab omni via mala prohibui pedes meos, ut custodiam verba tua. A judiciis tuis non declinavi, quia tu legem posuisti mihi. Quam diuicia fauicibus meis eloquia tua! super mel ori meo. A mandatis tuis intellexi, propterea odiū omnem iniquitatis.

VERS. 103, 106. Lucerna pedibus meis verbum tuum, et lumen semitis meis. Juravi et statui custodire judicia justitiae tuæ. Quia nullo vim inferente, sed proprio nutu et bono proposito, sese jurejurando astrinxit, et juravit se servaturum esse judicia justitiae Dei, rogat ut juramentum suum acceptance dignum apud Deum evadat: nam cognitio judiciorum Dei multa doctrina eget.

VERS. 107 - 112. Humiliatus sum usquequaque, Domine: vivifica me secundum verbum tuum. Voluntaria oris mei beneplacita fac, Domine, et judicia tua doce me. Anima mea in manibus meis semper, et legem tuam non sum oblitus. Posuerunt peccatores laqueum mihi, et de mandatis tuis non erravi. Anima cuiusvis in manibus ejus est, si quando in periculis versetur, atque ex consuetudine hoc dicitur: Animam meam in manibus meis habui. Ego itaque, ait justus, quotidie morior, semper ob sermonem tuum in periculo vorsor, propter veritatem, propter reprehensionem, propter regnum cui impeiro; et ideo anima mea in manibus meis semper. Non enim periculum mortis legis tuæ oblivisci me fecit. Cæterum potest quispiam sublimius hoc dictum intelligere ac dicere: Anima mea in manibus meis erat semper; id est, in bonis actibus: nam manus pro actibus frequenter traditur. Si autem in manibus tuis fuerit, intelligamus manus Dei esse creatiōnem ejus, cui semper animus est adhibendus. Hereditate acquisivi testimonia tua in aeternum, quia exultatio cordis mei sunt. Inclinavi cor meum ad facientes justificationes tuas in aeternum, propter retributionem.

¹⁶ Matth. i, 24. ¹⁷ Matth. xxiii, 9, 10.

VERS. 113-116. *Iniquos odio habui, et legem tuam A dilexi. Adjutor et susceptor meus es tu, in verba tua superesperavi. Declinate a me, maligni, et scrutabor mandata Dei mei. Suscipe me secundum misericordiam tuam, et vivifica me, et non confundas me ab expectatione mea. Postquam dixit: Declinate a me, maligni, consequenter Deum ad eam rem invocat, ut ejus virtute maligni ab anima sua pellantur: atque otium nactus, vitam et salutem, quæ secundum Deum est, consequatur, neque excidat ab expectatione sua: ac rursum opem postulat ad salutem.* — VERS. 117-120. *Adjuba me, et salvus ero, et meditabor in justificationibus tuis semper. Sprevisisti omnes discedentes a judiciis tuis, quia iusta cogitatio eorum. Prævaricantes reputavi omnes peccatores terræ, ideo dilexi testimonia tua. Configit timore tuo carnes meas, a judiciis enim tuis timui.*

πησα τὰ μαρτύρια σου. Καθήλωσον ἐκ τοῦ φόβου δροβίθητρ.

VERS. 121. *Feci judicium et justitiam, non tradas me injuriam inferentibus mihi. Qui in principio institutus fuerat, ut jam multum profectus, ac magna operatus, rogat ne a proiectu suo excidat. Deinde considerans plurimos esse qui probis invideant, cum nihil mali de ipsis dicendum habeant, calumniaque tamen struant; obsecrat et rogat ab iis liberari. Pro illo autem: injuriam inferentibus mihi, Aquila: Ne dimittas me calumniantibus me, edidit.*

VERS. 122. *Feci judicium et justitiam, non tradas me injuriam inferentibus mihi. Suscipe servum tuum in bonum, non calumnientur me superbi. Qui penitentiam egit, a vexantibus se erutus, atque a captivitate redemptus ait: Suscipe servum tuum in bonum; hi namque me in malum suscepserant. Nisi enim me servum tuum inimicis subactum suscepseris; hi superbi, videlicet adversariæ potestates, me calumniaturæ sunt. Quomodo autem calumniantur? Ipsæ me incitarunt mibique suaserunt ut peccator evaderem: ac ipsæ jam me accusant, totam peccati causam in me conferentes. Necessario rogat Deum ut susceptor ipsius sit, quemadmodum et sponsor; ut ipse custos ipsius efficiatur, sponsorshipem servans ac custodiens, ut ne minimam an-*

D sam præbeat insidiantibus sibi calumniatoribus.

VERS. 123-126. *Oculi mei defecerunt in salutare tuum, et in eloquium justitiae tuae. Fac cum servo tuo secundum misericordiam tuam, et justificationes tuas doce me. Servus tuus sum ego: da mihi intellectum, et sciam testimonia tua. Tempus faciendi Domino, dissiparerunt legem tuam. Sursum aspiciens ad salutare tuum et verbum tuum, totam, inquit, spem meam hinc pendere feci, erui me postulans ab invidentibus saluti meæ.*

VERS. 127. *Ideo dilexi mandata tua super aurum et topazion. Ego quidem feci judicium et justitiam,*

Παραρόμοις ἐμποσησα, τὸν δὲ τόμορον σου ἡγάησα. Βοηθός μου καὶ ἀντιλίπτωρ μου εἰ σὺ, εἰς τοὺς λόγους σου ἐκῆλπισα. Ἐκκλίρατε ἀλέποι, κονηρεύμενοι, καὶ ἔξερεντήσετε τὰς ἑτολίς τοῦ Θεοῦ μου. Ἀντιλαβοῦ μου κατὰ τὸ ἐλεός σου καὶ ζησόρ με, καὶ μὴ κατασχύνης με ἀπὸ τῆς προσδοκίας μου. Εἰπών, Ἐκκλίρατε ἀλέποι, κονηρεύμενοι, ἀκολούθως τὸν Θεὸν καὶ εἰς τοῦτο ἐπικαλεῖται, ὡς ἂν τῇ αὐτῷ δυνάμεις ἀπελαθείεν τῆς ταυτοῦ φυγῆς οἱ πονηρεύμενοι, σχολῆς τε τυχῶν τῆς κατὰ Θεὸν ζωῆς τε καὶ σωτηρίας τύχοι, καὶ μὴ ἀποκλεῖται τῆς ταυτοῦ προσδοκίας· καὶ πάλιν ἀξιοὶ βοηθείας τυχεῖν εἰς τὸ διασωθῆναι. Βοηθήσορ μοι, καὶ σεβομαι, καὶ μελετήσω ἐτ τοῖς δικαιοφράσταις σου διακαρτός. Ἐξυνδέτωσας πάρτας τοὺς ἀποστολούς B τας ἀπὸ τῶν δικαιωμάτων σου, διτι ἀδικοειτὸν ἐτ θύμημα αὐτῶν. Παραβαλντας ἐλογισάμην κάτας τοὺς ἀμαρτωλούς τῆς γῆς, διὰ τοῦτο ἡγάησα τοὺς τὰς σάρκας μου· ἀπὸ τὴν τῶν κριμάτων σου

Ἐποίησα κρίμα καὶ δικαιοσύνην, μὴ καρδία με τοῖς ἀδικοῦσι με. Ὁ κατὰ τὴν ἀρχὴν στοιχειώμενος, ὡς ἂν ἡδη προκόψας ἐπὶ πολὺ, καὶ τὰ μεγάλα κατορθώσας, εὐχεταὶ μὴ ἐκπεσεῖν τῆς προκοπῆς. Εἴται συνορῶν, διτι τοῖς καλοὶς πολλοὶ βασκαίνουσι, καὶ λίγειν μέν τι φαῦλον περὶ αὐτῶν οὐδὲν ἔχουσιν, περιπλέκουσι δὲ συκοφαντίας, ἵκετεύει καὶ δέεται τούτων δυσθῆναι. Ἀγτὶ δὲ, τοῖς ἀδικοῦσι με, Ἀκύλας ἐξένεκε. Μὴ δρῆς με τοῖς συκοφατοῦσι με.

Ἐποίησα κρίμα καὶ δικαιοσύνην, μὴ καρδία με τοῖς ἀδικοῦσι με. Ἐκδεξαι τὸν δοῦλόν σου εἰς ἀγαθόν, μὴ συκοφαντησύτωσάν με υπερήφανο. Ὁ μετανοήσας καὶ ἀπὸ τῶν ἐνεργησάντων εἰς αὐτὴν δεξελῶν καὶ τῆς αἰχμαλωσίας λυτρωθεὶς φησιν. Τεθεῖσαι τὸν δοῦλόν σου εἰς ἀγαθόν· οὗτοι γάρ μετι πονηρὸν ἐξεδέξαντο. Ἐὰν γάρ μὴ ἐκδέξῃ με τὸν δοῦλόν σου ὑποχειρίον γενόμενον τοῖς πολεμοῖσι, οἵτινες ὑπερήφανοι, αἱ ἀντικείμεναι δυνάμεις, μέλλουσι με συκοφαντεῖν. Πῶς δὲ συκοφαντοῦσι; Αὗται ἐνήρησαν καὶ ἐπεισαν ἵνα ἀμαρτωλὸς γένωμαι· καὶ αὖτις μοι κατήγοροι γίνονται, ὅλην τὴν αἰτίαν τῶν ἀμαρτιμάτων εἰς ἐμὲ ἀναφέρουσαι. Ἀναγκαῖως παρακαλεῖ τὸν Θεὸν ἀγάδοχον αὐτοῦ γενέσθαι, ὥσπερ καὶ ἐγγρήτην· ἵνα αὐτὸς φύλαξ αὐτοῦ γένηται, τηρῶν ἑαυτὸν καὶ φυλάττων τὴν ἐγγύην, πρὸς τὸ μηδεμίαν λαβῆται παρασχεῖν τοῖς ἐφεδρεύουσιν αὐτῷ συκοφάνταις.

Οἱ δρυθαλμοὶ μου δέξελικον εἰς τὸ σωτήριόν σου, καὶ εἰς τὸ λόγιον τῆς δικαιοσύνης σου. Ποιησορ μετὰ τοῦ δούλου σου κατὰ τὸ ἐλεός σου, καὶ τὰ δικαιωμάτα σου διδαξόν με. Δοῦλός σου εἰμι δὲ τὸ συνέτισόν με, καὶ γράωσομαι τὰ μαρτύρια σου. Καιρὸς τοῦ ποιῆσαι τῷ Κυρίῳ, διεσκέδαστο τὸν τόμορον σου. Ἄνω βλέπων ἐπὶ τὸ σωτήριόν σου καὶ τὸν λόγον σου, πάσας, φησιν, ἀνήρτησα ἐπὶ ταύτας εἰς μαυτοῦ ἐλπίδας, δυσθῆναι δεδμενος ἀπὸ τῶν διαφθορούντων μου τῇ σωτηρίᾳ.

Διὰ τοῦτο ἡγάησα τὰς ἑτολίδας σου υπέρ γυναικῶν καὶ τεπλάζων. Ἐγὼ μὲν ἐποίησα κρίμα καὶ ἀ-

καιοσύνην, καὶ σοὶ δὲ τῷ Θεῷ ἔσται ποτὲ τοῦ ποιῆσαι καιρὸς, δηλονότι κρίμα καὶ δικαιοσύνην διὰ τῶν κατασκεδασάντων τὸν νόμον σου. Τοῦτο οὖν εἰδὼς ἐγὼ καὶ φυλαττόμενος περιπεσεῖν τῷ καιρῷ ἔκεινῳ, ἡγάπησα τὰς ἐντολάς σου ὑπὲρ πάντα παρ' ἀνθρώποις τίμια νενομισμένα.

Διὰ τοῦτο πρὸς πάντας τὰς ἐντολάς σου κατωρθούμην, πᾶσαν ὅδον ἀδικοῦ ἐμίσησα. Ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ συμπληρώσασα τὸν λόγον, πάντως ἐν κακίᾳ γίνεται. Ἀδύνατον γάρ δῆμα τῷ συμπληρωθῆναι τὸν νόμον τὸν φυσικὸν ἐν ἀνθρώποις μὴ ὑποστῆναι τὴν ἀμαρτίαν. Ἐπέν τον γένεται ἡ κακία καὶ στρεβλωθῇ ἡ ψυχὴ, δεῖται κατορθώσεως. Τίνα οὖν ἔστι τὰ κατορθώντα; Μία ἐντολὴ δύναται ποιεῖν τὴν στρεβλὰν τῆς ψυχῆς, τὴν γενομένην ἀπὸ κακίας, κατευθύναι. Τὸ μέντοι ἄκρως κατορθωθῆναι τὴν ψυχὴν ἐνταῦθα ἀμήχανόν εστὶ χωρὶς πασῶν τῶν ἐντολῶν. Εἰ μέντοι γε σοκοὶ παραληφθῇ ἡ ψυχὴ, οὐκέτι ἐντολαῖς κατορθωθῆσσεται, ἀλλὰ πυρὶ ἡ σκότῳ, ἡ διχοτομίᾳ, ἡ τινὶ τῶν σκυθρωποτέρων προσαγομένων ὑπὸ Θεοῦ. Ἐάν τοινυν μὴ ποιήσωμεν πάσας τὰς ἐντολάς, οὐ κατορθούμεθα. Ὅθεν θαυμασίως εἰρηται· Διὰ τοῦτο πρὸς πάντας τὰς ἐντολάς σου κατωρθούμεθα, πᾶσαν ὅδον ἀδικοῦ ἐμίσησαμεν. Οὐ γάρ ξεῖται περιστώμενος ὑπὸ τῆς εἰς τὸ ἀδικεῖν ἐπιθυμίας, ἀπέχεται τῆς ἀδικίας, ἀλλ᾽ ἀπέχεται μισθίσας τὴν ἀδικίαν ὁ κατορθωθεὶς πρὸς πάσας τὰς τοῦ Θεοῦ ἐντολάς.

Θαυμαστὰ τὰ μαρτύρια σου, διὰ τοῦτο ἔξερεύ-
νησον αὐτὰ τὴν γύνην μου. Ἡ δήλωσις τῶν λόγων σου φωτιστή, καὶ συντειεῖ τητίους. Τὸ στόμα μου ἡροΐξα καὶ εἰλκυσα πτεῦμα, διε τὰς ἐντολάς σου ἐπεπόθουν. Ἡ πρώτη γνώσις καὶ ἡ ἐν ἀρχῇ παραδίδομένη διδασκαλία τῶν λόγων σου φωτιεῖ καὶ συντειεῖ τητίους. Τὰ δὲ μαρτύρια σου θαυμαστά, καὶ ἐκπλήξεως πλήρη. Εἰκότες τὸ δοχεῖον τῆς ἐμαυτοῦ ψυχῆς ἀναπετάσας, καὶ ὥσπερ τὸ στόμα ἀνοίξας, τὸ παρὰ σοῦ θείον Πνεῦμα ὑπεδεχόμην πιστεύσας ἐπαγγελίᾳ λεγούσῃ. Ἀροιξορ τὸ στόμα σου καὶ πληρώσω αὐτό. Καὶ τοῦτ' ἐπραττον ἐφελκόμενος εἰς ξενοδοχεῖον τὸ παρὰ σοῦ πνεῦμα, ἵνα καὶ τὰ μαρτύρια σου τὰ θαυμαστὰ γνῶ, καὶ τῶν λόγων σου τὸν φωτισμὸν κτήσωμαι, διὰ τοῦ σοῦ πνεύματος τὴν τούτων εἰληφῶς κατάληψιν. Τὸ στόμα μου ἡροΐξα καὶ εἰλκυσα πτεῦμα, διε τὰς ἐντολάς σου ἐπεπόθουν· αὐτῆς τῆς ὑποθέσεως τῶν ἐντολῶν ἐπισπωμένης καὶ ἐφελκωμένης τὸ πνεῦμα. Περὶ τοῦ στόματος τοῦ χρυπτοῦ ἀνθρώπου φησί· καὶ δύναται εἶναι ψυχῆς στόμα ἢ διανοητικὴ αὐτῆς δύναμις, ἢ διανοούμενη προφέρει τὸν ἐν διανοίᾳ λόγον. Οὐδὲν διαφέρει λαβεῖν λόγον καὶ ἐλκύσαι πνεῦμα εἰπεῖν· ταυτὸν γάρ τὸ πνεῦμα τῷ θεικῷ λόγῳ. Διὸ καὶ ὁ Σωτὴρ, περὶ σοῦ ἐλεγει λόγου καὶ βημάτων εἰρηκε· Τὰ διήμυτα δὲ λελάηκα ίμεν, πτεῦμά ἔστι καὶ ζωὴ δοτεῖ.

Ἐπιειλεγορ ἐπ' ἐμὲ καὶ ἐλέησόν με, κατὰ τὸ κρίμα τῶν ἀγαπώντων τὸ δρομά σου. Τῶν ὑπὸ

A utque tibi, Deus, tempus aliquando aderit ea facienda, videlicet judicium et justitiam, propter eos qui legem tuam pessumdat. Hujus itaque rei gaudens ego, ac cavens ne incidam in tempus illud, dixi mandata tua super omnia quae apud homines pretiosa existimantur.

Vers. 128. *Propterea ad omnia mandata tua dirigebar, omnem viam iniquam odio habui.* Humana anima postquam sermonem compleverit, in malitia prorsus versatur. Fieri enim nequit, ut postquam lex naturalis in hominibus impleta est, peccatum non exsistat. Cum itaque malitia accessit et anima tortuosa est, directione opus habet. Quænam vero sunt quæ dirigunt et corrigunt? Unum duntaxat mandatum animæ tortuositatem, quæ per malitiam

B adiecta est, potest corrigere. Et quidem animam hic ad supremam rectitudinem pertingere, citra omnium mandatorum observationem fieri nequit. Si itaque anima tortuosa deprehendatur, non amplius a mandatis corrigetur; sed igne, tenebris, sectione aliisque tristioribus a Deo advenit. Si ergo non omnia mandata servemus, non dirigemur. Ideo admirabiliter dicitur: *Propterea ad omnia mandata tua dirigebamur, omnem viam iniquam odio habuimus.* Non enim ultra distractus a concupiscentia inique agendi, ab iniuitate abstinet, sed abstinet utique, quia iniuitatem odit, qui ad omnia Dei mandata dirigitur.

Vers. 129-131. *Mirabilia testimonia tua, ideo scrata est ea anima mea. Declaratio sermonum tuorum illuminabit, et intellectum dabit parvulus. Os meum operui, et attraxi spiritum, quia mandata tua desiderabam.* Prima cognitio, et quæ initio traditur doctrina sermonum tuorum, illuminabit et intellectum dabit parvulus: testimonia vero tua mirabilia sunt et stupenda. Merito igitur animæ meæ receptaculum expandens, et quasi os aperiens, diuinum a te Spiritum accepi, credens promissioni dicenti: *Aperi os tuum, et implebo illud*¹⁸. Et hoc feci spiritu tuo in me pertracto, ut testimonia illa tua mirabilia cognoscerem, et sermonum tuorum illustrationem obtinerem, per spiritum tuum eorumdem intellectum et notitiam accipiens. Os meum aperi et attraxi spiritum, quia mandata tua desiderabam: ipsa mandatorum sententia spiritum attrahente et pelliciente. De ore autem interioris hominis loquitur: potestque os animæ dici, vis ejus enuntiandi quæ cogitando in mente verbum profert. Nihil differt, si dicas assumere sermoneam, et attrahere spiritum: id ipsum enim est spiritus, quoil divinus sermo. Quamobrem Servator de sermone et verbis ait: *Verba quæ locutus sum vobis, spiritus et vita sunt*¹⁹.

Vers. 132. *Respicere in me et miserere mei, secundum judicium diligentium nomen tuum. Ex iis*

¹⁸ Psal. lxxx, 41. ¹⁹ Joan. vi, 64.

qui a Deo misericordiam consequuntur, alii eam A per paenitentiam obtinent, jam a peccatis recedentes eaque confitentes; alii misericordiae Dei experimentum sumunt, quod profecti aucti ad ipsum virtutis finem maturant. Hic itaque precatur misericordiam consequi, non secundum judicium eorum qui paenitentiam agunt; sed eorum qui diligunt nomen Domini: nam persona qua loquitur est eorum, qui multum in virtute et veritatis notitia profecerunt. Quamobrem consideranter postulat in conspectum Dei se venire. Respice, inquit, in me, et hinc necessario sequetur me misericordiam

VERS. 133. *Gressus meos dirige secundum eloquium tuum, et non dominetur mihi omnis injustitia.* Secundum eloquium Dei dirige gressus meos, qui B ex malitia et ignorantia ad virtutem et cognitionem veritatis profiscitur. Nam rectus sermo director et dux talium gressuum est.

VERS. 134. *Redime me a calumnia hominum, et custodiam mandata tua.* In mercedem misericordiae qua liberatus est a calumniis hominum, se mandata Domini observaturum pollicetur: vel non tam mercedem, quam gratiarum actionem praebeo, ut redimar a calumnia hominum. Hanc vero gratiam impetrarunt Joseph et Susanna. Cæterum tropice homines dici possint diabolus et adversariæ ejus sociæ potestates, a quarum sycophantia redimere solius Dei est.

VERS. 135, 136. *Faciem tuam illumina super serum tuum, et doce me justificationes tuas.* Secundum Salvatoris illustrem adventum videre per optans, pro eo Patri supplicat dicens: *Faciem tuam, Domine, illumina: quam qui vidit, vidi et Patrem.* Nam ipse de seipso ait: *Qui vidi me, vidi et Patrem*¹⁰. *Exitus aquarum deduxerunt oculi mei, quia non custodierunt legem tuam.*

VERS. 137-143. *Justus es, Domine, et recta iudicia tua. Mandasti justitiam testimonia tua, et veritatem tuam valde. Tabescere me fecit zelus tuus, quia oblii sunt verba tua inimici mei. Ignitum eloquum tuum vehementer, et servus tuus dilexit illud. Adolescentulus sum ego et contemptus, justificationes tuas non sum oblitus. Justitia tua justitia in æternum, et lex tua veritas. Tribulationes et necessitates invenerunt me: mandata tua meditatio mea. Symmachus aliam effert sententiam dicens: Tribulationes et afflictiones comprehendenterunt me: mandata vero delectabant me: ac si omnis Dei cultor graviter et ægre ferat hujus vitæ negotia, atque ex hominum malitia vexetur, solamque habeat consolationem, recreationem et delectationem in mandatorum Dei meditatione.*

VERS. 144. *Justitia testimonia tua in æternum, intellectum da mihi, et vivam. Haec justitia, quam*

¹⁰ Joan. xiv, 9.

¹¹ Interpres legit κατεύθυνε. EDIT. PATROL.

A Θεοῦ ἐλεουμένων, οἱ μὲν τυγχάνουσι τούτου διὰ μετανοίας, διητὶ ἀμαρτιῶν ἀναγροῦντες καὶ ἔξομογύμενοι· οἱ δὲ πεῖραν ἐλέου Θεοῦ λαμβάνουσιν, ἐπὶ τῷ προκόπτοντας σπεῦσαι διπλὸν τὸ τέλος αὐτὸν τῆς ἀρετῆς. Εὑχεται οὖν οὗτος ἐλεηθῆναι οὐ κατὰ τὸ χρήμα τῶν μετανούντων, ἀλλὰ τῶν ἀγαπώντων Ἰησοῦ Κυρίου· τῶν γάρ κατ' ἀρετὴν καὶ γνῶσιν τῆς ἀληθείας πολὺ προχωρέντων τὸ λέγον πρόσωπον· διὸ καὶ παρέχουσάζεται ὁ φθῆναι τῷ Θεῷ. Ἐπίθειν, γάρ φησιν, ἐπ' ἐμὲ καὶ ἐξ ἀνάγκης ἔψεται τὸ ἐλειθναῖ με.

consequi.

Tὰ διαβήματά μου κατεύθυνορ κατὰ τὸ λιγότερον σου, καὶ μὴ κατακυριεύσατε μου κάσα B ἀρρυπα. Κατὰ τὸ λόγιον τοῦ Θεοῦ κατευθύνει· τὰ διαβήματά μου, ἐπ' κακίας καὶ ἀγνοίας εἰς ἀρετὴν καὶ γνῶσιν τῆς ἀληθείας διαβαίνοντος. Εὑθυντὴρ γάρ καὶ ἡγεμὼν τῶν τοιούτων διαβημάτων δὲ δρός λόγος.

Λιγτρωσαί με ἀπὸ συκοφαντίας ἀνθρώπων, καὶ φυλάξω τὰς ἑτοιμάς σου. Μισθὸν τοῦ ἐλέου λειτρώσθαι ἀπὸ συκοφαντίας ἀνθρώπων ὑποσχεῖται δώσειν τὴν τῶν ἑτοιμῶν Κυρίου φυλακήν· ή αὐτὸν μισθὸν, ἀλλ' εὐχαριστίαν εἰς τὸ λυτρωθῆναι με ἀπὸ συκοφαντίας ἀνθρώπων. Καὶ τετυχκασιν αἰσθητῶς τῆς αἰτήσεως Ἰωσῆρ καὶ Σουσάννα. Πρήβελεν δὲ ἀνθρώποι τροπικῶς διάδολος καὶ αἱ κατ' αὐτὸν πονηραὶ δυνάμεις, ἀφ' ὧν τῆς συκοφαντίας μόνου τοῦ Θεοῦ λυτρωσθαι.

C Tὸ πρόσωπόν σου ἐπίγαρον ἐπὶ τὸν δοῦλόν σου, καὶ δίδαξόν με τὰ δικαιώματά σου. Τὴν δευτέραν τοῦ Σωτῆρος ἐπιλαμψίν ιδεῖν ποθῶν ἀξιοὶ περὶ αὐτῆς, τῷ Πατρὶ φάσκων, Τὸ πρόσωπόν σου, Κύριε, ἐπίγαρον· διπερὶ ιδών τις ἐώραχε καὶ τὸν Πατέρα. Αὐτὸς γάρ περὶ ιαυτοῦ λέγει· Ὁ ἐώρακὼς ἐμὲ, δέοραχε τὸν Πατέρα. Διεξόδους ὑδάτων κατέδυσται εἰς θραύσματα μου, ἐπειδὸν οὐκ ἐφύλαξαν τὸν νόμον σου.

D Δίκαιος εἰ, Κύριε, καὶ εὐθεῖς αἱ κρίσεις σου. Ἐρετεῖλα δικαιοσύνην τὰ μαρτύρια σου, καὶ ἀληθειαν σφόδρα. Ἐξέτηξε με δηλός σου, διὰ ἐπειδόθοτο τῶν λόγων σου οἱ ἔκθροι μου. Πειραμάτων τὸ λόγιον σου σφόδρα, καὶ δοῦλός σου ηράπησεν αὐτό. Νεώτερος ἐγώ εἰμι καὶ ἀσεβειανός, τὰ δικαιώματά σου οὐκ ἐπειλαθόμην. Ἡ δικαιοσύνη σου δικαιοσύνη εἰς τὸν αἰώνα, καὶ διάρκειαν σου διάθεια. Θλιψίεις καὶ ἀνάργκαι εἶροστά με· αἱ ἑτοιμασίες μελέτη μου· Ο Σύμμαχος ἐτέραν παρέστησε διάνοιαν εἰπών, Θλιψίεις καὶ ἀγκακίσεις κατέλαβόν με· αἱ δὲ ἑτοιμασίες τετερπόν με· ὡς παντὸς θεοερεῦς φαρουρμένου μὲν καὶ δυσχεραίνοντος ἐπὶ τοῖς τοῦ βίου πράγμασιν, ἀποκακοῦντός τε ἐκ τῆς τῶν ἀνθρώπων κακίας, μόνην δὲ ἔχοντος παραμυθίαν καὶ ἀνάκτησιν καὶ τέρψιν τὴν μελέτην τῶν ἑτοιμῶν τοῦ Θεοῦ.

Δικαιοσύνη τὰ μαρτύρια σου εἰς τὸν αἰώνα, συνέτισό με, καὶ ζήσομαι. Λύτη ἡ δικαιοσύνη, ἦ-

ἀσκοῦμεν ἐπὶ τοῦ παρόντος, οὐκ ἀποδίδοται ἡμῖν ἐν ἀστέγαις ἡμέραις, ἀλλ' εἰς τὸν αἰώνα. Ἐν τούτοις τὰς αἰτεῖς ὁ Προφήτης ἀπὸ τοῦ Θεοῦ σύνεσιν, τὸ ἀναγκαῖον διάτατον τῶν τοῦ Θεοῦ δωρημάτων, καὶ λέγει· Συνέτισό με, ἵνα ζήσω· ἐπ' ἐκείνην γάρ την μαχαριάν ζωὴν ἀνόητος οὐκ ἔρχεται ἢ ἀσύνετος, ἀλλὰ δεῖ αἰτήσαι παρὰ τοῦ Θεοῦ σύνεσιν, τοῦ διδόντος πᾶσι τοῖς ἐξ ὅλης ψυχῆς αἰτοῦσιν αὐτὸν, ἵνα λαβόντες σύνεσιν, δυνηθῶμεν εἰπεῖν· Συνέτισό με, καὶ ζήσομαι.

Ἐκέραξα ἐτὸν δηλητὸν καρδίᾳ μου, ἐπάκοντόν μου, Κύριε, τὰ δικαιώματά σου ἀκηγήσω. Ἐκέραξά σοι, σῶσόν με, καὶ φυλάξω τὰ μαρτύρια σου. Προέρθασα ἀνρέα καὶ ἐκέραξα, εἰς τοὺς λόγους σου ἀκήλπισα. Προέρθασαν οἱ ὄφθαλμοι μου χρός δρόμον, τοῦ μελετῆρ τὰ λόγια σου. Ὁ ἐν ἀνρέᾳ προλαβὼν καὶ τὸν Θεὸν ἐπικαλούμενος ἐλευθεροῦται τῶν νυκτερινῶν ἐπιδουλῶν, καὶ ἐν τῷ δρόμῳ αὐτοῦ, τουτόστιν ἐν τῇ ἀνατολῇ τοῦ φωτὸς προφθάνοντος δηλαδή, τοὺς ὄφθαλμοὺς προαπαντῶντας κέκτηται, καὶ μελετῇ τοῦ Θεοῦ σὺν παρθησίᾳ τὰ λόγια. Ἐκείνη γάρ μάλιστα τῷ νόμῳ χαίρει ψυχή, ητίς αὐτῇ σύνοιδεν ἔντῃ τὴν κατόρθωσιν.

Τῆς φωτῆς μου ἀκούσον, Κύριε, πατέτε τὸ δλεός σου, πατέτε τὸ κρῆμά σου ζῆσόν με. Προστήγισαν οἱ καταδιώκοτές με ἀνομίᾳ· ἀπὸ δὲ τοῦ νόμου σου ἀκαρύνθησαν. Εἶγήν εἰ σὺ, Κύριε, καὶ πᾶσαι αἱ δόσοι σου ἀληθεία. Καταργήσειν τὸν μαρτυρὸν σου, διτε εἰς τὸν αἰώνα ἀθεμιλωσας αὐτά.

Ἴδε τὴν τακτίωσίν μου, καὶ ἔξελου με, διτε τοῦ νόμου σου οὐκ ἐκελαθόμητο. Κρίτος τὴν κρίσιν μου καὶ λύτρωσαν με, διὰ τὸν λόγον σου ζῆσόν με. Κριθῆναι πρὸς τοὺς ἔχθρους αἰτεῖ τοὺς ἀφανῶς ἢ ἐμφανῶς πολεμοῦντας, καὶ λυτρωθῆναι· μόνος γάρ ἐστιν ὁ Θεὸς δὲ ἐκατέρων λυτρούμενος, καὶ οὐ θανάτου μόνον ἡμές ἀπαλλάττων, διὰ πειλούσι καὶ ἐνεργοῦσιν οἱ δαίμονες, ἀλλὰ καὶ ζωὴν παρέχων διὰ τὸν αὐτὸν λόγον. Μαρτύρας ἀπὸ ἀμαρτωλῶν σωτηρία, διτε τὰ δικαιώματά σου οὐκ ἐξελήσθησαν. Οἱ οἰκτίρμοι σου πολλοί, Κύριε, πατέτε τὸ κρῆμά σου ζῆσόν με. "Ελεος ἀνθρώπου ἐπὶ τὸν πλησίον αὐτοῦ· Ελεος δὲ Κυρίου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, διτε πάνυ δικαιότατος εἶναι δοκεῖ. Συγχρίσει γάρ ἀνθρώπων ὡς πρὸς τὴν ἀκριβήν κρίσιν τοῦ Θεοῦ, ἐλέου δεῖται τὸ δικαιον. Πᾶν γάρ δὲ δοκεῖ γεγονέναι κατ' Ελεον, ἐλέω Θεοῦ γίνεται. Τι γάρ τις ἀξιον πεποίκηεις αἰώνιον μαχαριότητος καὶ βασιλείας οὐρανῶν, μή ὑπὸ Θεοῦ βοηθούμενος; — Πολλοί οἱ ἀκδιώκοτές με καὶ θλιβούστες με, ἐκ τῶν μαρτυρῶν σου οὐκ ἐξελίται. Εἰδοράσυνετούτας καὶ ἐξετησόμητο, διτε τὰ λόγια σου οὐκ ἐφυλάξατο. "Ιδε, διτε τὰς ἀντολὰς σου τηγάνησα, Κύριε, ἐτὸν δὲλεισι σου ζῆσόν με. Ἀρχὴ τῶν λόγων σου ἀληθεία· καὶ εἰς τὸν αἰώνα πάττα τὰ κρίματα τῆς δικαιουρῆς σου.

"Ἀρχοτες πατεδιώξάμε δωρεάν, καὶ ἀπὸ τῶν λόγων σου ἐδειλιασεν ἡ καρδία μου. Ἀγαλλισομαί δὲ τὸ τὰ λόγια σου, ὡς διερίσκων σκῦλα πολλά. Ἀδικίας ἐμίσησα καὶ ἐβδελυξάμητο, τὸ δὲ

A in præsenti exercemus, non datur nobis ad paucos dies, sed in æternum. In his omnibus Propheta prudentiam a Deo expedit, quod est omnium Dei donorum maxime necessarium; ac dicit: *Intellectum da mihi, ut vivam.* In illam quippe beatam vitam amens et insipiens non ingreditur; sed intellectum a Deo petamus oportet, qui dat omnibus toto corde ab se potentibus: ut accepto intellectu dicere valeamus: *Intellectum da mihi, et vivam.*

VERS. 145-148. *Clamavi in toto corde meo, exaudi me, Domine, justificationes tuas requiram. Clamavi ad te, salvum me fac, et custodiam testimonia tua. Præveni in crepusculo et clamavi, in verba tua superpersperavi. Prævenerunt oculi mei diluculo ad meditandum eloquia tua. Qui in crepusculo prævenit et Deum invocat, a nocturnis insidiis liberatur, et diluculo, id est ortu lucis, jam accedente, oculos ei occurrentes habet, ac cum fiducia Dei eloquia meditatur. Illa namque anima potissimum in lege gaudet, quae sibi executionis ejus conscientia est.*

VERS. 149-152. *Vocem meam audi, Domine, secundum misericordiam tuam, secundum judicium tuum vivifica me. Appropinquaverunt persequentes me iniquitati: a lege autem tua longe facti sunt. Propresi in te, Domine, et omnes viæ tuæ veritas. Initio cognovi de testimoniiis tuis, quia in æternum sumasti ea.*

C VERS. 153-156. *Vide humilitatem meam et eripe me, quia legem tuam non sum oblitus. Judica judicium meum et redime me, propter verbum tuum vivifica me. Contra inimicos vel clam vel palam se oppugnantes judicium ferri, et liberari se postulat. Solus namque Deus est, qui ab utrisque redimit; et non a morte solum nos liberat, quam dæmones minantur et inferunt, verum etiam ob eamdem rationem vitam præbet. Longe a peccatoribus salus, quia justificationes tuas non exquisierunt. Misericordiae tuæ multæ, Domine, secundum judicium tuum vivifica me. Misericordia hominis in proximum suum est; misericordia vero Dei in omnem carnem, qui etiam longe justissimus est. Nam comparatione hominum facta ad accuratum Dei judicium, justitia misericordia indiget. Quodcunque enim secundum misericordiam peragi videtur, misericordia Dei efficitur. Quid enim quis unquam æterna beatitudine et regno cœlorum dignum gesserit, nisi Deo optulante? — VERS. 157-160. Multi qui persequuntur me et tribulant me, a testimoniiis tuis non declinavi. Vidi insipientes, et tabesceram, quia eloquia tua non custodierunt. Vide quoniam mandata tua dilexi, Domine, in misericordia tua vivifica me. Principium verborum tuorum veritas, et in æternum omnia iudicia justitiae tuæ.*

VERS. 161-164. *Principes persecuti sunt me gratis, et a verbis tuis formidavit cor meum. Labor ego super eloquia tua, sicut qui inventit spolia multa. Iniquitates odio habui et abominatus sum, legem au-*

tem tuam dilexi. Septies in die laudem dixi tibi super judicia justitiae tuae. Hoc item intelligas hac ratione, quod nimirum ante solem electo surgens, secundum illud : De nocte mane consurgit spiritus meus ad te, Deus¹¹; et : Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo¹², primum emitteret hymnum; deinde instantie die, prima hora diei, quasi sacrificium matutinum, secundum hymnum Deo persolveret; hora similiter tertia, item tertium; sexta item, quartum; nona, quintum; duodecima hora, sextum; deinde vespera post adhibitam corpori curationem, ad lectum accessurus, septimum hymnum effunderet; atque ita implebat illud : Septies in die laudem dixi tibi.

Vers. 165. *Pax multa diligentibus legem tuam, et non est illis scandalum. Dei noinen [legem] diligentibus pax inest multa; non qualis externa: illa quippe non penes nos est; sed ea qua in cogitationibus sita est, ex qua turbationis et tumultus, qua ex affectuum vacuitate gignitur immunitas existit. Hanc una cum congruenti gratia acceperunt, qui eam a Deo Patre et Domino Iesu Christo nacti sunt. Cum illam itaque in nomine Dei possideant, utrumque eximie perfecti, scandalum non habent in semetipsis: nam pusillorum illud, non vero prestantiorum est, quemadmodum ait Servator: Vide te ne scandalizetis unum de pusillis istis¹³. Quod si multa pax sit diligentibus legem Dei, pacem ille multam habet, bellumque animam ejus non attingit: nullum enim peccatum urit animam ejus: et quia pacem habet, talis evasit, ut a nemine ultra scandalizetur, dicens: Quis nos separabit a charitate Christi? Tribulatio, an angustia¹⁴, etc.*

Vers. 166. *Exspectabam Salutare tuum, Domine, et mandata tua dilexi. Cum a te veram salutem expectarem, non modo servavi, sed etiam dilexi mandata tua. Nam cum actus una cum perfecta mandatorum dilectione jungetur, exspectatum Salutare conseruitur, quod non aliud est, quam salus eorum qui ipsam assequuntur. Quod si etiam Salvatorem exspectet, de quo dictum est: Vivebit omnis caro Salutare Dei¹⁵, consequenter mandata Dei diligit, cuius etiam Salutare exspectavit, ut et actione purus et exspectatione contemplabilis sit, exspectans semper et contemplans Deum Verbum venientem querere et salvum facere quod perierat.*

Vers. 167, 168. *Custodivit anima mea testimonia tua, et dilexit ea vehementer. Non solum mandata tua dilexi, verum etiam testimonia tua valde dilexit anima mea, et custodivit ea. Primo quidem singulatum dicebat, diligebam, ot, dilexi mandata tua; secundo autem, Custodivit anima mea testimonia tua; tertio item utraque conjungens ait: Servavi mandata tua et testimonia tua; quia omnes viae meae in conspectu tuo, Domine. Peccator non di-*

A τόμορ σου ήγάπησα. Έπειτας τῆς ἡμέρας γρεσά σε ἐκὶ τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης σου. Νοήσεις καὶ οὐτως ἐπιστήσεις ὡς πρὸ τὴν διανοτάμενος τῆς κολπῆς κατὰ τὸν λέγοντα· Ἐκ τυχέδις ὄφθησει τὸ πτεῦμα μου πρὸς σὸν, σὸν Θεόν· καὶ, σὸν Θεόν, σὸν μου, πρὸς σὸν ὄφθησα, τὸν πρώτον ἀνέπεμπεν ὑμνον εἰτ' ἐπιστάσης ἡμέρας, κατὰ τὴν πρώτην ὥραν, ὡς περ ἔνθεν τὴν θυσίαν προσέφερε τῷ Θεῷ τὸν δεύτερον, καὶ κατὰ τὴν τρίτην ὥστα τῶς τὴν τρίτον, καὶ ταῖς κατὰ τὴν ἔκτην τὸν τέταρτον, κατὰ δὲ τὴν ἑνατέτην ὥραν τὸν πέμπτον, κατὰ δὲ τὴν δωδεκάτην τὸν ἔκτον, εἰτ' ἐπέρας μετὰ τὴν τοῦ σώματος θεραπείαν, ἐπὶ κοίτην μέλιτων τρέπεσθαι τὸν ἔβδομον ὑμνον ἀπειδόντι, καὶ οὐτως ἐπλήρου τό· Ἐπειτας τῆς ἡμέρας γρεσά σε.

B Εἰρήνη κολλὴ τοῖς ἀγαπῶσι τὸ τόμορ σου, καὶ οὐκ ἔστιν αὐτοῖς σκάνδαλον. Ταῖς τοῦ Θεοῦ δνομα ποθοῦσιν εἰρήνη τυγχάνει πολλή, οὐ τοσοῦτον τῇ ἔξωθεν· οὐ γάρ ἐφ' ἡμῖν αὐτῇ· ἀλλ' ἡ ἐν τοῖς λογισμοῖς, καθ' ἣν συμβαίνει ἀταραξίαν καὶ ἀνενοχλησίαν τῆς τέκνη παθεταῖς ἔχειν. Ταῦτην ἡμα τῇ καταλήψιν χάριτι εἰληφασιν οἱ ἔχοντες ἀπὸ Θεοῦ καὶ Πατρὸς καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. Κεκτημένοι γοῦν αὐτὴν διὰ τὸ δνομα τοῦ Θεοῦ, ὑπερβαλλόντως ὑπάρχοντες τέλειοι, σκάνδαλον οὐχ ἔχουσιν ἐν ἑαυτοῖς· μικρῶν γάρ ἀλλ' οὐ μεγάλων τὸ ἔχειν τοῦτο, ὡς φησιν ὁ Σωτὴρ· Ὁράτε μὴ σκυρδαλίσητε ἔτα τῶν μικρῶν τούτων. Εἰ δὲ εἴη εἰρήνη πολλὴ τοῖς ἀγαπῶσι τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ, εἰρήνην ἔχει πολλήν, πόλεμος οὐχ ἀπτεται τῆς ψυχῆς αὐτοῦ· οὐδὲν γάρ τῶν ἀμαρτημάτων ἔκκατεις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ ἀτε εἰρήνη· ἔχων τοιοῦτος γεγένηται ὡς ὑπὸ μηδενὸς ἔτι σκανδαλισθῇ λέγων· Τίς τῆς τέκνη χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγαπῆς τοῦ Χριστοῦ; Θλιψίς η στεροχωρία, καὶ τὰ ἔξης.

Προσεδόκων τὸ Σωτήριον σου, Κύριε, καὶ τὰς ἐντολὰς σου ήγάπησα. Προσδοκῶν τὴν ἀπὸ σοῦ σωτηρίαν τὴν ἀληθινὴν, οὐ μόνον ἐτήρησα, ἀλλὰ καὶ ἡγάπησα σου τὰς ἐντολὰς. Τῆς γάρ μετ' ἀγαπήσεως τῶν ἐντολῶν κατωρθωμένης ἐνεργείας ὑπαρξάσης, εὐθὺς ἀκολούθησει τὸ προσδοκώμενον Σωτήριον, οὐχ ἐπερον δη τῆς τῶν σωδομένων σωτηρίας. Εἰ δὲ καὶ τὸν Σωτῆρα προσδοκᾷ, περὶ οὐ εἰρηται· Πᾶσα σάρξ δύεται τὸ Σωτήριον τοῦ Θεοῦ, ἀκολούθως ἀγαπῆ τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ, οὐ καὶ τὸ Σωτήριον προσεδόκησεν, ἵνα καὶ τὴν πρᾶξιν ἡ καθαρότης, καὶ τὴν προσδοκίαν θεωρητικῶς, προσδοκῶν δέι καὶ θεωρῶν ἐλπιζούστα τὸν Θεὸν Λόγον ζητῆσαι καὶ σῶσαι τὸ ἀπολά-

λός. Ερύλαξεν η ψυχή μου τὰ μαρτύρια σου, καὶ ἡγάπησεν αὐτὰ σφόδρα. Οὐ μόνον τὰς ἐντολὰς σου ήγάπησα, ἀλλὰ καὶ τὰ μαρτύριά σου σφόδρα ήγάπησεν τὴν ψυχή μου, καὶ ἐρύλαξεν αὐτά. Ηρότερον μὲν κατὰ ἓν, ηγάπων, καὶ, ηγάπησα τὰς ἐντολὰς σου δεύτερον· Ερύλαξεν η ψυχή μου τὰ μαρτύρια σου κατὰ δὲ τὸ τρίτον συναγαγὼν ἀμφότερα εἰς ἓν, φησιν· Ερύλαξα τὰς ἐντολὰς σου καὶ τὰ μαρτύριά σου, δι ταῖς αἰ δόσοι μον ἔτατοι σου, Κύ-

¹¹ Isa. xxv., 9. ¹² Psal. lxxii., 2. ¹³ Matth. xviii., 10. ¹⁴ Rom. viii., 35. ¹⁵ Isa. xl., 5.

με. Όάμαρτωλς ούχ ἔρει· Πᾶσαι αἱ ὄδοι μου ἀντροί· τοῖς σου· αἱ γάρ ὄδοι τοῦ ἀμαρτωλοῦ ούχ εἰσὶν ἐν διθαλμοῖς τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ μόνον αἱ τοῦ δικαίου· ἵνα οὖν καὶ αἱ ἡμέτεραι γένωνται πᾶσαι αἱ ὄδοι ἑναντίον τοῦ Θεοῦ, οἱ νόμοι, οἱ προφῆται, ἡ ἐπὶ πᾶσι τελεῖα, ἀληθινὴ καὶ ἀγαθὴ ὄδος, δι εἰπών· Ἐγὼ εἰμι ἡ ὄδος, Χριστὸς Ἰησοῦς, εὐέργεια ἐν τῇ ὄδῳ μέχρι τέλους ὁδεύοντας φθάσαι πρὸς τὸν Θεόν καὶ πατέρα τῶν δλων διὰ Χριστοῦ Ἰησοῦ.

Ἐγγισάτω ἡ δέσησίς μου ἀνώπιον σου, Κύριε, κατὰ τὸ ἀργύριον σου συνέτισόν με. Εἰσέλθοι τὸ ἀξιωμάτικόν μου ἀνώπιον σου, Κύριε, κατὰ τὸ ἀργύριον σου φύσαι με. Ἐξηρεύεστο τὸ χεῖλον μου ὅμοιον, διετελεσθήσεται τὸ δικαιώματά σου· φθέγξετο ἡ γλώσσα μου τὰ λόγια σου, διτελεσθήσεται περὶ τῆς διανοίας· τὸ γάρ συνετισθήσεται τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ ούχ ἥν χειλέων οὐδὲ γλώσσης, ἀλλὰ τοῦ κατεψυχήν διανοητικοῦ· τὰ ἡγουμένα τοινύν αἰτήσας ἐπὶ τὰ δεύτερα μέτεισι, καὶ ἀξιοὶ τὰ τοῦ ἐν αὐτῷ λόγου δργανα τὰ χεῖλα καὶ τὴν γλώτταν ἀφιερωθήσεται, ὡς ἀν διαπαντὸς τὰ μὲν χεῖλη ὅμοιον διερεύοιντο, διδασκομένου τοῦ νοῦ ὑπὸ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ τὰ δικαιώματα αὐτοῦ· ἡ δὲ γλώττα φθέγγοιτο μηδὲν ἔτερον ἢ τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦτο πράσσοι, διτελεσθήσεται αὐτοῦ δικαιοσύναι.

Γερέσθω ἡ χεὶρ σου τοῦ σῶσαι με, διτελεσθήσεται τὰς ἀνθράκας σου ἡρετισάμην. Συνιδὼν τὸ μέγεθος τοῦ ἐτοίμου, βοηθείας δεῖται τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ κατορθώσαι τὰ προλεγμένα· μεγάλα δὲ αἰτῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ παρ' ἐκαύτον συνεισφέρει λέγων· Ὁτι τὰς ἀνθράκας σου ἡρετισάμην· Ὅπερ γάρ ἥν ἐπὶ τῇ ἐμῇ ἔξουσίᾳ, τοῦτ' ἔξι ἐμοῦ πεπλήρωται. Τὰς ἀνθράκας σου ἡρετισάμην, ἀγαπήσας αὐτὰς κατὰ τὰ πρόσθεν εἰρημένα.

Ἐπεκθήσθαι τὸ Σωτήριον σου, καὶ δύρμος σου μαλέτη μου ἔσται. Οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθράκων ἐπιποθοῦσι σωτηρίαν, ἀλλ' οὐ τὸ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὸ σαρκὸς σωτήριον τὸ ἐν κόσμῳ· Ἐργον δέ ἔστιν ἐπιποθῆσαι τὸ τοῦ Θεοῦ Σωτήριον, ὃντε ἐν Θεῷ σωθήσεται, ἐν αὐτῷ ἀναπαύεσθαι, κληρονομῆσαι τὰ ἄγια· τὸ γάρ Σωτήριον τοῦ Θεοῦ τοῦτό ἔστιν ἡ αἰώνιος ζωὴ. Ἐάν θέλῃς ἐπαναθῆσαι τῷ λόγῳ, τὸ Σωτήριον τοῦ Θεοῦ δι Χριστός ἔστιν· Ἰησοῦς γάρ ἐρμηνεύεται, Θεοῦ σωτηρία. Οὗτος δημιούργησε τὸ Σωτήριον τοῦ Θεοῦ, τὸ τὸν νόμον εἶναι μελέτην τῷ ἐπιποθοῦντος, προαναφωνοῦντα τὴν δεῦρο αὐτοῦ ἀφίξιν. Νόμον δὲ ἐνταῦθα καλεῖ πᾶσαν τὴν παλαιὰν καὶ θειαν Γραφὴν.

Ζήσεται ἡ ψυχὴ μου, καὶ αἰρέσει σε, καὶ τὰ χρήματά σου βοηθήσει μοι. Εἰς τὸν μέλλοντα χρόνον ἐνέλειεν τὴν ζωὴν τῆς ψυχῆς· Ἡ γάρ ζωὴ ἡμῶν κεκρυπταὶ σὺν Χρωστῷ ἐν τῷ Θεῷ. Τότε ὑμνήσει χυρίως τὸν Θεόν. Καὶ τὰ χρήματά σου βοηθήσει μοι. Ἐπὶ βοηθείᾳ τῶν χρινομένων τὰ χρήματα τοῦ Θεοῦ γίνεται. Ἀλλὰ δὲλη παρθησία βοηθείας χριμέτων

*A Cet, *Omnes viæ meæ in conspectu tuo : nam viæ peccatoris non sunt in conspectu Dei, sed solum viæ justi. Ut igitur omnes viæ nostraæ in conspectu Dei sint ; videlicet leges, prophetæ, perfecta item vera et bona illa via, nempe qui dixit, *Ego sum via* ¹⁶, Christus Jesus, precemur in via usque in finem ; ut iter agentes perveniamus ad Deum et Patrem universorum per Christum Jesum.**

B Vers. 169-172. Appropinquet deprecatione mea in conspectu tuo, Domine, juxta eloquium tuum da mihi intellectum. Intret postulatio mea in conspectu tuo, Domine, secundum eloquium tuum eripe me. Eructaverunt lubia mea hymnum, cum docueris me justificationes tuas. Pronuntiet lingua mea eloquia tua,

C quia omnia mandata tua, justitia. Admodum consequenter postquam pro mente sua precatus esset ; non enim labiorum et linguae est eloquiorum Dei intelligentiam accipere, sed solius quæ in anima est intelligendi facultatis ; cum priora postulasset, ad secunda postea transit, ac rogat ut verbi quæ in se habebat instrumenta, nempe labia et lingua, consecrarentur ; ut labia quidem hymnum semper eructarent, postquam Deo doctore justificationes ejus mens edidicisset ; lingua vero nihil aliud loqueretur quam eloquia Dei : atque id ageret, quia omnes viæ ejus justitiae.

Vers. 173. Fiat manus tua, ut salvet me, quoniam mandata tua elegi. Videns magnitudinem illius quod in promptu erat, opem a Deo postulat, ut prædicta perficiat. Cum porro magna postulet a Deo, etiam quod a se est profert dicens : Quoniam mandata tua elegi. Nam quod in mea potestate erat, id a me impletum est. Mandata tua elegi, quia diligebam ea, ut superius dictum est.

D Vers. 174. Concupivi Salutare tuum, et lex tua meditatio mea est. Multi hominum salutem concupiscunt ; sed non salutare Dei, sed carnis salutare, quod in mundo est. Opus autem est concupiscere Salutare Dei ; ut in Deo salutem nanciscamur, in ipso quiescamus, sancta in læreditatem accipiamus : nam Salutare Dei est æterna vita. Quod si velis verbo sublimius progredi, Salutare Dei Christus est : Jesus namque explicatur, Dei salus. Hic est qui nobis missus est. Via concupiscentis Salutare Dei est, ut sibi concupiscenti meditatio sit lex, quæ ejus ad nos adventum prænuntiat. Legem autem hic vocal totam veterem ac divinam Scripturam.

E Vers. 175, 176. Vivet anima mea, et laudabit te, et iudicia tua adjuvabunt me. In futuro tempore vitam animæ includit. Vita enim nostra abscondita est cum Christo in Deo ¹⁷. Tunc Deum proprie laudabit. Et iudicia tua adjuvabunt me. Ad auxilium eorum, de quibus judicatur, iudicia Dei sunt. Verum alia auxilia in iudiciis ferendi fiducia penes

¹⁶ Joan. xiv, 6. ¹⁷ Coloss. iii, 3.

justum est, quod sine tormentis et cruciatibus A πρὸς τὸν δίκαιον, ἡ χωρὶς βασάνων καὶ πόνων· ἅλη
stant; alia auxiliū via in judiciis erga eum, qui ad οὐδὲς βοηθείας κριμάτων πρὸς τὸν διὰ πόνων καὶ βα-
labores et cruciatus ducendus est. *Erravi sicut ovis* σάνων ἀχθησόμενον. Ἐπιλανήθητος ὡς πρόσβατος ἀχ-
οκαὶ πειτοῖ: *quære servum tuum*, quis mandata tua λαός· Κῆτησος τὸν δοῦλόν σου, διε τὰς ἐπολι-
σου οὐκ ἐπελαθόμητο.

Hæc ante Commentarium reponenda quæ loco suo exciderunt.

EUSEBII PAMPHILI CANONES DIURNI AC NOCTURNI PSALMORUM.

ITEMQUE MATUTINI ET VESPERTINI

Quibus docetur quinam psalmi sint dicendi mane ac singulis diei horis, quinam item vespere ubi lumina accenduntur ac quacunque noctis hora.

(Opp. Athanas. ed. Venet. 1777, t. III, p. xxxvi.)

Karóreç Ἡμεριοὶ Ψαλμῶν.

Ὀρθριοὶ γ.

ώρ. α'. Ψαλμὸς
ώρ. β'. Ψαλμὸς
ώρ. γ'. Ψαλμὸς
ώρ. δ'. Ψαλμὸς
ώρ. ε'. Ψαλμὸς
ώρ. ζ'. Ψαλμὸς
ώρ. η'. Ψαλμὸς
ώρ. θ'. Ψαλμὸς
ώρ. ι'. Ψαλμὸς.
ώρ. ια'. Ψαλμὸς
ώρ. ιδ'. Ψαλμὸς

Karóreç Νυχτεριοὶ τῶν Ψαλμῶν.

Αυγχυτοὶ γ.

ώρ. α'. Ψαλμὸς
ώρ. β'. Ψαλμὸς
ώρ. γ'. Ψαλμὸς
ώρ. δ'. Ψαλμὸς
ώρ. ε'. Ψαλμὸς
ώρ. ζ'. Ψαλμὸς
ώρ. η'. Ψαλμὸς
ώρ. θ'. Ψαλμὸς
ώρ. ι'. Ψαλμὸς
ώρ. ια'. Ψαλμὸς
ώρ. ιδ'. Ψαλμὸς

ξε'. ρμ' ρμα'.

η'. Hora 1. Psalmus
χθ'. hor. 2. Psalmus
α'. hor. 3. Psalmus
μα'. hor. 4. Psalmus
ν'. hor. 5. Psalmus
ο'. hor. 6. Psalmus
ξθ'. hor. 7. Psalmus
πδ'. hor. 8. Psalmus
ρια'. hor. 9. Psalmus
ρμ'. hor. 10. Psalmus
ρη'. hor. 11. Psalmus
ρχ'. hor. 12. Psalmus

Canones Diurni Psalmorum

LXII. CXL. CXLI.

VIII. XXIX. I. XL. L. LXX. LXIX. LXXXIV. CXXI. CXL. CXXII. CXXV.

ρχθ'. ρμ'. ιβ'.

οδ'. Hora 1. Psalmus
χθ'. hor. 2. Psalmus
ιδ'. hor. 3. Psalmus
ζ'. hor. 4. Psalmus
δ'. hor. 5. Psalmus
μ'. hor. 6. Psalmus
να'. hor. 7. Psalmus
π'. hor. 8. Psalmus
πζ'. hor. 9. Psalmus
ιε'. hor. 10. Psalmus
κα'. hor. 11. Psalmus
νζ'. hor. 12. Psalmus

Canones nocturni Psalmorum.

CXXIX. CXL. XII.

LXXIV. XXIX. LIV. VI. IV. XL. LI. LXXX. LXXXVII. XCIV. XXI. LVI.

Lucernales 3.

hora 1. Psalmus
hor. 2. Psalmus
hor. 3. Psalmus
hor. 4. Psalmus
hor. 5. Psalmus
hor. 6. Psalmus
hor. 7. Psalmus
hor. 8. Psalmus
hor. 9. Psalmus
hor. 10. Psalmus
hor. 11. Psalmus
hor. 12. Psalmus

ORDO RERUM

'QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

EUSEBIUS PAMPHILI.

Dedicatio Clementi XI pontifici maximo.	9
Præliminaria in Eusebius commentaria in Psalmos.	11
Proœmium.	11
Capit. PRIMUM. — Commentarii Eusebii ex quibus codicibus prodeant.	15
I. — De codice Taurinensi cardinalis Perrouli.	15
II. — De codice cardinalis Coistini.	14
III. — De codice Colbertino et de catenis Regis.	14
IV. — Græci Eusebii et aliis suspectæ fidei scriptoribus infensi.	14
V. — Catena commentariorum pessimum dederunt.	15
VI. — De prefationibus Eusebii.	15
Capit. II. — Commentarii Eusebii in Psalmos a quibus antiquis scriptoribus laudati.	15
I. — Eusebius hos commentarios nusquam memorat.	15
II. — Hieronymus laudat.	16
III. — Eusebius Vercellensis eos Latine transtulit.	16
IV. — Theodoretus eorum meminit.	17
V. — Gelasius eos memorat.	17
Capit. III. — Notæ Eusebianæ styli et ævi in his commentariis.	18
I. — Hi commentarii aperte Eusebii sunt.	18
II. — Demonstrationi evangelicae stylo similes.	18
III. — De stylo Eusebii.	18
IV. — Maximini carnicinam ut oculatus testis memor Eusebiius.	19
V. — Itemque aliorum Christiani nominis hostium.	19
VI. — Quo tempore hos commentarios ediderit.	20
Capit. IV. — De genere interpretandi Eusebii, deque antiquis versionibus ab eo aliatis.	21
I. — Interpretandi genus Eusebium commentarii auctorem prodit.	21
II. — Observationes criticæ, egregiae note.	21
III. — De littorali explanatione.	22
IV. — De mystagogica.	22
V. — Eusebius Origenem sequitur, ali Eusebium.	23
VI. — Antiquis interpretibus frequenter utitur. LXX interpres.	24
Capit. V. — De rebus doctrinam spectantibus in hoc commentario.	25
I. — In scriptoribus sacris ne minimum vitium admittit Eusebius.	25
II. — Sanctorum merita nobis prodesse putat.	26
III. — Veram Christi in Eucharistia presentiam declarat.	26
IV. — Quid de libero arbitrio sentiat.	26
V. — Gratiam indifferentiæ ad utrumlibet, seu versatillem, docet.	27
VI. — Et predestinationem post prævisa merita.	28
Capit. VI. — Eusebius de Verbo et Filio Dei sententia.	28
I. — Varie circa Eusebii de Filio Dei doctrinam opiniones.	29
II. — Eusebius docet unitatem Dei in uno Patre servari.	29
III. — Filium longe minorē Patri.	29
IV. — Diversæ substantiæ. — V. Interpres Latinus Demonstrationis evangelicae Eusebium de industria ad catholicam sententiam detorsit.	33
VI. — Eusebius Filii deitatem aliam statuit a paterna.	36
VII. — Grandis paralogismus Eusebii.	37
VIII. — Non obscurè docet Filium non esse vere Deum.	38
IX. — Quo sensu Filium esse Deum dicit.	38
X. — Quam adversa rationi et priscorum Patrum sententiae tradat.	42
XI. — Cum Arianis plane consentit.	42
XII. — Qua sententia et omnes sive consubstantiali scripterit.	43
XIII. — Quo sensu et omnes neget, et genitum Filium dicat.	44
XIV. — Filium negat aeternum.	45
XV. — Summa doctrina Eusebii.	46
XVI. — Agre defendit. — XVII. — Arianum probant tam gesta quam scripta.	47

Capit. VII. — De reliquis in quibus vel a fide aberrare videtur Eusebius in his commentariis, vel explicacione opus habet.	48
I. — Eusebius plerumque sua, non Ecclesiæ, sensa tradidit.	48
II. — An neget peccatum originale. An id dogmatis ex origene hauserit.	48
III. — An putet B. Virginem alios preter Christum filios habuisse. — IV. — Id non quasi suam, sed quasi alienam sententiam attulit.	48
V. — Non statuit duas in Christo personas.	50
VI. — Quid de confessione peccatorum senserit.	51
Capit. VIII. — De iis quæ ad Ecclesiæ disciplinam pertinent ex variis horum commentariorum locis.	53
I. — Ecclesia nunquam variat in principiis.	52
II. — De conventibus Christianorum matutinis.	53
III. — De adorandi ritu in Ecclesia singularis Eusebii et Basili sententia explanatur.	53
IV. — Infinita dona Ecclesiæ Eusebii tempore collata.	53
Capit. IX. — Miscellanea quadam observanda in his commentariis.	53
I. — Eusebii de Matthæi Evangelio sententia.	53
II. — Joannes Hebraico exemplari usus est, Paulus autem Greco LXX Interpretum.	56
III. — Apostoli omnes martyrio coronati. Ex qua tribu singuli fuerint deprehendi potest.	56
IV. — An prophetarum successio ad Joannem Baptistam pervenerit.	57
V. — Eusebius labitur dum monachos a Symmacho memorari putat — VI. — Monachi perrari tempore Eusebii.	57
VII. — Martyrum cruciatus singulares.	58
VIII. — Judei Jerosolymorum aditu interclusi, quare.	58
IX. — Traditiones quadam Judaorum.	58
X. — Christianorum frequentia in Moabitide, Ammonitide et Idumæa.	59
XI. — Eusebius alt mundum sphærica forma esse. Montes et petras sensim crescere.	59
Capit. X. — De idiotismis Eusebii in his commentariis, et de singulari quarundam vocum significatu.	59
I. — Vocius πλος usus singularis.	60
II. — Item νόμος .	60
III. — Εὐτρέψαντι quid significet apud Eusebium.	60
IV. — Νησίστας pro calamitate.	60
V. — Τετράγωνον respondere.	61
VI. — Ζετητικον quid, etc.	61
Monitum editoris de continuatione commentariorum Eusebii Cesariensis a psalmo CXIX usque ad psalterii finem.	63
COMMENTARIA IN PSALMOS.	
Eusebius in Psalmorum inscriptiones. Interpretatio quadruplicem compendit more descripta.	63
Argumentum Eusebii.	63
Ejusdem Eusebii argumenta in Psalmos.	67
Eusebii in Psalmos.	71
Eusebii Cesariensis de diapsalmate.	75
Psalmus I.	75
Psalmus David II.	79
Enarratio psalmi III. — Psalmus David, quando fugiebat a facie Absalom filii sui.	91
Enarratio psalmi IV.	102
Interpretatio psalmi V.	115
Psalmus David VI.	119
Psalmus David VII.	122
Psalmus David VIII.	126
Psalmus David IX.	131
Psalmus David X.	138
Psalmus David XI.	159
Psalmus David XII.	142
In finem psalmus David XIII.	143
In finem psalmus David XIV.	147
Tituli inscriptio ipsi David XV.	151
Oratio David XVI.	159
Psalmus XVII.	166

In finem psalmus David XVIII.	186	In finem Davidi, psalmus cantici LXVII.	678
In finem psalmus David XIX.	195	In finem, pro iis qui commutabuntur, ipsi David LXVII.	722
In finem psalmus David XX.	198	In finem, ipsi David in rememoracionem LXIX.	767
In finem pro susceptione matutina psalmus David XXI.	203	Psalmus LXX.	771
Psalmus David XXII.	213	In Salomonem LXXI.	790
Psalmus David XXIII.	219	Argumenta psalrorum qui Asaphi inscribuntur.	822
Davidi XXIV.	223	Psalmus Asaph LXXXI.	833
Psalmus David XXV.	231	Intellectus Asaph LXXXII.	851
Davidi XXVI.	238	In finem, no corrupcas, psalmus Asaph LXXXIV.	867
Ipsi David XXVII.	246	In finem, in hymnis, psalmus ipsi Asaph, canticum	
Psalmus David XXVIII.	251	LXXV.	875
Psalmus cantici. In dedicatione domus David XIX.	258	In finem, pro Idithum, psalmus Asaph LXXVI.	886
In finem psalmus David, pro extasi XXX.	266	Intellectus Asaph LXXVII.	902
Ipsi David intellectus XXXI.	274	Psalmus ipsi Asaph LXXXVII.	942
Psalmus David XXXII.	279	In finem, pro iis qui commutabuntur, testimonium	
In psalmum David XXXIII.	287	Asaph LXXXI.	950
Davidis XXXIV.	293	In finem, pro torcularibus, ipsi Asaph LXXX.	967
In finem, servo Domini David XXXV.	315	Psalmus ipsi Asaph LXXXI.	983
Davidis XXXVI.	323	Canticum psalmi ipsi Asaph LXXXII.	991
Psalmus Davidi XXXVII. In rememoracionem de Sabato.	338	In finem, pro torcularibus, filius Core psalmus LXXXIII.	1002
In finem Idithum, canticum David XXXVIII.	346	In finem, filii Core psalmus LXXXIV.	1018
In finem Davidis XXXIX.	351	Oratio ipsi David LXXXV.	1027
In finem psalmus XL.	362	Filiis Core, psalmus cantici LXXXVI.	1059
In finem ad intellectum filii Core XI.I.	367	Canticum psalmi filii Core, in finem, pro Maheleth ad	
Psalmus Davidis XLII.	378	respondendum, intellectus, Ethan Esdraite LXXXVII.	1051
In finem filii Core ad intellectum XI.III.	383	Intellectus Ethan Esdraite LXXXVIII.	1070
In finem, pro iis qui commutabuntur, filii Core, ad intellectum pro dilectio XLIV.	391	Oratio Moysis LXXXIX.	1123
In finem, pro filii Core, pro arcanis, psalmus XLV.	406	Psalmus XC.	1139
In finem, pro filii Core psalmus XLVI.	414	Psalmus cantici, in die Sabbati XC.I.	1166
Canticum psalmi filii Core XLVII.	418	Laus cantici ipsi David XCII.	1181
In finem filii Core psalmus XLVIII.	427	Psalmus Davidi, quarta Sabbathorum XCIII.	1191
Psalmus Asaph XLIX.	434	Psalmus XCIV.	1207
In finem psalmum David L.	438	Canticum ipsi David, quando domus ædificabatur post	
In finem, intellectus David LI.	442	captivitatem XCV.	1218
In finem, pro Maheleth, intelligentia David LII.	451	Ipsi David, quando terra ejus restituta est XCVI.	1225
In finem, in hymnis, intellectus Davidi, cum venissent Ziphœ, et dixissent, ad Saul : nonne David absconditus est apud nos ? LIII.	463	Psalmus ipsi David XCVII.	1231
In finem, in hymnis, intellectus Davidi L.IV.	470	Psalmus ipsi David XCVIII.	1235
In finem, pro populo, qui a sanctis longe factus est, David in tituli inscriptionem, cum tenuerunt eum Allophili in Geth LV.	491	Psalmus in confessionem XCIX.	1239
In finem, ne disperdas, David in tituli inscriptionem, cum fugeret a facie Saul in speluncam LVI.	502	Psalmus ipsi David C.	1242
In finem, ne disperdas, in tituli inscriptionem LVII.	518	Oratio pauperi, cum anxius fuerit, et in conspectu	
In finem, ne disperdas David, in tituli inscriptionem, quando misit Saul, et custodivit domum ejus, ut eum interficeret LVIII.	531	Domini effuderit precem suam CI.	1250
In finem, pro iis qui immutabuntur, in tituli inscriptionem ipsi David in doctrinam, cum succedit Mesopotamiam Syriæ et Syriam Sobæ, et conversus Joba percutisset vallem Salinarum duodecim millia LIX.	531	Ipsi David CII.	1262
In finem, in hymnis, Davidi LX.	574	Psalmus CIII.	1271
In finem, pro Idithum psalmus David LXI.	586	Alleluia CIV.	1295
Psalmus David, cum esset in deserto Judææ LXII.	599	Alleluia CV.	1311
In finem, psalmus David I.XIII.	615	Alleluia CVI.	1319
In finem, psalmus cantici David LXIV.	623	Canticum psalmi ipsi.	
In finem, canticum psalmi LXV.	647	David CVII.	1327
In finem in hymnis psalmus cantici LXVI.	671	In finem, psalmus ipsi.	
		David CVIII.	1334
		Psalmus ipsi David CIX.	1342
		Alleluia CX.	1343
		Alleluia CXI.	1346
		Alleluia Aggei et Zacharie CXII.	1350
		Alleluia CXIII.	1354
		Alleluia CXIV.	1358
		Alleluia CXV.	1359
		Alleluia CXVI.	1362
		Alleluia CXVII.	1362
		Alleluia CXVIII.	1366
		Canones diurni ac nocturni Psalmorum.	1393

FINIS TOMI VICESIMI TERTII.

Ex typis L. MIGNE, au Petit-Montrouge

UNIV. OF MICHIGAN.

JUN 23 1913